Anul VIII
nr. 399
6-12 octombrie 2000
24 pagini 4000 lei

INTERNET:
http://www.algoritma.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

LICEUL

(cum a fost și cum este)

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Rodica CHELARU, Dakmara GEORGESCU, Cristian PREDA, Dragoș RADU-BUCURENCI, Horia SCUTARU, Szabolcs SZONDA, Daniela ZAHARIA

– interviu cu Florin IONIȚĂ –

Supliment: „Poate fi oprit declinul economic din Sud-Estul Europei?“, un studiu de Daniel DĂIANU

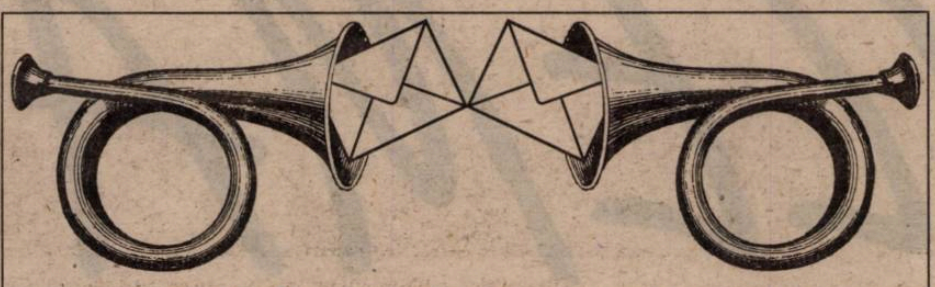

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Nr. 396: *„Specific naţional, identitate naţională“*

„...un duşman lipsit de putere“

Ca cetăţean de etnie maghiară nu aş putea pretinde că am fost în mod flagrant nedreptăţit de către societatea românească. Spre exemplu, în clasa a V-a primeam o notă de zece la prima mea teză la matematică de la o profesoară care citea *România Mare*. Tot atunci profesoara de limba română nu pierdea nici un prilej de a ne relata despre suferinţele românilor de sub dominaţia administraţiei de la Budapesta a Imperiului Austro-Ungar, dar, cu toate acestea, nu eram privit nici ca duşman şi nici ca fiind altfel decît ceilalţi.

De altfel, chestiunea identităţii mele naţionale ridică unele probleme; tatăl meu este maghiar, mama este româncă, iar eu port un nume de familie pe care am învăţat destul de greu să-l scriu corect. Primele cuvinte le-am rostit în limba maghiară, însă acum îmi este destul de dificil să port o conversaţie cu bunica mea care nu cunoaşte limba română. Concluzia: am fost asimilat. Nu mă pronunţ asupra acestui fapt (bun sau rău, îi las pe cei din familia mea să decidă) şi privesc lucrurile aşa cum sînt.

E drept că la un moment dat am încercat să mă împrietenesc cu maghiari pentru a recupera o parte din originile pierdute. Doar că era vorba de un grup destul de închis şi de restrictiv. Erau foarte naţionalişti şi dispreţuiau tot ceea ce era românesc. Aşa că eu eram intrusul care nici măcar nu ştia să vorbească bine ungureşte.

În schimb vorbesc bine româneşte, aşa că românii nu prea aveau motive să mă respingă. Chiar şi admiratorii lui Vadim Tudor sau ai lui Funar mă considerau excepţia şi nu îşi îndreptau adversitatea împotriva mea. Aveau în schimb ceva împotriva ungurilor în general.

Primele conflicte care aveau ca substrat apartenenţa mea etnică le-am avut în primul an de facultate. Era vorba de un coleg care se considera un apărător al valorilor româneşti şi se pronunţa pentru integrarea României în Uniunea Europeană. Acesta se înţelegea bine cu „sîrbii“, rîdea de moldoveni, iar cînd era vorba de unguri devenea aproape isteric. (Am pus între ghilimele cuvîntul „sîrbi“ pentru că acel coleg la care mă refeream era de fapt un membru al minorităţii româneşti din Iugoslavia. Doar că nu am auzit niciodată pe nimeni adresîndu-i-se altfel decît folosind apelativul „sîrbul“.)

Toate acestea dovedesc că, în general, în momentul în care e vorba de indentitatea naţională avem tendinţa să absolutizăm lucrurile şi să ne definim în opoziţie cu ceilalţi. Celălalt este altfel, fapt ce implică mai multe definiţii: ori îmi este duşman, ori provine dintr-o cultură inferioară culturii din care provin eu, ori, lucrul cel mai dezirabil, este concetăţeanul meu. Superior mie nu poate fi pentru că provine dintr-o minoritate, drept pentru care este lipsit de putere. Aşadar, în contextul descris mai sus eu eram un duşman lipsit de putere.

Un alt lucru care mai reiese de aici este că, pe lîngă o identitate naţională, mai există şi una „regională“. Am întîlnit oameni care nu îi înghit pe ardeleni, iar noi avem tot timpul ceva de împărţit cu moldovenii, oltenii sau cu bucureştenii. Şi toate acestea dincolo de apartenenţa etnică. Iar eu personal, recunosc că mă simt mult mai bine în Timişoara sau Cluj decît în Bucureşti sau Tîrgovişte, spre exemplu.

Revenind la chestiunea identităţii naţionale, adevărul e că nu mă simt mai român decît maghiar şi nici invers. Consider că dacă lucrurile merg bine, vom trăi cu toţii (şi români şi maghiari) în interiorul graniţelor Europei unite. Aşa că, înainte de toate, mă consider european şi, ca cetăţean român, doresc o integrare cît mai rapidă a României în Uniunea Europeană.

Adrian SZELMENCZI
student la Universitatea de Vest din Timişoara

P.S.: Pe viitor aş propune un număr care să dezbată chestiunea interesului naţional. Dacă a mai fost, îmi cer scuze, dar nu am avut ştiinţă de aşa ceva.

Nr. 397: *„O altă cale“*

Despre articolul lui Claude Karnoouh

Citind articolul lui Claude Karnoouh, pătruns de simpatie abia disimulată pentru anarho-originalii care manifestează la Praga, cum au făcut şi la Seattle, împotriva globalizării – observaţi că le acord acestora prezumţia de nevinovăţie şi mă refer doar la idealişti, nu la grupurile de interese care fac protecţionism în ţările dezvoltate, în dauna săracilor lumii a treia pe care pretind ca îi compătimesc – am dat fix peste acea lipsă elementară de logică şi informare, turnată în limbaj nebulos-catastrofic, ideologizant şi uşor hegelian (de unde şi invidia colegială faţă de singurul contemporan care a exploatat cu succes o idee hegeliană, Fukuyama), pe care o găsim în literatura stîngistă *soft-core* din anii '60-'70. Cum sînt prea tînăr ca să le fi prins la vremea lor, mă emoţionează să asist pe viu la naşterea unor asemenea fosile eseistice.

De vreo două sute de ani, începînd cu David Ricardo, avantajele comerţului liber sînt bine stabilite; se studiază de obicei în anul I de facultate. Cu toate astea, pentru motive care îmi scapă, intelighenţia occidentală fostă la stînga, actualmente adăpostită la centru-stînga, îşi face un titlu de glorie din a cînta în strună grupurilor de presiune care se folosesc de stat pentru a se feri de concurenţă - cum ar fi cele cîteva zeci de mii de fermieri francezi, toropiţi de subvenţii şi bunăstare, ameninţaţi de cele cîteva milioane de ţărani est-europeni sau zecile de milioane de muritori de foame din Africa. În aceste dispute comerciale, poziţia morală corectă a unui intelectual rafinat este, firesc, alături de primii, atunci cînd aceştia purced la acţiune democratică directă şi răstoarnă în stradă camioanele cu produse ieftine aduse de peste mări.

În mod similar, un spirit autentic, nepervertit de propagandă liberală, va găsi suficiente resurse interioare pentru a lăcrima în egală măsură pe umărul uvrierului mic burghez care vrea reducerea taxelor pe benzină, ca şi pe acela al militantului ecologist care vrea creşterea lor, în ciuda faptului că obiectivele sînt absolut contradictorii; oricum, antiglobalizanţi cu toţii, se vor întîlni la demonstraţia de 1 mai şi vor înjura în cor FMI. Şi tot aşa.

Ca ultimă răsucire a raţiunii, această poziţie se cheamă întoarcere la critică. La mai mare, vivat a treia cale!

Sorin IONIŢĂ
Georgetown University
Washington DC

Polemice

Replică la scrisoarea lui A. Moldovan (nr. 396)

„În lumea asta plină de avortoni şi ţoape trebuie totuşi să fii demn“
Emil Cioran

Îmi cer scuze pentru rîndurile următoare, dar „realmente“ nu m-am putut abţine...

1. Atunci cînd acuzi pe cineva de incoerenţă trebuie să încerci tu însuţi să fii coerent.

2. Am citit încă o dată scrisoarea d-lui Mircea Fabian şi n-am simţit că le-ar lipsi biblioteca (personajului şi cronicarului) sau că ar avea complexe de provinciali. N-am văzut nici o legătură cu personajul lui Eliade (sau poate e prea subtilă şi îmi scapă...).

3. Personajul (imaginar sau nu) vorbea de visul unei generaţii, un vis pentru care să merite să mori, nu de un vis personal. Nu îmi amintesc cine a spus asta: „diferenţa între un om tînăr şi unul matur este că în timp ce primul este în stare să-şi dea viaţa pentru o cauză, celălalt se mulţumeşte să trăiască decent în umbra ei“.

L-am redescoperit pe Borges *(Moartea şi busola)* prin intermediul lui Culianu şi odată cu asta am descoperit o idee extraordinară, aceea că: „tot ce a fost mai întîi în mintea omului a devenit mai tîrziu realitate“. Este nevoie de visare, e nevoie de puterea visului unei generaţii pentru ca lumea să evolueze. Dacă oamenii ar fi avut doar vise personale, probabil că şi astăzi am fi locuit în peşteri.

4. La Ortega y Gasset nu poţi să ajungi singur. Doar dacă urmezi exemplul personajului din *Greaţa* lui Sartre care încerca să-i citească pe scriitori în ordine alfabetică (şi ajunsese la litera L, parcă...). Fie că vrei sau nu vrei eşti produsul şcolii, al familiei, al generaţiei tale şi nu în ultimă instanţă al prietenilor. Şi eu sînt un „produs al prietenilor mei“ (ca să-l citez pe dl Patapievici - păstrînd totuşi proporţia dintre persoana mea şi persoana D-sale – nu şi proporţia dintre prietenii mei şi ai D-sale; cred că nu exagerez deloc dacă spun că prietenii mei sînt la fel de valoroşi ca şi ai D-sale şi nu mă refer la titlurile lor academice cît la valoarea prieteniei lor, prietenie pentru care le mulţumesc mult).

Am să închei nu dostoievskian (deşi Dostoievski este scriitorul meu preferat), ci sorescian (poetul meu preferat) cu un gînd pentru „tînărul Cioran“, citez (aprox. din memorie): „Bine aţi venit acasă, domnule Cioran,

Scuzaţi deranjul...
Aţi sosit la timp
Pentru ca să o luaţi de la început
Cu disperarea“.
Cu respect,

Basile

P.S.: Nu mai sînt chiar tînără, am 34 de ani, sînt programator şi visul meu personal este să fac o părticică dintr-un program de zbor al unei navete spaţiale, astfel încît o parte din mintea mea să zboare în cosmos (nu aiurea, unde zboară de obicei), dar nu sînt sigură că aş vrea să mor pentru asta.

Replică la scrisoarea lui C. Constantinescu (nr. 396)

(...) Timpul liber ne permite ore de dilletantism şi petreceri cu lăutari, remarcabile succese la pocnetul de bici şi la capodopere kitsch, scuzaţi-mi eufonia şi euforia.
M.H. Simionescu, *Breviarul*

A trecut vremea uniformizării conformismului, a cenuşiului (rinoceric...), a abandonului sub vremi... oare? Cumva trăim continuarea? Un *déjà-vu* sinistru în care descoperim că fiecare gest este analizat, judecat de o nouă poliţie a gîndului.

Între o majoritate incultă, gălăgioasă, stridentă, agresivă şi suspicioasă şi o elită de experţi rafinaţi, iubitoare de subţirimi, autosuficientă s-a căscat un hău populat cu dihănii macrocefale care se pricep la orice: istorie, Eminescu, politică, fotbal, muzică... Aceaştia prectic nu „consumă“, le pute tot, au devenit nişte stahanovişti ai apărării cutumelor, cauzelor revolute, Gică-contra populişti şi depăşiţi. Sînt atacate în devălmăşie manualele alternative, generaţia Atomic, homosexualii, neortodocşii, ungurii, posesorii de vile şi 4 x 4, purtătorii de lanţuri, cercei, cioc, favoriţi, motocicliştii, sataniştii, masonii, ţiganii, manelele... Se pun tot felul de etichete „grave“ de la antinaţional pînă la kitsch...

Se pierde din vedere valoarea de întrebuinţare. Diferenţa dintre frumos şi util... Nu sîntem o naţiune de licenţiaţi. Clivajul se adînceşte. Ura şi suspiciunea cresc. Unii cei mulţi dar (...) spun prea multă minte strică. Cei puţini se uită ca la nişte gunoaie şi trec dispreţuitori mai departe.

Apropo de tunetele şi fulgerele Ayatolahului Codruţ (Cîmpina) din numărul 397... Aversiunea domniei-sale pentru sîni, fese, zîmbete perfecte şi texte deşucheate mă sperie. Şi muzica e marfă, nu-i aşa? (De fapt cam tot ce pretindem că e artă este şi marfă...) Cum ar suna textele şi melodiile respective în gura unora ca Dan Spătaru, Angela Similea sau Mirabela Dauer? Marfă?! Cuvinte mari... Reproducerea speciei, instinct... Cum trebuie cîntată muzica? Cu corpul acoperit de postav aspru, gri, cu mîinile şi picioarele legate de calorifer? Să interzicem orice aluzie la băutură, sex, distracţie? Ayatolahul bunului-simţ a auzit de hedonism? Consumism? Dacă înălţimea-sa are chef de Bach, Cage sau Jarrett să închidă televizorul şi să-şi pună căştile.

Este nedrept ca o întreagă generaţie să fie trecută la index, aneantizată, iar *Dilema* să devină oficiosul PCNV (Partidul celor Nemulţumiţi de Viaţă). Publicînd astfel de obtuzităţi, *unilaterale,* riscaţi să-i pierdeţi pe dilematici care sînt... împărţiali ca tot românul! Locuiesc vis-à-vis de o bibliotecă şi vă spun că nu e pierdut chiar totul. 90% din cititori sînt tineri între 10-20 de ani. Mişună printre rafturi, sînt plini de spirit, speranţă, vitalitate şi mai ales flămînzi de cultură, de nou, de modern...

Zaharia CONSTANTIN
Galaţi, Mihai Bravul nr. 3/1, lăcătuş
(degustător de Todorov, Jankélevitch, Baudrillard, ascultător de Zappa, Bley, Coltrane)

radio deltarfi 93.5 fm
Ascultă
ce mică e lumea!

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Viaţă comunitară**
- **Omul nou**

Deslușiri

Are şi nu are dreptate dl Adrian Cioroianu cînd, în *Dilema* nr. 397, îmi reproşează că am citit un editorial al lui H.-R. Patapievici „în cheie caragialescă". Şi mai mult *are* dreptate decît nu are.

Nu are dreptate în măsura în care „cheia caragialescă" era sugerată, de fapt nu doar sugerată, ci de-a dreptul folosită, de H.-R. Patapievici însuşi, în editorialul cu pricina. Pentru H.-R. Patapievici, îmi permit să-i reamintesc dlui Cioroianu, să-i reamintesc întrucît presupun că-i va fi citit editorialul din revista *22*, realitatea românească de astăzi este una construită pe baza unui sentiment *caragialesc*. Iată ce scrisese H.-R. Patapievici în acel editorial: „Fireşte, dacă eşti raţional, nu te poţi aştepta la reacţii flegmatice atunci cînd sentimentul cu care este construită realitatea e unul de tip *«văz enorm şi simţ monstruos»*". Îmi permit să-i atrag dlui Cioroianu atenţia că formula fiind a lui Caragiale, din *Grand Hôtel Victoria Română*, H.-R. Patapievici intră perfect, dar perfect!, în rîndul celor care oferă o explicaţie, cum scrie domnia-sa, „cantonată *în Caragiale*". Reamintesc, de asemenea, că Paul Zarifopol a fost cel dintîi care, acum aproape 70 de ani, a descoperit (remarcat) posibilitatea unei lecturi a *operei* lui Caragiale din perspectiva exacerbării, tocmai pornind de la „văz enorm şi simţ monstruos". Or, şi citatul pe care l-am dat e suficient de elocvent, pentru H.-R. Patapievici e vorba de ceva mai mult, de „un sentiment", definit prin formula caragialescă „văz enorm şi simţ monstruos", *un sentiment fondator al realităţii româneşti de astăzi*. Cu alte cuvinte, înainte de a fi fost, cum scrie dl Cioroianu, „abuzat" în articolul meu, Caragiale fusese, *enorm şi monstruos*, „abuzat" în editorialul lui H.-R. Patapievici. Pe care însă, poate, dl Cioroianu nu-l va fi citit altminteri cum de i-ar fi scăpat *abuzarea?!* Sare în ochi, orişicît.

De discutat ar mai putea fi, apoi, utilizarea însăşi a termenului *abuzare*, provenit din forma tranzitivă a verbului *a abuza*. În româneşte, acest verb nu este însă înregistrat decît ca intranzitiv, spre deosebire de franceză, unde are într-adevăr şi formă tranzitivă, aceasta însă cu sensul exclusiv şi strict de *a înşela pe cineva, abuzînd de credulitatea lui*. Se poate spune, spre exemplu, că investitorii la FNI au fost *abuzaţi*, deşi, după mine, e cam pretenţios, dar asta e o chestiune de gust, în definitiv, nu folosesc toţi analiştii politici care se respectă şi aspiranţii la această nobilă categorie intelectuală minunatul cuvînt *sustenabil?!* Şi-apoi, nu ştiu, va fi intrat probabil *a abuza* şi în româneşte în uz ca tranzitiv, măcar pentru francofoni şi francofili, dar nu e, atunci, cîtuşi de puţin clar de ce dl Cioroianu îi dă o accepţie ceva mai specială, ca să nu zic de-a dreptul una foarte, dar foarte!, personală. De pildă, dl Cioroianu crede că Eminescu ar fi „un exemplu de abuzat", întrucît din el „cu puţină abilitate, poţi să scoţi exact ce vrei". Opiniile după care Eminescu ar fi fost „proto-legionar" sau „proto-marxist", exemplifică dl Cioroianu, ar fi nişte tipice *abuzări*. Mă îndoiesc vîrtos de adecvarea termenului. Interpretarea excesivă a unui scriitor, a unei opere etc. nu e cîtuşi de puţin o „abuzare", ea poate fi calificată, eventual, drept „abuzivă", dar atunci nu mai avem de-a face cu un derivat de la forma tranzitivă a verbului *a abuza*, încă o dată, inexistentă în dicţionarele limbii române şi cu alt sens în franceză decît cel atribuit de dl Cioroianu. Mai mult. Dl Cioroianu crede – şi scrie – că şi eu l-aş fi „abuzat" pe Caragiale, în articolul despre editorialul lui H.-R. Patapievici. Presupun că redactorul *Dilemei* mi-a citit cam superficial textul din *Dilema*. Pentru bunul, evidentul motiv că nu Caragiale era referinţa, *ci un personaj al lui Caragiale*. Mai e, oare, nevoie de precizarea că a lua un personaj ca termen de referinţă pentru o tipologie este un procedeu cultural curent?! Cînd spui despre cineva că „hamletizează" nu „cantonezi în Shakespeare", cînd spui că e „donquijotesc" nu „cantonezi în Cervantes", cînd vorbeşti de „oblomovism" nu „cantonezi în Goncearov", cînd pui o atitudine sub semnul „bovarismului" nu „cantonezi in Flaubert" etc., etc. Eu l-am pus pe H.-R. Patapievici sub semnul *Conului Leonida*, ceea ce nu înseamnă cîtuşi de puţin *o explicaţie prin Caragiale*.

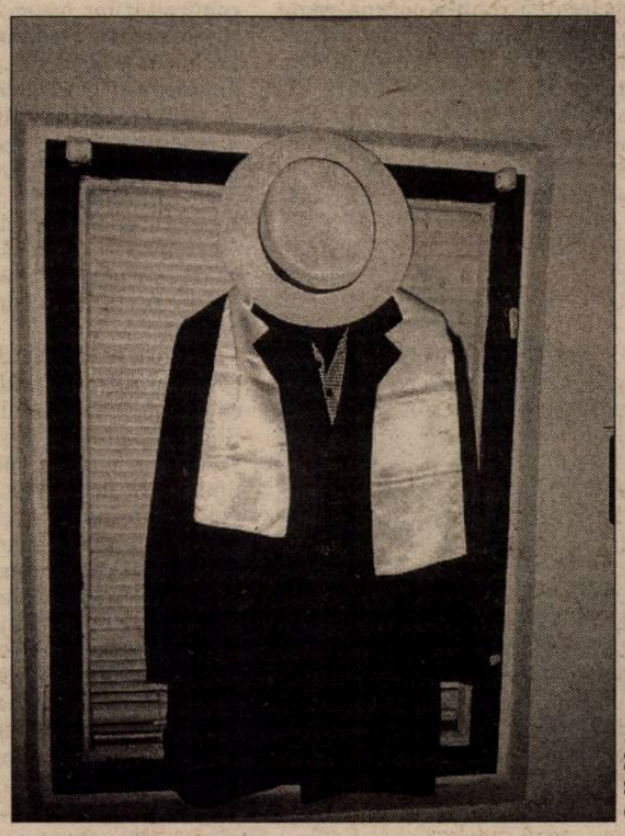

© V. Moţoc

Sau înseamnă, dar prin abuz de interpretare.

ŞI TOTUŞI, dl Cioroianu a intuit bine că era ceva „şubred" în articolul meu despre propunerea lui H.-R. Patapievici de a se institui politic suspiciunea. A intuit bine, dar a diagnosticat greşit.

Fiindcă am făcut în acel articol eroarea de a bagateliza teoria lui H.-R. Patapievici. Socotind-o, ironic, o încercare de recuperare şi de aplicare politică a „teoriei fandacsiei" făcute de personajul lui Caragiale, nu i-am subliniat, în termeni expliciţi, gravitatea, mai mult, i-am conferit un caracter benign, de simplă năzbîtie. Şi – asum! – am procedat aşa în chip deliberat, *par délicatesse*. N-ar fi trebuit. Din cel puţin două motive. H.-R. Patapievici este unul dintre cei mai străluciţi intelectuali români cu activitate publică de după '89 (sau, în termenii unei anumite sociologii, a fost *selectat* ca atare de epocă), după unele opinii de autoritate fiind chiar *cel mai proeminent gînditor român al anilor '90* („Kirkegaard român"). De cîtva timp, face parte, ca demnitar public, dintr-un organism însărcinat, cum se spune în mod curent, cu *purificarea* societăţii româneşti. În aceste condiţii, a face elogiul suspiciunii, a susţine că suspiciunea este raţională şi legitimă reprezintă o acţiune ce poate avea – şi are – consecinţe sociale şi politice net anti-democratice. Argumentul după care România s-ar găsi într-o situaţie specială, fiind o ţară isterică şi isterizată, nu stă în picioare. Declanşarea unei isterii de masă, o dovedeşte ceea ce s-a petrecut în Marea Britanie cu sinistra campanie lansată de un tabloid împotriva pedofililor, este posibilă oriunde, nu doar în ţări care nu sînt, cum stupid se spune, „de veche tradiţie democratică". Instinctele josnice ale mulţimii, pofta de linşaj, manipularea în sensul comiterii de crime colective în numele „înaltelor principii" de tot felul pot fi trezite şi aţîţate de jurnalişti iresponsabili la fel de uşor şi în Ruanda, şi în Marea Britanie, ca să mă refer la fapte petrecute, nu la ipoteze. Delirul „conspiraţionist" recent provocat în România pornindu-se de la episodul sancţionării unei sportive al cărei test anti-doping s-a dovedit pozitiv nu e atît ridicol, cît alarmant. Iată de ce am greşit, şi am greşit grav, cînd am pus teoria lui H.-R. Patapievici în seama unei involuntare preluări a bolboroselilor Conului Leonida despre cum e cu *fandacsia*. Nu, nu era şi nu e nici o teorie a fandacsiei, este o atitudine şi este un mod de a gîndi ce stimulează exacerbarea, fanatismul şi violenţa. Ce fel de societate este aceea care se bazează pe instituirea suspiciunii ca raţională, necesară şi legitimă, aşa cum a propus H.-R. Patapievici?!

Mircea IORGULESCU

Programele cele noi ale politicienilor

– acţiunea politică trebuie justificată prin programe –

„Program" este un cuvînt magic în politică. Poate chiar mai mult decît „doctrină". Atunci cînd pleacă dintr-un partid, politicienii acuză faptul că actuala conducere s-a abătut de la program şi de la linie. Cînd este întrebat cu cine se va alia formaţiunea pe care o conduce, politicianul se referă solemn la programe şi la compatibilităţile dintre ele.

Programul explică totul, este un medicament bun pentru orice boală. Pentru a-ţi justifica locul pe scenă, este nevoie de un proiect, cele mai multe partide au unul şi din cînd în cînd lansează altele. Cele noi comandă la diverşi *ghost-writers* unul gata făcut. Deşi se spune foarte puţine despre program în discursul public, el este prezent, se face apel la el pentru orice întrebre incomodă.

Nici un partid nu poate spune că vrea să rămînă la putere ca să beneficieze în continuare de poziţiile din administraţie, că propria clientelă se simte mai bine la putere decît în opoziţie. „Sună ca dracu'". Şi atunci, Theodor Stolojan nu e împotriva unei alianţe între PNL şi PDSR, cum altfel, dacă principiile programatice liberale vor fiind incluse în... programul de guvernare.

Toate partidele se aliază numai şi numai în funcţie de program. Parcă sună mai bine. Cu ceva vreme în urmă Alexandru Athanasiu vedea că programele PSDR şi PD sînt asemănătoare. Apoi a văzut brusc că cele de la ApR sînt şi ele asemănătoare. După ce a mai cugetat un pic, probabil că a primit prin poştă un program de la PDSR şi a realizat că acesta este şi mai asemănător.

Parcă vedem scena: doi lideri stau şi citesc programele, unul recită, celălalt urmăreşte cu creionul. La sfîrşit: da, dom'le, corespund. Aici, la paragraful cu promisiuni sînt unele diferenţe minuscule, noi am avut mai multă imaginaţie, în rest, e bine. Gata, ne aliem. Lăsăm pe altă dată împărţirea locurilor pe listele electorale, împărţirea posturilor după algoritm şi celelalte amănunte mai puţin importante.

După ce a pierdut scaunul de premier, Victor Ciorbea pleca din PNŢCD acuzînd decăderea morală. Acum se întoarce în CDR-2000 nu pentru a intra în Parlament ci pentru că a observat cu surprindere apropieri programatice. La fel, liderii UFD abia acum au apucat să citească programul ţărăniştilor şi au regretat ieşirea din fostul CDR.

Nimeni nu recunoaşte că se aliază pentru a intra în Parlament. Ce pierdea Varujan Vosganian dacă apărea şi spunea public: am intrat în această alianţă pe care altădată o criticam pentru că nu sîntem siguri că intrăm pe cont propriu în Parlament, chiar sîntem siguri că nu vom intra cu noul prag de cinci procente?

Mai ales Teodor Meleşcanu are un talent deosebit de a vorbi întotdeauna despre program. La întrebările incomode reproşează interlocutorului că nu îl chestionează în legătură cu programul, iar dacă vine vorba despre „docoment", începe propaganda electorală. Şi după ce observase similitudini între programele ApR şi PNL, acum observă aceleaşi similitudini între programele ApR şi PDSR. Toţi am învăţat în şcoala primară principiul matematic conform căruia dacă A este egal cu B şi B este egal cu C, atunci A este egal cu C. Şi aşa ajunge PNL egal cu PDSR. Iar dacă ne gîndim că PNL pînă acum era egal PNŢCD rezultă că PDSR e egal PNŢCD şi atunci nu e clar de ce se mai ceartă. Nu a fost decît un exemplu comic al modului în care logica programelor se poate aplica pînă la capăt. O logică normală ar observa aceeaşi pălăvrăgeală de lemn, aici chiar seamănă toţi.

Pînă şi Viorel Lis împreună cu stimabila sa logodnică au un program şi afirmă că s-ar alia cu oricine, singura condiţie fiind ca „principiile de bază ale Partidului Noua Generaţie" să nu fie modificate.

Iar electorii nu sînt chiar inocenţi. Nu cunosc şi nu îi interesează programele. Politicienii ştiu, dar dansul de societate în jurul programelor continuă. Politica are o etică şi o logică aparte. Poate chiar are şi un adevăr aparte. O politică adevărată ar fi prea săracă, proiectul şi programul sînt ca hainele împăratului. Un împărat gol nu ar putea să conducă. El se îmbracă în programe şi idei.

Cristian GHINEA

statul de drept

Un caz trist

Recent încheiata Olimpiadă de Vară a însemnat, mai presus de orice, un nou prilej de a ne cunoaşte pe noi înşine. Nu la performanţa sportivă în sine vreau să mă refer. Sînt atîţia excelenţi gazetari sportivi care pot comenta această Olimpiadă mai bine decît mine. Vreau să discut aici cazul gimnastei Andreea Răducan – fără nici un dubiu cea mai bună gimnastă a lumii în acest moment.

Cum se ştie, medalia de aur la concursul individual compus a fost retrasă gimnastei noastre pentru că, în urma controlului antidoping de la sfîrşitul concursului, în probele recoltate de la campioana română, a fost găsită o concentraţie neregulamentară de substanţă dopantă. Faptele au fost imediat aflate: medicul lotului a administrat gimnastei un medicament pe care Comitetul Internaţional Olimpic l-a interzis tocmai pentru că are în compoziţie substanţa dopantă găsită în probele gimnastei noastre. Fără îndoială, ne aflăm în faţa unui caz de crasă incompetenţă şi, să spunem lucrurilor pe nume, de prostie în stare pură. Incompetenţa este a Federaţiei de Gimnastică care nu a fost capabilă să asigure asistenţa medicală la nivelul de profesionalitate cerut pentru o superechipă de clasă mondială, aşa cum este lotul nostru de gimnastică. Prostia a fost a acelui doctor care a administrat gimnastei un medicament interzis *ştiind bine că e interzis*. O ţară întreagă l-a urmărit pe bietul doctor la televizor şi, cred, nu mai e nici un dubiu asupra calităţilor personajului. Românca Andreea Răducan, cea mai bună gimnastă a lumii, imbatabilă în arena sportivă, a fost învinsă de amestecul distrugător dintre incompetenţă şi prostie. Atît incompetenţa cît şi prostia sînt, în acest caz, ale noastre, româneşti, neaoşe.

Reacţia românilor a fost, însă, ciudată şi a făcut ca acest caz, oricum trist, să fie, în sens mai profund, alarmant. Cu cîteva excepţii (cea mai notabilă fiind ziarul *Adevărul)*, lumea a înţeles că România este din nou victima unor maşinaţiuni murdare de amploare planetară. Un complot iniţiat de ruşi („ăştia ne urăsc oricum") şi aprobat tacit de americani („ăştia ne invidiază că sîntem mai buni decît ei") desfăşurat prin intermediul arbitrilor şi judecătorilor occidentali („şi ăştia au ce au cu noi") a apărut compatrioţilor mei drept cea mai justă explicaţie a retragerii medaliei de aur. Degeaba oficialii olimpici au arătat că nu pun la îndoială nevinovăţia marii sportive (retragerea medaliei fiind cea mai uşoară sancţiune posibilă într-un asemenea caz), degeaba s-a explicat clar de zeci de ori că românca e victima unui *malpractice* medical românesc, degeaba s-a tot spus că medalia de aur retrasă Andreei Răducan a revenit tot unei românce. Românii au fost de neclintit în convingerea lor: cineva, acolo sus, are ceva cu noi. Lor li s-ar fi părut normal ca CIO să se comporte *ca şi cum nu a găsit pseudoefedrina în probele Andreei Răducan, deşi a găsit pseudoefedrină în probele Andreei Răducan.* Acest tip de a trata realitatea este, din păcate, marele nostru defect naţional: vedem ceva în jurul nostru şi să ne comportăm ca şi cum ceea ce am văzut nu există. În logica civilizată, europeană, aşa ceva este cu neputinţă. Se pot lua în considerare orice circumstanţe (aşa cum s-a şi întîmplat în cazul despre care vorbim), se pot discuta îndelung nuanţele unei realităţi, se pot face chiar speculaţii al căror rezultat poate fi luat şi el în considerare (aşa cum a fost discuţia legată de împrejurarea că pseudoefedrina nu creează nici un avantaj gimnastelor), dar nu se poate înlătura realitatea fundamentală: *în probele Andreei Răducan era prezentă pseudoefedrina într-o concentraţie mult superioară limitelor regulamentare.* Şi în acest caz regulamentul prevede clar care sînt sancţiunile. A cere unor oficiali să nu aplice un regulament atunci cînd condiţiile de aplicare sînt întrunite sună normal pentru români. Pe de altă parte, întreaga desfăşurare emoţională din jurul acestui caz ne arată că aplicarea corectă a unui regulament produce românilor nemulţumire şi nervozitate. Aplicarea corectă a regulamentelor olimpice a fost, pentru noi, o manevră antiromânească. Românii nu au văzut că Andreea Răducan a fost învinsă de inerţiile şi prostiile româneşti. Sau, mai bine zis, au preferat să nu vadă asta.

Din păcate, cazul Andreea Răducan ne-a arătat că nu sîntem încă total pregătiţi mental pentru rigorile statului de drept. Iar manifestaţiile în care liceeni debusolaţi, încurajaţi de profesori care nu ştiu pe ce lume se află, exhibau frustrări antioccidentale, alături de mărunţi politicieni locali care au simţit că e momentul să dea, patriotic, cu piatra în Dumnezeu, au arătat încă o dată imaginea unei Românii în stare febrilă.

Sever VOINESCU

SATUL GLOBAL

Latinitate şi globalizare

Fundaţia Culturală Română a organizat, la sfîrşitul lunii septembrie, colocviul internaţional „România – frontiera orientală a latinităţii", în colaborare cu Academia Latinităţii. Colocviul a reunit invitaţi de marcă, printre care Mario Soares, fost preşedinte al Portugaliei, Gianni Vattimo, Rémi Brague, Walter Mignolo, Zoe Petre, Nicolae Manolescu, Ştefan Niculescu, Mircea Martin, Răzvan Theodorescu şi alţii (spaţiul nu-mi permite să mă opresc mai mult asupra lor, dar *Dilema* va publica, în numerele viitoare, interviuri cu cîţiva dintre ei).

Aparent, tema latinităţii şi a „frontierei orientale" pe care o reprezentăm este veche şi cunoscută. În fapt, societatea contemporană redefineşte spaţiul latinităţii şi pune altfel de probleme decît cele pe care le ştim din istorie ori din clişeele larg difuzate de mass-media ori de manualele şcolare. Sînt multe voci care declară că asistăm la o resurecţie a latinităţii, provocată în bună parte de procesul de globalizare în care, vrînd-nevrînd, sîntem implicaţi. Şi pentru că tot mijloacele de informare ne-au indus impresia că globalizarea e legată în primul rînd de tehnologia informaţiei, deci de supremaţia americană, tindem adesea să-i atribuim latinităţii un rol marginal în lumea de azi sau doar o legitimitate istorică, depăşită de avansul impetuos al „americanizării". (În urmă cu cîţiva ani, se declanşase chiar un fel de panică atunci cînd statisticile au arătat că pe Internet *site*-urile în alte limbi decît engleza sînt limitate la cîteva biete procente. Între timp, lucrurile s-au schimbat mult, pentru că piaţa a cerut şi *site*-uri „non-americane".) Or, cîteva dintre intervenţiile de la colocviu au atras atenţia că astăzi latinitatea se manifestă cu forţă tocmai în zonele ei marginale, şi nu în leagănul ei istoric. Walter Mignolo, profesor la Universitatea Duke, considera că „trebuie să afirmăm o identitate care să fie construită, nu o identitate care se legitimează prin istorie". Intervenţia sa trata, de altfel, deplasarea „frontierelor latinităţii" în interiorul Statelor Unite şi statutul comunităţilor *latino*, tot mai numeroase în unele state americane. Există acolo un proiect de „latinitate nord-americană" a cărei evoluţie va schimba statutul întregii latinităţi, aşa cum a modificat deja relaţiile interetnice în interiorul Statelor Unite. Un alt „pol" al latinităţii se află, evident, în America de Sud, a cărei efervescenţă economică şi culturală nu va întîrzia să dea rezultate şi să schimbe raportul de forţe care contribuie la globalizare.

Pare paradoxal, dar leagănul latinităţii, Europa, tinde să devină, dacă putem spune astfel, „al treilea pol". Sigur, optimiştii ori „istoriştii" pot spune că Europa rămîne, în continuare, *axa* latinităţii, fără de care cei doi „poli" americani nu şi-ar fi putut afirma niciodată identitatea. Dar dacă trecem în revistă, sumar, imaginea spaţiilor europene ale latinităţii, vom observa că Franţa îşi are propriul ei proiect de „contracarare" a globalizării prin promovarea internaţională a francofoniei, Italia e în continuare sedusă de ea însăşi (şi pe bună dreptate!...), Spania devine tot mai mult o (simplă) componentă a spaţiului hispanofon mondial, iar Portugalia cedează treptat sceptrul „lusofoniei" fostei sale colonii, Brazilia.

Iar România? În construcţia Europei multinaţionale, despre care a vorbit Gianni Vattimo, România are un mare avantaj tocmai datorită latinităţii ei „de frontieră" şi capacităţii dovedite istoric de a sintetiza, în substanţa ei latină, atît „fondul nelatin", cît şi elemente ale culturilor şi identităţilor cu care a intrat în contact. Totul e să se ia, cultural şi instituţional, în serios, şi să afirme mai clar identitatea pe care vrea s-o construiască. Nicolae Manolescu vedea problema latinităţii ca „o problemă politică", argumentîndu-şi ideea cu cîteva exemple de „contra-latinitate", de la Aron Densuşianu la „tracomanie" şi la protocronism. Politică sau nu, latinitatea noastră frontalieră poate deveni fructuoasă numai prin dialog şi prin asumarea propriei condiţii.

Mircea VASILESCU

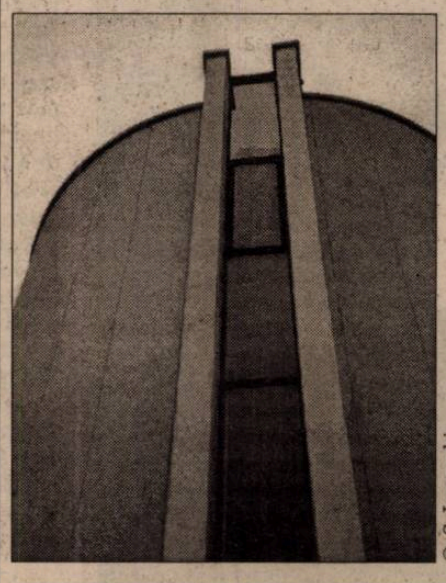

© S. Ivanoschi

BARBURISME

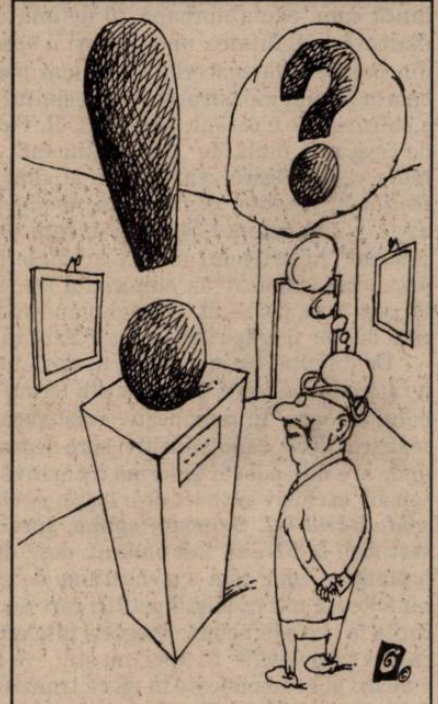

Desen de Ion BARBU

Ceapa şi narcisismul puritan

Frigăruile sfîrîie pe jăratecul unui foc de munte, la margine de rîu. I., un băiat plăcut şi inteligent, născut în România dar crescut în Franţa, ascultă muzică în maşină. Odată venit momentul, îl chemăm la masă. Se aşează tacticos şi flegmatic şi îşi alege bucăţile de carne de pe o foaie de brusture.

– *Nu-ţi place ceapa?* – întreabă nedumerită soţia mea, care se străduise să dea cît mai multă savoare frigăruilor, împănîndu-le cu ceapă, ardei şi slăninuţă.

– *Mda, dar ce aduce ceapa sănătăţii mele?* – răspunde într-un tîrziu, intrigat, băiatul.

– *Are vitamine!* – răspunde în glumă nevastă-mea, amuzată de întrebare.

– *Da? Bine, atunci* – mai zice I. şi începe să culeagă unul cîte unul firele de ceapă părăsite.

În exprimarea naivă a unui copil, regăsesc o întreagă ideologie ce se răspîndeşte tot mai mult pe valurile mondializării. Îmi aduc aminte de următoarea întîmplare din Québec, din casa unei foste studente. Plecînd de la serviciu, soţul acesteia a fost întrebat de către o colegă, amical, ce are de gînd să facă în după-amiaza respectivă. *E aniversarea căsătoriei noastre. Îmi aştept nevasta la 9 seara, cînd termină treburile la facultate şi mergem şi noi să bem ceva* – a răspuns acesta, bucuros de perspectivă. A doua zi dimineaţă, la intrare îl aştepta şeful, care i-a atras atenţia, prietenos, că ar trebui să o lase mai moale cu băutura. Colega nu îl „turnase", ci îi făcuse un serviciu colegial: băutura după ora 9 seara, în timpul săptămînii, scade capacităţile de muncă a doua zi şi-ţi poate crea probleme cu slujba!

Amintirile personale se înghesuiau, alăturîndu-se cunoaşterii comune despre *jogging, fitness, body-building,* anti-tabagism, semi-prohibiţie, calculul fiecărei calorii, sporturile în aer liber la timpul şi locul potrivit, aventurile exotice oferite *à la carte* de industria turismului etc. Toate se dovedeau a avea în centrul lor o ideologie a corpului ca patrimoniu, ca ultimă frontieră a individualismului triumfător.

Fiecărei epoci îi place să îşi dea drept emblemă o figură mitică: Prometeu, Faust, Sisif etc. Încă din anii '70, unii intelectuali americani sugerau deja că figura emblematică a epocii noastre a devenit Narcis. Erodarea sentimentului de apartenenţă la o succesiune de generaţii înrădăcinate în trecut şi prelungindu-se în viitor – cum se exprimă Lasch – eliberarea de toate aceste constrîngeri ce transcend individul, legîndu-l de „comunităţi", îşi găsesc contraponderea şi legitimarea într-o hiper-investire hedonică a Eului. „Dacă modernitatea se identifică cu spiritul de întreprindere, cu speranţa futuristă, este clar că narcisismul inaugurează, prin indiferenţa sa istorică, post-modernitatea, faza ultimă a lui *homo aequalis*" – este de părere Lipovetsky.

Această variantă hedonistă a narcisismului pare însă a fi tot mai mult înlocuită de o versiune puritană, ce recuperează, militant, *ethosul muncii*: a-ţi îngriji corpul nu mai este o plăcere, ci o datorie! O datorie în egală măsură a fiecăruia şi a tuturor. La capătul drumului, individualismul pare astfel a pierde indivizii, omogenizaţi într-o masă de corpuri eficiente.

Vintilă MIHĂILESCU

povești suprapuse

Andreea, rectorii, Petrică și lupul

(psihoza complotului într-o țară mică și săracă)

Ne-am lămurit: Andreea Răducan a pierdut o medalie de aur pe care deja o avea în buzunar din cauza unui test medical de rutină. Cineva tot a fost vinovat, chiar din interiorul delegației naționale – acel om poate onest, cu figură și vorbă de bunic de treabă, care i-a dat copilei răcite pilula care nu trebuia.

Plecînd de la acest incident blestemat, mentalul colectiv românesc s-a aflat vreo zece zile sub un asalt major – într-o stare în care parcă nici propaganda carlistă, antonesciană și comunistă nu au fost în stare să-l aducă, prin eforturi combinate. Spectacolul pe care, în democrație regăsită, o bună parte din presa română l-a dat în cursul acestei olimpiade a fost trist. Te culci pe un talk-show și te scoli, dimineața, pe o revistă a presei. Și dacă și la culcare și la sculare ți se spune că ești obiectul unui complot (unii recită seara în talk-show exact ce semnează a doua zi în ziar!), ceva-ceva tot prinde, iar zațul unui dubiu – teren fertil pentru autarhie și izolaționism – se depune acolo unde nimic nu-l mai poate scoate. Se numără pe degete ziarele care, în acele zile, nu au titrat *à la une* „complot împotriva campioanei"; într-o dimineață, la *Radio Actualități*, o voce ilustră își încheia transmisiunea cu „o să arate România de ce este în stare"; vocea în chestiune este una dintre cele mai credibile din eterul autohton dar, pe moment, m-am temut că are un buton roșu atomic la îndemînă și vrea să-l pocnească. Într-o emisiune la Tele 7, *poetul* a luat, ostentativ un Nurofen – nu pentru că ar fi fost răcit, ci, evident, din solidaritate cu campioana; n-a fost singurul, pentru că un batalion întreg de prezentatori – de la TVR la PRO TV – s-au recunoscut cu mîndrie a fi *dopați* în același fel. Ca poantă, era bună; dar ca picătură chinezească peste mintea omului simplu – și la acest capitol toți sîntem oameni simpli –, efectul este nefast.

Este nefast, pentru că ceea ce numim cu un sfert de gură spectacol sportiv la noi tinde să devină un fel de încleștare cu lumea. Fie că este Olimpiadă sau C.E. de fotbal (ca astă vară), morala este aceeași: sîntem o țară mică și săracă, și toți boșii lumii ne fură ca-n codru. Sigur că sportul este pentru toți ceilalți o afacere, dar și pentru noi ramura de măslin devine, tot mai frecvent, un pretext pentru o încrîncenare repetitivă. Evenimente sportive s-au transformat în campanii electorale ale celor mai izolaționiste forțe politice de la noi. Încă două-trei povești din astea, și UEFA plus CIO, fără habar, devin agent electoral pentru PRM.

Printr-o frumoasă mobilizare, mii de oameni au ieșit pe străzi pentru a spune *„Andreea* (sau *Hagi*), *te iubim!"*. Pasul următor ar fi să se iasă în stradă pentru arșii, mutilații, vioriștii, ologii, ciungii, acordeoniștii din fiecare vagon de metrou; sau pentru femeiuțele care hrănesc cîinii la scara blocului, prelungind totodată agonia canină și umană. Să se iasă în stradă pentru mascarada făcută (de cîțiva rectori șmecherași) cu diplome universitare date unor habarniști transfrontalieri – eveniment rușinos și compromițător pentru învățămîntul românesc. Unei încrîncenări furibunde în fața „comploturilor" din sport îi corespunde o teribilă blazare în fața autocomploturilor pe care ni le servim zilnic în toate domeniile. În aceste condiții, chiar de-am avea uneori dreptate, ne-am tăia-o singuri de sub picioare prin această pantomimă de ansamblu.

Se spune – noi spunem! – că sîntem o țară mică și relativ săracă; se spune într-un fel în care a fi mic, sărac și complotat de toți mai marii apare ca fiind o virtute. Or, nu e: nu e nici o virtute în a fi sărac atunci cînd ai toate datele pentru a fi bogat, după cum nu este nici o virtute în a te autohipnotiza că ești cetățean al unei țări mici atunci cînd harta spune, totuși, altceva.

În poveste, Petrică a strigat *Lupul!* cînd nu era cazul; cînd a apărut lupul, dispăruse credibilitatea. Chestie de imagine.

Adrian CIOROIANU

presa despre...

Adevărata casă

Partidele importante din Germania au marcat prin ședințe separate cei zece ani care au trecut de la unificare. Și, probabil, aceasta este cea mai evidentă consecință a unificării: apariția altor linii de separare decît cea trasată de zidul din Berlin. Unificarea s-a concretizat prin alte delimitări.

Temerile de atunci, formulate de către prim-ministrul britanic Margaret Thatcher și de către președintele Franței, François Mitterrand, încercînd să domolească acțiunea rapidă a cancelarului Kohl, s-au dovedit neîntemeiate: Germania nu a devenit marea putere din centrul Europei modificînd decisiv echilibrul influențelor, preocupările domestice nu au schimbat principial atitudinea față de Uniunea Europeană. Se poate spune că, în urmă cu zece ani, Germania s-a eliberat de trecutul celui de al doilea război mondial și că își poate dedica toate energiile prezentului și proiectelor de viitor.

Revista *The Economist* (30 septembrie 2000) analizează acest prezent și prima concluzie pare surprinzătoare, deoarece este rar formulată: „Vestul a transformat Estul, dar la rîndul său și Estul a afectat Vestul. Multe schimbări din societatea germană își au originea în Est sau au fost accelerate de procesul unificării: o atitudine mai liberală față de femeile care preferă cariera, prelungirea orarului magazinelor, negocierea salariilor la nivelul companiilor și nu la cel al ramurilor industriale și altele".

Deși era una dintre țările cele mai bine situate din fostul lagăr socialist, economia estică este încă în urma celei vestice, cu toate că au fost transferate 540 mii de milioane de dolari, sumă exorbitantă, comparată cu totalul investițiilor străine în celelalte țări din Est. „Ceea ce s-a realizat este uimitor. Dar unificarea a produs, pe lîngă cîștigători și mulți perdanți. Deși 60% dintre locuitorii Estului admit că viața lor s-a îmbunătățit în ultimii zece ani, 16% afirmă că o duc mai rău. Le lipsesc certitudinile organizării centralizate, solidaritatea în fața nedreptăților împărtășite, absența invidiei într-o societate fără clase, unde toți aveau cam același venit și chiar sentimentul securității personale într-un stat super-polițist. Femeilor le lipsesc locurile la creșe și la grădinițele pentru copii, ceea ce făcea posibilă combinația dintre viața publică și viața de familie. Și dacă doar o mică minoritate (6%) ar dori revenirea la Republica Democrată Germană, două treimi dintre cei intervievați se plîng că nu se simt «cu adevărat acasă», în Germania unificată.

Proporția este similară, iar în ultimul timp este chiar în creștere numărul celor care susțin că se simt cetățeni de categoria a doua. Se simt jigniți pentru că au salarii mai mici decît colegii lor din Vest prestînd aceeași muncă. Un șofer de autobuz, un lector universitar sau un medic de spital din Berlin, de exemplu, cîștigă cu 13% mai puțin decît omologii lor din partea vestică a orașului, dar li se cere să lucreze mai mult cu o oră și jumătate pe săptămînă. În sectorul privat, salariile sînt în medie cu 20% mai mici, iar în anumite sectoare industriale cu 40% mai mici. Nu este o consolare faptul că oamenii din Est cîștigă de trei ori mai mult decît acum zece ani. În pofida uriașelor transferuri de bani publici, șase oameni din zece consideră că «guvernul nu face destul» pentru a egaliza nivelul lor de viață cu cel al vesticilor.

Și mai insultător este faptul că posturile de conducere din domeniul bancar și al administrației publice, din universități, presă și justiție sînt deținute de o mînă de oameni din Vest, aduși aici după eliminarea elitelor estice. După zece ani, ei au rămas pe loc. Chiar și în domeniul politic, două din cele cinci landuri estice sînt conduse de vestici – Kurt Biedenkopf în Saxonia și Bernhard Vogel în Turingia – și cam jumătate dintre miniștrii sînt din Vest.(...) Această atitudine disprețuitoare poate fi justificată: după 40 de ani trăiți într-un loc înapoiat sub raport economic, nemții din Est nu au pur și simplu calitățile necesare pentru posturile de conducere. Cel mai des, disprețul vine din ignoranță. Se presupune că aproximativ 80% din locuitorii fostei Germanii occidentale nu au pus niciodată piciorul în partea estică. Ei își privesc încă de sus rudele, îi consideră inculți, ineficienți și nerecunoscători. Nivelul scăzut al productivității este explicat mai curînd prin lene, decît prin absența investițiilor. De ce să fie nevoiți ei, oameni care muncesc din greu, să continue să le plătească o cauțiune?"

Această radiografie este semnificativă, deoarece unicitatea situației Germaniei de Est ar fi trebuit să o scutească de asemenea probleme. Faptul că ele apar dovedește că există anumite legități încă necercetate ale perioadei pe care ne-am obișnuit să o numim de tranziție. Legități care nu pot fi explicate prin specificul național sau prin complotul mondial.

(M. B.)

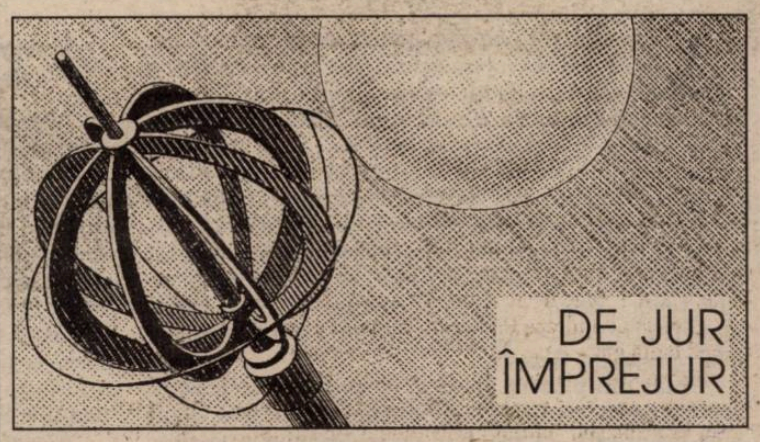

Seattle, Melbourne, Praga...

Simultan cu protestele europene împotriva impozitelor pe benzină – proteste relativ pașnice, dar care au demonstrat cît de rapid și cît de eficient poate fi blocată viața unei țări – s-au desfășurat la Praga protestele violente împotriva capitalismului, a globalizării, a inegalității. Inițiativa din noiembrie 1999, cînd a fost paralizată conferința interministerială de la Seattle, a evoluat în primăvara acestui an la reuniunile curente ale Băncii Mondiale și ale Fondului Monetar Internațional și apoi în septembrie la Melbourne, iar tulburările din capitala Republicii Cehe au arătat încă o dată forța dezorganizării organizate. Măsurile de securitate anterioare conferinței de la Praga și ceva ce semăna foarte tare cu lupte de stradă din timpul ei au creat o stare tulbure, de conflict fără ieșire. Cei care își propun din nou să redistribuie „bogăția capitalistă și să o dea înapoi oamenilor muncii" nu aparțin de astă dată unui partid de avangardă dotat cu o „ideologie științifică". Ei reprezintă o varietate de grupuri „radicale" – ecologiști, feministe, anarhiști, neocomuniști, neonaziști și nealiniați – acționînd în afara oricărei ierarhii, în funcție de afinități. Uneori afinitățile intră în contradicție și atunci cauza generală este amînată și pumnii sînt folosiți pentru anularea adversarului situat pe aceeași parte a baricadei. Bătăile se sfîrșesc tot prin intervenția poliției aservite intereselor oficiale.

Dacă spectacolul violențelor stradale îi lasă deocamdată indiferenți pe cei în numele cărora ele se desfășoară, organismele internaționale simt din plin presiunea contestației. Într-o lume cu șase miliarde de oameni cîteva sute de milioane trăiesc bine, iar restul etalează o sărăcie ai cărei indicatori evoluează din ce în ce mai îngrijorător. Tendința din relativ mica lume îndestulată este de sporire a bogăției și totul – progresul tehnologic, libertatea de mișcare și liberalizarea comerțului – pare să joace în favoarea ei, în timp ce la celălalt pol cumulul dezavantajelor și al efectelor perverse creează o situație care are nivel, dar nu se poate numi trai. Deocamdată, acest decalaj creează doar conflicte locale, dar nu este exclus ca el să genereze marele uragan al nemulțumirii. Furia distructivă a manifestațiilor anticapitaliste de la Praga poate coagula în cine știe ce parte a lumii revolta latentă generată de disperare.

Organizațiile internaționale sînt sensibile la această amenințare și se poate observa – cel puțin la nivelul intențiilor – efortul de modificare al politicilor. După ce analizează cifrele, recentul Raport despre sărăcie al Băncii Mondiale emite ipoteza creșterii calitative, a necesității unui ansamblu de măsuri care să reglementeze și altfel decît prin impunerea unor politici de austeritate accesul țărilor sărace la binefacerile postmodernității industriale.

La Praga s-a încercat inițierea unui dialog cu organizațiile protestatare, dar cei ce refuză global ordinea existentă s-au desolidarizat imediat de reprezentanții mai puțin radicali, parteneri în discuția inițiată de președintele Havel. Unii se întreabă, cu oarecare îndreptățire, cine i-a ales pe liderii organizațiilor protestatare și în numele cui vorbesc. Animatorii mitingurilor itinerante de pe cele cinci continente au doar legitimitatea discursului lor, țintind aprinderea focului, nu stingerea lui. Cei în numele cărora se agită ei sînt fie prea copleșiți de mizerie, fie preocupați de găsirea unor soluții specifice pentru depășirea situației existente. Pentru individ emigrarea – legală sau nu – dintr-o țară săracă într-una bogată pare o idee mai bună decît lupta împotriva capitalismului. Pentru economiile în pragul colapsului, intervenția capitalului străin este dorită, acceptată, iar guvernele încearcă să o stimuleze prin beneficiul „avantajelor comparative", adică pretenții mai mici ale forței de muncă și prețul mai scăzut la materiile prime. În aceste țări politicile anticapitaliste sînt duse din opoziție: de îndată ce au ajuns la putere, partidele anticapitaliste își însușesc avantajele concurenței.

Teoreticienii mișcărilor anticapitaliste văd în toate acestea consecințele unui plan diabolic pus la cale de mult, pentru a asigura supremația intereselor Statele Unite. Planul Marshall nu ar fi fost altceva decît prețul oferit europenilor pentru ca aceștia să renunțe la geopolitica teritorială (imperiile lor coloniale) și să-și abandoneze identitatea culturală. Construcții teoretice de acest tip sînt preluate de formațiuni civice sau politice care, în absența prietenilor, își caută dușmanii. Identificarea adversarilor poate da naștere la confuzii. Cînd viticultorii francezi forțează intrarea în magazine și scot din rafturi vinurile din import ieftine – și probabil proaste – și varsă conținutul pe străzi, ei nu acționează pentru a apăra interesele săracilor, ci pentru dreptul producătorilor de a vinde un vin mai scump. Iar cei dispuși să plătească prețul pentru păstrarea specificului național în materie de mîncare și băutură nu sînt dezmoșteniți în numele cărora se duc luptele de stradă.

Dacă sînt cu desăvîrșire dezinteresate, manifestațiile *anti* sînt programatic lipsite de eficiență. Dacă sînt într-adevăr preocupate de ameliorarea vieții curente pentru miliarde de oameni, poate că ar fi mai util să definească interesele care vor fi favorizate în acest proces.

Magdalena BOIANGIU

Argument, de plăcere

Adevărul este că am „făcut“ acest număr din pură plăcere (spun acum, ocazie cu care află şi colegii de redacţie ce risc şi-au asumat acceptînd, cu săptămîni în urmă, tema). Pesemne că plăcerea mea a fost şi plăcerea altora – altfel nu mi-aş putea explica de ce, cu o singură excepţie (fără legătură cu tema), toţi cei cărora le-am cerut opinia şi colaborarea au acceptat zîmbind, cu acel zîmbet suspinos pe care de regulă îl dai ca redevenţă nostalgiilor incurabile. Nu-mi zîmbeau mie, ci reverberaţiei pe care tema – *liceul* – o avea în cugetul lor. Să le fie de bine! Dintre cunoscuţii mei, nici unul nu crede în celebrul vers al lui Bacovia.

Chiar din plăcere plecată, ideea a fost la început niţel sumbră: credeam – şi nimeni încă nu m-a lecuit – că liceul este, în sistemul de învăţămînt românesc actual, punctul nevralgic. Nivelul mediu al pregătirii în această etapă şcolară este din ce în ce mai fragil – sau asta se vede privind dinspre învăţămîntul universitar. Întrebaţi orice cunoştinţă mai în vîrstă (asta în cazul în care nu sînteţi dvs. înşivă prin vîrsta aceea) şi vă va spune, c-un oftat, ce însemna, altădată, o diplomă de bacalaureat. (Dar, ce contează? Liceul are farmec oricum.) Există, oare, o explicaţie? Cu siguranţă. Scăderea nivelului mediu din învăţămîntul liceal (dacă se poate vorbi de aşa ceva) nu este decît expresia scăderii la nivelul învăţămîntului în genere (dacă se poate vorbi, iarăşi, de aşa ceva). Acest subiect a fost, pe rînd, *fierbinte* în toate ţările Europei Occidentale. Acum a venit şi rîndul nostru.

Elevul Dima dintr-a şaptea din romanul lui Drumeş pare nu numai din alt veac, dar şi din altă dimensiune spaţio-temporală în comparaţie cu elevii trăitori prin licee în care drogurile par a fi luat locul ţigării fumate pe şest, iar *dealer*-ii par a fi mai bine înfipţi în peisaj decît profesorii. Cît despre minijupele ce se iţesc pe sub bănci... *(Dar de cabinetele de informatică de ce nu vorbeşti?*, aud o voce.) Poate că Michiduţă nu-i chiar atît de negru. În acelaşi timp, *modeştii clasei* din liceele de azi sînt mai dezinhibaţi, mai comunicativi şi mai orientaţi în *jungla de afară* (sau mai familiarizaţi cu *chat*-urile *on line)* decît toate generaţiile de români din istoria ţării la un loc. Ca să nu spun ce mare ni-i surprinderea – în cel mai serios şi bun sens al termenului – în faţa scrisorilor pe care *Dilema* le primeşte, nu rar, de la liceeni.

În liceele României, azi, se află în bănci viitorul României. Destul pentru a-i acorda liceului, în toamna tuturor începuturilor şcolare, ceva din atenţia pe care o merită. (**Adrian Cioroianu**)

Rodica CHELARU
jurnalist, Media PRO

Unde-i diferenţa?

Poate unora le va părea ridicol, iar altora neverosimil ce voi povesti acum. Cea mai vie amintire din vremea liceului este legată de politică, ruşi şi comunism. „Au intrat ruşii în Praga!“ îl aud, şi acum, parcă, pe tata strigînd prin toata casa. Era ziua mea de naştere, iar vestea o aflase de la Europa Liberă, desigur. În dimineaţa aceea frumoasă de august, cînd aşteptam cu nerăbdare să văd ce cadouri îmi pregătiseră ai mei, nici prin minte nu-mi trecea că, după tradiţionalul „La Mulţi Ani!“, după urările de sănătate, fericire şi baftă la şcoală, familia mea avea să-şi mute atenţia spre ceva de care, în primele momente, mă simţeam complet străină. Ce-mi pasă mie că intraseră ruşii în Praga?! Îmi spuneam cu ciudă, în sinea mea. Ca orice adolescent, voiam să fiu buricul pămîntului, mai ales de ziua mea. N-a fost aşa, iar azi, după atîţia ani, cred că am avut şansa de a trăi un moment unic în gravitatea lui. După primele momente de derută, după ce m-am fîţîit cu pijamaua cea nouă pe care mi-o făcuse mama cadou, mi-am dat seama că se petrecea cu adevărat ceva ieşit din comun.

De atunci, întotdeauna cînd se vorbeşte despre august '68, îmi aduc aminte de aceste momente ale adolescenţei. La fel ca Proust şi madlena lui.

La şcoală, însă, nimic nu părea să tulbure ritualul zilnic al orelor de curs. Nici micile noastre tabieturi de liceeni. Unii, mai cu moţ, au spus prin clasă că la Praga s-a „lăsat“ cu bătaie. Dar atît. Cei mai curajoşi dintre băieţi au continuat să sară gardul grădinii Cişmigiu, chiulind de la orele de matematică ori fizică, atunci cînd erau „tufă“. Dar nimeni din clasa mea nu îndrăznea să chiulească de la geografie. Profesoara era şi „diriga“ clasei. Avea nişte apucături ciudate: îi plăcea mult pe băieţi, care se aşezau anume în prima bancă, privind-o insistent, după care, în recreaţie, făceau schimb de „impresii“. Diriga era, însă, cu ochii pe fete şi le găsea nod în papură. La vremea aceea se purta mini, şi chiar doamna dirigintă (nimeni nu-i spunea „tovarăşa“) prefera fuste ceva mai sus de genunchi deşi bătea binişor peste 50 de ani. Ferească Sfîntu' să fi văzut, însă, vreo elevă cu sarafanul mai strîmt şi mai scurt decît era decent! Nota scăzută la purtare, părinţii chemaţi la şedinţă şi tot cortegiul de măsuri punitive care, de cele mai multe ori, dau rezultate pedagogice exact pe dos decît cele scontate. Doamna dirigintă făcea parte din acea categorie de profesori pentru care pudibonderia era o filosofie de viaţă.

Niciodată, în cei patru ani de liceu, n-a discutat cu noi despre subiecte „tabu“ precum sexualitatea. Liceul vuia de idile, care de care mai temperamentale, dar profesorii se făceau a nu băga de seamă. Le puneau pe seama vîrstei şi nu îndrăzneau să se gîndească la mai mult. Doar cînd lucrurile luau o întorsătură scandaloasă se făcea careu în curtea liceului, şedinţe la clasă, prelucrări etc. O colegă de clasă a murit, la 17 ani, fiindcă şi-a provocat un avort. Motivul oficial al decesului a fost o infecţie banală, iar în clasă se vorbea doar pe la colţuri despre subiect. Asta se petrecea prin anii '67-'68. Conducerea liceului n-a dat detalii, dar a scris avertismente pe care le-a lipit pe geamurile şi uşile claselor. Dar, despre aceste lucruri nu se vorbea în piaţa publică, aşa cum se face azi. Pudibonderia era un excelent instrument politic. Trebuie să spun apăsat, însă, că *atunci,* ca şi *acum,* tabloul adolescenţei nu s-a modificat, în linii generale, cu nimic. Doar că, în acei ani, tot ce nu convenea politicii de partid era tăinuit cu grijă. Era un contract pe care toată lumea-l acceptase. Clar trebuia să fie un singur lucru: totul era bine, curat şi frumos. Aici ar fi, probabil, o primă diferenţă notabilă între *atunci* şi *acum*. Azi, se vorbeşte pe faţă despre o mulţime de lucruri despre care în acei ani poate nici nu se pomenea cu voce tare.

Poveştile pe care le aud azi, despre cît de silitori şi disciplinaţi erau elevii, cît de idilice erau relaţiile dintre ei şi dascălii lor, cum avea statul grijă de toţi şi toate, mă fac să ridic din sprîncene, a nedumerire. Am trăit acei ani şi „sămănătorismul“ în care sînt ei acum înveşmîntaţi de unii nostalgici mi se pare cu totul deplasat. Nu erau nici prea silitori, nici disciplinaţi. Se umbla, şi atunci, cu „pile“ pentru medii mai mari. Se dădeau „mici atenţii“ profesorilor ori directorilor. Şi elevii, şi profesorii de atunci şi de acum reprezintă entităţi antagonice. Rezistenţa copilului faţă de ceea ce dascălul, mandatat de societate şi familie, îi impune să facă – să înveţe, cu spectrul unor eventuale măsuri punitive în faţă – este binecunoscută.

Şi atunci, şi acum, adolescenţii voiau să fie în pas cu moda. Sarafanele se scurtau şi se strîmtau, tocurile erau adesea mai înalte decît era permis, mai „scăpa“ şi cîte un pic de dermatograf pe la ochi. Diferenţa între ceea ce a fost şi este acum constă, poate, la acest capitol, într-un respect mai vizibil faţă de profesori. Formal, cel puţin.

Şi acum 30-35 de ani se fuma în WC – cel puţin în marile licee, obiceiul era cunoscut –, se chiulea, chiar dacă exista un portar care, teoretic, nu trebuia să te lase să ieşi din liceu decît la sfîrşitul orelor. Şi atunci, ca şi acum, erau profesori slab pregătiţi. Este drept, cazurile erau mult mai rare decît azi (ar fi neplăcut să fac apel la statisticile acestui an, arătînd cît de mulţi profesori n-au obţinut media de trecere la diferite examene de atestare profesională!). S-a spus mereu că învăţămîntul era gratuit, pe vremea comuniştilor, şi că astfel toată lumea pornea cu şanse egale în viaţă. Fals. În fiecare an, a trebuit să caut manuale – nu doar în timpul liceului, ci-şi în timpul şcolii generale, obligatorii, de opt ani – pentru simplul motiv că nu erau destule, statul n-avea destui bani să dea tuturor elevilor carte şcolară. Ca să nu mai vorbim de rechizite, uniforme şi alte „materiale auxiliare“ pe care le cerea aproape fiecare profesor. Toamna însemna întotdeauna golirea pungii, „spargerea“ unor mici economii pentru murături, ceapă, cartofi şi rechizite. Sigur că propaganda prezenta, cu surle şi trîmbiţe, viaţa fericită a elevilor din România socialistă. Fiecare ştia că realitatea era alta. Şi aici există o diferenţă, fiindcă azi părinţii nu contenesc să se plîngă, public, de neajunsurile acestor vremi.

O diferenţă însemnată între *atunci* şi *acum* este calculatorul. După părerea mea, el a măturat lectura din cîmpul cunoaşterii. Cartea, ca poartă spre lumi neştiute, pe care o deschizi sau o împingi uşurel, cu timiditate, şi-a pierdut aproape complet farmecul pentru tînăra generaţie. Şi cînd spun „carte“ nu mă refer la manuale, cursuri ori alte scrieri cerute în procesul de învăţămînt. Mă refer la cărţile de căpătîi, cele care formează ceea ce îndeobşte numim cultură generală. Aici se află, cred, marea pierdere. Redescoperirea lecturii ar putea fi pariul următoarelor generaţii.

Dragoş RADU-BUCURENCI
student

Cum a fost

Cînd am intrat la liceu, nu mă pregătisem prea bine pentru examenul de admitere, pentru că nu mi s-a părut îndeajuns de important încît să merite un an întreg de meditaţii şi timp pierdut cu învăţarea comentariilor. La o astfel de concluzie ajunsesem printr-un procedeu inductiv: pînă atunci, şcoala nu-mi pusese niciodată prea mari probleme şi, de fiecare dată cînd se anunţa o evaluare importantă (lucrări trimestriale, olimpiade, examen de limbă străină pentru o clasă specială etc.), aceasta se dovedea a fi un mare fîs. Ca de obicei, am luat examenul printre ultimii, dar l-am luat. Mă pregăteam pentru o existenţă liniştită, netulburată de instituţia în care tocmai fusesem admis (Liceul de Informatică), aşa cum se întîmplase şi în gimnaziu. De cîţiva ani, însă, lucrurile se mai schimbaseră un pic prin învăţămîntul liceal şi am avut surpriza să constat, pentru prima dată, că schimbările erau importante şi, mai ales, *efective*.

În prima săptămînă, în loc să mergem la ore, a avut loc o evaluare a fiecărui boboc. Cînd mi-a venit rîndul, m-am trezit în faţa unei comisii formate din director, cîţiva profesori şi doi psihologi. S-au uitat peste cîteva referinţe trimise de la şcoala generală, am vorbit un pic despre mine şi, la final, mi-au dat aviz semi-favorabil. Asta însemna că puteam să-mi aleg singur programul de studiu, dar aveam nevoie de aprobarea unui profesor-tutore. Cei cu aviz nu mai trebuia să consulte pe nimeni în alegerea materiilor pe care urmau să le înveţe, iar cei cu aviz negativ trebuia să accepte programul impus de profesorul-tutore. Libertatea aceasta era, totuşi, limitată în cazul tuturor, în sensul că existau materii obligatorii (Matematică, Informatică, Literatură Română, Istorie sau Geografie, Chimie sau Fizică sau Biologie) şi pachete compacte de studii personalizate (Matematică, Ştiinţe Exacte, Informatică, Studii umaniste), adică nu puteai să-ţi alegi materiile fără o anumită coerenţă. Şi totuşi, pe lîngă alegerea pachetului de studii, aveai patru ore pe săptămînă pe care le puteai folosi după bunul plac, alocîndu-le oricăror una, două, trei sau patru materii. Bineînţeles că nu mi-a convenit avizul dat de comisie, mai ales că prevalase opinia profesorilor, nu a psihologilor, dar, din fericire, profesorul-tutore s-a nimerit să fie unul de fizică, cu care nu am avut probleme. Mi-am ales pachetul de ştiinţe exacte (pe vremea aceea vizam Facultatea de Fizică sau de Chimie), adăugîndu-i două ore de matematică, una de istoria religiilor şi una de istoria artei. Calitatea principală a noului sistem s-a dovedit a fi, în cazul meu, aceea că mi-a trezit interesul faţă de şcoală (acesta fiind pînă la acea dată quasi-nul), principiul (limitat, totuşi) al *laissez-faire*-ului vădindu-şi reversul responsabilităţii implicate.

În primii doi ani, lucrurile au mers binişor, trecînd peste cîţiva profesori care nu-şi făceau treaba cum trebuie, dar pe care am reuşit să-i schimb după primul trimestru (încă unul din avantajele „avizului semi-favorabil“ al comisiei) şi peste vechea, pentru mine, problemă a disciplinei, cu care n-am reuşit niciodată să mă acomodez.

Printr-a 10-a, mi-am schimbat planurile de viitor şi am decis că voi urma Facultatea de Filosofie. Liceul de Informatică nu avea, însă, decît un pachet de Studii Umaniste nediferenţiate, aşa că a trebuit să mă transfer la alt liceu, pierzînd orele de informatică. Transferul s-a făcut în timpul verii şi, deoarece îndeplineam cele cîteva criterii stabilite de Inspectorat pentru astfel de cazuri, nu a fost nevoie decît de înştiinţarea celor două licee. La noul liceu mi-am ales pachetul de studiu Filosofie – Istoria Culturii, iar cele patru ore libere le-am alocat integral matematicii.

Ultimii doi ani de liceu au fost mai grei decît primii pentru că a trebuit să recuperez clasele a 9-a şi a 10-a şi, mai ales, pentru că în noul liceu disciplina era extrem de dură, ceea ce m-a indispus din prima clipă. E de spus, totuşi, în apărarea noului liceu, că regulile impuse elevilor nu erau aberante, ci doar exagerate în raport cu firea unui adolescent, şi că nu ţi se cerea *mai mult* decît respectarea lor exactă (pentru a marca diferenţa, mi-aduc aminte că în şcoala generală funcţiona un cod *nescris* de comportare a elevilor, bazat pe trei prevederi: 1. profesorul are dreptate; 2. profesorul are întotdeauna dreptate; 3. cînd profesorul nu are dreptate, se aplică prevederile 1 şi 2).

Incomodat de un număr măricel de incidente legate de indisciplină şi de cîteva probleme cu profesorii incompetenţi (la care, însă, ca şi în cazul precedentului liceu, mi s-a permis să renunţ), am reuşit, totuşi, să termin liceul, obţinînd o medie onorabilă la bac şi un rezultat asemenea la admiterea la facultate. Una peste alta, liceul a reuşit să-şi facă datoria şi să-mi ofere o educaţie pentru care nu am a-i fi altfel decît recunoscător. Ceea ce cred că, pentru moment, este suficient.

Dakmara GEORGESCU
consilier al ministrului Educaţiei Naţionale

Liceul, între admitere şi bacalaureat

Mituri şi realităţi. Despre şcoala românească şi, în special despre liceu, circulă de mult timp legenda soliditătii şi a excelenţei, în comparaţie cu organizările şi rezultatele şcolilor din alte sisteme de aiurea. Regretatul academician Grigore Moisil ar fi spus la un moment dat că liceul românesc a fost atît de bine construit, încît regimului comunist i-au trebuit vreo treizeci de ani ca să-l distrugă. Dincolo de nostalgii şi mituri, trebuie arătat însă că orice discuţie onestă despre liceu nu poate ignora orizontul temporal. Nu putem vorbi despre liceu ca şi cum acesta nu ar fi fost atins în nici un fel de experimentul comunist, hrănindu-ne la nesfîrşit din glorii demult trecute. Liceul de astăzi poartă din nefericire amprenta epocii comuniste, care nu se poate şterge uşor, în ciuda multor schimbări de după 1989. În cadrul unui seminar despre reforma învăţămîntului din decembrie 1997, un tînăr absolvent al Liceului „I.L. Caragiale", pe atunci student la drept în primul an, mărturisea că atît el, cît şi colegii lui au resimţit în liceu lipsa discuţiilor libere în clasă, lipsa dialogului bazat pe argumentare, lipsa cultivării spiritului de investigaţie. Cea mai mare parte a timpului părea timp pierdut, între recitările profesorului şi eforturile de memorare a unor cunoştinţe lipsite de orice relevanţă pentru o generaţie tînără a timpului nostru. Deşi învăţarea părea asociată unui efort cu sens (doar la capătul ei se afla bacalaureatul şi învăţămîntul superior!), ea nu producea nici o plăcere intelectuală şi nu întreţinea motivaţia pozitivă de durată a elevilor. În discuţiile pe care le-am purtat în ultimii ani cu profesorul Mircea Flonta, domnia-sa mi se plîngea de incapacitatea majorităţii candidaţilor la admiterea în Facultatea de Filosofie de a realiza o argumentaţie personală coerentă, clară şi lipsită de clişee. În schimb, mulţi tineri confundă logoreea cu argumentaţia şi folosesc cu emfază cuvinte şi idei care nu le aparţin, nu sînt trecute prin filtrul propriu şi nu înseamnă decît imitaţia jalnică a unor discursuri prefabricate. Profesorul Flonta nu este singurul care se plînge de calitatea absolvenţilor de liceu care bat la porţile învăţămîntului superior, venind de la unele din cele mai „bune" licee, dar fără maturitatea intelectuală de care ar fi nevoie în universitate.

Reforma liceului. După 1989 şi pînă în 1998, liceul a fost zona cea mai puţin afectată de eforturi reformatoare. Cu doar unele excepţii (schimbarea unor programe şi manuale la istorie, filosofie, introducerea psihologiei şi a logicii, introducerea unor discipline opţionale care nu se predau însă aproape nicăieri), planurile de învăţămînt, programele şi manualele de liceu, metodele de lucru şi sistemele de evaluare au rămas practic fidele sistemului de dinainte de 1989. Deşi nu mai exista după 1990 comanda politică a succesului tuturor candidaţilor la bacalaureat, şcolile şi-au păstrat reflexele şi pînă în 1998 înregistrăm în continuare, în fiecare an, un procent de promovabilitate la bacalaureat de peste 90%, ceea ce este incredibil pentru orice specialist onest în evaluare şi examinare. Dacă programe noi şi manuale alternative au apărut în învăţămîntul obligatoriu începînd cu 1995, primele programe noi şi manuale alternative au apărut în liceu abia în 1999, la clasa a IX-a, fiind privite de unii ca o mare noutate şi ca o mare provocare. Cu siguranţă, „scandalul" manualelor alternative a fost alimentat anul trecut şi de lipsa de experienţă a profesorilor, elevilor şi părinţilor în ceea ce priveşte scopul acestora, relaţia lor cu programa şi rolul lor în ceea ce priveşte schimbarea discursului didactic, din perspectiva pluralismului pedagogic absolut firesc într-o societate democratică. Mulţi profesori mi-au mărturisit că unele dintre noile manuale de clasa a IX-a sînt manualele pe care le aşteptau de o viaţă. Cine le deschide cu bună-credinţă nu poate să nu recunoască schimbarea de discurs şi potenţialul didactic deosebit al foarte multor dintre noile manuale alternative („alternativ" s-a încetăţenit din păcate ca un substitut nefericit al lui „divers" – ele sînt de fapt manuale diferite, realizate însă pe baza unei programe unice). La sfîrşitul anului şcolar trecut, o profesoară din Sibiu declara la un post de televiziune că, după părerea ei, dacă se va continua aşa cum s-a început la clasa a IX-a în liceu, lucrurile vor evolua spre o reformă reală a învăţămîntului secundar superior din ţara noastră. Desigur, a avea programe şi manuale noi, a avea planuri-cadru de învăţămînt, care permit cu adevărat parcursuri şcolare diferenţiate, nu este încă destul pentru a reda liceului demnitatea sa de odinioară. De altfel, această demnitate trebuie regîndită în raport cu timpul nostru. Legea învăţămîntului din 1995, republicată (noua formă a legii promulgată în 1999) şi ordinele ministrului Andrei Marga, privind liceul, pun bazele acestor noi direcţii. Astfel, peste trei ani, cînd se va introduce în România învăţămîntul obligatoriu de nouă clase (prima generaţie a acestuia va fi actuala generaţie a elevilor în clasa a VI-a), durata liceului va scădea cu un an. În legătură cu acest lucru, părerile sînt împărţite. Unii deplîng dispariţia liceului tradiţional de patru ani, continuator al tradiţiei antebelice a secundarului cu durata de opt ani. Alţii înţeleg că liceul nu mai poate fi organizat astăzi din perspectiva unor funcţii pe care acesta le îndeplinea acum o sută sau acum cincizeci de ani. Liceul nu mai este astăzi pentru mulţi un capăt de drum, ci un moment important în trecerea spre învăţămîntul superior. Liceul nu mai poate da întreaga „cultură generală" pentru toată viaţa. El va trebui să permită tinerilor să cunoască în mod aprofundat noi orizonturi faţă de învăţămîntul obligatoriu, să-şi exploreze interesele şi capacităţile şi să-i ajute să se orienteze spre studiile din sistemul terţiar. Marea provocare a timpului nostru nu mai este liceul, ci participarea tinerilor în învăţămîntul superior, iar în cadrul acestuia, tot mai mult, participarea tinerilor la studiile postuniversitare. Din totalul populaţiei şcolare şi academice, doar 8% sînt în România (ca şi în alte ţări foste comuniste) studenţi, spre deosebire de o medie europeană de 18-20%. (Deşi anul acesta este vorba de cel mai numeros efectiv de studenţi înregistrat vreodată în România, numărul acestora este încă mic în raport cu populaţia adultă.) Liceul se prezintă în prezent cu trei filiere (teoretică, tehnologică şi vocaţională), care, la rîndul lor, cuprind diferite profiluri şi specializări. Numărul acestora din urmă a scăzut faţă de anii precedenţi, locul specializărilor înguste din liceul tehnologic fiind luat după 1997 de mari familii ocupaţionale, ceea ce va contribui la o mai uşoară orientare şi integrare a tinerilor în învăţămîntul superior şi în muncă. Programele şcolare sînt realizate ţinînd seama de ciclurile curriculare. În sistemul actual, în continuarea claselor a VII-a şi a VIII-a, clasa a IX-a este o clasă de observare şi de orientare, astfel încît elevii să se poată stabili definitiv pe un profil şi pe o specializare după primul an de liceu. Trunchiul comun, respectiv partea obligatorie a curriculum-ului, este aici mai extins decît în anii următori. Clasele a X-a şi a XI-a sînt clase de aprofundare, iar clasele a XII-a şi a XIII-a sînt clase de specializare, în care disciplinele la decizia şcolii capătă o pondere mult mai mare decît la începutul liceului. Anul acesta, reforma curriculum-ului a ajuns în clasa a X-a, urmînd ca introducerea noilor planuri-cadru, programe şi manuale pentru clasele XI şi XII să continue anul viitor.

Daniela ZAHARIA
lector universitar, Facultatea de Istorie

Veriga lipsă

Cuvîntul „reformă", oricît de uzat a ajuns să fie, a avut pentru Ministerul Educaţiei o funcţie în general stimulativă şi a fost luat în serios. Unii ar spune chiar prea în serios. Fără îndoială că aprecierile oficialilor din minister sînt optimiste, dar dorinţa lor de a scoate în evidenţă un bilanţ pozitiv este de înţeles. Efortul ministerului, mai ales în ultimii ani, este evident: o răsfoire a cărţii de curînd publicate sub semnătura lui Andrei Marga ne-o dovedeşte. Aproape o mie de acte normative au fost adoptate în aceşti ultimi trei ani, ca o confirmare a ambiţiilor proiectului pe care ministrul Marga nu ezită să-l aplice.

Reforma nu poate fi, totuşi, judecată numai prin statistici sau prin textele oficiale cu un limbaj uneori criptic şi rigid. Şcoala trece de cîţiva ani printr-o terapie de şoc, pe care unii o consideră salvatoare, iar alţii o acuză ca fiind distructivă. Nu sînt – aşa cum nimeni nu cred că poate fi – sigură de rezultate, dar cred că acţiunea ministerului s-a dovedit a fi ceva mai mult decît suma măsurilor menite să re-configureze învăţămîntul românesc. Reforma a devenit revelatorul unor probleme structurale pe care, uneori, nici chiar autorii reformei însişi nu le-au întrevăzut, în ciuda bunelor lor intenţii. Ea s-a dovedit a fi nu doar o cură aplicată unui organism bolnav, în ansamblul său, ci şi ocazia care scoate la iveală metehne noi. Acestea dezvăluie nu atît rezistenţa frontală a organismului la înnoire, cît capacitatea sa de a se adapta, de-a găsi instrumente noi pentru a perpetua obiceiuri vechi. De ce? Pe de o parte pentru că într-o societate care şi-a pierdut simţul valorilor şi care nu mai înţelege bine rostul şcolii, aceasta din urmă nu poate să constituie un mediu ideal. Pe de altă parte, dacă am încerca numai să ne imaginăm întregul sistem al învăţămîntului preuniversitar – zeci de mii de şcoli, sute de mii de profesori, milioane de elevi şi părinţi – am avea o explicaţie a conservatorismului său fundamental. Imaginaţi-vă mecanismul acesta imens, vechi, neclintit de decenii, punîndu-se dintr-o dată în mişcare.

Pentru ca reforma să reuşească trebuie, deci, să facă faţă permanent unor provocări neaşteptate. Întrebarea este dacă cei care o dirijează înţeleg lucrul acesta, dacă sînt gata să ofere soluţii şi, de ce nu, dacă aceste soluţii le sînt accesibile. Agasarea şi plictiseala, abia stăpînite, care întîmpină plîngerile ministerului cu privire la dimensiunile ridicole ale bugetului ce-i este de regulă destinat*, nu sînt un semn bun.

Liceul este, după părerea mea, cel care ar trebui să creeze culoarul de comunicare necesar între şcoală şi societate. Începînd din a doua jumătate a secolului al XIX-lea şi pînă la mijlocul secolului al XX-lea, liceul a avut un rol esenţial în formarea elitelor româneşti moderne. Nu uit rolul învăţămîntului gimnazial şi nici pe cel al studiilor universitare. Contribuţia liceului în crearea unui nivel mediu funcţional este, însă, de neînlocuit. În cîmpul social comunicarea nu se poate realiza în absenţa unui teren comun, pe care opinii şi interese variate se pot întîlni şi care condiţionează calitatea deciziilor pe care o comunitate le adoptă. Putem crede că reforma învăţămîntului va face ca absolvenţii liceului să fie cetăţenii pe care ni-i dorim şi de care avem nevoie? Va redeveni liceul liantul de care învăţămîntul românesc are nevoie pentru a juca rolul social care-i revine? Cu siguranţă că acesta este unul dintre obiectivele domnului Marga. Soluţiile pe care le aplică sînt variate, dar cea mai importantă este legată de reforma bacalaureatului. Din păcate, însă, practica ne arată că este vorba mai puţin de o reformă a bacalaureatului (care să devină o instituţie serioasă şi respectată), ci mai degrabă de o reformă a admiterii în învăţămîntul superior. Intenţia este aceea de a consolida liceul, de a-i oferi prestigiu şi de a da greutate diplomei pe care acesta o oferă. Este efectul obţinut în acord cu intenţia? La Facultatea de istorie în toamna aceasta listele candidaţilor au dat un trist răspuns: mai mult de jumătate dintre ei au obţinut la examenul de admitere note cu trei (sau mai multe) puncte mai mici decît cele obţinute la bacalaureat, pe baza unor programe de examen identice.

Sigur că nu aceasta este intenţia domnului Marga. Dincolo de intenţie, însă, se află rezultatele măsurilor pe care le-a adoptat. Putem crede că o soluţie a fost deja găsită, pentru ca obiectivul iniţial să fie, totuşi, realizat? În cartea pe care am citat-o nu am găsit răspuns la această întrebare. Se pare, mai degrabă, că vom avea încă de aşteptat pînă cînd liceul va înceta de-a fi veriga lipsă a învăţămîntului românesc.

---

* 3,8 din P.I.B. în 1999, faţă de 4,9 în Bulgaria sau 7,8 în Ungaria *(op.cit.* p. 66).

aduse cu poșta

Liceul, azi

Ce-aş mai putea spune despre liceu azi, în ceea ce priveşte profesorii? Că unii sînt anacronici şi intoleranţi (nerenunţînd la principiile lor care nu-şi mai au locul), că alţii, dimpotrivă, au o toleranţă care degenerează în indolenţă, şi că există unii care fac orice pentru o popularitate în mijlocul copiilor, ce de multe ori are şi revers negativ (i.e. un profesor „de treabă" e apreciat pentru cumsecădenia lui, dar copiii nu învaţă mare lucru sau invers – profesori „ai naibii" cu meritul că totuşi înţelegi şi te pune să înveţi!).

Una peste alta, cancelaria e un mediu de... intelectuali şi e un loc aparte: pe lîngă inerentele bîrfe şi invidii, vanităţi şi orgolii, e totuşi locul ce poate fi şi plăcut şi unde să-ţi fie drag să te duci: dacă nu pentru colegii de breaslă, măcar pentru elevi.

Cu aceeaşi stimă,

Lavinia MIHALACHE
prof. de lb. engleză, colegiul „Zinca Golescu", Piteşti

Szabolcs SZONDA
asistent universitar, Catedra de Hungarologie, Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine, Bucureşti

Liceul – un cimitir vesel

George Bacovia este unul dintre poeţii mei preferaţi, mai ales pentru acel *spleen* înfiorător de veridic din majoritatea creaţiilor sale. Odată, însă, l-am observat spunînd în versuri: „liceu, cimitir al tinereţii mele...“ Am exclamat: nici vorbă! M-am gîndit la experienţa mea de licean şi am simţit nevoia unei reformulări: mai degrabă ani frumoşi, care au lăsat o urmă adîncă în tot ceea ce fac şi astăzi. Oricît aş încerca (dar nu o fac!), n-aş reuşi să scap de povara dulce a anilor de liceu, fără de care nici nu concep o reflecţie asupra liceului de azi. Pentru că, evident, liceul este acel segment al procesului educaţional instituţionalizat, în care lucrurile devin serioase sau cam aşa ceva. Dacă gimnaziul reprezintă o trambulină pentru cel care se pregăteşte de start, liceul este deja bazinul, apa, în care ori înoţi, ori ieşi din cursă. Şi totuşi, în pofida acestor cuvinte amenințător-patetice, liceul este şi acel teren, pe care omul începe să se poarte ca un individ, chiar în momentele sale cele mai trăsnite cu putinţă. Libertatea şi responsabilitatea gîndirii, a atitudinii personale, intră în această fază într-o bătălie nemiloasă şi totodată atît de interesantă, plină de suspans, încît la ani distanţă de finalul ei nu mai vreau decît un salt înapoi în acea perioadă, fie şi pentru o singură zi.

Scriu aceste rînduri cu căştile pe urechi, ascultînd Guns 'N Roses, şi mă întorc încet în acea frumoasă nebunie numită liceu. Pentru mine, care mi-am dat bacalaureatul în 1993, începutul anilor de liceu aproape coincidea cu venirea altor vremuri în această ţară. Simţeam cu adevărat schimbarea, măcar la început, şi era un sentiment al naibii de copleşitor, de care mă bucur că am avut parte. Fascinant este faptul că n-am uitat nici o clipă ce a precedat această răbufnire de libertate, şi această ţinere-minte se manifesta într-o comparaţie permanentă a celor două stări de fapt – se înţelege, cu euforie manifestată pentru ultima. Ca să întorc pe dos un tic verbal: ştiam ce am „pierdut“ şi ce aveam sau puteam avea. Pot să spun că în această privinţă ne-au fost de ajutor anii '80, pe care i-am conştientizat, avînd astfel şansa să ne bucurăm din plin de fiecare moment care era altfel decît ceea ce trăisem înainte de '89. Nu vreau să se înţeleagă că n-am savurat orice noutate năvălită pe plaiurile noastre imediat după schimbare, doar că rămăşiţa „epocii de aur“, un fel de precauţie necesară, a dat naştere unei reacţii critice faţă de unele lucruri proaspete, însă stupide. Chiar dacă ne-am dat seama cu o oarecare întîrziere de inutilitatea unor mode, isterii sau cancanuri, semi-rezerva de care am vorbit ne-a ajutat foarte mult în formularea părerilor proprii despre cîteva aspecte esenţiale ale drumului maturizării.

Vreau să mă abţin, pe cît posibil, să compar experienţele mele liceale cu imaginea alcătuită de mine despre liceenii de astăzi. N-aş putea evita capcana generalizării, nu a trecut destul timp pentru o observare obiectivă a lucrurilor, nemaivorbind de condiţia necesară de a trăi o vreme în mijlocul lor... Revăzînd însă începutul acestui articol, îmi dau seama că navighez deja pe valurile înşelătoare ale unei discuţii despre conflictul dintre generaţii. Cred că cei mai mulţi consideră generaţia din care ei fac parte ca fiind cea mai bună sau măcar mai bună decît aceea care-i urmează. Nici eu însumi nu fac excepţie, pesemne. Văd că tot ce am scris în alineatul precedent trădează convingerea conform căreia aceste trăiri nu se regăsesc la tinerii de acum, constituind, poate, o cauză a faptului că uneori mă simt destul de străin de lumea liceenilor de astăzi, un univers parcă inaccesibil pentru „bătrînii“ ca mine. Nu ştiu dacă sînt de vină prejudecăţile mele inevitabile ori o autoizolare (aparentă) a acestei lumi, izvorîtă probabil din ciocnirea de prejudecăţile amintite, din dezamăgirea provocată de aceste mini-războaie neaducătoare de clarificări. Poate fi vorba şi de un fel de intimitate a unei generaţii, a cărei spargere nu e dorită, chiar dacă e încercată cu lejeritatea sau naturaleţea necesară, din inimă, fie că e vorba de iubire, îngrijorare ori vreun interes obscur ca surse ale acestor probe de mentalitate. Ceva-ceva tot scîrţîie. De fapt, a existat în toate vremurile un sunet discordant. Depinde, însă, cît de tare s-a auzit...

Încerc să fiu consecvent. Uneori, o relatare, o descriere, o înregistrare evocativă poate spune mult mai mult decît o analiză stîngace. Deci: cum am fost noi în anii de liceu? Poate puţin mai liniştiţi decît urmaşii noştri. Era o perioadă a unei lumi exterioare în formare (şi a uneia interioare, desigur, dar acest lucru e valabil pentru fiecare generaţie). Necesita mai multă atenţie din partea noastră, ne solicita în mai mare măsură să alegem între oferte care erau chiar nou-nouţe. Poate că era o alegere mai uşor de efectuat; de atunci totul se complică, de multe ori în mod inutil şi contraproductiv. Oarecum, componentele structurii erau mai simple, mai transparente. De pildă: dacă mă uitam în jur, vedeam fani ai muzicii rock (cu nuanţele aferente: *heavy metal, trash* etc.) sau ai muzicii techno ori rap, respectiv indiferenţi sau indecişi. Diferenţele dintre aceste tabere erau trăite la intensitate maximă: fiecare îşi susţinea argumentele cu o vehemenţă benefică, în totală cunoştinţă de cauză. Privind înapoi cu ochiul celui de astăzi, îmi dau seama că probabil ne bucuram de senzaţii considerate acum comune, simple, însă intensitatea explorării acestora era demnă de zile mari. Un meci de fotbal între cei din clasa a XII-a şi profesori; un concert cu formaţia liceului în cantina acestuia; drumeţii în împrejurimile oraşului doar de dragul umblatului aiurea; un scăldat nocturn într-un lac de lîngă gară după vizitele de adio la profesorii noştri, înainte de terminarea ultimului an de liceu, vizite care s-au lăsat cu mult cîntat şi glumit, sau, dacă era vorba de un profesor / o profesoară mai tînăr(ă), cu un chef în toată regula; turnee cu ansamblul folcloric al şcolii (se întîmpla să ne dea o satisfacţie mai mare un spectacol de o seară într-un sat din judeţ, cu oameni pe care parcă-i ştiam de o viaţă, decît un turneu de zece zile în vreo ţară vecină); un spectacol de Crăciun cu corul liceului în vreuna din bisericile oraşului; repetiţiile pentru toate acestea; chiar şi pauzele între ore, cînd ascultam muzică la difuzorul instalat într-un colţ al sălii de clasă sau terminam în grabă o ţigară, ascunşi în cel mai încăpător WC din toată şcoala, denumit solemn „Fumi Club“ (am verificat acum cîteva luni: nu mai există; se fumează destul de liber, aproape cu dezinteres) – iată cîteva amintiri foarte puternice pînă astăzi. Multe dintre ele includ şi elementul „fructul oprit“, ceea ce explică atracţia şi mai mare pentru trăirile care au stat la baza lor. Încercam să participăm la cît mai multe întîmplări, să descoperim lucruri cît mai variate – repet, probabil aveam şi o şansă mai mare în acest sens – şi, normal, pe cei mai mulţi dintre noi ne îngrozea să primim nişte experienţe pe tavă, fără să găsim singuri drumul spre acestea. Căutarea – un lucru care parcă lipseşte din preocupările liceenilor de astăzi. Curios, că nerăbdarea şi încăpăţînarea adiacente acestei activităţi persistă, însă (aparent?) fără să aibă vreun scop atractiv. Recunosc: astăzi e mai accentuată tentaţia spre efortul minim, spre uniformizare, dat fiind existenţa atîtor foruri care propagă acest fel de a fi. Ne mulţumim cu puţine lucruri în această lume contemporană parcă prea rapidă, devoratoare de timp şi energie. Totuşi, cînd mai trec uneori pe lîngă terenul din spatele blocului meu, unde am petrecut atîtea clipe minunate ale copilăriei şi adolescenţei, şi observ gimnazişti sau liceeni stînd în vreun colţ fără să facă ceva, cu feţe încruntate, fără ca măcar să vorbească între ei, parcă neputincioşi şi cu griji enorme în spinare, mă cuprinde disperarea, şi mă întreb: chiar sîntem atît de diferiţi, chiar nu mai există nimic nou care aşteaptă să fie cunoscut? Sau poate am de-a face cu o altă scară valorică, cu un alt sentiment al colectivităţii, cu alte mecanisme care ţin laolaltă un grup de oameni... Nu sînt sigur că aş putea primi un răspuns satisfăcător, dacă aş adresa aceste întrebări celor în cauză.

Păcatele mele... Mă aflu tocmai în capcana pe care am vrut s-o evit. Mă susţine cît de cît constatarea conform căreia nimic nu există în stare pură, totul e relativ, sau nu e atît de frumos, precum pare. Destul de mulţi dintre foştii mei colegi de clasă şi de bacalaureat, pe care îi mai văd accidental (sîntem o societate grăbită, nu-i aşa?), au devenit prea adulţi, să zic aşa, au uitat extrem de repede acel spirit de licean care ne face un serviciu bun, de foarte multe ori, mult timp şi după desprinderea de băncile şcolii, fiind cumva, cu o expresie a lui Kundera, *insuportabila uşurătate a fiinţei*, într-un ambalaj foarte suportabil.

Liceul: un cimitir, unde îngropăm o părticică a vieţii noastre, fără să pierdem ceva, aş spune, dimpotrivă. O înmormîntare memorabilă şi unică, de la care avem ocazia să plecăm veseli şi energici. Sper să avem doar astfel de licee care asigură acest sentiment celor care ies pe porţile lor.

Multe culoare ale acestei discuţii au rămas nepătrunse; aşa e logic, cred... Concluzia o găsesc, în chip de nemaipomenită adăugire la cele spuse şi nespuse, la regretatul Mircea Nedelciu, într-un fragment din romanul *Tratament fabulatoriu*: „Omul trebuie să fie tot timpul prezent, să aibă simţurile şi spiritul proaspete, optimismul lui să derive direct din această prezenţă continuă. Să adoarmă brusc şi să nu aibă nici vise, nici coşmaruri. Să fie peste tot în pielea lui, acasă, nicicînd dislocat, ezitant, obosit. Asta e!“

Într-adevăr, cam asta e.

Cînd eram elev

Cînd eram elev, visam să găsesc dimineaţa clădirea liceului în ruine. Fumegînd, distrusă de un incendiu sau de o bombă. Măcar aşa, ca să nu mai existe, o vreme, locul pentru care tot trebuie să mă trezesc cu noaptea-n cap. Aceeaşi imagine explozivă (chiar mai violentă) o aveam însă şi despre clădirea CC-ului, a Ministerului de Interne sau despre sediul Securităţii. Flăcări şi ruine. Probabil că în mintea mea de atunci, autoritatea şcolară se identifica într-un fel cu cea opresivă a statului comunist. Am jubilat văzînd scena finală a filmului lui Antonioni, *Zabriskie Point* (cea în care protagonista îşi imaginează explozia repetată a casei ce simboliza o lume pe care ea n-o mai recunoaştea). Era exact ca visul meu. Tot aşa îmi închipuisem şi eu: zbang..., în văzduh cu toate băncile şi cărţile din liceu.

Aveam profesori de toate felurile, unii pe care-i plăceam sau chiar îi admiram. (Nu de puţine ori însă, această admiraţie era depăşită de bucuria de a chiuli). O altă categorie era cea a profesorilor de care se rîdea. Veşnicii caraghioşi, inofensivi şi inutili. Fie că predau diagrama fier-carbon, fie că expuneau filozofia marxistă, nu erau sub nici o formă scutiţi de biletele hazlii agăţate de poala hainei ori de praful de cretă pe care noi îl presăram intenţionat în locurile de care ştiam că au obiceiul să se rezeme. Ţin minte chiar cum o profesoară a fost primită cu o substanţă specială împrăştiată pe scaunul de la catedră. Nişte mici cristale care au făcut zbang (chiar aşa: zbang!) arzîndu-i niţeluş fusta şi ce mai era pe acolo. Dacă spun că o cam merita nu exagerez cu nimic. Fapta m-a făcut puţin invidios. Eu însă oricum nu mă pricepeam la chimie, disciplină la care, de altfel, aveam o profesoară de-a dreptul sadică, făcînd parte dintr-o a treia categorie: aceea a dascălilor terorişti. Şi iarăşi, văzîndu-i purtarea, nu mă puteam împiedica să nu fac asocierea cu o persoană care se afla la „cîrma“ ţării şi care tot cu chimia avea ce avea. Şi acum mă mai întreb care o fi legătura dintre chimie şi cretinism. O altă profesoară cu un comportament aproape bestial era la rusă. Limbă faţă de care zău că nu aş fi avut nici un fel de reţineri, de n-ar fi fost chinurile inventate de cucoana pomenită. Şi uite aşa ajung să realizez că de fapt în cele din urmă tot printre profesori se găseşte motivul fugii elevilor de şcoală. Aceştia descoperă că oamenii maturi pe care ar trebui să-i ia drept model pot fi neînţelegători, nedrepţi şi răi. O specie care pe vremea noastră se găsea într-o proporţie îngrijorător de mare.

Aceştia împreună cu profesorii fără vocaţie şi plicticoşi, plus caraghioşii amintiţi mai înainte, formau baza corpului didactic. Ceilalţi, interesanţi şi care făceau lecţii atractive, erau ca nişte stafide într-un cozonac uscat. Pe care te plictiseşti să le mai cauţi din cauză că pînă la ele trebuie să scormoneşti sau să înghiţi prea multă cocă întărită. Iar o simplă socoteală îmi spune că o bună parte din coca asta trebuie să fie tot la catedră. Bineînţeles, şi mai învechită. Şi nu mi-e greu să-mi imaginez cum se poate înfunda reforma în ea. Un fapt de care, nu de puţine ori, i-am auzit plîngîndu-se şi pe cei care astăzi vor să modernizeze sistemul de învăţămînt.

Elevii nu mai pot fi terorizaţi chiar ca pe vremuri, dar pot fi făcuţi să dispreţuiască şcoala (liceul în special, fiindcă în această fază sînt mai mari, iar cunoaşterea are altă miză decît în primele clase). Atitudinea în dispreţ, care din cîte ştiu, e destul de răspîndită. Un cîntec spunea în urmă cu cîţiva ani „ţara te vrea prost“. Aş reduce-o la formula „şcoala te prosteşte“. Deşi poate părea o exagerare, ştim cu toţii că este ceva adevărat în asta. Iar soluţia elevilor care nu vor să se lase prostiţi (sau rotiţi, cum zic ei) rămîne aceea de a trece prin şcoală cu multă circumspecţie, fără să o ia în serios. Să culeagă doar stafidele, să înveţe principiile, să dea la o parte tot restul.

Andrei MANOLESCU

aduse cu poşta

Super...

...În fiecare zi scriam pe bancă „Snap“ şi „Technotronic“... în fiecare seară degetul sau guma femeii de serviciu ştergeau aceste nume atît de dragi inimii mele de liceană a anului 1991. A doua zi, Sisif cu tricou verde fosforescent şi blugi Pyramid *made in Turkey* (aceia cu o cămilă brodată pe buzunarul din spate) îmi luam de la capăt munca. Eram în clasa a noua, aveam un rucsac cu buzunare portocalii şi roz, o tăgîrţă sinistră pe care n-aş mai purta-o azi nici în ruptul capului, norocul ei că şi-a găsit obştescul sfîrşit în ghena blocului, iar eroii mei erau prezentatorii de la radio Unifan. Le luam acestora apărarea în faţa tuturor, cu o cerbicie pe care numai la Niculae Cerveni am mai văzut-o atunci cînd spunea că procesul Ceauşescu a fost o ruşine. La fel mă „băteam“ şi pentru formaţiile mele preferate pe care le-am pomenit mai sus, riscînd să intru în conflict cu depecherii, băieţii aceia tunşi perie, care dansau bătînd din picior, sau cu rockerii cei negri şi răi. O deosebire între adolescenţii de acum şi noi cei vechi ar fi că, pe vremea noastră, *partida naţională* nu prea avea simpatizanţi în rîndul tinerimii române. Mădălina Manole, de pildă, adorată de majoritatea oamenilor muncii de la oraşe şi sate, primea din partea noastră doar un sictir suveran. Mai aveam totuşi cîte o colegă căreia vocea lui Gheorghe Gheorghiu, acest Jean Moscopol optzecist, îi dădea palpitaţii.

Laura VIŞAN
absolventă a Facultăţii de Litere

DILEMA
SUPLIMENT

Daniel DĂIANU

*Poate fi oprit declinul economic din Sud-Estul Europei?**

INTRODUCERE

Semnalele pe care le primim la începutul noului mileniu sînt destul de neclare. Pe de o parte, există scurte momente de optimism, prilejuite de apariţia noilor tehnologii ale informaţiei şi de perpetuarea unei perioade de dezvoltare economică a Statelor Unite după cel de-al doilea război mondial. Unii pretind că „revoluţia informaţională" va însoţi pe termen lung creşterea economică din lume[1]. În acest context, se vorbeşte despre o „nouă paradigmă economică" care ar combina dezvoltarea economică rapidă şi constantă cu inflaţia scăzută. Pe de altă parte, veştile proaste nu sînt puţine. Proliferarea armelor este rapidă, există numeroase conflicte interetnice, crizele financiare şi economice au constituit o trăsătură constantă şi alarmantă a ultimului deceniu, inegalitatea crescîndă a venitului atît pe plan intern cît şi între ţări constituie o presiune pentru guverne şi o piedică în relaţiile comerciale, terorismul intern şi internaţional atinge cote îngrijorătoare, există un resentiment din ce în ce mai mare faţă de globalizare atît în ţările bogate cît şi în cele sărace ş.a.m.d. În egală măsură, dosarul tranziţiei post-comuniste este mult sub aşteptări. Starea de spirit actuală este o combinaţie bizară de speranţă şi îngrijorare, o mare schimbare faţă de optimismul general, dominant la începutul ultimului deceniu[2].

Afirmaţia referitoare la „sfîrşitului istoriei" exprimă Zeitgeist-ul începutului anilor '90. Într-un sens de bază, autorul avea dreptate: 1989 a marcat o răscruce în cursul istoriei, semnalînd înfrîngerea comunismului. Într-un alt sens, analiza lui simplifica şi privea dintr-o perspectivă obscură forţele elastice care acţionau în cadrul istoriei, cele care păstrează diferenţele ideologice, religioase şi etnice; forţe care, atunci cînd nu sînt constrînse de democraţie (controale şi echilibrări) şi de toleranţa reciprocă, şi în absenţa progresului economic, pot duce la imense suferinţe umane, cum ar fi conflictele şi războaiele interetnice[3].

Începutul anilor '90[4] a fost dominat de euforie şi de un fel de naivitate în ceea ce priveşte uşurinţa cu care poate fi construită bunăstarea, aproape peste noapte, pe rămăşiţele comunismului. S-a uitat repede că dezvoltarea (modernizarea) este în mare măsură un produs istoric, că *natura facit saltus* doar în împrejurări excepţionale.

Această lucrare studiază situaţia din Europa de Sud–Est, concentrîndu-se pe două surse majore ale greutăţilor economice din regiune şi pe planurile de regenerare economică. Una dintre sursele dificultăţilor implică dezmembrarea fostei Iugoslavii[5]. Războaiele din regiune au cauzat durere şi suferinţe enorme şi au dus la moartea unui mare număr de oameni; au existat de asemenea numeroase distrugeri materiale, ultimul război cauzînd imense pagube pentru infrastructura civilă din Kosovo şi Serbia. După ultimul conflict major, situaţia din Balcani este cu atît mai puţin clară; persistă incertitudini majore cu privire la dinamica viitoare, harta politică a regiunii încă este neclară, iar strategiile de reformă continuă să întîmpine piedici majore.

O altă sursă a eşecurilor economice este legată de dificultăţile de schimbare a sistemelor de conducere. Transformările post-comuniste[6] s-au dovedit a fi un proces mult mai complex şi mai complicat de schimbare instituţională decît ar fi crezut unii. În acelaşi

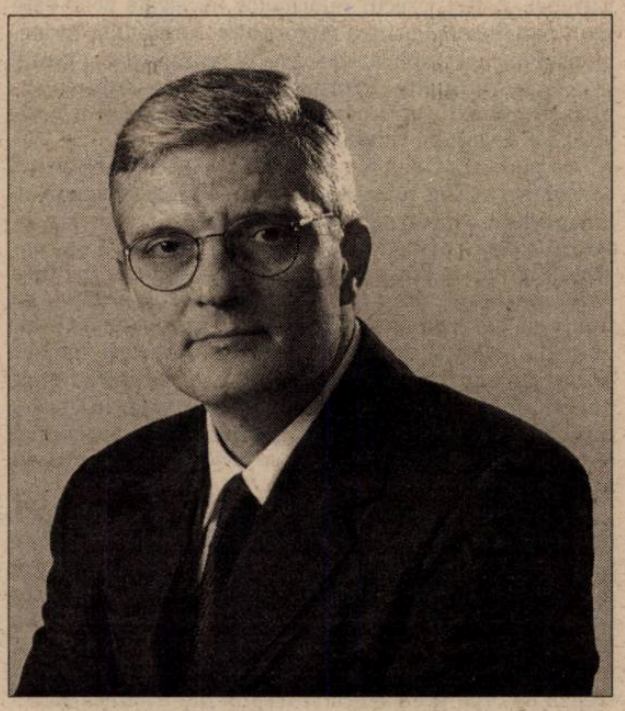

timp, importanţa restructurării obligatorii a resurselor (presiunea) şi fricţiunea cauzată de schimbarea de regim (dezorganizarea[7]) au făcut ca restructurarea să fie un proces foarte dureros şi prelungit; ponderea celei din urmă poate fi pusă în legătură cu moştenirea comunismului, iar aici putem scoate în evidenţă importanţa istoriei, geografiei şi culturii.

1. DESCIFRÎND TRANSFORMAREA

Harta tranziţiei este relativ eterogenă; există ciorchini, grupuri de ţări care se diferenţiază între ele în funcţie de dezvoltarea economică şi de modul de funcţionare a instituţiilor. Este demn de remarcat faptul că cele mai dezvoltate ţări se află în vecinătatea UE şi, nu întîmplător, au cel mai mare venit pe cap de locuitor[8]. Bulgaria şi România, care au şi ele Acorduri de Asociere cu Uniunea Europeană, au cunoscut o traiectorie mult mai dificilă, iar planurile lor de aderare la Uniune au cu mult mai puţine şanse de reuşită. Pentru cea mai mare parte a Balcanilor termenul de economie de sacrificiu pare a fi cel mai potrivit.

O lecţie importantă de schimbare o constituie necesitatea de a lua în considerare diferite ipoteze şi puncte de vedere şi a nu fi prizonierul clişeelor şi tabuurilor, de a înţelege că nu pot exista modele perfecte precum nu poate exista o lume perfectă şi că trebuie ca strategiile să fie judecate după propriile lor calităţi[9]. Cu cîţiva ani în urmă, aceia care au pus accentul pe natura structurală a problemelor cu care se confruntau ţările fost comuniste reprezentau o minoritate în corul vocilor optimiste; au avertizat asupra lipsei de realism a tezelor şi concepţiilor care promiteau posibilitatea de a comprima timpul şi voinţa, iar evenimentele par să le confirme opiniile.

A existat o tentaţie foarte mare de a reuni aceste ţări în diverse grupuri, pornind de la premisa unei relaţii în mare măsură deterministe (mecanice) între rezultate predeterminate şi strategii aplicate cu o înţelepciune convenţională. Precum în vechiul proverb latin, *„post hoc, ergo procter hoc"*, dezvoltările similare erau atribuite mai degrabă strategiilor presupus similare decît punctelor comune din împrejurările iniţiale, factorilor structurali şi particularităţilor de strategie[10].

1.1. Probleme majore subestimate

Povara trecutului

Ţările în tranziţie prezintă trăsături (structurale) comune, însă şi discrepanţe majore; acestea din urmă pot fi puse în legătură cu diferite moşteniri precomuniste (fosta Cehoslovacie, o importantă ţară industrială în perioada interbelică, este cel mai evident exemplu) şi cu diferite ramuri ale planificării centrale, în termeni de relaxare a controalelor directe şi de opţiune pentru strategii economice. Istoriile diferite explică veniturile pe cap de locuitor extrem de diferite, de ce instituţiile de piaţă se disting din punct de vedere calitativ de contextul naţional[11] şi de ce macro- şi microinegalităţile se diferenţiau între ele în ajunul lui 1989; reformele parţiale dinaintea acelui an explică în egală măsură gradul de dezorganizare în timpul schimbării de regim. Fără îndoială, Slovenia, Ungaria, fosta Cehoslovacie şi Polonia au avut un avans de competiţie considerabil în demararea procesului de tranziţie. În mod firesc, toate aceste ţări s-au descurcat mai bine decît celelalte cu programele lor de stabilizare, deşi reţetele lor nu erau asemănătoare, cum ar susţine unii.

Importanţa restructurării obligatorii a resurselor: apariţia presiunii

În ţările aflate în perioada de tranziţie, structura economiei şi moştenirea unei proaste structurări a resurselor a indus o stare de tensiune neobişnuită în cadrul sistemului, odată ce şocurile interne, determinate de reforme sau, pur şi simplu, generate de procese necontrolate de disoluţie a sistemului, s-au combinat cu şocurile externe. Un exemplu evident de presiune sînt restanţele (datoriile inter-antreprenoriale) care, pe lîngă starea primitivă a pieţelor financiare şi riscul moral, reflectă ineficienţa (incapacitatea de plată) a unui mare număr de companii în raport cu noile preţuri libere de piaţă[12]. Un efect al presiunii extreme este faptul că politicienii trebuie să se confrunte cu schimburi comerciale deosebit de dificile şi, în majoritatea cazurilor, dacă strategia nu este coerentă şi nu beneficiază de sprijin extern[13], spaţiul de manevră este practic foarte limitat. În anumite ţări, stabilizarea macroeconomică ascunde tensiuni adînc înrădăcinate care,

** O versiune a acestei lucrări a fost prezentată la seminarul Regenerarea economică în Europa de Sud–Est, în cadrul întîlnirii anuale a UN/ECE, 3 mai 2000. Îmi exprim recunoştinţa faţă de Gail Kligman, Steven Fries şi Paul Rayment pentru comentariile lor utile. Evident, eu sînt unicul responsabil pentru conţinutul acestei lucrări. Mulţumesc totodată redacţiei revistei* Dilema *pentru traducere.*

mai devreme sau mai tîrziu, ies la iveală dacă nu are loc o restructurare profundă. Tensiunea poate fi mult amplificată de fragmentare (disoluţie) atunci cînd costurile de schimbare sînt foarte mari. Astfel s-a întîmplat în cazul unor companii sau al unor regiuni (republici) din FSU şi din fosta Iugoslavie. Impactul pe care l-a avut colapsul pieţelor CMEA poate fi privit din acelaşi punct de vedere[14].

Microfundamentele sărace ale strategiei macroeconomice în timpul tranziţiei

Cu ani în urmă, a izbucnit o dispută între specialişti în chestiunea „microfundamentelor sărace" ale macroeconomiei keynesiene[15]; această dezbatere este similară cu analiza unor economişti importanţi asupra divorţului dintre strategia macroeconomică şi microeconomia în ţările în perioada de tranziţie. Acolo unde drepturile de proprietate sînt slab definite, unde cadrul general legal este confuz iar instituţiile de implementare a contractului lipsesc, conduita unei companii devine „perversă"; această conduită este îmbunătăţită atunci cînd importanţa restructurării obligatorii a resurselor este foarte mare. În consecinţă, chestiunea dominaţiei comerciale atrage din ce în ce mai mult atenţia[16].

Proprietatea asupra programelor (reformele)

În ultima vreme, IFI, mai ales Banca Mondiala, au accentuat importanţa acordării de autoritate guvernelor de tranziţie în formularea strategiei prin dezvoltarea unor premise sociale şi politice pentru o strategie de reformă bazată pe elemente autohtone[17]. Există impresia că nu este suficientă învinuirea guvernelor pentru eşecul în îndeplinirea condiţiilor din programele finanţate de FMI sau de Banca Mondială, mai ales atunci cînd există posibilitatea ca aceste programe să fie defectuoase. Guvernele ar trebui să aibă un cuvînt de spus în formularea programelor lor şi, ca o măsură temporară, trebuie să ţină cont de aceasta[18].

1.2. Teorii despre transformare

Instituţiile se află la temelia evoluţiei economice[19]; însă dezvoltarea instituţională presupune timp şi rădăcini locale.

Stabilizarea macroeconomică este necesară, însă departe de a oferi un punct de referinţă între succes şi eşec. Reformele structurale sînt capitale pentru realizarea stabilităţii macroeconomice, a stabilităţii în general, însă aceste reforme au ca pivot capacitatea unui sistem de a-şi asuma o schimbare rapidă. Deşi costurile marginale ale reformelor amînate se măresc în timp, se pare că există limite în ceea ce priveşte capacitatea de accelerare a reformelor. Presiunea intensă încurajează o cultură a dezbinării. Şi, în general, o cultură a comportamentului defensiv. În această privinţă, se poate vorbi de un ritm natural de transformare a societăţii.

Statisticile macroeconomice sînt înşelătoare în cadrul economiilor de tranziţie atunci cînd nu sînt susţinute de forţa unei economii reale şi de instituţii solide. Gradul mare de vulnerabilitate este un argument puternic mai ales pentru gradualism, dar nu numai, în dezvoltarea pieţelor financiare. Capitalul străin poate juca un rol important în generarea unui cerc virtuos, dat fiind complexitatea deosebită şi natura complicată (costul foarte înalt) ale restructurării în profunzime a economiei, însă el însuşi presupune un mediu favorabil din punct de vedere instituţional[20].

Credibilitatea strategiei depinde de gradul de transformare structurală pe care sistemul şi-o poate asuma în perioada de desfăşurare a strategiei respective; de aici derivă importanţa sprijinului pentru diminuarea presiunii.

Persistenţa şi rata ridicată a şomajului structural poate deveni o povară pentru strategiile de reformă – un fenomen de hysteresis poate evolua foarte îngrijorător. Fragilitatea plaselor de siguranţă constitutie o problemă importantă, mai ales în ţările mai sărace aflate în perioada de tranziţie, unde consecinţele „noului tip" de sărăcie ar putea fi extrem de serioase[21].

Acţiunile sociale sînt influenţate în mod considerabil de rezultatele reale ale procesului de privatizare. Dacă privatizarea are ca rezultat dezvoltarea unei clase de mijloc puternice ca pilon al unui nou sistem economic, stabilitatea şi forţa vor fi astfel asigurate, iar instituţiile democratice se vor dezvolta. Altfel, noul sistem în formare va fi în mod inerent instabil.

Vulnerabilitatea statului este reflectată de omniprezenţa anarhiei – „înflorirea" crimei şi corupţiei organizate[22].

2. TRANZIŢIA ÎN SUD-ESTUL EUROPEI[23]: RĂDĂCINILE EŞECULUI

De ce unele ţări aflate în tranziţie au cunoscut o schimbare instituţională mai bună şi, implicit, o dezvoltare economică mai bună[24]? Cu siguranţă, contează şi strategia internă, însă, cel mai adesea, se pare că s-a dovedit insuficientă în administrarea în întregime a realităţii, în absenţa unor circumstanţe favorabile[25].

2.1. Stalinismul tîrziu în acţiune

Stalinismul tîrziu a fost experimentat în Albania, România şi Bulgaria pînă spre sfîrşitul puterii comuniste. În Bulgaria există o formă de stalinism uşor mai blîndă decît în România, însă, pînă la urmă, sistemul de conducere era în esenţă neschimbat. Atît Bulgaria cît şi România se bazau aproape exclusiv pe pieţele CAER, ceea ce a amplificat şocul colapsului pieţelor externe după 1989 şi a lăsat în loc o deficitară structurare a resurselor[26]. Acest fapt contrastează cu reorientarea fermă, din anii '80, a Ungariei şi Poloniei către pieţele occidentale. Albania a fost multă vreme un punct de rigiditate ideologică şi izolaţionism. Legăturile cu China s-au redus foarte mult după ce Beijingul a demarat reformele de piaţă după 1978. Albania a fost lovită de sărăcie (actualmente este cea mai săracă ţară din Europa) şi a devenit extrem de autarhică chiar din perspectiva standardelor comuniste.

Albania, România şi Bulgaria şi unele regiuni ale fostei Iugoslavii (Macedonia, Kosovo, Muntenegru şi Bosnia–Herţegovina) erau clar cele mai sărace zone ale Europei. Astfel, eşecul reformelor în aceste zone este mult mai dureros pentru majoritatea cetăţenilor în momentul în care implică sărăcirea la scară largă şi şomaj la cote foarte înalte. Prin urmare, putem obţine o explicaţie plauzibilă a economiei subterane şi a activităţilor ilegale în timpul tranziţiei.

Se pare că principala explicaţie a eşecului reformei economice atît în România cît şi în Bulgaria constă în incapacitatea guvernelor de a face faţă cu succes moştenirii unei proaste structurări a resurselor[27] şi consecinţelor acesteia asupra sectorului financiar, pe fundalul existenţei unor instituţii foarte vulnerabile, pe fundalul dezorganizării[28]. Această paralizare a conducerii a generat crize economice şi financiare majore în Bulgaria în 1997 şi a determinat introducerea unui plafon monetar. De asemenea, în România, ineficacitatea numeroaselor încercări de stabilizare a economiei şi criza din sistemul bancar, se înscriu, în esenţă, în aceeaşi poveste.

Tranziţia din Albania a fost cu mult mai complicată decît în cazul României şi Bulgariei, fapt reflectat de procesele politice. Ne-am obişnuit să vorbim despre statele extrem de vulnerabile din această regiune a Europei, însă statul – ca organizaţie menită să ofere bunuri publice – este aproape inexistent în Albania, unde un război civil (ulterior crizelor financiare) ilustrează o etapă prematură şi fragilă din evoluţia societăţii pluraliste, insuficienţa capitalului social şi instituţional şi modelul etnic de interacţiune socială. În asemenea împrejurări, natura democraţiei poate fi pusă sub semnul îndoielii.

2.2. Dezmembrarea fostei Iugoslavii

La începutul anilor '90, cîţiva experţi au arătat că majoritatea ţărilor din fosta Iugoslavie au cele mai mari şanse de schimbare mai rapidă; aveau avantajul unor posibilităţi umane, de capital şi de piaţă, al unui sistem economic relativ descentralizat bazat pe „managementul muncii"[29], un contact cultural şi economic important cu Occidentul, expunerea pe piaţa de muncă occidentală a sute de mii (dacă nu milioane) de foşti gastarbeiter şi altele. În plus, Croaţia şi Slovenia au avut avantajul unui venit relativ ridicat pe cap de locuitor. Iugoslavia a fost membră a IFO, membru asociat al OECD şi avusese relaţii privilegiate cu UE. Este adevărat că existau decalaje economice considerabile în interiorul Federaţiei, însă aceste divizări nu puteau schimba direcţia şi planurile generale de dezvoltare economică a republicilor.

Controlul ferm asupra puterii pe care l-a avut preşedintele Tito şi reputaţia sa internaţională au contribuit la menţinerea unei Federaţii unite în timpul războiului rece. La aceasta se pot adăuga numeroasele credite pe care Iugoslavia le-a primit din partea ţărilor occidentale[30]. Însă moartea lui Tito a declanşat lupte politice în interiorul Federaţiei, dincolo de chestiunea succesiunii şi cu implicaţii constituţionale, dînd frîu liber revendicărilor naţionale. Aceste evenimente dublate de criza economică din ce în ce mai mare din anii '80, disputa crescîndă dintre republicile mai bogate (Slovenia şi Croaţia) şi restul Federaţiei în ceea ce priveşte strategiile de redistribuire ale guvernului federal de la Belgrad şi naţionalismul au creat premisele unor conflicte majore[31]. Separarea şi fragmentarea au devenit aproape inevitabile pe fundalul dificultăţilor economice din ce în ce mai mari[32]. Iar aceasta s-a întîmplat într-un mod violent, prin conflicte militare şi epurare etnică. Această evoluţie a avut un impact puternic asupra reformelor economice şi politice din majoritatea republicilor.

De ce disoluţia a fost violentă? O explicaţie poate fi legată de căutarea propriei identităţi. Trebuie spus, totuşi, că această căutare a propriei identităţi este un fenomen care caracterizează cea mai mare parte a lumii post-comuniste, deoarece totalitarismul a înăbuşit în egală măsură şi aspiraţia comunităţilor către identitatea proprie – fie ea naţională, religioasă sau etnică. De asemenea, ar fi o greşeală să nu recunoaştem că aceste conflicte inter-etnice şi religioase sînt anterioare instaurării comunismului şi, în consecinţă, încheierea lor nu ţine doar de raţiuni pur ideologice. Există în Balcani un amalgam de circumstanţe culturale şi istorice care au favorizat fragmentarea[33], mai mult decît în alte regiuni[34]. Acest lucru s-a întîmplat, ironic, concomitent cu dorinţa multor post-comunişti de a se alătura Uniunii Europene. Rămîne întrebarea: de ce separarea s-a petrecut într-un mod atît de violent? Putem susţine că originile ei pot fi găsite în antagonismele economice crescînde dintre republicile iugoslave, determinînd crizele economice ale anilor '80 şi naţionalismul malign din ce în ce mai mare. Epurarea etnică a devenit o modalitate de „împlinire" a identităţii de sine. Separarea violentă nu a făcut decît să accentueze animozitatea reciprocă şi să mărească tendinţa de incriminare reciprocă şi de dispreţuire a comportamentului celui din vecinătate.

Dincolo de dimensiunile sale politice şi de securitate, procesul de fragmentare a avut cîteva implicaţii economice foarte serioase. Acestea privesc legăturile comerciale (cu o schimbare semnificativă a comerţului), accesibilitatea infrastructurii care susţine un sistem economic naţional şi viabilitatea economică în general. Disoluţia a determinat în egală măsură şi formarea de protectorate ca soluţii politice şi de securitate.

2.3. Protectoratele vs. statele independente (protectoratele ferme vs. protectoratele blînde)

O cauză a apariţiei protectoratelor îşi are originea în „pronunţate legături minoritare" care complică demersul de găsire a unor soluţii viabile pentru problemele şi crizele politice din diversele ţări[35]. Mulţi locuitori ai Balcanilor gîndesc aceste lucruri: „de ce-aş fi eu în minoritate în ţara ta, cînd pot fi în majoritate în ţara mea?"[36]. Este un tip de psihologie colectivă[37] – cu rădăcini într-o istorie îndepărtată[38] – care practic încurajează conflictul şi fragmentarea, dacă nu funcţionează o forţă exogenă, de constrîngere (şi, cu puţin noroc, paşnică). Conducerea politică poate uşor exploata în propriul interes această psihologie colectivă omniprezentă, inclusiv pentru a distrage atenţia de la greutăţile economice.

Astfel, în Bosnia-Herţegovina care, în realitate, nu este o federaţie multi-etnică, mulţi dintre refugiaţi nu s-au întors la gospodăriile lor, iar separarea naţională (religioasă) continuă. În mod similar, conducătorii celor trei comunităţi refuză să aplice prevederile Acordului de la Dayton, ceea ce demonstrează faptul că nu aderă la spiritul şi sensul practic al acestuia[39]. De fapt, această situaţie pare să amplifice impresia de artificialitate a Federaţiei, care supravieţuieşte datorită prezenţei unei autorităţi străine, prezenţei a zeci de mii de militari străini şi acordării unui sprijin financiar enorm (cu un efect nesemnificativ, în afară de refacerea infrastructurii).

Există mai multe protectorate în Balcani. Bosnia-Herţegovina şi Kosovo sînt ceea ce am putea numi protectorate ferme; reprezentanţi străini sub egida comunităţii internaţionale (ONU) administrează statul. Macedonia şi Albania pot fi considerate ca protectorate blînde, unde guvernarea este asumată de autorităţile locale, dublată de sprijinul economic şi militar străin. Fără îndoială, evoluţia evenimentelor din regiune necesită intervenţie din exterior şi prezenţa forţelor de menţinere a păcii; în anumite cazuri, crearea de protectorate ar fi fost inevitabilă. Există chiar un curent de opinie care pretinde că acest intrument politic de guvernare este cel mai eficient în menţinerea sub control a situaţiei (menţinerea ordinii) şi în promovarea progresului economic şi politic[40]. Există merite evidente ale acestei soluţii, însă ea prezintă în egală măsură şi riscuri importante. Unul îl poate constitui faptul că doar „îngheaţă" o situaţie complicată, care va izbucni mai devreme sau mai tîrziu. În al doilea rînd, nu dă autoritate celor din ţara respectivă de a se conduce singuri şi poate duce la dezvoltarea tendinţei de

creare de structuri de guvernare „paralele“ sau care doar dau impresia că se conformează restricţiilor din prevederile autorităţilor oficiale[41]. Chestiunea acordării de autoritate este importantă în sine – ca replică la structurile democratice şi la economia transparentă de piaţă şi ca trăsătură esenţială pentru conştiinţa propriei identităţi a comunităţilor locale[42]. Probabil tocmai această chestiune constituie ameninţarea cea mai mare şi dificultatea în aplicarea regulilor protectoratului şi, în consecinţă, pentru capacitatea de a pune bazele unei dezvoltări economice constante.

3. TRANZIŢIA ECONOMICĂ DIN EUROPA DE SUD-EST

3.1. Cît de relevanţi pot fi indicatorii economici?

Sînt utile la început cîteva remarci în ceea ce priveşte relevanţa cîtorva indicatori economici, care influenţează prezentarea situaţiei din Balcani.

Inflaţia

Controlul asupra inflaţiei este o ţintă majoră a strategiei economice. Este foarte cunoscut faptul că scăderea ratei inflaţiei este o condiţie obligatorie pentru realizarea creşterii economice constante (normale). Experienţa Turciei în anii '70 şi '80 sau a Braziliei acum cîteva decenii sînt de obicei considerate a fi excepţii care întăresc regula. Este de la sine înţeles faptul că trebuie ţinut cont şi de dinamica diminuării inflaţiei. În cazul economiilor de tranziţie, inflaţia de o singură cifră era considerată o ţintă deosebit de ambiţioasă, greu de atins chiar şi de fruntaşi. Dar o inflaţie scăzută, totuşi lăudabilă în sine, nu poate fi de mare ajutor atunci cînd, de exemplu, există o rată foarte mare a şomajului. Coexistenţa inflaţiei scăzute cu şomajul la cote foarte înalte constituie un semn clar că ceva nu este în regulă. Trebuie, cu siguranţă, introdusă şi o altă variabilă în discuţie: munca la negru, ca mijloc de micşorare a neajunsurilor generate de şomaj. Cu toate acestea, există limite pentru ceea ce poate face activitatea economică subterană în această privinţă şi, pe lîngă aceasta, apare treptat şi o altă problemă, mai exact transparenţa economiei şi regulile de comportament.

Sectorul paralel (de muncă la negru)

Nu este deloc surprinzătoare ponderea foarte mare a muncii la negru în ţările sărace, unde pentru mulţi cetăţeni este un mod de supravieţuire sau un mijloc de a-şi atinge scopurile din punct de vedere financiar. În plus, în economiile de tranziţie, în care predomină netransparenţa iar cadrul general legal este confuz, este posibil ca munca la negru să fie încurajată de contextul instituţional vulnerabil; nu reflectă neapărat o tendinţă foarte pronunţată de a încălca regulile. Trebuie spus că sectoare paralele importante există şi în ţările bogate (Italia, Grecia şi Spania), ţări în care acestea oglindesc practici larg răspîndite, precum şi încercarea de a învinge sistemul într-un mod nelegal. Extinderea acestui sector neoficial în detrimentul celui oficial constituie o ameninţare importantă pentru societate; atunci cînd încercarea de înfrîngere a sistemului – presupunînd că acesta din urmă are scopuri nobile – devine un stil de viaţă, iar criminalitatea este întîlnită pretutindeni.

Produsul intern brut şi dinamica exportului

Creşterea economică este un alt scop major al strategiei economice. Mai ales în timpul tranziţiei, cînd „recesiunea transformaţională“ era echivalentă cu declinul – avînd importante costuri sociale – o semnificaţie aparte o are continuarea dezvoltării; în sensul că răspunde dorinţei normale a cetăţenilor de o viaţă mai bună (după căderea comunismului), însă şi în sensul că transformarea este pe drumul cel bun şi se înregistrează un progres substanţial. Trebuie însă făcută distincţia între creştere şi recuperare. Aceasta din urmă este mult mai uşor de recunoscut, mai ales atunci cînd se întîmplă după un salt considerabil în cursul economiei sau cînd există o subutilizare a resurselor. Este adevărat că economiile de tranziţie sunt relativ ambigue în ceea ce priveşte potenţialul de recuperare neinflaţionistă – de vreme ce nu sunt uşor de mobilizat o mare parte din factorii de producţie – însă distincţia este semnificativă. Dacă nu se fac investiţii în bunurile de capital şi dacă nu are loc transferul tehnologic, cu greu putem vorbi de o creştere. Mai mult, într-o economie deschisă creşterea depinde în mare măsură de progresul constant al exporturilor.

O grăbire a exporturilor ar fi complet lipsită de sens, în momentul în care ea este legată de recuperarea producţiei sau de un şoc exogen clar. Pentru ca exporturile să determine şi să urmeze o creştere stabilă, este nevoie ca ele să facă dovada unui progres constant (o creştere a taxei pe valoare adăugată). Acest lucru presupune rate înalte de economisire şi de investiţie şi dezvoltarea unui capital uman. În condiţiile în care acestea din urmă lipsesc, urmează clar stagnarea şi declinul.

3.2. O analiză a dezvoltării şi reformelor economice din Sud-Estul Europei

La prima vedere, Europa de Sud-Est pare să urmeze cu convingere calea reformelor, în ciuda numeroaselor dificultăţi. Pieţele s-au liberalizat în cea mai mare parte, precum şi sistemele de schimb comercial extern. Cu excepţia Bosniei-Herţegovina, sectorul privat generează în mod curent cea mai mare parte a PIB în toate ţările din regiune. Statisticile asupra dinamicii PIB între 1989 şi 1998 apreciază această regiune ca nefavorabilă în comparaţie cu ţările baltice, de exemplu. Dacă luăm ca punct de referinţă anul 1989, nivelul PIB în 1998 pentru Balcani era puţin mai mic de 70%, în timp ce pentru ţările baltice era cu puţin mai mare de 66%. Însă cele mai importante rămîn provocările începutului de tranziţie, cu precădere privatizarea ramurilor industriale importante şi impunerea obligatorie a disciplinei financiare. Regiunea a cunoscut un progres nesemnificativ în ceea ce priveşte constituirea instituţiilor sociale şi legale care să susţină nişte pieţe eficiente şi să ofere cosecvenţa, egalitatea şi transparenţa necesare investiţiilor private[43].

Există două nivele de percepţie care determină relativa ignorare a cauzelor profunde ale eşecurilor economice din regiune. Un nivel este constituit de consecinţele disoluţiei fostei Iugoslavii, ale războaielor care au dus la economii de sacrificiu. Astfel, efectele strategiilor de reformă sînt mai puţin vizibile, mai ales acolo unde disoluţia fostei Iugoslavii a fost însoţită de conflicte militare. Acest nivel arată că pînă şi noile entităţi suverane trebuie să îşi asume reforme sistematice, să lase în urmă regimul economic bazat pe auto-administrare. Celălalt nivel de percepţie este datorat unei viziuni simpliste asupra tranziţiei şi asupra strategiilor de reformă.

Viziunea simplistă a subestimat, printre altele:

- subdezvoltarea celei mai mari părţi a regiunii[44], care îşi are rădăcinile într-o istorie mai veche a regiunii;
- disoluţia instituţională sau haosul, în ţările care au cunoscut stalinismul tîrziu pînă la sfîrşitul sistemului;
- condiţiile iniţiale ale tranziţiei, privite din perspectiva importanţei restructurării obligatorii a resurselor cumulate cu incapacitatea de asumare a restructurării (ceea ce presupune constrîngeri de buget foarte mari);
- distrugerea rapidă a capacităţilor de fabricaţie, fără a se compensa dezvoltarea serviciilor şi valul de şomaj;
- proliferarea economiei subterane şi a acţiunilor din ce în ce mai prezente de crimă organizată;
- excluderea socială la scară largă;
- fragilitatea congenitală a sistemelor bancare;
- nivelul scăzut al investiţiilor străine directe[45].

Alături de presiuni, fragilitatea instituţională contribuie la explicarea strategiilor nesigure (cicluri de progres şi regres) precum şi a multe dintre piedicile şi inconsecvenţele din cadrul procesului de tranziţie[46].

Diversitatea

În ciuda generalizărilor de mai sus, există şi inegalităţi semnificative în această regiune. Croaţia, cea mai bogată dintre cele 7 ţări, a suferit considerabil de pe urma războaielor, însă are cu adevărat un cadru instituţional cu mult mai puternic faţă de vecinii ei. În plus este foarte posibil ca recentele schimbări politice din această ţară să îi imprime un ritm mult mai rapid în ceea ce priveşte admiterea în UE. De asemenea, Bulgaria şi România, în ciuda dificultăţilor continue, sînt mult mai bine situate din punct de vedere economic decît restul. Ele prezintă în egală măsură o anumită ambivalenţă în ceea ce priveşte măsura în care ar trebui să îşi dezvolte legăturile cu o regiune extrem de instabilă; această ambivalenţă este întărită de faptul că ele au deja Acorduri de Asociere cu UE (şi au fost invitate să înceapă negocierile de aderare în decembrie anul trecut) şi nu îşi doresc să fie tîrîte de influenţa inerţială previzibilă a „includerii“ într-o zonă tulbure.

Sacrificiul economic

Cea mai mare parte a regiunii poate fi calificată drept o zonă de sacrificiu, cu economii de sacrificiu. Aceste economii sînt caracterizate prin:

- dezechilibre interne majore, care nu sînt în mod necesar reflectate de ratele inflaţiei, însă sînt evident ilustrate de ratele foarte înalte ale şomajului;
- supra-dependenţa de finanţarea externă şi dependenţa de model;
- distrugerea masivă a rezervelor de capital ulterior conflictelor militare şi schimbării de regim;
- perioada prelungită de declin al producţiei;
- sărăcia crescîndă;
- mici investiţii în bunuri fixe;
- declinul comerţului;
- înlocuirea monedei[47];
- vulnerabilitatea în faţa numeroaselor şocuri externe, inclusiv a violenţei şi distrugerilor imense provocate de războaiele succesive.

Dependenţa de ajutor

Multe ţări (economii) supravieţuiesc doar datorită infuziilor foarte mari de asistenţă din exterior. Bosnia – Herţegovina este încă o dată exemplul cel mai edificator, cu o finanţare externă (deficitul actual de bilanţ) ce se apropie de 40% din PIB. Însă şi Albania şi Macedonia se bazează în foarte mare măsură pe finanţarea externă. Şi este evident faptul că regiunea Kosovo va cunoaşte o soartă asemănătoare, aflîndu-se în întregime la mila finanţatorilor străini. Există două aspecte implicate în această relaţie de dependenţă. Unul se referă la circumstanţele neobişnuite care justifică o intervenţie neobişnuită, din raţiuni ce ţin fie de balanţa plăţilor, fie de reconstrucţia economică; acest aspect nu ar trebui să ne îngrijoreze. În acest caz, ajutorul va împiedica pentru o vreme căderea brutală a consumului domestic, după care, urmînd o „normalizare“ previzibilă, producţia se va reface sau va creşte. Al doilea aspect este diferit; se referă la dependenţa de asistenţa externă, atunci cînd aceasta devine cronică şi nu se concentrează pe proiectele de dezvoltare. Este ceea ce am numi un tip foarte grav de boală olandeză[48], cu consecinţe economice pe termen lung deosebit de dăunătoare[49].

Un tip special de economie (societate) de război?

Reconstrucţia din regiune are o conotaţie deosebit de complexă; pe de o parte, presupune reconstrucţie fizică – după distrugerile enorme cauzate de război –, care ar putea determina ameliorarea tehnică datorită progresului tehnologic incorporat; pe de altă parte, implică revizuirea structurilor sociale si organizaţionale, pe fundalul transformării şi modernizării. În termeni practici, reconstrucţia este foarte mult îngreunată de tipul economiei care a evoluat în regiunea respectivă: un sector public fundamental dependent de infuziile financiare din străinătate, care nu finanţeaza proiecte de dezvoltare, şi un sector privat, în cea mai mare parte ilegal. Este indiscutabil că aceste caracteristici au devenit mai proeminente cu timpul şi că exodul de albanezi din Kosovo, precum şi întoarcerea lor ulterior, presupun funcţionarea unor structuri economice şi sociale maligne.

Sărăcia

Populaţia din Sud-Estul Europei este pe departe cea mai săracă de pe continent. PIB în regiune este aproximativ 0,7% din PIB al UE, deşi populaţia reprezintă aproape 15% din populaţia UE. Dacă vom considera un nivel de sărăcie de 4 dolari/zi[50], mai mult de 50% din populaţia regiunii se află sub acest nivel. Sărăcia este un teren favorabil activităţii ilegale.

Economie şi ilegalitate

Cea mai mare parte a existenţei ilegalităţii se datorează activităţilor care au devenit mai puţin ascunse, sau procentului mare de sărăcie. Este adevărat că o parte din ceea ce pare a fi o activitate ilegală provine din natura încă foarte confuză a contextului legal şi nevoii de asumare personală a aplicării unui contract atunci cînd capacitatea de aplicare a legii oficiale este aproape inexistentă.

În general, ne punem următoarea întrebare: ce fel de capitalism se construieşte în aceste ţări? Un răspuns optimist ar avea două direcţii. În primul rînd, imaginea este prea multicolorată pentru a justifica un răspuns atotcuprinzător – intensitatea fenomenului este diferită de la un mediu naţional la altul (Croaţia este foarte diferită de Albania) şi, în consecinţă, efectele şi perspectivele sînt şi ele diferite. De fapt, diferitele tipuri de capitalism apar în ţările aflate în tranziţie. În al doilea rînd, putem accepta premisa că acest fenomen se poate retrage în timp, în conformitate cu derularea transformării. Un răspuns pesimist ar scoate în evidenţă dinamica de cerc vicios – ca un exemplu clar de „depen-

denţă de model" – şi factorul de tensiune reprezentat de şomajul şi sărăcia din ce în ce mai mari în rîndul unor largi segmente ale societăţii, precum şi neîncrederea crescîndă a publicului faţă de birocraţia de la guvernare, care dă impresia de neputinţă şi corupţie. De asemenea, un răspuns pesimist ar atrage atenţia asupra pericolului pe care îl constituie tentaculele crimei organizate care ar influenţa din ce în ce mai mult funcţionarea instituţiilor şi s-ar infiltra în mecanismele procesului politic, într-o manieră în cele din urmă elastică.

Statele vulnerabile (guvernarea publică vulnerabilă)[51]

Chestiunea statului vulnerabil va domina din ce în ce mai mult dezbaterea asupra reconstrucţiei din regiune, dintr-un motiv simplu: o strategie publică menită să servească reconstrucţia implică acţiunea guvernamentală; reformele nu pot avea loc doar la nivel inferior. Pe de o parte, această problemă nu este deloc surprinzătoare, de vreme ce toate statele fost comuniste se confruntă cu ea. Pe de altă parte, ea dobîndeşte conotaţii suplimentare în ţările răvăşite de războaie şi conflicte interetnice, unde legitimitatea celor ce deţin funcţii publice poate fi contestată oricînd de cetăţeni sau de minorităţi, în ciuda alegerilor.

Existenţa statelor vulnerabile (sau colapsul statului, ca în cazul Albaniei) reprezintă unul dintre motivele pentru care unii analişti susţin implicarea actorilor din exterior în regiune şi recomandă introducerea protectoratelor. Totuşi, implicarea acestora nu este lipsită de dezavantaje şi poate chiar accentua fragilitatea instituţiilor locale.

Reorientarea comerţului

România şi Bulgaria au în prezent intense schimburi comerciale cu UE. O deviere (reorientare) importantă a comerţului s-a petrecut şi în cazul fostelor membre ale Iugoslaviei. Comerţul intraregional este relativ scăzut, deşi există schimburi comerciale considerabile care au loc, din motive evidente, doar pe anumite direcţii (între Serbia şi Republica Skrpska; Croaţia şi Federaţia Bosniacă; Macedonia şi Serbia). Este un fenomen temporar, sau este mai degrabă vorba de întoarcerea la un model de normalitate[52], mai exact la comerţul cu Vestul care este mai bogat şi care poate oferi bunuri vitale şi multe alte mărfuri. Adevărul se află la mijloc, în sensul că legături importante (care sunt actualmente rupte din motive politice) pot fi refăcute, deşi pare a fi imposibilă recrearea reţelei care a existat în fosta Iugoslavie.

Dezbinarea crescîndă şi perspective de dezvoltare

Deşi economiile de tranziţie din Europa Centrală au pornit pe drumul unei dezvoltări constante la începutul anilor '90[53], Balcanii au continuat să se afunde pe tărîmul stagnării[54]. Ratele de creştere din Albania şi Bulgaria în 1997, 1998 şi 1999 constituie o recuperare după nivelurile foarte scăzute determinate de crizele majore petrecute cu mai mult de 2 ani înainte; în consecinţă, nu spun prea multe despre viitor. Ratele economiilor şi investiţiilor sînt destul de scăzute în Bulgaria, ceea ce constituie o piedică pentru planurile de dezvoltare. Dacă contextul nu se va schimba dramatic, există foarte multe şanse ca distanţa faţă de economiile de tranziţie ale ţărilor central europene să continue să crească şi ca această dinamică să influenţeze percepţia în ceea ce priveşte termenul extinderii UE spre Europa de Sud-Est.

4. SITUAŢIA DUPĂ RĂZBOI NU ESTE NICIDECUM MAI SIMPLĂ

Ultimul conflict militar a concentrat atenţia întregii Europe asupra Balcanilor. Pînă foarte recent, atitudinea faţă de acest „butoi cu pulbere" părea mai degrabă reţinută, sau se manifesta doar printr-o evaluare a pagubelor. Extinderea UE a fost în mare măsură o problemă central europeană, din raţiuni (declarate de Bruxelles) ce ţineau de funcţionarea structurilor de piaţă, a procedurilor democratice, a respectului faţă de drepturile minorităţilor etc. Cît despre Iniţiativa de Cooperare în Sud-Estul Europei (ICSE), iniţiată de Washington şi nu de Bruxelles, era mai mult menită să întărească capacitatea statelor din regiune de a trata problema porozităţii graniţelor, de a lupta împotriva traficului de droguri şi arme; astfel era privită, în esenţă, cooperarea regională[55]. O schimbare importantă pare să se fi petrecut în capitalele Europei Occidentale, mai recent la Bruxelles, schimbare încurajată după instalarea în funcţie a noii Comisii.

Pactul de Stabilitate şi sprijinul economic pentru care s-au angajat UE, IFO şi alţi finanţatori dovedesc recunoaşterea faptului că este nevoie de o altă abordare, pentru a fi evitate pe viitor conflictele şi declinul economic. Se vorbeşte acum de o strategie regională menită să ajute la reconstrucţia economică şi să încurajeze cooperarea regională. Politicieni de marcă ai Europei Occidentale îşi fac o ţinta din „europenizarea" Balcanilor şi accederea acestor ţări în UE, chiar dacă este nevoie de o perioadă mai lungă pentru a le realiza, în timp ce alţii îndeamnă la „regenerarea economică" a regiunii. Însă nu există încă nimic apropiat unui nou „Plan Marshall", în care iniţiativele regionale să fie armonizate cu programele de dezvoltare naţională, totul dublat de asistenţă financiară şi tehnică adecvată[56].

După cum arată analiştii, în cazul în care nu este stopată, dinamica deteriorării continue şi conflictele pot arunca regiunea în haos, cu repercusiuni asupra stabilităţii pe continent[57].

4.1. Geografia politică este încă vagă

Au fost menţionate mai multe elemente ale dinamicii locale care indică faptul că procesul de retrasare a graniţelor este în plină desfăşurare. Situaţia din Kosovo este superpreocupantă, luînd în considerare realitatea de pe teren (hotărîrea albanezilor de a obţine independenţa, după calvarul exodului şi al întoarcerii) spre deosebire de viziunea oficială a acesteia şi faţă de semnificaţia ei emoţională pentru sîrbi[58]. Muntenegru manifestă tendinţe de separare de Iugoslavia, alimentate de lipsa de consens politic cu Belgradul. Tensiunea creată în Macedonia de afluxul de refugiaţi albanezi a afectat delicatul echilibru demografic, ceea ce vizează în mare măsură şi componenţa politică a reprezentării. Din motive evidente, autorităţile macedonene se tem că, pe lîngă influenţa sărăciei asupra societăţii, tendinţa albanezilor de a avea un cuvînt de spus în guvernarea ţării poate submina stabilitatea politică; această teamă este alimentată şi de ceea ce unii consideră a fi un plan de constituire a unei Albanii Mari, ceea ce ar determina o fragmentare a Macedoniei[59]. Un asemenea deznodămînt ar fi catastrofal, deoarece implică şi ţările învecinate (Bulgaria şi Grecia) într-un conflict de proporţii.

În general, se poate spune că preocuparea guvernelor pentru a asigura „stabilitatea geografică" a statelor deviază energia şi resursele de la scopurile economice; favorizează de asemenea supremaţia naţionalismului şi amplifică extremismul. Această afirmaţie se aplică mult mai bine în cazul statelor slabe, sau al economiilor slabe, care sunt extrem de vulnerabile la şocurile externe. Astfel de griji pot constitui o piedică în reconstrucţia economică, în măsura în care chestiunile de jurisdicţie sînt importante, precum şi eforturile de cooperare ale altor guverne din regiune. Graniţele neclare, instabile şi lipsa de siguranţă creează un mediu propice pentru activităţile ilegale, pentru crima organizată. Nu este deloc un secret că o mare parte din activitatea economică din Albania, Serbia, Kosovo, Bosnia-Herţegovina etc., se află sub controlul bandelor aflate în ilegalitate, care operează frecvent sub ochii îngăduitori ai autorităţilor. Ponderea acestui fenomen trebuie judecată din perspectiva vulnerabilităţii instituţiilor în general, însă şi în legătură directă cu programul, vizibil şi invizibil, al diferitelor guverne[60].

4.2. Dislocarea locuitorilor

Amploarea fenomenului de refugiere a atins proporţii gigantice în timpul ultimului război. Deşi sute de mii de refugiaţi albanezi s-au reîntors în Kosovo, situaţia în mai multe ţări rămîne tensionată. Există de asemenea alte sute de mii de refugiaţi în Serbia şi Muntenegru. Tragedia umană a celor aflaţi în exil este de nedescris, iar posibilităţile ţărilor-gazdă de a-i primi s-au dovedit a fi foarte limitate. În egală măsură, sprijinul din exterior nu a fost de un foarte mare ajutor, datorită, cel mai adesea, dezorganizării birocratice. Majoritatea refugiaţilor au un statut de mîna a doua, şi sînt o pradă uşoară pentru bandele locale. Această situaţie este îngrijorătoare, în mod deosebit în Kosovo.

În acest context, putem înţelege de ce pînă şi oameni foarte bine pregătiţi se gîndesc din ce în ce mai mult să părăsească regiunea. Deja, de cîţiva ani de zile, există un fenomen amplu de scurgere de inteligenţă. Poate cu excepţia Croaţiei, toate ţările din Balcani (inclusiv Bulgaria şi România) se confruntă cu reducerea capitalului de valoare umană; acesta este poate şocul cel mai dăunător pentru potenţialul lor de dezvoltare pe termen lung. Dacă adăugăm decăderea sistemului educaţional[61] (din lipsa resurselor) rezultă o combinaţie mai mult decît ameninţătoare; au loc simultan atît fragmentarea cît şi degradarea bunurilor.

4.3. Impactul econonomic direct

4.3.1. Dezechilibrele macroeconomice

Ulterior conflictului din Kosovo situaţia macroeconomică din majoritatea ţărilor balcanice s-a înrăutăţit din perspectiva dinamicii GDP, a creditului financiar curent şi a deficitului comercial, a deficitelor de buget şi a şomajului. Trebuie spus că aceste evenimente au avut loc concomitent cu o schimbare importantă a atitudinii investitorilor în urma crizei financiare din Asia de Est şi din Rusia. Acest lucru înseamnă că economiile locale vor avea mult mai multe dificultăţi în a atrage capital străin şi îndeosebi investiţii străine directe.

4.3.2. Mai mult sacrificiu

Majoritatea guvernelor din această regiune pot foarte greu derula strategii macroeconomice sănătoase în absenţa unor infuzii ajutătoare de capital (din partea creditorilor oficiali, în primul rînd)[62]; planurile de dezvoltare nu sînt deloc bune dacă luăm în considerare evoluţiile locale şi externe. Nu există semne că o creştere economică reală (spre deosebire de recuperare, după cum s-a văzut în ultima vreme în Albania) poate fi reluată în următorii ani, deşi nu prea există un fundament în acest sens; rata economiilor este scăzută, precum şi investiţiile în bunurile fixe. Efectele sînt dramatice în ceea ce priveşte capacitatea guvernelor de a îmbunătăţi procesul de guvernare.

O tendinţă, devenită o preocupare (obsesie) dominantă a politicienilor şi guvernelor este rata şomajului, aceasta reflectînd în mod semnificativ starea economiei, nivelul foarte mult scăzut al producţiei faţă de 1990[63]. Cu aproximativ 35 % în Macedonia, în jur de 40% în Bosnia-Herţegovina, aproape 20% în Croaţia, cu un procent asemănător în Albania, peste 30% în Serbia etc, acest fenomen conturează viitorul acestor ţări. Şomajul din cadrul acestor economii trebuie înţeles într-un mod mult mai complex[64]; nu contează doar amploarea hysteresis-ului, ci şi anatomia şi fiziologia unor societăţi grav bolnave. După cum am menţionat mai înainte, excluderea socială la scară largă este o cauză a tulburărilor sociale şi economice.

4.3.4. Mediul

Preocupările ecologice nu sînt inexistente pe agenda de lucru a diverselor guverne din regiune. Însă există diferenţe semnificative faţă de modul în care sînt privite aceste preocupări în ţările occidentale. În primul rînd, este chestiunea poziţionării lor în lista de obiective. Este de la sine înţeles că acolo unde viaţa politică este dominată de conflictele militare, grija pentru problemele ecologice este neglijată. În al doilea rînd, este constrîngerea exercitată de buget, care forţează guvernele să îşi structureze lista de priorităţi în funcţie de scopurile pe termen scurt; în consecinţă, preocupărilor ecologice li se acordă o atenţie secundară, în cazul în care nu apare o urgenţă, cum ar fi de exemplu curăţarea unei surse de apă potabilă. Ultimul, însă la fel de important, este chiar impactul conflictelor militare, mai exact distrugerea terestră şi aeriană, care a afectat mediul, avînd consecinţe grave asupra acestuia. Este de la sine înţeles că existenţa unui mediu înconjurător degradat ar împiedica progresul Europei de Sud-Est pe calea integrării în UE. Mai mult, impactul poate fi sesizabil în mare măsură prin incapacitatea exportării de produse ale industriei alimentare, cu un potenţial foarte mare în regiune, şi care ar da de lucru la milioane de oameni.

5. PLANUL DE STRATEGIE PENTRU EUROPA DE SUD-EST

În general, lecţiile tranziţiei şi evenimentele dramatice din ultimul deceniu din Europa de Sud-Est necesită o strategie care să recupereze încrederea în capacitatea demnitarilor aleşi (a autorităţilor publice) de a face faţă unor provocări imense. Însă această capacitate trebuie definită raţional. Deoarece, pe de o parte, strategiile aplicate pînă în prezent au eşuat în puncte importante, iar această experienţă trebuie să determine reconsiderarea, re-evaluarea şi dezbaterea deschisă asupra greşelilor precum şi asupra posibilităţilor de formulare a unor strategii economice mai bune. Pe de altă parte, trebuie abordată, cu modestie şi acceptare a faptului că miracolele nu sunt posibile, chestiunea potenţialului foarte mare de provocări din Sud-Estul Europei. Nu numai că provocările viitoare sînt apăsătoare, ci ecuaţia de dezvoltare este şi ea foarte greu de rezolvat. Mai mult, împletirea chestiunilor economice cu problemele de securitate poate fi neplăcută. Un scop realist priveşte în mai mare

măsură condiţiile iniţiale şi mobilizarea resurselor ca ingrediente ale procesului de pace şi de dezvoltare (modernizare). Astfel, se remarcă nevoia clară de strategie publică pragmatică şi consecventă atît la nivel naţional cît şi al regiunii sud estului Europei.

5.1. Rolul strategiei publice[65]

Cu greu se pot găsi exemple istorice de dezvoltare (recuperare) economică reuşită care să nu implice o viziune excepţională şi o strategie publică eficientă. În Balcani, politicienii trebuie să plece de la premisa existenţei unei situaţii dramatice şi, pe lîngă obiectivele legate de problema securităţii, trebuie să reconcilieze nevoia de a stopa declinul economic (şi de a relua dezvoltarea) cu implicaţiile sociale ale inegalităţii şi sărăciei în rîndurile populaţiei[66].

Ce fel de strategie publică ar trebui să practice politicienii din această regiune? Putem enumera două curente principale în această privinţă, care pun sub semnul întrebării eficacitatea strategiei publice în cazul economiilor de tranziţie. Unul dintre ele porneşte de la efectele globalizării (liberalizării), care teoretic anulează eficacitatea strategiei economice naţionale şi, implicit, a intervenţiei publice. Această dezbatere în sine ridică două probleme. Una o constituie efectele globalizării de vreme ce „legea preţului unic" funcţionează doar ca tendinţă şi într-un mod imperfect, iar aşa-zisa mobilitate a factorilor de producţie este incompletă şi asimetrică (concentrată regional) într-o lume în care domină economiile la scară, economiile de aglomerare şi contribuţia cumulativă[67]. Aceste efecte explică inegalitatea crescîndă atît pe plan intern cît şi inter-statal[68] şi reacţia întîrziată faţă de globalizare. Să nu uităm că perioada de dinaintea primului război mondial era caracterizată printr-o mare deschidere a relaţiilor comerciale şi a asociaţiilor muncitoreşti, urmată de recrudescenţa protecţionismului[70]. Cealaltă problemă a acestei dezbateri este faptul că adoptă un tip de determinism tehnologic, în sensul că măsurile sociale, instituţiile economiilor de piaţă nu ar fi iniţial dictate de motivele sociale şi economice ale indivizilor. Cealaltă discuţie care pune sub semnul întrebării eficacitatea strategiei publice este legată de sindromul statului vulnerabil; acesta ar determina diminuarea importanţei strategiei publice, iar încercarea de a face prea mult ar putea duce la creşterea activităţii factorilor care subminează eficacitatea strategiei (încît corupţia din ce în ce mai mare şi consecinţele ei ar fi inevitabile). Este o versiune a vechii dezbateri despre eşecurile de piaţă împotriva eşecurilor de guvernare. Mai mult, putem susţine că în cazul ţărilor fost comuniste ne confruntăm cu lipsa aproape înnăscută a capacităţii de a formula şi aplica strategii publice – datorată moştenirii comuniste. Însă după cum arată analiza noastră, atunci cînd statul este slab iar instituţiile sînt fragile, este aproape de dorit să credem că pieţele libere ar determina construcţia şi dezvoltarea instituţională; cel mai previzibil rezultat, după cum arată realitatea în mod evident, ar fi extinderea domeniului ilegal şi al comportamentului împotriva legii. Astfel, reforma şi întărirea administraţiei publice sînt şi ar trebui să fie puncte de prioritate maximă în cadrul strategiei, ca premisă a constituirii unei economii de piaţă eficiente. Iar acest lucru înseamnă strategie publică la viteză maximă. Chiar dacă dezvoltarea economică ar fi considerată o „disoluţie" în spaţiul de tranziţie şi în curs de modernizare, cum ar fi în UE, problema necesităţii strategiei publice ar fi ridicată la un nivel mai înalt.

Concluzia este că o strategie publică naţională eficientă este necesară, iar modul de a o construi şi de a răspunde problemelor scoase în evidenţă mai sus constă în încercarea de dezvoltare a instituţiilor fundamentale de piaţă, chiar dacă acesta este un proces de lungă durată: definirea şi aplicarea drepturilor de proprietate, ale reglementărilor corespunzătoare, ale instrumentelor de control monetar şi fiscal, ale asigurărilor sociale şi ale mijloacelor de stăpînire a conflictelor[71]. Lupta împotriva corupţiei şi crimei este o parte integrantă a acestui demers. Asistenţa oferită de IFI şi de UE poate fi de mare ajutor în acest sens, însă acest sprijin trebuie să implice folosirea inteligenţei locale şi să permită guvernelor să aibă ultimul cuvînt de spus în formularea strategiilor.

În contextul construcţiei instituţionale şi al aspiraţiei către dezvoltare, strategia publică trebuie să ia în considerare dilemele majore legate de stabilitatea monetară, strategia comercială, privatizare etc. După cum arată experienţa tranziţiei, soluţii clare nu există, iar politicienii trebuie să dea dovadă de pragmatism şi să ia în considerare diverse compromisuri. De exemplu, plafoanele monetare au trezit interesul în rîndurile politicienilor din ţările aflate în tranziţie. Estonia s-a folosit din timp de acest mecanism în scopul de a ajunge la stabilitate monetară, întărind opinia că plafoanele monetare reprezintă cel mai eficient mijloc de a ajunge la o stabilitate a preţului. În Sud-Estul Europei, Bulgaria a introdus un plafon monetar după marele crize financiare din 1997, ceea ce s-a dovedit a fi o reuşită în încercarea de scădere a inflaţiei la o singură cifră. Şi în Bosnia Herţegovina funcţionează un plafon monetar, iar inflaţia este scăzută. Pe de altă parte, în multe economii de tranziţie, scăderea inflaţiei s-a realizat prin mijloace tradiţionale, printr-un control strict al rezervei monetare. În prezent, unii susţin că plafoanele monetare ar trebui să fie aplicate peste tot în Europa de Sud-Est[72]; această afirmaţie trebuie judecată în contextul dezbaterii la nivel mondial asupra posibilităţii de adoptare de către economiile vulnerabile a unei monede principale (dolarul sau euro) ca monedă naţională. Există avantaje ale aplicării unui plafon monetar, mai ales atunci cînd guvernele nu se bucură de credibilitate, şi este necesară aplicarea unor reglementări stricte ca mijloc de promovare a disciplinei în strategia monetară (şi nu numai). Însă există şi dezavantaje importante, precum[73]:

- un plafon monetar poate supune economia unor şocuri majore ulterioare infuziei şi pierderii de capital, mai ales atunci cînd cantitatea iniţială de bani este mică iar pieţele financiare sînt slabe; pierderile substanţiale de capital pot determina deflaţie şi presiuni majore asupra sistemului bancar;
- un plafon monetar reduce numărul instrumentelor de strategie disponibile; anulează transformarea ratei de schimb ca mijloc de atenuare a şocurilor neplăcute din economie;
- un plafon monetar nu impune automat disciplina financiară; deşi contribuie la reducerea deficitului fiscal (cu ajutorul diminuării posibile a controlului asupra datoriei publice prin scăderea plăţilor de dobînzi), este probabil ca deficitul cvasi-fiscal să rămînă la cote înalte dacă nu se procedează la o restructurare fermă a companiilor;
- de asemenea, un plafon monetar poate constitui şi un pericol, dacă economia nu înregistrează o creştere a productivităţii, ceea ce ar contrabalansa gradul de discrepanţă al inflaţiei în raport cu situaţia din ţările din Europa care au cunoscut o dezvoltare foarte bună.

De asemenea, strategia comercială ridică numeroase probleme. Unul dintre principiile importante ale strategiei de transformare este liberalizarea comercială ca mijloc de favorizare a fragmentării sistemului de conducere. Este un argument puternic în ceea ce priveşte vechile structuri de putere şi rezistenţă la schimbare a monopolurilor. Cu toate acestea, argumentul respectiv nu este menit să împiedice discuţia asupra tipului de strategie pe care ar trebui să o folosească o economie în tranziţie. Deoarece transformarea presupune atît schimbarea de regim cît şi tendinţa spre dezvoltare. Comerţul deschis (liberalizarea comercială) sau orientarea către export înseamnă oare un comerţ complet liber, sau o strategie de preţ neutru? Mai este loc şi nevoie de o strategie comercială care să încurajeze dezvoltarea ţinînd cont de existenţa pieţelor imperfecte şi a nevoii de promovare a activităţii antreprenoriale interne?[74] Experienţa arată că succesul economiilor asiatice s-a bazat pe o intervenţie publică inteligentă (strategia industrială)[75], care privea strategia comercială ca mijloc de îndepărtare a economiei de o capcană de dezvoltare[76]. Se pare că strategia comercială trebuie să împace preocupări acute de dezvoltare cu cele legate de capacitatea de a nu permite ca strategia să fie prinsă în şi pervertită de interese financiare puternice. Astfel strategia comercială în economiile sărace în tranziţie constituie o responsabilitate mai complexă decît s-ar crede. Fără îndoială, ea trebuie să se refere şi la tipul de acorduri comerciale între UE şi aceste ţări, şi la rolul ajutorului din partea UE în acest context.

O altă dilemă majoră în ceea ce priveşte strategia se referă la privatizare. Aceasta ar trebui să se realizeze cît mai repede posibil sau guvernele ar trebui să se preocupe mai întîi de autoritatea comercială şi de dezvoltarea SME-urilor? Răspunsul la această întrebare este complicat de agonia financiară a majorităţii guvernelor, care le obligă să vadă în privatizare un mijloc de acoperire a golurilor din buget.

5.2 Reconstrucţia (regenerarea) economică în Sud-Estul Europei

Specialiştii din domeniu, evaluînd planurile de dezvoltare ale regiunii, fac analogia cu situaţia de la sfîrşitul celui de al doilea război mondial. Există mai multe motive care susţin că planul de regenerare economică şi realizarea păcii şi securităţii durabile în Europa de Sud-Est, ar fi un demers mai complex şi mai dificil decît Planul Marshall. În primul rînd, nu exista în acea vreme un proces de formare (sau de disoluţie) a statelor şi, prin urmare, nu existau nici conflicte; acest fapt a favorizat, cîţiva ani mai tîrziu, începutul procesului de integrare economică prin constituirea Comunităţii Europene a Cărbunelui şi Oţelului. În al doilea rînd, exista o distincţie clară între cei ce au cîştigat şi cei ce au pierdut războiul, ceea ce nu implica revizuirea graniţelor. În al treilea rînd, Planul Marshall a însemnat iniţial infuzia de fonduri pentru revitalizarea restructurării economice într-o zonă care poseda ingredientele instituţionale ale unei economii de piaţă; iar aceste fonduri cuprindeau multe credite. În al patrulea rînd, exista în acea vreme un duşman comun important: comunismul? Care este, în zilele noastre, cel mai mare duşman al popoarelor din Balcani şi al securităţii în Europa? Unul ar fi sărăcia, subdezvoltarea unei periferii mari a unei Europe prospere. Însă sărăcia este un duşman nedefinit şi imprevizibil, după cum se vede din experienţa mondială; în prezenţa unui astfel de duşman este dificilă constituirea bazelor unei strategii coerente, înainte ca împrejurările să determine o criză violentă. Toate aceste diferenţe amplifică necesitatea unui plan complex pentru Europa de Sud-Est, luînd în considerare fragilitatea instituţională şi starea îngrijorătoare a majorităţii economiilor locale.

Un Plan Mare[77], o nouă strategie este extrem de necesară, însă trebuie elaborată (avînd ţinte corect definite) şi aplicată cu prudenţă. Asistenţa oferită trebuie să ţină seama de complexitatea relaţiilor inter-regionale, de geografia politică din zonă care este în continuare neclară, existenţa unor conflicte latente etc. Această situaţie extrem de complexă face în mod inevitabil ca obiectivele economice naţionale (inclusiv securitatea economică) să fie legate de alte scopuri precum pacea şi securitatea. În acelaşi timp, stabilitatea regiunii în întregime poate fi considerată un bun colectiv, un bun public pentru Europa. Cu toate acestea, deşi scopurile pot fi uşor definite în termeni abstracţi (pace şi securitate, coeziune socială, progres economic, „reforme de piaţă" etc), sînt practic mult mai greu de formulat şi realizat – mai ales atunci cînd implică obiective foarte puţin reconciliabile şi guverne ne-cooperante[78], sau sînt aplicate în împrejurări foarte nefavorabile. Această situaţie este omniprezentă în Balcani şi explică prezenţa masivă a reprezentanţilor străini (inclusiv în ceea ce priveşte ajutorul financiar) şi existenţa protectoratelor. Însă, prezenţa străină nu simplifică în mod automat soluţionarea problemelor. Poate îndeplini Pactul de Stabilitate cerinţele unui astfel de Mare Plan? Pactul de Stabilitate (PS) reprezintă o întruchipare palpabilă a preocupării din ce în ce mai mari din Occident pentru instabilitatea din regiunea balcanică. Merită remarcat faptul că Pactul ţine clar cont de legăturile intrinseci dintre economia, securitatea şi politica din zonă, fapt ilustrat prin existenţa comisiilor specializate. Prin diverse întîlniri la nivel înalt (cum ar fi summit-ul de la Sarajevo, în 1999) Pactul de Stabilitate a născut speranţe şi a contribuit la concentrarea atenţiei opiniei publice occidentale asupra unor chestiuni punctuale. Pactul de Stabilitate are şanse să devină iniţiatorul unui întreg program de asistenţă masivă pentru această regiune, în măsura în care răspunde unei serii de probleme practice. De exemplu, este nevoie de o definire mai clară a relaţiilor dintre programele de asistenţă ale UE din regiune şi activitatea Pactului de Stabilitate. Într-un context mai larg, Pactul de Stabilitate, ca un cadru instituţional şi ca proces, trebuie să fie inclus în strategia generală a UE faţă de Europa de Sud-Est. Deşi Pactul este privit ca fiind o iniţiativă germană, eficienţa lui se bazează pe faptul că funcţionează ca parte a strategiei UE destinată regenerării economice a regiunii. Astfel apare necesitatea unei mai bune coordonări a strategiei şi a unei definiri mai clare a atributelor. În egală măsură, Pactul trebuie să acorde o pondere mai importantă „localnicilor" în ceea ce priveşte formularea şi implementarea strategiei. În cele din urmă, însă nu mai puţin important, Pactul, presupunînd că nu va cădea el însuşi pradă epuizării, trebuie să devină o forţă puternică în menţinerea ajutorului financiar occidental din regiune. În orice caz, Pactul de Stabilitate poate şi trebuie să devină parte a noii Strategii.

5.2.1. O nouă strategie

Confruntarea cu problemele din Europa de Sud-Est presupune o viziune care să cuprindă atît strategiile interne (ale guvernelor locale) cît şi cele externe. Această nouă viziune şi strategie trebuie să ia în considerare: consecinţele anilor de mari distrugeri determinate de conflictele militare; eşecul tentativelor de reformă; şi natura încă foarte complicată a relaţiilor din interiorul regiunii – toate acestea în raport cu dezvoltarea. Este necesar, în această privinţă, ca politicienii să ţină cont de învăţămintele experienţelor de dezvoltare, cum ar fi[79]:

- dezvoltarea presupune o abordare comprehensivă;
- dezvoltarea constantă trebuie să fie larg răspîndită social;
- importanţa pentru creşterea economică a sta-

bilităţii macroeconomice;

● creşterea înaintează prea încet, aşa că eforturile de dezvoltare trebuie să se adreseze direct nevoilor umane;

● dezvoltarea presupune un climat de pace şi securitate.

Strategia trebuie să fie pusă sub semnul a trei direcţii majore: managementul de criză; reconstrucţia economică; şi reformele economice (transformarea instituţională).

Nevoia de management de criză

Sfîrşitul ultimului conflict militar nu a eliberat Europa de Sud-Est (Balcanii) de animozităţile înrădăcinate, latente şi de alte surse de conflict (de viitoare conflicte). Este normal, prin urmare, să vorbim de management de criză dintr-o perspectivă dual㠹 temporară, cumulat cu asistenţa economică.

Managementul de criză trebuie evaluat pe termen scurt şi pe termen lung. Pe termen scurt vizează compensarea pierderilor şi suferinţelor determinate de recentul conflict militar sau evitarea unor alte ciocniri sîngeroase. Se poate spune că managementul de criză din această regiune este de un tip diferit, în sensul că el trebuie proiectat şi pe termen lung; trebuie să constituie un exerciţiu aflat în legătură cu natura conflictelor dintre rivalii locali. Vindecarea rănilor poate dura ani de zile, dacă nu decenii şi ar putea fi nevoie de prezenţa „străinilor" pentru o mai lungă perioadă de timp.

Se pot face mai multe afirmaţii cu privire la managementul de criză:

● dacă nu se ajunge la un anumit grad de stabilitate şi de toleranţă reciprocă între rivalii locali, începerea reconstrucţiei la nivel regional este dificilă;

● toleranţa reciprocă presupune schimbări în psihologia colectivă;

● managementul de criză trebuie să fie orientat mai degrabă spre prevenire – decît spre reacţie; în acest scop, este nevoie de o mai bună înţelegere a rădăcinilor psihologiei colective din această regiune;

● managementul de criză şi rezolvarea conflictelor presupun un efort imens în direcţia restabilirii încrederii (a vindecării rănilor), care s-ar realiza prin recuperarea treptată a legăturilor economice dintre actorii locali; acest lucru înseamnă eforturi deosebite pentru dezvoltarea cooperării economice din regiune, între fostele componente ale vechii Iugoslavii;

● managementul de criză nu exclude începerea reconstrucţiei economice;

● managementul de criză trebuie să ţină cont de fragilitatea instituţională a ţărilor din regiune şi de vulnerabilitatea foarte mare în faţa atît a şocurilor interne cît şi a celor externe.

Reconstrucţia economică

Reconstrucţia economică trebuie să pornească de la următoarele realităţi şi premise:

● planurile clare de reconstrucţie economică (atît în sens fizic cît şi instituţional) ar da speranţă populaţiei din regiune şi, în special, ar determina-o să nu se mai gîndească la trecut şi să privească mai mult spre un viitor mai bun;

● speranţele sînt foarte importante în crearea unui orizont de aşteptare pozitiv, ceea ce este esenţial pentru ca strategiile să atragă o susţinere populară (socială);

● de schimbarea pozitivă a aşteptărilor depinde fundamental existenţa unor planuri (strategii) credibile şi a măsurilor concrete cu rezultate tangibile;

● planurile (strategiile) credibile sînt menite să contribuie la recuperarea şi, mai tîrziu, la creşterea economică;

● este nevoie de un ajutor (din străinătate) substanţial şi original, în contextul Marelui Plan, bazat pe o strînsă coordonare a strategiei de către finanţatori. Ajutorul s-ar adăuga resurselor interne, şi ar contribui astfel la recuperare pe termen scurt şi la creştere pe termen lung;

● din cauza modului în care este percepută regiunea de către investitori, creditorii oficiali vor juca în continuare un rol important;

● ajutorul ar trebui să cuprindă credite substanţiale, atît pentru a evita îndatorarea continuă a acestor ţări care oricum au datorii foarte mari, cît şi pentru a grăbi mai mult evoluţia (împrumuturile întîmpină numeroase piedici şi întîrzieri birocratice). Este una dintre lecţiile cele mai importante ale Planului Marshall care poate fi aplicată şi Europei de Sud-Est;

● ajutorul ar trebui să se concentreze pe planurile de dezvoltare astfel încît dependenţa de ajutorul destinat consumului să fie eliminată în timp.

● planul ar trebui să cuprindă proiecte majore de infrastructură de importanţă regională care să lege Europa de Sud-Est de Uniunea Europeană; efectele pozitive ar fi foarte mari. Banca Europeană de Investiţii şi Banca Europeană joacă un rol important în acest domeniu.

Lucrările publice ar contribui la atenuarea problemei reprezentate de şomajul masiv din unele ţări; ar oferi multor oameni locuri de muncă în economia oficială şi ar ajuta la combaterea infracţionalităţii. Din aceeaşi perspectivă trebuie privit şi stimulul dat de construcţia industriei în zonele care au suferit distrugeri majore în timpul războaielor.

● ar fi mai mult decît utilă favorizarea cît mai mare a companiilor locale în cadrul diverselor proiecte; discriminarea pozitivă îşi are rostul în condiţiile existenţei unui şomaj ridicat în regiune;

● Europa de Sud-Est are nevoie de împrumuturi importante atît pentru proiectele de infrastructură cît şi pentru dezvoltarea întreprinderilor mici şi mijlocii (sectorul privat);

● pentru a reduce aversiunea faţă de risc din partea investitorilor privaţi, instituţiile occidentale specializate trebuie să ofere garanţii în acest sens;

● Bulgaria şi România trebuie să fie incluse într-un astfel de plan. Ambele ţări pot constitui în sine factori de stabilitate politică, însă au nevoie, la rîndul lor, de sprijin economic;

● strategia ar trebui să cuprindă măsuri mai ferme de preîntîmpinare a diferitelor pericole sociale şi instituţionale care au tulburat regiunea (traficul de droguri, contrabanda cu arme etc). Aceasta ar fi de asemenea o componentă a exerciţiului pe termen lung a managementului de criză (construirea încrederii);

● este esenţial ca Iugoslavia (Serbia) să fie parte a procesului de reconstrucţie; este o ţară cheie în regiune, cu o amplasare strategică, iar infrastructura ei are nevoie de reconstrucţie; o izolare a Iugoslaviei nu ar implica în mod necesar dezvoltarea democraţiei din această ţară, s-ar dovedi chiar contra-productivă[80]. Sancţiunile s-au dovedit a fi ineficiente; au accentuat căutarea profitului şi au amplificat corupţia într-o ţară în care influenţa este exercitată predominant de vîrful ierarhiei politice.

Un posibil cerc virtuos dat de rata economiei ţării

Cea mai mare parte a regiunii este prinsă în capcana unui cerc vicios reflectat de ratele mici ale economiilor şi investiţiilor, de stagnarea economică, de decăderea exportului, de datoriile externe crescînde etc. În plus, sărăcirea populaţiei micşorează tendinţa de economisire şi înrăutăţeşte climatul de investiţie (amplificînd criminalitatea). Prin urmare, o primă prioritate a strategiei (politicii) de regenerare economică ar fi spargerea acestui cerc vicios. Mecanica simplă a creării unui cerc virtuos presupune recuperarea economică la care s-ar adăuga o schimbare a scopurilor vizate (reducerea scurgerii de capital). Este posibil ca recuperarea economică să determine creşteri corespunzătoare a veniturilor (dacă creşterea GDP nu este în întregime anulată de plata datoriilor externe), ceea ce ar contribui mai departe la ridicarea la un nivel mai înalt al economisirii. Iar o rată considerabil mai înaltă a economiilor domestice ar favoriza creşterea ratei investiţiilor, ceea ce ar permite dezvoltarea economiei.

În realizarea recuperării economice şi a amplificării dezvoltării, un rol decisiv îl poate avea ajutorul din străinătate. De exemplu, 5 miliarde de euro pentru întreaga regiune, timp de un an, ar însemna aproximativ 5% din GDP (care este de aproximativ 100 miliarde de euro). Acest ajutor ar însemna o suplimentare a economiilor domestice cu un procent asemănător. După perioada de aplicare a unor strategii consecvente şi de concentrare pe proiectele de dezvoltare, nivelul investiţiilor domestice va putea fi menţinut cu un ajutor din străinătate mai mic. Menţinerea nivelului de ajutor din străinătate ar putea determina o amplificare a ratei investiţiilor (presupunînd că nu există o retragere a capitalului). Creşterea economică ar fi mai mare dacă nu s-ar intersecta cu ratele de retragere.

Este de la sine înţeles că aceste relaţii cauzale sînt mult simplificate, de vreme ce recuperarea şi creşterea economică depind şi de factori instituţionali în egală măsură. Totuşi, această schiţă de conexiuni arată modul în care ajutorul economic poate constitui un impuls major pentru întregul proces de regenerare. Rămîn multe probleme, însă ele pot fi stăpînite; o întrebare legitimă este legată de funcţionabilitatea multiplicatorului în cazul economiilor care au un nivel de monetizare scăzut şi o piaţă financiară slabă, astfel încît inflaţia să nu scape de sub control. În această privinţă, răspunsul ar scoate în evidenţă importanţa proiectelor cu scopuri clare care au cel mai mare efect de multiplicare, astfel încît injecţia de lichidităţi să nu fie excesivă. În plus, autorităţile monetare centrale vor fi nevoite să încerce să neutralizeze excesul de lichiditate. Strategiile ratelor de schimb trebuie să ducă la o pondere de susţinere mai mare a exporturilor. Această ultimă chestiune scoate în evidenţă unul din dezavantajele plafoanelor monetare. În general, este necesară o gamă largă de strategii care să-şi imprime reciproc un ritm constant şi favorabil dezvoltării (creşterii).

Asigurarea ajutorului

Ajutorul oferit regiunii poate fi privit din mai multe unghiuri, pe care le schiţăm mai jos:

● ajutor umanitar imediat;

● sprijin macroeconomic destinat să atenueze decalajele balanţei plăţilor, deficitele bugetare, impactul pierderii locurilor de muncă, declinul comercial şi pierderea pieţelor;

● proiecte de infrastructură pe termen scurt, cum ar fi construirea de poduri peste Dunăre, şi facilităţile pentru rezervele de apă din Albania;

● reforme de dezvoltare (privatizarea şi împărţirea autorităţii, construirea unui cadru general legal şi de implementare etc);

● dezvoltarea băncilor locale;

● pe termen mai lung, ajutorul ar trebui să acopere dezvoltarea infrastructurii şi cea instituţională (inclusiv capacităţile de guvernare).

Coordonarea strategiei trebuie să ţină cont atît de adaptarea temporală cît şi de programele specifice pentru fiecare ţară într-un cadru general. Această coordonare a strategiei trebuie să fie eficientă, iar UE este cea care trebuie să acţioneze în acest sens. Această strategie trebuie să fie generoasă din punct de vedere financiar şi trebuie să stimuleze în mod practic politica şi capacitatea de conducere ale guvernelor naţionale. Asistenţa economică trebuie să presupună anumite condiţii, care să se înscrie însă în programele economice naţionale. Este necesar ca această coordonare a strategiei să ia în considerare acele sarcini care pot fi îndeplinite de IFO.

5.2.2. Piedici şi ameninţări în calea reconstrucţiei

Pe lîngă chestiunea importantă rămasă nerezolvată a locului ocupat de Iugoslavia (Serbia) în matricea regenerării economice din Europa de Sud-Est, acest proces trebuie să se confrunte cu obstacole de natură domestică şi cu evenimentele ce se petrec în exteriorul acestei regiuni. Principalele obstacole domestice sînt:

● instituţiile slabe, statele slabe, care au o capacitate foarte redusă de formulare şi aplicare a reformelor. Această sărăcie instituţională trebuie judecată în raport cu capacitatea statului de a mobiliza resursele în vederea dezvoltării[81];

● resurse şi bugete deosebit de limitate;

● ponderea economiei subterane şi criminalizarea economiei;

● absorbţia resurselor în favoarea obiectivelor neeconomice;

● tendinţa scăzută de cooperare regională într-un moment în care geografia politică a zonei nu este încă definită[82], şi există o teamă reală că vecinii îşi pot „exporta" reţelele de crimă organizată.

Ameninţările externe pentru reconstrucţie trebuie judecate în raport cu nevoia de hotărîre fermă, pe termen lung, în ceea ce priveşte ajutorarea regiunii pentru a scăpa de toate aceste neplăceri. Va persista oare această stare de spirit actuală, în condiţiile proliferării crizelor, atît în Europa cît şi altundeva? Atenţia acordată se va transforma într-un angajament durabil? Sînt întrebări justificate, luînd în considerare:

● indicaţia clară din partea Administraţiei Americane prin care îşi exprimă dorinţa ca UE să îşi asume costurile reconstrucţiei în regiune;

● mesajul transmis de Banca Mondială prin care UE urmează a fi principalul finanţator şi coordonator al asistenţei[83];

● este nevoie ca Bruxelles (UE) să mai lucreze la elaborarea unui plan solid pentru Europa de Sud-Est, pe lîngă ideile cuprinse în Pactul de Stabilitate;

● de vreme ce UE nu pare a avea un proiect pe termen lung destinat regiunii, înseamnă că nu există încă un angajament financiar ferm în acest scop[84]. Întîlnirea din martie la Bruxelles a finanţatorilor a fost încurajatoare, însă departe de a fi satisfăcătoare în ceea ce priveşte îndeplinirea cerinţelor financiare de ajutorare a regiunii (nu toţi banii reprezintă noi credite, ci o redirecţionare din programele deja existente de ajutor al Balcanilor);

● guvernele occidentale se confruntă la rîndul lor cu probleme bugetare serioase;

● resentimentul din ce în ce mai mare al ţărilor membre UE faţă de extindere (plus xenofobia crescîndă);

● fruntaşii în procesul de aderare la UE şi-au exprimat îngrijorarea faţă de faptul că atenţia acordată acum Balcanilor le poate întîrzia procesul de admitere; de asemenea, se arată îngrijoraţi de faptul că o cantitate mai mare de resurse orientate către Europa de

Sud-Est presupune automat o diminuare a ajutorului pe care ei îl primesc.

6. PRIVIND ÎNAINTE

Pentru a opera o diferenţiere între ţările aflate în tranziţie, putem identifica o matrice de circumstanţe şi de dificultăţi. În cadrul circumstanţelor putem enumera: starea economiei; stabilitatea instituţiilor (inclusiv instituţiile statului – care au devenit o variabilă principală); relaţiile interetnice; amplasarea geopolitică; angajamentul de aderare la UE şi NATO; evoluţia din interiorul UE şi din lume etc. Dificultăţile pe termen scurt pot fi: reluarea (menţinerea) creşterii; controlul (stoparea) tulburărilor interetnice[85]; înăbuşirea atacurilor asupra instituţiilor statului (înăbuşirea crimei organizate).

Dificultăţile pe termen lung sînt: întărirea instituţiilor, inclusiv a instituţiilor statului[86], realizarea unei creşteri (recuperări) constante; coeziunea socială (lupta împotriva sărăciei); capitalul social (lupta împotriva corupţiei); întărirea puterii cetăţenilor (democraţia).

Este necesar să repetăm o idee. Dincolo de consecvenţa strategiei şi de simţul direcţiei, ţările care au înregistrat rezultate mai bune au reuşit datorită unor premise mai bune (moştenirea trecutului, inclusiv iniţierea unor reforme parţiale) şi datorită proximităţii geografice faţă de UE. Investiţiile, capitalul străin, care au pătruns des în aceste ţări, erau atrase de strategiile aplicate de guvern. Însă a existat, în mod clar, o serie de circumstanţe iniţiale care au favorizat obţinerea unor rezultate bune. În cazul majorităţii ţărilor de la periferia Europei, s-a dezvoltat o dependenţă de model nepotrivită, care le va afecta negativ pentru o lungă perioadă de timp. Fosta diviziune ideologică şi politică din Europa de dinainte de 1989 este înlocuită, în esenţă, de clivaje noi de natură economică. Aceste noi diviziuni vor afecta, probabil, interesele de securitate din întreaga Europă.

Dacă liderii politici nu vor lua nişte hotărîri ferme, unificarea Europei, în sensul de „asimilare economică" a majorităţii ţărilor aflate în tranziţie, va rămîne în continuare un scop foarte îndepărtat. În plus, trebuie să se ţină cont de implicaţiile sentimentului, manifestat în rîndul cetăţenilor din ţările de periferie, că nu aparţin cu adevărat cluburilor europene, că nu aparţin acelei importante Europe instituţionale; acestea nu fac decît să accentueze dezamăgirea şi criza de identitate.

Pentru a depăşi această nouă „mare separare", viziunea trebuie însoţită de o strategie care să combine un grad mai mare de angajament din partea guvernelor UE către eforturile de reformare internă a ţărilor candidate. Guvernele UE trebuie să lucreze pe trei planuri: acasă; reforma în cadrul UE (reforma instituţională, strategia agricolă comună, dezvoltarea regională etc.) şi dialogul internaţional care să privească, între altele, arhitectura financiară internaţională. Toate aceste planuri au un impact, direct sau indirect, asupra extinderii.

Guvernele din ţările aflate în tranziţie, cu precă-dere în Europa de Sud-Est, trebuie să persevereze în construcţia instituţională, în a-şi asuma reforme structurale şi în a-şi întări sistemele financiare. Toate aceste provocări presupun restaurarea unei păci durabile ca obiectiv primordial. De asemenea, este necesară dezvoltarea unei clase de mijloc puternice, a societăţii civile, ca pivot pentru buna funcţionare a economiilor de piaţă şi a strategiilor democratice, în cadrul căreia cetăţenii să se simtă puternici din punct de vedere economic, fricţiunea politică să poată fi evitată, iar energiile să fie traduse printr-o dezvoltare economică mai bună.

În privinţa Balcanilor, dialogul asupra extinderii şi asistenţei ridică numeroase întrebări din perspectiva economiei politice a procesului. Cum ar putea occidentalii să ajungă la un nivel de familiarizare cu acest proces, astfel încît să îl faciliteze? Deoarece, în cele din urmă, nu Bruxelles-ul va decide asupra vitezei şi ritmului aderării, ci guvernele naţionale – guverne care răspund în faţa electoratului lor. Dacă occidentalii nu se simt în largul lor în ceea ce priveşte aderarea, dacă ei consideră că aceasta va mări angajarea structurală, interesele articulate politic nu vor întîrzia să reflecte aceste anxietăţi. Iar această opoziţie articulată politic va determina, probabil, întîrzierea sau chiar stoparea procesului de integrare. Un pragmatism luminat ar accepta diversele constrîngeri ale extinderii rapide însă, în egală măsură, ar preveni pierderea din vedere a scopului şi a nivelului de impulsionare.

Traducere de Adrian BRATFANOF

NOTE

[1] Un nou ciclu Kondratieff cu tendinţe accentuate de distrucţie creativă schumpeteriană.

[2] Pentru o interpretare optimistă vezi lucrarea lui Th. Friedman „The Lexus and the Olive Tree", New York, Farrar, Strauss si Giraudoux, 1999, iar pentru o viziune pesimistă vezi „False dawn" a lui J. Gray, New York, The New Press, 1998 şi E. Luttwak, „Turbocapitalism. Winners and Losers in the World Economy", New York, Harper Collins, 1999.

[3] Fukuyama, „The End of History", New York, Free Press, 1990

[4] R. Kaplan, „The Coming Anarchy" (New York, Random, 2000) este de asemenea o replică extrem de pesimistă la euforia de la începutul anilor '90.

[5] Pentru o prezentare istorică vezi M. Glenny, „The Balkans, 1804 – 1999, Nationalism, War and the Great Powers", London, Granta, 1999. S. Woodward, „Balkan Tragedy provides an earlier analysis. Chaos and Dissolution after the Cold War", Brookings Institution, Washington DC, 1995.

[6] J. Kornai a sugerat în primă instanţă o distincţie între tranziţie şi transformare.

[7] O. Blanchard, „The Economics of Post-communist Transition", Oxford University Press, Clarendon Lectures, 1997.

[8] S. Fisher şi R. Sahay remarcă faptul că „gradul de reformă a fost strîns legat de condiţiile iniţiale – ţările în care reforma se aplica erau cele mai apropiate de Europa Occidentală, cu o perioadă mai scurtă petrecută sub comunism, şi care se aflau într-un stadiu mai avansat din punct de vedere economic în momentul în care au căzut sub controlul sovietic sau în momentul în care a început tranziţia. Aceasta este cea mai mare parte a istoriei, însă nu completă, deoarece există în CEE atît ţări cu o reformă rapidă cît şi ţări cu o reformă mai lentă *(The Transition Economies after Ten Years,* lucrare pentru conferinţa „Ten Years After: Transition and Growth in Post-communist Countries", CASE, 15–16 octombrie 1999, Varşovia.

[9] D. Rodrik subliniază că, deşi analiza neo-clasică are multe de oferit în ceea ce priveşte strategia de dezvoltare, accentul s-a pus prea mult pe preţurile virtuale... Întîlnirea dintre economia neo-clasică şi societăţile în curs de dezvoltare a dezvăluit dedesubturile instituţionale ale economiei de piaţă" („Institutions for High–Quality growth: What They Are and How To Acquire Them", lucrare pregătită pentru *IMF Conference on Second Generation Reforms,* 14 octombrie 1999, manuscris, p. 1). Potrivit lui J. Stiglitz „informaţia imperfectă şi costisitoare, pieţele de capital imperfecte, concurenţa imperfectă: sînt realităţile economiilor de piaţă – aspecte de care trebuie să ţină cont acele ţări care optează pentru un sistem economic" („Wither Socialism", Cambridge, MIT Press, 1995, p. 267).

[10] Polonia a devenit „exemplul clasic" de terapie de şoc în ceea ce priveşte liberalizarea preţurilor, însă nu şi în privinţa privatizării. În acelaşi timp, Ungaria, în ciuda unei consecvenţe de strategie remarcabile, poate fi considerată ca fiind un exemplu de gradualism inteligent, iar schimbările economice petrecute aici sînt de asemenea datorate reformelor iniţiate înainte de 1989. Cît despre Republica Cehă, a fost un adevarat Big-Bang în ceea ce priveşte privatizarea, şi s-a folosit o strategie de stabilizare neortodoxă, în timp ce Slovenia a aplicat o strategie gradualistă.

[11] După cum arată P. Rutland, „într-o caricatură a gîndirii lui Hayek, s-a afirmat că instituţiile de piaţă ar fi autogeneratoare" („Has Democracy failed Russia?", *The National Interest,* winter, 1994–1995, p. 11).

[12] Un studiu recent al Băncii Mondiale, realizat de Brian Pinto, confirmă această relaţie de cauzalitate („Economia Rusiei ar fi dus la criza din 1998", *Financial Times,* 22 februarie 2000). Vezi şi D. Dăianu: „Inter-enterprise arrears in a post-command economy", *IMF Working Paper,* 54/94 si „Resource Misallocation and *Strain*" în „Transformation of Economy as a Real Process", Aldershot, Ashgate, pp. 183–184).

[13] J. Sachs a subliniat în mod insistent importanţa ajutorului pentru îmbunătăţirea eficienţei în cazul strategiei.

[14] Analizînd „efectele stagflaţionare ale strategiilor de stabilizare" în economiile de tranziţie, G. Calvo şi F. Coricelli au remarcat, cu ani în urmă, asemănările dintre „latura antreprenorială" şi studiile neo-structuraliste („Stagflationary Effects of Stabilization Programs in reforming Socialist Countries: Enterprise-side and Household-side factors", *World Bank Review,* vol. 6 (1), 1992, pp. 71–90). Au anticipat lucrarea lui Blanchard despre *dezorganizare.*

[15] R. Clower si A. Leijonhufvud au iniţiat această dezbatere în anii '60. Această dezbatere a precedat apariţia noii macroeconomii clasice.

[16] Pentru o înţelegere mai largă a dominaţiei comerciale (decît doar din perspectiva intereselor de abordare anglo-saxonă ale micilor acţionari) vezi E. Berglof şi E.L. von Thadden, „The Changing Corporate Governance Paradigm: Implications for Transition and Developing Countries", lucrare expusă la conferinţa ABCDE, Washington DC, aprilie 1999, manuscris; ei susţin că reformele nu pot avea loc împotriva voinţei principalilor actori din cadrul procesului. Vezi şi J. Stiglitz, „Quis Custodiet Ipsos Custodes? Corporate Governance Failures in the Transition", ABCDE-Europe conference, Paris, 21-23 iunie, manuscris.

[17] Cadrul de Dezvoltare Comprehensiv (CDC) este un pas în această direcţie.

[18] „Principala problemă este dacă poate fi fezabil sau dezirabil să forţezi sau să încurajezi adoptarea de politici şi strategii de către un guvern care nu crede în ele sau o populaţie care nu le poate îndura. Realitatea arată că astfel de încercări nu pot fi duse mai departe, şi că eforturile diferiţilor binefăcători de a-şi impune propriile lor condiţii s-au dovedit a fi dăunătoare procesului de dezvoltare" (R. Kanbur, T. Sandler si K. M. Morrison, „A Radical Approach to Development Assistance", *Development Outreach,* The World Bank Institute, vol. 1, no. 2, toamna 1999, pp. 17).

[19] M. Olson, „Big Bills Left on the Sidewalk: Why Some Nations are Rich and Others are Poor?", *Journal of Economic Perspectives,* vol. 10, no. 2.

[20] Se poate spune că unele dintre economiile cu cea mai rapidă dezvoltare din Asia s-au bazat mai puţin pe capitalul străin şi că, în cazul acestora, factorul esenţial a fost procentul foarte ridicat de economii private (35–40%). Astfel de procente sînt esenţiale pentru creşterea economică, iar strategia economică ar trebui să încerce să le stimuleze. Cu toate acestea, circumstanţele geografice şi istorice determină ca un rol deosebit în ţările în tranziţie să îl joace capitalul străin.

[21] Inclusiv potenţialul de apariţie a grupurilor extremiste agresive, predispuse să se angajeze în acte de terorism intern şi internaţional.

[22] Vezi François Bourguignon, „Crime, Violence and Inequitable Development", lucrare prezentată la conferinţa ABCDE a Băncii Mondiale, Washington DC, aprilie 1999, manuscris.

[23] Trebuie spus că Europa de Sud–Est dezvăluie numeroase puncte comune, însă şi o diversitate considerabilă: din perspectiva venitului pe cap de locuitor, de la mai puţin de 800 dolari în Albania la peste 4600 dolari în Croaţia, în ceea ce priveşte precaritatea reţelei instituţionale, în ceea ce priveşte acordurile contractuale cu UE etc.

[24] *1999 EBRD Transition Report* susţine că „dezvoltarea instituţiilor şi a comportamentului depind în mare măsură de istorie şi de cultură" (p. 6).

[25] Unii sînt tentaţi să susţină că Polonia şi România au avut condiţii similare la începutul tranziţiei *(1999 EBRD Transition Report,* p. 27). Astfel, ei par a ignora că sub comunism, Polonia a fost întotdeauna mai deschisă decît România, că şi-a asumat reforme parţiale, că există un important sector privat (nu doar în domeniul agricol), că Biserica Catolică şi Solidarnosc formau structuri puternice de rezistenţă, care negociau cu guvernarea comunistă etc.

[26] Bulgaria se baza pe pieţele FSU în procent de peste 70% din comerţul exterior. În anii '80, România şi-a reorientat schimburile comerciale spre FSU în scopul de a se achita de datoria sa externă. În acelaşi timp, Ungaria şi Polonia îşi dezvoltau legăturile comerciale cu Occidentul, ceea ce era de asemenea un efect al reformelor economice parţiale şi al deschiderii. Se poate stabili o anumită similaritate între impactul colapsului pieţelor răsăritene asupra Bulgariei şi României şi disoluţia legăturilor comerciale între ţările fostei Iugoslavii.

[27] „Diferenţele din perspectiva progresului în restructurare pot fi explicate mai degrabă prin premise, decît prin progresul real al reformelor" (S. Estrin, M. Dimitrov, X. Richet: „State Enterprise Restructuring in Bulgaria, Albania and Romania", *Economic Analysis,* vol 1, no. 3, 1998, p. 233).

[28] Potrivit lui O. Blanchard, „realitatea din aceste ţări în tranziţie care au o situaţie mai puţin bună demonstrează rolul mai mare pe care l-a avut dezorganizarea. În Bulgaria şi în România, două dintre ţările cu cel mai mare declin al producţiei, insuficienţa resurselor a jucat un rol important chiar şi la mai bine de doi ani de la începutul perioadei de tranziţie" (1997, p. 45).

[29] Pentru o analiză comparativă a sistemului de auto-administrare iugoslav (activitatea firmelor colective) vezi John Michael Montias, „The Structure of Economic Systems", New Haven Yale University Press, 1976, mai ales partea a cincea.

[30] Datoria externă a Iugoslaviei a atins aproximativ 20 miliarde $ în timpul anilor '80. Datoriile din ce în ce mai mari s-au accentuat prin supra-abundenţa petro-dolarilor după şocul preţului la petrol din anii '70.

[31] Pentru o analiză mai documentată a crizei economice iugoslave din anii '80, vezi H. Lydall: „Yugoslavia in Crisis", Oxford, Oxford University Press, 1989.

[32] La o conferinţă organizată de CASE la Varşovia (15 – 16 octombrie 1999), J. Sachs a remarcat perspectiva îngustă a ţărilor occidentale în tratativele cu guvernul lui Ante Markovic, neacordîndu-i ajutorul solicitat. Se poate specula dacă dezmembrarea de catifea ar fi putut avea loc sau dacă, într-adevăr, Federaţia ar fi rămas unită, deşi într-o formă mult mai flexibilă.

[33] Acum mai bine de 85 de ani, o Comisie alcătuită de Carnegie Endowment for International Peace şi-a publicat studiile asupra atrocităţilor comise de beligeranţi în cele două războaie balcanice. În 1993, provocaţi de recentele conflicte din fosta Iugoslavie, textul original a fost republicat, cu o introducere a celebrului Domn X, istoricul G.F. Kennan. Acesta afirma: „Optzeci de ani au trecut de cînd membrii Comisiei Carnegie au vizitat această regiune. Şi se ştie foarte bine că aptitudinea locuitorilor din Balcani de a interacţiona paşnic nu este astăzi mai mare decît era cu optzeci de ani în urmă" (citat de T. Veremis în „Greece's Balkan Entanglement", Atena, ELIAMEP, 1995, p. 1). Veremis pune sub semnul întrebării acest „barbarism congenital" implicit caracteristic regiunii şi afirmă că „această zonă a suportat mult mai multă violenţă decît i se cuvenea, iar o mare parte din aceasta a fost generată mai degrabă de alianţe rivale occidentale, decît de animozităţile locale" (ibid. p.2).

[34] Veremis compara fosta Iugoslavie cu „o păpuşă rusească – în care fiecare republică are sub-grupări, iar în fiecare sub-grupare există altele" (ibid. p.63). Veremis îl citează şi pe Lawrence Freedman care arăta că „nu a existat niciodată o concordanţă între graniţele statale şi distribuirea grupurilor etnice. Însă, principiul de stat pentru fiecare naţionalitate duce la o cîrpeală absurdă şi anarhică de micro-state, dintre care foarte puţine sînt viabile în absenţa cooperării strînse, deşi toate se definesc prin diferenţele lor faţă de celelalte" („Now force is the only way", The Independent, 17 mai 1992).

[35] S. Borisitz, „The Southeast European Nonassociated Countries – Economic developments, the impact of the Kosovo conflict and relations with the EU", Osterreichescher Nationalbank, Focus on Transition, 1/99, p. 87.

[36] V. Gligorov, un expert de marcă în economie din această zonă, a formulat această afirmaţie.

[37] A. M. Carazzo-Bild, „Let's stop demonizing the Serbs", mai

1999, manuscris. El afirma: „din cîte ştiu, frica de a fi oprimat de un alt grup etnic era autentică, o frică adînc înrădăcinată din secolele de dominaţie otomană sau de dominaţie străină în general... În Occident, avem tendinţa să presupunem că locuitorii acestei regiuni pot sau ar trebui să gîndească ca noi. Ei nu o fac."

38 Pentru o prezentare istorică a evenimentelor din Balcani anterioare celui de al doilea război mondial vezi I. Berend, „Decades of Crises", University of California Press, 1998. Vezi şi R. Kaplan, „Balkan Ghosts", New York, 1995, şi M. Glenny (1999).

39 S. Pecanin, redactorul şef al săptămînalului DANI, din Sarajevo, remarca faptul că „experienţa aplicării timp de patru ani a Acordului de Pace de la Dayton arată că tot meritul pentru progresul aparent în stabilizarea Bosniei şi Herţegovinei aparţine Înaltului Reprezentant şi celorlalţi reprezentanţi ai organizaţiilor internaţionale şi ai ţărilor occidentale. Este un fapt trist, însă din păcate real, că guvernarea actuală tripartită nu a reuşit să ajungă la un consens chiar şi în privinţa unor chestiuni cum ar fi designul coperţii de paşaport, steagul sau stema naţională. Pînă şi cele mai simple chestiuni trebuiau să fie rezolvate prin decizia Înaltului Reprezentant..." (Bosnia and Herzegovina and the Stabilization pact for South East Europe", lucrare prezentată la conferinţa de la Halki asupra Balcanilor, iunie 1999, p. 7).

40 J. Sharp, „Prospects for peace in Bosnia: The role of Britain" in S. Clement (ed.): „The Issues raised by Bosnia and the Transatlantic Debate", *Chaillot Cahiers,* 32, mai 1998.

41 Pecanin face o analiză pătrunzătoare a procesului din Bosnia-Herţegovina, afirmînd că sînt la putere aceleaşi partide politice şi aceiaşi lideri care „şi-au bazat programele şi ideologiile pe reprezentarea etno-religioasă a fiecărui grup, şi care şi-au dobîndit cu foarte mare uşurinţă legitimitatea exclusivistă. Naţionalismul ca mijloc, mişcările naţionaliste ca fundal, şi liderii naţionalişti ca punct de concentrare a identităţii au devenit un instrument eficient în crearea a trei sisteme asemănătoare, paralele de guvernare de partid unic" (ibid. p.2).

42 În diferite împrejurări, în cadrul unor conferinţe pe care le-a susţinut, E. Busek, coordonator SECI, a subliniat că ar fi o mare greşeală din partea actorilor străini să adopte o „atitudine colonială" atunci cînd tratează cu autorităţile locale.

43 „Transition Report", 1999, BERD, London, p. 82.

44 Deşi se poate argumenta că fosta Iugoslavie era cel mai bine pregătită să îşi asume reforme rapide, de piaţă, după căderea Zidului Berlinului.

45 Europa Centrală a beneficiat de peste 50% din FDI care a fost alocat ţărilor europene fost comuniste între anii 1990 şi 1998.

46 Unii analişti explică dezechibrele (inclusiv inflaţia) în primul rînd prin eşecul procesului politic şi al activităţilor aducătoare de profit derulate de fosta elită. (A. Shleifer şi R. Vishny, „Corruption", *Quarterly Journal of Economics,* 108, 3, pp. 461-488; P. Boone si J. Hoerder, „Inflation: Causes, Consequences and Cures", in P. Boone, S. Gomulka si R. Layard (eds), *Emerging from Communism. Lessons from Russia, China and Eastern Europe*, London, 1999, pp. 42-72). Această lucrare subliniază importanţa restructurării obligatorii a resurselor şi fricţiunea, care sînt cîteodată atît de mari încît pot submina o stabilizare durabilă.

47 Merită remarcat faptul că ponderea mare a substituirii monedei coexistă cu stabilitatea monetară în multe părti ale regiunii (doar Albania şi Bulgaria cunosc scurte momente de hiper-inflaţie în urma colapsului financiar). Acest fapt scoate în evidenţă absenţa încrederii cetăţenilor în acordurile economice existente. De asemenea, pune la îndoială capacitatea de menţinere a stabilităţii monetare, în cazul în care nu se vor face îmbunătăţiri în funcţionarea economiei, sau dacă finanţarea externă nu va continua „să menţină vasul pe linia de plutire".

48 În literatura de specialitate, *boala olandeză* se referă la consecinţele asupra modelelor şi structurii comportamentale ale unui paradis financiar, care se va sfîrşi la un moment dat şi va lăsa în urmă o economie extrem de vulnerabilă.

49 P. Rayment îmi spunea că acesta este un tip de situaţie extremă de care oponenţii politici ai ajutorului din ţările finanţatoare se folosesc pentru a ataca orice formă de asistenţă pentru alte ţări.

50 Sugerat de B. Milanovic, „Explaining the rise of inequality during transition", Banca Mondială, manuscris, 1999.

51 Guvernarea publică vulnerabilă este una dintre temele majore din lucrarea lui V. Gligorov, M. Kaldor şi L. Tsoukalis, „Balkan Reconstruction and European Integration", octombrie 1999, manuscris.

52 Ca înaintea celui de al doilea război mondial.

53 Ungaria a trebuit să îşi asume un important program de ajustare economică în anii 1994-1995, iar Republica Cehă întîmpină actualmente cîteva dificultăţi legate de ritmul lent al restructurării. Totuşi, în general, reluarea creşterii economice poate fi localizată la începutul anilor '90.

54 În prezent, reluarea creşterii economice din Bosnia–Herţegovina este irelevantă.

55 Este totuşi corect să adăugăm că, în ultima vreme, ICSE a încercat să îşi extindă aria de activitate şi în domeniul conservării energiei si finanţării SME-urilor.

56 Italia a accentuat întotdeauna ideea că UE trebuie să dea mai multă atenţie situaţiei din Balcani, aceasta fiind o atitudine de înţeles dat fiind aşezarea sa geografică. Această ţară, ca de altfel şi Grecia, timp de mulţi ani, a fost nevoită să facă faţă valurilor de refugiaţi (şi nu doar din Albania) şi celorlalte ameninţări ce veneau din acea regiune. Tocmai din acest motiv, Italia a devenit unul dintre susţinătorii fervenţi ai includerii României şi Bulgariei în NATO.

57 Acesta este unul dintre principiile majore ale studiului CSSE (Centrul pentru Studiul Strategiei Europene) din 1999: M. Emerson, D. Gross şi N. Whyte, „An Economic System for Post–War South-East Europe", Bruxelles.

58 Vezi în acest sens discuţiile din cadrul conferinţei „Kosovo and the Albanian Dimension in Southeastern Europe", Atena, ianuarie 1999, publicată de Th. Veremis şi D. Triantaphyllou, Atena, ELIAMEP, 1999.

59 „Ethnic tensions stir in Macedonia", *Financial Times,* 27 aprilie 1999, p. 2, este citat L. Frkoski, fost ministru de Externe al Macedoniei: „Există teama că NATO ar susţine indirect planurile de constituire a Albaniei Mari, deoarece aceasta ar fi consecinţa independenţei în Kosovo". (Ibid.)

60 În această privinţă, ar fi util să ştim cum s-a întîmplat ca peste un miliard de dolari ajutor financiar să fie „deviat" de către demnitarii din Bosnia-Herţegovina. Vezi şi analiza lui S. Pecanin (1999).

61 Sărăcia, lipsa condiţiilor de igienă şi scăderea speranţei de viaţă, declinul procesului de educaţie publică etc., demonstrează gradul de deteriorare a bunurilor publice în majoritatea economiilor de tranziţie, inclusiv în cele din Europa de Sud–Est.

62 Trebuie remarcat că gradul înalt de vulnerabilitate nu este rezultatul liberalizării financiare cumulate cu economii reale nestructurate, ci este explicat prin incapacitatea de a acoperi dezechilibre comerciale larg răspîndite. Totuşi, funcţionarea unităţilor monetare paralele (DM şi dolari) şi exportul ilegal de capital nuanţează această afirmaţie fără însă a o invalida.

63 Dacă se face o corecţie la ceea ce Jan Winiecki numea o economie reduntantă, în cazul economiilor de tranziţie, nivelul activităţii economice este foarte mult scăzut în raport cu potenţialul său.

64 Oficialii guvernamentali şi analiştii independenţi îşi exprimă în mod constant îngrijorarea foarte mare în ceea ce priveşte consecinţele şomajului din ce în ce mai mare.

65 L. Summers observa că, pe lîngă integrarea prin suveranitate naţională, „un alt treilea imperativ pentru majoritatea ţărilor este atingerea scopurilor publice pe care piaţa, prin mecanismele ei proprii, poate să nu le producă – oportunităţile egale pentru cei săraci, strategiile de mediu corespunzătoare, tipul de rezultat dorit („Summers questions development policy research", World Bank Policy Research Bulletin, aprilie-iunie 1999, p. 1).

66 N. Birdsell, „Inequality within Nations is the Danger", Financial Times, 17 ianuarie 2000.

67 Pentru o analiză proaspătă asupra efectelor globalizării, vezi D. Rodrik, „Has Globalization Gone Too Far?", Washington DC, Institute For International Economics, 1997.

68 Discrepanţele din ce în ce mai mari dintre aşa-zişii pricepuţi şi nepricepuţi exercită presiuni asupra structurilor sociale şi creează tensiuni; inegalităţile foarte mari ar împiedica în egală măsură creşterea economică, după cum subliniază studiile Băncii Mondiale. Cadrul de Dezvoltare Comprehensiv (CDC) promovat de preşedintele Băncii Mondiale, Jim Wolfensohn, reflectă această viziune, care contrastează cu cea a lui Simon Kusnets, laureat al premiului Nobel pentru economie, care afirmă că dezvoltarea implică şi este însoţită de inegalitate de venit crescîndă.

69 Globalizarea are efect asupra psihologiei sociale, şi poate amplifica teama şi resentimentul faţă de vecini sau de „cei care nu sînt ca noi"; xenofobia este din ce în ce mai prezentă în multe părţi ale lumii, inclusiv în Europa Occidentală.

70 J. Williamson realizează o analiză clară a acelei perioade şi afirmă că globalizarea nu trebuie privită ca un proces inexorabil. Vezi lucrarea lui „Creştere, Inegalitate şi Globalizare", Cambridge, Cambridge University Press, 1998, pp. 103-201.

71 D. Rodrik, 1999.

72 „A System for Post-War South East Europe", CEPS, Bruxelles, 3 mai 1999.

73 Vezi si Jeffrey Sachs si Felipe Larrain, „Why Dollarisation is More a Straitjacket than Salvation?", Foreign Policy, no 116, toamna 1999, pp. 80-93.

74 „Ne îndoim că dezvoltarea este atît de simplă cum pare în argumentele centrate pe export, iar accentul se pune acum pe caracteristicile fundamentale ale economiei, mai ales pe activitatea antreprenorială, pe instituţii si pe acumularea de experienţă" (H. J. Bruton, „A Reconsideration of Import Substitution", *Journal of Economic Literature,* iunie 1998, vol. XXXVI, 2, p. 904).

75 D. Rodrik o demonstrează în „Understanding Economic Policy Reform", *Journal of Economic literature,* vol. XXXIV, 1996, pp. 9-41. Vezi şi Jin-Tan Liu, Meng-Wen Tsou şi James Hammit („Export Activity and Productivity: Evidence from the Taiwan Electronics Industry", *Weltwirtschaftliches Archiv,* 1999, vol. 135 (4), pp. 617-689.

76 „Ţările mai puţin dezvoltate care îşi asumă liberalizarea comercială şi programe de ajustare structurală, neînsoţite de o schimbare tehnologică obligatorie, se pot bloca într-o capcană deoarece se specializează în tehnologie slabă şi ramuri industriale bazate intensiv pe resurse" (Saty Dev Gupta şi Nanda K. Choudry, „Globalisation, Growth and Sustainability: an Introduction" în S.D. Gupta (ed.), „Globalisation, Growth and Sustainability", Dordrecht, Kluwer Academic Publishers, 1997, p. 4).

77 David Steiberg, care a lucrat în cadrul Planului Marshall la Washington şi la Londra, susţine că Planul Marshall poate oferi lecţii de maximă importanţă pentru strategia din Balcani *(Financial Times*, 29 ianuarie 2000). El scoate în evidenţă nu planul în sine („de vreme ce problemele şi nevoile din Balcani sînt într-adevăr cu mult diferite...") ci procesul. Steiberg afirmă că o strategie regională ar trebui să „vizeze nu doar strategiile economice ferme, ci şi democraţia, protecţia drepturilor omului, progresul în drepturile muncii, încurajarea iniţiativei private etc.).

78 Din acest motiv, Studiul Economic asupra Europei elaborat de CEE, nr. 2/1999, vorbeşte despre ajutor ca fiind un mijloc de amplificare a preţului plătit de guvernele ne-cooperante (p. 20). Acordul recent dintre România şi Bulgaria în vederea construirii unui pod peste Dunăre este rezultatul presiunii exercitate de UE şi de planurile de asistenţă financiară.

79 „1998 World Bank Development Report". Vezi şi S. Yussuf, „Development challenge: think globally but act locally", *International Herald Tribune,* 17 septembrie 1999.

80 C. Bild, *International Herald Tribune,* 29 august 1999. Vezi şi articolul lui Q. Peel, „Perilous Policy", *Financial Times,* 12 august 1999, p. 10.

81 Statele slabe pot fi considerate state cu o legitimitate mică. Merită remarcat că această legitimitate se regăseşte atît în state cu un grad mare de omogenitate etnică (Albania) cît şi în cele în care există teoretic o „multi-etnicitate" (Bosnia-Herţegovina).

82 S. Voyadzis, reprezentantul pentru Balcani la Bruxelles al Băncii Mondiale, a declarat că sumele acordate regiunii de către FMI şi BM proveneau din alte surse, ceea ce înseamnă că acele sume au fost reorientate. Ne putem uşor imagina că potenţialii beneficiari din restul lumii vor exercita presiuni din ce în ce mai mari pentru ca IFO să acţioneze întocmai.

83 „Stability Pact Challenges", Oxford Analytica, 7 februarie 2000.

84 Acest lucru este mai complicat în cazul Rusiei, în condiţiile în care implică tentative de separare (recent, în Daghestan).

85 Instituţii ale statului puternice presupun eficienţă căutării binelui comun (scopul public).

86 Instituţii ale statului puternic presupun eficienţa căutării binelui comun (scopul public).

© S. Ivanoschi

Cristian PREDA

lector dr., Facultatea de Ştiinţe Politice şi Administrative, Universitatea Bucureşti

Legătura dintre uniforme şi manuale

La sfîrşitul lui 1989, dispariţia uniformei din licee a fost salutată cu mare entuziasm. Era şi firesc. Într-o revoluţie, suprimarea semnelor exterioare e proba supremă a acelei respectabilităţi pe care o aşteaptă, din partea celor „angajaţi", semenii lor rămaşi pe margine. Ceea ce a dispărut a fost însă nu doar o (uni)formă, ci şi un conţinut. Căci dincolo de culoarea, croiala sau stofa din care e făcută, uniforma şcolară este un dispozitiv de producere a egalităţii. La fel ca şi haina soldăţească, uniforma de elev situează – pentru o perioadă limitată de timp – pe toată lumea la acelaşi nivel. Dacă profesorii transmit cunoştinţe şi abilităţi, uniforma şcolară transmite, cu discreţie, o valoare politică: egalitatea. Ce anume a luat locul uniformei? Cine (mai) poate zămisli egalitatea printre tinerii liceelor?

Desigur, s-ar putea argumenta că egalitatea nu e de nici un folos. În ceea ce mă priveşte, eu cred că simţul egalităţii este la fel de necesar ca şi gustul libertăţii. Iar astăzi nu mai putem vorbi despre cea din urmă fără cea dintîi. Altfel spus: astăzi, nu mai există liberalism fără democraţie. E, de aceea, nimerit să ne întrebăm dacă egalitatea mai e prezentă în lumea liceului. Senzaţia mea este că egalitatea nu mai există acolo. E drept, nu-i cunosc pe liceeni „aşa cum sînt ei", ci aşa cum ajung în facultatea în care lucrez. Am impresia că singura virtute recunoscută de tinerii de 18 ani este libertatea. Egalitatea nu îi preocupă. Sau dacă îi preocupă, e vorba doar despre o formă cu totul specială: egalitatea în mizerie. Ei deplîng sărăcia şi se solidarizează în mizerie. Altfel spus: liceenii sînt sensibili la forma socială a egalităţii. Nu şi la cea politică, mult mai importantă decît prima. Cetăţenia e mai puţin interesantă decît suferinţa produsă de sărăcie.

Pe de altă parte, s-ar putea argumenta că, pentru a descoperi egalitatea, e suficientă menţinerea uniformei în clasele primare. Nu cred. Căci adolescenţa, şi nu copilăria, e perioada în care se trezesc sentimentele politice. Nu întîmplător, vîrsta la care începe cetăţenia politică e 18 ani, şi nu 10 sau 7 ani.

Din păcate, în privinţa uniformei, spiritul public e dominat de o formă perimată de liberalism, care nu jură decît pe libertate şi pentru care uniforma şcolară, departe de a crea egalitate, anulează chipurile personalitatea. Culmea e că această formă de liberalism a fost exprimată în modul cel mai coerent nu de un tînăr, ci de un foarte vîrstnic liberal, cunoscutul Dan A. Lăzărescu, care a lansat nu de mult un apel către tineri în care susţinea că viitorul aparţine libertăţii fără egalitate, liberalismului fără democraţie!

O problemă din lumea liceelor la fel de delicată ca şi cea a uniformei este problema manualelor. O mare confuzie s-a produs aici. Anul trecut, o dată cu apariţia cîtorva manuale de istorie şi de literatură, spiritele s-au încins, după ce s-au împărţit în două tabere, una favorabilă şi alta opusă manualelor zise „alternative". Confruntarea aceasta e un bun exemplu de dispută lipsită de substanţă care – datorită pasiunilor investite – capătă aparenţa unei dezbateri consistente. Mai întîi de toate, să observăm că disputa a început *după* apariţia manualelor şi nu, aşa cum ar fi fost normal, imediat ce a fost publicată programa care susţinea elaborarea respectivelor manuale. Cu alte cuvinte: cele două tabere nu au găsit de cuviinţă să chestioneze „ce avem în comun", ci s-au mulţumit să pună sub semnul întrebării sau să apere excentricităţile unui autor sau ale altuia. Am scris mai sus „ce avem în comun" cu credinţa că educaţia asigură coerenţa lumii politice. Educaţia livrează acel fundament capabil să dea unitate unei lumi formate din indivizi. Manualele sînt instrumente ale acestei creaţii comunitare. Şi nu numai manualele de istorie sau de literatură, ci toate manualele. Din păcate, discuţia despre manuale a fost viciată de pasiuni şi colorată cu multă prostie. Desigur, cei autointitulaţi reformişti aveau dreptate să critice manualele staliniste. Dar ei confundau canonul stalinist cu canonul în genere, tot aşa cum identificau istoria traversată de miturile naţional-comuniste cu istoria exemplară ca formulă. Ei vroiau să elimine nu doar erorile din vechile manuale unice, ci şi manualul ca instituţie politică. Ideea că poţi face educaţie de masă în numele discreditării canonului e o idee de poeţi rataţi. De fapt, dacă e adevărat că nu avem nevoie de mituri, e la fel de adevărat că avem nevoie de exemple – şi istorice, şi literare.

Să mai observăm că, în privinţa manualelor, vocea liceenilor de azi nu s-a auzit. Au vorbit pentru ei absolvenţii liceului de ieri sau chiar de alaltăieri. Aceasta e, de fapt, o consecinţă a neasumării de către tinerii liceeni de azi a unei condiţii politice, o urmare a refuzului egalităţii în numele atotputernicei libertăţi. Pînă la urmă, între uniforme şi manuale există o legătură.

Horia SCUTARU

fizician

Un studiu de caz: predarea fizicii în liceu

Poate să pară straniu faptul că mai preocupă pe cineva modul în care se predă fizica în şcoala românească. Ne putem pune chiar întrebarea dacă mai are cineva nevoie de astfel de cunoştinţe în perioada în care ne aflăm. Un răspuns concret îl găsim chiar în ponderea aparent redusă care i se acordă fizicii în – aşa-numitul „Curriculum" (fostul Plan de învăţămînt, rebotezat). Dacă nu aş cunoaşte tineri pe care această ştiinţă îi pasionează şi care pot realiza performanţe reale ca cercetători (adică producători de noi cunoştinţe) în domeniul fizicii, atunci aş putea fi de acord cu faptul că odată cu sfîrşitul (aparent) al ameninţării războiului nuclear, fizica a dispărut din atenţia opiniei publice. Puţini mai ştiu azi ce se petrece în acest domeniu. Din acest punct de vedere, rolul fundamental al învăţămîntului, care ar fi acela de a disemina într-o formă accesibilă noul mod de înţelegere a structurii materiei, produs de cercetători, este tot mai dificil de realizat. Din mai multe cauze obiective şi subiective s-a micşorat vertiginos numărul fizicienilor care, lucrînd în învăţămînt, transmit în mod real cunoştinţe actuale. Dacă ne gîndim la pionerii acestui domeniu, care au întemeiat diversele şcoli (Horia Hulubei, Eugen Bădărău, Ion Agârbiceanu, Şerban Ţiţeica etc.), care erau la curent cu ultimele descoperiri şi cu provocările reale ale fizicii, azi nu mai constatăm o astfel de situaţie decît cu rare excepţii. Nu este deci de mirare că la eşalonul profesorilor de liceu distanţa între cunoştinţele lor şi fizica actuală este enormă şi în continuă creştere. Tendinţa constantă în ultimii cincizeci de ani este aceea de a înlocui o înţelegere superioară în continuă dezvoltare, cu o cantitate tot mai mare de cunoştinţe, tot mai puţin semnificative şi tot mai puţin agregate într-un sistem care să reflecte structura actuală a fizicii. Am asistat în aceşti ani la introducerea în licee a noi manuale care acum treizeci de ani nu se puteau folosi nici în primul an al Facultăţii de fizică. Cea mai gravă tendinţă, care are consecinţe tragice asupra modului în care fizica este înţeleasă de elevi, este aceea de a transforma o ştiinţă prin excelenţă experimentală într-o ştiinţă pur teoretică. Acest fenomen a devenit tot mai manifest şi în facultăţile de fizică sau în alte trepte de învăţămînt în care se predă fizica. În licee nu se mai fac demonstraţii experimentale de zeci de ani, iar manualele sînt astfel structurate încît nici nu mai impun profesorului să facă astfel de demonstraţii. Dacă facem o comparaţie între manualele actuale şi acelea de acum cincizeci de ani, constatăm că în timp ce în manualele vechi o lecţie de fizică era în primul rînd un şir de experimente bine alese astfel încît să exemplifice conceptele şi principiile, în manualele noi fenomenele fizice sînt descrise în termeni abstracţi, matematici. S-a ajuns, în acest fel, la o situaţie monstruoasă care pentru un copil normal este deosebit de nocivă. Este adevărat că printre multele specializări în fizica teoretică există şi fizica matematică, care foloseşte cu precădere instrumentul matematic în descrierea fenomenelor fizice. Dar a transforma un copil, care nici nu ştie despre ce este vorba, într-un fizico-matematician, este un act de violenţă asupra integrităţii sale intelectuale. Laboratoarele de fizică (ca şi acelea de chimie sau informatică) lipsesc în aproape toate liceele (inclusiv în liceele cele mai bine cotate din Bucureşti). Dacă în anii cincizeci mai existau laboratoare de fizică (şi chimie), în şcoli elementare din oraşe de provincie (moştenite de la regimul „burghezo-moşieresc"), azi ele au dispărut practic şi din facultăţile de fizică. Am putea auzi tot felul de explicaţii legate de sărăcie şi de lipsa unor spaţii în care astfel de laboratoare să poată funcţiona permanent. Dacă acceptăm aceste explicaţii, atunci fizica predată în şcoală nu mai este acea ştiinţă prin excelenţă experimentală, ci una pur teoretică. Dacă reflectăm asupra scopurilor rezonabile pe care le poate avea instrucţia obligatorie (şi chiar aceea din licee), atunci concluzia este clară. Prin modul în care fizica este predată în aceste şcoli, scopurile de care vorbeam nu sînt atinse. Primul scop al oricărei instrucţii la aceste niveluri este acela de a-l face pe copil capabil să înţeleagă lumea în care va trăi, să se poată adapta intelectual şi comportamental într-o lume cu o structură tot mai dificil de suportat de fiecare individ în parte. Din acest punct de vedere, fizica poate avea un rol formativ inestimabil. Fizica este în primul rînd un nou mod de a concepe relaţiile între indivizi. Individul devine observator. A fi observator înseamnă să participi la un „joc" cu reguli severe. Abaterea de la aceste reguli te descalifică. Spre deosebire de situaţiile similare din sport sau alte jocuri, în acest caz nu există un arbitru la faţa locului care să te supravegheze şi să te sancţioneze imediat ce constată o abatere. De aceea riscul încălcării regulilor jocului este mult mai mare şi consecinţele sînt mult mai grave şi greu de suportat. Descalificarea poate produce un dezastru în viaţa profesională a celui care nu a fost corect. Observatorii trebuie să comunice între ei şi să se convingă prin argumente specifice ştiinţei (demonstraţia experimentală şi teoretică) că au dreptate atunci cînd afirmă că au descoperit un nou fenomen sau o nouă teorie. Predarea fizicii ar trebui să-i facă pe elevi să devină observatori, cel puţin în timpul orei de fizică, aşa cum îi transformă în coechipieri sau adversari în jocurile sportive. Acest nou mod de a acţiona îl educă pe individ să respecte reguli mult mai subtile şi mai eficiente pentru construirea unei societăţi civilizate. Respectarea standardelor şi protocoalelor prin autocontrol este absolut necesară pentru a realiza cele mai dificile operaţii începînd cu chirurgia şi terminînd cu construirea calculatoarelor sau rachetelor. În toate acestea se află multă, foarte multă fizică. De cum intrăm în blocul în care locuim începem să apăsăm pe diverse butoane sau rotim comutatoare. Aceste gesturi facile şi superficiale au consecinţe utile şi plăcute pentru noi. Fizica a permis acest mod de a trăi mai comod. Dacă predarea fizicii în liceu ar fi adecvată esenţei sale (de ştiinţă experimentală), acest scop ar putea fi realizat. În realitate, o transmitere pur scolastică a cunoştinţelor inhibă orice pornire nativă de a fi creator şi împiedică elevii să simtă un adevăr fundamental al ştiinţei în general, pe care fizica îl ilustrează în toată plenitudinea sa. Este vorba despre înţelegerea de către oricare individ a faptului că tot ce ştim a fost creat de nişte semeni de-ai noştri, că nu există o altă sursă pentru adevăruri şi că ele sînt, ca orice cunoştinţe omeneşti, perisabile. Ar fi o cale de a mai diminua suficienţa intelectuală, dogmatismul, incapacitatea de a-i tolera pe aceia care sînt altfel pentru că sînt în stare să descopere noi adevăruri, care le contrazic pe cele intrate în simţul comun.

aduse cu poşta

Fără nostalgii

Super, naşpa, „ups!", manele, gumă de mestecat, ţigări, droguri, genial, cool, bă, mă!, scuipat pe jos, uşi deschise/închise cu piciorul, bănci scrijelite, constante meditaţii de... întreţinere (tras-împinsul), engleza mai mult prin muzică decît prin, să zicem (iar!), Shakespeare, adidaşi (sau înlocuitori ieftini), jeanşi, fuste „petec", agrafe, şnururi, împletituri, păr galben, unghii false, brăţări, inele, cercei (te miri pe unde), lanţuri, gel, culori macabre, serbări, coruri, disco-baluri, majorate, concursuri, olimpiade, premii, alcool, excursii, corigenţe, spectrul „bac"-ului, jandarmi de pază, (uneori) bîte, violenţă, CD-uri schimbate, Internet, idoli de scurt parcurs, sex protejat (pînă şi de sentimente), stil PRO, caietul bun la toate, manuale f-f-f scumpe, tot mai rar mîncare prin pauze, multe relaţii, puţine legături, *încă* o droaie de materii goale de conţinut, slabe trimiteri la *existenţa de fiecare zi*, loc bun de găsit foto, top-modele, vedete, miss/mister-uri, frăgezimi, încă veneratul altar al notei 5, o protecţie naturală faţă de prea multul vreunor lecturi „extra", superficialitatea ca adaptare, educatori needucaţi, care n-au avut modele, prea multe ţoape agăţate cu disperare de cataloage ca singură formă a respectului, ele însele un model „bă!", mestecînd frenetic gumă (cum făceau, în bănci fiind, prin anii '90 – ce trece vremea!...), cu mîna înfiptă adînc într-un buzunar, „profi" doar, şi-atît, mici Napoleoni refulaţi, capabili doar să dicteze, nu să comunice, să se audă citaţi, nu să-i izbească cineva cu vreo altă idee, personală, minţi în uniformă, uitînd că invectivele dărîmă autoritatea, că elevii au nevoie de *comunicare*, că au trăit prea multe „de ce?"-uri la care li s-a impus tăcerea, că părinţii nu le-au prea spus poveşti şi nici n-au răgaz pentru sufletul lor, că ei caută, sincer, *încredere*, aşteptînd să fie trataţi egal, că doar arătîndu-şi reciproc greşelile nu-şi trec degeaba zilele împreună, insule de singurătate înconjurînd catedra.

Pe scurt, şi liceenii de azi (nimic nou sub soare!) ar vrea să înţeleagă Bach. Pentru asta au nevoie de *profesori educatori*. Altfel, rămînem la B.U.G. cu Mafia sau nu, şleampătul cartier a dat buzna în învăţămîntul nostru, cu trena lui de gunoaie. Şi vom avea respectul pe care-l meritäm.

Alina IORDACHE

fostă elevă

Z. ORNEA

Botoşanii mei liceali

Amintirile mele despre liceu nu sînt deloc roz şi edulcorate. M-am născut (ca evreu) într-un tîrg (Frumuşica) de lîngă Botoşani. Şcoala primară am absolvit-o în comuna natală. Tocmai cînd trebuia să mă înscriu la liceu (1941) au fost declanşate aspre legiuiri rasiale. Am fost evacuat forţat – cu familia – din Frumuşica spre Botoşani, în coloană de căruţe cu jandarmi cu arma la umăr şi baioneta scoasă, abandonîndu-ne locuinţele (casa a fost distrusă în timpul războiului, în iulie-august 1944). Într-un fel se brodise bine. Oricum, ca să devin licean trebuia să mă duc la Botoşani, părinţii fiind nevoiţi să-mi caute o gazdă. Aşa, cu „ajutorul" autorităţilor, ajunsesem în oraşul cu licee. Dar legiuirile rasiale, de care am amintit, se îngrijiseră pentru toate. Ca evreu mi se interzicea dreptul de a mă înscrie la un liceu de stat. Se îngăduia, în schimb, organizarea de licee pentru copii de evrei fără drept de a elibera diplomă. La un astfel de liceu improvizat mi-am început „cariera" de licean. În clasa întîi liceul nostru a funcţionat în clădirea unui azil de bătrîni şi în memorie mi-au rămas încrustate figurile dărîmate ale acelor bătrîni neputincioşi şi mirosul de leşie din zilele cînd li se spăla aşternutul. Numai atmosferă de liceu nu era acolo. Din clasa a doua liceul nostru s-a mutat într-un patrulater de sinagogi dintr-un cartier de lîngă piaţă, clasei mele repartizîndu-i-se camera pentru femei a uneia dintre sinagogi. Nu aveam bănci, ca la şcoală, ci fiecăruia dintre noi i se alocase un loc pe băncile înşirate de-a lungul pereţilor. Aşa am dus-o pînă în toamna lui 1944, cînd am căpătat dreptul să dau examenul de capacitate la liceul de stat. Profesorii din primele patru clase erau, cei mai mulţi, intelectuali care, de nevoie, se apucaseră de profesorat, puţini dintre ei dovedind vocaţie pentru această îndeletnicire. Şi am uitat să precizez că pentru a frecventa acel improvizat liceu trebuia să plătesc taxă lunară sau trimestrială. Iar mama (tata era concentrat, trimis fiind la muncă obligatorie) nu avea bani. Banii pentru taxa şcolară se adunau greu, vînzîndu-se ceva din casă. Iar de deveneam restanţier eram trimis acasă, cineva de la secretariat citind în faţa clasei numele celor care, neplătindu-şi taxele, trebuiau să părăsească neîntîrziat liceul. Nu era, inutil să insist, deloc plăcută această, de fapt, izgonire. Mai ales că ştiam că acasă nu mă aşteaptă banii necesari. Aşa am dus-o timp de patru ani, mereu ameninţat să fiu exmatriculat pentru neachitarea taxelor periodice.

La liceul de stat, desigur, alta era atmosfera, alţii (vreau să spun de alt soi) şi profesorii. Unii aveau ticurile şi sensibilităţile lor. Prin clasa a V-a sau a VI-a am avut o bună profesoară la limba şi literatura română. Era fată bătrînă şi se numea dra Varvaric. Era tobă de carte şi îi plăcea să facă lecturi cu elevii, evident din manual. Cum necum, îi adora pe Sadoveanu (ceea ce era extraordinar!) dar şi pe I. Al. Brătescu-Voineşti. Ba, aş putea spune, în ordinea preferinţelor ei, primul loc îl ocupa Brătescu-Voineşti. Îmi plăcea lectura şi, mărturisesc, acasă devoram cărţile pe care le împrumutam de la Biblioteca orăşenească (domnişoara Colombiţa, bună şi înţelegătoare cu mine, împrumutîndu-mi cărţi efectiv cu braţul). Nenorocirea era că nu-mi plăcea deloc Brătescu-Voineşti. Or, dra Varvaric ne citea cel puţin o dată pe lună *Puiul* şi cînd ajungea la scena finală cînd prepeliţa mamă, la ameninţarea iernii, ia ceilalţi pui abandonînd-o pe prepeliţa rănită, profesoara noastră izbucnea literalmente în plîns. Uneori pe mine mă pufnea rîsul. Pe dată, eram dat afară ca o obrăznicie fără seamăn. Dar, după ce îşi revenea, buna domnişoară Varvaric trimetea să mă recheme în clasă, apostrofîndu-mă invariabil „Ai noroc că-l citeşti pe Sadoveanu. Treci în bancă. Dar e ultima oară cînd îţi îngădui astfel de purtări". Din păcate, luna următoare scena se repeta aidoma. Nu-l sufeream pe tatăl lui *Puiu* şi pace bună. Şi culmea, la o teză la limba română, buna mea profesoară ne-a dat ca subiect – se putea altfel? – analiza schiţei *Puiul;* am scris probabil bine (deşi o detestam) şi am luat nota zece. Mult mai tîrziu, cînd am devenit istoric literar, mi-am găsit un partener în aversiunea faţă de opera lui Brătescu-Voineşti un bun şi strălucit critic literar, Paul Georgescu. De la el, cred, am adoptat sintagma „tatăl lui Puiu". Dar în timpul cursului superior al liceului schiţele acestui autor care, vorba lui Maiorescu, începuse cu sfîrşitul (adică cu evocarea amintirilor) avea o operă subţiratecă şi era umflat de manualele şcolare, răspîndind molima. Slavă Domnului, am constatat, nu fără bucurie, că azi manualele alternative nu-l mai cultivă pe acest autor care, la bătrîneţe, era de un conservatorism retrograd extraordinar, intervenind, în 1935-1936, fireşte, în *Universul,* şi în campania despre pornografie în literatură, apărînd cele mai extremiste puncte de vedere.

Revenind la liceu, trebuie să mărturisesc că nu mă împăcam deloc cu matematica şi chiar cu fizica. S-a întîmplat ca vreo trei ani dirigintele clasei să fie chiar profesorul de matematici care, om bun, nevoind să-mi strice complet media (aveam note bune la materiile din sfera umanioarelor) îmi dădea notă de trecere, la teză copiind de la un coleg pe care îl ajutam, în schimb, la română şi istorie. În timpul liceului am avut un mare noroc. În Botoşani era profesor regretatul Gh. Mărgărit, fost asistent al lui G. Călinescu cînd acesta fusese profesor la Iaşi. Acest domn Gh. Mărgărit, înfrăţit bine cu paharul, preda româna şi chiar economia politică. Nu mi-a fost profesor. Dar am fost membru al cenaclului literar pe care îl conducea cu tact şi pricepere. Nu e exclus ca să-mi datorez cariera de istoric literar şi îndrumărilor profesorului Gh. Mărgărit. Mai tîrziu, m-am întîlnit cu el în Bucureşti, mereu beat şi neglijent îmbrăcat, cerîndu-mi bani pe care mă grăbeam să i-i dau. Era prieten cu Ben Corlaciu şi acesta îmi dădea veşti despre el. Deşi era îngrijit şi ocrotit de o doamnă, a sfîrşit-o ca tuberculos, internat tocmai la sanatoriul Bîrnova de lîngă Iaşi, unde director era un fost al său coleg de liceu. Cînd a murit, se pare răpus de un cancer la plămîni, Ben Corlaciu mi-a povestit că a fost la înmormîntarea lui. Amintirea lui Gh. Mărgărit de om cu har şi pitoresc în manifestările lui mi-e mereu vie şi dragă.

Altfel nu pot spune că îmi aduc aminte cu plăcere de anii liceului. Am apucat şi reforma învăţămîntului din 1948 (cînd am întrerupt şcoala vreo doi ani), cu toată tulburarea provocată. De ultimele două clase, date în particular, aproape că nu-mi aduc aminte mai nimic, de n-ar fi fost ştiinţa de carte a unui tînăr profesor de economie politică, dl Dorcu. Organiza, de pe atunci bune, atent alcătuite, audiţii muzicale, de care se ocupa şi ani mulţi mai tîrziu. O mai fi existînd, acolo, în Botoşanii mei liceali?

© C. Bumbuţ

interstiţii

Situaţii de lectură

Scenele propriu-zis de lectură sînt relativ rare în *La Recherche,* mai ales comparativ cu acelea în care vedem personajele *vorbind* despre literatură. Există însă cîteva situaţii caracteristice, pe care le putem raporta la o tipologie şi la o – cu formula propusă de Georges Perec – „posturologie" (de la „postură") a lecturii. Iată, mai întîi, ritualul binecunoscut al citirii ziarului, dimineaţa, la micul dejun. Scena, recurentă, capătă semnificaţie prin faptul că naratorul deschide de fiecare dată *Le Figaro* cu gîndul că va găsi articolul său, trimis la redacţie cu ceva vreme în urmă. Cînd, în sfîrşit, articolul apare, Proust imaginează cum va fi el citit de o multitudine de lectori potenţiali şi încearcă să reconstituie – de la gestul desfacerii paginilor pînă la interpretarea cutării imagini sau întorsături de frază – întreg traseul lecturii. Concluzia care se desprinde – nu vor fi două lecturi identice, fiecare cititor va aprecia, va detesta sau va trece cu vederea *altceva.* Dar, în acelaşi timp, acest efort de a adopta punctul de vedere al unui cititor posibil îl dezinhibă şi îi îngăduie să dea la o parte toate ezitările, îndoielile, nemulţumirile ce însoţiseră redactarea. Lectura devine una „reconfortantă", aproape euforică.

Ceea ce vrea, pe de altă parte, să arate Proust e că lectura se află sub puternica influenţă a stării de spirit din momentul respectiv. Angoasa şi depresia îl fac, spre exemplu, să considere lectura ziarelor de-a dreptul odioasă (e incapabil, astfel, imediat după plecarea Albertinei, să citească pînă la capăt un articol, fie el o cronică mondenă sau cinegetică). Orice text poate deveni – imaginea apare în mai multe locuri, în *Prizoniera,* de pildă – un creuzet unde fantasmele şi obsesiile personajului cunosc misterioase transformări. Lectura e, în fine, prin excelenţă un catalizator al memoriei; în *Fugara,* Proust vorbeşte despre capacitatea de sugestie aproape „hipnotică" a unei cărţi, despre forţa acesteia de a sparge rutina cotidianului.

Revin la ipostazele, cum să le spun, „situaţionale" de lectură şi semnalez scena din *Sodoma şi Gomora* cu doamna în vîrstă, urîtă, îmbrăcată pretenţios şi vulgar (naratorul o crede patroană de bordel) care citeşte, în trenul de la Balbec, *La Revue des Deux Mondes.* Cîteva pagini mai încolo aflăm că doamna e prinţesa Sherbatoff, odinioară o femeie frumoasă, cu un trecut plin de mister (ar fi tras cu revolverul în arhiducele Rudolf), ajunsă acum o fidelă a clanului Verdurin. Interesant că, deşi o vede citind faimoasa revistă care se adresa, totuşi, unui public de o anumită condiţie, Marcel o de-clasează social, de parcă lectura ar fi fost în acest caz un mod de a ascunde adevărata natură a personajului. Tot în trenul de Balbec baronul de Charlus citeşte Balzac; discuţia care se angajează în compartimentul unde se mai află naratorul şi încă două personaje e de fapt un prilej pentru Charlus de a vorbi despre tema homosexualităţii, introdusă abil în conservaţie prin invocarea impresiilor de lectură ale lui Swann.

Aş adăuga două situaţii amuzante şi surprinzătoare. În prima, (din *Prizoniera),* Marcel citeşte *Le Figaro* (iarăşi!) improvizînd un joc erotic cu tînăra şi blonda vînzătoare de la magazinul de brînzeturi, venită să livreze o comandă; naratorul se preface că vrea să găsească un articol anume dar pîndeşte gesturile fetei, observă detalii vestimentare, e fascinat de şuviţele de păr galbene şi cîrlionţate: „... am simţit că vîrtejul lor mă va lua pe sus, în timp ce inima îmi bătea, în lumina şi rafalele unui uragan de frumuseţe. Continuam să mă uit în ziar, dar (...) nu o făceam decît ca să-mi ascund stinghereala şi ca să cîştig timp..." În cealaltă scenă (din *Sodoma şi Gomora*), vedem cum două cameriste de la Grand-Hôtel din Balbec, Marie Gineste şi Céleste Albaret, care nu citeau niciodată nimic, nici măcar un ziar, găsesc din întîmplare, pe patul din camera lui Marcel, un volum cu „poemele admirabile dar obscure ale lui Saint-Léger Léger". Céleste deschide cartea, citeşte cîteva pagini şi i se adresează naratorului: „Sînteţi sigur că sînt versuri, nu sînt mai degrabă ghicitori?" Saint-Léger Léger a fost primul pseudonim al lui Alexis Léger, celebru apoi sub numele de Sain-John Perse. Naivitatea întrebării nu-l irită pe narator, care nu numai că îi acordă Célestei circumstanţe atenuante, dar consideră că cele două femei aveau în fond multă sensibilitate poetică, ascunsă de o autentică modestie. Şi Proust încheie cu această frază extraordinară: „Ele nu vor citi niciodată cărţi, dar nici nu vor scrie". De unde rezultă, mai întîi, că lectura induce dorinţa de a scrie şi, în al doilea rînd, că grafomanilor le lipseşte acea modestie care ţine de bunul-simţ.

Alexandru CĂLINESCU

Teodor BACONSKY

EUROPA REANIMATĂ

Metafore anatomice

Un suflet pentru Europa. „Vast program", ar fi spus Părintele Andrei Scrima, avînd perfectă dreptate. Cu îngăduinţa cititorilor, m-aş opri în acest eseu asupra principalelor cauze din pricina cărora cred că nu putem saluta – încă – manifestarea dinamică şi plauzibilă a unui adevărat „suflet european". După cum ştim, istoria culturală a Europei este presărată cu metafore anatomice. Acest fapt retoric marchează, după mine, permanenţa unor nostalgii organiciste, dar şi influenţa efectivă a Noului Testament, în paginile căruia Biserica – societate umană potenţial perfectă, – este descrisă ca Trup al lui Hristos. Nu voi face acum nici măcar schiţa acestei istorii imaginare, de-a lungul căreia vocabularul baroc – să ne gîndim la Augustin – se îmbină cu simbolismul ierarhic al diferitelor organe. Am făcut o simplă aluzie la respectiva tradiţie anatomică, doar pentru a pune în perspectivă metafora de care ne ocupăm aici: *sufletul Europei*. Simplul fapt că descriem energia societăţilor noastre ca pe un „suflet" dovedeşte că vechile dezbateri teologice, din care s-a plămădit conştiinţa europeană – sînt substanţial actuale, dincolo de formalismul lor în aparenţă desuet. La o privire atentă, această căutare a unui „suflet" european presupune cîteva premise critice: 1. În primul rînd, ni se pare că Europa are deja un „corp", dar că acestui corp îi lipseşte o dinamică psihologică şi o sursă „însufleţitoare" de consens civil. 2. În al doilea rînd, avem sentimentul că dificultăţile construcţiei europene sînt cauzate de absenţa unui *ideal* capabil să completeze politicile comunitare prin asocierea unor naţiuni echilibrate. 3. În sfîrşit, resimţim exigenţa de a „umaniza" raporturile dintre organismele europene şi actualii sau viitorii cetăţeni ai Uniunii. Aceste trei presupuneri – deosebit de serioase – ne arată că voinţa entelehială a unui „suflet european" nu este o licenţă poetică: avem de-a face cu o problematică direct legată de vieţile noastre, aşa cum se consumă ele, aici şi acum. Vă cer permisiunea de a reflecta mai întîi asupra amintitelor premise.

Prima dintre ele susţine că – din felurite raţiuni istorico-ideologice – popoarele europene nu mai beneficiază de un principiu spiritual coagulant. Europa se reduce la o impersonală exterioritate funcţională care provoacă un vid teleologic, o carenţă a acelor scopuri spirituale fără de care orice întreprindere umană alunecă într-o fadă zădărnicie. Ea produce mărfuri, cultură de consum şi tratate, dar nu semnificaţii colective şi nici motivaţii individuale inscriptibile într-un ansamblu articulat. Evident, nu le putem pretinde organismelor europene să „genereze" o spiritualitate comunitară. Le putem însă cere depăşirea *acelei* modernităţi sub impactul căreia politicul a sufocat religiosul, considerînd că progresul nu poate avea loc decît împotriva Bisericilor creştine. Dacă acest comportament critic nu va impregna mentalitatea eurocraţilor, atunci deficitul de spiritualitate va fi compensat prin noi surogate religioase, de inspiraţie sectar-fundamentalistă sau neo-ideologică. Ar fi nevoie de un Conciliu Vatican II şi la Bruxelles, întrucît a vorbi pur şi simplu despre *postmodernitate* nu este suficient pentru a te debarasa de dogmele unei epoci, de superstiţia omniscienţei programatoare şi de ipocrizia umanismului abstract. Printr-o operaţiune de purificare conceptuală, cei care decid astăzi soarta Europei nu ar favoriza un nou clericalism şi cu atît mai puţin temutele derive fundamentaliste, cît o reflecţie deschisă, care ştie să fructifice tradiţia, respectînd totodată potenţialul democratic al angajamentului religios demn de acest nume.

O proastă relaţie cu spaţiul european

A doua premisă critică la care mă refeream denunţa absenţa unui ideal comunitar. După al doilea război mondial, statele europene occidentale au înţeles că nu-şi vor mai declara război numai dacă vor şti să-şi reprime „naţionalismul". Această sarcină a fost simplificată de existenţa războiului rece, care le punea în faţă un adversar obsedant şi, ca să spun aşa, unitar. După 1990, încercarea statelor ex-comuniste de a-şi reafirma demnitatea naţională a fost imediat demonizată în Occident. Ulterior şi pînă acum cîteva zile, guvernele celor 15 au socotit, bunăoară, că e mai uşor să sancţioneze economic întreagă Austrie, decît să se întrebe ce factori psiho-sociali au garantat ascensiunea lui Jorg Heider şi care sînt metodele pentru stoparea – încă de la surse – a oricăror manifestări politice similare. Problema este că naţiunilor li s-a cerut să-şi depăşească naţionalismul, dar nu li s-a spus cu ce l-ar putea înlocui. Pentru ele, Europa este suma unor instituţii care nu prelungesc organic viaţa statelor ci se situează – tendenţial – *deasupra* acestora. Dintr-un grandios *mijloc* pacificator şi civilizator, procesul de construcţie a Uniunii Europene s-a transformat într-un scop independent, asemănîndu-se mai mult cu linia orizontului decît cu ţinta poliedrică a unui parcurs raţional. Inerţia gîndirii politice utopiste e probabil vinovată de proasta noastră relaţie cu spaţiul european. În loc să socotim că Europa e asocierea calitativă a unor state democratice şi armonizarea complexă a unor patrimonii naţionale distincte, avem cel mai adeasea impresia că viitorul continentului circumscrie un *altundeva* spre care ne deplasăm împreună, ieşind din matricea noastră originară. Actuala vulgată a construcţiei europene preconizează o Nouă Europă, un fel de a treia cale, suspendată între renegarea memoriei şi ingineria futurologică a pragmaticii tranzacţioniste. O asemenea construcţie nu se va ţine pe picioare, pentru că nu poţi construi o casă pe temelii explodate şi nici nu-i poţi garanta structura portantă dacă – atunci cînd există – filosofia edificării se modifică la fiecare 10 ani. Se cuvine să găsim în trecutul Europei nu doar crime şi greşeli care trebuie evitate de acum înainte, ci şi viziuni şi valori care pot inspira proiectul generaţiilor emergente. Acum, Europa este sufocată de o cultură a vinovăţiei. Tot ce au făcut predecesorii noştri pare condamnabil, excesiv, respingător şi – pe cale de consecinţă – inutilizabil. Pentru a compensa deficitul de idealitate în care am sucombat, ar fi salutară constituirea unei culturi a ruşinii, în care noţiunea de onoare, mîndria de a fi european, inspiră practica unui cavalerism moral cu detentă filantropică şi comunitară.

Aminteam, în sfîrşit, exigenţa de a „umaniza" raporturile dintre organismele Uniunii şi cetăţenii săi. Nu mă refeream la supralicitarea democraţiei directe şi la înlocuirea parlamentarismului clasic printr-un sistem (populist) de consultare referendară. Mă gîndeam la obligaţia de a lansa mesaje simple, care fac loc iubirii, sentimentelor fundamentale, nevoilor reale, aşa cum le trăim în intimitatea familiei, a cercului nostru de prieteni, sau în comunitatea noastră locală. Necesităţile oamenilor sînt literalmente îngropate în expertize abstracte, care limitează pasiunea europenităţii la proiecţia electorală şi limitează reacţia etică la mecanica aplatizantă a condiţiei de consumator. Am produs atîta expertiză specializată, atîtea jargoane impenetrabile, atîtea categorii globale şi atîtea şabloane statistice încît cetăţeanul Europei – membru al unei naţiuni, moştenitor al unui patrimoniu local şi exponent al unei anumite sensibilităţi confesionale – se simte pe bună dreptate abandonat, separat, ignorat. De ce să ne mire apatia lui, lipsa lui de la scrutinul european, convingerea lui că tot ce se petrece în capitalele Uniunii este iremediabil distant ? Pentru a răsturna tendinţa, se recomandă aplicarea efectivă a principiului subsidiarităţii, descentralizarea administrativă, reabilitarea dimensiunii locale, reînrădăcinarea în solul specific al fiecărei comunităţi.

Rezumînd discursul de pînă acum, am putea pretinde: 1. demnitatea unei misiuni europene cu particularităţi geopolitice şi spirituale distincte. 2. Reabilitarea identităţilor naţionale în măsura în care naţiunile sînt piesele ireductibile ale viitorului ansamblu continental. 3. Acceptarea ideii că persoana umană şi creaţiile sale imateriale nu trebuie reduse la stimulii economico-financiari ai unei pieţe complet dereglementate. Dacă aceste cereri ar fi îndeplinite, urmaşii noştri ar urmări un scop, naţiunile ar depăşi defensiva etnocentristă, iar cetăţenii fiecărui stat membru şi-ar putea regăsi dorinţa de a participa la viaţa politică a Uniunii.

Această analiză a factorilor care împiedică formarea unui „suflet" european ar fi incompletă dacă ne-am mărgini să divulgăm criza de idealitate, forţa destructurantă a sentimentului antinaţional şi excesul birocratic al organismelor comunitare. Europa mai are cel puţin două probleme din a căror proastă gestiune rezultă un peisaj general confuz şi inerţial. Prima problemă este desigur aceea a decalajului economic dintre Est şi Vest. Cea de-a doua priveşte dilema dialogului ecumenic, adică pendularea între un pluralism confesional acefal şi tendinţa mai vechiului monolitism confesional, tradus fie prin închideri filetiste, fie prin orchestrarea unui prozelitism insidios. Să le privim, în încheiere, pe scurt.

Problema decalajului economic nu este (numai) o chestiune de PIB sau de rată a inflaţiei, ci şi una de cultură a solidarităţii europene. E clar că nu le putem dicta bogaţilor redistribuirea propriilor resurse. Dar nici nu vom putea construi Europa pe o diferenţă de standard atît de profundă. Mulţi occidentali consideră că Estul aşteaptă pomeni, chiar dacă ele se revendică de la modelul vechiului Plan Marshall sau de la mai recentele programe de tip PHARE. Nu e deloc aşa. Există, fireşte, în Est, categorii sociale tarate de habitudini asistenţialiste. Dar există şi noi generaţii profesionale care dispun de competenţe nefolosite din pricina carenţei de capital. Treptata omogenizare economică a continentului se va realiza la confluenţa dintre dinamica pieţei libere şi exprimarea unei voinţe politice ferme, care nu ar trebuie să se ascundă după sloganuri generoase, fiind mai degrabă menită să producă un veritabil proiect de reconstrucţie şi dezvoltare est-europeană. Cîtă vreme statele est-europene vor fi lăsate în voia simplelor evoluţii interne, fără un influx de finanţări controlate, decalajul economic va inhiba integrarea politică, iar întîrzierea integrării politice va adînci acele fracturi ale imaginarului european apărute în vremea războiului rece. O cotidiană practică a parteneriatului, o reţea de sinergii regionale, un comportament politic solidar şi echitabil vor sparge acest cerc vicios. Din fericire, după summitul de la Helsinki, în decembrie 1999 – şi în perspectiva anunţatului summit de la Nisa, la sfîrşitul acestui an – există semne că

© A. Iordache

guvernele occidentale vor să treacă la acţiune, sporind simultan viteza, amplitudinea şi calitatea proceselor de integrare. Nu putem decît aprecia această înviorare, asigurîndu-i totodată pe prietenii noştri occidentali că – în pofida aparenţelor – vor găsi în Europa răsăriteană suficienţi oameni cu care se poate lucra eficient.

Tema reconcilierii creştine e o temă europeană

În ceea ce priveşte ultima problemă enunţată – aceea a ecumenismului – consider că ea nu priveşte exclusiv relaţiile între episcopatele diferitelor Biserici. Ecumenismul – adică fenomenul treptatei reconcilieri între toţi creştinii – în primul rînd europeni – interpelează conştiinţa oricărei persoane maturizate sub raport istoric şi educaţional. Practic toate dificultăţile anterior enunţate se reflectă cumva în chestiunea religioasă. A construi o civilizaţie a iubirii înseamnă poate a cere prea mult de la o natură umană ale cărei limite sînt de mult şi mereu verificate. Dar a tinde spre o asemenea civilizaţie fără a ţine cont de învăţătura lui Iisus Hristos şi fără a respecta – chiar şi sub cauţiunea unor definiţii mobile – imperativele morale inerente Evangheliei, înseamnă a stagna în perimetrul arbitrariului etic şi al demagogiei sterile. Părinţii fondatori ai Uniunii Europene gîndeau creştineşte. E natural ca posteritatea lor să nu se poate menţine prin refuzul hiperlaicist al moştenirii pe care ne-au transmis-o şi nici prin permisivitatea haotică a turbocapitalismului monopolist. Iată de ce tema reconcilierii dintre Biserici depăşeşte sfera spiritualului sau a religiei instituţionale şi se răsfrînge în ansamblul acelor valori pe care europenii le-au zămislit, punîndu-le de atîtea ori în pericol : respectul persoanei umane şi al vieţii ca atare, codificarea spaţiul public, garantarea păcii, armonizarea diversităţilor, ierarhizarea competenţelor în perspectiva subsidiarităţii, aprofundarea exerciţiului democratic şi compasiunea faţă de orice suferinţă nedreaptă sînt tot atîtea principii şi atitudini care ar primi o majoră consfinţire prin revitalizarea contactului nostru cu propriile rădăcini. E greu de spus astăzi, în plină reajustare postmodernă, postindustrială şi postcomunistă, care va fi fizionomia exactă a unei *christianitas* regenerate. Putem însă fi siguri că, pentru a dobîndi un „suflet", Europa va trebui să nu se mai teamă de cuvintele pe care predecesorii noştri le-au compromis, volutar sau întîmplător. Reînvăţînd aceste cuvinte, întorcîndu-ne la ele cu supleţea eternei noastre curiozităţi, vom înţelege că – uneori – afirmarea propriei identităţi e sinonimă cu educarea răbdătoare a noilor barbari, oricare le-ar fi numele şi cu orice ambiţii s-ar apropia de frontierele civilizaţiei pe care dorim să o salvăm.

---

1. Versiune uşor modificată a intervenţiei pe care am susţinut-o în cadrul celei de-a XIII-a Reuniuni Internaţionale „Oameni şi religii" desfăşurată la Lisabona, între 24 şi 26 septembrie 2000. Intervenţia a avut loc în contextul dezbaterii *Ce fel de suflet pentru Europa?* la care au luat parte José da Cruz Policarp, Patriarh al Lisabonei, Mario Soares, fost preşedinte al Portugaliei, Amos Luzzatto, preşedinte al Uniunii Comunităţilor Ebraice Italiene, Dalil Boubaker, rector al Moscheii din Paris şi Anatoli Orel, consilier al preşedintelui Ucrainei.

Notă: Am început pesemne să obosesc. În numărul trecut mă scuzam pentru greşeala apărută în titlul precedentei contribuţii a lui Teodor Baconsky. Astăzi trebuie să cer iertare lui Andrei Pleşu şi cititorilor pentru faptul de a fi comunicat, în evocarea părintelui Andrei Scrima din nr. 398, o informaţie falsă. Ca ministru de Externe, Andrei Pleşu nu a solicitat în nici un fel colaborarea părintelui cu ocazia vizitei Papei la Bucureşti. Am preluat, grăbit, o simplă impresie, prezentînd-o ca pe un fapt sigur, lucru pentru care îmi cer încă o dată scuze. ***(Anca Manolescu)***

Pagină realizată de Anca MANOLESCU

glosar de tranziţie

Construirea capitalismului

Unul dintre paradoxurile tranziţiei: pe măsură ce scade producţia de energie electrică, de grîu, de hidrocarburi, de lapte şi chiar de varză ia avînt producţia de analişti. Fie inutil, fie subversiv sub dictatura stalinistă, analistul tranziţiei este o persoană care îşi arogă ea însăşi, în mod public, acest status, ori acest har, ori pur şi simplu acest rol. Nu toţi cei consacraţi ca analişti se prevalează de competenţe care le lipsesc. Cei mai aproximativ dotaţi pentru o atare îndeletnicire sînt totodată, după datină, şi cei mai tranşanţi susţinători ai soluţiilor pe care le avansează. Mai cu seamă din rîndurile acestora vin glasurile care, moblizîndu-ne împotriva greutăţilor tranziţiei, ne cheamă să construim capitalismul.

Chemarea nu este numai insistentă, ci şi persuasivă. Într-adevăr, de vreme ce România a construit socialismul, deşi era sortit falimentului, de ce nu ar construi şi capitalismul, aducător de prosperitate? Ideea că societăţile capitaliste pot fi construite este demonstrată de faptul evident al existenţei lor. Iar tot ce există a fost construit. Aşa cum spune Biblia, chiar şi Dumnezeu a construit lumea, după care, aşa cum ni se explica la învăţămîntul ideologic, oamenii au construit mai întîi comuna primitivă, după aceea sclavagismul, apoi feudalismul, căruia i-a urmat capitalismul. Tuturor acestora le-a pus capac socialismul, a cărui poticneală fatală ne-a precipitat în tranziţie. Care tranziţie, ne lămuresc analiştii cu pricina, nu este decît trecerea de la deconstruirea socialismului la reconstruirea capitalismului şi implicit trecerea de la capitalismul tradiţional la capitalismul tranziţional. Tot construind socialismul, adulţii patriei au dobîndit o experienţă de care reconstrucţia capitalismului poate foarte bine profita. Ei ştiu cum se alcătuieşte un plan, chiar dacă nu cincinal, şi cum se întocmesc rapoartele despre depăşirea lui sistematică, în ce fel se organizează întrecerile între producători, popularizarea fruntaşilor, decernarea titlurilor de eroi ai muncii (eventual capitaliste) etc. etc.

Şi totuşi, căutătorii de nod în papură opun acestor argumente peremptorii felurite obiecţii trase de păr. Aşa de pildă, pretind ei, propriii analişti clasici şi contemporani, ai capitalismului, consideră că acesta nu s-a ivit fiindcă cineva şi-ar fi bătut capul să îl construiască; mai rău încă, textele lor evită pînă şi termenul de „capitalism". Descriind geneza acestei orînduiri, fondatorul teoriei ei nu suflă o vorbă despre construcţie, ci despre acţiunea autonomă a unui mecanism anonim căruia îi dă poeticul nume „mîna invizibilă".

Aceiaşi autori nu se sfiesc să remarce şi că prosperitatea capitalistă nu s-a născut o dată cu capitalismul. Debuturile acestuia au coincis cu o mizerie a cărei depăşire a cerut mult timp. Capitalismul nu a adus prosperitate nici României interbelice, după cum nu aduce nici astăzi Indiei, Zairului, Perului şi cam tuturor ţărilor claustrate în lumea a treia. Reuniţi în septembrie 2000 la Praga, reprezentanţii prosperităţii occidentale, începînd cu diriguitorii FMI şi ai Băncii Mondiale, au convenit că problema lor cea mai arzătoare este cruntă sărăcie în care continuă să se zbată majoritatea omenirii. Aşa cum este gestionată în pragul noului mileniu, prosperitatea capitalistă nu este molipsitoare. Studiind acest contrast, analiştii autohtoni care văd apoteoza tranziţiei în construirea capitalismului nu vor omite, desigur, din lecturile lor, recent apăruta carte a lui Hernando de Soto *The Mystery of Capital – Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else*, Basic Books, 2000.

Pavel CÂMPEANU

bazar

Decoraţiuni interioare – exotice

În vremurile de dinainte de '89, mulţi oameni îşi decorau casele fie somptuos, cu „mobilă stil" şi antichităţi mai mult sau mai puţin genuine, fie de-a dreptul stas şi kitsch, cu sufragerii lăcuite cu nume de femei (gospodina casei?), şi nelipsita vitrină cu bibelouri, fie în stil pseudo-rustic, cu suveniruri gen artizanat, şi, mult mai rar, pur şi simplu funcţional sau simpatic. „Dădeau bine", în cel din urmă stil, pe atunci, ceramicile chiar din Obor, cergile miţoase, ghivecele de flori, pick-up-ul hîrbuit ori doar rafturile simple, din fier, montate la domiciliu. După 89, au apărut primele tarabe şi magazine de decoraţiuni interioare, împreună cu primele exemple vii: artezienele complicate din unele fast-fooduri sărind nefiresc în ochi. Buticurile în domeniu, intitulate în general „de cadouri", impuneau mai rar, un stil (cu mici excepţii, ca-n cazul magazinului *Interior*); au avut, însă, meritul de a restabili ideea de intimitate neostentativă, creată din obiecte mărunte, nu întotdeauna asortate. Unele dintre ele, deşi simpatice, trec de multe ori limita kitsch-ului, poate într-un mod mai puţin agresiv decît balerinele şi pescăruşii din vitrina de altădată.

Despre *Interior* sau *Hippie Hippie Shake* am mai pomenit: ele cultivă genul naturist, dar mai elevat şi mai isteţ, cu poantă; două pisici uriaşe, alungite şi cu priviri melancolice dar bonome *(Hippie Hippie Shake)* sau o tavă cu o vacă veselă şi naivă *(Interior)* nu sînt obiecte de artă, în binecunoscutul sens al cuvîntului, dar se salvează oarecum de kitsch-ul evident prin autoironie. O nouă modă o constituie magazinele de suveniruri exotice, din Africa (despre care, iarăşi, am mai pomenit) şi, mai nou, Asia ori America Latină. Magazinul *King Art*, din zona Lahovary, este un astfel de butic: un hibrid între Asia şi America Latină. Obiectele aparţinînd celor două teritorii sînt grupate, probabil, pe criteriul exoticului, destul de puternic pentru a estompa apartenenţa geografică. Rostul unui astfel de magazin este, presupunem, de a crea atmosferă exotică, de a schimba registrul şi de a şoca prin noutate. Printre obiectele expuse se numără cele *„ritualice"*, cu un mai pronunţat caracter local, precum toba mare din Peru (deşi modernizată, după spusele vînzătorului), mîndria magazinului, şi tobele mai mici, din piele de cămile, arcurile cu săgeţi din Peru, arma, nu se mai ştie de unde, cu săgeţi veninoase, clopoţeii din bambus pentru alungarea spiritelor rele, totemul uriaş (un obiect înalt şi alungit, cu multe desene); cele *utilitare* cu specific, precum genţile din nucă de cocos, cutiuţele pentru bijuterii din os de cămilă, suporturile pentru CD-uri, tot din America Latină, umbrelele thailandeze din pergament, beţişoarele parfumate, cu suporturi, cu tot, din India, împreună cu aromele orientale de santal, levănţică, trandafir; şi, în sfîrşit cele chiar *„artistice"*: statuetele lui Shiva sau de animale, precum elefanţii din os de peşte măcinat cu răşină, crocodilul-scrumieră sau cele patru maimuţe înţelepte. Înşiruirea de mai sus îşi are rostul numai pentru a ilustra şi confirma apariţia şi extinderea unei laturi mai noi a in-utililtarului; nuanţarea unui domeniu, cel al micii decoraţiuni interioare, la limita kitsch-ului, nu valoros estetic în sine, ci benefic pentru semnificaţia ludică şi non-funcţională pe care o oferă într-o lume a necesităţilor imediate.

Iaromira POPOVICI

Poveste de la Stalin citare

Strania veste sosită de la Budapesta – mie aşa mi se pare, stranie, chit că altora, mulţi, nu... – prin care Consiliul municipal, în frunte cu primarul, a respins moţiunea prezentată de Partidul Dreptăţii şi Vieţii, dar şi al extremei drepte, prin care se cerea ca să i se retragă lui Stalin titlul de cetăţean de onoare al oraşului, acordat în 1947, îmi aduce brusc în faţa ochilor pe unul din cele mai aiuritoare personaje din viaţa mea de ziarist pe care dracu' ştie de ce nu l-am ficţionat în nuvelele mele. Poate fiindcă Mazilu îl imortalizase într-o schiţă, repede celebră, ca „Tovarăşul fă-în-aşa-fel-încît"...

Acesta venise intempestiv peste capul nostru, în 1956, după raportul secret al lui Hruşciov, despre care nu aveam voie să discutăm nimic fiindcă nu fusese tipărit şi deci nu exista. Era un tip mărunţel, spălăcit, nesigur în toate, chiar în timiditatea sa provenită din faptul că înainte de a fi numit redactor şef peste noi, „cei mai harnici şi talentaţi reporteri" ai epocii (dar şi cam anticonformişti), el lucrase în redacţia unui ziar militar. Această paraşutare şi aterizare printre civili îi crea o stare de confuzie sentimentală şi lingvistică sintetizată în expresia maziliană de mai sus; într-adevăr, în orice împrejurare concretă şi presantă pe care mintea lui nu o putea birui, expresia imediată era: „trebuie să faci/facem în aşa fel încît"... după care urma o lungă pauză. Mazilu îl observase exact: „El n-avea idei, ci începuturi de frază"... Dar cum fiecare dintre noi, muritorii, are şansa lui în a lăsa o dîră prin neantul care ni se propune, şi omul acesta a găsit – cu bună ştiinţă sau nu, n-are importanţă... – un culoar pentru a decola şi a zbura, cîteva zile bune, peste sprîncenele noastre ridicate cu uimire, ca în cele din urmă să fac un buf răsunător la sol.

Într-o bună zi, cînd nu mai ştiu ce meci al secolului se disputa pe „23 august", şeful nostru a dispărut „pentru două-trei ore" – avea asemenea noţiuni ale timpului – ca, odată întors la redacţie, să pară cu totul în transă, ceea ce (inutil să subliniez) nu constituia o caracteristică a vreunui redactor-şef în acea „Casă a Scînteii". Omul acţiona ca un apucat: de cum intră în biroul său, mobiliză secretariatul de redacţie şi echipa de serviciu ordonîndu-le ca în ediţia de a doua zi, orice ştire cu privire la Oraşul Stalin „să fie modificată în sensul de altădată", adică de Braşov! Nu sînt capabil să explic în anul 2000, cu o cît de cîtă coerenţă logică şi claritate lingvistică, cum suna o asemenea hotărîre în 1956; o voi da pe eternul uman şi voi diagnostica, lapidar, că înnebunise. Timidul, indecisul, confuzul, omul începuturilor de frază era inflexibil şi îşi ducea pînă la capăt ideea fixă: tot ce e Oraşul Stalin se schimbă în Braşov! Care era sursa acestei indicaţii, precum şi alte întrebări ce ţin de actuala şi mult hulita noastră libertate de informaţie ar suna oricum abracadabrant, ar ţine povestea în loc şi n-ar lămuri nimic din viaţa unui ziar central în 1956, la Bucureşti; ar trebui poate să precizez – sperînd în forţa de nu eternă, atunci atotevocatoare a acestei instituţii – că însăşi Cenzura Presei nu l-a putut opri pe nebun care i-a asigurat pe paznicii de noapte ai literei scrise că-şi asumă toată răspunderea pentru tirajul care avea să anunţe vestea-trăznet: sfîrşitul Oraşului Stalin şi revenirea lui la Braşov.

Fireşte – şi scriind acest cuvînt nu ştiu cîţi îi mai înţeleg fiorul din acea vreme – tirajul, în zori, după cîteva mii de exemplare, a fost oprit. Fireşte că omul a fost schimbat repede. Şi fireşte – adică fără multe explicaţii ideologice, făcîndu-se o mută concesie raportului antistalinist al lui Hruşciov – peste un timp s-a schimbat şi numele Oraşului Stalin în Braşov; în acea zi, cîţiva dintre noi, „reporterii speciali", ne-am privit în ochi cu mult subînţeles; pot scrie că şi azi, după peste 40 de ani de activitate revoluţionară şi contrarevoluţionară, nebunul acela îmi apare ca primul om cunoscut de mine – pe o listă cu celebrităţi! – care a făcut eroarea nobilă şi groaznică de a avea dreptate înainte de termenul fixat. Iar cînd s-a prăpădit, antimisticoid cum sînt, l-am văzut ridicîndu-se la cer, deloc solemn, strict realist, din mijlocul tribunei oficiale de la „23 August", acolo unde, mai mult ca sigur, un ştab îşi bătuse joc de el, informîndu-l, nu chiar neverosimil, că Oraşul Stalin va fi rebotezat pe româneşte.

Nefiresc pînă la stupefacţie este însă altceva în vestea de la Budapesta: argumentul cu care majoritatea democrată a Consiliului a refuzat ca lui Stalin să i se retragă acel titlu de onoare: „Nu se poate rescrie istoria şi nu sîntem răspunzători pentru greşelile înaintaşilor noştri". Cum, cum? Dacă au dreptate? Dacă n-au? Nu pot încheia – ca bucureştean trăind între cele mai violente maniheisme – decît bătînd des din gene şi ridicînd ironic din sprîncene, cît mai ironic, totdeauna ironic.

Radu COSAŞU

regula jocului

● În urmă cu exact 20 de ani, cinefilii români făceau cunoştinţă cu filmul elveţian într-un Festival care punea accentul pe „triada seniorilor": Claude Goretta, Daniel Schmid, Alain Tanner. Ultimii doi sînt prezenţi cu filmele lor cele mai recente – *Bérésina*, respectiv *Jonas et Lila, à demain* – alături de alţi 11 regizori din generaţiile mai tinere (şi foarte tinere), la a doua întîlnire cu *„Zilele filmului elveţian"*: din 12 în 15 octombrie, la cinema „Europa" din Bucureşti. Nu le rataţi! (**a.l.ş.**)

scrisoare din New Orleans

Pubescent club

Scrie *New York Times* că un ţînc de doi ani care s-a tot tîrît de-a buşilea pe salteaua de antrenament a tatălui său s-a căptuşit cu „păr pubian, acnee facială şi un penis supradimensionat". Salteaua era îmbibată cu o alifie cu testosteron, din care tatăl, în dorinţa de a-şi întări virilitatea, folosise cutii întregi. Dr. Yu, de la secţia de endocrinologie infantilă de la University of North Carolina, declară că „acest caz este neobişnuit, în parte datorită sincerităţii părinţilor... credem că nu este un incident izolat".

Într-adevăr, nu este. Împătimiţii vieţii de club din New Orleans au raportat că au văzut bebeluşi puberi mişunînd toată noaptea, în patru labe, prin barurile din French Quarter. Bebeluşii ăştia maniaci o fac lată între supturi. Părinţii lor unşi din cap pînă în picioare cu testosteron sînt, ziua, avocaţi sau agenţi de bursă, iar noaptea nişte perverşi pufăind din trabuce. Noutăţile despre astfel de cluburi circulă numai din gură în gură, iar adresele lor veşnic schimbătoare fac foarte grea sarcina oficialilor de la protecţia copilului.

Un *newsletter* cvasi-medical pe nume *Răsplata belşugului* descrie această activitate de familie drept „o alternativă sănătoasă la agăţatul prin baruri". „Familia care trăieşte o pubertate comună rămîne unită". Un articol scris de dr. Meme, un imortalist de la Colegiul Transplantării din Santa Barbara, enumeră bebeluşii puberi alături de alte zece direcţii prin care se poate dobîndi o viaţă mai fericită şi mai lungă (cam cinci sute de ani) în viitorul apropiat.

Acestea sînt: transplantul de aripi, ataşarea cozii prehensile, transplantul complet de organe, transplantul integral de piele, inserturile de memorie, fuziunea ambi-sex, adăugarea de organe sexuale, fuzionarea membrelor inferioare pentru obţinerea cozii de peşte, măşti faciale permanente şi imersiunea totală de tip fetal în utere cu chirie. Dr. Meme pretinde că tehnologiile necesare au fost deja testate, dar că preţul lor prohibitiv a limitat tagma beneficiarilor la vedete şi oameni de afaceri cu simţul aventurii.

Dr. Meme nu pomeneşte nici un nume, dar dacă e să citesc printre rînduri, pot dibui cîteva figuri. Bebeluşul dansator al lui Ally McBeal este de fapt un prunc puber pe care îl hrăneşte prin lactaţie indusă. Bill Gates a suferit o grefă de coadă, un prim pas timid către utilizarea corpului său de umanoid. (Gates, ca şi alţi moguli monosilabici ai ciberspaţiului, precum Grove, Case and Jobs, e extraterestru; poreclele le sînt scurte, pentru că au fost generate pe computer de către statul major al extratereştrilor, special pentru a fi uşor de ţinut minte). Martha Stewart are atît o mască facială permanentă (ea însăşi acum zece ani), cît şi o alipire a picioarelor în formă de coadă de peşte, plus mai multe organe transplantate. (Organele le-a făcut ea, cu mîna ei).

New York Times susţine că ţîncul puber descris de dr. Yu şi-a revenit după ce a fost spălat de smacul cu testosteron al lui taică-su. „Atît părul pubian cît şi acneea facială s-au restrîns în patru luni... dar dimensiunile penisului nu." Bebeluşul n-a încetat să bată cluburile şi farmecul său personal a crescut în lipsa flocilor şi a coşurilor.

Pacienţii doctorului Meme, pe de altă parte, nu au nici cea mai vagă dorinţă să scape de adausurile chirurgicale dobîndite cu atîta trudă şi îşi învîrtejesc nopţile prin cluburile cele flotante, punîndu-şi la încercare tot potenţialul pervers. Rămîneţi pe recepţie pentru o relatare în direct dintr-una din aceste locante din New Orleans, de la reporterul care vă vorbeşte.

Andrei CODRESCU
www.codrescu.com
(traducere de Ioana AVĂDANI)
(Rubrică difuzată la *National Public Radio* şi publicată în *Gambit Weekly, The Baltimore Sun* şi *Funny Tonus)*

din fanfare funerare

Ceva ecumenism, ceva lingvistică şi (ceva) parfum de rachiu

Ceea ce urmează este un fel de telenovelă cu subiect ecumenic întîmplată într-unul din satele din sud-vestul ţării noastre, aproape de capitala revoluţiei române din 1989. Timpul în care se petrece *story*-ul este imediat după vizita pontificală în România, moment de înălţătoare şi cucernice trăiri întru solidaritate. Atunci, răposatul cîine Tambur[1], adăsta alături de un grup de babe rurale, privegheate de un cantore apatic şi de figura rotofeie a unui preacucernic părinte în miezul vieţii, să tot aibă Rotunjimea Sa vreo treizeci şi cinci de ani, nu mai mult. Discuţia se animase ea mai de demult, aşa că intrăm direct în subiect, adică o arătăm scriptural pe uina Slauca, cum se avîntă într-o observaţie directă la adresa urmaşului apostolic: „na", zice uina Slauca, „acuma ce i-o trebuit şi lui să vină la noi, nu vedeţi că abia să poartă, abia păşeşte, de zici că acuma, acuma pică; nu-i mai vrednic, aşa-i cînd 'bătrîneşti", zice uina, plină deodată de o înţelepciune *fortuna labilis:* „dacă ai 'bătrînit stai acasă, pe lîngă cuină, mai faci una, alta, ce te mai ţin puterile, brăcinarii, cum se zice, nu te apuci tu şi te sui în avion şi pe urmă abia te dai jos"; aşa zice uina Slauca şi ceilalţi dau din cap, unii mai cu aplicaţie, alţii cu o vizibilă îngăduinţă, careva (din ăştia animaţi de vizibila îngăduinţă) apucă şi spune următoarele vorbe „aţi văzut că şi-a dat interesu' să spună pe româneşte". La asemenea observaţie intervine rotunjimea sa parohul şi zice următoarea frază analitică, al cărei tîlc s-ar putea rezuma paremiologic cum că „interesul (misionar) animă fesul (lingvistic)". Mai adaugă apoi următoarele: „na, acuma ce-o trebuit şi Înaltu' (adică Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului) să le dea la uniţi biserica din sat, el nu vede că nu-s aicea numa' vreo şase familii, de ce le-o dat biserica asta aşa de măroacă (mare n.n.), ce să facă în ea că n-au nici cîntăreţ, au adus unu din Timişoara, n-au nici crîsnic, epitrop, n-au nici bani să plătească întreţinerea şi iute or şi trimis popă". Cei animaţi de vizibila îngăduinţă dau din cap şi zic: „na las' părinte, fă pace, că dacă uina Katiţa lu' Căcăroanţa s-o întors la uniţi nu-i pagubă mare, că ai oi destule în turma orientală".

Acu', în acest moment al discuţiei, a sosit vremea să arăt că în vremuri vechi aşa li se spunea ortodocşilor, orientali, iară biserica drept măritoare aşa se şi numea, doar bunicul nevesti-mii, fost el epitrop şef o viaţă, zicea cum că aşa şi pe dincolo „la noi, la orientaşi" şi cum că aşa şi pe dincolo la ei, la uniţi, la baptişti sau penticostali, pe care-i numea generic pocăiţi, pînă cînd, prin trecerea timpului şi prin hărnicie, penticostalii au devenit vizibili şi le-a spus el lor „penticostaşi". Mai era vorba, în vremuri mai vechi, de secta nazarinenilor, nu ştiu mai există ea sau nu, ştiu numai că moş epitropul, bun cunoscător al denominaţiunilor, confesiunilor, cultelor, sau cum se numesc ele, le spunea „năzăricuşi", iară celor care se închinau sîmbetei şi dispreţuiau duminica şi o necinsteau prin muncă le spunea „sîmbătari", fără să folosească, în acest din urmă caz, sufixul în *-iş*, *-aş* (cu uşor iz semantic tolerant mai degrabă decît agresiv) adică „orientaşi", „năzăricuşi", „penticostaşi". La o atentă analiză s-ar putea ca toate aceste sufixări să provină ele prin etimologie populară din mai vechiul substantiv „papistaşi": aceştia fiind strămoşii Papei ăstuia pe care l-a căinat uina Slauca, pe cînd a spus că mai bine i-ar sta acasă, pe lîngă cuina papală, decît prin avioanele din care cu atîta dificultate se scoboară pentru ţeremonii şi cuvîntări. Ar mai fi de spus că, în cazul substantivului „sîmbătar", sufixul îşi are implicită semantic o vădită aplecare spre acţiune, *nomen agentis*, de felul mai des folositelor vorbe precum muncitor sau, şi mai atractiv, director. Sufixul cu care moş epitropul şef denomina pe drept cinstitorii zilei de sîmbătă ar fi să arate că ei militează prin odihnă în această zi şi invers în cea care-i urmează.

Pe de altă parte, dacă nu ştiţi cine-i epitropul-şef vă spun eu: este, adică, acel ins pe care îl vedeţi că merge cel dintîi (păşind puţin ceremonios şi oleacă rutinat) cu tasul (tăviţa aceea din răchită împletită) în care punem noi obolul; de asemenea, el cel dintîi, recepţionează, pregăteşte şi aranjează mesele cele împovărate cu tăvile cu coliva împodobită cu bomboane de ciocolată din Germania, cu banane, cu alte cele. La sfîrşitul sfintei liturghii iese în cerdacul din spate cu o tavă cu păhăruţe, pentru folosul cel de obşte al coriştilor, care se împărtăşesc din ţuica de pomană, zic cuvenitele vorbe care se zic la asemenea momente învăluite în parfumul de rachiu de prune, şi pe urmă strînge ce-i de strîns şi le dă pe toate crîsnicului, adică omului de servici, care le spală şi le pune la păstrare într-un sertar din dulapul acela cu pupitru la care epitropii împlinesc cele de cuviinţă. Aşa să ştiţi şi să spuneţi urmaşilor, ca să se ştie!

Daniel VIGHI

1. Un maidanez de obîrşie incertă (despre care, de altfel, am mai scris), avînd el legată de coadă o sîrmă din vremuri de altădată, pe cînd transformase grădinile în S-Bahn-uri şi U-Bahn-uri.

Poate data viitoare

3 zile, 2 săli, 9 filme, 12 proiecţii*. La o privire rapidă, cam aşa ar arăta cea de-a doua ediţie a „Sărbătorii filmului francez". O ediţie care a mizat pe succesul fără precedent al celei dintîi, din septembrie '99, şi, mai ales, pe inerţia publicului, împărţit, ca şi data trecută, între cele două săli. Nu văd cum altfel să fi convins mîna de cinefili care a mai rămas cu o serie de filme care, în marea lor majoritate, „aveau nevoie de o prezentare". Alta decît cea din caietul-program, limitat la sinopsisuri şi artificii grafice, ignorînd anii de producţie sau „detalii" de tipul César-ului primit anul acesta de Karin Viard pentru rolul din *Haut les coeurs!*

În aceste condiţii, fiecare cu flerul său. N-am ratat superproducţia SF *Peut-être* a lui Cédric Klapisch, care, într-un fel, a inaugurat „Sărbătoarea.." şi rău am făcut. Am fi putut. Ne-am ales doar cu o imagine-şoc – aceea a unui Paris futurist îngropat în nisip – despre care ne place să credem că anticipează iminenta „faudelizare" a Franţei. După cum n-am ratat nici horror-ul *Promenons-nous dans les bois*, vîndut „din gură-n ureche" drept un *Scream à la française*: în fapt, o blîndă antologie a locurilor comune genului. O plimbare prin(tre cîinii din) parcul Ioanid la aceeaşi oră ar fi fost net mai frisonantă.

Mai departe, nu am avut de ales: *Haut les coeurs!* (al debutantei Sólveigh Anspach), urmat de *Comme elle respire...* (de Pierre Salvadori) şi *Un air de famille* (tot de Klapisch). Primul urmăreşte, cu o sobrietate admirabilă, lupta unei viitoare mame, diagnosticată cu cancer la sîn. A doua „prinde" imposibilul din povestea de dragoste dintre o mitomană incurabilă şi un hoţ. Al treilea pune în scenă (inspirat de o piesă de teatru) criza unei familii în care adevărurile plutesc în aer, iar aparenţele atîrnă greu. Trei tururi de forţă pentru protagonistele primelor două (Karin Viard, respectiv Marie Trintignant) şi pentru întreaga distribuţie a celui de-al treilea. Trei filme de facturi diferite, parcurse însă – încă din titlu – de un „curent" comun (*coeurs... respire... air...*). Trei drame care, oricît de mari, au lăsat loc micilor zîmbete. Aceste filme care, în mod normal, „aveau nevoie de o prezentare", au dat suflul ediţiei actuale.

E lesne – la final – de întocmit o listă a filmelor pe care am fi vrut să le mai vedem: *Harry, un ami qui vous veut du bien, Une liaison pornographique, Venus Beauté, La Maladie de Sachs, Le goût des autres, Gouttes d'eau sur pierres brûlantes*, un Robert Guédiguian şi chiar *Pola X*. Poate că organizatorii (Ambasada Franţei şi Institutul Francez) au făcut-o deja. *Peut-être* data viitoare...

Mihai CHIRILOV

* 15-17 septembrie. Cinema Europa şi Sala Elvire Popesco – Bucureşti. *Peut-être, Conte d'automne, Les Palmes de M. Schutz, Haut les coeurs!, Ça commence aujourd'hui, Un air de famille* – o dată. *Comme elle respire..., Promenons-nous dans les bois, Comme un aimant* – de două ori.

imaginarul publicitar

Lumea nemuritoare a publicităţii

Din folclorul copywrit-erilor autohtoni, o „zicătoare" mi-a atras cu precădere atenţia în ultima vreme. Pentru două motive: unul insignifiant şi meschin în raport cu fantezia creatorului şi cu distanţa (să sperăm, doar temporală) care-l desparte de orele de gramatică din gimnaziu şi altul – la fel de obscur – dar ţinînd de cîteva observaţii personale. Primul ar fi că respectivul slogan este „uşor" pleonastic. *Omoară insectele definitiv!* promite reclama la RAID şi am oarecari dificultăţi în a-mi da seama cum vine asta. Le-ar putea omorî şi provizoriu? În fine, poate vrea să spună că le extermină, adică le distruge complet sau le stîrpeşte în masă... Opţiunea pentru varianta concisă, cu putere de impact mi se pare de înţeles, dar ar mai trebui să fie şi corectă.

Sau poate că – şi aici intervine cel de-al doilea motiv care m-a determinat să mă opresc asupra acestui subiect – este (într-o oarecare măsură) şi o problemă generală de percepţie a morţii. Îmi vine să dau dreptate ideii conform căreia postmodernitatea a făcut din moarte un eveniment anodin. Şi nu la moartea insectelor mă refer. La o scară relativă a lucrurilor, ce mai înseamnă *definitiv?*

De altfel, moartea nu se vinde bine, ceea ce face din ea subiect tabu în discursul publicitar aşa cum era în cel comunist sau cum este în orice sistem utopic! „Ideologia" publicitară nu permite scenarii triste. Firma BENETTON a încălcat regula cu cîtva timp în urmă, folosind, într-o campanie *outdoor*, fotografii cu condamnaţi la moarte. A fost un adevărat scandal.

Cu excepţia insectelor, în lumea publicităţii nimeni nu moare (definitiv).

Alice POPESCU

Pagină realizată de Cezar PAUL-BĂDESCU

underground

Vîrste pe cale de dispariţie

Pe zi ce trece populaţia României întinereşte. Un paradox. De născut, se nasc tot mai puţini oameni, numărul avorturilor a crescut. Sînt tot mai puţini tineri. Ponderea lor e dată de algoritmul biologic al Parlamentului. Şi cei mai tineri politicieni au depăşit vîrsta promisiunilor! Iar, dacă e să ne luăm după ciorna listelor electorale, Parlamentul va mai adăuga cinci-şase ani la media de vîrstă.

Tinereţea este o instituţie învechită. Acum se face diferenţa între noii îmbogăţiţi şi cei din vechiul regim. Banii ultimilor par mai siguri şi, în perspectiva vremii, mai cinstiţi. Acum se face diferenţa între bătrînii şi tinerii pensionari. Primii primesc pensii peste salariul mediu. Cei din urmă se gîndesc să emigreze. E păcat să-şi irosească tinereţea primilor ani de pensie pe un bacşiş de mizerie. Neindexat. Pentru că, după cum se ştie, cel puţin pentru o vreme, Guvernul a decis să calculeze pensiile după vechile formule. Care-i avantajează pe (mai) bătrîni. Şi şomerii se împart în tineri, aflaţi încă în primele luni de plată a ajutorului, şi veteranii, care au depăşit orice termen de alocaţie şi fac greva foamei sau se autoincendiază în faţa prefecturilor.

Tinereţea are ceva subversiv. Chiar dacă este subiectul preferat al politicienilor. Însă retorica lor învechită vorbeşte despre o tinereţe demult apusă. Despre o bătrîneţe energică. Politicienii fiind, în mare parte, pensionari de tip vechi, vorbesc despre pensionarii postdecembrişti ca despre nişte tineri. Persiflîndu-i. Cînd daţi peste un capitol doctrinar referitor la tineri, calculaţi media de vîrstă a acelui partid politic. Veţi afla ce înţelege politica prin tineri. Ei sînt utili în campaniile electorale cînd cîntă, dansează şi îşi vopsesc părul în roz, ceea ce bătrînilor nu le-ar da prin cap. Cum să laşi contabilitatea pe mîna unui mutant? Lasă-i să controleze piaţa de *rap* sau *dance*.

Toate legile, hotărîrile sau ordonanţele date spre folosul tinerilor sînt exploatate de bătrîni. Tinerii profită de ele în proporţie infimă. Nu au bani sau sînt mancurtizaţii *new wave*. Cele mai generoase proiecte au un eşapament special, pentru uzul celor versaţi, celor cu experienţă. Priviţi de-aproape: condiţiile pentru a beneficia de o măsură omenoasă (un credit, o locuinţă, o slujbă) sînt concepute în aşa fel încît să nu le îndeplineşti niciodată.

Însă nici tinerii nu vor să aibă de-a face cu bătrînii. Aceştia sînt mai puţini, dar mai capricioşi ca bătrînii copilăriei. Bătrînii de azi sînt tot mai tineri şi mai impulsivi. Uneori dau în mintea copiilor şi devin inegalabil de tineri. Au pretenţii şi pofte nesecate. Dispun de rezerve, pare-se infinite, de pensie şi timp. Au răbdare de păianjen. Au experienţă care face ca eşecurile să vină de la Dumnezeu, iar reuşitele - din valoarea lor (infinit mai mare ca a tinerilor). Cine are bătrîni să-i comercializeze: li se va găsi mereu un loc în viaţa publică. De aceea, printre politicienii tineri, din motive strategice, e la modă bătrîneţea. Ei îi adoră pe bătrînii lor şi vorbesc despre aceste sentimente în toate ocaziile publice. Le invidiază experienţa, tenacitatea, eficienţa. Le evocă fragilitatea şi sînt cuprinşi o panică feromonală cînd îi simt în apropiere. Vorba lor anagramează în toate chipurile bătrîneţea, ca pe un nume de iubită.

Ceea ce încurcă şi mai mult lucrurile este faptul că mulţi bătrîni rămîn cu mintea la vîrsta lor preferată. Se întorc mereu la locul faptelor. Le repetă. Iar printre tineri, graţie educaţiei, mediului, instinctelor, bîntuie o epidemie de progeria. Pentru a răzbi, tinerii se îmbătrînesc folosind trusa de farduri a bătrînilor, în vreme ce aceştia, din motive care ţin de iraţional, încearcă să ţină pasul. Aşa se naşte clasa biologică de mijloc: românul de vîrstă medie, bun la toate, la fel de (ne)priceput şi în ale bătrîneţii, şi-n ale tinereţii, acrit de eşecuri şi încrezător în steaua lui norocoasă. El adoptă, de la caz la caz, seriozitate de maestru sau frămîntări de novice, se scuză spunînd că e la început de drum însă cere postul şi funcţia care i-ar permite să acumuleze experienţă. Nu e nici prea-prea, nici foarte-foarte, mai degrabă călduţ şi maleabil. I se citesc grijile în repeziciunea cu care duce la bun sfîrşit toate naufragiile. Îşi asumă răspunderea şi, metis cum e, toate sacrificiile.

De aceea, pentru bătrînii autentici, românul de vîrstă medie este un pericol. Este plantat pe o linie moartă, într-un birou îndepărtat, i se cer absurdităţi şi este concediat din te-miri-ce. Şi atunci, se întreabă demografii, dacă nici tineri, nici bătrîni şi nici oameni de vîrstă medie nu mai sînt de găsit, cine mai trăieşte în România?

Sorin ŞERB

ANATOMIA COLECŢIEI

Într-o lume agitată cum e cea de astăzi, colecţionarii par nişte indivizi ciudaţi. Unii chiar aşa sînt. O colecţie de colecţionari ne relevă acest lucru cu prisosinţă. Totuşi, cele adunate de ei pot spune multe: despre însemnătatea obiectelor în diverse etape ale istoriei personale şi colective, nu prea îndepărtate. (A. M.)

Despre fluturi şi oameni

După blocuri eram noi. Majoritatea. Jucam fotbal pe străzile prăfoase, alergam printre arcuri de fier şi capace de closet, ne căţăram pe maldărele de moloz, exploram case părăsite, le priveam dărîmîndu-se, bubuiam şpreiuri pe cîmpul de gunoaie. Unii erau mai curajoşi, alţii mai smiorcăiţi, unii erau tălîmbi, alţii hazoşi, unii ţineau cu Steaua, alţii cu Dinamo, se lăsa înserarea, se aprindeau luminile.

Toţi eram la fel. Colecţionam îndrăciţi cartoanele de la chibrituri sau ţigări, cutii de bere, învelitorile de la bumboane, ciocolată sau gumă, era un joc cu portofelul pe care-l jucam, ajungeam acasă mînjiţi de noroi din cap pînă-n picioare, era tîrziu, ne culcam. Pe atunci, asta era totul. Fiecare dintre noi decupa fluturii de pe cutiile de chibrituri, cei coloraţi aveau zece puncte, ornithoptera priamus-poseidon avea cincisprezece, timeloea maculata-formosana, cinci, le strîngeam într-o grămăjoară, trăgeam un cerc cu creta, o linie la zece paşi, de acolo aruncam cu portofelul, fluturii zburau din cerc, se împrăştiau pe asfalt, îi cîştigam, mizam din nou, trei fluturi a cincisprezece puncte sau un poseidon, colecţiile deveneau fantastice, trei sute de cartoane de chibrituri, erai un rege, făceai schimburi cu hîrtii de gumă din America, se numea fericire.

Pe urmă au apărut surprizele de la gumă. Cinci lei, de la ţigani, „să nu luaţi, copii, că bagă droguri înăuntru", ne ziceau învăţătoarele, unele erau cu maşini – Turbo, altele cu fotbalişti – Cin-Cin sau Final. Cumpăram cîte şase gume, le mestecam pe toate odată, creştea un balon imens, dulce, odată spart ne acoperea toată faţa. Erau şi Lăcătuş şi Hagi, valorau enorm, la numărul patruzeci şi doi din Final albastru găseai echipa României, eu o aveam de opt ori, primeam cîte trei surprize pe ea, maşina Vector putea ajunge la patrusute douăzeci de kilometri la oră, cea mai tare, Mc Laren, numărul o sută şaisprezece, avea trei sute treizeci cai putere, aveam toată colecţia de Turbo, Final şi Cin-Cin, o priveam în fiecare seară, eram un rege, apoi, în curtea şcolii mi le-a furat un băiat mai mare, repetent, le-am pierdut la jocul cu portofelul, le-am vîndut. Colecţia mea nu mai avea nici un sens. Mă făcusem mare. Şi eu eram toţi.

Mi-am dat seama, mai tîrziu, că firescul magic al copilăriei are o legătură tainică cu toate aceste cartonaşe şi învelitori şi surprize, că odată ce ai ajuns la maturitate se cască nişte diferenţieri urîte, corecte şi false, că se pierde nu atît ideea de colecţie, cît bucuria aceea a tuturor, egalitatea copiilor de după blocuri. În locul bucuriei rămîne doar un surogat năclăios, specific oamenilor mari, al plăcerii şi al satisfacţiei personale. Colecţiile se pot naşte acum din singurătate sau plictiseală, devin serioase, tablouri, monede antice, fluturi adevăraţi, sînt manii, preocupări tăinuite, refugii ale unei existenţe obositoare, reverberaţii, poate, ale copilăriei uitate, iar uneori, de aici se naşte reportajul, cazuri de întîrziere mintală.

Astfel, închis în odaia sa mohorîtă, divorţat şi fără copii, Pavel Neagu e cunoscut de foarte puţină lume în Sinaia. Unii dintre vecinii săi spun că e nebun, că nu vorbeşte aproape cu nimeni, că „îl ştiu de mic şi era normal, da' s-a ţăcănit cu timpu', ce să-i faci". În orice caz, Pavel e un nebun blînd.

Prin '78, după ce l-a părăsit nevasta, a început să scrie în primul caiet. Ploua afară, să ne-nchipuim asta, iar în cameră tăcerea reverbera în glasul lui Ion Ghiţulescu comentînd FC Bihor – Dinamo. Atunci, Pavel Neagu a scris numele celor douăzeci şi doi de jucători, ale rezervelor, ale arbitrilor, la centru Mircea Salomir, numărul spectatorilor din tribună, şase mii, condiţiile meteorologice. Apoi, la fel la toate cele opt meciuri.

În minutul douăzeci şi patru, corner pentru Sportul Studenţesc, Marcel Coraş centrează pentru capul lui Paul Cazan, mingea trece milimetric pe lîngă stîlpul porţii din stînga apărate de Toader, în Sinaia plouă, offside la Timişoara, golul este anulat, scor final 3-2, dublă Cămătaru, Pavel Neagu scrie, săptămînă de săptămînă, fotbal minut cu minut, caietul se îngroaşă, încă unul, campionatul s-a terminat, începe altul, acum nu mai plouă, toate fazele s-au strîns în peste două sute de caiete, o bibliotecă întreagă, „e colecţia lui, dom'le, e plăcerea lui, n-are nimic la cap", Pavel Neagu cu urechea lipită de radio scrie, anul 2000, lumina ciudată a înserării foşneşte prin odaia mohorîtă, colecţionar, fluturi, *parnassius discobolus-insignis*.

Matei FLORIAN

Trei sertare

Nu va fi vorba aici de un colecţionar savant, expert, din aceia isterizaţi de orice licitaţie serioasă a mapamondului. Ionuţ Crângaş este un colecţionar simplu, încă student, descoperit de mine graţie unui anunţ minuscul, într-un cotidian. Ionuţ îşi vinde colecţiile. Ce anume? Nu ştiu. Dar...

Mama lui Ionuţ se retrage, închide uşa învelită de un uriaş poster Air Jordan. Eu am rămas în picioare, în mijlocul camerei, cu cafeaua în mînă şi cu geanta pe umăr. Spaţiul este mic, teancuri de cărţi, reviste, casete, CD-uri pe jos si pe pat. Pe masă tronează un calculator desfăcut, înconjurat de piese minuscule, fire, schiţe de circuite (cred). Ionuţ îmi arată partea de jos a bibliotecii, sub televizor: „Astea sînt! Trei sertare pline cu tot felul de drăcii care la vremea lor mi s-au părut nostime. Aşa era pe atunci." Sînt trei sertare lungi, cu mînere pe mijloc. În ele ar putea sta foarte bine lucrurile împrăştiate prin cameră, însă Ionuţ nu a vrut să renunţe la destinaţia lor originară, aşa cum a stabilit-o de cînd e cumpărată biblioteca. Mă aşez pe mochetă, în faţa sertarelor, alături de Ionuţ, şi el îl trage mai întîi pe cel de lîngă podea: ambalaje de ciocolată, de acadele, gumă de mestecat, pungi goale de cafea, de condimente pentru mîncare, cutii de săpunuri frumos pliate sau decupate, cutii de chibrituri, pachete de ţigări – de la Marlboro şi Kent pînă la Kosmos şi Golf – chiar şi o cutie de trabuc. Ionuţ priveşte cînd la sertarul desfăcut, cînd la mine, aşteptînd o reacţie. Urmează explicaţiile lui: „Şi înainte de '89 tata lucra cu zidăria în alte ţări. Îmi aducea şi el ce putea, ce-l lăsau şi ăia să ia. În clasă, la şcoală, au început să circule ambalaje de-astea. Se cumpărau, se făcea schimb. De exemplu cutia de trabuc i-a lăsat pe mulţi cu gura căscată. Puteam să iau pe ea cinci pachete cartonate de ţigări. Goale, bineînţeles. Nu am dat-o. Era un trofeu! Cu atît mai de invidiat cu cît eu puteam demonstra că sunt primul ei proprietar, deci şi cel ce a consumat produsul". Şi Ionuţ, pentru a mă convinge şi pe mine, desface cutia, o răstoarnă şi din ea cade... un chiştoc de trabuc. Zîmbeşte, mi-l dă să-l pipăi. Veritabil. „ Nu tot ce vezi aici a fost al meu de la început. Multe sînt îndelung negociate şi luate la schimb. Unele sînt aduse de tata. Aducea mai mult săpunuri, *spray*-uri, gumă de mestecat, ciocolată şi haine. Cu plecările pe care le-a avut, prin '85-'87 eram un copil privilegiat... ţin minte şi-acum primul borcan de ananas..." Amintirile copilăriei ies la iveală odată cu ambalajele de Fa şi Milka („am primit-o într-un an de Crăciun..."), de Vegeta şi Camel. Ionuţ împinge antinostalgic sertarul şi îl deschide pe cel de-al doilea. Greu, scîrţîie din toate încheieturile: două teancuri, unul lîngă celălalt, de reviste. În primul teanc sînt numai reviste *PIF*, în al doilea, deasupra, *RAHAN* – şase numere. Sub ele – reviste sovietice, cîteva *Spoutnik*-uri, două sau trei ziare *L'Equipe*. „Cu astea am învăţat eu franceză – şi îmi arată *PIF*-urile. Astea le-am avut în ţiplă, astea mai de jos sînt luate la schimb sau cumpărate". Revistele sînt de vînzare: 10.000 de lei *PIF*-ul, 30.000 *RAHAN*-ul. Dacă le iau pe toate îmi face reducere. Are nevoie de bani. Demolarea chioşcurilor au transformat-o pe mama lui în şomer: „Îmi mai ieşea cîte ceva că aduceam marfă din en-gros şi mama o vindea pe aceeaşi factură. Acuma..."

„Se procurau greu revistele. Nu se împrumutau aproape deloc, sau în cel mai bun caz cu altă revistă la schimb. Pe-astea care le vezi aici le-am strîns în cîţiva ani. Înţelegi ce-ţi vînd eu? Uite, pentru asta n-am dormit cîteva nopţi! Un coleg mi-a cerut pe ea două reviste obişnuite şi două Sarjah-uri, timbre arăbeşti. I-am dat că uite... la mijloc are poster. Era o nebunie cu posterele atunci, un adevărat trafic."

În sfîrşit al treilea sertar. Îl deschide uşor, să nu trezească pe cineva adormit acolo. Cu mişcări atente scoate o pungă în care se află împachetat *Omagiul*. Cu un zîmbet larg nu-l lasă din mînă şi începe să-l răsfoiască pentru mine. Degetele lui cu unghii roase întorc filele de la colţ, aşa cum se procedează cu orice document. „Un prieten de-a lu' văr-miu a zis că-mi dă 500 de parai pe el. Îl mai păstrez. Peste zece ani o să fie o avere." Lasă cartea deoparte, continuă: „Ăsta e un fel de sertar roşu. Uite ce mai am aici!" Şi îmi arată şnurul roşu, de comandant de grupă, cravată, carnet, insigne, ecusoane toate ale unui fost pionier. Cravata este două sute de mii „că are şi inel", ecusoanele – 50 de mii, orice insignă 30 de mii. Într-un colţ al sertarului cîteva articole decupate – despre Bruce-Lee, ninja şi alţi luptători, brelocuri cu femei dezbrăcate, un pachet de peste 100 de cartele telefonice „de la mama lor, din Italia". Cartelele, viu colorate, cu diverse reclame sînt 10 mii bucata. Povestea lor e complicată şi lungă – cu ele a sunat timp de un an unchiul unui bun prieten, unchi plecat „pe şest" în Italia şi care dorea să ştie de copilul lui nelegitim, făcut cu o profesoară de engleză. Dar cine ţine cont şi de poveştile astea? Se vinde lucrul în sine.

Rămîn cu Ionuţ în faţa *sertarului roşu* şi discutăm despre o licitaţie fabuloasă în care se vînd, în primul rînd, poveştile lucrurilor: „Da' istoria *Omagiului* cine o mai ştie? Că doar n-o fi început cînd l-am cumpărat eu de la dirigă. Asta e lungă rău... se plictiseşte lumea în sală... ia preţ mic."

Cătălin MANOLE

Pagină realizată de Andrei MANOLESCU

sînt la curent cu...

Cristi Stanciu şi Matze

E Matze cu *tz*, ca să fie citit de oameni indiferent de naţionalitate. Au fost mai multe nume, care să fie româneşti, şi eram cu Lucian Stan, azi DJ Vasile, şi ne-a plăcut. Matze e neaoş, românesc, înseamnă întortocheat, cîteodată pute, ascuns înăuntru, lung, dens. De fapt, muzica vroiam să fie aşa, ca mine, cel de atunci... rău, dizgraţios la vedere. Eu şi DJ Vasile am avut, asta era gîndirea atunci, două piese, apoi, de ce să n-avem o trupă? După aia am rămas singur, cu nebunia şi conceptul. E un proiect în construcţie permanentă, mult experiment, sunet, cu politică prin el, că pute. Mai nou, tot vorbeam de arhitectură variabilă, acum fac un pic de electronică. Mi-ar fi plăcut dur, după aia am vrut ideea. Am voci, să zicem... ascult voci peste tot, radio, teve, orice poate da idee. Pornesc de la voci ce ar putea constitui ideea piesei, dacă mă simt confortabil. După voce îmi dau seama dacă am nevoie de ceva mai dur, mai rece, aşa combin. Uite, o să-mi apară „Ultima găină a Europei", acolo îmi place un pasaj urlat „Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie, ţara mea de glorii, ţara mea de gargară? Să scap de anemie! O nouă baterie!" Şi mă gîndesc la pilele electrice, ştii, o maşinuţă trage greu, îi pui alte baterii. Ascult cu sampler, cu computerul lîngă mine. Şi lustruiesc zile în şir. Cînd simt că e rotundă, cînd simt că şochez. Am prieteni ce lucrează în reportaj şi iau voci de la ei. Mă las dus, las să meargă lucrurile. Fără haosul acesta din jurul meu n-aş putea, pentru că din haos aleg cuvintele şi muzica. Alergătura, lipsa de timp mă fac să mă simt în priză. Am obţinut primul premiu împreună cu NaturalSoftKillers, la RFI. Proiectul e un pic altceva. În NSK sînt Matze, DJ Vasile şi Electric Brother, un pic mai accesibilă muzica, între underground şi pop. Ingredientul către pop e house, ingredientul către înăuntru e jazz.

Eugen ISTODOR

P.S.: Urmăriţi data viitoare povestea „Casei VERDI".

roluri

Mediocraţie

Mediocraţia ar fi să însemne puterea mass-media, ba, aş zice, atotputernicia mass-media, căci, în zilele noastre, presa scrisă, vorbită şi cine-vorbită depăşeşte ca forţă de influenţare, insinuare, persuadare şi disuadare socială guvernul, parlamentul, justiţia, armata, poliţia, şcoala, partidele politice, biserica, sindicatele, grevele, manifestaţiile şi cîte s-or mai intitula sau auto-intitula *puteri*. Mass-media (ştiu că sintagma e la plural, dar o voi folosi ca un substantiv, adaptat limbii române, la singular) impune legi şi miniştri, vedete politice, artistice, sportive, dispune anchete şi dezvăluiri, demite miniştri şi preşedinţi de stat, ne învaţă cum să ne îmbrăcăm, să mîncăm, să ne îngrijim trupul şi sufletul, să facem copii în dormitor sau in vitro, să vedem teatru, cinema, expoziţii, să trăim, să murim şi chiar să descoperim ce se întîmplă după ce murim. Mass-media a reuşit să strîngă fonduri pentru sinistraţi, să determine ajutorarea handicapaţilor, să stimuleze sau, dimpotrivă, să veştejească mineriade (aici am în vedere pluralul şi, firește, diversitatea posturilor de transmisie şi a ziarelor), să mobilizeze protestul mulţimii împotriva găinarilor de la Caritas, SAFI şi FNI, împotriva birocraţiei nocive şi mito-maniei forurilor olimpice internaţionale etc. N-a reuşit însă, ca în ţările cu democraţie stabilă, să provoace demisii politice, tocmai fiindcă toate celelalte puteri sînt slabe, concesive, complicitare şi o duc prost cu democraţia, ceea ce scade, şi nu creşte, puterea legii. N-a reuşit, între altele, şi fiindcă se lasă prea uşor sedusă de senzaţionalul pur, gratuit sau de ataşamentul impur, ne-gratuit faţă de unele partide politice, fiindcă reciclează limba de lemn, se exprimă adesea într-un limbaj insipid, trivial sau kitsch, împănat cu clişee, care circulă, ca viruşii, de la un post de televiziune la altul, de la o gazetă la alta. Deşi mediocraţia rămîne cea mai mare putere din statul nostru, ea este o mediocraţie, cu valoare omonimă, venind de la medio-critate.

Dumitru SOLOMON

AVEŢI ÎNCREDERE ÎN *NEWSWEEK*, ÎN CONTEXT ŞI ÎN PALOŞUL GROS (SCENE EXPLICITE)

● În parcul de distracţii din Herăstrău există un tren pentru copii botezat *Omidé* care se opreşte sistematic la jumătatea celei de-a treia ture. Un mecanic blond-scandinav escaladează mini-şinele, desface botul colorat al locomotivei şi începe să meşterească prin măruntaiele omidei paralizate. În răstimpuri, privind la părinţii de pe peron, exclamă vioi şi preocupat: „Aveţi încredere în români!". (**S. S.**)

● Omagiile vin de unde nu te aştepţi. *Newsweek*, 2 octombrie 2000: „În California, în New York şi în multe alte state, demonopolizarea industriei electrice a început nesigur, iar notele de plată ale electricităţii zboară mai sus decît gimnastele din România". (**M. B.**)

● Iată ce se mai poate găsi pe piaţa românească: ŞNIŢEL PORC PANE ŞTEFANIA SEMIPREPARAT DE CALITATE. Atenţie: este vorba despre un singur articol, iar enumerarea de mai sus este denumirea. Produsul, de altfel gustos, demonstrează cît de complexe pot fi conexiunile dintre termeni şi înţelesurile „de context" ale fiecărei permutaţii din cadrul seriei. Să fie oare aceasta o nouă strategie de marketing? (**M. M.**)

● Un puşti de vreo patru ani îi cînta pe stradă mamei sale: „Sînt Făt-Frumos şi am paloşul gros..." Mama era încîntată; dacă nu chiar măgulită. (**C. P.-B.**)

● Postul public de televiziune Raiuno a difuzat, în cadrul unui reportaj despre pedofilie transmis la telejurnalul de seară, cîteva imagini cu scene explicite de sex cu copii, preluate de pe Internet. Au apărut imediat proteste, astfel încît directorul departamentului de ştiri, Gad Lerner (un foarte apreciat jurnalist) a considerat normal să demisioneze, pentru că nu şi-a făcut datoria de a supraveghea conţinutul programului respectiv. Numai că totul a degenerat într-o dispută politică: partidele de dreapta îl acuză pe Gad Lerner pentru opţiunile sale de stînga, în alocuţiunea sa de adio, transmisă în direct, Lerner l-a acuzat pe preşedintele comisiei mass-media din Parlament (de dreapta) că a încercat să pună pile pentru un angajat al Raiuno, iar partidele de stînga cer demisia preşedintelui comisiei mass-media. După o săptămînă, toată lumea a uitat, de fapt, de unde s-a pornit. Jurnalistul care a făcut reportajul împricinat şi-a cerut scuze şi lucrează mai departe. (**M. V.**)

AVEM DE ALES ÎNTRE UN DESTIN IEFTIN, CIORAPI ANTISEISMICI (OBIECTE DE CULT) ŞI VIRGINITATE

● Mulţumim pe această cale emisiunii „Vrei să fii miliardar?" care ne-a asigurat o publicitate neaşteptată – fie ea şi dubioasă ca inteligenţă – propunîndu-i unui candidat să găsească răspunsul corect la întrebarea „La ce publicaţie a fost redactor Mihai Eminescu?". Omul avea de ales între: *Timpul, Scînteia tineretului, Gazeta sporturilor, Dilema*. Era prima întrebare. S-a cîştigat un milion. Roşim de bucuria unei reclame neplătite. Şi de jenă. (**R. C.**)

Cu ochii-n 3,14

● Campania publicitară pentru Nova Brasilia are un premiu al mileniului prin care o persoană va avea tot ce-şi doreşte: un apartament, o maşină şi un cont „de milioane" în bancă. Şi pentru că sloganul este: „un destin împlinit", cîştigătorul va primi şi o bursă în SUA. Totuşi, ce se va întîmpla dacă este sculer-matriţer? Va oferi Nova Brasilia o bursă în America pentru prelucrare prin aşchiere? (**C. G.**)

● În mai vechea noastră „capitală" Istanbul, atunci cînd Hagi dă gol pentru *Galata*, veşnicii negustoraşi români pot cumpăra mai ieftin. Şi se fac reduceri. Turcu' plăteşte. (**A. M.**)

● La ora douăsprezece noaptea, în acelaşi Istanbul, un vînzător ambulant de ciorapi m-a oprit pe o stradă să-mi vîndă ceva din marfa lui: ieftină şi înşirată pe un carton lung purtat pe umăr. La fel ca usturoiul pe funie care se vinde în pieţele noastre. N-am cumpărat nimic. Plimbîndu-mă, la cîteva străzi distanţă, m-am întîlnit din nou cu el. Iarăşi a vrut să-mi prezinte ciorapii lui de pe carton. La douăsprezece şi jumătate noaptea. Neobosit. Unii nu-şi cîştigă pîinea prea uşor. Perseverenţa e însă baza supravieţuirii lor. (**A. M.**)

● Un jurnalist independent, Dan Doran, din comuna Puieşti, sat Lăleşti, judeţul Vaslui, care s-a hotărît să candideze la funcţia de preşedinte al României, aduce la cunoştinţa cetăţenilor ţării că a demarat campania de strîngere a semnăturilor. Din proiectul său de „scoatere a ţării din criză", ziarul *Naţional*, nr. 1014, publică vreo cîteva puncte privitoare la „antisecetă", „antiinundaţii", „programul antiseismic". Foarte interesant ni se pare punctul 19: „Învăţămîntul obligatoriu va dura 8 ani. Copiii care nu îşi încheie studiile obligatorii vor fi cazaţi în colonii speciale pînă la absolvire, iar părinţii acestora vor face puşcărie". (?!) „(...) după mine vreau să se spună: Burebista, Decebal, Traian, Gelu, Mircea, Ştefan, Corvin, Ţepeş, Mihai, Cuza, Tudor, Ferdinand – Doran". Lista persoanelor cu imaginaţie cam înfierbîntată care s-au hotărît să fericească România rămîne deschisă. (**T. C.**)

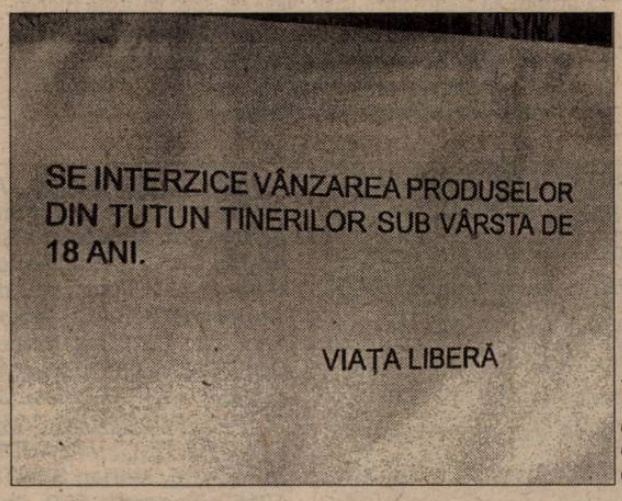

© S. Sacagiu

● Tocmai la apogeul campaniei anticreştine duse de *mafia globalistă occidentală* – v. scandalul Articolul 200 *vs* Sinodul BOR –, iată că pică şi vestea năucitoare: „Cu sprijin de la UE, bisericile din România îşi vor putea face inventarul obiectelor de cult pe calculator" *(Adevărul,* 3 oct. a.c.). Semn că tot e bun şi Occidentul ăsta de ceva. (**A. C.**)

● Dintr-un ghid al Cetăţii Eterne (în limba engleză): „Warning Warning Warning / Aveţi grijă de lucrurile dvs. pe toate liniile de autobuze, în special pe linia 64. Mulţi şi-au pierdut aici obiecte de valoare, paşaporturile, virginitatea ş.a.m.d..." (**a. l. ş.**)

NOAPTE ÎN CONTAINERELE DE GUNOI VOCALE

● Cărţile pentru copii apărute la noi, dar adaptate după producţii occidentale, suferă de corectitudine politică inadecvat adoptată. În volumul *Noapte bună, copii*, apărut la editura Egmont, o parte din personaje sînt de culoare, sau african-americani; ceea ce nu-i împiedică să-i cheme Mihai, Angela, Corina sau Camelia. De asemenea, pentru a evita discriminările, copiii şi părinţii arată la fel: rubiconzi şi zîmbăreţi. (**I. P.**)

● Văzînd cu cîtă halucinantă tandreţe se tutuiesc, ore întregi, la miez de noapte, oameni politici care în urmă cu 10 ani nu se scoteau din: „ticălosule!", „jigodie!", „neocomunistule!", „legionarule!", cum fac cu drag schimb de icoane, cruciuliţe şi delicateţuri, cum se trezesc pe aceeaşi baricadă uitînd de containerele de gunoi din care-şi televizau blestemele, ne cuprinde şi pe noi un dulce şi păcătos împăciuitorism, ajungînd să ne întrebăm: nu se poate face oportunism cu mai multă decenţă? nu se poate introduce în carierism o doză mai mare de discreţie? n-a venit vremea unui minim de inteligenţă în săvîrşirea unei porcării? (**R. C.**)

● Dintr-un afiş lipit pe nişte ziduri nevinovate, aflu că Bestial Darkness Distro (filiala din Bucureşti a casei de discuri Bestial Records) a prezentat în rockoteca „Le Noir", sîmbătă, 30 septembrie a.c., un concert susţinut de KRATOS, MARSYAS şi COMANDORUL HOISAN. Tot pe afiş se spunea că „înaintea începerii concertului, va putea fi vizionată o casetă video cu momente din activitatea Comandorului Hoisan". N-am ştire ce fapte măreţe, demne a fi imortalizate pe o casetă video, va fi săvîrşit comandorul, însă cîteva din faptele sale vocale mi-au ajuns la urechi prin mijlocirea unei casete audio semnate de el şi purtînd titlul „Onoare, suflet şi credinţă". Citez (şi rog hîrtia să mă scuze pentru ce scriu pe ea): *„Spre camerele de gazare, / Cuptoare şi spînzurători / Şenila tancului să taie / Cohorte de asupritori"*. Acest minunat îndemn, izvorît (se vede treaba) dintr-un suflet pur şi dintr-o credinţă curată, este zbierat în piesa „Marşul Comandorului". Spre o mai deplină edificare, iată şi alte titluri: „Vergeltungswaffen (Arme de represalii)", „Urăsc", „Echipa morţii". Într-adevăr, bestial: oroare, muget şi dementă... (**D. S.**)

Apostol, dascăl, profesor

– convorbire cu prof. Florin IONIŢĂ, liceul „Iulia Hasdeu" –

O formulare amuzantă ne recomandă „să numim pisica-pisică", aşa cum alta, mai serioasă, ne invită să spunem lucrurilor pe nume, privindu-le în lumina adevărului. Căutarea sinonimelor nu-i totdeauna o ocupaţie deplin inocentă. A numi, bunăoară, cadrele didactice „apostoli", ar fi măgulitor, dacă asta n-ar însemna, implicit, şi îndemnarea lor spre apostolat, spre asumarea voluntară a unei misiuni dificile, îndeplinite cu abnegaţie, ceea ce nu li se pretinde acum altor categorii profesionale. A le spune „dascăli" nu garantează că preţuim oamenii şcolii mai mult, pornind de la sensul vechi al cuvîntului, acela de savanţi, învăţaţi, îndrumători. Poate, fără s-o recunoaştem direct, căutăm nişte inşi capabili să dăscălească tînăra generaţie, adică s-o ţină în frîu în chip tradiţional şi liniştitor. N-ar fi mai bine să-i spunem profesorului de liceu profesor şi să căutăm a afla ce reprezintă astăzi această meserie, cu toate ale sale?

Efecte (deloc) secundare ale unor campanii

Stimate domnule Florin Ioniţă; în ce măsură mai este astăzi profesorul de liceu un model pentru societate? Ar mai fi acest model cu adevărat necesar?

Profesori model, de felul celor din perioada interbelică, dintre care unii au mai supravieţuit pe ici pe colo, pînă pe la finele anilor '60, n-au cum să mai fie astăzi. Motivele sînt numeroase: informaţia e mai variată, modelele pot fi culese dintr-o mulţime de locuri şi, cred eu, n-ar mai fi necesar un astfel de model acum. Desigur, cîteodată putem avea nostalgia lui, dar asta nu schimbă lucrurile.

În perioada de care vorbiţi, profesorul de liceu era totuşi cineva. Nu cumva unul din motivele care au dus la erodarea prestigiului cadrelor didactice a fost tocmai campania de culturalizare rapidă, alfabetizarea? (Vezi paginile din Risipitorii *lui Marin Preda)*

Cînd am intrat eu în meserie – am terminat facultatea în 1970 şi am fost 4 ani profesor la o şcoală din comuna Borcea, o aşezare de pe malul Dunării, spre Feteşti – campania de alfabetizare se terminase, dar se ajunsese la generalizarea învăţămîntului de 8 clase. Trebuia să aducem neapărat la şcoală copii care nu aveau nici un fel de interes pentru carte, aşa cum nici părinţii lor nu aveau acest interes, şi-i opreau pe copii în gospodărie, la muncă. Era nevoie să mergem la ei acasă, să-i convingem, să insistăm, să-i rugăm să vină la şcoală de două-trei ori măcar, ca să poată obţine hîrtia, certificatul de absolvire.

La recensămîntul animalelor, al păsărilor de curte aţi fost trimis? Note de trecere activiştilor locali care-şi completau studiile, sau miliţienilor, a trebuit să daţi?

S-a întîmplat să nu particip la recensămîntul animalelor, deşi asta a fost o obligaţie a cadrelor didactice, prelungită pînă spre anii '80. Chiar dacă nu din experienţă directă, cunosc totuşi situaţia profesorului care, după ce fusese obligat să treacă pe cei de care pomeniţi, era apoi dispreţuit de ei. Dispreţuit dintr-un sentiment de inferioritate sau din invidie? Cred că, mai curînd, din sentimentul de inferioritate. Bănuiesc că îşi dădeau seama, instinctiv, că, deşi au putere, sînt mai prejos decît amărîtul de profesor. Şi-atunci era nevoie să plătească într-un fel. Lucru care nu s-a întîmplat cu medicul: de el şi de preot ai totdeauna nevoie. Dar de un profesor, odată ce ai depăşit momentul şcolii, nu-ţi mai pasă, poţi să-i plăteşti cu vîrf şi-ndesat.

În sens figurat, desigur. Fiindcă profesorii, cadrele didactice, în general, reprezintă o categorie prost remunerată – şi nu numai la noi.

După părerea mea, cel mai grav nu este atît nivelul salariului unui profesor cu vechime mare, ci al debutanţilor. Cel cu vechime mare are, să zicem, un salariu cît de cît decent. Dar la acest salariu ajungi după 30-35 de ani de profesie. Asta face, efectiv, ca tineretul să ocolească meseria, pentru că nu poţi să supravieţuieşti 10-15 ani din viaţă cu un salariu care, acum, la un debutant, trece cu foarte puţin de un milion de lei. Omul trebuie să fie zilnic corect îmbrăcat, să se ţină la curent cu noutăţile disciplinei sale, să-şi cumpere cărţi etc. Şi-atunci, profesor de liceu este, de obicei, cineva care fie are o mentalitate livrească de „apostol", cît de puţin măcar, fie cineva care n-are încotro.

De la fatalitatea repartiţiei la catedrele vacante

După revoluţie unii jurnalişti de succes sau oamenii care lucrează în televiziune, în agenţii de publicitate, în sistemul editorial s-au recrutat nu din rîndul filologilor, al sociologilor sau istoricilor, ci dintre foşti ingineri, fizicieni, electronişti ş.a. Înseamnă că mulţi dintre aceştia, deşi îi atrăgeau alte discipline, au urmat facultăţi tehnice, de frica repartiţiilor obligatorii, în cine ştie ce colţ uitat de ţară. Sînt acum şanse ca în lumea didactică să intre cei cu adevărat interesaţi de această profesie?

Teoretic, aşa ar merita să stea lucrurile. Dar, după '90, stau exact pe dos. Şi nu e doar un moment de tranziţie, din păcate. Acum, nu mai ai nevoie de repartiţie, poţi să intri în învăţămînt într-un oraş mare. Eu sînt profesor de limba română la liceul „Iulia Hasdeu": ei bine, nu ne vin oameni tineri. Probabil nu sîntem singurul liceu în situaţia asta. Avem catedre vacante, unde predau fie pensionari, fie suplinitori vîrstnici. Este o noutate anul acesta că avem cîţiva colegi tineri.

Ce catedre rămîn vacante?

Mai toate; practic, toate catedrele suferă. Poate mai puţin matematica, unde este o ofertă care echilibrează cererea. În rest, cazuri dramatice, la limba română în special. Fluctuaţia e mare: anul acesta vine cineva să predea un an, în cel viitor vine altcineva ş.a.m.d. Printre profesorii pensionari care vin la şcoală sînt oameni absolut remarcabili, dar ai nevoie de un nucleu stabil de cadre didactice. Pensionarii care predau diferite discipline sînt oameni cu o experienţă deosebită, însă la un moment dat, trebuie să-i înlocuieşti: cu cine? Cu oameni tineri, care, sigur, n-au cum să fie foarte buni profesori de la început. Meseria aceasta nu se învaţă la facultate. Înseamnă experienţă, iar ea se cîştigă în durată. Dar tinerii nu vin sau nu rămîn în învăţămînt din motive de salarii.

Sau, poate, în afară de asta, fiindcă acum nu mai înseamnă foarte mult să fii profesor? Nu cumva marile succese nu se mai leagă azi neapărat de prestigiul unei diplome?

Şi asta. Sau, altfel spus, diploma nu te mai leagă neapărat de o meserie. Poţi să fii informatician şi să te ocupi de marketing, să ai diplomă de sociolog, dar să devii om de afaceri. De fapt, studiile universitare – cu cîteva excepţii, medicina, farmacia, arhitectura – îţi deschid ceva mai mult mintea după ce ai terminat liceul. Dar nu înseamnă că prin ele te vei specializa strict în domeniul înscris pe diploma de absolvire a facultăţii, dacă poţi să faci şi altceva.

Fiindcă în ultima jumătate de secol la noi învăţămîntul a trecut prin ceea ce a trecut, poate că el nici nu mai cuprinde cu deosebire doar oamenii cu o reală vocaţie pedagogică, nu credeţi?

Ar fi chiar frumos ca şcoala să aibă numai cadre didactice de vocaţie. Realist privind lucrurile, cred că vocaţia ţi-o găseşti la un moment dat, în timp. Mi-e greu să presupun că la 20-23 de ani poţi să spui că ai vocaţie pentru cariera didactică. Ai, să spunem, doar o anumită disponibilitate, atît. Apoi îţi găseşti vocaţia sau nu ţi-o găseşti niciodată, şi rămîi în afara spiritului meseriei toată viaţa. După părerea mea, însă, învăţămîntul ţine şi nu ţine în mod absolut de chemare: învăţămîntul se învaţă.

Catedra, clasa, manualele

De zece ani încoace lumea nu se mai fereşte să vorbească liber, să intre în conflicte, să-şi expună tranşant părerile personale. Cum se reflectă toate acestea într-o cancelarie de liceu?

Fac o mărturisire care poate surprinde: mă simţeam mult mai legat de cancelaria de dinainte de '89. Am fost, mai bine de 15 ani, profesor la un liceu de aviaţie din Băneasa. Condiţiile de muncă erau cumplite: frig, dificultăţi de transport, multe mizerii inerente regimului ceauşist. Se crease însă între noi o legătură extraordinară. Ne simţeam – şi eram – un grup social, aşa cum nu mai sîntem acum. Din punctul acesta de vedere, al comunicării – „ce-ai mai citit, ce-ai mai văzut, la ce te-ai mai gîndit" – efectiv ne simţeam bine în pauze, iar după ce terminam orele nu eram totdeauna grăbiţi să fugim spre casă, deşi tot spre casă ne îndreptam. Acum sîntem ca nişte sfere. E o altă realitate, e altceva. Eu zic că e bine aşa. Totuşi e bine, pînă la urmă.

Şcoliţi pe manuale unice, în ce fel credeţi că se raportează profesorii, în majoritatea lor, la manualele alternative?

Deşi sînt eu însumi coautor al unui manual alternativ de limba română, sper să nu fiu subiectiv. Ca diriginte, care ani de zile a trebuit să împartă manualele unice gratuite, am o experienţă tristă. Nu vă imaginaţi cît de deprimant arată un asemenea depozit de cărţi. Acum manualele arată plăcut, vesel: primul pas deschizi cartea cu plăcere. Poate că va fi o inflaţie de ofertă didactică. Nu e de speriat. Şi vitrinele expun multe produse şi nimeni nu protestează la bogăţia lor, ci la preţuri. În opinia mea, programele noi (nu încă şi manualele noi) sînt mult mai bune. Dar o parte dintre profesori refuză această schimbare şi predau în continuare după vechile canoane noile programe.

Vi s-ar putea răspunde că şi învăţînd după manualele unice şi programele vechi elevii români obţineau succese răsunătoare la olimpiade, în ţară şi în străinătate.

Olimpicii sînt excepţii. Dar în România cam 20% din populaţia ţării merge sau ar trebui să meargă la şcoală. Întrebarea este cum stăm la majoritatea medie; aici stăm prost. Abilitatea elevilor de a comunica este în suferinţă. Se merge încă pe memorizare, nu pe înţelegere şi pe capacitatea de comunicare. De aceea întîlnim situaţii în care, în clasa a VIII-a, un elev comentează „Mioriţa" cu citate din Cioran şi din Noica, „tocite", spuse pe de rost şi din care evident nu înţelege nimic. Lumea s-a inflamat cînd a fost vorba de manualele alternative, în speţă doar de cele de română şi de istorie în limba română. Manualele de fizică, de biologie, de matematică, de limbi străine, n-au intrat în discuţie: de ce? Aici se vede că toată agitaţia stîrnită de apariţia manualelor alternative n-are legătură serioasă cu problemele reale de azi ale învăţămîntului. Despre chestiunea ce-ar trebui să ne preocupe – care-i nivelul de competenţă al unei generaţii – nu prea se vorbeşte. Lipsa de competenţă a unor tineri care au absolvit 12 clase este uneori de-a dreptul uimitoare. Vă ofer un singur exemplu: la Facultatea de Jurnalistică s-a dat un anunţ: „Procurorul general îi poartă sîmbetele generalului Cutărescu". Se cerea transformarea lui în limbaj standard. La admiterea în facultate respectivă nu se duc toţi absolvenţii clasei a XII-a, ci doar cei care se pregătesc anume pentru asta. Aproape 60% dintre concurenţi nu cunoşteau expresia, nici măcar deducînd-o din context. Zicala „îi poartă sîmbetele" a fost tradusă prin: „îl invită în fiecare sîmbătă la vînătoare", „îl laudă", „îl cheamă la telefon numai sîmbăta" etc. Nu e de mirare că, ajunşi jurnalişti, în dorinţa de a-şi „îmbogăţi" limbajul, inventează termeni cum ar fi „a căminiza" – adică a oferi locuri în cămine pentru studenţi: expresia am auzit-o întîi la radio, apoi într-un comunicat citit de purtătorul de cuvînt al guvernului.

Putem considera, într-o educaţie şcoală completă, liceul drept un timp de tranziţie?

Liceul, ca parte componentă din instrucţia cuiva, cred că reprezintă pururi o tranziţie: elevii sînt în plină transformare, potrivit vîrstei, cunoştinţele căpătate îmbrăţişează mai toate domeniile, căutările şi descoperirile au un ritm şi o prospeţime neîntîlnite mai tîrziu.

Cum se „traduce" în clasă opinia dvs. despre liceu?

Încerc să-i las copilului libertatea să se manifeste cît mai mult posibil conform individualităţii sale. Cînd ajung la şcoală, de obicei elevii se inhibă. Iar modificarea comportamentului lor e determinată tocmai de cel cu care ar trebui să comunice nestingherit. În public, oricum, vorbim altfel decît în chip natural. De aceea mi se pare cumva nefiresc ca elevul cu care dialoghezi să stea în picioare în timp ce tu, profesorul, şezi la catedră. Copiii sînt mai puţin inhibaţi cînd răspund din bancă, chiar fără să ridice mîna. Lucrezi mult mai bine şi obţii rezultate mulţumitoare dacă-l priveşti pe copil ca individ şi nu ca element dintr-un grup. De regulă, copiii sînt simpatici, v-am spus, lumea de azi îi face mai naturali. La începutul anului stabilim un contract: eu nu ridic vocea, mă stăpînesc, n-am umori variabile, nu primesc daruri, nu accept flori. Le spun din prima. Înţelegerea noastră merge bine, în general. Nu mă interesează activităţile extraşcolare. Cîteodată îi duc prin oraş, le arăt străzi vechi, case mai deosebite, unele dintre ele legate de ceea ce am discutat în clasă. Aici mă pricep, la altele nu. Sînt şi diriginte: un rău necesar. Din nefericire aici munca mea e mai puţin legată de problemele copiilor, e departe de a fi ceea ce pare din afară: completez alocaţii, am semnătură în bancă, devin un fel de birocrat de nevoie. Ca diriginte, particip, o dată la 4 ani, la banchetele de promoţie. La banchetele claselor unde am fost numai profesor nu mă duc. Nu-mi plac despărţirile. Dar o dată la 4 ani merge; şi-atunci cedez ceva din libertatea mea de a nu fi sentimental sau ipocrit.

Pagină realizată de Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: dilema@fcr.algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS tel: 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 47212160170 deschis la BCR, filiala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Matei MARTIN (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Dan STANCIU (prezentare grafică), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Adrian CIOROIANU
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ: Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali ANDREI, Angela DUMITRICĂ
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Tipografia FED, Grupul DRAGO PRINT, Bucureşti

● Anul VIII ● Nr. 399 ● 6 - 12 octombrie 2000 ●

Anul VIII
nr. 400
13-19 octombrie 2000
16 pagini 4000 lei

INTERNET:
http://www.algoritma.ro/dilema

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

CÎTEVA FELURI DE A FI ÎMPREUNĂ

© V. Thiery

EDITOR: FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

În acest număr:

Andra ALDEA LĂZĂROIU, Claudiu BĂLAN, Mihai DRAGNEA, Mircea KIVU, Aurora LIICEANU, Irina NICOLAU, Andrei ŢĂRANU, Oana ŢIGĂNESCU

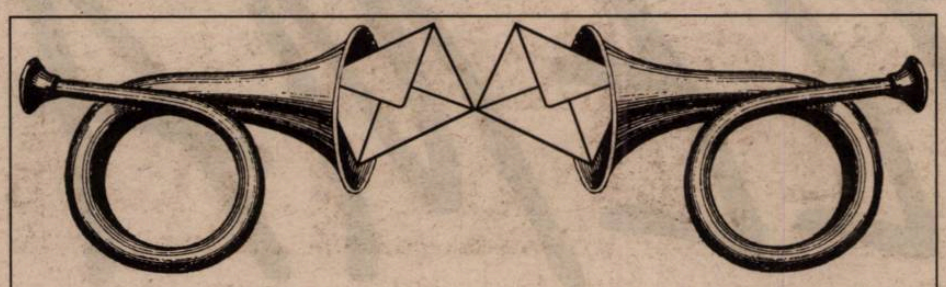

Dilematici din toată ţara, vă ascultăm...

Nr. 394: „*Dulcele şi amarul* far niente“

În parcul I.O.R.

Iată că am găsit impulsul necesar de a scrie cîteva rînduri în speranţa că voi avea onoarea şi privilegiul de a fi citite printre multele scrisori pe care bănuiesc că le primiţi.

Locuiesc în Bucureşti şi, ca majoritatea locuitorilor acestei minunate capitale europene, am un stil de viaţă trepidant, dar încerc să fac abstracţie de multele neplăceri care mă stresează.

Anul trecut am avut concediul de odihnă în iulie, dar anul acesta voi intra în concediu pe 15 septembrie conform programării.

Asta înseamnă că am muncit toată vara într-o căldură infernală, e drept că la sfîrşit de săptămînă am ieşit la iarbă verde cu familia, dar în forfota pregătirilor nu am avut parte de *dolce far niente*.

M-am gîndit să-mi acord cîteva clipe de răgaz (deşi rutina casnică îşi cerea drepturile), aşa că sîmbătă după-amiază am cumpărat *Dilema* şi *Rebus*, hoby-ul meu, de la o tarabă de ziare de pe lîngă magazinul Titan (de obicei îmi cumpără *Dilema*, băiatul meu Cristian) şi am pornit agale spre parcul IOR.

Căutam un loc liniştit, mă aşteptam să găsesc o dulce iarbă verde, dar am găsit o amară iarbă pîrjolită de secetă.

Totuşi m-am aşezat lîngă tulpina unui firav copăcel, cu *Dilema* alături, pe copertă se lăfăia titlul mare – *Dulcele şi amarul far niente*.

Parcul era aproape pustiu, mă învăluia o singurătate provizorie în care îmi regăseam gîndurile, trăirile vibrînd ca nişte grăunţe de nisip într-o mişcare browniană dintr-o clepsidră călduţă.

Soarele nu mă înţepa cu suliţe arzătoare, deja căldura lui avea accente molatice de toamnă, frunzele copacilor încă verzi, parcă prelungeau agonia verii. M-a trezit din reveria difuză lătratul unui căţel maidanez care zburda vesel într-un efervescent *joie de vivre* molipsitor.

Într-un tîrziu căţelul obosit s-a aşezat cuminte lîngă mine, uitîndu-se cu reproş parcă îmi spunea: „Ce păcat că nu eşti cîine să ţopăi fără grijă, fără *spleen!*“

Venind din depărtare, mi-a atras atenţia un cuplu ciudat, erau tineri, dar din nefericire aveau deficienţe locomotorii, probabil sechele de poliomielită pentru că se deplasau greu.

Fata şi băiatul se ţineau de mînă deşi aveau un mers chinuit, nu se simţea nici o crispare între ei sau blazarea aceea specială pe care o vedem uneori pe chipurile tinerilor, era o armonie stranie ca într-un dans numai de ei ştiut.

S-au depărtat agale zîmbind şi discutînd, lăsînd în urma lor un efluviu de tandreţe.

Am rămas pe gînduri... noi cei sănătoşi sîntem uneori atît de nemulţumiţi, de cîrcotaşi!

Ei, dar gata cu visarea, am luat *Dilema* cu grijă să n-o şifonez şi m-am întors acasă cu gîndul plin de bucurie de a o citi a doua zi, duminica, într-un moment de relaxare cu o cafea tare alături, cu foarte puţin zahăr, o adevărată sărbătoare!

Ce înseamnă *far niente* pentru mine? Primăvară tîrzie, cer senin, poate un mic vălătuc de nor pufos, iarbă verde şi fragedă, flori mărunte de cîmp, linişte (cu ciripit de păsărele) şi abandon în acest paradis.

Am uitat un ingredient necesar: singurătatea...

Cu multă consideraţie,

Lidia SĂNDULACHE
Bucureşti

Polemice

Replică la scrisoarea lui Florin Zegrean (Dilema *nr. 398)*

Cînd în studenţie te mişti doar între doi poli, fie ei *Dilema* sau Iosif Sava, fiind de fapt cu gîndul la polii din buzunar şi la grabnica lor înmulţire, sfîrşeşti într-o veşnică mişcare browniană care îţi proiectează umorile spirituale şi neîmplinirile împotriva celor care te-au inspirat pe vremuri. Sau, direct spus, mulţi cu mare poftă mîna care te-a hrănit.

Nu fac parte din naturile polemice. Dar fac parte din categoria celor mulţi şi cu bani destui de puţini (iertaţi-mă, am fost sincer) care cred în rezistenţa practicată prin cultură împotriva agresiunilor la care sîntem supuşi de această *tranziţie* spre infinit. Perioadă ce a dat naştere unei generaţii pe care unii nu s-au sfiit s-o denumească *generaţie Humanitas* sau a unor reviste cum este *Dilema*, dar şi a unor noi tipuri de monştri care nu mai trăiesc în pădurile din basme, ci printre noi. În foarte multe cazuri, în „Jeep“-uri, obiect pe care ne pare că îl fetişizaţi Dumneavoastră, domnule Zegrean.

Din această cauză eu şi prietenii mei am receptat cu o doză destul de mare de iritare rîndurile ce vă aparţin şi pe care redacţia revistei *Dilema* a avut inspiraţia să le publice în numărul 398.

Într-o măsură mai mare sau mai mică, domnule Zegrean, toţi cititorii acestei reviste şi ai altora, puţine la număr, care nu prezintă trei crime în abundenţă de culori pe o pagină, sînt nişte „fabieni“, în felul lor. Mulţi dintre ei s-au urcat într-un Jeep (maşină cam mitocănească după gustul „mieu“, şi afirm aceasta gîndindu-mă şi la alte porţiuni de asfalt, europene), ba şi-au permis un sejur mai lung sau mai scurt la Neptun sau în Poiană. Numai că nu i-a dus gîndul să facă trimiteri la sentimente bovarice sau (m-aţi distrat!) la impotenţă. Apropo, cred că această asociere între capacitatea de a „filosofa“ şi impotenţă se făcea pe holuri, într-o pauză de ţigară a unei şedinţe de „demascare“ din anii '50 şi încă se mai face poate prin vreun obscur ungher de vestiar de cazarmă militară. Dar vă rugăm mult, nu o mai faceţi pe viitor în reviste precum *Dilema*.

Ceea ce m-a făcut însă cu adevărat să vă răspund este însă uimirea provocată de faptul că oameni instruiţi şi cultivaţi, aşa cum ne pare că sînteţi cu adevărat, nu acceptă faptul că şi ceilalţi au dreptul la o opinie, la urma urmei, chiar dacă uneori ea este contra curentului general. Fapt cu atît mai neplăcut cu cît ne pare că v-aţi format ca om într-un climat de relativă toleranţă şi nu aţi gustat prea mult, avînd în vedere vîrsta Dumneavoastră, din deliciile organizaţiei UTC „pe liceu“. Observ apariţia unui nou tip de intoleranţă. Chiar credeţi că orice „obidit“, după cum ne caracterizaţi, îşi pierde capacitatea de a raţiona după ce trece miticul prag al salariului de 350-400 USD/lună? Nu mai practicaţi acest tip de reducţionism, domnule Zegrean! Banul nu este privit în accepţiune peiorativă, ci este cumpănit la adevărata lui valoare, atunci cînd nu face parte din scopul unic al vieţii. Ne plac ciobanii-ciobani, metafizica şi Mioriţa. Şi încă ceva: ajunge zilei răutatea ei!

Paul IANCA
28 de ani, „rezervaţia“ Vama Veche

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Răspuns domnilor Andrei Moldovan şi Florin Zegrean & Co.

Despre polemică s-a spus că ar fi un gen juvenil, deoarece un dialog adevărat presupune o cedare progresivă de ambele părţi, o treptată armonizare a punctelor de vedere şi o concluzie finală care urmăreşte adevărul. Polemica urmăreşte victoria: e un duel, una din părţi trebuie să cadă şi cel mai adesea cad amîndouă, compromiţîndu-se cu adevăr cu tot. Ei bine, cum replicile domnilor Moldovan şi Zegrean la textul meu din nr. 395 respectă regula şi nu se împiedică în vreun scrupul de obiectivitate, respectiv „demnitate“, condiţiile genului sînt împlinite pentru a ne mai surpa o dată peste „adevăr“, din greutatea „juvenilităţii“, spre a-l turti de tot.

Despre ce era vorba în textul incriminat? De relatarea unui episod în care un tînăr tulbură atmosfera unei petreceri, apucîndu-se să peroreze despre mediocritatea vremilor şi incapacitatea tinerilor de a-şi mai asuma un „crez“. A părut a se uita faptul că *În ce să mai creadă tinerii?* nu era vreo expunere „teoretică“,ci relatarea – poate stîngace, poate inavuabilă în sine – a unui banalisim fapt de viaţă. S-a reacţionat patetic, ca dinaintea unei doctrine. Domnului Moldovan, de pildă, vorbele personajului meu (amestec de „huligan eliadesc şi Don Quijote de provincie) i-au dat de „gîndit“. De pe înălţimea unei coline bucureştene, s-a aşternut aşadar pe gînduri. Două au fost concluziile subsecvente procesului gîndirii: 1) visarea şi filozofia sînt posibile şi 2) resortul acestora este în noi înşine. Pentru edificare, o solemnă trimitere la Ortega: „Filozofia e un lucru... inevitabil“. Ce să spun? Îmi asum şi citatul, şi sursa (deşi a-l invoca, într-un context aşa de vaporos, pe autorul celei mai ulcerate şi mai nimicitoare analize a procesului decadenţei e de-a dreptul fermecător...). Numai că tînărului meu „huligan“ (asupra exagerărilor căruia mi s-a părut că mi-am marcat destul de apăsat rezervele) nu filozofia propriu-zisă îi stătea la inimă (care, ca „filozofare“, o fi posibilă de-aici la sfîntul aşteaptă, şi încă), ci *istovirea sensurilor* ei, incapacitatea filozofiei de a mai „spune ceva“ istoriei, prodigiosul ei eşec în încercarea de a ghida procesul istoric. Deci nu vreun simptom al „alienării“ e în chestiune aici, ci *recentul* divorţ între idee şi istorie care-i retrage acesteia din urmă, pentru prima dată, orice dimensiune transcendentă. Asta se constată, nu se judecă în termeni de bine şi rău, categorii şcolăreşti de care se va fi plictisit şi dl Moldovan. Dacă tot sîntem la rapeluri şi la proptele livreşti, sînt convins că, dacă îşi va aminti argumentaţia lui Fukuyama la teoria „sfîrşitului istoriei“, preopinentului meu i se va lumina şi sensul exact al lamentaţiei acelui tînăr. Deci tot se va fi schimbat ceva „de la grecii antici şi pînă la noi“, în această eternă reîntoarcere în care „timpul schimbă formele şi atît“...? – În rest, îi recunosc că e naiv, uneori pernicios, a vorbi despre „destinul generaţiei“ noastre: dar nu e voie nici la un pahar de vorbă? Cînd ar fi legitim să-l pomenim totuşi, fără a tulbura placiditatea anistorică a berăriilor?

Cu replica dlui Zegrean lucrurile se complică. Mult. Am citit de cinci, şase ori textul şi tot nu am înţeles în ce fel poate fi „dur“ ceea ce este francamente mitocănesc. Ceea ce se desprinde de acolo e că poţi fi perfect liberal în concepţii şi, în acelaşi timp, să te exprimi ca la *România Mare:* pamfletul gros, în care înjurătura neaoşă e drapată în neologismul „cultural“. Dl Zegrean l-a citit pe H.-R. Patapievici (cu ceva Cristian Bădiliţă) şi nu şi-a mai revenit: textul e mitraliat de vocabule descoperite, vizibil, de curînd: „exortaţii“, „emasculat“, „estropiat“ (a nu se rata „frenatoriu, „obsecvios“, „gujat“ şi „crapulos“, totuşi!), iar înghesuiala aceasta şi aplombul spasmodic al frazării vădesc, poate, mai puţin un caracter rudimentar, cît uimirea unui copil în faţa unei jucării cu prea multe butoane şi beculeţe. Dar poate ar merita să-i răspund. E un caz clasic de suflet simplu, pentru care fronda unui tînăr, interogaţiile lui sau dorinţa lui de modele nu pot avea decît motivaţii joase, terre-à-terre, psihanalizabile ca urgenţele unei coafeze: lacrimi de sărăntoc care visează sejururi la Neptun şi carnete CEC, frustrări pietonale de „obidit“ pe lîngă care Jeep-urile trec în neştire. Pe scurt, fantasmele parvenirii (bovaric-oblomoviste sau baritonal-tenebroase, categoria Marian Munteanu), ariile ratării, derobada indigenţei materiale, bufonade, ohtături, prostii. Ar merita, zic, să-i răspund. Asta, deşi sînt foarte conştient că dl Zegrean, *intellectuel* mai frust, sănătos, de cartier, fără organ metafizic şi recent perplexat de universul lăuntric al balanţei de plăţi, nu poţi pentru ca să-l duci, mă-nţelegi. El ştie. Şi totuşi ar merita să-i răspund, deşi dl Paler spunea că nu se polemizează oricum şi cu oricine. I-aş răspunde pentru că dl Zegrean, cu o vorbă celebră, nu e un om, e *comunitate:* o comunitate nouă, variantă revăzută şi adăugită a „oamenilor noi“, de astă dată cît se pote de reali, născuţi iar nu făcuţi, nouă specie ivită deprimant de repede din praful unei tranziţii interminabile. Şi ar mai merita să-i răspund pentru că, pesemne spre a ne îneca într-o stupoare absolută, un asemenea ins se declară vechi dilematic şi admirator al lui Iosif Sava, ceea ce, zău, nu mai e dilemă ci aporie în toată regula. Ar merita, în sfîrşit, să-i răspund, pentru că textul lui de convulsionar a apărut în *Dilema*. Şi iată, chiar m-am hotărît să-i răspund: *Dilema* ce zice, am cui?

Plictisit şi cu speranţe de mai bine,

Mircea FABIAN
Suceava

Precizare

Din motive exclusiv redacţionale, textul studiului *Poate fi oprit declinul economic din Sud-Estul Europei?* de Daniel Dăianu, apărut ca supliment al numărului 399 al *Dilemei*, conţine erori de traducere şi de terminologie: în locul variantei corecte, revizuite de autor, a apărut o variantă intermediară. Studiul, în forma sa corectată, va apărea sub forma unui capitol în volumul *Curente economice în pragul noului secol*, în pregătire la Editura Polirom. Redacţia îşi cere cuvenitele scuze faţă de autor şi faţă de cititori. De asemenea, versiunea corectă a studiului poate fi consultată pe *site*-ul CEROPE, atît în limba engleză, cît şi în limba română: www.cerope.rel-system.ro.

radio delta rfi 93.5 fm
Ascultă
ce mică e lumea!

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Omul nou**
- **Fair-play**

Comoara calpă

Spre sfîrşit de august, era august 1944, ieşi anevoie din Bucureşti o căruţă cu cai, în care se aflau doi bărbaţi şi o femeie. Oraşul era bombardat de avioanele germane şi-i aştepta pe ruşi cu mari temeri, şoselele fuseseră blocate de militari, în periferii se dădeau lupte. După lungi rătăciri prin suburbii labirintice şi sordide maidane, căruţa ajunse într-un sat unde încărcătura, mai multe lăzi grele, fu mutată într-un car cu boi. Femeia tînără ce însoţea transportul se întoarse, de frica ruşilor, spre Capitală, expediţia fiind însă continuată de cei doi bărbaţi în tovărăşia cărora plecase. După un timp avea să se afle că lăzile fuseseră ascunse, îngropate *într-un fel de hrubă*, în biserica dintr-un cimitir. *„Le-am ascuns! Le-am îngropat! Nu mai dau bolşevicii peste ele chiar dacă le-ar căuta o sută de ani!“* – va exclama, mai tîrziu, fericit de ispravă, cel care pusese la cale şi condusese această operaţiune de salvare. Se numea Vasile Gheorghe, era învăţător de ţară, şi despre el un alt personaj va spune, cu admiraţie, *„Întocmai ca pe timpul năvălirilor barbare. Aşa cum îşi îngropau strămoşii noştri recoltele cînd năvăleau barbarii...“* . Cum acesta era profesor, profesor de filosofie, va avea chiar o revelaţie: *„Sînt un imbecil! (...) N-am înţeles nimic. A trebuit să vină un învăţător de ţară, un maniac pe jumătate alcoolizat, ca să-mi deschidă ochii şi să-mi arate ce se întîmplă în jurul nostru, să-mi reveleze sensul Istoriei... (...) cum a ghicit el că noi, Românii, suntem pe cale de a ne reîntoarce la Evul Mediu?“*.

PERSONAJ, personaje: căci e vorba de un episod din romanul *Noaptea de Sînziene* de Mircea Eliade.

Iar în lăzile îngropate, ascunse, *să nu dea bolşevicii peste ele chiar dacă le-ar căuta o sută de ani*, se aflau cărţi.

Cărţi strînse cu fervoare de învăţător, „cărţi de cultură pentru întreg neamul românesc“, cărţi despre care, privindu-le, Vasile Gheorghe spune, mistic înfiorat de măreţia spiritului, „Ce comoară! E cea mai bogată bibliotecă de cunoştinţe folositoare din lume, e o adevărată comoară...“ .

ERAU cărţi din vechea serie a colecţiei *Biblioteca pentru toţi*. Cărţi sau, mai degrabă, modeste broşuri, cu sfărîmicioase coperte galbene şi tipărite pe hîrtie ieftină, în general scrieri de popularizare. Învăţătorul reuşise, cu multă abnegaţie, să strîngă aproape toate numerele apărute de la înfiinţarea colecţiei, avea peste o mie de *cărţi*. Pentru a le achiziţiona, el vînduse ori dăduse la schimb, necunoscîndu-le nici preţul, nici valoarea, vechi hrisoave şi cronici de mănăstiri, dosare cu manuscrise din secolul trecut, tablouri, cărţi rare, toate luate dintr-o *colecţie* veritabilă, ce aparţinuse unui adevărat cunoscător.

Comoara îngropată, pusă la adăpost sigur, să nu fie găsită de noii năvălitori, nu e, de fapt, decît o falsă comoară. Nu face nici două parale. Mai rău, are la origine risipirea, împrăştierea inconştientă a unei comori autentice, iar expediţia de ascundere e un ritual gol, săvîrşit cu un misticism grotesc (Vasile Gheorghe e foarte patriot şi se emoţionează lesne, dînd în plîns ori de cîte ori vine vorba de eroii de pe front).

Nu e improbabil, ba dimpotrivă, ca în romanul lui Mircea Eliade acest episod să ilustreze, cum de altfel se şi sugerează, o revelare în profan, chiar în trivial, a unui scenariu înalt. Pe mine mă fascinează însă *degradarea, substituirea* valorilor reale prin valori secundare. Să fie pentru că tema *înlocuitorilor* nu avea, nici în timpul povestirii, nici la data cînd şi-a scris Mircea Eliade romanul, aceeaşi dureroasă actualitate ca astăzi, ca ieri? Să fie pentru că azi, un azi care durează de peste zece ani, *comoara calpă* e dezgropată şi prezentată cu pompă drept *sfîntă?* Nu ştiu. Tot ce ştiu este că sînt vreo douăzeci de ani de cînd, citind *Noaptea de Sînziene*, am rămas cu obsesia acestui episod.

Mircea IORGULESCU

Toamna tehnocratului

Rînd pe rînd candidaţii la Preşedinţie se lansează în cursă, triumfalist şi zgomotos, cu sau fără balonaşe, depinde de preferinţe şi de experienţă.

După ce au anunţat în cursul săptămînii trecute printr-o conferinţă de presă sloganurile şi strategia de campanie, lucru apreciabil pentru că celelalte partide ori le ţin secrete ori nu le-au pregătit încă, liberalii şi-au lansat oficial tehnocratul de partid în bătălia pentru şefia statului.

Şi pentru că schema bătrînului lup de mare Băsescu s-a dovedit a fi reuşită, sloganul principal al acestei lansări la apă a fost „A venit preşedintele“. Principalul scop este acela de a induce electoratului imaginea unui candidat sigur de victoria sa, profitînd de tendinţa oamenilor de a-l urma pe cîştigător.

Iar proaspătul liberal chiar are nevoie de o aură a victoriei. Stolojan este depăşit constant în sondajele de opinie de către actualul premier. Pentru a fi preferat şoväielnicului Isărescu, Stolojan trebuie să impună electoratului un personaj care să emane încredere şi siguranţă.

Deşi Mugur Isărescu are avantajul unei vizibilităţi net superioare, tactica de pre-campanie a liberalilor şi-a propus suplinirea acestui handicap. Furînd startul, Solojan şi sfătuitorii au dovedit pricepere şi talent organizatoric; au efectuat turnee în teritoriu pentru „a-l familiariza pe candidat cu problemele oamenilor“, oficial spus, în fapt pentru a-i familiariza pe oameni cu candidatura lui Stolojan. Paradoxal pentru cei mai temeinic informaţi politic, un procent destul de mare dintre electori nu ştiu că fostul premier aleargă în cursă, deci nici nu pot paria pe el. Prin aceste turnee strategia preelectorală a mai marcat un punct: un tehnocrat care mîngîie copilaşi şi băbuţe în piaţă are o faţă mai umană decît un simplu om de cifre. Un Stolojan sensibil trebuia să existe şi el a fost scos la suprafaţă.

Pe lîngă sloganul în care anunţă că vine năvalnic la Cotroceni, candidatul liberal(ilor) mai dispune de o serie de sloganuri: „Economie, nu politică; fapte nu vorbe“ (ultima parte a sintagmei este preferată de Vadim Tudor, a apărut şi pe afişele de la locale ale PRM, un partid prin excelenţă al vorbelor, dar care declară că iubeşte faptele); „Economia înaintea politicii. Munca înaintea vorbelor“; „Eu nu vin la putere. Eu vin la muncă“. Prima observaţie este că sînt prea multe şi prea lungi, deci sînt puţine şanse ca vreunul să fie reţinut. Nu sînt sloganuri electorale propriu-zise ci vorbe de clacă ajutătoare menite a întregi imaginea candidatului: un om care vrea să muncească pentru noi, care nu doreşte puterea, un anti-politician care este de partea noastră. Deşi a intrat într-un partid, aşa cum era de aşteptat, Stolojan este prezentat tot ca tehnocratul prin excelenţă.

Începutul în forţă al campaniei liberale a cuprins şi lansarea sloganurilor de partid. Primul este bine găsit pentru un slogan politic general: „cine are curajul merge drept la ţintă“, nu-ţi spune nimic, dar ai impresia că înţelegi totul. Este în acelaşi timp simplu, dar şi bogat în simbolistică, implicînd şi o aluzie la săgeată, semnul electoral al PNL. Deşi îi lipseşte elementul mobilizator direct, transmite totuşi senzaţia de forţă, de hotărâre, de potenţă politică, un element drag bărbaţilor bine liberali de pretutindeni.

Al doilea slogan: „soluţiile bune pentru ţară nu au culoare politică“ este un simptom al unei tendinţe din politica românească: politicieni care practică anti-politica, un fenomen care merită o discuţie separată. Dacă acesta doreşte să canalizeze o stare de spirit care se opune politicii actuale, următorul exprimă un populism gratuit pentru un partid aflat la guvernare: „nu există oameni săraci cînd conducătorii sînt harnici“. PNL ajunge să ia pîinea de la gura PDSR. Dar cel mai discutabil este următorul: „Trebuia să sprijinim sectorul privat. Vom îndrepta lucrurile“. Cînd îl citeşti nu ştii ce să crezi. Este un fel de anti-reclamă în genul personajului din „Titanic Vals“? Este o recunoaştere a greşelii care nu se prea practică în campanie şi în acelaşi timp expune o sinceritate dezarmantă care inspiră încredere. Efectele unei asemenea declaraţii sînt greu de prevăzut: fiecare o interpretează în funcţie de afinităţi. În acelaşi timp, liberalii se adresează unuia dintre grupurile lor ţintă predilecte: întreprinzătorii, răspunzînd parcă unor reproşuri intuite.

În fine, ultimul de pe listă: „punem politica la treabă cu Stolojan Preşedinte“ este un mesaj cu scop ascuns, se încearcă atragerea simpatiei de care se bucură Theodor Stolojan către partid prin asocierea numelui candidatului cu imaginea formaţiunii.

Ce este de remarcat? Faptul că actuala campania a demarat mult mai profesionist decît precedentele, iar cea liberală este în frunte prin modul în care a fost pregătită. Se remarcă în acelaşi timp şi ofensiva mediatică menită să servească de fundal: o propunere de modificare a regimului politic, pentru un preşedinte simbolic şi mai multă putere efectivă prim-ministrului, ceva atît de radical încît nu poate fi discutată în acest context decît în notă electorală. Plus alte iniţiative inedite, între care oferirea unor locuri „deocamdată“ neeligibile pe listele liberale pentru tineri de viitor.

Dacă Theodor Stolojan păstrează ritmul este posibil să reuşească să-l întreacă pe Mugur Isărescu. Electoratul pe care se bat cei doi este acelaşi, imaginea este similară. Actualul şef al executivului va avea un handicap serios cînd va veni frigul, iar Stolojan nu trebuie decît să arate publicului că îl poate învinge pe Iliescu în final. Pînă atunci are de înfruntat un vechi prieteni, care a devenit momentan inamicul numărul unu: Isărescu. După ce pînă mai ieri declara ca îl va păstra pe post dacă va ajunge la Cotroceni, dovedind că înţelege cum merge politica, Stolojan a trecut la atacuri dure faţă de Isărescu, negîndu-i meritele pe care şi le asumă în bunul mers al economiei. Iar un tehnocrat poate fi negat serios doar de un alt tehnocrat, pentru că numai ei ştiu ce vorbesc, cam aceasta este logica electoratului. Astfel, în atacurile la adresa lui Isărescu, Stolojan este mai devastator decît zece politicieni.

Cei care au mizat pe Stolojan au tot mai mari şanse să cîştige, mai ales în contextul nehotărîrii afişate de adversar. Publicul are nevoie de cîştigători.

Cristian GHINEA

Muza de partid

În vremurile bune, cînd ciorba era 2 lei 50, friptura 10 si dl Iliescu prim-secretar, artiştii timişoreni mergeau la teatru cu o speranţă: să vină El.

Prieten al actorilor şi fin cunoscător al repertoriului, dl Iliescu avea un efect curios asupra lucrătorilor cu rictusul şi declamaţia. Ne-a spus-o doamna Florina Cercel, *guest star* la lansarea candidaturii primului dintre spectatori: *actorii jucau mai bine cînd era el în sală.*

Aşa şi-acum. Lansarea lui Ion Iliescu în cursă pentru încă un mandat a fost un lung prilej de mărturii destinate doar aparent sălii pline de oameni convinşi. De fapt, aproape toţi i-au vorbit lui. Spre deosebire însă de actorii de odinioară, care aveau replici fixe şi speranţe în repartiţia vreunui apartament, actorii de astăzi au putut improviza. Mai greu, dar şi aşteptările-s mai mari.

Aşa ne-am adus aminte de Iliescu organizator al unui concurs de şah pentru tineret, la sfîrşitul anilor 40. De Iliescu absolventul. Iliescu de la ape, Timişoara, Editura Tehnică. Într-un cuvînt, aşa cum a spus-o un inventator de la Iaşi, Iliescu – Omul Universal. Pentru cei interesaţi de obţinerea calificativului, veşti proaste. Se capătă numai citind toate cărţile publicate de Editura Tehnică, aşa cum a făcut dl Iliescu în perioada cît a fost şef acolo.

Cine e acest Da Vinci de partid şi de stat? În nici un caz fostul preşedinte. Despre această perioadă din viaţa respectatului director şi prim-secretar s-a vorbit mai puţin la lansare. Tactica e firească: Iliescu, la drept vorbind, n-are altă Românie cu care să se mîndrească decît cea de prin '70. Aceeaşi la care visează şi onor electoratul său. România pe care a păstorit-o mai încoace e cea pe care *trebuie s-o uităm* ca să-l alegem din nou. Şi de ce nu?

În fond, atît Ion Iliescu, cît şi partidul lui vin astăzi cu o ofertă nouă. Proprietatea e garantată. Concurenţa încurajată. Chiar şi personajele de pe scena Sălii Palatului, eroi ai luptei cu Parchetul, sînt, desigur, figuri de veselă amintire. Plecaţi în '96 pentru că duseseră ţara de nas, PDSR-iştii se întorc s-o ia de nevastă. Iar foştii salvatori din '96 se gîndesc deja liniştiţi la 2004, cînd e programată următoarea penurie naţională de vorbe goale.

Cînd spunem că România merge astăzi pe un drum greşit, nu-i facem nici un serviciu lui Ion Iliescu. Nici el nu ştie vreunul mai bun. Însă a învăţat să ne ţină de vorba în timp ce autocarul se clatină pe serpentine. N-are nici o vină bietul popor: dăscălimea a avut patru ani să găsească un şofer care ştie să citească o hartă în englezeşte. Dar şi-ăla e ungur.

Lucian MÎNDRUŢĂ

statul de drept

Amenințarea ca voință politică

Unul dintre cele mai dezgustătoare aspecte ale campaniei electorale în curs sînt *amenințările* pe care partidele care se și văd cîștigătoare ale alegerilor din toamnă le aruncă în dreapta și-n stînga. Partidul X anunță că va spulbera o lege abia promulgată și abia pusă în aplicare. Partidul Y amenință pe toți funcționarii dintr-un minister că îi va „judeca aspur" pentru colaborarea cu actuala putere. Partidul Z promite ferm că va întemnița anumiți lideri politici. „Amenințătorul" este, de cele mai multe ori, o figură îmbătrînită, încrîncenată, cu aer hepatic și ochi apoși, inexpresivi. Întotdeauna, însă, „amenințătorul" este un fricos. Oricum, spectacolul amenințărilor este jalnic și face din România de azi o realitate jalnică. Dar, cum s-a ajuns aici? Și, mai ales, cum de nimeni nu protestează ferm împotriva acestui fel gangsteresc de a face politică?

A amenința în public cu „represalii" de acest gen este, cred, o lovitură mortală dată democrației și libertății din cel puțin două motive: (I) lovește direct în autoritatea legii și (II) presupune că partidul politic cîștigător are îndreptățirea să folosească aparatul administrativ al statului ca unealtă de *vendetta* politică. Dacă reamintim și faptul că toate totalitarismele acestui secol au intrat pe scena politică proferînd amenințări, putem avea o intuiție a pericolului profund pe care acest tip de declarații îl conține.

(I) Amenințînd în această manieră, omul politic român pleacă de la premisa că legea se alcătuiește după voința exclusivă a celui de la putere și că deținerea puterii legitimează orice. Cînd dreptul devine instrument de revanșă și dominație politică democrația a murit. Să spunem răspicat lucrul acesta!

(II) A doua premisă trădează o altă concepție greșită, nocivă și întru-totul dictatorială: politica nu este terenul cooperării, nici măcar al confruntării, ci al înfruntării. Adversarii politici în România, dacă sînt oameni politici serioși, sînt ireconciliabili. Un om politic care se respectă trebuie să aibă mereu înscris pe agenda sa, la punctul 1, distrugerea adversarului. Cum aceasta este misiunea sa reală, emenințările electorale sînt pe deplin justificate.

Să nu uităm, amenințările electorale sînt, din păcate, extrem de gustate de massa votanților. Ele fac parte din categoria numită „să ne arătăm mușchii" – un fel de exacerbare golănească a virilității politice la care românii au frisonat admirativ întotdeauna în ultimii 10 ani. În România, partidul care amenință cel mai tare adună puncte prețioase; lumea românească se dă în vînt după tipul liderului politic care dă cu piatra în Dumnezeu. În fond, nu contează ce spui, ci cum spui. Poți să îndrugi cele mai mari prostii, poți să vorbești despre ceva ce nici măcar nu știai să pronunți cu o zi înainte, poți să declari ce-ți trece prin cap, nimeni nu se va supăra atîta vreme cît o faci fie cu aer „inteligent-preocupat", fie scrîșnind din dinți și ridicînd pumnul încordat. Pe măsură ce se apropie alegerile, cea de-a doua atitudine este recomandabilă.

Rădăcina acestor amenințări o găsim în trecutul nu prea depărtat. Activistul PCR, adică ceea ce, pe de o parte, mulți dintre politicienii „amenințători" au fost și, pe de altă parte, a constituit vreme de jumătate de veac prototipul omului politic pentru români, amenință adesea. O făcea, însă, ferit de ochii lumii, la o eventuală discuție între patru ochi sau într-un cadru din care știa că amenințarea nu se poate propaga. Efectul trebuia să fie teama și, indirect, sporirea groazei care paraliza omul normal. Ca și cum această parte a trecutului le-a plăcut cel mai mult, „amenințătorii" de azi se recompun din tenebrele politice ale trecutului comunist și amenință acum în public. Pentru că nu mai au, însă, forța represivă, ei par azi biete sperietoare de ciori. Dar, așa cum sperietoarele de ciori pot produce coșmaruri copiilor sensibili, și aceste stafii politice pot îngrozi românii buimăciți și debusolați de atîta absurd trăit. De aceea, e întristator că nimeni nu răspunde cum se cuvine acestor inși. Sau nu se dă atenție acestor personaje (ceea ce, intelectualmente, este cea mai onorabilă atitudine, dar, politic, poate deveni o mare greșeală) sau cei vizați chiar se tem. Prefer să cred în prima ipoteză.

Sever VOINESCU

SATUL GLOBAL

„Să vorbim de interesul național"; „statul trebuie să fie la dispoziția cetățeanului, și nu invers"; „cînd tînăra generație va ajunge să decidă în politică..."; „eu nu vreau să promit..."; „de zece ani România e prost condusă"; „eu am soluții..."; „în fiecare an se sinucid 3500 de români, domnilor"; „poporul român s-a săturat de promisiuni"; „măsurile nepopulare trebuie explicate, asta e problema...; „decît o democrație bolnavă, mai bine o dictatură sănătoasă". Etc. Asemenea fraze, expresii și sintagme au putut fi auzite luni seara, la emisiunea „Alege" de pe PRO TV, la care au fost invitați cîțiva dintre candidații la funcția de președinte. N-a fost o emisiune de campanie electorală, cel puțin în intenția realizatorilor. Dar candidații s-au comportat ca în campania electorală - și cum puteau rata ocazia? Vreau să spun că, într-un *talk-show* pe care Andrei Gheorghe și jurnaliștii invitați să le pună întrebări prezidențiabililor s-au străduit să-l păstreze în limitele unei dezbateri de idei, discursul politicienilor a fost minat de irezistibila tentație a propagandei. Și e abia începutul.

În cartea sa *Românii după '89* (Editura Humanitas, 1995), Alina Mungiu dedică un substanțial capitol propagandei post-totalitare. „Care poate fi soarta unei propagande care este moștenitoarea ideologică a unei îndoctrinări de peste patruzeci și cinci de ani?" – se întreabă autoarea, și răspunde comentînd numeroase exemple din presa anilor 1990-1994. Deși au trecut cîțiva ani, foarte multe dintre tehnicile de propagandă comentate de Alina Mungiu se întîlnesc și astăzi atît în presă, cît și în discursul politicienilor. Efectele asupra electoratului se fac și ele simțite. Într-un fel, este normal să se întîmple

Vin propagandiștii!

astfel. Propaganda politică funcționează pe toate meridianele, există profesioniști în domeniu care organizează campaniile electorale, compun mesajele, studiază reacțiile publicului-țintă ș.a.m.d. Alegătorii sînt tratați ca mase (eventual „de manevră"), iar de la exploatarea efectelor propagandistice pînă la manipulare mai este doar un pas. „Propagandiștii iubesc scurtăturile - mai ales pe acelea care scurtcircuitează judecata rațională. Ei o încurajează agitînd emoțiile, exploatînd nesiguranțele, capitalizînd ambiguitatea limbajului și răsucind regulile logicii. Așa cum ne demonstrează istoria, ei pot avea destul succes." (Aaron Delwich, *Propaganda Analysis*, pe *http://carmen.artsci.washington.edu/propaganda*)

Există posibilități de apărare, mai ales că lumea de astăzi este copleșită de cantitatea enormă de informație, de multitudinea de mesaje contradictorii, din care cetățeanul mediu cu greu poate opta între ce e adevărat și ce nu, ce e bun și ce e rău, ce e util și ce e nociv? În Statele Unite a luat ființă încă din 1937 un Institut pentru Analiza Propagandei; sub auspiciile sale au apărut mai multe cărți care avertizează asupra pericolelor propagandei și identifică tehnicile sale cele mai perfide. „Este esențial într-o democrație ca tinerii și adulții să învețe să gîndească, să învețe cum să gîndească independent și cum să gîndească împreună... Ei trebuie să ajungă la concluzii, dar în același timp trebuie să recunoască dreptul celorlalți oameni de a ajunge la concluzii opuse" (*The Fine Art of Propaganda*, Institute for Propaganda Analysis, Washington, 1938).

La noi, un asemenea institut nu există. Dar nici nu cred că ar putea să facă mare lucru, deocamdată. După doar zece ani de experiență democratică, o bună parte a electoratului român e cantonat, probabil, în formula „minte-mă, dar minte-mă frumos!", o alta a căzut direct în dezabuzare („nu vezi că toți mint?"), o a treia așteaptă încă mesaje convingătoare sau un alt tip de discurs politic ș.a.m.d. Partidele politice au început să apeleze la profesioniști pentru organizarea campaniilor electorale, unii aduși chiar de peste ocean, cu *know-how* cu tot, sperînd că experiența americană poate mări procentele românești. Dar toată desfășurarea de forțe și toată opera de consiliere a *staff*-urilor profesioniste nu cred că va putea scoate din mintea și din vorbele politicianului român de tranziție demagogia primitivă și limbajul de lemn. Și nici nu va putea să pună de acord discursul „înalt", plin de vorbe mari și bine țintite, cu gîndul politicianului, prin care bîntuie, de cele mai multe ori, o simplă și omenească grijă pentru o nouă imunitate. La o privire atentă, toate aceste contradicții se văd. Dar cred că nici electoratul român, prin mintea căruia stăruie încă ecourile propagandei totalitare, nu ține neapărat să vadă ce e de văzut. Și-apoi, plin de tăria opiniunilor sale, e destul de puțin obișnuit *să învețe*. Problema e că, din instinct sau din abilitate, mulți politicieni își dau seama de asta.

Mircea VASILESCU

BARBURISME

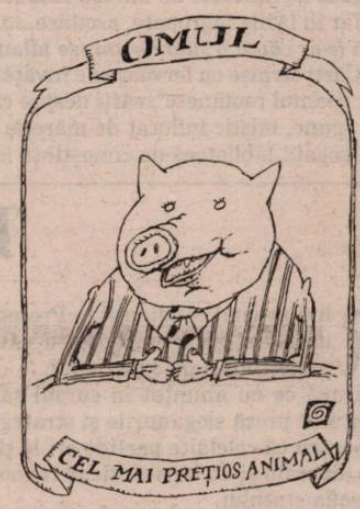

Desen de Ion BARBU

Toamna se numără bobocii

Ca-n fiecare toamnă, la întoarcerea din vacanță, m-a așteptat și de data aceasta șirul examenelor. Mai mici sau mai mari, restanțe și comisii de burse în străinătate, etc. Și tot ca-n fiecare toamnă, după ce toate acestea s-au terminat, stau la fereastra biroului meu de la mansardă, mă uit la frunzele purtate de vînt și „număr bobocii". Ia să vedem, ce-am mai avut de data aceasta? Închid ochii pe jumătate și-mi fac mica mea statistică subiectivă, nereprezentativă dar nu și nesemnificativă pentru ce se întîmplă pe „marea scenă a țării". Care au fost deci, de data aceasta, „temele" recurente, atitudinile mai mult sau mai puțin tipice?

Păi, ca în toți anii, mai ales la restanțe, apare tema *eu muncesc, așa că...* Așa că n-am avut timp să vin la cursurile matale și nici acum nu prea am mult timp de pierdut. Și cînd ți se mai spune și că „eu lucrez la Parlament și acolo avem mult de lucru", aproape că-ți vine să-ți ceri scuze pentru existența asta inutilă de profesor și să pleci, jenat, din sală.

Mai interesant este însă ce se întîmplă la nivele mai înalte, cu viitoarele noastre elite doritoare să se perfecționeze în străinătate. Am observat aici o temă tot mai bine reprezentată, care ar putea fi numită *sociologia salvează România*. Tot mai mulți tineri proveniți din lumea ușor complexată a umanioarelor își îndreaptă atenția spre domeniul științelor sociale, fascinați de posibilitățile de a explica tot ce mișcă în societatea noastră. – *Dar aveți studii de specialitate în domeniu?* – mai întreabă, tipicar, cîte un membru al juriului. – *Nu, dar tema mi se pare deosebit de interesantă și actuală* – vine de regulă răspunsul. Ceea ce, de multe ori, este și adevărat. Așadar, la lucru, după exemplul colegilor noștri din spațiul public românesc, care și ei explică tot ce mișcă în societatea noastră fără să-și pună măcar problema unor studii de specialitate.

O altă temă obsesivă este *la noi nu există nimic* (sau nu s-a făcut nimic în acest domeniu). De vină este, desigur, comunismul și starea de înapoiere cronică a țării noastre. – *Dar de cutare și cutare ați auzit?* – mai întreabă un șoarece de bibliotecă din comisie. – *Nu, dar oricum...* Oricum tema începe cu mine, se poate înțelege din tonul suficient (sau doar naiv) al candidatului. Desigur, nu visez la declinarea lui „noi sîntem români" și deci le știm de mult pe toate, dar nici acest fenomen opus de generație spontanee nu mi se pare de bun augur.

Mai există apoi o categorie destul de largă ce ilustrează tema ***voinței politice***. Angajați încă din facultate în diverse instituții publice, acești funcționari luminați vor să reformeze totul: sistemul de pensii sau protecția copilului, Curtea Constituțională sau dezvoltarea locală etc. De bună credință și chiar pasionați adeseori, aceștia sînt preocupați de cum trebuie să fie societatea (sau un sector al ei) și nu vor să se mulțumească cu studiul a ceea ce este societatea (sau un sector al ei). Dacă li se explică faptul că aceasta este menirea cercetării, restul fiind politică (ceea ce este un lucru nobil, dar totuși ușor diferit), se simt neînțeleși sau chiar vexați. Ei vor să fie „experți" și nu doar simpli specialiști. Oare de ce?

De la fereastra mea îi mai număr apoi în minte pe cei care își pun probleme precise, au proiecte realizabile și lucrează temeinic. Sînt cu zecile. Toamna în care se vor număra specialiștii nu este, poate, chiar atît de departe...

Vintilă MIHĂILESCU

povești suprapuse

Yeti și social-democrația

(nu-i un caz, ci o specie)

Ca să scap de gîndul că voi comite o indiscreție, mă grăbesc să încep. Prin iunie 1996, revenit în țară *de la studii*, eram lovit de acea dezorientare în egală măsură sinceră și snoabă ce se instalează în creierul majorității celor *întorși*. Mă îmbrățișase soția, mă aclamaseră prietenii, iar cîinele părinților mă recunoscuse *odiseic* din prima; numai mașina de scris nu mă mai cunoștea. Și adevărul e că și eu mă înstrăinasem de ea; seară de seară, în cea țară departe, îmi dădusem întîlnire cu un computer, astfel încît mașinuța mea, cumpărată cu sudori în palme dintr-un *third hand* de prin Olanda, mi se părea a fi o chintesență a regresiei. Am dat să scriu o frază – parcă-i smulgeam cuvintele cu forța; am dat să pun o virgulă – ea mi-a pus punct. Și, la capătul unei săptămîni de tatonări și respingeri, iată-mă lucrînd într-o sală a Universității, în fața unui computer.

Era o zi însorită, spre prînz. Era un computer bătrîior, fără litere românești, cu memoria aplecată spre senilizare, venit odată cu ceva donații. Era o sală mică, vecină cu alta mai mare, spre care aveam o ușă întredeschisă.

Și cînd mi-era scrisul mai dulce, în sala mare învecinată aud animație: vreo 15-20 de străini cărora, din capul unei mese lungi, dl Alexandru Athanasiu tocmai se pregătea să le țină o conferință pe englezește. Întreb pe șoptite dacă incomodez și mi se face, cu amabilitate, semn că nu. Dau să închid ușa – nu era posibil, din cauza unor cabluri electrice. Astfel că în cele două ore următoare murmurul tastaturii mele a avut drept ecou vocea convingătoare a fostului PAC*hist* de alături, explicîndu-le oaspeților cum stă treaba cu România. Și le explica, realmente, bine. Chit că nu eram neapărat atent la ce se spunea dincolo, tot îmi ajungeau la urechi idei cu miez, parabole meșteșugite și demne trucuri retorice. Mare succes la auditoriu aveau pișcăturile din răstimp la președintele de atunci. Nimic ofensator, totul elegant – eleganța ironiei *british* –, pus ca mirodenie în ceea ce dl Athanasiu spunea despre *setea de putere a d-lui Iliescu* și despre trimiterea unui tenismen spre a înfrunta, *într-un joc de go*, pe revelația anului '96, Victor Ciorbea. Cum știți, în '96 se purtau elogiile la Ciorbea și ironiile la Iliescu.

Trecut-au anii, nu mulți, ci doar patru. Joi, 20 iulie a.c., în preziua Consiliului Național al Partidului Social-Democrat, liderul Athanasiu îi sugera d-lui Iliescu „să reflecteze asupra oportunității retragerii" din cursa prezidențială, după modelul Constantinescu. Peste alte două luni și restu' zile, conferențiarul ironic din iunie '96, cel ce-l trimitea acasă pe Ion Iliescu în iulie a.c., a fost și el trimis de soartă ca joi, 5 octombrie a.c., la Sala Palatului, să susțină candidatura – cui? – lui Ion Iliescu.

N-aș vrea să las impresia că dl Athanasiu e subiectul aici. Chiar cred că stînga trebuie unită, după cum și dreapta trebuie unită. Dar nu-i vorba despre un caz, ci despre o specie. Exemplarele acestei specii sînt convinse că fără ele crapă politica românească. Nu concep că ar putea sta, ceva timp, pe tușă. Spuneți convingeri, doctrine, programe? Astea-s bancuri (nici măcar povești!). Important e locul pe listă. Nu acești oameni animă Parlamentul, ci Parlamentul pe ei. Pentru un loc, sînt capabili de niște volte *stînga-dreapta*, *anti-pro* de o amplitudine ce-ți îngheață sîngele-n tîmple.

Susținîndu-și ironizatul de-altădată, dl Athanasiu se *sus-ține* pe sine. Pentru un post de parlamentar, i-ar fi susținut la președință și pe Abramburica, și pe Zavaidoc, și pe Yeti. Ba chiar și pe Marian Munteanu.

Adrian CIOROIANU

P.S. amical, după *desluşirile* din numărul trecut: în chestiunea Caragiale, dl Iorgulescu – profesionist al temei – are dreptate, cred. În chestiunea Patapievici, cred că nu are. Și altă chestiune, ruptă din peisaj, privită de pe margine: în paralel cu aceste dispute *intelectuale* (Iorgulescu – Patapievici, G. Voicu – Liiceanu, Dorin Tudoran – Michael Shafir ș.a.m.d.), *mangafaua* a ajuns la 12 procente și promite *integrarea în Europa*. Suspiciunea privind compatibilitatea dintre *individ* și *cauză* mi se pare și mie „rațională, necesară și legitimă". Păcătuiesc?

presa despre...

De-balcanizarea Balcanilor

Cedarea pașnică a puterii la Belgrad pare să permită cele mai optimiste așteptări: eventualitatea stabilității interne și externe în Iugoslavia modifică perspectivele relațiilor regionale, ale celor europene, și chiar ale celor euro-atlantice.

În iunie 2000, președintele Clinton declara la Aachen: „Gîndiți-vă cît de multe lucruri s-au schimbat. Granițele, fortificate pentru a stăvili trecerea tancurilor, fac față convoaielor de camioane și invaziei turistice. Dezvoltarea rapidă a economiilor se petrece acum de cealaltă parte a Cortinei de Fier. 19 aliați și 27 de parteneri au steagurile lor la Cartierul General NATO. În Europa Centrală și de Răsărit, visul realist al apartenenței la Uniunea Europeană și NATO a făcut să se resoarbă aproape toate vechile conflicte etnice și de frontieră. Și, în cele din urmă – pînă la urmă – prietenul nostru, Vaclav Havel a petrecut mai mulți ani în postul de președinte, decît în pușcărie. În Europa de Sud-Est, bosniacii se luptă încă, dar la urne. Croația este o democrație. Soldați din aproape toate țările europene, foști adversari, menținînd împreună pacea în Kosovo. (...) Europa este vie și numele vechilor locuri este din nou rostit – Catalonia, Piemont, Lombardia, Silezia, Transilvania, Rutenia – nu de dragul separatismului, ci în spiritul orgoliului sănătos al moștenirii trecutului".

Optimismul președintelui Clinton s-a oprit, prudent, la granițele Serbiei. În numărul din 5-11 octombrie 2000, al revistei *Courrier International*, Alexandre Adler duce analiza mai departe, în editorialul întitulat „Se însenînează climatul politic din Balcani":

„Ansamblul regional frapează prin extraordinara conjuncție politică creată, uneori chiar pînă în detaliile relațiilor dintre partide. În Croația, este la putere o coaliție de centru-stînga: social-democrații (foști comuniști) împreună cu liberalii de stînga au o solidă bază electorală în Istria și Dalmația, la populațiile cu cultură latină, cu ochii pe Italia vecină și care, în timpul războiului, au respins, uneori violent, regimul pro-nazist al ustașilor, violent anti-sîrb, cu partizanii săi din Herzegovina și din Slavonia. Guvernul de la Zagreb s-a îndepărtat de simpatiile germanice, moștenite din perioada Tudjman și a acceptat sub presiune euro-americană reîntoarcerea refugiaților sîrbi în Krajna, prima negare, în fapt, a politicii de «purificare etnică».

În Bosnia, modificarea este mai lentă, dar este inexorabilă, fiind marcată de arestarea criminalilor de război indiferent de apartenență: guvernarea sîrbă din Banja Luka s-a emancipat de sub tutela ucigașilor și a gangsterilor; comportamentul său a fost exemplar în timpul crizei din Kosovo. Președinta Biljana Plavsic și șeful guvernului, Miroslav Dodici, au întors foaia. La bosniaci, poziția islamiștilor, a lui Izetbegovici și a prim-ministrului Muratovici a slăbit: deruta susținătorilor lor islamiști din Turcia, pe de o parte și reformularea prin retragere a strategiei iraniene, pe de altă parte, au făcut să se risipească, într-o măsură, coșmarul unei baze integriste în inima Balcanilor. Ceasul reîntoarcerii lui Haris Siladjici, prim-ministrul laic din anii războiului, susținut de vechile sectoare comuniste din Tuzla și Jajce, dă credibilitate perspectivei unei adevărate reconcilieri. Extremiștii croați din Mostar, lipsiți de sprijinul venit de la Zagreb își vor mai atenua semeția. (...)

Și în Macedonia situația este favorabilă: alternanța a adus la putere un fost partid naționalist pro-bulgar (VMRO) înlocuindu-i astfel pe foștii comuniști titoiști. Președintele Gheorghievski se sprijină (așa cum fac și omologii săi bulgari Peter Stoianov și Ivan Kostov cu minoritatea turcă din Parlamentul de la Sofia), pe un «compromis istoric» cu minoritatea albaneză, în sfîrșit reprezentată în guvern; se reduce astfel considerabil marja de manevră a ultranaționaliștilor locali, apropiați de UCK.

Dar cele mai extraordinare noutăți vin din Kosovo. Acțiunile criminale ale micilor duri din UCK, favorizați de Madeleine Albright, de James Rubin, la fel ca și de CNN – în fond e același lucru – au provocat o reacție remarcabilă din partea populației albaneze, care nu a uitat că ea a beneficiat de cuceririle democrației, în timpul adevăratului regim iugoslav. Pentru viitoarele alegeri, Liga democratică a lui Ibrahim Rugova este creditată cu 70% din voturi! Într-o țară cu două milioane de locuitori, 200.000 de persoane au venit în capitala Pristina la ultimul miting, ca să-l susțină pe Rugova și pe Veton Suroi: ei au combătut din totdeauna abuzurile naționaliste și cer acum pentru Kosovo un statut special, inspirat din cel al Hong-Kong-ului, fără o rupere formală de Serbia".

Autorul articolului observă că și în Albania, și în relațiile dintre Grecia și Turcia, tensiunile au făcut loc unei ambianțe mai calme, mai prielnică unor evoluții pozitive. Dar din simpla înșiruire a semnelor bune se poate observa cît de bine seamănă ele cu cele rele. Liniile de demarcație între etnii ca și între fostele afilieri se modifică. Dacă acest proces nu va fi ocrotit, turbulențele vor readuce fotoliul șefului de stat în vecinătatea pușcăriilor. (**M. B.**)

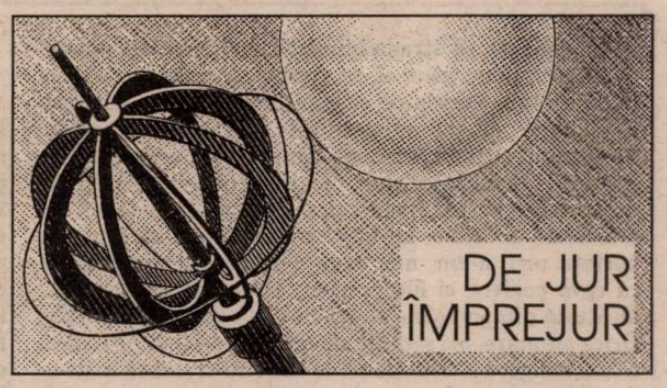

Eroii și alegerile

Victoria din primul tur de scrutin a președintelui polonez Alexandr Kwasniewski are multe explicații, nici una plăcută. Fostul ministru al tineretului din ultimul guvern comunist al Poloniei a cîștigat un al doilea mandat, învingînd-i pe reprezentanții dreptei, ai centrului și ai acelei combinații stînga-dreapta care a ajuns să fie sindicatul Solidaritatea. Comentatorii polonezi îl consideră pe acesta din urmă, ca și pe fostul său lider eroic, Lech Walesa, relicve ale comunismului, incapabile să se adapteze în mod convingător noilor realități. Atunci, între anii 1980-1989, Solidaritatea promitea o țară în care statul providențial urma să controleze prețurile, să asigure locuri de muncă și o plată corespunzătoare, să vegheze la echitatea socială și să distribuie locurile – în așa fel ca să ajungă pentru toți – în casele de odihnă de la Marea Baltică. După aranjamentele de la Masa Rotundă care i-au permis accesul la putere și nu doar dialogul cu puterea, primul președinte postbelic al unei Polonii democratice, Lech Walesa a patronat măsurile de reformă economică radicală ale ministrului Balcerowicz; s-a modificat structura economică a țării, dar a fost lovit și visul egalității îmbelșugate, legiferînd realitatea unei societăți stratificate, condusă de oameni aroganți, permeabilă la corupție și nepotism. Închiderea șantierului naval de la Gdansk, locul de unde a pornit totul, a fost o înfrîngere a sindicalismului, prevestind scorul electoral de acum. Walesa n-a putut s-o împiedice. Odată cu simbolul a pierit și suportul electoral.

Walesa nu mai este expresia sentimentelor populare: ambianța și prerogativele puterii l-au modificat, i-au adăugat un strat străin personalității lui inițiale. Faptul că nu mai e un simplu electrician nu l-a transformat într-un produs al școlilor superioare, pepiniere ale liderilor. Pe cei care l-au adus în palate nu-i mai reprezintă, printre locatarii mai vechi sau mai noi ai acestora este și va rămîne un intrus. Kwasniewski – nu, el aparține cercurilor puterii, el a învins tocmai prin capacitatea lui de adaptare. Întrebat în 1992, cum se explică transformarea partidului condus de el din comunist în social-democrat, a răspuns fără nici o ezitare: „Nu mai sîntem comuniști, pentru că nu am fost niciodată comuniști". Pentru Kwasniewski și pentru mulți băieți iuți la minte din generația lui, structurile ierarhiei comuniste organizau și arbitrau concursurile pe care ei urmau să le cîștige. Dacă în lumea în care s-a născut trebuia să fii comunist ca s-o duci bine și să ai putere, el și-a însușit eticheta fără nici un fel de zbucium etic sau de altă natură. Cînd afirma în același interviu că „era convins că în structurile puterii putea fi mai util decît în altă parte", nu a precizat pentru cine funcționa respectiva utilitate. Absența convingerilor l-a făcut „util" oricărei puteri, acceptabil pentru un electorat obosit și dezamăgit de rezultatul luptelor, doritor să trăiască. Ca să fie popular, Kwasniewski practică sporturile majorității, ca să fie acceptat de foștii adversari îi decorează în cadru festiv pe disidenții anticomuniști, primește în audiențe particulare muzicieni de jazz, bolnavi de diabet, regizori, sportivi, preoți, importatori de gaz metan și creșcători de cai. Dar mai importante decît gesturile protocolare sunt faptele: în timpul președinției fostului comunist, Polonia a înaintat pe calea reformelor, a înregistrat respectabile procente de creștere economică, a fost primită în NATO și a început tratativele cu Uniunea Europeană.

Prin Kwasniewski o majoritate de polonezi își acceptă trecutul fără a amaneta viitorul. Gafa care i-a încetinit cumva marșul triumfal din campania electorală – caseta în care el și unul dintre apropiații săi făceau băşcălie de gesturile Papei, „cel mai celebru dintre polonezi" – a fost mai mult decît o mitocănie, e o formă de dispreț pentru toți cei ce nu-i seamănă, de invidie față de superioritatea omului care a reușit să devină un lider mondial fără să se trădeze pe sine. Kwasniewski și susținătorii săi pot mima orice, dacă e nevoie: comunismul, catolicismul, liber-schimbismul. Asemeni lui, polonezii își văd de viața lor, ei au renunțat și la visul colectiv, și la răfuiala cu coșmarul. Ceea ce îl deosebește pe vechiul-nou președinte polonez de alți foști comuniști care au ajuns la putere sau rîvnesc la ea nu este sinceritatea reconversiunii sale, ci capacitatea de a transforma în fapt ideile în care nu crede. Victoria în alegeri nu face parte din atributele eroismului.

Magdalena BOIANGIU

Argument

În copilărie, pe strada bunicilor mei, mai toţi vecinii se cunoşteau între ei, se vizitau şi, chiar, la nevoie, se ajutau. Strada de case nu foarte avute, dar nici dărăpănate, de undeva, pe atunci, nu foarte aproape de centru, putea fi considerată comunitatea unor oameni statornici în locuinţele lor. Veniţi, probabil, de la ţară, în tinereţe, ca şi bunicii mei, ei refăcuseră, întrucîtva, atmosfera de acolo. La bloc, unde locuiam de fapt, cu părinţii mei, n-am mai avut sentimentul comunităţii ca ceva pozitiv, ci dimpotrivă, ca vecinătate forţată, alcătuită din persoane cu care nu ai nimic de împărţit. Orice adunare, ori şedinţă de bloc era ceva impus, încă o constrîngere a sistemului cu care nu vroiai sa ai de-a face, chiar dacă se ocupa de curăţenia pe scară sau apa caldă. Nu te privea decît ce era în interiorul casei, acolo era teritoriul tău, intimitatea ta. Sentimentele mele nu erau, însă, întru totul împărtăşite de alţi vecini şi vecine care lipeau poze cu munţi şi flori din calendare pe pereţii holului comun de la etajul x, îl decorau cu ghivece, îşi lăsau papucii la uşă şi nu ezitau să împrumute orice, în numele vecinătăţii. Ţin minte că am fost foarte uimită cînd o fetiţă din bloc, chiar vecina de vizavi, a venit la mine în vizită, în carne şi oase; era din altă lume, cu care intersectam doar formal.

Exista, în schimb, cealaltă comunitate, aleasă de bunăvoie, a prietenilor, apoi a colegilor de şcoală sau facultate cu care aveam ceva în comun. Abia după terminarea facultăţii, şi după 89, mi-am dat seama că, pe lîngă comunităţile voluntar alese, eşti pus, de multe ori, în situaţia de a te integra şi în comunităţi impuse, precum locul de muncă şi iarăşi, vecinătatea, privită, însă, din altă perspectivă după decembrie '89: nu ca o constîngere, ci precum o posibilitate de supravieţuire confortabilă şi organizată în comun. Treptat, şedinţele de bloc s-au transformat în oportunităţi utile de rezolvare a unor probleme practice de confort colectiv: interfonul, cablul, spaţiul verde, locul de joacă pentru copii... Poate că problemele dezbătute au rămas aceleaşi, dar diferenţa dintre acum şi atunci este considerabilă: acum faci de bunăvoie lucruri care te ajută să convieţuieşti civilizat. În blocurile normale, cu administratori pur şi simplu gospodari, şedinţele au devenit scurte şi tehnice. Scopul lor nu mai este etalarea umorilor vecinilor nesocializaţi, ci rezolvarea unor probleme comune.

Evident, blocul nu este nicidecum singurul exemplu de comunitate orăşenească, ci doar cel mai răspîndit (mai ales dacă ţinem cont de faptul că, într-un recent sondaj MLPAT cel mai mare procent dintre conaţionalii noştri vor să locuiască, în continuare, la bloc). Există o serie de alte comunităţi care se formează ad-hoc, din nevoia, naturală, de socializare, din necesitatea petrecerii unui timp mai îndelungat în anumite locuri şi din lipsa unor cadre organizate pentru rezolvarea unor probleme colective. Parcul, de pildă, este locul unde se adună, fac schimb de informaţii şi se întrajutorează mai multe comunităţi: cea a oamenilor în vîrstă, pentru care gratuitatea petrecerii timpului liber e esenţială; cea a posesorilor de cîini; cea a adolescenţilor; cea a oamenilor cu copii, care suplinesc, prin schimbul de experienţă de aici, lipsa unor informaţii sau asociaţii utile în domeniu. Cîrciuma –pentru o categorie de vîrstă, să zicem medie, şi discoteca – pentru tineri sînt alte spaţii consacrate pentru socializare, dialog, defulare. Şi, nu în ultimul rînd, biserica, instituţie ce a început să redevină, pentru mulţi, şi prilej de cunoaştere şi întrajutorare. Locurilor de adunare spontană li se adaugă mai noile, şi încă restrînsele, încercări de socializare instituţionalizată: ori în culturile organizaţionale dezvoltate, precum reprezentanţele unor companii occidentale, care încearcă să-şi apropie angajaţii şi în afara orelor de program; ori organizaţii nonguvernamentale care se străduiesc să ofere posibilităţi de a-şi petrece timpul în comun unor grupuri defavorizate. Comunităţi, spontane sau organizate, există; spiritul comunitar de acţiune responsabilă în comun, dar cu respect pentru diferenţele celuilalt implicînd altruism şi solidaritate se face simţit doar timid, şi nu întotdeauna la locul potrivit. Numărul de faţă poate constitui un mărunt pas spre o mai clară conştientizare (**I. P.**)

Andrei ŢĂRANU
asistent universitar drd. SNSPA

Comunitatea de interese sau paradoxurile comunitare

Cursurile importante de epistemologie încep prin a-şi defini, rînd pe rînd, conceptele pentru a fi siguri conlocutorii că vorbesc despre acelaşi lucru. De aceea un epistemolog de marcă cum este Kuhn deplîngea la un moment dat faptul că unele concepte se încarcă cu semnificaţii diverse, unele destul de îndepărtate de esenţa iniţială, iar unele din aceste semnificaţii parazit tind să înlocuiască conceptul iniţial printr-o alchimie epistemologică extrem de subtilă. Cred că aceasta ar putea fi şi soarta conceptului de comunitate, concept care se polisemizează tot mai mult, atît în discursul profan cît şi în cel ştiinţific. Astfel, comunitatea în accepţia sociologului clasic va rămîne aceea definită de Tönnies, în timp ce psihosociologul se va raporta la comunitate ca grup, iar expertul în politică externă se va gîndi la Uniunea Europeană, care şi ea este o comunitate de state.

Dar nu numai acestea sunt singurele semnificaţii ale termenului de comunitate – de la comunitatea arhaică, puţin diferită de hoardă, pînă la comunitatea celor care se cunosc doar prin mediile virtuale ale chat-ului – toată lumea face parte, prin natura lucrurilor, dintr-o comunitate, fie că-i place fie că nu (apropo, am auzit că există şi o asociaţie a mizantropilor, ceea ce ar reprezenta tot o comunitate). Comunitatea nu reprezintă numai o grupare de indivizi sau persoane, ci şi de societăţi comerciale sau de state, adică lucruri extrem de abstracte. Sensul conceptului de comunitate nu mai depinde în ultima vreme nici măcar de o locaţie, aşa cum credea Ferdinand Tönnies comunitatea creştină, de exemplu fiind solidară în ciuda diferenţelor spaţiale, temporale, de limbă, tradiţie etc., sensul acesteia fiind eminamente transcendental. De aceea, o parte a epistemologilor ştiinţelor sociale tind astăzi să crediteze mai degrabă definiţia comunităţii generată pe bază de interese specifice, cu membri fluctuanţi, decît aceea a comunităţii locale, cu tradiţii specifice în maniera descrierilor din secolul trecut.

Greutatea de a defini fenomenul comunitar în termenii unei ştiinţe nu determină neapărat şi evanescenţa lui, ci, dimpotrivă, demonstrează că domeniul comunităţii, în ciuda groazei de alienarea determinată de capitalism a marxiştilor, se extinde tot mai mult. Perspectiva sociabilităţii naturale a indivizilor este o axiomă care cu greu poate fi înlăturată, ba, mai mult, epoca postindustrială se bazează în special pe comunităţi de interese şi pe afinităţi intelectuale – iar modelul Microsoft este paradigmatic.

Nu acelaşi lucru se poate spune şi despre zonele sărace sau cu probleme economice. În mod paradoxal abia aici se pare că definiţia comunităţii începe să aibă probleme serioase – şi nu pentru că epistemologii nu ar încerca să dea definiţii universal valabile, ci pentru că în aceste zone asistăm la erodarea şi destrucţia comunităţii, iar axioma sociabilităţii ia forme tumorale. Şi asta pentru că, în condiţiile sărăciei, cealaltă axiomă, propusă de Hobbes – *homo homini lupus* – se impune de la sine. Indivizii caută să supravieţuiască în dauna celorlalţi, retrăgîndu-se în cercul privat al familiei sau al grupului său foarte strîmt. Comunitatea moare în sărăcie, iar locul său este luat de indivizi separaţi, atomizaţi, care se luptă pentru a supravieţui cît mai mult. Astfel se închide paradoxul pe care îl propuneau marxiştii – comunitatea (din punctul lor de vedere colectivitate) este distrusă în capitalism din cauza sărăciei şi a alienării proletariatului, dar se poate reface doar în condiţiile în care tocmai comunitatea capătă conştiinţă de sine.

Realitatea a demonstrat că nu se formează comunităţi înaintea conştiinţei de grup şi de apartenenţă la grup a indivizilor, iar impunerea comunităţii de către puterea politică conduce tocmai la destrucţia acesteia – indivizii atomizîndu-se, fie de frică, fie datorită sărăciei pe care sistemele totalitare o determină pînă la urmă.

Acest excurs epistemologic ar fi dorit, deci, să explice în sensul cel mai rapid cu putinţă, şi deci, cel mai uşor falsifiabil, faptul că în Romînia ideea de comunitate este doar un deziderat, mai degrabă al intelectualilor, decît un fapt. În primul rînd mentalitatea determinată de perioada totalitar-egalitaristă, în care orice asociere în afara sistemului era atent supravegheată – ceea ce a determinat o lipsă tot mai acută de interes pentru orice comuniune, alta decît cea bazată pe afinităţi. În al doilea rînd, aceeaşi perioadă, resimţită ca zonă a sărăciei maxime a generat comportamentele de supravieţuire, care s-au păstrat pînă astăzi, mai ales că sărăcia a rămas.

Speranţa în reînvierea comunităţii şi-o pun cei mai mulţi în întărirea spiritului comunitar rural sau local, neînţelegînd că o societate într-o transformare rapidă cum este cea românească se adaptează mai uşor la valori noi, decît să le reîntărească pe cele vechi. Pe de altă parte, însăşi comunitatea locală este atinsă de virusul anomiei şi atomizării individualiste. Comunitatea rurală a suferit transformări radicale în perioada comunistă şi, apoi, în cea a tranziţiei, ceea ce a determinat o revizuire a spiritului comunitar.

Acest paradox al comunităţii, cred, poate fi depăşit doar prin reconstrucţia acesteia pe baza interesului de grup, în sensul cel mai bun al cuvîntului. Spiritul comunităţii există latent, spunea Burke acum două secole, în fiecare individ, el trebuie doar să fie scos la lumină. Capitalismul este sursa cea mai sigură de generare a interesului individual, dar, în acelaşi timp, este şi mijlocul prin care bogăţia se poate împărţi mult mai echitabil pe baza meritelor celor care şi-o însuşesc. În această a doua dimensiune intervine comunitatea, care protejează indivizii şi le asigură în acelaşi timp şi libertăţile. Şi mă reîntorc la Burke care spunea: aşa cum nu poate exista o limbă a fiecărui individ, tot aşa nu pot exista libertăţi individuale pe care comunitatea să nu le recunoască.

Irina NICOLAU
etnolog

Exerciţii de bîjbîială

Cu opt, zece ani în urmă, cînd se întîmpla să mă întrebe cineva ceva, erau frecvente situaţiile cînd puteam să dau un răspuns convenabil. Treptat s-a instalat o îndoială nespecifică. Am început să utilizez bemoli de genul: nu sînt sigură, mi se pare, aşa cred. Cu adevărat tare a fost momentul cînd, intrînd în cabina de înregistrare a unui post de radio, i-am cerut tinerei cu care urma să vorbesc o oră în direct, domnişoară, te rog să nu mă întrebi nimic precis! Văzînd năuceala din ochii ei am adăugat, nu intra în panică, putem să vorbim „în mare", ne descurcăm.

Mă întreb ce aş putea spune în mare despre *comunitate?* Termenul este folosit, cînd cu sens tare, cînd cu sens slab. Pentru „clasici" comunitatea este un grup de oameni legaţi prin relaţii de sînge şi veche vecinătate care vorbesc aceeaşi limbă, au aceleaşi obiceiuri şi valori, eventual, ocupă un teritoriu comun. Alţii gîndesc cu siguranţă altfel de vreme ce consideră acceptabile sintagmele Comunitatea europeană sau, cum spunea acum cîteva zile la televizor un funcţionar de la primărie, comunitatea oraşului Bucureşti.

În mod deliberat nu am mai deschis nici o carte. Mi-am adunat nedumeririle şi m-a prezentat în faţa unor tineri care vin la Muzeul Ţăranului Român pentru proiectul „Arca lui Noe". Mare lucru cu siguranţă nu le-am spus. Ba am vorbit şi foarte dezlînat profitînd de ocazie pentru a începe exerciţiile de bîjbîială pe care intenţionez să le opun stilului de cercetare triumfalist. Din ce au spus alţii acolo am reţinut ideea că o comunitate funcţionează ca un organism (Ioana Popescu), că în viaţa comunităţii ritualul ocupă un rol important (Şerban Anghelescu) şi că, în ultimii ani, se conturează o variantă nouă de comunitate, una virtuală, care reuneşte oameni care intră în legătură prin Internet. Discuţia s-a încheiat lăsînd în urmă multe întrebări şi nici un răspuns. M-am întors acasă cu nedumerirea intactă.

În dimineaţa care a urmat am revenit asupra temei împreună cu trei colegi mai tineri şi un senior. Mă încăpăţînez să nu recurg la cărţi, deşi Şerban insistă. Îl contrazic spunîndu-i o să ai un nepot, atunci cînd te va întreba ce înseamnă cuvîntul *comunitate* va trebui să răspunzi imediat. Ce-o să-i spui? O să-i spui că e ceva care seamănă cu familia noastră. Se naşte întrebarea, cît de mare trebuie să fie un grup ca să fie o *comunitate?* Triunghiul, mama, tata şi copilul este suficient? Gaşca este o comunitate? Cădem de acord că există comunităţi durabile şi comunităţi pe termen scurt. Admitem că legile nescrise guvernează cele mai multe comunităţi dar că există şi tipuri (cele monastice, breslele) care pun pe hîrtie de timpuriu o serie de reglementări. Filo este preocupat de importanţa pe care o are trecutul în viaţa unei comunităţi. Lulu consideră că un cuvînt cheie este *diferenţa.* Toţi dăm exemple despre cum amendează o comunitate prezenţa unui străin. Stîlpii de cafenea sînt o comunitate? Nu! Microbiştii din Cişmigiu? Nu! Galeriile echipelor de fotbal? Nici, ne explică Manolache.

Decidem în cele din urmă că pentru viaţa unei comunităţi cu adevărat important este *să împărtăşeşti,* să realizezi momente de comuniune. Am bîjbîit despre nevoia de a face ceva împreună şi de a avea acelaşi mod de viaţă. A rămas să ne mai gîndim la cum definim modul de viaţă. În general ne-am propus să ne mai gîndim.

Aurora LIICEANU
psiholog

Gazonul tuns

– *interese comune și dreptul la diferență* –

Societatea românească exersează cu dificultate diferența. Egalitarismul rămîne o referință frecventă a oricărei comparații sociale. Dacă în comunism lipsurile susțineau un tip de solidaritate relativ fragilă, funcționînd mai mult în sfera familiei extinse, în perioada postcomunistă confruntarea cu diferențele a făcut să se dezvolte și să devină explicită invidia. Colectivismul nu a permis manifestarea ei sau în orice caz a oferit acesteia un cîmp restrîns de manifestare. Inițiativa personală este astăzi fie sprijinită, fie, mai degrabă, descurajată și sancționată.

Eticile interpersonale sunt constructe personale,egotiste, subiective și încărcate de emoțional. Ceea ce numim comunitarism a fost distrus la sate, iar cei care migrau dinspre sate spre oraș intrau într-o lume în care familia era spațiul de retragere pentru supraviețuire. În relațiile actuale de vecinătate apar schimbări provocate de factorul economic care modifică tabloul interacțiunilor, stabilind alianțe între conservatori și reacții ostile față de novatori. Iată un exemplu care arată cît de greu digestibilă pentru așa-numita comunitate a locuitorilor unui bloc – care se dovedește a fi subdeterminată în termeni de raționalitate și supradeterminată emoțional – este decolectivizarea și implicit apariția unui comunitarism bazat pe înțelegere reciprocă și comuniune de interese. Într-un bloc, oamenii se cam cunosc. Ei știu unii despre alții ce fac, cum trăiesc, cum se îmbracă. În bloc, se trăiește, se fac copii, se fac petreceri, nunți, se moare. Vrînd-nevrînd, fiecare, cu mai mult sau mai puțin interes, participă la existența celuilalt. Pînă în 1990,între oameni nu existau diferențe mari. Cînd nu era lumină, nimeni nu avea lumină, cînd nu era cald, nimeni nu avea căldură. Diferențe nu existau. Dar iată că în această mică lume au apărut diferențe și chiar mai mult unii doresc să părăsească într-un fel „asemănarea". O persoană foarte apropiată mie, locuind în acest bloc, a dorit să-și pună centrală termică personală. Pînă a avea această idee, relațiile ei cu ceilalți erau relativ bune. Avînd trei camere, intra automat în subcategoria celor cu trei camere și plătea toate cheltuielile de întreținere exact ca ceilalți posesori ai apartamentelor cu trei camere. După ce și-a luat aprobările necesare, a anunțat adminstrația blocului despre intenția de separare. Atunci a început nebunia. Mai întîi vecinul de apartament a declarat că nu acceptă să se pună conducta pe peretele comun dintre ușile celor două apartamente pentru că conducta poate exploda și viața lui va fi în pericol. Apoi, peste noapte mistuit de ostilitate a declarat că nu este de acord pentru că atunci cînd deschide ușa de la apartament vede „țeava aia urîtă". Soția lui a adăugat peste o altă zi că nu suportă țăcănitul aparatului. Care aparat nu se știa. Cealaltă vecină de apartament a refuzat plasarea conductei pe peretele palierului spunînd că nu există geam pe palier. Mai tîrziu s-a adresat unui alt vecin, astfel încît să fie auzită, că musafirii ce-i vor veni vor da cu capul de contor. Inițiativa persoanei de care vorbesc a devenit rapid o problemă comunitară. O solidaritate ad hoc s-a simțit plutind în aer. Între timp un grup de locatari ai blocului de alături a sesizat că RADET-ul se ocupă de blocul vecinilor și s-a interesat de eveniment, speriați că este ceva „cu gazele". O singură vecină din bloc i-a adresat persoanei separatiste urarea de „s-o stăpîniți sănătoasă". Să fie invidie? Să fie rezistență la acceptarea diferenței? Să fie misoneism – adică opoziția prin inerție la ceea ce este nou? Misoneismul se explică sociologic prin tendința de a adopta și perpetua comportamente stabile, admise de grup. El se manifestă prin ostilitate față de manifestarea oricărei încălcări a unui ordini deja stabilite în timp, prin atitudini refractare la orice schimbare. Inovatorii sunt respinși. Se consideră că, o societate, cu cît este ceea ce numim mai primitivă, cu atît misoneismul este mai pronunțat. Misoneismul exprimă o sociabilitate infantilă, reactiv-emoțională, incapacitate de a face față situațiilor sociale de mediu. De aceea el reclamă societăților un grad de integrare mare pentru a subzista. Orice ieșire din această stare este resimțită ca o amenințare a existenței. Frica de a rupe un echilibru dificil de atins și fragil face ca asemenea grupări să încerce eliminarea oricărui element heterogen.

Cele de mai sus ar susține ideea că în comunitățile de tipul celor la care m-am referit, dar și în altele, nu a existat comunitarism, ci colectivism și solidarități elementare. Pentru a construi structuri comunitare de tip modern este necesară păstrarea unui echilibru între apartenența determinată de interese comune și dreptul la diferență. Comunitarismul modern înclină către reprezentarea raționalității în spațiul public și corelarea emoționalului mai degrabă cu spațiul privat. Viața modernă revalorizează raționalitatea din perspectiva riscurilor.

Se spune că structurile comunitare din societățile tradiționale s-au schimbat prin trecerea la modernitate. Un alt tip de comunitarism s-a dovedit potrivit societăților moderne. Trecerea s-a făcut prin evoluția atît a vieții, cît și a mentalităților. Comunitarismul de tip tradițional s-a format în timp, așa cum se spune că se formează gazonul adevărat englezesc. El s-a transformat doar. La noi, comunitarismul tradițional a cam dispărut. La țară, oamenii își văd fiecare de treburile lor. Asociaționismul nu funcționează decît dificil. Cei care au migrat la oraș în epoca glorioasă a industrializării au intrat în colectivism combinat cu un individualism de supraviețuire. Gazonul a fost tuns. Urzeala care ar fi putut să fie baza unei refaceri este adînc compromisă. Diferențele de astăzi sunt de aceea greu acceptate, iar ascensiunea socială și materială este prea rareori pusă pe seama muncii și meritelor reale. De aceea, diferența, ieșirea din comun alimentează mai degrabă invidia decît mobilizarea urmării exemplului.

Sentimentul de „Noi", caracteristică esențială pentru comunitate se manifestă rar și la nivel macrosocial. Cînd Andreea Răducan a pierdut medalia deja primită, revolta s-a produs pentru că nu a pierdut Andreea Răducan, ci am pierdut Noi. Gunoierii care au defilat în mașini, învăluiți în drapelul național purtau lozici de tipul „Nu vă bateți joc de copiii noștri!" Pe Andreea Răducan am primit-o la aeroport noi, „oamenii minunați", primirea a fost „deosebită". Nimic nu ne irită mai mult decît nedreptatea străinilor și nimic nu ne lasă mai nepăsători ca nedreptatea pe care ne-o facem noi înșine nouă. Mitul conspirației internaționale ne alină orice complex care ne-ar neliniști. Exigențele față de noi dispar în argumentația externalistă. Ne trebuie reacții mici, cotidiene, constante, moderate, ne trebuie mai mult rațional și mai puțin emoțional. Există Andreea Răducan, dar există și copiii străzii și încă multele. Există sigur în Anglia flori minunate, dar ele nu se bucură de prestigiul gazonului.

Mircea KIVU
sociolog

Utilitatea ciocănelului în viața publică

– *asociația de locatari în Washington D.C.* –

În urmă cu cîțiva ani, am avut prilejul de a asista în Statele Unite la o ședință a ceea ce acolo se numește *grassroots organization* – în traducere, organizație de bază, motiv pentru care prefer termenul american. Mai precis, este vorba despre organizația locuitorilor unui *neighborhood*, pe românește cartier.

Lucrurile se petreceau într-o zonă mărginașă din Washington D.C., cu aspect fundamental diferit de imaginea comună a capitalei celui mai puternic stat din lume. Descinsesem, grupul de români beneficiari ai unui program USAID menit să ne faciliteze cunoașterea sistemului electoral american, dintr-un taxi al cărui șofer ne întrebase circumspect dacă aceea e într-adevăr adresa la care dorim să ajungem și dacă nu cumva dorim să rămînă prin preajmă. Circumspecția omului s-a legitimat de îndată ce ne-am uitat în jur: un șir de case cu un etaj, îndeobște părăginite, de pe treptele cărora ne priveau figuri cel puțin bănuitoare (ni se părea nouă, mai probabil doar curioase); oameni (cei mai mulți, de culoare) cu îmbrăcăminte sărăcăcioasă, în ale căror buzunare bănuiam a se ascunde cel puțin seringi cu urme de heroină, fumau (activitate ce, în zona instituțiilor federale cu care ne obișnuisem, era situată pe scala valorilor imediat după practicarea în public a sexului oral) discutau într-un mod ciudat, căci fiecare avea atârnat pe umăr cîte un casetofon cu volumul la maxim. Am început să regretăm despărțirea prea precipitată de taxi-ul care se îndepărtase în trombă, cînd am constatat că imobilul corespunzător adresei furnizate de organizatorii stagiului nostru nu se deosebea cu nimic de cele din jur, poate doar prin pancarda „for sale" atîrnată acolo unde ne-am fi așteptăm să vedem un drapel înstelat sau orice alt însemn al unei clădiri oficiale.

Ce-i drept, cursanți sîrguincioși și inabili în a estima distanțele din metropolă, ajunsesem cu cîteva minute înaintea orei stabilite. Cînd aceasta s-a apropiat, treptele casei cu pricina au fost urcate de un tip cu aspect de docher la pensie, ce se deosebea de cei din jur prin cămașa pe care o purta, de un alb pe care nu aveam să-l mai văd decît peste ani, cînd ecranele televizoarelor aveau să fie invadate de reclamele diverselor mărci de detergenți, cu deosebirea că în acestea culorile sînt, evident, trucate (poate, culoarea cu pricina mi-a rămas în memorie datorită contrastului izbitor cu pielea omului). La o privire mai atentă, am observat că purta sub braț o mapă și un ciocănel din lemn. Văzînd că descuie ușa, ne-am luat inima în dinți și ne-am prezentat, iar el ne-a asigurat – spre marea noastră ușurare – că adresa nu era greșită și ne-a poftit înăuntru. Ne-au urmat vreo cinci-șase dintre personajele pe care le observasem devreme și care au devenit brusc mai puțin neliniștitoare, ba chiar prietenoase.

Odată instalați în camera de ședințe, omul cu ciocănelul și-a luat locul la masa care a devenit o masă de prezidiu odată ce în ea se lovea cu ciocănelul pentru a se marca fiecare punct important al discuției. S-a început prin a se explica participanților motivul prezenței intrușilor (noi), apoi s-a distribuit procesul verbal al ședinței trecute (redactat cu ajutorul înregistrării făcute la unul din casetofoanele care cu cîteva minute mai devreme difuza rap în stradă), ocazie cu care o doamnă între două vîrste (am aflat, era profesoară la școala din cartier) a sesizat că se omisese a se menționa opoziția domniei sale față de una din deciziile adoptate, s-a trecut repede peste niște probleme logistice (necesitatea achiziționării unui echipament adecvat transcrierii luărilor de cuvînt), după care s-a trecut la discutarea principalului punct al ordinii de zi. Era vorba dacă trebuie sau nu încuviințată solicitarea unei companii telefonice de a instala niște telefoane publice în apropierea școlii. În acest moment, președintele cu ciocănel a solicitat votul pentru a permite omologului dintr-un cartier vecin, care avusese de curînd de luat o decizie asemănătoare, să participe la ședință și să-și expună experiența. Argumentele *pentru* erau în general legate de faptul că în cartier locuiesc numeroși oameni nevoiași, îndeosebi în vîrstă, care nu au telefon (pentru că locuiesc fără acte), și pentru care cele mai apropiate telefoane publice se află prea departe. Argumentele *contra* semnalau că în general în acest gen de locuri se aciuiază traficanții de droguri, că vecinătatea școlii ar expune adolescenții la influența acestora. După ce toată lumea și-a expus pozițiile, și după ce i s-a mulțumit domnului de la organizația vecină, s-a hotărît ca la următoarea întîlnire să fie invitat reprezentantul companiei de telefonie, căruia să i se ceară să expună măsurile pe care le are în vedere pentru contracararea efectelor nedorite (îmbunătățirea iluminatului în zonă, eventual propunerea unui alt loc de amplasare).

Finalul întrunirii a fost marcat printr-o ultimă lovitură de ciocănel, iar noi ne-am întors în zona centrală a orașului cu sentimentul acut că am descoperit bazele reale ale democrației, anume ceea ce, dacă lipsește, restul e vorbărie goală. Mă impresionase nu atît faptul că niște oameni ca toți oamenii se simțeau responsabili pentru niște amănunte care priveau viața comunității lor, și că cineva ținea cont de părerile lor, ci mai ales seriozitatea cu care făceau acest lucru, respectul pentru regulile de procedură pe care ei înșiși și le dăduseră. Am comparat cămașa albă a președintelui cu papucii puținilor participanți la ședințele de bloc de la noi, ciocănelul de lemn cu vociferările din scara blocului, neîndrăznind a extinde comparația la Parlamentul României.

Acum, îmi dau seama că am făcut o greșeală, mai mult sau mai puțin involuntară, de traducere: *neighborhood* înseamnă vecinătate, adică o relație între oameni, în timp ce cartierul e o aglomerare de blocuri. Ceea ce mă face să mă întreb dacă cineva din primăria Bucureștiului s-a gîndit vreo clipă să întrebe pe locuitorii cartierului dacă au ei sau nu nevoie de gogoșeria căreia i-a dat o autorizație de funcționare sau o somație de demolare.

Andra ALDEA LĂZĂROIU
sociolog CURS

Ajutorul ca trăsătură a vieţii comunitare

– rurale şi urbane –

Comunitatea, povestită de diverşi sociologi şi antropologi, pare a fi acel loc, cumva idilic, cu oamenii săi, care se cunosc de mult timp şi care trăiesc după nişte reguli stabilite de-a lungul vremurilor. Ei seamănă din perspectiva ideilor şi valorilor, ştiu cam totul unii despre alţii, se ajută între ei, sunt un fel de familie mare. Dar această descriere ar fi putut începe cu „A fost odată ca niciodată o prea frumoasă aşezare în care oamenii se cunoşteau şi se înţelegeau". Doar că tărîmul de poveste e prea departe. Căci drumurile noastre mai mult sau mai puţin zilnice ne arată prea urîte sau nu prea frumoase aşezări, cu oameni încruntaţi de grijile proprii sau de cele ale cetăţii, oameni care adesea uită că grijile lor pot fi şi grijile altora sau că deschiderea ochilor spre altul i-ar putea ajuta. Şi atunci comunitatea este undeva departe, departe, în societăţi primitive sau în poveştile strămoşilor.

Dar ce mai găsim pe meleagurile noastre? Oameni amărîţi, cu probleme multe care nu-şi găsesc de lucru, care şi-au pierdut obişnuinţele cunoscute şi nu şi-au găsit încă unele noi. Cei mai mulţi dintre ei. Există un fel de căutare surdă. Să ne oprim undeva în Sud, în apropierea oraşului Turnu Măgurele, al cărui combinat de îngrăşăminte chimice produce tot mai mulţi şomeri şi tot mai puţină energie. În vremurile trecute, cînd combinatul funcţiona, satele dimprejur şi-au trimis oamenii la pomul lăudat, care a avut grijă de cei ajunşi pe lîngă el. Astfel, proaspeţii muncitori aveau nu doar un loc de muncă dar şi apartamente la bloc, cu căldură şi apă curentă. Şi iată că, după ce s-au obişnuit cu acestea, deşi nu toate erau bune, au intrat în altă poveste. Acolo stau în aceleaşi case, dar sînt probleme cu apa şi căldura, nu mai au de lucru, iar copiii li se îmbolnăvesc, căci pomul lăudat a aruncat cu fum şi mere otrăvite. Şi atunci ei, puţin nelămuriţi, se întorc spre părinţi sau bunici, înapoi spre sat. Dar şi aici e greu, căci balaurul aruncă fum spre satul Ciuperceni, din apropiere, iar pămîntul adesea nu mai au cu ce-l lucra. Şi, dacă te opreşti să stai de vorbă cu cei mai proaspeţi locuitori ai satului, şomeri sau disponibilizaţi (căci ei disting între acestea două), întîi te-ntrebi cum de reuşesc să trăiască. Serviciu n-au, iar unii dintre ei n-au nici pămînt. Cei care au, n-au unelte cu care să-l lucreze, iar ceilalţi n-au ce face cu ceea ce ştiu a face. Şi totuşi, după un timp afli că ei se ajută. Nea Marin ştie să repare maşini şi îl ştie tot satul. Şi varza sau cartofii trebuie duşi cumva la piaţă, iar dacă ai o maşină, cît de hîrb, mai faci un pic de economie şi ai cu ce te descurca pentru la anul. Astfel nea Marin are de lucru, uneori atît de mult încît nu face faţă şi îşi cheamă şi prietenul să-l ajute. Ei îi ajută pe oameni să le meargă maşinile, oamenii le lasă cîte ceva, ouă, cartofi, varză şi astfel reuşesc să se descurce. Nea Marin nu are firmă. Iar cei cu maşinile nici n-ar avea bani să-şi plătească reparaţiile dacă ar apela la una. Iată că aşa, aflînd de la ţaţa Maria despre nea Marin, ei se descurcă ceva mai bine.

Să mergem acum în Zlatna, de la poalele Apusenilor, care, dacă te-ai lua doar după nişte poze, pare aflat într-o frumoasă vale, în mijlocul toamnei. De fapt e vară şi copacii sînt galbeni de la fumul fabricii care abia mai funcţionează. Aici, din blocuri în preajma cărora cresc porcii, răzbat glasuri de copii, jucăuşi şi zburdalnici ca toţii copiii. Doar că, dacă vorbeşti cu mamele lor, afli că nu ştiu cum vor trăi ei mai departe, căci poluarea le-a intrat în sînge şi nu prea mai vrea să plece de acolo. Şi mamele nu ştiu ce să mai facă. Sau nu ştiau pînă cînd nu au aflat de la doamna Gina, că măcar şi-ar putea trimite copiii într-o tabără, unde medicii au grijă de ei, unde stau la aer curat şi mănîncă (măcar o dată în an) produse naturale.

Să ne întoarcem în Sud, dar pe lîngă Tîrgovişte, în comuna Comişani care e aşa de aproape de oraş că mai toţi locuitorii făceau naveta. Acum viaţa e grea, mai ales pentru cei care au mulţi copii de crescut şi n-au serviciu. Noroc cu tanti Ileana care vorbeşte cu toată lumea. Ea lucrează la o grădiniţă şi mai schimbă două vorbe cu mamele ce-şi aduc copiii. Şi aşa află cam ce se mai întîmplă în sat, cine e bolnav, cine n-are de lucru, cine are nevoie de ajutor. Aşa că atunci cînd tuşa Floarea i-a spus că nu îşi mai aduce copilul la grădiniţă, că nu are ce îi da de mîncare şi mai are şi alt copil mic acasă, a trimis-o la tanti Ioana, care-şi rupsese piciorul şi avea nevoie de ajutor în gospodărie. Şi aşa femeile care caută de lucru mai trec pe la ea să afle ce se întîmplă în sat şi pe unde s-ar putea duce şi ele. Şi tanti Ileana le ajută cum poate.

A fost odată comuna Vrînceoaia din Moldova, pe nişte dealuri frumoase, unde te întrebi cum a ajuns picior de om. Căci drumurile sînt proaste, iar iarna înoţi în noroi. Sau aşa se întîmpla pînă de curînd. Căci au venit nişte hîrtii la Primărie şi un nene a aflat că se pot face nişte proiecte şi că se pot repara drumurile satului şi le-a spus şi celorlalţi. Şi oamenii la început nu credeau că cineva poate să-i ajute, că vecinii lor chiar pot să facă ceva nu doar pentru ei, dar pentru toţi. Şi cînd cei din satul vecin au văzut ce se poate face, au vrut şi ei. Iar dacă în primul sat a trecut mult timp de la idee la faptă, în celălalt din aceeaşi comună totul a mers mult mai repede, căci acum se ştia că se poate face ceva, dar se aflase şi cum.

Şi acum să ne oprim într-o toamnă-iarnă, la o coadă, la apă, în faţa unui bloc, din Bucureşti în Titan. Găseşti aici, în faţa hidrantului, copii cu mîinile îngheţate pe toarta găleţii, tîrîind-o cu greu către scara de bloc, găseşti femei însărcinate care urcă şi ele cu cîte un bidon, două. Găseşti bărbaţi şi femei obosiţi după venirea de la serviciu, dar care îşi doresc măcar să se spele un pic pe mîini şi să-şi facă şi să mănînce o ciorbă. Şi pentru aceasta trebuie, întîi de toate, să stea la coadă la apă, căci administratoarea a fugit cu banii lor, iar autorităţile nu au cum să-i ajute rapid. Ele ştiu doar că nu au fost plătite costurile aferente utilităţilor blocului respectiv. Şi o bătrînică din bloc, care abia se tîrăşte dintr-o cameră în alta nu are nici ea apă, dar vecinii, cu care altfel nu vorbeşte prea mult, află despre situaţia ei şi îi aduc şi ei apă.

Au fost odată ca niciodată că dacă n-ar fi nu s-ar povesti, nişte oameni necăjiţi care se ajută între ei. Care nu se cunosc prea bine, dar care află de la tanti Ileana, ţaţa Maria sau nea Vasile pe unde să îşi găsească de lucru sau să îşi repare maşina, cum să îşi salveze măcar parţial copiii sau cum ar putea face să nu mai înoate în noroi în timpul iernii. Astfel că ei, deşi nu trăiesc chiar în comunitatea perfectă din vremuri de demult, încep să se ajute, să comunice, să îşi stabilească noi reguli, să ducă o viaţă comunitară. Chiar dacă nu putem întîlni comunitatea ideală, putem găsi trăsături ale vieţii comunitare. Printre ele şi ajutorul. Astfel acea folosire în comun a resurselor naturale comunitare se transferă la nivelul informaţiilor, o formă esenţială a ajutorului fiind tocmai punerea în comun a acestora, în special a informaţiilor utile membrilor grupului.

Margini de Bucureşti

– locuitorii din suburbii –

Cuvîntul „suburban" are de obicei în limba română o conotaţie negativă, peiorativă. Vechile mahalale pot fi explicaţii plauzibile pentru o asemenea stare de cuvinte. Oricum, să-i spui cuiva că are un comportament, un vocabular suburban nu este tocmai un compliment sau un alint: suburban echivalează cu preurban.

În alte ţări, în care nu a existat nici Groapa lui Ouatu, nici Cuţarida, suburban înseamnă posturban şi cei ce locuiesc acolo fac parte dintr-o categorie social-financiară privilegiată.

Două incursiuni în două margini de Bucureşti mi-au demonstrat că suburbiile acestei capitale europene sînt comunităţi destul de bine delimitate. Rămîne însă deschisă întrebarea dacă ele sînt o stare de spirit sau doar o zonă circumscrisă geografic.

La cîteva sute de metri de en-gros-ul Europa, prima zonă pe care am vizitat-o a fost Voluntari. Voluntari este o comună cu primăria şi primarul ei, dar oamenii se consideră bucureşteni: fac piaţa la Obor, circulă cu maşini RATB. Graniţă între en-gros şi comună – o cale ferată. Imediat ce o treci te întîmpină o bodegă fără firmă şi te afli deja pe strada Leului. Faci prima la stînga şi ai ajuns în principala stradă: Gh. Doja. Toate străzile sînt de fapt uliţe prăfuite, doar aceasta din urmă fiind în parte pietruită. Pe marginea drumului doi copii: unul rezemat de gard, pe vine, priveşte cum celălalt sapă cu o teslă groapa unui porumbel mort.

O femeie trece pe lîngă mine zdrăngănind o butelie în căruţ. Casele sînt toate ţărăneşti, cu şopron şi boltă de viţă de vie la poartă. Gardurile dărăpănate sau mai arătoase, toate din şipci. Difuzoarele unei maşini cu portierele deschise colorează atmosfera: „O la lee! O la laa! Mi-ai mîncat viaţa! O la lee! O la laa! Mi-ai mîncat zilele!". O doamnă cu ciorapi albi şi espadrile mă cercetează din poartă. Stă pe un bolovan-băncuţă şi contemplează strada, obicei conservat foarte bine şi la unii *„blocatari"*. Un gard de plasă. Praf. Un om se apropie cu un braţ de iarbă. Lîngă mine, cu mîna streaşină la ochi, *Mutu* priveşte undeva în depărtare. El asta face toată ziua: stă aici, observă, dacă se întîmplă ceva, explică prin semne oamenilor. Mai în faţă puţin o movilă de pămînt galben. Două femei, un bărbat, baloţi de paie lîngă ei. Fac chirpici.

Gh. Doja se termină cu o cîrciumă. Patron este George Mogoşan. Poartă o şapcă „Hornets", este nebărbierit şi dinţii din faţă sînt sparţi de la jumătate: „Sînteţi cu recensămîntul?"De la Mogoşan încolo mai sînt două case şi începe maidanul, groapa de gunoi. Iniţial era izlaz – oamenii din Voluntari şi mai ales en-gros-iştii l-au transformat într-o groapă de gunoi, fără nume.

Oamenii care trăiesc aici sînt foarte săraci. Jumătate din bărbaţii Voluntari-ului sînt şomeri, cealaltă jumătate lucrează cu ziua fie în sat la oamenii mai înstăriţi, fie în en-gros ca hamali. Unii au venit de la ţară din dorinţa de a-şi face *o situaţie* în Bucureşti. Alţii şi-au vîndut apartamentele din Bucureşti, prea costisitoare datorită întreţinerii uriaşe.

Majoritatea familiilor au cel puţin trei copii, femeile sînt casnice, singurul venit este asigurat de bărbat. Lenuţa care tocmai se întoarce de la o vecină cu un pahar de zahăr: „Am şase copii. E greu. Serviciuri n-avem, ăsta al meu lucrează p-aici prin angrou..." Intervine unul din băieţii ei, Alexandru, clasa a treia: „Folbalu' fără egal!" Le spun că sînt reporter şi se dă alarmă generală în marginea gropii: „Băă! Veniţi în coa' să vă reporteze!" Se-apropie cîteva femei grase, cu sînii uriaşi atîrnîndu-le pe pîntec, cîţiva bărbaţi îmbrăcaţi sumar, desculţi: „Noi ne ducem acuma, cum ar fi, la forţili dă muncă. Acolo cînd ne vede aşa închişi la culoare zice: *Aaa! Păi ăştia se duce să muncească? Să duce să fure!* Da' ei, proştii, nu ştie că trebuie să muncim, că dacă mi-ar fi de furat, m-aş duce la gară aici şi-aş fura." O femeie înconjurată de plozi: „Mă duc să muncesc şi îmi zice că vrea trufandale nu de-astea ca mine de 35 de ani. Nici la mături nu te primeşte." – „Iete!" Da' ce te-a pus statul să faci copii?" glumeşte cineva. Este greu. Cu 65.000 de lei dubla de porumb nu poţi creşte „o gherlă de porc". Speranţa oamenilor este promisiunea primăriei că va face cimitir din groapă. Măcar aşa vor avea haine noi, morţii oricum n-au nevoie de ele. Lenuţa, conspirativ: „Să ai handicapat e mai avantajos decît să ai copil. Dolache Nebuna are doi handicapaţi – 800 pensia – dintr-un foc un milion şase sute, plus însoţitor la fiecare – încă unu opt sute. Ea ia trei milioane şi io cu doi copii iau două sute optzeci de mii. Păi mă potrivesc cu ea? Şi să mai şi plînge..." Despre Lenuţa se spune că are bărbatul la puşcărie. Ea susţine că „Este în străinătate".

Long Island-ul autohton

Oamenii mai înstăriţi consideră zona din marginea Bucureştiului cea mai defavorizată: nu eşti nici la ţară, să ai pămînt, să-l munceşti, nu eşti nici la oraş să fie măcar puţină curăţenie şi siguranţă cînd vii noaptea acasă.

Nu de aceeaşi părere sînt cei ce au case în altă margine a Bucureştiului, în Băneasa. Cîţiva proprietari mi-au adus cu toată convingerea argumente: linişte, aer curat, discreţie. Adrian aproape şi-a terminat vila cu două nivele: „Îţi faci o casă de-asta şi te costă 40.000 USD, nu ca în Primăverii unde sare de 100.000. În plus ţi-o faci cum vrei tu, nu e standard. Metro, Prisma e-aici dacă vreau cumpărături. Nu mă inundă vecinul de deasupra; căldură am cîtă vreau şi dacă nu mai am bani stau eu în frig nu ţin şi pe alţii; invers – sîntem zece inşi în bloc, nu plătesc întreţinerea 9, stau şi eu în frig cu ei." Cristi, vecinul său, este de aceeaşi părere: îţi faci un grătar cînd vrei, faci baie în piscină şi te văd cel mult doi-trei vecini. Lipsa cîinilor comunitari este şi ea un avantaj, hoţii nu sînt o problemă, securitatea este asigurată de Argus, gardienii apar în trei minute. Pe scurt, eşti departe de murdăria şi moravurile decăzute ale unui oraş în toate sensurile poluat. Eşti mai evoluat, mai distins. Înainte de a pleca, cei doi, care trebuie să recunosc, au fost binevoitori cu mine – iniţial mi-au cerut o sută de dolari pentru a-mi da informaţiile de mai sus, dar în cele din urmă m-au ajutat gratis – mi-au explicat: „Bă, tu eşti cu filozofia, cu astea, da' fii atent: Eu mă duc la piaţă şi-mi iau roşii de 5.000 kilu şi tot ce vreau eu şi tu poate îţi iei măcar nişte d-alea cu 3.000, chiflocite, şi-atît. Rămîi cu aspiraţia şi cu inspiraţia. Bă, ţine minte: fii jidan! Adrian şi Cristi sînt proprietarii a două case, încă neterminate, ce vor face parte din cartierul *„Băneasa Tineret"*.

În perioada următoare *„Băneasa Tineret"* va avea peste 400 de noi proprietari.

Cătălin MANOLE

Mihai DRAGNEA
jurnalist

Socializare peste program

– cultura organizaţională a timpului liber –

„Cînd am ieşit prima oară cu băieţii la fotbal – eram foarte timid", îşi aminteşte **George Pena**. *„Erau toţi colegii acolo, toţi şefii... şi-mi era teamă să nu mă fac de rîs... Am alergat ca să fac impresie, şi după 15 minute eram deja obosit..."*

Dacă citiţi aceste rînduri vineri pe la cinci după-amiaza, să ştiţi că în acel moment George Pena, Area Sales Manager (Director regional de vînzări) la *Overseas Bakery Romania,* joacă fotbal în sala de la Agronomie. Timiditatea i-a trecut, pentru că e deja în grupul de colegi–fotbalişti de vreun an. Cînd Directorul general nu vine la fotbal, George joacă atacant. Cînd vine directorul, George joacă fundaş.

Da, la *Overseas Bakery* directorul joacă fotbal vinerea, pe la cinci, cu angajaţii, care îi sînt coechipieri şi – cîţiva – prieteni. *„Eu şi unul din patroni mergem la fotbal"*, spune Directorul general al *Overseas,* **Claudiu Judele**. *„Se joacă de ani buni în aceeaşi formulă şi există o miză... De obicei, la sfîrşitul anului, învinşii cumpără un echipament de fotbal învingătorilor"*, precizează Claudiu Judele. Dar, pînă la sfîrşitul anului, toate cheltuielile legate de sport (se mai joacă şi baschet, joia) le achită compania. Mingi, echipament, închirierea sălii – tot. Aceasta este politica firmei.

Echipa este importantă – citează Directorul Claudiu Judele din patronul său belgian, dînd de înţeles că se referă la echipă în întregul sens al cuvîntului. Chipul şi intonaţia directorului arată că a adoptat, din convingere, această politică. Şi de ce n-ar fi adoptat-o, dacă metoda dă roade. În anii mai grei, cînd starea economiei nu a permis realizările pe care firma le sconta, tocmai socializarea realizată în timpul liber a menţinut coeziunea echipelor de la birou.

Work and have fun

„Nici măcar nu mi-a dat prin cap să nu mă duc la petrecerile organizate de firmă după orele de program!", surîde **Corina Vinţan**, PR Manager la *Saatchi&Saatchi. „Noi lucrăm aici, mîncăm aici..."* arată ea împrejur, *„iar interesul firmei este să-ţi umple viaţa"*. Corina povesteşte cum tonul îl dă chiar Managerul general **Radu Florescu**. A lui a fost ideea ca în vară să meargă toţi angajaţii la mare (cu perechea!) – pe banii companiei, fireşte. Radu Florescu propune şi participă. Dacă e cazul îşi invită colegii–subalterni–prieteni la o bere (motiv de şuetă, de discuţii informale, prilej de relaxare). Şi el consideră că este cazul atunci cînd simte că s-a acumulat o stare de oboseală, de prea-plin, un stres.

„Rolul socializărilor este de a ridica moralul unor oameni care muncesc foarte mult", arată Corina Vinţan. Trebuie să le construieşti ideea că sînt parte dintr-o echipă. Îi poţi cunoaşte mai bine dacă îi întîlneşti şi după orele de program, explică PR Manager Corina Vinţan. *„Am reuşit să mă apropii mai mult de oameni – şi cred că e important. Învăţi mai mult să respecţi omul, nu funcţia, iar apropierea aceasta este folositoare în muncă"*, reflectează Corina.

Cînd, după 10 sau 12 ore de muncă la birou angajaţii petrec o parte a timpului lor liber tot împreună – atunci motivaţia acestui gest ar trebui căutată în chiar principiile de management aplicate. Corina Vinţan explică: *„E ca o continuare a muncii. Este* work and have fun, *«munceşte şi simte-te bine». În plus, nimeni nu petrece acasă, cu familia, cînd firma sa a cîştigat un client"*.

Faptul că la *Saatchi&Saatchi* oameni din departamente diferite petrec ore întregi împreună după ce au muncit alte ore întregi tot împreună nu reflectă un spirit de turmă, ci un spirit de echipă. *„Noi creăm un cadru, dar fiecare îşi manifestă individualitatea aşa cum vrea"*, spune Corina.

Povestind cum a petrecut cu colegii – Corinei i se aprind ochii. Afli, *on the record,* multe lucruri interesante şi care te fac oarecum invidios (petreceri de Crăciun, aniversări organizate de firmă), şi mai multe teribil de hazlii. *Off the record,* of course.

Un vicepreşedinte blochează la mantinelă

Dacă l-aţi întîlnit vreodată pe **Terry Lobraico**, Vicepreşedintele *Connex* – Departamentul Financiar, mai mult ca sigur că era „la patru ace". Acum încercaţi să vi-l imaginaţi cu echipament de hochei. Dacă nu aveţi destulă imaginaţie, mergeţi într-o miercuri seară pe patinoarul Flamaropol, unde angajaţii Connex joacă hochei, şi poate îl veţi zări şi pe mister Lobraico. Terry se avîntă aici în body check-uri, patinează, pareză, pasează, şutează. I-a molipsit şi pe colegii săi români, iar acum echipa de la Connex încearcă să-şi dovedească mobilitatea şi pe patinoar.

Pentru Terry Lobraico e vorba de un sport drag lui. Dar e şi o politică de firmă. Lucrul în echipă este foarte important (mai ales în cultura organizaţională nord-americană), iar socializarea de după orele de program vine în prelungirea logică a acestui concept.

„Connex creează posibilitatea, dar angajaţii aleg dacă şi cum îşi petrec timpul liber unii cu alţii", explică Directorul de PR **Cristina Hanganu**. Ea ştie diferenţa între această situaţie şi ceea ce era înainte de '89. *„Am sortat şi eu cartofi, am fost şi eu la muncă voluntară,* îşi aminteşte Cristina. *„Ceea ce se întîmplă la Connex acum nu este deloc expresia unor constrîngeri"*. Aşa încît, la iniţiativa angajaţilor, s-a format şi o echipă de fotbal. Echipamentul, mingile, închirierea terenului şi a facilităţilor (duş, saună) – sînt suportate de firmă. Trei ani la rînd echipa a fost în primele trei ale Campionatului Firmelor Particulare. În plus, angajaţii pot solicita perioade de retragere la odihnă (activă) împreună cu echipa cu care trebuie să rezolve o problemă. Firma plăteşte un week-end într-o localitate asupra căreia s-a căzut de acord. După cîteva zile la Moeciu, Cristina ştie că se va întoarce cu forţe proaspete şi cu idei noi, formate în urma discuţiilor informale cu colegii.

Claudiu BĂLAN
student

Plăceri comune

– cîinii şi calculatorul –

Numărul asociaţiilor, fundaţiilor, comunităţilor, societăţilor din România este foarte mare; un catalog al acestor instituţii are peste o mie de pagini. Domeniile de interes sînt vaste: de la comunităţi religioase sau culturale la asociaţii de meseriaşi, de fani ai anumitor cîntăreţi, societăţi ale iubitorilor de animale, ale căsătoriţilor, ale necăsătoriţilor, ale divorţaţilor, ale văduvilor, asociaţii de femei (de bărbaţi nu am găsit), cu nume amuzante, cu nume serioase, cu domeniu de activitate mai mult sau mai puţin definit; toate apărute din nevoia unor oameni de a se aduna, de a face ceva împreună. Iată şi cîteva exemple, mai altfel – ca să folosesc o sintagmă mult vehiculată: *Asociaţia Concesionărilor din Cimitire pentru Conservarea Bunurilor Existente, Asociaţia Femeilor Optimiste, Asociaţia Culturală (?!) Sahaja Yoga, Asociaţia Necăsătoriţilor pentru o Societate Deschisă, Asociaţia Institutului de Studii Esenţiale, Gestionari fără Frontiere, Societatea de Cooperare Interbalcanică a Femeii Române, Societatea de Încurajare pentru Îmbunătăţirea Rasei Calului Pur-Sînge Englez în România.*

Dar, pe lîngă acestea, există tot felul de comunităţi constituite ad-hoc, fără statut, fără preşedinte, oameni care se adună aproape în fiecare zi, în acelaşi loc, datorită unei plăceri comune, unei ocupaţii comune; oameni care nu şi-au pus niciodată problema de a deveni membri unei instituţii care să le apere drepturile. Aici, prieteniile sînt mai trainice pentru că ele nu se bazează pe nici un fel de interes (financiar sau de putere), ci pur şi simplu pe plăcerea de a fi împreună. Două exemple:

Unu. Mărturisesc, într-o zi, întîmplător, unui prieten că mă întîlnesc cu un al treilea în parcul Kiseleff. „A, la cuţodrom?" „Unde?", întreb eu. Prin mintea mea se perindau imagini cu întreceri de cîini sau lupte pe viaţă şi pe moarte şi mă gîndeam că, deşi am trecut de multe ori pe acolo la ore diferite, n-am văzut niciodată aşa ceva. Dar nu despre asta era vorba. „Cuţodromu'", cum îi spunea el, era locul unde posesorii de cîini îşi duc animalul să zburde.

Aici, în parcul de lîngă guvern, sau în IOR, sau în Drumul Taberei, poţi vedea în fiecare zi, în special la orele înserării, cîini de toate rasele, de toate mărimile, de toate culorile, alergînd fericiţi sau lătrînd morocănoşi. Iar stăpînii lor îi dresează, îi fugăresc în joacă sau stau pur şi simplu la o ţigară, la o discuţie. Se schimbă păreri despre cel mai bun veterinar, cea mai bună mîncare de cîini, noul tip de lesă, se fac vînzări-cumpărări de pui, se tranzacţionează eventualele împerecheri. Şi cînd relaţia devine mai intimă, adică zilnică, discuţia trece de la cîini la pisici, de la pisici la femei, de la femei la modă, de la modă la presă, de la presă la politică, de la politică la cultură ş.a.m.d. pînă cînd se înnoptează şi căţelul a alergat destul, cînd stăpînii îşi amintesc că au de făcut mîncare, că a doua zi se duc la serviciu.

În „Cuţodrom" conversaţiile se leagă fără ca cineva să aştepte să fie prezentat şi de multe ori nici măcar nu ştiu cu cine au stat de vorbă. „Cîinofilii", cum le spune amicul meu, sînt legaţi între ei de iubirea pentru animalul lor, fapt necesar şi suficient pentru o prietenie trainică. Ba am auzit că şi începuturile unor căsătorii s-au făcut aici.

Doi. Se duce omul liniştit la un Internet Café să scrie un e-mail. Aici descoperă ceva neprevăzut: jocurile în reţea. Jocul la modă: *Counter Strike,* un joc cu teroriştii şi antiteroriştii. Vreo zece oameni se împart în echipe de teroriştii şi anti, şi... începe distracţia. În plan virtual: împuşcături, căutări, răniri, strategii. În plan real: înjurături, chiote de bucurie, fum de ţigară, zgomote, ochi roşii.

De obicei, aceşti oameni se cunosc (vin în grup după ce termină cu şcoala sau se întîlnesc special pentru asta), dar alte dăţi prieteniile se leagă chiar acolo, şi e o plăcere să vezi cum nişte oameni, care nu se cunosc de mai mult de un sfert de oră, se înjură şi se felicită ca şi cum s-ar cunoaşte de un secol.

Trei, patru, cinci ore pînă cînd ochii nu mai sînt în stare să deosebească terorist de anti-terorist, glasul nu mai funcţionează, degetele care apasă pe taste au obosit şi ele. Şi pînă cînd buzunarele se golesc. (Înmulţiţi tariful 10-30 de mii/ora, cu cinci ore şi cu treizeci de zile pe lună. Veţi obţine o sumă mai mare decît salariul mediu pe economie.)

E inutil să mai spun că, într-o astfel de hărmălaie, e imposibil să te mai concentrezi la scris. Aşa că omul nostru pleacă din local fără să fi făcut nimic. El e exclus din comunitate.

Poate că, într-o zi, şi proprietarii cîinilor din parcul Kiseleff se vor gîndi că trebuie să se unească într-o organizaţie care să le apere drepturile şi se va înfiinţa, astfel, *Asociaţia celor care îşi plimbă cîinii în parcul Kiseleff* sau o organizaţie naţională *Cuţodromul Român,* poate că şi computeriştii vor crea o fundaţie *Prietenii Jocurilor în Reţea,* dar pînă atunci aceşti oameni rămîn uniţi fără a avea carnete de membru.

Spirit civic şi interes colectiv

Legătura oamenilor cu organizaţiile neguvernamentale este ilustrată de rezultatele unui sondaj desfăşurat în septembrie 1999 *(ROMNIBUS, o cercetare realizată de IMAS, la comanda BBC, cu asistenţa FDSC şi CENTRAS).* Studiul a explorat mai multe aspecte ale relaţiei populaţiei cu organizaţiile neguvernamentale, respectiv legătura directă, fie ca voluntar/membru, fie ca beneficiar, sau participarea la evenimente organizate de acestea. Din numărul total de 1553 de persoane intervievate, 684 (44%), au afirmat că au auzit despre organizaţiile neguvernamentale. Este însă mic numărul celor care au lucrat ca voluntari într-o organizaţie neguvernamentală (1,9%), au fost membri ai unei organizaţii (2%), au participat la evenimente ale acestora (4,4%), dar şi al celor care au beneficiat, (ei sau familiile lor), de serviciile unor organizaţii neguvernamentale (1,2%). Aceste date sugerează receptivitatea selectivă din partea publicului faţă de activitatea organizaţiilor neguvernamentale şi cunoaşterea superficială a acestora. Organizaţiile cele mai cunoscute de către public activează în domeniile: Social (44,7%), Sănătate (26,3%), Drepturile omului (24%), urmate de Educaţie, Cultură, Civic şi Protecţia Mediului.

În 1998, Programul de Cercetare al FDSC a condus o anchetă sociologică la nivel naţional avînd ca temă comportamentul asociativ şi filantropic al populaţiei (culegerea datelor a fost realizată de Centrul de Sociologie Urbană şi Regională). Chestionarul a testat, printre altele, nivelul dezirabil de participare civică şi asociativitate, alternativele de acţiune civică pentru rezolvarea unor probleme de interes colectiv şi domeniile de responsabilitate atribuite organizaţiilor neguvernamentale.

O treime dintre respondenţi a apreciat că oamenii trebuie să participe la activităţile primăriei, iar 43% dintre aceştia au apreciat că ar trebui să ia parte la activităţile aceleiaşi instituţii în mare măsură. De asemenea, 50% au apreciat că trebuie să ia parte în mare măsură la activităţile organizaţiilor obşteşti. 43% dintre respondenţi considerau că pot influenţa hotărîrile primăriei puţin şi foarte puţin, iar o treime a apreciat că nu i le poate influenţa. Astfel, deşi participarea în comunitate este considerată înalt dezirabilă, nivelul efectiv de acţiune în acest sens este scăzut (15% au participat la o reuniune la nivel local, 7,6% au participat la o şedinţă a Consiliului Local). În ceea ce priveşte alternativele de acţiune în vederea rezolvării unei probleme de interes colectiv, 73% dintre respondenţi au menţionat că ar acţiona împreună cu alţii.

Oana ŢIGĂNESCU
sociolog, Fundaţia pentru Dezvoltarea Societăţii Civile

Z. ORNEA

Micile comunităţi

O primă accepţie a ideii de comunitate ar putea fi aceea conceptuală. Amintesc de dualitatea de concepte filosofice antinomice cultură şi civilizaţie, cu mare circulaţie în filosofia culturii moderne. Un sociolog şi filosof francez de la sfîrşitul secolului al XIX-lea, Ferdinand Tönnies, din spaţiul acestui despărtămînt al filosofiei, a deosebit, într-o carte devenită celebră *Gemeinschaft und Gesselschaft* (1887), între conceptul de comunitate şi cel de societate *Comunitatea,* expresia voinţei esenţiale, e bazată, după el, pe cutumă şi tradiţie. Morala se exprimă, în această formă de organizare a societăţii umane, spontan, prin legături de sînge, de prietenie, de obiceiuri şi credinţă. Raporturile sînt, aici, organice şi naturale, vii şi apropiate. Forma ideală de organizare comunitară este, bineînţeles, satul. Dimpotrivă, *societatea,* expresie a voinţei raţionale sau arbitrare, reuneşte un număr mai mare de indivizi, eterogeni prin structură şi formaţie, nelegaţi printr-un liant natural, afectiv. Fiecare există pentru sine, aflîndu-se în raporturi opozite sau contrarii cu semenii, siliţi, fiecare dintre ei şi toţi laolaltă, să conviеţuiască – în această atmosferă creată de voinţa reflectată – în virtutea unor relaţii mecanice, exterioare şi convenţionale, bazate pe calcul şi speculaţie. Separaţiei indivizilor îi corespunde separaţia bunurilor, schimbul şi tranzacţia fiind singurele funcţiuni liante. Evident, societatea e exprimată prin oraş. *Comunitatea* este, în concepţia lui Tönnies, forma de viaţă ideală, veche, primitivă, bazată însă pe raporturi simţite şi apropiate. Sub influenţa civilizaţiei, raporturile se „intelectualizează", devin mecanice (aproape anorganice), colectivitatea transformîndu-se în *societate.* „Oraşul şi satul, observa Tönnies – conservă mai mult caractere aparţinînd familiei; în sat, acestea sînt numeroase, în oraş în cantităţi minimale. Cînd oraşul se transformă în mare oraş, acestea se pierd în întregime" (ed. franceză, 1944, p. 231). Să adaug că la Oswald Spengler *(Decăderea Occidentului)* şi la alţi filosofi de aceeaşi orientare se distingea tranşant între conceptele de *Kultur* şi cel de *Zivilisation,* exaltîndu-l pe primul, socotindu-l un atribut al naţiunii, ca expresie a sufletului comunităţii de popor, şi abhorîndu-l pe celălalt, care implică ştiinţă, progres tehnic, maşinism. La amintitul Spengler această deosebire netă capătă înţelesul a două stadii deosebite în istoria unui popor: cînd un popor depăşeşte starea „culturii" pentru a intra în „civilizaţie" declinul mortifiant e inevitabil. Nu a aşternut pe hîrtie Spengler această judecată: „Civilizaţiile sînt stările cele mai exterioare şi mai artificiale pe care le poate atinge o speţă umană superioară. Ele marchează un sfîrşit, ele urmează devenirii, cum ceea ce este devenit urmează vieţii asemenea morţii... – ca bătrîneţea spirituală şi oraşul mondial pietrificat şi pietrificant"? Civilizaţia (altă denumire a conceptului tönnesian de „societate") era astfel denunţată ca o formă mecanică şi frigidă, izvorînd din principii raţionaliste, iar structurile democratice erau înfierate şi stigmatizate cu o tenacitate care avea să sfîrşească prin a nutri ideologic regimurile totalitare dictatoriale. Din păcate, aceste concepte filosofice au căpătat mare circulaţie la noi, cu deosebire în spaţiul curentelor sociologice romantic agrariene. Cugetători ca N. Iorga, A.C. Popovici, C. Rădulescu-Motru, Nichifor Crainic, Nae Ionescu şi alţii au scris mult pe albia acestei concepţii, exaltînd satul şi blamînd oraşul, altfel zicînd se împotriveau capitalismului, elogiind satul şi în mod exclusiv tipul său de civilizaţie. Era, aşadar, folosită această concepţie filosofică opunînd – cu argumente sociologico-filosofice – necesităţii evoluţiei României spre capitalism, elogiindu-se menţinerea strictă în albia osificată a unei ţări eminamente agrare. Poate de aceea Tudor Vianu, în cartea sa din 1945, *Filosofia culturii,* scria: „Mărturisesc că nu înţeleg destul de bine atitudinea polemică faţă de civilizaţie, pe care o afişează unii dintre gînditorii care disting între cultură şi civilizaţie. Civilizaţia nu este o entitate care s-ar opune culturii, este numai unul din aspectele ei. Nu trebuie să distrugem civilizaţia pentru a obţine cultură, trebuie cel mult să dorim completarea ei". (p. 29). Dar curentele romantice de idei de la noi din prima jumătate a veacului al douăzecilea (sămănătorismul, gîndirismul, legionarismul) au bătut multă monedă în jurul acestor concepte ale filosofiei culturii (Cultură-Comunitate, Civilizaţie-Societate), pledînd în favoarea păstrării osificate în comunitatea zăvorîtă a comunităţii săteşti (Societate-Cultură), condamnînd orice efort necesar sociologic spre evoluţia capitalistă, cu oraşul industrial şi modern. Nu e vorbă, în ciuda acestor pledoarii vizibil retrograde, satul de azi românesc nu mai are atributele comunitare organice şi apropiate precum cele de la începutul secolului sau chiar din interbelic. Satul românesc actual e altfel, cu totul altfel decît pe vremuri, o mică comunitate rurală clădită pe relaţii apropiate şi străvechi. Structurile capitalismului au pătruns bine şi aici, mulţi ţărani sînt lucrători industriali făcînd doar o amară navetă de la sat la oraş. Şi moravurile s-au schimbat în sat aproape fundamental. Chiar elementele culturale (obiceiuri) sînt, acum, cu totul altele şi etalarea lor, în continuare, ca model cultural e cam binişor falsă. Ele au devenit realităţi de fapt muzeale, dînd seama, în muzee de diferite tipuri (chiar şi în Muzeul Ţăranului Român, în Muzeul Satului – acesta din urmă întemeiat încă din anii treizeci), de ceea ce a fost satul românesc de odinioară, de foarte de demult, cu ocupaţiile şi obiceiurile de altădată. Între o discotecă de la oraş şi una de la sate nu e, azi, practic, nici o deosebire şi mai nimeni dintre tinerii locuitori ai satelor nu mai dansează, curent, jocuri populare, în ciuda faptului că autorităţile le cultivă, continuînd să tot trimită în străinătate astfel de formaţii, de parcă, şi azi, cultura noastră ar fi rămas la acel stadiu mic-comunitar şi arhaic.

© V. Thiery

Dar există şi azi, chiar în marele oraş care este Bucureştiul, mici comunităţi cu adevărat relevabile. Colectivităţile mici comunitare din clasele unor şcoli sau licee ori chiar din anii de studii din universităţi sînt un exemplu concludent. Ele sînt intime, organice, apropiate, cu interese comune de apărat. Ca locuitor într-un bloc bucureştean, am constatat ce liant extraordinar mic comunitar se creează între colocatari de pe aceeaşi scară şi cîtă pasiune se investeşte în acele şedinţe ale locatarilor de pe scara blocului. Şi asta, tocmai, pentru că aici triumfă interesul comun, în ciuda diferenţierilor fatale dintre ei. Am asistat odată la o astfel de şedinţă în blocul în care locuiesc, unde a fost respinsă, cu indignare, propunerea de a se numi ca administrator o persoană din afara locatarilor blocului. Această comunitate mică se autoapăra, respingînd intruşii.

Mai cunosc o comunitate despre care ar merita să o amintesc. Este comunitatea – mică – a evreilor din România. Din cele cîteva sute de mii de evrei de aici, au rămas, după emigrarea majorităţii, o colectivitate restrînsă de nici 14.000 în toată ţara, vreo 5.000-6.000 dintre ei locuind în Bucureşti, ocupîndu-se, printr-un departament special de Asistenţă Socială comunitară, de nevoile celor cu venituri mici. Aceştia primesc asistenţă medicală gratuită, mese cu preţuri modice la restaurante anume organizate, o sumă de bani lunară, pachete de alimente lunare, iar pentru cei bolnavi şi nedeplasabili, toate aceste servicii sînt acordate în casa lor, aducîndu-li-se, la domiciliu, zilnic, masa de prînz caldă. Pentru a-i scoate pe aceşti bătrîni din singurătatea în care trăiesc, periodic, persoane anume îi vizitează voluntar pentru a-i întreţine în conversaţii care sînt, cu adevărat, o mană cerească. Iar cei bolnavi rău şi fără putere sînt internaţi în cămine-spital, bucurîndu-se de îngrijire medicală şi condiţii de trai binecuvîntate. Şi de această organizare nu au parte numai evreii din Bucureşti, ci şi cei din comunităţile mai ponderoase din unele oraşe ale ţării.

Iată exemple care demonstrează că spiritul comunitar continuă să trăiască şi azi, util şi folositor, închegînd mici comunităţi în marele oraş, chiar dacă n-a devenit încă megalopos.

---

interstiţii

Cenzură, autocenzură

În 1975, la Paris, în revista *Ethos,* condusă de Virgil Ierunca, apărea un amplu eseu intitulat *Secretul „Scrisorii pierdute"* şi semnat Nicolae Niculescu. Unul din capitolele textului aborda, în chip oarecum neaşteptat, chestiunea autocenzurii. Pornind de la constatarea că eroii lui Caragiale „glăsuiesc cum le vine, nu se autocenzurează", autorul schiţa o imagine terifiantă a autocenzurii, considerată „cea mai cumplită şi mai necruţătoare dintre cenzuri, mai eficientă decît toate inchiziţiile şi poliţiile (secrete sau nu) din lume şi istorie". Pasajul în care este definită autocenzura e impresionant prin vehemenţa tonului: „intrată adînc în suflet, glande de secreţiune internă, inimă, pîntece, mădulare, bojoci, rărunchi, fibre, măduvă, în străfundurile cele mai insidioase şi mai tainice, (...) operează cu neîndurată, neostenită şi (mai ales) neadormită energie; e nelipsită; e culmea şi e idealul realizat al îndoctrinării, îndobitocirii şi pervertirii; e rodul suprem al „spălării creierului" şi „reeducării", chezăşuieşte (mereu prezentă) preschimbarea fiinţei omeneşti, ale cărei reacţii sînt neaşteptate, în automat, în golem, în robot, în animal dresat, în marionetă cibernetică autoreglată pe care stăpînul nu mai trebuie s-o controleze, supravegheze şi dirijeze (şi nici măcar s-o teleghideze) pentru că singură (prin *feed-back)* se cenzurează mai straşnic decît oricare cenzură exterioară. Fiindcă, uneori, cenzura se întreabă: nu merg prea departe? Şi are, oricum, limitele, şovăielile, defecţiunile ei; pe cînd însul terorizat şi condiţionat dă mai mult decît ar îndrăzni tiranul sau torţionarul să-i ceară; celor mai absurde cerinţe ale acestora el le ia mereu înainte, le *devansează,* împins de resortul transcris logic astfel: „dar dacă s-ar putea crede că..." sau: „să nu se spună că...". Cenzura poate greşi, îi poate scăpa ceva, poate fi uneori mai îngăduitoare, dar autocenzura – ca şi mecanismul cibernetic de autoreglare – nu dă greş niciodată, şi mereu saltă pretenţiile organului de control la un nou nivel superior".

Dacă am citat un mai lung pasaj este şi pentru că acest text are un statut paradoxal. Într-adevăr, autorul *Secretului „Scrisorii pierdute"* nu era altul decît N. Steinhardt. În fond, Steinhardt publica un text în care, denunţînd autocenzura, sugera foarte clar că a scris acele pagini fără nici un fel de constrîngeri autoimpuse. Însă, în acelaşi timp, îşi trimitea eseul în străinătate şi îl semna (e un fel de a spune) cu un pseudonim: mod de a recunoaşte că, eliminîndu-se autocenzura, textul nu mai avea nici o şansă de a trece de cenzura din România. Şi că tipărirea lui într-o revistă a exilului ar fi avut grave consecinţe pentru autor, de unde decizia de a recurge – totuşi! – la o autocenzură la nivelul *numelui,* al identităţii.

În general, la noi s-a privilegiat viziunea valorizantă a artistului în luptă cu puterea şi cenzura comuniste; a povesti cum ai avut de-a face cu Direcţia Presei, cum ai reuşit să înşeli vigilenţa cenzorilor sau cum ai fost obligat, în ciuda unei eroice rezistenţe, să accepţi cîteva dureroase compromisuri a devenit un gen foarte prizat după 1989. E şi o modalitate de a arăta că, atunci, cuvîntul creatorului avea greutate şi că puterea te lua în seamă. Mult mai rare sînt mărturiile privind adaptarea, din mers, la exigenţele momentului, strategia folosită pentru a preîntîmpina observaţiile nu doar ale funcţionarilor de la cenzură sau de la forurile de partid, ci şi ale colegilor scriitori care, în redacţiile editurilor şi ale revistelor, şi-au asumat, mai ales după 1977, rolul de instanţe ale cenzurii. În orice regim, cu atît mai mult într-unul totalitar, cenzura nu poate funcţiona în absenţa unor coduri acceptate prin consens. Tehnica scriiturii aluzive, „printre rînduri", nu e decît una din faţetele acestui sistem complex de relaţii instaurate între creatori şi putere (tehnică, de altfel, foarte veche, cum a demonstrat, printre alţii, Leo Strauss în *Persecuţia şi arta de a scrie).* Într-o cultură de tip etatizat, în care statul îi controlează pe artişti dar le dă şi senzaţia (ce, în unele cazuri, nu e doar iluzie) că îi protejează, aceştia nu au altă variantă decît aceea de a se angaja să *nu* depăşească anumite limite.

Matei Călinescu leagă autocenzura de ceea ce el numeşte fenomenul de *pre-cenzură.* E vorba de faptul că intelectualul român a avut, în perioada comunismului, o „mentalitate de ostatic", ceea ce l-a determinat nu numai să se autosupravegheze dar şi să se complacă în anticiparea unor şi mai mari nenorociri, care priveau atît propria-i persoană cît şi ansamblul breslei sale. Că regimul a exploatat această înclinaţie – sinucigaşă – de a prevedea dezastre, e de domeniul evidenţei; dar asta formează subiectul unei discuţii aparte.

Alexandru CĂLINESCU

Anca MANOLESCU

UN PARADOX PLASTIC

Delectări

Plăcerea de a vizita Uffizi. Plăcerea de a fi la Uffizi. De a întîrzia la nesfîrşit, neîndurîndu-te să pleci. Cunoscută de departe, din albume şi ghiduri, galeria aceasta intimidează; alcătuită aproape numai din capodopere, ea furnizează, probabil, o însemnată parte a imaginarului nostru artistic. Dar cînd pătrunzi acolo, farmecul locului desfiinţează încet încet solemnitatea uşor plictisită cu care turistul îşi împlineşte îndatoririle muzeale. Nu eşti strivit aici de volumul imens al marilor muzee, cu nesfîrşite secţiuni – prin care, în cîteva ceasuri, vizitatorul conştiincios trebuie să treacă, înghiţind abrupt mormane de culturi, de şcoli, de episoade vizuale din istoria umanităţii. Nu eşti mortificat aici de neutralitatea – agresiv nudă – a spaţiilor în care muzeografia modernă aşează adesea piesele – ca într-un soi de frigidere savant luminate. Nu eşti apăsat nici de fastul, exasperant cîteodată, al unor palate-muzeu unde pînă şi clanţele au valoare artistică. Galerie princiară (dorită de primul mare duce de Toscana, un Medicis, către sfîrşitul secolului al XVI-lea), Uffizi se potriveşte din plin cu Florenţa, e un muzeu pe măsura oraşului: la fel cu Florenţa, el e un spaţiu restrîns unde splendoarea şi densitatea ei se găsesc într-un fericit, uimitor de potrivit raport.

Vizual, chiar, comunicarea galeriei cu oraşul e încîntătoare. Largul, somptuosul ei coridor se deschide pe o latură către peisajele florentine: spre malurile ierboase, lăsate în voie, ale Arnoului (cu un singur trandafir plantat, pictural, pe o pajişte minusculă) şi spre Ponte Vecchio la un capăt, spre Piazza della Signoria la celălalt. A parcurge acest coridor – ritmat de grinzile cizelate şi de preţioasele motive *grotteschi* ale plafonului, de grupuri statuare antice, de uriaşa colecţie a portretelor cocoţate discret sub tavan –, a parcurge acest coridor înseamnă să simţi mereu cu coada ochiului oraşul: măsori scurgerea ceasurilor după culoarea acoperişurilor, după sclipirile apei, după felul cum cade lumina departe către San Miniato. (Pe terasa deschisă a cafenelei dai nas în nas cu puternicul turn al Signoriei, priveşti de la nivel egal cupola domului, ghiceşti, spre stînga, pietrele limpezi, ajurate, ale bisericii Orsanmichele; percepi zumzetul turiştilor din piaţă.) Coridorul acesta amplu, clar, unde graţia Renaşterii îşi desfăşoară arta de a trăi – negrevată de luxul cantitativ al epocilor mai tîrzii – e spaţiul de respiraţie şi de organizare a muzeului. Din el pătrunzi pe rînd în zonele, întrucîtva izolate, dedicate diverşilor maeştri, diverselor şcoli, momente, teme. În felul acesta, materia lor atît de pretenţioasă nu te covîrşeşte. Îţi poţi compune propriul traseu, propria selecţie, poţi face vizite lucrărilor favorite.

Epuizat de splendoarea Duecento-ului, a Trecento-ului florentin ori sienez, de „goticul internaţional" cu aiuritoarele curcubee ale lui Lorenzo Monaco şi scenele ca de piatră preţioasă ale lui Gentile da Fabriano (eu nu am putut răzbi mai departe de Botticelli; am lăsat restul pe mai tîrziu, făcînd doar o rapidă investigaţie pregătitoare), poţi reveni aici ca să-ţi tragi sufletul, să te reculegi, să constaţi cît de mult te-ai schimbat pătrunzînd în fiece încăpere. Încăperi şi nu săli, căci spaţiile de expunere de la Uffizi au proporţia liniştitoare a unor odăi. Ba chiar şi fragilitatea lor. Cum vizitatorii sînt admişi în grupuri, la intervale de cam zece minute, ardoarea lor, repezită către obiectiv, produce periodic mici cutremure care la început înspăimîntă. Cît am stat în camera cu marile Madone ale lui Duccio, Cimabue şi Giotto (pe lîngă ele se înşiră cîteva piese de artă florentină şi lucană încă mai preţioase, după mine), de vreo trei ori parchetul a început să dîrdîie încît mi-a venit să susţin venerabilele lucrări ca să nu se clatine. Grupurile izbucneau în odaie, zumzetul peremptoriu al explicaţiilor şi al admiraţiei o umplea, o părăsea apoi pentru o perioadă de calm. Muzeul „pulsa". Am văzut însă adesea şi oameni copleşiţi, aşezaţi visători pe băncile culoarului, respirînd pur şi simplu aerul locului.

Recursul la frumuseţe

La Uffizi, ca mai peste tot de altfel în muzeele italiene, poţi vedea la nesfîrşit Madone, Bune Vestiri, Adoraţii ale Pruncului. Arta sacră a acumulat aici un imens efort, în încercarea necontenit reluată de a pătrunde, de a figura, de a ilustra măcar întîlnirea misterioasă între divin şi uman. Uriaşa masă de lucrări te face să-ţi dai seama că tema aceasta a pus întrebări tot atît de severe, de „urgente" dogmei cît şi vizualităţii creştine; că întruparea constituie o problemă la fel de dificilă din punct de vedere doctrinar, cît şi plastic. O primă – şi predominantă – soluţie vizuală a fost recursul la frumuseţe. Pînă la Renaştere (şi preţ de vreo patru săli la Uffizi), *frumuseţea hieratică*. Cum intri în sala Cimabue şi Giotto, imediat în stînga se află o calitativ uriaşă „Fecioară cu pruncul" (şcoală florentină, sf. sec. XIII) pe care orientul creştin ar numi-o icoană: o frumuseţe densă, saturată de o dimensiune non-umană, închisă aproape în această dimensiune. Amplele, faimoasele panouri ale lui Duccio, Cimabue şi Giotto, cu aceeaşi temă – care-i stau în faţă – sînt mister oferit, deschis blînd către lume: prin Fecioarele ce tronează înconjurate de îngeri, ele prezintă generoasele ierarhii ale mijlocirii. Pînza aceasta sugerează, dimpotrivă, nemijlocirea, aspaţialitatea, divinul şi umanul ce se contemplă unul pe celălalt de foarte aproape, faţă lîngă faţă, definitiv absorbiţi de mutuala lor contemplare.

În sala următoare, a Trecento-ului sienez, am avut un moment de revoltă: Simone Martini, cu mirabila lui „Buna Vestire", era provizoriu retras din expunere. Erau, în schimb, două Madone (Piero şi Ambrogio Lorenzetti) de o gingăşie nepămîntească. Albastrul fluid al uneia avea, mi s-a părut, calitatea serilor despre care vorbeşte Matei Caragiale, prin Pantazi: „asemenea seri se întorc, zice-se, de demult, în taina lor le plăcea meşterilor cei vechi să întruchipeze unele legende sacre, rareori însă penelul celor mai iscusiţi chiar a izbutit să le redea umbra limpede în toată albastra-i străvezime". Piero a avut, cred, asemenea iscusinţă: iscusinţa de a picta străvezimea, acea materie, acea calitate a materiei prin care văzul se poate îmbiba de trans-vizual. „Seri de basm şi de vis", spune Matei Caragiale. La Uffizi, se poate urmări cum Italia pre-renascentistă înaintează, pe linia ei hieratică, către precizia somptuoasă a visului şi a basmului. Lorenzo Monaco, Fra Angelico (în „Încoronarea Fecioarei"), Gentile da Fabriano, mai ales, cu „Adoraţia Magilor" pictează scene atemporale, alcătuite din substanţele preţioase ale Ierusalimului celest. Mai mult, poate, chiar decît Benozzo Gozzoli în „Capela Regilor-Magi" din palatul Medicilor, Gentile da Fabriano izbuteşte să redea tumultul imobil al cavalcadei, privirile pironite ca de farmec asupra Pruncului, mulţimea respirînd în atmosfera Unu-lui. Frumosul hieratic, nepămîntesc, pare să-şi fi atins astfel, prin aşanumitul „gotic internaţional", limita, pare să-şi fi valorificat pînă la capăt posibilităţile.

Obiecţia

Pregătite în sălile precedente, o altă temă şi o altă direcţie devin limpezi în marea sală Botticelli. Amintesc fără îndoială de un loc comun spunînd că Renaşterea îşi propune o miză încă şi mai îndrăzneaţă, poate, decît secolele precedente.

Pentru ea, întrebarea e dacă umanul şi materia însăşi a lumii nu pot capta, exprima, reverbera frumuseţea divinului, dacă întruparea nu admite, astfel, încă un pas. Răspunsul Renaşterii a fost afirmativ şi ea

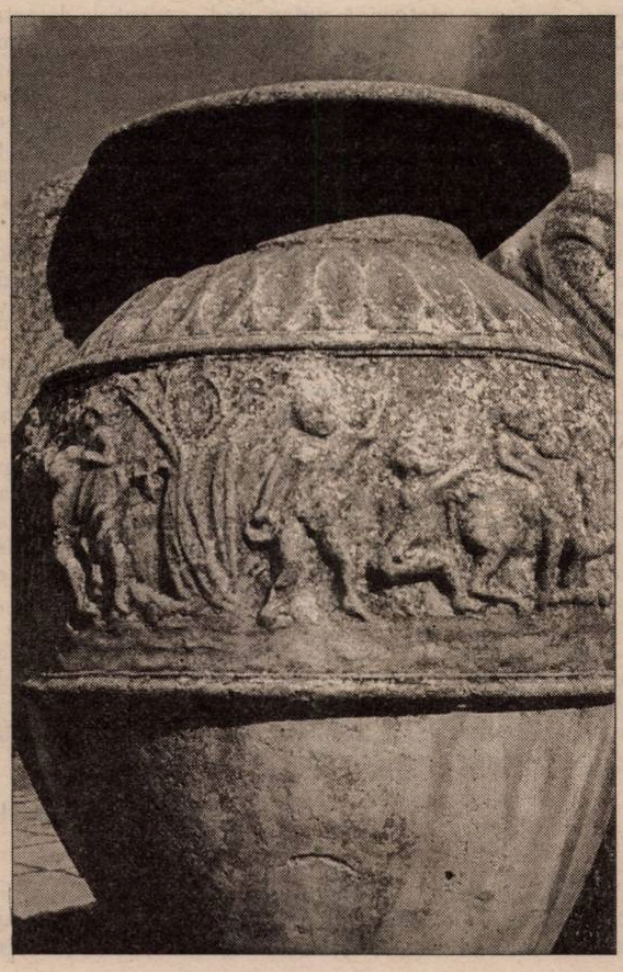

© S. Ivanoschi

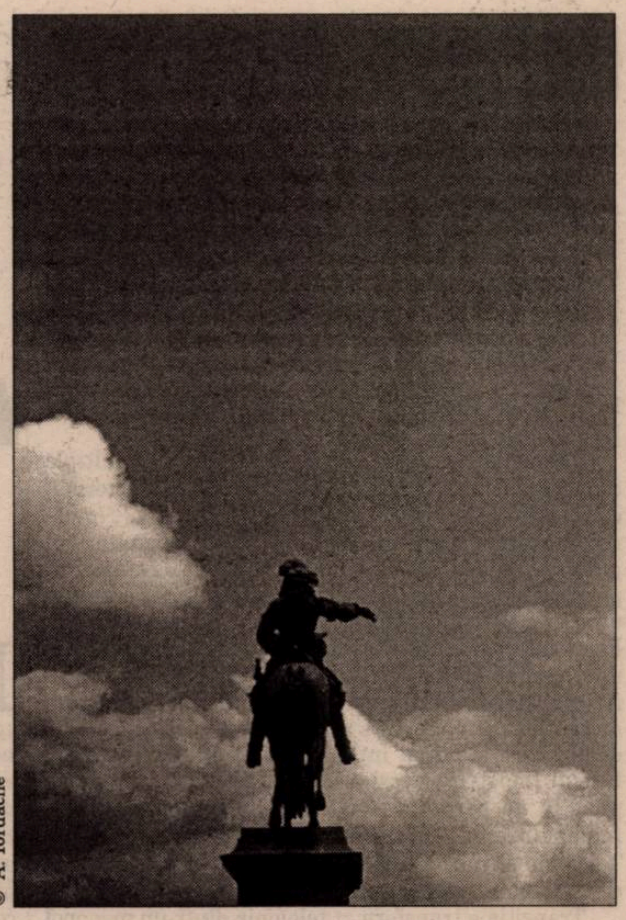

© A. Iordache

s-a angajat convingător în această nouă etapă plastică (şi spirituală) a întrupării Verbului. Or, în ultima sală Botticelli de la Uffizi avîntul ei primeşte o fertilă obiecţie. Se află acolo pînze pe care toată lumea le ştie: „Alegoria naşterii lui Venus", „Alegoria primăverii", alături de cîteva splendide portrete şi Madone („del Magnificat" şi „cu rodia", altele încă...). Ritmul trupurilor şi al gesturilor, limpezimea chipurilor – aflate pe muchia foarte înaltă şi subţire de unde, curînd, riscă să cadă spre facil —, preţiozitatea ţesăturilor şi a peisajelor, coerenţa simbolurilor pledează strălucit pentru faptul că lumea – în întregul ei – are această extraordinară demnitate: că pe chipul lumii se poate răsfrînge din plin lumina Autorului ei; mai mult, că lumea poate fi privită drept strălucirea Lui, indefinit irizată.

Din raţiuni stilistice, pe un perete al acestei săli e expus tripticul Portinari, pictat de Hugo van der Goes la Bruges, cu „Adoraţia păstorilor" pe panoul central. El e aşezat aici pentru a ilustra influenţa pe care maestrul flamand a avut-o asupra mediului florentin: pînze de Lorenzo di Credo, Ghirlandaio, Filippino Lippi sînt expuse, pentru comparaţie, în jur. Dar, aşezat faţă în faţă cu pînzele lui Botticelli, el mai sugerează ceva. Aşezat faţă în faţă cu pînzele lui Botticelli, unde recursul la frumuseţe culminează într-o deplină siguranţă de sine, tripticul Portinari neagă cu vehemenţă această soluţie.

Pînza lui Van der Goes e o potenţare a urîtului. Feţele păstorilor sînt fruste, boccii, diforme, iar bucuria se aşează pe ele ca pe un suport străin; îngerii sînt consumaţi de paloare; Fecioara, în amplul ei veşmînt albastru, are chipul profund searbăd. Ceva maladiv şi lingav îmbibă întreaga scenă. Strălucirea Pruncului aşezat direct pe pămînt cade pe o lume săracă, pe o materie săracă, incapabilă parcă să-i asimileze splendoarea. Adevărata substanţă a lumii pare să fie cea întipărită pe uşile închise ale tripticului: alb-negrul cenuşiu al Bunei Vestiri. În ciuda policromiilor lui aparente, universul pare, în tabloul lui Van der Goes, inconsistent ori uzat: pentru a se întrupa în el, Dumnezeu trebuie să renunţe la splendoarea sa, să şi-o sacrifice, să se golească de sine. Iar dacă lumea e totuşi mediul în care El coboară, ea îl va primi ca pe un străin; îl va mărturisi prin contrast. Omul şi creaţia nu pot fi partenerii de frumuseţe ai lui Dumnezeu; sînt doar „golul", pustiul în care el descinde pentru a le recupera.

Optimista „via affirmativa" – pe care mizează Renaşterea florentină – stă, în sala de la Uffizi, faţă în faţă cu o „via negativa", aleasă de plastica Nordului. Şi numai comuna lor prezenţă, numai tensiunea acestei alternative pot crea spaţiul în care problema întrupării are şanse să se dezvolte la nesfîrşit.

Dumnezeu e atotprezent; fiecare fărîmă de cosmos îl exprimă, îi reflectă strălucirea întreagă, conduce spre el. Dumnezeu e cu totul absent din lume căci lumea nu are în nici un fel capacitatea de a se înrudi cu divinul; singura ei posibilitate de a-l exprima e negaţia (Simone Weil: „Lumea aceasta – ca absolut vidă de Dumnezeu – e Dumnezeu însuşi").

Fiecare dintre aserţiuni constituie, izolată, un adevăr parţial: adică un fals. Fiecare dintre aserţiuni – pusă în raport cu cealaltă – devine integral adevărată. Imediateţea şi distanţa ireductibilă – resimţite simultan: acesta ar fi lecţia întrupării.

glosar de tranziţie

Firul roşu

Firul roşu, amestec de imaginar, de tehnologie şi de politică, este un produs al tranziţiei destinat să preîntîmpine realegerea unui fost preşedinte care îşi pierduse funcţia cu patru ani înainte. Conceptul este cu desăvîrşire inedit. Nici chiar în procesul de la Tîrgovişte Ceauşescu nu a fost acuzat că şi-ar fi instalat pe sub mînă o legătură telefonică directă cu patronul Kremlinului. Această învinuire a fost adusă succesorului său de către mass-media tranziţiei.

Telefonia vechiului regim se afla într-o multiplă congruenţă cu ambianţa socială generală. Caracteristica ei supremă era prin urmare subdezvoltarea. Numărul abonaţilor era mai mic decît cel al solicitatorilor, posturile repartizate aveau lungi perioade de afazie, ori persistente crize de identitate, cînd apelurile adresate unui număr se încăpăţînau să sune la un cu totul altul. Pe de altă parte, micuţul aparat devenise generatorul unei veritabile psihoze naţionale. Cu sau fără temei, fericiţii lui posesori vedeau dincolo de înfăţişarea lui inocentă rînjetul pervers al Securităţii, colocatar clandestin care suprima intimitatea căminului familial. Leacul împotriva acestei viclene iscoade era muzica pusă la un perpetuu fortissimo, întreaga ţară scufundîndu-se într-o bizară melomanie conspiratorială. Telefonia stîrnea alte probleme decît cea a modului în care dictatorul dialoga cu omologul său moscovit.

Tranziţia a transformat telefonia dintr-un monopol indigen de stat, într-o piaţă populată de firme private cu capital străin. Distribuitorii de aparate celulare convieţuiesc cu fosta societate a telefoanelor preluată de greci, dar din respect pentru mîndria naţională în frunte ei a fost numit un compatriot – întîmplător odrasla unui notoriu reprezentant al străvechii gărzi naţional-ţărăniste. Obsesia telefonului spion a fost înlocuită de obsesia elegantelor note de plată şi de cea a impulsurilor, silindu-ne la un laconism care nu ne stă în fire. Pentru consolare noile rînduieli telefonice ne deschideau accesul spre emisiunile interactive de radio şi televiziune şi îndeosebi spre mirificele orizonturi purtînd intraductibila denumire de „hot-line".

Pe fondul acestui fremătător peisaj al moştenirii edisoniene a irupt palpitantul mister al firului roşu. Întîmplarea nu aparţine actualităţii, ci trecutului, iar revelarea ei avea loc datorită, desigur, hazardului, în preajma momentului cînd personajul incriminat urma să îşi anunţe noua candidatură pentru apropiatele alegeri prezidenţiale. Peste aceste două mistere se suprapunea al treilea: montat sub vechea administraţie, corpul delict rămăsese mai bine de trei ani neobservat de cea nouă. În jurul dezvăluirii plutesc şi alte întrebări fără răspuns, de pildă: de ce considerată ca firească în Biroul Oval al Casei Albe conectarea directă cu Kremlinul devine o unealtă a trădării în Cabinetul nr. 1 de la Cotroceni? Sau detalii nelipsite de semnificaţii simbolice, ca de exemplu: de ce culoarea roşie era atribuită firului, şi nu aparatului, ori de ce păstrat de revoluţie pe tricolor roşul este culoarea cea mai potrivită pentru a semnala un instrument malefic?

Pînă la urmă actorul politic expus acestei copleşitoare învinuiri s-a înscris totuşi în cursa prezidenţială. Şi după cum sugerează mai toate sondajele, incidentul „firul roşu", menit să-i atragă oprobiul necruţător al electoratului, pare să-i fi intrat acestuia pe o ureche şi să-i fi ieşit pe cealaltă.

Pavel CÂMPEANU

bazar

Povestea, azi

Expresia „poveşti de adormit copiii" este arhicunoscută, mai ales în sensul ei figurat. La propriu, poveştile pe care le citeşti, seara, în pat, copiilor s-au schimbat simţitor. Desigur, clasicii Andersen sau Fraţii Grimm vor exista întotdeauna, dar repovestirile diverselor edituri vor continua să ne ofere feţe nebănuite ale lor: ori trunchiate, ori moralizatoare, ori politic corecte, ori inadecvate ca limbaj. Pe lîngă poveştile clasice, piaţa editorială pentru copii a început să producă o serie de cărticele specializate, inspirate din universul copiilor. Dacă poveştile clasice le puteau induce, copiilor, gînduri nepermise, prin excesul de imaginaţie şi, uneori, de cruzime, aceste cărticele sînt periate de orice asperitate. De asemenea, povestioarele pe care le conţin narează situaţii din viaţa cotidiană a copiilor de o anumită vîrstă; scopul lor nu este atît moralizator, cît didactic şi pragmatic: copiii, dar şi părinţii, sînt învăţaţi cum să facă faţă optim unor momente mai mult sau mai puţin importante din viaţa unui copil. De obicei, scheletul didactic al istorioarei alcătuit, parcă, pe baza unui profil psihologic al vîrstei căreia i se adresează, este pigmentat cu puţin umor şi neprevăzut, în limitele firescului, niciodată frizînd senzaţionalul.

Noapte bună, copii!, apărută, recent, la Editura Egmont, este prototipul categoriei sus-menţionate. Scoasă în condiţii grafice foarte bune, pe hîrtie lucioasă şi cu desene clare şi idilice, dar în limitele veridicului, cărţulia se urmăreşte cu plăcere; simţi, atunci cînd o răsfoieşti, că ai de-a face cu un volum pentru copii după toate regulile jocului. Ca obiect, *Noapte bună, copii!* îşi atinge nemijlocit scopul. În ceea ce priveşte conţinutul, cuminţenia periată a textului te pune pe gînduri. Ca părinte cititor, simţi lipsa imaginaţiei şi a fantasticului. În prima povestire, de pildă, grupul de copii eroi ai cărţii se duce în parc să culeagă frunze de toamnă. Nu se întîlnesc nici cu vreun monstru, nici cu o zînă, ci pur şi simplu culeg frunze de toamnă şi fac felicitări din ele. Concluzia povestirii este: „Cine şi-ar fi închipuit că din frunzele de toamnă se pot face lucruri atît de încîntătoare". Frumoasa carte de la Editura Egmont e ca o culegere de instrucţiuni catalogate pe situaţii, ca un manual de popularizare a atitudinilor juste. Ceea ce observam, mai demult, despre romanele „ pentru femei" à la Sandra Brown se poate aplica, pare-se, şi la mai noile apariţii pentru copii.

Nu toate povestirile din carte sînt atît de descriptive ca cea cu frunzele, care serveşte mai mult ca introducere într-o lume prietenoasă şi cosmopolită a copiilor cu nume şi înfăţişări diferite: Mihai, Emil, Margareta, Sara, Sonia şi Max au, pe alocuri, părul roşu, ochii alungiţi, pielea neagră. Alte întîmplări, precum *Alarmă falsă,* conţin o mai mare doză de palpitant: povestea se întîmplă noaptea în grădină, în timp ce părinţii dorm; dar focul pe care îl văd copiii şi pentru care anunţă pompierii se dovedeşte, pînă la urmă, a nu fi fost altceva decît o adunătură de licurici. Primejdia reală nu este permisă: toate posibilele pericole sînt adaptate vîrstei preşcolarilor sau şcolarilor mici cărora li se adresează. Anihilarea oricăror trăiri negative este mai vizibilă în povestirea *O simplă injecţie,* în care mersul la doctor este prezentat ca o distracţie şi ca o oportunitate de socializare. Copiii din carte trăiesc, într-o utopie aseptică, mici întîmplări specifice vîrstei lor, care-i ajută să-şi dezvolte spiritul de iniţiativă şi de echipă. Totul este foarte bine calculat, foarte corect programat, nimic nu supără şi nu e inadecvat. Şi totuşi, pe undeva, ca părinte cititor, rămîi cu senzaţia că ţi-ai făcut tema parentală hipercorect, dar fără haz şi substanţă.

Iaromira POPOVICI

Amuzamentul dilematic

Nu numai că îmi place să fiu redactor la *Dilema,* dar – iertare pentru verbul scandalos care urmează – mă şi amuză. Nici mohorîta presă a partidului unic, nici catastrofica presă a zglobiului nostru pluripartitism nu suportă şi nu îngăduie acest termen ce pare, în subtextul lui, mai deşănţat decît vulgaritatea evidentă, zilnică, a „primei pagini". Cum să fie amuzant a scrie la un ziar serios... şi ce ziar nu e serios în România? Mai bine (un ziar) mort, decît amuzant! Dar, după părerea mea, fără amuzament meseria asta de gravă responsabilitate devine o slujbă tinzînd spre plictisul ţeapăn. Un bun ziarist – dacă mi se permite să exagerez conştient şi visător – trebuie să tindă spre formula extraordinară în care un dirijor englez a cuprins arta lui Mozart: o maximă seriozitate tratată cu maximum de humor. Cui i se pare dificilă ca înţeles sau inadecvată la obiect (cum să fie mozartian un jurnalist român?) îi propun o idee a unui personaj dintr-o piesă a lui Sartre: „un ziar se face dansînd". È printre puţinele idei ale lui Sartre care i-au plăcut integral directorului nostru fondator, dlui Andrei Pleşu; o repeta încîntat, ea întîlnindu-se cu una din primele sale cerinţe către corpul nostru redacţional şi coregrafic: o bună dispoziţie intelectuală şi sufletească în abordarea tuturor contrarietăţilor, o „permanentă" bună dispoziţie, mai „permanentă" decît revoluţia mondială şi, poate, mai revoluţionară decît aceea. Cu dl Andrei Pleşu ajunsesem – şi aşa a rămas! – să-i simpatizăm (în sensul caragialian...) chiar pe cei mai duri morocănoşi, cu condiţia să fie naturali, stăpîni pe ştiinţa supremă – aceea de „a nu bate capul" – şi, mai ales, expresivi în limba română. Există asemenea mohorîţi – extrem de amuzanţi.

Pentru spiritele foarte severe, să precizez că nu se dansează – la propriu – în redacţia *Dilemei,* ba mai mult: nu se discută ce dansuri preferă fiecare, dar amuzamentul – fără să primeze ca anecdota la „Junimea" – nu lipseşte, cum nu lipsesc bîrfa, discreţia, politeţea (cu oroarea ei faţă de trivialităţi), politica, apolitica; mai zilele trecute, dl Adrian Cioroianu mi-a propus să ţin un curs de istorie a apolitismului românesc; nu m-aş încumeta: cu apolitismul e ca şi cu melodrama – plăcută de trăit, neplăcută de citit.*

Ceea ce mă înveseleşte sistematic, ca redactor la săptămînalul nostru de tranziţie (subtitlul pare nemuritor...) este zvonistica, foarte sigură pe ea, cu privire la ideologia şi opţiunile partinice ale *Dilemei.* În fiecare săptămînă sîntem cînd „evident de dreapta", cînd „evident de stînga". E deja o mecanică în etichetare şi stigmatizare care, placată pe viaţa de fiecare zi a redacţiei, nu poate naşte – conform sfintei Constituţiuni intelectuale – decît rîsul. Sînt oameni de stînga – stînga aceea ce se vrea inteligentă – care ne-au comunicat brutal că după numărul consacrat Pieţei Universităţii nu vor mai citi *Dilema;* n-am căzut pe jos de uimire, dimpotrivă, ne-am ţinut bine pe picioare, fiindcă exact în acea zi, două-trei telefoane protestaseră vehement, pe aceleaşi texte, la derapajul nostru pe stînga; ţine de un oximoron imposibil de digerat posibilitatea de a face politică apartinică sau, şi mai corect: ironică. Ironia scoate din minţi şi din pantofi pe orice responsabil cu soarta ţării, inclusiv a omenirii, numai de a lui nu, fiindcă el „nu contează, e un nimic"...

Cele mai recente delicte de amuzament au fost două; un amic din străinătate, posedat de o tenacitate aproape stîngistă în a se afirma ca om de dreapta, a putut să-l întrebe pe unul dintre noi: „Cum dracu' v-aţi adunat acolo în spiritul ăsta ambiguu?". I s-a răspuns: „Aşa sîntem noi, ţărani mijlocaşi!" Invers, un profesor universitar, recunoscut de stînga, căruia i s-a solicitat o colaborare pentru o temă viitoare a *Dilemei,* nu şi-a ascuns ezitarea: „Mi s-a părut că sînteţi de dreapta... de ce-mi cereţi să vă scriu?" Redactorul nostru şef i-a răspuns – cum se zice – talmudic: „Aşa sîntem noi, nişte oameni de dreapta care nu putem trăi fără oameni de stînga".

De unde şi bucuria liniştită a surîsului meu: nimeni nu ne-a sunat/înjurat/înfierat că n-am fi democraţi! E clar – ca un triolet mozartian – de ce: democraţia nu e obsesia nici unui partid de dreapta sau de stînga! Noi, la *Dilema,* alta nu avem. E ceea ce îmi asigură seriozitatea amuzamentului.

Radu COSAŞU

* Recomand apăsat cele două pagini din *România literară* (nr. 40/2000) în care Mario Varga Llosa, analizînd „Doamna Bovary", aduce melodramei un elogiu demn de ceea ce el însuşi numeşte „orgia lecturii".

regula jocului

● Cîteva fotografii de Andy Warhol şi un obiect semnat Sophie Calle; nu epuizează nici pe departe surprizele expoziţiei *Urbanités* de la Galeria Etaj 3/4, organizată de FRAC şi Institutul Francez din Bucureşti. Vă faceţi un bine văzînd-o cît mai repede, pînă ce ploile de toamnă nu transformă Capitala într-o neaoşă *ruralitate...* Şi tot acolo, un ambiţios proiect al Delliei Dună – artistă multimedia şi scriitoare: *ochean = zonă interzisă (un happening absent şi cybermartori).* **(a.l.ş.)**

Două ficţiuni istorice de Robert Harris:
Arhanghelsk şi **Vaterland**

scrisoare din New Orleans

Proiectul Lovejoy Ramp

Oraşului Portland din Oregon încă i se mai iţeşte cămeşoiul ţărănesc din pantaloni, dar cu siguranţă preţul caselor nu mai e ce a fost. Nu e – încă – chiar atît de rău ca la Seattle, unde îşi aprind ţigările cu bancnote de o sută de dolari. Sau şi le aprindeau, înainte ca acţiunile Nasdaq să o ia spre sud. Acum s-ar putea să folosească numai de-alea de cincizeci.

Am fost la Portland să dau o mînă de ajutor unui grup de tineri artişti/arhitecţi ca să înalţe un templu lui Diogene. Grupul RIGGA a salvat mai mulţi piloni de autostradă pe care un excentric mecanic de tren, pe nume Tom Stefapolous, i-a înnobilat prin anii '40, imediat după război. Stefapolous, un imigrant grec, şi-a pictat pe stîlpi viziunile despre zeii greci şi peisajele americane, alături de năluci simbolice, în timp ce maşinile pluteau pe deasupra capului său, iar trenurile îi bubuiau pe de laturi. Lucra în timpul liber, între curse, şi i-a luat ani ca să desăvîrşească pictarea stîlpilor de la Lovejoy Ramp. Personajul său favorit era Diogene, filosoful grec care dormea într-un butoi şi umbla prin lume cu un felinar aprins, ca să găsească un om cinstit. Ar fi putut picta alţi filosofi, mai sofisticaţi, ca Platon şi Socrate, dar el era un bărbat neînsurat, căruia îi plăcea să bea de unul singur şi cu siguranţă se identificase cu anticul singuratic. Ca mulţi alţi imigranţi greci din Portland din acele vremuri, cînd era plecat în cursă îşi lăsa banii spre păstrare la o mică băcănie grecească. Cînd venea acasă, îşi cheltuia economiile pe vopseluri şi pe vin.

Acum doi ani, cînd Lovejoy Ramp a fost pusă pe lista de demolări, tipii de la RIGGA au convins statul şi municipalitatea să taie stîlpii de susţinere şi să îi pună la păstrare. O trudă imensă. Fiecare stîlp cîntăreşte tone şi măsoară zece metri înălţime. Evenimentul a fost înregistrat cu grijă pe peliculă. Cînd stîlpii au ajuns unde odihnesc acum, lîngă triaj, nu departe de locul în care se înalţaseră odinioară, artiştii de prin partea locului, poeţii şi muzicienii au sărbătorit printr-o ceremonie care a durat o noapte întreagă, cu invocaţii către zeii greci şi deopotrivă către zeii de azi ai banului din Portland, ca să-i ajute să înalţe iarăşi coloanele. Aveau de gînd să construiască un parc în jurul coloanelor, chiar în zona triajului, să servească de gazdă evenimentelor artistice şi de adăpost pentru *hobos**. Nu sînt prea mulţi *hobos* azi, dar parcă poţi să ştii, cu Nasdaq-ul care merge cum merge?

În multe oraşe, simpla salvare a coloanelor ar fi fost un miracol. Este destul de greu să salvezi un aşezămînt istoric, darămite nişte stîlpi de autostradă? A fost nevoie de geniul răbdător al unor tineri artişti şi al unor edili cu minţi luminate pentru a accepta că autostrăzile sînt o formă unică a arhitecturii americane şi că autostrăzile pictate de un imigrant excentric au valoare autentică.

După acest efort de început, lucrurile s-au cam împotmolit. Să construieşti un parc într-un depou părăsit, în zona industrială a oraşului, costă cam două milioane de dolari. Tipii de la RIGGA n-au avut odihnă. I-au pisat pe edilii cei prietenoşi, au organizat noi şi noi ceremonii la locul faptei şi, unul cîte unul, i-au atras pe protectorii locali ai artelor. Am participat acolo la un dineu, o uimitoare adunare de lideri municipali, patroni şi artişti. Casa în care ne aflam avea mai multe opere de artă decît putea duce, unele dintre ele puteau face mai mult de două milioane, dar erau expuse fără ostentaţie. Căci dacă este un lucru pe care portlandienii să-l urască, acela este ostentaţia. Între un somon de Pacific, o şuncă afumată şi o supă de cartofi, oaspeţii au adus laude proiectului. „Avem muzee şi teatre, e vremea să ne gîndim la ceva trăsnit", a spus consilierul pentru Transporturi. Cu toţii încuviinţară şi ai fi putut pipăi în aer satisfacţia cînd cu toţii, de la constructori la colecţionari de artă, se găsiră, pentru o clipă, însetaţi de aventură. A urmat apoi o discuţie despre Diogene şi s-a propus ca omul cu felinarul să fie înfăţişat pe botul tramvaielor pe care municipalitatea din Portland le reintroduce după o absenţă de o sută de ani.

Eu am citit o poezie în care se spunea că Portlandul are o filieră antic-grecească. Şi chiar are. Diogene si-a găsit un oraş dat naibii.

---

* *Hobos* (n. aut.) – Vagabonzi care cutreierau America-n lung şi-n lat, în trenurile de marfă, prin anii de după primul război. Pe vremea „Marii Crize", în anii '30, familii întregi se duceau în Vest să caute slujbe.

Existau mici sate temporare de *hobos* lîngă căile ferate pe-atunci, chiar şi cimitire. Prin anii '50, scriitorii Beat i-au descoperit şi romanticizat. Mai sînt şi acum *hobos*, dar sînt fie tineri intoxicaţi de literatură, fie alcoolici violenţi. Am putea să le spunem simplu „vagabonzi", dar am pierde savoarea vestică.

Andrei CODRESCU

www.codrescu.com

www.corpse.org

(traducere de Ioana AVĂDANI)

din fanfare funerare

Nenea tehnicianul se holbează la mine, se holbează la halbă

Merg la o bere cu nenea tehnicianul de la „Romtelecomuri". Ne aşezăm. Oftăm niţeluş. Nici nu apucăm să ne punem noi posteriorul nădragilor pe scaun că se şi repede asupra mesei nenea tehnicianul cu niscaiva reverii. Zice el aşa: „ehe, aicea pe vremuri era lume multă, berea ierea şase lei, nu aveai loc, hărmălaie, fojgăială"; eu dau din cap cum că aşa-i, şi pe dată mi se arată cum anume venea lume multă la această grădină de vară acum atît de melancolic goală; ceva frunze galbene cad, e toamnă, funigeii trec peste plopii înalţi. Se uită la mine cu ochi lucitori nenea tehnicianul, copleşiţi de o fericire calmă: „vin ai noştri", zice; „asta aşa-i", zic, şi nici un fel de fericire calmă nu mă încearcă, mai degrabă o indiferenţă mă cuprinde. „Actuala coaliţie s-a moşmondit", zic. Tehnicianul ridică tonul critic: „A fost ceva de rîsul curcilor". „Acu' nici Iliescu nu e taman june", zic, şi nenea tehnicianul îmi curmă vorba, îmi dă de înţeles că de la anul „gata, dom'le, se termină cu porcăriile astea de privatizări, trebuie stopate"; dau intimidat din cap, nenea îmi zice verde-n faţă că toate nenorocirile ne vin de la chestia asta cu privatizările, dau din cap obosit, zic că aşa e, chiar aşa, toată porcăria asta a început odată cu liberalizarea preţurilor în nouăzeci: „de ce mama dracului o fi fost de acord Ion Iliescu", zic, şi nenea stă puţin pe gînduri, apoi se înseninează, a aflat, ştie, pricepe exact ce s-a întîmplat: „nu, dom'le", zice, „nu Iliescu a lăsat preţurile de capul lor"; „da' cin' le-a scăpat din mînă", întreb, şi încet (şi ca din nimic) sorb din halbă, ceva amăreală am în guriţă cînd aflu cum că Petre Roman a făcut treaba asta; „da' pămînturile de ce au trebuit să le dea", mă întreabă nenea tehnicianul, „nu îi ajungea ţăranului lotul de folosinţă", adaugă; îl privesc turtit, dau din cap; „chiar aşa", zic, „acu' ce facem, cum draci le mai luăm înapoi", zic, şi nenea tehnicianul se holbează din nou la mine, tare dă din cap, adînc soarbe din halbă: „ehe", zice, „acu' nu le mai dă nimeni înapoi", spune; „cum să nu le dea", spun, „mergem cu domnu' Iliescu şi îi convingem că e mai bine să le dea „; nenea tehnicianul iarăşi se înholbează, iarăşi din halbă soarbe, iarăşi nu e prea de acord, adică de acord ar fi el dar nu crede că merg lucrurile chiar aşa de simplu, „nu mai vor", zice; „ţăranii nu mai vor", repetă, şi pentru o clipă mă văd în toamnă, ceva amurg se lasă peste dealurile vecine, ceva vînt suflă peste iarbă, e ca în tablourile din veranda lui tanti Mărioara Mirculescu, cumpărate de dumneaei de la tarabele de la hramul basilicii franciscane Maria Radna, aşa culori se arată ochilor mei în vremea aceea pe cînd tocmai ne pregăteam să urcăm în remorcă, mergem la dormitorul cel parfumat cu detete, e seară, se arată noaptea pe la niscaiva focuri din apropierea remizei cu combine şchioape, cu tractoare unsuroase, nostalgic împodobind ele seara tîrzie în care tocmai ne cheltuim studenţeşte tinereţea cîntînd cîntarea cu omul pădurii pe care nu l-au mîncat lupii. „Asta aşa este", îi dau dreptate omului meu, „ţăranii nu pot, nu sînt în stare să lucreze pămîntul, s-au mulţumit să-l fărîmiţeze şi acu' gata, vin străinii şi-l cumpără pe nimic"; „da, dom' şef", zice tehnicianul; îl privesc melancolic, plusez: „să nu mai vină străinii la noi în ţară, ce tot vin şi pleacă, la revedere, să stea acas' la ei". Mult se holbează la mine nenea tehnicianul de la „Romtelecomurile" cele privatizate şi-mi povesteşte că aşa e; „ce, noi n-am putut să ţinem pentru noi telefoanele? Le-am dat grecilor pe nimic". Dau din cap convins, beau bere Ciuc din halbă, tehnicianul povesteşte cum anume au luat grecii telefoanele; eu ascult şi, deodată luminat, zic următoarele: „să ştii că a intervenit şi Sfîntul Sinod pe la creştin-democraţii lui Ciorbea". Tehnicianul se strîmbă: „adică la ţărănişti, spune-le pe numele cel adevărat", zice. „Chiar aşa", zic. „A intervenit şi le-a cerut să le dăm telefoanele lor că sînt ortodocşi de-ai noştri, ştiţi că şi doaicetelecom a dorit să le cumpere, da' ăia sînt catolici şi protestanţi şi destul au luat Croaţia de la Iugoslavia, ai noştri ce-au zis, ia' să nu mai ia ei şi telefoanele românilor, ia' să le ia fraţii ortodcşi". Tare se holbează la mine nenea tehnicianul, tare dă din cap, tare bea din berea Ciuc, pe urmă zice că nici nu s-ar fi aşteptat la toate astea din partea actualei puteri: „multe a făcut ea, da' asta, mă rog, la fraţii ortodocşi, asta de', nu e rău. În tot cazu', cînd o fi să se schimbe şi o să vină...", şi dă din cap în direcţia pedeserismului, adică în direcţia din stînga dumisale şi dreapta mea, taman spre coşul cel mare de la bucătăria hotelului „Cina" din apropiere. Zice tehnicianul, după o scurtă gîndire, următoarele vorbe în care amestecă proverbul local cu o binevenită precizare de politică economică: „Or fi ei fraţi, da' ştii cum e, frate, frate, da' brînza-i pe bani, aşa şi cu telefoanele, trebuie luate înapoi".

Aşa-mi spune şi soarbe tare din halba cu bere Ciuc, prevăzută cu un fel de stemă cam discutabilă; în tot cazu' dacă ne uităm mai cu atenţie putem spune că sigur nu e stema României, asta e clar pentru oricine. Aşa spun, şi nenea tehnicianul se holbează la mine, se holbează la halbă: „chiar aşa", zice, „să ştii că ai dreptate", zice, după ce o depărtează în aşa fel încît să poată cuprinde bine cu privirea stema aceea pe care, iacătă, cît am stat noi la masă nici n-a băgat-o în seamă.

Daniel VIGHI

imaginarul publicitar

Bona şi stripper-ul

Mi se pare amuzant faptul că, în urmă cu mai bine de un an, făceam, în cadrul acestei rubrici, cîteva comentarii cu privire la „munca" de imagine pe care o prestează corpul feminin în societatea contemporană în general şi în publicitate în particular. Chiar numai constatarea unui asemenea truism (care, firește, nu îmi aparţine) putea fi suspectată de un aer uşor vindicativ şi (de ce nu?) feminist. Conotaţie pe care mi-am asumat-o în mod pragmatic. De aceea, reversul situaţiei îşi are farmecul său...

Aş spune că reclama la *Bona* este o premieră în materie de transparenţă masculină. „Numărul" de streap-tease oferit de Osvaldo Laport, starul (argentinian, dacă nu mă înşel) de telenovele nu putea fi mai evident în intenţie nici dacă ne-ar fi fost prezentat ca atare, cu un triunghi portocaliu în coasta televizorului sau o bulină semantică din noua colecţie primăvară-vară a CNA-ului pentru copiii sub 12 ani în acord cu părinţii. Nu că ne-am plînge... Prestaţia domnului Laport nu este nici pe departe vulgară sau indecentă. Cu atît mai puţin inestetică. Nici chiar gestul (salvat la timp) prin care pare să îi scape prosopul înfăşurat în jurul şoldurilor nu ar putea afecta decît, cel mult, evoluţia fizică, psihică şi mentală a gospodinelor frustrate care îşi îneacă amarul şi existenţa zilnică în faţa televizorului, *ACASĂ*. Oare pe ele de ce nu le protejează nimeni?

Însă, cum spuneam, totul e OK pînă aici. Doar că acest amestec de detergent (care – culmea! – se mai cheamă şi *Bona)* şi streap-tease face ca miza, străvezie aşa cum este, să cadă de-a dreptul în comic. Cu atît mai mult cu cît discursul actorului, puţin însurat în realitate, dar mai ales în reclamă, se vrea domestic şi (cum altfel?) legitim. („Am făcut un pariu cu soţia mea...")

Telespectatoarele se pot bucura de *show* şi pot bate recordul la spălatul cu *Bona* liniştite: au consimţămîntul soţiei. Tăiască morala detergenţilor şi telenovela!

Alice POPESCU

La Editura CODECS a apărut volumul *Management de proiect* de Dennis Lock (504 pagini, colecţia „Manager"). Lucrarea este realizată cu sprijinul *Know How Fund*, în cadrul programului *British Books for Managers*.

Pagină realizată de
Cezar PAUL-BĂDESCU

sindromuri

Sindromul olimpic

Ultimele zile ne-au prilejuit observarea, în strînsă succesiune, a două serii de evenimente. Primul dintre acestea a fost asociat cu Olimpiada de la Sidney. Rezultatele obţinute de sportivi au plasat România pe un foarte onorabil loc 11 în lume. Cele cîteva pete de culoare aduse de eliminarea din competiţie a unor membri ai delegaţiei noastre, sau de intensele dezbateri privind pilula contra răcelii şi retragerea medaliei de aur pentru Andreea Răducan au reuşit pe de o parte să scoată oamenii în stradă la Bucureşti, iar pe de altă parte au determinat agenţii de presă prestigioase să lanseze sondaje de opinie prin telefon sau Internet.

Consecinţa acestui melanj de rezultate prestigioase şi gafe penibile a fost dezvoltarea unei stări de spirit entuziast premiale, în conformitate cu care COR, guvernul, primăriile din oraşele de reşedinţă ale medaliaţilor, firme puternice ca ROMTELECOM, posturi de televiziune şi gazete de tot felul s-au întrecut în a oferi olimpicilor autoturisme Ford Mondeo, apartamente, zeci şi sute de milioane de lei etc. Argumentul cel mai frecvent evocat în sprijinul acestei atitudini a fost acela al beneficiului de imagine adus de cei mai buni ambasadori ai României în lume – sportivii de performanţă.

La doar o zi sau două după sosirea avioanelor aducătoare de zîmbete largi, pălării australiene şi nedumeriri privind motivul pentru care cutare sportiv nu a purtat echipamentul prevăzut în contractul valorînd bune zeci de mii de dolari, sosesc în ţară *medaliaţii români ai Olimpiadei internaţionale de informatică*. Rezultatele obţinute de acest al doilea set de olimpici plasează România pe un şi mai onorabil loc *trei* în lume. Evenimentul nu electrizează însă pe nimeni şi aflăm că tinerii olimpici ai minţii urmează a primi, nu imediat ci peste cîteva luni, *trei sute de mii de lei*.

Raportul de aproximativ unu la o mie dintre premiile pe care autorităţile guvernamentale, reprezentanţi de frunte ai lumii afacerilor şi societăţii civile din România găsesc potrivit a le aloca olimpicilor minţii şi olimpicilor fibrei musculare *reflectă pe deplin o viziune asupra ierarhiei valorilor avînd un nivel de „originalitate" similar cu cel al „democraţiei" noastre*.

La fel de bizare sînt *predicţiile implicite* privind beneficiul de imagine: este îndoielnică forţa de atracţie a unei medalii olimpice la semifond sau box pentru un om de afaceri aflat în căutarea unei oportunităţi de a investi. În schimb, pare mult mai probabil că semnalele privind succesul unei eventuale investiţii vor fi căutate în nivelul de calificare şi disciplină al forţei de muncă, în claritatea şi relevanţa legislaţiei sau în configuraţia culturii manageriale.

Lăsînd de o parte presupunerile naive ale autorilor de editoriale sau pe cele ale miniştrilor sau şefilor de partide, reprezentantul tipic al investitorului străin nu este cel ce răspunde la sondajul prin Internet privind justeţea deciziei de retragere a medaliei de aur, ci cel care citeşte ziarul şi află că incompetenţa este atît de răspîndită în ţară, încît un medic de lot olimpic nu doar că este complet străin de reglementările CIO privind substanţele interzise, dar pare a fi lipsit de interesul sau capacitatea de a citi cîteva rînduri lămuritoare privind compoziţia unui medicament.

Petru LISIEVICI

Flori la geam şi rafturi părăsite

– din suferinţele bibliotecilor –

Din seria mea, doar patru din cei treizeci de colegi lucrează în biblioteci. Într-o bibliotecă avînd flori la geam, ca aceasta, surîde destul de amar **Rodica Roşioru**. În Crîngaşi, Biblioteca „Nichita Stănescu" are flori la geam. Mai are vreo 25 de mii de volume aşezate ordonat în sala publicului şi în depozitul din spate, două măsuţe pentru lectura în sală, vreo 70 de metri pătraţi, perdele şi un cartonaş cu Program. Plus mirosul *acela*, mirosul de raft şi carte, miros de hîrtie îmbibată cu cerneală tipografică, praf şi imaginaţie – ce mai, miros de bibliotecă.

Ştiam de ce vin aici: aflasem că se citeşte mult în zona aceasta de oraş, mai mult decît ai crede atunci cînd ţi se spune „Crîngaşi". Cartierul Crîngaşi este cunoscut prin lacul de acumulare, printr-o staţie de metrou şi prin vecinătatea podului Grant. Cenuşiul blocurilor, „băieţii de cartier" mîncînd seminţe la vreun colţ, buticurile pestriţe, colcăiala, zgomotul şi izul din piaţă îţi dau un sentiment de zonă de mîna a doua. Faptul că aici se citeşte mult nu putea decît să mă intrige. În primul semestru din 2000, Biblioteca „Nichita Stănescu" deţine locul doi între cele 45 de filiale răspîndite în oraş, cu 20.661 de cititori, anunţă – sec – statisticile Bibliotecii Municipale.

Prea puţin interesată de statistici, Andreea vine aici ca să împrumute cărţile de care are nevoie la liceu. *Ceea ce citesc nu e în plus*, zice **Andreea** răsfoind cuprinsul unui volum. *Este ceea ce ni se cere la şcoală*, afirmă liceanca de clasa a XII-a. Locul acesta este salvarea ei, pentru că bibliotecile şcolare *sînt la pămînt*: nu au cărţi destule. Nu au fonduri. Biblioteca municipală este mai bogată în cărţi.

„Bogată în cărţi" este o expresie de o relativitate care te cutremură, atunci cînd dispui de informaţii de context. *Înainte, un titlu se cumpăra în 45 de exemplare. Acum, cumpărăm un titlu în 10 exemplare*, spune cu o expresie de neputinţă **Rodica Lupuşanschi**, şefa serviciului Dezvoltarea Colecţiilor. Nu sînt bani, nici pentru biblioteci nu sînt bani. Bugetul local – Biblioteca Municipală este „patronată" de Primărie – n-a putut aloca decît 500 de milioane de lei în 1999 pentru achiziţii, bani din care trebuiau cumpărate cărţi pentru toate cele 45 de filiale. E puţin, e prea puţin, e foarte puţin, mi se spune. **Alexandru Horia**, psiholog, angajat la serviciul de relaţii publice al Bibliotecii Municipale, schiţează tabloul: *Apare treptat un dezechilibru între numărul de cititori şi numărul de cărţi achiziţionate*. Pentru că (şi iar statistici!) a crescut, din 1999, numărul cititorilor înscrişi, a crescut numărul cititorilor frecvenţi, dar a scăzut numărul cărţilor achiziţionate. Alexandru Horia prevesteşte o situaţie tristă, în cazul în care tendinţa se menţine: rafturi de biblioteci din ce în ce mai goale, ori cu volume „îmbătrînite" moral (cărţi care nu se mai cer, care nu interesează) sau fizic.

Un statut incert

Salariile bibliotecarilor sînt mici – între 800 de mii şi 1 milion 800 de mii. Dacă se pierde o carte – bibliotecarul plăteşte. Vara e cald, iarna... după cum e norocul. Unele sedii au fost închise din cauză că administrarea pe timpul iernii se dovedea o problemă insurmontabilă.

© S. Ivanoschi

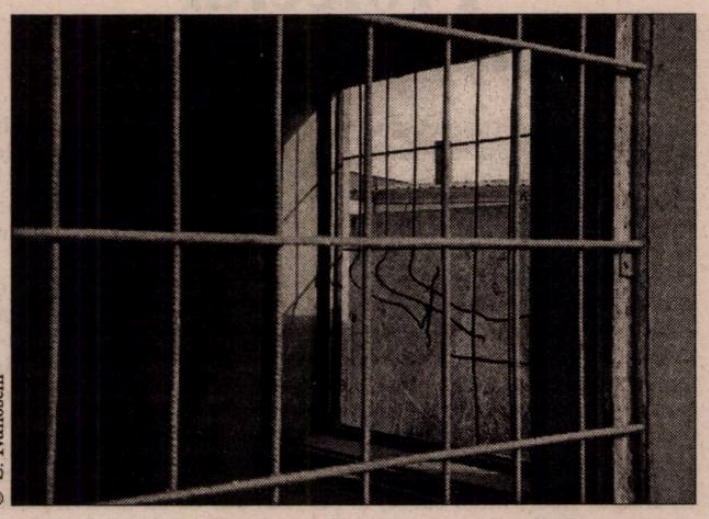

© S. Ivanoschi

Pentru Rodica, absolventă de Biblioteconomie, banii ar putea deveni o chestiune rămasă în umbră, dacă ar constata respectul pentru profesia ei. *Oamenii nu ne salută aşa cum o salută, de exemplu, pe profesoară!*, spune Rodica, şi mîhnirea i se citeşte pe chip.

Dar momente frumoase sînt?, mă interesez. Căci, altminteri, ce ar putea reţine două tinere bibliotecare, precum Rodica Roşioru şi colega ei **Liliana Radu**, aici, în Crîngaşi? De ce nu şi-ar schimba radical şi definitiv locul de muncă?

Cînd am avut grupul de copii, atunci au fost două veri frumoase, îşi aminteşte Rodica, bibliotecara. Da, atunci i-a dus pe cei mici la Muzeul Satului, la Muzeul de Istorie, la Observatorul Astronomic şi la Grădina Botanică... Este un program al Bibliotecii Municipale „Mihail Sadoveanu" – *Cultură şi Cartier*.

Şi nu e singurul program, ţine să precizeze Alexandru Horia. S-a iniţiat un *Cenaclu A4*, în care orice doritor îşi poate prezenta o creaţie care să încapă pe o foaie (s-a participat cu proză scurtă, poezie...), există un program pentru tineret, *Info Bucureşti*, şi se editează revista *Biblioteca Bucureştilor*, care conţine studii, eseuri, opinii şi va găzdui şi dezbateri specifice domeniului.

Faţă în faţă cu un psiholog, la o masă de lectură, abordez o chestiune spinoasă: va dispărea cartea, ca suport? Vom trece la lectura de pe vreun ecran (oricît ar fi el de plat) de computer?

Alexandru Horia consideră că acest scenariu ar trebui combătut încă din stadiul de ipoteză. Pe de o parte, ar trebui să ne gîndim că ecranul ne agresează ochii (şi, implicit, sistemul nervos) mult mai intens decît orice carte. Însă argumentul final al lui Alexandru Horia este unul de natură culturală. Şi spune psihologul, privind (mi se pare mie) melancolic şi îngrijorat, totodată: *Contactul cu ecranul nu e spiritual. Cînd iei cartea aia veche... te scufunzi în timp... Obiectul carte e ca un cufăr... Pe ecran, textul n-are vîrstă*.

Lecturi obligatorii şi reţete

Cititorii au, însă, şi vîrste, şi preferinţe. Andreea, în ultima clasă de liceu, citeşte ce i se cere la şcoală. Citeşte şi de plăcere, în vacanţă. Nu e o tocilară, sau – măcar – ea nu crede că este, deşi colegii o şicanează. Andreea citeşte pentru că vrea să citească. Romane, de exemplu. La fel şi **Rodica**, o fidelă abonată a Bibliotecii „Nichita Stănescu", care tocmai pleacă acasă cu două cărţi de sfaturi practice („Reţete de slăbit şi de îngrăşat", căci ea vrea să slăbească – n-are nevoie! – iar o prietenă vrea să se îngraşe, plus „Mierea în bucătărie", căci adolescentei de 18 ani Rodica îi place să gătească prăjituri). Ultima carte bună pe care a împrumutat-o şi de care îşi aminteşte cu plăcere este „Enigma Otiliei" – şi Rodica-cea-mai-tînără îmi confirmă că ea citeşte din pasiune, iar cînd îi place o carte, citeşte şi 200 de pagini pe noapte.

Vremurile sînt, şi aici, în spaţiul bibliotecilor, peste oameni, înţeleg din ceea ce îmi spune Alexandru Horia. Tineretul este pragmatic, pentru că este forţat să fie. În afară de ceea ce li se cere la şcoală, tinerii citesc cărţi cu sfaturi practice, management, marketing, economie, se informează despre religie, paranormal şi ocultism, împrumută ghiduri de conversaţie. Se caută şi memorialistica – o citeşte vîrsta a treia.

Vîrtejul capitalismului incipient a stîrnit valuri în rafturi. Pasionaţii de lectură nu mai pot suporta costul cărţilor din librării. Majoritatea cititorilor sînt tineri, şi urmează, ca pondere în grupele de vîrstă, pensionarii. Între 25 şi 50 de ani se citeşte puţin, stau mărturie statisticile bibliotecilor publice. Poate că, îmi zic, între 25 şi 50 de ani părinţii fac rost de bani pentru copiii care merg la şcoli, unde n-au biblioteci corespunzătoare şi vin la biblioteca publică, pentru că şi ei, ca şi bunicii lor, au dificultăţi cînd e vorba să-şi cumpere o carte, aşa că umplu statisticile, la grupa 10-25 de ani, pentru că, aproape sigur, cînd vor trece de 25 de ani nu vor mai trece pe aici, fiindcă vor încerca să facă rost de bani pentru copii lor care...

Mihai DRAGNEA

Pagină realizată de Iaromira POPOVICI

cunosc...

Cîrciuma 15: „Casa Verdi“, pe Calea Griviței, dinspre Piața Romană

Iolanda Malamen, patroana: „Inițial, i-am implorat pe prietenii mei să-mi dea un nume. Nu mi s-a părut nici unul extraordinar. Pînă la urmă, a trebuit să dau un nume şi am dat cu bîta în baltă. Şi am avut o revelaţie... vroiam cît de multă verdeaţă în curtea asta, mi-am adus aminte şi de romanul lui Llosa. Eram tare împăcată cu mine. Într-o după-amiază, ducîndu-mă la buna mea prietenă Stela Covaci, mi-am întîlnit prietenii, care aveau feţe căzute: «eşti inconştientă, nu-ţi dai seama, cum *Casa Verde*, ce, e cuib de legionari?» O noapte întreagă m-am luptat cu mine fiindcă dădusem comandă unei agenţii să-mi facă firma. Alţi bani să fac una nouă nu aveam. M-am gîndit că pot înlocui o literă cu alta... eram extrem de tuşată... m-am gîndit să-mi pun propriul nume. Pînă la urmă, am găsit soluţia: am tăiat beţele de la E şi rămîne I. Trăieşte tocmai fiindcă nu are o legătură clară cu realitatea. Ştiţi, unora li s-a părut firesc să se cheme *Casa Verdi*, alţii n-au avut ce zice. Verdi a fost un mare artist, locul acesta e populat de foarte mulţi artişti. Dar eu mă simt obligată, acum, ca la un modest casetofon să pun arii celebre din Verdi.“

Eugen ISTODOR

roluri

Ce mai dăunează grav

După războaie de-a dreptul epopeice împotriva unui obicei periculos, societatea umană a reuşit, dacă nu să obţină o victorie categorică, măcar să impună o deviză categorică: *Tutunul dăunează grav sănătăţii*. Milioane de fumători, deschizînd pachetul de ţigări, îşi vor aminti sloganul şi vor ezita o clipă înainte de a-şi aprinde ţigareta, în timp ce alte milioane de nefumători îşi vor muta privirea în mod semnificativ de la inscripţia de pe pachet la ochii fumătorului şi viceversa, poate-poate vor atrage atenţia celeilalte tabere asupra pericolului. Dar tutunul nu este cel mai dăunător lucru care poate mobiliza (sau nu) atenţia societăţii. Televiziunile şi gazetele ne asaltează zilnic cu ştiri despre crime, violuri, sinucideri, mutilări, accidente, jafuri şi alte atrocităţi comise din exces de alcool, rata mortalităţii cauzată de abuzul de alcool părînd s-o întreacă pe aceea cauzată de abuzul de tutun. Drept care propun ca fiecare sticlă de alcool, de la cele mai fine coniacuri la cele mai populare băuturi, precum ţuica, rachiul, şliboviţa, drojdia şi spirtul denaturat, să poarte inscripţia: *Alcoolul dăunează grav sănătăţii sociale*. După ce ar obţine şi această mică izbîndă (mă refer, bineînţeles, nu la dispariţia alcoolismului, ci la apariţia avertismentului), societatea ar trebui să se mobilizeze în legătură cu un alt flagel: corupţia, o treabă la fel de îngrijorătoare ca şi primele două, fiindcă presupune şi dependenţă, şi contaminare. Sugerez, în consecinţă, ca pe fiecare uşă a fiecărei instituţii să fie gravat (pirogravat!) textul: *Mita dăunează grav sănătăţii morale*. Sper să aibă ceva mai mult succes decît vechea lozincă *Nu primim bacşiş*. Sper să se înţeleagă că mito-mania nu salvează România. În sfîrşit, după cîştigarea acestei bătălii (a inscripţionării, fireşte), ar urma cel mai amplu, mai îndrăzneţ şi mai dificil război, acela împotriva prostiei. Textul pe care-l propun, anume: *Prostia dăunează grav* (şi nimic mai mult!) ar fi să apară pe frontispiciul tuturor publicaţiilor şi la începutul tuturor emisiunilor de radio şi televiziune, cam acolo unde apărea *Proletari din toate ţările, uniţi-vă!* Poate că, văzîndu-l, vedetele de toate categoriile, de la înalţi demnitari pînă la mărunţi purtători de vorbe, să ezite măcar o clipă înainte de a se exprima...

Dumitru SOLOMON

PENTRU A OPRI MAŞINA DE GĂURIT A DUHURILOR RELE (CU SUCURSALE LA CĂLĂRAŞI), GUSTAV SE RETRAGE ÎN STILUL ELIPTIC

● Noua biografie a lui Vladimir Putin a început să fie distribuită în şcoli. Se povesteşte într-un limbaj adecvat vîrstelor fragede că deşi nu s-a pregătit în mod special pentru postul de acum, de mic era apreciat de toţi cei care aveau de-a face cu el: colegii şi profesorii şi-au dat seama de timpuriu că „Vova îi iubea pe oamenii buni şi îi ura pe cei răi“. Cînd Vova a devenit Volodea a început să facă sport, cînd s-a transformat în Vladimir a început să călătorească (nu se spune că în interesul serviciilor KGB), de cînd e Vladimir Putin e gata să meargă oriunde „pentru a opri războaiele“ (probabil aluzie la Cecenia). „Acum are atîţia prieteni – ţara întreagă – încît a fost ales preşedinte şi toată lumea zice: Rusia, Putin, Unitate!“. E bine să afli de mic că nu vei folosi prea multe cuvinte în viaţa de adult. (**M. B.**)

● Muncitorul (cel din industria de prelucrare a lemnului, ca să luăm o ramură la întîmplare) e şi el om. Ca orice om, are ochi. Iar ochii săi nu rămîn nesimţitori cînd văd o fată frumoasă pe coperta unei reviste *(vezi mai jos)*. De pildă, pe Cătălina Toma, sumar îmbrăcată (sau amplu dezbrăcată, cum preferaţi), stînd pe un „plan de lucru“, într-o poziţie chemătoare, cu o maşină de găurit electrică într-o mînă şi privind galeş pe deasupra ochelarilor de soare (ori, poate, de protecţie). Drept care muncitorul nostru, cît ai zice cleşte, renunţă la o bere pentru a cumpăra (vor fi presupus editorii) *Revista de unelte şi echipamente*. (**D. S.**)

Cu ochii-n 3,14

● Ziarele de săptămîna trecută au scris că, la solicitarea Poliţiei judeţene, reprezentanţi ai Arhiepiscopiei Ortodoxe din Suceava au ţinut o slujbă de alungare a duhurilor rele de pe porţiunile de şosea „blestemate“, unde în ultima vreme avuseseră loc numeroase accidente auto. Gata, de-acum şoferii creştini ortodocşi pot trece liniştiţi prin respectivele locuri. Ateii şi libercugetătorii sînt rugaţi să conducă, în continuare, cu mare atenţie. Musulmanii, adventiştii, catolicii, baptiştii şi membrii celorlalte culte vor fi îndrumaţi pe rute ocolitoare. (**M. V.**)

● Efecte îndepărtate ale procesului de etnogeneză: a apărut în Capitală firma IBERDACIA, cu sucursale la Călăraşi şi Piteşti, care încearcă să unească într-un singur cuvînt ţinutul iberic din care venea Traian cu Dacia noastră străbună. Firma cu un nume atît de evocator produce sărăţele cu mac la pungă. (**T. C.**)

● *Naţional* recomandă şi rezumă „Moarte la Veneţia“ (Italia, 1971, Acasă, 22,00): „Gustav este un talentat compozitor care se retrage la Veneţia pentru a se putea reface. Aici, însă, se îndrăgosteşte de un băiat cu un chip ale cărui trăsături par să fi atins perfecţiunea“. De la acest aiuritor de familiar Gustav, trecînd prin enormul „însă“ şi poticnindu-se în „perfecţiunea“ finală, fiecare cuvînt participă la ceea ce se numeşte misterul stupidităţii. Mortal. (**R. C.**)

● Stilul sec şi eliptic al etichetelor din magazine duce uneori şi la asemenea formule, pe care le-am văzut în dreptul unor rafturi conţinînd cunoscuta pîine „feliată“ şi pusă în pungi, zisă şi *toast* sau *mic dejun*: „MIC DEJUN ALB“ şi „MIC DEJUN NEGRU“. Vă dorim poftă bună, albă sau neagră! (**M. V.**)

CÎŞTIGURI SUPLIMENTARE: O STRADĂ FĂRĂ PARTID (FOSTĂ CANALULUI) ŞI PRIVILEGIUL DE A ALEGE ÎNTRE PERECHI DE ORE EXACTE

● Pe unul din autoturismele acelea pe care sîntem invitaţi să le întrebăm cum să slăbim („Slăbeşte acum / Întreabă-mă cum!“) am găsit o nouă inscripţie: „Cîştiguri suplimentare“. Mi se pare normal, e o lege a compensaţiei – pierzi într-o parte şi cîştigi în alta! De exemplu, slăbeşti în locurile unde mai toţi au grăsime şi ţi se depune, în schimb, pe unde nici cu gîndul nu gîndeşti. Trebuie să fie palpitant! O ruletă a *depunerilor adipoase* – iată ce se mai putea inventa într-o ţară care a experimentat mai toate tipurile de „cîştiguri suplimentare“. Bingo! (**C. P.-B.**)

● „O eroare de transmisie ne-a făcut să scriem că Partidul Comunist japonez a renunţat la noţiunea de «socialism ştiinţific» *(Le Monde*, 22 septembrie). De fapt, el a renunţat la ideea de «revoluţie socialistă» şi la expresia «partidul de avangardă al proletariatului»“ *(Le Monde*, 27 septembrie 2000). Ce fel de socialism ştiinţific fără revoluţie şi fără partid? (**M. B.**)

● Aflăm din *Libertatea* că o stradă din sectorul 6 al Capitalei se va numi „Gabriela Szabo“. De ce din sectorul 6? Pentru că în acest sector locuieşte campioana olimpică. Dacă tot se botează o stradă cu numele unei persoane în viaţă, nu înţeleg de ce nu s-a luat hotărîrea ca însăşi strada pe care locuieşte Gabriela Szabo să fie botezată „Gabriela Szabo“? Mai ales că, aşa cum e acum, sună ca dracu': „Gabriela Szabo, fostă Canalului“... (**a. l. ş.**)

● În aceeaşi ordine de idei: e cît se poate de semnificativ că există, în zona cea mai şic a Bucureştiului, ditamai „bulevardul Mircea Eliade“ (i se potriveşte!), însă nu există măcar o stradă-străduţă „Eugen Ionescu“ pe undeva, prin Rahova-Ferentari – dacă în centru nu se poate... Ca să nu mai vorbim că nici Cioran n-are stradă! Lui i s-ar potrivi cel mai bine o „intrare“, de-aceea şi propun Primăriei rebotezarea intrării pe care locuiesc („Intrarea Armaşului“) în „intrarea E.M. Cioran“; am pierde, ce-i drept, „privilegiul“ de a fi prima stradă a primei circumscripţii electorale din primul sector al Capitalei, dar am cîştiga, zic eu, în prestigiu. Evident, toate scrisorile ar trebui expediate în limba franceză. (**a. l. ş.**)

● La emisiunea aceea pe care un moderator cu morgă şi microfon în formă de charismă a tot încercat s-o boteze „Sînt Gheorghe!“, cîţiva candidaţi au fost puşi să aleagă între un stat-părinte şi un stat-arbitru. Cum părinţii mai sînt şi arbitri (şi viceversa), dl Gheorghe ar fi trebuit să-şi precizeze mai bine opoziţia între un părinte abuziv şi un arbitru care să nu ia şpagă. (**S. S.**)

● Pentru a concura cu *Libertatea*, trustul „Jurnalul“ a scos pe piaţă *Capitala*, un ziar şi mai de bulevard. Dacă vă spuneţi că ceva mai... decît *Libertatea* nu se poate, citiţi *Capitala*. Stupizenii atît de dese şi de imense încît ar merita cîte o notiţă în fiecare săptămînă. Dar următoarea le întrece pe toate. Autorul vrea să realizeze un reportaj senzaţionalist despre homosexualii din Parcul Operei. Introducerea articolului: „ne aşteptam să întîlnim în deja celebra Piaţă a Operei, pe la amiază, perechi-trirechi de îndrăgostiţi cu organele de reproducere de aceeaşi parte a corpului.“ În ce parte a corpului o fi fost creierul ziaristului? (**C. G.**)

● La emisiunile matinale ale posturilor TV, cîteva cifre mici din dreapta jos arată, cică, ora *exactă*. Cît de exactă e, se vede în faptul că nici una nu seamănă cu alta, *la un moment dat*. Invariabil, Tele 7 abc este cu aproape două minute în avans faţă de alte posturi. Şi mai zic unii că e un post retrograd şi conservator. (**A. C.**)

© S. Ivanoschi

Vecinul care ne devine semen

– momente din viaţa unui cartier bucureştean –

Fascinantă istoria Capitalei, urmărită în ghidul străzilor. Există acolo un Bucureşti plin de pomi roditori (str. Mărului, str. Caisului), cum era odinioară, cu puţuri şi fîntîni (str. Puţul cu Roată, Fîntîna Oilor), dar şi un oraş care ştia să dea străzilor nume expresive sugerînd ritmul tihnit (str. Pasului), nostalgia (str. Amintirii), îngîndurarea (str. Meditaţiei). Adresele bizare, gen intrarea Calităţii, str. Azotului sau a Nuvelei, par să ţină mai mult de fantezia vremii noastre. Un oraş în plină modernizare – cum au fost Bucureştii între cele două războaie – n-a umplut străzile cu nume de edificii culturale, atunci ridicate, sau de fabrici ale timpului, mulţumindu-se să păstreze doar cîteva „de arhivă" (Fabrica de Cărămidă, de Chibrituri, de Gheaţă, de Glucoză). Punctele de reper pentru viaţa comunitară au rămas să fie evocate de lăcaşurile de cult – biserici, schituri, mînăstiri – după care au fost denumite multe străzi ale Capitalei. În toiul industrializării socialiste, cînd oraşul s-a extins spre marile platforme, imaginaţia edililor de la Sfatul Popular n-a fost supusă la eforturi deosebite; adresele din cartierele noi consemnau str. Industriilor, Bd. Metalurgiei, str. Întrecerii ş.a.m.d. În oraşul în care, pînă în '90, George Enescu n-a avut nici o stradă, o macara dădea numele unui bulevard din sectorul 3 (Bd. Macaralei), din zona Şulea, aflat în apropiere de Livada cu Nuci şi Şos. Căţelu, adrese mai degrabă rurale. După revoluţie, unele dintre aceste denumiri au dispărut; arterele de circulaţie se cheamă acum Theodor Pallady, Camil Ressu, Jean Steriade. Străzile astfel rebotezate oferă ochiului un peisaj tern: blocuri de beton semănînd unul cu altul, faţade decolorate, grădiniţe de flori ocrotite de garduri mici, din „capete" de fier beton luate de pe şantiere. Într-un asemenea „cartier de Dacii" – maşinile majoritare – lumea a avut şi încă mai are cîteva puncte fixe de întîlnire şi de intrare în vorbă. Cel mai des – pe scara de bloc. Înainte vreme, la coada de la carne, unde aveau răgaz să se împrietenească pînă sosea marfa şi să se calce în picioare cînd ea începea să se distribuie. Bărbaţii se mai întîlnesc la partidele de table, pe bere, desfăşurate în spatele Alimentarei sau în faţa blocului, purtînd găleata cu detergent, pătura şi lada de scule, ca să meşterească la maşini, colaborînd voios. Cu trei ani în urmă, aici, la intersecţia străzii Ciucea cu str. Jean Steriade, pe un teren aflat cam la jumătatea drumului dintre Circa 13 de Poliţie şi blocurile F, a început ridicarea unei bisericuţe de cartier.

Dubla construcţie

(din relatările inginerului Constantin Tâmplaru, epitrop al bisericii)

Interlocutorul nostru are o biografie aproape tipică de bucureştean prin adopţiune: oltean din Ocnele Mari, căsătorit cu o moldoveancă din Bacău, ajuns în capitală „cu serviciul" şi apoi stabilit aici „cu casa", soţia a fost proiectantă la RENEL, dl Tâmplaru, specialist în instalaţii, e la RADET, după ce nişte ani buni a lucrat la Metrou, iar înainte a cutreierat şantierele, în Banat şi în Oltenia, mai ales, urmînd, un timp, tradiţia de familie: tatăl, meşter dulgher, tot aşa a colindat ţara, din loc în loc, pe unde l-a dus meseria. Calitatea de epitrop se asociază de obicei cu un om ajuns la senectute, cumpănit în vorbe şi domol în gesturi. Inginerul, care se consideră „un om practic", lasă impresia unei energii concentrate, ca a unei picături de apă căzînd ritmic în acelaşi punct, pînă învinge obstacolele. „În povestea cu biserica m-am implicat fiindcă m-a solicitat preotul"; pe părintele Daniel Goga îl cunoaşte de cînd era copil: „a crescut sub ochii mei, eram vecin cu familia lui". După ce primăria le-a atribuit terenul, „1045 m^2 pe durata existenţei construcţiei", au început alergăturile şi bătaia de cap. Dar ştie cum să ciocănească la uşi şi cum să stăruie, e învăţat „cum să pună problemele" cînd stă de vorbă cu oamenii: în afară de experienţa profesională, are şi experienţa administratorului de bloc şi a preşedintelui de comitet de locatari. Banii s-au adunat pic cu pic, de la Secretariatul de Stat pentru Culte, de la cîteva bănci, de la o fabrică de pîine etc. „Ce-am strîns din sponsorizări, ce-am primit de la enoriaşi – au dat oamenii, mult-puţin, cum a putut fiecare, dar au dat cu bunăvoinţă, credeam să ne-ajungă banii". N-au ajuns pentru o clădire de zid, aşa că s-a făcut una din lemn, în stil maramureşean, pe fundaţie de beton armat placată cu piatră de rîu. Cu acelaşi tip de piatră e pavată şi curtea. Între blocurile masive, biserica se înalţă ca o plantă misterioasă, răsărită de la sine şi trainic înfiptă în solul cel nou. Lăcaşul întruneşte admiraţia multora, „la slujbe vine şi lume din oraş„, dar nu-i scutit nici de critici: „aţi făcut bisericuţa din lemn, ca pe o baracă şi-n plus i-aţi mai pus şi difuzoare, calorifere şi aer condiţionat. Ce tradiţie e asta?". „Tradiţională e arhitectura, tradiţionale sînt materialele de construcţie. Confortul e ca pentru ziua de azi". Chestiunea confortului, să-i spunem aşa, s-a pus încă din faza aceea, inginereşte, se cheamă „organizare de şantier". Pe lîngă o magazie de materiale, în curte s-a construit şi un grup sanitar, dotat şi cu duş, ca „atunci cînd terminau lucrul, muncitorii să plece de aici spălaţi, curaţi, să nu duhnească a transpiraţie în autobuz". Episodul evocat e lămuritor pentru un stil de lucru. Din 1997, de cînd biserica a început să se înalţe, concomitent, s-ar putea spune că a început şi construcţia unui aspect de viaţă comunitară, de care cartierul ducea lipsă. „Pe acest loc s-a slujit din 1997, de cînd s-a pornit lucrul. S-a slujit sub cerul liber, fără acoperiş: atîta doar că am împrumutat un cort sub care să stea preoţii. Fie soare, fie ploaie, slujbele s-au ţinut. Cînd s-a terminat fundaţia, ne-am mutat pe platforma fundaţiei. Am pus şi-acolo cortul. Şi tot aşa, pînă biserica a început să se contureze. Atunci am trecut în interior, chiar sub lucrul meşterilor, slujba nu s-a oprit nici o clipă". Din martie pînă în decembrie 1997, biserica a fost gata. „Să dea Dumnezeu să ne bucurăm împreună de pacea sfîntului lăcaş", notează pe un album care cuprinde fotografiile bisericii, ministrul Nicolae Noica, unul dintre enoriaşi, locatar într-un bloc din preajmă.

O lume întemeiată pe reguli

Cartierul nu e prea înlesnit, mulţi oameni o duc greu. La chioşcurile de pe alei au început să apară anunţuri: „nu dăm pe datorie". Pe lîngă produsele cu preţuri mari, în magazine se vînd şi oase afumate şi tacîmuri de pui ce nu se găsesc la supermarket. Din biserica luminată din plin, se aude o slujbă de seară, dinainte de spovedanie. Trece în fuga cailor o căruţă condusă de doi adolescenţi care urlă ca indienii în westernuri.

Cîntarea nu se mai aude cîteva clipe, apoi reînvie. Pe băncile de lemn care înconjoară lăcaşul, aşteaptă destulă lume la spovedit. Jur împrejurul zidului bisericii se întinde şi un brîu de plante în ghivece, în apropierea uşii stau nişte ficuşi înalţi şi doi leandri în ciubăr, probabil aduşi de nişte gospodine care îngrijesc acasă la ele pe vreo scară de bloc adevărate grădini. La biserică lumea face multe daruri: icoane, covoraşe, ştergare brodate, feţe de masă cusute pe etamină – dar interiorul lăcaşului n-a devenit încărcat şi pestriţ. „Părintele a stabilit nişte reguli: nu putem face expoziţie, nu ne luăm la întrecere cine să dea lucruri mai deosebite, şi după care să ne bîrfîm unii pe alţii, nu punem icoana adusă de cineva mai în faţă sau covorul dăruit de altcineva mai la vedere". O fermă respingere a kitsch-ului, o bună chibzuire a generozităţii. Mai fiecare obiect primit are o poveste, de pildă, un potir valoros a fost dăruit bisericii de către moştenitorii îndepărtaţi ai unui prelat, care au mărturisit că înainte de asta au vrut, totuşi, să-l împartă, dar nu s-au înţeles între ei. Pînă la urmă, n-au îndrăznit să-l strice. Donaţiile mari nu le-au făcut oamenii din zonă, ci „unii buni creştini, care nu adună banii cu sălbăticie, se gîndesc şi la aproapele lor". Clopotul l-a dat cineva care se ocupă de o societate de transport internaţional, „nu mai stă în cartier s-a mutat în piaţa Gemeni, dar vine şi aici la slujbe"; centrala termică a fost primită din partea unui inginer de la o firmă prosperă, nişte „oameni de suflet", au un atelier în Pipera, au procurat tablourile electrice. Pardoseala bisericii s-a făcut pe cheltuiala unui enoriaş, care vine marţea la slujbă, „dînsul stă pe aici, este avocat". Domnul Tîmplaru spune că „pe lîngă biserică, s-au strîns mulţi intelectuali, nu numai oamenii din cartier". După părerea sa, „preotul paroh este încărcat de mult har, e om tînăr, are 35 de ani, şi-i energic, ordonat, curat". De altfel, curăţenia, de data asta în sens gospodăresc, e un timbru al locului: se poate afla, astfel, cît de harnice pot deveni nişte persoane care pînă mai ieri întindeau mîna să cerşească la poartă, dar cărora li s-a găsit un rost: „ce ştii să faci? Poţi să mături frunzele, poţi să speli cîteva trepte?" Au început să primească regulat ceva din partea bisericii, şi parcă nu mai arată aşa amărîţi, de cînd s-a văzut că are şi de ei nevoie comunitatea cartierului. „În orice om se poate descoperi aproapele nostru, semenul. Nu contează culoarea pielii sau numele lui. A fost o poveste tristă aici, la noi, într-un bloc: o fată s-a căsătorit cu un african, a plecat după el în Africa, nu ştiu unde, a făcut şi-un băieţel, dar nu s-au înţeles pînă la urmă. Ea şi-a luat copilul şi s-a-ntors în România, cu toate riscurile, că bărbatu-său o tot ameninţa. Băiatul a crescut aici şi venea tot timpul pe la biserică, o lungă perioadă făcea pe ajutorul de paracliser". Un mic mulatru, ajutor de parcliser într-o biserică maramureşeană din Şulea, iată ceva ce ar fi trebuit văzut... Aspectele de viaţă comunitară ce se desfăşoară în jurul bisericii evocate de inginerul-epitrop ar putea stîrni invidia multor singuratici, fiinţe care nu se integrează nici unui grup şi suferă. Despre mesele de pomenire vorbeşte ca de nişte agape. Cine vrea să facă o pomană cum se cuvine, nu doar din obligaţie între rude şi cunoscuţi, aduce banii cît socoteşte că-l ţine punga la biserică, mai depinde şi de inflaţie, „noi cumpărăm produsele, ne ducem la restaurantul din colţ „Cozia", unde patronul e un foarte bun creştin, ne prepară mîncarea gratuit, aduce şi personal şi tacîmuri şi o împarte la toţi creştinii care sînt în ziua aia în biserică şi în curte. Vin oameni şi de pe stradă şi stau la masă cu noi: am avut şi 300 de persoane o dată. S-au cumpărat pentru aşemenea prilejuri cîteva mese lungi, pliante, şi nişte băncuţe de lemn (setul se cheamă „Berărie"!); am organizat şi o linie de spălare curentă, tot mesenii fac asta, să vedeţi ce fete frumoase se îndeamnă la treabă! şi totul merge bine, organizat, cuviincios. Ultimul rînd de meseni îl facem cu cerşetorii mai nesiguri: stăm cu ochii pe ei să nu fure tacîmurile (s-a mai întîmplat) că pe urmă iese în pagubă tocmai omul cel bun, patronul de restaurant care ne-a ajutat". Încrezător în bine, interlocutorul nostru nu se poate opri, totuşi, să nu arunce o privire mîhnită zilei de azi: „Oamenii s-au demolat moral; trebuie să deschidă ochii să se reconstruiască. Dar singuri nu pot".

Ecou

(monologul dnei Cornelia Dicu, pensionară)

„Noi am dat bani la construcţia bisericii, credeam că o să aparţinem de ea, dar arondarea a fost alta. Tocmai la Sălăjan (acuma-i spune Nicolae Grigorescu) ar trebui să mergem. În general, cînd era vreo sărbătoare mare, ori la Înviere, mă mai ţineam şi eu de o vecină, doamna Enescu, o doamnă de vîrsta mea; fata ei are maşină şi mă luau şi pe mine. Mergeam la Titan, la biserica nouă, în parcul ăla superb, cu lume cunoscută de pe aici la blocuri. Am mai făcut cunoştinţă şi acolo cu o persoană-două; cît stai de vorbă cu cineva în biserică pare cumsecade, dar poţi să ştii? E mai multă linişte sufletească aici, la biserica din colţ, printre vecini şi cunoştinţe vechi: dar nu sîntem, arondaţi. Nu ne dă nimeni afară dacă intrăm şi unde nu sîntem, dar aşa vine vorba. Cînd m-am mutat eu în Şulea, în 1967, era aproape cîmp: am cununat atunci pe cineva şi de aici pînă la o biserică veche, singura din zonă, am mers cu toată nunta pe jos. Dar era şi frumos. Înainte să vin aici am stat în Tei şi pînă la Naţionalizare lîngă Casa Scînteii, unde erau grajdurile regale: tatăl meu era jocheu şi-acolo locuiam. În timpul războiului, cînd se bombarda, ne-ascundeam şi noi unde se băgau caii. Putea să se răstoarne pămîntul, acolo nu ne răzbea. Amintiri... Acuma ce să mai aştept? Am vîrsta care-o am şi am muncit 30 de ani ca richtuitoare la quadrat, în schimburi, în toxicitate. Încă pe vremea Elenei Ceauşescu ni s-au luat şi toate drepturile: nu săpun, nu slănină, nu pastă de dinţi. Rămăsesem cu singur laptele. Acuma sînt la pensie; de doi ani am pierdut şi pe soţul şi sînt şi eu destul de bolnavă. Cît i-am făcut soţului pomenile obişnuite de peste an, m-am dus la biserica noastră, că la cimitirul unde-i el, tocmai pe Bd. Metalurgiei, e foarte departe. Cine poate, face la noi nişte mese de pomenire foarte reuşite. Să vedeţi ce-i aici cînd se mănîncă peşte cu mămăligă... De doi ani, se cunoaşte că există o biserică în cartierul nostru: se fac nunţi, se-mpărtăşeşte lumea, se spovedeşte, află cînd se mai fac excursii cu autocarul la mînăstiri şi se-nscrie, că nu-i scump. Unii au fost şi de două-trei ori în acelaşi loc, fiindcă e foarte plăcut să mergi într-un autocar unde cunoşti oamenii, vecinii. Aud că părintele se zbate să obţină şi un teren pentru un cimitir parohial al nostru. Ar fi bine: că dacă eu mîine-poimîine închid ochii unde mă duce, pentru că acolo unde-i soţul, pe Metalurgiei, nu-i decît un loc...

Instantaneu

Vineri, pînă spre douăsprezece noaptea, părintele a spovedit şi n-a avut răgaz să stea de vorbă. A doua zi dimineaţa, a slujit parastase. La prînz e iar în biserică, oficiază trei botezuri: trebuie să creştineze o Ioana Maria, o Ioana-Alexandra şi o Elena-Roxana. Dezveleşte prima fetiţă din scutece şi, înainte de a o cufunda în cristelniţă o arată martorilor la ceremonie, ţinînd-o sus, deasupra capului. Se pare că aşa se vestea cîndva poporenilor că un prunc domnesc este întreg la trup şi sănătos. Feţele asistenţei, puţin cam crispate pînă acum, se destind; în solemnitatea momentului pătrunde, brusc, o undă de veselie uimită.

Pagină realizată de Tita CHIPER

Redacţia DILEMA ● Aleea Alexandru 38, sector 1, cod 71273 Bucureşti ● Telefon: 230.23.84 ● Telefax: 230.75.59 ● e mail: dilema@fcr.algoritma.ro ● Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl Marian Burtea. ● Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS tel: 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 47212160170 deschis la BCR, filiala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

● Anul VIII ● Nr. 400 ● 13 - 19 octombrie 2000 ●

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU
REDACŢIA: Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Matei MARTIN (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Dan STANCIU (prezentare grafică), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef)
RESPONSABIL DE NUMĂR: Iaromira POPOVICI
CORECTURĂ: Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU
TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ : Ela PETRAŞCU
EDITARE TEXT: Vali ANDREI, Angela DUMITRICĂ
DIFUZARE: Marian BURTEA
TIPAR: Tipografia FED, Grupul DRAGO PRINT, Bucureşti

Anul VIII
nr. 401
20-26 octombrie 2000
20 pagini 4000 lei
INTERNET: http://www.algoritma.ro/dilema
EDITOR:
FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEȘU

OMUL NOU

„Există oameni care nu sînt tipuri. Tipurile nu sînt oameni. Nu trebuie să te lași dominat de accidental.“

ISIDORE DUCASSE – „POEZII“

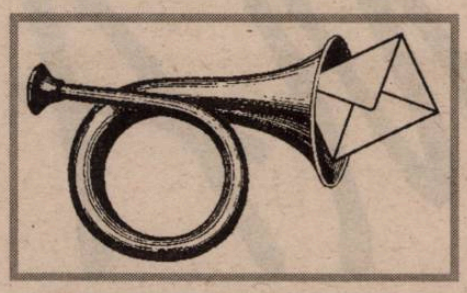

Nr. 397: *„O altă cale“*

O dilemă falsă

Tema revistei *Dilema* în această săptămînă a fost „O altă cale“, cu ironicul subtitlu „la centru-mprejur“. Nu e nici o îndoială că o bună parte a intelectualităţii noastre se tot învîrte împrejurul cozii unei pisici negre închise într-o cameră obscură. Ameţiţi de propriile obsesii, căutînd mereu o ieşire din fundăturile în care se aruncă cu entuziasm şi în care găsesc noi angoase, aceste minunate minţi capabile să găsească multipli de 16 ale firelor încîlcite cu care se brodează imaginea realităţilor noastre dramatice uită că vremea ideologiilor a trecut, că termeni emblematici ca *socialism* sau *capitalism* nu mai au acelaşi conţinut, că noul determinism economic al *globalismului* nu reduce, ci, dimpotrivă, amplifică indeterminismul istoric. Dilema căutării unei a treia căi, între socialism şi capitalism, este la fel de falsă ca şi afirmaţia că istoria a ajuns la sfîrşitul ei. Socialismul şi-a dat duhul şi nici capitalismul nu se simte prea bine, dar lumea merge înainte şi, ca urmare, istoria îşi urmează inexorabil cursul, cu sau fără dilemele noastre, care îşi au rostul lor, acela de a ne scoate din suficienţă, dar şi din disperare.

Rareori, Sorin Vieru, eminent profesor de logică şi demn urmaş al cugetătorului C. Noica, iese din anonimat şi ne bucură cu cîte un articol plin de bunsimţ, cu idei clare şi sugestii demne de atenţie. În articolul său din *Dilema*, demonstrează că „...îndrumarea pe un drum al dezvoltării capitaliste, un drum care însă nu are nimic de-a face cu un *al treilea* alt drum“ implică conturarea pragmatică a unor proiecte realiste, nu rătăcirea prin noi fundături teoretice şi ameţeli politicianiste. Problemele evoluţiei capitalismului pot fi discutate mult mai liniştit şi cu neîndoielnică competenţă de teoreticienii ţărilor dezvoltate. Noi avem altă problemă: cum să facem să ieşim din haosul post-comunist şi să ajungem mai repede la un nivel de civilizaţie compatibil, cît de cît, cu standardele europene? Nimeni, nici măcar cei care pălăvrăgesc despre binefacerile lui Ceauşescu, nu speră la altceva. La drept vorbind, nu dau dovadă de aceeaşi superficialitate şi incoerenţă şi cei care vorbesc despre capitalism şi nu vor decît întoarcerea la trecutul pre-comunist? Şi unii şi alţii oftează după avantajele unor contexte spulberate de istorie, sînt derutaţi de neîmplinirea rapidă a noilor lor iluzii, nu au discernămîntul unei selectivităţi temeinice şi cedează uşor la tentaţii minore sau la presiuni manipulatorii.

Cum ar trebui să abordăm problema noastră, cum am putea, în sfîrşit, să păşim pe un drum al eficienţei? Ca mulţi alţii, care nu agreează teoriile goale, Sorin Vieru răspunde: „Acest drum va putea fi parcurs cu greu, şi numai dacă va fi învinsă inerţia reflexelor anticapitaliste, demoralizarea provocată de pauperizarea şi declasarea unor grupuri largi de populaţie, mobilizîndu-se întreaga voinţă politică şi impunîndu-se un consens naţional, în condiţiile unei politici inteligente şi bine orientate.“ Iată ce căutăm, ce dorim şi nu încetăm să sperăm că se va realiza. Doar că apare o nouă problemă: *cum* să învingem „inerţia reflexelor anticapitaliste“ cînd sporeşte „declasarea unor grupuri largi de populaţie“?; *cum* să realizăm consensul naţional cînd vitriolarea vieţii politice este mereu alimentată de intrigi şi nesfîrşite conflicte, larg mediatizate şi preluate ca lozinci scuipate reciproc de diviziunile partinice?; *cum* şi *cine* să formuleze o politică inteligentă şi bine orientată?

– Ei, prea multe îmi ceri. Regret, dar n-am veşti bune.

– Vezi, dragă Sorele, iar ajungem să recunoaştem că dilemele le mai putem rezolva, dar practica ne omoară!

Şi nu numai pe noi. Întorc pagina şi citesc, cu aceeaşi plăcere, articolul lui Claude Karnoouh, la fel de clar şi convingător. Numai că nici el nu are veşti bune. Cele trei condiţii minimale ale democraţiei, pe care le aminteşte el, nu par să aibă mai multe şanse pe glob decît au la noi.

Dacă aflaţi o sursă de veşti bune, vă rog să mi le comunicaţi şi mie.

Alexandru SINGER

Bucureşti

La zi

Efectul pervers al pseudoefedrinei asupra populaţiei şi patriotismul de mass(ă)-media

Iubiţi dilematici,

Asumîndu-mi riscul de a fi blamat, vă trimit opinia mea legată de cazul şi necazul gimnastei Andreea Răducan.

În ceea ce ne priveşte, să sperăm că *Dilema*, medicamentul cu care ne dopăm săptămînal, nu va fi trecută niciodată pe lista celor interzise.

Nu ştiu ce efect a avut Nurofenul luat de Andreea Răducan asupra ei însăşi, am putut observa însă agitaţia naţională pe care banalul medicament a stîrnit-o.

De la simplul cetăţean la prim-ministru, de la mămuca îndurerată la Marius Tucăşou cel fără de îndurare, toţi şi-au dat cu părerea, au fost revoltaţi, îndureraţi, oripilaţi de „nedreptatea“, „furtul“, „porcăria“, „josnicia“, ce i s-a făcut „micuţei gimnaste“, „marei campioane“, „bîrlădencei de aur“, „Andreei noastre olimpice“.

Aflată într-o evidentă transă emoţională, toată lumea a disecat subiectul, pasional, teoria conspiraţiei mondiale împotriva bietei noastre ţărişoare impunîndu-se ca şi concluzie finală.

Ziarişti de toate culorile politice s-au smiorcăit la unison că oamenii cei răi ne-au furat aurul! Că dintotdeauna străinii au rîvnit la aurul nostru!

Pe sticla televizorului, feţe palide de emoţie, feţe înroşite de mînie patriotică.

Tineri care nu cunoaşteau sensul cuvîntului conspiraţie.

O ţărancă într-o piaţă: „sigur, da maică, sigur că o fi vreo constipaţie!“.

Copii care răspundeau cum îi învăţase nenea reporterul.

Doamne cu tinereţea expirată şi pensionari cu feţe acrite de pensiile mici au defilat pe micul ecran, răspunzînd întrebărilor (puse de reporteri în aşa fel încît răspunsul era deja inclus în întrebare), invariabil, că da, a fost vorba de o conspiraţie împotriva României.

Măi, aşa să fie? m-am întrebat eu privind cu un ochi îngreţoşat la isteria care cuprinsese România şi cu celălalt ochi larg deschis către medicamentul interzis.

Conţine Nurofenul pseudoefedrină? Conţine!

Este pseudoefedrina trecută pe lista neagră a medicamentelor interzise? Este!

Se pedepseşte sportivul în al cărui organism a fost depistată substanţa incriminată? Se!

Şi atunci, mă întreb eu, unde este conspiraţia mondială împotriva românilor? De ce nu au acţionat conspiratorii în momentul punctării Andreei? De ce e atît de greu să se priceapă că s-a aplicat strict litera rece a legii? Probabil pentru că, bazîndu-se pe principiul „legea e făcută pentru a fi încălcată“, românii s-au obişnuit să trateze legile ca pe nişte prieteni uneori incomozi, dar cu care te poţi trage de şireturi, cu care te poţi tîrgui şi cădea la învoială, fiind înţelegători şi atît de nesupărăcioşi încît le poţi da chiar şi cu tifla.

Apoi, nu-i aşa dragilor! E timpul să reînvăţăm că:

– legea e dură, dar e lege;

– unde-i lege nu-i tocmeală.

Altfel, vom plînge în veci unii pe umerii altora, simţindu-ne persecutaţi, neînţeleşi şi năpăstuiţi şi vom vedea în cei ce aplică legea nişte aprigi duşmani.

Adrian POPESCU

Braşov

P.S.: La ora la care scriu aceste rînduri, un reporter stupid se lamentează la TV că ne-a fost luat aurul. Amice, eşti idiot, îi spun. Care va să zică ne-au luat aurul, ca să-l dea următoarei clasate, adică tot nouă.

Halal persecuţie, halal conspiraţie!

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“

(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

400...

*După 400 de săptămîni, **Dilema** apare într-un număr sporit de pagini, în care cititorii vor descoperi rubrici noi, informaţii şi comentarii culturale, teme aflate în actualitate în Europa. Cei care iubesc **Dilema** de pînă acum n-au a se teme: nu este vorba de o revistă „nouă“, ci doar de îmbogăţirea celei „vechi“ cu cîteva subiecte de reflecţie şi cu cîţiva colaboratori. Cei care nu o iubesc au, în continuare, tot dreptul să o facă. Noi vom rămîne o gazetă a dezbaterii nepărtinitoare şi a pluralităţii punctelor de vedere. Contăm, şi în viitor, pe cititorii noştri, „dilematicii din toată ţara“, cărora le mulţumim că sînt alături din noi în fiecare săptămînă. Singurul nostru adversar rămîne cel pe care l-a definit dl Andrei Pleşu, la începuturile revistei – omul fără dileme, „cu certitudinile lui (mitocăneşti sau fanatice), cu mărginirea lui inamovibilă“, un personaj apărut imediat după '89 şi care nu dă semne că s-ar fi hotărît să iasă din scenă: „El ştie exact cum a fost: «s-a prins», a priceput, nu s-a lăsat dus de nas. Dacă ai dubii, te priveşte amărît, ca pe o vietate insuficientă, abia recuperabilă. Îţi dovedeşte că eşti manipulat, anchilozat mental, infantil sufleteşte. El e mereu deştept, tot mai deştept, şi tu eşti mereu prost, tot mai prost. Perspicacitatea lui politică e garantată, la fel ca imbecilitatea ta în materie. Omul fără dileme ştie cine ne vinde şi cine ne cumpără, ştie cum e cu regimul valutar, ştie cum trebuie condusă ţara. Chestia cu Securitatea, o are la degetul mic. («S-a prins!».) Chestia cu francmasoneria – la fel. Se pricepe la toate, e sigur că existenţa lui e providenţială, vrea să te edifice şi să te fericească cu forţa. (...) La limită, omul fără dileme e Big Brother, Şeful, Conducătorul. Cel căruia nu-i trece niciodată prin cap că poate greşi, că poate fi monstruos, că e nedorit şi vătămător. Cel care ştie întotdeauna ce face şi nu face decît ceea ce ştiinţa lui cubică, de beton, îi dictează să facă. Cu omul acesta, cu pericolul acesta se răfuieşte **Dilema**. Atît cît îi stă în Putere. Şi atîta vreme cît omul fără dileme nu o va anula scurt, cu un dos de palmă“.*

În rest, tranziţia continuă. Şi ne-au mai rămas destule dileme...

Mircea VASILESCU

Prima felicitare

De la Coca-Cola România

16 octombrie 2000

Către redacţia *Dilema*

Vă felicităm în legătură cu aniversarea celui de-al 400-lea număr de la apariţia revistei *Dilema*. Cum ediţia 401 se va numi „Omul nou“, va avea un nou format şi va fi „mai mare“ cu 4 pagini, Coca-Cola vă urează: „La Mai Mult şi La Mai Mare!“.

Mult succes!

Cu respect,

Irina Ionescu
External Affairs Manager

*Nu mai e un secret pentru dilematici că, în redacţia noastră, Coca-Cola e prezentă săptămînal (vezi **Dilema**, nr. 300), de obicei „la 2 litri“.*

*Mulţumim pentru gîndurile bune care însoţesc **Dilema** cu nr. 401 şi, de asemenea, pentru cocktailul oferit de Coca-Cola România, care a încheiat festivitatea desfăşurată la Fundaţia Culturală Română pe 19 octombrie.*

Rămînem, în continuare, fideli consumatori de Coca-Cola.

Redacţia

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Fair-play**
- **Aşteptare, aşteptări**
- **Şmecheria românească**

Mircea IORGULESCU

ce se vede

Despre intelectuali

Într-un articol intitulat *Intelectualii*, Monica Lovinescu semnalează apropiata dispariţie a speciei, în Franţa cel puţin, acolo unde a şi apărut *(România literară*, nr. 40, din 11 oct.). Cauza acestui deces previzibil ar fi refuzul încăpăţînat al recunoaşterii complicităţii cu comunismul, după căderea regimurilor comuniste din Europa de Est şi Uniunea Sovietică. „Din 1990 încoace – scrie Monica Lovinescu – tocmai această «complicitate» s-ar vrea ascunsă. Intelectualul preferă, la rigoare, să iasă din scenă decît s-o recunoască. Cel puţin pînă acum".

Cum însă nu toţi intelectualii au fost „complici", nu e totuşi improbabil ca reala, dar şi relativa atrofiere a rolului şi a influenţei lor să aibă (şi) alte cauze decît obstinaţia unora dintre ei întru nerecunoaşterea de angajamente *de-a-ndoaselea*, cum numeşte Monica Lovinescu angajarea lui Jean-Paul Sartre. Ar putea fi, de exemplu, şi un efect pervers al vedetizării mediatice; pus, dar şi intrat!, în rîndul celebrităţilor efemere fabricate pe bandă rulantă de industria audio-vizualului, alături de manechine, fotbalişti, actori, cîntăreţi, prezentatori de emisiuni de divertisment etc., intelectualul devine şi el un produs de sezon, o marfă jetabilă, aplicîndu-i-se regulile *show-business*-ului, reguli totuşi mult, chiar complet diferite de cele care funcţionează sau funcţionau în ceea ce se numea ori se mai numeşte încă *lumea intelectuală*. Lume a aparenţelor, lumea spectacolului nu are cum fi şi una a esenţelor. Franţa a cunoscut de altfel fenomenul „filosofilor de televizor", oficianţi de liturghii pe altarul tuturor „cauzelor bune" sau considerate ca atare, cruciaţi ai marilor principii, disponibili ca nişte giruete învîrtite după adierile modei, însă discreditaţi inevitabil tocmai de abandonarea spiritului critic în favoarea unui conformism cameleonic.

Şi, oricum, problemele intelectualilor francezi nu sînt identice cu cele ale intelectualilor din alte ţări europene occidentale, după cum există şi o netă diferenţă de orizont şi preocupări între intelectualii apuseni şi cei din ţările estice. Cînd revista *Esprit* şi-a consacrat anul acesta intelectualilor două numere consecutive, a făcut-o reciclînd un titlu balzacian – *Splendeurs et misères de la vie intélectuelle*, dar cu siguranţă că nu din raţiuni de expresivitate facilă. O convorbire cu trei cercetători (Pierre Hassner, Marc Lazar, Aleksander Smolar) despre intelectualii europeni *după căderea Zidului* conţine astfel observaţii măcar interesante, de nu şi utile, pentru măsurarea distanţelor dintre estici şi vestici. Unul dintre participanţii la această discuţie *(Esprit* nr. 5, mai 2000) menţionează, de exemplu, că „intelectualii cehi spun că după ce au trăit într-un zoo, locuiesc în prezent într-o junglă...". Acelaşi constată şi o radicală schimbare de condiţie a intelectualilor est-europeni: „Nimeni nu-i ascultă! Statutul lor a suferit o netă degradare: în ţări unde au întrupat multă vreme elita, ei şi-au pierdut creditul în favoarea celui mai mărunt dintre politicieni care ştie să vorbească la televiziune. Această pierdere de credit corespunde de asemenea unei nete decadenţe culturale şi intelectuale. Micimea veniturilor scriitorilor, a salariilor universitarilor contribuie în mod evident la degradarea situaţiei, deşi tabloul trebuie nuanţat – făcînd pe consilierii, şi în detrimentul unei munci intelectuale de nivel mai înalt, numeroşi sociologi şi economişti reuşesc să se descurce foarte bine". Da, dar nu toţi intelectualii sînt economişti şi sociologi, iar acest statut subaltern, de *slujnicari*, nu poate rămîne fără consecinţe asupra nivelului, formelor şi esenţei vieţii intelectuale.

O altă diferenţă dintre intelectualii vestici şi cei estici, de altă natură şi poate încă mai profundă, este semnalată, în aceeaşi discuţie, de Pierre Hassner. Pentru numeroşi intelectuali din Est, spune el, „stînga a devenit un termen peiorativ, desemnînd alianţa conservatoare dintre naţionalişti şi comunişti: ceea ce este pro-occidental şi liberal se proclamă cu mîndrie de dreapta...".

Hassner nu merge mai departe de această constatare, ea este însă capitală. Ar mai trebui, poate, adăugat că pentru acei numeroşi intelectuali din Est ce consideră stînga un termen peiorativ *socialul a fost complet evacuat din preocupările lor*, interesul pentru social fiind echivalat cu o poziţionare politică şi ideologică discreditantă. Mai mult, cum s-a petrecut în România, *o bună parte a intelectualităţii s-a auto-proclamat nu numai de dreapta, dar şi elită, în sensul de castă avînd sau revendicînd privilegii, între altele înregistrîndu-se şi curiosul fenomen al propunerii de a se renunţa la votul universal*. Că între a te proclama *democrat, pro-occidental* şi *liberal* şi a milita totodată pentru restrîngerea dreptului de vot există o totală incompatibilitate, nu are, desigur, nici o importanţă. Chiar dacă denumirea însăşi de *intelectual* îşi pierde conţinutul şi devine, în fond, o impostură.

▲

Cristian GHINEA

cetatea de scaune

Anti-politica de meserie

– incredibil, dar clasa politica devine mai bună –

În plin proces de supra-politizare, cînd lumea politică devine spectacol pur, se manifestă parcă şi mai acut o modă relativ recentă: politicieni militează pentru antipolitică, lupta politică ascunsă sub faldurile unei pretinse ieşiri din politică.

La români spectacolul democraţiei a pierdut repede din strălucire, de la incendiarele şi indecent de transparentele şedinţe ale CPUN transmise în direct a trecut multă vreme şi s-a acumulat experienţă. Deziluzia provocată de starea economică i-a prins pe concetăţenii noştri cu capetele îndreptate spre acelaşi televizor unde acum defilau politicieni care învăţaseră regulile jocului de scenă. Şi aceştia au devenit singurii vinovaţi din spaţiul public. Dacă pînă în 1996 PDSR era sinonim cu toate deziluziile noastre, imediat după aşteptata schimbare speranţa parcă s-a năruit. Deodată, clasa politică este răul generic. De la mediul intelectual pînă la „Vacanţa Mare", de la Florin Călinescu pînă la Mircea Badea, noi, românii simpli, ştim pe cine să dăm vina.

Şi nu este vorba că nu avem pentru ce să-i acuzăm, dar moda a devenit o tînguire băşcălioasă avîndu-i ca ţintă pe politicieni. Iar spaţiul public, cel televizual cu precădere, este expresia celor mulţi din sondaje care declară că nu şi-ar lăsa copilul singur acasă cu un politician.

Şi dacă meseria lor, între noi fie vorba, una foarte bănoasă, a ajuns de rîsul lumii, politicienii urmează şi ei moda: joaca de-a antipolitica. Este noua imagine pe care vor să şi-o creeze politicienii revoltaţi de modul în care ei înşişi fac politică.

Nou-veniţii Mugur Isărescu şi Theodor Stolojan sînt expresia acestei tendinţe de imagine. Ei vor deveni politicieni, sub pecetea apolitismului iniţial, care va fi chiar sursa lor de legitimitate, se vor baza pe un discurs care începe printr-un sincer: „m-am implicat pentru că nu mai puteam să suport... să stau deoparte...etc". Ei ştiu ce fac şi nu fac politică. Începutul de campanie al lui Theodor Stolojan este axat pe această imagine.

Dacă CDR este închistată în vechile obsesii, iar PDSR priveşte narcisiac-suficient spre viitor, partidele-elastic care vor înclina balanţa vin tot mai mult cu un mesaj antipolitic. Este vorba despre PNL, PD şi ApR. Se remarcă în cazul liderilor acestor formaţiuni acţiuni şi un gen de discurs care cere o reformă radicală a sistemului politic. Percepînd dezgustul publicului faţă de mediul lor, noul mesaj dă vina pe cuplul dihotomic care a dominat spectrul politic din 1992 încoace: CDR-PDSR, aruncînd asupra lor răspunderea şi auto-prezentîndu-se drept cei care vor să schimbe, adepţii unei „altfel de politici".

În acest moment nou-născutul bătrîn, CDR-2000, nu mai are puterea de a contrabalansa PDSR. Sistemul se schimbă şi toate cele trei partide amintite se luptă pentru a obţine un avantaj. Toate trei încearcă să forţeze această schimbare şi devin factor de accelerare. Cel puţin la nivelul mesajelor. Iar acestea au început deja să aibă un tipar, au cîteva elemente care se regăsesc aproape în cazul fiecăruia:

a) tinerii – valorizaţi tot mai vehement, fiecare formaţiune afirmă că vrea să le ofere calea pentru ascensiune, ei fiind şansa... Subiectul se pretează la a fi folosit electoral, de la „tinerii lui Băsescu" din noul clip (excelent), la cei 15 care au obţinut locuri liberale, deocamdată neeligibile. Se creează deja mitul forţelor regeneratoare, iluzia că se pot schimba mecanismele prin tinerimea presupus ingenuă. Nevoia ieşirii din criză nu ţine cont de observaţia sociologică potrivit căreia cei noi se adaptează sistemului, perpetuîndu-l.

b) reforma Parlamentului – dacă acum trei ani, o lucrare academică în care se vorbea despre reformarea la nivel de funcţionare a legislativului era singulară, acum propunerile politice de schimbare a modului de desemnare şi muncă al parlamentarilor abundă. Se vorbeşte tot mai mult şi mai des despre votul uninominal, parlament unicameral sau camere cu atribuţii diferite.

c) Reforma constituţională – ApR propune A Treia Republică, PNL doreşte aceeaşi republică, dar puteri sporite pentru executiv, PD doreşte să pună mai bine în lumină preşedintele.

Toate sînt simptome ale tendinţei de care vorbeam la început. Bineînţeles că sînt iniţiative electorale, bineînţeles că nu vor avea nici un impact în următorii cîţiva ani, dar s-ar putea să asistăm la un început de schimbare a sistemului nostru politic. În termenii teoriei sistemice, feed-back-ul social (adică lamentaţiile şi mîştocăreala de gen „Oreste") determină sistemul să reacţioneze, să găsească soluţii, vehiculate deocamdată la nivel de proiect. Este o viziune prea optimistă? Nu trebuie să uităm că toate marile proiecte încep prin a fi iniţiative populiste.

▲

Vintilă MIHĂILESCU

socio-hai-hui

Un curs „alternativ"

Nu, nu este ce credeţi, ceva din familia „manualelor alternative"! E „alternativ" pur şi simplu pentru că nu am ştiut cum să-i spun acestui curs pe care ar fi trebuit să-l ţin acum cîteva ore dacă ar fi venit măcar doi, trei studenţi. Dar nu a venit nici unul, pentru simplul motiv că li se schimbase programul cu o zi înainte şi eu am fost singurul, se pare, care am aflat de acest lucru. M-am pomenit aşadar fără responsabilităţi, liber şi cuprins de acel sentiment efemer dar binecuvîntat pe care doar două ore „furate" vieţii ţi-l pot da. Atins aşadar de graţia contingentă a gratuitului, m-am dus să-mi trăiesc clipa în preajma unei halbe nevisate.

Moţăind sub soarele de toamnă, cu ochii pe jumătate închişi, m-am pomenit depănîndu-mi cursul, sfătos şi arborescent, dezvoltînd paranteze precum într-un roman de Victor Hugo. *Păi hai să ne mai uităm o dată la acest text al lui Valade* – îi îndemn eu pe studenţii mei virtuali, ce-şi sorb şi ei, pe gînduri, berea alături de mine. *El zice că „sociologia este fiica revoluţiei industriale", ceea ce ştim cu toţii. Mai zice că „industrializarea a provocat sentimentul unei rupturi divers interpretată, al unei separări între un* înainte *şi un* după *ce au dat naştere unor reprezentări puternic contrastante" (de tipul societăţi „tradiţionale" / societăţi „industriale" sau „moderne"), „preluate de ideologiile contrarevoluţionare, pe de o parte şi de cele progresiste, pe de altă parte". Asta era mai de mult şi constituie teoriile clasice ale modernizării, de pe la sfîrşitul secolului XIX şi prima parte a secolului XX. „Iluziile o dată spulberate* – ne mai spune Valade –, *se poate observa acum ce anume le-a dat naştere: permanenţa unui model linear de dezvoltare, certitudinea că aceleaşi mecanisme trebuie să producă întotdeauna aceleaşi efecte, o concepţie eronată asupra societăţilor arhaice sau tradiţionale şi, mai presus de toate, un arsenal teoretic cu ajutorul căruia se considerau posibile controlul, anticiparea, dominarea schimbărilor".*

Hai să privim acum, din această perspectivă, situaţia de la noi – schimb eu planul de discuţie, după ce mai iau o înghiţitură. *S-ar zice că istoria se repetă, pe ici, pe colo şi că „iluziile" nu sînt chiar „spulberate". Şi dacă lucrurile chiar stau aşa, asta e bine de ştiut, nu pentru că istoria ne-ar permite să nu mai repetăm greşelile trecutului, ci pentru că ar putea să ne ajute să o facem cu ceva mai multă modestie. De pildă, iluzia unui model linear de dezvoltare se cheamă acum „tranziţie"; iluzia că aceleaşi mecanisme trebuie să producă totdeauna aceleaşi efecte stă la baza convingerii că pentru „a ajunge din urmă ţările dezvoltate" trebuie să facem şi noi ca ele; despre concepţia asupra „societăţilor tradiţionale" ce să mai vorbim, că parcă membrii acestora ar avea altă culoare de neuroni, singura problemă fiind dacă trebuie să o salvăm (cum cred ideologii lui „înainte") sau trebuie să o stîrpim (cum se luptă ideologii lui „după")! Şi, „mai presus de toate", „arsenalul teoretic" care să facă posibile „controlul, anticiparea, dominarea schimbărilor": ce manager al traziţiei nu împărtăşeşte acest vis de putere? De acord, aş zice, da' „mai cu modestie"!*

Mă uit la ceas. Pauza s-a terminat, capul la fund! Mă îndrept şovăielnic spre următorul curs. Cu cine o să mai stau acum aşa de frumos de vorbă?

▲

Pavel CÂMPEANU

glosar de tranziţie

Diplome false

Pe lîngă posesori străluciţi de diplome autentice, România tranziţiei a început să exporte de la o vreme şi diplome false. Inovaţia nu constă în fabricarea respectivelor patalamale, ci în exportarea lor şi în modalitatea de instituţionalizare a întregului gheşeft.

Pentru a se deda acestui matrapazlîc, România nu a trebuit să aştepte înnoitoarea epocă a tranziţiei. Practicarea lui luase sub dictatura stalinistă un remarcabil avînt. Din cîrdul titlurilor ştiinţifice cu care se împopoţona savanta de renume mondial, două, cel de inginer chimist şi cel de doctor în ştiinţe chimice, le înşfăcase sub forma unor asemenea documente apocrife. Autentificate pînă şi de aristocratica Royal Society din Londra, plastografiile cu pricina au devenit monedă curentă în lumea bună a epocii. În urma unor examene pe cît de discrete, pe atît de cordiale, comisii profesorale, cu orientare politică justă, certificau cunoştinţele în varii specialităţi ale diferiţilor tovarăşi cu munci de răspundere. Reciclarea nomenclaturii a căpătat dimensiunile unui veritabil miracol care i-a transfigurat pe vătafii Securităţii în subtili jurişti şi pe funcţionăraşii planificării în indulgenţi critici ai lui Milton Friedmann.

Valoarea diplomelor false decurgea din caracterul lor oficial. Ca plastografie de stat, operaţia confirma încă o dată atotputernicia statului socialist. Negînd acel trecut, tranziţia înlocuieşte atotputernicia statului prin atotputernicia privatizării, manifestată infinit mai convingător în domeniul învăţămîntului universitar decît în cel al industriei, al silviculturii, ori al sistemului bancar. Puţine state prospere se pot compara cu sărmana noastră ţărişoară în materie de dotare cu universităţi private la mia de locuitori.

Fenomenul pune în lumină o serie de trăsături anevoie perceptibile ale tranziţiei. Sărăcia generală nu e chiar atît de generală, deoarece se găsesc bani care să compenseze nenorocul unor odrasle căzute la examenul de admitere în învăţămîntul de stat. Devotamentul părintesc faţă de aceşti copilandri năpăstuiţi se materializează în achitarea unor taxe impozante, judecînd după pozele enormelor edificii şi ale gravilor rectori, piese cardinale în publicitatea universităţilor particulare. Pe cînd marile bănci se prăbuşesc, aceste instituţii de cultură se chivernisesc, contribuind exemplar la fortificarea economiei de piaţă. Prin acest simplu fapt ele demonstrează că setea de cultură nu se stinge, ci se redirecţionează. Resursele societăţii nu se îndreaptă spre sprijinirea artelor ori spre salubrizarea şcolilor elementare, ci spre înflorirea acestei formule de învăţămînt.

Prospectarea unor astfel de resurse a generat mica industrie a diplomelor false. Evident, nu toate universităţile private eliberează diplome false; nu toate diplomele false sînt destinate exportului; şi nu toate diplomele false provin de la universităţi private. La urma urmelor statul este cel care a legiferat instituirea lor, care le-a acreditat şi care le-a asigurat forţa de muncă necesară: profesorii. Cooperarea este destul de strînsă pentru ca prin rectorul, decanul şi senatul său o faimoasă universitate de stat să-şi reclame, în virtutea autonomiei universitare, dreptul de a fabrica şi de a exporta diplome false.

Şi astfel clevetelile internaţionale pe seama României nu sînt alimentate numai de rromii din Bolintin, specializaţi în devorarea lebedelor de la Schönbrunn, ci şi de bravii fii ai Cetăţii Eterne purtători ai diplomelor false achiziţionate de la universităţi de pe malurile Bahluiului şi ale Dîmboviţei.

▲

BARBURISME

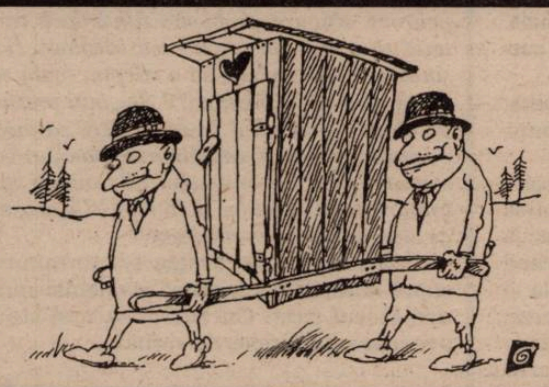

Desen de Ion BARBU

Mircea VASILESCU

satul global

Tîrgul de Sfînta Paraschiva

La Breaza, în judeţul Prahova, o localitate în care, în '90-'91, protipendada politico-economică bucureşteană s-a repezit să-şi facă vile (astfel încît, vorba unui prieten localnic, „aici s-ar putea constitui, în *weekend*, un Guvern în exil"), se desfăşoară de multă vreme „Tîrgul de Sfînta Paraschiva". „Vizitînd" zisul Tîrg, aşa cum am făcut eu sîmbăta trecută, te cuprinde strania senzaţie că timpul mai are, totuşi, răbdare: în spaţiul unei asemenea manifestări comerciale se suprapun epoci şi culturi diferite, alcătuind o ciudată sinteză valahă a unor *trend*-uri de ieri şi de azi.

Tîrgul se desfăşura pe un teren din apropierea gării (mai precis, a uneia dintre cele trei gări ale oraşului, „dotat", în privinţa staţiilor CFR, peste nivelul unui municipiu reşedinţă de judeţ). La intrare, pe o vilă încă nefinisată, un *banner* mare care ne anunţă că putem găsi oferte imobiliare pe Valea Prahovei la http://alomontana.fx.ro. Buuun! Globalizarea a ajuns şi la Gura Beliei (numele gării...). În jur, atmosferă de tîrg: tarabe cu orice, funii de ceapă şi de usturoi, brînză „în coajă", pastramă, căciuli de blană, blugi turceşti cu etichetă „Valentino", iar pastramă, turtă dulce, gogoşari, telemea şi iar pastramă. Lume pestriţă: negustori, localnici veniţi să-şi facă „aprovizionarea de toamnă", mocani din Mărginimea Sibiului cu pălăriuţele lor caracteristice, secui din Covasna cu „cei mai buni cartofi, doamna...", romi care privesc încruntaţi, bucureşteni veniţi să caşte gura, localnici care şi-au făcut deja „aprovizionarea de toamnă", iar acum au venit, îmbrăcaţi frumos, cu copiii „la bîlci", alţi romi care privesc zîmbitori şi încearcă să-ţi vîndă sacoşe de rafie („ia puneţi, domnu', funia aia de ceapă în sacoşă, să vedeţi ce rezistentă e..."), în fine, popor. Decorul e şi el amestecat: în fundal, vagoane de marfă staţionate, printre tarabe – căruţe, Dacii acoperite cu folii de plastic, bătrînele Aro, alte căruţe, cîte-o rulotă „second hand", iar căruţe. Într-un colţ, o terasă improvizată, acoperită cu folii de plastic, de sub care fumul de la grătare n-are cum ieşi, ci bălteşte peste clienţi; la intrare, o firmă de carton scrisă „artistic" cu vopsea, cum vedem numai în pozele de epocă: „Restaurantul Aleea Nucilor". În alt colţ, o combinaţie între „căluşeii" tradiţionali, leagănele-bărcuţe deasupra cărora atîrnă cartoane cu nume de localităţi (poţi să te dai, adică, în bărcuţa „Oltenita" sau în bărcuţa „Snagov"), şi distracţiile tehnologizate de tip „Luna Park".

Sînt, în tot acest talmeş-balmeş cumsecade, decenii – dacă nu chiar secole – de istorie. E inutil să reiau acum adevărul banal că evoluţia comunicării umane e legată şi de comerţ, care a dus la deschiderea marilor drumuri, la „agregările" de persoane, a influenţat viaţa comunitară şi a deschis comunităţile locale către lume etc. Dar într-un tîrg „de Sfînta Paraschiva" precum acesta se regăsesc şi cutumele ancestrale (de la tocmeala asupra preţului la persuasiunea conţinută în „strigarea mărfii"), şi diverse vîrste tehnologice ale comunicării (de la căruţa ancestrală la celularul purtat fără vreun semn special de mîndrie de mocani – pentru ei tot pălăriuţa specifică e semnul distinctiv al statutului social şi al locului de provenienţă), şi norme de comportament (de la cuviinţa localnicilor de a se îmbrăca frumos la moravurile pestriţe ale unei lumi de adunătură), şi multe altele. „Luna Park", cu mecanica sa greoaie, ţine deja de trecut, jocurile electronice şi CD-urile care se vînd la tarabe ne amintesc că sîntem în epoca informaţională. Fumul de la pastrama pusă pe grătar, tarabele improvizate din scînduri grosolane şi caii cu sacul de fîn legat de gît vin din vremuri vechi, dar n-au vîrstă. Globalizarea şi localismul sînt reprezentate, la scară, cu ocazia unui tîrg legat de numele unei sfinte. Curat postmodernitate, ar zice unii.

Spre seară, ajuns acasă, văd la un telejurnal relatarea de la Iaşi, unde moaştele Sfintei Paraschiva au atras, se spune, peste un milion şi jumătate de pelerini. După secvenţe cu bătrîne cuvioase şi cu înalţi prelaţi în odăjdii somptuoase, reportera nu uită să anunţe că, de fapt, la Iaşi are loc un „complex de manifestări", cu spectacole de tot felul, inclusiv cu grupul „Pasărea Colibri". Asta e. Îmi dau seama, încă o dată, că „marele discurs mediatic" pune la un loc ceea ce, altminteri, nu s-ar putea lega cu nici un chip. Şi nici eu n-am făcut altceva decît să văd un tîrg dintr-un oraş de provincie ca şi cum aş fi privit la televizor, deşi eram la faţa locului, bucureştean venit să caşte gura...

▲

Alexandru CĂLINESCU

interstiţii

Artistul de stat

Miklós Haraszti, figură proeminentă a disidenţei maghiare, e autorul unei cărţi fundamentale despre cenzură, apărută în Statele Unite sub titlul *Închisoarea de catifea*, iar în Franţa sub acela, mai puţin spectaculos, de *Artistul de stat* (1983). Cartea era incomodă nu doar pentru putere (evident, nu putea fi tipărită în Ungaria acelor ani), ci şi pentru lumea intelectualilor şi creatorilor de artă care, în viziunea autorului, deveniseră complici ai regimului, prin chiar acceptarea principiului unei culturi controlate şi dirijate.

Sistemul comunist, constată Haraszti din capul locului, a dat naştere cu adevărat unei culturi (fără ironie şi fără ghilimele) *de tip nou*, în care arta şi cenzura se sprijină reciproc. Faptul că artistul şi-a găsit un rost şi un loc în statul totalitar îl determină şi pe Haraszti să se întrebe dacă libertatea este într-adevăr indispensabilă artei (întrebarea şi-o pune insistent, în vremea din urmă, şi Jean-François Revel; v., spre exemplu, recentul interviu din *Le Figaro*, 25 septembrie a.c., sub titlul „Nu toţi intelectualii iubesc libertatea"). Oricum, adaugă el, în regimul comunist cuvîntul *cenzură* devine impropriu: dirijismul cultural („îndrumarea" de către partid) elimină, în fapt, cenzura. În paranteză fie spus, teza autorului şi-a aflat o confirmare în decizia lui Ceauşescu de „desfiinţare" a cenzurii: liderul de la Bucureşti a intuit foarte exact că, prin controlul exercitat de către organele de partid şi prin intensificarea autocenzurii, existenţa organismului abilitat (în speţă, Direcţia presei) devenea superfluă. Cenzura a ajuns astfel, graţie unui consens între toţi cei interesaţi, spaţiul natural, firesc al producţiei culturale. Artistul se simte flatat de atenţia pe care i-o acordă puterea şi, în plus, beneficiază de anumite privilegii (premii, case de odihnă şi „creaţie", facilitatea călătoriilor în străinătate etc.) care grăbesc integrarea lui în sistem. Cum s-a operat trecerea de la *artă angajată* la *artă dirijată*? Foarte simplu, crede Haraszti; artiştii europeni (ca să ne limităm la ei) şi-au manifestat de multă vreme ura lor împotriva burgheziei, s-au considerat nedreptăţiţi, marginalizaţi, persecutaţi şi au profitat de prima ocazie pentru a se elibera de constrîngerile pieţei şi de exigenţele unei culturi a profitului (am putut vedea, după prăbuşirea sistemului comunist, ceea ce Haraszti, la începutul anilor '80, doar intuia: artiştii au perceput dispariţia „culturii de stat" drept o catastrofă şi au traversat – traversează încă – o gravă criză de identitate). Etatizarea artei a fost, prin urmare, un program tentant pentru artişti, la care se adăugau cîteva principii demagogice, dar atrăgătoare, precum rolul artistului de a „lumina" poporul ori considerarea scriitorului drept o personalitate cu daruri şi competenţe ieşite din comun (cum rezultă şi din faimoasa formulă „inginer al sufletului omenesc").

Pactul – de fapt compromisul – dintre putere, ideologi şi artişti se baza pe cîteva norme acceptate, cum spuneam, prin consens. Principala cerinţă a regimului a fost renunţarea la ideea că arta poate avea o justificare, o finalitate în ea însăşi. De aici, s-a trecut la dogma accesibilităţii, stabilită în funcţie de gusturile nomenklaturii, dar şi de limitele pe care şi le auto-impuneau creatorii. Constituirea „mişcării" de artă amatoare a fost încă un mijloc prin care regimul controla (şi, totodată, şantaja) mediile culturale. În ultimă instanţă, consideră Miklós Haraszti, în sistemul totalitar comunist putem identifica trei categorii de opere: *interzise, tolerate şi subvenţionate*. Dublul limbaj este inerent culturii socialiste, cu precizarea că modalitatea de lectură „printre rînduri" este, de fapt, o libertate a elitei, o libertate strict supravegheată de la „centru". E spaţiul libertăţii fără riscuri (sau, ca să nuanţăm, fără riscuri majore). Şi Haraszti se întreabă (sîntem, repet, la începutul anilor '80): „Oare ce am spune dacă am putea vorbi liber?".

Singura libertate care i se acordă artistului în sistemul comunist este aceea de a *participa*. Mai mult, cenzura nu se ocupă decît de artiştii care *acceptă* să fie cenzuraţi: „cenzura refuză să aibă în vedere artiştii care nu îşi asumă autocenzura". Aceştia din urmă ies din cadrul sistemului şi sînt trataţi după alte criterii (acelea care se aplică opozanţilor şi dizidenţilor). Dacă voiai să publici *Arhipelagul Gulag*, nu puteai „negocia" cu cenzura, n-aveai cum s-o „păcăleşti" şi nici n-aveai cum să transmiţi mesajul printr-un limbaj esopic, făcîndu-l pe cititor să citească printre rînduri. Or, de regulă, scriitorii se prefăceau că trăiesc în epoca lui Beaumarchais, cînd exista şansa ajungerii la o „înţelegere" cu faimoasa „Direction du livre", nu în aceea a lui Soljeniţîn.

▲

Sever VOINESCU

statul de drept

Comunism. Asta e!

Recunosc, după citirea editorialului dlui Cristian Tudor Popescu din *Adevărul* de marţi, 10 octombrie a.c., am căzut pe gînduri. Textul se intitulează sugestiv „*Comunism? Ce-i aia?*“. Comentînd rapid plecarea de la putere a lui Miloşevici şi rezultatele alegerilor din Lituania şi Polonia, reputatul editorialist ajunge la următoarea concluzie: „...la 10 ani după căderea zidului Berlinului mai există în Europa de Est, biologic, foşti comunişti, dar *comunismul a dispărut din memoria activă, operaţională, a maselor* (ş.a.).“ Provocatoare concluzie. O să plec de la această idee în discuţia pe care vreau să o fac acum şi nu o să mă refer deloc la entuziasmul sincer al dlui Cristian Tudor Popescu în faţa extraordinarei „autodistanţări dezideologizante“(!) a dlui Ion Iliescu, care încheie articolul. Întotdeauna am preferat analizele dlui Cristian Tudor Popescu deşi, personal, foarte rar m-am simţit solidar cu opţiunile ziarului *Adevărul*.

Deci, comunismul a dispărut din memoria „activă, operaţională“ a oamenilor. Înclin să-i dau dreptate dlui Popescu. Şi eu cred că, în general, memoria compatrioţilor mei e scurtă şi că, astăzi, comunismul nu mai înseamnă nimic pentru ei. Este, cum zicea dl Popescu în articolul evocat, „un concept mort“. Dar dacă comunismul a dispărut din memoria oamenilor nu înseamnă că a dispărut cu adevărat. Se întîmplă, uneori, să fii atît de lung şi de greu bolnav încît să uiţi cum e cînd eşti sănătos şi, pe cale de consecinţă, să uiţi că eşti bolnav. Dl Popescu recomandă contracandidaţilor dlui Iliescu să nu mai amintească în campania electorală trecutul de activist comunist al celui care este marele favorit al prezidenţialelor din această toamnă. Electoratul, sărăcit pînă la limita subzistenţei de marii economişti care s-au perindat la putere în ultimii 10 ani, este năucit, debusolat, minţit, umilit, frustrat. Toate astea îl fac să fie complet imun la comunism. Chiar dacă ar exista în cetate în forma sa cea mai pregnantă, stalinistă, comunismul nu ar fi deloc simţit de românii de azi. Oamenii politici, al căror scop este succesul electoral, trebuie să ţină seama de această realitate. Însă ceilalţi, cei care nu au ambiţii politice de împlinit şi nici alegeri de cîştigat, au dreptul şi chiar datoria să spună limpede că reziduurile otravei comuniste mai sînt, încă, în noi. Aidoma unui coşmar, stafia aceea se mai plimbă prin sufletele şi minţile noastre. E de-ajuns să privesc figura unor parlamentari, e de-ajuns să citesc cîte o declaraţie politică, e de-ajuns să mă prezint în faţa cîte unui funcţionar, e de-ajuns să văd isteria cîte unui agent electoral, e de-ajuns să văd agitaţiunea cîte unui lider sindical, e de-ajuns să văd cîte un ziarist care scrie la comandă, e de-ajuns să urmăresc anumite talk-showuri politice şi simt adierea rece, aducătoare de dezastru, a drapelului roşu cu secera şi ciocanul.

Un sistem comunist cum a fost cel românesc poate fi uitat după 10 ani, dar nu poate fi definitiv scos din mintea şi apucăturile celor care au stat sub ciuperca lui devastatoare nici după 20. În plus, să recunoaştem că unii sînt mai otrăviţi decît alţii şi, pe de altă parte, să recunoaştem că unii

se vindecă mai greu şi alţii mai uşor.

Aş vrea, dacă-mi este permis, să completez concluzia dlui Cristian Tudor Popescu astfel: este adevărat, comunismul a dispărut din memoria maselor, dar comunismul se află încă, în formă reziduală, în mintea şi reflexele lor. Imperceptibil pentru o masă pur şi simplu speriată de greutăţile zilei de mîine, comunismul se plimbă subversiv prin cetatea noastră.

Sigur că întotdeauna contează ce crezi despre propria persoană. Electoratul român poate să creadă (şi chiar crede, după cîte se pare) că problema comunismului nu mai este o problemă actuală. Dar asta nu înseamnă că, *într-adevăr,* problema comunismului nu mai este actuală în România. Sînt, aici, şi alte păreri. Invit pe cei dornici să le afle să citească comentariile pe care ziare la fel de prestigioase ca *Adevărul,* precum *New York Times* (6 octombrie a.c.) sau *Chicago Tribune* (8 octombrie a.c.), le-au făcut pe marginea evenimentelor din Iugoslavia. Vor descoperi că acolo se vorbeşte, încă, limpede despre *foştii comunişti* din România, care spre deosebire de cei din Polonia, sînt „nereformaţi“. În ochii Occidentului, la noi există încă comunişti. Şi nu doar biologic, ci politic. Pentru noi, comuniştii nu mai există decît biologic. Cine are dreptate?

▲

Lucian MÎNDRUŢĂ

talon de participare

Ochelari de ţară

„America: Libertate şi televiziune color“
(din înţelepciunea populară, circa 1980)

Pe vremuri, televizorul color *on a budget* se obţinea foarte uşor în România: magazinele comerţului de stat aveau la vînzare un filtru pastelat, care se aşeza în faţa ecranului. Existau două modele: cel cu diagonala de 38 de centimetri (pentru televizoarele Olt, Sirius şi mai vechile Venus cu lămpi) şi cel destinat *connaisseur*-ilor, posesori de aparat cu diagonala de 54 de centimetri (aici aş fi recomandat cu căldură aparatul Diamant, cu circuite integrate şi o deosebită fiabilitate în exploatare). Filtrul a avut ceva succes: într-o vreme, îmi aduc aminte, cam două familii din cinci la care mergeam în vizită se uitau la televizorul *color* obţinut prin această operaţie estetică.

Ecranul cu îmbunătăţiri nu conţinea de fapt toate culorile spectrului. Cea mai violentă pată era de un gălbui spălăcit, care părea la locul ei doar atunci cînd stătea acolo Lucy, blonda din Dallas. Lucru care se întîmpla cam 30 de secunde pe săptămînă. Cu toate că era destul de accesibil românului de rînd, am trăit drama de a nu avea niciodată un astfel de televizor color. Şi n-am fost cel ales nici pentru cealaltă soluţie, şi ea populară într-o vreme: televizorul alb-negru în noua carcasă de plastic disponibilă în *mai multe culori.*

Acum, privind în urmă, îmi închipui că deciziile privind elaborarea acestor erzaţuri erau luate la nivel destul de înalt. Undeva, probabil, activişti luminaţi constatau că vaporenii şi cei cu rude în străinătate reuşiseră să inducă o stare nepotrivită, vorbind despre televiziunea color disponibilă în Occident în fiecare casă. Sau o fi fost iniţiativa vreunui director de întreprindere, presat de la centru să raporteze elaborarea de noi produse?

Oricum ar fi, e clar că filtrul vîndut atunci în magazine era doar unul dintre componentele unui sistem optic. *Filtrul din faţa televizorului nu putea să funcţioneze fără filtrul din spatele ochiului.* Filtrul de pe televizor schimba grîul în maroniu şters. Filtrul din capul nostru ne spunea că acesta e de fapt televizorul color inventat de americani sau, oricum, ceva foarte apropiat.

Sigur, cei mai avansaţi dintre români (printre care pot spune cu mîndrie că m-am numărat şi eu) au găsit o soluţie şi mai elegantă: abţibildul. El cerea rude în străinătate şi/sau spirit întreprinzător. Nu era uşor să găseşti mica bucată de hîrtie adezivă pe care scria *SONY* şi pe care o lipeai deasupra mult prea proletarei mărci *Electronica*. Pe lîngă abţibild, televizorul astfel obţinut cerea un filtru mental de mai mare putere. Ecranul fiind acelaşi, cenuşiul „Albumului Duminical“ era mai greu de transmutat.

Sticlele colorate vîndute odinioară în magazine n-au mai rămas nici măcar pentru vreun muzeu (deşi poate că ar fi definit epoca mai bine decît un exemplar din *Scînteia* sau vreun bust de-al Dumnealui). S-au dus după ele şi filtrele din minte, acelea care ne ajutau odată să credem că lucrurile sînt ceea ce vrem să pară?

Răspunsul îl dau sondajele de opinie. Şi cifrele – multe – ale diferenţei care creşte, între noi şi ceilalţi. Produs intern brut, inflaţie, cărţi pe cap de locuitor, calculatoare, angajaţi în servicii... O realitate gri şi rece în care mintea noastră mai pune puţină culoare, puţină căldură. Suficient să o facă suportabilă, la fel ca televizorul alb-negru de pe vremuri. Contraindicat însă pentru orice încercare de schimbare.

Privind în urmă de la înălţimea celor zece ani care au trecut, putem ofta cu duioşie. Astăzi avem televizoare color veritabile. În ele apar cetăţeni îmbrăcaţi în costume bleumarin, cu cămăşi albastre şi cravate bleu. Ei ne spun lucruri imposibil de spus la televizor acum zece ani, zîmbesc la noi, încearcă să se împrietenească. Ce dacă figurile şi vorbele lor sînt mai gri decît orice personaj de pe ecranul alb-negru de altădată? Avem trusă de carioca la purtător.

Ne-am antrenat să vedem altceva decît este, iar păpuşarii ştiu că n-a trecut vremea lor. Pe vremuri ne cumpăram sticle colorate. Astăzi le votăm.

▲

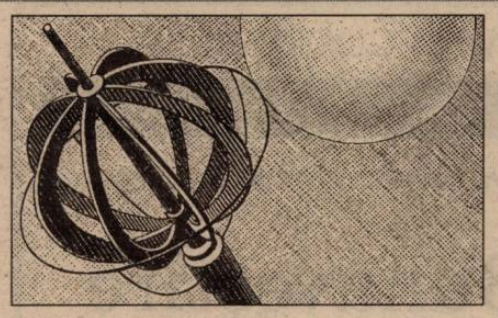

Magdalena BOIANGIU

de jur împrejur

Departe de Oslo

Filozofia păcii, promovată de acordurile de la Oslo, presupunea că şirul de concesii acceptate va educa un climat de încredere reciprocă în care va fi posibilă abordarea problemelor insolubile: în primul rînd Ierusalimul, apoi refugiaţii, graniţele... În cele două săptămîni de conflict deschis de după vizita lui Ariel Sharon pe Muntele Templului, unde se află şi moscheea Al Aqsa, s-a văzut cu claritate că în cei şapte ani de victorii şi înfrîngeri diplomatice, de negocieri amînate, de atentate repudiate, de asasinate deplînse, s-a acumulat o inepuizabilă energie a urii. Reporterii de la faţa locului o observă, mai mult sau mai puţin miraţi, o descriu, mai mult sau mai puţin îndemînatic, asigurîndu-i astfel dinamica ulterioară. Imaginile aţiţă conflictul întreţinut de arme. Copilul arab, ucis pe cînd tatăl îl apăra cu corpul său, tînărul care îşi flutura victorios de la o fereastră mîinile mînjite de sîngele soldaţilor evrei sînt imaginile repetate de toate televiziunile lumii, dar în special de cele de la faţa locului, pentru a ţine treaz spiritul de răzbunare, un adevărat succes al educaţiei din ultimii cincizeci de ani.

Nici una dintre concesiile făcute de-a lungul tratativelor nu pare a lucra în favoarea păcii: palestinienii sînt expuşi unor represalii dure, fie că locuiesc în ceea ei numesc teritoriile ocupate, fie în cele de unde armata israeliană s-a retras. Organizaţiile care contestă procesul de pace – Hamas, Hezbollah – se bucură de o susţinere populară lipsită de orice ambiguitate. Poliţia palestiniană este prinsă între două focuri şi din această cauză perfect ineficientă. Lumea arabă se solidarizează cu violenţa noii Intifade, Intifada Al Aqsa, şi ameninţă că va folosi preţul petrolului pentru a-i influenţa pe susţinătorii – sinceri sau nu – ai israelienilor. În Franţa, numărul atentatelor împotriva aşezămintelor evreieşti a impus intervenţia primului ministru, Lionel Jospin.

Ehud Barak, prim-ministrul israelian, este contestat şi de partizani, şi de adversari: a reacţionat ca un militar şi nu ca un om politic la începutul conflictului, spun primii, ultimii consideră inacceptabil faptul că le-a dat palestinienilor speranţa că ar putea ceda în ceea ce priveşte suveranitatea asupra Ierusalimului. Loialitatea cetăţenilor arabi din Israel este pusă sub semnul îndoielii, aşezările lor sînt atacate, pentru prima oară ei îşi exprimă prin manifestaţii nemulţumirea faţă de acţiunile guvernului (menţinut şi datorită votului deputaţilor arabi), dorinţa de a vedea lichidat statutul lor de cetăţeni de categoria a doua. Din închisorile palestiniene au fost eliberaţi mulţi dintre cei arestaţi sau condamnaţi ca terorişti, bun semnal pentru reluarea atacurilor de acest fel. Marwan Barghouti, lider Fatah, a organizat nemulţumirea populaţiei care nu a beneficiat în nici un fel de pe urma procesului de pace. Formaţiunile teritoriale ale rezistenţei palestiniene, *tanzim*, combină „acţiunea armată cu rezistenţa populaţiei“. Nu se va mai putea vorbi despre securitatea locurilor sfinte sau a aşezărilor evreieşti din teritoriile palestiniene.

Echilibrul politic precar al guvernului Barak deschide calea unui guvern de uniune naţională în care ar putea intra şi Ariel Sharon, partizan al rezolvării prin forţă a tuturor problemelor, intratabil în ceea ce priveşte Ierusalimul: în opinia lui nu poate fi împărţit cu nimeni şi trebuie să rămînă sub suveranitate israeliană.

Sînt astfel reunite toate condiţiile pentru continuarea conflictului. La Charm-el-Cheikh, negociatorii au fost obligaţi să nu se depărteze de poziţiile radicale ale opiniei publice: în ambele părţi predomină partizanii intransigenţei active. Nici una dintre eventualele concesiile nu va fi acceptată de cei de care depinde aplicarea păcii. Pe de altă parte, raportul actual de forţe nu permite nici unei părţi să spere la un final cu învinşi şi învingători.

La graniţa cu Libanul, de unde retragerea trupelor israeliene a lăsat loc concentrării forţelor organizaţiei Hezbollah, un reporter a filmat plimbarea unei familii paşnice: tată, mamă şi copil. Copilul scoate limba către grănicerul israelian. Părinţii rîd. Soldatul e impasibil. Copilul se apleacă şi vrea să ridice o piatră. Părinţii îl împiedică. Deocamdată. Atît despre „reflexele păcii“.

▲

Andrei CODRESCU

scrisoare din New Orleans

www.codrescu.com ● www.corpse.org

Bunavestire a puritanilor

Dl William Faulkner dădu peste cap încă o duşcă de whiskey, descoperind oripilat că se găseşte în prezidiul Conferinţei Faulkner alături de o oarecare domnişoara Julia Toughstick, de pe undeva de lîngă Boston, care vitupera împotriva exceselor de orice fel, dar mai ales al celui de imaginaţie, o fărădelege pentru care, după judecata ei literară, arderea pe rug este prea puţină pedeapsă. Ceea ce o excitase într-atît pe domnişoara Toughstick era prezenţa insistentă a îngerilor, a făpturilor supranaturale, a grotescului & fantasticului în varii aspecte, în special a scîrbavnicilor vampiri, în literatura Sudului şi în literatură în general.

Faulkner ar fi vrut să îi sublinieze musafirei yankee ca în prezenţa iasomiei şi a hoiturilor abia-abia ancorate în gumbo-ul New Orleans-ului, şi dată fiind poziţia specială a oraşului, sub nivelul apelor Mississippi-ului, la care se adaugă aplecarea băştinaşilor către mascaradă şi culturi exotice africane, a lăsa în afara scrierilor nălucile şi fantasmele ar fi şi absolut nelegitim, şi cu siguranţă nesincer. Ar fi vrut s-o iniţieze pe puritana din nord în geografia tremurătorului trup al mitului care îmbrăţişează coastele Golfului Mexic şi îşi întinde ectoplasma luminiscentă pînă pe sub tropice. Istoria adevarată, cu sclavi, sînge şi zahăr, care hrăneşte acest trup mitic, îi hrăneşte totdeodată şi pe povestaşii din regiune, care folosesc istoria pe cît îşi folosesc şi visele sau visele florilor tropicale care nu încetează să-i tragă de mînecă. Dar vai! Dl Faulkner n-a putut spune nimic din toate acestea: era doar un strigoi. Din aceeaşi stirpe de strigoi a căror existenţă domnişoara Toughstick se străduia din răsputeri să o nege.

Pustiul arid în numele căruia domnişoara Toughstick desfăşura toată această energie băţoasă este o formă de realism psihologic foarte la modă în zilele din urmă. În acest tip de scriitură, protagonişti chinuiţi şi victimizaţi plonjează în adîncuri nebănuite pentru a face din biografiile lor, de-abia mascate, o sursă de durere pentru cetitor. Eroii traumatizaţi ai acestor poveşti vorbesc limba AA (Alcoholics Anonymous), raţionează în idiomul psihologiei pop şi, pentru toate relele ce li se întîmplă, dau vina pe societate şi pe părinţii lor. Nici umorul, nici plăcerea nu îndrăznesc să lunece pe deasupra acestui mohorît peisaj.

Din nefericire pentru domnişoara Toughstick şi pentru partizanii realismului deprimant, literatura a scuturat deseori astfel de scaieţi pravoslavnici de pe trupul său de cîine lăţos, continuînd să fie iubită pentru închipuirile sale, pentru fantome, năluci, viitoruri anapoda, gînduri de fugă, de mai bine sau de groază. Cu rădăcinile-i adînc înfipte în mit, religie, istorie sau în poveşti de necrezut – care în Sud, după cum zice dl Faulkner, sînt prezenţe de zi cu zi – povestirea şi-a văzut de drumul ei, favorizînd imaginaţia în faţa jurnalismului auto-compătimirii.

Ştiind toate acestea, dl Faulkner a decis să nu răstoarne vreun scaun sau să tragă faţa de masă de pe masa prezidiului, pe care se odihneau paharele cu apă – apă! – ale participanţilor, ci se întoarse către ceilalţi strigoi din încăpere, dl Lafcadio Hern şi dl Mark Twain, care rîdeau atît de tare că prăvăliră nişte scaune chiar fără să vrea.

(traducere de Ioana AVĂDANI)

▲

Adrian CIOROIANU

poveşti suprapuse

Om corect, afacere proastă

(prin telefon, de la faţa locului)

Nu cred în valoarea terapeutică a statisticilor, dar accept că ele au deseori măcar meritul, cum se vede mai jos, de a ordona şi a face inteligibilă realitatea. Realitate care, în domeniul strict al telefoniei româneşti, s-a aflat constant, în ultimii ani, la graniţa dintre anecdotă şi scandal. De decenii bune un simbol al ancorării în contemporaneitate şi al confortului minim, telefonia fixă dă încă dureri de cap în România, din motive fistichii. Cu vreo doi ani în urmă, privatizarea RomTelecom (cu o companie depinzînd puternic de statul grec) a reprezentat, în raport cu aşteptările, ceea ce reprezintă pocnetul unui balon roz-bombon în raport cu un tunet rău şi negru.

Un studiu al grupului britanic Analysys Research (profilat pe monitorizarea pieţei de telecomunicaţii, v. *Ziarul financiar*, 13 oct. a.c.) pune diagnosticul: în Europa Centrală şi de Est, creşterea sectorului de telecomunicaţii a fost în general cel puţin dublă faţă de indicele de creştere a PIB-ului (ceea ce arată potenţialul pieţei), iar liderii regionali nu sînt o surpriză. Ungaria, una dintre primele ţări care şi-au privatizat operatorul de telefonie, favorizînd investiţii străine şi dezvoltarea concurenţei interne *pe ramură*, se află pe primul loc. Pe locul 2 vine Polonia, apoi Cehia; pe 4 este Slovacia (al cărei operator, Slovak Telecom, este încă de stat, dar nu pentru mult timp: vînzarea a 51% din companie către Deutsche Telekom deja a demarat). Mai spre coadă, ne simţim acasă: pe locul 8 în regiune este Turcia, pe locul 9 este Bulgaria, Rusia ocupă locul 12, iar Ucraina vine vijelios direct pe 13. România ocupă locul 11 în zonă: una dintre cele mai puţin dezvoltate pieţe în domeniu (ceea ce tinde să devină pleonasm), cu o densitate a liniilor telefonice în teritoriu de nici 20% (spre comparaţie, Cehia va atinge 39% la finele acestui an), şi cu o companie care, după pierderea bătăliei pe piaţa GSM în faţa unor operatori independenţi, se agaţă cu disperare de monopolul pe care l-a instituit asupra telefoniei fixe şi pe care-l va mai savura încă pînă la 1 ianuarie 2003.

Aici doream să ajung, pentru a merge mai departe, purtat de una dintre cvasiconfidenţele făcute (publice) miercuri 11 octombrie, săptămîna trecută, de către vicepreşedintele PNŢCD, dl Tănase Barde. Cînd privatizarea RomTelecom era încă un subiect cald, guvernul român ar fi primit o propunere discretă de la Deutsche Telekom: o afacere reciproc profitabilă, dar ferită de eventualii competitori. Consultat, cu perdanta corectitudine care-l caracteriza în toate (corectitudinea, s-ar zice, se mulează şi ea pe om: pentru unii e profitabilă, pentru alţii e fatală), premierul epocii Victor Ciorbea a refuzat, evident, şi a decis organizarea licitaţiei, cu tot tacîmul. Rezultatul este acum la capătul firului. Dl Ciorbea a sperat poate că va intra astfel în analele cinstei româneşti. Pînă atunci, sînt opinii grele că vînzarea în discuţie şi-a făcut loc cu coatele pînă în topul celor mai păgubitoare afaceri româneşti ale secolului. Cum spunea Cornel Nistorescu: nu grecii sînt vinovaţi că au luat marfa la un preţ modestisim, în condiţiile în care statul român avea o nevoie disperată ca ceva bani să intre repede în ţară.

Ce a urmat: aceeaşi tradiţională promptitudine în relaţiile cu clienţii (ca şi înainte, cererile aşteaptă cu anii), suspiciuni privind încărcări abuzive ale notelor de plată, totul însoţit însă de o campanie publicitară – Nadia Comăneci, *de la om la om*, *dincolo de cuvinte* bla-bla – fără precedent. Şi peste toate, ultimele dezvăluiri (*Ev. zilei*, 16 oct. a.c.): contracte cu licenţe dubioase, afaceri cu interpuşi români ai unor firme greceşti (în timp ce industria autohtonă horcăie), intrarea în profit a familiilor *politice* Gherman şi Văcaru, plus ţărănistul Petrişor Peiu.

Pe la 1900, românii vorbeau la telefon de 16 ori mai puţin (1:16) decît francezii, dar veneau puternic din urmă, din ce în ce mai *conectaţi*. În anul 1913 deja raportul era de 1:4, urmînd ca în ultracomparatul an 1938 raportul să fie de 1:2. Nu ştiu cum arată acest raport astăzi, dar nici nu m-aş grăbi să aflu.

▲

Daniel VIGHI

din fanfare funerare

Mai nimic

A venit toamna şi broaştele cele mărunţele şi verzi, pe care le prindeam prin luna mai ca să le punem în cîrligul de la undiţă pentru ca să pescuim peştii pe nume cleni, nu mai orăcăie. Atunci ele tare mai orăcăiau prin bălţi, acu, din partea lor, e linişte, în schimb greierii foarte tare îşi zic cîntările lor, şi raţele păcăne a proasta, a toamnă. La asta gîndeam anapoda pe cînd stăteam aşa pleoştit la o nuntă îngrozitoare, eram noi acolo pe post de invitaţi de la oraş şi – na, ce să vă spun! – mai răsăriţi eram noi, socotiţi mai domni decît alţii. Urmarea a fost că ne-au plasat între un popă şi un patron de prosperă asociaţie agricolă şi nu departe, chiar lîngă urechea mea din dreapta, cînta torogotul folcloric cu nişte acute care m-au umplut de melancolie, veneau din cînd în cînd nuntaşii şi dădeau mărci germane (adică DM) şi torogotul folcloric şi mai tare zicea la urechea mea dreaptă fără ca eu să-i fi făcut lui ceva în măsură să se răzbune în halul în care o făcea. Ca Marc Aureliu priveam fix în mezeluri, scrutam ca din depărtări farfuria cu măsline, chifteluţele cele mărunţele, şi pe cînd stăteam răstignit la masă deodată am avut aşa ca un fel de viziune: în sala cea mare a căminului cultural, animat vizual cu ghirlande de hîrtie creponată agăţate în tavan, mi s-a părut că se strecoară uvertura la opera *Tannhäuser* a domnului Wagner. Nu prea ştiu ce să vorbesc cu domnul patronul, cu domnul preotul, cu doamna soţia lui, cu doamna soţia mea, cu nimeni nu mai ştiam eu ce aş putea să spun coerent din cauză că, la urechea mea dreaptă, enorme valuri decibelice se revarsă din boxa neagră a staţiei de amplificare. Stau şi privesc tîmp, cei din preajma mea stau şi ei, şi tot la fel privesc în golul istoric al sălii casei de cultură, la mese lungi, cu mezeluri, cu măsline, cu sticle cu ţuică, pe scaune lungi stau ei şi privesc ca şi mine. După o vreme cu sfială scot carneţelul şi pixul şi încep să scriu o creaţie literară cu aerul că notez niscaiva însemnări contabilicesti de care am uitat să dau seamă. Privesc furiş în dreapta şi stînga, nici doamna preotească, nici domnul patron nu mă bagă în seamă; privesc absenţi, cam extatici, cam departe de toate cele, turtiţi sînt din cauza enormei învîrtejiri a boxei cu difuzoare din imediata apropiere.

Mă cuprinde o retorică înaltă, aşa că alerg cu pixul pe liniile dictando ale carneţelului, mi-am confecţionat o meclă de ins preocupat să-şi stabilească în scris ceea ce are de făcut a doua zi: să meargă în cutare loc, să cumpere, să se întîlnească, mi-am amintit ceva care nu permite nici o amînare şi de aceea, chiar în larma asta zguduitoare, trebuie – nu am încotro – să transcriu. Asta şi fac, şi torogotul se vaietă, chiuie, piună, un acordeon din acela mare, numai butoane, mormăie posac; nişte tobe, în care taman acu bateristul ritmează o ardeleana-joc-de-doi, încing aerul. Nu mă las învins: scriu; mezelurile miros uşor, ţuica şi ea, doamna preotească se foieşte imperceptibil... viaţa fără mari întîmplări, istoria înţepenită, zile şi dimineţi: marţi, miercuri, joi, vineri, sîmbătă, duminică, luni, marţi, miercuri; ai putea despre fiecare să spui cîte ceva, despre ce anume însemna ziua de luni dimineaţa, de marţi, de vineri, cum ţi se strepezeau dinţii mergînd prin parc, era frig, treceai pe lîngă un veceu public închis, în ruină; totul aluneca iremediabil într-o nerăbdare fără termen fix, departe stăteau aleile pietruite din ţintirimul în care ascultaţi uneori mazurcile lui Chopin în preajma unei sticle de ţuică din aceea greu mirositoare pe care o înghiţi ca pe o pedeapsă lîngă mormîntul Rozaliei Massong. Un nume înscris în piatra funerară, „ficţionalizat" într-un roman apărut în ultimul an al Vechiului Regim; se scuturau amarnic plopii, frunze de toamnă, bălţi pe lespezi, nimic sigur, doar viaţa, doar ea contează atîta cît poate conta ceva ce trece al naibii de iute. Să aluneci uşor din ale tale în ale altuia şi să simţi că ale lui sînt, pot fi, tot atît de bine şi ale tale, încît nici să nu mai ştii că pe el îl cheamă B. Fundoianu şi a trăit în alte vremi, că e un altul, cu iubirile lui, cu gîndurile lui, cu vremurile lui; să vezi solidaritatea vieţii care face cu putinţă un soi de comunicare de dincolo de ea însăşi:

„Ce simplu e amurgul acesta de sfîrşit
de toamnă! Boi, pe dealuri, duc arătura-n vid.
Septembre strînge-n doniţi strugurii toţi din toamnă,
şi-n tălpile-i desculţe îi calcă sus, în cramă."

Post scriptum: La sfîrşitul însemnărilor din acel carnet mai sînt cîteva rînduri autoreferenţiale în care mărturiseam sincer că (în chiar acel moment al scriiturii) am încetinit ritmul, am redus turaţia hermeneutică înfrînt, mă apucase o lipsă de avînt: „stau aşa", scriam eu, „pleoştit; nunta merge înainte!"

▲

Texte şi opinii de: *Adriana BABEŢI (scriitoare) ● Daniel BARBU (profesor univ. dr., Universitatea Bucureşti) ● Rémi BRAGUE (filozof, profesor la Universitatea Paris I) ● Viorel MOŢOC (jurnalist) ● Bogdan MURGESCU (istoric) ● Irina NICOLAU (scriitoare) ● Ioan-Aurel POP (istoric) ● Simona POPESCU (scriitoare) ● Cristian PREDA (lector dr., Universitatea Bucureşti) ● Gianni VATTIMO (filozof, deputat în Parlamentul European)*

În primul roman al lui Kundera, scris direct în franţuzeşte, La Lenteur, *există un personaj, entomolog ceh, care, invitat la un congres în Franţa, îşi începe discursul amintind auditoriului de falia dintre Est şi Vest, apoi de propria-i dizidenţă. Nemulţumit de impasibilitatea sălii, el insistă ce insistă, după care amuţeşte, uitînd să îşi mai prezinte comunicarea ştiinţifică pentru care era acolo. În final el e distrus, răvăşit interior, iar în ochii celorlalţi iremediabil ridicol, sau cel puţin inadecvat. Dintre oamenii noi memorabili care împînzesc romanele scriitorului ceh (poetul Jaromil, Mirek, troţkistul Leroy), entomologul e cel mai patetic.*

Argument

Acest interval care se poate deschide, fără ştiinţa omului, între ceea ce ştia el că este şi ceea ce începe, fără ştirea lui, să fie e cît se poate de reprezentativ pentru actualitatea conceptului de om nou. Urgenţa de a explica, pe care personajul lui Kundera o mai simte la multă vreme după Primăvara de la Praga, devenise între timp inadecvată. Am trăit cu toţii, noi cei de „dincoace", asemenea momente de perplexitate la primele ieşiri „dincolo". Nu doar scriitorii au suferit o „destabilizare a eului" care face loc problemelor fals-comunitare; nu doar ei s-au liricizat peste marginile permise şi au răspuns cenzurii prin acea „conştiinţă vîscoasă", cum numea sculptorul Ernst Neizvestnîi absenţa unei reprezentări reale în spatele discursului.

Maniheismele de tot felul, chiar ironizate de elită şi de „franjurii" acesteia, cum i-ar numi Irina Nicolau pe aspiranţii la înţelegere, au lăsat urme care se văd astăzi, la noi, în excesiva polarizare culturală şi politică, în resentimentele unora şi nemulţumirea altora, în noua limbă de lemn din majoritatea presei româneşti, în suma reflexelor dobîndite „sub ocupaţie".

Acest număr nu şi-a propus în primul rînd o redefinire a conceptului ideologic, şi nici o resituare a lui în context istoric şi cultural. Dar fără precizarea contextuală, sintagma „om nou" îl poate defini, prin raportare la precursori, chiar şi pe „omul vechi".

Premisa de la care am pornit este existenţa reală, actualitatea unui om diferit de cel proiectat ideologic, dar nu mai puţin „nou". Numim astfel – în lipsa unui termen mai bun – rezultatul practic al unui experiment cu mintea şi sufletul oamenilor care a durat nepermis de mult. ***(S. S.)***

Bogdan MURGESCU

„Omul nou", proiect ideologic şi realitate socială

De regulă, conceptul „omul nou" este asociat cu proiectul totalitarismelor secolului XX de a modifica în spiritul ideologiilor proprii profilul moral şi comportamental al oamenilor. Un „om nou" au vrut să creeze atît comuniştii, cît şi fasciştii de diverse coloraturi, şi dincolo de diferenţele ideologice, proiectele lor erau în fond destul de asemănătoare. Astfel, fie în variantă leninistă, stalinistă, maoistă sau ceauşistă, fie în variantă mussoliniană, hitleristă sau legionară, „omul nou" trebuia să combine „înalte valori morale" (cinstea, hărnicia, competenţa, exemplaritatea vieţii de familie) cu abnegaţia subordonării eului individual în raport cu o entitate supraordonată (fie ea Patria, Partidul, Conducătorul etc.). Dar, aşa cum se întîmplă de cele mai multe ori în istorie, între idealul astfel definit şi realitatea regimurilor totalitare distanţa a rămas apreciabilă.

Istoria socială foloseşte însă conceptul de „om nou" şi într-un alt înţeles. Astfel, pentru sociologi şi istorici, un „om nou" poate fi şi un individ care reuşeşte să urce treptele ierarhiei sociale şi să dobîndească astfel un rol social inaccesibil în mod obişnuit grupului său de origine. În limbajul adversarilor săi, un asemenea „om nou" este un „parvenit".

În mod necesar, o persoană care vrea să urce în ierarhia socială trebuie să adopte comportamente şi valori care sînt în mod obiectiv altele decît cele împărtăşite de majoritatea membrilor grupului lor de origine. Chiar şi atunci cînd nu merge pînă la o negaţie făţişă şi la o ruptură deschisă de grupul iniţial (părinţi, familie extinsă, prieteni, vecini etc.), comportamentul de succes este totuşi o disociere de modelul social majoritar şi generează reacţii din partea celor ataşaţi de acest model.

Este bine ştiut că ideologiile împărtăşite de segmente majoritare ale societăţii tind să fie conservatoare, şi că morala curentă preţuieşte pe cei care îşi respectă statutul social iniţial, sau altfel spus „stau în banca lor". Acest lucru este valabil nu numai în societăţile tradiţionale, ci şi în lumea urban-industrială a secolului XX. Desigur, în lumea actuală „promovarea socială" este mai uşor acceptată, avem chiar modele în ceea ce priveşte succesul socio-profesional şi economic, dar aceasta nu înseamnă că majoritatea membrilor societăţii înghit cu uşurinţă succesul asimetric al unora dintre semenii lor; iar blamarea „parveniţilor" în numele unor principii morale este una dintre puţinele compensaţii la dispoziţia celor care fie îşi păstrează statutul social iniţial, fie chiar coboară una sau mai multe trepte în ierarhia socială.

Societatea românească actuală cuprinde cel puţin două valuri de asemenea „oameni noi".

Primul dintre ele are ca nucleu dur oameni ridicaţi în anii 1950-1960, deci aflaţi astăzi în majoritatea lor la 50-70 de ani. Ascensiunea multora dintre ei a fost facilitată de politica de industrializare/urbanizare, ca şi de extinderea sistemului de învăţămînt. Totodată, mulţi dintre cei care se ridicau în această vreme au putut profita de conjunctura specială creată de represiunea comunistă: mai ales în anii 1950, dar şi într-o bună parte din anii 1960, restricţiile îndreptate împotriva vechilor elite ale României interbelice şi împotriva descendenţilor acestora au golit cîmpul concurenţional în favoarea celor avînd „origine socială sănătoasă". Dosarul de cadre devenise astfel un criteriu mai important decît competenţa profesională şi ereditatea socială.

Cîteva observaţii se impun. Cei mai mulţi dintre cei care au promovat atunci nu sînt direct responsabili de nenorocirile care au lovit pe reprezentanţii/descendenţii vechilor elite româneşti. Ei doar au profitat de o conjunctură socială excepţională. Această conjunctură a fost de excepţie nu numai prin excluderea din competiţie a potenţialilor concurenţi, ci şi prin măsurile active promovate de regimul comunist, care a încurajat prin variate mijloace – cursuri liceale rapide sau chiar „pe puncte", locuri rezervate pe criterii sociale la facultăţi, burse şi angajări directe în aparatul de partid şi de stat, ca şi în industrie etc. – pe mulţi tineri să vină la oraş şi „să se facă domni", pardon, „tovarăşi"; dacă după război s-ar fi menţinut sistemul interbelic – care, în ciuda idilizărilor actuale, nu excela în ceea ce priveşte egalitatea şanselor de împlinire socială – puţini dintre aceşti fii de ţărani şi muncitori ar fi avut şanse reale de ascensiune socială. Nu toţi cei care au promovat atunci au fost lipsiţi de merite profesionale. De altfel, conjunctura specială din prima fază a regimului comunist nu s-a perpetuat şi concurenţa profesională s-a înăsprit, mai timpuriu în profesiunile umaniste, mai tîrziu şi în profesiunile industriale. Deşi criteriul profesional nu a funcţionat peste tot şi nici nu a devenit dominant, el nu a mai fost cu totul absent din peisajul social. Nu toţi dintre cei care s-au ridicat în acei ani au aderat cu adevărat la ideologia comunistă. Desigur, intrarea în UTM (UTC) şi apoi în partid era necesară, dar ea nu presupunea în mod necesar interiorizarea valorilor comunismului. De aceea, pentru mulţi dintre aceşti „oameni noi" cotitura naţională iniţiată de Dej şi dusă apoi (mult) mai departe de Ceauşescu a fost ca o adevărată eliberare: ei au îmbrăţişat naţional-comunismul, şi s-au simţit cu atît mai împăcaţi cu ei înşişi, cu grupul lor social de origine şi cu societatea în general cu cît erau mai naţionalişti şi mai puţin marxişti.

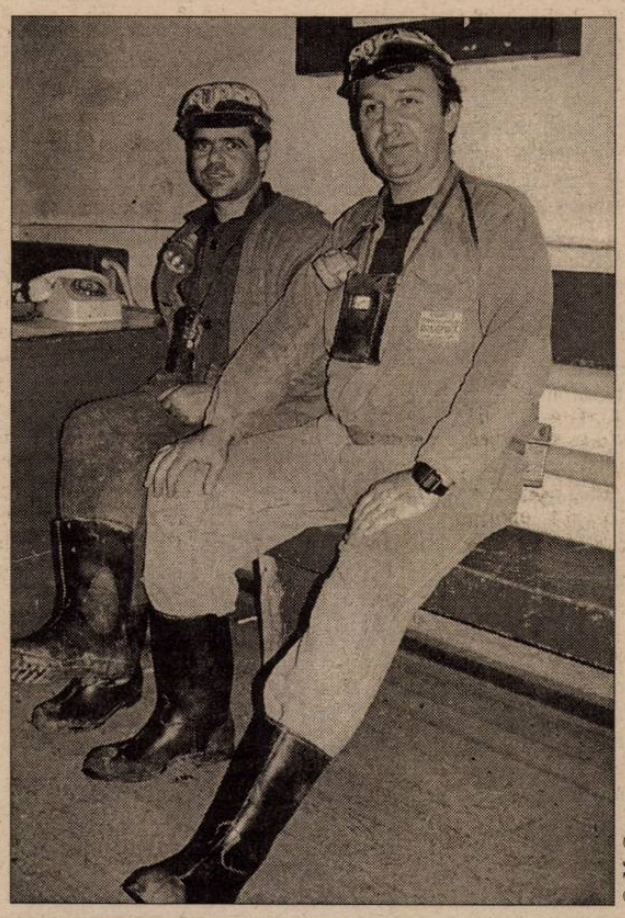

© M. Grecu

Dacă primul val de „oameni noi" se epuizează treptat în anii 1970, avînd doar unele prelungiri politehniste în anii 1980, cel de-al doilea se afirmă în anii de după revoluţia din 1989. El cuprinde atît bişniţari ai anilor Ceauşescu promovaţi ca „oameni de afaceri" în anii 1990, cît şi feciori de bani gata ai elitelor comuniste lansaţi în afaceri sau în politică*. Acest al doilea val de „oameni noi" este deci alcătuit precumpănitor din oameni relativ tineri, majoritatea avînd circa 30-40 de ani, formaţi spiritual în climatul de lehamite faţă de orice ideologie din anii 1980 şi desăvîrşiţi în perioada „tranziţiei". Dacă primul val mai avea încă obişnuinţa deferenţei faţă de autoritate şi faţă de ideologia oficială, pentru al doilea val singura valoare care contează este grosimea portofelului, pardon, mărimea contului în bancă. Dacă primul val este mai degrabă conservator şi localist, uneori chiar naţionalist, membrii celui de-al doilea au observat repede că se pot obţine mulţi bani prin relaţia cu străinătatea şi au îmbrăţişat cu bucurie cosmopolitismul şi modelele de consum ale societăţilor occidentale. În cazul primului val o anumită retorică egalitaristă şi regulile sociale ale comunismului temperau sau măcar obligau la reţinere în afişarea succesului social; oamenii de succes ai epocii de tranziţie nu se mai simt îngrădiţi de asemenea vetuste restricţii, şi, defilînd sub faldurile individualismului biruitor, tind să marcheze ostentativ diferenţa dintre ei şi muritorii de rînd. Vilele în cartiere selecte, scutite de grijile vulgare ale aprovizionării cu apă de la RGAB şi ale temperaturii agentului termic, maşinile sofisticate, localurile scumpe şi bodyguard-ul sînt doar unele dintre simbolurile de status ale noilor elite ale tranziţiei.

Nu este aici locul de a discuta implicaţiile comportamentului „oamenilor noi" asupra coerenţei de ansamblu a societăţii. Drept vorbind, şi dincolo de tentaţia de a incrimina din postura de bugetari pe „profitorii tranziţiei", trebuie să recunoaştem că o anume mobilitate socială este o condiţie necesară a progresului. Sau, mai brutal spus, o societate fără parveniţi este condamnată la stagnare şi chiar la declin. Este adevărat, ne-ar plăcea ca „parveniţii" să dea dovadă şi de responsabilitate socială, dar este oare realist să ne aşteptăm la aşa ceva? Dacă ne gîndim la frumoasa aplicaţie de sociologie literaturizată din *Casa Buddenbrook* de Thomas Mann, nu trebuie să fim prea optimişti.

* Din punct de vedere strict sociologic, catalogarea acestei ultime categorii ca „oameni noi" este problematică, întrucît aici avem de-a face mai degrabă cu convertirea unui capital social pre-existent în alte forme de capital social, în vederea păstrării/consolidării poziţiei dominante într-o societate ale cărei reguli de ierarhizare s-au schimbat. ▲

Cristian PREDA

Ironia tranziţiei

În anul 2000, tema „omului nou“ conţine o ironie peste care nu se poate trece cu uşurinţă. Pentru că „omul nou“ trimite atît la ineditele „chipuri şi măşti ale tranziţiei“, ca să folosesc o expresie a fondatorului *Dilemei*, cît şi la ceea ce a rămas din proiectul comunist al „omului nou“. La limită, cineva ar putea urmări ce anume din proiectul vechi al omului nou se regăseşte în noile chipuri proeminente ale tranziţiei, adică ale actualităţii. De fapt, ironia fundamentală a tranziţiei constă în simplul fapt că putem crede în separaţia netă dintre vechiul om nou şi... noul om al tranziţiei. Puţini cercetători români au chestionat cu detaşare această ironie: i-aş aminti aici pe Daniel Barbu, în *Republica absentă* (din perspectiva ştiinţei politice), pe Aurora Liiceanu în *Nici alb, nici negru* (din unghiul psihologiei sociale şi al istoriei orale) şi pe Dumitru Sandu, în *Sociologia tranziţiei* (din punctul de vedere al sociologiei).

„Sînt un homo sovieticus“, spunea Alexandr Zinoviev, în anii '80, pentru a şoca auditoriul occidental venit să-l urmărească pe dizidentul expulzat din U.R.S.S. De atunci încoace, Zinoviev a devenit tot mai paradoxal, renunţînd la ironie în favoarea unui cinism anti-occidental de foarte proastă calitate. Exemplul lui ne poate însă ajuta să înţelegem un lucru destul de banal: mai mult decît faptul schimbării, e important sensul în care se produce aceasta. Cîteva cazuri româneşti pot fi interesante. Voi pleca de la oameni pentru a ajunge la instituţii.

Nimeni nu poate nega, desigur, că Iliescu s-a schimbat. El nu mai e liderul comunist de altădată. Nici nu ar mai putea fi, cîtă vreme există pluralism. A devenit însă domnia sa un social-democrat modern, aşa cum pretinde, susţinut de un întreg aparat de partid? Cu alte cuvinte, seamănă oare Iliescu mai curînd cu Tony Blair şi Lionel Jospin decît cu Ion Iliescu cel de ieri? Felul în care vorbeşte şi mai ales felul în care a acţionat atunci cînd a fost preşedinte îl fac pe orice om raţional să creadă că Iliescu e mai aproape de un lider comunist decît de un social-democrat european. Ce îl face însă pe fostul preşedinte să nege legătura cu trecutul şi să fie incapabil să spună vreodată, precum Zinoviev, „sînt un produs al vechiului regim“? Motivul e, cred, acela că Iliescu nu se vede pe sine decît comparîndu-se cu ceilalţi. Recunoscînd legătura cu trecutul, el le-ar da dreptate adversarilor. Or, pentru Iliescu, asta nu se face. Aici e diferenţa faţă de cei care realmente s-au schimbat. Căci esenţa schimbării stă tocmai în disponibilitatea de a accepta propria greşeală. Iliescu nu are această disponibilitate: cea mai bună dovadă e aceea că, deşi a acceptat înfrîngerea din 1996, el încearcă de patru ani încoace să demonstreze că opţiunea populară de atunci a fost o imensă greşeală. Această orbire o să îl coste: eu văd în ea motivul principal pentru care Iliescu nu va cîştiga alegerile din acest an.

Dacă trecem de la persoane la instituţii, lucrurile sînt şi mai interesante. Partidele româneşti au, cu rare excepţii, un personal alcătuit din oameni croiţi după tiparul omului nou, mai mult sau mai puţin reuşiţi. Dar şi mai important e felul în care partidele româneşti s-au proiectat: ele se prezintă ca instanţe ale reprezentării intereselor şi nu ca instanţe ale mobilizării. Dintr-o teamă de a copia rolul vechiului partid comunist (sau, mai exact, pretenţia acestuia de a realiza coeziunea socială prin mobilizare), partidele de azi nu vor decît să reprezinte, nu să şi mobilizeze. Mobilizarea e, cel mult, o problemă de campanie electorală. Dar reprezentarea e şi ea gîndită destul de bizar, fiind prelungită din spaţiul partidelor în cel parlamentar. Mai precis, în vădită contradicţie cu articolul din Constituţie care declară mandatul imperativ nul, aleşii partidelor validaţi de votul popular se percep nu ca reprezentanţi luminaţi ai naţiunii aleşi pentru a decide în numele ei, ci doar ca reprezentanţi ai unor fragmente ale naţiunii, cărora trebuie să le satisfacă aşteptările. E drept, Constituţia însăşi e în multe locuri destul de ambiguă pentru a îngădui distorsionarea sensului pe care îl are mandatul reprezentativ. Din păcate, nici una din dezbaterile despre reforma constituţională nu a legat problema tipului de partide de sensul mandatului. Mai e, desigur, timp. Nu cred că actuala campanie va rezolva ceva. Deşi există cîteva semne bune, care ne fac să credem că, faţă de 1996, s-a produs un progres. Mă gîndesc în primul rînd chiar la dezbaterile care au în centrul lor Constituţia. În urmă cu patru ani, singura miză legată de Actul fundamental a fost cea provenită din societatea civilă, refuzată atunci de partide, şi legată de numărul mandatelor – pentru unii, atît de greu numărabile – ale lui Iliescu. Acum, dezbaterea pe marginea Constituţiei e asumată atît de către partide, cît şi de unii candidaţi prezidenţiali (Isărescu, Stolojan, Meleşcanu) şi are mai multe dimensiuni: sistemul electoral, raporturile dintre preşedinte şi Guvern etc. E semn că ne îndepărtăm de vechiul regim sau, dacă preferaţi, de „omul nou“.

▲

Daniel BARBU

Omul nou: o autopsie

Motivul *omului nou* apare, în majoritatea operaţiunilor recente de incriminare a totalitarismului, drept o ţintă extrem de ambiguă. Pe de o parte, această ambiţie de inginerie antropologică nutrită de comunism ar fi semnul de netăgăduit al absurdităţii ideologice a unui regim care, oricît de mari ar fi pretenţiile şi eforturile sale, nu a izbutit să provoace mutaţii profunde la nivelul naturii umane. Pe de altă parte, totalitarismul este considerat totuşi drept o societate în care destinele individuale nu se puteau împlini la capătul unor serii de alegeri personale şi de gesturi de libertate, ci se validau doar în funcţie de un sistem de regularităţi cu finalitate comunitară şi într-un cadru referenţial nu numai stabil, dar şi prestabilit. Dificultatea situării totalitarismului într-un asemenea unghi de analiză este însă pusă în evidenţă de un paradox care, deşi înscris în natura regimului, nu a devenit manifest decît după 1989: colectivist şi internaţionalist prin definiţie şi prin vocaţie, totalitarismul a fost cel mai eficient producător istoric de individualism şi de naţionalism.

Paradoxul este deci dublu. Mai întîi, întrucît ceea ce părea a fi, la nivelul epidermei ideologice, o societate întemeiată pe valori colective şi pe unitatea şi indivizibilitatea destinului, se dovedeşte a fi fost, după operarea unei incizii istorice profunde, un corp social nu numai fărîmiţat, dar şi descompus, fără consistenţă organică şi fără chip. Iar, pe de altă parte, pentru că această societate, care nu făcuse decît să ascundă, printr-un proces dirijat de închidere a accesului la actul de guvernare şi la iniţiativele economice, incapacitatea sa de a turna destinele individuale în albia unei identităţi sociale şi politice cu vocaţie universală şi prospectivă, îşi regăseşte coerenţa pe terenul unei identităţi organice şi arhaice. *Omul nou,* cu pretenţii internaţionaliste şi universaliste, se dovedeşte, la autopsie, a fi fost un vulgar iubitor de sine şi de neam.

Într-adevăr, o societate ce pare de cele mai multe ori incapabilă de un minim efort de solidaritate umană şi politică, cum este cea românească, se federalizează spontan în jurul ideii naţionale. O societate care nu se arată în stare să sprijine un proiect raţional de viitor este dispusă totuşi să se mobilizeze la prima chemare atunci cînd identitatea sa naţională pare ameninţată. O societate care nu este dispusă să cadă de acord, în ordinea politică şi socială, asupra unor principii şi valori comune, se regăseşte într-o unanimitate aproape deplină atunci cînd miturile naţiunii sînt invocate. O societate în care totul este pus la îndoială şi supus deriziunii, consideră „interesele naţionale“ (niciodată numite) ca fiind indiscutabile şi mai presus de orice examinare critică.

În fond, cum pot coexista, în acelaşi teritoriu social, individualismul şi naţionalismul, două atitudini care, într-o logică liberală, sînt mai degrabă ireconciliabile? Una din explicaţiile posibile rezidă în faptul că naţiunea este singurul proiect colectiv care nu presupune, în epoca modernă, o raportare personală la valori. Acestea sînt gata făcute, au o capacitate de circulaţie sigură, nimeni nu trebuie convins în particular de validitatea lor. În plus şi dincolo de securitatea oferită de sentimentul de apartenenţă, naţionalismul oferă o identitate individuală a cărei sursă este situată în afara subiectului. Subiectul poate să spună Eu fără să se gîndească la Sine, fără să dea el însuşi un sens subiectivităţii sale, iar identitatea sa este imediat recunoscută de toţi ceilalţi membri ai comunităţii. Subiectul reproduce un sens fără să fie nevoit să se producă el însuşi în actul de elaborare a propriului sens. Naţionalismul este singura cale prin care nevoia de recunoaştere este satisfăcută fără o prealabilă realizare a unei autonomii a subiectului.

În individualismul de factură liberală, subiectul este cel însărcinat să dea sens propriei existenţe, această atribuire de sens fiind posibilă numai în măsura în care materia primă din care să hrănească subiectivitatea este raţiunea. Subiectul însuşi există atîta timp cît se constituie ca obiect al propriei gîndiri, cît este realizată o identitate între Eu şi Sine, atîta vreme cît, angajat în căutarea unei sens pentru sine, subiectul desenează contururile unui spaţiu social. De aceea, subiectul este o categorie descentralizată a modernităţii, întrucît acceptă precaritatea prezentului numai cu condiţia de a fi în măsură să găsească un sens acestei precarităţi. Individualismul modern nu este decît un alt nume al modului prin care subiectul atribuie un sens prăbuşirii sistemelor tradiţionale de referinţă şi îşi cîştigă autonomia cu preţul deteriorării figurilor comunitare ale identităţii.

Cum comunismul s-a prezentat ca un agent al modernizării, pe care a înţeles-o îndeosebi sub specia creşterii economice şi a transformării ţesutului social, *omul nou* ar putea fi citit şi ca o variantă a subiectului modern. Într-adevăr, raţionalitatea sistematică a totalitarismului a devorat pluralitatea spaţiilor în care sensul era fabricat şi reprodus după principii tradiţionale. Adoptînd ca procedeu de modernizare intervenţia, controlul şi monopolul statului asupra economiei şi societăţii, regimul totalitar a suscitat însă modernitatea într-un loc diferit de cel în care planificase să o aducă pe lume.

Locul în care aceasta a apărut a fost cel al rupturii dintre ordinea lucrurilor, de care societatea a fost deposedată, şi ordinea umană, ruptură care este unul dintre semnele manifeste ale modernităţii. Criza de structură a comunismului nu se datorează rarităţii lucrurilor produse de el sau modelului rigid şi autarhic după care a fost organizat procesul de producţie, ci faptului că lucrurile au fost produse în afara ordinii individuale, pe un amplasament diferit de cel ocupat de instanţele de recunoaştere a autonomiei şi identităţii subiectului.

Prin urmare, comunismul a produs o modernizare cu efecte perverse, în care destinele individuale nu s-au împlinit în căutarea unui sens pentru sine, ci s-au consumat pur şi simplu în absenţa oricărui sens sau, mai bine zis, în prezenţa constrîngătoare a unui sens dat de practica socială a iresponsabilităţii faţă de propria soartă.

Subiectul modernizării totalitare a fost însă condus pas cu pas într-un sit diametral opus, fiind pus în situaţia de a recupera pentru sine, prin afirmarea caracterului eminent şi inevitabil al dizolvării individualismului în trupul colectiv al naţiunii, o modernitate care-l împingea în anonimat şi care era concepută pentru a-l înstrăina de ordinea lucrurilor. De aici incapacitatea individualismului zămislit în adîncul societăţii totalitare de a-şi afla un sens în afara destinului colectiv al naţiunii. Subiectul post-totalitar îşi păstrează eteronomia pentru că nu reuşeşte încă să-şi imagineze felul în care o „mînă nevăzută“, tocmai pentru că este invizibilă, ajunge să producă raporturile de putere dintr-o societate dată. Şi, atîta timp cît nu realizează că ordinea juridică este exterioară ordinii lucrurilor, că dreptul aparţine ordinii fictive, o ordine care nu există decît în măsura în care este gîndită, individualismul este condamnat să supravieţuiască totalitarismului sub o formă nu numai anomică, dar şi anarhică.

▲

Viorel MOŢOC

Simţ confuz şi trăiesc fragmentar

Viaţa e o chestiune foarte importantă, cu condiţia să n-o iei prea în serios – cam aşa îmi plăcea să spun cîndva, nu demult, cînd ai mei mai aveau răbdare să-mi ia butadele la mişto. Nu zic, uneori, îndeosebi în week-end, tot ne găsim timp să ne întrebăm iarăşi „Ce e viaţa? Ce e omul?“. De viciul ăsta, sper, nu ne vom lecui vreodată. Dar în restul timpului – nene, ce să zic? – e cam naşpa. Oameni noi ai vremurilor noi, încercăm – isn't it? – să răspundem provocărilor. „Asta e. Trebuie să ne adaptăm“ – îmi spune vărʼmiu, dealer de celulare, voce obosită şi ochi încercănaţi, la capătul unei lungi zile de „sales manager“. „Cam asta s-a întîmplat“ – surprind ticul verbal al unui prieten, coleg de Filologie şi talentat poet, ajuns şeful unei mici, dar ambiţioase agenţii de publicitate. De fapt – dacă stau puţin şi mă gîndesc, ceea ce, din fericire, *se petrece* tot mai rar – cam asta ni se *întîmplă* multora dintre noi. Încercăm să ţinem pasul, să fim pe *trend.* Unora ne iese, altora – mai puţin. De plîns, oricum ne plîngem cu toţii. Cetăţeni responsabili ai unei Românii aflate pe drumul făuririi societăţii capitaliste multilateral privatizate. Or, dacă e să-l descriu, simplu şi reducţionist, pe acest nou cetăţean al viitoarei societăţi, pot zice doar atît: nu ratează prilejul de a spune, măcar între prietenii apropiaţi, că nu-i convine. Cu toate acestea, nu se lasă. Merge înainte. Astfel, de la o vreme încoace, constat că mă învîrt, aproape fără excepţie, printre oameni cărora nu le prea place treaba pe care o fac. Îmi sînt tare dragi. Sînt surorile, fraţii, verii, cumnaţii şi prietenii mei cei mai buni. Oameni de televiziune, funcţionari de bancă, vedete mediatice, lideri de ONG, tineri lupi din publicitate şi business. Cum să nu-i iubesc? Păi, dacă le-ar conveni toate *chestiile* pe care le fac, de-abia atunci mi-ar deveni suspecţi. *Treaba* de care mă tem cel mai tare este că, la un anumit moment, nu foarte îndepărtat, vom ajunge să ne luăm chiar în serios. Deocamdată – de bine, de rău – merge. Ne descurcăm. Încă mai rezistăm cu stilul ăsta, cu trăitul amestecat şi fragmentar. Pe tema asta, ar trebui, sigur, să discutăm mai mult şi mai aplicat. Daʼ credeţi că mai are cineva timp de analize serioase şi profunde? Eu unul – nu. Cel puţin, nu acum. Acum am avion. Hai, mai bine s-o lăsăm pe altă dată. Mai tîrziu, poate. Keep in touch. Vă sun eu, cînd mă mai eliberez.

▲

Adriana BABEŢI

O poveste cu sirene

5 octombrie 2000, orele 18-20. Curs de literatură comparată (anul II, prima întîlnire cu studenţii de la engleză şi franceză). Mă prezint, se prezintă, anunţ ce o să facem împreună, cît au de citit, cum o să se desfăşoare seminariile, examenul. Toţi voioşi, bine dispuşi. Rîd sau măcar zîmbesc la glumele pe care le debitez (verificate în timp de vreo opt-nouă generaţii). Aduc vorba de *Odiseea*. Cum s-ar interpreta întîlnirea lui Ulise cu sirenele. Reiau, ca în fiecare an (succes de public garantat), poanta cu sirena lui Roaită. Nimic. Repet, ba chiar supralicitez. Nimic. Nu-mi vine să cred: nici măcar un surîs, priviri uimite. Întreb dacă au auzit de Vasile Roaită. Amuţire totală. Din aproape 100 de oameni, nimeni nu are habar de Vasile Roaită. O fată îmi explică senin că „la revoluţie" ei au avut 9-10 ani şi că mai ţin minte de pe atunci şoimii, foarte puţin din pionieri, desenele animate cu Mihaela. Da' învelitorile, cu staniol cu tot, de la ciocolatele din Germania, Ungaria şi Iugoslavia adunate în colecţie? Lumea rîdea. Da' eurocrem? Da' haribo sau turbo? Se aud oftaturi bătrîneşti, melancolice dinspre flancul bănăţean.

5 octombrie 2000, orele 20-22. Curs de literatură comparată (anul II, prima întîlnire cu studenţii de la germană, rusă şi sîrbă). Mă prezint, se prezintă ş.c.l. Iar Ulise cu sirenele. Acelaşi banc ratat cu Vasile Roaită. Aceleaşi explicaţii. În plus, amintiri nuanţate ale celor de la germană (mai multe mărci de ciocolată, alte bomboane) şi de la sîrbă (ţigările vikend, vegeta). Chicoteli, gemete nostalgice. Trecem mai departe, prăbuşiţi – cu cît elan a mai rămas – în marea cultură. Vedem ce e cu cicatricea lui Ulise, cu porcii lui Circe şi, la zece fără zece, încheiem în trombă cu gîndacul lui Kafka.

În drum spre casă orbecăi prin parc, peste podul Michelangelo şi mă gîndesc dacă toată povestea asta cu sirena lui Roaită de care nu mai are nimeni habar s-ar putea lega de tema *omului nou*. Aş înnoda-o de mine, de vechiul om nou pe care îl simt uneori dîndu-mi ghes şi aş începe cu *Sirena lui Roaită e glasul...*, care-mi răsare brusc, text plus melodie, dintr-un pliu al memoriei. Mă văd la serbarea de 7 noiembrie cîntînd zelos, în fustă bleumarine plisată, bluză albă, ciorapi lungi, de bumbac. Mă strînge portjartierul, mă dor picioarele, mi-e foame. Nu clipesc, nu mişc. Stau ca un stîlp şi cînt sirena lui Roaită. În pauză morfolesc cravata roşie la capete pînă destram mătasea. Înainte de a da colţul pe Loga, mă văd la aceeaşi serbare, îmbrăcată pe rînd în costum popular românesc, unguresc, nemţesc, cum mă învîrt ca un ringhişpil pe ce cîntă la acordeon domnul Zahradnek, fără prea mare chef, din cauză că nu sînt pereche cu Bizerca Marius. Totuşi ceardaşul mă înviorează, fiindcă pe sub fusta roşie, scurtă, cu multe jupoane apretate, se văd chiloţii albi tetra.

Intru în casă, mă dezbrac, fac o baie, mănînc struguri şi butonez în transă vreo jumătate de oră toate posturile. Spre miezul nopţii recitesc interviul făcut acum zece zile cu Livius Ciocârlie. Corectez şpalturi. Spune că n-a putut niciodată să danseze pe scenă, să cînte în cor şi să intre în partid. Că n-a avut energie, că s-a simţit dintotdeauna obosit, de el, de ceilalţi. Nu semănăm deloc. Spune că e marcat de epoca trecută. Îi răspund că mă simt mult mai virusată decît el, din o mie şi una de cauze. Zice că ar trebui să avem curajul unei confruntări cu noi înşine, ca să ne acceptăm aşa cum am fost, ca lucrurile să poată fi luate cu adevărat de la început. Îmi povesteşte cum a fost silit să danseze la grădiniţă cu una, Muli, o fată grăsuţă, cum a cîntat în cor şi cît de groaznic s-a simţit. Îl invidiez şi îl admir.

Încerc şi eu să mă scrutez ca să dibui ce a rămas în mine din *vechiul om nou*, cît din el mi-a intrat în sînge, ca să pot lua într-adevăr lucrurile de la capăt. Să mă pot elibera de colectivisme, egalitarisme, pionierisme, heirupisme, uniformizări, creieri spălaţi, locuri comune preluate pe nemestecate, de voluptatea de a primi sarcini fără iniţiative personale, de nevoia unei autorităţi pe care să o ascult orbeşte, din masochism, dar mai ales din lene şi comoditate, de cultura facilă, tembelizantă pe care o înghit uneori nesilită de nimeni etc., etc. Iar mă văd pe scenă cum joc trei roluri unul după altul (pasărea moartă, copilul orfan, vîntul) în *Surîsul Hiroşimei*, cum recit răstit zdrobiţi orînduiala cea crudă şi nedreaptă, cum primesc sarcină să îl ajut pe Pop Mircea la lecţii (într-a patra are 1,70 m şi aproape 100 kg, nu poate vorbi, nu poate scrie), cum mi-e şi milă şi frică de el, cum abia aştept să fiu pusă să-mi fac temele cu Dumitrescu Gabriel, Weiner Marcel sau Balázs Agneta, care stau în case vechi, cu mobile frumoase, unde bem cacao cu *Eugenia* sau mîncăm multă ciocolată *Pitic*, cum merg cu plăcere la toate muncile patriotice, numai împreună să fim, cum cîntăm de Crăciun *O brad frumos* în patru limbi, cum îmi călesc voinţa – după modelul pionierului erou – şi mănînc un colţ dintr-o piftie cu andreaua, cum citesc Gulia Koroliova şi mă întreb cum poate o fată să se cheme ca o gulie.

Trece de miezul nopţii. Ora unu a sosit, omu' negru n-a venit. Cine să fie omu' negru? Aşa cum îl putem descrie, e *omul nou*. Dar care *om nou?* Vechiul om nou sau noul om nou? Din mine n-a plecat (încă) de tot primul, ăla vechi. După cum n-a venit (încă) de tot nici al doilea, nou-nouţul. Primul mă împinge patetic să văd multe treburi ca pe nişte voioase acţiuni pionereşti şi-mi dictează în ditai limba de lemn: colectiv, egalitate, elan. Al doilea îmi şuieră, scurt şi sec, să nu mă las prostită, pentru că aceleaşi treburi se văd cu totul altfel şi-mi dictează nu mai puţin lemnos: neimplicare emoţională, individualism, pragmatism. Mă prefac năucită de dragul dilemei, mă întreb şi mă socot: care-i bun, care-i rău? Să-i stîrpesc pe amîndoi? Să-i las liberi să zburde în mine? Parcă aş fi Ulise momit de sirena lui Roaită.

▲

© E. Istodor

Simona POPESCU

Scriitorii, maşina de cardat şi *quick-cola*

Din literatura română contemporană citisem, pînă la 14-15 ani, numai ce era obligatoriu pentru şcoală, proze cu antifascişti, poezele patriotice, despre natură, nici nu mai ştiu. Cunoscusem odată, într-o tabără de creaţie pentru elevi, şi nişte scriitori în carne şi oase. Unul făcea glume aiurea, de pahar, le încînta pe profesoarele în trening. Altul era de gaşcă, cum s-ar zice, i-am căutat cărţile la bibliotecă şi m-am îngrozit: tipul scria nişte tîmpenii totale, nu părea aşa prost în viaţa de toate zilele. Al treilea era o scriitoare. Nu-mi amintesc decît că se plimba cu copiii ei.

În liceu am început să caut în bibioteci şi cărţile contemporanilor. Am observat, cu timpul, că cele care-mi plăceau nu erau soioase şi duhnitoare. Cu cît erau mai idioate, cu atît mai soioase! Am luat acasă kilograme de cărţi pentru ca să ajung şi la cei cîţiva scriitori care-mi plac pînă azi. Dar nu citisem încă pe îndelete, sistematic, generaţie după generaţie, autor după autor, pe, adică, mai toată lumea care intra în „panorama literaturii române contemporane". Asta se va întîmpla abia la începutul anilor '90, după ce terminasem facultatea. Dintr-o obligaţie, am reluat atunci cărţi răsfoite şi abandonate, am citit pentru prima dată cu creionul în mînă. A fost cea mai cruntă experienţă de lectură din viaţa mea. Ceea ce înainte mă plictisea, făcîndu-mă să las cartea din mînă, mă irita acum de-a binelea, cu atît mai mult cu cît nu-mi permiteam s-o pun la loc în raft, s-o duc înapoi la bibliotecă necitită. În majoritatea romanelor, „omul nou" purta nume diferite, se desfăşura în diverse ipostaze, bun sau rău, meschin sau patetic, afazic sau logoreic, în scenarii previzibile, fie ele realiste sau parabolice, alegorice. Păreau scrise cu o sută de ani înainte (chiar dacă ideologia lor era marcată de contextul predecembrist). Bătrînicioase rău. Nu regăseam acolo aproape nimic din ce simţeam, din ce mă interesa pe mine. Peste tot doar omul în acţiune, *face to face* cu societatea. Aproape nimic din obsesiile interbelicilor – autenticism, trăirism, subiectivitate. Doar muncitori, ţărani şi intelectuali – adică OMUL cu majuscule, aşa cum aveam să găsesc într-un eseu al unui prozator important. Literatură dominată de scriitorii „preocupaţi de o problematică veritabilă", cum scrisese altul, la fel de important. Problematica lor veritabilă nu mai spunea, după un deceniu, două, mai nimic. Aveau să pălească cu totul în faţa literaturii de jurnale şi memorii. „Aşadar noul, modernul sînt în noi, în măsura în care noi înşine aparţinem cu adevărat timpului nostru", citeam în eseul unui al treilea important prozator. În ce fel aparţineau timpului lor? Care timp? Care „nou"?

În ceea ce priveşte poezia, ea excela – mi se confirma încă o dată – prin absenţa... „omului", a subiectivităţii în general sau, mai bine zis, prin emfatizarea unei „subiectivităţi goale". Era oare vorba despre acea „depersonalizare" descrisă de un celebru teoretician al modernismului? Nu cumva ţinea ea nu numai de o paradigmă culturală, ci şi de un soi special de neasumare a eului, simetrică faţă de incapacitatea generală, faţă de „evazionismul" tuturor? „Eu" fusese – iată! – exilat din literatură, la fel ca din discursurile oficiale. Citeam transpuneri metaforico-abstracte şi mă gîndeam în ce măsură acest tip de discurs poetic i-a protejat pe mulţi dintre autorii care-l produseseră. Citeam şi mă întrebam, pentru a nu ştiu cîta oară, cum de mergea atît de bine metaforismul, „orfismul" lor cu gloria publică şi cu privilegiile obţinute într-un regim în care recompensa era bine motivată. Cum de mergeau împreună lirismul abstract, populismul şi aura de oficiali ai momentului? Nu înţelegeam, aşa cum, de pildă, nu înţelesesem în liceu cum era posibil ca profa de „tehnologia materialelor", elegantă şi frivolă, să devină grotesc de sobră atunci cînd ne cerea cu severitate să explicăm funcţionarea... maşinii de cardat. Sau aşa cum nu înţelegeam cum pot fi unul şi acelaşi încremenitul secretar de partid cu băiatul de gaşcă.

Surpriza cea mare a venit însă cînd am început să-i citesc cu foarte mare atenţie şi pe criticii care scriseseră despre toate acele cărţi. M-a uluit puterea lor de a imagina sensuri, semnificaţii, acolo unde ele nu existau. Cîtă investiţie de inteligenţă inutilă! Cîtă perversiune a inteligenţei!

Toate impresiile mele de lectură aveam să le regăsesc, mai tîrziu, formulate de Françoise Thom în celebra ei carte *Limba de lemn*, tradusă la noi în 1993: „destabilizarea eului", „conştiinţa lirică", „conştiinţa vîscoasă" – analizate ca trăsături complementare discursului ideologic din comunism, tipic „omului nou". Cît priveşte „conştiinţa parodică" şi strania combinaţie dintre limba de lemn şi obscenitate, ea mi se pare mai degrabă specifică „omului nou" al tranziţiei postcomuniste.

Citind, aşadar, literatură română contemporană pentru un examen, mă gîndeam ce am să fac dacă o să-mi pice unul dintre autorii ale căror cărţi mă alienau în acele zile prea lungi. Să fac giumbuşlucuri speculative? Să-i citez pe criticii literari, susţinîndu-mă astfel responsabilităţii personale? Mă întreb şi acum dacă nu eram atinsă eu însămi de acea „conştiinţă vîscoasă" care ar fi, printre altele, şi „necesitatea de a nu dezvălui nimic din sine însuşi privirii răuvoitoare a celuilalt".

N-aş putea vorbi în general despre „omul nou" pentru că nu ştiu cum poţi vorbi în general despre asta. Am în minte cîteva exemple concrete de „om nou". Unul care a devenit „om nou" după revoluţie. Altul care a fost cîndva „om nou" şi suflă acum şi-n iaurt, înfierînd tot ce se poate. Altul care s-a apucat de afaceri şi îi merge bine, are un discurs liberal, s-a „reînnoit". Dar cînd spun „om nou", interesant este că nu atît figuri umane îmi vin în minte, ci mirosul de jilav al feţelor de masă de la grădiniţă, garoafele pe care le duceam dirigintei în fiecare toamnă, tristeţea halelor agro-alimentare, pustii, uniforma de liceu, maşina de cardat (inubliabila!), costumele albastre de PTAP („Pregătirea Tineretului Pentru Apărarea Patriei"), mantaua soldăţească cu care mă îmbrăcam în studenţie, în fiecare marţi, defilînd prin oraş, urîţită, masculinizată, greoaie, spre locul în care se desfăşura „pregătirea militară", profii care pretindeau să le spui la examen cursurile cuvînt cu cuvînt, halatul gri-şoarece al femeii de serviciu, peştele de la cantina studenţească, de care nu se atingea nimeni, bătrînicioşii culturii, personalităţile prăfuite şi imperative. Şi „o samă de cuvinte" precum: colectiv, tehnicăşiştiinţă, minitehnicus, Luminiţa, oamenii muncii, materialism, popor, porumbel, viitor luminos, insignă, salut voios, Cireşarii, Pistruiatul, eugenii, cantină, nechezol, practică agricolă, şedinţă, *quick-cola* (aşa se scria imitaţia aia de Pepsi?), helancă, sticleşiborcane...

▲

Irina NICOLAU

Patul discordiei noastre

Omul de tip nou, îl am în vedere pe cel visat de nea Nicu, a devenit între timp unul de tip vechi. Ar face bine să se ia de mînă cu Dinu Păturică, sînt la fel de schematici şi de anacronici. Faţă de Codul eticii şi echităţii socialiste azi manifestă interes doar vreo cîţiva buimaci. Tranziţia produce pe bandă rulantă noi tipuri de oameni noi. Diversitatea lor este năucitoare, deşi există ceva care îi apropie, toţi au urechi de şacal. Fie că vor să-şi vîndă ţara, fie că nu, se străduiesc să o facă praf şi pulbere. Bătrînii şi cei de vîrsta mea rezistă mai bine, tinerii cinstiţi care nu fac parte din tipurile noi de om nou îşi pierd însă cu fiecare zi care trece curajul. Care şi l-a pierdut de tot pleacă din ţară şi nu se mai întoarce.

Nici nu s-ar putea altfel. Omul tînăr şi cinstit nu poate să-şi rezolve decent nici una dintre necesităţile de bază. Stă în camere închiriate, se îmbracă la second hand şi mănîncă lături. Între el şi oamenii de tip nou nu există nici o punte. Nu se întîlnesc, dar se dispreţuiesc. Recent am avut ocazia să aflu care este intensitatea dispreţului. Mă aflam la Mall. Între felurite piese de mobilă figura şi un pat dublu, supermatlasat, plin de volane care cădeau în cascadă, alburiu-sidefiu, dintr-o mătase proastă. Scenografie de vodevil. Mă uitam la el rîzînd cu gura pînă la urechi. O vînzătoare de tip nou mă urmărea cu greaţă politicoasă. O rog pe sora mea să întrebe cît costă toltoaşa de cîrpă cu pretenţii de pat. Ei bine, costa douăzeci şi patru de milioane!!! Comentez fără să privesc în jur, uite un pat pentru proşti, dă pe el douăzeci şi patru de milioane numai cine nu a văzut pat neam de neamul lui. În clipa imediat următoare am simţit patru andrele care mi-au pătruns în carne. Erau privirile unor femei, una părea mamă şi cealaltă fiică, ambele vizibil interesate de pat. N-are importanţă ce a urmat. Voi rămîne multă vreme cu amintirea prăpastiei pe care am simţit-o între noi, în fundul prăpastiei aflîndu-se patul discordiei noastre. Mai grav este însă că toată ţara s-a rupt în două, de o parte sînt cei cu urechi de şacal şi de altă parte toţi ceilalţi. Între ei, o prăpastie, de data aceasta enormă, în care stau înghesuite maşini foarte scumpe, vile uriaşe, bijuterii, conturi compuse din multe cifre în bancă.

R.S., nevasta lui M.S., mi-a relatat o istorie la care a fost martoră doamna S. Într-un restaurant, mama, tata şi copilul. Trece pe lîngă masa lor o femeie. Mama spune cu voce tare, ce ţoapă! Copilul întreabă, mamă, ce-i aia ţoapă? Şi mama spune, o persoană care vorbeşte aşa, se îmbracă aşa, mănîncă aşa, dar ea nu ştie că face prost cum face, nu ştie că e ţoapă. Şi atunci copilul întreabă, mamă, dacă sîntem şi noi ţoape şi nu ştim? Istoria m-a pus pe gînduri. Sînteţi liberi să faceţi cum socotiţi că este mai bine. În ce mă priveşte însă, eu sînt hotărîtă să-mi pipăi urechile în fiecare seară, ştiu puţine despre şacalizare şi doresc să păstrez situaţia sub control.

▲

Să respectăm misterul omului

– interviu cu Rémi BRAGUE –

Dl Rémi Brague este profesor de filozofie la Universitatea Paris I şi autorul unor cărţi de referinţă: Aristotel şi interogarea lumii. Eseu despre contextul cosmologic şi antropologic al ontologiei *(1988), sau* Înţelepciunea lumii. Istoria experienţei umane în univers *(1999). La sfîrşitul lunii septembrie a fost invitat la colocviul despre frontierele latinităţii, organizat de Fundaţia Culturală Română şi Academia Latinităţii, la Bucureşti şi Sinaia. Discuţia care urmează („nu e deloc o temă care să mă stimuleze, însă actualitatea ei este indiscutabilă", a răspuns profesorul Brague invitaţiei de a vorbi despre tema „omului nou") a avut loc la Sinaia, pe 29 septembrie.*

Domnule Brague, la zece ani după căderea Cortinei de Fier, tema „omului nou" vi se mai pare actuală?

Este un subiect extrem de interesant dacă vrem să definim schimbarea de paradigmă ideologică. „Omul nou" comunist (sovietskii celovec) este un concept stalinist, care a fost inventat de Cernîşevschi în romanul *Ce-i de făcut?* Lenin admira foarte mult acest roman, precum şi pe eroul său principal, Rahmetov, pe care-l considera un model de urmat. Probabil ar trebui să începem cu critica acestei idei a omului nou şi apoi cu distincţia între acest „homo sovieticus" şi celelalte versiuni ale conceptului.

Vă gîndiţi la „omul nou" creştin şi la cel fascist?

Exact. La Sf. Paul dialectica om vechi (cel care se descompune, dispare) – om nou (cel pe cale de a apărea) este o idee creştină; ea a fost, ca multe alte idei, preluată, otrăvită, pervertită, deturnată (şi am putea adăuga multe alte verbe) de leninism. Avem încă interesul de a considera această problemă actuală, acum, o dată cu dispariţia puterilor ideologice în Rusia şi Europa de Est, mai ales fiindcă e o dispariţie încă în curs, în sensul că multe persoane din vechea gardă au rămas la locurile lor; posesorii de fapt au devenit posesorii de drept.

Conceptul ca atare vi se pare a fi consecinţa unui raţionament fals?

Prima întrebare la care răspunde cristalizarea acestei idei deloc noi este: ce tip de om va fi pe măsura situaţiei „noi" care apare, o situaţie nouă din toate punctele de vedere? A ridica această chestiune a constituirii unui om care să fie la înălţimea situaţiei este o problemă tipic modernă, este o întrebare care presupune că însăşi natura subiectului uman trebuie să fie determinată printr-un proces, la urma urmelor, de selecţie. Omul care va fi în măsură să facă faţă situaţiei este pur şi simplu acela care va fi în stare să supravieţuiască.

În sensul selecţiei naturale?

Da, este o idee darwiniană, dar în egală măsură nietzscheeană. Ceea ce Nietzsche numeşte *Supraomul* nu are nimic din *Superman,* ci este omul care – printr-o serie de operaţiuni intelectuale şi opţiuni aproape spirituale – devine capabil să suporte realitatea acestei lumi sub aspectul ei cel mai teribil: acela care rezumă ideea eternei reîntoarceri a aceluiaşi. Aici Nietzsche are multe să ne înveţe, deşi, în alte contexte, îl consider mai degrabă un inamic interesant şi inteligent, decît un maestru spiritual. Însă, într-adevăr, problema pe care trebuie să ne-o punem cu seriozitate şi fără a ne mai ascunde după degete este cea a *naturii.* Aceasta e realitatea chestiunii de care vorbim.

Natura în general, sau natura umană?

Natura umană, firească, care e parte a naturii în general. Trebuie să dăm o şansă unei antropologii non-moderne, o antropologie pre-modernă care să se întrebe dacă există ceva care poate fi numit *natură umană* şi dacă grija pentru această natură umană n-ar trebui să ne furnizeze un criteriu pentru a judeca nu doar regimurile politice precedente, ci şi aşa-zisele regimuri intelectuale, spirituale, artistice, economice pe care le cunoaştem pînă în prezent.

Această idee a naturii umane era, pe vremea cînd îmi începeam eu studiile de filozofie, pe la 30 de ani, un fel de „tête de turc", ceva care trebuia obligatoriu luat în deriziune; era, dacă vreţi, un fel de „figură impusă" ca la patinajul artistic; a rîde de chestiunea naturii umane făcea parte din programa obligatorie de filozofie a universităţilor franceze; rîdeam, de fapt, de o sperietoare pe care singuri ne-o construiam o dată cu ideea că natura umană este totalmente statică, că nu poate învăţa din experienţele proprii, că nu se schimbă şi că, dacă este *naturală,* trebuie să fie şi *evidentă,* s-o vedem cu ochiul liber. Or, *naturalul* este de fapt ceva foarte dificil de cunoscut; e suficient să ne gîndim la fizică: fizica n-a spus niciodată că natura este ceva uşor de cunoscut, din contră, trebuie să foloseşti strategii extrem de fine, instrumente foarte sofisticate pentru a reuşi să ridici un colţ din vălul ce o acoperă, pentru a aproxima oarecum sensul misterului care stă la baza ei.

Ideea posibilităţii construirii „omului nou" este o trufie în raport cu misterul naturii umane?

Da, bineînţeles. Îmi permit să mă refer la un pasaj ce-i aparţine lui Grigore din Nyssa, părinte al Bisericii greceşti (desigur, cunoscut în România, ţară cu o tradiţie ortodoxă majoritară). În *Tratatul despre creaţia omului,* în capitolul IV, el trage o serie de concluzii cu totul fascinante din ideea biblică potrivit căreia omul a fost creat după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu, o banalitate în creştinism. Vă amintiţi, *Geneza,* capitolul 1, versetul 26. Dar, concluzia bulversantă a lui Grigore din Nyssa vine după următorul raţionament simplu: Dumnezeu nu poate fi cunoscut. Nu avem o reprezentare clară, o conceptualizare, o adevărată cunoaştere a naturii divine. Or, omul fiind creaţia divinităţii, după chipul şi asemănarea Sa, este la fel de greu de cunoscut ca divinitatea. Iată un prim argument al falsităţii conceptului de „om nou".

Este atunci posibilă formarea, construirea unui om prin acţiunea altui om asupra sa?

Primul lucru pe care trebuie să-l facem e să respectăm *misterul* omului, fiindcă toţi cei care susţin că omul nu are o natură proprie se servesc de acestă doctrină ca de o justificare ce permite toate manipulările. Dacă omul nu are o natură proprie, totul e permis. Şi de aici ideea că omul poate acţiona asupra altui om, îl poate transforma, lucru care înseamnă, de fapt, că doar *anumiţi* oameni pot transforma *alţi* oameni. La fel, ideea dominaţiei pe care omul o exercită asupra naturii înseamnă că *anumiţi* oameni, apropriindu-şi forţele naturii, reuşesc să domine *alţi* oameni. Dar aceasta nu înseamnă că primii domină natura.

© S. Ivanoschi

Doar cei „slabi" sînt pacienţii acestei posibile acţiuni, eventuale transformări?

E riscant să afirmăm acest lucru şi ne întoarcem la ce spuneam mai sus. A ne pune mereu întrebarea „Ce fel de om ne trebuie?" ar putea implica o altă interogaţie de genul: „Ce fel de om trebuie să eliminăm?"

Făceaţi în conferinţa de ieri o distincţie între le bien *şi* le mien, *între ceea ce este bine şi ceea ce e propriu, al meu. S-ar putea aplica această distincţie în definirea „omului nou"?*

Este o distincţie pe care o fac toate filozofiile. Am început să filozofăm în vechea Grecie, în momentul în care am înţeles că obiceiurile noastre, felul nostru de a face lucrurile, tradiţiile noastre nu sînt decît unele printre atîtea altele. Ele coexistau, tradiţiile, obiceiurile greceşti stăteau foarte bine alături de cele persane sau trace, ale strămoşilor dumneavoastră, care v-au lăsat şi acea moştenire, *tracomania,* de care vorbea dl profesor Manolescu. Însă, există lucruri care nu sînt *bune* doar pentru greci, *bune* doar pentru perşi, *bune* doar pentru traci, ci *bune* şi-atît. Aceste lucruri sînt cel mai dificil de găsit, dar merită să încercăm să le descoperim. De cînd am ajuns să gîndim aşa a apărut şi ideea de natură. Natura e ceea ce e asemănător în Grecia şi în Persia. Vă amintiţi, desigur, exemplul celebru al lui Aristotel din *Etica nicomahică* (Cartea V, pasajul asupra dreptului natural): focul arde în Persia în acelaşi fel ca în Grecia. Putem căuta un *bine natural,* un *bine* care ar fi un fel de „foc moral" care trebuie cumva întreţinut şi în preajma căruia nu ar încăpea nici un „om nou". Mi-e greu să vorbesc într-un interviu despre acest lucru, cu atît mai puţin despre cei care ar trebui să facă şi să întreţină acest foc. Pot doar să vă spun că este privilegiul şi onoarea filozofiei de a fi cea care-şi pune aceste întrebări.

a consemnat Simona SORA

▲

Scurtă bibliografie a dilemei

Daniel Barbu, *Republica absentă,* Nemira, 1999 ● Karl Barth, *Réalité de l'homme nouveau,* Labor et Fides, Geneva, 1949 ● Daniel Bell, *The End of Ideology,* Harvard University Press, 1988 ● Alain Besançon, *Originile intelectuale ale leninismului,* Humanitas, 1993 ● Christian Duplan, *La Vie en rouge,* Lindon, Routledge, 1994 ● Julio Cortázar, *Textos politicos,* Plaza y Janés Editores, 1985 ● Jean Fabien, *Les Nouveaux secrets des communistes,* Albin Michel, 1990 ● Bogdan Ficeac, *Cenzura comunistă şi formarea „omului nou",* Nemira, 1999 ● Ernest Gellner, *Condiţiile libertăţii. Societatea civilă şi rivalii ei,* Polirom, 2000 ● Igor Golomshtok, *L'Art totalitaire,* Carré, 1991 ● Friedrich A. Hayek, *Drumul către servitute,* Humanitas, 1993 ● Jeffrey C. Isaac, *Democraţia în vremuri întunecate,* Polirom, 2000 ● Dominique Labbé, *Le Discours communiste,* Presses de la Fondation nationale des Sciences Politiques, Paris, 1977 ● Thomas Lahusen, *Autour de l'homme nouveau,* Wiener Slawistischer Almanach, 1982 ● Aurora Liiceanu, *Nici alb, nici negru,* Nemira 2000 ● Edward Limonov, *Le Poète russe préfère les grands nègres,* Paris, 1980 ● C. Milosz, *Gîndirea captivă,* Humanitas, 1998 ● O. Reboul, *Langage et idéologie,* P.U.F., 1980 ● Jacques Rupnik, *L'Autre Europe,* Odile Jacob, 1993 ● Dumitru Sandu, *Sociologia tranziţiei,* Polirom, 1999 ● Françoise Thom, *Limba de lemn,* Humanitas, 1993 ● Vladimir Tismăneanu, *Fantasmele salvării – Democraţie, naţionalism şi mit în Europa post-comunistă,* Polirom, 1999 ● Micheline Tison-Braun, *Tristan Tzara, inventeur de l'Homme nouveau,* Paris, 1977 ● Limore Yagil, *L'Homme nouveau et la révolution nationale de Vichy,* Presses Universitaires du Septentrion, 1992 ● Alexandr Zinoviev, *L'Avenir radieux,* Ed. L'Âge d'Homme, Lausanne, 1978.

Ioan-Aurel POP

Dincolo de o antiteză

Odată, prin anii '80 ai acestui crepuscul de secol teribil, cîţiva tineri profesori de istorie, exasperaţi de repetarea obsesivă a osanalelor aduse „omului nou, constructor al socialismului şi comunismului...", au asistat fascinaţi şi puţin speriaţi la o interpelare publică făcută de un coleg al lor. Era o şedinţă obligatorie de „învăţămînt ideologic", în care „lectorul" (numit odinioară „propagandist") lăudase de-a valma gloria strămoşilor şi virtuţile „omului nou", totul la modul mecanic, fără metodă şi rînduială, cu sentimentul că şi acest lucru inutil trebuia făcut. În final, cînd, de obicei, nu intervenea nimeni, acel tînăr profesor a pus o întrebare: „Oare în cuprinsul noţiunii de *om nou* al prezentului şi viitorului, dăruit teoretic cu atîtea calităţi, nu se ascunde o undă de dispreţ şi desconsiderare faţă de oamenii trecutului, de titanii Renaşterii, de enciclopediştii secolului luminilor sau chiar faţă de marii părinţi ai României moderne din veacul al XIX-lea?". Asistenţa a îngheţat cîteva clipe, însă „lectorul", din prostie sau prevedere, a ocolit un răspuns clar, iar şedinţa s-a încheiat fără incidente. Grupul de tineri profesori de istorie a disecat însă apoi, în particular, noţiunea de *om nou*, tocită şi golită de sens prin repetare şi generalizare.

Omul nou nu era o formulă socialist-comunistă şi nu făcea parte nici din arsenalul „aplicării creatoare a gîndirii materialist-dialectice şi istorice la realităţile româneşti", cum susţineau ideologii regimului, îmbătîndu-i cu apă rece pe unii semidocţi. Numele de *om nou* sau *homo novus* este atestat cu peste două milenii în urmă la Roma şi a apărut din raţiunile practice ale vieţii cotidiene, ceea ce poate indica o folosire a expresiei şi în Grecia, Egipt etc., cu secole şi chiar milenii înaintea romanilor. În timpul republicii romane, oamenilor politici ajunşi primii în familia lor la posturi de conducere li se spunea *homines novi*. Era aici o undă de admiraţie invidioasă, dar şi de dispreţ, fiindcă – după spusele lui Sallustius – vechii patricieni, aristocraţii de sînge, ziceau că un *om nou* „pătează consulatul dacă l-a obţinut". Admiraţia ar proveni din faptul că „oamenii noi" erau în mare măsură propria lor creaţie sau, cum vor zice americanii mai tîrziu, *self made men*. Uneori, mijloacele folosite de aceşti proaspăt intraţi în scenă pentru a se ridica în fruntea comunităţii nu erau tocmai cinstite, nu erau în acord cu acele coduri ale onoarei şi demnităţii care reglau morala socială. Şi iarăşi se insinuează în cuprinsul noţiunii de *om nou* ideea de parvenire. Îl vezi parcă pe noul venit la prînzul aristocraţilor (societăţii sau ai spiritului), cum dă din coate spre a se aşeza pe un loc bun la masă, punînd piedică unuia sau înghiontindu-l serios pe altul. Mai tîrziu, *om nou* era şi acela care avea curajul să gîndească independent, să înlăture chingile constrîngerii, să sfideze unele dogme din comunitate şi cunoaştere, să conducă la abordări necunoscute anterior, deschizătoare de drumuri. Iniţial, şi aceştia erau priviţi cu dispreţ şi discreditaţi de cei ce credeau că deţin monopolul adevărului şi atributele puterii. În fine, *omul nou* putea să fie pur şi simplu un nume recent într-un domeniu, un debutant, cineva care promite, dar mai are pînă la afirmare.

Ce bogăţie de sensuri în două cuvinte! *Omul nou* este şi cel ridicat prin merite proprii, cel ridicat de jos la funcţii înalte, cel ce nu merită prin rangul familiei postul la care a ajuns, cel răzvrătit contra închistării, cel ce tulbură, în bine sau în rău, vechiul, cel ce tinde să-şi facă un nume, să se afirme. Cu alte cuvinte, el este şi parvenitul dar şi îndrăzneţul, şi novicele dar şi căutătorul de izbînzi, pentru sine sau pentru comunitate. *Omul nou* nu era idealul, ci realul; nu era perfecţiunea, ci măsura vieţii normale.

Din păcate, mulţi ideologi ai comunismului românesc nu ştiau nici suficientă istorie, nici filosofie ori nu voiau să ştie, spre a fi pe placul şefilor lor. *Omul nou* devenise, dincolo de limbajul de lemn, o proiecţie ideală şi artificială a ceea ce istoria validase demult. Nimeni nu credea în acel om perfect, creat după tiparele comuniste. Era omul inexistent şi care nici nu putea exista vreodată, dar a cărui existenţă era predicată cu insistenţă. Trebuia să fie un om fără defecte, după înţelesul „moralei comuniste", în fapt un om fără personalitate, supus regulilor, robotizat. *Omul nou* comunist se opunea noţiunii generale de om, căruia nimic din ceea ce este omenesc nu trebuia să-i fie străin. Or, *omului nou* de-acum unul-două decenii trebuiau să-i fie complet străine îndoiala, angoasa, durerea, contradicţia şi chiar greşeala. Dar greşeala face parte din esenţa umană, după cărţile sfinte şi după experienţa milenară: *Errare humanum est...*

Era o vreme cînd nu se relativiza mai nimic, în timp ce astăzi se relativizează totul. Acum, omul nou poate să fie orice, inclusiv învîrtitul, hoţul, înşelătorul. Greşeala repetată este ridicată la rangul de virtute, cu toate că a persevera în eroare nu mai este omenesc, ci drăcesc *(...perseverare diabolicum)*. Cu aceste *corsi e ricorsi*, constatăm iarăşi că la noi echilibrul se naşte din media extremelor, că „nimic nu-i nou sub soare" sau că „toate-s vechi şi nouă toate". Altminteri, în România este aproape imposibil să foloseşti noţiunea de *om nou* la modul serios, chiar şi cu referire la trecutul îndepărtat, antic, fără a stîrni zîmbete şi amintiri relativ recente. Abuzul comunist a condamnat *omul nou* la un exil din vocabular, iar autenticii aristocraţi ai spiritului, din vechile familii de ctitori şi de mecenaţi, sînt aproape duşi spre alte lumi. Cu alte cuvinte, ducem lipsă azi şi de oameni noi şi de oameni vechi reali.

Nu avem decît să aşteptăm alţi *oameni noi*, autentici, „născuţi iar nu făcuţi", care, alături de veritabilii *oameni vechi*, să facă o lume, nu sublimă, nici diabolică, ci firească, naturală, ca viaţa însăşi. Pînă la urmă, tot biologia *(recte*, alte generaţii) salvează România! Şi atunci, cum să nu conţină formula *om nou* o undă de dispreţ faţă de oamenii vechi care şi-au trăit traiul şi şi-au dat măsura valorii timp de aproape o jumătate de secol? Unda de dispreţ trebuie să fie, totuşi, decentă, fiindcă fără oamenii vechi nu i-am fi putut avea (şi teoretiza) niciodată pe cei noi...

▲

Z. ORNEA

glose

Imposibilul om nou

Într-o carte din 1934 (la origine un curs universitar) P. P. Negulescu observa că istoricitatea se manifestă şi în domeniul conştiinţei identitare şi că, de aceea, românul din vremea lui Ştefan cel Mare nu e acelaşi cu cel din secolul al XIX-lea şi, cel din urmă se deosebeşte fundamental de cel din interbelic. Şi, aş adăuga, românul de astăzi e mult deosebit de cel din interbelic. Transformarea lui e, aşadar, rezultatul unui proces îndelungat şi lent. Dimpotrivă, utopiştii (mă gîndesc, mai ales, la Campanella cu a sa *Cetate ideală)* şi, mai tîrziu, regimurile totalitare imaginau posibilitatea creării unui om nou într-un scurt timp previzibil. Au făcut-o Hitler şi Mussolini la vremea lor, pronosticînd apariţia, parcă în retortă, a unui german sau italian nou şi înnoitor sub toate determinările sale. Nu altfel postulase Stalin, socotind, în ciuda evidenţei, că omul sovietic e fundamental altceva decît rusul, ucraineanul, belarusul (etc.) dinainte. Visări utopice cu caracter malefic din care s-a văzut ce a ieşit. Visarea utopică s-a transformat în rău fundamental. Regimurile totalitare (de dreapta sau de stînga) se credeau chiar îndreptăţite să nimicească, în acest scop, efectiv fizic, pe cei netrebnici (rase socotite inferioare sau clase exploatatoare) pentru a înălţa, pe acest teren curăţat, viaţa cea nouă, cu omul ei nou. Veacul nostru, fără îndoială cel mai sîngeros din epoca modernă, a avut parte de aceste fantasme ale răului. Această „purificare" pentru reînnoire a fost clădită pe uciderea a milioane de victime şi, probabil, mult mai multe care au ispăşit, prin lagăre şi temniţe, pentru aceleaşi proiecte „grandioase", totdeauna „revoluţionare".

Peisajul românesc nu va fi scutit de astfel de idealuri malefice drapate atrăgător. Să încep, cronologic, cu mişcarea legionară din anii treizeci ai secolului care stă să se încheie. Revoluţionar (nu anunţa legionarismul o iminentă „revoluţie naţională"?), legionarii vesteau apariţia omului nou, făuritor al lumii noi (să mai spun că profund şi autentic românesti?). Corneliu Zelea Codreanu, necultivînd sau neagreînd cartea şi elaboraţia doctrinară, a preferat să vorbească despre proiectele sale vizionare aproape în termenii regulamentelor militare. În acel al său Vademecum, care este *Cărticica şefului de cuib* (1937) se pronunţa, pe puncte, ca – spuneam – într-un regulament militar: „Punctul 67. Că statul bazat pe ideologia veche a revoluţiei franceze se ruinează. În lume se pune problema unui stat nou. El poate fi foarte bun sau foarte rău. Cum va fi? După cum ni-l vom face. Punctul 68. Statul nou însă nu se poate baza numai pe concepţii teoretice de drept constituţional. Statul nou presupune, *în primul rînd*, şi ca un lucru indispensabil, *un tip nou de om. Un stat nou cu oameni cu păcate vechi nu se poate concepe.* Punctul 69. *Omul nou* sau naţiunea înnoită presupune o mare înnoire *sufletească*, o mare revoluţie sufletească a poporului întreg, adică o *împotrivire* a direcţiei *spirituale de astăzi* şi o ofensivă categorică în contra acestei direcţii. Punctul 70. În acest om nou vor trebui să învieze toate virtuţile *sufletului omenesc.* Toate calităţile rasei noastre. În acest om nou vor trebui ucise toate defectele şi pornirile de rău. În acest tip de erou – erou în sens războinic – pentru ca să poată prin luptă să-şi impună părerea –, erou în sens social; incapabil, după victorie, de a exploata munca altuia, *eroul muncii*, uriaşul creator prin *muncă* al ţării sale trebuie să fie concentrat tot ce a putut strînge mai bun în timpul miilor de ani poporul român. Pe acest om îl aşteptăm, pe acest erou, pe acest uriaş. Pe el se va baza statul cel nou, România de mîine. Mişcarea legionară, înainte de a fi o mişcare politică, teoretică, financiară, economica etc. de formule, este o *şcoală spirituală în care dacă va intra un om,* la celălalt capăt *va trebui să iasă un erou"* (subl. m.). Nu numai a omului fizic şi intelectual. Acesta e deja prezent în România. Dar a omului moral încă ne lipseşte. Vreau cu orice preţ să creez un tip de erou: înţeles nu numai în sensul unui luptător pe cîmpul de bătălie, dar în sensul unui muncitor, un muncitor cu mare încredere în naţiune şi în viitorul ei şi de mare onestitate şi cinste, în viaţa publică şi privată. Acesta e punctul esenţial. Programul meu se referă, înainte de toate, la virtutea omului. De această nouă bază morală ne putem întoarce apoi la ridicarea rasei noastre şi la raporturi noi cu alte rase care populează teritoriul românesc şi în special cu acei care ne mînuiesc, jidanii acaparatori. Şi după aceea va trebui să ne gîndim la agricultură, la lucrări publice, la oraşe, la străzi, la căi ferate". Am uitat să spun că în *Cărticica şefului de cuib* existau menţionate şi norme ale legionarilor. Erau şase cu totul. Aceea indicată la numărul patru suna astfel: „Legea educaţiei: trebuie să devii *altul*. Un erou. În cuib fă-ţi toată şcoala. Cunoaşte bine Legiunea". Nu mai citez opiniile unor doctrinari legionari despre posibilitatea şi necesitatea creării omului nou. Acel proiectat om nou (despre care Codreanu spunea că, dacă intră în mişcarea legionară la un capăt, iese altul, purificat şi înnoit, la celălalt capăt), nu trebuia zămislit numai pe cale de retortă. Laboratorul nu era numai obişnuita şedinţă lunară de cuib, în care îndoctrinarea şi veghea comportamentală puteau fi asigurate. S-a mai găsit o cale, mult vehiculată şi elogiată din 1935, tabăra de muncă pentru reclădirea sau repararea sau construcţia unor biserici, drumuri, poduri, podeţe, diguri, case (sedii) ale partidului. Un vers dintr-o poezie legionară spunea: „Cu braţele clădim în soare catapetesme peste veac". Cum a arătat acel om nou legionar s-a văzut din plin în cele trei luni ale statului naţional legionar (septembrie 1940-ianuarie 1941) cu imensele jafuri practicate şi sălbăticia ucigaşă în zilele rebeliunii legionare. Aici avem de adăugat şi persistenţa propagandistică a ceauşismului naţionalisto-comunist de a făuri omul nou, al visatei societăţi socialiste multilateral dezvoltate în proces de autoconstruire. Nu a elaborat P.C.R., sub îndrumarea lui Nicolae Ceauşescu în anii optzeci, un *cod moral,* cu ajutorul căruia trebuia creat doritul om nou? O colecţie de stupidităţi aiuritoare, troglodite şi ineficiente constituiau acel înfricoşător Cod moral, menit să se năruie în uitarea tuturor utopiilor pernicioase. Şi regimul comunist, e de adăugat, a practicat, în 1947-1948, eroismul jertfelnic şi educativ al taberelor de muncă drept mijloc al formării omului nou. A fost procedeul împrumutat de la legionari sau importat din URSS? E prea puţin important. Ceea ce trebuie reţinut e identitatea procedeelor, demonstrînd, prin însăşi această comuniune, că totalitarismul n-a inventat nimic nou. S-a folosit de aceleaşi sloganuri pentru a inventa, fals vizionar, un imposibil om nou.

Dar mă cutremur cînd mă gîndesc cum va arăta, în cîteva decenii bune sau ceva mai mult, omul viitorului. Acaparat de consumism, de televiziune, de o presă plină de senzaţional pe foarte multe pagini şi de surogate de lectură pe Internet, oare omul viitorului nu va fi cu totul altul decît cel de astăzi? Va mai exista carte imprimată altfel decît realitate muzeală? Va mai exista literatură, cultură în genere? Vor mai fi oamenii cultivaţi altceva decît nişte curiozităţi anacronice într-un mediu aplatizat şi aplatizant? Privesc, mărturisesc sincer, cu groază la viitorul culturii umane şi mă înspăimînt la gîndul că poate sîntem ultimii într-un lanţ milenar. Mă mai linişteşte siguranţa că nu voi fi contemporanul acestor realităţi neculturale şi anticulturale, în care omul nu va mai avea apetit pentru lectură şi artă. Îmi ajunge că trăiesc, profund contrariat, zorii, primele semne negre, ale acestei realităţi viitoare probabile. Va fi, oare, acela omul nou al noilor vremuri de apocalipsă culturală? Sau, poate, sînt eu prea pesimist şi lucrurile nu vor ajunge pînă la aceste stadii, totuşi, înfricoşătoare.

▲

Ce este spaţiul sacru? (I)

„10. Iar Iacov ieşind din Beer-Seba s-a dus la Haran. 11. Ajungînd la un loc, a rămas să doarmă acolo, căci asfinţise soarele. Şi luînd una din pietrele locului aceluia şi punîndu-şi-o căpătîi, s-a culcat în locul acela. 12. Şi a visat că parcă era o scară, sprijinită pe pămînt, iar cu vîrful atingea cerul; iar îngerii lui Dumnezeu se suiau şi se pogorau pe ea. 13. Apoi s-a arătat Domnul în capul scării şi i-a zis: „Eu sînt Domnul, Dumnezeul lui Avraam, tatăl tău, şi Dumnezeul lui Isaac. Nu te teme! Pămîntul pe care dormi, ţi-l voi da ţie şi urmaşilor tăi. 14. Urmaşii tăi vor fi mulţi ca pulberea pămîntului şi tu te vei întinde la apus şi la răsărit, la miazănoapte şi la miazăzi, şi se vor binecuvînta întru tine şi întru urmaşii tăi toate neamurile pămîntului. 15. Iată, eu sînt cu tine şi te voi păzi în orice cale vei merge; te voi întoarce în pămîntul acesta, şi nu te voi lăsa pînă nu voi împlini toate cîte ţi-am spus". 16. Iar cînd s-a deşteptat din somnul său, Iacov a zis: „Domnul e cu adevărat în locul acesta şi eu n-am ştiut!" 17. Şi spăimîntîndu-se Iacov, a zis: „Cît de înfricoşetor (sic!) este locul acesta! Aceasta nu e alta fără numai casa lui Dumnezeu, aceasta e poarta cerului!" 18. Apoi s-a sculat Iacov dis-de-dimineaţă, a luat piatra ce şi-o pusese căpătîi, a pus-o stîlp şi a turnat pe vîrful ei untdelemn. *(sublinierea mea, A.I.) 19. Iacov a pus locului aceluia numele Betel, căci numai înainte cetatea aceea se numea Luz. 20. Şi a facut Iacov făgăduinţă zicînd: „De va fi Domnul Dumnezeu cu mine şi mă va povăţui în calea aceea, în care merg eu astăzi, de-mi va da pîine să mănînc şi haine să mă îmbrac, 21. Şi de mă voi întoarce sănătos la casa tatălui meu, atunci Domnul va fi Dumnezeul meu. 22. Iar piatra aceasta, pe care am pus-o stîlp, va fi pentru mine casa lui Dumnezeu şi din toate cîte îmi vei da tu mie, a zecea parte o voi da ţie"* (Facerea 28, 10-22, p.40, *Biblia*, Bucureşti, 1968).

Augustin IOAN

În Biblie, unul dintre cele mai semnificative momente de după Geneză se referă nu atît la abilitatea fiului lui Adam de a funda oraşe în care nu avea cine locui deocamdată, cît la un vis a cărui urmare este un gest ziditor. Dormind „la un loc" ales doar pentru că, asfinţind soarele, trebuia să se oprească undeva, Iacov visează că exact în acel loc (şi, subînţelegem, prin chiar ţeasta lui străpunsă de vis, devreme ce, ne relevă profunzimea – probabil involuntară – a traducerii: „s-a culcat *în* acel loc" sublinierea mea, A.I.) se deschide cerul: îngerii urcă şi coboară chiar pe acolo, apoi însuşi Dumnezeu se arată „în capul scării". Mai înainte de orice, trebuie remarcat cît de „eliadesc" este spaţiul sacru al poveştii noastre. Anonim şi lipsit de trăsături care să-l evidenţieze, adresa lui geografică este „la un loc" şi alegerea lui de către Iacov pare aleatorie. Eliade însuşi arată că este nevoie de un semn pentru a distinge că acolo este un spaţiu sacru, iar „cînd nu se manifestă nici un semn în împrejurimi, el este provocat" (Eliade, 1992, 27).

Sîntem aici atît de departe de acel „loc mîndru" cerut de Alberti pentru aşezarea unui templu, un loc „vizibil din orice direcţie" (Leon Battista Alberti). Se nasc atunci în raport cu situarea spaţiului sacru două întrebări la care fragmentul nu răspunde:

a) este Iacov un *agent al descoperirii* Spaţiului sacru? Adică: este el atras în mod inconştient către acel loc datorită faptului că însuşi este un ales şi, deci, dotat probabil cu o sensibilitate specială de a intui unde se află dintotdeauna un loc de tăria Spaţiului sacru, chiar dacă neştiind să explice cum o face („Domnul e cu adevărat în locul acesta şi eu n-am ştiut!")? Subînţeles în acestă întrebare este faptul că descoperirea acestui Spaţiu sacru şi prezenţa lui acolo sînt două lucruri diferite: Spaţiul sacru există „dintotdeauna/deja" acolo, sau, oricum, la scara fiinţei umane, precede devoalarea prezenţei sale în lumea noastră.

b) A doua întrebare urmează dacă nu sîntem siguri de răspunsul primeia: nu cumva zeul binevoieşte să *instituie*, ca prerogativă a puterilor sale, „un loc", oricît de umil şi de insignifiant ar fi acesta, şi, arătîndu-se unui supus ales de El, *instituie* Spaţiul sacru şi ne retrage astfel orice şansă de a putea „descoperi"? În subtextul acestei a doua întrebări este faptul că instituirii de către zeu a Spaţiului sacru îi corespunde în timp „descoperirea" lui de către cel ales să o facă; că, deci, Spaţiul sacru „începe", are o origine temporală şi că nici o configuraţie geografică şi spaţială nu este mai favorabilă decît alta pentru înfiinţarea lui. Or, odată descoperit, dincolo de orice discuţie despre natura şi începuturile lui, acest „canal" de comunicare – pe lîngă care muritorul de rînd a trecut pînă atunci fără să îl poată intui – trebuie făcut vizibil într-un fel pe care acelaşi muritor care ar mai parcurge apoi pustia să-l înţeleagă ca nefiindu-i caracteristic ei. Spaţiul sacru, odată localizat, decupează din contingent locul situării sale.

Iacov decide aşadar să ridice un *monument*, să lase o urmă şi, mai mult, să îndeplinească un ritual de instaurare care este, de fapt, deopotrivă un gest de umilitate şi de entuziasm. Umilitate pentru că, orb ziua, a ignorat pînă atunci caracterul aparte al acelui loc. Entuziasm pentru că în sfîrşit, chiar dacă accidental, chiar dacă în somn, orbirea lui a luat sfîrşit. Dacă vor (mai) dori de acum înainte să menţină vizibil în această lume respectivul loc sacru, oamenii nu au decît să întreţină respectivul *monument* sau, şi mai bine, să-l amplifice; el le va aduce astfel aminte, de fiecare dată cînd vor trece pe acolo, prin vizibilitatea sa diferită de prezenţa pustiei, împotriva căreia stă, că sînt în proximitatea unei „worm hole". „Gaura de vierme" este un loc privilegiat (sau un accident?) al spaţiului în literatura SF, un „anafor" prin care trecînd, călătorul interstelar se trezeşte instantaneu (timpul este suspendat sau mai degrabă implodat în interiorul găurii de vierme) într-o altă zonă a universului, semnificativ îndepărtată de prima. „Gaura de vierme" scurtcircuitează zone din spaţiu care altfel ar rămîne separate de durata prea lungă de parcurgere a distanţei dintre ele. „Gaura de vierme" este o catastrofă (în sensul în care este folosit acest termen în teoria omonimă) în spaţiu, pe care o folosesc pentru a evidenţia discontinuitatea instaurată de spaţiul sacru în lumea noastră. ▲

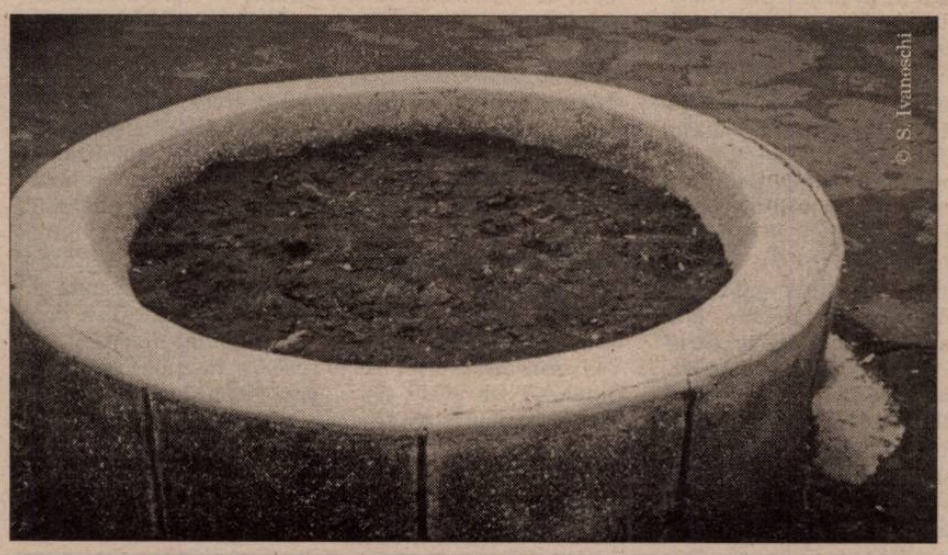

Radu DRĂGAN

Augustin, am recitit (a cîta oară?) frumosul tău text. Aş începe prin a-ţi spune că, din ce în ce mai mult, mă deranjează termenul «sacru» şi excesul de fenomenologie. A face fenomenologie în zilele noastre fiind însă un act de curaj, dată fiind ostilitatea aproape generală, voi încerca să intru în jocul tău. Îţi propun doar că, de cîte ori va fi posibil, să folosim «alteritate» în loc de «sacru». Termenii nu se suprapun, deşi cîteodată se întîlnesc, şi voi încerca să lămuresc pe parcurs, cînd vom aduna destule date pentru asta, o posibilă definiţie (deşi detest, după cum probabil ştii, definiţiile). Pentru că, în legătură cu definiţiile din dicţionare, trebuie multă prudenţă: nu de alta, dar, de exemplu, ca şi în cazul lui *sinister* (fast/nefast), *sacer* latin înseamnă în acelaşi timp sfînt şi blestemat... Nevoind să fac aici etimologie, pentru că sensurile opuse ale termenilor latini se explică istoriceşte destul de bine, aş menţiona doar că imprecizia semantică a termenilor vechi ar trebui să ne îndemne la prudenţă.

Acestea fiind zise, am reluat pasajul din *Geneză* (28, 11-22) despre scara cerului visată de Iacov în drumul spre Haran. Ceea ce mă izbeşte aici este rolul *visului*: Iacov *visează* scara cerului pe care urcă şi coboară îngerii, culcat cu capul pe o piatră *oarecare* («A luat o piatră de acolo şi a pus-o căpătîi», *Gen.*, 28, 11). Iacov nu alege o piatră anume, pentru forma ei deosebită, pentru poziţia ei sau pentru o altă proprietate deosebită: piatra e «de acolo», dar în acel moment şi locul este încă unul obişnuit. Ce anume îl face să intre în alteritate? Este natura extraordinară a visului. După cum ştii, visul era una din metodele cele mai obişnuite nu numai de consacrare a unui loc, dar şi de manifestare a voinţei divine şi o formă banală de proorocire. Încă şi astăzi, visul e un mijloc privilegiat de a intra în contact cu alteritatea. De cîte ori nu ne trezim buimaci după cîte un vis ciudat, neverosimil sau doar nelămurit înspăimîntător, întrebîndu-ne ce prevestire rea ascunde?

Iacov visează ceva precis, scara cerului, imagine foarte arhaică a contactului dintre divinitate şi lume. Îngerii sînt, după Corbin, fiinţele care populează un spaţiu intermediar, pe care el l-a numit *imaginal*, şi care nu este propriu-zis divinul; este un spaţiu care ne poate fi revelat prin viziuni, ne este, aşadar, într-un fel parţial totuşi, cumva accesibil. Iacov se culcă într-un loc oarecare, cu capul pe o piatră oarecare; abia viziunea îngerilor urcînd şi coborînd pe scara cerului îi revelează o natură diferită a acelui loc.

Dar este, astfel, diferit locul? Nu cumva alteritatea a fost indusă de intruziunea imaginarului (sau a *imaginalului*, căruia acelaşi Corbin îi atribuia calităţi aproape materiale)? Întrebarea care se naşte şi căreia tu îi dai într-un fel destul de lămurit răspuns, deşi nu plecînd de la acest context, este că ceea ce tu, în continuarea lui Heidegger şi Eliade, numeşti *sacru*, nu este posibil decît acolo unde e prezentă locuirea, fie şi într-un fel trecător, ca automobilul tău dus la sfinţit la biserică (frumos exemplu, de altfel, şi lămuritor!).

Eliade a mizat pe dihotomia sacru/profan pentru a-şi construi fenomenologia religioasă, şi n-a vrut să recunoască natura înainte de orice *logică* a acestei polarităţi. Sacrul şi profanul lui Eliade sînt categorii logice şi, înainte de a le accepta existenţa separată, ar trebui să ne întrebăm dacă această separare are cu adevărat un sens pentru mentalitatea societăţii tradiţionale.

Eliade a trebuit să admită că, pentru mentalitatea «primitivă», *orice* loc poate fi în centrul lumii, în orice loc se poate întîmpla ceea ce el numeşte o *hierofanie*. El n-a precizat însă niciodată, mi se pare, sensul acestui termen, care este tradus în mod obişnuit prin «manifestare a sacrului». Nici nu era posibil, de altfel: cum să se manifeste divinul, cînd nici nu ştim prea bine ce este, şi tot ceea ce putem spune despre el este că, într-un fel nelămurit, *este*? Într-un fel, el este natura absolută a lui «a fi», lipsit de determinări, şi prin aceasta este centrul fiinţei determinate. Ca să «noicizez», aş spune că este cel întru care fiinţa «este», fără a avea el însuşi o oarecare determinare care l-ar face să cadă în contingent şi efemer. Divinul nu se manifestă decît prin intermediul fiinţei şi nu este posibil în afara ei. Aş mai spune că, în acest fel, fiind un «centru», el este un înăuntru: «locul sacru» nu este decît expresia stării de interioritate rezultat din balansul introdus de imaginar între spaţiul obiectiv, fizic şi spaţiul lipsit de determinări al fiinţei, interioritatea în stare pură (ceea ce ar fi pustia în starea ei originară, ca manifestare a procesului de balizaj introdus de conştiinţă (ceea ce Chomsky numea *mapping*, deşi el nu se referea exact la acelaşi lucru, şi ar recuza probabil categoric «fenomenologia» noastră).

Ajuns aici aş face o precizare: nimic în textul biblic nu ne autorizează să afirmăm că locul popasului lui Iacov în drumul spre Haran este o pustie. Este cel mult un loc în care Iacov este singur, nu are pe nimeni în preajmă. Desigur, singurătatea este condiţia primă a pustiei, dar nu şi cea esenţială: pustia este locul negativităţii absolute, locul negării fiinţei. O casă poate fi pustie, o pădure de asemenea, după cum un loc pustiu poate fi însufleţit de prezenţă, şi să nu mai fie, astfel, pustie... Într-un anume sens, pustia este lisul, locul despre care nu se poate afirma nimic, căci este lipsit de proprietăţi, un loc în care nu se întîmplă nimic. Putem recunoaşte aici doar locul în care există o lipsă generică de fiinţă. Dar pustia nu se poate opune fiinţei, după cum opusul plinului nu este golul, ci absenţa; un loc gol poate ascunde o prezenţă, pustia poate fi locul unei revelaţii. Pustia în sensul ei originar ar trebui să fie expresia negativităţii absolute, de unde se vede că, de fapt, ea nu poate exista în această lume. Pustia este opusul lumii, unde pînă şi în cel mai pustiu loc este o urmă, fie şi firavă, a unei prezenţe.

(continuarea celor două texte în numărul viitor)

▲

Dan OPRESCU

Între ciocan şi nicovală

Multă dreptate avea poetul: „În micuţa noastră ţară n-ar fi rău să fie bine." Uite cum stă chestia cu integrarea: o vrea toată lumea, şi ei, şi – mai ales – noi, dar se mai amînă oleacă, pînă se mai îmbrebeneşte prosperitatea şi democraţia. În rest, ceea ce scrie (în documentele oficiale de la Bruxelles, Strasbourg, dar mai ales de la Bucureşti) – aia e! Totuşi, mai mult ca un exerciţiu hermeneutic, foarte aproape de graniţările cu domeniul SF, iată ce s-ar putea imagina:

România are o problemă (de fapt, are chiar un „ghiveci" de probleme, dar – spre simplificare – acum ne facem că avem doar una), şi anume necesitatea îmbunătăţirii semnificative a situaţiei romilor, într-o perioadă rezonabilă de timp. Aşa a spus *Big Brother* („Europa, cu ochii aţintiţi asupra noastră..."), încă din 1993. Dacă nu o spunea Europa, noi ne vedeam de treabă (tot aşa cum a trebuit să vină Europa să ne spună să avem grijă de copiii noştri etc.). Dar, dacă a spus-o, se face.

Europa vrea să avem puţină grijă de concetăţenii noştri romi din pricini, evident, umanitare. Asta, pentru cine întreabă. Pentru cine cumpără, să facă bine să citească textul moţiunii de recomandare a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei nr. 8830 din 22 septembrie 2000; iar dacă nu are textul la îndemînă, să citească măcar titlul, care sună aşa: *Improvement of living and social conditions of the Roma / Gypsy population in order to decrease possible Romani migration from the countries of Central and Eastern Europe*. Pe scurt, „să facem totul" pentru ca romii să stea acolo unde sînt ei acum. Zis şi făcut.

Din păcate, romii nu prea sînt un subiect atractiv pentru politicienii din România, în principal deoarece este prea bine ştiut că voturile vin de la majoritate, care nu este foarte incintată – din motive istorice, practice, ideologice etc. – de însăşi prezenţa acestei minorităţi naţionale pe plaiurile mioritice. Pînă prin 1996-7, predomina (în mediile intelectuale şi chiar guvernamentale) părerea potrivit căreia „problema romilor" era una esenţialmente de *integrare socială*. Cu alte cuvinte, să facă bine romii (numiţi, îndeobşte, „ţigani") să se apuce să muncească, să-şi trimită copiii la şcoală, să se spele, să nu mai fure, să nu mai scuipe, să nu mai mănînce seminţe, să nu se mai împuieze ca iepurii ş.a.m.d., iar apoi, şi numai atunci, le vom spune, cu toată generozitatea, „bine aţi venit!" în societatea cea mare. Pe de altă parte, o mînă de activişti romi se agitau să impună ideea după care „problema romilor" este, de fapt, discriminarea la care au fost şi continuă să fie supuşi romii în ţara noastră (dar şi în toate celelalte ţări unde există romi); aşadar, „problema romilor" ar fi, în realitate, problema rasismului faţă de romi, rasism de care ar da dovadă marea majoritate a populaţiei.

Totuşi, într-un an electoral precum 2000, se vor găsi anumiţi politicieni care să se folosească, din pricini felurite, de problematica romilor: de pildă, un candidat la preşedinţie (care mai e şi ministru de Externe), vrea să devina eroul secolului, pentru că „el poate", prin ridicarea obligaţiei vizelor pentru spaţiul Schengen. Un anumit senator (care mai e şi ministrul minorităţilor) vrea să raporteze partidului său că a avut şi o oarece realizare, dacă tot n-a putut să producă o lege a minorităţilor, sau să cîştige primăria Clujului, sau, în genere, să facă şi el, orice. Niscaiva funcţionari de la Delegaţia Comisiei Europene la Bucureşti vor să vadă ceva, ce-ar semăna cu o „strategie" guvernamentală pentru romi, pentru a putea şi ei raporta mai departe, la Bruxelles, de pildă. Un anumit activist rom vrea să intre în galoşii – largi, foarte largi – ai altui activist rom, care acum lucrează în străinătate (deviza: „ce avem bun, la export!"), şi ar dori să-şi lege numele de un document cît mai radical cu putinţă („cît mai radical", pentru că, ideologiceşte, este, cel mult, la nivelul anului 1968 şi al „revoluţiei culturale" maoiste). Iată, foarte pe scurt, componenţa vectorului care spune: – *Să fie o strategie guvernamentală pentru îmbunătăţirea situaţiei romilor din România cît mai degrabă, adică: înainte de alegerile din noiembrie 2000.*

Pe de altă parte, un partid ce suferă de un deficit de imagine în chestiunea minorităţilor a îngurgitat recent una dintre cele mai semnificative organizaţii ale romilor (singura ce are pînă şi un parlamentar); acelaşi partid, care va forma, posibil, şi Guvernul după 26 noiembrie, (şi se va alia, după această dată, şi cu UDMR, dar aici tratativele sînt în plină desfăşurare), tare ar mai vrea să se ocupe el de aşa-numita „strategie" pentru romi – ideologii partidului sînt adepţi ai şcolii „integrării sociale" şi nu prea gustă şcoala „discriminării rasiale". Alte persoane (să le numim simplu, „persoane de bun-simţ") cred că o strategie guvernamentală s-ar cuveni să fie produsă după data de 26 noiembrie 2000, şi să aibă girul noului Guvern şi al noului Parlament. De asemenea, pentru o astfel de strategie lucrează şi cei mai buni experţi străini pe care paralele PHARE i-au putut achiziţiona, iar o primă ciornă de strategie este planificată pentru mijlocul anului 2001. Colac peste pupăză, mai există şi alţi activişti şi lideri romi care ar prefera să participe direct la producerea unei strategii consensuale. O asemenea „strategie guvernamentală", care trebuie să implice deplina responsabilitate a Guvernului României (cu alte cuvinte, a tuturor ministerelor şi departamentelor ministeriale), mai trebuie să fie acceptabilă şi pentru „beneficiarii direcţi" (i.e.: romii înşişi), şi pentru cei „indirecţi" (i.e.: majoritatea populaţiei), şi pentru „Europa".

Dintr-o aşa dilemă nu prea putem ieşi fără oarecari contorsionisme: pe de o parte, trebuie ca reprezentanţii romilor să participe direct la elaborarea strategiei (şi, în acest sens, există o Sub-comisie Inter-ministerială pentru Romi, unde, la paritate cu reprezentanţii ministerelor, lucrează şi reprezentanţii unui Grup de Lucru al Asociaţiilor Romilor). Pe de altă parte, e nevoie ca majoritarii să „accepte", cumva, această strategie, care va cuprinde şi măsuri de acţiune afirmativă (altfel spus, de „discriminare pozitivă"); clasa politică din ţara noastră va trebui, şi ea, să înghită un asemenea hap (care nu aduce voturi), iar aici cred că se poate realiza un veritabil consens politicesc. Partidele de centru-dreapta vor aproba această strategie pentru că este un pas către integrarea României în structurile europene; cele de centru-stînga vor accepta şi ele, deoarece în ţara noastră – ca în toată lumea – romii votează partide de stînga şi de centru-stînga, întrucît retorica partidelor acestora cuprinde formule atractive, de felul „protecţie socială", „egalitatea şanselor" etc. Iar populaţia majoritară va mîrîi şi va crîcni, dar nu va putea realmente să fie împotriva strategiei, pentru că asta ar însemna că este împotriva „Europei".

Textul propriu-zis al unei asemenea „strategii" nu are, de fapt, prea mare însemnătate (poate că acest text chiar există deja, şi poate că a fost chiar publicat într-o anumită revistă bucureşteană); ceea ce contează acum este *percepţia*: strategia guvernamentală pentru romi este rezultatul unui consens politic, a implicat toate ministerele, a încorporat toate sugestiile experţilor romi, şi va fi ambalată într-un mod irezistibil, europeneşte (i.e.: proiectul PHARE RO 9803.01, de 2 milioane de euro), astfel încît nimeni nu va putea s-o vorbească de rău. În rest, Dumnezeu cu mila!

▲

presa despre...

...umbra caravanelor

În luna august a acestui an, pentru a asigura securitatea participanţilor la adunarea ţiganilor protestanţi din Franţa, au fost mobilizate patru escadroane de jandarmi, relatează ziarul *Le Monde* din 28 august 2000. Prezenţa lor a favorizat şi liniştea locuitorilor din împrejurimi, care s-au simţit ameninţaţi de prezenţa masivă a nomazilor. Chiar în ţările dezvoltate ale Europei, forţele de ordine se interpun preventiv între *Gadji* şi *Romi*. După un reportaj din Franţa, în care sînt citate prejudecăţile ambelor părţi, Mirel Bran, corespondentul din România al ziarului, povesteşte cît de puternic este sentimentul de respingere al ţiganilor, chiar cînd sînt denumiţi romi, şi relatează cu optimism acţiunile organizaţiei lor de tineret *Romani Criss*. Articolul de fond din aceeaşi ediţie a ziarului, intitulat *Lecţia ţiganilor*, încearcă o concluzie: „40.000 de ţigani din Franţa – romi, sintis şi alţii – s-au adunat, sîmbătă 26 august, lîngă Chambley, o comună cu 4000 de locuitori din Meurthe-et-Moselle. Şi ca într-un scenariu din noaptea timpurilor, de pe vremea cînd pribegii au pornit la drum, se spun mereu aceleaşi poveşti. La umbra caravanelor, stăpînindu-şi resemnaţi mînia, ei se plîng că au fost şi sînt victime ale reflexelor de respingere, ale gesturilor de excludere, pe scurt ale rasismului obişnuit practicat de «gadji » faţă de romi. În primăriile din împrejurimi, la negustorii din Chambley, se puteau auzi vechile reclamaţii ale sedentarilor: anul trecut, în aceeaşi împrejurare, cînd s-a adunat comunitatea protestantă a ţiganilor, s-a înregistrat un mare număr de furturi şi acte de vandalism. În acest punct, nu are rost să cedăm facilităţilor romantismului corect politic: între romi există hoţi, derbedei, golani, grupuri organizate ale banditismului major. Dar nu într-o măsură mai mare decît în alte părţi, de la periferie sau de aiurea, nu mai mulţi decît se pot număra şi la alte grupuri de populaţie, menţinute la margine, excluse, respinse de modelul dominant.

Aici este cazul să aducem aminte că ţiganii din Europa sînt victimele unei injustiţii istorice, strigătoare la cer. S-a uitat prea repede că, la fel ca şi evreii, ei au fost ţinta colectivă a naziştilor, care au încercat să-i extermine. Nu a existat nici un fel de reparaţie materială pentru această crimă. Doar acum, în urmă cu o săptămînă, ONU a tras un semnal de alarmă. Comisia pentru drepturile omului a publicat un document de lucru despre situaţia insuportabilă a ţiganilor din Europa. La Est şi în Europa Centrală soarta lor este cea mai dramatică. Drepturile lor fundamentale sînt permanent violate, negate. Agresiuni rasiste, segregare urbană şi şcolară, discriminări la angajarea în serviciu, brutalităţi poliţieneşti constante, justiţie părtinitoare; populaţii întregi sînt cantonate în bidonviluri, în ghetouri sordide, victime ale agresiunilor, uneori mortale, în majoritatea cazurilor nepedepsite.

Recent, statul a făcut mult ca să uşureze viaţa celor aproximativ 500.000 de ţigani din Franţa, chiar dacă fricţiunile cu municipalităţile sînt încă frecvente. În toată Europa sînt cîteva milioane de ţigani. După aderarea unor ţări ca Ungaria, România, Republica Cehă, poate Bulgaria şi Croaţia, marea lor majoritate va trăi în Uniunea Europeană. Nu este doar o întîmplare. Nu este nici doar o problemă de asistenţă economică şi socială în folosul unei minorităţi martirizate. Aceasta este ocazia de a integra unele dintre valorile acestui popor paria, popor al vîntului, popor pentru care diaspora este o opţiune existenţială, popor de migranţi voluntari; ei pot da lecţii despre detaşare, despre trecerea timpului, despre relativitatea multor lucruri din lumea înconjurătoare". (**M. B.**)

● Pe 9 septembrie, Via Salaria (unul dintre „drumurile consulare" de ieşire din Roma) a fost blocată, pe ambele sensuri de circulaţie, de locuitorii din suburbia romană Settebagni. Motivul protestului lor era instalarea, peste noapte, a circa 250 de ţigani, pe un teren din vecinătate. Traficul auto a fost paralizat timp de 5 ore, iar „haosul s-a terminat cînd preşedintele circumscripţiei a VI-a i-a convins pe protestatari să plece" *(Il Tempo*, 10 septembrie). Cei mai mulţi dintre cei 250 de refugiaţi erau, scriu ziarele, veniţi din România; lipsiţi de permis de şedere în Italia, ei nu puteau locui în nici unul dintre spaţiile amenajate de Municipalitatea Romei în ultimii ani pentru a „organiza" viaţa comunităţilor de romi care ocupaseră abuziv diverse terenuri din vecinătatea capitalei italiene. „Nomazii" cu acte în regulă sînt, conform cotidianului *Il Messaggero*, circa şase mii. Primăria a amenajat pînă acum patru tabere (dotate cu apă curentă, canalizare, electricitate, grupuri sanitare, terenuri de sport şi supravegheate de poliţia municipală). Pentru a locui aici, „ţiganii trebuie să semneze un fel de pact, în baza căruia promit să-şi trimită copiii la şcoală, să nu introducă în tabără persoane sau bunuri fără autorizaţie, să nu construiască nimic" *(Il Messaggero*, 10 septembrie). Pe lîngă aceste spaţii amenajate, mai există cincisprezece tabere improvizate, ocupate de romi; acum şapte ani, erau cincizeci.

Numai că, aşa cum a arătat şi incidentul de pe Via Salaria, măsurile întreprinse de conducerea de stînga a Romei pentru a rezolva problemele acestor dezmoşteniţi ai soartei stîrnesc protestele locuitorilor de la periferii, care se consideră dezmoşteniţi ai Municipalităţii: „Mă întreb de ce Rutelli (primarul Romei, n.r.) nu şi-i ia la el acasă pe ţigani... De ce toate problemele trebuie să cadă în sarcina cetăţenilor?", spunea un manifestant. „Cartierul nostru e curat şi fără delincvenţă şi aşa trebuie să rămînă" *(Il Tempo*, 10 septembrie). În altă zonă periferică, Muratella, unde se găseşte o tabără improvizată pe care primăria a promis că o va evacua, cetăţenii se simt trădaţi de municipalitate: „«Doar centrul Romei e înfrumuseţat, iar periferia e lăsată pradă degradării. Aici, la periferie, nu avem nici canalizare, nici apă curentă. Taberele de nomazi au în schimb apă din belşug». Sînt oameni care au muncit o viaţă întreagă pentru a-şi cumpăra o casă, iar acum fiilor lor le e ruşine să spună că locuiesc în Muratella", notează *Il Tempo*. Porniţi în Occident ca spre un nou El Dorado, ţiganii se văd confruntaţi cu nişte oameni pentru care Occidentul a încetat de mult să mai fie un miraj. (**M. V.**)

▲

Pagină realizată de Magdalena BOIANGIU

LITERATURĂ ȘI JUSTIȚIE

Simona SORA

Noul proprietar

Aproape simultan cu *Săptămîna cărţii interzise,* organizată peste ocean de mai multe asociaţii de editori şi librari, toamna literară franceză s-a deschis ofensiv. Dintre cele 347 de noi romane (76 fiind debuturi!) cele mai discutate sînt pînă acum acelea cu probleme juridice, ficţiunile care au făcut obiectul unor „acţionări" în justiţie. Subiectul nu e nou. Nu demult, Michel Houellebecq, autorul romanului *Particulele elementare,* a fost dat în judecată de o organizaţie naturistă, *L'Espace du Possible,* romancierul Mathieu Lindon a fost tîrît în faţa tribunalului de omniprezentul Jean-Marie Le Pen, iar autoarea unui foileton ce urma să apară în *Figaro littéraire,* Françoise Chandernagor, a fost găsită vinovată de nerespectarea unor drepturi „fundamentale" ale omului de către tribunalul din Caen, care i-a şi oprit publicarea romanului.

Asistăm – se pare – la elaborarea unei *addenda* tacite la Codul penal francez care are ca premisă o nouă identificare între realitate şi ficţiune şi o egală responsabilizare a lor în faţa jurisdicţiei.

În *Le Nouvel Observateur* din 31 august 2000, capii scandalului, care n-a început acum şi al cărui sfîrşit nu se întrevede decît ca un „aranjament cu avocaţi şi bancheri", declară război sistemului. „Astăzi, Flaubert ar fi condamnat" – scrie Françoise Chandernagor, avertizînd asupra noii semnificaţii pe care au căpătat-o în viaţa publică „dreptul la imagine" şi „dreptul la uitare". „N-o să mai scoatem ilustrate de vacanţă cu «malul mării» şi n-o să mai fotografiem anumiţi vulcani din Auvergne de teama proprietarului vreunui teren din zonă" – dramatizează autoarea *Arhanghelului din Viena* considerîndu-se pe bună dreptate victima noului proprietar şi a angajaţilor acestuia.

Cît despre „dreptul la uitare", care a înlocuit „bunele moravuri" ale secolului lui Baudelaire şi Flaubert, acesta limitează considerabil libera alegere a subiectelor, influenţînd orb şi exterior un spaţiu al libertăţii (aproape) totale. Să fie întîmplător faptul că (prea) multe romane franţuzeşti din toamna aceasta au subiecte mitologice şi istorice? Tristan şi Isolda, regele Marc, Abélard şi Héloisa, Napoleon sînt subiecte clasate. Nu aşa stau lucrurile cu „afacerea Turquin" (dispariţia unui copil de a cărui ucidere e acuzat tatăl său vitreg) pornind de la care Marc Weitzmann a scris romanul – autobiografic, zice critica – *Mariaj mixt;* sau, la fel, (in)cultura publicitară descrisă (cu preţul pierderii slujbei la o mare agenţie publicitară din Franţa) de către Frédéric Beigbeder în romanul *99 de franci;* ca să nu mai vorbim de subiectul romanului *Ali Magnificul* de Paul Smaïl care nici măcar nu a mai apărut, consiliul de administraţie al Editurii Hachette repliindu-se rapid în faţa unui posibil proces; era vorba despre povestea unui tînăr magrebin care o omoară pe singura femeie pe care o iubise vreodată şi apoi se sinucide într-o închisoare portugheză, la fel ca Sid Ahmed Rezala, protagonistul unui caz neclasat încă.

Noua ideologie, care înlocuieşte sacralizarea moralei publice prin exacerbarea proprietăţii private („Sînt proprietarul peisajului *meu,* al familiei mele pînă la a noua spiţă, inclusiv al crimelor *mele")* pune la lucru mai mulţi procurori şi avocaţi ca niciodată.

Cenzura de toate felurile, de la cea a statelor totalitare, care stabilea corpusul bun (operele tovarăşilor de drum) şi corpusul rău („fondul secret") la cenzura morală, a „bunelor moravuri" şi a exemplului de urmat, care a pus la index cărţi precum *Un veac de singurătate, De veghe-n lanul cu secară, Oameni şi şoareci, Fructele mîniei,* acţiona de la înălţimea „scopului nobil" sau a „competenţei morale". Cînd însă discuţia se poartă în jurul proprietăţii private şi într-un stat cu tradiţie democratică, ce le mai rămîne scriitorilor şi editorilor de discutat? Cum sună o prelegere despre autonomia artei în faţa unui complet de judecată care vrea „probe" despre legătura ta cu afacerea-pretext, fotocopii de articole de ziar şi fotografii. Asta dacă nu cumva editura îţi face o reclamă pe copertă gen „*Copywriter*-ii – soldaţii celui de-al treilea război mondial".

Este un conflict de interese ce nu poate fi rezolvat în sala de tribunal, unde se discută cu totul altceva decît fondul problemei. Şi, din păcate, nici prin ultimatumuri pe viaţă şi pe moarte ca acela al lui Houellebecq din *l'Atelier du roman,* pentru care Le Pen, *l'Espace du Possible, les Chiennes de Garde, Licra,* familia Godart, avocatul lui Jean-Louis Turquin, agenţiile de publicitate Young & Rubicam, compania *Danone* reprezintă, indistinct, Duşmanul.

„Va fi pentru mine o bucurie pe viitor să-i insult, să-i defăimez, să-i calomniez, să le distrug public reputaţia, să le provoc – de voi putea – pagube materiale şi morale ireversibile. Lor şi celor la fel ca ei." – iată jurămîntul de credinţă al partizanului „autoficţiunii prospective".

Conflictul e mai profund decît pare, fiindcă ţine de *înţelegerea* naturii creaţiei în general. Nu întîmplător valoarea cărţilor pomenite nici nu intră în discuţie, cîtă vreme chiar condiţiile lor de posibilitate sînt puse sub semnul întrebării. Criteriul axiologic aparţine – măcar el – altui tribunal. Pentru rezolvarea diferendului este nevoie, poate, de un terţ, de un mediator care să poată preciza – cum a făcut-o nu de mult P. Ricoeur într-un articol din *Philosophie* nr. 67 – rolurile diferite ale judecătorului, istoricului şi scriitorului în confruntarea cu o experienţă limită. Ricoeur a mai intervenit direct în sala de tribunal în scandalul sîngelui contaminat. El – şi şcoala pe care o reprezintă – ar putea media conflictul, explicîndu-le avocaţilor şi bancherilor în ce fel „povestea povesteşte grija de sine". Asta doar dacă l-ar asculta cineva. ▲

Cezar PAUL-BĂDESCU

Oameni şi fapte
– modelul românesc –

Probele

„Tu cine eşti? tu eşti o fată? Există / oameni? ştiu că mă aştepţi! / Nici nu ştii cine sînt! / Pentru patru sute de mii pe lună / fac întrebările la PRO TV / Şi tu le îndrugi cînd te uzi // tu eşti o fată ca o ţară / şi eu spermez în creierul tău / pentru 400.000, România" – aşa începe poemul *România* al lui Marius Ianuş, pentru a ajunge, la un moment dat, la „Sînt atent cu tine, România, / îţi introduc penisul meu lung şi negru / în pîntec, România" (pe unele exemplare ale recent apărutului volum *Manifest anarhist şi alte fracturi,* autorul a operat unele modificări cu pixul şi, în cazul de faţă, a înlocuit „pîntec" cu „gură").

Poemul *O noapte cu Patria* de Mihail Gălăţanu începe şi el mai „soft" („Ce ţaţe mortale ai tu, fă Patrie, / trase în milioane de exemplare. / Ce tiraj bestial şi cum îl difuzezi tu / ca să tragă toată lumea de ele / – ca pă ziare. // O noapte cu tine costă între cincizeci şi optzeci de miare. / Ce bani buni ai făcut tu la Stambul, fă Patrie, / cu turcaleţi, arabi, cu libaneji şi curji / în boscheţi sau direct în picioare."), pentru a ajunge în scurt timp la scene „hard": „Ale tale sunt pârâiaşele de spermă care-ţi curg printre sâni, / ale tale izvoarele de fecale"; „Ce frumoasă eşti, fă Patrie, / – şi cum ne laşi tu să ţi-o băgăm toţi printre picioare."; „Băga-mi-aş capu', gagico, / pe sub zonele tale geo-termale. // Căca-m-aş în poienile tale, Patrie, / care-ai învăţat scatofilia de la marii tăi oratori patriotarzi. / Pişa-m-aş pă toate cuvintele mari, / pe care lumea le păstrează doar pentru tine."

Pentru cele două poezii, numiţii Marius Ianuş şi Mihail Gălăţanu au fost, în luna august anul curent, subiectul unei anchete întreprinse de Procuratura din Braşov, prin intermediul organelor abilitate.

Mic istoric sau Despre sinergia faptelor

În 1998, organizatorii festivalului sucevean „Nicolae Labiş„ au avut iniţiativa publicării unei antologii cu premiaţii, de-a lungul timpului, ai festivalului. Cum Mihail Gălăţanu primise „Marele Premiu «Luceafărul»", în 1984, a fost invitat şi el să trimită un grupaj de poeme. *O noapte cu Patria,* care făcea parte din acest grupaj, a luat drumul Sucevei în 1998, pentru ca apoi, la sfîrşitul anului 1999, să vadă ceea ce se numeşte lumina tiparului. Deşi antologia a fost, practic, nedifuzată (presupunem că a avut şi un tiraj confidenţial), la nu mai puţin de o lună, în ianuarie 2000, a stîrnit frămîntări în fosta cetate de scaun a Moldovei. Pe scurt, doi deputaţi PDSR suceveni s-au indignat public, indignare ce a fost preluată şi dezvoltată de revista locală de partid. Cei doi deputaţi au iniţiat, de asemenea, şi o interpelare în Cameră a ministrului Ion Caramitru („Cum de a fost posibil ca pe banii Ministerului Culturii să apară o asemenea carte care să defăimeze în aşa hal patria?"). La interpelarea respectivă, ministrul Culturii a lipsit, dar a fost prezentă Secretarul de Stat Maria Berza, care a apărat cauza lui Mihail Gălăţanu (şi, desigur, cauza proprie).

În aprilie 2000 a apărut un protest semnat de cîteva zeci de patrioţi români stabiliţi în SUA şi Canada, care incrimina poemul lui Mihail Gălăţanu, poemul *România* al lui Marius Ianuş, „citit în cenaclul lui Mircea Cărtărescu" (deşi în 1998 fusese publicat în antologia *Ferestre 98),* dar şi anumite grupuri, precum generaţia '80 sau GDS, care denigrează România, sau unele manifestări „decadente", cum a fost Festivalul Zen Dada susţinut de Valery Oişteanu la Consulatul român din New York. „Gazeta de Transilvania" din Braşov a publicat ulterior protestul şi (fără să aibă acordul autorilor) poemele *O noapte cu Patria* şi *România* şi, astfel, acestea din urmă ajung la cunoştinţa braşoveanului Niculae Berca. Cetăţeanul se declară ultragiat de cele două poezii şi sesizează Procuratura din Braşov.

Procuratura începe o anchetă pornind – aşa cum declară surse din cadrul Poliţiei care au dorit să-şi păstreze anonimatul – de la acuzaţiile de „denigrare a patriei şi răspîndirea de materiale obscene". Într-un stadiu al anchetei, poliţia braşoveană trimite o adresă Uniunii Scriitorilor prin care solicită date despre cei incriminaţi, dar Uniunea Scriitorilor refuză să colaboreze. Ştirea despre acţiunea Procuraturii, reprodusă în august de mai multe ziare centrale, stîrneşte articole de protest din partea intelectualilor – aşa cum au fost cel al lui Nicolae Manolescu din „România literară" sau al lui Luca Piţu din „Poesis". Spre sfîrşitul lunii august, Procuratura decide neînceperea urmăririi penale a celor doi scriitori.

Inculpaţii au cuvîntul

Contactat telefonic, Mihail Gălăţanu a declarat în exclusivitate pentru revista noastră: „Poemul *O noapte cu Patria* şi-a propus să fie o poezie patriotică *à rebours,* scrisă în limbaj argotic. De altfel, generaţia '90, din care fac parte, a urmărit încă de la început să redea argoul limbii române literare. Apoi, aşa cum au observat şi unii critici literari, generaţia '90 a redescoperit sexul şi sacrul, teme fundamentale obturate în timpul comunismului. Aşa cum spuneam, *O noapte cu Patria* şi-a propus să atace clişeul patriei ca măicuţă bătrînă cu brîul de lînă, să arate cu degetul colcăiala discursului oratorilor patriotarzi (căci «noi» din, să zicem, «Stai şi la noi fă, Patrie!» îi cuprinde pe aceştia din urmă – şi interesant că tocmai ei s-au simţit vizaţi – şi nicidecum pe cel care a scris poezia). Trebuie disociat, oricum, eul auctorial de cel al poetului care scrie (aşa cum, în realitate, poate fi extrem de vulgar cînd spui o înjurătură, dar aceasta, integrată într-un poem, capătă valoare estetică şi trebuie luată ca o marcă stilistică). Cît despre persoana propriu-zisă e poetului şi convingerile lui, pot să spun că nu te referi la lucrurile de care nu-ţi pasă. Se poate scrie şi despre lucruri inconfortabile, iar a te uita astăzi la patria ta este un lucru inconfortabil."

Marius Ianuş a remis presei, pe 16 septembrie, „Declaraţia oficială a poetului Marius Ianuş în privinţa urmărilor procesului de la Braşov" care începe cu următoarele fraze: „Sînt tot mai consternat de lucrurile care se petrec în ţara în care trăim! Faptul că am fost dat în judecată, alături de M. Gălăţanu, de un domn din Braşov mi se pare incalificabil. De fapt, cel mai mult mă răneşte că am fost pus alături de un poet pornografic de mîna a treia care, nefiind băgat în seamă de nimeni, nu mai ştie ce să facă spre a şoca opinia publică." Declaraţia continuă, pe mai mult de trei sferturi din ea, cu desfiinţarea „imitatorului poetic de mahala" şi „impostorului poetic" Mihail Gălăţanu, şi apoi cu o comparaţie extinsă între poemul *România* („un remix asumat al celebrei *Americi* a lui Allen Ginsberg") şi *O noapte cu Patria* – comparaţie, desigur, în favoarea poemului propriu – sau cu îndemnuri revoluţionare („Îndemnul meu e să distrugem acest rahat securist care e statul român! Să-l extirpăm ca pe o bubă umplută cu noroi!"). În cele din urmă, Marius Ianuş declară – scriind cu majuscule – că nu mai e cetăţean al României, că cere azil politic în Germania şi că vrea să fie scriitor al unei alte ţări. Într-un *post scriptum* ataşat acestei declaraţii trimise mai multor ziare şi reviste, Marius Ianuş îşi oferă, însă, serviciile pentru susţinerea unui editorial numit „Editorialul tinerei generaţii." Cît despre părerile lui cu privire la „colegul de boxă", admiratorii lui ar putea fi cel puţin contrariaţi: de aproape un an, Marius Ianuş are un *site* personal pe Internet, unde există un *link* numit „Poeziile prietenilor mei". Acolo poate fi citită, printre alte poeme ale lui Mihail Gălăţanu, şi poezia *O noapte cu Patria.* ▲

Svetlana CÂRSTEAN

Corp şi timp

Institutul Francez şi Ambasada Franţei în România au organizat prezentarea, pe 12 octombrie, la Sala Mare a Teatrului Naţional din Bucureşti, a spectacolului Dansul Timpului, *realizat de către una din cele mai cunoscute companii de dans contemporan din Franţa, Baletul Atlantique /* Régine Chopinot.

Sala Mare a Teatrului Naţional a fost exploatată pe fiecare bucăţică a sa de către cei care au sosit, în număr foarte mare, să vadă spectacolul. S-a stat şi în picioare, pe margini, s-a stat pe jos, pe scările centrale. Un public cu multe aşteptări. Coregrafa Régine Chopinot i-a invitat pe toţi, înainte de începerea reprezentaţiei propriu-zise, la o trăire simplă şi personală a spectacolului de către fiecare spectator.

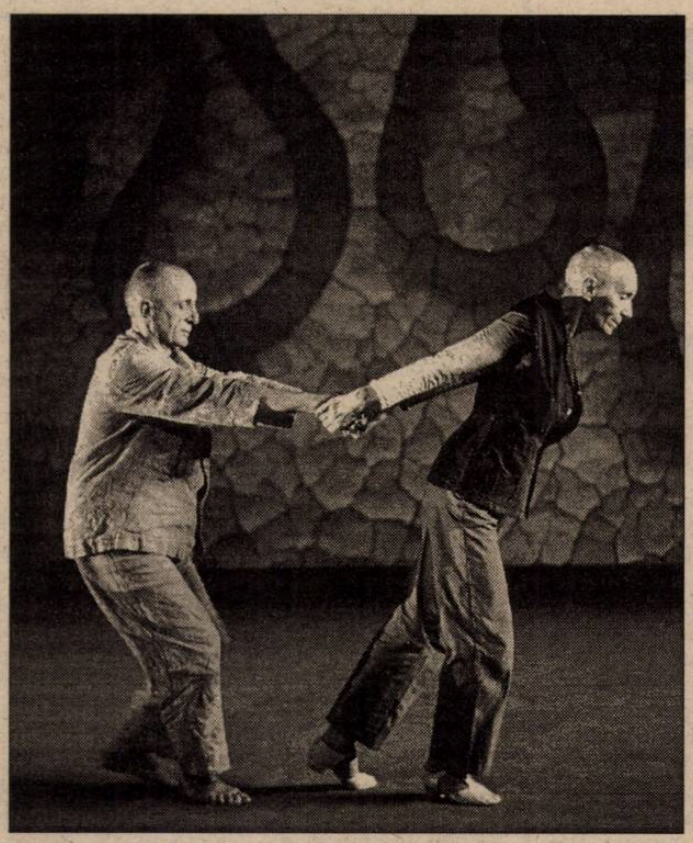

© Tristan Valès/Agence Enguerand

Françoise şi Dominique Dupuy

Această trăire personală este chiar una din ideile centrale ale întregii coregrafii realizate de însăşi Régine Chopinot: relaţia fiecăruia cu timpul, cu trecerea, cu vîrstele, cu ceilalţi în interiorul trecerii timpului. O poveste dansată de şaisprezece dansatori, pe muzica vietnamezului Tôn-Thât Tiât şi avînd drept fundal un film aparţinînd lui Andy Goldsworthy. Dansul propriu-zis era realizat din mişcări lejere sau abrupte care experimentau parcă permanent relaţia dansatorului cu greutatea propriului său corp şi a corpurilor celorlalţi dansatori. Ideea de timp şi de raport dintre diferitele timpuri a fost susţinută chiar şi de componenţa trupei care conţinea trei generaţii de artişti. În acest sens, se poate spune că momentul de maximă emoţie a fost oferit de prezenţa în spectacol a doi mari artişti francezi, pionieri ai dansului modern în Franţa, dansatorii Françoise şi Dominique Dupuy, în vîrstă de 74 şi respectiv 68 de ani. Ei dansează la Baletul Atlantique/Régine Chopinot în calitate de artişti-asociaţi. Rolul lor în cadrul spectacolului a fost desigur acela de a înfrumuseţa şi a îmblînzi timpul, de a-i da un chip senin, lipsit de contradicţii, şi de a oferi imaginea unui timp să zicem „atemporal".

Filozofia întregii coregrafii a acestei reprezentaţii este definită desigur tot de Régine Chopinot, o prezenţă fascinantă prin forţă şi deschidere: „Mijloacele pe care le utilizez în *Dansul timpului* sînt clare. Ele sînt mersul, fuga, saltul, căderile, transa, imobilitatea, pentru a servi un dans generos, un dans primar. Este un studiu asupra ritmului, asupra trecerii de la o stare la alta. Ceea ce mă interesează astăzi profund, în calitate de coregraf, este să aflu cum se poate trece de la dansul dezlănţuit la imobilitate, fără a muri."

O experienţă a corpului – în fugă, în mers, în îmbrăţişare, în cădere – este ceea ce ne-a propus Baletul Atlantique/Régine Chopinot. Nu trebuie să fii neapărat dansator ca să te laşi prins în mirajul unei asemenea experienţe. Este, într-un fel, ceea ce trăim fiecare dintre noi, zi de zi.

▲

Dilema vă recomandă

● Konrad Lorenz, *Şi el vorbea cu patrupedele, cu păsările şi cu peştii. Aşa a descoperit omul cîinele,* Editura Polirom. (Dan Stanciu)

● *Încet, spre Europa* (Vladimir Tismăneanu în dialog cu Mircea Mihăieş), Ed. Polirom. (Adrian Cioroianu)

● „Cetatea Soarelui", la Teatrul ACT (duminică, 22 octombrie); după un text de Tommaso Campanella, scenariul şi regia: M. Măniuţiu, cu Marcel Iureş şi Adrian Titieni. (Matei Martin)

● *Scotish Pub* pe Calea Moşilor nr. 91, nou deschis şi cu atmosferă tradiţională scoţiană (inclusiv cimpoaie şi kilt-uri). (Andrei Manolescu)

● Filmele ultimei zile a Săptămînii filmului finlandez 2000 (vineri, 20 oct., ora 19,00, Sala Auditorium a Muzeului Naţional de Artă); printre acestea, „Los Angeles fără o hartă", cel mai recent film al lui Mika Kaurismäki (fratele lui Aki Kaurismäki), cu Julie Delpy, Johnny Depp şi Saskia Reeves. (Cezar Paul-Bădescu)

● Primul sushi-bar din Bucureşti – pe Calea Moşilor, lîngă Cinema Europa; ● Cîntecele lui Aimée Mann de pe soundtrack-ul filmului *Magnolia,* apărute pe casetă în magazinele Hollywood Music & Film; ● Pentru clujeni – „Zilele filmului Elveţian", între 20-23 oct., la Cinema Arta. (Alex. Leo Şerban)

● Sorin Stoica: *Povestiri cu înjurături* (Colecţia Debut – Editura Paralela 45) – toate scrise cu o fină ureche muzicală, dar cu deosebire ultimele trei, „Analiza receptării", „Omul e o fiinţă extrem de fragilă" şi „Fără chip", cea mai bună, care, curios, nu conţine nici o înjurătură... (Radu Cosaşu)

▲

Adrian CIOROIANU

bon de lectură

Istorie de clasă, într-un proiect european

Hotărît lucru, de ceva vreme o editură *de provincie* (Polirom din Iaşi) are ambiţia de a fixa standardele româneşti în materie de conectare avizată la ceea ce putem numi reperele editoriale ale continentului. Ar fi multe producţii recente ale sale menite să confirme aceasta. Două am aici în atenţie: două, dintr-o serie care a debutat cu dreptul şi fără îndoială că se va încheia decent* – vreau să spun, cu demnitatea literei bine fixate şi dăruite unor provocări intelectuale de clasă: *Omul Luminilor* – volum coordonat de Michel Vovelle, nume de rezonanţă clasicizantă din echipa Universităţii Paris I – şi *Omul romantic*, coordonat de relativ recent dispărutul François Furet, un clasic de acum al interpretărilor secolului XVIII francez, dar şi *mărturisitor*, cum ştim, asupra *Trecutului unei iluzii* (avatarurile ideii comuniste în acest secol, tr. rom. Humanitas, 1996).

Două admirabil de avizate texte însoţesc ediţia românească a volumelor: postfaţa lui Radu Toma la *Omul Luminilor* şi o prefaţă a Elenei Brăteanu la *Omul romantic*. În fine, rămîne de observat că volumele propun două teme diferite şi, simultan, apropiate: pentru că acest proiect reprezintă, în fapt, o *altfel* de istorie a Europei, o istorie construită pe structura cronologică a etapelor „intelectuale" ale Europei şi, mai ales, construită în jurul omului/oamenilor – aşa cum ne-a invitat cea mai marcantă şcoală istoriografică europeană a secolului, cea din jurul revistei *Annales*.

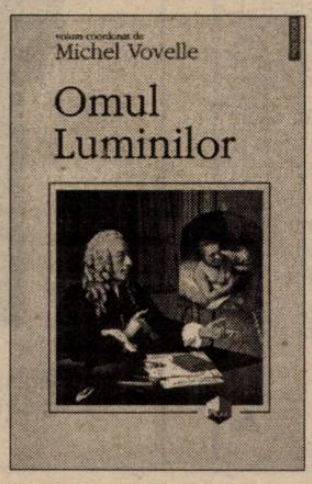

Cîteva personaje populează „secolul Luminilor" (în linii mari, secolul XVIII european) şi epoca romantică (sfîrşitul secolului XVIII – prima parte a secolului XIX). Acestor personaje le sînt dedicate capitolele cărţii, într-o încercare explicită de a recompune convingător universul societăţii europene: *Nobilul*, *Războinicul*, *Omul de afaceri*, *Omul de litere*, *Omul de ştiinţă*, *Artistul*, *Exploratorul*, *Funcţionarul*, *Preotul* şi *Femeia* în primul volum citat, respectiv *Burghezul*, *Muncitorul*, *Femeia*, *Dascălul*, *Medicul*, *Preotul*, *Intelectualul* şi *Revoluţionarul*. Optsprezece istorici importanţi chestionează şi interpretează aceste personaje, făcîndu-le credibile şi comprehensibile; printre ei (convins că orice evidenţiere selectivă este, în acest caz, o injustiţie), aş aminti pe Roger Chartier, Daniel Arasse, Dominique Julia, Heinz-Gerhard Haupt, Stéphane Michaud, Bronislaw Baczko. Ambiţioasă provocare: două epoci din istoria intelectuală a continentului sînt explicate prin cei ce le populează, prin gesturile lor sau chiar prin cuvintele care-i definesc – vezi, de exemplu, definţia dată bolii de către medicul – *om romantic* – saxon Hahnemann (o „forţă vitală distonată") sau aventurile – *iluministe* şi *preiluministe* – ale cuvîntului „explorator": de la latinescul clasic, ce desemna cercetaşul din armata romană, apoi la spionul-agentul-cercetaşul din limba franceză de la mijlocul secolului XV şi, în fine, la termenul a cărui definiţie – rămasă relativ aceeaşi pînă azi – intră abia în 1718 în *Dictionnaire de l'Académie Française*. Sînt, în ambele volume, pagini pasionante despre intelectual/om de litere, personaj care poate fi parte din elita privilegiată sau doar (cum spunea Voltaire) un exemplar din „nefericita specie care scrie pentru a trăi"; pagini vorbind despre acel J.-J. Rousseau care vinde aceeaşi lucrare la trei editori diferiţi (este drept, operînd unele retuşuri sau adăugiri) sau despre numărul autorilor germani care, potrivit unor estimări din acea vreme, creşte de aproape patru ori în 40 de ani: de la 3.000 în 1766 la 11.000 în 1806. Sau, rămînînd în temă şi urmărindu-i traiectoria ulterioară, este imposibil de evitat excelentul capitol al profesorului florentin Sergio Givone despre estetul, *dandy*-ul, *flâneur*-ul, utopistul, conservatorul, vizionarul ş.cl. ce animă spaţiul intelectual al romantismului.

Rămîn multe de spus în legătură cu proiectul în sine: o serie de cărţi vorbind, cum spuneam, despre istoria Europei sau, mai precis spus, despre istoria părţii occidentale a continentului. Cineva ar putea să observe evidentele discrepanţe dintre unele detalii ale istoriei Occidentului şi corespondentul lor în istoria ţării/zonei noastre. Dusă pînă la extrem, această interpretare ar putea conchide că seria tipărită la Polirom nu vorbeşte despre noi, sau – mai grav – vorbeşte pe deasupra noastră. Nimic mai fals. Inclusiv prin acest proiect european de cea mai bună factură, editura ieşeană deschide o fereastră spre ţinta noastră (reală şi anecdotică, după cum ştim): Europa mai multor culturi, Europa unei singure, inconfundabile, civilizaţii. Nu este Polirom singura editură care o face; dar o face cu o asemenea constanţă şi consistenţă încît, spuneam spre început, sper să stîrnească nu numai invidii, ci şi ambiţii emulatoare.

Pe scurt, aşadar: o lectură obligatorie pentru intelectualul român sau, dacă nu sună prea pretenţios, pentru *europeanul* român. O dovadă că o carte bună nu poate fi, în sensul propriu, scumpă; lipsa ei este oricînd mai păgubitoare.

* Seria – apărută în colecţia Plural M a editurii – a debutat cu *Omul medieval*, „tutelat" de Jacques Le Goff, a continuat cu *Omul Renaşterii* (coord. Eugenio Garin) şi are în pregătire *Omul bizantin* (coord. Guglielmo Cavallo) şi *Omul baroc* (coord. Rosario Villari).

▲

Pagini realizate de
Simona SORA şi Cezar PAUL-BĂDESCU

Iaromira POPOVICI

bazar

Concepte libere

După decembrie '89, unul dintre principalele scopuri ale vieţii – studenţeşti – de atunci a fost, pe şleau şi facil spus, „distracţia"; mai bine-zis, „adevărata" distracţie, cît mai aproape de standardele din filmele americane de la cinematografele Patria sau Scala, gata să devină stil de viaţă necondiţionat. La începutul anilor '90, chiar am trăit o asemenea idilică perioadă, concentrată în jurul experimentării „distracţiilor" noi. Ce înţelegeam atunci prin „distracţie"? În primul rînd, plăceri gustative, necesare drept compensaţie pentru ex-salamul prăjit şi derivatele sale; apoi, cumpărături diversificate şi de durată, din motive similare; şi, în sfîrşit, noi plăceri culturale amestecate cu o viaţă de noapte stîngaci incipientă. Nu conta că, în urma experimentării primilor hamburgeri, îngurgitaţi în stradă, în varianta autohtonă, cu multă ceapă şi ketchup ieftin, te alegeai cu afte; ori că în urma excesului de Coca-Cola, proaspăt introdusă, aveai indigestii şi palpitaţii. Conta doar, vorba bomboanelor Sugus, „să faci faţă distracţiei".

Interesant este că aproximativ aceleaşi „distracţii" facile şi nu foarte imaginative au fost preluate şi transformate în idealuri de actuala generaţie *dance* şi *hip-hop*. Idolul majorităţii formaţiilor acum la modă este aceeaşi „distracţie", structurată pe puţine coordonate – romantismul, sexul, colectivitatea, dansul şi cîntecul, băutura şi mîncarea – şi redată cu şi mai firave mijloace: una dintre cele mai frecvente rime este, de pildă, „mare" cu „tare"; e drept că „mare" se regăseşte în ambele accepţiuni – „Opreşte-te puţin / Tentaţia e mare / Fete şi băieţi / Vor s-o facă tare" *(Double D*, „Hai la o pizza"); „Nici o fiesta nu-i mai tare / Mai tare ca la mare" *(Fan D*,"Fiesta"); o altă rimă profundă este cea dintre „bere" şi „plăcere" – „Cu fete şi bere / O reală plăcere" *(Dr. Beat*, „Vara şi distracţia"). Elementele constitutive ale summum-ului „distracţie" sînt atît de repetate şi accentuate, încît ajung să apară ca nişte concepte derizorii ale unei utopii de suprafaţă: mai de mult amintitele *André* vorbesc de „distracţie şi soare"; *Capuccino* (care prin însăşi denumirea lor şi-au afirmat „profesiunea de credinţă") spun hotărît „Vreau să ştii că-n vara asta / Vreau să mă distrez". Într-unul din *hit*-urile lor, fetele de la *Capuccino* devin mai explicite; misterul „distracţiei" începe să fie elucidat, şi ceea ce descoperim nu e deloc misterios: ele nu vor decît „pe la terase, o-la-la/ Pe la terase, eo, eo!", „cu prietenii", să petreacă şi să danseze. Şlagărele de acest tip consacră, astfel, spaţiile „sacre" ale noului idol, devenite, din banale, încărcate de semnificaţiile unei mode. O altă formaţie, *Double D*, înţelege prin „distracţie" mersul la o pizza: „Hei, na-na-na / Hai să mergem la o pizza / Hei, na-na-na / Hai să ne distrăm / Petrecerea e gratis". Buna şi bătrîna pizza a ajuns, şi ea, emblemă a veseliei colective (chestia cu gratuitatea nu o prea înţeleg...). Onomatopeele pe care le-am reprodus cît am putut de exact sînt şi ele însemnele mai simţite, mai instinctuale ale distracţiei, mai ales că printre acestea se găseşte, de multe ori, un „ăăă!" gutural, uşor scremut, maximul însemn al senzualităţii, probabil. Un alt imperativ este „cheful" (conform *Angels*, „Aşa-s băieţii"), care, în general, constă în „Să petrecem, să dansăm, / Toată noaptea să cîntăm" *(Dr. Beat*, „Vara şi distracţia"). Toate aceste manifestări banale ale distracţiei urmăresc împlinirea nivelului mai „profund" de „concepte", cel legat de sentimente: acestea oscilează de la „binele" pur şi simplu („Cu tine / Mi-e bineee" – *André*, „Lasă-mă, papa, la mare") la „dorinţă", „tentaţie", „fiori", „amăgire", „amintiri" etc... Lumea „distracţiei" e îngroşată şi elogiată, dar „mică": „Distraţi-vă, copii, lumea e mică/ De anul 2000 să nu vă fie frică" *(Angels*, „Aşa-s băieţii").

▲

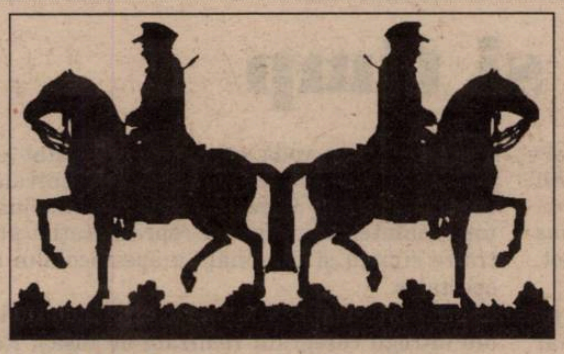

Radu COSAŞU

din vieaţa unui extremist de centru...

O mannipulare inadmisibilă

Sînt îngrijorat – nu cu inima, nu cu ficatul, nu cu stomacul. Cu altceva la care nu prea există consult, leac, operaţie:

îmi scade autonomia esteticului; îmi slăbeşte rezistenţa artistică; mi se deteriorează fibra, nervul, gena – nu ştiu cum îi zice – imaginaţiei; întregul meu sistem emoţional e intoxicat şi devastat.

Să explic ca la doctor: sîntem, de pildă, pe ziua de 5 octombrie a anului 2000; pentru orele 22, e programată, la Acasă, „Moartea la Veneţia". Thomas Mann. Visconti. Dirk Bogarde. Aschenbach. Tadzio. Nu se ratează, deşi am văzut-o de două sau de trei ori. La orele 18, văd pe Euronews asaltul populaţiei împotriva Parlamentului din Belgrad; îmi chem imediat un prieten supercompetent ca să comentăm faza; e la spital, pentru analize; o chem pe cea mai bună comentatoare de politică externă – nu, nu se uită, citeşte o carte pe care n-o poate lăsa din mînă, se va uita mai tîrziu... Totdeauna specialiştii sînt calmi. Pînă la Veneţia, butonez (19) pe la toţi românii şi reţin că „pe Miloşevici nu-l mai aşteaptă decît elicopterul". Românii mei, caz rar, sînt superiori, ca tot omul care a mai văzut povestea asta cu scutieri şi popor, cu bulane şi flori, cu geamuri sparte la Înaltele Instituţii, cu tablouri ale dictatorului aruncate în stradă, cu poliţişti care se predau, surîzînd şi tremurînd de frică, mulţimii încîntate; străinii sesizează că lucrurile se desfăşoară *sans trop de violence*. La 21,15, aflu de la France 2 că Miloşevici ar fi fugit cu un avion şi mă hotărăsc: nu mă interesează altceva decît „Moartea la Veneţia", nu voi ceda, orice s-ar întîmpla pe glob! Deci:

22-22,30: Aschenbach în gondolă spre hotel. Hotelul. Restaurantul. Descoperirea lui Tadzio. Splendoare a panoramării, a penetrării cu o sobră senzualitate în subiect. Gînd scurt şi violent: eşti inadmisibil!

22,30: Cedez, nu pot fi atît de apolitic – Antena 1: Cristian Tudor Popescu, Cristoiu, Tucă, transmite de la Belgrad „Mile", ce întrebări aveţi?

22,40-23: mă revolt împotriva mea, mă întorc pe plajă la Veneţia, lunga secvenţă a căpşunilor. Aschenbach fixîndu-l pe Tadzio în faţa castelelor de nisip, eternitatea din urcarea lor cu liftul, care eternitate? eternitate îmi trebuie cînd se joacă soarta Balcanilor?, înapoi la Antena 1 unde „Miloşevici nu va sfîrşi ca Ceauşescu" – îmi spun din nou că este inadmisibil cum de conştiinţa informaţională mi-o devorează pe cea estetică, mă întorc la Aschenbach, la Bogarde care seamănă cu Havel, tînăr, la clipa de tornadă a epicului, în gară, unde i se rătăcesc valizele, se înfurie ca niciodată, o furie a fericirii de a rămîne aici, şeful gării asigurîndu-l că „aţi făcut cea mai bună alegere". Ca atare, Cristoiu, Popescu şi Tucă sînt de aceeaşi părere: occidentalii nu vor mai fi interesaţi de România şi o să ne fie şi mai rău. Aschenbach fixează pironit silueta lui Tadzio.

23-23,45. TV5. „Aucune violence. C'est la fête." Antena 1. Mile Cărpenişan transmite că armata va rămîne în cazărmi. Aschenbach – în căutarea lui Tadzio – întreabă de ce se dezinfectează oraşul, „ce e cu mirosul acesta îngrozitor?", nu i se răspunde şi el, totuşi, îi mulţumeşte localnicului; mă iau din scurt, mă somez patetic – măcar în cinefilie – că nu mă voi mai uita în ochii mei dacă ratez scena chitaristului vesel prin restaurantul morbid, cu mişcarea aceea îndelungă care transformă voioşia în grotesc şi vulgaritatea în tristeţe, nu, n-o ratez,

urmează minunea aceea, de maximă fineţe în maximum de sarcasm, prin care recepţionerul hotelului descrie drumul holerei din India pînă aici, la Veneţia, Aschenbach implorîndu-i pe polonezi să plece şi atingîndu-l în sfîrşit pe Tadzio,

ca, deodată, după criza lui de plîns tratată de un Visconti à la Verdi, ceva să înceapă a mă enerva în scena de la coafor: ideea e prea apăsată – înfrumuseţarea ca degradare, bătrîneţea ca impuritate –, ceea ce în nuvelă e dureroasa, neputincioasa ironizare a omenescului, la Visconti e prea elocvent, poate că asta e limita filmului în orice ecranizare a literaturii, poate că de asta are dreptate Ianoşi cînd dispreţuieşte cinema-ul, da, sînt inadmisibil, mai am şi idei teoretice;

23,46 – enervarea cinefilă mi se transformă într-un alibi al lipsei mele de răbdare în contemplare estetică, nu mă mai suport apolitic veneţian, răsucesc butonul la PRO TV, Dinescu îi povesteşte lui Călinescu, abundent, dezlănţuit, dizgraţios, ce efect a avut poezia lui cu berea la München, sala hohoteşte de rîs, nu!, înapoi la Veneţia! (23,47) – melopeea femeii pe întinsul plajei cu cabine şi fotolii de papură – da, prea lungă (23,50) – Florin Călinescu îi strigă lui Mircea: „hai, mă, că prea făceai elogiul Germaniei!", Dinescu nu şi nu, sala e în delir, (23,52) – plaja pustie cu Aschenbach urmărind ultima hîrjoană dintre Tadzio şi prietenul său, o lungă rostogolire pe nisip, Bogarde e prea citeţ, Visconti nu găseşte finalul, (23,56) – Florin Călinescu ţipînd: „Bă, France Presse ne-a făcut de ţigani!", Dinescu cade pe spate, excedat: „Florine, îmi este frică să nu intre sîrbii înainte de noi în Europa şi Occidentul o să bage toţi banii în Iugoslavia!", ha, ha, ha, sala e mai încîntată decît la bingo, emisiunea – anunţă Călinescu – „se va prelungi cu jumătate de oră, dar acum dăm două minute cu Iugoslavia..." şi apare reclama cu Revalid care stopează căderea părului. (ora 0): Aschenbach moare ACASĂ pe plajă şi imediat ARIEL AUTOMAT URSUS.

...Doctore, e un virus? O ipohondrie? Încercăm o lobotomie?...

▲

Eugen ISTODOR

plecat de acasă...

Cîine rău, tapet fluid

Văd ce e în jurul meu, ca un copil ce-a învăţat să citească ieri. La avizierul blocului: „Plătiţi datoriile spre asociaţie, altfel veţi cumula penalizări." „Respectaţi programul de linişte: 14-16, 22-6. Comitetul." „Asociaţia de locatari se află lîngă ghenă, la scara 4." Pe coş de gunoi: „cumpăr apartament sau vilă în această zonă." Stîlp: „Pierdut căţeluşă albă cu pete, rasa terrier, puţin sănătos, ofer recompensă." Pe gard maro, de tablă: „COBALT", şi „FORZA DINAMO". Sînt pe Labirint. Cu cretă „mc hammer". Poartă nefolosită, legată cu sîrmă: „Închideţi poarta". Labirint 105: „Cîine rău". Un Moskvich cu roţile dezumflate, cu uşile legate cu sîrmă: „5-B-6135". „Cabinet veterinar" „protejat de BIDEPA". „Berăria Doru FURNICA". Magazin dezafectat: „Apa minerală, vin nobil după colţ, la Furnica". Ies în Basarab. Pe un pom: „Corturi şi veselă de închiriat la Marin Rumeguş, 776. 07.18". Pe o tabelă: „Connex – merită să fii cu un pas înainte". Pe alta: „Winston lights: Eu să accept locul doi?". Pe zidul Băncii Agricole: „Loredana cioc şi Emil Băieţel. Alina şi Ninel egal Flora". Intersecţie cu Lucaci GECA electrice. Traian 110 „Doi cîini fioroşi". „Piese auto OPREA". „SC BC Palmier SRL": „Peşte congelat, hamsie, crap fito proaspăt". „L&A SC Robert SRL". În altă vitrină: „Tuns simplu 20.000. Tuns bos 25.000. Tuns soldat american 30.000. Tuns barbă 10.000. Tuns mustaţă 10.000. Ras 10.000. Gel 10.000. Spumă 8.000. Spălat 10.000. Uscat 14.000. Frecţie 14.000. Şuviţe 45.000. Coafat 30.000. Calotă 40.000. Permanent lung 150.000. Coc 100.000." „Terasa Traian – cel mai plăcut loc din zonă." Ignacom. Săgeată pe stîlp: „Cumpărînd de la SC TRAIAN SRL economisiţi timp şi bani. Vă aşteptăm să ne vizitaţi." Într-un fund de curte: „Frizerie Cezar Bolliac." Pe tabelă: „Atitudinea creează viitorul. Rafinamentul filtrului Charcoal". Pe gard: „Desfacere vinuri şi rachiuri din vin. Lenamar Sercom SRL. De la producător direct la consumator."

„Casa Décor". Nimic nu e simplu: „Tapet fluid, tencuiri exterioare, parchet stratificat, tavane false". „Çezar – produse de brînzeturi, mezeluri, papetărie, cosmetice." A dat faliment Cezărică. Pe uşa de dugheană: „Pîine Titan, mălai, făină, orez, magazin mixt: carne, furnituri, cismărie." Am rămas la intersecţia Traian cu Călăraşilor.

▲

HUMANITAS
cartea care dăinuie

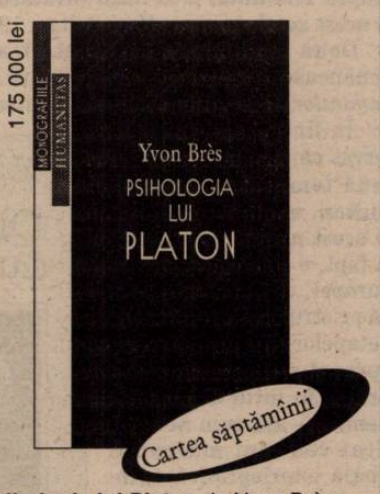

Psihologia lui Platon de Yvon Brès: o lectură în cheie psihanalitică a Dialogurilor

Augustin IOAN

pierduți în spațiu?

De ce mai facem blocuri?

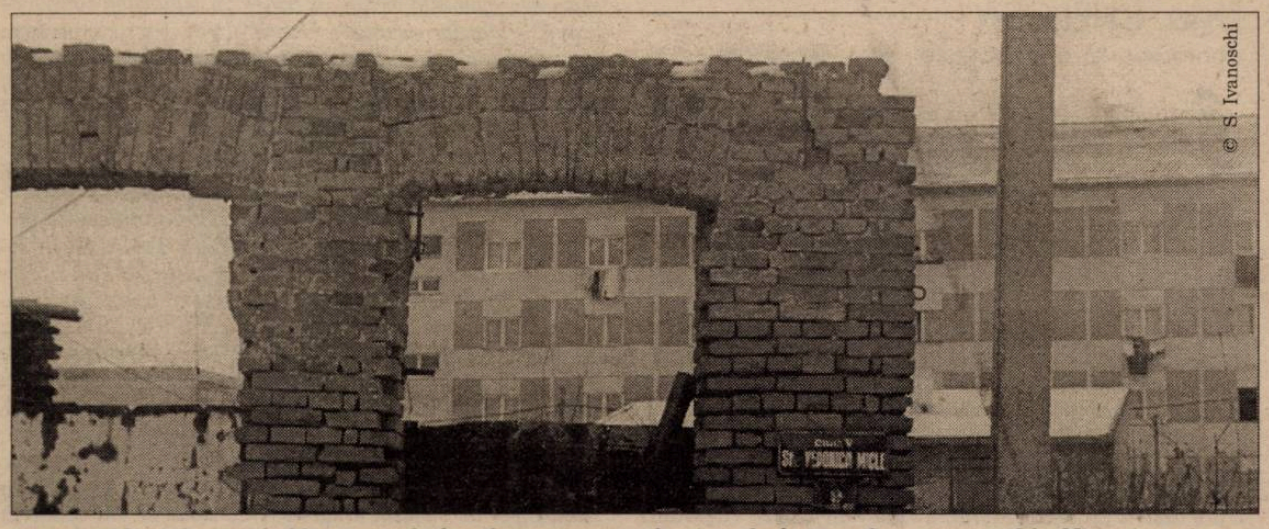

Problema locuirii la bloc are mult de-a face cu tema supravegherii. La un moment dat, avantajele acestei supravegheri a unui spaţiu lipsit de apărare, căruia îi lipseşte orice formă de posibilă recluziune, ascundere, izolare, a devenit interesant pentru regimurile totalitare comuniste. Cum absenţa proprietăţii nu făcea decît să faciliteze procesul, înlocuirea deliberată, programatică, a caselor unifamiliale cu blocuri a demarat exploziv într-un moment pe care îl situez în trena discursului despre construcţii şi arhitectură al lui Hruşciov din decembrie 1954. Atunci tipizarea, standardizarea şi industrializarea au devenit cuvintele cheie ale industriei construcţiilor. Arhitectura încetează de a mai fi în ţările comuniste altceva decît un argat al construcţiei de massă. Indicii economici de suprafaţă, cost pe metru pătrat, raporturi „optime“ între suprafaţa construită şi cea locuibilă – toate deveneau criterii de judecată a proiectului. De la jumătatea anilor cincizeci înainte, locuirea la bloc a devenit principalul program de habitat în ţările comuniste. Cele cîteva locuinţe de protocol pentru nomenclatură şi vilele pentru înalta protipendadă comunistă rezumă programul casei unifamiliale interbelice la o caricatură: în absenţa proprietăţii, primii secretari şi ceilalţi trepăduşi nu erau decît musafiri în cochetele lor vile judeţene.

România şi-a propus să fie ţara socialistă cu cel mai mare număr de construcţii de locuinţe noi (i.e. exclusiv blocuri) înainte de 1989 şi a doua în Europa. Datele oficiale, care trebuie luate cu precauţia impusă de caracterul lor ideologic, sugerează că scopul acestei politici de edificare a locuinţelor colective era acela de a avea disponibil un număr de camere echivalent cu numărul de locuitori ai României pînă în anul 2000. Această malignă creştere cantitativă a fost încetinită prea tîrziu, adică după ce afectase deja integral atît oraşele cît şi unele sate româneşti. Limitată la bloc, locuinţa socială nu iese din impasul lipsei de resurse şi, prin absenţa soluţiilor, contribuie la acutizarea problemelor sociale deja explozive. Conlocuirea într-un apartament de bloc – al cărui spaţiu interior este fix, inflexibil – a mai multor familii şi generaţii ale aceleiaşi familii este doar una dintre aceste probleme sociale dramatice.

Din nefericire, ea nu a fost oprită încă. Dimpotrivă, cu girul unui organism inventat recent (ANL) producţia de blocuri continuă în România. Faptul că nu s-a făcut în zece ani nici un studiu serios, interdisciplinar, asupra locuirii (tipuri, schimbări pe plan mondial, tipuri posibile de comunităţi adaptate la condiţiile locale, regionale) şi asupra obiectivelor unei politici în domeniu, face ca în acest ultim deceniu (1990-2000) să nu se fi construit decît case de reprezentare gigantice (ezit să le numesc locuinţe individuale) şi, sporadic, locuinţe sociale. Acestea din urmă dau în cea mai mare măsură seama despre absenţa oricărei investigaţii reflexive, de vreme ce se limitează la aceleaşi obsesiv exploatate electoral ipostaze: a) terminarea structurilor de blocuri deja demarate; b) cumpărarea de apartamente în blocuri de către primării în vederea alocării lor ca locuinţe sociale şi c) continuarea construirii de blocuri prin ANL.

În ciuda diversităţii aiuritoare de soluţii urbanistice, arhitecturale şi economice, în ciuda reformulării de cîteva ori a problemei locuinţelor în ultimele decenii, politica statului român în domeniul locuinţei continuă să fie serios amendată de lipsa de viziune şi informaţii la zi a celor care o girează. Pînă şi ţările lumii a patra, spre care ne îndreptăm cu grăbire, îşi pun problema optimizării resurselor locale în vederea unor programe de locuinţe sociale cu costuri minime. La noi, un apartament contractat prin ANL costă mai mult decît echivalentul său cumpărat pe piaţa imobiliară. Argumentului că preţurile de cost sunt acestea şi că nu se pot face la nesfîrşit reduceri i se poate opune cu grăbire acela că lucrul este adevărat, dacă ne limităm doar la blocurile cu structură de beton armat conectate la aceleaşi reţele de termoficare catastrofale. Nimeni nu şi-a pus problema că avem la dispoziţie lemnul pe care prea suspect de repede îl exportăm neprelucrat. Nimeni nu se întreabă de ce nu folosim chirpici sau cărămidă semi-arsă pentru locuinţele de urgenţă, ale atîtor cazuri disperate.

Apoi, mai este ceva: perpetuăm acelaşi sistem de încălzire central(izat)ă care strînge în trei-patru centrale termice – cu randamente penibile şi pierderi uriaşe pe reţea pînă la utilizator şi privim îngroziţi cum, în absenţa unei politici inteligente de desprindere treptată, dar fermă, din chinga acestui sistem etatizat, monopolist şi, prin urmare, prost, se petrec desprinderi individuale ale celor mai pauperi dintre clienţii săi: pensionarii. Nu aşa trebuia să se petreacă. Credite şi reduceri de impozite pentru indivizi sau asociaţii de locatari care îşi montează centrale proprii ar fi dus rapid la dispariţia CET-urilor. În schimb, fostul primar al Bucureştilor se mîndrea cu faptul că a reuşit să mai construiască tocmai un astfel de mamut.

Faptul că edilii şi cei care fac politica urbană la noi sînt captivi în sistemul la configurarea căruia au contribuit întreaga lor carieră profesională de ingineri devine evidenţă – una care produce suferinţă individuală acum – şi nu este decît începutul! Lipsa de imaginaţie şi cunoştinţe contemporane în privinţa locuirii naşte, astfel, în continuare, iarăşi şi iarăşi, blocuri...

▲

A apărut numărul 35 al revistei *Lettre Internationale*, ediţia română, toamna 2000. „Berlin – din faţă şi din profil“ şi „Rivalii“ sînt cele două grupaje tematice care dau greutate numărului. În cel dintîi, după zece ani de la unificarea Germaniei, Berlinul este privit pe toate feţele: Ian Buruma, *Salut, Berlin*; Evgheni Bavcar, *Berlin şi vîntul*; Richard Shusterman, *Absenţe prezente*; Mircea Vasilescu, *Natură vie cu Zid*; Heinz Berggruen, *Un negustor de artă berlinez la Paris*; Ion Bogdan Lefter, *Berlin, anul 2000*; Dubravka Ugresic, *Muzeul capitulării necondiţionate*; Herta Müller, *Privirea străină*. În cel de-al doilea sînt analizate cupluri de adversari de ieri şi de azi: Pavel Câmpeanu, *Stalin-Troţki;* Adrian Cioroianu, *Lupta pentru partid: Dej-Pătrăşcanu;* Alexandru Al. Şahighian, *Două dueluri (Lisenko-Vavilov; Goebbels-Rosenberg);* Adrian Mihalache, *Microsoft-MacIntosh*. La rubrica „Document“ este reprodusă polemica dintre Joschka Fischer şi Jean-Pierre Chevènement pe tema „Europei Federale“. În „Biblioteca «Lettre Internationale»“ semnează Bernhard Schlink, Ian McEwan, Christa Wolf, Antonio Tabucchi, Franz Hodjak, Cristian Teodorescu, Magda Cârneci, Bohumil Hrabal. La „Comentarii şi scrisori“, texte de Tony Judt, Amos Elon, Edward S. Said, Norberto Bobbio, Armando de Armas, Monica Gheţ, Rosa Braidotti, Asar Eppel, Slavoj Zizek, B. Elvin şi, nu în ultimul rînd, un dialog între Jacques Juillard şi Michel Winock despre *Sfîrşitul intelectualilor*.

▲

Dan GOANŢĂ

medalia de abur

Ziua recoltării

Ne aflăm într-o rezervă cochetă, într-unul din spitalele moderne care au împînzit ţara în ultimii ani. Pe un pat imaculat stă un domn în vîrstă. Are un zîmbet cald, poate puţin cam expansiv, dar cu puţină atenţie îi poţi ghici în priviri satisfacţia, toleranţa şi globalismul. Aura care-l învăluie spune clar că nu este un bolnav, ci doar convalescentul unei operaţii de transplant în care a jucat rolul (generos) de donator. Alături de el, în alte paturi, sînt cei patru nepoţei, beneficiarii transplantului. Să-i numim Petre, Mugur, Teo şi, mă rog, Theo, n-am găsit altă rimă. Numele adevărate sînt ţinute secrete, pentru a le proteja imunitatea. În jurul lor – aparate complicate, tuburi digestive, cabluri electorale şi luminiţe care joacă ameţitor. În spatele acestei imagini techno este o poveste în acelaşi timp eroică şi înduioşătoare, surprinsă de reporterul nostru, aşa cum a fost.

Încă din naştere, cei patru fraţiori sufereau de un sindrom rar, o boală neiertătoare, cu nume complicat, care de cîţiva ani face ravagii prin ţara noastră. Mai mult decît probabil că ea a fost introdusă clandestin în ţară de către FBI. Sau FMI. Cum s-a întîmplat şi cu alte creaţii ale laboratoarelor CIA, care ne-au trimis rîia, hepatita şi păduchii, boli pînă acum necunoscute pe aceste plaiuri binecuvîntate, unde unii spală putina şi alţii banii. Informaţii furnizate de directorul spitalului Sf. Nicolae, un competent inginer mecanic.

Să revenim la micuţii pacienţi, în modernul spital dintr-un judeţ de munte. Ca mai toţi copiii, se mai scăpau şi ei în pătuţ. Dar, într-o bună zi, bunicul a dus cearşafurile la spălat la fabrica de avioane, recent convertită la producţia civilă. Cînd le-a luat înapoi, o etichetă: *„Urina copiilor conţine urnofen peste limita admisă“*. Halucinant! Şi, mai ales, nedrept! Micuţii erau în pericol să-şi piardă permisele de conducere! În disperare de cauză, bunicul a făcut un credit unde a văzut cu ochii (că banul e OK-ul dracului!) şi i-a dus pe la tratament. Şi unde n-au fost – la Washington, la Toulouse, la Mae City şi chiar la Benerevsk! Dar nimic. Iar creditele se duceau pe podul aerian Bruxelles–Bucureşti şi-napoi la Odobeşti...

„Am protestat, mărturiseşte bunicul, *era clar că occidentalii nu au inimă pentru noi. Au uitat că poporul nostru i-a ferit de turcii ăştia care nu sînt în stare decît să ne facă pîine, bănci şi necazuri“*. Copiii gînguresc fericiţi, nici ficatul nu-i doare. *„Mi-am dat seama şi care era greşeala lor, dacă greşeală era. Voiau să-i trateze pe fiecare-n parte, cînd e ştiut că doar marile exploataţii duc la satisfacerea omului de către om. Tot aici la noi era soluţia. Aşa că le-am dat bucăţi din ficatul meu, să se mai întremeze, la urma urmei sînt sînge din sîngele meu“*. Reporterul neatent notează „sug sînge din sîngele meu“ şi zîmbeşte. Bunicul continuă: *„E ficat bun, sănătos, stăteam pe stîncă, vulturul american rupea din el, degeaba, sînt tot aici. De fapt m-am refăcut total, aş putea să-mi părăsesc rezerva, dar mi s-a spus că azi e ziua recoltării. Vreau să-mi dau contribuţia, am sînge să dau la tot cartierul“*.

E o după-amiază frumoasă de toamnă. Ceaiul adus de sora Aura e cam fierbinte. Reporterul îl pune pe calorifer ca să se mai răcească. De afară se-aude larmă. Bunicul sare tinereşte din pat şi-şi face cuviincios semnul crucii. Pe sub geam trec moaştele sfintei Parascheva purtate de moaştele răniţilor, victimelor şi urmaşilor regimului. Crucea e dusă de un sobor de investitori strategici. Bunicul îl salută pe minerul care pleacă trăgînd al său topor. De pe culoare se strecoară mirosuri, zgomote de veselă, de castroane, de matze. *„Se-apropie ora mesei,* spune bunicul, *în ţara noastră sîntem întotdeauna înainte de masă“*. Cei patru micuţi se trag de păr. *„Aşa fac de-o lună,* surîde larg bunicul. *E semn bun. Acum sînt bine, concentraţia le-a scăzut la 15-20%, pînă într-o lună o să le scadă de tot. În curînd îi debranşăm. La cererea lor, bine-nţeles“*.

▲

Sorin ŞERB

underground

Viitor perfect

Acum cîteva luni, un seismolog american cu puternic accent românesc în vorbire şi comportament susţinea, desenînd electroencefalograme, că România va fi lovită de un cutremur devastator. Cu toate că a fost contrazis de vrăjitoare şi parapsihologi, el a dat cu precizie perioada în care se va întîmpla catastrofa, îngrozind populaţia care şi-a amenajat bunkere confort trei sporit din Ferentari şi Pantelimon pînă în Tătăraşi sau pe Copou. Faima omului a ţinut şi după ce prognoza s-a dovedit greşită. A fost invitat în studiourile de televiziune care i-au dat timp de antenă să-şi verse tot subconştientul neguros. Seismologul a fost contrazis de specialişti cu jumătate de gură, în lehamite. Lipsa de argumente nu l-a descurajat pe omul nostru. Această încăpăţînare l-a transformat într-un profet al zilelor noastre. După ce scadenţa a trecut, parlamentul, care nu duce lipsă de profeţi, a preluat cazul şi l-a studiat pînă la dispariţie.

Cîteva luni mai tîrziu, un cetăţean se întinde pe o masă şi spune că va dormi trei săptămîni, timp în care România va fi lovită de un cutremur şi măturată de un potop care va înjumătăţi populaţia. Trei săptămîni a stat omul în sicriu, dar profeţia lui a dat roade – zilnic veneau la capul lui tot mai mulţi discipoli înfricoşaţi care pretindeau că sfîntul adormit le-a adus alinarea şi vindecarea. Termenul s-a împlinit, nu şi profeţia. Profetul a dispărut, iar soţia lui susţine că a fost luat de nişte călugări necunoscuţi şi dus nu se ştie unde. Oricum succesul de casă a fost asigurat tot de presă care a transmis, pe un ton, se-nţelege, sepulcral, ştiri zilnice despre somnul profetului.

Puţine sînt persoanele publice care au mai mult succes decît profeţii. Poate doar fotbaliştii, contrabandiştii cu petrol şi cîntăreţii de manele. Spre deosebire de aceştia, profeţii nu îşi pun probleme de marketing, iar succesul lor este condiţionat de aerul de obiectivitate şi de lipsa interesului personal în predicţie. Unii dintre ei trăiesc şi-şi construiesc imperii politice invocînd catastrofe virtuale. Şi ce poate inspira mai mult glanda catastrofică decît situaţia specială în care s-ar afla poporul român? Există reviste de partid care evocă număr de număr catastrofele posibile, iar lipsa de argumente şi tonul apocaliptic nu sînt o piedică pentru ca partidul respectiv să cîştige uneori şi 10 la sută în sondajele de opinie publică. Chiar dacă nu vorbesc despre cutremure, tonul inspirat, radical, informaţiile din surse anonime, dar sigure, avalanşa de elucubraţii întreţesute cu teoria conspiraţiei mondiale şi cea a fatalismului geoclimateric, rasismul subliminal şi pozitiv (al naţiei alese să testeze limitele) sînt coloana vertebrală a stilului profetic, redescoperit de magii acestei epoci. Unii dintre ei preferă să fie doar profeţi şi se topesc în atmosfera încinsă de aplauze ca meteoriţii.

Iar cei care nu tolerează profetismele zgomotoase, mondene ale făcătorilor de politică, se pot contamina (şi o fac deseori cu voluptate) cu profetismul spiritualizat al unor pastori modeşti, cu privire de vultur, care-şi sprijină mereu argumentele pe cifre, chiar dacă primul motor al acestora este tot o profeţie politică. Aceşti profeţi modeşti evocă patetic prăbuşirea sistemului, degradarea ecosistemului, ziua fatală a economiei şi, cu un calcul statistic, şi anul decadenţei majorităţilor. Printr-o tuşă delicată, detaliul devine element structural, de maximă importanţă. Ei sînt tehnicieni, iar demonstraţiile lor de virtuozitate au fost curăţate de aerul viciat al platformelor electorale. Îşi fac meseria de trîmbiţaşi apocaliptici.

Nivelele diferite de profetism colaborează între ele, îşi preiau gesticulaţia şi argumentele. Ceea ce, de la mare depărtare, pare o bramburească fără semnificaţie se dovedeşte a fi o orchestră modernă ca un Ferrari, din care ţîşnesc mereu pistoanele trompeţilor îmbujoraţi, să mai smulgă o piatră din zidul sistemului.

Există, fără îndoială, o modernitate fără precedent a profetizării. Şi la acest progres indiscutabil colaborează şi masa de manevră care vrea cu înfierbîntare să fie agentul profeţiei sau măcar victima ei. Orice, dar rol principal să fie. E şi acesta un fel de a crede în propriu-ţi destin.

▲

Cultură cu frontiere

– cometul prin turism şi obiecte „călătoare" în Europa Centrală şi de Est în perioada comunismului (II) –

Liviu CHELCEA
doctorand în antropologie, Univ. Michigan

Într-un episod anterior am prezentat conferinţa ce şi-a propus să studieze consumul şi turismul înainte de 1989, rezumatul cîtorva lucrări despre fosta Iugoslavie precum şi un fragment dintr-o lucrare despre modul cum turiştii maghiari îşi alegeau fundalul pentru fotografiile luate în Occident. Lucrarea sociologilor Otto Gecser şi David Kitzinger (Fairy Sales: The Budapest International Fairs as Virtual Shopping Tours) *discută rolul pe care tîrgurile de bunuri de consum ale anilor '60 şi '70 le-au avut în cadrul noului plan economic din anii '60. În această perioadă tema consumului a intrat în discursul despre reforma economică. Aceasta din urmă vroia să reducă planificarea, prin încurajarea competiţiei companiilor maghiare pentru satisfacerea cererii. Prin mediatizarea lor intensă, tîrgurile au jucat un rol important în definirea unei versiuni socialiste de consumerism şi a unor stiluri de viaţă. În timp ce această lucrare descrie „vocea" statului, Jirina Smejkalova* (Relailing Words: A Pochet Travel Guide for the pre-1989 Czech Books Shoppers) *descrie probabil singurul caz în care circulaţia obiectelor prin turism reprezenta o* rezistenţă *reală mai degrabă decît o* strategie de adaptare. *Pornind de la experienţa ei directă în circulaţia produselor din* samizdat, *autoarea descrie circulaţia acestor texte (de cele mai multe ori manuscrise copiate la indigo) produse în Cehoslovacia precum şi a cărţilor şi revistelor produse de cercurile intelectualilor ce au emigrat după 1968.*

Alte două lucrări ce trebuie menţionate tratează de asemenea momente inedite în circulaţia bunurilor dincolo de graniţele statelor socialiste. Daniel Sárdi descrie experienţa turiştilor maghiari în Slovacia între două momente bine definite: 1964, cînd restricţiile privind vizele au fost ridicate, şi 1989, cînd piaţa maghiară a devenit saturată cu produse ale companiilor occidentale (Remembering the Old Flavors: Shopping in Czechoslovakia). *Un punct interesant din această lucrare este discuţia despre rolul etnicităţii în comerţul prin turism: mulţi cetăţeni maghiari preferau Slovacia datorită faptului că acolo există o minoritate maghiară. Pentru Sárdi, comerţul prin turism a murit în 1989 în Ungaria. Este un fapt interesant, dacă luăm în consideraţie faptul că pentru mulţi oameni din Bulgaria, România sau ţările fostei U.R.S.S., acesta de abia a început să fie un fenomen de masă. Acest aspect este discutat de Sádor Vári, istoric clujean şi doctorand la Brown University. Pornind de la o carte de memorii intitulată „Bişniţar în Iugoslavia" (semnată Gornoviceanu) publicată la începutul anilor '90, sînt descrise primejdiile, minunile şi încercările celor care s-au aventurat cu afaceri în acea zonă. Anul 1990 a servit drept un moment al adevărului: zecile de mii de turişti români au putut verifica dacă într-adevăr imaginile furnizate de „colegii" lor de dincolo de Dunăre despre Iugoslavia ca fiind un „paradis local" sînt adevărate. Imaginea se confirma, însă aceşti exploratori/comercianţi descopereau de asemenea că erau confruntaţi cu concurenţi din Bulgaria şi fosta U.R.S.S. Aceeaşi viziune de explorator este prezentă şi în imaginile produse în jurul şoferilor de TIR din Ungaria, un caz pe care Ferenc Hammer îl descrie ca pe o experienţă liminală, tipică modernităţii. Iată cîteva fragmente din această lucrare.*

Ferenc HAMMER
antropolog, Budapesta

Un Simbad parfumat cu benzină

– şoferii de camion ca eroi populari în Ungaria socialistă –

János Kádár prezidează un concurs de frumuseţe. La final îi spune cîştigătoarei: „Draga mea, am să fac orice îmi ceri". – „Atunci deschideţi graniţa vestică!" Kádár răspunde zîmbind: „Înţeleg, vrei să rămînem singuri, nu-i aşa?"
(banc maghiar de la începutul anilor '60)

De cînd civilizaţia noastră a creat noţiunea fructului oprit, nu există o modalitate mai efectivă de a face ceva atractiv decît prin a îl face inaccesibil pentru cei mulţi. Limitările impuse de state asupra călătoriei, nu numai că au crescut valoarea călătoriei în sine, dar au sporit puterea de percepţie a diferenţelor dintre diferitele oportunităţi de călătorie. Călătoria a ajuns astfel să aibă o pondere importantă în producerea unei viziuni populare despre ceea ce înseamnă „viaţă bună". Posibilitatea de a călători şi apartenenţa la elită se suprapuneau perfect, cu excepţia a două profesii: stewardesele (pentru fete) şi camionagiii (pentru băieţi). Cu excepţia însoţitorilor de vagon, camionagiii erau singurul grup non-elită din societate care putea călători frecvent în Occident.

În timpul regimului Kadarist, figura camionagiului (*kamionos* în maghiara colocvială) ocupa o poziţie cu adevărat remarcabilă. Percepţia populară despre ei, despre activităţile lor şi despre obiectele asociate frecvent cu ei au oferit oportunităţi pentru mulţi de a genera noi modalităţi de cunoaştere despre ei înşişi, de a identifica noi dinamici şi de a oferi direcţii posibile pentru schimbări viitoare. În imaginaţia populară, camionagiii navigau atît în ordinea socială socialistă, cît şi la marginile ei. Unul din rolurile lor cruciale era, folosind expresia lui Peter Berger, de a contribui la emergenţa unei pluralităţi a existenţei sociale, despre care se crede că este o precondiţie a pluralismului ideologic şi politic.

Termenul de „erou" din titlu necesită o notă explicativă. „Eroul" nu este un termen analitic în studiile culturale sau în antropologia socială. Astăzi, eroii nu există în afara mass-media şi a industriilor culturale. Percepţia populară despre camionagii în Ungaria socialistă nu era produsă de mass-media, însă rezultatul era acelaşi: ei erau atît invidiaţi cît şi disprețuiţi, iar înfăţişarea lor era decorată cu obiecte ale altor culturi. Cum fiecare cultură îşi produce propriile sale „graniţe", camionagiii au putut deveni eroi populari deoarece ei alimentau publicul cu obiecte şi imagini percepute ca necesare în procesul de emergenţă a unei culturi de consum, caracteristic anilor '60. Camionagiii au impus o ameninţare serioasă pentru *status quo-ul* consumerismului socialist „moderat". În timp ce marea majoritate a oamenilor nu aveau relaţii în rîndul elitei ce putea să călătorească şi nici nu aveau acces la magazinele *Konzumex* ce vindeau bunuri de consum vestice în valută, mulţi oameni aveau cunoştinţe în rîndul camionagiilor. Datorită acestora, ei îşi puteau procura bunuri prin care să exprime dorinţa şi apartenenţa la lumea simbolică a sofisticării, a vieţii moderne şi a bucuriilor senzuale. Este bine de ştiut recordul naţional de traficarea a bunurilor cu ajutorul camionului, stabilit în 1989: 5801 calculatoare de buzunar, 85 de casetofoane de maşină, cîteva mii de baterii pentru ceasuri electronice, 528 de ceasuri electronice, bijuterii, brăţări, 100.000 de cercei, 600 metri de stofă englezească, aparate video şi casete – în total bunuri în valoare de 60 de milioane de forinţi.

O diferenţă majoră dintre camionagiii maghiari şi cei vestici (în special americani) era că cei de la Hungarocamion şi de la Volán nu conduceau utilaje proprietate personală. Prin urmare, teme majore ale subculturii camionagiilor occidentali – decoraţia maşinilor, gageturile, vopseaua maşinilor, tatuajele, costumaţia specială, muzica, cafenelele de autostradă, barurile speciale pentru camionagii – toate acestea nu aveau echivalent în viaţa camionagiilor maghiari. Pentru maghiari, alegerea acestei cariere era mai puţin un stil de viaţă, cît o modalitate de a face bani. Privind un grup internaţional de camionagii, György Moldova, un autor ce a dedicat o carte întreagă camionagiilor, observa că spre deosebire de colegii lor olandezi, britanici sau francezi (organizaţi în subculturi de camionagii Che Guevara sau punkeri sau de „exilaţi" intelectuali), camionagiii maghiari nu păreau să etaleze nici un mesaj cultural prin înfăţişarea lor: ei erau bătrîni, graşi, îmbrăcaţi banal, neputînd vorbi nici limbi străine. În schimb, ierarhia morală din rîndul lor se deduce din povestirile despre drumurile din ţări precum Turcia, Siria, Iraq sau Iran. „Marele Traseu" la Teheran sau Bagdad presupunea provocări la adresa tuturor virtuţilor camionagiilor: condiţii de climă extreme, drumuri proaste, oficiali de diferite naţionalităţi sau participarea la mici afaceri în bazarele turceşti.

De altfel, această ierarhie a devenit vizibilă în 1974, cînd, cu ocazia celui de-al 11-lea congres al Partidului Muncitoresc Maghiar, un grup de camionagii de la Hungarocamion au anunţat că vor efectua drumuri individuale la Teheran. Această decizie, publicată ca ştire de primă pagină în presă, a avut ecouri contradictorii (deşi puternice) în rîndul camionagiilor (celorlalţi probabil că nu le-a spus nimic). Camionagiii erau de acord că drumul la Teheran este cel mai greu şi merită recunoaşterea maximă, însă o interpretare locală alternativă a fost că cei din grupul care voiau să călătorească la Teheran în mod individual doresc de fapt să nu aibă martori la afacerile din Turcia de la drumul de întoarcere.

▲

Pagină realizată de Andrei MANOLESCU

Tita CHIPER

antinostalgia

O limită a proprietăţii obşteşti

„În regiunea Cluj există o valoroasă tradiţie de creştere a animalelor, şi mai ales a vacilor cu lapte. Totuşi, numărul de vite, şi mai ales numărul de vite proprietate obştească în gospodăriile colective este mic faţă de posibilităţile regiunii. Unele gospodării colective nu au nici o *vacă proprietate obştească* (s.n.) Parcă nici nu-ţi vine a crede! Hotărît lucru, ceva nu este în regulă aici!"

Este de remarcat că, în Conferinţa regională de partid, preşedintele gospodăriei colective din Romînaş – tov. Mastan – a dat un exemplu bun de preocupare pentru dezvoltarea creşterii animalelor. El a arătat cum gospodăria colectivă şi-a mărit *turma obştească prin prăsilă proprie* (s.n.) şi cum îşi propune să sporească în continuare numărul vacilor. Dar eu sînt convins că înşişi colectiviştii vor ajunge la concluzia că sarcinile pe care şi le-au propus sînt şi ele prea mici. Exemplul colectiviştilor din Romînaş va fi, fără îndoială, „molipsitor" şi pentru alte gospodării colective. Doar este ştiut că veniturile cele mai mari le obţin acele gospodării colective care se dezvoltă multilateral, iar dezvolatarea multilaterală nu este posibilă fără creşterea animalelor, care este unul dintre cele mai bogate izvoare de venituri. Sînt oare interesaţi ţăranii muncitori din gospodăriile colective să-şi sporească veniturile? Desigur că toţi vor răspunde în cor „da"! *(Animaţie.)*

(Gh. Gheorghiu-Dej, *Cuvîntare rostită la Conferinţa Organizaţiei regionale de partid Cluj*, apărută în *Scînteia* din 17 martie 1960)

▲

Dumitru SOLOMON

roluri

Un fel de eroi

Un lucru este cert: mass-media fabrică eroi. Cu carismă sau fără, cu legitimitate sau fără, cu un c.v. impresionant şi (mai ales) cu un cazier impresionant. În vremurile de demult, trebuia să cîştigi ori să pierzi mari bătălii ca Cezar, Ştefan sau Napoleon, să creezi capodopere ca Michelangelo, Mozart sau Shakespeare, să distrugi capodopere, ca Herostrat (ce rezonanţă semantică are numele!), care a incendiat templul zeiţei Artemis din Efes ca să intre în posteritate, să învingi la olimpiade, să construieşti catedrale sau sisteme filozofice, ca să devii erou. Acum, de cînd beneficiem de mass-media, e cu mult mai la îndemînă: este suficient să comiţi un asasinat, o spargere, un furt de maşină, să siluieşti o fetiţă, un băieţel sau o bătrînă (cei violaţi nu prea au şanse de a intra în istorie, căci numele le e trecut, pudic, sub tăcere, iar obrazul le e acoperit cu un văl electronic), să violezi Constituţia, normele de convieţuire sau gramatica, să falimentezi (mai pe româneşte, să jefuieşti) o bancă, un fond de investiţii, o uzină, să conduci o hoardă de mineri, să comanzi „Foc!" împotriva unor tineri care te întîmpină cu o floare, să spui prostii în Parlament sau în Guvern, după care să le repeţi în ziar sau la televizor... Atari fapte se înşurubează parcă mai adînc în conştiinţa publicului decît celelalte, adică victoria la olimpiade, construirea de catedrale, de tratate de pace, de capodopere, de sisteme filozofice. Simţurile noastre reacţionează mai puternic decît la frumos, moral, normal, probabil din cine ştie ce nelinişte atavică, la urît, imoral, anormal, altfel spus, la monstruos. Printre eroi îşi fac loc din ce în ce mai mulţi monştri.

O chestiune de conjunctură: zilele astea se poartă *candidaţii la preşedinţie*. Apar tot felul de personaje bizare, aspirante la cel mai înalt titlu. Unul, cu o privire de Vergil Hîncu, arată, la un post de televiziune, diverse documente de acreditare şi poze în care e fotografiat cu înalte personalităţi politice ale lumii, declamă un program cu un conţinut sumar, constînd în *pîine pentru tot poporul* şi consideră (într-un ziar, iar ziarul respectiv îl ia foarte în serios) că i se pregăteşte un complot, pentru a-l elimina (fizic, vezi bine!) din cursa prezidenţială, altul, care a scris în zece ani peste cincizeci de cărţi (cinci pe an!), a fost, pare-se, agent de contrainformaţii, a stat în Occident (probabil, în virtutea funcţiei), consideră că deţine soluţia ieşirii din impas a ţării. C.V. Tudor, candidat cu şanse, presupune el, de a ajunge în turul doi, vorbeşte de o criză morală „fără precedent", omiţînd tocmai *precedntul*, adică *epoca de aur*, şi de impasul în care a fost adusă ţara de către responsabilii politici din ultimii zece ani, „uitînd" că şi P.R.M. a fost la guvernare, fiind la fel de responsabil. Alţi „eroi ai timpului nostru", nişte miliardari de prin fotbal, se înjură ca la uşa cortului în faţa spectatorilor, se demască reciproc şi se ameninţă cu lichidarea fizică. În acest timp, noi, care nu mai sîntem popor, ci electorat media-dependent – cred eroii de benzi desenate – ne uităm plictisiţi cînd la unii, cînd la ceilalţi şi ne gîndim că vine iarna, vin scumpirile, iar fabricile de eroi nu dau nici căldură, nici lumină, nici pîine...

▲

PE O SCARĂ DESCRESCĂTOARE, FRICA, FIZICA, FRICA, DIACRITICELE

● Cum stăm cu munţii, cum stăm cu cîmpia? „Din 70 de ţări deţinătoare de munţi, România se află, pe o scară descrescătoare, pe locul 68 ca grad de sărăcie a populaţiei montane (...) Este inadmisibil ca în cele 1000 de şcoli din zona montană să se predea agricultura de cîmpie" (prof. dr. Radu Rey, *Formula AS*, nr. 435). Inadmisibil, dar, pînă la un punct, logic: dacă populaţia montană a devenit atît de săracă, nu e firesc să-ncerce şi alte soluţii şi să-şi ia cîmpii? (**T. C.**)

● La Piaţa Sudului sînt încă destule chioşcuri rămase în picioare, după urgia ce se porni împotrivă-le, dar care stau cu frica-n sîn, temîndu-se că mîine-poimîine vor fi demolate. Unul dintre ele s-a gîndit (pesemne, mai intens) cum să scape şi i s-a arătat o cale: pentru a înmuia lama buldozerelor mînate-n luptă de primarul Capitalei, şi-a pus în geam o poză cu Traian Băsescu. (**D. S.**)

● Lipsită de vigilenţă, în absenţa legiuitelor comitete de verificare, Academia suedeză a acordat Premiul Nobel pentru fizică şi rusului Dimitri Alferov, deputat comunist în Duma. Acesta a declarat că va folosi autoritatea astfel obţinută militînd pentru recunoaşterea succeselor şi meritelor oamenilor de ştiinţă ruşi, neglijaţi în favoarea celor din lumea occidentală care obţin şi gloria, şi banii. Nu e clar dacă va începe cu cei doi fizicieni alături de care a luat premiul. (**M. B.**)

● A apărut o nouă specie de prezentator de televiziune: prezentatorul-miliţian. El se găseşte şi la PRO TV, şi la Prima, şi la Antena 1. Caracteristici: bine făcut, cap pătrăţos şi idei la fel, urlă încontinuu şi produce un fel de tensiune permanentă telespectatorului care simte că nu are ieşire decît dacă îşi cumpără puşcă. Pe lîngă emisiunea sa de luni seara, prototipul perfect, Emanoil Isopescu, are şi nişte *promo*-uri sinistre. La fiecare oră, telespectatorul este invadat cu imagini de cadavre mutilate. Frica te cuprinde. Nevoia se creează, Isopescu ne salvează, pentru că el ţine cu noi, împotriva răilor. Poftă bună, dacă vă aflaţi la masă, trăiască miliţianul curajos. Publicitate. (**C. G.**)

● Dl Gh. E. Manole, candidat (unul dintre...) la preşedinţia României, îşi plăteşte o pagină de reclamă (v. *Adevărul*, 17 oct. a.c.) în care lipsesc cu desăvîrşire diacriticele româneşti. Aflăm astfel că dl Manole e *„nascut la Constanta in 21 martie '64"*, vrea *„functia de presedinte"* şi, *„cel putin atata timp cat nu avem vot nominal"*, vrea să răzbune *„intregul popor saracit"*. Era şi normal: dl Manole este considerat „Global leader for Tomorrow"

Cu ochii-n 3,14

(adică *Lider al Lumii de Mîine) „inca din 1994"*. Aşadar, aveam liderul încă de acum 6 ani şi ne-a durut fix în cot! (**A. C.**)

PÎNĂ LA ALEGERI, CARAGIALE SE ÎNTOARCE, IAR AFINATA (LA ŞTAFETĂ-FEMEI) ÎNCURAJEAZĂ ABERAŢIILE SPORTIVE

● *Pînă la alegeri, nu mai vedem nici un ban de la FMI*, titrează *Curentul*. Titlul nu putea decît să mă pună pe gînduri. După ce rîndurile articolului mi-au înlăturat confuzia de moment în legătură cu paronimia FNI-FMI, am intrat într-o altă dilemă: cînd vom vedea, totuşi, banii? Asta nu mai scrie. (**M. M.**)

● Într-un *promo* pentru un spectacol de revistă organizat la „Carul cu bere" aud, la Radio România Actualităţi, afirmaţia următoare: „Vineri, Caragiale se întoarce...". De unde să se întoarcă, Doamne, iartă-mă? A plecat El undeva? A lipsit El vreo clipă dintre noi? (**M. V.**)

● Din tainele sufletului omenesc: „Da, dragostea mea, sinceritatea mă caracterizează şi aşa sînt cu tine. Cu atît mai mult cu cît tu eşti Luceafărul meu. Tu şi numai tu m-ai descoperit cu răbdare şi dragoste. Nu mi-ai cerut nimic în schimb – lăsai totul în voia destinului. Te mulţumeai doar că exist şi tocmai de asta tînjesc după inima ta curată. Indiferent că în locul tău era altul (...) Ai ceva să-mi reproşezi?" (De la Afinata pentru soţul său Radu, *Naţional*, nr. 1026). Amorul e, totuşi, un lucru foarte mare. (**T. C.**)

● Revista *The Economist* (7 octombrie 2000) constată că americanii se fălesc degeaba cu numărul medaliilor obţinute la Jocurile Olimpice de la Sydney. Raportat la numărul locuitorilor, pe primul loc se află Bahamas: aici singura medalie de aur obţinută, pentru ştafetă-femei, corespunde unui număr de 295.000 de locuitori. În SUA a fost o medalie de aur la 7 milioane de locuitori. Dacă socoteala se face raportat la Produsul Intern Brut, pe primul loc e Cuba. Dacă Uniunea Sovietică nu s-ar fi scindat, sportivii celor 15 republici ar fi cumulat şi ei mai multe medalii decît eternii lor rivali. Surpriză: şi o eventuală echipă a Europei unite i-ar fi întrecut pe aliaţii de peste Ocean. (**M. B.**)

● Rubrica „PRO TV te ascultă ce vezi" încurajează aberaţiile lingvistice prin însuşi exemplul titlului: bietul verb „ascultă" se prăbuşeşte vădit sub povara inadecvatei duble determinări. Totuşi, la analfabeta rubrică, unul dintre telespectatorii vorbitori a avut curajul unei inovaţii lingvistice revelatoare: în loc de Sandra Brown şi Danielle Steel, a spus, referindu-se la ecranizările după romanele celor două doamne, *Sanda Maro* şi *Daniela Oţel*. Brusc, strălucirea celor două faimoase autoare a pierit, lăsînd loc mai realei poze de ridicole neaoşe deconspirate. (**I. P.**)

● La ştirile sportive (TVR 1) un reporter extaziat de modestia lui Tony (Bad Boy) Badea – venit în România să boxeze de amorul artei – i-a făcut acestuia un panegiric. Bad Boy Badea Box. Bang. Bun Băiat. (**S. S.**)

DIN ADÎNCUL MEMORIEI, UN DULCE, ROTUND, PREA SCUMP ŞI OBSCEN 13

● O frază fulgerătoare, din adîncul memoriei, ascultîndu-i pe doi, trei, patru candidaţi la preşedinţie: „Nu-ţi poate fi frate un om care vrea să aibă tot timpul dreptate". Mahatma Gandhi. (**R. C.**)

● Într-un local din centrul Bucureştiului, lîngă ceaşca de cafea mi s-a pus un pliculeţ pe care scria „Zahăr dulce". Mi-am zis că e una din multele aiureli pe care le întîlnim la tot pasul. Cîteva zile mai tîrziu am văzut într-un magazin un borcan pe care scria „gem de caise dulce". Brusc, am devenit circumspect. Să fie o conspiraţie? (**A. M.**)

● Titlu de carte de bucate apărută la Editura Aquila 93: *Preparate rotunde*. (**C. P.-B.**)

● Deşi Mihaela Rădulescu declară într-un interviu din *Acasă Magazin* (nr. 82) că *acum îşi doreşte bărbaţi inteligenţi*, la ea, precum ştim, această trăsătură nu prea dă pe dinafară (cu toate că, pentru a şi-o dovedi, probabil, s-a înscris şi *la a treia facultate* – la o universitate particulară, desigur; la celelalte două, IEFS şi Filologie, nu s-a obosit să treacă de anul doi). Iată şi o zicere memorabilă, din acelaşi interviu: „Ce efect produci asupra bărbaţilor?" este întrebată. „Este efectul vitrinei cu lucruri prea scumpe: «Ne uităm, dar nu intrăm»". Trebuie să înţelegem, vezi bine, că numai bărbaţii bogaţi sînt poftiţi să intre. E şi asta o formă de a-ţi cîştiga existenţa. (**C. P.-B.**)

● „Un tribunal din Bavaria a hotărît că şoferii care fac gesturi obscene cu degetul mijlociu de la mînă, la trecerea prin faţa aparatelor de supraveghere a circulaţiei, pot fi acuzaţi de ofensă adusă poliţiei" *(Naţional*, 14/15 oct.). Aşa sînt nemţii, mai rigizi: dacă s-ar uita şi ei la „Vacanţa mare", altfel ar vedea lucrurile. (**T. C.**)

● Nimic deosebit nu se petrecu vineri, 13 octombrie a.c. Atîta doar: fu „Tootsie" la televizor... (**D. S.**)

Adevărata politică implică un angajament spiritual profund

– interviu cu Gianni VATTIMO –

© M. Cratofil

Domnule Vattimo, credeţi că schimbarea de paradigmă ideologică petrecută în Europa ultimului deceniu a atras o schimbare în structura subiectului uman? S-a mai conturat un „om nou"?

Da, s-a produs o modificare. Vedeţi, eu am fost mereu pasionat de opera lui Nietzsche (de altfel, în noiembrie voi reveni în România la un colocviu dedicat acestui filozof). În prezent, mai ales din motive politice ce ţin de legătura care se face între el şi nazism (în paranteză fie spus nici n-avea cum să fie nazist, fiind născut prea devreme), el este mai puţin discutat. Vorbeam de Nietzsche pentru că foarte actuale mi se par azi ideile sale despre *supraumanitate*. În mod fals s-a crezut că *Supraomul* nietzscheean este omul tare, puternic în sens fizic, *musclé;* este vorba, mai degrabă, despre omul capabil să trăiască situaţia pluralităţii nihiliste fără rest, fără să dea înapoi, fără să se abată. Există fragmente în opera lui Nietzsche care spun în mod expres acest lucru. În zilele noastre, problema e să poţi trăi într-o lume pluralistă fără să te pierzi. Nietzsche scrie undeva că atunci cînd nihilismul va fi dus pînă la ultimele sale consecinţe, oamenii vor înţelege că nu există un adevăr unic, stabilit o dată pentru totdeauna. Nefericirea e că cel care nu devine *Supraom* nu mai există nici ca individ, se pierde, nu mai e decît un număr într-o succesiune de numere. Dar ce înseamnă să devii *Supraom?* Înseamnă – pentru Nietzsche şi pentru mine – să fii capabil să elaborezi interpretări personale ale propriei tale vieţi. De aceea, devine din ce în ce mai urgent să nu-ţi pierzi propriul suflet, interpretarea ta unică asupra lucrurilor pe care le trăieşti sau se întîmplă în jurul tău.

Faceţi un elogiu al specificităţii, al non-identităţii europene de care vorbeaţi în conferinţa de azi?

Da, putem vorbi de specificitate doar dacă nu vrem să impunem un soi de exclusivitate a acesteia. Nu de mult, prin lupta dintre culturi se căuta impunerea unei hegemonii a unei culturi faţă de altă cultură, la fel cum misionarii încercau să-i convertească pe primitivi. Amîndouă războaiele – cultural şi politic – se duc în numele unui *adevăr* propriu care – se crede – trebuie transmis cu orice preţ. Problema pe care trebuie să ne-o punem azi este aceea de a profesa un *adevăr al opţiunii,* al alegerii personale; acest lucru înseamnă să-ţi poţi afirma interpretarea proprie admiţînd că există alte interpretări, alte adevăruri. Astăzi, în conferinţa pe care am ţinut-o la Sinaia, m-am referit la dreptul roman. În Imperiul Roman exista un templu unde erau adorate toate divinităţile popoarelor cucerite. Aş zice – puţin sceptic, desigur – că era ca într-un muzeu în care avem şi suprarealişti, realişti, pictură abstractă; noi, vizitatorii, nu găsim acest lucru conflictual, ci complementar. În lumea în care trăim, a regîndi *Supraomul* lui Nietzsche nu poate decît să ne ajute.

În ce sens?

În sensul de care vorbeam mai devreme, reflectînd la o individualitate care poate tolera în sine însăşi o multitudine de personalităţi. Desigur, nu oricine poate adăposti înăuntrul unei *persona* seria de personalităţi care să-l definească. Nu-mi dau seama dacă cel care reuşeşte acest lucru e o persoană tare sau slabă.

Credeţi că aşa-zisul „om nou" este mai puţin adaptat acestor cerinţe?

Omul nou e un om cu o individualitate mai puţin dură, mai puţin puternică. E un om *slab* în sensul că e un om multiplu. E – la urma urmelor – idealul. Nu ştiu dacă eu sînt un om multiplu, dar mi-ar plăcea să fiu. Chiar şi în ideea unei multiplicităţi de roluri, sau a schimbării limbii în care vorbeşti sau scrii. Desigur, există şi un pericol: lipsa de coerenţă. Dar nu trebuie să uităm niciodată că cei care ne cer coerenţă sînt acei oameni care vor să ştie sigur că pot conta pe noi (în mod) stabil, o dată pentru totdeauna. Cînd cineva îmi cere actele de identitate ca să ştie de unde să mă ia, acel cineva e, desigur, Poliţia. Eu nu pot trăi doar ca să-i fiu pe plac acestei instituţii.

Cum aţi defini omul nou comunist?

Eu am avut o experienţă de stînga, în tinereţe, după '68, şi am împărtăşit mult ideile lui Marcuse; continuu şi acum să fiu marcusian. Marcuse nu era marxist-ortodox, poate nici marxist întru totul. La acea vreme credeam, şi am afirmat-o în prima mea carte despre Nietzsche, care e o carte mare în sensul propriu al termenului, adică groasă, credeam că i se pot transfera „omului nou" comunist trăsăturile supraomului nietzscheean. Mi se părea că am fi putut face o sinteză între aceştia doi. Marx prevestise transformarea societăţii, iar Nietzsche pe cea a subiectului. M-am înscris politic în mişcarea de stînga în acea perioadă în care în Italia exista un soi de terorism al extremelor. Am cunoscut revoluţionari, tineri studenţi, care se aflau atunci în clandestinitate. Mi-am dat seama că se repetă acea atitudine a revoluţionarului violent, exact opusul *Supraomului* nietzscheean, subiect reprimat, monomaniac, asasin uneori. Am început să mă gîndesc că ar trebui să putem să ne imaginăm o transformare politică diferită, care să nu presupună nici măcar preluarea violentă a puterii. Fiindcă o asemenea cucerire lasă în urmă o putere violentă. Aceasta este istoria revoluţiei comuniste, a formării clasei politice printr-o mişcare revoluţionară reuşită. Şklovski vorbea despre mişcarea calului la jocul de şah, adică de un mod de a te angaja în mişcarea politică într-un sens marginal. O lungă perioadă din viaţa mea l-am citit pe Nietzsche în cod anarhist, în sensul că voiam să am minimul raport cu puterea. Încercam să deconstruiesc subiectul, fiindcă subiectul e *supus* puterii. Puterea are nevoie de subiecţi supuşi. Eu nu vreau să fiu un supus al ei.

Cum aţi devenit deputat al unui partid de stînga?

Mi-am spus că necesitatea schimbării subiectului în sensul cel mai radical al termenului, odată cu schimbarea paradigmelor ideologice, este o atitudine cu totul estetizantă. Am devenit deputat ocupîndu-mă de propria mea construcţie, ca persoană.

În sensul personalismului francez?

Desigur, e un lucru foarte important pentru mine, personal. Voi participa la o conferinţă despre Mounier la Paris, în octombrie, şi am pregătit o intervenţie chiar în acest sens, al legăturii mele cu personalismul francez. Dacă exagerăm această atitudine estetizantă ajungem la alt tip de terorism, acela de a susţine că singura importantă e viaţa privată, că nu ne ocupăm decît de propria autoformaţie, că uităm cu totul de responsabilităţile istorice. Omul nou nietzscheean e cineva care poate realiza efectiv o concepţie democratică a societăţii şi a realităţii. În Italia, Biserica Catolică e foarte puternică. Eu însumi mă simt foarte creştin, dar cum spuneam în comunicarea mea, bine că sînt creştin şi astfel pot fi antipapal, antiabsolutist.

„Omul nou" e şi omul actual care păstrează reflexele ideologizării la care a fost supus?

Oh, desigur. E omul care a îmbătrînit ca un cîine în lanţ, care continuă să aibă reacţii şi după abandonarea instrumentului care-l ţinea legat. Trebuie să poţi uita, dar asta depinde mult de personalitatea fiecăruia. Şi mai trebuie abandonat resentimentul, spiritul de răzbunare, cum spunea Nietzsche; şi aici e una dintre sarcinile de bază ale intelectualilor, filozofilor mai ales care nu rezolvă probleme ştiinţifice, dar care operează un fel de edificare continuă; religia, psihanaliza sînt tot atîtea maniere de a transforma subiectivitatea; eu cred foarte tare că munca mea, ceea ce fac, poate schimba subiectul uman (nu în sensul „omului nou", firește, ci în sensul subiectului complex). Eu nu sînt un om de ştiinţă; ca filozof mă simt mai aproape de preot, de cineva care spune litanii... Asta e: încercăm să scriem, să discutăm unii cu alţii, mai facem şi politică, fiindcă adevărata politică implică un angajament spiritual profund. E un lucru pe care nu trebuie să-l uităm niciodată, fie că ne considerăm oameni vechi ori noi.

© S. Ivanoschi

(interviu realizat cu ocazia Colocviului „România – frontiera orientală a latinităţii", organizat de Fundaţia Culturală Română şi Academia Latinităţii, Sinaia, 29 septembrie 2000)

▲

S.

Psihologia socială a *Sovieticului* (S. pe scurt) n-a fost deloc studiată pînă în prezent. De altfel, este puţin probabil ca cineva să se aplece într-o zi cu seriozitate asupra ei, fiindcă e o îndeletinicire mult prea plictisitoare. Stările sale sufleteşti atunci cînd stă la coadă ore întregi? Neant. Nu e decît o aşteptare căreia i se întrevede capătul şi nimic mai mult. Stările sale sufleteşti atunci cînd îi face o porcărie unui seamăn? Doar senzaţia mărginită a datoriei împlinite şi nimic mai mult. Stările sufleteşti ale lui S. atunci cînd este promovat? Nemulţumire fiindcă nu a fost promovat şi mai sus şi aşteptarea următoarei avansări. Şi aşa mai departe. Totuşi, anumite trăsături de psihologie socială ale lui S. merită atenţia noastră, fie şi numai pentru a şti ce aşteaptă urmaşii noştri de la noi în viitorul (luminos, iminent şi inevitabil) edificiu al comunismului. (...) Iată un exemplu. Dacă S. devine o personalitate redutabilă, care rezistă ispitelor realităţii, aceasta nu înseamnă că trebuie să facem din el un sfînt ce duce o existenţă virtuoasă. Dacă încearcă efectiv să trăiască o astfel de viaţă, el este ori rapid redus la tăcere şi lichidat prin toate mijloacele, ori ajunge să fie luptătorul împotriva tuturor micilor nedreptăţi din jurul său, puternic susţinut de puterea sovietică şi de propagandă. Acest campion al dreptăţii declară război administraţiei propriului său bloc care n-a reparat robineţii, îi dă în judecată pe cei care fumează în locurile publice, pe cei care produc poluare sonoră sau deţin tranzistori. Acest campion al dreptăţii este unul dintre stîlpii de bază ai comunismului. El nu va fi niciodată destul de matur pentru a se opune întregului nostru sistem. Pentru o asemenea opoziţie trebuie să faci cu adevărat ceva, trebuie să trăieşti mult şi să gîndeşti bine toate aceste lucruri, şi mai trebuie ca societatea – dintr-un motiv sau altul – să te împingă ea însăşi să joci acest rol. Bineînţeles, caracterul, educaţia şi trecutul joacă şi ele un rol important. Dar nu întotdeauna.

(Alexandr Zinoviev, *Viitorul luminos,* Ed. L'Age d'Homme, Lausanne, *1978,* pag. 118-119)

Pagină realizată de Simona SORA

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU ● **REDACŢIA:** Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Matei MARTIN (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Dan STANCIU (prezentare grafică), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef) ● **RUBRICI:** Ion BARBU, Alexandru CĂLINESCU, Pavel CÂMPEANU, Andrei CODRESCU, Dan GOANŢĂ, Augustin IOAN, Mircea IORGULESCU, Eugen ISTODOR, Vintilă MIHĂILESCU, Lucian MÎNDRUŢĂ, Z. ORNEA, Dumitru SOLOMON, Daniel VIGHI, Sever VOINESCU ● **RESPONSABIL DE NUMĂR:** Simona SORA ● **CORECTURĂ:** Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU ● **TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:** Ela PETRAŞCU ● **EDITARE TEXT:** Vali ANDREI, Angela DUMITRICĂ ● **DIFUZARE:** Marian BURTEA ● **Redacţia DILEMA:** Aleea Alexandru 38, sector 1, 71273, Bucureşti ● **Telefon:** 230.23.84 **Fax:** 230.75.59 **e-mail:** dilema@fcr.algoritma.ro **Internet:** http://www.algoritma.ro/dilema

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl Marian Burtea. Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS, tel. 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 47212160170 deschis la BCR, filiala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

Anul VIII
nr. 402
27 oct. - 2 nov. 2000
20 pagini 4000 lei
INTERNET: http://www.algoritma.ro/dilema
EDITOR:
FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

FAIR-PLAY

(...dar noi sîntem pui de lei)

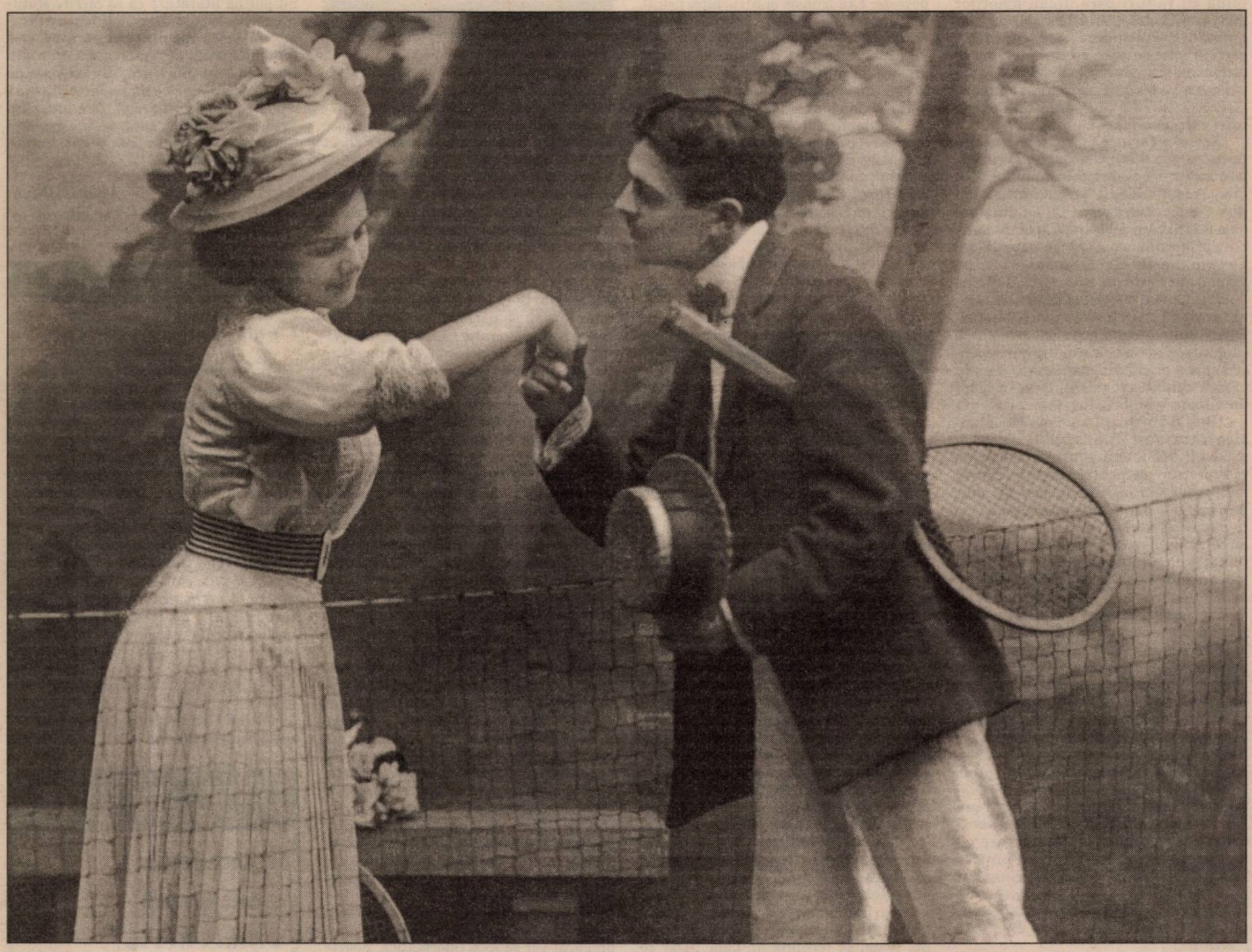

„Este interzis oricărui jucător să provoace intenţionat prăbuşirea unei grămezi sau grămezi spontane.“

(din regulamentul jocului de rugby)

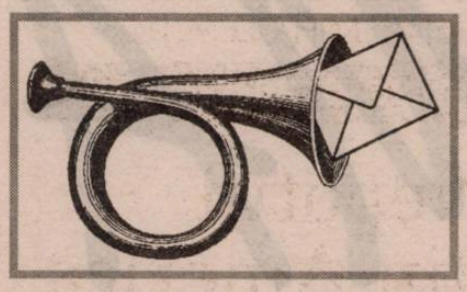

Fără te(a)mă

Poveste cu o carte și o bibliotecă

lui Gellu Naum

Cu douăzeci şi trei de ani în urmă, intram pentru prima oară în biblioteca facultăţii la vînătoare de cărţi. O cameră mică, prăfuită (aşa mi-o amintesc), mirosind a vechi. De prima dată mi-a plăcut această încăpere, aşa cum le-am îndrăgit imediat şi pe bibliotecarele de acolo, trei doamne de modă veche. Cereai o carte, bibliotecara dispărea pe o uşă mică pentru a-ţi aduce volumul dorit. Eram curios (să fi fost doar curiozitate?) ce se afla dincolo de uşa aceea, aşa că am cerut să fiu lăsat să-i trec pragul. Aveam să descopăr o sală uimitor de mare, de înaltă, plină cu rafturi care urcau ameţitor sus, sus de tot (pînă la nori, aş zice astăzi). Pretutindeni, cărţi şi iarăşi cărţi şi mici culoare pe care de-abia te puteai mişca. Devenit de-al casei, mă căţăram pe o scară, priveam volumele, citeam titlurile, spuneam bună-ziua unei cărţi şi o luam cu mine.

Aşa s-a făcut că într-o zi am dat peste cartea dumneavoastră, *Poetizaţi, poetizaţi...* Să fi fost o întîmplare? Nu cred. A fost iubire la prima lectură sau poate eram îndrăgostit de ea dinainte să o fi citit! Am făcut rost apoi de toate cărţile dumneavoastră pe care le-am devorat la fel de nesăţios ca şi pe prima, dar *Poetizaţi, poetizaţi...* a rămas CARTEA – o recomandam tuturor, chiar dacă nu cu prea mult succes. Doar iubitele mele erau entuziasmate (mă întreb astăzi cît din dragoste pentru mine şi cît din admiraţie pentru cartea dumneavoastră), deşi în ochii lor citeam o umbră de nedumerire.

Cum n-am reuşit să o găsesc în anticariate, ani de-a rîndul duceam cartea la bibliotecă pentru o zi ca să o pot împrumuta pentru un nou termen ziua următoare. O învăţasem de mult pe dinafară, dar aveam nevoie să o ştiu la capul patului – ca un fetiş. O singură zi de despărţire nu mă înspăimînta: ştiam că nimeni altcineva nu va lua această carte mică, îngălbenită de timp.

La terminarea facultăţii mi-a venit în cap să o fur, ca astfel să rămînă mereu a mea. Doar gîndul că un alt student va veni într-o zi, o va descoperi şi se va îndrăgosti de ea, aşa cum mi se întîmplase mie, că povestea va reîncepe, m-a făcut să o duc înapoi, să-mi las deci iubita la Veterinară.

Ştiţi cum s-a născut această poveste cu o carte şi o bibliotecă? Stînd întins în pat şi uitîndu-mă pe geam, văd catedrala Sfîntul Paul (în 1987 mi-am luat nevasta, copiii şi pe dumneavoastră şi am plecat în Germania) care-mi aminteşte de rafturile urcînd pînă la nori ale bibliotecii de la Veterinară şi mai văd şi cerul care-mi aminteşte de singura carte a dumneavoastră pe care nu am putut să o iau cu mine, *Poetizaţi, poetizaţi...*

„Şi bravo mie!"

Cu drag,

Dan DRAGANOVICI

München

Nr. 398: *„Ce ţie nu-ţi place..."*

Îmi plăceau prinţii, conţii, marchizii

Am convieţuit cu Epoca de Aur, ani buni, 25. Dar învăţăturile Partidului nu s-au lipit de mine. N-am făcut eforturi pentru asta. Pur şi simplu nu am organ. Am alte gusturi. Nu-mi plac şepcile. Nici basmalele. Mi-au plăcut, de mică, pălăriile. Deşi mama n-avea, pe-atunci. Îmi plăceau mănuşile lungi, pînă dincolo de cot, pelerinele, umbreluţele, evantaiele. N-am nici un merit (de fapt, nu ştiu dacă e ceva de mare fală). Aşa m-am născut. După aceea, am mers la Operetă. În ordinea asta, cred. Sau, cine ştie, într-o altă viaţă, poate...

La 12 ani, am avut prima pălărie „adevărată". Mergeam cu ea şi la şcoală. O *doamnă* profesoară m-a privit cu dispreţ şi mi-a cerut lămuriri. I-am spus cu mîndrie că mi-a luat-o mama, şi că are şi ea una, la fel. A fost prea mult. Mama era profesoară. Dispreţul *doamnei* s-a dublat (cel puţin). Dar s-a obişnuit. Au urmat şi alte pălării, şi pelerine... Încet-încet a început să le admire (sincer, sper).

Dar gusturile mele s-au manifestat autoritar şi într-un alt registru, mai delicat, „de suflet". Îmi plăceau prinţii, conţii, marchizii. Învăţasem şi la istorie că nu mai sunt vremurile, dar degeaba. Şi dorinţa mi s-a împlinit, ca-ntr-o poveste. Era frumos şi-ntruchipa prinţi, conţi, marchizi. Era un... Pascalopol. Eu eram utecistă, deşi nu păream.

Mulţumesc lui Dumnezeu pentru idiosincraziile cu care m-a înzestrat. Sufăr uneori, dar sînt mulţumită. Şi, mai ales, nu sînt singură.

Mii de mulţumiri *Dilemei* (altă idiosincrazie) pentru că îmi colorează weekend-urile, de multe ori, cenuşii.

Mulţumiri Victoriei Luţă pentru că mi-a trezit amintiri, care nu mă chinuiesc, ci mă bucură nespus.

Cu drag,

Anca STĂNCIULESCU

Bucureşti

La zi

Tot Olimpiada...

S-a mai terminat o Olimpiadă. *Fetele noastre* s-au întors acasă. VIP-urile televiziunilor centrale s-au repezit să le întîmpine. „Chiar dacă nu ai concurat, pentru noi tu ai luat medalia de aur", îi spune Radu Coşarcă unei atlete acuzate de a se fi dopat. Pentru noi, adică pentru poporul român, a cărui voce autorizată orice gazetar este. Am fost furaţi! Conspiraţia mondială a mai lovit o dată! Nici o vorbă despre posibilitatea ca dopajul să fi existat sau ca măcar să fi fost o neglijenţă a medicului. De altfel, gazetarii de televiziune întreabă mai puţin despre Sydney, îi interesează mai ales: „Ce părere aveţi despre această primire?" (pe care v-am organizat-o noi) şi îi vînează pe părinţii campionilor pentru a le mulţumi (!) că au făcut un aşa copil! O frază adesea rostită este: „Vă doresc bun venit". Solidaritatea cu campionii noştri dopaţi – imensă. Ceilalţi sînt şi ei merituoşi, dar nu într-atîta.

Rămîne totuşi regretul de a fi cedat prea uşor. Poate că dacă şi-ar fi dat foc sau dacă ar fi blocat drumurile (aleile) din satul olimpic, sportivii noştri dopaţi ar fi primit medaliile pe care noi, cu toţii, ştim că le meritam. Sau poate că nu! (Cum se termina un banc.) Dar ce *talk-show*-uri incendiare am fi avut!

Îmi vine în minte un jurnalist de radio care, fiind pus pe liber de la secţia de sport, a intrat în „greva foamei şi a setei"! Ei bine, de acolo va ieşi la pensie! Şi îmi mai vine în minte cum se închinau medicii craioveni, a doua zi după ce o jurnalistă de la noi transmisese pe un post naţional cum o femeie fusese lovită de un cal, „din cauza căldurii".

E însă timpul să închei şi să mă întorc la visul meu: jocurile olimpice ale literaturii. În calificările probei de nuvele, iau startul alături de T.O. Bobe şi Bogdan Suceavă. Ne batem pentru un singur loc (Radu Cosaşu şi Ioan Groşan s-au calificat deja). Nu mă calific, dar privesc finala. Sînt acolo americanii şi ruşii, englezii şi spaniolii, cîţiva sud-americani redutabitali, un ceh, un danez şi africanii, care au progresat mult în ultimii ani. E şi o doamnă din Australia, proba fiind mixtă! Finala e magnifică, sosirea la fotografie.

Fiecare spectator (cititor) îşi alege cîştigătorul. Astfel, toţi participanţii sînt învingători. La întoarcere, aeroportul e pustiu. Nici unui gazetar nu-i pasă de noi, cei care am fost acolo. Şi asta face visul minunat.

Cornel Mihai UNGUREANU

Craiova

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune..."

(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE")

Nr. 399: *„Liceul"*

Disperarea matematicianului

Nu mai ştiu ce se întîmplă în licee decît de la inspecţiile de grad (subiect generos despre care s-ar putea vorbi cu folos). Ştiu, în schimb, ce se întîmplă în universitate, în speţă în Facultatea de Matematică din Bucureşti. Cum liceul şi universitatea se influenţează reciproc, poate că cele ce urmează pot fi interesante.

În ultimii ani au venit la noi la facultate din ce în ce mai puţini candidaţi (mai rău mi se pare că stă Fizica). Motivele sînt mai multe (lipsa de atractivitate a carierei de profesor în comparaţie cu alte, posibile, cariere, dar şi costul ridicat al vieţii în Bucureşti, apariţia multor facultăţi concurente în oraşele de provincie şi încă altele), dar nu despre ele vreau să vă vorbesc. În ultimii doi ani a trebuit să organizăm, succesiv, două concursuri de admitere. Nici aşa nu am reuşit, anul acesta, să ocupăm toate locurile. În disperare de cauză am redus numărul probelor de la trei la una, iar nivelul de dificultate al problemelor de examen a scăzut pînă puţin peste limita decenţei. Asta pentru că, acei, puţini, care se înscriu la examen au, cu prea neglijabile excepţii, un nivel foarte scăzut. Nu numai că nu ştiu multe lucruri pe care ar trebui să le ştie (sînt, doar în programa de liceu), dar gîndesc rău. Îngrijorător de mulţi absolvenţi de liceu confundă ipoteza cu concluzia, iau de bună concluzia pe care încearcă să o demonstreze, nu pot nega corect o propoziţie etc. Cum necum, îi primim pe majoritatea acestora (trebuie să predăm cuiva, nu?). Sperăm că se vor corecta în timpul celor patru ani de facultate. Speranţă deşartă. Rar reuşim să corectăm modul lor de gîndire, tot ce putem e să îi obligăm să acumuleze, chiar nedigerînd-o bine, ceva informaţie, mă întreb cu ce folos.

Dintre tinerii care vin la facultatea noastră, cei mai mulţi şi mai bine pregătiţi vor să facă informatică. Foarte puţini (de obicei copii de profesor) îşi doresc, de la început, cariera de profesor de şcoală. În fiecare an încerc să-i conving că e nevoie de oameni inteligenţi şi instruiţi şi în învăţămînt. N-am succes. Cine să vrea să intre în învăţămînt pe un salariu de mizerie cînd, la o firmă de calculatoare, chiar un student poate cîştiga cîteva sute bune de dolari pe lună? Aşadar, statistic vorbind, la secţia pedagogică ajung cei care nu au prins Informatica (pentru că nu au avut medie suficient de mare în primul an; de fapt, media asta e foarte mică...). Aceştia vor fi, în măsura în care nu vor reuşi pînă la urmă să intre şi ei, totuşi, pe la vreo firmă de *software* sau să găsească altceva de făcut, viitori profesori de şcoală şi liceu. Profesori din întîmplare sau neputinţă; slab pregătiţi, fără dragoste de meserie. Din păcate sînt mulţi. Vin după cîţiva ani la definitivat; li-l dăm şi pe acela, ce să facem? Ei vor preda – prost – matematică nenumăraţilor elevi care le vor trece prin mînă. Dintre care, unii, vor veni apoi la facultate.

Destui intelectuali de formaţie umanistă pe care îi cunosc (de prisos a spune că pentru ei intelectual şi formaţie umanistă, sînt, de fapt, cvasisinonime) sînt aproape mîndri că, de exemplu, nu ştiu să scoată un radical. Lor li se pare firesc, ba chiar o cer imperativ, ca un medic sau inginer să aibă şi o oarece pregătire filozofică, să fi citit nu puţină literatură ca să merite statutul de intelectual. Dar nu li se pare necesar ca orice intelectual să aibă şi o minimă instrucţie matematică, să poată înţelege ceva din fizica, din biologia de azi. Cred sincer că o mare parte din vină o poartă profesorii proşti, fără har, care predau ştiinţe. Cei care, neînţelegînd ei înşişi ce e frumos în ceea ce fac, nu pot convinge pe nimeni.

Liviu ORNEA

lornea@imar.ro

Despre *Dilema*

La nr. 400

Dragi dilematici,

Sînt Eszter Sugar, văduva „protomoashei" voastre, şi profit acum de momentul aniversar al apariţiei numărului 400 să vă mulţumesc pentru faptul că Tedi v-a avut lîngă el. Au trecut aproape opt luni de cînd el nu mai este printre noi, dar n-am avut puterea să vă scriu, să vă spun cît de mult aţi însemnat pentru el, şi nu în ultimul rînd pentru mine care vă sînt în continuare o cititoare fidelă. M-am aşezat la calculator cu gîndul să vă scriu ceva, eventual ghicind ce v-ar fi putut ura Tedi acum, dar nu sînt în stare decît să vă spun ce-mi spunea el mie mereu: Sînt cu ochii pe voi!

Eszter şi David SUGAR

N. red.: Iar noi, citindu-vă rîndurile, avem ochii în lacrimi.

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Aşteptare, aşteptări**
- **Şmecheria românească**
- **Banii şi politica**

Mircea IORGULESCU

ce se vede

Fenomenul Vadim

Ceea ce în 1996 părea o aberaţie ori, în cel mai bun caz, o glumă proastă tinde să devină pentru mulţi un coşmar. După rezultatele ultimelor sondaje de opinie, Partidul România Mare îşi dispută cu Partidul Naţional Liberal locul de *al doilea partid* în viitorul parlament, cel dintîi părînd a fi de pe acum şi incontestabil în posesia PDSR, iar Corneliu Vadim Tudor este unul dintre candidaţii serioşi pentru intrarea în turul al doilea, în eventualitatea că totuşi Ion Iliescu nu iese învingător din cel dintîi.

Şi totuşi, oricît ar părea de halucinantă, mai ales pentru cei obişnuiţi să deplîngă starea de înapoiere a românilor (facînd însă din asta un şmecheresc prilej de a-şi afirma şi pune în valoare o destul de discutabilă, cînd nu de-a dreptul falsă, *occidentalizare*), această ascensiune era previzibilă şi este perfect explicabilă. Şi notez totodată, fără orgoliu, mai degrabă cu melancolia celui care a avut dreptate *prea devreme*, că văzînd acum (prin Internet, la Paris) rezultatele triplului sondaj date publicităţii de ziarele apărute luni, 23 octombrie, la Bucureşti, mi-am amintit de stupoarea pe care am provocat-o în urmă cu aproape patru ani într-o discuţie la „Europa Liberă", unde lucram pe atunci, cînd se analizau rezultatele alegerilor. Într-un climat mai mult patetic decît analitic, făcusem două observaţii ce erau, de altminteri, de domeniul evidenţei: 1. că PDSR rămînea cel mai puternic partid parlamentar din România; 2. că PRM era singurul partid din noua opoziţie care înregistrase o creştere semnificativă faţă de alegerile precedente. E aproape inutil să mai spun că am fost privit ca un tulburător al ordinii festive, dacă nu şi mai rău. Am mai prezis că PDSR va fi probabil „laminat" de trecerea în opoziţie, ceea ce însă nu s-a petrecut, şi că ascensiunea PRM va continua.

Ceea ce s-a şi întîmplat. Şi poate că merită să încerc o explicaţie, una – recunosc – detaşată, bazată pe *ce se vede*, nu pe ce *se doreşte* ori *se presupune*. Iată cîteva posibile teme de analiză şi/sau reflecţie.

1. Vadimizarea limbajului public şi publicistic. În 1990, la apariţie, săptămînalul *România Mare* a şocat mai mult prin culoare decît prin violenţă. Violenţa nu era cîtuşi de puţin străină presei de atunci, era, dimpotrivă, registrul său curent de existenţă şi manifestare; presă de luptă, de predici şi denunţuri, de mobilizare şi demascări, presă sub arme şi în uniformă. În spaţiul public, *România Mare* a introdus de fapt un alt limbaj, un limbaj plebeian şi argotic, limbajul „tare", „verde" şi deşuchiat al stadioanelor şi al pieţelor, pînă atunci evitat, chiar exclus; şi, odată cu acest limbaj, a adus şi un fel de exhibiţionism cinic şi insolent al batjocurii fără nici o reţinere, atît de deşănţată încît părea gratuită şi, în felul ei, chiar estetizantă.

Acest limbaj este azi nu numai aproape generalizat, dar şi cvasioficializat, fiind tacit preluat, poate şi inconştient, chiar dacă în proporţii diferite, de majoritatea instituţiilor româneşti de presă (scrisă, audio, vizuală). Sub aspectul expresivităţii trivialului, între producţiile semnate „Alcibiade" şi ceea ce se poate citi, auzi, vedea în mare parte din peisajul mediatic românesc diferenţele sînt, dacă mai sînt, minime. Există chiar publicaţii şi emisiuni faţă de care „Alcibiade" pare un prinţ al eleganţei. În 1990, *România Mare* era denumirea unei infernale publicaţii de scandal, de mare tiraj. Astăzi e denumirea unui partid parlamentar, solid ancorat în preferinţele electoratului.

2. De la revistă la partid. Avantajele histrionismului politic. Nu este deloc sigur că iniţiatorii săptămînalului *România Mare* vor fi avut ca proiect şi înfiinţarea unui partid politic; mai degrabă este de presupus că ideea de a se constitui *şi ca partid* le va fi fost sugerată ori impusă de context. Se ignoră ori se trece pudic sub tăcere un amănunt totuşi esenţial: *România Mare* este *creaţia unui grup de intelectuali*, grup dominat de *literaţi*. Multă vreme, de altfel, „ţintele" împotriva cărora săptămînalul lui Eugen Barbu şi Corneliu Vadim Tudor a dus fioroase campanii de discreditare au fost alţi *literaţi* – Ana Blandiana, Octavian Paler, Nicolae Manolescu, Andrei Pleşu, Mircea Dinescu ş.a.m.d. Trecerea *României Mari* de la *revistă* la *partid* este de altfel simultană cu iniţiativele de constituire a unor alte formaţiuni politice dominate, chiar conduse, de *intelectuali*, de *literaţi* în special *(Alianţa Civică, Partidul Alianţei Civice* etc.). Partid parlamentar după alegerile din 1992, Partidul România Mare s-a ilustrat iniţial ca „tovarăş de drum", avînd rolul de amplificator al „vocii" partidului dominant (FDSN, devenit ulterior PDSR), în registrul invectivei, al răcnetului şi al grosolăniei, liderul său, Corneliu Vadim Tudor, făcîndu-şi o specialitate din, cu propria-i expresie, *„spectacolul de sunet"*. Acest histrionism turbulent avea să devină însă inconfortabil şi va evolua spre o autonomie dusă pînă la ruptura vehementă de partidul lui Ion Iliescu: în vara anului 1996, Partidul România Mare reuşeşte să devină un fel de *a treia forţă*, delimitîndu-se atît de PDSR, cît şi de CDR. Alegerile validează această poziţionare, fiindcă PRM nu doar intră în noul Parlament, ci aproape îşi dublează scorul faţă de alegerile din 1992.

3. De la limbajul desfrînat la radicalismul social. Asociat de regulă unor mişcări naţionaliste şi populiste de extremă dreaptă şi liderilor acestora (de la Jean-Marie Le Pen la Vladimir Jirinovski), devenit un fel de „extremist de serviciu", Corneliu Vadim Tudor îşi datorează totuşi esenţialul carierei politice de pînă acum, eufemistic spus, lipsei de calităţi a lumii politice autohtone. Accesele de naţionalism extremist, de şovinism, rasism şi antisemitism nu au primit niciodată replica severă şi categorică a unei respingeri de fond; deseori, de altfel, Corneliu Vadim Tudor a părut că spune *tare* ceea ce alţii tăceau din calcul; limbajul lui insolent şi ireverenţios a fost astfel tot mai mult asimilat limbajului francheţii. O metamorfoză favorizată de degradarea accelerată a vieţii sociale: de aproape doi ani încoace, Partidul România Mare, revista cu acelaşi nume şi conducătorul ambelor s-au instalat în rolul de denunţători publici ai sărăciei, ai corupţiei şi ai insecurităţii. Un rol profitabil electoral (pînă şi multe dintre partidele încă aflate la guvernare încearcă să şi-l revendice!), dar nu şi creat de Corneliu Vadim Tudor. Responsabilitatea pentru crearea nevoii de „justiţiari" extremişti e în altă parte.

▲

Cristian GHINEA

cetatea de scaune

Talpa ţării

Perioada electorală este deocamdată calmă. Semn bun? Poate. Jurnalele de televiziune prezintă numai crime, accidente de circulaţie şi ştiri externe pentru a respecta o decizie sănătoasă a CNA care are şi efecte perverse.

Un fapt semnificativ a trecut mai puţin observat. O luptă surdă dintr-un partid politic, dintre cele zilnice fără legătură cu alegătorii, o luptă de putere care provoacă acel gen de migraţii dintr-un partid în altul şi care ocupă cîteva rînduri dintr-o margine de pagina a doua de ziar.

Faptele sînt aproape banale. Stelian Duţu a fost până de curînd vicepreşedinte al Partidului Democrat. Dar tot el a fost şi liderul celei mai puternice filiale din teritoriu a democraţilor, cea din Constanţa. Pînă în acest an a ocupat funcţia de preşedinte al Consiliul Judeţean şi după recentele alegeri locale a rămas în funcţie, deşi avea doar 7% din voturile pentru consilierii judeţeni. Evoluţia sa politică a fost rapidă, fiind unul dintre puţinii liderii locali impus într-o oarecare măsură la Bucureşti. În contextul supracentralizării de care suferă toate formaţiunile noastre, s-a dovedit Partidul Democrat mai permisiv? Greu de afirmat. Cert este că domnul Duţu a atins punctul de maximă influenţă prin numirea sa în funcţia de organizator al campaniei electorale pentru alegerile locale a PD. O funcţie care i-a dat autoritate în partid, dar şi încredere în forţele sale, în urma bunelor rezultate ale partidului. Că unii pun aceste rezultate în contul lui Traian Băsescu, care ar fi adus voturi partidului în toată ţara, nu mai contează; cert este că proaspătul vicepreşedinte (ajuns în această funcţie după plecarea lui Victor Babiuc la liberali) a început de atunci să fie „săpat" de vechea gardă de vicepreşedinţi bucureşteni, care vedeau în el pe purtătorul de cuvînt al unei mulţimi de lideri locali doritori şi ei să stea mai în faţă. La desemnarea numelor care ar fi trebuit să ocupe poziţiile eligibile pe liste, starea conflictuală a izbucnit: Duţu s-a împotrivit înscrierii lui Bogdan Niculescu-Duvăz pe listele din judeţul „său". Întreaga ceartă s-a soldat, ca o ironie a sorţii, cu plecarea celui care îi luase locul lui Babiuc tot către PNL. Acest caz, cu toată banalitatea lui, dă la iveală un clivaj intern în cadrul partidelor, cel dintre centru şi provincie, care s-ar putea să mai dea bătaie de cap şi altor formaţiuni.

Dar cel mai interesant este că cetăţeanul Duţu (un om care nu face parte din prim-planul scenei politice, dar urma să intre în această lume) a plecat din PD luând cu el nu mai puţin de 28 de primari, 8 consilieri judeţeni şi 4 consilieri municipali care aparţineau PD. Practic, în ciuda declaraţiilor optimiste ale preşedintelui Petre Roman, care afirma că majoritatea celor 14000 de membri ai filialei constăţene au rămas în partid, această organizaţie a fost decapitată.

Ce a făcut ca această masă impresionantă de notabili să migreze atît de brusc? Există mai multe variante logice: fie au căpătat cu toţii o bruscă atracţie pentru liberalism (deşi au stat cîteva zile în cumpănă dacă este vorba despre pedeserism sau aperism) şi s-au hotărît să treacă la partidul lui Valeriu Stoica, fie toate aceste personaje importante au avut dintr-o dată revelaţia modului „imoral şi neprincipial" în care este organizat partidul lor şi vor, tot dintr-o dată, să simtă aerul proaspăt al altui partid. Dar cel mai probabil este că aceste persoane fac parte dintr-o reţea clientelară, după model medieval, reţea de interese al cărui vîrf este Stelian Duţu. Schimbarea suzeranului a determinat mişcarea întregii reţele către PNL.

Cam aceasta este modalitatea prin care a supravieţuit puterea la noi după revoluţie. Potentaţii locali se supun unui suzeran de la Bucureşti, partidele seamănă mai mult cu clanurile feudale. Fiecare „nobil" îşi creează o reţea de putere în judeţ, bazată pe relaţii interpersonale şi de interese, reţea care îl face puternic şi indispensabil (cu excepţia momentului în care interesele puternice de la centru îl înlătură cu pierderi pentru partid). Un studiu despre aceste reţele de putere din teritoriu ar dezvălui un subiect fascinant de cercetare. Deseori, luptele locale sînt mult mai dure, mai aprige şi mai murdare decît la centru, unde prezenţa unei prese cît de cît libere şi a unei societăţi civile cît de cît puternice împinge la afişarea unor scrupule. Este de discutat utilitatea acestor structuri de clan: asigură ele o coeziune necesară? Faptul că ele trăiesc pe spinarea statului este un lucru cert, iar statul profită şi suferă de pe urma lor. Uneori, la nivel local, ele sînt statul. S-ar instaura haosul fără ele? Există democraţie de clan?

▲

Vintilă MIHĂILESCU

socio-hai-hui

Nepotul din America

Toată lumea visează la unchiul din America, numai eu am parte de un nepot! Ce să-i faci, *nobody is perfect*...

M-am dus eu aşadar cu nepotu' din America şi cîţiva amici să ascultăm blues într-un club undeva prin Regie. Urma să cînte o formaţie mai din partea lui şi alta mai din partea noastră. Americanii erau bineînţeles vedetele. Spectacolul era pentru invitaţi şi presă.

Ne-am aşezat noi la o masă, am explicat că sîntem invitaţii formaţiei băştinaşe (ceea ce era adevărat) şi că sîntem de la „presă" (ceea ce rămînea negociabil). Si am început să aşteptăm. Cînd ne era lumea mai dragă, a apărut o duducă toată în piele neagră, care a venit glonţ la noi să ne ceară legitimaţiile de presă. M-au trecut fiori pe şira spinării de parcă m-ar fi prins sectoristul furînd parizerul din galantar pe vremea răposatului. Am arătat cu falsă dezinvoltură spre amicul meu. – *Păi, nu am legitimaţia la mine* – a explicat amicu'. *Dar sunt cutare de la X şi sînt prieten cu şefu' formaţiei. Ştiţi, noi sîntem, ca să zic aşa, masa orchestrei... – Atunci vă duceţi în altă parte!* – a răspuns sec duduca responsabilă. *Aşteptăm zece artişti americani pentru care avem nevoie de cel puţin două mese* – a mai zis ea şi ne-a întors spatele, aşteptînd executarea.

Am început să repet în gînd fraze tăioase prin care să o pun la punct pe duduia impertinentă. O amică şi-a găsit legitimaţia de la televiziune şi a început să o fluture belicoasă prin aer. Între timp discutam cu toţii despre strategia de urmat: frontal sau prin învăluire? Am hotărît că cel mai bine e să facem un exerciţiu de umilinţă, că de fapt, să vezi, nici noi nu prea, şi apoi...

– *Ce se întîmplă?* – întreabă şi nepotu' din America.

Îi explicăm că s-ar putea să trebuiască să plecăm, pentru că...

– *De ce? Noi am venit primii şi nimeni nu a spus la noi că nu avem voie să stăm aici. Mă duc să vorbesc la ea!* – a zis el atunci şi chiar s-a dus. Am înlemnit din nou. Cine ştie ce o să-i mai spună acum, că el n-are de unde să ştie cum să te porţi în astfel de situaţii! Stăteam cu inima cît puricele şi urechile ciulite, ascultînd conversaţia dintre cei doi: *Eu sînt de la America şi am venit cu prietenii să ascultăm blues. Ai o problemă la noi?* S-a auzit un fel de mormăială surdă, apoi un *O.K., good girl!* Şi gata.

Am mai stat un timp să-i aşteptăm pe cei zece artişti. La un moment dat s-au deschis larg amîndouă uşile, semn că se apropiau americanii. *E frig!* – a exclamat nepotu' din America. *Asta e!* – i-am explicat eu, pe scurt. Se pare că n-a înţeles, căci s-a ridicat în picioare şi a strigat cît a putut: *Would you mind closing this fucking door, I'm freezing!*

Şi au venit americanii, care nu s-au aşezat la nici o masă. Au început să bea şi să cînte. S-a făcut tîrziu şi noi am fi vrut să-i ascultăm şi pe „ai noştri". Zis şi făcut: nepotu' din America s-a urcat pe masă şi a început să strige cît îl ţinea gura: *Ai noştri, ai noştri!*

Ei nu, asta e prea de tot! – mi-am zis eu în sinea mea. *Cine le permite americanilor ăstora să zică cu voce tare, ba să mai şi facă tot ceea ce gîndesc?*

Cînd s-a terminat totul, unul dintre noi a propus să mergem să mai bem ceva, aşa, de la revedere. Cum să rezişti la o asemenea ispită? *Eu am băut destul, mă duc să mă culc!* – a zis nepotu' din America şi dus a fost.

▲

Pavel CÂMPEANU

glosar de tranziţie

Investitorii

Termenul de investitor nu apărea decît accidental în limba de lemn. Motivul: el desemna un rol economic pe care în loc să-l distribuie, ordinea pretins socialistă îl monopolizase. Deţinător al acestui monopol laolaltă cu cel al proprietăţii şi cu cel al comenzii (planificării), statul nu avea de ce să fie numit investitor. În realitate, ca şi pe vremea regelui-soare, statul era personajul din vîrf. El întemeia, cu valută împrumutată în Occident, o supra-producţie de oţel şi de produse petro-chimice pe care Occidentul nu se grăbea să o cumpere. Această strategie investiţională a prilejuit în schimb un nou avînt al mîndriei patriotice ale cărui ecouri persistă şi în pragul noului mileniu.

Tranziţia a repus rolul de investitor în drepturile sale. Recuperarea rolului s-a realizat în două modalităţi economice: prin investitorii străini care nu vin şi prin investitorii autohtoni care, reuniţi sub drapelul FNI, nu încetează să vină. Străinii nu au venit de teama riscurilor pe care le-ar presupune, chipurile, o investiţie în România, pe cînd autohtonii, călăuziţi de pildele vitejeşti ale trecutului, au investit fără umbră de teamă. În loc să le ofere răsplata meritată, această cutezanţă i-a adus, dimpotrivă, într-un oribil impas.

Investitorii nu trebuie să dispună însă numai de bravură, ci şi de bani, de aceea marea majoritate a populaţiei este alcătuită din non-investitori. Orice investitor urmăreşte să obţină un profit cît mai ridicat asumîndu-şi un risc cît mai limitat. Nu acesta este cazul investitorului tranziţional din România interesat nu în limitarea, ci în suprimarea riscului. În acest context a izbucnit răsunătoarea dramă a FNI-ului. Lăsînd de o parte diversele implicaţii colaterale, forţa explozivă a episodului nu s-a vădit nici în geneza, nici în desfăşurarea lui, ci în tristul epilog cu care s-a încheiat.

Un grup dotat cu o putere economică respectabilă, a cărui denumire amintea de străvechile sovromuri, i-a invitat pe investitorii potenţiali să se asocieze sub sigla lui. Avantajele: expertiza, evitarea dificilei decizii privitoare la plasarea investiţiei, asigurarea, cu titlul de dobîndă, a unor profituri sensibil mai consistente decît media, plus o garanţie instituţională rămasă pînă la urmă în stadiul unei amăgitoare promisiuni. Numărul celor care au răspuns acestui apel s-a plasat în jurul nivelului de 300.000, depăşind numărul de membri înregistraţi ai unor importante formaţiuni politice ori confederaţii sindicale. O bună bucată de timp încrederea deponenţilor a fost magnanim recompensată pînă ce, din pricina unor malversaţiuni trecute cu vederea, într-o zi neagră, întregul aranjament s-a prăbuşit, spre disperarea beneficiarilor săi.

Împotrivindu-se economiei de piaţă ai cărei înainte mergători erau, păgubiţii militează pentru o investiţie ideală: investiţia fără risc. După ce au încasat profiturile, ei cer ca paguba să fie trecută în seama neinvestitorilor prin mijlocirea bugetului de stat. Episodul economic se transfigurează astfel într-o gravă problemă socială şi politică. Cu atît mai gravă cu cît investitorii frustraţi se dovedesc mult mai activi şi chiar mult mai agresivi decît non-investitorii frustraţi. ▲

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Mircea VASILESCU

satul global

Cetăţean@democraţie.com

Citesc în presa italiană că la Bologna tocmai s-a încheiat, duminica trecută, Tîrgul de Informatică, ediţia 2000, cea mai amplă de pînă acum (o jumătate de milion de vizitatori, peste trei mii de firme participante, o creştere cu peste 30% a firmelor străine etc.). Între cele 15 ţări ale UE, Italia se află pe locul 12 în materie de tehnologie a informaţiei, dar e hotărîtă să recupereze decalajul.

Ca în fiecare an, „tîrgul" propriu-zis a fost însoţit de colocvii, mese rotunde, demonstraţii, conferinţe şi altele. Masa rotundă dedicată relaţiei dintre presă şi Internet a dus, de pildă, la concluzia că deocamdată presa „pe hîrtie" n-a fost învinsă de noul său concurent electronic, dar nici prea bine nu stă: după numărul de ziare la mia de locuitori, Italia e printre ultimele ţări europene, fiind urmată doar de Grecia şi Portugalia. În Sudul însorit se citeşte puţin. În cîţiva ani însă, pe măsură ce va creşte numărul de conectări la Reţea, s-ar putea să triumfe (tocmai pentru că cititorii de presă sînt mai puţini şi „slabi") informaţia pe cale electronică. Dar dacă problema presei va mai da naştere multor dezbateri, iar concurenţa dintre Internet şi ziare se va tranşa în timp, proiectele publice cu aplicare imediată au atras în mult mai mare măsură atenţia. De pildă, cetăţeanul italian poate deja să beneficieze de cîteva servicii ale administraţiei pe *web:* există o reţea a administraţiilor publice locale care oferă informaţii, certificate cadastrale, sînt în curs de realizare „semnătura electronică" şi „cartea de identitate electronică", prin care cetăţeanul va putea să-şi plătească impozitele ori să obţină diverse acte fără să se mai deplaseze la instituţiile statului, ci stînd acasă şi accesînd pe Internet „ghişeul unic" al administraţiei publice. Ministrul Justiţiei, aflat în vizită la tîrgul de la Bologna, a afirmat că în curînd se vor transfera pe Internet şi unele procese: nu va mai fi necesară prezenţa la Tribunal, părţile se vor confrunta *online*, iar kilogramele de dosare vor fi înlocuite cu fişiere care vor circula pe *web* între reclamant, reclamat, avocaţi, martori şi judecători. În felul acesta, durata proceselor se va scurta şi se va face un pas pe calea reformării justiţiei (problemă veche şi dureroasă şi în Peninsulă...). Tehnologia învinge birocraţia...

Observ că, în Statele Unite, Internetul a devenit mai cu seamă un canal prin care se desfăşoară tranzacţii comerciale. Desigur, nu lipsesc marile proiecte de interes public, dar dinamica specifică Lumii Noi a cuprins şi ceea ce poartă, de-acum, numele de *new economy*. Rămase cu un pas în urmă în materie de tehnologie informaţională, statele europene vor să recupereze decalajul în primul rînd în domeniul public (în Italia, de pildă, doar 2 pînă la 3% din populaţie face cumpărături pe Internet). Aşa încît sînt promovate şi finanţate acele proiecte care simplifică relaţiile cetăţeanului cu autorităţile ori care, în buna tradiţie a statului social, îl ajută pe cetăţean, într-o formă sau alta, să trăiască mai bine, să fie mai informat, *să participe*. Adică să fie implicat mai profund în orice problemă de interes general. Optimiştii *web*-ului consideră că Reţeaua va conduce, într-un viitor oarecare, la posibilitatea extinderii democraţiei directe, dat fiind că democraţia reprezentativă e tot mai des pusă în discuţie: în multe ţări europene, instituţia referendumului e solicitată din ce în ce mai des pentru a decide în probleme care cu nu mult timp în urmă erau hotărîte de către reprezentanţii poporului în parlament. E o democraţie „semi-directă", teoretizată de Alvin şi Heidi Toffler ca fiind caracteristică „celui de-al treilea val": „paralizia crescîndă a instituţiilor reprezentative înseamnă că multe decizii, care astăzi sînt luate de un mic număr de pseudo-reprezentanţi, trebuie să fie restituite treptat alegătorilor. Dacă *brokerii* noştri nu pot decide pentru noi, va trebui s-o facem singuri" (Alvin şi Heidi Toffler, *Creating a New Civilization. The Politics of the Third Wave*, Turner Publishing, Atlanta, 1995).

Internetul vine ca o mănuşă pe „directismul" noilor profeţi: de acasă, din faţa computerului personal, ne vom putea pronunţa, *by e-mail*, în orice problemă care ne interesează; ne putem alege, de pildă, preşedintele (că tot e România în campanie electorală) după ce vedem *site*-urile candidaţilor, după ce participăm la cîte un *chat* cu fiecare, cerînd informaţii suplimentare şi adresîndu-le întrebări incomode (adio, moderatori de *talk-show*-uri, ne descurcăm singuri...). După care apăsăm pe taste şi gata. Totul e să nu apară vreo pană de curent sau vreun deranjament pe linia telefonică. Precis vor fi apoi contestaţii că alegerile au fost sabotate (de neocomunişti, de securişti, de neomoşieri – ce mai contează?). E, totuşi, tranziţie. Va urma. ▲

Alexandru CĂLINESCU

interstiţii

Legături întîmplătoare

Cum e vineri dimineaţa şi trebuie, în cîteva ore, să trimit textul, întrucît noua formulă a *Dilemei* nu mai îmi dă posibilitatea să trag de timp şi să amîn momentul pe luni (sau chiar marţi ...) şi cum n-am răgazul (nici inspiraţia) să duc pînă la capăt una din ideile (notate conştiincios, pe o foaie separată) din care „ies" articolele, mă agăţ de ultima soluţie, ruşinoasă dar – sper – salvatoare, şi recitesc cîteva din „coupurile" răspîndite prin mape şi plicuri, poate-poate se leagă ceva, pentru că, vorbă pe care am mai folosit-o ca alibi şi altă dată, „gîndirea este drumul cel mai scurt de la un citat la altul". Aşadar:

● Psihanalistul Gérard Pommier, în *Excepţia feminină* (1996): „Cum poate specificitatea falusului, simbol unic al diferenţei pure, să fie identificată mai simplu decît prin intermediul problemei castrării feminine?"

● Anchetă realizată în 1995 de o binecunoscută revistă pentru (şi despre) femei, pe tema: „Ce aţi face dacă aţi avea un penis?" Răspuns memorabil dat de Françoise Sagan: „Aş sodomiza persoana care mi-a pus această întrebare".

● Etiemble estima la 18.262 de titluri capacitatea medie de lectură a unui universitar, de la începutul carierei pînă la pensie.

● Care Etiemble, pe cînd era student, a fost dat afară de la Langues O' (actualul INALCO – Institutul Naţional de Limbi şi Civilizaţii Orientale), deoarece unul dintre profesorii lui de chineză a întocmit un raport în care preciza, revoltat: „Studentul îmi pune întrebări".

● Preceptul fundamental al gîndirii lui Deng Xiaoping, graţie căreia marxism-leninismul s-a combinat cu economia de piaţă: „Nu contează dacă o pisică e albă sau neagră, totul e să prindă şoareci".

● Jean Dutourd, în *Vocabulaire chic* (1973): „AUDIOVIZUALUL: sinonim magic pentru *analfabet*".

● Samuel Beckett, urcîndu-se într-o bună zi în avion şi auzind, după ce-şi legase centura de siguranţă, vocea stewardesei: „Comandantul Godot şi echipajul său vă urează bun venit la bordul avionului". Beckett a făcut, se povesteşte, un scandal îngrozitor pînă cînd a fost debarcat la sol înainte de plecarea avionului ...

● 23 mai 1997. Larry Wayne White, găsit vinovat pentru uciderea a două doamne în vîrstă a fost executat la închisoarea din Hunstville, Texas. Conducerea închisorii, aplicînd prevederile „programului de prevenire a cancerului pulmonar în mediul carceral", i-a refuzat lui White dreptul de a fuma ultima ţigară.

● Convins că va deveni celebru, Boris Schreiber (care se va face cunoscut foarte tîrziu, prin superbul *Un silence d'environ une demi-heure*, 1966) îşi redactase, de tînăr, notiţa biografică pentru *Micul Larousse*.

● Aprilie 1995: sondaj în Franţa despre ... sondajele dinaintea alegerilor prezidenţiale. 85% dintre electori afirmă că „sondajele politice nu le influenţează în nici un fel votul lor personal". Dar, vai!, 67% consideră că sondajele influenţează votul celorlalţi ...

● Tot atunci, întrebat de un ziar: „Cum îi putem determina pe francezi să-şi recapete încrederea în ei înşişi ?", deputatul Jean-Michel Fourgous a răspuns: „Trebuie mai întîi să le explicăm francezilor că totul merge prost, că Asigurările Sociale sînt falimentare, că cea mai mare parte a întreprinderilor publice sînt falimentare şi că statul însuşi e falimentar".

● Maurice Ravel: „plăcerea mereu reînnoită a unei ocupaţii inutile".

● Canetti depre Klauss Mann. „Şi-ar fi dat viaţa pentru o frază care să fie a lui". ▲

Sever VOINESCU

statul de drept

De ce nu avem capitalism?

Undeva la începutul capodoperei sale *„A theory of Justice“*, John Rawls vorbeşte despre **utopii realiste** *(realistic utopias)*, teorii asupra lumii care sînt *utopii* pentru că nu reflectă nimic în lumea reală şi *realiste* pentru că nu contravin cu nimc naturii umane. Adesea îmi vine în minte acest concept, paradoxal la prima vedere, cînd mă gîndesc la capitalismul românesc. Cînd spunem capitalism românesc vorbim, de fapt, despre o utopie realistă. Capitalismul românesc este utopic pentru că este o sintagmă care nu reflectă nimic din lumea reală şi este realist pentru că nu contravine cu nimic naturii românului. Cu alte cuvinte, deşi este posibil, capitalismul românesc nu există.

La patru ani de la alegerea democratică a unei noi puteri politice în România şi în pragul unor alegeri care, la fel de democratice, au toate şansele să marcheze o întoarcere, este legitim să ne întrebăm de ce nu există ceea ce toţi – oare? s-ar întreba aici un sceptic – în fine, aproape toţi dorim să existe. De ce nu există capitalism în România? Mă grăbesc să adaug o precizare: cînd spun „capitalism“ mă gîndesc la capitalismul de tip european, existent azi în ţările Uniunii Europene, în SUA şi Canada.

De la bun început, răspunsul cel mai simplu ar fi unul de tip marxist: nu există în România **acel** tip ce capitalism pentru că nu există **acel** tip de proprietate. Cine îşi imaginează că simpla privatizare sau două legi de restituire a bunurilor imobile confiscate de comunişti pot clădi un sistem de relaţii sociale de proprietate aşa cum există în **acel** capitalism, se înşeală. Şi, fără îndoială, s-au înşelat cei mai mulţi. Proprietatea nu înseamnă doar situaţia juridică a unui bun. Proprietatea este capitalistă cînd, privată fiind, este înconjurată de un sistem foarte complicat, dar natural, de relaţii de credit, asigurări, taxe etc. Să reţinem, deci, ca fiind una dintre cauzele majore ale lipsei capitalismului din România, situaţia precară, primitivă dacă nu complet haotică a proprietăţii. Fără îndoială, vina pentru statutul tulbure-oriental al proprietăţii în România revine celor care au condus ţara în ultimii 10 ani. Ei şi nu altcineva nu au fost în stare sau nu au vrut să construiască relaţii de proprietate sănătoase, cu adevărat capitaliste, în România.

A doua cauză, nu mai puţin importantă decît prima, are aer weberian: nu avem etica pe care s-a clădit şi pe baza căreia există **acel** capitalism. Am vorbit mult despre acest subiect în acest colţ de pagină. Şi voi continua să vorbesc pentru că mi se pare punctul crucial al apariţiei capitalismului european în România. Dar şi principala cauză a eşecului românesc. În România funcţionează alte criterii morale şi este, pur şi simplu, altă planetă etică.

A treia cauză este felul în care, în România, se face politică. Mai exact, **cine** face politica în România şi **cum** se face politica în România. Vă pot jura, ca unul care a văzut lucrurile de aproape, că puşi alături de oamenii politici din **acel** capitalism, cu foarte puţine excepţii, ai noştri par nişte bieţi amatori, veniţi dintr-o lume stranie. Numeri pe degetele de la o mînă politicienii români care fac figură onorabilă, normală, în lumea pe care vrem să o aducem la noi. În rest, marea majoritate, grosul, suferă de o „boală“ care este consecinţă directă a propriilor biografii: nu sînt credibili. Despre cum fac politică cei care fac politică în România nu mai vorbesc. Vedem mereu, zi de zi, că politica este un fel golănesc de „a da la geoale“, o confruntare gangsterească perpetuă, o încăierare de cartier.

A patra cauză este felul în care ne raportăm la trecut. Uităm selectiv, ignorăm, ascundem, ne minţim despre noi. Credem în lupii de ieri care acum se dau drept miei, la fel cum credem că urşii de azi sînt altceva decît papagali colorati în toate culorile imaginabile.

Acestea sînt, după mine, cauzele principale pentru care „capitalismul“ nostru nu are nici o legatură cu capitalismul **acela**. Şi mai e ceva: întîrzierea. Sîntem întîrziaţi în drumul nostru spre capitalism şi această întîrziere poate să ne coste istoric. Dacă noi credem că nu contează cît de tîrziu ajungem la capitalismul **acela**, numai să ajungem, greşim profund. Ţinta noastră e mişcătoare. Ea însăşi se deplasează şi riscăm, dacă ne pierdem timpul pe drum, să nu mai găsim în locul ştiut ceea ce ne aşteptăm să găsim. Iar ţinta va fi tot departe.

▲

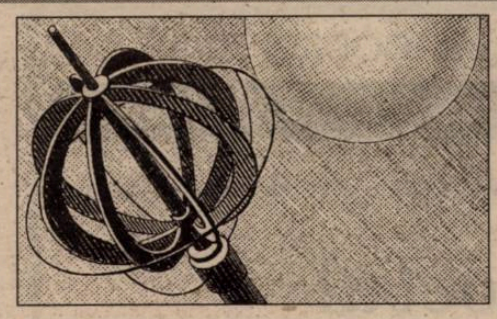

Magdalena BOIANGIU

de jur împrejur

Minutele şi anii

Aşa cum şi-a dorit Al Gore, bătălia electorală din Statele Unite nu s-a dus în termeni de imagine, ci în discuţiile despre programe. După cele trei dezbateri televizate ale principalilor candidaţi, campania a intrat în faza finală. Cei doi candidaţi au izbutit să formuleze perspective diferite şi să explice concret în ce fel planurile lor vor deveni realitate. Cursa este foarte strînsă şi surprizele vor veni de la mişcările imprevizibile ale indecişilor mai curînd decît de la atacurile în forţă, de la caracterul revoluţionar al programelor sau de la revelaţiile picante despre trecutul unuia sau al altuia.

Poziţionarea nu a fost deloc uşoară. Gore, vicepreşedintele în funcţie, trebuia să facă uitate imaginile sale lîngă preşedintele Clinton, în timpul scandalului Lewinski, asumîndu-şi în acelaşi timp, alături de acesta, meritele celei mai lungi perioade de creştere economică din acest secol; desigur, economia nu prea depinde de autoritatea centrală, dar este meritul autorităţii centrale că nu a împiedicat-o să evolueze conform impulsurilor ei firesti. Fiul fostului preşedinte Bush, guvernator al statului Texas va trebui să arate că este capabil să extindă la nivel naţional iniţiativele politice şi economice aplicate pe un teritoriu mai restrîns şi să-şi însuşească la repezeală cîteva idei despre rolul Statelor Unite în politica mondială, domeniu în care, de la bun început, ignoranţa lui făcuse deliciul ziariştilor. Se consideră a fi fost un mare merit că, în cea de a treia dezbatere, timp de 270 de minute, nu a spus, în acest domeniu, nici o prostie.

Nu au produs o impresie bună, la a doua dezbatere, suspinele şi grimasele de profesor excedat ale lui Gore în timp ce Bush jr. emitea opinii de diletant în probleme de politică externă şi făcea socoteli greşite cu privire la reducerea impozitelor. Tot aşa cum mişcările agresive (a plecat de la pupitrul lui şi cu arătătorul îndreptat spre ea a intrat în spaţiul de lîngă pupitrul ei) ale rivalului doamnei Clinton pentru unul dintre posturile din Senat ale statului New York i-au atras **ei** o nesperată popularitate. Electoratul nu doreşte ca problemele de la Casa Albă să se rezolve în stilul filmelor cu succes de casă. Viaţa nu bate filmul, e altfel decît el.

La a treia dezbatere, Gore s-a dovedit mult mai răbdător, dar nici faptul că la fiecare dezbatere şi-a etalat altă personalitate nu prea l-a servit. Cine e el, dr. Jekyll sau mr. Hyde? În mod paradoxal, dramatismul cursei prezidenţiale este hrănit tocmai de caracterul şters al personajelor angajate în cursă, de disponibilitatea lor de a fi orice pentru oricine. Sondajele dau mereu rezultate strînse şi rezultatul final se va decide pe plan local, în acele state din Vestul mijlociu, unde partizanii celor două partide sînt la egalitate şi numărul nehotărîţilor e mare. Unul dintre liderii Partidului Democrat enunţă în felul următor problema: în aceste regiuni alegătorii de două sexe figurează în şapte tranşe de venituri, fac parte din opt grupuri etnice şi se află sub influenţa a 116 pieţe de informaţii, reprezentînd 13.000 posibile grupuri ţintă. Pentru toţi aceştia detaliile alocării de fonduri federale au o importanţă mai mare decît principiile şi eforturile preşedintelui Clinton pentru pacea din Orientul Mijlociu sau dansurile doamnei Albright la Phenian.

Este de observat că Statele Unite promit îmbunătăţirea relaţiilor cu Coreea de Nord, cerîndu-i straniului conducător al acestei ţări modificări în programul său nuclear – considerat ameninţător pentru Statele Unite – şi nu democraţie şi respectarea drepturilor omului. Alegătorii americani nu au impresia că vreuna dintre crizele din lume le ameninţă securitatea şi de aceea are şanse de acceptare discursul lui Bush, care promite retragerea trupelor din Balcani, dar sporirea fondurilor pentru ipotetica „umbrelă“ strategică. Politicii intervenţioniste, adoptată mai mult de nevoie de administraţia Clinton, Bush jr. îi opune imaginea unei Americi „smerite, dar mîndre“. Nu este exclus ca unica superputere ale cărei intenţii declarate sau planuri obscure stîrnesc atîtea temeri, revolte şi speranţe să-şi limiteze cota de participare la viaţa politică a planetei.

Nu e uşor să vorbeşti 270 de minute fără să spui prostii, dar problema se pune pentru patru ani.

▲

Lucian MÎNDRUŢĂ

talon de participare

Măcar biserica să rămînă de stat

Pentru unii, la început a fost PIF-ul. Revista de benzi desenate era deja un obiect de cult pentru mine atunci cînd am privit cu luare-aminte o biserică ortodoxă. Nu ştiam prea multe despre religie şi nici nu m-a îndemnat nimic să întreb. Neatins de prejudecăţi, pictura de pe zid mi s-a părut o timidă încercare, un umil început al unei arte care îşi găsise desăvîrşirea în *Pif Gadget* şi *Rahan*.

Crescînd, am descoperit la intrarea în cele mai multe biserici româneşti obişnuita inscripţie cu litere chirilice. De ce era în *ruseşte*? Alt mister care n-a reuşit decît să-mi facă biserica şi mai suspectă. Chirilicele, ştiam deja, erau literele folosite de fabricanţii neîndemînatici ai radiourile VEF şi ai semicursierelor.

Cu timpul, am aflat povestea benzilor desenate, povestea unor sfinţi care au trăit vieţi ferite de blestemul îndoielii, sfîrşindu-şi cariera aşa cum se cuvine, adică în vitrina cu moaşte. Şi în cele din urmă am întîlnit un preot care mi-a sugerat ideea că aceşti cetăţeni cu nume ciudate ar putea fi nişte modele.

Modele? În ce fel? Nici unul nu zburase în spaţiu (încă nu-l citisem pe Däniken). Nici unul nu descoperise televiziunea. Nici un vaccin n-avea nume de sfînt, nici un aparat casnic. Şi nici unul nu scrisese vreo carte de aventuri. Toţi stăteau acolo imapsibili, în icoane şi pe ziduri, aşteptîndu-mă să-i iubesc şi să mă rog lor.

Am încercat şi asta. Într-o zi de teză la matematică, am tecut pe lîngă o biserică şi am lansat în eter cea mai fierbinte, sinceră şi interesată rugăciune trimisă vreodată sfinţilor (am preferat să lucrez cu toţi deodată, pentru că nu ştiam cine e responsabil cu logaritmii). Să fi fost ei în relaţii prea reci cu doamna profesoară? Cert este că efectul a fost nul.

Acum, după ani în care am avut senzaţia că mă ignora, biserica strămoşească îşi întoarce faţa şi spre mine. O dată pe an, un popă vine să-mi boteze apartamentul (pentru neiniţiaţi, apartamentul meu se numeşte Gelu, e ortodox şi aparţine parohiei Titan II). Mai sus pe scara ierarhică, Patriarhul îmi spune ce e bine şi ce e rău. Răul ar fi avortul, homosexualitatea şi sectanţii. Binele îl reprezintă credinţa, tradiţia strămoşească, apa sfinţită.

Şi moaştele Sfintei Parascheva. Anul acesta, ele s-au întîlnit la Iaşi cu cele ale Sfîntului Gheorghe. Un summit creştin la care a venit poporul sătul să mai aştepte de la stat minunile promise: sănătate, serviciu, copii, banii de la FNI înapoi...

Preoţii spun că biserica noastră i-a eliberat pe păgîni de păcatul idolatriei şi le-a dăruit mîntuirea. Aşteptăm acum de la ea exact contrariul: o minune cît de mică, pentru care sîntem dispuşi la orice ritual, indiferent de cît de păgînă pare avizaţilor. Ca la orice instituţie de stat, omul merge la biserică cu speranţa că i se va da. Nu pacea de pe lumea cealaltă, ci liniştea de aici. „Rămînem ai nimănui!“ se lamentau zilele trecute muncitorii de la o fabrică în curs de privatizare. O capelă în curtea întreprinderii, la care să dai acatiste împotriva patronului, ar fi o soluţie de compromis pentru umplerea golului lăsat de plecarea statului.

În fond, ca unitate prestatoare de servicii, biserica s-a descurcat pînă acum mai bine decît în postura de învăţător al maselor. Părintele care slujea odinioară la nunţi, botezuri şi înmormîntări are acum competenţe mult sporite, în pas cu vremurile. Popa care sfinţeşte maşina proaspăt cumpărat aduce însă un mic reproş creştinilor care au construit-o. Trebuie că e tare proastă, odată ce proprietarul simte nevoia ca, pe lîngă Casco, să-şi facă asigurare şi la Cel de Sus.

O vorbă şi despre secte. E limpede că nu pot fi tolerate. Între ele şi biserica de stat e deosebirea dintre CAP-ul de altădată şi grădina de zarzavaturi din spatele casei. Pornirea lor se va irosi oricum, pentru că nu ştiu de unde să ne ia. Nu avem nevoie de încă un patron care să ne certe că am întîrziat cinci minute la serviciu. Mai ales că întîrzierea la biserică se măsoară deja cu anii... Zelul nostru mistic se vede mai degrabă în fişa de observaţie de la camera de gardă, după sărbătorile de Paşti sau de Crăciun. Iar urmarea lui firească e Colebilul, nu iluminarea.

E limpede totuşi că sîntem singuri. Şi că unora chiar ne place să fie aşa, să nu ne deranjeze nimeni. Am vrea că alţii să ne ajute, dar fără să ne intre în casă. Să ne dea, fără să ne înveţe ceva. Ritualurile cu care ne fragmentăm viaţa, să pară mai lungă, au pînă la urmă şi rolul de a ţine la distanţă înţelesul.

Dumnezeu? Ne ferim de el în cadru organizat. În privinţa aceasta, Banca Mondială şi Uniunea Europeană pot să stea deoparte.

▲

Andrei CODRESCU

scrisoare din New Orleans

www.codrescu.com ● www.corpse.org

Poetul laureat din San Francisco

San Francisco a găzduit de curînd o întîmplare unică şi nobilă, care ar trebui să stea de exemplu tuturor oraşelor, din întreaga ţară: încoronarea unui poet laureat. Evenimentul a avut loc la noua şi controversata San Francisco Library, despre care se spune că are mai multe computere decît cărţi. Primarul Willy Brown a condus ceremoniile cu aplomb şi răbdare. Un personaj din public, bolnav mintal, a început să strige ceva despre prizonierii din Eritreea şi despre conspiraţia mondială împotriva cîinilor săi. Dar cel mai frumos a fost cînd însuşi Laureatul, poetul Lawrence Ferlinghetti, a dat glas unei critici şfichiuitoare la adresa iubitei sale cetăţi şi a muşcat copios mîna care tocmai îl miruise.

San Francisco, spuse Ferlinghetti mulţimii, îşi pierde sufletul din cauza maşinilor, o stare pe care el a denumit-o Autoghedon.

„Sistematizarea" vechilor cartiere, banii cei noi şi lipsa de respect faţă de diversitate şi tradiţie rod sufletul oraşului. A criticat Blue Angels, supersonicele Marinei, care sfărîmă pacea oraşului cu regularitate. „Viaţa poetică are nevoie de Pace, nu de Război", a proclamat poetul, „Viaţa poetică a Oraşului, viaţa noastră subiectivă, viaţa subiectivă a individului este în perpetuă luptă cu civilizaţia materialistă, cu forţele perplexului militaro-industrial, nu avem nevoie de aceste avioane de luptă, făcute să ucidă şi, pe nedrept şi caraghios, numite Blue Angels."

Poetul Laureat a făcut şi o serie de propuneri concrete menite să reclădească sufletul oraşului San Francisco, cerînd ca pietonii şi bicicliştii să capete prioritate în faţa automobilelor, ca oraşul să devină o alternativă pentru radiourile şi televiziunile de mică putere, cu reduceri de taxe pentru broadcasteri, şi ca rîurile şi pîraiele oraşului să fie readuse la lumină, deschizînd astfel străzi curgătoare către Golf. Apoi, le-a cerut tuturor celor care îl ascultau să voteze DA la propunerea ca Central Freeway să fie scoasă din peisajul oraşului. A mai cerut municipalităţii să declare North Beach – acolo unde se află librăria lui Ferlinghetti, City Lights – „district istoric, aşa cum este French Quarter în New Orleans". Cred că poetul avea impresia ca French Quarter este tărîmul pedeştrilor, fără de maşini, dar i-am destrămat aceste iluzii ceva mai tîrziu, cînd i-am spus crudul adevăr: în French Quarter, numărul maşinilor îl întrece pe cel al termitelor.

Această minunată etalare de convingere, poezie şi limpezime a fost ca o apă proaspătă pentru mulţimea saturată, aici ca şi aiurea, de curatul meşteşug de tîmpenie al scandalurilor politice şi de laudele greţoase aduse banilor şi afacerilor care se revarsă din haznalele media şi din gurile politicienilor. Întoarcerea cetăţeanului-poet este o necesitate în vremurile noastre, chiar şi numai pentru a aminti orişicui că se poate vorbi clar şi cu înflăcărare despre lucruri importante pentru comunitate. Cetăţile fără poeţi sînt cetăţi fără de suflet.

(traducere de Ioana AVĂDANI)

▲

Adrian CIOROIANU

poveşti suprapuse

401

(... şi să vedeţi urmarea!)

Vinerea trecută: cîteva ore după prînz, cîteva ore înaintea primei nopţi într-adevăr friguroase din toamnă. Mergeam spre casă, nici grăbit şi nici leneş, adulmecînd spuma însorită ce plutea spre apus, peste case acoperite cu foi de gudron şi peste blocuri decrepit-proletare. Veneam de la agenţia CFR de pe Brezoianu, purtînd nedumerirea înciudată în care mă aruncase domnul în pardesiu care mă întrebase, zîmbitor şi oarecum jenat, *ce rost au tichetele* de ordine pe care ni le însuşisem, printr-o apăsare de deget, la intrarea în agenţie. Uitîndu-mă la bilet, două secunde mi-au trebuit pentru a-i spune că *nu ştiu, dar aşa trebuie* – şi tot două secunde pentru a înţelege, sub blitzul ideii, stupiditatea răspunsului meu.

Era vineri, ziua ediţiei cu numărul 401 al revistei; înainte de agenţia CFR, trecusem prin redacţie. Un aer nemărturisit de festivitate subînţeleasă făcuse ca şedinţa echipei, într-un fel jubiliară, să fie aidoma cu celelalte – dar parcă şi ceva peste. Aidoma – în sensul că obişnuitele sticle de răcoritoare umpluseră masa lungă, lemn maron înconjurat de poante, dileme şi orgolii; dar şi diferită, în sensul că pe lîngă răcoritoare au mai apărut vreo alte două sticle de calibre, firme şi arome mai... *(mai aparte*, am vrut să spun; cum ştiţi, sînt cazuri în care nu poţi merge, *hélas*, cu sinceritatea pînă la capăt).

Strada pe care mergeam spre casă era în curs de asfaltare; pe margine, cărămizi măricele de beton – viitoarea bordură – fuseseră plantate într-un şanţ şerpuind; dincolo de ele, trotuarele acoperite cu ciment. Ciment masiv, crud încă pe cîţiva zeci de metri. Ca avertisment, o sfoară era trecută printre trunchiurile copacilor, agăţînd de ea ramuri cu frunze din decor. Aproape de la bunul început al aleii am bănuit urmarea. Prima dată am văzut urmele labelor de cîine: o urmă aici, una mai încolo şi altele încă mai încolo, nemurite în *concreteţea* de sub talpă. În clipa aceea deja gîndu-mi era în zbor: de la zvonul pe care mi-l suflase un necunoscut, cum că simultan cu noua bancnotă de 500 de mii de lei urmează se crească şi cuantumul venitului lunar al membrilor Academiei *(dom'le, este vreo legătură sau nu?*, mă întreba necunoscutul rotindu-şi ochii, în timp ce eu mă încuviinţam în ideea că există oameni ce nu merită înţelegere, ci doar contemplaţie), aşadar de la acest zvon spre ştirea tocmai citită *via net* într-un ziar de peste ocean, privind şansele ca, în noiembrie, evreii din Miami să voteze majoritar cu democraţii iar cubanezii – tot din Miami, se înţelege – să voteze preponderent cu republicanii, aflaţi fiind încă, emoţional, în coada scandalului cu micul Elian Gonzalez.

Eram, neutru, pe firul gîndului americano-electoral cînd am văzut, în cimentul trotuarului, paşii de om; clari, apăsaţi şi mirosind a indolenţă, ca orice pas întipărit din greşeală în dala crudă. Trecuse, poate, un om dus pe gînduri, fumîndu-şi stradal amărăciunea; trecuse, poate, un beţiv incurabil sau, mai rău, un derbedeu care văzuse prea bine unde calcă. Într-o fracţiune de secundă am ştiut cui am să dedic această poveste, dintr-un impuls prea vag pentru a fi controlabil*. Şi am mai mers cîteva minute, privind spre aburul rămas în urma soarelui – ascuns după blocuri mai urîte decît o carie urîtă –, sau spre frunzele de jos, măcinate sub paşii nenumăraţi ce călcau strada pe proaspăt asfalt.

Şi atunci, poate chiar în acea clipă în care am dat colţul străzii, ca prin farmec mi-a venit în minte Lepa Brena! Miss Iugoslavia '83, sîrboaica frumoasă şi trupeşă precum prototipul slav! Cu-ale ei picioare de-doi-metri-şi, cu a ei voce, cu a ei legendă. Voi spune ce-a urmat; voi spune săptămîna viitoare – timp suficient pentru cei ce o ştiu să şi-o amintească, iar pentru ce n-o ştiu să şi-o închipuie (merită!).

Mi-am promis, respect: această poveste este dedicată Adrianei Babeţi, pentru excelentul articol de săptămîna trecută, ce conţine atît un episod real al impasului „istoric" în care se află azi dascălul cît şi cea mai bună definiţie a românului în tranziţie: *un Ulise ademenit de sirena lui Vasile Roaită*.

▲

Daniel VIGHI

din fanfare funerare

La taifasul european

Tare mă încearcă o nestăpînită curiozitate acu', în vremea campaniei electorale, să ascult ceea ce prea puţini sînt interesaţi să audă: şi anume discursuri la mese rotunde, poveşti şi povestioare electorale, clipuri menite să facă şi să dreagă în raporturi directe sau subtile ori implicite sau explicite cu electoratul. Mai dihai însă decît toate m-ar interesa să aflu cît de social-democrată este social-democraţia noastră, ăsta e interesul care îmi poartă fesul pe dinaintea diferitelor canale. Bunăoară, aş vrea să ştiu cam care ar fi să fie atitudinea alor noştri socialişti faţă de cei europeni în pîrdalnica de problemă care tocmai agită partidele surori şi anume dacă Europa va fi să meargă pe mai departe în aprofundarea reformei comunitare pe calea confederaţiei (adică a unor uniuni de state naţionale şi unitare) sau spre calea federalizării în care să avem şi noi un preşedinte european, un guvern federal european, o constituţie federală europeană. Na, ce ziceţi, astea da, palnuri, menite să dea insomnii, spaime, agitaţii, împotriviri demne de pierderea specificului, fără de ştergere a chipului. Prin urmare, stînga spre care aspiră partidul domnilor Iliescu, Petre Roman, Teodor Meleşcanu, şi alţii cîţi or mai fi şi s-or înghesui este una care, în lumea de dincolo de vama de la Curtici, vorbeşte în sintagme primejdioase: subsidiarităţi, federalism, democraţie participativă paneuropeană, mai nou mişcarea constituţionalistă de aceleaşi dimensiuni care să configureze (vă rog, luaţi aminte!) nu o Europă a naţiunilor, nici măcar o Europă a patriilor sau regiunilor ci, pur şi simplu, o Europă a cetăţenilor. Mi-ar plăcea să trăiesc într-o asemenea lume, după cum mărturisesc că mă simt atras de ideile domnului Jo Leinen, deputat în Consiliul Europei şi preşedinte al Uniunii Federaliştilor Europeni (UEF), care ne spune verde-n faţă că statele naţionale nu mai au resurse pentru a susţine construcţia europeană. Măi, bat-o s-o bată de social-democraţie, că nu se (mai) linişteşte, că nu are şi ea ceva pauză, că nu-şi ia şi ea puţin concediu ideologic şi tot vine cu tot soiul de trăsnăi cum ar fi să fie libertăţile pentru homosexuali sau, acu', mai nou, iată, libertăţile pentru regiuni, provincii, comune. Dar mai bine să-i dăm cuvîntul domnului Jo Leinen, să-l poftim la pupitru, să-i punem cuvenitul pahar cu apă alături. Ia ascultaţi şi vă minunaţi, oameni buni din viitoarea Românie social-democrată: *„Într-o Europă a statelor naţionale (confederaţia), fiecare ţară ar urma să dispună de drept de veto. Este o concepţie care suferă din cauza lipsei de eficienţă. Apare obligaţia de a căuta permanent cel mai mic numitor comun. Apare aproape-imposibilitatea de a progresa în rezolvarea cu adevărat a problemelor. Înţelegerile şi tratatele interguvernamentale sînt foarte puţin democratice, avînd loc în spatele uşilor închise, nici parlamentele, nici cetăţenii nedispunînd de nici un fel de drept consultativ sau de co-modelare în aceste discuţii. Este o metodă în cadrul căreia se vor impune întotdeauna ţările mari în detrimentul ţărilor mici."* Aşadar, iată grozăvenia, iată spaima, iată că Europa se federalizează. Păzea, domnilor social-democraţi din România, că intraţi în jocuri periculoase. Stînga europeană vrea să renunţe la o construcţie europeană, mai ales pe calea negocierilor diplomatice în favoarea uneia, mai ales a democraţiei participative, a contractelor civice, a referendumurilor helvetice. O nebunie! Un scandal! Ia ascultaţi ce zice stînga: dumneaei crede că federalismul este un ceva pentru liniştea noastră, deoarece, vorba domnului deputat Jo Leinen, *„Este un sistem flexibil care tinde să distribuie exercitarea puterii pe planuri diferite. Baza colaborării nu este jocul de forţă dintre statele naţionale, ci relaţiile clare, reglementate juridic, prin tratate şi, în ultimă instanţă, printr-o constituţie europeană"*. Măi, măi, zic, dar asta duce la haos, la pierderea provinciilor istorice, la dezmembrarea statului. Domnul Jo nu e de acord, îmi face semne de liniştire de la tribuna dumisale. Zice următoarele vorbe social-democrate: *„Atît în Europa de Vest, cît şi în Europa de Est, separatismul cel mai puternic se găseşte acolo unde structurile centraliste cauzează suprimarea unor unităţi culturale, sociale sau economice"*. La urmă încheie într-o asemenea limpede exprimare, că mă scutură fiori de dreapta: *„Mi-aş dori o participare foarte activă a ţărilor din Sud-Estul Europei, cum sînt România şi Bulgaria, la aceste discuţii europene. Unitatea federală a Europei este viitorul, fărîmiţarea naţională şi separatistă vor fi parte a trecutului Europei"*.

Pe dată, conştiincios, încrezător în viitor, caut pe multele programe audio şi video cum anume stăm din punctul de vedere al acestei „participări la taifasul european". Nimic! Măi, să fie, îmi zic în barbă, te pomeneşti că la noi nu există tăifăsuitori, sau ai noştri socialişti vorbesc o limbă, ceilalţi alta, sau, Doamne fereşte, mai rău!, te pomeneşti că în România nu or fi existînd partide de stînga.

▲

Texte şi opinii de: *Rodica CHELARU (jurnalist, Grupul Media Pro) ● Sabina FATI (jurnalist, Radio Europa Liberă) ● Matei FLORIAN ● Gilda LAZĂR (Corporate Affairs Director, JTI România) ● Cătălin MANOLE ● Vasile MORAR (prof. univ., Facultatea de Filosofie, Universitatea Bucureşti) ● Adina POPESCU ● Cristian PREDA (lector dr., Universitatea Bucureşti)*

Argument

Lumea din jurul nostru e tot mai plină de competiţii (nu numai sportive ci şi politice, comerciale sau profesionale) şi de indivizi care încearcă să cîştige ceva din aceste confruntări. Regulile fiecărei competiţii se fac, de obicei, după o perioadă destul de lungă în care fiecare joacă aşa cum îi convine. Cei care fac la un moment dat reglementările sînt de cele mai multe ori părţi interesate. Iar regulile ies strîmb sau ambiguu. După stabilirea lor, jucătorii încearcă să profite de aceste ambiguităţi. De exemplu, e de neuitat atitudinea unui parlamentar devenit apoi ministru care recunoştea public că a făcut o şmecherie cu banii primiţi de la Parlament pentru cazarea la hotel în Bucureşti. Şmecherie care însă nu era sancţionată de vreo lege şi ca atare era, cică, perfect legală. Şi putea fi chiar recunoscută. Nu mai conta faptul că în joc erau banii contribuabililor. Dar pe lîngă măiestria neîntrecută în ocolirea legilor şi regulamentelor, competitorii de diverse calibre şi soiuri au învăţat şi să se faulteze între ei. Mai mult sau mai puţin regulamentar, mai aproape sau mai departe de arbitru care, la rîndul său, poate să nu vadă, să închidă ochii sau să exagereze. S-a descoperit în sport conceptul: „acoperit de regulament". Cu alte cuvinte, arbitrul poate lua o decizie care să schimbe forţat soarta jocului (un penalti, de exemplu) pe motivul unui fault sau a altei nereguli în joc care s-a comis, dar pentru care bunul-simţ nu justifica severitatea măsurii. Arbitrului nu i se poate reproşa nimic din punct de vedere regulamentar fiindcă infracţiunea totuşi s-a comis. Respectarea literei regulamentelor nu înseamnă neapărat fair-play. După cum e necesară şi o altă distincţie, nu totdeauna uşoară, între fair-play şi lipsă de combativitate. Cînd e cazul să recunoşti superioritatea adversarului şi cînd trebuie să continui lupta chiar dacă foarte grea? Cînd trebuie să-ţi recunoşti greşeala şi cînd nu e cazul să te laşi impresionat de reclamaţiile adversarilor?

În orice caz în mediul creat la noi în ultimii ani, gesturile de onestitate sînt pur şi simplu stupefiante, dacă nu chiar ruşinoase. Lumea încremeneşte, apoi imediat îşi revine şi începe să caute interesele şi dedesubturile necinstite ale unui asemenea gest. „Nu se poate, nimeni nu face asta aşa..., de fraier, trebuie să fi avut el alt motiv." Şi uneori chiar aşa şi e, onestitatea unui gest fiind doar aparentă. Dar ce ne facem atunci cu corectitudinea adevărată? Unde mai are loc şi ce motive mai sînt pentru ca ea să existe? Cum o mai recunoaştem?

Se va schimba ceva atunci cînd fiecare jucător se va simţi copleşit de loviturile adversarilor şi de nedreptăţile arbitrilor, într-un joc general un fair? Cînd fiecăruia îi va veni rîndul să fie victimă a unui asemenea mediu? Sau poate, doar atunci cînd educaţia sportivă (în sens larg) se va deprinde în şcoală, adică peste alte cîteva generaţii? ***(A. M.)***

Vasile MORAR

Fair-play-ul ca virtute şi prag

Cînd ne gîndim la o noţiune morală, oricare ar fi acesta – altruism, generozitate, dreptate, curaj, cinste – putem proceda în multe feluri pentru a o defini. În acest sens, vrînd-nevrînd refacem momente semnificative din istoria doctrinelor morale şi sîntem, orice am fi ca statut în viaţa noastră cea de toate zilele, mai mult sau mai puţin platonicieni, cinici sau cireneici, epicureici sau stoici ş.a.m.d. E şansa noastră la *etică*, nu încă la *moralitate*. În orice caz, orice cale am adopta pentru a pătrunde în înţelesul unei idei morale, un fapt poate fi acceptat ca fiind primar.

Acesta poate fi redus la următoarea întrebare simplă: care sînt *condiţiile* care-i fac posibilă existenţa? Mai precis, în cazul dat al *fair-play*-ului: cum e posibil să fie o asemenea „realitate" morală ca cea presupusă de noi atunci cînd afirmăm că cineva a dat dovadă de *fair-play*? În fond, dacă plecăm de la această constatare elementară avem şanse mari să înţelegem paradoxurile moralei şi stările de perplexitate pe care le dă orice comportament moral autentic. În acest contex general, putem să punem întrebări în cascadă: este *fair-play*-ul o virtute morală sau este doar un efect, un sentiment ivit din cînd în cînd la un om, nu se ştie de *unde* şi *de ce*? Este *fair-play*-ul o valoare morală care s-a ivit numai odată cu reluarea frenetică de un secol încoace a competiţiilor sportive? Este *fair-play*-ul ca joc onest, ca purtare cinstită o valoare recognoscibilă şi-n alte sfere ale vieţii de dincolo de jocul propriu-zis? Este fair-play-ul în pericol în cuprinsul unei mentalităţi post-moraliste care nu-şi mai întemeiază judecăţile nici pe religie şi nici pe „datoria pură" izvorîtă din raţiunea umană? Care este statutul *fair-play*-ului în societatea comunicaţională actuală în care valorile morale sînt infuzate tot mai mult de principiile marketingului şi de cele ale mediatizării manipulative?

Am putea încerca să răspundem la cel puţin cîteva din aceste interogaţii. Astfel, în primul rînd, credem că avem temeiuri să considerăm *fair-play*-ul o virtute morală chiar în sensul conferit de Aristotel unei virtuţi etice. Astfel, a juca cinstit, a respecta regulile jocului, în substanţa lor, nu numai în forma lor, a da dovadă de forţă a voinţei şi a recunoaşte că adversarul este mai bun chiar dacă arbitrii imparţiali ţi-au dat ţie cîştig de cauză, nu reprezintă un simplu afect şi nici nu poate fi considerată o *facultate* a spiritului, alături de gîndire, de exemplu, ci, o dispoziţie habituală, adică o *deprindere lăudabilă* de a fi cinstit cu tine şi cu ceilalţi, de a nu minţi nici prietenii nici adversarii, de a fi generos şi tolerant, de a fi de bună credinţă. Aceste calităţi morale nu pot fi derivate doar din sentimentele noastre care sînt polare (în bine sau ură, bucurie sau tristeţe), ci, ele se coagulează în forma unei virtuţi, a unei dispoziţii habituale înfrăţite cu o *valoare*. De asemenea, valoarea morală a *fair-play*-ului nu „locuieşte" în noi aidoma unei substanţe, unei facultăţi neschimbătoare a sufletului: ea se manifestă în situaţie, cînd trebuie, cum trebuie şi cu cine trebuie; ea este o formă de înţelepciune practică.

În al doilea rînd, *fair-play*-ul ţine de dimensiunea etică elementară a oricărei forme de relaţie interumană. Despre ce este vorba? Dacă între oameni n-ar fi existat o minimă încredere în buna-credinţă, inclusiv a adversarului, atunci pacea, înţelegerea, cooperarea n-ar fi fost posibile. Prin urmare *fair-play*-ul este de presupus că a fost o realitate morală stabilă, o constantă a ceea ce numim condiţie antropologică. Mai mult, totuşi, dacă este valabilă ipoteza etologică conform căreia o inhibiţie a agresivităţi intraspecifice funcţionează şi-n lumea umană şi-n cea animală, atunci putem accepta că există un suport natural, o rădăcină biologică a *fair-play*-ului. Acest fapt este vizibil, poate, cel mai bine atunci cînd în constituţia fair-play-ului apare pregnantă valoarea generozităţii, a blîndeţii, a milei, a altruismului şi a sacrificiului de sine. Prin urmare, nu credem că *fair-play*-ul s-a ivit doar odată cu formularea explicită a noţiunii, mai ales în spaţiul cultural sportiv al britanicilor. O cîtime de *fair-play* este recognoscibilă în toate culturile şi-n cvasitotalitatea comunităţilor. Dar unde, în afara sportului, se mai văd, sau ar trebui să se vadă forme de *fair-play*? Inclusiv credem în morala mediului încapsulată de vînătorul ancestral care dă o şansă animalului şi care se consideră pe sine un competitor în natură şi nu o bestie, un măcelar. De asemenea, *fair-play*-ul se găseşte, rar e adevărat, şi acolo unde spiritul comun se aşteaptă prea puţin să-l vadă: în etica afacerilor. Mitul afacerilor murdare nu s-a născut din nimic, dar la fel de adevărat este faptul că unii oameni consideră firesc că afacerile pot fi şi un joc cinstit. În fapt, afacerea, în ultimă analiză, nu trebuie să fie sinonimul jocului în care-ţi extermini adversarul sau partenerul, ci, echivalentul jocului onest în care sînt respectate şi legile scrise, cele legale şi cele nescrise, cele ce ţin de cuvînt, de bună-credinţă, de încredere reciprocă, de respect mutual.

Dar cine decide, într-o lume în care aproape totul s-a desacralizat, că este *sfîntă* pentru tine şi demnitatea celuilalt şi stima ta deopotrivă, şi dreptatea lui dar şi obligaţia ta? Pînă la urmă propria conştiinţă morală, daimonul tău interior care te opreşte de la a face rău.

În fond, dacă-l întrebi şi pe cel mai convins om că el trăieşte într-o cultură postmoralistă, *de ce* s-a purtat astfel încît a dat dovadă de *fair-play*, cel mai probabil răpuns este: *nu aş fi putut face altfel!*

Acesta este temeiul virtuţilor elementare dincolo de care nu se mai poate merge, iar *fair-play*-ul este un asemenea prag. Dar obstacolele pentru depăşirea pragului sînt, în primul rînd, în propriul suflet. Poate de aceea spunea Pascal că ar trebui „să gîndim frumos". ▲

Opoziţie şi Putere

Interviu cu Ioan Mircea Paşcu, vicepreşedinte PDSR

Cînd PDSR era la putere aţi fost acuzaţi de lipsă de fair-play în relaţiile cu Opoziţia. Cînd, la rîndul dvs., aţi ajuns în opoziţie, aţi fost trataţi conform unor asemenea reguli de fair-play?

Categoric nu. Practic, dacă pînă în 1996 opoziţia era consultată în toate deciziile majore, acum ea a fost eliminată de la toate deciziile şi de la cele mai importante şi de la cele de mai mică însemnătate. De fapt, comunicarea dintre Opoziţie şi Putere a fost redusă la minimum în ultimii 4 ani. Iar atunci cînd totuşi a avut loc, ea s-a dovedit lipsită de substanţă, lucrurile convenite în cele două trei întîlniri care s-au petrecut la Cotroceni n-au fost niciodată transpuse în practică.

Sondajele vă indică drept favoriţi în acest moment. Dacă veţi ajunge din nou la putere, cum vedeţi relaţiile cu viitoarea Opoziţie?

Ce s-a întîmplat reprezintă o lecţie pentru tot spectrul politic românesc. S-a dovedit cît de importantă ar fi o comunicare constantă şi eficientă între Putere şi Opoziţie. Dacă cineva nu întrerupe acest sistem şi tot timpul se vor plăti polițe, ţara asta nu va progresa niciodată.

Să înţeleg că dvs. sînteţi hotărîţi să întrerupeţi acest ciclu, că dacă ajungeţi la putere nu veţi mai plăti polițe?

Nu. Problema este să asigurăm o comunicare constantă şi corectă între Putere şi Opoziţie, să identificăm punctele de convergenţă şi să desfăşurăm lupta politică acolo unde n-avem astfel de puncte de convergenţă. Luptă care şi ea să se desfăşoare în anumite limite, astfel încît să nu punem în primejdie interesul naţional.

Interviu cu Vasile Lupu, vicepreşedinte PNŢCD

Pînă în 1996, cît aţi fost în opoziţie, aţi tot reclamat faptul că PDSR vă trata incorect, că relaţia dintre Putere şi Opoziţie nu era fair-play. După ce rolurile s-au inversat s-a schimbat ceva? Dvs. v-aţi purtat altfel cu Opoziţia?

Eu nu-mi amintesc ca în legislatura precedentă, Opoziţia de atunci să fi reuşit să treacă vreo iniţiativă legislativă prin Parlament. În legislatura actuală, PDSR a trecut mai multe iniţiative care-i aparţineau: legea privind referendumul, a participat la elaborarea legii privind statutul funcţionarului public, aproape a impus conţinutul legii privind imobilele naţionalizate. Cît priveşte dialogul, cred că PDSR nu are de ce să se plîngă.

Sondajele de opinie îi indică drept favoriţi pe cei de la PDSR. Credeţi că dacă acest partid va ajunge din nou la putere, va trata altfel Opoziţia decît a făcut-o pînă în 1996 (mai ales avînd în vedere experienţa pe care a acumulat-o în opoziţie)?

Eu am participat la negocieri cu PDSR în Parlament, privitor la legea funciară. Am fost asigurat de domnii Ion Iliescu, Adrian Năstase şi de doamna Rodica Stănoiu că PDSR va participa măcar la dezbateri. Acest lucru nu s-a întîmplat, ei au boicotat mereu aceste dezbateri, deci nu şi-au ţinut cuvîntul. Apoi, în iniţiativa mea de modificare a regulamentului Camerei Deputaţilor am fost dus cu vorba şi minţit timp de trei ani. La început mi s-a spus că e nevoie de o comisie specială. Am acceptat. Ei au boicotat însă lucrările acestei comisii. Mai tîrziu au cerut o iniţiativă de ansamblu privind această modificare. Am preluat un material acceptat de PDSR în legislatura precedentă, am mai propus nişte îmbunătăţiri şi am înregistrat o iniţiativă de ansamblu. Atunci au cerut o comisie permanentă. Am votat o comisie permanentă şi, cînd aceasta şi-a terminat lucrul, PDSR a invocat argumentul că nu se pot schimba regulile în timpul jocului, adică regulamentul în timpul legislaturii. Deci, aşa cum îi ştiu eu, nu şi-au ţinut niciodată cuvîntul şi n-am nici o încredere că se vor schimba de aici înainte.

a consemnat Andrei MANOLESCU ▲

NEREGULILE JOCULUI

Cristian PREDA

Incorectitudinea politică

Nu, nu e vorba despre celebra problemă americană! Avem atîţia specialişti autohtoni în chestiunea corectitudinii politice, aşa cum e trăită aceasta pe sol american, încît m-am gîndit că nu are rost să intervin într-o aşa savantă discuţie. Prefer să vorbesc despre solul autohton. Iar prin incorectitudine politică înţeleg nerespectarea regulilor jocului politic. „Care joc şi care reguli?", veţi întreba. Pentru ca lucrurile să nu rămînă vagi, voi schiţa cîteva exemple.

Primul caz la care mă gîndesc e cel al politicianului care pleacă furiós dintr-un partid, ţinînd apoi următorul discurs: „am făcut parte, oameni buni, vreme de mai mulţi ani, dintr-un partid de netrebnici, de hoţi, de oameni imorali; am tăcut, dar acum nu se mai poate, trebuie să vorbesc". Pînă la urmă, nu aflăm, căci pare a nu conta ce anume a determinat plecarea insului: scoaterea sa de pe listele electorale, pierderea unui privilegiu, propria inactivitate sau pur şi simplu atracţia pentru „celălalt pol". Ceea ce mi se pare scandalos este că, pînă în clipa auto-exilului, omul nostru nu a spus nimic: a fost un anonim tăcut, stînd chiar cu „netrebnicii" şi „hoţii" ani buni la aceeaşi masă, împărţind cu ei privilegiile şi onoarea. Dintr-o dată, lumea pare să se fi răsturnat: bunii colegi de ieri sînt astăzi duşmani de moarte, în schimb, omul nostru cufundat în mocirlă e curat de-acum ca lacrima. Relaţia cu un partid nu se poate construi aşa. Pentru ca jocul să fie *fair*, condiţia critică trebuie asumată de la bun început. Nu poţi avea dreptate şi cu colegii, şi împotriva lor.

Al doilea caz e, cred eu, şi mai interesant: îl am în vedere pe politicianul care minte, dar într-un mod foarte special, şi care e apărat de propriul clan, tot într-un mod foarte special. *L-aţi cunoscut pe X?* **Nu, nici vorbă, n-am auzit.** *Dar aţi semnat cu el contracte şi v-a făcut afişe electorale, există probe...* **Parcă îmi amintesc ceva.** *V-a finanţat...* **Ce diversiune! În locul problemelor** (bineînţeles) **grave cu care** (bineînţeles) **se confruntă oamenii simpli** (vă aşteptaţi!), **veniţi cu diversiuni şi cu insinuări.** Acest personaj e absolut detestabil: nimic nu are valoare pentru el, iar cuvintele sale nu au un sens stabil. Politicianul nostru are şi apărători. Oameni simpli, desigur, dar şi oameni ceva mai sofisticaţi. Adică autori de cărţi şi chiar academicieni, politicieni de frunte şi foşti miniştri, gazetari şi democraţi. Pe scurt: intelectualii & asociaţii lor. Toţi cei care strîmbă din nas cînd îi văd pe bătrînii supravieţuitori ai închisorilor ajunşi la guvern, cei care ne spun că anticomunismul e demodat şi că, în fond, trebuie să ne despărţim de trecut nu rîzînd (căci Marx s-a înşelat, se înţelege!), ci, desigur, bineînţeles, zîmbind. Nici eroul principal, nici intelectualii „săi" (scriu „săi", pentru că aici e vorba de clan) nu joacă deloc corect: căci acela care nu spune lucrurilor pe nume şi nu-şi recunoaşte greşeala vrea să fie stăpînul jocului, nicidecum un participant egal cu ceilalţi. Politica presupune, ce-i drept, conflictul, confruntarea pentru a ocupa o poziţie dominantă, dar – nu trebuie uitat – ea cere şi o doză de înţelegere sau de consens între „jucători". Pe scurt: un consens asupra regulilor concurenţei. Dar acest consens minim nu se poate stabili dacă unul dintre participanţi vede în mod constant negru acolo unde toţi ceilalţi văd alb şi, mai mult, dacă el îi acuză, din această pricină, pe adversari că insinuează, diversionist etc... albul. Refuzul de a fi criticat şi dorinţa de a fi stăpîn, iar nu partener, se hrănesc reciproc.

În fine, incorectitudinea politică e proprie şi cetăţenilor. Gîndiţi-vă la unul mai curînd luminat sau pe care toată lumea îl ştie aşa. Ce face azi un cetăţean luminat? Scrie despre Europa Centrală şi alte asemenea subiecte subtile, merge la colocvii peste Ocean, face reviste şi dă interviuri. Cînd se uită la realitatea politică, aceasta i se pare de nesuportat. La rigoare, el nu ştie nici măcar să privească această realitate, pentru că e lipsit de o instrucţie sistematică în cîmpul ştiinţelor politice. Medic, inginer sau scriitor SF, ilustrul cetăţean are însă certitudini şi puncte de vedere: nimic nu se mişcă, în afara propriei fiinţe, totul e o mocirlă, oamenii în care şi-a pus speranţele l-au trădat, mai întîi de toate pentru că nu l-au consultat. Pe scurt: e critic. Omul ştie să scrie şi, încet-încet, ajunge atît de nervos încît împrumută chiar ideile şi stilul adversarilor de care se teme cel mai mult. Însă nu mai poate da înapoi: a apucat să spună că ţărăniştii sînt mai răi decît au fost ruşii veniţi pe tancuri, acuma nu se poate contrazice. Căci, pentru el, cine zice o dată că totul e negru nu mai poate descrie griurile. Un asemenea cetăţean e tot intelectual. Angajat. Pentru el, critica poate împrumuta tonul mahalalei, iar exagerarea e regula de îndrumare a minţii. Nu logica primează, ci poza revoltatului care nu ia niciodată pauză. Măcar de respiraţie.

Discreditarea foştilor colegi în clipa înfrîngerii, refuzul de a fi criticat de către adversari şi critica radical-ilogică a tuturor sînt în egală măsură forme de incorectitudine politică. Invers: eşti *fair* în politică dacă nu-ţi discreditezi colegii abandonaţi, dacă accepţi critica adversarilor şi dacă rămîi tu însuţi un critic decent.

Dar, veţi spune, discreţia, acceptarea propriei greşeli şi echilibrul balanţei judecăţii sînt lucruri rare. Aşa e: nici marii oameni politici şi nici cetăţenii luminaţi nu se găsesc pe toate drumurile. ▲

Sabina FATI

Partidele politice autohtone

– sau nimic despre fair-play –

PDSR – joc incorect

Partidele coaliţiei de guvernămînt sînt pe punctul de a pierde puterea în favoarea PDSR, care în cei patru ani de opoziţie a dus o campanie ofensivă neobosită, construindu-şi în acelaşi timp o imagine de monolit. PDSR pare în acest moment partidul cel mai solid şi mai unit de pe scena politică autohtonă. Acest lucru arată fie că în interiorul Partidului Democraţiei Sociale nu există fricţiuni, fisuri şi nemulţumiri, fie că liderii PDSR gestionează cu multă abilitate potenţialele crize interne. Ambele variante demonstrează că partidul s-a consolidat, că activiştii acestuia au înţeles să i se dedice necondiţionat, că liderii PDSR s-au impus cu autoritate, lăsînd pentru mai tîrziu dezbaterile sensibile. Ion Iliescu a rămas omul numărul unu în partid, iar discipolii săi care ar fi dorit o schimbare la vîrf i-au rămas fideli de dragul întăririi partidului, recunoscîndu-i popularitatea şi mizînd pe ea. Mai tinerii lideri ai PDSR nu l-au păstrat pe Iliescu din recunoştinţă, consideraţie sau prietenie în fruntea partidului, ci din necesitate şi calcul politic. Ei au învăţat că nu pot cîştiga dacă sînt divizaţi, logica lor nu ţine de fair-play, ci de interes. Simpatizanţii PDSR văd doar efectele acestei strategii, percepînd partidul ca fiind strîns unit în jurul preşedintelui său, pregătit să aducă bunăstare pentru toată lumea. Dar PDSR face în această perioadă promisiuni neacoperite, pe care oamenii creduli şi disperaţi de tranziţia căreia nu-i văd sfîrşitul le iau în serios, fără să se întrebe de unde va lua PDSR banii necesari punerii în operă a programelor electorale. Ion Iliescu, asumîndu-şi încă o dată calitatea de tată protector al nevoiaşilor, ar vrea să refacă realitatea, să experimenteze din nou redistribuirea fără măsură, să le şteargă oamenilor datoriile pe care le au către utilităţile publice, să scadă TVA pentru medicamente şi alimente, să le dea tuturor locuri de muncă şi ajutoare sociale suplimentare. Dar aceste promisiuni nu vor putea fi niciodată onorate şi se va vedea, din nou, că nici PDSR, nici Ion Iliescu nu respectă regulile jocului, că strategii principalului partid de opoziţie transformă nenorocirile oamenilor în trambulină politică.

Partidele din coaliţia guvernamentală nu au reuşit să redreseze economia, să termine privatizarea, să rezolve problemele restituirilor, să demanteleze fosta securitate, să reformeze birocraţia, să pună ordine în ţară etc. fiindcă s-au boicotat reciproc, fiindcă au făcut reguli pe care nici unele dintre ele nu le-au respectat, fiindcă în încercările lor de rezolvare a problemelor au plecat mereu de la efecte, nu de la cauze, fiindcă politicienii acestor partide fie nu au vrut, fie nu au putut să respecte legile fair-play-ului.

PD sau boicotul coaliţiei din care face parte

Partidul Democrat a fost primul care a încercat din răsputeri să compromită coaliţia din care face parte, atît în Guvern, cît şi în Parlament. S-a opus din răsputeri „legilor morale" pe motiv că nu sînt prioritare, a făcut reformă din vîrful buzelor, criticîndu-şi fără perdea partenerii de coaliţie. A fost mereu în opoziţie, fiind totuşi la putere. S-a folosit de pîrghiile guvernamentale pentru a-şi face mereu campanie electorală. Modelul Băsescu a fost cel mai de succes produs al democraţilor: ministrul cu mînă da fier, flecar în toate cele, simpatic prin nonşalanţă, antipatic prin obrăznicie, Băsescu a reuşit din fotoliul transporturilor să tragă după el partidul în alegerile locale şi să cîştige primăria Capitalei. Petre Roman încearcă şi el să pună în aplicare acest model, dar cum se întîmplă de obicei, copia este mult mai palidă. Prezidenţiabilul PD vinde electoratului paşapoarte fără vize pentru Europa Occidentală, transformînd Ministerul de Externe în trambulină pentru Cotroceni. Liderii PD nu au limite în războiul electoral concentrat aproape exclusiv împotriva lui Isărescu şi a guvernului din care fac, totuşi, parte, război din care cîştigă, încet, dar sigur, partea lor de simpatizanţi, necesari pentru a trece pragul în Parlament.

PNŢCD – o victimă permanentă

Regulile jocului electoral sînt mai mereu lipsite de fair-play, iar victimele sigure ale acestora sînt alegătorii naivi şi inocenţi uşor de manipulat de strategii experimentaţi. Există însă şi victime printre partidele potitice nepregătite să înfrunte agresiunile campaniei electorale. PNŢCD este una dintre ele. Principalul partid de guvernămînt a fost trădat pe rînd de propriii săi oameni, de partenerii de coaliţie, de şeful statului căruia i-a fost mereu fidel, de vechii aliaţi ai CDR, de noii aliaţi ai CDR 2000, de simpatizanţii săi fideli cărora le-a înşelat aşteptările.

Emil Constantinescu s-a retras din cursa prezidenţială, după ce forul naţional al PNŢCD a hotărît să-l susţină pentru un nou mandat. Şeful statului a luat această decizie singur, fără să consulte partidul care l-a propulsat în fotoliul de la Cotroceni, lăsîndu-i pe ţărăniştii fără candidat la alegerile pentru funcţia supremă în stat într-o ţară în care, cel puţin simbolic, prezidenţialele au o miză mai mare decît alegerile parlamentare. Pentru a salva întrucîtva situaţia, Constantinescu l-a convins pe Mugur Isărescu să-i preia rolul de locomotivă a Convenţiei, iar ţărăniştii au primit această ofertă în lipsă de altceva. Dar pînă să accepte candidatura, primul-ministru a făcut destul de multe piruete, şi în final el a fost cel care a pus condiţiile, distanţîndu-se cît mai mult de PNŢCD. Între timp ţărăniştii au fost abandonaţi şi de liberali, care au hotărît să rupă Convenţia Democrată, să-şi ia soarta în mîini, să-l ia pe Stolojan şi Iniţiativa lui Social-Liberală formată din foşti activişti şi ideologi ai PCR în PNL. După ce acest pas a fost făcut, următorul a venit de la sine, iar liberalii au început să-l critice pe Mugur Isărescu, în aceeaşi măsură în care au început să critice guvernarea din care şi ei fac parte.

Şi pentru ca lucrurile să fie puse la punct cum se cuvine, unul dintre liderii UFD, partid care face parte din noua CDR 2000 şi care doar în această formulă ar putea accede în parlament, le-a sugerat ţărăniştilor că doctrina lor se potriveşte doar în ţări catolice, că „particula creştin-democrată a fost o găselniţă a dlui Coposu" şi că Ion Diaconescu ar trebui să se retragă.

PNŢCD a fost marginalizat de partidele prietene, dar în cele din urmă a fost victima propriei sale neglijenţe. Fără tactici şi strategii adecvate, bazîndu-se doar pe providenţă şi improvizaţii, ţărăniştii au pierdut pe mîna lor, ajutaţi fireşte şi de lipsa de fair-play a partenerilor lor politici. ▲

Adina POPESCU

Zaruri şi gioale

Blocul în care locuieşte bunica mea este un bloc de pensionari. Atunci cînd intri, cînd îi urci scările şi cînd păşeşti pe holuri, inspirînd aerul stătut ai senzaţia că ai pătruns într-o altă lume unde timpul s-a oprit pe loc şi totul se mişcă în ralanti. Nea Fane de la trei, un bătrînel agitat în permanenţă, se plictiseşte. Regretă „vremurile lu' împuşcatu' „dintr-un singur punct de vedere:

„...pe atunci mai era cîte o coadă, mai aveam pe unde să-mi pierd timpul, se mai vedea om cu om...“ A jucat fotbal la viaţa lui, a fost ani de zile pronosportist, iar acum e microbist înfocat, însă păcat că nu prinde decît trei posturi la televizor şi meciurile sînt cam rare. Mai de mult, îşi găsise o ocupaţie: juca zilnic table cu vecinul de la patru, Dorel. Jucau cînd în părculeţ, cînd în faţa scării şi, ca să existe şi o miză, o partidă era 500 de lei. Nea Fane pierdea sistematic, pînă într-o zi cînd a descoperit că Dorel era hoţ. „Mă ciolea, pe cuvîntul meu că mă ciolea. M-am uitat mai atent şi am văzut cu ochii mei cum mişcă zarul, cum mută mai multe piese. Cînd i-am zis, a început să ţipe că el e cu cinci ani mai bătrîn decît mine şi că ce fac io e lipsă de respect.“ Aşa că, nea Fane a refuzat să mai joace. Dorel care devenise dependent se ţinea după nea Fane şi-l implora să mai facă măcar o partidă. Refuzat fiind, a trecut la represalii. A început să scuture nişte pleduri vechi, pline de praf pe balcon şi toată mizeria cădea pe balconul lui nea Fane. Acesta, ca replică, asculta la miezul nopţii radioul la maxim. Apoi, într-o şedinţă de comitet, Dorel l-a acuzat pe nea Fane că el ar înfunda cu premeditare toboganul de la ghenă. În scandal, s-a implicat tot blocul, au încercat fără succes să-i împace. Dorel spune că are un nepot avocat şi că „va apela la spijinul justiţiei“, iar nea Fane se gîndeşte serios să-şi ia catrafusele şi să se mute la băiatul său.

„Viaţa e o junglă; e grea şi plină de primejdii“ îmi spune Laurenţiu, un amic, făcîndu-mi cu ochiul. A fost angajat fără concurs la o întreprindere, ca fotograf, la insistenţele tatălui său, sef de serviciu pe la vreo secţie. Scrie poezii, e fan Mirabela Dauer şi Adrian Păunescu. Vine în fiecare zi la slujbă pe la ora 12 (cînd nu vine dă un telefon ca să se plîngă că-i mahmur), se aşează pe scaun şi începe să vorbească despre incompetenţa unora şi despre cît de şmecheri sînt alţii, despre strămoşii noştri daci şi despre de ce nu se cheamă Oltul Dunăre şi invers. Ca să-l fac să înceteze cu aberaţiile, lansez o discuţie despre competiţie în societatea de azi. Se gîndeşte cîteva secunde. Mai întîi îl citează pe Coşbuc cu „o luptă-i viaţa...“ şi apoi filozofează: „Românu' nu-i obişnuit cu competiţia, degeaba încearcă toţi să-i imite pe americani, ăia măcar au nişte reguli la care ţin, nişte principii. La noi, nu există nici o regulă; fiecare crede că-i cel mai tare şi calcă pe cadavre ca să ajungă sus.“ Îl dă ca exemplu pe cel care a ocupat postul înaintea lui: „...un dobitoc, nu era în stare să facă o poză. Se dădea mare că are nu ştiu ce diplomă. Bine că l-au dat afară! Mai avea şi fumuri în cap, cică ar fi fost nu ştiu ce artist...“

„Printre artişti nu există competiţie. Arta-i artă, nu e cursa de 200 metri garduri. Trebuie în primul rînd să ai ceva de spus, să-ţi exprimi ego-ul“, mărturiseşte un viitor regizor de film. Apoi începe să se lamenteze, are probleme la şcoală, căci „se cam fură ideile“. Nu poate să vorbească deschis cu colegii la o bere despre scenariile sale; îi e frică ca la următorul examen să nu vadă povestea sa, personajele sale în filmul altuia. Mai mult decît atît, nimeni nu ajută pe nimeni. „Nici nu îndrăzneşti să-i ceri cuiva o lampă sau un trepied fără ca să te aştepţi să te întrebe ce are el la afacerea asta“. Toată această „mîncătorie“, uneori mai subtilă, alteori mai pe faţă se transformă în zîmbete şi linguşeli pe la festivalurile de film unde „lumea bună“ se întîlneşte ca să comenteze, ca să critice. Lupta încrîncenată de a dovedi că tu eşti mai bun este mascată de o falsă modestie. După vizionarea unui film premiat, se pot auzi afirmaţii timide de genul: „Şi eu vroiam să spun acelaşi lucru în filmul meu. Şi pe mine mă obsedează satul bunicilor cu valenţele sale iniţiatice. Acolo am mers prima dată cu bicicleta, acolo am gîndit primul scenariu...“ Urmează discuţii nesfîrşite, lipsite de esenţă şi inutil de redat.

Se vehiculează ideea că, în ziua de azi, marea majoritate a competiţiilor sînt aranjate, deoarece mentalităţile nu s-au schimbat, încă mai funcţionează sistemul de pile, şpăgi, nepotisme. Carmen, o proaspătă absolventă de actorie, îşi dorea să participe la un concurs pentru un post la Teatrul Evreiesc. A aflat cu cîteva minute înainte de concurs că se ştie deja al cui e postul şi a renunţat să se mai prezinte. „Nu puteam să o fac doar de amorul artei. Nu era vorba doar de lipsă de fair-play, competiţia fusese anulată din start.“ Astfel, de multe ori, un concurs în loc să stimuleze, descureajează. Îi priveşti sceptic pe ceilalţi candidaţi şi te întrebi dacă într-adevăr şansele sînt egale, ce se ascunde de fapt în culise şi, obsedat de senzaţia de neîncredere faţă de competiţia în sine, te inhibi, îţi doreşti chiar să o laşi baltă. Este ca şi cum s-ar copia la o teză cu asentimentul profesorului de la catedră.

Relu fusese admis la un curs de jurnalistică, un program destinat tinerilor rromi. Pentru el era într-adevăr o şansă: i se oferea o bursă lunară, cazare în Bucureşti, posibilităţi de angajare. După un timp, în urma unor bîrfe iscate printre colegi, cei din conducerea şcolii au ajuns la concluzia că băiatul cam face pe deşteptul şi că are spirit de frondă, aşa că au început să caute un motiv pentru a se descotorisi de el. Motivul a fost provocat fără voie chiar de Relu: după o vizită oficială a soţiei ambasadorului S.U.A. făcută cursanţilor, Relu, fire de poet impresionat puternic de prezenţa doamnei ambasadoare îi scrie o scrisoare prin care îi laudă frumuseaţea şi i-o trimite prin e-mail. Peste cîteva zile, conducerea şcolii îl anunţă că este dat afară. „Cum ai putut scrie aşa ceva?“ este întrebat. „Zi mersi că ambasadoarea nu ţi-a intentat un ditamai procesul pentru hărţuire sexuală!“ I se mai oferă şi alte motive mărunte pentru care fusese eliminat cum ar fi „că circulă pe R.A.T.B. fără bilet“. Relu, indignat de nedreptate, dă povestea publicităţii, iar ziarele o transformă în subiect de scandal prin titluri de genul: „Un ţigan – îndrăgostit de ambasadoarea S.U.A.“ Eliminarea însă a rămas irevocabilă.

Revin la nea Fane care pînă la conflictul cu Dorel dusese o viaţă liniştită. Preferă să nu comenteze mai mult decît: „...şi la fotbal se mai faultează, mai fură arbitrul, însă măcar acolo e vorba doar de un joc sportiv“. De curînd a aflat că soţia sa se întîlneşte periodic cu „ceva cuconet“ şi joacă poker pe beţe de chibrituri. Rîde: „I-am spus io lu' nevastă-mea să aibă grijă, să nu ascundă cumva asul în mînecă.“

▲

Matei FLORIAN

Sport, natură, tinereţe

– fîntîna sau boxul –

Crampoanele lui Lăcătuş se înfig în carne, nocturnă, fotbal, un urlet, o fracţiune de secundă, oasele se dislocă, laba piciorului face unghi drept cu tibia şi peroneul, cu metatarsul, targă, cartonaşul roşu, strada e pustie, măturată noaptea, pe treptele de la scara A stă Mihai Georgian, fumează, scuipă, e ziua-n amiaza mare. Asta face el de obicei în afară de box, fumează şi scuipă, mănîncă seminţe, seara, pe bulevardul cu fîntîni. Cu gaşca. I se mai spune şi Micuţul, unu optzeci, nouăzeci şi cinci de kilograme, băiat bun, sportiv.

Picioarele se rup uşor. E ca şi cum ai spune viaţa e o fîntîna, te gîndeşti ore-n şir, bulversat şi confuz, într-un sfîrşit apare Revoluţia, Doamne, ce uşor se rup picioarele, sportivii ţării ştiu ce e efortul, din fabrici şi de pe stadioane, cînd munca o-nfrăţesc cu sportul şi sportul cu iubirea României, Ceauşescu pace, Lăcătuş e pe undeva emblema tranziţiei, haotic şi deprimant, rupător de gioale, galeria exultă, păcat doar că bacăuanul ăla era român, scandalurile din presa noastră se uita repede, ce bine.

Are osul nazal rupt, „aşa e-n box, mi-am luat-o dă prima oară, acuma-l fac pe ăla dintr-o fentă, nu stă trei minute-n picioare. Fără vrăjeala.“ Fentează din corp, croşeu de dreapta prin aer. E mîndru, are un cîine. „La-nceput, cîn' de-abea ai venit şi nu ştii, eşti troznit. Dacă n-ai sînge-n tine, să treci peste astea să-nveţi, nu faci treabă.“

Viaţa e o fîntînă, sportul e pe bani, banii fac lumea să se-vîrta, ne învîrtim atît de mult pînă ameţim de tot, „knock out, te-a numărat pînă la zece, gata, s-a terminat. Pa şi la revedere, ne vedem la anu'.“ Filizofie simplă, Micuţu e plictisit, aşa e el tot timpul, totul porneşte de la Rocky, unu, doi, şi trei, şi patru, „plus că m-a ginit şi antrenoru' că stau bine pe picioare şi i-a zis lu' Bamse, ăsta-i un tovarăş de-al meu d-acolo, tare băiatu', a cîştigat la juniori la categoria lui, i-a zis lu' Bamse, p-ăsta nu-l dai jos orice-ai face tu, scot ceva din el. Eşti bun, mi-a zis.“ Priveşte cu ochii mijiţi, zîmbeşte suficient din colţul buzelor, aruncă un „he, he“ anemic, tace. Punct.

Respectul pentru adversar a ajuns doar vorbăria nostalgică a unor bătrînei simpatici, ehe, cum se întîlneau ei după meci, beau o bere şi vorbeau de copii, cum ieşeau ei la un şpriţ, Steaua cu Dinamo, făceau vizite cu familiile, prietenie, în toată puterea cuvîntului cum se spune, ce vremuri, domnule, ce vremuri. Şi să privim fair-play-ul ca pe un nepoţel sportiv al bunului-simţ, mingea trimisă adversarului, gesturile frumoase, cum îi face plăcere lui Ionel Stoica, comentator, să spună, că „regulamentu' e parşiv şi eşti la mîna arbitrilor. Uite, s-o luăm aşa: nicăieri în regulament nu se spune că e interzis să fugi de adversar prin tot ringul, să punctezi rapid şi iar să fugi cu el după tine. Da', ăsta nu mai e box, e şmecherie ieftină, eşti zero barat dacă umbli cu tehnici d-astea.“ Micuţu e o maşină de mîncat seminţe, treptele scării A s-au înnegrit de coji, boxerul are faţa găurită, „de mic, de la vărsat de vînt“. N-a intrat încă la seniori, poate nici n-o să intre, „se fac mînării cît casa“, pumnii se dau altfel, cu ură, contează ca cel din faţa ta să obosească, să cadă, îl loveşti cu toată puterea, „cu ură se loveşte, nu mai e ca la juniori să tragi pentru puncte“, Micuţu nu se sperie, „asta-i viaţa, frăţie, tre' să loveşti tare ca să ajungi cineva“, viaţa nu mai e o fîntînă, e doar box, zbang, te-ai căsătorit, zbang trei copii, „ăia care au milă de adversar n-ajung nicăieri“, Micuţu mănîncă seminţe, zi de toamnă noroasă.

„Să-ţi iei banu', asta e corect, da io, aşa-s io, io iubesc boxu', nu văd în el doar să mă scot, nu ştiu cum să-ţi zic, da' e un sport frumos, dai, iei, la sfîrşit strîngi mîna, saluţi publicu', ăla din faţa ta ţi-e adversar, poa' să fie şi frac-tu, aşa-s io, ai o ţigară?“ N-am, natură, tinereţe, totul e relativ, „se fac mînării cu arbitrii“. Rîde din nou stins „he, he“, Florin Călinescu, mă bate pe umăr, „aşa e peste tot“, faţa ciupită de vărsat se luminează, „e cel mai frumos sport“, eschivă, upercut, „cu băieţii mai ieşim la o bere, la un film“, Lăcătuş trebuia iniţial exclus din viaţa sportivă, s-a spus că e mai cinstit să plătească o amendă jucătorului lovit, să reintre doar cînd şi acela o va face, reportaj la spital, Lăcătuş dă noroc cu băcăuanul imobilizat la pat, e trist Lăcătuş, se vede că suferă, regretă, a greşit, domnule, aşa e el, un copil teribil, amendă plătită federaţiei, lumea uită, după cinci etape intră din nou pe teren, „asta e, frăţie, n-ai o ţigară?“.

▲

Cătălin MANOLE

Alba-Neagra

Întrebarea de la care pornisem era în ce măsură un joc precum alba-neagra acceptă trişatul în regulile jocului. Cel mai sigur răspuns îl puteam primi de la sursă, de la cei ce învîrtesc rotocoalele de cauciuc strigînd, dacă vă amintiţi: „Asta are, asta n-are / Femeia cu gîtu' mare / Şarpele cu trei picioare / Care-i aia marcatoare?“.

I-am căutat, cum era firesc, în Piaţa Crîngaşi. Nici urmă de ei; doar într-o bodegă insalubră cîţiva mahări de la Garda Financiară, îmbrăcaţi în haine lungi de piele băteau tarapanaua pe mese de plastic acompaniaţi de un ţambal, un acordeon şi o vioară. Inimă albastră. Lumea era strînsă în uşă ca la urs, chioşcarii rîdeau, îşi dădeau coate. A urmat Gara de Nord. Aici, băieţi cu gestică excesivă şi-au recunoscut înfrîngerea: „nu e, tată! Nu se mai trage pe alba-neagra! Nu vezi că noi am ajuns să cărăm bagaje pentru un bob?!“ M-au îndrumat către Lipscani sau Timpuri Noi.

Pe Lipscani cei mai mari şmecheri erau vînzătorii de blugi căraţi din Turcia în genţi de iută.

La Timpuri Noi mi-au explicat taximetriştii: „Pînă acum trei săptămîni erau aici, da' i-a săltat Poliţia. Caută-i la pîrnaie. Nici nu mai jucau alba-neagra! Nu aveau clienţi şi ajunseseră să ia cu japca, pe faţă! L-au înţepat pe un puştan de era tac-su la Poliţia Municipală şi a doua zi... mititica.“

Pe lîngă taximetrişti – o blondă ce semăna cu Jeanne Moreau făcea reclamă unor ţigări franţuzeşti.

Alba-neagra este pe cale de dispariţie? Societatea se maturizează, între alba şi neagra au apărut nuanţe – Bingo, FNI – iar fair-play-ul are o variantă modernă, camuflată – dormiţi liniştiţi, cineva lucrează pentru dumneavoastră.

Unii au reuşit să se adapteze unui sistem *corect*, în care escrocheria este inclusă din ce în ce mai subtil, alţii au pus franc mîna pe toroipan. Le doresc succes tuturor.

▲

Rodica CHELARU

Şmecherii cu autorizaţii

Pentru oricine vrea să înţeleagă scandalurile FNI, SAFI ori Caritas, dimensiunea onestităţii apare ca indispensabilă. Fiindcă orice judecată despre păgubiţi – sau „fraieri“ cum i-a numit un personaj public şi cinic – spre care arată cu degetul opinia publică mînioasă şi incitată, nu poate fi separată de o analiză a condiţiilor în care aceste tentaţii au proliferat. Iar condiţiile presupun două componente. Una economică, despre care ne vom mulţumi să spunem că prieşte – cel puţin pînă acum – mai cu seamă şmecherilor de cafenea, bloc, cartier, urbe ori ţară. O retrospectivă a „tunurilor“ bancare ori a aranjamentelor (nicidecum afaceri) de clan poate fi (şi, probabil, este) un excelent manual pentru mafioţii de azi şi de mîine. O să-mi spuneţi, poate, că pornesc de la o falsă premisă, că prin ele însele aceste fonduri sînt înşelătorii. Nicidecum! Ele sînt autorizate de către stat, ceea ce constituie primul argument că regula jocului este încălcată chiar de autoritatea care trebuie s-o aplice.

Se impune o precizare. Nu iau apărarea celor care au riscat, în definitiv, investind la FNI. Şi riscul intră în regula jocului, dar majoritatea păgubiţilor n-o acceptă. Este tot un exerciţiu de fair-play, chiar faţă de ei înşişi, în primul rînd. Tentaţia banului facil este, poate, un dat psihologic al individului, dar raţiunea şi educaţia ar trebui să fie chingile care-l obligă s-o ia pe drumul drept. Din listele publicate, mulţi sînt „descurcăreţii“ puşi pe căpătuială peste noapte, pe spezele altora. Sînt, de asemenea, mulţi oameni care n-au învăţat nimic din lecţiile SAFI ori Caritas. Dorinţa lor de a face rapid bani, în orice condiţii, a fost sever amendată. Ei vor exista oricînd şi în orice loc, indiferent de puterea politică ori nivelul economic. În fine, ar fi a treia categorie de persoane atrase de mirajul FNI sau FNA sau, cine le mai ştie? Sînt cei cu venituri mici, care au sperat într-o înmulţire mai rapidă şi mai sigură a celor cîteva milioane strînse cu greu decît o puteau oferi băncile, şi ele scuturate de prea multe frisoane ori cutremure devastatoare.

© C. Bumbuţ

Încuscrirea FNI-CEC, sub privirile indiferente, interesate ori abulice ale unor instituţii ale statului a fost momentul decisiv. Şi ajungem, astfel, la a doua componentă a judecăţii despre FNI, care înseamnă onestitate, transparenţă şi, în ultimă instanţă, bun-simţ. Ea reprezintă, în definitiv, relaţia cetăţeanului cu autoritatea. În scandalul FNI avem de-a face cu incompetenţa, inconştienţa şi indiferenţa acelor organisme, instituţii sau cum s-or mai numi ele care trebuie să fie ochiul şi timpanul pe piaţa financiară. Organismele sînt formate, desigur, din oameni. Iar acei oameni au anumite mentalităţi. Fie de şmecheri, fie de contabili cu mînecuţe care nu văd mai departe de nasul din catastiful cu cifre.

Luate pe rînd şi laolaltă, aceste instituţii şi oamenii lor nu şi-au făcut treaba. Au încălcat regula jocului, au jucat necinstit, din motive mai mult sau mai puţin obscure. Bunăoară, Banca Naţională. Dovedind o miopie greu de explicat, a lăsat să zburde, în toţi aceşti ani, mînjii, armăsarii ori gloabele, ba chiar avortonii din sistemul financiar-bancar, fără o minimă triere, aşa cum cere regula dresajului în domeniu. La rîndul ei, Comisia Naţională de Valori Mobiliare s-a legănat între indiferenţă şi nepricepere, fiind – alături de Ministerul Finanţelor – instituţia care s-a dovedit complet lipsită de fair-play în relaţia cu investitorii FNI. Explicaţiile bîlbîite, penibile ori de-a dreptul cinice ale unor invidizi din CNVM, în frunte cu şeful lor, nu au nici o valoare. „Fraierii“ care se îmbulzeau la FNI erau aceiaşi cu „fraierii“ care-i plăteau şi-i plătesc din buzunarul lor pe guvernatorul BNR şi echipa lui, pe şeful CNVM şi inspectorii săi, pe ministrul Finanţelor şi secretarii săi de stat. Aceşti şefi şi şefuleţi sînt funcţionari publici, plătiţi din banul public, adică din buzunarul contribuabilului. Păgubiţii de la FNI sînt de două ori înşelaţi. O dată, fiindcă au pierdut banii investiţi, a doua oară fiindcă au dat pe apa sîmbetei banii pentru plata unor funcţionari incompetenţi sau corupţi.

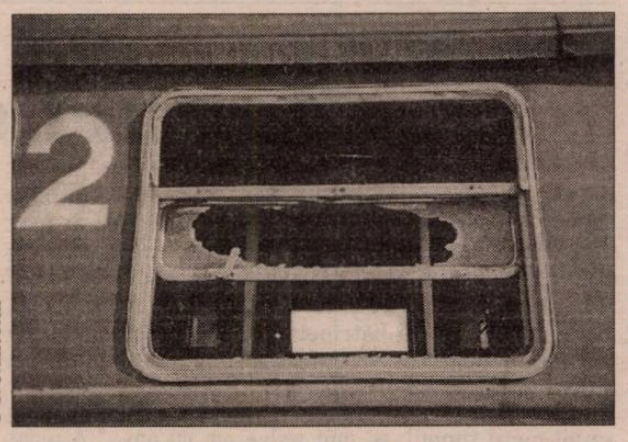
© S. Ivanoschi

Avem, astfel, încă un exemplu de relaţie instituţii răspunzătoare-cetăţean viciată profund de absenţa onestităţii şi a respectului unor funcţionari, indiferent de rang, faţă de cetăţeanul de rînd. O relaţie care se hrăneşte din discriminarea între contribuabilul (păgubitul, investitorul) obişnuit şi „PCR“-ist (omul cu pile, cunoştinţe şi relaţii).

În acest scandal nu trebuie omisă, nicidecum, corupţia politică, conform vechii zicale „o mînă spală pe alta, iar amîndouă – obrazul“. Aici, însă, intrăm pe nisipuri mişcătoare, cu riscul de rigoare dacă nu dispunem de probe certe.

Scandalul a picat la ţanc pentru politicieni. În buna noastră tradiţie, a început meciul pasării răspunderii. Guvernul ar trebui să scoată castanele din foc. Ba, Parlamentul. Gîlceava a scos din nou la iveală, dacă mai era nevoie, caracteristicile clasei politice româneşti. Lipsa ei proverbială de fair-play.

Problema de fond rămîne, din păcate. Onestitatea în jocul civic şi politic lipseşte. Aşa încît, nimeni nu răspunde pentru decizii eronate ori fapte nesăbuite care au ruinat atîţia oameni. Pentru sutele de miliarde evaporate în neantul ingineriei SAFI cine a răspuns? Un fost ministru de Finanţe al cărui proces trenează şi azi şi care are şanse bune dacă nu să scape basma curată, măcar să scape foarte ieftin. Între timp, el îşi vede de treabă şi se plimbă prin centrul Capitalei, unde l-am zărit deunăzi. Destins, elegant, liber. Nu este nici singurul, nici ultimul dintr-o lungă serie de mercenari ai Finanţelor.

▲

Gilda LAZĂR

Competiţie în industria tutunului

Industria tutunului este o industrie controversată şi, adesea, excesiv reglementată, ajungîndu-se uneori pînă la ignorarea dreptului la libera exprimare. În multe ţări, ca rezultat al unor politici şi campanii susţinute, s-a format percepţia că marilor producători de tutun nu le pasă de riscurile asociate fumatului, nu le pasă de consumatori şi, prin urmare, nu sînt demni de încredere. Un exemplu radical de opinie împotriva tutunului îl constituie recenta declaraţie pe care Asociaţia Nefumătorilor din Minnesota a adresat-o Organizaţiei Mondiale a Sănătăţii, declaraţie din care citãm:

„Dependenţa de tutun este singura ameninţare globală a sănătăţii care este promovată prin eforturile deliberate, sofisticate şi bine susţinute financiar ale unei industrii puternice. Fiecare săptămîna aduce dovezi suplimentare în sprijinul dorinţei OMS de a nu oferi locuri la masa tratativelor producătorilor de ţigarete, al căror plan este de a se opune, de a întîrzia şi submina procesul semnării acordului (este vorba despre proiectul Acordului Cadru de Control al Tutunului propus de OMS – n.n.). Cînd plaga se extinde, nu cerem sfatul şobolanilor“.

Este deja un truism faptul că nimeni, niciodată nu va putea da satisfacţie tuturor criticilor. Însă industria tutunului, ca orice altă industrie normală, realizează importanţa relaţiei dintre reputaţie şi succesul afacerilor, făcînd eforturi susţinute de a se adresa tuturor entităţilor interesate *(stakeholders)* adică acţionariat, angajaţi, consumatori şi societate.

Temerile legate de tutun şi fumat trebuie, categoric, puse în discuţie, iar eforturile în acest sens datează, cel puţin în România, de cîţiva ani buni. Puţină lume ştie că actuala companie JTI (fost RJ Reynolds) a introdus voluntar pe pachetele de ţigarete avertismentele de sănătate încă din 1996, de cînd a început să producă local, gest urmat şi de celelalte companii multinaţionale de tutun la intrarea pe piaţa românească. Faptul este cu atît mai semnificativ cu cît, din punct de vedere legislativ, acest aspect este pe punctul de a fi reglementat în România abia acum. De asemenea, interdicţia cu privire la vînzarea ţigaretelor către minori a fost adoptată cu sprijinul deplin al industriei tutunului.

Încă din decembrie 1997 cinci mari producători locali, RJR (astăzi, JTI), Philip Morris, BAT, RGS şi Papastratos au adoptat un Cod de conduită numit „Acord de autoreglementare privind publicitatea pentru produsele de tutun în România“. De atunci şi pînă la apariţia, în acest an, a legilor 148 şi 151, referitoare la publicitate în general şi publicitate la tutun în special, industria a funcţionat aproape exclusiv pe baza Codului de conduită. Acesta stabilea mecanisme foarte clare de control şi sancţionare (mergînd pînă la amenzi de 30.000 de dolari care să fie plătite unor organizaţii caritabile), fiecare companie semnatară supraveghind îndeaproape activitatea competitorilor şi semnalînd orice abatere.

Companiile semnatare ale Codului de conduită au decis, de bună voie şi nesilite de nimeni, să nu facă publicitate produselor din tutun la radio şi televiziune, în unităţile de învăţămînt sau la mai puţin de 200 de metri distanţă faţă de acestea, pe interiorul sau exteriorul mijloacelor de transport în comun, pe prima şi ultima copertă a materialelor tipărite. De asemenea, producătorii de tutun menţionaţi s-au angajat să nu permită distribuirea mostrelor de ţigarete (sampling) minorilor, convingerea comună fiind că fumatul este o opţiune a adulţilor informaţi asupra riscurilor pe care le implică această activitate.

În afara acestui document de autoreglementare, în general respectat de către cei cinci mari producători internaţionali de tutun prezenţi pe piaţa românească, au existat o serie de acţiuni comune ale industriei, care a înţeles să acţioneze unitar pentru a-şi susţine şi apăra interesele. Un mediu de afaceri sănătos se bazează pe competiţie, dar nu exclude fair-play-ul. Acţiunile menţionate au vizat fixarea unui sistem de accizare stabil, convenabil tuturor producătorilor, susţinerea alinierii legislaţiei româneşti la normele şi standardele în vigoare în Uniunea Europeană, precum şi adoptarea unei poziţii comune faţă de Organizaţia Mondială a Sănătăţii.

Un element asupra căruia producătorii de tutun sînt de acord este deschiderea faţă de societate. Pentru a schimba percepţia actuală a societăţii asupra industriei tutunului – denumită, în mod ironic „Marele Tutun“, companiile au ajuns la concluzia că trebuie să comunice mai mult şi mai eficient, aceasta după ani de zile de tăcere şi ignorare a comunicării. Doar în acest mod industria va reuşi să revină în centrul societăţii, de unde se încearcă excluderea ei. Spre exemplu, JTI promovează cîteva principii care definesc modul în care compania îşi desfăşoară afacerea. Printre aceste principii se numără transparenţa faţă de compoziţia ţigaretelor – fumătorii avînd dreptul să ştie ce fumează, accentuarea riscurilor asociate fumatului, precum şi eforturile de a reduce aceste riscuri, prin elaborarea unor produse mai puţin nocive.

Un alt subiect asupra căruia producătorii de tutun au căzut de acord la nivel mondial este stoparea şi prevenirea fumatului în rîndul minorilor, prin dezvoltarea unor campanii de informare şi educaţie, avînd drept ţintă atît minorii, cît şi detailiştii – care trebuie convinşi să nu vîndă ţigări celor care nu au împlinit vîrsta legală.

Pentru a-şi demonstra responsabilitatea, companiile de tutun sînt datoare să acţioneze corect şi etic în toate situaţiile, implicîndu-se activ în problemele comunităţii locale. JTI a dovedit deja că este un bun cetăţean al societăţii în care-şi desfăşoară activitatea, dezvoltînd programe ample de asistenţă socială, de protecţie a mediului înconjurator, de sprijinire a presei româneşti şi a culturii. În timp, acest exemplu va fi urmat probabil şi de alţi producători de tutun, pentru că doar acţionînd împreună, într-un spirit de deplin fair-play, putem să refacem imaginea şi reputaţia acestei industrii în drumul ei spre normalizare.

▲

Acţiuni nepermise în jocul de box

– Refuzul de a boxa, ascunzînd faţa în mănuşi (atitudine pasivă)
– Ţinerea adversarului
– Ţinerea sau intrarea în clinci
– Lovitura cu capul
– Lovitura la ceafă sau la rinichi
– Lovirea adversarului cazut „la podea"
– Atacarea adversarului căzut „la podea"
– Întoarcerea cu spatele la adversar
– Lovitura cu cotul
– Lovitura sub centură
– Trînta reciprocă
– Eschiva joasă, cu capul înainte
– Apucarea adversarului de chilot
– Atragerea adversarului prin apucarea capului şi lovirea lui
– Folosirea corzilor ringului pentru lovirea adversarului
– Lovitură cu mănuşa deschisă, cu interiorul, încheietura sau muchia mănuşii.

(din regulamentul jocului de box)

Joc necinstit şi incorectitudine

(2) Este interzis oricărui jucător:
a) să lovească un adversar;
b) ca în mod intenţionat să calce, să lovească cu piciorul un adversar sau să-i pună piedică;
c) să placheze prematur, tardiv sau periculos, ca în acţiunea cunoscută sub numele de „cravată";
d) care nu aleargă după balon, să atace, sau să obstrucţioneze intenţionat un adversar care tocmai a şutat balonul;
e) să ţină, să atace, să obstrucţioneze sau să apuce un adversar care nu are balonul, în afara grămezii spontane sau molului.

Cu excepţia grămezii ordonate său grămezii spontane, îndepărtarea prin tîrîre a unui jucător culcat în apropierea balonului este permisă. Tragerea în alt mod de vreo parte a echipamentului unui adversar este ţinere.

f) din prima linie a unei grămezi, să se aplece la o oarecare distanţă de adversari şi să se izbească în ei;
g) să provoace intenţionat prăbuşirea unei grămezi sau grămezi spontane;
h) în timp ce balonul nu este în joc, să hărţuiască, să obstrucţioneze sau să incomodeze în vreun fel un adversar sau să facă vinovat de orice formă de incorectitudine;
i) să încalce repetat vreun articol al regulamentului.

(din regulamentul jocului de rugby)

▲

Z. ORNEA

glose

Fair-play în politică?

Vreau să mă ocup aici de un domeniu în care fair-play-ul nu e de rigoare. E vorba de sfera politicului. Mai totdeauna – şi mă refer nu la veroşii politicieni – se găsesc argumente care se bizuie, oricît ar părea de ciudat, pe principii. Şi acestea din urmă sînt invocate atunci cînd se comit compromisuri care, în bună logică, încalcă loialitatea fair-play-ului cuviincios.

În 1881 P.P. Carp, şeful grupării politice junimiste rosteşte, în Camera Deputaţilor, celebrul discurs intitulat „Era nouă" în care documenta ideea (să-i spun principiul?) că, atunci, în 1881, după împlinirea dezideratelor Divanurilor Ad-hoc şi după proclamarea independenţei ţării, practic nu mai există nici o deosebire între conservatori şi liberali. Aveau acelaşi punct de vedere pînă şi în chestiunile de politică externă, amîndouă grupările politice (dintre conservatori e vorba de gruparea junimistă) militînd pentru aderarea României la Tripla Alianţă. Acest punct de vedere l-a exprimat şi Titu Maiorescu. Aşadar, adversarii politici dintotdeauna păreau a avea – postulau junimiştii – deodată, aceeaşi platformă politică. La putere erau liberalii lui I.C. Brătianu, agreat mult de domnitorul (din 1881, regele) Carol I. P.P. Carp, omul de caracter incontestabil, acceptă chiar, în 1881, să fie agentul nostru diplomatic la Viena, lucrînd intens pentru alianţa la Puterile Centrale din dispoziţia principelui domnitor (în acelaşi an 1889 va deveni rege) şi a lui I.C. Brătianu. Să adaug că în 1881 principele domnitor, cu acordul lui Brătianu, încercase să coopteze în guvernul liberal trei junimişti pentru ca proclamarea regatului să nu fie opera unei guvernări monocolore. Încercarea nu a izbutit datorită refuzului net al celorlalţi conservatori. Dar colaborarea dintre junimişti şi liberali guvernamentali e o realitate de toată lumea ştiută. Am descoperit, în 1977, la secţia de manuscrise a B.A.R., corespondenţa intimă dintre Carp, ambasadorul, şi D.A. Sturdza, ministrul (erau cumnaţi, căsătoriţi cu două surori Cantacuzino) din care reiese că unii lideri politici junimişti (printre care şi T. Maiorescu în 1883) se alegeau deputaţi cu sprijinul necondiţionat al liberalilor. Cînd, de prin 1882, C.A. Rosetti milita pentru revizuirea sistemului electoral, Brătianu îl acceptase dar nu în forma radicală cerută de Rosetti (Colegiul unic), Junimiştii nu erau de acord cu propunerile directorului *Românului,* dar o făceau blînd, în comparaţie cu atitudinea decis potrivnică a „opoziţiei-unite" Lascăr Catargi – Gh. Vernescu (din care făceau parte şi M. Kogălniceanu, Gh. Mărzescu şi grupul fracţioniştilor ieşeni). Au urmat alegerile politice din 1883 pentru alcătuirea Constituantei care trebuia să hotărască asupra revizuirii Constituţiei. „Nouă – nota Maiorescu în jurnal ceea ce îi relatase Carp – însă nu ne va face în alegeri nici o opoziţie. Eu am spus însă lui Carp că noi în nici un caz nu trebuie să devenim candidaţi ai guvernului. Fireşte, aşa şi este înţeles lucrul, mi-a spus el". Junimiştii au obţinut patru locuri de deputaţi, printre care se alege şi Maiorescu la Vaslui cu... 23 de voturi, în timp ce „opoziţia unită" abia reuşeşte să dobîndească doar 12 mandate. Zadarnic încerca Maiorescu să explice – scuzîndu-se – bunăvoinţa guvernului („Era şi greu guvernului să combată toţi junimiştii în momentul în care Carp îl reprezenta la Viena"), precizînd că a fost vorba numai de o „indirectă susţinere a guvernului liberal" acordată junimiştilor politici. De fapt toată lumea politică ştia de înţelegerea intervenită între guvernul liberal şi junimişti. La deschiderea parlamentului, opoziţia îl părăseşte demonstrativ, protestînd astfel împotriva falsificării grosolane a alegerilor. Dar junimiştii rămîn. Gr. Păucescu a numit, atunci, acest procedeu al junimiştilor, în chiar *Timpul,* ca fiind un act de „prostituţie", iar Al. Lahovary a propus o formulă, deloc rău găsită, pentru comportamentul junimiştilor, „opoziţia miluită" (o expresie, aprecia Maiorescu, „pe cît de literariceşte fericită, pe atît de politiceşte neîntemeiată"). Dar e incontestabil că grupul junimist în Camerele reunite, deşi îşi păstrează punctul de vedere rezervat, sprijină, de fapt, guvernul. Numai simpla prezenţă în parlament, în lipsa opoziţiei unite, îi îngăduia să funcţioneze, ei reprezentînd opoziţia, fără de care corpurile legiuitoare nu puteau lucra. Pînă la urmă, printr-un compromis de ambele părţi (guvern-opoziţie), Constituţia a fost votată, iar în septembrie 1883, la Gastein, Brătianu a perfectat cu Bismarck – în mare taină – aderarea României la Tripla Alianţă. Era clar că, în noile condiţii, I.C. Brătianu, ca premier, era de neclintit. Premierul, părăsit de gruparea lui C.A. Rosetti, de cea a lui Dimitrie Brătianu (fratele şefului guvernului), de fracţioniştii ieşeni, de Kogălniceanu, voia să şi-i apropie pe junimişti, propunîndu-le, pur şi simplu, intrarea în guvern. Prima propunere în acest sens a fost primită de Titu Maiorescu din partea lui D.A. Sturdza încă la 26 februarie 1884, oferindu-i ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, deşi nu mai funcţiona în învăţămînt de 13 ani. Maiorescu i-a răspuns că singur nu e bine să intre în guvern, ci numai împreună cu reprezentanţi ai întregii grupări junimiste. A rămas ca tratativele să se poarte la reîntoarcerea lui Carp din Viena. De fapt, lui Maiorescu i se propusese acest minister încă în toamna lui 1883, cum reiese dintr-o scrisoare a sa către sora lui Emilia Humpel din 4 octombrie 1883, transcrisă, după obiceiul său, de marele critic în jurnal. Noi propuneri în acest sens îi făceau Sturdza şi Brătianu, lui Maiorescu şi Al. Lahovari. Grupul junimist ajunsese un fel de arbitru al situaţiei, înclinînd – deschis – sprijinul spre guvernul I.C. Brătianu. În iunie 1884 discursul, ca deputat, al lui Titu Maiorescu în problema dotării Domeniilor Coroanei (aspru combătută de Opoziţie, care îşi asociase şi sprijin popular prin manifestaţii publice de stradă) a fost considerat de toţi salvator pentru guvern (legea a fost votată cu 77 de voturi pentru şi 76 contra). Brătianu l-a sărutat pe Maiorescu, asigurîndu-l că „aş fi salvat chestiunea" şi mărturiseşte, fireşte tot în jurnal, că „am avut sentimentul precis: acum vine ceva important politiceşte". Intuiţia lui Maiorescu – de altminteri previzibilă – se verifică de îndată. La 14 iunie 1884, în camera lui Carp de la hotelul Broft din Bucureşti, a avut loc consfătuirea dintre I.C. Brătianu, Carp şi Maiorescu (relatată pe larg de critic în jurnal şi, succint, în prefaţa la vol. III din *Discursuri parlamentare).* S-a pertractat (ca să folosesc un cuvînt drag apoi lui Iuliu Maniu) intrarea junimiştilor în guvernul liberal Brătianu. Junimiştii, prea siguri de forţa şi prestigiul dobîndite, au cerut prea mult, printre care intrarea a trei junimişti în guvern (din şapte ministere cît avea întreg cabinetul de miniştri), prefectura Iaşiului, depline puteri junimiştilor intraţi în guvern desfiinţarea agio-ului bimetalismul etc.). Tratativele au continuat cîteva zile, fără a se ajunge la o înţelegere rezolută. Brătianu ar fi răspuns că nu poate primi atîtea condiţii prealabile şi, mai ales, cea a desfiinţării agio-ului. Maiorescu nu a divulgat (nici în jurnal, nici, desigur, în amintita prefaţă) totul. De fapt, junimiştii nu se mulţumeau numai cu cele trei ministere cerute (Externe, Interne şi Război sau cel al Finanţelor dorit de Carp). Ei doreau chiar acapararea Partidului Liberal, pe cînd I.C. Brătianu nu urmărea decît întărirea guvernului cu personalităţi prestigioase şi competente, satisfăcînd astfel şi dorinţa suveranului. M. Theodorian Carada (nepotul atotputernicului liberal Eugeniu Carada) a mărturisit că, într-una din serile acelei perioade de tratative, Carp s-ar fi dus la Sturdza pentru a-l capacita la ideea ca în guvernul bicolor ce s-ar crea, el, Sturdza, să treacă de partea junimiştilor încît aceştia să devină majoritari în cabinetul de miniştri. Să admitem că luăm relatarea lui M. Theodorian – Carada numai sub beneficiu de inventar. Vor fi intervenit destule alte intrigi de culise (intimii politici ai lui Brătianu nu puteau tolera ascensiunea junimiştilor în propriul lor partid şi în simpatiile seniorului de la Florica) care au determinat hotărîtor eşecul tratativelor. Rămîne însă o realitate colaborarea, atunci, între liberali şi junimişti, care a mai continuat cîtva timp. Oricum, acum, în tratativele de la hotelul Broft s-a decis reintegrarea lui Titu Maiorescu în învăţămîntul universitar la Bucureşti, mutarea, ca universitar, a lui Iacob Negruzzi la Bucureşti şi menţinerea lui Th. Rosetti ca preşedinte la Curtea de Casaţie, şi asigurarea, la alegerile din 1884, a unui important grup de parlamentari junimişti. Şi, cum se ştie, I.C. Brătianu a respectat această înţelegere. Deci anumite înţelegeri au fost perfectate, atunci, în tratativele din iunie 1884 între I.C. Brătianu, Carp şi Maiorescu.

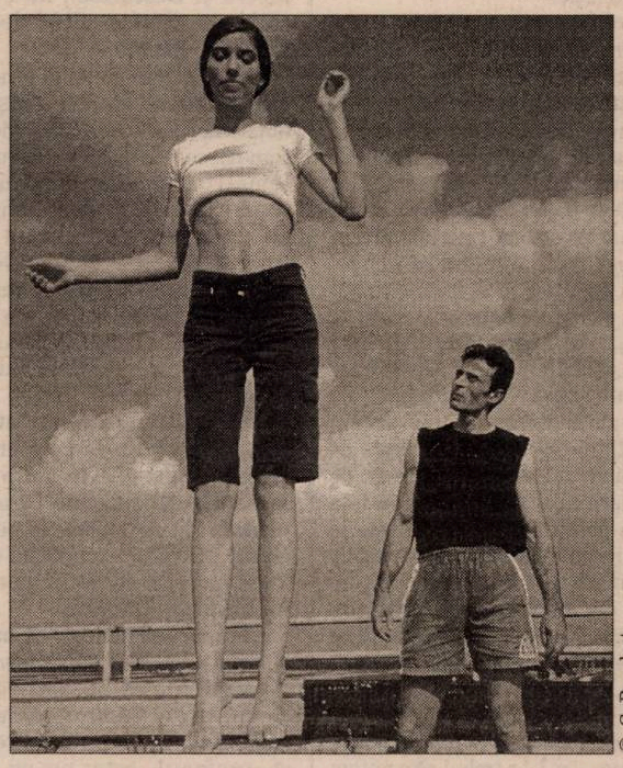

© C. Bumbuţ

Era, nu e inutil să mă întreb, fair-play această îndelungată colaborare între junimiştii politici şi guvernul liberal, adversar chiar din momentul (1871) intrării junimiştilor în politică? Răspunsul, inutil de formulat, vine de la sine. Şi nu era vorba de nişte oarecari politicaştri, ci de chiar P.P. Carp şi Titu Maiorescu.

▲

Ce este spaţiul sacru? (II)

„10. Iar Iacov ieşind din Beer-Seba s-a dus la Haran. 11. Ajungînd la un loc, a rămas să doarmă acolo, căci asfinţise soarele. Şi luînd una din pietrele locului aceluia şi punîndu-şi-o căpătîi, s-a culcat în locul acela. 12. Şi a visat că parcă era o scară, sprijinită pe pămînt, iar cu vîrful atingea cerul; iar îngerii lui Dumnezeu se suiau şi se pogorau pe ea. 13. Apoi s-a arătat Domnul în capul scării şi i-a zis: „Eu sînt Domnul, Dumnezeul lui Avraam, tatăl tău, şi Dumnezeul lui Isaac. Nu te teme! Pămîntul pe care dormi, ţi-l voi da ţie şi urmaşilor tăi. 14. Urmaşii tăi vor fi mulţi ca pulberea pămîntului şi tu te vei întinde la apus şi la răsărit, la miazănoapte şi la miazăzi, şi se vor binecuvînta întru tine şi întru urmaşii tăi toate neamurile pămîntului. 15. Iată, eu sînt cu tine şi te voi păzi în orice cale vei merge; te voi întoarce în pămîntul acesta, şi nu te voi lăsa pînă nu voi împlini toate cîte ţi-am spus“. 16. Iar cînd s-a deşteptat din somnul său, Iacov a zis: „Domnul e cu adevărat în locul acesta şi eu n-am ştiut!“ 17. Şi spăimîntîndu-se Iacov, a zis: „Cît de înfricoşetor (sic!) este locul acesta! Aceasta nu e alta fără numai casa lui Dumnezeu, aceasta e poarta cerului!“ 18. Apoi s-a sculat Iacov dis-de-dimineaţă, a luat piatra ce şi-o pusese căpătîi, a pus-o stîlp şi a turnat pe vîrful ei untdelemn. *(sublinierea mea, A.I.) 19. Iacov a pus locului aceluia numele Betel, căci numai înainte cetatea aceea se numea Luz. 20. Şi a facut Iacov făgăduinţă zicînd: „De va fi Domnul Dumnezeu cu mine şi mă va povăţui în calea aceea, în care merg eu astăzi, de-mi va da pîine să mănînc şi haine să mă îmbrac, 21. Şi de mă voi întoarce sănătos la casa tatălui meu, atunci Domnul va fi Dumnezeul meu. 22. Iar piatra aceasta, pe care am pus-o stîlp, va fi pentru mine casa lui Dumnezeu şi din toate cîte îmi vei da tu mie, a zecea parte o voi da ţie“ (*Facerea 28, 10-22, p.40, *Biblia*, Bucureşti, 1968).

Augustin IOAN

Modul în care este folosită în cele ce urmează sintagma „spaţiu sacru“ încearcă să descrie de aceea întregul proces de proiecţie în lumea noastră a ceva situat cu totul „altundeva“ şi care este „complet altceva“, sau „cu totul Altul“: sit al unei alterităţi radicale, absolute, care apare în această lume o dată cu o anumită frecvenţă sau care şi-a stabilizat un canal de comunicare între „diferitele niveluri cosmice“ (Eliade). De ce, dacă spaţiul sacru este un loc al epifaniei, nu folosesc atunci sintagma „loc sacru“? Dacă revizităm înapoi în timp indicaţiile spaţiale pe care le dă Eliade la momente diferite ale operei sale cu privire la siturile sacrului, observăm că mereu se vorbeşte despre ceea ce pare să fie mai degrabă *componente* ale unui spaţiu – centru, axă, osie, ombilic, munte, vatră. Se înţelege că, după ce a fost folosită futuristica expresie „gaură de vierme“, care presupune o localizare punctuală în spaţiu, dar şi posibilitatea unei treceri dincolo, nu se poate limita discuţia care urmează doar la o suprafaţă. Sacrul este o calitate de profunzime a spaţiului, o profunzime verticală a cărei proiecţie este locul.

Spaţiul sacru este, aşadar, pentru Eliade, un temei al discontinuităţii calitative care se opune spaţiului profan, omogen şi neutru (a se observa aici similitudinea dintre gîndirea despre spaţiu a lui Heidegger şi aceea a lui Eliade); spaţiul sacru este fundaţie şi punct fix al vieţii oamenilor, loc însemnat printr-o evidentă hierofanie (de felul celei văzute de Iacov) sau doar printr-un semn neliniştitor pentru lumea profană care, dacă nu apare singur, poate fi provocat, aşa cum am văzut deja; în această provocare putem observa o suspendare a regulilor „logice“ ale lumii profane, pentru a lăsa să acţioneze, aparent randomizat pentru cei „de jos“, alegerea zeului, care apoi este marcată. Eliade insistă ulterior asupra spaţiului sacru definit printr-un centru iradiant (omphalos, axă, munte, altar).

Pentru că studiul lui Eliade este exemplar şi în multe privinţe încă valid, într-o parte a doua a acestui text mă voi concentra doar asupra spaţiului sacru ale cărui atribute fizice sînt vizibile şi anume asupra celui ce este definit mai cu seamă, dacă nu chiar exclusiv, prin limitele sale: *lucus* (păduricea sacră) şi, prin ordonarea acesteia, *Raum* (spaţiu pregătit în vederea aşezării unei tabere), încercînd să arăt acolo cum sacrul „difuz“ al cuplului filial *lucus-Raum* îngăduie, face loc şi ipotezei centrale a acestui text, conform căreia spaţiul sacru există şi ca traiectorie în spaţiul lis/nomad, nu doar ca loc fix, stabil şi definitiv.

De asemenea, se poate arăta cum locul stabil, al aşezării, consacrat întru stabilitatea sa, este aproape întotdeauna finalul unei traiectorii de migraţie; cu alte cuvinte, nici spaţiul sacru şi, ulterior, nici locul unei aşezări cu un grad oarecare de permanenţă nu sînt date dintru bun început, ci descoperite la capătul sau pe parcursul unei deplasări. Mobilitatea precede stabilitatea în istoria aşezărilor şi, ulterior, o dublează, pentru a deveni, în timpurile cele mai recente, din nou o ipostază privilegiată a locuirii/dizlocuirii şi chiar a spaţiului sacru. După ce am aflat că nici măcar planeţii nu sînt din naştere blocaţi în atracţia lor către centrul sistemului solar, ci că au ajuns la traiectoriile actuale după migraţii care le-au consfinţit forma şi deplasarea, nici asocierea spaţiului sacru cu ideea de dinamică nu mai pare atît de dramatic opusă celei tradiţionale, central-statice.

Eliade este însă – într-o opoziţie Heidegger vs. Deleuze – evident de partea stabilităţii, a fixării prin consacrare a spaţiului sacru: „atunci cînd instalarea nu mai este provizorie, ca la nomazi, ci permanentă, ca la sedentari, ea implică o hotărîre vitală ce angajează existenţa întregii comunităţi“ (33-4), deşi acceptă cel puţin pentru locuinţă că ea este sanctificată „oricare ar fi structura unei societăţi tradiţionale“ (50). Aşa se face însă că şi exemplele lui Eliade par a fi dintre cele care arată mai degrabă finaluri de traiectorie, capete de migraţie: scandinavii care defrişează Islanda, cuceritorii unui loc deja locuit (31), dervişii musulmani (27), triburi germanice şi, desigur, Iacov însuşi.

Ce observăm din definiţiile de dicţionar ale sacrului şi spaţiului sacru care îl găzduieşte, aplicate la povestea lui Iacov? Că unele se limitează a defini sacrul ca fiind o calitate transferată, conferită de om către obiect, spaţiu sau loc: o recunoaştere a ceva ca fiind sacru. De asemenea, că se referă nu la momentul descoperirii de către Iacov a locului aceluia, dăruit cu excepţionale proprietăţi, ci la momentul consacrării lui ca Loc sacru. Un loc nu *este* sacru decît în măsura în care şi după ce este *afirmat/confirmat* ca Loc sacru. Doar acţiunea omului (în doi timpi: *descoperire* şi *consacrare*) asupra lui îi preschimbă statutul, îl izolează din spaţiul nemărginit şi oarecare şi, aşa cum am văzut, îl suspendă din istorie. Or, există un interval care precede consacrarea, în care lui Iacov i se revelează „un loc“, ca fiind sacru. Ar părea, potrivit dicţionarelor, că, de vreme ce devoalarea sacrului este un privilegiu al celor puţini, este mai înţelept să ne lăsăm ghidaţi exclusiv de aceştia şi să afirmăm ceea ce ne este la îndemînă: pentru muritorul de rînd, nu este altă cale de a se situa în spaţiul sacru, de a-l vedea, decît consacrarea lui ca sacru de cei care posedă acest dar al revelaţiei.

Definiţiile centrate pe consacrare par a sugera o slăbire a semnificaţiei Spaţiului sacru: la limită, orice este sacru dacă şi numai dacă este consacrat; sfinţirea pare să ţină piept oricărui dubiu cu privire la calităţile care au dus la alegerea acelui loc ca sacru mai înainte de a-l consacra. Dar această rezervă de a numi sacrul *qua* sacru, pe care o punem pe seama rigorilor uneori excesive ale lingvisticii, poate să ridice problema gestului voluntar şi eronat, al instituirii aleatorii, prin manipularea virtuţii de a consacra spaţii ca Spaţiu sacru, de care cineva care o posedă (căruia i-a fost încredinţată) poate abuza – şi unii o fac.

Definiţiile de dicţionar nu ne previn asupra posibilităţii – care este un *hybris* – de a instaura, grăbit, false locuri sacre şi, de asemenea, ne lasă lipsiţi de apărare în faţa unei asemenea posibilităţi. Căci nu este la îndemîna oricui să devoaleze, să facă vizibile asemenea situri ale sacrului, nici să le consacre ca atare; dar cu atît mai precauţi trebuie să fie cei cărora le-a fost încredinţat, în descendenţă cristică şi apostolică, acest privilegiu, de a nu greşi ori de a nu abuza de el. Or, atunci cînd pare evident că aceştia o fac, care sînt strategiile pe care le putem implica în apărarea noastră? Ar trebui să o putem face, întrucît în Spaţiul sacru, pe teritoriul şi în paza sa, ne adăpostim.

Radu DRĂGAN

Eu resping dihotomia specifică sistemului lui Eliade. Orice dualism este necesar numai în măsura în care ne permite să înţelegem lumea fenomenelor, şi îşi pierde valabilitatea în alte cazuri: spirit/materie, formă/substanţă, masculin/feminin, uman/divin etc. Aceste polarităţi sînt strict metodologice, raţiunea lor de a fi este de a permite clasificarea conceptelor. Din nefericire, noi nu putem judeca altfel. Există o carte, *Flatland*, scrisă de un reverend englez, Abbot, prin 1930 cred. El descrie acolo o lume cu două dimensiuni, şi apoi una cu mai mult de trei. Cei trăind într-o lume cu un număr inferior de dimensiuni nu sînt în stare să perceapă decît parţial şi deformat lumea cu mai multe dimensiuni decît a lor. Există şi un exemplu celebru, cel al farfuriei cu supă: nişte fiinţe trăind în lumea celor două dimensiuni ale suprafeţei supei ar percepe o lingură intrînd în supă ca o linie, şi nu ca pe un obiect avînd trei dimensiuni. Ei nu ar putea nici măcar imagina ceea ce noi considerăm a fi o lingură de supă, pentru că nu sînt în stare să-şi imagineze cea de-a treia dimensiune. Mai mult decît atît, Abbot afirmă un lucru halucinant, dar adevărat: pentru o fiinţă trăind în lumea cu trei dimensiuni, «casele» celor din lumea cu două dimensiuni neavînd a treia dimensiune, pentru aceştia intimitatea bietelor fiinţe nici nu există: ei pot vedea ca prin sticlă ce se petrece înăuntru. Acelaşi lucru putîndu-se aplica şi sufletelor lor, ajungem la o explicaţie «spaţială» a vorbei româneşti: «Dumnezeu poate citi în sufletul omului ca într-o carte deschisă».

Inversul nu este adevărat. Dacă concedem să-i acordăm divinului determinări identice cu ale lumii noastre (ceea ce nu e cîtuşi de puţin sigur, căci i-am da astfel materialitate, asta a fost un subiect celebru de controversă între Moore şi Descartes), nu e deloc evident că le-am percepe altfel decît deformate, sărăcite, schimonosite.

Ca să revin acum la dihotomia lui Eliade, aş spune că el s-a înşelat grav, din două motive: a vrut cu orice preţ să sistematizeze ceva ce cu greu se poate sistematiza, gîndirea religioasă a «primitivilor», şi, în al doilea rînd, n-a putut (sau n-a vrut) să se dezică de o carte din tinereţe, în care, pe urmele lui Burrows, vorbea despre Babilon ca despre «poarta cerului şi pămîntului», pe baze etimologice fireşte, dar uitînd că orice casă, orice templu, orice aşezare este «în centrul lumii». A spus-o de altfel, cu alte ocazii, dar n-a căutat, din cîte ştiu, să rezolve contradicţia. Ea nici nu era de rezolvat: gîndirea «primitivă» nu ascultă de frumoasele precepte ale logicii clasice, inventate de Aristotel, şi pentru ea principiul «terţului exclus» nu are decît o valoare pur operatorie, şi nu este nicidecum un principiu imuabil.

Tu pari să concezi că atît «sacrul» cît şi «spaţiul sacru» există *per se*, lucru care e posibil, de ce nu, dar rămîne încă de demonstrat. Cazi, cred, în aceeaşi capcană ca şi Eliade: «sacrul» este, pentru că şi «profanul» este; nu mi se pare deloc convingător. Mi se pare că un termen mai neutru, ca acela de *alteritate*, ne-ar scăpa de conotaţiile prea precise ale noţiunii de «sacru» şi ne-ar permite să sesizăm mai uşor că, în fond, e vorba de o categorie logică, şi nimic mai mult. *Alter* este celălalt (poţi scrie, dacă vrei, cu majusculă: Celălalt) care se opune lui *ego*, care poate fi, atenţie! nu doar eu însumi, dar întregul clan sau trib, comunitatea, la limită umanitatea însăşi, şi lumea vizibilă. Tot ceea ce poate fi apropriat ca fiind materie care cade sub simţuri şi este subiectul unui raţionament logic, tot ceea ce fiinţa gînditoare poate experimenta şi percepe în mod senzitiv şi raţional, poate fi asimilat lui *ego* (în funcţie de circumstanţe, fireşte). În anumite condiţii, restrîngînd şi circumstanţiind, *alter* poate fi «sacrul»; dar nu în mod obligatoriu. *Alter* poţi fi tu, Augustin, poate fi şi divinul, *pentru că este doar o categorie*. Cît despre «sacru», eu unul mărturisesc că nu sînt în stare să spun ce este şi, în consecinţă, nici «spaţiul sacru» nu-l pot defini (...).

O altă problemă, dar la care ţi-am dat deja, în treacăt, soluţia mea, este aceea a naturii punctuale a spaţiului, ceea ce tu numeşti «localitatea» sa (atenţie la proprietăţile termenilor româneşti, noi nu dispunem de o limbă plastică precum Heidegger, nu putem schimba uşor sensurile obişnuite ale termenilor fără a viola limba). E o problemă veche, anticii credeau că există „«guri ale infernului», tot aşa cum existau «porţi ale cerului». Dar ele erau cam peste tot, şi în credinţele «populare» există numeroase urme ale acestei credinţe: orice loc este un punct de trecere, în anumite condiţii. E drept (am analizat problema în cazul ritualurilor Căluşarilor), se crede că, totuşi, ar exista nişte «concentrate» de acest fel, acolo unde natura însăşi dă semn de o tulburare sau chiar acolo unde se produce o supraîncărcare simbolică rezultată din decupajul arbitrar al spaţiului provocat de om (ca în celebrul exemplu al celor «nouă hotare», care eu unul n-am înţeles niciodată prea bine ce vrea să însemne, pentru că nouă hotare în acelaşi loc e imposibil. Dar nu asta este problema).

Dar, uneori, printr-un simplu gest de consacrare (nu neapărat de mari proporţii: înfigerea unei pietre şi turnarea de untdelemn deasupra, ca în povestea lui Iacov) un loc oarecare devine un «punct de trecere». E un fel de «permeabilitate totală» a spaţiului, în sens simbolic, ca o reţea deasă de puncte slabe pe unde se poate «trece dincolo». Există un corespondent fizic, găurile negre, dar comparaţia e riscată şi nu are nici o altă valoare decît cea pur metaforică (antropologii detestă asemenea extrapolări, în timp ce fizicienii ar replica că n-am înţeles despre ce e vorba. Bănuiesc totuşi că structura găurilor negre din fizică împrumută ceva din imaginarul bogat al «punctelor de trecere», ceea ce nu are nimic de-a face cu proprietăţile fizice uimitoare ale acestor cîmpuri de forţe, care n-au fost încă observate în mod direct şi rămîn o ipoteză). Ca să închei, repet: orice loc poate deveni «sacru» sau un punct de trecere, nu este o diferenţă calitativă, absolută, între cele două categorii.

▲

G.M. TAMÁS

Despre post-fascism

Sînt interesat să o spun. Guvernul ţării mele, Ungaria, este cel mai puternic susţinător al austriacului Jörg Haider, alături de guvernul provincial al Bavariei (provincial în toate sensurile). Cabinetul de dreapta, în afară de alte fapte rele, încearcă să lichideze guvernarea parlamentară, pedepseşte autorităţile locale cînd au altă culoare politică decît a sa şi este foarte preocupat de crearea unei noi ideologii de stat, folosind în acest scop o seamă de lumpen-intelectuali de extremă dreaptă, incluzîndu-i şi pe neo-naziști. În tovărăşie cu un partid fascist, vai, reprezentat şi în parlament, se manifestă deschis şi vicios antisemitismul. Oamenii din cabinetul prim-ministrului sînt angajaţi mai mult sau mai puţin prudent în susţinerea tezelor revizioniste despre Holocaust. Televiziunea de stat, controlată de guvern, aţîţă rasismul îndreptat împotriva ţiganilor. Suporterii celui mai popular club de fotbal din ţară, al cărui preşedinte este ministru şi lider de partid, cîntă în cor despre trenul gata încărcat, urmînd să plece spre Auschwitz.

„Conflictele între foştii prieteni sînt de obicei amare."

La parterul Universităţii Central-Europene de la Budapesta poate fi vizitată o expoziţie cu privire la tulburările din ultimii ani. Se poate viziona acolo o casetă video, înregistrată ilegal în 1988, unde poate fi văzută persoana care acum este prim-ministrul Ungariei, apărîndu-mă şi protejîndu-mă de bîtele poliţiei comuniste. Zece ani mai tîrziu, aceeaşi persoană l-a numit pe un general al poliţiei comuniste în postul de ministru de Interne, acesta devenind numărul doi sau trei din cabinetul său. Conflictele politice între foştii prieteni şi aliaţi sînt de obicei amare. Aceasta nu este o excepţie. Eu sînt activ în mişcarea antifascistă pe cale de a se naşte în Ungaria, vorbesc la mitinguri şi demonstraţii. Adversarii noştri – în ceea ce mă priveşte – sînt prea apropiaţi pentru a rămîne indiferent. Aşa că nu mă pot considera un observator neutru.

Nu cred că fenomenul numit de mine post-fascism există doar în Europa Centrală. E departe de a fi aşa. Germania, Austria, Ungaria sînt importante din motive istorice evidente tuturor; propoziţii obişnuite, rostite aici, sună altfel. Am văzut acum cîteva zile, în sectorul trei, că vechea fabrică de cărămizi din Budapesta a fost demolată. Mi s-a spus că aici se va construi un cartier de vile, bine păzite. În acest loc şi-au aşteptat rîndul evreii din Budapesta pentru a fi transportaţi în lagărele de concentrare. S-ar putea construi case de vacanţă la Treblinka. În această parte a lumii, vigilenţa noastră este mai necesară decît oriunde altundeva, deoarece, în termeni istorici, nu poate fi luată în consideraţie prezumţia de inocenţă.

Aici post-fascismul este un mănunchi de politici, practici, acţiuni de rutină şi ideologii, care pot fi observate oriunde în lumea contemporană; dar acolo nu au nimic sau au prea puţin în comun cu moştenirea nazistă din Europa centrală; post-fascismul nu este totalitar; nu este cîtuşi de puţin revoluţionar; şi nu se bazează pe mişcări de masă violente şi pe filosofii iraţional-voluntariste; nu se joacă, nici măcar în glumă, de-a anticapitalismul.

De ce să numim acest mănunchi de fenomene fascism, fie şi post-?

Post-fascismul îşi găseşte cu uşurinţă un loc în lumea nouă a capitalismului global şi o poate face fără să afecteze sau să deranjeze formele politice dominante ale democraţiei electorale şi ale guvernării reprezentative. Pe de altă parte, ceea ce eu consider a fi central pentru toate varietăţile de fascism, incluzînd şi versiunea sa post-totalitară – fără Führer, fără rolul dominant al partidului unic, fără SA şi SS – afectează o tendinţă prezentă încă din Iluminism: asimilarea calităţii de cetăţean cu cea a condiţiei umane.

Înainte de Iluminism, calitatea de cetăţean era un privilegiu, presupunea un statut elevat, limitat de ascendenţă, clasă, rasă, credinţă, sex, participare politică, morală, profesie, protecţie, decrete administrative, ca să nu mai vorbim despre vîrstă şi educaţie. Calitatea de membru activ al unei comunităţi politice era o poziţie la care se aspira şi pentru care se lupta – *civis Romanus sum* – şi ea asigura un statut special. Practicile de cooptare puteau fi generoase sau restrictive, dar regula era că rangul de cetăţean era acordat de o autoritate legal constituită, în funcţie de anumite criterii. Creştinismul a încercat să treacă dincolo de acest tip de limitare a cetăţeniei, aşa cum au făcut-o şi unii stoici, considerînd-o de rangul doi sau neesenţială, în comparaţie cu comunitatea virtuală a celor mîntuiţi, *verus Israel*. Eliberarea de păcat era superioară libertăţii date de cetate. În Evul Mediu civicul nu era la preţ şi dorinţa unei participări active la viaţa politică a comunităţii a fost înlocuită de exigenţele unei guvernări drepte, iar excelenţa civică a fost redusă la virtuţile etice.

De cînd calitatea de cetăţean a fost legată de demnitatea umană, extensia ei către toate clasele şi profesiunile, pentru ambele sexe, toate rasele, credinţele şi locurile de reşedinţă era doar o problemă de timp. Aveau să urmeze sufragiul universal, recrutarea naţională şi educaţia de stat pentru toţi. Identificarea lucra şi în celălalt sens. Se presupunea că dacă toate fiinţele umane sînt capabile să ajungă la înaltul rang de cetăţean, solidaritatea naţională, în nou creata comunitate politică egalitară, însemna modificare condiţiei Omului, ducînd la o existenţă materială demnă pentru toţi şi la eradicarea rămăşiţelor servituţii individuale. Se presupunea că Statul, reprezentantul prezumtiv al fiecăruia, ar fi trebuit să asigure nu doar un minim de mijloace materiale pentru toţi, dar şi un minim de distracţie – altădată domeniu temporal aparţinînd exclusiv nobilimii – în aşa fel încît toţi să fim capabili să obţinem şi să ne bucurăm de beneficiile culturii. Pentru urmaşii Iluminismului, liberali, social-democraţi şi alţi progresişti de diverse feluri, progresul echivala cu cetăţenia universală, ceea ce însemna egalitatea virtuală a condiţiei politice, dreptul egal al tuturor de a-şi spune cuvîntul în treburile comunităţii, o dată cu dobîndirea unei condiţii sociale şi a unui model de raţionalitate prin care aceste lucruri ar deveni posibile. Unii au crezut că socialismul este calea cea mai directă pentru continuarea şi extinderea proiectului iluminist, în timp ce alţii, cum ar fi Karl Marx, credeau că socialismul trebuie să fie o revoluţie dinăuntru (eliminînd însuşirea plusvalorii şi punînd capăt diviziunii sociale a muncii); dar tuturor li se părea evident că fuziunea între condiţia umană şi cea politică era, pur şi simplu, un imperativ moral.

Proiectul iluminist, socialismul şi Karl Marx

Condamnarea furibundă a societăţii burgheze în secolul al XIX-lea – baza comună pentru o bună bucată de timp a avangardei culturale şi a radicalismului politic – s-a ivit din convingerea că acest proces era fraudulos şi că libertatea individuală nu era deloc ceea ce se proslăvea, concepţie împărtăşită doar de cîteva personalităţi solitare şi că, în cele din urmă, nu era ceva pentru care să merite să te străduieşti. Nu doar Nietzsche şi Dostoievski se temeau că egalitatea crescîndă îi va transforma pe toţi, pe cei de deasupra şi pe cei de dedesubtul clasei mijlocii, în nişte burghezi filistini. Şi revoluţionarii progresişti doreau un Bărbat Nou şi o Nouă Femeie, eliberaţi de demonii interiori ai represiunii şi dominaţiei: *o* comunitate civică, în acelaşi timp *acea* comunitatea umană care ar fi avut nevoie de o nouă moralitate întemeiată pe respectul faţă de cei excluşi pînă atunci.

Ştim acum cum această aventură s-a terminat prin catastrofa din 1914. Cel mai hotărît răspuns la căderea Iluminismului, şi în special la ideile socialismului democratic şi la reformele sociale progresiste, a fost cel oferit de fascism. Fascismul, în integralitatea lui, nu era conservator, chiar dacă era contrarevoluţionar; nu rupea cu raţionalitatea tehnologică şi economică a capitalismului; nu restabilea aristocraţia ereditară sau monarhia, în pofida verbiajului romantic reacţionar. Dar a fost capabil să înlăture noţiunea-cheie care regla societatea modernă, cea a cetăţeniei universale. Pînă atunci se credea că guvernele îi reprezintă şi se presupunea că îi protejează pe toţi. Diferenţa dintre prieten şi adversar se situa la graniţa de stat sau de naţiune; străinii puteau fi duşmani, cetăţenii de acelaşi fel, nu. După Carl Schmitt, suveranul *nu* poate decide în mod arbitrar cine ar putea fi prieten şi cine ar putea fi duşman. Dar, pe de altă parte, Carl Schmitt avea dreptate; există o contradicţie internă în ideea cetăţeniei universale, deoarece instituţia dominantă a societăţii moderne, statul-naţiune este în acelaşi timp şi o instituţie universală şi una parohială (fiindcă este teritorială). Naţionalismul liberal, spre deosebire de etnicism şi fascism, este limitat sau, dacă doriţi, este un universalism temperat. Fascismul pune capăt acestei indecizii; suveranul a devenit factorul de decizie: prin decretele sale – sau ale lor – se decide cine aparţine şi cine nu aparţine comunităţii civice, cetăţenia a devenit o funcţie a acestor opţiuni tranşante.

Afirm că aceasta este principala caracteristică a fascismului. Şi ea a fost reluată şi în circumstanţe democratice (nici măcar nu spun că a fost deghizată democratic). Fascismul post-totalitar prosperă sub încăpătoarea carapace a capitalismului global şi noi trebuie să-i spunem pe numele său adevărat.

© M. Tănăsescu

„Naziştii i-au declarat pe comunişti, pe evrei, pe homosexuali şi pe bolnavii mintal non-cetăţeni, deci non-oameni."

Există o logică în motivele pentru care naziştii i-au declarat pe comunişti, pe evrei, pe homosexuali şi pe bolnavii mintali non-cetăţeni şi, în consecinţă, non-umani. (Celebrul ideolog al Gărzii de Fier, suavul eseist E.M. Cioran, a arătat, la vremea aceea, că dacă cineva este non-uman, dar aspiră la umanitate – cu alte cuvinte, evreii – contradicţia poate fi „prevenită" şi rezolvată prin moartea lor violentă, preferabil, cum credea estetul omagiat şi încă la modă, prin liber consimţămînt.)

Aceste categorii de oameni, aşa cum erau ele văzute de naziști, reprezentau exact tipurile esenţiale pentru realizarea proiectului iluminist. Astfel, comuniştii erau rebelii de „joasă extracţie", masele fără lideri şi fără direcţie, aduse de universalismul lor fără rădăcini la revolta împotriva ierarhiei naturale; evreii erau comunitatea supravieţuind din Evul Mediu creştin, fără o putere politică proprie, determinaţi doar de o autoritate fără putere coercitivă; poporul Cărţii, prin definiţie un popor ne-războinic; homosexualii se caracterizau prin inabilitatea sau prin lipsa de dorinţă de a procrea, de a lăsa ceva posterităţii, de a continua, o negare vie a pretinsei legături dintre natură şi istorie; bolnavii mintali, cei care aud voci neauzite de noi ceilalţi – cu alte cuvinte toţi oameni care solicită un efort moral pentru a fi acceptaţi, nefiind un „dat" imediat, care sînt adecvaţi doar dacă se acceptă egalitatea celor diferiţi.

În ceea ce eu cred a fi cea mai profundă tentativă de analiză a fenomenului, Georges Bataille *(Structura psihologică a fascismului* publicată iniţial în 1933) aplică binecunoscutele sale concepţii despre omogenitate şi eterogenitate. Ca să simplificăm, societatea omogenă pune stăpînire pe muncă, schimburi, utilităţi, represiunea sexuală, pe corectitudine, pe linişte, pe procreaţie; ceea ce este eterogen „include tot ceea ce rezultă din cheltuieli *neproductive* (lucrurile sacre fac şi ele parte din acest întreg), ele sînt tot ceea ce respinge societatea omogenă, considerat fie risipă, fie valoare superioară transcendentă. Sînt aici incluse produsele eliminate de corpul omenesc şi unele materii asemănătoare (gunoiul, paraziţii), părţi ale trupului; persoane, cuvinte sau acte cu valoare de sugestie erotică, diverse procese ale subconştientului ca visele şi nevrozele; numeroase elemente sau forme sociale pe care societatea *omogenă* este incapabilă să le asimileze; gloate, războinici, aristocraţi, clasele sărăcite, diferitele tipuri de indivizi violenţi sau cei care refuză regula (nebuni, conducători, poeţi etc.); ... *Violenţa, excesul, delirul, nebunia* caracterizează elementele eterogene... comparate cu viaţa cotidiană, existenţa *eterogenă* poate fi reprezentată ca *alteritate*, ca *nepotrivire*, încărcînd aceste cuvinte cu valoarea pozitivă pe care ele o au în experienţa afectivă". (Georges Bataille, *Viziuni ale execesului)*

(va urma)

G.M. Tamás este profesor-cercetător la Institutul de Filozofie al Academiei Ungare de Ştiinţă şi profesor invitat la Universitatea Central Europeană din Budapesta. Studiul a fost publicat în Boston Review, *Summer 2000 şi, într-o variantă prescurtată – tradusă aici – în* East European Constitutional Review, *vara 2000.*

▲

Pagină realizată de Magdalena BOIANGIU

AU VENIT

Andrei GORZO

Zilele Filmului Elveţian

„Nu ştiu prea multe despre cinematografia lor", am mărturisit atunci cînd mi s-a propus să scriu un articol despre Zilele Filmului Elveţian (12-15 octombrie la Cinema Europa). „Cu atît mai bine – vei avea nişte surprize."

Pentru spectatorii bucureşteni care au răspuns invitaţiei lansate de Fundaţia elveţiană pentru cultură Pro Helvetia şi de Româniafilm surprizele plăcute s-au ţinut lanţ, începînd cu primul lungmetraj prezentat în program, *Beresina sau Ultimele zile ale Elveţiei*, care a captivat şi a amuzat publicul numeros şi majoritar tînăr – aflat deci la prima întîlnire cu cinematografia elveţiană (acesta este primul program de filme elveţiene în România, din 1980). *Beresina* (pe care nişte prieteni de-ai mei s-au dus să-l revadă la a doua proiecţie) este o farsă exuberantă care exploatează satiric şi în final explodează imaginea tradiţională a Elveţiei – paşnică, prosperă, placidă. Scenaristul Martin Suter şi regizorul Daniel Schmid aruncă un personaj outsider – o imigrantă rusoaică, inocentă incurabilă, care în speranţa de a obţine cetăţenia lucrează cu mult zel ca prostituată de lux – într-un hăţiş de afaceri necurate (spălare de bani, corupţie, intrigă, şantaj) şi ne arată cum implicarea ei inconştientă dă peste cap interesele tuturor şi cutremură ţara. De la poantele legate de gusturile şi fanteziile clientelei VIP a eroinei pînă la discursul în care un personaj demonstrează că nu există „un ban cinstit" (toţi banii aflaţi în circulaţie se pătează pe undeva pe traseu), filmul este năstruşnic şi incisiv. Iar finalul delirant în care un comando de pensionari dă o lovitură de stat e demn de viziunea satirică a unui Evelyn Waugh.

Cînd un program se deschide cu un astfel de film nu te mai poţi aştepta decît la neaşteptat – chiar în zona documentarului, unde filmul *Pas peste graniţă* (co-realizatori Nicholas Humbert şi Werner Penzel) a oferit o experienţă extraordinară. Este un film despre muzica bluesman-ului britanic Fred Frith şi în acelaşi timp este un film despre sunete, despre transformarea misterioasă a zgomotului în armonie, despre căutarea şi găsirea melodiei în cacofonia care ne înconjoară în fiecare zi. Văzînd şi *ascultînd* acest film simţi că redescoperi lumea şi ieşind din sală poţi avea senzaţia că auzi mai intens decît înainte, că zgomotele din jurul tău (chiar cele banale sau iritante) conţin posibilităţi care ar merita explorate. Nu există un dram de monotonie în *Pas peste graniţă*. În schimb monotonia pare a fi chiar subiectul celuilalt lungmetraj documentar din program, *Lucru bine făcut* (regia Thomas Imbach). Urmărindu-i, la serviciu şi acasă, pe angajaţii unei firme elveţiene care monitorizează tranzacţii financiare, filmul este plin de oameni făcînd mereu aceleaşi lucruri – în special vorbind într-un jargon impenetrabil despre mari sume de bani –, astfel încît îl pierde pe spectator cu mult înainte de minutul 75 (ultimul). Deşi este aproape insuportabil de plicticos, e într-un fel fascinant: văzîndu-l, devii conştient de fazele procesului de instalare a apatiei, pînă cînd eşti pe punctul de a crede că filmul e un experiment în provocarea plictiselii, ca experimentele cinematografice ale lui Andy Warhol. Asta pînă nu citeşti în caietul-program că *Lucru bine făcut* (este într-adevăr bine filmat, cu o cameră dinamică) a fost un succes de public în Elveţia.

Nici în zona scurtmetrajului de ficţiune n-au lipsit curiozităţile. Filmul lui Dominik Scherrer *Satana în costum de piele* – 28 de minute de operă rock cu un grup de diavoli pe motociclete – a fost poate cel mai antrenant: v-aţi gîndit vreodată cum ar fi dacă motocicliştii înspăimîntători din filmele lui Roger Corman sau din fanteziile post-apocaliptice gen *Mad Max* şi-ar transforma orgiile de distrugere în arii? O idee irezistibilă. Filmul lui Samir *La eta knabino* a fost probabil cel mai bizar – o fabulă în esperanto, în care Fetiţa, Lupul, Taurul şi Uriaşa caută ajutor (sau mai bine-zis Ajutor). Prin comparaţie, celelalte cinci scurtmetraje au părut mai convenţionale, ca stil şi conţinut. Cele mai reuşite: comedia neagră *Invitaţie la ţară* (de Thomas Hess), despre eforturile disperate ale unui cuplu de a face impresie bună unui patron tiranic şi psihopat, care nu pare a avea sentimente decît pentru iepuri (şi sentimente delicate numai pentru iepurii *lui);* şi *Vacanţă de vară* (de Anna Luif), despre iubirea încrîncenată a unei adolescente precoce pentru un bărbat mult prea matur ca s-o remarce, o comedie duioasă şi agreabilă care surprinde intensitatea (hazlie, cînd o privim de la distanţă) pasiunilor unilaterale trăite la 14 ani. O decepţie: *Duş rece* de Julien Sulser, care porneşte de la o premisă excelentă (un cuplu aparent fericit răspunde la un chestionar despre sexualitatea conjugală), dar sacrifică nuanţele, optînd pentru efecte comice cu impact sigur, obţinute cu întrebări ca „Ce gust are sperma partenerului dumneavoastră?": fiecare întrebare face un crater în faţada oferită de cuplu, în loc să creeze mici fisuri prin care frustrările şi tensiunile să iasă la iveală.

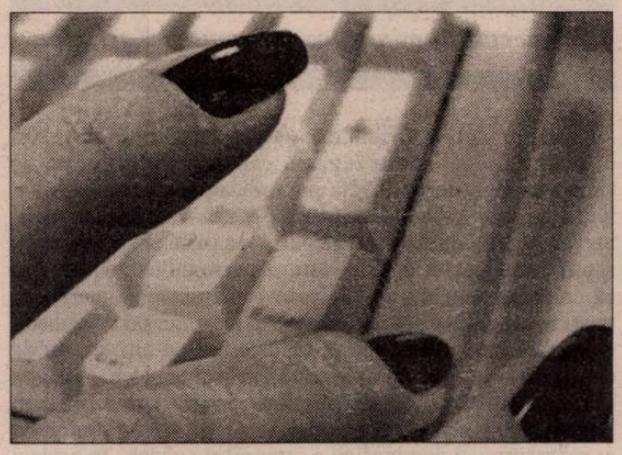

© Arhiva Pro Helvetia

Well Done (Lucru bine făcut) de Thomas Imbach

Cel mai emoţionant lungmetraj al selecţiei: *Ia-mă cu tine* (de Léa Pool), un film intens personal, (semi)autobiografic, despre revelaţiile şi chinurile unei adolescenţe marcate de probleme familiale, dezrădăcinare, sărăcie, conştiinţa diferenţei de ceilalţi, sentimentul inadaptării, căutarea unui model, flirtul cu moartea: genul de poveste pe care aproape oricine simte că o poartă în sine şi că ar putea să o spună, dar care de fapt e foarte greu de împărtăşit, fără a cădea în sentimentalism. Léa Pool reuşeşte, într-un film atît de puternic încît după douăzeci de minute cei mai mulţi spectatori nu s-au mai sinchisit de microfoanele care se tot iveau în cadru (filmul nu fusese caşetat înainte de proiecţie; a fost singurul moment de neglijenţă tehnică la Zilele Filmului Elveţian).

Cel mai impresionant aspect al acestei selecţii a fost diversitatea ei: de la cinematograful popular de bună calitate la cinematograful experimental; de la frivolitatea simpatică a filmului lui Romed Wyder *Fără cafea, fără televizor, fără sex* (care a biruit vechea mea antipatie pentru poveştile în care personajele îşi pun la punct pasiunile impetuoase şi învălmăşite prin conversaţii rezonabile şi înţelegeri amiabile) pînă la seriozitatea meditativă a peliculei lui Alain Tanner *Jonas* şi *Lila după douăzeci de ani* – un film (prea) îndrăgostit de propriile sale idei şi citate. O selecţie solidă, bogată, interesantă. Un program care contrazice celebra replică a lui Orson Welles din clasicul *The Third Man:* „Ce ne-a oferit Elveţia în sute de ani de democraţie şi dragoste frăţească? Ceasul cu cuc." E una din replicile cele mai faimoase din istoria filmului. Şi una din cele mai nedrepte.

▲

Cezar PAUL-BĂDESCU

Pro Helvetia

Festivalul Zilele Filmului Elveţian, de curînd încheiat, care – dacă ne luăm după afluenţa publicului şi laudele specialiştilor – s-a dovedit unul de succes, ne-a atras atenţia, pentru a nu ştiu cîta oară, asupra fundaţiei Pro Helvetia Bucureşti, organizatoarea acestui eveniment. De aceea, credem că nu ar fi lipsit de interes o scurtă prezentare a acestei instituţii.

Pro Helvetia este o fundaţie culturală de interes public finanţată de statul elveţian, dar independentă. A fost înfiinţată acum 60 de ani pentru a sprijini cultura elveţiană şi are departamente specializate pe mai multe domenii artistice: arte vizuale, literatură, muzică, teatru şi dans. Ulterior, după '90, cînd a apărut ideea ca Elveţia să ajute financiar ţările ex-comuniste, o parte din fondurile votate de Parlamentul elveţian în acest sens au fost încredinţate fundaţiei Pro Helvetia pentru a le gestiona şi aşa a apărut programul „Reseaux Est-Ouest".

În cadrul acestuia, au fost deschise, în 1992, patru filiale („antene") în Ungaria, Cehia, Slovacia şi Polonia, în ideea de a sprijini artiştii locali. După şase ani, programul lor s-a schimbat – li s-a redus şi bugetul – şi au devenit un fel de centre culturale eleveţiene.

În 1999 s-au deschis filiale Pro Helvetia în alte şase ţări: Albania, Bulgaria, România, Macedonia, Ucraina şi Bosnia-Herţegovina.

Programul „Reseaux Est-Ouest" susţine proiecte culturale independente, iniţiate şi realizate în Europa de Est, chiar dacă acestea nu au nici o legătură cu Elveţia. Prin urmare, filialele Pro Helvetia din ţările ex-comuniste sînt constituite pentru a sprijini iniţiativele culturale din aceste ţări.

Antena Pro Helvetia Bucureşti a luat fiinţă în ianuarie 1999 şi, deocamdată, are aprobat un buget pe trei ani.

După cum ne spune doamna Gabriela Tudor, directoarea Antenei Pro Helvetia România, tipurile de proiecte susţinute de fundaţie se împart în trei categorii: proiectele artiştilor români, indiferent dacă sînt legate sau nu de Elveţia; schimburile culturale cu Elveţia; schimburile culturale cu celelalte ţări din Europa de Est unde sînt Antene Pro Helvetia (există un buget special pentru acestea).

Pentru a fi mai clari, iată cîteva proiecte ale artiştilor independenţi români finanţate de Pro Helvetia România. Teatru: Festivalul de teatru alternativ Alt-Fest de la Bistriţa, spectacolul „Vitrina" (Teatrul Inexistent), un spectacol propus de Horia Gârbea, compania independentă „Teatru fără frontiere"; dans; Festivalul Euro Dans de la Iaşi, o producţie a coregrafei Vava Ştefănescu, un spectacol al lui Mihai Mihalcea (Asociaţia culturală „Marginalii"); arte vizuale; Studioul de artă contemporană „Toaca", editarea unui CD-rom şi a unei pagini web ale grupului de artişti clujeni „Şase", Fundaţia *Tranzit* din Cluj, care are o galerie de artă contemporană într-un loc neconvenţional (o sinagogă) ş.a. După cum se observă, Pro Helvetia România sprijină manifestări din avangarda artei contemporane, cu precădere din zona experimentală, realizate de artişti tineri. Antena Pro Helvetia a mai susţinut şi editări de cărţi şi reviste culturale (pentru acestea există un buget separat); au beneficiat de finanţări revistele „Arte", „Artelier", „Balkon", „Analize", „Orizont", „22" (care a avut finanţată pagina culturală timp de şase luni).

Antena Pro Helvetia colaborează şi cu alte fundaţii, aşa cum e a „A Treia Europă", cu care a organizat, printre altele, o întîlnire a traducătorilor de roman est-european.

În privinţa legăturilor culturale cu alte ţări, fundaţia finanţează deplasări în străinătate ale artiştilor români la festivaluri sau colocvii.

Schimburile culturale cu Elveţia sînt, desigur, şi ele bine reprezentate în cadrul proiectelor susţinute de Pro Helvetia. Unul dintre acestea a fost spectacolul de dans contemporan realizat de coregrafa elveţiană Katharina Vogel, „Proud to be here". În afară de finanţările acordate artiştilor români, în fiecare an Antena Pro Helvetia România organizează cîte un eveniment cultural de anvergură. Anul acesta au fost Zilele Filmului Elveţian, anul trecut festivalul „mostre româno-eleveţiene" care a conţinut o expoziţie de artă contemporană, un concert de jazz, un spectcol de dans contemporan, cu artişti români şi elveţieni („mostre" a marcat, de fapt, deschiderea antenei din România).

Seria de evenimente culturale organizate sau susţinute financiar de Pro Helvetia România nu se încheie, desigur, aici. Foarte curînd, între 7 şi 9 noiembrie, va avea loc Festivalul de Artă Efemeră „Maxima Lux" (instalaţie şi performance). Cît despre evenimentul anual organizat de Pro Helvetia, acum, după ce s-au terminat Zilele Filmului Elveţian, nu ne rămîne decît să aşteptăm cu interes anul următor, cînd ni se va rezerva, cu siguranţă, o altă surpriză plăcută.

▲

ELVEȚIENII

Subiectul meu e excesul, această utopie de libertate

(interviu cu regizorul elveţian Marcel GISLER)

***Marcel Gisler** este unul dintre cei mai cunoscuţi regizori elveţieni; a primit Leopardul de argint la Festivalul de film de la Locarno în 1985 pentru filmul* Voleurs de jours, *Leopardul de bronz la acelaşi festival în 1988 pentru* Nuits Blanches *şi premiul pentru cel mai bun film elveţian (1999) pentru* F. est un salaud (F. este un nemernic). *Proiecţia acestui din urmă film a avut loc pe 13 octombrie la Clubul Green Hours 22 – în faţa unui public format din profesionişti, critici de film, studenţi la cinematografie. Am încercat să aflu de ce filmul (o poveste de* dragoste *între doi bărbaţi) nu a intrat în selecţia oficială, prezentată la Cinema Europa cu ocazia Zilelor Filmului Elveţian, alături de Julien Sulser, Andrea Staka, Alain Tanner. „A fost o măsură de precauţie date fiind legislaţia actuală şi posibila concentrare a presei doar pe acest film cu subiect* gay*" – mi-a răspuns doamna Gabriela Tudor, directoarea Antenei Pro Helvetia. De aceea în discuţia pe care a avut-o cu Marcel Gisler a doua zi după proiecţie am vorbit mai mult despre* subiectul *filmului şi receptarea acestui* film de artă.

© Arhiva Pro Helvetia

F. est un salaud (F. e un nemernic) de Marcel Gisler

Cum a primit publicul românesc filmul dumneavoastră?

A fost greu să-mi dau seama care ar fi fost reacţia unui public larg, pentru că proiecţia a fost prezentată unui public de critici de film şi studenţi la cinematografie. Ei au primit foarte bine filmul, au înţeles cu adevărat despre ce era vorba.

Aţi ales perioada '70 doar pentru a depăşi problematica legată de SIDA, cum spuneaţi la masa rotundă de ieri sau pentru a trata altfel chestiunea gay*?*

Subiectul este al cărţii lui Martin Frank, care se desfăşoară în perioada '68; am fost întrebat de ce nu am făcut o reactualizare a subiectului, o transformare a poveştii. N-am vrut să fac un film care să ridice în primul rînd probleme morale; cine îşi asumă responsabilitatea în această poveste de dragoste între doi bărbaţi? În mod normal *rockerul,* cel mai în vîrstă, ar trebui să fie cel care-l protejează pe cel tînăr, liceanul Béni, dar n-am putut deloc să mă hotărăsc cui să atribui rolul responsabilului; n-am vrut să sugerez răspunsuri, am vrut să las spectatorilor cale liberă pentru decizii, interpretări proprii.

Vi se pare că există o schimbare de viziune între moartea ca ieşire pe care o încearcă cele două personaje şi anxietatea provocată de spectrul SIDA în timpul nostru?

În anii '70 a existat acea liberalizare sexuală. Mişcarea din '68 a influenţat teribil nu doar politica, socialul, dar şi moravurile; fireşte şi homosexualii au profitat de această revoluţie; am vorbit cu unii dintre ei, tineri la acea vreme, şi cu toţii mi-au spus că a fost ca o fereastră care s-a deschis brusc. Ca şi în cazul mişcării hippie, bătea un vînt de toleranţă, care a adus apoi şi o schimbare de ideologie. Acum aceste mişcări sînt mult politizate, există organizaţii, se cer drepturi, atunci lumea aceasta era mai simplă, mai directă. Ceea ce nu pot să nu critic e acest nou cult al corpului, al frumuseţii fizice care perturbă orice sistem anterior de valori. Este un cult al sexualităţii libere care uită adevăratele valori, dragostea între ele, despre care încerc să vorbesc în filmul meu.

Cum a primit publicul elveţian filmul F. est un salaud*?*

Una peste alta, bine. De asta l-au şi premiat anul trecut. Există o mare diferenţă între publicul elveţian de limbă germană şi cel din Romandia. Cel romand e foarte deschis şi foarte branşat la cinematografia franceză. A fost mai simplu cu ei. Oricum, nu e un film pentru marele public, e un film de artă, pentru avizaţi.

Aţi insistat în film pe o anumită proiecţie onirică şi pe alter-ego-ul canin al lui Béni un licean de 16 ani sedus de Fögi, rocker-ul excesiv. Romanul lui Martin Frank dezvolta şi el această parte foarte vizuală?

Scena la care vă referiţi există în roman la fel de ambiguu ca şi în film. E clar că este un alter-ego, dar autorul nu conceptualizează. În roman naratorul e Béni, liceanul, el are cîţiva ani în plus cînd relatează istoria sa cu Fögi, dar povesteşte totul ca pe o iniţiere ezoterică. În povestea – mai explicită – din roman cîinele acesta care apare e un fel de zeu care se lasă văzut numai după ce Béni reuşeşte să transgreseze într-un fel, în lipsă de ceva mai bun, prin drog. Însă ideea e alta: Béni întîlneşte la 16 ani eul său interior, *se întîlneşte* şi de aici încolo el ştie foarte bine că nimic nu i se mai poate întîmpla. Interpretarea mea e că Béni şi-a găsit propria identitate în *supunere.* Dintre variantele care i se deslușiseră, a ales-o pe aceasta. El are în continuare drumul deschis. În schimb Fögi, seducătorul, n-are în faţă decît moartea, singura ieşire. De aceea, pentru unii, Béni este cel care domină în povestea lor, el hotărăşte, supunîndu-se, să nu plece, să rămînă *oricum* lîngă idolul său, fără să vadă omul din spatele acestuia. Dar supunerea lui Béni este un act aproape violent. Fögi nu are destulă putere să-l dea afară, e terminat. Imaginea lui Beni, căzut într-un colţ, este o imagine violentă din partea celui căzut. Cel puţin eu aşa am dorit-o.

Béni e, totuşi, supravieţuitorul. Subiectul principal al filmului e mai degrabă puterea?

În romanul lui Frank nu e foarte clar. Subiectul meu e dragostea, cu toate relaţiile de putere care există într-un cuplu. Am vrut să fac adaptarea aceasta cînd am înţeles că povestea depăşeşte problematica *gay,* că în ea sînt puse în evidenţă mecanisme pe care le găsim în orice relaţie de dragoste. Iar cei doi înţeleg ce se întîmplă. Béni nu imediat, dar apoi poate chiar povesti. Am vrut să fie un film de dragoste, nu doar un film *gay.* E poate important de semnalat că publicul feminin a înţeles mai bine aceste lucruri.

Care sînt tendinţele actuale în cinematografia elveţiană?

Mai există încă vechea cinematografie realistă şi naturalistă care a făcut şi filme bune. În anii '70 o dată cu noul val francez a existat o replică romandă – Michel Suter, Jean-Luc Godard, care e elveţian, dar care a lucrat la Paris. Există, de asemenea, o tendinţă critică, de critică socială. Astăzi, dintre regizorii foarte cunoscuţi i-aş aminti pe Fredi M. Murer sau pe Xavier Kohler, care a luat un premiu Oscar sau Marcus Imhoof cu filmul său *Le bateau est rempli,* despre emigraţia evreilor în timpul celui de-al doilea război mondial şi refuzul Elveţiei de a-i primi. Şi el a luat un Oscar. Aceasta ar fi o altă tendinţă: *filme mai politice.* Generaţia mea are subiecte foarte diferite, nu ni se pare obligatoriu să facem filme politice şi sociale. Subiectul meu predilect îl constituie relaţiile între oameni, care vor să trăiască împreună. Şi cred că acest subiect are şi o latură politică. Privatul şi publicul se condiţionează. În ultimii zece ani s-au înfiinţat două mari şcoli de cinematografie la Geneva şi acestea aduc o nouă generaţie, care e mai tehnică, mai puţin atentă la relaţii şi sentimente. Însă există şi acolo lucruri foarte interesante. Li se cere să fie buni profesionişti – tehnic vorbind – şi de aceea nu le mai e teamă nici de televiziune; au o tehnică diferită de a povesti, a relata, ceea ce le lipseşte e poate expresia artistică individuală.

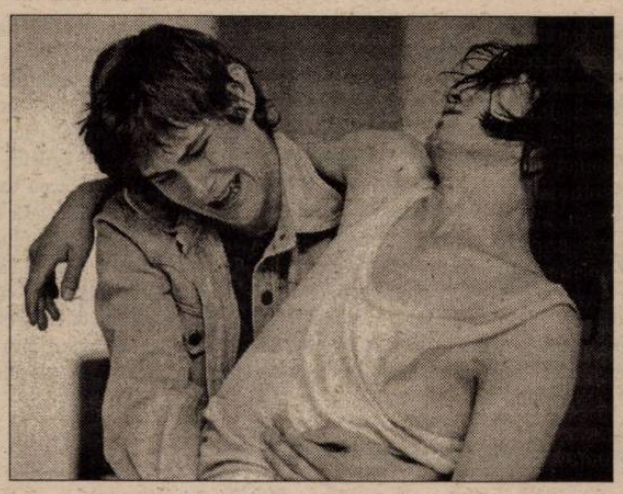

© Arhiva Pro Helvetia

F. est un salaud (F. e un nemernic) de Marcel Gisler

© Arhiva Pro Helvetia

***F. est un salaud (F. e un nemernic)** de Marcel Gisler*

Ce proiecte aveţi?

Aş vrea să fac un film care să se petreacă în timpul nostru şi într-un mediu de tineri; va fi despre felul lor de a fi împreună, de a se iubi. Cred că tinerii din ziua de astăzi sînt mult mai pragmatici decît cei din anii '70, pe care i-aţi văzut în filmul *F. est un salaud.* Aş vrea un fel de contrapondere la acest film, o contraimagine. Probabil pretextul va fi tot lumea spectacolului, *techno* de data aceasta. Ceea ce mă atrage în mod constant este excesul, ce înseamnă el, cum se traduce această utopie de libertate.

a consemnat Simona SORA

▲

Dilema vă recomandă

● 1. Cîntecele lui Björk de pe soundtrack-ul filmului *Dancer in the Dark,* apărute pe casetă în magazinele Hollywood Music & Film; 2. Pentru timişoreni – „Zilele filmului elveţian", între 27-30 oct., la Cinema Studio; 3. Pentru amatorii de balet clasic & dans modern – filmul *Mirajul dansului,* numai la Bucureşti Mall. (Alex. Leo Şerban)

● Centrul internaţional de Artă Contemporană (CIAC, pe scurt), pentru baza de date extrem de elaborată, pentru evenimentele pe care le organizează (vezi altFest) şi pentru petrecerile foarte reuşite. ● Clubul Green Hours din Calea Victoriei, unde muzica jazz (uneori live) şi spectacolele de teatru alternativ creează, de cele mai multe ori, o atmosferă *blue.* (Matei Martin)

● Alexandru Călinescu, *Caragiale sau vîrsta modernă a literaturii* (Colecţia „Eseuri de ieri şi de azi". Editura Institutul European, cu o prefaţă sagace a lui Ion Vlad) – Ediţia a II-a, revăzută, a studiului care ne-a încîntat în 1976, avînd adăugate două capitole despre „Cafenea" şi „Ceferisme" precum şi „Un dicţionar de idei primite", constituie o sărbătoare pentru „noi şi ai noştri", caragialienii împătimiţi şi oximoronici peste poate. (Radu Cosaşu)

● Cărţile de joc politic(e) ale *Academiei Caţavencu.* Potul şi... votul. (Dan Stanciu)

● Cîteva povestiri excepţionale din recentul volum al lui Bohumil Hrabal, *Minunea noastră cea de toate zilele,* apărut la Editura Univers, cum sînt „Botez 1947", „Vremurile bune de altădată", „Vreţi să vedeţi Praga de aur?" sau „Pasărea galbenă." (Cezar Paul-Bădescu)

● Articolul lui Dan C. Mihăilescu *Literatura română în post-ceauşism,* din *Observator Cultural* nr. 35, apărut întîi în catalogul românesc editat pentru Tîrgul de Carte de la Frankfurt, un foarte concis, exact şi plastic (cine o mai poate face?) excurs în literatura română actuală. (Simona Sora)

● Ciclul *Supravieţuiri* de Radu Cosaşu, volumele care au apărut şi cîte vor mai apărea. Prietenii ştiu de ce. (Redacţia)

▲

Pagini realizate de
Simona SORA şi Cezar PAUL-BĂDESCU

Iaromira POPOVICI

bazar

Andree şi taţi

Formaţia *André* a fost unul din fenomenele muzicii uşoare, sau cum să-i spunem, neaoşe din ultimul timp. Amestecul de adolescenţă, alias puritate declarată cu prea mult tam-tam şi sexualitatea, ce-i drept fără obscenităţi, din textele cîntecelor au cucerit nenumăraţi fani, declanşînd o adevărată Andremanie. Prin parcurile bucureştene puteau fi auziţi din ce în ce mai mulţi copii fredonînd inocenţi „Ne iubim pe nisipul fierbinte / Nu mai sînt o fată cuminte". Pentru că, aparent, datorită vîrstei mai apropiate, precum şi datorită simplităţii melodice, cîntecele celor două adolescente se apropiau de gusturile copilăriei. Mesajele sexuale, pentru cei mai mici, erau umbrite de aparenţele ingenue; celor mai mari li se adresau direct, narîndu-le şabloanele vîrstei, într-un limbaj de trecere între textele idilice ale muzicii uşoare de altădată şi mai libertinul limbaj al hit-urilor actuale (lucru de înţeles, ţinînd cont că autorul versurilor este unul dintre taţi). Cert este că *André,* tocmai datorită amestecurilor sus-amintite (inocenţă – senzualitate, vechi şi idilic – nou şi libertin) au satisfăcut gustul unor fani de diverse vîrste, devenind fenomen de masă. La succesul lor a contribuit, probabil, şi înfăţişarea celor două soliste: fete drăguţe, dar nu frumoase, strălucind în stilul provincial ori marginal mediu, cu care nu pare o problemă să te identifici.

Recent, ziarele şi emisiunile de televiziune s-au umplut de informaţii, scandaloase, despre *André.* De fapt, despre una dintre cele două Andree, cea mai mare şi mai orgolioasă dintre membrele trupei, Andreea Antonescu. Sînt deja arhicunoscute accesele ei de personalitate, precum cel din emisiunea Mihaelei Rădulescu, în care a făcut observaţii obraznice în legătură cu vîrsta moderatoarei. De asemenea, în ultimul timp se vorbea de neînţelegeri între Andreea Antonescu şi colega ei, Andreea Bălan, datorate, se pare, tot fumurilor celei dintîi. Scandalul recent izbucnit, de astă dată între roşcată şi tatăl ei, aruncă statutul autohton de vedetă, şi aşa destul de firav conturat, în abisuri de mahala cu toate rufele spălate în public. Andreea şi Gigi (sic!) Antonescu au readus statutul de vedetă acolo unde n-am mai fi vrut să-i fie locul: în strîmtele limite ale mahalalei, ale caragialescului, ale balcanicului îngroşat... De cîteva zile încoace, tată şi fiică se fac cu ou şi oţet în cotidianele bucureştene. Motivul? Faptul că juna Andreea, de-acum majoră, s-a îndrăgostit de un june prim din Mizil, cu părinţi apropitari de abator şi măcelărie, dar studinte la Bucureşti, şi a fugit cu el de-acasă. Tatăl ei nu s-a comportat altfel decît de-alde jupîn Titircă Inimă Rea: din declaraţiile fiicei reiese că a ameninţat-o că o omoară, că a pus recuperatorii pe urmele ei, că i-a lăsat mesaje pe mobil într-un limbaj obscen, fără legătură cu cel suav practicat de cîntecele fetelor. La prima vedere, roşcata Andreea nu a greşit decît prin dorinţa de a pune în practică îndemnurile din propriile ei cîntece:" Lasă-mă, papa, la mare / Vreau distracţie şi soare / M-am îndrăgostit lulea / Am aflat ce-i dragostea", fată romanţioasă fiind şi urmînd ale tinereţii valuri, conform idealurilor generaţiei căreia îi ţine stindardul. Tatăl, la rîndul lui, nu pare să fi făcut altceva decît să-şi ia în serios rolul de „papa" dur, un soi de tată cîrcotaş din Commedia dell'Arte, care-şi apără cu tam-tam onoarea de familist de orice maţefripte. La o a doua cercetare, conflictul tată-fiică este şi unul material, avînd de-a face cu administrarea fondurilor provenite din concerte; şi a întregii afaceri care este, de fapt, trupa *André.* Tenta caragialescă pare naivă şi pălește în faţa acestei meschine dimensiuni a problemei. Întregul scandal deconspiră o faţă mai aproape de realitate a show-bizz-ului neaoş, în care grija pentru imagine e compromisă de umorile personale şi publicul e, în continuare, sufocat de privat.

▲

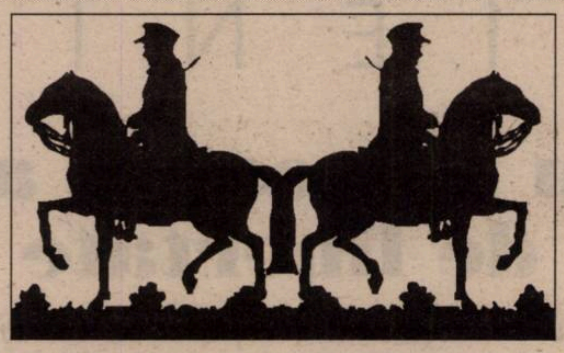

Radu COSAŞU

din vieaţa unui extremist de centru...

Mărturisire după 1000 de ani şi alţi 11

„Eu o iubesc de o mie de ani pe doamna Sei Şonagon,

aceea care a scris la sfîrşitul mileniului 1, *Însemnările de căpătîi,* la o vreme cînd nimeni nu putea citi Tolstoi, Dostoievski, Proust, Caragiale

– singura carte pe care am pus-o lîngă *Momente, schiţe, amintiri* şi o Biblie atunci cînd pierdeam totul, inclusiv bibliotecile, lăsîndu-le femeilor de care mă despărţeam.

Niciodată (să nu mint din patetism: de cînd a apărut în româneşte*) n-am pierdut-o pe Sei Şonagon cu cartea ei, cea mai frmoasă, cea mai ciudată, din cîte s-au scris în ultima mie de ani.

Puţini oameni din cîţi cunosc, aş zice: nici unul, ţin la căpătîi aceste „Însemnări", scrise la curtea împărătesei Sadako, Sei Şonagon fiindu-i doamnă de onoare şi punînd pe hîrtie, repet: în anul 1000 după Christos, tot ce trăia, observa şi gîndea, într-o proză care nu ştia ce o deosebeşte de poezie, precum fericirea nu se poate deslui de nefericire.

Întîmplări de toate zilele cu slugi şi împăraţi, vise şi patimi, haine şi taine, lucruri şi fiinţe, repulsie şi bibelouri, gelozii şi nenorociri mari şi mici,

toate cîte fac o viaţă se adună, se amestecă, fără de subiect, doar cu geniu, doar cu titluri din cînd în cînd clare:

„Lucruri care te înspăimîntă", „norii", „dealuri", „Lucruri care dezamăgesc deodată", „Lucruri depărtate şi apropiate",

această ultimă însemnare (numerotată 167, toate fiind numerotate) conţinînd patru cuvinte: „Raiul. Drumurile corăbiilor. Ibovnicii", eu socotind-o cea mai dură ecuaţie din cîte a lăsat literatura.

De o mie de ani, tot ce scriu aş vrea să-i placă doamnei Sei Şonagon, precum murmura Bruckner, compozitorul, după fiecare simfonie a sa: „Cred că o să-i placă lui Beethoven!".

De o mie de ani îi stau supus la picioare şi îi dau, cu teamă delicată, cîte o însemnare din vorbele mele şi ale altora, cîte o veste-poveste, cîte o umbră, cîte o umbrelă, cîte o rugă din cele cu care-mi încălzesc ţevăria secretă

şi mă uit în ochii ei cum o citeşte, cum o înţelege, cum zîmbeşte şi cum se adumbreşte.

Nimic din ce scriu nu-i străin de doamna mea, aceea care la anul 1000 – fără să ştie de Kafka, Gogol, Cervantes, Valéry, Eminescu – trecea la categoria „Oameni chinuiţi" (157) pe următorii:

„Doica unui prunc ce ţipă noaptea... Bărbatul cu două ibovnice geloase una pe cealaltă. Doamna pe care o iubeşte cu foc un bărbat bănuitor. Oamenii ce-l slujesc pe slăvitul domn, deşi ar trebui să le meargă bine (!!! – semnele mele de exclamaţie, la zi, în 2000 R. C.) Cei slabi de înger",

iar la „Lucruri care par soioase": „Broderiile, pe dos... Cusăturile pe dosul unei haine de piele fără căptuşeală (ce ochi! R. C.) Urechea mîţei, pe dinăuntru. Un loc neîngrijit, pe întuneric. O femeie lipsită de farmec care-şi vede de-o mulţime de plozi. Femeia care cade la pat şi boleşte îndelung – dacă ibovnicul n-o iubeşte din toată inima i se face lehamite de ea." (cîtă răutate! – R. C.)

De o mie de ani, lui Sei Şonagon nu vreau să-i scriu poeme de amor din ţara mea, a cetăţeanului turmentat, ci doar să-i strîng însemnări pentru un ziar numai al nostru, un ziar de căpătîi pe care ea să-l monteze, ea să le dea titlu şi literă, ea să le arunce la coş pe cele proaste şi rele, ea să le macheteze, ea să-mi fie redactor-şef, secretar general de redacţie, de reducţie, cenzor şi corector,

iar eu un biet şi orgolios reporter care îi cade la picioare vestindu-i, ca un soldat venit de la Marathon, naşterea unui mînz. Iată ce i-am pregătit în ultimul sfert de veac trăit în Bucureşti, „Lucruri şi fiinţe pentru Sei Şonagon", cum scrie pe un plic mare, alb, avînd ca antet „Cinema – Piaţa Scînteii 1."

Au fost, în vara asta, dacă nu mă înşel, vreo 11 ani, de cînd i-am dat dlui Radu Călin Cristea acest text pentru o revistă ocazională de turism, un fel de supliment la *România Pitorească.* Era, deci, în vara lui 1989, dl Radu Călin Cristea cred că mînca o pîine suprarealistă ca secretar literar la clubul de fotbal Rapid şi făcea astfel „un ciubuc" cu Ministerul Turismului, îngrijindu-se de o asemenea publicaţie la care, după cum mă informase, urmau să colaboreze şi domnii Alexandru Paleologu, Ştefan Augustin Doinaş... „Scrieţi orice vreţi!", îmi spusese dînsul şi asemenea expresie, în acea vară, suna mirobolant şi suprarealist. Habar n-am dacă acea revistă a apărut. Iar dacă a apărut, n-am văzut-o şi îmi face plăcere să nu-l sun pe dl Cristea la Praga – unde lucrează în redacţia „Europei libere" – ca să dezleg enigma: a apărut sau a fost oprită? În vara aceea, ne luasem cu altele (greva scrisului, fuga nemţilor de pe litoral în Ungaria...) care aveau să ne dea o iarnă şi un Crăciun cum n-au mai fost. Mie, acest text îmi dă îndreptăţirea ca la acei 1000 de ani de cînd sînt fixat la doamna Sei Şonagon să mai adaug încă 11. Dacă actualitatea se va dovedi clementă, voi deschide – într-un număr viitor – acel plic alb care doarme de un deceniu.

* Editura Univers, 1977 – în traducerea Stancăi Cionea.

▲

Eugen ISTODOR

plecat de acasă...

De la „Corso" la „Pentagon"

În colţul străzii mele „Corso SRL". Pe o tablă-n Piaţa Traian, programul ideal: zilnic 10-22, duminică 10-22, luni închis, e vorba de-o frizerie. Pe un stîlp: „Cumpăr apartament 2 camere, contra garsonieră, bicicletă, hotă, aragaz, palton damă şi blană bărbat, pătuţ copil". „Magazin mixt: vopsit haine şi pantofi, furnituri, pui-pulpe-piept." Astea-s pe Călăraşi. „Materiale construcţii, grunduri, garnituri, bucşe", adică ROTHEN SRL. Pentru specialişti, nu? „Peste un milion de lei, gratuit transport". SC City Company SRL cu nişte mîini care ţin un glob, şi-n mijlocul globului o maşină. În pragul unui bloc, un om cu o inscripţie-n piept: „Asociaţia de locatari 53, PORTAR". Editura ROTCHPRO. Interamerican. Călăraşilor 165: „Planificare familiară, Ginecologie, Ecografie". „Victor Editură-Librărie". Sus, pe un balcon: „Cît te costă să spui «DA»? o secundă la COSMOROM." „Adevărata bere Hopfen König". „Berceni – pîine bine crescută". Din Călăraşilor intru printre blocuri: „Se iubesc mult", „Emil place mult copii", „Raluca + Muttera" – pe zidurile unui bloc vechi. Cîine maroniu, cu zgardă, dînd din coadă – are aici teritoriu: Lucaci 123. „Cabinet individual: Constanţa Podăreanu, stomatologie". Strada Trifoi 24: „Cîine rău", înăuntru numai găinuşe albe. Eu descopăr lumea ca un şcolar, doar înregistrez ce văd, ce aud, coborînd în stradă. Popa Nan 119: SC TOMA Comproiect SRL: „Desinfectante, Insecticide, Raticide, Aparate de Sprayerie". „Non Sollo Pizza" e, ieşind iar spre Matei Basarab. „Coafor-Frizerie". „Media-House" – agenţie imobiliară. Tot aici, trecînd pe bicicletă, vei întîlni cîini sensibili la spiţe. Tractor, înăuntru: om – care, cu capul, a nimerit exact volanul, miezul lui. Şi doarme. „Farmacia Delea Nouă". Spre Călăraşilor, Apetit Group: bandă roşie, pe un cearceaf uriaş, acoperind cinci etaje de bloc. „Convinge-te! Programul Isărescu e singurul românesc, valoros, realist, european. Merită." „Amadeus: dobîndă 24%, rate fără avans, transport gratuit. Dacă găsiţi produse mai ieftine decît la noi, în alt magazin, noi vi-l dăm cu acel preţ". „Sante: gastroenterologie, medicină de familie", „Emigrare CANADA". „Beuty: Coafură – Manichiură – Pedichiură, parter, interfon 69". „Unicon". „Cu excepţia riveranilor", semn de circulaţie la buza Intrării Ştafetei. Şi mă opresc azi la Pentagon Business Com SRL.

▲

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

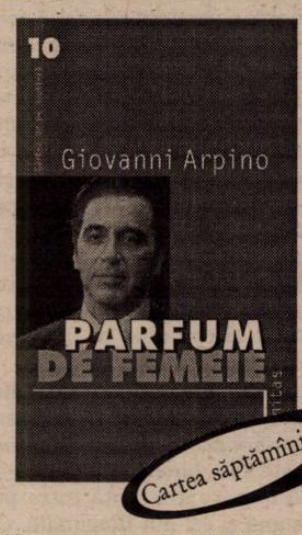

Un roman ecranizat de două ori
în colecţia **Cartea de pe noptieră**

Augustin IOAN

pierduți în spațiu?

A dispărut arhitectura proiectivă?

Ceva din etimologia termenului de proiectare ne vorbeşte despre necesitatea de a anticipa, de a pro-pune în permanenţă, prin intermediul proiectului de arhitectură, ceva în permanenţă inovator, provocator. Nou. Termenii la modă astăzi sînt diferiţi într-o oarecare măsură: „uncanny", „unheilmlich" sau acel „ne-acasă" heideggerian. Pare paradoxal cumva să vorbeşti despre a nu fi în întregime acasă într-o operă filosofică şi, apoi, chiar arhitecturală care proslăveşte minuscula casă din Munţii Pădurea Neagră (sau, prin extensia de care nici Mircea Eliade nu este deloc străin, din orice cultură tradiţională) tocmai pentru capacitatea de a îngădui fiinţei să îşi atingă esenţa sa prin adăpostirea activă care este locuirea. Şi totuşi, anxietatea pe care o produce „arhitectura proiectivă" (odinioară „de avangardă", azi experimentală – ca în cartea lui Peter Cook din 1970 – dar întotdeauna „fantastică", cum o proclamă eponim chiar titlul cărţii lui Conrads şi Sperlich din 1963) este, în durată lungă, una fertilă.

Arhitectura proiectivă anticipează casele viitoare, nu rareori pentru a rămîne blocată în viitor fără a produce urmaşi reali. Multe filme SF se turnează şi astăzi în clădiri ale avangardei arhitecturale. Renaissance Center din Detroit – patru cilindri de sticlă albastră în jurul unuia central – este o vedetă incontestabilă şi poate fi văzut poate chiar prea des pe ecrane: conceptul hotelului cu atrium deschis pe toată înălţimea clădirii a demarat din Atlanta, de la Peachtree Center şi creează vertijuri vizitatorilor. Hyatt Atrium Hotels se găsesc astăzi peste tot, inclusiv la Budapesta, dar Renaissance Center rămîne totuşi vedeta genului. Dimpotrivă, există clădiri în care, noi fiind, se străvede nu viitorul, ci trecutul. Realismul socialist şi, în parte, post-modernismul sînt asemenea arhitecturi de „arier-gardă", îmbătrînite şi, în bună măsură, neputincioase.

La expoziţia universală de la New York din 1939, în vreme ce la pavilionul românesc se mîncau mititei şi se asculta Maria Tănase, putea fi urmărită *Futurama* – o expoziţie a oraşului viitorului din tagma celor care au intoxicat minţile visătorilor dintotdeauna. E de observat că, la fel cum se întîmplă şi cu schiţele lui Antonio Sant'Ellia de la începutul secolului şi al futurismului, o asemenea arhitectură nu pare să îmbătrînească nici astăzi. Maşinile, moda, gusturile s-au schimbat – ezit să folosesc termenul de „evoluţie" aici – dar acea arhitectură radicală continuă să fascineze prin acea stare de „în afara lumii" pe care limba engleză ştie să o surprindă într-un singur cuvînt.

Deconstrucţia şi-a propus să se adăpostească în acest refuz al adăpostului confortabil şi, de la bun început, o face într-un mod programatic. Constructivismul se dorea tovarăş de drum al comunismului rus (şi, dacă nu a avut parte de beneficiile imediate oferite acestora de către Lenin, cu siguranţă a împărtăşit soarta lor sub Stalin), dar deconstructivismul este o demonstraţie cinică de abilitate intelectuală investită cu puterea de a manipula formele în moduri nemaivăzute pînă atunci. La limită, prin cuplul Eisenman-Derrida, putem vorbi despre înzidiri-ca-obiecte-ale-filosofiei celei mai noi; arhitectura pare că, în sfîrşit, iese dintr-o inerţie milenară în vremea căreia s-a mulţumit a importa concepte, teme, stiluri şi criterii de judecată valorică de oriunde altundeva decît din sine însăşi.

Nu şi la noi. Arhitectura românească este, cu excepţia anilor puţini ai lui Marcel Janco, una care şi-a refuzat experimentul, proiectivitatea, anticiparea. Lipsită de motoarele „tradiţionale" ale unei avangarde cumsecade, ea se mulţumeşte să importe, să copieze, să nuanţeze sau, pur şi simplu, să stagneze. Discutăm despre influenţe, reacţii la aceste influenţe, dar niciodată despre priorităţi. Sursele acestei pierdute cauze şi, mai cu seamă, posibile soluţii în „lupta cu inerţia", săptămîna viitoare. ▲

HARVARD UNIVERSITY

JOHN F. KENNEDY SCHOOL OF GOVERNMENT
CAMBRIDGE, MASSACHUSETTS 02138

THE SOCRATES KOKKALIS PROGRAM

Masters in Public Policy and Public Administration Scholarships for 2001-2002

The Socrates Kokkalis Program at Harvard University offers scholarships leading to a Masters degree in Public Policy or Public Administration at the John F. Kennedy School of Government, Harvard University, USA. Eligible to apply are natives of Albania, Bulgaria, Greece, Hungary, Moldova, Romania, Turkey, F.R.Yugoslavia, and FYROM, holding an undergraduate degree recognized by their native state and a background in one of the following fields: political science, public policy, administration, law, economics, business, finance or work experience in related fields. TOEFL and GRE scores are required. All applicants should demonstrate interest in public service. The application for admission to the programs of the Kennedy School and for the award will be examined in parallel by a special committee. The application and information can be obtained by the Kokkalis Foundation in Athens, +30 1 6805451-2

Complete records are due by **December 31st 2000.**

The Kokkalis Foundation, 3 Premetis Street, Marousi 151 25, Greece.
http://www.foundation.intranet.gr

The Kokkalis Program at Harvard, Kennedy School of Government, Harvard University.
http://www.ksg.harvard.edu/kokkalis

Dan GOANȚĂ

medalia de abur

Trekky

După zece ani, Trekky s-a întors în România. Are cîteva (zeci de) kilograme în plus, dar şi un aer mai îngrijit. Poartă costume bine asortate, iar tunsoarea care-i acoperă scăfîrlia este, cum să spun, corectă. Bem votcă împreună şi ne amintim. Perioada cînd restaurantele se închideau la ora 18 şi nu mai aveau perdele, ca să poată fi surprinşi de organele în drept. Perioada cînd am demonstrat împotriva bombei cu neutroni şi cînd am semnat un apel la rubrica „da" (rubrica „nu" era acoperită cu grijă de secretarul de partid cu degetul mare). Perioada cînd voiam să şterpelim crocodilul împăiat care păzea intrarea barului Havana, singurul loc de unde puteai cumpăra ţigări Upmann şi Popular. Pe 22 decembrie el a fost la miting, eu am încărcat portocale pentru sindicat. El are cetăţenie, eu nu. Avem acum copii care se apropie de vîrsta noastră de atunci. Copii buni. Ai lui au purtat cercei în nas, cozi tip „Gingis Han" şi tatuaje (nepermanente). Ai mei au dăruit cercei, au tras de cozi şi au trecut tatuajele cu vederea. Şi unii şi alţii sînt studenţi. La Paris, la Bucureşti. Bem vin roşu, lăsăm la o parte diferenţele specifice şi trecem la genul proxim. Fetele „noastre" au riduri, au născut copii, au ajuns directoare, au plecat pe diverse meridiane şi paralele, au mîncat cozonacul amar al străinătăţii, au făcut fericiţi (alţi) cetăţeni străini şi indigeni.

La un covrigel unguresc, la o grisină turcească se-ncing discuţiile. Trekky s-a ţinut la curent cu actualitatea românească, vorbeşte frecvent cu părintele Stamate, care primeşte ziare din ţară. Deci. *Iliescu e depăşit, Roman e arogant, guvernul leneş şi oraşul murdar. Lumea se plînge degeaba, ar avea cu ce să-şi plătească întreţinerea, dacă nu şi-ar da banii pe banane, chewing-gum şi ţoale turceşti.* Cam ca indienii care au vîndut Manhattan-ul pentru cîteva mărgele de sticlă şi două oglinzi. Stai aşa, zic eu, sînt numeroase cazuri în care pensia este mai mică decît întreţinerea, volumul debranşărilor de la reţeaua de termoficare a atins proporţii îngrijorătoare. Mai sînt medicamentele, mîncarea, telefonul. *Ei hai,* zice el, *dar cît e o pensie, cît costă întreţinerea?* Atît şi atît. *Mă rog,* zice el, *să trecem la altceva. Povestea asta de care tot citesc cu feneiştii ăştia este o prostie.* De ce? zic eu. *Lasă, aşa, o impresie proastă, mai bine le-ar da banii şi gata.* Bine, zic, dar ce zici de faptul că toţi şefii fondului ăsta erau foşti securişti? *Dar de unde ştii,* sare Trekky, *ce, ai tu acces la dosarele lor, asta-i scenarită curată!* Ba nu e, mă încrîncenez eu, în plus poate că nu sînt de acord să plătesc din banii mei chestia asta. *Păi, nu din banii tăi.* Dar din care? *Nu ştiu.* Dar, încerc eu, de dărîmarea barăcilor ce zici? *E foarte bine, e mai curat, să-i ia dracu pe toţi găinarii ăia.* În primul rînd, zic, nu ştiu dacă sînt toţi găinari, în al doilea, cred că era mai bine să vîndă ceva decît să se apuce de cine ştie ce infracţiuni, în al treilea, nici curat nu e – au rămas în urmă tot felul de fundaţii, de betoane răscolite şi de fiare. *Adică de ce să se apuce de infracţiuni,* sare el, *le dă statul ajutor de şomaj şi stau liniştiţi acasă. Avem şi noi din ăştia berechet.* La voi o fi altfel, zic eu. Pînă una-alta, aş fi preferat să am de unde să cumpăr una-alta, decît să le plătesc ajutor de şomaj tot din buzunarul meu. *Vezi,* zice el sfătos, *asta e marea problemă a României, nu vreţi să plătiţi, nu vreţi să înţelegeţi. Ascultă-mă pe mine, trebuie să vă implicaţi mai mult!*

Bem cîte-o cafea, cîte-un coniac. Vasodilatant. Coniac franţuzesc, nu ca cel de la buticarii apăraţi (ezitant) de mine. Pe vremuri am mîncat amîndoi salam cu soia şi am băut coniac vasodiluant. La televizor curge o emisiune politică. *Stolojan ăsta şi ApR-ul lui par o chestie serioasă,* remarca el. Nu mai replic. Las lucrurile aşa cum sînt. Palierul comunicării a rămas undeva în urma noastră, e populat doar cu amintiri. Am obosit de atîtea argumente. Are şi el, am şi eu. N-avem decizia. Conchidem că nu se mai poate aşa, ar trebui să facem ceva. Să punem piciorul în prag. În pragul de jos, ca să-l vedem pe Cel de Sus. ▲

UNDE NE FACEM BINE

Alice POPESCU

Statutul de medic

În România anului 2000, serviciile medicale de stat seamănă cu un banc vechi la care rîdem de dragul vremurilor bune. Nevoia şi încrederea în specialistul pe care îl frecventezi sînt singurele lucruri care te fac să aştepţi ore în şir pe un culoar de spital aglomerat, mirosind a mîncare proastă, lîngă (de acum) obscena canapea de vinilin jerpelit pe care zac şi speră o cantitate tristă şi considerabilă de pacienţi.

Cu mici variaţii, scena se repetă în faţa fiecărui cabinet, acolo unde medicul este foarte bun şi şi-a creat o reputaţie. În cazul d-lui dr. **Marian Burcea**, unul dintre interlocutorii mei, pacienţii reprezintă un fel de ameninţare numerică de care trebuie să ţii seama cînd îţi aştepţi rîndul. Sînt la Spitalul Militar Central, într-o zi de sîmbătă (dar ar fi putut să fie şi duminică) şi încerc să-l prind între o operaţie şi restul consultaţiilor. Medic primar oftalmolog, cu specializări în Franţa şi Belgia, doctor în ştiinţe medicale, asistent universitar la U.M.F. „Carol Davila", aceasta este „fişa" domniei sale.

Odată cu ieşirea României din comunism, locul medicului în societate s-a schimbat, spune dl Burcea. S-a creat o diferenţă între oamenii cu foarte mulţi bani – destul de puţini – şi marea masă a populaţiei, cu un nivel de trai scăzut. În acest context, cu salarii ridicol de mici, cu echipamente vechi sau insuficiente, cu un sistem de promovare îngrădit, această categorie profesională – zic eu – şi-a făcut din plin datoria în ultimii zece ani ca, de altfel, şi înainte. Afirmaţia mă duce cu gîndul la mentalitatea românească prerevoluţionară, care construise în jurul statutului de medic un adevărat mit. Cred că 75 de procente din generaţia mea visau să devină doctori. Slavă Domnului că acest *Romanian Dream* era drastic spulberat la admiterea în facultate, fiindcă, de cele mai multe ori, alegerea nu avea nici o legătură cu vocaţia, ci cu dezideratele circumstanţiale: o situaţie materială bună, respectabilitate şi – nu în ultimul rînd – relativa independenţă faţă de un sistem represiv. Pînă în '89 existau la Medicină cazuri de „zecişti" care o luau sistematic razna în urma orgiei informaţionale la care îi supunea programa şi a sistemului patologic de corectare a tezelor (manuale întregi trebuia memorate cu punct şi virgulă). După '89 însă, supravieţuitorii constată că de această dată, lumea pentru care s-au pregătit nu mai e în toate facultăţile ei sociale.

O medicină eficientă necesită cheltuieli uriaşe pe care o societate săracă le acoperă cu mare greutate. Ideea de a face reforma sanitară – cu asigurări sociale, cu servicii medicale de calitate – începe să se impună dar, din nefericire, această reformă se izbeşte de birocraţie, lucru care se reflectă în viaţa de zi cu zi a medicilor şi a pacienţilor. Pe de altă parte, regimul comunist a lăsat „moştenire" o proastă repartiţie a spitalelor şi a serviciilor medicale în zona rurală faţă de cea urbană. Datorită faptului că doctorii fugeau sistematic de aşa-zisa medicină de la ţară, aceasta a fost în permanenţă uitată, nu a fost utilată şi iată că, după zece ani de la revoluţie, zona rurală se găseşte într-o situaţie critică, spre deosebire de unele centre universitare în care au fost făcute investiţii şi serviciile medicale au ajuns la nivel european.

Oftalmologia este chiar unul din domeniile care s-au bucurat de programe de finanţare, ceea ce a făcut posibilă achiziţionarea de aparatură de ultimă oră (laser, ultrasunete) şi plecarea la specializări în străinătate a medicilor tineri. Intervenţii de înaltă performanţă (cum ar fi cele necesare în tratarea cataractei, a glaucomului sau în transplantul de cornee ori în chirurgia refractivă) sînt accesibile astăzi în mai toate centrele medicale din ţară (Bucureşti, Iaşi etc). Ele nu îmi ridică decît o singură problemă: aceea a costului.

O meserie care nu există

În nomenclatorul de meserii din România, meseria de psihoterapeut nu există, deşi Asociaţia Română de Psihoterapie a făcut demersurile necesare, mărturiseşte calm dl **Augustin Cambosie,** formator şi supervizor în psihoterapeutică (şi, în acelaşi timp, preşedinte ales al asociaţiei mai sus amintite). Numai ca să înţelegi ce înseamnă această titulatură îţi trebuie ceva timp, obţinerea ei, însă, presupune un travaliu extrem de lung şi costisitor, fragmentat în patru etape: aceea de aspirant, de psihoterapeut propriu-zis, de formator (care face analiza didactică a aspiranţilor) şi, finalmente, de supervizor, acesta din urmă însoţind psihoterapeutul în activitatea sa clinică. În medie, sînt necesari minim 8 ani de formare în psihanaliză. *De fapt, formarea în psihanaliză nu se sfîrşeşte niciodată,* completează dl Cambosie, lucru la fel de adevărat şi încurajator ca şi afirmaţia lui Freud conform căreia psihanaliza transformă o nefericire nevrotică într-una obişnuită. *Punctul esenţial,* explică dl Cambosie, *este că nu psihanalistul vindecă, acesta însoţeşte doar clientul* (termenul „pacient" este evitat permanent pentru conotaţia lui inadecvată – n.n.) *pe drumul propriei cunoaşteri, a cunoaşterii problemelor sale reale şi a posibilităţilor de rezolvare a acestora, care există în el însuşi.*

În psihoterapie, relaţia dintre analist şi client reprezintă o colaborare de pe poziţii egale în care este nevoie de o regulă căreia să se supună amîndoi şi care stabileşte, de fapt, cadrul analitic. Acesta presupune o anumită durată a şedinţei (de obicei 45 de minute), o anume frecvenţă (1-2 şedinţe pe săptămînă, vreme de cîteva luni sau ani), un anume loc (cabinetul) şi mod de desfăşurare (faţă în faţă sau nu – pacientul stă întins pe divan) şi faptul că se plăteşte, ceea ce împiedică alunecarea relaţiei într-una strict amicală. *Toate sînt puncte de negociere, în funcţie de situaţie, cum se întîmplă cu costul şedinţei (între 100.000 şi 250.000 lei) care trebuie să facă din aceasta un eveniment la fel de important ca asigurarea hranei sau a îmbrăcăminţii etc., dar nu mai important decît ele, situaţie care ar duce la încărcarea clientului cu noi frustrări.*

© C. Bumbuţ

Cum Casa de Asigurări Medicale refuză să sprijine în vreun fel activitatea psihoterapeuţilor, aceasta se confruntă cu dificultăţi foarte mari, începînd cu cele financiare, fapt care limitează accesul românilor la terapia analitică, cu toate că cererea a devenit din ce în ce mai mare. Aceasta face ca psihoterapeuţii, atîţi cîţi sînt, să lucreze cu agenda închisă şi cu lungi liste de aşteptare. Nu e de mirare, într-o ţară în care comunismul s-a străduit atîta amar de vreme să scoată din subconştientul colectiv chiar şi ideea de psihanaliză, dar e păcat că oameni care se supun la analize extrem de îndelungate şi costisitoare, în ţări ca Franţa (cum este cazul dlui Cambosie), America sau Anglia, acolo unde există şcoli de psihanaliză cu tradiţie – fiindcă nu poţi fi psihanalist fără să fi fost la rîndul tău psihanalizat de un alt psihanalist, cu o descendenţă autentică în spate) se întorc în România pentru ca, în continuare, după cunoştinţele inventatorilor de nomenclatoare, să nu existe.

Cabinete particulare

Un apartament din Centrul Civic, amenajat cu bun gust (pe pereţi remarc o selecţie de tablouri care induc o uşoară stare de intimitate estetică în raport cu spaţiul) este, de fapt, un cabinet de investigaţii şi tratament O.R.L. şi alergologie, cu aparatură de performanţă. Dna dr. **Silvia Samuilă**, medic primar O.R.L.-ist şi proprietară, în acelaşi timp, a cabinetului, a urmat o perioadă de specializare în Germania, ţară de unde provine, de altfel, şi echipamentul sofisticat pe care îl am în faţă. Sigur că este un curaj să deschizi un cabinet privat, aparatura medicală costă îngrozitor de mult, chiria pentru spaţiu este foarte mare. *Am încercat să găsesc un spaţiu care să fie foarte frumos, plasat destul de central, pentru că, mie mi se pare că, atunci cînd un om vine şi plăteşte consultaţia, în afară de calitatea actului medical în sine, trebuie să şi îi facă plăcere să vină în locul respectiv, să-i inspire şi încredere. Adică, trebuie să fie o curăţenie absolut perfectă, o sterilizare absolut perfectă şi, pe cît posibil, o ambianţă plăcută, care să nu aibă ariditatea unui spital.* Din discuţia cu dna doctor Samuilă, înţeleg că relaţia medic-pacient recuperează integral dimensiunea umană pe care, inevitabil, sistemul medical de stat ne-a obişnuit să o limiteze drastic. Timpul şi interesul acordat pacientului transformă această relaţie pînă acolo încît medicul devine un confesor, un receptacul sensibil al întregii problematici de viaţă a celui dintîi, aşa încît componenta psihologică ajunge să fie un aliat important în vindecarea bolii.

Şi totuşi, sprijinul acordat de către stat dezvoltării medicinii private este egal cu zero. *Vă spun drept, sînt nopţi în care nu dorm, făcînd calcule şi gîndindu-mă cum să asigur plata tuturor cheltuielilor: chirie, întreţinere, telefonul, salariile, lumina. Or, chiar dacă munceşti de dimineaţa pînă seara, eşti foarte bucuros dacă rămîn cîţiva bani, după ce ţi-ai acoperit toate cheltuielile. De altfel, investiţia propriu-zisă într-un cabinet privat se recuperează într-un timp extrem de îndelungat.*

▲

Cătălin MANOLE

Poli(clinico)fobii

Medicii americani au inventariat la un moment dat 6.456 de fobii de spital. Despre fobii se spune că sînt temeri ce nu pot fi controlate, sînt iraţionale şi disproporţionate în raport cu pericolul real.

Dacă Ladislav, unul din regii Poloniei, leşina la mirosul unui măr – aceasta este o fobie, să-i zicem, clasică. Dar în frica de a-ţi consulta medicul de familie oare să nu fie nimic raţional? Se bazează doar pe „Nu mă duc pentru că sigur îmi găseşte ceva?" Am încercat să reconstitui itinerariul unui *simplu pacient* (care este un *simplu cetăţean* bolnav) către medicul său, la Policlinica „Titan".

Prima etapă a aventurii începe în faţa policlinicii la 3 dimineaţa: coada la bonuri. Dacă de exemplu eşti al 15-lea element al cozii vei fi recunoscut oficial în această poziţie primind bonul cu numărul respectiv. Acest bon rezervă dreptul de a fi al 15-lea pacient al medicului tău de familie. În jurul orei 7 cînd începe eliberarea acestor bileţele poţi căpăta o nouă fobie: ele sînt în număr limitat – „Mai apuci şi tu unul?"

Dacă la sfîrşitul acestei loterii cîştigi viza numită *bon de ordine,* etapa următoare: a doua coadă, unde aştepţi să-ţi vină rîndul la medic. Iată cum arată faza „Coada 2" într-o zi obişnuită de miercuri: 13 persoane aşteaptă în faţa unei uşi pe care este lipit afişul: „Nu deranjaţi în timpul consultaţiei! Pentru intervenţii scurte, intraţi la terminarea consultaţiei!"

Policlinica este în renovare, miroase plăcut a vopsea şi ipsos umed (e mai bine decît să miroasă înţepător a dezinfectant). Cine a apucat scaun stă jos, cine nu – în picioare, rezemat de zid. Cîţiva pacienţi nerăbdători se înghesuie la uşă, deşi privirea scrutătoare a pensionarelor garantează că se va intra în ordinea prestabilită. O doamnă şi-a adus şi companionul singurătăţii ei septuagenare, un pechinez care miaună şi are coadă de pisică. Lumea îl priveşte cu simpatie. Dacă acest animal, nevinovat în felul său, nu ţi-a trezit nici o angoasă, trebuie să-ţi păstrezi forţele: încep discuţiile între (de obicei) doi pensionari. Aceştia pot fi dispuşi în stînga ta, în dreapta sau, cel mai grav – unul în stînga şi celălalt în dreapta. Eram la propriu în mijlocul unei discuţii dintre două văduve. Povesteau cum le-au murit bărbaţii. Regretam că nu m-am aşezat lîngă bătrîneii ce dezbat problema FNI-ului, sau măcar alături de cele două doamne cu ochelari care îşi recită una alteia reţeta.

Apare femeia de serviciu: halat albastru, fese uriaşe, trepidante, papuci. Toată lumea o salută, ea răspunde îngăduitoare, ca orice om cu trecere în lumea sa. Se întîlneşte cu o veche prietenă, îşi pune mîinile în şolduri, conversează.

Deodată se face tăcere. În sfîrşit se întîmplă ceva:

– Aveţi bon? Ia să văd! Eu stau aici de la 4 dimineaţa!

– Dom'le, aşa se intră... Doi-trei cu bon, unul fără... Că n-a apucat toată lumea...

– Eu n-am primit bon ieri şi nu am venit aici, n-am îndrăznit!

– Lăsaţi-l că m-am mai întîlnit cu el pe-aici. Nu te înţelegi.

Rumoarea generală revine. Pacienţii consideră că prea multe nu s-au schimbat în viaţa de pe holurile policlinicii. „Doamna doctoră" este competentă, „nu este ciubucară". Şi chiar dacă ar fi, acum, cu *medicul de familie,* „investiţia e pe termen lung". Înainte de plecare cer la *Fişier* condica de Sugestii şi Reclamaţii, un registru cartonat, voluminos. Îmi este acordată după multe tergiversări, cu neîncredere. Oamenii care stau la coadă alături zîmbesc. Cineva îmi strigă: „Dom'le eşti bun de saftea!". Deschid Condica şi... Spaima care te cuprinde în faţa unei pagini albe se numeşte leucoselofolie. Dar cînd ai în faţă 200 de pagini albe, cum se numeşte?

Pentru cei care nu suferă încă de hazofobie iată şi o ştire de penultimă oră: în oraşul Slobozia Spitalul Municipal poate fi vizitat contra sumei de 10.000 lei ora. În preţ este inclusă, pe toată durata vizitei, haina albă a clubului.

▲

Pagină realizată de Iaromira POPOVICI

Tita CHIPER

antinostalgia

Pandele şi Berecky, în tinereţe

Am ascultat cu mare plăcere cuvîntarea tov. Pandele, student la Universitatea „Babeş-Bolyai“, care a înfăţişat viaţa şi învăţătura studenţilor în cuvinte calde, pline de recunoştinţă pentru grija pe care o manifestă partidul faţă de tineret în general şi faţă de studenţime în special. El ne-a vorbit despre relaţiile de prietenie, colegialitate, ajutor şi sprijin reciproc ce s-au înfiripat între studenţii romîni şi cei maghiari de la Universitatea „Babeş-Bolyai“. De aceleaşi sentimente a fost animată cuvîntarea unui alt student al acestei universitaţi, tov. Berecky Mihaly, care a mulţumit partidului pentru ajutorul acordat tineretului studios şi pentru condiţiile de trai ce-i sînt asigurate şi a povestit despre bogata activitate culturală şi obştească desfăşurată laolaltă de studenţii romîni şi maghiari.

Da, dragi tovarăşi Pandele şi Berecky! Umăr la umăr, mînă în mînă, să învăţaţi şi să munciţi laolaltă, studenţi romîni, maghiari şi de alte naţionalităţi, legînd între voi o prietenie şi o frăţie pentru toată viaţa! *(Aplauze furtunoase.)*

Tov. Pandele ne-a spus că ei întrevăd pe curînd perspectiva unor nunţi studenţeşti. Mărturisesc că şi mie mi-ar face plăcere să joc la o astfel de nuntă! *(Rîsete, aplauze.)*

(Gheorghe Gheorghiu-Dej, volumul *Articole şi cuvîntări 1959-1961*, pg. 78-79)

Dumitru SOLOMON

roluri

Clasicii telenovelei?

O femeie din aristocraţie, nevastă de demnitar şi mama unui băieţel, se îndrăgosteşte de un ofiţer. Urmează nenumărate episoade în care iubirea celor doi înfruntă curajos normele severe ale unei societăţi conservatoare. Dar dragostea ofiţerului pentru soţia înaltului funcţionar pierde din intensitate, pînă cînd se stinge cu totul. Femeia nu rezistă pierderii marii sale iubiri şi blamului public şi se sinucide. La un bal, doi tineri se văd pentru prima oară şi se îndrăgostesc. Familiile lor sînt, însă, într-o veche duşmănie, iar dragostea lor înflăcărată nu se poate manifesta decît pe ascuns. Se succed diferite episoade de dragoste, dar şi de lupte pe viaţă şi pe moarte între membrii celor două nobile familii, în care este implicat şi tînărul îndrăgostit. Acesta, în urma uciderii în duel a unui membru al familiei adverse, este silit să ia drumul exilului, după ce s-a căsătorit în taină cu iubita sa. Tot felul de întîmplări grave şi coincidenţe triste duc, în cele din urmă, la sinuciderea celor doi nefericiţi miri. Un tînăr din lumea bună se îndrăgosteşte de o curtezană. Episoade de amor dezlănţuit. Tatăl tînărului, care nu vede cu ochi buni această legătură, o vizitează pe femeie şi îi cere cu tărie acesteia să se despartă de fiul său. Ea se angajează să renunţe la dragostea ei, ceea ce şi face. În cele din urmă, moare de o boală necruţătoare, deplînsă de iubit şi de prieteni.

Cer iertare cititorului pentru modul simplist, vulgar şi *telenovelistic* în care am rezumat *Anna Karenina* de Tolstoi, *Romeo şi Julieta* de Shakespeare şi *Traviata* de Verdi după Alexandre Dumas-fiul, dar am încercat să demonstrez (fără să conving, sper!) că şi telenovelele – pe care spectatorii noştri le văd pe aproape toate posturile de televiziune şi, din cînd în cînd, le citesc în cîte un ziar, unde naivul reporter relatează, din exces de zel, chiar şi ce a fost în gîndul, nemărturisit nimănui şi nicăieri, al unei fete înainte de a se arunca de la etajul opt – îşi au clasicii lor.

Şi totuşi, care este deosebirea dintre marile opere, inabil evocate, şi lungile telenovele, în evocarea cărora orice inabilitate ar fi scuzabilă? „Romeo: Ce licăr joacă în fereastră? Ah! / Răsare ziua – Julieta-i soare! / (A nu se confunda cu versurile unui anonim din secolul XX: „Iliescu-apare / Soarele răsare!“ – n.n.) Te/nalţă soare dalb! Răpune luna / Bolnavă, rea şi galbenă de ciudă / Că tu, care-o slujeşti, eşti mai frumoasă! / N-o mai sluji! Nu vezi? Te pizmuieşte! / Vestmîntu-i de vestală, trist şi pal, / Pentru neghioabe-i potrivit. Aruncă-l! (...) Julieta: Masca nopţii / Îmi ocroteşte chipul. Nu zăreşti / Ce purpur îmi sădiră în obraji / Cuvintele rostite adineauri. / Le-aş lua-ndărăt, aş spune c-am minţit, / De-aş fi robită bunei cuviinţe...“ Cam asta ar fi una dintre deosebirile implacabile...

▲

Cu ochii-n 3,14

VECHITURI: M.M. 1, F.C., M.M. 2 ŞI IAR M.M. 1

● Pe str. Sofia, un boschetar bărbos răscoleşte pubelele în căutare de vechituri recuperabile. Pînă să ajungă aici, a strîns două sarsanale pline de pulovere decolorate, adidaşi mult purtaţi, băşti mototolite. Pe cele două sacoşe transparente scrie „Stefanel“. (**T. C.**)

● Marian Munteanu, candidat la preşedinţie din partea Alianţei Naţionale, s-a retras din cursă, pentru că nu a fost respectată promisiunea iniţială de a rezerva o treime din locurile eligibile pentru candidaţii tineri. Alianţa Naţională nu are locuri eligibile. (**M. B.**)

● În caz că nu ştiaţi, Fidel Castro a primit recent „Premiul Gaddafi pentru drepturile omului“ (!), prilej cu care prezentatorul celei mai trăsnite emisiuni matinale – „Morning Live“ de pe M6 („emisiunea care-ţi trezeşte vecinii“) – s-a întrebat dacă nu ar trebui să i se acorde şi un „Premiu Stalin pentru democraţie“ lui Slobodan Miloşevici... (**a. l. ş.**)

● Mihai Mălaimare, directorul Teatrului „Masca“, la emisiunea „Totul la vedere“ de pe România 1: „Fără a vrea să jignesc publicul de teatru, aş îndrăzni să spun că publicul de pe străzi, de pe maidane, este mai profund.“ Populismul pe picioroange. (**a. l. ş.**)

● Marian Munteanu, actorul politic care joacă atît de convingător, de veridic, în rolul lui Coriolan Drăgănescu (putem spune că e cea mai reuşită interpretare a acestui rol pe care a cunoscut-o vreodată scena politică), spunea la „discuţia săptămînii“ difuzată duminică de Radio BBC că nu el s-a dus la Virgil Măgureanu, ci Virgil Măgureanu a venit lîngă el (şi avea pretenţia ca această explicaţie să rezolve toată problema). Ca şi cînd fostul director al SRI s-ar fi aşezat în tramvai lîngă fostul lider al *Pieţii* şi acesta n-ar fi avut cum să-i zică, doar, „dă-te mai încolo“! Nu că e frizer, patron, securist sau nu ştiu ce, dar e galant! (**C. P.-B.**)

PENTRU MAGIA ALBĂ CU COC SAU ZULUFI, NEGOCIERILE NU AU MIROS

● „Întotdeauna faima atrage impostura“, a declarat în 22 oct., la Tele 7 abc, Rodica Gheorghe, „adevărata fiică a mamei Omida“, detaşîndu-se, superior, printr-o formulă memorabilă, de toate vrăjitoarele care pretind că s-ar trage din legendara mamă. Întrebată dacă ştie cine va ajunge Preşedintele României, celebra fiică a afirmat că vom avea „o mare surpriză“, dar nu ne poate dezvălui, deocamdată, numele cîştigătorului. Motivul? Ea practică magia albă, iar în România „conrupţia“ este atît de mare încît „nici cei care sînt hărăziţi să fie în frunte nu mai pot fi“. Să înţelegem oare că analiştii politici şi şefii de campanie electorală care aduc în discuţie numele candidaţilor cu mari şanse de cîştig sînt fani ai magiei negre? (**T. C.**)

● Reclamele la detergenţi continuă să ofere noi interpretări sociologice asupra tipurilor umane: *Profesoara* din ultimele reclame la *Ariel* este un astfel de exemplu. Cu o coafură şi siluetă colhoziste, doamna plinuţă şi cu coc, îmbrăcată în bluze peste şolduri şi fuste peste genunchi, readuce în ochii telespectatorilor o figură nesuferită, gen anii '50. Statutul profesoarei e cu atît mai jalnic cu cît bietul personaj nu-şi poate permite o maşină de spălat, ci abia un Ariel manual. (**I. P.**)

● De o săptămînă şi mai bine, aventurile adolescentine ale domnişoarei cîntăreţe cu zulufi şi nume de mareşal ţin prima pagină, fie că este vorba despre fuga ei de acasă, despre imprecaţiile părinteşti sau despre apropiata apariţie în *Playboy*. Trebuie să fie foarte puţini românii care nu ştiu despre ce e vorba şi să nu aibă o opinie fermă în chestiune. În schimb, luni, 23 octombrie a.c., CURS, IRSOP şi METROMEDIA au dat publicităţii rezultatele sondajului pentru care şi-au unit eforturile. Printre indici: 30 la sută din electorat nu este hotărît nici cu cine va vota şi nici dacă o va face. Morala: ce-i aia morală? (**A. C.**)

● Săptămîna trecută, cea mai simpatică idee – dacă nu vexăm spiritele prea încruntate – mi s-a părut a fi aceea din pagina externă a *României literare* (41/2000) unde se consemna această declaraţie a celebrului regizor Andrzej Wajda privitoare la negocierile (dure!) ale Poloniei cu Uniunea Europeană: „Vor să ne înghită, e adevărat, dar poate că vor asta spre binele nostru“. (**R. C.**)

● Există, oameni buni, privatizare şi IMM-uri în România. Alaltăieri, plimbîndu-mă prin piaţa Amzei, văd o firmă: SRL – WC Privat. Asta arată un oarecare grad de maturitate, probabil că negusorul ştie el ce ştie, că banii oricum nu au miros, şi că o afacere profitabilă din domeniul public (pentru că este o afacere născută în sfera statului) poate foarte bine să devină profitabilă şi în domeniul privat. Dacă lucrurile merg bine, o să-şi extindă mica întreprindere. O să devină S.A... (**M. M.**)

© S. Ivanoschi

TRIMITERI PRIN ROTAŢIE: FRIG/CĂLDURĂ ŞI UN P.S.

● Românul e scriitor. Cum întîlneşte în drum o suprafaţă plană, cît de cît curată, alfabetizarea lui (fie şi aproximativă) dă în clocot şi omul simte nevoia să scrie ceva. De obicei, vorbe grele, cu trimiteri. Cel mai adesea în jos, deşi uneori direcţia e inversată şi apar îndemnuri de suporter înfocat, dornic să-şi vadă echipa favorită urcînd în clasament, precum „Suie, Dinamo!“. Astea fiind scrise, pot spune că am încercat un anume sentiment de bine, mai zilele trecute, cînd am citit pe un stîlp dintr-o staţie de metrou acest reconfortant „Trăiască nea Gică!“. (**D. S.**)

● „Spitalul Judeţean Bacău a rămas fără medicamente, materiale sanitare şi dezinfectanţi“ – *(Adevărul,* 20 oct.). Clădirea şi cadrele medicale se pare că mai există. „Bolnavii (secţiei de psihiatrie, n.n.) se bat între ei, atacă asistentele“, rătăcesc pe străzi în pijamale să-şi cumpere medicamente, iar, din cauza aglomeraţiei din salon, „sînt obligaţi să doarmă prin rotaţie“. Bolnav psihic aşteptîndu-şi rîndul la dormit, ce personaj... (**T. C.**)

● Spectacol absurd-tragic în Piaţa Universităţii, luni pe la orele trei ale după-amiezii. Un bătrînel cu costum şi pălărie care odată erau în vogă ţine o portavoce disproporţionată faţă de corpul său pirpiriu. Plasat la semafor, atrage atenţia prin mesajele transmise, oamenii se opresc, se uită, trec, unii îl aplaudă în derîdere. Bătrînelul cheamă la miting: „Fundaţia Piaţa Universităţii organizează miercuri la Sala Palatului... Sînt invitaţi să participe toţi românii, de la Nistru pîn' la Tisa... bolşevicii învîrt miliarde, iar românii mor de foame. Jos criminalul Iliescu, vinovat de măcelul comunist! Jos Petre Roman, trădător de neam şi ţară!... Bolşevicul Brucan are 50 de milioane pensie“. Şi alţii. Oamenii trec mai departe contrariaţi, amuzaţi, soarele a ieşit puţin, la noapte va fi iar frig în apartamente, caloriferele vor face o nouă încercare să dea căldură. Moştenirile unor minţi bolşevice. (**C. G.**)

● Ca în fiecare an, „căldura în apartamente“ a stîrnit dispute între RADET, Termoelectrica, Distrigaz etc. şi a devenit subiect de prima pagină. Urmează, pentru păstrarea continuităţii în scurta noastră istorie de tranziţie, un alt subiect: „iarna a venit din nou pe neaşteptate“. (**M. V.**)

● În *Observator cultural* nr. 35 este descrisă „relansarea“ *Dilemei,* cu o serie de amănunte pe care cu greu le regăsim în revista noastră. Facem îndreptările necesare: rubrica *Dilema vă recomandă* este *semnată* de mai mulţi redactori dilematici, nu doar de dl Cosaşu, rubrica lui Lucian Mîndruţă *Talon de participare* nu se referă doar la „ale televiziunii“, iar numărul se încheie nu printr-un P.S., ci cu un fragment din Zinoviev intitulat „S.“ (de la „Sovieticul“ sau Homo Sovieticus). Vorba unui prozator contemporan: „Decît observator mai bine cititor“. (**S. S.**)

Nu producem fanatici

– convorbire cu Ana PASCU, preşedinte executiv al Federaţiei Române de Scrimă, maestră emerită a sportului –

Nu ne gîndim niciodată cîţi adversari a învins D'Artagnan, admirăm mereu modul în care s-a luptat: elegant, agil, franc. Nu o dată viteazul se dovedeşte şi generos, îşi cruţă potrivnicul în ultima clipă, deşi l-ar putea răpune cu uşurinţă dintr-o singură lovitură de spadă. O asemenea scenă nu se poate imagina petrecîndu-se nici cu bîta, nici cu mitraliera. De-ar fi posibil, în toate cazurile în care luptăm pentru dreptate şi onoare ne-am dori graţia scrimerului mai degrabă decît forţa unui boxeur sau rezistenţa maratonistului. Deşi toate se desfăşoară după reguli precise, după un cod unanim acceptat, scrima pare o disciplină de concurs anume făcută pentru fair-play. Aici, atacul, contraatacul, riposta şi contrariposta – adică ceea ce reprezintă o secvenţă din desfăşurarea luptei – se cheamă „fraza de arme". Cum se pun accentele în această „frază", cum se combină orgoliul personal cu spiritul de fair-play, loialitatea cu viclenia?

Să admiţi că altcineva e mai bun

Stimată doamnă Ana Pascu, unul din olimpicii aducători de aur este anul acesta un scrimer, Mihai Covaliu. Ce tradiţie avem noi în domeniu?

Tradiţie, în sens de şcoală naţională de scrimă, nu s-ar putea spune că avem. Iniţial, totul a fost preluat de la francezi şi de la italieni. În momentul în care a început dezvoltarea acestui sport în România, bineînţeles că ne-am adus o contribuţie indigenă: de n-ar fi să amintim, dintre succesele anterioare Olimpiadei decît victoria fetelor care, la Campionatul Mondial de Scrimă de la Atena, în 1994, au cucerit ambele medalii de aur, la floretă. Dar baza a fost preluarea a ceea ce era mai bun în marile şcoli europene de scrimă. Iar, în ultima perioadă, am preluat multe din şcoala rusească, în special din anii '70, cînd ruşii şi-au stabilit o metodologie foarte bine pusă la punct, nu numai de învăţare şi de practicare a scrimei, dar şi de selectare a sportivilor. Ruşii sînt mari aici.

Ei ar rămîne la fel de mari şi dacă dvs., dintr-o prejudecată curentă, aţi evita să evidenţiaţi nivelul scrimerilor ruşi?

Dar lucrul se vede! În momentul în care te uiţi pe „planşă" (locul de desfăşurare a competiţiei – *n.n.)* un rus se distinge imediat şi ca aspect fizic, dar şi ca manifestare tehnico-tactică. În raport cu francezii şi cu italienii, ruşii sînt mai scolastici, să zicem aşa, dar asta a impus o linie unitară: de pildă şi scrimerul din Kazahstan şi cel din Moscova şi cel din Vladivostok au aceeaşi fandare – corectă, profundă, eficientă – cu care obţin victorii. Noi sîntem un popor cu multă fantezie; nu mi-ar fi plăcut să cuprind lucrul ăsta printr-o linie impusă. Ideea noastră a fost de a lovi, de a cîştiga, dar nu de a contabiliza neapărat elementele cu care am obţinut victoria: văzînd şi făcînd, în funcţie de fiecare sportiv, de individualitatea lui, pentru că scrima e un sport individual. Dar poate nu ne-ar fi stricat o ştiinţă foarte exactă despre disciplina noastră, o experienţă mai „tipicară".

Credeţi că fair-play-ul dezvoltă o tendinţă naturală a luptătorului în arena sportivă?

Fair-play-ul e ceva obligatoriu în sport, dar nu e ceva natural; este indus. Chestiune de bună creştere. În scrimă ai nevoie de nişte calităţi, noi spunem că aici e vorba de un tip de efort neuromuscular. Acest mic „neuro" înseamnă foarte mult. Avem nevoie de copii viitori sportivi foarte sănătoşi şi foarte normali, în sens de armonie a personalităţii. În luptă te bagi ca să cîştigi, dar nu fără scrupule: e ca şi în viaţa cotidiană, faci bani pentru că ai nevoie de bani – cine n-are? – dar nu cu orice preţ. Bani fac şi unii care eludează legea, nu ţin cont de faptul că au nişte prieteni, îi sacrifică, înaintează călcînd peste cadavre, îşi ucid fratele pentru o moştenire etc. Fair-play-ul depinde de buna creştere, dar şi de credinţă. Dacă eşti om cu frica lui Dumnezeu nu poţi să profiţi de ceva care nu ţi se cuvine.

Şi cum recunoşti asta cînd e în joc un titlu?

Cei care sînt şi mai bine educaţi, dar, mai ales, sînt stăpîni pe ei, recunosc. De exemplu la un asalt unde e vorba de o luptă concretă şi efectivă, cum este la spadă, unde se contabilizează tuşele, lucrurile sînt clare. Dar la armele convenţionale – floretă şi sabie – arbitrul poate să nu sesizeze uneori de unde a pornit intenţia, ce s-a întîmplat în mici detalii: a-ţi recunoaşte singur „tuşa" este, de regulă, obiceiul celor mai evoluaţi, mai siguri pe ei. Şi eu, la vremea mea, am făcut acest gest, dar... E adevărat că e frumos să recunoşti, simţi că te domini şi-ţi înfrîngi orgoliul, dar lasă-l pe arbitru să-şi facă „jobul", de-aia este el pus acolo.

Cum trăieşti tensiunea cu care intri în competiţie? Vrei să ai o imagine excelentă despre tine, dar trebuie să accepţi şi ideea că adversarul poate fi mai bun.

Noi luptăm foarte mult pe plan psihologic tocmai cu această idee: nu trebuie să admiţi că altul e mai bun decît tine. Dacă ţi-a pătruns în subconştient, ai pornit dinainte cu un handicap. Fără doar şi poate un sportiv foarte bun – vorbim aici de elită – ştie care-i este adversarul superior. Dar cînd intră în competiţie încearcă să lase asta la o parte şi să-şi spună tot timpul: „Sînt bun. Eu trebuie să cîştig. Eu vreau să cîştig. Eu pot să cîştig".

Loiala acceptare a regulilor

Sportivul este cel care se vede: nu face nimeni playback pentru el, nu-i strecoară fituica, nu-i compune discursul. Astfel nu devine el, prin definiţie, un tip de „fair-play", un fel de model?

Credeţi că asta se admiră astăzi mai întîi la un sportiv? Lumea vorbeşte despre cîţi bani cîştigă sportivii – cîştigă, dar nu toţi! – cum se îmbogăţesc, cît colindă lumea etc. Dar de ce aceiaşi oameni care invidiază viaţa extraordinară a campionilor nu-şi trimit copiii la sport? Vă spun eu de ce: nu le-ar conveni să-şi sacrifice copilul, să intre într-o disciplină unde să muncească istovitor, ca un rob, şi, pînă la urmă, să nu ştie unde va ajunge, dacă se va plasa în top, dacă nu, dacă nu va rămîne un frustrat.

Cine vine la scrimă să se pregătească pentru performanţă?

Copiii cărora le e foame. Şi aici se educă destul de uşor, fiindcă intră într-un cadru deja aranjat unde trebuie să se adapteze regulilor. Dacă nu se lasă educat, e nevoit să plece singur: îşi dă şi el seama că nu seamănă cu cei din jur. Nu e o disciplină impusă autoritar şi formal. E o disciplină impusă de gestică şi de habitudinile mediului respectiv. Aici apare, dacă vreţi, o neconformitate. Poate mediul din care vine el n-are repere de viaţă civilizată, care să-l susţină: aici trebuie să se înveţe cu tot felul de „oprelişti pozitive": de la felul cum să folosească în mod civilizat grupul sanitar, pînă la felul cum mănîncă. Problema e că se întoarce acasă, unde i se pune, poate, mîncarea pe masa goală. Dar, deja, copilul a devenit mai exigent, simte că trebuie să apere ceea ce a cîştigat la noi, printre sportivi. Aici e uşor: aici sînt foarte mulţi pe unul singur; acasă e invers, îl poate copleşi obişnuinţa celorlalţi, mulţi. El are rolul de a introduce în mediul său exigenţe de civilizaţie. Lumea nici nu bagă de seamă cît cîştigă societatea prin această comunitate de sportivi, şi nu mă refer numai la scrimeri.

Dar dacă vii dintr-un mediu educat?

Şi-atunci înveţi o seamă de lucruri, se naşte un „spirit de corp" de care te molipseşti cu o mîndrie secretă. Eu am început scrima fiindcă aşa a vrut tata, dacă ar fi fost după mine mă vedeam altceva, poate o absolventă de litere, limbi străine, ştiu eu? Dar intrînd în această disciplină, am nimerit într-un mediu de elită, foarte special. Nu pot să-i uit pe scrimerii seniori ai vremii mele: dl Pellegrini, care lucra şi-n teatru, dl Neculce, violoncelist la Filarmonică şi campion naţional la spadă... o lume extraordinară. Închipuiţi-vă, în pauze aceşti domni purtau nişte extraordinare halate albe de baie pluşate, în care se învăluiau să nu le răcească muşchii – cine purta în anii '50 halat de baie? – aveau diferite termosuri strălucitoare în care-şi ţineau tot felul de esenţe de ceaiuri, ceai de arnică – unde să fi auzit de el? – era ceva fascinant. După antrenament, ne invitau pe noi, copiii, la cofetăria Capşa să ne dea prăjituri, stăteam cu ei la masă, trecea lumea, îi saluta cu deferenţă. Sigur că într-un asemenea mediu fair-play-ul pare ceva de la sine înţeles.

Se mai poate transmite copiilor de azi o asemenea atmosferă?

Da. Parţial, da. Gîndiţi-vă că toţi cei care ajung în campionate internaţionale simt această atmosferă, cu specificul de rigoare, în toate ţările civilizate: săli extraordinare, antrenori, şefi de federaţii, oameni din jurul sportului puşi la patru ace, vorbind fluent 4-5 limbi străine, corecţi, manieraţi, îndatoritori. Asta impresionează. Laura Badea, care vorbeşte bine engleza, s-a hotărît, după un turneu, să ia lecţii intense de franceză, o singură limbă străină nu i se mai pare suficientă pentru mediul în care a intrat. Dar, ca să ajungem şi noi pe-aproape, trebuie să îndeplinim nişte condiţii obligatorii: să avem copii sănătoşi, corect hrăniţi, antrenaţi în educaţie fizică. Şi nişte antrenori plătiţi omeneşte. Cu un venit de un milion jumătate pe lună, un antrenor e îngrijorat de fiecare zi şi mai bine se face taximetrist particular; cîştigă suma asta în cîteva zile. Preocupat de minimum de existenţă, nu mai are dispoziţie să muncească, să citească, să se ţină la curent cu noutăţile. E de înţeles. Pe de altă parte, copiii care vin acum la noi sînt, mulţi dintre ei, fragili ca sticla: îi pui la treabă îşi rup muşchii. Asta nu vine numai din calitatea sau sărăcia hranei: asta vine şi din lipsă de mişcare. Fiindcă, mai nou, se lasă la latitudinea fiecărei şcoli cît spaţiu acordă educaţiei fizice. Eu nu ştiu la ce s-au gîndit acei care au lăsat lucrurile să se desfăşoare aşa. Aici nu-i problema de sărăcie, nu ea e principala vinovată, ci mentalitatea: de fapt ce fel de popor vrem să avem peste 10-20 de ani? Asta-i problema, care ţine – eu zic că da – sau nu ţine de fair-play, în sens mai general.

Momente deosebite

Sportivii tratează în spirit fair-play şi altă disciplină decît a lor?

Bineînţeles. Oricum, scrima nu produce fanatici, nici măcar printre spectatori. E o linişte la noi ca la tenis, se aplaudă în pauze numai, nu fluierături, trompete etc. E drept că intrînd în lumea sportului simţi că aparţii unei mari familii, într-un fel. Îmi aduc aminte că, la Montreal, în 1976, la Olimpiadă, după ce am terminat probele, colindam prin oraş. Erau nişte cofetării dumnezeieşti acolo, nişte dulciuri superbe. Într-o zi m-am gîndit să le iau cîteva prăjituri şi fetelor de la gimnastică, micilor campioane care, după ce trecuseră concursurile şi luaseră atîtea medalii, tot de un regim alimentar draconic aveau parte. Ei, Doamne, de cîte ori o să se mai întîlnească ele cu asemenea cofetării? Mi-am umplut sacul cu prăjituri, am trecut degajată pe sub fereastra lor şi am început să le arunc dulciurile, Anca Grigoraş şi azi îşi aduce aminte de faza asta, după atîţia ani.

Un sportiv poate recunoaşte vreodată o victorie obţinută printr-un mic vicleşug?

În tinereţea mea, a ţine braţul neînarmat pe „suprafaţa valabilă", pe piept, părea un gest graţios pentru public, dar derutant pentru adversar. Uneori, ni se spunea că-l putem schiţa fără grijă, nu se penalizează. Acum, se sancţionează fără greş. În „legendele" disciplinei noastre mondiale se cunoaşte cazul unui trăgător maghiar, care, înainte de atac, se lovea singur în picior, foarte iute, arbitrul nu apuca să vadă, iar „tuşa" se înregistra ca lovitură incorectă la adversar. Cea mai teribilă poveste cu fair-play-ul care mi s-a întîmplat vreodată s-a petrecut la Campionatul mondial, la Viena, în 1971, unde am luat medalia de bronz. Luptam cu o floretistă franţuzoaică şi conduceam, simţeam că pot s-o învinge. Şi, dintr-o dată, a lăsat braţele în lături, părea că nu mai are aer, se sufocă. Au venit în fugă antrenorul, medicul, nişte oameni din echipa Franţei, şi-au încercat s-o readucă la viaţă. Apoi, cînd am reluat lupta, mă cam feream s-o atac, mi-era frică: „Doamne, cum o să cîştig dacă o omor?" M-a bătut. Mai tîrziu, cînd am devenit prietene, mi-a mărturisit: „Niciodată n-o să mă pot revanşa pentru buna ta credinţă. Eu, atunci, mi-am luat un respiro, şi, cît s-au aflat ceilalţi în jurul meu, am calculat cum să te bat categoric. Şi-a mers". Ne vedem anual, o vizitez în Franţa, ne amuzăm – ea, ceva mai mult – de întîmplarea de atunci; conduce în momentul acesta o sală proprie de scrimă şi e campioană la veterani. Poate de asta nu-mi regret foarte mult momentul meu de naivitate de odinioară. Eu, cînd am ieşit din competiţie propriu-zis, mi-am jurat să nu mai alerg nici după tramvai, şi rău am făcut. Dar, în spirit de fair-play faţă de mine însămi – simţeam că nu mai pot merge mai departe: participasem la 5 jocuri olimpice, fusesem campioană mondială de tineret şi, cu echipa, la seniori – cîştigasem 10 medalii cu echipa ş.a.m.d. Gata!

▲

Pagină realizată de Tita CHIPER

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU ● **REDACŢIA:** Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Matei MARTIN (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Dan STANCIU (prezentare grafică), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef) ● **RUBRICI:** Ion BARBU, Alexandru CĂLINESCU, Pavel CÂMPEANU, Andrei CODRESCU, Dan GOANŢĂ, Augustin IOAN, Mircea IORGULESCU, Eugen ISTODOR, Vintilă MIHĂILESCU, Lucian MÎNDRUŢĂ, Z. ORNEA, Dumitru SOLOMON, Daniel VIGHI, Sever VOINESCU ● **RESPONSABIL DE NUMĂR:** Andrei MANOLESCU ● **CORECTURĂ:** Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU ● **TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:** Ela PETRAŞCU ● **EDITARE TEXT:** Vali ANDREI, Angela DUMITRICĂ ● **DIFUZARE:** Marian BURTEA ● **Redacţia DILEMA:** Aleea Alexandru 38, sector 1, 71273, Bucureşti ● **Telefon:** 230.23.84 **Fax:** 230.75.59 **e-mail:** dilema@fcr.algoritma.ro **Internet:** http://www.algoritma.ro/dilema

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl Marian Burtea. Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS, tel. 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 47212160170 deschis la BCR, filiala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

Anul VIII
nr. 403
3-9 noiembrie 2000
20 pagini 4000 lei
INTERNET: http://www.algoritma.ro/dilema
EDITOR:
FUNDAȚIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE
DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEȘU

Așteaptă-te, române!

(Hai să dăm mîine cu mîine)

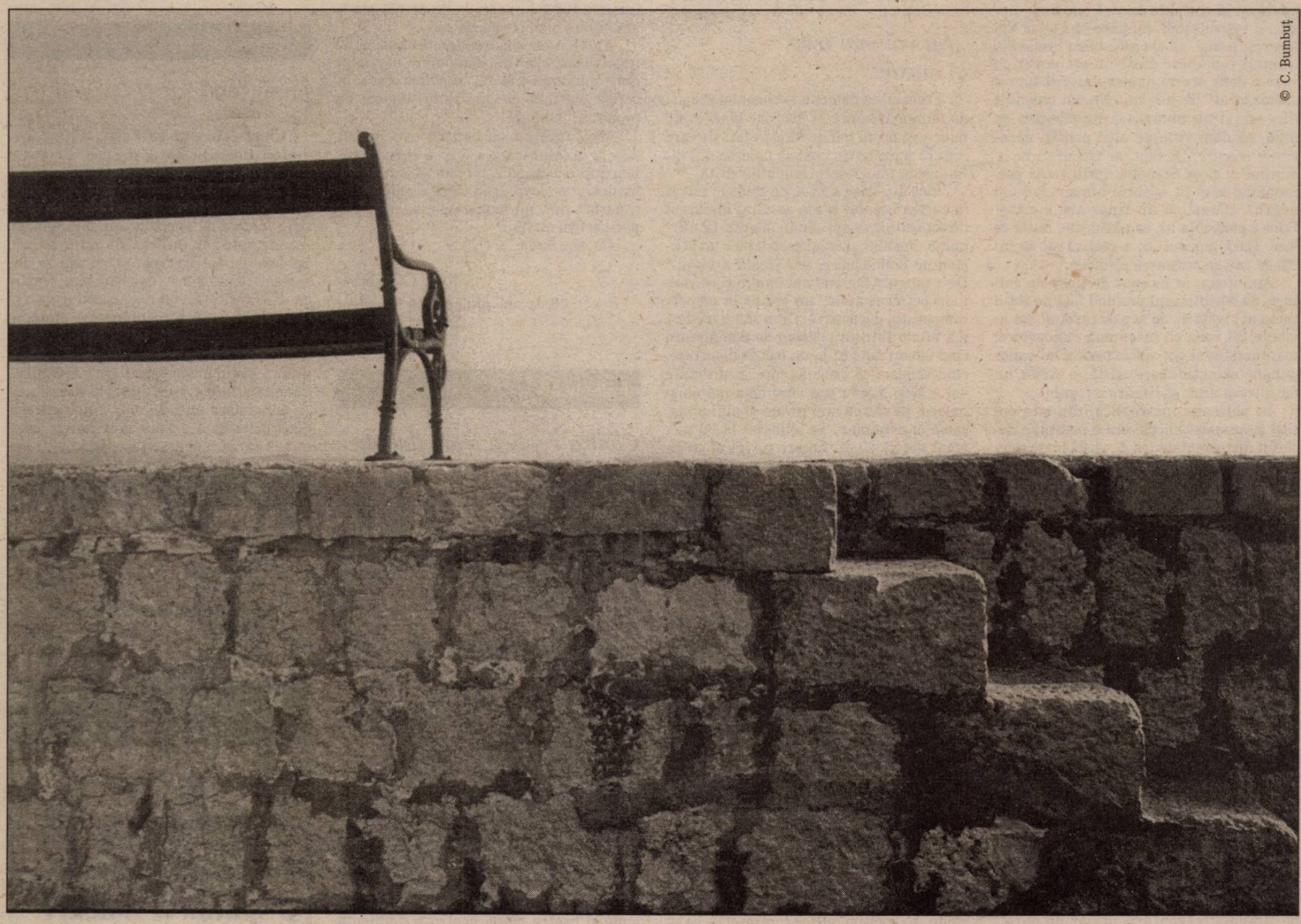

„Domnul K. a așteptat o zi, apoi o săptămînă, apoi încă o lună. La urmă a spus: «Aș fi putut aștepta foarte bine o lună, dar nu acea zi și nu acea săptămînă».“

(BERTOLT BRECHT – „POVESTIRI DESPRE DOMNUL KEUNER“)

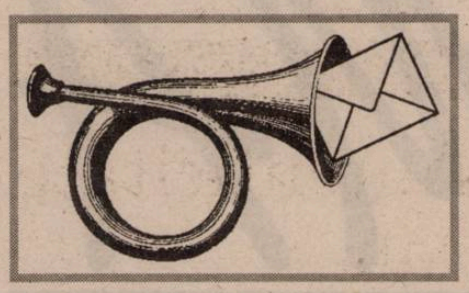

Nr. 399: „Liceul“

Ca o persoană din „sistem“...

Mi se pare o idee excelentă această dorinţă a dumneavoastră de a surprinde realitatea din liceele româneşti, de a trece de imaginea complet deformată produsă de cei ce vorbesc într-o totală necunoştinţă de cauză şi propagată cu ajutorul mass-media, la fel de neinformată în majoritatea cazurilor. Vă scriu aceste rînduri din dorinţa de a-mi prezenta punctul de vedere în legătură cu liceul românesc de azi, ca o persoană care face parte din „sistem“ (sînt elev în clasa a XI-a la un liceu din Constanţa), fără a avea însă nici o secundă pretenţia că ceea ce susţin este peremptoriu.

Nu am de gînd să detaliez aici multiplele probleme cu care se confruntă fiecare elev de liceu (costul ridicat sau lipsa manualelor, sumele de-a dreptul exorbitante pentru aşa-zisele „fonduri ale şcolii“, condiţiile insalubre din majoritatea liceelor, programa şcolară – ca să amintesc numai cîteva), deşi sînt probleme cu adevărat importante de care nimănui, dintre cei responsabili, nu pare să-i pese. Voi încerca, totuşi, să abordez tema aceasta a liceului românesc dintr-un alt punct de vedere decît acesta al elevului „necăjit“ şi „neajutorat“ de nimeni. Ne-am obişnuit (liceeni, şi nu numai) să ne plîngem de milă, să dăm vina pe alţii pentru necazurile noastre. De fapt, ar trebui să ne amintim ce zicea Stendhal (prin vocea personajului său) în celebrul roman „Roşu şi negru“: „Crezi că un tînăr are merite? Pune-i piedici la tot ce năzuieşte, la tot ce face. Dacă meritul lui e real va şti să înfrîngă sau să ocolească piedicile.“

Aminteam la început de lipsa de cultură, de dezinteresul profund faţă de actul sacru al învăţării, de nepăsare totală vis-à-vis de tot ceea ce înseamnă cunoaştere; toate acestea se pot aplica perfect liceenilor români (excepţiile care există, şi există, nu fac altceva decît să confirme regula).

În perioada interbelică (din cîte am citit şi am auzit) liceul era o instituţie deosebit de respectată (ca de altfel toate celelalte structuri ale educaţiei) unde intrai ca într-un templu cu teamă, speranţă şi dorinţă de a cunoaşte. Nimic, absolut nimic din toate acestea astăzi. Liceul a devenit un loc accesibil oricui (indiferent de pregătire), un prilej de etalare a hainelor, a telefoanelor celulare, a maşinilor de lux, a prostiei incomensurabile şi nicidecum a cunoştinţelor dobîndite. Să observăm cum vin îmbrăcaţi la şcoală elevii astăzi; nu se mai ţine cont că liceul nu este discotecă, bar de noapte sau colţul blocului şi de aceea vedem contrariaţi cum fetele poartă decolteuri mult prea pronunţate sau/şi fuste foarte scurte, iar băieţii, pantaloni largi şi cît mai murdari, de parcă abia au ieşit din puşcărie (sau sînt în drum spre acel loc); bineînţeles toţi fiind inspiraţi de modelele propuse de pseudocîntăreţii români şi/sau străini. Cu tot respectul pe care îl port libertăţii de exprimare a fiecărui individ, nu trebuie să uităm că liceul este (încă) o instituţie publică. Profesorii sînt obligaţi în felul acesta să instituie amenzi pentru... „decenţa în vestimentaţie pe timpul frecventării orelor de curs“. Aberant, nu? Dacă se pune problema introducerii uniformelor, cei descrişi mai sus devin agresivi în limbaj, ireverenţioşi şi fac referire ineluctabil la perioada comunistă şi la bine-cunoscutele (de către cei mai în etate) uniforme bleu-marin.

Un alt lucru „interesant“ (tragic) pe care l-am observat la elevii de liceu este că aceştia nu au un subiect real de conversaţie. Dacă observaţi cu atenţie un grup de tineri (15-19 ani) care discută veţi afla înmărmuriţi că dialogul lor se rezumă la subiecte cum ar fi: muzica (de fapt pseudomuzică, pentru că acel limbaj abject numai muzical nu este), filme de duzină, sex şi bani. Nici o vorbă despre literatură, filosofie sau despre aspectele vieţii în general, iar cei care totuşi amintesc despre aşa ceva sînt repede excluşi. Nu se vede oare că tinerii nu mai au azi nici un crez, nici un ideal în jurul căruia să se grupeze? În fond, cui îi mai pasă de aşa ceva azi, cînd avem discotecă şi Internet (de observat ce fac de fapt tinerii cînd frecventează „Internet-Cafee-urile!!“, cîţi dintre ei se folosesc de Internet pentru a vizita Biblioteca Britanică, de exemplu?).

Vorbeam zilele trecute cu un liceean veritabil şi îmi spunea cu amărăciune că nu există emisiuni televizate şi reviste (tocmai se desfiinţase şi revista şcolii unde învaţă şi la care era redactor) în care tinerii, în adevăratul sens al cuvîntului, să se poată exprima liber (i-am sugerat să citească revista *Dilema* pentru că aici se face acest lucru). Realitatea este că există foarte puţine reviste de acest gen, peste tot eşti copleşit de reviste şi ziare minore, care nu pot emite pretenţii culturale.

În concluzie, dacă generaţia actuală de liceeni (în majoritatea ei copleşitoare) se aşteaptă a fi generaţia salvatoare a României, atunci Dumnezeu să ne apere de ce va urma.

Florin Andrei POENARU
clasa a XI-a, Liceul „G. Călinescu“, Constanţa

„Nu voi mai trăi la maxim“...

Probabil că datorită subiectului propus de dumneavoastră şi abordat mai jos de mine veţi primi mii de scrisori faţă de care ceea ce scriu eu nu cred să fie prea diferit. Îmi asum totuşi riscul să nu fiu citită.

Încă din clasa a IX-a, de cînd am intrat în curtea liceului şi am ascultat discursul directorului, m-am gîndit mereu la afirmaţia dînsului: „Liceul nostru nu e un pension de domnişoare, e o şcoală a vieţii.“ De-a lungul celor trei ani împliniţi pe care i-am petrecut acolo, am crezut în ambele comparaţii, deopotrivă. Cum să nu cred că mă aflam într-un pension de domnişoare cînd uneori am fost la un pas de disperare, cînd vedeam că orice aş face, nedreptate voi întîlni mereu sau cînd deja mă obişnuisem să văd că unii învaţă şi alţii plîng, ca să ia note mari. Se ajunsese la un moment dat să vînezi fiecare cuvînt al „rivalului“, al celui pe care-l ştiai mult inferior, dar care, prin bunăvoinţa profesorilor înduioşaţi de cuminţenia respectivului, ajungea să te privească de sus... Dar apoi m-am gîndit mai bine şi-mi dau seama că liceul mi-a fost, îmi este o şcoală a vieţii. Ştiu acum că răutate va fi mereu, că va trebui să lupt ca să am un rol mare pe scena vieţii...

Tot ce am trăit în liceu n-a făcut decît să mă călească. Momentele vesele alternau cu acelea triste, care au fost mult mai scurte. Ştiu că abia aşteptam să sune clopoţelul ca să „scap“ de şcoală, dar a doua zi tot la ea mă întorceam. Profesorii m-au dezamăgit uneori, dar au fost multe momente cînd nu ştiam cui să mulţumesc pentru că mi-au fost dascăli. Colegii... Cîteodată mă simţeam bine dispreţuindu-i, îmi spuneam „iată un rău cu care poţi trăi“. Dar cînd am avut momente din acelea, în care a fi uniţi era esenţial, fiecare a dat ce avea mai bun şi, într-un tîrziu, ne-am putut numi „clasă“. Mă întreb însă de ce a fost nevoie să trecem prin atîtea stadii, să „simţim“ atîtea controverse, ca să ajungem unde trebuia, la respect reciproc.

Sînt nostalgică acum pentru că timpul trece şi nu mă voi simţi pregătită vreodată să dau ochii cu lumea de afară. Pentru că, orice ar fi, pînă acum am fost „înăuntru“: în familie, în şcoală. De-acum... îmi voi da seama că am intrat în vîrtejul vieţii de-abia cînd voi fi trecut peste multe.

Mi-a plăcut în liceu, încă îmi place. Am un singur regret. Mi-ar fi plăcut să gîndesc mereu aşa, să mă fi bucurat încă din primul an de fiecare clipă petrecută aici. Acum îmi dau seama că n-o să mai aud nici clopoţelul, că n-o să-mi mai pese nici de absenţe, că nu voi mai trăi „la maxim“. Asta ţine de adolescenţă. Şi-mi pare rău. Dar, asta e. În fond, e ceea ce se cheamă să-ţi arăţi vîrsta. Prin comportament şi... înfăţişare, să nu vrei să pari ce nu eşti. Să te joci pe tine însuţi ca să primeşti aplauze la scenă deschisă...

Ruxandra CONSTANTINESCU
Bucureşti

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

Uniforma şi uniformitatea

Am citit mulţi ani cu real folos articolele domnului Cristian Preda, fapt pentru care îi mulţumesc!

De data aceasta am o nedumerire: nu pune domnia-sa cam mult în sarcina bietei uniforme şcolare afirmînd că „transmite, cu discreţie, o valoare politică: egalitatea“? Eu nu sînt aşa de sigur, ca domnul Preda, că uniforma transmite egalitatea dorită. De uniformitate, însă, sînt sigur. Şi mi-e teamă de o egalitate canonică peste îmbrăcămintea şi cărţile de şcoală, dacă am înţeles bine pledoaria sa.

Altfel, n-am nici un „zîmbet suspinos“ (mi-a plăcut expresia domnului Cioroianu) după uniforma şcolară. În glumă sau/şi în serios: elevii ca elevii, dar fie-vă milă de profesorii în blugi!

Mulţumindu-vă pentru excelentul număr „Liceul (cum a fost şi cum este)“, mărturisesc că mă aşteptam să „întîlnesc“ înăuntru şi elevi. Cred că ar fi interesant („marfă“, nu?) un număr-oglindă scris din perspectiva elevilor.

Cu voie bună,

Ioan COSTEA
46 de ani, profesor de filosofie, Şimleul Silvaniei

Polemice

Contra-replica ayatollahului

Eşti înjurat, deci eşti! Aceasta este ceea ce am învăţat după 1989. Cel puţin eu, personal. Cu cît eşti înjurat mai tare, mai des, cu atît viaţa ta este mai intensă. M-am gîndit mult timp dacă este cazul să răspund unor imprecaţii nervoase precum cele răspîndite de domnul Zaharia (pentru mine continuă să fie un domn) în numărul 399 al revistei *Dilema*. Cu greu pot înţelege ceea ce l-a deranjat în afirmaţiile mele. Eu nu pot suporta ceea ce domnia-sa poate. Eu am avut curajul să scriu ceea ce nu pot suporta. Ceea ce mi se pare o retrogradare nu spirituală (ce bine ca nu sîntem o naţiune de licentiaţi, altfel oare ce ne-am face?) ci din sfera bunului-simţ. Este normal ca bebeluşii României să cînte textele sexuale şi alcoolice ale titanilor fără să aibă habar de ceea ce înseamnă? Este normală o astfel de atmosferă infestată de agresivitate? Se poate face artă şi din muzica contemporană, domnule Zaharia. Nu trebuie să credem că situaţia de acum este un dat inexorabil. Se poate produce muzică foarte bună şi pentru piaţă, pentru a fi vîndută (ultimul album Savage Garden este o dovadă).

Domnia-sa, ca un adevărat muncitor rafinat cu bogate lecturi, foloseşte atacul la persoană. Nimic nou sub soare. Vreau să-i reamintesc că România este şi ţara mea, nu numai a domniei sale şi a majorităţii pe care crede că o reprezintă. Nu este cazul să-mi pun căştile la urechi şi să trăiesc în altă lume. De la un astfel de îndemn proletar se poate ajunge cu uşurinţă la anihilarea nenorociţilor care nu sînt de acord cu dominaţia turmei. Şi cred că nu domnia-sa are dreptul să traseze directivele *Dilemei*. A fi imparţial ca tot românul înseamnă cea mai mare duplicitate posibilă, în conformitate cu principiul „vom fi indiferenţi şi împreună cu cel ce va învinge.“ Şi de cînd, domnule Zaharia, aveţi strania capacitate de a vorbi în numele întregului popor? Stranii senzaţii mă cuprind. Nu mă pot gîndi decît la două fraze aplicabile:

1) „Iubitul meu amic, oamenii care strigă sînt destui. Tu încearcă să vorbeşti sau să taci.“ (M. Sebastian în „De două mii de ani“)

2) „There is no confusion like the confusion of a simple mind“. (Scott Fitzgerald „The Great Gatsby“)

Trebuie să recunosc că m-a şi amuzat titlul care mi-a fost atribuit, dar uneori este foarte bine să fii intransigent. Merită. Dar fiecare îşi alege drumul singur. Vom vedea rezultatele abia la sfîrşit.

Multe salutări redacţiei revistei *Dilema*.

Codruţ CONSTANTINESCU
Helsingor, Denmark

Despre *Dilema*

La nr. 400

Chiar sosite cu întîrziere, vă rog frumos să primiţi şi felicitările mele cu ocazia onomasticii *Dilemei* ajunsă, Doamne!, la al 400-lea număr. Mă număr (cu mîndrie) printre cei care au aflat de *Dilema* cu puţin timp înainte de apariţia primului număr. Am aşteptat cu sufletul la gură ştiind, aproape cu certitudine, că nu mă va dezamăgi. Şi aşa a fost. Aşa cum bine remarca dl Gabriel Liiceanu, în codul de aşteptări al fiecarui om sînt înscrise anumite fapte, anumite personaje. Acum ştiu că *Dilema* a apărut în viaţa mea, chiar de la primul său număr, pentru că o aşteptam. Coabităm fericit, echilibrat, fără deziluzii şi, chiar dacă eu nu-i ofer nimic altceva decît grija de a o avea săptămînal lîngă mine, ea, cu generozitate, îmi oferă cel puţin o clipă de exuberanţă săptămînală, clipă care îmi este suficientă pentru a o aştepta în continuare, tot cu sufletul la gură.

Ioana PETREA
Ploieşti

N. red.: *Mulţumim tuturor cititorilor care – bine dispuşi! – ne-au bucurat cu felicitările lor.*

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Şmecheria românească**
- **Banii şi politica**
- **Spaimele noastre**
- **Cultura nemulţumirii**

Mircea IORGULESCU

ce se vede

Toga candida

Ar trebui să fie o invazie de oameni în alb pe străzile şi în localităţile din România: fiindcă e vremea candidaturilor şi a candidaţilor. În româneşte (cer iertare cititorilor *Dilemei* pentru acest exerciţiu de pedanterie), *candidat* a venit desigur din franceză, foarte probabil în veacul trecut, de presupus că în a doua jumătate. În franceză, unde a fost consemnat prima dată în secolul al XIII-lea, acest substantiv a fost adus din latină *(candidatus)*; unde se născuse dintr-un adjectiv *(candidus)*, sub influenţa practicilor politice din vechea Romă, Roma republicană. Cetăţenii care solicitau alegerea într-o funcţie publică îşi puneau o mantie, o togă de stofă albă, *toga candida*. De aici, din denumirea latină a culorii simbolizînd puritatea, inocenţa, onestitatea, vine *candidatul*.

Dar poate că nu de togi e nevoie în România, ci de ample corturi albe – căci se votează *liste de partide* şi nu *persoane*. Fiindcă adevărata bătălie a *candidaţilor* s-a consumat în culise, pentru ajungerea pe liste, mai precis în fruntea lor, dar alegătorii n-au avut aici nimic de spus, actualul sistem electoral îi scoate complet din joc. Nu e însă imposibil ca partidele care şi-au pus în fruntea listelor personaje mai deocheate să tragă mari ponoase – şi rău lucru n-ar fi. Fiindcă sînt, pare-se, destui *candidaţi* ajunşi sau, mă rog, desemnaţi în cap de listă din raţiuni ce nu au nici o legătură cu ideea de alegere: ei au fost puşi acolo, în frunte, pentru a a intra *obligatoriu* în viitorul parlament. Această forţare a mîinii care dă votul este, într-un fel, mai perversă decît simulacrul alegerilor din *vremea veche*, cînd *candidatul* unic al partidului unic era şi el deja ales din momentul desemnării. Dar atunci nu existau dubii în privinţa sinonimiei perfecte dintre *numire* şi *alegere*. Momentul electoral era o formalitate, un ritual găunos, o vastă mascaradă, însă nimeni nu se înşela şi nu era înşelat în privinţa imposibilităţii de a alege. Nici chiar pretinşii candidaţi: ştiau că sînt *aleşii partidului*, nu ai *alegătorilor*.

Dispariţia partidului unic şi înmulţirea partidelor nu au dus la dispariţia acestei sinonimii, aşa cum dispariţia regimului comunist nu a dus la dispariţia nomenclaturii: aceasta doar s-a împrospătat, şi-a eliberat apetiturile, s-a reorganizat pe clanuri, pe familii, pe găşti (termen, ştiu, neomologat de *ştiinţa politicii* şi de reprezentanţii ei autohtoni, dar a cărui absenţă duce la ocultarea unei realităţi tot atît de specifice ca şi aceea care a impus intrarea cuvîntului *bacşiş* în diverse limbi occidentale; eu, unul, aş pleda şi pentru integrarea lui *bişniţă* în rîndul conceptelor socio-economice autohtone). Ce altceva decît o formă de neo-*nomenclaturism* este obscena migraţie a atîtor indivizi *fără nici o calitate public dovedită* de la un partid la altul numai şi numai pentru a rămîne în continuare *senatori* şi *deputaţi?!* N-ar fi oare necesară şi potrivită, pentru ei, o togă multicoloră, pestriţă, de bufon?! Sau măcar o lege prin care accesul la candidatură pentru parlament să nu fie permis decît sub condiţia unei vechimi de minimum cinci ani în partidul care propune? Urîta bănuială că *migraţia* nu e decît un paradoxal pseudonim al *eternizării* ar fi astfel înlăturată în modul cel mai simplu. Şi, apoi, de ce nici un partid, în afară de UDMR, nu a avut îndrăzneala de a-şi selecta candidaţii printr-o alegere internă, pe bază de vot secret?!

Aşa probabil se şi explică extraordinara soluţie găsită de unul dintre aceşti purtători simbolici de *toga candida* la întrebarea unui ziarist dacă nu se teme de posibile sancţiuni penale *în cazul în care nu e ales*. Un veritabil *candidat* ar fi găsit prilejul foarte nimerit pentru a-şi afirma convingerile democratice şi cetăţeneşti, răspunzînd, simplu, că nu-şi caută în parlament un adăpost în faţa legii şi că indiferent dacă va fi sau nu ales se va afla oricînd, de va fi cazul, la dispoziţia justiţiei. Adăugînd, eventual, că e *candidus*, alb, „curat". Ei bine, nu! *Candidatul* a cerut ca ziaristului să-i fie interzisă prezenţa la dezbaterile electorale. Să fie pus sub obroc, să i se închidă gura, să fie şters din controale. Să fie eliminat, anihilat, anulat.

Şi se poate imagina fără nici un efort cum ar fi procedat un asemenea *candidat* pe vremea partidului unic. Sub *toga candida* se află, vai!, de multe ori, nomenclaturistul brutal şi cinic, abuzivul troglodit de partid şi de stat, refuzînd arogant să fie, şi el, *un cetăţean*. Nu „simplu cetăţean", ci pur şi simplu cetăţean.

▲

Cristian GHINEA

cetatea de scaune

Vadim, România, Pace

Cei care nu îl iubesc pe Corneliu Vadim Tudor şi citesc totuşi cu stoicism *România Mare* sînt frapaţi de cultul personalităţii care înfloreşte în jurul personajului. Ode de laudă, unele sofisticate, altele în versificaţie populară, scrisori de adeziune de la oameni din întreaga ţară, cu formule repetitive, de parcă ar fi făcute în redacţie: Vadim este tot mai mult înconjurat de o aură a genialităţii şi excepţionalismului, pe care o suportă fără efort. Cu alte cuvinte, Vadim Tudor este tot mai grandoman.

Deşi ne poate mira şi nu prea înţelegem fenomenul, o recentă experienţă sociologică în care am întîlnit cîteva membre ale PRM m-a adus în faţa unor femei normale, gospodine obişnuite, care aveau ca singur element de diferenţiere o frustrare socială şi familială vizibilă, dar care vorbeau despre „domnul Vadim" ca despre „salvator". Cînd au trebuit să asocieze două cuvinte cu numele liderului lor, au apărut frecvent „Ştefan cel Mare", „leu", „rege". Dar vorbim în aceste cazuri de un nucleu dur, de femei absolut convinse, rămîne de văzut dacă acest cult al personalităţii se va răspîndi cu succes şi în cercuri mai largi.

Scopul unui clip electoral este de a atrage noi voturi din aceste zone. Sloganul sub care se defilează în noul clip al PRM: „Jos mafia. Sus patria", bine găsit pentru genul de public al PRM. Vadim arată că ştie să exploateze foarte bine imaginarul social, frustrarea oamenilor care văd cum se naşte noua clasă de capitalişti. Şi cum aceasta se îmbogăţeşte şi pe seama statului, indiferent de guvernare, cei care rămîn săraci intuiesc (de multe ori corect) ceva necurat. Iar C.V. Tudor canalizează ura: „Mafia" devine ceva palpabil, răul se apropie de noi şi îl putem strînge de gît.

Observatorii atenţi ai fenomenului de comunicare politică au observat în apariţiile televizate ale PRM din precedentele campanii electorale primitivitatea condiţiilor tehnice. Nu numai prin conţinut, dar şi prin modul în care erau realizate, clipurile lor erau copii ale telejurnalului cu vizitele de lucru ale lui Ceauşescu, imagini de amatori, statice, fără poveste, supravalorizarea personajului central prezentat mult prea direct, brut, fără elemente simbolice induse.

Clipul despre care vorbesc este mai bine realizat tehnic. Semn, oare, că au început să vină banii spre PRM? Este posibil ca ceva afacerişti care nu vor să fie incluşi în ceea ce peremiştii denumesc generic „Mafie" să fi cotizat la partid pentru a fi feriţi în ziua dreptei judecăţi a poporului. Deocamdată calculul este greşit, este puţin probabil ca PRM să ajungă la guvernare, PDSR pur şi simplu nu mai are nevoie de el, iar celelalte partide au şi ele onoarea lor.

În pofida faptului că C.V. Tudor afirmă sus şi tare, cu orice prilej, că PRM nu este un partid extremist, că doreşte integrarea europeană, schimbarea de macaz nu este convingătoare. Şi parcă în ultima vreme nu mai spune nimic despre prietenul cu care se lăuda cu ceva vreme în urmă, Le Pen, exclus de europenii iubiţi de Vadim din parlamentul lor.

Dar este interesant că noul clip, deşi nu mai este simpla plimbare a camerei de luat vederi după tribunul aflat în mijlocul poporului primitor, reia (inconştient?) un alt clişeu din cultul personalităţii lui Ceauşescu. Pe o muzică ce se vrea măreaţă, este derulată o serie de nume: Burebista, ceva voievozi, Ferdinand (regele burghez este singurul element inedit) şi, surpriză-surpriză, final apoteotic cu Vadim Tudor. Dacă omul nu-şi poate organiza o paradă copleşitoare cu portrete gigantice de voievozi care îi anunţă venirea, măcar un clip acolo, puţin mov, vorba unui banc.

Imaginaţia bate cîmpii, o ia razna şi ne duce înapoi în timp, la un vechi vis de reporter care transmite pentru Agerpres manifestaţiunile tovarăşului şi visează cohorte întregi de oameni scandîndu-i numele. Imaginea din tablou se estompează şi tovarăşul devine domn: „Vadim. România. Pace". Ce student genial era el la Viena, cu bursa acea de studii, de care nu scapă nici un prilej să amintească, cum capătă totul un sens: Ştefan, Vlad, Mihai nu au făcut decît să îi anunţe venirea, nişte Ioani care l-au botezat în sîngele eroilor. Şi acel uzurpator Ceauşescu i-a furat ideea, trebuia să fie parada lui, pentru că în mod evident pe el l-au anunţat voievozii. Visuri de tribun în devenire.

Dar cel mai haios este sloganul final: „România europeană", parte a încercării de a face partidul apetisant pentru europeni. De parcă poporul român, de 2000 de ani, după ce a pus bazele civilizaţiei europene, după ce a avut parte de o etnogeneză pe cît de frumoasă pe atît de simplă (vă mai amintiţi jocul „Dacii şi romanii"?), după ce a stat aici de strajă pentru ca ei să poată construi catedrale, nu face decît să se gîndească la integrarea euro-atlantică, crez lăsat de Burebista.

O curiozitate mă macină, însă. Oare ideea clipului o fi produsul aceloraşi minţi care îi organizau manifestaţiile lui Ceauşescu? S-au născut noi talente gata să se pună în slujba celor care deocamdată par megalomani şi vor deveni în viitor geniali?

▲

Vintilă MIHĂILESCU

socio-hai-hui

Autenticitate sau onestitate?

„Dumneavoastră nu cunoaşteţi ţăranul român!". Aşa începe romanul lui Rebreanu şi aşa a început şi emisiunea TVR la care tocmai am participat. Şi într-un fel aşa s-a şi încheiat...

Problema cu astfel de teme este că obiectul lor – în speţă „ţăranul român" – este atît de „evident" încît este foarte greu să spui cuiva că, asemenea oricărui obiect al cunoaşterii, şi acesta este un obiect construit. Ţăranul ca voinţă şi reprezentare, ca să spunem aşa, sau ţăranul ca invenţie culturală, cum ar spune un post-modern convins, sînt expresii care riscă să trezească reacţii de genul *de ce te legi mă de bunicu'?* (care, ca orice bunic român, nu poate fi decît ţăran). Şi toate ar mai fi cum ar mai fi dacă în acest domeniu, mai ales, nu ar interveni cu autoritate criteriul „autenticităţii". De la persoana numită ţăran la manifestările sale de toate soiurile, totul este evaluat prin prisma autenticului, adică a unei presupuse conformităţi cu o realitate venerabilă, veche şi valoroasă în acelaşi timp. Problema este că din momentul dispariţiei (sau schimbării profunde) ale acestei „realităţi venerabile", orice reproducere a unui obiect sau practici aparţinînd acesteia nu mai poate fi autentică: ea va fi conformă fie cu noua realitate (şi atunci neinteresantă din punctul de vedere al „autenticităţii"), fie conformă doar cu reprezentarea noastră despre „adevărata" realitate (şi atunci, de fapt, doar o pioasă minciună). În jurul acestei probleme s-au înnodat mai toate firele emisiunii cu pricina, leit-motivul fiind rezervele (ca să mă exprim eufemistic) participanţilor faţă de ceea ce ni se prezintă nouă, tuturor, ca fiind ţăranul român şi cultura sa autentică. Or, aici principiul „autenticităţii" devine malign, ceea ce se pune în scenă fiind o **reprezentare** tiranică a unei realităţi ce se validează prin pretenţia de a fi doar o **prezentare** fidelă (adică „autentică") a acesteia. Rezultatul eludează astfel (sau chiar încalcă) atît criteriile estetice ale reprezentărilor artistice (frumosul fiind garantat nu prin sine, ci prin „autenticitatea" sa), cît şi criteriile descrierilor ştiinţifice (ceea ce se prezintă fiind, de fapt, propria reprezentare ridicată la rang de evidenţă). „Autenticul" produce astfel kitsch prin simplul fapt că este o industrie a falsului beatificat.

Deplîngînd această situaţie, de care publicul larg pare a fi nu numai mulţumit, dar chiar şi încîntat, am plecat spre Sibiu, unde avea loc cea de a V-a ediţie a Festivalului internaţional de film antropologic *(Astra Film Fest 2000)*. O sală plină ochi de tineri, veniţi pe spezele lor de la Bucureşti, Cluj, Braşov, ba chiar şi Varşovia sau Budapesta, sugera că există, totuşi, un public deloc neglijabil, dornic de a privi altfel lumea. Căci ceea ce se desfăşura în faţa ochilor noştri era, de regulă, un minunat exerciţiu de onestitate, reuşind să îmbine, în cele mai fericite cazuri, o estompare a autorului în faţa lumii (inclusiv ţărăneşti!) pe care o filma, lăsînd-o astfel să se prezinte cît mai mult cu putinţă singură, şi o recunoaştere explicită a faptului că, în ultimă instanţă, ceea ce se vede este, de fapt, ceea ce a văzut realizatorul filmului. Sentimentul spectatorilor era astfel unul de descoperire şi nu cel de *déjà vu* cu care ne-a obişnuit mediatizarea patrimonială.

Intenţia de itinerare prin ţară a acestui festival este astfel un răspuns, poate, la acel „şi ce e de făcut?" care a dominat emisiunea TVR. Poate că astfel de exerciţii de *onestitate* vor pune pe gînduri, cu timpul, pe cei care simt nevoia să-şi ascundă subiectiva dorinţă de putere (sau poate la fel de subiectiva impotenţă?) în spatele obiectivităţii de nediscutat ale *autenticului*.

▲

Pavel CÂMPEANU

glosar de tranziţie

Hoţii

Supraapopulată de specia numită „omul nou', România oficială premergătoare revoluţiei nu avea, firește, loc pentru hoţi. Regimul, care preţuia poezia, dar nu-i putea suferi pe poeţi, instituise o ordine în care absenţa hoţilor coincidea cu înflorirea hoţiei. Excluşi din existenţa publică, hoţii beneficiau de o totală privatizare premonitorie. Dedublarea lor întruchipa o separare suigeneris a puterilor în stat: pe cînd puterea legislativă îi atesta osîndindu-i, puterea politică îi suprima refuzînd să îi observe. Ascunzîndu-şi delictele, hoţii de rînd se bucurau de complicitatea puterii supreme care le ascundea însăşi existenţa. Hoţia reprezenta concomitent un secret personal şi un secret de stat.

Tranziţia a adus în acest domeniu o transparenţă în acelaşi timp ostentativă şi incompletă. Pe de o parte comunicarea publică alimentează sentimentul că se fură pe capete şi la toate nivelele, pe de alta că numeroase furturi ignorate, sau chiar semnalate, rămîn ascunse sub pecetea tainei. Una dintre reacţiile populare faţă de această confuzie este cea care transformă expresia „hoţii" dintr-o acuzaţie sau imprecaţie într-un slogan. Emiţătorul acuzaţiei formale este o instituţie acreditată: poliţie, parchet, magistratură, ori un agent mediatic. Emiţătorul imprecaţiei este de regulă un individ. Imprecaţia devine slogan atunci cînd emiţătorul ei nu mai este un individ, ci o mulţime care o strigă la unison într-un loc public. Nu în orice ţări poate fi văzut şi auzit spectacolul acestei frenezii vocale colective – mii de oameni care, fie în faţa unor edificii publice, fie din tribunele stadioanelor, răcnesc cu aceeaşi sterilă exasperare: hoţii! hoţii!

În ambele cazuri adresantul acestor mesaje nu este un personaj definit, ci o categorie subînţeleasă. Proferat de demonstranţi, sloganul are conotaţii vădit politice – pe cînd fanii stadioanelor, eliberaţi pentru o clipă de obsesii politice – îi vizează în primul rînd pe arbitri – prezumtivi garanţi ai imparţialităţii, precum şi, prin extensie, pe invizibilii trăgători de sfori din umbră.

Pătimirile tranziţiei, ne asigură tranzitologii, vor fi depăşite atunci cînd ne vom schimba mentalitatea. Dar mentalitatea nu promite să se schimbe atîta vreme cît domenii cu totul străine unul de altul, ca activitatea infracţională, politica şi sportul, îşi găsesc consubstanţialitatea în termenul „hoţii".

▲

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Mircea VASILESCU

satul global

Mase@alegeri.ro

În liniştea ei de pînă acum (fără dezvăluiri senzaţionale ori dosare compromiţătoare scoase de sub masă), campania electorală mizează pe „munca de lămurire de la om la om" în turneele făcute de candidaţi prin ţară şi, bineînţeles, pe mesajele transmise prin mass-media. Cîte partide, atîtea clipuri electorale şi cîte agenţii de PR, atîtea moduri de a le filma. Cuprinşi brusc de principialitate – ceea ce li se întîmplă la fiecare patru ani – candidaţii care ne cer votul vorbesc despre *programe* şi *soluţii*; siguranţa de sine cu care o fac e menită să dea impresia că în buzunarul lor de la piept stă un set de reguli care vor fi aplicate şi ne vor conduce neabătut spre o viaţă mai bună.

Masele nu cunosc însă programele şi nici nu le vor cunoaşte vreodată. Aşa încît mesajele electorale sînt construite şi pe alte conţinuturi, oferite de marketingul politic şi, desigur, de sondaje. Nu ştiu ce studii vor fi stat la baza lor, dar clipurile partidelor sînt uneori, dacă avem răbdarea să le privim şi pe faţă şi pe dos, într-o oarecare contradicţie cu „emitenţii" lor. De exemplu, un partid aflat încă la putere ne spune că pînă acum s-a guvernat prost şi că e hotărît să îndrepte lucrurile. Trăiască autocritica, vivat promisiunea de tip nou! Alt partid, condus de un fost ministru şi actual senator (şi în care mai sînt şi alţi foşti miniştri şi parlamentari, evident), îi spune cetăţeanului, *la per tu*: „e timpul să votezi *pentru tine*", căci de zece ani „ai votat pentru *alţii*". (Sigur, miniştrii şi parlamentarii respectivului partid nu fac parte dintre acei „alţii" răi şi urîţi care au înşelat aşteptările poporului.) Sartre curat: *L'enfer c'est les autres*.

Dar să nu fim foarte riguroşi. În definitiv, votează tot poporul. Sau, cum spune dl Cristian Tudor Popescu într-un *promo* pentru o emisiune electorală, „votează şi proştii şi deştepţii, şi graşii şi slabii, şi bogaţii şi săracii...". Iar pentru că partidele au nevoie de *multe* voturi, mesajele lor încearcă să-i atragă pe *cei mulţi*. Pe scurt: răspundeţi, vă rugăm, dragi alegători, la întrebările din sondaje, iar noi, după ce studiem cu atenţie ce vă place şi ce nu, ce speranţe şi aşteptări aveţi, o să vă oferim nişte mesaje construite anume ca să vă convingă. Hai că-i simplu şi occidental, stimaţi alegători şi dragi mase: nu vrem să vă deranjăm prea mult, aşa că voi vă exprimaţi din cînd în cînd printr-un eşantion reprezentativ de maximum 2.000 de persoane şi cu o marjă de eroare de maximum 3%, noi apelăm la o mînă de specialişti care fac filmuleţe şi fraze convingătoare, iar o dată la patru ani vă rugăm să vă deplasaţi personal şi să ne daţi votul. Nu-i greu! Şi-n Occident e la fel, sondaje + campanie electorală bine ţintită = succes în alegeri, că doar am fost şi noi şi-am văzut. Uitaţi-vă la televizor, stimaţi alegători, e păcat de-atîta muncă, avem agenţii de PR foarte bune şi consultanţi americani care au făcut campanii pentru politicieni occidentali unu' şi unu'. S-au străduit atîta să vă convingă în numele nostru, ar fi păcat să nu vă lăsaţi convinşi... Pe urmă, timp de patru ani vă lăsăm iar în pace, să vă uitaţi în continuare la televizor, dar numai la programele dumneavoastră preferate, la filme, jocuri şi concursuri, căci doar de-aia am făcut revoluţie, ca să avem televiziune liberă, *circenses*, cum atît de bine spuneau strămoşii noştri, chestia cu *panem* o lăsăm pentru mai tîrziu, căci există dificultăţi obiective, ştiţi şi dumneavoastră...

În societăţile dezvoltate, se vorbeşte de multă vreme despre *telealegători* ori *videoalegători*, adică cetăţeni care îşi exprimă votul în funcţie de puterea de convingere a mesajelor electorale primite prin TV. Altminteri, n-au habar de problemele şi programele politice, nici nu-şi dau seama dacă soluţiile propuse de diverşi candidaţi sînt bune sau rele. Sigur, cetăţenii sînt mult mai informaţi decît înainte, iar aceasta se datorează în bună parte *tot* televiziunii. Dar „informaţia nu înseamnă cunoaştere, nu înseamnă *a şti* în sensul euristic al termenului", spune un distins politolog italian, Giovanni Sartori. Aşa încît masele se pronunţă şi se vor pronunţa, în continuare, prin vot, în probleme pe care adesea nu le cunosc sau nu le înţeleg. Democraţia va depinde tot mai mult, spune Sartori, de „un *demos* slăbit şi golit de conţinut", care cunoaşte tot mai puţine lucruri, pentru că singura sursă de cunoaştere pentru o mare parte a cetăţenilor este televiziunea (Giovanni Sartori, *Homo videns. Televisione e post-pensiero*, Editori Laterza, 1999).

Asemenea probleme se pun în democraţiile vechi, care au încercat să construiască, timp de decenii sau secole, un *demos* participativ şi interesat de *res publica*. La noi, unde experienţa democratică e mai puţin substanţială, formele (sondaje + televiziune + agenţii specializate) au fost copiate şi adaptate rapid, se vorbeşte deja de „profesionalizarea campaniilor electorale". Dar nu ştiu dacă e chiar un motiv de mîndrie.

▲

Alexandru CĂLINESCU

interstiţii

Revistele străzii

„Prima revistă a străzii din România": astfel se recomandă revista *Spune*, editată de Fundaţia Link Romania-Moldavia şi distribuită în Iaşi de aproape un an de zile. Vînzătorii – se precizează în caseta redacţională – provin „din rîndul oamenilor străzii sau alte categorii defavorizate, pentru care vînzarea revistei este singura sursă de venit – civilizată, legală şi sigură" (jumătate din preţul exemplarului revine automat vînzătorului legitimat prin ecuson). Formula s-a născut, după cîte ştiu, în Statele Unite, de acolo a trecut în Anglia unde a obţinut, cu *The Big Issue*, un neaşteptat succes (o sută de mii de exemplare vîndute săptămînal). A traversat canalul Mînecii şi – via Bruxelles – s-a instalat în mai 1993 la Paris, cu *Macadam Journal*. Două luni mai tîrziu, în metrouri, la intersecţii şi pe cheiurile Senei îşi face apariţia *Le Réverbère*. Urmează, în serie, *La Rue*, *Faim de Siècle* (joc de cuvinte cum numai franceza îşi îngăduie), *Le Lampadaire*. Presa celor „fără domiciliu fix" („S.D.F") devine terenul unei concurenţe necruţătoare. Parisul şi întreaga regiune pariziană sînt „arondate", vînzătorii îşi dispută locurile strategice, printre cele mai vînate fiind intrările supermagazinelor. Românii (mai ales transilvănenii) pătrund puternic în sistem; trecînd odată întîmplător prin faţa redacţiei lui *Le Réverbère*, pe lîngă Gare de Lyon, am constatat cu surprindere că anunţurile de pe uşă erau bilingve, în franţuzeşte şi în româneşte. *Macadam Journal* atinge 400.000 de exemplare pe lună, dar *Faim de Siècle* (în 1994) şi *La Rue* (în 1996) dau faliment. Una din reviste e acuzată, la un moment dat, de derapaje rasiste şi antisemite, alta pare să fi fost sursa de profit rapid a unor escroci care dispar cu beneficiile (deloc neglijabile) şi fără să achite datoria către tipografie. Aşadar, presa „amatoare" s-a adaptat fără complexe la practicile presei profesioniste...

Revenind la *Spune* (titlul sugerînd că dă drept la cuvînt celor a căror voce are de regulă puţine şanse să fie auzită), ceea ce frapează e tocmai înscrierea, deliberată, în tipare previzibile. Revista include – firește – programele TV, inserează anunţurile publicitare ale editurilor ieşene şi, din cînd în cînd, face loc poeziilor unor autori locali; se adaugă programul cinematografelor, teatrelor, Operei. Altfel, partea leului şi-o taie moda, V.I.P-urile, cancanurile despre cuplurile hollywoodiene, palmaresul premiilor Emi şi MTV etc. La „viaţa vedetelor", pe lîngă starurile omniprezente – Mihaela Rădulescu, Mădălina Manole, Cătălin Botezatu – o apariţie insolită: „Soacra lui Yasser Arafat a suferit cînd fiica ei s-a măritat". Modă – casa Chanel, casa Wanda –, medicină naturistă, Madonna, sport, fotbal, Bill Gates, clasamentul miliardarilor lumii, integrame. Pe coperta întîi – iau cîteva numere la întîmplare – „Secretele femeilor fericite", „O iubire ca-n filme" (Michael Douglas şi Catherine Zeta Jones), Pamela Anderson, Sfînta Parascheva. Şi, într-un colţ de pagină, rubrica „Difuzorii revistei *Spune* sînt şi «scriitorii» ei", cu texte, uneori, emoţionante (şi, sper, autentice).

Printre numeroasele reclame din revistă (fapt normal, în măsura în care ele reprezintă tot atîtea sponsorizări), una mi-a sărit realmente în ochi: e vorba de un produs dietetic din fibre vegetale care „determină senzaţia de saţietate, o elimină pe cea de foame" şi „ajută la menţinerea unei greutăţi corporale normale". Prezenţa acestei reclame într-o revistă a defavorizaţilor societăţii mi-a adus în minte o genială caricatură din *Le Canard enchaîné* de acum cîţiva ani, cînd la Bangui, capitala Republicii Centrafricane, se produseseră – după o perioadă de cruntă mizerie şi foamete – grave tulburări şi lupte de stradă, în cursul cărora mulţimea dezlănţuită devastase şi sediul ambasadei Franţei. Caricatura înfăţişa un localnic, numai piele şi os, fugind fericit cu prada în braţe, pradă capturată prin cămările soţiilor diplomaţilor: erau cutii de *Slim Fast*, celebrul produs pentru cură de slăbire.

▲

Sever VOINESCU

statul de drept

Eşecul cel mare

Dacă, după 11 ani de la eliminarea lui Ceauşescu, gîndim evoluţia României în termenii *„eşec sau reuşită“*, mi-e teamă că sîntem mai degrabă îndreptăţiţi să ne orientăm către primul termen al binomului. Şi poate că expresia cea mai evidentă a eşecului naţional pe care îl trăim este eşecul nostru de a construi în România o proprietate privată reală şi utilă. Încă de la început, procesul de construire a proprietăţii private în România a pornit pe trei direcţii: privatizarea activelor economice, reconstituirea/constituirea dreptului de proprietate asupra bunurilor imobile (case, terenuri, păduri etc.) şi dezvoltarea proprietăţii particulare (cum se numea în timpul regimului comunist) deja existentă. Mă grăbesc să fac precizarea că cele trei direcţii nu au fost niciodată gîndite în mod unitar şi nici coordonate; ele sînt doar rezultatul observaţiilor mele personale şi servesc doar ca bază pentru această analiză teoretică. Cu alte cuvinte, încerc să abordez raţional un fenomen care a evoluat haotic. De altfel, în afara cîtorva politicieni, evident depăşiţi de propriile lor vorbe, nimeni nu a vorbit serios despre dezvoltarea proprietăţii private în România. Preluîndu-se o terminologie a altor timpuri, se vorbeşte mai mult despre „sectorul privat“ al economiei, fără să se indice limpede, de pildă, dacă exploatarea economică a proprietăţii publice, administrată de structuri ale statului, de către societăţi comerciale private, este o operaţiune din spaţiul „sectorului privat“ sau nu.

Spuneam că, în toate cele trei dimensiuni, efortul statului român de a construi în România o proprietate privată solidă, utilă şi adevărată a eşuat. Să mă explic.

Privatizarea activelor economice este, poate, cel mai răsunător eşec dintre toate, pentru că aici sînt implicaţi bani mulţi, interese mari şi personaje importante. În timp ce toate statele foste comuniste au încheiat de ani buni privatizarea, în România subiectul e încă fierbinte. Inventarea şi cultivarea aberaţiei instituţionale denumite FPS a însemnat compromiterea de la bun început a acestui proces. Numai imbecilii şcoliţi la academii comuniste pot să-şi imagineze că o structură administrativă care, pe parcurs, mai devine şi independentă, poate funcţiona normal cînd are ca obiectiv fundamental autodizolvarea. Bibliografia minimă pentru absolvirea celei mai modeste şcoli de administraţie din lumea asta cuprinde un autor pe nume Max Weber. Măcar un compendiu al operei acestui uriaş gînditor ar fi fost suficient pentru înţelegerea regulilor naturale după care evoluează o structură instituţională. Istoria FPS este cea mai bună dovadă că de această instituţie, întotdeauna, s-au ocupat nepricepuţii cu aere de expert – cea mai numeroasă şi periculoasă specie din administraţia noastră. Apoi, transformarea acestei instituţii într-o veritabilă maşină de făcut bani pentru partide şi persoane şi, în fine, politizarea masivă a privatizării ca atare, au pavat calea spre eşecul deplin. Tot ce s-a făcut este prost făcut sau, în cel mai bun caz, suspect. Privatizarea activelor economice a devenit, în mentalul colectiv românesc, echivalentul afacerilor necurate.

Deloc diferit stau lucrurile în ceea ce priveşte reconstituirea/constituirea proprietăţii private asupra bunurilor imobile. Nişte legi prost croite, care au născut tensiuni sociale serioase şi care au fost modificate din cînd în cînd, pe picior, în scop electoral, completate cu alte legi în legătură cu care nu s-a putut strînge un consens minimal, nu au putut constitui baza unui proces serios, amplu şi profund. Tot circul politic din jurul restituirii proprietăţilor confiscate de comunişti s-a jucat pe nervii, sănătatea, banii şi, uneori, viaţa celor îndreptăţiţi să aibă. Jurişti obosiţi, cu gîndirea paralizată în texte procedurale minore şi cu simţul răspunderii amputat de practicarea dreptului în epoci trecute, au acompaniat „expert“ politicieni incapabili de orice viziune coerentă în această problemă. Astăzi, proprietatea privată este şubredă, nesigură, greoaie. Proprietatea privată a ajuns o mare pacoste pe capul celui care o are.

Despre dezvoltarea proprietăţii particulare cu care, de bine de rău, românul a început anii '90, nu poate fi vorba. Creşterea adesea necontrolată a inflaţiei şi a preţurilor, micşorarea sensibilă a puterii de cumpărare a românilor şi scăderea dramatică a nivelului de trai se traduc, din punct de vedere patrimonial, în diminuarea considerabilă a averilor personale ale românilor.

Nu văd cum, într-un interval de timp previzibil, în România ar putea să apară o proprietate privată reală, cu semnificaţie decisivă pentru economia naţională. Ar fi o iluzie să credem că cei care, timp de 11 ani, nu au fost capabili să acţioneze coerent şi consecvent în acest sens, o pot face începînd de mîine. În rest, zic şi eu ca alţii, bine că avem măcar democraţie. ▲

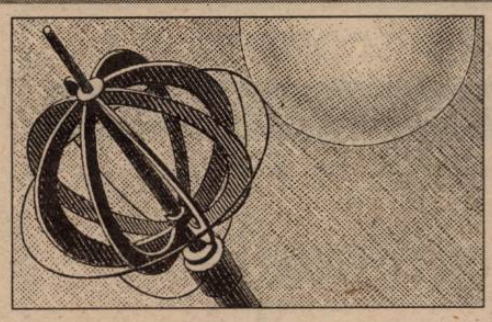

Magdalena BOIANGIU

de jur împrejur

Dictatorii moderaţi

Cînd se spune despre o dictatură că a fost răsturnată prin verdictul urnelor, înseamnă că acea dictatură lăsa mult de dorit. Pînă nu de mult, dictatorii conştienţi de misiunea lor organizau alegeri doar cînd exista certitudinea unui rezultat de peste 90% în favoarea lor şi nu se încurcau cu observatori şi alţi băgători de seamă gata să-i înveţe pe ei cum se conduce o ţară, ţara lor. Transformarea alegerilor dintr-un eveniment propagandistic într-un eveniment politic este un simptom al slăbiciunii organizatorice şi al beţiei de putere.

În Peru, Fujimori a rămas la putere, după ce contracandidatul său nu a participat la turul doi, în semn de protest faţă de fraudele din primul tur. Bucuria a fost de scurtă durată: un post de televiziune privat a difuzat o casetă unde se vedea cum şeful serviciilor secrete, Vladimiro Montesino, al doilea om în stat, îi dădea bani unui deputat al opoziţiei pentru a se alătura grupului parlamentar al puterii. S-a declanşat un lanţ de evenimente dramatice: Fujimori l-a demis pe Montesino şi a anunţat alegeri anticipate, Montesino a fugit în Panama, mari manifestaţii de stradă au cerut demiterea celor care i-au înlesnit fuga, s-a anunţat că Montesino a revenit în secret, Fujimori îmbrăcat în ţinută de campanie a fost filmat căutîndu-l în junglă; cînd fugarul şi-a făcut apariţia, Fujimori i-a demis pe toţi comandanţii armatei, presupuşi a fi complicii sinistrului personaj. Frămîntările ulterioare din armată dovedesc că nimeni nu ştie a cui este şi, mai ales, a cui va fi puterea. Este evident că alegerile vor putea decide de-abia după ce deţinătorii reali ai puterii vor obţine garanţii de imunitate în schimbul retragerii. Dar experienţa generalului Pinochet nu este prea încurajatoare: cînd dictatorul chilian a renunţat la putere, şi-a luat toate măsurile de siguranţă ca să nu dea socoteală despre cum au murit cei care i s-au împotrivit cît a fost preşedinte. Acum i s-a ridicat imunitatea şi, probabil, toată lumea va respira uşurată dacă boala, mai grăbită, va emite verdictul fatal înaintea completului de judecată. Fujimori pare sănătos şi va trebui să dea dovadă de multă fantezie politică pentru a negocia cedarea puterii, înainte de alegeri.

Miloşevici era convins că devotamentul aparatului şi inerţia sentimentală, vecină cu disperarea, a unui mare număr de concetăţeni, îi vor asigura legitimitatea pentru încă două mandate. A pierdut, dar acceptînd înfrîngerea în alegeri a limitat şi opţiunile adversarilor săi radicali. Coagulînd dorinţa de schimbare a unui semnificativ număr de oameni, dar fără un partid puternic care să-l susţină, reuşind să inspire încredere aparatului lui Miloşevici, Kostunica, noul preşedinte al Iugoslaviei, încearcă să realizeze obiectivele politicii sîrbeşti şi în primul rînd integritatea teritoriului, evitînd ciclul vicios al războiului şi al crimelor care îl însoţesc. Printr-un efect de simetrie, alegerile din Kosovo îl dau victorios pe liderul moderaţilor, Rugova, care promite că va obţine independenţa regiunii prin mijloace paşnice. De ambele părţi stilul se modifică, nu şi scopurile. Alegerile din Kosovo au fost boicotate de minoritatea sîrbă şi din acest motiv rezultatul lor este contestat la Belgrad. Este evident că tot ce s-a întîmplat în Kosovo după instalarea misiunii ONU nu poate inspira nici un fel de încredere minoritarilor sîrbi: organizat sau spontan, albanezii fac totul pentru a-i goni. Pe de altă parte, revenirea regiunii sub suveranitate sîrbă nu oferă garanţii majorităţii albaneze. Planificate încă înainte de căderea lui Miloşevici, alegerile din Kosovo nu fac decît să exprime neputinţa de a rezolva prin votul majorităţii paşnice problemele ridicate de partizanii – minoritari – ai forţei.

Alegerile pot exprima dorinţa de modificare a politicilor de guvernare doar cînd funcţionează mecanismele care controlează şi verifică acţiunile puterii într-un stat democratic. Fără ele democraţia nu există, dar calendarul lor nu induce în mod automat climatul necesar negocierilor dintre majoritate şi minoritate. Dictatorii moderaţi cedează tentaţiei de a organiza alegeri relativ libere şi aproximativ corecte; pierd din cauza moderaţiei. Pentru a le cîştiga într-adevăr, democraţia are nevoie de oameni cu convingeri puternice. ▲

Lucian MÎNDRUŢĂ

talon de participare

Monologuri în oglindă

Există naţiuni de foşti piraţi, naţiuni de foşti condamnaţi, naţiuni de foşti emigranţi si naţiuni de foşti ceasornicari. Ba chiar si naţiuni de foşti conchistadori. Toate sînt mîndre de fosta lor condiţie şi trăiesc binişor din comerţul cu istoria aceasta tulburată sau trecuta lor glorie. Dar ce-ar putea să vîndă turiştilor o naţiune de foşti slujbaşi la stat, în prezent pensionari? Poate relaţia simbiotică între două categorii de cetăţeni cu interese complet opuse şi care de 10 ani duc greul politicii româneşti.

Nouă ce ne mai rămîne?

Cîteodată fac inventarul amintirilor din biroul de altădată. Reşoul de BCA de la picioare. Fierbătorul de cafea cu lamele (pe bază de electroliză). Nechezolul. Iar în mijlocul expoziţiei, masa lungă din sala de şedinţe a comitetului de partid pe întreprindere. În aer, ca un parfum discret, sentimentul acela de a fi „al cuiva“, care să aibă grijă de tine.

Ce ne-a mai rămas după o viaţă de muncă? Uzina pe care am ridicat-o cu sudoarea frunţii nu mai aparţine acum întregului popor. E a unor greci. Hotelul în care am stat la mare ani şi ani l-a luat cineva în locaţie de gestiune şi ne cere jumătate de pensie pentru cazarea pe o noapte. Magazinul la care stăteam la coadă pentru un kilogram de cremvurşti a născut de curînd un frumos autoturism totteren: al patronului.

Ne-a mai rămas casa în care nu mai avem bani să facem căldură. Parcul în care ne plimbam, acum pretext pentru zeci de terase. Ne-au luat şi certitudinea pensiei – săptămîna trecută am stat la coadă cîteva zile pînă au venit banii, pe care i-am cheltuit apoi în cîteva ore. În sfîrşit, ar mai fi copiii. Dar ei nu prea mai au timp şi nici chef de noi. Ce să mai vorbim de bani...

Nu, singurii cu care am rămas sînt *ceilalţi copii* ai noştri, cei pe care ne pregătim să-i votăm. Ei au, cu siguranţă, destul timp să stea de vorbă – ore în şir. Au şi bani (de la buget) şi compasiune (din sufletul lor mare). Ei înţeleg durerile noastre – ca şi cum le-ar trăi şi ei. După o zi de alergat prin piaţă, în căutarea celor mai ieftini cartofi, oboseala se duce cînd îi vezi şi-i auzi spunînd că viaţa noastră se va schimba. Şi nu e vorba doar de pensie, ci de îndreptarea tuturor nedreptăţilor de care v-am vorbit.

Cu ei merge cel mai uşor

Am avut dreptate cînd am bănuit că partidul, în înţelepciunea lui, mai poate face şi greşeli. Credeam, înainte de '89, că fac politică. Nici vorbă! Abia după evenimente am înţeles două aspecte: unu, că politica se face cu toate argumentele pe care le simte cetăţeanul şi doi, că politica îţi poate aduce cam tot ceea ce-şi doreşte acelaşi cetăţean (şi nu va avea niciodată, dacă nu se apucă în mod serios de politică).

Cum se procedează deci? În primul rînd, subiectul nu trebuie contrazis. Îmi aduc aminte de discuţiile acelea nesfîrşite prin presă, din anii '90, cum să facem să educăm masele în spiritul democraţiei. Pînă la urmă practica a arătat că sînt deja educate – ştiu să citească un program electoral şi înţeleg frazele simple din care îmi construiesc discursurile.

În 10 ani am învăţat că fiecărei categorii sociale trebuie să-i promiţi ceea ce îşi doreşte. Iar eu m-am specializat în pensionari. Recunosc, s-ar spune că sînt cam leneş. La ei e prea simplu: nu trebuie decît să faci o vizită-două la piaţă (sau să rogi şoferul), să tragi cu urechea, şi ai programul gata: mîncare mai ieftină, pensii mai mari, subvenţionarea întreţinerii, puşcărie pentru îmbogăţiţi. Oamenii aceştia cred că nu sînt bani pentru că unii îi fură – dacă i-ai contrazis aici, eşti pierdut. Recuzita e şi ea importantă: acum două luni a trebuit să mă întorc la Cielo, şi-am stat mult în cumpănă dacă nu cumva ar fi cazul unei Dacii. M-au salvat sondajele: stăm prea bine să mai fie nevoie de un astfel de sacrificiu. Mi-am luat însă o geacă model CTP, care îmi dă alura aceea de director binevoitor din anii '80.

Pentru că de fapt important e ceea ce sugerezi: o atitudine justă, caldă, plină de înţelegere. Trebuie evitate cuvintele noi, apărute după revoluţie. Pentru că, de fapt, speranţa cea mai adîncă a acestor oameni este că tu poţi să dai timpul înapoi.

Unii ar spune că mai e o problemă: ce te faci cînd ajungi la guvernare şi nu poţi să dai chiar tot ce ai promis? Ei, aici pensionarii îşi arată marele lor avantaj: după o vîrstă, memoria începe şi ea să lucreze în folosul nostru. ▲

Andrei CODRESCU

scrisoare din New Orleans

www.codrescu.com ● www.corpse.org

Şoarecele cu urechi fosforescente

La auzul veştii că savanţii au creat şoarecele cu urechi „care strălucesc în întuneric".

Acum, că s-a inventat şi şoarecele cu urechi fosforescente, trupul ca obiect de modă va deveni realitate. Lăsaţi tatuajele şi cerceii – acestea sînt lucruri de suprafaţă. Acum putem pune la treabă genele de licurici ca să ne facem degete sau burice care sclipesc în noapte. Putem folosi gene de lup, ca să ne dea un puf de coamă lupească pe spate. Putem să ne creştem minunate cozi de lemur ori, şi mai şi, putem împlini visul de veacuri al omenirii: aripile. Da, da, o pereche de aripi ţepene de buhă, înfipte bine în omoplaţi, ar putea să ne ridice, în sfîrşit, din ţărînă către înaltul azuriu.

Genetica a croit drum către trecut, ca şi către viitor: putem din nou să ne încrucişăm cu animalele, aşa cum zeii greci se împerecheau cu oamenii, dar nu mai trebuie să o facem ca în vechime, prinzînd animalele de grumaz şi subjugîndu-le. Minotaurul şi semizeul vor sta frumuşel la rînd pentru anestezie, nu pentru încleştare. Romulus şi Remus vor mai apuca suge de la ţîţa lupoaicei-mamă, pe cînd ciobăneii vor putea, iară şi iară, să-şi dăruiască mioara favorită cu poveştile lor căci, deşi mioara va arăta ca oricare altă oaie, va fi fiind în fapt o fiinţă omenească în piele de oaie. Starurilor de cinema le vor creşte blănuri direct pe corp, cu ajutorul genelor de minx, făcînd inutilă uciderea mincşilor şi lăsînd fără obiect furia activiştilor împotriva industriei blănurilor. De bună seamă, aceste staruri vor trebui să poarte blănurile tot timpul, pentru că ingineria genetică are efecte permanente; vor trebui să trăiască în Alaska, unde o blană permanentă e de bază. În timp ce Hollywood-ul se va muta cu siguranţă în Alaska, alte regiuni din Statele Unite vor folosi alte combinaţii genetice: oamenii cu aripi vor locui în lanţurile muntoase, ca să plutească mai bine de pe tancuri în jos, deasupra văilor. Oamenii fosforescenţi se vor aciui la New York şi în alte metropole viermuitoare şi străbătute de tuneluri. Mutanţii de lup vor locui în zonele mai păduroase din Nord. Cei cu cleştişori de insecte vor mişuna prin Seattle şi se vor înmulţi în ciberspaţiu.

Mulţumită şoarecelui cu urechi fosforescente, am dobîndit şansa de a ne reinventa trupurile tocmai atunci cînd credeam că va trebui să ne lepădăm de ele pentru a cuceri ciberspaţiul. Carnea noastră poate acum să concureze cu carnea virtuală. Realitatea noastră poate să ţină piept virtualităţii, fremătîndu-şi antenele, fluturîndu-şi aripile, rînjindu-şi colţii, zbîrlindu-şi blana şi strălucind. Chiar atunci cînd se părea că Borg este calea, iată că s-a deschis terenul de joacă genetic. Ciberspaţiu, păzea, vin Mutanţii!

(traducere de Ioana AVĂDANI)

▲

© S. Ivanoschi

Adrian CIOROIANU

poveşti suprapuse

Orice, pînă la Lepa Brena!

Cum spuneam săptămîna trecută, greu se poate recompune, din vorbe, frumuseţea sîrboaicei Lepa Brena (dacă nu mă înşel, *lepa* chiar asta înseamnă, *frumoasă)*. Veţi spune, desigur, că e o chestiune *de gust*. Nu vă contrazic: după mine, imaginea ei trimitea direct la *gustul* strugurelui tămîios, mustind a desfrîu solar, a *topless* pe coasta dalmată sau a erotism păgîn la poalele minaretului. Dacă vă puteţi imagina un ciorchine blond (cu boabe mari!) urcat pe nişte picioare lungi cît Săptămîna Patimilor (şi, în plus, deloc scumpe la vedere), atunci aveţi imaginea Lepei Brena.

Federaţia era simbolic întărită atunci cînd presa iugoslavă bîrfea despre idila dintre Lepa, mîndria sîrbilor, şi tenismenul croat Goran Ivanisevici – asta în miezul anilor '80, la vremea în care (mi-am mai mărturisit odată nostalgia în domeniu) echipa *Cibona Zagreb* era spaima baschetului european (arunca la coş tot ce-i ieşea în cale), pe cînd regizorul Kusturica trecea victorios şi nonşalant din festival în festival, pe cînd guma de mestecat se numea, de la Timişoara la Craiova, *guma za zvakanije,* iar ţigările *Vikend* erau marfă de soi. Pe cînd, în fine, Jocurile Olimpice de iarnă din 1984 aveau loc la Sarajevo şi nimeni nu se mira că mascota lor era tocmai lupul Vucko – acesta nefiind, cutez a crede eu azi, tocmai lupul din *Homo, homini lupus*.

Ei bine, cam prin vremea asta – vreme în care generaţia mea anticipa majoratul – Lepa Brena era aleasă *Miss Jugoslavija*. Pe merit, pe bune! Simultan, ea a devenit *star* în ţara slavilor de sud – pe limba cărora a început să cînte, un fel de *country* balcanic –, dar şi în ţara românilor de pe *coasta de vest;* aceasta petrecîndu-se pe cînd „televiziunea română" se îndrepta tot mai decis spre statutul de contradicţie în termeni şi pe cînd puritanismul de codoaşă politică al Elenei Ceauşescu făcea ca pînă şi balerinele autohtone să fie îmbrăcate în salopete proletare. Aşa mă revăd, în sîmbetele epocii: cu ochii la televiziunea iugoslavă şi cu urechile la *disc-jokey*-ii *Europei libere*, Radu Theodoru sau Andrei Voiculescu (motiv din care, la drept vorbind, nu pot spune că-mi amintesc vreun cîntec al Lepei). În schimb, cred că-s mai mulţi capabili să-şi amintească, după cum se cuvine, rolul Lepei Brena în revoluţia noastră din '89. Într-o vreme în care vecina Iugoslavie era scurtătura spre Occident, bineînţeles că Lepa era un boţ de *western way of life*, de mărimea şi consistenţa unui poster frumos colorat. Pentru mulţi români, Lepa era expresia distanţei dintre neostalinista Românie şi occidentalizata Iugoslavie. În '89, Lepa a fost silaba cu accent dintr-un strigăt de protest – nu uitaţi legenda acelui graffiti de pe zidurile din Turnu Severin: *Ceauşescu şi Elena / Pupă-n... pe Lepa Brena*.

Ceea ce nu s-a întîmplat, Lepa avînd – am spus – picioarele lungi.

Dar iată ce veste primesc dinspre Novi Sad, cît să văd roşu: în seara de duminică 24 septembrie a.c., după încheierea scrutinului iugoslav, trepăduşii guvernamentali ocupaseră Piaţa Republicii din Belgrad, pentru un preconizat miting al fanilor fanaticului Miloşevici. Plătiţi de guvern, pe scenă au apărut unii dintre cei mai populari cîntăreţi ai Iugoslaviei remanente – printre care şi febleţea mea, Lepa! În faţa scenei, vreo trei duzini de oameni aplaudînd – dar şi mii de contestatari, strigînd *Gotov Je!*. În pauza dintre două cîntece, Lepa a îngăimat, printre lacrimi, *Nu-mi cereţi altceva... Sînt doar o cîntăreaţă...*

Lepa plîngînd! Adolescenţa mea ofensată!

Tocmai de-asta zic, adresîndu-mă de-a valma micilor şi marilor puteri: dragilor, *nu trageţi în pianist!* Faceţi ce vreţi cu Miloşevici, luaţi-i apărarea sau luaţi-i scalpul, scoateţi-l din bunkere, băgaţi-l în procese sau oriunde doriţi; faceţi ce vreţi şi cu Kostunica,* contestaţi-l sau europenizaţi-l, debalcanizîndu-l cu cecuri în alb! Faceţi ce vreţi şi cu memoria rîncedă a lui Franjo Tudjman, cu fesul lui Izetbegovici sau cu fularul roşu al lui Ibrahim Rugova!

Dar nu vă luaţi de Lepa Brena! Altfel schimbăm foaia*!

* Din pagina 5 în pagina 6, după cum s-a văzut.

▲

Daniel VIGHI

din fanfare funerare

Ehe, mult ar fi de povestit!

Pe cum înaintăm mai bine şi mai hotărît spre noua Românie de după 26 noiembrie, tot mai aprig mă încearcă retragerea în reverie, în poezie, în alte cele ale vremurilor trecute. Toate astea mă podidesc pe cînd mai tare răsună comentariile şi clipurile, pe cînd toţi se lasă cuprinşi de vîrtejul actualităţii politice, pe cînd mai bine şi mai nuanţat ne este prezentat viitorul, investiţiile, firmele cele mici, firmele cele mijlocii, pe cînd toate acestea se arată României celei istorice căreia îmi vine, vorba poetului, să-i zic „ce mai faci, fă, patrie", te îndrepţi spre viitor? Să mulţumim din inimă actualilor că au pus-o de oaie, că s-au făcut că fac şi şi-au zis că ar fi ceea ce nu sînt, adică adepţii reformei rapide, aceea cu pruncul nici viu, nici mort, nici laie, nici bălaie, că ar trebui făcut şi dres şi nici n-au făcut, nici n-au dres în aşa fel încît să fi ştiut şi noi o treabă: că adică acu', după cei patru ani pruncul ar fi fost bine, sănătos, cu naşterea realizată, dat cu pudră pe unde trebuie, aranjat, îmbăiat, hrănit. Adică, să spunem pe înţelesul tuturor şi fără alegorii la care, arhetipal, ne pricepem, cum că acu' bine ne-ar fi fost nouă cu SIDEX-ul privatizat, cu monopolurile demonopolizate, cu întreprinderile de stat în muzee.

Ce rămîne de făcut pe mai departe? Să ascultăm cum ne va fi, ce ni se spune, care sînt perspectivele, cît de poetic şi de liniştitor e tot ceea ce va să vină în clipuri electorale cu mame fericite, cu perechi de îndrăgostiţi prin parcurile patriei la care cu atenţie privesc pe acorduri beethoveniene din seria *Die Grossen Klaviersonaten;* e vremea recluziunii, trag jaluzelele, în odaie stau şi amintiri din anii şaptezeci mă cutreieră, pe cînd june eram şi la cutare amic mă năpădeau simţiri profunde pe muzică *Deep Purple* ori din aceea *Credence Clearwater Revival*, cu tutun olandez de pipă, cu gîndul la sîrma ghimpată a frontierei îmi petreceam zilele fără altceva decît reveria pasului dincolo; în liceu, planuri de evadare mă cutreierau cu neamţul Hanţi Breier, cu românul Poali Crişovan, silabisind poezii de-ale lui John Berryman despre cum stătea el seara tîrziu să citească un poem făcut de Cummings, la Richard acasă îl citea, undeva în Maine, şi tot cu gîndul la sinucidere. Atunci aş fi putut să apuc pe altă cale, atunci poate că, cu puţin curaj... ehe, mult ar fi de povestit cum anume am petrecut eu – ironie a destinului! – pe marginea fişiei arate a frontierei de stat, cu arma pe umăr în calitate de sergent cu termen redus, proaspăt scăpat de la orele de dirigenţie şi literatură, proaspăt evadat din examenul de bac, din cel de admitere la facultă, atunci mi s-a impus în amintire cîntarea aceea cu versurile inspirate „croieşte-ţi altă soartă", nu mi-am croit, am privit numai cu anume bleojdeală ierburile, brazda proaspăt arată, nu am azvîrlit akaemul din spate, nu am căutat să plec nici în ultima noapte la pichet cînd aveam la mine hainele cele civile şi cînd, mai apoi, am aflat că „a fugit" bulgarul Iordanov şi mai-nu-ştiu-cum, viitor student la agronomie care „a trecut dincolo", la pichetul vecin din localitatea Teremia Mare, aceea unde venea Nichita Stănescu cu beţicii literari ai generaţiei şaizeci şi petreceau cu vin, dar mai ales cu minunate coniace naturale, vorba maestrului Mircea Ivănescu. Iordanov a plecat în chiar acea noapte, a lăsat la marginea fişiei hainele cazone şi a dispărut în Iugoslavia. Mai apoi a plecat şi Hanţi, mai apoi s-a dus şi Poali pe muzică *Deep Purple* şi *Santana*, şi eu tot locului mă ţineam: vorba poetului, cum am fost aşa rămînem; din cînd în cînd mă scuturau dulci impulsuri, nerăbdarea mă cutreiera, ascultam cutare hit cu nerostite chemări, mă vedeam prin lagăre, prin pustiul cutăror gări civilizate şi cam atît; mai apoi visam la ce ar fi, la cum se poate că acolo e aşa de bine, paradisul mi se arăta, Edenul viu colorat îmi făcea cu mîna din depărtări pe cînd stăteam la rînd la domnul croitor Păducel care-mi croia nădragi şi jiletcă obosite din stofă oarecare la insistenţele autorităţilor care-mi rînduiau viaţa (legiuita soţie, maică-mea): „ce tot umbli cu blugi, eşti de-acu' profesor, baremi un rînd de costum să ai şi tu", aşa îmi ziceau, şi pe dată mă duceam eu la croitorul Păducel, şi el pe dată croia situaţia, măsura mijlocul, alte cele, pe urmă cu cretă trasa semnele viitoarei mele înfăţişări oarecare în timp ce, în aşteptare, priveam eu un catalog din acela nemţesc cu tot felul de produse, cu blugi şi chiloţei pe dame şi domni atletici, pe urmă răsfoiam paginile şi mi se arăta pe dată o pajişte cu o maşină de tuns iarba ca o sculă din acelea care umblă pe Marte şi dintr-un colţ mi se arăta şi Hanţi, şi Iordanov, şi Poali; îmi făceau semn cu mîna: „haide", păreau să spună ei de acolo, dintre vile şi gazon, „ce, vrei să rămîi ultimul; să stingi tu becul!?": aşa păreau să-mi spună ei de acolo, şi din reveria aceea mă trezea domnul Păducel, mă convoca pentru o ultima, zicea el, măsurătoare, erau ceva probleme la şliţ, la umeri, nu ieşea totul aşa cum trebuia.

▲

Texte și opinii de: Dinu C. GIURESCU (istoric) ● Andra ALDEA LĂZĂROIU (sociolog) ● Cătălin MANOLE ● Matei MARTIN ● Vasile MORAR (profesor, Facultatea de Filosofie) ● Alina MUNGIU-PIPPIDI (politolog) ● Dan OPRESCU (doctor în filosofie) ● Alexandru PALEOLOGU (scriitor) ● Rodica TAPALAGĂ (actriță)

*Vorbim despre așteptări, despre speranțe, visuri și chiar fantasme frumoase stînd în așteptare. Altfel spus, pasivi, inerțiali cîteodată, așteptăm să ni se realizeze așteptările care sînt totdeauna vii, schimbătoare, intense. Trăim în plină contradicție, pîndind împliniri dar preferînd postura jucătorului de loz în plic, care speră în cîștigul imediat, aici și acum, în norocul mare încasat pe sume mici, mai degrabă decît în starea vigilentă a celui ce privește așteptarea ca pe un răgaz necesar antrenamentului pentru marea competiție. De cele mai multe ori, dezamăgirea așteptărilor vine și din faptul că închipuim piedici mai mari decît erau ele în realitate: în 22 decembrie 1989 lumea a descoperit că balconul de la CC –, totdeauna văzut la televizor ca o fortăreață inaccesibilă, era, de fapt, mai la îndemînă decît bănuiam atunci cînd nutream părerea că, „nu e nimic de făcut". Iar după căderea dictatorului, mulți au fost contrariați că românii s-au așteptat numai la „atît" și n-au formulat speranțe mai îndrăznețe. A aștepta la coadă, la alimentele de bază ori la eventuala obținere a unui pașaport, la bunul de tipar al unei cărți trecute de cenzură, la repartiție, la lista de locuințe, cu alte cuvinte, obișnuința de „a aștepta la normalitate", ca la împlinirea unei speranțe greu accesibile, face, încă, din noi toți niște răbdători, cu lungi state de serviciu, al tuturor insuccesele tranziției. De aceea așteptăm uneori viitorul cu neliniștea celui care se duce la spital să ia rezultatul analizelor; parcurgînd cu pași mari coridorul, individul în chestiune trăiește clipe de insuportabilă dedublare: urmează să afle – sau nu, caz fericit – că în ființa lui trăiește, ca un geamăn malign, cineva care îi vrea răul și de care nu poate scăpa, chiar dacă, un timp, amînă pericolul. Și mai există un element care duce la dezamăgire o dată ce speranțele par să se fi îndeplinit: cu ce fel de așteptare le dorim realizate? De multe ori – asta și datorită unei „dezinhibări" copios recomandate de mass-media – tinerii așteaptă fericirea în dragoste cu suflet rece, de financiar atent la speculațiile de bursă, viitorii emigranți în Canada privesc realizarea lor acolo ca pe un lucru garantat de simplul bilet de călătorie, inclus ca micul dejun și accesul la saună în tarifele hotelurilor de prestigiu ș.a.m.d. Cînd sîntem dezamăgiți de prestația oamenilor ajunși la putere, ar fi poate cazul să ne întrebăm și dacă nu cumva i-am așteptat cu inimă de îndrăgostiți tulburați, iertători de defecte, îmbătați de visuri și încrezînțați că „luna de miere" va dura cît un mandat electoral. Realizarea a ceea ce așteptăm depinde în foarte mare măsură și de felul în care nu amesteci modurile de a aștepta. (**T. C.**)*

Argument

Vasile MORAR

Psihologie și metafizică

Așteptarea este, în primul rînd, *o stare sufletească*. Pentru că ne întrebăm, în acest sens, cîte stări poartă cu sine sufletul nostru. Desigur că multe: starea de a visa, de a răbda, de a face, de a spera sau dispera, de a dori ș.a. Prima separație între toate aceste stări este aceea dintre chipul lor activ, extrovertit și, pe de altă parte, felul lor pasiv, retractil, introvertit. Așteptarea face parte, indubitabil, din cea de a doua categorie. Pînă aici sîntem în plină psihologie. Întrebarea pe care ne-o punem este următoarea: cum apar alte semnificații ale așteptării dincolo de orizontul pur psihologic? Dacă operăm o fenomenologie simplă a conștiinței și încercăm să stabilim topos-ul *așteptării* în constituția spiritului, vom vedea ușor că această stare dă seama de ceea ce sîntem noi în modul cel mai profund. Astfel, e plină de miez formula sapiențială „fapta e măsura omului", dar la fel de tîlcuitoare este și expresia: „felul în care aștepți *ceva* sau pe *cineva* te caracterizează, te definește". În fapt, sînt oameni la care originea naturală a stării de așteptare este recognoscibilă ușor, pentru că, în cazul cu pricina, așteptarea este sinonimă cu *pînda* din lumea animală. Minunea conversiunii pîndei în așteptarea omenească cu sensuri multiple începe o dată cu felul în care copiii știu să aștepte: cu mirare și încîntare, cu fața transfigurată naiv de nerăbdare. Minunea continuă cu starea de așteptare din *îndrăgostire* cînd, vorba lui Hegel – cel priceput nu numai la sensurile ultime ale istoriei, ci și la „filosofia primă" încapsulată în gesturi umane fundamentale – *acesta o așteaptă numai pe aceasta și aceasta îl așteaptă numai pe acesta*. Aici așteptarea face trecerea de la „fizică" la „metafizică" pentru că, în acest caz special, celălalt sau cealaltă reprezintă un „univers", infinit ca disponibilitate și unic ca realitate; cel sau cea așteptat/așteptată sînt unul pentru altul originali imutabili și ilimitați simbolici, aidoma unor opere de artă. În plan pur psihologic, acest tip de așteptare își are fragilitățile sale inerente derivate, în primul rînd, din contrazicerea expectațiilor partenerilor și, în al doilea rînd, izvorîte din saturația stărilor afective asociate acestei stări: pînă la urmă, fiecare este contrariat cel puțin o dată și fiecare este obligat, pînă la urmă, să constate că așteptările în iubire se mai și „tocesc" pur și simplu, că ele mor încet, încet, dar sigur. În fond, în acest sens, Don Juan în încercarea lui de a epuiza eternul feminin are plăcerea așteptărilor repetate, iar Don Quijote este sedus de repetarea în imaginație a unei așteptate iubiri, prime și ultime, pure în intenție și în săvîrșire.

Prin urmare, putem afirma că așteptarea are un cert statut metafizic dacă ne gîndim și la alte cîteva specii ale ei, de dincolo de spațiul relațiilor directe dintre oameni. Astfel, ea este o entitate deschisă spre cel puțin cîteva categorii etico-estetice: bine, frumos, tragic, sublim, comic, absurd. Cîteva exemple sînt lămuritoare. De pildă, „așteptarea în vederea schimbării regimului" conține în ea însăși germenele „progresului în scara libertății" în sensul hegelian al termenului, adică drumul spre bine și spre raționalitate crescută a vieții. Dar sîntem obligați să constatăm că între timp cei ce așteaptă suferă, speră, dispera, sînt, nu arareori, nedreptățiți; mai mult, ciclurile schimbării sînt altele decît cele din așteptările vieții individuale, iar unii oameni, pur și simplu, nu mai apucă să trăiască niciodată ceea ce au așteptat „o viață". Din acest punct de vedere, așteptarea conține ceea ce se poate numi o *înșelare generală*, iar expresia cea mai potrivită ar fi aceasta: istoria universală este teritoriul așteptărilor contrazise în mod aproape universal. De asemenea, noi putem privi în istorie cum generații întregi au așteptat, de pildă, *ceva* sau pe *cineva*. În fapt, mereu și mereu *se așteaptă* ca ceilalți, desigur, să fie *altcumva*, se așteaptă ca binele să triumfe și răul să fie, în sfîrșit, învins, se așteaptă ca *cineva* (providențial) să apară în chip de „salvator". Este aproape inutil să spunem că în această *așteptare antropologică elementară* poate fi identificat izvorul aproape al tuturor miturilor, de la cele primordiale la cele escatologice. În această perspectivă, de pildă, ni se par comice și absurde *formele de așteptare* pe care le îmbracă oamenii în preajma sosirii anului 1000; ei așteaptau cu groază „trecerea", dar pentru noi ei sînt *și* (nu numai) *obiecte comice involuntare*.

În fine, acest statut adînc al entității numite generic *așteptare* este vizibil, mai ales, dacă ne gîndim chiar la *sensul ultim* al tuturor zbaterilor omenești dintotdeauna. Oricum, oamenii sînt, în chip necesar, marcați de starea de așteptare în fiecare clipă semnificativă de viață. Mai exact: *ei așteaptă, mereu și mereu ceva ce nu se v-a întîmpla niciodată*. Acesta este sensul cel mai înalt de ordin metafizic și moral pe care-l comportă așteptările noastre, de la cele „de toate zilele", pînă la cele din momentele de cumpănă, de perplexitate. În fond, fiecare om *reflexiv* (nu numai *reactiv)* se întreabă cel puțin o dată: *să așteptăm ce?!*

Nu credem că întrebarea este tipică doar pentru mentalitatea postmodernă. Mai degrabă ea este caracteristică pentru cei ce-n așteptarea a ceva ce nu se va întîmpla niciodată ajung să se gîndească la *fundamentul tuturor așteptărilor noastre*.

▲

Matei MARTIN

Inventar incomplet

Așteptarea ar putea fi definită pornind de la modul în care diverse culturi se raportează la timp, la modul în care timpul este „umplut" cu acțiune. Pentru a avea un tablou cît mai diversificat al formelor și tipurilor de așteptări, am ales două culturi care, cel puțin în ceea ce privește relația omului cu timpul, sînt atît de diferite, încît devin aproape incomparabile.

Fast food este expresia unei lumi din ce în ce mai grăbite. Sau, mai bine zis, a unei lumi din ce în ce mai ocupate: *time is money* este premisa de la care se pornește. Timpul se măsoară în minute, secunde, și... unități monetare.

Și chiar așa, într-o lume în care unica valoare este banul, cine mai are timp să mănînce cum se cade sau să-și savureze liniștit cafeaua de dimineață? *Instant coffee* este o altă invenție menită să-i revitalizeze din mers pe cei cu tensiunea prea scăzută pentru ritmul actual de viață.

Pentru americani, un astfel de ritm de viață nu este deloc ceva nou: strămoșii *bussinesmenilor* de astăzi au fost și ei foarte grăbiți: unii s-au luat la întrecere pentru a obține un lot din pămîntul făgăduinței, alții au participat la *marea goană* după aur...

Într-o țară în care trenurile nu întîrzie niciodată și într-o societate în care punctualitatea este literă de lege, activitatea de *a aștepta* este probabil necunoscută. Ce să aștepți cînd fiecare amănunt este planificat cu strictețe, unde totul este analizat pînă la cel mai nesemnificativ detaliu. Pînă și imprevizibilul este prevăzut.

Reperele temporare – dese, regulate – anulează practic orice înclinație spre așteptare. Starea subiectivă de așteptare este prin urmare și ea anihilată. Așteptarea este pentru americani în esență reflexivă: în urma unor acțiuni trecute, realizate, *se așteaptă* cutare rezultat. De altfel, cele două așteptări au fiecare denumiri diferite: *to wait* nu este același lucru cu *to expect*.

Alte ritmuri de viață, altă viziune asupra lumii: sud-estul Europei. *Haida, bre*, ar spune, mai degrabă plictisit, un localnic de pe aici, gîndindu-se că e timp berechet. Vorba aia: „graba strică treaba!" Relația omului cu timpul este cu totul alta, iar trecerea timpului este resimțită în mod diferit de fiecare. Nemurirea sufletului e elementul comun, obiectul tuturor așteptărilor.

Așteptarea, ca activitate, este ceva obișnuit pe aici; amînarea, prin așteptare, are o funcție practică foarte clară: speranța într-o rezolvare miraculoasă, în desăvîrșirea acțiunii în cauză de către altcineva sau de către altceva – de ce nu, de o forță supranaturală.

Timpul devine astfel un lung șir de așteptări, reperele temporale fiind marcate de diverse pretexte pentru a amîna acțiunea propriu-zisă: se așteaptă pauza, ora prînzului, duminica sau orice alt motiv mai mult sau mai puțin întemeiat pentru a nu face nimic. În acest caz, așteptarea este o stare latentă, indefinită.

Succesul ocupațiilor de tipul *Bingo* sau al investițiilor pe la diverse fonduri se datorează tocmai acestei speranțe într-o rezolvare miraculoasă a tuturor problemelor: cîștigul prin așteptare, cam asta ar fi viziunea bingomanilor. Iar scopul – cîștigul imediat și scutirea de alte activități pentru tot restul vieții în beneficiul statului degeaba.

Spre deosebire de cei ce așteaptă nemurirea sufletului, bingomanii așteaptă în mod activ, implicîndu-se emoțional (și nu numai). Este o așteptare încordată, un stimulent, un fel de dependență cronică ce împiedică orice altă activitate lucrativă. Este comparabilă cu aceea a încordării pescarului care speră ca într-o bună zi să prindă crapul cel mare.

În fine, superstițiile legate de zodiac, horoscop și predicții de tot felul dau naștere altor forme de a aștepta: se așteaptă întîlnirea cu marea dragoste, succesul infinit, cutremurul etc... Din nou, este vorba despre o așteptare intens resimțită subiectiv și punctată, pe ici și colo, de imaginație.

Care este epilogul acestor așteptări? Pentru unii este confirmarea unor eforturi depuse. Pentru alții – dezamăgirea. Speranța rămîne însă, în continuare, surioara mai mică a așteptării.

▲

Păsuiri, ocazii, speranţe

– dialog cu Alexandru PALEOLOGU –

Cînd sîntem nerăbdători avem impresia că sîntem activi. Aşteptarea ne contrariază, ne scoate din ritm, pare că este un interval inert din viaţa noastră, un timp irosit. La vîsta dvs., stimate dle Paleologu, ce ştiţi despre aşteptare?

Toată existenţa conştientă a omului este, de fapt, o aşteptare. Cei mai puţin imaginativi sau cu mai puţină intuiţie, ori mai puţin lucizi nu ştiu că aşteaptă. Ei aşteaptă, totuşi, ce – nu asta e problema. Dar aşteaptă. Noi, oamenii de vîrsta mea, am fost o generaţie a aşteptării care a ţinut mai bine de jumătate de secol: am aşteptat să se termine războiul, să vină americanii, să ieşim din puşcării, să se schimbe lucrurile ş.a.m.d. Mă gîndesc că a existat o perioadă în viaţa mea cînd am aşteptat fiindcă mă aşteptam şi nu mai venea ce mă aşteptam să vină. În decembrie 1958 am aflat că a fost arestat Dinu Noica şi atunci am ştiut absolut sigur, fără putinţă de dubiu, că urmează să fiu arestat şi eu. Dar n-au venit să mă ia: nici prima lună după ce-l luase pe Noica, nici a doua, nici a treia. Am aşteptat faptul la care mă aşteptam nouă luni de zile încheiate.

Cum a fost acest interval trăit „după o zi pe alta" şi „de la o zi la alta"?

Aşteptarea asta a fost foarte interesantă. Pe de o parte, era curiozitatea: cînd o să mă aresteze cum o să fie, cum o să fac faţă, ce-o să se întîmple cu mine în puşcărie. Pe de altă parte, faptul că mi se acorda în fiecare zi o permisie – care nu ştiam cît de lungă va fi – m-a obişnuit cu starea asta şi trăiam plăcut, chiar mai plăcut decît înainte fiindcă mi-am permis tot felul de licenţe şi agremente: măcar să nu mor prost! Am trăit mult mai intens sub raportul bucuriilor şi al plăcerilor – conversaţie, lectură şi altele mai omeneşti – aşteptînd să se întîmple ceea ce trebuia să se întîmple foarte sigur. Mare lucru să aştepţi ceva fatal şi absolut ineludabil într-un interval destul de lung, însă, ca să poţi trăi în vremea asta şi, mai mult decît atît, să înveţi, cu deliciu, să preţuieşti mai bine fiecare zi.

Din clipa cînd aţi aflat că vă pîndeşte arestarea şi pînă cînd faptul s-a petrecut, avea timp să fie conceput şi să se nască un copil.

Da, e exact timpul. Acel copil nu se aştepta, probabil, la nimic acolo unde se afla el. Deşi, chiar în această stare există un fel de conştiinţă. Am aflat că s-au făcut nişte filme, cu nişte aparate sofisticate care ne arată lucruri cutremurătoare despre ce se întîmplă cu fătul pe care-l urmăreşte un chiuretaj: dă din colţ în colţ, săraca fiinţă, încearcă să scape şi nu poate scăpa, n-are nici o soluţie. De atunci eu sînt un duşman neîmpăcat al avortului.

Cum este aşteptarea în puşcărie?

Mai grea decît pedeapsa, mai rea decît tortura. Bătaia pe care o înduri e un fapt de încordare momentană: se poate suporta. Chiar bătaia groaznică, bestială, se poate îndura, atîţia au dovedit-o. În timp ce eşti bătut, tu eşti în plină defensivă, trăieşti deplin starea. Dar cînd aştepţi să vie binele sau speri ca el să vină, şi eşti chinuit de întrebări şi de îndoieli: va veni, nu va veni – atunci este ceva teribil. Aici se face o mare deosebire de naturi umane. Unii înnebunesc la ideea că nu mai pot aştepta: cînd o să vie binele? Îmi aduc aminte că una din legendele cele mai cumplite din puşcărie a fost aşa-numita apariţie a „Codului Vîşinski: potrivit acestui cod urma să se facă recalcularea anilor de puşcărie, iar noi, care făcusem deja un anumit timp de detenţie, vom scăpa. Ei bine, „codul Vîşinski" n-a existat, a fost inventat. Dar s-a mers atît de departe cu speranţa, încît oamenii, cînd erau scoşi la muncă, pe cîmp, umblau să găsească rupturi de ziare întrebuinţate pentru necesităţi fireşti pe care le strîngeau pentru a găsi în ele o eventuală referire la aşteptatul „cod Vîşinski".

Să aştepţi viitorul – dar tot sub regimul totalitar – căutîndu-l pe o hîrtie murdărită, ce imagine simbolică.

Personal nu l-am căutat niciodată aşa, au făcut-o alţii şi-au păţit-o. În toamna 1962, în lagărul în care eram atunci, mă aflam într-o stare oribilă, în culmea mizeriei, aveam pantalonii complet rupţi, o haină vărgată fără cămaşă, o bonetă de puşcărie. Eram un sclav perfect al statului. Nefiind apt pentru muncile care mi se impuneau, nu aveam parte de pauze de lucru, n-aveam nici o speranţă; şi venea şi iarna. Un codeţinut, care avea avantajul să fie în echipa de topometri un fel de asistent – trebuia să ţină „mira" – şi care pentru asta avea drept la pachet şi nu era chinuit la muncă – a strîns şi el o bucată murdară de ziar, găsită pe cîmp, şi-a luat-o s-o studieze în linişte, în baracă. Numai că la întoarcerea în colonie s-a făcut o percheziţie, au descoperit-o, l-au bătut măr şi l-au destituit. Inginerul topometru, tot deţinut şi el, un ungur cu nume românesc, m-a întrebat dacă ştiu englezeşte, fiindcă atunci aş putea lua eu locul asistentului, rămas vacant, n-am cine ştie ce de făcut, şi voi avea şi drept la pachet şi la corespondenţă. Prima lună arătam ca un sclav al statului dar, după asta, am primit pachet de acasă cu bocanci foarte buni, de bizon, cu ciorapi de lînă, pulovere, nescafe şi ţigări, un basc de care m-am bucurat mult – în fine, mă simţeam ca un lord. Şi-n plus, mai vorbeam şi englezeşte, făceam şuete cu un om extrem de îndatoritor şi simpatic.

Deci, cum apare neaşteptatul atunci cînd nu mai aştepţi nimic?...

Exact aşa. În vremea asta s-a mai întîmplat să fie şi o pauză lungă – izbucnise o epidemie de hepatită, colonia a fost izolată, s-au făcut nişte barăci lazaret, la care s-au adus doctori din altă parte, venise iarna, eu, ca topometrist, nu mai aveam treabă – aşa că de acest interval îmi aduc aminte ca de un timp liniştit al puşcăriei mele. Mă duceam şi făceam conversaţie cu prietenul meu, dr. Sergiu Al-George, bînd nescafe şi fumînd „Mărăşeşti" cu „şpiţul", ore întregi şedeam de vorbă despre Socrate, despre Platon... La asta nu mă aşteptam. Mă simţeam excelent.

Fiindcă era, aşa-zicînd, o „perioadă culturală" a detenţiei dvs.?

Nu. Culmea e că am avut şi o experienţă de alt fel, într-alt lagăr unde era curat, puteai să te speli în voie dimineaţa, exista acolo chiar şi o bibliotecă bună, unde am citit mult Turgheniev, mult Cehov, am recitit Caragiale. Ei bine, cu toată curăţenia, pe care am apreciat-o mult, cu spălatul, cu toate cărţile, în acel lagăr era o răutate de neînchipuit, o răutate infernală a gardienilor, a paznicilor care aveau o plăcere sadică de a chinui; acolo am fost bătut fiindcă un gardian m-a auzit vorbind franţuzeşte. Bătut cum nu mă aşteptam. Dar am suportat: eram bine dispus, citeam – sigur, după cărţi venea bătaia asta, însă, făcea parte din socoteală. Dar, totdeauna, durerea fizică, oricît ar fi de cruntă, e mai mică decît cea din imaginaţie, pe care o aştepţi cu spaimă şi îndoială: vine, nu vine, cînd vine, cum, de ce? În puşcărie mă gîndeam că dacă mi se va da drumul (dacă!) voi intra în viaţa normală – mai mult sau mai puţin normală – fiindcă va fi totuna sub comunism. Dar – cine ştie? – poate că, pînă la urmă, comunismul aşezîndu-se/uzîndu-se/erodîndu-se, oamenii vor putea, totuşi, vieţui. Şi, ca un amănunt: mă gîndeam că voi putea să beau o cafea făcută cu tot dichisul, cum îmi place s-o prepar. Cafea şi halva – erau nişte semne ale aşteptări tihnite, ca în copilărie.

Cum e aşteptarea, cum sînt aşteptările după 1989?

Aşteptările continuă, dar, am impresia, într-un mod mai încordat: găsesc că ele sînt mai mînioase şi mai încrîncenate decît cele anterioare: să vină americanii, să vină amnistia, să funcţioneze „spiritul Genevei", cum se credea prin '55. După '89 toată lumea e nerăbdătoare şi furioasă, că „nu se mai face odată ceva". Acest „odată" cînd o să fie? Pămîntul cînd o să ţi-l dea? Legea caselor cînd va deveni operantă? Legea caselor s-a votat: nu e bună, dar e un pas făcut, măcar atît. Este primul lucru care se face printr-o înţelegere cu ceilalţi, cu opoziţia – înţelegere dificilă, imperfectă, dar e o înţelegere care, pentru prima dată, stipulează expresis verbis că proprietatea este garantată. Legea este cum este acum, dar ea poate fi perfectibilă. Principalul e că există, după ce a fost aşteptată atîta vreme.

Faţă de capacitatea de aşteptare şi de a nutri aşteptări a generaţiei dvs., cum vi se par nerăbdările libertăţii din ziua de azi?

După ce-am trecut prin ce-am trecut, – vorbesc de oamenii de vîrsta mea – multe din aşteptările de acum mi se par modeste, uneori banale chiar, pentru care nu merită cine ştie ce osteneală. Oricît de banale ar părea însă, ele ne ţin în viaţă. Toată viaţa asta facem. Să spui că nu mai aştepţi nimic e o mare stupiditate. Dovedeşte că n-ai înţeles un lucru esenţial, nu pricepi nicidecum ce miracol poate să fie viaţa.

a consemnat Tita CHIPER

Dan OPRESCU

Sînt gata întotdeauna!

Mă aştept, oricînd, la ce este mai rău. Nu m-ar mira, adică, să mă trosnească aşa, ceva, da' rău de tot. Mă aştept, cum „îşi aşteaptă ciobanul din Mioriţa lovitura (adică: oarece *curiozitate* – o să fie cu bîta? cu cuţitul? cînd dorm? pe la spate? etc. – oarece *nelinişte* metafizicească, o remarcabilă *pasivitate*, precum şi o enormă *inconştienţă;* aceasta din urmă, a nu se confunda cu *incontinenţa*, care este altceva, mai precis, boala scriitorului de pe la noi). După două divorţuri, ce să mă mai minuneze? Am patru copii (o fată şi trei băieţi), doi mari şi doi mici, să-mi trăiască. Am apucat şi cutremurul din '77, şi „rivuluţia" din '89, am fost şi la Oxford, şi la Johannesburg, şi la New York, şi la Hong Kong, şi la Harare, şi la Osaka. Încă puţin şi voi putea spune: *J'ai lu tous les livres*. Plictiseală mare! Măcar de s-ar întîmpla ceva. Orice. Ce-am avut şi ce-am pierdut? Praful de pe tobă.

© C. Bumbuţ

De la o vîrstă încoace nu prea ne mai aşteptăm la ceva bun (una dintre bunicile mele avea o vorbă: „După o anumită vîrstă încep *ciocănelile"),* în cazul în care, în genere, ne mai aşteptăm la ceva; cam de pe la patruzeci de ani am remarcat că nu mai puteam să-mi fac iluzii, adică nu mai puteam să tot amîn una şi alta. Venise, să spunem, vremea lui „acum ori niciodată", altă foarte românească lozincă (alături de „merge şi aşa", „mai vedem noi mîine", „doar n-au intrat zilele-n sac" etc.). Adică, puteam eu să amîn, în continuare, dar nu mă mai puteam minţi pe mine însumi, cum că ar fi vorba doar despre o amînare, iar nu despre punerea definitiv în cui a ceva (sau cineva). Dacă acum nu-ţi scrii cărţile, cine s-o facă, în locul tău? Şi cînd?

Cam la fel se întîmplă lucrurile cu ambiţiile sociale, cu cele politice, cu cele profesionale, cu pofticiunile eroticeşti, cu fel de fel de măscări. Şi, nemaiputînd amîna, chiar *faci,* dacă te ţin puterile – şi oricum, *faci* doar ceea ce te ţin puterile.

De fapt însă, toată povestea devine cu adevărat românească abia atunci cînd nici nu trebuie să *faci,* ci doar să *aştepţi* să *ţi* se *întîmple.* Să vină cutremurul, „rivuluţia", americanii – variantă: ruşii – democraţia, prosperitatea, succesul, moartea etc.), pur şi simplu să vină peste tine, ca şi cum s-ar pogorî cu hîrzobul din cer. E, poate, şi ceva mai larg, balcanic (prin intermediul bogomilismului?) aici; dar noi, într-acest colţ uitat de lume, am dus trebuşoara la perfecţie, am ridicat-o la rangul de categorie naţional-ontologică. Şi asta, fără măcar să credem mai mult de o iotă în aşa ieftine istorisiri cu reîncarnarea, cu (re-)învierea, cu nemurirea, cu lumea de-apoi etc., precum atîtea şi atîtea, şi alte neamuri. Lache şi Mache au despre Paradis, despre ce-va-să-vie, aceeaşi „viziune" ca a lui Parpanghel, doar că mai „spartană": haleala e mai pe sponci (pentru că, de fapt, nu prea ai nevoie de ea), iar în loc de lapte, miere, vin etc. curge doar berea. Aşa se face că, aşteptînd cu încredere lovitura celor doi colegi, ciobănaşul mioritic soarbe, la umbră, dintr-o bere rece.

Bucureşti, octombrie 2000

▲

© M. Grecu

Alina MUNGIU-PIPPIDI

Profeţii autoîndeplinite

– sau Poveşti din lumea raţionalităţii îngrădite –

A fost odată un om care voia o slujbă de redactor-şef. N-o merita, fiind mediocru, dar fusese multă vreme adjunct şi se credea îndreptăţit. Într-o zi a văzut că postul s-a scos la concurs, a apărut un anunţ într-un ziar de mare tiraj, el trăia într-o societate închisă în care totul era rezervat şi nimic deschis sau la voia şansei, ca atare n-a crezut o clipă că acel anunţ în premieră era o ruptură faţă de vechea societate de status, ci numai o formă mai rafinată de a masca printr-o deschidere tot închiderea veche, şi cum ştia regulile jocului, a pus mîna pe telefon şi a sunat pe un intelectual cunoscut, amintindu-i umil că au colaborat altădată şi întrebînd dacă nu deranjează pe nimeni dacă se înscrie la concurs şi dacă are vreun rost să o facă – soţia aceluia era noua lui şefă.

Omului i s-a spus să se înscrie la concurs cum i s-ar fi spus oricui, doar era un concurs deschis, dar cum toată lumea, ca şi el, era convinsă că nu e vorba de o competiţie adevărată, nimeni n-a îndrăznit să se înscrie la concurs şi din lipsă de concurenţă omul nostru a cîştigat şi încă o dată şi-a spus că aşteptările lui au fost întemeiate şi că aşa se procedează.

A fost odată un mare om de finanţe, mai puternic ca un ministru, cu mult mai bogat ca un şef de stat, cu simţul istoriei şi al importanţei omului cu voinţă în istorie, stofa veritabilă din care se fac oamenii mari, şi acest om, generos şi nebuneşte, chemase întreaga lume bogată să investească în ţara care reprezenta vechiul duşman al Occidentului, în Rusia, pe garanţia lui. Oamenii au venit, în costumele lor bine tăiate şi cămăşile de la Brooks Brothers, au strîns mîna la mafioţi îmbrăcaţi la fel de scump deşi ceva mai ţipător şi şi-au spus că asta e tranziţia dar că aceia vor fi ca ei cîteva milioane de dolari sau ani mai încolo, şi n-au observat cum totul se scurge printre degete în buzunarele partenerilor şi economia în care investeau semăna cu o puşculiţă căruia un băiat obraznic i-a dat o gaură în fund cu bomfaierul lui de traforaj. Omul nostru a văzut însă că toţi politicienii ruşi erau îngrijoraţi şi spuneau că moneda e supraevaluată mult peste performanţele acelei economii care mînca dolari şi producea rahat, şi cum avea o teorie personală că pieţele financiare sînt sensibile la anxietăţi colective şi-a exprimat îngrijorarea faţă de această aşteptare către un ziarist de la *Financial Times*. Cînd a apărut articolul şi toată lumea a aflat că el, omul cel mai plin de încredere, are asemenea aşteptări, rubla a căzut în trei ore. Omul nostru şi prietenii lui au pierdut miliarde de dolari, şi nimeni nu a mai investit după aceea în Rusia.

A fost odată un om cu nervii zdruncinaţi internat într-un spital de psihiatrie, care era sigur că soţia lui nu-l iubeşte, o chinuia cu gelozia lui şi era sigur că ea va profita odată în plus să-l înşele, acum cînd el era închis într-un ospiciu. Povestea despre aşteptările lui mizerabile şi ei, care venea des să-l vadă ca să-i risipească această temere, şi aproape că nu vorbeau despre altceva, povestea şi doctorului, om devotat şi tînăr care căuta să-l convingă că nu e cazul să fie atît de suspicios, iar el îi spunea că nu o cunoaşte, ar fi în stare să-l înşele cu oricine, chiar cu el, doctorul, şi cu timpul se uita din ce în ce mai suspicios la acest om tînăr şi deschis, şi-şi spunea, de ce l-ar interesa poveştile mele şi ar avea răbdare cu mine, care sînt insuportabil, dacă nu l-ar interesa nevastă-mea? Inevitabil, soţia a cerut sfatul doctorului, au vorbit o dată şi încă o dată, legaţi din ce în ce mai strîns în plasa aşteptărilor celui paranoic, a propriei lor oboseli de a fi bănuiţi şi a intimităţii pe care o creează culpabilitatea, fie şi imaginară, pînă cînd s-a întîmplat.

Nu aşteptăm lucrurile care pot veni, ci lucrurile de care ne temem – şi prin asta le chemăm să vină. Această aşteptare ne modifică substanţial comportamentul, şi astfel temerile noastre se îndeplinesc, profeţiile noastre devin *self-fulfilling*. Nu e o regulă absolută, sîntem expuşi la asta în virtutea experienţelor noastre precedente, moştenite prin cultură. Nu sîntem liberi să aşteptăm orice: aşteptarea e un dat cultural, şi cu cît sîntem mai dependenţi de cultura noastră, mai puţin atinşi de altele, cu alte valori, cu atît ceea ce aşteptăm e mai predestinat, aşteptările ne leagă şi nu ne pregătesc, ne ancorează într-un comportament vechi, nu ne dau resurse pentru unul nou. Sîntem raţionali, dar într-un cadru determinat cultural şi psihologic, nu e raţionalitatea jucătorilor de şah, ci raţionalitatea noastră cea de toate zilele, *o raţionalitate îngrădită*.

Un politolog american (Aaron Wildawsky) a împărţit culturile în patru categorii, pe baza a două criterii, risc şi ideologie. În această clasificare faimoasă există o combinaţie mai sinistră decît toate, aceea între culturile create în societăţi repetat expuse la risc mare (deci în care lucrurile se întîmplă dincolo de puterea de influenţare – războaie, cutremure, comunism de import etc), iar ideologia este individualismul egalitar, adică uniformitate fără solidaritate. Cultura care apare din această combinaţie poartă numele de „fatalistă", aşteptările sale sînt dramatice şi se împlinesc, deoarece şi la risc mare şi la risc mic comportamentul celor născuţi în această cultură este pasiv, pesimist, anarhic, egoist.

E oare clar despre ce vorbesc, sau mai e nevoie de un exemplu? Bine, atunci ascultaţi: a fost odată un prim preşedinte democrat al unei ţări în curs de democratizare. El avea tot ce-i trebuie, şansă, specialişti buni la care ar fi putut apela, încrederea oamenilor, voinţa de a face bine. Dar era primul şef de stat ales democratic într-o istorie tulburată, şi nu se aştepta nici el ca lucrurile să decurgă normal şi rezolvarea problemelor să necesite calităţi normale, adică inteligenţă, consecvenţă, pricepere, răbdarea de a construi. A început prin a citi numai rapoartele serviciilor secrete, cum făceau şi predecesorii lui, deşi dovezile se adunau că serviciile nu mai erau bune de nimic, ajunseseră televiziunile să filmeze interiorul locuinţelor lor conspirative, s-a temut că armata va da o lovitură de stat, deşi niciodată în istoria ei nu reuşise, şi a lăsat să-i dicteze generali care nu s-ar fi putut impune nici într-un bordel, s-a înconjurat de ofiţeri, securişti veleitari, sau oameni care n-aveau nici o calitate decît că nu-i trezeau aşteptările cele mai negre, a fost convins că o mare conspiraţie a adversarilor politici şi a presei se ţese în jurul lui, şi pînă la urmă... dar ştiţi ce s-a întîmplat, nu-i aşa? Şi cum toată lumea *se aştepta* să se termine prost, pentru că un asemenea tip de şef nu făcea parte din stereotipul moştenit de lider naţional, marea dezamăgire a fost însoţită, să recunoaştem, şi de un suspin de mare uşurare.

© M. Grecu

▲

Rodica TAPALAGĂ

Această afurisită stare

Peste aşteptări... sub aşteptări – asta înseamnă să măsori cinstit rezultatul palpabil al activităţii desfăşurate pentru semenii tăi, deci şi pentu tine.

Definirea stării de aşteptare, pentru un actor, se află întotdeauna într-o difuză şi dureroasă relaţie cu timpul.

Niciodată ciudata lui existenţă nu ar accepta să se desfăşoare între incredibilele şi (doar pentru el?) iluzoriile experienţe numite vîrste, dacă aşteptarea – această afurisită stare – nu l-ar obliga să o facă.

Între *a nu avea timp* să aştepţi (cînd ai atîta timp în faţă) şi *nevoia* de a aştepta, de fapt, de a alege, de a nu fi de acord, de a te îndepărta cu încăpăţînare de posibilitatea ca ceilalţi să facă din tine ceea ce vor ei să facă, într-un fel de a amîna (sînt limbi străine în care pentru a aştepta şi amîna se foloseşte acelaşi cuvînt) – culoarea spectrului înţelegerii lui a aştepta virează brusc, ca o pedeapsă, spre a *te* aştepta (evident, la ce e mai rău).

De fapt totul înseamnă un înduioşător refuz de a percepe timpul în materialitatea lui hidoasă cînd vrei să amîni *sine die* rostirea melodramatică deci adevărată „nu mai am ce aştepta".

Suspendat în jocul său funambulesc pe această „punte a suspinelor" cu o mînă întinsă spre trecătoarea sa făptură şi alta spre „publicul său drag" pe care-l vrea mereu sedus de adevărurile revelate în pasionatele explorări ale proteicei sale alcătuiri – actorul simte în ceafă răsuflarea fierbinte a mai tînărului confrate de breaslă care – iată – *nu poate* să aştepte înscrierea pe propriul culoar şi aude nerostitele vorbe „ăsta (asta) ce-o mai fi aşteptînd?"

Şi, pînă la urmă, neînvăţînd vreodată asemeni copacului din poezia divinului matematician să fie „cu tot ce-l limitează şi-l leagă-împăcat" acontîndu-şi şi pentru „după" acum îndumnezeita şi plină de speranţă stare de aşteptare murmură – smerit?? – „Aştept Învierea..."

▲

Cătălin MANOLE

Întîlnire „la ceas"

În faţa Universităţii Bucureşti exista pînă nu de mult un ceas urît care se rotea. Poate şi din cauza acelui cocostîrc electronic care gira punctualitatea, locul a devenit punct de întîlnire pentru studenţi şi nu numai. Oamenii vin la întîlnire, îşi îndreaptă din obişnuinţă privirea către panoul unde puteau verifica ora exactă, dar descoperă o absenţă. Au venit mai devreme? Au întîrziat? Le rămîne să aştepte. O întîlnire fixată în acel perimetru este în continuare o întîlnire „la ceas".

Cîţiva dintre cei ce-şi dau întîlnire în jurul fantomei ceasului de la Universitate mi-au vorbit despre aşteptările lor.

Grigoraş Vasile aşteaptă să dea un interviu pentru angajare. Pentru întrebările previzibile şi-a pregătit deja răspunsuri. Recunoaşte că viaţa lui nu este „prea complicată", şi din cauza aceasta principala problemă – „să vină cît mai mulţi bani". Cel mai dificil într-o angajare nu este interviul. Chinuitoare este aşteptarea care-i urmează: „Peste tot se spune aşa: mergi acasă, te sunăm noi. Şi poa' să treacă o zi, două, trei, o săptămînă. Posibil să nu te mai sune. De aceea, între timp, decît să păzeşti telefonul, mai bine te mai duci la cîteva interviuri."

Una din aşteptările „pe termen scurt" ale unui anonim de 34 de ani este „Maxi-Taxi"-ul. Altfel pentru el „tinereţea este de vină, sînt prea tînăr ca să nu am aşteptări multe. Cred că răbdarea este un aliat obligatoriu."

Moise Marian îşi fixează *jaloane* pe termen scurt, mai ales în „vremurile astea cînd n-ai de unde să ştii ce va fi în... 2010". Pe unul dintre ele tocmai l-a depăşit şi este student acum în anul întîi, la ASE. Răbdarea este şi pentru el esenţială: „Timpul oricum trece. Uneori mai repede, uneori mai greu, în funcţie de starea interioară pe care o ai. Cîteodată aşteptarea depinde foarte mult de celălalt şi atunci starea ta interioară n-are-a face. Te relaxezi, ai răbdare."

Gavrilă Alexandru, un serigraf de 25 de ani, îmbrăcat ca orice rocker respectabil, în negru, a făcut din aşteptare o plăcere: „Mie îmi place cînd aştept. Cu ocazia asta privesc lumea care trece prin faţa ochilor mei." Sînt şi aşteptări care nu-i plac. Cea în faţa cabinetului stomatologic îi pare groaznică: mirosul de arsenic, vîjîitul „frezei" în gura altui pacient, icnetele ce răzbat din cabinet sînt mai dificile decît consultaţia în sine.

Pe de altă parte unele lucruri îşi aşteaptă momentul potrivit: „Minciuna e bună, dar să o trînteşti exact cînd trebuie, să fie cu interes. Pentru asta ţi-o pregăteşti dinainte să fie o minciună frumoasă, la modul teatral, filosofic".

Lîngă Alexandru doi bărbaţi nebărbieriţi contemplau un colţ de natură sau poate doar moţăiau: „Lasă-ne, mă, frate! Ai pus ochii pe noi că ne-ai văzut verzi? Ce, sîntem vaci? Hai, lasă-ne... Aşteptăm tractorul să vină să luăm gunoiu'. Nu vezi că sîntem de la REBU?!" Celălalt: „E aşteptare uşoară, normal – eşti la muncă şi stai..." „Eu vreau să vină mai repede, să scap, ori să nu mai vină deloc. E bine aici... stăm pe iarbă, mai fumăm o ţigară... Hă! Hă! Aşteptăm să vină banii."

Universitatea de la ceas rămîne un punct de întîlnire.

▲

Andra ALDEA LĂZĂROIU

În aşteptarea alegerilor

„Credeţi că astăzi, în România, lucrurile merg într-o direcţie bună sau într-o direcţie greşită?“ „Sperăm în mai bine.“ Cu acest dialog debutează multe sondaje de opinie, din 1990 şi pînă acum. Deşi s-au schimbat multe guverne şi nici cei intervievaţi nu sînt aceiaşi, zeci de mii de persoane îşi încep interviul cu acest răspuns. Intonaţia diferă, dar mai ales în prag de alegeri sau imediat în urma acestora speranţa spre mai bine este mai intensă. Răspunsul acesta, uşor pe lîngă întrebare, reflectă aşteptare şi aşteptări; oamenii aşteaptă, încă, un bine mai mult sau mai puţin definit. Aşteptările lor diferă de la caz la caz, în spatele binelui dorit stau cele mai diverse situaţii şi aspiraţii. Pentru că, în funcţie de situaţia proprie şi de grupul de referinţă cu care se compară, fiecare dintre noi îşi doreşte un mai bine specific. Şi, la o reformulare a răspunsului, o bună parte dintre ei nu sînt mulţumiţi de starea de fapt a lucrurilor, ei „speră spre bine“, dar cred că România „se îndreaptă într-o direcţie greşită“.

Aşteptări personale

Îmi amintesc un interviu de acum mai mult de un an, de prin luna februarie, cînd pretestam un chestionar care începea cu aceeaşi întrebare. Eram într-un sat al comunei Răcari, aflat ceva mai departe de drumul principal, şi m-am oprit pe o străduţă lăturalnică, în faţa unei case mititele. Mi-a deschis uşa o bunicuţă, care m-a poftit, firesc, în casă. De fapt într-o odaie ce îi era şi dormitor şi bucătărie, căci cea de-a doua cameră a casei nu avea sobă şi afară era încă frig. Îşi cerea scuze că nu miroase prea bine fiindcă în sobă nu ardeau lemne, ci altceva, ce răspîndea un fum înecăcios în încăpere. Şi dînsa spera ca România să se îndrepte spre o direcţie bună. De fapt, ca mulţi alţii, se identifica într-un fel cu ţara. Şi nici măcar nu greşea prea tare în acest raţionament simplu; dacă România se îndreaptă spre bine, şi nouă, fiecăruia dintre noi, ne va fi mai bine. Dar, aşa cum spuneam, mai binele concret al dumneaei era diferit de mai binele specificat al altora. Ea îşi dorea să aibă cu ce-şi lucra pămîntul, căci pensie nu avea. Soţul ei lucrase o vreme la C.A.P., dar acum murise, iar dintr-o încurcătură cu actele, nu avea nici un venit. Şi mica gospodărie era ceea ce o ţinea în viaţă. Îmi povestea că lucrările sînt scumpe şi ea are nevoie de bani şi îi e tare greu din cauza asta. Că înainte era mai bine că li se lucra pămîntul pe datorie şi plătea la recoltă în produse, dar nici acum cupoanele nu-s rele. Bine că sînt, că fără ele ar fi şi mai greu. Mai binele ei era simplu: dorea să trăiască în continuare, să supravieţuiască şi, dacă se poate, să ajungă să-şi pregătească lucrurile pentru înmormîntare şi să poată aprinde cîte o lumînare pentru soţul ei la biserică şi la cimitir. Grupul ei de referinţă era aproape, în sat; ea îşi dorea să fie ca celelalte bătrîne cu care se întîlnea la biserică, să aibă o pensie, să-şi lucreze în continuare pămîntul. Chiar acolo, la ele în grup, mai ajutau biserica aşa cum puteau, mai coseau cîte ceva, una aducea materialul apoi toate lucrau şi aşa mai dădeau la biserică o faţă de masă nouă sau nişte veşminte pentru iconostase. Bunicuţa aceea mă primise firesc, ca pe o cunoştinţă, deşi nu mă văzuse niciodată. Îmi povestea calm, dar rugător, cu speranţa că o voi putea ajuta, că am cum transmite durerea ei mai departe şi că cineva, acolo sus, „statul“, va afla de problemele ei şi o va ajuta.

Dar ce se întîmplă într-un cartier din Bucureşti? Răspunsul la întrebare sună la fel, dar acum ne răspunde un bărbat, portar. Şi el îşi doreşte să fie mai bine, pentru el şi pentru copiii lui. A lucrat înainte de 1990 într-una din marile fabrici, dar curînd a fost dat afară. Lucra acolo împreună cu soţia şi au avut de ales care dintre ei să plece. Au hotărît să rămînă ea acolo, căci era însărcinată (dar şefii lor încă nu ştiau) şi aveau nevoie de bani pentru copii. Lui îi era mai uşor să caute de lucru, de altfel era portar aici dar mai făcea şi altceva, mai ajuta la reparatul autoturismelor, că se pricepea. Îmi spunea ce noroc a avut că s-a putut muta la casă, într-o margine de Bucureşti şi acolo are şi o grădiniţă. Lucrează „12 cu 24“ şi e mulţumit că (după 12 ore de muncă) are mai mult timp liber şi poate să mai lucreze pămîntul şi să mai repare cîte ceva cînd îl cheamă vreun prieten. Între timp soţia născuse o fetiţă şi stătea acasă, în concediu de maternitate, plătit mai bine decît suma pe care ar fi primit-o ca ajutor de şomaj. El era foarte mîndru de fiul său, care începuse să înveţe să lucreze pe calculator şi spera să reuşească să-i cumpere un calculator. Încerca să-l ia în rate şi îşi făcea calcule dacă îi ajung banii; spera să îl ajute şi un cumnat care lucra în învăţămînt şi putea cumpăra calculatorul mai uşor, cu un avans mai mic decît în comerţ. Mai binele său era să reuşească să-şi întreţină familia, să poată plăti ratele, să-şi crească fetiţa şi chiar, într-o variantă fericită, să-i găsească ceva de lucru şi soţiei. Eventual acasă, căci cum creşele s-au desfiinţat, trebuie să aibă cineva grijă şi de fetiţa cea mică.

Şi acestea sînt doar două persoane dintre zecile de mii care au răspuns, cu amabilitate şi speranţă, la întrebările sondajelor de opinie din ultimii 10 ani. Sînt mulţi cei care identifică aşteptările referitoare la binele ţării cu aspiraţiile personale, binele ţării cu mai binele lor şi al familiei lor. Spre exemplificare să ne referim la cîteva dintre sondajele Centrului de Sociologie Urbană şi Regională CURS. Analizele statistice ne permit să vedem cine sînt aceia care cred că în prezent (la momentul sondajelor) lucrurile merg într-o direcţie bună, respectiv într-o direcţie greşită.

Mulţumiri şi nemulţumiri colective

În august 1997, în timpul Guvernului Ciorbea, am remarcat că cei care sînt de părere ca lucrurile merg într-o direcţie bună, la acel moment, puteau fi întîlniţi mai adesea printre cei relativ satisfăcuţi de modul lor de viaţă şi care acordau credibilitate elitei politice şi celei economice. Dimpotrivă, cei temători, cu o situaţie materială la limita sărăciei sau chiar sub această limită, care nu au încredere nici în elita economică, nici în cea politică, sînt mai degrabă întîlniţi printre cei care susţin că lucrurile merg într-o direcţie greşită. Aceştia din urmă nu sînt deloc mulţumiţi de felul în care trăiesc pentru că veniturile nu le ajung nici pentru strictul necesar şi privesc neîncrezători spre economie de piaţă şi reformă. Ei cred că îmbogăţirea unor oameni de afaceri din România, în ultimii ani, s-a realizat pe căi necinstite şi consideră că reforma Guvernului Ciorbea va avea mai degrabă ca efecte prăbuşirea economiei naţionale sau, eventual, nu va schimba nimic. Le e teamă de viitor, presupunînd că vor trăi mai prost în anul ce va urma şi preferă un venit mic, dar sigur. Unii dintre aceştia chiar se tem că România ar fi ameninţată din exterior. Ceilalţi, care creditau momentul 1997 cu încredere şi presupuneau că lucrurile merg într-o direcţie bună, erau relativ mulţumiţi de starea personală şi priveau cu optimism spre viitor. În plus, ei apreciau mai adesea că îmbogăţirea unor oameni de afaceri din România, în ultimii ani s-a realizat pe căi cinstite şi considerau că reforma Guvernului Ciorbea va avea ca efect însănătoşirea economiei naţionale.

Un sondaj realizat în anul următor ne relevă aspecte asemănătoare despre cei care susţin că lucrurile în România se îndreptau, în momentul intervievării, într-o direcţie greşită, respectiv într-o direcţie bună şi în anul 1998, cei care evaluează pozitiv direcţia sînt cei care sînt mulţumiţi de starea lor prezentă şi cred că o vor duce la fel sau mai bine. Ei consideră că, în general, privatizarea marilor întreprinderi din România s-a realizat în mod cinstit şi că este bine să fie economie de piaţă în România. O poziţie contrară este adoptată de cei care apreciază că lucrurile merg într-o direcţie greşită. Ei sînt mulţumiţi de situaţia personală, dar n-au încredere nici în schimbările din mediul economic; nu o duc prea bine şi nici nu speră că se va schimba ceva în viitor, iar faţă de economia de piaţă şi privatizare sînt destul de reticenţi.

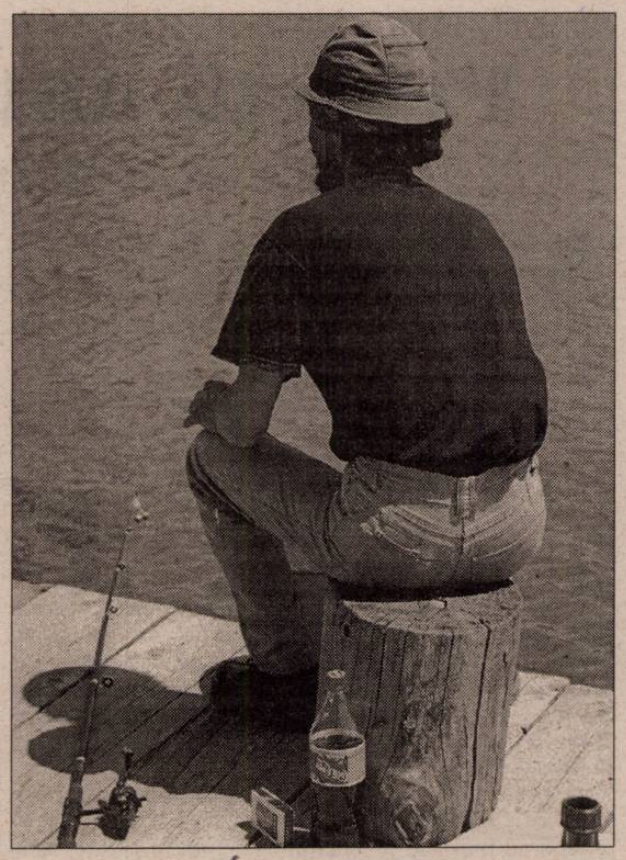

© M. Grecu

Datele sondajelor CURS din anii 1999 şi 2000 indică aceeaşi tendinţă. Astfel şi sondajul din decembrie 1999 evidenţiază că cei care apreciază că direcţia spre care merg lucrurile în România este greşită, sînt nemulţumiţi de propria lor viaţă, apreciază că ea este mai proastă comparativ cu anul anterior şi nu au speranţe de îmbunătăţire în viitor. Ei se tem de privatizare şi susţin mai adesea că cele mai multe dintre întreprinderi ar trebui să rămînă în proprietatea statului. Persoanele care au trecut prin experienţa şomajului fac adesea parte dintre aceia care consideră că lucrurile merg într-o direcţie greşită. Dimpotrivă, cei mai flexibili, care, după 1989, au început o afacere sau au schimbat locul de muncă sau ocupaţia sau au urmat cursuri de recalificare tind să aprecieze că este bună direcţia spre care merg lucrurile în România. Ei sînt destul de mulţumiţi de propria lor viaţă atît comparativ cu trecutul, cît şi cu viitorul. Un sondaj recent, realizat în luna octombrie a acestui an de trei institute de sondare a opiniei publice, CURS, IRSOP şi Metromedia Transilvania, indică aceeaşi tendinţă. Atît la nivelul eşantioanelor reunite, cît şi în cazul specific al datelor CURS, cei care cred că în ţara noastră lucrurile merg într-o direcţie bună sînt aceia care apreciază că viaţa lor comparativ cu anul trecut este la fel, mai bună sau mult mai bună. Ei sînt optimişti în legătură cu viitorul, se aşteaptă să o ducă mai bine sau mult mai bine în anul ce va urma şi sînt destul de mulţumiţi de veniturile pe care le au.

Ce s-a schimbat însă de la alegeri încoace? Din 1997 pînă în 2000 a crescut enorm procentul celor care optează pentru direcţia greşită. Dacă ar fi să analizăm datele unora dintre sondajele CURS, respectiv pe acelea deja prezentate anterior, constatăm următoarele: dacă în 1997 doar 37% din populaţie aprecia că lucrurile merg într-o direcţie greşită, acest procent a crescut la 63% în 1998, apoi la 77% în decembrie 1999, ca în octombrie 2000 să atingă un nivel de 78%. În mod corespunzător, procentul celor care apreciază că lucrurile merg într-o direcţie bună a scăzut de-a lungul timpului. Astfel de la o valoare de 48% în anul 1997 s-a ajuns în anul 2000 la o valoare de 15%. Dacă luăm în considerare asocierile, semnificative statistic, prezentate anterior, putem concluziona că tot mai mulţi dintre români sînt nemulţumiţi de situaţia proprie şi privesc cu neîncredere către viitor. Pesimismul faţă de situaţia proprie este extins la situaţia ţării.

Aşteptăm alegerile, în timp ce parlamentarii nu mai au timp de votat din cauza preocupării pentru plasarea pe locuri eligibile, iar premierul e lansat în campanie prezidenţială şi sperăm ca lucrurile să meargă mai bine. Un mai bine general care să se resfrîngă cumva şi către noi, persoane cu aşteptări diferite, dar cu speranţe similare.

© A. Iordache

▲

Ce aşteaptă românii de la reforma instituţională? Depinde.

Politicienii văd (deocamdată) în această formulă mai degrabă un clişeu necesar discursului electoral, care cuprinde îndeosebi promisiuni generale, în locul prezentării unor strategii viabile de soluţionare, cu o „logică clară", „uşor de recepţionat de către cetăţeni".

Pentru cei care lucrează în administraţia centrală şi locală, în justiţie şi poliţie, în sfera relaţiilor sociale, în general, chestiunea arată altfel. Reforma instituţională, pusă în operă, ar presupune: ● „o mai bună organizare a vieţii publice, ● clarificarea şi simplificarea regulilor", implicit respectarea lor, după cum, ● în cazul justiţiei, ar însemna „creşterea eficienţei" în aşa fel încît să devină cu adevărat principalul mecanism de manifestare a autorităţii statului.

Profilul de funcţionar public dedus din aşteptările reformei instituţionale mai că s-ar apropia de ideal. Insul din serviciul public **nu ar** trebui să fie: ● clientelar politic ● intrat/păstrat în slujbă pe bază de relaţii ● arogant ● incompetent ● delăsător ● lacom de avantajele funcţiei ● necinstit. ● Pentru cetăţeanul care aşteaptă ca, prin reforma instituţională, calitatea vieţii să devină o realitate, deocamdată speranţele de îmbunătăţire nu prea se întrevăd.

Tema în procente

Ce spun cîteva din datele unui sondaj efectuat în luna mai 2000?

La întrebarea dacă poliţia şi jandarmeria trebuie să aibă mai multă putere pentru a apăra legile şi ordinea publică răspunsurile celor chestionaţi duc la următoarele concluzii: 64,1% – acord total; 23,8% acord parţial; 7,4 dezacord parţial; 4,6 dezacord total ● Întrebaţi dacă ei personal se simt în siguranţă cînd ies pe stradă, oamenii care au fost intervievaţi afirmă că: în mare măsură: 41,6%; în mică măsură, 31,7%; în foarte mică măsură 14,8% deloc 10% iar 2% nu ştiu/nu răspund ● La întrebarea cîţi funcţionari iau mită, răspunsurile dau procente îngrijorătoare: toţi – 22,5%; cei mai mulţi 63,3%; doar cei din anumite domenii 7,2%; foarte puţini 7% (Interesant că aici nici unul dintre subiecţii sondajului nu se arată neştiutor sau nu refuză să răspundă.)

Cît priveşte un alt grafic intitulat „procent din solicitanţii care au oferit «cadouri» (produse, bani, servicii) pentru a-şi rezolva problemele" la diferite instituţii, aici lucrurile arată astfel: 54,9% au oferit „atenţii" la spital; 28,6% la locul de muncă; 23,9% la tribunal; 22% la şcoală; 19,7% la poliţie; 12,4 la primărie.

În limbaj specializat, concluziile sună astfel: „aşteptările faţă de reforma instituţională sînt generale şi au un scop comun: dispariţia anxietăţii la nivel relaţional, adică destinderea relaţiilor dintre cetăţeni şi instituţiile publice." Din acest unghi, sînt examinate şi cele două strategii posibile, cea „bazată predominant pe supravieţuire" şi cea „bazată predominant pe dezvoltare" ● „Supravieţuitorii" vor/înţeleg/speră ca eficienţa să fie obţinută prin reducerea birocraţiei în aşa fel încît să se mărească, implicit, „capacitatea individului de realţionare directă cu funcţionarul public".

La ce se aşteaptă cei care adoptă cealaltă strategie, cea bazată predominant pe dezvoltare? Ei accentuează „caracterul impersonal pe care se bazează eficienţa, profesionalismul, capacitatea rapidă de reacţie la nevoile sociale".

(Datele au fost extrase din rapoartele Institutului Pro, septembrie 2000, *Aşteptările românilor)*

▲

Z. ORNEA

glose

Aşteptarea în literatură şi în politică

Sînt aşteptări curioase şi altele necesare, dictate chiar de destin. Prima situaţie este reprezentată de poezia lui Arghezi. Născut în 1880, debutează ca poet la 16 ani, în ziarul lui Macedonski *Liga ortodoxă*. Apoi, sub pseudonimul care îi va aduce nemurirea, în *Revista modernă* şi în *Viaţa nouă*.

Din 1897 (deci la 17 ani) practică diferite meserii, fiind şi novice la Mănăstirea Cernica, apoi diacon. Părăseşte cinul monahal şi timp de cinci ani (1905-1910) locuieşte în Elveţia şi în Franţa. Dar spre sfîrşitul acestei perioade prietenul său N. D. Cocea îi publică, în *Viaţa Socială,* versuri. Înapoiat în ţară, scrie peste tot, dar nu numai poezie. A ajuns, în 1915, conducător al unui ziar filogerman *(Cronica),* iar în timpul ocupaţiei nemţeşti a Capitalei, în anii primului război mondial, colaborează la oficiosul inamicului *Bukarester Tagblatt.* E arestat, după război, implicat în procesul vestit al gazetarilor colaboraţionişti, dar e eliberat la stăruinţa – cine ar crede? – a lui N. Iorga. Scrie la diferite reviste şi ziare, e chiar redactor-şef la *Cugetul românesc.* Dar, mirare! nu-şi adună poeziile în volum, deşi, de obicei, poeţii o fac repede şi fără alegere. El, impasibil, trece prin diferite curente (parnasianism, simbolism) aşteptînd nu tocmai tăcut. În acest timp, mai ales ciclul *Agate negre* face vîlvă, existînd, în epocă, fani ai săi (printre care poeţi şi critici cu renume) care şi-au decupat poeziile din acest ciclu, lipindu-le pe caiete anume care închipuiau, meşteşugăreşte, un volum. Poetul aşteaptă liniştit şi tocmai în 1927 (deci la patruzeci şi şapte de ani) debutează cu volumul *Cuvinte potrivite,* în care reţinuse, totuşi, puţin din ciclul *Agate negre,* înşelîndu-şi astfel fanii. Acest debut atît de întîrziat a trezit un ecou extraordinar, criticii timpului (l-aş aminti pe Mihai Ralea) declarîndu-l pe Arghezi al doilea poet român după Eminescu. Aşteptarea s-a dovedit, aşadar, deşi curioasă, benefică. De acum încolo, neabandonînd nici publicistica pamfletară şi practicînd chiar proza (romanul), Arghezi e instalat în primul eşalon al liricii româneşti interbelice şi de mai tîrziu. Hotărît lucru, cred că Arghezi, aşteptînd atîtea decenii pînă a debuta în volum, este, indiscutabil, cel mai mare poet al românilor din acest veac care stă să se încheie.

Un alt caz, din păcate trist, de aşteptare pînă a debuta în volum cu poezie, este cel al lui Ion Vinea. Se născuse în 1895, la Giurgiu, sub numele Iovanache. Studiile universitare le încheiase tocmai în 1924. Din 1913 debutase, ca publicist, în *Noua Revistă Română.* Dar debutase cu poezii, cu un an înainte, în revista *Simbolul*, întemeiată împreună cu Tristan Tzara şi Marcel Iancu. Pînă la război, făcînd de zor publicistică, editează, împreună cu Tzara, şi revista *Chemarea,* unde publică poezie, iar după război, în 1919, fundează revista *Contimporanul,* incontestabil cea mai importantă publicaţie avangardistă românească în cele 100 de numere ale sale. Inutil să spun că şi aici publică poezie. Dar o lasă în aşteptare, nepublicînd-o în volum. Era mult stimat în lumea literară şi ziaristică, conducînd, din 1930, ani mulţi şi ziarul democratic *Facla.* Cu poezia aştepta, deşi era recunoscut ca o voce lirică distinsă şi distinctă. Debutează, în volum, în 1925, cu proză *(Descîntecul* şi *Flori de lampă),* iar în 1930, cu *Paradisul suspinelor.* S-a răzgîiat în delăsare aşteptînd, nepublicîndu-şi versurile decît de-abia în ultimele ore ale zilei morţii sale, cînd îi apare, în 1964, *Ora fîntînilor.* Era prea tîrziu, poezia românească intrînd, acum, într-un alt ciclu evolutiv, încît, prin această lîncezeală în aşteptare prea îndelungată, şi-a compromis destinul de poet. Nu altfel a procedat cu un roman al său la care începuse să lucreze încă la sfîrşitul anilor douăzeci. L-a abandonat multă vreme, a revenit la el, oricum nu l-a publicat. A apărut postum, sub titlul *Lunatecii,* tocmai în 1965. De l-ar fi publicat prin anii treizeci, odată cu *Craii de Curtea Veche* (1929), ar fi trezit mare ecou pentru că personajele (chiar eroul principal Lucu Silion) acestui roman au, ca atmosferă şi comportament, multe puncte comune cu cel, strălucit, al lui Mateiu I. Caragiale. Dar, în 1965, cînd atmosfera prozei româneşti era cu totul alta, romanul postum al lui Ion Vinea a fost primit cu stimă aproape condescendentă, unii comentatori relevînd fadoarea de care era, în 1965, lovit romanul. Iată o aşteptare prea îndelungată, vecină cu neglijenţa vinovată, care a vătămat fatal importanţa operei estete a lui Ion Vinea.

Se întîmplă aşteptări şi în lumea politică. Uneori, ele sînt binefăcătoare, marcînd istoria unei ţări. Aşa s-a întîmplat cu perioada neutralităţii (august 1914 – august 1916), cînd România, deşi îmbiată, chiar ultimativ, de ambele tabere aflate în conflagraţie (Antanta şi Puterile Centrale), să se decidă, marele bărbat de stat Ion I. C. Brătianu a avut puterea şi iscusinţa de a ţine ţara în aşteptare. Asta deşi România avea, din 1883, un tratat secret de aderare la Tripla Alianţă, reînnoit în 1913, şi regele Carol I, bătrîn, a implorat Consiliul de Coroană din august 1914 ca România să-şi respecte tratatele şi să intre imediat în război de partea Puterilor Centrale. Cu excepţia lui P.P. Carp (care rămăsese fidel tratatului care se încheiase şi prin strădania sa ca trimis diplomatic al ţării la Viena din 1881), toţi membrii Consiliului de Coroană au optat pentru neutralitate. Unii conservatori, ca Titu Maiorescu (prim-ministru pînă în ianuarie 1914), Th. Rosetti, Al. Marghiloman, au propus o neutralitate favorabilă Puterilor Centrale. Hotărîrea din Consiliul de Coroană i-a îngăduit lui Ionel Brătianu să menţină ţara în aşteptare, înşelindu-i mult pe ambasadorii Puterilor Centrale la Bucureşti, unii dintre aceştia (ca, de pildă, Czernin, ambasadorul Austro-Ungariei, viitor prim-ministru) fiind făcut să creadă că, finalmente, România li se va alătura în război. În tot acest timp, ţara era în fierbere, avînd loc continue manifestaţii populare (presa vuia şi ea) şi întruniri publice, în care oratori vestiţi cereau imediata intrare în război de partea Antantei. Dintre oratorii de frunte la aceste întruniri urmate, de obicei, de clocotitoare manifestaţii de stradă, erau Take Ionescu, Barbu Delavrancea, Nicole Filipescu. Take Ionescu găsise şi o formulă fericită, spunînd că intrarea noastră în război imediat de partea Antantei e politica „instinctului naţional". Ionel Brătianu şi guvernul său liberal se aflau între două fronturi, atacaţi agresiv şi de o parte şi de cealaltă. Dar el tăcea mereu (a fost poreclit, de aceea, Sfinxul), se lăsa injuriat. Şi se încăpăţîna să aştepte. Parlamentul era, firesc, şi el teatrul unor încordate înfruntări, de partea celor ce susţineau alăturarea de Puterile Centrale situîndu-se, încă din august 1914, şi C. Stere pentru care, ca basarabean, Antanta însemna nu Franţa, ci Rusia, ori, demonstra el, cu argumente greu de respins, aliindu-ne cu Rusia pierdem, pentru cine ştie cînd, Basarabia. Dar trimişii Antantei ne promiteau, în caz de victorie, Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureş şi Bucovina, teritorii româneşti, cum se ştie, subjugate de Imperiul habsburgic. Tentaţia era mare într-adevăr şi în aceste promisiuni credea Ion I. C. Brătianu. Dar, om de stat înţelept, nu credea în promisiuni. El le voia – şi asta era crezul său fundamental – înscrise în tratate clare şi limpezi. De aceea, tocmai, a aşteptat doi ani încheiaţi. Şi, în plus, ţara nu era bine înzestrată, în arme şi muniţii, pentru un război de durată, noi avînd viitorul duşman şi la graniţa de Vest (Austro-Ungaria) şi la sud (Bulgaria). Pînă la urmă, a izbutit să încheie cu reprezentanţii Antantei două tratate, unul politic (care ne garanta primirea în trupul ţării a amintitelor teritorii majoritar locuite de români) şi unul militar, care consemna aprovizionarea armatei române cu armament şi muniţii şi deschiderea unui front de sprijin la graniţa de sud a ţării. După încheierea acestor tratate, regele Ferdinand (favorabil alianţei cu Antanta) convoacă, în august 1916, un nou Consiliu de Coroană care decide (din nou cu excepţia lui P. P. Carp) intrarea României în război de partea Antantei. Şi războiul începe. Nu e vina lui Ion I. C. Brătianu că aliaţii nu ne-au trimis armament şi muniţii şi nici că n-au deschis frontul de sud. Aşa se produc bătăliile pierdute ale armatei române conduse de incapabilul general Iliescu (printre care marele eşec de la Turtucaia), retragerea armatei, a Curţii regale, a guvernului, a parlamentului şi a zeci de mii de refugiaţi în Moldova. Au urmat marile victorii de la Oituz, Mărăşeşti şi Mărăşti care au stabilizat, pentru o vreme, frontul. Dar, la sfîrşitul lui 1917, izbucneşte revoluţia în Rusia, armatele ruseşti se retrag în debandadă, punînd în pericol frontul românesc. La sfatul lui Ion I.C. Brătianu, regele decide tratative cu inamicul, guvernul Al. Marghiloman (aflat la Bucureşti) încheind o ruşinoasă pace cu austro-germanii. Dar, din nou bine sfătuit de Ionel Brătianu, suveranul nu-şi pune semnătura pe acest tratat (care ne-a adus, totuşi, Basarabia), fiind astfel atins de nulitate. La sfîrşitul lui 1918 România reia ostilităţile, regele şi toţi evacuaţii revenind în Bucureşti. Iar Conferinţa de Pace de la Paris ne aduce teritoriile înscrise în tratatul din 1916 (cu excepţia Banatului, care nu ne e dat în întregime). Şi, în plus, norocul a zîmbit României, Basarabia revenindu-i încă în martie 1918 (Bătrînul P. P. Carp înfrînt definitiv, a spus atunci că România are atîta noroc încît n-are nevoie de bărbaţi de stat). Aşteptarea lui Ionel Brătianu în cei doi ani ai neutralităţii a fost, cu adevărat, binefăcătoare, creînd, de fapt, România Mare.

P.S.: Multe mulţumiri dlui prof. Aurel Doicu, citat în eseul meu *Botoşanii mei liceali* publicat în revista noastră, pentru bogatele şi utilele informaţii despre D-şa pe care mi le-a trimis. Îi doresc sănătate şi ani mulţi.

▲

Horia BERNEA

Respingerea materiei

Perfecţiune tehnică

Am fost frapat la Roma (o spuneam şi altă dată) de neglijenţa, de graba parcă, cu care primii creştini îşi aşterneau simbolurile şi inscripţiile – pe dale funerare, pe pereţii catacombelor. Contururi stîngace, linii nesigure, notaţii rapide, făcute parcă în treacăt – fără atenţie pentru „aşezarea în pagină" ori pentru eleganţa caracterelor şi a desenului. Exclud, o spuneam, explicaţia care pretinde că primii creştini ar fi fost oameni modeşti cultural, prea grosolani ca să-şi pună probleme artistice. Chiar social vorbind, lucrurile nu stau aşa, iar, pe de altă parte, arta paleo-creştină nu a fost una provincială: ea s-a născut într-o Romă îmbibată de rafinamentul artistic al perioadei imperiale. De ce, brusc, romanii, romanii creştinaţi au început să scrie strîmb? De ce nu i-a mai interesat acea rigoare geometrică ce le impregna operele de tot felul? Ce s-a întîmplat? Cred că faptul merită studiat pe îndelete, bine şi serios studiat. Chiar mai tîrziu, în primele perioade ale creştinismului răsăritean şi apusean, de pînă prin secolul X, vedem cum acest caracter – de înjghebare parcă a construcţiilor, de aproximare a liniilor, ca şi cum formele ar fi fost modelate „de mînă" – persistă. Primele biserici bizantine ori merovingiene sînt incredibile: au o spontaneitate a liniei, niciodată perfect trasată, o spontaneitate de lucru neproiectat, ci plăsmuit direct, aşa cum dai formă lutului cu mîna ca să devină oală. Putem avansa diverse explicaţii, printre care unele „obiective". Pentru primii creştini, sfîrşitul lumii era iminent: *Parusia* era aşteptată dintr-o clipă într-alta. Ce rost ar mai fi avut grija pentru formă, virtuozitatea artistică, finisarea? Toate astea deveneau neglijabile. Dar eu cred că există, în acest tip de gest, şi o teză. Există un substrat aproape ideologic – manifest mai cu seamă în proiectele sau în abordările *prime* din fiecare civilizaţie. Anume că nu îi este dat omului să tindă spre o perfecţiune tehnică; că perfecţiunea tehnică nu îi este proprie omului, nu-i „bună" pentru el. E bun, adecvat, propriu omului un lucru ori un mediu imperfect din punct de vedere tehnic. O confirmare, prin contrast, ar fi adusă de alienarea omului contemporan, care îşi petrece o mare parte din viaţă la computer, într-o perfecţiune tehnică aproape absolută.

Solidificare şi dematerializare

Ca pictor, mi-am pus cu destulă perseverenţă de la o vreme încoace problema materiei şi a *materialităţii*, ceea ce pentru mine înseamnă modul cum spiritul prinde chip în materie; dar, mai ales, calitatea materiei în care el poate prinde chip. Dacă e să luăm seama la spiritual aşa cum se manifestă el în condiţia omului, şi nu în condiţia îngerului, atunci el are nevoie de ceva de care să se agaţe, să se prindă, ceva în care să se „materializeze". E foarte interesant că atîta vreme cît a existat icoană reală, autentică, ea reprezenta personaje „hieratice", extrem de dematerializate, de descărnate, dar le reprezenta printr-o materie extraordinar de plină, de densă, de „grasă" aproape. O dată cu pictura religioasă, apar cantităţi importante de muşchi, de piele, de ochi, cantităţi importante de „trup", dar exprimate printr-o materie picturală săracă, plată, aproape găunoasă aş zice.

Europa modernă a cultivat, de altfel, un anumit aspect iconoclast, manifest în mefienţa, dacă nu în ura faţă de materie. Prin iconoclasm nu înţeleg doar fenomenul de criză din secolele VIII şi IX bizantine, ci o tendinţă mai generală de a elimina materia, bănuită că ar corupe spiritul care se întrupează în ea. În sensul lui mereu actual, iconoclasmul e un efort obsesiv, forţat de a obţine o spiritualitate „pură". E o concepţie care tinde să „satanizeze" într-un fel materia. Există un asemenea reflex iconoclast, foarte evident, în arta contemporană. Or, eu fiind preocupat de soarta materiei – pornind de la pictură către starea lumii actuale, iar nu invers, de la starea lumii actuale către pictură –, nu pot să nu observ că lumea de azi e captivată de materie, că materia a cucerit lumea în ziua de astăzi, dar că este vorba despre o materie „abstractă". Sensul materiei, capacităţile ei concrete de a întrupa ceva ce o depăşeşte, pe urmă grija pentru acest sens dispar din ce în ce mai mult. Lumea de azi nu nutreşte, în fond, un interes pentru materie, ci o dragoste de bunuri, de mărfuri, o dragoste de bani, de pildă, ori de maşini, să zicem. Dar nu dragoste pentru un ciob superb ori pentru extraordinara materialitate a unei pietre, a unui lemn. E interesant că se produce, în fond, o înstrăinare de materie. Iar o asemenea înstrăinare de materie cred că duce şi la o micşorare a controlului pe care îl ai asupra propriilor gînduri. Aderenţa la concret e importantă, e benefică şi pentru o anumită disciplină intelectuală. Un om care are mintea prea liberă de concret, prea autonomă, care zburdă speculativ, lipsit cu totul de aceste conotaţii, de reflexele de tip asociativ cu obiecte, cu materii, cu nori, cu lumină... riscă să producă construcţii mentale seci, irealiste pînă la urmă. Aş aminti aici de o teză a lui René Guénon – care mi se pare justificată. El vorbea, în *Criza lumii moderne*, despre „solidificarea lumii", despre încremenirea ei. Pe de o parte, lumea trece, de-a lungul evoluţiei ei simbolice, dar şi istorice, de la lut la lemn, de la lemn la piatră, de la piatră la oţel, iar acum la tot felul de materiale noi, din titan de pildă ori din ştiu eu ce altceva, care nu se strică, nu se rod, nu se uzează...

Şi, pe de altă parte, asistăm la degradarea ideii de materie, la lipsa de acces şi de apetenţă a omului faţă de materie, la incapacitatea lui de a înţelege materia. El e din ce în ce mai puţin conştient de rostul materiei, de natura ei, de posibilităţile ei de a întrupa spiritul.

Obiectul de consum e şi el o probă pentru acest raport ambiguu cu materia. Prin obiectul de consum, ai de a face, iarăşi, cu o materie abstractă. Serialitatea acestui tip de obiect nu mai admite particularităţi, accidente, diferenţe, aproximaţii; el e opusul obiectului făcut manual. Dimensiunea „virtuală" care se instalează din ce în ce mai larg în viaţa noastră este, iarăşi, un exemplu limpede de eliminare a substanţei, a raportului cu concretul. Epoca noastră e, am putea spune, foarte interesantă. Pe de o parte, ea e caracterizată printr-o învîrtoşare; pe de altă parte, printr-o dematerializare aproape totală: acestea două concomitente. Am crezut – la începuturile preocupărilor mele pentru materie şi materialitate – că apetitul pentru dematerializare, străduania iconoclastă se restrîng doar la tagma pictorilor, constituită dintr-un tip de om mai special. Dar iată că această tendinţă e mult mai generală. Ar fi desigur prea uşuratic să vorbesc despre cît de dematerializat este un bloc de sticlă faţă de Parthenon, ori faţă de o bisericuţă bizantină din aia strîmbă, parcă greşită în momentul facerii – care, prin aglomerarea de motive geometrice din cărămidă, aduce a turtă, merge spre lucrul pus la cuptor, *fondu*; are o savoare aproape culinară.

Domnia uniformului

Am din ce în ce mai mult convingerea că specia umană duce ea însăşi, ca printr-un fel de destin inexorabil, către degradare – o degradare manifestă în dorinţa de uniform; cea mai recentă expresie a ei fiind mondializarea. Respingerea ori critica acestui fenomen sînt făcute de către o minoritate, oameni care au o sensibilitate specială. Marea masă a oamenilor de pe lumea asta ar fi fericiţi să aibă de a face doar cu lucruri de serie, care să nu le solicite judecata şi mai ales să nu le facă surprize. Cred că ar fi fericiţi să mănînce un salam bun – şi pînă la urmă nici bun –, ci uniform, lipsit de surprize. Un salam care să conţină destulă ceapă şi piper ca să aibă gust, destulă carne ca să fie hrănitor. Nu-i bun dacă are hîrtie igienică ori adaosuri de soia, cum se întîmpla în timpul lui Ceauşescu, dar în orice caz pretenţiile se opresc cam la atît. Îmi amintesc că am căutat la un moment dat într-un magazin nişte brînză de capră şi mi s-a răspuns că nu e bună fiindcă are gust de capră. Orice e prea natural, sau prea special a ajuns să displacă. Marea varietate a alimentelor (a brînzeturilor de pildă) cu care asociem ţări de tradiţie cum e Franţa nu e de găsit în supermagazine; varietatea atît de lăudată a uriaşelor spaţii comerciale e o imagine falsă. Marea varietate o găseşti în piaţa franceză, în pieţele de la ţară ori din mici oraşe de provincie unde sînt realmente sute şi mii de feluri de brînză. Feluri care sînt refuzate de comerţul Uniunii Europene pentru că sînt socotite periculoase, aşa cum tot periculos pare comerţul liber al dughenelor din Bucureşti. Sigur că pînă la un punct el e enervant, dar a-l distruge total înseamnă să negi orice capacitate a vieţii de a prolifera, de a crea forme neprevăzute şi surprinzătoare. Citeam o dată un lucru foarte interesant. Anume că un ţăran care mănîncă foarte sărăcăcios (sau mai bine zis mînca sărăcăcios) din grădina şi din gospodăria lui doar – avea o vacă sau două, cîteva oi, ceva găini cu ouă şi el mînca legume după ritmul anului, nişte slană, lapte, brînză, ouă, carne la sărbători –, ei bine omul ăsta înghiţea (raportul e aproximativ) cam de două ori mai multe substanţe nutritive diferite decît cel care se aprovizionează în cel mai bine pus la punct *supermarché*. Noi mîncăm în fond cam acelaşi lucru mereu – cu diferite gusturi, arome, adausuri. Ca varietate – am dat un exemplu situat aproape la nivel biologic – trăim într-o lume mult mai săracă, mult mai uniformă; tipurile noi de fructe şi legume sînt socotite bune, frumoase tocmai pentru că sînt „foarte egale". Însă eu mă refeream în fapt la altceva: am dat exemplul pentru a ilustra dorinţa omului de azi de a nu fi surprins, de a trăi previzibil, „fără probleme".

Pe acest teren a prins, în fond, comunismul. Comunismul a hrănit din plin – şi prea plin, schimonositor – nevoia de „securitate" a omului actual (el ne-a creat diverse feluri de securitate, inclusiv o instituţie cu această misiune). Viaţa sub comunism era perfect previzibilă: aveai un salariu de mizerie, calculat în aşa fel ca să poţi plăti întreţinerea şi un trai sub limita decenţei, dar un trai asigurat. Omul e pesemne prea solicitat dacă trebuie să ducă o viaţă în care nu-şi poate reprezenta perfect ziua de mîine, în care trebuie să aibă grija ei: atît spiritual cît şi material.

În plus, e în această nevoie – sau se îmbină cu această nevoie – şi groaza de autentic. Aminteam şi altă dată de un lucru care mă uluia: tipul de mobilă apreciat de gustul comunist. Mobilă din stejar, de pildă, placată cu melamină care imita stejarul. Trebuia să fie o materie controlabilă, care nu se dezvoltă după firea ei, ci după un model supravegheat. Or, nu numai statul totalitar are obsesia controlului. A nu avea posibilitatea controlului asupra unei situaţii, asupra vieţii în genere creează anxietate, e limpede, pentru marea majoritate a oamenilor. Pe acest fond a prins comunismul, pe el şi-a construit opresiunea acceptată. E un pasaj colosal în Ilf şi Petrov, unde un activist îl interoghează pe un pictor în legătură cu tabloul pe care l-a făcut. „Ce e sub bluza aia" Celălalt răspunde „sîni". Activistul: „şi nu-s prea mari?" Pictorul „sînt şi ei cît sînt". Iar activistul răspunde: „Sînii trebuie controlaţi". Nu pot fi trataţi oricum! Între dorinţa de a avea „sîni controlaţi" şi roşii de aceeaşi dimensiune nu e prea mare distanţă (şi nu pentru că roşiile, ca şi sînii, au formă rotundă). E aceeaşi dorinţă de a controla exhaustiv realul, de a te înstăpîni asupra lui, fără să-i mai laşi nici un fel de libertate.

Primatul artizanalului

În fond, artele tradiţionale se degradează din pricina gustului oamenilor, a cererilor gustului comun. În arhitectura ţărănească din România, e limpede că cel mai tare s-a degradat casa mare – care e la vedere; anexele, şura, pivniţele de vinuri, care stau în spate, au rămas impecabile, au rămas ca în Evul Mediu aş zice. (E interesant de observat că şi în cazul slujbelor religioase şi al cîntării liturgice cele mai degradate şi supuse modernizării sînt slujbele de zi cu zi ori foarte frecventate – liturghia duminicală – şi că cel mai bine păstrate sînt cele cîntate o dată sau de două ori pe an, adică cele care „nu sînt la vedere".)

Explicaţia trebuie să fie aceeaşi: interesul mare, marca, emblema familiei o constituie casa; în ea se concentrează efortul de exprimare spre afară, în faţa comunităţii satului. Şi acolo ce vedem? Vedem că omul trage la inautentic şi uniform. Observăm cum, în momentul cînd apar coloranţii artificiali, covoarele ţărăneşti se urîţesc brusc şi într-un mod catastrofal. Sigur că vopseaua nu e unicul motiv de degradare. Dar faptul ne arată că omul e ca o coţofană, există în el o atracţie pentru partea exterioară, pentru facil şi superficialitate. E inutil să acuzăm de kitsch doar diferitele categorii de „mitocani". Noi, noi toţi avem o tendinţă de a urîţi lucrurile. În perioadele prime ale creştinismului, sec. I-III şi pînă prin sec. XII, lucrurile aveau o frumuseţe asigurată fiindcă, în orice se făptuia, prima spiritualul. În perioadele acelea nu se poate vorbi despre kitsch. Putem întîlni un fel de kitsch de-abia începînd cu Renaşterea. Iar de vorbit propriu-zis despre lucruri de prost gust o putem face abia în sec. XIX; termenul nu fusese inventat, dar realitatea exista.

Începînd de cam prin secolul al XVI-lea, icoana se degradează în sensul că apare o mecanică a facerii ei, un primat al meşteşugului, al artizanalului. Deja Şcoala cretană şi perfecţiunea icoanei bizantine tîrzii încep să semene cu perfecţiunea romană, cu pefecţiunea literelor, a inscripţiilor romane. Nu mai seamănă cu spontenitatea aproape neglijentă, abia schiţată a primelor însemne şi însemnări creştine. În sensul ăsta i-aş da un pic dreptate lui René Guénon care privea creştinismul drept marea şansă – ratată – a Europei. Creştinismul european nu s-a putut menţine în atmosfera lui originară, în care lucrurile, toate lucrurile vieţii sînt una, sînt la fel parcă pentru că respiră, toate, un acelaşi duh.

Cum începe să se dezvolte autonom, omul are această tendinţă spre perfecţiune, o perfecţiune artizanală, mecanică. În clipa cînd icoana nu mai e un act de rugăciune totală, de dăruire şi de credinţă totale, începe să apară această latură de perfecţionare continuă a aspectului (artizanal). De asta e formidabil poate ţăranul român: e încîntător să descoperi că el mai poate face, în sec. XX, icoane de tip paleo-creştin, simple scrijeliri de chipuri pe o bucată de lemn, cum se pot vedea în muzeul nostru. Imagini care ar fi parcă din sec. I, adică imagini extrem de proprii pentru vizualitatea de tip icoană.

▲

G.M. TAMÁS

Despre post-fascism (II)

Ocupată cu stabilirea egalității între fascism și comunism, publicistica militantă este săracă în analiza devenirii în contemporaneitate a acestor ideologii-concept. Prima parte a eseului lui G.M. Tamás (Dilema, *nr. 402) explică fascismul prin relația dintre stat și cetățean, prin definirea specifică a condiției umane în statul nazist. Autorul găsește, în aparent dezordonata acțiune politică a formațiunilor extremiste, în revolta anticapitalistă și în indignarea născută din efectele globalizării, relații de similitudine cu radicalismul care a născut trecutul totalitar.*

Fascismul a pus capăt împlinirii burgheze a Iluminismului, altfel spus democrației capitaliste egalitare, și a transformat excluderea socială a celor neproductivi (de la poeții și profeții singuratici pînă la săracii neproductivi și rebelii incurabili) în excludere naturală, adică arestări extra-legale, înfometare și moarte.

Nota de plată pentru transporturile la Auschwitz

Un scriitor porno, pe jumătate nebun, un ultraextremist de stînga cum este considerat și acum Bataille, nu poate (și, probabil, nici nu va fi) bine receptat de teoreticienii sociali respectabili. Dar, bizar, teoria lui s-a născut dintr-o lucrare despre regimul nazist – de un nivel recunoscut – scrisă de cel mai mare „vultur" legal al mișcării sindicale germane, considerat astăzi o minte strălucită, așa cum și era. Spre deosebire de teoriile imaginare despre totalitarism, marele Ernst Fraenkel deduce concluziile sale dintr-o analiză scrupuloasă a legislației și jurisprudenței naziste: „În Germania de azi (cea din anii 1937-39) mulți oameni consideră insuportabil arbitrarul instaurat de cel de al III-lea Reich. Dar aceeași oameni recunosc măreția sensului ideii de «comunitate». Cei care au această concepție ambivalentă față de național-socialism comit două erori: 1. Ideologia germană a *Gemeinschaft*, a «comunității », este doar masca structurii capitaliste a societății. 2. Masca ideologică a «comunității» ascunde atît *statul prerogativelor*, termenul tehnic folosit de Fraenkel, opus «normalului», așa zisului *stat normativ* care asigură normele legii civile și există în paralel cu statul-partid, cvasi-totalitar, operînd prin măsuri arbitrare subordonat *Führerprinzip*. Înlocuirea statului de drept *(Rechstaat)* de statul dual este un simptom. Rădăcina răului se află exact în punctul unde opozanții necritici ai național-socialismului descoperă motive de admirație, tocmai în ideologia comunitară și în capitalismul militant, mascat chiar de noțiunea de *Gemeinschaft*. Statul dual este necesar în Germania tocmai pentru a menține capitalismul". (Ernest Fraenkel, *Statul dual*, 1941)

Autonomia statului normativ (a „societății omogene") a fost menținută în Germania nazistă într-un sector limitat, mai ales acolo unde era necesară protecția proprietății private (evident, era vorba despre proprietățile arienilor). Statul prerogativelor funcționa în rezolvarea unor probleme mai restrînse, de ordin politic, cum ar fi privilegiile partidului, ale militarilor și ale paramilitarilor, cultură, ideologie și propagandă. Conform lui Schmitt, acest „stat dual" era o consecință a deciziei noului suveran care definea ce e legal și ce nu e; dar în sfera propriu zisă a capitalismului, în economie, nu se legifera prin decrete. Deci nu este adevărat că întreg sistemul nazist de guvernare era în *întregime* arbitrar. Cum se împleteau cele două sisteme este ilustrat de facturile trimise de Căile Ferate Germane pe adresa SS, cerînd achitarea oribilelor transporturi către Auschwitz, la tarifele reduse pentru grupuri, uzuale în perioada de vară a concediilor. Dar au făcut nota de plată!

Persoanele din jurisdicția statului normativ („societatea omogenă") se bucurau de protecția obișnuită a legii, oricît de brutală ar fi fost aceasta; reguli speciale se aplicau celor din interiorul statului prerogativelor („societatea eterogenă") adică liderilor Partidului Nazist, oficialilor, activiștilor militanți, deasupra legii, și minorităților persecutate, sub sau în afara legii. Pentru fascism, cetățean și prieten, străin și adversar erau noțiuni coincidente. Nici unui guvern nu-i trecuse prin cap să declare un război sistematic locuitorilor unei țări, membrilor, fie ei și inegali, ai națiunii. Războiul civil echivala cu absența unui guvern constituit și eficient. Războiul civil, declanșat de sus în jos, în timp de pace, în circumstanțe evident nerevoluționare, a făcut ca suveranitatea să acționeze împotriva subiectului suveranității. Continua redefinire a cetățeniei de către statul prerogativelor devine arma principală în această specie de război civil metodic, cînd statul ca atare este una din părțile combatante.

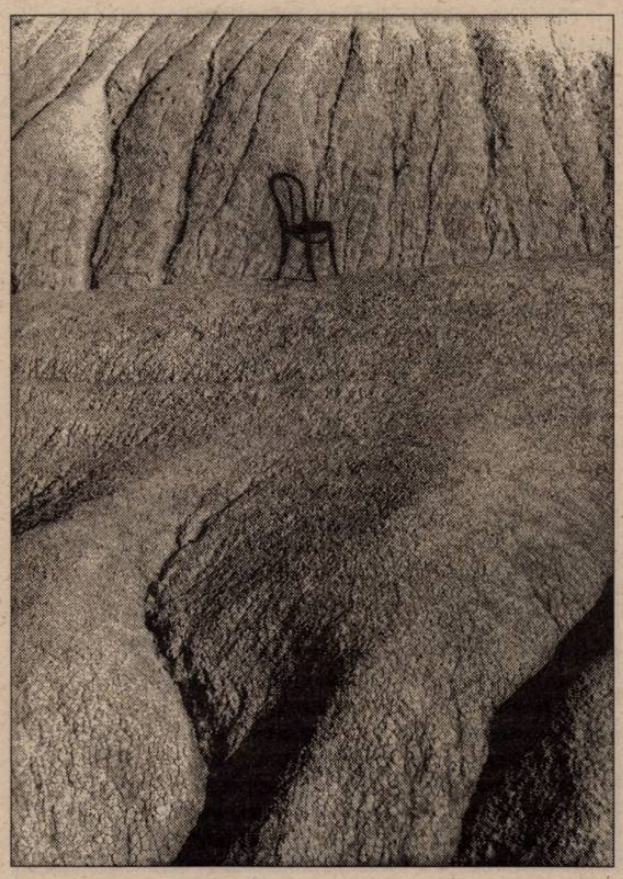

© C. Bumbuț

Și deoarece, datorită Iluminismului, cetățenia (calitatea de membru al unei comunități politice), naționalitatea și umanitatea au fuzionat în mod sintetic, anularea calității de cetățean însemna excluderea din umanitate. Astfel, moartea civică era în mod necesar urmată de decesul natural, fie prin mijloace violente, fie prin moarte pur și simplu. Genocidul fascist sau cel nazist nu au fost precedate de condamnări legale (nici măcar sub forma debilă și frauduloasă a condamnărilor administrative din „tribunalele" Ceka); prin „însușirea" judecății morale se declara că o anume condiție umană este inferioară: protecția este asigurată doar pentru cetățeni, absența cetățeniei a devenit cauza încetării precondiției necesare condiției umane – viața.

Împărțirea comunității civice și umane în două: acesta este fascismul.

Tehnica fundamentată conceptual a sciziunii civice, deci umane, a reapărut, de data aceasta nu datorită unei mișcări deliberat contrarevoluționare, ci în urma unei anumite evoluții, probabil nedorite, și de aceea trebuie să reapară expresia, poate confuză, care o numește. Numele ei este postfascism.

Fenomenul ca atare a apărut la confluența unor procese politice variate. Să le enumăr.

© a.l.ș.

1. După prăbușirea din 1989 a blocului sovietic, modernitatea ca atare a suportat o schimbare fundamentală. Societatea burgheză, democrația liberală, capitalismul democratic – numiți-le cum vreți – au fost dintotdeauna minate de contradicții. După cum bine se știe, altfel decît în regimurile anterioare, cultura adversității a fost permanent confruntată cu competitori puternici atît dinspre stînga, cît și dinspre dreapta; dinspre dreapta de alianța între tron și altar, dinspre stînga de socialismul revoluționar. Ambele au fost depășite, stare de fapt care a creat o criză serioasă în cultura modernității tîrzii. Ideea unor schimbări radicale (utopia și critica) nu se mai folosește în vocabularul retoric; orizontul este saturat de ceea ce există, de ceea ce este dat, de capitalism. În imaginarul social dominant, întregul cosmos uman este o „societate omogenă", adică o societate de indivizi liberi, folositori, sănătoși, dornici să procreeze, stabili, nereligioși, dar în același timp ei sînt *jouissants*, cufundați în imanență. Din ce în ce mai mult cetățenia este apolitică, în termenii intereselor, nu în contrast cu binele comun, ci, în sinteză, prin experimentarea continuă, înțelegere, interpretare, comunicare și prin acordul voluntar întemeiat pe presupunerile împărtășite – un tablou de unde, evident, lipsesc obligațiile și coerciția, ceea ce alcătuiește în domeniul politicii *differentia specifica* (permanenta nevoie de justificare morală). În această fantasmă, „societatea civilă" a consumat în mod canibalic politica și statul. Rezultatul acestei masive și interesante schimbări de substanță poate fi acela că neîncetata întemeiere a legii pe coerciție și dominație (criticată *in toto*, în acord cu sentimentul dominant antiguvernamental și antistatal) nu poate fi controlată: coerciția și dominația nu pot fi cîtuși de puțin justificate și, în absența justificării, nu poate exista nici veghea morală. Mitul conform căruia esența modernității tîrzii a capitalismului este „societatea civilă" – o nebuloasă de grupuri voluntare unde coerciția și dominația nu joacă un rol important – pătează desenul conceptual al limitelor implicate în calitatea de cetățean, care pare acum o problemă a politicilor, nu a politicii.

„Fascismul este extremismul centrului."

Înainte de 1989, cultura politică a capitalismului constituțional, liberal-democratic, era, desigur, o cultură critică, adesea în conflict cu sistemul, susținîndu-l uneori de nevoie și fără bunăvoință. Cultura apologetică era rezervată imperiilor antice și dictaturilor. Disperarea elitară este răspîndită și astăzi; dar fără propteaua utopiei, disperarea nu este eficientă. Ce rost are anticapitalismul teoretic dacă anticapitalismul politic nu poate fi luat în serios? Mai există o consecință neașteptată a acestei situații. Așa cum a observat unul dintre cei mai mari și importanți sociologi politici ai secolului XX, Seymour Martin Lipset, fascismul este *extremismul centrului*. Fascismul nu se referea la ideile paseist-feudale, aristocrate, monarhiste; în general el era anticlerical, opus comunismului și revoluției socialiste, desigur, și – asemeni liberalilor al căror electorat l-a moștenit – ura marele capital, sindicatele și statul social, paternalist. Lipset a arătat că atitudinea extremistă nu aparține exclusiv stîngii sau dreptei: ostilitatea mic-burgheză față de marele capital și față de un guvern puternic au putut fi și au fost preluate de un extremism cu consecințe letale. Extremismul de dreapta și centrist se combină în parafascismul din Ungaria, Croația și Slovacia (am împrumutat termenul de la Roger Griffin), prezentînd o tentă pseudo-creștină, clericală, regalistă; dar extremismul de centru există și a existat, așa cum a dovedit Lipset, în geografia electorală. La orizontul politic al contemporaneității nimic nu este mai important decît centrul burghez și, în consecință, cu o mare probabilitate, aici va reapărea și extremismul. (Jörg Haider și Partidul Libertății sînt cele mai ilustrative: o parte din discursul său este libertar/neoliberal; idealul său este micul proprietar; este în favoarea acționarilor și a „democrației" mic-burgheze a proprietarilor de locuințe; și nu prea mai are nimic în comun cu naționalismul romantic și reacționar, ca exprimare distinctă a egoismului parohial și al rasismului). Ceea ce astăzi în Statele Unite se numește „extrema dreaptă" ar fi fost considerat insurecțional și suprimat prin intervenția armatei, în orice regim tradițional de dreapta, deoarece este individualist, opus autorității centrale și monopolului coercitiv exercitat de puterea guvernamentală, baza oricărui credo conservator; conservatorii sînt *partidul ordinii* și disprețuiesc mițiile și cluburile plebee.

(va urma)

▲

Pagină realizată de Magdalena BOIANGIU

Alex. Leo ŞERBAN

Kaurismäki fără Aki

Sala Auditorium a Muzeului Naţional de Artă – devenită aproape sinonimă cu Filmul Finlandez de cînd a găzduit, doi ani consecutiv, „integrala Aki Kaurismäki" – a prilejuit recent cinefililor bucureşteni încă o întîlnire cu acest nume-carte de vizită pentru cinematograful acestei ţări. De astă dată, a fost rîndul fratelui mai mare al lui Aki, Mika, să beneficieze de o semi-integrală...

Spus repede, e clar de ce Mika (n. 1955) e mai puţin „autor-cult" decît Aki (n. 1957): cele 6 filme văzute între 16-20 oct. a.c. – 5 lungmetraje şi un scurt –, la care am putea adăuga *The Liar* (1980), un road-movie proiectat acum doi ani, nu strălucesc, nici unul, prin altceva decît prin meserie. Mika ştie să filmeze, cîteva cadre rămîn pe retină prin frumuseţea lor pur (şi simplu) plastică, „mîna" lui se simte în montaj, în combinaţia imagine/muzică etc..., dar filmele sale sînt minate de o evidentă lipsă a controlului.

Exemplul cel mai flagrant al acestui handicap mi s-a părut *Helsinki Napoli toată noaptea* (1987); o poveste nici măcar postmodernă, ci, aş zice, „para-modernă", cu o familie italo-finlandeză stabilită la Berlin (el: şofer de taxi, ea: dispeceră la taxi, socrul: alcoolic – Nino Manfredi într-o compoziţie curat cabotină) care trece prin aventuri neverosimile din clipa în care doi gangsteri/clienţi ai taxiului sînt ciuruiţi de gloanţe iar valiza cu bani rămîne în maşină... Lucrurile se complică previzibil, cu copii răpiţi (gemenii familiei de taximetrişti), bande rivale, urmăriri ca-n filmele americane şi speranţe/ disperări ale bietului şofer, ezitînd burlesc între tentaţia evadării în Eldorado şi revenirea („mîna femeii") cu picioarele pe pămînt. Tot acest superghiveci (în film mai joacă Samuel Fuller, Wim Wenders şi Eddie Constantine) cu-n strop de sirop (Manfredi cîntă...) ar avea haz, dacă Mika ar şti măcar în ce registru să-şi facă filmul; nici un cod, nici un gen, nici o manieră nu este însă exploatat(ă) îndejuns, iar atunci cînd povestea se termină, sîntem mai curînd într-un prost film de serie (vorbit în engleză – !) decît într-un oarecare film de autor...

Cînd scenariul nu este cu totul scăpat din mînă (ca în filmul deja-citat, dar şi *Rosso*, din 1985, ar putea figura aici; *Rosso* este totuşi o idee mai bun...), el merge către final cu tot atîta graţie ca un TIR pe drum de munte: este *Los Angeles fără hartă* (1997), film hollywoodian făcut de un regizor care iubeşte/urăşte Hollywoodul. Vestea bună (în acest film inutil şi inform) este că Hollywoodul, chiar şi „urît", este mai „frumos" decît ceea ce se crede despre el; vestea proastă este că cei care-l iau în balon n-au nici un haz! Johnny Depp coboară de pe afişul cu *Dead Man* (r. Jim Jarmusch) în plină poveste şi spune un monolog monoton, deşi este evident că ar fi fost mai înţelept rămînînd pe perete...

Uneori, Mika surprinde (ca în *Zombie şi trenul fantomă*, cel mai bun film al său – 1991) printr-o încercare de „stil" care te face să te uiţi mai atent la poveste; realizezi imediat că da, este vorba într-adevăr de „stilul Kaurismäki", însă „marca Aki"! (Un amănunt: în primele două filme văzute, personajele principale sînt jucate de Kari Väänänen, iar în *Zombie şi trenul fantomă* apare şi Matti Pellonpää – ambii, actorii-fetiş ai lui Aki.) Şi totuşi; există, în această poveste à la Aki, în personajul halucinant jucat de Silu Seppälä – „Pierrot lunaire" într-o lume de iubite coafeze şi serviciu militar la curăţat cartofi – şi în finalul straniu, misterios, ceva care înalţă filmul spre Poezie, salvînd astfel şi autor, şi peliculă, de atingerea mediocrităţii.

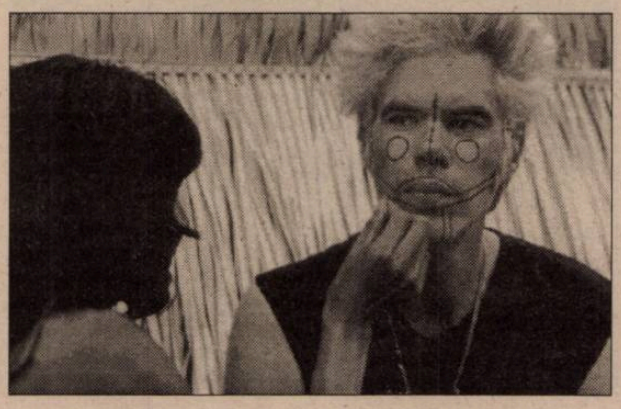

Tigrero – un film care nu a fost făcut niciodată

Cel mai interesant film al selecţiei a fost, fără îndoială, *Tigrero – un film care nu a fost făcut niciodată* (1994). Pornind pe urmele unui proiect eşuat al lui Samuel Fuller din anii '50, echipa lui Mika (narator: Jim Jarmusch) ajunge în Brazilia, pe Amazon, printre indienii Karajà. Momentul cel mai puternic al filmului este însăşi întîlnirea cu aceştia: Fuller le proiectează frînturi de peliculă turnate atunci iar indienii mai vîrstnici se recunosc, unul cîte unul, în imaginile vechi de peste 40 de ani! Unii au murit, alţii au uitat... Camera lui Mika urmăreşte chipurile lor, reuşind – în cîteva minute de docu-dramă intens emoţională – un „film-în-film" care depăşeşte, ca mesaj subiacent, povestea oarecum convenţională a pierderii/regăsirii originilor (şarja anti-consumistă sună cum nu se poate mai fals!) sau reconstituirea „în locaţie" a unei pelicule nemaifăcute, nemaiproduse de Darryl Zanuck şi nemaiinterpretate de John Wayne, Ava Gardner şi Tyrone Power... Cred că, dacă Mika s-ar fi limitat la această „mină de aur" (antropologic vorbind) reprezentată de dialogul cu indienii Karajˆ – identificarea, pentru prima oară, a chipului lor în imaginile surprinse de o altă cultură, investigarea „şocului" sau, dimpotrivă, a extremei lor placidităţi în contact cu propria lor „oglindă"... –, filmul ar fi cîştigat în profunzime. Dar, ca de obicei, acea „fugă" de care vorbea criticul Magda Mihăilescu în prezentarea retrospectivei – un mod elegant de a ocoli evidenţa: aceea că Mika nu e Aki! –, o „fugă" a liniilor de construcţie şi, implicit, o „fugă" a sensurilor, auto-dinamitarea la care-şi supune filmele acest regizor-kamikaze – toate aceste lucruri fac să nu putem vorbi despre Mika decît ca despre... "micul Kaurismäki"! Din păcate.

▲

Pagină realizată de Cezar PAUL-BĂDESCU

Adrian MIHALACHE

bustul Thaliei

Parcele de la Craiova şi Parca de la Guvern

O parte mare şi bună din dramaturgia românească se situează în zona ambiguităţii, la jumătate distanţă între pitoresc şi mitic. „O scrisoare pierdută" poate fi privită la fel de bine ca o satiră electorală, ca o farsă conjugală sau ca o dramă abisală. Am văzut *Gaiţele* lui Al. Kiriţescu în cele mai diverse interpretări, unele mai amuzante decît altele, toate focalizate însă exclusiv pe caricatural. Mircea Cornişteanu, în spectacolul său de la Teatrul „Sică Alexandrescu" din Braşov, surprinde prin faptul că lasă în urmă comedia de moravuri, îndrăzneşte chiar să treacă dincolo de psihologic, pentru a explora adîncimile arhetipale ale piesei. Cele trei bătrîne provinciale nu sînt doar nişte parvenite vulgare, ridicole şi temperamentale, clocotind de energii neconsumate şi radiind răutate. Spectacolul începe în surdină, fără obişnuitul *brio*, înşelînd oarecum aşteptările. Scoţînd însă în evidenţă momentul în care bătrînele urmăresc de la fereastră cortegiul funerar, regizorul anunţă adevărata miză a piesei şi pregăteşte crudul act al doilea. În camera în care s-a refugiat din instinct de conservare, cu energia scurgîndu-i-se ca sîngele dintr-o rană, Margareta trebuie să îndure prezenţa opresivă şi insistentă a celor trei. Ele n-au pătruns acolo nici din grijă, nici din răutate, ci pentru că adulmecau moartea, rostul lor adevărat fiind să o invoce, să o dirijeze, să o ajute. Surorile Duduleanu sînt în acelaşi timp tipuri ridicole de provinciale şi figuri mitice înfricoşătoare. Ele sînt cele trei Parce.

Parcele, numite Moire de greci, au în grijă firul vieţii oricărei persoane. Nona (Clotho) îl toarce, Decuma (Lachesis) îi stabileşte lungimea, Morta (Atropos) îl taie cu foarfecele. Nu este greu să le identificăm în personajele piesei. Clotho este Aneta, managerul general al clanului. Zoia – infantilă şi cochetă, avînd aparenţa cea mai umană – este Lachesis, cea care distribuie fiecăruia atît cît îi este acestuia îngăduit. Nu trebuie să ne înşele aparenţa umilă a Lenei, calica abia tolerată de surorile ei. Tocmai ea, colivăreasa cu vise malefice, premonitorii este Atropos, Morta, cea care execută simbolic sentinţa fatală. Aşa se explică accentele groteşti, mahleriene pe care le dă ea cîntecului „Ferentarul vesel şi frumos ca crinul", inspirat introdus în final.

Interpretarea spectacolului de la Braşov, relativ modestă, nu susţine destul ambiţiile regizorale. Paula Ionescu este o Anetă corectă, chiar cochetă, dar palidă, fără personalitate. Virginia Itta Marcu a decis ca Zoia să fie peltică şi să se legene ca o raţă, sugerînd astfel inutil ramolismentul. Constanţa Comănoiu reuşeşte cel mai bine să redea ambiguitatea Lenei: ferocitate fatală ascunsă sub aparenţă comică. Bianca Zurowski interpretează cu exces melodramatic rolul Margaretei, pune prea multă amoare, langoare şi paloare în jocul ei, altfel expresiv. O sfîrşeală sobră, bine gradată ar fi fost mai potrivită. Ceilalţi joacă ce şi cum era de aşteptat, respectiv comedie, mai mult sau mai puţin spumos. Viorica Geantă Chelbea obţine uşor aplauze ca Fräulein, iar Iulia Popescu îmbogăţeşte cu fantezie şi bun gust rolul servitoarei.

Nu întîmplător alăturăm piesa premiată a lui Horia Gârbea, *Cafeaua domnului ministru*, de *Gaiţele* lui Al. Kiriţescu, căci avem de a face şi în acest caz cu acelaşi tip de ambiguitate: piesa poate fi interpretată în acelaşi timp ca o satiră suculentă a vieţii politice de azi, respectiv ca un „joc al masacrului" în tonalitate absurdă. Personajele sînt bine ancorate în realitate: un ministru cu accente peremiste în vestimentaţie şi retorică, o secretară stilată după toate exigenţele PR (departamentului de relaţii publice) şi o solicitantă insistentă, înclinată spre şantaj, de fapt o matroană de bordel cu pretenţii de „night-club". Între cei trei se încheagă un dialog care basculează de la umorul scenetei de televiziune la tragicul „Lecţiei" lui Ionesco. Cafeaua oferită de secretară intrusei insistente este otrăvită, moartea intrînd astfel în biroul ministerial fără vreun rost aparent. Secretara parcă ar fi şi ea o Parcă, anume Atropos, cea care taie firul, de data asta direct, fără să ţină seama nici de cine-l toarce, nici de cine-l măsoară. Umorul verde de la început virează repede spre negru, iar grotescul vegherii moartei şi suspenseul creat de vagile tresăriri ale cadavrului creează o atmosferă dramatică de bună calitate.

*Scenă din **Cafeaua domnului ministru** de Horia Gârbea*

© M. Cratofil

Iulian Sabados a pus în scenă piesa în noua şi cocheta sală de teatru de la Hanul cu Tei, cu actorii teatrului „Toma Caragiu" din Ploieşti. El a optat pentru o tonalitate apăsat-grotescă încă de la început, astfel încît să fie pentru toată lumea clar că „nu e de joacă". Or, farmecul piesei stă tocmai în înşelarea aşteptărilor publicului. Acesta ar trebui lăsat un timp să se amuze inocent, privind dezmăţul din spatele uşilor închise ale puterii. Apoi, fiorul morţii fără sens i-ar declanşa brusc perplexitatea, stare benefică trăirii estetice şi amintind, de altfel, de reacţiile unor cunoscuţi actanţi postrevoluţionari. Aşa cum stau lucrurile în spectacol, savoarea este sacrificată în favoarea clarităţii, ceea ce împrumută „Lecţiei" lui Gârbea un oarecare exces de didacticism. Nefirescul jocului actoricesc este voit, el ţinînd de un anumit expresionism asumat. Intenţiile regizorale par bine urmate de actori, iar spectacolul are nerv şi coerenţă. Ceea ce-i lipseşte este un uşor halou de ceaţă: morala lui nu este una a ambiguităţii.

▲

Dilema vă recomandă

● Joia trecută, din cauza Cupei UEFA (Bordeaux-Celtic Glasgow) am ratat *„Ţintaşul"* pe TVR 2, film rusesc 1999. Trei cinefili – de orientări politice diferite, dar de un bun gust artistic îndelung verificat – s-au arătat surprinşi de eroarea mea şi mi-au povestit separat, pe larg şi bine, cîteva secvenţe într-adevăr excelente. Am ajuns să ne povestim filme ruseşti la telefon! (Radu Cosaşu)

● *Felipe şi Margherita*, de Iolanda Malamen, cu desene de Ioan Bolborea, Marcel Bunea, Vlad Ciobanu, Laura Covaci, Mircia Dumitrescu, Sorin Ilfoveanu, Tudor Jebeleanu, Vasile Kazar, Felix Lupu, Gheorghe Marcu, Mircea Muntenescu, Ecaterina Vrana. (Alex. Leo Şerban)

● *Poveste de cartier*, o coproducţie Teatrul Act – Compania Of-Of despre viaţa ghetourilor. O poveste atemporală şi totuşi, atît de actuală... Un spectacol de teatru, coregrafie şi muzică hip-hop de Alice Barb. (Matei Martin)

● Revista *DeSIGN BULETIN*. Ultimul număr, 7, este dedicat imaginii pe care o consumăm cotidian (designul obiectelor electronice, casnice, al magazinelor, al produselor de larg consum, al cărţilor sau al materialelor publicitare). Una din cele mai frumoase reviste de pe piaţa românească. (Cezar Paul-Bădescu)

▲

Mircea ANGHELESCU

Cenzura şi literatura

Cu meticulozitatea şi în acelaşi timp cu strălucirea pe care i le cunoaştem, dl Adrian Marino abordează într-un volumaş recent o temă care mobilizează şi interesul nostru, şi preocuparea istoricilor culturii din ultima sută de ani: cenzura*. Solicitat de o editură străină să dea pentru un dicţionar al cenzurii capitolul despre România, autorul are bunul gînd de a oferi şi cititorului român acest text, cu scopul explicit de a stimula dezvoltarea unei cercetări care ar fi trebuit deja să producă, dacă nu sinteze, măcar cîteva incursiuni documentare într-un material foarte bogat şi nu de azi, de ieri, ci de măcar două sute de ani. Autorul însuşi îşi propune să reia subiectul şi să-l dezvolte într-o lucrare ulterioară, unde să extindă cercetarea „şi asupra istoriei şi relaţiei ideilor de *cenzură şi libertate în România*“ (p. 12).

Controlul cenzurii asupra expresiei publice comportă mai multe domenii ale vieţii culturale. Din acest punct de vedere, istoricul fenomenului din sec.al XIX-lea poate să facă o oarecare distincţie între cenzura „vamală“, exercitată asupra publicaţiilor care intrau în ţară, despre care aduc ştiri diferite acte ale postelniciei sau ale secretariatului statului din Moldova şi din Ţara Românească (cărţi a căror listă se anexează şi vedem astfel că e vorba mai degrabă de o cenzură preventivă) şi cenzura publicaţiilor originale sau a teatrelor, care are alt regim şi alte efecte.

În primul caz, al controlului cărţii importate, care se vinde în librării sau se citeşte în cabinete de lectură, sînt urmărite nu numai cărţile de la vamă, pentru care Casa vămilor cere de regulă un delegat de la Comisie, care să le vadă şi să le avizeze, ci şi cărţile aflate în circulaţie; cenzorul Camil Barozzi cere astfel în 1838 să se facă periodic controlul amănunţit al librăriilor pentru a verifica listele aprobate şi a le compara cu cărţile existente la vînzare, nelăsînd să se strecoare vreuna dintre cele neîngăduite (dos. 4199, cf. *Secretariatul de Stat al Moldovei. Inventar arhivistic*, Bucureşti, 1966, p. 99). Acest conflict dintre autor (sau grupul pe care-l reprezintă) şi autoritatea restrictivă se continuă pînă tîrziu, în sec. al XX-lea, şi este ilustrat prin forme mereu mai ingenioase de a trece peste graniţă publicaţii interzise, tipărite în afara ţării: de la tiparul pe foiţă subţire, ca la *România viitoare*, ca să poată fi disimulate mai uşor pachetele cu reviste, pînă la paginile de titlu false cu care era prevăzută revista *Viaţa românească* înainte de primul război mondial – a cărei intrare în Transilvania era interzisă – pentru a înşela cenzura austro-ungară: *Primăvara, Pagini alese* şi altele.

În al doilea caz, al lucrărilor publicate în ţară, e vorba de un război de uzură, în care autorii (autorii şi actorii în cazul teatrelor) urmăresc să înşele vigilenţa şi inteligenţa cenzorului, spunînd lucrurile cenzurabile într-un fel care să nu poată fi cenzurat. După descoperire urmau, desigur, sancţiunile: amendă, interzicere, surghiun, închisoare; dar publicarea se făcuse! Acest tip de cenzură şi războiul care decurge de aici este precursorul direct al scrisului „cu cheie“ din epoca abia încheiată şi din toate vremurile cînd nu se putea spune pe faţă ceea ce toată lumea ştia. El are, cum vedem, o lungă tradiţie şi nu e de mirare că ne dezobişnuim cu destulă dificultate de el, dar pe de altă parte, istoric văzînd lucrurile, trebuie să constatăm că el este aproape o parte constitutivă a scrisului vechi şi modern, de la *Istoria ieroglifică* şi de la cronicarii munteni pînă pe la sfîrşitul sec.al XIX-lea: de aici dezvoltarea extraordinară a scrisului aluziv, a parodiei, pastişei, jocurilor de cuvinte care abundă şi mai tîrziu, în epoci în care cenzura propriu-zisă nu mai exista sau funcţiona în parametrii unei anumite permisivităţi, de pildă pamfletul politic antimonarhic în prima parte a domniei lui Carol I („Vodă Car... Vodă Car... Caragea!“, sau „Ca rol fu mare, mititelul....“) şi atîtea altele.

Lucrurile sînt cu atît mai interesante cu cît se leagă adesea de activitatea şi de scrisul unora dintre cele mai mari personalităţi ale momentului, ceea ce explică şi varietatea, şi unele forme neobişnuite pe care le capătă războiul scriitorului cu cenzura. Heliade Rădulescu de pildă, personalitate maleabilă şi grijulie în raportul său cu autorităţile (care-i scria lui Bariţ în 1838 că „cenzura noastră nu... este aşa apăsătoare“, justificînd într-un fel existenţa instituţiei) va avea foarte curînd un conflict violent tocmai cu cenzorul oficial N. Piccolo într-un episod din 1838-39, cînd acesta permite apariţia unui atac împotriva poetului, dar interzice publicarea răspunsului său. Rezultatul a fost un pamflet de o duritate fără precedent unde este discutată deschis însăşi existenţa cenzurii. După Heliade, „sub un guvern părintesc“, deci luminat, „cenzura nu îngrijeşte decît a nu se obşti idei necuviincioase la starea celor nevîrstnici, fără a atinge însă şi luminile şi a opri cele pentru folosinţa obşească“. Rolul adevărat al cenzurii ar fi, potrivit autorului, acela de părinte, de „a opri părerile, ideile, declamaţiile cele copilăreşti şi necoapte, care pot să aducă stricăciune şi celor ce le împrăştie, şi celor ce le aud“; adesea, acest rol a fost parodiat de forţele întunericului, care au „scos o altfel de cenzură, care stinge luminile, înneacă adevărul şi creşte pe oameni în dobitocie“. Atacul scriitorului, a cărui violenţă ajunge pînă la ameninţarea de a pălmui pe cenzor, pleacă de la premisa că slujbaşul abuziv a contrariat însăşi atitudinea liberală şi binevoitoare a prinţului: „Băgat-ai de seamă că stăpînirea noastră singură este care să luptă cu întunericul...?“ etc. Finalul articolului nu lasă însă îndoială asupra ideilor lui Heliade: „Bărbatul cel adevărat slobod, creştinul după Evanghelie, n-are trebuinţă de cenzor. Cuvîntul său îl povăţuieşte ce trebuie să vorbească şi să scrie ca să nu se ruşineze...“ (în suplimentul la nr. 165 al *Curierului românesc* din 4 nov. 1839).

Nu se poate discuta despre cenzura epocii fără referire la alte episoade cunoscute, precum cel al reprezentării comediei *Iaşii în carnaval* a lui Alecsandri, în 1845, cînd domnitorul, indignat de aluziile cuprinse în cupletele „irozilor“, a părăsit teatrul şi, ca urmare, se vorbeşte de surghiun, „se propuse închiderea Teatrului Naţional, se dete ordine aspre cenzurei“ (Alecsandri, în prefaţa volumului de *Teatru* din 1875), însă fără urmări concrete. Această îngăduinţă în „publicarea“ unor texte mai mult sau mai puţin incendiare, cum sînt cupletele irozilor din piesa lui Alecsandri (elemente de „teatru în teatru“, artificiu destinat iarăşi să pulverizeze răspunderea), nu sînt fără legătură şi cu vechea tradiţie a armistiţiului introdus de sărbătorile sfîrşitului de an, de epoca tuturor răsturnărilor care este carnavalul – momentul reprezentat în piesă – cînd se suprimă orice interdicţii şi se pot înfrînge (cu vorba sau cu fapta) orice tabuuri.

Cutremurul pe care l-a produs revoluţia de la 1848 a dus şi la elaborarea unui cod al cenzurii mult mai amănunţit, publicat în nr. 41 din 30 apr. 1849 şi în suplimentul din 2 mai al *Buletinului ofiţial al Prinţipatului Ţării Româneşti*; inspirat de „nota exelenţii sale gheneralului Duhamel“, caimacamul Const. Cantacuzino promulgă la 12 aprilie 1849 aceste „dispoziţii generale asupra cenzurei“ detaliate în nu mai puţin de cincizeci de articole. Primul statuează că librarii nu-şi pot exercita comerţul dacă nu se îndatorează „de a nu pune în circulaţie... publicaţii care ar coprinde învăţături împotrivitoare la religia domnitoare, la principele conservatoare care sînt temelia liniştei sociale, la condiţiile politicii existente a ţării, la sistema sa guvernamentală şi la prăvilele sale“, articolele 7 şi 8 arată cum trebuie cercetat conţinutul „uvrajelor în limbi streine“ şi românești trecute prin vamă, art. 27 reglementează condiţiile pentru aprobarea înfiinţării unor noi tipografii („fiindcă tiparul are o influenţă netăgăduită asupra societăţii, care influenţă poate fi atît folositoare, cît şi vătămătoare“), art. 32 arată şi el că „nici un manuscris, traducţie, jurnaluri, foi periodice, în sfîrşit nici o publicaţie... nu se vor putea pune sub tipar mai nainte de a se vedea la Secretariat şi de a slobozi editorului sau redactorului voie anume“ şi aşa mai departe. Înăsprirea cenzurii va duce la reapariţia unor forme vetuste de difuzare, răspîndirea de foi manuscrise de pildă, dar şi la o activitate literară şi editorială mult mai bogată în exterior, publicaţiile fiind aduse în ţară prin contrabandă (de asta e importantă studierea amănunţită a activităţilor exilului, în secolul trecut ca şi după ultimul război mondial).

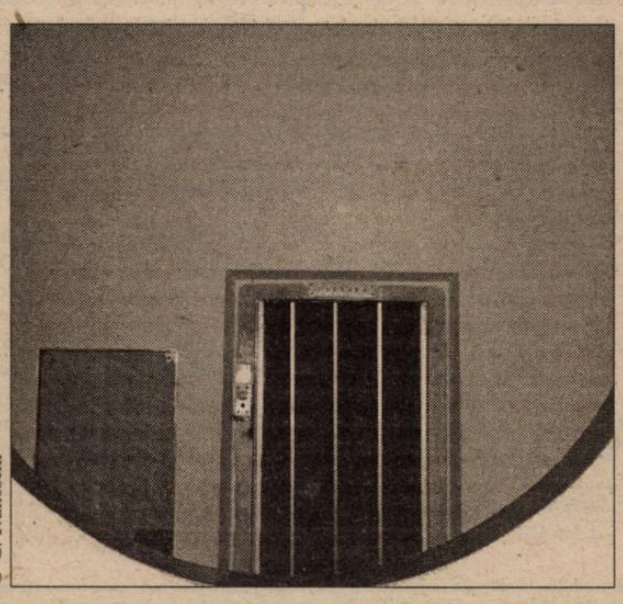
© S. Ivanoschi

Există, cum vedem, în forme diferite în funcţie de timp şi împrejurări, o dialectică a raporturilor dintre cenzură şi cenzuraţi, un fel de complicitate sau o convenţie care acţionează dincolo de prescripţiile legii, un joc subtil în care sînt permise uneori abateri iar altădată nu, uneori se respectă numai forma şi cenzura poate fi ocolită prin procedee paradoxale (în teatru mai ales, unde mimica, un detaliu vestimentar sau gesturile înlocuiesc foarte bine textul cenzurat), situaţie ambiguă şi creatoare de false conflicte pe care o vedem reprodusă şi conştientizată dramatic pînă tîrziu, în romanul *Adio, Europa!* al lui I.D. Sîrbu, de pildă. Toate acestea – adică de fapt o bună parte din istoria literaturii noastre – pot fi cu greu înţelese fără un studiu mai amănunţit al instituţiei respective în perioada de formare a structurilor şi canoanelor intelectuale moderne, cu alte cuvinte în sec. al XIX-lea. ▲

* Adrian Marino, *Cenzura în România. Schiţă istorică introductivă*, Craiova, Ed. Aius, 95 p.

Claudiu CONSTANTINESCU

Bucate cuviincios ajutate

Un lucru este cert în ce priveşte *Cartea de bucate româneşti* apărută la Editura Fundaţiei Culturale Române: că nu te poţi hotărî deloc în ce colţ al casei să o aşezi: la îndemînă, într-un sertar sau pe o poliţă din bucătărie, ori – tot la îndemînă – într-un raft de bibliotecă, aproape de albumele de artă. Aceasta după ce, în prealabil, ţi-a mai trecut prin minte şi că, de Crăciun, ai putea face cadou un exemplar cuiva din străinătate – ar fi interesant şi simpatic –, întrucît ediţia este bilingvă, română-engleză.

În general, orice cunoscător normal în ale bucătărelii porneşte de la ideea că reţetele culinare sînt un fel de ghicitori pe care trebuie să le mimezi ca să le afli răspunsul. De aceea, lectura lor este de foarte multe ori una dintre cele mai frustrante cu putinţă. Fie n-ai atît de mult timp, fie te intimidezi în faţa mulţimii de ingrediente ori a aerului lor prea cosmopolit, fie, locuind, banal, la bloc, nu poţi să rostogoleşti şi tu un butoi prin curte, ca să acreşti varza, aşa cum te sfătuia, într-o reţetă de murături, Sanda Marin.

Ei bine, tocmai acest sentiment de frustrare îl anihilează *Cartea de bucate româneşti*. Cele 58 de reţete culese de la oameni din toate colţurile ţării şi reproduse de Georgeta Roşu îţi lasă impresia unei simplităţi sănătos-rafinate şi îţi dau o reconfortantă senzaţie de accesibilitate. Lucruri la îndemînă, gesturi simple, nici o presiune temporală (doar pînă s-au fiert *numai bine*, sînt coapte *îndeajuns*, sau „pînă ce dulceaţa este înghiţită de plăcintă“) şi o întreagă poezie a cantităţilor (o strachină, o ulcică, un ciur, o mînă de, cîteva ouă, un bulgăre de unt). În plus, e cît se poate de savuros hedonismul telegrafic al asezonărilor: „E tare gustoasă cînd e cuviincios ajutată de un ardei iute şi un păhărel de ţuică întoarsă“.

Cît despre cele 58 de desene în peniţă ale lui Horia Bernea, directorul Muzeului Ţăranului Român, care fac oglinda paginilor de text, ele merg pe aceeaşi idee a simplităţii venite dintr-un soi de esenţializare senină, dacă nu chiar ludică.

Iar dacă ne gîndim că tot un fel de „esenţializare“ culinară stă şi la baza pliculeţelor cu prafuri Knorr, poate că nu este imposibil ca într-o bună zi să vedem şi vreun „Borş de urzici“ sau vreun „Lapte de bou“ instant. S-ar părea că sînt foarte bune. ▲

Pagină realizată de Simona SORA

Iaromira POPOVICI

bazar

Filme, sentimente, spectatori

Există un tip de spectator mai neevoluat prin primitivismul, e drept, pe undeva mai genuin, al modului de receptare: spectatorul incapabil să se detaşeze de reprezentaţia ce i se desfăşoară în faţa ochilor, naivul şi sentimentalul ce intră în poveste şi se implică în dramele altora ca şi cum ar fi ale sale proprii. La prima vedere e doar un receptor mai uşor de manipulat de abilii creatori de iluzii, victima cea mai sigură a producătorilor culturii de masă. La o a doua scrutare, însă, putem să-l numim automanipulat: deşi conştient de valoarea discutabilă a unor producţii, alege de bunăvoie receptarea lor, pentru că îi satisfac cerinţele, afective, şi nu estetice ale momentului. Acest tip de receptor acţionează ca un consumator dornic să-şi satisfacă şi alte nevoi decît cele alimentare sau sexuale; un soi de necesităţi afective, sociale, şi, de ce nu, etice. M-a şocat, în ultimul timp, recurenţa unui cuvînt rostit chiar de voci mai puţin aşteptate: „mesaj". Celebra, deja, cîntăreaţă Marijuana, invitată la emisiunea lui Marius Vintilă, vorbea, cu timbru şi accent de cartier, de „mesajul" cîntecelor ei. În cazul altor formaţii mai articulate, precum *B.U.G. Mafia, Racla* sau *Paraziţii,* mesajul e mult mai bine precizat şi mai alambicat. Prezenţa lui aproape obligatorie te duce cu gîndul la filmele după benzi desenate, precum Batman ori Superman, în care apar mereu personaje negative complicate, învăluite în aura unui mesaj: Poison Ivy, din Batman, de pildă, militează pentru o lume ecologică; răii de carton încearcă să remodeleze lumea în acord cu mesajul lor şi urmîndu-şi mitologia personală.

Într-o situaţie asemănătoare, dar nu atît de activ-agresivă, se află şi spectatorul, de film, mediu şi implicat. El alege şi preţuieşte filmele care se potrivesc stărilor lui şi „mesajului" de care, conştient sau nu, se agaţă. Un astfel de film este *Dispari în 60 de secunde*, în regia lui Dominic Sena, cu Nicolas Cage şi Angelina Jolie. Filmul intră în categoria comedilor sentimentale, care te fac să rîzi de situaţii în aparenţă umoristice, dar ce se vor, în esenţă, depozitarele unor semnificaţii etice mai profunde. *Dispari în 60 de secunde* se integrează în ispititoarea serie a naraţiunilor despre rebeli şi *outlaws* simpatici şi ingenui, fără a fi la nivelul unui *Bonnie şi Clyde, Thelma şi Louise, Suflet sălbatic* sau *Falling down*. „Mesajul" etic este, însă, aproximativ, acelaşi: „bun" nu eşti în funcţie de limitele legale ale ocupaţiei tale, ci de măsura în care te porţi conform cu tine şi cu idealurile tale; fie ele, ca în cazul lui Nicolas Cage din film, cele ale unui hoţ de maşini din vocaţie şi dragoste pentru exemplarele însuşite ilicit. Personajul care fură maşini pentru a-i salva viaţa fratelui, dar şi din pasiune pentru „meseria" ca atare, întrupează el însuşi „mesajul" filmului, cel cu care îşi doreşte să se identifice tipul de spectator menţionat mai sus. Victoria simpaticilor şi fireştilor hoţi de maşini e capabilă să-i ofere, spectatorului trăirist, senzaţia călduţă şi mult aşteptată că totul se poate, că Romeo ajunge la timp la Julieta lui, că Iuda nu-l mai vinde pe Iisus, că Fetiţa cu chibrituri nu mai moare, Moş Crăciun există şi că *they all lived happily ever after*...Chiar dacă, în multe din asemenea cazuri, valoarea estetică e umbrită de ploaia de sentimente confortabile, pentru spectatorii cărora li se potrivesc, filmele de acest gen au farmecul transcenderii limitelor şi al opţiunilor posibile. „Mesajul" lor, dacă faci abstracţie de latura sa doctrinară (cultura populară vrea să inducă optimism şi gîndire pozitivă), e unul plăcut uman, într-o frenezie a experimentelor prea alambicate *(Matrix)* sau violente *(Fight Club)*.

▲

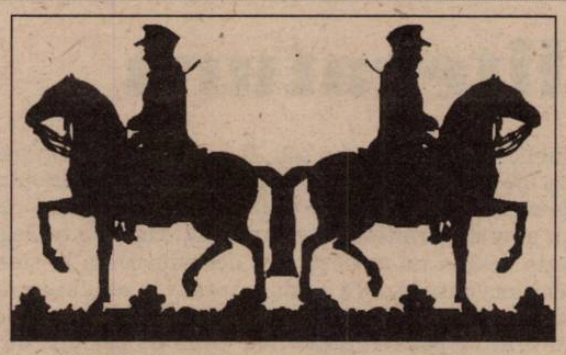

Radu COSAŞU

din viaţa unui extremist de centru...

Lucruri pentru Sei Şonagon*

Precum am promis, iată cîteva din „Lucrurile pentru Sei Şonagon" adunate între 1975-1989 într-un plic mare, alb, avînd ca antet *Contemporanul,* Piaţa Scînteii 1.

Lucruri care-mi fac bine. Mama rîde cu poftă luîndu-mă în serios de cîte ori îmi şarjez stîngăcia, incapacitatea de a închide bine un geam vechi, canaturile, uşile dulapului,

Oameni care nu ştiu ce spun. Un frizer bătrîn, potrivindu-mi, tremurînd, perciunii: „Repede a pierit o lume imensă."

Fapte ce nu-ţi dau pace. Un matematician francez din secolul 19, simţind că în noaptea aceea va fi ucis, pune pe hîrtie toate ideile sale prinse în ecuaţii şi notează pe margine: „N-am timp să le demonstrez, demonstraţi-le voi!" În secolul 20, el e considerat fondatorul matematicilor moderne.

Făpturi care te caută ziua şi noaptea. Această femeie după ce se ponegreşte, îşi caută – cu aceeaşi energie – inocenţa în ponegrirea ta.

Vis. Un miliţian mă întreabă văzîndu-mă îmbrăcat într-o cămaşă albă: „Tot mai ţineţi doliu după Aderca?" „Nu – îi răspund – şi după Arghezi".

Idei care mă întunecă. Mă trezesc într-o dimineaţă frumoasă de vară, gîndindu-mă – cînd îmi săpunesc faţa – că există o dramă a amabilităţii, aceea de a fi pe placul tuturor.

Porniri care nu trebuie să te înşele. Adulţilor îmi place să le povestesc ce am făcut cu ultima sută de mii de lei; copiilor, să le arăt cum vorbeşte pipa mea, punîndu-le-o la ureche şi murmurînd în muştiucul ei; toţi mă cred.

Gînduri ce-ţi aduc nenorociri. Justificarea unei laşităţi în urma unei analize lucide şi curajoase.

Lucruri care, din păcate, nu te uimesc. Femeia pe care o iubeşti te-a rugat s-o ajuţi şi atunci torni, din cînd în cînd, apă dintr-un pahar, în aluatul frămîntat de ea pentru a face o pîine.

Oameni parcă prea pudici pentru a fi şi păcătoşi. Femeile şi bărbaţii despre care afli că „au fost împreună", cu prilejul morţii sau al agoniei lor, cînd vigoarea secretelor – ca şi a vieţii – scade.

Ce-ţi rămîne după ce te-ai despărţit de o femeie. Două periuţe de dinţi, cîteva drumuri într-un cimitir mic aflat în spatele unui „Magazin al tineretului", numerele de telefon lăsate de ea „ca să ştii, oră de oră, unde mă găseşti".

Fapte care par minuni. Undeva, lîngă Mediterana, o mătuşă de a mea, Sanseverina, mă spală pe cap, limpezindu-mă în cîteva ape, în timp ce din camera cealaltă, vine pînă în baie, andantele din „20"-ul lui Mozart.

Urări indiferent în ce zi a anului: „Să ai putere de exagerare conştientă!" – îi urez unui prieten la capătul fiecărei convorbiri telefonice. Altuia îi doresc: „să fii livresc!" Altuia: „să fii frivol!"

Scrisori care nu ştiu să moară. Văleni, 3 Februarie 1970: „Dragă prietene, fii, te rog, bun, şi nu-ţi mai face idoli! Trebuie să ne învăţăm să trăim în lumea asta, din ce în ce mai mică, cum se trăieşte într-o mahala, ăla e «domnu», cel'lalt «nenea», celălalt are o poreclă ş.a.m.d." Tot M.R.P. mi-a atras atenţia sever să nu mai pun lîngă „poet" adjectivul „mare".

Oameni, probabil, prea vii. Am cunoscut un bărbat mărunţel care avea modestia foarte agresivă; pe urmă mi-am dat seama că şi scria cu o uşurinţă mai mare decît trăia.

Lucruri de care n-ai nevoie, dar e bine să ştii că există. Revista eleganţei masculine britanice prezintă costumul „anti-hold-up" din stofă bună şi frumoasă, cu 16 buzunare în care se pot depozita 50.000 de lire. Vesta este închisă cu un lanţ de oţel, avînd o încuietoare de siguranţă. Eleganţa ansamblului produce un efect puternic asupra doamnelor şi domnişoarelor.

Vis. Eram cu Nicolae Manolescu într-un fel de staţie de tramvai şi el tuşea tot timpul, exact tusea auzită de mine în noaptea precedentă cînd îmi corectasem şpalturile la ultima mea „Supravieţuire": „Cap limpede"; apoi mi-a apărut, bătut în piatră albă, epitaful meu: „Aici zace un om care a visat să fie gazetar sportiv şi a fost". Dimineaţa nu l-am mai căutat pe psihanalist – era prea clar, visasem „conştiinţa de sine a literaturii".

Cuvinte cu care e bine să urci în tramvai. Un cuvînt inventat de un scriitor arab contemporan: peptimist, din combinarea pesimistului cu optimistul. Peptimistul militant e cel care ştie că totul putea fi mai rău şi, prin urmare, de aici înainte, trebuie să fie mulţumit că n-a fost.

Vorbe şi oameni de care nu te poţi despărţi. Într-o seară, un prieten mi-a spus: „Ne temem de erori? Un scriitor se poate înşela oricînd. Chiar cînd nu se înşeală, dreptatea este doar în parte alături de el. În epoca noastră de organizare şi birocraţie, scriitorul trebuie să se teamă de represalii? Cred că de aşa ceva nu se poate teme decît un scriitor mediocru". Pe acel prieten îl numeam John Steinbeck. Am foarte mulţi prieteni pe care-i numesc Scott Fitzgerald, Proust, Camil Petrescu, Stendhal, Babel, Fadeev, Sebastian, Ladima, Bologa şi niciodată nu i-am pierdut şi niciodată nu m-au trădat şi niciodată nimeni nu mi i-a putut lua. Doamna Sei Şonagon, după ce i-a cunoscut, mi-a îngăduit să mă uit la ea şi să păstrez taina iubirii noastre încă o mie de ani.

---

* vezi, dacă vrei, numărul trecut al *Dilemei*

▲

Eugen ISTODOR

plecat de acasă...

De la Cabinet balneo la *Pupă-mă*

Acasă, mereu ai surprize: „Anunţ. Ca urmare a schimbării apometrului de apă rece pe motiv că şi-a efectuat ciclul de rotaţie, factura de apă rece s-a triplat şi ceva. S-a facturat în medie cu 2000000 lei pe lună, septembrie inaugurînd factura de 7000000. Consumatorii de apă din Labirint 87 (ţiganii) rezolvarea ne revine nouă, locatarilor de a participa la tăierea conductei cu apă rece cu care se alimentează din blocul nostru." Şi-apoi o iau tot pe Călăraşilor. De „Pentagon" am trecut... Urmează o polimeseriaşă: „Cabinet medical, balneo-fizioterapie şi recuperare, aerosoli, gimnastică, hidromasaj, Doctor Prisăcaru Viorica." Şi se potriveşte cu „Raşchetăm, paluxăm, reparăm parchet. Relaţii 683.75.68." „CMPS SA – reprezentanţa FIAT, Călăraşi 178." „Data Scan Internaţional. Coduri de bare, soluţii logistice." Urmează logic „Tricorp electronic", „Beta", „Ericon". Pe stîlp: „Execut tîmplărie lemn", „Meditez matematică admitere liceu", „Vînd urgent 4 cam., balc., P, living, 40 m pătraţi cu marmură, gresie, faianţă. 40.000 dolari disc." „Magazin Sesam: salam, apă minerală, lactate, brînzeturi". „Crescento Printing." „Alexinterprod, climatizare, tîmplărie aluminiu", „magazin dotat cu sistem de alarmă". Pe stîlp: „Celebra vrăjitoare Trandafira, invitată în emisiunea PRO TV Viaţa bate filmul. Teleajăn 58". „Vînd lucrări de diplomă." „Academia de artă Luceafărul anunţă concurs de admitere la următoarele facultăţi cu aviz de funcţionare: pedagogie muzicală, pedagogie modulară, instrumente, canto clasic, canto popular, actorie." „Vă rugăm nu parcaţi în faţa porţilor." „Simatex." „Pierdut căţeluşe lup în tratament, pe Popa Nan, răspunde la numele de Exi. Recompensă. 093..." „De vînzare casă 4 camere, 2 antreuri, dependinţe, curte, garaj, 30 pomi fructiferi, toate soiurile, viţă, 700 metri pătraţi." Pe şcoală de lîngă Hala Traian: „26.09. Danezu + Maria." Biserica de la Hala Traian are un gard de fier încîrligat, avînd drept motive florale, cruce, raze de la cruce pornind, apoi struguri, în forma ciorchine de tablă. Înăuntru un Rolls Rover, nou. „Anunţ. Avem cameră de închiriat. Plata pe 6 luni + condiţii, întrebaţi la vînzătorul de mere." În piaţă: „Garoafa 4 mii, Crizantema 8 ani. Trandafiri Olanda 60.000." Pe vitrina Fortuna: „Avem rachiu vărsat. Vă aşteptăm." „Cine a găsit o cheie yală, rogu s-o lase la Florăria din Piaţă. Mulţumesc din suflet." „Yoga curs intensiv superior. Intrarea la Conferinţă e liberă. O sănătate excelentă. Diminuarea pe cale naturală a stressului. Voinţă mult mărită. Cunoaştere profundă de sine." „Avem curcani. Avem fudulii de vită. Limbă de vită. Pui, 2 la pungă, lei 33000 lei. Angajăm vînzătoare carte de muncă." SC Prodas SA. SC Silco SRL. „Păturі. Tapiţerie. Executăm scaune, canapele. Societatea Ascensorul pe Mitriţă Constantinescu." „Prelungirea vacanţei de vară e datorată lucrărilor de îmbunătăţire, redecorare." Lucaci 60. Moga Alexandru. „Pupă-mă în faţă", pe un zid.

▲

«Romanul unei împărătese»
de Henri Troyat
reeditat în Spectacolul istoriei

Augustin IOAN

pierduți în spațiu?

Cercetarea spaţiului

Săptămâna trecută am explicat de ce arhitectura proiectivă fu sursa esenţială de schimbare a discursului arhitectural în acest secol. De asemenea, afirmam că ultimii zece ani ai arhitecturii româneşti sînt complet lipsiţi de această dimensiune anticipatoare. Prof. dr. Alexandru Sandu, urbanist şi fost rector al Institutului de Arhitectură din Bucureşti, afirma undeva că nu s-au produs fapte culturale în arhitectura românească a ultimelor trei decenii. În mod interesant însă, absenţa dimensiunii culturale a edificiilor nu presupune cu necesitate o totală absenţă a cercetării care nu avea neapărat nevoie de aducerea „în act".

Dimpotrivă, chiar. Anii optzeci consemnează eforturi de cercetare arhitecturală – discontinue, individuale şi, mai cu seamă, fără consecinţe asupra discursului edificat al vremii – pe care abia acum le descoperim, cînd se suprapun peste deceniul apter care le-a urmat. Există un necunoscut postmodernism arhitectural autohton, despre care, în afara modestelor mele încercări, nimeni, pare-se, nu a scris. Documentîndu-mă asupra arhitecturii româneşti postbelice, am primit din partea colegilor din generaţia optzecistă o seamă întreagă de documente „de sertar". Studii, proiecte, texte ale vremii, expoziţii locale sau participări la competiţii externe (cine mai ştie azi că România a avut mai multe participări la concursul mitterrandist pentru Tête Defénse decît SUA? Sau că românii au luat sistematic premii şi menţiuni la competiţia dedicată arhitecturii de sticlă de la Shinkenchiku din Japonia?) – iată un corpus de efort explorator care părea să funcţioneze ca o supapă. Experimentul funcţiona ca evadare din contingent şi nu – aşa cum ar trebui să se petreacă de fapt lucrurile – ca un motor al practicii curente. Iată de ce el oferea mai curînd utopii decît soluţii. Acele *clusters* de locuinţe individuale neo-medievale, cu loc de muncă la parter, strînse împrejurul unor curţi comunitare, pe care Bienala Internaţională de la Sofia i le-a premiat lui Florin Biciuşcă – în ce fel puteau fi ele altceva decît dulci evadări din ghettourile de blocuri de prefabricate ale ultimului deceniu de dictatură? Dar studiile pentru un post-modernism post-blagian, ale echipei Gaivoronski-Andreescu de la Timişoara, care să moduleze problema identităţii locale şi regionale în afara sufocantei plase a „specificului naţional" al vremii – ele în ce fel şi-ar fi putut face loc într-o practică profund contaminată de ideologie, căreia i se opuneau? Dar ipotezele lui Radu Drăgan despre icoanele-hologramă şi, în genere, despre o altă paradigmă a artei sacre – ce puteau însemna într-o ţară care îşi dărâma lăcaşurile de cult?

Expoziţia din 1987 a arhitecţilor care erau sau fuseseră parte din echipele conduse de arh. Emil Barbu Popescu („Mac", cum este cunoscut tuturor actualul nostru rector) era de aceea o excepţie. Unele dintre proiectele de case de cultură ale tineretului (program îndatorat aproape în exclusivitate acelor echipe succesive de arhitecţi tineri şi, adeseori, radicali precum Dorin Ştefan, Alexandru Andrieş, Petre Ciută, V. Simion şi alţii) chiar reuşeau să prindă fiinţă, aşa cum este cazul la Slatina (la rîndul ei premiată internaţional), Galaţi, Izvorul Mureşului, Tei (Bucureşti) etc. Desigur, cele mai radicale rămîneau pe planşetă sau în machetă. Chiar faptul că aveam acces la ele într-o galerie centrală a capitalei părea însă de neînchipuit, cîtă vreme expoziţia se petrecea la doar cîţiva kilometri de demolările de mănăstiri şi de deja înfiripatul „nou centru civic".

Un număr întreg din 1991 al revistei *Arhitext*, alcătuit de Radu Drăgan chiar înainte de a pleca definitiv în Franţa, era dedicat acestei „arhitecturi paralele". Sintagma ar fi trebuit, poate, completată: arhitectura întrebătoare, proiectivă în România anilor optzeci era într-adevăr una paralelă – cu realitatea...

▲

De ce (n-)aş pleca din România

– concurs pentru elevii de liceu –

3.000.000
premiul întîi
2.500.000
premiul al doilea
2.000.000
premiul al treilea

O groază de menţiuni

Eseurile (maxim 10 pagini dactilo la două rînduri sau echivalentul scris de mînă, citeţ) vor fi trimise pînă la data de **20 noiembrie 2000** pe adresa **Fundaţia Gheorghe Ursu**, Bucureşti, Calea Victoriei, 120, tel: 01.314.14.71, cu menţiunea **pentru concurs.**

Lucrările premiate vor fi publicate în revista *22*.

BURSE „NEW EUROPE COLLEGE"
PENTRU ANUL UNIVERSITAR 2001-2002

„New Europe College" anunţă concursul anual pentru *10 burse* de cercetare pe durata unui an universitar (1.10.2001 – 31.07.2002) pentru tineri cercetători/universitari români din domeniile ştiinţelor umaniste, sociale şi economice.

CONDIŢII DE PARTICIPARE:

1. candidatul trebuie să fie înscris la doctorat (ultima fază a redactării tezei) sau să aibă titlul de doctor;
2. se va acorda prioritate candidaţilor sub 45 ani;
3. foarte bună cunoaştere a cel puţin două din limbile străine de circulaţie internaţională.

Prin profilul său, NEC pune accentul asupra dezbaterilor inter- şi trans-disciplinare. Se încurajează proiectele care permit această deschidere.

CONDIŢII ALE BURSEI:

Programul bursierilor presupune prezenţa obligatorie în Bucureşti cel puţin o dată pe săptămână. În timpul bursei, bursierii vor beneficia de un stagiu de cercetare de o lună într-unul din marile centre universitare/de cercetare din străinătate. Valoarea bursei este echivalentul în lei a 800 DEM lunar (plus 5.000 DM pentru călătoria de cercetare).

MODALITĂŢI DE ÎNSCRIERE ŞI TERMENE PRIVIND CONCURSUL:

Formulare de participare la concurs pot fi ridicate de la sediul Colegiului în zilele de luni – vineri, orele 10-17. Pentru candidaţii din provincie, formularele vor fi expediate, la cerere, prin poştă sau e-mail. De asemenea, formularul poate fi obţinut şi de la adresa web

Termenul limită de depunere a dosarului completat este 18 decembrie 2000 (inclusiv).

Relaţii suplimentare se pot obţine la tel. (01) 327 00 35, fax (01) 327 07 74 – între orele 10-17 ale fiecărei zile lucrătoare – sau prin e-mail: asuter@nec.ro

Adresa: New Europe College, strada Plantelor, nr. 21, 70309 Bucureşti

Dan GOANŢĂ

medalia de abur

Variaţiuni pe-o stemă

Întîlnire cu Günther Verheugen. Prin anii '70, am fost tîrît de cîţiva prieteni în Munţii Apuseni. Într-o după-amiază (prea) însorită urcam pieptiş pe nişte cărări care *ar fi putut duce* la cabana Ponor. Mergeam de cîteva ore, cocoşaţi de rucsacii plini cu obiecte inutile, încălţati cu ce nu trebuie şi incapabili să mai admirăm peisajul care ne escorta. Ne exprimam onomatopeic şi suflam greu, jurîndu-ne că ne vom lăsa de fumat. Brusc, *la un colţ de cotitură* întîlnim un ţăran scos ca din cutie, care păştea o vacă primordială. Era leit uncheşul sfătos din abecedar, de la litera M. Vaca păştea cu înţelepciune amuzată. *„Bună ziua"*, au îngăimat orăşenii rătăciţi pe cărări de munte fără iapa Pisicuţa. *„Ziua bună"*, a răspuns arhetipul. *„Mai e mult pînă la cabană?"* Bătrînul ne-a examinat cîteva secunde mai lungi decît secolul şi, cîntărindu-şi vorbele, a rostit cuvinte epocale. *„D-apoi, no! Mereţi ce mereţi şi numa ce-ajungeţi"*. După care a făcut o piruetă şi s-a înşurubat în ceruri, lăsînd în urmă mireasmă de regina-nopţii. Aşa ni s-a părut nouă, care, e drept, am mers ce-am mers şi-am ajuns.

Riscurile liberei iniţiative. Altă vară. Anii '80, cu cîţiva amici pe debarcaderul din Mila 23. Vaporul pe care-l scăpasem se furişa maiestuos înspre civilizaţie, iar zdrenţăroşii de noi (încă *trăiam* anii '70) trebuia să găsim un loc de dormit. Un lipovean ne-a-ntrebat: *Unde?* La camping! *Vă duc*, a zis el şi a dat din cap către o lotcă ce părea făcută din mucava recuperată. Campingul era vizavi, peste braţul unsuros al Dunării. Ne-am tocmit de formă cu acest Charon cu accent chirilic şi metodic, apoi ne-am înghesuit în luntre. Dar de noi s-a apropiat o familie de *paltonari*, veniţi sigur cu *acel* vapor. Părinţi şi doi copii. Tatăl, slab şi uzat, purta un costum ieftin, care-şi arăta cei şapte ani de-acasă. Ea – grăsuţă, autoritară, ilustrată cu ştrasuri îndoielnice. Copiii – slabi şi fără chef. Copii făcuţi tîrziu, care moştenesc doar genele recesive. Cărau geamantane antice, din carton cenuşiu. Tatăl l-a abordat pe *transportator*, întrebînd de un anume Andrei Grigorenko. *Nu ştiu*, a răspuns acela indiferent. Nu erau potenţiali clienţi. Cum aşa, e un om gras, i-am cunoscut la Brăila, acu' o lună, pe el şi pe soţia, băiatul e la marină, ne-au invitat la ei, sîntem din Sadu, uite c-am venit, dar nu ştim unde stă. *Domnu', io stau aici de patruj'dă ani şi nu ştiu nici un Andrei Grigorov. Punct. Vira ancora!*

Trăgea la rame calm, cu metodă. Păruse o matahală, acum era un mecanism ce funcţiona cu viclenia paşilor lui Naomi Campbell. Trăgea din Carpaţi, privea în gol. În prima parte trebuia să vîslim de-a lungul malului, contra curentului, după care, în dreptul seraiului turistic, urma să traversăm drastic fluviul lenevos. Deocamdată, mergeam în paralel cu *paltonarii*, care se tîrau pe mal, către sat, în aceeaşi direcţie cu noi. Bărbatul lăsa geamantanele, se ştergea pe frunte cu o batistă verzuie şi întreba iar de Andrei Grigorov. Din lotcă, barcagiul răspundea icnit. *Nu există, bre, dacă nici eu nu-i ştiu, să fii sănătos. Da' vă primeşte în sat, e 30 de lei camera.*

Ajunsesem în dreptul campingului. Lipoveanul a scos o sticlă de votcă. A băut jumate. Începeam traversarea. Dunărea era înşelătoare, în mijloc curentul era tare, lotca trebuia strunită ca să nu ajungă *back to square one*. Şi acolo, în mijlocul apei, maşina de vîslit s-a oprit, omul nostru s-a ridicat şi a scos strigăt mare. Semăna cu statuia de la piaţa Obor, fără porumbei. Banca lunecă inexorabil la vale, iar el striga neverosimil, cu mîinile pîlnie, către malul pe care-l părăsisem. *Hei, măi! L-am găsit, domnu' Sandu, îl ştiu! Cum dracu am uitat, ăla-i Andrei Grigorov, sîntem doi în Mila, eu sînt Pavka Grigorov, iar el e frati-miu! E frati-miu, Andrei, şi vă ia cu 25 de lei! Aloooo! Băăăă! Nu m-am gîndit la frati-miu!* Cele patru umbre dispăruseră, poate intraseră într-o casă, poate agonizau în praf, poate se ridicaseră la cer, în braţe cu geamantanele de carton, care-i împiedicau să facă piruete.

▲

„Le Delta dangereux“

– primejdii imaginare –

Îngăduiţi-mi să mă prezint: belgian, 37 de ani, biolog de formaţie (şi ocazional cititor al *Dilemei,* n.tr.). Sînt ani buni de cînd îmi petrec vacanţele mai mult pe-aici, prin ţara dumneavoastră. Limba o cunosc atît cît să mă descurc la nevoie. Dragostea mea pentru Delta Dunării e deja veche şi, de la bun început, mi-am dorit să o cutreier într-o zi de unul singur, în ritmul meu.

Mi-am împlinit visul anul acesta: m-am înzestrat cu un caiac, m-am antrenat cît de cît şi mi-am luat inima-n dinţi.

Ştiam care sînt riscurile: nu eram un maestru al pagaiei, cunoştinţe «practice» despre Deltă nu prea aveam, cum fusesem, pînă atunci, mereu însoţit de un ghid; urma să mă orientez singur, să mă gospodăresc singur, un căiac se mai şi răstoarnă... şi mai puteam fi, nu-i aşa, oricînd prădat, poate chiar mai rău. Temerile prietenilor mei români şi încercările lor de a mă descuraja porneau mai ales de aici: aveam să mă confrunt nu doar cu mine însumi, cu propriile limite fizice, psihice şi tehnice ci, la o adică, cu cine ştie cine. Doar mai fusesem, şi nu o dată, ţinta şuţilor bucureşteni. La drept vorbind, le cam împărtăşeam teama: în pustietatea aia, e destul să mă lase careva fără caiac, sau pagaie, sau cort... cum voi supravieţui?

Ispita aventurii a fost mai tare decît frica şi, la începutul lui septembrie, eram la Murighiol, spre a-mi lăsa maşina, de aici urmînd să ajung la Mila 23, să-mi recuperez caiacul, lăsat, în iulie, la sfîrşitul unui scurt sejur în compania prietenilor bucureşteni, în grija localnicului Ghiţă.

După trei ore de maşină zdrumicată prin gropile ce transformă cei doar 50 de kilometri între Babadag şi Murighiol într-un şvaiţer chinuitor, sosesc, epuizat, în complexul turistic «Pelican». În faţa hotelului se stă la taclale. Din grup se desprinde cineva (şapca trasă smechereşte peste chica blondă), vine spre mine şi, cu ochii pe numărul maşinii vrea să ştie, în engleză, dacă mă poate ajuta cu ceva. Poate o plimbare cu barca, mîine ? Neîncredere: ce vrea, de fapt, tipul? Risc totuşi, nevoie de ajutor chiar am, îmi expun intenţiile. Pricepe imediat că nu sînt clientul aşteptat, dar oferta rămîne valabilă. Urcăm amîndoi în maşină şi-i propun să-mi acorde, contra cost, evident, ajutorul de care am nevoie. Sînt gata să accept preţul lui. Dar el refuză orice plată. Plăcerea e de partea lui, zice. Devin suspicios. Cornel îmi arată drumul pînă la o parcare sigură, păzită, în faţa debarcaderului. Zice că e cam în conflict cu patronul, dar parcarea asta e cea mai convenabilă pentru mine! E de trei ori mai ieftină decît cealaltă, care e şi mai departe de debarcader. Discută chiar el cu şeful, aranjează să-mi las maşina pînă la întoarcere. Spre Tulcea pot lua autobuzul. Doar că eu am 40 de kile de bagaje, iar staţia de autobuz e la nu ştiu cîţi kilometri de parcare. Nici o problemă, vine el mîine dimineaţă, la şapte, cu maşina personală. Ne întoarcem pe jos la «Pelican», unde ne despărţim. Iau o cameră la hotel.

A doua zi, la şapte, Cornel e în parcare. Îmi încarc bagajele în maşina lui, iar eu vreau să ştiu, totuşi, cît îi datorez. Nu vrea nimic, eu scot din bagaje măcar o bere belgiană pe care, din fericire, o primeşte. Mă duce la staţia de autobuz şi ne luăm rămas bun repede, fiindcă el mai are şi alte treburi pînă-n prînz.

Primul meu contact cu un necunoscut în Deltă n-a fost, ia te uită, prea ameninţător, dimpotrivă. Cornel n-a încercat să profite de belgianul «plin de bani». De fapt eu sînt cel care am profitat de el. Or fi toţi la fel pe aici ?

La Tulcea caut zadarnic, pe chei, şalupa «armatorului» C., care mă asigurase, în iulie, că are zilnic, la ora unu, cursa spre Mila. E deja unşpe, trebuia să fie aici la nouă, mă impacientez. Lîngă mine răsare un individ (barbă, tichie de marinar), se oferă să mă ducă el; e gata de pornire. Refuz, prefer să-mi aştept cunoştinţa. După un timp apare din nou, să-mi spună că mi-a găsit o cursă la ora unu. N-am ce face, primesc. Lîngă şalupă, încă doi, probabil echipajul. Discutăm preţul, e cel pe care-l ştiam, capăt încredere, voi merge cu ei. Le spun că am bagaje, lăsate sub paza vînzătoarei de ziare de la chioşcul din Autogară şi mergem împreună să le luăm. Sînt intacte. Scăpaţi de povară, mergem la o bere. Plătesc un rînd şi mă folosesc de asta ca să-i informez că aş avea de făcut ceva tîrguieli. Paul e dispus să mă însoţească în piaţă. Mă las pe mîna lui şi bine fac. Roşiile alese de el, mici şi tari, vor ţine multă vreme. Sacoşele, ţine morţiş să la care el. Intrăm şi la brutărie, de unde luăm pîine caldă!

Şalupa pleacă la unu şi, tristeţe, cei doi rămîn pe chei. Al doilea contact cu necunoscuţi şi încă n-am fost jefuit, dimpotrivă, toţi vor să mă ajute, îmi fac noi prieteni. Aşa va fi mereu sau am avut eu noroc pînă acum?

La Mila 23, prietenul Ghiţă şi caiacul mă aşteaptă unde i-am lăsat.

Prima etapă a periplului meu, ce avea să dureze aproape trei săptămîni, se încheie la cherhanaua Matiţa. Trag la mal şi sînt iscodit dacă n-am ceva «apă minerală». Îmi dau seama că am uitat să-mi fac provizia de vodkă, indispensabilă din cîte ştiu. Sînt dezolat, dar cei de aici îmi indică un loc bun de cort. Merge, într-adevăr (deşi efluvii de urină mă împresoară) mai ales că sînt lîngă caiac. Îmi instalez cortul, asistat de priviri curioase, captivate de „noua tehnologie“ în materie de camping. Interesul devine maxim la vederea hărţii acestui ţinut, pe care mi-am fixat-o pe botul ambarcaţiunii. E clar, încep să mă întreb ce-mi va dispărea pînă mîine dimineaţă. Înainte de culcare mai schimbăm o vorbă. Că de unde vin, că ce caut eu în Deltă, cum de nu mi-e frică aşa, de unul singur... Ba mi-este puţin, zic, dar şi asta dă gust aventurii. Peste noapte, o furtună violentă, la care se adaugă mirosul amintit mă proiectează într-un adevărat thriller.

Dimineaţă: caiacul e la locul lui, nu-mi lipseşte absolut nimic. Îmi strîng lucrurile şi, cînd dau să-mi iau rămas bun, sînt invitat în pescărie, să mă înfrupt dintr-un pepene uriaş. Primesc, cum nu ! De altfel, am învăţat că în România nu se face să refuzi o invitaţie la masă sau la un pahar. La plecare, făgăduiesc şi eu să nu mai uit, data viitoare, «apa minerală».

Plec, din nou teafăr şi... norocos?

Peste cîteva zile de vis, de solitudine mult dorită, într-o duminică, ajung la Periprava, graniţa româno-ucraineană. La un moment dat, dintr-o barcă gata să pornească la pescuit un bărbat în pantaloni scurţi şi tricou mă opreşte şi-mi cere documentele. Îl întreb dacă e de la poliţie, el zice că da, eu îi înmînez, ce să fac, documentele cerute. Îmi cercetează paşaportul, după care scoate din barcă un walkie-talkie profesionist, trebuie că e poliţai, caut să mă liniştesc. Sînt familiarizat cu obiceiurile casei, aşadar pregătit pentru orice, chiar şi pentru o «procedură neoficială». Poliţaiul îşi sună şeful şi raportează că are un belgian cu un caiac. Şeful zice că vine în cinci minute. Şi chiar vine: tînăr, short-tricou, călare pe o bicicletă de cadrul căreia e fixat un walkie-talkie. Vorbeşte admirabil engleza. Se prezintă, e comandantul poliţiei de frontieră şi, la rîndu-i, îmi studiază cu atenţie paşaportul, notîndu-şi datele. Răspund la un mic interogatoriu (sînt singur, mă plimb prin Deltă, vin de la Mila şi merg la Sulina), după care îmi permit să-l rog să-mi dea o soluţie pentru a-mi suna prietena, care nu mai ştie de mine de ceva vreme, întrucît portabilul meu e deja mort. Nu, în sat nu există telefon, dar vine el, mai încolo, cu aparatul propriu. Şi chiar vine, sun, voce îngrijorată la celălalt capăt, totul e bine, foarte bine chiar, nu, n-am nici o problemă, dimpotrivă. Înapoiez aparatul, iar comandantul mă invită să bem ceva, pe seară, la cîrciuma din sat. Primesc, fireşte, doar că, puţin mai tîrziu, «gazda» mea îşi cere scuze, trebuie să plece. Dacă vreau să dau o raită, însă, pot pleca liniştit de lîngă cort, grănicerul care va veni poate să mai arunce cîte un ochi şi la bagajele mele. Nu mult după aceea, vine şi grănicerul, care oricum va petrece acolo toată seara, aşa că pot pleca fără grijă. Ceea ce şi fac, merg în sat şi beau o bere. La întoarcere îi mulţumesc omului în uniformă cu un suc (chiar mă oferisem să-i aduc o bere şi chiar fusesem refuzat). Aflu că a fost în Belgia şi că ţara mea i-a plăcut.

A doua zi, un alt gardian îmi dă bineţe. Vreau să fac o plimbare pe grind, spre Letea. Cum să nu, el rămîne pe acolo. La întoarcere îl întreb dacă în sat se găseşte pîine. Nu, că pîinea vine seara la opt, de la Tulcea. Asta e, îmi strîng catrafusele şi, cînd să plec, îl văd venind cu o pîine. Nu-i cerusem.

Ies din Periprava cu toate bagajele, başca o pîine proaspătă.

Lacul Roşu. Descopăr, pe malul unui canal, un loc ideal de bivuac: de pe un dîmb, am o vedere splendidă asupra lacului. Dar şi eu sînt expus, cu toate ale mele, vederii pescarilor care trec, în număr mare, chiar pe acolo. În crucea nopţii, sar din somn. Două pleoscăituri puternice, de cizme care sar din barcă. Acum nu mai am nici o îndoială, îmi pun ochelarii, apuc lanterna, o ustensilă menită, la nevoie, să devină armă, ies din sac, din cort, cu inima-n gît. Privesc în jur. Nimeni. Totul e neatins. Au fost broaşte (sînt, în Deltă, broaşte uriaşe) sau peşti.

A doua zi, mă îndrept spre Lacul Puiu. Înainte de a traversa lacul, am nevoie de informaţii. Pe un ponton improvizat, nişte pescari îşi verifică plasele. Mă îndrumă imediat. Le mulţumesc cu o Stalinskaya la jumate. Pe loc, sînt invitat la o ciorbă de peşte, care tocmai se pregăteşte. Un regal. Stăm de vorbă. Mă ştiu deja, m-au văzut ieri, pe lîngă Lacul Roşu. Sînt un om de ispravă, cum umblu aşa, pe apă, singur, propulsat, ca şi ei, numai de forţa braţelor. O mai şi rup pe româneşte, ce mai, sînt simpatic.

Devin euforic. Eram îndrăgostit de natura Deltei, m-am îndrăgostit acum de oamenii ei.

N-am să-l uit nici pe bătrînul care m-a ajutat să car caiacul la Gorgova, pe dig, o bucată bună de drum. Mă văzuse cărîndu-mi bagajele şi a venit să mă ajute, cu toate că n-avea timp prea mult. După ce dăm jos povara de pe umeri, vreau să-i dau o sută de mii. Nu vrea decît o bere şi un pachet de ţigări. Scot treizeci de mii, îi ia şi dispare grăbit în Alimentara din apropiere.

Aventura mea a durat 18 zile şi fiecare zi a fost nemaipomenită.

Sigur că voi reveni la anul, mă tem însă că nu voi mai fi singur, mulţi prieteni, care mi-au ascultat poveştile, vor deja să mă însoţească.

Johan REWEGHS
Groenveldstraat 78 bus 306
B-3001 Heverlee – Belgique
GSM: 0477-176854, joh_rew@hotmail.com

(text tradus de Mădălina Cucu)

© V. Motoc

Matei FLORIAN

Viitorul tîrziu al lui Andrei Butîlkin

Fotografia lui Andrei Butîlkin la treisprezece ani, deasupra cuptorului, pe un perete albastru, s-a îmbibat de umbra şi praful camerei cu plasă de ţînţari. În anii aceia, americanii ajungeau pe lună, iar digul de piatră din faţa satului lipsea cu desăvîrşire. Cînd ploua, Dunărea Veche se umfla tulbure, trecea peste maluri, intra prin curţi şi băltea în casele pescarilor. Andrei nu se mai ducea la şcoală, stătea pe nişte bîrne de lemn făcute de taicăsu' şi pescuia în bucătărie cu un băţ şi un fir de plastic. Prindea babuşcă, roşioare, cărăşei, maică-sa făcea ciorbă.

Cînd i-au murit părinţii era în armată. *Fiul cel mare* s-a întors, a învăţat puţină germană şi fizică, s-a făcut electrician. Cîştiga prost, şi-a luat o luntre, nevastă, a început s-arunce setci şi năvoade pe Trei Iezere, pe Dunărea Veche noaptea, pe lacul Olga. Prindea peşte, vindea, vîslea, mînca, bea. „Păi da' cum. Cum zice la asta... maşina, hmm, maşina fără combustibiil nu mergie; la luntrie tot aşa esti, adică io-s motoru', motoru' nu trebui uns?“ „Fără d-ali gurii“, adică votcă, rusul oboseşte, distanţele sînt mari, începe să ofteze, să înjure, n-ajunge nicăieri.

„Dimineaţa, toamna, se pune ciaţa pestie apă, ies salciile cu vîrfu', cu vîrfu' aşa un pic, plutiesc pe apă, aerul e recie cum e la munte cried, vîsleşti, d-ali gurii, ptiu... frumos, frumos.“

„La biserică i-am zis la popă că ieu cried în suflet, şi el mi-a zis bine şi le-a zis la toţi că-n suflet trebui să criedem, aşa-s ieu, ia nişte d-ali gurii, gria viaţa la noi, am luat o dată trei suti die lei p-o blană die vidră, se uita la mine cu ochii mari, trebui să trăiesc şi ieu, asta e, i-am troznit capu' cu vîsla.“

Pe fotografie scrie cu litere mari „Amintire din viaţa de pioner, Şcoala Mila 23“, e desenată o rachetă, dedesubt, cu litere roşii, scrie „spre viitor“, 1971.

Pagină realizată de Andrei MANOLESCU

Tita CHIPER

antinostalgia

„Asemenea lui Moise“

Preşedintele este un nesăţios cititor, în primul rînd de lucrări de istorie. Este o tradiţie a familiei. Iar istoria înseamnă tot tradiţie. Îl încîntă scrierile care înfăţişează obiceiurile poporului român şi încercările prin care a trecut acesta, cum sînt cele ale marelui şi popularului poet George Coşbuc. Este un fervent admirator al lui Eminescu şi al discipolului acestuia Vlahuţă, care au cîntat România pitorească şi ale căror opere principale sînt cunoscute de toţi şcolarii. Este pasionat de tot ceea ce se referă la poporul său: în comediile de moravuri ale lui Caragiale el găseşte multe aspecte ale unor probleme psihologice şi sociale actuale. Din Caragiale poate cita pasaje întregi, după cum în serile petrecute în intimitate declamă îndelung versuri ale poeţilor săi preferaţi...

Viaţa lui acaparantă cunoaşte şi clipe de răgaz. Seara se întoarce acasă, asemenea muncitorului care şi-a isprăvit ziua de lucru, nu la Palatul Republicii, ci în vila de pe malul lacului Herăstrău, pe fostul Bulevard Jdanov, teoretician al stalinismului, bulevard care poartă astăzi un nume plin de făgăduieli: Bulevardul Primăverii. Acasă îşi regăseşte soţia, sosită şi ea de la muncă: este directoarea unui institut de cercetări chimice din Bucureşti. Şi, ca orice părinte, se preocupă de progresele la învăţătură ale băiatului celui mai mic, Nicolae, student la Facultatea de fizică din Bucureşti. Celălalt fiu, Valentin, şi-a terminat studiile superioare şi este cercetător ştiinţific la Institutul de fizică atomică. Fiica lui, Elena-Zoia, este studentă la Facultatea de matematică a Universităţii din Bucureşti. Bucureştenii îi întîlnesc cîteodată pe preşedinte şi pe soţia lui făcînd scurte plimbări în cîte un parc public, care însă nu reuşesc să-i abată gîndurile de la problemele la ordinea zilei...

Acesta este omul. Acesta este conducătorul politic. Acesta este preşedintele care nu acceptă altă onoare decît aceea de a-şi conduce poporul, asemenea lui Moise, către pămîntul făgăduit al bunăstării şi independenţei... De la copilul din Scorniceşti la şeful de stat, nimic nu s-a schimbat în caracterul şi comportamentul lui.

(Michel-P. Hamelet, ziarist la *Le Figaro – Nicolae Ceauşescu avec ses textes essentiels*, Editions Seghers, Paris, 1971, Collection „Destins politiques“, tradusă în româneşte la Editura Politică, Bucureşti, 1971, pag. 101-102)

▲

Dumitru SOLOMON

roluri

Ce aţi simţit cînd...

Îmi amintesc cu anti-nostalgie, chiar cu un fel de sîcîială epigastrică, invariabila întrebare pe care cei mai mulţi reporteri din mass-media de partid şi de stat, şcoliţi la „Ştefan Gheorghiu“ sau semianalfabeţi, o puneau în cele mai diferite ocazii: cînd cel întrebat depăşea norma, dădea un gol, cîştiga un campionat, primea o medalie, scotea o plachetă de versuri, scotea o premieră de teatru sau de film, intra în Academie, auzea că i-a născut nevasta sau că a izbucnit războiul în Vietnam, bea prima oară Pepsi-Cola, se întorcea prima oară din Occident (asta fiind pesemne şi una din cauzele pentru care a doua oară nu se mai întorcea): „Ce aţi simţit cînd?“ Iar răspunsul suna, şi el, aproape invariabil: „O mare bucurie“, „O mare emoţie“, „ O mare mîndrie“ şi, în nu puţine cazuri, „O mare recunoştinţă faţă de tovarăşul Ceauşescu“. Nu ţin minte ca însuşi tovarăşului să i se fi pus această întrebare de diamant cînd a devenit şeful partidului, al statului, al minerilor, cînd a absolvit, probabil „magna cum laudae“, ASE-ul, cînd a intrat în Academie, în caleaşca reginei, în... nu, mă tem că în Uniunea Scriitorilor n-a mai apucat să intre. Nu ştiu dacă stupiditatea stereotipă a întrebării era cauzată de lipsa de fantezie a reporterilor, de lipsa de fantezie a celor intervievaţi sau, pur şi simplu, de lipsurile epocii cu pricina. Spre mîndria ziaristicii noastre postdecembriste şi postmoderne şi ca o confirmare a bunei tradiţii, reflexul s-a păstrat. Cu prilejul primului transplant al unei părţi de ficat de la mamă la fiică, efectuat în ţară, ce credeţi că a întreabat-o reportera Antenei 1 pe bunica micii beneficiare? Aţi ghicit: „Ce aţi simţit cînd fiica dumneavoastră v-a spus că vrea să doneze o bucată de ficat fiicei sale?“ Tulburat fiind de această dovadă a unei frumoase tradiţii reportericeşti, n-am reţinut exact ce a răspuns bunica fetiţei, dar subconştientul îmi spune că „Emoţie“. Reportera, ca o demnă reprezentantă a gazetăriei contemporane, pentru care *sufletul* este componenta principală a mai tuturor informaţiilor (de exemplu: „o adunare de suflet“, „o expoziţie de suflet“, „un oraş de suflet“ etc.), nu s-a oprit, însă, şi a continuat să întrebe: „Ce este acum în sufletul dumneavoastră?“ Răpus de originalitatea şi subtilitatea întrebării, am ratat şi de astă dată răspunsul bunicii... Ceea ce nu m-a împiedicat să mă întreb, la rîndul meu, ce o fi simţit tatăl Andreei Antonescu (vă amintiţi, roşcata „zdrumpeşă“ din formaţia celor două cîntăreţe oarecum minore...) cînd fiica sa l-a bălăcărit la emisiunea lui Marius Tucă, nici ce o fi simţit „zdrumpeşa“ cînd tatăl său i-a spus, citat fiind în auzul şi în văzul lumii (vezi şi prima pagină a unui ziar cît se poate de naţional, cu litere de-o şchioapă...), „mai bine te regulam eu decît prietenul tău“... Cîte se pot petrece în sufletul unui om, cînd sufletul cu pricina nu mai este ascuns sub şapte văluri, ca pe vremea lui Freud, ci deschis tuturor privirilor, urechilor, abisurilor şi ghenelor. Atenţie, *deocamdată* e vorba de ghenă şi nu de gheenă!

▲

Cu ochii-n 3,14

LA PORŢILE ORIENTULUI, PAPARĂ, BÎTE ŞI MARI PICTORI. PE EI, FLĂCĂI!

● La porţile Orientului, un produs al firmei S.C. INTERSECŢIA S.R.L.: „brînză telemea de vaci *KIRA KIRALINA*“. (**D. S.**)

● De ceva vreme mi-am format un obicei din a mă trezi sîmbăta la prînz pentru a mă uita la excelenta emisiune a lui Radu Anton Roman. Cu atît mai mult acum, cînd a fost invitat Andrei Pleşu, a fost o minunăţie de emisiune, cu papară ardelenească de peşte şi salată verde cu zahăr, ceva inimaginabil pentru un regăţean ca mine, plus vin alb de prin Făgăraş, în studio, şi Galbenă de Odobeşti, la mine, lîngă fotoliu. Un spectacol vesel oferit de doi oameni bonomi, aşa cum vreau să fiu şi eu cînd o să mă fac mare. Se termină emisiunea şi rămîi calm-aşezat, gîndindu-te cînd o să ajungi prin Făgăraş. Şi imediat apare o fătucă agitată şi slăbănoagă care îşi face reclamă la emisiune şi proclamă sus şi tare: „Moda uneşte toate culturile şi desfiinţează toate graniţele“. Doamne, ce ţi-e şi cu filozofia asta de televizor: va dispărea papara de peşte din cauza modei. Un „hai, sictir“ regăţean şi bătrînesc. (**C. G.**)

● Week-end-ul trecut am fost la munte. Urcînd spre cabana *Poiana Izvoarelor*, mă întîlnesc cu un grup de puştani, pe la vreo 13-14 ani. Toţi voioşi şi fluturînd bîte de diverse dimensiuni. Văzînd o ceată atît de gingaşă şi inofensivă, întreb pe unul dintre băieţi la ce bun atîtea bîte. Iată explicaţia – suavă, inocentă – pe care mi-a dat-o: *vine ursul!* (**M. M.**)

● La chioşcul de ziare din staţia de metrou Victoriei; un întreprinzător scund, cu burtă şi ochelari, ţipă în celular: „...Şi mai vreau nişte „Mari pictori“ – mai dă-mi din Curbé, s-a-nţeles nea Fane? Nu, Curbé am zis, da? La fo cinci-şase, toţi Curbé...“ (**a. l. ş.**)

● O reclamă la TV pentru agenţia de turism „Paralela 45“ începe aşa: „De două mii de ani, românii aşteaptă mileniul trei“. Trec peste detaliul istoric că, acum două mii de ani, românii nu existau ca popor. Dar dacă aşteptarea a fost atît de obsedantă, îmi închipui că Ştefan cel Mare îşi încuraja ostaşii în lupta contra turcilor astfel: „Pe ei, flăcăi! Gîndiţi-vă că urmaşii urmaşilor noştri îşi vor petrece Revelionul dintre milenii la Istanbul, prin agenţia Paralela 45!“. (**M. V.**)

ÎN ALTĂ ORDINE DE IDEI, O PROCLAMAŢIE INSOLITĂ, GALOŞI, SIRENE ŞI DERBEDEI

● În zona magazinului Bucur Obor, un vînzător stradal vindea duminică mănuşi chirurgicale umflate, pe post de baloane (probabil reciclate de la vreun spital). Lumea cumpăra. Într-o altă ordine de idei, candidatul la preşedinţie căruia îi face campanie magazinul Bucur Obor – cu afişe lipite la intrare sau în vitrine, prin interior – este C.V. Tudor. De fapt, nu ştim dacă e vorba chiar de o altă ordine de idei. (**C. P.-B.**)

● Unul care vroia să devină miliardar a recurs la ajutorul publicului chiar de la a doua întrebare care-i cerea să răspundă la: „în ce oraş a fost proclamată, în decembrie 1918, Marea Unire?“. Se propuneau: 1) Bucureşti, 2) Cluj-Napoca, 3) Alba Iulia, 4) Budapesta. Publicul (95%) a indicat Alba Iulia şi omul a spus că „merge pe mîna publicului“. Totuşi, 3% au „mers pe Budapesta“... Hai că, pînă la 1 miliard, „sîntem de milioane“! (**R. C.**)

● Începînd din 1992, o asociaţie internaţională foarte serioasă atribuie, în răspăr cu Academia Suedeză, premii pentru realizările ştiinţifice insolite, improbabile şi absurde. Se numesc *Ignoble Nobel* şi se decernează la Boston, la celebrul MIT. Premiile nu sînt în bani, nu modifică radical cariera laureaţilor şi nu constituie, întotdeauna şi în mod necesar, o infamie. Anul acesta premiul pentru psihologie a fost obţinut de un cercetător american, de la Universitatea Cornell, care a elaborat un studiu foarte amănunţit pentru a demonstra că „persoanele incompetente nu ştiu despre ele acest lucru şi, în pofida eşecurilor repetate, se consideră infailibile“. Insolit, improbabil şi absurd? (**M. B.**)

● Într-un magazin de pantofi de sport, vînzătoarea îi explica unui client nedumerit că firma „Adidas“ nu mai produce încălţăminte din *piele naturală*, ci numai din *piele ecologică*, adică material sintetic. Mi-au venit în minte toate excesele occidentale cu privire la protecţia animalelor, politica corectă şi alte alea. M-am gîndit că preţul pentru salvarea pielii animalelor va fi o poluare olfactivă şi că gropile de gunoi se vor umple de galoşi din plastic şi cauciuc, nereciclabili etc. Mai aveam puţin pînă să blestem secolul în care m-am născut. Am intrat însă în alt magazin „Adidas“ unde vînzătoarea mi-a spus că au primit recent, chiar de la firma respectivă, pantofi sport din piele autentică. Nu auzise niciodată de *pielea ecologică*. (**A. M.**)

● Corectitudinea politică şi invazia happy-end-ului ne vor face, în curînd, să nu mai recunoaştem nici o poveste: *Mica Sirenă*, în ciuda finalului lui Andersen, şi-a păstrat forma umană, s-a măritat cu prinţul, ba chiar a devenit mama unei fetiţe brunete – eroina unei cărticele recent apărute la editura Egmont şi, probabil, a unei noi producţii Disney. (**I. P.**)

● *Adevărul* din 30.10.2000 ne vesteşte concis că sediul filialei braşovene a Partidului Naţional Liberal a fost mîzgălit cu simboluri fasciste (zvastici – se precizează exact în titlul ştirii) şi citează din comunicatul emis de conducerea locală: „...Lipsa de cultură a derbedeilor este demonstrată prin intenţia de asociere a Partidului Naţional Liberal, partid de dreapta, cu simboluri fasciste ale Partidului Naţional Socialist, un partid de extremă stîngă“. Cum, cum? Zvastica naţional-socialiştilor, zvastica naziştilor aparţinea unui partid de extremă stîngă!? Incultura derbedeilor e cum e, dar în nici un caz nu e mai mare decît a victimelor. Nici unii, nici alţii n-au de ce să facă vreun complex de superioritate intelectuală. (**R. C.**)

AM CĂUTAT VORBE ŞI AM GĂSIT POFTE DE EPOCĂ

● Luni, la Biblioteca Naţională am căutat o carte şi două articole. Depozitul unde se afla cartea era în inventar, un articol nu exista în sala de periodice. În mai puţin de 10 minute, prin bunăvoinţa custodelui de la Sala „Marin Preda“ şi a două doamne bibliotecare, am avut toate trei „docomentele“, deşi cartea se afla în mijlocul unei grămezi artistic aranjate între două geamuri. La Biblioteca Naţională reforma a avut loc! (**S. S.**)

● Condensată în cîteva vorbe (auzite la o emisiune de ştiri TV), viaţa unei femei: „am lucrat 37 de ani în cauciuc“. (**D. S.**)

● Geaba stăm cu ochii pe Transilvania, pentru că problema separatistă vine din Oltenia *(v. Republica Oltenia*, în *Ev. Zilei*, 31 oct., a.c.). Se cam leagă: Universitatea Craiova cică e campioană, prazul a apărut pe copertă la *Plai cu boi*, generalul Chelaru avertizează cînd şi cum are poftă. Plus că bancurile cu olteni îmbătrînesc văzînd cu ochii. (**A. C.**)

● „Cine are poftă de viaţă are poftă de Teo“ – glăsuieşte un *promo* de la ProFM. (Adică de Teo Trandafir.) Să o mîncăm sau să ce? – păcatele mele! (**C. P.-B.**)

● Ca să ne dăm seama de ravagiile inflaţiei, nu e nevoie să consultăm listele de cheltuieli ale cine ştie cărui pensionar tipicar de la an la an. Din cotidianul *Adevărul* (30 oct.), aflăm că una din distracţiile la modă printre oamenii cu bani, călătoria cu trenurile de epocă, nu mai cunoaşte înflorirea de odinioară. „Dacă în '98, din Depoul Braşov au plecat 58 de trenuri de epocă, anul ăsta cursele s-au redus la două“... Să fie vorba de preţuri? Poate... „Cele mai ieftine rute sînt Sibiu-Copşa Mică şi Suceava-Păltinoasa, 1.902 dolari de tren. Cea mai scumpă călătorie costă 4.944 de dolari, iar traseul este Timişoara-Oradea. Trenurile sînt compuse, în funcţie de pretenţiile şi numărul pasagerilor, din unul sau mai multe vagoane de clasa I, unul-două vagoane de marfă şi dintr-un vagon restaurant“. Să le fi lovit şi pe ele inflaţia? (**T. C.**)

Răbdarea bunului proiect

– de vorbă cu prof. Dinu C. GIURESCU –

Numărăm totdeauna printre virtuţile de bază capacitatea noastră de a aştepta. Cu răbdarea treci marea, ne-am obişnuit să zicem; dar, în ziua de azi, tocmai cei care nu mai au răbdare trec marea, ba şi oceanul, să-şi caute o soartă mai bună aiurea. Noi rămînem aici, pe uscat, în aşteptarea viitorului. Dar marea calitate cu care ne mîndrim ne este reproşată şi ca principalul defect al naţiei; cît să tot aşteptăm? „Ai puţintică răbdare" e o replică de care rîdem de mai bine de un secol, cu toate că, în realitate, speranţa noastră e ca, la fel ca în Scrisoarea pierdută, *ceva să se întîmple „sus" care să ne scutească de efortul de a intra personal în acţiune. Cît de întemeiat este în realitate renumele nostru de răbdători? Cînd, dimpotrivă, graba ne-a favorizat? Mai putem cultiva starea de aşteptare într-o lume a competiţiei, din care vrem să facem parte?*

Omul care aşteaptă şi ascultă

Stimate domnule profesor, de ce credeţi că, într-un secol în care noi, românii, am trecut prin numeroase şi dramatice schimbări, sîntem priviţi totuşi ca nişte iubitori de aşteptare?

Dacă ne luăm după ceea ce propune dicţionarul, aşteptarea înseamnă: să stai într-un loc, în vederea unui scop dar şi o seamă de stări sufleteşti: răbdare, păsuire, îndoială, zăbovire, speranţă în ceva, prevedere, pregătire în vederea realizării unui ţel ş.a. O putem discuta în funcţie de vîrstă, de stare socială, de epocă. La 20 de ani, ai planuri mari, visezi şi speri şi, peste toate, eşti încredinţat că tinereţea de care te bucuri va dura un timp nedefinit. Treci de 30 de ani, începi să cunoşti izbituri din stînga şi din dreapta şi atunci intervine elementul raţional: aşteptarea e însoţită de o socoteală, un calcul, chiar de o pîndă în vederea sesizării unei ocazii, adică a posibilităţii de realizare. Cînd aveam eu 18 ani se instala în ţară, în condiţiile cunoscute, guvernul Petru Groza. În preajma vîrstei de 30 de ani, s-a declanşat şi a fost înfrîntă revoluţia din Ungaria (1956). A fost un interval de aşteptare înfrigurată şi dureroasă: în fiecare primăvară şi toamnă se auzea că se termină cu „ăştia" – vin americanii, războiul este iminent, soarta noastră se va schimba. În 1957, cînd am împlinit 30 de ani, a trebuit să privesc direct realitatea.

Ce aşteaptă tinerii de azi, studenţi de-ai dvs. sau absolvenţi, cu vîrste cuprinse între 18-30 de ani?

După transformările petrecute din decembrie '89, ei încearcă să aibă posibilitate de lucru, caută să-şi facă o viaţă normală; mulţi se gîndesc să emigreze, ceea ce nu intra – de fel – în planurile majorităţii absolute a tinerilor înainte de 1939. A, sigur, să meargă în străinătate la studii, chiar cînd nu venea neapărat dintr-un mediu de oameni bogaţi, era ceva ce făcea parte din aşteptările unui tînăr intelectual; şi tata şi bunicul patern şi bunicul din partea mamei au făcut studii în universităţile apusene, dar s-au întors în ţară, fiindcă aici ei aveau un rost, un temei, ceva de împlinit. E dureros că astăzi, tinerii noştri sînt gata să plece din ţară, pur şi simplu pentru o viaţă normală, şi nu neapărat pentru proiecte de mare anvergură în stare să mişte lumea.

Cînd spuneţi că la 30 de ani aţi privit în faţă realitatea, se poate înţelege şi că aţi redus avergura speranţelor/proiecţiilor/aşteptărilor?

La început, ca orice tînăr din generaţia mea, am visat şi eu lucrurile mari. Cînd mi-am dat seama că regimul s-a consolidat şi nimeni nu mai vine să schimbe starea de fapt am avut în faţă o alternativă simplă: sau rămîn la marginea societăţii – eu, timp de 6 ani, între 1950-1956 am fost tehnician constructor de drumuri – sau încerc să-mi fac meseria, dar în parametrii şi în condiţiile impuse de regimul existent. Foarte mulţi spun astăzi că au fost mari rezistenţi şi disidenţi; în fapt, şi-au făcut meseria în condiţiile impuse de fostul regim, în mecanismele pe care acesta le oferea. Şi atunci, sigur că aşteptările au devenit mai realiste: te zbăteai să publici, să obţii o participare la un congres internaţional, la un simpozion, să mai obţii o carte din străinătate, să mai publici ceva, în mod excepţional, uneori, chiar într-o revistă străină. Acestea erau aşteptările, unite cu acţiunea.

Dar ele presupuneau tocmai desfăşurări de energie, probe de tenacitate contrare aşteptării ca stare pasivă.

Imaginea omului care aşteaptă pasiv şi supus era dorită de regim şi cultivată în acest sens: regimul voia ca omul să asculte, să îndeplinească nişte dispoziţii, fără proteste; iar aşteptarea/aşteptările viitorului individual să depindă de ritmul cincinalelor: întîi realizăm nu ştiu ce obiectiv, pe urmă vine nivelul de trai, viaţa mai înlesnită; şi, în realitate, orizontul de aşteptare se îndepărta de fiecare dată.

O viaţa fericită promisă nu în alt spaţiu, în cer, ci în alt timp – în viitorul nedeterminat.

Funcţiona un fel de contract nescris între regim şi cetăţean; iar omul fusese modelat să gîndească în aceşti termeni: aştept de la regim să-mi dea educaţie, prin sistemul de învăţămînt, să-mi dea apoi un post, să-mi dea locuinţă, un bilet de odihnă prin sindicat, o pensie şi, în final, să dea familiei un ajutor de înmormîntare. Şi ca lux suprem, în timpul vieţii, un paşaport, obiect de invidie, de bîrfe şi de suspiciune.

Enumerate astfel, etapele existenţei, speranţele ei, seamănă cu o lentă înaintare la coadă, cea mai organizată formă de aşteptare timp de jumătate de veac.

Şi unde, în realitate, nu se dădea nimic, totul se cumpăra pe bani. Modelat în aproape jumătate de secol de comunism, omul care aşteaptă totul de la stat şi care ascultă ce i se spune/comandă este astăzi blamat de o serie de cărturari sub cuvînt că nu pricepe democraţia. De blamat nu sînt, în opinia mea, aceşti oameni care se confruntă cu greutăţi, cu frustrări şi contradicţii inerente timpului pe care-l trăim; de blamat sînt tocmai aceia care-i critică, plini de superioritate. Acest tip de critică, grăbită şi lipsită de nuanţe, e şi ea într-un fel tot o „moştenire" din fostul regim, ţine de reflexele omului nou, omniscient autoritar.

Aşteptarea şi graba, cu bunele şi relele lor

Judecînd lucrurile cu ochi de istoric, cînd am ieşit mai bine: cînd am aşteptat sau cînd ne-am grăbit?

Aşteptarea este legată de un ţel precis, nu de o stare de plutire indefinită. Cînd am un ţel precis îmi iau un răgaz ca să văd prin ce mijloace pot ajunge la realizarea lui şi ce etape trebuie parcurse şi în ce fel. Ce nu ştim acum noi, profesorii, şi, în general, nici societatea civilă nu ştie, este în ce fel să arătăm tinerilor, oamenilor, cum îşi pot organiza aşteptarea: ca un antrenament în vederea unei curse pe care trebuie s-o cîştige. Din păcate, multe din ONG-urile care ar putea fi foarte utile pentru această antrenare a oamenilor neimplicaţi politiceşte într-o aşteptare activă, au devenit nişte cluburi închise, unde, dacă nu eşti de părerea liderilor, nici nu mai faci parte din ele. Or, scopul acestor ONG este să atragă un tot mai mare număr de oameni în jurul lor în vederea realizării obiectivelor societăţii civile. Se spune, cu nuanţă de reproş, că în istorie românii au aşteptat mereu. Nu-i adevărat. Ei au aşteptat, dar în momentele cheie ale istoriei moderne şi contemporane au ştiut, de regulă, să acţioneze folosindu-se de împrejurări, de conjunctura externă, de clipa favorabilă. Clasa politică a stat în aşteptare trează; a manevrat în aşa fel, încît ţelurile importante să fie atinse la vremea oportună. Momentul în care s-a realizat Unirea Principatelor este un exemplu binecunoscut, dar care trebuie reamintit. Unirea n-a venit „de sus", de la conclavul european, ci s-a făcut de către partidele naţionale din Moldova şi din Muntenia şi a dus la reformele din acel timp. Nu sîntem numai ţara lui Caragiale; spun asta gîndindu-mă că aceste reforme au fost catalogate şi ca nişte „forme fără fond". Pînă la urmă, aceste forme ne-au silit să intrăm în maşinăria lor şi, încet-încet, aşteptările au devenit realitate, iar formele au devenit funcţionale pentru că oamenii s-au obişnuit cu noile mecanisme.

© S. Ivanoschi

Opinia curentă, privind lucrurile la distanţă apreciabilă în timp, vede momentele istorice înlăţuite logic şi necesar şi are asupra lor o percepţie cumva idilică de parcă odinioară aşteptările ni s-ar fi împlinit fără aşteptare.

E naiv şi greşit dacă lucrurile s-ar judeca astfel. E totdeauna nevoie de aşteptare chiar dacă speranţele nu se îndeplinesc întocmai. În războiul din 1877, n-am obţinut tot ceea ce am vrut, dar ni s-a recunoscut independenţa, ceea ce era dorinţa noastră de fond. Dacă seriezi lucrurile vezi că asta era marea speranţă a noastră: recunoaşterea oficială a statului român. Cînd nu eşti recunoscut, nu exişti din punct de vedere al dreptului internaţional. Pe urmă, România a trăit aşteptarea din 1914-1916, timp în care Ionel Brătianu a manevrat magistral ca să dea impresia că sîntem neutri, că nu ne decidem, că nu luăm partea puterilor centrale, nici a Rusiei ş.a.m.d. În acel timp s-a negociat la sînge cu aliaţii, chit că nu s-au îndeplinit promisiunile şi condiţiile; pe urmă am intrat în acţiune cu armata, aşa cum era ea pregătită atunci. Dar toate aceste elemente puse laolaltă şi plătite cu mari jertfe omeneşti, au dus la autodeterminare, la masa tratativelor şi la crearea statului naţional român unitar.

Cînd am fost favorizaţi de reacţia grăbită?

De exemplu, în 1859, cînd lucrurile erau pregătite în vederea scopului, dar s-a acţionat printr-o lovitură rapidă. Alteori, graba a fost singura soluţie posibilă; aşa cum s-a întîmplat în 1944, atunci cînd Regele şi cu partidele politice au hotărît să facă actul de la 23 august, executat impecabil de armata română. Această grabă o reproşează astăzi oameni de reacredinţă, afirmînd că ea ar fi deschis calea comunismului. Din ignoranţă sau reacredinţă, atari persoane sînt gata să susţină tot felul de neadevăruri, ignorînd starea de lucruri reală din vremea rspectivă. Că în altă situaţie internaţională această acţiune rapidă putea să ducă la rezultate foarte bune, reiese şi din faptul că, tot sub regimul urgenţei, pînă la finele lui august '44, pînă cînd trupele sovietice nu pătrunseseră încă în Bucureşti, Constituţia din 1923 a fost repusă în vigoare, cu libertăţile civice pe care le garanta, cu proprietatea privată, cu monarhia Constituţională, cu mai multe partide etc. A ieşit altfel, fiindcă învingătorul sovietic avea alte planuri, iar vestul nu era în stare să i se opună, avînd a respecta împărţeala făcută la Teheran, între „cei trei mari", încă din 1943.

Gîndindu-ne la soarta pe care a avut-o lumea estică după al II-lea război mondial, se poate spune că există ţări hărăzite/condamnate la aşteptare?

O ţară mică sau mijlocie n-are cum fi condamnată din principiu la aşteptare. În cazul în care ea aşteaptă şi-şi pune toate speranţele numai în conjuncturi externe favorabile înseamnă că nu are clasă politică propriu-zisă. În ce ne priveşte pe noi românii, recunosc că sub regimul comunist n-am mai avut manifestări pe plan intelectual şi politic de tipul celor din Ungaria şi Polonia, în 1956, sau din Cehoslovacia. Asta se explică prin două realităţi: cine a condus PCR-ul şi cum era orizontul mental al oamenilor care dirijau politica ţării. În aspectele esenţiale, modelul sovietic stalinist a fost aplicat, la noi, din 1948 şi pînă în 1989.

În lumea de azi ce rol mai poate avea aşteptarea, cînd se vorbeşte tot timpul de concurenţă, oportunităţi, ocazii favorabile, viteză de reacţie?

Fără îndoială, acum lumea trăieşte într-un ritm accelerat. Dar trebuie să ai destulă răbdare, prevedere, capacitate de aşteptare, şi să înveţi să percepi aşteptarea ca pe un timp activ, ca să-ţi pregăteşti uneltele şi elementele cu care prinzi la un moment dat ocazia favorabilă. În lumea de azi, aşteptarea e chiar mai lungă decît înainte, tocmai fiindcă parcurgem un timp al competiţiei deschise şi dure în care trebuie să intrăm şi noi. Fără uneltele de lucru şi fără armele de luptă minuţios pregătite n-avem cum izbuti. Aşteptarea n-a fost deloc neglijabilă, pentru că m-am pregătit îndelung: asta o înţeleg mai puţini dintre noi. Mulţimea, ca peste tot în lume, este însă nerăbdătoare şi uneori pe drept cuvînt.

▲

Pagină realizată de Tita CHIPER

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU ● **REDACŢIA:** Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Matei MARTIN (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Dan STANCIU (prezentare grafică), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef) ● **RUBRICI:** Ion BARBU, Alexandru CĂLINESCU, Pavel CÂMPEANU, Andrei CODRESCU, Dan GOANŢĂ, Augustin IOAN, Mircea IORGULESCU, Eugen ISTODOR, Vintilă MIHĂILESCU, Lucian MÎNDRUŢĂ, Z. ORNEA, Dumitru SOLOMON, Daniel VIGHI, Sever VOINESCU ● **RESPONSABIL DE NUMĂR:** Tita CHIPER ● **CORECTURĂ:** Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU ● **TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:** Ela PETRAŞCU ● **EDITARE TEXT:** Vali ANDREI, Angela DUMITRICĂ ● **DIFUZARE:** Marian BURTEA ● **Redacţia DILEMA:** Aleea Alexandru 38, sector 1, 71273, Bucureşti ● **Telefon:** 230.23.84 **Fax:** 230.75.59 **e-mail:** dilema@fcr.algoritma.ro **Internet:** http://www.algoritma.ro/dilema

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl Marian Burtea. Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS, tel. 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 47212160170 deschis la BCR, filiala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

Anul VIII
nr. 404
10-16 noiembrie 2000
20 pagini 4000 lei
INTERNET: http://www.algoritma.ro/dilema
EDITOR:
FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

ŞMECHERIA ROMÂNEASCĂ

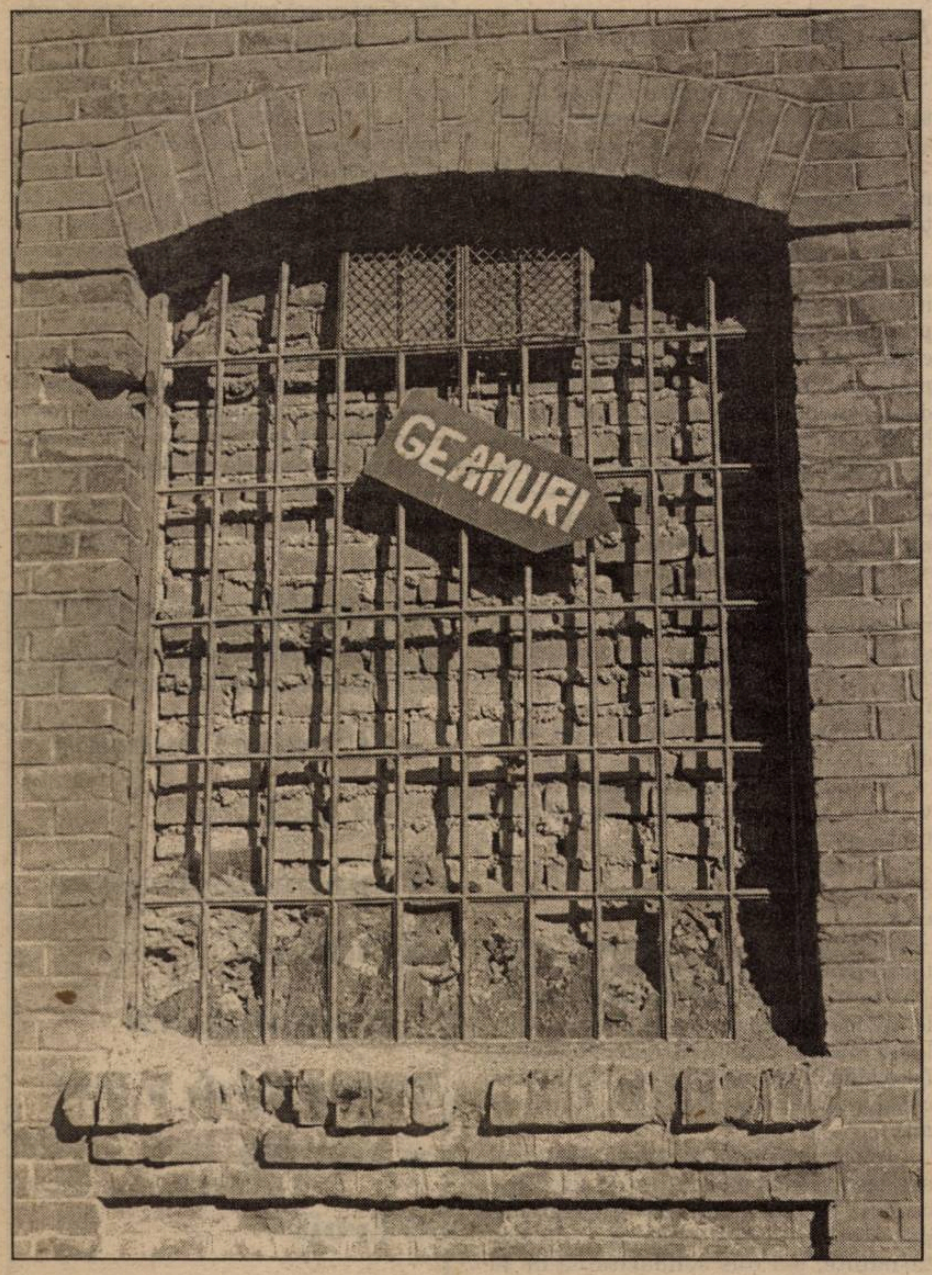

© M. Grecu

„Al dracului Mitică!…“

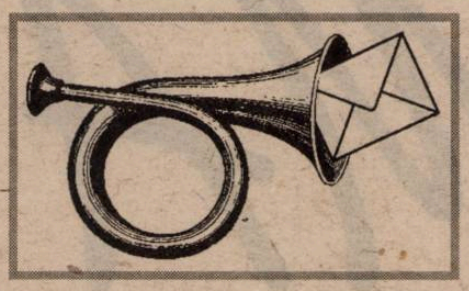

Nr. 401: „Omul nou“

„...pe jumătate-de-om-vechi“

Nu ştiu dacă ceea ce urmează prezintă vreun interes şi pentru alţii, dar cel mai recent număr al vostru, nr. 401, l-a provocat să scrie şi pe el, leneşul şi confuzul Jumătate-de-om-nou-călare-pe-jumătate-de-om-vechi, pentru că i-a răscolit nişte amintiri.

Eu sînt acela, pe mine mă definesc astfel; am 20 de ani şi zece dintre ei i-am trăit într-un anumit regim politic, ceilalţi zece într-o perioadă pe care am convenit a o numi tranziţie.

Nu vreau să fiu printre cei din a căror conştiinţă să dispară comunismul, tocmai pentru ca el să nu-mi rămînă la nivel inconştient. Am trăit suficient de mult în acele vremuri încît să mă impregnez de o anumită mentalitate, să deprind anumite reflexe dăunătoare pentru „omul nou“ nouţ care se presupune că ar trebui să devin.

Tata îmi explicase pe înţelesul meu de ce sistemul în care trăim e rău şi greşit, şi de ce trebuie să ţin această convingere pentru mine şi să n-o discut la şcoală. Bunicul asculta Radio Europa Liberă şi o numea codificat „şopîrla“. La televizor auzeam ce bine ne merge şi în acelaşi timp în casă dîrdîiam, în aşa fel încît şi astăzi, în camera-mi îngheţată, îmi amintesc proustian (dar ce amară madeleina!) de copilărie. De serile în care mă întorceam de la grădiniţă cu program prelungit (sinistra instituţie, în care femeia de serviciu cu chipul prototipal al babei cloanţa ne ameninţa că ne coase limba – şi agita un enorm ac de cusut – dacă mai scoatem vreo vorbă) unde stăteam cu capul pe masă aşteptînd mîncarea; sfîrşitul programului; seara, marca momentul febril al aşteptării părinţilor; n-am uitat privirile copiilor aţintite spre uşa care se deschidea din cînd în cînd pentru cîte încă un fericit, pline de speranţă la mişcarea clanţei; dintre toate una singură oglindea bucuria în secundele următoare, pentru restul urma o nouă aşteptare... Ai noştri nici nu ne distingeau dintre zeci de uniforme identice, noi trebuia să atragem atenţia asupră-ne, panicaţi la gîndul absurd că am putea fi lăsaţi acolo peste noapte.

Iar o dată ajunsă acasă, şirul dezamăgirilor îşi adăuga în fiecare seară stingerea luminii fix şi precis la ora la care ne aşezam să mîncăm; de cîte ori n-am cinat la lumina unei lumînări, o lumînare groasă, roşie, fumegoasă, prevăzută pentru îndelungă folosinţă! De destule ori pentru ca obsesiv vehiculatul clişeu „cină romantică la lumina lumînărilor“ să-mi provoace un acut disconfort...

Au mai fost şi altele, acestea sînt doar cele mai pătrunzătoare „contra-amintiri“ care mi-au venit în minte odată cu frigul şi cu numărul despre „omul nou“.

Ceea ce voiam să spun este că am „prins“ îndeajuns de mult din vechiul regim pentru a-mi (de)forma o anume imagine despre viitor, de care nici acum nu m-am dezbărat complet; întrucît iniţiativa părea complet inutilă, viaţa mi se proiecta molcom înainte, ca pe şine de tren: mă obişnuisem cu ideea că urmau liceul şi înscrierea în UTC, facultatea, probabil înscrierea în partid (aici aveam oarece reticenţe – de vreme ce tata nu se înscrisese nici pînă atunci, înseamnă că se putea), repartiţia, totul înşirat liniar, fără alte eforturi din partea mea. Trebuia doar să învăţ, restul urma de la sine.

Nu mai e nevoie să spun cît de diferită trebuie să fie astăzi atitudinea, şi ce balast înseamnă pentru mine jumătatea aceasta de „om nou“... vechi. Printre frisoane de frig, îmi aduce şi un fel de nostalgie pentru calea netedă dar searbădă a minimei rezistenţe, pe care vreau s-o exorcizez prin aceste rînduri. Nu cred că vreau să-mi amputez jumătatea „veche“, ci mai degrabă s-o devirusez, pentru a ieşi din dezorientarea cronică pe care mi-a adus-o o tranziţie confuză, urmînd unei coliziuni dintre două moduri de viaţă între care nu încap dileme: dictatură, respectiv democraţie.

O dilematică „înrăită“

Cristina ROTARU
rotaruc@pcnet.ro

Nr. 399: „Liceul“

„Iată cum se nasc românii...“

Dragă *Dilema*,

Te felicit pentru întreaga ta activitate de pînă acum şi, în special, pentru că încerci să supui cititorii tăi unui examen de conştiinţă: într-o lume în care fiecare se simte sigur pe sine, tu aduci o noutate absolută: adversativul DAR, dublă opţiune, şansa pe care o dai fiecăruia de a-şi analiza principiile şi, totodată, de a afla că există şi alţii, care nu se mulţumesc cu adevăruri servite petavă. Şi pentru că tu ştii mai bine ca oricine cît de actuale sînt cuvintele lui A. Porchia: „Esenţa studiului este studiul esenţei“, această provocare îţi reuşeşte admirabil.

În ceea ce priveşte numărul 399 al revistei intitulat „Liceul (cum a fost şi cum este)“, aş vrea să-ţi aduc şi eu cîte ceva din experienţa pe care am trăit-o de-a lungul acestei perioade. Îţi mulţumesc anticipat pentru atenţia pe care o acorzi acestei scrisori.

O definiţie adînc împărtăşită de o mare parte a celor implicaţi în acest fenomen este că liceul „înveleşte spiritul uman cu fundamentele culturii generale“. Acest concept trebuie să fie înţeles ca o primă treaptă într-o ascensiune necesară şi continuă, odată asumată. Nu putem urca o scară printr-o singură treaptă sau, dacă o facem, vom constata că înălţimea la care am ajuns nu ne poate oferi decît o privire în jos, spre locul de unde am început ascensiunea noastră şi în nici un caz nu ni se va arăta în faţă vîrful căutat. Tocmai de aceea nu sînt, în totalitate, de acord cu această definiţie dată liceului. Un tînăr ce termină acest ciclu de învăţămînt se simte (asumîndu-şi definiţia) capabil să emită principii şi judecăţi în absolut toate domeniile. Iată cum se nasc românii ce se zbenguie cu atîta siguranţă de sine prin probleme legate de aspecte multiple ale vieţii (începînd de la fotbal şi pînă la morală). Nu tendinţa lor de a cuprinde *totul* mă deranjează (ba chiar e de admirat dacă există în stare pură), ci siguranţa de sine de care dau dovadă exponenţii acestui tip uman.

Pe da altă parte, liceul românesc de astăzi nu analizează cazuri, pornind de la particular spre general, ci oferă categorii lipsite de sevă, aruncîndu-le, sec, în stomacul şi aşa puţin dispus la receptivitate al spiritualităţii elevului de liceu. Am blamat întotdeauna analiza unor texte literare pe categorii (tema dragostei, tema geniului neînţeles, tema ludicului etc.). Personal, îmi amintesc şi acum, cu neplăcere, momentele în care informaţiile erau servite (mai ales la disciplinele de factură umanistă) fără nici o încercare de analiză fină a fenomenului, fără nici o şansă de a

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
(WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“)

gîndi, fără ca adolescentul dornic să acumuleze, citind cărţi scrise de autori ce nu apăreau în manual, să se simtă atras să repete această acţiune. Gestul acesta de a dovedi că poţi face conexiuni reuşite între diverse categorii, între multiple domenii este, practic, reprimat în sistemul de învăţămînt liceal actual. Liceul, în perioada interbelică, beneficia de *mentori* (ce stăpîneau magistral această fineţe a analizei); acum el beneficiază de *specialişti* (stricţi, seci şi ancoraţi în litera unei programe rigide). Am regretat, întotdeauna, de-a lungul liceului, lipsa de afabilitate a profesorului şi dorinţa sa de a pune întreaga experienţă la îndemîna elevului (pentru că aceasta este principala diferenţă între liceul de altădată – dispus să formeze *suflete* şi liceul de astăzi – nerăbdător să formeze adepţi ai îngrăditului, ai constrîngerii şi, paradoxal, dînd naştere unor monştri ai diletantismului). Reforma în învăţămînt este o condiţie *sine qua non*, dar ea trebuie aplicată atent, fără orgoliu şi vanitate. Şi dacă vom reuşi acest lucru, vom observa că liceul va avea meritul său în definiţia dată de Arthur Schopenhauer omului: „Fiinţa umană este un animal sălbatic şi îngrozitor. Noi îl cunoaştem doar îmblînzit prin civilizaţie.“

Cu stimă,

Răzvan ŞTEFAN
student, Bucureşti

La zi

Din Zürich la Bucureşti

● Toată lumea bună are acces la Internet, semnează www şi limba română suferă precum Cristos pe cruce:

– „Mişcă, bă animalule!“ – asta ca să nu fiu vulgară şi să spun ceea ce mi-au ţiuit urechile.

Se construieşte în draci, dar străzile sînt pline de gropi şi nu e apă caldă: mirosim. Cîinii au mai dispărut, dar fac pipi pe palier şi nevestele grijulii duc în crătiţi puturoase mîncare sfintelor animale. De milă şi devotament. În case domneşte bunăstarea: flori de plastic cu beculeţe, covoare persane de la turci, trei telefoane (soacra, fata şi o nepoată din provincie), un telivizor color merge non-stop, chiar şi cînd vin oaspeţi: „este un serial pe care nu-l scap nici moartă“, se scuză gazda cu politeţe.

Librăria Humanitas din Calea Victoriei este plină de minuni, dar este goală şi vînzătorul cu hachiţe, dezagreabil. În *22*, a apărut o rubrică nouă: „Colţul navetistului“. *Excelentă idee,* dar diabolică: nimeni nu se gîndeşte la cei slabi de inimă.

● Ce mai, lumea este liberă, fiecare vorbeşte ce vrea şi unde poate, important e să se facă auzit.

Asculţi, priveşti, citeşti şi pleci năuc de cap; *dezinformarea cetăţenilor, tehnică veche.*

„– Nimic nu s-a schimbat!“, spun tare tovarăşii. Se călătoreşte în ţară şi „în afară“ – cine poate, dar oamenilor nu le ajunge diurna spre a-şi plăti un bilet la un muzeu. Unii turişti nici nu au astfel de idei năstruşnice şi oricum preferă o geantă Chanel pentru iubită (nevestele au).

Informaţia merge repede, tot omul are mobil, oamenii sînt într-o ureche – cealaltă fiind astupată. Merg aşa grăbiţi pe stradă şi nimeni nu se mai înţelege ca-nainte, s-a dus solidaritatea de la Piaţă.

● Colac peste pupăză, vin alegerile, se numără bobocii căci e toamnă... Pun mîna-n foc că dacă dă soarele, românii se vor duce la Şosea, *năuciţi de informaţii*. Eu de aici de pe malurile Limmatului mă voi duce cuminte să votez ca orice cetăţean responsabil, nemaiavînd pe nimeni din familie în ţară. În plus, la Zürich este o toamnă ploioasă, e frig, vine iarna, Alpii sînt deja înzăpeziţi. Voi vota cu... (...“cenzurat“ cu bună ştiinţă, sîntem în campanie electorală, votul rămîne secret! *N. red.)*

● În rest, *rămîn optimistă,* nu pentru că o româncă de la Paris mi-a spus că românii o duc mai bine decât noi cei de aici – probabil că se va întoarce acasă – ci, *pentru că istoria funcţionează după legile naturii:* lupii se mănîncă întotdeauna între ei! Chestie de timp...

Cu gînduri bune şi o toamnă cu ploaie,

Gabriela BAICU-CERKEZ
medic, Elveţia

N. red.: Sîntem bucuroşi că putem publica din nou în *Dilema* scrisori trimise din 34 Pestalozzistrasse – Zürich.

Despre *Dilema*

„Doar cîteva rînduri...“

La sala de lectură a Universităţii. Octombrie al ultimului an de studentă. Citesc *Dilema* şi ştiu că voi ieşi mai dreaptă din încăperea asta. Nu voi mai sta (pentru cel puţin zece minute) cocoşată de propria-mi derivă.

Dilema este oaza mea şi... singura certitudine (Atenţie! E prea frumos spus! *N. red.*). Ştiu că, *after all,* vine un timp cînd mă aşez pe scaunul ăsta şi-*mi* (?!?) citesc revista... Mă luminez atunci. Mă regăsesc, adică. Eu, fără noimă, fără proiecte, fără ambiţii. Mă regăsesc şi, vorba lui Mihail Sebastian (în *De două mii de ani,* cred) mă surprind îndrăgindu-mi ceea ce cred că se numeşte destin.

Rîndurile de mai sus nu vor să comunice mare lucru (în conformitate cu lipsa mea de ambiţ). Am prieteni care vă scriu comunicîndu-vă revolta, teama, nedumeririle lor. Eu am doar cîteva rînduri. *Dilemei.*

Lia HOBEANU

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Circuitul banilor în politică**
- **Spaimele noastre**
- **Cultura nemulţumirii**
- **Dreptul de a trăi**
- **Anii '50**
- **Eroii de toate zilele**

Mircea IORGULESCU

ce se vede

Inactualitate

NICI o legătură cu un anterior număr al *Dilemei* consacrat unei caleidoscopice priviri actuale asupra temei şi problematicii „omului nou". Deşi...

Prin urmare: *„a face istorie înseamnă a crea un «om nou», cu un alt sens al existenţei. Semnele ne arată că destinul României moderne cu acest «om nou» începe"*.

Apoi: „Fiind în primul rînd o mişcare spirituală, avînd ca scop crearea unui *om nou* şi ca nădejde *mîntuirea neamului* – legionarismul nu se putea naşte şi nu putea creşte decît valorificînd libertatea omului, această libertate asupra căreia s-au scris biblioteci întregi şi s-au ţinut nenumărate discursuri democratice, fără ca să fie *trăită* şi valorificată".

Şi: *„Omul nou se naşte printr-o adevărată trăire şi fructificare a libertăţii. Cred în biruinţa Mişcării Legionare pentru că cred în libertate, în puterea sufletului împotriva determinismului biologic şi economic"*.

S-ar mai putea adăuga, şi mult, dar e inutil.

AUTORUL acestor afirmaţii categorice este Mircea Eliade. Greu sau puţin accesibile pînă acum, articolele din care le-am extras au fost de curînd republicate într-un număr dublu al revistei *Vatra* (6-7/2000), integral consacrat lui.

Gîndit şi pregătit, în bună parte, de Mircea Zaciu, care a fost directorul de onoare al revistei, acest număr conţine şi articolele legionare scrise şi publicate de Mircea Eliade în a doua jumătate a anilor '30. Gest elementar, gest necesar, gest mult, inadmisibil, întîrziat: meritul revistei *Vatra* este cu atît mai mare. Dăunătoarea deprindere de a se pune în discuţie publică texte inaccesibile publicului e, pentru o dată, înfrîntă. De ce nu s-a procedat aşa încă de acum 7-8 ani, cînd controversa în jurul acestor articole şi în jurul pro-legionarismului lui Mircea Eliade din a doua jumatate a anilor '30 a pătruns şi în spaţiul românesc, nu se poate şti. Cu siguranţă, însă, că de-ar fi fost retipărite mai devreme, ca supliment al unei reviste, într-o ediţie a publicisticii lui Eliade, sau măcar ca addenda la unul dintre volumele scoase de o editură sau alta, deformanta aură de senzaţional dubios ce stăruie asupra dezbaterii despre aceste articole n-ar fi avut nici consistenţa, nici dimensiunile actuale. Acum, după ce *textele* sînt, în fine!, *pe masă*, abia acum discuţia poate începe cu adevărat. Ceea ce nu înseamnă că va şi începe şi că vor fi abandonate, aşa, dintr-o dată, poziţiile, tranşeele şi muniţia atîtor încrîncenaţi combatanţi.

Fiindcă s-a ajuns la o veritabilă *bătălie* pro şi contra Eliade, bătălie ce a luat forma unui *proces*, cu procurori inflexibili şi avocaţi îndîrjiţi. Nefericita şi adeseori dezgustătoarea tendinţă de a se substitui dezbaterii intelectuale un *justiţiarism* sumar şi *o viziune poliţistă* trivială şi-a dat măsura şi în *cazul Eliade*. Şi n-ar fi cu totul exclus ca, într-o ultimă zvîcnire, închizitori şi vigilenţi de serviciu sau din vocaţie să anatemizeze iniţiativa revistei *Vatra*.

Procesul e, însă, încheiat, chiar dacă nu e improbabil să existe încercări de a-l prelungi, iar mecanica sterilă a *demascării* şi *inocentării* nu mai poate fi continuată. Articolele lui Mircea Eliade nu lasă nici un dubiu în privinţa adeziunii autorului lor la legionarism, după cum nici dimensiunea lor naţionalistă nu e decît o evidenţă. O adeziune public exprimată şi o dimensiune a cărei prezenţă accentuată constituie principalul resort al atitudinii politice a autorului din anul 1937, an în cursul căruia Mircea Eliade a susţinut legionarismul, prin articole lipsite de orice echivoc.

Nefiind (sau *nemaifiind)* obiect de controversă, caracterul legionar şi naţionalist al acestei duzini de articole trece în plan secundar. Mircea Eliade nu mai poate fi nici *denunţat*, nici *deculpabilizat*, atitudini devenite desuete după apariţia, acum, în revista *Vatra*, a articolelor lui legionare. Rămîne de sperat că eliberarea de obsesia *procesului* va lua forma, infinit mai profitabilă, a unei sau a unor cărţi despre Eliade de genul celei, admirabile, scrise de Marta Petreu despre locul *Schimbării la faţă a României* în opera şi biografia lui Cioran.

Dar asta nu epuizează posibilităţile deschise de excelenta iniţiativă a revistei *Vatra*.

(va urma)

▲

Cristian GHINEA

cetatea de scaune

Sfidare cu epoleţi

În plină campanie electorală, o neaşteptată solidaritate s-a produs între politicieni în faţa altor virtuali politicieni: generalii care au înfiinţat Asociaţia Naţională a Militarilor din România. Ignorînd indicaţia domnului Babiuc, care spunea că „militarii nu au voie să se asocieze nici între ei, nici cu alţii", generalilor le-a venit totuşi cheful de regrupare.

Capul răutăţilor pare a fi chiar şeful armatei (demis între timp), general de divizie doctor Mircea Chelaru, nimeni altul decît primul general român din contemporaneitate care şi-a lăsat barbă. Să fi fost un gest de frondă, un fel de „sfidare cu blazon" (numele unei melodii a formaţiei hip-hop Sotto Inteso) care ascunde un poet cazon? Generalul Chelaru s-a dovedit o figură pitorească încă de la instalarea în funcţie, cînd medita melancolic la soarta predecesorilor săi: „N-aş fi vrut să fiu în pielea lor cînd valorile s-au dat peste cap, cînd urîtul a scuipat pe frumos, cînd strîmbul s-a văzut drept".

Cu un limbaj complicat şi pretenţios, de om care ţine să demonstreze că face parte din elită, generalul Chelaru chiar pare un fanatic al corectitudinii, militar scorţos şi impunător care crede că dacă el nu se ţine drept şi serios, Pămîntul o va lua razna; el priveşte la dezmăţul hedonist al civililor cu sentimentul superiorităţii, o figură necesară în momente dramatice, plictisitoare în momente normale.

Mai găsim acolo o altă figură pitorească, de data aceasta un general de poliţie, o fostă speranţă a miliţiei, Costică Voicu. Un general tânăr, cu o privire parcă prea fixă, implicat în diverse jocuri politice, în vogă o perioadă; apoi exilat la Academia de Poliţie ca rector, frustrant pentru ambiţiile sale. Părea că va veni iar vremea sa, presa speculînd bunele relaţii cu liderii PDSR, dar acum îşi vede viitorul prejudiciat, mai ales după ce Adrian Năstase a fost dur la adresa ANMR, vorbind chiar de pericolul unui stat militarizat.

Şi, în fine, se mai desprinde şi figura generalului Tudor Amza, acel gen de ofiţer nabab care îşi angajează în armată nepoţii şi fiul femeii de serviciu, dar observă cu indignare în jurul său cum civilii ăştia fură ca în codru din averea poporului.

Obiectivele asociaţiei sînt atît de măreţe încît se impune să le citim în poziţie de drepţi: „în actuala conjunctură, militarii nu pot şi nu trebuie să asiste indiferenţi la umilirea sau ignorarea valorilor naţionale, la deprecierea continuă a calităţii vieţii, la creşterea infracţionalităţii şi la scăderea drastică a respectului faţă de educaţia naţională, la distrugerea sistemelor de protecţie socială şi morală a cetăţeanului, familiei şi instituţiilor militare, la recrudescenţa unor fenomene periferice grave cu impact asupra viitorului generaţiilor şi, prin toate acestea, asupra sistemului securităţii naţionale." Să recunoaştem că finalul este bine tras din condei: familia, protecţia socială, instituţia militară, toate avînd tangenţă cu securitatea naţională, deci toate intră în grija armatei, care ştie ea ce trebuie făcut. Să trăiţi.

Asociaţia „va recomanda, dintre membrii săi, personalităţi care, în limitele permisivităţii legii (mai e vreme de scrupurile – *notă de civil)*, să facă parte din structurile consultative şi de decizie ale statului (centrale şi locale) care să exprime şi să susţină efectiv interesele naţionale, precum şi opiniile, opţiunile şi valorile militarilor şi ale instituţiilor militare." Sună bine, dar dacă civilii se vor opune ca militarii să susţină „efectiv" cauza?

Parcă în ultima vreme şi preoţii s-au săturat de cele dumnezeieşti şi încep să se gîndească la politică, că doar şi ei sunt un corp disciplinat şi de elită. Euforizaţi de sondajele care arată că românii au încredere mare în armată şi biserică, slujitorii acestor două instituţii se percep tot mai mult ca adevăraţii deţinători ai legitimităţii populare, o legitimitate transcendentă care vine direct din fibra poporului, fără a mai trece prin pervertitoarele mecanisme ale reprezentării formale. O idee nici nouă, nici strălucită, punctul de plecare pentru oricine reinterpretează conceptul de democraţie în propriul beneficiu. Poate este o judecată de intenţie nedreaptă, dar sub aceste declaraţii se percepe un întreg sistem de raportare la societate, peste tot gîndirea cazonă tinde să intre în conflict cu divergenţa de opinii şi interese specifică democraţiei. Cu atît mai mult la noi, unde sistemul democratic are o capacitate redusă de autoreglare. Poate că şi acesta este un semnal de alarmă, o forţare a sistemului pe care clasa politică trebuie să o recepteze.

Teoria spune că armata are tendinţa de a interveni în treburile statului atunci cînd este singura instituţie care se menţine coerentă şi încearcă să prelungească această coerenţă şi în afara structurilor proprii. Dar pentru aceasta mai este nevoie de ceva: de o anumită mentalitate a militarilor, care să creadă că este dreptul lor să se impună şi să ia puterea. Cam aceasta este (în afara contextului internaţional) diferenţa faţă de mult invocatele cazuri din Chile şi Turcia. Armata română nu are o tradiţia preluării puterii în nume propriu. Cu excepţia dictaturii militare a lui Antonescu, ceilalţi generali care au ajuns în vârful ierarhiei politice după fiecare dintre războaiele mondiale au făcut-o prin integrarea în partidele obişnuite sau prin crearea unor noi partide, în cadrul jocului democratic. Aşa cum, probabil, îi vom vedea pe rebelii de astăzi într-un partid sau altul.

Acţiunile generalilor au trezit reacţii disproporţionate, tocmai pentru că nu eram obişnuiţi cu astfel de pretenţii. Şi dacă mentalitatea de stăpîni le lipseşte militarilor din România, nici cea de ordonanţe la soldaţi neinstruţi nu le prieşte.

▲

Vintilă MIHĂILESCU

socio-hai-hui

Elegie pentru obiectele mîngîiate

– Îţi aduci aminte – mă întreabă nevastă-mea – *de acele pahare de cristal, vechi, pe care soacră'mea, Dumnezeu s-o ierte, le avea nu mai ştiu de la cine, de la bunica sau străbunica? «Ai grijă – îmi spunea de fiecare dată cînd umblam cu ele – eu le-am păstrat intacte aşa cum le-am primit şi cînd o să mor eu o să fie ale voastre». Îmi tremurau mîinile de fiecare dată cînd le spălam... – Erau grele!* – îmi trece mie prin minte, gîndindu-mă că, de fapt, nici nu erau pahare, ci toată fragilitatea apăsătoare a trecutului.

Ne aducem aminte de toate acestea acum, cînd „persoane necunoscute", cum se spune la poliţie, au luat tot acest patrimoniu de familie, schimbîndu-i destinaţia. Privesc încăpările golite şi mă întreb ce am pierdut? Valori? Dacă mă uit la cifrele astronomice pe care a trebuit să le aştern în „declaraţie", s-ar zice că da. Nu simt însă nici cea mai mică emoţie în faţa şirului de zerouri. *De fapt, au omorît spiritul casei...* – mai îngînă nevastă-mea. Mă uit la biroul Bunicului. Camera în care se află acum – biroul tatălui meu şi cîndva al meu şi al copiilor mei – a fost construită pe dimensiunile mobilei, astfel ca nimic să nu se schimbe atunci cînd ne-am mutat aici, în noua casă. Doar gramofonul la care ascultam „Sonata lunii" cînd aveam cîţiva ani a dispărut. Acum am impresia că întreaga încăpere se desprinde de casă şi pluteşte în derivă pe apele Stixului. Mă uit în urma ei şi mă gîndesc că, de fapt, ne-au furat umbra. Umbra privirilor care s-au odihnit de atîtea ori în obiecte familiare ca într-o dragoste de duminică. Umbra care a închis o parte din noi în aceste obiecte dezmierdate. Care ne-a legat de ele.

Please release me, let me go... Cîntecul lui Priesley vine de undeva şi mi se aşează, impertinent, în urechi. Este doar un preludiu, căci imediat după aceea o întrebare îmi trece prin cap la fel de necontrolat: mi-am pierdut umbra sau tocmai mi-am recîştigat-o?

Revoluţionarii de la 1789 m-ar fi felicitat, probabil, pentru proaspăta mea eliberare. Lupta cu trecutul a început de mult iar, din acest punct de vedere, modernitatea a fost considerată nu doar o dată ca „paricidă". În fapt, însă, nu i-a reuşit niciodată să instituie „omul nou". Fie era o restauraţie făţişă, visînd, pe o filieră romantică, o renaştere spirituală degenerînd în purificare etnică, fie, privind spre viitor pe calea regală a evoluţionismului, a trebuit să introducă pe uşa din dos, sub o formă sau alta, trecutul. Chiar şi în cele mai radicale variante de „om nou", acestuia trebuia să i se asigure o „genealogie" (Ceauşescu îşi construise şi el una...). Eliberarea de trecut nu era posibilă decît prin... conservarea acestuia. Este rolul patrimoniului, realizînd acea „colecţie de sine" despre care vorbeşte Clifford: identitatea modernă ca bogăţie ce poate fi acumulată, ducînd la „împlinirea" de sine. Iar fără acumularea trecutului, „omul nou", oricît de radical ar fi el, rămîne incomplet: patrimoniul face parte din fiinţa sa.

„A trăi în prezent, doar în prezent şi nu în funcţie de un trecut sau un viitor, erodarea acestui sentiment de apartenenţă la o succesiune de generaţii înrădăcinate în trecut şi prelungindu-se în viitor" ar caracteriza, după unii, „societatea narcisică" actuală. Cîtă superbă libertate! Şi ce tristă singurătate... Probabil că aceasta este de fapt tranziţia, marea Tranziţie pe care o trăim. Fără să bănuiască, hoţii mei au oficiat un ritual post-modern de trecere, redîndu-ne umbra pentru a putea fi, în sfîrşit, singuri, cu noi înşine.

Ghepard involuntar, ies din casă şi mă duc să pun o floare pe mormîntul mamei mele, ultim preot al unei lumi care se închina umbrei.

▲

Pavel CÂMPEANU

glosar de tranziţie

Cîştiguri

Sub economia de comandă, unica formă de cîştiguri licite pentru populaţia activă era simbria, poreclită pe considerente doctrinare retribuţie. Puterea nu stabilea numai forma veniturilor, ci şi gradul diferenţierii lor, care era pe hîrtie de 5 lei. Cu ajutorul constrîngerii economice era fixat astfel plafonul venitului maximal şi totodată o diferenţiere moderată a veniturilor, independentă de diferenţierea competenţelor.

Tranziţia a adus în acest domeniu vital schimbări pe cît de substanţiale pe atît de incoerente. Împreună cu comanda centralizată a fost eliminată limita superioară a veniturilor, dar şi cea inferioară, însăşi diferenţierea devenind nelimitată. Formele lor s-au multiplicat cu o repeziciune ameţitoare. Alături de salarii şi pensii au apărut ajutoarele de şomaj şi pentru completarea cheltuielilor de întreţinere ale familiilor sărace, compensările acordate celor disponibilizaţi, sponsorizările, onorariile, creditele preferenţiale şi îndeosebi profiturile. La graniţa dintre licit şi ilicit se situează marea şi mărunta corupţie, licitaţiile manipulate, importul de maşini furate, contrabanda cu acte în regulă, jocurile de noroc etc. Pe măsură ce creşte numărul modalităţilor de a obţine venituri scade nivelul mediu al venitului pe cap de locuitor. De la distribuirea nivelatoare a sărăciei în socialism, tranziţia face trecerea spre o denivelare care degenerează în contrast.

Din fundalul acestui proces înaintează treptat spre avanscenă sarabanda cîştigurilor, care se revarsă spre noi dintr-un inepuizabil corn al abundenţei. Purtătorii acestei dărnicii frenetice sînt de la etichetele sticlelor de bere pînă la concursurile emisiunilor interactive de radio şi televiziune, inclusiv pachetele de cafea, biletele bingo de diverse culori, băuturile internaţionale care ascund asemenea făgăduinţe în capsulele lor – cîştigurile ne asaltează de pretutindeni sărindu-ne singure în buzunare.

Această publicitate ademenitoare, care nu îi cere cumpărătorului potenţial să plătească, ci să se lase răsplătit, consolidează două înclinaţii profunde ale mentalităţii noastre. Prima, care ne şopteşte convingător că la bunăstare nu se ajunge prin muncă. A doua, potrivit căreia instrumentul reuşitei nu este propria pricepere, ci norocul. Libertatea dobîndeşte o înfăţişare neaşteptată: peste destinele noastre nu mai tronează capriciile comenzii, ci cele ale hazardului. Prin frenezia cîştigurilor destinele noastre individuale absorb dezordinea societăţii în care trăim.

▲

BARBURISME

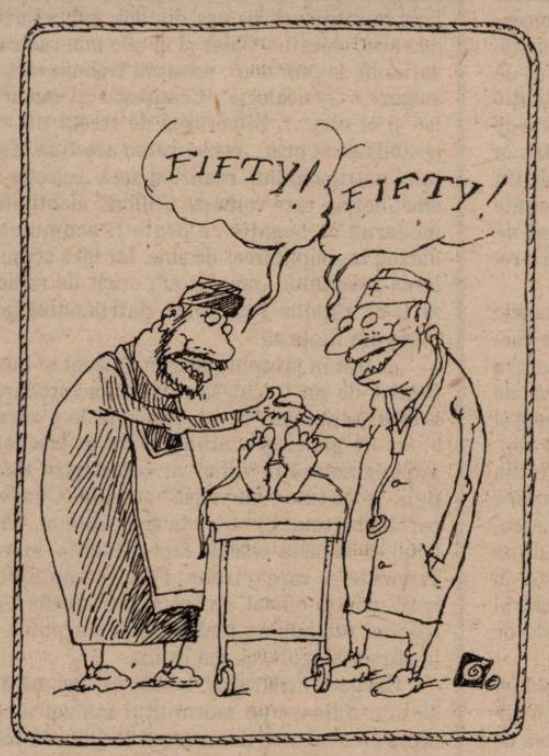

Desen de Ion BARBU

Mircea VASILESCU

satul global

Ştiri pozitive

Radioul, spunea Marshall McLuhan, „reduce lumea la dimensiunile unui sat şi creează o insaţiabilă plăcere ţărănească pentru bîrfe, zvonuri şi atacuri la persoană. Dar nu omogenizează diversele cartiere ale satului". Este un *medium* care implică profund persoanele, o „tobă tribală", o „extensie a sistemului nervos central". La începuturile sale, a fost o „cutie cu distracţii" pe care oamenii o ascultau în grup, în baruri ori în timpul unor reuniuni amicale. Abia apariţia televiziunii a transformat radioul dintr-un *medium* de „evaziune" într-un „sistem nervos de informaţie", în care „buletinele de ştiri, ora exactă, informaţiile despre trafic şi, mai ales, buletinele meteorologice au funcţia de a-i accentua puterea originară de a implica persoanele" (Marshall McLuhan, *Understanding Media*, 1964). De aceea, în evoluţia mijloacelor de comunicare în masă, apariţia unor *medii* concurente n-a slăbit radioul, ci l-a obligat să se adapteze. Şi l-a ajutat să cadă mereu în picioare. Televiziunea l-a făcut mai eficient, Internetul nu-l concurează, ci îl fortifică: ideea că poţi asculta, pe Internet, un post de radio din Brazilia sau din Madagascar nu face decît să te apropie şi mai mult de „consătenii" tăi brazilieni sau malgaşi. (Încercaţi şi veţi vedea ce senzaţiune interesantă ai cînd afli, de la faţa locului, că plouă la Rio).

Evoluţia tehnologiei a avut şi ea o contribuţie la păstrarea acestui statut de „companion" al radioului. Aparatul cu tranzistori, bun de luat la iarbă verde (inclusiv la picnicuri de 1 Mai şi 23 August – *o, tempora...*) ori pe stradă, ne-a sprijinit dorinţa de a ne menţine propria lume şi atunci cînd ne aflăm printre ceilalţi. Dotarea automobilelor cu aparate de radio, la început un lux, astăzi o banalitate, ne oferă iluzia că rămînem cumva în orizontul domestic, stabilindu-ne singuri căile de comunicare cu „satul", chiar şi cînd, pe drum, sîntem înconjuraţi de oameni şi maşini (şi ce ne pasă nouă?...). Iar *walkman*-ul ne „însinguerează" în mijlocul parcului ori al autobuzului, punîndu-ne în contact cu lumea în timp ce ne consumăm existenţa rutinieră în mijlocul propriei comunităţi.

În tranziţia românească, „ideea de radio" a intrat cu un oarecare prestigiu. Nu numai pentru că, în anii comunismului, a fost un bun refugiu din calea ideologizării de două ore a televiziunii (la radio mai puteai, totuşi, asculta şi altceva decît aventurile cuplului conducător), dar şi pentru că legătura cu lumea liberă s-a păstrat, subversiv şi cu paraziţi, tot prin radio. „Ideea de radio" includea şi „Europa liberă" ori „Vocea Americii". Apoi, de ce n-am spune-o, în primii ani ai tranziţiei, cînd televiziunea de stat – pe atunci singura – era în cel mai bun caz acomodantă cu puterea (iar de cel mai rău caz, să nu mai vorbim), radioul de stat – pe atunci singurul – a reuşit să menţină o linie onorabilă, „n-a mînţit poporul".

De atunci, lucrurile s-au schimbat. Au apărut foarte multe posturi FM, care au schimbat multe în felul nostru de a asculta radioul. Canalele radioului public s-au adaptat concurenţei şi, chiar dacă pe ici, pe colo, vechii prezentatori au împrumutat ceva din stilul *entertainer*-ilor de pe FM (şi nu întotdeauna le şade bine), „radiodifuziunea de stat" chiar a devenit un serviciu public. Şi-a găsit, adică, locul şi rolul în societate, oferind *altceva* decît tinerii săi concurenţi, în special datorită fostelor „programul unu" şi „programul doi", transformate acum în „România Actualităţi" şi „România Cultural".

Ascult adesea „programul unu" şi constat că, din sistemul său nervos de informaţie, te poţi binedispune şi ajungi chiar la o gîndire pozitivă. Afli, de pildă, lucruri aparent secundare, dar care, în ansamblu, alcătuiesc un tablou optimist: un spital a fost dotat cu aparatură nouă, într-un oraş de provincie o întreprindere merge bine, un liceu a fost dotat cu 40 de computere, în satul cutare s-a tras apă curentă ş.a.m.d. Ştiri pozitive, semne că „se poate". Sigur, entuziasmul e uneori disproporţionat, corespondenţii din provincie (pe unii îi ştiu de-o viaţă...) au rămas cu aşchii din limbajul de lemn („la societatea comercială X, cu capital integral privat, a fost dată în folosinţă o nouă capacitate de producţie", „în comuna Y a avut loc o sărbătoare de cuget şi simţire românească" – iar acestea sînt mostre dintre cele mai nevinovate...), dar, una peste alta, e bine. După o jumătate de oră de mers cu maşina ascultînd veşti bune din oraşele şi satele patriei, ajuns acasă, nu-ţi mai vine să dai drumul la televizor pentru a vedea telejurnalele cu accidente, sinucigaşi în direct, copii abandonaţi, fete forţate să se prostitueze ş.a.m.d. Vrei să rămîi, adică, bine dispus şi încărcat pozitiv, convins că „deci, se poate".

Bineînţeles, dacă nu eşti atent şi dacă ai uitat vechiul şi bunul obicei de a citi (orice, inclusiv Lumea) printre rînduri, apare o dilemă: care-i realitatea? Cea de la „Radio Actualităţi", cu ştiri pozitive, ori cea de la telejurnale, cu morţi, răniţi şi infractori? Dar la o tranziţie atît de lungă, ce mai contează o dilemă în plus...

▲

Alexandru CĂLINESCU

interstiţii

Chestiuni de protocol

Cu o generozitate şi o constanţă impresionante, ziarul *Adevărul* prezintă, pe pagini întregi, activităţile Universităţii „Spiru Haret" (spun „generozitate" pentru că, de regulă, nu se menţionează că ar fi vorba de pagini publicitare). Pe lîngă informaţii despre facultăţi, secţii, filiale, clădiri, fonduri etc., ziarul ne ţine la curent cu evenimentele ce jalonează viaţa instituţiei. În primul rînd, desigur, ceremonia deschiderii anului universitar, cu fotografii şi luări de cuvînt ce amintesc în chip tulburător retorica şi punerea în scenă a conferinţelor pe probleme ideologice şi de educaţie socialistă care se desfăşurau la Sala Palatului. Într-o continuă expansiune, prin numeroasele ei filiale, pe plan intern, Universitatea „Spiru Haret" se dovedeşte tot mai activă pe plan internaţional. Astfel, în *Adevărul* din 2 noiembrie a.c., pagina 6, acest titlu care dă o inefabilă senzaţie de *déjà lu*:

„Eminentă personalitate a vieţii ştiinţifice, culturale şi economico-sociale din Japonia,

Profesorul universitar TOMIO SATO, în vizită la Universitatea «Spiru Haret»".

În cadrul unei festivităţi emoţionante, domnul Tomio Sato, preşedinte al Asociaţiei Japonia-România, a fost distins cu Diploma de onoare, conferindu-i-se şi titlul de Profesor universitar asociat al Universităţii Spiru Haret. Se reproduc apoi, in extenso, cuvîntul rectorului, prof.dr. Aurelian Bondrea, precum şi cuvîntul profesorului Tomio Sato. Celelalte momente ale vizitei s-au desfăşurat sub aceleaşi fericite auspicii, iar finalul vine ca o firească, binemeritată încununare:

„ ...Cei doi conducători de delegaţii îşi strîng mîinile cu căldură, urîndu-şi reciproc succes în amplificarea raporturilor de colaborare româno-japoneză (...) La plecarea oaspeţilor japonezi, cei doi conducători de delegaţii se invită reciproc în staţiuni balneare din Japonia şi din România. Invitaţiile sînt acceptate cu plăcere de ambele părţi. După care membrii celor două delegaţii se îmbrăţişează cu prietenie şi îşi iau rămas bun".

Iată, mi-am zis, cum activitatea universitară se poate îmbina în mod constructiv cu practica relaţiilor internaţionale bazate pe prietenie şi stimă, respect reciproc şi neamestec în treburile interne. Iar ideea cu staţiunile balneare este excelentă, întrucît nu numai că va permite celor doi conducători să se menţină în formă şi să-şi ducă la capăt proiectele, dar le va revela frumuseţile şi bogăţiile naturale ale ţărilor partenere.

Mai puţin spectaculos, un eveniment ştiinţific şi universitar ce a avut loc recent la Iaşi ridică şi el o interesantă problemă de protocol. La mijlocul lunii octombrie, Universitatea ieşeană a acordat titlul de doctor honoris causa unui om de ştiinţă francez de origine română, promotor al studiilor transdisciplinare. Tot atunci, Fundaţia şi Universitatea particulară „Ştefan Lupaşcu" au organizat o conferinţă internaţională, marcînd centenarul celui ce a scris *Logică şi contradicţie*. Manifestările au inclus, normal, şi o recepţie, la care am avut onoarea să fiu invitat. În plicul cu invitaţia se mai găsea însă o hîrtie tipărită, de mărimea unei cărţi de vizită, cu ştampila fundaţiei şi cu un text pe care îl reproduc fidel:

„BON pentru
participarea la RECEPŢIA
din 16 OCTOMBRIE 2000, ora 19
(vă rugăm să îl predaţi, în Sala
Paşilor Pierduţi, la punctul de distribuire
a veselei şi tacîmurilor)"

Reţinut de alte obligaţii, nu am putut participa la mondenitate. Presupun că vesela şi tacîmurile s-au distribuit pe bază de proces-verbal. Protocolul, au spus-o şi au repetat-o strălucitori profesionişti în ale diplomaţiei, înseamnă înainte de orice ordine şi rigoare.

▲

Sever VOINESCU

statul de drept

Armata e cu noi!

Întreaga presă a relatat, alarmată pe bună dreptate, despre înfiinţarea Asociaţiei Naţionale a Militarilor din România. Militari activi, alături de colegi de-ai lor aflaţi în rezervă sau în retragere, au decis să înfiinţeze această asociaţie pentru că „nu pot şi nu vor să rămînă indiferenţi faţă de prezentul şi viitorul ţării, îndeosebi faţă de problema securităţii şi apărării naţionale“* Sînt două probleme care se ridică, imediat, în legătură cu această Asociaţie.

Prima este de ordin legal. Instanţa judecătorească, abilitată să se pronunţe asupra înfiinţării unei astfel de persoană juridical, a aprobat cererea de înfiinţare şi funcţionare. În cel mai pur spirit pozitivist am spune că Asociaţia este legală. Judecătorul este singurul în măsură să se pronunţe *oficial* în legatură cu legalitatea existenţei unei asemenea Asociaţii şi a făcut-o. Însă, cel puţin într-un aspect, contradicţia cu normele legale în vigoare este evidentă. Militarii activi nu pot face parte dintr-o asociaţie avînd un scop ca cel anunţat de ANMR. Legea nr.80/1995 privind Statutul Cadrelor Militare este clară în acest sens şi, în plus, Ministerul Apărării Naţionale a declarat deja public că în acest sens interpretează prezenţa militarilor activi în ANMR. Rămîn, firește, de exercitat căile de atac ordinare sau extraordinare prevăzute de lege şi, în final, tot instanţa de judecată va fi cea în măsură să aprecieze asupra legalităţii Asociaţiei.

A doua problemă ţine de oportunitatea înfiinţării acestei Asociaţii. Aici, fără îndoială, societatea civilă şi clasa politică pot face aprecieri. Personal, cred că apariţia unei asemenea Asociaţii cu numai cîteva săptămîni înainte de alegerile generale care, aproape sigur, vor schimba radical compoziţia politică a Guvernului, este de rău augur.

În fond, alegerile libere sînt cea mai mare cucerire politică a României de la prăbuşirea comunismului încoace. Dacă există ceva cu care România se poate mîndri cu adevărat şi dacă există un singur argument solid, irefutabil, care susţine teza apartenenţei României la grupul statelor europene civilizate, este că în tradiţia poltică a ţării există alegerile libere. În 11 ani, în România au avut loc trei scrutinuri generale libere, democratice, în care alegătorii români au decis cine sînt cei care le vor conduce ţara. Fără îndoială, aşa se va întîmpla şi la sfîrşitul lui noiembrie. Apariţia unui grup de înalţi ofiţeri, organizaţi pentru a nu „rămîne indiferenţi“(!!!) introduce, după părerea mea, o tensiune în plus în viaţa politică, oricum agitată pînă la haos, a ţării. Faptul că înalţi ofiţeri ai Armatei constituie o Asociaţie care, printre altele, va lupta împotriva corupţiei, a actelor antisociale şi antinaţionale, vrea să spună că, în opinia acelor înalţi ofiţeri, structurile civile ale statului, abilitate să ducă această luptă, sînt neputincioase. Şi, se ştie, cînd administraţia civilă este depăşită de degringolada din ţară, armata intervine pentru a face ordine. Armata are toate mijloacele necesare să facă ordine: forţa de coerciţiune, prestigiu auster, precizie şi invincibilitate în interior. Armata, însă, nu poate şi nu trebuie folosită pentru acest scop. Iar prezumţia pe care membrii Asociaţiei şi-o asumă este falsă şi periculoasă. Cineva trebuie să le spună limpede acestor oameni: *statul român nu s-a prăbuşit*. Reforme economice eşuate, populaţie dezamăgită şi politicieni corupţi nu înseamnă că statul român a clacat. Momentul greu în care se află România poate fi depăşit prin mijloace civile, democratice.

În plus, mai există aici o inconsecvenţă logică cu efecte foarte periculoase. Dacă militarii simt nevoia să se organizeze în afara Armatei pentru că sînt preocupaţi de siguranţa şi securitatea naţională, înseamnă că Armata nu este preocupată de acest lucru. Inutil să enumăr concluziile îngrozitoare care se pot trage de aici. O armată care se reformează, cu toate cele rele şi bune care sînt într-o reformă structurală, nu este o armată în stare de disoluţie. O societate civilă care se regăseşte greu sub semnul sărăciei nu este o gloată de sălbatici care trebuie stăpînită cu tancul. O administraţie greoaie şi coruptă nu este o pletoră antinaţională.

Domnii ofiţeri, fără îndoială preocupaţi de binele ţării, trebuie să admită că încă mulţi alţii, din interiorul sau din afara armatei, nu pot şi nu vor să fie indiferenţi. Preocuparea domniilor-lor este larg împărtăşită. Armata trebuie să rămînă cu noi şi cu ea însăşi. Armata, punct fundamental de stabilitate al societăţii româneşti, nu are voie să fie altfel decît legile noastre îi cer să fie. Să lăsăm urnele şi mecanismele democratice să rezolve, aşa cum trebuie, problemele României!

* vezi *Adevărul* din 2 nov. 2000

▲

Lucian MÎNDRUȚĂ

talon de participare

Haiduci de tranziţie

Scrierea şi dezbaterea de legi pare a fi ocupaţia cea mai atrăgătoare din România de astăzi. Salariul nu-i prea mare: vreo 500 de dolari. Un director de întreprindere face mai mult. Ce să mai vorbim de un preşedinte de bancă. Şi, cu toate acestea, oamenii – să le spunem politici – sînt gata să pună la bătaie mulţi bani, mult timp şi multă energie pentru o slujbă în care, în mod oficial, responsabilitatea depăşeşte cu mult beneficiile. Şi cînd spunem responsabilitate spunem destinele ţării. Aşteptările milioanelor de oameni. Privirile străinătăţii. Viitorul copiilor.

De fapt, speranţa e chiverniseală. *Şi cu cît partidul a fost implicat în mai multe deranjuri, cu atît mai atrăgător se dovedeşte. Speranţa care îi ţine aproape pe admiratorii interesaţi e că scandalurile sînt adevărate şi nu că ar fi nişte calomnii.*

Să-i spunem moştenirea partidului comunist, să-i spunem tradiţie orientală? Cert este că majoritatea cetăţenilor cu ambiţie intră în partide căutînd ajutor în carieră sau afacere şi nu pentru a susţine vreo cauză publică pasionantă. Ideologia nu numai că nu are prea mare importanţă: cîteodată, nici nu e cunoscută. Pe vremuri, la intrarea în partid, trebuia să ştii să răspunzi la cîteva întrebări dintr-o cărticică roşie. Care partid îşi mai permite o selecţie atît de neprietenoasă, mai ales într-o vreme cînd convingerile veritabile sînt, să recunoaştem, obiect de ridicul public?

Pentru românii care au descoperit că, pînă la urmă, capitalismul înseamnă totuşi bani, deosebirea între ideologii pare a fi cel mai adesea viteza, nu mijloacele ori, să iertaţi, morala. Un partid care să nu fie în stare să pună o vorbă bună pentru tine e un concept absurd în ţara noastră.

În fond, idealul la români e ca un iceberg: partea de la suprafaţă îşi schimbă culoarea în funcţie de anotimp, în vreme ce baza dă de fapt sensul mişcării. Exemplu: principiul „să luăm de la bogaţi şi să dăm la săraci“ porneşte de la un adevăr simplu, dar nerostit: „cel mai sărac sînt eu“. Cine crede altfel n-are decît să verifice registrele cu înscrieri din ultimii zece ani, la partidele care se pregăteau să intre la putere. Pentru că sprijinul organizat, provenit din controlul administrativ al acelui partid, poate însemna, la noi, diferenţa dintre a face o afacere sau a o pierde. Diferenţa dintre a lua un examen pentru o funcţie sau a-l pica. În sfîrşit, diferenţa între a face un lucru care se pedepseşte cu legea şi a face acelaşi lucru, însă pedepsibil cu uitarea.

După zece ani în care mai fiecare partid *şi-a adus aportul* de corupţi, s-ar zice că publicul ştie pe cine să sancţioneze. Cui să-i bată obrazul şi la cine să strige. Ei bine, nu. Acum ştim doar că *hoţii noştri* au un ceva al lor, sînt mai buni, mai simpatici, poate nici chiar atît de vinovaţi pe cît *sînt hoţii lor*. Hoţii din rîndurile noastre rămîn *ai noştri*, pe cînd hoţii lor arată cît de răi, nepatrioţi şi hahalere sînt *ceilalţi*.

Din spate mi se suflă că mai sînt totuşi si excepţii. Care nu întăresc regula, pentru că noi nici măcar aici n-avem reguli. Oamenii cinstiţi care se apucă de politică şi rămîn aşa (cinstiţi adică) suferă de un sindrom al inadecvării. Nici măcar nu se pot lăuda cu asta. Colegii i-ar privi chiorîş, iar publicul nu mai are de mult resurse de admiraţie pentru cei care nu *se descurcă*. Cum ar fi altfel în ţara lui „hoţul neprins e negustor cinstit“ ?

Pentru un străin de moravurile levantine, tabloul acesta pare apocaliptic. Cine şi cum poate trăi într-o asemenea ţară? Răspunsul nostru are în el mai mult optimism decît produce în genere firea umană: *au fost vremuri şi mai grele*.

Şi chiar şi de ele ne aducem aminte cu plăcere.

▲

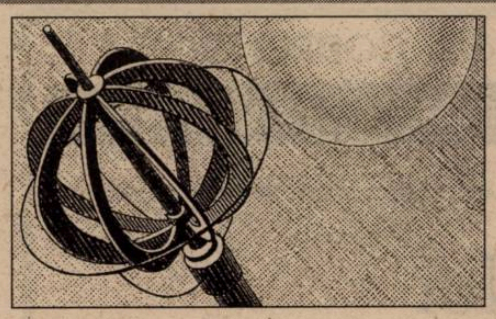

Magdalena BOIANGIU

de jur împrejur

Un rus la Paris

Vizita preşedintelui rus Vladimir Putin în capitala Franţei a purtat, dincolo de obligaţiile protocolare, toată încărcătura de neînţelegeri, jigniri şi provocări, frecvente în relaţiile dintre cele două ţări, din momentul în care Elţîn a părăsit Kremlinul. În primul rînd, războiul din Cecenia: Franţa a denunţat în repetate rînduri „modalitatea intolerabilă, arhaică în care este tratată problema cecenă“ (Hubert Védrine, ministrul de Externe francez). Presa franceză de toate orientările a publicat mereu articole despre condiţiile atroce de supravieţuire ale populaţiei civile, despre „centrele de triere“ organizate de armata rusă, despre execuţii şi torturi, despre criminalitatea stimulată de acţiunile militare. În al doilea rînd, sancţiunile adoptate de Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare Europeană, la iniţiativa Franţei, primirea la Paris a lui Aslan Maskhadov, preşedintele cecen nerecunoscut de Rusia, blocarea conturilor din filialele franceze ale Băncii Centrale Ruse şi reţinerea vasului cu pînze „Sedov“ la cererea unei firme elveţiene au fost tot atîtea gesturi neamicale, receptate dramatic de Moscova: insultele publice au devenite posibile de cînd Rusia nu mai impune o politică, ci cere bani.

Contactele domnului Putin cu Occidentul au demonstrat voinţa de a schimba această percepţie: Statele Unite, Germania, Marea Britanie au discutat cu domnul Putin şi i-au încurajat fermitatea intenţiilor, închizînd ochii asupra mijloacelor folosite pentru stabilizarea vieţii politice a Rusiei, fiind iarăşi gata să-i acorde şi lui sprijinul economic necesar realizării acestui scop. Franţa ar fi riscat să rămînă singura apărătoare a drepturilor omului dintr-un loc îndepărtat, în timp ce ţările vecine europene ar fi putut beneficia de un parteneriat economic profitabil. Aşa că în comunicatul comun al vizitei de la Paris, ambele părţi s-au declarat de acord asupra faptului că problema cecenă impune „o rezolvare politică“. Probabil că fiecare dintre semnatari înţelege altceva din această formulare. Mai importantă a fost înţelegerea economică: *Gaz de France* s-a alăturat consorţiului rus *Gazprom*, unor mari societăţi britanice şi italiene în proiectul de construcţie al unei conducte pentru transportul preţiosului combustibil în Europa Occidentală.

Itinerarul ocoleşte Ucraina şi negociatorii domnului Putin au cerut partenerilor europeni să exercite presiuni asupra Varşoviei, care, într-o primă fază, nu a dorit să coopereze la izolarea Ucrainei. Această fostă republică sovietică depinde integral de importul energetic şi, aşa cum sînt formulate acum, planurile Moscovei restrîng pînă aproape de anulare independenţa ei reală; pe de altă parte, ruşii le cer occidentalilor europeni să renunţe la proiectul conductei Baku-Ceyhan (iniţiat de Statele Unite), permiţînd exportul de hidrocarburi din Marea Caspică, ocolind Rusia. În iunie, Germania a acceptat aceste condiţii. Acum le-a acceptat şi Franţa. Parteneriatul energetic nu numai că dizolvă în benzină suferinţele civililor ceceni, dar evidenţiază modul cum ţările europene bogate încearcă să se desprindă de interesele şi planurile americane.

Cei ce văd în Uniunea Europeană un rival pentru supremaţia economică şi politică a Statelor Unite, o tentativă de redistribuire a influenţei, acum concentrată într-un singur loc, se văd astfel confirmaţi. De fapt, relaţia cu Rusia nu contrazice pragmatismul negociatorilor de la Washington: şi acolo interesele sînt mai importante decît principiile; nimeni nu va anula un contract avantajos, aflînd cît de rău au fost trataţi cecenii. Statele Unite afirmă că doresc o Uniune Europeană puternică, partener economic în stare să-şi rezolve şi singur problemele propriei securităţi, precum şi cele din vecinătate. Desigur, există dubii asupra sincerităţii, şi limitele acestor afirmaţii rămîn de precizat. Independenţa faţă de Statele Unite, confirmată prin contracte strategice cu Rusia, poate avea consecinţe politice neaşteptate. Uniunea Europeană este o structură încă incertă, unde rivalităţile dintre cei mari şi potenţialele conflicte dintre cei mari şi cei mici sînt mai puternice decît atracţia comunitară. Ţările Uniunii Europene pot deveni vulnerabile în faţa pretenţiilor unui partener misterios şi decis, dar fără îndoială, ele se vor desprinde uşor de îndată ce vor percepe o ameninţare şi Statele Unite le vor susţine. Dar s-ar putea să treacă alte decenii pînă cînd ţările care au avut ghinionul să devină subprodusul acestor negocieri să-şi poată regăsi puterea de a avea iniţiative. Deocamdată a fost vorba despre Ucraina.

▲

Andrei CODRESCU

scrisoare din New Orleans

www.codrescu.com ● www.corpse.org

Noi studii asupra trupului

Trupul e o perpetuă încleştare. Cînd eşti tînăr, trebuie să îl tot pocneşti, ca să-l ţii în frîu. Mai apoi, începe să crape şi să se împlinească şi trebuie să-l duci la control şi la plimbare şi la deparazitat. Este un instrument al plăcerii ghidonat de creier şi care poate fi transformat într-un instrument de tortură la simpla atingere a unui virus. Viruşii înconjoară trupul în formaţiuni strînse, ca o armată. O fisură cît de mică în armură şi au şi pătruns înăuntru, devorîndu-l. Viruşii sînt inamicii noştri, inteligenţi, bine organizaţi şi din cauza lor nu ne vom putea întoarce niciodată „înapoi la natură", aşa cum şi-ar dori hipioţii. Viruşii vin din spaţiul cosmic. Sînt invadatori care s-au adaptat la mediul terestru; sîntem pe picior de război cu ei.

Acum, o veste încă şi mai proastă. Trupul, s-a dovedit, este un bun adăpost pentru extratereştri. Fiecare organ important, ficatul, inima, plămînii ş.a.m.d., este o creatură extraterestră din cîte o altă parte a universului. Fiecare are o cu totul altă structură şi un ţel cu totul diferit. Inima, de exemplu, are propria sa climă, cu furtuni electrice cu tot, care reproduce clima planetei de pe care a venit. La un moment dat, aceşti extratereştri au decis să lucreze împreună şi s-au înfăşurat la grămadă într-un strat de piele sensibilă, cu senzori de durere drept mijloc de protecţie. Creierul a fost ales drept conducător şi apoi s-au pus la treabă în interiorul unui aşa numit „trup uman".

Ştim prea bine că atunci cînd purtăm acest „trup uman", purtăm povara a ceva oarecum straniu. Dar arareori bănuim că preumblăm în lume un colectiv extraterestru. Arareori ne gîndim la noi înşine ca la o antologie de creaturi din spaţiu, o antologie de extratereştri.

Cu toate acestea, asta sîntem, potrivit ultimelor descoperiri ale SD Institute din Phoenix, Arizona, unde savanţii au putut să înregistreze „conştienţa" fiecărui organ. Semnalele electrice şi magnetice ale acestor organe au fost transpuse în imagini care ne-au dezvăluit lumile lor de baştină. Ficatul, de exemplu, are o amintire vie şi, se presupune, o oareşcare nostalgie după o planetă purpurie, în care nişte creaturi ca nişte ficaţi se plimbă printr-un oraş molcuţ, luminat de doi sori. Inima poartă în inima ei o lume care ar putea fi chiar miezul soarelui, în care inimi ţopăie prin nori electrici. Plămînii visează o planetă de ape, în care fiinţe asemenea lor se adună, la cîntări şi băute, în jurul unor geizere care împroaşcă oxigen.

Dr. Stile Hunt, cercetător principal la SD Institute, a elaborat o teorie care susţine că organele din trupurile noastre uneltesc să se întoarcă pe planetele lor. Strînsa lor cooperare, care ne lasă nouă iluzia că sîntem proprietarii trupurilor noastre, este numai temporară. Cînd organele vor pune la punct în amănunt calea de a se întoarce în lumile lor, vor părăsi carapacea, năpîrlind pielea cea simţitoare. Ce-o să se întîmple cu noi atunci este încă o chestie de conjunctură. Eu cred că o să fim şi liberi, şi trişti. Oricine om fi.

(traducere de Ioana AVĂDANI)

▲

Adrian CIOROIANU

poveşti suprapuse

Castane comestibile sau cazone

Şi în limba română, *castana* defineşte două lucruri. Mai întîi, este fructul cu acest nume, comestibil sau nu. Că arborele castan poate trăi secole, nu-i de mirare; nici că el este, de origine, din Balcani. N-ar fi exclus ca arborele cel mai longeviv să fie cel cu fructe necomestibile şi ca el să fie şi mai balcanic decît celălalt. Apoi, mai este şi castana care, necrescînd în pom, este numai un fruct al mîniei. *Castană* se cheamă cînd, cu pumnul închis, scoţi degetul mijlociu în afară, perfect îndoit, astfel încît să arate ca un colţ, şi cu el loveşti, rapid, razant şi pieziş, ţeasta – de preferinţă – adversarului. Zgomotul şuierat care se aude nu este decît semnul clar al unei dureri surde care invadează năvalnic tigva respectivului.

Cînd aud de castane, mintea-mi zboară spre sensul secund şi spre armată – şi iată de ce: prin primăvara lui '86, soldat fiind, eram trimis într-o şcoală de gradaţi camuflată într-o pădure din jurul Bucureştiului; seara, după alergătura diurnă, ne permiteam cîte un BT fumat pe tihnite şi, des, şi cîte una-două partide de whist în patru, încinse pe valize, în mijlocul dormitorului. Clandestinitatea acestor acte era destul de excitantă; inutil de spus că nici fumatul şi cu atît mai puţin jocul de cărţi nu erau permise în vreo incintă destinată recruţilor R.S.R. (şi, acum, nu văd de ce ar fi trebuit să fie); în plus, prin unitate mai bîntuia ca o *stafie marxistă* un ofiţer atît de antipatic, încît generaţii la rînd se juraseră să-i spargă geamul de la sufragerie şi să-i zgîrie Dacia (ceea ce nu s-a întîmplat, spre onoarea soldatului român). Cert este că, într-o seară, pe cînd jocul de whist tocmai sta să înceapă, s-a întîmplat: ofiţerul a deschis uşa şi ne-a prins. De fapt, *i-a prins*, pentru că în jurul măsuţei din valize erau doar trei indivizi; cel de-al patrulea – povestitorul – tocmai urmînd să li se alăture, după ce va fi terminat şi ultimele două pagini dintr-o ficţiune pe care probabil v-o amintiţi, *Ultimele zile ale unui război atomic* parcă, o cărţulie a unui italian, tradusă între coperţi galbene la Editura Politică. Prinzîndu-i în flagrant cartoforesc pe cei trei caporali, ofiţerul meu a făcut ceea ce ştia mai bine: la decenii bune după ce, pe la 1908, regele Carol interzisese bătaia în armată, el a închis pumnul drept, a scos mijlociul îndoit ca un dinte în afară şi... De aici încolo, detalii senzoriale vă poate da, în cunoştiinţă de cauză, dl Aurel Ciobanu-Dordea, colegul meu de clasă liceeală şi de dormitor cazon şi, în plus, partener de whist înainte şi după acest incident.

Cu acestea, am impresia că am spus cam totul despre *Asociaţia Naţională a Militarilor din România*. La cîte castane au dat şi-au luat aceşti oameni *(y compris* generalul Chelaru) într-o viaţă de ofiţeri, era oarecum firesc să-şi îndrepte privirile şi către tigva supremă, cea a statului de drept. Nu că nu ar avea dreptate, în multe din doleanţele lor; dar de aici şi pînă la acele idei ce îmbină ideologia Academiei „Frunze" din ultimii ani ai lui Hruşciov, gargaristica aiurită a unui partid pe care, *pare-mi-se*, evit să-l numesc şi autoritarismul cu profitor ocult al regimurilor sud-americane, e cale lungă. Cale care, prin bîlbele penibile ale oficialilor care au semnat aprobări cu ochii închişi, ni se deschidea zîmbitoare; noroc cu presa, cea care, cu excepţii previzibile, a arătat puroiul celor patru iniţiale.

Şi revin la castane, se leagă şi-i strict autentic: miercuri, 18 octombrie a.c., la finalul şedinţei Camerelor în faţa cărora premierul Isărescu prezentase bilanţul celor 10 luni, pe un hol, la o ţigară, un liberal spunea unui ţărănist: *sînteţi buni de trimis la cules de castane;* ţărănistul îi răspundea şi el: *ba voi sînteţi buni de trimis după castane*; din trecere, un deputat din actuala opoziţie le strigă la amîndoi: *aoleu, parc-aţi fi drogaţi*, la care liberalul şi ţărănistul, în cor, i-au răspuns: *ba voi sînteţi drogaţi*.

E pentru prima dată în istorie cînd trei români se ceartă şi au, simultan, dreptate.

▲

Daniel VIGHI

din fanfare funerare

Mozart chicoteşte sub masă

Aduceţi-vă aminte cît de a proasta rîdea Mozart în filmul *Amadeus*, acela care a supărat primăria Vienei, isprava americană a lui Milos Forman, regizorul. Dacă nu ştiţi vă povestesc eu ce se întîmplă: chicoteşte a proasta marele geniu, se pipăie cam neruşinat cu gagica lui, se hîrjonesc pe sub mesele cele împărăteşti în odăi dosnice, în timp ce Salieri, compozitorul cel încovoiat de demnităţi şi funcţii, rivalul nărodului aceluia, stă într-o parte şi priveşte scena cu pricina şi e tare mirat, e asemenea prezidiului Academiei Române, priveşte el şi nu înţelege cum s-a îndurat Atotputernicul să dea atîta talent unei asemenea stîrpituri, unei asemenea arătări care nimic nu are într-însa în măsură să stîrnească respectul, cuvenitele onoruri. Fireturile cele de obşte nu se zăresc niciunde. Aşa şi la noi cu soclul lui Eminescu, îl apărăm cu încruntări şi pe dată ne repezim cu hărnicie erudită asupra ştiu eu cui, a cutărui ins care spune ştiu eu ce. Mie lucrurile astea îmi par foarte faine, ca să mă exprim mai puţin academic. Am mai vorbit eu undeva, într-o analiză atentă şi la obiect, cît de frumos se dezvoltă în umbra prezidiilor, cultura de mausoleu, cum anume este ea de împovărată de medalii, cît de ţapănă se arată ea, cum prin templul cel ticsit cu tot felul de onoruri şi cădelniţe cu tămîia frumos aranjată, năvăleşte ea, draga de cultură de mausoleu, cu un calendar fix: e atîta şi atîta ale luni, apucăm noi cădelniţa, săltăm patrafirul din cuierul cel din colţ, ceva cărbuni aprinşi punem în căuşul cădelniţei şi pe dată începem să lasăm peste milostiva şi cucernica instanţă receptoare polisemia cuvîntului doxologic, în loc de haleluiah şi amin folosim alte feluri de vorbiri doxologice, le ştiţi prea bine, mă umple plictisul să le redau, să le aduc în pagină, le las pe seama prezidiilor. Între timp Mozart rîde a proasta sub masă cu gagicuţa lui, viitoarea sa soţie, şi, cum vă spun, Antonio Salieri la el priveşte nedumerit şi spre crucifix se repede, amarnic suferă că Pronia i-au dat acestui prost şi dezlînat ceea ce lui i-a refuzat, şi pe imprecaţii se pune, în foc azvîrle crucifixul şi suferă; cumplit suferă. Mărturisesc că eu alături de el mă simt, Antonio Salieri *c'est moi,* îmi zic, noi toţi cei care ne îndeletnicim, cît de cît, cu niscaiva meşteşuguri artistice alături de Salieri stăm, mai puţin prezidiile culturale, ele nu văd aşa treaba, ele nu concep că Mozart poate behăi, că poetului naţional i-ar fi putut mirosi ciorapi după o zi de alergare de la redacţia de la *Timpul* la ştiu eu care şedinţă a Parlamentului. Pentru cultura-mausoleu, Mozart nu chicoteşte sub masă şi nici Salieri nu suferă; acolo, vorba lui Plotin, Totul este peste Tot, cel mai mic este cel mai mare, soclul ţine de umbră şi de odihnă binemeritată, e asemenea părului aceluia plin de omizi care datorită fetei celei harnice, fata moşului cea plină de grade şi distincţii, cu CV-ul (siviul, *n.n.)* plin de isprăvi minunate: a curăţat cuptiorul cu pana de gîscă, a rezolvat problema unui animal domestic, cîinele, capra, nu mai ştiu care (întrucît o problemă avea la labă, la copită) a măturat cuhnia, de toate a făcut, soclul bine l-a întreţinut care este, iată, ferice şi prosper. Estimp părul celălalt, al leneşei aceleia, este altfel, sub poala lui chicoteşte anapoda Mozart, Eminescu îi spune iubitei sale Veronică: „Mimiţo", în loc să-i tragă o recitare pe muzică din aceea blîndleşinată, să privească fix la steaua singurătăţii şi să se lase pe mîna brigăzii artistice de la Casa de cultură a Ministerului de Interne care, după cum bine ştiţi, are în menirea sa, pe lîngă prinderea Ioanei Maria Vlas, şi sărbătorirea poetului naţional la două date fixe, le ştim care sînt, nu mai insist.

Şi alte lucruri pot spune despre cultura-mausoleu: în fel alegoric pot proceda prin evocarea acelor minunaţi pompieri voluntari din localitatea Radna, judeţul Arad, şi cum organizau ei balul la vreme de iarnă; atunci eram eu prunc şi cu mult interes mă uitam la ale lor fireturi, la nădragii cei cu vipuşcă, la casca aceea prevăzută cu un soi de creastă de alamă pe care nu o purtau decît la exerciţiile din parcul cu castani unde se afla remiza cu maşina roşie şi cu balustrade de jur împrejur. Ar mai fi de spus că, pe lîngă maşina prevăzută cu scară de incendiu, iscusit aşezată deasupra cisternei, se mai afla şi o veche instalaţie din vremuri chezaro-crăieşti, o pompă cu braţe de fontă, cu un uriaş butoi vopsit negru şi cu cercurile roşii. Vă mai spun că, la vremea cînd în mănăstirea franciscană se amenaja, în Vinerea Paştelor catolic, mormîntul lui Isus, ei, pompierii, stăteau de-a dreapta şi stînga cu fireturi, cu căştile de nichel, cu vipuşca nădragilor, pe post de soldaţi romani: aceia stabiliţi de Sinedriu ca să păzească piatra. Şi atunci noi, desigur, cu admiraţie ne uitam la ei.

Asemenea pompierilor voluntari din localitatea Radna, şi cultura-mausoleu vrea ca din cînd în cînd, la date de ea stabilite, să ne punem fireturile, casca şi nădragii cei cu dunguliţă roşie şi să înţepenim lîngă nişte butaforii cu trei palmieri vopsiţi pe o pînză.

▲

Texte şi opinii de: *Mihaela ANGHELESCU-IRIMIA (profesor dr., Facultatea de Limbi Străine, Universitatea Bucureşti) ● Paul CERNAT (critic literar) ● Rodica CHELARU (jurnalist, Media Pro) ● Andrei MANOLESCU ● Bruno MAZZONI (profesor, Universitatea din Pisa) ● Liviu PAPADIMA (lector dr., Facultatea de Litere, Universitatea Bucureşti) ● Bogdan ŞTEFĂNESCU (conferenţiar dr., Facultatea de Limbi Străine, Universitatea Bucureşti) ● Cristian TEODORESCU (scriitor) ● Florin TOMA (scriitor) ● Rodica ZAFIU (lector dr., Facultatea de Litere, Universitatea Bucureşti)*

Şmecher – *băiat de băiat, bengos, coţcar, dibaci, escroc, farsor, gaşper, guşter, hoţ, hoţoman, impresar (<impresie), înşelător, jupîn, mehenghi, miştocar, naş, oţ, panglicar, papugiu, pehlivan, pezevenchi/pezevenghi, pişicher, pontos, potlogar, pungaş, scamator, şiret; şnapan, şpiler, şuţ, telpiz, trombonist, viclean...*

Argument (sanchi!)

Şmecherie, şmecherii – *abureală, caterincă, cioacă, combinaţie, escrocherie, figură, goangă, învîrteală, iuşchiuzarlîc, la ciuciu, la şto, lipeală, manevră, matrapazlîc, mişculaţie (mişcoraţie), mistreţuri, moşmande, oha, panglicărie, pehlivănie, pişicherlîc, potlogărie, scamatorie, schemă, schepsis, şiretenie, şmechereală, şperlă, şpil, ştift, subterfugiu, şustă, texte, tripotaj, tromboane, trucaje de Buftea, vrăjeală...*

A şmecheri – *a avea şcoală, a combina, a face (pe cineva), a face caragaţă, a face talente, a fenta, a fraieri, a îmbîrliga, a lucra (pe cineva), a lucra în foi de viţă, a merge-n impresii, a păcăli, a se da balenă, a se da lebădă, a se da mare, a se da rotund, a se descurca, a se învîrti, a se orienta, a se prinde, a se rupe-n figuri, a se sparge-n figuri, a se ţine de cioace, a traduce (pe cineva), a trage în piept, a trage pe sfoară, a vorbi la caterincă, a-şi da talente...*

*Cînd un fenomen este exprimat printr-o atît de mare bogăţie şi diversitate lingvistică, înseamnă că trebuie privit mai de aproape... (**M. V.**)*

Paul CERNAT

Ars combinatoria: şmecheria, Caragiale, Da Hood Justice...

Se spune că „şmecheria“ ar face parte din specificul nostru naţional. Vorbă să fie. Cum însă orice definiţie specifistă cade, odată luată la bani mărunţi, în păcatul generalizărilor abuzive, voi încerca să circumscriu cu mijloace combinate cîmpul de semnificaţii al „şmecheriei la români“, urmînd să schiţez, apoi, profilul unei *culturi a şmecheriei*. Pentru că acest fenomen aparent derizoriu are în realitate tradiţii dintre cele mai respectabile, vulgarizate însă în timp şi ignorate de majoritatea practicanţilor săi. În ultimă instanţă, şmecheria desemnează un mod de a fi şi reprezintă o armă în lupta pentru cîştigarea bunurilor existenţei sociale: putere, plăcere, prestigiu, avere. Este o tradiţie orală, o lege nescrisă care moşteneşte tradiţiile artelor combinatorii din vechime. Combină „semne“ — oameni, idei, bani. Arta şmecherului e o artă vie, iar spaţiul de joc şi miza e viaţa însăşi.

Şmecheria poate fi definită — oximoronic — drept „înşelătorie onorabilă“. Termenul provine din grecescul *schema* (formă) şi a fost importat/adaptat din vocabularul anglo-saxon în zorii modernităţii noastre industriale şi citadine, adică spre sfîrşitul secolului trecut, cînd am început să ne „sincronizăm“ economic, legislativ şi instituţional cu Europa civilizată... În engleză *scheme* înseamnă combinaţie, intrigă ticluită cu multă abilitate; *schemer* va să zică intrigant, iar *scheming* — maşinaţie, urzeală. Într-o lume a formelor fără fond, şmecheria simulează formele fondului care trebuie importat.

Identitatea şmecheriei

N-aş putea spune cu precizie cînd şi unde apare pentru prima dată cuvîntul „şmecherie“ în literatura română. În tot cazul, ilustrarea cea mai expresivă a acestei categorii o găsim în schiţa *Identitate...* a lui I.L. Caragiale, din 1909. Aflat de vreo două luni în Franţa, în vizită la un prieten care locuia „la ţară“ (de fapt: la marginea unui mare oraş industrial şi comercial), protagonistul, nenea Iancu, trece pe la un ghişeu din oraş pentru a ridica o sumă de bani necesară întoarcerii în patrie. Nu reuşeşte, întrucît îşi uitase la amicul său actele de identitate, iar impiegatul de la ghişeu nu poate fi înduplecat cu nici un chip să facă abstracţie de lege şi să-l creadă pe cuvînt. Între timp, un *gentleman* englez cu acte aparent în regulă încasează liniştit o sumă mare bani de la acelaşi ghişeu. Vexat, nenea Iancu se prezintă a doua zi cu actele necesare, însoţit de gazda sa şi, în plus, cu o droaie de fotografii de familie nu tocmai OK, dar cu ajutorul cărora izbuteşte să obţină „fiţuica pentru achitare“. Nu mult după asta află, cu satisfacţia celui răzbunat de soartă, că banca locală a plătit un cec fals acelui *gentleman* englez care, cu o zi înainte, îl „vexase“ şi îl „necăjise“ prin corectitudinea lui: „...nu! n-am fost niciodată socialist... Dar, cînd am auzit că infama întreprindere burgheză, care m-a necăjit şi m-a vexat pe mine, fermecată numaidecît de un milord cadrilat şi de o piele de crocodil, a fost pîrlită cu o aşa frumoasă sumă rotundă... drept să spun, am jubilat...“ La întoarcerea în ţară însă — din nou probleme! Paşaportul, ia-l de unde nu-i, iar bietul nenea Iancu riscă să piardă trenul către interiorul patriei sale. Poliţistul de frontieră nu vrea să-l creadă că e cetăţean român, celelalte acte nu sînt de nici un folos. Din fericire, îi vine o idee salvatoare: intră în vagonul restaurant unde tocmai îl lăsase pe un vechi prieten (un anarhist rus pe care-l regăsise după mult timp) şi îl roagă să-l ajute. Amuzat de situaţia disperată a amicului său român, maladeţul scoate din buzunar un pachet de documente false, alege unul din ele şi i-l oferă discret, pe sub masă, ca un şef de birou: „— Na pasaport! Mergi degrab la revizie!“ Astfel, sub identitatea cetăţeanului american Bob Schmecker, nenea Iancu intră bine-mersi în ţară, şi, împreună cu familia sa „care ştie ciat-pat englezeşte“, va cînta de bucuria revederii mîndrul cîntec american *Yankee doodle*. Fentarea legilor îl face să se simtă răzbunat şi, pentru o clipă (dar nu mai mult!), solidar cu rusul anarhist: „...nu! nu sînt pentru răsturnarea societăţii actuale, mai ales prin mijloace violente... Dar, drept să spun, reintrînd, după atîta necaz, cu aşa succes în patrie... am gîndit... nu mai ţiu minte ce... prostii, desigur.“ Avem aici, surprinsă magistral, identitatea şmecherului, trecerea de la psihologia fraierului frustrat la cea a opuslui său, cu vanitatea gîdilată de satisfacţia eludării legilor „burgheze“ fără a fi prins. Orice asemănare cu situaţia actuală a atîtor lideri de opinie autohtoni, deveniţi pro-americani cu sprijinul Moscovei, este, bineînţeles, întîmplătoare, dar urmează cam aceeaşi schemă.

Fiziologia şmecherului

Şmecheria e universală. Mai mult: ea deschide, ca un *passepartout*, orice frontieră, „driblează“ toate legile oficiale în vigoare, mimîndu-le. Şmecheria nu e anarhică. Nu e radicală, extremistă, „sublimă“, e acomodantă, superficială şi *soft*, o competiţie ilicită, o negociere în răspăr cu regulile şi la umbra lor. Şmecherul reuşeşte în viaţă pe căi piezişe, ajunge în faţă cu tehnică şi dibăcie, menţinînd aparenţa de onorabilitate. Deviza lui este „am doar o viaţă“. În definitiv, el nu vrea distrugerea normei morale sau legale, ci doar păstrarea ei într-o formă suficient de vulnerabilă. Nu are nevoie de legi precise, ferme, ci de o legislaţie stufoasă, permisivă, ambiguă, cu multe portiţe de scăpare. Plasa de relaţii, capacitatea de manevrare ilicită într-o lume a tuturor posibilităţilor de corupere îl salvează întotdeauna. Şmecheria salvează întotdeauna aparenţele. Maestru al înşelătoriei, al simulării, om al suprafeţelor şi oportunist *par excellence*, şmecherul e un *trickster* care se camuflează, în funcţie de necesităţi, sub măştile oricăror identităţi de împrumut. Cunoaşte codurile şi parolele necesare. E un ingenios capabil să joace simultan la mai multe capete, un trişor care cîştigă „pe sub mînă“. Se descurcă în încîlceala oricărui labirint. E imaginativ şi pervers, e prudent, uneori dur, dar cînd acţionează are întotdeauna spatele asigurat. Radicalismul şi fanatismul (de orice fel) îi repugnă, pentru că fanatismul înseamnă asceză, sacrificiu pentru o cauză şi riscul unui drum închis. Or, şmecherul e un plezirist, om al negocierii, al gîndirii slabe, care ştie să se adapteze din mers metamorfozelor imprevizibile ale vieţii. Politica lui e o *realpolitik*. Nu crede în ideologii sau doctrine (pe acestea le combină după bunul plac), ci doar în folosirea avantajoasă a legăturilor de rudenie sau de influenţă. Ca să treacă puntea, se face frate cu oricine. Nu suportă linia dreaptă, logica liniară, lucrurile clare, definitive, dispreţuieşte în egală măsură principiile, revoluţiile şi conservatorismele excesive, e adeptul schimbării în continuitate, preferă sofismele, paradoxurile, paralogismele, minciuna. Ca şi victima şi umbra sa, fraierul, şmecherul aparţine unui spaţiu intermediar, refuză extremele: nu e nici prost, nici profund, nici bun, nici rău, poate fi bun sau rău după interese sau împrejurări. Deosebirea e că şmecherul cîştigă, iar fraierul pierde. Spirit ludic, amoral, speculativ, şmecherul rămîne însă un manipulator pragmatic, care „ştie ce vrea“ şi e în stare de orice pentru a-şi atinge scopul. Şmecheria face suportabil orice totalitarism, coabitează cu el, dar face democraţia insuportabilă. Desigur, şmecheria comportă nenumărate nuanţe, de la apelativul benign şmecher = isteţ, descurcăreţ, simpatic, „băiat de viaţă“, pînă la cazuri mai grave.

Dacă selecţia socială se face, la noi, în special pe baza probei şmecheriei, fraierul român reprezintă contraselecţia. Eternul *loser*, ratatul nepriceput şi inofensiv, păgubosul şi păcăliciul, cel care nu ştie să se adapteze la mediu ratînd socializarea. La limită, orice şmecher poate să devină un fraier. Lupta dintre şmecher şi fraier e un război al înşelătoriei, o „exploatare“ în care primul profită de pe urma celuilalt. Fraierul, omul de bună credinţă care joacă în mod corect, după reguli, poate fi, la fel de bine, Occidentul şi depunătorii la F.N.I.

„Românul e poet, dar şi combinator“

Nicăieri raportul şmecher-fraier nu e tematizat mai eficient şi exprimat mai clar şi mai brutal decît în mişcarea Hip-Hop, în cultura *underground* a străzii, a mahalalelor devenite cartiere muncitoreşti. Aici, cîmpul semantic al „şmecheriei“ se îmbogăţeşte cu termeni argotici precum „figurant“ şi — ca superlativ absolut — „Supa' Figurant“. Una dintre formaţiile preocupate de fenomenul şmecheriei este Da Hood Justice, ai cărei membri (reprezentanţi ai cartierelor Drumul Taberei şi Balta Albă) au ei înşişi nume de cod din „spaţiul negativ“: Nai'gh'-ba, Stoe Toxxic, Sub Zero. Lirica lor *gangsta rap* reciclează şi combină clişeele culturii de masă cu înţelepciunea vieţii dure, de stradă, de bandă şi clan, afirmînd o identitate specifică („Românul e poet, dar şi combinator“). Uneori aceasta trimite către existenţa a două Românii, două lumi paralele, cu reguli diferite: „Românul e român, face demonstraţii / Şmecherul e şmecher, face combinaţii“. Există şi o poetică a şmecheriei: „Direct din *underground*, combinator pervers / Încerc disperat să mai fac un vers invers / Că nimeni nu mă poate-opri / Sînt Nai'gh'ba şi nu cînt pentru copii“. Cel mai adesea însă combinaţiile desemnează *traficul ilegal* de valută, de carne vie sau de stupefiante. Însă totdeauna se găseşte cineva mai şmecher decît tine, iar într-o lume a şmecheriei generalizate, în care „banu-ntotdeauna are ultimul cuvînt / te ia din noroi şi te transformă-n sfînt“, însuşi Dumnezeu apare ca un „Supa'-Supa' Figurant“.

Şmecheria simulează modernitatea, civilizaţia, dar maschează clientelismul, amoralitatea, dispreţul pentru lege, corupţia. E sclipiciul pestriţ care maschează economia paralelă, crima organizată, tribalismele vechi sau noi, mizeria, subdezvoltarea. Un surogat de modernitate, manifestat prin refuzul sau neputinţa interiorizării respectului faţă de legile *scrise*. Pentru ca raportul dintre corectitudine şi şmecherie să devină, treptat, unul rezonabil, va trebui ca oamenii corecţi să înveţe să nu se lase fraieriţi. ▲

Rodica ZAFIU

Şme: cîmpuri semantice şi fantazări etimologice

„Şmecher" e un cuvînt incomod, care pune sub semnul îndoielii pretenţiile noastre lingvistice de a-l încadra şi a-l explica. Banalitatea-i aparentă pare să ascundă cîteva mici secrete. Termenul, foarte frecvent în stilul colocvial, e destul de recent; prima sa atestare provine dintr-un dicţionar bilingv (Barcianu) din 1868, iar unul dintre primele citate reproduse de dicţionare (din Vlahuţă) e „scris adînc": „Trebuie să fii şmecher ca să te procopseşti în ţara noastră" (fraza apare aşa în dicţionarul mai vechi al lui Tiktin, în vreme ce autorii dicţionarului academic, DLR, mai exact al volumului care apărea în 1978, o reduc prudent: „Trebuie să fii şmecher ca să te procopseşti"). *Şmecher* pare a face parte din categoria argotismelor intrate în uzul familiar şi tot mai puţin marcate stilistic. De fapt, cuvîntul îşi păstrează, în paralel, mai ales ca substantiv, şi un uz argotic foarte clar şi stabil. Categoria *şmecherilor* (în opoziţie şi în permanentă interacţiune cu cea a *fraierilor!)* e una aproape profesională; o dovadă e *dreptul* (sau *taxa) de şmecher*... De altfel, cuvîntul intră în componenţa sau stă la originea unora dintre desemnările limbajului argotic românesc (*limba şmecherilor; limba şmechereasca; şmechereasca*), abilitatea verbală fiind una din trăsăturile esenţiale ale prototipului. Abrevierea *şme*, atestată într-un mic glosar din 1936 (V. Cota, *Argot-ul apaşilor. Dicţionarul limbii şmecherilor)* şi discutată – în construcţia glumeaţă *à la şme* – de Iorgu Iordan, e mai actuală ca oricînd, prin răspîndirea modei trunchierilor (pentru care are privilegiul întîietăţii în timp): „Se crede *şme de Bucureşti*" (S. Preda, 1988). Varianta de pronunţare *jmecher* apare în scris ca o notă de individualizare glumeaţă prin exces de oralitate. Cuvîntul are şi o familie lexicală bogată. Diminutivul *şmecheraş* e ironic, depreciativ, minimalizator („un şmecheraş de două parale"); verbul *a şmecheri* e polisemantic: în construcţie tranzitivă, *a şmecheri pe cineva* sau *ceva* înseamnă „a înşela, a truca, a falsifica"; ca reflexiv – *a se şmecheri* – are sensul „a deveni (mai) abil": „e, ne-am şmecherit!". Din familia lexicală mai fac parte adverbul *şmechereşte* şi cîteva substantive, nume de acţiune sau de calitate: *şmecherie, şmechereală, şmecherlîc;* primul intră în locuţiunea *la şmecherie.* Interesantă e şi înmulţirea adjectivelor: alături de *şmecher* însuşi, care poate fi folosit adjectival (un tip *şmecher,* o treabă *şmecheră*), se folosesc mai obişnuitul *şmecheresc,* dar şi mai marcatele *şmecheros* („o roşcovană cu ochi şmecheroşi", G. Arion, 1985) şi (provenind din participiu) *şmecherit* („fercheş, puţin neserios, puţin «şmecherit»..., cucerise numai inimile fetelor din anii mai mici." – D. Dumitriu, 1980; „Noi suntem mulţi şi jmecheriţi", *Ceauşescul*, nr. 15, 1991). Din prima jumătate a secolului al XX-lea datează falsul nume propriu *Smecherzon*, de care s-a ocupat şi Leo Spitzer.

O întreagă reţea lexicală desenează zona de acţiune a şmecherului contemporan. Cîmpul lexical cuprinde acţiuni generale – *a se învîrti, a se descurca, a se orienta, a se prinde, a fenta, a îmbîrliga* –, strategii punctuale – *mişculaţii (mişcoraţii), combinaţii, manevre, lipeli, mistreţuri, moşmande* –, simulări – *trucaje de Buftea, figuri, la ştó, la ciuciu* –, mijloace verbale – *papagal, texte, vrăjeli, caterinci, abureli* etc. şi, desigur, plasarea justă: *pe faţă, pe felie*. Şmecherul – care e *mistocar, pontos, naş, jupîn, băiat de băiat* – *îşi trage* maşini *dichisite, supărate, bengoase;* uneori pretenţiile îi sînt ironizate (de alţi şmecheri), pentru că prea *se dă rotund / lebădă / balenă* etc. (Recomand, pentru o viziune din interior, cărţile unor reprezentanţi ai lumii în cauză, de pildă I. Chertiţie, *Confesiunile unui gardian* sau M. Avasilcăi, *Fanfan, rechinul puşcăriilor).*

Analiza semantică a calificativelor nu e niciodată uşoară; dicţionarele o rezolvă adesea prin circularitate şi reciclare a sinonimelor. În cazul *şmecherului,* dacă lăsăm de o parte şirul de sinonime, definiţia din DEX e mai curînd pozitivă, fără condamnări morale, invocînd abilitatea („care ştie să iasă din încurcături; pe care nu-l poţi păcăli"). Oricum, epitetul *şmecher* e folosit azi cu toate nuanţele evaluative posibile: de la dispreţul acuzator la mîndria autosuficientă; presupune în genere un amestec stabil de reproş şi invidie, care apare mai evident cînd comparăm cuvîntul cu sinonimele sale aproximative: unele accentuează condamnarea, sînt particularizante şi agravante *(coţcar, înşelător, panglicar, potlogar, trombonist),* altele subliniază latura pozitivă a abilităţii *(abil, deştept, dibaci, descurcăreţ, ingenios, iscusit).* Într-o listă de asociaţii, de cuvinte tematice, e interesantă şi etimologia. Cîmpul semantic e ilustrat de multe turcisme (sau derivate de la turcisme); majoritatea sînt cam învechite – *ghiduş, işchiuzar* (sau *iuşchiuzar), mehenghi, pehlivan, pezevenchi, pişicher, telpiz* – dar cel puţin un termen de bază rămîne în uzul actual: *şiret. Viclean* şi *meşter* provîn din maghiară, *hoţ* şi *hoţoman* au origine necunoscută, *marghiol* e grecesc.

Pentru *şmecher,* dicţionarele noastre trimit la germ. *Schmecker,* deşi schimbarea semantică (de la sensul „persoană cu gust rafinat", cf. DEX) nu e nici atestată şi nici prea credibilă. Pe de altă parte, în textele literare moldoveneşti din secolul trecut (la Alecsandri, de pildă) apare, înainte de *şmecher* şi *şmecherie,* cuvîntul *teşmecherie*: pe care dicţionarul academic (DLR) îl explică printr-o contaminare cu *şmecherie,* deşi lucrurile nu sînt de loc clare; oricum, *şmecherie* (atestat la Creangă şi la Caragiale) pare să-l fi precedat pe *şmecher*. Etimologia mi se pare încă în discuţie (alt etimon german? o filieră idiş? cu totul altă origine?). Probabil sub influenţa temei, eram tentată să sugerez o pistă „şmecheră", care nu se bazează, din păcate, pe nici o dovadă. Mi-ar fi plăcut să descopăr că un cuvînt atît de specific argotic era un unic exemplu anagramatic (de tipul „largonji", „verlan", procedee bine reprezentate în argourile franceze), şi că *teşmecherul* şi *şmecherul* ar fi venit, de fapt, de la... *meşter*. Forma pseudo-germană ar fi fost, atunci, o subtilă şmecherie: în ce altceva se putea deghiza şmecherul pentru a-şi putea atribui prestigiul seriozităţii şi al tehnicii? Din păcate, pista e fantezistă...

Şi totuşi, între cele două cuvinte e o permanentă afinitate semantică: *şmecherul* e de fapt un tehnician al adaptării fără prea multe scrupule, un profesionist al trucului. Oricum, jocul de cuvinte rămîne: o uşoară perturbare fonică, o inversare de silabe, şi *meşterul* devine *şmecher*...

▲

Liviu PAPADIMA

Temă de pedeapsă

Fiindcă am stat o vreme în Viena, redacţia *Dilemei* m-a pedepsit să scriu despre cum merge şmecheria românească între teutoni. Drept să fiu, nici austriecii nu sînt din cale-afară de teutonici, şi nici românii cu care am avut de a face nu s-au arătat prea şmecheri. Ba parcă dimpotrivă. Cei pe care am apucat să-i cunosc mai bine, de regulă din emigraţia mai recentă, se arătau foarte aspri cu metehnele aduse de acasă, între care nu putea lipsi furşăreala isteaţă şi trasul în piept în mărunte potlogării. În lipsă de subiect, m-am hotărît să povestesc despre mine însumi şi despre soţia mea. Dată fiind tema propusă, sper să nu fiu bănuit de cultul personalităţii.

Între Est şi Vest...

Şmecheria, după mine, e un mod de existenţă care îmbină armonios *cultura expedientului* şi *cultura mefienţei*. Este, poate, un ingredient balcanic (poate că Steinhardt l-ar fi putut declara şi pe el virtute creştină, în vreme ce lui Noica trebuie să-i fi fost abominabil) şi are, aproape sigur, multe de împărţit cu istoria de după război, destul de asemănătoare, a ţărilor central- şi est-europene. Să începem cu *mefienţa*. Şmecherul – scrie şi în dicţionar – nu se lasă păcălit. El e „pe faţă", nu ţine să-l îmbeţi cu apă chioară. El e învăţat să-şi dea seama totdeauna cum stau lucrurile „de fapt" şi ceea ce pentru alţii trece drept „realitate", pentru el se arată a fi un truc, o *şmecherie*.

Stăteam într-un cămin studenţesc din Viena, cînd a izbucnit scandalul Waldheim. Nu mai ţin minte exact toate detaliile. Sper însă să pot reconstitui fidel faptele importante.

Kurt Waldheim era pe vremea aceea preşedintele Austriei şi un politician foarte respectat, cu o serioasă carieră internaţională în spate. Pe cînd locuiam la căminul amintit s-a dat la iveală că în tinereţe, cu multe decenii în urmă, Waldheim făcuse un stagiu militar într-o organizaţie nazistă. Serviciul militar, ştie toată lumea, e cam greu de fentat. Nu se punea aşadar chestiunea aderării lui, fie şi temporare, la doctrina hitleristă, ci dacă, avînd această pată a istoriei asupră-i, putea fi compatibil cu înaltele demnităţi politice la care ajunsese şi, mai ales, dacă nu ar fi trebuit să-şi declare public, încă de la începutul carierei, nefericitul eveniment biografic. Străinătatea – Statele Unite, Germania etc. – a reacţionat cu destulă vehemenţă şi „cazul" s-a transferat în interior. A fost desemnată, după tipic, o comisie de istorici pentru a face lumină. Comisia a redactat un raport din punctul meu de vedere destul de previzibil: în prima parte se demonstra nevinovăţia lui Waldheim în privinţa incidentului din tinereţe, în cea de a doua parte era însă inculpat pentru tăinuirea adevărului. Concluzia, evident, lipsea. Raportul a încins şi mai mult spiritele. Austria se împărţise în două tabere, pro şi contra Waldheim. În fiecare zi, după încheierea prînzului în săliţa de mese de pe palier, asistam la discuţii furtunoase între studenţii autohtoni. Străinii – locuiam amestecat, atît austrieci cît şi studenţi de peste hotare – erau destul de nedumeriţi de patima şi de arguţia aruncate în luptă. Se încrucişau cele mai întortocheate argumente: dacă fapta comisă în tinereţe chiar era inocentă, ce sens avea să o ascundă? Dacă nu era nimic blamabil în ea, de ce ar fi trebuit să o declare? Ş.a.m.d. Eram nou venit şi ezitam să intervin în polemicile între mai vechii căminului. La un moment dat totuşi nu m-am mai abţinut să nu pun o întrebare. Mi se părea destul de straniu ca un om trecut prin atîtea slujbe publice de vîrf, interne şi internaţionale, să nu fi fost verificat şi paraverificat. Serviciul militar e o piesă obligatorie la orice dosar care se respectă. Cum de iese la iveală hiba la atîta amar de vreme şi, dacă tot s-a întîmplat să fie dată în vileag, dincotro a venit descoperirea? Pe „estici" nedumerirea mea i-a prins imediat în joc. Wanja, o bulgăroaică de la canto, a izbucnit în rîs. Cheng, un chinez foarte tăcut şi veşnic speriat, şi-a permis să mustăcească. Austriecii au fost însă contrariaţi şi uşor vexaţi: pusesem o întrebare de „şmecher", care nu crede ce citeşte în ziare şi se tot întreabă de ce Austria are numai două posturi de televiziune, ambele publice. Nu ştiu în ce măsură colegii mei de cămin aveau conceptul ca atare, dar i-au simţit fără doar şi poate posibilitatea. Şi mi-a trebuit un timp ca să repar proasta impresie pe care o făcusem.

...adică între Vest şi Est

A doua poveste vine de la Dana şi este, de data asta, despre virtuoziatea improvizaţiei, a expedientului, a soluţiilor scoase din mînecă.

Dana se apucase să înveţe germană şi mergea la un curs de limbă cu un auditoriu foarte pestriţ, de la chinezi şi ruşi pînă la sud-americani. Profesoara căuta tot soiul de stratageme ca să-i facă să se exprime cît mai puţin inhibat: jocuri, conversaţii pe teme foarte aprinse, simulări de situaţie... Într-o zi le dă de făcut o compunere pornind de la următorul scenariu: au în proprietate o insulă aridă, din care tot ce pot scoate sînt paie de făcut mături. Cu chiu cu vai, comerţul merge totuşi, pînă ce o firmă concurentă scoate pe piaţă mături din fibre sintetice, mai ieftine şi mai bune. Cum o scot la capăt? Cînd cursanţii şi-au citit compunerile, s-a văzut destul de limpede că ele erau de două feluri. „Vesticii" porneau o campanie ecologică, convingîndu-şi cumpărătorii să nu cedeze tentaţiei produselor sintetice, sau chemau o echipă de ingineri care descopereau în subsolul insulei resurse pînă atunci ignorate, sau aduceau îmbunătăţiri patentului de mătură de paie, realizînd un instrument casnic multifuncţional... „Esticii" dădeau foc manufacturii şi încasau prima de asigurare, cu care trăiau fericiţi pînă la adînci bătrîneţi sau aranjau un accident de producţie la întreprinderea concurentă sau seduceau nevasta patronului promiţîndu-i să-i redea liniştea familială dacă acesta îşi schimbă obiectul de activitate... Un candid exerciţiu de limbă.

În încheiere am totuşi o precizare: tema *Dilemei* atinge unul dintre aspectele deloc neglijabile ale relaţiilor istorice româno-germane. Nemţii ne datorează un binom etimologic care probează fără putinţă de tăgadă potenţialul creator tedesc – atunci cînd vine în contact cu inventivitatea românească. „Şmecher", scrie în DEX, se trage din nemţescul *Schmecker*, însemnînd „persoană cu gust rafinat". Lui H. Tiktin această etimologie trebuie să-i fi stîrnit oarecare mirare, de vreme ce el nu cutează să constate, în al său *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch* din 1895, mai mult decît o „asemănare sonoră" între cei doi termeni. În schimb, înregistrează un exemplu elocvent: „Trebuie să fii şmecher ca să te procopseşti în ţara noastră" (Vlahuţă). Opusul şi perechea nedezlipită a lui „şmecher", anume „fraier", ar fi venit, aflăm iarăşi din DEX, tot din germană, din *Freier* – „pretendent (la mîna cuiva)".

Şi dacă tot am ajuns la acest cuplu celebru, aş mai avea de adăugat că, deşi „fraierul" îşi păstrează neştirbită autoritatea de etalon negativ, „şmecherul" pare în pierdere de teren. „Cultura de cartier", de pildă, pare să se debaraseze de el în favoarea „durului" – denumirea îmi aparţine, cea „oficială" îmi e necunoscută. „Şmecherul" e prin natură versatil, iese totdeauna la liman, dar habar n-are încotro merge. „Durul" priveşte cu dispreţ genul ăsta de *know how* derizoriu. Forţa lui nu se bazează doar pe un mănunchi de dexterităţi: el *ştie* care e esenţa lumii lui şi *crede* într-un cod inflexibil de prescripţii. Vorba cîntecului: „Fraierii să tacă scriem zi de zi pe foaie / Fin'că totul în cartier se bazează pe biiiip".

▲

Rodica CHELARU

Privind înapoi cu tărie

Bunicul meu mi se confesa, adesea, atunci cînd ajunsesem la vîrsta de a pricepe cîte ceva din mersul lumii şi al oamenilor. Avea, şi el, o supărare: un cumnat, frate al bunicii. „Un şmecher", obişnuia să spună bunicul, cu năduf. Unchiul meu era un bărbat frumos, cam crai, manierat şi avocat. Nu făcuse mare brînză în avocatură, dar se însurase cu o fată foarte bogată. Drept pentru care i-a tocat banii la ruletă şi curse de cai. Şi totuşi, n-a scăpătat. Pînă cînd au venit comuniştii şi l-au scăpat de grija averii: i-au luat tot. Ei bine, ăsta era prototipul de şmecher pentru bunicul meu care se trăgea din ţărani olteni cu opinici şi iţari şi care, după ce învăţase pe brînci, ajunsese la oraş – fără proptele – mare director de bancă. Să ai bani cu lopata, pe nemuncite, fiindcă ai sucit capul unei fete bogate, ca apoi să huzureşti şi să epatezi cu bunăstarea ta – iată culmea şmecheriei. Este o poveste cu începuturi prin anii '30.

„Loveşte şi fugi!"

O vorbă veche spune că „aşchia nu sare departe de trunchi". Cu alte cuvinte, că virtuţile, dar, mai cu seamă, cusururile unui individ sau ale unei naţii reprezintă o proiecţie ancestrală. Ele vin de demult, din strămoşi. Ne place nouă, românilor, să ni se spună cît de ospitalieri, harnici, gospodari şi cu frica lui Dumnezeu sîntem. Cum au mai trecut vremile peste noi şi cum am răzbit toate cele necazuri. După cum, adesea, am auzit spunîndu-se „ne lipseşte un neamţ" atunci cînd lucrul se poticneşte, dar mai ales cînd vine vorba despre corectitudine, onestitate, seriozitate. Sînt vorbe din popor şi cred că înţelesul lor este clar pentru oricine. Ele admit, implicit, o seamă de carenţe grave pe care le avem. Vechimea lor indică, de asemenea, că defecte de tipul şmecheriei nu sînt de ieri, de azi. Conaţionali celebri au spus, uneori tăios, că ar trebui să facem ceva cu noi înşine, să renunţăm sau măcar să estompăm asemenea cusururi, fiindcă efectele lor de-a lungul generaţiilor devin devastatoare. Nu ne-a plăcut deloc şi n-am făcut nimic spre a-l contrazice, de pildă, pe Emil Cioran care – trist, înlenea, delaţiunea, cusururi individuale care s-au „ridicat" mai apoi la rang naţional.

O minimă cunoaştere a mecanismelor psiho-sociale arată că asemenea fenomene nu pot apărea la individ şi, mai apoi, în societate, dacă nu există un pat germinativ. Cu alte cuvinte, dacă azi vorbim cu năduf, indiferenţă ori uşoară admiraţie chiar, despre şmecheria la români, trebuie să ne întoarcem în timp şi să vedem că această înclinaţie de a-i păcăli pe alţii, de a trăi pe spezele lor, este una foarte veche. Este evident că peste o jumătate de secol de comunism nu putea să nu lase urme adînci în fiecare dintre noi. Că natura regimului totalitar şi privaţiunile lui au favorizat dezvoltarea gîndirii şi atitudinii duplicitare, apetenţa pentru şmecheria care te scapă de neplăceri, domnia verbului „a se descurca". Pentru asta, însă, repet, era nevoie şi de condiţii favorizante deja prezente.

Două lucruri trebuie subliniate. Întîi, că şmecheria nu este condamnabilă doar fiindcă vrei să-i tragi pe alţii pe sfoară. Individul are, se pare, această genă pe care educaţia, civilizaţia o ţin sub obroc acolo unde şi atît cît este posibil. Ea are drept corolar esenţial lipsa de responsabilitate. „Loveşte şi fugi!" pare a fi deviza oricărui şmecher. Fraierii să plătească oalele sparte. A doua observaţie este că fenomenul devine cu adevărat extrem de grav cînd şmecheria ajunge să fie aplicată în politică şi administraţie, implicit în relaţiile cu străinătatea.

Literatura, istoria, politica

Cum spuneam, există un pat germinativ care a favorizat dezvoltarea acestei caracteristici. Ţăranul român, despre care ne place să credem că este „icoană-ntr-un altar s-o pui", are o viclenie nativă care, după părerea mea, nu este altceva decît o formă mai subtilă a şmecheriei. Că nu o foloseşte oricînd şi faţă de oricine, este o altă poveste, care scoate în evidenţă o morală care n-a murit. Apoi, literatura şi istoria ne oferă destule exemple în materie de „descurcăreţi". O simplă trecere în revistă a personajelor lui Caragiale relevă că aproape toate au, printre trăsăturile lor fundamentale, şmecheria. Ce este, bunăoară, Chiriac, dacă nu un şmecher de cartier, cum am spune azi? El este ceea ce aş numi un „şmecher cumsecade", care profită cît poate de imbecilitatea patronului. O doză bună de şmecherie are, desigur, Caţavencu, spre a ne limita la aceste două exemple. El se află, însă, pe o treaptă superioară şi mult mai cinică a şmecheriei. Caragiale spulberă, de altfel, prin personajele sale teatrale, mitul românului cumsecade, plin doar de virtuţi. Dinu Păturică din *Ciocoii vechi şi noi* nu este doar prototipul, deja clasic, al parvenitului. Fără şmecherie, el n-ar fi putut niciodată atinge performanţele care l-au făcut celebru. El reprezintă categoria cea mai odioasă – şmecherul-lichea, viermele care poate deveni scorpion. Şi exemple se pot da multe. Personajele literare sînt, în definitiv, proiecţii îngroşate ale unor realităţi pe care scriitorii le-au observat îndeaproape, atunci cînd nu le-au trăit ca experienţe proprii.

Istoria, de asemenea, este împănată cu exemple de şmecheri. În anumite epoci, pe tronurile Munteniei şi Moldovei s-au perindat, uneori într-un ritm uluitor, domnitori a căror unică grijă era să ia puterea şi să profite cît pot de ea. Cum au luat puterea? Ei bine, prin tot felul de maşinaţiuni, unele de-a dreptul şmechereşti. Adesea, şi turcii şi românii au ieşit păcăliţi din asemenea domnii. Vitregiile vremii şi efectele lor asupra românilor nu pot fi contestate. Nu-i, însă, mai puţin adevărat că, pentru a supravieţui, strămoşii noştri au folosit adesea viclenii vecine cu şmecheria, afişînd un aer blînd şi supus pe care cronicarii ori scriitorii îl evocă adesea. Zicala „mielul blînd suge la două oi" nu înseamnă doar o cumsecădenie nativă, ci şi un mod abil de a trage foloase din tot ce se poate. Pe scurt, şmecherie.

Problema devine, însă, gravă cînd şmecheria este aplicată ca politică de stat. Potrivit unor reputaţi istorici, foarte puţini la număr, în al doilea război mondial, de pildă, conducerea politică a ţării a facut un joc duplicitar, încercînd să-i îmbrobodească pe toţi. Am vrut să recucerim teritoriile răpite de ruşi, dar am intrat în pămînturile lor, atrăgîndu-ne furia lor nici azi domolită. După ce am mers o bună bucată de vreme alături de nemţi, fiindcă erau mai tari, am schimbat brusc macazul şi am vrut să ne „lipim" de aliaţi. Aceste manevre ne-au adus reproşuri, voalate ori directe, şi o imagine pe care, în timp, n-am izbutit s-o ştergem pe deplin în ochii Occidentului. Am fost priviţi, în final, ca neserioşi. Nişte şmecheri cărora nu le-a ieşit pasenţa cu istoria şi destinul. Efectele le resimţim şi azi. Acest gen de comportament tip „una zicem, alta fumăm" ne aduce tot mai multe şi grele deservicii.

Spaţiul n-ar ajunge să înşir, aici, gafele de tip şmecheresc pe care politica de stat a României le-a făcut de-a lungul ultimilor zece ani. Începînd cu efortul de a stoarce bani Occidentului pentru angajamente pe care nu le-a ţinut niciodată. Rămîn la convingerea că acest tip de comportament nu este un dat contemporan, ci are – din păcate – rădăcini mult mai adînci, în timp. Şi că soluţia ar fi să ne privim, cu sinceritate, pe dinlăuntru, şi să spunem copiilor noştri: „Ajunge! Noi am greşit destul! Măcar voi să fiţi altfel!"

▲

Bogdan ŞTEFĂNESCU

Şmecherii istorice

– sau cum reuşim să ne învingem pe noi înşine –

Cum s-o fi ajuns de la rafinatul *Schmecker* la şarlatanul dîmboviţeano-carpato-pontic, de la fineţea gusturilor la abureli, şmenuri şi tunuri, e o poveste nedesluşită pentru mine, pe care o las în seama unui alt soi de cărturari – istoricii, fie ei ai limbii, ai culturii şi civilizaţiei ori ai ideilor şi mentalităţilor. Fac asta cu oarecare reticenţă şi cu o nelămurită aprehensiune pentru că, în fond, istoricii înşişi se folosesc uneori de şmecherii cînd doresc să prezinte „realitatea" într-o lumină anume.

După mine una dintre cele mai fabuloase şmecherii ale istoricilor români este cea a temei naţionale. Cu iscusinţa unui bunicuţ ce foloseşte trama unui basm, a unei fabule, a unei păţanii ori parabole pentru a-şi vrăji nepoţeii şi a-i face să creadă în universalitatea preceptelor şi gusturilor unei vîrste străine lor, istoricul român ne povesteşte păţaniile poporului român, luîndu-ne maul cu spectacolul bătăliei eterne între românul bun şi veneticul tîlhar. De mici ne confruntăm cu acelaşi tur de forţă, o veritabilă „alba-neagra" a textului istoric în faţa căreia simţul nostru critic îngenunchează mai năucit decît un taur în faţa textilei agil mînuite de toreador. Istoria noastră are o singură miză, o singură tramă: întregirea şi neatîrnarea neamului. Fluturată abil prin faţa ochilor noştri, această idee călăuzitoare ne hipnotizează şi ne duce de nas printre epoci şi domnitori, care mai de care mai glorioşi în apărarea fruntariilor, a limbii şi a religiei.

Aceeaşi manevră a făcut din Ceauşescu un erou ce i-a şmecherit şi pe marii noştri fraţi întru comunism, şi pe ocidentalii naivi ori complici. Aceeaşi manevră ne-a distras atenţia de la măruntele interese vitale ale indivizilor (fără de care eu unul nu-mi pot imagina un neam) şi ne-a ţintuit privirile mesmerizate asupra intereselor vitale ale ţării salvate de încă un conducător dibace prin politica lui externă. El se presupunea că a apărat ţara de duşmani cu un înălţător altruism şi nicidecum că şi-a dorit, megaloman rapace, să dobîndească întreaga putere asupra ţării, adică a oamenilor pe care apoi să îi mîne ca pe nişte vite spre abatoarele politicii lui interne, care, însă, e o altă istorie.

Deunăzi, la un *talk-show* nocturn, un istoric academician dintre cei mai respectabili şi „destupaţi" ne congratula şi pe această cale pentru isprava naţională – un record zonal se pare – de a fi rămas un stat (nişte state?) autonom(e?) pe tot parcursul istoriei noastre, în vreme ce vecinii noştri au suportat umilinţele paşalîcului. Ca prin minune, tinerii recalcitranţi şi şmecheroşi, gazdele venerabilului istoric, s-au cuminţit ca nişte puştani impresionaţi vădit de şmecheriile oamenilor mari de stat din istoria noastră. Pînă şi aceşti băieţi isteţi, ce păreau să nu aibă nimic sfînt, au fost şmecheriţi de bunicuţii noştri istorisitori şi s-au trezit îngenunchiaţi smerit în faţa sfintei teme naţionale. Nu am putut să nu admir maniera prin care mai vîrstnicul istoric i-a cucerit şi cuminţit pe tinerii lui conlocutori. El a recunoscut o şmecherie politică a înaintaşilor şi un fapt abominabil pentru istorici, adică pentru cercetătorii documentelor de atestare: boierii români au fabricat acordurile de capitulaţie în faţa Măritei Porţi prin care din vechime ne-am fi negociat şi cîştigat autonomia statală. Şmecheria strămoşilor i-a cucerit definitiv pe urmaşii şmecheroşi.

Ce ar trebui să ne îngrijoreze, după ce perplexitatea şi admiraţia s-au atenuat, este că victima oricărei şmecherii „se frige", iese păgubită de la acest spectacol popular. Oare a te lăsa pradă şmecheriei istorice nu este la rîndul său păgubitor? Mi-am pus eu însumi întrebarea, ca unul care a fost şmecherit şi a şmecherit la rîndul lui pe alţii cu această poveste eroică a neamului meu. În palmaresul meu se numără studenţi englezi şi americani, ba chiar şi diplomaţi aflaţi la primul contact direct cu România şi cultura ei, în faţa cărora am realizat cu dexteritate numărul intitulat „Bine aţi venit în România, un tărîm cu o istorie glorioasă şi neobişnuită".

M-am dumirit în cele din urmă că acest număr de prestidigitaţie istorică pe care l-am moştenit şi însuşit mi-a confiscat o porţiune importantă a vieţii poporului meu atunci cînd tema naţională „a luat faţa" altor teme care m-ar fi interesat. Aş fi vrut să aflu, de exemplu, cîte ceva despre istoria instituţiilor democratice, despre evoluţia legislaţiei, despre viaţa parlamentară, despre (ne)respectarea drepturilor individuale şi ale minorităţilor mai demult şi mai recent, despre viaţa de zi cu zi a ţăranului român (nu numai despre comportamentul lui militar sau ceremonial), dar şi despre viaţa orăşeanului, despre dinamica claselor sociale, despre organismele şi practicile economice ale diverselor epoci, despre influenţele culturale străine şi cîte altele. Am aflat foarte puţin despre toate acestea – uneori chiar nimic – şi n-am reţinut decît că istoria României ori a românilor este un şir de bătălii eroice pentru întregirea şi neatîrnarea neamului, pentru păstrarea unităţii de cuget şi simţire a tuturor românilor.

Am deprins din propria-mi istorie pericolele subtilităţii. A fi subtil înseamnă şi a ţese o pînză fină care să ascundă lucrurile de privirile celorlalţi sau chiar de propriile tale priviri. Mai întotdeauna ingeniozitatea unor astfel de urzeli de vorbe mari şi idealuri înalte ascunde actul viclean al subtilizării. Şi uneori reuşeşti să îţi subtilizezi propria căciulă. Prin istoriile „naţionale", adică urmărind obsesiv binele abstract şi eteric, de peste vremi, al naţiei şi ignorînd binele fiecăruia ce produce prin însumare binele comun, cred că am reuşit să ne furăm fericirea. Tot pîrjolindu-ne gospodăriile, pămînturile şi vieţile – eterna noastră şmecherie militară – am reuşit să îi învingem pe năvălitori învingîndu-ne de fapt pe noi înşine. Trăind glorios ca neam peste vremi, am murit în mizerie ca indivizi supt vremi, căznindu-ne să ne declamăm mîndria naţională cu acreală ori cu isterie. Suprema noastră victorie istorică a fost sinuciderea în grup. Ce monumentală şmecherie!

▲

Bruno MAZZONI

Leopolis* – Neapolis: 2 la 1

– sau omul care-şi învaţă calul să nu mănînce –

Cred că există cîteodată o legătură între prostie şi şmecherie, luată, aceasta din urmă, în înţelesul de „proastă şmecherie". Trecerea de la una la alta poate fi chiar biunivocă, cu condiţia să nu uităm că judecata despre ceea ce facem nu este în nici un caz obiectivă, nici imuabilă în timp: una este ce cred (ce vreau să cred) eu, alta este ce cred ceilalţi, care rar cad de acord în a judeca o faptă pe care altcineva a făcut-o. Foarte des comicul ia naştere tocmai din acest hiat între intenţionalitatea subiectului şi interpretarea externă, diferită, a realităţii.

Un mare număr de basme, anecdote sau chiar *fabliaux*-uri au fost antologate şi clasificate după criterii taxonomice elaborate cu precădere pe baza unor elemente de conţinut. De la J. Bédier, care publicase o excelentă monografie, structuralistă *avant la lettre (Les Fabliaux*, 1893), anticipînd mai nuanţat modelele interpretative ilustrate abia cîteva decenii mai tîrziu, pe baza invariantelor, de Vl.I.Propp *(Morfologija skazki*, 1928), pînă la A. Aarne *(Verzeichnis der Märchentypen*, 1910) şi la A. Aarne şi S. Thompson *(The Types of the Folk-tale*, 1928), al doilea autor oferindu-ne în fine un foarte bogat *Motif-Index of Folk-Literature: a Classification* (în şase volume: 1932-1936; 1955), mai toţi ne-au furnizat instrumente bibliografice de preţ şi de neînlocuit.

Totuşi, dacă ne-am opri la ceea ce este comun, stabil, cuantificabil, am renunţa probabil la descifrarea fenomenelor literare investigate: o înţelegere mai intrinsecă, dacă nu chiar autentică, a realităţii nu se poate abţine de la a valorifica şi a interpreta mai degrabă ceea ce este specific, ce deosebeşte un text faţă de altul, ceea ce creează un *écart* faţă de o altă tradiţie culturală. Dacă luăm în considerare povestea care, în lucrarea lui S. Thompson, se găseşte clasificată sub tipul nr. 1682: *The Groom teaches his Horse to live without food*, aflăm că motivul este larg răspîndit în variante orale în toată Europa, din Spania pînă în Rusia, din Suedia şi Anglia pînă în Italia şi Serbia, fără a uita de altfel că a existat şi o remaniere literară antică, într-o fabulă esopică. Pentru aria italiană se fac trimiteri la o naraţiune culeasă la Trieste şi la alta culeasă la Lucca *(apud* I. Nieri, 1950). Povestea e simplă şi se reduce uneori la o replică: un personaj, proprietar sau îngrijitor al unui animal (de obicei un cal, uneori un măgar) se plînge că acesta i-a murit *tocmai cînd reuşise să-l înveţe să nu mai mănînce...*

Motivul se întîlneşte şi în folclorul literar din România, clasificat între altele în secţiunea a treia, „Traits psychologiques", sub categoria „Niaiserie", din cartea *La typologie bibliographique des facéties roumaines* (de S.C. Stroescu, 2 vol., 1969: nr. 3827). Dincolo de clasificările rigide, istorioara nu e lipsită de o anume ambiguitate: stăpînul calului poate fi bănuit de prostie sau de avariţie, dar proiectul său are şi ceva din sclipirea neliniştitoare a excesului de şmecherie, căreia i se pun împotrivă întîmplarea, fatalitatea sau trivialitatea legilor nutriţiei. Ideea e genială, dar animalul moare.

Ce mi se mai pare interesant, în variantele cunoscute pe teritoriul românesc, reiese din titlul sub care este catalogat motivul: *Calul ţiganului*. În cele cinci variante înregistrate, patru fiind de la sfîrşitul secolului al XIX-lea, proprietarul calului, sau al măgarului, este un ţigan (într-o singură variantă ţiganul operează acceptînd sugestia unui român). Această specificitate „etnică", care nu e prezentă în alte variante balcanice, ca de pildă la bulgari – unde motivul intră mai degrabă în povestirile din ciclul lui Nastratin Hogea – mi-a adus aminte de o altă variantă, napoletană, auzită cînd eram mic, adică acum o jumătate de secol, pentru care, dacă ar trebui neapărat creat un titlu, aş sugera *I cavalli di Monsignor Perrelli*.

„Monsignor Perrelli" a fost o foaie satirică publicată începînd din anul 1898 la Napoli, activă pînă la suprimarea ei de către regimul fascist, şi reînviată în paginile Web-ului în anul 1999 (www.monsignorperelli.com); îşi lua titulatura după numele preotului Filippo Perrelli, care a trăit în secolul al XVIII-lea şi pe seama căruia a circulat oral un bogat repertoriu de anecdote, de povestioare etc. (cfr. G. Mery, *Monsignor Perrelli. Le comicissime disavventure di un prete vissuto nella Napoli di Ferdinando IV*, 1990; şi o piesă moderna de L. Lambertini, *I fantasmi di Monsignor Perrelli)*. Ce mi se pare de sesizat, în cazul de faţă, este faptul că patrupedul nu mai este al unui „poveruomo", ca în celelalte variante din Italia, Bulgaria etc., ci al unui prelat: inovaţia adaugă în acest fel semnificaţiei comice, legate de „niaiserie/bêtise" – sugerată în clasificarea obişnuită – o semnificaţie satirică. Textul îşi dublează, aş spune, amuzamentul pe care ştie să-l producă în cercurile unui public mărunt, nealfabetizat, încîntat de ridiculizarea unui demnitar bisericesc: povestioara s-a răspîndit şi a circulat într-un mediu antiburbonic, nemulţumit de conducerea Regatului celor Două Sicilii şi de sprijnul care îi era acordat din partea cercurilor înalte ale clerului meridional. Umorul napoletan a mai găsit deci o cale hazlie de a se exprima. Anecdota, adaptată vremurilor noastre, se întîlneşte şi într-un film comic al lui Totò, *Il morto che parla*, în care un aristocrat decăzut, din lipsă de bani, vrea să-şi dezveţe calul de nutreţ.

Într-un fel asemănător, aş crede, a funcţionat, pe teritoriul românesc, integrarea ţiganului în motivul de circulaţie populară de care ne-am interesat aici (aşa cum au început să circule, ca în orice ţară din centrul Europei şi din Balcani, pe lîngă bancurile despre prostia lui Bulă şi despre răspunsurile date de postul de radio de la Erevan, o sumedenie de bancuri etnice, în care ba un bulgar, ba un ungur, ba un rus, ba Iţic şi-au însuşit, după prejudecăţile curente, ticuri şi tabieturi prototipice). Îmi dau seama, totuşi, că „integrarea" nu este cuvîntul cel mai potrivit aici, fiind vorba, în realitate, de o *substituire*: nu devine de fapt, ţiganul, mai recent *rromul*, protagonist *în locul*... (ceea ce poate ţine, inconştient, şi de un proces de refulare)?

Dar nu e asta o scornitură veche, mult mai veche? Nu tocmai, fiindcă cealaltă mare, deşteaptă *şmecherie* literară, inventată acum două sute de ani de către autorul acelui *Poemation eroi-cómico-satiric*, numit *Ţiganiada*, a apărut dintr-o intenţie majoră: de a face să fie acceptată ideea, pe atunci prea îndrăzneaţă, a necesităţii unei maturizări a compatrioţilor din acele vremuri (mult) îndepărtate...

* Adică Lemberg, Lwow, Lvov, Lviv sau Liov, locul unde a trăit şi a murit cel ce semna alcătuiri „de şagă" cu numele Leonachi Dianeu.

▲

Andrei MANOLESCU

Afaceri ţărăneşti

Stăteam odată, nu de mult, la poveşti într-o casă ţărănească dintr-un sat din sudul ţării, la un unchieş bătrîn şi hîtru. La un moment dat omul m-a poftit, aşa în treacăt, să merg în grajd să-i văd calul. Nu l-am luat prea în serios şi am schimbat vorba. După cîteva minute însă, ţăranul iar a pus mîna pe mine şi, cu o luminiţă şoadă jucîndu-i în ochi, a repetat invitaţia. Am simţit că e ceva la mijloc şi l-am urmat prin ogradă către locul amintit. M-am uitat la cal mai mult din politeţe şi n-am observat nimic special. „Cal ca toţi caii – a zis unchieşul, parcă ghicindu-mi gîndul. Patru picioare, două urechi şi o coadă. Pare simplu, numai că e o întreagă drăcărie. O poveste ce nu s-a pomenit." „Adică?" l-am întrebat eu. „Îţi spun matale, să vezi ce păţanii poţi păţi cu animalele astea de se numesc cai. După revoluţie ne-a dat şi nouă pămînturile înapoi de la C.A.P. Şi mi-a trebuit şi mie, ca oricărui ţăran, un cal să lucrez. Am mers la Smîrdioasa la tîrg, să mă tocmesc cu nişte ţigani, că ei sînt cei mai mulţi samsari de cai şi, pînă la urmă, m-am ales cu un roib care mi se părea mie numai bun, aşa, pentru etatea şi puterile mele. Nu tînăr, că... şi calul trebuie să fie pe potriva omului. Dacă-i mai verde şi trage prea iute, omu' nu-i poate face faţă, treaba iese prost. Da'... nici prea bătrîn să nu fie, că poate să moară înainte să apuci să-l mai vinzi. Roibul ăsta, deşi părea bun, avea un năravnemaipomenit. Dacă-l înhămai la căruţă şi treceai cu el pe lîngă un grup de oameni (puteau să fie şi numai doi) care stăteau de vorbă, se oprea şi el, de parcă voia să asculte. Şi nu-l mai urneai din loc pînă ce nu le ziceai oamenilor să se răspîndească de acolo. A dracului hachiţă, că grozav mă mai supăra, mai ales cînd veneam seara de la cîmp. Se oprea peste tot, că lumea era ieşită prin faţa porţilor, în grupuri. Mă făcea de rîsul satului şi-mi pierdeam nervii pe drum. Aşa că m-am hotărît să-l vînd, adicătelea să-l schimb. Numai că niciodată nu dai un cal pe altul mai bun. Doar dacă eşti negustor de meserie. Asta e în firea lucrurilor, cu orişice, nu numai cu caii." „Şi te-ai dus iarăşi la Smîrdioasa aia sau cum i-ai zis?" „Ba, tocmai la Sibiu, că auzisem că acolo-i tîrg bun şi ai de unde alege. Şi după ce-am dat roibul meu, Puiu îl chema, şi cevaşilea boabe de porumb pe deasupra, era să rămîn fără nimic." „Păi cum, te-ai dus pînă la Sibiu şi cu porumb?" „Ei nu, că acolo n-am dat porumb, am dat bani. Alta a fost cu porumbul, m-am ramolit, cînd am luat-o pe Stela de la nişte vînzători de blănuri chiar din piaţă de la Pielea. În fine. La Sibiu voiau ţiganii să mă păcălească şi să-mi arate cum umblă iapa pe care abia o tocmisem. Cică avea nu ştiu ce secret. Dar cu mine nu le-a mers, că am apucat-o de frîu şi nu i-am mai dat drumul din mînă. Şi în gîndul meu mi-am zis: las' că vedeţi voi acuşi ce secret are roibul pe care vi l-am dat. Că na, aşa-i la vînzarea de cai. Numai că Doina, aşa îi zicea iepei, era nebună. Ai auzit mata de vaca nebună. Ei..., la mine era cal. La prăşitul viei a trebuit să-i pun un sac în cap, să nu vadă, numai aşa am făcut treabă cu ea. Nu ştia să tragă normal la plug. A trebuit totuşi s-o dau şi p-asta, de-am luat-o în schimb pe Stela, aia de care-ţi zisei. O iapă bună şi credincioasă, dar bătrînă. În cîteva luni am fost forţat s-o duc şi pe Stela, se tîmpise de tot, la tăiat, la Oraca." „M-ai zăpăcit cu numele astea." „La Oraca e un fel de abator. Acolo se face salam, de-l mîncaţi voi la oraş. Se pune calul la kilogram. Mi-a dat pe Stela o nimica toată. Îţi spusei: dacă mori înaintea calului, le rămîne copiilor sau femeii şi nici nu te mai interesează. Dacă moare calul înaintea omului e însă pagubă." „Te-ai dus iarăşi la tîrg." „Aaaşa, vezi că ştii." „Ca în *Dănilă Prepeleac*", am mormăit eu mai departe. „Acuşi vii mata cu nume de-astea? Vorbeşte să pricep şi eu." Moşul nu era deloc surd. „Ca să-ţi termin povestea..., am luat un armăsar, Mişu, cu pasul mare. Ăsta ar fi fost bun la şaretă, cum era pe timpuri. La arat mergea prea repede. M-a ajutat ginere-miu. Eu ţineam plugul şi el, în faţă, frîiele, să-l mai domolească. Chiar şi aşa ar fi fost bun, numai că avea şi altele. Transpira tot timpul şi bănui că avea o boală. Pe urmă, nu-l puteai înhăma decît în grajd. Dacă-l ţineai mai mult de o zi închis, cum îl scoteai afară, începea să necheze şi să ţopăie. Pe deasupra se speria şi de maşini." „Dar cum se face de nimereşti mata numai dintr-ăştia?" „Păi nu poţi să nimereşti altfel, că toţi sînt aşa. Un vecin de aici, de lîngă heleşteu, a luat o gloabă şi cînd s-o ţesale, s-a trezit că-i rămîne coada în mînă. În fine. L-am dus şi pe Mişu la Smîrdioasa înapoi, cu mare băgare de seamă ce iau la schimb. Mă săturasem şi eu de atîtea dandanale, îţi dai seama. Acolo am ochit un roib cu gleznele albe. Un cal blînd care mi s-a părut numai bun pentru ce voiam eu." „Nu cumva e chiar mîrţoaga asta din grajd?" „Nu-i mîrţoagă deloc, că o îngrijesc bine. Mă iei în rîs, dar stai să-ţi termin păţania. O s-o spui şi la alţii, că-i nemaiauzită. Aşa cum îţi zisei, am ochit calul şi ce mai, l-am luat. Am făcut o afacere în trei, l-am dat pe Mişu unuia cu doi măgari, i-am dat măgarii ăstuia cu roibul şi numai ce l-am pus la căruţă şi dă-i spre casă. Nu ştiu care o fi fost mai cîştigat. Eu eram mîndru ca un flăcău, convins că de data asta am făcut o treabă bună. Cînd colo, numai ce trecui pe lîngă nişte oameni care beau în faţa unei cîrciumi, că să vezi drăcia dracului..., dobitocul se opreşte. Ptiuu! Era tocmai Puiu, ăl de-l avusesem imediat după ce-mi deteră pămîntul." „Nu înţeleg, cum să nu-ţi recunoşti calul? N-ai văzut că-i tot ăla?" „Poate am cunoscut ceva, da' n-aveam ce să văd, că înainte nu avusese gleznele albe. Nu-mi explic decît că între timp fusese furat pe undeva şi hoţii îi decoloraseră părul de la glezne, că aşa se face, să nu-l recunoască proprietarul. Uite aşa, Puiu al meu, bată-l norocul, s-a întors la mine, mai bătrîn cu cîţiva ani. Pentru asta m-am agitat eu atît. Şi bagă de seamă că l-am dat tocmai la Sibiu şi l-am luat de colea, de la Smîrdioasa. Nu-ţi vine să crezi. Acuma m-am liniştit, asta a fost să fie. M-am obişnuit cu năravul ăsta al lui cu opritul – de stai să te gîndeşti, nu mai are nimeni cal cu aşa năravu – şi dacă o fi să moară înaintea mea, îl duc la Oraca."

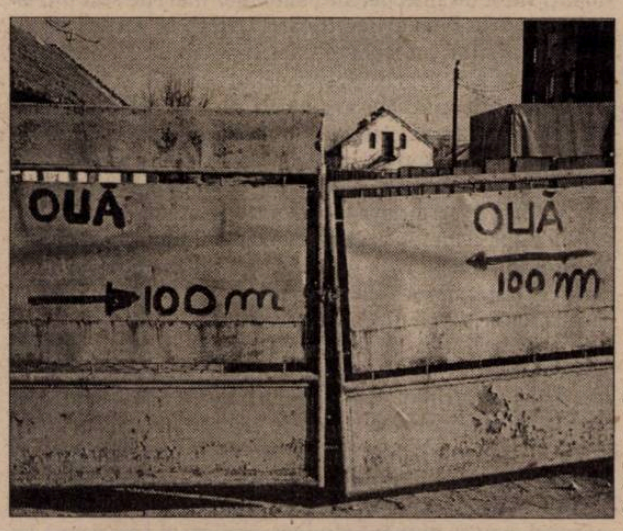

© S. Ivanoschi

Iar eu am plecat din acel sat cu gînduri confuze despre isteţimea şi înţelepciunea ţăranilor.

▲

Florin TOMA

Shmekerazada

Dacă e vorba p-aşa, apoi să ştiţi că românul s-a născut dintr-un *trick*, un contract neserios cu natura lui contra. O şmecherie (care, etimologic, dacă e să fim „jmecheri", normal că vine de la *shmack*-ul american uşor contaminat!!) şi pe care o speculează chiar şi o glumă rătăcită acum vreo douăzeci de ani în sacul cu „Bule", „nea Nici" şi „coane Lene". Precum că toate popoarele se trag din Adam şi Eva, numai noi din Traian şi Decebal. O glumă, să recunoaştem, destul de nesărată. Dar aflată cert pe marginea abnormului anecdotic („simţ abnorm şi văz monstruos"!).

Numai că această snoavă profund „europeană" a dezlănţuit o întreagă paradigmă a „şmecheriei" românului, din cele mai vechi timpuri şi pînă azi. Şmecherie înseamnă, de fapt, o sumedenie de fapte istorice, cu a căror ieşire din logic ne-am obişnuit încă de mici. Ea întoarce o clipă spatele credibilului şi, impetuoasă, scapă piciorul în absurd, dar un absurd suav, chiar crocant (ce cochetează uneori, zic unii, cu înţelepciunea!). Părăsirea teritoriului Daciei, atragerea trupelor lui Carol Robert d'Anjou taman în defileul de la Posada, arderea holdelor şi otrăvirea fîntînilor în faţa năvălirii barbarilor, ctitorirea unei mînăstiri după fiecare copil din flori conceput de către „cel Mare şi Sfînt", victoria stomatologică de la Călugăreni (unde Sinan-paşa şi-a pierdut o bună parte din coroana dentară, în timp ce, normal, „şi vodă-i un munte!"), Ana Ipătescu, înfăşurată în voal de tricolor, cu pistoale în mîini, pornită (probabil dintr-un impuls necesarmente bahic, oricum iraţional!) să elibereze Guvernul Provizoriu, celebra zbatere „leonică" a lui Ceauşescu, în august 1968, în balconul din CeCe cînd, la sfatul lui Ion Gheorghe Maurer („Nicule, Nicule, nu e bine să te pui cu ruşii!"), nea Nicu aproape că-şi smulgea părul comunist: „Lasă-mă, Jeane, lasă-mă, că nu-i mai suport pe nenorociţii ăştia!", zeci şi sute de pîlcuri de pădure de pe tot întinsul Patriei, care sînt martorele atîtor manevre de retragere dibace sub formă de pitit, pentru ca, apoi, „sărit-spate-duşman-făcut-ferfeniţă" (ispravă trecută, de către cronicar, cu meticulozitate docilă, la hrisov!) – toate îmi par, cel puţin mie, superbe dovezi de scăpat piciorul în haznaua cu absurd (aceea care te trimite la gestul scărpinatului în creştetul capului, însoţit de bodogănirea celebră „Măi, să fie...!").

Apoi, să nu uităm acel şir nesfîrşit de personaje livreşti (dar şi cu modele reale, bineînţeles!) a căror „calitate-metresă" a fost şmecheria, *trick*-ul (cu diferite grade de „asumare") şi din care nu-mi amintesc acum decît: Ivan Turbincă, Coriolan Drăgănescu, Ilie Moromete, contele Dracula, Aron Pumnul cu „ciunismul" lui („om făr' de răciune / plin de-aberăciune / Duci la perdiciune / întreaga năciune"), Stănică Raţiu, Lache şi Mache, Lică Trubadurul, Nae Girimea, Gore Pirgu, amărîtul ăla din *Boborul* lui nenea Iancu, apoi, de ce nu, nenea Iancu însuşi, Filip Nacovici (din *Venea o moară pe Siret)*, Rică Venturiano, Dinu Păturică, Spînul, „prietenul lui Harap-Alb (eu unul nu înţeleg cum adică, un harap alb la culoare, trebuie să fie şi aici o şmecherie!), după aceea, de-a valma, parlamentari, procuratori (de) şi fotbalişti, lideri politici *(y compris* de filiale!), preşedinţi de ligi (de tot felul), cetăţeni, oameni simpli, miniştri, sedentari (cu vile şi piscină), hoinari prin boscheţi, pedofili pofticioşi, bătrîni famelici prin piaţă, estropiaţi exigenţi (mi-a cerut unul, odată: „N-aveţi o mie de lei?" şi i-am răspuns: „Nu!", iar el: „Ia vedeţi, căutaţi-vă, poate aveţi totuşi!"), aurolaci de veghe în canale, gospodine, poliţişti, femei, bărbaţi, copii, dăscălime, Ionescu, Popescu, Protopopescu, Astivuitoriţei etc. etc.

Aminteam mai devreme de posibilitatea cochetăriei, pînă la logodnă, a „şmecheriei" cu înţelepciunea. Ea îşi pune imediat apostila de „plus-morală" şi, prin urmare, devine scuzabilă. Numai astfel se explică vreo cîteva poveşti siropoase, încheiate, de regulă, cu fraza: „Aşa ne-a fost dat, am fost obligaţi de istorie!" (vezi ezitările dintotdeauna ale „omului providenţial" român, în momente de maximă tensiune a actului optativ!).

În fine, pe ici-colo, mai apare şi şmecheria tembelă, aceea în care autorul, deşi ştia din start că nu reuşeşte, se auto-exonerează de orice răspundere morală, prin explicaţii apoftegmatice (nici un popor din lume nu ştie mai bine ca noi să compună o notă explicativă!) de genul: „Am încercat şi eu, doar n-am dat cu parul!" sau „Încercarea moarte n-are".

Aşadar, fiţi vigilenţi! Nu vă puteţi permite tocmai acum să picotiţi. Shmekerazada îşi continuă povestea...

▲

Z. ORNEA

glose

Stratagema politică din 1879

Chestiunea evreiască, aşa cum se prezenta ea, era, şi în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, una inflamantă şi mereu inflamabilă. Exista o puternică pătură de evrei pămînteni. Dar acestora li s-a adăugat, între 1830-1850, un val masiv de imigrare din Rusia şi Galiţia. Se creează, foarte repede, un curent de opinie politică puternic antievreiesc, cu argumentul economic că evreii ocupă spaţiul clasei mijlocii, neîngăduind românilor accesul spre acest spaţiu vital pentru construcţia economică. Aşadar, cum observase Sombart, înfruntarea era, precumpănitor, economică, evreii reprezentînd capitalismul care atunci se constituia. Dar, cum se întîmpla de obicei, se înregistrau şi excese antisemite de natură religioasă, de la acuzaţiile de deicid, la cel de omor ritual. Statisticile acreditează că, în Moldova, în 1803, erau 12.733 evrei, iar în 1859 – 118.922 (la o populaţie creştină de 1.630.219 locuitori). Majoritatea covîrşitoare a evreilor din Moldova locuiau la oraşe (126.129 în 1899). Exista o tradiţie de toleranţă pentru evrei, Statutul (un fel de Constituţie) lui Alex. Ioan Cuza postulînd treptata încetăţenire a evreilor, care prelua, de fapt, articole din Constituţia munteană de la 1848. La pregătirea Constituţiei din 1866, iniţial, un articol prevedea: „Confesiunea nu constituie, în România, o piedică pentru naturalizare. O lege specială va rezolva naturalizarea graduală şi acordarea pentru israeliţii care vor fi stabiliţi în România". Imediat, au fost pornite campanii de un antisemitism violent, cerînd excluderea evreilor din Principate de la dreptul de a căpăta cetăţenie română. Cu deosebire active au fost, la Iaşi, (şi, de aici, în întreaga Moldovă) „Fracţiunea liberă şi independentă" (aripa moldovenească a viitorului Partid Liberal) şi, la Bucureşti, cercurile din jurul gazetei lui Cezar Bolliac, *Trompeta Carpaţilor* (Junimea era adversara fracţioniştilor ieşeni, retrograzi în toate, iar pe Bolliac îl considera Maiorescu, şi în 1874, „ticălosul de Bolliac"). Manifestările acestor cercuri antisemite au fost atît de intense şi zgomotoase încît i-au descurajat pe iniţiatorii Constituţiei să prevadă acel articol generos liberal privitor la naturalizarea evreilor. Aşa s-a întîmplat că, în Constituţie, celebrul, în epocă, articol 7 postula intransigent: „Numai străinii de rit creştin pot dobîndi naturalizarea". Chestiunea părea definitiv tranşantă. A şi fost pentru aproape şase decenii.

O încercare memorabilă de spargere a acestei interdicţii se produce în 1878 la Conferinţa de pace de la Berlin. Reprezentaţii marilor puteri europene au stăruit asupra lichidării, în Balcani, a discriminărilor religioase, impunînd acest lucru Serbiei. Cînd s-a ajuns la România, s-a încercat rezolvarea lucrurilor în acelaşi fel libertar democratic. Aici, trebuie recunoscut, o influenţă deloc minoră a avut şi evreimea europeană, organizată în „Alianţa Israelită Universală", care stăruia asupra necesităţii egalizării în tratament a evreilor din România. Au fost purtate încinse dezbateri. Pînă la urmă, articolul 44 al tratatului de pace încheiat prevedea: „În România dosebirea de credinţe religioase şi confesionale nu poate fi opusă nimănui ca un motiv de excludere sau incapacitate în ceea ce priveşte accesul la drepturi civile şi politice, admiterea la ocupaţii publice, funcţiuni şi onoruri sau exercitarea diferitelor profesiuni şi industrie în orice localitate aleasă". În consecinţă, era necesară punerea de acord a articolului 44 din tratatul de pace cu articolul 7 din Constituţia României, ceea ce însemna, de fapt, încetăţenirea în masă a evreilor aflători în ţară. Ca reacţie împotriva acestui considerat dictat, s-a produs, în ţară, un val de împotrivire, pornit din mediile politice şi intelectuale, cu extraordinare ecouri în presă şi, apoi, în parlament. Că această cerinţă rezolută a Conferinţei de pace de la Berlin era un amestec în treburile interne ale ţării, e incontestabil (deşi Serbia a admis cerinţa privind renunţarea la deosebirile religioase prevăzută în acelaşi tratat de pace). Dar se pornea de la ideea, judicioasă, că în acest fel se contribuia la necesitatea sincronizării României la standardele europene ale drepturilor civile şi politice ale oamenilor. (În Europa acelui timp, cu excepţia Rusiei autocratice, toate ţările acordaseră evreilor drepturi egale la dobîndirea cetăţeniei – în Austro-Ungaria la 1865.) Iniţial, guvernul I.C. Brătianu (ministru de Externe Mihail Kogălniceanu) şi principele Carol I ar fi fost de acord cu stipulaţiile tratatului Conferinţei de pace. Erau de acord şi junimiştii politici, cu deosebire P.P. Carp şi Titu Maiorescu. Dar în faţa valului de împotrivire au dat înapoi. Ca oameni politici, nu-şi puteau îngădui (aşa a argumentat şi Maiorescu, ales deputat la Iaşi) să se pună de-a curmezişul spiritului public, nemaivorbind că simpatia pentru evrei nu era, aici, niciunde posibil de semnalat. Dar stipulaţiile tratatului de pace de la Berlin (care condiţionau recunoaşterea independenţei României) trebuiau luate în seamă. În consecinţă, s-au făcut noi alegeri (guvernul le-a cîştigat, evident), care au ales Constituanta avînd datoria să modifice Constituţia. În mesajul principelui domnitor către Constituantă, se preciza: „Pe cale constituţională Camerile pot da ţării putinţa să corespundă aşteptările Europei şi să stîrpească din pactul fundamental *inegalitatea politică din motive religioase* care nu se mai potriveşte cu secolul acesta civilizat". Şi aici a intervenit cunoscuta şmecherie naţională, apelîndu-se, după aprinse dezbateri parlamentare şi de presă (activi cu deosebire au fost Vasile Conta în Constituantă şi M. Eminescu în presă), la o abilă stratagemă. S-a eliminat, ce-i drept, din articolul 7 al Constituţiei prevederea discriminatorie privind excluderea necreştinilor de la accederea la încetăţenire, stipulîndu-se că oricine doreşte să dobîndească cetăţenia română trebuie să se adreseze individual (deci încetăţenirea în masă a tuturor evreilor era eludată şmechereşte), cu cerere, autorităţilor (regelui, Ministerului Justiţiei, Camerei Deputaţilor, Senatului) şi, după trecerea unui stagiu de 10 (zece) ani şi deliberări (mai ales în cele două Corpuri legiuitoare) va fi aprobată sau respinsă. Se admiteau şi excepţii de la stagiul de aşteptare pentru întreprinzătorii care au adus importante capitaluri în ţară, întemeind stabilimente industriale. S-a făcut şi o excepţie pentru încetăţenirea în masă. Cei 883 de evrei participanţi la războiul din 1877 au fost naturalizaţi în bloc. S-a prevăzut, de asemenea, că dreptul de obţinere a imobilelor în lumea rurală era exclusiv a românilor. Acum urma etapa a doua: convingerea unor puteri europene să admită această stratagemă (de fapt, o pură şmecherie politică) şi să ne recunoască, totuşi, independenţa de stat. Cuiul lui Pepelea îl constituia Germania, unde cancelarul Bismarck, care, de la început, s-a declarat a fi un „samsar cinstit", nu voia să accepte soluţia propusă de România. Atunci s-a apelat la argumentul economic. Ţara noastră era zguduită, atunci, de afacerea Strousberg, care se angajase să ne construiască o parte a căilor ferate şi, între timp, falimentase. Falimentul societăţii Strousberg lovea greu în deponenţii germani, unii înalt situaţi (inclusiv bănci). Atunci guvernul român, pentru a forţa bunăvoinţa lui Bismarck, a acceptat să răscumpere acţiunile căilor ferate la un preţ de *nouă ori mai mare* (66%) decît cel la care erau cotate (7%). Cu acest greu sacrificiu financiar, care a grevat grav bugetul ţării, s-a domolit intransigenţa lui Bismarck, care, apoi, a convins, el, celelalte puteri europene care contau (Anglia, Franţa) să închidă ochii, admiţînd că prin modificarea Constituţiei României din 1879 s-a pus de acord cu articolul 44 al tratatului Conferinţei de pace de la Berlin. Şi a fost, finalmente, obţinută recunoaşterea independenţei de stat a României. Dar merită semnalat, încă o dată, că guvernul României a acceptat să conceadă la astfel de mari sacrificii financiare numai pentru a nu se acorda, de fapt, evreilor dreptul la cetăţenie. Şi totul rezolvat printr-o prea abilă şmecherie de proporţii. Că soluţia practicată în 1879 era o pură stratagemă (şmecherie) politică o dovedeşte faptul că pînă în 1912 au beneficiat de dreptul la naturalizare abia aproape 4.000 de evrei. În acest fel, România, alături de Rusia autocrată, au fost singurele ţări europene care au refuzat să se racordeze la standardele moderne privind drepturile cetăţeneşti ale omului.

Acest aranjament, el însuşi dureros în cinism, a creat mari nedreptăţi. Să amintesc aici, cu titlu de exemplu, cazurile lui L. Şăineanu şi H. Tiktin. Şăineanu, vestit filolog (născut în 1895 la Ploieşti), şi-a luat licenţa în ţară şi timp de doi ani a studiat la Paris şi Leipzig limbile est-europene (bulgara, sîrba, albaneza, greaca, turca, rusa). Revenit în ţară, Hasdeu (care numai de filosemitism nu putea fi bănuit), apreciindu-l ştiinţific pe Şăineanu, îi încredinţează suplinirea catedrei sale de la universitate. În 1895, pe baza unui premiu al Academiei cîştigat, fără a se şti, de comisie, autorul publică vestita exegeză *Basmele românilor* şi, apoi, numeroase studii de filologie. A fost o vreme profesor secundar de latină şi, din nou, suplinitor la catedra universitară de istorie. Din păcate, Şăineanu nu avea cetăţenia română şi fără ea nu putea obţine titularizarea în învăţămîntul universitar. Cu toate merite sale, cererea de împămîntenire îi este respinsă. În consecinţă, răzbit şi umilit, în 1901 se exilează la Paris, unde predă la Şcoala de Înalte Studii, şi publică sumedenie de studii filologice şi un dicţionar – încă azi citat – al argoului francez. Aceeaşi umilinţă a suferit-o şi Hayman Tiktin, şi el filolog de seamă, care – născut în 1850 în Breslav în Germania – se stabileşte la Iaşi. Era doctor în filologie la Leipzig, debutînd, în 1878, la *Convorbiri literare*. A trebuit să se mulţumească ani mulţi cu profesoratul liceal, deşi publicase *Gramatica română* în 1893. Neputînd obţine cetăţenia română, se exilează în Germania, unde a ţinut cursuri de limba şi literatura română la Seminarul Oriental de pe lîngă universitatea berlineză. Ruşinată de tratamentul ce i se aplicase lui Tiktin, în 1919 Academia Română îl alege membru.

Rezultatele, atotgrăitoare, ale stratagemei (şmecheriei) politice româneşti din 1879.

▲

Teodor BACONSKY

Incursiune malteză

Dacă aveţi îndoieli cu privire la matricea creştină a Europei, vi le puteţi risipi ducîndu-vă la capătul ei meridional, în insula Malta. Geologic insignifiantă, ornată cu o vegetaţie specific africană, insula aparţine continentului tocmai prin patetica ei vocaţie rînd pe rînd misionară şi defensivă. Centru al Mediteranei, Malta ne povesteşte istoria unor victorii aparent zadarnice şi oarecum uitate. Expresivele sale stratificări stilistice sînt palimpsestul unor confruntări solare, vestigiul arid al unor patimi de mult stinse. Însă după ce îi calci solul, te întorci acasă ţanţoş precum un baron cruciat. Îţi dai seama că apărarea lui Hristos e importantă, nobilă, salutară. Simţi că europenitatea din tine are un vector supranatural, o constantă metafizică, un ţel major. Sentiment de indiscutabilă tonicitate, mai ales în vremurile acestea triviale. Malta rămîne frontiera creştinităţii clasice întrucît – orice ar spune ideologii globalizării – nu există identitate în afara unei minime geometrii simbolice.

Ţinutul acesta i-a atras, primit sau suportat pe toţi vremelnicii stăpîni ai Mediteranei. Primii – acum 4000 de ani – nu erau de fapt stăpîni, ci simpli ţărani sicilieni, aruncaţi probabil de valuri, dar reveniţi cu vite, seminţe şi tehnici menite să civilizeze ţinutul. Au urmat fenicienii, porniţi spre cuceriri maritime din pricina mulţilor duşmani de pe uscat. Sosiţi mai întîi ca negustori, au rămas ulterior – prin căsătorii mixte sau izolate gesturi de forţă – ca singuri garanţi ai coastelor. Lor li se datorează şi numele încă actual al insulei (M-L-T înseamnă „adăpost"). A început apoi etapa colonizării romane, inevitabilă în urma războaielor punice, în decursul cărora Sicilia şi anexa ei malteză au slujit drept principal teatru al operaţiunilor militare. Cucerirea nu a fost pare-se brutală, întrucît maltezii le apăreau romanilor mai curînd ca aliaţi împotriva Cartaginei. Insulele au primit noi nume (Melita şi Gaulos), iar pe anticele vetre punice s-au ridicat cetăţi fortificate, ale căror urme se văd. Toate aceste episoade străvechi – crochiuri neclare – au fost eclipsate de un eveniment pe care nici un contemporan nu-l va fi socotit important, dar care a odrăslit, pînă la urmă, destinul istoric al maltezilor: naufragiul sfîntului Pavel. Faptele Apostolilor susţin că – aflat în drumul spre judecata imperială de la Roma – Pavel ar fi eşuat pe insulă în anul 60 d.Hr. şi că ar fi zăbovit acolo trei luni, făcîndu-şi desigur datoria de evanghelizator. Sfîntul Luca ne asigură că însuşi guvernatorul insulei, pe nume Publius, s-ar fi convertit la creştinism în urma vindecării miraculoase a tatălui său, devenind mai apoi primul episcop maltez. Continuarea acestei cronici e nu mai puţin interesantă: după divizarea Imperiului roman între fiii lui Teodosie, insula cade în sarcina Orientului. Va rămîne sub protecţia puternicei flote bizantine de la 400 pînă prin 836, cînd are loc primul asalt al arabilor tunisieni, căzînd în mîna acestora abia la 870. Aflată la apogeu, administraţia islamică a îmbunătăţit situaţia celor trei insule malteze, fondînd sau refăcînd oraşe şi introducînd noi culturi agricole. I-au venit însă de hac normanzii, cuceritori, sub contele Ruggiero, ai Siciliei: de atunci încoace arhipelagul a revenit pe orbita Europei, controlat fiind de casele occidentale (Anjou, Aragon şi Castilia), dar şi de ordinele monastice instalate cu rîndul, de la franciscani (1370) şi carmelitani (1418) pînă la augustiniani (1450) şi surorile benedictine (1418).

Cronica de superlativă reputaţie a debutat însă abia atunci cînd Philippe Villiers de L'Isle Adam, Principe şi Mare Maestru, s-a instalat aici împreună cu pribegii, vitejii şi aristocraţii cavaleri ai Sf. Ioan de Ierusalim, goniţi din Orient, dinspre Akkra, spre Rhodos, prin Tripoli. Se băteau de secole aceşti militari austeri, ştiau totul despre corăbii, castele fortificate, scheme tactice şi alte secrete ale luptei pentru slava Mîntuitorului Iisus Hristos. Practicau pirateria justiţiară, în haine de corsari, fără a-şi neglija chemarea de filantropi, sub semnul căreia au construit pretutindeni spitale, azile, orfelinate, hanuri pentru pelerini. În insulă nu au fost o pasageră prezenţă – adăugată atîtor altele – ci un principiu modelator. Au creat o republică monastică – replică războinică a nevăzutelor bătălii duhovniceşti de la muntele Athos. Au funcţionat ca o forţă multinaţională, împărţită pe grupuri lingvistice: Auvergne, Provence, Franţa, Aragon, Castilia, Anglia, Germania şi Italia – un fel de protouniune europeană! Fiecare grup avea propriul său cartier general – numit „auberge" – şi fiecăruia îi revenea datoria de a apăra un anumit sector al insulei. Au intrat în rama imaginarului european pentru că i-au bătut pe turci, în 1565. Erau mult mai puţini (8.000 de oameni, dintre care 540 cavaleri, faţă de cei 48.000 de soldaţi otomani) dar au reuşit să-i ţină pe adversari în şah, pînă la sosirea altor ajutoare din Sicilia. S-au apărat atît de aprig încît otomanii, istoviţi, s-au retras, fără să ştie că această înfrîngere marchează nu doar ratarea planului lor de a cuceri, prin Italia, Europa de Sud, ci şi primul reflex al declinului lor generic. Moralmente victorios, unul dintre cei mai remarcabili Mari Maeştri, Jean de La Valette, a edificat – cu ajutorul unor ingineri trimişi de Papa Pius al IV-lea – actuala capitală a Republicii Malta. Cînd acesta a pierit (1568), noua capitală eponimă strălucea la soare, etalîndu-şi palatele şi bisericile ca o utopie manieristă întrupată sub palmieri. Grandorii avea să-i corespundă, potrivit fatalei economii a întreprinderilor omeneşti, o lungă decadenţă, punctată de orgolii, despotisme şi huzureli necavalereşti. Totul s-a sfîrşit la 1798, cînd Napoleon – plecat spre Egipt – a preluat insula fără a întîmpina cea mai vagă rezistenţă. Trupele viitorului împărat au jefuit bisericile, consacrînd, prin micime, avîntul noului spirit „revoluţionar" şi laicist. S-a închis astfel un mare capitol de eroism creştin care ne-a transmis fascinaţia romantică a unui ideal făcut din bărbătească generozitate şi risipă de sine. După informa dominaţie franceză, Malta a intrat sub stăpînirea coroanei britanice. Am vorbit cu cîţiva localnici – între care cu ghida mea, o trupeşă coroiată, semănînd cu Bianca Castafiore – care mi-au spus că britanicii le-au lăsat cîteva daruri esenţiale: o administraţie raţională, o excelentă reţea rutieră şi însăşi limba engleză, a doua limbă oficială, după semiticul idiom ancestral. Nu e deloc puţin să nu fii înjurat de foştii tăi supuşi.

Am aterizat în La Valletta acum cîteva luni, însoţindu-i pe Cavalerii de Malta, care au ţinut să organizeze acolo un congres internaţional în memoria lui Carol Quintul şi a marelui său cancelar Mercurino di Gattinara. În 1530, ilustrul spaniol – ultimul cezar al Occidentului – a donat Ordinului insula Malta. Am văzut originalul – plin de peceţi – al acestui act memorabil, purtînd semnătura „Yo el Rey". Cînd vii dinspre aeroport, te izbeşte combinaţia de galben şi verde pal, ca şi adunătura de cuburi aliniate arabizant, pe spinarea colinelor. Vegetaţia e zgîrcită, deşi punctual exuberantă, iar capitala corespunde trecutului ei recent: un fond maghrebin, disciplinat de oficialităţile britanice prezente, mi se pare, pînă în 1974. Se circulă pe dreapta. Există cabine telefonice de tip londonez, dar nu şi autobuze etajate: cele care funcţionează, patrimonial şi ironic, sînt nişte vechituri galbene, rotunjoare, aşa cum cred că vor fi fost cele din Calcutta postcolonială. Prin urmare, tot ce este european get-beget e legat, într-un fel sau altul, de efortul Cavalerilor. De pildă mîndria oraşului, aşa-numita co-catedrală a Sfîntului Ioan, pe cît de sumară ca faţadă, pe atît de aglomerată lăuntric, unde pe stînga şi pe dreapta se deschid capelele fiecărei etnii reprezentative. În nava centrală se desfăşoară contiguu 400 de pietre tombale în marmură policromă – cel mai aristocratic cimitir al Europei – unde odihnesc oase sub desene de oase, foarte memento mori, în stilul macabru al secolului XVI. Principala gratificaţie survine în Oratoriu, pe o latură a căruia străluceşte clarobscur Decapitarea sfîntului Ioan Botezătorul, pictată în 1608 de Caravaggio (membru al Ordinului şi refugiat în Malta după necazurile sale cu poliţia judiciară).

Structura multietnică şi ierarhică a Ordinului se reflectă, de altfel, în arhitectura civilă a capitalei: cele 8 naţiuni şi-au construit, cum spuneam, cîte un sediu *(auberge)*, dintre care cel mai chipeş pare a fi acela al cavalerilor de Castiglia, Leon şi Portugalia, reconstruit în 1774, pe vremea marelui maestru lusitan Pinto de Fonseca. Hora acestor clădiri îmbrăţişează Palatul Marilor Maeştri, cu intrare barocă şi două curţi asimetrice. Evident, fiecare Mare Maestru şi-a sculptat sau întarsiat pe undeva blazonul, ornînd palatul după gustul propriu, aşa că rezultatul suferă de un anumit eclectism. Acum, într-o sală maximă, se reuneşte aici Parlamentul unicameral maltez, dar ambianţa originară e simili-monarhică, plină de armuri şi arme de foc, cu o elegantă sală a tronului şi o formidabilă serie de gobelenuri *(Les Tentures des Indes)* ocupate cu musculatura arămie a bunilor sălbatici. Îi las cititorului libertatea de a descoperi singur – prin lecturi sau directă înfăţişare – alte frumuseţi arhitectonice malteze, printre care vechea capitală, Medina.

Mi-aş încheia notaţiile furnizînd cîteva date recente despre Suveranul Ordin Militar de Malta. O primă observaţie laudativă la adresa actualului guvern al Republicii Malta, care – distanţîndu-se de predecesorii săi marxizanţi – i-a reinvitat pe Cavaleri în insulă: operaţiune mediatică, de optim impact turistic, dar şi reconciliere cu un trecut deopotrivă prestigios şi agitat. Fortul Sant Angelo, bunăoară, este sediul actualei ambasade a Ordinului în Republică. La fel, palatul lui Jean de La Valette, sobru şi galben, unde o capelă discretă răsună de rugăciuni. Această normalizare a raporturilor dintre poporul maltez – anglofon – şi SOMM, condus actualmente de un nobil scoţian (Alteţa Sa Eminentissimă Fra Andrew Bertie) – este reciproc avantajoasă şi meritorie. E de aşteptat ca Ordinul să nu abuzeze de amintita ospitalitate recuperatorie: chiar dacă fizionomia insulei – de la Crucea de Malta pînă la fondul urbanistic – s-a precizat la iniţiativa SOMM, nu e mai puţin adevărat că punerea în operă s-a făcut cu aportul anonim al ingeniozităţii locale. Ordinul – bazat astăzi la Roma, în Palatul Magistral pe Via dei Condotti şi pe Aventin, unde Marele Maestru dispune de o impozantă vilă – are dreptul moral de a reveni, prin Malta, la vechea sa mentalitate maritimă. În definitiv, toată istoria acestor onirici apărători ai ţării Sfinte s-a scris pe valuri, rămînînd încă lizibilă. Mai ştim însă să o citim?

▲

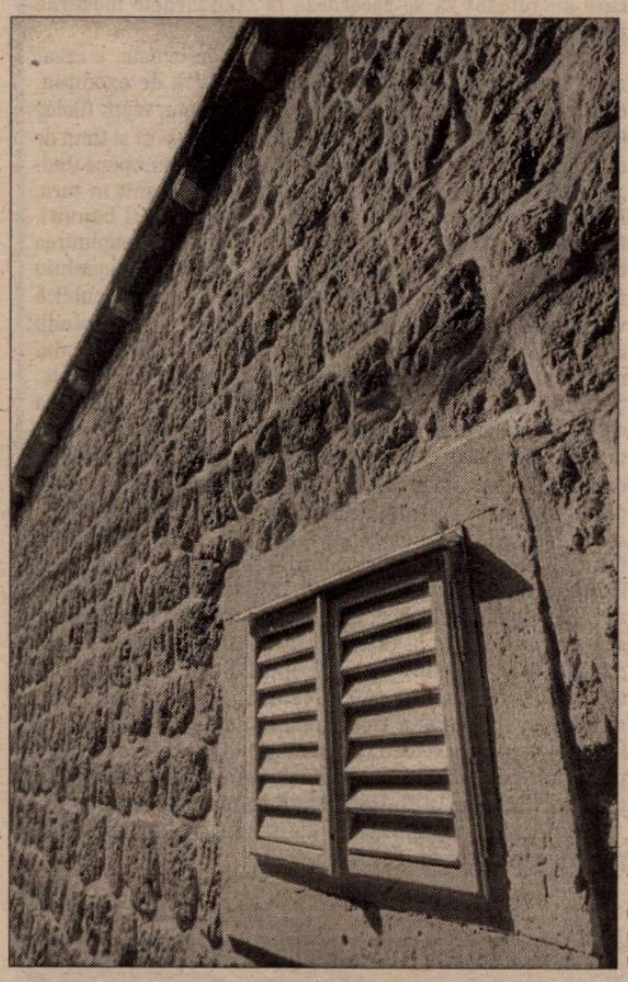

© C. Bumbuţ

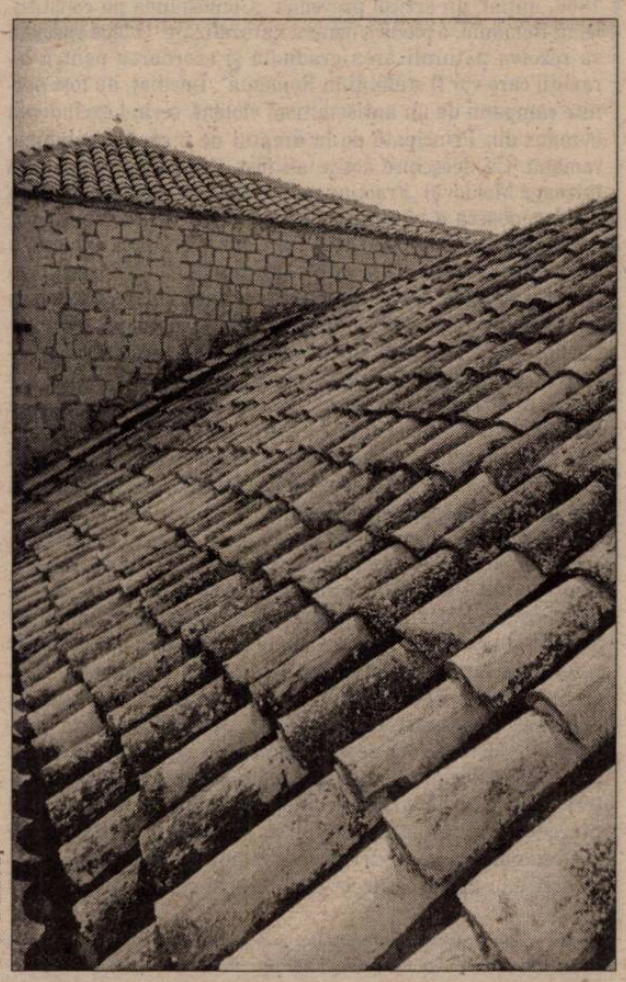

© C. Bumbuţ

G.M. TAMÁS

Despre post-fascism (III)

Sfîrşitul imperiilor coloniale în anii '60 şi cel din anii '90 al stalinismului (al „statului socialist", al „statului capitalist", al „colectivismului birocratic") au declanşat un proces nemaiîntîlnit de la invazia mongolă din secolul XIII: o descompunere paşnică, dar aparent ireversibilă a statului ca atare. În timp ce presa occidentală, bine intenţionată, se lamentează receptînd semnalele ameninţătoare ale unor dictaturi incipiente din locuri îndepărtate, este ignorată, în mod curent, realitatea discursurilor brutale ale politicienilor, deocamdată fără putere, tocmai pentru că nimeni nu este pregătit să li se supună. Bătrînul, nepopularul stat-naţiune, trosnind din toate încheieturile – singura instituţie cunoscută, aptă să garanteze drepturile civile, un minim de asistenţă socială şi o anumită protecţie faţă de excesele banditismului şi ale „elitelor" de afaceri, rapace şi iresponsabile – a încetat să mai existe sau nici măcar nu s-a constituit în majoritatea regiunilor sărace de pe glob. În multe locuri din Africa subsahariană şi din fosta Uniune Sovietică nu doar refugiaţii, ci întreaga populaţie poate fi considerată în afara statului. După decenii de industrializare nebunească (priviţi istoria oribilă a centralelor hidroelectrice de peste tot, din lumea a treia sau în fostul bloc răsăritean) drumul înapoi nu duce nicăieri. Realitatea este cea a unei economii de subzistenţă, a schimburilor „naturale" sau barter, în timp ce mediul înconjurător este distrus şi reţelele mafiote sînt singurele care beneficiază de o organizare eficientă. Popoarele din Africa şi din Eurasia, fostă sovietică, nu suferă din cauza excesului de stat, ci din cauza absenţei statului.

În mod tradiţional, luptele de eliberare s-au dus împotriva privilegiilor constituite. Egalitatea s-a înstăpînit în dauna grupurilor conducătoare: secularizarea a diminuat puterea prinţilor Bisericii; legislaţia socială a ştirbit profiturile, interesele financiare; votul universal a abolit aristocraţia şi la *noblesse de robe;* triumful culturii comerciale pop a înlăturat prerogativele ideologice ale intelectualităţii progresiste; mobilitatea pe orizontală şi evoluţia suburbiilor urbane transformă politica de partid la nivel local, care arată altfel într-o societate de navetişti; mijloacele contraceptive şi hedonismul de consum diluează regulile patriarhale ale familiei. Ceva s-a pierdut, ceva s-a cîştigat. Fiecare pas spre mai multă libertate atenta la privilegiile cuiva, provocînd durerile schimbării. A devenit posibil să imaginezi eliberarea celor osîndiţi şi oprimaţi, a claselor de jos, de exploatare şi opresiune, prin cruciade economice, politice şi morale. Simplu spus, au fost luate cîştigurile rău dobîndite pentru a fi redistribuite unor grupuri mai merituoase ale societăţii; elitele nepopulare, privilegiate, au obţinut, în schimbul acestui consens social, reducerea animozităţii de clasă, calm politic şi siguranţă. Puterea oferită claselor populare le-a dat acestora un loc în societate şi stabilitate; proletariatul, din ce în ce mai puţin revoluţionar, a început să considere că statul (regimul) este o expresie a interesului comun. Dar să nu uităm că negocierea cu social-democraţii a fost rezultatul unor secole de conflicte şi de dureroase renunţări ale păturilor conducătoare tradiţionale. Pentru obidiţii de azi ai planetei, o asemenea luptă pentru eliberare, violentă sau paşnică, nu mai este posibilă.

Nu-i exploatează nimeni. Nimeni nu-şi însuşeşte profitul şi plusvaloarea. Nu mai există monopolul puterii sociale. Nu mai există o cultură dominantă. Din punctul de vedere al „omogenităţii", în noua societate fără clase, oamenii săraci sînt totalmente de prisos. Ei nu mai sînt exploataţi, dar nici nu sînt luaţi în seamă. Ei nu plătesc prea multe impozite deoarece nu au venituri. Privilegiile nu pot fi redistribuite de dragul sporirii egalităţii, deoarece nu mai există privilegii, cu excepţia celor temporare, obţinute cu pistolul la tîmplă.

Pentru această populaţie flămîndă, nu există nici o ieşire în afara plecării; condiţia lor cu greu mai poate fi numită umană. Aşa-numitul centru, departe de a exploata periferia periferiei, încearcă mai curînd să-i ţină cît mai departe pe aceşti străini nevoiaşi şi de culoare (fenomenul este denumit eufemistic „presiune demografică") şi să pună bariere solide la frontierele ţărilor bogate, în timp ce birocraţia financiară internaţională pledează pentru dereglementare, liberalizare; neamestecul statului şi al guvernului, acolo unde nu există nici unul, nici altul, duce la dispariţia naţiunilor. „Războaiele umanitare" se duc pentru a preveni exodul maselor de refugiaţi, ameninţînd să inunde şi să răvăşească sistemul de protecţie socială occidental, oricum în stare de faliment. În lumea contemporană, calitatea de cetăţean într-un stat-naţiune sigur echivalează cu un bon pentru o masă bună. Dar puţini oameni se bucură de privilegiul unei asemenea cetăţenii. Astăzi, cetăţenia este un privilegiu excepţional al locuitorilor din naţiunile-stat capitaliste înfloritoare, în timp ce majoritatea populaţiei lumii nici măcar nu poate spera să aspire la condiţia civică, după ce a pierdut relativa securitate asigurată de formaţiunile prestatale (trib, clan). Descompunerea noţiunii de cetăţenie (puterea şi demnitatea investite în individ, printr-o bine organizată politică egalitară) într-o umanitate sub-politică este acum completă, acţiunea iluministă este pierdută iremediabil. Post-fascismul nu mai simte nevoia să închirieze trenuri ca să-i transporte pe non-cetăţeni spre moarte. Dimpotrivă, trebuie stăvilită dorinţa noilor non-cetăţeni să se urce în trenurile spre lumea fericită, unde există depozite pline cu acele fleacuri care le-ar putea stinge foamea. Mişcările post-fasciste de pretutindeni, dar în special cele din Europa, sînt împotriva imigrării, cu rădăcini în concepţia „omogenă" a productivităţii utile. Ele nu protejează doar privilegiile de rasă şi de clasă în statul-naţiune (deşi fac şi asta). Ele protejează cetăţenia universală în cadrul statelor-naţiune bogate împotriva cetăţeniei universale virtuale a tuturor fiinţelor umane, independent de geografie, limbă, rasă, denumire sau obiceiuri. Aşa cum este folosit în mod curent, conceptul „drepturilor omului" poate să-i apere pe oameni de samavolnicia tiranilor, dar nu-i poate apăra de samavolnicia absenţei legilor.

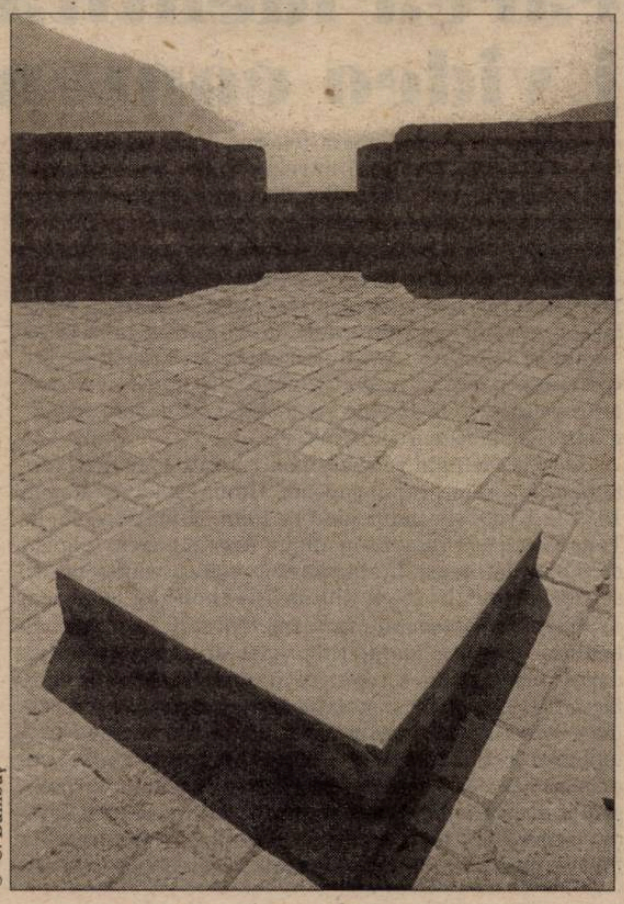

© C. Bumbuț

Se uită adesea că globalizarea capitalismului contemporan este o copie: Capitalismul de dinainte de 1914 nu cunoştea controlul monetar (etalonul aur ş.a.m.d), comerţul era liber, era o lume fără vize şi fără permise de muncă, companiile industriale furnizau arme armatelor inamice în timp de război, iar guvernele sau presa dădeau doar un ţipăt scurt, libera circulaţie a forţei de muncă şi a capitalului era mai mult sau mai puţin asigurată. (Era, poate, o lume mai puţin egală, dar mai liberă.) În comparaţie, ceea ce se cheamă acum globalizare este mai curînd o întreprindere modestă, o distrugere şovăitoare şi graduală a etatismului, a statului-naţiune protector şi dirijist, cel care a fost construit după negocierea egalitară între social-democraţia de stil vechi cu ruginita clasă muncitoare a cărei structură (întemeiată pe scheletul naţiunii moderne) se dezintegrează. Globalizarea a eliberat fluxul de capital. Capitalul speculativ ajunge peste tot acolo unde investiţiile par „raţionale", în general, în locuri unde salariile sînt mici şi unde nu există sindicate militante şi mişcări ecologice. Dar spre deosebire de secolul XIX, forţa de muncă nu se bucură de aceeaşi libertate. *Spiritus flat ubi vult* şi, la fel, capitalul zboară liber, acum mai ales în ciberspaţiu; dar libera circulaţie a forţei de muncă este stînjenită de reglementări naţionale rigide. Mişcarea este într-o singură direcţie. Capitalul îşi poate îmbunătăţi situaţia, dar forţa de muncă – în special cea prost plătită, cea necalificată din ţările sărace de la periferie – nu. Capitalul nu ţine seama de reguli, forţa de muncă are de făcut faţă unor reglementări din ce în ce mai aspre. Dacă forţa de muncă este ţintuită la periferie, ea va trebui să presteze o muncă de sclav. Orice încercare de a lupta pentru salarii mai bune nu are de înfruntat violenţa, pe spărgătorii de grevă sau loviturile de stat militare, ci strămutarea capitalului şi dezaprobarea birocraţiei financiare naţionale şi internaţionale, care decide cine merită ajutoare şi scutiri de datorii. Ca să-l citez pe Albert O. Hirschmann, *voice* (adică protestul) este imposibil, adică fără noimă. Rămîne doar *exit*, adică exodul; şi numai post-fascismul îl poate preveni.

Noua Nouă Stîngă (numită *dementă* de *The New Republic*) şi-a reînsuşit, în mod logic, limbajul drepturilor omului care l-a înlocuit pe cel al luptei de clasă. Dacă aruncaţi o privire în *Die Tageszeitung*, *Il Manifesto*, *Rouge*, *The Militant* sau *Socialist Worker* (Londra) veţi vedea că cel mai mult se vorbeşte despre solicitanţii de azil, imigranţi (legali sau ilegali, *sans-papiers*), vagabonzi, ţigani şi alţii. Statul neo-liberal a abrogat fostele sale obligaţii faţă de populaţiile şi grupurile neproductive. Să analizăm: ideea pedagogică, neo-victoriană a alocaţiei de şomaj presupune că şomajul e un păcat, un viciu; solicitanţii de indemnizaţii sînt declaraţi „duşmani ai poporului", asistenţa socială e înlocuită cu scutiri de impozite, în timp ce oamenii care nu plătesc impozite sînt în afara oricărui ajutor; „autorităţile competente" transformă impozitele în condiţie pentru a locui într-un cartier curat; criteriul diferenţelor de rasă, de etnie, de comportament sexual pentru clasa de jos; înlocuirea solidarităţii de clasă cu cea de rasă sau etnică; recunoaşterea deschisă a unui tip de cetăţenie de categoria a doua; recunoaşterea tacită că poliţia este o forţă de apărare rasială; înlocuirea ideii de emancipare cu ideea privilegiilor (calitatea de membru în Uniunea Europeană, în Organizaţia Mondială a Comerţului) atribuite arbitrar săracilor merituoşi; şi transformarea argumentaţiei raţionale despre „extinderea" Uniunii Europene într-o agitaţie excitată, rasisto-etnică – toate acestea sînt o parte a strategiei post-fasciste de divizare a comunităţii civic-umane, o strategie de acordare sau de anulare a cetăţeniei în funcţie de criteriile de rasă, clasă, denominaţiune, culturale şi etnice.

Ne aflăm în faţa altui extremism de centru. Acest nou extremism, căruia eu îi spun postfascism, spre deosebire de predecesorii săi, nu ameninţă regulile liberale şi democratice, nucleul dur al „societăţii omogene". Într-o comunitate scindată, libertatea, siguranţa şi prosperitatea nu sînt tulburate, cel puţin pentru majoritatea care produce şi se reproduce: în unele ţări bogate, este vorba de aproape totalitatea cetăţenilor albi. „Eterogenii", de obicei străini ca rasă, nu sînt persecutaţi ca minoritate, ci doar neglijaţi şi marginalizaţi, obligaţi să trăiască o viaţă cu totul altfel decît majoritatea. (Viaţă care, desigur, cîteodată poate fi mai bună calitativ decît cea dusă de majoritatea obsedată de muncă, consum şi sănătate.) Drogurile, despre care odată se credea că extind şi stimulează conştiinţa, creează acum pasivitatea celor pe care societatea nu vrea să-i ajute şi nici să admită calitatea lor de fiinţe umane. Cultura „dionisiacă" a subproletariatului contribuie în continuare la bifurcarea societăţii. Nu se pune problema participării politice, fără restricţii şi fără concesii, a celor care nu au nimic. Nimeni nu încearcă să-i reprezinte, dacă nu punem la socoteală radicalismul aripii de stînga, incipient, dar slab, cum a fost cel al „mişcării de la Seattle", la fel de străin şi de izolat cum era anarho-sindicalismul în a doua jumătate a secolului XIX. Lipsesc instrumentele conceptuale, oferite pe vremuri de socialismul democratic şi libertar. Libertarienii sînt astăzi extremiştii burghezi de centru, ultracapitaliştii fascinaţi de cibernetică, ostili oricărei idei de solidaritate, cu ochii la *fluxus*-ul pieţei globale.

Postfascismul nu are nevoie de batalioane de asalt şi de dictatori. E perfect compatibil cu democraţia liberală antiiluministă care, fără a se ciocni de vreo rezistenţă semnificativă, a reabilitat cetăţenia ca o garanţie oferită de statul suveran, nu ca un drept universal. Mărturisesc că l-am botezat aşa pentru a atrage atenţia asupra unei enorme nedreptăţi. Postfascismul are o continuitate istorică fragmentară cu oribilul său înaintaş. Desigur, antisemitismul din Europa Centrală şi de Est nu s-a modificat prea mult, dar nu este prea important. Deoarece postfascismul este arareori o mişcare şi mai curînd o stare de fapt, administrată uneori de guvernările de centru-stînga, el nu prea poate fi intuit.

Noul Stat Dual trăieşte şi o duce bine: Statul Normativ pentru populaţia centrului capitalist şi Statul Prerogativelor alcătuit conform decretelor arbitrare care îi privesc pe non-cetăţeni. Neasemănător cu fascismul clasic, totalitar, Statul Prerogativelor nu este decît arareori observat de către cetăţenii Statului Normativ. Este moralmente invizibilă acea comunitate civică şi umană care i-ar cuprinde şi pe cei ţinuţi jos sau ţinuţi afară. Critica radicală despre caracterul iluzoriu al libertăţii în Statul Normativ este eronată, deşi explicabilă. Refuzul cetăţeniei bazat nu pe exploatare, opresiune şi discriminarea directă exercitată de către cetăţenii „societăţii omogene", ci excluderea şi distanţa este dificil de sesizat, fiindcă clişeele mintale ale luptei de eliberare – pentru redistribuirea bunurilor şi a puterii – nu mai sînt aplicabile. Problema nu e că Statul Normativ devine mai autoritar. Problema e că el aparţine doar celor puţini.

G.M. Tamás este profesor-cercetător la Institutul de Filozofie al Academiei Ungare de Ştiinţă şi profesor invitat la Universitatea Central Europeană din Budapesta. Studiul a fost publicat în Boston Review, *Summer 2000 şi, într-o variantă prescurtată – tradusă aici – în* East European Constitutional Review, *vara 2000.*

▲

Pagină realizată de Magdalena BOIANGIU

Dellia DUNĂ

corespondenţă de la Bruxelles

Explorarea identităţilor: instalaţii video contemporane

Urmînd exemplul primilor artişti care au folosit banda video monocanal (Joan Jonas, Vito Acconci, ca să nu mai amintim pe întemeietorii genului, Nam June Paik, Bruce Nauman ori Bill Viola), plasticienii ultimului deceniu al secolului nostru folosesc instalaţia video stereo aprofundînd o tematică identitară şi introspectivă. Doar camera video permite artistului să se filmeze în timp real. Proiectîndu-şi propria imagine într-un spaţiu construit, acesta poate compune o viziune complexă a introspecţiei, participînd totodată la crearea unei noi realităţi. Spaţiul instalaţiei video amenajează în acelaşi timp şi posibilitatea unei mai mari participări a spectatorului în cadrul procesului de „terminare, receptare şi înscriere a obiectului artistic", pentru a relua formula celebră a lui Marcel Duchamp.

În numeroase instalaţii video, spectatorul penetrează în spaţiul fizic al „operei", experimentînd-o în mod direct. Pentru aceşti creatori vizuali, pentru care problema identităţii este o preocupare constantă, fuziunea aproape totală a spectatorului cu obiectul contemplaţiei sale este mai mult decît pertinentă. Consecinţă a eliminării frontierelor de receptare între diversele componente ale experienţei estetice, introspecţia multimedia reflectă şi influenţa curentelor psihanalitice de inspiraţie freudiană şi lacaniană care au marcat critica de artă în anii '70-'80. Dacă am adăuga la aceste premise şi unul dintre principiile de bază ale artei conceptuale, conform căruia artistul decide singur de incidenţa şi extinderea contextului propriei sale viziuni, vom obţine coordonatele unui „post-realism" sui-generis, după o butadă a lui Jean Baudrillard, în care experienţa personală este livrată în modul cel mai direct.

Paralel cu dezvoltarea potenţialităţilor tehnice ale noilor media, incorporarea elementelor sonore, vizuale ori scenografice în serviciul narării scenariului artistului a devenit o practică curentă. Critica universitară europeană consideră aceste practici apropiate de artele scenice. Filiaţia aceasta nu este deloc nejustificată, avînd în vedere influenţa exercitată asupra artelor vizuale de la sfîrşitul deceniului '70 a performanţelor, experienţelor grupului Fluxus sau a practicilor efemere de tip happening. Acestea şi-au făcut intrarea şi în cadrul instalaţiilor multimedia, mai ales în creaţiile artiştilor, practicînd ceea ce istoria artei contemporane califică drept lirism relaţional sau chiar socio-politic.

Adriane Piper (născută în anul 1948), a studiat artele plastice şi filozofia. Tematica operelor sale include identitatea sexuală şi rasială. Instalaţiile provocatoare ale artistei de origine afro-americană sînt mijloace de contestare directă a prejudecăţilor spectatorului. *What It's Like, What It Is, #3* (1991) este o operă care integrează monitoare video într-o sculptură minimalistă: spectatorii aşezaţi în jurul unui totem compus din ecrane sînt interpelaţi de figura unui personaj care răspunde fără încetare unor obişnuite insulte rasiale : „Nu, nu sînt un negru leneş„, „Nu, nu sînt un negru prost-crescut", „Nu, nu sînt un obsedat sexual" etc. Opera, care dejoacă stereotipurile rasiale şi etnice, reprezintă un exemplu des citat de către critica americană de tip *gender* şi *ethnical studies*. În tradiţie post-foucault-iană, aceste orientări contestă prestigiul eurocentrist al autorilor şi artiştilor studiaţi în mod obişnuit în universităţi ca fiind un stereotip intelectual *(the dead white men)*, definit de convenţii istoric-culturale. *Gender, ethnical* şi *cultural studies* iau în considerare manifestările culturale cu o mai largă relevanţă sociologică, cum ar fi cultura populară şi actualizările ei urbane, de la graffiti pînă la romanul în fascicule. Aceste fenomene sînt studiate dintr-o perspectivă culturală mai largă din punct de vedere antropologic, ca fenomene socio-culturale în care componenţa rasială este una definitorie.

Un alt exemplu relevant pentru critica de artă contemporană este grupul japonez Dumb Type, fondat în 1984 la Kyoto şi condus pînă în 1995, la moartea sa, de Teiji Furuhashi (născut în 1960). Acesta a creat o operă de o extremă teatralitate, cu nenumărate efecte multisenzoriale realizate cu ajutorul tehnologiei celei mai avansate. Spectacolele multimedia sînt inspirate de tradiţia *butô*, iar instalaţiile video spectaculare abordează problematica identităţii sexuale şi culturale. *Lovers* (1994-1995), instalaţie video multicanal, pe disc laser comandat de ordinator, ne arată imaginea fantomatică a cinci nuduri masculine şi cinci feminine, deplasîndu-se de la un zid virtual la altul, după o coreografie aleatorie. Personajele nu se întîlnesc niciodată, dar generează fraze cotidiene al căror text defilează în funcţie de mişcările spectatorului: „Iubirea o găseşti oriunde, oricum", „Nu trebuie neapărat să faci amor cu mine, utilizează-ţi imaginaţia". Corpuri ţîşnind din obscuritate şuşotesc fraze incomprehensibile sau ironic-umoristice, apoi se disipează în penumbră. Ideea stereotipurilor culturale legate de tema morţii şi identităţii sexuale este explorată cu ajutorul interactivităţii, spectatorul fiind interpelat de întrebări puse de către maşină: „Este mai ruşinos pentru un japonez ori pentru un european să moară de SIDA?", „Un bărbat sau o femeie îşi trăiesc mai uşor homosexualitatea în Thailanda, în Coreea de Sud, în insulele Fidji?"

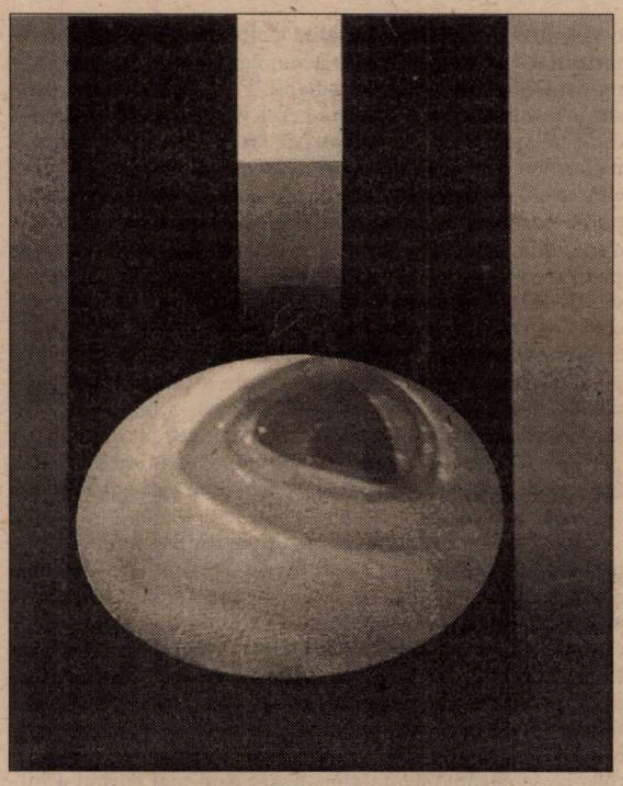

*Mona Hatoum, **Corps Etranger**, instalaţie video, 1994*

În ultimii ani, două videaste americane explorează problematica identităţii feminine. Amy Jenkins (născută în 1966) utilizează tehnica videastului Tony Oursler şi a performerului Robert Whitman, care constă în a proiecta imagini video pe suprafaţa unor obiecte cotidiene. În instalaţia *Ebb* (1996), o cadă de baie devine receptacolul imaginii unei ape de culoarea sîngelui. Cînd imaginea unei femei care se aşează în cadă este proiectată pe suprafaţa porţelanului, apa sîngerie este absorbită de corpul personajului, ca într-un proces inversat al fluxului menstrual. Instalaţia a fost expusă în diverse ţări, iar o echipă de sociologi a stabilit o statistică a tolerabilităţii unor atari subiecte după reacţiile spectatorilor: mentalitatea din ţările arabe şi din unele ţări din estul şi sud-estul Europei consideră asemenea manifestări ca fiind tabu. Gradul de tabuizare a subiectelor artistice de acest gen este invers proporţional cu autonomia şi reactibilitatea socială a femeii în societăţile respective.

Dar exemplul cel mai şocant este instalaţia video, devenită celebră (şi aflată de curînd în colecţia Muzeului Guggenheim) a artistei americane de origine palestiniană, Mona Hatoum (născută în 1952). Autoarea a folosit o cameră video endoscopică pentru a-şi filma interiorul propriul organism. Imaginile sînt proiectate pe un ecran circular plasat direct pe jos, în centrul unei structuri. Penetrînd în această instalaţie, spectatorul are impresia unei călătorii în inima misterului feminităţii. Demitizare şi ambiguitate, imaginile se dovedesc la fel de derutante, iar forţa lor problematizează ritualurile, dar şi convenţiile de fiecare zi.

▲

Dilema vă recomandă

● *M. Blecher, mai puţin cunoscut* (Corespondenţă şi receptare critică. Ediţie întocmită de Mădălina Lascu, prefaţă impecabilă de Ion Pop, Editura Hasefer). Binecuvîntaţi fie aceia care au ferit de uitare şi pieire aceste scrisori ale unui uimitor scriitor român, capabil să ridice la artă o experienţă cumplită a bolii, găsind puterea de a da prieteniei o intensitate de „eveniment sublim al vieţii" – „iartă-mă pentru acest cuvînt ce te jenează" (cum îi scria el lui Geo Bogza în 1937). (Radu Cosaşu)

● Stela Lie, *Lucrul de mînă*, la Galeria Artei (pasajul Hanul cu Tei), pînă în 28 noiembrie. (Alex. Leo Şerban)

● *Arhiva Durerii – Mărturii ale Terorii Roşii din România* – instalaţie video în cadrul căreia se derulează 12 interviuri cu foşti deţinuţi politici din România. Autori: Ştefan Constantinescu, Cristi Puiu, Arina Stoenescu. Curator: Tom Sandqvist. Din acelaşi proiect face parte şi cartea *Arhiva Durerii*, cuprinzînd fotografii şi documente de epocă şi texte de Lucian Boia, Adrian Cioroianu şi Tom Sandqvist. (Cezar Paul-Bădescu)

● Ulrich Burger, *Misiunea Ethridge în România*, în colecţia „Documente" a Fundaţiei Academia Civică, Bucureşti, 2000. O iniţiativă lăudabilă, mărturii de primă mînă despre Gheorghe Tătărescu, Petru Groza, Mihail Ralea, Gh. Gheorghiu-Dej, Lucreţiu Pătrăşcanu etc. (Adrian Cioroianu)

● Restaurantul *Waterloo*, de pe strada Traian, unde, pe lîngă harta bătăliei, poţi savura *crêpes* cu de toate şi *steak* cu sosuri diverse, chiar flambate, într-o atmosferă sobră. (Iaromira Popovici)

▲

Pagină realizată de Cezar PAUL-BĂDESCU

Alice POPESCU

imaginarul publicitar

O punere în abis

La început mi-am zis că e vorba de o problemă tehnică: înregistrare proastă sau bandă deteriorată. Vocea care te întreabă dacă vrei să pleci cu *Dacia* ta în vacanţă, făcîndu-ţi descrierea exactă a performanţelor la care se poate ajunge cu ea: *caroseria este mîncată de rugină, aerul este irespirabil?* atinge culmile stridenţei legal admise pînă într-acolo încît îţi vine să treci pe alt canal sau să închizi pur şi simplu televizorul. *De ce trebuie să ţi se întîmple ţie toate aceste necazuri?* mai întreabă vocea, după o logică a bunului-simţ. Chiar aşa, de ce? Şi ca să fii sigur că n-o să ţi se mai întîmple niciodată, în aceeaşi logică perfectă, eşti invitat să schimbi vechea ta *Dacie* pe una nouă (plus diferenţa de bani). Cu asta chiar că te-ai asigurat pentru viitor – nu că afacerea nu ar părea avantajoasă, dar e ca şi cum ai schimba un alcoolic în faza terminală pe unul care abia se descoperă. Dincolo, însă, de preferinţele auto ale telespectatorului, ceea ce interesează în această reclamă este altceva. Nici sloganul – de altfel, cît se poate de comun prin apelul la mult invocatul (în ultima vreme) parteneriat dintre firmă şi clienţi: *ADRAS un partener pe care poţi conta* – şi nici scenariul nu suferă de prea multă inspiraţie, mai ales că ultimul lipseşte cu desăvîrşire. Cît despre reclama propriu-zisă, ea se limitează la cîteva imagini tip „ilustrată" cu venerabila maşină nouă foindu-se în jurul cozii pe undeva pe la malul mării, prin faţa unor hoteluri înalte. O reclamă mai comunistă nici că se putea, veţi spune. Vă înşelaţi, în materie de comunism, întotdeauna se poate. Însă, oricît ar părea de incredibil, acest spot „nostalgic" nu este unul ratat. Şi asta în ciuda eforturilor minime de realizare a maximului de clişee şi în exclusivitate numai pentru unicul şi enervantul detaliu cu care debutează: vocea alterată şi extrem de supărătoare la auz, în perfectă concordanţă cu starea maşinii descrise. O simplă şi eficientă *punere în abis* care îţi stimulează reacţia de respingere faţă de hîrbul al cărui proprietar eşti. *Voilà* de vezi!

▲

Cristian GHINEA

Pluralitatea modelelor

Democraţia este unul dintre acele concepte despre care credem că ştim totul. *Guvernarea de către popor,* aşa cum îi spune şi numele, nu naşte pasiuni şi nici controverse, nu naşte cărţi fascinante şi devorate de public, aşa cum poate să nască nazismul, de exemplu. Dacă Hitler este un subiect fascinant pentru realizatorii de filme documentare, liderii democraţi pot fi mult mai rar văzuţi pe *Discovery*. Poate pentru că democraţia reprezintă acea normalitate care nu are nevoie să fie discutată şi a cărei importanţă o conştientizăm numai cînd nu o mai avem.

Şi totuşi, ştiinţa politică înregistrează tendinţe relativ noi de punerea în valoare a democraţiei, prin studii şi apariţii editoriale care au declanşat o modă, în sensul bun, ce ţine de două decenii.

Au început să se traducă şi în România aceste studii, ce le recuperează pe cele devenite clasice în Occident (deşi, la cît de rapid evoluează politologia şi la cît de masiv se scrie în domeniu, termenul are o valoare tot mai relativă). Aş aminti numai *Teoria democraţiei reinterpretată* a lui Giovanni Sartori, apărută în 1999 la Editura Polirom.

Coincidenţa face ca în această perioadă să înregistrăm două apariţii cu titlu identic, una pe cale să devină clasică, iar alta care se ocupă de clasici ai gîndirii politice. Este vorba despre *Modele ale democraţiei* a lui Arend Lipjart, apărută tot la Polirom şi despre lucrarea cu acelaşi titlu scrisă de David Held, apărută la Univers.

Mai mult de atît nici nu au în comun aceste două cărţi. Held se menţine în sfera înaltă a teoriei politice, pe cînd Lipjart întocmeşte un studiu foarte minuţios, plin de date care îşi propun să surprindă realitatea democratică din 36 de state.

Prima parte a lucrării lui Held reia tematica aşa cum se regăseşte la Marsilius de Padova, la Machiavelli, Rousseau, Locke, Hobbes. Este discutabilă opţiunea autorului de a o include în aceeaşi succesiune şi pe Mary Wolstoncraft (1759-1797), o precursoare a feminismului care devine şi o importantă gînditoare despre democraţie graţie unei mode intelectuale.

Se remarcă atenţia acordată lui Max Weber. Unul dintre întemeietorii sociologiei, mai cunoscut ca teoretician al birocraţiei şi legitimităţii decît al democraţiei, Weber este interpretat aici ca un om care îşi devansează vremea. El nu apără democraţia pe acea linie iluministă sau liberală, care valorifică „Omul", este un realist care se teme de mase şi le contrapune formalismul, birocraţia şi concurenţa între elite, toate acestea fiind garante ale democraţiei. Weber prezicea la începutul secolului că aplicarea visurilor lui Marx ar fi dus la naşterea unei birocraţii de stat infailibile care, în lipsa democraţiei şi a concurenţei politice, ar fi instaurat tirania. Weber nu lasă nici o şansă troţkiştilor, sau celorlalţi intelectuali după care Marx a fost prost aplicat; el demonstrează (să-l credem?) că Marx era prost pur şi simplu.

Dacă acestea sînt lucruri în mare parte cunoscute, mai interesantă este a doua parte, o foarte interesantă trecere în revistă (recuperatoare pentru un spaţiu al gîndirii politice mult întîrziat) al celor mai noi tendinţe din gîndirea procesului democratic.

Dacă politologii s-au străduit să explice consensul politic postbelic, prin două tendinţe (teoria „sfîrşitului ideologiei" şi cea a „omului unidimensional"), la sfîrşitul anilor '60 ei au adus explicaţii pentru distrugerea acestui consens, cel mai important argument fiind teoria liberală a „guvernării împovărate" şi abordarea marxistă a „crizei de legitimitate". Deşi nu sînt lucruri noi, sistematizarea lor în această formă este principalul merit al lui Held, cartea transformîndu-se într-un util instrument de lucru.

Partea dedicată curentului numit „Noua Dreaptă" nu aduce nimic nou, fiind tributară înclinaţiei didacticiste a autorului, Nozick şi Hayek fiind traduşi la noi şi chiar făcînd ceva vogă.

Partea cea mai interesantă este cea finală, care tratează evoluţiile democratice în era post-sovietică, cu accent asupra tezelor binecunoscute despre „sfîrşitul istoriei", ale lui Fukuyama, dar sînt prezente şi punctele de vedere excentrice, recenzate de autor cu calm saxon. Deşi marxismul pare tot mai mult o ciudăţenie a altei epoci, un Alex Callinicos interpretează stalinismul „drept o forţă contrarevoluţionară care a creat la sfîrşitul anilor '20 un regim antidemocratic" şi de-a dreptul „capitalist". Veşnica poveste cu Marx cel genial aplicat greşit de către epigoni. Bineînţeles, ca şi cu două sute de ani în urmă, capitalismul este definitiv condamnat şi se simte nevoia reluării proiectului marxismului clasic, în care se include şi democraţia directă. Alţi bani, altă distracţie.

Schimbăm total registrul şi aria de interes şi trecem la *Modele ale democraţiei* a lui Lijphart. Mai întîi trebuie să remarcăm o opţiune de traducere pe care o cred greşită. Dacă se poate accepta cuplul „majoritarist-consensualist", termenul „pluralitar", pentru a evita o sintagmă din mai multe cuvinte, nu face decît să complice totul, în primul rînd că un om care nu are timp de fineţuri de traducere este dus cu gîndul la cu totul altceva decît sensul folosit de traducător *(pluralitar system* = sistem cu majoritate relativă). Dar prin aceste importuri care vor să respecte cu tot dinadinsul spiritul limbii engleze, politologia românească nu face decît să se închidă în ea însăşi, să dispună de un cod superspecializat, numai pentru iniţiaţi. Astfel încît nu văd de ce a trebuit să se traducă: „la alegerile din februarie 1974, laburiştii au cîştigat o pluralitate, dar nu o majoritate a locurilor". Nu era mai uşor cu „majoritate relativă" sau ceva de genul „cel mai mare număr de locuri, dar nu majoritatea?". Nu cred că există vreo şansă ca „pluralitar" să se impună, este mult prea păsăresc chiar dacă traducătorul afirmă că „nu încalcă nici una dintre regulile de import al neologismelor.

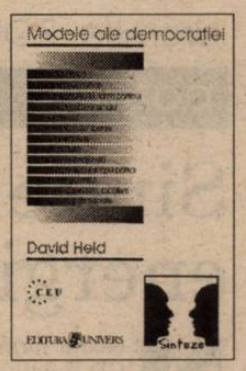

Concluzia cărţii este că democraţiile se pot grupa în jurul a două modele, un fel de tipuri ideale, pure teoretic, dar amestecate în practică. Primul model teoretic este cel al democraţiei majoritariste (cel mai apropiat model este cel numit „Westminster", regăsit în Marea Britanie şi în formă mai pură în Noua Zeelandă pînă în 1996), versus democraţie consensualistă. (Termenii aflaţi în opoziţie ar fi: putere executivă concentrată în cabinete majoritare monocolore *vs.* împărţire a puterii în coaliţii; executivul domină legislativul *vs.* echilibru între cele două puteri; sistem bipartidist *vs.* multipartidist; sistem electoral majoritar şi disproporţionat vs. proporţional; reglarea conflictelor dintre grupurile de interese prin conflict şi competiţie deschisă *vs.* reglare prin compromis şi concentrare (nou corporatism); guvernare centralizată şi unitară *vs.* descentralizată şi federală; parlament unicameral *vs.* două camere cu puteri egale, dar constituite diferit; constituţii flexibile *vs.* constituţii greu de modificat; legislativul are ultimul cuvînt în privinţa constituţionalităţii *vs.* existenţa unor instanţe de genul Curţii Constituţionale; bănci centrale supuse executivului *vs.* bănci independente.

Ar fi foarte greu de precizat în care dintre aceste două categorii intră Parlamentul nostru, cred că din acest punct de vedere, legislativul de la Bucureşti ar intra mai curînd în categoria celor unicamerale, pentru că din punct de al intereselor pe care le reprezintă, camerele sînt similare, ca şi în ceea ce priveşte atribuţiile). Lămuritoare pentru situaţia de la noi sînt şi alte date din carte, cel puţin cele care privesc numărul de partide, sistemul de vot, participarea electorală ş.a.

Impresionantă la această carte este urmărirea atentă a evoluţiilor din fiecare ţară timp de 20 de ani. Rezultatul e un produs tipic al şcolii politologice anglo-saxone, bazat pe cifre, cuantificări şi tabele, poate obositor pentru nespecialişti.

Interesante sînt concluziile cu privire la eficienţa democraţiei, nu păreri filosofice, ci concluzii pe baza unor date de genul: deficite bugetare, zile de muncă pierdute la o mie de muncitori în fiecare an datorită grevelor, număr de revolte şi de decese datorate violenţelor politice la un milion de locuitori. Totul în acelaşi stil saxon, cu cifre, plicticos şi eficient.

În final, o veste bună: „nici vorbă să existe compromisuri avantajoase între eficienţa guvernării şi democraţia de cea mai bună calitate". Asta o spune un saxon înarmat cu cifre, o combinaţie imbatabilă, de tot respectul, chiar pentru minţile milităroase ale unor generali ce se cred supereficienţi.

▲

Alex. Leo ŞERBAN

Întuneric la amiază

A 11-a ediţie a Festivalului internaţional de filme horror *şi* fantasy *de la San Sebastian (27 octombrie – 4 noiembrie) a fost mai mult decît decorul ideal pentru „săptămîna de Halloween"; în nouă zile de proiecţii întunecate şi petreceri nocturne, ea a demonstrat că, pentru „posedaţii" acestor genuri, nopţile scurte au dinţii cei mai lungi!*

Nu toate filmele văzute în festival (scurte şi lungmetraje) au reprezentat genul *horror* sau *fantasy* per se; au existat şi două „abateri" de la normă, la care aş vrea să mă refer aici.

Darkness in the Afternoon (1998), scurt-metrajul scoţiencei Christeen Winford, este, în ciuda titlului cvasikoestlerian, o dramă care utilizează convenţia fantasticului pentru a face şi mai tulburătoare revelaţia finală: o fată cu pantofi şi rochie roşii se plimbă veselă pe stradă; un domn în vîrstă o acostează, fata fuge, domnul se ia după ea pînă cînd, ajunşi la spital (scurtez povestirea...), aflăm că „fata" este soţia bătrînului, că suferă de Alzheimer şi că este, de fapt (ultimele cadre ale filmului o arată privindu-se în oglindă cu o privire ce poate fi goală sau de groază în egală măsură...), o femeie în vîrstă, care obişnuieşte să fugă din spital îmbrăcată în pantofi şi rochie roşii... Regizoarea (o femeie între două vîrste, îmbrăcată în... roşu!) şi-a prezentat pelicula spunînd că este vorba despre „oroarea cotidiană" şi nu de aceea, deja-convenţională, a filmelor cu monştri şi vampiri. Cert e că, într-un festival saturat de *asemenea* filme, pe care publicul avid de sînge şi de eviscerări cît mai „grafice" le aplauda frenetic, povestirea scoţiencei (simplă, dar obsedantă) a produs o impresie şi mai puternică.

Shiri (1999), al doilea lungmetraj al sud-coreeanului Kang Je-Gyu, este la polul opus; această mega-producţie în tiparele *action thriller*-urilor hollywoodiene a fost cel mai mare succes de box-office în ţara de origine, fiind îndeobşte prezentat ca „filmul care a scufundat *Titanicul!*" (în termeni de încasări). Este o poveste care începe cam pe la începutul anilor '90, cu un pluton de soldaţi nord-coreeni de elită care măcelăresc tot ce e sud-coreean, după care face un salt în prezent (precipitare narativă des întîlnită în acest gen de filme) şi dezvoltă tema agentului secret în condiţiile în care cele două Coree cad la pace... „Agentul" este, de fapt, o agentă (alt loc comun al filmelor „de groază" văzute la San Sebastian: Diavolul e Femeie...), fostă membră a plutonului amintit, a cărei misiune e să provoace teroare la Seul punînd o bombă „inteligentă" chiar sub tribuna oficială a preşedinţilor din Nord/Sud, în timp ce aceştia urmăresc istoricul „meci pentru pace". Surpriza: agenta în cauză este iubita agentului secret sud-coreean!

La nivelul scenariului, aşadar, toate văzute şi cunoscute; dar filmul reuşeşte totuşi să te ţină cu sufletul la gură prin dexteritatea cu care stoarce reţeta (love-story + *spy-movie* + policier politic + *science-fiction)* de ultima picătură de verosimil. La conferinţa de presă l-am întrebat pe regizor (38 de ani; *Shiri* este abia al doilea lungmetraj al său, Je-Gyu lucrînd însă mult ca scenarist înainte de a trece la regie) dacă filmul său a fost văzut în ambele Coree şi, dacă da, care au fost reacţiile? Nu, doar în Coreea de Sud, mi-a răspuns el. Preşedintele nord-coreean l-a văzut într-o proiecţie particulară şi – evident – nu i-a plăcut; preşedintele sud-coreean, în schimb, „care este un mare cinefil", l-a invitat pe Je-Gyu la cină, a văzut filmul în compania acestuia la reşedinţa prezidenţială şi „a fost foarte impresionat"... L-am mai întrebat pe autorul lui *Shiri* (titlul denumeşte o specie de peşti; terorista este proprietara unui *„fish-shop"*, agenţii sud-coreeni au acvarii în birouri iar microfoanele sînt instalate, cu grijă, în burta peştilor...) dacă a folosit sosiile preşedinţilor reali pentru scena finală de pe stadion, cînd aceştia sînt la un pas de atentat, sau dacă actorii puşi să-i interpreteze seamănă, cît de cît, cu aceştia; mi-a răspuns că nu – deşi ar fi vrut, a renunţat în cele din urmă la idee „fiind o problemă foarte sensibilă"...

Ca şi plauzibilitatea.

Căci, dacă Cinematograful se joacă, de cînd există lumea şi celuloidul, cu Realitatea, aceasta nu a aşteptat să fie turnată în „horror" sau „fantasy" pentru a da fiori reci pe şina spinării. La San Sebastian, în întunericul sălii rococo a Teatrului Principal de pe Strada Mare, filmele „de groază" păreau mai mult nevinovate distracţii de salon. În piaţa centrală manifesta ETA, iar la Madrid şi Barcelona explodau bombe.

▲

Pagină realizată de Simona SORA

Iaromira POPOVICI

bazar

Simte energia

Melodia formaţiei *Hi-Q* de pe ultimul CD produs de *Unica* şi Roton Music se numeşte „Totul va fi bine". Versurile principale, adică cele care se repetă tot mai des, ale cîntecului, sînt: „Totul va fi bine / Mîinile în aer şi spune cu mine" (cu variantele mai dinamice „strigă" şi „urlă"). Se poate, astfel, percepe o altă etapă (sau o altă perspectivă) a muzicii *dance,* una mai filozofică şi iubitoare de concluzii, urmînd celor pasionale şi romantice. Ceea ce nu înseamnă că filozofia la care se ajunge nu îşi trage puţin profundele învăţături tot din concreteţea sexului şi amorului. Melodia formaţiei *HI-Q* narează ceva despre vecina de la doi, care vine cu un dans nou. Un alt *hit*, de astă dată al grupului *Kpital* (observaţi atît semnificaţia actuală a denumirilor, cît şi grafiile criptice) se numeşte, sugestiv, „Vibraţii" şi-şi sintetizează mesajul în următoarele două versuri: „Le simt, le aud împrejur / Le simt, pot să jur". „Vibraţiile" au meritul de a face trecerea de la realitatea strict fizică a şlagărelor analizate mai de mult la un mai subtil univers al senzaţiilor – neadresate unui iubit sau unei iubite anume, nici măcar tuturor celor de sex opus, ci pur şi simplu în sine, ca modalităţi de receptare şi comunicare. În lumea atracţiilor protagoniştii „gîndesc" prin vibraţii; superioritatea faţă de alte cîntece stă în conştientizarea şi generalizarea efervescenţei senzoriale. Acelaşi soi de energie, de exuberanţă sexual-sentimentală capătă o aparenţă solară în „Ultima vară" a trupei *Akcent:* „E vara din noi /E vara din tine (...) / O noapte din var-am răpit pentru tine / Ţi-ai fi dorit şi vara din mine". Focul verii e opus răcelii nopţii cu pricina, din păcate una singură; versificatorii muzicali ajung, astfel, să jongleze, la nivelul lor, cu elemente esenţiale. În „Spune-mi ceva" a grupului *Van Noizz,* echivalentul „vibraţiilor" e conţinutul ca atare, amestecat cu umorul şi speranţa: „Tu mă faci să rîd, tu mă faci să sper / Alungă-mi plictiseala, doar atît îţi cer (...) Spune-mi ceva / Să nu mai pot uita". Răbufnirile cosmic-sentimentale sînt cel mai bine reprezentate de *hit*-ul care dă titlul CD-ului: „Simte NRGIA" *(Creativ şi Monik).* „Vino cu noi şi simte energia / Hei, ie, hei, ia!" repetă, de nenumărate ori, şlagărul prezent, cu uşoare variaţiuni, de două ori pe acelaşi CD. Pretenţioasei energii i se spune mai pe şleau în într-o altă creaţie *Akcent* (semnul „k" pare a fi în top, prin exotismul său, oare?): „foc" – „Nu-mi pasă de nimeni şi fac tot ce vreau / Am totul în mine / E focul, ştii bine."

Cea de-a doua piesă de pe album, „Albinutza" celor din *Voltaj,* creează o adevărată alegorie a „energiei", „vibraţiilor", „verii" sau „focului" puse în mişcare: „Atît de scurtă-i vara şi e plin de flori / Te înconjoară şi te-agaţă cu parfumul lor / Din floare-n floare ca`o albinutză vrei să zbori". Tot aceasta este melodia care aduce întreaga NRGIE cu picioarele pe pămînt, reducînd aglomeraţia de universalii muzicale la bîzîitul, grădinăresc, al unei albinuţe (fie ea şi cu „tz").

▲

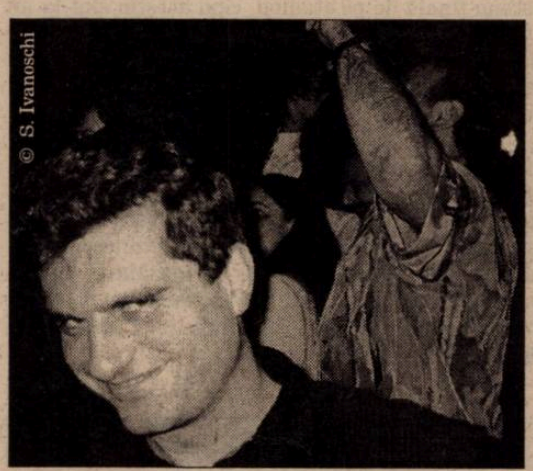

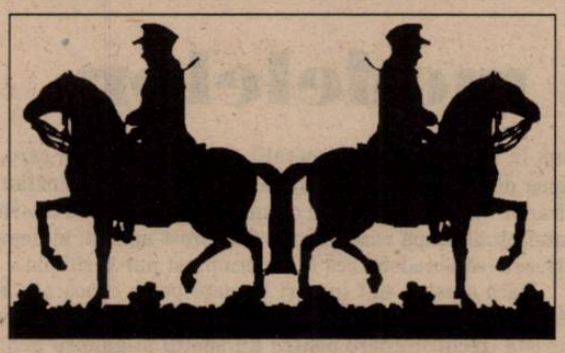

Radu COSAŞU

din viaţa unui extremist de centru...

O nuvelă nu departe de Moscova

De curînd a avut loc, lîngă Moscova, o nuvelă, deşi, după cum a înregistrat-o staţia mea seismografică, n-aş exagera dacă aş spune un cutremur, sau – mai potolit –, dar în consens cu Isac Babel, un eveniment mondial. Babel aşa aprecia mişcările din proza lui Tolstoi: cînd Anna Karenina se sinucide, cînd Bezuhov se întîlneşte, într-o bisericuţă, cu Platon Karataev, acestea ar fi evenimente mondiale şi un ziar ca „Le Monde" parcă o recunoştea publicînd pe prima sa pagină, la un loc central, nuvela petrecută la 20 septembrie 2000 sub titlul: „Soljeniţîn şi Putin, un dineu al reconciliaţilor, la Moscova". Subiectul e acesta: doamna şi domnul Putin au fost într-o vizită de seară, nu departe de Moscova, la familia Soljeniţîn, au cinat împreună, ca după aceea cei doi bărbaţi să rămînă între patru ochi, timp de trei ore; aş intitula această nuvelă: „După 30 de ani".

Şi aş începe-o cu un lung şi clasic flash-back, cînd, tot într-o noapte de toamnă, la 1970, undeva, în ungherul său, Soljeniţîn află că i s-a decernat Premiul Nobel şi primul său gînd este acela de a-i comunica vestea lui Tvardovski, fără de care „O zi din viaţa lui Ivan Denisovici" şi „Pavilionul cancerosilor" n-ar fi apărut în revista „Novîi mir", făcînd repede ocolul lumii. Tvardovski trăia şi el într-o vilă, nu departe de Moscova, lovit de o paraplegie provenită indiscutabil din cîte îndurase de pe urma descoperirii sale literare. După ce citise, în manuscris, povestea aceea cu Ivan Denisovici dintr-un gulag strict interzis inspiraţiei, scrisă de un necunoscut, fost căpitan de artilerie în timpul războiului, fişat deja pentru antistalinismul şi antisovietismul său, el, Tvardovski, membru al Comitetului Central, multiplu laureat al Premiului Stalin, creatorul celui mai popular soldat realist-socialist, Vasili Tiorkin, străbătu Moscova, beat de fericire, anunţînd, din cafenea în cafenea, apariţia unui nou geniu literar: Alexandr Soljeniţîn. (Nu se poate trece peste amănuntul că autorul antibolşevic îi dăduse nuvela tocmai unui bolşevic ca Tvardovski din două motive cît se poate de ruseşti: din cronicile rimate avîndu-l ca erou pe Vasile Tiorkin, soldaţii bateriei sale nu-şi făceau ţigară iar poetul era, la origine, mujic.) În 1962, Hruşciov se făli cu acest Ivan Denisovici ca semn al deschiderii sale antistaliniste, în 1964 veni la putere „echipa Brejnev" care făcu mari dificultăţi la apariţia „Pavilionului..." tot în „Novîi Mir"-ul lui Tvardovski, ca, după '68, prozatorul să fie interzis, urmărit pas cu pas, exclus din viaţa publică şi declarat „infam disident". Tvardovski fu destituit, el continuînd însă să comunice cu „duşmanul", bînd zdravăn din disperare, dar nu în neştire, dacă ne gîndim la acea dostoievskiană noapte albă cînd îl chemase pe Alexandr Isaevici ca să joace împreună un interogatoriu la KGB în care el, Tvardovski, urma să fie Soljeniţîn, iar Soljeniţîn anchetatorul.* Paraplegia nu avea enigmă.

Încît prozatorul, ajuns la vila de lîngă Moscova, articulă atent la fiecare silabă: „Am primit Premiul Nobel!" Tvardovski îi urmări încordat mişcarea buzelor şi îi şopti clar: „Pobeda!" („Victorie!"). Peste 4 ani, în 1974, laureatul era expulzat din Uniunea Sovietică, la schimb – dacă nu mă înşel, dar n-ar fi o eroare catastrofală... – cu fostul secretar general al Partidului Comunist Brazilian, primit fastuos la aeroportul Vnukovo. De aici, nuvela se constituie post-modernist din date, declaraţii şi corespondenţe.

În 1975, Vladimir Vladimirovici Putin intră în serviciul KGB-ului condus de Iuri Andropov, în cinstea căruia, în 1999, ca preşedinte al Rusiei, îi va dezveli o placă memorială în piaţa Lubianka spre a nu fi uitată lupta aceluia „pentru lichidarea elementelor antisovietice" (printre care, desigur, Soljeniţîn figura pe un loc de frunte). Impenetrabil în privirea sa de sticlă opacă, V.V. Putin are domenii în care se exprimă foarte limpede: „...se poate spune, fără exagerare, că sînt un produs reuşit al educaţiei patriotice în care a fost crescut omul sovietic". După acel tête-à-tête de 3 ore, din noaptea de 20 septembrie 2000, autorul „Arhipelagului Gulag" va declara cu toată vigoarea sa morală şi rigoarea stilistică: „Vladimir Vladimirovici este un spirit tăios, înţelege repede, n-are nici o sete de putere personală. Preşedintele cunoaşte toate enormele dificultăţi moştenite, după cum trebuie să subliniez extraordinara lui prudenţă şi echilibrul judecăţilor sale". Nuvela mea nu se poate însă încheia decît cu fraza consilierului prezidenţial pentru imagine, Gleb Pavlovski; ea are puterea de concizie şi sugestie a măreţei proze ruse, fără de care nici azi, cu atît mai puţin mîine, nu se poate face kremlinologie: „Că unul a aparţinut KGB-ului şi celălalt a fost disident, aceasta nu constituie un obstacol, ei nu trăiesc în trecut şi mai au multe subiecte de discutat". Eu mă gîndesc imediat şi punctual cum ar discuta cei doi cele două capodopere care conţin, de peste o sută de ani, subiectele şi problemele cele mai arzătoare ale Rusiei: „Hagi Murad" şi „Demonii".

* Scena e descrisă în „Stejarul şi viţelul", demonicul jurnal de scriitor al lui Soljeniţîn, de intensitatea celui dostoievskian, cum numai ruşii ştiu şi pot scrie.

▲

Eugen ISTODOR

plecat de acasă...

De la Dacia 1310 la Dilema TV

Cine vrea să înţeleagă ceva din începuturile civilizaţiei să vină cu mine, în Bucureşti. De ce să umble după hore de canibali prin Africa? Uite, să pornească şi azi, cu mine, şi-i voi arăta lumea noastră amestecată, întunecată, lipsită de logică, dar, de asta, fermecătoare. Ce-i mai evident decît reclamele, firmele, anunţurile de încîlcită formulare, de anonimă şi stîlpelnică (de la pusul lor pe stîlpi) publicitate? Să-şi lase simţurile să umble alandala, că ştiinţa trage concluzii prea sumar şi prea repede. Vrem pitoresc! Uite o Dacia 1310, pe ea e lipită o hîrtie îngălbenită: „Vînd casă curte, plus pădure, plus apă, la 30 kilometri de Bucureşti, comuna Răcori, Dîmboviţa, telefon 88.77.736. Plus Dacia 1310." Bine răcorit, pe lîngă mine las să treacă o Dacie roşie, cu indicativul: B-35-CAI, cu un gras cu şapcă la volan. Sînt pe strada G.Dem. Teodorescu. Aici e butica-crîşmă Sapy Com, cu un singur muşteriu şi rachiu, vodcă şi rom. Anunţul de pe tejghea sună normal: „Nu vindem pe datorie." La numărul 29 privim blînd: sub o sonerie, o atenţionare: „Pericol de electrocutare". Soneria-sport extrem. Numărul 40 cunoaşte viaţa agitată a unui Second Hand, cu un program: „10-20, duminică închis". Ies pe Speranţiei. Întîlnesc printre cutii de detergent, coji de ou şi cartofi – vă daţi seama ce festin a fost azi-noapte, şi-au spălat hainele şi-au mîncat! – o stomatologie ce execută „proteze scheletate, reparaţii proteze, lucrări de porţelan, compozit, materiale seminobile, materiale cr.-ni.-acrilat". După festin, urmează o proteză scelerată. Tot acolo, în intersecţia Dem. Teodorescu cu Speranţia, un ţigan beat fără dinţi în faţă i-a tras un şut în fund unui cîine. „Car wash" urmează, bineînţeles. Şi se potriveşte cu Centrul Nazarineanul ce şi-a găsit pe aici locul cu verdeaţă şi linişte. Un anunţ cu săgeată, din placaj, se vede într-un drac de intersecţie: „Materiale de construcţie, 100 de metri Atelier tîmplărie." Două utilităţi pe-o singură plăcuţă. Pe gard de beton e scris: „Rezervat NAZARINEANUL". Unde-l căutaţi, bă, prin fapte bune şi veşnicii? Pe un zid de bloc o inscripţie cu cretă, ce-ar trebui să mi-o ţes pe pernă: „Eugen fute crapă!". Şi ca nimeni să nu-mi fure perna, îmi notez de pe uşa blocului: „Montăm sisteme de securitate vile, auto, apartamente. Monitorizare, montăm interfoane, videointerfoane, aparate de aer condiţionat, jaluzele verticale, firme luminoase, centrale termice." Uite-i pe oamenii universali. Speranţia 97: Pîine, aprozar, băcănie. Pe geamul blocului 98: „Dilema TV – profesionalism, garanţie, deplasări la domiciliu. 320.60.58, 322.84.18." Sun de pe stradă, doar am mobil, nu? Şi vorbesc cu Dilema. Îmi răspunde secretara: „Numele nostru nu e comun... şi într-adevăr sîntem confundaţi cu ziarul dvs. Cei de la informaţii dau numărul nostru de telefon. Numele, cum ne-am pus numele acesta? Vi-l dau pe dl Popescu, directorul nostru..." La telefon vine dl Popescu, voce calmă, ce-a auzit de revista noastră: „Dom'le, cred că am apărut o dată cu dvs., prin 94... cînd am avut de înscris firma, făcusem actele, tot, dar n-aveam numele. Avocatul mă întreabă pe mine. Eu zic: «E o dilemă». Neatent, avocatul zice: «Deci, Dilema» şi scrie. Mie mi-a plăcut şi aşa a rămas."

▲

Augustin IOAN

pierduţi în spaţiu?

Spaţiul rezidual

Rem Koolhas, un cunoscut arhitect de origine olandeză şi, de asemenea, un remarcabil teoretician al propriei profesiuni, vorbeşte într-o conferinţă ţinută la Minneapolis pe 22 noiembrie 1997 (citată în *ANY* nr. 24: „Design after Mies: Boxing the long shadow at IIT", 1998) despre „junk space", identificat în arhitectura *shopping-mall*-ului american. Oricît de „neagră" ar fi ea, sfîrşeşte prin a fi laudativă în cele din urmă, cîtă vreme regulile lui de articulare amintesc mai degrabă de rizomul deleuzian şi de teoriile haosului decît de compoziţia clasică, centrată şi ierarhică.

Desigur, sintagma derogativă presupune ea însăşi o doză de ironie. Spaţiul rezidual, marginal şi destructurat, presupune (invocă) existenţa unuia „central" (aici absent), de care autorul conceptului se desparte; poate fi presupus că ironia se adresează spaţiului inventat de modernism, mai cu seamă de funcţionalism. „Junk space" se prezintă pe sine ca fiind „inferior" unuia care dintru bun început s-a instaurat pe sine – în ceea ce priveşte organizarea interioară a unui edificiu – ca apoteoză a ordinii, a clarităţii şi, deci, a raţiunii. Pe scurt, nu este nimic peiorativ în „spaţiul rezidual"; chiar dacă pe alocuri chiar vocea autorului care îl descrie tremură, oscilînd între repulsie şi fascinaţie, ca într-o introspecţie în zonele inconştientului sau ca într-un videoclip MTV, *junk space* este de fapt „noua specie de arhitectură minimă; flexibil precum corelativul său istoric, oraşul roman, neutralitatea cîmpurilor sale există ca o apoteoză perversă a spaţiului miesian" (Somol, 1999, 25).

Este adevărat că, în comentariul pe care îl face conceptului lui Koolhas, R.E. Somol pare să fie mai puţin entuziasmat chiar decît acesta, de vreme ce vede în *junk space* un „spaţiu entropic: calea ultimei rezistenţe"; cu toate acestea, pare că, de fapt, acesta – în indeterminarea lui, în slaba articulare a componentelor sale, dintre care lipsesc „spaţiul-serv" şi „spaţiul-servit" ale lui Louis Kahn – aşadar relaţiile de putere intrinsecă între părţi şi, mai mult, între acestea şi întreg – este unul dat, (omni)prezent şi, poate, unul de fapt indecidabil din punct de vedere axiologic. Cu alte cuvinte, „spaţiul rezidual" este un spaţiu articulat, din care sînt extrase însă sau în care sînt reprimate relaţiile de ierarhie reciprocă.

Acest atac direct la adresa compoziţiei tradiţionale nu este un lucru nou în opera lui Koolhas. În buna descendenţă deconstructivistă în care se situează, el apare ca un „eliberator" al părţilor în „lupta" lor împotriva „tiraniei" întregului. Ideea finalistă care subminează compoziţia clasică, obsesia obiectului final armonios sînt ambele chestionate în cele cinci teoreme despre magnitudine *(Bigness)* dezvoltate în cărţile sale *Delirious New York: A Retroactive Manifesto for Manhattan* (1994) şi în cartea sa cea mai importantă *S, M, L, XL* (coautor: Bruce Mau). În esenţă, Koolhas pretinde că gabaritul cu totul aparte al clădirilor contemporane ar pune în criză perceptele compoziţionale tradiţionale, bazate pe comprehensibilitatea întregului şi pe reguli de articulare (vizuală) a părţilor în întreg care să sugereze tocmai preeminenţa întregului asupra părţilor. Bunăoară, prezenţa liftului, care permite accesul rapid la orice nivel al construcţiei, a pulverizat relaţiile de subordonare a nivelurilor casei faţă de piano nobile, la care scara principală a clădirii conducea ca un traseu obligatoriu. În aceste condiţii, „eliberarea" părţilor faţă de întreg este aproape totală, lucru pe care arhitecţii hi-tech şi, înaintea lor, dar din motive conceptuale diferite, arhitecţii metabolismului japonez îl făcuseră deja: teoretic, cel puţin, clădirea fostă Lloyd's din City-ul londonez (arhitect Sir Richard Rogers), ca şi unele edificii ale lui Kenzo Tange sau Kisho Kurokawa ar putea fi continuate după necesităţi, atît pe înălţime (prima are prevăzute chiar macarale pentru viitoare astfel de gesturi), cît şi în volum. Clădirea devine o operă în devenire perpetuă *(work in progress)*, asupra căreia ideea de finitudine şi cea de armonie, asociate cu întregul ca destinaţie a compoziţiei, nu mai are efect.

▲

BURSE „NEW EUROPE COLLEGE"
PENTRU ANUL UNIVERSITAR 2001-2002

„New Europe College" anunţă concursul anual pentru *10 burse* de cercetare pe durata unui an universitar (1.10.2001 – 31.07.2002) pentru tineri cercetători/universitari români din domeniile ştiinţelor umaniste, sociale şi economice.

CONDIŢII DE PARTICIPARE:
1. candidatul trebuie să fie înscris la doctorat (ultima fază a redactării tezei) sau să aibă titlul de doctor;
2. se va acorda prioritate candidaţilor sub 45 ani;
3. foarte bună cunoaştere a cel puţin două din limbile străine de circulaţie internaţională.

Prin profilul său, NEC pune accentul asupra dezbaterilor inter- şi trans-disciplinare. Se încurajează proiectele care permit această deschidere.

CONDIŢII ALE BURSEI:
Programul bursierilor presupune prezenţa obligatorie în Bucureşti cel puţin o dată pe săptămână. În timpul bursei, bursierii vor beneficia de un stagiu de cercetare de o lună într-unul din marile centre universitare/de cercetare din străinătate. Valoarea bursei este echivalentul în lei a 800 DEM lunar (plus 5.000 DM pentru călătoria de cercetare).

MODALITĂŢI DE ÎNSCRIERE ŞI TERMENE PRIVIND CONCURSUL:
Formulare de participare la concurs pot fi ridicate de la sediul Colegiului în zilele de luni – vineri, orele 10-17. Pentru candidaţii din provincie, formularele vor fi expediate, la cerere, prin poştă sau e-mail. De asemenea, formularul poate fi obţinut şi de la adresa web

Termenul limită de depunere a dosarului completat este 18 decembrie 2000 (inclusiv).

Relaţii suplimentare se pot obţine la tel. (01) 327 00 35, fax (01) 327 07 74 – între orele 10-17 ale fiecărei zile lucrătoare – sau prin e-mail: asuter@nec.ro
Adresa: New Europe College, strada Plantelor, nr. 21, 70309 Bucureşti
Modalităţi de înscriere şi termene privind concursul: http://library.nec.ro/formulare

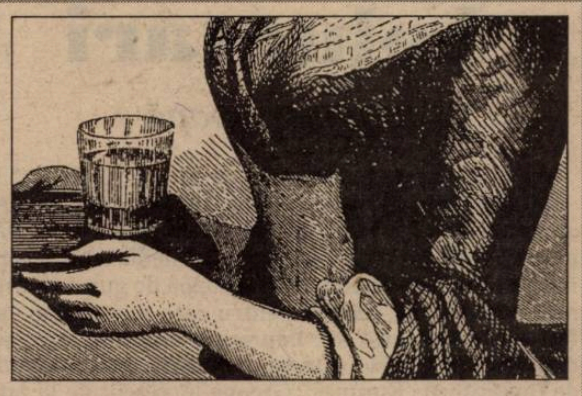

Dan GOANŢĂ

medalia de abur

Screaming Lord Sutch

Pe 12 noiembrie, cîţiva britanici (nu mulţi) vor aniversa un memorabil actor (aici clişeul e nimerit) al politicii. Screaming Lord Sutch este rockerul care a desenat o grimasă pe faţa ei pretenţioasă. *„Politicienii care zîmbesc mint, cei care nu zîmbesc ascund ceva"*, susţinea Lord Sutch (la fel de lord ca mine).

Născut în 1940, David Sutch s-a numărat printre primii cîntăreţi de rock din Anglia, a fost primul interpret cu plete şi primul care i-a cîntat pe Dracula sau Jack Spintecătorul. Muzica nu prea era grozavă, Sutch nici nu cunoştea notele, dar la începutul muzicii pop aşa era normal. În schimb, showul făcea toţi banii. Lord Sutch ieşea dintr-un coşciug, avea pe cap coarne de bizon şi la gît un colac de closet, se juca cu focul. Excentricităţi care au făcut ca *Savages* să fie apreciaţi în pub-uri şi la festivalurile cîmpeneşti. Mai bine de 30 de ani Lord Sutch şi nebunii săi au dat cîte 250 de concerte pe an, cîştigînd cam 1.000 de lire pe săptămînă. Dornic de scandal, Lord Sutch a înfiinţat şi un radio pirat. Ziua difuza rock (nu prea agreat de BBC), iar noaptea fragmente din romanul cam erotic şi aproape interzis „Amantul Doamnei Chatterley".

Dar notorietatea i-a adus-o exploatarea aceleiaşi „nebunii" pe scena politică. Din 1963, a candidat în toate alegerile britanice, concurînd (cînd a putut) împotriva figurilor proeminente. A pierdut mereu, dar a reuşit să ironizeze partide cu pretenţii, întrecînd Partidul Social Democrat sau Partidul UK 2000. (Marea Britanie nu are doar două partide, cum se mai crede, în prezent sînt înscrise oficial 130 de formaţiuni.) Lord Sutch a înfiinţat Monster Raving Loony Party (aproximativ, Partidul Nebunilor Petrecăreţi) şi a promovat idei originale, care nu-i aduceau voturi, ci celebritate şi simpatie. De exemplu. *Interzicerea lucrului dimineaţa „pentru că e greu". Anularea lunilor ianuarie şi februarie pentru scurtarea iernii. Construirea unei roţi cu dinam, în care şomerii şi cei ce fac jogging să producă energie ieftină. Instalarea şomerilor în Palatul Buckingham. Creşterea păstrăvilor în lacuri de vin alb, ca să fie tocmai buni de mîncat. Aducerea crocodililor în Tamisa ca să crească numărul turiştilor.* Toate sub deviza *„Votaţi nebunia, doar ea are sens!"*

Cînd îl vedeau la adunările electorale, îmbrăcat într-un costum mulat (imitaţie de leopard) şi cu un imens joben pe cap, contracandidaţii „serioşi" transpirau brusc. Ştiau că-i aşteaptă interpelări obraznice şi ironii biciuitoare *(„Să se dezbrace de tot ca să vedem şi noi dacă nu s-a îmbuibat în funcţie!")*. A concurat, idealist şi perfid, împotriva lui Harold Wilson şi a doamnei Thatcher, care au fost siliţi să-i zîmbească rece.

Din 1963, Lord Sutch a candidat pentru parlament de 39 de ori, recordul absolut al Marii Britanii. În aceste alegeri (generale sau locale, la termen sau anticipate) a pierdut peste 10.000 de lire. În Marea Britanie toţi candidaţii depun o garanţie financiară, pe care o pierd dacă nu obţin 5% din voturi. Lord Sutch a pierdut-o mereu, dar nu s-a descurajat. Mai ales că unele din ideile sale (promovate cu portavocea şi cu un grup de fete semi-dezgolite) au devenit realitate. *Coborîrea vîrstei de vot la 18 ani. Deschiderea pub-urilor duminica. Introducerea radioului comercial (Monopolul BBC s-a păstrat pînă în anii '70). Paşapoarte pentru animalele de casă (care nu puteau intra în ţară, ca să nu aducă turbarea).* Lord Sutch susţinea că adversarii i-au furat programul. Confirmarea notorietăţii sale a venit în 1985, cînd guvernul Thatcher a mărit garanţia electorală de la 150 la 500 de lire, „ca să nu mai candideze orice clovn". Inutil, Lord Sutch cîştiga destul din cariera muzicală.

Înaintea alegerilor din 1997, mama sa, care-l îngrijise toată viaţa, a murit. A fost prima oară cînd Lord Sutch nu a concurat. Era tot mai deprimat şi, pe 16 iunie 1999, cel mai vechi şef de partid din ţară s-a sinucis. Rămîne după el o întrebare obsedantă. „Cum se poate ca guvernul să aibă o singură comisie pentru protejarea concurenţei?"

▲

Cătălin MANOLE

Voluntari

– o nouă groapă –

Acolo unde se termină en-gros-ul „Europa“ începe comuna Voluntari. O graniţă imaginară între Bucureşti şi Voluntari este calea ferată pe care oamenii o numesc „Şina“. Imediat după „şină“ începe în marginea comunei o groapă de gunoi tînără – abia are doi ani – motiv pentru care nici măcar nu a fost botezată. Acest loc, impropriu numit groapă, este mai degrabă plin de gunoaie aruncate aici de săteni şi de investitorii „Europei“. Groapa a crescut de la an la an, ajungînd acum să se întindă pe o suprafaţă de cîţiva kilometri; s-a hrănit cu gunoaie şi deşeuri, care la rîndul lor hrănesc oamenii pripăşiţi pe-aici. Un subiect gras ce va determina vocaţia reporterului. Limbajul cu virtuţi clarificatoare.

Dolache Nebuna

Am străbătut una dintre uliţele pietruite şi pline de praf ale Voluntari-ului. În faţa porţilor – cîte o băncuţă sau o piatră pe care proprietarii se aşează şi contemplă strada. Strada şi trecătorii sînt mereu aceiaşi. În faţa unei bodegi copiii joacă table, aşa cum vor face taţii lor mai pe seară, la o bere. Zarurile zdrăngăne pe lemnul lucios. Trece o teleguţă trasă de un măgar. De osie, în spate, sînt legate trei capre.

Dolache Nebuna este o vedetă a acestei margini de Voluntari, dinspre groapa de gunoi. Aşa am şi cunoscut-o: la groapă. Stătea şi se uita la cîţiva băieţi care demontau o caroserie ruginită şi o încărcau în căruţă. Era îmbrăcată cu o fustă terfelogită şi o bluză subţire pe care scria *„Pijama party“*. Află că sînt „de la ziar“ şi îmi face semne de la depărtare, se freacă de burta unui muncitor şi îmi strigă veselă: „Ia uite! Vino-ncoa să vezi cum mă ia la caricescu!“. Oamenii se amuză, îi ştiu slăbiciunea şi-o invită să mai ia o duşcă. Ea nu refuză niciodată. Se distrează. Mai are doi dinţi, jos, în colţurile gurii, ca doi străjeri, îngălbeniţi de nicotina „Carpaţilor“ şi cînd rîde ai senzaţia că îi îndreaptă spre tine. Nasul lung şi gazonat într-un fel obscen este întotdeauna roşu. Deşi este pensionară, Dolache e plină de viaţă. Vecinele o pizmuiesc în taină pentru veselia ei neîntreruptă şi mai ales pentru cele trei fete handicapate care, datorită ajutorului social, îi aduc un venit frumuşel. Ele au copii normali ceea ce nu este prea rentabil – alocaţia – i-o nimica. Dolache Nebuna mă invită la ea acasă. Pe drum îmi destăinuie:

„Cum tragi aşa ai! Asta-i treaba, maică! ăştia au copii care mănîncă pîinea de prin gunoaie; zgîrmă gunoaie că n-are ce mînca! Despre mine... ce să-ţi mai spui... iau şapte pîini pe zi şi nu ne-ajungem că sîntem cinci guri în casă. Fac oale uite aşa de mari de mîncare şi a'doua zi nu mai e! eu îi las să-mi spună nebuna, să rîdă de mine, da' sînt mai deşteaptă ca toţi! Eu tac şi-mi văd de-ale mele, că nu-ţi dă nimeni un capăt de aţă!“

Acasă la Silvia (aşa o cheamă pe Nebuna) mă primeşte nea Dolache, îmbrăcat cu haine de lucru, încins cu un chimir lat din piele. Printre picioarele lui guiţă un godac legat cu sfoară roşie la gît: Gicu. Cea mai sănătoasă dintre fete – o femeie înaltă şi uscată, cu o brumă de mustaţă – era în curte, lipea o sobă. Altă fată apare din casă fluturînd o etichetă de şosete foarte aproape de ochii ei saşii. Spune ceva indescifrabil. Mi se traduce – vrea ochelarii, cu toate că nu poartă. Va flutura eticheta şi va bolborosi aceleaşi cuvinte pînă la plecarea mea. „Ea este norocoasa familiei, pe unde merg la lucru o iau cu mine şi lumea cînd o vede ne dă şi bani, şi mîncare, şi haine.“ Mă lămureşte *nea Dolache,* care tocmai a terminat de construit o plită. Nu i-au ajuns cărămizile, a completat cu BCA-uri. Chiar dacă e lipită cu pămînt speră să reziste măcăr o iarnă.

Camera unde doarme el cu Silvia are două paturi înghesuite, cu rufe maldăr pe ele: „aici unde dormim acum mi-a murit astă-iarnă calu'! Îl chema Doru... L-am ţinut în casă toată iarna şi săracu' tot a murit.“ Nea Dolache se lasă cuprins de amintiri: „aveam camion şi mă urcam la volan numai după ce beam cam o cană de-aia de vin. N-aveam carnet, da' eram prieten bun cu Cap-de-Cal, cel mai al dracu' miliţian din Bucureşti. Ăla a amendat-o şi pe nevastă-sa cînd era la borcan, în Piaţa Naţiunilor!“ Silvia îmi întinde un pahar cu vin. Refuz. Îl bea bucuroasă, dintr-o sorbitură. După care începe să repete: „Eu sînt contra la lături! Lăturile! Nu suport lăturile!“

Univers de automatisme şi instincte. Reporterul nu are nici o legătură cu oamenii aceştia, dar cel puţin a scăpat de o zi plicticoasă. De altfel, scrisul poate fi taumaturgic; în plus, cu o întorsătură elegantă a frazei şi un clinci îi va amuza pe cititori, îi va pune pe gînduri.

Alte viețuitoare ale gropii

Mă întorc la marginea gropii. Un miros dulceag pluteşte peste cîmp. Miros de ceapă stricată, de gunoi intrat în descompunere, de hoituri în putrefacţie. Cîţiva cai pasc petice de iarbă neacoperite de gunoaie. E o linişte care m-ar face să aud rumegatul lor molcom dacă deasupra mea n-ar zbîrnîi firele de înaltă tensiune. Curentul electric sfîrîie în cabluri. E tot ce se aude. Cîini jigăriţi scormonesc cu priviri hămesite mormanele puturoase. Alături, oamenii caută şi ei aluminiu sau fier sau chiar ceva de mîncare. O foaie de calendar rămasă intactă: iulie, 1985 – Andreescu – „Femeie în fotoliu“. *Vasile* zis *Piţigoi:* „Căutăm după fier.“ Acasă murim de foame. Sîntem pă groapa asta cam de doi ani şi-n alte părţi nu mergem că sînt alţii – ne ia caii, căruţele cu japca sau cum se spune „ne-amendează“ – un milion, două. Am păţit. Ăsta-i al patrulea cal al meu.“ Piţigoi stă în căruţă şi merge la pas, după femeile care încarcă sticle, borcane, fier. La „colectare“ li se oferă 700-500 de lei pe kilogramul de fier, 1.000 de lei pe kilogramul de găleţi, de sticle de plastic. O căruţă se umple în 3-4 zile şi înseamnă 60-70 de mii. Bani pentru mîncare şi „ceva de gîtlej“. Se înserează, în depărtare văd fumuri. Merg într-acolo. Dacă ar fi putut vorbi, ceea ce nu este sigur că nu s-a întîmplat, femeia din fotoliu i-ar fi recomandat reporterului să scoată din Vasile zis Piţigoi tot ce are acesta mai frumos şi să-şi păstreze detaşarea pentru feţe mai luminate. Un sfat rezonabil, în ton cu umbrela albă, de soare, a doamnei.

Cătunul

Fumul se ridică dintr-un fel de cătun, o îngrămădeală de barăci. Unele mai înalte, altele mai lăţite, toate sînt făcute din bucăţi de carton bătute în cuie sau legate cu sîrmă, acoperite cu celofan sau frînturi de azbest. Barăcile nu sînt despărţite de garduri, însă fiecare ştie că doi-trei paşi de jur împrejur este ograda sa. Uşa uneia dintre aceste locuinţe este făcută dintr-o veche firmă de magazin probabil: „Ideal“ – strada Mihai Eminescu nr. 185.“ Barăcile au o cameră, maxim două. În cea de-a doua stă de obicei calul. Deşi nu există curent electric, toate familiile au un frigider în care este ţinută mîncarea: „O ţinem şi noi aici s-o ferim de muşte, de cîini, de infecţii.“ Şobolanii foarte mari şi foarte mulţi sînt o problemă: oamenii dorm pe saltele improvizate – saci umpluţi cu zdrenţe – însă copiii sînt culcaţi pe laviţe mai înalte, să nu-i mănînce „dihăniile de şobolani“. În aşteptarea bărbaţilor femeile pregătesc pe pirostrii, în ceaune, mîncarea. Una dintre ele pregăteşte varza, mestecînd cu un linguroi de lemn: „Asta se face fără apă. Pun ulei sau untură. Atît. Mai fac şi fiertură, o ciorbă cu sare de lămîi sau o mîncare de usturoi cu ceapă.“ Mirosul de fum se împleteşte cu cel de varză călită, de gunoi şi de grajd. Vesela, în parte adunată şi ea din gunoaie, în parte păstrată de cine ştie cînd, este spălată cu apă simplă sau, cei mai înstăriţi, cu detergent.

Poate din dragoste neînfrînată de viaţă, fiecare familie are 6-7 copii. Copiii rămîn acasă toată ziua, se joacă printre gunoaie şi fiare, aleargă pe cîmp cu cîinii şi caii, se sălbăticesc cu ei. Unii au apucat să facă şcoală: „Mergeam aici, la Şchiopi, o şcoală pentru handicapaţi mă primeau şi pe mine. Am învăţat să scriu, să citesc. Nu m-am mai dus că se supăra sora mea – o lăsam numai pe ea să gătească, să spele“, îmi spune *Florentina* în timp ce aruncă în tigaia de pe pirostrie cartofii. Apare şi *Florin,* băiat de 13 ani, care fumează „de mic copil“. Desculţ şi cu haine jerpelite, îl scuză mama sa: „de sărăcie nu ştie cum să mai fumează“. Reporterul este calm. El va scrie şi nu vor fi doar cuvinte – frazele lui sînt faptă, acţiune care, nu-i aşa, modifică viaţa.

Bărbaţii

O dată cu înserarea vin acasă şi bărbaţii. Se strîng în jurul meu cu aer bănuitor, aşteptînd o provocare. Vorbesc cu ei, se relaxează, începe Spătaru: „La Olteniţă am avut case, ne-au demolat, ne-au dat blocuri. Da' la blocuri cu ce să plătim?“ Intervine *Tochi,* un om-pinguin rotofei, cu cicatrice pe obrazul stîng şi privire mijită: „Nu-i adevărat! El n-a fost acasă în timpul ăla. Ne-a dat, da' nu blocuri! Locuri de casă la 20 de km afară din Olteniţa. Şi cînd ne-am dus să construim ne-au gonit oamenii că nu ţigan la români! Aici la primărie ne-a zis că n-au pămînt pentru ai lor, da' pentru noi!“ Nu se ştie cît timp vor mai putea sta aici, în marginea gropii, dar oamenii se pregătesc de iarnă: adaugă cartoane pe barăci, caută butoaie de tablă să facă din ele sobe. Au fost avertizaţi că va veni poliţia călare peste ei, să-i gonească. Ar prefera să plătească aici chirii la metru pătrat decît să dea taxe de protecţie la groapa lui Gogu' Beţivu sau la groapa Glina. Mîini mari, aspre, tăiate prin fiare, unghii pline de pămînt, dinţi de aur sclipind între buze crăpate, galbene de tutun. Poate realitatea ar trebui transfigurată. Cel puţin aşa ar face orice reporter mic-bughez.

Pentru public

La marginea de lîngă Şină a gropii un bordei izolat. Aici locuiesc *Nelu,* soţia lui Nelu – *Aristiţa* şi *Săndel* copilul lor de nouă ani. Bordeiul este făcut din chirpici, tavanul s-a lăsat, înăuntru pereţii sînt vopsiţi albaştri, cu lalele roşii. Deasupra unui pat atîrnă o lampă cu motorină. Nu există curent electric. Apa este cărată în bidoane, de la gară. Casa, aşezată cam în cîmp, are noroc cu grămezile de gunoi care ţin adăpost. Aristiţa: „Acum s-a mai răcorit timpul. Măcar nu mai pute aşa tare.“ Nelu: „Eu sînt din Belciugatele şi meseria mea e să cînt cu acordeonu' p-aici, pe tramvaie, pe metrouri. Cînt cu băiatul meu, Sandu.“ Sandu vrea să meargă la şcoală. Nu poate pentru că nu are acte şi nici domicilu stabil. L-a învăţat tatăl său literele, aproape poate citi. Trăiesc toţi trei din mila oamenilor.

„Să facă şi copilu' o melodie să vadă tot poporu' că noi nu furăm. Ia Sandule, tată! Să vadă publicu'!“ Sandu îşi pune acordeonul de gît, închide ochii şi... cîntă cel mai frumos tango pe care l-am auzit vreodată, pasional, nervos, trist. Cîteva note. Muzica străbate groapa, trece peste Dolache Nebuna şi Cap de Cal, peste „dihăniile de şobolani“, peste poliţia călare ce va veni într-o zi să demoleze, peste femeia din fotoliu.

Melodia s-a terminat, am rămas cîteva clipe fără să pot articula un cuvînt. Nelu îmi spunea ceva despre fratele lui, *Costel Potop,* mare acordeonist plecat prin Grecia... Mi-am zis că probabil exagerez, că băiatul nu ştie alt cîntec şi că acest tango, căruia el îi spune „vals internaţional“, este singura piesă cîntată mecanic în sute de tramvaie. Înciudat că mă las uşor impresionat, am mai privit o dată cîmpul plin cu gunoaie. Era neschimbat. Vine iarna, va ninge, groapa va deveni imaculată. Mă întreb ce-ar zice femeia din fotoliu dacă în primăvară zăpada s-ar topi şi în urma ei ar rămîne doar iarbă verde?

▲

Matei FLORIAN

Celelalte personaje

Încercînd să evite şabloanele populiste gen „viaţa bate filmul“, această rubrică nădăjduieşte să fie o încercare sinceră de a pătrunde în „irealitatea imediată“ a unora dintre noi. Dincolo de existenţele, cel mai adesea, exasperante în redundanţa şi cenuşiul lor, se întîmplă uneori să descoperi oameni „vii“, teribili sau fascinanţi, trişti sau groteşti, cu nimic mai prejos în singularitatea lor decît toate celebrităţile şi personalităţile pe care ne-am obişnuit să le numim „personaje“.

Marele braconier

„Zero, zero, cer senin, **Manoliu Cătălin**“, meteorolog la Omu, bang, bang, ecou în înserare de pe undeva dinspre Bucşoiu, Brîna Caprelor poate, două împuşcături, o capră moartă. Marele braconier se întoarce la cabana meteo, vîntul îngheaţă privirea, sînge de capră peste zăpada proaspătă. Respiraţia se îmbîcseşte de votcă, Manoliu Cătălin (Călin, Moşu, Nebunu, Criminalu) respiră greu, povesteşte despre comoara dacilor pe care a descoperit-o aici în Bucegi, din cînd în cînd, îndrăgostindu-se, se duce la ascunziş, scoate vreun lănţişor de aur şi-l dăruieşte, comoara este fabuloasă, nu face nici o pagubă, femeile merită, clipeşte subtil dintr-un singur ochi, ne povesteşte viaţa la staţia meteo, leafa uriaşă pe care o are, mitomania sau votca sau capra neagră pastramă îi aprind ochii, albaştri lucesc, iernile, într-o singurătate lucie, el şi cu celălalt meteorolog ascultă lupii de pe Valea Cerbului, viscolul cîntînd „orgă, orgă, orgă“ prin marcaje, şuierînd prin stîlpi, ochii îi lucesc a nebunie, se sting şi clipesc des, şmechereşte, comoara lui Decebal, da, el a găsit-o, ne întreabă dacă vrem s-o vedem, rîde, he, he, el are încredere în noi, noi sîntem oameni buni, ne simte, altfel, el, de exemplu, aşa e el, mai ciudat, a început să-şi construiască o scară spre cer, e visul lui de mic, cîte o treaptă, încă una, pînă la stelele astea enorme de deasupra Bucegiului, a ameţit, ochii îi strălucesc roşii, vrea să ne arate scara, se opreşte la closet, scara nu se vede nicăieri, ne spune că de curînd a împlinit optzeci şi cinci de ani, că ţine trei femei, cînd mergem la culcare să nu care cumva să-i trezim nevasta, noapte tîrzie, nevasta e o puşcă.

Manoliu Cătălin a fost mutat la staţia de la Babele, a împlinit de curînd cincizeci şi doi de ani, nu mai omoară capre. Foarte rar, poate.

▲

Pagină realizată de Iaromira POPOVICI

Tita CHIPER

antinostalgia

Cîte ceva despre Giagiusăng

„Pentru a înţelege corect filozofia ciuceeană este, de asemenea, important să avem o idee justă despre Giagiusăng.

Filozofia ciuceeană a fost prima care a pus în relief faptul că omul este o fiinţă socială care are o nevoie vitală de Giagiusăng, marcînd astfel o cotitură istorică în elucidarea naturii omului, precum şi în clarificarea poziţiei şi a rolului său. (...)

Dacă un om nu trăieşte decît pentru a-şi urmări propriul interes personal, în faţa societăţii şi a colectivităţii, o astfel de existenţă nu merită deloc să fie trăită. El nu va aduce nici o contribuţie la progresul societăţii şi al colectivităţii, nici nu va lăsa nimic valabil după moartea sa. Viaţa sa n-ar avea nici un sens şi, în aceste condiţii, ar fi fost mai bine să nu fi venit pe lume.

Nu există decît două poziţii diametral opuse în ceea ce priveşte concepţia despre o viaţă: ori se trăieşte din plin o viaţă în numele societăţii şi al colectivităţii, ori se trăieşte în mod egoist, ducînd o existenţă lipsită de sens.

O viaţă dusă numai în scopul urmăririi propriului interes se opreşte în moarte. Nu are nici o valoare pentru viitor. Viaţa umană are o limită, în timp ce societatea şi colectivitatea există şi evoluează etern."

(Kim Giăng Il, *Opere alese*, Editura Politică, 1989)

(Notă biografică: la data apariţiei, autorul era doar fiul iubit al şefului statului, creatorul doctrinei Ciuce. Acum este el preşedintele Coreei de Nord. La sfîrşitul lunii octombrie a.c. a fost gazda doamnei Albright, secretar de stat în SUA.)

▲

Dumitru SOLOMON

roluri

Şi cu sergentul zece...

Au fost odată nouă candidaţi la preşedinţie şi cu moderatorul, zece, dintre care unul a lipsit, ceea ce nu ne îndreptăţeşte să evocăm faimosul cîntec *perpetuum mobile* „Zece negri mititei", întrucît cel absent n-a murit (Doamne fereşte!), nu s-a împiedicat şi nici nu s-a retras din cursă, ci pur şi simplu – cred eu – nu mai avea rost să alerge alături de ceilalţi (fiind şi cel mai în vîrstă), deoarece a ieşit pe locul I în sondaje şi are şansa de a cîştiga cursa din, cum se zice, oficiu. Oricum, alecsandrinian vorbind, „nu (le) era, zău, nimănui, în piept inima rece", căci trebuiau să răspundă la întrebările fierbinţi ale „sergentului" (Florin Călinescu) privind nu numai *hobby*-ul, înălţimea, greutatea şi numărul copiilor şi al vilelor, ci şi programul politic, situaţiile de forţă majoră, de ce crede fiecare că este mai bun decît ceilalţi şi, mai ales, cum consideră el că poate scoate ţara din criză. Răspunsurile au fost, în general, mai mult sau mai puţin stereotipe, fiindcă într-o întrecere electorală e mai bine să spui nu atît ce vrei *tu* să faci, cît ce vrem *noi* să faci, astfel că *alergătorii* au fost una cu *alegătorii*. Cel mai pregătit pentru concurs a fost, după părerea mea, şi cel mai greu (la propriu) dintre ei, nu fiindcă ar fi trebuit să tragă la cîntar şi creierul, cum cu umor s-a exprimat el, nu fiindcă era un concurs de haltere, ci fiindcă a avut discursul cel mai fluent, mai precis, mai puternic. Se întîmplă de cele mai multe ori ca discursul democratic să fie, în contextul mersului pe sîrmă necesar, al strecurării printre ipoteze şi nuanţe, al nevoii de dialog, un discurs slab, anemic, chiar bîlbîit. Discursul autocratic este însă decis, maniheist, univoc şi mobilizator. Cînd spui că eşti pur, virgin, neîntinat, întrucît nu ai participat pînă acum la guvernare, deşi nu e adevărat, alegătorul e înclinat să te creadă, fiindcă o spui tare, cu credinţă, hotărît şi, evident, cu scîrbă autentică faţă de toate guvernările anterioare. Cînd declari tăios şi răspicat că vei stîrpi hoţia, corupţia, jaful, escrocheria, că vei elimina sărăcia şi mizeria, deşi toţi fac aceeaşi declaraţie, tu, cel mai greu dintre ei, te bucuri de mai multă plauzibilitate în faţa auditorilor, pentru că, în timp ce toţi ceilalţi invocă legiferări, reforme, pîrghii economice, criterii financiare şi alte abstracţiuni, tu faci referire la propria ta mînă: voi fi o mînă de fier! Apropo de asta, îmi aduc aminte de un text apocrif care circula pe vremea stalinismului, cum că Lenin ar fi lăsat Rusiei drept moştenire „un căp de aur" (Troţki) şi „o mînă de fier" (Stalin), dar mîna de fier a tăiat capul de aur. Cu *mîna de fier* au ademenit mulţimile, prin discursuri fluente, precise, puternice şi hotărîte şi Mussolini, şi Hitler. Doar că ei precizau şi împotriva cui va acţiona respectiva mînă: împotriva burghezilor, moşierilor, chiaburilor, în cazul lui Stalin, a evreilor, slavilor, abisinienilor, francezilor, englezilor, americanilor şi altor neamuri inferioare, în cazul celorlalţi doi. Acum, mîinii de fier nu-i mai... dă mîna să „îmbrăţişeze", prin intermediul, eventual, al unei guri de aur, acelaşi spectru larg de duşmani. Aşa că se rezumă (deocamdată!) la hoţi, pungaşi, corupţi şi, poate, imigranţi, ca să se bucure şi Le Pen, şi Jörg Heider. Jirinovski s-ar bucura oricum...

O persoană tînără spunea a doua zi după emisiunea în cauză: m-aş bucura dacă ar ieşi ăla preşedinte. La mirarea generală a asistenţei, a adăugat: aş putea, în sfîrşit, să cer azil politic.

▲

CONTACTE INTIME DE O STUPIDITATE ABSOLUTĂ, BĂI STIMAŢI *COPYWRITERI*

● Din *Evenimentul zilei* de sîmbătă, 4 noiembrie, aflăm că „Podul de flori de peste Prut stă să cadă": e vorba de „securizarea frontierei de Est", ceea ce înseamnă că românii din Moldova vor avea nevoie de paşaport pentru a intra în România. Întoarcem foaia (a ziarului, desigur) şi, la Mica publicitate, secţiunea „Contacte intime", dăm peste următorul anunţ: „(94.500/60"). Am vinit din Ucraina şi îmi caut un băiet. Sînt blondina. (01)89...". Podul de flori s-a dărîmat, dar a vinit blondina şi l-a reimplementat... (**M. V.**)

● De azi într-o săptămînă e bine să fiţi la Londra unde se scoate la licitaţie o scrisoare din 1885 în care se dezvăluie cum soţia genialului Robert Louis Stevenson a ars manuscrisul lui „Doctor Jekyll şi Mister Hyde", socotind că e o scriere „de o stupiditate absolută", ceea ce l-a făcut pe autor să-şi rescrie capodopera în trei zile, „într-o stare de excitaţie maximă"; nu vă propun să cîştigaţi licitaţia, dar măcar daţi-mi un telefon la redacţie ca să ştiu ce s-a întîmplat. (**R. C.**)

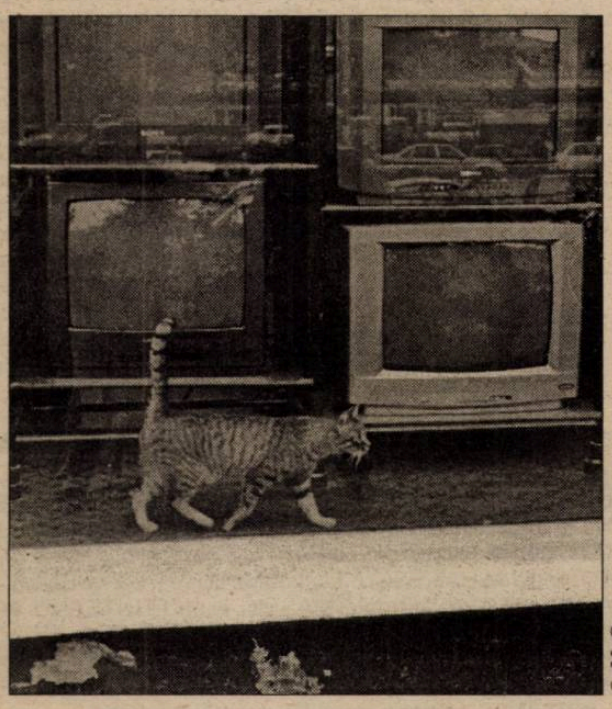

© M. Grecu

Cu ochii-n 3,14

● Cineva poate fi nu doar ceea ce *este*, ci şi ceea ce *vinde*. Am aflat asta de curînd, la intrarea în staţia de metrou de la Piaţa Sudului, cînd un vînzător de bilete Bingo i-a strigat unui vînzător de ziare: „Băi Ziare, schimbă şi mie cinci mii...". (**D. S.**)

● Prinţul Paul, candidat la preşedinţie, îşi începe discursul electoral (la Radio România Actualităţi) grăind: „Stimaţi aligatori"... Parcă vezi *catindatul* alergînd prin aer şi o mulţime de *aligatori* clănţănind sub el. (**S. S.**)

● Scriam săptămîna trecută, la această rubrică, despre sloganul publicitar al emisiunii lui Teo Trandafir de pe PRO TV. Formulam obiecţii asupra conţinutului, fiindcă îl auzisem la radio. Văzîndu-l scris într-o revistă, am realizat că domnii *copywriteri* au, în plus, şi serioase probleme cu gramatica: „Cine are poftă de viaţă, are poftă de Teo." Domnilor *copywriteri*, virgula aceea este pusă între subiectivă şi verbul pe care-l determină, adică, mai pe înţelesul domniilor voastre, între subiect şi predicat. Daţi-mi voie să adaug că virgula aceea, aşa nevinovată cum pare, e o excelentă dovadă de analfabetism; aceasta în ciuda faptului că – pentru că ştiţi să număraţi pînă la cîteva sute de dolari (la chenzină) – sînteţi convinşi că dovediţi contrariul. (**C. P.-B.**)

DUMNEZEU, PERSOANĂ FIZICĂ

● Afiş în San Sebastian: „Care este e-mailul lui Dumnezeu?" Şi o formaţie rock care se numeşte „Urechea lui Van Gogh". (**a. l. ş.**)

● Dumnezeu e femeie, şi nu una oarecare, ci celebra cîntăreaţă Alanis Morissette, îmbrăcată într-un soi de rochie mini de mireasă; iar Iisus a fost negru. Toate acestea, ce-i drept, nu se întîmplă decît în filmul *Dogma*, producţie SUA 1999, în regia lui Kevin Smith. (**I. P.**)

● Fineţuri lexicale de luna trecută. Vreo trei săptămîni, în „top"-ul personal s-a aflat cartea de vizită a unui Figaro rural, care s-a prezentat astfel la o emisiune de dimineaţă la Radio Actualităţi: „Sînt frizerul comunei Frumuşica, *persoană fizică*" (s.n.). Provincia luase un avînt serios în dezvoltarea noului limbaj de lemn. Dar, pînă la urmă, tot Capitala s-a dovedit mai inventivă. Într-o seară, în autobuzul 331, foarte puţin aglomerat la acea oră, un domn cu ochelari cu şnur, servietă diplomat pe genunchi, care dezlega nişte integrame, a fost sunat pe mobil. Cu voce bine timbrată el răspunse: „Da, vă salut. Eu v-am lăsat mesajul. În legătură cu labradorul. Vreau să ştiu care este *statului juridic* (s.n.) al cîinelui". (**T. C.**)

EXPERIENŢA ROMÂNIEI ÎN ASUMAREA ABSURDULUI: PE BANDĂ, ÎN BASCĂ, PE O BANCĂ

● Vinerea trecută, într-o conferinţă de presă, baroana Emma Nicholson de Winterbourne, după ce a vorbit de noul contract naţional de 100 de zile cu Europa, ar fi spus că Bulgaria „trebuie să înveţe din experienţa României în ceea ce priveşte rezolvarea problemelor copiilor instituţionalizaţi" *(Ev. zilei*, 6 nov. a.c.). Că baroana de Winterbourne nu a mers niciodată cu metroul de la Berceni spre Romană (pentru a vedea diferenţa în procente dintre copiii instituţionalizaţi şi cei ne-) e de înţeles; în rest, fie situaţia din Bulgaria este efectiv fără ieşire, fie doamna în speţă are un simţ al umorului teribil. (**A. C.**)

● Reclamele la detergent sînt nu numai enervant de simpliste, dar ţin de domeniul ştiinţifico-fantastic. De exemplu, eu nu am văzut prin Bucureşti nici o bunicuţă care merge să-şi ia nepoţii de la şcoală într-o maşină de epocă decapotabilă. Nici nu cred că un individ normal la cap şi-ar căra maşina de spălat în mijlocul stadionului pentru a încerca „noul Tide". Iar dacă o femeie ar încerca să mă „agaţe" în lift vorbindu-mi despre detergent, aş crede că are probleme psihice grave. S-ar zice că oamenii ăştia sînt la fel de inteligenţi ca ghepardul care sare să prindă căprioara din televizor şi dă cu capul de ecran. O reclamă la fel de SF, dar mult mai simpatică, tocmai pentru că îşi asumă absurdul. (**C. G.**)

● Poate că ar fi preferabil ca la emisiunea electorală supravegheată de dl Brucan la PRO TV reacţiile publicului din studio, de o spontaneitate îndelung elaborată, să fie înlocuite cu rîsete pe bandă. S-ar potrivi mai bine şi cu replicile, şi cu personajele. (**M. B.**)

● În limba bască, „pericol" se spune „kontuz", „castane" se spune „gastaniak", iar „contabilitatea" este... „kontabilitatea"! Şi totuşi, se zice că este o limbă preindoeuropeană care nu seamănă cu nici un idiom european... (**a. l. ş.**)

● E ora amiezii şi e nefiresc de cald pentru o zi de 3 noiembrie. În Piaţa Presei Libere, pe o bancă, un om are timp. În faţa lui, pe asfalt, o cutie cu o cîrpă înăuntru. Pe cîrpă, cîteva monede, vreo şapte-opt (sau, poate, nouă). Toate de 100 de lei. Rezemat de cutie, un carton pe care scrie „CHETĂ S-AJUNG ACASĂ". (**D. S.**)

Mihaela ANGHELESCU-IRIMIA

Un meşteşug „estetic“

– practici şi simţuri –

Abil şi eficient, mergînd la sigur şi protejat prin mijloace proprii de precauta dubitaţie, şmecherul îşi atinge scopul fără a pricinui mari dislocări etice. Cu un instrumentar precis adecvat la situaţie, o perspicacitate uluitoare şi o imediateţe a gestului care deconcertează, el nu ştie să piardă. Strategia lui e „punct ochit, punct lovit“, tactica – „acum ori niciodată“. Este, desigur, un virtuoz. De la trucul de doi bani la şarlatania cu bătaie lungă, şmecherul dovedeşte o inepuizabilă capacitate de manevrare a preopinentului. Angajat mai curînd în operaţiuni modeste, el este doar umbra marelui escroc, exersînd, pentru orice eventualitate, prin mici isprăvi de agilitate cotidiană, marele spectacol al evoluţiei la trapez, cînd, lăsîndu-i pe toţi cu gura căscată, dar mai ales cu ochii în tavan, le va putea subtiliza amatorilor de senzaţii tari agoniseala din buzunarul de o viaţă.

Cum *se vede*, şmecherul este un tip ale cărui simţuri sînt conştiincios antrenate *în vederea* scopului de moment. Maestru al expedientului, el are urechea mereu ciulită la mişcările din jur. Nu dibuie, ci lucrează la fix, pentru că excelează în dexteritate tactilă, cu o eleganţă gestică îndreptăţind nobila vocabulă francă *legerdemain* în pragmatica engleză. Are un nas fin, cum ne sugerează calificativul de *sagace* moştenit de la străbunii întemeietori, şi papilele gustative în perpetuă alertă. În conjuncţia subtilităţii olfactive cu rafinamentul palatului descifrăm şi germanul *einen guten Schmecker haben*, „a avea nas bun“, figurat, „a mirosi cu ce se mănîncă (prada)“. Un verb lituanian înrudit cu *schmecken* indică anume acurateţea degustării. Cu sens peiorativ, *Schmecker* poate fi şi prototipul rabelaisian al marelui mîncău sau umilul lingeblide *(Schmarotzer)* tînjind la condiţia de *Feinschmecker*, „gourmand“ şi „gourmet“, acreditată de luxul modernităţii clasice a secolului al XVIII-lea. Gratuitatea ce o defineşte explică şi extensia semantică a lui *Schmecker* ca „fustangiu“ sau „filfizon“, libertinul fiind, *vădit*, un tip cu mari disponibilităţi perceptive. Dar, înainte de orice, şmecherul are un ascuţit simţ al *văzului*. Oricînd în gardă, el poate surprinde dintr-o privire tot şi toate cele ce i se oferă ca de la sine. El *aude* tot, *simte* tot, *miroase* tot, *gustă* din toate, dar, mai ales, *vede* tot.

În engleză, *shrewd*, „ager, perspicace, pătrunzător, dibaci, iscusit, şiret, viclean“, pe scurt, „şmecher“, gravitează în cîmpul lui *shrew*, vechi lexem germanic desemnînd iniţial orice persoană maliţioasă, adică înzestrată cu darul drăcesc de a blestema *(schrewen)*. Căci, chiar dacă nu provoacă dezastre etice, şmecherul se ţine de coţcării deloc nevinovate. Îl ajută, ce-i drept, prostia omenească. A demonstra că doi fac unu şi invers îi stă în fire, tocmai pentru că e abil în materie de *diableries*. Nu se prezintă Mefisto în faţa savantului Faust cu promisiuni care iau faţa – îl orbesc, adică? Într-un tîrziu, plecînd ochii, învăţatul zăreşte copita despicată şi se înspăimîntă. Dar pactul s-a încheiat şi aventura destabilizatoare abia începe.

Tot astfel, şmecherul cel de toate zilele. Inteligent, adică priceput la a alege şi a-şi face parte *(inter-legere)*, versatil, adică neîntrecut la a întoarce lucrurile pe potriva propriului interes, astut şi uns cu toate alifiile, el stîrneşte invidie din pricina meşteşugitei arte de a-şi atinge ţinta. Precum vizitatorul faustic, el propune tîrguri cu miză atrăgătoare, operînd spectaculoase reaşezări taxinomice sub învelişul înţelegerii mărunte. El joacă şi se joacă, în fond, cu identitatea – a celor cu care are de a face şi a celor pe care le aruncă în joc. Afini îi sînt impostorul limbut cunoscut şi drept *alazon* – etichetă aplicată uneori exemplar sofiştilor – şi celebrul *eiron*, adică ipocritul de meserie. Primul se întemeiază în gonflarea expresiei, al doilea într-o paucitate programatică a prezentării. Ambii fac rabat etic de la măsura lucrurilor.

Onctuos laudativ sau penetrant ironic, şmecherul îşi adjudecă partea de inginerie parşivă la care supune configuraţia de moment a lumii. *Instituţia şmecheriei* nu poate scăpa atribuirilor profund marcate emoţional. Imagologic, de pildă, lucrurile se tranşează fără ezitare: sînt de o „nestatornicie şmecheră“ barbarii pe care perseverenta putere imperială victoriană îşi impune să-i salveze moral, odată cu reglarea conturilor care învăselesc punga şi o fac mai dolofană. Dimpotrivă, „iscusita mînă“ dominatoare este instrumentul unei perechi de ochi cărora nu le scapă nimic, căci a fi creştin şi mai ales creştin englez înseamnă a fi dreptaci în fapt şi în gînd. Dexteritatea unuia clasează astuţia celuilalt drept nedreaptă, adică *sinistră!*

Conflictul celor două porniri alimentează, în fond, potenţialul mereu solicitat al şmecheriei. *Ascuţită, pene-*

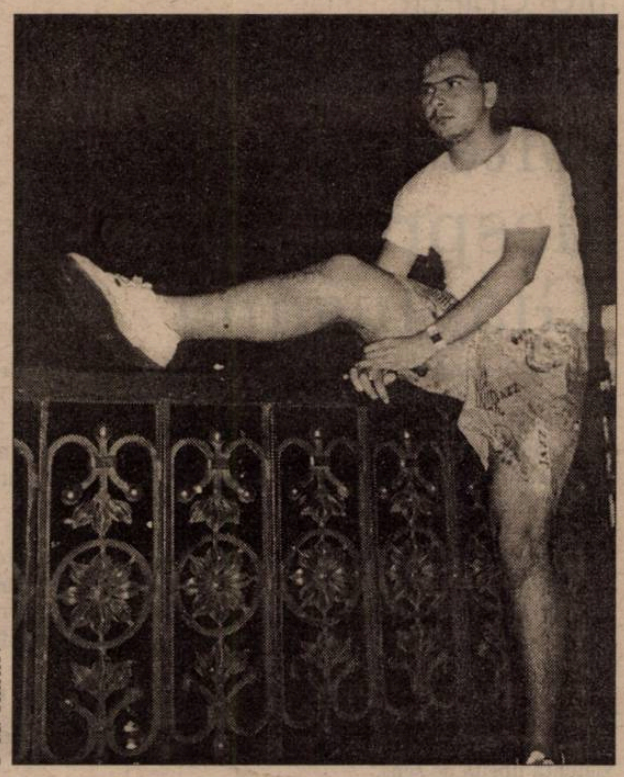

© M. Chirilov

trantă, subtilă, ea face proba minuţiei de care e capabilă. Şmecherul nu alterează justa măsură a lucrurilor tăind hălci. Ustensila lui e stiletul, tăietura se face cu *stil*. Victorianului de rînd, atributul de *politic* dat speciei pe care o observăm sub microscopul ochiului dinlăuntru, îi descria o persoană precaut abilă, cu o impresionantă capacitate de adaptare la mişcările neprevăzute ale vieţii şi o de temut artă a guvernării după caz. Despre Scapin ştim că practica nişte *fourberies* care îl scoteau invariabil basma curată. Molière îl pusese în invidiabila ipostază de maestru al luciului de luat ochii. *Fourbir* era încă din Evul Mediu timpuriu operaţiunea de lustruire a armelor înaintea turnirului. Ca multe alte îndeletniciri, ea a suferit istorice prefaceri, abdicînd de la prestanţa gestului exemplar la eficienţa gestului necesar. Virtuoz, dar nu virtuos, *furbul* nostru cel de toate zilele îşi lustruieşte meticulos tăişul simţurilor pentru a nu da niciodată greş. Şmecherul de stat, în schimb, a devenit ofensiv etic, fiind, ca şi acesta, un meşter al tuturor simţurilor reunite. Practicînd, pe scurt, un meşteşug „estetic“. Poate de aceea stă prost cu bunul-simţ. ▲

Cristian TEODORESCU

Prostia şmecherului autohton

Contrar unei păreri răspîndite, şmecherul autohton nu e o persoană prea inteligentă. Nu e nici prost, are însă ceva de Dănilă Prepeleac în felul lui de a se descurca. Abil pe spaţii mici, şmecherul alege adesea soluţii care pe termen lung nu fac doi bani, dacă nu sînt de-a dreptul prosteşti. El are un sistem de pile şi de relaţii, încît nu concepe să se adreseze oficialităţii decît după ce e trimis *la cineva*. Astfel că drumurile sale sînt adesea mai lungi şi mai întortocheate decît ale celor care nu vor să fie şmecheri, deşi lui i se pare că o ia pe scurtătură.

Şmecherul dezvoltă în timp un complex de superioritate care porneşte de la ideea lui că e mai ceva decît cei din jur. Chiar dacă nu-şi dă seama – şi de cele mai multe ori nu-şi dă – el îi dispreţuieşte în general pe ceilalţi, dar îi fetişizează pe cei cîţiva cu al căror ajutor îşi face combinaţiile. El se comportă ca şi cum ar fi înconjurat de proşti. Aceştia fiind cei care preferă calea obişnuită, prin bătătorirea căreia societatea, în întregul ei, îşi creează relaţii normale.

Deoarece îi place să sară pîrleazul şi să intre prin spate, fiindcă uşa obişnuită e pentru proşti, şmecherul provoacă oriunde apare scurtcircuitări mai mici sau mai mari în treburile curente ale instituţiilor sau ale lumii sale de fiecare zi.

Şmecherul care locuieşte la bloc face dintr-un apartament de patru camere obişnuit, unul de trei camere – fiindcă sparge un perete interior. Asta ar fi treaba lui. Dar pentru că nu concepe să aibă o cameră mai puţin, el metamorfozează bucătăria în dormitor şi dacă are două băi, pe una o transformă în bucătărie. Pereţii de rezistenţă ai blocului, pe care arhitectul, un prost, evident, i-a pus într-un anumit loc fiindcă aşa îi cerea logica rezistenţei blocului, nu stau în picioare în faţa proiectelor şmecherului. Cei care au ghinionul de a conlocui cu cîţiva astfel de şmecheri descoperă că în băile lor miroase a mîncare sau se trezesc cu fum în casă, deoarece şmecherul X găteşte în baia de serviciu. Ei mai află că sistemul de aerisire împotriva eventualelor scurgeri de gaz metan nu mai funcţionează, pentru că şmecherul Y l-a întrerupt, la el în casă unde face ce vrea. Iar la un moment dat aud că şmecherul Z a desfiinţat un perete de rezistenţă la el în apartament, întrucît el a decis că n-are nevoie de peretele acela.

Şmecherul X, cînd este la volanul maşinii, e cel care, în orele de aglomeraţie, blochează circulaţia, fiindcă o ia pe contrasens sau vrea s-o facă la stînga într-o intersecţie în care e musai să mergi înainte. El te claxonează obraznic şi prelung, în coloană – îţi permiţi să stai în faţa lui! – e umil sau agresiv cu poliţistul care l-a prins unde sau cum nu trebuia, iar adesea e scos cu aparatul de sudură din maşina făcută pilaf în urma ultimei lui şmecherii. Mai trebuie spus că, de cele mai multe ori, un asemenea şmecher îi omoară şi pe alţii.

Am folosit aceste exemple la îndemînă pentru a ne pune de acord asupra faptului că şmecherul e mult mai apropiat de prostie decît de inteligenţa comună, deşi – la prima vedere – pare superior acesteia din urmă.

În treacăt fie spus, Ceauşescu mi se pare o personificare a *şmecheriei româneşti* împinse la extrem. Cei care vorbesc sau scriu astăzi despre inteligenţa lui, fie că au acelaşi tip de gîndire ca şi el, fie că – nu insult, ci constat! – dispun de acel tip de inteligenţă pe care Marin Preda o caracteriza drept *deşteptăciunea pe care o mănîncă prostia*. Memorialistica apărută în ultimii ani despre Ceauşescu – cel mai recent exemplu e cartea scrisă de Silviu Curticeanu – dezvăluie că mecanismele şmecheriei acestuia sînt ale unui ins cu memorie bună, care fetişiza stalinismul şi hitlerismul, nediferenţiat, în formele lor, şi care a mutat bucătăria în baie sau a spart pereţi de rezistenţă la nivel naţional.

O parte dintre concetăţenii noştri îl regretă azi pe Ceauşescu. Unii dintre ei poate că sînt şmecherii ceauşismului, cu sistemul de pile al fostului regim. Alţii, în schimb, mă tem că îl regretă fiindcă el sau EL e modelul şmecherului care poate face orice, fără să conteze cît costă şmecheriile sale. Nu vreau să intru în detalii, dar cloaca de la FNI sau mai vechea revoluţie împotriva părintelui Caritasului mă fac să-mi aduc aminte de marea debusolare din 1989, cînd Ceauşescu a ajuns să încurce circulaţia, pe moment, şi cînd, pentru şmecherii sistemului vechi, cel *adevărat, fără Ceauşescu*, singura problemă era să păstreze şmecheria, dar fără ultimul ei reprezentant. ▲

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU ● **REDACŢIA:** Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Matei MARTIN (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Dan STANCIU (prezentare grafică), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef) ● **RUBRICI:** Ion BARBU, Alexandru CĂLINESCU, Pavel CÂMPEANU, Andrei CODRESCU, Dan GOANŢĂ, Augustin IOAN, Mircea IORGULESCU, Eugen ISTODOR, Vintilă MIHĂILESCU, Lucian MÎNDRUŢĂ, Z. ORNEA, Dumitru SOLOMON, Daniel VIGHI, Sever VOINESCU ● **RESPONSABIL DE NUMĂR:** Mircea VASILESCU ● **CORECTURĂ:** Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU ● **TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:** Ela PETRAŞCU ● **EDITARE TEXT:** Vali ANDREI, Angela DUMITRICĂ ● **DIFUZARE:** Marian BURTEA ● **Redacţia DILEMA:** Aleea Alexandru 38, sector 1, 71273, Bucureşti ● **Telefon:** 230.23.84 **Fax:** 230.75.59 **e-mail:** dilema@fcr.algoritma.ro **Internet:** http://www.algoritma.ro/dilema

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl Marian Burtea. Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS, tel. 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 47212160170 deschis la BCR, filiala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

Anul VIII
nr. 405
17-23 noiembrie 2000
20 pagini 4000 lei
INTERNET: http://www.algoritma.ro/dilema
EDITOR:
FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

CIRCUITUL BANILOR ÎN POLITICĂ

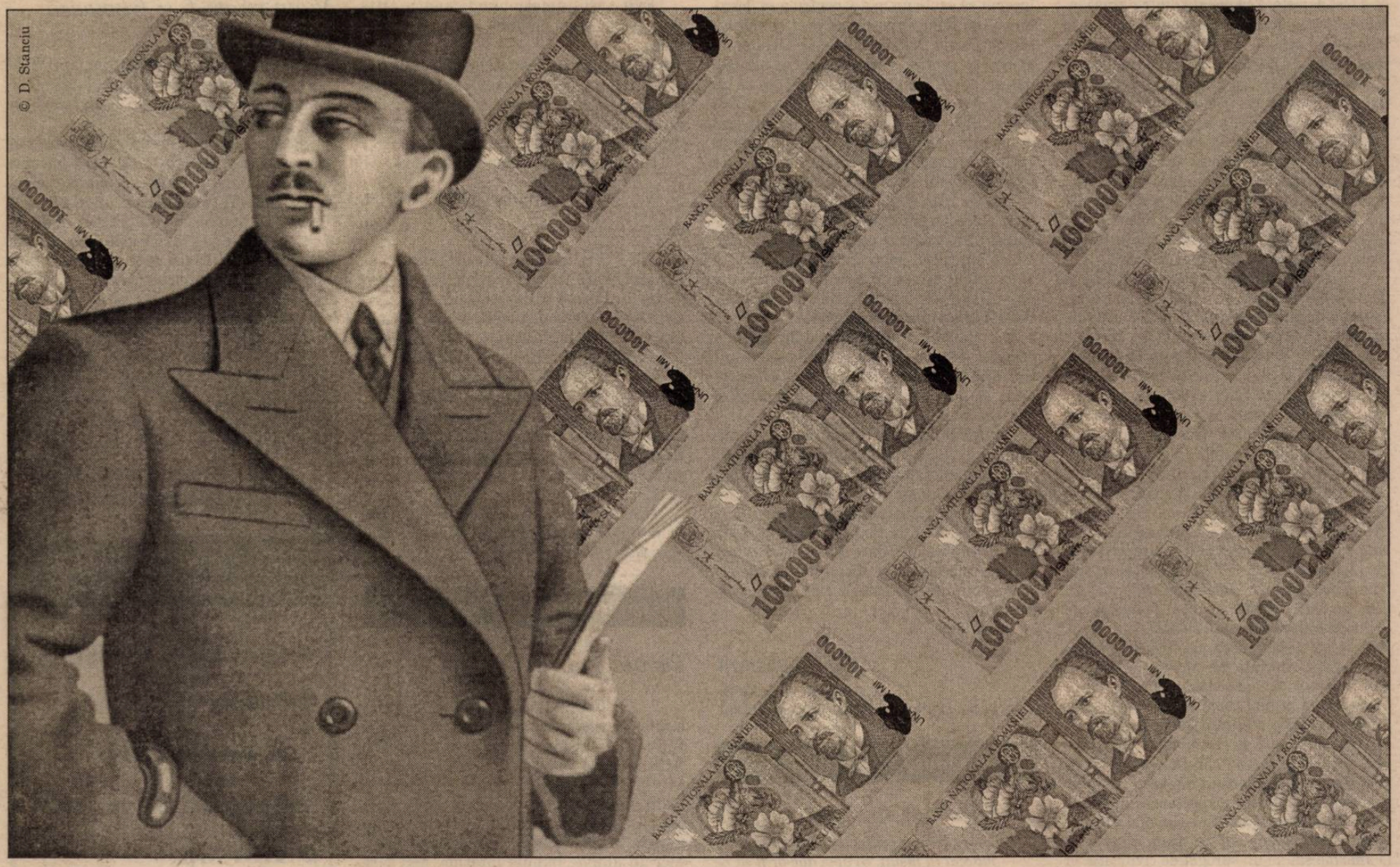

„Ce vă trec prin mîini, / Făr' de-a le fi stăpîni; /
Se păstrează-n sîn și-n ladă, / Fără ei nu faceți treabă?"
(Banii)

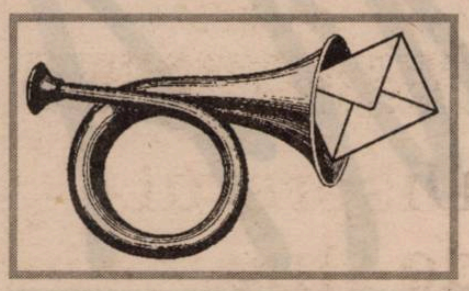

Nr. 402: „Fair-play“

Fair-play negativ şi pozitiv

„A juca cinstit, a juca respectînd regulile şi mai ales, a juca respectînd adversarii şi/sau partenerii“ – este cea mai bună traducere a termenului „fair-play“, des întîlnit atît în jocurile sportive cît şi în viaţa cotidiană. În ciuda înţelesului clar pe care acesta îl are, el este receptat în două moduri diferite: negativ sau pozitiv. (Diferenţa de percepţie este dată de mărimea grupului pentru că „întotdeauna majoritatea are dreptate“.)

Termenul implică desigur un arbitru care de fiecare dată cînd cineva încalcă regulamentul trebuie să intervină pentru a echilibra balanţa jocului şi obligatoriu să facă dreptate, pedepsind vinovaţii. Se înţelege, cel mai greu este să fii arbitru. Mai ales cînd vinovatul este nevinovat. Sună aiurea, dar se întîmplă în realitate.

Un astfel de caz bizar a fost Andreea Răducan – vinovata nevinovată – care a „ridicat ţara la luptă dreaptă împotriva capitaliştilor“ (de parcă noi ce dorim să fim? – a se face diferenţă între a dori să fim şi a fi). Succesul răsunător şi de netăgăduit al „fetiţei noastre“ a devenit simbolul spiritului românesc biruitor (asemeni lui Mircea cel Bătrîn, Ştefan cel Mare sau Mihai Viteazul). Însă (cum orice minune ţine trei zile), vestea că a fost depistată ca dopată dintr-o crasă incompetenţă a doctorului (singurul vinovat în adevăratul sens al cuvîntului) şi că i s-a retras medalia (pe drept cucerită) a zguduit opinia publică de acasă. „– Hoţii, capitaliştii, uă! Jos Nurofenul! Te iubim Andreea!“ au strigat românii. Fetiţa a devenit atunci un fel de Ioana d'Arc, iar noi ne-am simţit furaţi şi goi. Dar (deşi nu vrem să recunoaştem) arbitrii aveau dreptate. Chiar dacă e o vinovată nevinovată tot trebuia respectat regulamentul. Decizia a fost justă. Noi nu am vrut să-i înţelegem justeţea şi pentru majoritatea românilor a fost un „fair-play negativ“.

Un alt caz interesant este cazul FNI şi decizia Guvernului în legătură cu retrocedarea banilor celor păcăliţi. Pe aceştia, plictisiţi de procese interminabile, într-o zi cu soare i-a lovit ideea, strigînd repede: „Evrika!“ şi precum în vremurile de altădată au ieşit cu mic cu mare în stradă gata de a începe revolta, cerînd ca restituirea banilor să fie realizată de către Guvern din fonduri strînse de la contribuabili. Doar e ceva „normal“, nu?! Aşa că „investitorii“care la început au crezut că l-au prins pe Dumnezeu de un picior (rîzînd în sinea lor de noi ceilalţi mai „fraieri“), văzînd că de fapt piciorul era al lui Dracu, la cine s-au gîndit să-i salveze? Tot la noi, ăştia, „fraierii“. Guvernul, însă, ce trebuie felicitat pentru decizia luată, a pus ordine în toate aceste dorinţe „bolnave“ ale „îmbogăţiţilor“ (cu experienţă) şi a lăsat justiţia să pedepsească pe vinovaţi, iar pe nevinovaţii vinovaţi (de prostia lor) să nu mai tînjească la capra slabă vecinului. Spre diferenţă de primul caz, pentru majoritatea românilor acesta a fost un „fair-play pozitiv“.

Ambele cazuri, în glumă intitulate „fair-play negativ şi pozitiv“, arată necesitatea existenţei unui regulament înţeles şi acceptat de toţi şi, mai ales, respectarea lui odată asumat, indiferent dacă ne convine sau nu. Lipsa unui regulament nu poate duce decît la anarhie sau la un surogat de civilizaţie în care cine-i *mai tare* sau *mai mulţi* cîştigă întotdeauna.

Joaca „de-a fofîrlica“ şi strecuratul ca peştele în apă mergeau cîndva în vremuri de copilărie, cînd în naivitatea caracteristică ne credeam „buricul pămîntului“ şi ziceam că-i păcălim pe bunicii noştri, mîncînd pe furiş borcanul cu dulceaţă ascuns în cămară sau minţind că „Pisica a spart vaza, nu eu!“. Acum sîntem oameni maturi sau aşa ar trebui. Nu?

Eduard SĂVULESCU
Facultatea de Filosofie-Jurnalistică
„Spiru Haret“

Despre articolul Adinei Popescu „Zaruri şi gioale“

Stimată Adina Popescu,

De aproape şapte ani, în fiecare dimineaţă găsesc pe masă, în virtutea profesiei, ziarele zilei. În tot acest timp, am continuat să cumpăr, cu sfinţenie, cîteva (nu multe) publicaţii, „de suflet“. *Dilema* este una dintre acestea – iar numărul despre fair-play nu a făcut excepţie. L-am citit, aşa cum se cuvine, din scoarţă în scoarţă.

Nu mică mi-a fost mirarea (ah, ce clişeu!) cînd în articolul dumneavoastră „Zaruri şi gioale“ am găsit o referire la un caz care îmi este foarte familiar: cel al tînărului Relu, cel exclus dintr-un program de jurnalism.

Nu poziţia abordată m-a împins la a vă scrie. Departe de mine gîndul de a nega cui-va, oricui, dreptul la opinie. Dar pentru că vorbim de fair-play, se cer făcute unele observaţii.

Nu menţionaţi că odioasa conducere a şcolii, care a luat decizia de a-l exclude din program, este tocmai cea care i-a şi acordat – lui Relu şi altor 8 tineri romi – această „şansă“. Pare să nu vă îngîndureze ideea că o astfel de ofertă ar putea fi dublată de un set de obligaţii din partea cursanţilor şi că violarea acestor obligaţii ar putea fi pricina reală a excluderii din program. Pare să nu vă intereseze ce s-a întîmplat cu ceilalţi participanţi la program.

Introduceţi, cu de la dumneavoastră putere, elemente de telenovelă: bîrfe iscate printre colegi, conducerea şcolii care „a început să caute un motiv pentru a se descotorosi“ de Relu, firea lui de poet şi spiritul său de frondă. Nu ştiu cum v-aţi făcut documentarea pentru această scurtă şi colorată naraţiune. Citaţi (între ghilimele, ca să nu existe dubii) declaraţii care nu v-au fost făcute niciodată. Tare mă tem ca aţi luat drept surse de informaţie chiar gazetele pe care le acuzaţi că au transformat trista poveste într-un subiect de scandal.

Nu vă cunosc backgroundul profesional şi de aceea nu mă raportez la cerinţa jurnalistică elementară a echilibrului, a „încrucişării surselor“, pentru a nu fi acuzată că aduc discuţia într-un domeniu care poate mi-ar fi mie mai familiar ca dumneavoastră. Dar fair-play-ul (că despre el este vorba, nu?) v-ar fi obligat să aflaţi şi cealaltă parte a poveştii. Căci fair-play-ul este ceea ce ne obligă să analizăm şi faptele care, încăpăţînate, se pun de-a curmezişul frumoaselor noastre teorii.

Articolul dumneavoastră, însă, m-a pus pe gînduri şi într-un registru mai grav. Că presa română capitalizează pe seama „scandalului cel de toate zilele“ este un fapt. Dar mă înfior cînd găsesc un „dilematic“ care crede cu tărie că, în ţara lui „merge şi-aşa“, încercarea de a introduce şi a menţine standarde profesionale şi etice este un demers care se cere degrabă pus la zid, cu zel melodramatic.

Cu stimă,

Ioana AVĂDANI
jurnalist, director al
Centrului pentru Jurnalism Independent

Polemice

„Am învăţat să iubesc...“

„Nu-i judeca pe ceilalţi dacă nu vrei să fii judecat tu însuţi. Şi apoi dac-ar fi să ne facem griji pentru tot ce se întîmplă, viaţa ar deveni insuportabilă.“
Ionesco, *Rinocerii,*

În fine! Am aşteptat trei săptămîni acest răspuns (replică) şi revelaţia nu s-a produs... nici o surpriză.

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“

Acelaşi logos, pe alocuri trist, uneori furios, cu superioritate, dispreţuitor sau maliţios, cam aşa răspunde dl Codruţ Constantinescu-Helsingor.

În fond nu e mare diferenţă între argumentaţia ternă şi plină de locuri comune, cu iz fals moralizator, dar sterilă, şi discursul de duzină al editorialiştilor şi articlierilor clonaţi parcă de modelul lui Savonarola (pe româneşte C.T. Popescu, O. Paler, I. Cristoiu, M. Tucă...) adevăraţi „pompieri“ martiri crucificaţi pe „masa“ interesului general.

În fond asta este tactica... Ne folosim de angoase, de ceva idiosincrasii şi pac la gazetă!

Nu am încercat să stabilesc orientarea (cursul) *Dilemei,* dar e cazul să cam terminăm cu abordările evaziv-acuzive sau crispate a unor teme „majore“ de care ar trebui să ne apropiem cu relaxare şi de ce nu... cu umor (notabile cazurile Radu Cosaşu, E. Istodor, D. Vighi, A. Cioroianu sau D. Solomon).

Dle Codruţ, aţi nimerit în *wrong place at the wrong time,* nu a fost un atac la persoană, ci doar un impuls, o respingere a curentului mesianic, apocaliptic, ce bîntuie sfîrşitul de mileniu, comandamentul major fiind aprobarea (salvgardarea) culturii... pentru toţi.

Nu am făcut apologia renunţării sau duplicităţii şi, crede-mă, prietene, ştiu ce este intoleranţa, ura şi batjocura, pentru simplul motiv că sînt diferit. Am fost prea mult timp paratrăsnetul tuturor refulărilor unor creiere mici, suficiente şi prost intenţionate, ca să mai fiu partizanul uniformizării. Am învăţat să-i înţeleg, să-i ascult, să-i educ, să-i iubesc.

Evit să-i numesc handicapaţi, atîta vreme cît mai au „organul“ pentru frumos şi bine.

Ca o dovadă a ceea ce am susţinut mai sus îl rog pe dl C. C. să citească articolul (scrisoarea) din pagina a doua din nr. 403 scris de un elev de clasa a XI-a şi să fie „mîndru“. A mai produs un discipol!

Cu respect şi plecăciune al dvs.,

Zaharia CONSTANTIN
Galaţi

P.S.: Am un copil de patru ani şi jumătate care fredonează *Fat Boy Slim is fuckin' in Heaven* şi dansează pe Stan Getz sau Oscar Peterson şi crede-mă nu am nici cea mai mică frică asupra viitorului său. Cred că va trăi într-o lume mai bună, mai dreaptă (bla, bla, bla...) în care nu va mai fi obligat să lupte pentru supravieţuire.

E rău că generaţia mea a pierdut contactul cu „normalul“, dar speranţa utopică ce îi animă pe cei cîţiva visători anarhici ne va scoate la liman...

N.red.: *Oricît ar fi de dură polemica – noi, ca mediatori, salutăm citarea, în proces, a lui Stan Getz şi Oscar Peterson.*

La zi: toamna

Detalii realiste

[...] O toamnă senzuală aici la ţară, învăluită grijuliu de ceaţă şi miere. Cum zile după zile se scurg triste, pustii şi greoaie, doar nuanţele autumnale invită oamenii în natură. Copiii „cerşesc“ încă o zi doldora de jocuri, mîngîiaţi fiind de razele benefice ale soarelui. Dulceaţă ascetică se desprinde din crengile brazilor solitari ce străjuiesc curtea. Aici un anume impuls interior, mai tare decît mine, mă face să uit de ordonanţe, de neputinţa celor ce ne reprezintă, de întîrzierea salariului, de lipsa educaţiei ce colcăie pe la toate colţurile, de scumpirea galopantă a produselor strict necesare, de ratele pentru televizor (curaj bestial în vremurile de astăzi să-ţi faci rate, nu!?).

Gînduri de toamnă. Ultimele seri ale verii tîrzii creionau pasiuni neobişnuite, dar toate triste şi blînde, presărate de melancolice nelinişti, luminate de încredere accidentală şi de înduioşări străbătute de regrete. Pasiunile mărunte ale fiecărei zile întrec pe cele puternice aşa cum vîntul stinge lumînările şi înteţeşte focul...

Terasa cu cactuşi rămăsese pustie. Cactuşii sînt la adăpost. Acum pe terasă se joacă cei doi căţei: Amor şi Pegy. Spontaneitatea lor îmi dăruie crîmpeie de zîmbete. Apoi cercuri mari de tăcere în soarele alb de octombrie îmi amintesc despre deşertăciune şi goană după vînt. Grămezi de frunze moarte, foşnetul celorlalte ce se desprind din pomi îmi picură în suflet ceva din farmecul unui amestec de sublim, de bolnăvicios şi copilăresc. Sîrma ghimpată a zilelor cenuşii se identifică cu gardul ce împrejmuieşte casa. Iluziile risipite cu anii renasc acum toamna.

Ca o reminiscenţă de trist humor se aude din vecini o frîntură din: „Roxana şi Suzana mi-au furat banana...“ Acorduri specifice lipsei de cultură muzicală, de educaţie (nu! nu cultură generală că oricum nu este „la modă“, citec în presa vremii) de mai multe.

Risipiri de toamnă fanată se furişează în galopurile celor doi cai superbi ce-şi rupseseră cu brutalitate lanţurile de care erau legaţi. Două vieţi împletite în vis autumnal şi tînjind la un început de dragoste.

prof. Diana GLÜCK
Şcoala generală Giera, jud. Timiş

Viaţa poate fi şi frumoasă

Dragi dilematici,

Mă numesc Lucian Stănescu, am 20 de ani şi mă aflu acum pentru cinci luni în Germania, la Universitatea din Jena, fericit posesor al unei burse.

Pasionat cititor al revistei dumneavoastră acasă, am constatat cu mare bucurie prezenţa dumneavoastră şi pe marele păienjeniş mondial (www). Este un sentiment straniu de care însă nu mă pot desprinde, de a citi *Dilema* şi de aici cu foarte mare plăcere şi mult interes. Chiar dacă veştile din ţară nu sînt tocmai îmbucurătoare; a devenit între timp un gest reflex să deschid întîi www.algoritma.ro/dilema şi abia apoi să îmi verific e-mail-ul.

Vă promit să vă mai scriu din această mică şi frumoasă urbe, leagăn de cultură şi civilizaţie, oraş cu 100.000 de locuitori, dintre care 15.000 studenţi. Viaţa poate fi şi frumoasă uneori.

Lucian STĂNESCU
lucian05@hotmail.com

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Spaimele noastre**
- **Cultura nemulţumirii**
- **Dreptul de a trăi**
- **Anii '50**
- **Eroii de toate zilele**

Mircea IORGULESCU

ce se vede

Inactualitate (II)

LEGIONARISMUL de un an al lui Mircea Eliade nu a fost nici o rătăcire, nici expresia unui extremism de fond, permanent, ce s-ar fi întrupat, atunci, în articolele din 1937, în cea mai agresivă şi mai explicită formă. Ambele interpretări – dacă pot fi numite „interpretări" – decurg din logica detestabilului transfer al justiţiei în istorie şi cultură. Teza „rătăcirii" provine din arsenalul circumstanţelor atenuante; teza, nu mai puţin aberantă, a extremism de fond camuflat sau deviat, cu excepţia intensului „moment legionar" din 1937, cînd ar fi răbufnit în deplină vizibilitate, vizează pronunţarea unei sentinţe capitale fără drept de apel. Ambele fac imposibilă înţelegerea adeziunii lui Mircea Eliade la legionarism, o adeziune intelectuală şi o opţiune liberă exprimate într-un context istoric şi social a cărui evacuare din discuţie a devenit, după 1990, procedeu curent. Aşa se şi explică, în treacăt fie menţionat, „succesul" pe care l-a înregistrat inepta comparaţie dintre aderarea elitelor româneşti interbelice la fascismul naţional şi la autoritarism şi ulterioara lor recuperare de către regimul comunist: căci nu pot fi puse pe picior de egalitate o alegere liberă şi o înregimentare impusă. Receptivitatea la fascism şi autoritarism a elitelor naţionale interbelice, în general puţin studiată şi în special pudic minimalizată, probabil în primul rînd din motive ideologice şi politice, dar şi ca urmare a aplicării perspectivei moralizator-justiţiare, nu rămîne însă mai puţin decisivă şi pentru înţelegerea susţinerii legionarismului de către Mircea Eliade. Nefiind vorba de un militant sau de un conducător politic legionar, articolele lui sînt cu atît mai preţioase pentru analiza şi situarea acestei receptivităţi, aflată foarte plauzibil în linia unui conflict esenţial pentru societatea românească interbelică: între o modernizare ratată şi un conservatorism refugiat în inventarea unei fantasmatice arhaicităţi mobilizatoare. Căci nu metodele politice legionare sînt susţinute de Mircea Eliade, aproape că nu există referiri la ele în aceste articole, ci „spiritul" mişcării, un „spirit" presupus mîntuitor, „salvator". Ceea ce scria Mircea Eliade despre generalul Cantacuzino-Grănicerul este, cred, perfect valabil pentru el însuşi: „A recunoscut în Căpitan şi în legionarii săi morala medievală, bărbătească, românească, pe care deznădăjduise s-o mai vadă stăpînind sufletele contemporanilor". În acest spirit a exaltat Mircea Eliade *noua aristocraţie legionară*, în care „reînvie Evul Mediu românesc; conştiinţa misiunii istorice, vrednicia şi bărbăţia, dispreţul şi indiferenţa faţă de neputincioşi, canalii şi băieţii deştepţi".

DINCOLO de legionarism şi naţionalism, dincolo de „revoluţia conservatoare" preconizată implicit prin invocarea Evului Mediu, aceste articole pun, grav, apăsat, problema degradării vieţii politice româneşti din perioada interbelică. Nu împărtăşesc sugestia din cuvîntul înainte redacţional din *Vatra*, după care articolele legionare scrise de Mircea Eliade în 1937 ar fi explicabile prin anticomunism. Există şi anticomunism în aceste articole, dar e cu totul marginal. Şi, apoi, nu e deloc obligatoriu ca anticomunismul să ducă la antidemocraţie. Revoluţia legionară îi apare lui Mircea Eliade ca singura soluţie pentru salvarea României – şi dramatic nu este că el s-a înşelat în privinţa remediului, dramatic este *diagnosticul*. Iată-l, cu înseşi cuvintele lui Mircea Eliade din 1937: „Clasa noastră conducătoare, care a avut frînele destinului românesc de la întregire încoace, s-a făcut vinovată de cea mai gravă trădare care poate înfiera o elită politică în faţa contemporanilor şi în faţa istoriei: *pierderea instinctului statal*, totala incapacitate politică. Nu e vorba de o singură găinărie politicianistă, de un milion sau o sută de milioane furate, de corupţie, bacşişuri, demagogie şi şantaje. Este ceva infinit mai grav, care poate primejdui însăşi existenţa istorică a neamului românesc: oamenii care ne-au condus şi ne conduc *nu mai văd*.

Într-una din cele mai tragice, mai furtunoase şi mai primejdioase epoci pe care le-a cunoscut mult încercata Europă – luntrea statului nostru este condusă de nişte piloţi orbi. Acum, cînd se pregăteşte marea luptă după care se va şti cine merită să supravieţuiască şi cine îşi merită soarta de rob – elita noastră conducătoare îşi continuă micile sau marile afaceri, micile sau marile bătălii electorale, micile sau marile reforme moarte. Nici nu mai găseşti cuvinte de revoltă. Critica, insulta, ameninţarea – toate acestea sînt zadarnice. Oamenii aceştia sînt invalizi: nu mai văd, nu mai aud, nu mai simt. Instinctul de căpetenie al elitelor politice, instinctul statal, s-a stins".

ŞTIM, astăzi, că ajunşi efemer în rol de „piloţi" legionarii nu au fost doar *orbi*, ci şi însetaţi de sînge şi răzbunare; că „băieţii deştepţi" şi „canaliile" au fost, printre ei, legiune; că, după sălbatica lor reprimare, „luntrea" statului român a fost condusă, şi pentru zeci de ani, de alte fiinţe primitive şi brutale, nu mai puţin monstruoase. În definitiv, peste puţin timp se vor împlini 60 de ani de la asasinarea de către legionari, într-o noapte, la Jilava, a cîtorva zeci de foşti demnitari. Asasinat premonitoriu: numărul lor este aproximativ acelaşi ca şi numărul foştilor demnitari ce aveau să piară, aproximativ un deceniu mai tîrziu, la Sighet, sub comunism.

Rămîne să ne întrebăm de ce atunci, în anii '30, democraţia românească păruse epuizată. Şi mai e, poate, ceva de adăugat. Că sub vremi nu eşti cînd faci sau accepţi, silit, de nevoie, ceea ce e împotriva convingerilor şi a voinţei tale: eşti sub vremi cînd te laşi stăpînit de exaltările şi exacerbările vremelniciei. Iar pentru intelectuali asta echivalează cu pierderea sau abandonarea spiritului critic, *de bunăvoie*. Ei se prefac, atunci, în trompete delirante.

Inactualitate!

▲

Vintilă MIHĂILESCU

socio-hai-hui

Dispreţul de sine

M-am întîlnit zilele trecute cu o colegă de breaslă, româncă stabilită în Franţa cu mulţi ani în urmă. De atunci, nu mai vizitase ţara. Acum venise ca expert într-un proiect ONU.

La un moment dat al discuţiei, am ajuns, inevitabil, la întrebarea „cum văd eu lucrurile?" Am dat din umeri, vizibil iritat de genul ăsta de întrebări-umbrelă, despre tot şi nimic. De fapt, era o introducere ocolită la răspunsul despre cum vede ea lucrurile. Căci, după doar vreo două săptămîni de umblat prin ţară, avea deja o părere, o impresie mai bine spus, pe care se jena să o exprime de teamă să nu pară pretenţioasă şi deplasată. Cu toate prudenţele metodologice de rigoare, mi-a mărturisit, în cele din urmă, că ceea ce a şocat-o de-a dreptul a fost faptul că *românii nu par să mai aibă ceva care să îi lege între ei, ca români. Lipseşte acel liant care face o societate. Chiar şi în instituţii, la început îţi spun, foarte siguri pe ei, că au făcut şi au dres, iar apoi, dacă intri puţin în detalii, îţi spun dezabuzaţi că asta în România nu e posibil, că românii nu sînt în stare, eventual că ei au încercat, dar degeaba. Nu ştiu, căci n-am fost în multe locuri prin ţară, dar peste tot pe unde am fost am avut chiar impresia unui dispreţ de sine ca popor. În orice caz, mi s-a părut că peisajul social românesc este foarte mozaicat, insular, nu ştiu cum să spun, că nu există cu adevărat o „societate" românească. Spuneţi-mi, credeţi că greşesc?*

Am oftat şi i-am spus că nu, cred că nu greşeşte. Într-adevăr, fără cheag nu iese brînza, ori în afară de vreo victorie a tricolorilor ce altceva ne mai „încheagă" ca naţie în prezent?

„Liantul care face o societate" nu poate fi decît de domeniul credinţei. Chiar şi interesul, care leagă şi el oamenii mai abitir ca orice, presupune, pentru a închega o societate, o credinţă aşezată în interesul comun şi nu doar în cel egoist-individual. Or, această credinţă e din ce în ce mai şubrezită de reducerea făţişă a „interesului comun" la „interesul unora". Iar despre cealaltă credinţă, cea veche, în naţiune şi popor, ce să mai vorbim! Ea a fost demolată în moduri şi cu intenţii diferite atît de constructorii patriotarzi ai unui instrument comod de putere, cît şi de mînia oengistă a unor cohorte de deconstructivişti de serviciu. Asociind, nu fără temei dar fără fineţe, naţiunea cu *hate speech*, aceştia din urmă au făcut din patriotism un obiect de dispreţ (interesant este însă că, dacă există nenumăraţi intelectuali care s-au angajat să demaşte bogatul repertoriu de *hate speech* al românilor, nu cunosc pe nimeni care să fi primit vreun ban pentru a studia ravagiile pe care le face *self-hate*, ca să spun aşa!). În sfîrşit, ar exista Credinţa cu majusculă, cea religioasă, dar invocarea ei aici şi acum ca fundament al naţiunii nu ar fi decît făţărnicie sau sărmană prostie.

În aceste condiţii, ceea ce există sînt astfel tot felul de „închegări" insulare, la nivele şi din motive diverse, de la reţele locale de schimb pînă la grupuri culturale provinciale. E drept însă că toate acestea laolaltă nu dau acel „liant care face o societate". Iar solventul dispreţului de sine a devenit cea mai răspîndită producţie naţională. Ne aflăm astfel, în mod paradoxal, prinşi ca într-un cleşte între cerinţele unor închegări „pre-naţionale" şi imperativul „post-naţional" al integrării europene ca naţiune.

O conduc pe colega mea şi, în drum spre casă, mă întreb şi eu, vorba clasicului, *comment peut-on être Roumain?*

▲

Cristian GHINEA

cetatea de scaune

Toreadori, tauri, găini

Imediat după euforia revoluţiei, prăpastia politică din România îi despărţea pe „comunişti" de „anticomunişti". Vehemenţa părţilor a determinat strîngerea rîndurilor în ambele tabere, cei care au încercat să traverseze *no man's land* şi să negocieze pacea cu duşmanul au pierdut. Este cazul lui Radu Câmpeanu, care a adus la acea vreme PNL în guvernul Stolojan şi a plătit neintrînd în Parlament, pentru că electoratul vota după logica beligerantului.

Acum această logică pare a fi slăbit, faptul că rebelii din PNL i-au întrecut pe cei din CDR la alegerile locale arată că au început să aibă succes nuanţele. PNŢCD, partidul care şi-a asumat rolul de conducător al blocului anticomunist, pierde cel mai mult în urma acestei reconfigurări a spaţiului politic. Locul cedat fără voie este asaltat acum de către PNL, care vrea să devină conducătorul dreptei. Dacă s-au menajat oarecum în campania locală, cele două părţi au intrat acum într-un conflict în care fostul aliat este lovit sub centură, mult mai dur decît adversarul, după principiul că amicul trădător este mai rău decît duşmanul cunoscut. Dincolo de implicaţiile morale ale situaţiei, faulturile de cartonaş roşu administrate în aceste zile reciproc de către PNL şi PNŢCD sînt rodul unor strategii electorale desfăşurate de partide care se bat pe electoratul altădată comun. Mai mult chiar, caracterul puternic ideologizat (fără a subînţelege nimic peiorativ prin asta) al PNŢCD îi asigură un nucleu dur de electorat, mai greu de definit în cazul liberalilor, care sînt astfel obligaţi să transmită mesaje mai diverse pentru a putea supravieţui. Se poate bănui o strategie de atac din partea PNL, necruţătoare faţă de adversari.

Aşadar, prima salvă a fost liberală. Mesajul conţinea în esenţă următoarea idee: a vota pentru CDR – 2000 înseamnă a vota pentru PDSR şi PRM pentru că alianţa nu trece pragul electoral şi voturile primite se redistribuie. Ce uită să spună PNL: şi el va beneficia de o parte din aceste voturi, aşa că va mai primi ceva peste cît obţine la urne, dar, mai ales, dispariţia ţărăniştilor din Parlament ar lăsa total liberă zona de dreapta pe care ar ocupa-o în mod logic liberalii. Mesajul a mai fost transmis ulterior în publicitatea electorală a PNL: „Potrivit sondajelor de opinie, PNL a rămas singura forţă de centru-dreapta care va intra sigur în Parlament... Culoarul de dreapta al scenei politice româneşti are nevoie de competitori care pot ajunge la sfîrşitul cursei electorale pe propriile picioare... Recomandarea către alegătorii formaţiunilor care nu pot depăşi pragul electoral: Nu aruncaţi pe fereastră voturile voastre!".

Contraatacul nu s-a lăsat mult aşteptat. Tot în spaţii plătite cu bani grei, adversarii au asociat PNL cu PDSR pe următoarea linie logică (textul era aşezat în două coloane paralele): „PNL a declanşat o campanie puternică împotriva CDR – 2000; PDSR a început o campanie violentă împotriva CDR – 2000. PNL nu atacă PDSR; PDSR nu atacă PNL." Şi pentru că logica impune şi o concluzie, aceasta vine imediat: „Cine se aseamănă se adună". O altă linie de răspuns atacă baza de legitimitate doctrinară a PNL, acuzînd pe larg partidul lui Valeriu Stoica de nerușinare, impertinenţă, trădare, disperare şi încheie cu sloganul: „Adevăraţii liberali votează CDR – 2000". Au urmat replici de conferinţă de presă, care au coborît confruntarea la nivel de circ cu patrupede. Prim-vicepreşedintele liberal spunea tăios şi oarecum arogant: „atunci cînd taurii se bat, găinile trebuie să fugă". Ulterior, dorind că aibă ultimul cuvînt, Stoica a declarat că nu va mai răspunde atacurilor publice ale CDR – 2000, ghidîndu-se „după principiul onoarei de a nu lovi pe cineva care este deja înfrînt".

Aroganţa are, însă, un scop precis, mizînd pe tendinţa oamenilor de a se alătura celui puternic. Strategia ţărănistă a fost din nou pur defensivă, deşi la fel de dură. Remus Opriş declara că „dacă... pentru dl Stoica lupta politică are ceva în comun cu luptele taurilor, relaţia noastră cu «taurii politici» PDSR şi PNL este aceea din arenele în care se luptă toreadorul CDR – 2000 cu patrupedele... Problema este că taurii sînt, după cum ştie toată lumea, iritaţi de culoarea roşie, lucru deloc valabil atît pentru formaţiunea condusă de Ion Iliescu, cît şi pentru partidul dlui Stoica".

În urma acestei situaţii, reacţia normală pentru foştii alegători ai CDR este de a scoate batista, dar nu pentru a-şi arăta bucuria produsă de spectacolul coridei, ci pentru a lăcrima în amintirea răposatei alianţe.

Printr-o coincidenţă parcă suspectă, în plin scandal, un fapt de presă vine să sprijine acuzaţiile ţărăniştilor. *Curentul* publică un protocol care ar fi fost semnat de Adrian Năstase şi Valeriu Stoica privind viitoarea alianţă de guvernare. A doua zi, *Cotidianul* supralicitează şi publică şi lista viitorului guvern. Cei doi presupuşi semnatari au negat vehement, liderul PDSR aducînd şi un argument credibil: nu era nevoie de protocol, ajungea o strîngere de mînă. Episodul se înscrie în nebuloasele presei româneşti.

Lupta electorală ascute simţurile. Între tauri, toreadori sau găini nu există milă. La coridă, cel puternic rămîne în picioare. Cel slab aşteaptă să se mai întoarcă roata istoriei.

▲

Pavel CÂMPEANU

glosar de tranziţie

Supradotaţii

Supradotată este o persoană care, combinînd o enigmatică vocaţie genetică, o neobişnuită putere de muncă şi un dram de noroc, străluceşte ori promite să strălucească într-un anume domeniu. Pentru socialismul carpato-danubian supradotarea suferea de două păcate: primul – purtătorii ei nu erau colective de oameni ai muncii, ci indivizi, şi al doilea – apariţia acestora nu putea fi planificată. Stalinismul neaoş a înlăturat ambele inconveniente înlocuind planificarea supradotării prin interzicerea ei. El a pus capăt diseminării haotice a acestui har concentrîndu-l sub toate formele posibile într-un singur individ. Fără a fi dat încă glas actualului slogan al TVR societatea îl anticipa conformîndu-i-se: toţi pentru unul, unul pentru toţi! Monopolizarea supradotării universale de către un singur individ le economisea tuturor celorlalţi oboseala de a deveni supradotaţi sau de a-şi dovedi supradotarea dacă o posedau. Subdotarea era o îndatorire cetăţenească fundamentală a tuturor celorlalţi. Dreptul la supradotare era rezervat în exclusivitate strămoşilor.

Printre celelalte isprăvi ale tranziţiei se află şi demonopolizarea supradotării. Exercitată aproape 11 ani, această reaşezare şi-a vădit cîteva caracteristici: noii supradotaţi sînt de regulă tineri ori foarte tineri; virtualităţile lor nu tind spre universalitate, ci spre specializare; ei se afirmă cu frecvenţe inegale de la un domeniu la altul – de exemplu fotbaliştii supradotaţi sînt sensibil mai numeroşi decît politicienii supradotaţi; tinere vlăstare ale tranziţiei, purtătorii acestei însuşiri se pregătesc să aglomereze viitoarea diasporă; mîndră de fiecare dintre ei, societatea nu îi preţuieşte pe toţi în acelaşi fel.

Un episod ilustrativ pentru această ultimă particularitate s-a petrecut recent. Prilejul: relativa concomitenţă dintre două olimpiade – cea sportivă de la Sydney şi cea de informatică desfăşurată la Beijin... Doi adolescenţi din România, un băiat şi o fată, în vîrstă de 16 ani fiecare, au cucerit medalii de aur. Oficialităţile dîmboviţene i-au răsplătit pe amîndoi, aurul computerului fiind cotat însă mult mai jos decît cel al înotului pe spate. Băiatului, care poate rămînea o stea mondială a informaticii i s-a înmînat frumoasa sumă de 5.000 dolari USA, iar fetei, ale cărei performanţe sînt prin forţa împrejurărilor limitate în timp, 60.000, plus cetăţenia de onoare a oraşului de baştină însoţită de un apartament.

În termeni valutari, proporţia este de 12 la 1. Ea nu indică un raport între cei doi premiaţi, ci între cele două domenii. În sistemul de valori promovat de România tranziţiei ştiinţa de vîrf a viitorul rămîne ruda săracă a performanţei sportive de moment.

În numărul trecut, dintr-o eroare, a apărut *gradul diferenţierii veniturilor era, pe hîrtie, de 5 lei.* De fapt, se va citi *5/1.*

▲

BARBURISME

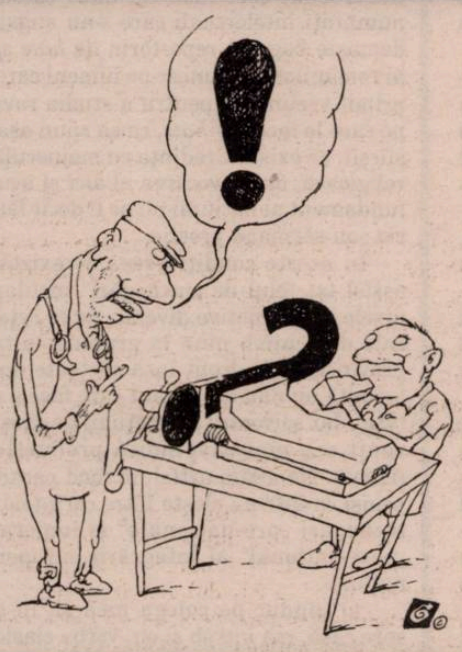

Desen de Ion BARBU

Mircea VASILESCU

satul global

Cărţi şi prune uscate

În vremea comunismului, cartea („obiectul-carte") avea, în unele privinţe, un sens subversiv. A face rost de o carte străină era, în mediile intelectuale, o performanţă şi un motiv de invidie. Nu mai puţin, în anii '80, anumite cărţi ofereau iluzia rezistenţei: se vindeau la suprapreţ, „pe sub mînă" (dacă aveai pile la librării) ori în piaţă, la negru. Îmi aduc aminte că, prin '87-'88, devenise un obicei vînzarea cărţilor în pieţe, duminica: oamenii veneau cu valiza ori cu sacoşa şi puneau pe tarabe, ca nişte precupeţi de bunuri simbolice, romane şi eseuri, serii întregi din *Livre de Poche* ori cîte un *Petit Larousse*. Cărţile „cele mai subversive" – de pildă, *Cel mai iubit dintre pămînteni* ori *Istoria credinţelor* a lui Eliade – nu erau expuse; pe tarabă stătea doar un carton pe care era scris titlul, iar cumpărătorul trebuia să se înţeleagă cu vînzătorul asupra locului şi momentului tranzacţiei, după ce se măsurau reciproc din priviri, temîndu-se şi unul, şi altul nu de o eventuală „ţeapă" comercială, cît de aparteneţa celuilalt la tagma securiştilor sau informatorilor.

La vremea aceea, vînzarea cărţilor pe tarabe, alături de cartofi ori prune uscate, printre peştişori de acvariu ori porumbei, mi se părea că intră firesc în sistemul tehnicilor de supravieţuire. Într-o vreme cînd librăriile aveau vitrine şi rafturi întregi ornate „artistic" cu volumele omagiale închinate Conducătorului, nu era nimic degradant în acest circuit paralel de difuzare, care revenea la practici din secolele trecute: documentele arată că, acum două sau trei sute de ani, negustorii duceau cu ei, împreună cu mirodeniile ori cu mătăsurile aduse de peste mări, şi cîteva cărţi comandate de vreun preot ori de vreun boier cărturar. Iar lectura era şi ea, în secolele vechi, nu doar o „zăbavă" folositoare, dar şi o formă de rezistenţă în vremurile acelea cumplite, pline de năvăliri şi pîrjoluri.

Năvălirile au trecut, presiunea ideologică a partidului unic a rămas şi ea în amintire, libertatea de expresie şi-a pogorît din nou aripa ei înţeleaptă asupra mult încercatului nostru popor, dar tradiţia bazarului şi a tarabei se încăpăţînează să persiste în comerţul cu cartea. Fără nimic subversiv, de astă dată, şi schimbîndu-şi parametrii rezistenţei: acum rezistăm în faţa modernizării. În faţa Universităţii bucureştene, „buchiniştii" dîmboviţeni au cărţile înşirate pe jos, pe cartoane şi folii de plastic, într-o jenantă precaritate; oraşul e plin de tarabe şi chioşcuri, unde se vînd mai ales cărţi pentru lectura utilitară, practică (necesare la şcoală ori la serviciu) şi cele de „evaziune". Librăriile? Nu ştiu care e situaţia de ansamblu, dar cele cîteva librării „cu tradiţie" din centrul Bucureştiului sînt de nevizitat: cărţile sînt puse la grămadă, amestecate cu sistemă. Oricît te-ai strădui, din aranjarea lor nu pricepi nimic. Pe-un rînd sînt puse, probabil, după coperţi (lucioase şi cu litere aurii), pe altul după editură, pe altul după criteriile revistei *Luceafărul* de dinainte de '89 (precis că şefa librăriei citea şi *Săptămîna).* Vezi pe-un raft „central" mai multe cărţi despre Caragiale şi te luminezi („aha, sînt grupate oarecum bibliografic, pe autori"), dar imediat te-ntuneci: pe alt raft, într-un colţ greu vizibil, sînt alte cărţi despre Caragiale, dar mai vechi şi mai urîţele („deci nu-i bibliografic, e estetic..."). Într-un „raion" par a fi grupate cărţi de medicină, dar ele se scurg fatal către o consistentă secţiune cu volume despre paranormal, mistere şi magie orientală. Ş.a.m.d. Iar dacă vrei să te informezi asupra noutăţilor, adu-ţi aminte de Dante (*lasciate ogni speranza...):* cataloagele editurilor nu sînt, alte materiale informative nici vorbă, iar răspunsul-standard al librăreselor este „n-am primit", ele păstrînd cu sfinţenie principiul că librăria este un loc în care cineva (partidul, statul, Dumnezeu, nu contează, Cineva să fie) „bagă marfă". Librăria doar *primeşte*. Nu cere, nu comandă, şi nici n-am auzit, domne, de editura aia de care spuneţi dumneavoastră... Vreun computer cu evidenţa noutăţilor? Dooaaamne, iartă-mă...

Pe scurt şi în limbaj de lemn, dintr-un complex de factori obiectivi şi subiectivi, comerţul cu cartea nu e reglementat (prin măsuri fiscale şi legislative care să-l stimuleze), nu e considerat un comerţ cu bunuri *culturale*, ci are acelaşi statut ca şi negoţul cu prune uscate. Meseria de librar e pe cale de dispariţie, librăriile fiind în schimb pline de simpli vînzători. Iar dacă aduc vorba, în încheiere, despre programele de susţinere a cărţii şi a lecturii din Uniunea Europeană, par prea de tot cinic. Aşa că, pur şi simplu, mă opresc şi mă duc la bibliotecă.

▲

Alexandru CĂLINESCU

interstiţii

„Izvor de minte şi de suflet"

Cine crede că s-a pierdut tradiţia stîngii militante, cine crede că s-a uscat filonul gîndirii teoretice puse în slujba idealurilor clasei muncitoare poate găsi o reconfortantă dovadă că lucrurile nu stau aşa citind cartea lui Victor Vişinescu *O istorie a presei româneşti* (Societatea Academică Hyperion, Editura Victor). Fundamentarea ideologică a acestei lucrări e fermă şi sănătoasă. Autorul arată cum s-au impus în România, încă de la finele secolului trecut, tezele „socialismului ştiinţific"; foloseşte, pentru a descrie societatea vremii, conceptele de „bază" şi „suprastructură", precum şi faimoasa distincţie, pe nedrept uitată, dintre proletariat – „clasă în sine" şi proletariat – „clasă pentru sine". Presa revoluţionară românească a „demascat" şi a „înfierat" nedreptăţile şi abuzurile comise de „clasele exploatatoare burgheze şi moşiereşti". Se subliniază cît de importantă a fost difuzarea în satele ardeleneşti, pe la 1890, a lucrărilor lui Marx şi Engels (de pildă, *Dezvoltarea socialismului de la utopie la ştiinţă).* În primele decenii ale secolului nostru, mişcarea revoluţionară a clasei muncitoare cunoaşte un nou avînt, iar prin înfiinţarea Partidului Comunist Român „se creează un cadru favorabil pentru apariţia unor publicaţii de stînga, venite în sprijinul mişcărilor şi demonstraţiilor muncitoreşti revendicative". Sînt „ani de luptă dîrză", cînd „alte publicaţii, apărute în ilegalitate, urmau exemplul ziarului *Scînteia".* Cu pioasă admiraţie sînt citate scrierile lui Alexandru Sahia şi, îndeosebi, capodopera acestuia, *Uzina vie.* Extrem de detaliată este prezentarea „frontului publicistic antifascist", cu figurile luminoase ale lui I.C. Frimu şi C. Ivănuş, sau ale intelectualilor de marcă Lothar Rădăceanu, Walter Roman, C.I. Gulian, Octav Livezeanu, Ion Pas etc. La Iaşi, *Viaţa românească* a promovat „o literatură sănătoasă, opusă exagerărilor unor teoreticieni vizavi de «europenizare»".

După 23 august 1944, democraţia înregistrează strălucite victorii: „în martie 1945, numărul prefecţilor democraţi ajunsese la 52 (...), alte organe administrative fuseseră instalate cu forţa revoluţionară a maselor ...". Dacă „începutul anului 1945 jalona direcţii de luptă tot mai îndîrjită", în alegeri, prin victoria Blocului Partidelor Democratice, „poporul român a votat pentru democraţie". După instaurarea Republicii, presa „a reprezentat un viguros front publicistic" care a cunoscut „un proces de decantare". Astfel, „în lungul celor peste patru decenii de existenţă, *Scînteia* a oglindit în paginile sale, ca principal cotidian central, temele fundamentale ale schimbărilor structurale social-politice şi economice, reformele produse după 23 august 1944: înlăturarea monarhiei, proclamarea republicii, realizarea partidului unic, Partidul Muncitoresc Român, naţionalizarea principalelor mijloace de producţie, procesul de industrializare a ţării, de electrificare, de cooperativizare şi colectivizare a agriculturii, iar după desăvîrşirea revoluţiei burghezo-democratice trecerea la revoluţia socialistă, a construirii societăţii socialiste multilateral-dezvoltate". Cît priveşte marii scriitori, ei s-au impus ca „sîrguitori (citez fidel, n.m.) inconfundabili ai scrisului lucid, responsabil, eflorescent în peisajul genurilor şi stilurilor de presă perene".

Eventualilor denigratori autorul le adresează un avertisment hotărît: „Ar fi o enormă greşeală să ştergem cu un burete înmuiat într-o soluţie anticomunistă cele peste 4 decenii de osîrdie gazetărească, împlinită cu mesaje în mii de publicaţii, totalizînd peste 10 milioane de exemplare la o singură apariţie, în limba română sau în alte cîteva limbi ale minorităţilor etnice, secînd astfel un izvor de minte şi de suflet al culturii naţionale".

Profesorul universitar Victor Vişinescu este decanul Facultăţii de Ziaristică a Universităţii „Hyperion".

Cartea conţine şi un scurt dar elogios cuvînt înainte semnat de academicianul Dan Berindei.

▲

Sever VOINESCU

statul de drept

Pumnul, poetul şi democraţia

„Asta se întîmplă la 10 ani de la Revoluţie, în plină democraţie a lu' Peşte Prăjit..."
Mircea Dinescu

Cît de jos a putut să cadă România! Ce timpuri urîte trăieşte ţara mea! Încheiam textul meu de săptămîna trecută spunînd „bine, măcar, că avem democraţie". O fiinţă ieşită din întunericul trecutului, aleasă de compatrioţii mei să-i reprezinte în Senatul României, a sărit cu pumnii împotriva unui poet şi, astfel, mai devreme decît aş fi crezut, m-a făcut să-mi dau seama că am greşit. În plus, coincidenţă elocventă: agresiunea s-a produs în momentul în care Comisia Europeană, într-un raport extrem de critic, atrăgea atenţia că democraţia noastră funcţionează greoi şi, adesea, straniu.

Incidentul de la Piatra Neamţ este aproape paradigmatic pentru starea democraţiei noastre. Cînd un poet, care s-a întîmplat să fie şi unul dintre umilitor de puţinii dizidenţi autentici din ultimii ani ai dictaturii comuniste, şi-a spus părerea public despre un candidat la funcţia supremă în stat, susţinătorii candidatului au găsit cu cale să dea buzna în studioul de televiziune în care poetul vorbea. Gaşca de primitivi a cerut nici mai mult nici mai puţin decît oprirea imediată a emisiei. Apoi l-au aşteptat afară pe poet şi l-au agresat. Înţeleg din relatările presei că numai intervenţia directă a primarului a oprit derularea în continuare a sălbăticiei. Dar asta, încă, nu e atît de alarmant. Stupizi cu creiere infestate se găsesc peste tot. Cu adevărat periculos este că gaşca violentă era condusă de un senator. În plus, un senator membru într-o Comisie Senatorială care are direct de-a face cu ordinea şi legalitatea. Credeţi că acest gest va opri intrarea ipochimenului în viitorul Parlament? Aş. Românii vor vota după cu totul alte criterii decît cele normale, pentru că românii trăiesc într-un mediu social şi politic aberant la care, firesc, se adaptează.

Episodul de la Piatra Neamţ este, cred, finalul cel mai potrivit al unui ciclu electoral în care ne-a plăcut să credem că democraţia s-a instalat definitiv în România. Ilustrare mai convingătoare a „progresului" democratic al societăţii româneşti în ultimii 4 ani, nici că se putea.

Senatorul care a condus bătăuşii a fost ofiţer de Securitate şi, aflu, se mîndreşte cu asta. O societate post-comunistă în care foştii ofiţeri ai poliţiei politice se mîndresc public cu ceea ce au făcut şi în care nu există nici un mijloc civilizat de a-i pune la punct este o societate prăbuşită. Poate că standardele democratice sînt prea înalte pentru o cetate atît de bolnavă. Poate că civilizaţia politică europeană este nepotrivită României post-comuniste. Poate că mentalitatea oamenilor nu a fost pe de-a-ntregul devirusată. Şi toate aceste triste constatări sînt posibile pentru că oamenii nu au ştiut că Răul a pus definitiv stăpînire pe ei în timpurile nu demult şi, din păcate, nu de tot trecute. Concetăţenii mei s-au purtat 11 ani ca şi cum nimic nu li s-a întîmplat în cele cinci decenii de dictatură comunistă. Nu s-au preocupat deloc de Răul din ei, crezînd că au trăit un fel de hibernare etică de jumătate de secol. Ba, mai mult, se enervau şi se enervează cînd cineva tot mai aduce vorba despre virusul neiertător intrat în fibra naţiunii. Deşi, acum, poate, e prea tîrziu. Poate că Răul a învins definitiv în România. Poate că nu mai e nimic de făcut.

Îmi amintesc de o discuţie privată pe care am avut-o cu unul dintre cei mai străluciţi intelectuali români, care, înainte de 1989, a avut curajul să se opună şi, după 1989, a avut curajul de a coborî şi lucra în jungla administraţiei noastre. I-am spus, cu ceva vreme în urmă, că începe să-mi fie frică de ceea ce se întîmplă în ţara mea. Simţeam că un duh rău a pus stăpînire pe noi şi că ne îndreptăm, ca hipnotizaţi, spre prăpastia fatală. Mi-a răspuns, amintindu-şi vremurile cînd suferea de pe urma poliţiei politice, că întotdeauna a crezut că România e şi ţara lui şi nu doar ţara lui Ceauşescu şi a Securităţii. Această convingere este extrem de tonică în asemenea timpuri. M-a îndemnat să gîndesc la fel: România este şi ţara mea cel puţin în aceeaşi măsură în care este ţara **lor**. Aşa cum **ei** se socotesc îndreptăţiţi să murdărească şi să urîţească totul şi **noi** avem cel puţin aceeaşi îndreptăţire să spunem ce credem despre **ei**. Şi dacă sar cu pumnii asupra poetului care spune adevărul, înseamnă că se tem. Este singurul lucru pe care îl mai au. Nu mai au ruşine, nu mai au minte, nu mai au suflet. Doar, din cînd în cînd, li se face frică. Aidoma fiarelor. ▲

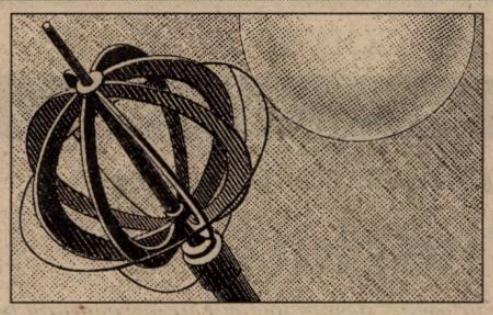

Magdalena BOIANGIU

de jur împrejur

Turbulenţe

Cu ochii pe urnele din Florida, lumea şi-a cam uitat propriile probleme; în Franţa, de pildă, doar „boala vacii nebune" mai rivalizează în presă cu maladia sistemului electoral american. Încă înainte de bîlbîiala din 7 noiembrie, revista *Newsweek* explica ce căi legale ar trebui urmate dacă ambii candidaţi, şi republicanul Bush şi democratul Gore, cîştigă. Aşa cum stau lucrurile acum, se pare că au pierdut amîndoi.

În ultimele săptămîni de dinaintea alegerilor, toate sondajele arătau minime diferenţe între preferinţele de vot. Incertitudinea finală a confirmat efectele unei campanii duse la centru, expresia unei rivalităţi între personalităţi lipsite de relief, cu programe aproximativ echivalente. America nu pare a fi divizată, ci doar depolitizată, populaţia caută combinaţia cea mai adecvată de reprezentanţi care promit să rezolve problemele bugetului familial, ale educaţiei şi asistenţei medicale, aşa cum se arată ele în prezent şi cum s-ar putea profila într-un viitor apropiat. A lipsit din campania electorală marele proiect politic, înlocuit cu politici specifice. Stabilitatea situaţiei economice, şomajul redus au permis ca în campania electorală candidaţii să se poată dispensa de formularea unor ţeluri naţionale, adresîndu-se, pe rînd, intereselor de grup. Şi tocmai această tactică a creat supărătoarea egalitate. E adevărat, femeile au votat mai mult pentru Gore decît pentru Bush (54% – 42%), dar s-a menţinut raportul din 1996, cu care Clinton a cîştigat al doilea mandat. Nu au funcţionat nici alte diviziuni atribuite „voturilor specifice" şi, în pofida campaniei orientate de Gore spre „familiile celor ce muncesc", 46% dintre cei care se consideră „clasa muncitoare" au votat pentru Bush. „Ei sînt pentru cei puternici, noi sîntem cu poporul" spune Gore, dar cei puternici s-au dovedit a fi tot atît de mulţi cît şi poporul. Nici rezultatele pentru Congres, Senat şi Camera Reprezentanţilor nu oferă imaginea unei opţiuni pentru un partid sau altul, ci pentru soluţiile oferite de persoanele cu sprijin politic şi bani pentru a solicita voturile concetăţenilor.

Scorul egal cu care s-a terminat iniţial marea numărătoare şi diferenţele apărute la următoarele sugerează că alegătorii au optat pentru moderaţie, nu pentru populism. Ideile celui de al treilea candidat, Ralph Nader, propunînd o desprindere radicală de moderaţia candidaţilor tradiţionali şi o reorientare spre sfidările viitorului, păreau la un moment dat destul de populare, dar el nu a obţinut cele 5% din sufragii necesare obţinerii fondurilor federale. Pe un asemenea fond, lipsit de dramatism, era poate firesc ca, într-o ţară atît de avidă de ficţiuni, evenimentele să fie create de amănunte – buletine de vot tipărite neglijent, automate de numărat depăşite din punct de vedere tehnic – fleacuri plasate de „scenarist" în introducere, în aşa fel încît ele să întreţină curiozitatea pentru un deznodămînt amînat. Dar, dincolo de Hollywood, adevăratul superstar al vieţii americane este dolarul. Analiştii consideră că în împrejurările create de turbulenţele electorale, după cîteva variaţii (provocate şi de Banca Centrală Europeană, dornică să profite de situaţie pentru a restabili prestigiul şifonat al monedei europene), moneda americană a dovedit o rezistenţă şi o vigoare de invidiat. Altfel, apelurile către ambii candidaţi, în numele interesului naţional, pentru ca unul dintre ei să se recunoască învins, n-au avut nici un ecou, ceea ce dovedeşte că, în pofida evidentei lor mediocrităţi, ei sînt oameni politici şi nu personaje de film. Nu li se pot cere fapte de eroism unor oameni care de luni de zile sînt denumiţi „cretinul" şi „plicticosul". Gore are dezavantajul psihologic de a fi dat o dată, în seara zilei de 7 noiembrie, telefonul prin care îşi felicita rivalul. A doua oară, ar dori să fie sigur că şi-a epuizat toate şansele.

În rest, manifestaţiile partizane alimentează mai degrabă spectacolul mondial. Un sondaj publicat de revista *Newsweek* arată că peste 70% dintre americani doresc un răspuns corect, mai degrabă decît unul rapid, la problemele ridicate de alegeri. Ca şi la fotbalul american, regulile nu sînt evidente şi inteligibile decît pentru cei incluşi în acest joc. Şi deşi jocul e doar naţional, cîştigătorul este declarat campion mondial. ▲

Lucian MÎNDRUŢĂ

talon de participare

Geologia rutieră

În satul meu, deosebirea dintre regimurile politice poate fi uşor determinată prin mijloacele simple ale geologiei rutiere. Procedeul seamănă cu măsurarea inelelor unui copac, în căutarea anilor secetoşi sau ai celor în care copacului i-a mers, din felurite motive, mai bine. În locul butucului folosim însă o secţiune verticală prin drumul comunal. Analizată cum trebuie, mostra aceasta ne dă măsura a zeci de ani de îmbunătăţiri în transporturi.

La începutul istoriei, drumul era de pămînt întărit, cu şanţuri de scurgere a apei de o parte şi de alta. Căruţele trase de boi ţineau loc de trafic greu, iar gropile erau la fel de blînde ca şi timpurile. Pe vremea aceea bunicul conducea o şaretă şi făcea politică cu Goga. Asfaltul, ca şi puşcăria politică erau lucruri de neimaginat în tihna locului.

Şi totuşi, istoria le-a adus pe amîndouă. Despre această epocă de pionierat ne vorbeşte primul strat de asfalt. Singurul de altfel în care s-a respectat proporţia de bitum recomandată de specialişti. Era vremea în care fiecare inginer se temea de acuzaţia de sabotaj, şi în care muncitorii la drumuri erau tineri brigadieri hotărîţi să schimbe lumea cu roaba şi hîrleţul.

Cîţiva ani, drumul a fost o mîndrie şi un semn al *vremurilor care va să vină*. În locul acelor vremi însă, pe el soseau în sat activiştii cu munci de răspundere, întîi în Gazurile lor cenuşii, apoi în IMS-uri şi, în cele din urmă, în Dacii. Drumul era bun şi, la capătul inspecţiei, maşinile încărcate de *atenţii* se tîrau silenţioase spre oraş.

Apariţia Daciei a coincis însă cu problemele. La oraş, primii tineri luau decizia revoluţionară de a nu se mai tunde. În satul meu, mecanizarea agriculturii producea primele gropi în drumul comunal.

Prima reparaţie s-a făcut destul de repede. Gropile au fost astupate cu asfalt chiar mai bun decît primul. Grăbiţi însă, muncitorii lăsaseră în urmă cîteva denivelări: drumul n-avea să mai fie niciodată perfect plan. Încă era bine totuşi. Daciile se înmulţiseră deja: primarul avea şi el una, şeful de post strîngea bani, iar doctorului îi era frică să-şi cumpere.

Anii aceştia frumoşi au trecut, iar întreţinerea drumului a devenit un ritual. În fiecare primăvară echipele de la oraş veneau şi turnau în gropi o masă asemănătoare cu lavă, tot mai decolorată şi friabilă. Lupta devenea inegală: gropile progresau mai repede decît puteau oamenii să le umple. Nu-i vorba, şi viteza lor scăzuse: acum, dintr-o echipă de 5 inşi, doar unul mai dădea cu tîrnăcopul. Iarna, din gropi creşteau formaţiuni de gheaţă care îţi tăiau calea. O problemă pe care partidul a rezolvat-o prin interzicerea circulaţiei în sezonul rece.

Şi-apoi a venit 1990. În primăvara acelui an, camioanele cu asfalt au fost precedate de maşini cu cetăţeni bine îmbrăcaţi, care au explicat că reparaţia este un efort care merită răsplătit la urne. Tîrgul a fost onorat de ambele părţi: gropile au fost astupate, iar în satul meu, nimeni n-a votat cu candidaţii lipsiţi de bitum.

Anii de reformă care au urmat au adus cu ei ceva clarificări ideologice, însă foarte puţin asfalt. Problema umplerii gropilor a fost înlocuită de *problema stabilirii responsabilităţii şi pîrghiilor noi necesare*. Cu alte cuvinte, *cine să le umple* a devenit o problemă mai mare decît reparaţia în sine. Pentru care oricum nu mai existau bani.

Şi aşa, peticele au devenit tot mai subţiri, pe măsură ce vilele managerilor de la oraş cîştigau întrecerea cu hangarele de la Otopeni. În 1996, pentru cîteva luni, lehamitea de gropi a fost înlocuită în sat cu spaima de autostradă – pe care *vremurile noi* negreşit aveau s-o aducă. Nemiloasă, secţiunea prin ultimele straturi ale drumului comunal nu ne spune astăzi nimic despre vreo schimbare. Asta dacă nu socotim inovaţia bizară a umplerii gropilor cu pietriş – operă a ultimului an, în care bitumul s-a oprit undeva în scriptele Phare.

În sat a mai rămas totuşi o porţiune din vechiul drum de pămînt bătătorit – singurul pe care sătenii ştiu cum să-l întreţină. După hurducăiala de pe aşa-zisul asfalt, uliţa aceasta te aduce la pacea dintîi a satului. E un fel de întoarcere în genunchi la valorile neamului, după atîta amar de rătăcire pe drumurile (prea scumpe !) ale Apusului. ▲

Andrei CODRESCU

scrisoare din New Orleans

www.codrescu.com ● www.corpse.org

Charlotte

(Alte adnotări despre locurile unde se adună banii)

Charlotte, Carolina de Nord, este un burg micuţ şi bogat, plin pînă la refuz de clădiri noi şi lucitoare construite cu paralele din sistemul bancar. Atotputernica Bank of America, al cărei nume este tot ce a mai rămas din gigantul din San Francisco înghiţit de o bancă locală, a remodelat Charlotte după tipare artistice. Piramida devenită simbol al Bank of America din San Francisco deţine o mare colecţie de artă a companiei. Grosul aceastei colecţii, în majoritate moderniști bine cunoscuţi şi moderniști din Vestul sălbatic, cu reputaţii mai modeste, a rămas la San Francisco, dar o parte s-a mutat la Charlotte. Piramida a rămas la San Francisco, de bună seamă, dar partea ei de sus, unde directorii hrăniţi cu sushi încetaseră să mai îmbătrînească sau să-şi mai ascută lamele de ras este ocupată acum de tipi din sud, cu accente lătăreţe, care folosesc căzile companiei drept scuipători şi pubele pentru oasele roase rămase de la barbecue. Mahării din California au zbughit-o *en masse* către podgoriile lor din Sonoma, unde scriu lungi rapoarte despre cîinoşenia capitalismului.

În timpul acesta, în Charlotte se găsesc o mulţime de slujbe pentru arhitecţi, autori de sculpturi urbane, pictori muraliști şi curatori de galerii de artă. „Snaga noastra civică", îmi explică un boschetar de prin partea locului într-o frumoasă dimineaţă de duminică, cum mergeam de-a lungul unei străzi din centru, sărbătoresc adumbrită de copaci tomnateci, „vine din ţigări". Îşi aprinse una de la chiştocul celei vechi, ca demonstraţie. „Cînd au interzis fumatul în San Francisco, şi-au surghiunit cultura. Era o simplă chestiune de timp pînă ca North Carolina, statul tutunului, să-i stingă ca pe un chibrit şi să trambaleze toată arta şi marafeturile ei la Charlotte. Un oraş artistic trebuie să fumeze".

Trecătorul cel gureş îşi ridică nasul în văzduh şi adulmecă aromele micului dejun pe care un predicator *en plein air,* de la o biserică fără ziduri, îl pregătea într-o parcare. „Hai să mîncăm ceva", spuse, „dar va trebui să ne ţinem gura cît ţine predica. Durează cam douăzeci şi cinci de minute pînă ajungi la omletă, am cronometrat".

Am traversat strada în dreptul unei piaţete străjuite de nişte statui mirosind a realism socialist, care străjuiau, la rîndul lor, un zgîrie-nori. Una dintre ele, o femeie zdrumpeşă şi ţîţoasă, părea gata să prăvălească un bebeluş dolofan peste grupuşorul de vagabonzi care se adunase la gustarea pe gratis. De partea cealaltă a străzii, un miner violent prinsese între genunchi capul unui bancher cu ochelari şi îi turna în cap o oală de, cred eu, lingouri. O persoană cu o minte mai aplecată spre scatologic ar putea avea o altă opiniune asupra materiei din oală. Ceilalţi membri ai tribului statuar păreau la fel de primejdioşi. Unul dintre ei ţinea în mîini un ciocan cu care părea că o ameninţă pe femeia fluturînd pruncul. Celălalt părea un fel de naţionalitate conlocuitoare în căutarea dreptăţii. Arta nouă, de companie, din Charlotte, e tare cînd vine vorba de expresivitate.

Noul meu prieten şi cu mine ne-am ţinut în marginea grupului de cerşetori de mic dejun cît preotul i-a îndemnat pe cei de faţă să se întoarcă spre aproapele lor, să-l îmbrăţişese şi să-i spună „Frate sau Soră, te iubesc!". Cerea cam mult pentru nişte amărîte de ouă jumări, dar aşa e natura umană: unii dintre boschetari chiar îşi intersectară cîmpurile olfactive şi se îmbrăţişară cu ironie fugară. Mă îndepărtai de amicul meu, un mare filosof şi un om de inestimabilă valoare, dar care tare mai avea nevoie de o baie şi care arăta şi cam bizar, ca şi cum ar fi dat azil unei întregi colonii de insecte. Nici ouăle nu arătau chiar atît de bine.

„Ne mai vedem", i-am promis.

Am luat-o în jos, pe bulevardul cel frunzos, gazdă a zeci de biserici cu uşile larg deschise, nici una nemirosind a mîncare, şi am văzut trei tineri care asamblau o compoziţie murală. Reprezenta bărbaţi şi femei lucrînd într-o bancă. Pe deasupra capetelor lor pluteau jachete, pantofi, pantaloni şi lenjerie. Unul dintre muraliști îmi explică: „Visează că îşi aruncă hainele de pe ei în timp ce lucrează".

Şi cine le-ar lua-o în nume de rău?

Ceva mai departe pe aceeaşi stradă am zărit o reproducere din bîrne a Munţilor Stîncoşi, pe o peluză ierboasă străjuită de blocuri. Un gang între aceste blocuri dospea de galerii de artă. Şi mai în jos pe stradă se afla un muzeu. Alături de el şedea galeria în care Bank of America îşi expune parte din colecţiile sale, anume picturile şi sculpturile ce înfăţişează cai în decoruri *western.*

Am mîncat un castron cu mucuri de ţigări şi lapte degresat pe post de mic dejun.

(traducere de Ioana AVĂDANI)

▲

Adrian CIOROIANU

poveşti suprapuse

Elefantul, măgarul şi Dacia Traiană

Sarcasmele cu care, de zece zile, sînt comentate în presa autohtonă peripeţiile alegerilor americane nu ţin de patrimoniul naţional; de la ireductibilii francezi antiamericani pînă la antioccidentalii de pretutindeni, refrenul este cam acelaşi. Cea mai solidă şi puternică democraţie a lumii s-a trezit în faţa unei probleme grele: ce anume se întîmplă cu *animalul politic* atunci cînd măgarul democrat şi elefantul republican se calcă pe picioare. Pasiunea pe care presa română o pune în prezentarea impasului american ţine de spiritul locului. Date fiind alegerile noastre apropiate, este reconfortant să vezi că un exerciţiu electoral se poate transforma şi altundeva în scandal. Apoi, America este – pentru toţi, prieteni şi inamici – motorul principal al acelui proces prezentat, în egală măsură, ca izbăvitor sau apocaliptic: globalizarea. Iar dacă America şchioapătă, nici globalizarea nu poate să se simtă tocmai bine.

Cele ce urmează vor să arate tocmai lipsa de sens a spaimei româneşti în faţa globalizării.

Întîi de toate, această intens evocată globalizare contemporană nu este deloc un produs preambalat care tocmai a picat, pe neaşteptate, din sfere oculte. Întreaga noastră istorie a fost, pînă acum, şi una a pre-globalizărilor succesive. O formă de globalizare a fost, la vremea sa, cucerirea romană. Spaţii profund diferite, aflate la distanţe imense între ele – într-o vreme în care distanţa geografică era cu mult mai importantă decît azi – au căpătat un reper comun, pentru ele preponderent benefic. Noi înşine sîntem un rezultat al acelei etape proto-globalizatoare; sau, altfel spus, cu excepţii ce sfidează bunul-simţ, nimeni nu pare a se mai plînge azi de faptul că, în urmă cu două milenii, un împărat roman a cucerit Dacia. Spuneam că mai sînt şi excepţii, precum româno-americanul (sic!) Napoleon Săvescu, autorul teoriei după care *noi nu sîntem urmaşii Romei* şi proprietarul – spun ziarele – unei vile construite fraudulos pe un teren arheologic.

Un alt capitol al globalizării a fost deschis de răspîndirea creştinismului. Cred că nimeni nu se îndoieşte că şi noi ne-am numărat printre beneficiarii acestui proces. Istoria noastră, aşa cum o cunoaştem, ar fi dată peste cap dacă i-am extrage şi anula consecinţele globalizării la umbra crucii. Secole întregi de luptă antiotomană ar fi lipsite de sens, iar Ştefan cel Mare – *cavalerul creştinătăţii* – ar fi iremediabil împiedicat să devină sfînt, după cum sfîrşitul lui Constantin Brâncoveanu ar fi mai curînd povestea dramatică a unei încăpăţînări maladive decît gestul înalt al unui martiriu dedicat acelui pionier al globalizării care a fost Isus Christos. Pînă şi preconizata Catedrală a Neamului ar fi cu mult mai dubioasă.

Nu vreau să invoc vremuri imemoriale, dar am bănuiala că răspîndirea focului şi cea a roţii au fost, cînd au fost, tot nişte proto-globalizări. Modernitatea românească, firavă la sfîrşit de secol XVIII dar sesizabilă la sfîrşit de XIX, a prins contur tot pe calea globalizării unor idei nenăscute în perimetrul obiectiv al vetrei noastre. La fel şi democraţia, la fel şi telefonul, la fel şi spaţiul intim al *water closed*-ului. Fără antecedentul acelei etape globalizatoare care a fost cucerirea *Indiilor,* nu am prea şti ce gust au mămăliguţa cu lapte sau şniţelul cu piure de cartofi. La fel şi azi: ar fi cu mult mai greu să faci haz de americani dacă nu ai putea citi, *via www.*, ziarele din Washington, Londra sau Paris – nu în ediţia lor de hîrtie, adusă într-un tîrziu de poştă, ci la minut, în ediţia *on-line.* Fiţi doar atenţi şi veţi observa lesne ipocrizia năucă a celor ce combat globalizarea folosindu-se, inevitabil şi fără jenă, de instrumentarul primar al acestei globalizări: cartea de credit, faxul, Internetul ş.cl.

Pînă acum, din toate etapele globalizării, atîtea cîte au fost, românii mai mult au cîştigat decît au pierdut. Ar fi cazul, aşadar, să ne temem mai mult de globalizarea care ne ocoleşte decît de cea care ne înghite.

▲

Daniel VIGHI

din fanfare funerare

La o masă din locanda pe nume Petit Grillon

Nu ştiu dacă vă mai amintiţi cu exactitate momentul acela straşnic în care la o masă din cutare cafenea, devenită prin decenii vestită, boema dă peste un portmoneu al unui burghez doldora de bani. Ar fi putut să fi aparţinut acesta cutărui manager, cutărui patron, cutărui domn cu burtă nu foarte mare, dar totuşi destulă, care cu niscaiva maşină din aceea Patrol rulează prin aglomeraţia ţării. El, sau alţii, merg tare iute, tare repejor se înghesuie la stopuri; eu, spre exemplu, rulez în ritm legal şi sînt ins apărător al valorilor paneuropene şi transnaţionale de la volanu' unei Dacii, în timp ce domnul nostru cu foale mare, dar nu foarte mare, iute rulează, frumos semnalizează din ale sale semnalizatoare aerodinamice şi un apărător convins al domnului căpitan Vadim de la România atotcuprinzătoare se arată oricui vrea să ştie ce şi cum din punctul de gîndire al propriei dumisale gîndiri. Este un apărător al plaiului, un om care pe faţă îţi spune cum e cu Vestul decadent care doar răul ni-l doreşte. Pe cînd spune astea toate, tocmai parchează un Nissan, un Chrysler, un Mazda, un Ford în faţa cutărui stabiliment luxos, pe urmă repejor se solidarizează cu naţia cea săracă, îi plînge de milă pe cînd reprezentanţii ei tocmai îi finisează ultimele geamuri termopane, ultimele gresii import Italia, ultimele instalaţii din cupru pentru instalaţia de încălzire pe gaz sistemul Wolf cu nişte calorifere de sistemă britanică. Pe urmă omul nostru se îngrijorează referitor la importurile astea care au distrus industria strategică naţională şi ne-au răpit pentru totdeauna mîndria de a fi român multilateral dezvoltat. Asta ne spune, în timp ce iacătă tocmai iese de la supermarketul pe nume Metro, ori Billa, spuneţi-i cum doriţi, aruncaţi priviri cu coada ochiului să vedeţi ce anume are dumnealui în căruciorul cela înalt la care împinge gîfiind uşure din cauza că este puţin supraponderal, şi veţi vedea că între strălucirile acelea nu se află nimic în măsură să asigure reducerea producţiei pe stoc a industriei noastre şi strategice, şi naţionale.

Revenim la discuţia dintîi, ne reîntorcem pe firul epic şi povestim cum anume s-a trezit boema cu portmoneul doldora de bani, „parai", vorba ghiduşului Florin Călinescu, pe urmă ceva mărci vest-germane, ca să mă exprim ca pe vremuri, şi la urmă o cantitate nedefinită, uşor mirositoare, de bancnote din acelea de cincizeci şi de o sută de mii de lei paralei. Astea toate se aflau în portmoneul cu pricina la care priveşte boema: cutare este îmbrăcat într-un fel, altul altfel, fiecare diferit, unu cu tatuaj, altul cu inel în urechea stîngă, aşa cum le stă bine unor boemieni, ceva muzică hip-hop îi însoţeşte. Discuţia despre ce anume trebuie făcut cu acel portmoneu dobîndeşte treptat dimensiuni etice, sus-numitul june Pansaers zice că respectivul obiect ar trebui pur şi simplu predat, fără să spună cui anume. Consecvent sieşi încă din alt cabaret, dumnealui Tzara crede că cel mai bine ar fi să fie tras la sorţi: aici putem mult şi bine glosa despre aura hazardului în care el crede neabătut din vremea cînd jobenul dumisale a devenit receptacol al întîmplării; Aragon Louis crede că hazardul este în cazul de faţă o chestiune zadarnică şi că, prin urmare, cel mai potrivit ar fi să-şi împartă conţinutul; domnul Rigaut zice că normal şi cinstit ar fi ca banii să apuce calea pultului de la bar şi să capete chipul concret al vinului roşu, al celui alb, al aperitivului pe nume Kir, al băuturii aceleia rare cu gust de vară amazoniană Mandarin-curaçao, apoi alta pe nume Picon-grenadine, diabolo-mentă, rom alb, rachiu de drojdie, totul împănat finalmente cu o cafea filtru, tare şi dătătoare de energii. Boemienii în curajul lor de grup, în identitatea lor colectivă, în chipul lor multiplu hotărăsc ca toată această mare încurcătură, toată această sucită responsabilitate, să i se atribuie lui Paul, zis Éluard. Acesta va privi o vreme năuc dreapta-stînga cu obiectul în palmă, pe urmă cu un pas înfrînt, cu o figură abătută, se va îndrepta taman la patronul locandei, al barului, al locaşului aceluia pe nume Petit Grillon, şi-l va preda pur şi simplu. Faptul acesta va stîrni supărarea lui Breton André care, încă de atunci, se va afirma ca mai marele acelor inşi de la masa aceea din colţul locandei care, vai de ei, n-au avut curajul să-şi însuşească un pîrlit de portomoneu.

▲

Texte şi opinii de: Andra ALDEA LĂZĂROIU (sociolog) ● Matei FLORIAN ● Sorin IONIŢĂ (bursier Fulbright) ● Eugen ISTODOR (jurnalist) ● Gheorghe MITRAN (trezorier PNŢ-Lambru) ● Cristian PÎRVULESCU (preşedinte al Asociaţiei Pro Democraţia) ● Andrei STOICIU (politolog) ● Andrei ŢĂRANU (asistent univ., doctorand, Şcoala Naţională de Studii Politice şi Administrative)

Argument

Românii au descoperit după 1989 că politica este o curvă şi politicienii sînt hoţi. „Toţi fură", aceasta este justificarea aproape dialectică a oricărui om de bine care pleacă de la serviciu cu un şurub care îi trebuie acasă. De fapt, dacă ne gîndim mai bine, am trecut de la o societate în care furtul era un mijloc aproape universal de supravieţuire la una în care furtul este un factor social prin care se creează noua societate.

Altădată proprietatea era a poporului, iar elita politică se folosea de ea. Treptat, după revoluţie, noua (unii spun că este aceeaşi) elită politică a trebuit să gestioneze această avuţie şi a făcut-o, omeneşte s-ar zice, în folosul propriu. Dacă american dream *presupune îmbogăţirea unui puştan care pleacă de jos, are idei şi munceşte mult, visul românesc reprezintă îmbogăţirea prin politică.*

Prima guvernare de după '89 nici nu avea pretenţia să contrazică acest fapt, cea de după 1996 a instituit un principiu politic transparent: algoritmul de împărţire a avuţiei pe baze partinice. De aceea, proprietatea publică a rămas atît de solidă în România în pofida privatizărilor disparate: pentru că nu privatizezi o vacă bună de muls.

Dacă în alte ţări, problema modului în care trăiesc partidele, a felului în care se obţin fonduri se pune în legătură cu alte persoane sau corporaţii care oferă formaţiunii bani, în România problema importantă este aceea a felului în care partidele se autofinanţează. Pentru că înainte de a avea mari oameni de afaceri şi mari firme care să ofere fonduri, avem partide care controlează economia şi îşi donează fonduri.

Mecanismele sînt simple. Afaceri foarte profitabile se fac în România cu statul (ca peste tot); diferenţa este că la noi statul este mult mai implicat în economie. Iar „statul" înseamnă partide şi reprezentanţii lor, în general „agamani". Şi dacă nu am inventat nimic nou, excelăm în cele inventate de alţii. De exemplu: firma obţine contracte cu statul şi apoi face donaţii partidului care a manifestat bunăvoinţă. Acesta este cazul fericit, pentru că banii au şanse să intre într-un circuit legal, dar de cele mai multe ori se aplică un comision care se plăteşte direct omului politic şi aceştia sînt bani negri ce nu vor fi înregistraţi decît după ce li se aplică înălbitori mai ceva ca rufelor din reclame.

Alteori traseul este mai simplu: Consiliul de Administraţie de la o întreprindere de stat sau de la o regie autonomă hotărăşte că fundaţia X sau firma Y are nevoie de sponsorizări, respectiv contracte. Din pură coincidenţă, X sau Y prestează servicii pentru un partid (afişe, strategii, monitorizări, logistică, spaţii publicitare) care, altă coincidenţă, îi numeşte pe cei din consiliul mai sus numit. Şi alte asemenea căi, pentru că mintea politicienilor este foarte odihnită.

În acelaşi timp, parcă românul consideră dintotdeauna că politica este un domeniu în care ochiul dracului acţionează de la sine. Ideea că un om politic nu poate merge la piaţă cu maşina şi bodyguard-*ul plătite de contribuabil ni se pare de o intransigenţă exagerată. Recent, chiar eu am avut o asemenea reacţie neaoşe atunci cînd cineva îmi vorbea despre folosirea maşinilor oficiale în campania electorală. „Hai, dom'le, asta să fie problema noastră!". Constat că nu prea sîntem obişnuiţi să cerem politicienilor să respecte regulile pur şi simplu, ci numai să respecte un „bun-simţ" subînţeles, printr-un gest de şmecher care face cu ochiul, o pervertire balcanică a* common sens-*ului saxon.*

Care este problema celui care spune că în politică toţi fură: că se fură în politică sau că „ăştia" fură fără el? Oare dacă ar ajunge la putere ar proceda la fel? Nu trebuie să uităm că pentru a rezista acolo sus trebuie să joci regulile jocului. O altă clasă politică sau oameni politici mai tineri nu ar schimba mare lucru. Regulile trebuie modificate şi aplicate. Cine poate să o facă?

Politicienii. Da, dar ar fi păcat pentru ei. Justiţia. La prima intervenţie, s-ar isca un imens scandal politic, lideri de opinie i-ar cerceta pe procurori şi judecători mai rău decît pe infractori pentru a afla cine stă în spatele lor. Pe de altă parte, vechii magistraţi aşteaptă din reflex ordin de la partid şi vor face dreptate în funcţie de algoritm. Suspiciunea şi tradiţia fac ca justiţia să fie blocată şi atunci cînd pare că se mişcă ceva, totul se pierde pe drum, ca în cazul „Costea", pentru că se ştie cum se întoarce roata istoriei. Mai este presa. Am discutat-o într-un număr anterior, la tema „Presa şi politica".

Şi mai este şi societatea civilă, sau ce a mai rămas din ea, după un trist experiment în care „societatea civilă" a însemnat implicarea partizană faţă de una dintre părţi. Societatea civilă nu mai trebuie să fie în acelaşi timp şi civilă şi politică.

Poate de aceea am insistat în acest număr pe acţiunile Asociaţiei Pro Democraţia. Provocarea este lansată, rămîne ca unul dintre factorii de mai sus să intervină. ***(C. G.)***

Andrei ŢĂRANU

Politica în jocurile schimbului

Într-o carte celebră la vremea ei, şi care astăzi din nefericire a căzut într-o uitare aproape totală, Georg Simmel lansa o ipoteză tulburătore – orice interacţiune trebuie considerată ca fiind un schimb. Ultima consecinţă a unei astfel de teorii ar putea fi aceea că orice acţiune socială se supune regulilor schimbului – iubirea şi politica, războiul sau naşterea sînt doar varietăţi infinite ale uneia şi aceeaşi teme: schimbul. O asemenea perspectivă lasă, de obicei, fără grai orice individ comun care se supune unei morale comune, şi în orice caz l-ar fi contrariat profund pe Immanuel Kant.

Idee mai degrabă organicistă, viziunea lui Simmel nu a prea fost luată în seamă, căci contemporanii săi tocmai abandonau liberalismul în favoarea marxismului teoretic sau a darwinismului social, cel ce va întemeia mai tîrziu naţional-socialismul. Din nefericire nici astăzi, epocă aproape total sub spectrul lui Friedman sau Hayek, ipoteza lui Simmel nu este luată în considerare – căci, odată acceptată ea ar putea conduce la revizuirea oricărei morale.

Concepţia lui Simmel – declarată de altfel în lucrarea sa fundamentală, *The Philosophy of money* – conduce la următoarea concluzie: dacă orice interacţiune este un schimb, iar mediul schimbului este cel al banilor, orice acţiune umană cu impact în social poate fi cuantificată în bani. Aşa încît, n-ar trebui să judecăm prea aspru cupiditatea sau arivismul – ele sînt doar nişte patologii ale normalităţii.

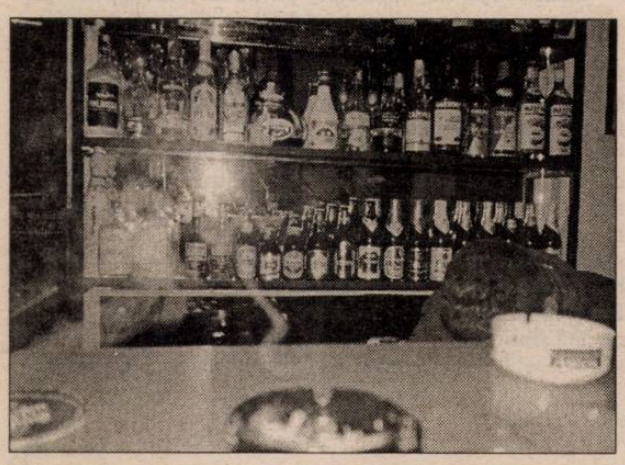

© V. Moţoc

Cum spuneam, teoria lui Simmel nu prea e luată în considerare, probabil mai degrabă datorită scandalului decît falsităţii tezelor sale, dar ea ar putea fi totuşi un bun punct de plecare pentru a analiza relaţia dintre partidele politice şi bani.

Dacă scopul partidelor politice este să ajungă la putere şi să o gestioneze pe o perioadă cît mai mare de timp (şi asta este una din definiţiile partidului politic), iar astăzi această putere nu mai înseamnă în primul rînd puterea ca violenţă (ca relaţia de tip weberian), ci în special gestionarea fondurilor publice, înţelegem de ce politica este un sistem extrem de costisitor. Acceptarea acestei realităţi dă posibilitatea înţelegerii motivului prin care partidele politice s-au transformat mai ales în actori financiari în paralel cu calitatea de actori politici. Impunerea democraţiei şi a statului bunăstării a limitat tot mai mult capacitatea partidelor de a acţiona ca factori ideologici, reducîndu-le la simpli creatori de politici publice pe o temă deja dată. Or, aceste politici publice sînt finanţate cu *bani de la buget*, ceea ce transformă statul în unul din cei mai mari capitalişti de pe piaţa internă a fiecărui stat. Posibilitatea accesului la aceste fonduri face partidele interesante în ochii oamenilor de finanţe, şi de aici apare interacţiunea între cei doi centri de putere simbolică – cea a banilor şi cea aparent reală.

Schimburile între cele două puteri sînt extrem de evidente într-o societate săracă datorită faptului că cei care intră în acest joc sînt mult mai puţini – şi astfel mai vizibili –, dar această relaţie aparţine tuturor societăţilor politice contemporane, deşi majoritatea încearcă să o ascundă. O butadă spune că politica este arta de a lua voturi de la săraci şi bani de la bogaţi, promiţînd fiecăruia că îi apără pe unii de ceilalţi. Construindu-se pe o asemenea tripartiţie, politica este un mediator între lumea banilor şi lumea celor care muncesc pentru bani. Schimbul pe care îl realizează partidele nu este doar unul de factură simbolică, ci şi unul eminamente pragmatic prin impunerea unor trasee fondurilor publice.

Din nefericire, competiţia pentru putere (adică pentru banii publici) nu mai este de mult un act de sacrificiu voluntar al cetăţenilor care resimt că datoria către

© S. Ivanoschi

ţară este mai presus de interesele meschine. Chiar şi cei care intră în politică cu intenţia de a rămîne cinstiţi trebuie să cedeze în acest joc al perpetuului schimb. Iar în acest joc partidele politice intră ştiind deja regula de aur: dă-mi ca să-ţi dau. Avînd în vedere miza, posibilitatea de a te sustrage acestui principiu nu există, iar cine pretinde că o face stă sub semnul demagogiei. Şi aceasta tocmai datorită tripartiţiei de care vorbeam mai sus – partidul pentru a ajunge la putere are nevoie să seducă masele, iar pentru aceasta e nevoie de bani pentru campanii electorale, iar banii se află la cei care sînt deja pe piaţa banilor şi astfel se închide cercul.

Pe de altă parte, constanţa jocului politic, ce are ca ultimă finalitate banii, îi face pe tot mai mulţi cetăţeni să se întrebe care mai e rostul acestor partide dacă toate au ca unică teleologie a succesului banul. Diferenţa dintre ele atunci cînd ajung la putere devine insesizabilă, iar în opoziţie relaţia cu lumea banului primează mai totdeauna. Această boală a democraţiei, numită de J.F. Revel cleptocraţie, se întinde aproape în toate regimurile ce îşi spun democratice. Dar, poate această boală este tocmai semnul prin care teoria lui Simmel se transpune în realitate: interacţiunea dintre mediul simbolic şi cel real se realizează prin simbolul cu cea mai mare încărcătură de real – banul. ▲

SPIRITUL LEGII

În România, finanţarea partidelor politice este reglementată de trei legi, din 1991, 1992 şi 1996, neexistînd un act normativ special, ci referiri în documente care reglementează domenii mai largi. Conform acestor acte, partidele nu pot primi donaţii de la instituţii publice sau de la agenţi economici cu capital de stat. Donaţiile primite de un partid într-un an nu pot depăşi 0,005% din bugetul de stat. Conform calculelor realizate de Asociaţia Pro Democraţia, un partid poate primi maxim 6 miliarde lei (după bugetul din 2000) pe an, iar în anii electorali această sumă se dublează. Donaţia primită de la o persoană juridică nu poate depăşi 500 de salarii minime, adică 350 de milioane lei anual. Dacă o donaţie este mai mică de 10 salarii minime, donatorul poate rămîne anonim, dar totalul acestor donaţii confidenţiale nu poate depăşi un anumit procent din subvenţia bugetară maximă, adică o sumă de circa 80.000 de dolari. Conform legii, statul acordă partidelor sume care nu pot depăşi în total 0,04% din buget, adică circa 2.400.000 dolari, împărţiţi şi după numărul de parlamentari.

Primirea donaţiilor şi subvenţiilor se face printr-un mandatar financiar (o firmă sau o persoană) care ar trebui să răspundă solidar cu partidul pentru nereguli, dar care nu răspunde pentru că este internat în spital, aşa cum se întîmplă acum într-un scandal financiar destul de cunoscut. Organul abilitat să controleze circulaţia banilor este Curtea de Conturi, dar care nu se sesizează pentru a nu fi acuzat de partizanat politic.

Deşi legea poate fi considerată învechită, cea mai importantă problemă pare a fi aplicarea sa. Nu există nici o tradiţie a transparenţei din partea partidelor şi nici o tradiţie a îndeplinirii datoriei din partea instituţiilor. Dar, totuşi, pînă la mentalitate, legea poate fi schimbată mai uşor.

Primele propuneri concrete au venit tot din partea Asociaţiei Pro-Democraţia. Acestea vizează obligativitatea de a da publicităţii sumele de bani primite ca donaţie înainte de a fi utilizate, creşterea moderată a plafonului sumelor care pot fi primite, sancţiuni mai drastice pentru cei care nu respectă legea mergînd pînă la invalidarea alegerilor. De asemenea, schimbările propuse vizează şi instituirea unui control obligatoriu şi chiar înfiinţarea unei instituţii speciale. PNL a simţit potenţialul de imagine al unei asemenea iniţiative şi a solicitat consultanţă APD pentru elaborarea unei iniţiative legislative, care a fost între timp depusă la Parlament. În cea mai mare parte, propunerile asociaţiei au fost integrate în noul proiect, apărînd divergenţe în privinţa plafonului maxim al sumelor care pot fi primite şi în privinţa altor detalii tehnice. Pentru a nu plictisi cititorii cu şi mai multe asemenea detalii prezentăm mai jos poziţiile celor două părţi la nivel de principiu. **(C. G.)**

▲

„Avem nevoie de curaj, din partea partidelor şi de curaj din partea societăţii civile. Curaj din partea partidelor de a recunoaşte că în momentul de faţă finanţarea activităţii partidelor politice şi a campaniilor lor se face în proporţie de 80% pe căi ilegale. De curaj pentru a recunoaşte că deşi proporţia de ilegalitate este de 80% nu există nici o sancţiune pentru a o combate. Aşadar, clasa politică are nevoie să recunoască acum că foloseşte un dublu limbaj: pe de o parte limbajul legalităţii, pe de altă parte limbajul subteran al folosirii metodelor ilegale de finanţare a campaniei electorale şi a partidelor politice. O spun cu tot curajul, aşa se întîmplă. E nevoie de curaj din partea societăţii civile. Ne minţim pe noi înşine prin cifrele pe care, din păcate, «Pro Democraţia» le avansează în ceea ce priveşte nevoile de finanţare a activităţii partidelor politice şi a campaniilor electorale. Dacă societatea civilă nu are curajul să recunoască, într-adevăr, care sînt costurile reale ale democraţiei, îndemnăm la corupţie. Fac un apel şi la «Pro Democraţia» şi la celelalte elemente ale societăţii civile să renunţe la dublul limbaj, de data aceasta opus dublului limbaj al clasei politice. Trebuie să determinăm exact, sau aproape exact, care este proporţia între resursele economice ale României, o ţară săracă, şi cît îşi poate permite România să cheltuiască pentru democraţie. Dar costurile care sînt prezentate în propunerile făcute de APD nu fac altceva decît să invite în continuare la corupţie."

Valeriu STOICA, ministrul Justiţiei

octombrie 2000

▲

Cristian PÎRVULESCU

Preţul democraţiei

Finanţarea vieţii politice şi a participării politice în democraţie este cunoscută din Atena antică. Relaţia politică/bani pe care democraţia, fără să o privilegieze, nu o ocultează a impus ideea conform căreia democraţia costă. Dar costurile sînt incomparabil mai mici decît beneficiile. Tendinţa democraţiei de a deveni un stil de viaţă care promovează egalitatea dintre participanţii la o practică, şi atunci cînd, din motive diverse, egalitatea nu este posibilă, limitează inegalităţile, a influenţat dinamica partidelor politice. Legitimitatea fenomenului partidist nu este rezultatul unui automatism. Recursul la raportul cost/beneficiu este instrumentul prin care societatea evaluează activitatea politică. Or, finanţarea partidelor şi a campaniilor electorale aduce în discuţie eficienţa guvernării partidelor. Raportul public/privat şi impactul politicilor publice asupra ritmului de dezvoltare economică şi socială se reflectă şi în discuţiile despre finanţarea vieţii politice. Ca practică, finanţarea publică este un mijloc de contracarare a promovării ilegitime a unor interese private în spaţiul public. Ca organizaţii ce reprezintă interese private, partidele sînt susceptibile de a fi părtinitoare mai ales faţă de cei ce le finanţează. Cum campaniile electorale au devenit din ce în ce mai tehnice şi implicit mai costisitoare, mobilizarea votului a început să presupună costuri din ce în ce mai importante. Ultima campanie prezidenţială americană a costat 3 miliarde de dolari reuşind să trezească interesul publicului şi să crească participarea la vot.

Partitocraţia românească nu justifică costurile exorbitante de campanie. Într-o societate în criză, derapajul finanţării partidelor riscă să erodeze fragilul suport pentru democraţie. Cînd doar 8% din români au încredere în partide, a abuza de ideea finanţării este riscant. Şi aşa tendinţa de a limita dezbaterea politică la dezbaterea parlamentară reduce spaţiul public şi creează reacţii de respingere. Reglementarea domeniului finanţării devine necesară pentru a ajuta partidele să se ajusteze în funcţie de aşteptările sociale. Pentru o societate în criză nu doar statul trebuie să se limiteze, ci şi partidele. Costurile finanţării partidelor se cer raportate la rezultatele guvernării acestora.

▲

Andrei STOICIU

Între *lobby* şi corupţie

Dificultatea de a evalua costurile unei campanii de marketing politic provine din faptul că majoritatea acestora sînt mascate. Un sediu de firmă folosit în campanie, un set de calculatoare împrumutat, o maşină oferită de un sponsor nu sînt în mod oficial contabilizate ca un cost direct al campaniei.

O altă modalitate de a sponsoriza o campanie de comunicare este oferta de servicii gratuite sau facturarea lor la preţuri subevaluate. O tipografie care tipăreşte afişe politice pe care nu le contabilizează, un bar care asigură consumaţiile pentru întîlniri de protocol, un designer care cere o sumă mică pentru munca sa sînt alte forme de sponsorizare.

Singurele costuri care sînt transparente în cadrul unei campanii politice sînt cele facturate de agenţii de presă, ziare, televiziuni. Dar şi aici există modalităţi de a ascunde cheltuieli importante. Un candidat favorizat de un anumit ziar va primi, în afară de publicitatea plătită, un număr de ştiri gratuite, inserate prin bunăvoinţa editorului care îl va anunţa pe contracandidatul său că... acele ştiri au fost şi ele plătite!

O altă modalitate mai subtilă este cea în care o firmă (de exemplu de băuturi răcoritoare) achiziţionează în avans un număr de pagini sau de secunde de publicitate... iar, în timpul campaniei, pe acel spaţiu facturat firmei, apar ştiri favorizînd un candidat sau o mişcare politică!

Cît costă cu adevărat o campanie?

Cifrele pe care le propunem aici sînt costuri medii directe, înregistrate în campaniile recente, de către candidaţi care şi-au atins obiectivele şi care nu ţin cont de costurile ascunse (prezentate mai sus): campanie pentru un oraş mediu (100.000 locuitori) – între 20.000 USD şi 50.000 USD; campanie pentru post de deputat pe un loc eligibil într-un judeţ mediu – 50.000 USD – 120.000 USD; campanie de notorietate pentru un partid situat la 3% în intenţiile electorale – 20 – 40.000 USD/lună.

Cine are interes să finanţeze o campanie politică?

Simpatizanţii unui partid politic sau ai unui lider pot avea interesul să-l susţină pe acesta în campania lui pentru cîştigarea unui post important. Unele firme pot, de asemenea, sprijini o campanie în schimbul unor avantaje ulterioare directe sau indirecte. În fine, în cazul banilor negri oferiţi fără nici un act unui candidat, ei provin în mare parte din cercurile oculte care doresc să-şi asigure o protecţie politică.

Unde începe corupţia şi unde se termină relaţiile publice pe care o firmă trebuie să le întreţină cu puterea politică? Legea românească prevede ca toate cheltuielile unei campanii electorale să fie transparente şi publicate tocmai pentru a împiedica traficul de influenţă. Pe de altă parte, oricine a făcut parte dintr-o campanie electorală ştie că traficul de influenţă, lobbyingul şi schimbul de servicii reciproce este motorul arhitecturii financiare al unei campanii. Între cele două extreme, nimeni nu s-a străduit pînă acum să definească această frontieră a „corupţiei". Trebuie înţeles totodată că este foarte greu să se demonstreze infracţiunea de corupţie şi este aproape imposibil să se dovedească în faţa unui tribunal o legătură directă între un sprijin acordat de o firmă unei campanii electorale şi un serviciu acordat acestei firme de către un politician care a ajuns la putere.

Unde se termină lobby*-ul şi unde începe corupţia?*

Cu cît numărul de persoane cărora li se adresează o campanie de informare este mai mare, cu atît riscul de corupţie este mai mic. Cu cît avantajele oferite de firma de *lobby* publicului-ţintă sînt mai concrete cu atît riscul de corupţie este mai mare.

Să luăm exemplul următor: firma de comunicare I... a primit mandatul să convingă Ministerul Sănătăţii să recomande medicamentul antiviral MCAMENT care a beneficiat de vizibilitate publicitară. Contextul este bun căci în ultima vreme presa este preocupată de faptul că Guvernul neglijează sectorul sănătăţii. Dacă firma I... face multe conferinţe cu uşile deschise şi cu broşuri distribuite unui public numeros care la rîndu-i va influenţa legiuitorul, este vorba despre o campanie de relaţii publice. Dacă aceeaşi firmă, cu acelaşi scop, în acelaşi context, oferă broşuri de informare unui număr de deputaţi pe care îi invită la o dezbatere cu mass-media despre situaţia sănătăţii în România, unde se prezintă şi medicamentele MCAMENT, avem de a face cu *lobby*. Iar dacă această firmă oferă o finanţare pentru campania electorală a celor trei membri ai Comisiei Senatoriale de Sănătate, este clar un caz de corupţie.

Cei care cîştigă direct bani dintr-o campanie de comunicare politică sînt în primul rînd firmele de imagine, publicitate, grupurile media, şi toţi cei care oferă servicii sau produse necesare acestei campanii.

De asemenea, sînt frecvente cazurile în care campaniile de comunicare politică contribuie la îmbogăţirea directă a unor lideri politici. Sînt două situaţiile în care un lider politic poate cîştiga direct bani datorită unei campanii de comunicare. În primul caz, un lider al unui partid important cu şanse electorale bune negociază cu membrii din propriul său partid desemnarea candidaţilor pentru locurile eligibile (de consilier judeţean, de primar, de deputat). În acest caz, candidaţii plătesc sume importante pentru a fi numiţi de către partid pe locuri eligibile, iar aceşti bani sînt în general „negri" sau „gri" şi sînt împărţiţi direct de către liderii partidului.

Sumele în joc sînt importante: pentru un post eligibil de primar de oraş de talie medie în anul 2000 s-a plătit 100.000 USD.

În al doilea caz, un candidat cu şanse bune sau medii adună sponsorizări pe care... nu le cheltuie. Este cazul cel mai frecvent şi cel mai puţin riscant. Într-adevăr, ritmul unei campanii este atît de intens, încît este greu să se ţină o evidenţă strictă a tuturor cheltuielilor. O mie de afişe tipărite şi distribuite în aceeaşi zi pot la fel de bine să nu fie comandate niciodată pentru a economisi cîteva sute de dolari. Un sondaj de opinie pentru care costul este estimat la 10.000 USD şi facturat unui sponsor generos... poate să nu fie realizat niciodată, cifrele lansate pe piaţă să fie improvizate şi banii rătăciţi undeva între institutul de sondaje şi clientul politic. Iar sponsorizări pot atrage o mulţime de candidaţi, chiar şi dintre cei fără şanse reale de cîştig. O campanie pierdută poate deveni o sursă de venit pentru următoarele obiective ale unui lider politic.

(extras din *Comunicarea politică – cum se vînd idei şi oameni* – Humanitas – Libra 2000)

▲

ŞI LITERA VIEŢII

Matei FLORIAN

Stradă cu afişe

Printre cîinii galbeni slăbănogi şi maşinile parcate ce de-abia aşteaptă să fie lovite ca să-şi pornească alarma, s-o justifice într-un fel sau altul, trec oameni. Zgribuliţi de dimineaţă şi de frig, pe stradă, mirosind cafea sau măturînd frunze. E ziua de luni, şi, de pe stîlpi şi ziduri, ne zîmbesc oamenii politici. Începe o nouă săptămînă.

„Ăăă?! Ce-ai zis?“ De sub fesul roşu cu steluţe ies doi perciuni imenşi şi albi. „Dacă de unde le vin bani la nenorociţii ăştia?! Păi, adică de unde să le vină? Tu cam ce crezi aşa un pic, dacă te dai deştept? C-o fi şi greu să-ţi dai seama... Opreşti oamenii din treaba lor să-i întrebi tîmpenii! Păi bă... şi-un copil de clasa patra ştie! Şi nu-i spune nimeni, vede şi el singur cum e la noi toate astea. Fură, nene, toţi! Toţi fură, da-r-ar boalele-n ei, că toţi numai asta vrea: să ia puterea şi să ia tot banu' de la omu' sărac! Nişte javre! Toţi! Aşa-s toţi!“ şi înjurînd cutremurător, în halatul lui albastru pătat de var, Nelu Cristache porneşte şovăielnic prin toamnă. Poate ca să se mai dezmorţească un pic, un cîine latră anemic către el. E încă trist şi ceva ceaţă, iar un nene fără fes se scarpină-n ureche. „Ştiu şi eu?! Ştiu că e o legislaţie care dă bani, da', drept să fiu, habar n-am cîţi. Oricum, nu cît vor ei. Aicia-i buba, zic eu. Că lor nu le-ajunge cît li se dă prin lege. Nu se mulţumesc cu atîta. Şi de aici începe tot necazu': io am firmă mare şi vreau, să zicem, să fac nu ştiu ce, da' n-am voie. Îţi dau ţie la partid bani serioşi, tu vii la putere şi-nchizi ochii la ce fac io, nu mă vezi, nu ştii de mine. Afacerea merge, partidu' cu banu'. Aşa-s toate astea-n România, mafie şi interese, ce să mai... Cel puţin aşa zic eu.“ Cu un zîmbet stingher, cu mîna stîngă în urechea dreaptă căutînd ceva anume, Marius Neagu traversează. Se aude claxonul unei maşini, ar fi putut la fel de bine să latre cîinele galben. Bărbatul traversează ceva mai repede, se închină o dată pe trotuarul de lîngă biserică. Se închină şi doamna Letiţia. Un batic roşu, două plase mari în care se văd morcovi şi varză. Din piaţă. Pentru ciorbă şi mîncare. „Da, da. Nu ştiu. Să vadă de cîinii ăştia. Uite cîţi sînt... Ne-am săturat de ei. Tot timpu' latră, p-o vecină de-a mea au şi muşcat-o. Aaaa, cu banii... De undă s-aibă bani?! Fură.“ Doamna Letiţia a transpirat, viaţa e frumos da' greu, de la plase. „Marş de-aici, marş, marş ţi-am spus! Pleacă, pleacă!“ Un timp, cîinele mai dă din coadă pe lîngă plase, după care se aşează plictisit în frunze. Cam ceaţă, bate şi vîntul.

„Domnule, tot ce pot să-ţi spun eu ţie e că treaba e tare încurcată. Sînt fel şi fel de dedesubturi aici, ce, crezi că e aşa simplu să ai nişte bani, să zicem mai mult decît ar fi normal, şi să nu ai cum să-i justifici? Eee... e he he...“ Îşi aprinde o ţigară, are chef de vorbă, priveşte cerul. „Să luăm de exemplu cazul Bivolaru. Ăsta a plătit partidul ca să-l bage-n parlament. De ce? E simplu, domnule, e simplu – faţa i se luminează de simplitatea demonstraţiei – imunitate parlamentară! Omu' avea atîtea afaceri murdare că ce şi-a zis: ung pedesereu' şi gata, fain frumos în parlament, burtică, imunitate, n-am treabă. El s-a ars că era prea împuţit, nu zic mai mult. Da' atît. În rest e plin parlamentu' de bandiţi d-ăştia. Mahări mari, care vin cu banu' la partide la schimb cu imunitatea. Troc!“ Faţa i se luminează încă o dată. „Patriciu...“, începe o lungă poveste despre banii lui Patriciu şi finanţările lui dubioase, domnul Florea ştie cu de-amănuntul cum se face să iei din banii statului, să plăteşti enorm de absurd vreo lucrare, iar o parte din bani, printr-un ocol subtil să se

© C. Bumbuţ

întoarcă la fondurile partidului, ziua se lungeşte astfel la infinit, „domnule, să vorbim şi de Costea, alt exemplu...“, cîinii cască, domnul Florea fumează, trei ţigări, „încă una şi cu asta basta“, timpul ăsta, „a fost o reală plăcere, cînd apare revista?“, vineri.

„Vîntul îşi croia drum printre frunze şi ieşea din copaci împovărat cu miresme de muguri şi flori“, asta a spus Boris Vian, în *Spuma zilelor*. Întreb şi o bătrînică din faţa bisericii. Ştirbă, zîmbeşte: „lasă-l, maică, pe dracu-n pace. Fă-ţi cruce de trei ori şi zi Doamne ajută.“ El e bun şi-o să ne ajute. ▲

Andra ALDEA LĂZĂROIU

Aici sînt banii dumneavoastră

La noi, în limbajul curent, „a face politică“ înseamnă fie a discuta despre mai marii zilei, fie a fi simpatizant sau membru al unui partid politic. Există o anumită distanţă între noi, oamenii de rînd şi ei, aflaţi undeva departe. Se uită cumva că, de fapt, ei sînt plătiţi de noi, că sînt în slujba noastră, că i-am delegat să rezolve nu doar anumite probleme care îi interesează pe ei, dar şi pe ale noastre. „Statul“ care trebuie să ajute (mai mult sau mai puţin, în conformitate cu orientarea personală a fiecăruia) de fapt nu există, ca atare; noi şi ei sîntem statul. Noi îi subvenţionăm constant, cu încredere şi bani, pentru a face politică, respectiv pentru a proiecta politici. Ei influenţează hotărîtor nu doar politica, în general, dar şi anumite subdomenii specifice care ne vizează direct, precum educaţia, sănătatea sau asistenţa socială. Acestea sînt doar cîteva exemple de direcţii spre care se îndreaptă politicile publice proiectate de politicienii noştri. Pentru designul şi realizarea lor sînt utilizate o serie de fonduri publice, care provin atît din buzunarele noastre, cît şi din surse străine. Destinaţia acestora, cel puţin într-o fază iniţială, este de a îmbunătăţi sub o formă sau alta traiul cotidian, pe segmentul vizat. Efectele gestionării acestor fonduri şi administrării acestor politici se reflectă deopotrivă asupra opiniilor despre aceste domenii, despre politică, în general, precum şi asupra buzunarelor noastre.

Anul trecut, un domeniu important al politicilor guvernamentale a fost descentralizarea serviciilor sociale şi a administraţiei publice locale. Mai exact sănătatea, învăţămîntul şi asistenţa socială au suferit transformări majore, iar primăriilor li s-au acordat responsabilităţi sporite. Ce se întîmpla în fapt vara trecută în diverse localităţi, mai ales în cele din mediul rural? (Şi nici acum situaţia nu s-a schimbat prea mult...) Responsabilităţile atribuite erau depăşite cu mult de capacităţile instituţionale efective; corupţia, oricum existentă, înlocuia căile fireşti de rezolvare a problemelor. Astfel, reparaţiile şcolilor trebuiau realizate din fondurile publice ale primăriilor. În vara premergătoare începutului de an şcolar, repararea şcolilor a fost realizată în cele mai variate moduri; în multe sate fondurile care puteau fi oferite de primării erau între insignifiante şi absente; rezolvarea problemei a fost realizată, cel mai adesea, cu ajutorul părinţilor, financiar sau prin muncă. În alte sate au existat şcoli care au beneficiat de reparaţii generale, contra unor fonduri uluitoare faţă de dimensiunea şcolii sau de numărul de elevi al acesteia, beneficiarii direcţi ai fondurilor fiind de fapt diverse firme din domeniul construcţiilor. (Licitaţiile trucate rămîn unul dintre domeniile de exersare constantă a corupţiei, dar şi una dintre căile principale de absorbţie de fonduri.) Situaţia în domeniul sănătăţii este chiar mai dramatică: încă mai persistă o confuzie destul de mare în legătură cu medicii de familie, iar în prima perioadă de aplicare a acestui nou sistem, respectiv anul trecut, majoritatea populaţiei nu înţelegea prea bine ce se întîmplă. Erau pensionari care doar constatau că li se mai opreşte ceva din pensie, pentru că apărea pe talon suma reţinută pentru „sănătate“. Neavînd la îndemînă informaţii suficiente şi nici prea explicite, ei erau îngroziţi atît de cotizaţia lunară pe care o plăteau, cît şi de faptul că nu puteau apela la sfatul unui medic, atunci cînd aveau nevoie. Astfel, o bătrînică de 60 de ani, dintr-un sat pescăresc din Lunca Dunării, o avea în grijă şi pe mama sa, bolnavă

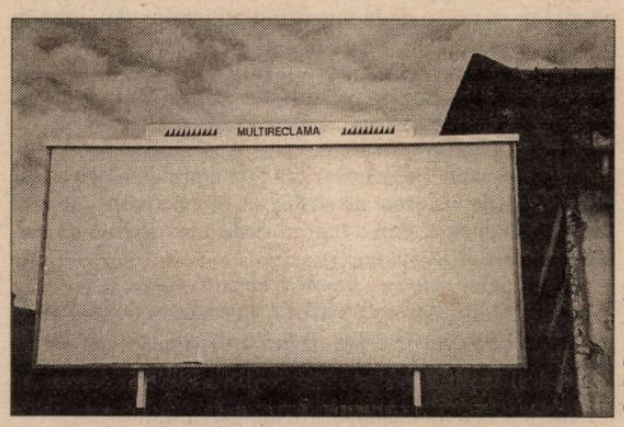

© S. Ivanoschi

şi fără pensie. Ea era îngrijorată atît de suma care i se oprea din pensia destul de mică, cît şi de faptul că dispensarul din sat dispăruse, lăsînd în loc doar două lucruri: o clădire dărăpănată şi disperarea bătrînilor de acolo care, pe lîngă faptul că nu puteau ajunge prea curînd la un medic, mai şi trebuiau să umble zilnic kilometri întregi pentru a-şi aduce apă. Un medic de familie la care se puteau înscrie se afla în satul „alăturat“, respectiv la o distanţă suficient de mare pentru a le fi destul de greu să ajungă acolo.

În alt sat, din Munţii Apuseni, un bătrîn mergea din timp în timp la oraş să îşi cumpere medicamente pentru inima sa bolnavă. În ultimii 7 ani el nu fusese niciodată consultat de un medic, continuînd să ceară medicamentele prescrise anterior. Drumul la un medic era prea complicat şi prea costisitor pentru vîrsta şi puterile lui. Scandalul medicamentelor compensate şi gratuite rămîne în actualitate şi are fluxuri de maximă intensitate în momentul în care fondurile necesare pentru plata medicamentelor nu ajung la destinatarii instituţionali. Consecinţa gestionării acestor fonduri publice, consecinţa administrării acestei secvenţe de politică publică, este resimţită acut de categoriile vizate, de pensionari şi de părinţi. Se întîmplă ca mame cu copii sub un an să umble din farmacie în farmacie pentru a găsi medicamentele strict necesare. O parte dintre ele sfîrşesc prin a cumpăra respectivele medicamente, altele (marea majoritate) îşi continuă periplul pînă ajung într-o farmacie unde îşi pot, în sfîrşit, cumpăra medicamentele atît de necesare bebeluşului lor. Există chiar cazuri în care pentru primirea medicamentelor compensate este necesară o „cotizaţie“ asociată reţetei gratuite sau compensate. Şi astfel, ridicolul situaţiei ar putea deveni hilar, dacă nu ar fi tragic: pentru a-şi exercita un drept, pentru a primi ceea ce li se cuvine de fapt (gratuit sau compensat), oamenii trebuie să plătească din puţinii bani pe care îi au.

Cei mai afectaţi de nebuloasa aplicare a politicilor publice sînt, cel mai adesea, cei mai defavorizaţi material, cei care nu au posibilitatea să apeleze la soluţii alternative (cum ar fi consultarea sistemului privat de sănătate, spre exemplu). Ei alcătuiesc un fel de mulţime tăcută şi disperată, de neputinţă şi nevoi, care află cu greu timp să se aplece spre treburile cetăţii, spre politică, spre vot. Abia găsindu-şi resurse pentru dusul zilelor proprii, aceşti oameni nu cred că ar putea avea o influenţă asupra vieţii politice. Astfel, politica (şi politicile adiacente ei) nu doar gestionează fonduri publice, dar influenţează buzunarul personal al fiecăreia sau fiecăruia, inclusiv opiniile acestora. ▲

Sorin IONIȚĂ

O viziune conservatoare

Campania electorală se face cu poezie, guvernarea cu proză, zice o maximă politică. Dar chiar şi poezia alegerilor are partea ei mai pedestră, pe care politicienii o ţin de obicei ferită de ochii lumii: finanţarea. Iar într-o democraţie partidele au nevoie de bani serioşi, pentru că numai dictaturile îşi pot permite o politică ieftină. Libertatea de exprimare e minunată, dar ea face ca atenţia publicului să devină o resursă rară şi preţioasă pe care o poţi capta doar cu mari eforturi.

Nu numai în ţările dezvoltate, dar chiar şi în România e clar că politica se scumpeşte de la un an la altul. Campaniile devin mai profesionale, preţul reclamei audiovizuale urcă, partidele au nevoie de personal permanent şi centre de politici publice care să facă programe. În plus, actualul sistem de vot pe liste produce campanii destul de puţin costisitoare; dacă se va adopta şi la noi o variantă de vot uninominal, asta va pompa şi mai mulţi bani în politică, deci discuţia va continua multă vreme. Unele surse de finanţare nu ridică cine ştie ce obiecţii: cotizaţiile membrilor, contribuţii din salariile demnitarilor aleşi pe liste, mici donaţii anonime pe care simpatizanţii le pot face atunci cînd completează declaraţiile anuale de venit. Însă nicăieri acestea nu sînt suficiente – şi cu atît mai puţin în România, unde tradiţia contribuţiilor pentru o cauză lipseşte, iar partidele nu au cine ştie ce bază istorică de simpatizanţi. Cota-parte din lefurile (relativ mici) ale demnitarilor e mai nimic în comparaţie cu nevoile, constituind mai curînd un gest simbolic şi uşor populist.

Aşa că partidele trebuie să se descurce din alte surse, adică donaţii nominale legale sau ilegale, primite de la persoane sau firme în schimbul favorurilor pe care un deputat, ministru, şef de agenţie publică sau manager de regie le poate furniza. De aici, marea dificultate. Dacă regulile de finanţare a partidelor sînt prea permisive, există teama că cei cu bani vor cumpăra influenţa prin contribuţii grase. Însă nici dacă regulile sînt prea stricte nu e bine: banii oricum se vor vehicula, iar ce nu vor obţine pe căi legale partidele vor lua pe sub masă, subminînd instituţiile statului şi încrederea cetăţeanului. Problema este deci de a găsi dozajul optim de restricţii care să menţină sistemul în limitele decenţei şi, la fel ca impozitele moderate în economie, să scoată banii politici din subterană.

Apoi se pune întrebarea dacă e cazul ca partidele să primească bani publici sau nu. Cei care sînt contra se tem de transformarea lor în instituţii de stat, mai atente la buget decît la cetăţeni. Cei care sînt pentru spun că, de vreme ce democraţia e cel mai bun sistem de guvernare, iar democraţie fără partide nu se poate, atunci e corect că cetăţenii să plătească o taxă pentru acest serviciu public. Partidele ar fi prin urmare precum canalizarea: uneori miroase urît, dar e utilă şi trebuie finanţată de la buget.

Controlul finanţării e partea cea mai tehnică şi mai laborioasă, însă una crucială. Fără ea tot restul e vorbă goală. În Occident se face risipă de ingeniozitate în această direcţie: de la reglementarea strictă „în amonte" a surselor de finanţare (inclusiv valoarea cadourilor personale primite de demnitari, maxim 25 dolari în SUA), pînă la limitarea „în aval" a nivelului total al cheltuielilor sau interzicerea totală a unor forme de campanie plătită (de exemplu cea prin radio şi TV în Marea Britanie, plus cea prin presa scrisă şi postere în Franţa). Pe parcurs, fiscul verifică orice nepotriviri între declaraţiile de venituri ale donatorilor şi beneficiarii politicieni – de unde şi cazul Adrian Costea.

Cum stăm în România – şi cîteva modeste propuneri

Cînd clasici în viaţă precum Helmuth Kohl, Jacques Chirac sau fostul secretar general NATO Willi Claes s-au trezit implicaţi în scandaluri financiare, asta a produs probabil satisfacţii secrete la Bucureşti: uite că şi ei sînt corupţi. A scăpat atenţiei faptul că e vorba peste tot de bani dirijaţi exclusiv către partid, nu către conturi private. La standardele actuale din România, a produce bani negri doar pentru partid – şi nu pentru vila personală – trădează un devotament rar întîlnit, apropiat de spiritul civic. Separarea celor două aspecte şi combaterea lor cu metode specifice ar constitui deja un mare pas înainte. De aici cred că trebuie şi pornit. Se poate stabili o limită pentru valoarea cadourilor în bani, bunuri şi servicii (laptopuri, Rolexuri, vacanţe în Cipru) pe care un demnitar ales le poate primi, iar asta nu e aşa greu de făcut cum ar vrea unii să credem, mai ales în contextul noii legi a impozitului pe venitul global.

Trecînd la partide, reglementarea finanţării lor prezintă aceleaşi slăbiciuni pe care le regăsim şi în alte domenii: pe cît de stufoasă şi detaliată în partea expozitivă, impunînd condiţii nerezonabil de stricte şi greu de respectat, pe atît de vagă atunci cînd e vorba de aplicare şi sancţiuni. Pe scurt, (încă) o lege plină de cuvinte mari dar fără dinţi, dată ca să aibă oamenii ce încalcă. Într-un material publicat recent de Asociaţia Pro Democraţia chiar preşedintele Curţii de Conturi recunoaşte că de la apariţia legii acum patru ani instituţia sa n-a făcut nici un control, de teama acuzaţiilor de partizanat politic. Şi pe bună dreptate. Plafonarea donaţiilor primite de un partid la aproximativ 300.000 dolari pe an, cam cît cifra de afaceri a unui atelier auto mai răsărit, plafonarea donaţiilor de la o persoană sau firmă la 5.000, respectiv 25.000 dolari – sînt reglementări care invită la a fi încălcate şi e greu de crezut că vreunul din partidele importante e fără de păcat. Firește că asemenea limitări există şi în Occident, numai că acolo fondurile se suplimentează fie prin întregul sistem de cotizaţii, acţiuni voluntare şi comitete cetăţeneşti de acţiune separate de partide, care la noi nu există; fie prin alocări masive de la buget pe care România nu şi le poate permite, mergînd pînă la 60-70% din cheltuielile totale ale partidului în Germania sau peste 80% în Finlanda.

Fără asemenea mijloace, nu e de mirare că partidele româneşti recurg la ce ştiu ele mai bine: traficul de influenţă. Ca o culme a naivităţii (sau ipocriziei), legea interzice donaţiile „făcute cu scopul obţinerii de avantaje economice sau politice". Legislatorul s-a gîndit probabil la viitorul în care omul nou va fi o realitate. Dar pînă atunci, dată fiind starea actuală a naturii umane, e greu de crezut că cineva ar da bani din buzunar fără a pretinde măcar măruntul avantaj politic de a-i fi reprezentată opinia în Parlament. Acest lucru nu e rău în sine, democraţia nefiind altceva decît o confruntare paşnică a unor grupuri cu interese private. Rău e cînd lucrurile se petrec pe ascuns, sub diverse măşti.

Trei direcţii mari de acţiune se impun deci în România. Întîi, finanţarea de la buget trebuie continuată, partidele noastre suferind încă de prea multă fluiditate, nu de instituţionalizare rigidă. S-ar putea însă umbla la criteriile de alocare, legînd banii de grupul politic ales de electorat şi nu de o anume persoană, pentru a descuraja migraţia parlamentarilor de la un partid la altul.

În al doilea rînd, în paralel cu întărirea controlului asupra persoanei demnitarilor, trebuie relaxate limitările impuse partidelor în a face rost de bani. Motivele ar fi cele arătate mai sus.

Şi în al treilea rînd, se impune simplificarea masivă şi punerea finalmente în aplicare a controlului fondurilor de partid. Trebuie rezistat tentaţiei de a hiper-reglementa, suplimentînd nişte legi încîlcite şi care nu se aplică cu altele la fel de inaplicabile. Partidele n-au decît să fie creative în a strînge bani, dacă publică prompt proveniența şi destinaţia lor şi sînt sever penalizate dacă n-o fac (de exemplu, neraportarea în termen fiind asimilată cu necheltuirea subvenţiei bugetare, care trebuie astfel returnată). Iar răspunderea în faţa legii trebuie să nu fie difuză, ci personală, a mandatarului financiar, directorului de campanie şi preşedintelui de partid. Recent, vicepreşedintele PNL Valeriu Stoica declară că în România 80% din fondurile partidelor sînt obţinute pe căi ilegale. Dacă-i aşa, nu există pentru ele alt dezinfectant mai bun decît lumina zilei.

Georgetown University, Washington DC

▲

Un partid mic văzut prin ochii dracului

– interviu cu Gheorghe MITRAN, trezorier, Partidul Naţional Ţărănesc, aripa Lambru –

De unde are bani partidul dvs.?

Partidul nostru are bani din următoarele surse: donaţii şi cotizaţii. Donaţiile sînt făcute de către persoane fizice sau cu personalitate juridică, iar cotizaţiile sînt plătite de către membrii de partid.

De ce se fac donaţii către partidul dvs.?

Donaţii se fac către partidul nostru de către acei simpatizanţi din umbră, care nu se înscriu în partid, dar care aderă la unul sau mai multe puncte din programul partidului nostru.

Anul acesta, cine sînt persoanele din umbră?

Unul este fiul meu, patronul unei firme de comerţ şi care a dat 5.000.000 de lei fiindcă mă cunoştea. La fel are şi domnul Lambru un ginere care dă bani, că-l cunoaşte cineva. Anul ăsta a dat ginerele dumnealui. Donatorii sînt tineri şi înţeleg pasiunea noastră pentru politică, că noi vrem să schimbăm nişte mentalităţi alterate de bolşevici ani de zile.

Cîţi membri plătesc cotizaţiile?

Cotizaţiile sînt o problemă. Membrii care le plătesc nu prea le plătesc. Vedeţi, domnul Lambru cînd a plecat din PNŢCD nu a plecat cu oameni care să plătească fără să clipească. Sînt oameni nevoiaşi, pentru care o cotizaţie e pîinea de la gură şi, dacă el plăteşte, se zice că nu mai are pîinea pe ziua x la ora mesei. E o problemă cu adevărat de supravieţuire. Noi avem 7.000 de membri în toată ţara.

Cîţi au plătit pe anul în curs?

Nu am o evidenţă, fiindcă nu sînt decît puţini care au plătit. În Transilvania, în Sibiu, vreo 20, în Braşov, 5, în Arad, 3-4, în Moldova, la Iaşi, 2, la Bîrlad, 7, aici e un caz special unde s-a strîns pe întreaga organizaţie. În Călăraşi ni s-a spus că se autodizolvă organizaţia şi aşteaptă să se deschidă anul financiar fiindcă nu pot să reziste, nici un cotizant n-a plătit. La Bucureşti, noi plătim campania naţională de alegeri. Avem candidaţi pentru fiecare poziţie importantă a ţării şi nu putem să-i lăsăm pe oameni să meargă pe jos. Apelăm la taximetrişti membri de partid, dar e foarte mult de alergat şi am făcut nişte reduceri, adică să meargă doar dl Lambru.

Care este bugetul acestei campanii?

Vreo 10.000.000.

Şi cum o să-i împărţiţi?

Am calculat că mai mult pe tren şi pe taxiuri, şi preşedintele nostru ia şi troleibuzul ca să ajungă pe la un miting electoral, ca să nu dezamăgească.

Dvs. aţi plătit cotizaţia?

Eu? Nu, că iau salariu la sfîrşitul anului şi eu încă nu l-am primit.

Şi primiţi bani?

Primesc bani, dar anul trecut a zis domnul Lambru să-mi iau ce vreau de la magazinul ginerelui său, pînă în 5.000.000 lei.

Şi ce v-aţi ales?

Cizme, maiouri, ciorapi, un Alain Delon, două pulovăre şi multe cămăşi.

Dar ce magazin este?

Second-hand, în Rahova, şi a fost o problemă că a fost o perioadă de reduceri de sărbători şi eu aveam piciorul luxat de la gheaţă şi m-a luat nevastă-mea şi am fost mai mult împins de la spate.

E greu să te ocupi cu finanţele acestui partid?

E greu să te ocupi, fiindcă sînt noi mijloace financiare cu care eu nu sînt obişnuit şi ni se cer tot felul de hîrtii. Nu ştiu dacă credeţi, dar e greu să împarţi sărăcia.

Între cine şi cine o împărţiţi?

Între problemele adevărate ale partidului.

Care sînt acestea?

Recrutări de noi membri, imagine, plata celor cîţiva angajaţi ai noştri.

Cum se recrutează noi membri?

Este vorba de cheltuieli de protocol, să arăţi unui om credinţa noastră că sîntem un partid puternic şi important.

Cîţi oameni aţi recrutat anul trecut?

Doi.

Cum?

Prin charisma d-lui Lambru, care a vorbit cu dumnealor.

Cum vă gîndiţi să rezolvaţi problema imaginii?

Ni s-a propus un clip sugestiv, în care dl Lambru să ţină mulţi bani în mînă şi să spună: uite ce aţi pierdut!

Şi de ce nu aţi făcut acest clip?

Fiindcă nu aveam bani de clip şi nici nu aveam suma pe care o spunea regizorul ca s-o ţină dl Lambru în mînă.

Cîţi angajaţi trebuie să plătiţi?

Am redus funcţiile plătite doar la preşedinte şi trezorier, ca ei, care au banii pe mînă, să nu fie tentaţi, mă înţelegeţi, şi femeia de serviciu, colaboratoare, o dată la două săptămîni.

Bani negri aveţi?

Noi nu avem.

De ce?

Pentru că nu ne-a dat nimeni. Am auzit de aceste practici la alte partide, dar noi sîntem ocoliţi, probabil s-a auzit discursul d-lui Lambru pe această problemă.

a consemnat Eugen ISTODOR

Conform legii, partidele sînt obligate să prezinte pînă la data de 31 martie a anului viitor lista donatorilor cu sume mai mari de zece salarii minime pe ţară. În cadrul programului Transparenţă. Încredere. Democraţie, *„Asociaţia Pro Democraţia" a înregistrat apariţiile din* Monitorul Oficial *referitoare la asemenea donaţii.*

Donaţii 1998-2000

1998

● PDSR, Partidul Noua Românie, PUR: nu au publicat listele donatorilor

● PD, *M.O.* din 30 martie 1999:

– donaţii de la persoane fizice: Nicolae Stăiculescu, Alexandru Sassu, Adrian Severin

– donaţii de la persoane juridice: Societatea Com. Minerva SRL, R.T.C. Holding Bucureşti

● PNL, din 31 martie 1999:

– nu sînt decît donaţii de la persoane fizice

– cea mai mare sumă nu depăşeşte 15.000.000 lei – Puiu Haşotti

● PNŢCD:

– este publicată suma donaţiilor care depăşesc plafonul a 10 salarii minime pe economie

– Remus Opriş: 20.057.500 lei

– Ion Diaconescu: 3.209.200 lei

● UDMR, *M.O.* din 29 martie 1999:

– cei mai mulţi donatori provin din Cluj, Bistriţa

– donaţii de la persoane juridice: Fundaţia Comunitas, alte fundaţii, Parohia Romano-Catolică Braşov, Asociaţia Agricultorilor Maghiari din România. Donaţiile făcute de către diferite fundaţii partidelor reprezintă una dintre posibilităţile de încălcare a legii, deoarece identitatea donatorului se face pierdută pe traseul complicat al circulaţiei fondurilor: de la donator la fundaţie, unde suma donată este destinată unor activităţi legale, contribuţia venind în cele din urmă din partea fundaţiilor, ca şi donaţii legale.

1999

● PDSR, PNL, PNR, PS: nu au publicat lista donatorilor pe 1999.

● PD, *M.O.* din 29 martie 2000:

● PD-Bucureşti: formulare ambiguă: donaţie către filiala Bucureşti sau către partid?

– donaţii din partea unor societăţi comerciale din Reghin, Tîrgu Mureş, Tîrnăveni

– donaţie de la o casă de schimb valutar

– unele donaţii sînt mai mici de valoarea a zece salarii minime pe economie, avînd dreptul la confidenţialitate; cu toate acestea, sînt făcute publice: Dima Napoleon 620.000 lei.

● PNŢCD, *M.O.* 16 martie 2000:

– aceeaşi nelămurire cu privire la donaţia către filiala Bucureşti sau către partid

– donaţie de la Fundaţia Pro Laser

● PUR, *M.O* din 30 martie 2000:

– se prezintă lista donaţiilor către PUR-Bucureşti, fără a se preciza dacă este vorba despre filiala Bucureşti sau despre partid în ansamblu

– donatori juridici: GRIVCO.INT., GRIVCO.SRL., BENEFICA S.A.

– Dan Voiculescu: 35.000.000 de lei

● UDMR, 20 aprilie 2000:

– cele mai multe donaţii provin de la persoane din Cluj

– donaţii de la Fundaţia Bolloni, Fundaţia Comunitas

– donaţie de la Parohia Romano-Catolică din Braşov: 9.300.000 lei

▲

Z. ORNEA

glose

Politica şi banul public

Întotdeauna în România modernă şi contemporană, de la actul Constituţiei din 1866 încoace, activitatea politică (fie parlamentară, fie în executiv) era pîndită de tentaţia banilor. Încă în anii şaptezeci ai secolului al XIX-lea P.P. Carp declarase decis că n-ar trebui îngăduit să facă politică activă decît cei ce au un venit de 3000 de galbeni. Sumă apreciabilă menită să asigure celor ce intră în politică o anume independenţă în activitate, punîndu-i la adăpost de tentaţia corupţiei. Asta chiar într-o ţară ca a noastră în care obiceiul bacşişului (pe anumite trepte, acesta capătă denumirea, mai „onorabilă", de comision) era o prea tristă realitate, funcţionînd peste tot. P.P. Carp cu junimiştii săi, în general conservatorii, mai toţi oameni avuţi, cu moşii întinse, s-au păstrat departe de corupţie. Într-adevăr, de ce ar fi avut nevoie fruntaşul politic conservator Gr. Cantacuzino-Nababul (cel ce şi-a construit palatul, şi azi existent, unde funcţionează acum Uniunea Compozitorilor) să se înfrupte în vreun fel din banul public cînd era cel mai bogat om din ţară, de unde şi apelativul Nababul? Sau Lascăr Catargiu, stăpînul bogatei moşii Golăşei de prin zona Galaţiului? Astfel încît se poate spune, fără a greşi defel, că, repet, oamenii politici conservatori, indiferent dacă erau la guvernare sau în opoziţie, nu amestecau activismul politic cu banul public. Ei militau pentru administraţie onestă prin inamovibilitatea funcţionarilor şi selectarea lor după criteriile stricte ale competenţei şi moralităţii. Nu acelaşi lucru se poate spune despre liberali. Încă în lunga lor guvernare din 1876-1888, Ion C. Brătianu cel bătrîn recomandase colegilor săi vestitul îndemn „Îmbogăţiţi-vă". Negreşit, destui dintre liberali erau moşieri cu stare înfloritoare, fiind oameni bogaţi şi fără îndemnul şefului lor politic. Dar erau şi mulţi dintre ei care n-aveau decît venituri modice din profesorat sau avocatură, neapucînd să devină moşieri sau erau moşieri cu pămînt puţin care producea în consecinţă. Aceştia din urmă acceptaseră îndemnul lui I. C. Brătianu şi nu se dădeau în lături de la nimic pentru a-şi rotunji veniturile. Din multe alte exemple posibile a fi citate, aleg anume unul răsunător, tocmai din 1910-1912. În Bucureşti, în 1908, guvernul liberal, de astă-dată condus de fiul bătrînului Brătianu, Ion I.C., iar primar al Capitalei fiind fratele său Vintilă a creat Societatea tramvaielor electrice, cu capitolul unor bănci legate prin interese de PNL şi a unor acţionari bine plasaţi în ierarhiile partidului sau ale prietenilor acestora (un număr de acţiuni achiziţionase şi Basset, secretarul particular al regelui, care facea presiuni asupra şefului său). Al. Marghiloman, ministru de Interne în guvernul conservator P. P. Carp, a fost sesizat de această necurată afacere de noul primar al Capitalei, Matache Dobrescu. Marghiloman îi dezvăluie premierului său panamana şi acesta, furios, decide declanşarea ostilităţilor împotriva Partidului Liberal încă din februarie 1911. Take Ionescu, neacceptat în guvernul conservator, intuieşte – în embrion – proporţiile scandalului, alăturîndu-se imediat, în parlament, liberalilor, conjugîndu-şi eforturile pentru... nimicirea umilitoare a lui Carp. Ostilităţile, neînchipuit de dure şi desfăşurate în parlament, în presă, în justiţie, în cabinetul Palatului Regal şi „în stradă", au luat sfîrşit în aprilie 1912 prin înfrîngerea umilită a lui P. P. Carp. Regele a propus în tot anul 1911 premierului Carp abandonarea afacerii tramvaielor şi împăcarea cu Take Ionescu prin cooptarea acestuia în guvern, acordîndu-i-se trei portofolii. Dar condiţiile lui Take Ionescu, fortificat acum, erau – considera Carp – inacceptabile (voia dizolvarea parlamentului, noi alegeri, revizuirea Constituţiei etc.). În chestiunea tramvaielor electrice din Bucureşti Carp era intransigent. Spunea suveranului şi colegilor de guvern că societatea liberală a tramvaielor electrice e o expresie tipică de „brigandagiu politic" şi că a o accepta înseamnă recunoaşterea dreptului familiei Brătianu la monopolizarea vieţii economice a ţării. Atunci, în noiembrie 1911, Carp a rostit vestitul discurs din Camera Deputaţilor în care ameninţa PNL că îi va aplica „fierul roşu" pentru că „să fii bogat ca rezultat al exploatării statului, aceasta nu o admit". Şi discursul rostit în Senat în care punea sub semnul îndoielii integritatea morală a unui om politic: „Domnule Brătianu, autoritatea morală a unui om politic nu se judecă decît după două lucruri şi nu se cîştigă decît printr-un singur mijloc. În viaţa ta privată să fii totdeauna corect, în viaţa ta publică să fii totdeauna dezinteresat". Carp avea negreşit dreptate. Dar ignora că valabilitatea principiului său imanent nu a fost niciodată acceptată în viaţa politică a ţării. Regele (influenţat, ca factor permanent de presiune, şi de secretarul său particular Basset) nu mai putea tolera acest efectiv război intern, Carp apărînd principiile evitării şi a pedepsirii corupţiei cu banul public în politică. Suveranul cerea acum concilierea cu liberalii şi fuziunea cu takiştii (aceştia, pe lîngă mai vechile condiţii, puneau una nouă: şeful guvernului să-i ceară scuze publice lui Ionel Brătianu). Au urmat cîteva luni de umilitoare conciliabule pentru Carp, premierul, sigur pe dreptatea principiilor sale morale, neputînd accepta nici condiţiile suveranului, nici ale lui Take Ionescu. Pînă la urmă, Maiorescu acceptă propunerea de a conduce un guvern conservator concentrat de tranziţie, urmînd ca, apoi, Carp să revină în fruntea guvernului. Ceea ce Carp a considerat un act de felonie şi inimiciţie flagrantă din partea lui Maiorescu. Mai ales că marele critic literar ştia prea bine că suveranul nu-l mai voia pe Carp premier. Şi, cum se ştie, n-a mai revenit, Maiorescu fiind premier pînă în 4 ianuarie 1914. Dihonia politică a retezat o prietenie de o viaţă, considerată, pînă atunci, simbolul prieteniei ideale, Carp refuzînd, de atunci şi pînă la sfîrşitul vieţii, să-l mai vadă pe Maiorescu, respectîndu-şi decizia şi în faţa mormîntului deschis al criticului (iunie 1917), refuzînd să participe la înmormîntare. (Ar fi zis: „De ce i-aş face lui Maiorescu o politeţă pe care nu mi-o va putea înapoia"). Şi asta numai pentru vana ambiţie a lui Maiorescu de a deveni premier. Pentru că, altfel, recunoscuse dreaptă şi demnă atitudinea lui Carp din 1911 împotriva corupţiei. Să adaug că Societatea tramvaielor electrice din Bucureşti, deşi mult avantajoasă economic liberalilor, a dat în judecată Primăria de Bucureşti şi bine, prevăzător asigurată juridic împotriva acestei efective panamale, a cîştigat toate procesele, inclusiv cel de la Curtea de Casaţie. Ionel Brătianu şi fratele său Vintilă (economistul en titre al PNL) au ieşit triumfători în lupta cu intransigenţa morală anticorupţie al lui P. P. Carp. Dar cu preţul greu al îngenunchierii unui principiu care trebuia apărat de toată clasa politică românească. S-a creat, astfel, un precedent cu rezultate nefaste.

Mai tîrziu, între războaie, înfruptarea oamenilor politici din banul public a devenit o regulă. Aş aminti, aici, lupta acerbă a PNL şi a Partidului Poporului pentru adjudecarea marilor întreprinderi ardelene trecute, prin românizare, după 1918. Guvernarea din 1920-1921 a Partidului Poporului a rămas, din acest punct de vedere, notorie, miniştrii (mai ales Octavian Tăzlăuanu, ministrul Industriei şi Comerţului) fiind exemple de corupţie neruşinată, compromiţînd, încă de la prima lui guvernare, partidul generalului Averescu. Apoi a urmat, ceea ce în perioada antebelică nu se întîmpla în aceeaşi proporţie, participarea oamenilor politici în Consilii de Administraţie, confortabil plătite, izvor de efectivă îmbogăţire şi probă de confundare a politicii cu banul public. De unde, de pildă, a avut bani poetul Octavian Goga, om sărac, să-şi cumpere o casă în Bucureşti şi un castel la Ciucea, dacă nu din grasele tantieme ale Societăţii „Mica", başca banii primiţi, din 1935, de la cancelaria lui Alfred Rosenberg, şeful propagandei partidului nazist german? Deceniile dintre războaie sînt aglomerate de vastele, veroasele afaceri de corupţei. Una, ca să citez un exemplu, a fost, la începutul anilor treizeci, afacerea Skoda. S-a descoperit că această prosperă companie cehă de armament ne vînduse armament (mai ales tunuri) la un preţ care îl depăşea pe cel îndeobşte practicat. Pe dată, scandalul a izbucnit, alimentat şi de regele Carol al II-lea care voia să-l compromită pe incoruptibilul său adversar Iuliu Maniu (contractul se încheiase sub un guvern PNŢ). Scandalul a ţinut afişul, în presă şi în parlament, cîţiva ani. Degeaba insista regele Carol al II-lea, Iuliu Maniu, om de o onestitate ireproşabilă, era, cu adevărat, nevinovat. Dar înalţi ofiţeri, s-a demonstrat, şi nepotul lui Maniu, Zaharia Boilă, au primit grase comisioane la încheierea contractului cu firma Skoda.

Amestecul politicii în afaceri veroase cu banul public a fost o realitate prea tristă. Şi această realitate o întîlnim şi azi, crescută chiar în intensitate.

▲

Anca MANOLESCU

Răul valorificat – un model

Într-un text apărut acum cîteva luni în pagina „...Din polul plus", *Păltiniş – voluptatea discretă a convivialităţii*, Andrei Pleşu vorbea despre şansele, despre dimensiunile pozitive pe care le oferă orice mediu şi orice situaţie, oricît ar fi de dure sau de rele: „Trebuie să avem mereu în vedere faptul că orice lume, orice tip de lume, inclusiv universul concentraţionar, lumea puşcăriilor să zicem, este – potenţial în orice caz, dar uneori chiar în act – *o lume întreagă*, o lume rotundă, care are în ea *toate* componentele unei lumi depline. Sigur că dozajele sînt altele, reţetele sînt altele, dar inventarul de elemente, inventarul «chimic» al «lumescului» e prezent în orice tip de univers. Ei bine, lumea românească din vremea comunismului, despre care vorbim astăzi cu atîta severitate – şi pe bună dreptate – era totuşi o lume întreagă, în care era posibilă şi bucuria, era posibilă şi iubirea, era posibilă şi cultura." A utiliza din plin aceste posibilităţi, a le utiliza în ciuda încruntării vremilor, luînd această încruntare ca fundal şi provocare, ţine de o reuşită alchimie personală; e un pariu cu propriul destin. În *Jurnalul de la Tescani*, apare o temă întrucîtva analoagă, mai vastă, tratată deja în *Minima Moralia*: e tema calificării unor posibilităţi de existenţă, a unor „virtuţi" în sine neutre care îşi primesc semnul abia printr-o valorificare personală. „Totul poate deveni zid, dacă funcţionează ca blocaj: şansa cea bună, reuşitele, fericirea însăşi. Binele şi răul sînt, nediferenţiat, ziduri latente. Trebuie să le şlefuieşti pînă la reflex şi transparenţă".

A utiliza binele şi răul, *deopotrivă*, pentru şlefuirea persoanei e una din marile teme spirituale, o temă a tuturor tradiţiilor. Iar dacă „binele" poate fi mai firesc invocat teoretic (şi mai uşor de ratat, poate, în practica spirituală), „răul" în schimb va stîrni mereu uimire dogmatică, va fi mereu o problemă, o piatră de încercare. Ce origine, ce loc, ce rol, ce sens poate avea el într-o lume pe care Dumnezeu, singur, a creat-o *ex nihilo*? se vor întreba mereu monoteismele. Cum de a apărut şi, mai ales, cum lucrăm cu răul? se vor întreba ele.

„Frica de sine" şi valorificarea negativă a răului

În *Păcatul şi frica. Culpabilitatea în Occident (secolele XIII-XVIII)*, Jean Delumeau acumulează dovezi legate de obsesia care a însoţit apariţia şi dezvoltarea omului modern: obsesia răului *internalizat*. Frica de sine însuşi devine spaima faţă de cel mai temut adversar pe care individul are să-l înfrunte în „războiul" pentru cucerirea mîntuirii. Demonul – aşa de prezent în discursurile ascetice şi în predicile Bisericii dintotdeauna – nu mai are atît prestanţa *obiectivă* a unui principiu care a viciat creaţia în Paradisul terestru; un principiu ce nu conteneşte să lucreze în lume şi pe care omul se străduie să-l ţină la porţile fiinţei sale. În Renaştere, omul devine, s-ar spune, *vedeta* acestei profunde alterări, iar păcatul originar stă, după un titlu al lui Delumeau, în centrul culturii sale. Rezultatele (excesiv melancolice) ale unei atare asumări sînt, printre altele: dispreţul faţă de lume şi om (temă veche de altfel, dar care ajunge la elaborate înfloriri în dansurile macabre, în clasificarea din ce în ce mai minuţioasă a viciilor şi a păcatelor), apoi un perfecţionism încrîncenat (şi pînă la urmă narcisiac), setea deseori cam perversă de suferinţă, „o nevroză colectivă de culpabilitate" (pentru a împrumuta alt titlu de capitol din volum), precum şi o statistică deznădăjduită în ce îi priveşte pe locuitorii lumii de dincolo. Adagiul biblic „mulţi chemaţi, puţin aleşi" dă naştere unor din ce în ce mai numeroase interpretări conform cărora Paradisul e aproape pustiu, iar Purgatoriul şi mai ales Infernul sînt supraaglomerate. Abia spre sfîrşitul secolului al XVIII-lea apar reacţii notabile faţă de această dezechilibrată distribuţie. „Un nobil cucernic din Franche-Comté îi acuza pe discipolii de la Port-Royal – dar ştim că nu doar ei erau vizaţi – «că fac creştinismul aproape imposibil» şi că îl constrîng pe Dumnezeu «la a popula cerul doar cu copii morţi înainte de vîrsta inocenţei»", relatează autorul. Însă lucrarea unui iezuit, profesor la Colegiul din Palermo, unde se afirma că „cea mai mare parte a muritorilor vor fi salvaţi" e condamnată de Congregaţia Indexului în 1772.

Responsabilizarea (prea exigentă ori prea trufaşă?) faţă de carenţele condiţiei sale ajunge să îl facă pe omul modern mai degrabă îngrozit, hărţuit, îngrijorat, posac, decît pozitiv mobilizat. (Apare în prelungire tema unui Christos care nu a rîs niciodată, prezentă, între alţii, la Bossuet. Nicole, un moralist foarte sever şi foarte citit în sec. al XVII-lea vorbeşte despre un Dumnezeu prea ocupat de dificultatea misiunii sale ca să mai fie înclinat spre clipe de delectare. El „a avut o viaţă trudnică şi grea atîta timp cît a predicat..., a avut întotdeauna în faţa ochilor crucea sa... Să se judece astfel ce plăcere putea găsi în lume"). Spaima de sine a omului ajunge, constatăm, să întunece chiar posibilităţile „de dreapta" ale divinului, posibilităţile ce ţin de caritate, de bucurie şi generozitate, pentru a privilegia calităţile sale „sinistre". E vorba despre un Dumnezeu „îngrozitor", „mînios", „ofensat", faţă de care – în simbolica negustorească şi financiară ce prevalează în epocă – omul a acumulat datorii atît de uriaşe încît a devenit insolvabil, falimentar. În mod straniu, faptul că omul ia atît de intens (şi de univoc) asupra sa responsabilitatea păcatului, face din el aproape un neputincios din punct de vedere spiritual; obsedat de greşelile sale, de frica de sine, de *sine însuşi* pînă la urmă, el ajunge un partener întrucîtva inert al lui Dumnezeu.

Sigur că ceea ce spun aici „păcătuieşte" prin simplism, printr-o relatare prea globală a lucrurilor, ce tinde spre caricatură. Sigur că însuşi decupajul tematic ales de J. Delumeau face ca tabloul să fie întunecat (deşi, alegînd să trateze celălalt volet al problemei – tema Paradisului şi a fericirii în Occidentul modern –, acelaşi autor consemnează nuanţe la fel de stinse, constată melancolia ce însoţeşte îndepărtarea şi pînă la urmă pierderea tărîmului paradisiac din imaginarul post-Renaşterii). Sigur că, dincolo de reticenţele şi de uimirea pe care „pesimismul" spiritual al acelor oameni le poate stîrni într-o epocă mai permisivă şi mai indiferentă religios cum e a noastră, avem datoria să contextualizăm lucrurile. Pe de o parte, e de spus că oamenii aceia resimţeau şi tratau judecata ultimă, destinul post-mortem al persoanei, mîntuirea ca pe nişte probleme acute, mai mult decît vitale, cu care aveau de a face în fiecare zi. Pe de altă parte, e de adăugat că, printre teologii occidentali ai vremii nu au lipsit totuşi „optimiştii" şi „laxiştii", iar misticii şi-au însoţit mortificarea cu splendide elanuri către abisul divin.

Voluptatea detestării

Însă dincolo de aceste nuanţări, internalizarea răului pare să fie expresia cea mai acută a unei înclinaţii – prezentă atît în Apusul cît şi în Răsăritul creştin – de a da o excesivă importanţă diavolului. A te feri de el, a-l îndepărta, a-l combate, a-l ruşina pe Diavol e unul dintre idealurile atleţilor din toate pustiile; a te teme de el, a te întrista de cursele pe care el nu conteneşte să le întindă şi în care omul nu conteneşte să cadă, a fi îngrozit de urmările acestor defecţiuni e o temă predilectă în învăţăturile ascetice ca şi în predicile destinate poporului. Citind asemenea texte, ai senzaţia că *pasiunea* cu care problema diavolului e investigată, expusă, trăită ajunge să-l captiveze pe om îm aşa măsură încît Dumnezeu riscă să devină un scop nebulos, îndepărtat, palid, pe cînd „adversarul" are pregnanţa şi suculenţa unei realităţi incitante. Rolul ce i-a fost dat cu precădere – „duşmanul", „înşelătorul", responsabilul tuturor relelor – face din el emblema a ceea ce trebuie exterminat (cu ajutorul lui Dumnezeu). Şi ştim foarte bine de cîte ori, în decursul istoriei, al unor dispute mai mult ori mai puţin religioase, „celălalt" de tot felul a fost diabolizat pentru a justifica exterminarea ori supunerea lui.

Puţine sînt vocile acelor spirituali (sf. Isaac Sirul, sec. VI-VII, printre ei) care au atins o treaptă de generozitate şi de clarviziune capabilă să recupereze *globalitatea lumii*, să includă în rugăciunile lor şi pe „duşmanii Adevărului". În rest, dacă diavolul e valorificat pentru întreprinderea spirituală, el e valorificat negativ: e socotit o entitate opusă omului şi lui Dumnezeu, iremediabil şi necontenit damnată, care modelează *prin contra-exemplu*, cumva în dezacord cu proiectul divin iniţial. Povestea lui Iov, în care Satan e agentul (coroziv) al lui Dumnezeu, constituie o excepţie. Iarăşi o excepţie ingenioasa interpretare a misticului renan Tauler, discipol al Magistrului Eckhart, unde accentul nu cade pe *condamnarea* şi evacuarea diavolului, ci pe intimitatea, pe fuziunea, pe *reciprocitatea* pe care el le face cu putinţă între divin şi uman. În textul lui Tauler, el este „cîinele de vînătoare" al lui Dumnezeu. El aduce la masa divină prada umană de mare preţ, ce va fi consumată de Împărat – aşa cum, simetric, acesta se dă spre mîncare omului. „Omul este urmărit ca un vînat ce va fi oferit Împăratului; este vînat, sfîşiat şi muşcat de cîini, şi astfel este cu mult mai plăcut Împăratului decît dacă ar fi fost prins cu blîndeţe. Dumnezeu este Împăratul care vrea să mănînce vînat prins în vînătoare. Şi el are cîinii săi de vînătoare; Duşmanul îl vînează pe om prin ispite de tot felul; el se strecoară spre tine din toate colţurile, în fel şi chip, te vînează cu mulţime de ispite: uneori cu trufia, zgîrcenia, vicii de tot felul, alteori cu descurajare şi o tristeţe fără noimă. Copil drag, ţine-te tare, acestea nu-ţi vor dăuna cu nimic; este necesar să fii vînat".

Jean Delumeau, din volumul căruia am citat pasajul, îl include în dosarul „cruzimii divine" şi al obsesiei eşecului spiritual. Accentul mi se pare totuşi altul: nu pe spaima de a rata insistă aici Tauler, ci dimpotrivă pe exigenţa pătimaşă a lui Dumnezeu, pe pofta Lui de a şi-l apropria – lăuntric chiar – pe om. Acesta nu mai e doar un debitor mizerabil, ce obţine, nemeritat, clemenţă; e, dimpotrivă, necesar, *intim necesar* divinului şi capătă astfel o nemaipomenită demnitate. Iar Diavolul nu este aici duşmanul, ecranul, obstacolul, ci *mediatorul* operaţiei.

Un exemplu de fidelitate

Dar o recuperare şi mai îndrăzenaţă, şi mai singulară, a diavolului o găsim în mediul islamic (unde ea constituie tot o raritate), la misticul persan Attar, din sec. al XIII-lea: care e „poetul durerii", al transmutării durerii în antidot. Pentru Attar, interpretarea poetică, ceea ce înseamnă spirituală, e instrumentul de şlefuire pînă la transparenţă a elementelor şi întîmplărilor lumii. Iar, în această transparenţă, el ajunge „să înţeleagă, cf. lui Louis Massignon, pînă şi secretul damnării lui Satan, strigătul lui de amant părăsit". Ca mai toate operele lui Attar, *Elahi-Nameh* (Cartea divină) utilizează drept materie de interpretare anecdote şi legende ce au curs în mediul islamic, pasaje din Coran şi „spuneri" (*hadîth*) ale tradiţiei, pentru a descrie destinul uman în mers către divin. Iar, în al optulea cînt al cărţii, Satan apare drept exemplul cel mai convingător pe această cale. Fiindcă el e un nesupus din fidelitate. E un răzvrătit care apără *unitatea* lui Dumnezeu.

Interpretarea are două momente. Primul, să spunem clasic, cu alură de basm, se leagă de Adam şi Eva deja izgoniţi din Paradis. Adam, îngrijorat să nu mai calce poruncile divine, îi interzice Evei orice comerţ cu diavolul. Acesta face apel la mila ei şi îi încredinţează de trei ori propriul lui copil. Adam încearcă să scape de el, dezmembrîndu-l, şi, ca ultimă tentativă, îşi pregăteşte din el o mîncare. Diavolul e triumfător căci şi-a atins astfel ţinta: s-a insinuat în trupul şi în inima omului. Obsesia răului, patima combaterii lui, pretenţia „purităţii" pare să aibă drept rezultat, în interpretarea lui Attar, tocmai internalizarea principiului malefic; e, în orice caz, o tehnică greşită. Pentru Attar, nu există făptură şi eveniment care să nu poarte în sine o lecţie a întîlnirii cu divinul; totul e, pentru el, vocabular, poem al acestei întîlniri.

Conform unei alte tradiţii, Satan era la începuturi singurul intim al lui Dumnezeu, reflexul unicităţii Lui. În momentul cînd l-a creat pe om, Dumnezeu i-a poruncit să se prosterneze în faţa operei divine. Satan a refuzat: „«Nu în faţa altcuiva decît a Sa». Cînd i s-a spus: «Ieşi de aici», a răspuns «Ce-mi pasă. Nu-mi voi pleca fruntea în faţa altcuiva decît a lui Dumnezeu însuşi, chiar de ar trebui să fiu damnat pentru veşnicie»". Într-o creaţie ce nu funcţionează decît cu preţul multiplicităţii, Satan rămîne eroul – pedepsit de Stăpînul lumilor – al Unu-lui, îndrăgostitul de Unu, care i-a degustat îndelung savoarea şi care nu va conteni să pună în faţa oamenilor exigenţa Unu-lui. „El a văzut, spune Attar, că se găsesc o mulţime de doritori pentru harul divin, de aceea a cerut mînia Sa. Şi fiindcă a fost singurul care să o primească, i-a întrecut pe toţi în cutezanţă... Blestemul a fost veşmîntul de cinste pe care l-a primit de la Pragul divin, şi, venit de acolo, l-a îmbrăcat cu bucurie... Damnarea era darul pe care i-l pregătise Domnul, iar el l-a primit din tot sufletul. Asta e tot". În lectura lui Attar, Satan, are, chiar în momentul pedepsei, capacitatea de a obţine suprema transparenţă: „cînd şi-a auzit rostită sentinţa, nu l-a văzut decît pe Cel care o rostea...". De aceea devine un exemplu pentru „oamenii căii": „blestemat şi respins, el nu încetează să rămînă în Prezenţa Domnului său. Tu, care îl blestemi zi şi noapte, ai putea învăţa de la el ce înseamnă credinţa".

Sigur că nu există mulţi autori care să aibă îndrăzneala hermeneutică a lui Attar; şi nici imaginaţia lui creatoare – ce izbuteşte să redea tuturor entităţilor lumii convergenţa spre Autorul lor, să descopere funcţia unitivă a fiecăreia. Însă, alături de cîteva spirite singulare, el ne oferă un model în care obsesia răului e trasmutată în pasiunea neclintită pentru Unu. ▲

Pietro GRECO

Penicilină sau Pentium?

– cine intră în era informaţională –

În iunie 1999, majestatea sa regele Wangchuck a dorit să celebreze a douăzeci şi cincea aniversare a urcării pe tron inaugurînd, în prezenţa jurnaliştilor proveniţi din toată lumea, legătura oficială la Internet a regatului Buthan. Regele Wangchuck a participat apoi în persoană la prima transmisie televizată din istoria ţării. Şi astfel ziarele din toată lumea au salutat ieşirea micului regat himalayan dintr-o izolare definită ca medievală şi intrarea sa în moderna „eră informaţională". În realitate, de cel puţin doi ani ţara începuse să-şi nege vechea discreţie şi, pradă unei „frenezii a accesului", depăşise orice record în materie de conectare la Internet: începînd din 1997, în regatul Buthan numărul de computere conectate la marea reţea mondială a crescut, în fiecare an, de 15 ori. În nici o ţară nu se mai întîmplase aşa ceva în istoria de douăzeci de ani a Internetului.

Dar „frenezia accesului" a contaminat multe ţări din aşa-numita „lume a treia". Astfel că în 1999, după cum arată ultima anchetă realizată de Internet Software Consortium, accesările la reţea ale ţărilor în curs de dezvoltare au crescut cu 93% faţă de anul precedent, depăşind pentru prima dată ritmul de creştere al conectărilor la reţeaua globală a ţărilor bogate din America de Nord şi Europa. Dar „Marea Reţea" nu a cucerit doar ţările mici din lumea a treia. În Mexic conectările la Internet au crescut de patru ori în 1999 faţă de 1998, iar în China, oarecum surprinzător, performanţa a fost chiar mai mare. Statisticile din primele luni ale anului 2000 spun că acum chinezii conectaţi la Internet sînt 6,3 milioane. Astfel, cea mai mare ţară din lume a intrat în „top ten", cele zece naţiuni cu cel mai mare număr de utilizatori ai reţelei. China e precedată de o altă ţară în curs de dezvoltare, Brazilia, care se laudă cu 6,9 milioane de *users*, şi precede o ţară emergentă din sud-estul asiatic, Coreea de Sud, cu 5,7 milioane de *users*.

Nu încape nici o îndoială: lumea a treia, ba chiar a patra şi a cincea, descoperă Internetul. Şi pentru că reţeaua, cel puţin în imaginaţia operatorilor, reprezintă vîrful de diamant al noii economii, e îndreptăţită întrebarea: oare se creează în mod spontan premisele pentru acel nou model comun de dezvoltare bazat pe tehnologiile informaţiei, considerat de secretarul general ONU, Kofi Annan, în raportul prezentat Adunării Generale în luna septembrie a.c., ca unicul în stare să integreze economiile din Nord şi Sud şi să îndulcească inegalităţile? Întrebarea acceptă trei tipuri de răspunsuri. Nici unul nu ne conduce către un optimism facil. Dar nici nu ne lasă pradă unui pesimism dezarmant.

Primul tip de răspuns se rezumă la fraza: ţările în curs de dezvoltare pătrund în „era informaţională". Există însă diferenţe enorme în accesul la tehnologiile informatice între diverse regiuni, între diverse ţări din interiorul fiecărei regiuni şi în interiorul fiecărei ţări. În America Latină există 22 de computere conectate la Internet la 10.000 de locuitori; în Asia sînt 12 la 10.000 de locuitori, iar în Africa 2 la fiecare 10.000 de locuitori. Dacă, aşa cum susţine sociologul spaniol Manuel Castells de la University of California, pentru a ieşi din spirala subdezvoltării continentul negru are acum o unică posibilitate, şi anume să se integreze în economia mondială intrînd direct în era informaţională, fără să mai treacă prin a doua revoluţie industrială, atunci trebuie să recunoaştem că Africa pierde şi această ocazie. Africanii care au acces la reţea nu numai că sînt foarte puţini (un milion, adică 0,4% din utilizatorii din toată lumea), dar în proporţie de 70% sînt concentraţi într-o singură ţară: Africa de Sud. Întîrzierea celorlalte ţări africane faţă de media ţărilor în curs de dezvoltare este enormă: de exemplu, numărul de computere conectate la reţea într-una dintre ţările sub-sahariene cele mai efervescente, Botswana, rămîne inferior celui din Insulele Bermude. Pe de altă parte, întreaga Africă Orientală, cu 250 de milioane de locuitori, are de două ori mai puţine legături telefonice decît Buenos Aires, cu 6 milioane de locuitori. Iar întregul continent, cu 739 de milioane de locuitori, are mai puţine linii telefonice (14 milioane) decît un singur cartier din New York, Manhattan. Oricît ar fi contaminată de „frenezia accesului", o mare parte a Africii nu are condiţiile structurale minime pentru a se conecta la reţea şi a intra în „era informaţională". E greu de crezut că Africa va reuşi să se descurce singură şi să depăşească decalajul structural şi să dezvolte rapid tehnologia informatică. Dar nu este singura regiune din lumea a treia care are dificultăţi de acces la reţea. Dacă în Brazilia şi în Mexic legăturile la reţea sînt în creştere, nu acelaşi lucru se poate spune şi despre alte ţări din America Latină. Iar dacă în unele ţări din Asia, cum ar fi Coreea de Sud, densitatea de computere conectate la Internet este comparabilă cu cea din ţările europene, în alte ţări asiatice această densitate nu e cu mult mai mare decît în Africa sub-sahariană. Chiar în interiorul aceleiaşi ţări, există diferenţe foarte mari. În India, zona Bangalore a intrat cu adevărat în interiorul „erei informaţionale"; dar restul ţării a rămas cu totul pe dinafară. Pe de altă parte, chiar şi în Statele Unite, există o diferenţă netă între zonele urbane şi cele rurale. Chiar la venituri egale, cine locuieşte în oraş are posibilităţi duble de a se conecta la reţea faţă de cine locuieşte la ţară.

Iată-ne, deci, la al doilea tip de răspunsuri: reţeaua nu reduce, ci accentuează inegalităţile dintre ţările dezvoltate şi ţările în curs de dezvoltare. Chiar dacă „frenezia conectării" este acum planetară şi a cucerit chiar şi stîncile altădată inaccesibile din Buthan, aproape totalitatea utilizatorilor de Internet provine din ţările dezvoltate, care deţin, cu 20% din populaţie şi 80% din bogăţii, 87% din conexiunile la reţea. În Europa sînt 200 de computere conectate la reţea la fiecare 10.000 de locuitori, în Australia 600, iar în America de Nord 1.400. În Statele Unite, în Canada şi în Suedia 40% din populaţie navighează pe Internet. În China, India şi Mexic, sub 1%. Totuşi, problema inegalităţii nu rezidă doar în cererea de informaţie *online*, ci şi în ofertă. La sfîrşitul anului 1999 Internetul era o carte virtuală compusă din un miliard şi jumătate de pagini scrise în toată lumea în ritmul de două milioane de pagini pe zi. Dar 80% din trafic era concentrat pe 15.000 de site-uri, cea mai mare parte concepute în ţările dezvoltate.

Ajungem, astfel, la al treilea tip de răspunsuri posibile la întrebarea pe care am pus-o la început. Iar aici putem admite răspunsuri divergente. Sînt unii, precum Francisco Rodriguez şi Ernest J. Wilson, cercetători la University of Maryland, care susţin că săracii lumii au nevoie mai mult de penicilină decît de Pentium. Iar motivul e foarte simplu. Într-o mare parte a lumii, chiar şi în zilele noastre nevoile care trebuie satisfăcute sînt cele primare: hrana şi sănătatea. Dar adesea, chiar şi în acele ţări din lumea a treia în care aceste nevoi primare sînt cît de cît satisfăcute, lipsesc o educaţie difuză şi o organizare socială minimă pentru a face posibilă „noua economie" şi participarea deplină la „era informaţională". De aceea, Ian Angell, şeful Departamentului Information Systems de la London School of Economics, prevede că „era informaţională" va produce în lume şi în fiecare ţară mai multă alienare şi insatisfacţie socială decît va reuşi să aline (Ian Angell, *The New Barbarian Manifesto*, Kogan Page, 2000). Alţi cercetători, ca de exemplu Manuel Castells, consideră că Pentium-ul e ultima opţiune a săracilor lumii pentru a ajunge să-şi satisfacă nevoia de penicilină. Dar sociologul catalan nu îşi face prea multe iluzii. Ţările sărace nu au posibilitatea de a dezvolta de la sine o economie bazată pe tehnologiile informaţiei. De aceea, ţările bogate trebuie să proiecteze şi să realizeze un fel de „plan Marshall" care să pună întreaga lume în situaţia de a intra cu adevărat în „era informaţională". Este ceea ce a cerut Kofi Annan în septembrie la Naţiunile Unite. Şi este ceea ce au promis la Davos în ianuarie, la Washington în primăvară, la Okinawa astă-vară şi din nou la New York în septembrie liderii ţărilor industrializate. Rămîne de văzut dacă promisiunile vor fi urmate de fapte. Există, desigur, multe iniţiative de sprijinire concretă a dezvoltării tehnologiei informatice în ţările lumii a treia, începînd cu proiectele Băncii Mondiale. Sîntem totuşi departe de profunzimea proiectului evocat de Castells, un proiect care poate stimula participarea la „era informaţională", dar rămîne numai „cantitativ". Dincolo de el e problema calităţii, care priveşte *modul în care* se va participa. Va fi o participare într-adevăr egalitară? „Era informaţională" va recunoaşte polimorfismul culturilor prezente în lume sau va accelera acea omologare culturală de care mulţi se tem şi pe care unii o văd chiar înfăptuită?

(traducere din Telèma, *toamna 2000)*

© Telèma

Telèma *este o revistă trimestrială de cultură şi informaţie în domeniul tehnologiei informaţionale, editată de Fondazione Ugo Bordoni (www.fub.it/telema). Maurizio Dècina este profesor la Politehnica din Milano. Pietro Greco este director adjunct la Şcoala Internaţională Superioară de Studii Avansate din Trieste.*

▲

© S. Ivanoschi

Maurizio DÈCINA

Cu *chip*-ul sub piele

Chiar dacă primele versiuni ale reţelei datează de la sfîrşitul anilor '60, Internetul a început să aibă un impact serios asupra publicului abia la jumătatea anilor '90. Din 1995 pînă astăzi, numărul de utilizatori a crescut de la 15 milioane la 350 de milioane. Majoritatea lor e nord-americană şi are acces la furnizorii de servicii prin reţeaua telefonică obişnuită, cu aparate fixe. Dar în anii următori expansiunea reţelei va fi totală, adică planetară, şi se va desfăşura mai ales prin intermediul telefoanelor mobile. Pînă în 2020 va avea loc o evoluţie pe care astăzi marele public nici măcar nu şi-o imaginează. Toate aparatele portabile vor fi dotate pentru accesul la Internet: fenomenul e deja vizibil prin apariţia telefoanelor mobile dotate cu aşa-numita tehnologie *wap* (*wireless access protocol)* şi a *pda (personal digital assistant)* cu acces fără fir. Un *pda* ne va folosi în acelaşi timp ca telecomandă, telefon celular, portofel electronic, carte de identitate, punct de poştă electronică, carte digitală, aparat de fotografiat digital etc. În anul 2020 vor exista multe *Internet appliances*: aceste microcalculatoare cu acces la Internet vor fi inserate în vehicole, aparate electrocasnice, clădiri, panouri de afişaj stradal şi în obiecte de tot felul; vor schimba între ele informaţii prin intermediul reţelei. Şi în 2020 vor exista 3 sau 4 miliarde de utilizatori Internet. Calculatoarele cu acces la Internet vor deveni atît de mici şi economice încît vor putea fi inserate oriunde: de pildă, sub pielea oamenilor, sau mai bine în ţesătura hainelor, ca senzori care să măsoare permanent starea de sănătate fizică a persoanelor şi să transmită datele către un spital.

Aşadar, valoarea datelor individuale, a „profilului utilizatorului" va deveni tot mai mare, mai ales în termeni economici (cheltuielile potenţiale de-a lungul unui an), dar şi în termeni politici (votul potenţial). Astfel încît protecţia datelor individuale este obiectivul fundamental care trebuie atins. Cine trebuie să aibă acces la datele personale financiare şi sanitare? Trebuie găsită calea de a garanta viaţa privată, şi totodată de a face posibilă navigarea noastră pe *web* fără a lăsa în reţea o lungă serie de urme personale ca semn de durată al trecerii.

▲

Pagină realizată de Mircea VASILESCU

A FI SAU A NU FI MAD

Cipriana PETRE

MultiVava

Joi, 2 noiembrie, a avut loc la Bucureşti inaugurarea unui nou centru de dans contemporan din România: ***MAD.*** *Centrul îşi propune să producă, să impresarieze şi să distribuie spectacole de dans, să organizeze cursuri de dans pentru neprofesionişti şi workshopuri, seminare şi conferinţe pentru artiştii profesionişti din domeniul dansului şi să funcţioneze ca loc de întîlnire, de informare şi de prezentare pentru public a unor evenimente interdisciplinare. În intervalul 2 – 5 noiembrie 2000 au avut loc la sediul Centrului spectacole de dans contemporan, mini-expoziţii foto, micro-instalaţii, mici momente coregrafice improvizate cu participarea publicului, scurte concerte şi reconfortante petreceri.* ***Centrul MultiArt Dans*** *este realizat de* ***Fundaţia MAD*** *în parteneriat cu Casa de Cultură „Nicolae Bălcescu" şi Primăria Sectorului 4 şi este finanţat de* ***EUROART*** *– Fondul Cultural European pentru România. Lansarea proiectului s-a realizat cu sprijinul TBWA/Bucureşti, CY Promotion & Design, Smart, Institutul Francez, Teatrul Odeon şi Fundaţia Pro Helvetia.*

Centrul MultiArt Dans*: str. 11 iunie nr. 41, sector 4, Bucureşti. Director executiv:* ***Vava Ştefănescu****.*

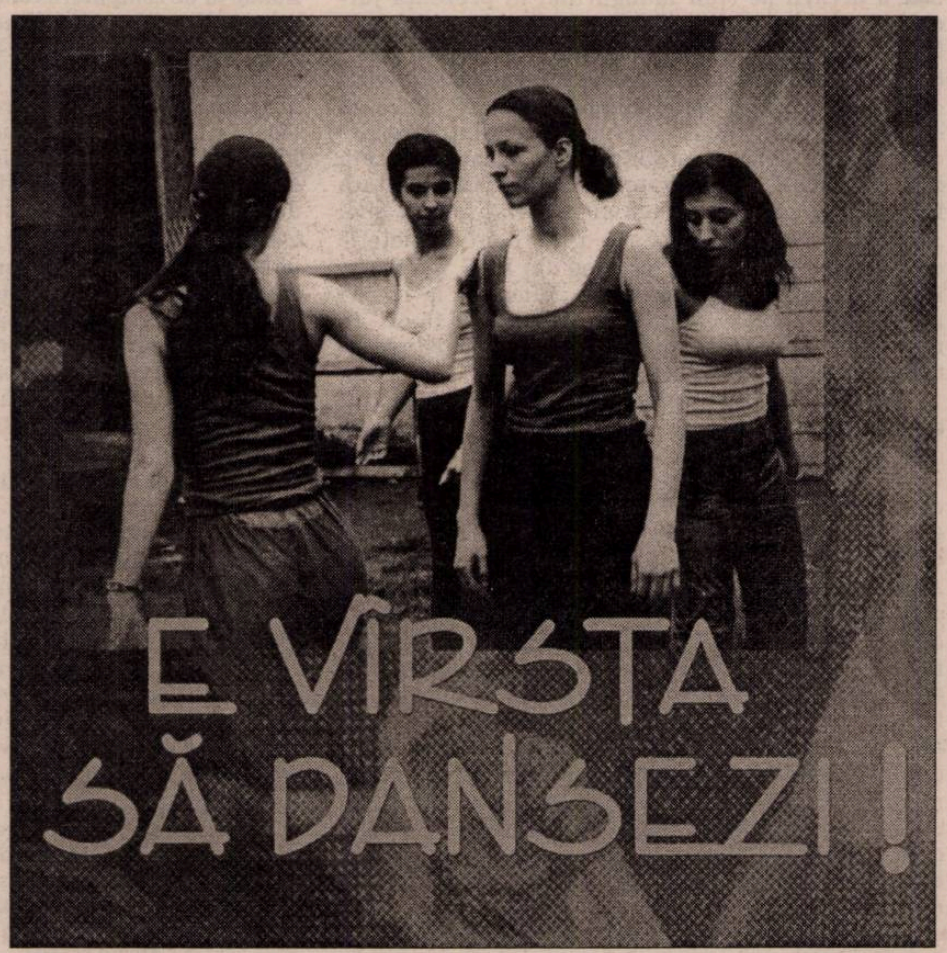

Pentru o instituţie culturală nouă – răsărită aproape peste noapte în mijlocul unui peisaj artistic din ce în ce mai amorf, mai plin de uscături şi mai sufocat de cadavre cum este cel instituţional din România – pentru o instituţie tînără, plină (încă) de energie şi speranţă, cel mai mare risc este acela al contaminării de autosuficienţa, lipsa de viziune, indiferenţa şi, pînă la urmă, mizeria de care suferă acut sistemul teatral românesc. De acest risc numai *banii* (în mare cantitate şi furnizaţi constant), *profesionalismul* (păstrat şi în cele mai mici detalii de activitate), *nervii tari* (rezistenţi la atacul dezlănţuit al mediocrităţii împotriva a tot ceea ce are şanse să iasă din anonimat prin valoare) şi *pura întîmplare* îi pot feri pe curajoşii (sau inconştienţii) care la sfîrşit de an 2000 inaugurează o instituţie culturală (mai mult, una destinată dansului – adică unei arte marginale în România) bazată pe principii de funcţionare occidentale într-o ţară fără buget pentru cultură, fără o infrastructură funcţională în domeniu şi, în majoritatea copleşitoare a cazurilor, fără respect pentru valoare.

Iniţiativa MAD (dincolo de conotaţia uşor teribilistă, de *nebunie*, din nume) este de două ori meritorie. Întîi, pentru că ea se constituie într-o încercare creatoare, nu mimetică, de racordare la fenomenul european, unde dansul este nu o artă marginală, ca la noi, ci o componentă fundamentală a educaţiei culturale, şi corespunde unei orientări generale spre o cultură a mişcării – în centrul şi estul Europei neînchegată încă. Apoi, în egală măsură important, pentru că este o premieră autohtonă: aceea de transformare prin integrare, iar nu prin demolare, a unei foste *case de cultură* (uh! ce expresie!), adică a unui loc anchilozat, inert, impregnat de cultura propagandistică comunistă, într-o instituţie vie, flexibilă, inovatoare în conţinut şi formă deopotrivă. Locul în care funcţionează noul centru MAD este vechea *casă de cultură* a sectorului 4, o relicvă a trecutului nu prea îndepărtat: un spaţiu al *obligativităţii* şi al *directivelor* a fost transformat în mod fericit în spaţiu al *opţiunii* şi al *exprimării libere*. Chiar dacă podeaua scîrţîie şi uşile nu se închid bine, chiar dacă publicul din zonă mai are mult pînă să deprindă un comportament adecvat statutului de spectator, chiar dacă pe strada 11 iunie lumina e prea chioară pentru a putea nimeri intrarea, chiar dacă nu ştie încă multă lume de ce s-ar obosi să meargă cu tramvaiul pînă acolo, acest loc acum *există* – şi apariţia oricărui lucru nou, promiţător, este un prim pas: absolut necesar, dar insuficient. Greul abia acum începe: adevăratul test pe care trebuie să-l treacă MAD este cel al longevităţii.

Autoarea ideii, cea care a avut şi tenacitatea de a transforma dorinţa în realitate, coregrafa şi dansatoarea Vava Ştefănescu, este îndeobşte catalogată, cum s-a întîmplat şi la inaugurare, drept *tînără*, cînd de fapt ea este un artist *matur*, ca şi cei care i s-au alăturat în aventura la care a pornit – alţi cîţiva *tineri-maturi* coregrafi, dansatori, artişti plastici, actori şi muzicieni, fiecare contribuind cu partea sa măruntă (abstractă – concepţia unui moment coregrafic – dar şi concretă – de la zugrăvit la spălat pe jos), într-o echipă bazată mai mult pe prietenie decît pe ierarhie; o echipă discretă, multidisciplinară (probabil de aici pomposul MultiArt din numele companiei), care în seara inaugurală a funcţionat ca şi cînd ar fi fost o singură persoană cu mai multe feţe, o singură persoană prezentă simultan pe covorul de dans, în podul micro-instalaţiilor, la barul de la parter şi în balconul de la etaj: o *multiVava* pluridisciplinară şi omniprezentă, umanizînd spaţiul pînă nu demult îngheţat şi lipsit de bucurie. ▲

Alex. Leo ŞERBAN

(Multi)Arta de-a reinventa roata

„Centrul MultiArt Dans este primul loc din România destinat artei dansului"; el este, totodată, „prima reamenajare a unei case de cultură într-un spaţiu cu totul nou" şi „primul proiect artistic pluridisciplinar de la noi"; avem de-a face, aşadar, cu o „operă de pionierat în domeniu"! Iată ce am putut citi, în două reviste culturale prestigioase, despre recenta inaugurare a respectivului centru. Probabil că, dacă aş fi citit nu două, ci douăzeci de publicaţii diferite, aş fi regăsit acelaşi ton & aceiaşi termeni. Plus aceeaşi riguroasă inexactitate.

Pentru informarea celor care s-au născut ieri (şi cred că lumea s-a născut odată cu ei): un centru internaţional de dans contemporan a funcţionat un timp în clădirea Arcub-ului, condus de coregraful/dansatorul Cosmin Manolescu şi organizînd inclusiv cursuri bisăptămînale pentru neprofesionişti; prima casă de cultură transformată „într-un spaţiu cu totul nou", „operă de pionierat în domeniu", a fost Casa de cultură „Mihai Eminescu", devenită Theatrum Mundi: aici a montat Cătălina Buzoianu *Teatru descompus* al lui Vişniec şi tot aici au debutat „Sarmalele Reci"... Asta, pentru a nu mai aminti sesiunile „subversive" (şi multiartistice, şi pluridisciplinare!) de la Institutul de Arhitectură, de-acum cel puţin 25 de ani!

Mi se pare simptomatic felul în care a fost consemnată şi comentată inaugurarea MAD-ului. S-ar zice că nu exaltăm (mai ales mediatic) decît la falsele starturi, la „pionierate" precare, la „eveniment şi pe urmă basta". Avem, în toate, vocaţia veşnicelor începuturi. Evident, e mult mai uşor. Dar şi ridicol: a cîta oară să ne bucurăm c-am reinventat roata...?!

Centrul MultiArt Dans a beneficiat de o conjunctură norocoasă (Euroart-uri, Smart-uri...), pe care ar fi bine să o fructifice făcînd ceva durabil. Abia peste un an-doi, dacă orgoliile celor implicaţi nu se vor dovedi, ca de obicei, mai puternice decît pragmatismul şi dorinţa de a construi, vom putea vorbi despre un succes. În ce mă priveşte, sînt sceptic. ▲

Nu ratați

„Zilele filmului britanic"
la Cinema Studio (20-23 nov.)

Dilema NU vă recomandă

- *Baise-moi,* filmul-vedetă al festivalului DaKino. (Alex. Leo Şerban)
- *Ce e mai bun în viaţă,* SUA, 1999, în regia lui John Schlesinger, cu Madonna şi Rupert Everett, o îmbîrligătură de situaţii complicate şi orientări sexuale, şi moralizator pe deasupra. (Iaromira Popovici)
- Restaurantul „Quattro Stagioni" din Bd. Aviatorilor, unde preţurile piperate sînt direct proporţionale doar cu aroganţa grobiană a chelnerilor. (Cezar Paul-Bădescu)
- Îngălata *Revistă a presei* realizată de Ion Cristoiu, în fiecare dimineaţă, la Antena 1. *Mereu aproape* de jalnic. (Dan Stanciu)

Pagină realizată de Cezar PAUL-BĂDESCU

Simona SORA

Totul despre cuplu

În urmă cu ceva timp, aflîndu-mă într-un orăşel elveţian asemănător celui imaginat de Daniel Bănulescu sub caldarîmul bucureştean, am primit prin bunăvoinţa unei prietene un ghid practic cu titlul *Cum devenim părinţi mai buni*, o traducere apărută la Humanitas într-o nouă colecţie, *Humanitas Practic*. Deşi parcursesem (de nevoie) bibliografia recentă a problemei şi dusesem suplinirea mamelor, bunicelor, mătuşilor la limita (superioară) a suportabilului, cartea m-a ajutat mai mult decît m-aş fi aşteptat.

A fost rîndul meu, o dată întoarsă acasă, să-i trimit prietenei binevoitoare, plecată, la rîndul ei, ceva mai departe, o altă apariţie din aceeaşi colecţie, *Farmecul discret al adulterului;* o ştiam interesată de Hannah Arendt şi de relaţia ei cu Heidegger, de tot soiul de feminisme moderate şi, în general, de cărţi frumoase. După vreo săptămînă am primit un e-mail cu mulţumiri, inclusiv cele ale soţului. În schimburile care au urmat, printre dicţionare, reviste, ziare şi noi apariţii canonice, am strecurat, de cîte ori am putut, o carte din această colecţie eterogenă, variată şi impecabilă grafic sau ca redactare, alcătuită mai ales din traduceri, dar şi din cărţi româneşti.

Codul iubirilor libere

Farmecul discret al adulterului este un eseu apărut anul trecut la Albin Michel sub semnătura jurnalistei Jacqueline Raoul-Duval, un model foarte franţuzesc de anti-corectitudine politică, antinomic şi ironic chiar din titlu; sîntem foarte departe de abordarea încruntată şi bine reglată care caracterizează dincolo de ocean abordarea relaţiilor dintre sexe. Tradusă în româneşte de Brînduşa Prelipceanu, într-o limbă savuroasă şi nuanţată, cartea este o lectură palpitantă despre fantasma „trecerii la act" şi riscurile ei emoţionale.

Ironia şi referinţa neostentativă sînt cele două procedee pe care autoarea, într-un dialog subteran cu prietenele ei indiscrete, le foloseşte pentru a trasa destinul unor întîlniri libere, necesare într-un fel cuplului deja constituit, care, în epoca dezordinii amoroase, se leagă mai greu şi se desface mai repede.

Cele şase scenarii, palpitante şi interşanjabile prin variaţiuni şi cazuri particulare, ar putea sta la baza unui film documentar, asemănător „Conexiunilor" de pe *Discovery*, despre tărie şi cădere în păcat. O voce din *off*, caldă şi senzuală i-ar introduce în răstimpuri pe Flaubert întîlnindu-se cu Louise Colet la Mantes, pe Camus scriindu-le, cu mai puţin de o lună înainte de a muri într-un accident stupid, celor patru amante simultane, pe Virginia Woolf urmărind amorul prinţului de Wales pentru doamna Simpson „ca o gospodină oarecare". Tot în alb-negru ar apărea în documentarul nostru şi Lou Andreas-Salomé, între Freud şi Nietzsche, Paul Rée şi Rilke, Anaïs Nin între Henry Miller şi Otto Rank şi chiar dilematicul Soljeniţîn, care a divorţat şi s-a recăsătorit cu prima lui soţie mai ceva ca un cuplu hollywodian. Parţial-color am transpune amorurile triplu-ilicite (religios, familial şi social) ale lui Gide, Oscar Wilde, Roger Martin du Gard, şi neapărat în roşu-purpură chipul lui Hemingway pitind cuţitul pe care-l purta întotdeauna cu el în călătorii de teama homosexualilor autohtoni. Avem şi noi precursorii noştri...

În „Conexiunile" adulterine, imaginile clare, de film inspirat după un caz real, ar fi cele dedicate cuplului anonim, cu introducerile lui stîngace („Vă deranjează fumul de ţigară?"), cu remuşcările lui preliminarii şi cu dreptul său la in-diferenţa civilizată a celorlalţi.

Formula fericirii conjugale

Puţin mai încoace de bine şi de rău se situează şi cartea analistului jungian din Canada, Guy Corneau, despre psihologia relaţiei de cuplu. Prima lui carte, *Tată absent, fiu ratat*, din 1989, tradusă în mai multe limbi şi citată adesea, a enervat multă lume, de la unii specialişti, mai puţin tranşanţi şi pînă la mamele singure, „monoparentale", cum se spune mai nou. Corneau îşi nuanţează poziţia în această carte apărută în 1997 şi recent tradusă la noi de Emanoil Marcu. Modulaţia introdusă aici mi se pare esenţială pentru întreaga abordare apăsat, dar aerisit-jungiană: *Ascultaţi-vă instinctele proprii!* – le recomandă analistul atît femeii şi bărbatului care încearcă să formeze un cuplu, cît şi părinţilor responsabili de echilibrul copiilor. Guy Corneau este un radical doar în această privinţă, a păstrării – în cuplu, sau în maternitate/paternitate – a propriei individualităţi, a „respiraţiei fundamentale a fiinţei". Este genul de autor în care ai foarte repede încredere, pe care îl crezi pe cuvînt, dincolo de bibliografia comună cu a unei întregi pleiade de psihanalişti contemporani. „Femeia care iubeşte prea mult", „bărbatul care se teme să iubească", sindromul masculin al „funiei de gît", cel feminin „al lasoului", nu sînt pentru analistul canadian decît ultimele vestigii ale patriarhatului destabilizat (desigur, doar în Lumea Nouă) de războiul sexelor. Conceptele sale, plastice sau nu, personale sau preluate nu sînt deloc vorbe goale, sprijinite pe o teorie-meserie, ca la mulţi alţii. Cît de important e să fii (şi să rămîi) creativ, dincolo de scheme şi obligaţii personale şi profesionale, a dovedit-o autorul nostru atunci cînd şi-a închis cabinetul de psihoterapie (foarte rentabil, de altfel) şi s-a reapucat de muzică, poezie şi *tai-chi*. Un drum pe care foarte puţini pacienţi şi admiratori l-au putut urma.

Femei (post)moderne

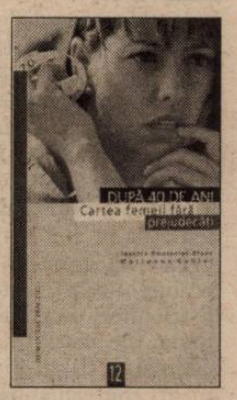

În fine, *Cartea femeii fără prejudecăţi*, scrisă de două femei, una medic, cealaltă ziaristă, tradusă tot de Brînduşa Prelipceanu şi revizuită de dr. Rodica Chirculescu, este o mostră de *carte necesară* tuturor femeilor, dar şi medicilor lor. Se vede aici, poate mai bine decît în alte cazuri, datorită limbajului ştiinţific, denotativ, prăpastia între urbanitatea (să-i zic prima formă a culturii?) vestică şi cea estică. Se pare că ne lipseşte, şi în acest domeniu, clasa medie, cea care ar face legătura între iniţiaţi (corp medical) şi profani; lipsesc sau nu se prea văd diferitele asociaţii, foarte prezente în vest, de prevenire a cancerelor de tot felul, a bolilor cardiovasculare şi a celor metabolice; dialogul cu medicul e adesea de un pragmatism feroce şi iresponsabil, iar controalele obligatorii bianuale, care au mărit în ţările vestice „speranţa de viaţă" cu 20 de ani, sînt, cînd sînt, rutină pură. Reacţiile pe care cele două franţuzoaice le pun la baza unei tipologii a femeilor-paciente (ostilele, panicatele, fatalistele, favorabilele, responsabilele, prozelitele), depinzînd de nivelul de instrucţie şi educaţie, se reduc simţitor la noi. Chiar dacă nu comparăm o clinică particulară cu un dispensar din Dristor, panicatele şi fatalistele ating un procent îngrijorător pentru bunulsimţ. Ca de altfel şi în cazul partenerilor lor, cu nimic mai responsabili.

Nu veţi găsi cărţi egale în această colecţie iniţiată la Humanitas de către Oana Bârna. Nu vă aşteptaţi la abordări gen *Que sais-je?* (nici n-a fost intenţia cuiva) cu bibliografii şi note exhaustive. Vă garantez, însă, de fiecare dată o lectură *plăcută* („Eu sînt un bărbat *plăcut*", spunea Cristopher Plummer în rolul de soţ al eroinei adultere din *Strada Hanovra)*, o carte nouă şi actuală în domeniul abordat, înzestrată cu acel gen de contrazicere a aşteptărilor pe care-o căutăm – în mod diferit, desigur – ori de cîte ori luăm o carte în mînă.

▲

Carmen FIRAN

Comunismul în cheie postmodernă

Cineva sugera că puţinii oameni normali care au mai rămas după trauma comunismului ar trebui închişi într-un ospiciu. Doar nebunii sînt liberi într-o lume bolnavă. *Cum să explici comunismul bolnavilor mintal?,* piesa dramaturgului român stabilit la Paris, Matei Vişniec, are o carieră internaţională. Este scrisă în franceză, tradusă în engleză şi pusă în scenă de Florin Fătulescu, regizor român, cu trupa de teatru „The Open Fist Company" din Los Angeles. Vine la New York în turneu şi cele două spectacole sînt găzduite de sala Florence Gould a Institutului Francez. Pe această axă Bucureşti-Paris-Los Angeles-New York apare Spitalul de Boli Nervoase din Moscova anului 1953 unde scriitorul Iuri Petrovski este trimis de guvernul stalinist pentru a le explica pacienţilor – spre vindecare – istoria comunismului... Satiră la adresa totalitarismului, tragi-comedie oscilînd între rînjet sarcastic şi hohot parodic, textul are rădăcini în absurdul ionescian dar poate la fel de bine trimite la cazuistica literaturii americane.

Este interesantă această pendulare a scriitorului român, bun cunoscător al ideologiei comunismului, între atmosfera de ghetou specifică totalitarismului, tratată în manieră postmodernă, şi tema universală de alienare a societăţilor închise.

Cuvîntul-cheie al textului este utopia, iar metafora spectacolului o fereastră acoperită de portretul lui Stalin. O dată pe zi portretul se desface la mijloc şi pacienţilor li se dă voie să privească afară, să aibă iluzia libertăţii. Bucata de geam este singura lor legătura cu exteriorul, unicul contact cu lumea, dar şi aceea va fi pînă la urmă zidită. Chiar şi după moartea lui Stalin nebunii vor avea conştiinţa eternităţii lui, stafia comunismului continuînd să treacă prin faţa ferestrei şi cei care vor paria pe rămăşiţele totalitarismului par să aibă şanse să cîştige din nou. Perspectivă dramatică lăsată în suspans de autor.

Florin Fătulescu găseşte cheia montării spectacolului, evitînd drama, care oricum ar fi lăsat neatins fondul problemei putînd însă foarte uşor aluneca în penibil, şi alege farsa, într-o reprezentaţie echilibrată, bine dozată, servită admirabil de jocul actorilor, foarte bine distribuiţi. Este interesant să vezi actori americani mimînd convingător mentalităţi comuniste, intrînd în existenţe pentru ei fantastice şi în destine suprarealiste pe care le declamă impecabil chiar dacă structural nu le pot înţelege. Astfel că opţiunea regizorului de a trata comunismul cu umor, respectînd formula postmodernă a textului este cea mai bună cale de a seduce publicul american pentru care stafiile comunismului pot fi foarte bine comparate cu cele de Halloween. Acele umbre tragice care bîntuie spitalul de boli mintale din Moscova par să nu mai sperie acum pe nimeni.

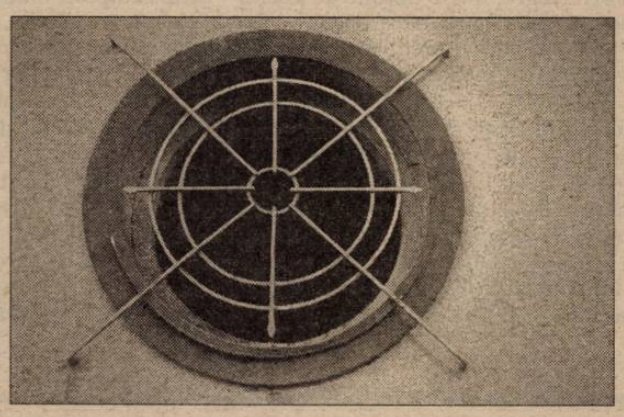
© S. Ivanoschi

Deşi rănile uneia dintre cele mai mari drame ale istoriei nu sînt încă închise, deşi procesul comunismului este departe de a se fi încheiat, iată că scriitorul Matei Vişniec şi regizorul Florin Fătulescu identifică în istorie farsa şi o reprezintă bine, fără să alunece în şarjă sau derizoriu. Se poate rîde cu poftă la acest spectacol după cum se poate medita la cum a fost posibil acest sinistru experiement. Întrebarea „cum de este posibil să rîdem de astfel de lucruri" şi-o pune şi unul din personajele piesei. Absurdul poate deveni în ultimă instanţă comic. Şi la orice provocare corul pacienţilor va răspunde cu un singur cuvînt: „utopia"...

Piesa lui Matei Vişniec este construită pe această utopie, relevînd farsa pe care istoria o joacă oamenilor, oamenii o joacă oamenilor, într-un carusel de vieţi secerate şi iluzii frînte. În distribuţia spectacolului se află nume cunoscute în lumea teatrului, filmului şi spectacolelor de televiziune din Statele Unite ale Americii: Samantha Bennett, Alan Goodson, Joe Hulser, Martin Bedoian, Renee Leask, Adrian Sparks, Peter Vance, Philip White, David Wright, Patrick Tuttle. Costumele aparţin Angelei Balogh Călin. Montarea americană a fost sprijinită de Fundaţia Catherine Popesco din Los Angeles.

▲

Pagină realizată de Simona SORA

Iaromira POPOVICI

bazar

Verde stradal

Bulevardul Magheru, între Romană şi Universitate nu e doar un loc foarte drag mie, ci un barometru al schimbărilor sociale; chiar zona de la Coloane la fostul *Grădiniţa* constituie un indicator: în locul faimosului, cîndva, *Leonida* şi al la fel de celebrului *Polar*, răsar, novatoare, acum, *Kentucky Chicken Farm*, supermarket-ul *Cassandra*, magazinul *Janine* sau chinezescul *Hungry Dragon*; în locul florăriei de la Coloane a apărut o alta, cu flori false, de pînză şi plastic şi brazi gata albiţi. Tot la Romană afli noutăţile în materie de slujbe, cursuri de limbi străine, kilograme în minus, telefonie mobilă sau localuri selecte – toate prin intermediul vajnicilor distribuitori de pliante, căci inovaţiile le afli nu numai din instituţii, ci şi din inscripţii. De pe zidurile şi stîlpii din zonă răbufneşte o lume, uneori contradictorie, alteori asortată, a semnelor şi mesajelor: „Conferinţă – Să ne pedepsim conducătorii; Miercuri, 8 noiembrie 2000, Casa Studenţilor, organizată de Asociaţia *Petre Ţuţea* şi *Mişcarea legionară*". Un asemenea anunţ, pe un stîlp oricît de banal, te deşteaptă (în sensul prim al cuvîntului) din amorţeala unei plimbări dezinteresate; cu atît mai mult cu cît textul este însoţit de imaginea unor căţuşe ce-ţi trezesc conotaţiile sado-mazo. Un pic mai încolo, pe un alt stîlp, „A apărut revista naţionalistă *Noua Dreaptă!;* Intră cu noi în lupta naţională!", din cuprins „Pericolul ţigănesc, Ofensiva sectelor, Falimentul partidelor, Nu homosexualilor, Stop imigraţiei!"; imaginea însoţitoare este cea a doi indivizi duri, în geci negre de piele, gen răii din *Die Hard*-uri. Încrîncenarea afişelor, chiar şi în perioadă electorală (deşi, e evident tinerii furioşi din poze nu candidează, deocamdată, la nimic), îţi induce un soi de psihoză verde-patriotardă. Simpaticul dragon verde, mascota în carne şi oase a restaurantului chinezesc din zonă, ţi se pare, brusc, dubios de verde, deşi el e paşnic, dă mîna cu tine şi împarte pliante. Agenţia de turism *Patriot* pare, cu denumirea ei restrictivă cu tot, excesiv de lăudăroasă, chiar dacă îţi oferă drept puncte de reper atît cinematograful (iarăşi) Patria, dar şi firma *Honda. Peter Expres, Tourism and Travel*, e mai cosmopolită în titluri, dar... oferă, printre altele, cărţi verzi. Fast food-ul de pe lîngă magazinul *Eva* e nonstop şi se numeşte chiar *Killer Chicken*... În sfîrşit, pe o străduţă lăturalnică, Vadim spune, cu nonşalanţă, „Votaţi PRM; România europeană". Aşa că iniţialul verde patriotard devine tot mai mocirlos, cu iz stătut, supărător.

Te mai scutură de el naivitatea sforăitoare a unor sloganuri, precum „Viitorul cu tine începe! Un vot viitor acum!" (Petre Roman); „Viaţa este scurtă. Tu de ce pierzi timpul?" (afiş anonim, fără siglă, plasat pe lîngă cele cu Stolojan); „Te-ai gîndit bine ce faci? Votezi pentru mine! Să nu zici că nu ţi-am spus!" (un copil încruntat, semnat CDR 2000); „Nu există oameni săraci cînd conducătorii sînt harnici" (PNL); „Un avocat pentru tine, un avocat pentru mine" (Nicolae Cerveni, Partidul Liberal Democrat Român). Şi permanenţa, cu orice preţ, emanată de alte inscripţii încurajatoare: „Diamond Bijou: Un diamant durează o eternitate – bijuterii din aur, alb, galben, lucios şi mat, cu diamante, alte pietre preţioase şi perle; inele de logodnă şi verighete; monturi clasice şi moderne".

▲

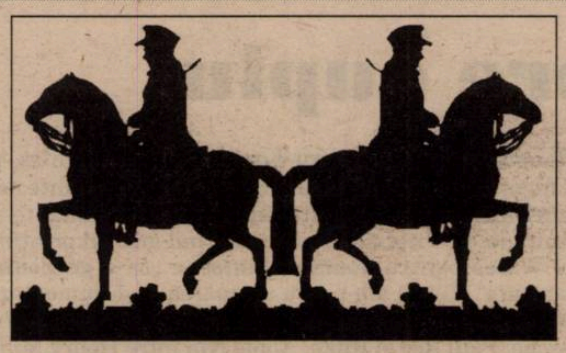

Radu COSAŞU

din vieaţa unui extremist de centru...

E2 – E4

Kasparov a pierdut titlul de campion mondial la şah şi dacă există un domeniu în care Fukuyama a avut dreptate cu „sfîrşitul istoriei" după căderea Zidului, acesta parcă ar fi şahul. Meciul Kramnik-Kasparov a fost un non-eveniment din punct de vedere politic/ideologic; sînt punctele de vedere cele mai pasionale, acelea care au asigurat acestui „sport al minţii", cum i se zicea, de veacuri, cu o blîndeţe violent dezminţită de evenimentele ultimilor 50 de ani, un capitol special, incredibil de dramatic în istoria războiului rece.

Sovieticii deţineau în şah o asemenea forţă evidentă, strivitoare şi terorizantă încît propagandistic ea era asimilată cu blindatele şi rachetele care defilau în Piaţa Roşie la marile sărbători. Monopolul absolut al titlurilor mondiale, individual şi pe echipe naţionale, nu se putea negocia ca dezarmarea, căci era incontestabil. Pentru orice „homo sovieticus" campionul lumii la şah făcea parte din patrimoniul naţional, din superioritatea orînduirii sale, din liniştea lui personală.

Odată cu apariţia unui american genialoid, Bobby Fischer, dictatura sovietică în şah a primit o lovitură cum, probabil, numai Reagan avea s-o mai dea Uniunii Sovietice, peste 10 ani, în domeniul unor treburi cît de cît mai serioase. Ca într-un fel de basm cu Superman avant la lettre – Fischer i-a zdrobit, unul după altul, pe cei mai puternici jucători din „Şiroka strana maia radnaia", ca, ajuns în finală, să-l prăpădească pe Boris Spasski (fost copil-minune pe care l-am văzut debutînd în arena internaţională, la noi, pe Lipscani, în Sala Sindicatelor, în 1953). Meciul Fischer-Spasski pentru titlul mondial, desfăşurat la Rejkjavik, a fost mediatizat ca o confruntare paşnică de cea mai violentă semnificaţie între URSS şi Restul Lumii. Înfrîngerea lui Spasski a fost resimţită în URSS ca o durere naţională şi omul a fost tratat fără milă ca un dezertor, silit să se autoexileze în Franţa. În schimb, Fischer – unul din cei mai îndreptăţiţi megalomani ai secolului – se poate admite că a înnebunit, aşa cum acreditează legendele incapabile să explice cum de a renunţat, în 1975, la titlul mondial, cedîndu-l, prin neprezentare, altui sovietic, fatalitate!, lui Anatoli Karpov.

Oricum, şahul – căpătînd o putere magică în a capta convulsiile din cele două sisteme: cel nervos şi cel capitalist, cum suna gluma – a rămas un teren al războiului rece, strămutat chiar între graniţele Uniunii Sovietice, mărturisind, mai expresiv ca orice mişcare din Kremlin, ce se petrecea acolo şi anunţînd multe din cîte vor urma: campion mondial din 1975 la 1981, Karpov – valoare bătută în piatră – îşi punea titlul în joc, la Moscova, în 1985, înfruntînd un tînăr extraordinar al şcolii sovietice, nu de origine rusă şi nici prea sănătoasă. Garri Kasparov se născuse în Azerbaidjan, la Baku, dintr-un tată evreu şi o mamă armeancă. Karpov era rus get-beget şi fiu de muncitor; în telenovela vremii, Karpov se identifica repede cu Puterea Sovietică, cu serviciile secrete, cu vechile structuri, în timp ce Kasparov sugera imediat ceea ce se va numi societate civilă, schimbarea, perestroika, noul. Meciul lor fu epopeic din toate punctele de vedere: politic, ideologic, social şi sportiv, mai ales sportiv. După cîteva luni bune, în care nu exista telejurnal de noapte fără poziţia în care se găseau piesele pe tablă, „kaghebistul" conducea cu 5-1 şi avea nevoie de un singur punct ca să-l biruie pe „civil", pe minoritar, pe „ovreiul" azer care s-a apărat şi a contraatacat ca la Stalingrad; se dă ca sigur şi azi că cei din Kremlin au presat Federaţia Internaţională ca să întrerupă meciul, dar n-a ţinut nimic, ca în cazul revoluţiilor populare, şi azi se fac 15 ani de cînd, la 9 noiembrie 1985, Garri (de la Harry, fireşte!) a fost încoronat Rege, Împărat, Ţar al şahului mondial. De atunci pînă la 4 noiembrie 2000, nimeni nu l-a deposedat de titlul pus în joc cu zgîrcenie şi metod pedant, nu o dată arogant şi mercantil.

Azi, „la passation du pouvoir" nu produce nici un fior planetar; se confirmă că acolo unde nu e politică, nu mai e nebunie. Şi ce politică să fie? Vladimir Kramnik e tot din şcoala sovietică, un tînăr rus născut pe malul Mării Negre, într-o familie de artişti – tatăl sculptor, mama „prof" de muzică, origine foarte simpatică! – selectat de mic în celebra şcoală a lui Botvinik, cea care îl produsese şi pe Kasparov. Strict şahistic, Kramnik nu e din clasa „monştrilor" tip Tal sau Fischer, a „balaurilor", cum e poreclit Kasparov; el e din specia reptilelor care se încolăcesc pe adversar, sufocîndu-l încet şi sigur; jocul lui în apărare e apreciat drept cel mai solid din lume, amintind de Petrosian. Dincolo de şah, se face doar psihologie şi, deci, literatură; după „căderea balaurului", acest nou K. şochează prin discreţie, gentileţe, ba chiar blîndeţea „eu"-lui într-o lume, cum se ştie, de apucaţi; nu se mai înfruntă, prin cai şi nebuni, imperii, sisteme – şahul nu mai e subversiv. Apărarea berlineză cu care Kramnik l-a înnebunit pe Kasparov nu e altceva decît o apărare berlineză. Pînă mai ieri, ar fi fost metafora meciului. Şi pe asta s-o regretăm?

▲

Eugen ISTODOR

plecat de acasă...

De la Anestină la rîgîit

Îmi urmez drumul, înţelepţit. O viaţă am, ce-ar fi să mi-o petrec rostind SC HNDY IMPEX SRL? Uite, vizitaţi acest loc pe Speranţiei 101. Mă veţi ierta oare vreodată că eu, ca reporter, nu pot fi inteligibil pentru cîteva secunde? Dar dacă nu-s semenii mei, eu de ce m-aş chinui? „Geamuri, oglinzi, tablouri, galerii" e lîngă „Dr. Mara, stomatolog". Vai, ce alăturare! „Executăm jaluzele PVC la comandă", zice un afiş. Pe un cauciuc bătut în cui, pe un stîlp, însă iau aminte: „Vulcanizare auto". Dar, oriunde aş călca, e carton cu „Frizerie Cezar Bolliac", ce obsedant! Dar eu tot nu găsesc unde e frizeria asta. În mijlocul intersecţiei Speranţiei cu Delea Veche, o tablă devenită săgeată strigă: „Depozitul nostru de pe strada Anestinelor 34 vă oferă materiale de construcţii instalpout", iar eu mă întreb: de ce s-au chinuit atît? Anestină, anestină, fă-mi, tu, viaţa lină! „Miny Market" pe Delea şi intru şi-ntreb de ce Miny. Femeia cheamă un bărbat, amîndoi ies în prag şi se uită la firmă: „Să-l bag în mă-sa mare pe Giordano, iar şi-a bătut joc de mine!" Şi-mi explică: „Am vrut să-i zicem Mic Market şi el a zis că se scrie Miny. Bă, dacă pun mîna pe ăla, îl slobozesc!" N-am vrut să stîrnesc astfel mahalaua... Anunţ important pentru ţară, într-o scară de bloc: „În perioada 13-28 X 2000 farmacia homeopată Christiana Medica Impex Srl e închisă pentru renovare, alte farmacii în strada Herăstrău." Să mă duc, să nu mă duc? În definitiv, eu sînt util şi sînt interesant, dacă sînt şi ceilalţi interesanţi... Sînt rubrică de publicitate ambulantă. Şi fac un reportaj continuu, nu am nevoie să mă gîndesc la mişcări, la subiecte, are dreptate inscriptia „Parcare amenajată, vă rugăm nu deranjaţi". Vine strada Învingătorilor. Într-o poartă citesc cîţi kilowaţi a consumat omul: 6638, scris cu creion. Lîngă, stau ţigani cu poarta deschisă larg. Mănîncă. Burta neagră se reculege sub flanelă. Ţigăncile aduc repede-repede porumb fiert. Gura răspunde cu un rîgîit. Privesc tăbliţa Daciei din poartă: B 21 MYE. Ce conştiinţă, sub flanelă! După aia, Marlboro Country şi-a găsit locul să se desfăşoare. La noi, după rîgîit. Panou publicitar, pe stradă, chiar pe Delea. Tot uitîndu-mă ca curca-n lemne, o voce mă chestionează: „Ce biserică e asta?" Răspund: „E ca strada". „E veche?" „Veche, de pe vremea lui Ceauşescu!" „Are scăunele înăuntru?" „Da, şi măsuţe!" Şi aşa am devenit şi ghid turistic.

▲

Augustin IOAN

pierduţi în spaţiu?

Crud şi gătit (acum, într-o nouă prezentare)

Conversiile sînt o parte consistentă a arhitecturii contemporane şi, prin urmare, a filosofiei acesteia. Pornind de la o problemă reală – supra-saturarea oraşelor, prezenţa (în proximitatea zonelor rezidenţiale care au înaintat acromegalic dincolo de ceea ce fusese vreodată „limita istorică") a spaţiilor derelicte ale defunctei revoluţii industriale *(brown areas)*– conversiile au ajuns astăzi şi la extreme. Cu cît mai straniu spaţiul şi funcţiunea de plecare (cea de sosire fiind de regulă locuinţă sau servicii), cu atît mai „reuşită" pare conversia, mai ales britanicilor, gotici prin natură: distilerii de alcool scoţian în locuinţe, uzină de electricitate londoneză (aducînd a edificiu din – batmanian – Gotham City) în recent inaugurata Tate Gallery Modern, ba chiar biserici schimbate în spaţii de birouri şi chiar locuinţe.

Un distins arhitect de origine română, dl Vasile Toch (azi preşedintele Agenţiei de Dezvoltare Bucureşti 2000), a preschimbat cu măiestrie biserica St. Peter's din Gullane, Scoţia, în locuinţă a familiei sale (în nartex), birourile firmei (în anexe) şi galerie de artă contemporană (în naosul propriu-zis). Relaţia dintre biserică şi locuinţă este, în fond, una filială, devreme ce multă din arhitectura sacră de la sate este una consîngeană cu aceea a locuinţelor pe care le strînge împrejurul singurului element de diferenţiere tipologică: turla. Prin urmare, dacă le întoarcem – acolo unde ele au devenit de prisos şi unde alternativa este ruinarea – „înapoi" în case, lucrul ar trebui să ni se pară, dacă nu firesc, cel puţin lăudabil.

Au să rămînem noi mai prejos? Fabrica de glucoză bucureşteană (dezafectată) s-a preschimbat într-un hotel fistichiu (după ce constructorii avură probleme în a demola unul dintre corpurile vechi de clădire, excesiv de bine construit). Ruinele noi ale Victoriei Socialismului s-au cîrpit spre a deveni bănci sau „business centers". Senzaţiile copleşitoare de „operă în lucru", de neterminare, de colaj strident şi de aproximare postmodernă sînt exmple de pharmakon: depinde de unde sînt privite, conversiile rrromâne par fie virtuţi ale schimbării de paradigmă, fie semne ale sărmanei epoci post-revoluţionare.

Dar nu despre această conversie vreau să vă vorbesc astăzi, ci despre una teribil de simpatică şi, în plus, reuşită: după lupte seculare, Facultatea de Filosofie a Universităţii Bucureşti s-a mutat în casă „nouă". Dintre toate posibilele locaţii pentru o asemenea instituţie, filosofia a poposit în fosta cantină studenţească din Grozăveşti! Prin urmare, locul de distribuire a hranei trupeşti şi-a schimbat destinaţia într-unul de nutrire cu înţelepciune. Orice detaliu poate, de aceea, să ne invite la interpretare: aerul tare al metafizicii tentează să-l extragem din „firesc" şi să îl comentăm în ineditul său. Spre pildă, prezenţa – obsesiv anunţată – a jocului este, fireşte, la ea acasă în proximitatea filosofiei: clădirea mai găzduieşte (încă?) un bingo; de pe cheiul gîrlei, este de altfel singura prezenţă anunţată printr-o săgeată care arată către noua facultate. Apoi, de cum intri, eşti deja situat în dilemă: la un unghi oarecare cu intrarea (refuz al cartezianismului?), trei scări te invită să urci

© C. Bumbuţ

spre Spaţiul-de-Sus. Deasupra fu locul de servire a mesei şi trebuie să fi fost student căminist/cantinist, ca mine, ca să îţi dai seama de radicalitatea schimbărilor. Înainte vreme, cele trei scări fură o banală soluţie pentru afluirea rapidă a înfometaţilor (cu cartele de masă sau blatiştii care mîncau „de la bandă"). Pe tărîmul filosofiei, lucrurile nu mai stau aşa de simplu: cele trei scări înseamnă acum ceva. Pe care din cele trei o alegi? Mister. De altfel, de-a dreptul deconstructivist, ele nu „duc" nicăieri, propriu-zis. În Spaţiul-de-Sus, logic, se află Învăţătorii (catedrele, secretariatul, decanatul). Dar Ei se află distribuiţi în spatele şi, respectiv, pe o latură a respectivelor scări care, de unele singure lăsate, te duc într-un enorm vitraj care – parergon – înrămează, ca în derrideanul studiu *Adevărul în pictură*, realitatea de dincolo. *Dincolo* nu e un tărîm oarecare, ci o formă radicală de alteritate spaţială: se vede centrala termică dezafectată şi clasa muncitoare aferentă. Din vreme în vreme, uvrierii simulează a face cîte ceva – nu mult, ci doar spre veridicitatea peisagiului, pe care de altfel îl şi menţin în starea de neorînduială atît de specifică oricărui spaţiu mioritic aflat în lucru perpetuu. Facultatea de filosofie este o strămutare reuşită şi – încă o dată simbolic, în plin şantier – o conversie stimabilă. Modernitatea locului – mai congelată decît peştele Merlucius servit odinioară drept hrană aci – este, în sfîrşit, la ea acasă. ▲

© S. Ivanoschi

Dan GOANŢĂ

medalia de abur

Larry King şi pacemakerul

Emisiunile cu candidaţii prezidenţiali de la televiziune sînt un pariu cu infinitul. Oricum ai lua-o, oricum ai întoarce-o, nu au cum să iasă pe placul tuturor. Dacă moderatorul întreabă dacă e bine să ne scoatem pălăriile în faţa Occidentului, e rău! N-a rămas timp de conversaţie despre şapca pe care candidatul o purta prin birourile instituţiilor ce ne păzeau de noi înşine! Dacă moderatorul atacă cele trei relaţii extraconjugale ale prezidenţialului (caz ipotetic, n-avem noi candidaţi aşa de inventivi) nu mai rămîne timp pentru relaţiile cu Moldova.

Doctrina general acceptată este „să lăsăm la o parte trecutul, imperfectul şi subjonctivul, ce-a fost a fost, să vedem ce aveţi de gînd să faceţi". Aici, figurile noastre politice trag aer în piept şi recită poemele redactate de băieţii „de la strategie". Nimic n-a fost bun, totul se va lua de la capăt. Hotărît lucru, avem vocaţie de ctitori. Ane să fie destule! Şi Meşteri Manole, că scara pe care le-o tragem de sub picioare o putem recicla.

Sigur că nu toţi moderatorii trec prin acest *embaras de choix*. Nu de alta, dar au şi ei departamentul lor de strategie şi măcelărie electorală. Pe Unul îl întreabă cît costă kilogramul de ficăţei de pasăre (întrebare care nu dă greş şi nu va da greş în vecii vecilor, atîta timp cît vor exista alegeri şi găini). Pe Celălalt dacă nu crede că poporul nostru are rezerve umane deosebite. Ei, cum să nu, dar ăsta e chiar programul partidului nostru – Cioran, Brâncuşi, Eliade, Ionescu, Paulescu, Etceterescu. (În paranteză fie zis, dacă respectivii ar mai trăi, eu personal am auzit că da, întrucît există zvonuri că s-ar răsuci în mormînt, ar fi numiţi cu siguranţă la următoarele ministere – în ordinea de sus – transporturi, amenajarea teritoriului, sănătate, armată, agricultură etc).

Revin la moderatori (redactorii care invită ziariştii să „spargă gheaţa", ziariştii care au agenda lor şi cei ce iau totul asupra lor). Indiferent de formulă şi de format, gradul lor de libertate e redus la unul singur: să menţină ritmul conversaţiei ca o inimă, să-mpingă sacadat întrebările şi să limiteze imparţial răspunsurile. Ca să nu se rateze vreo temă majoră, indiferent de discursul catindatului, acesta nu prea este invitat să-şi continue raţionamentul (care l-ar duce în bălării). Orice exces e o capcană politică – la întîlnirea următoare va trebui să aplici acelaşi tratament, altminteri telefoanele redacţiei vor fi înroşite de şeful de campanie, care va reclama inegalitatea, lucrătura, măgăria. „De ce tocmai pe-al nostru îl întrebi de banii pentru campanie?" Nu e o inimă, ci un *pacemaker* cu telecomandă...

Din aceste corsete nu poţi ieşi decît în două feluri. Ori păstrezi aerul de reprezentant al publicului general (oare există aşa ceva?) şi joci rolul celui picat din lună. Ori te arunci în propria ta cursă (ambiguitate calculată) şi îţi dezvolţi discursul – spectacol personal, dai sfaturi, contrazici şi abordezi problema din unghiul tău... personal. Poate or mai fi şi alţii pe aceeaşi lungime de undă cu tine. Dacă nu, nu.

Postul de televiziune CNN are „un promo" pentru cel mai constant intervievator din lumea televiziunii (nu şi foarte spectaculos, dar asta e altă poveste), care sună cam aşa: „De ce vorbeşte toată lumea cu Larry King?" Simplu! Pentru că omul e o instituţie, *parti-pris*-urile sale sînt infime şi umane. N-are în spate nici maşinării politice, nici directive patronale, indicaţii şi sfaturi. Am citit cartea lui despre interviuri. Cum spune chiar autorul, cel care-i urmează sfaturile nu va stăpîni arta interviului spectaculos, dar îl va face corect, bogat, abil şi plăcut. N-am găsit nimic impresionant şi nici cine ştie ce şiretlicuri. Nu există decît o singură strategie – să ştii tot ce se poate şti şi să vrei să ştii ce nu ştie toată lumea. Probabil că de-aia şi e atît de natural. Presiunile din culise lasă urme pe discurs, şifonează conceptele şi tasează principiile. Eu mă simt reprezentat de Larry King. Din păcate nu trebuie să-i votez nici pe Gore şi nici pe Bush! ▲

Adina POPESCU

Farmecul discret al provinciei

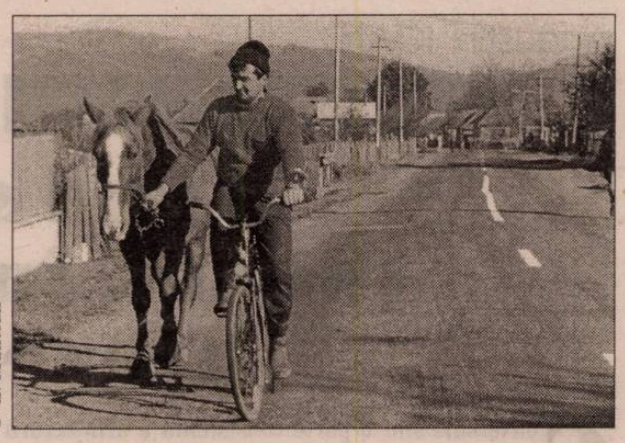
© L. Muntean

Cîteodată, după ce stai prea mult timp într-un loc, descoperi că, de fapt, eşti captiv într-o celulă cu zăbrele invizibile, dar care nu te lasă să pleci. Descoperi că visurile tale sînt naive şi utopice. Descoperi că ai putea să evadezi, însă acel *dincolo* este atît de îndepărtat încît nu merită osteneala de a te tîrî pînă acolo... Atunci, te obişnuieşti cu universul închis, te obişnuieşti cu aceleaşi chipuri întîlnite zilnic şi începi să te resemnezi doar trăind, pur şi simplu...

...Sala de aşteptare a bicicliştilor

Dacă mergi pentru prima oară la Rădăuţi, orăşel bucovinean aflat la 42 km de Suceava, observi cu surprindere, încă din tren, că linia ferată trece chiar prin centrul localităţii. Stai aplecat pe fereastra vagonului şi ai ciudata senzaţie că dacă ai întinde mîna ai putea atinge zidurile caselor aflate doar la cîţiva metri în faţa ta.. Apoi, pentru o scurtă vreme, guşti din atmosfera sumbră a cimitirului pe care trenul îl străbate, încetinind parcă dinadins viteza, în semn de respect penrtru cei dispăruţi.

După mult timp, dacă încerci să reconstitui fragmente din viaţa oraşului s-ar putea ca experienţa trăită în tren să ţi se pară cea mai demnă de consemnat. Mai cu seamă dacă ai auzit întîmplător povestea sinistră a celor doi miri care treceau cu alai dinspre Primărie spre restaurant şi, cînd să traverseze calea ferată, au zărit trenul care se apropia. Zicîndu-şi că-i mare ghinion „să le taie trenul calea“ cei doi, ţinîndu-se de mînă, au pornit-o în fugă peste şine şi, în final, nu calea le-a fost tăiată de tren, ci trupurile lor.

Astfel de evenimente par să se întîmple la Rădăuţi o dată la o sută de ani. În rest, totul e paşnic, încremenit, timpul se scurge obositor de lent. Un oraş din care toată lumea pleacă, mai ales tinerii, şi în care nu vine aproape niciodată nimeni. Un oraş care capătă dimensiunile unei insule pierdute în ocean, locuită şi gospodărită în special de pensionari.

Odinioară era considerat oraşul bicicletelor – cel mai sigur şi mai rapid mijloc de locomoţie. Un paradox: nimic nu se mişcă, însă bicicletele aleargă necontenit. Un fost poştaş, Ivan, ieşit de mult la pensie, şi-a aruncat ultima bicicletă la fiare vechi. I-au dat lacrimile cînd s-a despărţit de ea şi cînd a început să-şi amintească, de parcă ar fi fost ieri – „Totul depindea de biciclete. Oamenii mergeau la slujbă pe bicicletă, laptele venea cu bicicleta, chiar şi coşurile cu flori erau duse la piaţă pe bicicletă.“ Ivan se plictiseşte, îi e dor de agitaţie, de plicuri şi de colete, de tunica albastră şi de şapca de poştaş. Acum stă la poartă şi se uită la maşinile tinerilor „care au făcut Germania“ şi care vin din cînd în cînd în vizită, pe la rude. „N-am văzut aşa maşini de cînd sînt, nici la Iaşi, nici la Bucureşti...“, se minunează Ivan. Le studiază, dar nu le înţelege şi suspină.

Sentimentul acesta straniu de nostalgie, de dor după ceva nedefinit l-am întîlnit în permanenţă, atît pe străzi cît şi prin casele oamenilor.

Centrul propriu-zis al oraşului îl străbaţi, la pas de plimbare, într-o jumătate de oră. Principalul loc de întîlnire era la statuia lui Bogdan, lîngă mănăstire. Mi s-a povestit că „înainte acolo se întîlneau cam toţi tinerii, se cînta la chitară, se bea bere, se stătea pînă noaptea tîrziu. Locul de la statuie avea un soi de semnificaţie: o sală de aşteptare. Puştimea îşi făcea planuri, visa...“ Acum puştimea se refugiază în discoteca „Eclipsa“ unde se ascultă hituri de acum 3 ani şi unde mai iese uneori şi cu bătaie, doar aşa pentru distracţie. Pe lîngă statuie se trece cu nepăsare, nimeni nu se mai opreşte, poate arareori vreun funcţionar care-şi sfîrşeşte de mîncat covrigii şi-şi butonează plictisit celularul.

Exista şi un loc de promenadă: Aleea Voievozilor cu un iz arhaic imprimat de statuile Muşatinilor. Astăzi, busturile nu mai sînt băgate de nimeni în seamă, cîteva ajunse în paragină, sînt îngropate în tufele crescute în voie, unde te poţi uşura liniştit căci WC-uri publice n-ai să găseşti decît prin cîrciumi. Una adintre acestea îşi căpătase, la un moment dat, o anumită faimă. Se numea „Ţărăncuţa“, dar i se zicea „La ţărănci“ – un complex tip cabană unde venea lumea duminica să mănînce mici, să bea bere şi să mai stea la o bîrfă. Cu timpul cîrciuma s-a transformat într-o bombă sordidă unde se adună ţiganii şi drojdierii pentru băute şi diverse afaceri. În apropierea „Ţărăncuţei“ se află şi o mică grădină zoologică care adăposteşte cîteva animale costelive şi înfometate (am auzit un zvon cum că ar fi ajuns să se mănînce între ele, însă nu se ştie exact dacă leul s-a dat la urs sau ursul la leu).

Oamenii din Rădăuţi îşi ocupă timpul cu treburi domestice: îşi mai sapă grădina, mai taie cîte o găină, mai cumpără cîte un porc, mai trag cu ochiul peste gard la ograda vecinului cel înstărit, ca apoi să-l comenteze seara, la cină. Un exemplu ar fi dl Ţarevici, fost gestionar la un magazin de chimicale, posesor şi el al obişnuitei biciclete cu care mergea dimineaţa la serviciu. Acum bicicleta s-a metamorfozat într-un Mercedes ultimul tip, adus din Germania, iar casa sa ţărănească a crescut cu vreo două etaje. În timpul liber, distracţia sa preferată e să calce pisicile cu maşina.

Pentru a fi în pas cu mass-media moderne, oraşul se poate lăuda cu un post de televiziune local „M-Bit“ şi cu un post de radio „Top '91“. Tinerii ar putea să fie mulţumiţi aici căci un flux informaţional este asigurat. Cu toate acestea, ei fug ca şobolanii de pe un vas care se scufundă. Mai sînt doar cîţiva care, din diverse motive, rămîn.

Înainte de revoluţie, mama lui Cornel vindea flori în piaţă, iar băiatul visa să-şi deschidă o florărie de lux. Prin 1998, a plecat în Germania să facă rost de bani. Nimeni nu mai ştia nimic de el pînă cînd i s-a găsit corpul lîngă o linie ferată de pe la Băneasa. Se pare că fusese jefuit şi aruncat din tren. Evenimentul a stîrnit o vîlvă de moment.

Marcel vroia să devină cioban, *„bodyguard* la oi“ cum zicea el rîzînd, mai ales că părinţii săi îi cumpăraseră o mică turmă. Mai de mult, la marginea oraşului, se afla o „toloacă“, un imaş unde-şi păşteau oamenii animalele. Comuniştii au hotărît că acolo e prea multă iarbă care nu-i foloseşte nimănui şi că pămîntul se iroseşte în zadar, aşa că au plantat porumb. Nici de porumb nu s-a prea interesat nimeni; acum, o parte din fosta „toloacă“ a devenit maidan. Marcel şi-a abandonat visul, şi-a vîndut oile şi şi-a cumpărat o tarabă în bazar unde vinde ţigări netimbrate şi produse cosmetice de o calitate îndoielnică. Pasiunea sa cea mai mare rămîne pockerul mecanic: „Îmi mănîncă toţi banii, însă nu pot să mă las. M-am jurat şi la biserică că nu mai fac, dar dup'aia am fost să mă dezleg. Stau zile întregi la aparate şi tot o să le învăţ io şpilul pînă la urmă...“

Îl poţi cunoaşte pe nea Vasile, proiecţionistul, dacă poposeşti pe la terasa sa preferată de lîngă fostul cinematograf „Flacăra“, actuala discotecă „Eclipsa“. Nea Vasile bea votcă şi vorbeşte despre film. Îi place să-şi amintească de filmele indiene, de *Superman* şi de *Pe aripile vîntului:* „Se bătea lumea să intre la cinema, era o coadă mai ceva ca la tacîmuri de pui, odată s-au spart şi nişte geamuri. Puştanii intrau pe la uşile de la ieşire, aveau un cod secret cu femeile de serviciu. Mai intrau şi pe la mine, pe la cabina de proiecţie. Ieşeau femeile cu ochii în lacrimi de la film; la *Lanţul amintirilor* am plîns şi eu.“ Îşi goleşte paharul de votcă şi se lasă năpădit de acelaşi sentiment bizar, tînjeşte trist după ceva nedefinit. „Azi mai aduc filme din an în Paşti... Am cîte doi, trei spectatori în sală, iar ăia înjură şi mănîncă un kil de seminţe. Da' parcă nici nu mai sînt filmele de altădată...“

...Un munte de steril şi consumatorii de frecţii

Se întîmplă de multe ori ca istoria unui punct pierdut pe hartă să se schimbe în doar cîţiva ani. Prin anii '50, în judeţul Bihor, exista satul Ştei, un sat ca oricare altul. În apropierea sa, ruşii au descoperit zăcăminte de uraniu şi au început să le exploateze. În acest scop au construit o cale ferată cu ecartament lat, linie directă România-URSS. Trenurile care circulau erau sovietice şi transportau, în afară de utilaje şi de minereu, şi pe specialiştii ruşi dornici să-şi etaleze cunoştinţele într-o ţară aproape virgină din punct de vedere industrial. Şi-au stabilit drept tabără acel sat de pe malul Crişului unde au cărat case din lemn pe care le-au asamblat într-un pătrat perfect, luînd astfel naştere străzi paralele şi perpendiculare. S-au ridicat şcoli, o primărie, o sală de sport, un bazin de înot. Forţa de muncă disponibilă pentru mine: ţăranii români care au migrat în masă spre prosperul şi cochetul orăşel Dr. Petru Groza (bustul impresionant trona în centru) atraşi fiind de salarii mult peste medie. Şi-au cărat după ei plozii şi animalele, şi-au înjghebat gospodării, înconjurînd strategic pătratul perfect, sovietic.

O nouă zonă industrială înflorea: se dădeau în folosinţă fabrici, minerii aveau asigurate transportul pînă la mină, un program lejer de lucru de şase ore, masa de prînz. Nevestele erau mulţumite de banii aduşi acasă de către bărbaţii lor, copii creşteau în bunăstare.

Dar ruşii au plecat, minele au mai funcţionat un timp pe vremea comuniştilor, iar după '90 s-au închis de tot. Mărturia existenţei lor: un munte uriş de steril, care şi acum îşi păstrează radioactivitatea. „Ne cad dinţii, ne cade părul, o mătuşă a murit prematur de cancer, satu' e impotent de ani de zile... toată nenorocirea asta numai de la mine ni s-a tras!“, se plînge Margareta, cetăţean al oraşului Dr. Petru Groza, redevenit, după Revoluţie, Ştei.

Oamenii se readaptează chiar şi într-un oraş mort în care locurile de muncă dispar de la o zi la alta. Blocurile de patru etaje fără termoficare şi apă caldă adăpostesc familii care încearcă să supravieţuiască. După '90, Şteiul s-a transformat într-un oraş de şomeri. Visul cel mare, al tuturora: „Să nu fiu dat afară de la slujbă!“ S-a descoperit şi o sursă sigură de venit: pensionarea pe caz de boală, cauzată de mediul toxic. O altă alternativă: „Facem Ungaria, aducem mărunţişuri, vindem, mici afaceri din care ne iese necesarul pentru traiul de zi cu zi“, mărturiseşte o femeie de 40 de ani, îmbătrînită şi ştearsă. Locuieşte într-un bloc muncitoresc şi şi-a scăldat ani de zile copiii în maşina de spălat cu rezistenţă electrică. E bucuroasă că în spatele blocului există o plită imensă, comună la care gospodinele trebuie să se programeze toamna pentru zacuşti, gogoşari şi magiun şi că încă poate să-şi păstreze peticul de grădină, unde îl creşte pe Ghiţă, porcul de trei ani, pe care nu se îndură să-l taie. „E membru de familie, cum să-l tai cu mîna mea? Dar, la foamea care e... Mi-e aşa milă de el, încît ştiu că trebuie să angajez pe cineva să facă treaba asta...“

În Ştei toată lumea bea. Bea ca să uite. Localnicii îşi au în curte bolta de viţă şi pe deal livada de pruni. Cu ceva timp în urmă, foştii mineri îşi terminau băutura produsă în casă şi apoi goleau farmaciile mai întîi de spirtul medicinal pe care îl filtrau prin pîine, apoi de „frecţii“ – „Carmol“ şi „Diana“. Şi cînd nu mai găseau o altă sursă trimiteau pe cineva la Oradea pentru „o damigeană de spirt“. Dacă n-ai maşină, drumul pînă la Oradea e obositor şi nesigur. Personalul a cărui ultimă haltă e Vaşcău (la o staţie de Ştei) are multe restricţii: cîte un mal surpat, cîte o avalanşă de pietre prin munţi etc.

După Revoluţie au apărut *second hand*-urile şi buticurile de la care se poate cumpăra pe datorie, cu banii la leafă sau la pensie. Duminicile sau în zilele de sărbătoare, oamenii merg pe Criş cu grătarele pe care se frige clisa, iar după cîteva pahare de pălincă întreg marasmul se transformă în bună dispoziţie şi gînduri optimiste. Însă cea mai mare distracţie rămîn nunţile care se străduiesc să păstreze tradiţia mîncărurilor ardeleneşti, a corturilor întinse pînă în stradă. Totuşi se merge pe principiul: „Vin la nuntă la fata ta, da' vii şi tu la băiatu' meu...“

Petrică a trăit toată viaţa cu picioarele pe mingea de fotbal. A jucat la toate echipele miniere din zonă, însă visul său era să ajungă portar la Naţională: „Păcat că eram mic de înălţime, căci altfel aveam vînă de portar.“ Era ca şi mulţi alţii, angajat la mină ca lăcătuş, însă tot timpul protesta: „Ce?! Să intru io în mină şi să se surpe mina pe mine?!“ Aşa că a intrat doar de două, trei ori. După ce n-a mai putut face faţă meciurilor din divizia C, a ajuns antrenor la juniori. Cînd se plictisea acasă, venea să ude gazonul, pe stadion. Cîte un cunoscut îl mai lua la rost: „Mai treci şi tu pe la mină că acolo ai carte de muncă, nu aici, la tuns iarba!“ Petrică fluiera a pagubă. Avea două fiice de crescut şi de măritat şi o nevastă pensionară pe caz de boală, la doar 35 de ani (lucrase într-un laborator unde se făceau probe cu uraniu).

Revoluţia l-a debusolat total pe Petrică. Vedea ce vedea la televizor, discuta cu prietenii, ca în cele din urmă, nelămurit total, să-şi sune sora de la Bucureşti: „Cum, tu votezi cu Raţiu?! Păi, nu-i adevărat că vrea să-şi ducă podul Grant în Anglia?“

Acum repară maşini în spatele blocului. Şi-a construit un garaj unde adună hîrburi şi se ocupă în special cu tăblăria. Fetele au terminat facultatea: cea mare e profesoară de sport la Oradea, cea mică biolog la „Rieni European Drinks“. Iar el se simte cel mai bine vîrît sub vreo maşină, cu cheia în mînă, murdar de unsoare şi povestind vreunui vecin, aflat prin preajmă: „Eu vroiam, de fapt, să devin pilot de curse, dar n-a fost să fie... Toată viaţa mea m-au obsedat maşinile, viteza. Conduc de ani de zile un Oltcit, dar trebuie să-l vînd ca să-i cumpăr nevesti-mii o butelie şi o mobilă de bucătărie...“

▲

Pagină realizată de Andrei MANOLESCU

Tita CHIPER

antinostalgia

Treierul şi furnica

„5. Comitetul de stat pentru colectarea produselor agricole şi comitetele executive ale Sfaturilor Populare vor numi la fiecare garnitură de treier, inclusiv la cele ale statului, câte un delegat de batoză care are sarcina să reţină dela producători toate obligaţiile către stat, provenind din cote obligatorii, plate în natură pentru lucrările făcute de S.M.T., uiumuri şi cote restante.

Comitetele executive ale Sfaturilor Populare şi Comitetul Central al Sindicatului de muncitori agricoli vor lua măsuri ca toţi deţinătorii de batoze să asigure protecţia muncii conform legilor în vigoare.

6. Comitetele executive ale Sfaturilor Populare, secţiunile agricole şi împuterniciţii Comitetului de stat pentru colectarea produselor agricole răspund de buna organizare şi executarea la timp a treierişului.

Inginerii şi tehnicienii agronomi ai Sfaturilor Populare regionale, raionale şi din S.M.T. vor desfăşura o largă muncă politică de lămurire pentru introducerea metodei de treieriş a mecanicului-batozar sovietic N. Brediuc şi pentru terminarea la timp şi fără pierderi a treierişului. Acei ingineri şi tehnicieni care se vor distinge în muncă vor fi evidenţiaţi şi premiaţi."

(Din volumul *Rezoluţii şi Hotărîri ale Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Romîn* 1951-1953, pagina 420)

▲

Dumitru SOLOMON

roluri

Feţe împietrite, priviri sumbre

Discuţia cu o inteligentă prietenă (poate nu chiar „cea mai inteligentă femeie din România", cum se exprima *despre altcineva* un bărbat, inteligent şi el, dar înclinat, ca tot românul, spre clasamente, superlative şi gafe), comentatoare lucidă a vieţii politice şi culturale, m-a determinat să fiu mai atent la analişti, cei care apar des la televizor şi fac un fel de psihanaliză a societăţii noastre. Unii (majoritatea) văd atît binele, cît şi răul, încearcă să despartă, cum se zice, grîul de neghină, lumina de beznă, legea de aleatoriu, eternul de efemer, să descopere nuanţe acolo unde priveliştea sau problema pare monocoloră, monotonă, univocă. Cineva dă şi note, între 1 şi 10, ca pentru a sublinia că sînt, în *clasa* politică, elevi de toate categoriile, unii care au învăţat lecţia (de democraţie, de conducere, de comportament), alţii care n-au învăţat-o, unii care şi-au făcut temele, alţii care trag spre corigenţă.

Vreo trei-patru comentatori, însă, ori de cîte ori apar, pe diverse posturi, la televizor (şi apar destul de des), îşi iau un aer sumbru, trăsăturile feţei împietresc într-o încruntătură aprigă, neguroasă, iar vocea lor de Casandră pare că vrea să sfărîme şi diamantul. Sigur, situaţia ţării în tranziţie este tristă, clasa noastră politică e stîngace, socialismul şi economia dirijată nu prea se dau bătute, nici vechii securişti şi vechii activişti nu cedează cu una, cu două, se greşeşte mult, se fură şi mai mult, ne despart ani de Europa şi de NATO, ba chiar de unele ţări din vecinătate. Asta nu înseamnă că se trăieşte mai prost decît sub dictatură, că toţi politicienii sînt corupţi, hoţi sau inepţi, că reforma este inexistentă, iar capitalismul e, în ceea ce ne priveşte, o utopie, că anii care ne despart de Europa sînt ani-lumină... Dacă totul ar fi atît de rău, dacă nu ar exista sector privat (din statistici rezultă, pare-se, că acesta l-ar fi depăşit pe cel de stat), dacă românii ar fi, în general, îngrozitor de săraci, nu ar mai fi atît de pline cîrciumile, cafenelele, barurile, discotecile şi McDonaldsurile, nu ar fi cozile atît de mari la bănci, nu ar fi traficul de maşini atît de încărcat, nu ar fi sute de mii de investitori la SAFI sau la FNI, pentru că numai îmbogăţiţii, hoţii, corupţii, bişniţarii şi capitaliştii nu pot umple localurile, discotecile, şoselele, băncile şi fondurile de investiţii din România... ţara are şi destui oameni care trăiesc din muncă cinstită şi care îşi pot îngădui, eventual, şi călătorii în străinătate. Dar descrierile şi prevestirile sumbre (adeseori întemeiate) sînt mai comode. Fiindcă oamenilor le place să audă şi să vadă tot felul de grozăvii (am mai scris aici asta) şi fiindcă dacă zici de rău şi iese bine e mai bine decît dacă zici de bine şi iese rău...

Visez să văd, din cînd în cînd, la televizor, cîte un zîmbet pe feţele împietrite şi întunecate ale unora dintre cei care ne psihanalizează societatea.

▲

CITIT/AUZIT, VĂZUT/AUZIT

● Zilele trecute, abia terminasem de citit/auzit comentariile presei asupra recentului raport al UE, în care ţara noastră e codaşă printre candidate, depăşită fiind şi de Bulgaria. Căutînd nu ştiu ce prin colecţia mea de tăieturi din ziare, dau peste *La Stampa* din 19 februarie 1997. Într-o corespondenţă de la Bucureşti se scria că „noul guvern de centru-dreapta" (guvernul Ciorbea, evident) va începe „o operaţie chirurgicală fără anestezie" (măriri de preţuri, privatizarea a 3600 de societăţi, concedieri etc.), absolut necesară pentru integrarea României în Europa şi în NATO. „Nu putem permite bulgarizarea României", cita corespondentul italian replica aflată la ordinea zilei pe malul Dîmboviţei. Era, spuneam, în 1997. Dacă ne luăm după raportul UE, se pare că era mai bine dacă ne bulgarizam, măcar în punctele esenţiale... (**M. V.**)

● Inscripţie pe Zidul Berlinului (East Side Gallery): „Revolution Fan Club". (**a. l. ş.**)

● Stăteau alături, pe scaune, în metrou. Prima, fără vîrstă, aproape o pitică (picioarele nu-i ajungeau la podea), citea dintr-o revistă un articol care se chema „Nota 10 la bac se obţine în pat". A doua, o femeie matură şi oarecare, citea (dintr-o altă revistă) un articol cu titlul „Vedetele sînt terorizate de fantome". A treia, o copilă de vreo 14 ani, citea partitura unei lucrări de Haydn. (**D. S.**)

● Senatorii viitoarei legislaturi, prin grija actualilor senatori, au fost dăruiţi cu 500 de abonamente la ziare şi reviste (v. *Ev. zilei,* 14 nov. a.c.), spre deliciul cameramanilor de televiziune care-i vor surprinde nu numai moţăind, ci şi citind. Ce vor citi: „Academia Caţavencu", „România Mare", „Pro Sport", „Atac la persoană", „Plai cu boi" ş.a. Apare şi „Dilema" pe listă, cu un singur abonament. E mult? E puţin? O dilemă rătăcită printre 499 de certitudini. (**A. C.**)

● Campioana României, Dinamo, conducea, în min. 60, cu 4-0 şi în min. 90 scorul era 5-4 pentru Foresta Suceava. Nu s-a mai văzut/auzit aşa ceva în campionatul naţional, niciodată, „Foresta a făcut istorie", meciul a fost declarat „halucinant", iar editorialistul ziarului *Naţional* scria că „în Ştefan cel Mare nu s-a compromis doar Dinamo, ci şi ideea de siguranţă naţională...", confirmîndu-se „lipsa de criterii cu care este guvernată România". Tot fotbalul, săracul, ne asigură frenezia inspiraţiei, din culmile şi pînă în prăpăstiile disperării. (**R. C.**)

● Imediat după revoluţie, nea Gheorghe, „a lu' Geantă" îl cunoaşte lumea în satul bunicii, avea dreptul la liberă expresie şi îl folosea foarte expresiv: „Diii, Găvănescule, hai..." Urma o înjurătură şi un bici pe spinarea calului. Uneori îi mai schimba numele, ba Bobby, ba J.R. (jere), ba Marcel, pentru a nu-i face

Cu ochii-n 3,14

duşmanii farmece, dar revenea, mai ales cînd era nervos, acel „Găvănescu" de poveste. Odată l-am întrebat: „Bre, nea Gheorghe, cine e Găvănescu?". Se scarpină sfătos pe chelie: „A fost om mare pe vremea lu' Ceauşescu. Venea la noi la vînătoare şi îl duceam prin pădure. Mare om era". Uitasem de personaj pînă citesc în *Ziua* de marţi că a existat la Dîmboviţa un prim-secretar de partid Pantelimon Găvănescu, trimis apoi la Viena în locul lui Marin Ceauşescu. Nea Gheorghe a schimbat calul între timp, acum le pune nume din telenovele. (**C. G.**)

LA VREMEA POTRIVITĂ, CĂSCAŢI BINE OCHII: VĂ VOM ARĂTA PIAŢA ROŞIE ŞI „FERICIREA" LUI PAVLENKO

● A murit, la 86 de ani, Lida Baarova, actriţă cehă, mare vedetă a filmului german din anii '30, distribuită după război şi de Fellini şi de Fassbinder. „Aş fi putut fi la fel de celebră ca Marlene Dietrich" spunea ea regretînd că nu a acceptat la vremea potrivită ofertele venite de la Hollywood. A rămas la studiourile Ufa şi a fost, totuşi, în felul ei, celebră, pentru relaţia intimă cu Goebbels, care a vrut să-şi părăsească nevasta şi copiii de dragul ei. Hitler a aflat şi i-a interzis să o mai vadă. Un om moral. (**M. B.**)

● Invitat în studioul „Ştirilor de la ora 5" de pe PRO TV pentru a-şi promova emisiunea, Emanuel Isopescu spune că va prezenta poze cu hoţi de buzunare aflaţi în evidenţa poliţiei. „Aşa că – se adresează el telespectatorilor – *să căscaţi bine ochii* la ce vă vom arăta..." Telespectatorii au norocul că dom' şef este dincolo de ecranul televizorului, că altfel le-ar fi tras şi una după ceafă. (**C. P.-B.**)

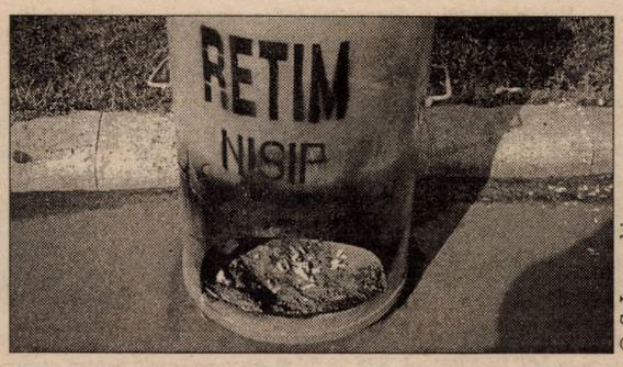

© S. Ivanoschi

● Poarta Brandenburg, simbol al reunificării celor două Germanii, este în reconstrucţie – ca 3/4 din restul Berlinului. Aşa cum se-ntîmplă peste tot în Occident, clădirea a fost „împachetată" într-o mască de mucava, care reproduce faţada. Originalitatea „măştii Brandenburg" este că, pe faţada vestică, în spatele Porţii a fost desenată Piaţa Roşie din Moscova (Kremlinul, biserica Sf. Vasile), iar pe cea estică, Parisul (Arcul de Triumf şi Turnul Eiffel). Concluzia: cine priveşte dinspre Est vede mai bine... (**a. l. ş.**)

● Pe un teren viran de pe str. Căderea Bastiliei cineva a aruncat un morman de cărţi îngălbenite, volume de Cronin, Dekobra, Maugham, în franţuzeşte. Doi „recuperatori" cam ponosiţi sortează mormanul şi aleg ceea ce cred ei că are un oarecare preţ. Sînt dezamăgiţi: n-au găsit decît un volum care ar putea fi vîndut: romanul „Fericirea" de Pavlenko, apărut în româneşte la editura Cartea Rusă, în 1951... (**T. C.**)

ÎNTR-O TOALETĂ INSALUBRĂ, LA PREŢURI CONVENABILE, UN DEFICIT DE INTELIGENŢĂ DEOSEBITĂ

● O secvenţă din emisiunea *Din dragoste* de la Antena 1: prezentatorul reciclat Mircea Radu prinde într-o toaletă, după o cursă cu icneli, o studentă mult-iubită de altul, şi încearcă s-o convingă „să vină în caravană" şi să-i răspundă unui tip care-o bătuse şi-o ameninţase cu moartea. „De ce te porţi urît cu mine?" – repeta „gazda emisiunii" între fata terorizată şi o toaletă insalubră. Cum s-o fi traducînd imaginea asta în termeni juridici? (**S. S.**)

● Tanti Maria, „naşa" detergentului Bona Prima, a învins din nou: produsul ei, împreună cu alte cîteva înrudite, se distribuie acum şi prin oficiile poştale. La intrarea în aceste din urmă stabilimente te întîmpină un anunţ ademenitor (parafrazez): Avem detergenţi la preţuri convenabile. (**I. P.**)

● Din *Adevărul* nr. 3240 aflăm că pe vremea cînd Capitala avea doar vreo 350.000 de locuitori, în oraş existau „peste 50 de hoteluri, în timp ce astăzi, în pragul secolului XXI, Bucureştiul are peste două milioane de locuitori şi un deficit de mai mult de 20.000 de locuri de cazare". Dar dacă ar mai veni şi investitorii străini aşteptaţi? (**T. C.**)

● Mică-micuţă, cît o furnicuţă, penultima, cu un biet procentaj de 3%, se clasează *inteligenţa deosebită* printre calităţile principale ale unui viitor preşedinte al României (în sondajul celebru Metro Media Transilvania din săptămîna trecută). Pe primul loc, cu 28%, strălucesc cinstea şi sinceritatea. Pe ultimul, cu 2%, „o bogată experienţă politică şi/sau managerială". Şi vă mai miraţi... (**R. C.**)

Ca la noi, la alţii

Pînă în anii '60, cu excepţia Marii Britanii, reglementarea prin lege a modului de finanţare a partidelor politice era inexistentă. Deşi fuseseră suficiente scandaluri plecate de la legăturile nu tocmai curate dintre bani şi politică, filozofia democraţiei presupunea că cetăţenii intră în politică şi ajută combatanţii pentru ca binele comun să fie atins. Pentru că adesea binele propriu era mult mai bine realizat, domeniul a început să fie reglementat. Marea Britanie putea fi considerată o excepţie, deoarece, încă din 1883, prin emiterea documentului *Corrupt Practice Act*, cheltuielile electorale ale candidaţilor erau limitate.

Statul plăteşte democraţia

Pentru că democraţia este tot mai scumpă şi pentru că participarea la viaţa cetăţii este un drept al tuturor, majoritatea statelor europene acordă fonduri partidelor politice. De exemplu, statul francez restituie cheltuielile pe care un partid le suportă în campanie pînă la 50 % din cheltuielile autorizate. Candidaţii prezidenţiali primesc în avans un milion de franci. La rîndul ei, Germania este una dintre primele ţări care au reglementat finanţarea publică a partidelor, acţiunea demarînd în 1967. Prin lege, subvenţia acordată de statul german nu poate depăşi venitul anual al partidului şi suma maximă este de 230 milioane mărci pe an. Foarte interesant este cazul Marii Britanii unde finanţarea publică a partidelor politice prevede sume mici, alocate exclusiv partidelor din opoziţie, în vederea contrabalansării partidului de guvernămînt. Disputa pe această temă dintre cele două partide mari este aprinsă: conservatorii se opun finanţării publice deoarece aceasta contravine noţiunii de organizaţie politică, bazată pe voluntariatul membrilor şi drept urmare contribuabilii nu au nici un motiv să sprijine indirect cauze politice cu care nu sînt de acord; laburiştii sprijină ideea motivînd că ea determină reducerea corupţiei politice. Deşi nu se poate spune că este o ţară conservatoare, Olanda reprezintă un caz special pentru că nu are nici o reglementare în acest sens.

În ceea ce îi priveşte pe foştii noştri colegi de lagăr socialist, partidele poloneze sînt reprezentate în faţa legii de comitete electorale. Acestea pot primi subvenţia de la bugetul de stat numai după îndeplinirea cerinţelor legale referitoare la publicarea rapoartelor financiare. Se încurajează astfel transparenţa, pînă devine mai rentabil să ascunzi ceva decît să primeşti banii de la stat.

În Cehia, valoarea unui vot este fixă şi clară: 90 de coroane, atît obţine partidul pentru fiecare vot primit, cu condiţia să treacă pragul de 3 procente. Un sistem la fel de interesant este în Republica Moldova, unde concurenţii electorali au dreptul de a primi de la stat credite fără dobîndă. Partidul ia banii, intră în horă şi dacă nu joacă bine îi dă înapoi. Creditele bugetare se sting, complet sau parţial, de către stat în funcţie de numărul de voturi obţinut.

Democraţie cu pinguini şi balene

Ideea că fiecare are un interes şi este just să plătească în mod liber pentru a şi-l realiza a trebuit să fie corectată, pentru că dacă toţi avem interese, nu toţi avem şi bani. Limitarea contribuţiilor la puşculiţa partidelor se face cu scopul de a reduce posibilitatea de influenţare a politicianului de către un grup restrîns de cetăţeni în defavoarea celorlalţi. Dar o asemenea regulă nu este un fapt comun, există un plafon în ţări ca Brazilia, Franţa, India, Israel, Italia, Japonia, Rusia, iar în altele suma nu este limitată: Canada, Cehia, Germania, Marea Britanie, Grecia. Un efect pozitiv observat în cazul plafonării, însoţită şi de supraveghere, a constat în forţarea candidaţilor să obţină fonduri de la un număr mai larg de donatori decît înainte, nemaifiind dependenţi de o castă redusă a miliardarilor.

Bineînţeles că există posibilităţi diverse de eludare a legilor, chiar într-un sistem foarte minuţios cum este cel american. Pentru că fiecare cetăţean poate contribui cu o sumă fixă, nu sînt puţine cazurile în care bebeluşii sprijină şi ei cu bani opţiunea politică a tatălui. Dar aceasta este partea simpatică a fenomenului, care ascunde realităţi mult mai dezagreabile. Elisabeth Drew, într-o lucrare care cercetează fenomenul, afirmă că politicienii experimentaţi atît în cursa prezidenţială cît şi în cea pentru Congres privesc cu amuzament prevederile financiare elaborate. Iar o vorbă care circulă prin mediile politice este edificatoare: „pinguinii de la suprafaţa icebergului sînt suprareglementaţi." De unde se vede că în politică balenele se bucură de protecţie şi nu sînt deloc pe cale de dispariţie.

Ca expresie a temerii faţă de influenţa pe care marile firme o pot avea în politică, legea franceză interzice cu desăvîrşire finanţarea din partea persoanelor juridice. Donaţiile în bani făcute de o persoană fizică nu pot depăşi 30.000 F, iar pentru un partid 50.000 F.

Dacă legea germană, ca şi cea franceză, încurajează donaţiile de la persoane fizice prin deducerea la impozit a unei părţi din sumă, ea este foarte dură cu cele care vin din partea persoanelor juridice. Dar de cele mai multe ori corporaţiile nu finanţează direct partidul, ci fundaţii conexe; în acest caz s-a stabilit un impozit de 50% pentru aceste sume. Se poate ca în urma „scandalului Kohl" statul german să scoată bani frumoşi din acest impozit.

În Marea Britanie fondurile financiare ale partidelor provin în principal din contribuţiile membrilor şi simpatizanţilor lor, colectarea de fonduri fiind o componentă esenţială pentru partidele de aici. Nu sînt prevăzute limite pentru contribuţiile individuale, dar nici nu se acordă facilităţi fiscale care să le stimuleze. Sînt permise donaţiile făcute de către corporaţii, iar dacă acestea sînt mai mari de 200 lire există obligativitatea de a le declara. Sindicatele se pot implica în activitatea partidelor politice numai dacă majoritatea membrilor sindicali acceptă afilierea la partidul respectiv; fondul destinat finanţării politice este separat de celelalte cheltuieli sindicale. Nici un membru nu poate fi obligat să contribuie la acest fond politic. Este demn de semnalat acest fapt, pentru că Partidul Laburist are o îndelungată tradiţie în a se spijini pe sindicate, existînd dispute dure la începutul secolului privind înscrierea colectivă a membrilor de sindicat în acest partid.

Zona gri

O practică obişnuită este aceea de a dezvolta diferite organisme cu statut de ONG, care să ofere diverse servicii partidelor şi care atrag fonduri din partea clienţilor politicienilor. Astfel, legislaţia poate fi eludată mai uşor. Aceste fundaţii nu desfăşoară activităţi secrete, finanţarea lor fiind publică. Unele fonduri provenite de la fundaţii care promovează democraţia sînt alocate unor partide din ţările donatoare, care la rîndul lor finanţează partide din alte ţări, devenite mai de curînd democratice. De exemplu, „The Westminster Foundation of Democracy" a finanţat în acelaşi timp, la începutul anilor 1990 trei partide britanice care au finanţat mai departe trei partide rivale din Albania. Fundaţiile politice ale partidelor organizează cursuri de educare a membrilor de partid, organizează seminarii de cercetare politică, se ocupă cu arhivarea documentelor partidului, acordă asistenţă partidelor din alte ţări, cu care sînt înrudite ideologic. Germania reprezintă exemplul clasic al dezvoltării fundaţiilor politice: „Friedrich Ebert Foundation" (Partidul Social-Democrat) – a acordat ajutor financiar regimurilor socialiste nou create din Africa; „Konrad Adenauer Foundation" (Partidul Creştin Democrat) – curea de transmisie a fondurilor pentru partidele de centru-dreapta şi a sindicatelor din America Latină ş.a.

Zona neagră

Cea mai gravă problemă este constituită din drenarea către politică a unor fonduri provenite din activităţi criminale, sau transformarea influenţei politice într-o maşină de făcut bani. Practici comune care pot fi amintite: oferirea de bani în schimbul unor demnităţi publice sau a sprijinului politic acordat unui partid („Afacerea laptelui"), fonduri obţinute de partide sau oamenii politici prin şantajul unor corporaţii (Afacerea „Bois Penrose" – Pennsylvania, sec. al XIX-lea: şantajul cu înăsprirea legislaţiei care să ducă la diminuarea profitului lor, urmărindu-se „donaţii" în schimbul renunţării la iniţiativele legislative).

Pentru a-şi desfăşura activitatea netulburate, reţelele mafiote apelează la metoda coruperii oamenilor politici, oferind sprijin financiar partidelor, cele mai cunoscute exemple fiind cele din Italia. O altă sursă de acest gen o reprezintă traficul de droguri. În 1994, doar la cîteva ore după terminarea campaniei electorale pentru alegerile prezidenţiale din Columbia, s-a aflat de existenţa unor casete cu înregistrări referitoare la folosirea banilor proveniţi din traficul de droguri la finanţarea campaniei prezidenţiale. Cercetările poliţiei au demonstrat, o săptămînă mai tîrziu, existenţa unei legături între cartelul Cali şi un mare număr de politicieni. Acest scandal a dus la declanşarea unei acţiuni penale fără precedent împotriva unor figuri proeminente ale Columbiei. Fernando Botero, directorul de campanie al lui Ernesto Samper, candidat la alegerile prezidenţiale şi, pînă în 1995, ministru al Apărării; el este acum în închisoare; la fel şi mandatarul financiar şi administratorul campaniei. Aproximativ 20 de membri ai Congresului sînt supuşi investigaţiilor sau se află sub arest. Procurorul general a fost destituit, judecat şi condamnat la închisoare.

(prelucrare de Cristian Ghinea după *Finanţarea partidelor politice în Europa*, studiu legislativ realizat de *Asociaţia Pro Democraţia* cu sprijinul *Fundaţiei pentru o Societate Deschisă).*

▲

Lăcomie şi ipocrizie

Nu prea există locuri în lume unde politicienii să fie mulţumiţi cu sumele alocate de stat pentru politică, cu banii cîştigaţi prin muncă cinstită, iar oamenii cu bani, cu mulţi bani, să nu încerce, cu succes, să-şi asigure viitorul prin cumpărarea celor care sînt sau vor fi la putere. În Filipine şi în Indonezia, în Germania şi Franţa, în Israel şi în Marea Britanie, pentru a nu ne referi decît la dezvăluiri recente, corupţia oamenilor politici şi amestecul banilor în politică produc crize, tulburînd pacea socială, prin subminarea necesarei relaţii de încredere dintre cetăţean şi reprezentantul său în sfera politicii. Cînd legislaţia e permisivă sau incompletă, lăcomia aglomerează „trecerile de pietoni", spaţiile unde ar trebui să circule oamenii cinstiţi. Cînd legislaţia e restrictivă, inteligenţa rapacităţii detectează rapid modalităţile de a o ocoli sau de a o eluda. Nu e adevărat că politicienii din ţările bogate se compromit numai pe sume mari, ceea ce le-ar acorda o anume grandoare. Roland Dumas, fost ministru de Externe în Franţa, preşedintele Curţii Constituţionale, este trimis în judecată pe acuzaţia că ar fi dat un aviz pozitiv vînzării de fregate cu uz militar către Taiwan, în schimbul unor cadouri, printre care şi o foarte scumpă pereche de pantofi. Tot acolo, un fost prim-ministru, Alain Juppé, a fost acuzat că a profitat, el personal şi fiul său, de locuinţele cu chirie mică din rezerva socială a primăriei Parisului. În Marea Britanie, deputaţi ai Maiestăţii Sale primeau cîte o mie de lire sterline pentru o interpelare în Parlament în folosul unor interese economice private.

Desigur, există şi o corupţie cu pretenţii dezinteresate: banii circulă nu în folos personal, ci în folosul partidului, ceea ce dă persoanelor acuzate aerul unor martiri sacrificaţi de o gloată nerecunoscătoare (cazul fostului cancelar Kohl, al liderului socialist francez, Hollande etc).

Există totuşi o deosebire între corupţia cu lustru din ţările democratice şi corupţia hămesită din ţările în curs de dezvoltare: sancţiunile şi comportarea celor care se pretind cinstiţi. Organele abilitate ţin la curent populaţia cu desfăşurarea cercetărilor, justiţia îşi face, în mod spectaculos, datoria. Politicienii bănuiţi de fapte incorecte îşi dau demisia pentru a se pune la dispoziţia organelor de anchetă. Recent, un important ministru din guvernul Jospin (şi prieten personal al premierului) a fost acuzat că a luat bani pentru o colaborare de la o asociaţie sindicală, apropiată Partidului Socialist, şi nu a prestat nici o activitate. Dominique Strauss-Kahn a demisionat, a dovedit că acuzaţiile erau nedrepte şi se pregătea să reintre în politică în momentul cînd l-a ajuns din urmă altă „afacere": de astă dată, se spune că a păstrat, pentru momentul potrivit, depoziţia înregistrată a unui om de afaceri, acum decedat, acuzînd de corupţie toate partidele şi pe însuşi preşedintele Chirac.

Concluzia ar fi că lăcomia e o trăsătură universală şi nimeni nu poate fi garant, nici măcar pentru propria persoană, pînă nu a învins ispita. A doua concluzie tristă se referă la rolul pozitiv al ipocriziei: toţi oamenii concreţi sînt coruptibili, societatea ca entitate abstractă jură doar pe cinste. Undeva, pe drum, apare sentimentul de ruşine. **(M. B.)**

▲

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU ● ***REDACŢIA:*** Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Matei MARTIN (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Dan STANCIU (prezentare grafică), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef) ● ***RUBRICI:*** Ion BARBU, Alexandru CĂLINESCU, Pavel CÂMPEANU, Andrei CODRESCU, Dan GOANŢĂ, Augustin IOAN, Mircea IORGULESCU, Eugen ISTODOR, Vintilă MIHĂILESCU, Lucian MÎNDRUŢĂ, Z. ORNEA, Dumitru SOLOMON, Daniel VIGHI, Sever VOINESCU ● ***RESPONSABIL DE NUMĂR:*** Cristian GHINEA ● ***CORECTURĂ:*** Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU ● ***TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:*** Ela PETRAŞCU ● ***EDITARE TEXT:*** Vali ANDREI, Angela DUMITRICĂ ● ***DIFUZARE:*** Marian BURTEA ● ***Redacţia DILEMA:*** Aleea Alexandru 38, sector 1, 71273, Bucureşti ● ***Telefon:*** 230.23.84 ***Fax:*** 230.75.59 ***e-mail:*** dilema@fcr.algoritma.ro ***Internet:*** http://www.algoritma.ro/dilema

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl Marian Burtea. Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS, tel. 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 47212160170 deschis la BCR, filiala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

Anul VIII
nr. 406
24-30 noiembrie 2000
20 pagini 4000 lei

INTERNET: http://www.algoritma.ro/dilema

EDITOR:
FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Spaimele noastre

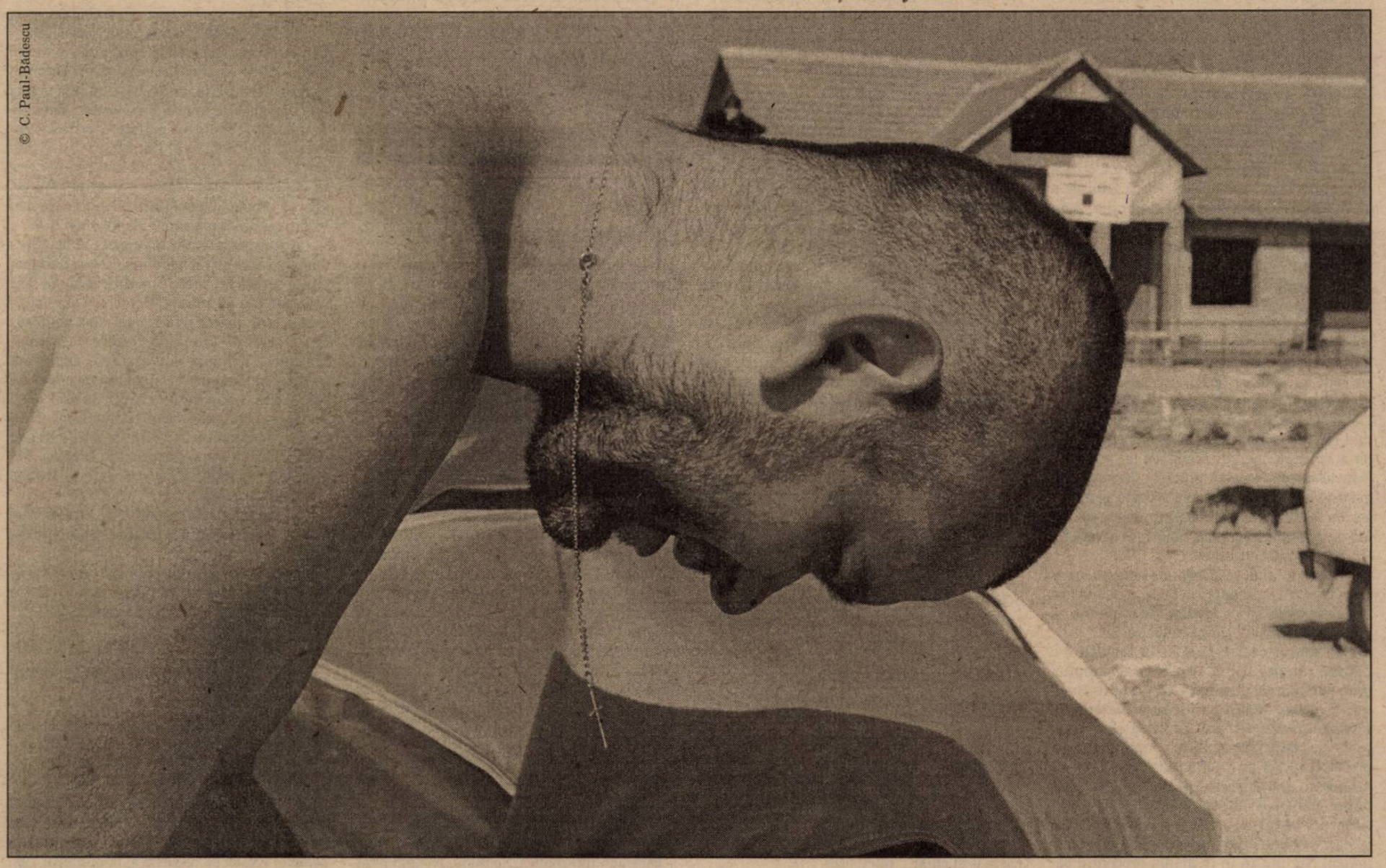

„Frica e dovadă de neam prost.“

VERGILIUS

„Toți oamenii suferă de frică. Toți. Cel care nu suferă de frică nu-i normal și asta n-are nimic comun cu curajul.“

J.-P. SARTRE

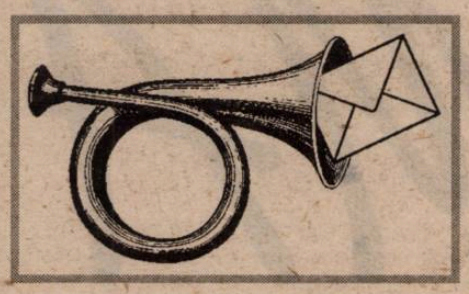

Polemice

Despre articolul lui F.A. Poenaru (nr. 402)

Mi-a picat în mînă nr. 402 al *Dilemei* şi am început, ca de obicei, cu pagina doi. Mi-a atras atenţia un text semnat de un elev de clasa a XI-a (mă bucur să văd elevi publicaţi, e un semn bun), pe numele său Florin Andrei Poenaru, din Constanţa. Pe măsură ce înaintam în text, însă, am devenit tot mai intrigat şi am ajuns, la sfîrşit, consternat. Cum poate avea un tînăr o asemenea atitudine? Eu nu mă regăsesc în cele scrise de el absolut deloc. Am şi eu aspiraţii intelectuale, am o concepţie elilistă asupra culturii, avem aproape aceeaşi vîrstă şi, totuşi, nu ne asemănăm cîtuşi de puţin.

Tînărul Florin începe prin a pune un excelent diagnostic general: „Ne-am obişnuit (...) să ne plîngem de milă, să dăm vina pe alţii pentru necazurile noastre." Foarte adevărat, mi-am zis. În fragmentul următor, însă, tînărul nostru începe, în loc să spună ce va face ca să schimbe situaţia şi să se implice în mersul lucrurilor, începe, cum spuneam, să judece pe alţii. Îi acuză pe „liceenii români" (atenţie! Parcă am asista la o clasică „înfierare" a „moravurilor decadente"...) de „lipsă de cultură", de dezinteres profund faţă de „actul sacru al învăţării", de „nepăsare totală vis-à-vis de tot ceea ce înseamnă cunoaştere". Tînărul nostru critică tot, critică ce a ajuns liceul românesc, critică felul de a se îmbrăca şi de a vorbi al liceenilor, ocupaţiile şi subiectele lor de discuţie şi sfîrşeşte prin a trage o concluzie definitivă (din ceea ce susţine la început că nu are pretenţia de a fi peremptoriu): Dumnezeu cu mila!

Ei, domnule Poenaru, ai rezolvat ceva cu asta? A devenit lumea mai bună? În primul rînd dă-mi voie să-ţi spun, dragă Florin (mă adresez direct pentru că aştept un răspuns), că rişti să urmezi (cred eu) cel mai prost model de intelectual: acela resentimentar, izolat, incapabil de comunicare cu un cerc mai larg de oameni şi prin urmare incapabil de a schimba mersul societăţii (şi viaţa ta, prin urmare). Această gîndire „bătrînă" am găsit-o la destule persoane trecute prin mizeriile comunismului, însă în nici un caz nu am crezut că o voi găsi la cineva de vîrsta ta.

Să-ţi spun ce cred eu.

În primul rînd te-ai legat de reforma liceului şi constaţi dezamăgit că nu se mai intră pe baza nici unui fel de criteriu de evaluare, că „liceul a devenit un loc accesibil oricui".

Te anunţ că vei găsi şi în facultate o inflaţie (ai zice tu) de studenţi neexcepţionali, neremarcabili şi intelectuali nestrălucitori. Şi asta este de fapt un lucru foarte bun. Principiul este următorul: intră cine vrea, iese cine poate (dar să intre cît mai mulţi), şi principiul ăsta nu l-am enunţat eu. Cred că am plătit destul preţul pentru a avea prea puţini oameni şcoliţi cu adevărat; prea mult timp s-a votat cu ştim noi cine de către aceiaşi oameni, prea mult timp am fost traşi înapoi! Nu uita că în România procentul oamenilor cu studii superioare se scrie încă cu o singură cifră! (Asta dacă ţin eu bine minte.) Teoria verificată în practică în Occident spune că o masă relativ bine educată şi informată va ţine deasupra ei o elită de cea mai bună calitate.

Ce mi se pare evident e că nu comunici îndeajuns cu congenerii noştri. Colegii mei vorbesc şi ei despre filme mai proaste decît cele care-mi plac mie, muzică ce mie nu-mi place, sex, fotbal etc. Preocupările lor sînt în primul rînd telefoanele mobile, maşinile, femeile, banii. Nu i-am judecat însă pentru asta şi nu i-am desconsiderat niciodată; i-am tratat cu respect, ceea ce i-a făcut să mă respecte şi ei. Am vorbit cu ei despre orice, nu mi-am ţinut „nasul pe sus" şi, cu timpul, în aproape patru ani, s-a creat între noi o legătură puternică, atît de respect reciproc, cît şi de „camaraderie bărbătească", să-i zicem aşa. Fie că am stat cu ei la o ţigară (eu nu fumez) sau la o bere, fie jucînd fotbal împreună, întotdeauna am găsit o cale de a comunica normal cu ei şi de a le cîştiga respectul. Am descoperit că sînt tineri de bună calitate, la fel de responsabili ca mine, de exemplu (şi cred că asta se aplică şi la cei pe care-i descrii tu, în procent de 90%). Totul e să-i găseşti, sub aparenţe. Nu i-am judecat pentru alegerile lor (în domeniul culturii personale, de exemplu), ştiind că nu au avut în faţă toate opţiunile pentru că nu a avut nimeni grija să le arate şi lor, atunci cînd s-au format, ce pot alege.

Nu mă aştept de la ei să discutăm „literatură, filozofie sau aspectele vieţii în general". Ar fi o aberaţie ca toţi să discute despre „literatură... etc."; în cel mai bun caz, ar fi un totalitarism intelectual; aşa ceva nu se impune (şi aici greşeşte şi gîndirea didactică românească veche; ce-a nouă n-o mai face). Şi ei sînt la fel de liceeni ca ai tăi „liceeni veritabili"! De aceea m-am simţit foarte jignit cînd i-ai inclus pe toţi în *generaţia de care să ne apere Dumnezeu!*

Din experienţa mea am descoperit (de fapt nu e nimic nou) că doar prin acţiune concretă se poate schimba ceva, şi nu prin critică „de dinafară" şi plîns pe umărul altuia (al bietei *Dileme*, în cazul nostru). M-aş mira să nu cunoşti nici un mod de a face ceva pentru a modela societatea pe care o critici. Nu ştii nimic despre „Civis", „prodemocraţia", organizaţiile politice de tineret (sau faci şi tu parte din corul celor care zic: „ăştia cu politica lor... nişte mincinoşi şi ticăloşi..."?). Ai încercat să creezi un ONG?

Peste cîteva zile se votează; de-a lungul campaniei am văzut că acei tineri de care ţi-am scris au fost foarte receptivi la mesajul politic cel mai corect (şi asta pentru că am fost eu prezent, să li-l transmit cît mai nedeformat şi să analizăm toate mesajele împreună), mult mai receptivi decît profesorii noştri, de exemplu. Am toată încrederea în ei şi în alegerea lor pentru viitorul nostru.

Cred că nu e voie, la zece ani după ce au murit tineri pentru libertatea noastră, încă să aşteptăm, în condiţiile libertăţii de mişcare, exprimare şi asociere, să facă şi să dreagă alţii (sau Dumnezeu), cît timp ne arogăm o condiţie superioară! Am cîştigat oare dreptul la inactivitate? Dreptul de a privi cum totul riscă să se ducă de rîpă? Nu cred că avem acest drept.

Sper că ai înţeles mesajul meu. Să te gîndeşti mult la ce ţi-am scris.

Ţie, dragă *Dilema*, îţi mulţumesc pentru timpul acordat şi îţi urez să ne vedem la numărul 500.

P.S. Salut Lo!

Alexandru MIRCEA
clasa a XII-a, Liceul „Andrei Mureşanu",
str .M. Eminescu nr. 4, ap. 18, Bistriţa

Pentru „consolarea" domnului Liviu Ornea!

Trăim cu toţii într-un cor asurzitor de nemulţumiri şi văicăreli. Cred că e o reacţie firească după corul de „mulţumire" din epoca de aur! Dar s-a exagerat cu mult. Probabil că pe compatrioţii noştri nimeni nu i-a învăţat la şcoală că să te vaiţi mereu e neproductiv, ruşinos şi chiar... plictisitor.

Fireşte, „persoanele de faţă se exclud", cum ne spunea un profesor, după care ne lua la criticat. Dar aş vrea să-l ajut pe dl Ornea să vadă şi partea plină a sticlei... (N.red.: vezi „Disperarea matematicianului" în nr. 401.) Aşa că îi voi povesti despre relaţia cu matematica a două generaţii, eu şi fiica mea.

Eu am făcut liceul de mult – „analfabeţi cu 10 clase" ne numea o prietenă, profesoară de matematică... Dar în liceul cu 10 clase mai existau profesorii de altădată şi respectul faţă de şcoală.

Am intrat apoi la Facultatea de matematică şi fizică, unde am absolvit un singur

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune..."

WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE"

an, din motive care nu au depins de mine. Am fost premiată în toate şcolile pe unde am trecut, dar cred că matematica făcută în liceu era cam sumară. Mi-a fost destul de greu la facultate (cu mintea de acum cred că nu sînt făcută pentru materii strict teoretice), dar am cîştigat ceva acolo: deprinderea unei gîndiri logice. Am fost foarte mîndră de ea şi mi-a folosit toată viaţa. Deprinderea aceasta am căpătat-o la cursul de analiză (pe atunci nu se făcea la liceu).

Cu ani mai tîrziu am povestit totul unor foste colege, care mi-au spus că profesorul respectiv era considerat foarte slab, era doar „un secretar de organizaţie de bază"!

Deci, şi un profesor considerat „slab" poate dezvolta capacităţi de gîndire ce vor fructifica în viitor!

Fiica mea a făcut un liceu bucureştean cunoscut (acum e colegiu naţional), unde se face... puţină şcoală! De teama treptelor şi admiterilor a luat multe meditaţii. Şi ei i-a plăcut logica din matematică, aşa că mai tîrziu a renunţat la informatică şi a făcut un masterat de matematică, cu specializare financiară, care-i dă astăzi posibilitatea unei slujbe bune la... Toronto.

Deci, în condiţiile de predare de ieri şi azi, mereu slabe, sînt persoane pentru care matematica a însemnat mult în viaţă.

Nu trebuie disperat, nimic nu e pierdut.

Marina SOFRONIE
str. Maşina de Pîine 69, ap. 165,
Bucureşti

(In)actualitatea

O specie pe cale de dispariţie

Este un lucru destul de neobişnuit să-ţi dai seama că aparţii uneí specii pe cale de dispariţie. Ce faci în situaţia în care tu rămîi ultimul ei exemplar? Cauţi lumina unui reflector, îţi manifeşti existenţa, chiar dacă intri în categoria *student în limbi moarte*, cunoscute şi sub numele de clasice. Ceilalţi te privesc ciudat, ce mai e şi asta, limbi clasice? Cunoscătorii te respectă, dar, unii dintre ei, întrucîtva cu respectul acordat morţilor, iar în acest timp, metodic, prin noile sale reguli, sistemul îi exclude treptat, aprioric, pe toţi aceia care vor mai dori vreodată să aibă de-a face cu morţii. Deocamdată, pasionaţii au ajuns să fie puţini, urmare logică a reducerii orelor de studiu al latinei din liceu, ca să nu mai vorbim de greacă. Desigur, mulţi recunosc importanţa domeniului şi se extaziază tot pomenind originea noastră latină, cu toate că, după situaţia învăţămîntului clasic, s-ar părea că polonezii, maghiarii şi bulgarii sînt mai de la Rîm decît noi. Studentul la Litere, însă, nu reuşeşte să treacă de incomodele şi inevitabil plictisitoarele declinări şi conjugări, în loc să vină din liceu cu o bază solidă (eventual obligatorie) pentru a avea acces la texte, la o literatură mai greu accesibilă şi mai greu digerabilă în traducere.

Profesorii noştri îşi amintesc cu nostalgie de mari glorii trecute ale filologiei clasice – perioada interbelică, de pildă. Noi am avut parte de acele cîteva ore de lătinească din liceu, semnificative, e-adevărat. Apoi au urmat cîţiva ani de studiu universitar de o deschidere copleşitoare şi incredibilă către întreaga lume culturală şi, paradoxal, în acelaşi timp, un tot mai accentuat şi curios sentiment al izolării într-o societate pentru care antichitatea este o sumă de aproximaţii şi – mai rău – de statui aşezate pe socluri intangibile. Traumatizată de propria istorie, această societate pare a fi afectată de o gravă boală a memoriei, fie că uitarea înghite ultimul deceniu, ultima jumătate de secol sau ultimele două milenii. Pe lîngă aceasta, ce mai înseamnă concreta uitare aşternută peste acele nenumărate traduceri învechite, fără şansa de a mai fi pe viitor constant reactualizate, sau peste manuscrisele bizantine cu referiri directe la istoria naţională, rămase neexplorate? Problema brută a rentabilităţii filologiei clasice, invocată acum (întrucît nu se justifică existenţa unor secţii cu număr redus de studenţi), nu poate duce decît la desfiinţarea acestui domeniu de cercetare la nivel universitar. Se refuză astfel posibilitatea de a consolida şi de a continua studiile clasice într-o manieră novatoare, pe măsura prezentului şi a contemporanilor.

Iar aceasta este o moarte pe care nici o specie nu şi-o poate accepta.

Vichi DUMITRU,
Ştefania FERCHEDĂU,
Mădălina FIRICEL, Iulia HUIU,
Monica MARINESCU,
Sorana SORTA
studente an IV Filologie clasică,
Bucureşti

Despre *Dilema*

Efect pervers

De ce mi-am „numit" aşa scrisoarea... Pentru că exasperarea şi dorinţa de a atrage anonimatul au dus la acest efect. Domnul Codruţ Constantinescu ne trimite producţiile din Danemarca. Foarte bine, omul călătoreşte, felicitări. Poate va publica o carte de impresii „Din Cîmpina în Danemarca", dar, sincer, nu înţeleg de ce este publicat cu atîta sîrg în paginile revistei. Mi-ar părea tare rău să aflu că producţiile domniei-sale sînt cele mai valoroase din cele primite de redacţie.

Atîta vanitate, rar mi-a fost dat să aflu... Chiar nu înţeleg. Bineînţeles, pot să nu-i mai citesc scrisorile, lucru pe care îl şi voi face (că doar n-o să renunţ la revistă din cauza dumnealui, măcar evit un alt efect pervers), dar de ce este publicat? Număr de număr, impresiile domniei-sale despre o dimineaţă însorită la Cîmpina... o dată, merge, de două ori, poate... dar de mai mult de trei ori... depăşeşte puterile unui cititor fidel. Nu-l bîrfesc pe domnul Constantinescu, e treaba dumnealui ce scrie, cît scrie, cui trimite. Mă adresez redacţiei *Dilema*... este şi treaba celor care-l publică.

Şi efectul pervers este aici... Îmi doresc să nu-l bag în seama şi trebuie să vorbesc despre el...

Felicitări pentru cele 400 de plăceri săptămînale oferite, vă rămîn cititor iubitor (şi critic). Să ne citim şi la numărul 800.

Magda VLAD
magdavlad@netscape.net

N. red.: Dl Codruţ Constantinescu scrie cu sîrg şi bine; nu reiese de nicăieri că articolele sale sînt cele mai valoroase din cîte primim; nu vom institui niciodată un *numerus clausus* printre corespondenţii de calitate; şi soluţia d-voastră e valabilă: nu-l citiţi (sau polemizaţi cu el!), dar nu renunţaţi la *Dilema!* Exact: să ne citim şi la numărul 799.

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Cultura nemulţumirii**
- **Dreptul de a trăi**

Mircea IORGULESCU

ce se vede

Scadenţele

Alegerile de duminică nu reprezintă o scadenţă. Indiferent de rezultatele lor, reprezintă doar momentul după care scadenţele, adevăratele scadenţe, nu vor mai putea fi amînate sub pretext de perioadă electorală.

Cîştigători şi învinşi, toţi laolaltă, vor avea de făcut faţă ravagiilor pe care, dacă nu le-au produs neapărat ei înşişi, măcar le-au întreţinut şi deseori chiar le-au stimulat, probabil cu speranţa secretă, dar nu mai puţin stupidă, că păgubiţi vor fi doar adversarii, în vreme ce ei vor fi ocoliţi. O speranţă avortată. Nimeni nu a fost, nu este şi nu va fi la adăpost.

Oricum va arăta peisajul politic post-electoral, şi dincolo de previzibilele euforii ale unora şi de la fel de previzibilele tristeţi ale altora, ruinarea încrederii în politică, în politicieni şi în instituţiile politice va constitui un enorm handicap atît pentru viitoarea putere, cît şi pentru viitoarea opoziţie. Discreditarea politicului, care a atins de mult cota de avarie, riscă să anihilieze orice program şi orice iniţiativă, oricît de corecte, oricît de adecvate şi indiferent de originea lor. Cu atît mai mult cu cît responsabilii pentru acest proces nu vor ieşi din joc după alegeri, ci vor rămîne în continuare pe scenă, care la putere, care în opoziţie, schimbările eventuale de roluri nefiind suficiente pentru o înnoire radicală de atitudine. Eşecurile nu vor fi recunoscute şi asumate de cei înfrînţi, iar victoria electorală va fi considerată de învingători un premiu, nu o dificilă sarcină, cel puţin judecînd după ceea ce s-a petrecut după alegerile locale. Acest cel mai apropiat precedent electoral pare de altfel să indice o atrofie generalizată a simţului responsabilităţii, atît la nivelul partidelor şi al politicienilor, cît şi al anexelor acestora. Un exemplu aproape didactic e oferit de Bucureşti. Susţinătorii fostului primar general al Capitalei, „omuL IScusit", de la partidul şi coaliţia al căror reprezentant a fost pînă la diverşi *analişti* şi alte grupuri de influenţă, de presă şi de presiune arondate politic, l-au abandonat după penibila lui evoluţie ca şi cum nici n-ar fi auzit vreodată de el; la fel s-a întîmplat şi cu un fost premier, despre care voci şi semnături *prestigioase* au pretins că este *cel mai modern om politic român*, atît de *modern* încît poporul român *nu-l merită*.

Amnezii deloc involuntare. Pierderea credibilităţii nu afectează doar lumea politică, în fapt o *neo-nomenclatură* în cea mai mare parte a sa: s-a extins, inevitabil, şi asupra intelectualilor, singura categorie socio-profesională care se bucurase, îndată după decembrie 1989, de un imens prestigiu. Şi s-a extins pentru că mulţi au utilizat, uzat şi epuizat acest prestigiu în angajamente partizane şi exhibiţionisme servile, nicidecum pentru apărarea unor valori şi principii ai căror reprezentanţi se declarau totuşi cu atît mai insistent cu cît le contraziceau mai sistematic. Dacă primitivismul, judecăţile rudimentare, în alb şi negru, tonul suficient şi arogant sînt atît de răspîndite în spaţiul dezbaterii publice româneşti, nu e din cauza pretinsei înapoieri a societăţii româneşti: este, şi poate în primul rînd, din cauza diverşilor autoproclamaţi şi mult mediatizaţi „directori de conştiinţă". Exasperat de meschinul egoism al colegilor săi din „intelighenţia" autohtonă, constatabil şi în cazul indiferenţei pentru agresarea lui Mircea Dinescu la Piatra-Neamţ, Mircea Mihăieş scria, în *România literară* de marţi, 22 noiembrie, că „încă mai trist e că elitista societate civilă românească a tăcut şi contină să tacă mîlc. Obişnuiţi să protesteze la cel mai anemic strănut al cine ştie cărui politruc rătăcit de cîrd, nici unul dintre auto-intitulaţii «directori de conştiinţă» n-a părut să observe că prin agresarea lui Mircea Dinescu România trece din faza roşului brun în aceea a verde-negrului". Atîta doar că Mircea Mihăieş se înşeală, cred, în privinţa acestei treceri. De ce agresarea lui Mircea Dinescu nu a tulburat „elitista societate civilă românească" e de altfel foarte simplu: el e susţinător pe faţă al unui candidat pe care numita grupare nu-l agreează, şi nu-l agreează fiindcă susţine, dar fără a-şi asuma deschis opţiunea, un alt candidat. Fiindcă „societatea civilă" nu e, în multe cazuri, decît un pseudonim pentru grupări parapolitice. Şi-atunci, cum să nu se discrediteze pînă şi noţiunea de *societate civilă?!* Ascensiunea unui partid de extremă dreaptă pe a cărui pagină de Internet figurează ca reper fundamental asocierea cu Frontul Naţional din Franţa al lui Jean-Marie Le Pen nu putea fi decît favorizată de sectarismul violent al celor vizaţi de Mircea Mihăieş. ▲

Cristian GHINEA

cetatea de scaune

Logica prăpastiei

La sfîrşitul primului deceniu de democraţie se petrece iarăşi ritualul alegerilor care ar fi trebuit să devină familiar. „Ar fi trebuit" pentru că scrutinul este întîmpinat după o logică a prăpastiei: 1996 şi 2000 nu reprezintă momente ritualice în care cetăţenii îşi legitimează sistemul politic, ci momente excepţionale.

Un ritual este o trecere, este o obişnuinţă care capătă însemnătate. Un deceniu este un timp care începe deja să fie vizibil şi la scară istorică. Ar trebui trăită firesc şi cu detaşare alternativa: se schimbă un guvern, vine altul, se schimbă un parlament, vine altul.

Dar alegerile noastre poartă, încă, pecetea excepţionalului. În 1996 s-a considerat că s-a terminat un regim, s-a vorbit despre sfîrşitul unei epoci. S-a considerat că este de ajuns să se schimbe oamenii. A provocat surprindere faptul că cei noi aleşi întîmpinau aceleaşi probleme omeneşti ca şi predecesorii, greşeau ca şi predecesorii. Era de aşteptat? În condiţiile unei gîndiri lucide, răspunsul nu putea fi decît afirmativ. Dar şi sentimentul unei schimbări excepţionale pusese stăpînire pe toţi. Şi nu numai pe cei care aplaudau în 17 noiembrie în Piaţa Universităţii, ci şi pe cel care vorbea sus în balcon. Probabil că şi el credea că începe o nouă epocă.

Pentru că politica e gîndită în salturi, cu gîturile întinse admirativ sau injurios către cei care conduc. Ar fi fost necesară o mai mare atenţie la mecanismele prin care ei ne conduc şi mai puţină la persoanele lor. De exemplu, nu contează prea mult cine gestionează banul public cît modalitatea de a o face. Deşi se crede că prin vot se poate provoca o schimbare radicală, de fapt se schimbă numai semnăturile de pe nişte acte. Ar trebui să prevaleze preocuparea pentru conţinutul acestor hîrtii.

Se pare că se dă o prea mare importanţă, fie pozitivă, fie negativă, schimbărilor de oameni. Se investeşte speranţă sau se acumulează idiosincrasii extraordinare faţă de nişte garnituri de nume.

S-a creat o prăpastie în timp, momente devenite treceri dintr-o lume în alta. Anul 1996 – alegeri democratice transformate în moment de început de lume.

Acum se creează o nouă prăpastie între lumi. Simbolic, de-a lungul unei falii, ambele tabere acumulează speranţe şi uri contrare. Se va schimba puterea. Ar trebui să fie de ajuns, dar nu este. Pe de o parte, cei care visează la noua lume ivită peste cîteva zile văd un moment în care totul se va lua de la capăt, vor veni ai lor şi vor rezolva problemele, vor veni ai lor şi totul va fi bine. De ce? Pentru că vin ai lor. Aşteptările lor sînt la fel de mari şi la fel de nerealiste. Alte mulţimi vor aplauda sub alt balcon, cel care va vorbi triumfător nu mai crede sincer în noul început. El ştie şi, pentru că ştie, el a rămas şi celălalt s-a retras.

De cealaltă parte a prăpastiei se întinde frica. Vin ei şi România se scufundă. Vin ei şi distrug totul, nu vom mai intra niciodată în Europa.

Vin ei şi ne vor pune pumnul în gură la toţi. Iar cei care vin au tot mai mult atitudinea unor stăpîni care au fost trădaţi odată şi se vor răzbuna acum, după logica lui „cînd mă voi scula şi eu..."

Şi unii şi alţii văd numai ce se întîmplă în partea lor de prăpastie. Ar trebui ca alegerile să fie un spectacol al democraţiei. În loc de asta se desfăşoară un spectacol al fricii sau al speranţelor deşănţate, înlocuim imaginar regimuri cînd în realitate nu se va schimba mare lucru, nici în rău, nici în bine.

Dar Vadim?

Perspectiva unei finale în care Ion Iliescu să îl înfrunte pe Corneliu Vadim Tudor este tot mai verosimilă. Teoria emisă de un analist politic potrivit căreia era o scorneală de pe la PNL pentru a alarma populaţia care astfel ar fi votat cu Stolojan s-a dovedit a fi o fantasmagorie, din moment ce mai multe sondaje, inclusiv barometrul Fundaţiei Soros, au afirmat acelaşi lucru. Aşadar, durerile de cap pe care ni le provoacă acest gînd au motive reale. Cristian Tudor Popescu crede, însă, că şi aceasta este o gogoriţă: „Oameni buni...hai să fim serioşi – totul nu e decît literatură! PRM e un partid-fantomă, alcătuit din cîţiva patrioţi idealişti pe lîngă care se învîrt o grămadă de escroci şi fripturişti. N-are aparat în teritoriu, «doctrina» sa economică e un ghiveci mobilizator de tipul «ar fi bine să fie bine!», politica externă – nişte aiureli imposibil de pus în practică."

Este o poziţie liniştitoare, poate aveam nevoie de ea. Este şi justificată în cea mai mare parte. Parcă acţionează şi aici logica prăpastiei, sîntem prea prăpăstioşi? Un răspuns cert nu poate fi dat decît post-factum. Dar nu trebuie să uităm că forţa atrage, dacă C.V. Tudor este tot mai prezent în temerilor noastre, este tot mai mediatizat, i se face cea mai bună campanie posibilă. Evident că are planuri fanteziste, că nu are nici mijloace şi nici posibilitatea de a realiza ceva din tot ce spune. Dar pentru votanţii săi, tot mai mulţi, aceasta nu poate fi decît o altă constatare post-factum. ▲

Vintilă MIHĂILESCU

socio-hai-hui

Glocalizare

Sofia, congresul Asociaţiei de Antropologie a Europei de Sud-est (fostă „balcanică"). O colegă din Bulgaria descrie situaţia dintr-o comunitate rurală care parcă ar fi în România. Interpretarea ei conduce spre afirmarea emergenţei unui „neo-tradiţionalism", căci, iată, de pildă, ţăranii de acolo au revenit la coacerea pîinii la ţest, ca pe vremuri. Ca moderator, sugerez că argumentul nu este convingător. Motivul explicit era cel al sărăciei, iar sărăcia nu este neapărat „tradiţională": în clipa în care s-ar ieftini preţul la pîine sau ar cîştiga mai mulţi bani, aceşti „neo-tradiţionalişti" ar renunţa cu multă plăcere la „tradiţiile" lor. *Tu eşti prea tînăr şi nu ştii, da' eu ştiu ce sunt tradiţiile!* – mă admonestează cu acreală o co-naţională de-a noastră. *Hait* – zic în sinea mea – *se ascute lupta de clasă!* Un italian mucalit, căruia cetăţenia elveţiană nu i-a atrofiat simţul umorului, îmi sare în ajutor: *Imaginaţi-vă că în New York ar fi o pană generală de curent; s-a mai întîmplat. Lumea ar folosi atunci lumînări, opaiţe etc., exact ca pe vremuri. Asta nu înseamnă însă că au devenit neotradiţionalişti!* Şi discuţia continuă.

Îmi vin în minte – a cîta oară? – ţăranii din Maramureş sau din Oaş, pe la care am fost de curînd. Gazdele mele de la Ieud, de pildă, făceau şi ele pîinea în casă, iar părinţii lor m-au invitat chiar la o „pîine de porumb", cum îi ziceau ei şi de care ştiam doar din bibliografia etnografică. Spre deosebire de vecinii lor, aceştia nu apucaseră încă să plece în Italia. Dar se pregăteau să o facă, iar copiii o rupeau în engleză şi îşi cumpăraseră deja indispensabilul celular. În sat, cîteva sute de tineri şi mai puţin tineri erau de ceva vreme plecaţi prin lume. Alături, la Săpînţa, un „neo-meşteşugar" cioplea o cruce de lemn din acelea „vesele" pentru un răposat din Italia: lumea intrase şi ea în Maramureş.

În prezent, lumea cercetării sociale vorbeşte tot mai mult despre „subiectivităţi trans-naţionale" şi încearcă să le clasifice şi să le înţeleagă. Ulf Hannerz, de pildă, distinge între *cosmopoliţi*, „dispuşi să se prindă în joc cu Celălalt", *trans-naţionali*, „împărtăşind structuri de semnificaţie purtate de reţele sociale" şi *locali*, „reprezentanţi ai unor culturi mai circumscrise teritorial". „Familii distribuite global şi căsătorii trans-naţionale reconfigurează localul prin intermediul globalului, fără a fi însă mai puţin ancorate în apartenenţa de categorie economică şi statut" – scrie Pnina Werbner. Se vorbeşte de mult despre „imperiile *underground*" ale migraţiei asiatice, despre „culturi călătoare", despre „mondializarea anti-oligarhică", opunînd „mcdonaldizării" lumii nenumărate culturi etnico-religioase locale, distribuite trans-naţional. Chiar de o „maramureşanizare" a Europei n-am auzit, dar oşenii din Place de la Défense sînt o pată de culoare cunoscută de parizieni iar în cîrciumioara de lîngă Roma unde m-am întîmplat la un moment dat se vorbea curent românește. La capătul celălalt al „glocalizării", sate precum Certeze, ca să dau doar un exemplu faimos, pun acut întrebarea „ce (mai) înseamnă a fi *acasă?*"

Întors în ţară, o studentă îmi cere bibliografie pentru teza ei despre un sat din Vrancea, unde jumate din populaţie e plecată sau pleacă şi vine. Mă uit în bibliotecă şi îi ofer o lucrare despre magrebinii din Marsilia, una despre pakistanezii din Anglia... Bibliografie românească utilă pentru acest subiect nu există. A, era să uit! Monumentala lucrare a lui Stahl despre Nerej (încă netradusă în română), dar... ▲

Pavel CÂMPEANU

glosar de tranziție

Absenteism

După ce abundă în imperfecţiuni, sistemele democratice mai au şi cinismul de a şi le recunoaşte. Nu acesta este cazul socialismului *made in URSS* care nu simţea nevoia de a fi perfect pentru a-şi trîmbiţa pînă la saturaţie perfecţiunea. Refuzînd-o cetăţenilor săi, dictatura stalinistă îşi acorda sieşi prezumţia nevinovăţiei convertind-o în certitudine şi în autoelogiere. Contrastul dintre cele două regimuri era reliefat printre altele de modalităţile în care funcţionau respectivele sisteme electorale.

Exemplul cel mai notoriu: cu rare abateri o mare parte dintre cetăţenii democraţiilor occidentale nu îşi folosesc dreptul de vot – o apucătură pe care tranziţia noastră nu a întîrziat să şi-o asimileze. La noi urîtul obicei a fost botezat absenteism – pe cînd cei care l-au inaugurat îi zic abstenţionism. Pe plaiurile mioritice absenteismul este şi nu este una dintre inovaţiile tranziţiei. Nu este fiindcă şi sub vechea stăpînire comunicarea publică demasca din cînd în cînd absenteismul – fervoarea cu care oamenii muncii îşi întrerupeau elanul productiv trăgînd peste măsură chiulul de la locul de muncă. Dar pe de altă parte este o inovaţie atunci cînd termenul desemnează un comportament electoral: înainte vreme, neavînd nimic de ales, cetăţenii se înghesuiau cu voie bună dacă nu chiar la secţiile de votare măcar în catastifele lor.

Modificînd radical funcţionarea mecanismului tranziţia provoacă, ori dă la iveală, o nouă ciudăţenie. Electoratul reacţiona odinioară sensibil mai activ la obligaţia de a vota decît în prezent la dreptul de a alege. O bună parte dintre cei care pe atunci votau fără să aleagă, acum, cînd au posibilitatea de a alege, îşi pierd şi cheful de a vota. Absenţa lor din faţa urnelor este caracterizată ca absenteism, un concept a cărui justificare pare să se întemeieze pe bunul-simţ.

Aşa stau lucrurile la nivelul evidenţei, nu însă şi dincolo de el. De ce termenului de absenteism occidentalii îl preferă pe cel de abstenţionism? Procedînd în acest fel, ei nu se mărginesc să constate comportamentul, ci încearcă să-i desluşească motivaţiile. Absenţa este o nonparticipare pasivă, pe cînd abţinerea poate fi privită ca o modalitate activă de a participa. Electoratul care se abţine nu îşi exprimă rezervele faţă de un candidat sau altul, ci faţă de cîmpul opţional în faţa căruia este plasat. Absenteismul sugerează o lacună a electoratului – abstenţionismul o deficienţă a ofertei electorale, respectiv a sistemului politic care o propune.

Desigur, categoria de proporţii considerabile a nonparticipanţilor cuprinde atît absenteişti cît şi abstenţionişti. Raportul statistic dintre unii şi alţii rămîne obiectul unor investigaţii care aşteaptă să fie întreprinse.

▲

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Mircea VASILESCU

satul global

Mie-mi spui?

Un specimen aparte din categoria „omului fără dileme“ (obiectul muncii noastre, după cum dilematicii ştiu...) este întruchiparea contemporană a acelui prototip pe care înţelepciunea populară îl numeşte „Toma necredinciosu'“. Bineînţeles, timpul şi cuceririle modernităţii l-au atins şi pe el, astfel încît în zilele noastre se prezintă ca o fiinţă complexă, întrucîtva depărtată de viziunea schematică a prototipului popular. Iar tranziţia, cu darul ei de a pune totul într-o lumină particulară, îi potenţează profilul şi îi conferă energii noi, nesmintite.

Omul nostru este, înainte de toate, clădit pe o contradicţie care, dacă nu eşti atent (iar ca om cu dileme, cum Dumnezeu să fii tot timpul atent?...), îţi apare ca un mic paradox: deşi pozitivist şi empiric, el nu crede în date, cifre, informaţii, fapte, reportaje de la faţa locului. Crede doar în experienţa personală, în „ce-a văzut cu ochii lui“. Îi zici că UE a apreciat progresele Bulgariei (scrie şi-n ziare), te taie scurt: „ce vorbeşti, domne, păi n-am fost eu în Bulgaria? Mi-era şi frică să merg pe stradă...“. Vezi pe CNN că la alegerile din SUA au fost cozi la secţiile de votare şi-i comunici asta aşa, de dragul conversaţiei. Îţi zîmbeşte oblic: „fii serios, mi-a scris mie văr'miu din State că la ei nu votează nici dracu', doar negrii şi amărăştenii, restu' stă acasă, că oricum le merge bine“. (Iar faptul că n-a văzut *el* cine votează în America n-are nici o importanţă; vărul *lui*, ca tot ce e *al lui*, face parte din el însuşi, e certificat şi garantat de certitudinile sale fără fisură.) Pentru el, ziarele şi televiziunile mint, n-au habar, n-au priceput nimic, aiurea, mie-mi spui...

Pentru că omul nostru e, în ciuda aparenţelor, adept al dialogului (sau măcar al conversaţiei), crede în ce-i comunică, prin viu grai, alţii (vecini, cunoştinţe, amici), aşa că dacă-i trece pe la urechi vorba că o bancă are probleme, e printre primii care se duc să-şi retragă banii. Citeşte apoi şi ziarele, dar numai ca să-şi confirme buna intuiţie: „ţi-am spus eu, domne, păi n-am făcut eu bine că mi-am scos banii? Uite, scrie şi-n ziar...“. Cum, nu mai mint ziarele? „Nişte nenorociţi, domne, ăştia cu băncile lor, fură munca oamenilor, bine le fac ăştia în presă că-i demască...“. Demascările, care va să zică, îi plac, ştirile nu. Omul nostru este unul dintre principalele obstacole în dezvoltarea jurnalismului de informaţie. Şi – iarăşi contradicţie, iarăşi paradox, dar spuneam că e vorba de o fiinţă complexă – deşi are tăria opiniunilor sale, e cît se poate de manipulabil, tocmai pentru că, în ziare şi la televizor, apreciază atitudinea, sentimentul, demascarea, luarea de poziţie. Gustă editorialele nervoase, îi admiră pe moderatorii care combat bine – sigur că are şi ceva din Titircă, doar apropitarii au făurit România modernă.

Şi ce-are omul nostru cu satul global, cu societatea informaţională? Are. Întîi, pentru că el nu vrea să fie informat. Sau vrea, dar numai din „sursele lui“, în care crede *a priori*. Apoi, pentru că el e purtătorul viu al vechii oralităţi, al vorbei care merge din om în om, în ciuda – şi împotriva – documentului oficial, a semnăturii şi ştampilei, a cuvîntului scris negru pe alb. Nu în ultimul rînd, se întîmplă ca în tranziţia noastră acest tip de „Toma necredinciosu' postcomunist“ să fie parlamentar, editorialist sau realizator de emisiuni TV. Ori măcar să joace vreunul din aceste roluri. Şi-atunci îi împărtăşeşte poporului, la ore de maximă sau minimă audienţă, certitudinile sale, logica sa blindată (gen „mi-au furat ceasul în Germania, *ergo* şi nemţii fură“).

Altminteri, e simpatic. Îi place, cum spuneam, conversaţia, iar forma sa preferată de enunţ este întrebarea retorică. În versiune *soft* (vecinul, amicul), te poate convinge ori te face să zîmbeşti răbdător. În versiune *hard* (persoana publică, politicianul, moderatorul de *talk-show)*, te calcă pe nervi, îţi face praf dilemele şi mai pune cîte-un bolovan peste *acquis*-ul comunitar. Pe care-ar vrea să-l vadă cu ochii lui. Şi, epuizat, îţi vine să te-ntrebi dacă nu are şi el, uneori, dreptate...

▲

Alexandru CĂLINESCU

interstiții

Jurnal de front

Oricare ar fi evenimentele pe care le cunoaşte viaţa noastră politică, reprezentarea lor în presă ascultă de o retorică pe cît de previzibilă pe atît de rudimentară. Ideea de competiţie, spre exemplu, e figurată metaforic printr-o serie de stereotipuri ce induc imaginea unei încleştări pe viaţă şi pe moarte, în care toate mijloacele sînt îngăduite: se sare la beregata adversarului, se aplică paralizante lovituri de karate, săbiile despică – şuierînd – aerul, baionetele fulgeră în soare, gloanţele sfîşie ţesuturi şi frîng oase, mitralierele clănţăne bezmetic, obuzele explodează cu un zgomot asurzitor etc. Această risipă de muniţii şi de hemoglobină nu corespunde neapărat unei perioade de criză politică acută sau de teribile convulsii sociale. Acum exact doi ani mă amuzam inventariind titluri de articole (în general de pagina întîi) ce se înscriau în această paradigmă a violenţei şi a confruntării armate. Recolta a fost bogată, de la *„Raportul Comisiei Europene loveşte guvernul Vasile în moalele capului“* („Evenimentul zilei“, 6 nov.'98), trecînd prin *„ţărăniştii ies la contraatac. Ion Diaconescu a mitraliat totul, de la stînga la dreapta“* („Cronica română“, 17 nov.'98) şi terminînd cu *„PD pune tunurile pe Cataramă“* („Cotidianul“, 7 ian.'99). Şi totuşi, în acele săptămîni de sfîrşit an nu se întîmplase mare lucru, comparativ cu ce avea să vină, cu – să zicem – bătălia de la Costeşti.

În actuala campanie electorală ziarele nu puteau să rateze folosirea unor astfel de imagini care, deşi reluate pînă acum de sute de ori, par să exercite în continuare o misterioasă, irepresibilă fascinaţie. Iată cîteva mostre de titluri, tot – în majoritate – de prima pagină, culese mai mult în joacă, fără pretenţia unei anchete temeinice. La sfîrşitul lui august, ostilităţile erau deja vizibile cu ochiul liber: *„Meleşcanu sare la gîtul lui Isărescu“* („Evenimentul zilei“, 28 august). Trei zile mai tîrziu, „Cotidianul“ anunţă: *„Roman atacă la baionetă“* şi, tot atunci, „Adevărul“ semnalează că în spatele liderului grosul trupelor a trecut la executarea ordinului: *„PD a pornit la atac cu muniţie de război“* (31 august). Pe parcurs, se înregistrează şi lupte de stradă, diversiuni, ambuscade, reacţii fulgerătoare la infiltrări ale unor comandouri străine: *„Solcanu sare la gîtul cehilor de la TEPRO“* („Monitorul“, 6 septembrie). În octombrie armatele folosesc, la capacitate maximă, gurile de foc: *„PDSR pune tunurile pe Petre Roman“* („Adevărul“, 10 octombrie); *„Stolojan pune tunurile pe echipa lui Isărescu – CDR 2000“* („Curentul, 17 octombrie). O gravă neglijenţă produce, la Constanţa, o catastrofă: *„PD şi-a dinamitat cea mai puternică filială din ţară“* („Adevărul“, 17 octombrie). Cînd premierul urma să prezinte, în Parlament, raportul de activitate al guvernului, „Evenimentul zilei“ prevedea, cu o precizie matematică, desfăşurarea operaţiunilor: *„Mugur Isărescu – ţinta «piept» nr. 8“* (18 octombrie). A doua zi, „Adevărul“, constata, cu blazare de medic legist: *„Mugur Isărescu – pus la zid de putere şi opoziţie“*. Europa nu rămîne indiferentă la evenimentele din România: *„Verheugen oferă muniţie candidaţilor la Preşedinţie“* („Monitorul“, 14 octombrie). Oricît de tentant ar fi ajutorul extern, unii preferă metodele tradiţionale verificate la Griviţa, Mărăşti şi Mărăşeşti: *„Pentru intrarea în turul doi, Stolojan se va bate la baionetă cu Isărescu“* („Monitorul“, 30 octombrie). Dar, atunci cînd *„Ion Iliescu sare la gîtul fostului său partener de guvernare Petre Roman“* („România liberă“, 16 octombrie), se aruncă iarăşi în luptă armele grele: *„PD pune tunul pe Iliescu“* („Monitorul“, 17 noiembrie).

În chip de *post-scriptum* şi fără legătură aparentă cu subiectul, acest scurt text de Caragiale din *Moftul Român* (februarie 1893) intitulat *Chestiuni militare. – Prognosticuri războinice. Fumuri de cucerire:*

„Depeşe cifrată a împăratului Germaniei către regele României:

Extraurgentă:
«În România ai tu tunuri bune?
Răspuns plătit zece cuvinte.»

Răspunsul regelui României:
«Da; aşa zice directorul Regiei; dar eu obicinuiesc havane austriace.»“

▲

Sever VOINESCU

statul de drept

Puterea celor fără de putere

Pe 26 noiembrie, voi mai citi o dată eseul *Puterea celor fără de putere* pe care Vaclav Havel l-a dedicat memoriei lui Jan Patocka. Nu ştiu ce efect va avea asupra mea. Îl voi reciti, totuşi, cu speranţa secretă că mă va face să-mi înving îndoielile şi teama. La începutul anilor '80, printre disidenţii Europei de Est, textul lui Havel a avut un efect extraordinar. Zbigniew Bujak, cunoscutul lider al *Solidarităţii* poloneze, a spus în 1981 că a găsit în acest eseu întemeierea teoretică a acţiunilor sale şi a adăugat: „Pînă să citesc acest text, eram plin de dubii". Mă voi duce, deci, către celebrul eseu al lui Havel cu speranţa că mă va elibera de dubii.

Voi reciti atent eseul pentru că vreau să mă conving dacă sînt unul dintre cei care *trăiesc în minciună* sau sînt printre puţinii care *trăiesc în adevăr*. Vreau să ştiu exact unde mă situez; mi se pare că lupta dintre cele două grupuri radical opuse pe care Havel le identifica în societatea pe care el o numea „post-totalitară", continuă acut în România de azi. Fiecare dintre noi trebuie, din cînd în cînd, să ştie unde se află în raport cu adevărul. Şi, chiar dacă răspunsul e greu de dat de cele mai multe ori, întotdeauna merită să ne punem întrebarea. Minciuna domină totul, de la dreapta la stînga. Adevărul este fărîmiţat în mii de bucăţi şi este atît de bine camuflat în decorul mincinos al vieţii noastre, încît nu mai poate fi văzut. Adevărul este numai, din cînd în cînd, bănuit şi, cînd ne apare, este palid, sleit şi vag. Adevărul nu mai are consistenţă în România. Românii care trăiesc azi în adevăr trăiesc, din plin, disperarea. Feţele rînjite, optimiste, strălucitoare de pe gardurile străzilor noastre desfundate sînt feţele minciunii. În ţara mea se dă acum lupta între disperarea lucidă şi optimismul mincinos. În plus, vreau să prind un pic de curaj citind despre extraordinarul potenţial politic al celor care trăiesc în adevăr. Ei sînt cei care, în ţările Europei Centrale, au putut schimba lumea. Ei sînt cei care, la noi, nu au putut face mare lucru.

Vreau, de asemenea, să recitesc despre mecanismul pervers prin care ideologia duce la alienare şi la criza de identitate umană. Vreau să mă conving că virusul ideologiei comuniste nu este dintre aceia care se vindecă prin ignorare. Şi că nepăsarea sau ascunderea lui este calea cea mai sigură spre dezastru.

Vreau să revăd excepţionalele pagini dedicate manipulării prin drept. Folosirea legii ca alibi pentru cele mai odioase şi injuste acţiuni este o boală de care nu se scapă uşor. Ipocrizia murdară a celor care aplică legea cu scopul de a produce injustiţie este atent analizată în textul lui Havel. Îmi place, mai ales, fragmentul în care cel care avea să devină primul Preşedinte al Republicii Cehe vorbeşte despre diferenţa fundamentală dintre realitatea legilor, virtuală în sistemele comuniste şi post-comuniste, şi realitatea socială.

Voi reciti, de asemenea, reflecţiile lui Havel pe marginea ideii politice care l-a animat pe Masaryk: modificarea staturii unei naţiuni începe prin transformarea profundă a fiinţelor umane care o alcătuiesc. Este, deci, o legătură directă între fibra morală a fiecăruia dintre noi şi anvergura ţării noastre. Să ne mai mirăm că sîntem văzuţi cum sîntem văzuţi?

Eseul lui Vaclav Havel a fost scris în timpuri trecute. El este, pentru cei mai mulţi cititori, istorie. Este o mărturie despre cum şi de ce trebuia să reziste oamenii ciumei comuniste. Este o analiză făcută „la cald" unui sistem politic şi unui stil de guvernare care au dus jumătate din omenire aproape de dezastru. Mă gîndesc melancolic cum azi, pe toate meridianele lumii, eseul *Puterea celor fără de putere* este citit ca un document cu valoare istorică. În România, însă, textul lui Havel a rămas dureros de actual. Chiar dacă nu mai există vînzătorul de zarzavaturi care afişează printre morcovi şi cartofi lozinci marxiste, sufletul chinuit al acelui vînzător de zarzavaturi mai este, încă, viu în România. Acelaşi duh străin, care îl făcea pe vînzătorul de zarzavaturi din eseul lui Havel să afişeze lozinca fără să înţeleagă de ce trebuie să militeze pentru unirea proletarilor din toate ţările, domină ţara mea. Un duh bîntuie şi prin ţara mea. Din păcate, nu este cel despre care vorbeşte Havel la începutul eseului său.

▲

Lucian MÎNDRUŢĂ

talon de participare

Marinarii ruşi descoperă o insulă de latinitate

Se povesteşte că, aproape de zilele noastre, o băbuţă foarte prudentă, sperioasă şi săracă a avut de făcut o călătorie cu trenul în provincie. Nu mai plecase de mult de acasă, însă ştia de la televizor că în ţară se cam fură. Aşa că şi-a pregătit o geantă solidă, şi-un portofel legat cu lanţ în interior, în care să-şi ţină banii de întoarcere. S-a îmbrăcat cu ce avea mai ponosit şi a încuiat poarta de la căsuţă cu trei lacăte. În tren s-a ţinut departe de călătorii cu mutre suspecte, motiv pentru care a schimbat trei compartimente şi a sfîrşit dormind în picioare, pe hol. Ca să scurtez povestea, băbuţa cea vigilentă a ajuns cu bine la destinaţie şi la fel de bine, după cîteva zile, înapoi acasă. Pe care a găsit-o însă goală. Hoţii îi căraseră nu numai televizorul, covoarele şi mobila, dar apucaseră să fure chiar şi faianţa din baie.

Cu alte cuvinte, era mai bine să fi scăpat doar cu portofelul. Este o lecţie de viaţă pe care băbuţa o poate acum împărtăşi altora. Dacă mai are timp cineva s-o asculte.

La fel ca ea, naţia care a plecat la drum acum 10 ani într-o lume nesigură şi rea (aşa cum ştim că este lumea capitalului) s-ar putea să regrete exagerata vigilenţă cu care şi-a păzit averea. Şi aceasta pentru că, dacă la început ar mai fi putut s-o împartă în fabrici şi uzine şi s-o ofere ca atare, acum e clar că de vînzare n-a mai rămas cu adevărat decît ţara. Ţara în sensul de spaţiu geo-politic, numai bună să producă ceva mîndrie şi avantaje geo-strategice proprietarului, după ce a eşuat în a produce maşini de spălat vase (Slovenia), monitoare de calculator (Ungaria) sau pub-uri medievale pentru americanii plictisiţi de Paris (Cehia).

Problema e cine o cumpără. Iar în privinţa aceasta, campania electorală de anul acesta ne oferă cîteva indicii. Pentru că, pe lîngă candidaţii care contează cu adevărat şi care nu-şi pot permite riscul unor declaraţii deschizătoare de drum, au apărut cîţiva cetăţeni cu ambiţie şi bani care au lansat, mai mult sau mai puţin la unison, o temă nouă: *de ce nu cu Rusia?* Sigur, exprimarea nu e aceasta. Însă ideea a fost sădită în conştiinţa publică, la timp şi cu suficientă grijă. Mîine, jucătorii care contează vor putea, dacă vor, s-o ia în discuţie fără să aibă aerul că vine de la ei.

De ce n-o fac chiar acum? O explicaţie este teama că acest subiect nu s-ar vinde prea bine. În mai toate sondajele, intervievaţii se pronunţă în majoritate pentru NATO şi Uniunea Europeană. Opţiunea estică e luată în calcul de mai puţin de 10%. În acelaşi timp, dezgustul pentru capitalism e la fel de manifest: cei mai mulţi dintre români preferă o slujbă sigură, dar prost plătită, la stat. Cînd sîntem sinceri? Probabil cînd ştim despre ce vorbim: nici un român n-a fost în NATO, în vreme ce mai tot românul cu drept de vot a fost la serviciu. Ca atare, discursul integrării ar putea foarte bine să fie o modă care să treacă odată cu cei care l-au promovat. Conştienţi de riscul acesta, chiar şi campionii din sondajele pre-electorale vorbesc despre integrare demnă, probabil în ideea că ţifna e o calitate căutată la Washington sau Bruxelles.

Dar să ne întoarcem la Rusia. În fond, de acolo vine un aer dacă nu proaspăt, măcar familiar. Cum spunea acum cîteva zile prinţul Paul, candidat la preşedinţie, „există o experienţă comună a tranziţiei" (numele pe care îl dăm împreună dezorientării). La nivelul pulsiunilor intime (între care dorinţa de a face avere), clasa politică a Rusiei ne oferă o perspectivă reconfortantă: în ultimii zece ani, nemţii au avut în guvern mai mulţi socialişti practicanţi decît ruşii. Numai că, în vreme ce magnaţii lor au exploatat cu lărgheţe un stat destul de bogat în resurse, ai noştri, nevoiţi să se îmbogăţească din sărăcie, ar putea să le dea lecţii.

Mutîndu-ne înapoi în bloc cu ruşii, după excursia cu cortul prin campingurile vestului, am putea regăsi chiar şi un oarecare aer de superioritate: noi nu dublăm filmele, nu scriem cu litere chirilice, iar soţiile noastre se îngraşă mai puţin decît ale lor. Sîntem, cu alte cuvinte, o insulă de latinitate într-o mare slavă. Ce păcat că locuitorii se uită oftînd după vapoarele care trec fără să oprească, în loc să repare portul...

▲

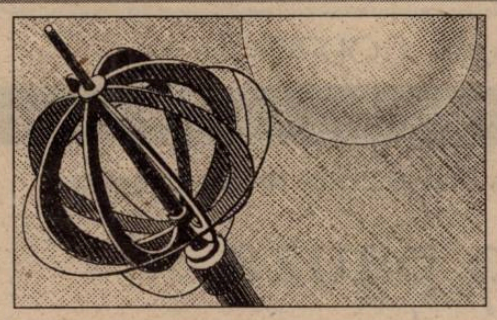

Magdalena BOIANGIU

de jur împrejur

Cine minte în Rusia?

Lansarea mandatelor de arestare împotriva lui Boris Berezovski şi a lui Vladimir Gussinski dovedeşte că preşedintele Rusiei, Vladimir Putin, este decis să-şi ţină promisiunea de a-i judeca şi pedepsi pe „oligarhi". Este vorba despre doi oameni de afaceri ruşi care au acumulat bogăţii imense, profitînd de haosul legislativ şi de slăbiciunile morale ale celor plătiţi să aplice legea. Pe lîngă proprietăţi industriale şi participaţii importante la societăţi comerciale, cei doi posedă şi influente organe de presă, printre care se numără şi posturi de televiziune cu bătaie naţională.

Revistele şi televiziunea domnului Berezovski l-au susţinut pe Putin în alegeri. Gussinski, nu. Televiziunea acestuia din urmă a fost singura care a încercat o imagine obiectivă a conflictului ruso-cecen. Aşa că a fost şi prima atacată. În vară, Gussinski a fost arestat şi acuzat de escrocherie; a fost eliberat după numai cîteva zile, parchetul retrăgîndu-şi acuzaţiile. La vremea respectivă Gussinski a spus că a fost eliberat numai după ce a cedat Gazpromului (marele şi unicul proprietar al zăcămintelor de gaz şi al conductelor prin care el se exportă) pachetul de acţiuni deţinut la trustul de presă Mediamost. L-a cedat şi a plecat în Elveţia, după ce a atras atenţia că libertatea presei este în pericol. Aflat în vizită în Statele Unite, dl Putin i-a răspuns: „Cînd oligarhii vorbesc despre necesitatea de a proteja libertatea presei, acesta nu este decît un pretext pentru a-şi acoperi propriile lor interese financiare".

După tragicul accident al submarinului Kursk, din Marea Barenţ, postul de televiziune controlat de Berezovski a criticat intens conducerea militară pentru lipsa de transparenţă şi pe Putin pentru aroganţă. „La televiziune se minte, mint, mint tot timpul" – s-a dezlănţuit preşedintele Rusiei, ieşind in rezerva sa obişnuită: „Oamenii care strigă mai tare decît toată lumea sînt cei care în zece ani au distrus flota noastră şi armata noastră". Tot atunci, Consiliul Naţional al Securităţii a elaborat un document de 44 de pagini întitulat „Doctrina securităţii informaţiei": după ce aminteşte de drepturile constituţionale, „respectarea vieţii private" şi „interzicerea cenzurii", insistă asupra necesităţii ca sistemele de informaţii să nu ameninţe „renaşterea spirituală a Rusiei" şi „tradiţiile patriotice". O mare parte din proiectul de buget acordat ministerului informaţiilor în anul 2001 poartă menţinea „secret". Surse guvernamentale spun că sumele sînt destinate „operaţiunilor de mobilizare şi de rezistenţă împotriva propagandei adverse". Trecînd la fapte, pentru a debarasa statul de influenţele nocive şi de oamenii care îl şantajează, miercuri, 15 noiembrie, Berezovski a fost convocat la procuratură, deocamdată în calitate de martor. Era invitat să dea explicaţii, în legătură cu deturnarea fondurilor companiei Aeroflot prin cele două societăţi cu sediul în Elveţia care îi aparţin. El dăduse şi pînă atunci explicaţii: încă din septembrie povestise că puterea face presiuni, somîndu-l să predea statului pachetul de acţiuni deţinut la cel mai influent canal de televiziune, ORT. Iar pe vremea cînd era doar candidat la preşedinţie, depinzînd integral de anturajul lui Elţîn, Vladimir Putin s-a folosit de banii societăţilor din Elveţia pentru campania electorală.

Dincolo de circulaţia declaraţiilor şi a hîrtiilor oficiale, se produce regruparea forţelor: sigur de sine şi cu oamenii lui în posturile cheie, Putin poate face faţă ameninţărilor cu care s-a confruntat Elţîn şi e decis să ofere spectacolul bătăliei decisive împotriva corupţiei din sistem. Printr-un efect pervers, presa s-a diversificat datorită corupţiei din sistem. Cei doi mari proprietari ai televiziunilor private au folosit libertatea presei pentru a-şi apăra interesele, profiturile obţinute prin mijloace murdare, prin complicitatea şi favorurile acordate de puterea de la Kremlin. Libertatea a fost un subprodus al intereselor divergente. Ca să-şi apere interesele, Vladimir Putin are nevoie de o presă aservită. Gussinski şi Berezovski nu sînt în Rusia şi, fie că o să moară sau nu în patul lor, nu vor muri săraci. Dar în tropăiala iscată de bătălia între cei cu bani şi cel cu poliţia şi cu judecătorii, vor fi striviţi ziariştii care şi-au adăpostit independenţa la umbra afacerilor.

▲

Andrei CODRESCU

scrisoare din New Orleans

www.codrescu.com ● www.corpse.org

În pauza dintre preşedinţi

Aşa de tare s-au plictisit americanii în timpul cît n-au ştiut cine le va fi preşedinte încît au început să facă tot felul de lucruri bizare. Femeile singure, de pildă, s-au apucat să pîndească în faţa magazinelor care închiriau casete video, în căutare de bărbaţi singuri care vin să ia filme. Cînd apărea cîte unul, don'şoara punea jos exemplarul din *Gambit* din care citea cronicuţa lui A. Codrescu şi da buzna în magazin. „E bună", grăia ea către tipul care citea prezentarea de pe spatele cîte unei casete cu lupte la nudul gol. Funcţiona fără greş, cu mici excepţii, cînd tipul fie era homo, fie lua caseta pentru o partidă cu iubita lui. Ca să evite jena de după, fetele umblau în gaşcă. Cînd vreuna o da în bară, suratele o consolau: „Lasă, nu-i nimic, sînt nişte proşti cu toţii".

Tulburi vremuri fost-au acestea ale hiatului, ale interimatului, ale interstiţiului fără de viitor preşedinte. Era ca şi cum trecutul s-ar fi sfîrşit, iar viitorul avea probleme în a se naşte. Pe mulţi i-a luat cu ameţeală, ca şi cum ar fi căzut într-o gaură de vierme cosmică şi ajunseseră acum spre cealaltă parte a galaxiei, în care preşedinte era încă Nixon. Cum altfel poţi să-ţi explici o lume în care bănoasele acţiuni ale companiilor de Internet şi-au pierdut valoarea, iar caricaturile făceau legea ştirilor? Prăpastia dintre generaţii dispăruse. Părinţi şi copii erau deopotrivă năuciţi. Întreaga ţară se chircise la dimensiunile unei sufragerii în care singurul subiect de conversaţie era hiatusul, ciudăţenia interimatului, stranietatea interstiţiului.

„Pe vremuri terminam repede şi eficient", îi spuse bărbatul femeii din magazinul de închiriat casete, *à propos* de nimic.

„Prea repede", răspunse ea. „Mie îmi place *coitus interruptus*. Trebuie să amînăm plăcerea pînă cînd nu mai putem îndura. După aceea, Bush sau Gore, o să fie grozav cu oricare dintre ei."

„Cine sîntem?", se tot întrebau americanii la o pungă de chipsuri fără grăsimi, în saloanele de aerobic. „Să fi devenit atît de cumsecade? N-ar trebui să fim ceva mai paraguayeni? N-ar fi cazul să ieşim în stradă, să facem ceva zarvă?"

La aceste întrebări, ca şi la altele, există doar un singur răspuns, sforăitor şi oarecum deprimant: „Nici nu ne prea pasă cine este preşedinte. Am fi putut prea bine să-l alegem pe Clinton pentru încă zece ani şi să terminăm cu tot balamucul. De ce să tulburăm apele, să punem paie pe foc şi să ne tăiem craca de sub picioare, să muşcăm mîna care ne-a hrănit şi aşa mai departe? Nu ne sfiim să folosim nici un clişeu din manual, pentru că noi sîntem americani şi clişeele ne fac să ne simţim bine. Vreau să spun, ia uită-te, cine mai sînt şi ăştia, Bush şi Gore? Nişte împroşcători de clişee, care vor să ne facă să ne simţim bine. Oricare ar ieşi, ne e totuna."

Ăsta era răspunsul pe lung, desigur, dar nimănui nu-i păsa, pentru că nimeni nu asculta. Şi, în fond, care era întrebarea? Mare ciudăţenie, acest „întretimp", acest între timp, acest „interruptus" în care nimeni nu asculta, dar cu toţii aveau o opinie şi fiecare se simţea un pic aiurea pentru că istoria, mă rog, se sfîrşise. În cele din urmă.

Doar că nu se sfîrşise. Coitul se reluă, apoi veni marele Orgasm şi fu încoronat Preşedinte. Numai că acolo, în scorburile fără-de-timpului, oamenii se dedau la lucruri ciudate. Bărbaţii singuri, de-o pildă, începuseră să participe la conferinţe despre societatea civilă şi democraţie, ca să întîlnească femei singure care merseseră la şcoli înalte pe bune. „Hei", spuneau în pauze, „ciudate vremi, nu? Hai să mergem la mine, să mai discutăm un pic. Practic *coitus*, ştii, *interruptimus*".

Mulţi îşi găsiră perechea în acele timpuri zălude.

Apoi istoria o luă din nou din loc şi cu toţii se întoarseră în baruri şi discoteci.

(traducere de Ioana AVĂDANI)

▲

Adrian CIOROIANU

poveşti suprapuse

Amante, reţete şi crochete

Recent, editura Fundaţiei Culturale Române a publicat fragmentele „româneşti" ale jurnalului diplomatului elveţian René de Weck, fost ambasador la Bucureşti timp de 12 ani, între aprilie 1933 şi iulie 1945. O bună idee editorială şi o lectură utilă, în ciuda interpretărilor uneori paradoxale pe care de Weck le dă evenimentelor (alteori se vede, mai direct spus, că omul nu a înţeles mare lucru – vezi mai ales notele din cea de-a doua jumătate a lui '44 şi începutul lui '45) şi în ciuda, de asemenea, puţinelor greşeli scăpate printre degete de îngrijitorii ediţiei, de adnotare sau de traducere – menite uneori să dea peste cap farmecul frazei, precum traducerea curioasă a jocului de cuvinte pe care de Weck îl face plecînd de la numele ambasadorului german la Bucureşti, *von Killinger – Killing for ever*, tradus prin *Ucis pentru totdeauna* (?!).

Notele zilnice ale ambasadorului (începute abia în iunie 1939) nu aduc revelaţii istorice cruciale, dar vorbesc, destul şi bine, despre societatea bucureşteană a vremii şi despre felul în care ea traversează crizele succesive: agonia regimului carlist, aventura statului legionar, drama războiului în alianţă cu Hitler, catastrofa începutului comunizării. René de Weck rămîne, peste toate, detaşat, dar nu neinteresat; chiar dacă informaţiile sale amestecă sursa de primă mînă cu savoarea indefinibilă a bîrfei la nivel înalt, intimitatea jurnalului nu este niciodată *diplomatică*: de la epitetele dăruite portretului lui Gheorghe Tătărescu (*„papă-lapte cu reflexe de oţel"*, şi mai sînt cîteva) pînă la paginile dedicate ţării gazdă (despre care spune cu simpatie, în februarie '42, că *„rămîn cu o amintire sinceră, pe care ... o numesc* Dix ans au pays du mensonge. *Căci minciuna este chiar aerul pe care îl respiră această ţară"*). De Weck se împarte între treburile ambasadei, obligaţii mondene, întîlniri private cu politicieni sau mesageri; după 1942, el primeşte sarcina reprezentării la Bucureşti a intereselor americane, britanice, belgiene, iugoslave, canadiene, chineze etc. (în total, o duzină de interese, care mai de care). În paralel, creşte şi interesul său într-un amantlîc personal, început în vara lui 1940 şi continuat pînă la plecare, consumat fie într-o garsonieră din strada Londra, fie în apartamentul *ei* de pe Dionisie Lupu nr. 20, fie într-un atelier de croitorie de pe aceeaşi stradă (şi în cazul de Weck, dar şi într-altul mai recent, se pare că Bucureştiul este un senzaţional afrodiziac pentru *activismul diplomatic* elveţian!). Treptat, în jurnalul său pătrund zvonurile (e teribil, zvonul apare efectiv ca fiind sîngele oraşului!), bancurile (cu români, cu evrei, cu germani, cu tot ce vrei) sau aventurile de alcov ale altora (amanta lui Mihai Antonescu, *doamna K.*, cea care se întîlneşte şi cu un secretar al lui de Weck, sau amanta lui Ion Antonescu, care facilitează intrarea amantei unui diplomat iugoslav la Eugen Cristescu, şeful Serviciului Special de Informaţii ş.a.).

În fine. Tocmai terminasem cartea şi admiram un facsimil anexat din paginile jurnalului, reprodus dintr-o agendă românească precum cele pe care de Weck şi-a ţinut pînă în 1943 jurnalul, agende cumpărate de la librăria Hachette de pe Lipscani. Sus, pe pagină, apare data: marţi, 20 iunie 1939; mai jos, ambasadorul scris-a: *„Lucrurile se încurcă. Încep să cred că Hitler este hotărît, orice ar fi, să declanşeze marele balamuc universal. Fără îndoială, cu asta el va crăpa. Dar cîţi alţii înaintea lui! Şi cîţi alţii după!"*. Deasupra notei, nişte rînduri ilizibile m-au tentat, am luat lupa şi iată: printr-o suprapunere cum numai hazardul poate dărui în răstimp, pe fila agendei era tipărită reţeta zilei – *„Crochete cu ochiuri – se face un sos gros din 100 gr. unt, 125 gr. făină, jum. litru lapte, se amestecă cu două gălbenuşe şi două ouă răscoapte tăiate bucăţi, o bucată de şuncă, o bucată de piept de pasăre tocate, se formează crochete late, se dau prin făină, ou şi pesmet, se prăjesc în unt şi peste fiecare crochetă se pune cîte un ochiu prăjit în unt. Separat ai sos de roşii"*.

Săptămîna viitoare se va vedea de ce sînt dubioase *reţetele* zilelor de marţi. Pînă atunci, mănîncă numai cine votează.

▲

Daniel VIGHI

din fanfare funerare

Serhaturile norocoase ale măritului herţog

La vremea din urmă a campaniei electorale americane, Dabîl-iu Bush a spus că el îşi doreşte ca America să se întoarcă (socratic) mai mult spre sine. Adică aceasta să nu mai fie un soi de serviciu 911 al lumii. Ce vrea să spună această metaforă electorală? Păi, ne încredinţează cum că n-ar mai fi de dorit ca prezenţa soldatului american în Balcani să fie întru totul aşa. America se retrage în dosul lui *National Missile Defense* (apărarea antirachetă) şi stă aşa, aidoma felului în care stătu cetatea Temişvarei în toamna ploioasă a anului 1551, în faţa ordiei musulmane. Mai apoi, în primăvara anului 1552, adică în luna regeb a anului 959 al Hegirei, s-au adunat o ceată de *kapu-kulu* (oaste de gardă denumită Oastea Porţii) sub conducerea, vestitoare de bucurie, a falnicului vizir Ahmed-paşa dinaintea cetăţii susnumite care, vorba cronicarului Mehmed bin Mehmed, s-a fost întărită de către afurisiţii de duşmani cu un soi de *National Missile Defense*. Care a fost să fie urmarea? Păi, vă spun care. Ordia s-a năpustit asupra vilaietului pe nume Banat şi l-au cucerit cu strigăte victorioase de aman.

Toate astea mi-au venit în minte cînd o doamnă, beilerbei universitar, mi-a fost susurat la ureche cum că mult ţine ea pumnii pentru ca Dabîl-iu să izbîndească. La întrebarea mea cum că de ce anume ţine la asemenea izbîndă, doamna – un vajnic caraul al armiei celei purtătoare de biruinţă electorală a măritului padişah Vadim – mi s-a mărturisit că, în acest fel, americanii se vor retrage şi vor lăsa loc deplinei independenţe a tuturor sangeacurilor şi vilaietelor din Balcani care îşi pot astfel cîştiga, prin oştile cele ideologice, victoria finală a unei demnităţi naţionale depline. La supusa mea întrebare cum că cum anume ne va fi sub asemenea otcîrmuire, doamna beilerbei n-a mai adăugat nimic. S-a mulţumit să dea din mînă a ceva de la sine înţeles şi eu pe dată am văzut cu ochiul minţii cît de vrednice de pomenire vor fi să fie viitoarele asedii asupra aşa ziselor elite intelectuale, în veci afurisite, cu apucături de hainie a intereselor naţionale. Abia atunci vor lupta ele în felul locuitorilor din palanca Solnok, din acelaşi an al Hegirei, adică nu vor lupta ci vor fugi din ţară, aşa cum au strigat gospodinele cetăţii ciobanului Bucur, în anul 1990, în vremea cînd oştile minereşti, călăuzite de victorie, în luna *şevval*, la 13-14 iunie, după calendarul ghiaur, au transformat în geamii sedii de ziare, de partide şi amfiteatre ale nelegiuiţilor din Universitate. Astăzi, după zece ani, luptătorii credinţei şi gaziii nu mai trec prin foc şi nici nu mai încovoaie spinările nelegiuiţilor sub ascuţişul parilor. Astăzi se petrec numai asedii şi campanii de vorbe, de tocşouri, de afişe lipite peste tot, de panouri, de atacuri prin flancuri, de mişcări de învăluire şi de buluciri retorice. E adevărat că, în ce mă priveşte, nu ştiu spre ce anume popasuri ne îndreptăm şi cît de bine ne va fi sub padişahlîcul viitorilor patru ani sub conducerea gloriosului han al PDSR care, mai mult ca sigur, va descăleca de pe calul opoziţiei şi va intra în sunete de trîmbiţe şi surle de toate felurile şi mărimile în saraiul mult rîvnit al Cotrocenilor.

Eu acu mult nu mai povestesc, las viaţa să-şi urmeze ale ei: mă aflu la un *café-bar*, dinaintea unei beri Ciuc, cu unchiul pe nume Ucunuţu, fumăm ceva L&M *lights* şi la televizor apare, în cadrul tribunei partidelor parlamentare, zîmbitor şi castrator, acelaşi Vadim Tudor herţogul – cuvînt care de la *hersek* vine, care vrea să spună comandant de oaste. Spune ce spune *herţogul* Vadim despre nelegiuiţii ghiauri, despre moş ţărăniştii, fie-le mormîntu' luminat, despre rătăciţi şi despre îndreptarea lor prin divane şi pedepse înfricoşate administrate de spahiii renumiţi ai fostei oştiri permanente a Securităţii pe numele ei turcesc *bölük halkî*. Pe cum se arată el la televizor pe dată în bar se aude un murmur de aprobare şi de abia stăpînită plăcere. Mult mă zbucium eu şi-i spun unchiului pe nume Ucunuţu despre cum se poate ca în cetatea Temişvarului, unde domnea tare oastea proeuropeană şi democratică, să fie asemenea izbîndă. Unchiul îmi dă multe asigurări că toate astea sînt iluzii, că izbînda lui Vadim paşa, beilerbei de Butimanu, este o iluzie întreţinută de o mînă de beţici de cartier. Pe cînd ieşim noi în soarele tare de noiembrie iacătă ne iese înainte o dubiţă, zisă Jeep, care, îmbodobită cu pozele color ale numitului beilerbei, tulbură liniştea autumnală a uliţei cu zicerea aspră din megafoane care îndeamnă locuitorii cetăţii să se predea pe data de cutare, la vremea rînduită a asaltului final la urne, şi să-şi lege soarta de serhaturile norocoase ale măritului herţog şi ale oştirii sale de foşti şi viitori care acum raiale şi spahii se numesc, neferi capugii, sangeacbei, şi alţii asemenea care, cu toţi laolaltă, ne vor ferici în anii viitori.

▲

Texte şi opinii de: *Florin ABRAHAM (doctorand în istorie, Universitatea „Babeş-Bolyai", Cluj) ● Svetlana CÂRSTEAN (scriitoare) ● Rodica CHELARU (jurnalistă) ● Marian CHIRIAC (jurnalist) ● Miltiade IONESCU (medic, fost deţinut politic) ● Mircea KIVU (sociolog) ● Irina NICOLAU (scriitoare) ● Simona POPESCU (scriitoare) ● Răzvan RĂDULESCU (scriitor) ● Andrei ŢĂRANU (asistent univ., doctorand, Şcoala Naţională de Studii Politice şi Administrative) ● Mihai ZAMFIR (scriitor)*

Argument

Am numit, generic, prin „spaime", ansamblul de sentimente din care fac parte şi frica (cu toate nuanţele ei, de la teamă la groază), dar şi angoasa. Am pus în paranteză, pentru simplificare, faptul că psihologii fac distincţie între frică şi angoasă, prima fiind o reacţie în faţa unei primejdii clare, care poate fi ocolită, a doua avînd o cauză nedeterminată, abstractă, incontrolabilă.

Aşa cum observa şi Jean Delumeau în bine cunoscuta sa carte Frica în Occident, *percepţia asupra fricii s-a modificat de-a lungul vremii: dacă pînă în epoca modernă ea era privită ca o atitudine ruşinoasă, de care se făceau vinovate doar clasele sociale inferioare, ulterior fricii i-a fost acceptată calitatea de atitudine umană firească. Cu toate acestea, mentalitatea comună a rămas tributară vechilor concepţii despre frică, ea fiind în continuare considerată un sentiment ruşinos, sinonim laşităţii, şi opusă în mod constant eroismului (în timp ce, în realitate, multe fapte eroice – de pe cîmpul de luptă sau de aiurea – au drept cauză frica). Aşa stînd lucrurile, putem considera drept adevărate acte de curaj mărturisirile sincere ale fricilor personale – este şi cazul unor texte din numărul de faţă.*

Pe de altă parte, cerîndu-le unor colaboratori să scrie despre experienţele intime legate de spaime, frici sau angoase, am urmărit contrapunerea acestor trăiri mult trîmbiţatelor angoase naţionale, cele cuantificabile în sondajele de opinie şi de care este atît de îndrăgostită presa noastră. Spaime legate de cutremur (să ne amintim isteria provocată de Hâncu), de război sau de faptul că unitatea patriei ar fi în primejdie – toate sînt promovate de mass-media sau de către unii politicieni, în virtutea faptului că sînt aducătoare de tiraje mari sau de capital politic. Deşi fricile proprii sînt considerate ruşinoase, spaimele naţionale au o aură nobilă, ţin întrucîtva de sentimentul patriotic. Oricum, orice act reprobabil, atunci cînd se generalizează, îşi pierde caracterul ilicit şi devine demn de a fi acceptat.

Confruntate cu experienţele personale autentice, „fricile naţiei" se dovedesc a fi butaforie. Nu susţin, însă, că angoasele generale sînt un produs exclusiv al manipulării. Ele oricum ar fi apărut, avînd în vedere că societatea trece printr-o perioadă dificilă, de nesiguranţă, perioadă care, în plus, n-a dus lipsă nici de evenimente violente, traumatizante. Dar faptul că terenul propice pentru spaimele sociale este folosit de anumite instanţe pentru a le cultiva pe cele existente sau pentru a „sădi" altele noi mi se pare de domeniul evidenţei.

Fricile personale, atunci cînd nu ating limita patologicului, sînt, în general, benefice – ţin de instinctul de conservare, sînt o pavăză împotriva primejdiilor şi, prin urmare, împotriva morţii. În ultimă instanţă, tot de impulsul de a evita primejdia, insecuritatea, lipsa hranei sau a adăpostului, ţine şi dorinţa omului de a trăi mai bine, înclinaţia lui înspre progres. Nu aceleaşi lucruri bune se pot spune, însă, şi despre spaimele colective. Ele dezvoltă atitudini iraţionale, imprevizibile şi, mai cu seamă, ură şi agresivitate. Angoasele naţionale, deşi încep prin a avea o cauză abstractă, vagă, se descarcă pînă la urmă în frici al căror obiect este bine determinat. Apar, astfel, ţapii ispăşitori spre care se canalizează spaimele, dar şi furia maselor (moşierii, intelectualii, străinii, FMI-ul, ungurii etc.). Meseria unora a fost, după '89, de a induce frici populare şi de a indica aceşti ţapi ispăşitori. E o meserie profitabilă, dar şi periculoasă, fiindcă jocul – aflat sub semnul iraţionalului şi al imprevizibilului – se poate întoarce împotriva lor. Ca să nu mai vorbim de cît de periculoasă e pentru cei care le sînt pacienţi. Din păcate, cei mai mulţi dintre noi consideră că ei sînt oamenii de care avem nevoie. ***(C. P.-B.)***

Andrei ŢĂRANU

Trăind în frică

Încercarea de a descrie fenomenul românesc al perioadei postdecembriste sau de tranziţie se loveşte deseori de un sentiment pe care majoritatea îl încearcă, chiar dacă nu întotdeauna vrea să-l recunoască. Este sentimentul unei anxietăţi care transpare, de cele mai multe ori, doar la nivelul percepţiei în sondaje sau în cercetările asupra unor focus-grupuri şi care are ca fundament teama de răspuns, teamă declanşată de autoritate. Prima impresie decelată de aici, dar superficială, este că, puşi într-o situaţie nouă, repondenţii se sfiesc să spună tot ceea ce ar vrea. Dar, la o analiză mai atentă a răspunsului, s-ar putea extrage baza a ceea ce-i îndeamnă pe aceştia să nu se motiveze în totalitate. Iar aceasta nu este altceva decît frica, acea frică care îi împiedică pe români să se revolte sau să-şi modifice existenţa cu de la sine putere.

Această teamă perpetuă, ca orice item care aparţine mai degrabă inconştientului colectiv decât unei expresii formale, este extrem de greu de măsurat sau de cuantificat într-o cercetare, căci o psihanaliză a colectivului se opreşte mai totdeauna la suprafaţa fenomenului.

Frica, sentiment de adâncime, este puţin cercetată în psihologia socială românească, fie pentru că este imposibilă o sociometrie coerentă, fie că eroicul se vinde mai bine. Deşi, chiar unul din sloganurile revoluţiei din decembrie amintea de acest sentiment: „Nu vă fie *frică!* Ceauşescu pică!", reluat apoi şi de Piaţa Universităţii cu schimbarea doar a subiectului căderii. Se observă astfel că subconştientul colectiv este mult mai capabil să-şi exprime temerile, chiar dacă nu dă un semnal de aceasta domeniului ştiinţific, sau permutează discursul într-unul de suprafaţă, insuficient în a reflecta exact motivaţiile profunde.

Teama, ca element constitutiv al subconştientului colectiv contemporan, este diferită de celelalte sentimente asemănătoare care i-au precedat, dar le are ca structuri constitutive încastrate în ea. De aceea putem izola o frică de trecut exprimată perfect de situaţia total neclară a procesului comunismului sau a dosarelor fostei securităţi. Aceste sintagme sînt numai ele suficiente de a porni un război electoral capabil să ascundă adevăratele temeri sub o cascadă de cuvinte. Şi aceasta pentru că trecutul recent, ante-revoluţionar, stă încă la baza fricilor colective, frici care au rezultat din dubla prezentare a acestei epoci – atît eroică, a unui popor ce a stat sub jugul unui călău neîndurător, cât şi lovită de o laşitate covîrşitoare, în care cea mai mare majoritate a colaborat (fie deschis, fie de nevoie, dar a făcut-o). Această perspectivă dual a creat propensiunile unei reale temeri că dacă acest trecut va fi descoperit, o soartă neîndurătoare va lovi acest popor – fie un război civil (teză a primelor luni post-comuniste), fie un dispreţ profund din partea celor cu care vrem să colaborăm acum (deşi chiar aceştia cer de multe ori ca un comandament moral un proces real al comunismului şi al fostei securităţi). Desigur, subconştientul colectiv se hrăneşte din plin din fricile individuale ale celor care se simt vizaţi personal de o nouă perspectivă morală, dar nu aceştia reprezintă majoritatea.

Frica de trecut se împleteşte plenar cu frica de prezent, frică ce se poate rezuma prin ascunderea adevărului, inclusiv a celui care sare în ochi. Aceasta este expresia cea mai perfectă a rezistenţei la schimbare şi a haosului motivaţional în care trăieşte simplul cetăţean român. Situaţia grea, deseori mizerabilă în care este nevoit să trăiască îl împing la o psihologie de supravieţuire în care numai prezentul este palpabil, iar experienţa l-a învăţat că viitorul poate fi şi mai rău. Astfel, prezentul, boicotat de spaimele unui trecut ce poate reveni sau ameninţă prin cuvîntul moralizatorilor, este un refugiu care nu mai lasă loc pentru viitori posibili, sau aceşti viitori sînt unii pe termen foarte scurt, săptămîni sau luni cel mult. Alături de fricile trecutului, însuşi prezentul îşi aduce propriile lui spaime, tot atît de puternice: posibila pierdere a unui loc de muncă, înrăutăţirea continuă a nivelului de trai, salarii ce nu mai ajung să acopere existenţa domestică sau posibile datorii şi dobînzi la bancă. Toate aceste frici ale prezentului sînt puternic stimulate de o medie ce pare a se hrăni din speculareа spaimelor colective, dar care nu pare a le manipula decît electoral în lipsa unor măsuri ce vizează constituirea unei reale societăţi civile (pe care îşi arogă dreptul de a o reprezenta).

Astfel fricile prezente şi cele remanente ale românului se împletesc pentru a constitui angoasa în faţa viitorului, viitor care deja nu mai are o faţă sigură. În perspectiva viitorului, fricile colective se diversifică în funcţie de categoriile sociale sau de mediile substanţiale ale celor ce se confruntă cu ele. De la spaima de a pierde tot ce ai acumulat o viaţă datorită unei escrocherii uriaşe (iar asta a devenit deja o frică dual, atît trecută cît şi viitoare) pînă la spaimele gregar-istoriste de a se rupe ţara (asemenea), frica faţă de viitor îmbracă formele trecutului. Iar fricile fără corespondenţă temporală continuă să bîntuie inconştientul colectiv care se raportează la mizeria prezentă, căci se ştie deja, prezentul poartă totdeauna în sine viitorul.

Abia odată eliberaţi de aceste frici colective ar putea românii să îşi construiască motivaţiile pentru viitor, care altfel le apare tot mai sumbru şi neguros. Iar aceste motivaţii vor trebui să şi le asume singuri, fără să mai aştepte directive din altă parte, căci odată cu aceste directive, nu totdeauna clare, se pot transmite şi interpretările dătătoare de spaime. ▲

Mircea KIVU

Sănătate, că-i mai bună decît toate

Aparent, cel mai simplu mod de a afla care sînt temerile românilor este acela de a-i întreba pe ei înşişi. Un recent sondaj de opinie (*Barometrul de opinie publică – noiembrie 2000*, realizat de Centrul de Sociologie Urbană şi Regională la solicitarea Fundaţiei pentru o Societate Deschisă, http://www.osf.ro) ne dezvăluie faptul că pentru mai mult de jumătate dintre românii adulţi *boala* constituie principala temere (distribuţia celor mai frecvente răspunsuri la întrebarea *Care sînt lucrurile de care vă temeţi cel mai mult în prezent?* este, pentru primele două răspunsuri, următoarea: *boală* (52%), *preţuri* (49%), *viitorul copiilor* (38%), *un război în zonă* (21%) etc.). Faptul nu e întîmplător, căci ierarhia se menţine de mai bine de doi ani (cu o excepţie – în noiembrie 1998 şi mai 1999 primul loc era ocupat de teama de *un război în zonă*). Românii care se tem de trădare, întuneric, necunoscut, înălţime, singurătate, încurcături, moarte sînt marginali (sub 5%, acesta fiind procentul trecut în dreptul lui „altceva"), dacă nu cumva e vorba de un simplu efect de listă – variantele de răspuns oferite de autorii chestionarului fiind cam sărăcuţe cu duhul.

La fel de puţini par a fi cei care – în preajma alegerilor – se tem că vine Iliescu la putere, că ajunge Vadim în turul al doilea, că nu intră Convenţia în Parlament. Aici s-ar putea să greşesc, căci o notă de subsol ne avertizează că varianta „altceva" a fost introdusă în iunie 1998, cu ocazia abolirii pericolului instaurării unei dictaturi. Probabil, în aceeaşi compozită categorie nu au putut fi incluse răspunsurile celor care se tem de faptul că ar putea fi prinşi cu ocaua mică, de puşcărie, de judecători, de razii etc., pentru simplul motiv că pe ei nu-i găseşte nici poliţia, deci cu atît mai puţin operatorii de interviu.

Teama de boală e, în principiu, mai degrabă o angoasă, căci acest eveniment e în egală măsură prezent şi absent în viaţa fiecăruia dintre noi. De altfel, în acelaşi sondaj, 56% din cei intervievaţi se declară foarte sau destul de mulţumiţi de sănătatea proprie. Cînd cineva se teme mai mult şi mai mult de boală, înseamnă că ori e cu totul liniştit în privinţa ameninţărilor de tot felul din societate, ori că toate relele i s-au întîmplat deja (ipoteză mai probabilă).

Ar mai fi importantă teama românilor de preţuri. Preţul în sine nu-i o sperietoare, afară de cazul în care eşti învăţat să capeţi de pomană, aici fiind însă vorba de întrecerea dintre acesta şi venitul omului, adică de coana inflaţie. Economiştii mi-ar spune că indicii de inflaţie sînt în scădere, deci ponderea acestui subiect între temerile românilor ar trebui să scadă, însă sondajele se încăpăţînează să îl menţină la niveluri constant ridicate. Deci problema nu e nivelul sau dinamica inflaţiei, ci crearea unor strategii de adaptare la mediul inflaţionist. Întrebaţi ce s-ar face dacă ar cîştiga o sumă mare de bani, constatăm că cele mai frecvente răspunsuri se referă, în ordine, la cumpărarea unei case sau maşini, donarea către copii/părinţi şi cumpărarea de alimente, îmbrăcăminte.

Ambele temeri majore ale românilor sînt din categoria celor improductive. Cînd te temi de hoţi, îţi pui lacăt la uşă; cînd te temi de lup, ocoleşti pădurea. Or, statisticile arată că printre concetăţenii noştri se înregistrază proporţii de fumători depăşite doar în ţara celor ce fumează ca turcii, exerciţiile fizice reţin prea puţin pe români de la treabă, alimentaţia sănătoasă e o noţiune abstractă. Modalităţile de utilizare a banilor nu sînt nici ele din cele antiinflaţioniste. Asta înseamnă că principalele temeri ale românilor sînt de fapt spaime (teama determină apărare, reacţie; dimpotrivă, spaima generază panică, imobilizare, aidoma prăzii hipnotizate de şarpe). Reacţiile celui stăpînit de spaimă nu se supun logicii deciziei raţionale.

Hotărît lucru, ori realizatorii sondajului şi-au ales greşit subiecţii, ori l-au efectuat într-o ţară stăpînită de resemnare. Acelaşi sondaj cuprinde o secţiune importantă consacrată intenţiilor de vot, al cărui comentariu tocmai l-am încheiat. ▲

AMÎNDOI SÎNTEM DE-O SPAIMĂ,

Răzvan RĂDULESCU

Grija zilei de răspoimîine

Pînă acum trei ani, dormeam pe burtă; asta pînă cînd am auzit că doar cei frustraţi, cu spaime sau cu traume (suportabile) strîng perna în braţe. Şi cum, din psihanaliză, singurele lucruri care nu mă lasă indiferent sînt tocmai micile zvonuri de colţul străzii, m-am hotărît să încetez cu această practică. Mi-am spus: eşti un om fericit; nu duci lipsă de bani, ai un serviciu bun, ai o familie pe cale să se mărească (soţia mea era însărcinată), ţi-a apărut o carte, te bucuri de o recunoaştere acceptabilă din partea lumii literare – scrii la *Dilema*, ce motive ai să dormi pe burtă? De mîine dormi pe spate.

În primele cîteva nopţi, lucrurile n-au mers cum prevăzusem: mă întindeam în pat şi mă chinuiam să mă obişnuiesc cu noua poziţie, care, trebuie să recunosc, era destul de inconfortabilă. Somnul drepţilor – i se mai spune. Presupune seninătate şi relaxare. Undeva, sub fund, cearşaful îşi făcuse de cap şi se boţise. Aprindeam lumina şi mă uitam să văd: trei cute care în mintea mea se hipertrofiaseră pînă la dimensiunea a trei accidente tectonice. Netezeam cutele şi mă întindeam la loc. Dimineaţa mă trezeam pe burtă. Pe urmă, tot perseverînd, am reuşit. Mi s-a semnalat că sforăi, ceea ce a fost surprinzător pentru mine – pînă atunci nu ştiam că am acest obicei. Nu-i nimic – mi-am zis – sînt pe calea cea bună: doar cei senini şi lipsiţi de griji sforăie.

După care s-a întîmplat: cum stăteam pe spate, cu veioza aprinsă, şi aşteptam să adorm (la dreapta mea se auzea pufăitul regulat al bebeluşului), am simţit o căldură bruscă în plexul solar. Senzaţia a iradiat, cu insinuări furnicate, către vintre şi către gît, iar de acolo s-a întins în picioare şi în mîini, făcîndu-mi-le moi. Dacă aş fi fost în picioare, aş fi căzut, iar dacă aş fi ţinut o vază de cristal, aş fi scăpat-o şi aceasta s-ar fi spart în mii de cioburi. Mi se întîmpla să am astfel de emoţii la examene în filologie, cînd nu învăţam (destul de des). Însă, de data asta, fie senzaţiile fizice pe care le încercam erau mai ample, fie le percepeam eu cu o mai mare acurateţe a detaliului, pentru că, în scurt timp, mi s-a uscat cerul gurii, iar locurile pe care le simţeam calde la început au început să mă mănînce. Poate să vi se pară amuzant. Vă asigur că o mucoasă stomacală, interiorul cerului gurii şi o trahee care te mănîncă atît de tare încît îţi vine să te scarpini cu unghiile nu sînt, sub nici o formă, obiect de amuzament: vroiam, în acel moment, să am la îndemînă o lingură lungă de pantofi sau – ideal – o vergea de scărpinat cum avea Boileau şi să mi-o bag pe gît. Am izolat ultimul gînd care îmi trecuse prin cap înainte să se declanşeze starea cea neplăcută. Era vorba de eventualitatea în care gazda la care stăm cu chirie s-ar fi răzgîndit şi mi-ar fi pus în vedere să mă mut în trei zile.

Adevărul e că, de cînd am copil, încerc frici absolut noi. Iar multe din îngrijorările tolerabile sau fireşti de dinainte s-au transformat în spaime. De exemplu, acum mi-e frică să zbor cu avionul, de unde cu şapte ani în urmă priveam vesel pe hublou cum tremurau aripile fragile ale unui IL-18 (aceste sicrie zburătoare obsolete au fost retrase din circulaţie, lăsînd locul unora noi). Şi cînd spun frică, încerc să numesc o stare de încordare constantă care îmi paralizează muşchii gîtului şi ai spatelui pe toată durata zborului. În maşină, îmi pun sistematic centura, nu din dorinţa de a respecta o regulă şi nici măcar din calcul (se spune că limitează riscurile de deces în caz de coliziune), ci, dimpotrivă, din teama iraţională de a nu fi aruncat prin parbriz din oficiu. Mi-e frică să nu mă îmbolnăvesc grav mîine şi să intru în spital. Mai nou, mi-e destul de frică să adorm, în fiecare seară. Nu ştiu de unde vine asta. Este adevărat că nu mi-a plăcut niciodată să dorm prea mult: cînd eram mic, am reuşit să-mi conving părinţii că somnul de după-amiază este dăunător sănătăţii, iar în şcoala generală citeam pînă la ora două dimineaţa cu lanterna sub plapumă. Însă acum e mai mult de atît: am început să detest somnul. Mi-e mereu teamă că o parte importantă şi cuantificabilă din viaţa mea se consumă dormind şi că, în acest timp, lucruri capitale se consumă fără ca eu să pot lua parte la ele.

M-am întrebat dacă toate acestea – avionul, centura de siguranţă, frica de evacuare şi ura faţă de somn – nu sînt cumva simptome ale unei frici acute de moarte. Trebuie să mărturisesc că nu, sau, cel puţin, nu atît de simplu. Îmi este frică de moarte în multe feluri, în funcţie de distanţa la care o proiectez.

Cel mai ades mi-o închipui survenind la şaptezeci de ani, din reflex statistic. Altminteri, judecînd după longevitatea extremă a ramurii materne (un frate al bunicii mele scutura nucul, la nouăzeci şi şase de ani, cocoţat între crengi) am toate motivele să mi-o imaginez survenind chiar mai tîrziu. Am faţă de această variantă a morţii mele o frică abstractă.

Cîteodată mi se întîmplă să trec milimetric pe lîngă ea, ca acum două zile, cînd era să mă calce o maşină (mă gîndeam aiurea în timp ce traversam, am auzit un zgomot de motor şi, nu se ştie de ce, am sărit înapoi pe bordură, ceea ce l-a derutat pe şofer). Felul acesta de moarte ratată (cum să-i zic?) mi-a injectat o frică lentă, amestecată cu dispreţ de mine însumi.

Însă cel mai frică îmi este de moartea care se poate întîmpla răspoimîine. Aici, de azi pînă răspoimîine, în acest spaţiu mărginit de limita naturală a limbii în materie de anticipare, se concentrează toate spaimele mele. Cu cît mai imediate – cu atît mai mici şi mai suportabile. Cu cît mai îndepărtate, tinzînd asimptotic spre răspoimîine – cu atît mai ample şi mai vibrante. Dincolo de răspoimîine, redevin încet abstracţiuni. E ceva cu „răspoimîine". Bănuiesc că, dacă limba l-a consacrat ca limită naturală de anticipare, („răs-răspoimîine" este un construct mecanic, după model, şi nu intră în discuţie) atunci a existat o realitate sau o nevoie care să cheme după sine cuvîntul. În momentele mele de trufie, îmi place să cred că e vorba de o realitate ca cea despre care am vorbit mai sus.

Într-un fel sau într-altul, spaimele mele vin de la copil: că n-o să-l văd crescînd sau că n-o să-l văd de ajuns – dacă mor; că n-o să pot cîştiga suficient sau că nu voi putea să-i asigur o cameră a lui cînd o să mai crească – dacă mă îmbolnăvesc şi nu mai pot munci; că o să-i transmit fricile de care sufăr eu – dacă nu mi le vindec mai repede.

Unele frici, lucru comic, mi s-au vindecat – şi asta tot în legătură cu copilul: nu mai mi-e frică de cîini, după ce am fost terorizat timp de douăzeci şi şapte de ani. Mă încrunt şi strig la ei de cîte ori e cazul, iar uneori chiar îi atac din senin cu umbrela sau cu racheta de tenis (profit de momentele în care dormitează la soare). Mi s-a întîmplat chiar să îi sperii împingînd spre ei landoul. În plus, am ajuns să le domin pe vînzătoare şi să le interzic din sprîncene să-mi vîndă produse alterate sau cu defect. Este adevărat că, în ultimii ani, s-au făcut şi vînzătoarele mai drăguţe. ▲

Svetlana CÂRSTEAN

Despre o anumită doamnă

Cînd vine vorba despre frică, mă simt în temă, mă simt acasă. Sînt un om căruia îi e frică mult şi des. Îmi e frică nu cu picătura, nu o zi pe an, ci cu tonele şi timp de ani în şir. Fricile mele sînt foarte ale mele, deşi, fără îndoială, ele au cîte ceva, pe ici, pe colo, din fricile tuturor.

Prima dată cînd mă gîndesc la frică, îmi spun că e ceva care ţine de feminin, că ea, frica, e o femeie, o bunică, o mamă, o mătuşă, o doamnă. La fel ca luna, ziua, noaptea, moartea, desigur. Frica mea a fost mai întîi o bunică de la ţară pe care o iubeam mai mult decît orice pe lume şi care, din cînd în cînd, se trîntea pe pat, închidea ochii şi se prefăcea că moare. De atunci mi-e teamă că oricînd aş putea primi vestea că cineva drag mie a murit şi m-a lăsat singură. Frica mea s-a transformat apoi într-o mamă care, cînd vine acasă, povesteşte despre bolile colegelor ei de serviciu (sinuzită, apendicită, tetanie etc.), despre cum poţi să cazi pe stradă atunci cînd nu-ţi termini din farfurie toată supa cu găluşte, despre fetele violate în parc, în pădure, acasă la băieţii la care s-au dus să asculte un disc cu ABBA, la coadă la ulei şi la pufuleţi înveliţi în ciocolată. De atunci, mi-e frică de cîte ori mă doare burta mai tare că aş putea avea deja o apendicită în fază gravă, mi-e frică de cozile la ulei, de boscheţii din parcuri, mi-e frică să nu cad oricînd, oricum, pe stradă.

Într-un tîrziu, frica s-a preschimbat într-o mătuşică amabilă care, cu voce răguşită şi zîmbete mieroase, mi-a spus că tatăl meu, care m-a crescut, n-ar fi tatăl meu. De atunci, mi-e teamă că niciodată nu mi-aş mai putea descoperi tatăl adevărat şi că nici unul din lucrurile pe care le posed, în mod sigur, nu sînt de fapt ale mele.

În concluzie, încetul cu încetul, frica a ajuns să fie o doamnă, una onorabilă, dar insistentă şi plină de sugestii. Mîna ei cu degete grăsuţe şi albe mi se aşează adeseori pe umăr, luîndu-mă prin surprindere.

* * *

Şi totuşi, pînă să înţeleg că frica mea e o doamnă, a trebuit să observ mai întîi că ea a parcurs toate fazele evoluţiei fiinţei în general, că scopul ei unic este să fie activă, vie, militantă, să nu moară. De la parazitul mic, nesemnificativ, rătăcit în ţesuturile mele, la şerpii care se pot insinua oriunde, la gîndacii de bucătărie, la păsările lui Hitchcock şi la rechinii din *Fălci*, la lupul din *Scufiţa Roşie* – iată unul din drumurile fricii. Astăzi, cum spuneam, ea este o doamnă binevoitoare, versată, militantă. Ea militează să mă ţină mereu cu ochii deschişi, neliniştită, în aşteptare.

* * *

Mic inventar de frici: frică să mergi, frică să stai, frică să vorbeşti, frică să taci, frică de oameni, frică de singurătate, frică de lifturi, frică de scări, frică de cei care sînt blînzi, frică de cei care sînt răi, frică de prea mult întuneric, frică de prea multă lumină.

Am învăţat că frica ta nu poate fi împărţită cu nimeni, că oamenii nu suportă frica altora pentru că fiecare se teme la rîndul lui de nenumărate lucruri. Am învăţat că nu trebuie să recunoşti că ai spaime, că trebuie să-ţi înghiţi propria frică exact ca pe o pastilă mare şi amară, amăreala ei se va revărsa numai pe dinăuntrul tău. Trebuie să înghiţi rechinii, lupii, gîndacii şi să-i laşi să se lupte şi să se înfricoşeze unii pe alţii, în singurătate. ▲

Irina NICOLAU

Friki

Ia te uită, românii au luat cuvîntul frică din greaca bizantină! N-aş fi spus... Mă întreb cum spuneau că le e frică înainte?! Pentru că încerc să-mi închipui o limbă din care cuvîntul lipseşte. Nu se poate aşa ceva, exclus! În ce mă priveşte am folosit cuvîntul foarte des, vreau să spun că nu m-am ferit să spun că mi-e frică ori de cîte ori mi-a fost.

În seara aceasta am recapitulat fricile pe care le-am cunoscut ca să aleg dintre ele una despre care să scriu. Doamne, cîte au fost... mari şi mărunţele, grave şi ridicole. La o distanţă enormă faţă de celelalte se plasează frica de securitate. Nu mi-aş ierta s-o uit.

În copilăria mică am trăit-o prin frica părinţilor, prin cea a bunicii de 87 de ani trimisă la muncă forţată cu domiciliu obligatoriu la Bicaz, prin cea a profesorilor cinstiţi care încercau să ne spună adevărul, ignorînd manualele şi programele analitice. Treptat am început să am propriile mele motive de frică, trebuia tot timpul să am grijă ce spun, cui spun, unde spun, trebuia să nu rîd, să nu mă strîmb. Din orice neatenţie sau omisiune puteai să cazi între labele lor.

M-a întrebat cineva dacă mi-a fost frică de bătaia „băieţilor". De bătaia lor, nu! Oroarea mea era de alt ordin, mi-era teamă că strînsă cu uşa, şantajată cu viaţa alor mei, aş putea să ajung în situaţia de „turnător".

Dacă mă gîndesc bine, esenţa fricii mele stătea în necinste. Sintagma „o fată necinstită" rezumă în comunităţile de care mă ocup o tragedie antică. Nu mi-a fost dat să păţesc aşa ceva. Nu le-am trebuit, aşa că n-am nici un merit. Frica de atunci nu se compară însă cu nimic şi, orice s-ar întîmpla de acum înainte, refuz s-o trăiesc. ▲

DE-O FĂPTURĂ ŞI DE-O TEAMĂ

Simona POPESCU

Frica nu are culoare albastră

© S. Ivanoschi

Micuţele-mari frici. Spaimele tale se schimbă odată cu vîrsta. Începi cu uriaşele spaime din copilărie. Uriaşe la propriu, pentru că au dimensiuni, te conţin, deşi pornesc din pieptul tău sau din stomac, ca duhul din lampa lui Aladin. Privind în urmă, ţi se par de-a dreptul caraghioase. Îmi amintesc de o spaimă care a durat cîteva ore: rupsesem capul unei mochiţe, unei păpuşe dolofane (culmea e că se punea la loc, dar nu ştiam). Am îngropat capul şi corpul decapitat într-un strat mai adînc din coşul de gunoi, cu senzaţia că aş fi comis o crimă. M-am gîndit la tot felul de minciuni, în cazul în care aş fi fost întrebată de soarta mochiţei. Am ales o variantă sofisticată – vinovat era un băiat din vecini care venise pe o fereastră aflată undeva foarte sus, prin care nici măcar nu ar fi încăput. Îmi aduc aminte cum mă învîrteam bezmetică în jurul mesei plîngînd şi rugîndu-mă la Doamne-Doamne şi la îngeraşul meu să se lipească, pur şi simplu, capul mochiţei. La loc să se lipească! Degeaba! De fapt, nu chiar degeaba, pentru că, recupertă din gunoi, păpuşa a fost reparată, cît ai clipi, de mama. Sau îmi amintesc spaimele acelea îngrozitoare care pot fi cuprinse sub umbrela lui „să nu mă prindă“: că mint, că trag cu urechea, că mă uit pe gaura cheii, că răsfoiesc un album de pictură în care am văzut nişte femei goale, că umblu la damigeana de vişinată pentru vişine, că am terminat punga cu stafide, că scotocesc prin dulapuri în loc să dorm după-amiaza etc. Şi mai tîrziu: să nu mă prindă cu ceea ce spun în jurnalul meu despre ei – colegi, profe şi profi, cunoştinţe, tipi şi tipe. Scriam în două coduri combinate (unul de cifre, celălalt de semne) şi tot mi-era frică să nu mă prindă, pentru că acolo eu spun cam adevărul despre ei. Aiurea! Doar pe jumătate...

Frici care au dispărut: frica de noapte, de fantome, de strigoi, de Bau-Bau, amestecată cu dorinţa şi speranţa de a-i întîlni cîndva. Odată cu ele a dispărut şi curajul tău. Pentru că avea dreptate un scriitor olandez din secolul XIX, a cărui carte, *Camera obscură a lui Hildebrand,* o citiseşi cu atîta plăcere: „Un suflet de copil *vrea* să aibă spaimele lui“. Şi eu voiam. Acum nu, vin ele singure.

Frici care s-au schimbat. În adolescenţă – şi pînă tîrziu – mi-era teamă de adulţi: să nu mă prindă că nu ştiu, că n-am citit destul, că sînt atît de naivă, că nu reuşesc să fac limpede ceea ce am de spus – nu reuşeam şi pentru că mi-era teamă de ei. Şi ruşine. Acum simt uneori o adevărată spaimă să nu fiu percepută de cei mai tineri ca mine ca una din cealaltă specie, pe care ei încep să o trateze cu sfieli, convenţionalisme, cu un comportament de lemn, însoţit de o limbă aşijderea: limba politeţii necesare. Întristător! Tot în adolescenţă îmi propusesem să trăiesc doar pînă la patruzeci de ani. Dacă dispare frumuseţea, dacă dispare tinereţea, totul devine plictisitor şi penibil, credeam. O supravieţuire doar a ceea ce ai fost. M-am răzgîndit. Adică tot mi-e groază de bătrîneţe, dar ea are acum cu totul şi cu totul alt conţinut.

Fricile care au rămas aceleaşi: mi-e la fel de frică azi, ca întotdeauna, de cîini, de vise, de prostia mea, de răul pe care sînt în stare să mi-l fac singură pornind de la orice fleac. Mi-e frică de tot ce mă micşorează, de tot ceea ce fac împotriva mea. Spaima focalizată pe care ţi-o aduce socializarea. Spaima difuză pe care ţi-o aduc acele clipe absurde, dubioase, consumate într-o tulburе singurătate, cînd te gîndeşti (de fapt, nici nu te gîndeşti propriu-zis) la ceea ce pompos se cheamă „condiţia umană“. În sfîrşit, spaima veche, din copilărie: panica cu care întîmpin ceva ce mi se întîmplă bun. Senzaţie insuportabilă, ca atunci cînd m-a ţinut de mînă o profă pe care o adoram. Aveam nouăzece ani şi mă rugam în gînd, deşi eram fericită, să-mi dea drumul.

Spaime ridicole: oroarea de înregistrare (la radio, pentru nu ştiu ce emisiune, pe casetofonul vreunui prieten care se joacă sau pe cel al vreunui student care vrea să „asculte“ seminarul încă o dată, acasă), groaza de filmare pentru televiziune, de lansările de carte, de orice alt tip de mortificare în micul compromis şi micuţa complezenţă – din aceeaşi materie ca şi, în copilărie, spaima de serbări, de Moş Crăciun. Ridicole: groaza de examene, de tot ce te poate umili – de pildă, ca să dau cel mai mărunt exemplu, vîrîtul banilor în buzunarul unui doctor, „înmînarea“ plicului etc.

Frici noi: aceea că aş putea să-mi pierd prietenii, că noţiunea de prietenie se goleşte. Ce caraghios, cînd ai cultul prieteniei, să nu mai ai prieteni, adică să nu mai ai putere să-i inventezi. Apoi, frica de oboseală, o oboseală profundă, corozivă, o oboseală atît de mare încît nici măcar nu-ţi mai e frică de ceva, o oboseală în care dorm instinctele de conservare. Ideea că totul e o continuă pierdere de energie. Teama că te-ai putea obişnui cu această idee. Teama că începi să-ţi întorci spatele, că începi să te divizezi în părţi care nu mai au chef să dialogheze unele cu altele. Înghiţirea ta într-un autism invers, căci te simţi ermetic închis în... exteriorul tău. Legat de asta – teama că nu ai mai putea să scrii. Nu e vorba aici de o îngrijorare care priveşte profesiunea de scriitor, de o criză profesională, ci de spaima aceea veche, de care în adolescenţă uitaseşi, că ai putea să-ţi pierzi sufletul – o spaimă infantilă şi ridicolă, o spaimă de ateu.

Spaime recente: sînt într-o ţară străină. E miezul nopţii. Mă aflu pe o autostradă. Nu există trotuare. Car după mine o pungă mare. Înăuntru e o carte cu zeci de Isuşi copii, îmbrăcaţi caraghios, cu trusou făcut de măicuţele ascunse prin mînăstiri – copilul lor. Vîjîie pe lîngă mine maşinile. De fapt, nu mi-e frică de nimic, dar e aiurea. Dorinţa disperată de a ajunge, totuşi, undeva unde să pot să mă opresc.

Spaime despre care nu pot vorbi aici. Deci, am să tac. În orice caz, nu sînt de acord cu Mateiu Caragiale că frica are culoarea albastră. Ştiu ce spun.

▲

Mihai ZAMFIR

O definiţie

Bătrîneţea apare atunci cînd frica începe să dispară. Putem urmări inevitabilele progrese ale îmbătrînirii după modul, la fel de ineluctabil, în care spaimele acumulate timp de o viaţă se risipesc, una cîte una. S-au dat atît de multe definiţii pentru bătrîneţe... E ciudat că încă nu s-a formulat cea mai evidentă: încetarea treptată a spaimei.

În tinereţe, chiar şi cel mai convins emul al lui Rastignac va fi pururea încercat de îndoieli şi nelinişti, care urcă din adînc cu putere: ce voi face cu viaţa mea? Ce carieră să îmbrăţişez? Voi fi destul de tare pentru a înfrunta lumea în care am fost aruncat fără voie? Şi corpul meu: oare ce tare erditare, necunoscute, poartă, ce boli mă pîndesc din umbră? Setul de întrebări, esenţiale şi iritante, afişate cu insolentă insistenţă

© C. Bumbuţ

tînărului de douăzeci de ani, îi mimează acestuia principiala încredere în viaţă; la douăzeci de ani eşti infinit mai angoasat decît la cincizeci; la ieşirea din adolescenţă, te atrage sinuciderea.

Cînd tinereţea, în varianta ei deplină, s-a instalat, iar intrarea în viaţa socială s-a făcut (să presupunem!) sub cele mai bune auspicii, angoasele sporesc luînd o formă îngrozitor de precisă: voi reuşi să-mi păstrez familia pe care de-abia mi-am întemeiat-o? Ce-l aşteaptă pe fiul meu, mic şi neajutorat, în lumea infernală unde l-am aruncat? Oare îmi voi putea menţine postul, cu greu obţinut, destulă vreme pentru a ajunge la liman? Am doar treizeci şi şase de ani, mă consider încă la începutul vieţii, dar iată că lupii tineri din jurul meu sînt gata să mă sfîşie: le voi putea face faţă, menţinîndu-mă onorabil pe valurile lumii?

Fiecare dintre aceste întrebări pot marca o existenţă, fiecare angoasă cuprinsă în ele poate otrăvi ani şi ani de zile. Spaima de irealizare te pîndeşte din umbră încă de pe la treizeci de ani, dar ea merge crescînd; e practic imposibil ca omul ajuns la patruzeci de ani şi care-şi contemplă lucid existenţa, împărţind pe două coloane succesele şi insuccesele, să nu se ia cu mîinile de cap! Atunci, de undeva de aproape, ameninţă nu doar neuroastenia, descurajarea cronică, ci şi toate beteşugurile inevitabil legate de al cincilea deceniu de viaţă. Într-o perspectivă imediată, orizontul negru nu ţi se prezintă decît şi mai negru.

Cînd deodată, cerul se luminează! Constaţi cu stupoare că spaimele, cu excepţia celei fundamentale, fug fără a fi gonite, că ceea ce fusese neesenţial dispare fără efort din preocupările tale, că nu mai faci planuri

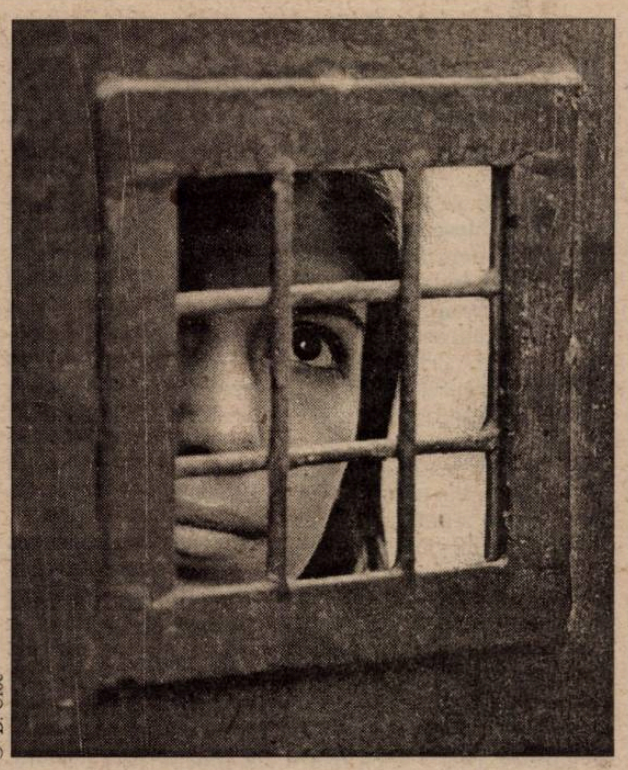
© B. Cioc

mirobolante, pentru că nu mai ai de ce. Şi că, în fine, conform expresiei consacrate a lui Noica, ai părăsit specia pentru a deveni doar individ. Îţi descoperi (foarte tîrziu, ce-i drept) propria individualitate, dar mai bine mai tîrziu decît niciodată...

Înseamnă că atunci îngăduitoarea bătrîneţe te-a luat în braţe. Dar e o împrejurare pe care oamenii, stăpîniţi de o stranie pudoare, evită să o evoce.

▲

Rodica CHELARU

Orbii

– din „coşmarurile“ politicienilor –

© C. Bumbuţ

Mulţi se întreabă dacă politicienii noştri se tem cu adevărat de ceva. Dacă au spaime, fiori reci pe şira spinării, coşmaruri că pot rămîne şomeri, că nu vor mai avea bani şi n-au ce pune pe masa copiilor, iar preţurile au luat-o razna. Că pur şi simplu într-o zi dă o boală peste ei ori familie, că li se strică maşina în concediu sau li se prăpădeşte avutul în vreun incendiu.

Să fie, oare, politicienii noştri altfel decît cetăţeanul obişnuit? În definitiv, sînt politicienii ceea ce pretind că sînt? Această din urmă întrebare cred că este coşmarul multora dintre parlamentari (foşti, prezenţi şi viitori), miniştri (foşti, prezenţi şi viitori) ori altor personaje care se învîrt pe scenă ori prin culisele politice. Indiferent de partidul din care provin.

Este, de fapt, teama de a li se demasca *impostura*. Ea se află cuibărită bine sau mai puţin abil, între şuvoaie de cuvinte numite pompos declaraţii politice, apariţii televizate, interviuri, şuete cu unii ziarişti. Din motive lesne de înţeles, nu voi da nume, deşi este vorba, în multe cazuri (poate prea multe) de ceea ce numim îndeobşte personalităţi ale vieţii publice.

Impostura este imensul pliu în care se ascund şi alte spaime ale celor care ne conduc ori rîvnesc s-o facă. Ei se tem de *viitor*, dar nu în modul cotidian ori existenţial. Odată demascaţi că nu sînt, în definitiv, decît nişte cetăţeni oarecare cu veleităţi politice, aceşti oameni n-ar mai beneficia de numeroasele avantaje pe care le presupune – pe drept ori pe nedrept – o funcţie publică. Pe scurt, se tem că pierd puterea, ceea ce este, cred, spaima cea mai mare care-i bîntuie pe foarte mulţi dintre cei aleşi ori numiţi în diferite cinuri. Că nu vor mai avea venituri sigure şi consistente, plătite-ceasornic din banul public, că maşina (fie ea şi o Dacie, dar cu şofer) nu-i va mai aştepta la scară la orice oră din zi ori din noapte, că nu vor mai avea cui să dea ordine, cu aer superior şi suficient. Şi, mai presus de orice, spaima şi tristeţea deopotrivă că auzul nu le va mai fi gîdilat de apelative precum „domnule senator“, „domnule deputat“ sau „domnule ministru“ ori chiar „excelenţă, domnule preşedinte“. Teama de *pierdere a popularităţii* împinge, şi ea, la cele mai nesăbuite gesturi. Unele ne costă pe noi toţi. Campania electorală ne oferă, zilnic, mostră după mostră. Şi asta, fiindcă nu-i puţin lucru ca, la un moment dat, să te trezeşti dimineaţa, să te uiţi în oglindă şi să nu mai fii decît Popescu ori Ionescu, printre atîţia alţi Popeşti şi Ioneşti, fără ca lumea să-şi mai aducă aminte de tine că ai fost cîndva undeva în ierarhie, sub lumina reflectoarelor. Iată un motiv de spaimă care poate degenera în paranoia. Şi aici avem exemple la îndemînă.

Această frică viscerală de *uitare*, implicit de *singuratate*, dublată de o poftă irepresibilă de putere pare să-i împingă pe unii – tot mai mulţi – la gesturi de un oportunism dezgustător. *Traseismul politic*, după cum bine caracteriza un cunoscut gazetar migraţia de la un partid la altul este, cred, efectul imediat şi vizibil al acestei spaime de uitare (cînd spun *singuratate*, am în vedere doar ieşirea din „decorul“ public a demnitarilor şi intrarea lor în anonimat).

Unii ar putea obiecta că toate sînt, în definitiv, – temeri omeneşti. Fără îndoială, dar la această specie numită „oameni politici“ ele, spaimele, sînt mai accentuate, îmbracă uneori forme groteşti. Dar, ceea ce este mult mai important şi grav, atitudinile, gesturile, declaraţiile şi deciziile acestor oameni bîntuiţi de diferite spaime se răsfrîng direct asupra noastră, a tuturor.

Se cuvine făcută o paranteză. Aceste consideraţii nu-i au în vedere nicidecum pe acei foarte puţini politicieni adevăraţi – unii sînt minoritari şi la propriu – cu bun-simţ, responsabilitate, fair-play şi pricepere politică. Ei sînt oamenii despre care presa ori nu scrie, ori scrie rar şi de bine. Se mai numesc şi „boieri ai politicii“. Spiţa lor pare a fi pe cale de dispariţie. Am închis paranteza.

I-am auzit, în această campanie electorală – ca şi în altele – pe unii candidaţi la diferite demnităţi declarînd, ritos: „Mă tem doar de Dumnezeu!“ Un altul, care se dorea ceva mai hîtru, spunea că-i este frică doar de Dumnezeu şi de nevastă. Asocierea, în sine, a celor două entităţi este sugestivă şi interpretabilă în ce-i priveşte.

Să-i credem, oare, pe politicieni ori demnitari cînd lansează asemenea vorbe? O sumară trecere în revistă a erorilor politice grave, a faptelor incalificabile de corupţie ori abuz de putere, a unor comportamente grobiene, de mahala, ne conduce la o singură concluzie: *unii demnitari nu se tem de nimic. Nici măcar de mîna destinului*. Pentru un motiv extrem de simplu: ei nu-şi asumă răspunderea pentru nimic, deci nu se tem de consecinţele faptelor lor. Justiţia pămînteană se face că nu-i observă, iar deocamdată justiţia imanentă pare să aibă alte treburi. Nimic din spaimele obişnuite – nici măcar frica de moarte – nu pare să tulbure somnul ori lupta pentru propăşirea proprie a politicienilor noştri. De cîte ori am asistat la o dezbatere parlamentară – şi vă asigur că am făcut-o de sute de ori – am rămas, nu rareori, cu impresia că revăd tablourile lui Hyeronimus Bosch, *Parabola orbilor* ori *Corabia nebunilor*.

Demnitarii noştri nu se tem de sărăcie. De ce ar face-o cînd au lefuri bune, prin AGA se cîştigă bine, iar firmele proprii merg – slavă Domnului – rentabil? Aşa încît, nici preţurile nu prea-i sperie, dar se plîng de ele, fiindcă dă bine la popor. De şomaj, nici atît: rotaţia cadrelor a fost preluată cu succes de la defunctul regim, iar în aproape 11 ani prea puţine figuri noi şi-au făcut apariţia pe scena politică.

O altă explicaţie a siguranţei de sine afişată de politicieni vine din chiar sînul electoratului: în ciuda unor „bube-n cap“ (ori poate tocmai de aceea?) mulţi dintre cei mai la modă politicieni continuă să fie aleşi, realeşi şi re-realeşi, uneori confortabil. Pentru aceştia, spaima de *cădere* este bine ascunsă într-un ungher interior (al sufletului?) către care insul respectiv nu îndrăzneşte nici măcar să tragă cu coada ochiului, în momentele sale de calm relativ. Cînd va deveni realitate, poate va provoca un cutremur interior care va dărîma idoli. Dar despre minuni, poate cu alt prilej.

▲

Marian CHIRIAC

Viaţa ca o spaimă

– sau ce se întîmplă dacă iei prea în serios mass-media –

În lumea în care trăiesc eu se moare la colţ de stradă, fie de foame, fie pentru că celui de lîngă tine nu-i pasă. Haite de cîini vagabonzi mă urmăresc pe străzi, ca şi cerşetori famelici cu bube supurente. Gunoiul, smogul îmi înfundă nările şi gîtul. Gîjîi.

Oamenii se înjunghie cu frenezie, unii sînt mai hotărîţi şi folosesc lama ascuţită a unui topor, dar culmea rafinamentului în materie e reprezentată de aruncatul în gol de la etajul al nouălea, bineînţeles lăsînd neplătită întreţinerea pe ultimii doi ani. Violurile se fac cel mai adesea cu perversiuni, incestul e odios, dar de neevitat. Tresar pentru o clipă cînd mama îşi aruncă pruncul abia născut la closet. Greva foamei sau o auto-incendiere transmisă în direct la oră de maximă audienţă par totuşi să fi devenit prea banale. Pe de altă parte, admir gestul celui care anunţă recent că, pentru un an, e dispus să devină sclavul oricui îi va da nişte bani pentru a putea să-şi întreţină familia.

Epidemiile şi molimele de tot felul apar şi dispar în funcţie de anotimp sau de modă. SIDA se răspîndeşte mai nou în discoteci prin înţepături discret făcute cu boldul, sindromul vacii nebune vine frumos ambalat, trichineloza a devenit aproape o necesitate.

Dacă pînă acum am scăpat de mereu amînatul şi totuşi inevitabilul cutremur devastator, sigur nu pot rata întîlnirea cu zguduirea produsă de explozia ţevii de gaze ce avea o mică fisură. Ce îndepărtate par vremurile cînd aşteptam să-mi cadă în cap vreo bombă rătăcită din războiul ce avea loc dincolo de fruntariile noastre vestice. În plus, de cînd mai mulţi yoghini autohtoni au lansat imprecaţii la adresa cerului, nici asteroizii nu mai lovesc pămîntul.

Pentru că e de sezon, acum mă mulţumesc şi cu o secetă, obligatoriu cea mai pîrdalnică din ultima jumătate de secol. Eu încă tînjesc după un uragan, deşi ştiu că în ţara mea clima temperat continentală nu permite satisfacerea unor aşa gusturi exotice.

Periodic mă atinge şi saliva ce ţîşneşte din gura schimonosită de atîta huiduit a cîte unui protestatar care şi-a pierdut ultimii bani investiţi într-o afacere falimentară. Şoselele sînt blocate de muncitorii care nu şi-au mai primit retribuţia de cîteva luni bune sau care se tem că nu vor mai avea unde să lucreze dacă vine peste ei privatizarea. Galeriile minelor sînt la rîndul lor înţesate cu oameni care nu au ce să ducă acasă pruncilor de mîncare. Pensionarii agită în aer sacoşe şi portofele goale. Pe nici unul dintre ei nu pare să-l intereseze de exemplu că băncile, de stat sau private, se prăbuşesc ca după un ineluctabil principiu al dominoului.

În toată această vreme mă învîrt năuc printre lungi şiruri de oameni, ordonaţi unul în spatele altuia şi care îngaimă continuu, ca într-o jelanie: „eu nu cred decît în Bingo“.

De Dumnezeul care loveşte cu limbi de foc sau împroaşcă cu nori de pucioasă mă cutremur pe la praznicele importante de peste an ori atunci cînd mai apare cîte un semn divin pe o scoarţă de copac.

Iau aminte totuşi şi pe la profeţii zilei, chiar dacă ştiu că unii sînt mincinoşi. Nu ignor nici pe mama Omida nici pe fiica ei – nelegitimă sau nu – care îmi prevestesc la rîndul lor ba un cataclism, ori poate o soluţie izbăvitoare la fapt de seară.

Nu pot să ignor nici amănuntul că, din cînd în cînd, din trupul ţării mele riscă să se desprindă cîte o halcă, înfulecată de hulpavi duşmani din interior sau de aiurea. Mă cutremur de spaimă la gîndul că tenebroase scenarii se pun continuu la cale în dauna intereselor noastre legitime. O dictatură militară s-a profilat şi pe aici pentru o vreme, dar a murit în faşă din motive încă pe deplin neelucidate. Tresar totodată la zgomotul chimvalelor ce-mi răscolesc periodic sentimentele patriotice.

Aştept cu nerăbdare să mă exercit în mod democratic la vot, cît de curînd, deşi unii spun că şi de acolo vine prăpădul, unul care a mai fost acum cîţiva ani sau poate unul ca niciodată pînă acum.

În loc de post scriptum

Pentru cineva ca mine care-şi trăieşte o bună parte a dimineţii mitraliind titlurile ziarelor, auto-flagelîndu-se cu ştiri şi relatări de presă, asta după ce şi în fapt de seară se lasă cotropit de imagini care de care mai terifiante, viaţa nu are cum să fie altfel decît în-*spăimîntătoare*. Coşmarul mediatic există într-un fel sau altul şi dacă îl iei în serios pare de neevitat. Din fericire, viaţa e cel mai adesea puţin mai mult decît atît.

▲

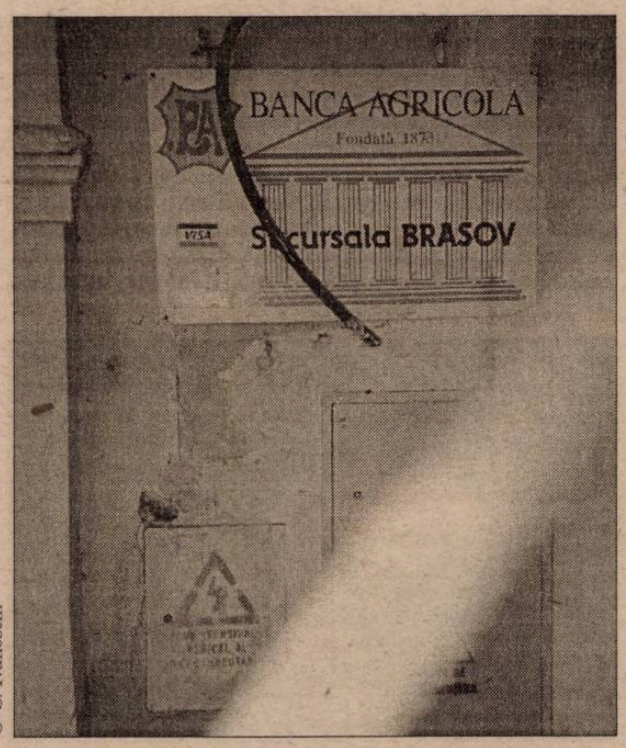

© S. Ivanoschi

Florin ABRAHAM

Temeri ale tranziţiei

Ceea ce dă specificitate tranziţiilor faţă de perioadele istorice „normale“ este construirea politicului pe spaime, angoase, crize. Într-un cuvînt, pe teroarea istoriei. România nu este singura care a traversat această situaţie. Din acest punct de vedere, România este cea mai apropiată de situaţia din Bulgaria şi Polonia. Albania este un caz întru totul *atipic*. Ceea ce dă specificitate României este însă durata foarte mare, pînă acum (10 ani), şi intensitatea conflictelor produse de aceste spaime.

Două spaime centrale şi una secundară iau forma miturilor fondatoare ale tranziţiei: *spaima de capitalism* (care are subtemele *moşieri, străinî, FMI, nu ne vindem ţara)* şi *spaima de comunism* (cu subtemele *neocomunişti, Rusia, KGB* etc.). A treia spaimă, *sinteza* acestora, este teama de a „rămîne în Balcani“, „zona gri“ al cărui pandant funcţional este „integrarea euroatlantică“. Ceea ce înregistrează zecile de cercetări sociologice drept principalele temeri ale românilor (preţuri, inflaţie, şomaj, viitorul copiilor sau un război în zonă) sînt consecinţe directe ale celor trei spaime.

Politicienii tranziţiei au cultivat spaimele ca un mijloc de construcţie şi reconstrucţie a puterii. Spaimele s-au dovedit a fi o sursă a bogăţiei. Acest mod de a percepe politicul menţine corpul societăţii în stare de infantilism: cetăţenii sînt nişte copii lăsaţi în grija fantomelor. Spaimele sînt mai puţin aberante decît am fi tentaţi să credem: ele au o raţionalitate internă şi impun agenda politicienilor. Mecanismul e simplu: politicienii încercă să afle care sînt cele mai importante spaime pentru a le folosi cît mai eficient. Practic, campaniile electorale constau în încercarea de a afla, prin mijloace foarte sofisticate şi costisitoare, care sînt cele mai importante spaime, cum pot fi acestea convertite în vot. Generarea discursurilor ce alimentează aceste spaime nu face decît să continue cercul vicios asupra problemelor societăţii. Care este cauza şi care este efectul dificultăţilor tranziţiei: spaimele indivizilor sau acţiunea politicienilor, mass-media şi intelectualilor?

Orice pas în afara regulilor impuse de aceste spaime nu se poate realiza decît cu foarte mare greutate. Cetăţeanul tranziţiei este un adevărat Sisif: povara sa sînt spaimele, dar oricît ar încerca să scape de acestea, se vor găsi noi şi noi „pericole“ care să-l facă un cetăţean respectuos al ordinii sociale şi politice. Aici este partea bună a spaimelor: au un rol conservativ şi realizează coeziunea minimală a societăţii. Spaima de tiranie îi face pe cetăţeni să aleagă democraţia.

Moştenirea lăsată de regimurile totalitare este mai grea decît pare la o primă vedere: tot într-o manieră dihotomică s-a construit politicul după '89: prin stricta opoziţie bine-rău, noi-ei. Spaima de străini (români-unguri) a dus la evenimentele de la Tîrgu Mureş. Spaima de neocomunişti a provocat Piaţa Univesităţii. Spaima de capitalism i-a adus pe mineri la Bucureşti. Utilizarea spaimei de neocomunism a condus la cîştigarea alegerilor de către CDR-USD. Eşecul construirii capitalismului şi căutarea unor certitudini, în trecut, produce rezultatele cunoscute ale sondajelor de opinie.

În această saga nu trebuie să uităm rolul mass-media, mai ales al televiziunii. Concurenţa acerbă pentru audienţă a antrenat o întrecere a prezentării de imagini şocante, de evenimente conflictuale. Sub acest bombardament mediatic cotidian, cetăţeanul nu poate face decît să caute un spaţiu securizant. Acesta, la nivelul discursului, îi este oferit din plin, o dată la 4 ani, de către forţele politice. Marea problemă a acestui spaţiu o constituie faptul că este vid, iar în următorul ciclu electoral va fi din nou umplut de noi şi noi spaime.

Direcţia care ar trebui urmată este aceea de a crea un spaţiu securizant în care ponderea politicului să fie tot mai redusă. Nu s-a inventat, sau poate nu îl ştim noi, un vaccin sigur contra spaimelor. Nici chiar acei celebri „20 de ani“ ai d-lui Brucan nu sînt un antidot sigur. ▲

Z. ORNEA

glose

Spaime şi revanşism dictatorial

Ah, într-adevăr, spaimele noastre! Cîte ne sînt date să suportăm şi să ne sfîşie într-o biată viaţă de om! Sînt multe, infinit de multe şi fiecare vîrstă le are pe ale sale. Spaimele trăite ca licean şi student, cu tezele sau examenele care ne dădeau fiori, nelăsîndu-ne hodină în suflete. Oricît de pregătit eram (şi eram!) mă chinuia, firește, spaima că îmi va cădea, la oral, un subiect mai puţin ştiut sau deloc. Dar spaimele tinereţii şi ale maturităţii mele cînd mă temeam de ceea ce spusesem (şi cui) ca nu cumva să-mi aducă penitenţe pentru îndrăzneală (care, de fapt, era o observaţie de bun-simţ) sau, mai tîrziu, cînd am intrat în viaţa literară dacă mi se vor publica scrierile create cu infinită trudă şi sacrificii! Cîte zbateri, cîte spaime n-am trăit pînă să apuc vremea, mai calmă, cînd nu mi se mai tăia din planurile editoriale cartea propusă şi acceptată de o editură! Eram, acum, considerat o autoritate în materie şi cenzura (cenzurile) îmi îngăduiau cărţile. Dar şi atunci te bîntuia spaima de decizia cenzurii şi cîtă abilitate va trebui să consum ca să nu mi se taie cutare opinie la care ţineam mult. În 1975, cînd am publicat cartea *Junimea şi junimismul,* ca să-mi fie lăsat de cenzură paragraful despre apartenenţa Junimii la francmasonerie (fapt îndeobşte ştiut, căruia i-am adus, totuşi, completări utile) a trebuit să-l conving pe mereu săritorul la nevoie George Ivaşcu care mi-a publicat un fragment (conţinînd şi paragraful cu pricina) în *România literară* şi, astfel înarmat, cînd s-a sesizat cenzura, i-am adus ca probă respectivul fragment apărut în revistă. Şi am căpătat viză de imprimat. Dar prin cîte spaime n-am trecut pînă să ajung la acest fericit rezultat! Şi au fost multe astfel de episoade, toate trăite în spaime de tot felul, mai toate încrîncenate şi consumatoare de infinită energie nervoasă. Cînd povesteşti asta, azi, unui tînăr scriitor care n-a trăit aceste timpuri, pur şi simplu nu te înţelege şi te priveşte condescendent. Dar asta a fost viaţa mea, bîntuită mereu de spaime azi de înţeles numai pentru contemporanii mei. Sau, cum să uit, spaima încordată trăită la şedinţele Consiliului Uniunii Scriitorilor (cîte s-au mai ţinut pînă prin 1985), cînd trebuia să rosteşti adevăruri critice la adresa stăpînirii comuniste, cu toată ariergarda de activişti de serviciu în prezidiu şi prin sală, ştiind bine că fiecare cuvînt e înregistrat, dar, în ciuda tuturor opreliştilor atît de masive, ai înalta datorie morală să nu taci. Ce tensiune, parcă încărcată de electricitate gata să explodeze, era în acea sală de Consiliu, cîte spaime pentru consecinţe nu trebuie să birui pentru a spune ceea ce trebuia, vital, spus. Azi cînd trec pe la Uniunea Scriitorilor şi contemplu acea sală de Consiliu retrăiesc acele clipe de spaime. Şi le trăiesc, mărturisesc, cu nostalgie, nemaivenindu-mi, mărturisesc, să iau parte la şedinţele periodice de astăzi ale Uniunii Scriitorilor (din care, totuşi, fac parte) care mi se par placide şi lipsite de miză de orice fel în comparaţie cu trecutul de acum zece-cincisprezece ani. Şi mă încearcă un val de solidaritate confraternă pentru colegii mei de atunci, care aveau curajul să nu tacă şi să rostească liber sau prin intermediul foii scrise adevărurile de care obştea scriitoricească (şi nu numai ea!) avea nevoie. Azi sînt destui colegi care, atunci, preferau să tacă prudent, ce minimalizează acele acte de curaj rezistent sau chiar le bagatelizează, vorbind chiar de o formă particulară de colaboraţionism. Le vine lesne să le catalogheze astfel pentru că n-au trecut prin acele clipe de spaimă efectivă. Eu, care le-am trăit cu intensitate, mă încăpăţînez să le numesc de-a dreptul forme ale rezistenţei prin cultură, adăugîndu-le (cum altfel?) operele (marile opere) literare sau cărturăreşti rezistente şi azi ca şi mereu. Spaimele, fireşti şi omeneşti, au fost învinse de curaj care merită, din plin, omagiat cu recunoştinţă. Datorită lui România n-a fost de prin anii şaizeci încoace – cum afirmă unii – o Sahară a spiritului (pe segmente mici şi în anii cincizeci), ci o ţară în care s-au produs valori impresionante estetic şi cărturăresc, destul de apropiate (ca însemnătate) de cele din perioada interbelică. N-avem, de aceea, a ne ruşina ci, dimpotrivă, de a fi mîndri de ceea ce s-a înfăptuit.

Spaimele de astăzi, nu atît de agresive ca acelea de pînă în 1990, sînt altele. Dar sînt! Nu ne e frică (înfricoşarea nu e, totuşi, sinonimă integral cu spaima) chiar de revenirea comunismului, pentru că e o epocă trecută şi imposibil (de la determinativul economic la cel politic) de revitalizare. Dar nu ne încearcă, fără îndoială, spaima cînd constatăm, citind unele sondaje de opinie, cît de mulţi dintre concetăţenii noştri regretă vechiul regim? Nu neg realitatea apăsătoare a condiţiilor obiective, reflectată în industrializarea forţată, aberantă şi învechită, de care ţara a avut parte. Dar e evident că guvernanţii care s-au perindat la cîrma ţării în aceşti ultimi zece ani n-au găsit calea pentru a scoate cît de cît economia din impas. Şi tot atît de grav, dătător de spaime, mi se pare erodarea aproape totală a spiritului multipartidismului datorită iresponsabilităţii clasei politice. Concepte precum ordinea (anunţate de forţe ale extremei drepte renăscute) semnalează ideea de dictatură (parcă dorită de un segment al electoratului) şi, recent, organizării militarilor (inclusiv unii încă activi) întăreşte pericolul acesta care pluteşte, deloc vag, deasupra noastră. Şi chiar dacă aceste zvîcnete nu sînt aducătoare chiar de spaime, oricum de îngrijorare acută sînt.

La acest capitol aş înregistra tentativa de fortificare a extremei drepte de dinainte, manifestată, mai întîi, de recrudescenţa mişcării legionare. Sigur, ea e departe de a reprezenta, deocamdată, un pericol real. Dar faptul că a găsit partizani printre studenţi e un motiv, neîndoielnic, de neliniște, mai ales că are parte de sprijinul şi al B.O.R. N-a manifestat recent, împotriva libertăţii homosexualilor, o grupare numită „Tineretul ortodox legionar“? Din aceeaşi categorie fac parte şi tentativele de reabilitare a dictatorului militar Ion Antonescu. Şi asta o fac cu deosebire istoricii militari. Se trece cu vederea că Antonescu a angajat ţara, fără asentimentul nimănui, alături de Axă şi, fără a semna un tratat politic sau militar, a trecut cu armata română dincolo de Nistru, pînă în inima Rusiei, în ciuda avertismentelor înţelepte din memoriile, repetate, ale lui Iuliu Maniu şi Dinu Brătianu. Antonescu instaurase, în ţară, o dictatură militară, detestată de români (după recucerirea Basarabiei şi a Bucovinei de nord), care se jertfeau inutil cu mari sacrificii de sînge. El credea în invincibilitatea aparatului de război nazist, chiar după eşecul lamentabil de la Stalingrad (pentru armata română cel mai ruşinos eşec militar din toată istoria ei). Şi, tîrziu, din 1944, chiar cînd a îngăduit (mai mult Mihai Antonescu decît mareşalul) emisarilor opoziţiei să plece la Ankara şi Geneva pentru a trata cu Puterile Aliate posibilitatea ieşirii noastre din război, Ion Antonescu continua să afirme că el şi-a dat cuvîntul de militar lui Hitler şi că înţelege să-l respecte. De parcă aici era vorba de onoarea lui de militar şi nu de interesele înalte ale ţării. De curînd, la postul radioului naţional, la emisiunea „Actualităţi“ de duminică 5 crt., la rubrica „Inorogul“, un domn colonel Mircea Dogaru i-a adus elogii absolute criminalului de război care a fost, negreşit, mareşalul Ion Antonescu. Fără probe, emitea acolo ipoteza (d-sa o prezenta drept certitudine) că Antonescu ar fi tratat de-a dreptul cu americanii să iasă din război în ziua de 26 august 1944, întorcînd armele împotriva nemţilor. Ipoteză nu hazardată, ci efectiv falsă, cînd se ştie că toţi emisarii politici români pe lîngă puterile aliate occidentale erau trimişi, invariabil, spre sovietici, cu care să se înţeleagă în prealabil. Şi nici că se putea altfel, ştiut fiind, astăzi, de înţelegerile secrete, din 1943, la conferinţa de la Teheran. A fost, vrea să ne convingă dl Mircea Dogaru, o pură coincidenţă faptul că partidele politice româneşti organizate în BPD a stabilit ca dată a arestării mareşalului tot 26 august 1944. Şi cînd cercurile palatine au aflat că Antonescu a hotărît să plece pe front pe 23 august, regele (numit de dl Mircea Dogaru „marionetă“) l-a arestat pe Antonescu, ceea ce ar fi fost un sacrilegiu la adresa „şefului oştirii“, în absenţa celorlalţi „complotişti“ din Capitală. Dar de ce a menţionat mareşalul, în conversaţia cu regele, că va continua lupta alături de Hitler, nespecificînd nimic despre aşa-zisa lui înţelegere cu americanii? Mister. Şi, drept consecinţă a actului de la 23 august 1944, pe care îl dispreţuieşte, d-sa crede că România ar fi pierdut statutul de ţară cobeligerantă, pe care, altfel, l-ar fi dobîndit. Şi ca unică probă a acestei ipoteze (prezentată, repet, drept certitudine) dl Mircea Dogaru citează o întrebare pe care i-ar fi pus-o la un simpozion generalului Collins despre aceasta şi generalul american i-ar fi replicat: „Nu pot să infirm aceasta“. E asta o probă de luat în seamă? De ce n-a cercetat dl Mircea Dogaru documente în arhivele americane pentru a găsi documentul cu pricina? N-a făcut-o pentru că astfel de documente nu există şi regele Mihai l-a arestat pe Antonescu pentru că acesta, şi la 23 august 1944, refuza să scoată ţara din război, el, dictatorul militar, şi să întoarcă armele împotriva nazismului.

Întrebarea nu e de ce formulează astfel de aserţiuni iresponsabile un istoric militar ca dl Mircea Dogaru. Ci de ce face loc generos Radiodifuziunea Română (pe banii contribuabililor) unor astfel de manifestări ale revanşismului dictatorial extrem de periculos. ▲

Claude KARNOOUH

Adio lui Mihai Pop

Pe 8 octombrie 2000 s-a stins din viaţă Prof. Dr. Doc. Mihai Pop. Recunoscînd importanţa influenţei domniei sale nu numai pentru etnografie şi folclor în România, ci şi pentru cei care au venit din străinătate ca să facă cercetări etnografice, eminenţi oameni de ştiinţă străini îi aduc un ultim omagiu.

Am aflat de dispariţia lui Mihai Pop printr-un telefon de la fiul său Andrei. Cred că eu am fost acela care, la începutul anilor '90, îl numise pentru prima dată Moşu, respectînd astfel, *cum grano salis*, uzanţele şi cutumele din Maramureşul său natal, căruia îi fusese atît de credincios. Atinsese vîrsta la care devii un purtător viu al unei ancestralităţi.

L-am cunoscut pe Mihai Pop în iunie 1971. Cu timpul, a devenit pentru mine mai mult decît un coleg mai în vîrstă, mai mult decît un profesor la Universitate, mai mult decît un prieten; a fost un mentor, un ghid, un om care m-a iniţiat nu într-o disciplină universitară (pe care, cu puţin efort, o găseşti în cărţi), ci într-o cunoaştere a oamenilor în diferitele lor „vocaţii şi stiluri", atunci cînd sînt cuprinşi de tragedia istoriei. Iar această cunoaştere nu e povestită în cărţi savante, ci în cuvintele celor care au avut o astfel de experienţă existenţială. A lui a fost intensă.

Astăzi, făcîndu-mi ordine în amintiri, mă întreb: ce-mi rămîne de la Moşu? Îmi rămîn foarte multe, care se precipită sub vîrful condeiului. Dintr-o dată îi aud din nou tonul vocii, firavă şi fermă în acelaşi timp. Mă văd ascultîndu-l cînd îmi povestea evenimente importante sau cînd îmi răspundea la întrebări. Îmi plăcea maniera sa de a spune, serioasă şi dezinvoltă totodată, uşoară şi cinică (în sensul literal al termenului), în timp ce privirea sa vie încerca întotdeauna să surprindă reacţiile auditoriului pentru a şti dacă era demn de încrederea sa.

Am lucrat mult cu Moşu. Îmi amintesc de unul dintre sejururile sale pariziene: timp de o săptămînă am stat închişi, ore întregi, în biroul meu, pentru a verifica, amenda şi completa traducerea unui lung poem popular al cărui original îl descoperisem (3.500 de versuri!). Textul îi plăcea datorită lungimii sale – ce suflu epic!, spunea –, datorită diversităţii conţinutului – ce însuşiri de observaţie!, adăuga. Era vorba despre un fel de Odisee povestită de un ţăran român din Maramureş, începînd cu mobilizarea din august 1914, războiul pînă în 1916, viaţa de prizonier în Urali pînă în 1917 şi întoarcerea pe jos, printre vicisitudinile unei ţări bulversate de revoluţie. Moşu se prinsese în jocul traducerii, în capcanele sale, în impasurile şi imposibilităţile sale. Avea foarte multe observaţii semantice, comentarii subtile şi precise asupra unei lumi care era aceea a tinereţii sale. Avea o cunoaştere directă, nemijlocită a oamenilor săi, şi o oferea dezinteresat, nu căuta să păstreze pentru el ceea ce ştia că nu va scrie niciodată. Acele ore sînt încă prezente, ca şi cum ar trebui să ne revedem mîine...

Şi apoi, şi apoi... atîtea amintiri se îngrămădesc acum... O extraordinară călătorie cu maşina, de la Baia Mare la Bucureşti, în iunie 1978, în timpul căreia mi-a oferit un magistral curs de istorie socială, cel mai bun pe care l-am auzit vreodată, agrementat cu atîtea anecdote vii, încît alcătuia o serie de tablouri de gen. Puteam imagina scenariul unui film, un fel de „Ghepard Transilvănean". Şi apoi avea calda generozitate a meselor în familie, la care participau uneori personaje descinse direct din *Craii de Curtea Veche*. Şi apoi..., şi apoi..., şi apoi... totul se îndreaptă către sfîrşitul lui... Asta e viaţa, cum spun atît de sobru ţăranii.

Împreună cu prietenele mele Gail Kligman şi Katherine Verdery, care au lucrat alături de el şi îi datorează atît de mult, am hotărît să-l evocăm public. Mărturisesc că imaginaţia nu mi-a oferit altă inspiraţie decît aceea care îmi călăuzise condeiul odinioară cînd, cu douăzeci şi doi de ani în urmă, redactam introducerea unei lucrări despre România, intitulată în traducere *Românii. Tipologie şi mentalităţi* (apărută la Editura Humanitas). Era acolo un capitol consacrat descrierii oamenilor care lăsaseră urme de neşters nu atît în activitatea mea intelectuală, cît în experienţa mea existenţială. Moşu era printre ei. N-aş putea să reamintesc această datorie fără să o evoc, cu tot atîta afecţiune şi respect, pe soţia sa, Fof, cum îi spuneau cei apropiaţi, printre care m-am numărat. Şi ea m-a învăţat multe lucruri, şi ea a plecat, cu cîteva săptămîni înaintea lui Moşu.

Să le fie ţărîna uşoară!

▲

Katherine VERDERY
University of Michigan

Mihai Pop, în amintire

Profesorul Mihai Pop era o persoană care făcea imediat, de la prima întîlnire, o puternică impresie pozitivă – aceasta a fost, în orice caz, experienţa mea. În primele zile ale lui august 1973, păşeam în cabinetul directorului Institutului de Etnografie şi Folclor (cum era numit pe atunci) din Bucureşti pentru a-l întîlni pe omul care acceptase să-mi îndrume cercetarea în România în anul acela: profesorul Mihai Pop. Îmi amintesc încă interiorul biroului său, cu ferestre largi pline de lumină, aşa cum le-am observat pe cînd mă introducea secretara. Profesorul Pop veni îndată spre mine cu mîna întinsă şi cu acel zîmbet cald şi primitor care, după cum am înţeles mai tîrziu, era de fapt o intensificare a expresiei sale permanent cordiale. Mi-a apărut ospitalier şi totodată impresionant. La 65 de ani era un bărbat remarcabil de frumos, cu un păr alb ca neaua şi chipul surprinzător de tînăr, iar corpul lui înalt şi constituţia solidă dădeau o impresie de mare forţă. Era întru totul impunător – însă zîmbetul lui cald m-a dezarmat şi m-a făcut să mă simt în largul meu.

Spuneam că acceptase să-mi îndrume cercetarea, dar asta a însemnat de fapt mult mai mult. Acceptînd acest rol, profesorul Pop mi-a asigurat posibilitatea de a mă specializa în studiul României; fără el aş fi fost nevoită să plec într-o altă ţară. Şi asta din cauză că, atunci cînd am înaintat documentele pentru bursă IREX (International Research and Exchanges Board – Oficiul pentru Schimburi Ştiinţifice Internaţionale) în 1972, cu un proiect de cercetare despre factorii social-istorici care au produs diferenţe etnografice marcate pe spaţii adesea foarte mici, subiectul nu se încadra în nici una din disciplinele existente atunci în România. Deşi cei de la IREX fuseseră entuziasmaţi, iar proiectul fusese acceptat de Consiliul Naţional pentru Ştiinţă şi Tehnologie din România, nici un institut de cercetare nu era de acord să mă găzduiască. Folcloriştii mă găseau prea „socioloagă", iar sociologii prea etnografă. Cînd dosarul mi-a fost din acest motiv respins, preşedintele de atunci al IREX-ului, Allen Kassof, s-a decis să acţioneze în stil românesc: i-a dat un telefon prietenului său Mihai Pop şi l-a rugat să-i facă „o favoare personală" şi să mă ia în grija sa. Profesorul Pop, întotdeauna gata să facă un serviciu, a fost de acord.

Acesta a fost începutul unei colaborări şi prieteniii care a durat pînă la moartea lui. În timpul acelui prim an, profesorul Pop mi-a dat sfaturi în tot soiul de probleme, a aranjat să vizitez judeţul Hunedoara (unde mă trimitea pentru proiectul meu), m-a însoţit chiar pînă în satul unde m-am stabilit şi a fost o constantă sursă de observaţii pătrunzătoare, fascinante, asupra vieţii satului românesc. Avea o largă perspectivă sociologică asupra proceselor sociale din România acelor vremi şi cunoştinţe în acelaşi timp enciclopedice şi foarte amănunţite: putea da nenumărate exemple de detalii specifice unei localităţi sau alteia, pe care le sintetiza apoi într-o imagine panoramică şi procesuală a mişcărilor de populaţie, a schimbărilor sociale şi a felului în care acţiunile oamenilor încorporează elemente atît ale tradiţiei, cît şi ale înnoirii. Departe de a fi un simplu conducător de cercetare, profesorul Pop a influenţat însuşi modul în care învăţam în acea vreme să privesc societatea românească.

Anii 1973-'74 au fost singura perioadă în care cercetarea mea a fost condusă de la Bucureşti; după aceea am lucrat cu catedrele şi institutele de sociologie şi istorie din Cluj. Mergeam însă regulat la Bucureşti pentru a-l vedea pe profesorul Pop – căruia îi spuneam, la propunerea lui, „Naşu". Ca mulţi alţi colaboratori ai săi, am fost treptat asimilată în familie. I-am cunoscut pe minunata lui soţie, Fof, pe cei trei fii, pe nurorile şi nepoţii săi; şi pe oricine altcineva, prieten sau rudă, printre cei mulţi care frecventau casa lor atît de ospitalieră. Relaţiile noastre s-au strîns mai tare cînd, după '89, nepotul lui – tot Mihai – şi-a început studiile de doctorat tocmai la universitatea unde predam pe atunci (Johns Hopkins, la Baltimore). M-am simţit ca şi cum o rudă a mea ar fi venit lîngă mine. Deşi cercetările mele au deviat, în timp, de la linia pe care începuse colaborarea mea cu Profesorul, am continuat să găsesc discuţiile cu el profund clarificatoare. A rămas aproape pînă la sfîrşitul vieţii un comentator lucid şi incisiv atît asupra societăţii româneşti, cît şi asupra fenomenelor sociale în general.

Între amintirile mele legate de el, două sînt mai vii. Prima este din perioada de început, din acelaşi august 1973. Profesorul fusese rugat să facă parte din juriul unui festival folcloric maramureşean (Hora de la Prislop) şi îmi propusese să-l însoţesc pe el şi pe Claude Karnoouh în călătorie. Am ajuns cu avionul la Baia Mare şi de acolo am fost luaţi într-un lung drum cu maşina peste munţi, pînă la Prislop, în marginea de est a judeţului Maramureş. După festivităţile zilei, Profesorul ne-a invitat pe mine şi pe Claude la o cină specială organizată în cinstea lui de către lucrătorii Muzeului Etnografic al Maramureşului din Sighet. M-a aşezat lîngă el la uriaşa masă rotundă – eram 15 meseni, eu fiind singura femeie (şi, la cei 25 de ani ai mei, probabil şi cea mai tînără din grup). În mînă i-a apărut o sticlă verde destul de mare. O ridică, rosti „Să trăiţi!", bău o înghiţitură şi mi-o trecu fără comentariu.

Nu eram mare băutoare, abia dacă auzisem pînă atunci cuvîntul „ţuică", şi cu siguranţă nu ştiam nimic despre horincă – pe care tocmai urma s-o încerc. Am luat o duşcă zdravănă şi am înghiţit-o – şi mi-am dat seama imediat că nu voi avea probleme cu microbii cuiva de pe gura sticlei. Horinca s-a învîrtit în jurul mesei toată seara. Cu toate că am învăţat s-o sorb, mai degrabă decît s-o dau pe gît, răul se făcu: cînd veni vremea să ne întoarcem în camerele noastre de hotel, nu m-am putut ridica de la masă. Am fost dusă, curtenitor, de doi bărbaţi, şi escortată de alţi cîţiva, fiecare întrecîndu-se să rămînă ultimul în camera mea. Profesorul veni la uşă, îi rugă pe toţi să plece, îmi înmînă cheia şi, la ieşire, închise uşa.

Călătoria a fost plină de evenimente pînă la sfîrşit, căci două nopţi mai tîrziu, mergînd cu maşina înapoi la Baia Mare, şoferul îşi dădu seama la un moment dat că bateria era aproape moartă. Sau aprindea farurile şi se îneca motorul, sau mergeam, dar fără faruri. Dată fiind luna plină din noaptea aceea, a ales să conducă fără faruri, peste munţi, – un drum despre care oricine a mers prin Maramureş ştie cît e de periculos chiar şi în plină zi. Tuspatru pasagerii – Profesorul, fiul său Mişco, Claude şi cu mine – am decis repede că eram mult prea sobri pentru o asemenea călătorie, aşa că am oprit maşina, am scos o sticlă din portbagaj, şi în curînd cîntam şi spuneam poveşti. Astfel, în numai două seri, Profesorul m-a iniţiat complet într-una din cele mai importante practici de cercetare şi surse de confort pentru un etnograf.

Cea de a doua amintire vine din noiembrie al aceluiaşi an, cînd călătoream cu trenul împreună cu Profesorul spre judeţul Hunedoara, unde urma să mă stabilesc într-un sat, „pe teren". De regulă nu-i însoţea astfel pe cercetătorii daţi în grija lui, dar eu făcusem o boacănă conducînd cu motocicleta pe teritoriul unei baze militare nesemnalizate, şi Profesorul gîndise că era bine să poarte o discuţie „între patru ochi" cu oficialităţile judeţului. Sperînd să minimalizeze posibile viitoare dificultăţi, îmi spusese, voia să-i lase pe ei să hotărască unde să-mi aşez tabăra. Spre panica mea, am fost repartizată într-o localitate care nu corespundea nici uneia din cerinţele proiectului meu. Am ajuns în centrul comunei Geoagiu împreună cu escorta noastră politică, acolo eu am ales satul Aurel Vlaicu (fiind mai mic), şi am fost duşi la casa unei familii care se oferea să-mi fie gazdă. Cum eram atît de alarmată de perspectiva sumbră a cercetării mele, nu am realizat decît mult mai tîrziu ce făcea profesorul Pop: pe măsură ce coboram de la centrul judeţului la nivelele mai joase (comuna şi apoi satul şi casele), el, un eminent om de ştiinţă, de mare reputaţie (gazda mea îl recunoscuse chiar de la televizor, din jurii ale festivalurilor folclorice), se înfăţişa ca protectorul meu şi îmi delega din autoritatea lui.

A făcut încă mai mult decît atît. Odată aranjată cazarea, a întrebat-o pe gazda mea dacă n-ar putea să organizeze în seara aceea o mică „şezătoare" cu învăţătorul şi cu alţi cîţiva din sat. Învăţătorul a apărut într-adevăr la ţanc, însoţit de vreo doi vecini. Profesorul s-a prezentat, m-a prezentat şi pe mine, le-a spus pentru ce venisem acolo, şi apoi s-a apucat să le pună întrebări – prefigurînd şi pentru mine, şi pentru ei ceea ce urma să fie munca mea de teren. Cum nu văzusem pînă atunci pe nimeni să ia un interviu etnografic, acea seară a fost o contribuţie indispensabilă la perspectivele mele de etnograf.

Ajutorul pe care Mihai Pop mi l-a acordat mie s-a repetat şi în cazul altor doctoranzi americani (generozitatea sa întinzîndu-se, desigur, mult dincolo de studiile etnografice şi de cercetătorii americani). Fără el cercetarea antropologică americană asupra României ar fi fost astăzi insignifiantă sau chiar inexistentă. Cum condiţiile care au permis aceste cercetări în anii '70 nu s-au produs la vremea aceea în nici o altă ţară din zonă, ceea ce el ne-a ajutat să facem a avut o influenţă extraordinar de mare asupra dezvoltării în Statele Unite a studiului antropologic al Europei de Est. Iar el ne-a putut ajuta astfel pentru că, reuşind să-şi creeze pentru sine un fel de viaţă liberă, a împărţit cu noi o parte din acea libertate.

▲

Daniel DĂIANU

Este posibilă o creştere rapidă durabilă *(catching-up)* în România?

Întrebarea de mai sus a devenit obsedantă pentru semnatarul acestor rînduri. De ce fac această afirmaţie? Întrucît discuţia privind tranziţia, transformarea, chiar şi atunci cînd mizează pe abordări analitice serioase, pare a omite o evidenţă izbitoare oferită de istoria economică modernă. Mă refer la faptul că dezvoltarea susţinută, sau ceea ce în literatura anglo-saxonă poartă denumirea de *catching-up* (ajungere din urmă), este un fenomen foarte rar întîlnit; în ultimul secol şi mai ales dacă facem abstracţie de lumea occidentală înţeleasă în sens limitat[1], observăm puţine cazuri de creştere (dezvoltare) susţinută rapidă, de convergenţe care au redus decalaje economice importante. Cazul Irlandei după al doilea război mondial[2] şi miracolele din Asia de Sud-Est mai degrabă sînt excepţii care întăresc regula. Îmi aduc aminte cum, la începutul anilor '90, Ken Jowitt, profesor de ştiinţe politice la Universitatea Berkeley (SUA) şi bun cunoscător al sistemelor totalitare, a remarcat că „ţările latino-americane se află în tranziţie de peste o sută de ani"[3].

Nu simpla curiozitate intelectuală stă la originea acestei întrebări. Pe de o parte, învăţămintele tranziţiei post-comuniste ne obligă să regîndim procesul transformării şi operaţionalizarea unor măsuri de politică economică. Pe de altă parte, este tot mai evident că formulele „catehismului" transformării (privatizare, liberalizare, stabilizare) sînt insuficiente pentru a explica şi asigura creşterea rapidă pe o perioadă lungă – care să permită astfel dezvoltare economică şi modernizare, ajungerea din urmă.

Performanţele economice bune depind, esenţialmente, de alcătuirea instituţională a societăţii şi de politici publice inteligente. La prima vedere, atît transformarea cît şi dezvoltarea ar fi simplu de rezolvat dacă politica publică, societatea civilă, întreprinzătorii privaţi ar putea să „planteze" instituţii adecvate, progresiste în medii neprielnice, schimbînd aproape instantaneu anatomii şi fiziologii sociale (organizaţionale). Dar instituţiile nu pot fi achiziţionate şi nici asimilate în timp record; ele însele sînt un produs social-istoric autohton, care demonstrează că timpul nu poate fi comprimat după vrere. Lecţia pentru România este: în lipsa unor instituţii adecvate[4] şi a unei politici publice responsabile (active) îi va fi practic imposibil să cunoască dezvoltarea economică rapidă de care are nevoie. Iar fără o astfel de dinamică îi va fi din ce în ce mai dificil să se alăture Clubului ţărilor europene prospere[5]. Diverse calcule arată că în ipoteza înregistrării de către România a unei rate medii de creştere pe termen lung de 5%, în condiţiile în care în UE rata de creştere medie ar fi de 2%, ajungerea din urmă în ceea ce priveşte venitul pe locuitor (la paritatea puterii de cumpărare) ar fi posibilă nu înainte de 45 de ani; iar cca 20 de ani ar fi necesari pentru a ajunge la jumătate din nivelul mediu al venitului pe locuitor în UE[6]. Intrarea în UE nu reclamă atingerea nivelului mediu al venitului pe locuitor în *Club*[7]. Dar nici nu poţi pretinde intrarea în Club cu o economie stagnantă. Oricum, cifrele înfăţişează mărimea decalajelor şi provocarea istorică pentru România.

Un progres economic susţinut face necesar ca în România să se economisească şi să se investească considerabil mai mult (peste 30% din PIB[8]), ca politica publică să favorizeze dezvoltarea capitalului uman şi a infrastructurii, ca românii să folosească tot mai mult din ceea ce oferă noile tehnologii ale informaţiei; este necesar ca întreprinderile ce produc în România să beneficieze de un intens progres tehnologic, care să le permită desfăşurarea unui comerţ extern tot mai avantajos (valoarea adăugată pe unitatea de efort, recunoscută de piaţă, să fie cît mai ridicată)[9]. Dar asemenea evoluţii depind la rîndul lor de funcţionarea instituţiilor: de o administraţie publică (centrală şi locală) competentă, onestă şi inovativă, de un sistem financiar-bancar solid, de structuri de gestiune a întreprinderilor orientate spre performanţe economice superioare, de un învăţămînt care oferă şanse egale copiilor şi adulţilor, de legi drepte ce se bucură de acceptabilitate socială, de un etos social favorizant etc. De funcţionarea instituţiilor depinde însăşi calitatea politicii publice. Acestea fiind spuse, este esenţial însă ca în România să fie reluată creşterea economică, ca veniturile cetăţenilor să crească şi astfel să fie stimulat procesul de economisire. Pe această cale s-ar putea transforma cercul vicios din ultimii ani – cînd investiţiile şi economisirea au scăzut dramatic – într-un cerc virtuos. Reluarea creşterii economice ar schimba şi starea de spirit a populaţiei într-un sens pozitiv.

Instituţii publice solide şi organizaţii private performante, care sînt demne de încrederea cetăţenilor, reprezintă izvorul progresului economic, al bogăţiei. Pentru că subliniam etosul social, merită să evoc pe Deepak Lal care, într-o filosofică investigaţie a dezvoltării economice în istorie, constată că, acolo unde nu există sentiment al vinovăţiei (atunci cînd se greşeşte) şi al ruşinii, este imposibil ca oamenii să progreseze ca societate[10]. Să nu uităm că Adam Smith, cel care a introdus faimoasa expresie şi a examinat funcţionarea „Mîinii invizibile", a scris un tratat despre morală şi etică; *societatea* nu se reduce la o aglomerare de indivizi care, fiecare, urmăreşte să cîştige mai mult, indiferent de mijloacele folosite. Acolo unde este un fenomen de masă, munca stăruitoare combinată cu grija pentru ziua de mîine şi respect pentru ceea ce înseamnă reguli de convieţuire socială conferă suport cultural activităţii aducătoare de progres economic şi social.

Nu este simplu să găsim, în România, cheia înţelepciunii individuale şi colective care să ne deschidă calea progresului, mai ales că lumea exterioară este din ce în ce mai complexă şi, adesea, propice tipului de joc cu puţini cîştigători *(winners take all)*. Este o naivitate să crezi că deschiderea spre un spaţiu economic mondial dominat de asimetrii flagrante, de efecte de aglomerare şi *cauzalitate cumulativă*, de pieţe financiare structural volatile (instabile) asigură, *ipso facto*, dezvoltarea economică; în acest spaţiu oportunităţi extraordinare pot coexista cu eşecuri de mari proporţii care, atunci cînd privesc ansambluri societale, devin tragedii naţionale (colective). Globalizarea este acompaniată de mărirea unor decalaje, de presiuni spre fragmentare, de mare turbulenţă şi dezordine. Să nu uităm că epoca victoriană (secolul XIX), ce s-a caracterizat printr-o mare libertate a mişcării factorilor de producţie (inclusiv a forţei de muncă, fiind o perioadă a marilor migraţii), a fost urmată de o recrudescenţă puternică a protecţionismului şi de conflicte militare şi că nu trebuie să excludem posibilitatea unei evoluţii similare în deceniile care vin ţinînd cont de existenţa unor procese contradictorii în spaţiul mondial. De aceea mă asociez lui Dani Rodrik, cunoscut specialist în probleme de dezvoltare economică şi profesor la Universitatea Harvard (SUA), care, avertizînd asupra fetişizării integrării în economia mondială, aprecia că aceasta nu poate fi substitut pentru o strategie de dezvoltare economică[11] – strategie care presupune o politică publică, abilitatea de a stabili priorităţi şi capacitatea de a le urmări în practică[12].

Dacă admitem ipoteza de lucru că nu orice integrare aduce beneficii, are sens să judecăm demersul de integrare în structurile europene (UE) ca posibilă soluţie la dorinţa seculară de dezvoltare economică, de modernizare. Deoarece, se poate argumenta, aplicarea unei politici convenite cu Bruxelles de asimilare a *acquis*-ului comunitar ar asigura ţării admiterea în Clubul european. În plus, această integrare ne-ar pune la adăpost de instabilitatea şi perturbaţiile din restul spaţiului mondial.

Relaţia României cu UE şi mai ales invitaţia (în decembrie 1999, la Helsinki) de a începe negocieri de aderare reprezintă o şansă extraordinară de a învinge capcana înapoierii, de a face ca, în sfîrşit, „forma să capete conţinut"[13]. Mai ales că relaţia dintre UE şi ţările candidate nu poate fi asemuită cu cea dintre SUA şi Mexic în cadrul NAFTA (Aria de comerţ liber în zona Atlanticului de nord), fiind mult mai consistentă atît din punct de vedere al texturii acestei relaţii, cît şi al ţelului final. Dar tocmai pentru că *ecuaţia dezvoltării* este atît de complicată, clasa politică, elitele din România trebuie să instrumenteze cît mai bine relaţia cu UE în sensul obţinerii de dezvoltare economică şi modernizare; trebuie pornit de la realitatea că fiecare ţară care a avut succese economice remarcabile „a făcut ceva neconvenţional", care i-a creat avantaje comparative. Deci a existat o strategie, o politică publică activă.

UE ne poate ajuta să construim instituţii mai puternice şi credibile, să desfăşurăm un comerţ ce serveşte creşterea economică, să dezvoltăm infrastructura. Nu în cele din urmă, ajutorul pentru dezvoltare acordat de UE poate ajuta la soluţionarea unor dileme majore ale transformării economice. O instrumentare (valorificare) inteligentă a relaţiei cu UE ne-ar permite să depăşim o barieră în ceea ce priveşte formularea şi aplicarea de programe economice; mă refer la ceea ce arată experienţa istorică, şi anume că aranjamentele cu organismele financiare internaţionale nu sînt suficiente pentru a garanta progresul economic.

În România suferim de bolile tranziţiei, de dificultăţi structurale specifice lumii nu bogate. Să ne gîndim la fapte de genul proporţia copiilor care abandonează şcoala, procentul tinerilor ce emigrează sau care doresc să părăsească ţara, tendinţa de reruralizare a populaţiei, deteriorarea infrastructurii în sectorul educaţiei, al cercetării şi dezvoltării, starea foarte precară a infrastructurii rutiere, diminuarea consumului de carte bună, proliferarea de boli pe care le credeam ale trecutului, numărul mare şi în creştere de cetăţeni sub pragul sărăciei, infracţionalitatea în creştere, corupţia şi slăbiciunea administraţiei publice, raportul dintre populaţia activă şi pensionari, inabilitatea de a ne găsi un drum al dezvoltării economice şi modernizării. De aceea România are nevoie de speranţă, de o stare de spirit pozitivă a celor mai mulţi dintre cetăţenii ei, de proiecte individuale (private) şi publice care să susţină un demers de dezvoltare a ţării. În această zonă rezidă acel amalgam de emoţie şi raţionalitate ce poate furniza „străpungerea" istorică pe care o dorim. Tehnicienii transformării economice, cei chemaţi să gîndească programele economice, vor continua să fie preocupaţi de disciplina financiară, clarificarea drepturilor de proprietate (privatizare), de practicarea unei politici monetare care să renunţe la operaţiuni cvasi-fiscale (monetizarea unor deficite), de o politică de curs de schimb corespunzătoare, de o supraveghere cît mai riguroasă a sistemului financiar-bancar, de etapele liberalizării pieţelor financiare (deoarece o liberalizare prematură poate cauza mari suferinţe), de o politică comercială pusă în slujba dezvoltării (care, combătînd „căutarea de rente", respinge neutralismul fiscal fundamentalist), de reforma sistemului de pensii, de stimularea economisirii şi investiţiilor interne, de îmbunătăţirea structurii calitative a exportului etc. Dar toate acestea, închegate ca ţinte şi măsuri într-un ansamblu de politică economică, au nevoie de o viziune, de un proiect autohton de modernizare a societăţii care să ţină seama de realitatea dramatică a ţării la sfîrşit de secol XX.

Dar integrarea în Europa (UE) nu ne va scuti de surprize neplăcute dacă Lumea nu va reuşi să regîndească arhitectura instituţională a sistemului economic mondial, dacă statele puternice din punct de vedere economic nu vor desluşi modalităţi de evitare a unor dezechilibre globale ce pot deveni fatale. Cu cîţiva ani în urmă, a fost nevoie de intervenţia Sistemului Federal de Rezerve în SUA pentru a se preveni o contagiune globală a crizei financiare din Asia de sud-est şi Rusia. Dar ce garanţii există că asemenea evenimente nu se vor repeta, iar intervenţii eficace vor fi mereu posibile? Şi avem oare nevoie de o experienţă similară Marii Depresiuni din anii '29-'30 pentru a reacţiona în ceea ce priveşte regîndirea sistemului financiar internaţional?

Repet o idee: drumul României spre prosperitate nu poate fi trasat numai pe baza unor jaloane sugerate de organismele financiare internaţionale. Şi fac această afirmaţie nu numai pentru că lumea reală este mult mai complicată decît ceea ce spune paradigma neoclasică; am în vedere şi faptul că fiecare experienţă de progres economic remarcabil (de ajungere din urmă) din istoria modernă a presupus viziune şi politică publică activă. În acest scop noi trebuie să ne cunoaştem bine starea şi să stăpînim intelectual şi operaţional programele de dezvoltare pe care ni le propunem – la nivel de organizaţie privată, de sector public, al societăţii româneşti ca ansamblu.

---

1. SUA şi ceea ce se înţelege în mod tradiţional prin Europa occidentală.

2. Spania şi Portugalia, după dispariţia dictaturilor – franchistă şi, respectiv, a lui Salazar – au cunoscut evoluţii economice mult schimbate în bine, dar nu ratele de creştere înregistrate în Irlanda. Pentru aceasta din urmă au fost consemnate rate de creştere economică întîlnite numai în Asia de Sud Est.

3. Remarcă făcută cu ocazia unui seminar desfăşurat la Snagov în 1992.

4. Acesta este mesajul principal al cărţii regretatului Mancur Olson, *Power and Prosperity. Outgrowing Communist and Capitalist Dictatorships*, New York, Basic Books, 2000

5. România are un venit pe locuitor ce reprezintă cca 27-28% din media Uniunii Europene, fiind în acelaşi timp o ţară cu populaţie relativ mare (în raport cu standardele europene).

6. *Progress toward the unification of Europe*, Washington DC, The World Bank, 2000, p.42

7. Venitul mediu pe locuitor în Grecia este în prezent de cca 2/3 din cel mediu la nivelul UE.

8. În ultimii ani aceste rate au fost de sub 20% din PIB.

9. După cum sublinia unul din dintre cei mai buni teoreticieni ai comerţului internaţional, Elhanan Helpman, „în economia modernă avantajele comparative ce sînt rezultat al ingeniozităţii oamenilor prevalează, iar ciclurile de produs sînt tot mai scurte. De aceea este nevoie de explicaţii teoretice ale comerţului care să accentueze rolul progresului tehnologic, avantajele comparative dinamice" *(Jounal of Economic Perspectives*, vol. 13, no. 2, Spring 1999, pp. 145)

10. Deepak Lal, *Unintended Consequences. The impact of Factor Endowments, Culture and Politics on Long-Run Economic Performance*, Cambridge, MIT Press, 1999

11. Dani Rodrik, *Can integration into the world economy substitute for a development strategy?*, lucrare pregătită pentru conferinţa Băncii Mondiale, Paris, 26-28 iunie, 2000

12. Acest mesaj poate fi întîlnit, cu alte nuanţe, şi la Joseph Stiglitz sau Paul Krugman.

13. Aşa cum aminteam singularitatea exprienţei asiatice de dezvoltare, tot astfel se cuvine să subliniez excepţionalitatea istorică a integrării europene.

▲

Pagină realizată de Magdalena BOIANGIU

Svetlana CÂRSTEAN

Artă efemeră

Centrul Cultural Meta a găzduit, în perioada 7-8 noiembrie 2000, Festivalul de Artă Efemeră, organizat cu sprijinul Ministerului Culturii şi al Antenei Pro-Helvetia Bucureşti. Curatorii, Alexandra Titu şi Dan Palade, au ales drept temă a festivalului, lumina – lumina în varianta ei maximă (MAXIMA LUX).

Performance, instalaţii, film video, artă digitală, obiecte „încărcate" estetic în diferite moduri, o alăturare de intenţii, demersuri, dorinţe şi implicit aşteptări dintre cele mai diferite. Festivalul de Artă Efemeră m-a obligat nu atît să regîndesc conceptul de lumină, cît modalităţile de a trata o temă, oricare ar fi aceasta. Ca în orice expoziţie, şi aici existau zone pe lîngă care treci, pe care nu le vezi decît cu coada ochiului şi îţi spui că aşa ceva ai mai văzut în nenumărate locuri. E vorba de obiecte utilizate într-un fel oarecum livresc, privitorul fiind obligat să intuiască neapărat sensuri grave, obiecte care zac pe jos sau atîrnă de-a lungul pereţilor, moarte încă înainte de a fi fost aranjate în contextul respectiv (fotografii, ţesături, funii, pietre, juxtapuneri cuminţi).

Existau apoi zone extrem de vii, aproape excesive. Orice expoziţie de acest fel conţine aşa ceva: zone violente, în care cel care se uită este „agăţat" şi agresat prin imagine, „mesaj", modalitate de a-l transmite pe acesta din urmă. Am reţinut tuburile montate în pereţi, tuburi la capătul cărora puteai avea surpriza să vezi aproape orice: adică nimic sau un pahar sau pe tine însuţi sau un aurolac vorbind violent şi obligîndu-te să-l priveşti în ochi.

Am mai reţinut, în afara violentului şi a plictisitorului, jocul caleidoscoapelor (instalaţie interactivă, 7 caleidoscoape, video-cameră, monitor TV) care încerca să redea mirajul acestor obiecte, fascinaţia schimbărilor lente, aproape insesizabile.

În toată această lume de obiecte adesea reci şi lipsite de orice posibilitate de comunicare cu cei care le cercetau, în toată această lume în care cuvîntul preferat s-a dovedit a fi *interactivitate*, am descoperit o incintă, o „cameră" (înaltă de 3,5 m şi cu un diametru de 1,9 m). Am aflat mai tîrziu că această incintă se numea *Escape Place*. Era vorba despre o instalaţie de o mare simplitate: un cadru circular îmbrăcat în pînză neagră, dotat pe dinăuntru cu cîteva surse de lumină şi decorat cu obiecte metalice mici (cruciuliţe, cercuri, ţinte, oglinzi, peşti), toate atîrnînd în aer, legate de „tavan" cu fire aproape invizibile de nylon. Un fel de cer, un fel de acvariu sau pur şi simplu o casă. Era discursul cel mai coerent şi cel mai lipsit de ambiţii supradimensionate din toată expoziţia. Mi-a fost uşor s-o identific pe autoarea instalaţiei: ea stătea în faţa „casei" sale sau înăuntru, încercînd uneori să descîlcească firele de nylon care se încurcau între ele. Ea se numeşte Heidi Ochsner, trăieşte în Olanda şi mi-a spus, oarecum jenată, că nu îmi poate oferi adresa ei de e-mail, pentru că este *a poor artist*. Incinta ei era într-adevăr fascinantă, obiectele alunecau prin aer, lumina reflectoarelor îţi dădea senzaţia că se ating între ele, însă, de fapt, obiectele nu ajungeau să vină în contact niciodată. Puţinii copii, care se aflau în expoziţie şi care probabil se plictiseau de moarte, îşi găsiseră un loc de refugiu ideal în acest *escape place*. La un moment dat, au năvălit aici doi tineri, un băiat şi o fată, au rotit pînza neagră, care glisa pe cadrul circular de metal şi s-au ascuns înăuntru. Heidi Ochsner, stupefiată, s-a repezit să-şi apere instalaţia care mai avea puţin şi se dărîma. Tînărul, ieşind din interiorul acesteia, a explicat că dorea să nu-i vadă nimeni, pe el şi pe prietena lui, că voiau să se ascundă de ceilalţi, că el a înţeles că în exposiţie totul e interactiv, că a vrut să vadă cum funcţionează interactivitatea în acest caz. Lucruri pe care Heidi Ochsner nu le prevăzuse probabil în proiectul instalaţiei sale. Nu prevăzuse un *escape place* cu adevărat funcţional.

Aceasta este doar o poveste personală despre Festivalul de Artă Efemeră, care cu siguranţă a însemnat mult mai mult. ▲

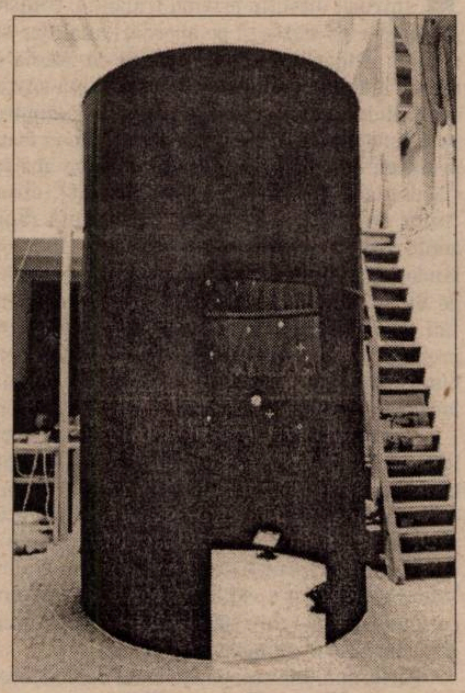

*Heidi Ochsner, **Escape Place***

In memoriam

Gheorghe URSU

La 17 noiembrie s-au împlinit 15 ani de la moartea în detenţie a lui Gheorghe Ursu, inginerul şi poetul disident care a fost arestat, anchetat şi torturat pentru opiniile şi atitudinile sale anticeauşiste.

La 15 ani după acest tragic eveniment, anchetatorii torţionari ai lui Gheorghe Ursu, cadre ale securităţii şi miliţiei, responsabili de omor şi instigare la omor, încă nu au fost traşi la răspundere. Andrei Ursu, fiul poetului ucis, a început la 15 noiembrie o grevă a foamei, cerînd ca ancheta declanşată încă din 1990 de către Procuratura Militară să fie în sfîrşit finalizată prin trimiterea în judecată a făptaşilor.

Cu prilejul publicării în 1993 a volumului postum de versuri ale lui *Babu* (cum îi spuneau prietenii), intitulat *Presentimente Postsentimente*, Geo Bogza scria: „A fost un poet exemplar! Şi a murit ca un martir în beciurile securităţii... Se cuvine ca întreaga cultură română să se ridice astăzi în picioare şi să salute memoria lui Gheorghe Ursu." ***(Sorin Vieru)***

Poeţii sînt trişti

Poeţii sînt în general trişti
Ei nu înţeleg lumea
Şi lumea nu-i înţelege
Ei iubesc lumea dar nu o înţeleg
Lumea îi iubeşte dar nu-i înţelege
Uneori cînd ajung să înţeleagă lumea ei o detestă
Alteori cînd lumea ajunge să-i înţeleagă e prea tîrziu
Şi uite aşa, poeţii mor în general trişti

Sonetul sonetelor

Cînd nu vei mai fi tînără, iubito,
Cînd anii cîrd s-or iscăli în tine,
Cu semnături citeţe şi haine
Şi vei fi umbra celei ce-am iubit-o

Cînd sînilor tăi – rodii levantine
Omătul anilor le-o apleca mîndria
Şi-n loc de cer privi-vor veşnic glia,
Şi-un verb nemţesc va bate „ich errinne..."

Cînd liniştit şi moale va fi pulsul
Şi vei gîndi la inima-tăciune,
Ecou – izbăvitoarea ei risipă,

De-i auzi vorbind de Gheorghe Ursu
Vei tresări: „El m-a iubit" vei spune
Şi ochii tăi s-or lumina o clipă.

▲

Alice POPESCU

imaginarul publicitar

McDonald's şi Aristotel

Pe vremea cînd filmele româneşti existau, nu cred să fi văzut unul – şi n-am văzut multe, dar nici foarte puţine – care să nu sufere de o uşoară afectare, de puţină falsitate sau măcar de o mică excentricitate pe ici, pe colo, ca nuca în perete. Dacă nu în scenariu, măcar în interpretare. Acum filmele româneşti sînt toate sublime, lipsind cu desăvîrşire. Dar nu şi reclamele în care femeile încearcă să prindă bărbaţii în mrejele detergenţilor pe unde apucă. În lift, pe balcon, pe cîmpia verde cu rufe albe la soare, pe care zburdă vesel şi biciclist poştaşul cu nări de vîrcolac. Nu şi gospodinele care, străduindu-se din răsputeri să treacă testul *Tide*, îl pică pe cel de recitare. Nu şi spotul pentru deodorantul *Secret*, în care găselniţa cu cele două tipuri de transpiraţie (feminin şi masculin) este atît de prost administrată, încît îţi spui că, decît aşa conversaţie conjugală, aşa culmi ale conformismului în semiobscuritatea unui aşa budoar – reflectînd probabil ideea de romantism mediocru pe care *copywriter*-ul şi-a făcut-o în privinţa confortului modern – şi, în fine, decît aşa personaje netede, corect îmbrăcate (el – cămaşă albă şi cravată, ea – într-o ţinută poetico-decento-vag depersonalizată, de interviu) spunîndu-şi lucruri trase de păr, mai bine misterul frust şi unisex al săpunului de rufe *Cheia*. Şi astea sînt doar cîteva exemple. Şi ele mă fac să visez la o *tanti Maria* spălînd rufe cu *Dero 2 în 1* sau *Rex* sau *Bona* sau cu toate la un loc în acordurile simfoniei nr. 3 (Eroica) a lui Beethoven într-o lume mai bună, în care un Aristotel postmodern le-ar ţine copywriter-ilor români conferinţe despre verosimil. Şi atunci, descoperind şi simplitatea şi firescul şi bunul-gust, şi-ar recăpăta umorul şi ar da lumii lucruri de calitate. S-ar uita la televizor şi ar înţelege la ce mă refer: un banal blocaj de circulaţie. Un băieţel se strîmbă prin parbrizul maşinii la nenea care conduce autoturismul din spate. Cu un excelent joc al gesturilor şi al privirii, nenea scoate o pungă cu cartofi prăjiţi şi începe să mănînce ostentativ pînă ce, înciudat, puştiul se lasă păgubaş.

Este reclama pentru McDonald's.

▲

Dilema vă recomandă

● *Profesioniştii* (emisiunea duminicală realizată de Eugenia Vodă, TVR 1, la ora 0!) De o lună de zile, la concurenţă cu copleşitoarele „procese ale etapei" – o emisiune atipică, aproape stranie, adică inteligentă, plină de neastîmpăr, curiozitate intelectuală şi alte calităţi elitiste care înfruntă, orgolioase, ora ingrată a miezului de noapte. (Radu Cosaşu)

● Situl www.graf.go.ro Aici puteţi afla aproape totul despre aerosol art şi graffiti. Un site bine construit, cu linkuri interesante şi o prezentare grafică într-adevăr excepţională. Totuşi, pentru a-l accesa, aveţi nevoie de un sistem puternic şi de o legătură bună la Internet. (Matei Martin)

● Un studiu de istorie a ideilor care ne priveşte: Larry Wolff, *Inventarea Europei de Est. Harta civilizaţiei în epoca luminilor* (Humanitas, 2000). Meritã. (Adrian Cioroianu)

● *In Full Dress,* o expoziţie concepută de Liviana Dan la Muzeul Brukenthal din Sibiu (expun: Geta Brătescu, Alexandra Croitoru, 2D, Ana Lupaş, Lia Perjovschi, Unda Popp, Marilena Preda-Sânc, Doina Simionescu, Roxana Trestioreanu). (Alex. Leo Şerban)

● Romanul lui Salman Rushdie *Copiii de la miezul nopţii*, prima traducere, apărută la Editura Univers, din cel mai „urmărit" prozator contemporan, în impecabila traducere a lui Radu Paraschivescu. (Simona Sora)

● *Mama şi copilul,* de Herta şi Emil Căprarıu, apărută la Editura Medicală; o versiune îmbunătăţită şi adăugită a vechii ediţii cu acelaşi nume, devenită deja „biblie" în domeniul puericulturii. (Iaromira Popovici)

● Cartea *Haide, bre! – incursiune subiectivă în lumea aromânilor* de Irina Nicolau, o înlănţuire de povestiri savuroase despre părinţi, mătuşi sau aşezări *armîneşti*. Cînd Irina Nicolau povesteşte, totul devine fermecător. (Cezar Paul-Bădescu)

Pagină realizată de Cezar PAUL-BĂDESCU

Andrei GORZO

Zilele Filmului Italian şi „edictul“ lui Truffaut

„Cer ca un film să exprime fie bucuria, fie agonia de a face cinema“, scria François Truffaut, şi în pofida aparentului extremism (aproape că-l vedem pe Truffaut în postura de Mare Preot al Cinematografului, respingînd radical „tot ce-i la mijloc“, pentru că la mijloc sînt „filme care nu pulsează“), în aceste cuvinte se pot recunoaşte toţi spectatorii care caută într-un film mai mult decît pot oferi *Spionul care mi-a tras-o* sau *Patriotul* sau *Deuce Bigelow, Male Gigolo* – mai mult decît un mod (mai mult sau mai puţin) agreabil de a umple o seară. Din această categorie de spectatori (destul de răsfăţată la Bucureşti în toamna asta) a provenit, în mare parte, publicul noii ediţii a Zilelor Filmului Italian.

Zilele au fost şapte (27 octombrie-2 noiembrie), filmele au fost proiectate la Cinema Studio, cu subtitrare electronică, iar tema selecţiei a fost sudul Italiei. Programul s-a deschis cu filmul lui Silvio Soldini *Pîine şi lalele* (împodobit cu o ghirlandă de premii David di Donatello), o comedie romantică despre o gospodină care descoperă accidental Veneţia, libertatea şi iubirea. În ansamblu, Soldini păstrează echilibrul dintre realism şi abstractizare necesar comediei romantice şi ştie să creeze şi să introducă mici incidente şi detalii în acelaşi timp comice şi înduioşătoare. Licia Maglietta îi conferă eroinei darul de a călca în strâchini cu mult farmec, iar Bruno Ganz e amuzant în rolul ospătarului pedant şi tenebros, care vorbeşte de parcă ar fi învăţat italiana numai din D'Annunzio şi se comportă ca un om strivit de o taină îngrozitoare, sau ca un extraterestru încercînd să treacă neobservat. Dar filmul este populat de personaje secundare ale căror ciudăţenii nu reuşesc să fie atît de irezistibile cum le-au dorit realizatorii, este prea lung şi în cele din urmă mai degrabă inofensiv decît agreabil. Remarca pe care am auzit-o din întîmplare la ieşirea din sală – „De Sica şi Cesare Zavattini ar fi fost mîndri şi încîntaţi de filmul ăsta“ – îmi rămîne inexplicabilă.

În marea tradiţie Zavattini-De Sica-Rossellini se plasează filmele lui Gianni Amelio, dintre care am putut vedea *Uşi închise*, marele lui succes critic din 1990. (Un alt film al lui Amelio, *Hoţul de copii*, a fost proiectat la Timişoara.) Povestea luptei unui judecător pentru comutarea pedepsei capitale în cazul unui bărbat vinovat de triplă omucidere (în Italia lui Mussollini), *Uşi închise* nu face nici o concesie melodramei: ucigaşul nu se pocăieşte, ci rămîne pe tot parcursul procesului o masă de frustrare şi de ură; între el şi judecător nu se creează nici un liant. Stilul lui Amelio e sobru, ritmul e lent şi iniţial filmul poate părea inert, dar acumulează rezonanţă şi în final integritatea sa, care-şi găseşte o expresie superbă în trăsăturile grave, nobile ale lui Gian Maria Volontè, devine aproape maiestuoasă.

La fel de gravă s-a dovedit în fond şi satira politică *Trepăduşul* (regia Daniele Luchetti): un umil profesor de literatură e angajat în staff-ul unui ministru, cu sarcina de a-i produce acestuia discursuri convingătoare şi replici memorabile pe bandă rulantă: vechea poveste a provincialului idealist care descoperă politica (şi apoi descoperă că politica pute), cu traiectoria previzibilă de la entuziasm naiv la deziluzie, o poveste pe care o spunea foarte bine Frank Capra (cea cu Mr. Deeds la oraş, sau cu Mr. Smith la Washington), deşi Capra obişnuia să scoată din pălărie un final optimist. Calităţile care disting *Trepăduşul*, care îl fac memorabil şi actual, sînt bogăţia de amănunte care ne permit să înţelegem cum funcţionează întreaga maşinărie coruptă, şi întunecarea progresivă a tonului, pînă la amărăciunea şocantă a finalului. Filmul e ca o confirmare necruţătoare a celor mai sumbre bănuieli ale noastre despre ce se întîmplă de fapt în culisele puterii. La sfîrşit publicul a aplaudat, şi avea de ce.

La filmul lui Edoardo Winspeare *Sînge viu* nimeni n-a aplaudat. După 95 de minute în compania insipidă a unor personaje neformate, antrenate (dar e mult spus) într-un conflict melodramatic schiţat în linii atît de anemice încît trebuie să ajungi la finalul tragic apărut de nicăieri, ca să-ţi dai seama că pînă atunci ai urmărit un conflict. Ritmurile tamburinelor şi nişte imagini pitoreşti mai păcălesc din cînd în cînd plictiseala, iar regizorul stăpîneşte o tehnică cizelată, dar (cel puţin în acest film) inexpresivă. Nici comedia muzicală anti-Mafia *Tano pînă mori* (de Roberta Torre) nu s-a ridicat la înălţimea aşteptărilor, în pofida unui moment reuşit de umor calp (ritualul primirii unui mafiot în organizaţie, transformat într-un show de cabaret) şi a altor cîteva momente în care sînt ridiculizate codurile *macho* mafiote, conform cărora soţia e proprietatea soţului şi sora e proprietatea fratelui (care îi apără virtutea cu îndîrjire, indiferent de dorinţele ei). Aceste secvenţe reuşesc pentru că au o ţintă precisă, dar în rest ideile şi trucurile sînt aruncate claie peste grămadă şi filmul eşuează în hărmălaie. Frenezia sa îl face să mai stăruie în memoria spectatorului, ceea ce nu se poate spune despre *Judecătorul copil* (regia Alessandro di Robilant), în care un subiect tare (cruciada solitară a unui procuror, care a sfîrşit asasinat de Mafie în 1990 – un caz real) e tratat cu mijloace cinematografice la fel de convenţionale ca în cel mai modest tele-film.

Am lăsat la sfîrşit filmul lui Marco Bellocchio *Doica* (după nuvela lui Pirandello), prezentat şi în selecţia de la Cannes în 1999. Aici fluiditatea mişcărilor de cameră, felul cum par a reverbera unele imagini, încărcătura emoţională a unor secvenţe – toate ne amintesc că ne aflăm pe mîinile unui maestru. Tehnica lui Bellocchio este extraordinară. Problema este că tehnica lui era deja extraordinară în 1965, în filmul său de debut, *Cu mîinile în buzunare*, iar *Doica* e ca o ţesătură frumoasă din care prea multe fire au fost lăsate să atîrne – nu din grabă, ci dintr-un fel de reticenţă aristocratică de a dezvolta temele şi motivele cele mai promiţătoare. Indirect şi elegant, filmul e tot numai nuanţe şi implicaţii, care în ultimă instanţă parcă refuză să se adune, să se lege. E frustrant, dar găsim în el acea bucurie de a face cinema de care vorbea Truffaut. Asta într-o selecţie instructivă şi respectabilă (mai toate filmele au luat premii naţionale şi internaţionale), dar care, dacă o judecăm după criteriile lui Truffaut, n-a oferit îndeajuns.

▲

Matei MARTIN

bon de lectură

Încet (dar sigur) spre Europa

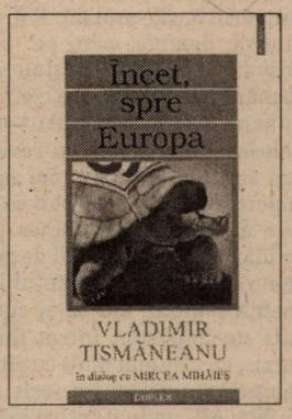

Sfîrşitul de mandat înseamnă – sau ar trebui să însemne – un bun prilej pentru bilanţuri. Ce s-a întîmplat cu adevărat important în ultimii patru ani, pe scena politică românească? Care au fost principalele direcţii în politica externă a României? Dar în domeniul politicii interne sau economice? Iată numai cîteva dintre întrebările la care încearcă să răspundă Vladimir Tismăneanu şi Mircea Mihăieş în cele opt zile de dialog la Washington D.C., din care a rezultat volumul *Încet, spre Europa* publicat de curînd la Editura Polirom în seria *Duplex*.

Addenda volumului conţine două texte – necesare mai degrabă pentru cunoaşterea autorilor decît pentru explicitarea subiectului – *Martirologie competitivă. Reflecţii despre Cartea Neagră a Comunismului* (Vladimir Tismăneanu) şi *Revolta provinciei* (Mircea Mihăieş).

Cartea este o continuare a unei discuţii mai vechi *(Balul mascat*, Polirom, 1996), pe care cei doi au purtat-o în 1996. *Marea răsturnare* de atunci – sînt de acord cei doi interlocutori – s-a datorat în primul rînd eroziunii PDSR, compromiterii prin alierea cu partide ultra-naţionaliste de tipul PRM şi incapacităţii guvernului Văcăroiu de a introduce reformele. Scurta trecere în revistă a principalelor evenimente din istoria post-revoluţionară este un bun prilej de a retrasa biografiile unor personaje pe care le regăsim şi astăzi, în diverse poziţii, pe scena politică.

Dacă speranţele de schimbare reală din 1996 au fost parţial contrazise de istoria ultimilor patru ani, aceasta se datorează, dincolo de acea *euforie a primului succes*, invocată de Mircea Mihăieş, în primul rînd dificultăţii introducerii unor reforme instituţionale. Statul a rămas în continuare foarte prezent în viaţa economică, iar liberalizarea pe care toţi o aşteptau nu s-a produs. Acesta ar fi primul mare păcat al regimului Constantinescu. Foştii nomenclaturişti care beneficiaseră de primele faze ale privatizării imediat după 1990 au supravieţuit schimbării de regim din 1996, ba chiar au reuşit să se adapteze, procedînd la o nouă redistribuire a avuţiei naţionale. Dar dacă în alte state ale fostului lagăr comunist această „distribuire“ a condus la formarea unei clase de mijloc puternice, în România beneficiarii direcţi ai economiei de piaţă au rămas extrem de puţini în comparaţie cu victimele tranziţiei; şi pe măsură ce discrepanţele se amplifică, creşte şi numărul nostalgicilor vechiului regim...

La întrebarea *cine conduce România?*, se poate răspunde printr-o nouă întrebare: *cui îi merge bine în România?*, crede Vladimir Tismăneanu. Aceasta ar fi o a doua mare greşeală a preşedintelui Constantinescu: schimbării de sistem trebuia să îi urmeze o schimbare a „cadrelor“, lucru care nu s-a petrecut decît superficial, şi întotdeauna însoţit de acuzaţii de epurare politică din partea opoziţiei. Dacă în Polonia exista deja chiar înainte de prăbuşirea comunismului o clasă politică îndeajuns de puternică încît să reprezinte o alternativă a regimului comunist, în România, cei veniţi la putere după 1996, oricît ar fi de impregnaţi de gîndirea lui Coposu sau Brătianu, sînt oameni pentru care ideea de schimbare radicală este o utopie. Ei au folosit *retorica schimbării* pentru a cîştiga alegerile, dar o schimbare profundă nu s-a petrecut.

Încotro vom merge după alegeri? – se întreabă Vladimir Tismăneanu. Deşi nu se lansează în predicţii, analistul ne lasă să înţelegem că *România nu va merge spre trecut*. Opţiunea europeană este clară, dincolo de eşecul politicienilor de a accelera acest proces. Metafora broaştei ţestoase – sugerată şi pe coperta volumului – este şi concluzia finală: *Încet* (dar sigur) *spre Europa*.

Deşi subiectul cărţii se concentrează asupra eşecului puterii instalate după 1996, discuţia nu conturează o culpă clară, nici nu încearcă vreo „responsabilizare“ prea severă. Dincolo de cîţiva politicieni arătaţi cu degetul, critica rămîne impersonală şi cîteodată chiar abstractă, astfel încît, pînă la urmă, analiza şi judecata le revin cititorului.

▲

Pagină realizată de Simona SORA

Iaromira POPOVICI

bazar

Goblenul, artă şi pasiune

Setea de kitsch din mine a fost, după o mai lungă aşteptare, satisfăcută: în sfîrşit, ceva nou în domeniu – revista *Goblenul, artă şi pasiune*. Nou pentru mine, deoarece publicaţia în cauză e deja la numărul 5, şi e anuală. E drept că-mi mai alunecaseră, cîndva, demult, ochii pe ea, pe vremea cînd se distribuia pe la oficiile poştale (dacă era aceeaşi), şi cînd o urmărisem, avidă, ca pe-o fata Morgana, dar n-o apucasem. Acum am putut-o cumpăra oficial, de la chioşcurile prospere cu reviste colorate. Titlul în sine era suficient pentru a-mi aprinde patima de căutător hipercorect al kitsch-ului ca la carte; ca să nu mai vorbim de motto – „Pasiunea purifică" Cromwell – şi de publicul ţintă: cusătorii de goblen. Cele 64 de pagini nu m-au dezamăgit. Începutul lor m-a surprins prin vehemenţa tonului; era ca şi cum autorii m-ar fi prins: ia uite un impostor, intrat fără iniţiere pe teritoriu interzis, cu atît mai mult cu cît a fost un dezastru la lucru manual, unde nu i-a ieşit nici măcar o singură cruciuliţă. Mi-am luat totuşi inima în dinţi şi am dat citire anunţurilor de început, foarte autoritare şi sigure pe ele: „ Sîntem singura firmă din România care garantează rezistenţa culorilor la SPĂLARE, LUMINĂ, FRECARE şi CĂLCAT"; „Coloranţii folosiţi la vopsirea firelor mouliné sunt fabricaţi în GERMANIA de firme cu renume în domeniu (BAYER şi BASF) (...)". Compătimirea pentru împătimiţii goblenului, ca specie marginală şi desuetă, a fost înlocuită cu un soi de admiraţie pentru cei care au ştiut să facă şi din această îndeletnicire o afacere. O afacere bazată pe principii foarte bine bătute în cuie, pragmatice şi fără drept de apel: „Pentru acelaşi model nu este permisă variaţia de culoare a firelor de mouliné de la o perioadă la alta, pentru că ar însemna anularea valorii picturii originale şi alunecarea spre false valori (kitsch)"; „Nu tensionaţi firul mouliné peste firul de pînză; punctul goblen să fie relaxat şi la aceeaşi înălţime"; „Nu coaseţi porţiuni de suprafeţe strict delimitate, deoarece apare efectul de drum în ţesătură, care strică aspectul goblenului, depreciindu-l". Firul de mouliné îşi urmează legile lui, cosînd o întreagă filozofie: „Această îndeletnicire te face mai bun şi mai înţelept" – este fraza de încheiere a recomandărilor gobleniştilor pentru şcoli. De aici reiese, cu claritate, că lucrul la goblen are scopuri înalte bine conturate şi că nu e destinat chiar oricui. De altfel, unul din anunţurile repetate printre modele, cu litere de-o şchioapă, este: „Pentru începători! Înainte de începerea lucrului studiaţi cu atenţie: – instrucţiunile despre coasere (...)". Interesantă este şi menţionarea kitsch-ului: în viziunea autorilor revistei, a nu fi kitsch înseamnă a respecta, fidel, regulile imitaţiei; ori tocmai această imitaţie e parola kitsch-ului, mai ales în cazul goblenului, unde e vorba de dublă imitaţie: a tabloului original (căci, în general, modelele sînt picturi celebre), apoi a tapiseriei (de Gobelin) de altădată, printr-un meşteşug azi mai la îndemînă – cusutul. În acest dublu kitsch trebuie să fii serios. De altfel, fiecare pagină are, pe lîngă prezentarea a 4-5 modele tematice, cîte o maximă: „Veşnicia este prezent pur" (Goethe); „Cine vrea flori, să le caute în suflete, cine vrea flori, să le caute în inimi" (V. Hugo); „A iubi înseamnă a înţelege" (anonim); „Numai arta asigură nemurirea omului" (Eminescu). Intrăm astfel într-o lume a emoţiilor şi trăirilor stricte, controlate de principiul drăguţului exact. Florile trebuie să fie frumoase, peisajele – plastice, copiii – rubiconzi sau în mizerie, femeile – lascive, îndrăgostiţii – romantici, ţăranii – idilici, animalele – jucăuşe sau fidele originalului, icoanele – dramatice etc. Mînuitorii de ac după model îşi cos un univers sigur, fără semne de întrebare şi cu trăiri în limite permise.

▲

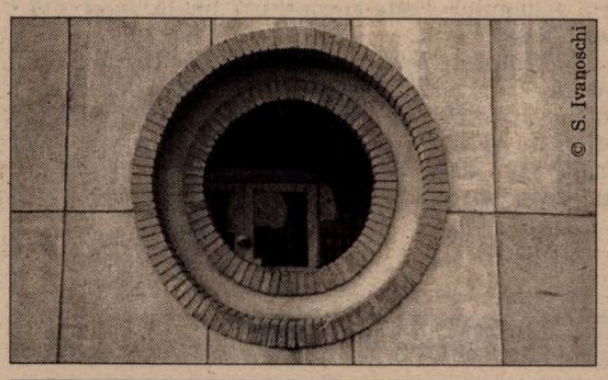

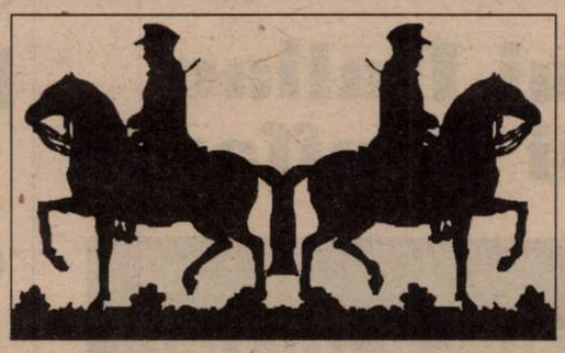

Radu COSAŞU

din viaţa unui extremist de centru...

Cum a început la mine

Înainte de a-mi sfîrşi romanul „Maimuţele personale" apărut la Ed. pentru Literatură în 1968, fusesem operat de un chist dermoid... Sau după? Înainte sau după? Cred că după, n-are importanţă – esenţialul este că şi eu şi eroul meu fuseserăm operaţi de un chist. Era un fleac. Fisurase de vreo patru ori – după ce făcuse puroi. Mă tăiaseră de patru ori – de patru ori îmi spuseseră că nu voi scăpa de el decît dacă-i voi scoate „cămaşa, la rece". Trebuia să-l las să se răcească după fiecare inflamare şi după aceea să... Dar eu, sănătos, rîdeam de el, glumeam cu el, îl metaforizam şi nu-l tăiam. Ziceam de fiecare dată că prefer să am în mine un om patetic, fierbinte, decît să execut o fiinţă lucidă, rece. Vedeam în el un om de frică să nu ajung la bisturiu. Fantezia are tîmpeniile ei. A cincea oară, chirurgul a hotărît să nu ne mai jucăm de-a fistula şi m-a reţinut la spital, să mă taie.

Era vară, şedeam în rezervă cu două cancere la pancreas, chirurgul dorea să mă opereze devreme, la 6 dimineaţa, ca la 7 să fie la Lido, în bazin. Dar cu o zi înainte, mă analizaseră sanguin şi observasem imediat că anestezistul şi un internist prieten (care-mi diagnosticase că voi muri din puberilitate) dispăruseră – după lectura analizei.

I-am făcut curte, în pijama, douăzeci de minute, laborantei, să aflu ce spune analiza. Nimic. Nu i-am putut smulge nimic, rezista, eu eram obsedat de fuga celor doi, nu ştiu unde, nu ştiu de ce, după ce citiseră buletinul. N-am putut mînca la prînz. Nu puteam înghiţi supa, căutam din ochi anestezistul care mi se părea mai vulnerabil decît prietenul internist. Dispăruseră.

După masă, am urcat în camera de gardă unde-l găsii pe anestezist. L-am luat de departe povestindu-i romanul, acordîndu-i deci onoarea primului lector, a confesorului, sugerîndu-i fin finalul cu eroul meu care din chistul acela face un sarcom... Eşecul fu (sar)comic: el îmi încredinţă volumul său de versuri, în manuscris, merse mai departe, cu entuziasm, pînă la a-mi citi poeziile preferate. Nu mă interesau, le ascultam terorizat de analiza sanguină, gata de a-l lovi bestial, aşa cum se loveşte între creatori, adică urlîndu-i că n-are pic de talent – dacă depăşeşte norma de 3. Ajunsese la 10 – eram atent la numărătoare –, amînînd de fiecare dată, îmblînzindu-mă mereu cu ideea că fiecare poem e o şansă unică de a dezlega misterul analizei.

Niciodată nu-mi voi aminti despre ce tratau poeziile lui şi ce i-am spus despre ele; am forţat lucrurile, revenind la romanul meu şi jucîndu-i – cu un aer deplorabil de Jules Verne la psihanalist – marea dilemă în care mă găseam: voi trăi eu însumi finalul eroului meu? Aveam de ales între a fi sănătos sau Jules Verne. Ori aveam geniu – prevăzîndu-mi prin literatură moartea – ori eram un mediocru literat dotat cu ceva fantezie; mă asculta căutînd prin caiet poemul preferat. Cele 10 fuseseră o introducere la poemul preferat...

Nu m-am putut întoarce în rezervă, ziua. Am vagabondat prin spital pînă la căderea nopţii – m-am fofilat în patul meu postat lîngă uşă, pe întuneric, încercînd, ca de obicei, împăciuitorist mic-burghez, să fac o medie vicleană şi generoasă între vigoarea organismului şi aceea a scrisului.

După calculele memoriei mele, am trăit atunci prima mea insomnie; recunosc că nici pînă azi, nu am devenit un specialist în această boală a spaimelor noastre. Fac foarte dese insomnii, ziua. Un foarte bun prieten m-a asigurat că ele nu se compară cu cele de noapte, îndurate de el; fiindcă l-am contrazis, cum se întîmplă normal în orice prietenie adevărată, m-a anunţat că nu mai suportă să stea de vorbă cu mine, fiecare discuţie a noastră în contradictoriu dîndu-i nopţi negre. Cea mai grea spaimă – cît mai pot dormi neîntors opt ore – este aceea a dramatizării, a demonizării divergenţelor între prieteni care se înţeleg perfect cînd ascultă Bach; sînt liniştit – e o spaimă care nu figurează în nici un sondaj.

▲

Eugen ISTODOR

plecat de acasă...

De la dricar la „Credo"

Într-un copac stă scris: „Dricar la numărul 9." Şi întrebările mele despre viaţă bat la numărul 9: „Ce ştiţi despre viaţă?" „E greu." „Cît de greu?" „Păi, eu am îngropat două-trei cartiere de-astea şi patru cai." „Şi cînd v-a plîns sufletul?" „Cînd a murit Mişulică." „De ce?" „Că m-a lăsat fără cal în noaptea aia." „A fugit cu el?" „A fugit cu moartea." „Cum e moartea?" „Păi, ca Mişulică... tînără, frumoasă... devreme acasă, găteşte, deh, ca femeile... ş-o dată o apucă năbădăile... bă, dacă ai atunci să-i dai ceva, se linişteşte, nu, te haleşte... aşa mi l-a luat pe Mişulică, ca să nu mă ia pe mine." „Aţi fi vrut să muriţi cu Mişulică?" „Dă-l dracu' de cal... păi, să mor în balegile lui? Eu îmi cresc caii să ştie că-s cai, iar eu stăpîn, că e un pas la cal de mort, nu să umble ca greaţa, băi, moale, cu potcoava de cîrpă. Nu baţi ca idiotul cu potcoava-n caldarîm. Păi, unde te trezeşti?" „De morţi nu vă e greaţă?" „Eu am băgat la cutie... cîţi oameni? Să fie mulţi. Am cimitirele mele, mă crezi? Şi putreji, şi graşi, şi nemernici, şi pişaţi. Ce să mai ai pentru ei? Dii, gloabă, la groapă. Şi calul şi mortu' m-ascultă. Eu le sînt stăpîn." „Şi cînd o fi să vă duceţi dvs.? Cine o mai fi stăpîn?" „Păi, ăl ce-o fi pe capră." „Şi o să vă placă?" „Păi, ce? O să fiu nesimţit." „Dar cum e dricul?" „A-ntîia, cu sticlă, să se plîngă mortul cum se cuvine, am îngeri de cenuşă la stînga şi la dreapta... l-am luat de la nemţi, prin '79. Că m-am dus acolo şi mie mi-a plăcut de la o casă de vechituri asta. Păi, cine îţi ia meseria din mînă?" „Moartea." „E, la ea m-am gîndit şi eu." Am ieşit de la dricar şi am intrat iar pe G. Dem. Teodorescu. Din partea asta, strada e altfel. Începe cu un prosop roşu, într-o curte. „Dolphin" scrie pe el şi e desenat un delfin. Apoi, secetă de inscripţii contemporane pînă pe Matei Basarab 100: „Stimaţi locatari, verificaţi dacă uşa de la intrare e închisă corect, nu permiteţi intrarea cîinilor şi desenatul de copii pe pereţi." La un butic în geam e scris uriaş un aliment indispensabil zonei: „Lapte bătut." Pe o tonetă din apropiere o relaţie de durată: „Maimuţa + Nesimţitu". Alături, desen: un pitic cu căciulă şi ciucur şi un băiat ce scoate limba la mine. Urc în maşina mea şi un bărbat burtos, ce m-ar fi claxonat la stop că merg prea încet, mă roagă să-l tractez, că nu-i merge bateria. Să-l refuz? Aşa am devenit şi tractare gratuită. Eşti în cartierul omului... trebuie să nu atragi atenţia, să fii cenuşiu. Matei Basarab 103 – „Chic salon" şi văd din stradă frizeriţele stînd ca muştele şi bînd cafele. Pe cine fac chic-chic? Ies în Călăraşi. Spuneţi-mi ce legătură are următoarea siglă „M&M" cu domeniul: „echipamente pentru instalaţii de încălzire"? Dar „ISUZU Paltinul Autocom SRL" sau „MAN Manaş„ cu un tigru simbol, ambii distribuitori de maşini. Partenerii externi or şti ce denumiri au firmele româneşti colaboratoare? Ce treabă am eu? Nu-i ating nici măcar c-o floare. Uite „ARR – radiologie stomatologică, panoramice şi dentare" şi „Transilvania Plus service-agenţie imobiliară". Din ce nostalgii s-o fi născut „Mini Market SC ACANTA Com Prest"? „Inferno Granata Hooligans", pe un zid. Apoi, pe la geamuri se iţesc alte deşteptăciuni: „Lotus T&T – şcoală auto", „Agenţia imobiliară Credo AMG". Credo şi nu cerceta.

▲

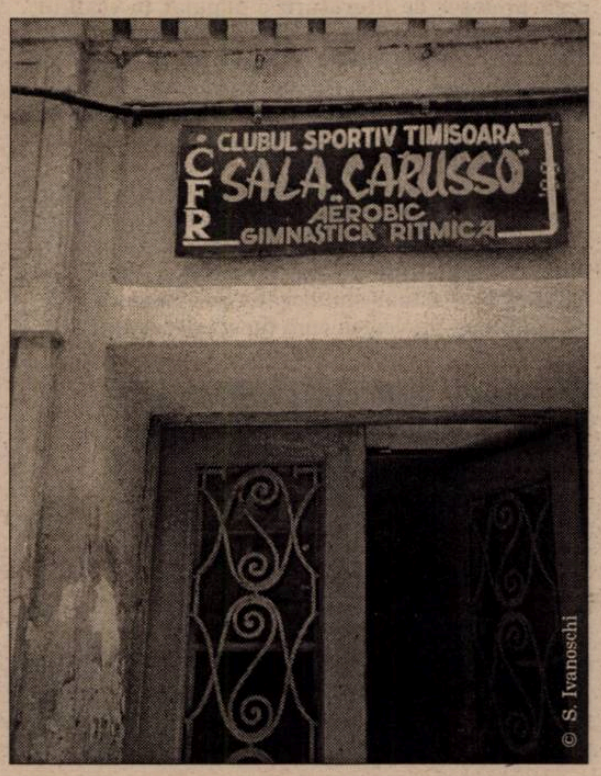

Augustin IOAN

pierduţi în spaţiu?

Reconstrucţia căror Bucureşti?

Fundaţia Societatea Civilă şi revista Sfera Politicii au organizat nu de mult (28-29 octombrie a.c.) un simpozion despre „Reconstrucţia Bucureştilor". La el urmau să se întîlnească şi să dialogheze primarul Bucureştilor, alţi politicieni şi administratori de anvergură locală şi naţională pe de o parte, şi experţi în domeniul arhitecturii, urbanismului, politicilor urbane, pe de altă parte. Nu a participat însă decît cealaltă parte. Aşteptam cu interes o schimbare de atitudine a superpusei pături politico-administrative, după alegerile locale, pentru că niciodată, dar niciodată după 1989, conducerea primăriei nu a răspuns favorabil invitaţiilor societăţii civile la dialog despre soarta oraşului*. Dar am sperat prea mult. Nu a venit nici un viceprimar, nimeni din serviciul de urbanism, nici un director de serviciu, consilier sau barem paznic al primăriei. A venit fostul arhitect şef de la sectorul patru, azi consilier, care a şi intervenit informat în dezbaterile despre Văcăreşti.

Primarul Băsescu nu avu, „fireşte", timp să se întîlnească cu noi, deşi tot ameninţă presa cu întîlnirile sale cu „primii zece arhitecţi bucureşteni" (între care, iată, nu se prenumără nici vicepreşedintele Uniunii Internaţionale a Arhitecţilor, nici conducerea actuală a UAR, nici întocmitorii Planului de Urbanism General, printre care se prenumără fostul rector al IAIM, profesorul Alexandru Sandu). Probabil, noul nostru primar are în vedere o altă ierarhie a acestei profesiuni decît organizatorii „Reconstrucţiei Bucureştilor". Cu siguranţă însă, d-sa are o cu totul altă ierarhie de priorităţi a întîlnirilor în spaţiul public, de vreme ce l-am putut admira *live*, exact după o săptămînă, la o inteligentă emisiune (mai „norocoasă") unde fu sărbătorit la aniversară. Atît despre politicienii români.

Problema este că absenţa lor transformă orice bine intenţionat dialog al experţilor cu „factorii de decizie" într-un monolog, aşa cum a fost şi prima zi a simpozionului. Aşa încît ne-am mai prezentat o dată unii altora, am mai rostit încă o dată toate cîte – bune, rele – ni le spunem în şedinţele Uniunii Arhitecţilor sau pe coridoarele Universităţii de Arhitectură şi Urbanism, am zîmbit unor absente camere de luat vederi, absenţilor jurnalişti şi, mai cu seamă, absentului public care ne-a dezonorat cu absenţa sa şi am plecat fericiţi acasă.

Probabil că, pe de altă parte, nu a fost întîmplătoare înlocuirea imaginii iniţial preconizate pe afişul evenimentului – cea a Văcăreştilor (totuşi, despre reconstrucţia bietei mînăstiri s-a monologat cu succes la simpozion) – cu randarea computerizată a unei anoste clădiri (noul sediu al Loteriei Naţionale, înghesuit prost în spatele absidei drepte a Victoriei Socialismului, clădire realizată de firmele reunite ale unui amic politic al d-lui Stelian Tănase). Hologramic, detaliul, altfel minor, dă seama despre ceea ce înţelegem mulţi dintre noi cînd vorbim despre „reconstrucţia Bucureştilor": mai multe „bloace", mai multă sticlă şi, prin urmare, mai puţine fantome ale istoriei recente. Aşadar, poate, un oraş apter şi amnezic, care „se desparte de trecut rîzînd". S-a dărîmat oraşul spre a-l înlocui cu monumentalism ciocoiesc – vechi şi nou deopotrivă. Or, pînă cînd rănilor vechi nu le va fi fost dat cuvîntul, nu se va putea vorbi cu seriozitate despre vindecare – necum despre reconstrucţie.

Închei prin a constata cu tristeţe: capitala Romîniei este, pe mai departe, încă şi încă, o navă unde căpitanul nu îşi întîlneşte inginerul de la camera motoarelor niciodată (iar pe marinari doar o dată la patru ani); care pluteşte, vorba unui co-rubricard, „socio hai-hui" (de vreme ce nu îşi ignoră portul de origine, iar pe cel de destinaţie nu l-a ştiut vreodată); în fine, o navă a cărei derivă nu este vegheată de nici un fel de hărţi de „navigaţie"...

* Ba nu, mint: primarul Lis a venit o dată, preţ de jumătate de oră, la GDS, la o discuţie despre Catedrala Neamului, unde a profitat de prilej nu pentru a dezbate serios chestiunea (în care pronunţase maxime de tipul: Catedrala trebuie amplasată pe un deal, spre a fi mai aproape de Dumnezeu), ci pentru a mă insulta fiindcă îi chestionam platforma intelectuală, morală şi profesională, de a se compara cu arhitectul şef de atunci, de care tocmai se dispensase grob, pentru că acela, un distins cărturar şi urbanist, refuzase să joace rol de ordonanţă exact în chestiunea catedralei.

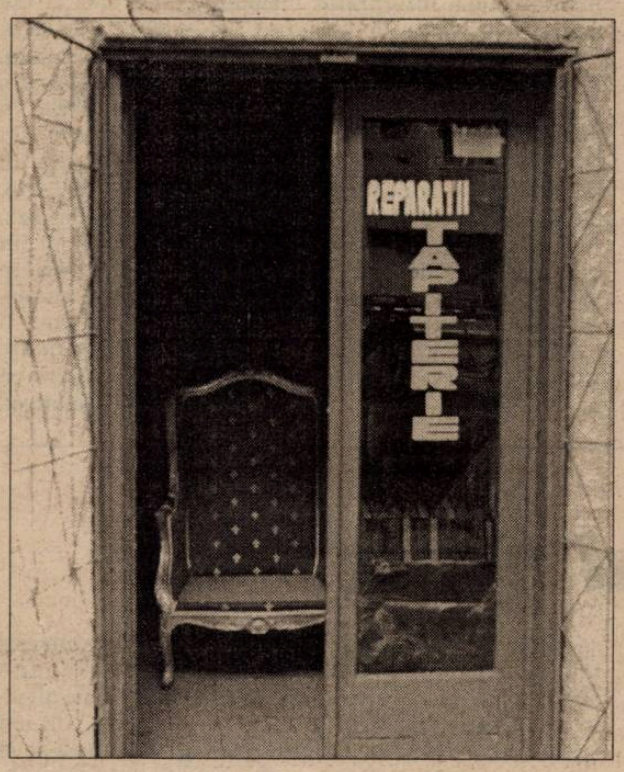

© M. Grecu

Dan GOANŢĂ

medalia de abur

Pumnul şi palma, mater!

Impasul alegerilor din America mi-a dat o idee. În spiritul pionierilor, concurenţii ar fi trebuit să coboare pe plaja din Palm Beach (mă rog...) şi să se înfrunte bărbăteşte, cu pumnii goi. Gore şi Bush ar fi demonstrat o calitate de care e nevoie cîteodată şi pe care o dispreţuim în declaraţii, dar în secret ne-o dorim – curajul fizic. Înconjuraţi de arhetipurile mileniului (mafiotul, bancherul şi avocatul) cei doi şi-ar fi adjudecat croşeurile electorale ale statului Florida. Învingătorul ar fi plecat cu ochiul vînăt la Salonul Oval, unde luptele corp la corp nu sînt tocmai excluse.

Acesta (cred) este şi sensul ascuns al mesajului trimis de intelectualii români celor patru candidaţi „democraţi" care se-ncăpăţînează să concureze şi cu Vadim Tudor şi cu Ion Iliescu. Şi între ei. Intelectualii şovăielnici, firi complicate, nu au ştiut însă cum să pună problema. Un turneu preliminar de box (eliminatoriu sau fiecare-cu-fiecare) ar fi rezolvat problema. Puşi la podea, candidaţii inutili ar fi fost număraţi pînă la 10%. După care ar fi privit inerţi cum cel mai democrat primeşte centura de aur. Sau de abur. Un atare meci l-ar fi pregătit pe învingător şi pentru faza loviturilor sub centură. Din turul unu, din turul doi. Înconjuraţi de arhetipurile mileniului (mafiotul, bancherul şi supermodelul) cei patru şi-ar fi adjudecat croşeurile electorale ale comunei Bontida. Presa ar fi glosat pe seama directelor „de dreapta" ale lui Stolojan şi a upercut-urilor „de stînga" ale lui Roman. În locul expresiei feroviare cu „luminiţa de la capătul tunelului" ar fi apărut ceva gen „salvat de gong". Reproşul că Mugur Isărescu prea umblă cu mănuşi ar fi căpătat un sens laudativ. Aşa sîntem noi, ne mobilizăm doar cînd e prea tîrziu. Bine măcar că ne mai putem lua după bulgari. De la nisipurile de aur de la Varna la vizele pentru Marna.

Dar nici cei patru candidaţi nu păreau dornici să încrucişeze mănuşile, preferînd să încrucişeze braţele după alegeri. Nu i-a îmboldit nici meciul dintre Toni „Bad Boy" Badea şi Gilberto „Tigre" Flores. Mai ales că a învins cel mai bun, adică sarmatul nostru. „Tigrul" n-a zis nici „miau". Era şi normal, asta nu e o ţară de tigri. Ci de rechini. Şi de „bad boy".

Mi se spune că lupta cu pumnii nu e tocmai democratică. Dar ce e democraţia? Un anume W. Churchill sugera că *„este cel mai prost sistem de guvernare, cu excepţia celorlalte"*. E o definiţie atît de des citată, încît mă simt obligat să adaug şi altă vorbă a lui Churchill. Om care venea dintr-o ţară care a apreciat şi pugilatul şi organizarea socială. Aşadar: *„ca să înţelegi de ce nu funcţionează democraţia, ajunge să stai de vorbă zece minute cu alegătorul mediu"*. Dar sigur că nişte diferenţe există. Englezii i-au bătut pe francezi la Trafalgar, noi i-am bătut la Popice. Englezii au faimă că sînt excentrici, la noi toate partidele sînt de centru. Cel mai de centru nici n-are program, ci susţine programul muncit noaptea tîrziu, după orele de program, de candidatul independent.

Ar trebui ca în campanie televiziunile să digitizeze figurile candidaţilor. Aşa cum face (rar) cu hoţii neprinşi sau cu senatorii cinstiţi. Avantaj – electoratul nu va mai fi sedus doar de zîmbete, priviri şi tunsori. Rămîn doar nişte pătrăţele haotice şi discursul fiecăruia. Unul vrea să intrăm în Europa, altul să ne integrăm în Europa. Unul este pentru privatizare, dar făcută cu cap, altul vrea să facă privatizare, dar cu cap. Vorba lui Ion Iliescu, unde nu-i CAP, vai de picioare.

Cînd citiţi aceste rînduri s-ar putea ca alegerile americane să nu fi progresat. Oricum, discursurile lui Bill Clinton au un aer tot mai nostalgic, dar (tanda pe manda) satisfăcut. Propoziţie frecventă: *„America este mai puternică decît acum opt ani"*. Urmînd exemplul, Emil Constantinescu începe şi el să se despartă de noi, dar nu rîzînd, ci adaptînd. Cine ghiceşte care cuvinte din citatul de mai sus trebuie schimbate, ca să se potrivească şi la noi, va participa la tombola din 26 noiembrie. Unde te pălmuieşte boierul, te pupă vodă.

EDITURA FUNDAŢIEI CULTURALE ROMÂNE
Cartea la temelie
1990 2000

Viorel Cosma
George Enescu. A Tragic Life in Pictures

Dumitru Preda, Mihai Retegan
1989, Principiul dominoului
Prăbuşirea regimurilor comuniste din Europa de Est

Al. Cistelecan
Celălalt Pillat
Colecţia Critica şi istorie literară

Dorana Coşoveanu
Sever Frenţiu
Album

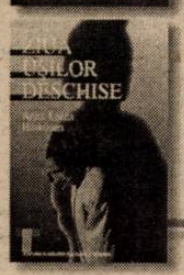

Anna-Leena Harkonen
Ziua uşilor deschise
Roman. Traducere de Teodor Palic

Oskar Pastior
33 poeme cu Petrarca
Traduse de Nora Iuga

Aleea Alexandru 38, sector 1, Bucureşti, cod 71273
tel: 230.25.43 fax: 230.75.59 e-mail: fcr@algoritma.ro

P A R A D I S (C O T E C A)

Claudiu BĂLAN

Bancuri cu ingineri şi ciorbă de Alexandria

Pe **Mişu** l-am cunoscut astă vară la o terasă din regie. Bea bere şi spunea bancuri cu ingineri. Asta pentru că e student la Politehnică şi nu ştie ce caută acolo, dar trebuie să o termine. Mai are doar un an. Dacă n-ar fi ieşit scandaluri acasă cu părinţii, ar fi renunţat el de mult, însă ce să facă dacă vine dintr-o familie de ingineri. I-ar găsi taică-su un post undeva după ce termină, dar nu vrea să-şi petreacă toată viaţa într-o fabrică. Acum vrea să se facă artist: la pictură nu are talent, pentru muzică e prea tîrziu, de dans nici nu poate fi vorba, aşa că, a decis el, ce i-a mai rămas e să se facă actor. Memorie bună are, poezii ştie să spună cu intonaţie. Singura problemă ar fi că fumează prea mult şi are o voce cam răguşită.

La aceeaşi terasă l-am găsit pe Mişu şi în toamna asta, numai că acum nu mai era nimeni prin preajmă să-i spună bancuri. M-a salutat: „Ştii care e asemănarea dintre un cîine şi un inginer?". Ha! Ha! Ha! Se plictisise. Nu mai voia nici bere, nici să stea pe terasă, unde, de altfel, începuse să cam tremure. Fără să mai apuc să zic ceva, m-am trezit în camera lui de cămin, unde colegul lui, **Geo,** mînca salam şi bea vodcă cu cola. Ne-a dat şi nouă. Se plictisea şi el, asculta muzică la un radio prăpădit, fixat pe România Actualităţi, singurul post pe care îl prindea. Deodată, un cîntec: „Dansul, dansul / E normal la vîrsta mea / Ritmul, ritmul / Mă cuprinde vraja ta", şi apăru ideea: „Hai la discotecă!"

Geo ştia că nişte fete de la etajul de sus merg şi ele la disco, aşa că ne-am dus în căutare de companie. Dar, spre dazamăgirea noastră, fetele îşi aşteptau prietenii. Una era gata (avea pe ea o pereche de jeans şi un pulover) şi o aştepta pe cealaltă, care era în ultima fază a gătelii: machiatul. Mai precis era la momentul adăugării sclipiciului pe obraji. Prietenii au venit (unul în blugi şi bluză, celălalt pus la ţol festiv, cu mult gel în păr) şi am plecat. Fetele se duceau în *Maxx,* aşa că am hotărît să mergem şi noi acolo. Cuplurile au intrat, dar noi nu... pentru că atunci cînd am ajuns în parcarea din faţa discotecii, am zărit un arab care se dădea jos din Mercedes, însoţit de o blondă ce părea a fi damă de consumaţie.

Aici nu-i de noi, am decis, şi Geo a început o dizertaţie despre zona Regie. „Păi, ce caută, domnule, aici unele din cele mai scumpe localuri din Bucureşti? Studenţii care stau aici, nu au bani, că, altfel, şi-ar închiria o garsonieră pe undeva, decît să stea în mizeria asta. Unde-s domnule bodegile studenţeşti? Şi ce caută arabii aici?" „În *Dumars,* puţin mai încolo, e la fel, iar în *R*-uri e naşpa", a decis Mişu. Aşa că am luat-o spre centru. Pe drum Geo ne-a povestit cum a fost el odată în *Salsa*, „unde se încing spiritele şi mai începe cîte una să facă strip-tease". Şi-i părea rău că, în seara în care a fost el, fata n-a mers pînă la capăt. „E drept, aveai ce vedea acolo, numai bucăţi una şi una, da' însoţite toate. Erau şi două sus, pe platformă, care dădeau din toate alea. Bine că, acum, toate discotecile cu pretenţii au dansatoare d-astea." Iar Mişu, pe lîngă două bancuri cu ingineri, ne-a interpretat melodia: „Eu vreau să mă distrez / Îmi place să dansez / Cînd şcoala e prea grea / Mă salvează muzica." Şi ne-a salvat: de la cheltuială.

Cînd am intrat în *Club A,* am găsit liberă o jumătate de banchetă lîngă trei băieţi. Din vorbă în vorbă am aflat că cei trei erau elevi de clasa a XII-a şi că formează împreună un grup muzical, ce nu are un stil definit pentru că lor le plac toate şi cîntă de toate, de la hip-hop la metal, la muzică electronică şi jazz. Atunci s-a trezit expertul din Geo care a început un discurs de vreo două ore despre muzică. Asta a trezit în cei trei muzicanţi un fel de respect (pentru cunoscători), care amestecat cu mîndria că unii mai mari îi iau în seamă, a avut ca rezultat pentru noi mai multe rînduri de bere, plătite de cei trei. Iar Geo, pentru că nu mai avea decît zece mii în buzunar, tot prelungea discuţia.

Şi-n timp ce amicul nostru se întorsese la izvoare (muzica în epoca pietrei) se trezi şi în Mişu „instinctul de artist": a început să-mi recite din Bacovia. Atunci a apărut lîngă noi şi personajul nelipsit din astfel de localuri, „beţivul simpatic", care ne-a cerut o ţigară, ne-a recitat „Plumb", ne-a întrebat ce s-a întîmplat în 1453, ne-a spus că-l cheamă Costel, a rîs de incultura noastră şi a plecat. Am plecat şi noi. Să dansăm. Mişu, artistul, făcea loc în jurul lui cu dansul său tip kung-fu, iar noi ăştilalţi ne uitam prin jur cum dansează tineretul român. Dar n-am dansat prea mult. Ne-am dat la o parte să privim dansul pasional al unui cuplu care a ocupat locul liber creat de Mişu. Apoi ne-am dus să vedem ce se mai discută pe la mese: o fată se plîngea că şi-a pierdut căţelul, o alta povestea cum la ei la ţară cînd se duce lumea la discotecă se îmbracă festiv, un „şmecher" istorisea bătaia pe care i-a administrat-o unui coleg de-al lui, altul calcula persoanele cărora nu le-a cerut încă o ţigară, altcineva îşi exprima nemulţumirea că aici nu se ascultă şi hip-hop.

Ne-am dus din nou la masa noastră, dar cîntăreţii plecaseră şi se dusese totodată şi berea noastră gratuită. Aşa că, după ce am mai aruncat o privire ca să vedem (cum oare uitasem de asta?) ce fete drăguţe erau pe acolo, am plecat şi noi. Două străzi mai încolo. În *Fire Club*.

Aici, mai puţină înghesuială, poate pentru că era aproape trei noaptea, iar cei rămaşi aşteptau să prindă primul autobuz. Ne-am dat ultimii bani pe ultima bere şi ne-am dus într-un colţ unde l-am întîlnit pe *Adi*. Bea de supărare. Se certase cu prietena şi venise aici, singur, să se îmbete. Dar Mişu i-a găsit şi vindecarea: să-şi găsească repede pe altcineva. Aşa că au plecat amîndoi la agăţat şi după vreo două ore a apărut Mişu. Singur.

Între timp Geo mi-a povestit cum era să ia el bătaie în *Calisc* pentru că dansase cu o tipă şi la sfîrşit a venit unu' gen Arnold care l-a luat într-un colţ, cum l-a dus odată soră-sa mai mare în discotecă la ei în Alexandria şi a plecat cu un tip şi a uitat de el, care n-avea pe atunci decît 15 ani şi cum ar mînca el acum o ciorbă făcută de maică-sa. Aşa că atunci cînd a apărut şi Mişu direcţia următoare era deja stabilită: la cămin în Regie să mîncăm o ciorbă de Alexandria. ▲

Matei FLORIAN

Logical Song

Zîzania şi singurătatea au apărut mai tîrziu. Cam de pe vremea cînd fumul ridicîndu-se şui spre un cer din care tocmai căzuserăm, ce bine era acolo şi cu cîtă nostalgie nevolnică ne-am umplut dup-aia, a făcut pe unul dintre fraţi să-l dea pierzării pe altul, năpăstuindu-ne, astfel, întru veşnicie. Ca-ntr-o grădină a Domnului, haotică şi piezişă, anul 2000, nene, aşa decurge acu' treaba, să ocolim blasfemia sau ideile gratuite, să luăm totul ca pe o glumă gravă, discotecile pot fi proiecţia unui paradis deprimant, în care o spuză chioară de fraternitate şi bucurie încă se mai păstrează. Evident, se poate vorbi pe înţelesul tuturor de ritmul sufocant al marilor oraşe, de societatea de azi, care, în multe cazuri, îţi anulează personalitatea – şi, logic, de uriaşa nevoie de a se naşte de-aici – de a găsi un loc, pentru unii discoteca, în care să-ţi dai frîu liber ţie însuţi, să cauţi şi să găseşti înţelegerea altora ca tine, să te regăseşti în ei ca-ntr-o oglindă, sau pur şi simplu să nu-ţi doreşti nimic altceva decît să te eliberezi într-un fel şi să uiţi. Că am ajuns aici, e din vina fumului ăluia strîmb, ducă-se el pe pustii, că uite, băi nene, că e cam naşpa pă lumea asta, să mor.

© S. Ivanoschi

Dintre feluritele forme pe care le poate lua nevoia noastră de comuniune, mersul la discotecă pare, la prima vedere, cea mai zgomotoasă, rudimentară şi zgubilitică dintre ele. Dar atunci cînd vine vorba despre tineri, ea este întru totul cea mai normală, candidă şi banală formă. Înnegriţi de uitare şi de filme cu Mel Gibson în „Mad Max", de apocalipse de tot felul şi de anul 2000, cu o nostalgie părăginită care nu mai are nici în clin nici în mînecă cu dansurile zbuciumate, discoteca, cu bucuria şi fraternitatea ei stupidă, poate fi văzută ca o rămăşiţă din ceva mişto, băi tată, că aici toţi sîntem prieteni, o ţigară, ia o ţigară, că te ştiu eu de undeva, şi, chiar dacă nu te ştiu, parcă mai contează, te ştiu de-acuma, vrei o bere, na şi-o bere, c-am luat bursa azi şi să nu zici că politehniştii-s bulangii, eu m-am pilit aşa un pic, să ne simţim bine toţi aicea, nu? Şi astfel se creează, în unele discoteci, doar în unele, ce-i drept, fiorul acela tainic ce-i leagă pe oameni între ei, îi face egali, de-o seamă, mai simpatici. Muzica-ţi gîdilă măruntaiele, marfă aici în R 1, 2 şi 3, găşti venite separat ajung împreună, să bem frate, domnişoara un dans, hai, dragă, doar unul, se mai sparg sticle, se mai îmbată oamenii, ce să-i faci astea-s vremurile. În astfel de discoteci tot ceea ce contează este să fii tînăr, distracţia în sine, ritmul inefabil al unei piese latino, nu mai contează că eşti îmbrăcat cu costum şi cravată, că ai tone de gel în cap sau că singurul subiect pe care poţi să-l dezbaţi e meciul Italia-România. Din aceste discoteci, să le zicem marginale, se naşte bucuria. Care poate fi totuna cu prostia sau înălţarea. Se naşte un amalgam de vorbe, un haos vesel printre nori de fum şi başi puternici. Se naşte comuniunea, comunitatea.

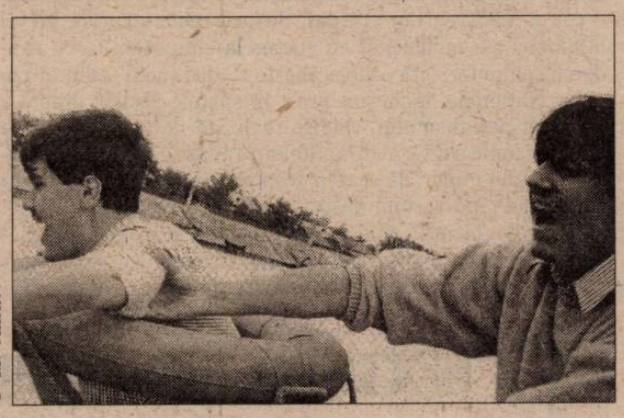
© M. Chirilov

Există, însă, şi discotecile din centru, cluburile mai elitiste, mai rafinate zice-se, în care acea bucurie şi fraternitate brutală se camuflează într-o aparentă apatie sau plictiseală. Aici, lumea chiar se cunoaşte de undeva, nu mai are nevoie de manifestaţii excesive, un intrus este cu atît mai rău privit cu cît preferă muzica latino, cravata şi gelul, se va simţi marginalizat, ăştia din *Club A* şi *Backstage* sînt nişte snobi punct. Se ascultă muzică bună, discuţiile sînt de multe ori voit intelectuale, se lăbărţează şi devin hilare odată cu berea, vinul şi votca, odată cu dansul, eşti *cool* dacă apari în papuci şi într-un tricou pătat de bulion, muzica şi plictisul şi fumul plutesc în nori denşi, e şi aici o bucurie, ce-i drept, reţinută, de a te afla în mediul tău exclusivist, dansul poate însemna pură scălămbăială, ceilalţi te-nţeleg, eşti de-al lor, Ramona are privirea lui Nietzsche prin tufişuri, să-ţi povestesc de soră-mea din Germania, eşti ca un felinar mov, Violeta, naşpitu' ăsta de ce nu-nţelege că-i pro mamă, p-asta o ştiu, Pink Floyd, *tell me true, tell me why was Jesus crucified,* lumea bea, se-mbată, se pune de un trenuleţ, locomotiva pufăie, armonie, bucurie şi-nţelegere, ăla borăşte, ţi-e rău Vasile, *Supertramp, I know it sounds absurd, please tell me who I am, who I am, who I am...* ▲

Pagină realizată de Iaromira POPOVICI

Tita CHIPER

antinostalgia

Fii pe pace!

„În cursul lunii Octombrie se vor organiza la întreprinderi şi instituţii dezbateri asupra problemelor păcii. (...)

Dezbaterea va începe printr-o expunere asupra situaţiei internaţionale şi problemelor luptei pentru pace. Aceste expuneri se vor face de către activişti de partid şi de stat, activişti ai organizaţiilor de massă, intelectuali – buni vorbitori şi cu bună pregătire politică. După expunere vor lua cuvîntul participanţii la dezbatere.

Preşedintele adunării (preşedintele comitetului sindical sau al comitetului de luptă pentru pace) va face concluziile dezbaterilor sau va da citire unei scurte moţiuni. (...)

În multe cazuri, organizaţiile de partid subapreciază însemnătatea atragerii la participarea activă în lupta pentru pace a unor intelectuali, mărginindu-se să-i folosească în mod normal şi nedîndu-şi seama că ei ar fi gata să activeze cu drag şi, adeseori, cu iniţiativă, capacitate şi spirit de răspundere. Acestor oameni trebuie să li se dea posibilitatea să activeze în mod real.

Concomitent cu dezbaterile asupra problemelor păcii în întreprinderi, instituţii, sate, se vor organiza adunări de profesiuni – ingineri şi tehnicieni, profesori, învăţători, medici, agronomi, preoţi, meseriaşi, pensionari, precum şi adunări de cartiere ale femeilor casnice, în care să se dezbată problemele păcii.

În toate adunările, dezbaterile şi conferinţele trebuie folosit un limbaj potrivit cu caracterul larg al mişcării de luptă pentru pace şi cu sarcina de atragere în această mişcare a straturilor celor mai largi ale populaţiei."

(din *Hotărîri şi rezoluţii ale Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Romîn*, vol. II, 1951-1953)

„Dar Sovieticul
Popor
Şi ai lumii
Muncitori,
Steagul păcii îl ridică
Şi văzduhul îl despică."

(Mariana Filip, „Stegarii păcii", *Pogonici*, 4 mai 1949) ▲

Dumitru SOLOMON

roluri

Un surîs de circumstanţă

Oamenii politici români afişează, şi cînd e cazul, şi cînd nu e cazul, un zîmbet graţios, binevoitor şi condescendent, precum „noile vînzătoare" din magazine. De cînd s-au pensionat ori s-au făcut patroane vînzătoarele socialiste încruntate şi răstite, care furau la cîntar şi vindeau pe uşa din spate luînd suprapreţ, cu aerul că îţi fac *ţie* un bine imens, zîmbesc tot timpul, aşa cum au fost dresate, chiar şi cînd îţi spun să închizi dracului uşa sau să nu intri cu potaia. Politicienii români zîmbesc însă numai cînd o cer interesele majore ale ţării, precum ar fi atragerea de simpatii din partea presei, a alegătorilor sau a partidului în care ar vrea să emigreze...

Un fel de moderator de televiziune, care nu prea seamănă cu moderatorii de pe canalele europene, aducînd mai curînd a poliţist sau a procuror, fiind sumbru sau obsecvios după cum e conjunctura, umoarea, interlocutorul sau sugestia din partea propriei administraţii, a dat la iveală o carte în care, *scripta manent*, ar trebui să rămînă pentru posteritate nemuritoarele lui convorbiri cu contemporanii săi. A lansat-o cu tam-tam, invitînd personalităţi politice de toate categoriile, care, după cum s-a văzut pe ecranul Antenei 1, au răspuns „prezent", deşi se aflau în plină campanie electorală (sau, poate, tocmai de aceea, ca să-i mai vadă o dată lumea la televizor?). Că au fost de faţă la acest mare eveniment cultural, îi priveşte, întrucît premierele de teatru, concertele sau vernisajele răpesc ceva mai mult din timpul lor preţios şi nu sînt, în general, televizate. Dar că s-au simţit datori să facă şi declaraţii despre importanţa acestei apariţii, numai ca să li se mai audă o dată glasul şi să-şi mai arboreze o dată surîsul, mi s-a părut a fi o mică exagerare. Ba, în cazul unor politicieni democraţi sau cu ambiţii democratice şi europene, o gafă, întrucît autorul volumului a evoluat cu convingere cînd în tabăra minerilor în marş spre Bucureşti, cînd în tabăra lui Miloşevici, cînd în tabăra unor extremişti locali. Aşa se face că zîmbetul politicienilor români o fi fost el de circumstanţă, dar, în cazul de faţă, de o circumstanţă agravantă. ▲

Cu ochii-n 3,14

READUS LA VIAŢĂ, CANDIDEZ SOBRU ŞI TRIST LA O IARNĂ BLÎNDĂ

● A fost ucis de fratele său şi aruncat în apele unui fluviu, care i-au purtat departe trupul rupt în bucăţi. Sora lui a pornit să-l caute, a găsit bucăţile (mai puţin penisul, pe care-l înghiţise un peşte), a suflat asupra lor şi l-a readus la viaţă. În Bucureşti, un magazin îi poartă numele: „OSIRIS – Mobilier la comandă". (**D. S.**)

● Preşedintele Bârlă – cum îi place doamnei Graţiela Bârlă să se proiecteze – a mărturisit la TVR 1, în al unsprezecelea ceas, motivul candidaturii sale: „Candidez ca să dovedesc că în capul meu lucrurile sînt limpezi". Din păcate pentru prima femeie care candidează în România la preşedinţie, *lucrurile* sînt limpezi în capul altora: 52% la Parlament, 47% la preşedinţi liber aleşi. (**S. S.**)

● Scenă bucureşteană de campanie electorală: un Daewoo Cielo trecea sobru cărînd după el o remorcă pe care era montat un panou cu poza unui candidat; din remorcă se auzea „Balada" lui Ciprian Porumbescu. Un kilometru mai încolo, o Dacie avînd pe ea un steag, pozele altui candidat şi un difuzor din care răzbătea cîntecul „Trenule, maşină mică / Unde-l duci pe...". Ghici cine sînt candidaţii? Eu nu spun, să nu influenţez votul melomanilor... (**M. V.**)

● Aflu din *Curentul* de luni că „Siderurgica şi-a topit instalaţiile pentru a avea materie primă". E trist, dar adevărat. În economie, ca în fizică, nimic nu se pierde, totul se transformă. (**M. M.**)

● O veste buimăcitoare în mijlocul săptămînii trecute care nu şi-a permis să ridice ochii de pe televizoarele cu candidaţi: Vladimir Ivanovici, director ştiinţific la Institutul Naţional de Meteorologie, a anunţat că vom avea o iarnă blîndă! Mi se face frig de cînd n-am mai auzit cuvîntul ăsta: „blînd". (**R. C.**)

URME CLARE DE NERVI ŞI REPULSIE ÎNTR-O STICLĂ DE PLASTIC GRASĂ ŞI FRUMOASĂ

● O anchetă efectuată de gazetarii unui canal de televiziune privat din Germania, în toaletele din Reichstag, noul sediu al Parlamentului german, a descoperit „urme clare" de cocaină. Ca şi antrenorii de fotbal, se pare că oamenii politici au cedat spiritului şi moravurilor vremii şi apelează la pudra albă pentru a face faţă stresului. Un săptămînal britanic anunţă că şi gazetarii lui au găsit urme de droguri în dependinţele Camerei Comunelor şi ale Camerei Lorzilor. Gazetarii români caută la Parlament „urme clare" de deputaţi şi de senatori. Probabil că şi aceştia se droghează (altfel nu se explică ineficienţa), dar preferă s-o facă la casele lor. (**M. B.**)

● Amicul C. este genul de tînăr român, licenţiat, ortodox, heterosexual, cu vederi liberale şi care crede că poate face ceva în România. Amicul C. este un fanatic al ordinii şi legii. Aventurile sale sînt multe, de la controlorii din tren la administraţia financiară, de la poliţişti la dentişti. Cu toţi amicul C. are probleme, aşa că ar merita un serial la această rubrică. Primul episod: un individ dubios îi cere amicului C. biletul de călătorie. El îi solicită politicos să meargă împreună la poliţie. Individul fuge şi amicul C. merge singur la circă, unde un plutonier burtos este deranjat de la făcut integrame. Amicul C. este admonestat că deranjează organul cu treburi mărunte. Cînd am vorbit la telefon, amicul C. era într-o criză de nervi. Va urma. (**C. G.**)

● Dl Gheorghe Eduard Manole a mai făcut ceva valuri treivirgulăpaişpiste şi recidivează: dată fiind repulsia domniei sale faţă de diacriticele româneşti, semnalată de noi acum cîteva săptămîni, e de înţeles că „un tînăr care vrea ca ţara noastră să nu mai fie *codoasa* Europei... are posibilitatea" etc. (v. manifestul electoral din *Adevărul*, 21 nov. a.c.). O fi *codaşa?* O fi *codoaşa?* Cine ştie? Şi cine-şi bate capul cu astfel de candidaţi? (**A. C.**)

● Observam în urmă cu vreun an de zile apariţia unui nou sortiment de vin îmbuteliat în sticlă de plastic cu mîner: „Muscatol". Mi s-a părut o culme a culmilor în materie de invenţii oenologice. Nu în privinţa gustului pe care, bineînţeles, nu l-am încercat, ci a culorii, ambalajului, etichetei etc. Recent, însă, am descoperit „la raft" noi apariţii. Se cheamă „Muscatinol" şi „Muzicatol". (**A. M.**)

● În plin centrul Salonicului întîlnesc o găină. Grasă, frumoasă, plimbîndu-se tacticoasă doi metri-n sus, doi în josul unei străduţe în pantă. La cîţiva paşi de ea, proprietarul ei meşterea ceva la maşină. „E a dvs. găina?", îl întreabă o doamnă. „A mea", răspunde omul, şi-i explică: „E foarte deşteaptă – mai deşteaptă ca o femeie!". Doamna n-a mai intrat în detalii şi a lăsat, om şi găină, să-şi vadă de treabă... (**a. l. ş.**)

● „Vă vom spune şi mîine «bună ziua». Pînă atunci, una bună şi mai frumoasă." – iată ce iese cînd prezentatorul de emisiune de la TVR 1 ţine cu orice preţ să fie interesant. (**C. P.-B.**)

CE POATE FI MAI FRUMOS DECÎT O DOAMNĂ CORPOLENTĂ (STILUL BUBULINA) ÎN „TEMPLUL TRAVALIULUI STANEI"?

● Agenţia de turism *Patriot*, cu ocazia deschiderii şcolii ei de ghizi, încearcă o definiţie a fericirii: „Ce poate fi mai frumos decît să te plimbi, să te distrezi, să bei (apă de izvor) şi să mănînci pe gratis, iar pe deasupra să mai cîştigi şi bani pentru asta?". (**I. P.**)

● Căutător de cantitate, un domn de 32 de ani, cu „studii superioare, prezentabil, serios", înalt de 1,85 şi cîntărind 85 de kg, dă un anunţ la rubrica de matrimoniale *(Naţional,* 18/19 nov.): „doresc să cunosc o doamnă corpolentă, preferabil peste 100 de kg" (s.n.). Nu precizează dacă pentru prietenie sau căsătorie. (**T. C.**)

● Auzită pe terasa unei taverne cu pisici din Salonic; o bătrînă puţin „dusă", stilul Bubulina, îi spune unei canadience de la o masă alăturată, într-o engleză perfectă: „Sînteţi grecoaică?" „Nu, din păcate!" „Dacă eraţi o grecoaică bună, era păcat; dacă nu, mai bine să nu fiţi grecoaică deloc!" (**a. l. ş.**)

● Fosta universitate care forma mandarinii Vietnamului, construită în 1070 şi care, din 1076, a devenit „prima universitate rezervată candidaţilor care îşi pregătesc doctoratul" *(Naţional,* nr. 1056), a fost vizitată de preşedintele Clinton. „Templul literaturii" s-a dovedit a avea o soartă favorabilă, indiferent de meandrele istoriei: din 1954, cînd au venit la putere, „comuniştii l-au lăsat deschis publicului", iar în timpul bombardamentelor din 1970 asupra Hanoiului, edificiul „nu a fost niciodată luat ca ţintă de aviaţia americană". (**T. C.**)

● În *Cotidianul* de marţi, 21 noiembrie, la rubrica „Revista presei culturale", a apărut un text semnat I.B. în care, chipurile, ar fi vorba despre *Dilema*, nr. 403. Textul, intitulat *Profeţiile autorealizante*, e scris adînc, prea adînc pentru noi. Pe aceeaşi pagină, acelaşi I.B. are impresia că *Dilema* n-a ştiut nimic de prezenţa lui Gianni Vattimo la un colocviu organizat de Fundaţia Culturală Română şi „a trecut pe lîngă eveniment ca pe lîngă o banalitate oarecare". Falş. *Dilema* a scris în două numere despre colocviul organizat de FCR şi a publicat şi un interviu cu Gianni Vattimo, în nr. 401. Dar orficul mioritic I.B. ne citeşte cruciş, pătruns fiind de „travaliul italianului asupra germanului", cum numeşte el traducerea lui Nietzsche de către Vattimo. (**M. V.**)

● Au căzut jocurile Bingo! Cum ar zice cumintele şi greu încercatul nostru popor: Alta-n curu' Stanei... (**R. C.**)

O groază de uitări

– convorbire cu dr. Miltiade IONESCU, fost deţinut politic –

Între miliardarii şi boschetarii zilei de azi, oricît ar părea de bizar, există, totuşi, o asemănare: nu-i înspăimîntă viitorul. Miliardarii şi-l ştiu asigurat pînă la amănunt, pe lungă vreme, iar pentru ceilalţi chestiunea zilei de mîine ţine de întîmplare şi nu se pune în chip conştient, cum nu se pune pentru păsările cerului sau pentru cîinii vagabonzi. Spaima de viitor ar rămîne, deci, pentru restul lumii, oamenii obişnuiţi, căutători ai soluţiilor de viaţă normală şi ai previziunilor favorabile. S-a spus că frica are mai multă imaginaţie decît curajul, aşa că viitorul închipuit pare, uneori, mai catastrofic decît ar putea fi el într-adevăr. Pentru mulţi, soluţia optimă o reprezintă atunci proiectarea lui din nostalgii: „înainte era mai bine". Dar ne mai amintim cum eram noi pe vremea aceea? Dacă observăm că un superlativ al cantităţii este exprimat prin formula „o groază de..." (timp, întîmplări, lume etc.) ar trebui să ne întrebăm, poate, şi ce spaime ne-au modelat „înainte" pentru a înţelege felul în care trăim ziua de azi şi cum imaginăm ce va fi mîine.

Neliniştitoarele surprize

Stimate domnule doctor, cum a început experienţa de care aţi avut parte – 13 ani de detenţie, o evadare spectaculoasă de la Cavnic ş.a., ca un eveniment neprevăzut sau ca un risc calculat din pornire?

Cu oarecare timp înainte de arestarea mea din 1951, cînd lucram deja la Institutul de Higienă, au început tot felul de surprize. Cînd ajunsesem în anul VI de facultate, în prima sesiune de examene m-am pomenit în situaţia de a fi eliminat pentru „frecvenţa nesatisfăcută". Nici vorbă... Se duceau şase ani de studenţie ca nimic. Am pornit diverse demersuri de clarificare a situaţiei şi am văzut cu această ocazie nişte reacţii omeneşti care m-au uimit. N-am intrat în panică. Dar surprizele neliniştitoare se înmulţeau. M-am dus la secretarul consiliului de decanat, dr. Ţurai, un chirurg cunoscut. Nici n-a vrut să mă asculte. Ajutorul mi-a venit de la un coleg care, deşi îmi cunoştea poziţia – nu mă jenam să critic în faţa lui regimul democrat-popular, iar el era un agresiv specific acelui timp, voia să te convingă bătînd cu pumnul în masă –, a considerat că se poate face totuşi ceva. „Trebuie vorbit cu Nasch" – mi-a spus.

Apela la cineva mai mare în ierarhia universitară.

Cum de nu? Foarte mare. Secretarul de partid pe întreaga Facultate de medicină, Francisc Nasch, student în anul IV. Ei bine, cînd, după nişte încercări neizbutite, am reuşit să reintru la decanat şi am spus că „am vorbit cu Nasch şi el şi-a dat acordul", ditamai secretarul consiliului pe decanat mi-a aprobat fără crîcnire cererea să-mi dau examenele. Pe faţa lui a avut loc o asemenea metamorfoză de am rămas blocat.

Fiindcă descoperiţi la ce nivele acţionează spaima, răsturnînd ierarhiile?

Nu acţiona la fel la toţi. La noi în facultate era atunci o femeie teribil de bună, de înţelegătoare, de sufletistă, doamna Maria Georgescu, o secretară care mi-a făcut, închipuiţi-vă, cataloage individuale la fiecare materie. Examenele se dăduseră deja, dar m-am dus la fiecare profesor în parte şi am luat examenele de anul VI, unul cîte unul. La „infecţioase" am dat examenul la Colentina, în prezenţa secretarului de partid pe spital, chemat anume să asiste, chit că eu n-aveam nimic de-a face cu el. Dar profesorul examinator a pretextat că e nevoie ca acel ins „să asiste ca să nu existe discuţii şi interpretări". Murea de frică! Cînd m-am prezentat să mă examineze Milcu, acesta s-a arătat revoltat: cum a fost posibilă o asemenea mistificare? Cum să fi fost eu absent de la cursurile lui, în timpul anului, cînd de la început ne-a spus că la el contează frecvenţa? Mi-ar fi observat imediat lipsa. Nu-l anunţase nimeni de mîrşăvia operată în catalog. Mi-a promis că va clarifica lucrurile şi s-a ţinut de cuvînt. A cerut socoteală celor care mistificaseră lucrurile. La examen n-a chemat nici un martor şi am trecut fără probleme. Şi – ţineţi cont – ştia că am un dinte împotriva lui, pentru felul cum se dădea în leagăn cu noua putere...

Detenţia totală

Se ştie, din numeroase relatări, că prima senzaţie de teamă, de primejdie necunoscută apare cînd arestatului i se pun „ochelarii de tablă", încă din maşina care-l duce spre locul detenţiei. A fost şi-n cazul dvs. la fel?

Sigur, cu asemenea „ochelari" nu mai realizezi unde eşti: s-a oprit maşina, am ajuns „undeva", am trecut printr-un coridor şi-apoi – curios! – am dat de o podea moale. Călcam pe nisip. Ce căuta în capitală o clădire care are pe jos nisip? Sau e un poligon de trageri? Gîndeam că mă puteau împuşca în orice moment. Îmi era frică. Mai tîrziu am aflat că fusesem la Ministerul de Interne. Apoi m-au dus şi m-au încarcerat la Jilava, într-o celulă cu doi deţinuţi mai vechi, care au încercat să mă pună la curent cu situaţia dată şi să mă prevină asupra capcanelor de la anchetă.

În asemenea condiţii, ce află în plus un medic care, totuşi, ştie ceva despre mecanismele spaimei?

M-am convins pe parcursul acestei lungi închisori că există o predispoziţie latentă, că spaima se poate explica şi printr-un fond şi o conformaţie genetică anumită la unii oameni.

Dar spaimele omeneşti obişnuite – de pildă groaza de cutremur, teama de boală, frica de ceea ce se ascunde în propriul nostru corp, care nu ştim ce suferinţă viitoare ne rezervă – nu oferă nici un fel de „pregătire" posibilă pentru a întîmpina spaima din social?

Cu aceste spaime normale – să le spun aşa – oamenii erau mai „aclimatizaţi". Dar pentru acţiunea de anihilare totală a individului, care se urmărea în închisorile comuniste, regimul a fost extraordinar de bine dotat. Prin nişte arsenale de proceduri şi prin nişte tehnici greu de imaginat, securiştii obţineau absolut tot ce voiau. Cînd întîmpinau rezistenţă erau foarte uimiţi fiindcă erau teribil de convinşi de eficienţa metodelor: „la asta nu se poate rezista".

La ce, de exemplu?

La conceptul de „detenţie totală", cum îl numesc eu. După instaurarea comunismului, să ne amintim că, între altele, au apărut în jurul nostru tot felul de inamici neaşteptaţi: telefonul – periculos şi cînd vorbeai şi cînd nu, fiindcă puteai fi înregistrat cu ajutorul lui. Scrisoarea adresată cuiva în plic închis, care sigur – sau poate nu? – era citită de altcineva înaintea destinatarului. Bătaia în uşă, noaptea: odinioară, te puteai gîndi că e vorba de un vecin care are nevoie de ajutor sau de o rudă picată pe neaşteptate. În anii de care vorbesc, cînd auzeai noaptea bătaia în uşă te gîndeai întîi la o percheziţie sau la o arestare şi apoi la o împrejurare normală. Sau, altă situaţie: trebuia să răspunzi cu ani de puşcărie pentru averea bunicului, mort cine ştie de cînd, sau să tragi ponoase de pe urma unei rude din străinătăţi pe care poate nici n-ai întîlnit-o vreodată, dar îţi atîrnă greu la dosar. De asta eu vorbesc despre „detenţia totală": ceea ce întreprindea regimul nu se răsfrîngea numai asupra împricinatului/arestatului, ci te terorizau cu tot ce te înconjura: familie, rude, cunoştinţe, prieteni, cărora – dintr-o dată – le modificai soarta, îi livrai suspiciuni. Din toate părţile venea o presiune formidabilă. Şi, mai ales, sistemul căuta să-ţi demonstreze că acei în care ai crezut, nici pe departe nu-ţi sînt alături. În orice moment te pot vinde. În afară de torturile fizice, detenţia era foarte greu de suportat şi din aceste motive. Mulţi cedau: se depăşea pragul de suportabilitate. Şi tocmai asta se urmărea.

Înghesuind de-a valma oameni cu experienţe diferite, cu capacitate de suportabilitate şi cu fantezie diferită, sau cu predispoziţie accentuată de a trăi spaima, universul suferinţei comune nu devenea şi el un motiv de tensiune în plus?

Ăsta-i un lucru cunoscut. Dar în afară de conjunctură, de peisaj, de decor, intervenea şi înfometarea. Înfometarea dă rezultate dezastruoase. Aveam la un moment dat la Jilava un coleg de celulă, un fost colonel, altminteri un om cumsecade, săracul. Suferea de o „foame psihică", de care el însuşi îşi dădea seama, dar nu i se putea împotrivi. Cînd primeam sfertul de pîine îl fărîmiţa la infinit pe-o cîrpă, îl legumea, amesteca apoi frimiturile în gamela în care trîntea unul peste altul cele două „feluri" – o zeamă şi un închipuit „felul doi", şi-apoi le freca înnebunitor, ca pe cine ştie ce combinaţie complicată. La sfîrşit punea totul să se răcească pe pervazul ferestrei. Recunoştea singur că pentru foamea pe care-o simte el trebuie să prelungească nesfîrşit mîncatul: „am nevoie de nişte satisfacţii ciudate, doctore, să mănînc ceea ce mi-am «preparat» eu singur, după ce toţi ceilalţi au terminat. Şi mă bucur, mă crezi? – că ceilalţi nu mai au ce mînca şi se uită la mine". Altminteri, era şi el un chinuit ca noi toţi. Dar vă daţi seama ce tortură psihică devenea pentru cei din jur masa colonelului? Există, prin conformaţie, oameni care nu suportă senzaţia de foame şi asta le modifică radical reacţiile.

Deci intervine şi spaima că din vecinul de celulă, om rezistent altminteri la alte privaţiuni, poate să apară într-o zi un necunoscut, un element de presiune, fără să vrea?

Exact. „Ăsta are – eu nu mai am". Groaznic.

V-a încercat vreodată în detenţie spaima că s-ar fi putut să n-aveţi dreptate cînd aţi acţionat aşa cum aţi acţionat?

Personal n-am regretat niciodată că am ales soluţia mea, atitudinea mea de protest faţă de regimul comunist. Dar, recunosc, existau printre noi şi cei ce se întrebau astfel din cînd în cînd, torţionari chiar provocau deliberat asemenea stări: „Nu-ţi pare rău că ţi-ai stricat viaţa? Cînd ai să ieşi o să vezi ce-am construit noi afară şi o să rămîi uimit. O să vezi că, pînă la urmă sistemul nostru a avut dreptate, nu voi." Întrebări de genul ăsta provocau disperare în nişte oameni uzaţi, înfometaţi, slăbiţi, ţinuţi în mizerie. Unii cedau. Aşa se obţineau adeziuni, aderenţe, „convertiri". La toate aceste provocări chinuitoare, eu mă încăpăţînam într-un argument: „şi piramidele sînt fastuoase, au uimit posteritatea. Dar cu ce preţ s-au construit? Preţul, în vieţi omeneşti, nu devine înfiorător"?

Martorii

Domnule doctor, aţi făcut parte din grupul de deţinuţi care au reuşit să evadeze de la Cavnic în 1953, cel mai numeros grup evadat vreodată dintr-o închisoare politică a regimului totalitar. Cum aţi reuşit să vă învingeţi atunci spaima?

Fapt interesant: cînd am căzut cu toţii de acord să evadăm, şi-am calculat care-i riscul şi care sînt pericolele, din clipa aia ne-am simţit foarte bine. Ieşeam din indeterminare. Ştiam, înţelegeam şi ne asumam ceea ce urma să facem. Spaima nu mai operează atunci.

Ce temeri aţi avut după eliberarea din puşcărie, din 1964 şi pînă în decembrie '89?

Bineînţeles că, în timp, lucrurile şi-au mai schimbat aspectul, dar nu esenţa. Terorizarea din trecut a continuat, a mers cam pe aceleaşi căi, cu mijloace oarecum schimbate. Comunismul a fost cel mai vast capitol de patologie socială înregistrat de istorie. Dar, să ne înţelegem, nu o patologie care vine să scuze, ci să acuze. Ea nu-i un dat, cum îţi vine boala. Este ceva alcătuit cu minuţie şi care are scopul de a supune totul. Într-adevăr, numai în acel regim s-a putut crea cu succes „lumea interzisă", sufocată de tabu-uri. Alienarea colectivă: un fenomen care a reuşit şi se prelungeşte. De asta trăim şi după '89 într-o lume conflictuală. Că se începe de la un pantof, de la un meci, de la SAFI, nu contează. Importantă e dispoziţia spre conflict. Şi, pe de altă parte, se urmăreşte cultivarea uitării ca fenomen de masă. Apologia uitării, chiar. Asta poate să devină, ba chiar a devenit, o spaimă din decembrie '89 încoace. Uitarea, sau memoria selectivă, după caz.

Priviţi cele două atitudini faţă de trecut ca egale?

În esenţă, da. După '90-'91, după ce a trecut perioada de nesiguranţă a celor vizaţi, s-a declanşat revenirea, ba chiar ieşirea la rampă a securiştilor. Ei propovăduiesc uitarea. Au fost „nişte vremuri" de vină, ei au fost totdeauna „patrioţi", ba chiar, cu o sinceritate cinică, scăpată de Nicolski într-o emisiune, erau siguri de o prezumţie de impunitate: „cine se aştepta să vină decembrie '89"? Memoria selectivă le dă tot lor apă la moară: în comunism oamenii aveau loc de muncă, primeau locuinţă, mergeau la mare... Cine n-a auzit asemenea argumente? Dar cu asta – gata! Aici ne limităm. Atît reţinem din fostul regim: nu frica, nu umilinţa, nu chinuirea unui întreg popor, nu spaima care a modelat oamenii să fie supuşi şi să rabde, minuţios condiţionaţi. Noi, foştii deţinuţi politici, nu vrem să umezim ochi, să smulgem compasiune ori să devenim neguţători de orori. Noi, cei care am fost „acolo", nu vrem nimic, nu cerem, nu pretindem nimic: nici măcar să ne credeţi. Dorim numai să ne acceptaţi şi să ne consideraţi ca martori. Pentru că aparţinem unei categorii care a suferit şi va suferi de fascinaţia adevărului, care crede în unicitatea şi în rolul lui tămăduitor. Atît rămînem – mărturii. Să existe măcar o replică la avalanşa asta de inepţii şi de îndrăzneli formidabile ale foştilor torţionari. Pentru că altminteri se dezechilibrează totul, iar toate apelurile la uitare şi la memorie selectivă pot deveni, la un moment dat, un îndemn insidios la repetarea trecutului...

▲

Pagină realizată de Tita CHIPER

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU ● **REDACŢIA:** Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Matei MARTIN (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Dan STANCIU (prezentare grafică), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef) ● **RUBRICI:** Ion BARBU, Alexandru CĂLINESCU, Pavel CÂMPEANU, Andrei CODRESCU, Dan GOANŢĂ, Augustin IOAN, Mircea IORGULESCU, Eugen ISTODOR, Vintilă MIHĂILESCU, Lucian MÎNDRUŢĂ, Z. ORNEA, Dumitru SOLOMON, Daniel VIGHI, Sever VOINESCU ● **RESPONSABIL DE NUMĂR:** Cezar PAUL-BĂDESCU ● **CORECTURĂ:** Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU ● **TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:** Ela PETRAŞCU ● **EDITARE TEXT:** Vali ANDREI, Angela DUMITRICĂ ● **DIFUZARE:** Marian BURTEA ● **Redacţia DILEMA:** Aleea Alexandru 38, sector 1, 71273, Bucureşti ● **Telefon:** 230.23.84 **Fax:** 230.75.59 **e-mail:** dilema@fcr.algoritma.ro **Internet:** http://www.algoritma.ro/dilema

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl Marian Burtea. Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS, tel. 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 47212160170 deschis la BCR, filiala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

Anul VIII
nr. 407
1-7 decembrie 2000
20 pagini 4000 lei
INTERNET: http://www.algoritma.ro/dilema
EDITOR:
FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

CULTURA NEMULŢUMIRII

„Rolul gîndirii este acela de a suscita revoluţii nu prin violenţă sau război, ci graţie discuţiei critice, conform marii tradiţii a raţionalismului occidental, izvorît dintr-o civilizaţie în esenţa ei pluralistă; ea poate să ne ajute să înţelegem că monolitismul social înseamnă moartea libertăţii, a căutării adevărului, a raţiunii, a demnităţii umane."

KARL POPPER – „SOCIETATEA DESCHISĂ ŞI DUŞMANII EI"

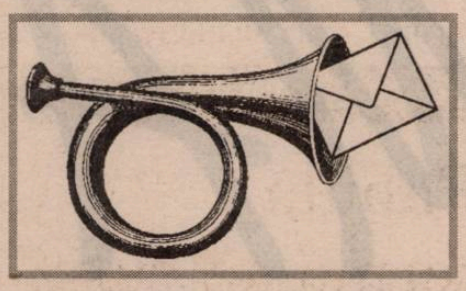

Nr. 405: „Şmecheria românească“

Un domn care ne iartă

În *Dielma* din 16 noiembrie 2000 aţi abordat tema *şmecheria românească*.

Domniile voastre credeţi că românii nu cunosc ce este şmecheria românească sub toate faţetele ei? Oare nu o practică ei zilnic cu cea mai mare măiestrie? Veniţi Domniile voastre să-i învăţaţi la gazetă?

Curios este că şi Domniile voastre aţi practicat acum şmecheria românească de a vorbi la general, fără să daţi nici un exemplu de şmecheri, fără să nominalizaţi pe cineva concret ale căror metehne le-aţi descris.

Sînteţi români şi tot ce e românesc nu piere şi nici nu va pieri, în consecinţă vă iert pentru această şmecherie pe care ne-aţi vîndut-o. Nici nu mă aşteptam la mai mult!

Data viitoare să scrieţi pe tema *curvăsăriei româneşti*.

Cu sănătate tuturor.

Dr. Tudor BOGDAN
şmecher de război rănit pe front

N. red.: *...dar un număr dedicat miştocarului român nu v-ar plăcea? Zău că ne sînteţi simpatic...*

Nr. 399: „Liceul“

„Ce faci, gogoloi?“

...gînduri *pret-à-porter* din colecţia de toamnă-iarnă către colecţia de toamnă prelungită a băieţilor greu de caracterizat.

„E abia 8:35!“ îmi şopteşte cea de lîngă mine fără să i-o cer. Are un aer isteric, dar miroase întotdeauna tare bine. S-a chinuit vreun sfert de oră să se uite în notiţele mele, de teamă să nu-i fi scăpat ceva din bolboroselile profei. Apoi s-a lămurit că „aiurita asta scrie altceva. Măcar nu desenează peşti şi pantofi ca data trecută.“ Pe tablă se lăbărţează *Unheimlichkeit* şi *Nachträglichkeit* (parcă). Cunoscătorii mormăie ceva. Eu dau cu interes din cap. Profa explică orgasmic. Blonduţa fină de vizavi îmi zîmbeşte rezervat. Nici ea!

Of, s-a prins! Continuu mai tîrziu.

„Ce faci, gogoloi?“ a venit temuta apostrofare. Mi-e greaţă. „Literatură extra-curriculum?“ Tac, stînjenită de apelativ şi de atenţia încîntată a colegilor, treziţi brusc din somnolenţă.

„Hai, zi-ne!“, insistă ea, crezînd probabil în necesarul moment de relaxare în timpul prelegerii. „Ce scrii, carte la armată?“. Rîsete. Blonduţa e jenată rău. Ei, dacă vor circ, să le dăm, că pîine mai au prin sandwich-uri. Sînt paiaţa, ştiu.

„Nu, doamnă, că l-au lăsat la vatră!“

„Vreun dezertor sau vreun erou?“

„Un bîntuit de estetic, doamnă!“

Un „ooo“ sonor şi care îi dă un aer mirat de păpuşă. „Şi... e estetic estetul ăsta al tău?“

„Este, vena de sub ochiul stîng!“ Colegii rîd aiuriţi de amănunt. Blonduţa e ca sfecla.

„De ce nu de sub ochiul drept?“ Rămîn eu cu gura căscată. E textul lui, cu „ţi-am văzut nebunia din ochiul stîng“, „de ce nu din ochiul drept?“

„Doamnă, de aici poate începe un dialog pe care eu îl mai ştiu!“

„Bine, gogoloi (de data asta pronunţat sarcastic franţuzeşte „gogoloa“), pe loc repaus!“ devine brusc serioasă şi reîncepe abuzurile nemţeşti, freudiene, jungiene asupra minţilor noastre.

Eu m-am posomorît şi mai rapid. Scene de romane cu liceu, aici şi acum în tuşe groase, groteşti.

Am plecat spre „Lăptărie“. Pe treptele Bisericii italine, plînge teatral aceeaşi cerşetoare micuţă care, prin primăvară, abia reuşea să acopere cu cartonul de „Orfan“ o burtă foarte gravidă. Îmi vine şi mie să plîng, probabil din mimetism, că de altfel nu prea ştiu ce e cu mine. Ulise al lui Marquez era îndrăgostit şi tot ce atingea se colora. Andreea iubeşte şi ea, dar simte că tot ce atinge se transformă în praf.

„O cafea, vă rog!“

Andreea G.
(andreea_amg@yahoo.com)

Polemice

Olimpicii de la Beijing şi Sydney

Pavel Câmpeanu, Petru Lisievici şi Ioan Groşan au cel puţin două lucruri în comun: compasiunea pentru recompensa subţire care i-a întîmpinat pe olimpicii în informatică la întoarcerea din Beijing şi convingerea că această stare de lucruri este cumva tipică României, mama adoptivă a tuturor absurdităţilor contemporane.

Nu au dreptate. Informatica, la fel ca şi chirurgia, nu are valoare de spectacol nici în România nici în altă parte. Înseamnă aceasta că informaticienii şi chirurgii sînt condamnaţi să fie veşnic nişte sărăntoci? Mă îndoiesc. Diferenţa de la 5.000 la 60.000 de dolari spune doar că medaliaţii de la Beijing şi-ar fi folosit mai bine timpul în altă parte, de exemplu în Silicon Valley producînd ceva, în timp ce pentru sportivi Sydney a fost locul unde timpul şi talentul lor au fost cel mai bine folosite, fără nici o îndoială. Nimic rău în asta. Nu este nimic rău în a oferi unui tînăr şansa de a-şi cîştiga existenţa într-o carieră inevitabil de scurtă durată, cum este sportul de performanţă, şi România ar fi mai săracă decît este dacă nu ar putea oferi tinerilor săi această şansă. S-ar putea în schimb aduce argumentul că este o risipă cruntă să cheltui banii contribuabililor ca să trimiţi nişte genii după o medalie de aur în informatică tocmai la Beijing. Şi nu pentru că în această branşă, ca în toate altele, concursurile pe meserii nu au tîlcul lor. Ci pentru că pur şi simplu nu este treaba autorităţilor dîmboviţene să îi răsplătească pe medaliaţi. De aceasta sînt sigur că se

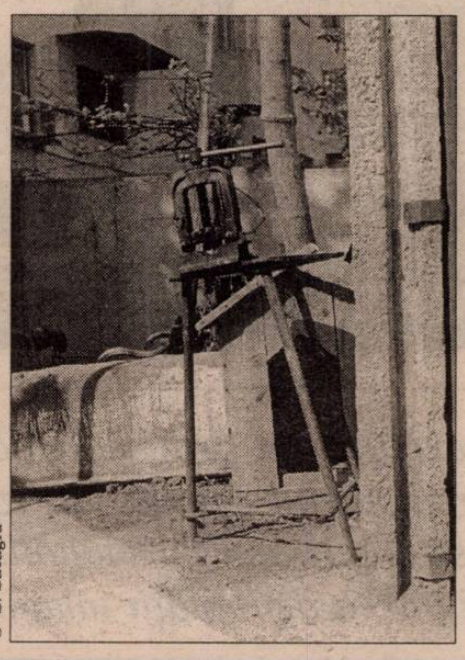

© S. Sacagiu

> *„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.*
> *– Unde ai citit asta?*
> *– În toate cărţile bune...“*
>
> *WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“*

îngrijesc deja destul de bine unii ca Microsoft sau Sun Microsystems, pentru că au motive mult mai bune să o facă. Asta mă aduce la a doua jumătate a argumentului meu.

Ioan Groşan a sugerat într-o piesă din *Ziua*, previzibil, că statul s-ar cuveni să pornească un soi de institut care să-i plătească pe supradotaţii de la Beijing destul încît aceştia să fie la adăpost de ispita banului cîştigat cinstit undeva în străinătate, pe la vreo firmă care i-ar pune să facă ceva folositor. Nu este aceasta prima scriitură în sprijinul reţinerii în ţară a oamenilor inteligenţi. Este unanim bocit de-a latul întregului spectru politic cadavrul ambulant care a devenit cercetarea românească. Toată lumea admite ca nu sînt bani, dar după destule predici despre cît de importantă este cercetarea, a devenit un soi de act de eroism birocratic să găseşti totuşi nişte mărunţiş, cît să îi lungeşti agonia. Să subvenţionezi creiere fertile ca să stea, în loc să le laşi să plece să producă acolo unde ar fi plătite pentru asta, ar fi criminal într-o ţară bogată. În România este futil: românii nu au de unde să îşi plătească geniile la fel de mult ca să stea ca şi cît le-ar plăti sutele de milioane de consumatori occidentali ca să lucreze. Or, cercetătorii buni nu pot decît să stea degeaba în România. Ca să lucreze au nevoie de capital, care nu vine din afară şi nu creşte înăuntru din motive evidente. Asta mă aduce la paradoxul final.

O seamă de lucrători cu pixul sînt destul de buimăciţi încît să vadă ce de bani se fac din informatică în Occident şi să conchidă că şi în România s-ar putea, dacă statul „s-ar implica.“ Ei bine, nu se poate. Statul român nu este în stare să prindă trei răcani fugiţi prin tufe fără să mobilizeze trei elicoptere, 2.500 de trupeţi şi 7 (şapte) generali. De ce presupune cineva că statul român ar fi la fel de bun la afaceri cu informatica, sau cu orice altceva, ca şi sectorul privat din Vest? A făcut vreodată statul român vreo maşină bună? Vreo cizmă bună? Vreo băutură racoritoare bună? Nu este clar că în majoritatea situaţiilor soluţia cea mai bună este ca statul să NU se implice?

Gabi HUIBER
S.U.A.

Fără te(a)mă

Păsărică, mută-ţi cuibul!

Jocul era aşa: Toarşa educatoare scotea scăunele în curte şi le aşeza în cerc, ne aduna pe toţi la o oarecare distanţă, trăgea o linie, dădea startul şi noi o rupeam la fugă. Începeau piedicile, şuturile în fund, pumnii în spate. Totdeauna, erau cu trei scaune mai puţin decît numărul „şoimilor“, de aceea trebuia să faci tot ce-ţi stătea în putinţă ca să ocupi un loc. Trei copii rămîneau în picioare, spre bucuria celorlalţi. Şoimii fără loc alergau în jurul scaunelor, încordaţi. La un moment dat, Toarşa striga „Păsărică, mută-ţi cuibul!“. Se declanşa o nouă încăierare, în urma căreia alţi trei „şoimi“ rămîneau să alerge în cerc.

Uitasem de jocul acesta, pînă cînd – nu ştiu cum – mi-a revenit brusc în memorie. Era aşa: loveam cu vîrful bocancului în bordură, aşteptînd troleul, cînd a apărut un cunoscut, un bun scriitor optzecist, om cu greutate în cultură. Zice: „Bă, voi mai scrieţi?! N-aveţi ce face! Mai citiţi şi voi şi vedeţi că literatura a murit! Ce-ai învăţat la facultate? Nu ţi-au spus profii ăia proaspăt şcoliţi prin America?! Îţi vînd un pont, că-mi eşti simpatic. Nu mai pierde vremea. Literatura-i caca-maca... În plus, nici nu mai este loc. Nici la doctorat, nici la reviste, nici măcar la muzeul literaturii. Noi am stat la coadă, am suferit, am făcut, de bine-de rău, postmodernismul românesc. La Revoluţie, cînd s-au schimbat locurile, le-am prins noi. Voi ce să mai faceţi?! Îţi spun eu, nu te mai învîrti prin literatură, ca sînt mulţi care stau la coadă de prin '90...“ I-am mulţumit de sfat şi el a plecat cu troleul.

Eu am rămas nelămurit, lovind mai departe cu vîrful bocancului în bordură. Întîi, care „voi“, care „noi“, care „postmodernism românesc“? Apoi, cînd o fi murit literatura, de n-am aflat şi eu? În schimb, am înţeles chestia cu „nu mai e loc“. E un fel de „Păsărică, mută-ţi cuibul!“, generalizat.

„Păsărică, mută-ţi cuibul!“ şi apare o nouă generaţie. „Păsărică, mută-ţi cuibul“ şi se schimbă redacţia la revistă. „Păsărică, mută-ţi cuibul!“ şi iată un nou critic literar...

În ce mă priveşte, am douăzeci şi şapte de ani şi sînt optimist. Mai plimb cîte o nuvelă de la o revistă la alta, mai scriu cîte un articol, mai public o carte. Dacă sînt pe fază, în cinci-zece ani, voi fi acceptat în joc, cu şanse ca, la o nouă strigare, să prind şi eu un loc.

Ura!

Florin LĂZĂRESCU
prozator, Iaşi

Rupte din viaţă

Angoasele, uneori

Dimineaţa mă trezesc. Mă uit înapoi la ziua de ieri. În timp ce îmi beau ceaiul, mă apucă angoasele. Uneori.

Aseară am băut o bere cu nişte prieteni mai vechi. Am jucat cărţi. E mult timp de cînd nu mai avem ce ne spune.

Ziua merg la lucru. Acolo „trag mîţa de coadă“. Uneori mă gîndesc ce aş face dacă...

Un prieten îmi spunea cîndva că sînt prea visătoare. În clasa a doua, învăţătoarea i-a spus mamei că eu pot mult, dar sînt leneşă. Cînd am auzit asta, mi-am zis: da, pot! Şi nu am mai pus mîna pe carte să învăţ. Cînd am terminat liceul, am văzut că nu mai merge aşa. Tata m-a ameninţat că mă trimite „la buşteni“ dacă nici acum nu învăţ. „La buşteni“ era echivalent, în imaginaţia mea, cu „a mă face gunoier“ sau aşa ceva. Atunci mi-am zis „gata, e timpul să le arăt ce pot“. Am intrat deci la facultate. Şi gata. Ce, nu-i de ajuns? Aş putea orice. Dar nu vreau să le arăt lor.

Acum mă grăbesc. Plec la lucru. Vă las. Abia aştept să-mi văd prietenii diseară. Poate mai jucăm o carte.

Cache

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Dreptul de a trăi**
- **Anii '50**
- **Eroii de toate zilele**

Mircea IORGULESCU

ce se vede

Nota de plată

Rezultatele celui de al patrulea moment electoral de după căderea dictaturii comuniste au adus România în delicata situaţie de a fi singura ţară din Europa în care extrema dreaptă reprezintă a doua forţă politică din Parlament. Mai mult, s-ar părea că liderul acesteia are şanse considerabile să devină chiar şef al statului. Alegerile au fost democratice, dar au marcat o ascensiune fără egal în Europa de azi a inamicilor declaraţi şi evidenţi ai democraţiei. Respectarea opţiunilor democratic exprimate nu echivalează însă cu interzicerea punerii în discuţie a sensului, a caracterului şi a naturii lor. Şi, concomitent, a originilor şi cauzelor acestei opţiuni.

O primă constatare, inevitabilă, obligatorie chiar: această largă opţiune pentru extrema dreaptă nu e altceva decît *moştenirea Constantinescu* în plan politic. Cîştigătorii precedentelor alegeri au preluat puterea (preşedinţie, majoritate parlamentară) într-o ţară aflată în limitele normalităţii democratice; ei lasă acum în urmă o ţară politic dezechilibrată, mai rău, împinsă în mod iresponsabil în braţele unui partid de extremă dreaptă, de nu chiar de-a dreptul dăruită lui. Politic, în primul rînd politic, bilanţul acestor patru ani e catastrofal, iar cuvîntul e blînd. Îşi vor asuma acest bilanţ cei direct responsabili (preşedintele încă în exerciţiu, şefii partidelor fostei majorităţi, grupările parapolitice anexe, camuflate sub transparente pseudonime extrase din îngăduitorul dicţionar onomastic al „societăţii civile")?! Dar mulţimea de *analişti, politologi, intelectuali, editorialişti* şi alte creaturi mediatice şi mediatizate ce au avut, de asemenea, o substanţială contribuţie la discreditarea în fapt a valorilor şi a principiilor democratice?! Înclin să cred că nu, judecînd după cum s-au comportat pînă acum.

Cum s-a ajuns aici, nu e deloc un mister.

Explicaţiile după care românilor le-ar fi familiar autoritarismul (Silviu Brucan, citat de *Libération*, luni, 27 nov., Gabriela Adameşteanu, declaraţie difuzată de RFI, serviciul internaţional, duminică, 26 nov.) sînt doar confortabile, ca orice recurgere la particularisme şi fatalităţi. De vreme ce *„aşa sînt românii"*, nimeni nu mai are nici o responsabilitate.

Parţial corectă, explicarea opţiunii populare pentru extrema dreaptă prin degradarea economică şi socială devine însă falsă în întregime dacă e absolutizată. Fiindcă nu e obligatoriu să devii rasist şi xenofob dacă eşti sărac. Nici să crezi că o dictatură te scoate din mizerie.

Atrage însă atenţia un refuz cvasi-generalizat al definirii ca *extremă dreaptă* a partidului ajuns acum a doua forţă politică în România. Între presa occidentală şi cea autohtonă ruptura e, în această privinţă, aproape totală. Deşi pe pagina de Internet a Partidului România Mare scrie cît se poate de clar că *„întreţine relaţii apropiate cu Frontul Naţional Francez, al cărui preşedinte Jean-Marie Le Pen a participat la Congresul al II-lea al PRM"*, politicienii şi publiciştii din România care să fi luat în seamă această identitate politică incontestabilă a PRM sînt extrem de puţini. Iar refuzul ei, fie şi tacit, echivalează cu o acceptare, mai mult, cu acordarea unei polițe de onorabilitate politică.

În definitiv, cînd preşedintele socialist francez François Mitterrand a vizitat România în aprilie 1991, prima vizită a unui şef de stat occidental după căderea dictaturii comuniste, „democraţii" au organizat manifestaţii de protest la care s-a huiduit copios; şase ani mai tîrziu, aceiaşi „democraţi", ai căror reprezentanţi se găseau acum la putere, nici măcar n-au tresărit la vizita lui Le Pen.

De ce am pus între ghilimele cuvîntul *democraţi*, nu mai trebuie să explic. Şi, cred, nici de unde vine pudoarea unora, multora!, în a preciza caracterul de extremă *dreaptă* al PRM.

Nota de plată e însă adresată României, nu lor. Din nefericire. ▲

Cristian GHINEA

cetatea de scaune

Un alt fel de politică

– despre virtuţile nebănuite ale gospodinei feseniste şi ale ţăranului moldovean –

Ceea ce părea a fi momentul triumfal al PDSR, întoarcerea celor pe care poporul i-a refuzat o dată, s-a transformat într-un moment tensionat în care umbra lui Vadim pluteşte frustrant şi înţepenit peste România. Deşi PDSR şi Ion Iliescu sînt pe locul întîi, totuşi victoria nu este a lor, ci a lui Corneliu Vadim Tudor şi a Partidului România Mare. Sondajele îl arătau pe C.V. Tudor în turul doi, dar nu i-au prevăzut un scor ameninţător pentru ocupantul locului întîi.

La numai două zile de la alegeri, se profilează o schimbare radicală în domeniul politic. CDR – 2000 nu a intrat în Parlament, campionul anti-comunismului, PNŢCD, e aruncat în afara terenului, după ce nu a fost capabil să-şi depăşească obsesiile. În acelaşi timp, eşuează două proiecte ambiţioase care presau schimbarea sistemului politic: UFD şi ApR. Primul a încercat să imprime o ideologizare mai strictă dreptei, dar, nesigur, s-a complăcut sub umbrela unui nou CDR născut mort. ApR a fost numai o flamă care s-a stins repede din cauza epuizării mesajului mult prea banal şi normal pentru un electorat atras de atitudini radicale.

Dacă pînă acum clivajele cu care se opera ţineau de momentul 1990 – comunişti versus anti-comunişti, reformişti versus anti-reformişti – acum linia de despărţire trece între democraţi şi autoritari. Deşi analiştii pe care îi au ar fi trebuit să îi prevină şi să-i pregătească pentru această eventualitate, politicienii au părut năuciţi, chiar şi C.V. Tudor, care este foarte încrezător şi nu mai scoate lumea în stradă. Dar după această năuceală, politicienii au avut reacţii mature. Cel mai important om al momentului pare a fi Adrian Năstase, care controlează singurul partid mai puternic decît PRM. Iar acesta a exclus hotărît o alianţă cu PRM, dînd startul acestei noi aşezări despre care vorbeam. Valeriu Stoica a preluat ideea şi a vorbit despre o posibilă colaborare parlamentară între PDSR, PNL, UDMR şi PD. De acum înainte, va fi PRM şi restul lumii. Este o schimbare dramatică, neaşteptată şi forţată, cu care va trebui să ne obişnuim. Frica de PRM va uni aceste partide în practica politică, chiar dacă nu vor guverna împreună, şi această diferenţiere va fi mai puternică decît cea clasică între stînga şi dreapta. Dacă această situaţie se va stabiliza, este posibil să se ivească unele probleme printre nostalgicii patrulaterului roşu din rîndurile PDSR. Modul în care Adrian Năstase va înăbuşi aceste tendinţe va fi crucial pentru păstrarea acestei firave noi ordini politice.

Plecînd de la aceste premise, observăm că ar fi fost periculos ca toate cele patru partide pe care le vom numi tot mai des „democratice" (în pofida atacurilor reciproce din campanie dintre PD, PNL şi PDSR, care acum stîrnesc zîmbete) să se regăsească în acelaşi timp în guvern. Ar fi un executiv al disperării, am rămîne fără o alternativă democratică. Cea mai bună soluţie a şi fost găsită: un guvern minoritar al PDSR, care va fi stabil pentru că Adrian Năstase va fi primul prim-ministru de după Petre Roman cu adevărat puternic deoarece deţine controlul în propria formaţiune politică. O nouă coaliţie ar fi periculoasă şi pentru că PRM ar putea specula toate fricţiunile care ar apărea în interiorul acesteia. Dacă PRM va fi singura forţă din opoziţie, peste patru ani sau în cazul unor alegeri anticipate, nemulţumiţii nu ar mai avea alternativă. Sau ar avea.

Dar oare se împart într-adevăr românii în democraţi şi autoritari? Este puţin probabil, deşi este îngrijorător că după zece ani democraţia românească nu a fost capabilă să-şi creeze şi o cultură politică de tip democratic în rîndurile electoratului. Şi acest lucru se vede foarte clar din structura votanţilor celor doi concurenţi clasaţi în frunte. Pe segmentul de tineret, adică produsul tranziţiei, a ieşit învingător Corneliu Vadim Tudor, ca şi în zonele cele mai dezvoltate din vestul ţării, unde acea iluzorie clasă mijlocie trebuia să fie talpa democraţiei. Am ajuns ca gospodina fesenistă care îi aplauda pe mineri şi ţăranul moldovean, acei votanţi stabili şi necondiţionaţi ai lui Ion Iliescu şi ai PDSR, să reprezinte şansa stabilităţii democraţiei, deşi nu prea îşi dau seama de acest lucru. Se dovedeşte că un public care este mai bine informat politic (efectul televiziunii) nu este întotdeauna şi mai inteligent.

Este vorba aici despre modul în care votul legitimează partide politice democratice şi anti-democratice, nu despre faptul că am împărţi românii în democraţi şi anti-democraţi. Mai curînd, se poate cita acel „scuipat pe obrazul clasei politice" de care vorbea Cristian Tudor Popescu. Între luările de poziţie paradoxale cu care Ion Cristoiu a întîmpinat rezultatele acestor alegeri a fost şi o observaţie pertinentă: pentru că Vadim Tudor vorbeşte atît despre lupta cu Mafia (cu un accent care începe să devină obsedant pe a doua parte a cuvîntului), votanţii săi văd în cei care îl atacă întruchiparea acestei mafii. Cam aşa au ajuns românii să îşi vadă conducătorii. Şi ce este mai grav: cei care votează cu partidele democratice nu sînt foarte convinşi de cauza lor. Adrian Năstase, Valeriu Stoica, Petre Roman, Marko Bela nu au parte de susţinători fanatici aşa cum are Corneliu Vadim Tudor.

P.S. Toată această poliloghie este valabilă dacă Ion Iliescu învinge în turul doi. Dacă nu, „salutări de la Toronto", cum spune un amic. ▲

Vintilă MIHĂILESCU

socio-hai-hui

Fabula termometrului

Hai la crîşmă să plîngim! – îmi zice nepotu' din America, la un minut după anunţarea rezultatelor de la *exit poll*. Ne-am dus aşadar la crîşmă cu toţii, am plîngit ce am plîngit, după care ne-am dus cu toţii pe la casele noastre, căzuţi pe tot felul de gînduri. Dintre toate acestea, aş vrea să vă împărtăşesc acum doar unul singur, cel mai benign.

În ultima vreme – ca totdeauna în prag de alegeri – s-au intensificat şi discuţiile despre sondaje şi menirea lor pe lume. Tot în perioada asta, băiatul meu cel mic a avut febră, aşa că am chemat doctorul care a început prin a-i lua temperatura zilnic. Ce legătură este între cele două evenimente? O să vedeţi imediat:

– Fugi, dom'le de aici, ce nu-mi cunosc eu copilu' meu?! Cum o să aibă 38 de grade?

– Termometrul ăsta nu face doi bani, uite, dimineaţa indică ceva şi seara altceva!

– Copilul ăsta nu ştie ce vrea, a luat-o razna, dimineaţa are o temperatură şi seara alta!

– În ţările civilizate folosesc rezonanţa magnetică, da' noi tot cu termometru'!

– De-abia mă mai liniştisem şi eu şi, uite, te trezişi să faci febră! Ei, dacă e pe aşa, las' că te fac eu să boleşti de-a binelea! Şi hop cu copilu-n ploaie.

– Toţi doctorii sînt nişte excroci! Cine ştie cine l-a plătit şi pe ăsta ca să-mi îndruge verzi şi uscate...

– Încă din Antichitate, Hipocrat spunea despre temperatură că...

Oricare dintre aceste imaginare reacţii ar fi avut un singur rezultat: copilul s-ar fi îmbolnăvit de-a binelea... sau şi-ar fi revenit singur după o vreme. Înlocuiţi acum termometrul cu barometrul şi copilul meu cu poporul nostru şi veţi da peste principalele tipuri de reacţie exprimate cu neabătută convingere în toată această perioadă, de la vlădică şi pînă la opincă, despre sondaje şi obiectul lor de sondare. Dacă Dumneavoastră mai ştiţi şi altele, le puteţi adăuga liniştiţi pe listă. Oricum, ceea ce au toate în comun este o ciudată incapacitate de a lua temperatura drept ceea ce este şi termometrul drept ceea ce este. Altfel spus, un ţîfnos refuz al realităţii în numele unor convingeri ce ţin loc de singură realitate.

Nu ştiu alţii cum sînt, da' eu cînd mă gîndesc la gripa copilului meu, parcă aş prefera o soră care să ştie să umble cu termometrul unui colegiu de medici specialişti în Hipocrat sau rezonanţă magnetică. Sau, ca să traduc, fereşte-mă, Doamne, de veleitari, că de proşti mă feresc şi singur!

Aici se opreşte fabula mea. Restul e cruda realitate... ▲

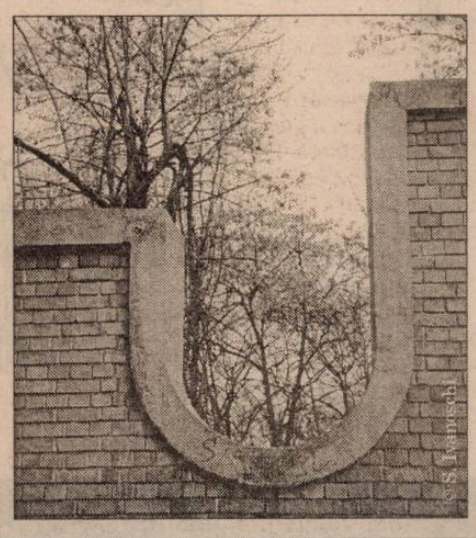

Pavel CÂMPEANU

glosar de tranziţie

Globalizarea

Propulsat de sfîrşitul războiului rece, conceptul a trecut din sfera analizelor politologice în cea a conferinţelor diplomatice menite să elaboreze noi strategii mondiale. Conotaţiile termenului par să trimită spre ideea de omogenizare limitată a lumii. Luîndu-şi ca referenţial globul, respectiv planeta, conceptul exclude cosmosul şi îşi stabileşte astfel prima sa limită: cea spaţială.

Mult mai evidentă apare limita sa politico-socială, izvorîtă dintr-o confuzie genetică: reprezintă globalizarea o tendinţă definitorie a epocii, ori un simplu deziderat? Acolo unde domnesc confuziile se aprind parcă de la sine şi disputele. Ca atare, promotorii globalizării se confruntă cu criticii ei. Odată cu secolul 20, explică vestitorii acestui viitor luminos, ia sfîrşit şi cel mai înverşunat conflict care îi învrăjbea pe locuitorii planetei. Lumea bipolară a devenit monopolară – altfel spus monopolistă. O dovadă că omogenizarea avansează: proporţia pămîntenilor care trăiesc din cel mult un dolar pe zi a scăzut de la 27 la 15%.

Asemenea cifre, protestează oponenţii, demonstrează nu omogenizarea, ci stridenta inegalitate care divide omenirea începutului de mileniu. Contestatarii acestei strategii se tem că ea ar putea viza legitimarea unui centru de dominaţie la scară mondială. Sub alt drapel şi cu alte motivaţii, remarcă ei, globalizarea anilor 2000 o aminteşte pe cea a Kominternului de la începutul anilor 1900. Modelul monolitismului planetar este în acelaşi timp dezavuat şi reactualizat. Războiului rece nu i-a urmat o pace călduţă, ci un şir de războaie cît se poate de fierbinţi, mergînd pînă la bombardarea populaţiei civile a unei capitale europene de către cea mai sofisticată flotă aeriană contemporană. În loc să se autodizolve, unica alianţă militară internaţională continuă să se consolideze şi să se extindă.

Purtătorii cei mai vizibili ai globalizării rămîn militarii, care, echipaţi în aceleaşi uniforme, patrulează în mai toate zonele explozive ale globului. Propovăduită de domni maturi, în redingote, globalizarea stă pe umerii unor tineri îmbrăcaţi în mundiruri soldăţeşti.

▲

Mircea VASILESCU

satul global

Campanie cu interdicţii

...Şi a fost campania electorală. A fost ştearsă, cenuşie, cu mesaje inventate de agenţii specializate, cu clipuri TV mai bune sau mai rele, mai simpatice sau mai agresive. Şi de această dată, mulţi politicieni au fost departe de agenda publică: au expus, adică, probleme şi soluţii „de pe pereţi", fără să-şi dea seama (ori fără să le pese?) că altceva e-n sufletul alegătorilor. Mai aproape de agenda publică a fost presa; a remarcat-o European Media Institute, o prestigioasă organizaţie cu sediul la Düsseldorf, care a observat însă şi că transformarea publicităţii electorale (cu tarife duble faţă de publicitatea obişnuită) în sursă de venituri pentru ziare dăunează libertăţii de informare şi independenţei mass-media. Institutul din Düsseldorf a realizat un raport asupra campaniei electorale în presă, în care, printre altele, recomandă delimitarea mai clară în pagini a reclamei electorale. Într-adevăr, dacă ne uităm în cele mai multe ziare centrale, observăm că, pe lîngă casetele marcate cu un P în cerc, apar, sub diverse rubricaţii şi cu diverse trucuri de paginaţie, texte ce par relatări din campanie, informări despre programele politice, interviuri cu politicieni. Masa cititorilor nu are de unde să ştie care sînt regulile de paginare, astfel încît citeşte acele texte şi înţelege mesajele din ele ca fiind „ale ziarului", nu ale partidelor sau ale politicienilor. Dacă ziarele au acceptat, de dragul cîştigului, să-şi pună în joc independenţa atît de des şi de insistent clamată, mascînd publicitatea, le priveşte; vor avea timp destul să reflecteze asupra libertăţii de informare şi asupra corectitudinii comportamentului jurnalistic. Dacă însă demersul lor destul de perfid influenţează votul, ajungînd chiar să-l manipuleze, e o temă de reflecţie pentru noi, cititorii-alegători: ori învăţăm să citim jurnalele cum trebuie (şi nu numai în campaniile electorale), ori citim altceva.

Mă îndoiesc însă că ziarele au influenţat decisiv votul (studii aplicate dovedesc că în 1996 nu l-au influenţat; aştept rezultatele cercetărilor despre campania de acum pentru a-mi verifica impresiile). Televiziunile însă l-au influenţat în mod sigur. Iar la TV campania s-a desfăşurat stupid, după nişte norme, chipurile, „severe", inventate de CNA. Pătruns, ca de atîtea ori, de importanţa preventivă a misiei sale, Consiliul Naţional al Audiovizualului a dat un edict bazat pe *interdicţie*: să nu se depăşească un anumit timp, să nu se pomenească numele partidelor şi candidaţilor în alte emisiuni decît în cele electorale ş.a.m.d. Apoi, cronometrarea răspunsurilor şi socotirea meschină a minutelor şi secundelor a anulat dezbaterea şi discutarea serioasă a problemelor. A lăsat loc doar pentru sloganuri şi pentru retorică, pentru glasuri penetrante şi ton obraznic. Moderatorii au fost simpli socotitori de minute, ieşind de sub constrîngeri care cum au putut: unii făcînd glumiţe, alţii anulîndu-şi orice iniţiativă şi adresînd candidaţilor doar întrebări cuminţele ori rugămintea de a ţipa mai puţin. În loc de dezbatere, am avut o serie de extemporale minimale; în loc de mesaje şi discuţii la obiect, am avut aserţiuni şi enunţuri. Şi toate astea pentru un public de masă, răsfăţat cu telenovele, jocuri şi concursuri pînă aproape de spălarea creierelor.

Nu e prima dată cînd CNA-ul acţionează astfel. Din teamă, din comoditate, din deficit de imaginaţie sau Dumnezeu mai ştie din ce motive, Consiliul nostru se comportă ca un *padre padrone*, alegînd criteriul *interdicţiei* şi soluţia *mîinii de fier*. Apoi, sigur, e uşor să spui, dacă nu-ţi convine rezultatul votului, că poporul a votat prost şi în necunoştinţă de cauză. Dar responsabilitatea pentru felul în care se votează se împarte, în bună măsură, între cei care pot să lumineze, într-un fel sau altul, cu lumina minţii sau a ecranului, „poporul cel nevolnic". Sau măcar să-l ajute să fie corect informat. Abia după aceea ne vom putea autointitula „societate civilă".

▲

Alexandru CĂLINESCU

interstiţii

Directorii de conştiinţă

Ideea că ascensiunea partidului lui Vadim ar fi fost favorizată de egoismul meschin şi de atitudinea rudimentară şi arogantă a unor „directori de conştiinţă" din „elitista societate civilă românească", idee lansată încă înainte de scrutinul din 26 noiembrie, nu poate decît să aducă un plus de confuzie şi să întîrzie analiza în profunzime a cauzelor răului. Spunînd aceasta nu vreau cîtuşi de puţin nici să minimalizez erorile pe care le-a comis „societatea civilă" nici să eludez prestaţia foarte slabă a unora din reprezentanţii ei proeminenţi. Problema e, cred, alta: în lumea românească a ultimilor ani, „directorii de conştiinţă" şi „liderii de opinie" nu fac parte nicidecum din elita intelectuală a societăţii civile. Ei nu se numesc Andrei Pleşu, Nicolae Manolescu, H.-R. Patapievici sau Gabriel Liiceanu, pentru simplul motiv că vizibilitatea lor în această ipostază a fost extrem de redusă. Influenţă efectivă au avut – şi au – în schimb animatorii de *talk-show*-uri şi cei cîţiva ziarişti care se plimbă de la un post de televiziune la altul şi se pronunţă în toate chestiunile, de la Kosovo la manualele alternative şi de la reformă la integrarea europeană. Prezentîndu-se ca purtători de cuvînt ai „majorităţii tăcute", ca exponenţi ai nemulţumirii populare, ei au avut un rol covîrşitor în devalorizarea politicului şi a ideii însăşi de democraţie. Fie pe ton de băşcălie, fie în registru grav şi patetic, ei au indus convingerea că democraţia aduce după ea corupţie şi haos, că politica e numai ipocrizie şi joc de interese. De aici – nostalgia regimului autoritar, dur, care să instaleze, în fine, ordinea şi liniştea.

Şi mai e ceva, extrem de important. Televiziunea, în mult mai mare măsură decît presa scrisă, are capacitatea de a crea evenimentul. E cunoscută spirituala butadă a lui Chesterton: „Jurnalismul constă în bună parte să le spui: «Lordul Jones a murit» unor oameni care habar n-aveau de existenţa Lordului Jones". Două posturi de televiziune, Antena 1 şi Tele 7abc, şi-au făcut o specialitate din a aduce în prim plan personaje despre care lumea habar n-avea că mai există sau că au existat vreodată. Aceste personaje, de la generalul Pleşiţă la nu ştiu care pretins „agent secret" şi de la Gheorghe Gaston Marin sau Ştefan Andrei pînă la un obscur activist de odinioară, au explicat telespectatorului nu numai că înainte de '89 se trăia mai bine, dar şi că Securitatea a fost o instituţie pe cît de onorabilă, pe atît de necesară şi de eficientă, sau că politica externă a României comuniste a fost una demnă şi verticală etc. etc. Acest tip de discurs este rostit cu complicitatea pasivă a „animatorului" care, oricum, nu are nici un fel de pregătire şi de competenţă pentru a susţine un dialog. Faptul că un agramat ca Dan Diaconescu a ajuns *star* mediatic dă măsura nivelului la care se situează televiziunea. Iar cînd Marius Tucă ajunge la convingerea că emisiunile sale sînt atît de importante încît trebuie să le încredinţeze posterităţii şi sub formă de cărţi (lucru la care un jurnalist occidental de televiziune, infinit mai inteligent şi mai profesionist, nici n-ar îndrăzni să viseze), şi cînd la lansarea opusului se înghesuie nu numai confraţi, dar şi oameni politici (aceia pe care el îi acuză sistematic că nu vor decît să apuce „ciolanul"), atunci într-adevăr putem presupune că „societatea civilă" a devenit o vorbă goală de sens.

Că tot la acele posturi de televiziune s-au rostit şi cele mai aiuritoare elucubraţii şi s-au realizat mari operaţii de manipulare, e o chestiune care ar trebui discutată separat (ca şi partizanatul lor politic, afişat cu o dezarmantă lipsă de complexe: „Antena 1 a cîştigat Ziua alegerilor", titra, marţi, „Jurnalul naţional"...). Ceea ce mi se pare, pînă una-alta, semnificativ e că, luni seara, Corneliu Vadim Tudor a mulţumit public posturilor Antena 1 şi Tele 7abc pentru faptul că i-au dat posibilitatea să fie în contact cu poporul. Şi cum pe aceleaşi platouri s-au perindat, cuminţi, mai toţi oamenii politici (unii acceptînd umilinţe penibile), obsedaţi de gîndul că vor mai cîştiga ceva procente, totul pare a respecta, formal, regulile democraţiei. Iar ca tacîmul să fie complet, analiza rezultatelor scrutinului a fost făcută tot de Tucă, Diaconescu, Cristoiu etc. A lipsit Adrian Păunescu, ce a părăsit tabăra directorilor de conştiinţă intrînd, după cîte se pare, în aceea a bărbaţilor de stat, pentru a însănătoşi, din interior, viaţa politică.

▲

BARBURISME

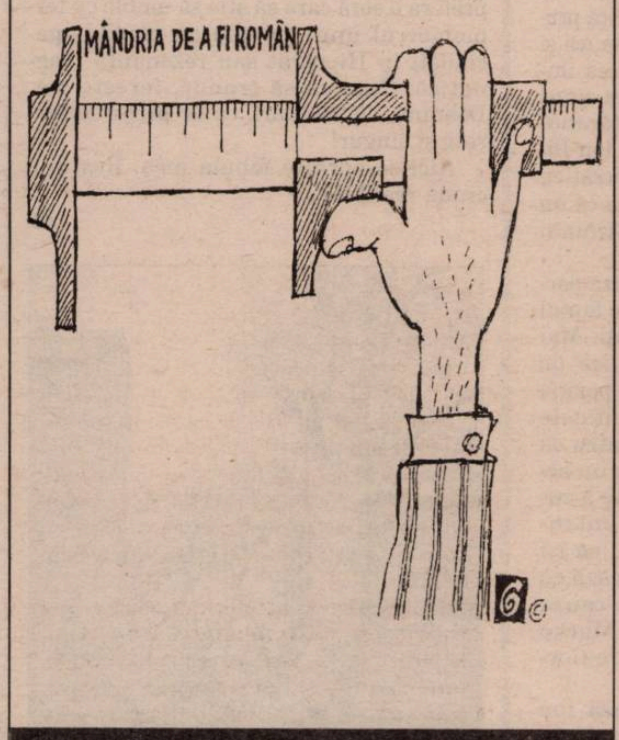

Desen de Ion BARBU

Sever. VOINESCU

statul de drept

Depresii

Cu vreo 10 ani în urmă, în una dintre cîrciumile legendare ale Bucureştiului, un alcoolic decrepit, posedat de accese mistice, mi-a spus următoarea poveste. Se zice că Isus Cristos mergea alături de unul dintre apostolii săi („cred că era Petru“, mi-a spus beţivul, clătinîndu-se) pe un drum prăfuit. La un moment dat, pe marginea drumului, au văzut un hoit de cîine, în plină putrefacţie, care otrăvea pur şi simplu aerul din jur. Petru, oripilat de pestilenţiu, ar fi spus Domnului: „Doamne, ce hoit oribil şi ce miros îngrozitor răspîndeşte!“, la care Isus ar fi răspuns, zîmbind senin: „Da, dar uite ce dinţi albi are.“ La început am crezut, şi în bună măsură mai cred şi astăzi, ca asta este o poveste fără cine ştie ce tîlc, „produsă“ de un beţiv cu înclinaţii mistice dubioase. Am reţinut-o, totuşi, pentru că m-a izbit contrastul dintre mirosul oribil de hoit şi strălucirea dinţilor cîinelui din poveste; acest contrast între semnele vitalităţii (albul strălucitor al dinţilor) şi semnele morţii (mirosul putreziciunii) mi-a plăcut şi m-a făcut să nu uit povestea. Mai tîrziu, aducîndu-mi-o aminte din cînd în cînd, povestea mi-a plăcut şi pentru că îl arată pe Isus mai degrabă înclinat să aprecieze semnele vieţii decît semnele morţii. Acum, văzînd starea democraţiei româneşti, îmi aduc aminte iar de povestea alcoolicului căzut în misticism.

Complexele noastre de inferioritate capătă, uneori, forme hilare. Felul în care unele ziare au scris despre încîlcitul proces electoral din SUA m-a făcut să zîmbesc. Uite, vroiau să zică doctorii democraţiei noastre, vezi că nici la ei nu merge totul bine? Aici se putea citi o bucurie secretă: nici americanii nu sînt lipsiţi de greşeli. Şi imediat se insinua neaoşul: să nu ne mai dea ei sfaturi! Avem comportamentul repetentului din fundul clasei cînd vede că, la tablă, premiantul are dificultăţi cu o ecuaţie complicată.

Şi tot despre felul în care jurnaliştii români au scris despre alegerile din SUA. S-a spus că sistemul votului cu electori nu este democratic pentru că se poate întîmpla ca învingătorul acestui vot, altfel singurul care contează efectiv, să nu fie acelaşi cu învingătorul „votului popular“. Şi, după ce au descoperit asta, cum au mai sărit analiştii democraţiei noastre să explice cît de nedemocratic e sistemul electoral american. Numai că experţii noştri uitaseră un aspect esenţial: SUA sînt o confederaţie de state, iar persoana şefului administraţiei federale este expresia voinţei statelor componente ale confederaţiei care se exprimă, reprezentativ, în sistemul de vot prin electori. Cînd poporul american va decide să reconsidere filosofia existenţei SUA, o va face, fără îndoială. Acum, însă, nu există nici o discrepanţă între tipul de democraţie reprezentativă americană şi principiile profunde pe care se bazează SUA.

Reţin declaraţia preşedintelui Clinton făcută la două zile după alegeri: „Acum poporul american a vorbit. Ne va lua, însă, ceva timp ca să înţelegem exact ce a spus“.

Ce spectacol trist s-a dovedit a fi şi acest CNSAS. N-au timp, n-au resurse... Cu chiu cu vai, cu cîteva zile înainte de alegeri, au publicat listele cu canditaţii „securişti“. Şi ce? Parcă mai interesează pe cineva. Deunăzi, C.V. Tudor a pus lucrurile la punct spunînd în faţa tuturor, la televizor, cuiva care se lamenta de prezenţa securiştilor în viaţa noastră publică: „Dumneata te vaiţi de Securitate cînd toată lumea votează Securitatea?“ Sună trist... Ca un clopot care bate în dungă.

Democraţia are şi aspectele ei deprimante. Cu cît te preocupi mai mult de ea, cu atît îţi dai seama cît e de slabă. Democraţia, puternică şi imbatabilă în orice dispută susţinută în cheie civilizată, nu se poate apăra în faţa duşmanului ei cel mai violent: disperarea oamenilor săraci speculată sălbatic.

Lasă, domnule, zic unii, că nu ajungem noi înapoi la comunism. Sînt şi eu aproape sigur că acele vremuri nu se mai pot întoarce. După cum sînt absolut sigur că oamenii acelor vremuri sînt încă importanţi şi influenţi. Dar nu reîntoarcerea la comunism e problema, ci incapacitatea noastră de a furniza soluţii cu adevărat democratice în vremuri de criză. Oricît iubesc poporul în mijlocul căruia m-am născut, sau poate tocmai de aceea, nu pot să spun că preferinţa lui pentru oamenii cei mai întunecaţi ai trecutului este o dovadă de înţelepciune.

Ieri, cineva mi-a spus că a citit un text semnat de mine în acest colţ de pagină şi a început să rîdă. „Scrii bine, mi-a spus amicul, dar vorbeşti aiurea...“

▲

Lucian MÎNDRUŢĂ

talon de participare

Eşti cine te votează

– Dom' doctor, ce-aveţi pentru paranoia?
– Toată stima, domnule, toată stima!

În căutarea unui leac, bolnavul naţional a scotocit prin fundul sertarului şi a găsit – minune – unul pe care nu l-a mai încercat. Medicamentul acesta n-are prospect, nici termen de garanţie, dar de ce n-ar fi bun, atunci cînd cel de pe reţetă nu provoacă decît ameţeli? Un român din cinci şi-a făcut socoteala asta. Regulile democraţiei ne cer să n-avem pentru el decît stimă.

În fond, dacă nu se poate pîine, atunci să fie măcar circ. Numai că atunci cînd politicienii rîd, rareori se şi distrează. Alegătorul care speră să asiste la spectacolul învigorant al execuţiei caprei vecinului riscă să vadă pe eşafod turma întregului sat – cu capra sa în frunte. Dar totuşi, de ce i-am votat?

Pentru că ne-au promis, din nou, că vor face ceea ce noi nu vrem. Ori nu putem, ne e lene, n-avem timp, nu sîntem plătiţi destul, în seara asta e meci etc. etc... I-am votat cu speranţa secretă că mîine se vor duce la slujbă în locul nostru, vor face curăţenie acolo, vor recapitaliza, reutila, găsi piese de schimb, o nouă colegă de 23 de ani, pauză de masă prelungită şi – am uitat esenţialul – nimic de făcut! I-am votat, cu alte cuvinte, pentru că ne-au asigurat că ne va fi mai bine fără nici o modificare în atitudinea noastră faţă de muncă şi faţă de ceilalţi.

În plus, i-am votat pentru că avem sentimentul că aşa nu se mai poate. Îl vom înlocui acum cu *se poate altfel*? Răspunsul ar trebui să ni-l dea istoria şi tradiţiile. S-a putut vreodată?

Nostalgicii vor arăta cu degetul perioada domniei lui Carol I. Ori România interbelică. Alţii vor spune că anii '70 sînt o referinţă în privinţa bunăstării generale. Partizanii Europei vor arăta cu degetul Spania sau Grecia, ţări la fel de necăjite ca noi, altădată. În sfîrşit, tinerii studioşi vor arăta cu mîndrie viza cu drept de muncă, chezăşie a unui viitor luminos, puţin mai departe.

De fapt, vorba domnului Tatulici, salvarea e individuală. Aşa cum a fost dintotdeauna într-o ţară în care chiar şi comunismul a fost nevoit să capituleze în faţa rezistenţei surde a cazanelor de ţuică şi a mielului tăiat *undercover*. Aceeaşi ţară în care nici capitalismul n-a putut să lupte cu furtul tablei de zinc, scoasă noaptea din uzină, ori cu decodorul HBO clonat de electroniştii satisfăcuţi că i-au păcălit pe japonezi...

Se spune că fiecare îşi sapă groapa cu furculiţa. După o viaţă întreagă de mîncat slănină, ardelenii se miră pe la cincizeci de ani că arterele lor s-au blocat şi află cu această ocazie că hrana *sănătoasă* recomandată de bunici e boală curată. Cam aşa e şi-n politică. Declaraţiile (chiar sincere) nu pot schimba datele esenţiale şi aşteptările celor care te-au ales.

Pentru că pînă la urmă, aşa cum eşti ceea ce mănînci, tot aşa sfîrşeşti prin a fi cine te votează.

De aici privind, scena politică se clarifică uimitor. La stînga, sătui de suspecţii care trec pe lîngă ei în maşini negre şi scumpe, oamenii vor să se termine cu furtul. Sau, dacă tot nu poate fi oprit, măcar să se fure în mod egal. Căci ce altceva e pretenţia de a fi plătit fără să munceşti, ori de a ţi se da de muncă pe banii altora? La dreapta, cetăţeanul vrea şi el o pereche de chei de la o maşină neagră şi scumpă, fiind convins că îmbogăţirea sa (manifestată prin achiziţii din import) duce la propăşirea ţării.

Cineva mi-a povestit despre un distins domn, acum trecut de 80 de ani, care îşi aduce aminte cu duioşie de vremurile imediat postbelice cînd, ca avocat pledant, muncea cîteva ore pe zi şi după aceea îşi putea permite să mănînce la restaurant şi să petreacă jumătate de noapte în cafenele. Toate acestea într-o ţară mult mai săracă decît acum, în termenii PIB pe cap de locuitor. Cum era posibil? Omul recunoaşte că făcea parte dintre cei favorizaţi şi că, pentru seara lui la restaurant, cu siguranţă că munceau – de fapt erau exploataţi – doi-trei inşi. „Dar ştii care e problema? Atunci or fi fost exploataţi unii, dar n-o duceau mai rău decît muncitorii de acum, pe care nu-i mai exploatează nimeni.“

Şi totuşi, puţină exploatare a mai rămas. Se vede o dată la patru ani, cînd din Ferma de Voturi România, camioanele pleacă încărcate spre beneficiari. Plata, prin virament.

▲

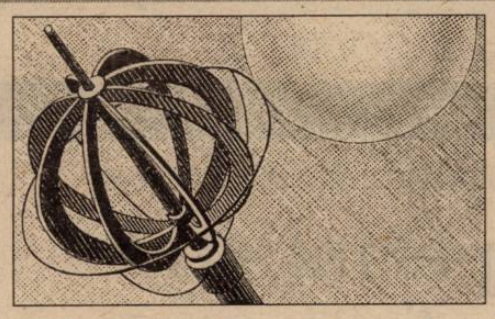

Magdalena BOIANGIU

de jur împrejur

„Violenţa e ca ploaia“

Aproape un milion de oameni au ieşit în stradă, săptămîna trecută, la Barcelona, pentru a protesta împotriva violenţei ucigaşe declanşate şi perpetuate de ETA, organizaţia separatistă din Ţara Bascilor. O demonstraţie cu un milion de participanţi nu poate să treacă neobservată, dar ştirea a fost înregistrată printre altele, fără titlu, pe scurt. Atentatele, biografiile victimelor, manifestaţiile de protest au intrat în rutina ce însoţeşte fenomenele inexplicabile sau cele fără soluţie din viaţa politică modernă. Înfruntarea dintre autorităţile centrale şi actorii violenţei, militanţi radicali pentru independenţă din Ţara Bascilor, îi dă cîştigători pe cei din urmă.

ETA şi-a dobîndit meritele în anii dictaturii franchiste: lupta ei era asimilată cu sfidarea autorităţii centrale, intrînd în şuvoiul general al contestaţiei, cînd naţionalismul regional şi democraţia erau de aceeaşi parte a baricadei. Între timp, guvernele democratice au acordat largi autonomii regiunilor: spre deosebire de ceea ce s-a petrecut în Irlanda sau în Kosovo, bascii nu sînt în nici un fel discriminaţi, în nici un sector al vieţii publice, dimpotrivă: au o guvernare regională cu un grad ridicat de autonomie, sînt majoritari în poliţie, în multe şcoli se învaţă doar în limba bască, în unele în bască şi în spaniolă, şi numai în 15% dintre şcoli învăţămîntul se face doar în limba spaniolă. Cel mai important – impozitele se colectează local şi autoritatea centrală este plătită în funcţie de serviciile prestate. Comandourile cu bombe nu luptă pentru drepturi, ci pentru recunoaşterea identităţii. Armistiţiul încheiat în 1998 între forţele politice şi organizaţia radicală a fost încălcat de aceasta din urmă pe motiv că tratativele nu dau dovada de bună credinţă. Stranie obiecţie din partea unor oameni care colectează „impozitul revoluţionar“ cu pistolul şi îşi impun idealurile folosind bombe artizanale.

Pentru că procesul electoral nu a evidenţiat o majoritate în favoarea independenţei, o minoritate foarte decisă impune o situaţie dominată de violenţă, obligînd autorităţile la măsuri represive. Represiunea creează martiri, martirii impun răzbunare, răzbunarea îi atrage pe tinerii dornici de acţiune romantică.

Între actele de terorism şi manifestaţiile de stradă se află partidele politice de la centru şi din Ţara Bascilor. Este greu de înţeles în afara contextului intern de ce unele partide radicale se dezic de acţiunile teroriste, în timp ce altele – moderate – evită o atitudine fermă. Calculele pe termen scurt determină ambiguităţi, favorabile oamenilor decişi. Ei pedepsesc notabilităţile regimului, indiferent de apartenenţa lor politică şi instaurează o atmosferă de teroare intelectuală printre propriii concetăţeni. Victimele cele mai vizibile sînt personalităţile cunoscute. Un cîntăreţ, Imanol, a fost pe vremuri trubadur al tineretului naţionalist; în 1985, în timpul unui concert dat de el într-o închisoare, doi lideri naţionalişti au evadat ascunşi printre bagajele lui. În anul următor, cîntăreţul a participat la un omagiu adus unei activiste ETA ucise, pentru că a vrut să reintre în viaţa normală, părăsind triul în clandestinitate. Viaţa idolului a devenit irespirabilă. A plecat şi ultimul lui disc este întitulat *Absenţa*. Într-un număr recent din *Le Monde* este povestită viaţa chinuită de ameninţări a unor intelectuali din Ţara Bascilor, a căror vină este că se împotrivesc violenţei. „Cînd devii influent, eşti suprimat“, spune unul dintre ei, dezvăluind faţa şi efectele unui alt mod de a concepe corectitudinea politică. Rechiziţionînd naţionalismul, practicînd „epurarea culturală şi ideologică“, formaţiunea teroristă a modificat morala: „vinovat nu este cel care asasinează, ci cel care exagerează denunţîndu-l. Aici violenţa e ca ploaia, un fenomen natural despre care nu merită să vorbeşti“, explică romancierul Raul Garrido.

La 25 de ani după moartea dictatorului, democraţia spaniolă atît de performantă, în plan economic şi instituţional, are de făcut faţă sfidării extremiste, violente, ucigaşe, intolerante. Democraţia ca sistem e puternică, politicienii ţintă a atentatelor şi trecătorii prin locuri nepotrivite o duc ceva mai rău.

▲

Andrei CODRESCU

scrisoare din New Orleans

www.codrescu.com ● www.corpse.org

Specialişti cu faţă umană

În acest Timp al Specialiştilor, ar trebui să zburd de bucurie. Străzile colcăie de cestiuni arzătoare. Ochii colegilor mei Specialişti străpung ecranele televizoarelor, iar cogitaţiunile lor umplu de cerneală fierbinte fiţuicile. Ar trebui să sar şi eu cu gura, dar nu prea mă trage aţa. Deci, Republica e oarecum orfană de tată. Mare scofală. Şi eu am crescut fără tată şi nici că mi-a păsat. Eu mă duceam la pescuit cu mama. Pescuiam ştevie prin aprozarele (aproape goale) din urbe.

Tatăl lumii în care am crescut era Iosif Visarionovici Stalin. El mergea la pescuit cu fiecare copil, din fiecare clasă, din fiece şcoală şi de fiecare dată pescuiam cîte vreo lozincă, două, pe care mamele noastre grijulii le găteau cu ştevie. Stalin nu putea suporta gîndul că există orfani, el avea grijă ca toţi copiii să fie bine dotaţi cu lozinci. Cînd a murit el, chiar am mîncat ceva carne.

În lumea capitalistă, pînă la fiasco-ul acesta cu preşedinţia la Florida, se alegea un Preşedinte ca să aibă grijă ca magazinele să fie pline de carne. Asta era treaba tătucului: să se îngrijească de providenţă, să nu rămînă aceasta fără desfacere. Apoi, la un moment dat, a apărut televiziunea.

Televiziunea s-a substituit, pe rînd, tuturor membrilor de familie. La început, a fost dădacă. Apoi a devenit mami. Apoi tati. Iar acum, în noul mileniu, a devenit, în cele din urmă, copilul. Un bebeluş se identifică pe sine cu primul chip pe care îl zăreşte, iar în zilele noastre, aceste prime chipuri ale bebeluşilor sînt cele de la televizor. Anul acesta, feţele au aparţinut candidaţilor la preşedinţie, înghesuite vîrtos între chipurile specialiştilor cu ochi roş-arzători. Copilul a privit şi a devenit un candidat-specialist. Treaba a fost uşurată de faptul că cel puţin unul dintre candidaţi era şi el un copil, cu un trecut glorios, de peste douăzeci de ani, de conducere sub influenţa alcoolului. De mare ajutor le-a fost aceasta multor copii din cei care se uitau din cînd în cînd în oglindă. Acest candidat a ogoit toate temerile infantile stîrnite de reflectarea în oglindă.

Cu cît priveau mai mult, cu atît mai abitir se identificau copiii cu el. „Vrem un preşedinte aidoma nouă", strigau ei, şi ca un ecou le răspundeau specialiştii: „Cum arată un preşedinte aidoma nouă? Vă spunem noi!"

(De ce şi-ar dori cineva un preşedinte aidoma lui este o întrebare peste puterea de înţelegere a generaţiilor pre-TV. Pe vremea aceea, era de la sine înţeles că Preşedintele era complet diferit, pentru că Preşedintele era Tătucul tuturor cetăţenilor şi nu era cu putinţă decît unuia cu totul altfel să se apuce de atare treabă. Totul s-a schimbat atunci cînd poeţii spus-au adevărul, şi anume că şi taţii erau nişte simpli oameni şi că, odinioară, şi ei îşi puneau pantalonii aiurea, ca noi toţi. Televiziunea a răspîndit aceste cunoştinţe în masele largi şi aşa a răsărit Epoca Specialiştilor.)

Nu mă încearcă nici un fel de nostalgie nici după Stalin, nici după Epoca Foamei şi nu cred că am mai avea nevoie de Preşedinţi-Părinţi. Cred că ne descurcăm de minune fiind copii laolaltă. Trebuie să menţinem sistemele politice doar pînă cînd televiziunea va înfrînge popoarele din acele ţări străine care încă se mai închină unor ideologii paternaliste. Televiziunea o să-i vindece în curînd de adulaţia lor infantilă faţă de personaje dumnezeieşti şi atunci toţi or să devină aidoma nouă. Şi atunci n-o să mai trebuiască decît ca directorii să facă totul ca magazinele în care dăm la peşte să fie pline.

Deci, nimic dramatic nu s-a întîmplat. S-a stricat ea maşinăria electorală, dar e doar o defecţiune mecanică, nu o comă adevărată. Cînd o să se instaleze în toată ţara sistemul de vot electronic pe care îl avem noi în Louisiana, n-o să mai existe nici un fel de „angst". Fiece vot va fi luat în calcul. Şi atunci, ce să vezi? Cursele vor fi încă şi mai strînse, candidaţii-oglindă vor fi încă şi mai asemănători unii altora şi nouă, iar candidaţii noştri vor arbora propriile noastre chipuri, deoarece acestea sînt chipurile pe care le vedem la televizor.

(traducere de Ioana AVĂDANI)

▲

Adrian CIOROIANU

poveşti suprapuse

Contrarevoluţia mută (I)

– de la Corneliu Zelea la Corneliu Vadim –

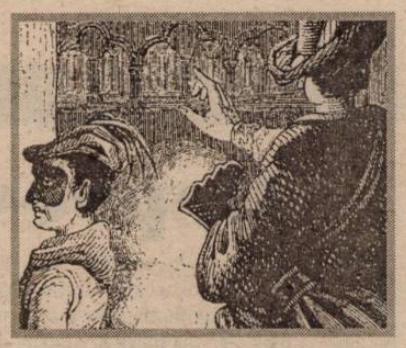

Pradă naivităţii, promisesem săptămîna trecută o poveste cu zile de marţi; amîn, pentru că acum năpasta căzu în plină duminică, pe înserat, la ora de preludiu a insomniei, pe cînd cucul de lemn (cu ochelari) cînta aria despărţirii de Europa. Respinse de cugetul nostru deprins a crede mereu că mai rău nu se poate şi că există, undeva, o limită dincolo de care aberaţia nu trece, ceasurile rele căzură duminica; şi ele pot anunţa vreo patru ani în care *săptămîna* (sic!) ar putea să aibă numai zile de marţi şi numai ceasuri rele.

De fapt, în anul 2000 societatea românească se redescoperă ca fiind ancorată în aceeaşi eternă dispută ce i-a însoţit ultimul secol şi jumătate de istorie: autohtonismul reacţionar opus pulsiunilor modernizatoare ale europenizării. Dincolo de nuanţe, aceasta este esenţa şi, cred, acesta este înţelesul alegerilor din 26 noiembrie. În deceniile interbelice, extremismul lui Zelea Codreanu (tot un autohtonist cu pretenţii justiţiare; măcar el era realmente charismatic, faţă de el alţi *charismatici* sînt caricaturi buhăite) a fost unul contrarevoluţionar – adică îndreptat împotriva singurei revoluţii autentice a istoriei noastre, cea de la mijlocul secolului trecut, revoluţia politică şi culturală a generaţiei paşoptiste şi postpaşoptiste, cea care, de-adevăratelea, a adus tiparul european în exotica Românie. Iar acum, procentajul obţinut de un partid ce neagă raţiunea lui decembrie '89 înseamnă tot sunetul de goarnă al contrarevoluţiei.

Disputa dintre autohtonism şi europenizare nu este una strict politică. Ea trece dincolo de reperele *stînga – dreapta* (veni-va vremea să admitem că, dincolo de fanteziile pe care le-am luat drept realităţi, n-am avut nici stîngă şi, mai ales, nici dreaptă); după zece ani în care ne-am amăgit că liberalismul, creştin-democraţia şi social-democraţia sînt prinse în luptă dreaptă, iată ce eficientă s-a dovedit, totuşi, demagogia unui partid al cărui program se reduce efectiv la poantele de fante de cartier ale liderului. Stînga şi dreapta (şi prin ele, noi toţi) au primit un pumn între ochi de-au văzut stele verzi pe fond roşu – şi nu, oh, nu erau stelele Uniunii Europene. Apoi, această dispută nu este nici una a generaţiilor: unul din trei cetăţeni cu vîrsta între 18 şi 44 de ani s-a lăsat convins de mesajul vindicativ al unei Românii nu „profunde", ci mîloase şi ceţoase (*„înainte de a cuceri statul german, Hitler a cucerit tineretul german"*, spune Robert Conquest în cartea sa de anul trecut, *Reflections on a Ravaged Century*; la fel a făcut şi legionarismul, la noi). În fine, această dispută nu este, se vede, nici una regională. Timişoara, *leagănul revoluţiei* şi *oraşul-far al democraţiei* etc., a ales ca preşedinte acelaşi rictus de viplă, şi la fel au făcut alte oraşe din unsprezece judeţe din Ardealul luminat; astfel încît, dacă nu era pe lume îndărătnica Moldovă, democraţia românească ar fi scîncit azi încă şi mai amarnic, lingîndu-şi rănile şi tîrîndu-şi încă şi mai jalnic membrele cotonogite.

Un litru de vin la noi e şapte mii de lei, şi noi dăm pe un litru de motorină nouă mii două sute, spune la radio un viticultor; mai convinge-l pe acest om că ţara e pe drumul cel bun, că sacrificiile pro-UE au raţiuni superioare, că democraţia este măreaţă. Azi, această Românie, cocoşată de umilinţe şi răsculată împotriva frazeologiei paneuropene, se dă iarăşi legată pe mîna contrarevoluţiei. Ţiganii gorjeni care l-au omorît pe jandarmul Marchiş i-au adus, în inconştienţa lor, voturi lui Vadim. Primarul infractor Luţu, şmenarul Bivolaru sau sforarii privatizărilor TEPRO sau Romtelecom au fost, fără voie, agenţi electorali ai PRM. Voturi cangrenei a adus exact actuala putere, tocmai pentru că ea a fost *putere* fără să fie şi *autoritate*.

Şi aşa se face că PDSR-ul şi Ion Iliescu au acum o şansă istorică. Vom mai povesti despre ea. Nu şansa e un paradox: paradoxul e că pe 10 decembrie *PeDeSeRişti şi cîştigi*.

▲

Daniel VIGHI

din fanfare funerare

Unchiul cel de nebăgat în seamă

Din cînd în cînd numai seriozităţi şi gravităţi îmi umblă prin creier, prin animus şi prin anima. De la Atena la Ierusalim este drum cît de la căderea pe gînduri, la căderea în spleen, în turteala lirică. De la Utopia la Pansophia e tot atîta cale cîtă e de la soba dinainte (denumire bănăţeană a camerei de oaspeţi) şi spais (cămara de alimente)[1]. Între metafizică şi fizică e o distanţă invers proporţională ăleia dintre sens şi consens. Să mă explic. Metafizica viitorului şi metafizica trecutului se opun unei anatomo-fiziologii eficiente, adică unei scormoniri în fizica de zi cu zi a vieţii celei de obşte, trecute şi viitoare. Am mai povestit despre un personaj, de-acum îndepărtat, din vremea cînd perseveram în clasele liceale, despre moşul meu care unchi îmi era şi bine trecuse de nouă decenii de vieţuire permanentă în lumea noastră, cea valahă, dar nu întru totul; despre el aş fi putut spune ceea ce i-a spus vodă Brîncoveanu lui Staico paharnicul: „Începu Costandin-vodă să zică: «N-aş fi gîndit, Staico, să văz una ca aceasta, zău, n-aş fi gîndit în vieaţa mea. Cela ce într-atîta vreme, printr-atîtea locuri şi cu atîtea feluri de umblete, astăzi să te văz aşa dinaintea mea într-acestaşi chip, zău, n-aş fi gîndit.»"[2].

Ceea ce a mărturisit vodă cum că n-ar fi putut gîndi despre Staico paharnicul (care a uneltit să fie domn) aş fi putut şi eu spune despre cele ce-mi fu dat să aud cu propriile mele urechi dinspre unchiul meu pe nume Tonăs, într-o vreme cînd urechile mele pline erau de songuri cu *Santana* şi *Pink Floyd*, risipite noapte de noapte pe la topul muzical de la radio Luxemburg sau acela de la Metronom, emisiunea eroului Cornel Chiriac de la „Europa liberă". Atunci mi-a fost dat să aud cum că moşul nonagenar a fost în juneţea dumisale în America. Tare m-am bleojdit la el, tare l-am scrutat neîncrezător cînd mi-a transpus în naraţiune, în diegesis şi mimesis, cum anume a fost să fie el în America de peste ocean. Cu mînă tremurătoare i-am turnat în păhăruţul cel mititel ţuică de prună ca să-mi povestească despre valurile de prin ocean, şi cum anume erau ele cît dealurile care sfîrşesc în pusta Aradului dinspre podgorie, pe centura Radna, Miniş, Ghioroc, Şiria sau Ineu. Pe ele le-a înfruntat unchiul Tonăs cu vaporul, cu puţin înaintea primului război. Dintr-odată altfel m-am uitat la unchiul cel de nebăgat în seamă, altfel mi s-a părut înfăţişarea lui părăginită, nădragii cei soioşi de nonagenar, mîinile cele uscate, cu vene încordate, vinete la culoare din cauza trecerii timpului, bastonul său şi pantofii dumisale cei legaţi cu sfoară altfel mi s-au arătat. Moşulică soarbe încetişor din paharul cel mititel puţinea răchie şi eu mult mă uit la el pe cînd îmi spune cum a călătorit printre valurile cele lungi, o săptămînă, sau poate mai mult, şi mie îmi trece prin cap mirarea brîncovenească: «N-aş fi gîndit, Staico, să văz una ca aceasta, zău, n-aş fi gîndit în vieaţa mea". La Chicago a trăit, la abatoarele cel mari a trebăluit unchiul Tonăs, mulţi ardeleni şi bănăţeni apucaseră în timpurile de atunci calea împărătească în vremea pe cînd, în Lumea Nouă, bîntuia prohibiţia. Despre asta de pe urmă l-am chestionat şi moşulică multe nu ştia să zică, doar despre cutare dimineţi geroase îşi amintea şi de cozile cu negri, şi alţii asemenea, care stăteau la coadă, la farmacii – la apotică, vorba lui – ca să capete niscai alcool contra răcelii, a gripelor celor imaginare pe care, ca alibiuri, le fluşturau pe dinaintea apoticarilor neîncrezători.
Adevărul e că nu ştiu dacă aşa o fi fost să fie în Chicago, în prohibiţie; fizica prezentului s-a învăluit în metafizica trecutului, povestea s-a înceţoşat prin trecerea anilor, tot aşa cam cum se aburea sticla geamului cînd stăteam eu iarna, la vremea de grădiniţă (căruia i se spunea ghindăgartă sau obodă), gripat eram şi în casă mă nevoiam şi mă bleojdeam în curte ca să văd cum anume ninge peste brad şi peste straturile de flori, de zorele şi de trandafiri din aceia căţărători.

1. Sorin Antohi ne încredinţează, într-una din cărţile sale, că Pansophia ar fi să fie o „metaforă intelectuală clar înrudită cu utopismul şi milenarismul" de dinaintea „marilor schisme" ale anului 1500 (*Utopica*, 1991). Pansophia aceasta, dragilor, ne încredinţează că lumea, fiind ea perfectibilă, poate ajunge în cele din urmă structural (şi ontologic) bună. Putem noi trăi altfel, adică fără Utopia şi fără Pansophia? Iacătă un exemplu în rîndurile de mai sus.

2. *Istoria Ţării Româneşti de la...* (cronica anonimă brîncovenească))... în *Cronicari munteni*, pp. 121-123.

▲

Texte și opinii de: *Daniel DĂIANU (profesor univ. de economie) ● Caius DOBRESCU (scriitor) ● Sorin IONIȚĂ (politolog) ● Claude KARNOOUH (profesor univ. de filozofie) ● Vasile MORAR (profesor univ. de filozofie) ● Dumitru SANDU (profesor univ. de sociologie) ● Mihai ȘORA (scriitor) ● 1 Q SAPRO (formația Morometzii)*

La început a fost o scrisoare din partea unei fidele cititoare, doamna Ileana Popovici, care ne atrăgea atenția asupra potențialului de violență din manifestațiile de protest, declanșate de falimentul FNI sau de asaltul buldozerelor împotriva chioșcurilor: „gesturi obscene, chipuri încinse de furie, priviri sticlind de ură". Era greu de asociat repetarea acestei priveliști cu ceea ce publiciștii numesc cultura nemulțumirii: reflexul protestatar, capacitatea unui grup de a se folosi nepedepsit de orice mijloc pentru a

Argument

paraliza viața mulțimii, discursul inflamat al vedetelor mediatice care substituie metafora analizei nu aveau nimic cultural. Investitorul păcălit seamănă ca motivații, dacă nu și prin comportament, cu politicianul absent din parlament, cu spor pentru averea personală, dînd vina pe Europa și pe NATO pentru că nu se votează legile necesare vieții românilor. Nemulțumirea este permanent îndreptată în afară și de aici caracterul ei ne-cultural, dacă nu și anti-cultural.

Nu era de prevăzut, atunci în vară, că toate acestea se vor coagula în votul de duminica trecută. Oameni cu gesturi decente, chipuri calme, priviri zîmbitoare au votat într-o proporție semnificativă pentru un politician credibil cînd promite că le va valorifica în mod adecvat nemulțumirea. Situația economică, generatoare de șomaj, sărăcie și corupție, justifică popularitatea extremismului. Haosul instituțional justifică prezumția de impotență formulată la adresa politicienilor moderați. Prin efectul de cumulare, discursul intelectualilor nu a făcut decît să justifice generalizarea atitudinii negative, refuzul participării oneste, sentimentul că orice efort constructiv este inutil.

*Nemulțumirea, fără de care nici o evoluție nu este posibilă, a devenit o frînă și o scurtătură spre nostalgia trecutului văzut din perspectiva idilică. Adulții de azi își amintesc cu plăcere de tinerețea lor și nu-l mai evocă pe Ceaușescu: acesta părea a fi un dat natural, fie și neplăcut, al vieții. Tinerii de azi optează liber pentru o politică de mînă forte. E greu de făcut un pronostic asupra nostalgiilor de mai tîrziu. Persistă totuși o întrebare: dacă toate guvernările post-ceaușiste au tărăgănat adoptarea măsurilor reformiste pentru a nu supăra poporul, de ce este poporul atît de nemulțumit? (**M. B.**)*

Mihai ȘORA

Sterilitate și potențial

O cultură a nemulțumirii? Sintagma mi s-a părut, la prima vedere, incongruentă. Ești nemulțumit de condiția ta de om, ce ți s-a rezervat la ivirea în lume? Vina o poartă Dumnezeu, care te putea face înger. Ești nemulțumit de rangul ocupat în ierarhia semenilor? Vina e a soartei, care putea fi mai binevoitoare; sau a semenilor înșiși, care s-au coalizat împotrivă-ți pentru a-ți diminua randamentul; sau, pur și simplu, a împrejurărilor, care nu ți-au fost favorabile.

Iar tu – tu rămîi împietrit în aceste convingeri și, evident, în nemulțumirea ta, lipsită din capul locului de orice soluție posibilă, de vreme ce agenții nemulțumirii tale (Dumnezeu, soarta, omenirea întreagă ordonată-n juru-ți și împotrivindu-ți-se) rămîn în afara posibilității tale de a acționa asupră-le pentru a ți le face binevoitoare.

Văd foarte bine nemulțumirea, care-i absolut fără soluție în condițiile astea; nu văd însă cultura, menită a aduce cu sine – o dată cu punerea corectă a problemei – o deschidere, un orizont și finalmente, o punere în mișcare a nemulțumitului însuși în direcția orizontului întrevăzut.

O cultură a nemulțumirii e totuși posibilă. Cu o condiție, însă: ca direcția nemulțumirii, îndreptată spre lumea din jur, să facă o rotație de o sută optzeci de grade și să-l țintească pe *nemulțumitul însuși*, spulberîndu-i automulțumirea (în care se complace) (pentru că îl absolvă de răspunderi) și transformîndu-l într-un *nemulțumit de sine însuși*. Căci nemulțumitul de sine are de a face, nu cu o stihie impalpabilă pe care nicicum nu o poate prinde și cu atît mai puțin modifica; el are de a face cu o ființă ale cărei mobiluri îi sînt cunoscute nemijlocit, tot așa cum nemijlocit își poate cunoaște, încetul cu încetul – prin perseverentă cumpănire (deci prin cultură) – propriile resurse și modul de a le pune în mișcare pentru a obține, în ambientul în care înțelege să i se petreacă viața, rezultatele care să-i dea satisfacție, spulberîndu-i (implicit) și nemulțumirea față de ceea ce îl înconjoară.

Nemulțumirea ca stare vagă și cu direcție nedefinită e sterilă; dar nu sterilă „la modul zero", ca să spunem așa, ci de-a dreptul *nimicitoare* (lucru valabil chiar și în cazul nemulțumirii de sine *ca stare vagă* – dar nu e cazul să abordăm aici probleme ce țin de patologia nemulțumirii).

Singurul fel în care nemulțumirea poate deveni motor de acțiune este acela de a-și defini obiectul la care se aplică (fapt de cultură), de a-i cîntări lucid potențialul și de a-l pune în mișcare.

Între aceste limite, există fără îndoială o cultură a nemulțumirii.

▲

Vasile MORAR

Treptele nemulțumirii

A fi nemulțumit, ca și, de altfel, a fi mulțumit de *ceva* sau *cineva*, trimite la ideea de stare primară a sufletului nostru individual. S-ar părea, la prima vedere, că o simplă și banală incursiune în capricioasa și atît de nestatornica noastră psihologie de toate zilele și de toate clipele, ne poate developa substanța adîncă a acestei stări sufletești. Întîia privire este, în acest anume caz, incompletă și înșelătoare, iar noi sîntem obligați să constatăm că nemulțumirile vin și trec — aceasta este ecuația normală a vieții noastre psihice – dar ceea ce rămîne este *altceva* totuși decît furia nestăpînită, decît încrîncenarea de moment tumultoasă sau decît insatisfacția vanitoasă. Ceea ce contează, prin urmare, este, pînă la urmă, *sensul* și *valoarea* și pe care le primește nemulțumirea în cuprinsul *moral* al personalității. În fapt, există acest prim nivel al nemulțumirii care este ușor de recunoscut la firile reactive, la cele ce nu-și amînă manifestările și nu-și subliniază afectele. Avem de-a face în acest caz cu „sinceritatea" psihologică a nemulțumirii, cu supremația psihologiei mărunte asupra reacției inteligente care presupune judecată clară și distinctă asupra lucrurilor și mai ales asupra oamenilor. Oricum, putem afirma că avem de-a face cu cel puțin trei paliere: cel al psihologiei nemulțumirii, cel al sociologiei nemulțumirii și cel al antropologiei nemulțumirii. Înțelept spunea în acest sens, o celebră autoare americană a acestui secol, Margaret Mead, specializată în cercetarea surselor mulțumirilor/nemulțumirilor ultimilor „primitivi" contemporani nouă: cine este nemulțumit de sine se face psiholog; cine e nemulțumit de ceilalți se face sociolog; iar cine e nemulțumit și de el și de ceilalți se face antropolog. Tocmai de aceea putem vorbi *stricto sensu* atît de o cultură psihologică a nemulțumirii, de o cultură sociologică a nemulțumirii și de o încoronare a nemulțumirii omului ca om, în orizontul ultim al înțelegerii, cel al antropologiei filosofice. Aici, în ultimul caz, nemulțumirea este un obiect al meditației metafizice: sîntem nemulțumiți că ne-am născut pentru a muri și sîntem, în același timp, în stare de perplexitate cînd realizăm că nici această nemulțumire nu ajută la nimic.

Să luăm totuși prima treaptă a acestor culturi ale nemulțumirii ce se lărgesc de la ins prin ceilalți spre umanitate. Cultura nemulțumirii psihologice este una limitată la cercul îngust al dorințelor neîmplinite, al speranțelor înșelate și așteptărilor brutal sau insidios contrazise. Această cultură este de cele mai multe ori una minoră, în sensul că, în cuprinsul ei capricios, ea inevitabil va hipertrofia acest anume necaz, această anume insatisfacție și le va transforma pe acestea în suport și finalitate a unei viziuni prea egocentrice. În acest caz, cel mai probabil nemulțumirea este temei pentru resentiment, pentru scepticism sau pesimism, dar și izvor al resemnării sau indiferenței. În fapt, nemulțumiți de chipul lor lăuntric, psihologii doresc, în primul rînd și cu îndreptățire de primă instanță, să-și atenueze conflictele interioare, iar psihanaliza cu noii ei duhovnici, terapeuții, a ajuns să propună un lucru simplu și rezonabil: să fii în stare să te accepți pe tine, așa cum ești, toată viața și să poți să te suporți, așa cum numai tu știi ce ești, în fiecare clipă a fiecărei zi. Iată un program care pleacă de la psihologie, dar care nu-și poate găsi soluția numai în psihologie fie și pentru simplul motiv că a cunoaște cauzele nemulțumirii nu te face automat tocmai pe tine un om mulțumit și, cu atît mai puțin, unul fericit (ce cuvînt mare și rar!). Mai mult, psihologia resentimentară, în anumite contexte – cum este cel de la noi din ultimii (mereu ultimii!) ani cînd toți sau aproape toți se simt îndreptățiți să pretindă aproape orice – este, ea însăși, un puternic, și veșnic reînnoit temei pentru o cultură sociologică a nemulțumirii. Nemulțumirea de ceilalți a devenit endemică și pentru a vedea cît de adevărată, din păcate, este această constatare este suficient să analizăm discursul public *(ceilalți* sînt „răul", „infernul", „nenorociții", „ticăloșii") și este destul să ne uităm la chipul oamenilor în mulțime: ochii nu-i văd pe ceilalți, capul este cel mai adesea aplecat, buzele sînt strînse, iar zîmbetul de întîmpinare absent, în relațiile de politețe dintre necunoscuți. Oricum, noi trăim cotidian în cadre sociale în care urile, invidiile și neputințele nu sînt sublimate în acte culturale, în care resentimentul nu se convertește în valorile morale ale iubirii, altruismului, milei și compasiunii. Întrebarea este: ce scurtcircuitează trecerea de la un suport psihologic la un orizont axiologic, ce face ca psihologia resentimentară să se autoîntrețină? Desigur că multe fapte explică întru totul acest fenomen. Aici nu este vorba de faptul „înșelării universale" a oamenilor în istorie, în sensul hegelian al termenului, ci de ceva extrem de concret și de presant: *invidia* a devenit o adevărată instituție socială atîta timp cît regulile cîștigului, succesului și meritului sînt stabilite *ad-hoc; ura* a devenit un exercițiu zilnic necesar în lupta pentru supraviețuire; *neputința* a devenit și ea o stare descumpănitoare pentru foarte mulți.

Iar, dacă ne gîndim că nici apelul firesc la găsirea mulțumirii în familie nu este social întreținut, realizăm că noi trăim rupți între tendințe contrare: pe de o parte, trăim într-o cultură a sufletului închis, retras în sine, nesatisfăcut și mereu în disconfort și, pe de altă parte, trăim într-o cultură a sufletului ce îndrăznește timid să se deschidă spre o lume ipotetică a binelui, oricum o lume suportabilă. Acest suflet vede însă încețoșat doar frînturi de valori și rudimente de norme și reguli. În același timp, desigur că nu pot fi schimbate nici datele esențiale ale culturii post-moraliste și nici structura substanțială a condiției umane, dar nimeni nu ne poate opri să întrezărim și o cultură antropologică a nemulțumirii. Or, în ultimă instanță, tot ce putem spera este ca această preeminență a nemulțumirilor să primească și un sens mai înalt.

Goethe spunea că numai *insuficientul* e creator. Cine decide însă care nemulțumire și care insuficiență *merită* să primească semnul creației de bunuri utilitare, morale, vitale, estetice sau sacre? Cine decide, de pildă, care nemulțumire are o cîtime de *sfințenie* în ea? În fapt, hotărăște fiecare om într-o lume tot mai desvrăjită, tot mai fără de un cer al valorilor absolute, într-o lume a nemulțumirii și nefericirii universale. Cine mai are timp să se bucure că există pur și simplu și să nu fie nemulțumit că este ființă muritoare? Probabil că puțini și aproape sigur că așa a fost mereu. E și aceasta, totuși, o mulțumire.

▲

Claude KARNOOUH

Revoltă, revoluţie şi devenire

– mîine e o altă zi –

După toate cele petrecute în teribilul secol XX, întrebarea despre valorile pozitive ale revoltei revine ca un junghi. Secolul XX a fost teribil, pentru că a fost, de fapt, un secol al mutaţiilor fără precedent: s-a împlinit epoca industrializării „clasice" şi s-a inaugurat cea a domniei totale a tehno-ştiinţei, în determinarea sa economică. Mutaţii de o asemenea amploare, implicate în toate domeniile activităţii umane, publice sau private, provoacă disfuncţii perturbînd profund societăţile în sînul cărora ele evoluează şi provoacă, prin reacţie, mişcări de o extremă violenţă. Istoria este jalonată de aceste războaie civile şi de stat: de la sfîrşitul Evului Mediu pînă la naşterea monarhiilor absolutiste, de la revoluţia franceză pînă la generalizarea statelor-naţiune; de la colonizarea clasică, la pseudo-independenţă şi apoi pînă la imperialismul planetar. După ce apar noi forme de socializare, noile raporturi de muncă, creează, în schimb, puteri politice de tip nou, cu noi legitimări, reînnoindu-se astfel contractul social. Atunci, intervin tensiuni între grupurile sociale aflate în competiţie: meşteşugarii şi comercianţii împotriva puterii teritoriale şi religioase feudale; meşteşugarii şi muncitorii împotriva antreprenorilor şi birocraţilor regali; societatea burgheză, mai tîrziu clasele mijlocii, împotriva ordinii aristocratice etc. De la naşterea societăţilor urbane, ale oraşelor-stat, ceea ce înseamnă din neolitic, istoria umană poate fi caracterizată printr-un lanţ mai mult sau mai puţin continuu de revolte, denumite uneori revoluţii, dacă într-un timp scurt o ordine social-politică este brusc anihilată.

Atribuirea unor valori pozitive sau negative revoltei rezultă simultan dintr-o filozofie şi o morală a istoriei, altfel spus dintr-o metafizică. Sînt judecăţile formulate de unii asupra noţiunilor de evoluţie, de schimbare, de mutaţii şi care, de la Iluminism încoace, sînt reunite în conceptul de progres.

De cînd politica este recunoscută ca un domeniu specific al activităţii şi gîndirii umane, aprecierile despre schimbare oscilează între aprobare şi dezaprobare. Încă de pe vremea celor mai conservatori gînditori romani, ei se plîngeau de decadenţa imperiului care şi-a pierdut virtuţile republicane. Refrenul se repetă la fiecare transformare. Şi totuşi această nostalgie a iluziei este capcana în care s-au lăsat şi se lasă prinşi oamenii. În ultimă instanţă, niciodată o revoltă, niciodată o revoluţie nu se poate desprinde de fondul metafizic împotriva căruia se ridică în mod direct. Ele sînt produsele lui. Aşa că nu este vorba aproape niciodată de *Authebung* (ceea ce ar putea să însemne depăşire), cum o numea Hegel, unde negarea negaţiei devine pozitivitate. E vorba de o pozitivitate în gestaţie; ea poate deveni pozitivitate normativă prin eliberarea potenţialului: brusc oamenii taie nodul gordian care bloca dezvoltarea posibilităţilor. Altfel spus, revoluţia face să vină ceea ce s-a pregătit în timp. Pentru a-l parafraza pe Heidegger, de îndată ce începe, epoca este încărcată de revoluţiile ce vor veni, fără să ştim vreodată cînd şi cum se vor desfăşura acestea. Există un destin, cel al modernităţii, al modernităţii venite din epoci de demult, al modernităţii pregătite din momentul în care omul, abandonînd tiparul mitului – eterna reîntoarcere a identicului – s-a scufundat (sau a căzut, se poate considera şi aşa!) în timp: apocalipsa creştină sau devenirea infinită a progresului; indiferent de formă, omul visează la „zorii zilei de mîine", sau sintetizează în inegalabila concizie a limbii engleze: *tomorrow is another day*.

© S. Ivanoschi

▲

Caius DOBRESCU

Despre idei şi acţiuni

Sintagma „cultura nemulţumirii" îmi induce – şi mă grăbesc să recunosc că s-ar putea să mă înşel – o conotaţie negativă. Sentimentul meu este că prin ea se desemnează confuzia mentală a „omului de pe stradă", mereu nemulţumit de viaţă dar lipsit de un proiect coerent de autorealizare, mereu indignat de iresponsabilitatea „politicienilor" şi „guvernului" dar fugind de orice responsabilitate personală ca Ucigă-l toaca de tămîie. În actualele condiţii electorale, în care „populaţia" este preocupată să sancţioneze „clasa politică", atribuindu-i cele mai cumplite vicii şi acuzînd-o în mod nediscriminatoriu de „corupţie", probabil că un asemenea apel la decenţă, moderaţie, autoanaliză ar fi fost cum nu se poate mai nimerit (discutînd, evident, în termeni simbolici, fără iluzia că asemenea „poveţe" ar fi avut vreo şansă să ajungă la prezumtivul lor destinatar, chiar dacă ar fi fost publicat înainte de introducerea voturilor în urne – oricum, nu cititorii *Dilemei* sînt cei ce trebuie cîştigaţi pentru cauza unei atitudini civice responsabile...).

Nu mă îndoiesc, însă, că vor fi destui cei dispuşi a culpabiliza o „majoritate" indistinctă, presupusă a ne „face de rîs în faţa Europei" prin năravurile ei tribale şi orientale. Aşa că îmi voi permite să duc interpretarea mea în altă direcţie: voi încerca să arăt în ce fel „cultura nemulţumirii" poate fi asociată şi cu indeterminarea mentală şi sufletească a elitelor intelectuale. Atitudinile publice ale acestora din urmă respiră, în general, nemulţumirea faţă de înapoierea societăţii româneşti, faţă de „primitivismul" ei, faţă de incapacitatea ei de a se adapta normelor europene, faţă de lipsa ei de reacţie la abuzurile de diferite tipuri ale administraţiei şi clasei politice, faţă de dezinteresul pentru procesul comunismului. Toate aceste reproşuri sînt îndreptăţite şi din punctul meu de vedere. Sînt convins că societatea românească este atinsă de toate viciile evocate mai sus. Dar problema pe care vreau s-o pun este aceea a monotoniei şi suficienţei unui discurs al eternei nemulţumiri, incapabil, de cele mai multe ori, să treacă dincolo de clişee, stereotipii şi patetisme şi cu atît mai puţin să propună valori şi *politici* alternative.

Puterea simbolică a elitelor intelectuale care domină micul cîmp cultural românesc este direct legată de menţinerea unei largi coaliţii a frustrării şi nemulţumirii în rîndurile „maselor de intelectuali". Şi chiar dacă acestora din urmă nu li se oferă neapărat opiul unei noi revoluţii anticomuniste, ceea ce li se livrează din belşug este sentimentul unei solidarităţii *întru* anticomunism şi *întru* adevărata spiritualitate europeană cu unii dintre cei mai mari gînditori români în viaţă. În compania imaginară a marilor personalităţi locale ale reflecţiei filozofice, politice şi sociale, tînărul profesor sau tînăra profesoară de filozofie de la Bîrlad sau Petroşani va suporta mai uşor mizeria vieţii cotidiene, resimţind totodată îndreptăţirea de a dispreţui profund o întreagă faună umană pînă la care nu a pătruns lumina anticomunistă a culturii înalte.

Nu vreau în nici un caz să spun că anticomunismul nu este o cauză demnă de toate eforturile. Dimpotrivă, cred că anticomunismul reprezintă una dintre cele mai importante resurse morale şi emoţionale ce ar putea fi mobilizate pentru a stopa (sau măcar încetini) deriva populistă a politicii româneşti. Dar este esenţial ca acest anticomunism să fie reformulat printr-o explicitare „puternică" şi „tare" a valorilor liberale fundamentale, a unei etici a libertăţii traductibile în idei de asociere civilă şi politică, în proiecte de reformă a instituţiilor, de reformă a administraţiei, în conceperea unor politici de dereglementare economică, de modernizare a educaţiei, de asigurare a autonomiilor locale şi regionale.

O cultură a nemulţumirii este un rău fiindcă se bazează pe o stare de spirit nebuloasă, pe idei indistincte, pe incapacitatea unei formulări raţionale a propriilor interese. Mesajul elitelor intelectuale nu a ajutat prea mult clasele educate să-şi limpezească valorile fundamentale, să le apropie de *principiile fundamentale* ale modernităţii, să facă distincţia, dar şi legătura, dintre valorile şi interesele lor, să-şi traducă valorile şi interesele în obiective concrete şi să-şi aleagă sistematic şi coerent mijloacele în funcţie de aceste obiective. Cu alte cuvinte, elita intelectuală a eşuat într-o tentativă pe care, de fapt, nu a făcut-o niciodată: aceea de a da o expresie coerentă ideilor morale şi politice pe care se bazează o societate şi o economie libere şi de a demonstra că aceste idei pot şi trebuie să fie traduse în *realitate*. În aceste condiţii, „cultura nemulţumirii" nu este decît un folclor mai mult sau mai puţin inteligent, bazat pe ceţoase impulsuri emoţionale şi pe bune-intenţii vagi şi inconsistente.

În opinia mea, oribila ascensiune a liderului neofascist Corneliu Vadim Tudor se datorează, în bună măsură, incapacităţii unor politicieni veniţi la putere în numele rezistenţei lor morale faţă de comunism de a lega, într-un mod esenţial şi evident, acest capital simbolic de ideile reformei economice, legislative, administrative. Dar intelectualii care-i acuză astăzi sînt, oare, cu ceva mai buni, din perspectiva relaţiei între principiile pe care le profesează (cu o fermitate care nu e întotdeauna acoperită de claritate) şi eficienţa acţiunii lor publice? Nu rămîn ei în continuare într-un vag simbolic şi patetic, *structural* incapabil să influenţeze mecanismele mai mult sau mai puţin profunde ale *existenţei cotidiene?* Saltul cu adevărat important, care ar genera în cîmpul cultural o forţă reală de schimbare şi modernizare (cum nu este cazul în prezent!), ar fi transformarea acestei „culturi a nemulţumirii" într-o veritabilă contracultură politică a libertăţii, puternică prin coerenţa sa şi prin v(/r)igoarea sa morală. Această contracultură ar trebui să realizeze, în premieră absolută pentru România, relaţia dintre cuvinte şi gesturi, dintre valori şi interese, dintre idei şi acţiuni, să „operaţionalizeze" convingerile morale într-o raţionalitate practică.

Vestea proastă este că, în lumea occidentală, acest lucru s-a petrecut începînd cu revoluţia protestantă din secolul al XVI-lea, iar noi nu avem patru secole la dispoziţie pentru a scoate România din mizerie. Vestea bună este că idealul emancipării *active* a conştiinţei autonome a putut fi, totuşi, promovat cu succes de grupuri de intelectuali care s-au confruntat, de-a lungul modernizării occidentale, cu o inerţie şi o agresivitate a mentalităţilor tradiţionale cu nimic inferioare celor care se manifestă astăzi în societatea românească.

▲

Românii, bulgarii şi slovacii au fost chestionaţi în legătură cu părerea lor despre care a fost, în ultima sută de ani, perioada în care ţara lor a dus-o cel mai bine. Românii consideră că această perioadă este cea a anilor 1965-1979; 24,8% dintre bulgari nu au oferit nici un răspuns, dar un procent asemănător, 24%, au ales perioada anilor '60; 49,2% dintre slovaci au ales perioada anilor '80. Mulţumiţi cu modul de viaţă în perioada actuală de tranziţei sînt 8,4% dintre români, 7,5% dintre bulgari şi 18,2% dintre slovaci.

Întrebarea „În ultiimii ani, unii oameni spun că ţara noastră a mers mai prost ca alte ţări vecine. După părerea dumneavoastră a cui este vina, în primul rînd" a fost pusă doar bulgarilor şi românilor; aceştia au avut de ales o singură variantă dintre: partidele postcomuniste (apărute după 1989), partidele istorice anticomuniste (PNŢ, PNL, PSDR), clasa politică în general, moştenirea lăsată de comunism, ţările occidentale care nu ne-au ajutat cît pe alţii, oamenii care nu muncesc suficient, liderii sindicali şi alţi oameni care se opun reformei. 9,1% dintre români şi 1,4% dintre bulgari consideră că vina este a partidelor postcomuniste, 7,9% dintre români şi 1,4% dintre bulgari consideră că vina este în principal a partidelor istorice anticomuniste.

Societatea Academică din România (SAR) a publicat de curînd studiul *Government Accountability in East Central Europe*, în cadrul unui proiect finanţat de Freedom House. Cercetarea coordonată de SAR a fost realizată în România, Bulgaria şi Slovacia şi urmăreşte percepţia populaţiei acestor ţări faţă de politică şi administraţie. Sondajele pentru România au fost realizate de Centrul de Sociologie Urbană şi Regională.

▲

Lipsuri, aspiraţii, valori

– convorbire cu prof. univ. dr. Dumitru SANDU –

În primele pagini ale cărţii dumneavoastră, Spaţiul social al tranziţiei (Polirom, 1999), apare întrebarea dacă poporul român este caracterizat printr-un negativism funciar; analiza aplicată care urmează nu încurajează un răspuns decis într-o direcţie sau alta. Am impresia că în timpul scurs de la apariţia studiului dvs. percepţia negativă a realităţii româneşti de către români s-a accentuat. A apărut şi un concept care să o caracterizeze: „cultura nemulţumirii". Vi se pare operaţional?

Tema pe care o propuneţi pentru discuţie, asociată cu nemulţumirea, negativismul, cultura critică, este una fundamentală. Ea însoţeşte alte dezbateri precum cele referitoare la reformă sau corupţie. Cît de gravă este nemulţumirea din România de acum? De unde vine? Este o nemulţumire de factură culturală, derivată din esenţa noastră etnică, naţională, este una de etapă, de moment sau este una preponderent economică sau preponderent politică? Ce-i cu ea? Pe termen lung lucrurile sînt şi mai complicate, pentru că uşor se poate face legătura între ceea ce se întîmplă acum şi cultura critică promovată de Junimea în secolul XIX, spiritul critic în varianta sintetizată de Ibrăileanu şi dezbaterea care a urmat. Spiritul critic, s-ar putea spune într-o primă aproximare, aparţine elitelor, în timp ce cultura nemulţumirii aparţine poporului.

Luaţi în calcul şi opera generaţiei paşoptiste?

Sigur, istoria românească poate fi bine citită prin prisma spiritului critic asociat cu cultura nemulţumirii. În ultimii doi-trei ani, tema intitulată de dumneavoastră „cultura nemulţumirii" s-a impus sub şocul sondajelor de opinie. Ele au dat semnalul de alarmă: la întrebarea cît de mulţumit sînteţi de viaţa dvs. în genere, întrebare cu conţinut difuz, desigur, răspunsurile captează starea de spirit a populaţiei. Există nişte regularităţi. După 1989, a fost perioada optimismului: cu toate controversele, mineriadele, Piaţa Universităţii, în primii ani de după revoluţie, mulţimea tăcută spera foarte mult. În perioada '95-'96 apare nemulţumirea temperată: peste 50-60% din oameni sînt nemulţumiţi de viaţa pe care o duc. Urmează alegerile din '96 şi anul '97 este un an tampon: se reduce nemulţumirea în virtutea speranţei date de alegerile de atunci. Pe la sfîrşitul lui '98, starea de nemulţumire erupe: procentele urcă de la 50-55% la 75-80%. Atunci s-a produs şocul sondajelor şi a intrat în scenă actorul colectiv numărul doi: parte din elita intelectual-politică acţionînd prin intermediul presei. Ni se spunea că nu e posibil, nu poate fi adevărat: sociologii ori sînt manipulaţi, ori nu-şi fac meseria. Sînt, era unul dintre contraargumente, din ce în ce mai multe autoturisme de lux, se construiesc case şi vile. Se implică în această dezbatere şi instituţiile: Comisia Naţională de Statistică, Banca Mondială, care produc rapoarte asupra sărăciei. Cifrele lor sînt însă în bună măsură concordante cu cele ale sociologilor, care măsurau opinii. Statisticienii măsoară efectiv nivelul consumului şi se constată că rata sărăciei creşte de la 20% în '96, la aproximativ 40% în '99, ajungînd la aproape 50% în 2000.

Totuşi, sînt mai mulţi nemulţumiţi decît săraci.

Fără îndoială. Mai apare un argument în dezbatere: nici cifrele statistice, nici cele ale sociologilor nu sînt bune, pentru că nu iau în calcul economia neagră, informală. Se arată că, de fapt, oamenii declară în mod superficial că sînt nemulţumiţi, iar cei care interpretează datele nu cunosc realitatea. Dezbaterea este naţională şi se referă la o temă importantă, cu argumente diferite. Apar voci care susţin că la originile nemulţumirii se află cultura poporului român, care întotdeauna a fost negativist, iar în această perioadă tulbure nemulţumirea se activează. Răspunsul opus, de tip economic, spune că populaţia este nemulţumită pentru că trăieşte din ce în ce mai rău. În interpretarea de factură socială, se combină mai multe elemente. Dacă ar fi să sistematizez, aş spune că nemulţumirea are trei rădăcini: lipsa, aspiraţia-dorinţa şi credinţa-valoare. Pe aceste trei coordonate putem explica starea actuală de nemulţumire a populaţiei. Principala rădăcină este cea economică: o confirmă coincidenţa dintre cifrele de sondaj şi cifrele de măsurarea efectivă a consumului populaţiei. Statistica lucrează pe un eşantion de zeci de mii de cazuri: în peste 30.000 de gospodării, oamenii nu sînt întrebaţi cît au cîştigat, ci ce au cumpărat, ce au consumat şi răspunsurile confirmă că lipsa este cauza principală a nemulţumirii. Ne aflăm totuşi la sfîrşit de secol XX, la început de mileniu 3, ştiinţele sociale au un nivel de expertiză care face improbabilă presupunerea că ne-am înşela. Întrebarea cît de mulţumit sînteţi de felul în care trăiţi se pune peste tot. În '93-'94, un sondaj efectuat în peste 40 de ţări din Europa, bogate sau sărace, arată o tendinţă: cu cît ţara este mai săracă, cu atît populaţia e mai nemulţumită. E o tendinţă statistică, fără o regularitate foarte strictă, dar şi Produsul Intern Brut şi nemulţumirea din România sînt apropiate de cele ale Bulgariei sau Rusiei. La cu totul alt nivel se află Germania, Statele Unite şi cu PIB-ul, şi cu starea de nemulţumire.

În aceste pagini, apare şi o statistică cu nemulţumiţii din SUA. Ei sînt mulţi, dar motivele sînt altele.

Structura nemulţumirii este complet diferită în ţările dezvoltate faţă de cele sărace. Este probabil că acum în România domină nemulţumirea economică şi cea instituţională, legată de funcţionarea instituţiilor. Şi mai este ceva care a favorizat controversa: în afară de sărăcirea populaţiei, este evidentă şi polarizarea. E adevărat că există tot mai multe autoturisme şi vile, există semne de prosperitate, dar ele sînt concentrate pe un segment social foarte îngust. Semnele au apărut preponderent în lumea urbană, şi mai ales în lumea oraşelor mari, a Bucureştiului, a Timişoarei, locuri cunoscute mai bine de oamenii din mass-media. În oraşele mici viaţa e altfel, ele sînt un fel de sate. Are loc un transfer de imagine: de la ceea ce gazetarul vede la ceea ce generalizează, şi controversa despre rădăcinile nemulţumirii se dezvoltă pe fondul neîncrederii în expertiză. Există o cultură a nemulţumirii în România, manifestă acum şi aici? Răspuns greu de dat, altfel decît la modul eseistic. Deşi nu am în spate un studiu care să-mi dea confortul unei afirmaţii categorice, aş spune – nu, există doar o dimensiune culturală a nemulţumirii. Trebuie să distingem între elite şi public, ca să nu zicem mase, termen uşor depăşit. La nivelul elitelor politice sau intelectuale există spiritul critic, la nivelul mulţimii tăcute se exprimă fenomenul de nemulţumire. Există canale de comunicare, dar fenomenele sînt diferite. Spiritul critic, cultura critică reprezintă o nemulţumire articulată, structurată, manifestată cu pregnanţă în elitele româneşti începînd din secolul XIX, particularitate a elitelor noastre. Dar ceea ce se discută la sfîrşit de secol XX seamănă teribil de mult cu ceea ce se discuta în secolul XIX: tema reformei, a modernizării, a împrumutului de forme instituţionale occidentale pentru dezvoltare. Acum accentul se duce pe problema ritmului adoptării instituţiilor occidentale, dar polaritatea e aceeaşi: liberalism *vs.* conservatorism. La nivelul mulţimii tăcute există o dimensiune culturală a nemulţumirii. Ca să putem vorbi despre o cultură a nemulţumirii ar trebui să avem o structură de valori, de credinţe, foarte complexă, centrată în jurul acestei nemulţumiri. Termenii comparabili pentru cultura nemulţumirii sînt cultura violenţei, a sărăciei. Acestea sînt sintagme legitimate în sfera ştiinţelor sociale. Cultura nemulţumirii poate exista, întrebarea e dacă există. Dacă analizăm aspiraţiile, vom vedea cît de deosebită este nemulţumirea elitelor de cea a oamenilor simpli. Prima este legată, în esenţă, de aspiraţii, de ceea ce s-ar dori să existe. Omul sărac e nemulţumit că trăieşte rău şi că salariul sau pensia, dacă este cazul, ajung din ce în ce mai puţin pentru satisfacerea nevoilor zilnice. El este mai puţin preocupat de instituţii, în timp ce omul cu şcoală, cu o situaţie materială relativ bună, care dispune de înţelegere, de informaţii, e nemulţumit în principal de instituţii. Elitele cele mai zgomotoase, firesc, în spaţiul public, sînt nemulţumite pe dimensiunea aspiraţiei, pe dimensiunea culturală. La ceilalţi dimensiunea economică este hotărîtoare. Respectivul mod de reacţie se regăseşte din plin în modul pe care oamenii îl adoptă atunci cînd răspund la întrebarea despre direcţia bună sau proastă pe care o urmează ţara. În masa celor care apreciază că „direcţia este proastă" se disting în mod clar cei care au de cei care nu au. Prima categorie este nemulţumită mai ales de mersul prost al instituţiilor, iar cea de-a doua de dificultatea supravieţuirii. În momentul în care inventariem motivele pentru care oamenii susţin că direcţia este greşită şi clasificăm condiţiile în care se manifestă nemulţumirea lor, regăsim exact cele două teme referitoare la instituţii şi la supravieţuire. O întrebare extrem de generală, cu conţinut difuz, permite reconstituirea unui adevărat „coş al nemulţumirilor populaţiei".

Poate că trăsătura care uneşte aceste două categorii este absenţa speranţei, în condiţiile unor motivaţii diferite.

Fondul mare al nemulţumirii este înşelarea aşteptărilor. Lumea şi-a imaginat că îmbunătăţirea va veni lin şi rapid, după schimbarea vîrfului politic şi nu s-a întîmplat aşa. În accentuarea nemulţumirii mai joacă un fapt, extrem de important: comparaţia între societăţi. Există Internet, există canale de penetrare a informaţiei din ce în ce mai puternice. Nu este nevoie să fii expert ca să-ţi dai seama că Ungaria, Cehia, Polonia s-au mişcat mult mai repede decît noi. Această comparaţie este o sursă extrem de clară de nemulţumire, care presează.

N-ar fi normal ca această nemulţumire să se coaguleze în forme politice şi nu să influenţeze prin risipire şi abandon forţele politice existente?

Nemulţumirea – grea, puternică, cu rădăcini multiple – se leagă prost cu spaţiul electoral. Nu există o interfaţă între nemulţumirea difuză şi acţiunea politică. Experţii relativ independenţi există, dar lumea experţilor în economie, în sociologie, politologie, ştiinţe sociale şi cea mediatică se leagă încă foarte slab. Noi nu ştim să scriem în limbajul marelui public, dumneavoastră vă plictisiţi cînd citiţi rapoartele noastre şi societatea pierde. Nelocalizînd cu precizie şi profesionalism sursele de nemulţumire, politicienii joacă foarte tare pe cartea populismului. Fiecare pune sursele, izvoarele nemulţumirii pe rădăcinile pe care vrea, în aşa fel încît să cîştige mai multe voturi. E un cerc vicios: nemulţumire difuză, cronică, populism în planul politic, şi astfel se perpetuează sărăcia şi ineficienţa. Ieşirea e greu de conturat. Ea nu poate veni decît din zona experţilor care trebuie să vorbească pe înţelesul publicului şi a mass-media care trebuie să absoarbă şi să transmită această informaţie. În cultura românească, în spaţiul public românesc este nevoie nu numai de semnalarea gradului de nemulţumire, a rădăcinilor nemulţumirii, este nevoie nu numai de implicarea elitelor prin spirit critic, este nevoie de expertiza critică, formulată de economişti, sociologi, politologi, antropologi, de toată familia experţilor din domeniul ştiinţelor sociale, pentru că dacă ne păstrăm în zona celor doi termeni ai masei tăcute care spune că e nemulţumită, dar nu prea ştie de ce şi lumea cultural-artistică unde se dezbate doar acest spaţiu cu speculaţiile şi formele sale specifice de manifestare, n-am făcut nimic. Trebuie identificate precis rădăcinile răului şi numai specialiştii pot şi ştiu să o facă. În fapt, este nevoie de mult mai mult decît de expertiză. Trebuie ca informaţia pe care aceasta o generează să ajungă, prin canale adecvate, şi la cei care iau deciziile şi la populaţie. În România, triunghiul „experţi-decidenţi-populaţie" nu funcţionează.

De ce?

Greu de dat un răspuns. Şi mai greu de dat în puţine cuvinte. Poate fi tema unei alte discuţii. Oricum, ruptura dintre ceea ce specialistul spune că ar trebui realizat, ceea ce cred oamenii simpli că este bine sau ceea ce adoptă politicienii în deciziile lor are cauze multiple: mecanisme proaste de selecţie socială, spaţiu mediatic serios distorsionat de „zgomotul" intereselor clientelare sau al ideologiilor, situaţie de societate periferică faţă de magistralele comunicării informatizate. Şi s-ar mai putea adăuga multe.

a consemnat Magdalena BOIANGIU

▲

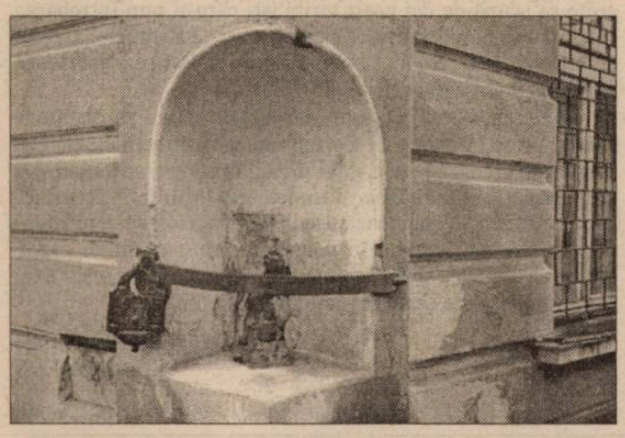

© S. Ivanoschi

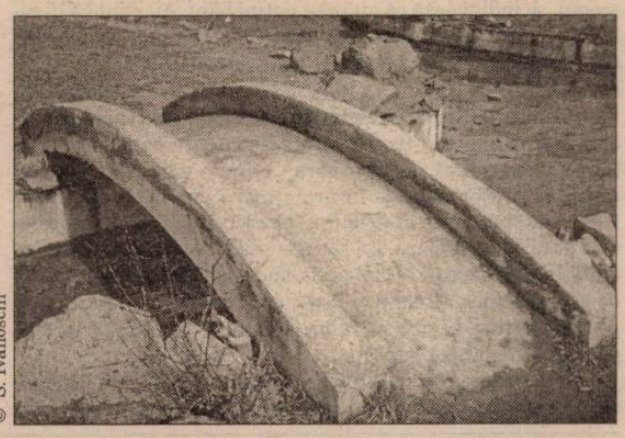

© S. Ivanoschi

Daniel DĂIANU

Sărăcia în ţările ex-comuniste

– *o interpretare analitică* in nuce –

Pentru a judeca modul în care sărăcia afectează psihologia colectivă este util să introducem în analiză *expectaţiile* actorilor, priviţi individual şi ca grupuri. Oamenii au dorit prăbuşirea comunismului şi au aşteptat ca libertăţile politice şi economice obţinute să fie acompaniate de un trai mai bun, de prosperitate. Uneori, frustrarea în creştere coexistă cu creşteri de venituri – atunci cînd oamenii au avut aşteptări ce par a fi fost excesive. În numeroase ţări ex-comuniste, tranziţia economică se dovedeşte a fi însă extrem de dificilă, cu multe costuri. Nici nu s-a explicat îndeajuns cetăţenilor că noua societate nu este *un pays de cocagne* (unde curge laptele şi mierea), unde toţi, fără excepţie, sînt cîştigători; capitalismul aduce libertăţi economice şi politice, creează oportunităţi extraordinare, dar şansele nu sînt egale şi sistemul nu protejează automat pe cei mai slabi; capitalismul marginalizează indivizi, are propriile tensiuni. Tocmai pentru a se atenua aceste tensiuni, în Europa de vest şi în SUA, cu decenii în urmă, s-au dezvoltat sisteme de asistenţă socială (statul providenţial).

Opinia mea este că una dintre cele mai mari provocări pentru politica economică şi socială din ţările ex-comuniste este legată de modul în care se va rezolva o contradicţie fundamentală: *între atitudinea celor mai multor cetăţeni de a aştepta de la stat bunuri publice şi alte produse ieftine şi resursele din ce în ce mai limitate ale acestuia.* Janos Kornai, unul dintre cei mai apreciaţi analişti ai tranziţiei şi profesor la Harvard, spunea că statul comunist a fost unul „asistenţial prematur". Şi aş adăuga eu, un stat măcinat, cuprins de „eutanasie economică", din cauza propriilor vicii congenitale. Realitatea este însă că mulţi oameni s-au obişnuit ca statul să asigure bunuri publice şi alte produse ieftine, chiar dacă sînt de calitate inferioară. Pe acest fir de raţionament este uşor de înţeles frustrarea acestor cetăţeni atunci cînd îşi văd puterea de cumpărare diminuată şi se simt „abandonaţi" de statul protector. Nu mai vorbesc de situaţia unor segmente dintre cele mai defavorizate (ca pensionarii), care suferă enorm în mediile cu inflaţie ridicată şi unde indexarea veniturilor nu funcţionează.[2] Contradicţia de care aminteam este ilustrată de retorica publică ce acompaniază construcţia bugetului de stat, de reacţia societăţii faţă de puţinătatea resurselor alocate unor sectoare precum sănătatea şi învăţămîntul – ambele reacţii publice fiind justificate, avînd în vedere că mecanismele puse în funcţiune de reformele economice şi instituţionale nu asigură încă alternative viabile.

Cele mai multe din ţările ex-comuniste se „tiermondizează", în sensul evidenţierii unor trăsături întîlnite în ariile sărace ale lumii, deşi aceleaşi ţări beneficiază de populaţii relativ bine instruite, de un potenţial uman care le diferenţiază de ceea ce se numea îndeobşte „Lumea a treia". Dar dacă sărăcia va continua să se adîncească, iar economiile nu vor deveni mai performante, deprecierea rapidă a capitalului uman va fi greu de stopat. Această depreciere va avea loc atît prin slăbiciuni ale sistemului de învăţămînt public (fiind greu de presupus că învăţămîntul privat ar putea constitui ieşirea din impas) cît şi o intensă „fugă a creierelor". Concluzia vine de la sine: *ţările ex-comuniste au nevoie acută de creştere durabilă,* pentru a atenua atît sărăcia absolută cît şi pe cea relativă. Pe de altă parte, a vorbi de creştere fără a înţelege că aceasta înseşi depinde de coeziunea socială, de o anume solidaritate socială, de norme şi reguli de interacţiune între cetăţeni şi organizaţii, mi se pare o dovadă de gîndire rudimentară, parasutată din sec. XIX în prezent. Cei care „judecă în doi timpi" (întîi să construim capitalismul, să producem, şi apoi să distribuim), dincolo de izul stahanovist al formulării, par a fi desprinşi de realitatea capitalismului modern. Studii serioase ale Băncii Mondiale şi ale unor economişti de vază demonstrează efectele nocive ale răspîndirii sărăciei asupra progresului economic. Este adevărat că în România suferim de o asistenţa excesivă în numeroase domenii, de toleranţă faţă de cei ineficienţi şi „indisciplinaţi" economic, de preferinţa multora pentru un stat paternalist, de întîrzierea unor reforme. Dar soluţia la bolile şi malformaţiile societăţii româneşti în tranziţie nu este instaurarea junglei economice, ci introducerea de reguli ferme (inclusiv disciplina financiară), în concordanţă cu raţionalitatea economică, cu principiile de bază ale economiei de piaţă, şi respectarea acestor reguli. Cît priveşte ajutorarea celor slabi[3] aceasta nu poate fi pur şi simplu desfiinţată întrucît astfel s-ar lovi iremediabil stabilitatea socială şi preceptele de morală şi etică a ceea ce numim *societate* (înţeleasă nu ca simplă „aglomerare" de indivizi). Ştiu că nu uşor de realizat deziderатul concilierii exigenţelor de eficienţă socială cu cele de solidaritate socială, dar merită să încercăm, mai ales că un alt drum este foarte improbabil să ne scoată la lumină. Nu se poate intra în Uniunea Europeană cu o societate „latino-americanizată", potrivit modelului rău famat.

Este bine că anul acesta consemnează un uşor reviriment economic, care este posibil – dacă politicile vor fi consistente —să se transforme într-o creştere de 3-3,5% în 2001. Acest fapt ar favoriza efortul de a inversa tendinţa de sărăcire a populaţiei. Dacă ştirea rea este că peste 45% din populaţie trăieşte acum sub pragul sărăciei, cea bună este că dispersia acesteia[4] face posibil ca, dacă România va înregistra creştere durabilă (a PIB-ului) de 3-4% în următorii ani, procentul amintit să se reducă la sub 30% spre jumătatea deceniului. Fără îndoială că multe altele sînt necesare pentru ca viaţa celor mai mulţi cetăţeni să se amelioreze vizibil, dar realizarea de creştere economică susţinută este miza cea mare în anii care vin; ea ar mări economisirea şi investiţia agregată în economie, ar modifica starea de spirit a cetăţenilor, ar aduce speranţa şi celor care credeau că nu mai este nimic de făcut, ar întări democraţia şi statul de drept în România.

1. În Germania, încă în sec. XIX, pe vremea cancelariatului lui Bismark.

2. Situaţie întîlnită şi în România, unde numeroşi cetăţeni sînt în situaţia de a nu-şi putea plăti servicii publice de bază. Cu cît inflaţia este mai ridicată cu atît lipsa indexării (sau un nivel redus al acesteia) este mai dureroasă.

3. Este oare firesc ca pe arterele Bucureştilor şi ale altor oraşe principale să vedem o puzderie de vehicule ale unor „poliţii private", în timp ce organele de ordine publică par a fi impotente în lupta cu infractorii şi crima organizată? Oare ne îndreptăm către un stat (societate) în care numai cei cu bani îşi pot asigura (oare?) protecţia faţă de răufăcători?

4. Coeficientul Gini (care cu cît este mai ridicat indică discrepanţe mai mari între venituri) este la noi de aproximativ 32-33% în timp ce în Rusia a atins o cotă de peste 60% (ceea ce reflectă inegalităţi flagrante), care se întîlneşte în Brazilia, ţara cu cea mai inegală distribuţie a veniturilor din America Latină.

▲

Mulţumirea faţă de activitatea guvernului şi-o exprimă 13% dintre români, 23% dintre bulgari şi 27% dintre slovaci. De activitatea parlamentului sînt mulţumiţi 8,4% români, 11,6% dintre bulgari şi 20,9% dintre slovaci. Preşedinţia îşi face bine datoria în viziunea a 20,7% dintre români, 67,2% dintre bulgari şi 64,8% dintre slovaci. Activitatea justiţiei este mulţumitoare pentru 24% dintre români, 13,2% dintre bulgari şi 28,2% dintre slovaci, în timp ce primăria îşi face datoria în viziunea a 39,3% dintre români, 23,3% dintre bulgari şi 51% dintre slovaci. 29,3% dintre români, 14% dintre bulgari şi 34,3% dintre slovaci sînt mulţumiţi de prestaţia procuraturii. Activitatea poştei este mulţumitoare pentru 68,4% dintre români, 62,8% dintre bulgari şi 75,3% dintre slovaci. Societatea de telefonie îşi face bine datoria după părerea a 50,9% dintre români, 52,9% dintre bulgari şi 65,5% dintre slovaci.

(Government Accountability in East Central Europe)

▲

Sorin IONIŢĂ

Rebeli fără cauze, cauze fără rebeli

Cînd cetăţeanul şi statul român se acuză unul pe altul pentru pierderea încrederii reciproce, e greu să nu le dai dreptate amîndurora. Ca şi sănătatea, încrederea e un lucru pe care nu-l preţuieşti decît după ce l-ai pierdut. Iar în România, nici cetăţenii şi nici statul nu şi-au gospodărit-o cu prea multă grijă în ultimul deceniu.

Să începem cu primii. A te supăra pe stat într-o democraţie modernă e pînă la un punct absurd, de vreme ce statul nu e în definitiv decît un mecanism pentru transferul resurselor de la unii la alţii. Este ca şi cum te-ai supăra pe o ţeavă pentru că din ea nu curge mai mult decît bagi pe la capătul celălalt. Cetăţenii strigă indignaţi în faţa camerelor TV că vor ajutor de şomaj, alocaţie pentru copii sau pensii mai mari deoarece sînt săraci, la unison cu firmele care vor subvenţii sau scutiri de taxe (în principiu acelaşi lucru). Numai că la capătul celălalt al ţevii se află aceeaşi ţară săracă, care strigă la fel de tare s-o lăsăm în pace că n-are de unde.

Oameni de 50 de ani vînează o pensionare anticipată şi sînt dispuşi să dea mită ca s-o obţină. Cînd îşi ating în fine scopul, se indignează că au prea puţini bani. Au ştiut că în ultimii zece ani fabrica lor nu-şi plătea contribuţiile sociale (dar plătea concedii subvenţionate, apartamente date prin sindicat şi echipe de fotbal), au ieşit să blocheze drumurile pentru a impiedica schimbarea situaţiei, iar acum descoperă uimiţi ca nu sînt bani de pensii şi medicamente compensate şi înjură guvernul că „nu face ceva". Familii care şi-au obţinut casele la preţuri modice în urma marii împărţeli din 1990-1991 (cea mai mare distribuire, practic gratuită, de proprietate publică imobiliară din Europa postbelică, prea puţin studiată în efectele sale social-economice) îşi trimit copiii la şcoli de stat gratuite, circulă cu transport în comun subvenţionat pe trei sferturi, se jură cu mîna pe inimă că statul e o povară pe care n-o mai pot suporta.

Neîncrederea în instituţii e generală, chiar şi în cele locale. Unii spun că e chiar mai rău decît înainte de 1989. După cum mărturiseau ţăranii dintr-un sat ialomiţean, povestind necazurile copiilor mutaţi la oraş, de bine de rău atunci ştiai la cine să te duci cu ploconul, la partid sau la primărie, ca să te rezolve. Acum la cine să mai apelezi? Coeziunea comunitară s-a prăbuşit atît de mult încît nici în poliţistul din sat nu mai poţi să pui mereu bază, că ar închide ochii la o adică – se plîng oamenii.

Însă neîncrederea şi chiar dispreţul faţă de stat (poreclit „birocraţie") nu-i împiedică pe cetăţeni, într-o curioasă răsucire logică, să-i ceară acestuia să le rezolve cele mai diverse probleme: de la investiţii financiare nereuşite, pînă la găsirea unui loc de muncă. Inşi rafinaţi care azi ridiculizează la talk-show birocraţia din ministere, a doua zi cer o mai mare „implicare" a statului în cultură, educaţie, sport, promovarea noilor tehnologii etc. – adică o extindere a programelor administrate de funcţionarii publici (birocraţi). Schizofrenia atinge paroxismul atunci cînd tinerii absolvenţi de universitate, cercetătorii, intelighenţia în general, adică persoanele în principiu cele mai mobile, de la care te-ai aştepta nu numai să ia tranziţia în piept, dar să tragă şi restul societăţii după ele (iar dacă nu-i aşa, atunci pentru ce Dumnezeu mai subvenţionăm educaţia publică? ca să producem dezadaptaţi?) se aşează la coadă la ajutorul de stat alături de pensionarii IOVR, se vor protejate şi conduse în viaţă prin ordonanţe de urgenţă şi rectificări bugetare. Tot ei au însă cel mai scăzut nivel de încredere în instituţiile publice şi cea mai scăzută rată de participare politică – cum observa cineva, în 1989 tinerii şi-au cîştigat dreptul de a nu vota. Nu poţi decît să rămîi uimit în faţa acestui triumf al speranţei veşnic înşelate asupra experienţei.

De cealaltă parte, nu e mai puţin adevărat că statul român s-a dovedit în ultimii zece ani o ţeavă cu multe găuri. Dacă n-ar trebui să i se ceară prea multe, în schimb ar fi de dorit ca, atunci cînd se apucă de ceva, să producă un rezultat rezonabil. Nu prea e cazul. Anumite lucruri sînt peste tot în lume în sarcina instituţiilor publice, iar încrederea pe care o inspiră acestea e crucială: stabilitatea monedei, apărarea naţională, legea şi ordinea. Noi avem cea mai mare inflaţie din Europa, iar inflaţia este cel mai prost mecanism de distribuire pentru că ia de la săraci şi dă la bogaţi, ia de la cei cu venituri fixe şi dă celor cu resurse şi venituri în valută, ia de la bugetele locale şi dă bugetului central. După un deceniu de derivă sînt necesari ani buni de politici decente pentru a restaura încrederea publică în leu, însă cu ideile economice heterodoxe ale PDSR e greu de crezut că aşa ceva se va întîmpla curînd.

Reforma în apărare şi siguranţa publică cere timp şi bani, iar lumea înţelege acest lucru. Ce nu înţelege însă este seria de gafe gratuite, a căror evitare nu costă nimic. Am avut timp de un an de zile în fruntea armatei un personaj bizar, care de la început părea că nu e tocmai în apele sale. A trebuit un scandal public ca să fie demis, dar n-am auzit nimic despre cei care l-au numit şi de mecanismele care au făcut numirea posibilă. O jumătate de duzină de servicii secrete se ocupă de doi poeţi teribilişti care-şi pun întrebarea (nu întru totul nelegitimă) ce mai faci tu, fă România? Dar nu se miră că FNI, cel mai mare fond de investiţii, raportează ani la rînd creşteri reale de 60-70%.

Toate astea vor continua, iar statul român va răspunde mereu prost la solicitări legitime dacă disfuncţiile sale sistemice nu creează în societate presiune pentru schimbare, ci sînt cocoloşite pînă dispar din memoria (scurtă) a presei. Şi dacă cetăţenii se angajează prea puţin în asemenea presiuni legitime şi mai curînd în jacquerii urbane pentru redistribuirea sărăciei, potolite temporar de guvern cu nişte bani luaţi înapoi peste şase luni sub formă de inflaţie.

Georgetown University
Washington DC

▲

De ce nu sînt americanii fericiţi

Rapida creştere economică împiedică, probabil, construirea capitalului social, deoarece mai mulţi americani profită de prosperitate pentru a face ore suplimentare sau să-şi facă rost de mai multe slujbe.

(Le Monde, *2 noiembrie 200,"Malaise en pleine prospérité")*

În America, conjunctura economică favorabilă este însoţită de o nemulţumire care mocneşte în opinia publică. Măsurile prin care este evaluată fericirea dau, astăzi, cifre înregistrate în urmă cu o generaţie, cînd venitul real pe cap de locuitor, era abia două treimi din cel de acum. Majoritatea americanilor estimează că „climatul moral" al naţiunii este pe „o pantă rea". Cifrele depresiunilor nervoase înregistrate la clinici s-au multiplicat cu zece pe parcursul a două generaţii. Ţara este profund neliniştită în legătură cu starea comunităţilor ei şi în legătură cu sensul moral. Aşa că acei conducători care sînt astăzi la post sînt într-o situaţie mai proastă decît atunci cînd opinia publică era preocupată doar de economie.

Da, americanii muncesc mai mult şi consumă mai mult decît oricînd. Şi asta în detrimentul timpului petrecut împreună – în acţiuni politice sau civice, în activităţi sociale organizate sau spontane, sau chiar la cină. Acest element este crucial pentru a înţelege motivaţiile acestei nemulţumiri, într-o perioadă de prosperitate economică. Fericirea indivizilor este legată mai mult de soliditatea raporturilor sociale (familie, prieteni, legături comunitare), decît de orice alt factor (inclusiv venitul). Studiul detaliat al obiceiurilor şi al activităţilor cotidiene al americanilor este relevant pentru schimbările spectaculare care s-au produs în ultimii treizeci de ani.

Astfel, participarea populaţiei la politică s-a redus. Numărul americanilor care consacră un anume timp unui anume partid politic s-a redus la jumătate între anii 1968 şi 1996. Numărul celor care au participat la o reuniune publică sau la o şedinţă politică s-a diminuat cu o treime între 1974 şi 1994. Numărul americanilor care au semnat o petiţie sau i-au scris unui reprezentant al Congresului a scăzut cu 20% în aceeaşi perioadă. Şi participarea electorală a fost diminuată cu 25% în treizeci de ani, în special datorită faptului că tinerele generaţii au votat mai puţin, decît cei născuţi în anii 20 sau 30.

De asemeni, americanii se implică într-o măsură mai mică în alte forme de acţiune civică. (...) Ei se adună mai rar decît în trecut între ei. Se primesc mai puţine vizite (numărul lor a scăzut cu 45% faţă de anii 70) şi s-au redus şi vizitele făcute prietenilor. Şi alte activităţi sociale informale cum sînt partidele de cărţi sau frecventarea barurilor au înregistrat o scădere, la fel ca şi practicarea sporturilor de echipă.

Viaţa familiei a avut de suferit. Americanii cinează în familie de trei ori mai rar decît în anii 70; în comparaţie cu generaţia anterioară, probabilitatea ca părinţii să plece în vacanţă, să se uite al televizor sau pur şi simplu să stea de vorbă cu copiii lor s-a redus şi ea cu o treime.

Aceste modificări reprezintă, din punct de vedere colectiv scăderea „capitalului social" american. Capitalul social este alcătuit din reţele existente în sînul societăţii şi din regulile de reciprocitate şi de încredere cărora ele le dau naştere, pe scurt de gradul relaţiilor dintre oameni. Capitalul social are efecte asupra societăţii, care merg de la buna funcţionare a instituţiilor politice pînă la durata vieţii individului. Declinul său reprezintă o ameninţare pentru democraţie – şi pentru calitatea vieţii cetăţenilor – la fel de gravă ca o scurgere brutală a capitalului fizic sau financiar. Să presupunem că Statele Unite n-ar mai fi ieşit niciodată din recesiunea din 1975. Acest tip de declin continuu ar fi o bună metaforă pentru ceea ce s-a produs într-un sfert de secol cu capitalul social american.

(din studiul lui Robert D. Putnam, profesor de ştiinţe politice la Universitatea Harvard şi Thad Williamson, doctorand în ştiinţele guvernării la Universitatea Harvard)

▲

Z. ORNEA

glose

Spiritul critic şi nemulţumirea

Întotdeauna starea de nemulţumire naşte nu numai o stare de revoltă, ci şi o cultură asemenea. Tinerii care au pregătit şi înfăptuit revoluţia de la 1848 erau mult, apăsat nemulţumiţi de lîncezeala în orientalism şi de nedreptatea alcătuirilor sociale. În Moldova, de pildă, domnitorul Mihail Sturdza (1834-1849) a rămas cunoscut drept cel mai venal, care vindea orice slujbă cu bani grei, pe care înţelegea să şi-i procure şi din judecarea împricinaţilor, dreptatea căpătînd-o cel ce oferea mai mult. În 1849, cînd a părăsit ţara, stabilindu-se în străinătate, a uimit efectiv lumea prin colosala avere acumulată în numai 15 ani de domnie. Tinerii şcoliţi în Apusul Europei au crescut în spiritul atmosferei egalitare şi a dreptăţii, voind să scape ţara şi de suzeranitatea turcească. Reîntorşi în ţară, au purces la organizarea unor societăţi secrete (cum a fost „Frăţia" în Ţara Românească), au fundat gazete, scrise înaripat, creînd o întreagă ideologie care, apoi, se va numi a paşoptismului şi azi studiată cu folos. E drept, revoluţia lor de la 1848 a fost reprimată de domnie (ca în Moldova) sau şi de oştile puterilor suzerană (Turcia imperială) şi protectoare (Rusia ţaristă). Dar documentele elaborate, vestita proclamaţie de la Islaz (un adevărat proiect de Constituţie) şi acea *Dorinţele partidei naţionale în Moldova* (redactată de Kogălniceanu la Cernăuţi) pledau pentru modernitate şi înnoirea structurilor politice şi sociale. Aceşti tineri moderni au dezvoltat un spirit critic activ şi de durată, dintre ei creîndu-se, mai tîrziu, acea clasă politică românească făuritoare a României moderne. Nu a hrănit acel spirit critic paşoptist, segment de început al culturii politice a nemulţumiţilor, toate momentele cheie (Unirea de la 1859, Independenţa cucerită la 1877-1878 etc.) ale creării statului român modern? Şi nu uit să menţionez că spiritul lor critic ofensiv se îndrepta şi spre reaşezarea în sens modern a stărilor sociale din ţară. Kogălniceanu, fostul paşoptist perdant, ajuns prim-ministru sub domnitorul Alexandru Ioan Cuza, este cel care a realizat, la 2 mai 1864, acea primă reformă agrară, chiar dacă printr-o lovitură de stat, care dădea ţăranilor anumite suprafeţe de pămînt în proprietate. Nu i se amintea, apoi, mereu lui Kogălniceanu, de către adversari, că e „omul de la 2 mai", adică ziua cînd a înfăptuit lovitura de stat cu acordul lui Cuza Vodă, fără de care boierimea bine organizată politic n-ar fi acceptat reforma agrară? Nu e asta rodul unei culturi, acum stratificată, a nemulţumirii oamenilor politici progreşişti din epocă care şi-au găsit în paşoptismul Kogălniceanu înfăptuitorul, el, creatorul publicaţilor *Dacia literară* (1840) *Steaua Dunării* (1855), interzise de cenzura opresoare? Dar Ion C. Brătianu şi C. A. Rosetti, participanţii la revoluţia din 1848 în Ţara Românească, nu au fost tot expresii elocvente ale acelui spirit critic al epocii? Rosetti, carbonarul, a rămas mereu fidel idealurilor juveneţei revoluţionare, sfîrşind, în 1883-1884, prin se despărţi de „fratele Brătianu" (au fost mai toţi masoni) care se cam depărtase de idealurile de altădată. Pe cînd I. C. Brătianu, personalitate cu fibră de om politic, cu timpul, de prin anii şaptezeci, a cîştigat în pragmatism şi devenit premier în 1876 (la un an de la crearea, prin stăruinţa sa şi a prietenilor, a Partidului Liberal), sub domnia pricipelui Carol, continuînd să conducă ţara, prin iscusită abilitate şi îngăduind multe, inclusiv corupţia de amploare, pînă în 22 martie 1888, punînd, în aceşti doisprezece ani de lungă guvernare (cea mai îndelungată dintre toate guvernările din istoria ţării), fundamentele României moderne în toate ale sale compartimente esenţiale. Nu era I. C. Brătianu (ajutat destulă vreme de prietenul C. A. Rosetti) legatarul idealurilor paşoptiste, avînd tăria şi iscusinţa politică de a le şi înfăptui? Era, fără îndoială, personalitatea exponenţială a acelui climat critic al culturii nemulţumirii a paşoptismului care s-a dăruit, dezinteresat, înfăptuirii liniamentelor ei esenţiale. A dobîndit (fireşte, nu singur, dar sub guvernarea condusă de el)independenţa ţării şi, cum spuneam, a creat tot ceea ce era necesar ca România să păşească în era modernă, capitalistă, a evoluţiei sale. Desigur, au rămas destule vestigii ale vechiului, cu deosebire (dar nu era singura) problemă ţărănească, altfel spus inechitatea scandaloasă în regimul proprietăţii pămîntului. Pentru că, s-a văzut de îndată, reforma agrară a lui Cuza-Kogălniceanu a fost insuficientă. S-a menţinut, de asemenea, prea multă vreme censul electoral (care elimina, practic, ţărănimea, 90% din populaţia ţării, din sistemul electiv) şi acea prerogativă constituţională care decidea că regele numeşte şi demite miniştrii (afirmată în Constituţia din 1866). Fără îndoială că aceste anomalii au creat mari tensiuni (nemulţumiri) nu numai în lumea politică ci în societatea întreagă. Mişcarea socialistă românească, întemeiată încă prin anii şaptezeci ai secolului al XIX-lea, este consecinţa acestei nemulţumirii sociale şi politice, deşi a fost mai curînd un curent cultural (fireşte, al nemulţumirilor). Cartea tîrzie a lui C. Dobrogeanu-Gherea (incontestabil creatorul acestui curent social-cultural), *Neoiobăgia*, din 1910, este expresia concludentă a surprinderii, cu strălucire şi competenţă recunoscute, a anomaliilor fenomenului structural românesc, indicînd şi soluţii. Şi, de asemenea, nu este deloc o întîmplare că mai tot ceea ce a avut, atunci, la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, mai distins intelectualitatea tînără românească s-a îndreptat, totuşi, spre curentul cultural socialist (L-am numit într-o monografie *Curentul cultural de la „Contemporanul"*. E chiar titlul monografiei mele apărute în 1977). Nume care, azi, nu spun aproape nimic tineretului studios dar care, în epocă, însemnau mult ca Ion, Gh. şi Sofia Nădejde, G. Ibrăileanu, Ionescu Raicu-Rion, V. Morţun, Ion şi Al. Radovici, Anton Bacalbaşa şi fratele său Constantin, Emil Racoviţă, C. Stere, dr. D. Voinov, H. Sanielevici, Paul Bujor, dr. I. C. Cantacuzino, S. Irimescu, I. C. Atanasiu, Izabela Sadoveanu şi alţii mulţi au fost, atunci, social-democraţi după tipologia celei apusene. Şi n-am citat decît cu mare parcimonie. Pentru că, spuneam, aproape tot ceea ce era mai distins în tineretul intelectual românesc se apropiase, atunci, de acel curent cultural social-democrat, ca o expresie a nemulţumirii sale sociale şi politice. Nu era aceasta o expresie a spiritului critic românesc în evoluţia sa firească? Chiar *Viaţa Românească*, creată în martie 1906 la Iaşi, a fost o expresie tardivă a acelui spirit critic, Stere şi Ibrăileanu, întemeietorii revistei, fiind foşti social-democraţi, trecuţi, în 1899, în Partidul Liberal. Să fie doar o întîmplare că Ibrăileanu publică, în 1909, celebra sa carte *Spiritul critic în cultura românească*, fragmente din ea apărînd încă din 1905-1906? Şi chiar dacă acel concept de spirit critic are, la Ibrăileanu, alt înţeles, fie şi numai gîndul la o astfel de carte e negreşit o consecinţă a idealurilor sale de pînă la 1899, care, de fapt, n-au dispărut cu totul. Izabela Sadoveanu povestea, în 1936, la moartea lui Ibrăileanu într-un sanatoriu bucureştean, că, vizitîndu-l adeseori, criticul îi cerea să-i povestească întîmplări din epoca sa social-democrată, explicînd că numai atunci a fost perioada sa de viaţă cea mai curată sufleteşte şi etic. Şi această formă democratică a spiritului critic nu s-a pierdut. El a dăinuit pînă în interbelic, prin ziarele *Adevărul* şi *Dimineaţa* şi gruparea de la *Viaţa Românească*, făurite şi înconjurate de foşti social-democraţi în tinereţe.

Dar să mă întorc la epoca paşoptiştilor înfăptuitori recunoscuţi ai modernităţii în ţară. Am relatat, în treacăt, insuficienţele înfăptuirii lor. Mă grăbesc să adaug că au fost insuficienţe fatale, legate de acel stadiu în evoluţia ţării. Mai tîrziu, (să spun cînd le-a venit vremea?), după primul război mondial, ele – sau unele dintre ele – au fost puse în operă de descendenţii foştilor paşoptişti. Nu este Ion I. C. Brătianu, fiul bătrînului Brătianu de la 1848 la 1888, cel care îşi va pune pecetea pe marile reforme postbelice, reforma agrară şi cea electorală sau a votului universal pentru bărbaţi? El este. După cum tot el va contribui esenţial la crearea României Mari, după ce tatăl său şi-a legat numele pentru totdeauna de actul de independenţă de la 1877.

Mai tîrziu, în interbelic, nemulţumirea socială şi politică a dat naştere altei culturi (ideologii) politice. A fost cea a extremei drepte, din 1927 a mişcării legionare. Să notez mai întîi că a fost o nemulţumire socială a tineretului studios care nu-şi găsise întrebuinţare, mulţi dintre ei fiind şomeri. Dar a fost, cu deosebire în anii treizeci, şi expresia unei mari nemulţumiri determinată de instalarea, agresivă, pe toate palierele, a unui politicianism veros pînă la saţietate obraznică. Şi acesta determinat de menţinerea, şi în Constituţia din 1923, a prerogativei regale postrivit căreia suveranul numeşte şi demite miniştrii. În acest fel, guvernul nu era expresia voinţei electoratului ci, invers, parlamentul era rezultatul deciziei guvernului pentru că întotdeauna guvernul care făcea alegerile le cîştiga invariabil prin fraude neruşinate. Nemulţumirea tineretului studios (apoi şi a unor pături din celelalte stări sociale) s-a îndreptat spre partidele de extrema dreaptă, cu deosebire spre mişcarea legionară. Criticismul ei ideologic, care promitea că va asana complet politicianismul, şi va crea o Românie „ca soarele scump de pe cer" atrăgea. Dar nu trebuie exagerat, chiar dacă, atunci şi azi, numele unor mari personalităţi culturale au fost partizani ai mişcării legionare. Democraţia era cea mai ponderoasă în ţară, chiar dacă extrema dreaptă era mai gălăgioasă. Să nu se uite că la alegerile din decembrie 1937, momentul de vîrf al legionarismului, partidele de extremă dreaptă nu recoltează decît 25% din voturile electoratului. Democraţia românească, şi ea expresie a spritului critic, era, totuşi, dominant precumpănitoare şi, atunci, la sfîrşitul anului 1937.

▲

Indra Kagis McEWAN

Străbunul lui Socrate

În dialogul *Eutiphron* al lui Platon, unde Socrate îl descoase pe Eutiphron, care îşi condamnă propriul tată pentru crimă, asupra naturii sfinţeniei şi a absenţei acesteia, asupra pietăţii şi justiţiei, Socrate reuşeşte, aşa cum face de obicei, să îl situeze pe interlocutor în completă confuzie.

„EUTIPHRON: Vezi, Socrate! Nu mă simt în stare să exprim ce gîndesc. Parcă se învîrtesc în jurul nostru toate cele spuse mereu şi parcă nu vor să stea pe locul în care le-am aşezat.

SOCRATE: Cele spuse de tine, Eutiphron, parc-ar fi vorbe de-ale străbunului nostru Dedal. Dacă le-aş fi rostit eu, ai fi putut spune în bătaie de joc că, fiind o rudă a lui, operele clădite din imagini se risipesc în vînt şi nu vor să rămînă unde le-am aşezat. Dar acum, întrucît ipotezele sunt ale tale, trebuie să umblăm după altă glumă; şi-i drept că nu-ţi stau pe loc; o mărturiseşti singur.

EUTIPHRON: Socrate, mie mi se pare că gluma se potriveşte grozav de bine cu spusele noastre. Doar că cel care le-a pus să se-nvîrtească de jur împrejurul nostru şi să nu stea la un loc nu-s eu; aşa că tu semeni a Dedal. Cît ar fi fost vorba despre mine, v-asigur că toate ar fi rămas la locul lor.

SOCRATE: Dacă-i aşa, prietene, mi-e teamă să nu fiu mai dibaci decît bărbatul acela, în propria lui artă; căci dînsul punea să se mişte operele sale numai, pe cînd eu adaug la ale mele, pe cît se pare, şi lucrări străine. O notă caracteristic a talentului meu e că sunt un maestru fără voie. Într-adevăr, eu n-aş dori să fac decît construcţii solide care să stea neşovăitoare; şi le-aş dori mai mult decît pe toate comorile lui Tantal adăugate artei lui Dedal (...)"[1]

Este anul 399 înainte de Christos. Socrate şi Eutiphron aşteaptă amîndoi mersul justiţiei: Eutifron spre a-l acuza pe tatăl său, Socrate spre a fi acuzat că ar fi corupt tineretul Atenei. Ei stau de vorbă dinaintea acelei *stoa* din *agora*. Dincolo se ridică acropola ateniană, strălucitoare prin construcţiile recent terminate ale secolului ce şi el abia s-a încheiat: Propileele[2], templul (zeiţei) Nike Apteros[3] şi, desigur, Partenonul, templu al oraşului şi emblemă a sa unde, aşa cum mulţi au observat, sculptura şi arhitectura converg spre punctul unde a distinge una de cealaltă nu este doar imposibil, ci şi irelevant.

În cariera lui Daedalus, ca şi în Partenon, sculptura şi arhitectura converg de asemenea, de vreme ce Daedalus, considerat a fi miticul prim arhitect, a construit nu doar acele *automata* despre care fu vorba în pasajul de mai sus, ci şi labirintul şi *choros* (ringul de dans) de la Knossos, precum şi un oraş fortificat în Sicilia. Socrate, al cărui tată Sophroniskos a fost un *lithourgos*, constructor în piatră sau poate doar pietrar, cioplitor (încă o dată, linia de demarcaţie dintre edificare şi sculptură nu este limpede), pretinde că Daedalus îi este strămoş şi, prin urmare, sugerează – nu fără ironie, de vreme ce deriziunea este un ingredient subiacent atît de cunoscut al socratismului – existenţa unei ancestrale legături de sînge între arhitectură şi filosofie, între creaţiile lui Daedalus şi gîndirea speculativă.

A explora natura acestei legături este scopul anchetei noastre. De ce pare atît de important să o facem? În ultimul secol, amurg al gîndirii vestice, „descoperirea minţii", cum a numit-o Bruno Snell, „evenimentul teoretic" sau „naşterea Europei spirituale" în termenii lui Husserl, au fost subiecte de studiu intens. Mare parte din dezbatere, la care filosofi, istorici ai culturii, specialişti în filologie clasică şi antropologi au contribuit cu toţii, s-a concentrat în chip natural asupra culturii Greciei arhaice şi asupra gîndirii filosofilor presocratici. Un tip de abordare, a cărei agendă secretă a fost o secularizare sistematică, s-a concentrat pe urmărirea rădăcinilor gîndirii presocratice, mai întîi a celor mitice, apoi a celor rituale sau tribale. Cu toată strălucirea cercetărilor, aceasta este o abordare care a tins să producă judecăţi exclusiviste, reducţioniste, de tipul „nimic altceva decît"; cartea lui F.M. Cornford *From Religion To Philosophy* este un important exemplu timpuriu: o cercetare al cărei rezultat este acela că, la final, invită exact întrebările la care se angajase să răspundă. Încercarea de a elimina misterul existenţei umane prin reducerea articulaţiilor acesteia la mit, precum şi speculaţiile privind productele evoluţioniste ale „nimic altceva decît" obiceiuri tribale lasă în chiar centrul obiceiului tribal pe însuşi, încă de nerăspuns, misterul.

Dacă acest mod de a gîndi a dialogat cu emergenţa gîndirii vestice urmărind înapoi în timp – în chip evoluţionist – presupuse efecte către presupuse cauze, o altă direcţie s-a concetrat asupra fenomenul de apariţie, asupra evenimentului în sine. Acestei a doua şcoli îi aparţin gînditori precum Heidegger sau filosofi ai istoriei precum Eric Voegelin. Pentru ei, cu precădere în operele lor tîrzii, lucrul esenţial este păstrarea misterului existenţei umane în faţa eroziunii produse de acel reducţionist „nimic altceva decît"; anume, printr-un studiu al presocraticilor care a avut drept scop principal scoaterea din ascuns a gîndirii timpurii greceşti ca fiind prima articulaţie vestică a misterului *ca* mister.

Acest tip de devoalare nu numai că minimizează importanţa imaginii gînditorilor greci timpurii – fie, aceasta pe de o parte, de extrem de evoluaţi membri ai triburilor lor, fie, pe de altă parte, de fizicieni nucleari nedezvoltaţi încă (aceasta din urmă fiind, spre a suprasimplifica lucrurile, partea secundă a tipului de argument proferat de Cornford) – ci şi, mai mult, revelează noi posibilităţi ale Fiinţei în prezentul amurg. Pentru că, dacă a privi la gînditorii greci ca la oameni ai tribului/fizicieni a afirmat şi chiar încurajat scientismul acestui secol, atunci a deveni conştienţi de faptul că misterul era de fapt concrescut în articulaţiile gîndirii greceşti abia înmugurite invită la o concluzie diferită.

Platon, în *Eutiphron*, sugerează o legătură între arhitectură şi gîndirea (speculativă) de tipul celei abia sugerate. Ar fi nu numai prostesc, ci şi fără miză să interpretăm această legătură ca fiind evoluţionară sau cauzală, să pretindem că arhitectura, ca întrupare a ritualului, a dat naştere filosofiei şi astfel să cădem în capcana lui „nimic altceva decît obiceiul tribului". Mai degrabă, aş argumenta, tipul de presimţire încorporat în începuturile arhitecturale ale Greciei arhaice împărtăşeşte o legătură de sînge cu intuiţia care devine explicită pentru prima dată în gîndirea speculativă a celui de-al şaselea secol dinaintea lui Christos. Ca manifestări echivalente ale unei conştiinţe occidentale în înfiripare, „evenimentul arhitectural", dacă poate fi numit astfel, şi „evenimentul teoretic" pot fi înţelese drept momente înrudite într-o unică ocurenţă. Este de un interes aparte faptul că, cronologic vorbind, evenimentul arhitectural este cel dintîi: nu atît pentru că rădăcinile gîndirii greceşti vor fi trebuind dezgropate ca atare dintru arhitectura grecească; ci pentru că, de vreme ce conştiinţa considerată drept evenimentul central al „Europei spirituale" husserliene va fi apărut mai întîi în arhitectură, atunci probabil că în exact acest moment (la început, arhitectural) de emergenţă a conştiinţei occidentale sînt cel mai uşor de identificat zisele afirmaţii alternative.

În pasajul citat mai devreme, Socrate angajează argumentele într-o cinetică de felul celei în care, potrivit legendei, strămoşul său Daedalus îşi dansa statuile. Dar dorinţa cea mai arzătoare a lui Socrate va fi fost aceea de a le menţine, de fapt, nemişcate: el n-ar dori să facă „decît construcţii solide care să stea neşovăitoare; şi le-aş dori mai mult decît pe toate comorile lui Tantal adăugate artei lui Dedal". Aceasta este o aspiraţie de secol al cincilea (î. Chr.) şi distanţa faţă de zorii gîndirii greceşti este deja considerabilă. În *Hippias Major*, unde Socrate spune că sculptorii contemporani lui ar ridiculiza lucrările care i-au adus faimă lui Daedalus, inferenţa este aceea că statuile mişcătoare sînt stupide, în felul în care, în pasajul citat la început, inferenţa este că argumentele circulare ale lui Eutiphron sînt stupide. Cunoaşterea este inamică lucrurilor care nu se aşează locului, ca într-un pasaj din Menon, unde Socrate încă o dată evocă creaţiile strămoşului său, confirmînd:

„MENON: (...) Eu însă mă mir de ce, dacă lucrul stă astfel, ştiinţa *(epistémé)* este preţuită mai mult decît părerea adevărată *(doxa)* şi de ce se mai face deosebirea între una şi cealaltă. (...)

SOCRATE: (...) Fiindcă n-ai luat aminte la statuile lui Dedal (...) Pentru asemenea lucrări este mai bine să le ţii legate (...) Din nefericire, ele nu rămîn vreme îndelungată într-un loc, ci o iau la picior şi zboară astfel din sufletul omului (...) Dar dacă sunt fixate, ele devin mai întîi cunoştinţe ştiinţifice, pe urmă se fac bunuri nezdruncinate; pentru aceea şi este ştiinţa un lucru mai preţios decît părerea cea dreaptă şi tocmai legătura cauzală face deosebirea între una şi cealaltă."[4]

Aşa cum a observat Françoise Frontisi-Ducroux în pătrunzătorul ei studiu despre legenda lui Daedalus, măsura de a lega statuile dedaliene primitive *(xoana)* cu funii sau lanţuri era o măsură de a face manifestă viaţa divină din ele. Mişcarea era viaţă şi viaţa animată, divinitatea însăşi a acestor reprezentări era cel mai bine revelată prin legarea lor. Pentru Platon, divinitatea, în masura în care cunoaşterea avea divinitatea drept sursă şi obiect al său, şedea în nemişcare, iar accentul lui Platon cade pe această stare de legare împreună. În cultura Greciei pre-filosofice, divinitatea *şade* (i.e. deopotrivă ia loc şi stă fixă) în mişcare, iar *xoana* erau legate împreună nu pentru că obiectul fix era divin prin fixitatea sa, ci dimpotrivă. Accentul cădea pe starea nelegată, animată: lanţurile care legau statuile de cult răneau o viaţă supra-naturală, de temut, excesivă, exclusiv în scopul de a-i neascunde mai bine prezenţa.

Contrastul aici făcut este cumva mai subtil decît am sugerat pînă acum. În cazul acelor *xoana* ale lui Daedalus, înlănţuirea statuilor de cult aducea sacrul în domeniul experienţei umane; pentru Platon, cuplarea opiniei adevărate de lanţul reamintirii *(anamnésis)* aduce divinul în teritoriul cunoaşterii umane. Evocarea de către Platon a statuilor de cult animate revelă o modificare detectabilă. În ambele cazuri strîngerea laolaltă are drept scop aducerea divinului în sfera umanului, dar există o modificare, una de accent de pe primatul mişcării pe cel al nemişcării, al fixităţii; de la primatul experienţei către primatul cunoaşterii pe care Platon o numeşte *epistémé*.

Între cei doi poli – mişcare şi repaos, experienţă şi cunoaştere – stă fenomenul de iscare a conştiinţei occidentale; povestea lui Daedalus deţine, aşa cum sugerează Platon însuşi, o cheie importantă de acces către această emergere. Dar, aşa cum deja am menţionat, Platon şi preocuparea sa declarată pentru fixitate sînt la o oarecare distanţă faţă de articulările anterioare ale gîndirii speculative greceşti; doar către aceste înregistrări verbatim ale cu adevărat primelor articulări vreau să mă îndrept. O discuţie cu Daedalus şi creaţiile sale legendare va veni ulterior, fiind la rîndul său urmată de o discutare a apariţiei *polis*-ului[5] şi a templului peripteral[6].

© C. Bumbuţ

(fragment din Indra Kagis McEwan, *Socrate's Ancestor – An Essay in Architectural Beginnings*, Cambridge, MA/London, MIT Press, 1993, Introduction, pp. 1-6.)

Traducere şi note de Augustin IOAN

1. fragmentele 11 b-d, traducere de Cezar Papacostea, în Platon, *Dialoguri* (Bucureşti, Editura IRI, 1995, pp. 54-55).

2. Porţi monumentale de acces în acropola ateniană.

3. Templu ionic de mic dimensiuni situat în dreapta şi cumva deasupra Propileelor în sensul de urcare spre acropolă, dedicat „zeiţei (Atena) fără de aripi". Celebrat pentru proporţiile sale extrem de rafinate, unde ordinul ionic îşi atinge unul dintre apogeele sale, templul este un personaj faimos al istoriei arhitecturii, fiind replicat adeseori în antichitatea romană.

4. Fragmentele 97d-98a (citate conform selecţiei din textul englez, unde sînt precizate şi denumirile greceşti ale celor două forme de cunoaştere) după Platon, op. cit., p. 385.

5. *I.e.* cetăţii, oraşului.

6. *I.e.* căruia colonada îi dă ocol de jur împrejur.

▲

Alex. Leo ȘERBAN

Turnul Babel, noiembrie 2000

Cu cîteva zile înainte de a ajunge la Berlin, făcînd o escală la Frankfurt pe ruta Bilbao-Bucureşti, citesc pe prima pagină din *International Herald Tribune* (vineri, 3 noiembrie a.c./ titlu, coloana din stînga, sus): „În Germania, «mîndria» unui om politic dă fiori reci"... Articolul – semnat de Peter Finn de la *Washington Post* – citează declaraţia secretarului general al Uniunii Creştin-Democrate, Laurenz Meyer, făcută cu prilejul unei întruniri naţionale dedicate problemei imigraţiei; dl Meyer spusese atunci şase cuvinte, nu mai mult: „Ich bin stolz, Deutscher zu sein" („Eu sînt mîndru că sînt german"). Efectul lor a fost, însă, devastator într-o ţară bîntuită de fantomele Trecutului şi de o gestionare dificilă a Memoriei colective.

„Leitkultur"

„Cît de fericiţi ar fi germanii dacă şi ei, precum americanii, ar găsi în istoria lor cîteva «teme fundamentale» pe care să aşeze fundaţiile unei atitudini mai generoase faţă de străini", scria şi *Frankfurter Allgemeine Zeitung* în legătură cu această chestiune. Editorialul celui mai influent cotidian german deplîngea atitudinea auto-disprețuitoare a germanilor, care „nu mai au nimic sacrosanct; sînt lipsiţi de încrederea în sine, mai mult: nu sînt lăsaţi să o aibă!"

„Temele fundamentale" la care face referire cotidianul nu sînt de găsit, ce e drept, în istoria germanilor, dar apar, din ce în ce mai des, în prezentul lor. Căci Germania – cea mai mare ţară europeană şi a treia, în lume, ca putere economică – se confruntă cu o imigraţie masivă (7 milioane de străini), care a alimentat discursurile xenofobe ale unor politicieni şi practicile teroriste ale grupărilor de extremă dreaptă.

În acest context, declaraţia unui alt membru marcant al creştin-democraţilor – liderul lor parlamentar, Friedrich Merz – a părut iresponsabilă. Într-un discurs care avea ca temă tocmai imigraţia şi decizia partidului său de a aborda acest subiect la alegerile din 2002, acesta a folosit cuvîntul „Leitkultur". Or, „Leitkultur" este un cuvînt ambiguu: el poate însemna, totodată, „cultura dominantă" sau „cultura care (trebuie) să domine"... Dl Merz o afirmase clar şi răspicat: „Pretindem ca aceia care vor să trăiască aici mai mult timp să fie în stare să vorbească limba germană şi să accepte normele şi valorile noastre constituţionale". Punînd gaz pe foc, dl Meyer relua ideea colegului său de partid într-un interviu în care vorbea despre faptul (verificabil, altminteri) că „Franţa are o cultură predominant franceză, Italia, una italiană. De ce n-am avea şi noi o Leitkultur germană în propria noastră ţară?"

„Nu ai dreptul să agiţi spiritele împotriva străinilor doar pentru a-ţi face campanie electorală", a spus Rita Sussmuth, membră a Parlamentului şi şefa unei comisii care se ocupă tocmai de problemele imigraţiei. Cancelarul Schroeder a fost mai laconic; el a afirmat doar că cei doi „se joacă cu focul"...

Auto-da-fé?

De fapt – aşa cum aveam să-mi dau seama în cursul celor patru zile petrecute la Berlin –, majoritatea germanilor se joacă cu focul. Iar nucleul acestui foc este chiar Berlinul – „capitala Reunificării celor două Germanii".

Şederea mea a coincis cu aniversarea datei de 9 noiembrie, care are o dublă semnificaţie istorică: atunci a avut loc sîngeroasa „Kristallnacht" şi tot atunci, aproape 60 de ani mai tîrziu, a căzut Zidul Berlinului...

În noaptea de 9 noiembrie 2000, la Poarta Brandenburg s-a adunat o mulţime impresionantă care a manifestat împotriva excluderii şi a ideii de „Leitkultur". Una din cele mai mari sinagogi din oraş – cea de pe Oranienburgerstrasse – fusese supravegheată încă din zori de forţele de poliţie, iar porţiunea de stradă pe care se află situată sinagoga a fost interzisă accesului maşinilor.

Berlinezii au ţinut să marcheze, astfel, faptul că există o conştiinţă politică, anti-xenofobă, la nivelul cetăţeanului de rînd. Dar, dincolo de acest rapel la bunele sentimente, cred că a mai existat un motiv, şi acesta are de-a face cu modul foarte ambiguu în care ei (şi cînd spun „ei" nu mă refer doar la berlinezi, ci la germani în general) se raportează la Trecut. Toată polemica stîrnită de declaraţiile incendiare ale celor doi lideri conservatori este revelatoare în acest sens.

Analiştii străini care au relatat „cazul Merz/Meyer" cad de acord asupra unui lucru: dacă nu ar fi vorba despre Germania, declaraţiile celor doi ar părea absolut benigne. Germania însă este un caz aparte, din motive evidente; aici, orice afirmare a „mîndriei patriotice" riscă să fie interpretată greşit. Este ceea ce s-a şi întîmplat: ideea de „Leitkultur" a fost imediat identificată cu cea a „superiorităţii ariene", iar declaraţiile – legitime, pînă la urmă – ale celor doi oameni politici au fost catalogate drept „periculoase"... Este un cerc vicios: a escamota adevărul crimelor nazismului pare cea mai sigură cale a trezi din nou monştrii intoleranţei; însă a-l repeta la nesfîrşit este, de asemenea, un mod sigur de a bloca „trezirea" unei naţiuni şi a unui popor dintr-un fel de stupoare culpabilizantă.

Căci trecutul Germaniei nu înseamnă, desigur, doar crimele naziste. Faptul că există o întreagă generaţie, nu neapărat foarte tînără (cancelarul Schroeder este un exemplu), care nu cunoaşte trecutul nazist decît din cărţi sau povestiri de familie poate constitui un argument pentru o abordare mai „relaxată", mai puţin nevrotică, a acestei perioade din istoria Germaniei. Problema rămîne însă foarte spinoasă; în fond, majoritatea celor care dau şi astăzi foc sinagogilor sau vandalizează locuinţele imigranţilor turci sînt tineri care, la momentul căderii Zidului, erau încă la şcoala primară. În cazul acestora, tema istorică a fost manipulată pentru a induce ura de rasă – paravan comod pentru foarte concrete resentimente economice. Însă nu este exclus ca multe din afirmaţiile care astăzi par nelalocul lor, în încercarea lor de a sancţiona starea de anormalitate (sau imaturitate) în care se află poporul german faţă de propriul său trecut, să se dovedească, în viitorul apropiat, supape de sănătate. Cancelarul Schroeder, vorbind despre această problemă a Germaniei, oscilează el însuşi între două atitudini contrare; după ce pledase pentru o grabnică „reîntoarcere la normalitate", el se arată acum din ce în ce mai reticent, considerînd acest deziderat „oarecum prematur": „Nu ne putem rupe de trecutul nostru atît de uşor", spune el; „şi poate că nici nu este de dorit acest lucru" (vezi *The Economist*/4 noiembrie a.c.)...

Bab-el-Berlin

Berlinul poartă urmele unei Istorii care nu încetează să invadeze mentalul colectiv.

Este un imens oraş fracturat, destul de neatrăgător mai ales pentru că, peste tot, se construieşte sau se reconstruieşte... Între Charlottenburg – cu vestigiile sale, aproape cochete, de prestanţă prusacă – şi Potsdamer Platz – cu încăneterminatele manifeste ale unui postmodernism arhitectural destul de comic, distanţa este, pînă la urmă, mai mică decît între Reichstagul refăcut de britanicul Norman Foster – cu splendida sa cupolă de sticlă şi rampa, à la Guggenheim-ul lui Lloyd Wright, pe care urci/cobori – şi Muzeul Evreiesc conceput de Daniel Libeskind – cu zigzagul său ilogic şi starea de indescriptibilă apăsare şi singurătate din interior... Peste tot, fragmente (cîteodată minuscule) din faimosul Zid dărîmat, la vînzare sau doar la vedere. Clădiri interbelice, retencuite rebarbativ, foarte rar cu faţada intactă. Arhitectură consumistă stil „Bundesrepublik", arhitectură socialistă stil „DDR". Piaţa Marlene Dietrich, la doi paşi de Potsdamer Platz, între o sculptură de Jeff Koons şi betonierele muncitorilor. Biserici vechi, oarecare, alături de gări vechi, şi mai oarecare. Ruine stingherite de zgomotul şi furia constructoare dimprejur.

Într-un singur cartier – Kreuzberg – am regăsit ceva din bucuria de a trăi; mi s-a părut, nu ştiu de ce, că aduce cu East Village-ul newyorkez... Dar tot acel Berlin care mă interesa (cel al anilor '20, cu „die frische Lola", Berlinul decadent evocat de Isherwood în primele sale romane) parcă şi-a luat zborul, speriat de agresiunea cotidiană a şantierelor, rămînînd doar în filme sau în paginile cărţilor.

Şi totuşi: pe Unter den Linden (care sună mai frumos în gînd decît în realitate...) descopăr o minune a *acelei* epoci – un lucru atît de frumos încît nu-mi închipuiam să-l găsesc la Berlin. Într-un magazin de maşini, expus cu „mîndrie" (falsă, căci n-are nimic german), un Bugatti 1924; lungimea caroseriei: 6 metri şi jumătate! În dreapta, pe un suport de plastic, „istoricul" limuzinei mă informează că este vorba despre o comandă a regelui... Carol al II-lea al României! O comandă care n-a fost plătită de rege, maşina rămînînd în colecţia casei Bugatti. Profit de faptul că, în faţa limuzinei, există cîteva mese de cafenea, comand, la rîndul meu, o ciocolată fierbinte (4,50 DM!) şi o beau tacticos, cu înghiţituri mici, prelungindu-mi răsfăţul...

© a.l.ş.

„Istorie şi istorii"

De fapt, motivul prezenţei mele la Berlin se leagă – evident – de film. De filmul românesc, mai precis: o invitaţie venită din partea Institutului Român de Cultură „Titu Maiorescu" de a modera o masă rotundă cu tema „Istorie şi istorii în Filmul Românesc".

Sînt găzduit cu gentileţe de doamna Ruxandra Demetrescu, directoarea Institutului, chiar în clădirea acestuia – o vilă impozantă, ca un mic castel, înconjurată de o grădină mărginită, în spate, de lac; este una din cele mai şic suburbii ale oraşului – cea denumită, frumos, Grunewald.

Programul „festivalului" a fost alcătuit – cu mult entuziasm şi mai puţină rigoare – de Michelle Mattusch, şefa catedrei de romanistică a Universităţii Humboldt, iar proiecţiile au loc, cumnecum, în sala de cinema a instituţiei, în faţa unui public care fluctuează...

În seara mesei rotunde – surpriză: publicul este mai numeros (proporţional vorbind, dacă se compară dimensiunea sălii de la „Titu Maiorescu" cu cea de la „Humboldt")! Sînt curios să aflu părerea germanilor/nemţilor prezenţi (există şi saşi plecaţi din România) despre filmele văzute, dar în acelaşi timp trebuie să fac oficiile de „moderator", ceea ce presupune – ingrată postură! – să „tai vorba" invitaţiilor mei la masa rotundă: criticul de film Irene Rudolf, regizorii Stere Gulea şi Alexandru Solomon.

În dimineaţa aceleiaşi zile îmi notasem cîteva idei, mai mult orientative; una din ele ar fi că filmul românesc este „bolnav de Istorie" şi că abia acum, după '89, descoperă „istoriile" (în sensul de povestire personală; istoriile sînt preferabile Istoriei pentru că relativizează, aduc mai multe versiuni ale aceluiaşi eveniment.) Pînă în '90, Istoria din filme (-le lui Nicolaescu) era solemnă, propagandistică, unică şi indiscutabilă; *după* – simplu fundal al unor experienţe trăite. Chiar şi aşa, e prea multă!

În timpul mesei rotunde, Gulea răspunde foarte bine la toate întrebările (şi nedumeririle) legate de filmul său *Stare de fapt*; discuţia nu mai poate fi ţinută în limitele impuse iniţial (spre disperarea Irenei Rudolf!), sala are cuvîntul... D-na Mattusch ne surprinde pe toţi, românii prezenţi, spunînd că, în opinia ei, *Stare de fapt* e un film simbolic – o parabolă a Revoluţiei furate; noi tocmai încercasem să demonstrăm contrariul – că este un fapt de viaţă (inspirat de un caz real) şi un film foarte realist, brut(al) în adevărul său particular... Încerc să forţez nota, întrebîndu-i pe germani ce ştiu despre România – şi mai ales, de unde? Din păcate, mai nimeni n-a văzut *Videogramele unei revoluţii* al lui Ujică/Farocki – cea mai exactă radiografie a „TVRevoluţiei în direct". Întrebare sîcîitoare: cum „interpretează" românii cele arătate la televizor? „Dar voi?", îi întreb pe nemţi. Vorbim aceeaşi limbă, dar nu ne înţelegem; vorbim limbi diferite, şi totuşi gîndim la fel. Concluzia: filmul românesc nu e „universal". Dar care Cinematograf mai este?

▲

Ioana HERMENEAN

Cine se recunoaşte într-o instalaţie?

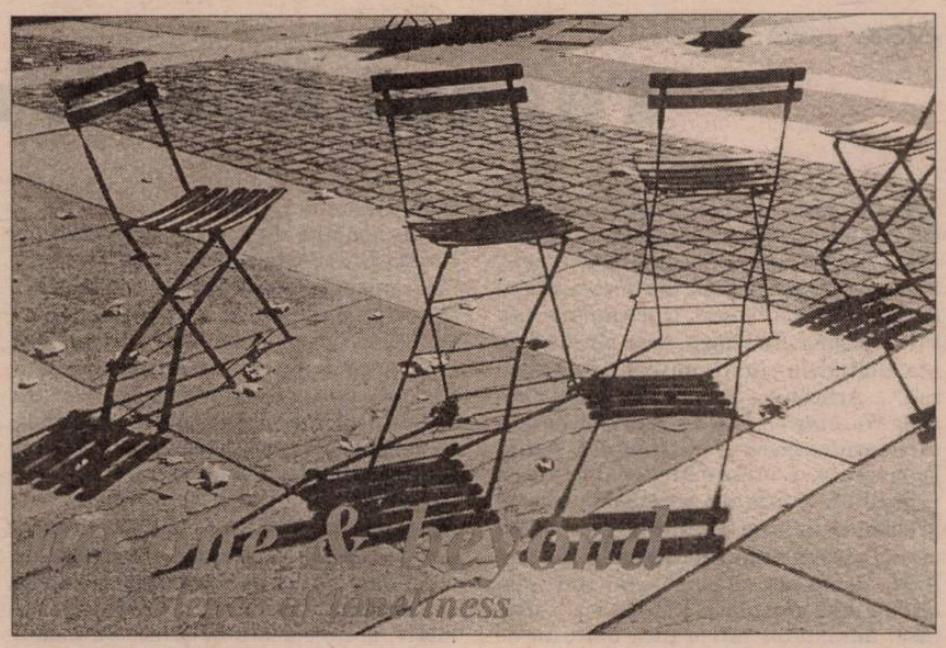

Vineri, 17 noiembrie, la galeria S.P.A.C.E din Curtea Sticlarilor – Lipscani (Centrul Internaţional de Artă Contemporană), s-a vernisat instalaţia *The insolence of loneliness* a artistului vizual Mircea Stănescu. Instalaţia lui Mircea Stănescu este alcătuită din două părţi: segmentul artistic protagonist reprezentat de o bară metalică subţire (cu diametrul de 10 cm) care uneşte plafonul cu pavimentul, de care sînt suspendate în aer de-o parte şi de alta a barei trei scaune de lemn şi segmentul artistic narator compus dintr-o suită de fotografii de călătorie care înfăţişează scaune şi bănci goale – în locuri memorabile – din periplul lui Mircea Stănescu. Textul explicativ al expoziţiei este foarte bun şi vorbeşte privitorului despre singurătate ca subiect al unei meditaţii filosofice într-un fel doct. Dintr-o discuţie cu artistul am aflat chiar mai multe în legătură cu „singurătatea" pe care şi-o imaginează el; scaunele goale suspendate de bară semnifică absenţa unor locuitori temporari şi prin asta, chiar prezenţa lor. Absenţa (ca valenţă a singurătăţii) este racordul metaforic cu seria de fotografii de pe perete, care sînt concepute într-un *passe-partout* original: printuri după corespondenţe electronice, cu spaţiile prea bine cunoscute: *Select, View, Attachement, Edit* etc. Pasionat al mediului *Net,* Mircea Stănescu umple spaţiile goale de la *Attachement,* cu pozele documentare despre care vorbeam: „Nu ţi se pare că o bancă în parc arată altfel după ce au stat pe ea nişte adolescenţi de 18 ani?" „Cînd stau uite-aşa, cu picioarele pe bancă?" Fotografiile (color) sînt lipite cu grijă în cadrele alb-negru fixe, neutre din punct de vedere valoric, ale printurilor. Revenind la bara cu scaune, voi observa că este singurul element „dinamic" din sală şi este plasat în apropierea unuia din colţurile opuse intrării. Scaunele sunt suspendate prin spetezele lor (punctele de contact cu bara) şi atîrnă în lateral precum strepteusele care îşi rotesc trupurile susţinîndu-şi greutatea trupului în mîini. Mircea Stănescu a gîndit o imagine voluptoasă, dar a redat-o minimal, prin intermediul unor obiecte banale. Poverismul tipic românesc apelează din nou la derizoriu: scaunele sînt vechi şi de proastă calitate. Instalaţia este din păcate, în România, ceva neapărat respingător la vedere.

În opinia lui Mircea Stănescu, scaunele evocă tot o absenţă: „...ele au propriul discurs despre şezut, despre scaun în sine „. „În contextul politic actual, la doi paşi de alegeri, se vorbeşte foarte mult despre scaun: «Se ţine bine de scaun», «Nu lasă scaunul» ş.a.m.d." Primul scaun de pe bară (de sus în jos) este alb, fără o intervenţie evidentă a artistului, al doilea scaun are ataşat (de zona şezutului) un neon aprins în formă de elipsă, în timp ce ultimul „şezut" pare să facă gălăgie: fundul scaunului a fost înlocit cu un difuzor care emite (probabil) sunetele confuze produse de un casetofon aflat în sală.

Mircea Stănescu mărturisea că-şi vede lucrarea legată de *Net* şi de conceptul de *work–in–progress:* „Acest demers artistic mi se pare mai direct, mai legat de *Net,* şi, prin acestea, mai abordabil de publicul tînăr, despre care se spune cel mai des că este insolent". Publicul tînăr, care, prin navigarea în reţelele *Internetului* pare a fi exemplarul exponenţial al singurătăţii, devine în lucrarea lui Stănescu tezaurizatorul singurătăţii. Prin urmare, printr-un artificiu de logică, singurătatea devine insolentă. Asta „face" instalaţia lui Stănescu: manipulează conţinuturi semantice – poate prea subtil pentru vizitatorul neavizat.

Trebuie să ne gîndim, pe de altă parte, la performanţa lui Duchamp, în 1917, cînd pisoarul pe care l-a aşezat el într-o galerie de artă intitulîndu-l *Fîntînă* a devenit, după spusele cronicarilor de artă, orice altceva decît obiectul sanitar pe care l-a cumpărat artistul de la un negustor specializat: a devenit un obiet caraghios, insolent şi inteligent prin aceste proprietăţi. Stănescu numeşte azi (noiembrie 2000) „insolentă" o abstracţiune („Singurătatea") pe care trebuie să o manipuleze într-un sens creator şi pe care trebuie să o introducă într-un sistem de contexte artistice pentru ca ea să poarte marca instituţională a artefactului artistic.

Aş valida mobilul conceptual al instalaţiei lui Mircea Stănescu dacă acesta nu ar fi conceput-o în dialectica tinereţe-insolenţă: se recunosc oare tinerii în lucrarea artistului sibian? Dar dacă se regăsesc şi alte segmente de populaţie (surfeori de *Web,* amatori ai plimbărilor prin parc etc.?). ▲

Adina DINIŢOIU

O zi de tîrg

Impresii calde de la Tîrgul de carte *Gaudeamus,* din ziua a doua, de joi, 23 noiembrie. Dar şi un fel de socoteală, care să răscumpere oboseala, la capătul unei lungi zile de tîrguială. Cu tine, cu ceilalţi. Între cei care mai deţin feuda cărţii. În pavilionul central *Romexpo,* pe două etaje circulare, standurile editurilor şi-au împărţit, după o ierarhie ad-hoc, teritoriul de graţie al cărţilor. Aşa încît bizareria unor titluri şi sigle, exotismul lor „enigmatic" fac ecou, prin simpla alăturare, decorurilor de stand: moderne *(Nemira, Teora)* sau *old-fashion (Casa Radio, Paideia),* sobre sau pestriţe, discrete sau pur şi simplu „prestigioase" *(Humanitas, Univers, Paralela 45).* Adaug nelipsitele ciudăţenii, e drept în poziţie marginală: cîte o editură obscură de carte religioasă, colţul alb-negru (soi de carte mesianică), devenit aproape tradiţional pe la tîrgurile de carte, amenajat de soţii Zidaru... Lumea se strînge la standul *Humanitas,* răsfoieşte, întreabă de preţuri. Pe una din laturi, are de ce să-şi bată capul şi să agite cotoarele (!) cărţilor, fiindcă *Humanitas* vine anul acesta cu o curioasă formulă de reduceri: pachete a 3-4 cărţi, de mărimi şi profiluri mai mult sau mai puţin diferite. Tot agitînd pachetele, consultînd titluri şi autori, stai şi te întrebi cum să tragi profit dintr-un talmeş-balmeş divizat aproape despotic în „legături". Tîrguială *unfair* şi de tristă amintire. Pe la alte edituri, lichidarea stocurilor vechi e altfel pusă în scenă. La standul *Ed. Paideia,* lumea se buluceşte deasupra unei lăzi încăpătoare, de lemn alb patinat. Pe capac, în interior, poţi citi cam aşa ceva: „Aici puteţi găsi cărţi între 10.000-15.000 de lei". Poftim de caută dacă-ţi dă mîna (la propriu)! *Ed. Univers, Ed. Paralela 45* ocupă spaţii importante, se poartă cu sobrietate, sigure de oferta lor de cărţi. Vin apoi „veteranele": *Cartea Românească, Albatros, Eminescu,* unde sînt reduceri atrăgătoare, pentru cărţi mai vechi. Şi încă... puzderie de edituri, care-şi trăiesc gloria de a figura în orbita tîrgului.

Şi totuşi... joia cu pricina, aş fi dorit un carusel aiuritor al lansărilor, dezbaterilor, al vocilor simultane. Ca la tîrgul-tîrg, de unde ieşi cu o epuizare mulţumită. În loc de asta, o mişcare „în apă", *au relanti,* a publicului, ca într-un uriaş acvariu, acompaniată de sunetul sec al artezienei de la intrare. Alături, un solist pianotează în legea lui. Desincronizările, rupturile de ritm ale tîrgului se vor pierde în marea monotonie, plină de timpi morţi. Dar să ne bucurăm, scuturaţi la răstimpuri de *Gaudeamus igitur...*

În zona centrală, unde aştepţi mereu lansări de seamă, e o rumoare surdă, ce răspunde în faţă freamătului artezian, amestecată, dinapoi, cu zgomotul de la bar. Unde, să recunoaştem, agitaţia e mult mai vie, mesele pline, coadă permanentă la tejghea. Barmanii, doi, abia prididesc la patru mîini. Preţuri piperate bine. Cînd îmi vine rîndul cer şi eu o „cafea cu lapte", la 10.000 de lei. Trebuie să aştept ....minute, vreme în care barmanul continuă să servească. Aştept, aştept, în fine la aparat se umple încet un pahar de cafea. Cel mai mic cu putinţă, în cel mai lung timp. Drept pentru care, omul meu m-a şi uitat şi oferă clientei din spate „esenţa" de cafea. Restul a *happy-end,* aţi ghicit. Mi-am luat cafeaua, m-am tras pe o bancă, de vorbă cu prietenii întîlniţi la tîrg. La socoteala de seară, iată: lansări puţine, noutăţi la fel, lume mică, lume mare, lume politică, lume veche şi nouă, scăldată într-un soi de blazare graţioasă. Ca apa havuzului. Cel puţin ţi-ai clătit ochii (era şi Paul Daian, printre mascotele cu papainoage), în urechi ţi-au rămas o mulţime de fraze, de voci. Pe înserate, la intrarea de dincolo de *square*-ul *Romexpo*-ului, printre maşinile ce demarau, un nene voia să vîndă pături de lînă, miţoase, pe care le purta pe umăr. ▲

Gellu Naum la deschiderea Tîrgului „Gaudeamus – Carte de învăţătură"

Dilema vă recomandă

● Apollinaire, *La Chanson du Mal-Aimé / Cîntecul celui neiubit* (ediţie bilingvă), traducere, preambul şi glose de Şerban Foarţă, Editura Brumar, 2000. (Alex. Leo Şerban)

● *Valea Issei* de Czeslaw Milosz, Editura Univers, Colecţia A Treia Europă (volum ce face parte din programul editorial al Fundaţiei „A Treia Europă" şi apărut cu sprijinul financiar al fundaţiei Pro Helvetia). Un roman despre un fel de Macondo lituaniano-polonez, un Macondo multietnic, privit prin ochii unui copil. (Cezar Paul-Bădescu)

● Rubrica „Cuvintelnic fără frontiere" (în *Observator cultural).* Sub acest titlu cam greoi, dl Andrei Cornea urmăreşte evoluţia unor cuvinte de mare circulaţie (ministru, parlamentar, idiot!) de la sensul lor originar în greacă sau latină la înţelesul de azi; la fel de pasionant ca deriva continentelor. (Radu Cosaşu)

● „Unde dai şi unde crapă", în regia lui Guy Ritchie, cu Brad Pitt, un amestec (cel puţin tematic) între Tarantino şi Kusturica; cu doza necesară de umor pentru ca scenele de violenţă să fie chiar plăcute. (Iaromira Popovici)

● *Cuvinte care eliberează* de Marie Cardinal (Ed. Trei), un roman palpitant care ar fi meritat o traducere la fel de frumoasă ca originalul. (Simona Sora)

Pagină realizată de Cezar PAUL-BĂDESCU

Adrian MIHALACHE

Alice in Theatreland

Alice Georgescu, în calitate de directoare a Festivalului Naţional de Teatru ediţia 2000, a condus proiectul aşa cum o mare doamnă obişnuieşte să organizeze un dineu. A invitat lume interesantă, diversă şi, mai ales, bine asortată. Armonia este, de altfel, punctul cardinal în jurul căruia gravitează interesul distinsei publiciste. Ca o gazdă perfectă, ea a primit publicul înainte de fiecare spectacol, prezentînd spectacolele cu aplomb şi prezentîndu-se pe sine cu graţie, înveşmîntată într-o costumaţie perfect adecvată. În folosul reprezentaţiei, a neglijat reprezentarea, refuzînd obiectivitatea judecăţii planice şi proporţionale. Nici o piesă romînească nu s-a nimerit în selecţie, atunci cînd n-a putut s-o merite pe deplin; nici un judeţ istoric nu s-a bucurat de atenţie, atunci cînd n-a reuşit, prin forţe proprii, să şi-o atragă asupra lui. Alice Georgescu şi-a impus gustul, despre care ştia că, fiind ales, nu poate fi decît autoritar.

Ca şi Alice din Ţara Minunilor, Alice Georgescu a ştiut să-i îmblînzească pe toţi eroii ţării teatrului, de la iepurele de martie (Alexandru Dabija) la pălărierul nebun (Alexander Hausvater), de la ducesa fără milă (Ada Lupu) la regina de cupă (Cătălina Buzoianu). I-a adus pe toţi la un loc şi i-a făcut să strălucească împreună, pentru mai marea glorie a teatrului şi a Bucureştiului, pentru bucuria cetăţii şi a universului *(urbi et orbi)*.

Organizarea evenimentului a fost perfectă. După ce a permis, cu mansuetudine, cazarea „salonului refuzaţilor" la Teatrul Act şi la clubul Green Hours în nocturn, aşa cum aveau loc, pe vremuri, spectacolele lui Miriam Răducanu la Ţăndărică, directoarea a dozat cu artă succesiunea evenimentelor majore. A dat Cezarului ce este al Cezarului, punînd în deschidere rafinatul, dar obositul, *Slugă la doi stăpîni* al lui Vlad Mugur şi, în a doua zi, *Hamlet*-ul domestic, drama de familie regizată de Liviu Ciulei. Spectacole de mare montare şi de ambiţioasă orientare au continuat să dea publicului iluzia apartenenţei la o mişcare culturală majoră. *Saragosa* lui Alexandru Dabija a impresionat prin virtuozitate vizuală, chiar dacă ceea ce se rostea era insuficient de clar şi ceea ce se înţelegea era insuficient de relevant. Cum spunea un important dramaturg contemporan, daca spectacolul oferă o imagine, toată lumea pleacă acasă cu ea ca atare, în timp ce, dacă oferă un mănunchi de replici, fiecare pleacă ducînd acasă imaginea pe care singur şi-a format-o. În *Mediterana*, Cătălina Buzoianu a folosit aceleaşi ingrediente care, în *Chira Chiralina*, au exaltat publicul, fără ca, în cazul de faţă, să sperie pe cineva. Aceleaşi trei planuri paralele în care unul dansează în fundal, altul umple în zadar mijlocul scenei şi, în fine, un al treilea spune, în avanscenă, replici spirituale de genul „Nu cred că socialismul poate garanta libertatea individuală" am mai văzut în montările sale anterioare. Ţine de misterul artei ca o formulă, odată să reuşească, altădată să plictisească.

Alexander Hausvater aduce pe scenă o orchestră „metalică", o foloseşte la maximum, dezbracă complet actorii, delectîndu-ne cu formele lor, dar devine fastidios prin repetiţie. Este adevărat că nici piesa *Roberto Zucco* a lui Koltés, surogat de „Bonnie and Clyde" şi de „Natural Born Killers" nu oferă prea mult – puţină poezie, puţină excitare, puţină reverie, puţină exaltare – dar spectacolul lui Hausvater oferă, el, prea mult... din acelaşi lucru: agresiune senzorială şi monotonie ritmică.

Nici o petrecere teatrală nu este completă fără o melodramă. De data aceasta, a fost la mijloc melodrama *gay* a lui D. H. Hwang *M... Butterfly*. În principiu, avem de a face cu aceleaşi analize erotice care, în ambianţă heterosexuală, au devenit de mult caduce, dar care redobîndesc prospeţime, odată repuse pe tapet în context de...*tapettes*. Ada Lupu foloseşte cu inteligenţă datele trupeşti şi sufleteşti ale actorilor, prilejuind un regal, în care Florin Zamfirescu şi Marius Stănescu strălucesc în egală măsură.

Toate aceste excelente reprezentaţii n-au fost menite însă decît ca introduceri pentru *le clou*, care a fost *Nunta Însîngerată*, prezentată de ansamblul Trei Scaune *(Háromszék)* şi de teatrul „Tamási Áron" din Sf. Gheorghe. Ritmul pasionat, frumuseţea indicibilă a mişcării scenice, forţa de impact vizual au transfigurat piesa, deşi cîţiva obosiţi au criticat pierderea delicateselor literare ale textului.

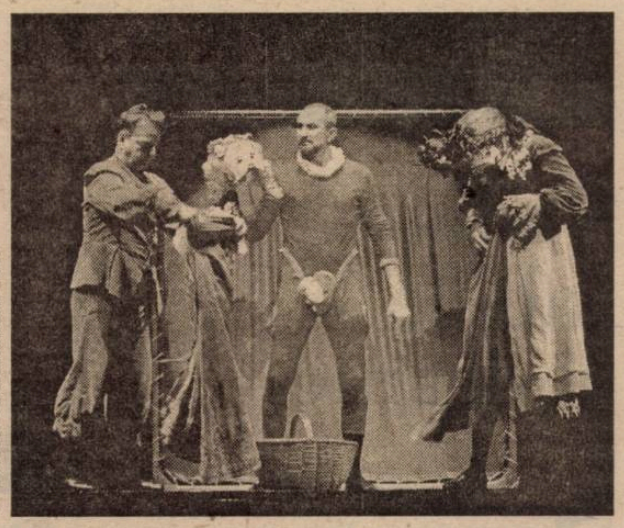

© D. Cristescu/Mediafax Foto

Saragosa – 66 de zile, regia Alexandru Dabija

N-am văzut, din păcate, *Nunta lui Krecinski* de Suhovo-Kobîlin, pusă în scenă de Felix Alexa la Teatrul Naţional, despre care fusesem prevenit că era evenimentul teatral major al anului, nici *Deşteptarea primăverii* a lui Wedekind, lăudat pentru regia Ancăi Bradu, dar am ajuns la timp la *Mizantropul* lui Tompa Gábor, unde delectarea la auzul dialogului inteligent m-a făcut să mă îndepărtez de spectacolele de inventivitate vizuală pură. În versiunea de faţă, Alceste se dezice de cultura artificială, de coloratură *gay*, a prietenilor Céliménei, opunîndu-i însă – paradoxal oare? – poeme de factura păunesciană a cenaclului „Flacăra". Pentru prima oară, regia face dreptate adevăratului personaj principal al piesei, frivola Célimène, personaj unic, avînd curajul să se afirme ca atare. Singura lucidă, singura echilibrată, ea este cea blamată de toţi, cu toate că nu vrea decît să scoată din fiecare ce are acesta mai bun. Condamnarea ei finală de către admiratori şi îndrăgostiţi deopotrivă nu este decît mărturia succesului alianţei dintre resentimentari şi mediocri. Aceştia din urmă nu ezită să încheie din nou o înţelegere pentru a condamna demersul elegant, îndrăzneţ şi armonios care, datorită lui Alice Georgescu, a făcut ca în Bucureşti să sclipească inteligenţa şi să domine stilul. ▲

Saviana STĂNESCU

Slalom festivalier

Anul acesta pare să se fi aşternut consensul peste breslaşii Thaliei. Toată lumea e de acord că Festivalul Naţional de Teatru însemnat-a un succes, că a fost mai complex, mai diversificat, mai bine organizat decît în alţi ani. A avut şi un OFF iniţiat de companiile independente (Teatrul ACT, Teatrul Inexistent, CIAC, Studiul Toaca, Teatrul Luni de la Green Hours), plus o secţiune de debut-OFF ce a cuprins în genere producţii ale studenţilor la UATC din ani terminali, acestea pe lîngă secţiunea oficială, cu spectacole selectate de directoarea festivalului, criticul de teatru Alice Georgescu. Au existat şi ateliere critice datorate secţiei române a AICT, dezbateri, conferinţe, ce mai, tot tacîmul teoretic şi practic al unui festival de anvergură internaţională. OFFtaturile neOFFiciale se pot număra pe degete de astă dată, oamenii de teatru regăsindu-se zilnic într-o atmosferă familiară şi familială în sălile de spectacol ori salonul UNITER, în acest noiembrie electoral în care publicul a votat în număr mare pentru teatru. După acest clişeu stilistic îmi vine să scriu şi „Niciodată toamna nu fu mai frumoasă..." pentru a contura mai clar tabloul idilic în care festivalul ne-a aruncat cu o săptămînă în urmă.

N-am cum să fac aici o dare de seamă completă a zilelor festivaliere, mă voi mulţumi aşadar (şi vă voi nemulţumi) cu un slalom printre cîteva repere spectacologice. În primul rînd – cronologic, dar nu numai – producţia Teatrului Naţional din Craiova *Slugă la doi stăpîni* de Carlo Goldoni, în regia lui Vlad Mugur, e fără doar şi poate un eveniment artistic, cum maestrul ne-a obişnuit deja. Aş puncta apoi *Hamlet*-ul lui Liviu Ciulei şi aş trece de la seniori la juniorii regiei româneşti: Anca Bradu, cu *Deşteptarea primăverii* de Wedekind, Teatrul Naţional Tîrgu Mureş Compania „Tompa Miklos", un spectacol puternic, de o frumuseţe bine strunită. *Saragosa – 66 de zile* de Alexandru Dabija nu mai are nevoie de nici un epitet, Odeon-ul fiind locul unde au fost prezentate şi alte două producţii reformiste: una prin textul contemporan: *M... Butterfly* de D.W. Hwang şi cealaltă prin regie: *Roberto Zucco* de Bernard-Marie Koltes, în montarea lui Alexander Hausvater de la Teatrul „Vasile Alecsandri" din Iaşi. Nu prea m-a convins *Mizantropul* regizat de Tompa Gábor la Teatrul Maghiar de Stat Cluj, dar m-am lăsat iar cucerită de forţa *Nunţii însîngerate* de la Teatrul Maghiar „Tamási Áron", Sfîntu Gheorghe. *Nunta lui Krecinski*, în regia lui Felix Alexa şi *Trecut-au anii...* după Mihai Eminescu au încheiat festivalul şi săptămîna idilică de care scriam.

© D. Delureanu

Slugă la doi stăpîni, regia Vlad Mugur

Ce spun totuşi cîrcotaşii? Că dramaturgia românească n-a fost prezentă în selecţia oficială, că producţiile propuse nu folosesc tehnici multi-art ca prin alte părţi, dovedind o întoarcere la un verbalism prozaic opus mai noilor modalităţi estetice de exprimare/hibridizare în artele spectacolului, că invitaţii oficiali nu s-au prea înghesuit să vadă spectacolele din OFF deşi acolo ar fi găsit oarece suflu proaspăt, în genere că sistemul teatral din România nu stimulează noul, ci conservă tradiţia. Drept e că n-am găsit în partea oficială, subiecte „hot" ca drogurile, crima, problemele de identitate ori alienare ale tinerilor în societatea contemporană. Le-am întîlnit însă în OFF, în *Poveste de cartier* (la Teatrul ACT) în regia şi scenariul Alicei Barb, în *Noaptea Asasinilor* de José Triana ori *Before Breakfast* de Eugene O'Neill (ambele la Studioul Casandra) în montările îndrăzneţe ale studenţilor UATC Alexandru Berceanu, respectiv Radu Apostol; şi mai ales în spectacolele Teatrului Inexistent animat şi coordonat de Theodora Herghelegiu, un nume pe al cărui viitor putem paria de acum o avere. Tot în OFF am văzut un spectacol multi-media ca Toscana Studioului de Artă Contemporană Toaca (realizat de Nona Ciobanu şi echipa ei), ce se înscrie cu brio într-un context estetic internaţional de promovare a formelor spectaculare mixte. În plus, Green Hours Jazz Café ne-a oferit un spaţiu nonteatral în care e bine să evadezi din cînd în cînd pentru o producţie artistică.

Şi uite aşa, cu On şi Off, cu „mainstream"-ul şi „fringe"-ul din orice mare festival, am avut parte de o săptămînă plină de bucurii estetice pe care n-o regretăm deloc, sau, mai bine zis, regretăm că s-a terminat. ▲

Pagină realizată de Simona SORA

Iaromira POPOVICI

bazar

Vedete, tabele şi drame

Statutul vedetelor neaoşe continuă să şerpuiască printre plusuri timide şi minusuri ridicole. Revistele mondene şi pentru femei sînt cele care şi-au asumat responsabilitatea obositoarelor oscilaţii: nu în ceea ce priveşte biografia propriu-zisă a vedetei X, ci referitoare la modul în care acestea sînt tratate în mass-media. Vorbeam, mai demult, de decenţă în cazul Andreei Marin şi al divorţului acesteia, şi de mahala genuină în cazul „evadării" de acasă a Andreei Antonescu. În ambele situaţii tonul neutru-optimist cu care ne obişnuise o revistă precum *Tv Mania* îşi pierdea rostul static în faţa acţiunii debordante. Redactorii revistelor de „specialitate" nu se mai mulţumesc, însă, cu nici una din cele două abordări clasice menţionate. Ultimul număr al revistei *Unica* încearcă varianta tabelului. Fără să ştim, concret, despre ce e vorba, deja tabelul naşte în minţile noastre niscaiva conexiuni sistematice şi contabiliceşti. Nu sînt greşite, deoarece, dacă aruncăm un ochi mai atent în tabelul respectiv, vedem că statutul de vedetă e cuantificabil în cele mai mici detalii: Andreea Marin şi Mihaela Rădulescu sînt comparate în privinţa ochilor, bustului, picioarelor, taliei, umorului, sex-appeal-ului, spontaneităţii. Experţii sînt cinci bărbaţi celebri, cel puţin în viziunea redactorilor revistei: Mircea Badea, Cătălin Botezatu, Horia Brenciu, Adrian Enache şi Marius Rădmănăştean. Evident că judecatele sînt femei iar judecătorii, bărbaţi. Ca atare, efectul neplăcut şi mult vehiculat de trupmarfă se face resimţit din nou. Interesant este că, în ridicolul tabel, calităţile fizice se îmbină armonios cu cele „sufleteşti", conform indicaţiilor cuminţi pentru o compunere de clasa a cincea. Rezultatele nu contează, şi nici măcar lipsa originalităţii (într-o revistă tv exista, mai demult, un tabel asemănător, referitor la Thalia şi Natalia, preluat dint-o revistă sudamericană), ci doar procedura în sine. Dar poate că pe cele două vedete nu le deranjează în vreun fel procedeul, ci se simt bucuroase că au ajuns primele două clasate şi eroinele unui top extins.

Andreea Marin are dedicat, de altfel, un întreg *feature* într-o altă revistă, intitulată direct *Vedete*. Vorbeam de decenţa divorţului ei: sîntem, acum într-o altă etapă. Decenţa s-a transformat într-o telenovelă sau într-o ediţie à la *Surprize, surprize*. Andreea apare neagră şi plînsă în urma divorţului, cu părul lins şi un zîmbet trist şi obosit pe faţa-i discret machiată: o eroină în suferinţă, reacţionînd ca la carte la propria ei surpriză. O asemenea ipostază de victimă sexy clarifică implicit raporturile maniheiste ale divorţului. Andreea pozează, oarecum pe faţă, în diva suferindă: poza centrală a articolului se intitulează „Iubire tristă", iar într-o altă imagine ne întreabă: „Am devenit o alta?". Autorul articolului îi susţine din răsputeri această ipostază: „(...) Andreea Marin a devenit ea însăşi o eroină de telenovelă. Viaţa ei strălucitoare, aureolată de frumuseţe şi de glorie, de o căsnicie întemeiată pe dragoste, pe care Andreea şi-o etala cu mai multă ostentaţie decît o rochie s-a transformat deodată într-o dramă. Divorţul a dezechilibrat-o. (...) Nimeni nu ştia că puterea ei de a se impune se hrănea din seva dragostei (...) Dar, vai, sub aparenţele unei superiorităţi de suverană, se ascunde un suflet delicat, curat, nehîrşit prin surprizele dezagreabile ale vieţii". Am putea continua astfel la infinit, dar ne-am plictisi chiar şi de locuri comune patetice. Cert este că vedetele noastre şi statutul lor continuă să ne ofere surprize. ▲

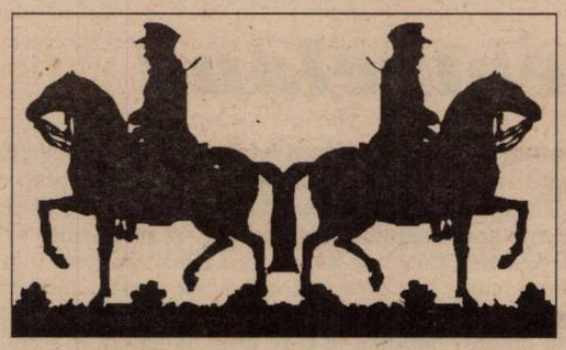

Radu COSAŞU

din vieaţa unui extremist de centru...

Din registrul ideilor maniheiste

Este întotdeauna amuzantă – amuzantă pînă la tristeţe – situaţia unui om inteligent care nu ştie să tacă după ce a comis o faptă penibilă; i se mai zice şi gafă, acelei situaţii. În *Convorbirile literare* ale lunii octombrie, dl Gheorghe Grigurcu se trezeşte într-o asemenea dăndănaie dacă ţinem seamă şi de clasica ei definiţie: gafă nu e ca într-un salon să-ţi vîri picioarele în supă, ci să începi a le învîrti insistent în castron.

Dînsul reproduce în întregime – cu un fair-play rar întîlnit în polemicile zilei – nota dură din *Dilema* în care îi făceam cunoscut caracterul neoproletcultist şi dezgustător al tabletei sale publicate în *România liberă* imediat după decesul lui Ov. S. Crohmălniceanu, critic pe care-l răstignise din răsputeri în ultimul deceniu al vieţii sale. Prima ripostă la acea notă este refuzul de a fi socotit un neoproletcultist – dl Grigurcu nu admite aşa ceva: este ca şi cum „un autor ce ar fi dezaprobat propaganda nazistă, ar fi calificat... nazist". Şi de ce nu? De ce nu chiar neonazist? Cele trei puncte ale mirării din fraza asta ne fac să credem că dl Grigurcu e, Doamne iartă-ne!, necitit. Există asemenea fenomene de nazişti şi mai ales de neonazişti care au putut să dezaprobe propaganda goebbelsiană, jdanovişti în spirit care s-au opus jdanovismului în practica sa. Argumentul nu ţine: poţi fi neoproletcultist, azi, după ce ani de zile ai combătut vechiul proletcultism; cunosc bine şi „la dreapta" şi „la stînga", oameni capabili de o asemenea performanţă. Aceasta se explică prin extraordinara forţă cu care lucrează, de veacuri, spiritul maniheist, cel care nu poate gîndi decît în alb şi negru, în Bine şi Rău tranşate decis, precum carnea în harnicele măcelării. Proletcultismul – o scriu ca unul care am trecut pe acolo şi ştiu ce înseamnă această nenorocire, pe viu, făcînd din ea obsesia chiar monotonă a scrisului meu – este o eroare gravă, o dramă a inteligenţei şi a talentului, provenite din maniheismul care-şi poate face de cap, cu aceeaşi vigoare, şi printre comunişti şi printre anticomunişti. El a putut produce din oameni subtili – idioţi, din talente – nontalente şi din imbecili – şefi. Totul e cum să scapi de el, cum să te debarasezi... Încît dacă Ov. S. Crohmălniceanu, în perioada proletcultistă, a putut comite enormitatea îndelung regretată de a-l categorisi pe Eugen Lovinescu ca „lacheu al imperialismului", dl Grigurcu nu e cu nimic mai puţin neoproletcultist cînd îl stigmatizează pe Crohmălniceanu, deocamdată fără regret, ca pe un călău realist-socialist sau ca pe un indiscutabil cameleon oportunist*; ba chiar vina dlui Grigurcu e şi mai grea, fiindcă Ov. S. Crohmălniceanu a făptuit păcatele sale şi din frică, pe cînd noul nostru Novicov, dotat cu aceeaşi cultură a urii intelectuale, numai de asta nu se poate plînge.

O a doua rotire a picioarelor în castronul cu supă are loc atunci cînd dl Grigurcu scrie: „Dacă pe R. C. îl dezgustă «tableta» noastră, faptul nu dovedeşte altceva decît solidarizarea d-sale cu mentalitatea decedatului exeget, pe care, din laşitate, ne-o atribuie nouă". Cu toată liniştea, plus o bibliografie abundentă, îl pot asigura pe noul nostru Moraru că această frază aparţine neodihnitei logici goebbelsian-jdanoviste care politiza, ideologiza, demasca şi înfiera orice sentiment apolitic, ca să nu-i zic gingaş, răsucindu-l imediat ca laş şi mic-burghez. Dacă exista o solidaritate în nota aceea, ea era, mai degrabă, cu acel care susţinea că cea mai umană faptă este de a-l împiedica pe un om de la un gest ruşinos. Nietzsche. Dezgustat de textul contemporanului meu, îi propuneam, printre rînduri, o gingăşie la care îi dădeam dreptul avînd în vedere că în „tableta" sa recunoştea o îndoială la adresa justeţii gestului său: să se gîndească dacă a făcut bine, chiar ca bun anticomunist, repezindu-se să scuipe încă o dată pe un mormînt proaspăt, dacă acela era momentul (nu zic contextul – e prea marxist!) pentru a căuta un citat din Nae Ionescu care să-i spulbere îndoiala?

O a treia învîrtitură a gafei provine din enervarea dlui Grigurcu în faţa refuzului meu de a îmbrăţişa textul lui Nae Ionescu pe care-l socoteam dubios ca inteligenţă şi misticoid. Aici se răspunde cu slabă ironie şi tristă politichie: autorul îşi aduce aminte că termenul de „misticoid" l-ar fi amuzat pe Lucian Blaga atunci cînd l-a descoperit într-un text al „vajnicului proletcultist Silvian Iosifescu". Folosindu-l şi eu, neoproletcultistul de serviciu se întreabă dacă nu mă înscriu astfel „în direcţia vechilor şi semimărturisitelor mele opţiuni". Dacă pentru un critic de subţirimea dlui Grigurcu, *Supravieţuirile* mele constituie „doar semimărturisiri", nu pot decît să-i mărturisesc integral şi benign că şi pe mine Blaga mă poate amuza, uneori, ca în scrisorica aceea către Tudor Vianu, din '54, cînd recomandîndu-i un tînăr foarte dotat, are grija unui P.S. în care adaugă că pe lîngă darurile sale intelectuale tînărul acela are şi o origine socială foarte sănătoasă, fiind nepotul unei eroine a clasei muncitoare.** Fără freudism excesiv, pentru mine, ca simplu nuvelist, publicistica anticomunistă „de basse espèce" a dlui Grigurcu este o permanentă încercare de a-şi face uitată „originea foarte sănătoasă" din urmă cu 50 de ani; nu e un subiect banal.

* N-am citit o dezavuare mai hotărîtă a acestor opinii ca în eseul lui S. Damian despre drama lui Crohmălniceanu, S. Damian declarîndu-se, altfel, un adept „cu trup şi suflet" al ideilor dlui Grigurcu.

** vezi *Scrisori către Tudor Vianu*, volumul III, Ed. Minerva, pag. 204 ▲

Eugen ISTODOR

plecat de acasă...

De la *suge* la REMAT

„Cine citeşte, suge p...", scrie chiar pe zidul de pe scară. Eu transcriu, nu citesc! Am scăpat. Cobor prin spate. „DORU-Furnica", restaurant. Apoi, „cel mai plăcut loc din zonă – Terasa Traian", scaune de fier, oameni de strînsură. Pe un taxi: „Rent a car with the driver 20-30 $ per day". Îl iau şi mă duce pe zona: Piaţa Victoriei – Calea Victoriei – Griviţei – Titulescu – Piaţa Victoriei, incluzînd străzile din interiorul acestui careu. Încep cu numere fără soţ. O iau înspre strada Buzeşti dinspre Calea Victoriei. Pe la numărul 61 sînt blocuri cu firme cît se poate de mari pentru ţara noastră. Apoi, lumea se îndreaptă spre o casă de schimb valutar. Vine restaurant „Europa", seamănă cu Asia. Un pustiu de gunoaie pe care se înalţă clădiri de marmură şi sticlă. Între gunoaie remarcăm: detergent „Ariel", linosul „Coccolino", periuţe de dinţi „Colgate", pansament cu sînge „Urgo", coji de kiwi, portocale. Vine „Hyunday – Acces paging", lîngă care se ridică Biserica. „Mc Donald's Rock'n Roll's", cu motor pus cîş în vitrină şi tonomat degeaba. Citesc „Polizu", nume de maternitate, dar mie îmi sună a injecţie. Polizu e adormindă în aromele lui „Şark": kuşbaşi, adana, bezti, domatesh, taruh, biftek, katmer, tubimba, katazf, berklasa. „Legătoria" stă lîngă „Jocuri Computer". Predestinare? La numărul 31 e un „Amanet". Scapi de obiecte, apoi de păr, deoarece urmează o „Frizerie Tuns 6000 lei". Numărul 19 e rezervat unui tip aparte de filosofie şi burse: „ROMANI C:R:I:S:S:Ţ – Centru romilor de intervenţie socială şi studii". Numărul 21 ne sperie, e „Paspartu Nico & Carmen", continuat tot de arte vizuale: „Foto Buzeşti". În faţa unei ruine zace o ţigancă: ţiţe, tată, încălţăminte Armani, mamă, de la două la şapte fuste. Afiş: „seminţe floarea soarelui". Femeia de seminţe, vis al poeţilor. „Hotel Marna", de ce nu DFRST, de exemplu, rămîne o enigmă, ne traversează spre Calea Griviţei. De aici e un pas spre coerenta „Piaţa Matache", cu al său „Magazin Premial şi Patiserie". Aici şi numai aici e „Omul bun", crîşmă înghiţită de HALA. Ce caută o „Florărie"? Dar uite că vine toneta de seminţe şi insecticide „Decis". Foarte decis mă ţin de nas. Urmează „Peşte". „Café Matache", patiserie, şi-a ales locul său de bîrne şi gresie lîngă WC PUBLIC. Într-un dos, pe Strada Luncani, la numărul 2 e „SC FIFICOM SRL", consignaţie. După aceea ieşim spre strada Atelierului, loc de mireasmă a pîinii pe vatră, 0,350 g, 1300 lei. Trăieşti complet, căci vine „Cafea Brazilia şi Indonezia, Cafea Grancea: Măcinată Pudră cu maşina, Tradiţională, Cafea pentru toate buzunarele, Tranziţie Uşoară!" „Băcănia Ryka" e urmată de „Mozaic & Roghcot SRL", mai populist e doar „SC La Argeşeanu SRL". Cui lăsăm un teren viran cu crîşme, din care se iveşte unicul „Misanion" şi superba „Alice Raymond"? Luăm un pic dreapta, spre Casa de bilete CFR, tot Strada Atelierului, dăm de „Dreams Net": gustări, fripturi, mici, ciorbe, mici. La 24 avem „Rest. Moni multi com". Să nu mai pomenesc de plictisitoarele „Vopsitorie", „Seminţe", „Cuptor pîine", „Florăria Nord", „Geamuri Oglinzi", „Huse Auto-Tapiserie- Plăpumi". Ăştia pe ce lume se cred? Îmi revin pe Strada Cameliei cu „Amalgam" şi „Gogoşi". Şi după atîta aluat dospit vine implacabil, la numărul 33, „Prestări Servicii Înmormîntări". N-o să vă vină să credeţi, dar la 30 e „Dandy" – menaj uz casnic, cratiţe, tigăi, cruci. Pe acest fir sentimental, la 27 e „Tocilărie". Pe imaginarul de ţevi declanşat de cele două afaceri amintite, apare, la 25, „Covrigăria". După intersecţia cu strada Gării, „Casa Viali". „Caffe bar-amanet", două într-una singură. „Geo Sili Piese Auto Dacia". În sfîrşit, ce ne trebuia, două tonete „Remat Nord". Vom reveni tot din această zonă parcursă rapid, cu ample declaraţiuni de la faţa locului. ▲

Augustin IOAN

pierduţi în spaţiu?

Casa-budă

Revista *Art Margins* () a Universităţii California din Santa Barbara este unul dintre locurile de unde se poate afla despre artele Rusiei şi ale Europei Central-Estice mai mult decît din revistele de profil ale fiecărora dintre ţările vizate. Îi datorăm, dacă nimic altceva, cel puţin aducerea împreună a unor cercetători (şi cititori) care ştiu mai multe despre arta occidentului decît despre aceea a vecinilor lor imediaţi (fie aceştia din chiar oraşul alăturat). Precum se vede, fac reclamă deşănţată acestei „afaceri" non-profit, întreţinută cu bani puţini dar cu mult entuziasm de dr. Sven Spieker, profesor la amintita universitate: nu numai deoarece am onoarea să mă prenumăr printre membrii redacţiei, ci şi pentru că, împreună cu Ileana Pintilie-Teleagă, facem singuri – în ciuda eforturilor de a atrage mai multă lume în acest proces – oficiul de reprezentare a artelor şi arhitecturii româneşti.

Un articol recent mi-a atras atenţia în această revistă: *Ilya Kabakov – The Soviet Toilet and the Palace of Utopias*, de Svetlana Boym. Nu vreau să vorbesc aici atît despre artistul care a închipuit o instalaţie în care spaţiul toaletei publice sovietice devine – atenţie! – loc al locuirii, cît despre faptul că instalaţia respectivă este un semn al memoriei, al copilăriei. Atunci, Kabakov chiar a locuit, împreună cu mama sa, într-o toaletă publică (dezafectată, e drept). Nostalgia „case obscene" – cu neputinţă de reprimat, de vreme ce este, totuşi, casa copilăriei! – este tensionată de prezenţa concomitentă a dezgustului şi a furiei retrospective.

Locuirea în comunism fu parte a acestei *obscenităţi* la scară societală (este interesant în context excursul făcut de Boym în – cum altfel! – obscura etimologie a cuvîntului). Carenţa de locuinţe care să satisfacă standarde minimale a fost „suplinită" fie prin confiscarea celor aflate încă în posesia duşmanului de clasă, fie prin îndesirea locatarilor în spaţiile din care „doar" o familie „sfida" clasa nou-uvrieră dizlocată de la treburile ei agricole şi tîrîtă la oraş. Prin urmare, ani buni, familii care nu aveau absolut nimic în comun – ba chiar uneori confiscator şi confiscat – şi-au agresat reciproc intimitatea ultimă. Totul s-a petrecut vreme de decenii şi pe seama problemelor mentale individuale, a dramelor familiale şi a psyché-ului colectiv. Drama revine, după circa două decenii în care ritmul de ridicare a ghetto-urilor de blocuri părea să depresurizeze cumva cererea de spaţiu locativ (pe seama calităţii acestuia, firește). Cum nu se mai construiesc practic locuinţe accesibile, familiile se înghesuie mai departe cîte două sau trei generaţii în spaţii insuficiente chiar şi pentru una singură.

Există fiinţe umane, dincolo de pragul declasării, care „locuiesc", din disperare şi abandon social, în alte asemenea „case obscene". Sistemul de canalizare este un „cartier" din care încă mai ies la suprafaţă vietăţi toropite de drog şi mizerie. Subsolurile de instalaţii ale blocurilor sunt şi ele ocupate de fiinţe care trăiesc, precum cîinii comunitari cu care îşi împart teritoriul şi căldura ţevilor, din grija şi sentimentul de indefinită culpă al creştinilor de deasupra pămîntului. Acest lucru nu se petrece decît atunci cînd chiar cetăţenii mai gospodari şi-au făcut spaţii „de refugiu" – cu efort de amenajare, dus uneori la „cochetărie": birouri ale asociaţiilor de proprietari, boxe, ateliere de mică meşteşugărie eludînd fiscalitatea suprateranã.

Cît despre toaletele înseşi – atît de absente din peisajul urban românesc, încît cele de la McDonald's, faimoase în lume pentru curăţenia lor, nu mai fac aici faţă – ele reprezintă în sine un topos al urbanităţii. Mă feresc de a comenta toaleta bucureşteană preschimbată în bar. Un cotidian central ne anunţa însă (22 martie 2000) despre prima toaletă cu girofar (la un bar din Cluj)! Orice s-ar crede, este vorba tot despre o „instalaţie" (în felul în care descriam mai sus opera lui Kabakov) numită *The Name of the Eight* (sic!) şi semnată de d-l Sorin Mureşian. Autorul îi confecţionase operei d-sale şi un soi de logică justificatorie cu elemente de psihanaliză post-freudiană (dacă a priceput bine reporterul)...Spaţii derelicte şi/sau reziduale – de felul toaletelor publice – pot deveni, iată, atît la Kabakov cît şi la Mureşian, din locuri absente şi delabrate ale peisajului urban, personaje ale artei contemporane.

▲

Andrei GORZO

fericirea la televizor

Pe marginea piscinei

O prietenă mi-a mărturisit recent că în copilărie dorea să se facă „telespectator": asta era meseria la care visa pe-atunci – telespectator: să plece dimineaţa de-acasă (tot pe-atunci îşi dorea să locuiască într-un cireş) şi după o zi de muncă pe brînci la îndeplinirea sarcinilor specifice profesiei alese, să se întoarcă (în cireş) epuizată, dar împlinită, simţind că pe zi ce trece devine o telespectatoare tot mai bună şi că – cine ştie? – , muncind cu abnegaţie va ajunge cîndva o *supertelespectatoare*. Era o imagine a fericirii.

Eu unul nu sînt un telespectator prea bun: cel mai adesea nu deschid televizorul decît atunci cînd ştiu bine ce vreau să văd, în general mă mulţumesc cu informaţii şi cu filme, nu am emisiuni preferate, seriale preferate, vedete preferate, nu sînt avid, nu sînt răbdător, nu sînt fidel, nu las televizorul să meargă ca fundal, îi refuz oferta de a-mi umple minutele moarte, evit asaltul, suprasarcina de imagini. Dar înţeleg satisfacţiile *zapping*-ului.

Mă surprind uneori, la ore înaintate, „zappîndu-mi" calea printr-un talmeş-balmeş de chipuri şi clipuri, de spoturi, topuri, *soap*-uri, *show*-uri, *talk-show*-uri, filme de arhivă, filme de cinematecă, filme porno soft – calea spre ce? Spre nu contează ce, căci *zapping*-ul e fascinant în sine: scurtcircuitează, aglomerează, egalizează, omogenizează vechiul şi noul, bunul, răul şi urîtul, realitatea, ficţiunea şi tot ce-i intermediar, feţele pe care te bucuri să le revezi şi cele pe care ai prefera să le uiţi, cuvintele politicienilor şi cuvintele *hip-hopper*-ilor – pînă cînd poţi ajunge să simţi că nimic nu mai iese în evidenţă, nimic nu se mai reliefează, nimic nu se mai distinge prin nimic de nimic, spaţiul tău interior se pierde în spaţiul catodic, lumea e o suprafaţă netedă şi aridă ai cărei locuitori nu fac altceva decît să butoneze, să trimită semnale prin telecomandă, să rătăcească printre unde.

După cum, din întîmplare, poţi să dai peste o imagine care să te reţină şi care (dar asta-i rar) să-ţi procure o senzaţie asemănătoare cu fericirea: ai redescoperit expresivitatea, lumea nu mai e plată şi aridă, ţi-ai găsit un loc de popas, eşti acasă. Am trăit un astfel de moment recent, într-o seară de luni, cînd tot schimbînd programe m-am pomenit (pe Arte) undeva la mijlocul filmului *Leaving Las Vegas*. Oricine l-a văzut ştie că nu-i tocmai un film în care să găseşti fericire. Povestea iubirii dintre doi oameni pierduţi în Las Vegas – un scenarist alcoolic care s-a hotărît să bea pînă moare şi o prostituată bolnavă de singurătate, care îl aduce să locuiască în casa ei – , filmul lui Mike Figgis e înecat în compasiune şi în neputinţă. Nu e sentimental – nu-i nimic sentimental în priveliştea a doi oameni scufundîndu-se şi agăţîndu-se unul de celălalt, deşi unul nu mai vrea să înoate, iar celălalt nu prea mai ştie cum – , e răscolitor de trist. Şi totuşi conţine *acea secvenţă* care m-a făcut să las telecomanda din mînă: el (Nicolas Cage) şi ea (Elisabeth Shue) stînd noaptea pe marginea unei piscine, cu privirile pierdute într-un televizor, în imaginile alb-negru ale unui anumit film clasic. E un *time-out*, un moment suspendat în scufundarea lor; se uită împreună la televizor, n-au nevoie să-şi vorbească, prezenţa celuilat e de ajuns, par un cuplu fericit. În filmul alb-negru de la televizor, un Joseph Cotten îndrăgostit şi beat admite, în faţa unei Alida Valli răvăşite, că şi-a dat seama că ea nu-i va împărtăşi niciodată sentimentele, apoi Orson Welles apare şi el, din întunericul unei străduţe din Viena, şi peste toate se aude o melodie melancolică de ţiteră. În celălat film, Nicolas Cage stă pe marginea unei piscine din Las Vegas (oraşul acela ca un pom de Crăciun crescut peste noapte în deşert), se uită la televizor şi probabil că se simte acasă în imaginile din 1949 – Cotten, Valli, Welles în Viena pustiită de bombe. (Îl înţeleg: într-o vreme aşa îmi imaginam paradisul – să stau cu cineva lîngă o piscină şi să privesc la televizor *acel* film clasic, difuzat la nesfîrşit.) Secvenţa din *Leaving Las Vegas* durează cîteva secunde, suficient ca să realizăm cît de preţios e acest moment de pace, înainte ca scufundarea personajelor să continue. E fragil, e precar, e ca fericirea la televizor. La sfîrşitul filmului stingem aparatul. Nu mai avem chef de *zapping*, nu vrem să ne întoarcem imediat în Las Vegas-ul nostru catodic.

▲

Dan GOANŢĂ

medalia de abur

Vai de steaua ta norocoasă

Ca-ntr-un episod ratat din Dosarele Icks, păşeam pe Calea Filotimiei, puţin nedumerit de ceaţa lăptoasă. Cel de sus dădea umiditate la tot cartierul. Era atît de ceaţă, încît nici afişele nu se mai vedeau bine. Nici figura lui Petre Roman cu mustăţi şi nici Ion Iliescu, varianta cu vînătăi de tuş la ambii ochi. O variantă care mi-l face simpatic, întrucît seamănă cu bunica ratonilor dintr-un serial de desene animate. Este singurul lucru pe care-l înţeleg de pe canalul portughez oferit de distribuitorul meu. Cel care mă trage pe cablu. Zgomotul paşilor era aspirat de pîcla deasă, ca dobînzile la termen în conturile semilunei. Din umbrele dimineţii răsăreau copiii care lipiseră afişe pînă la ora deschiderii secţiilor de vot, aşa cum zice legea. Erau îmbrăcaţi modest, dar îngrijit, cu siglele partidelor la vedere (ciolanul şi bulanul) şi fiecare purta cîte-un cuţit în spate. În mîini aveau găleţi de stirocol şi aurolac, iar în priviri speranţa. Din canale răsăreau dezmoşteniţii soartei, securiştii, activiştii şi colaboraţioniştii de altădată, care acum plătesc pentru faptele lor. La cursul zilei. Se grăbeau la vecina creştină. Din cînd în cînd, îşi aminteau de învingătorul lor, se priveau oblic şi îşi şopteau discret avertismentul fatal: *e ţapul cu cioc de rubin!*

De sus, din blocuri, cad calorifere şi stutzuri, instalaţii electrice, aparate electrocasnice, robinete şi căzi de baie. *Cave ne cadas!* Un ţigan slăbănog, prea bătrîn ca să mai fure, cerşea la colţul străzii. Trecînd pe lîngă el, am constatat că intona un marş. Electoral, evident: *Non, rien de rien* (Edith Piaf). M-am făcut că nu-l observ şi am pătruns în clădirea de sticlă a secţiei de votare. Beton!

Nu eram primul, nu eram singur. La vot, ca la olimpiadă. Nu vii ca să cîştigi, ci ca să participi. În rest, recuzita de rigoare – măsuţe de abanos, hîrtii albe ca zăpada cu sigle negre, cabine de probă, mitraliere cu bandă. Pe mese ştampile de mahon şi călimări de cleştar. În călimări, nimic. Cînd a fost Tache, n-a fost Tică. Tuşul s-a scurs pe afişele de afară. Membrii secţiei de votare te privesc cu căldură şi te îndrumă. Pentru o cît mai bună desfăşurare sînt legaţi de urne cu lanţuri. Unul a fost şeful serviciilor secrete, a vrut să se facă ambasador, dar nu s-a găsit pentru el decît o ţară secretă.

Pentru economie se foloseşte un singur buletin de vot, completat la toate partidele. Urna n-are gaură, dar are ecran. Pe ecran – nea Florin cu o invitată. Pare femeie simplă, dar se vădeşte că a cunoscut multă lume la viaţa ei, vibrează şi-acum cînd îşi aduce aminte de ei. Oameni cu dreptul de a alege, de a fi aleşi şi de a se adresa Comisiei de Revizie. Pe un perete, portretul Lui, varianta cu ochelari artizanali. Într-o mînă are Biblia, în alta puşca, în alta microfonul. Dedesubt, deviza (cu aluzii istorice, evident): *Ce iei PMR, dai pe PRM!* Sîntem o ţară de intelectuali, o ţară de artişti. Cum se-ntîlnesc doi, formează un cvartet. Sîntem şi o ţară de sportivi. Cum se-ntîlnesc 15, fac o echipă de rugby. Sau un partid. Fie creştin, fie democrat. Cine are urechile mari, face şi una şi alta – cîntă după ureche, dar face şi un partid. În toate variantele, mîncăm bătaie. Singurul aliment fără TVA, singurul aliment la care nu sîntem concuraţi de vecinii noştri. Cui nu-i place la noi, să plece. *Partir, c'est pourrir un peu!* Nouă ni se rupe-n cinşpe mii!

Plec şi eu. Am votat, am fost conştiincios, sînt mulţumit de mine, am bucurii puţine, dar profunde. În minte încă-mi mai răsună sfaturile primite la urna-televizor. Se-apropie iarna, vremea clismelor cu vin fiert, cu cuişoare şi scorţişoară. Dac-am fost cuminţi, Moşul o să ne dea cu sacul. La rinichi, să nu se vadă. Cîtă confuzie, atîta contuzie. Să fie sticla pe jumătate goală sau pe jumătate plină? Nici una nici alta. Probabil că e prea mare.

▲

PIAŢA DE ŞMECHERI

Cătălin MANOLE

Băieţi buni

Nu m-ar mira ca într-una din aceste zile în care puteţi viziona *remake*-uri ale unor filme celebre şi în care Vivaldi se confruntă cu başii să vă cadă în mînă un „Hamlet – variantă îmbunătăţită“ sau „Adevărata poveste a fraţilor Karamazov“. Şi dacă s-ar ajunge pînă aici, de ce nu s-ar începe „Noile caractere“ cu „Şmecherul“?

Din dorinţa de a scăpa de influenţa carteziană am cercetat şmecherul cum s-a nimerit, fără multă metodă, în voia diverselor cartiere bucureştene.

Micii şmecheri, ieşiţi în stradă *la ciupeală* sînt parte integrantă a peisajului contemporan: nu-ţi dai seama de ei pînă nu le simţi prezentă absenţa. Unii dintre aceştia reprezintă *investitorii privaţi* cu ambiţii de mahăr, alţii se mulţumesc să cîştige cît să trăiască. Ambele categorii sînt înconjurate atît de succesul la public al marilor escroci, dar mai ales de legile prost făcute şi de aplicarea lor îngreunată de birocraţie. Întîmplarea mi-a adus în faţa reportofonului un vînzător de decodoare HBO şi un vînzător de CD-uri piratate. Cei doi nu se cunosc, îşi fac şmecheriile în două pieţe diferite, dar iată ce-i uneşte: şi unul şi celălalt sînt foşti subofiţeri în M.I.

Fenomenul mi se pare interesant deoarece:

– pe lîngă vînzătorul de decodoare se plimbă nestingherit un poliţist;

– Cătălin, vînzătorul de CD-uri tocmai discuta cu un prieten, viitor procuror;

– viitorul procuror scoate din geantă legea copyright-ului şi îmi explică sintetic punctele ei slabe;

– lumea îi priveşte cu simpatie pentru că „şi mie îmi convine să-mi vînd marfa şi lor le convine să cumpere mai ieftin şi chiar de o calitate superioară faţă de ceea ce se găseşte pe piaţă“ (Cătălin);

– o înţelegere tacită îi stimulează pe poliţişti să confişte marfa din cînd în cînd la adăpostul unui proces verbal... care nu înseamnă altceva decît „Puteţi continua, dar ăsta este dreptul nostru“.

Toate acestea duc la următoarele concluzii: cetăţenii îşi fură singuri subvenţiile înainte ca acestea să ajungă la ei şi oamenii legii trec de partea cealaltă a baricadei (unii stau chiar pe ea) mult mai profitabilă şi mult mai uşor de stăpînit acum cînd îţi cunoşti *duşmanul* din interior. Sigur, cei doi sînt trepăduşi, şmecheri inofensivi, dar situaţia este probabil aceeaşi la nivelul marilor granguri. Pentru a-mi clarifica statutul de şmecher al celui ce vinde CD-uri piratate „aduse pe naşpa din Ucraina“ şi al celui ce trăieşte de pe urma pasiunii sale electronice, am stat de vorbă cu tineri de 16-18 ani, toţi trecuţi prin „şcoala şmecheriei“.

Grupul Costel-Marius-Paie-Raju a fost de acord în unanimitate: „Bă, ăştia de care ne spui tu sînt găinari.“ Au urmat nuanţele: „Şmecher înseamnă să ai bani să te distrezi noaptea, să ai maşini de maşini – *fancy cars* – un bemveu, un merţan, un SLK... Că vii să te baţi cu ăla să te pac-pac, să te droghezi, să alea-alea... Cînd ai bani – sute de milioane – atunci eşti şmecher. Nu eşti că vinzi CD-uri.“

Banii de obicei sînt făcuţi în afara legii, pornindu-se de la principiul „dacă faci totu' corect nu faci nimic“. *Loviturile* sau *tunurile* nu mai ţin de mult cont de impresia artistică – acum importantă e suma: să fie cît mai mare „să nu te rişti aiurea“.

Revenind la şmecheri – „Fraierii cumpără de la ei droguri – nu au bani şi se duc să fure după frînghie o bluză, un adidas, să le vîndă. Drogurile se vînd în biluţe de staniol, 150 de mii bucata“, îmi spune More. Crocodilu' completează: „Poliţia n-are ce să facă. Dacă e cazu' dai bani, scapi. Asta înseamnă să fii şmecher, nu să vii cu 15 inşi după tine da' n-ai o chiftea în burtă.“

Ghiţă se detaşează de cei doi prieteni ai săi: „Să fii şmecher înseamnă să fii prost. Să ai bani – asta e tot? Mai bine, uite, stai în faţa blocului şi mănînci seminţe.“

Băieţii între ei folosesc apelativul „coae“, în timp ce fetele sînt reduse la denumirea sexului. Aceşti copii vor vota probabil peste patru ani. Pînă atunci fie se va mai schimba ceva, fie un Scorsese român va face un *remake* al filmului „Băieţi buni“.

▲

© S. Ivanoschi

Adina POPESCU

La Obor, cu DVD-ul...

Unchiul meu din America a venit pentru zece zile în vizită în România şi a adus cu el o cameră de filmat DVD pe al cărei minuscul ecran am vizionat cu toţii, rudele, cîteva secvenţe din viaţa sa domestică : vila din Atlanta aşezată într-o pitorească pădurice, grădina şi cîinele lor agitîndu-se prin grădină (unchiul aproape că a lăcrimat cînd şi-a amintit că l-a abandonat pe perioada vacanţei într-un hotel pentru cîini), cîteva imagini de pe autostradă, centrul comercial al oraşului. După aprecierile admirative şi exclamaţiile noastre de rigoare, unchiul şi-a exprimat dorinţa de a realiza un scurt filmuleţ şi în România, pentru a-l duce, ca amintire, acasă. Şi-a ales drept locaţie Piaţa Obor, pentru că „acolo ai, într-adevăr, ce vedea...“ a spus el, nu înainte de a ne întreba dacă: „... sigur e *safe* ?...“ L-am asigurat că „totul o să fie O.K.“, că are mari şanse să nu facă faţă niciunui pericol.

Iată-ne, deci, plimbîndu-ne relaxaţi printre tarabele pieţei, împrumutînd o atitudine calmă, occidentală, specifică turiştilor. Avîndu-l drept conducător de grup pe unchi, care ne deschidea drumul cu un pas plin de siguranţă, cu portofelul într-o mînă şi cu camera de filmat într-alta, privindu-i melancolic şi, în acelaşi timp, ironic pe bişniţari. Începusem să uit zecile de momente penibile în care mi se băgase mîna în sacoşă sau fusesem pipăită pe la buzunare. Întreaga atmosferă de bazar se metamorfoza dintr-un factor frustrant, apanaj al mizeriei generale, într-un spectacol comic şi reconfortant. Mă îndoiesc că unchiul meu a pătruns esenţa acelui mediu de care îl separau cîteva zeci de ani, însă bănuiesc că a surprins cîteva situaţii obişnuite, tipice vieţii din Obor.

O ţigancă îţi umple pumnul de seminţe. Începi să ronţăi şi să descoperi că majoritatea sînt seci. Dacă ai chef de scandal, te întorci să-i spui vreo două, însă ea te ia cu ghicitul : „...hai, că-ţi zic cum te chiamă, cum o chiamă pe mă-ta, cîţi copii o să ai şi de ce îţi sînt legate cununiile..!“. Dacă n-ai ce face, accepţi, doar aşa, pentru distracţie. Prima condiţie: „Pune un ban aici în palmă la baba..!“. Banul dispare în mod miraculos, ţi se cere un altul, căci altfel „nu merge ghicitu'...“. Deja cîţiva din gaşcă te-au observat şi-ţi dau tîrcoale. „Vino acia să te îmbrac! Uite, blugi de calitate... O geacă dă iarnă nu vrei? Avem pantofi de piele la 70 dă mii!“ Sesizezi repede că pantofii sînt de carton, în timp ce ţiganca încă mai trage de tine, mai are ceva de spus: „mai dă şi tu 10 mii pentru ăla micu' că vrea şi el o gogoaşă“. Dacă nu dai, ţiganca te spurcă şi te blesteamă „cu tot neamul tău“. Însă n-o mai bagi în seamă, eşti preocupat de individul cu geaca, socoteşti că la 150 000 e un chilipir. O studiezi ce-o studiezi, în timp ce altul îţi bagă sub ochi „orice produs la 10.000!“ (ciorapi, bureţi de baie, lacuri de unghii şi creme de ghete). Sesizezi că geaca „cu puf de pinguin „ e deja purtată şi afirmi într-un timid acces de furie: „Hai că plec, că-mi pierd vremea cu geaca d-tale !“. Omul se ţine ca scaiul după tine: „Cum adică îţi pierzi vremea?! P'asta o iei din magazin cu 500 de mii“. În sfîrşit,

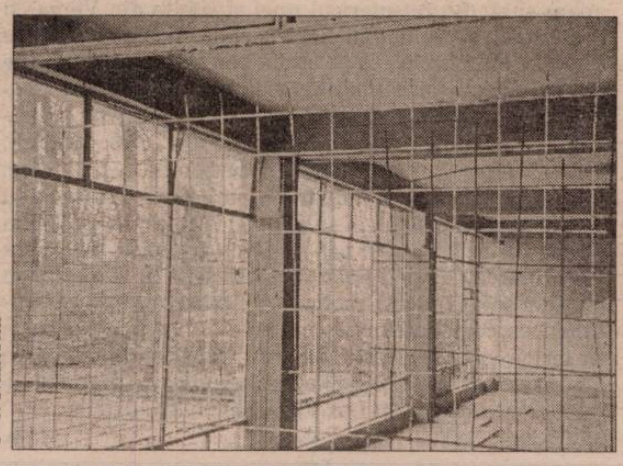

© S. Ivanoschi

scapi de individ şi-ţi aminteşti că, de fapt, ai venit să iei nişte gogoşari pentru murături. Găseşti unii mai arătoşi, stai la coadă la o tarabă, însă te surprinde o cucoană din faţa ta care scoate din plasă un cîntar şi se adresează imperativ femeii care vinde : „ Tu să-mi cîntăreşti cu cîntarul meu, că data trecută m-a mai păcălit una cu un kil şi ceva...“ Renunţi la gogoşari pentru că tu nu ai cîntar propriu şi te îndreptţi agale spre ieşirea din piaţă. Te mai opreşti o clipă pentru că auzi: „Ia decodoru', neamule! Ia HBO-ul!“. Întrebi de curiozitate cît face. „Numa' o foaie! Şi-i făcut de-un prieten de-al meu, electronist!“. Te gîndeşti cîteva secunde: ţi-ar plăcea un decodor; i-ai mai fraieri şi tu pe ăia de la HBO! Dar parcă după treaba cu geaca şi cu gogoşarii nu mai ai încredere... Apare un puşti curăţel, cu alură de student, care-l salută pe omul cu decodoare şi zice: „Mersi, frate! Bună chestia aia a ta! Se vede oglindă“. Vînzătorul zîmbeşte mulţumit: „Plăcerea mea că te-am servit!“. Tinerelul pleacă şi tu fără să-ţi mai faci probleme întrebi: „Cu cît ai zis că-l dai?“. Îl iei şi mergi satisfăcut cu decodorul acasă pe post de gogoşari. Îţi spui: „Asta da afacere!“ şi, după aceea, jumătate de zi te chinui să-l reglezi, dar televizorul tău se încăpăţînează să-ţi arate în loc de filme, purici. După ce ajungi la extenuare, îţi trece prin cap să-l desfaci ca să vezi ce e înăuntru. Lovitură de graţie: cutia de tablă e goală; nici urmă de fir, nici urmă de circuit.

Între timp, ca să revin la povestirea iniţială, unchiul meu este încercuit de un mic grup de curioşi care se interesează discret: „Ce se filmează? „, „De ce se filmează?“ etc. şi-l roagă „să bage puţin ochiu' în cameră, să vadă cum se vede...“. Unchiul refuză, dar grupul insistă şi-l înghesuie lîngă o dugheană unde se vînd mici şi bere. Spectacolul, ce părea comic şi reconfortant, se sfîrşeşte prin tragerea unei cortine opace, de fum (de la mici, probabil). Unchiul dă bir cu fugiţii şi se bucură că „ banii şi camera sînt OK „. Apoi trage concluzia că „n-a fost deloc *safe* în Obor „ şi se decide să meargă şi să filmeze la Mall, căci vrea să ajungă şi el cu o amintire acasă.

▲

Pagină realizată de Andrei MANOLESCU

Tita CHIPER

antinostalgia

Tov-ul face muzica

„Cîntecul i-a însufleţit odinioară pe înaintaşii noştri în lupta pentru eliberarea naţională şi socială, pentru înfăptuirea unirii, crearea statului naţional unitar şi cucerirea independenţei, în lupta revoluţionară împotriva exploatării şi împilării. În anii de după eliberare, în marile bătălii duse pentru victoria revoluţiei socialiste şi transformarea revoluţionară a societăţii, cîntecul a sporit marele elan patriotic al maselor, a răscolit conştiinţe, chemînd tot ceea ce avea mai bun naţiunea noastră la realizarea programului partidului comunist, la munca pentru refacerea şi înflorirea socialistă a ţării.

...A continua această nobilă tradiţie militantă a muzicii noastre în condiţiile epocii desăvîrşirii socialismului – ce întrece în măreţie şi strălucire toate epocile anterioare din istoria poporului român – este o înaltă îndatorire de cinste pentru toţi compozitorii din România.

Ceea ce conferă prestigiu şi autoritate muzicii noastre în ochii celorlalte naţiuni, ceea ce face să-i sporească valoarea pe plan internaţional este nu imitarea sau copierea unor curente sau şcoli „la modă“ în străinătate, ci exprimarea fidelă a personalităţii psihice şi morale a poporului nostru, a caracteristicilor sale sufleteşti, a ţelurilor supreme cărora îşi consacră elanul şi forţele creatoare...“

(Din *Cuvîntarea la adunarea generală a compozitorilor şi muzicologilor* – 13 decembrie 1968) ▲

Dumitru SOLOMON

roluri

Filo-europeni pe dos

Nu ţin minte ca vreun candidat la preşedinţie să fi ridicat tonul, în ultima campanie electorală, împotriva Europei. Este adevărat, unor prezidenţiabili, Europa, cu legile, regulamentele şi avertismentele ei, le stă în gît, aşa cum le stă în gît şi democraţia, deşi, dacă nu ar fi fost democraţie şi ar fi domnit în continuare Ceauşescu, de care le este dor, ei ar fi rămas şi acum bieţi slujbaşi la stat, la partid, la Securitate sau bişniţari, nicidecum aspiranţi la cel mai înalt post. Oricum, e mai şic să treci în faţa alegătorilor drept filo-european decît filo-afro-asiatic, cu atît mai mult cu cît şi Europa stă „cu ochii aţintiţi asupra noastră“, încă de pe vremea lui Farfuridi. Asta nu-i împiedică pe cîte unii să-şi dea în petec, exhibîndu-şi instinctele tribale şi adevăratele convingeri izolaţioniste, întorcînd spatele Europei cu nonşalanţa cu care pregătesc populaţia pentru o nouă dictatură. Mai săptămînile trecute, un astfel de eurofil în declaraţii şi eurofob în străfundul sufletului şi al politicii de partid a clamat la un post de televiziune că în România se desfăşoară „un festival de teatru antinaţional“, întrucît participă trei spectacole în limba maghiară din Transilvania, omiţînd să adauge că, alături de ele, în festival sînt prezente şi foarte numeroase spectacole în limba română, ale unor teatre româneşti, şi că teatrele maghiare sînt şi ele româneşti, înfiinţate şi subvenţionate de statul român. Totuşi, acest Festival Naţional de Teatru este bazat pe o selecţie valorică şi nicidecum etnică, regională sau lingvistică, aşa cum, probabil, ar fi dorit politicianul în chestiune.

Dacă facem alergie la expresii culturale din interiorul ţării, cum o să reacţionăm la expresii culturale din interiorul Europei? Mă amuză ideea că, la un festival internaţional de teatru organizat la Bucureşti, s-ar face gălăgie în legătură cu prezenţa unor trupe finlandeze sau belgiene, care ar juca Molière, Wedekind şi García Lorca (precum trupele de limbă maghiară din România), dar s-ar elogia, eventual, celebra piesă românească despre Ceauşescu „Primăvara eroului“, jucată în valonă sau finlandeză... ▲

Cu ochii-n 3,14

NU VĂ MAI MIRAŢI, CONTAŢI PE MINE: SEMIDICTATURA ŞI TOLERANŢA DEDICATĂ ECLIPSEI NE SCOT DIN HAINE

● Îmi face o tristă plăcere să reamintesc cea mai corectă cifră dintr-un recent sondaj preelectoral: dintre cele două calităţi principale ale unui viitor preşedinte român, inteligenţa şi experienţa managerială erau cu cîte 3% şi 2% pe ultimele locuri; o comentam (vezi *Dilema* nr. 405) concis, sobru şi precaut: „Şi vă mai miraţi...“ Azi, după ce alegerile au confirmat-o, mă simt obligat s-o restilizez: „Şi nu vă mai miraţi...“ (**R. C.**)

● Cel mai haios mesaj electoral a apărut în *Adevărul*, pe un sfert de pagină: „Mesaj către toţi cunoscuţii şi prietenii mei din ţară. Oriunde vă aflaţi, votaţi ApR pentru că astfel mă votaţi şi pe mine. Contaţi pe mine, vă susţin din Parlament. Copoţ Gheorghe (Bradu).“ Aşa, nene, măcar vecinii de pe scară să te voteze. (**C. G.**)

● Circulă un mesaj pe Internet, semnat de un grup de intelectuali, care sună aşa: „Mai bine o dictatură decît o semidemocraţie“. Dar tocmai asta e foarte neplăcut, ba chiar fără haz, într-o dictatură: că nu poate fi „semi“... Nu există semidictaturi. E prefe-

© S. Ivvanoschi

rabilă oricînd o semidemocraţie. (**R. C.**)

● În suplimentul *României libere* din 25 noiembrie, Ion Vianu pune un diagnostic „naţiunii“: „Pe lîngă depresie şi fatalism, un al treilea simptom al maladiei care afectează poporul român este toleranţa faţă de ticăloşie“. Diagnosticul a fost confirmat a doua zi, la alegeri. Rămîne de văzut dacă boala mai poate fi tratată cu *Prozacuri* sau ne-ar trebui nişte şocuri electrice cu electrozi judicios distribuiţi pe „corpul naţiunii“. (**S. S.**)

● Vrăjitoarele sînt una dintre „categoriile sociale“ care s-au adaptat uşor regulilor economiei de piaţă: şi-au dat anunţuri în ziar, au devenit membre de sindicat şi participante la conferinţe internaţionale. Mai nou, chiar în anunţurile lipite pe stîlpi, specialistele într-ale magiei îşi precizează programele TV la care au participat: vrăjitoarea Trandafira, din zona Traian, menţionează „Viaţa bate filmul“ şi „cîteva emisiuni dedicate eclipsei“. (**I. P.**)

● Gramatica bate politeţea. Schimb de replici în autobuzul 331: doamnă între două vîrste către un grup de eleve de la „Caragiale“ care rîd, se foiesc, fac glume: „Da' mai daţi-vă jos raniţele alea din spinare, că ne scoateţi din hăini!“. „Se spune «haine», doamnă“, vine răspunsul prompt. (**T. C.**)

PE UN CÎRLIG RĂMAS LIBER, DREPTUL DE A DA NĂVALĂ ÎN OPINII

● Piaţa Sfîntul Gheorghe, *buticul* din staţia tramvaiului 16, duminica alegerilor, seara. Patronul însuşi – un domn în costum – a ieşit să vîndă la tejghea şi discută cu clienţii politică. După cum arată, pare un intelectual subţire, cu ochelari la fel de subţiri, metalici, aurii. În spatele lui, pe un cîrlig rămas liber, lîngă salamuri şi fleici de porc afumate, stă agăţat un teanc de pungi cu stemă. Pe ele scrie, desigur, „Votaţi Partidul România Mare!“. (**C. P.-B.**)

● Charlton Heston, preşedintele NRA (National Riffle Association), a fost pus în încurcătură de studenţii colegiului Carleton din Minnesota, unde a venit să apere dreptul fiecărui cetăţean american de a poseda o armă de foc. Actorul s-a aflat în faţa unui public tăcut, îmbrăcat în negru, lîngă 178 de perechi de pantofi, corespunzător numărului de copii morţi de **glonţ**, în Statele Unite, în anul 1999. Nimeni nu l-a filmat pe celebrul actor în faţa acestei expoziţii, luptînd în felul ei împotriva dreptului de a fi împuşcat. (**M. B.**)

● Ca să vezi coincidenţă, semnalată magistral de Radu Preda, în *Ev. zilei*, 28 nov. a.c.: pe 26 noiembrie, „de ziua lui Eugen Ionesco, în Parlamentul României dau năvală rinocerii...“. Fără comentarii. (**A. C.**)

● „Am stat doar în două hoteluri în timpul călătoriei noastre şi amîndouă au fost foarte mulţumitoare. În restul timpului am fost găzduiţi de reţeaua de «turism rural». Singurul «reproş» în legătură cu turul nostru este că am obţinut tot ceea ce am vrut“, scrie o cititoare din Mexico City, dna Ruth Broehl Love, în pagina de opinii din *International Herald Tribune;* doamna a fost însoţită de cinci membri ai familiei sale şi ţara vizitată se numeşte, oricît de greu ne vine să credem, România... (**a. l. ş.**)

NEGRU CÎTEODATĂ CU TOTUL NEGRU

● Dacă sînteţi meloman şi v-ar plăcea să vă încălziţi gîtlejul sorbind o ceaşcă de ceai, cea mai nimerită alegere ar putea fi noul produs *„CEAIKOVSKI – ceai negru“*. (**D. S.**)

● În fiecare zi, în drum spre redacţie (cam 20 de minute cu maşina), număr cam 10-12 maşini aparţinînd unor firme de „pază şi protecţie“. În magazine, la poştă, la şcoală – bodyguarzi. Cîteodată (o dată sau de două ori pe săptămînă) îmi mai iese-n cale şi cîte-o maşină a poliţiei ori cîte-un poliţist „de stat“. Trăiască iniţiativa privată! Cetăţeni, simţiţi-vă protejaţi! Bodyguarzii sînt cu noi... (**M. V.**)

● La emisiunea de dimineaţă, la PRO TV, din 28 nov., o absolventă de colegiu sanitar, fostă „Miss România 1999“, care a apărut între timp şi în *Playboy*, declară că „vrea să devină moaşă“. Viitorul nu se arată cu totul negru. (**T. C.**)

„Strigatzi totzi“

– convorbire cu 1 Q SAPRO, zis și Ursu' din Carpatzi –

În ambianța rafinat contestatară de la Teatrul Act, prezența unui „băiat de cartier“ are efectul unui șoc. În ***Poveste de cartier*** *(spectacol scris și regizat de Alice Barb) niște tineri marginali îl așteaptă pe mijlocitor, pe cel care le furnizează rația de droguri. Așteptarea se prelungește, ei își povestesc frînturi din viață, timpul se dilată, trupul suferă și muzica urlată de 1 Q Sapro polarizează trăirile într-un strigăt inarticulat, dar expresiv prin energia negativă acumulată. O energie a nemulțumirii, care își caută cultura. De dragul obiectivității observ, totuși, că interlocutorul meu a început prin a fi nemulțumit de lipsa de orizont a vieții, acum fiind nemulțumit de felul cum (nu) este aplicată legea drepturilor de autor. Este o evoluție.*

– Cum te cheamă?

– ... Cezar.

– ...mai tare!

– 1 Q (Unchiu') Sapro.

– Asta știu. Dar cum ești trecut în cartea de identitate, pe listele electorale...

– Nu contează. Oricum nu votez și ce, mă legitimați acuma? Mă cheamă Cristea Cezar.

– Unde stai?

– În Berceni.

– Cum ai ajuns la Teatrul Act?

– Accidental. Am scos un album la Casa de discuri Mediapro Music și cineva mi-a dat un telefon că ar avea nevoie de niște piese pentru un spectacol și am zis că vreau să văd despre ce e vorba și am ajuns aici. Subiectul se pupa cu piesele mele și a apărut cumva ideea să joc și eu și mi-a plăcut foarte tare, pentru că este un spectacol manifest. Trage un semnal de alarmă asupra consumului de droguri. Treabă pe care mulți nu o văd. Am cunoscut oameni normali, care acum după ce au consumat droguri devin slabi ca stinghia și îi dor toate oasele.

– Ai consumat droguri?

– Bineînțeles.

– Și e plăcut?

– Un moment, e plăcut. E o stare halucinogenă care te face să te simți bine, să uiți... Eu n-am luat droguri dure și n-o să iau vreodată. Dar am văzut: heroina durează aproape o zi întreagă. Și pe urmă, cînd nu o ai, tremuri din tot corpul. Se ia, ca să poți să fii normal.

– Și albumul tău despre ce e?

– Despre viața la periferie.

– Și cum e viața la periferie?

– Foarte grea. Omul nu-și alege unde să se nască, cum să-l cheme și ce să facă. Dacă te naști într-un mediu social mai prost, duci o viață lipsită de multe lucruri și văzînd că ceilalți au, ești nemulțumit și ai vrea și tu să ai. Și nu poți să treci de la un nivel de viață foarte scăzut la unul mult mai bun. De aia unii se apucă de droguri, alții de furat. Să zicem că eu am 20 de ani și vreau să mă însor...

– Nu-i prea devreme?

– Eu am 25. Deci să zicem că am 20 de ani, gînduri serioase cu prietena mea, vreau să-mi fac o familie, baza societății, nu? Este foarte greu să-ți iei un apartament. Și dacă reușești să strîngi bani, tot la periferie îl iei și tot nu poți să fii altceva decît ai fost. În '93, cînd aveam mai puțin de 20 de ani, munceam pe un șantier și banii pe care îi scoteam îi băgam în muzică. Nu e chiar o muzică. Îți trebuie... o chestie pe care să spui mesajul tău.

– Un suport.

– Un suport. Noi îl facem ca să se audă undeva mai sus.

– Unde mai sus?

– La cei care trag sforile și care conduc țara. În piesă, „Calu“ zice: „Sapro, hai să facem ceva, hai să țipăm!“ și îmi spune mie: „țipă tu“. Eu îi spun „Lasă, frate, că eu țip de patru ani și nu mă aude nimeni“. Bine, eu țip de mai mult timp. Vreau să vă mai spun ceva: din muzica asta se scot bani, e o industrie; dacă legea drepturilor de autor ar fi respectată întocmai, ar veni mult mai mulți bani la buget. O bucățică din banii ăștia s-ar duce la sănătate, la învățămînt și ar fi un pic mai bine. Foarte puțin. Dar dacă s-ar face treaba asta în toate domeniile...

– Golanilor, vagabonzilor din cartierul vostru le place muzica voastră?

– Normal că le place, și nu sînt vagabonzi, sînt pur și simplu niște tineri care trăiesc în cartierul ăla. Nu au posibilitatea să facă ce le place. Dacă unuia îi place tenisul, n-are bani, tenisul e un sport scump...

– Pînă la tenis, școală se face?

– Se face școală, de ce nu, dar numai cu școala mori de foame în România. Poți să ai trei facultăți, degeaba, tot pe pile se merge.

– Și da și ba.

– Și da și ba. Chiar dacă ai un talent, e foarte greu să ți-l arăți. „Trăim în România, locul unde se înghite toată porcăria“.

– Și crezi că folosind asemenea mesaje vă puteți face loc?

– O să audă cineva.

– E important să audă cineva sau e important ca voi să încercați ceva? Dacă voi sînteți niște oameni nemulțumiți cu un mesaj, nu crezi că dincolo de rostirea lui, ați putea face ceva, ați putea mișca ceva?

– Să facem scandal și cineva să iasă în balcon să spună „mai dă-le o sută de lei“?

– Nu sîntem acolo, dar putem ajunge acolo, dacă felul de exprimarea al nemulțumirii va fi doar absența de la vot.

– Dar eu chiar nu mă duc.

– De ce nu te duci?

– Fiindcă nu am încredere.

– Dar în grupul cu care joci spectacolul ai încredere? Există un grup imaginar, orfani, drogați, homosexuali, copii ai străzii pe care voi îl jucați ca pe un grup solidar și grupul actorilor, al celor care înfățișează această stare despre care tu spui că impune un semnal de alarmă. Între cei care înfățișează există o solidaritate, există o comunicare, sau v-ați adunat pentru că nu ați avut altceva de făcut?

– Eu eram de acolo și am ajuns în piesă. Și în felul ăsta semnalul de alarmă este mai puternic și se aude mai tare.

– Există un grup de oameni în care să ai încredere?

– Prietenii mei. Foarte puțini.

– Prin ce anume te-au cîștigat?

– Au fost lîngă mine.

– Și tu ai fost lîngă ei?

– Normal. Facem muzica împreună, ceea ce nu e puțin. Am putea face și altceva împreună, dar nu putem face.

– Răul e în alții sau și în voi?

– Sistemul e prost.

– Ce e prost în el?

– Toate merg prost. Învățămîntul. Eu vreau să fabric cuie și asta vreau să învăț dintr-a întîia pînă în a douăsprezecea. Dacă ești la informatică, de ce să cazi la sport și să nu treci anul? De ce îți trebuie chimie dacă tu vrei să fii critic literar?

– Dar există ceva care îți trebuie orice ai vrea să fii?

– Normal. Totul trebuie făcut în limitele bunului-simț. Eu nu vreau chimia, urăsc chimia, nu vreau chimia.

– Poți pînă la urmă să găsești o școală unde nu se învață chimia.

– Pînă la urmă. Și pînă atunci?

– Chiar crezi că la 12-13 ani știi foarte exact care dintre materii e de urît și care e de iubit, care îți va folosi și care nu? Faptul că societatea te pune să înveți lucruri plicticoase nu înseamnă că ea e rău alcătuită.

– Eu din cauza chimiei era să rămîn repetent. Din cauza matematicii am pierdut bacalaureatul și un an din viață. În anul acela am uitat tot ce am învățat. Cînd am dat la facultate, iar am căzut.

– Și pînă la urmă ai intrat?

– Da.

– La ce facultate?

– La limbi străine, la „Spiru Haret“. Dar am plecat.

– De ce ai plecat?

– Pentru că aveam deja lucruri mult mai importante de făcut.

– Dacă înțeleg eu bine, nemulțumirea ta vine și din sentimentul că evoluezi paralel cu viața, realitatea își vede de ale ei și tu de ale tale.

– Stați puțin. Eu sînt stăpîn pe viața mea, fac ce vreau, cum vreau, cînd vreau. Sînt alții care îmi pun mie bețe în roate. Aș vrea să fac multe lucruri, nu sînt paralel cu sistemul, știu, înțeleg ce se întîmplă, mulți dintre noi ar vrea să facă multe și nu pot. În altă parte s-ar putea. Unii emigrează, dar mie îmi place aici. Societatea încearcă și reușește de cele mai multe ori să te reducă la stadiul de roboțel, adică să faci exact ce vrea ea. Sistemul, sistemul de fapt... și sînt cîțiva oameni care conduc, pentru care totul e perfect simplu. Tu ca simplu muritor ăla ești. „Am 25 de ani, născut la periferie, am ajuns să mă sperie ce văd în jurul meu. În fiecare zi, ridic ochii la cer, către Dumnezeu și întreb: Așa va fi mereu? Văd ochii unui copil, inima mi se strînge, mi se înmoaie sufletul, ochii aceia vor plînge. E din ce în ce mai rău, unde se va ajunge, e un ocean plin de durere și de geamăt“. Pe mine mă urmărește imaginea asta: cînd e mic, copilul e fragil și pur. Și cînd devine mare, capătă ce nu vrea. Mă duceam la școală la șase dimineața, am vrut să fac liceul de aviație, să mă fac aviator. Dar am ieșit turnător-formator. Ca să ajung aviator mai trebuia să fac încă trei școli și aș fi ieșit aviator la vîrsta de 40 de ani, ceea ce nu mi se părea deloc normal. Revin: învățămîntul e prost. Mă uitam la cei din jurul meu: vedeam oameni foarte triști, cu o viață monotonă.

– Nu interpretezi greșit? Poate că unii sînt mulțumiți cu viața asta monotonă și cînd le oferi diversitatea simt inconfortul.

– Nu sînt mulțumiți. Oameni terminați, împovărați de griji, gata să te ia la bătaie la cel mai mic gest. Pe mine mă obsedează tînărul care vrea să-și facă o familie, e luat la armată, vine din armată, se schimbă, vrea să facă ceva și nu poate. E însurat, e nevoit să se angajeze oriunde ca să asigure pîinea familiei lui. Își spune, lasă un an de zile, pînă... o să fac ce vreau eu, teatru. Și viața trece, obligațiile cresc și apare copilul și lui trebuie să-i dai să mănînce, să-i cumperi scutece și toate cele, se îmbolnăvește. Anturajul te trage la băutură...

– Dacă n-ai bani pentru scutece, cum ai pentru băutură?

– Se găsesc.

– Deci omul și-o face cu mîna lui.

– Și-o face cu mîna lui, dar și societatea îl ajută. Cei care ar trebui să ne ajute să facem așa ca să fie mai bine pentru noi toți ne bagă pumnul în gură.

– Ție ți-a băgat cineva pumnul în gură?

– Nouă ne-a fost interzis un clip pentru că apărea acolo, pentru trei secunde, o sticlă de pălincă. Și s-a lucrat șase luni de zile la el. Dacă există o nemulțumire, ea trebuie întotdeauna reprimată.

– Nu s-ar putea spune, mai curînd, că societatea e indiferentă?

– Da, e indiferentă, asta e grav.

– Vezi vreo ieșire?

– Ieșirea ar trebui s-o găsească cei care se angajează să facă treaba asta.

– Nu, voi trebuie să faceți treaba asta!

– Cum?

– Nu știu.

– Cei care acum cîteva decenii erau de vîrsta noastră au făcut-o?

– Nu.

▲

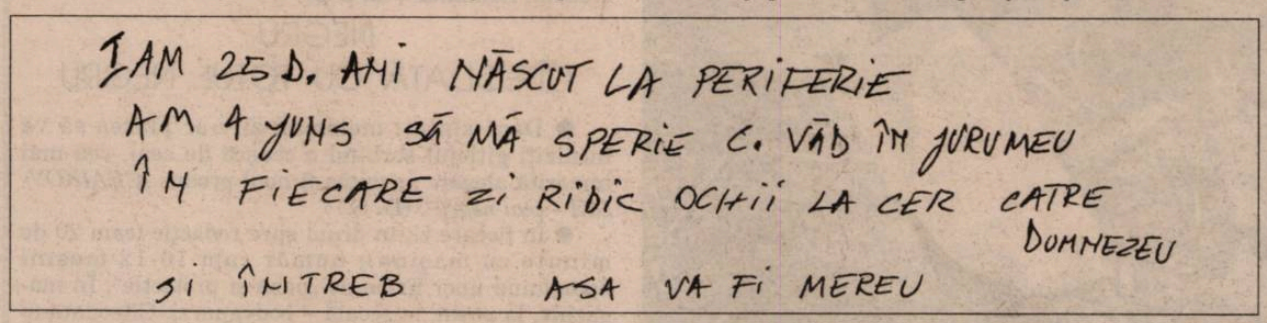

Pagină realizată de Magdalena BOIANGIU

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ștefan Aug. DOINAȘ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEȘU ● ***REDACȚIA:*** Magdalena BOIANGIU (redactor-șef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAȘU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Matei MARTIN (secretar de redacție), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Dan STANCIU (prezentare grafică), Alex. Leo ȘERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-șef) ● ***RUBRICI:*** Ion BARBU, Alexandru CĂLINESCU, Pavel CÂMPEANU, Andrei CODRESCU, Dan GOANȚĂ, Augustin IOAN, Mircea IORGULESCU, Eugen ISTODOR, Vintilă MIHĂILESCU, Lucian MÎNDRUȚĂ, Z. ORNEA, Dumitru SOLOMON, Daniel VIGHI, Sever VOINESCU ● ***RESPONSABIL DE NUMĂR:*** Magdalena BOIANGIU ● ***CORECTURĂ:*** Gabriela MAȘEK, Nina PRUTEANU ● ***TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:*** Ela PETRAȘCU ● ***EDITARE TEXT:*** Vali ANDREI, Angela DUMITRICĂ ● ***DIFUZARE:*** Marian BURTEA ● ***Redacția DILEMA:*** Aleea Alexandru 38, sector 1, 71273, București ● ***Telefon:*** 230.23.84 ***Fax:*** 230.75.59 ***e-mail:*** dilema@fcr.algoritma.ro ***Internet:*** http://www.algoritma.ro/dilema

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poștale. Publicația se află la poziția 2106 în Catalogul publicațiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresați-vă redacției la dl Marian Burtea. Pentru București se pot face abonamente și la MT PRESS, tel. 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate și angajamentele de difuzare se pot încheia și la sediul redacției, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 47212160170 deschis la BCR, filiala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

Anul VIII
nr. 408
8-14 decembrie 2000
20 pagini 4000 lei
INTERNET: http://www.algoritma.ro/dilema
EDITOR:
FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

DREPTUL DE A TRĂI

© C. Bumbuţ

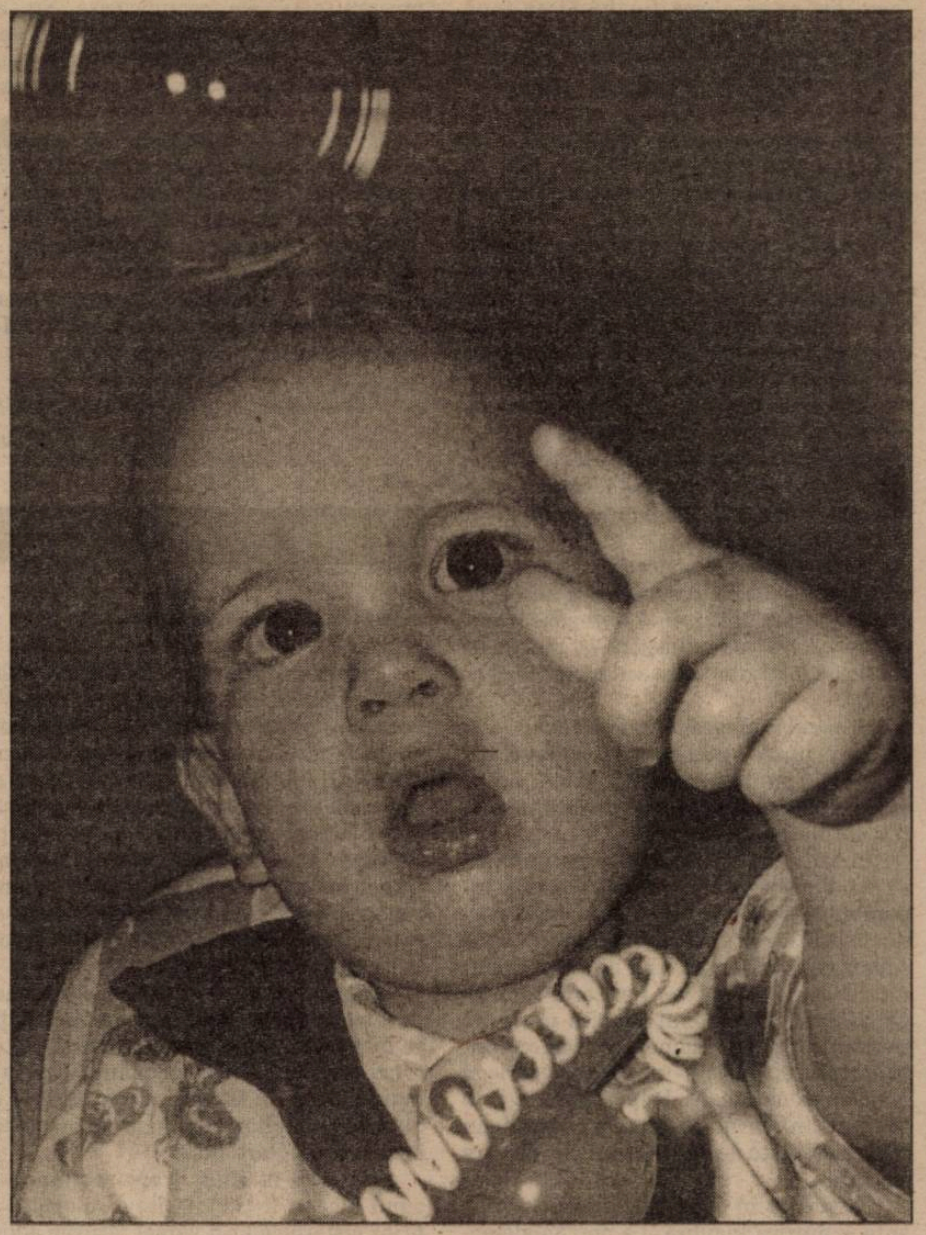

© C. Paul-Badescu

„Nu mai avem viaţă, nu mai avem decît moduri de viaţă."

EDWARD BOND

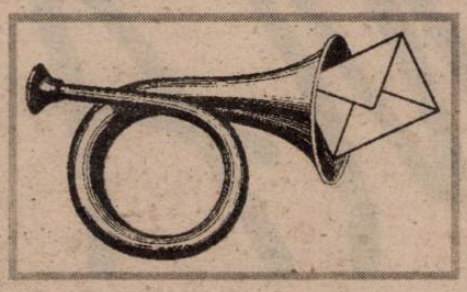

Nr. 406: „*Spaimele noastre*“

„*Îngroparea sardelei*“

Din butaforia scenei electorale cu gunoaie răsucite în aer de vîntul de toamnă, maşini de lux şi blocuri în descompunere, a dispărut cu desăvîrşire personajul numit SPAIMĂ, cu tot cu familia lui lexicală, personaj care făcea deliciul campaniilor de altădată, cu forţa lui de a manevra/polariza opinia publică şi de a coagula ideologii mai mult sau mai puţin extremiste.

Şi ne amintim cu nostalgie de vremurile în care plînsul (de grijă şi de jale) pentru viitorul ţărişoarei umfla piepturile şi în partide şi în electorat – indiferent de culoare. Dar, cu timpul, din bocitori de profesie la capul patriei am ajuns ca funeraliile naţionale să ne lase complet indiferenţi, destinele ţării să ne intereseze mai puţin decît preţul benzinei şi propria soartă mai puţin decît ultimul episod de telenovelă.

Şi ne mai amintim cum, ani buni postdecembrişti, tineretul a tot fost terorizat de spectrul ratării. Într-o ţară în care reuşita e personificată de *Andre* şi eşecul – de grupul debusolat de cercetători famelici în grevă, groaza i-a făcut pe absolvenţii de facultăţi să se zbată furibund să fugă „afară“, să înveţe cu disperare şi să-şi acuze părinţii că i-au născut într-o zodie a marasmului şi într-o zonă a liniilor moarte, pe unde trenul nici unei oportunităţi nu mai trece vreodată. Dar cu cît s-au zbătut cu atît s-au cufundat mai mult şi astfel le-a trecut groaza şi a apărut resemnarea.

Ne-am vindecat pînă şi de viscerala frică de moarte – şi nu din raţiuni mioritic-metafizice, ci din totală indiferenţă faţă de noi înşine. În spitalele kafkiene bolnavii nu dau doi bani pe viaţa şi sănătatea lor; propriul ţesut nu mai are nici o valoare pentru ei, atîta vreme cît medicamentele au preţuri prohibitive, viitorul nu le oferă nimic şi trăiesc într-o pestilenţială mizerie fizică – preludiu al descompunerii finale – pentru că oricum s-au abandonat întîmplării şi morţii.

„Subconştientul colectiv“ a devenit o băltoacă tulbure şi călduţă care absoarbe totul, acceptă totul, nici o angoasă nu-i încreţeşte suprafaţa liniştită – o „linişte de sfîrşit de leat“, dar care seamănă cu *rigor mortis*.

Şi pentru că acolo unde e teamă e şi speranţă, unde e nelinişte e şi zbatere, am avut grijă să ne îngropăm cît mai adînc spaimele, atît de adînc încît să nu ne mai tulbure niciodată căderea.

Iar ritualul de îngropăciune durează de mai bine de 10 ani, într-o procesiune funambulescă cu oficialităţile în faţă, partidele politice cu flamuri şi alămuri, copiii subnutriţi în flancuri, alai de „cîini comunitari“ cu ochi blînzi şi toxocara, în ariegardă corul pensionarilor din piaţa de zarzavaturi şi sus – impozanţii bancorecşi, bancoturci şi feneişti – pe carul alegoric al bunăstării naţionale. După festivităţi, „o gustare din cele mai selecte la birtaşul din colţ“, asezonată de un liric, dar vioi discurs electoral.

Numai că în Goya măştile sînt terifiante şi muzica lugubră. La noi, pandemoniul naţionale e plin de exuberanţă, pitoresc şi multimediatizat. Şi nu mai înspăimîntă pe nimeni.

Oana MIHAI
medic

Nr. 404: „*Şmecheria românească*“

Elogiul şmecheriei

Un om absolut corect, corect pînă-n măduva oaselor, e puţin probabil să existe în natură. Dacă el totuşi există, e desigur un tîmpit. La fel ca şmecheria absolută, corectitudinea absolută ţine de patologic. E respingătoare. Pute. Bine dozată, şmecheria devine agreabilă, e chiar sarea şi piperul vieţii aşteia.

Îmi spunea un muncitor că le-a cumpărat fabrica un patron străin şi, zicea el, nu prea e zdravăn. Adică, da domne, înţeleg – spunea – să nu mai furi, aşa ar fi pă corecte, da' chiar aşa, să nu poţi să iei tu nici măcar un şurub, o chestie, acolo...

Chiar dacă legile l-ar sancţiona, omul avea, în fond, dreptate. Adică, voia el să spună, lasă-ne, bre, şi pe noi să avem un pic de suspans, de acţiune. Aşa de chichi. Căci românul nu fură pentru că are nevoie de lucrul ăla, ci doar pentru a face o chestie interesantă. Fură pentru că are prea multă imaginaţie. Cine ucide şmecheria, ucide omenescul şi imaginaţia. Cei mai mulţi dintre noi avem nişte munci tîmpite, care nu aduc nici un fel de satisfacţie, nu-ţi pun bibilica la contribuţie. Lasă-ne, bre, barem plăcerea asta!, ar fi vrut muncitorul să spună.

E deprimant şi totodată suspect un ins al cărui ideal în viaţă e să se ducă şi să se întoarcă de la lucru, aceeaşi potecuţă, nu se uită stînga-dreapta, în pauza de masă mănîncă regulamentar, acelaşi pacheţel, aceeaşi dimensiune a feliei de pîine, acelaşi număr de muşcături/înghiţituri/sughiţuri.

Trăim ca la grădina zoologică. Dacă vrem ceva, întindem mîna şi totul se rezolvă. E cineva misterios acolo care ne procură toate cele trebuincioase. Nu trebuie decît să stăm liniştiţi la locurile noastre. O societate care nu-ţi cere nimic, n-are nici o pretenţie. Doar s-o accepţi şi s-o întreţii.

Un expert în gestiunea crizelor deştept ar trebui să legalizeze mica învîrteală. Să simtă şi Ilie de la sculărie că trăieşte. Trăim totuşi într-o ţară în care nici azi nu se ştie care-i diferenţa dintre haiduci şi borfaşi. O ţară în care Terente e amintit cu nostalgie, cu ochi umezi. Aia e! Problema e că trăim ca la grădina zoologică. Mai rămîne să aflăm cine sînt paznicii.

Sorin STOICA
Băneşti, jud. Prahova

Nr. 401: „*Omul nou*“

Am văzut odată unu'...

Omul nou? Am văzut odată unu'. Era cam trist şi complexat. Părea bolnav. Vis de aur al doctrinei comuniste, omul nou, gîndit la nivel macro de la „masa de lucru a Preşedintelui-ŢARĂ“, îi dădea fiori de excitaţie lăuntrică lui Ceauşescu şi i-ar mai fi chinuit încă mult timp imaginaţia bolnavă, dacă nu ar fi intervenit defecţiunea tehnică din decembrie '89, falnic cîrmaciului fugindu-i mîndră corabia de sub picioare, în spectacolul televizat „Ploaia de gloanţe“.

Android cu creierul spălat, omul nou ar fi trebuit să se scoale dis-de-dimineaţă, să facă înviorarea în ritmul muzicii patriotice, să îndeplinească planul cincinal înainte de a-l fi început şi bineînţeles să ducă la îndeplinire politica demografică iepurească a Partidului.

Din cînd în cînd, drept recompensă, omul nou ar fi primit cîte o salopetă, la prînz cisternele ar fi vărsat lăturile aduse de la fabricile de mîncare în troacele înşirate în faţa blocurilor, iar oamenii noi ar fi hăpăit cu poftă, aducînd osanale conducătorului iubit.

După ce-şi va fi dat obştescul sfîrşit, omului nou i-ar fi fost împrăştiată cenuşa pe ogoarele patriei, sporind desigur producţia de cereale la hectar.

Aceste gînduri l-or fi frămîntat pe Conducător pe cînd îşi făcea planuri cincinale, seculare, milenare, jucîndu-se cu destinele noastre.

Dar, obraznic şi îndărătnic, omul vechi nu prea voia să intre în pielea omului nou. Închidea radioul cînd auzea muzică patriotică, înviorarea de dimineaţă şi-o făcea cu „una mică“, se încăpăţîna să mănînce ceea ce-i putea găti femeia din raţia lunară de alimente, completată cu ceea ce-şi mai putea aduce de la ţară cînd reuşea să fenteze barajele miliţiei, omul vechi muncea cu pauze lungi şi dese, furînd de la locul de muncă dacă nu cu sacul măcar cu buzunarul, femeia omului vechi scăpa de copiii nedoriţi cu andreaua, chiar cu riscul vieţii. Pe scurt, omul vechi îi cam dădea cu tifla omului nou.

După decembrie '89, obligat de noile realităţi politico-economice să-şi schimbe încet – mult prea încet din păcate – mentalitatea, omul vechi mai curge încă tumultuos în vechea albie. Purtînd nostalgia vremurilor trecute, el se îndreaptă neabătut spre viitor, în zbor paralel cu U.E.

Omul nou a cărui naştere trebuie ajutată cu forcepsul şi care va fi, vai, atît de diferit de omul nou visat de Ceauşescu, mai are de aşteptat.

Adrian POPESCU
Dacia 84, bl.21, sc.B, ap.12,
Braşov

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“

(In)actualitatea

Printre intelectualii americani

Dragă redacţie, vă scriu pentru prima dată şi poate că nu o făceam nici acum, dacă nu eram atît de departe şi nu vă simţeam pe voi atît de aproape. Mă aflu departe de ţară, peste ocean, la o universitate americană, cu o bursă postuniversitară. Singura mea legătură cu România este prin Internet şi din mulţimea de ziare pe care le citesc, cu veşti tot mai îngrijorătoare, vă detaşaţi voi, cu tonul boem şi ironia fină. Citeam în ultimul număr al revistei, articolul lui Mircea Iorgulescu, despre degradarea condiţiei de intelectual în Franţa şi în ţările estice ale Europei, odată cu căderea comunismului. Aici, noţiunea de intelectual are o altă conotaţie şi nu cred că putem vorbi despre „intelectualii americani“. Nu cred că poate înţelege cineva născut şi crescut aici, „culmile disperării“ lui Cioran, dincolo de dificultăţile de traducere. Nu ştiu dacă asta poate fi o consolare, în sensul deteriorării statutului de intelectual, dar imaginea „Bătrînei Europe“ aici este destul de prăfuită şi ironizată. Nu pledez pentru o astfel de cultură, deşi realitatea din Europa evoluează în direcţia asta. Poate că România, cu binecunoscutele poticneli, să mai poposească între modelul „tradiţional“ al intelectualului şi cel „de piaţă“.

Închei şi vă urez putere de muncă pentru ca să menţineţi revista la aceeaşi ţinută spirituală.

O cititoare constantă,

Mihaela IONESCU

N. red.: *De ce luaţi* Pe culmile disperării *drept criteriu pentru cît înţeleg* intelectualii americani *din problemele noastre? Nici Emil Cioran nu înţelegea – la bătrîneţe – cum de a putut scrie cartea aceea.*

Despre *Dilema*

De ce colecţia mea e şifonată...

V-am descoperit relativ tîrziu, prin '96 parcă, dar de atunci n-am lipsit niciodată de la întîlnirea de vineri.

Pentru mine *Dilema* nu este o simplă revistă pe care s-o răsfoiesc, după care paginile ei lucioase poposesc în cămară, „privite“ fiind de sus de către borcanele cu dulceaţă pe care scrie „C99“ („căpşuni '99“ adică – procedeu de datare brevetat de mama mea). Apoi magazinele pentru femei zbrrr, dar nu pe-o dugheană, ci de-a dreptul în ghenă.

Am adunat, în schimb, un teanc impresionant de *Dileme*, pe care le păstrez în bibliotecă alături de cursurile (cam puţine, e drept) care au însemnat ceva pentru mine în cei patru ani de facultate.

Cînd vorbesc despre *Dilema* am în minte un personaj şarmant, cu maniere elegante – lucru rar azi – fără a fi vetust. Un personaj care nu ridică tonul, nu se declară atoateştiutor şi nu îşi introduce cu dispreţ genitaliile în toate chestiile care îl enervează. Un personaj care ochilor ieşiţi din orbite şi vocii contorsionate în urlet le răspunde cu calm şi cu zîmbet ironic.

De multe ori, fiindcă mi-a plăcut mult un articol, l-am citit de patru-cinci ori. De aceea *Dilemele* mele nu mai arată bine: sînt şifonate, au colţurile îndoite sau chiar rupte. Probabil că n-au stat tocmai comod în poşetă – de unde apăreau ca prin minune în timpul seminariilor plicticoase ori în 336 – în rucsac, în drum spre munte sau în buzunarul hanoracului gri pe care îl port cînd îmi scot cîinele la plimbare. Iar odată ajunşi în parc, foxul aleargă de nebun, în timp ce stăpînă-sa, tolănită pe iarbă, citeşte *Dilema*.

Niciodată nu am fost tare la produs superlative şi nici fan al textelor encomiastice nu sînt, dar... *(cenzurate, de către noi, superlativele)*.

Laura VIŞAN

Domnului Eugen Istodor

„Plecată de acasă“, în vara asta, pînă la cimitirul Sf. Vineri, am văzut în vitrina unui magazin (în imediata apropiere a intrării) care vinde tradiţionalele mărfuri pe care te duci să le oferi celor morţi (coroane, jerbe, flori, lumînări) un anunţ mai neobişnuit: „vindem prezervative“. Pentru o clipă mi-am închipuit că locatarii de după gard învie noaptea, dar am alungat repede acest gînd necurat.

Ioana CREŢOIU
Piaţa Alexandru Lahovari nr. 3, 70186,
Bucureşti

N.red.: *Scrisoarea dumneavoastră a fost transmisă celui care pregăteşte* Dilema *cu tema „Anii '50“.*

Există zile în care nu mai e loc de dileme. Duminică, 10 decembrie, este o asemenea zi.

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Anii '50**

Mircea IORGULESCU

ce se vede

Fascismul de larg consum

Nu știu cum și de unde venită, o antipatică prostie umblă haimana prin discursul public românesc sub aparența unui incontestabil adevăr comun: cum că naziștii ar fi venit în 1933 la putere în Germania prin cîștigarea democratică a alegerilor. Cel mai recent utilizator al acestei inepții de larg consum este *politologul* și *editorialistul* Dan Pavel. La începutul acestei săptămîni, el scria precum citez: „Politicienii în căutare de voturi afirmă sus și tare că «electoratul are întodeauna dreptate». Este o afirmație populistă. Singura ființă care are întotdeauna dreptate este Dumnezeu. Dacă ar fi existat vreun popor pe acest pămînt sau în istoria omenirii care ar fi avut întotdeauna dreptate, atunci ar fi trăit de-a dreptul în paradis. Nici nu ar fi avut nevoie de conducători. Despre una dintre națiunile cele mai civilizate ale Europei, cea germană, s-a spus aceeași aberație. Iar *națiunea germana l-a votat în mod democratic pe monstrul nazist Adolf Hitler*" (editorial, în *Ziua*, luni, 4 decembrie; sublinierea îmi aparține).

Las, evident, deoparte considerațiunile despre electorat, dreptate și Dumnezeu, domeniul astfel delimitat fiindu-mi, recunosc, inaccesibil intelectual. În schimb, că *națiunea germană l-a votat în mod democratic pe monstrul nazist Adolf Hitler* știu bine că e inexact. Verificabil inexact, deși, după toate aparențele, ceea ce detestă cel mai tare o bună majoritate a *politologilor* și *editorialiștilor* români de azi este chiar exactitatea. Pentru că ei sînt, în realitate, eseiști cu înzestrare literară, infinit mai atenți la valoarea de expresivitate decît la valoarea de adevăr. De aceea nu este (nu pare) obligatoriu pentru mulți *politologi* și *editorialiști* ai momentului să aibă și precise cunoștințe istorice, unele chiar elementare. Căci, iată, datele sînt implacabile. La 31 iulie 1932 au avut loc în Germania alegeri parlamentare, într-un climat de puternică presiune de stradă a naziștilor (Hitler ține mari mitinguri la Potsdam, Brandenburg și Berlin). Naziștii au obținut atunci 230 de locuri în Reichstag, socialiștii 133, centriștii 97, comuniștii 89. La 12 septembrie s-a votat o moțiune de cenzură împotriva guvernului condus de cancelarul von Papen. Reichstagul e dizolvat, la 6 noiembrie se țin noi alegeri. Naziștii obțin acum cu 34 de locuri mai puțin (196 față de 230 la alegerile din iulie). La 17 noiembrie, von Papen demisionează. Pe 19, un grup masiv și influent de industriași și bancheri cere ca Hitler să fie numit cancelar. Pe 24 noiembrie Hitler nu acceptă să fie cancelar, fiindcă mareșalul Hindenburg, președintele Germaniei, refuzase să-i acorde depline puteri, cum ceruse el. Pe 2 decembrie este numit cancelar generalul Kurt von Schleicher. La 4 ianuarie 1933, Hitler se întîlnește cu von Papen, iar pe 5 ianuarie cu grupul de industriași. În urma acestor înțelegeri și cu sprijinul mediilor de afaceri, la 28 ianuarie cancelarul von Schleicher este răsturnat (va fi asasinat în 1934), iar la 30 ianuarie Hitler este numit cancelar, în fruntea unui guvern de coaliție, în care doar doi miniștri erau naziști. La 23 martie primește depline puteri pentru patru ani. Reichstagul fusese dizolvat la 2 februarie, iar la 28 februarie Hindenburg promulgase o ordonanță de restrîngere a drepturilor fundamentale. Chiar și în aceste condiții, la alegerile din 5 martie naziștii obțin doar 44% din voturi. Un an mai tîrziu, la 1 august 1934, se adoptă legea cumulării funcțiilor de cancelar și președinte; la 2 august, Hindenburg moare, Hitler preia și funcția de șef al statului și se proclamă Conducător al Reichului, *Führer*. Mai departe...

Afirmația că *națiunea germană l-a votat în mod democratic pe monstrul nazist* trebuie, prin urmare, serios revizuită. Sau nuanțată, măcar. Cum procedează, într-o carte intitulată *Fascisme, nazisme, autoritarisme* și apărută în această toamnă la editura pariziană Seuil, Philippe Burrin, profesor la Institutul de înalte studii internaționale din Geneva. „Hitler – *scrie Philippe Burrin* – nu a fost adus la putere de majoritatea poporului german. Dar el n-ar fi fost niciodată chemat de Hindenburg să devină cancelar fără succesele electorale pe care le-a obținut și fără ponderea maselor înregimentate în partidul său". Cine l-a votat, însă, pe Hitler? Cercetări sociologice devenite posibile după studierea datelor existente în arhive (Burrin citează, între altele, *Who voted Hitler?* de R.F. Hamilton, *The Nazi Voter. The Social Foundations of Fascism in Germany* de Thomas Childers, *The Social Basis of European Fascist Movements* de Detlef Mühlberger) au dovedit, contrar prejudecăților și schemelor, că nici șomerii, nici clasele mijlocii în derută n-au furnizat grosul electoratului nazist, ci elitele.

Opțiunea fascistă nu se explică atît prin criză socială ori morală, cît prin conservatorism, prin etno-naționalism, prin dorința de constituire a unei „comunități naționale" omogene și purificate rasial, opuse deopotrivă individualismului liberal și antagonismului de clasă marxist, prin atracția exercitată de valori „marțiale" ca forța, credința și lupta. Și, nu în ultimul rînd, reamintește Philippe Burrin, ascensiunea fascismelor în Italia și Germania a avut loc în țări a căror unificare națională a fost tardivă și în care au avut loc revoluții de sus în jos, ceea ce a determinat pretenția și ambiția elitelor de a „conduce poporul". Ambiție și pretenție ce au șubrezit liberalismul oricum deficitar și au blocat formarea unei culturi a contractului social. Departe de a fi *doar* istorie, istorie a secolului XX, fascismele iau astăzi forma xenofobiei și a rasismului. Cînd cuvinte ca „țigan", „ungur", „evreu", „bozgor", „jidan" sînt folosite cu intenție descalificantă, avem de-a face în mod cert cu un (poate inconștient) fascism de larg consum. Chiar dacă utilizatorii lor pot jura (cu mîna pe Biblie) că sînt democrați pînă în măduva oaselor. ▲

Cristian GHINEA

cetatea de scaune

Un clovn fără circ

– fără legătură, votați Ion Iliescu! –

Prima săptămînă de după alegerile din 26 noiembrie a fost una supraîncărcată de politică. O anumită tensiune se simte în aer, parcă se dorește transmiterea unui mesaj ascuns către cei care vor vota în turul al doilea. Parcă oamenii care beneficiază de atenția unui public anume vor să spună și altceva, de la frazele printre rînduri ale lui Florin Călinescu, care au adus o notă serioasă în emisiunea aniversară de divertisment de la PRO TV, la revolta fățișă a unor adolescenți de la emisiunea „Cinci pentru națiune" de pe TVR 2 care au uitat să mai discute de muzici și faze pentru a se revolta de situație. Sînt numai două incidente exprimînd atmosfera sumbră și doar rîsul de marinar bine hrănit al lui Traian Băsescu și asigurările lui că nu ajunge Vadim președinte au mai risipit-o.

Din păcate, chiar omul „pentru liniștea noastră" nu s-a așezat în fruntea oștirii, parcă mirat și el de faptul că a devenit speranța celor care îl detestau pînă acum. În aceste condiții, este salutară decizia sa de nu dialoga cu Corneliu Vadim Tudor. În fața unui șuvoi în care acuzele cu studiile la Moscova, trecutul de activist, cei șapte ani în care a mai deținut funcția supremă, culminînd cu cea că e bătrîn, Ion Iliescu ar fi fost fie prea calm, fie prea nervos. Nu ar fi putut să se coboare și să atace la nivelul adversarului.

Publicul său îl votează pe Vadim pentru circ, nu așteaptă de la el argumente de bun-simț. În această campanie s-a văzut că nu avem politicieni gata să-și asume personajul „băiat bun, de-al nostru".

Politica noastră nu a dat un concurent capabil să îl contrazică pe Vadim de pe pozițiile omului simplu. Acuzele „înalte" la adresa acestuia, glumele subtile ale lui Adrian Năstase, nu pot convinge pe cine trebuie. Singura ieșire periculoasă pentru Vadim în această campanie a fost cea în care Theodor Stolojan i-a oferit glonțul de rigoare, în caz că... Pe C.V. Tudor trebuie să îl reduci la ridicol, trebuie să-i supralicitezi ridicolul care există oricum latent în personaj pentru a-l combate eficient. Cînd, în timpul campaniei, primarul Bucureștiului a aruncat, cu nonșalanța sa caracteristică și incorectă în condiții normale, epitetul de „traficant de casete porno", atunci liderul PRM și-a ieșit din fire, pentru că era un „argument" pe care îl înțelegeau și votanții săi. Clovnul poate fi oprit numai printr-o piedică pe care cei care caută circ să o interpreteze ca făcînd parte din scenariu. „I-a zis-o Băsescu", și-a spus spectatorul și a așteptat urmarea spectacolului.

De o săptămînă românii îl redescoperă pe Corneliu Vadim Tudor. Pentru cei care nu îl simpatizează (mai sînt o majoritate?) a trecut brusc și neașteptat de la statutul de tip enervant care apare uneori la televizor la acela de pericol iminent care le amenință modul de viață. Personajul este redescoperit și de simpatizanți: văd în el pe viitorul președinte, salvatorul cert al țării. Acesta este marele său truc din campania electorală: a reușit să dea impresia că are șanse. Se rîdea cînd, de cîteva luni încoace, *România Mare* prezenta la fiecare sondaj care apărea pe piață „cifrele reale" aflate mereu de la agenții lor din institutele de sondaje. Dar această aberație a avut efect pentru cei cărora le era adresată: au fost convinși că există o conspirație care îl prezenta pe favoritul lor ca un concurent fără șanse. Acum afirmă sfătoși că au avut dreptate, e ciudat cum realitatea confimă uneori o fantasmagorie.

Dar cifrele arată că impresia unui Vadim care poate cîștiga s-a răspîndit și în afara nucleului de cititori ai revistei. În 1996 electoratul președintelui nu se suprapunea cu cel al partidului său: Vadim a avut mai mult decît PRM, dar, paradoxal, atunci jumătate dintre cei care au votat PRM nu l-au votat și pe C.V. Tudor. Deci, chiar o parte dintre simpatizanții PRM au votat cu alți candidați, care păreau a avea șanse, cei mai mulți cu Emil Constantinescu. Acum el a reușit nu numai să-și mobilizeze electoratul cîștigat oarecum de mesajul său, dar a atras și mare parte dintre cei fluctuanți, nu numai către el, dar și spre PRM. Suprapunerea votanților partidului peste cei ai prezidențiabilului este mult mai consistentă. Această impresie a unui Vadim cîștigător este unul dintre factorii subiectivi care pot explica succesul său.

Multor români ascensiunea sa li se pare o glumă de prost gust. Este, desigur, un vot conjunctural de protest, dar Vadim este și produsul unor generații care au ajuns să aibă o pondere extraordinară (comparativ cu trecutul) de oameni cu liceu și facultate, dar care au căpătat acolo o masivă cultură naționalistă și nici un fel de cultură civică. Vadim se scaldă în această băltoacă a imaginarului colectiv, face apel la figuri, semne și simboluri comune. Ghinionul României este că această deficiență de cultură civic-democratică își găsește o personificare în acest foarte bun comunicator, care răspunde exact așteptărilor publicului. Sărăcia și nemulțumirea constituie numai contextul favorabil, baza există și va exista încă mult timp de acum înainte. ▲

Vintilă MIHĂILESCU

socio-hai-hui

Nu trageți în popor!

Doi români stau pe o bancă în parc. *O să plouă!* – zice unul. După o vreme, celălalt îi răspunde: *Mai dă-i dracu' de români!*

Această parafrază a unui banc celebru pe vremea comunismului este mai degrabă un rezumat al părerilor auzite în ultima vreme decît o caricatură. La nivelele de sus ale societății, aflăm în aceste zile că românii au o înclinație naturală spre dictatură; la cele mai de jos, că sunt un popor de rahat. Și o știre de ultimă oră: tineretul român e extremist!

Dar oare chiar așa să fie? Îmi arunc un ochi pe datele *exit poll*-ului făcut de Metro-Media (pe care doar cine n-a vrut, dintre făcătorii de opinie, nu le-a avut) și situația mi se pare ceva mai nuanțată.

În primul rînd, românii s-au hotărît greu să voteze și chiar mai greu cu cine să voteze (femeile și tinerii fiind, comparativ, mai nehotărîți). Astfel, 43% din electoratul PRM și 42% din cel al lui Vadim s-a hotărît doar pe parcursul campaniei (unii doar în fața urnelor) să facă acest gest. În rîndul acestora s-a aflat și cel mai mare procent de voturi negative, 28% dintre ei declarînd explicit la ieșirea de la urne că au votat „împotriva actualilor guvernanți".

Cine sînt acești votanți? În primul rînd, desigur, nucleul dur, care l-a însoțit pe Vadim de-a lungul tuturor acestor ani și care nu constituie o surpriză. Apoi electoratul naționalist, constant și el, rămas fără PUNR, grupat masiv în Transilvania și care l-a urmat, în mare măsură, pe Funar. Nici o surpriză nici aici, mai ales că oferta națională a lipsit, pudic – dar inexplicabil! – din mai toate ofertele electorale. În sfîrșit, o categorie aparte, relativ nouă pe harta electorală – și socială – a țării și total neglijată: „băieții de cartier". În rîndul electoratului lui Vadim se regăsește astfel comparativ cel mai mare număr de tineri între 18 și 34 de ani (33% din totalul voturilor valide), cu studii medii (32%) și provenind din orașele mici (31%). Ei sînt, în parte cel puțin, acea realitate socială din spatele *hip-hop*-ului, în plină ascensiune și cu un mesaj coerent (pe care ne-am mulțumit, eventual, să-l comentăm doar din punct de vedere „cultural") și care nu au votat cu „extrema dreaptă", ci pur și simplu cu acest „băiat de băiat", singurul capabil să le-o „tragă" tuturor – după cum se și exprima, pe un post de televiziune, un astfel de fan.

Ce dorește acest electorat relativ heterogen? În primul rînd „pedepsirea vinovaților de corupție" (58%, față de 42% media pe țară) și în ultimul rînd „integrare europeană" (11%, față de 15% la nivelul țării). Este deci ducerea la extremă a unei tendințe naționale a unui electorat pentru care corupția este palpabilă, în timp ce Europa a devenit doar un certificat permanent de corigență.

Toate acestea sînt doar un crîmpei dintr-o informație socială utilă, în speță chiar și disponibilă (pentru cine crede că are nevoie de informație), de natură să ne ajute să nu mai fim luați prin surprindere de iarnă și de alegeri. Dar, după cum ne spune Daniel Barbu, „elita românească a veacului al XIX-lea (...) a abordat modernitatea ca pe o putere asupra cuvintelor". Și așa a rămas, se pare, și în prezent, viața politică fiind redusă în mare parte la o competiție discursivă între toți actorii sociali implicați. Or, dacă în era informației dezinformarea poate deveni o armă teribilă, dezinteresul pentru informație este sigur o cale de sinucidere. ▲

Pavel CÂMPEANU

glosar de tranziție

Turul 2

Multe alegeri prezidențiale s-au ținut în România pretranzițională, dar nimănui nu i-a trecut prin minte că ele s-ar fi putut desfășura în două reprize. Introducînd expresia: turul 1, turul 2, tranziția nu aduce în acest punct o schimbare pur și simplu semantică, ci una organică. Sistemul electoral al epocii se întemeia pe o inatacabilă ecuație cu trei cunoscute: un singur candidat, un singur cîștigător, un singur tur. Excluzînd incertitudinile, procesul electoral nu avea nevoie de sondaje. Prognoza electorală nu urmărea alegerile, ci le anticipa. Învestit cu dreptul de a vota, cetățeanului i se economisea osteneala de a alege. Încetînd să reprezinte o competiție, evenimentul era trăit ca o sărbătoare a întregului popor muncitor.

Tranziția restabilește confuzia dintre gestul votului și actul opțiunii. De aci o nouă dilemă: instituirea dreptului de a alege precede emergența actorilor politici demni de a fi aleși. Evenimentul se defestivizează și chiar se devalorizează. Vina noii încurcături nu o poartă alegătorii, ci competitorii. Drept urmare, competiția se încheie fără cîștigător, punct mort a cărui depășire impune înfruntarea în turul 2 a deținătorilor primelor două scoruri din turul 1.

Nu toți alegătorii care au votat în turul 1 se prezintă și în turul 2. Nu toți alegătorii care se prezintă în turul 2 au votat și în turul 1. Cele două tururi nu au același electorat. Unii alegători votează în turul 2 la fel ca în turul 1, alții în mod diferit. Urmînd la scurtă vreme după primul și pe fondul dezamăgirii provocate de acesta, turul 2 riscă să aibă o proporție de abțineri mai ridicată decît turul 1. În intervalul dintre cele două reprize finaliștii solicită sprijinul unor partide ieșite din cursă. Se înjgheabă astfel un fel de iarmaroc electoral o piață unde se negociază schimbul la voturi contra viitoare poziții, și unele și altele sub formă de promisiuni. Asociate în primul tur cu alegerile parlamentare, alegerile prezidențiale schițează încă din perioada pregătirii celui de al doilea tur profilul viitoarei coaliții guvernamentale. ▲

Mircea VASILESCU

satul global

Asteriscul și vestea bună

Vestea că România a fost trecută pe „lista albă" în problema vizelor ne-a fost comunicată în mai multe feluri. În treacăt fie spus, chiar și „culoarea listei" este un mod de a crea efecte diferite: a spune că România „a fost trecută pe lista albă" e ceva, a spune că „a fost scoasă de pe lista neagră" e altceva, în funcție de așteptările și de presupozițiile receptorului. Dar asemenea fineți se pierd (sau rămîn doar delicatese textuale pentru filologi) în fața unui detaliu care a devenit centrul comentariilor asupra acestui – totuși – pas înainte în relațiile cu Uniunea Europeană: asteriscul. Acest mărunt semn grafic a fost transformat într-o adevărată cheie a interpretărilor: el trimitea la o notă care preciza că, spre deosebire de Bulgaria, România va mai avea de așteptat pînă cînd va îndeplini toate criteriile privind securitatea frontierelor cerute de UE. *Discriminare*, s-au grăbit să afirme unii comentatori și politicieni: „o discriminare nefericită, care ne arată statutul internațional al României", consideră Adrian Năstase; o „discriminare disimulată", care ar putea conduce la încurajarea extremismului în România, e de părere Valeriu Stoica. În schimb, Petre Roman crede că hotărîrea luată este „satisfăcătoare", nici vorbă de o discriminare, pentru că Bulgaria este în avans față de România în adoptarea legilor solicitate de UE.

Dincolo de politică și diplomație, felul în care este considerată această veste pune și cîteva probleme de comunicare. La noi, au prevalat conotațiile negative, pentru că așteptările sînt mari și îndelungi, iar percepția că Europa „ne persecută" s-a instalat destul de adînc în spiritul public. (În mintea multor cetățeni, s-a instalat chiar foarte adînc, generînd frustrări care i-au îndemnat să voteze cu extremiștii antieuropeni.) Am auzit însă, la Radio România Actualități, o corespondență de la Bruxelles în care era citată declarația purtătorului de cuvînt al lui Günther Verheugen, comisarul european însărcinat cu extinderea, și care se încheia cam așa: „sîntem satisfăcuți că le putem da românilor *această veste bună*" (sublinierea mea). Vestea bună era că anularea obligativității vizelor depinde exclusiv de noi, de români adică *(y compris* ai noștri guvernanți): vom putea călători fără vize cînd vom reuși să ne înscriem în coordonatele celor 15. De acord, niciodată un purtător de cuvînt nu va putea pronunța cuvîntul „discriminare", chiar dacă în mintea miniștrilor europeni chiar asta a fost. Dar mă gîndesc că „ambalarea" hotărîrii într-un pachet numit „veste bună" decurge și dintr-o componentă culturală pe care noi, românii, o asimilăm cu greu, poate mai greu decît *acquis*-ul comunitar: faptul că un lucru depinde *exclusiv de tine* e, pentru culturile individualiste occidentale, fără îndoială o veste bună. N-ai decît să faci tot ce poți, să te organizezi, să-ți stabilești termenele și să te pui pe treabă. Succesul depinde doar de forțele tale și de capacitatea de a ți le utiliza eficient. Pentru noi, o asemenea perspectivă se transformă brutal în veste proastă: ni se pare că (iar) sîntem lăsați de izbeliște, în calea tuturor vicisitudinilor, că Europa are ceva cu noi, ba chiar că pe sub formulele diplomatice circulă, de fapt, o atitudine ostilă. Pentru noi, popor fără o cultură a contractului și a termenelor ferme, a amîna o problemă înseamnă a o omorî cu totul. Pentru ei, birocrați eficienți – și nu de ieri, de azi – amînarea e un mod de a-ți acorda o perioadă de grație și de a-ți mobiliza eficacitatea. (În paranteză fie spus, cînd a intrat în vigoare acordul privind „spațiul Schengen", Italia, membră fondatoare a Comunităților Europene, n-a fost primită de la început, din aceleași motive pentru care sîntem și noi, astăzi, „discriminați": frontierele sale erau vulnerabile, nu-și gestiona cum trebuia imigrația ilegală, iar poliția de frontieră stătea prost la capitolul informatizare.)

Sigur, una peste alta, bulgarii pot fi siguri că, la vară, își pot lua pașaportul și pot pleca spre Europa ca și cum ar merge de la Varna la Plovdiv, fără „prefață" numită „coadă la consulat". Noi încă nu putem fi siguri decît că rezolvarea problemei s-a amînat. Dar dincolo de acest fapt, care ne poate părea o discriminare, mă gîndesc că dacă am exersa mai mult în direcția comunicării interculturale și am pricepe mai bine „ce vor să spună europenii", am face mai ușor diferența dintre un asterisc și o veste bună. ▲

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Alexandru CĂLINESCU

interstiții

Vadimism și lepenism

Cum în ultimele săptămîni numele lui Corneliu Vadim Tudor a fost insistent asociat cu acela al lui Jean-Marie Le Pen și cu extrema dreaptă franceză, ar fi, cred, util să aducem în discuție cîteva elemente mai precise și care ar putea eventual lumina unele din „misterele" votului din 26 noiembrie.

Două anchete realizate de Sofres în noiembrie 1996 și februarie 1997 (cu puțin înaintea alegerilor legislative anticipate) au relevat că 60% din alegătorii Frontului Național erau bărbați, iar dintre ei 39% erau sub 35 de ani; majoritatea acestora din urmă aveau studii puține și analiștii au observat, pe lîngă nevoia confuză de autoritate, o eroziune foarte marcată a memoriei istorice (iau datele din lucrările lui Pascal Perrineau, o autoritate în materie). Dacă acum două decenii Le Pen avea adepți mai ales în rîndul unor categorii din clasa mijlocie dezamăgite de politica dreptei, la începutul anilor '90 compoziția electoratului Frontului Național se schimbă radical, înregistrînd o profundă proletarizare: în 1995, un alegător al lui Le Pen din doi era muncitor sau slujbaș. Frontul Național a cîștigat teren mai ales în zonele atinse de destructurarea industrială, zone unde odinioară stînga era majoritară. Harta implantării electorale a Frontului Național rezervă, și în Franța, surprize. Cea mai spectaculoasă progresie a înregistrat-o Le Pen, în 1997, la Strasbourg (și în Alsacia), adică într-o regiune dezvoltată economic, cu șomaj puțin și cu un grad înalt de civilizație și cultură: orașul începuse să se confrunte, însă, cu problemele imigrației. Pe ansamblu, discursul extremei drepte întîlnește cea mai mare audiență în marile metropole, acolo unde s-a realizat o urbanizare pripită, cu ansambluri de blocuri și cu periferii în care au fost îngrămădite un mare număr de familii. În aceste zone nu numai că șomajul este mai ridicat, dar și delincvența a atins cotele cele mai înalte, paralel cu o degradare galopantă a relațiilor sociale, vizibilă în agresivitate, comportament necivilizat, gesturi obscene etc. La alegerile prezidențiale din 1995, Le Pen era în frunte cu 25% în ce privește voturile șomerilor, înaintea lui L. Jospin (21%) și J. Chirac (17%); discursul identitar național al extremei drepte a însoțit, se vede, eficient discursul social revendicativ. La acestea se adaugă condamnarea virulentă a corupției clasei politice, paralel cu refuzul mondializării, al participării la Europa de la Maastricht și cu teza complotului universal care urmărește umilirea și sărăcirea Franței. În sfîrșit, cu puternic impact este tema apărării valorilor tradiționale (familie, patrie, religie etc.).

Această (prea) rapidă trecere în revistă impune cîteva observații. Unele din ideile rezumate mai sus nu sînt apanajul extremei drepte. Stînga comunistă și stînga radicală înfierează la fel de vehement mondializarea („viziunea-despre-lume-FMI", „noul Leviatan", „jandarmi ai lumii", „imperialismul se ascunde în spatele legitimității unor instanțe internaționale", „tirania «experților» de tip Banca Mondială" – am extras aceste formule nu din vreun manifest electoral frontist, ci din textele sociologului Pierre Bourdieu). La noi, știm prea bine cînd și în ce condiții a fost lansat sloganul „Nu ne vindem țara!". Pe de altă parte, faptul că extrema dreaptă a monopolizat anumite teme inhibă atît stînga, cît și dreapta, și le face să adopte poziția struțului. În Franța, discursului lepenist despre imigrație (problemă reală) i s-a replicat cu subtile considerații intelectuale despre multiculturalism. Dacă, în România, atunci cînd Vadim vorbește despre romi, i se răspunde cu articole despre binefacerile Internetului, rezultatele vor fi (au și fost) pe măsură. Fostul premier francez Laurent Fabius a rostit într-o zi o frază pentru care a avut de pătimit din partea unor zeloși ai limbajului *politiquement correct:* Frontul Național, a spus Fabius, „ridică întrebări bune, dar dă răspunsuri proaste". Eludarea întrebărilor, din demagogie, din ipocrizie sau din orice alte rațiuni, poate avea consecințe dezastruoase.

Comparația între vadimism și lepenism relevă și deosebiri notabile. Publicațiile exprimînd poziția Frontului Național, *Présent* și *Minute*, aproape că sînt modele de decență în comparație cu zoaiele din *România Mare* și *Politica*. În fine, dacă extrema dreaptă franceză este net anticomunistă, partidul lui Vadim reabilitează și recuperează național-comunismul ceaușist. Această mixtură ideologică îi conferă o rază de acțiune mult mai largă, făcîndu-l apt să cîștige teren la dreapta, acolo unde s-a încercat stigmatizarea comunismului, și mai ales la stînga, acolo unde s-a urmărit banalizarea lui. ▲

Sever VOINESCU

statul de drept

O generaţie de români

S-au născut la începutul anilor '80. Prima copilărie, cea despre care îţi aminteşti vag, dar care te marchează pînă la sfîrşitul vieţii, au trăit-o în frig, întuneric şi foame. Mulţi dintre ei au fost copii nedoriţi, dar, totuşi, acceptaţi. Au fost „Şoimi ai Patriei" şi, apoi, „Pionieri". Învăţau mecanic poezii despre conducătorul iubit şi soţia sa („mamă bună"), mîncau puţin şi se îmbrăcau prost. Acasă, îşi vedeau părinţii dezumanizaţi de mizerie, debusolaţi de comunism şi abrutizaţi de frică. Frigul şi sărăcia s-au lipit de ei şi au intrat în sufletele lor. Ei au primit din plin zestrea genetică pe care o poate imprima comunismul, în cea mai decrepită fază a sa.

Au început să fie conştienţi de lumea din jurul lor în anii '90. Zgomot, instabilitate, prostituţie (de toate felurile şi la toate preţurile), lipsă de autoritate, lipsă de prestigiu, sărăcie – iată „coordonatele" lumii care i-a primit. Nu înţelegeau prea multe – comunismul, principala problemă a primilor ani de după 1990, nu le spunea nimic. Ceauşescu era o figură despre care nu prea îşi mai aduceau aminte şi, practic, nu ştiau nimic despre istoria personajelor care vociferau abundent în cetate. În plus, împinşi de o conştiinţă vinovată, cei din jur le spuneau continuu că nu contează ce ai făcut înainte de '90. Doar cîţiva bătrîni obosiţi, pisălogi şi enervanţi, mai cîntau răguşit refrenul „Jos comuniştii!". Cum să te iei după ei cînd ai 15 sau 16 ani?

Au învăţat să rîdă gros la spectacolele scabroase de tip Vacanţa Mare, le plac versurile oligofrene ale găştilor care fac muzică *à l'americaine* şi ştiu că profesorii pot fi cumpăraţi cu o sticlă de whisky. Văd că hoţia, care se cheamă „a te descurca", e conotată pozitiv şi chiar admirativ, ca şi ticăloşia ori trădarea, numite „pragmatism". Banii, cei fără de miros, sînt zeul la care se închină şi emigrarea este visul lor secret. Frustraţi, neînţeleşi, marginalizaţi, cei mai mulţi dintre ei sînt săraci şi lipsiţi de speranţă. Tocmai au trecut printr-o şcoală care nu le-a folosit la nimic. A fost doar o experienţă de viaţă în care au învăţat gustul umilinţei şi au trăit, clandestin, bucuriile vîrstei. Cînd înjură, cu obidă, se găseşte pe lîngă ei cîte unul care le spune că, pe vremuri, Ceauşescu dădea case şi locuri de muncă tuturor. Pentru ei Europa înseamnă ceva îndepărtat, ceţos, fără relevanţă imediată. E locul de unde vecinul descurcăreţ a adus o rablă de maşină la care ei visează cu ochii deschişi. Dumnezeu nu există, morala este a proştilor şi respectul nu se datorează niciodată. Adevărul? Este mereu al celui cu bani. Şi în fond, ce importanţă are Adevărul?

Pînă acum nu i-a băgat nimeni în seamă. Acum au votat. Lumea este şocată. Această generaţie debusolată s-a manifestat prima oară civic. Cei mai mulţi dintre ei ne-au arătat ură, sete de răzbunare, cinism. E o generaţie care, dacă ar fi entuziastă, ar fi anarhistă, dar aşa nu e decît tristă, cenuşie şi pierdută. E o generaţie resentimentară, rănită înainte de vremea rănilor. Pentru ei, democraţia înseamnă sărăcie şi mizerie morală. Votul, esenţa democraţiei, a fost prilejul pentru exhibarea frustrărilor şi a urii acumulate în anii primei lor tinereţi.

Vina pentru deriva acestei generaţii este a întregii clase politice democratice şi a întregii intelectualităţi. Cînd aceşti tineri creşteau, vocile pe care le auzeau erau ale lui Vadim şi Mitică Dragomir, invitaţi la toate emisiunile cu putinţă pentru că „fac circ" şi, asta ştiu bine profesioniştii noştri, circul ridică audienţa. O presă inconştientă pînă la nebunie le vorbea agramat despre buricul cîntăreţelor de doi bani şi violuri. Politicienii români, ştim bine, sînt complet lipsiţi de charismă. Ei nu se pot opune Diavolului şi, cu atît mai puţin, nu au anvergura necesară să stîrpească Fiara. Intelectualii noştri, singurii care ar fi putut să oprească urgia, au avut alte treburi. Cu cîteva excepţii de-a dreptul apostolice, ei şi-au petrecut anii în burse şi colocvii internaţionale, vorbind mereu în faţa aceluiaşi cerc îngust, mereu despre aceleaşi lucruri. Cîţiva, îi poţi număra pe degetele de la o mînă, au intrat în administraţie, să încerce acolo, sub clopot, să schimbe ceva. Alţii, la fel de puţini, au publicat cărţi sau au scos reviste. În rest, *dolce far niente*. Burse, fundaţii, Europa, chestii fine. Din cînd în cînd un pic de victimizare, că şade bine. Iar în spatele acestei vieţi lipsite de orice responsabilitate reală, o masă de tineri, în căutare de modele şi de criterii, găseau buticari jegoşi şi dansatoare de bar.

Sînt ferm convins că această criza va trece cu bine. Sînt ferm convins că raţiunea va triumfa şi Ion Iliescu va fi, din nou, Preşedintele României. Vreau să spun, mai pe şleau, că sînt ferm convins că România va fi în continuare o ţară democratică. Căci aceasta este miza votului din 10 decembrie. Rămîne, însă, întrebarea: ce se întîmplă cu aceşti tineri români? ▲

Lucian MÎNDRUŢĂ

talon de participare

Cămaşa morţii, XXL

Pe vremuri, nu puteam citi almanahul *Scînteia*. Şi nici nu ştiam pe cineva să reuşească. Şi totuşi, după o lună-două de la ieşirea pe piaţă, almanahul dispărea de la chioşcuri. Multă vreme m-am chinuit să fac portretul-robot al cititorului acestei publicaţii uimitoare. Să-i fi plăcut capitolul despre noua revoluţie agrară? Cel despre mişcările neonaziste din Europa Occidentală? Ori să fi întîrziat cu admiraţie în paginile care prezentau automobilul Oltcit, noua realizare a inginerilor de la Craiova? Şi cîţi anume din cititorii almanahului chiar opreau la Hanul Privighetoarea, mîndrie a cooperativei de consum, prezentat în paginile de reclamă de la sfîrşit? Nu vom afla, poate, niciodată. Capabil să reziste la oricîtă plictiseală şi totodată dependent de ea, cititorul de *Scînteia* s-a stins paşnic acum 10 ani... Cu toate acestea, mulţi mai scriu şi astăzi discursuri pentru el.

Dar nu individul de care vreau să vă vorbesc.

De două săptămîni, lumea bună se îngrijorează, în vreme ce strungarul de la marginea Sibiului îşi rîde în barbă, fericit că l-a putut vota pe cetăţeanul care le-a zis-o cu tupeu celorlalţi *obosiţi*. Din acest punct de vedere, el este răzbunarea unei întregi populaţii pe care nimeni n-o mai întreabă nimic. O populaţie care, ori de cîte ori încearcă să ia cuvîntul în public, se trezeşte peste buze cu *beep*-ul sanitar importat din America. Ocupaţi cu europenizarea forţată, am reuşit să interzicem cel mai iubit dialect al indigenilor: înjurătura.

Şi-atunci, cum să te miri că învinge unul care promite (şi dovedeşte cu fapte) retrocedarea mamei şi a sfinţilor?

În privinţa aceasta, ceilalţi candidaţi au arătat o excesiv de bună părere despre publicul lor. Mai toţi şi-au judecat ascultătorii după măsura generoasă a şefilor de cabinet şi a secretarelor. Abjecţia din fiecare dintre noi n-a intrat decît în calculele electorale ale unuia.

În fond, e singurul care ne-a preţuit la justa valoare. Oficial, în discursurile lui, poporul român este mare, inteligent, tandru, capabil de sacrificiu şi muncă încordată. Pe din dos, armele campaniei pe care o duce de 10 ani ţintesc însă adevărul: iubim delaţiunea, sîntem adversari ai oricărei ridicări a valorii, ne place murdăria şi nu ne dăm în lături de la hoţie. Cei care n-au furat în viaţa lor un capăt de aţă şi care l-au votat acum două săptămîni mă vor contrazice strigînd, aşa cum i-a învăţat el: trădătorule! Şi totuşi, le răspund: *ce altceva decît hoţie este să iei libertatea altuia?*

Dar destul despre el. Mult mai interesant e să vedem cine îl însoţeşte. Pentru că valul de greaţă populară pe care dînsul face surfing va lăsa în urmă în parlament mai bine de o sută de cetăţeni după chipul şi asemănarea dumneavoastră, doamnelor şi domnilor. Abia acum, cu venirea lăutarilor unsuroşi, a miliţienilor care visează că-i strînge cascheta, a securiştilor decişi să apere ţara de orice formă de viitor, abia acum Parlamentul României va fi o replică la scară a societăţii noastre, în tot ce a produs ea mai genuin în ultimii 50 de ani. Oamenii aceştia nu vor sta numai în ţară: ei merg la reuniuni parlamentare, unde ne vor arăta lumii aşa cum sîntem: prost, dacă nu bizar îmbrăcaţi, dependenţi de traducător, incapabili de a învăţa regulile locului, însă cu un mare apetit de cumpărături. Steagul nostru va flutura din nou pe crenelurile de la „Tati".

Mai toată lumea e preocupată zilele acestea să caute un vinovat (sau mai mulţi) pentru ceea ce s-a întîmplat. Acest efort porneşte de la premisa că e, cum s-ar spune, *naşpa*. Nici vorbă. E o lecţie pe care democraţia ne-o serveşte gratuit şi pe care cetăţenii cu sedii în Rosetti, Kiseleff, Modrogan sau Primăverii ar trebui s-o folosească cu prima ocazie: oamenii pe care îi plictiseşti nu te aleg. Era politicianului de şedinţă, cel mult de congres, s-a încheiat. Începe acum vremurile politicianului comunicator. Acela care vorbeşte în limba oamenilor despre lucrurile care îi interesează pe oameni. La concurenţi n-am văzut de vînzare decît celebrele mărci de salam „Integrare" şi „Uniunea Europeană", berea „NATO", alunele „Anticorupţie" şi laptele pentru copii „Competenţă".

Nimic care să iasă în evidenţă în paginile de reclamă din almanahul *Scînteia*. ▲

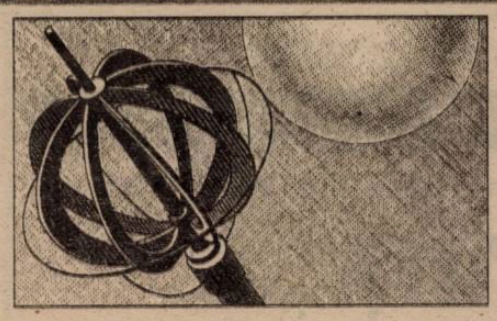

Magdalena BOIANGIU

de jur împrejur

La est de Viena

În octombrie 1999, în alegerile din Austria, Partidul Popular al lui Jörg Haider a obţinut 27% din voturi, provocînd un freamăt de indignare în toată Europa democratică, în toată lumea civilizată. Liderul acestui partid a devenit popular criticînd în termeni radicali şi pasionali coaliţia conservator-socialistă, aflată de decenii la guvernare, cu tot cortegiul de clientelism, corupţie şi stagnare, caracteristic duratei la putere. Toate aceste tare urmau a fi lichidate în cel mai scurt timp prin măsuri excepţionale (fără a le descrie în detalii) şi poporul urma să trăiască mai fericit după ce străinii bûni vor fi puşi la locul lor, iar cei răi goniţi. Intelectualii din Austria au protestat, guvernele europene au avertizat. După trei luni de tratative, conservatorii s-au aliat pentru guvernare cu partidul îndrăgit de o treime dintre austrieci şi detestat de restul lumii.

Adoptate cu mare tam-tam în februarie 2000, sancţiunile Uniunii Europene împotriva Austriei au dovedit că, de fapt, comunitatea europeană nu are la îndemînă nici un mijloc politic pentru a-i pedepsi pe extremişti sau măcar pentru a marca distanţa faţă de opţiunile unuia dintre membrii săi. Din acest punct de vedere, ţările candidate sînt libere să aleagă pe cine vor. După opţiunea austriecilor, 14 membri ai Uniunii au adoptat sancţiuni bilaterale, unii, evident, fără nici o tragere de inimă. Coaliţia între partidul conservator al cancelarului Schüssel şi Partidul Libertăţii, de la conducerea căruia Haider se retrăsese, a funcţionat fără derapaje anti-democratice vizibile.

Raportul elaborat în septembrie 2000 de cei „trei înţelepţi" numiţi de UE era în ansamblu pozitiv, recomandînd vigilenţă faţă de evoluţia politică din Austria, semnalînd că Partidul Libertăţii „încurajează xenofobia" şi încearcă „criminalizarea opozanţilor politici", dar nu s-au putut cita situaţii concrete de încălcare a valorilor şi principiilor democratice. Este greu de susţinut că legiferarea unei taxe de o mie de şilingi pentru înscrierea la universitate ar fi o măsură neo-fascistă, mai ales că statisticile arată că aproape o jumătate dintre studenţii înscrişi nu ajung să obţină vreo diplomă. Dar după ce, din 1970, învăţămîntul în Austria era gratuit, o asemenea decizie i-a nemulţumit şi pe studenţi, şi pe profesori, şi pe cei care cred că bugetul ar trebui consolidat printr-un sistem de măsuri echilibrate, şi nu prin asemenea cîrpeli insuficiente şi nedrepte.

Haider, care şi-a adus partidul la putere declarîndu-se apărătorul „oamenilor mărunţi" şi promiţînd că „bogaţii vor plăti", s-a dovedit un politician ca toţi ceilalţi. Retorica lui combină xenofobia dreptei cu populismul egalitar al stîngii. Reticenţa Austriei de a-şi asuma participarea – atîta cîtă a fost – la crimele nazismului înscrie partidul lui Haider în descendenţă fascistă, ceea ce nu pare a fi decît un clişeu. Electoratul tînăr este prea puţin preocupat de dilema dreapta – stînga: investeşte încredere în oamenii care promit o rapidă rezolvare a problemelor prezentului. Haider le-a promis, pe lîngă belşugul realizat de coaliţia precedentă, şi dreptate. Nu s-a întîmplat nimic deosebit. În ţările sărace, liderii extremişti promit dreptatea *în loc de* belşug. Acolo se pot întîmpla lucruri deosebite.

Observatorii vieţii publice austriece au constatat două efecte contradictorii ale sancţiunilor: pe de o parte, solidarizarea populară faţă de aroganţa străinilor care au condamnat ţara – mai mult teoretic – la izolare; pe de altă parte, la alegerile regionale din Styria, de la mijlocul lunii octombrie, dreapta populistă a atins cu greu 12% din opţiunile electoratului. Aliaţii lor, conservatorii, au ajuns la 47%. S-ar putea ca acesta să fie semnalul pentru limitarea extremismului austriac la marja de voturi de care beneficiază peste tot în lume. Partener al unui partid democratic, în condiţiile unui climat social lipsit de turbulenţe majore, formaţiunea lui Haider nu a putut modifica regula jocului. La răsărit de Austria, extremismul coagulează nemulţumiri cu un mare potenţial de violenţă, beneficiază de pasivitatea majorităţii tăcute şi de deruta intelectualilor. Odată instalat la putere, liderul extremist îşi impune dictatura personală şi instituţiilor europene puţin le pasă. Haider poate fi un model politic pentru partidele similare din Belgia, Elveţia sau Olanda. La est de Viena, modelul este preşedintele din Belarus, Lukaşenko. Nimeni, în Europa sau în restul lumii, nu freamătă şi nu se indignează pentru că în Belarus nu e democraţie. Lumea civilizată are alte griji. ▲

Andrei CODRESCU

scrisoare din New Orleans

www.codrescu.com ● www.corpse.org

Piesă cu plaivaz

Ceea ce trebuia să se-ntîmple s-a întîmplat: undeva în Texas, o elevă care alerga cu un creion în mînă a căzut şi acesta i-a perforat inima. Din fericire, învăţătoarea şi directoarea nu s-au repezit să-l tragă afară, ci au aşteptat ca cei de la ambulanţă să o ducă la spital şi să facă operaţia cum se cuvine. Acum se simte bine, deşi destul de chinuită.

De cîte ori nu ne-au spus învăţătoarele noastre „Nu alergaţi cu creioanele în mînă?". Le-am ascultat? Nooo. Ne alergam cu creioanele sprinteni ca veveriţele. Cei mai mulţi dintre noi am supravieţuit, dar bănuiesc că multe astfel de incidente au fost muşamalizate, ca să nu strice reputaţia şcolii. Au fost cazuri de dispariţii stranii. Unii copii se făceau nevăzuţi şi se zvonea că au fost „transferaţi" sau „mutaţi". În realitate, s-ar prea putea ca ei să fi fost traşi în ţeapă pe condeie şi să fi pierit din cauză că medicina acelor vremuri nu era prea avansată. Trecutul nostru ar putea ascunde păduri de copii traşi-în-plaivaze.

Nişte oameni veneau din cînd în cînd acasă la noi şi şopocăiau ceva cu părinţii mei. Pe atunci, adulţii aveau o mulţime de secrete faţă de copii, nu ca acum, cînd puştilor li se spune totul. Pe atunci, dacă un copil era înjunghiat cu condeiul şi murea, părinţii se prefăceau că nu s-a întîmplat nimic. Acuma, fac rudele şi cunoştinţele tărăboi şi sună la staţiile de televiziune şi întreabă dacă nu pot să zică şi ei ceva ca „prieten", „vecin" sau „părintele unui coleg de clasă". Victima plaivazului primeşte tone de e-mailuri de simpatie. (Că veni vorba, cunoaşteţi ceva mai scîrbos, mai leneş şi mai lipsit de suflet ca „e-mailul de simpatie"? Cărţile poştale pre-imprimate erau oricum mîrşave, dar e-mailul e prea de tot. La fel de bine i-ai putea oferi victimei nişte gumă gata mestecată, în semn de simpatie.)

Tastatura o să ia, în cele din urmă, locul creioanelor, aşa că se face simţită o anumită urgenţă. Să alergi cu o tastatură nu este nici pe jumătate atît de periculos pe cît este să alergi cu creionul, de aceea nici nu vezi prea multă lume făcînd asta. Pe măsură ce, în şcoli, tastaturile înlocuiesc condeiele, profesorii vor trebui să-i sfătuiască pe copii taman invers: „Fugi cu tastatura!". Cînd profesorii privesc în altă parte, copiii stau liniştiţi, cu degetelele încremenite pe taste. Visează cu ochii deschişi cum ar fi să fugă prin şcoală, cu creioane în mînă. Evident, cînd profesorii părăsesc încăperea, degeţelele o iau la goană pe tastatură şi aerul se umple de plaivaze virtuale.

Am fugit cu creionul în mînă pînă cînd am devenit de meserie mînuitor de condei şi de aceea citiţi domniile voastre acestea, în locul unui comentariu bine strunit despre Bore sau Gush, care urmează să mînuiască ţara, ca pe un creion, preţ de un milion de apariţii televizate. (Ciudat cuvînt. Cînd zici „mînuitor", de cele mai multe ori te gîndeşti la cineva care trage sforile. Dar nu şi atunci cînd zici „mînuitor de condei" – atunci te gîndeşti doar la cineva care scrie.) La un moment al vieţii, am dat condeiul pe tastatură, dar în adîncul inimii mele încă mai alerg cu plaivazul în buzunar. (Şi las dîre de cerneală.)

Şi pentru că vorbim de cerneală şi de dîre, să fie adevărat că Jennifer Flowers, celebră din epoca timpurie a scandalurilor cu Clinton, a cumpărat clădirea din Pirate Alley din New Orleans, cea de lîngă Faulkner Bookstore? Şi ce-o să facă din ea? O să deschidă un muzeu al plaivazului? Un motel pentru *paparazzi?*

(traducere de Ioana AVĂDANI)

▲

Adrian CIOROIANU

poveşti suprapuse

Contrarevoluţia mută (II)

– despre „a da bine pe sticlă" –

În seara de luni, 26 septembrie 1960, televiziunea americană *făcea istorie* – aşa cum se cade – fără să ştie. Politica şi mass-media intrau de mînă în spectacolul secolului, sub sigla cu valenţe hipnotice *Live*. În studioul nr. 1 al staţiei *WBBM Tv* din Chicago, Richard Nixon, vicepreşedinte republican în exerciţiu, şi democratul John F. Kennedy erau protagoniştii primei dezbateri electorale televizate. Recordul a venit de la sine: cele trei mari companii de televiziune, ABC, NBC şi CBS, şi cele mai mari patru posturi de radio naţionale au transmis în direct aceste 60 de minute istorice.

Nixon avea să fie prima *victimă*. Lumina artificială nu a căzut deloc bine peste obrajii săi, iar stratul de machiaj l-a făcut să pară (pe ecranele alb-negru) pămîntiu la faţă şi uşor *frankensteinian* ori de cîte ori zîmbea (zîmbet care, la drept vorbind, nu a fost niciodată *atu*-ul său devastator). În contrast cu fruntea pomădată, bărbia i-a transpirat după primul sfert de oră. Kennedy a fost, însă, ca peştele în apă. Cu dezinvoltură, el a refuzat cu abilitate serviciile machiozei – cineva din *staff* îl sfătuise să o facă, plecînd de la ideea (justă) că o machioză adusă din culisele teatrelor nu-l va face mai credibil, ci dimpotrivă. Analizele din deceniile care s-au scurs de atunci consideră că această dezbatere a fost hotărîtoare pentru soarta votului din 8 noiembrie 1960 şi pentru victoria, surprinzătoare dar clară, a lui JFK.

Şi totuşi, şansa Americii de atunci nu a constat în abilitatea junelui Kennedy, ci în absenţa acelor confuzo-enervanto-absconse reguli de emisie care au funcţionat acum în tele-campania românească, graţie CNA-ului. Ceea ce este mai zguduitor este că toată această şuşanea politică s-a născut din bune intenţii. În fond, dincolo de diferenţe decurgînd din sexul sau gabaritul moderatorilor-gazdă, emisiunile electorale ale principalelor trei posturi tv româneşti au fost cam la fel. Peste toate, punctul comun major: fel de fel de tertipuri au împiedicat discutarea efectivă a programelor în competiţie. S-au adus cronometre şi sonerii, s-au adus cîntare, s-au adus întrebări în plicuri (greu de găsit o idee mai stupidă!), s-au recitat poezii – spectacol da, dezbatere ioc. Apoi, o stranie grijă impusă televiziunilor de a fi „corecte" şi „echidistante" (!) i-a paraşutat în studiouri pe aproape toţi candidaţii; chiar şi în acele întîlniri directe, menite că clarifice oferta, vedeai la pupitre ba şapte, ba opt personaje, deşi toate sondajele spuneau că luptă efectivă se va purta între maximum patru. Şi a urmat un fel de spectacol *Divertis*, în care originalele veniseră şi-şi înlocuiseră pe ascuns parodiatorii, păstrîndu-le însă replicile. Ce va fi avut de spus în această campanie *principele republican* Paul, pentru mine a rămas un mister – ca şi pentru dînsul, de altfel (la *dreptul de a fi ales*, Constituţia nu spune nimic despre obligaţia stăpînirii decente a limbii române, deşi şansa venirii în ţară a unui nou domnitor Carol I este, din păcate, mică!). Sau dl Sasu! Sau inevitabilul N. Cerveni! Sau d-na Bârlă! (Această inflaţie de avocaţi aduce a reclamă sadea.) Sau dl Manole, cel al cărui clip, născător de vertijuri, părea a sugera că domnia-sa are şi probleme care nu sînt tocmai politice.

Probabil că sînt epoci şi epoci. În *media*-istoria modernă, punctul de ruptură l-a reprezentat de Gaulle: se spune că el a fost atît de penibil la primele sale apariţii tv din anii '50 încît echipa a trebuit să-i impună cursuri de imagine. Şi tot nu a ajuns vreodată *să dea bine pe sticlă* – el, de Gaulle, acelaşi om care, în deceniul precedent, animase magistral sufletul Franţei vorbind cu volte prin radio BBC.

Cît despre deja numitul, măreţul, Carol I al nostru... E gîndul ce nu-mi dă pace: Carol I nu ar fi cîştigat nici în vecii vecilor o tele-confruntare precum cea din acest noiembrie. În schimb, mulţi dintre trepăduşii curţii sale ar fi putut-o face.

▲

Daniel VIGHI

din fanfare funerare

Vara la pescuit şi, mai apoi, la Cina creştină

Cînd e nasol, cînd istoria năvăleşte apocaliptic, e vremea să ne retragem în munţi, în izolare, în pustie. Îmi aduc aminte de 16 decembrie '89 cînd am răguşit cîntînd *Deşteaptă-te, române*, poate cel dintîi dintre cei de acolo, ştiu asta şi Gheorghe Secheşan, şi Viorel Marineasa, şi Vasile Popovici; acolo, în faţa locuinţei pastorului, ne-am agitat cu spaimă şi curaj, cu un soi de exaltare şi hotărîre, şi emoţie care îmi ţinea rinichii încordaţi ca într-o menghină. Aveam pe atunci 33 de ani, acu', după un'şpe ani, îmi vine să plec undeva şi nu ştiu prea bine unde şi cum, abilităţi prea mari nu am, priceput nu prea sînt să iau totul de la capăt, în plus de asta o mare lehamiseală mă apucă numai la gîndul că trebuie să mă hărnicesc în ceva care nu-mi vine la îndemînă. Stau şi-mi fac toate socotelile cu putinţă, cumnatul trăieşte de peste două decenii în vestul nemţesc, o să merg la dumnealui să fac ceva, să-i vărui casa cu trafaletul, să tai iarba cu maşina aceea mare cu burduf. O să aştept acolo pe o bancă, în parc, pe urmă ar trebui să mă agit responsabil şi atît de eficient că mă apucă un vajnic căscat numai cînd mă gîndesc. Este de ales, dacă o fi să vină marele comandant (acu, sau peste doi, ori patru ani), ce e mai bine pentru mine şi pentru odrasle, rămînem sau o ştergem? Am hotărît! Pleacă pruncii, fata e într-a zecea la liceul englez, ăla mic e la Lenau *Schule* în clasa a şasea, le pregătesc bagajele, e vremea să fie pregătiţi. A mică s-a dus singură în Vest încă de pe cînd era într-a cincea, am pregătit-o. Antrenamentul continuă. O să le spun: „mergeţi şi veniţi pe meleagurile natale vara, la pescuit, pe malul Mureşului, cu undiţe din acelea cu cîrlig zero, cu viermişori, să prindeţi, cu autohtonul vostru tată, cleni şi scobari. Pentru asta merită, vara, cîteva săptămîni, să veniţi în ţară: la început anual, după aceea tot mai rar; în cele din urmă uitaţi totul, mai ales că, de fapt, ceea ce va fi să trăim noi acilea e previzibil şi plicticos, nimic nu e mai anost, mai sălciu, fastidios, fad, tern şi insipid decît dictatura; nimic nu te stenahoriseşte mai mult şi mai bine decît dumneaei, nimic nu creşte mai bine mutrele, sufletele, fericirile. O să ne liturghisească tot felul de sacerdoţi politici, o să ne explice în fum de tămîie, la festivităţi naţional-creştine şi în tot felul de predici dondănite (ciocmănite, morcotite, boscorodite, sucălite) că cît de bine ne stă, etnic vorbind, că cît de frumoşi suntem, că cît de viteji suntem în istorie, că cît de nobilă ne este originea şi cît de bine şi de eficient am rezistat, am păstrat, am depozitat şi, mai ales, am rezistat. Am supravieţuit. De aici înainte urmează altele asemenea pentru că am supravieţuit deoarece ne-am împotrivit şi ne-am nevoit prin boicot, prin retragere, acolo am durat, am păstrat pentru că am fost duri, şi tenace, şi ţapeni, şi vîrtoşi.

Mai este ceva de spus: am căzut, dragilor, în ambuscada propriilor retorici, în ceea ce am strigat două cincinale şi mai bine despre Ion Iliescu; dreptu-i că am spus numai adevăruri: cred şi azi că, istoric şi cum doriţi (ontologic şi gnoseologic) a fost lovitură de stat, au fost teroriştii, au fost mineriade, a fost pogromul de la Tîrgu Mureş. Pe toate astea le-am auzit buimac cum mi le-a reamintit convingător un sibian trăitor la Timişoara, un nenea zidarul care mi-a spus că de ce acum îl vrem pe Iliescu după ce atîta vreme am predicat toate cele despre ale lui păcate. Căpitanul Vadim nu e aşa! A făcut el lovitură de stat? A fost el nomenclaturist? A mulţumit el minerilor? „Nenea", zic, „e mai rău", aşa i-am zis şi am simţit pe dată cum mă apucă un fel de sastiseală. „Cum să fie mai rău", se miră. Îmi vine să-i recit o poezie din aceea închinată lui Elena, şi el bate din mînă, nu pricepe ce poate fi rău într-o poezea. Nici eu nu mai pricep: „va fi mai rău, crede-mă", mă smiorcăi, „vom muri de foame", zic, şi nenea sibianul îmi spune: „da' acu nu e mai rău, nu e capătul sacului, nu sîntem în sapă de lemn? Nu au spus pedesereii şi au recunoscut şi ai lui Constantinescu că taman aşa e, că e nenorocire". „Nu e chiar aşa", bombăn, „poate fi şi mai rău", îngaim, şi el mă priveşte ca pe un rătăcit şi-mi spune de la obraz că mai rău nu se poate; geaba îi spun că „uite, a apărut ceva creştere economică, ceva tot au făcut ei, nu e chiar aşa", mormăi, şi nenea se uită la mine ca la un rătăcit, ca la un neica nimeni. Nu ştiu ce mama zmeilor să-i spun, mă uit la nenea şi singura chestie care-mi bîzîie prin cap sînt următoarele alcătuiri sintactice împănate exclamativ cu următorul îndemn: „Plecaţi, copii, duceţi-vă în lumea largă, veniţi vara la pescuit şi, mai apoi, puteţi să vă arătaţi mai rar, încercaţi să uitaţi ceea ce e aici! Eu o să mă descurc, în loc de orice altceva vom mînca la Cina creştină, vine slujitorul Căpitanului şi ne trece în porţie. Vom rezista. Voi plecaţi, dragilor, şi uitaţi totul!"

▲

Texte şi opinii de: Ştefan BĂLAN (medic, SUA) ● Anca GRĂDINARIU (copywriter) ● Ion Bogdan LEFTER (critic literar) ● Aurora LIICEANU (psiholog) ● Adrian MIHALACHE (profesor univ.) ● Simona SORA

Argument

Provocările tehnologice din ultima vreme (mai puţin dezbaterile civile pe marginea lor, în ţările respective) au luat adesea, la noi, forma unor ştiri de senzaţie în paginile cotidienelor, la telejurnale sau în alte avanposturi mediatice. Această supralicitare a spectacularului în dauna înţelegerii a ocultat dilema fundamentală – Este Viaţa, la începutul mileniului trei, un drept sau o datorie? –, revelînd totodată, prin retorica dezastrului, un anumit disconfort parohial în faţa „aventurismului" ştiinţific. „Dilema 408" şi-a propus să semnaleze faptul elementar că aceste provocări, indiferent de spaţiul geografic care le-a lansat, fac parte din idiomul cultural comun. Am considerat necesar să zăbovim asupra lor, aducînd propriile noastre reflecţii. ***(a.l.ş.)***

Ion Bogdan LEFTER

Schimbări în lumea din ce în ce mai postmodernă...

Două ştiri de săptămîna trecută. Prima: Parlamentul Regatului Olandei a început procedurile de legalizare a eutanasiei, după ce, în ultimii ani, fără să existe vreo reglementare juridică în acest sens, medicii din ţară au provocat la cerere moartea cîtorva mii de persoane aflate în faze terminale ale unor boli şi în mari suferinţe. A doua: un săptămînal britanic a anunţat că Institutul Roslin, devenit nu demult celebru pentru clonarea oii pre nume Dolly, a creat, în colaborare cu laboratorul american de biotehnologie Viragen, o găină, Britney, ale cărei ouă, îmbogăţite în proteine, ar putea ajuta la fabricarea de medicamente împotriva cancerului.

Lumea se schimbă. Repede. Din ce în ce mai repede...

Răspîndirea computerelor personale a aruncat în criză conceptele de „original" şi „copie", pe care se bazează o întreagă tradiţie a istoriei artelor şi a proprietăţii intelectuale. Un tablou de Rembrandt e original, iar copiile lui sînt copii. Un manuscris al lui Balzac e valoros pentru că e original, olograf. Dar care e originalul unui text scris pe ecranul computerului? Prin imprimantă putem scoate oricîte copii, dar nu unicatul original, care nu există decît ca o combinaţie de coduri în memoria calculatorului. De fapt, nici acela nu e propriu-zis un „original", ci un fel de arhetip, un arhitext care se încorporează doar în copiile afişate pe *display* sau „printate" pe hîrtie. Şi atunci, cum să mai definim creaţia unui autor? Cum se mai poate proteja legal proprietatea artistică şi intelectuală? Cum să imaginăm o asociere între – pe de o parte – idealul de tansparenţă absolută a comunicării care este Internet-ul, unde vrem să avem acces instantaneu la orice, la tot, şi – pe de altă parte – menţinerea paternităţii producătorilor de opere, de texte, de idei, care ar trebui să-şi primească drepturile de autor cuvenite pentru utilizarea/"accesarea" rezultatelor muncii şi talentului lor? De cîţiva ani încoace, legislatorii dezbat problemele, s-au înfiinţat organisme internaţionale în acest scop, se întrunesc comisii de superspecialişti – juristi, computerişti – care caută soluţii.

Lumea se schimbă – şi, odată cu ea, şi aşa-numitul „ciberspaţiu" al aşa-numiţilor „internauţi"...

Olandezii nu sînt singurii care-şi pun problema dreptului medicinei de a decide asupra vieţii şi a morţii. Dilemele datează de cînd lumea sau – măcar – de cînd ştiinţa. În dezbaterile pe asemenea teme sînt invocate argumente filozofice, religioase, morale, raţionale. Vechi obiceiuri şi tradiţii culturale sînt contestate de cei care consideră comportamentele de pînă astăzi ca depăşite şi cer soluţii noi şi reglementări juridice noi. Polemicile legate de chestiunea avortului sînt doar o ilustrare a acestor ciocniri de mentalităţi. Peste Ocean, partizanii atitudinii *pro life* (anti-avort) şi cei *pro choice* (pentru dreptul femeilor de a decide singure asupra trupului lor) se confruntă nu o dată cu vehemenţă, iar tema a intrat de cîtva timp pe agenda politicii americane. O sentinţă recentă a unui tribunal din Marea Britanie a permis medicilor separarea a doi gemeni siamezi cu grave deformaţii congenitale, astfel încît, în loc să moară amîndoi, să aibă şanse de supravieţuire măcar unul dintre ei. Foarte religioşi, părinţii nu vroiau să decidă asupra morţii unuia dintre copii şi a vieţii celuilalt şi interziseră intervenţia, spunînd că de hotărît trebuie lăsat să hotărască Dumnezeu. De ani buni, „vedeta" temei eutanasiei e un armean american, doctorul Kevorkian, supranumit de presă „Doctor Death" („Doctorul Moarte"). Închis din cînd în cînd, apoi eliberat, deplasîndu-se dintr-un stat al federaţiei într-altul, în funcţie de portiţele existente în legislaţiile locale, el a ajutat cîteva zeci de persoane să-şi curme suferinţele înaintea morţii iminente. Dar jurămîntul lui Hipocrat, pe care orice medic îl învaţă din prima ucenicie ca pe o dogmă absolută a meseriei sale şi a cărui încălcare e sancţionată sever de colegiile de breaslă, mergînd pînă la interdicţia de practică? Oricum, legalizarea eutanasiei presupune depăşirea unor prejudecăţi greu de depăşit şi – fireşte – stabilirea extrem de atentă a unor criterii incontestabile care să permită intervenţia medicilor.

Lumea se schimbă – şi, odată cu ea, şi destinul corpului nostru...

Ba chiar s-ar putea să ne schimbăm corpul ca atare! Părţi întregi din mulţi contemporani ai noştri nu le aparţin: banalităţi precum danturile false sau implanturile de aparatele auditive artificiale, dar şi inimi, ficaţi şi alte componente naturale care trec astăzi destul de frecvent de la unii la alţii. De curînd, s-au constituit şi în România „bănci de organe", pentru care au început să se facă donaţii spectaculoase, anunţate în presă ca ştiri de senzaţie. Doctorii bucureşteni, clujeni, timişoreni care fac transplanturi de la persoane aflate în moarte clinică la bolnavi aflaţi pe „listele de aşteptare" apar în programele de ştiri ale televiziunilor. Sărăcia îi împinge pe unii oameni sănătoşi dar fără bani să dea la ziar anunţuri de mică publicitate prin care-şi oferă cîte un rinichi sau un cristalin oamenilor bolnavi dar cu bani. Aceştia din urmă vor avea bani mai puţini şi sănătate mai multă, iar cei dintîi vor primi banii vitali pe moment, dar vor avea un rinichi în minus, adică – finalmente – o viaţă mai scurtă. Există astăzi şi modalităţi de intervenţie prin „inginerie genetică" asupra corpurilor noastre. Pînă unde e bine să ajungem pe această cale? Cum trebuie să reacţioneze sistemele legislative la atari evoluţii? Deocamdată, după apariţia graţioasei Dolly, a fost elaborată de comun acord şi ratificată de parlamentele multor state, inclusiv România, o convenţie care interzice clonarea umană. Ideea ne înspăimîntă pentru că ne închipuim că e o modalitate de multiplicare virtualmente infinită a unui corp, cînd – de fapt – e vorba doar despre declanşarea procesului de reproducere fără fecundare, direct de la o celulă aleasă special dintr-un organism anume, după care varietatea şi imprevizibilitatea naturii continuă să-şi spună cuvîntul. Dar cine va putea împiedica posibilul să devină real?

Lumea – iată – se schimbă şi începe să se răstoarne vechea normalitate conform căreia oamenii ştiau tot mai multe cînd îmbătrîneau: acum, ritmurile de evoluţie sînt atît de iuţi încît, pe măsură ce timpul trece, capacitatea noastră de a le înţelege scade...

Şi încă: trăim într-o natură din ce în ce mai puţin naturală; mîncăm mîncăruri din ce în ce mai artificiale, tratate genetic şi apoi cultivate ştiinţific; ne lăsăm absorbiţi în ficţiunea mediatică şi informaţională, din ce în ce mai „interactivă", încît au început să apară boli ale izolării în faţa computerului, adică – paradoxal – într-un spaţiu al comunicării; şi aşa mai departe, într-o lume care se schimbă extraordinar de repede, din ce în ce mai repede.

Pe scurt, la anul 2000, problema nu mai este, nu mai are cum să fie aceea a descoperirii unei defensive cît mai ermetice, cît mai idilice în faţa „asaltului civilizaţiei", ci aceea a găsirii unor soluţii de menţinere a din ce în ce mai sofisticatelor echilibre sociale, morale şi juridice din lumea noastră din ce în ce mai schimbătoare, din ce în ce mai aiuritoare, din ce în ce mai postmodernă. E marea „provocare" (cum spun americanii: *challenge*) a sfîrşitului de secol şi de mileniu, a începutului de secol şi de mileniu. Mai sînt doar trei săptămîni şi ceva!...

▲

Anca GRĂDINARIU

500 de ani

Am un prieten, un soi de renascentist hi-tech. Are capacitatea de a urmări mai multe canale TV deodată şi încăpăţînarea de a naviga pînă la cele mai îndepărtate extremităţi ale Net-ului. E un vizionar, un optimist incurabil. Mă ţine la curent cu noile tehnologii şi ultimele documentare Discovery. Acum îmi vorbeşte despre lucruri care se vor întîmpla peste miliarde de ani ca şi cum ar avea tabloul complet în minte. Şi e determinat să mă convingă că eugenia va salva omenirea. Aici am o problemă. Experienţele genetice au, pentru mine, o rezonanţă înfricoşătoare. Sînt prizoniera unor clişee culturale, mă tachinează el. Prea multe filme SF cu savanţi nebuni şi creaturile lor triste, prea multe dezbateri morale alarmiste. Clonarea a devenit cea mai mare spaimă a omenirii după pericolul atomic. Dar aşa cum puterea atomică a atras după sine una dintre cele mai paşnice şi faste perioade din istoria omenirii, la fel şi ingineria genetică ar putea aduce progrese greu de imaginat. Mai întîi, ne va lungi viaţa. Pentru că, se pare, de îmbătrînire nu e vinovată uzura corpului, ci propriul nostru ADN. Sîntem, practic, programaţi să ne auto-distrugem. Însă, cu puţină intervenţie genetică, am putea trăi şi 500 de ani. E exaltat şi se aşteaptă să mă minunez la această perspectivă. Imaginează-ţi, insistă, parametrii biologici vor fi complet redefiniţi. Cine ştie, vom fi adolescenţi pînă la 50 de ani. Nu ştiu de ce, îmi vine să trivializez chestiunea. Mă gîndesc cum vor arăta programele TV. Ori revistele de frumuseţe. Sau sexul. Prea puţine poziţii pentru o viaţă aşa de lungă. Şi cîte vor încerca să ne vîndă! Ce-o să se aleagă de legămîntul conjugal? Cine e nebun să jure că va trăi pînă la moarte alături de o singură persoană, cînd acest lucru ar putea însemna 432 ani? Sîntem într-un bar şi ne purtăm conversaţia peste o plîngăcioasă piesă Backstreet Boys. Oftez: n-ar mai fi nici o speranţă pentru muzica pop. Vom fi invadaţi de boy-band-uri alcătuite din specimene perfecte genetic. Prietenul meu are un răspuns pentru toate. L-am clona pe Kurt sau pe Jimi şi ei ar salva rock-ul, cel puţin pentru o vreme. Îmi destramă, cu un gest, norii fumurii: şi, apoi, vei putea întotdeauna să stingi televizorul. Uite ce-i! Nu-i poţi refuza omenirii supravieţuirea. Acum chiar că mă simt meschină. Îmi amintesc de promisiunea unor bănci de organe create genetic. Aflu că acestea vor fi doar începutul, un prim pas în pregătirea Marelui Exod. Peste 5 miliarde de ani Soarele va muri şi vom fi nevoiţi să ne refugiem în afara Sistemului Solar. Vom călători, probabil, milioane de ani lumină pînă vom găsi un astru bun de colonizat. Aici m-a pierdut: 5 miliarde de ani! Dar mă prefac interesată, nu e momentul să fiu cinică. E vorba, la urma urmei, de perpetuarea speciei. Şi dacă n-o să găsim o planetă cu atmosfera prielnică? Nu contează. Graţie combinărilor genetice ne vom adapta aproape oricărui mediu. Ne vom schimba radical *look*-ul. Şi asta nu se referă doar la culoarea părului. Am putea fi albaştri, transparenţi, cu trei ochi, două organe genitale (deja nu-l mai pot opri din delir), două rînduri de piele, branhii sau vom respira cu palmele. Dar vor mai fi... oameni? Mă priveşte mustrător: tu chiar crezi că umanitatea ţine de un înveliş? M-a făcut să rîd. Continuă. Imaginează-ţi: o gigantică Arcă a lui Noe călătorind prin spaţiu, ducînd tot ce e mai falnic din omenire sub formă de informaţie genetică. Milioane de ADN-uri supravegheate, cel mai probabil, de computere. Reacţia mea îl face să se încrunte: nu-mi spune! N-ai încredere în computer. Ai văzut de prea multe ori *Odiseea Spaţială!* Ei bine, aceste computere sau roboţi vor reproduce, din ADN-uri, o nouă generaţie de homo sapiens de îndată ce destinaţia va fi atinsă. Însă eu nu mi-am epuizat încă toată muniţia: tot mai cred că e o nebunie. Pînă una alta, aici pe Pămînt, în secolul XX, nişte dementi s-au gîndit să-l cloneze pe Isus. N-ar fi ironic, îmi replică prietenul meu. Cine ştie... poate aceasta e A Doua Venire. La urma urmei, căile Lui sînt nebănuite. Sau, dacă vrei, adevărul e dincolo de noi... Mă trece un fior, dar mi-l reprim. Am fost facută de prea multe ori ignorantă în seara asta...

▲

Adrian MIHALACHE

Cum să trăieşti: vertiginos sau sănătos?

Reconcilierea cu memoria

Înainte, în frumoşii ani şaizeci, se trăia vertiginos. Din anii şaptezeci încoace se trăieşte mai cu seamă sănătos.

După aventura anilor şaizeci, tristul deceniu al optulea, urmat de pragmaticul deceniu al nouălea, au marcat întoarcerea la conformism, prudenţă şi hărnicie. Sărbătoarea se terminase, rămăsese doar mahmureala după beţie, fruntea înfierbîntată şi gura uscată. Alegerea lui Jimmy Carter ca preşedinte simboliza trecerea de la radicalism şi spirit efervescent la pietism şi *modus benevolent*. Trebuia oricum deviată atenţia de la atmosfera politică şi culturală a anilor şaizeci şi pentru aceasta altă materie primă trebuia oferită minţilor neliniştite spre prelucrare. În locul celebrării noului, schimbării, energiei şi entuziasmului, discursul dominant promova strategiile optimizărilor locale, reglarea fină a performanţelor tehnice şi economico-sociale, într-un cuvînt „calitatea totală" în orice domeniu. Oamenii nu se mai preocupau să schimbe lumea, ci să-şi mărească durata şi calitatea vieţii. Plenitudinea fizică, satisfacţia sexuală, sănătatea mentală au devenit scopuri în sine. Hrana sănătoasă şi mediul natural curat, nepoluat erau preocupări mai puţin periculoase decît revoluţia culturală, astfel încît au devenit subiecte privilegiate în discursul oficial. Ca urmare, oamenii au fost determinaţi să se îngrijească de dieta, nu de datoria lor, regimurile macrobiotice şi lacto-vegetarianismul le-au ocupat minţile, vitaminele şi hormonii le-au orientat energiile. Practica exerciţiului fizic, în speţă a jogging-ului, a devenit o obsesie, a fi în bună formă a devenit un imperativ, ritualul igienic cotidian a mobilizat energiile, golindu-le de orice conţinut subversiv, iar cruciada internaţională împotriva alcoolului şi tutunului a dat oamenilor mai mult sau mai puţin simpli o cauză pentru care să lupte. Vertiginoasa aventură intelectuală a fost înlocuită cu preocuparea pentru homeopatie, acupunctură, nutriţie, terapie prin vitaminoză, metabolism etc. Contrafortul teoretic al dispersiei ideologice a fost reprezentat de postmodernism. Acesta a contestat orice tentativă de a da un sens major aventurii intelectuale, negînd legitimitatea miturilor fondatoare şi promovînd diversitatea contradictorie a constructelor culturale. De vreme ce modernitatea a eşuat în încercarea ei eroică de a reforma Lumea şi Persoana, postmodernismul propune ca premiu de consolare reconcilierea cu Memoria. Iluziile modernităţii au fost fără cruţare combătute: teoria unificată, viziunea globală asupra lumii, noţiunile de adevăr şi de progres au fost demonetizate. A trăi fără ideal a ajuns să însemne a trăi politic corect. Istoria însă a refuzat să se sfîrşească, a adus cu sine, sfidînd mulţumirea generală, noua utopie a ciberspaţiului.

Cibercultură & contracultură

Cibercultura, dezvoltată în ultimul deceniu, face să renască speranţele celor care s-au bucurat de stimularea intelectuală a anilor '60 şi s-au văzut frustraţi apoi de cele două decenii pragmatice care au urmat. După douăzeci de ani de regresie întru conformism, de respect necondiţionat pentru valorile de bază ale familiei, muncii şi naţiunii, deriziunea juvenilă s-a întors, jucăuşă şi seducătoare, distracţia a impregnat din nou aerul timpului. Foştii actori principali ai anilor '60 şi-au scuturat pletele încărunţite, acum legate la spate în cozi cochete, şi s-au amestecat în zăpăceala generală, hotărîţi să profite de ocazia rară pe care viaţa părea să le-o ofere, aceea de a-şi trăi încă odată, pe nemeritate, tinereţea. Cu totul surprinzător, informaticienii tineri nu i-au respins pe bătrîneii vioi. Spectacolul pitoresc al înfruntării generaţiilor a fost, pentru o dată, contramandat.

În timpul celor treizeci de ani, din 1968 pînă la 1998, tehnologia s-a comportat ca o servitoare obedientă a lumii afacerilor, supusă vocii culturale dominante a capitalismului. Calculatorul personal nu a fost numai instrumentul celor harnici, dar şi simbolul celor conformişti. Situaţia avea să înregistreze schimbări dramatice la mijlocul deceniului al zecelea. De îndată ce calculatoarele au fost interconectate la reţeaua Internet, o cultură alternativă s-a născut. Ea oferea noi soluţii de comunicare şi propunea noi constructe culturale; noile valori, convingeri şi semnificaţii aveau să creeze o nouă cultură, suprastructură născută din practicile lumii virtuale. Cibercultura a devenit un mediu propice în care o clasă de indivizi evoluaţi să-şi exprime tendinţele şi să-şi dezvolte ideologiile. Aceştia îşi afirmă poziţiile şi îşi poartă bătăliile în zona construcţiilor simbolice şi culturale, nu în termenii beneficiilor materiale sau ai dreptăţii sociale, fapt care aminteşte de revoluţia culturală a anilor '60. Ciborgii de azi sunt înrudiţi cu *hippies* de atunci prin curajul de a refuza realitatea în favoarea virtualităţii. Cibercultura se întîlneşte cu contracultura în încercarea romantică de a scoate realitatea din ţîţîni.

Faptul că eroii cincagenari ai anilor şaizeci explorează ciberspaţiul cu entuziasm juvenil sugerează, de asemenea, că cibercultura este copilul natural al contraculturii. Cu fiecare zi ce trece, se dovedeşte că reţeaua Internet îndeplineşte visul anilor '60 de expansiune a percepţiei şi a conştiinţei. Timothy Leary, marele *guru* al acestor ani a încercat marea revenire în atenţia publică atunci cînd a proclamat calculatorul ca heroina anilor nouăzeci. Împotriva unei asemenea asimilări, mulţi autori de studii culturale subliniază contrastul dintre atitudinea antitehnologică, aproape *luddită*, a *hippies*-ilor, şi entuziasmul electronic al ciborgilor de azi. Ceea ce ar distinge cultura psihedelică a anilor '60 de cibercultura anilor '90 ar fi tocmai îmbrăţişarea extatică a tehnologiei de către aceasta din urmă. Prin contrast, contracultura pare rurală, romantică şi anti-tehnologică. În realitate, nu Mama Natură a produs atunci acidul lisergic, ci laboratoarele Sandoz. Tehnologia chimică juca atunci rolul pe care-l joacă astăzi informatica. Credinţa că accesul la o conştiinţă cosmică şi înfăptuirea revoluţiei sociale puteau proveni de la o formulă chimică de drog reprezenta tot încrederea oarbă în tehnologie, una analogică atunci, nu digitală ca acum. Conştiinţa cosmică era livrată la cerere, fără zăbava anilor de practică yoghină răbdătoare, chiar instantaneu, prin mijloace chimice. Ideologia anti-tehnologică combinată cu entuziasmul pentru substanţele sintetizate chimic dovedeşte îngustimea concepţiei populare despre ştiinţă.

Interesul care înconjoară evoluţia industriei calculatoarelor sprijină ideea că tehnologia este, în esenţa ei, digitală. În anii '60, arhitectura calculatoarelor era simbolic opresivă. „Creierul electronic" era o maşină gigantică, inaccesibilă, instalată într-un templu – centrul de calcul – unde un grup de iniţiaţi menţinea condiţiile aseptice de utilizare şi media comunicarea cu maşina-idol. Scriai programul în limbajul Fortran, îl imprimai pe cartele perforate, apoi îl înmînai „marilor preoţi", care-l rulau şi-ţi dădeau înapoi complicate şi deseori incomprehensibile liste imprimate. Ca să îmblînzeşti „monstrul", era necesar să adopţi o modalitate disciplinată de rezolvare a problemelor, să respecţi reguli precise sintactice, semantice şi pragmatice, să te pliezi disciplinat pe capriciile tehnologiei. Faţa puterii autoritare, centralizate, anonime se întrevedea în spatele uşilor închise ale industriei electronice. Ca urmare, revolta anilor '60 a fost îndreptată nu împotriva tehnologiei în general, ci împotriva celei digitale, care punea imaginaţia la punct, îm-punea noi forme de disciplină corporală şi de rigoare mentală. De aici, atracţia analogicului, a combinării chimice bazate pe paradigma continuităţii. Ea avea să genereze două tehnici semnificante: amplificarea electronică a sunetului, împinsă pînă la „psihedelizarea" lui, şi sinteza chimică, prin combinări infinitezimale, a pilulelor anticoncepţionale şi a drogurilor halucinogene. Spectacolul audiovizual psihedelic era concomitent un rit tehnologic şi unul dionisiac, de la banda de magnetofon manipulată electronic, trecînd prin efectele vizuale stroboscopice, totul culminînd cu exaltarea generată de LSD. Bucuria de a face dragoste fără oprelişti îşi dădea mîna cu extazul multimedial. Porţile percepţiei păreau, în fine, întredeschise.

Nu este greu să arăţi legăturile dintre contracultură şi cibercultură. Unii afirmă cu entuziasm că tineretul contracultural se manifestă prin mijloacele muzicii „alternative", subliniind că moda neo-*hippie*, ca şi anarhia creatoare de noi ritmuri, ocupă un rol important pe *www*. Pe de altă parte, rolul publicaţiilor *underground* din anii '60 este preluat, în mod evident, de revistele electronice ireverenţioase de azi. Totuşi, similarităţile culturale dintre anii '60 şi anii '90 nu trebuie exagerate şi mai ales nu trebuie înţelese doar în termenii unei prosperităţi economice similare sau ai unui reviriment stilistic întîmplător. Cele două culturi – contracultura şi cibercultura – au profitat de două tehnologii diferite, deşi amîndouă, în aceeaşi măsură, liberatoare. Ca şi odinioară chimia, prin pilula anticoncepţională şi prin droguri, calculatorul, prin dimensiunile culturale ale Internet-ului, dă astăzi viselor consistenţă şi formă. Noile medii sînt, după comentatoarea Camille Paglia, James-iene şi Joyce-ene: ele repun în mişcare „fluxul conştiinţei" şi oferă un nou spaţiu mental pentru tinerii antreprenori, ca şi pentru tinerii piraţi (*hackers*) ai ciberspaţiului. Cibercultura moşteneşte de la contracultură spiritul carnavalesc, acela care pune în mişcare mecanismele imaginaţiei. Cele mai perceptive minţi ale anilor '60, ca a lui Guy Debord, au sesizat că, în dezvoltarea economică a sfîrşitului de secol XX, cultura joacă rolul motor pe care căile ferate şi industria automobilului le-au jucat cu o sută de ani în urmă. De aceea, intelectualii revoltaţi de atunci au fost fascinaţi de comunicaţie şi au chemat imaginaţia la putere, încercînd în van să ocupe poziţii privilegiate ca producători de discurs. Cibercultura, în schimb, se bazează pe reţelele informatizate, care oferă o a doua şansă celor care refuză identitatea de consumator disciplinat de *infotainment* (sinteză de informaţie şi distracţie, *information and entertainment*). Aceştia pot participa la carnavalul subversiunii culturale care transformă discursurile puterii politice (autoritar) şi economice (publicitar) în propriile lor parodii. Distincţia clasică între proprietari şi proletari, care păruse de curînd să se transforme în relaţia cooperativă dintre producători şi consumatori a fost înlocuită de distincţia dintre actori şi spectatori. Oricine poate schimba astăzi un rol pentru celălalt.

Refuzul realităţii

Anii '90 s-au întîlnit cu anii '60 în refuzul realităţii. Aceasta este o atitudine romantică, determinată istoric, nu condiţionată biologic sau psihologic. Nu este adevărată remarca lui Goethe că romanticul ar fi maladiv, în timp ce clasicul e sănătos, nici ideea că orice om ar fi romantic la tinereţe şi realist la maturitate. Rămîne însă că atitudinea romantică înfloreşte în perioade de stabilitate politică şi socială pe care doar sacrificiile generaţiilor precedente le face posibile. Prima fază romantică a izbucnit în Franţa Restauraţiei, cînd febra revoluţionară şi neliniştile războaielor napoleoniene se calmaseră. *Hippies* şi-au îndreptat ochii critici asupra unei lumi pe care părinţii lor au pus-o cu greu în ordine după dezastrul războiului mondial. Generaţia informaticienilor s-a aşezat în faţa calculatoarelor după ce instabilitatea economică a ajuns să fie stăpînită în vest, iar transformările politice necesare să fie îndeplinite în est. În ambele cazuri, umanitatea, cel puţin partea ei privilegiată, s-a bucurat de prosperitate şi s-a plîns de plictiseală. Copiii secolului al XIX-lea îşi mărturiseau dezgustul de a avea de ales între *roşu* şi *negru*, tinerii parizieni din mai 68 protestau împotriva rutinei *métro-boulot-dodo*, iar geniile informatice de azi întorc spatele civilizaţiei industriale şi evadează în ciberspaţiu pentru a deveni miliardari virtuali sau, pur şi simplu, pentru a se distra. Cu toţii, s-au opus culturii burgheze, despre care însuşi promotorul ei, Irving Kristol, spune că este cea mai antiromantică structură posibilă. Ea nu celebrează nici eroismul luptătorului, nici virtutea eremitului, nici geniul artistului, pe scurt, nici o dimensiune transcendentă nu primeşte recunoaştere sau validare. Prin contrast cu societăţile organizate în jurul valorilor aristocratice sau religioase, capitalismul este centrat pe nevoile punctuale ale individului sau ale asociaţiilor libere de persoane. În consecinţă, cibercultura, ca şi contracultura, reprezintă o încercare de a contracara *le malaise* asociat cu prosperitatea economică plată, prin evadarea într-un *n'importe où, hors du monde*. Amîndouă au dorit să disloce realitatea opacă, fiecare folosind însă mijloacele sale proprii.

© a.l.ş.

Aurora LIICEANU

Cei ce se duc şi cei rămaşi

Misterul morţii rămîne nedezlegat, cu toate eforturile de a ne apropia, calm şi lucid, de moarte şi de înţelegerea ei. Moartea şi sinuciderea – acea grabă neînţeleasă de a te adăuga morţilor – conţin un secret absolut şi, dacă valul de cercetări asupra stărilor dinainte de moarte, de premoarte (specialiştii le numesc NDS, adică „near death states"), ridică puţin vălul acestui mister, el nu face decît să rămînă fie o favoare epistemologică, fie un demers inutil.

Françoise Dolto, zeiţa psihanalizei infantile din Franţa, povesteşte în cartea sa autobiografică „Enfance" cum, mică fiind, s-a aflat într-o adunare de adulţi pricinuită de moartea cuiva. Inconsolabila văduvă, învăluită în negru, plîngea sub privirile pline de compasiune ale apropiaţilor. Copila Dolto a întrebat de ce plînge. Răspunsul dat, în complicitatea generală, a fost simplu şi plin de indulgenţă: Pentru că şi-a pierdut soţul. Buna cuviinţă a făcut-o să nu mai întrebe nimic, dar să resimtă o mare nedumerire: Oare de ce stă aici şi plînge, în loc să-şi caute bărbatul?

Doctorul american Moody, în celebra sa carte „Life After Life", stabileşte, după 150 interviuri cu cei reveniţi la viaţă, că există universalii de final existenţial şi că între verdictul morţii şi întoarcere se derulează 11 faze distincte. Înaintea lui, o altă doctoriţă americană de origine elveţiană, Elisabeth Kubler-Ross, aplecîndu-se a mia oară asupra patului unui muribund revenit la viaţă şi ascultînd aceeaşi poveste incredibilă, hotăra să vorbească public despre moarte, ţinînd conferinţe în întreaga lume.

„Ecaterino, vedea-te-aş moartă, cu dric la poartă şi cai mascaţi" (cîntec de mahala)

În societăţile tradiţionale, moartea este o treabă care-i priveşte pe toţi. Inclusiv pe copii. L.T. Vincent, autorul unei antropologii a morţii, foloseşte expresia „cotidianizarea" morţii. Moartea fiind ceva inclus în viaţă, ea trebuie privită în faţă, fără ipocrizie, ca ceva normal. În acest fel, are loc o ne-sensibilizare, o apropiere de ea şi, drept consecinţă, o acceptare a ei. Acest lucru se petrecea pe vremea cînd se năştea şi murea acasă, printre cei apropiaţi, muribundul fiind asistat afectiv de familie şi prieteni. Odată cu individualizarea morţii, cîndva în secolul al XVIII-lea, groaza iadului depăşea frica de moarte. Angoasa anulării eului este, după Vincent, specifică lumii occidentale şi, evident, modernităţii.

Buna-cuviinţă a interzis referirea la moarte. Nu există morţi, ci doar oameni care dispar, care pleacă dintre noi, cei vii, care iau drumul nefiinţei, exact ca în relatarea lui Dolto. Morţii dispar printre flori, spune Ph. Ariès, întrebîndu-se dacă o parte din patologia socială de astăzi nu-şi are originea în această evacuare a morţii din viaţa cotidiană, în interzicerea doliului şi a dreptului de a-ţi plînge morţii.

Dramaturgia tradiţională legată de moarte a fost înlocuită de duplicitatea vieţii contemporane, spun unii. Se joacă teatru: muribundul se face că nu va muri, asistenţa acceptă, participă la această mascaradă şi se face că se pregăteşte de externare, eventual avansînd mici proiecte. Foarte pe şleau, un autor aduce în discuţie ipocrizia, disimularea decesului iminent, declarînd că nu se plînge decît discret, în particular, controlat. Se plînge, susţine el, într-un mod analog masturbării. În faţa morţii, trebuie să te comporţi cu mască.

Moartea ca administraţie

Tot Philippe Ariès anunţă hipersocializarea morţii – omul moare la spital sau la clinică, nemaifiind înconjurat de cei apropiaţi, ci de o echipă specializată în „murit", iar doliul este de-socializat. Nu se mai merge după mort, cu fanfară, dric, convoi îndoliat, tinerii nu mai sunt obligaţi să vină, copiii, nici atît, ei nefamiliarizîndu-se cu moartea. „De ce să vină, e mic, ce să caute?", este o formulă frecventă de justificare a absenţei copiilor şi, implicit, un mecanism de protejare.

Modelul american sparge aceste atitudini. Moartea există, s-o privim în faţă, să transformăm chiar şi mortul într-un consumator de bunuri şi servicii.

Într-un număr din *Courrier International*, într-o notiţă, se ironiza iniţiativa companiei Hallmark care inventase şi pusese pe piaţă cărţi poştale trimise de decedaţi celor rămaşi. Ca în toate cărţile poştale prefabricate, textul era înduioşător de empatic: „Nu te întrista, sînt bine, te aştept şi nu-ţi face griji, n-ai de ce să te sperii". Pentru francezi, care pretindeau că în Franţa moartea rezistă americanizării, nota nu era decît un prilej de a critica expansiunea americană, care a cumpărat oficii poştale şi în lumea de dincolo. Mai ceva ca globalizarea!

Moartea este, în modernitate, total medicalizată. Momentul morţii nu mai este al profanilor, nu se mai pune oglinda care atestă decesul, medicii şi aparatele lor constată. Moartea a devenit un fenomen tehnic ce se obţine prin întreruperea gesturilor medicale, prin decizia medicului şi a echipei auxiliare. Moartea este o treabă de tip *team-work*. Universul celui care trage să moară – acum trag aparatele pentru el – se compune din trei instanţe : cea medicală, în numele competenţei şi rolului lor social, cea afectiv-relaţională (familia, prietenii) şi cea socială (ce se face şi nu se face în cultura respectivă, ce nu trebuie). Eutanasia aparţine celei de a treia instanţe. În numele planificării vieţii (carierei, familiei) intră chiar şi planificarea morţii.

Moartea bună

Eutanasia înseamnă, etimologic, moarte bună. Încă din 1967, Hamburger declara:"Misiunea medicului nu este de a menţine viaţa cu orice preţ, nu este de a împiedica moartea naturală, ci mai ales de a preveni şi a evita moartea patologică ce intervine înainte de termen". Citatul este reprodus în „Histoire de la vie privée" (Ph. Ariès şi G. Duby, 1987) împreună cu observaţia privind dificultatea de a spune cine stabileşte acest termen. Mai tîrziu, în 1976, R. Riquet sfătuieşte la buna cumpănire între răsfăţul şi alinarea muribundului – care trebuie supravegheat pentru a nu-şi lua viata – şi evitarea „acrobaţiilor" terapeutice, născute din pulsiunile orgolioase ale medicului sau din narcisismul lui profesional.

Între eutanasia pasivă („lasă-l să moară, nu-l întoarce din drum") şi cea activă („ajută-l să moară") discuţiile se aprind, legitimînd treptat fie dreptul de a şti că vei muri, fie cel de a fi protejat prin omiterea adevărului. Cînd în Anglia au apărut tăbliţe suspendate de patul muribundului, dar în afara cîmpului său vizual, pe care era scris *don't help*, unii au fost şocaţi de răceala gestului. „Dreptul de a muri" şi solicitarea ajutorului pentru a trece dincolo, asistenţa în acest *rite de passage* devin teme faţă de care opiniile diferă. Complicaţiile juridice, consecinţele incorectitudinii urmaşilor, intervenţiile unor interesaţi de deces plasează în prim-plan contradicţia dintre a nu acorda asistenţa unei persoane aflate în pericol şi cererea bolnavului conştient de a i se întrerupe tratamentul, ideea de delict medical. Cine trebuie să decidă? Medicul, avocatul – care controlează autoritatea medicului –, familia, societatea? Sau muribundul? Dar dacă el este incapabil de a decide? Cui îi aparţine responsabilitatea? Un referendum asupra stabilirii responsabilităţii pare neoperativ.

© V. Mofoc

A spune/a nu spune

La noi, continuă ceea ce medicii francezi numesc „simulare comună". Există şiretlicuri pentru a păcăli muribundul. Familia nu-i spune, medicul nu-i spune. El cheamă doar pe cineva apropiat pentru a pregăti inevitabilul sau ceea ce apare ca inevitabil. Se sugerează timpi de acţiune. Disimularea iminenţei decesului creează o complicitate generală. În 1968, medicii francezi, spre deosebire de cei americani, refuzau să anunţe moaftea apropiată unui bolnav spitalizat. Pentru mulţi, anunţul era sinonim cu instalarea morţii psihologice. Un timp de aşteptare dureros este inutil, îşi spuneau ei.

Modelul american începe însă să prindă adepţi în ceea ce priveşte rolul avocatului, dar mai ales în privinţa deplasării frontierei înspre ceea ce se mărturiseşte şi ceea ce se trece sub tăcere. Cercetările referitoare la vizualizarea tumorilor, la jocurile de simulare a luptei între boală/moarte şi organism/viaţă pe computer, folosite la copiii leucemici, au dat rezultate pozitive. Psihologia a dat o mînă ajutătoare: frica de cunoscut mobilizează mai intens organismul, în timp ce frica de necunoscut este infinit mai devastatoare psihologic, pasivizînd bolnavul care aproape se predă, neputincios, morţii.

Deontologia americană obligă medicul să dezvăluie bolnavului întregul adevăr, şansele de vindecare puse în procente şi să-i marcheze timpii scadenţi. Spre deosebire de americani, un sondaj din 1978 a stabilit că 77% dintre francezi îşi doreau „o moarte brutală", iar 53% mărturiseau că nu doreau să ştie. Empiric privind lucrurile, aşa stau acum lucrurile la noi. Nu vrei să ştii cînd mori, aşa cum nu vrei să ştii că te înşală partenerul. Lucrurile rele se privesc cel mult pieziş.

„Spusul" cere asistenţa specialiştilor. În Canada, psihologii s-au specializat în boli terminale. S-a creat chiar o asociaţie care îndeplineşte copiilor terminali „ultima dorinţă", pentru a muri fericiţi: o fetiţă a vrut să fie prinţesă, i s-a închiriat un castel şi o rochie de prinţesă, o alta a vrut să călărească şi i s-a închiriat o plajă minunată şi un cal pe măsură etc., pe banii asistenţei sociale. Totul se organizează şi afectele se instituţionalizează. Sistemul comercial al morţii se aliniază rapid noilor atitudini: pompele funebre fac parte, spunea cineva, încă din 1963, din stilul de viaţă american. Serviciile legate de defunct exprimă perfect inegalitatea socială în faţa morţii, contrazicînd vorbele biblice.

Înverşunarea terapeutică, triumful tehnicii şi reproşurile economiştilor

Eutanasia este, pînă la urmă, un fel de a vedea relaţia dintre viaţă şi moarte. Este un act gospodăresc şi realist. Este, în fond, o soluţie. Aspectul economic al costurilor menţinerii în viaţă nu este deloc de neglijat. Pe bună dreptate, se poate spune că o anume etică devine implicit contra-etică. Pe de altă parte moartea, cu toată problematica ei, este un diferenţial cultural.

O nouă ramură a psihologiei, psihologia pierderii – din perspectiva celui rămas, mai ales – se dezvoltă vertiginos. Nu suntem în viaţă doar cîştigători, suntem şi perdanţi. Moartea este o pierdere „necesară". Încercările de a îmbina acceptarea realistă a inevitabilului cu soluţiile cele mai soft psihologic, fără a antrena ipocrizie, propun revenirea la o psihologie profană pe baze noi. J.H. Harvey, unul dintre cei mai cunoscuţi pionieri ai acestui domeniu, a operaţionalizat scenarii identitare, prin care se facilitează nu doar înţelegerea morţii, ci mai ales schimbarea atitudinii faţă de moarte. Cum să faci faţă morţii, mecanismele de confruntare cu moartea sunt preocupări pe care psihologia pierderii le consideră legitime şi dezirabile pentru a-şi dovedi rostul. O simetrie a intereselor în cunoaşterea psihologică apropie viaţa de moarte.

Eutanasia nu este decît un punct de vedere raţional, care exprimă o nouă atitudine apărută în interogaţiile omului. Acceptarea şi asimilarea ei nu se pot face în afara dreptului omului la informaţie şi decizie. Pledoaria pentru o moarte demnă nu este decît continuarea firească a pledoariei pentru o viaţă demnă.

Ştefan BĂLAN

John McNally

– sonată –

I

*Vineri, 4 octombrie**

Un nou pacient: John McNally. 66 de ani, un metru şi 75 înălţime, 48 de kilograme. Leucemie, stadiu terminal. Mai degrabă chel, cu o barbă albă, nu lungă, neîngrijită. Ceva din figura tîrziului Pound. Ochi pătrunzători, dispreţuitori, nerăbdători şi obosiţi. Cu un cearceaf în jurul brîului, stă mai tot timpul în şezut din cauza respiraţiei grele. Foloseşte intermitent tubul cu oxigen, speriat şi furios.

Sîmbătă, 5 octombrie

De gardă, la prînz. Îmi dau seama că nu l-am vizitat încă. Din nou antipatic, în ciuda eforturilor de a-i aduce personal transfuziile şi de a insista pe lîngă soră să-i răspundă la timp. Parada mea îi trezeşte dispreţul. Protestează la schimbarea liniei intravenoase şi refuză cu obstinaţie să i se ia sînge pentru laborator. Echimoze spontane îi acoperă trupul, faţa.

În timpul nopţii are un acces de panică. Se fisurează brusc, cere ajutorul şi blestemă, refuză orice. Scuipă sînge. Îl liniştesc cu greu, îi pun masca de oxigen, îi aduc iarăşi plachete, îl conving să accepte verificarea sîngelui. Paroxism fără deznodămînd şi fără timp. În cele din urmă aţipeşte.

II

Luni, 7 octombrie

La vizita de dimineaţă îl găsesc în faţa unui *New York Times Book Review*.** De obicei avînd 32 de pagini, cel din 6 octombrie, comemorînd 100 de ani de apariţie, are 120. Reia peste 70 de articole din suplimentele literare apărute de-a lungul timpului. Pe copertă, printre alte nume, citesc: Dostoievski, Conrad, Joyce, Freud, Kafka, Updike, Rushdie... Stă nedesfăcut, cu o vagă îndoitură la mijloc, în faţa unui McNally mai liniştit dar cumva derutat, curios şi inexplicabil de precaut, întinzînd mîna şi apoi retrăgînd-o de dincolo de jumătatea drumului, ca o pisică avînd de a face cu un obiect străin. *Hi, doc!* Mă ia prin surprindere. Îl întreb ce citeşte... *nimic, mă oboseşte... am să încerc mai tîrziu.* Deşi curios (nu-l vizitează nimeni niciodată), ezit să-l întreb de unde îl are pentru a nu-l face să-şi realizeze (din nou) singurătatea. Îmi dau seama că, din prima zi, evit acele subiecte care l-ar indispune: datele de laborator, rezultatul radiografiilor, prognosticul bolii etc. Odată, va trebui totuşi să discutăm despre toate acestea şi despre *DNR*.***

Joi, 17 octombrie

Înspre dimineaţă, în timpul gărzii, îl bănuiesc prin întuneric, respirînd în capul oaselor. Ştie că sunt acolo. Gîndindu-mă că-i vine mai uşor aşa, fără să-l văd, aştept. Are un miros acrişor.

Am avut un vis... sau a fost... nu sunt sigur... oricum, a intrat Nancy... o ştii pe Nancy, sora mare şi neagră, cea care zîmbeşte mereu... da, o ştiu... *a intrat, m-a trezit şi m-a luat în braţe... m-a ridicat... ce puternică eşti tu, Nancy... apoi am mers... am putut iarăşi să merg... nu ştiu... zîmbea şi totul era bine... John, totul are să fie bine, chiar aşa mi-a spus... ce crezi doctore, a fost un vis?*

Îmi spun că în curînd va muri.

Miercuri, 23 octombrie

Cu totul inexplicabil, în ultimele zile totul a mers bine, plachetele au crescut, n-a mai sîngerat, acum respiră fără probleme, aşa că-l externez. Săptămîna aceasta l-am văzut zîmbind de mai multe ori. Mă surprind spunîndu-mi că nu-i stă bine.

III

Luni, 4 noiembrie

Ieşind din camera medicilor, îl văd: este adus pe o targă, stă cu picioarele îndoite sub el, aproape gol (iarăşi, doar un cearceaf îi acoperă brîul – *orice altceva mă sufocă*, avea să-mi spună), cu barba şi puţinele lui şuviţe de păr neverosimil de albe; plămînii îi respiră greu deasupra unui abdomen proeminent pe care, în răstimpuri, se umflă vene albastre. Mă priveşte neaşteptat de blînd, cu o mirare fără conţinut sau prin care curge numai blîndeţea. Targa alunecă fără sunet de a lungul culoarul lustruit. Îmi spun că este simplu şi superb ca un Buddha pe ape. Exact aşa am simţit şi mai simt.

L-am internat din nou, cu aceleaşi probleme: hemoragii, scădere în greutate, ulcere cutanate, probleme respiratorii.

Marţi, 5 noiembrie

După administrarea plachetelor a încetat să sîngereze. Se ajută de oxigen. Este din nou morocănos, parcă furios pe o anume intimitate care a crescut între noi şi din cauza căreia se simte obligat să-mi răspundă. După-amiaza îl surprind iarăşi în mijlocul patului, privind cu teamă şi curiozitate acelaşi *Book Review*, cel de acum o lună. Intuiesc vag că la mijloc este o superstiţie. Mă vede. Este ceva mai bine dispus, îmi vorbeşte despre nişte vagi preocupări literare, despre cel de al doilea război mondial, despre cum a luptat în Japonia, despre o rană, o femeie şi un haiku: *furuike ya... nu-mi mai amintesc...* kawazu tobikomu / mizu no oto... *de unde îl ştii?* Ezit să-i mărturisesc că este singurul haiku pe care îl ştiu pe de rost. Este şi singurul lui haiku. Unul dintre acele rare momente în care prea mai multă sinceritate este prea multă:

vechi eleşteu –
o broască sare
zgomotul apei

Joi, 7 noiembrie

Spre marea mea surprindere, îmi dăruieşte *Book Review*-ul. *Oricum nu-mi foloseşte la nimic.*

IV

Luni, 11 noiembrie

Întors după o duminică liberă, aflu că a murit, probabil printr-o masivă hemoragie pulmonară. Refuzase vehement *DNR*-ul (*orice este mai bine decît moartea*) şi nu mă pot abţine să mi-l imaginez sufocîndu-se noaptea, apoi luptîndu-se chiar cu cei care l-au intubat... După atîtea săptămîni petrecute împreună, s-a întîmplat tocmai cînd eu n-am fost acolo. Am senzaţia că mi-a scăpat totul pe cînd am clipit. Un clipit, o clipă de neatenţie care i-a dat drumul şi l-a scăpat.

Duminică, 27 octombrie

A avut o uriaşă frică de suferinţă şi de moarte. A ştiut acest lucru şi s-a înfuriat şi revoltat. Nu a găsit absolut nimic glorios în asta. A fost, pur şi simplu, o frică viscerală, mereu cu un acelaşi conţinut, topindu-i nopţile într-una singură, noapte în care stătea în felul său, drept, în capul oaselor, fără reper (aşa cum încă mi-l amintesc şi cum continui să mi-l imaginez), cînd fiecare parte a corpului pare să aibe viaţa ei proprie. A suferit iar suferinţa l-a înăsprit, l-a împiedicat să facă acele cîteva lucruri care-i dădeau plăcere sau care l-ar fi putut convinge că ceva merită, că el însuşi valorează ceva. Cînd nu suferea, trăia iminenţa suferinţei. Pus în faţa inevitabilului, a fost incapabil de resemnare, de împăcare sau înţelepciune. Şi-a refuzat orice afecţiune pentru că i-ar fi amintit de o lume care nu-l mai cuprindea.

Acum, toate acestea îmi dau impresia de adevăr palpabil, neverosimil de aproape, totuşi impenetrabil, respingîndu-mă ca pe o minge într-un zid. Adevăr prea aproape şi prea mare ca să-l pot vedea. Dar despre care ştiu, totuşi, un lucru: nu este moartea.

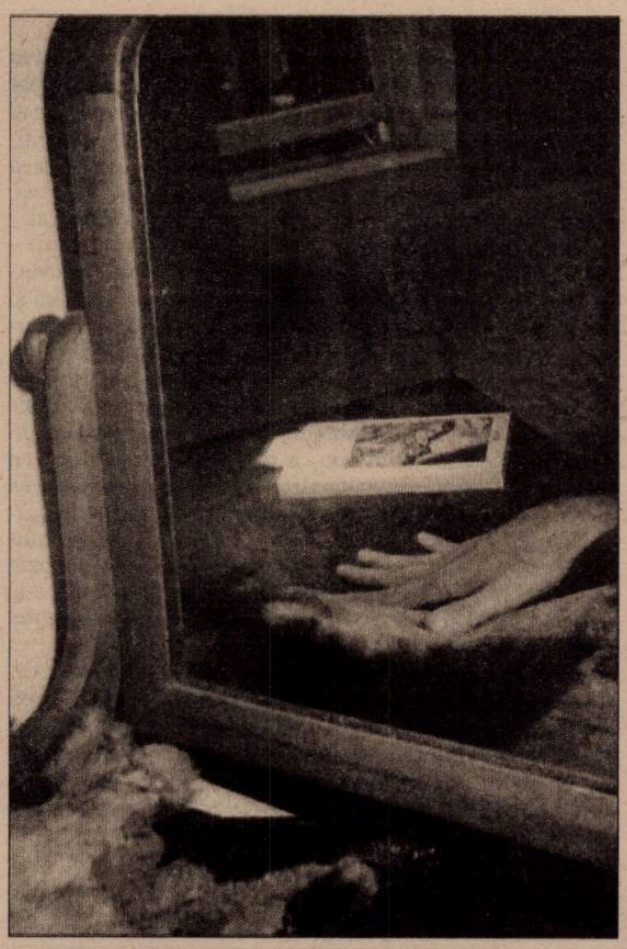

© a.l.ş.

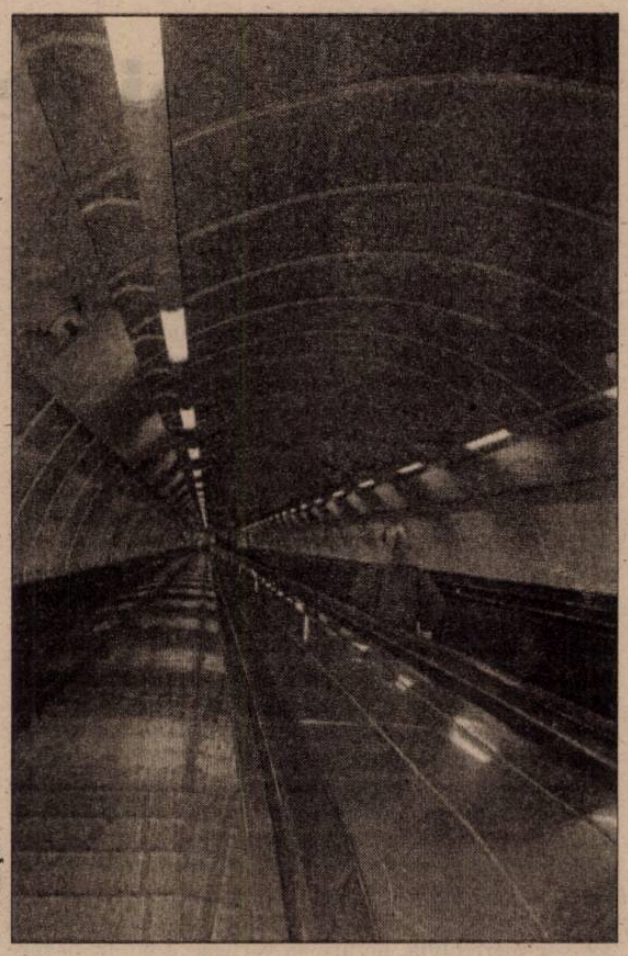

© V. Moţoc

*După însemnări scrise în 1996, pe cînd lucram ca intern la New York University. Poate că sună ciudat în gura unui medic: după atîţia ani, John McNally a rămas pacientul meu preferat.

**Supliment literar al cotidianului *New York Times*.

***Acronim pentru *do not resuscitate* (eng. *nu resuscita*). *DNR*-ul este un statut legal al bolnavilor terminali care, în absenţa oricărei posibilităţi rezonabile de însănătoşire, aleg să nu fie resuscitaţi (prin intubare sau prin aplicarea de şocuri electrice etc.). Decizia este luată atunci cînd, în cazul unui stop cardio-respirator, resuscitarea mai degrabă ar prelungi suferinţa, astfel neaducînd nici un beneficiu pacientului. Un pacient care alege să fie *DNR* va continua să primească toate îngrijirile necesare (medicamente pentru bolile tratabile, analgezice şi, cînd situaţia o impune, alimentare artificială). Chiar şi aşa, dacă, în opinia medicului, înrăutăţirea stării pacientului (chiar şi bolnav terminal) se datorează unei modificări acute tratabile (şi, în consecinţă, intubarea sau defibrilarea ar preveni o moarte prematură), el poate decide ca pacientul să fie resuscitat. Excepţie de la această regulă fac pacienţii care nu vor să fie resuscitaţi indiferent de cauza stopului cardio-respirator. ▲

Dreptul de a muri

– sau ce conţine proiectul aprobat de Camera Deputaţilor din Olanda –

În teorie, eutanasia rămîne pasibilă de pedeapsa cu închisoarea. Dar, în Codul Penal se adaugă o menţiune în care se precizează că medicul nu poate fi urmărit dacă a respectat următoarele „criterii de migală“:

- Medicul trebuie să fie convins că demersul pacientului este „voluntar şi bine gîndit“ şi că situaţia este „fără ieşire şi insuportabilă“;
- Medicul trebuie să-l informeze pe pacient asupra stării lui şi să-i spună diagnosticul. Împreună trebuie să fie convinşi că „nu există nici o altă soluţie acceptabilă“;
- Cel care practică eutanasia are obligaţia să consulte „cel puţin un confrate independent“;
- Cinci comisii paritare regionale vor examina fiecare caz de eutanasie supus spre examinare în mod obligatoriu. Ele vor fi alcătuite din cel puţin un practician, un jurist şi un specialist „în ştiinţele eticii“. Doar cazurile care nu corespund „criteriilor de migală“ vor fi deferite justiţiei;
- Legea recunoaşte validitatea „declaraţiei scrise de eutanasie“, prin care un individ o solicită, în cazul în care el va deveni incapabil să se exprime;
- Eutanasia este aplicabilă copiilor între 12 şi 15 ani cu acordul ambilor părinţi. Minorii de 16 şi 17 ani se pot dispensa de acesta.

(După Le Monde, *30 noiembrie 2000)*

▲

www.norii.home.ro

Dreptul de a trăi

– sau despre două atitudini față de natalitate în Italia –

★

1. Ecou al Cuvîntului etern

Fiecare om este creat întru Cristos şi în El este chemat să-şi găsească perfecţiunea şi fericirea. Fiecare om este o resursă, un bun preţios pentru ceilalţi şi el, la rîndul său, le cere celorlalţi să-l însoţească şi să-l ajute în drumul său către împlinirea definitivă.

2. Cuvînt către părinţi

Prin fiecare persoană care vine pe lume, Dumnezeu le adresează părinţilor acesteia un cuvînt care prelungeşte vechea făgăduinţă şi binecuvîntare adresată lui Avraam (cf. *Gen.*, 15,5). Fiul îşi începe viaţa în pîntecul mamei, în simbioză intimă cu ea. Din această comunicare vitală poate decurge o idee de posesiune, falsă şi deformantă, dar puternică şi instinctivă, faţă de noua creatură înainte chiar de a se naşte, ca şi cum ar avea inclusiv dreptul de a dispune de ea şi chiar de a o manipula sau elimina. Dimpotrivă, fiul e o persoană distinctă de părinţii săi şi are dreptul la aceeaşi demnitate.

3. Cuvînt către societate

Speranţa şi aşteptările părinţilor în faţa propriului lor fiu trec dincolo de sfera strict privată şi implică responsabilitatea şi angajarea întregii societăţi. Fiul care se naşte este un bun preţios şi un cuvînt care-i interpelează pe toţi şi cere tuturor să fie ascultat. A se îngriji de viaţă şi a însoţi această persoană în drumul său spre deplina şi integrala sa maturitate sînt sarcinile cele mai înalte conferite în primul rînd familiei şi apoi, întru susţinerea şi completarea acesteia, celorlalte instituţii şi prezenţe educative ale societăţii. A trăda această misiune presupune asumarea unei grave răpunderi în faţa lui Dumnezeu şi-n faţa conştiinţei civice. Cum să nu ne amintim ruşinoase păcate faţă de minori, cum ar fi pedofilia, exploatarea, violenţa criminală? Împotriva acestora se ridică în mod justificat un val de indignare şi de condamnare morală.

În fiece zi, în familie, în societate şi în comunitatea bisericească, fiul spune: „ascultă-mă".

Roma, 26 octombrie 2000

(Mesajul Consiliului Episcopal Permanent cu ocazia celei de-a XXIII-a Zile dedicate Vieţii – 4 februarie 2001)

La o zi după luarea de poziţie a Academiei Pontificale pentru Viaţă împotriva „pilulei de-a doua zi" (care se ia la 24 de ore după un contact sexual), a început „cruciada" laică împotriva ingerinţelor Bisericii în viaţa Republicii.

După polemica ministrului Solidarităţii sociale, care vorbise de „atacuri la adresa laicităţii Statului", a fost rîndul ministrului Sănătăţii să ia cuvîntul şi să cheme la o „dezbatere parlamentară" într-o chestiune mult prea delicată pentru a fi tranşată printr-o circulară ministerială. În societatea civilă, unii au sărit în apărarea dreptului femeilor de a cumpăra din farmacii un produs anticonceptional, în timp ce alţii (printre care Romano Forleo, cunoscut ginecolog şi membru al Comitetului pentru bioetică) au arătat că, din clipa în care are loc fecundarea, nu se mai poate vorbi despre contracepţie, ci despre omucidere. Una din cele mai renumite femei de ştiinţă din Italia, Rita Levi Montalcini, laureată a premiului Nobel, afirmase deja, într-un interviu în *La Repubblica*, că, după părerea sa, a vorbi despre „persoană umană" în cazul unui embrion este un abuz; problema fundamentală ar fi, aşadar – dincolo de pretextul unei rediscutări civile a dreptului Bisericii de a se pronunţa în chestiunile de morală ale Statului laic –, aceea a definirii coerente şi credibile a statutului de „persoană" într-o lume modernă, în care contracepţia este un drept cucerit.

▲

Z. ORNEA

glose

Interdicţia dreptului la viaţă al evreilor

Oricît ar părea de straniu, chiar secolul acesta al XX-lea, pe care ne grăbim să-l încheiem, a fost, probabil sau cu siguranţă, cel mai crud şi sîngeros din epoca modernă a omenirii. Nicicînd înainte nu s-a înregistrat tentativa, devenită faptă abominabilă, de a nimici – cu program – popoare întregi. Secolul nostru a avut parte de aceste gravisime omuciderі, reprezentate de Holocaust şi de Gulag şi, mai înainte, de uciderea celor peste 100.000 de armeni de către turci. Îmi propun, aici, să mă ocup de Holocaustul european, pentru că el a ţintit să distrugă, pînă la nimicire, un întreg popor, cel evreu. Manifestări antisemite s-au produs de mult în ţările europene, ele fiind surprinse excelent şi erudit de Léon Poliakov în *Istoria antisemitismului*. Antisemitismul cunoscuse aceste forme în Polonia, Rusia (unde, în 1906, se publică, de către Ohrana ţaristă, acel fals grosolan care este *Protocoalele înţelepţilor Sionului*, carte ce ţintea să „dovedească" ideea că evreii s-au organizat pentru a conduce şi stăpîni lumea). Mai înainte, în Franţa, avusese loc procesul Dreyfus, acţiune antisemită care a avut darul să împartă efectiv elita politică şi intelectuală a Franţei în două (dreyfusarzi şi antidreyfusarzi), încheiată, totuşi, prin triumful dreptăţii dreyfusarzilor şi achitarea nefericitului căpitan evreu francez acuzat, pe nedrept, de spionaj. Pe la sfîrşitul secolului al XIX-lea, începutul secolului al XX-lea, în Viena imperială, se înstăpînise un curent antisemit puternic, reprezentat, cu deosebire, de primarul capitalei habsburgice, Lueger. Fenomenul antisemitismului s-a înregistrat şi în alte părţi ale lumii, România nefiind, nici ea, ocolită de el, ci plătindu-i un greu de tribut prin întreţinerea unui antisemitism latent şi chiar agresiv doctrinar. Dar lucrurile au ajuns la forme aberante în antemişcarea hitleristă. În *Mein Kampf*, Adolf Hitler aşeza antisemitismul său agresiv pe o platformă rasială, scriind: „Dar antisemitismul raţional trebuie să conducă la opoziţie legislativă sistematică, pentru eliminarea privilegiilor speciale pe care le deţin evreii, în contrast cu alţi străini, care trăiesc printre noi (legislaţia străinilor). Obiectivul final de neclintit trebuie să fie îndepărtarea (Entfernung) definitivă a evreilor". Acest pasaj din cartea lui Hitler e un angajament cutremurător pentru lumea post-Auschwitz, prefigurînd realităţile politice ale nazismului hitlerist, cînd evreii au fost deposedaţi de toate drepturile, apoi îndepărtaţi cu adevărat definitiv. Arienii, postulaţi încă în *Mein Kampf* Hitler, sînt promotorii umanităţii, menită, prin sîngele lor, să conducă lumea nimicind popoarele inferioare, cu deosebire pe evrei, consideraţi „suboameni" (Untermenschen). Ei, evreii, nu au o limbă şi o cultură proprie, astfel încît ei subminează şi se alimentează din alte culturi, nimicindu-le.

Cum-necum, în condiţiile economico-politice ştiute, în 1933, NSDAP-ul lui Adolf Hitler, ajunge să cîştige alegerile din Germania şi puţin mai tîrziu mareşalul Hindenburg îi cedează demnitatea oficială de cancelar. N-a aşteptat mult şi, după unele legi rasiale adoptate, în 1935, proclamă, la Nürnberg, marea lege rasială împotriva evreilor. Ei reprezentau, în 1933, o populaţie de 500.000 de suflete şi, practic, după legiuirile din 1935, erau lipsiţi de orice drept civil, căutîndu-li-se ascendenţa pînă la a treia generaţie. Aşa a apărut categoria de *Mischling* (amestec), descendenţii căsătoriilor mixte, care a dat multă bătaie de cap justiţiei şi chiar autorităţilor hitleriste. Se urmărea, din capul locului, eliminarea evreilor din societate, prin ghetoizare, lagăre de muncă şi, apoi, lagăre de exterminare. Hitler şi-a pus în aplicare programul său de îndepărtare definitivă, prin exterminare, a evreilor din Germania, în condiţii de o ferocitate sălbatică, fără precedent. Din 1939, cînd a început războiul devenit mondial, întîi cu Franţa, Hitler a urmărit înfăptuirea acestui sălbatic program şi în toate ţările Europei ocupate sau aliate. Se urmărea ceea ce hitleriştii gestapovişti de seamă numeau soluţia finală, negîndu-se evreilor pur şi simplu dreptul de a trăi. Începutul l-a făcut ghetoizarea, evreii fiind masaţi în anumite cartiere ale oraşelor, ceea ce însemna evacuarea forţată (strămutarea) celor ce locuiau în aşezări rurale sau urbane mai mici. Apoi a urmat faza încarcerării în lagăre de muncă. Şi în ghetou şi lagărele de muncă condiţiile de locuit şi hrană erau îngrozitoare, încît se murea în proporţie de masă. Alţii, din aceste lagăre, erau asasinaţi prin împuşcare, avînd dispoziţie de a-şi săpa, mai înainte, ei înşişi, gropile comune. Aceste mijloace nu-i satisfăcea pe şefii Gestapoului şi ai S.S.-ului, care creaseră un departament întreg (piramidal) ce avea misiunea să-i lichideze pe evrei. Căutau un mijloc mai eficient, rapid şi sistematic pentru aceste omucideri în masă. În 1942 a fost găsit acest mijloc eficient. Era gazarea fiinţelor umane, cu deosebire evreii, prin folosirea gazului Zyklon B, foarte lăudat de Heydrich, Himmler şi Eichmann. Şi el a fost utilizat în proporţii demente, dar sistematice în lagărele anume înfiinţate în Polonia. Au fost şase asemenea sinistre lagăre de exterminare: cel de la Auschwitz (unde au fost ucişi 1.000.000 de oameni), Lublin (50.000 victime), Treblinka (750.000 victime), Sobibor (200.000 victime), Belzec (550.000 victime), Kulmhof (150.000 victime). Au mai fost lagăre de exterminare şi în alte părţi, precum cel din Cehia de la Theresianum sau Dachau, Mauthausen, Birkenau, dar acolo (mai ales la Theresianum) s-a murit de foame, de boli infecţioase şi de mizerie. Sînt azi analişti care şi-au consacrat viaţa studierii Holocaustului, publicînd cărţi minuţioase, răscolitoare şi înfiorătoare prin tragicul lor conţinut. Să-i amintim pe doi dintre aceşti remarcabili analişti, ale căror tomuri s-au publicat şi în traducere românească: Raul Hilberg, *Exterminarea evreilor din Europa* (2 volume) şi Lucy S. Davidowicz, *Războiul împotriva evreilor 1933-1945*. E, aici, pe lîngă reconstituirea minuţioasă a întregului proces de la legiuiri rasiale pînă la soluţia finală, o contabilizare macabră a victimelor, folosindu-se o documentaţie înfricoşătoare. Se ajunge la o cifră de omucideri evreieşti care variază între 5.700.000 şi 6.000.000 suflete. Ceea ce înseamnă lichidarea unei treimi din evreii trăitori, atunci, pe glob. Şi dacă Hitler n-ar fi fost înfrînt în mai 1945, otrăvindu-se el (victimele sale au fost, cele mai multe, otrăvite prin gazare), cine ştie la ce proporţii ajungeau aceste cifre macabre. Şi, e de repetat, acestor oameni li s-a luat viaţa, în mod sălbatic dar cu sistemă, numai pentru vina de a fi fost evrei, diabolizaţi, prin propagandă antisemită, de foarte multă vreme. Li s-a contestat dreptul de a trăi şi, în consecinţă, pe cale aproape industrială, au fost exterminaţi.

N-ar trebui ignorată nici situaţia evreilor din România care, la recensămîntul populaţiei din 1930, numărau 756.930 suflete, adică 4,2% din structura populaţiei. Cum spuneam, şi la noi exista un antisemitism activ (reprezentat, ca să limităm lucrurile la perioada interbelică, de două partide, LANC, devenit în 1935, prin fuziune cu gruparea lui Octavian Goga, Partidul Naţional Creştin şi mişcarea legionară cu diversele ei nume), bine perceput în viaţa publică. Dar în ianuarie 1938 (sub guvernul Goga-Cuza) e proclamată o primă lege rasială, obligînd evreii la revizuirea cetăţeniei lor, cu care ocazie devin apatrizi 30% din evreii trăitori în România. Iar în august 1940, o nouă lege rasială, de astă dată aflată sub influenţa directă a legiuirii rasiale de la Nürnberg, care stabilind statutul juridic al evreilor, crea categorii între ei şi legifera deosebirea discriminatorie, prin criteriul sangvin, între evrei şi români. Apoi, au venit, sub Antonescu şi legionari, legile de românizare şi excluderea evreilor din funcţiuni publice, din diferite profesiuni, din şcolile şi universităţile de stat. N-au lipsit nici omuciderile, chiar în masă, cum a fost pogromul de la Iaşi din iunie 1941, executat din ordinul direct al lui Antonescu, cu care prilej au murit, în chinuri cumplite, apreciază analiştii, 12.000 de evrei. Li s-a negat dreptul de a trăi şi evreilor din Basarabia şi Bucovina (inclusiv judeţul Dorohoi) care, din dispoziţia expresă a lui Ion Antonescu, au fost (după modelul hitlerist) mai întîi evacuaţi, apoi ghetoizaţi, apoi trimişi în Transnistria, un ghetou mai mare. Trecînd prin toate aceste etape ale anihilării fizice, au murit, acolo, în Transnistria şi înainte cca. 140.000 de evrei vinovaţi numai de faptul că erau evrei. Pentru asta li s-a refuzat dreptul de a trăi. Are circulaţie opinia că Ion Antonescu este salvatorul evreilor din România. Această opinie e un fals grosolan. Începînd din 1942-1943, mai ales după prăbuşirea de la Stalingrad, Antoneştii au refuzat cererile imperative ale naziştilor de a trimite, în lagărele morţii, pe toţi evreii din ţară. Se spera în folosirea lor, după război, ca argument diplomatic util. Astfel încît evreii din Vechiul Regat (reprezentînd 263.192 persoane, plus 44.000 din Transilvania românească) au fost salvaţi. Întrebarea, înfricoşătoare, este dacă salvarea unora îi absolvă pe criminalii de război de omuciderea în masă a celorlalţi? Întrebarea e retorică. În consecinţă, şi în România, evreilor din unele provincii li s-a negat dreptul de a trăi, fiind ucişi după un program bine pus la punct, cu o sălbăticie elementară. Şi executorii ordinelor lui Ion Antonescu au fost administraţia românească din acele provincii (inclusiv Transnistria), jandarmeria, armata, poliţia armatei. Sînt adevăruri, desigur triste, care trebuie recunoscute şi asumate. Şi aş adăuga că antisemitismul de după Auschwitz e, vezi bine, mult mai neiertător decît cel de dinainte.

▲

Horia BERNEA

Problema materialităţii

Am primit acest articol simultan cu vestea morţii autorului. Ne despărţim astfel de un colaborator care-şi impunea opţiunile cu argumente de intelectual, de un intelectual care a ştiut să-şi transforme opţiunile în idei şi opere. Dumnezeu să-l odihnească! ***(Redacţia)***

Lumea e bună prin scop, frumoasă ca facere, complexă prin viețuire și spirituală prin materialitate. ***(Horia Bernea)***

Cine e locuit de această convingere, cine lucrează împreună cu ea, nu face – părăsind lumea – decît să treacă spre o altă treaptă de înţelegere. Pentru cei din preajma sa, de la Muzeul Ţăranului Român, însă, lumea va fi, fără Horia Bernea, mai puţin frumoasă, mai puţin complexă, mai puţin bună.

Problema materialităţii este o mai veche preocupare a mea; însă nu am crezut că ea va căpăta alura generalizantă şi larg învăluitoare pe care i-o acord azi. Cred că momentul cînd s-a produs această maturizare a problemei decurge din sejururile mele romane. Pictura romană din epoca imperială – mai ales anumite exemplare ale perioadei III şi IV –, suprapusă vechii şi inexplicabilei calităţi a portretului egiptean post-ptolemaic, a stăruit în mine, trezind conştiinţa importanţei materialităţii în pictură şi sculptură, în arhitectură şi, probabil, de ce nu?, în muzică şi litere. (Ar trebui să spunem, mai corect, nu pictura romană, ci elenistică şi elenism în general.)

E poate o obsesie legată de profesiune, dar, dincolo de problema mea ca pictor, nu putem nega faptul că forma, culoarea şi materialitatea sînt trei lucruri esenţiale în arhitectură. Pictorii îţi vorbesc de formă şi culoare, iar arhitecţii, în general, numai despre formă. Dar adevărata cheie de interpretare a unei opere ne-o oferă *materialitatea* ei. Faptul că un obiect e făcut din lut, din beton armat, din plastic sau din oţel influenţează *fundamental*, cred, forma, sensul, contextul, finalitatea, posibilităţile de lectură, direcţia măsurătorilor... Sînt convins că zece metri din lut nu sînt *egali* cu zece metri din metal!

Am ajuns, în consecinţă, să definesc în ultimă analiză cultura ca pe o justă raportare la materie... Arta – ca pe o judicioasă şi adecvată raportare la scopul propus prin intermediul materiei. Nici o perioadă deplină a istoriei spiritului nu a fost posibilă fără o justă exprimare în planul materiei. Proasta raportare la materie reprezintă de obicei decadenţă, superficialitate, uscăciune... Superficial înseamnă, în fond, o privire ce nu merge în adîncul *material* al lucrurilor – material chiar în sensul cel mai propriu. Geniul creştinismului este tocmai acesta: nu uită că spiritul, pentru *a* putea *lucra* în lume, trebuie să se întrupeze! Trupul care se îmbibă cu spirit, pe care se aşează spiritul, unde are să se „agaţe" spiritul! Aceasta e condiţia omenească deplină şi limpede – care a fost definitiv marcată de venirea Mîntuitorului.

În ce măsură acest lucru e important, vital? Dacă urmărim „materia" picturii romane în general, ne surprinde *gradul de saturaţie* al suprafeţelor – mai ales al celor fără loc şi dimensiune, al „fondurilor", ce mai tîrziu, în arta creştină, vor fi înlocuite de aur. Să-l comparăm cu fresca tîrzie, post-Renaştere sau cu Tiepolo! Ce carcasă care nu ascunde nimic – din punct de vedere material – constatăm la toată pictura barocă şi după ea! Pînă la apariţia impresioniştilor, în afara unor cazuri cu totul excepţionale (Velasquez, Goya, Rembrandt, Chardin sau Courbet), problema „materiei" e tratată cu totul subsidiar şi funcţie de vocaţia artistului. Peisagiştii englezi, în special Turner şi Constable, ori Corot în Franţa şi, din plin, momentul impresionist cu toată echipa genială care urmează (Van Gogh, Cézanne, Gauguin, Seurat – oricît de ciudat ar părea!) reabilitează, chiar dacă nu programatic, materia şi materialitatea pe care se imprimă imaginea. E vorba despre o materie cu care artistul trăieşte, o materie care e cheia întregului gest pictural. Această materie este ubicuă în arta elenistică, în cea romană, în portretul egiptean tîrziu şi în icoană. Putem vedea în exemple tîrzii de artă creştină, precum pictura de la Arbore, pînă la ce punct se acorda importanţă materiei. Ce să mai vorbim de mozaicuri!!

Dacă rezum, voi spune că mare parte a culturii este un bun dozaj de materialităţi sau găsirea raportului fericit (expresiv) între ele. În privinţa aceasta, Roma şi Veneţia devin „oraşele", cetăţi emblematice. Roma, cu soliditatea şi diversitatea ei. Veneţia, cu materia ei uşoară, elegantă, de animal marin (!?).

O problemă sau un subiect de studiu?

El Greco este un pictor care a reuşit să îmbine experienţa Orientului şi a Occidentului creştin în ceea ce priveşte tratarea materiei. El face o tranziţie între două spaţii tari ale picturii: pleacă din Creta, cu şcoala ei vestită de icoane, şi ajunge în Spania, unde sfîrşeşte prin a-şi găsi o manieră foarte proprie de lucru. Dar acest drum conţine un popas extrem de semnificativ: Veneţia. Plecînd din Creta, el se opreşte în cea mai bizantină şcoală de pictură a Apusului. Veneţia ne apare, pînă în ziua de astăzi, ca un loc al tranziţiei ortodoxo-catolice, bizantino-tomane să spunem. Paolo Veronese, maestrul lui, este, el însuşi, un fel de sinteză de somptuozitate orientală a materiei şi de compoziţie occidentală. Dacă privim, iarăşi, la Tizian – cel de la Capo di Monte, unde se află lucrările lui cele mai grozave –, el te covîrşeşte prin splendoarea materiei. Or, El Greco a intrat exact pe traseul acesta, care îl va duce din Creta, prin Veneţia, spre Spania şi putem să îl considerăm ca pe o foarte frumoasă joncţiune între cele două spaţii, sensibilităţi, tipuri de tratare a materiei. El a găsit o „lamă" firească prin care s-a inserat în arta post-Renaşterii, a celei spaniole – ceea ce e foarte important. Pentru că spaniolii au dat, în genere, ceva foarte solid în sensul materialităţii, a calităţii materiei picturale. Există şi la Velasquez, şi la Goya această frumuseţe căutată, urmărită, saturată a materiei. În ce îl priveşte pe ultimul – cu care tema materialităţii ajunge pînă la începutul sec. al XIX-lea –, eu cred că meritul nu e atît al lui, cît al „locului", al Mediteranei.

Există şi în pictura „nordică" imense reuşite în această privinţă – Rembrandt, mai cu seamă, la care materia picturală are aproape densitatea cărnii, e o materie extrem de consistentă, de hrănită, de plină. Chiar micii maeştri olandezi sînt salvaţi, sînt valabili prin preocuparea pentru materie. Dar la ei există o diferenţă. Ei sînt mai explicit (şi la un nivel secund, aş spune) preocupaţi de această problemă, în sensul că nu sînt urmăriţi atît de *calitatea* materiei picturale (cum e Rembrandt), cît de *reprezentarea* materiei, a materiilor, de reflectarea lor în tablou. Olandezii au în general această temă; le place cum se vede paharul de cristal lîngă un potir de aur sau o portocală cojită, lîngă carne, lîngă aer; le place să reprezinte îmbinări de materialităţi. Însă pe mine mă preocupă prima temă, materialitatea în sine a picturii. Şi tema aceasta apare mai evidentă în tipul de imagine unde structura formală e mai severă, mai economică. În momentul în care, ca la micii maeştri olandezi, subiectul declarat e materia, nu mai ştii foarte bine cît e preocupare pentru realizarea materialităţii şi cît e o temă – aleasă – de studiu. De aceea, mi se pare mai expresivă în această privinţă o icoană cu un sfînt descărnat, dar foarte consistentă ca substanţă picturală.

Am fost şocat de dezinteresul pentru această temă, prima oară, la Vatican în Stanzele lui Rafael. Am fost frapat acolo de aspectul neplăcut, sărac al unei picturi care se caracterizează, pînă la un anume punct, prin de-materialitate (nu dematerializare). În cazul Stanzelor, e poate vorba despre o opţiune. Rafael a simţit poate nevoia să compenseze enorma agitaţie compoziţională, agitaţia ritmurilor printr-o materie foarte frugală, ştearsă. I s-a părut excesiv să dubleze bogăţia compoziţională foarte mişcată cu o materialitate prea plină. Acolo mi-am dat seama, iarăşi, că problema materialităţii nu e o chestiune de reprezentare. Există acolo personaje foarte „materiale" ca reprezentare, ca imagine, dar exprimate, oferite în afară printr-o carne foarte pauperă, debilă. Debil e poate cuvîntul potrivit. Aş spune că şi Capela Sixtină e atinsă de această debilitate, care creează o impresie într-un fel neplăcută. Tavanul lui Michelangelo e un exemplu clar de nematerialitate: exces, agitaţie de forme musculoase, dar lipsă totală de densitate a substanţei prin care sînt reprezentate. Brâncuşi vorbea, într-un alt context şi din alte motive, despre „fleicile" lui Michelangelo. N-aş îndrăzni să merg pînă acolo, dar îi înţeleg reacţia în faţa bogăţiei reprezentaţioniste...

© M. Martin

Fiindcă, la Brâncuşi, regăsim preocuparea pentru materie. Formele lui extrem de epurate, „Oul" să spunem, au o materialitate foarte căutată, foarte prezentă, foarte „lucrată". Cum poate fi expresiv un simplu ou, cum poate să ţină această formă făcută dintr-un material aspru cum e lemnul, dacă nu prin intervenţia concentrată asupra materialităţii: polisarea îndelungă, reflexul, senzaţia că e extraordinar de tare, de dur... asta e foarte important.

Forme şi materialităţi

Mă tem că, de cînd problema materialităţii mă urmăreşte atît de explicit, de obsesiv, de general, s-ar putea să dau greş în a o trata efectiv tocmai pentru că a devenit program. Mult timp am crezut că motivaţia adîncă, cinstită a picturii mele constă în apariţia (şi apoi urmărirea) unor anumite forme. Să le spunem forme-arhetip: deal, prapor, coloană. Ele au „apărut" realmente şi m-au urmărit ca un fel de obsesii, mereu reluate. Aş observa că mă interesează forme cu o anume axialitate, ceea ce m-a condus întrucîtva firesc la „Coloană". Tipul acesta de lucru – legat de o formă limpede, geometrică – mi se potriveşte, mă exprimă bine: e ca o temă de jazz, care îmi dă suficientă libertate pentru a mă putea abate de la ea. Dar mă abat *de la ea, în jurul ei, prin ea, cu ea*. Or, de curînd mi-am dat seama că eu nu pot avea cu adevărat un gest aşa-zis creativ, nu pot fi sigur de el, nu mă pot preocupa de o anumită imagine şi nu mă pot apuca de „făcutul" ei, decît dacă am o foarte clară intuiţie a tipului de materialitate care îi convine. Nu atît forma îmi dă motivaţia decisivă, cît materialitatea în care ea se întrupează. Nu pot ataca o nouă temă – sau chiar o nouă pictură în cadrul aceleiaşi teme – decît în momentul în care mă captează o nouă variantă a substanţei ei picturale. Eu resimt materialitatea ca pe o motivaţie profundă a creaţiei artistice, dacă nu a creaţiei în genere.

Am îndoieli, de pildă, că un muzeu ca Muzeul Ţăranului Român – care nu e un muzeu de capodopere, ci un muzeu de context, de relaţie (între obiecte, între obiecte şi spaţiu), de ritm – poate fi conceput în afara unei gîndiri cu privire la materialitate şi cu privire la raportul între materialităţi. Fiecare sală mizează, în fond, pe o tratare diferită a problemei materialităţii; chiar dacă în discuţiile noastre vorbeam despre diferite „atitudini muzeografice". Sala „Moaşte" – care păstrează toate elementele unei biserici de lemn, aşa cum a fost găsită ea *in situ*, într-o stare avansată de degradare – înseamnă o materialitate expusă ca atare, fără nici o triere, nici o raportare, nici o judecată, nici o ierarhizare... simplă adunare şi păstrare. În sala de alături – „Reculegere" – găsim o atitudine exact opusă: materialitatea ei e autoritar organizată de o structură spaţială evidentă (un spaţiu circular, cu stîlpul-ax în centru). În sala „Fast" încercăm o abordare cu totul diferită: încercăm să creăm ideea de fast numai prin raporturi între materialităţi, prin juxtapunere foarte variată de materialităţi. În sfîrşit, sala care e în curs de realizare – unde vor fi expuse o moară şi o dîrstă – merge pe constrastul între două construcţii extraordinar de puternice, rezultate din viaţa tradiţională, şi un vacuum, aş zice, conceptual. Vacuum în sensul că toate lucrurile expuse în jur (unelte, accesorii), ca şi textele (mici informaţii, liste de materii, de obiecte) vor avea o prezenţă foarte neînsemnată din punct de vedere material: vor fi ca un fel de praf rămas, ca un fel de pulbere emanată de cele două obiecte mari, uriaşe ce ocupă sala. Contrasul acesta va exacerba puterea pe care, în anumite cazuri, o are obiectul tradiţional.

A asuma Întruparea

Dincolo de preocupările mele personale, în pictură sau în muzeografie, sînt foarte mirat că problema materialităţii nu constituie – în genere – o problemă spirituală de mare importanţă, vitală aş zice. Cum de oamenii nu se preocupă de ea într-o lume, într-o cultură întemeiată pe *Întrupare*, cum sînt lumea şi cultura creştină? E uimitor că tocmai în această lume au putut apărea puncte de vedere opuse materiei, mefiente faţă de calităţile ei, concepţii după care preocuparea pentru ea ar fi ceva „păgîn" sau, în orice caz, un loc de sminteală. Dacă e să luăm literal multe din discursurile ascetice împotriva „trupului", ele ne-ar împinge către o desconsiderare, dacă nu o culpabilizare a materiei. Dar, în cazul acesta, creştinismul ar trebui să se rezume la un discurs strict verbal, eliminînd discursul plastic. Christos ar rămîne doar Cuvîntul lui Dumnezeu, nu ar fi şi Dumnezeu întrupat. Dacă admiţi Întruparea, ai de dat un răspuns potrivit, ai de lucrat cu ea, în prelungirea ei. (În fond, ştim bine că printre asceţi chiar au fost mulţi care au atras atenţia asupra exceselor în care poate să cadă un om nepregătit luînd literal îndemnurile lor şi ajungînd la fenomene de mortificare.)

Am încercat la un moment dat să rezum atitudinea la care am ajuns privitor la materialitate şi la raportul ei cu spiritul. Pentru mine, ea ar suna astfel: *lumea e bună prin scop, frumoasă ca facere, complexă prin viețuire și spirituală prin materialitate.* Ceea ce poate fi – cred – punctul de pornire al unor discuţii foarte lungi şi foarte fructuoase legate de aşezarea noastră în lume, de motivaţia actelor noastre.

noiembrie 2000

▲

Teodor BACONSKY

Lishbooa

Lisabona – oraş floral, ondulat şi decrepit. Aeroportul e atît de aproape încît călătorul are o clipă temerea că va ateriza catastrofic, peste acoperişurile din centru. Primele impresii, un Bucureşti interbelic, între cubism şi citatul parizian Art Déco. Sîntem în deplină armonie cu spectrele româneşti ale locului: pe de o parte, Mircea Eliade, fost ataşat cultural, pe de alta, Carol al II-lea, fostul monarh exilat la Estoril. Pe geam defilează periferii-dormitor, anii '60 şi, în fundal, coline cu pini sălbatici. Megapanouri publicitare. Populaţia pare adusă din Focşani sau din Piteşti dar, în loc de balaoacheşi nebărbieriţi, plebea e bălţată cu superbe negrese unduitoare, cadou antropologic al fostelor colonii. Pe stradă, portugheza se amestecă într-o rumoare familiară, ca o românească pe care o recunoşti după un zid, fără să o poţi analiza. Limbile par date cu şerbet, buzele sînt miruite cu ulei de măsline: rezultă un poem fetid, din care gîlgîie melancolia.

Ambasada României – o clădire de candidă eleganţă, cu zugrăveala jupuită, sub o pălărie de antene şi sîrme, plantată pe un dîmb, deasupra unui parc pîrjolit. Nu departe, regimul comunist a construit, prin 1975, o clădire de locuinţe – foarte asemănătoare cu suratele sale bucureştene. Egoist, regret că dl ambasador Mihai Zamfir – gazdă bonomă şi avizată, care mi-ar fi putut descoperi o Lisabonă secretă – se află la Bucureşti, în urma ministrului de externe portughez. Îi mulţumesc oricum – şi aici – pentru ospitalitatea oferită colegului său de scris şi de diplomaţie.

Am prînzit într-un mic restaurant căptuşit cu faianţă policromă şi eteroclită. E ţinut de o familie, pentru că asta pare a fi regula comercială de bază a întregii Europe neolatine. Puştiul-moştenitor – smead şi gras – se întoarce de la şcoală şi izbucneşte în plîns. Apoi se aşează lîngă un camarad pirpiriu, sorbind amîndoi cîte o răcoritoare. Cînd să atac enorma friptură, se strecoară pe uşă, printre vitrinele cu calcani în cîrlige, o doamnă corpolentă, şonticăind într-o *canne anglaise*. Se aşează lejer pe un scăunel de bar, revărsîndu-şi cărnurile peste cerculeţul de zinc. O aud, ca prin vis, consfătuindu-se cu nevasta patronului, care spală nişte pahare dincolo de tejghea.

Sé patriarcal. Alfonso Henriques, primul rege al Portugaliei, i-a izgonit pe necredincioşii musulmani, ctitorind la 1150 – pe chiar locul fostei moschei – o sobră catedrală romanică. Cutremurele – mai ales acela voltairian din 1755 – au cam dărîmat-o, iar modele succesive i-au alterat simplitatea: faţada a primit o rozasă gotică, în vreme ce altarul central nu a scăpat de un fastidios coif baroc. Dar mixtura – incluzînd cele două turle arabizante – nu-mi aminteşte de Roma, ci de normandul palermitan. Îndărătul altarului, un chiostro cu nervuri de os învechit şi statuile funerare ale unor defuncţi care citesc, *in aeternum* – o cărticică de piatră lustruită. Catolicismul portughez pare foarte viu, poate mai viu încă decît în restul – secularizat – al peninsulei iberice. Multe biserici istorice şi lumea mereu prezentă la liturghie, exaltînd acea ambianţă fetişistă a statuarului postridentin, în care sfinţii de lemn – patetic edulcoraţi – stăpînesc nestingheriţi penumbra nişelor. O religiozitate fanată, de flori uscate şi mirodenii grele, cu rotocoale de tămîie şi iconiţe tipărite strident: acesta e stilul, însă oamenii sînt complet – şi natural – îmbăiaţi într-însul.

Biserica Santa Luzia este o proprietate a Ordinului de Malta. La intrare, un stand publicitaro-misionar, unde oficiază un bătrîn cavaler autohton. Vinde farfurii, porţelanuri pictate, T-shirt-uri şi cutii de chibrituri decorate stauromorf. Îmi declin calitatea secundă şi simpatizăm spontan: am dreptul la o vizită exclusivă dincolo de o uşă care dă – pe scări – spre sala de consiliu, cercetată în 1998, după o mărturie lapidară, de însuşi Marele Maestru Andrew Bertie.

Întors la Ambasadă, mă revăd – surpriză şi nu prea – cu tonica doamnă profesoară Mihaela Irimia, care-mi propune americăneşte tutuirea şi mă epatează sincer cu o rafală de sintagme lusitane, debitate onctuos. Îmi face plăcere compania ei intelectalmente stimulantă, ca un asediu intertextual. Simt în vintre o ireală oboseală de pelerin. Sînt la capătul Europei, într-o mahala succint imperială, numai bună, aparent, ca exemplu al periferiilor anchilozate. La ei, harapul. La noi, turcomanul. Între aceste alterităţi – metafizice, teologice şi militare – un popor afabil de băbuţe în capot, un conclav infinit de înţelepţi cu lulea, un *Musée Grevin* cu adolescente din abanos, (don)chicotind pe glorii crepusculare.

Urcuş la *Castelo de Sao Jorge*, protectorul Portugaliei. Îmi revin în minte La Valletta şi coasta sudică a Sardiniei, cu ale lor fortăreţe circulare, ca un inconştient citat monahal irlandez. Toţi aceşti creştini meridionali, obsedaţi de fiara mahomedană, tandri cu legenda lui Saladin, dar necruţători, din spaimă verde, cu ienicerul sau piratul în carne şi oase, toţi aceşti soldaţi ai lui Hristos au sporit în timp ca paznici buzzatieni ai himericei *christianitas*. Astăzi, din vechiul fort maur, creştinat triumfal, a rămas un soi de Montmartre pitoresc, dinspre care adie, printre făclii serale, îmbieri gastronomice de lux.

Mosteiro dos Jeronimos – în cartierul Belem – replică dinastică a unui Bethleem niciodată văzut şi totuşi reconstruit, cu orgoliu monarhic şi fantasmatică pietate. Admirăm aici reflexul arhitectonic al descoperirilor maritime portugheze, care aveau să-i ofere ctitorului nu numai pretextul ci şi fondurile necesare construcţiei. Acest gotic manuelin – cea mai evocatoare anticipaţie a barocului – îndulceşte piatra, înfloreşte fibra, colorează uriaşul osuar al nervurilor, elevînd atmosfera pînă la rugăciunea unui rege singuratic. În pronaos, pe stînga şi dreapta, mormintele romantice ale lui Camoes şi Vasco da Gama: primul, imaginator al celuilalt, adormit ca o Minervă. Brusc – şi prin comparaţie – gaudiana *Sagrada Familia* – mi se pare mai puţin originală.

Un loc de neocolit, dacă nu vă interesează, bunăoară, Muzeul electricităţii, este Muzeul Naţional *do Azulejo* – aranjat în vechea mînăstire conventuală *Madre de Deus*. Probabil că aşa ceva există şi în Spania, unde maurii au introdus tehnica faianţei şi obiceiul rafinat de a decora astfel totul, de la pereţii bisericilor pînă la cei ai palatelor private. Parcurgînd sălile, eu unul am beneficiat însă de o revelaţie primară: măiestrii nemaivăzute, a căror treptată perfecţionare porneşte de la morfologia stîngace a romanicului catalan, trece printr-o etapă asemănătoare cu icoanele transilvănene pe sticlă şi se desăvîrşeşte aulic, într-o ambianţă de senzualitate naturalistă, undeva între Fragonard şi Watteau. Încîntătoare mi s-a părut, apoi, opţiunea cvasigenerală pentru combinaţia alb-albastru, care strecoară tematica printr-un rece filtru aristocratic, producînd un întreg univers de *nuanţe implicite*. Peisajele haşurate, cu porturi, cupole, caravele şi freamăt aferat sub vălătucii norilor amintesc faianţa de Delft şi ambianţa peisajului olandez de secol XVII. Constatînd însăşi conservarea acestor capodopere anonime, mă conving o dată mai mult că pămîntul ars – fie el cărămidă sau tabletă de argilă – este mai rezistent decît piatra sau marmura, indestructibile în aparenţă, dar friabile în fapt.

© a.l.ş.

La o primă vedere, Lisabona pare mai veche decît este. Clădirile au adesea un aer suferind, un ce geologic, mascat sub o imperceptibilă carcasă de praf calcaros şi sare marină. Ulterior, îţi dai seama că seismul de la 1755 a îngropat o eră şi a pus temelii de moloz pentru o alta. Hausmanul lor, faimosul marchiz de Pombal, priveşte bronzificat, din vîrful unei columne, buna întocmire a operei sale de urbanist postseismic. Artere largi, dispuse radial, ca la *Etoile*, aliniamente raţionale, care converg disciplinat spre *Praça do Comércio*: o excelentă moştenire edilitară din ordinea căreia s-a iscat gratuitatea plină de *saudad* a culturii portugheze moderne.

À propos de *saudad*. Lumea pe străzi şi micile magazine trădează recent depăşita şi nu întru totul ascunsa pauperitate autohtonă. Ai încă bătrînele în doliu, gospodine în papuci, cartofori cu mutre vineţii, servitoare cu basma şi multe mercerii puchinoase, pline de mărunţişuri utile, ieşite din epoca economiei domestice de supravieţuire. Mediocritatea vitrinelor cu pantofi, textilele rufoase, bijuteriile-gablonţ amintesc oarecum modestia pestriţă a comerţului balcanic. Dar există şi o altă Lisabona, apărută din relansarea economiei post-salazariene, cu ajutorul Uniunii Europene. Ajutorul acesta – cifrat acum la mai multe miliarde de dolari eşalonaţi pe 5 ani – a sosit pentru că guvernele (şi poporul însuşi) au dorit *intrarea* şi pentru că ţara a putut avansa programe viabile, absorbind asistenţa comunitară în condiţiile de eficienţă şi transparenţă cerute de Bruxelles. Ei au putut ceea ce nouă nu ne izbuteşte. Şi rezultatul e vizibil nu doar pe artera bogătaşilor – *Avenida da Liberdade* – ci şi prin reabilitarea infrastructurilor, aspectul civilizat al metroului, pădurea de macarale, dinamismul instituţiilor culturale statale sau private, de la noul Centru congresistic din apropierea Preşedinţiei, pînă la FNAC şi Virgin Megastore... În ochii străinului care n-a mai trecut prin capitala portugheză de 10 ani, spectacolul de azi e formidabil: o renaştere şi, dincolo de ea, respectabilitatea unui efort naţional concertat. Cum le-a reuşit? Poate pentru că în acest oraş s-a născut şi a trăit sfîntul Antonie, sfîrşit la Padova, sau pentru că *porto*-ul cel mai bun e în continuare produs de englezi? Oricum, această renaştere e admirabilă, ce spun, invidiabilă. Sînt puţini, nu au resurse (pentru că pluta şi un rest de gaze naturale nu îmbogăţesc pe nimeni). Şi-au pierdut imperiul. Au cunoscut o lungă dictatură, cu ipocriziile ei consensuale, cu naţionalismul ei butaforic, nelipsit de represiuni şi definiţii arbitrare. Au alături mult mai puternica Spanie şi – peste ocean – gigantica Brazilie, care a devenit, din colonie, model cultural. Lipiţi de ape, alungiţi într-un colţ mai curînd arid al continentului, aceşti oameni au ştiut să iasă la lumină: diplomaţii lor sînt astăzi mai respectabili ca oricînd. Elita lor politică e consistentă şi responsabilă. Economia lor, fertilizată de investiţii şi deschisă tehnologiilor moderne, s-a dovedit capabilă să înfrunte sfidările erei globale. O poveste frumoasă, enervant de frumoasă pentru verii lor români, certăreţi, vulgari, incapabili să se adune laolaltă pentru a construi ceva, spre binele comun. Ascultînd *fado* şi zăbovind prin foste cafenele cercetate de Pessoa, m-a cuprins dorul de *exemplul portughez*. Dar cine ar sta să îl aplice?

© a.l.ş.

▲

Alex. Leo ŞERBAN

Ziua în care camera a devenit femeie

„Întrebaţi orice cineast consacrat ce festival preferă. Nu va fi Cannes şi nici Berlin. Va fi Stockholm (preferatul lui Tarantino) sau Salonic."

(Screen International/3 noiembrie 2000)

„E posibil să ne mai extindem puţin, dar nu ne putem extinde la nesfîrşit. Cinematograful se schimbă, tehnologia, felul în care oamenii se uită la filme şi felul în care acestea sînt distribuite. În 4-5 ani vor fi schimbări radicale. Nu ştiu ce anume se va schimba sau în ce fel, dar ştiu că vor fi."

(Michel Demopoulos, directorul festivalului de la Salonic)

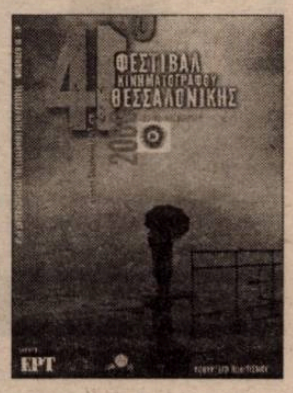

Istoric. Pentru a doua oară la Salonic/Thessaloniki. Numele oraşului vine, se pare, de la mătuşa (?) lui Alexandru Macedon. E un oraş, într-adevăr, „feminin" (marea, străzile şerpuitoare), iar pentru mine feminitatea Salonicului – ar trebui spus *Salonicăi*! – e o „temă" recurentă: în '97, cînd orăşul a fost „capitala culturală a Europei", făceam parte din juriul Premiilor Niki – atribuite filmelor de televiziune care schimbă convingător imaginea Femeii; acum, pentru a 41-a ediţie a Festivalului internaţional de film/*vezi Notele*, peliculele văzute par să se fi aşezat, în mintea mea, în cercuri concentrice avînd, în mijloc, documentarul lui Agnès Varda *Les glaneurs et la glaneuse*.

„Glaner"= a recupera, a lua ceea ce alţii lasă în urmă. Cum de nu m-am gîndit pînă acum? E activitatea predilectă a unui critic: oriunde se duce, acesta strînge frînturi de filme, „recuperează" titluri uitate de alţii, îşi aduce-n sacoşă, cvasi-clandestin, cadre, chipuri, emoţii...

În filmul ei, Varda merge pe urmele „recuperatorilor" de orice fel (de la legume/fructe la frigidere) făcînd totodată, ea însăşi, muncă de „glaneuse": imaginile pe care le culege, personajele pe care le întîlneşte, filmul pe care – finalmente – îl scoate la iveală, făcut din mici furtişaguri ciné-vérité. Documentarul ei e lejer ca aerul pe care-l respiră şi greu de sociologie. „Bunica *nouvelle vague*-ului", cum a fost numită – în paranteză fie spus, Varda chiar are o străbunică grecoaică... –, a primit la Salonic un premiu special din mîinile „eroului cinematografului grec" (Theo Angelopoulos); din fericire, ceea ce am văzut, după firitiseala de rigoare, nu a fost vreo peliculă a acestuia (durata medie a unui film de T.A.: 3 ore 1/2), ci încîntătorul film al lui A.V. – un titlu în atenţia Institutului Francez!

Totul poate fi „glanat"/recuperat – de pildă, din apatia unui program formatat identic (secţiunea competitivă), *The Slow Business of Going* al grecoaicei – stabilite în SUA – Athina Rachel Tsangari; un film-puzzle, plin de inventivitate formală, de un haz absurd uneori, alteori de o rafinată melancolie – o colecţie de scheciuri ca nişte colaje suprarealiste, investigînd societatea actuală prin intermediul unui grup de nomazi. Tsangari construieşte/deconstruieşte realitatea de la o povestire la alta, recurgînd la mai toate modalităţile aflate astăzi la îndemîna unui artist vizual (supraimpresiuni, video, animaţie, etc) şi propunînd, la fiecare „escală" în *no man's land*-ul nomazilor, o privire încărcată de interferenţe poetice asupra Lumii în care trăim; nu pot uita prea uşor jocul nocturn al „călăuzei" filmului, tînăra numită „Petra Going", în camera unui hotel-zgîrie-nor din Houston, cu copilul pe care-l vede

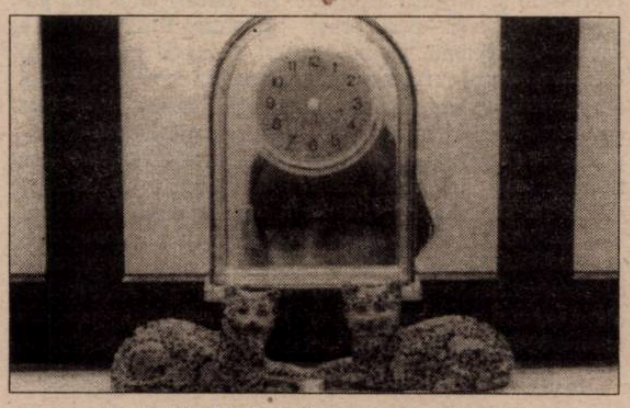

*Agnès Varda, **Les glaneurs et la glaneuse***

într-un zgîrie-nor de vizavi şi căruia îi trimite bezele, îi face cu mîna, apoi se urcă pe-un scaun şi-ncepe să sară ca un copil în pat, înainte de culcare...

Imaginile vin de oriunde, în devălmăşie, e ceea ce le face vii – filme rupte de ordinea în care au fost aşezate, de „programe", „secţiuni", etc; splendidul plan convulsiv prin care Anna, din *Scarlet Diva*, îşi revine dintr-o cădere severă în drog dur... Primul film ca regizoare al actriţei Asia Argento m-a convins că fiica lui Dario – maestrul „horror"-ului italian – este într-adevăr *o femeie care vede prin cameră*, reuşind să transforme povestea cea mai telefonată (cîteva luni din viaţa unei actriţe ambetate de „sex, drugs & rock'n roll" – mai precis, de aventura de-o noapte cu un cîntăreţ, în urma căreia rămîne însărcinată) într-o experienţă cinematografică surprinzătoare. Sau perfecţiunea unui film ca *Sous le sable:* tot privirea unei femei – extraordinara Charlotte Rampling, într-un rol demn de orice César – care ghidează privirea spectatorului, îl face să vadă doar ceea ce ea însăşi vrea să vadă... Ce s-a întîmplat cu soţul său: s-a sinucis? a dispărut pur şi simplu? Va reveni vreodată – nu doar în mintea soţiei sale, ci în realitate? Ultimul film al tînărului cineast François Ozon este cel mai bun de pînă acum – un tur de forţă în interiorul regulilor thriller-ului, impecabil gîndit şi transpus în cadru, ambiguu, elegant, eficace. (De pus neapărat, ca şi filmul Agnèsei, pe lista titlurilor pe care ar trebui să le vedem la viitoarea „Fête du cinéma"!) Sau *Der Rosenkönig* (1986; produs de Paulo Branco) al unui veteran al „noului film german" ca Werner Schroeter – poveste de un estetism disperat şi grandios, în trena lui Visconti/Pasolini, în care Magdalena Montezuma (co-autoare a scenariului) este de-a dreptul sublimă; revăd, cu o plăcere perversă, mîinile imense, ca nişte foarfece, ale acesteia străpungînd noaptea peliculei, „scriind", dincolo de scenariu, o ficţiune paralelă, mai sinistră chiar decît cea din film (unde o pisică este crucificată!), „vorbind", cu vocea „Corbului" lui Poe recitat în off, despre Posesie, Artificiu şi Senzualitate, despre puterea poetică a unui experiment ca acesta care amestecă, precum în vis, operă, teatru, muzică, cinema şi *performance*. Sau – la antipod – *Tillsammans* al tînărului suedez Lukas Moodyson, care-ţi dă senzaţia că regizorul s-a fofilat în viaţa actorilor (inclusiv cei patru copii) cu o cameră, dînd Timpul înapoi la epoca hippie şi-nregistrînd improvizaţia acestora... Deloc intelectualist („coperţile" filmului sînt asigurate de ABBA!), filmat à la „Dogma '95" şi debordînd de emoţie şi umor, pelicula lui Moodyson este o apropiere tandră – şi o distanţare sarcastică – de utopiile anilor '70: cultul lui „Che", promiscuitate sexuală şi „flower power". Cel pe care Ingmar Bergman îl saluta, la debut *(Fucking Åmål*, 1998), cu aceste cuvinte: „Este prima capodoperă a unui maestru" – reuşeşte şi aici un film atît de viu şi de bine construit încît te întrebi, cu puţină teamă, ce ar putea să urmeze după...

Camera este umbra femeilor, privite/urmărite în două din cele mai interesante filme din secţiunile paralele: *Thomas est amoureux* al belgianului Pierre-Paul Renders – love-story „futurist" povestit prin procedeul camerei subiective (nu vedem nici o secundă chipul naratorului) şi *Suzhou River* al chinezului Lou Ye – iarăşi love-story, iarăşi relatat prin camera subiectivă (dar şi cu cîteva sugestii preluate din *Vertigo* al lui Hitchcock!). Căci, iată, *(note 1, 2, 3, 4)*

1. Se poate întîmpla ca un festival de film să intereseze mai curînd prin secţiunile paralele decît prin competiţia propriu-zisă.

2. Salonicul este unul din marile festivaluri competitive (cu siguranţă, cel mai important din sud-estul Europei), a cărui „specialitate" – pelicule ale unor regizori aflaţi la primul sau al doilea film – îl face tentant: ce poate fi mai satisfăcător, pentru un critic, decît să găsească, în oferta unui festival, un tînăr maestru pe care să-l urmărească pasionat film după film?... Din păcate, cel mai bun titlu din această categorie *(Tillsammans* al lui Moodyson) a fost proiectat în afara competiţiei; cursa pentru „Alexandrul de Aur" a rămas o formalitate lipsită de orice suspans, la capătul căreia juriul – prezidat de un cineast odinioară „radical" precum Jerzy Skolimovski – a împărţit premiile după criterii care ţin de conţinut, şi nu de tratarea acestuia.

3. Este evident că există, astăzi, o direcţie (un „trend") care face legea în majoritatea festivalurilor internaţionale. Potrivit acestei direcţii – ce poate să reflecte, sau nu, o schimbare de sensibilitate –, filmele care merită să fie ajutate în cariera lor prin atribuirea unui premiu (cît mai prestigios!) sînt cele care surprind anumite drame sociale – uneori, politice –, care îşi propun să înfăţişeze, într-un mod aproape documentar, cazuri particulare din realitate. Palmaresul Salonicului n-a făcut excepţie de la regulă: filmul britanic *The Last Resort* – regizat de un polonez şi înfăţişînd deruta unei tinere rusoaice care spera să fie întîmpinată la aeroport de bărbatul ce i-a propus căsătoria – a obţinut patru premii (cel suprem, cea mai bună actriţă, cel mai bun actor – ex aequo, FIPRESCI); producţia germană *Lost Killers* – regizat de georgianul Dito Tsintsadze şi povestind peripeţiile unei bande de imigranţi ilegali într-un Mannheim multicultural – a primit două („Alexandrul de Argint" şi cel mai bun actor – ex aequo), iar filmul iraniencei Marziyeh Meshkini, *Ziua în care am devenit femeie* – suferinţele femeilor iraniene, de la tinereţe pîn' la bătrîneţe... – a primit şi el, cum era de aşteptat, un premiu important (cea mai bună regie).

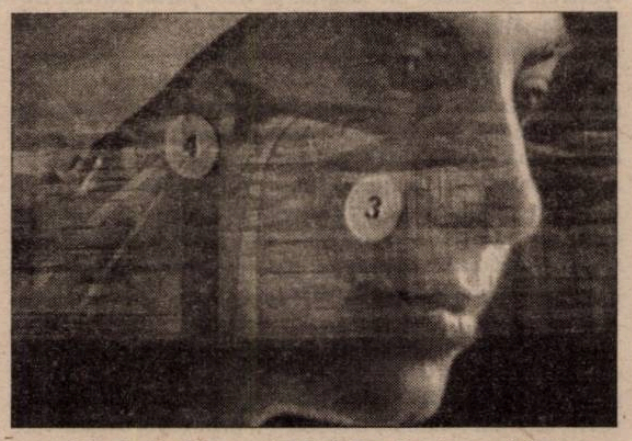

*Athina Rachel Tsangari, **The Slow Business of Going***

4. Surpriza secţiunilor paralele: filmul croat *Marsal (Fantoma mareşalului Tito)*, farsă politico-paranormală despre ce se întîmplă pe o insulă dalmată atunci cînd un nebun fugit de la ospiciu este „confundat", de tovarăşii de arme ai Mareşalului, cu acesta... Pe scurt: primarul – întreprinzător particular – organizează comitete de primire a veteranilor nostalgici, veniţi în pelerinaj din toată Croaţia, cazarea include „program artistic" cu steaguri roşii şi şlagăre patriotice, orăşelul este pavoazat cu lozinci mobilizatoare şi portrete/statui ale lui Marx, Lenin & Tito şi, cînd totul pare să meargă strună în direcţia cea bună (capitalism „hard" cu „soft-uri" comuniste), „de la centru" descind în localitate agenţii Mulderici şi Scullyci...

Prezentarea acestui filmuleţ răvăşitor, de un haz inepuizabil, ar trebui să fie obligatorie în toate ţările la nord-est de Croaţia!

▲

*Marziyeh Meshkini, **Roozi keh zan shodam***

Dilema vă recomandă

● Documentarele de la Radio BBC – au ceva ce ţine de inefabil: profesionalismul. Sau, altfel spus, sînt fără cusur. (Cezar Paul-Bădescu)

● Susan Sontag, *Împotriva interpretării*, traducere de Mircea Ivănescu, postfaţă de Mihaela Anghelescu-Irimia; Ed. Univers; Wong Kar-wai, *Chungking Express* (1994) – proiecţie video la Cinemateca Română luni, 11 decembrie, ora 18,15. (Alex. Leo Şerban)

● Caragiale – sub orice formă, momente, schiţe, amintiri, cu deosebire *Românii verzi, Moftangii, Situaţiunea, Boborul!* (Radu Cosaşu)

● De citit (şi reflectat asupra lui) dosarul Plenarei PMR din 9-13 iunie 1958 *(Amurgul ilegaliştilor,* Ed. Vremea, ediţie de Alina Tudor şi Dan Cătănuş, cu o postfaţă de Florin Constantiniu). Nu pare, dar este, totuşi, istoria noastră. (Adrian Cioroianu)

Pagină realizată de Cezar PAUL-BĂDESCU

Carol MORTIAN

Dostoievski şi tranziţia dîmboviţeană

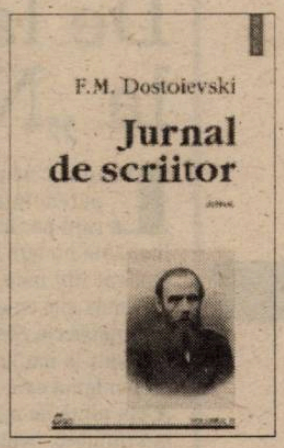

Zilele acestea am recitit *Jurnalul de scriitor* – cunoscuta scriere a lui F.M. Dostoievski publicată recent la Editura Polirom şi tradusă de Adriana Nicoară, Marina Vraciu, Leonte Ivanov şi Emil Iordache. Noutatea apariţiei constă în faptul că, spre deosebire de ediţia din 1974 – *Opere vol. XI*, care era doar o selecţie din *Jurnal*, de data aceasta, cele trei volume conţin textul dostoievskian în integralitatea sa.

Dar adevărata surpriză s-a dovedit de cu totul altă natură. Înaintînd în lectură, am avut deodată ciudata revelaţie că multe dintre problemele analizate de către diarist (în realitate, Dostoievski se comportă ca un adevărat ziarist cu toţi porii deschişi spre viaţa cotidiană) coincid aproape neverosimil cu cele care preocupă societatea românească de, iată, unsprezece ani.

Dacă în istoria prezentă a României s-au încetăţenit sintagmele „înainte de 1989“ şi „după 1989“, referindu-mă la epoca autorului *Demonilor* cred că nu e forţat să spun „înainte de 1861“ şi „după 1861“, an de ruptură în societatea rusă, cînd a fost abolită iobăgia, ulterior manifestîndu-se timid şi primele forme de capitalism. Desigur, formula politică este tot autocraţia ţaristă, dar nici în România, păstrînd proporţiile, căderea lui Ceauşescu n-a determinat o despărţire totală de trecut, confuzia dintre *vechiul* şi *noul* regim concretizîndu-se în expresia tipic românească „democraţie originală“ – mixtură bizară de mentalităţi comuniste, capitaliste şi, inevitabil, balcanice. Dostoievski însuşi, în 1873, anul apariţiei primelor articole, percepe evenimentul în acelaşi sens: „Repet, ceva pluteşte în aer, ceva impregnat de materialism şi scepticism; a început cultul profitului fără muncă, al plăcerii fără muncă; orice înşelăciune, orice nelegiuire se comite cu sînge rece; unii ucid omul şi numai ca să-i ia o rublă din buzunar. Ştiu bine că şi *înainte* (de 1861 – nota mea) erau multe lucruri rele, însă acum, indiscutabil, sînt de zece ori mai multe.“ Dincolo de adevărurile crude din acest scurt pasaj, aplicabile fără nici o ezitare situaţiei actuale din ţară, se distinge şi tonul paseist pe care îl recunoaştem la *nostalgicii* noştri de astăzi.

Spirit contradictoriu, mergînd în răspăr faţă de curentele „înaintate“ ale timpului, dar alături de cei care aderaseră la „ideea slavă“, slavofil original şi jurnalist cu ecouri, polemist imbatabil şi reacţionar de geniu, opiniile politice ale lui Feodor Mihailovici au stîrnit controverse aprinse în epocă (chiar şi exaltarea sa întru *ortodoxism* nu era prea agreată de către Biserică din moment ce K. Leontiev, într-o scrisoare adresată lui V. Rozanov, îi scria acestuia: „La Sihăstria Optina, romanul *Fraţii Karamazov* nu este recunoscut drept o operă cu adevărat ortodoxă, iar stareţul Zosima nu seamănă cîtuşi de puţin cu părintele Amvrozie (mentorul spiritual al celebrei sihăstrii – nota mea) nici prin învăţătură, nici prin caracter“). Dar să revenim la *cestiune!*

Asemănările sînt atît de frapante încît te întrebi dacă nu cumva în faţa ochilor ai un jurnal din România anilor '90.

Cine nu a participat măcar o dată la o discuţie despre cîinii vagabonzi? Chestiunea e tratată şi în *Jurnal:* „Am auzit, scrie Dostoievski, că «Societatea» a întreprins nişte demersuri parcă prea exagerate pentru ca toţi cîinii vagabonzi şi, deci, dăunători, rămaşi fără stăpîn, să fie omorîţi cu cloroform.“

Cine n-a avut un tremur înalt-patriotic la gîndul că proverbul naţional „Codrul e frate cu românul“ va rămîne doar în culegerile folclorice de specialitate? E vorba, firesc, despre „spinoasa“ problemă a pădurilor tăiate în mod iresponsabil. Fraza care urmează e, cred, destul de elocventă: „Rusia rămîne fără păduri, moşierii şi mujicii le devastează cu un fel de furie“.

„Americanismul“, termen pe care sîntem tentaţi să-l folosim cu precădere în legătură cu secolul al XX-lea, e perceput ca făcînd parte din spiritul epocii: „şi, în sfîrşit, iată arhitectura unui hotel modern: este o uriaşă întreprindere industrială, cu sute de camere, în care se simte deja spiritul întreprinzător, americanismul“. Se prefigurează astfel civilizaţia zgîrîie-norilor, a blugilor şi a băuturii Coca-Cola.

Petersburgul străbătut într-o zi de vară a anului 1873 e asemeni Bucureştiului contemporan: zăpuşeală, praf, arşiţă. În cuprinsul aceluiaşi articol, Dostoievski se plînge de circulaţia intensă a... trăsurilor. Instantaneu, mi l-am închipuit pe Dostoievski deambulînd pe străzile capitalei noastre exasperat de infernul zgomotelor de maşini şi înăbuşit de fumul ţevilor de eşapament.

Nu lipseşte nici măcar problema pur românească a „aurolacilor“, a „copiilor străzii“ prin care am devenit *cunoscuţi* în Europa – în varianta dostoievskiană aceştia sînt amintiţi prin sintagma cuprinzătoare „o familie întîmplătoare“.

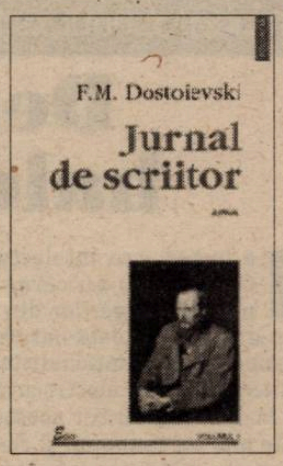

De cîte ori după '89 am auzit repetîndu-se obsesiv că avem nevoie de un „om forte“, de o „mînă de fier“? În *Jurnal,* se spune: „E nevoie de autoritate, e nevoie de un soare care să lumineze.“ Aluzie cumva la *soarele cu dinţi* – zîmbitor tomnatic al Tranziţiei dîmboviţene?

„Europa nu ne vrea“ – altă lozincă postdecembristă uzitată pînă la saturaţie. Adepţii ei pot să jubileze cînd citesc în *Jurnal de scriitor:* „Nu, Europa nu ne iubeşte şi nici nu ne-a iubit vreodată; niciodată nu a considerat că-i aparţinem, că sîntem europeni, ci întotdeauna am fost pentru ea doar nişte intruşi supărători.“ (Dostoievski şi-a corectat întrucîtva această opinie, spre sfîrşitul vieţii susţinînd, în controversatul discurs despre Puşkin, misiunea universală a poporului rus de unificare frăţească a tuturor oamenilor – inclusiv, deci, a europenilor mult huliţi – „după legea evanghelică a lui Hristos“; cu precizarea că profeţia dostoievskiană s-a împlinit într-o anumită parte a lumii şi cu menţiunea că „evanghelia“ a avut culoarea roşie.)

Probleme pe care le credeam numai *ale noastre* sînt totuşi prezente în textul dostoievskian şi dezbătute de scriitorul rus: exodul tinerilor spre Occident şi America, „diaspora“, epidemia de sinucideri şi crime, proasta aprovizionare a armatei, cauzele pentru care scriitorii ruşi (sau români) nu sînt înţeleşi şi traduşi în Occident, bugetul statului ş.a.m.d.

Naţionaliştii se vor indigna, desigur, citind că n-am fost noi nici primii şi nici singurii care am apărat Europa de hoardele barbare: „Un mileniu, (ruşii – nota mea) s-au apărat de duşmani cumpliţi care, fără ei, s-ar fi năpustit şi asupra Europei.“

Credeaţi cumva că numai în România funcţionarul public se comportă într-o manieră descalificantă? Fals, iată o *schiţă fiziologică* a unui funcţionar rus din secolul al XIX-lea despre care poţi să juri că aparţine, de fapt, unui tenace locuitor al plaiurilor mioritice: „Oricine ştie ce este un funcţionar rus, îndeosebi dintr-aceia ce lucrează zilnic cu publicul: un munte de mînie, de iritare şi, dacă această iritare nu se manifestă făţiş, înseamnă că o înăbuşă în el, se vede după fizionomie. Este ceva arogant şi mîndru precum Jupiter (...) ţi-a venit în cele din urmă rîndul, stai în faţa lui, îi vorbeşti şi el nu te ascultă, nici nu se uită la tine, şi-a întors capul şi discută cu un alt funcţionar.“ Fără comentarii!

Similitudinile merg atît de departe încît pînă şi „magicul“ număr al celor 60.000 de victime ale Revoluţiei e amintit, dar în legătură cu represaliile teribile din 1876 ale trupelor otomane asupra bulgarilor: „(...) şi, în sfîrşit, cumplita exterminare a 60.000 de bulgari paşnici, bătrîni, femei şi copii, de către başbuzuci şi cerchezi (...)“. În ambele cazuri, după cum bine se ştie, cifra a fost mult exagerată – Dostoievski preluînd-o din presa vremii care o vehicula intens.

De asemenea, Dostoievski tratează pe multe pagini „problema spiritismului“. Şi e de-a dreptul amuzant să observi că preşedintele comisiei pentru studierea (ah!)... spiritismului nu este altul decît marele savant Mendeleev. Cine a uitat inflaţia postdecembristă în ce priveşte sectele, falşii prezicători şi „adevăraţii“ mîntuitori ai neamului? OZN-urile, apariţiile de spirite, strigoii care bîntuie ziua-n amiaza mare, găinile cu zece picioare, prorocii cutremurelor devastatoare, vestitorii nevrotici ai Apocalipsei, vracii naţionali etc. etc. – ocupă şi astăzi prima pagină a ziarelor centrale şi locale şi sînt descrise pe larg de către posturile de televiziune. Chiar la începutul acestei toamne cu parfum electoral, un caz de *poltergeist* (succesorul modern al desuetului spiritism din vremea lui Dostoievski) a fost amplu dezbătut într-o emisiune *paranormală* prezidată de un vestit tribun *(fost)* la Tele 7 abc.

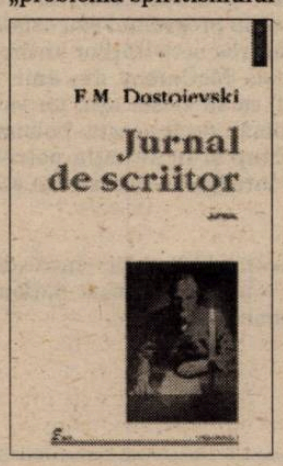

Firesc, toate aceste potriviri incredibile provin în primul rînd din faptul că şi în anii '70 ai secolului trecut (în care şi-a redactat Dostoievski articolele citate aici) şi în anii '90 ai secolului nostru, societatea a fost (este) nevoită să parcurgă o perioadă de tranziţie, deopotrivă confuză, angoasantă, violentă şi exasperantă. Pe de altă parte, te întrebi dacă nu cumva e vorba de o involuţie a societăţii româneşti – ceea ce ar fi extrem de tragic şi descurajant. Sau poate că nu este decît „vechiul“ *nihil nuove sub sole* – ceea ce, parcă, sună mai consolator românesc.

În ultimii unsprezece ani, *tranziţia dîmboviţeană* a primit o serie întreagă de calificative; de-acum, am văzut, a mai căpătat unul: este „dostoievskiană“.

Cu alte cuvinte, asemeni personajelor sumbre ale lui Dostoievski, ne zbatem şi noi între *idealul Madonei* şi *idealul Sodomei*, cu o preferinţă indiscutabilă pentru ultimul dintre ele.

Autorul acestei analize aplicate, avînd ca pretext apariţia pentru prima dată în româneşte a Jurnalului *lui Dostoievski în integralitatea sa, este un cititor dilematic de 26 de ani, din Craiova.*

Paralela sa cu vremurile mai noi, recurenţa tarelor tranziţiei şi nu în ultimul rînd forma convingătoare în care tînărul eseist reciteşte clasicii au fost argumente suficiente pentru debutul său la Dilema. ▲

trecerea prin reviste

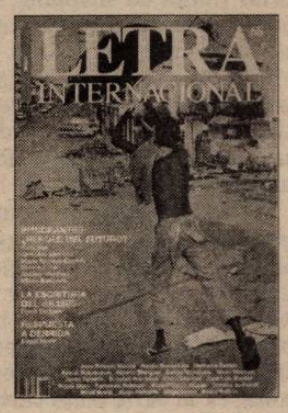

Numărul de toamnă al revistei *Letra Internacional,* care apare la Madrid, cuprinde un foarte interesant dosar despre emigraţia secolului al XXI-lea. Se pare că – sînt de acord semnatarii celor mai multe articole din acest dosar, printre care scriitorul şi deputatul în Parlamentul European Sami Naïr, scriitorul spaniol Ramón Lobo sau profesorul de relaţii internaţionale la Universitatea Autonomă din Madrid, Mbuzi Kabunda – problema emigraţiei trebuie cu totul revizuită; centura de siguranţă parafată de Europa Occidentală la diferite *summit*-uri şi conferinţe va trebui permeabilizată într-un mod realist, diferenţiat şi solidar cu ţările de origine ale emigranţilor, aceşti „eroi ai fabulei identităţii“; emigrantul nu mai poate fi infantilizat, tutelat şi luat, în mod nediferenţiat, drept farsor. Şi toate acestea deoarece Europa Occidentală are nevoie de emigraţie, datorită îmbătrînirii progresive şi inexorabile a cetăţenilor săi „de drept“ (cine s-ar fi gîndit că „tînăra“ Spanie va fi în 2050, fără o schimbare clară în domeniul emigraţiei, cea mai bătrînă ţară din Europa?).

Tot în acest număr teoreticianul lecturii Alberto Manguel face un nou elogiu cărţii şi cititorului în articolul, tradus din franceză (un alt fragment din ultima sa carte), *Biblioteca lui Robinson Crusoe.* Naufragiat pe „insula disperării“, Robinson n-a putut citi decît Biblia – scrie fostul „lector personal“ al lui Borges – celelalte cărţi pe care le salvase fiind în portugheză, limbă pe care n-o cunoştea şi nici nu s-a apucat s-o înveţe în cei 27 de ani de izolare. Însă el nici măcar nu a citit (în sens clasic, de la început la sfîrşit) Cartea Cărţilor, ci a consultat-o zilnic, ca pe un oracol, care poate revela orice. Cam în felul în care consultă azi iniţiaţii Internetul, mai spune Manguel ironic aruncînd o nouă sămînţă de scandal. (**S. S.**) ▲

Pagină realizată de Simona SORA

Iaromira POPOVICI

bazar

Flori pe blugi, probleme şi prinţi

Dacă vedetele şi însărcinaţii cu imaginea acestora inovează continuu, în bine sau în rău, nici moda nu se lasă mai prejos. Revistele pentru femei şi mondene găsesc mereu alte căi de a ne prezenta noutăţile vestimentare şi găselniţele creatorilor. Tot în *Unica*, ultimul număr, găsim cîteva noi tendinţe. Una dintre ele este prezentarea hainelor în funcţie de context: ce se recomandă pentru un anume moment al zilei. Locurile comune consacrate în filmele americane cu liceeni se strecoară, încetîncet, şi în mentalul colectiv adolescentin autohton. Din pagina intitulată „Stil la minut – Alexandra Sandu, de dimineaţă pînă noaptea", aflăm, de pildă, că trebuie să existe şi o ţinută pentru cumpărături: dacă se poate „mai fantezistă", cu flori pe blugi şi canadiană roz. Trebuie să te asortezi, probabil, cu universul pestriţ al supermarketurilor; sau îţi poţi permite o ţinută uşor carnavalescă atunci cînd te duci să-ţi astîmperi nişte pofte (căci mai curînd în această lumină sînt privite cumpărăturile decît în scopul, desuet, strict utilitar). Sigur că e mai bine să te îmbraci precum modelul din revistă decît în clasicul trening unisex sau în colanţii negri mulaţi, deja uniformă pe la buticurile de cartier. Dar, totuşi, cum rămîne cu liberul arbitru? Cert este că, şi în afara utopiilor publicistice, există doamne care au luat în serios ţinuta de shopping, încurcînd, însă, registrele: la Mall pot fi văzute nenumărate reprezentante ale sexului uşor de ispitit îmbrăcate în sacouri cu blană la gît, fuste mini, genţi şi cizme lucioase. Ele au adaptat ţinuta Alexandrei Sandu, purtînd-o după-amiaza pe cea de seară, într-o invazie a ostentaţiei care nu mai lasă loc adecvării.

Moda în funcţie de momentele zilei e, încă, ceva previzibil. Dar aceeaşi modă – determinată de stările şi problemele unui personaj din film – nu mai e ceva chiar atît de obişnuit. În aceeaşi revistă *Unica* este inclus un articol intitulat „Toamna asta se poartă Ally Mc Beal". Ni se prezintă o modă conceptuală, mai subtilă, axată, ca la carte (care carte?) pe ideile principale, denumite, profesionist, probleme: „Problema 1: Nu cumva fusta este prea scurtă?"; „Problema 2: Bărbatul ăsta mă scoate din minţi!"; „Problema 3: Pune mîna pe el pînă nu ţi-l ia cealaltă"; „Problema 4: Sînt eu altfel decît ceilalţi?"; „Problema 7: Teama de singurătate" etc. Protagoniştii sînt manechini, de la diverse agenţii, care seamănă, mai mult sau mai puţin, cu eroii serialului. Şi atunci te întrebi care este rostul, real, al poveştii cu Ally Mc Beal: să te îmbraci adecvat anumitor situaţii mai complexe decît cele prezentate de Alexandra Sandu (şcoală, shopping, discotecă) sau să creezi o modă a imitaţiilor nu întotdeauna reuşite şi, arareori, fireşti? Abordarea aparent intelectualistă a modei te îndreaptă, mai parşiv, pe calea imitaţiei elitist inoculate.

Tot în modă se poartă şi un alt soi de elitism: aristocratismul cu orice preţ. Revista *Vedete* face mare caz de Prinţul Andrei Raţiu, care, la rîndul lui, face mare caz de sîngele său albastru. Desigur că prinţul este şi patronul unei agenţii de manechine intitulate Prince D'Armeny, agenţie care îşi propune să facă din elevele sale adevărate prinţese. Pe lîngă giumbuşlucurile modei, fotomodelele sale vor învăţa „bunele maniere, arta conversaţiei, eleganţa şi feminitatea elevată a gesturilor (...)". E drept că citatul de mai sus se referea strict la Andreea Bălan, cealaltă Andree, încă mai puţin notorie, din renumitul grup muzical, dar bănuiesc că e valabil pentru aristocratica şcoală în general. Scandalul cu junele din Mizil al Andreei roşcate este, astfel, contracarat suav şi elevat de Andreea blondă, într-un final idilic. Iar moda continuă să-şi facă de cap, păcălindu-ne tot mai spectaculos. ▲

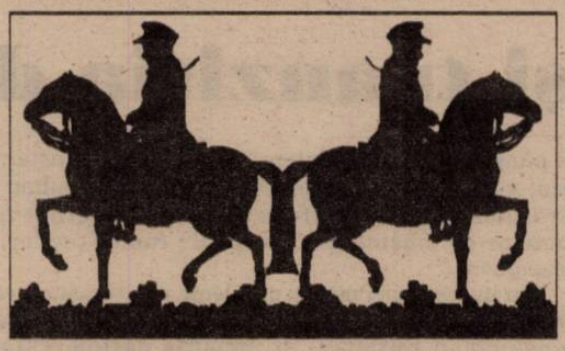

Radu COSAŞU

din viaţa unui extremist de centru...

Despre haloimăs

Mă bucur – ca intelectual român – că nici dl Tucă şi nici dl Cristoiu nu au cerut explicaţii semantice atunci cînd, în noaptea alegerilor din 26 noiembrie 2000, dl Cristian Tudor Popescu a folosit cu toată naturaleţea cuvîntul „haloimăs" pentru a descrie lozincile ultra-naţionaliste. Suna adorabil de tonic şi ironic – să auzi antisemitismul electrocutat printr-un cuvînt jidănesc.* Deşi nu există în DEX, cuvîntul acesta nu mai are nevoie de traducere, îl cunoaşte mai tot românul, şi rusul, şi polonezul, şi neamţul. Circulaţia lui internaţională îi abrogă statutul de barbarism sau neologism. Limbile cele mai culte l-au asimilat organic în oralitatea lor.

E un cuvînt din idiş – limba lui Isaac Bashevis Singer, laureat al Nobelului, cel care a tradus, la 21 de ani, *Hamlet*, convins pînă la adînci bătrîneţi că idişul va fi limba celor care vor reînvia după Apocalipsă; deşi nu ştiu mai deloc idiş, de multă vreme aş vrea să aud cum sună în limba asta „A fi sau a nu fi...", şi mă gîndesc că astfel s-ar realiza epilogul la celebrul banc din anii dictaturii antonesciene cînd doi evrei se întîlnesc pe Calea Văcăreşti şi unul întreabă: „De unde vii?", iar celălalt răspunde: „De la teatru!" „Şi ce-ai văzut?" „Hamlet!" „Şi cum a fost?" „Mă lahţi!" („Se rîde!").

De o dinamică stranie, ceva mai vesel în sunetul său decît starea pe care o numeşte, cu o melodie interioară de cea mai intensă ambiguitate, încît nu ştii de e categoric comic sau iremediabil trist – „haloimăs" vine din ebraicul „Halom" (plural: „halomot") care înseamnă *vis* în sensul şi de iluzie, fantasmagorie, vedenie. (Araba, limba fratelui vitreg, cunoaşte pe acelaşi bloc de litere: h, l, m, cuvîntul *halima* din care au ieşit basmele celor o mie şi una de nopţi, dar şi „substantivul comun pentru a denumi o poveste lungă şi complicată" (vezi, dacă ai chef, *Dicţionarul enciclopedic român*, 1964).

Înmuiat cu acel humor secret al idişului care a încrucişat germana cu ebraica – humorul evreiesc e de mult definit ca o politeţe a disperării – acest sever „halom" a devenit „haloimăs" şi s-a extins ca sinonim cu *bla-bla-bla*-ul francez, cu aiureala verbală, cu situaţiile nevertebrate şi inconsistente, cu derizoriul stupid, cu minciunelele tangente la prostie. „Haloimăs" – chiar dacă nu-l pricepi 100% – are eficacitate ironică, plasticitate expresivă, prezent, dar mai ales viitor. Democraţia – cu a ei libertate a cuvîntului, cu dramele ei duse pînă la caraghioslîc – e un domeniu vast în care haloimăsul îşi poate exercita forţa.

De pildă:

cînd un antisemit, surîzînd larg, declară că nu are absolut nimic împotriva celor 13.500 de evrei existenţi azi în România, dar adaugă repede şi strengăreşte: „de fapt 14.000 cu cei din guvern" (!!?) – haloimăsul bunăvoinţei sale e chiar mai clar decît inepţia minciunii: el n-are nimic cu evreii, dar îi numără!

cînd un partid se jură cu maximă demnitate că e prooccidental şi, simultan, toate acţiunile sale sînt de un antioccidentalism fără jenă şi fără minte, haloimăsul demnităţii sale e indubitabil; demnitatea aceea nu e decît laşitatea în a recunoaşte că nu poate suferi democraţiile occidentale;

cînd vicepreşedintele aceluiaşi partid – om aparent de treabă din care se nasc rinocerii de treabă – ne asigură galeş că şeful său se va duce mîine, poimîine, la toţi liderii europeni ca să le explice programul său de un rînced naţionalism, haloimăsul îşi face din nou datoria şi impune o singură întrebare politicoasă: numiţi-ne cîţiva lideri europeni care-l vor primi în audienţă pe şeful D-voastră? Schröder? Blair? Chirac? Poate Lukaşenko...

Cînd acelaşi va bate – în delirul său – şi la uşa Casei Albe pentru a-l lămuri pe preşedintele Statelor Unite că în programul său există proiectul înfiinţării unei comisii pentru judecarea activităţilor antiromâneşti avînd ca model şi îndreptăţire Comisia McCarthy din anii '50 – nu preşedintele american, ci portarul lui, ca să zicem aşa, nu va găsi alt cuvînt pentru a-l trimite acasă pe rrromân decît acesta: haloimăs!

A şti să detectezi haloimăsul la timp şi în situaţia potrivită face parte din tot ce are mai preţios un om inteligent – rezistenţa sa ironică.

---

* Folosesc fără mînie acest termen, de cînd l-am auzit – într-o discuţie la TV cu fostul mare rabin Moses Rosen – pe un vehement naţionalist declarînd că „la noi, în Oltenia, jidan înseamnă *uriaş*„.

▲

Eugen ISTODOR

plecat de acasă...

De la „Şark" la „Nuca"

Lumea noastră-i invers. Dacă ştim asta, o putem înţelege mai uşor. Şark e un restaurant pe Griviţei, arabul lui Şark cuvîntă: „La România nu bun bisniz. Luat fata româna, cînd fost student fiul meu. Eu venit cu ea în ţara ei de adus şi rămas aici cu ea, că ea zis că este frica de mafia. Eu înţeleas şi rămas la ţara voastră. Dar azi, mîine nu venit la mafia şi eu rămas aici cu fata lu fiu." O altă enigmă este „DreamsNet", o lume a gustărilor. Masa plină de zgrume. Iată un client: „Miu Mircea mă numesc, beau aici de patru ani, de cînd m-am mutat în Capitală. E aproape de locul unde dorm, la subsolul blocului de acolo. Aici mă mai spăl pe mîini şi faţă că acolo n-am unde. Rufele le spăl în Cişmigiu. Beau aici că e ieftin şi îmi face patronul reducere, că şi el e de la ţară. Peste opt ani vreau să mă fac om de afaceri, că acum lucrez portar de noapte la un butic şi sînt obosit." Bineînţeles, urmează Strada Baldovin Pîrcălabu. Şi e „Cizmărie", şi e „Tapiţerie-galerii", şi e „Dogărie", iar la numărul 20, multe „Plăpumi". Uite-l pe „TROFI", minimarket, pîine ca la mama acasă, pîine de vatră „Spicu". De pe Golescu se vede GEPA: „Nu vindem nici un fel de tipizate RTC 8 metri". Cîţi or fi întrebat pentru a se ajunge la anunţul ăsta? Nemaiîntîlnitul „BEMBI" – articole pentru copii şi lenjerie damă, adresabilitate către strict două categorii. Prin geam văd şi ciorapi de bărbat. Tot pentru bărbaţi, un „Second hand DE ÎNCHIRIAT". Fascinant e alături. Avem să vedem o dugheană părăsită, cică en-gros vodcă, vin, bere, cu anunţ veşnic: „vin în 5 minute". În continuare, evident, de „Dactilografie" aveam nevoie şi de „Fredrom Jaluzele". Peste toate tronează statuia lui Golescu. O luăm pe Berzei pînă în Schitu Măgureanu. Aici, la 91 e „Magazinul Pensionarilor": dopuri, sticle, desfăcătoare îmbrăcate în artizanat. O moară pirogravată şi un ciobănaş de lemn. Să ţesem frumos un macramé. Pentru a ispiti lucrătorii de aici, alături, s-a plasat, la 89, o „Fabrică de pîine". De-ar auzi Zeus! Urmează „Minimarket Jupiter". Cumpăr trei perechi de ciorapi. Şi o întreb pe vînzătoare: „De ce au alb prin ei, fiind negri sau gri?" „Că au flauş, domnule!" Supramitologicul „Cony", cu bodyguard şi îndemn „Atenţie, cîine rău! Nu papă tot!". O duhoare bine pusă în drum – „Vinuri vărsate şi îmbuteliate". Pe Strada Maramureş ne întîmpină „COM NUCA IMPEX SRL – sediul central". Nuca şi sediul local să le vedem... „Este firma săracului socru al meu. A murit şi am lăsat firma pe bloc. Îmi aducea aminte de el. L-au distrus firmele mari, cu capital străin. «Nuca» era de la Nucu şi Camelia, numele socrilor mei, şi se ocupa cu viermi de mătase. Viermilor le plăcea frunza de nuc, aşa a venit şi numele firmei." Pe Golescu, intersecţie cu Berzei, „Colectare Hîrtie".

▲

HUMANITAS
cartea care dăinuie

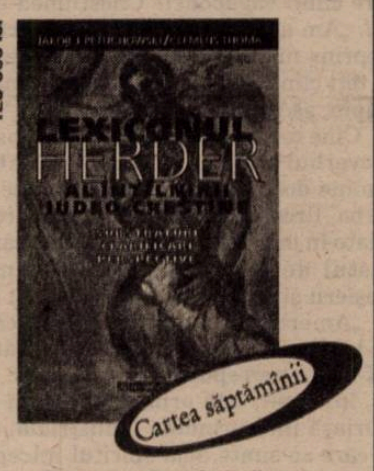

O lucrare de referinţă
despre iudaism şi creştinism,
distinsă la apariţie
cu medalia Buber-Rosenzweig

Augustin IOAN

pierduți în spațiu?

Spații de fugă

Visele au loc mai cu seamă în spații alternative. Mă văd adeseori „evadînd" în cîte o cameră de cămin doar „a mea", care mă așteaptă și unde sînt în fine singur (cum nu am fost în vremea anilor de studenție); într-unul din cele două-trei orașe recurente, pe care le văd fie *à vol d'oiseau*, planînd peste rîul cu meandre și ghizduri de piatră care îl traversează pe cel „din străinătate", fie de pe cîte o colină, fie de la capătul unui lung bulevard urcînd de la „gară", unde mă voi fi aflînd, către „centru"; pătrund dincolo de capătul stațiilor de metrou, în întunecimea cu șine intersectîndu-se a tunelelor ferate; noaptea, actez în proximitatea unor mînăstiri ori altfel de locuri neliniștitoare (mai mereu cu un grad amplu, dacă nu de-a dreptul fastuos, de acreție a reliefului, cu păduri și tainițe), ori în spații derelicte, industriale, dar intrate cumva din nou în uz; urc și cobor pe scări subțiri, melcate în vreun turn medieval, de piatră. Filmele americane (deloc străine, probabil, de aceste spații absconse, așa cum desigur profesia își joacă și ea rolul în stabilizarea anumitor peisagii onirice) mai cu seamă cele în care se pune problema ascunderii, a evadării, a dizlocării voluntare din societate, a declasării, au și ele loc în hale industriale abandonate, abatoare poate (ori subsoluri ale inconștientului bachelardian?), între scripeți și poduri rulante, pe pasarele metalice și turbine; sub – și în – poduri; sau pe acoperișuri și terase impracticabile cetățeanului plătitor de taxe.

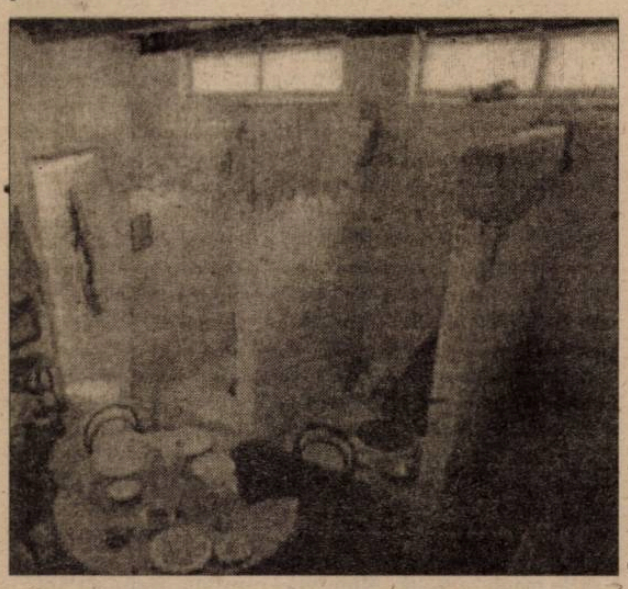

*Iliya Kabakov, **Instalație**, 1992*

Există, spun unii, o fascinație a artiștilor pentru spațiile în dezagregare ale erei post-industriale, ceea ce face ca galerii de artă și studiouri să fie nu rareori găzduite, în Anglia și mai cu seamă în SUA, în asemenea spații stranii convertite la o nouă existență. Nu mai departe decît conversia fostei uzine electrice de pe malul drept al Tamisei în Tate Modern Gallery (arh. Herzog și De Meuron, stele incontestabile ale anilor nouăzeci):

© A. Ioan

Spații de fugă

nefirescul spațiilor, improprietatea lor în raport cu ideea clasică de galerie le-a făcut, se pare, cu atît mai tentante pentru o artă neasemenea nici cu ea însăși, cum este cea modernă: opere acromegalice plutind în vidul sălii turbinelor ne amintesc mai degrabă de Art Deco-ul unui Gotham City decît de neutralitatea unui spațiu dedicat muzelor. Este vorba despre figuri ale *spațiului neted* (în sensul deleuzian al binomului *lis* vs. *striat)*, despre alveole sau vecinătăți moleculare ale spațiului din *oraș*ul/*stat* (Deleuze-Guattari). Este vorba despre locuri unde controlul este suspendat: vigilența supraveghetoare are o *momentary lapse of reason* (Pink Floyd), în *panoptikon*-ul foucaultian orbește gardianul din centru sau este noapte pe periferie. Toate spațiile de fugă despre care am scris pînă acum funcționează ca locuri de (de)compensare, locuri-alternativă, locuri vagi.

În vis, în film, în lumea alternativă a nomadului, a declasatului sau a asocialului (artiștii își mai fac încă un titlu de glorie din ignorarea sau disprețuirea societății „reale". A trăi *on the fringe* este în Occident a-ți asuma acest statut de *outsider* – respectat și de artist și de societate, ba chiar sponsorizat de aceasta din urmă. În România însă, scriitorul, mai abitir decît toți, visează încă la un statut bicefal: în afara societății, dar și la vîrful acesteia și întreținut de ea. În Vest, artistul este menținut de majoritate și pentru a avea temeiuri de definire a „normalității" societale. La noi, artistul (poet, pictor sau arhitect) se vrea „anormal", dar și leader omniscient al „normalității" majoritare, pe care să o normeze domnia-sa (în felul știut). Revoluționar cu nostalgii conservatoare, el cade de îndată pradă seducției puterii, mai cu seamă puterii totalitare.

Dar se produce deja de circa două decenii colonizarea de către societatea „normală" a acestor spații de fugă: conversiile au ca limită exact tensiunea maximă dintre destinația inițială a locului și cea finală. Cu cît mai nefirească schimbarea, cu atît mai scump prețul plătit pentru a locui acolo. Este de bon ton pentru noii *yuppies* de la Budapesta (căci în Est și economia și stilurie și moda sosesc după ce sînt consumate la soare-apune) să trăiască într-un condominium amenajat în cutare moară dezafectată din sud (privind cu nostalgie la spațiile universitare – avortata expoziție mondială de peste Dunăre). Norocul nostru este că nu prea avem hale dezafectate de secol XIX, deși visez un ansamblu de locuințe în fabrica de bere Grivița, acolo unde hala industrială are pe coamă o pseudoturlă de biserică! După ce și această apropriere teritorială se va fi produs, unde ne vom mai visa, ascunde, ori doar închipui deodată cu eroul negativ – cu necesitate, cel mai credibil din tot filmul? ▲

© art margins

Dan GOANȚĂ

medalia de abur

Limba în politică

Așa după cum era obiceiul pe vremuri, am făcut armata imediat după admiterea la facultate. Cu termen redus. Nu prea ne-a plăcut, dar am luat-o ca pe un rău inevitabil. Am chiulit în limite rezonabile, ne-am aprins la aplicații sau la tirul de noapte. Pe ofițeri nu i-am invidiat, noi aveam înainte viața „reală". Totuși, trebuia să ne apărăm cumva de vicisitudinile vieții cazone. Majoritatea duseseră arta chiulului la perfecție, alții au apelat la pile. Cei mai hotărîți au încercat să se bage pe sub pielea groasă a superiorilor. Această ultimă categorie avea mai multe variante – să-ți găsești o ocupație care să te scutească de instrucție (magazioner, furier, bibliotecar sau folkist în uniformă). Cu discreție puteai să devii „informatorul" căpitanului, dar metoda cea mai bărbătească era să te faci șef peste colegi. Mica noastră comunitate de pușți de liceu, care nu prea aveam ce bărbieri, veniți din toată țara, fără a ne cunoaște, și-a creat cîțiva lideri. Nefiind o democrație, cei care s-au impus și-au păstrat pozițiile pînă la coadă. Ei organizau, ei pedepseau, ei răsplăteau. Aveau și informatori discreți, dornici să fie trași de limbă în schimbul unui tratament mai relaxant. Unii îi adulau, alții îi dușmăneau. Simplu.

Dar armata s-a sfîrșit și, după vacanță, ne-am reîntîlnit la facultate. Fosta comunitate cazonă s-a îmbogățit cu fete (ce păreau) naive, cu repetenți periculoși și flăcăi „neincorporabili". Eram tineri, legăturile s-au format repede, fără discriminări și pre-concepții. În special cu fetele. Dar noua comunitate avea și ea nevoie de ierarhii – șefi de grupă, de an, reprezentanți prin ASC (Asociația Studenților Comuniști, pentru cititorii mai tineri ai *Dilemei)*. La acea simulare a democrației, cîțiva au ieșit în față.

Aici însă vine partea interesantă (cred eu). Aproape nici unul din foștii „duri" din armată nu a mai ieșit la suprafață. După un an chiar nici unul. Se chinuiau la cursuri, picau examenele, iar teama față de cruzimea lor (care înflorise nouă luni) se transformase în compasiune și indiferență. Noii șefi corespundeau însă mai bine mediului studențesc. Nu numai. I-am văzut în timp pătrunzînd în politica reală. Ambițioșii și-au prelungit cariera începută în partidul unic în partidele care l-au continuat și parodiat. Dar asta a fost o paranteză. Rămîne veninul strecurat de unul din foștii comandanți de pluton, picat la examenul luat cu brio de unul din „noii șefi": *Mai știi ce culcături făceam cu ăla? Nici arma nu știa să și-o cureție ca lumea.* Era furios: arta lui managerială nu mai era apreciată. Și nu știa de ce.

Acum trăiesc în sens invers acea schimbare de (pseudo)-valori. Arta managerială a celor care s-au distins numai prin discursuri entuziast-bolovănoase nu se mai cere. Morala electorală s-a redus la o constatare simplă (simplistă?). *Nimeni nu face ce promite.* Deci: *dacă putem să alegem și dacă tot nu contează, atunci să alegem pe unul mai bengos. Să ne rîdem!* Electoratul lui Vadim a atins cote uriașe la cei care votau prima oară. Tineri între 18 și 22 de ani. La „evenimente" aveau între 7 și 11. Generația care n-a avut ce revendica material, care nu e legată de prestigiul partidelor istorice, care n-are (și nu va avea) casă și care știe de Internet, dar nu și-l permite. Care are (cînd are) bani de la părinți și de la societate tot ce-i trebuie – Sexy-sexy-știu-că-mă-vrei, MTV și revista *Cupluri*. Sau tot ce-*a fost lăsată să creadă* că-i trebuie. Liderii politici de pînă ieri sînt întristați de tendințele electoratului. N-ar trebui. Ca-ntr-o fabulă a unui Esop marxist, bătălia între vechi și nou (sau invers) s-a dat acum cu limba. Învinge cine se pricepe mai bine să dea cu ea! Cine nu – face culcături și-și curăță arma. Și nu știe de ce. ▲

EDITURA FUNDAȚIEI CULTURALE ROMÂNE
Cartea la temelie
1990 2000

Viorel Cosma
George Enescu. A Tragic Life in Pictures

Dumitru Preda Mihai Retegan
1989, Principiul dominoului
Prabușirea regimurilor comuniste din Europa de Est

Al. Cistelecan
Celălalt Pilat
Colecția Critică și istorie literară

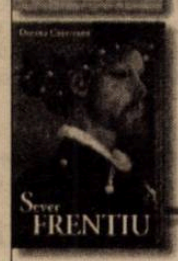
Dorana Coșoveanu
Sever Frențiu
Album

Anna-Leena Harkonen
Ziua ușilor deschise
Roman. Traducere de Teodor Palic

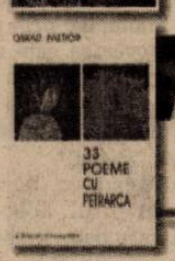
Oskar Pastior
33 poeme cu Petrarca
Traduse de Nora Iuga

Aleea Alexandru 38, sector 1, București, cod 71273
tel: 230.25.43 fax: 230.75.59 e-mail: fcr@algoritma.ro

SFÎRŞIT DE MESERII ÎN BUCUREŞTI

Iaromira POPOVICI

Remaiatul

– de la Adesgo la Lycra –

Pe strada Austrului, nu departe de Foişorul de foc, o doamnă blondă şi cîrlionţată, în vîrstă într-un mod jovial, poate fi văzută la geamul prăvăliei ei. Uneori remaind ciorapi, căci „prăvălia" ei e un atelier de remaiat ciorapi, alteori pur şi simplu uitîndu-se pe geam. De la 9 la 4, oricum, doamna **Geta Popa** e la serviciu. E singură, acasă s-ar plictisi, mai ales că s-a învăţat aşa de aproape 50 de ani. În 1954, pe vremea lui Gheorghiu-Dej, a venit, la douăzeci şi ceva de ani, pentru prima dată în Bucureşti, la un frate de-al ei. Aici, spune doamna Popa, a avut pe cineva care remaia ciorapi, şi aşa s-a apucat de meseria asta. „Maestra" i-a făcut rost de un pahar şi i-a dat ciorapi; ca să-i arate cum se lucrează, se vizitau reciproc. A învăţat destul de repede, pentru că i-a plăcut meseria, şi avea talent. Şi pentru remaiatul ciorapilor îţi trebuie talent: e un talent aparte, care nu se aseamănă nici cu cel la cusut, nici cu alte feluri de lucru manual. Doamna Popa n-ar coase ceva prin casă, Doamne fereşte. La ciorapi, însă, ar sta oricît. I-a plăcut să stea cîte o zi întreagă pe scaun. A avut răbdare. Şi acum lucrează manual, cu acul şi nu cu maşina de remaiat, deşi cea pe care mi-a arătat-o e americană; şi deşi mai are încă altele 9. La cît de puţine comenzi sînt acum, lucrul cu acul îi umple timpul; altfel, ziua s-ar termina prea repede.

Doamna Geta remaiază frumos, respectînd modelul. Numai că ciorapii de acum şi-au schimbat textura şi au cam devenit neremaiabili. E vorba, evident, de Lycra. Ciorapii Lycra sînt mai buni, mai rezistenţi, dar se remaiază foarte greu. De fapt, sînt făcuţi să-i porţi cît te ţin şi apoi să-i arunci. Tot bătrînii Adesgo clasici (căci există şi Adesgo Lycra) sînt salvarea remaiezelor. Din păcate, odată cu venirea iernii, vor cam dispărea şi aceştia, căci „lumea săracă, se va mulţumi să-i bage, aşa rupţi, în cizme, unde nu se văd... Deja o clientă a rugat-o să nu-i mai remaieze pînă sus, ci numai jos, unde se vede... Pe vremuri, pe cînd doamna Geta avea atelierul în Balta Albă, era coadă la remaiat. Veneau funcţionare, veneau fetele de liceu... Stătea, de multe ori, şi noaptea să termine ciorapii. Clientele purtau, în general, Adesgo, şi se îmbrăcau normal, nu aşa de fistichiu ca azi. Iar remaiezele erau o breaslă respectabilă, să fi fost vreo 30 în Bucureşti; numai prin zona doamnei Popa erau vreo trei pe care le cunoştea. Pe atunci, ea lucra pe cont propriu, obţinuse uşor autorizaţie şi sediu, mai ales că avea şi un frate în Marea Adunare Naţională. Dar mai erau şi alţi meseriaşi ca ea, particulari. Era uşor să te stabileşti în Bucureşti pe atunci.

Acum ia cam 20.000 de lei pe zi; banii adunaţi pe parcursul unei luni din remaiat nu-i ajung nici pentru plata chiriei actualului sediu la ICRAL şi a celorlalte cheltuieli. De cele mai multe ori adaugă şi din pensie. Şi totuşi, vine în fiecare dimineaţă, mai lucrează, mai se uită pe geam, mai vin vecinii să stea de vorbă. Între timp, drumul acului a rămas acelaşi: duce firul pînă la ruptură, apoi depăşeşte ruptura, iarăşi ia firul de la capăt...; stăpîna lui lucrează 5-6 perechi cam într-o oră, chiar şi cu ochii închişi... Doamna Geta nu prea ştie să facă altceva, nici în oraş nu-i place să iasă... Soţul, fost sportiv şi inginer, a murit de douăzeci de ani. Dacă treaba n-o să mai meargă deloc, o să ofere altcuiva spaţiul (o cămăruţă), pentru o cu totul altă afacere.

▲

Adina POPESCU

„Foto-urgent"

Acum cîteva săptămîni trebuia să-mi fac poze pentru paşaport şi n-aveam decît 35.000 de lei în buzunar. Colindînd bulevardele capitalei şi evaluînd ofertele diverselor laboratoare foto ale căror preţuri nu-mi conveneau, m-am pomenit căscînd gura pe străduţele vechi de pe la Sf. Gheorghe. Întîmplător, am zărit o firmă spălăcită (fusese cîndva vopsită în roşu aprins) „Foto-urgent"... doar atît... în rest, foarte multă linişte în jur, exceptînd glasurile plozilor din „cartier" care stresau alarma unui *Opel* ca să scoată sunete de bebeluş. Am deschis uşa de la parterul unui imobil părăginit şi m-am pomenit în micul „atelier" al lui nea **Radu** (numele era inscripţionat pe plăcuţa de tablă de pe uşă) care fuma *Snagov* şi se uita la nişte negative.

Nea Radu are 66 de ani, nu poartă nici barbă, nici mustaţă („din principiu") însă are ochelari cu rame subţiri „de intelectual" (ar trebui să-i schimbe căci miopia i-a avansat în timp şi are probleme cu scharff-ul; dar e un om care se respectă: „O pereche de ochelari e acum 400.000. Nu-i mare sumă, da' n-am găsit pînă acu' alte rame ca astea!").

Nea Radu e fotograf de 50 de ani (un calcul simplu: de pe la 16 ani, el tot imortaliza instantanee pe peliculă), iar marea lui „iubire" au rămas nunţile şi cumetriile. Dovada: fotografiile expuse, de la cele alb-negru, picturale, la cele virate în sepia, apoi cele color, pline de viaţă şi de bujorii roşii din obrajii mireselor. E mîndru de expresiile surprinse prin obiectiv şi el comentează: „Uite, ăsta n-avea nici un chef de însurătoare. Poţi să-l simţi după privire: îi zboară ochii după fuste!" sau „Asta precis a fost educată la mînăstire sau la pension: prea e ţeapănă şi înfiptă" sau „Pe asta a obligat-o familia; o fi purtînd ea rochia aia de dantelă, dar se vede că visează la ale ei..." Călătoria imaginară de pe la cununii se sfîrşeşte brusc cu o întrebare rostită pe un ton profesional:

„Ce poze doreaţi? Buletin? Paşaport?"

Aflu preţul, 35.000. Specific că e urgent, în timp ce încă îi mai studiez „atelierul". Are pe un perete un ceas cu cuc care a stat la ora 5 şi 15 minute (ora ceaiului, îmi reamintesc). Mă aşez pe un scaun, iar nea Radu, la jumătate de metru în faţa mea, se apropie şi se depărtează, ameninţîndu-mă cu aparatul său *Zenit*. Între timp s-au aprins şi luminile de scenă: un bec de 1000 W, iar în spatele său o clasică umbrelă bleu. Rîde hîtru: „P'asta o am de 35 de ani. Am împrumutat-o de la o damă, după ce am condus-o acasă. Era o ploaie teribilă. Dama tocmai se întorsese din străinătate cu o umbrelă şic. Stătea în Cotroceni, io în Colentina. Îţi dai seama că nu puteam merge nu ştiu cîţi kilometri, prin ploaie, doar în talie." Nu mă întreb dacă povestea este adevărată sau dacă face parte dintr-un scenariu dinainte pregătit.

„Zîmbiţi d-şoară! Nu, nu e bine, sînteţi prea crispată; vă tremură buza de jos. Fără stres, ah! stresul ăsta ne omoară! Nu priviţi în aparat, vă rog!"

Recurge la vechea stratagemă cu „păsărica", dar nu îndrăzneşte să rostească cuvîntul, doar pocneşte din degete ca să-mi distragă atenţia de la umbrela bleu.

„Gata! Mîine pînă-n doişpe puteţi veni după poze..." Îmi mulţumeşte, îi mulţumesc. Plec.

A doua zi „la doişpe" mă înfiinţez în faţa firmei spălăcite (fusese cîndva vopsită în roşu aprins). Pe uşă e un afiş: „sînt la laborator. Revin după orele 14.00."

La orele 14.00 fix sînt prezentă. Intru. Ceasul cu cuc arată aceeaşi oră a ceaiului. Nea Radu îşi savurează ţigara. Îi arăt chitanţa. Se loveşte cu palma peste frunte.

„Doamne, am uitat total! Ştiţi, am avut ieri o şedinţă foto la *Inter*. M-am luat cu treaba, multă lume, vînzoleală. Vă promit că mîine la ora asta sînt gata. Nu vă supăraţi pe mine, nu? Era urgent? Vă rog, nu vă supăraţi!" Să mă supăr?

▲

Cătălin MANOLE

„Tic-tac"-uri

Vitrina este puţin prăfuită, îngălbenită de soare, de timp. Prin geam te privesc indiferente cîteva pendule, ceasuri de masă, electronice, mecanice, cu urechi. Unele încă mai funcţionează, unele s-au oprit. Un univers care se destramă, o vitrină ce va deveni simplă fotografie. Toate acestea au început de fapt în urmă cu 45 de ani cînd **Dan Butunoiu** era copil: şi-a cumpărat o sacoşă plină cu ceasuri pe care a început să le desfacă şi să le monteze la loc. Mîini mici cercetau pe-atunci universuri ascunse într-o găoace de ceas, degetele firave ale copilului căutau inima invizibilă care ticăia în lucruri. Au urmat pe rînd meşterii, meseria cîteodată furată, munca propriu-zisă cu zile întregi între un „tic" şi un „tac", bucuria ceasurilor rare, unice în lume. Mîinile au crescut şi ele, între degetele lor mecanismele deveneau tot mai fragile, mai mici.

„Îţi trebuie răbdare şi mai ales pasiune pentru ceasuri, altfel nu faci nimic", îmi explică Dan. Şi completează: „Bine, băieţii ăştia de-acum... nu eşti ceasornicar dacă schimbi o baterie şi un telescop. Din păcate asta se poartă în ziua de azi – chinezării electronice. Erau vremuri cînd fiecare piesă a unui ceas o făcea un anumit om, la el acasă, şi ceasurile rezistau 50-60 de ani".

Oamenii moderni preferă tăcerea electronică ticăitului obsedant de clipă cu clipă. Ceasurile mecanice sînt tot mai rare, au devenit un lux. Se fabricau într-o vreme şi în România, la Mecanică-Fină, unde cu piese japoneze şi tehnologie de ultimă oră (!) se producea Orex-ul: „Era un vis pentru meşterii ceasornicari; din păcate nu a durat prea mult; după '89 fabrica a devenit o ruină." Acum în Bucureşti mai sînt aproximativ zece meşteri ceasornicari. Restul au plecat, poate şi din pasiune pentru meseria lor, să caute ceasuri – în Elveţia, Germania, America.

Dan s-a gîndit să plece şi el în străinătate, să repare orologiile de-acolo. Îl reţine răceala oamenilor: „Am fost în Germania. Noi sîntem latini, sîntem calzi, altfel. Ei au un program fix, riguros, în care şi relaţiile astea de om cu om sînt stricte. Acolo fiecare cetăţean este aşa, cum vezi ceasul ăsta din vitrină: semiautomat."

Va rămîne în România, la relaţiile de-aici de om cu om, clipă cu clipă, pînă la pensionare. După ce se pensionează vrea să îşi facă o colecţie serioasă de ceasuri. Le va admira pînă la ultimul tic sau ultimul... Tac.

▲

Intru la *Pălărierul* – un mic atelier de pălării de pe strada Gabroveni. Nu vreau să-mi cumpăr pălărie, însă mă atrage şarmul încăperii ticsite cu *chapeau*-uri, diverse forme, diverse culori. Mă întîmpină fraţii **Garabet** cu un surîs amabil (amabil şi nu fals gen cel *McDonald's)* şi cu o întrebare „Ce-aţi dori?".

Clienţii mi-o iau înainte. Un domn în vîrstă deja îi explică „meşterului" că pălăria sa „are borul plecat" şi c-ar trebui modificată şi apretată. Văzîndu-mă că iau notiţe, mi-l caracterizează succint pe Garabet: „Este unul dintre meseriaşii cu vechime care îşi face treaba şi-şi menţine clienţii. Mi-am trimis toţi prietenii la el."

În magazin e o agitaţie permanentă însă ai senzaţia că, de fapt, oamenii vin în vizită, la o şuetă, şi nu ca să cumpere pălării. O doamnă pe la 50 de ani vrea să-i facă un cadou cumnatului său, însă nu e hotărîtă. Alege un model, dar nu e decisă în privinţa măsurii: „Are căpăţîna mare. Nu cred că-i vine orice"!

Garabet schimbă cîteva vorbe cu mine, în timp ce scotoceşte prin marfă în căutarea unei mărimi potrivite „căpăţînii mari". Are 59 de ani, a absolvit 5 şcoli tehnice şi cunoaşte 18 meserii printre care: modelier de încălţăminte, tehnician apicol, fotograf (fost profesor de foto). La *Pălărierul* munceşte de 4 ani. Primeşte materia primă de la Timişoara şi pălăriile de import de la Deva. Modelele expuse sînt cele de la fabrică, însă el confecţionează şi pălării la comandă. Mi-arată două pălării: una clasică, cu boruri largi, alta vînătorească. „Am avut o pălărie veche şi din ea am făcut două. Astea-s ale mele. Le port pe rînd, cînd ies la plimbare cu cîinii." Are doi cîini: un doberman şi un maidanez.

Preţurile? De la 150.000 – pălăria bărbătească cu fetru de lînă pînă la 1.500.000 – pălării Borsalino, păr de iepure şi de cămilă. „P'astea le cumpără ţiganii şi parlamentarii. De ce vă miraţi? Parlamentarii se respectă, dar se mai îmbracă şi de la magazine de vechituri." Aflu însă că cei mai fideli clienţi rămîn pensionarii: care iau cu asalt magazinul o dată pe lună „la ziua de pensie".

Doamna Lizica nu se poate lăuda cu un număr atît de impresionant de meserii, însă se pricepe la croitorie, şepcărie, covoare orientale. La cooperativă a lucrat mai mult la şepcărie. Fratele său îşi reaminteşte şi el de cooperativă. „Prin anii '60 li se spunea particularilor: «Nu poţi face faţă impozitelor? Intră la cooperativă!» Azi li se spune: «Nu poţi face faţă chiriei? Predă cheile!»"

Se trece la o altă discuţie. Chiria e mare: 3.600.000 pe lună. Un calcul simplu: profitul minim ar trebui să fie de 10.000.000. Garabet s-ar considera mulţumit dacă ar avea vînzări de 500.000 pe zi. Îmi spune o anecdotă: „Pe vremea lui Dej, se zicea: «500 de lei cîştigi, 7 mănînci, ce rămîne pui la CEC!» Cam aşa şi acum!" Nu ştie cît timp o să mai facă faţă, însă perspectiva nu-l sperie: „E prea bogată ţara asta ca să mor de foame la cîte meserii ştiu!".

Doamna Lizica bombăne: „Vorbeşti mult şi nu spui nimic!" O clientă grasă şi puternic fardată intervine: „Păi ce, nu ştiaţi că bărbaţii se împart în două categorii: unii muţi, alţii vorbesc ca să nu adoarmă".

Clientul care are probleme cu borul se pregăteşte să plece. Îşi ia rămas bun de la „gazde". Garabet îl însoţeşte pînă la uşă şi-i urează: „Să ajungeţi cu bine acasă! Cu zîmbetul pe buze!"

Adina POPESCU

Pagină realizată de Iaromira POPOVICI

Tita CHIPER

antinostalgia

Gîdilătura de clasă

Între 9-13 iunie 1958 a avut loc Plenara Comitetului Central al PMR (PCR), care a pus în discuţie „acţiunile antipartinice, fracţioniste ale unui număr de membri de partid, cu munci de răspundere în aparatul de partid şi de stat, unii dintre ei fiind membri supleanţi ai CC ai PMR (PCR)" (...) „Doncea Constantin ocupă un loc de seamă în acţiunile antipartinice şi fracţioniste" (din raportul Plenarei). Fragmente din discuţiile care au avut loc atunci:

„**Tov. Gheorghiu-Dej:** Nu ai explicat din ce motive, care să fi fost cauza că te-ai înconjurat de elemente duşmănoase, străine? Tu spui că într-adevăr asta este greşeala ta, dar nu poţi explica de ce? (...) De ce veneau în jurul tău?

Tov. Doncea: Ca să mă aducă unde m-au adus. Poate din nepriceperea şi neînţelegerea mea am aceşti oameni.

Tov. Dalea Mihai: Spunea că aceste elemente nu erau duşmănoase. Atunci de ce te-au adus aici?

Tov. Doncea: Sînt unii din aceşti oameni care au fost duşmani.

Tov. Borilă Petre: Te înţelegeai mai bine cu ei decît cu alţi tovarăşi.

Tov. Gheorghiu-Dej: Cum se face că spre persoana ta se îndreptau tot felul de aceste elemente necinstite?

Tov. Doncea: Eu, care i-am primit, care i-am susţinut, sînt de vină.

Tov. Gheorghiu-Dej: Nu consideri că ei şi-au găsit anumite slăbiciuni ale tale?

Tov. Doncea: Da, se poate să fie şi acest lucru. Eu nu contest că aceasta a fost o vină de căpetenie a mea.

Tov. Gheorghiu-Dej: Ce fel de om eşti tu, de nu pleacă de lîngă tine?

Tov. Doncea: Nu lucrau lîngă mine, ci în diferite direcţii din minister. Nu erau în clădirea în care lucram eu, mulţi din ei erau în afară, erau în altă parte.

Tov. Gheorghiu-Dej: Îţi descoperiseră locul unde te gîdili şi ţie îţi place să fii gîdilat.

Tov. Doncea: Da, tovarăşe."

(Alina Tudor, Dan Cătănuş – „Amurgul ilegaliştilor", colecţie de documente, pag. 116-117, Editura Vremea, 2000)

▲

Dumitru SOLOMON

roluri

Privire înapoi

Rezultatul alegerilor din 26 noiembrie, unele aşteptate (Iliescu şi PDSR pe primele locuri), altele mai puţin aşteptate, dar logice (ascensiunea fulminantă a PRM şi a liderului său, lovirea cu capul de pragul de sus a Convenţiei Democrate 2000 şi a ApR, decharismarea cîndva charismaticului Petre Roman) a adus un şuvoi de oameni politici, jurnalişti şi sociologi în cîmpul larg şi ospitalier al mass-media, care s-au străduit să explice explicabilul şi chiar inexplicabilul. S-a vorbit despre votul negativ obţinut de Coaliţie ca despre o sancţiune dată proastei guvernări din ultimii patru ani, despre faptul că au votat nu numai oamenii deştepţi, ci şi proştii, fraierii, cei care s-au păcălit la Caritas, SAFI şi FNI (Silviu Brucan), despre un vot al flămînzilor, al dezamăgiţilor, al frustraţilor, despre consecinţele estimabile pe plan internaţional ale accesului la putere al PRM (Cristian Tudor Popescu şi alţi analişti), despre faptul că votul din Banat şi Transilvania pentru Vadim şi PRM nu a fost un vot al „stomacurilor goale", bănăţenii şi ardelenii ducînd-o incomparabil mai bine cu viaţa de fiecare zi şi cu porcii de sărbători decît moldovenii, care au votat cu Iliescu şi PDSR (Florin Călinescu), despre confuzia dintre „să[illegible] PNL-Quintus" şi „săgeata PNL-Câmpeanu" (explicaţie puerilă dată de unii lideri ai PNL), despre campania zvonistică funariană în legătură cu alianţa secretă dintre PDSR şi UDMR (explicaţie la fel de puerilă dată de unii lideri ai PDSR). Au reapărut fantome ale trecutului, ca Eugen Florescu, fost copil de curte al Ceauşeştilor, care s-a străduit să ne convingă, în ciuda tuturor argumentelor şi probelor, că PRM nu e chiar atît de extremist şi xenofob, iar Vadim nu e chiar atît de negru pe cît par, şi unul şi celălalt, a apărut însuşi conducătorul, care ne-a spus la Radio Actualităţi că, dacă vrem să rămînem în secolul 20, să-l votăm în turul al doilea pe Ion Iliescu, iar dacă vrem să intrăm în secolul 21... e clar pe cine trebuie să votăm.

Despre un singur lucru nu ştiu să se fi vorbit în aceste triste zile post-electorale, şi anume despre nonşalanţa cu care politicienii şi jurnaliştii l-au tratat în aceşti ani pe Corneliu Vadim Tudor ca pe un caz clinic, un bufon, un măscărici. Unele titluri din presă, chiar în săptămînile de dinaintea alegerilor, continuau să fabrice şi să acrediteze imaginea unui nebun: „Tribunul trage cu tunul", „Nebunul vrea şi el o tură" etc. În acest timp, „nebunul", socotit ani de zile ca fiind periculos doar cu gura, precum bufonii înţelepţi şi cinici ai lui Shakespeare, aduna adeziuni şi voturi. Prin urmare, nici oamenii politici, nici ziariştii nu trebuie să se mire că ei înşişi l-au invitat, prin aceste semne de neluare în serios, pe preşedintele PRM să preia puterea, aşa cum regele din piesa lui Michel de Ghelderode *Escurial* îşi invită bufonul să-i ia locul pe tron. Dacă unii dintre ei şi-au dat seama, după alegeri, de eroarea făcută, e bine. Dacă nu, vor mai fi alegeri (ştiu eu?) şi peste patru ani. Scopul „bufonului" va fi, în orice caz, să pună mîna (sau altă parte a trupului) pe tronul de la Cotroceni.

▲

Cu ochii-n 3,14

FRIGUL ISTORIEI EXECUTĂ PICTURI MURALE ŞI CHINGI FRENETICE

● 1 decembrie, ziua naţională a României. Vreme geroasă. Pe o stradă dintr-un cartier mărginaş al Capitalei, un automobil parcat, ca multe altele, pe trotuar. În spatele lui, stînd în picioare şi părînd că frigul de afară o lasă rece, o bătrînă îi cîrpeşte husa. (**D. S.**)

● La rubrica *Inorogul, enigme ale istoriei*, difuzată săptămînal, duminica dimineaţa, de către serviciul public de radio, pe postul România Actualităţi, istoricul militar Mircea Dogaru îşi expune certitudinile. De dragul obiectivităţii, pledoaria pentru o Românie autarhică, singură în lupta cu adversarii din vecinătate şi de peste Ocean, este însoţită uneori de generoase recunoaşteri. Nu toţi străinii sînt răi şi nu tot ce fac ei este detestabil. Astfel, duminica trecută, Statele Unite au fost citate cu simpatie, pentru că acolo s-a născut principiul lui Lynch, conform căruia singurul negru bun este negrul mort. Şi cum în România nu prea trăiesc negri, rămîne de văzut cum va adapta istoricul acest principiu la zilele de lucru ale ţării în care trăieşte. (**M. B.**)

● Aflăm din *România liberă* că Sabin Bălaşa a anunţat că e „pregătit să execute picturi murale în casele bogătaşilor români". Domnul Bălaşa a avut nevoie de zece ani să se pregătească. E de înţeles: e greu să treci de la cîrmacii clasei muncitoare la „bogătaşi" (o fi formularea lui? o fi a *României libere?* – nu ne-ar mira nici într-un caz, nici în altul). Oricum, domnul pictor, dacă tot a aşteptat atît, putea să mai aibă puţintică răbdare: poate vine Vadim şi atunci nu va mai trebui să se încurce cu astfel de compromisuri mărunte. (**C. P.-B.**)

● Colegul a.l.ş. mă roagă, acum cîteva zile, să caut ceva pe *site*-ul Internet al Sfîntului Scaun. Cu aer(e) de expert, îmi amintesc că am mai vizitat acum cîtva timp pagina web cu pricina, tastez, din memorie, *www.vaticano.it* şi aştept. După cîteva secunde, pe ecran îmi apare un hipertext cu totul laic: „Vaticano Antonio, cel mai mare producător de curele elastice şi chingi". Dialectica sacru-profan a pătruns şi pe nebănuitele căi virtuale. (**M. V.**)

● Poate că a fost utilă înlocuirea filmului *Rob Roy* cu *1984*, marţi seară, la PRO TV. Chiar dacă în 2000 am devenit reci la orice exagerări, e bine să ştim că prin mintea îngrozită a cîte unui geniu a trecut utopia unei orînduiri în care puterea se bazează pe ignoranţă, iar mulţimile adunate în Piaţa Victoriei *(sic!)* aplaudă şi scandează frenetic: *Ură! Ură!*, cerînd uciderea duşmanilor poporului, în timp ce elicoptere ale Poliţiei Gîndirii trec pe la ferestrele caselor. (**R. C.**)

MAMĂ, CE PERIPLURI PARLAMENTARE AMARE SPRE UŞA DIN SPATE...

● Fiindcă printre atîtea evenimente zguduitoare s-a cam uitat de încheierea campionatului de fotbal (turul!), nu va fi nici un păcat apolitic dacă vom menţiona cea mai lirică lozincă din cîte s-au afişat pe tribunele stadioanelor: „Mamă, te iubesc, dar nu ca pe Oţelul!" La Galaţi. (**R. C.**)

● În obişnuitele mele peripluri prin Internet, am găsit pagina unei bisericuţe protestante din America. Dacă tot am făcut acest lung pelerinaj, hotărăsc să mă spovedesc. Cutiuţa milei este obligatorie, plata se face on-line: un dolar pentru mărturisirea păcatelor, dar spovedania nu poate depăşi 150 de caractere. E clar, pentru o mărturisire completă, ai nevoie de un cont serios în bancă... (**M. M.**)

● Din galeria noilor noştri parlamentari: Jenel Copilău, senator PRM de Olt. (**C. P.-B.**)

● Acum şapte ani citeam „1984" cu oarecare nostalgie amară, „cam aşa a fost, poate mai puţin dramatic, e o chestiune de tehnologie". Filmul de luni seara de la PRO TV nu a mai avut gust de nostalgie în noile condiţii. Tehnologia a evoluat între timp. (**C. G.**)

● Din *Ev. zilei*, 5 dec. a.c.: pe pag. 1, „Stripteuza Ştefania şi-a rupt mîna şi nu va mai putea evolua la bară"; la pag. 5, „Diaconescu şi Quintus... ies din politică pe uşa din spate". S-ar putea să nu fie o gafă de paginare. (**A. C.**)

CAM MULT: MAI MARE, MAI COMPLEX, MAI ZBUCIUMAT, MAI IANCU, MAI UNIC

● S-a supărat Mihaela Rădulescu pe Presă. Fiindcă (ultima) profitînd de statutul de vedetă (al primeia) a colportat o bîrfă pentru care nu băga mîna în foc. Acuma, am priceput că Mihaela Rădulescu nu e încurcată cu doctorul Stan. Dar a face dintr-o romanţă un roman, a-l asezona cu citate din *Adevărul minciunilor* de Llosa (apropo, Llosa se pronunţă «LIOSA», nu «LOESA») e cam mult pentru miza afacerii şi rezolvarea ei în direct. (**S. S.**)

● Iar a apărut o reclamă care discriminează mamele mai puţin gospodine: cea la margarina Rama. Protagoniştii sînt doi copii care nu se întrec nici în pumni, nici în vorbe, ci în fursecuri. Cîştigă cel care are grămada mai mare, pentru că mama lui a folosit noul tip de margarină, mai consistentă... (**I. P.**)

● Portret de tînăr, schiţat de un coleg de generaţie: „Tipul se dă complex. Avea carnet, avea maşina lui, dar, pe ploaie, venea la şcoală cu bicicleta. Asta ce vrea să-nsemne?". (**T. C.**)

● Românii sînt tot mai amatori de gogoşi. Nu numai electorale. Şi nu gogoşi simple şi liniştite. Deunăzi am observat pe strada Dristor, colţ cu Mihai Bravu, o dugheană pe care scria: „Gogoaşa înfuriată". Peste cîteva zile am văzut alta lîngă magazinul „Titan": „Gogoaşa zbuciumată". (**A. M.**)

● „Vrei să fii miliardar?" de duminică, 3 decembrie. O întrebare suna aşa: „Care dintre aceşti patru pictori a fost un reprezentant al dadaismului?" Concurentul cere 50/50, se rămîne la Jean Al. Steriadi *vs.* Marcel Iancu. Concurentul cere ajutorul publicului, care votează – cu majoritate zdrobitoare – Steriadi. Concurentul nu e sigur, cere să sune un prieten care alege – fatalitate – tot Steriadi... Concurentul – un crupier din Constanţa – nu riscă şi se retrage cu 25 milioane. Morala: pelicanul sau babitza. (**a. l. ş.**)

● Mi-ar fi plăcut, cred, să fiu unic (şi indivizibil). Ei bine, nu sînt. Colegul Ioan T. Morar de la *Academia Caţavencu* îmi semnalează existenţa unui *alter ego* onomastic al meu, de profesie şofer de taxi *(vezi mai jos)*. Mă consolează totuşi gîndul că absenţa unicităţii e compensată de promptitudine şi eficienţă. (**D. S.**)

*„Am petrecut mult timp lucrînd cu copiii. De aceea, sînt cît se poate de îngrijorat de ceea ce li se va întîmpla în 2060. Ce experienţe-i aşteaptă? Nu e chiar aşa de uşor să ţi le închipui. Dar ceea ce se poate spune cu siguranţă este că omenirea, ca specie, nu mai are controlul asupra ei înseşi. Nu mai avem controlul vieţilor noastre. Iar rezultatul acestui lucru poate însemna dezastru. Nu mai ştim ce este o fiinţă umană. Cred că este un adevăr esenţial, căci dacă ignorăm acest lucru, cum putem avea un scop?" (**Edward Bond**, dramaturg britanic)*

Simona SORA

Cruciada copiilor

Aparţin primei generaţii dintre cele ştampilate de „Decretul 770". Şi chiar dacă – după ce am început să pricep – mi s-a spus în vorbe, dar mai ales altfel, că fusesem un copil dorit şi aşteptat, faptul că făceam parte dintre „decreţei" n-a fost lipsit de urmări.

Mergeam la o grădiniţă deschisă într-o veche casă boierească din Deva. Pentru prima dată în anul în care am început s-o frecventez, localurile – de altfel generoase – au devenit insuficiente. Erau două grupe mari, două mijlocii şi şase mici. Auzeam cuvîntul *decret* (accentuat décret) de cîte ori ne schimbau, ne încolonau sau ne ştergeau amigdalele cu albastru de metilen. Lucrurile au continuat la fel la şcoală: „careul" format de elevii întregii şcoli româno-maghiare unde mă dăduserăm – în anul de graţie 1973 – avea o latură întreagă de clasa întîi. Cred că atunci am sesizat pentru prima dată diferenţa dintre primele două clase (A şi B) unde intraserăm (cu relaţii) anumiţi copii şi celelalte (care se întindeau pînă pe la G) cu copii mai prost îmbrăcaţi şi parcă mai dezorientaţi.

Lucrurile s-au mai ales la liceu, deşi locurile au trebuit să fie dublate – la admitere – cam la toate profilurile. Am făcut un liceu sanitar, singurul din zona Hunedoarei cu veritabil profil umanistic şi cu deschidere directă spre Litere. Exista acolo un profesor legendar, de care auzise orice om care intrase în vreun spital hunedorean. Aproape fără efort, el forma surori medicale literate şi libercugetătoare, scotea reviste literare şi comenta la clasă – în 1983 – „Jurnalul de la Păltiniş".

De acest liceu sanitar – pentru care mă bucur şi acum că am optat – se leagă una dintre experienţele mele limită din acea vreme. Aveam vreo 14 ani şi eram într-un stagiu practic la chirurgie. Obosită să-mi mai conving pacienţii că ştiu să fac injecţii (mereu se lăsa cu „luaţi copilul de aici") l-am implorat pe un chirurg care îmi cunoştea părinţii să mă ia cu el în sala de operaţii. M-a deghizat, mi-a explicat ce nu trebuia să fac şi cum să stau la distanţă de tot şi m-a luat. Mergeam pe culoarul din care se desprindeau sălile de operaţii, cînd s-au deschis brusc uşile batante dinspre lifturi şi a apărut în goană o targă înconjurată de mai multe persoane: asistente, doctori, brancardieri, iar de o parte şi de alta a tărgii doi bărbaţi în costume negre, cu pelerine de „aparţinători" doar de formă aruncate pe umeri. Au intrat cu toţii în „sala septică". N-am uitat niciodată expresia de teroare de pe faţa femeii ce zăcea pe targă – o asistentă din policlinica aceluiaşi spital –, impasibilitatea securiştilor, sau ce-or fi fost, extrema „preocupare" a personalului medical. Povestea s-a lăsat cu mai multe arestări şi cu participarea de-atunci încolo a „organelor" ori de cîte ori se ridica de la sterilizare o anumită casoletă cu instrumente.

La plecare, am intrat să mă schimb în sala de baie a „filtrului post-operator". Într-o tăviţă renală sub chiuvetă am văzut „corpul delict", un foetus de aproape trei luni, cu toate organele formate, cu cap, ochi, mîini şi picioare care aştepta să fie dus la laboratorul procuraturii.

Mi-am amintit de ghemul acela de zgîrciuri cînd mi-am văzut pentru prima dată copilul la ecograf şi, deşi eram la două mii de kilometri de spitalul din Hunedoara, mi-am mai simţit o dată şira spinării de gheaţă. Era – prima dată nu înţelesesem – ca şi cum m-aş fi văzut pe mine „întreruptă" la timp, la fel pe cine ştie cîţi dintre colegii mei din clasele C, D, E, F, G..., sau pe cel mai bun

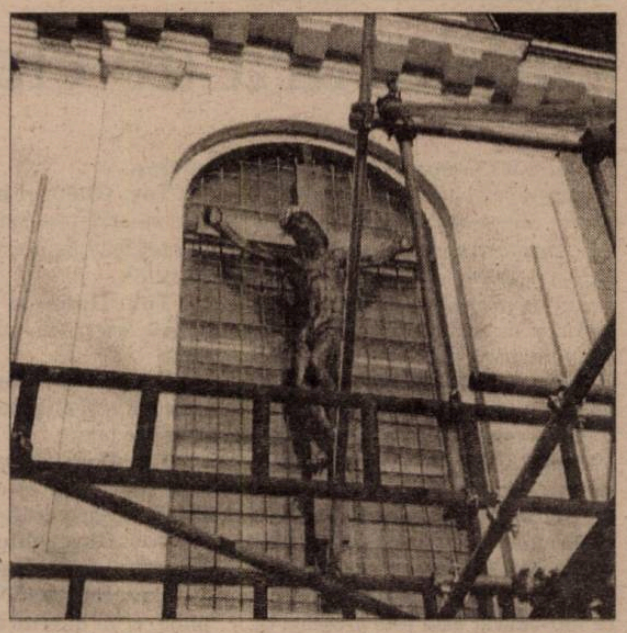

© a.l.ş.

prieten al meu, care a jurat să nu aibă vreodată copii ca să nu perpetueze hazardul şi decretul.

S-a spus, în '89, că mulţi dintre tinerii care au murit atunci erau născuţi în '67-'68, însă ipoteza n-a fost confirmată de nici o statistică.

O mare parte dintre cei care l-au votat luna trecută pe C.V. Tudor au între 18 şi 35 de ani şi sînt cu toţii născuţi în perioada aceluiaşi faimos decret. O statistică ce lasă un gust amar, de haos şi descompunere şi confirmă poate ultima ofensivă a acelui „Popor de foetuşi / Nenăscut încă / Dar condamnat la naştere" din poemul unei doamne care, din păcate, n-a avut mînă bună în politică. ▲

Ştiinţă, politică şi justiţie

În Franţa, la sfîrşitul lunii trecute, legile care reglementează bioetica au intrat în discuţia Camerei deputaţilor. Responsabilitatea politică este astfel angajată în probleme atît de specifice cum sînt procreaţia asistată medical, conservarea embrionilor umani şi eventuala lor utilizare în cercetarea cu scopuri terapeutice sau clonare. Pe de altă parte, o recentă decizie a Curţii de casaţie a pus întrebări depăşind semnificaţia cazului judecat. Este justificată această ingerinţă a deciziei nespecialiştilor în probleme de strictă specialitate, pot fi legiferate dorinţele indivizilor, luaţi separat sau în cuplu? Arhiepiscopul Parisului, Jean-Marie Lustiger, crede că da: „Aceasta este prima generaţie care poartă responsabilitatea liniei genetice, responsabilitatea continuităţii şi a solidarităţii între generaţiile umane. Da, trebuie angajată responsabilitatea politică. În caz contrar, cine va proteja fiinţele umane în faţa violenţei şi a delirului, dacă democraţia renunţă?". În editorialul său din 29 noiembrie 2000, ziarul *Le Monde* este de aceeaşi părere: „Politicienii – guvernul şi Parlamentul – trebuie să-şi asume responsabilitatea elaborării regulilor. Acestea nu-şi pot extrage forţa dintr-un consens prealabil, ci doar din cel care va apărea ca o consecinţă a pertinenţei premiselor şi a raţionamentelor limpezi. Deliberarea colectivă nu trebuie să lumineze – aceasta ar fi misiunea filozofilor –, ci să încadreze opţiunile individuale. Este vorba chiar despre esenţa democraţiei".

Legislativul discută principii. Puterea judecătorească dă sentinţe în cazuri concrete. Cazul Perruche stabileşte un precedent important. În revista *Le Nouvel Observateur* (29 noiembrie 2000), editorialistul Jacques Julliard expune şi discută implicaţiile acestei sentinţe sub un titlu care s-ar putea traduce prin „Un proces intentat vieţii". Iată cîteva din argumentele lui: „A te naşte sau a nu te naşte. Aceasta este întrebarea. Consecinţă a unei sentinţe uluitoare, abracadabrante, dată de Curtea de Casaţie în cazul Nicolas Perruche. Să aducem aminte că este vorba despre un handicap sever dobîndit ca urmare a ruboolei contractate de mama lui, în timp ce era însărcinată cu el şi nediagnosticată de medic. Părinţii obţinuseră deja despăgubiri pentru ei, dar au continuat acţiunea, ca reprezentanţi legali ai tînărului, şi au cerut despăgubiri şi în numele lui. Pentru ce? Pur şi simplu, pentru că este în viaţă. Ceea ce Curtea a acceptat, declarînd că, avînd în vedere că greşeala comisă a împiedicat-o pe mamă «să-şi exerseze opţiunea de a evita naşterea unui copil atins de un handicap, acesta din urmă poate cere reparaţii pentru prejudiciile ivite din cauza acestui handicap»".

Viaţa, fie ea şi diminuată, dar, totuşi, viaţă, ca prejudiciu pentru care se pot primi despăgubiri! Sau cum zice Cioran, prin titlul cărţii sale: *Neajunsul de a te fi născut!* Nu este vorba aici despre dreptul de întrerupere a sarcinii. Dimpotrivă: mama a fost în imposibilitate de a-şi exersa acest drept şi primele ei solicitări au folosit acest argument şi nimeni nu a avut nimic de obiectat. Nici asupra principiului solidarităţii societăţii cu cei handicapaţi. Instructive sînt reacţiile contradictorii ale familiilor de handicapaţi. Unii, pare-se minoritari, văd în decizia Curţii recunoaşterea datoriei, în special a celei financiare, contractată de societate faţă de handicapaţi. Alţii, mai numeroşi, văd, dimpotrivă, o negare a dreptului la viaţă al handicapatului. Ca şi cum numai vieţile normale ar merita să fie trăite. Şi cine va defini normalitatea? Elementul nou introdus de Curte este refuzul alegerii între a fi şi a nu fi.

Pînă acum, instituţiile sociale şi-au manifestat întotdeauna preferinţa pentru a fi. Acum, tocmai s-a basculat în situaţia inversă, proclamînd, fie şi într-un caz limită, că apariţia pe lume poate da naştere unor despăgubiri. Pînă la ce sumă? Cine va îndrăzni să procedeze ca Shylock şi să fixeze preţul unei livre de carne omenească? Ceea ce nu era decît provocarea unui adolescent revoltat („Nu ţi-am cerut eu să mă aduci pe lume!") devine o dezbatere metafizică despre darul vieţii şi conservarea speciei.

Ameţeală: cuvîntul apare sub pana lui Bruno Frappat în *La Croix* şi a lui Jean-Emmanuel Ducoin în *L'Humanité* în timp ce – surpriză! – *L'Osservatore romano* este mult mai nuanţat. Poate pentru că în ochii unora o asemenea decizie presupune că embrionul este deja o fiinţă?

Rămîn două întrebări. Prima este cea a responsabilităţii medicilor. După o asemenea decizie ne putem aştepta ca ei să aplice cu consecvenţă principiul precauţiei, înmulţind recomandările de avort terapeutic şi renunţînd la rolul lor de pedagog al familiei. Prea multă responsabilitate ucide responsabilitatea.

A doua problemă este cea a eugeniei. Mi se pare că raportorul Curţii, Pierre Sargos, a dat dovadă de frivolitate afirmînd că eugenia «implică o dimensiune colectivă... în mod necesar criminală». Eugenia, adică îmbunătăţirea patrimoniului genetic al populaţiilor, a fost întemeiată în secolul XIX de Francis Galton, văr al lui Darwin, şi a fost mult timp considerată o doctrină progresistă, au aderat la ea şi H.G. Wells şi G.B. Shaw. Numai după utilizarea ei de către nazişti, tocmai prin eliminarea handicapaţilor, ea a fost asimilată unei doctrine criminale.

La începutul secolului, în mod general, avortul era condamnat şi eugenia aplaudată. Astăzi, e invers. Ideea implicită în raport că, în orice caz, viaţa unui handicapat nu merită să fie trăită, este o idee, cel puţin, periculoasă. Cine are dreptul să decidă care viaţă merită să fie trăită? Nici medicul, nici judecătorul, nici părinţii, ca în acest caz. Doar proprietarul acestei vieţi... particularitatea vieţii este că negarea ei, filozofic posibilă, presupune, în prealabil, existenţa ei. Or, din decizia Curţii se degajă această «cultură a morţii», denunţată în secolul nostru de Ioan-Paul II. Pariul pentru viaţă nu aparţine nimănui, nici creştinilor, nici evreilor, nici credincioşilor, nici ateilor. Este o categorie apriorică care constituie contractul universal între fiinţele umane şi primul drept al omului".

Şi în timp ce Biserica, Parlamentul şi presa discută, organizaţiile societăţii civile cheamă la felurite manifestaţii, un sondaj produce următoarele cifre: la întrebarea cine trebuie să controleze progresul ştiinţei şi să respecte chestiunile de etică, 53% dintre francezi răspund că au mai multă încredere pentru această misiune în oamenii de ştiinţă, 19% – în intelectuali şi filozofi, 9% – în asociaţiile sindicale, 6% – în autorităţile religioase, 4% – în responsabilii politici. (**M. B.**) ▲

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU ● ***REDACŢIA:*** Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Matei MARTIN (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Dan STANCIU (prezentare grafică), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef) ● ***RUBRICI:*** Ion BARBU, Alexandru CĂLINESCU, Pavel CĂMPEANU, Andrei CODRESCU, Dan GOANŢĂ, Augustin IOAN, Mircea IORGULESCU, Eugen ISTODOR, Vintilă MIHĂILESCU, Lucian MÎNDRUŢĂ, Z. ORNEA, Dumitru SOLOMON, Daniel VIGHI, Sever VOINESCU ● ***RESPONSABIL DE NUMĂR:*** Alex. Leo ŞERBAN ● ***CORECTURĂ:*** Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU ● ***TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:*** Ela PETRAŞCU ● ***EDITARE TEXT:*** Vali ANDREI, Angela DUMITRICĂ ● ***DIFUZARE:*** Marian BURTEA ● ***Redacţia DILEMA:*** Aleea Alexandru 38, sector 1, 71273, Bucureşti ● ***Telefon:*** 230.23.84 ***Fax:*** 230.75.59 ***e-mail:*** dilema@fcr.algoritma.ro ***Internet:*** http://www.algoritma.ro/dilema

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl Marian Burtea. Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS, tel. 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 47212160170 deschis la BCR, filiala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

Anul VIII
nr. 409
15-21 decembrie 2000
20 pagini 4000 lei
INTERNET: http://www.algoritma.ro/dilema
EDITOR:
FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

ANII '50

La acest număr au colaborat:

I. V. STALIN, Brigitte BARDOT, cățelușa LAIKA și satelitul SPUTNIK 2, Charles de GAULLE, Ion POPESCU-GOPO, Casa SCÎNTEII, Lucrețiu PĂTRĂȘCANU, Marilyn MONROE, Ana PAUKER, aparatul de radio SONY, Mao ȚE DUN și păpușa BARBIE, SOVROMTRANSPORT, Fidel CASTRO, Elvis PRESLEY, Muzeul GUGGENHEIM, Pactul de la VARŞOVIA, Canalul SUEZ și (evident) Gheorghe GHEORGHIU-DEJ

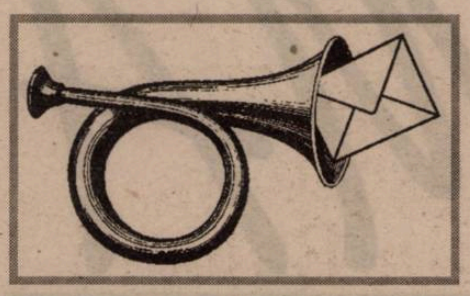

Nr. 406: *„Spaimele noastre“*

Temerile mele

(...) Idealul meu de politician, nefiind deloc constant, am găsit de cuviinţă să adaug la spaimele dumneavoastră propriile temeri:

Teama de Vadim şi de viitorul meu în anii de sus ai gloriei lui.

Teama că fac degeaba facultatea.

Teama că n-am să o termin cîndva.

Teama că am să mă ratez şi eu, ca mulţi alţii pe care-i cunosc prea bine.

Teama că şi lor le-a fost teamă de asta.

Teama că viaţa este un joc de şah.

Teama că nimeni nu-l cîştigă.

Teama că viaţa femeilor se termină într-un pat, iar a bărbaţilor într-o remiză.

Teama că nu ştiu încotro merg, deşi abia aştept să ajung acolo.

Teama că n-am s-o mai văd, uneori şi că-n loc de aripi or să-mi crească coarne ascuţite pînă la nori.

Teama că-mi stau înfipte în aură temeri pe care nu le cunosc.

Teama că vă scriu degeaba.

Teama că într-o vineri o să mă trezesc împins de deprinderile mele către un chioşc de ziare şi nu o să fiţi acolo, nici sîmbătă, nici duminică, nici luni, nici în zilele următoare cîte mai sînt.

Teama de toate aceste frici, pentru că uneori tremur fără nici o explicaţie, noaptea.

Nicolae Ciprian POPA
Bd. Mărăşti 59, Bucureşti

Polemice

Răspuns dlui Alexandru Mircea – nr. 406

Nu pot decît să mă bucur că articolul meu v-a dat un subiect serios de gîndit, împingîndu-vă pînă acolo încît să vă „rupeţi“ din timpul dvs. „preţios“ pentru a-l critica.

Trebuie să apreciez de la bun început onestitatea de care daţi dovadă atunci cînd spuneţi că nr. 402 al *Dilemei* v-a „căzut în mînă“. Dacă aţi citi în mod constant revista, şi în special excelentele articole ale dlui Mircea Vasilescu, probabil că aţi înţelege mai bine articolul meu. Dacă dvs. credeţi că atrăgînd atenţia asupra unor trăsături, nedemne de laudă, întîlnibile la majoritatea tinerilor de azi, nu fac altceva decît să-i judec pe acei oameni, eu personal v-aş sugera să reflectaţi mai pe larg pe această temă. Ca să vă ajut, voi spune ce am citit, în urmă cu ceva timp, într-o excelentă carte: observînd paiul din ochiul vecinului, devenim conştienţi de bîrna din ochiul nostru. Atunci va urma ineluctabil dorinţa de a ne îndrepta. Încercaţi şi dvs. să vedeţi ce descoperiţi.

Domnule Mircea, trebuie să vă spun că eu sînt un om care surîde destul de rar, însă articolul dvs., în majoritatea punctelor lui, mi-a stîrnit un zîmbet îngăduitor. Modul dvs. aprioric de a gîndi, automulţumirea, lipsa totală de modestie, ca să enumăr doar cîteva din trăsăturile pe care le-am extras din textul dvs., vă împiedică să vedeţi lucrurile un pic mai clar.

În primul rînd, dvs. nu sînteţi capabil să înţelegeţi că cineva poate să scrie, fără a avea pretenţia însă că a făcut-o într-un mod irefutabil. Obişnuit fiind cu stilul dvs. de a da sentinţe prin tot ceea ce susţineţi, vi se pare inimaginabilă o persoană care acţionează diferit. Cu un umor îndoielnic (învăţat probabil în timpul discuţiilor despre filmele proaste cu colegii dvs.) îmi catalogaţi drept retrograd modul de gîndire, caracteristic regimului comunist. Nu ştiu care dintre noi are această doctrină inculcată mai pregnant; dvs. nevenindu-vă să credeţi că, deşi sîntem aproape de aceeaşi vîrstă, gîndim diferit. Dar cum aţi vrea, dle Mircea? Să fim toţi la fel? Să ne comportăm toţi la fel? Nu vi se pare cunoscut deja discursul? Mă acuzaţi apoi tot pe mine de „totalitarism în gîndire“. Sincer să vă spun nu îmi pare rău că o faceţi atîta timp cît îmi ascultaţi sfatul din debutul acestui articol.

Mă întrebaţi dacă am rezolvat ceva scriind acel articol. Pentru că nu aţi putut găsi singur răspunsul, lăsaţi-mă să „vă mai dau o mînă de ajutor“. La fel ca şi dvs., toţi aceia care au citit rîndurile mele au început să se întrebe din ce categorie fac parte, şi mai ales din ce categorie ar dori să facă parte. Faptul că rigiditatea gîndirii dvs. v-a împiedicat să acceptaţi unele puncte propuse de mine, asta nu înseamnă că toţi vor face la fel. Unii, la fel de indignaţi ca şi mine de ceea ce a ajuns liceul românesc, se vor sesiza şi ei, şi atît cît vor putea vor îndrepta lucrurile. Cel puţin, dle Mircea, eu am avut curajul acestei (auto)critici, menită să ne trezească la dura realitate, în timp ce dvs. aţi aşteptat, Dumnezeu ştie ce!

Apriorismul gîndirii dvs. (ce să fac, iar trebuie amintit) sugerează că eu nu fac parte din nici un partid politic. Ei, aş! Chiar aşa, dle Mircea? Sînt foarte curios să aflu dacă înainte de a pune pe hîrtie această supoziţie n-aţi avut un moment în care să vă întrebaţi dacă nu cumva greşiţi? Spre marea uluire a dvs., dle Mircea, fac parte dintr-un partid politic, implicîndu-mă pe cît pot în diverse activităţi. Ştiu că vă simţiţi demoralizat acum cînd aţi aflat că nu sînteţi singurul care face ceva pentru ceilalţi. Deşi, pe parcursul încercării dvs. de a vă convinge că numai ceea ce faceţi dvs. este bine, umorul (dacă-l pot numi aşa) este tipic celor ce-şi petrec timpul discutînd lucruri minore, într-un anumit pasaj însă, chiar am zîmbit, dle Mircea. Ştiu că nu vă vine să credeţi, dar chiar aşa este. Ştiţi despre ce pasaj este vorba, nu-i aşa? Pasajul în care ne spuneţi cît de bine vor vota tinerii anul acesta pentru că aţi fost dvs. prezent acolo (dvs. ştiţi unde) să „analizaţi mesajul“. Frumoasă analiză, n-am ce zice. Dacă sondajele preelectorale arată aşa pentru că aţi „analizat“ şi „transmis“ şi dvs. „mesajul corect“, atunci vă rog din suflet, la viitoarele alegeri staţi acasă şi urmăriţi filmele „bune“ care vă plac. Dacă aţi făcut-o cu bună intenţie atunci se justifică atitudinea dvs. Nostalgia după vremurile prea tîrziu apuse vă macină, nu-i aşa?

Ce m-a indignat cel mai mult în articolul dvs. a fost lipsa de discernămînt cu care propuneţi ca în licee şi facultăţi să se intre cît mai facil cu putinţă şi în final să iasă cei mai bine pregătiţi. Am recitit de cîteva ori pasajul cu pricina, fiind convins că nu am priceput eu despre ce este vorba. Cînd mi-am dat seama că dvs. vorbiţi serios, v-am acordat totuşi circumstanţe atenuante. M-am gîndit că multitudinea de întrebări pe care vi le-a ridicat articolul meu, constatarea că există alţii mai buni ca dvs. toate aceste stări coroborate v-au afectat capacitatea de a gîndi raţional. V-aş ruga să recitiţi cu atenţie ce aţi scris, în speranţa că vă veţi retracta cuvintele. Dacă n-aţi fi prins în discuţiile despre sex şi bani care vă plac atît de mult (sper că ştiţi ce denotă asta din punct de vedere psihologic; încercaţi să vă psihanalizaţi, dacă puteţi, „să vedeţi ce iese“) atunci probabil că aţi avea timpul necesar pentru a vorbi cu directorii unor instituţii (aveţi dreptate: nu toţi au acces acolo) să vedeţi ce spun despre majoritatea tinerilor care vin de pe băncile facultăţilor. Pregătirea foarte slabă a multora dintre ei, dorinţa de a se îmbogăţi fără muncă, goana după funcţii cît mai înalte – iată doar cîteva din atributele generaţiei pe care dvs. o susţineţi cu abnegaţie. Repet, ca să înţelegeţi mai bine de data asta: nu toţi sînt aşa, doar o bună parte din ei/ele. Cu o astfel de pregătire a tinerei generaţii în scurt timp vom scrie din nou cu două cifre numărul intelectualilor români, numai că prima cifră va fi zero (0,...%). „Noroc“ cu dvs. care mai încercaţi să schimbaţi ceva. Nu este mai puţin adevărat că dorinţa dvs. de a se intra la facultate cît mai uşor are şi o motivaţie ce vine din inconştientul dvs.. Fiind clasa a XII-a, speriat de exemenele ce vor veni, speraţi (zadarnic, zic eu) într-o schimbare radicală a sistemului.

Fair-play-ul mă obligă să recunosc că într-un anumit punct aveţi dreptate. N-ar trebui să am pretenţia ca toată lumea să fie capabilă să vorbească de literatură şi filosofie. Însă persoana care nu se întreabă niciodată de unde vine şi unde are să se ducă nu este altceva decît un animal care îşi trăieşte viaţa instinctual.

Mă acuzaţi, de asemenea, că „îmi ţin nasul pe sus“, că nu mă cobor la nivelul colegilor mei, la fel cum cu „cavalerism“ faceţi în cazul colegilor dvs. În primul rînd, nu ştiu cît este de indicată coborîrea dvs. la nivelul lor (dacă aceasta este într-adevăr reală); mai bine ajutaţi-i să se ridice ei la nivelul dvs. În al doilea rînd să ştiţi că pot să port un dialog cu orice persoană, aparţinînd oricărei clase sociale şi oricărui grad de cultură. Nu era nevoie să veniţi dvs. să-mi spuneţi că nu (prea) vorbesc cu cei din jurul meu. Pot oricînd purta o discuţie începînd cu un cerşetor, continuînd cu un „băieţel/fetiţă de cartier“ şi ajungînd pînă la un intelectual de marcă (pot, pentru că am făcut-o deja). Totul e să ştii cu cine îţi face adevărata plăcere să vorbeşti. În al treilea rînd, sugestia dvs. de a mă coborî la nivelul colegilor mei va rămîne fără efect, deoarece în unele cazuri eu trebuie să mă ridic la nivelul lor. V-aş invita odată să participaţi la una din discuţiile noastre „filosofice“ (mi-aduc aminte că prin clasa a X-a am discutat despre ce înseamnă pentru fiecare din noi fericirea) sau atunci cînd comentăm o carte nou citită. Probabil însă că nu veţi înţelege mai nimic şi vă veţi întoarce la discuţiile insipide ale colegilor dvs. despre femei şi fotbal.

Să vă anunţ că viaţa nu se reduce doar la asta? Sau poate că ştiţi, dar vă este frică să recunoaşteţi.

Sînt convins că vă veţi gîndi la ce v-am scris (poate şi colegii dvs.).

Aştept cu răbdare răspunsul dvs. – nu vă grăbiţi, reflectaţi adînc la tot ce a fost scris aici.

Florin A. POENARU
Constanţa

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“

WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“

La zi

„...Cum stă treaba cu spiritul justiţiar?“

Deşi sînt un cititor împătimit al revistei *Dilema* nu am fost pînă acum îmboldit de vreun simţămînt creator în aşa fel încît să-mi pun penelul la treabă şi să vă scriu fie şi numai pentru a vă mulţumi că existaţi. Pentru mine, apariţia săptămînală a revistei este o desfătare, o clipă de linişte şi de reflexie sinceră asupra „tutulor“ problemelor cu care mă confrunt şi de care mă izbesc în viaţa de zi cu zi. Vă mulţumesc că existaţi!

Iniţiativa mea de acum nu se reduce însă la gratulările pe care vi le-am adus şi pe care le-am exprimat cu toată sinceritatea, ci vrea să se constituie într-un moment de reflexie (cum stă bine unui dilematic) cu privire la „cestiunea arzătoare la ordinea zilei“, alegerile prezidenţiale sau mai bine spus la cum sînt acestea percepute de un tînăr român (ca oricare altul, cred eu) învăţăcel în tainele ştiinţelor socio-umane pe deasupra. Iat-o:

(...) Cine sînt, totuşi, cei care cred că mesajele extremiste merg mînă în mînă cu spiritul democratic? Asistăm, cred, la un alt paradox asemănător celui în care mă cufund ori de cîte ori îmi arunc privirea pe unul din multele barometre de opinie realizate şi publicate în decursul acestui an, în care deşi peste 60% din respondenţi au apreciat că „bunăstarea fiecărui om depinde în principal de stat“, doar 6% dintre ei se declară împotriva unei economii de piaţă. Mai putem vorbi de „spiritul“ capitalismului? Ce-ar avea de spus, oare, un clasic al sociologiei ca Max Weber despre această stare de fapt?

Nereuşind să mă ataşez de firul comprehensiv al nici unui model actual de expunere a situaţiei create (nu că ar trebui neapărat să fac această alegere, dar mă cam mustră conştiinţa mea creatoare, pornirile mele de „socio hai-hui“) am apelat la un clasic al antropologiei americane şi la opera de maturitate a acestuia, lucrarea *Fundamentul cultural al personalităţii* (Ralph Limton, 1945), în care autorul întemeiază cu argumente ştiinţifice problema complexă şi atît de viu disputată a formării personalităţii.

Iată ce constată antropologul american, între altele: „în societăţile în care modelul cultural prescrie o ascultare absolută a părintelui de către copil, ca premisă a oricărei recompense, adultul normal va tinde să fie un individ supus, dependent şi lipsit de iniţiativă. Deşi el şi-a uitat într-o mare măsură experienţele din copilărie care l-au dus la elaborarea acestor atitudini, prima lui reacţie la orice situaţie nouă va fi să caute pe cineva cu autoritate, care să-l sprijine şi să-l îndrume.“ (p. 166)

Care-va-să-zică, vedeţi acum dumneavoastră cum stă treaba cu spiritul justiţiar? Cu nevoia intrinsecă exprimată de un număr din ce în ce mai mare de români, de „mînă forte“? Sînt reminiscenţe ale trecutului nu prea îndepărtat? Defulări ale frustrărilor şi angoaselor îngurgitate de conştiinţa colectivă în atîţia ani de totalitarism?...

Rîndurile de faţă sînt doar un exemplu al exercitării dreptului la exprimare liberă pentru cîştigarea căruia s-au sacrificat nu puţini tineri în timpul evenimentelor din decembrie '89. Amintirea acelor momente mă copleşeşte şi-mi dă fiori. Sînt la o vîrstă apropiată sau chiar identică cu a celor mai mulţi dintre tineri (studenţi sau nu) care, în urmă cu zece ani, au ieşit în Piaţa Universităţii dorind libertate.

Astăzi, însă, perspectiva absolutizării unui anumit mod de a privi lucrurile mă îngrijorează cu adevărat pentru prima oară. Posibila îngustare la nivelul maselor a mijloacelor de proliferare a pluripartidismului, a multiculturalităţii, a modelelor de toleranţă autentice, a dreptului de a spune că „nu-mi place de preferatul tău“, a democraţiei în sine în cele din urmă, mă îndeamnă la o clipă de pesimism şi circumspecţie...

Marius STRÂMBEANU
student Sociologie anul III,
Universitatea Bucureşti

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Eroii de toate zilele**
- **Hyde Park**

Mircea IORGULESCU

ce se vede

Pe drumul spre Vadimistan

Drumul României spre Vadimistan a fost barat, nu însă şi definitiv închis, iar certitudine în privinţa solidităţii barajului şi a trăiniciei materialelor nu există. Valul „fenomenului Vadim" a fost doar stopat. Ameninţarea lui rămîne; vreme de patru ani, dacă nu vor fi alegeri anticipate, o treime din Parlamentul României va fi compusă din senatorii şi deputaţii Partidului România Mare, partid a cărui identitate de extremă dreaptă a fost pînă la urmă acceptată, deşi cam tîrziu şi cam în silă. Încă mai există, deşi puţini, ireductibili care susţin că ar fi totuşi un partid de „extrema stîngă", asta probabil pentru ca nobilele idealuri ale dreptei să nu fie cumva întinate – pentru că a fi *de dreapta* sau, mai răspîndit, *împotriva stîngii*, e aproape o modă, e valorizant, e semn de apartenenţă la o imaginară *lume bună*.

Refuzul îndelungat de a lua în seamă pînă şi simpla existenţă, la dimensiunile lor reale, a PRM şi a liderului său, refuz dublat de iritarea evidentă faţă de calificarea lor ca *extrema dreaptă*, reprezintă, în orice caz, o temă fascinantă de cercetare şi reflecţie. Cu atît mai mult cu cît această auto-orbire voluntară nu a fost doar opera politicienilor, ci şi a profesioniştilor analizei politice, a *experţilor*.

Iată, spre exemplu, ce afirma, cu doar cîteva săptămîni înainte de 26 noiembrie, un eminent profesor de ştiinţe politice: „*Vadim Tudor şi György Frunda par intraţi în campanie doar pentru a stabiliza electoratul propriilor partide*" (Cristian Preda, *Jocurile nu sînt făcute*, în *22*, nr. 44/31 oct.-6 nov.). Este adevărat ca expertul era/fusese şi consilier prezidenţial... După încă două săptămîni, un alt profesor, dar nu de ştiinţe politice, însă tot consilier prezidenţial, se alarma apocaliptic („am mereu impresia, zilele din urmă, că aud ultimul vals de pe *Titanic*"), anticipînd că „alegerile ne pot aduce o scenă politică nu dominată, ci *ocupată* doar de stînga, PDSR, şi de extrema stîngă, PRM" (Sorin Alexandrescu, *Ceasul al 12-lea*, în *22*, nr. 46, 14-20 nov. 2000). În realitate, scena politică nu a fost „ocupată doar de stînga, PDSR, şi de extrema stîngă, PRM", scena politică a fost – şi la legislative, şi la prezidenţiale – *cîmpul de bătălie între PDSR şi PRM*, celelalte partide rămînînd, cu excepţia UDMR, nişte trişti figuranţi. Corpul de balet electoral cu cele mai aristocratice pretenţii pe aceştia i-a însoţit.

Sigur este totuşi că un partid şi un lider cu manifestări şi atitudini constant rasiste, xenofobe şi antisemite nu este „de stînga", fie ea şi „extremă". Invocarea lui Ceauşescu, după unii gînditori din numitul ansamblu de contorsiuni intelectuale semn cert de „comunism" şi de „stînga", este în realitate făcută de PRM şi de liderul său în logica modelelor (sau a simbolurilor) naţionale autoritare, în linia Ţepeş-Antonescu etc. Şi, apoi, e imposibil de adus în perimetrul stîngii, chiar şi în al extremei stîngi, un ins care umblă cu Biblia în mînă, se proclamă iluminat de Dumnezeu şi e mare amator de scenografii kitsch în registru religios.

Da, dar cu condiţia ca adeziunea la valorile şi principiile vieţii politice de tip vest-european să fie convingere, nu lustru oportunist ori snob. Cînd, la sfîrşitul declaraţiei lui după aflarea primelor rezultate ale celui de al doilea tur al alegerilor prezidenţiale, Corneliu Vadim Tudor a spus că înfrîngerea lui înseamnă „*o victorie a ateismului şi a Antichristului*", el îşi confirma situarea într-una dintre cele mai retrograde şi mai profitabile tradiţii ale perioadei de după decembrie '89: implicarea politică şi electorală a lui Dumnezeu, a religiei, a Bisericii. Sfeştaniile, parastasele, alaiurile, soboarele de preoţi, îngenuncherile în masă, semnarea de tratate de pace socială în cadru sfînt mănăstiresc, cu popi, icoane, cruci si lumînări *(Pacea de la Cozia!)*, birourile de premieri pios decorate cu icoane pravoslavnice, invocarea vedeniilor mistice *(călugărul Vasile)*, toate acestea nu au fost inventate de Corneliu Vadim Tudor, dar au constituit o atmosferă prielnică, foarte prielnică, ascensiunii lui. Cîţi intelectuali români *democraţi, filo-occidentali şi occidentalizaţi*, au schiţat public o minimă rezervă faţă de întrebarea pusă de candidatul Emil Constantinescu, într-o dezbatere televizată decisivă, candidatului Ion Iliescu, „*Domnule Iliescu, credeţi în Dumnezeu?!*". O întrebare de neconceput, descalificantă după normele vieţii publice occidentale, însă.

În aceeaşi declaraţie, Corneliu Vadim Tudor a refuzat să accepte rezultatele votului, calificîndu-le drept frauduloase. Nimic nou, totuşi. Cu o singură excepţie (1996), toţi învinşii importanţi în alegerile ţinute în România după 1989 i-au acuzat pe învingători de fraudă – aşa a fost în 1990, aşa în 1992, aşa, iată, în 2000. S-au schimbat doar interpreţii, textul e identic...

În sfîrşit, tot în seara zilei de 10 decembrie 2000, Corneliu Vadim Tudor s-a mai înscris într-o tradiţie a deceniului: a învinovăţirii alegătorilor de eşecul propriu. Fiindcă şi pentru liderul Partidului România Mare poporul român a dat dovadă, nevotîndu-l, de înapoiere, de nevolnicie, de imaturitate („nu ne-am maturizat suficient"). Încă un *text* modulat de atîţia antivadimişti în declaraţii solemne, dar esenţial vadimişti în atitudini concrete. „Fenomenul Vadim" nu a apărut din neant, iar pe şantierul drumului spre Vadimistan au lucrat, poate inconştient, mulţi dintre cei care au pretins şi pretind că au vrut să croiască o cale în direcţie inversă.

▲

Cristian GHINEA

cetatea de scaune

Românii şi americanii

– o paralelă între Cicero şi Cristian Tudor Popescu –

Ion Iliescu a redevenit preşedintele României. În mod fatal, afirmaţia stîrneşte un oftat de uşurare pentru mai mulţi oameni decît se putea crede cu doar o lună în urmă. Victoria sa finală este atît de zdrobitoare încît agitaţia din aceste două săptămîni pare exagerată. Dacă într-o săptămînă de campanie de dinaintea primului tur a crescut ca Făt-Frumos, cît alţii într-un an, C.V. Tudor a rămas înţepenit în drum cu calul său alb în a doua rundă. Iar reacţia sa imediată din seara alegerilor poate fi interpretată tot prin prisma poveştii.

Deşi este un personaj al unui basm prost scris şi de nepovestit copiilor sub 12 ani, pentru fanaticii săi, Vadim este Făt-Frumos salvator. Şi oricît ar fi basmul de lugubru, personajul pozitiv tot trebuie să învingă. Pentru cei care cred în poveşti, el nu poate să piardă, ar fi un prinţ refuzat de destinul său. De aceea, trebuia inventată o altă poveste: a fost furat. Forţe oculte au lucrat pentru a opri fericirea României de către prinţul dolofan şi fotofob şi au fraudat alegerile. Deocamdată, „mafia" a învins. Fanii săi îşi muşcă degetele, sînt şi mai încrîncenaţi şi încredinţaţi că va veni şi vremea lui.

Aplaudacul fanatic peremist este convins că poporul este de partea sa. Pentru el, democraţia formală este depăşită, regulile sînt făcute doar pentru ca zmeii, vrăjitoarele şi bunicuţele kaghebiste să îl oprească pe prinţul cel bun. Pentru el, Corneliu Vadim Tudor a oferit singura explicaţie posibilă: frauda.

Debarasat de aura sa mitologizată, Vadim nu ar fi decît un politician obişnuit. Şi doar un politician obişnuit este capabil să îşi recunoască înfrîngerea. Vadim avea nevoie de conspiraţie pentru a poza în continuare în salvator, pentru că un salvator respins de oameni nu mai are farmec.

Decalajul a fost enorm şi e greu de discutat rezultatul. Dar rămîne o întrebare: ce s-ar fi întîmplat dacă se punea problema ca numai cinci sute de voturi să facă diferenţa între Ion Iliescu şi Corneliu Vadim Tudor? Ar fi aşteptat românii cuminţi ca americanii o nouă numărătoare? Ar fi aşteptat cetăţenii acestei democraţii verdictele tribunalelor aşa cum fac cetăţenii democraţiei de peste ocean, după părerea unora decadentă acum? Să ne imaginăm situaţia în care instanţa judecătorească supremă a României ar fi oprit a cincisprezecea renumărătoare a voturilor cerută de către PRM şi l-ar fi proclamat pe Ion Iliescu învingător. Indubitabil, Vadim şi fanii săi ar fi fost în stradă. Şi aici apare imensa dilemă: ar fi rezistat instituţiile noastre? Probabil că ar fi fost paralizate. Tribunul ar fi prezentat cîteva cazuri: şase voturi furate la Constanţa, şi arată procesul verbal de la poliţie, minus voturile ungurilor care nu se pun, plus alte cîteva la prefectură şi la şcoala de fete, şi s-ar fi declarat victorios. Şi atunci am fi avut bal. Americanii se plictisesc şi se amuză. Pe Internet, guvernul Regatului Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord declară nul actul de independenţă al fostelor teritorii ale Statelor Unite ale Americii. Românii nu ar avea nici timp să se plictisească şi nici chef să se amuze. Şi nici Imperiul otoman nu mai există.

S-au terminat alegerile şi rămînem cu un gust amar, de mahmureală dulceagă după o beţie delirantă. Plus cîteva dileme.

De zece ani presa tună şi fulgeră împotriva clasei politice. Lideri de opinie din presa scrisă şi televizuală identifică răul absolut, prin glume, bancuri sau prin încruntări glaciale, într-un singur punct: clasa politică. Politicienii sînt detestaţi, politica este o curvă şi partidele nişte organisme sinistre. Aceste adevăruri parţiale răbufnesc acum într-un mod care ar fi putut fi fatal aceleiaşi prese. Dar ce se poate face? Ce poate face Cristian Tudor Popescu, un înverşunat critic al politicienilor şi un la fel de înverşunat adversar al lui Corneliu Vadim Tudor? Să nu mai spună? Să vorbească mai stingher? Grea problemă. Ciinele de pază al democraţiei îşi are rostul său şi nu poate lătra mai încet de frica unui lup mare şi rău. Nu i se poate cere aşa ceva.

Alin Teodorescu, directorul IMAS, spunea că Vadim nu a mai crescut între cele două tururi de scrutin din cauza admirabilului baraj mediatic la care a fost supus. Este o explicaţie şi, totuşi, este supralicitat impactul mass-media. Nici pînă atunci Vadim nu avusese o presă favorabilă şi totuşi a ajuns în turul doi.

Dar chiar am avut în aceste două săptămîni o presă admirabilă. Iar observaţia aceluiaşi Cristian Tudor Popescu este pertinentă: s-a spus că este diabetic şi că a ascuns că părinţii săi nu au fost ortodocşi. Faulturi uşoare, la mijlocul terenului, presa nu s-a coborît la nivelul atacurilor pe care „ziaristul" Vadim le aplică. Dar dilema persistă şi este veche încă de cînd Cicero s-a războit cu Catilina pentru a apăra republica: este corect? Nu în condiţii normale. Dacă un asemenea baraj s-ar aplica altcuiva? Picăm pradă arbitrariului? Cine trebuie să decidă?

Singurul răspuns liniştitor: bunul-simţ (simţul comun). Presa românească a acţionat după un bun-simţ care s-a manifestat aproape unanim. Şi poate continuitatea bunului-simţ ne va scuti să mai ocolim regulile.

▲

Vintilă MIHĂILESCU

socio-hai-hui

Scrisoare din Balcani

Pe pereţii barului de la Grand Hotel Bulgaria, unde stau, îmi atrage atenţia o serie de hărţi istorice elegante, cu o Bulgarie din anii 800-900, ce se întinde de la Marea Neagră la Marea Egee şi cea Adriatică: *les Balkans, c'est nous!* – cum ar veni. Ies în stradă şi, din vitrina unui magazin alimentar, îmi surîde o vacă, anunţîndu-mă că acolo se poate găsi „cea mai bună brînză din Balcani". Involuntar, mă gîndesc că la noi asta ar fi mai degrabă o contra-reclamă. Comentez aceste mici fapte precum şi altele cu amicul din Serbia: *este o inversare interesantă a raportului mase-elite, ca să spun aşa* – constată acesta. *La bulgari, un şofer de taxi, de pildă, îţi spune mai degrabă că ei, bulgarii, sînt cam pîrliţi; la nivelul elitelor ai însă totdeauna un mesaj pozitiv. La noi e invers: şoferul de taxi va fi, eventual, mîndru că e sîrb, în timp ce elitele sînt ocupate mai ales să arate că sîntem ultimii oameni.* La noi, mesajul negativ a ajuns pînă la şoferul de taxi – mă gîndesc eu.

Rezum şi simplific: mesajul elitelor bulgare este, în mare măsură, unul pozitiv, de genul *noi sîntem centrul Balcanilor!* Intrarea în Europa se face în acest caz nu pe uşa din spate a „europenilor" de rangul trei, ci pe aceea din faţă a oaspeţilor de onoare, reprezentanţi ai unei mari regiuni. La noi, dimpotrivă, mesajul elitelor a devenit unul sistematic negativ, de genul *noi sîntem coada Europei!* Că acest dispreţ de sine poate veni, la unii, dintr-un exces de dragoste înşelată, pe filieră cioraniană, nu schimbă cu nimic lucrurile. Problema aici nu este una de adevăr şi nici de fidelităţi sentimentale, ci una de *realism politic*, de ceea ce faci cu ceea ce ai.

La începutul anilor '90, am descoperit cu trans-patriotică indignare crezul Bruxellesului în „naţiuni cu vocaţie europeană" precum şi frontierele geografice ale acestei ciudate „vocaţii". A vedea în aceasta un „complot" împotriva României ţine de paranoia; a considera că e vorba de un simplu joc de cuvinte inocent te plasează însă în categoria celor sărmani cu duhul.

De atunci, unii intelectuali au încercat, neconvingător – chiar dacă nu şi total neîntemeiat – să joace cartea „europenilor de drept", faţă de care Occidentul are datoria morală a unei „reparaţii" după abandonarea în mîinile comunismului. Tot mai mulţi s-au prins însă într-un cerc vicios de-a vocaţia: *Ei* se îndoiau de vocaţia noastră europeană, iar *noi* le confirmam această bănuială, transformînd, de cele mai multe ori, lipsa sau proasta funcţionare a unor instituţii democratice în vocaţie totalitară a întregului popor.

Fără a-mi trece prin cap să-i pun pe toţi în aceeaşi oală, cred că se poate – şi chiar trebuie – vorbi, în consecinţă, de o *dublă trădare a cărturarilor*: una faţă de statutul de intelectual, prin abandonarea spiritului critic, redus la criticism oportunist sau pură „criticeală"; şi una faţă de statutul de cetăţean, prin abandonarea Cetăţii ca mod de mîntuire personală: noi, românii, sîntem coada Europei, însă eu, fiind (singurul) conştient de acest lucru, m-am ridicat, iată, deasupra acestor *stupid people* şi am devenit un interlocutor european. O mîntuire cam de mîntuială...

Cu cîtva timp în urmă, profesorul Dumitru Sandu explica în paginile acestei reviste de ce este greu – dacă nu chiar imposibil – să reuşeşti o dezvoltare socială în condiţii de pesimism generalizat. Aşa după cum un minim de optimism este necesar pentru a mişca o societate, tot astfel o naţiune nu poate trăi fără un minim de demnitate – aceasta revenind la a da un sens pozitiv unei conştiinţe critice de sine. Dacă nu, riscăm să ne confruntăm (în continuare) cu adevărul vechii zicale: cine seamănă vînt, va culege furtună...

▲

Pavel CÂMPEANU

glosar de tranziție

Democratura

Într-o viziune simplificatoare, democratura este o democraţie aparentă. Ea îşi anexează instituţiile democratice, dar nu le îngăduie să funcţioneze. Înainte de '89 termenul nu intrase nici în limbajul puterii, nici în cel al contestatarilor ei. Abia tranziţia l-a introdus cu timiditate preluîndu-l din America Latină, locul lui de obîrşie. Dictatura stalinistă nu îşi spunea democratură, ci de-a dreptul democraţie, şi anume în versiunea ei cea mai avansată. Stalinismul neaoş imprimase acestei pretinse democraţii natura statului poliţist.

Vorbind despre democratură tranziţia vorbea despre sine. Ea bătea pasul pe loc la jumătatea drumului care ar fi putut duce de la tiranie la democraţie. Transfigurarea poliţiei agresive într-o poliţie sfioasă nu s-a dovedit suficientă pentru parcurgerea acestui drum. Nepăsător la alternativele ideologice, acest perseverent exerciţiu al sterilităţii a dus după 11 ani la acea memorabilă filă a calendarului datată 26 noiembrie 2000. Neprevăzut, deşi previzibil, ameninţătorul succes al extremismului are conotaţiile unei diagnoze. Circumstanţe mai mult decît incomode i-au convins pe numeroşi descendenţi ai dacilor, romanilor şi ai naţionalităţilor conlocuitoare că de pe urma discursurilor despre o reformă a economiei înfăptuită prin mijloace democratice nu s-au ales nici cu reforma, nici cu democraţia. De aici întoarcerea atîtor cetăţeni spre tribunul altei cauze care promite să-i scutească atît de reformă cît şi de democraţie înlocuind tranziţia prin restauraţie.

Milioanele de alegători care şi-au dat votul extremiştilor nu s-au pronunţat contra democraţiei şi contra reformei, ci contra mistificării lor. Dacă opţiunea lor a fost greşită, ea a dovedit totuşi că tranziţia le-a asigurat fie şi libertatea de a greşi. Reiterîndu-şi în turul 2 greşeala, ei s-ar pune în situaţia de a pierde pînă şi această cea mai nefericită dintre libertăţi. Nefericită fiindcă ei nu pot alege cu entuziasm între o dictatură tranşantă şi o democraţie şovăielnică – democratura. ▲

Mircea VASILESCU

satul global

Campanie şi campanii

Scriam acum două săptămîni despre campania electorală şi despre regulile stabilite de CNA pentru desfăşurarea ei la televiziune. Campania a trecut, dar felul în care s-a desfăşurat ea în presă – mai ales la televiziuni – ar trebui să rămînă în continuare o temă de reflecţie. Un sondaj detaliat realizat de Metro Media Transilvania cu ocazia primului tur de scrutin arată că foarte mulţi alegători s-au hotărît cu cine să voteze în ultimele săptămîni ale campaniei, unii chiar în ziua alegerilor. Şi nu atît presa scrisă, cît posturile de televiziune au avut o mare influenţă asupra votului. Aşa încît, dincolo de sloganurile comode gen „cîinele de pază al democraţiei“ ori „a patra putere în stat“, mass-media ar trebui să-şi asume într-un mod mai clar şi mai responsabil relaţiile cu societatea, cu agenda publică şi cu politica.

Ideea că regulile Consiliului Naţional al Audiovizualului au fost prea rigide şi au împiedicat realizarea unei dezbateri autentice la TV a fost confirmată de doamna Benedicte Berner, reprezentanta Institutului European pentru Media din Düsseldorf, care a monitorizat campania în presă împreună cu Agenţia de pe lîngă *Academia Caţavencu*. De fapt, „severitatea“ regulilor a pornit de la un fel de „prezumţie de vinovăţie“ în ceea ce-i priveşte pe jurnalişti şi, de aceea, le-a lăsat foarte puţin spaţiu de mişcare, de teamă ca aceştia să nu favorizeze vreun candidat sau vreun partid. Le-a limitat, astfel, posibilităţile şi mijloacele de a-şi exercita profesia. În campania pentru turul al doilea (redusă, practic, la două ore de transmisie pe canalul România 1), dincolo de orice reguli, mai toată presa română a militat deschis împotriva unuia dintre candidaţi şi a partidului său, punîndu-le în evidenţă extremismul şi avertizînd asupra pericolelor pe care le reprezintă. O asemenea regrupare în apărarea democraţiei e notabilă şi dovedeşte că, în situaţii de urgenţă şi în regim de campanie, presa din România ştie să reacţioneze şi ştie cum să lucreze. Trecînd însă peste faptul că, în turul al doilea, cetăţenii au avut de ales între păstrarea în limitele democratice şi ieşirea periculoasă din democraţie (fapt cît se poate de important, desigur), ideea de a face campanie *împotriva* unui candidat nu e, după standarde profesionale aplicabile în orice ţară europeană, deloc democratică. Bineînţeles, nu i se poate reproşa presei că, într-o asemenea situaţie, s-a angajat de „o anumită parte“, aşa cum a arătat şi Benedicte Berner. Era fără îndoială necesar pentru rezolvarea unei situaţii-limită, cînd şi democraţia, şi libertatea de expresie riscau să se vadă anulate de un eventual vot dat extremismului. Dar felul în care s-a ajuns la această necesitate arată, pe de o parte, limitele democraţiei româneşti, iar pe de altă parte obligă presa să-şi pună întrebări cu privire la propriul statut, la propriile strategii şi la regulile profesionale pe care trebuie să le aplice *între* campaniile electorale. Dezbaterea autentică, argumentată, lipseşte de multe ori din presa noastră, care cedează prea uşor senzaţionalismului ieftin. Informarea asupra realităţilor din Uniunea Europeană este, şi ea, carentă, ziarele şi posturile de televiziune nedovedind preocupări *sistematice şi coerente* în domeniu. În schimb, presa creează adesea false subiecte, false probleme, introducînd pe agenda publicului evenimente care, altminteri, n-ar trebui să beneficieze decît de o ştire la rubrica „faptul divers“. Cu alte cuvinte, dacă o asemenea campanie împotriva extremismului a fost, acum, necesară, între alegeri presa ar trebui să renunţe la stilul de campanie şi să caute drumul cel mai scurt către jurnalismul de informaţie şi către dezbaterea normală, argumentată, civilizată. (Şi la cîte campanii inutile şi aberante n-am asistat... La ce a dus, de pildă, campania pe tema „firului roşu“ şi cine-şi mai aminteşte, acum, de ea?...) Iar dacă ar discuta mai des şi mai substanţial despre ce înseamnă cu adevărat integrarea în Uniunea Europeană, probabil că electoratul român s-ar maturiza mai repede şi nu ar mai cădea pradă demagogilor care cred că o vopsea „europeană“ de moment le poate ascunde structura profund antidemocratică şi naţionalismul gregar. ▲

© M. Grecu

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Alexandru CĂLINESCU

interstiții

Un partid pentru secolul XXI

Sînt cîţiva ani de cînd cartierul mitic Saint-Germain-des-Prés a început să se transforme în – cum spunea cu amară ironie cineva – „Saint-Germain-du-Prêt-à-Porter“. Librăriile, magazinele de discuri, cluburile de jazz au cedat teren în faţa marilor case de modă şi a bijutierilor celebri. În 1996, Gallimard a vîndut faimoasa librărie La Hune, fondată în 1910 şi situată la întretăierea cu strada Bonaparte; a vîndut-o firmei Christian Dior. Tot atunci, de cealaltă parte a pieţei, colţ cu Rue de Rennes, a tras obloanele renumitul magazin de discuri Vidal, o referinţă pentru melomani; în locul lui s-a instalat bijutierul Cartier. Lîngă „Aux Deux Magots“, gravorul şi medalistul Arthus-Bertrand, adevărată instituţie naţională, a păstrat doar cîţiva metri pătraţi din magazin, în restul spaţiului intrînd Louis Vuitton, cu genţile şi valizele lui de lux. Iar în odinioară hulitul Drugstore Saint-Germain, dar în care se aflau, pe lîngă „buticuri“ şi baruri, o librărie şi un cinematograf, s-a construit un imens magazin Giorgio Armani. Au mai rămas (încă) librăriile La Hune şi L'Écume des Livres, precum şi cinematograful independent (sală „art et essai“) Saint-Germain-des-Prés; asupra lor casele de modă exercită mari presiuni, avansînd sume mai mult decît tentante.

Aceste modificări ale peisajului parizian nu puteau să nu fie luate în seamă de partidele politice, mai ales în perspectiva foarte apropiatelor alegeri municipale. Cel mai „elastic“ şi – surprinzător pentru unii – cel mai în pas cu... moda s-a dovedit Partidul Comunist Francez. El a încercat să obţină, pentru primăria arondismentului VI, arondismentul unde se află Saint-Germain-des Prés, candidatura patronului de la Yves Saint-Laurent, mai vechi apropiat al comuniştilor francezi. Într-adevăr, Pierre Bergé este membru al Asociaţiei prietenilor ziarului *L'Humanité* şi a făcut parte din comitetul de susţinere a listei conduse de Robert Hue la alegerile europene. Pînă la urmă se pare că, din cauza opoziţiei unor militanţi mai tradiţionalişti, candidatura lui Pierre Bergé n-a fost reţinută. Deocamdată.

Ideea nu e atît de insolită cum s-ar crede la prima vedere. În 1995, partidul închiriase localul ziarului *L'Humanité* unui restaurant McDonald's; revista satirică *Le Canard enchaîné* observa atunci că specialitatea noului restaurant ar trebui să fie nu „Big Mac“ ci „Big Marx“. Acum, paralel cu încercarea de a impune candidatura lui Pierre Bergé, partidul s-a lansat într-o spectaculoasă operaţiune menită a modifica imaginea sediului central din piaţa Colonelul Fabien, aşa-numitul „bunker“, proiectat de Oscar Niemeyer. La parter, s-au deschis o sală de expoziţii şi o sală rezervată prezentărilor de modă, sală ce va fi închiriată cu 300.000 de franci pentru o seară. Iar Gérard Fournier, administratorul clădirii, a anunţat deschiderea expoziţiei cu tema „Isus Cristos şi omenirea în zorii secolului XXI“.

N-ar fi exclus ca, mîine-poimîine, să aflăm că Robert Hue poartă în permanenţă Biblia în buzunarul de la piept. ▲

Sever VOINESCU

statul de drept

Un dialog, o carte

Cînd afară urgia este dezlănţuită, cel mai bun lucru este să stai în casă şi să citeşti. Dacă vrei să uiţi de toate, citeşti ceva ce te îmbie la somn. Dacă vrei să înţelegi urgia de afară, citeşti ceva ce te poate transforma în insomniac. Citind cartea de dialoguri Vladimir Tismăneanu – Mircea Mihăieş *(Încet, spre Europa*, Editura Polirom, 2000), îţi poţi pierde somnul din două motive. Întîi, pentru că e atît de alertă încît nu te poţi desprinde de ea pînă nu o termini. Apoi, pentru că subiectul cărţii este însăşi Obsesia noastră din ultimii ani.

Întotdeauna am preferat dialogurile. Avantajul dialogului faţă de orice alt tip de discurs intelectual constă, în primul rînd, în spectaculozitatea sa. Cînd doi oameni vorbesc, asişti pe viu la spectacolul ideilor. Nimic nu e mai fascinant decît să vezi ideile cum se nasc şi se înfruntă, cum suportă nuanţări de toate felurile, cum se întrepătrund şi cum se despart. Nimic nu este mai fascinant decît să urmăreşti succesiunea liberă a temelor, greu controlabilă în ritmul discuţiei, cum revin pe neaşteptate sau se pierd definitiv gînduri şi teze. Dialogul este singurul capabil să ofere acest spectacol.

În plus, dialogul dintre Vladimir Tismăneanu şi Mircea Mihăieş are ceva special. E un dialog între două naturi diferite, unite de prietenie. Vladimir Tismăneanu este „savantul". Ştie tot ce se poate şti despre comunism şi post-comunism, îşi bazează discursul şi argumentaţia pe o bibliografie solidă şi pe o analiză proprie profundă. Ca un personaj camilpetrescian, Vladimir Tismăneanu *vede* ideile, altfel nu se poate explica felul cuprinzător şi seducător în care vorbeşte despre cărţi şi despre oameni. Mircea Mihăieş este „cel de pe baricadă". Ştie România, intuieşte exact Neantul Valah, *trăieşte* complet şi pătimaş experienţa românească. Săptămînal, în *România literară*, el ia pulsul delirului nostru: suferă (cel mai adesea), se bucură (din ce în ce mai rar), trage semnale de alarmă, acuză şi recuză. Această distribuire de roluri, pe care o simt în substratul dialogului, nu este şi o diferenţă majoră între cei doi protagonişti. Vladimir Tismăneanu este la curent aproape secundă de secundă cu ce se petrece în România, iar Mircea Mihăieş are toate criteriile şi informaţiile pentru a judeca competent ceea ce se întîmplă în jur.

Subiectul dialogului dintre cei doi este cu adevărat fierbinte. Cunoaşteţi subiect mai fierbinte decît România? Vladimir Tismăneanu şi Mircea Mihăieş discută despre România, despre comunism şi iar despre România, despre tranziţie şi Kosovo şi iar despre România, despre Iliescu şi Constantinescu şi iar despre România... Ei fac ceea ce noi toţi facem în ultimii ani, ca posedaţi de un duh bizar.

Nu îmi propun să vorbesc despre virtuţile analitice ale cărţii, altfel evidente. Personalităţi, partide, idei, programe, evenimenţe politice din România ultimilor 4 ani intră sub lupa necruţătoare, cea care vede tot, a acelor doi. Este o discuţie care spune lucrurilor pe nume, este o discuţie care incită, este o discuţie dintre acelea la care oricare dintre noi ar fi dorit să fie al treilea... În ceea ce priveşte dialogurile publicate în volum, cred că criteriul de judecată trebuie să fie chiar acesta: îţi doreşti sau nu să intri în vorbă cu partenerii de dialog? Dacă da, succesul e deplin. Dacă nu, dacă te raportezi la dialog ca la un editorial de gazetă, atunci editorul şi protagoniştii s-au ostenit degeaba. Nu cred că mă înşel, toţi cititorii acestei cărţi ar dori să fie între Vladimir Tismăneanu şi Mircea Mihăieş.

Sigur, poţi să fii sau să nu fii de acord cu ceea ce Vladimir Tismăneanu sau Mircea Mihăieş spun. Eu, unul, am găsit cîteva teze şi caracterizări care îmi par contestabile. Dar miza acestei cărţi, simt, nu este aceea de a convinge, ci aceea de *a provoca la aducere aminte*. Miza cărţii este aceea de a te face să cauţi urgent un partener de dialog şi să începi discuţia despre cele ce ni s-au întîmplat. Aici, reuşita e deplină. De la finalul dialogului încolo, oricare cititor poate avea dialogul lui interior cu Vladimir Tismăneanu şi cu Mircea Mihăieş sau poate pune mîna pe telefon în căutarea unui prieten care, în casă, ferit de urgie, are ceva timp pentru o discuţie.

La finalul cărţii, în *Addenda*, găsim două texte care merită, la rîndul lor, toată atenţia. Vladimir Tismăneanu, cu deplina onestitate pe care a arătat-o mereu, atacă tema extrem de delicată „Holocaust *vs*. Gulag" – una dintre cele mai perverse diversiuni intelectuale ale timpului nostru, după opinia mea. Mircea Mihăieş scrie despre ruptura dintre Bucureşti şi provincii – o temă pătimaş dezbătută la noi, care are o ciudată actualitate.

Pentru cei care se vor scăpaţi de urgia de afară, un îndemn: a se citi!

▲

Lucian MÎNDRUŢĂ

talon de participare

Moş Gerilă loveşte din nou

Într-o bună dimineaţă, un cetăţean pe numele lui conspirativ *nea Gheorghe*, a pus ochii pe cel mai frumos brad din Cîmpina. Bradul, dintr-o specie rară, se găsea în părculeţul din centrul oraşului şi fusese plantat acolo acum zece ani, de un băiat al cărui tată murise în revoluţie. Puţin importă însă acest amănunt – cert este că pentru nea Gheorghe (care nici nu-i ştia povestea), bradul era al nimănui.

Nu i-a fost uşor să-l taie. Poliţistul care (miracol de Crăciun!) l-a prins cu el în spate povesteşte că hoţul era asudat şi enervat şi a mărturisit din prima: „Da, dom'le, l-am luat din parc să-l duc la copii!"

Ca să punem lucrurile puţin în context, e bine de ştiut ca la vremea aceasta, la mai puţin de 100 de kilometri, lumea subţire se îngrozea la gîndul pierzaniei din turul doi. Să fi ştiut nea Gheorghe de tot deranjul de la Bucureşti? Chiar dacă aşa a fost, teama de justiţia iminentă nu l-a mişcat într-atît încît să renunţe la gestul simplu şi absolut normal al furtului. Hotărîrea lui ne spune mai mult decît 1.000 de cuvinte ale analiştilor politici îngrijoraţi: democraţia, ca şi pericolul la adresa ei, sînt plante de seră, cultivate în televizor. Americanu', care, la fel ca nea Gheorghe, n-are timp de fineţuri, are un principiu la fel de sănătos: *it's business as usual*.

Acum, la Cîmpina, bradul s-a întors deja la locul lui, iar municipalitatea a anunţat că îl va împodobi de sărbători. E însă ultima reprezentaţie – transplant de rădăcini încă nu se poate face. Aşa că în ianuarie bradul acesta comunitar îşi va îndeplini ultima datorie către oameni, în vreo sobă anonimă. În locul gol se va pune altul, dacă se găsesc bani, iar nea Gheorghe se va enerva prin tribunale, invocînd în faţa instanţei copiii care îl aşteaptă, necăjiţi, acasă.

Ca să nu pierdem şi noi timp, vom ţine procesul chiar acum. Cu menţiunea că numele, profesiile şi alte amănunte sînt fictive şi, în acelaşi timp, cît se poate de plauzibile. Are cuvîntul acuzarea.

„Doamnelor şi domnilor, nea Gheorghe e munteanul tipic. Puţin şmecher, oleacă tîmpit, îşi petrece cea mai mare parte a timpului vrînd să pară că nu înţelege unde a greşit. La slujbă (magazioner la societatea care întreţine sondele din zonă) fură de stinge şi bea pînă cade din picioare. Copiilor, pe care pretinde că-i iubeşte, şi pentru care a tăiat bradul, le dedică în restul anului palme şi picioare în fund. Ceea ce numeşte prieteni sînt de fapt colegi de beţie – cu care a schimbat oricum mai mulţi pumni decît replici. Deşi nu mai are cum, acest om trebuie făcut să înţeleagă că mai sînt şi alţii în jurul său. Propun pedeapsă cu închisoarea."

Şi acum, apărarea.

„Stimată curte, clientul meu n-are bani. Munceşte într-un loc murdar de zeci de ani şi nu e de mirare că gîndurile lui n-au putut rămîne curate. Nu-şi aduce aminte de nimic frumos, cu excepţia ultimei zile de salariu. S-a născut în anul morţii lui Kennedy. În copilărie a tînjit după Pufarin şi în adolescenţă şi-a invitat iubita la o Eugenie, în parcul din faţa casei de cultură. Statisticile spun că munceşte pentru 2,4 pensionari. Ca să nu mai punem la socoteală propria familie. Ştie doar încotro e nordul şi în ce direcţie curge vinul din sticlă. Cum să-i cerem să nu taie un pom numai bun să aducă puţină bucurie în casa lui întunecată? Cer achitarea şi plata unui pom de iarnă pentru familia lui nea Gheorghe."

Ce hotărăşte Curtea? În fiecare zi dăm dreptate şi unuia, şi altuia. Popor de Solomoni, avem atît de mult exerciţiu al răbdării şi înţelegerii încît o eventuală pedeapsă pentru nea Gheorghe nu va avea niciodată valoare de exemplu. Ci, mai degrabă, de excepţie bizară, de tabloid, la fel ca femeia cu barbă care vrea să se radă cu laserul. Căzut la datorie în războiul total dintre fiecare şi restul lumii, tăietorul de brad din Cîmpina ne spune un lucru extrem de important: comunismul n-are viitor în România. Dar nici vreo altă construcţie statornică.

Rămas ţăran pînă la capăt, nea Gheorghe nu poate să împartă nimic cu nimeni. Şi-n plus, are ceva din pionierii care iau în stăpînire o ţară părăsită de locuitorii ei. Ca să ne rîdă în nas, ne-ar putea spune acum că şi proprietatea obştească e furt.

▲

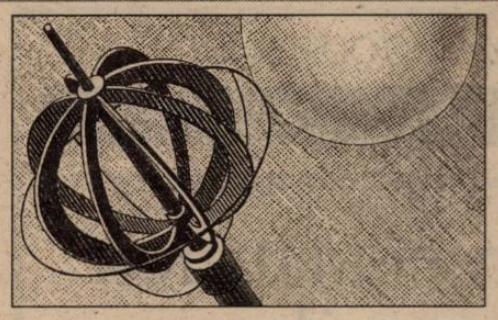

Magdalena BOIANGIU

de jur împrejur

Riviera franceză

Prim-ministrul britanic şi preşedintele Franţei s-au certat şi se spune că prim-ministrul Olandei chiar ar fi înjurat. Toate astea pentru reforma instituţională, subiect concret care nu prea înflăcărează mulţimile. Mulţimile, ajunse pe Riviera franceză cu trenuri gratuite, s-au mobilizat în manifestaţii abstracte împotriva globalizării economiei şi pentru îmbunătăţirea condiţiilor lor de viaţă, considerate precare. Miza tratativelor a fost, totuşi, importantă: înainte de a primi noi membri şi pentru a-i putea primi, trebuie reglată funcţionarea mecanismului. Discuţia despre repartizarea voturilor în Consiliu s-a dovedit a fi foarte dramatică: pe de o parte, presiunea ţărilor mici nemulţumite pentru că poziţiile lor devin mai puţin importante, pe de altă parte rivalităţile dintre cei mari (Germania, Franţa, Marea Britanie, Italia) şi în special tensiunea în cuplul franco-german altădată considerat model. Solidaritatea ţărilor mici a forţat pînă la urmă un compromis în favoarea lor, dar acest rezultat n-ar fi fost posibil dacă ţările mari nu ar fi fost dezbinate.

Prin reunificare, Germania a devenit cea mai populată ţară din Uniune şi conducătorii ei de astăzi doresc ca în viitor acest lucru să aibă o influenţă în procesul de luare a deciziilor. Or, paritatea franco-germană a fost unul din principiile implicite cele mai puternice ale Uniunii, la baza succesului ei esenţial: reconcilierea adversarilor istorici şi elaborarea de sus în jos a unui nou tip de relaţii, care, de-a lungul a două generaţii, a izbutit să pună într-un raport constructiv prezentul şi trecutul. Demersul cancelarului Schröder pentru un număr sporit de voturi – cel mai mare – reînvie teama faţă de pretenţia Germaniei (justificabilă acum şi prin performanţele ei economice) de a fi liderul, dacă nu şi stăpîna Europei.

Nici relaţiile franco-britanice nu sînt lipsite de conflicte, aşa cum s-a văzut în dezbaterea proiectului de apărare comună. O forţă europeană de apărare pare a fi pentru Franţa posibilitatea de a deveni proeminentă în acţiuni – sau în ameninţarea cu acţiuni – libere de aprobarea NATO sau chiar împotriva intereselor alianţei. Marea Britanie nici nu vrea să audă.

Definirea domeniilor unde va funcţiona dreptul de veto – deci a acelora în care va fi nevoie de o unanimitate greu de dobîndit în condiţiile extinderii – este alt prilej de gîlceavă, legat într-un fel de primul subiect. Reprezentanţii Marii Britanii, confruntaţi cu un electorat majoritar eurosceptic, nu pot admite ingerinţa aparatului birocratic de la Bruxelles. Desigur, toate aceste probleme trebuie codificate înainte de încheierea tratativelor cu noii membri, la rîndul lor grăbiţi: succesele obţinute de Irlanda sau Portugalia, de pildă, prin intrarea lor în Uniunea Europeană, par să arate că aceasta ar fi soluţia cea mai bună pentru o democraţie eficientă.

Dincolo de discuţiile tehnice, dar şi prin ele, Europa bogată se întreabă dacă va putea face faţă marelui număr de săraci pentru care va deschide porţile. Problema este dacă acest scop – acceptat de toată lumea – poate fi realizat printr-o integrare mai puternică sau prin reguli mai laxe. Dacă pînă în 2003 sau 2004 Uniunea formulează un set de reguli foarte stricte, primele nou venite vor avea de făcut faţă unor criterii pe care nu le vor putea satisface decît formal şi din această cauză următoarele candidate vor suporta o amînare fără termene precise.

Astfel, prinde contur ideea unei Uniuni cu două viteze: unele ţări nu vor să se angajeze pînă la capăt în procesul integrării. Altele nu pot. Cele care vor nu trebuie împiedicate de neputinţele sau de reticenţele celorlalţi. Acestea vor gravita, probabil, în jurul Germaniei, mai deschisă decît Franţa „colaborărilor intensive". Şi astfel, Germania ar putea obţine mai multă influenţă, chiar dacă nu i se acordă un număr de voturi suplimentare în organismele de decizie.

Conferinţa de la Nisa este considerată un semieşec pe calea unui semisucces. Acordurile realizate, precum şi cele preconizate, deschid perspectiva unui alt fel de Uniune. Ţările candidate vor trebui să se adapteze din mers unor criterii în schimbare. Şi nu o vor putea face dacă schimbarea nu va fi şi modul lor de existenţă. Nu toţi au dreptul să înjure la Nisa sau în alte localităţi cu hoteluri scumpe.

▲

Andrei CODRESCU

scrisoare din New Orleans

www.codrescu.com ● www.corpse.org

În cestiunea barurilor

Scopul unui bar, aşa cum îl înţeleg eu, este să ofere un spaţiu în care libertatea să-şi facă de cap. Un bar pe cinste poate face ca o încăpere să se dilate practic la infinit. E uimitor să vezi un bar, plin de lume, fum şi necontenită zarvă cu o noapte înainte, redus de venirea zorilor la adevăratele sale dimensiuni. Văzîndu-l aşa gol, e imposibil să înţelegi cum într-un atare spaţiu minuscul au putut încăpea atîtea trupuri, cum a stat martor alunecării lor dinspre grav înspre derizoriu, cum a ţinut piept nevoii lor de atenţie. Un trup între alte o mie de trupuri într-o băcănie, sau într-un alt soi de loc public, încearcă să se facă mic-mic, să ocupe doar o cîtime de loc. În baruri se întîmplă tocmai invers, căci trupurile vor să-şi afirme prezenţa cît mai puternic, ca să atragă spre ele alte trupuri.

În plus faţă de libertate, care de una singură poate stîrni încăierări, un bar ca lumea transpiră toleranţă şi intimitate, fiind o încrucişare între un confesional şi un salon de bordel. Confesionalul iese la iveală atunci cînd prietenii, îmbărbătaţi de alcool, se apleacă unul la urechea altuia şi îşi împărtăşesc lucruri pe care trezia nu le-ar îngădui. Astfel de şuşoteli rămîn secrete, apărate fiind de larma din jur, deşi te poţi gîndi că unii, cu urechea mai ascuţită, pot prinde din zbor cîte ceva – şi chiar o fac. Cu toate acestea, pe secretele schimbate în baruri nu poţi pune chezăşie, dar asta nu face decît să le apere încă şi mai straşnic. Beţivii mint şi exagerează, iar a doua zi se trezesc în plină criză de negare. „Eram beat, nu-mi aduc aminte" este una dintre cele mai liniştitoare fraze ale lumii moderne.

În măsura în care un bar este un fel de sufragerie publică, lascivitatea sugestivă este necesară şi încurajată, dar în anumite limite. Am văzut baruri în care aceste limite au fost depăşite de spontane şi cît se poate de nude dănţuiri pe masă. Nu există bar demn de acest nume care să nu păstreze în istoria sa semnificativă nopţi de desfrîu neruşinat la care participă, uneori, celebrităţi şi urmate, uneori, din nefericire, de arestări în masă. Aceste incidente istorice dau unui bar tot atîta faimă cît şi povestirile despre cei care s-au întîlnit acolo, urzind cine ştie ce comploturi între zidurile sale. Cu toate acestea, momentele de desfrîu memorabil sînt destul de rare (excepţie fac New Orleans, Marsilia şi Rio de Janeiro) şi latura de salon a barului se păstrează în limitele decenţei.

Un bar meseriaş trece şi dincolo de salon, oferind spaţii în care momentele de desfrîu se pot aprinde cu uşurinţă. Nu mă refer la camerele secrete sau cotloanele ascunse, dotate cu paturi şi legături mătăsoase, ci la curţi, ganguri, scări şi depozite. Cînd spaţiul public se întredeschide cu discreţie către astfel de unghere, meseria e doar la un pas de bar. Şi abuzul tot la un pas este, deoarece unii, care nu înţeleg natura temporară şi fulgerătoare a acestor unghere, le folosesc ca să violeze legea. Ei nu înţeleg că aceste unghere trebuie folosite numai ca s-o fisurezi un pic, cît să nu se vadă. O sărutare furată prietenei tipului ăla de 200 de kile, care n-a băgat-o în seamă de vreo cinci ceasuri, nu este o încălcare a legii. Dacă el află, atunci ar putea să te calce în picioare – şi legea odată cu tine. Dar asta nu se va întîmpla dacă găseşti un ungher bun. Tot aşa şi cu alte activităţi uşor ilegale: nu trebuie să exagerezi.

Pot să înţeleg că proprietarul unui bar vrea să instaleze camere video acolo în spate, unde este întuneric beznă şi unii se simt tentaţi să încalce regulile. Dar patronul unui bar meseriaş s-ar răzgîndi foarte repede. Şi-ar da curînd seama că o cameră de supraveghere ar turna apă rece peste esenţa libertariană a afacerii şi ar fisîi-o definitiv.

(traducere de Ioana AVĂDANI)

▲

Adrian CIOROIANU

poveşti suprapuse

Visul lui Machiavelli

(şi Ion Iliescu)

Se spune că Niccolò Machiavelli – florentinul celebru şi mult prea nedreptăţit prin clişeele accepţiei comune –, ar fi avut, înaintea morţii, un vis (povestit şi de profesorul de la Princeton Maurizio Viroli, în recenta sa *Niccolo's Smile. A Biography of Machiavelli*, Farrar, Straus & Giroux, NY, 2000): vis în care se făcea că Machiavelli stătea la o margine de drum şi, dintr-o dată, vede trecînd pe cale, prin faţa lui, un grup de oameni tăcuţi, cu seninătate pe chipuri şi cu haine zdrenţuite pe trupuri. *Cine sînteţi voi şi unde mergeţi, oameni buni?*, ar fi întrebat proprietarul visului; *noi sîntem cei binecuvîntaţi, sfinţii lumii ăşteia* – ar fi spus zdrenţăroşii – *şi mergem, se înţelege, spre Paradis*. Doar ce mai trecuse ceva timp şi Machiavelli, rămas în visul său şi tot la margine de drum, vede trecînd un grup de bărbaţi bine hrăniţi şi cu figuri impozante, prinşi într-o discuţie despre subiectele politice ale zilei; şi discuţia era tot atît de animată pe cît de bune erau straiele de pe ei. Uitîndu-se mai bine, posesorul reveriei vede, printre vorbăreţi, pe un Platon, pe un Plutarh, pe un Tacitus – numai nume unul şi unul, toate dragi lui. *Dară voi cîne sînteţi şi încotro vă îndreptaţi?*, a întrebat Niccolò; *noi sîntem cei condamnaţi la Iad*, ar fi venit răspunsul.

Şi, înconjurat de către prietenii săi, pe patul de moarte, Machiavelli ar fi spus: *şi eu aş fi mult mai fericit să merg în Iad şi să discut de-ale politicii cu astfel de oameni mari ai lumii vechi, decît să merg în Paradis şi să mă plictisesc printre sfinţi*. Şi, în ziua ce a urmat acestui vis, pe 21 iunie 1527, Niccolò Machiavelli a murit, cu un zîmbet pe buze.

Evident, povestitorul nu poate spune dacă visătorul florentin a ajuns în Rai sau în Iad. Dar poate schimba planurile şi poate spune, cu argumente, ce şansă efectiv istorică a apărut în faţa personajului politic Ion Iliescu, tocmai pe cînd acesta stătea tot la margine de drum, zîmbind şi observînd cu pasivitate graţia elevată cu care contracandidaţii dreptei se dau cap în cap. Iliescu şi partidul său au o şansă precum poate nu au avut nici măcar în 1990: şansa de a se dovedi, într-adevăr, salvatorii democraţiei şi o soluţie bună pentru ţară; şansa de a face preponderent uitate *fentele* lor glorioase, de la mineriade pînă la Bancorex; şansa de a aduce România mai aproape de Europa, de unde pînă acum li se reproşa că au dus-o în sens invers, legată cu *firul roşu*; şansa de a mulţumi votului de bun-simţ al românilor printr-o reală eficienţă guvernamentală, adică evitînd acel amatorism păgubos, dar cu ţîfnă, ce-a mai scos din cînd în cînd capul în ultimii ani, precum atunci cînd doi miniştri ai coaliţiei defuncte, din partide diferite, îşi încheiau seara certîndu-se *live* la emisiunea lui Dan Diaconescu; şansa, în fine, de a dovedi că toate presupusele lor nostalgii sînt acuze fără fond, şi că ei cred, într-adevăr, în singurele patru idei ale actualităţii: democraţie, reformă, capitalism şi integrare.

Ar mai fi ceva. Probabil că, nici măcar făcînd toate acestea, viitorul preşedinte Iliescu nu va ajunge în raiul hărăzit cucernicilor (după cum îl cunoaştem, nu s-ar spune că suferă); dar, iată, are şansa de a ajunge în acel iad suportabil destinat celor eficienţi; şi, chiar dacă Platon sau Plutarh nu vor fi tocmai pe aproape, Ion Iliescu va avea ocazia, am văzut, de a-l întîlni pe Niccolò Machiavelli.

Ceva-ceva mă face să cred că cei doi vor cam avea ce să-şi povestească şi nu s-ar plictisi deloc împreună.

P.S.: Cît despre scena de la Liceul „Jean Monet", fotografiile de prin ziare au fost, de fapt, parţial corecte. Adevărul este puţin altul: preşedintele Constantinescu a fost doar cel *stropit* de către detracatul cu carnet de partid; *mînjiţi* sîntem cu toţii în afacerea asta, indiferent de convingerile sau de simpatiile noastre.

▲

Daniel VIGHI

din fanfare funerare

Istoria prin colaje

În volumul *Germanii în Banat*, realizat de Grupul de Antropologie Culturală-Istorie Orală al Fundaţiei „A treia Europă", în coordonarea Smarandei Vultur, un neamţ zice următoarele: *„în liceu mi-au plăcut foarte mult aparatele de gimnastică. Ce să spun... primul meu sport preferat a fost drumeţia, la şase ani am făcut prima excursie cu părinţii pe jos, din Reşiţa pînă sus pe Semenic, a fost o realizare atunci, la şase ani, aveam şi un rucsac mic, cum scrie la carte"*. Socotiţi că, la vremea de atunci, cînd pruncul îşi purta rucsacul pe sub cetinile brazilor, în capitală tocmai se petreceau funeraliile reînhumării Căpitanului cerute de conducerea mişcării legionare: pe ceva burniţă se petreceau funeraliile Căpitanului, pe un frig de noiembrie. Iacătă istoria în dublă ipostază: o dată la paradă şi a doua oară ţinîndu-se de mînă cu pruncul acela cu rucsac. Mai zice neamţul următoarele despre vremea aceea: *„Am făcut multe excursii, patinaj şi schi, nu există copil din Reşiţa care să nu ştie să schieze. Schiurile le-am făcut noi, dintr-un butoi vechi am scos scînduri, care seamănă atît de bine cu schiurile, alunecau în toate felurile, numai cum voiam nu"*.

Tot atunci, jurnalista anglo-americană de origine ebree, născută în Germania, R.G. Waldeck, povesteşte fojgăiala din Athénée Palace: *„Nici italienii nu erau mulţumiţi de nemţi. Erau mulţi oameni de afaceri acum la Bucureşti, cei mai mulţi erau în legătură cu «Prahova», o societate petrolieră care era, pare-se, proprietatea Eddei Ciano. Toţi purtau însemnele partidului, dar erau fascişti lipsiţi de entuziasm şi nu aveau nici o indulgenţă pentru il Duce. (...) Aceşti oameni credeau în victoria germană şi considerau că nu este bine să fii de partea cîştigătorilor ca perdant; dar că totuşi e mai bine decît să nu fi deloc de partea învingătorilor"*.

În timp ce fasciştii italieni din holul hotelului îl judecau acid pe il Duce, intervievatul din cartea Smarandei Vultur povesteşte că el, personal, a avut *„un coleg de clasă, Markowski, cu un an mai mic, părinţii lui aveau o cabană, o casă, am mers acolo, Markowski, Zimma Bruno sau Biegler (...) mergeam pentru două-trei săptămîni sus şi ne făceam singuri de mîncare"*. Dincolo, pe holurile hotelului: *„Italienii şi germanii vorbeau de vizita lui Molotov la Berlin, despre care tocmai începeau să apară rapoarte stranii. Se părea că Molotov îl supărase pe Fürher..."*. Junii reşiţeni petrec la cabana lui Markowski după tipic: *„cum urcam şi ajungeam acolo, găseam totul pregătit, lemne de foc, în şpais erau alimentele de bază, făină, zahăr – pîine nu, pîine ne coceam singuri – şi deci de la bun început puteam să ne facem de mîncare şi să ne culcăm."*.

Dincolo s-a ajuns la concluzia că *„de la vizita lui Molotov, criza ruso-germană intrase în faza acută. Ceea ce nu însemna că germanii luaseră deja hotărîrea să declare război Rusiei. Majoritatea militarilor erau însă pentru război, căci decizia finală fiind inevitabilă, era mai bine să termine cu ruşii acum cînd aveau o armată uriaşă şi nu aveau unde s-o ducă."* În cabana lui Markowski e bine, tineretul stă cu ochii la geam, e iarnă, aşa că noaptea *„erau atîtea stele, nu-ţi poţi imagina, cum se văd de la munte, nu ca la oraş, unde este aerul acesta murdar, atmosfera, smogul care acoperă cerul, şi nu am mers aşa de repede la culcare, am ascultat radio, am jucat cărţi şi jocuri de societate, ne-am tratat şi cu puţin alcool, dar nu ne-am îmbătat niciodată, asta pot să spun. Tineretul de atunci, trebuie să-l laud, 95% nu erau niciodată beţi, beau cu plăcere, dar nu erau niciodată beţi"*. Între timp doamniţa Waldeck ne dă asigurări că *„Sima se hotărî să-l doboare pe Antonescu înainte să fie prea tîrziu. Folosind metoda de a-i întărîta pe nemţi împotriva acestui oportunist nou-venit în care Hitler nu trebuia să aibă încredere, Sima se puse pe treabă după tipicul bizantin caracteristic tuturor regimurilor din România.*

Unul dintre oamenii cu gradul cel mai ridicat în ierarhia gardistă îmi spuse în cursul unui dineu: «Ca jurnalist, poate că vă interesează să aflaţi că generalul Antonescu tolerează un post de radio secret care emite spre Anglia»".

Şi tot atunci, tanti Terezia Boghianu, născută Reinbold, în comuna Voiteg, din judeţul Timiş, îşi cultivă grădina: în anul cu pricina (atunci sau poate mai tîrziu, în 1951, cînd cu deportarea „pe Bărăgan") a avut roşii devreme, de Rusalii, *„am pus în april"*, zice, *„numa' o fost bine că n-o fost chiar aşa geroasă primăvara, şi dup-aia, cînd am văzut că vine cam rece noaptea, puneam cît-o pungă aşa, de ziar, pe ele. Iar am avut noroc, că pîn' la Rusalii deja aveam roşii coapte. N-aveam nici solar, sau n-aveam de unde să fac, că nu aveam aşa mult...Da' o ieşit bine, am avut şi de vîndut. Dar nu-i în fiecare an la fel. Într-un an, nu ştiu acum care, am pus prin februarie şi cartofi. Dar după ce-am pus şi mazăre, şi cartofi, tot era fain frumos, o vinit zăpadă după aia. Şi-o mai îngheţat. Aşa că nu şti niciodată cum îi. Îi bine să încerci, dar să nu pui de toate. Aşa-i vremea, n-ai ce să-i faci."*

▲

Texte şi opinii de: *Rodica CHELARU (jurnalist) ● Adar DARIAN (grafician) ● Octavian GROZA (conferenţiar univ., Universitatea „Al. I. Cuza", Iaşi) ● Anca MANOLESCU ● Ionel MUNTELE (conferenţiar univ., Universitatea „Al. I. Cuza", Iaşi) ● Mircea Horia SIMIONESCU (scriitor) ● Eugen STANCU (student, Facultatea de Istorie, Bucureşti) ● Ioana TUDORA (asistent univ., Facultatea de Arhitectura Peisajului, Bucureşti) ● Nicolae VIDENIE (student, Facultatea de Istorie, Bucureşti)*

Argument

Scînteia *(sic!) a fost observarea faptului – confirmat oarecum de oamenii de ştiinţă – că, la doar cîteva luni de la căderea în dizgraţie a liderului comunist român Ana Pauker, peste Atlantic, în Statele Unite, a apărut primul număr al revistei* Playboy, *cu Marylin Monroe pe copertă. Cu siguranţă, este greu de presupus o legătură cauzală, dar – strict cronologic – aşa au stat lucrurile.*

Apoi au apărut întrebările, multe: unde au putut sta alături Elvis Presley şi Mao Ţe Dun, Fidel Castro şi Dwight Eisenhower, I.V. Stalin şi Eugène Ionesco, Charles de Gaulle, Lucreţiu Pătrăşcanu şi Ion Popescu-Gopo? Ce legătură secretă a existat între actorul James Dean şi păpuşa Barbie? Cînd s-au întîlnit pentru prima dată actriţa Brigitte Bardot şi căţeluşa-cosmonaut Laika? Ce au avut în comun pilula contracepţională, revoluţia cubaneză şi premiile muzicale Grammy? Ce ocultă conexiune s-a stabilit între cartea de credit, bomba cu hidrogen, scutecele absorbante Pampers şi acidul dezoxiribonucleic? Cînd şi în ce fel ar fi putut Doctor Jivago *(eventual,* Aşteptîndu-l pe Godot*) să trateze* Cîntăreaţa cheală, *tăvălind-o prin* Cenuşă şi diamant, *rătăcind-o prin Regiunea Autonomă Maghiară şi cîntîndu-i la ureche* Volare, volare *şi* Heartbreak Hotel?

Un singur răspuns a fost posibil: toate acestea s-au întîmplat în anii '50. Anii '50 în lume şi în România: un deceniu de descoperiri epocale, de crime motivate ideologic şi de speranţe motivate pur uman, ani în care s-a suferit şi s-a murit, dar s-a şi trăit pur şi simplu, cu iubire, cu tristeţe sau bucurie. Este drept că, peste frontiere şi graniţe, fericirea, suferinţa şi speranţa nu au fost uniform distribuite – dar aceasta nu a fost numai caracteristica anilor '50, ci este şi va rămîne, poate, datul etern al omenirii.

În prag de secol nou şi ameţită în parte de pulsiuni milenariste nemărturisite, Dilema *deschide acum seria unor numere dedicate ultimelor cinci decenii ale secolului XX: anii '50 deschid seria şi vor urma, în lunile următoare, anii '60, '70, '80 şi '90. Toate aceste decenii sînt propuse unei perspective care să îmbine memoria şi istoria, clasicul şi efemerul, necesitatea şi accidentalul. Motivaţia este simplă: în ciuda acestei aparenţe, toate aceste decenii – ca şi, de fapt, întreaga noastră istorie – sînt încă în noi, aparent insesizabile şi totuşi manifestîndu-se, aparent depăşite şi, totuşi, deseori reactualizate în detalii. (**Adrian Cioroianu**)*

Adar DARIAN

Congresul de la Londra

Pe la începutul anilor '50, student fiind, desenam caricaturi pentru revista *Urzica.* În redacţia *Urzicii* întîlneam tot feluri de oameni, mai binezis „tipuri" pentru că nu ştiu de ce, dar toţi erau atraşi de revistă. Pentru cine nu ştie sau nu-şi mai aminteşte, *Urzica* se intitula „revistă de satiră şi umor" – singura care încerca pe cît posibil să spargă monotonia realist-socialistă şi să mai descreţească puţin frunţile. Multe nume celebre ale presei şi literaturii române ale acelei perioade le puteai întîlni în redacţia revistei care se afla pe Calea Victoriei 25, vis-à-vis de magazinul „Confecţia". Holul cel mare avea un perete de sticlă imens care dădea în Victoriei şi pe la orele 12 la prînz ne strîngeam cu toţii în faţa geamului ca să privim promenada frumoaselor Bucureştiului („fufele" cum le numeam noi) şi bineînţeles totul însoţit de comentarii admirative (dacă era cazul).

Printre cei pe care îi întîlneam deseori era un individ (nu-mi amintesc numele lui) care de fapt nu prea avea el ce căuta la *Urzica*, dar era prieten cu unul din membrii redacţiei şi de aceea trecea destul de des pe acolo. În plus, faptul de a respira acel aer special al *Urzicii* şi de a întîlni „celebrităţi" era deja foarte „in" pe vremea aceea.

Tipul avea o mină cam ştearsă, cu o exprimare de agramat şi întotdeauna părea stînjenit de contactul cu oamenii. Ei bine, acest om (ţineţi-vă bine!) deţinea funcţia de redactor al marelui şi importantului ziar *Agricultura Socialistă*. Era un fost argat de pe o moşie care fusese expropriată şi Partidul, ca să-i ridice nivelul, l-a trimis la „şcoală". Şi de acolo, după un curs scurt de jurnalistică, l-a paraşutat direct în funcţia de redactor.

Întîmplarea a făcut ca în acea perioadă Asociaţia Internaţională a Ziariştilor să organizeze un Congres Mondial la care au fost invitaţi să participe ziarişti din întreaga lume.

Din România (R.P.R. de atunci) a fost ales să participe, cine? Aţi ghicit! Redactorul de la *Agricultura Socialistă*.

Nu ştiu dacă realizaţi. În anii '50, o călătorie la Londra (pentru că acolo se ţinea Congresul) echivala cu o expediţie pe planeta Pluton. Aşa că toţi l-am invidiat pentru „baftă" şi înghiţind în sec i-am urat „Drum bun", pentru că tipul (sadic!) a venit să-şi ia rămas bun. Iar noi toţi ne imaginam deja toate minunile Occidentului *(Ah, Londra!)* pe care individul le va vedea, le va pipăi, le va mirosi, le va gusta, în timp ce noi ne duceam existenţa noastră cenuşie, searbădă, fără perspective.

După o săptămînă de şedere la Londra, omul nostru s-a întors şi l-am invitat la o bere ca să ne împărtăşească ceva din Paradisul nostru pierdut. Noi eram numai ochi şi urechi, avizi să sorbim fiecare sunet din relatarea lui. Şi tipul a început să ne povestească cu o voce uşor ezitantă, întîi despre zborul cu avionul (era pentru prima oară), apoi cum a fost primit, unde a locuit, ce a mîncat, ce a băut (whisky, tot pentru prima oară), despre lucrările Congresului, despre hotărîrile Congresului, tot felul de detalii neinteresante, pînă cînd unul dintre noi a urlat cu o voce gîtuită: „Mai lasă dracului toate astea! Treci la fapte! Cum sînt englezoaicele? Ai văzut spectacole? Ce filme sînt acolo?"

Toate aceste întrebări l-au cam zăpăcit pe omul nostru. Se vedea că era cam încurcat şi nu-şi prea găsea cuvintele. După ce a sorbit din halba de bere din faţa lui şi s-a şters cu dosul palmei pe la gură, şi-a dres puţin vocea şi a spus pe un ton de scuză:

„Ştiţi, Congresul mi-a luat foarte mult timp. Nu prea am avut vreme de plimbări sau de spectacole, dar era un singur film pe care am ţinut să-l văd, pentru că s-a dat şi la Bucureşti şi n-am apucat să-l văd".

Iar noi într-un glas sugrumat: „Ce film?"

„Minerii Donețului".

Noi am căzut sub masă. Absolut autentic.

▲

aduse cu poşta

Ioana CREŢOIU

Dar steluţa cea de sus...?

Fiind copil, cutreieram anii '50, fără a-mi da seama că trăiesc într-o lume ruptă în două şi numai anumite întîmplări m-au făcut să înţeleg, încetul cu încetul, că viaţa de acasă nu se potriveşte cu cea din tîrg.

Una din primele amintiri pe care le păstrez, părînd şi astăzi venită dintr-o lume ireală, este imaginea mamei, într-o rochie lungă, roşie, drapată, cu umerii goi, purtînd la gît o bijuterie scînteietoare, intrînd în camera noastră să ne spună noapte bună împreună cu tata, care este îmbrăcat în haină neagră cu coadă despicată. Eram primii lor admiratori uluiţi şi fermecaţi de hainele, necunoscute nouă, pe care le purtau în acea seară de iarnă a anului 1950. Costumaţia lor era atît de neobişnuită, încît sora mea mai mică, nerecunoscîndu-i, a început să plîngă, iar tata, ca să o potolească, a făcut cîteva salturi graţioase imitînd un greiere şi fluturîndu-şi coada fracului. De atunci nu i-am mai văzut niciodată atît de sclipitori, acel revelion fiind şi ultima petrecere a tinereţii lor, într-o societate care dansa pentru ultima oară. În anii care au urmat am întîlnit haine a căror stofă devenea tot mai rară şi lucioasă, lodene, rochii făcute din stambă pe puncte, şepci şi basmele, bocanci şi pantofi cu talpă de microporos, haine vărgate, paltoane împletite din lîna saltelelor, iar rochiile noastre se croiau cu tivuri şi cu rezerve în talie atît de lungi, încît să fie purtate ani în şir. Fracurile se vindeau, dacă aveai noroc, la filarmonică sau la teatru, iar pălăriile mamelor şi bunicilor au încremenit în cutii, ascunse de mînia proletară, pînă au fost mîncate de molii.

Eram la Constanţa, cîţiva ani mai tîrziu, cînd aveam să văd din nou, în serile de vară, plimbîndu-se tacticos pe străzile oraşului, oameni îmbrăcaţi „altfel". Erau cupluri care se ţineau drăgăstos de mînă, bucurîndu-se de răcoarea serii. Nu aş fi întors capul să privesc în urma lor dacă femeile nu purtau, în loc de rochii din stambă, cămăşi de noapte din milanez roz, bleu sau mov. Aveam să aflu că „sînt rusoaice", pe care le revedeam şi ziua pe plajă în grupuri zgomotoase, cu sutiene imense şi chiloţi cu crac, tot din milanez. Într-o vară am stat în aceeaşi casă cu Şura şi Liuba, doi tineri căsătoriţi care lucrau la un Sovrom şi preparau omleta aruncînd în tigaie oulele cu coajă cu tot.

În acei ani, în afară de emoţiile cu care îl aşteptam pe Moş Crăciun sau ziua de naştere, o altă sărbătoare era ziua de 1 mai. Atunci bunica, acea doamnă care purta pălărie cu pană în fotografie, la rugăminţile nepoatelor mergea cu noi să vedem defilarea. Ajungeam pînă la Statuia Aviatorilor, unde ne opream să privim ceea ce mama-mare a noastră numea „parada". Pe trotuar, treceam pe lîngă nişte oale uriaşe din care oameni îmbrăcaţi în halate albe scoteau crenvurşti fierbinţi şi, în cele din urmă, bunica nu mai rezista milogelilor noastre şi cumpăra fiecăreia cîte o pereche, cu muştar, cu două felii de pîine albă, puse pe un carton. Înghiţeam totul pe nerăsuflate şi cu delicii, deşi părinţii nu ne permiteau să mîncăm pe stradă din cauza „microbilor" de care eram învăţaţi că trebuie să ne ferim. Întorşi acasă, în mod ciudat, nimeni nu era curios să afle cum am petrecut, aşa încît plimbarea rămînea nepovestită. Mă gîndesc acum, cît de mult ne-o fi iubit bunica noastră, ca să meargă cu noi „la defilare" şi ce o fi fost oare în sufletul ei cînd se vedea înconjurată de steaguri roşii, tablouri imense cu Marx, Engels, Lenin şi Stalin şi lozinci pe care noi nu puteam încă citi că scrie: „Stalin şi poporul rus, libertatea ne-au adus!".

O sărbătoare mai mică, dar care venea mai des, era vizita „domnului Iorgu". Acesta sosea numai după lăsarea întunericului şi era primit discret în bucătăria comună, prin uşa de serviciu. Din servieta uriaşă şi neagră scotea nişte misterioase pachete învelite în ziar, pe care femeile casei le cîntăreau şi le împărţeau cu grijă. În zilele următoare vizitei „domnului Iorgu" mîncam carne.

Pe la mijlocul anilor '50 am mers la şcoală, în uniformă neagră, guler alb cu fundă roşie, ghiozdan din carton îmbrăcat în pînză maro, penar din lemn. Doamna învăţătoare obişnuia să ne asemene unor puişori, care îşi găsesc cu toţii locul sub aripile ei ocrotitoare. Poeziile îmi plăceau cel mai mult. Le învăţam cu plăcere, iar acasă obişnuiam să le recit părinţilor şi bunicilor. Într-o zi am recitat plină de elan o poezie despre ţara noastră, care se încheia cam aşa:

„Dar steluţa cea de sus, / Oare ce-o avea de spus? / Socialismul, spune ea, / Se clădeşte-n ţara mea!"

Ţin minte că s-a lăsat o tăcere grea şi nimeni nu a apreciat cel puţin lungimea poeziei învăţate pe de rost. Deşi nu am înţeles prea bine acea lipsă de entuziasm, de atunci am devenit mult mai prudentă în alegerea repertoriului pentru cei de acasă. Nu le-am povestit niciodată că şi eu am plîns, împreună cu toţi elevii adunaţi în amfiteatrul şcolii, ascultînd-o pe mama Zoiei Kosmodemianskaia vorbind în limba rusă despre viaţa şi moartea copiilor ei, Eroi ai Uniunii Sovietice. Tot aşa, nu am pomenit niciodată colegei mele de bancă despre povestea cu Regele Barbar şi Regina Celeste, deşi aceştia erau doar doi elefanţi dintr-o carte pentru copii scrisă în limba franceză.

După 1990, s-a scris mult despre autocenzură şi despre faptul că am fi avut un comportament schizoid. Cu toţii?

▲

Rodica CHELARU

De vorbă cu drepţii

De cîte ori aud vorbindu-se despre lupta împotriva comunismului, îmi vin în minte aceşti oameni. Cei care, fără să pregete, fără să se cruţe, au luat calea codrului şi, cu arma în mînă, au luptat împotriva bolşevicilor, mai apoi a staliniştilor. Li se spune „cei din Rezistenţă" şi puţini dintre cele 22 de milioane de români ştiu de ce.

Întîi de toate, m-a surprins disproporţia dintre cele două părţi combatante. Cîteva sute de oameni, răspîndiţi de-a lungul arcului carpatic, pe ambii versanţi, se încăpăţînau să nu îngenuncheze în faţa tancurilor sovietice, a trădătorilor şi oportuniştilor autohtoni, a minorităţii comuniste care pusese mîna pe putere. Îndurau frigul, foamea, îşi riscau viaţa fiindcă pur şi simplu nu puteau ceda în faţa răului. Obîrşia lor ţărănească le-a oferit îndreptarul de supravieţuire: şi-au săpat bordeie în pămînt, au ştiut cum să păstreze făina, mălaiul şi fasolea uscată, cum să facă focul fără a fi descoperiţi de duşman, şi-au uns picioarele cu grăsime de cerb fiindcă nu se puteau schimba de încălţări, în fine au ştiut toate tainele cercetaşului şi vînătorului de munte. Dacă au fost, o bună bucată de vreme, ajutaţi de semenii lor de prin sate, asta mi-a demonstrat, odată în plus, că românii au cedat cu greu tăvălugului comunist. Se spulberă, astfel, ideea pe care istoria comunistă învăţată la şcoală ne-o repetase pînă la saţietate: că românii acceptaseră, bucuroşi, comunismul, după un război îngrozitor, fiindcă acesta le adusese „linişte, bunăstare, pace".

Al doilea lucru care m-a uimit a fost, însă, dureros. Şi aici a fost vorba despre o confirmare, dar pe care aş fi dorit să n-o fi avut vreodată. Anume, că *absolut toate grupurile de rezistenţă au fost anihilate prin trădare.* Elisabeta Rizea, Gavril Vătămaniuc, Ion Gavrilă-Ogoranu, Mihai Timaru ori alţi supravieţuitori ai mişcării cu care am stat de vorbă mi-au povestit că, peste ani, au descoperit şi cine-i trădase. Majoritatea delatorilor o făcuse pentru meschine avantaje materiale (pămînt, bani, poziţie socială). Niciodată luptătorii n-au dorit răzbunare, deşi aveau toate motivele. Au cerut doar dreptate, judecarea celor care s-au făcut vinovaţi de crime, torturi, brutalităţi. Unul singur dintre aceşti indivizi a ajuns în faţa justiţiei. Dar printr-o inexplicabilă „sensibilitate" faţă de vîrsta inculpatului, magistraţii s-au ferit să-l aducă în faţa lor, spre dreaptă judecată, pe acest torţionar, fost comandant al sinistrului Penitenciar de la Aiud.

Doi dintre aceşti luptători excepţionali din rezistenţă m-au impresionat cu deosebire. La vremea cînd am stat de vorbă, în prispa casei sale din Dragoslavele, Longin Predoiu avea 94 de ani. Ştia că venisem anume pentru asta, că uitasem de vacanţă şi că s-ar fi putut să nu mai aibă prilejul de a povesti odiseea vieţii lui. Cînd obosea şi simţea că i se încleştau fălcile de efort, că nu mai putea rosti cuvintele pînă la capăt, îmi făcea semn cu mîna să opresc reportofonul. Respira sacadat, bea o gură de apă, îşi trăgea sufletul şi pornea iar a-mi povesti. Cum plecase el în munţi, în Muscel, după ce avusese un vis prevestitor. Cum luptase alături de unii dintre foştii lui camarazi de arme din război şi cum toţi pieriseră ori fuseseră arestaţi, rînd pe rînd. Cum căzuse şi el, prin trădare, lăsîndu-şi nevasta şi copiii în voia sorţii. Ce-a pătimit prin puşcării, „tratamentul" special la care fusese supus ca „duşman de clasă"; bătăi de neîndurat, torturi drăceşti, umilinţe de neimaginat. Atunci şi-a pierdut o bună parte din dinţi şi laba unui picior, atunci i-a anchilozat o mînă pe care n-a mai putut-o folosi niciodată pe deplin. Mi-a mai spus cum, atunci cînd venise acasă, mai bătrîn cu 15 ani decît plecase, nu mai găsise nici măcar fotografiile părinţilor pe pereţi, necum acareturile şi ţoalele din gospodărie. Îl aşteptau doar nevasta şi copiii, lihniţi de foame. Iar el, dintr-un munte de om, devenise o umbră.

Elisabeta Rizea este a doua persoană care mi-a zguduit din temelii o anume detaşare, i-aş spune resemnată, faţă de cursul vieţii mele şi a celor din jur. Cînd am întîlnit-o prima oară, parcă m-a străbătut din creştet pînă-n tălpi un curent electric: aveam în faţa mea o femeie de peste 70 de ani, care mergea tîrîş! În patru labe, fiindcă nu putea sta în picioare! Securiştii o bătuseră atît de cumplit, încît îi rupseseră picioarele de la genunchi în jos. „Mergea" aşa de ani de zile şi făcuse... *bătături în genunchi.* Fire dîrză, nu şi-a trădat nici bărbatul, nici grupul, Toma Arnăuţoiu, din care acesta făcea parte. A fost condamnată la moarte şi securiştii i-au spus că familia va plăti glonţul. Costa 3 lei. Povestea ei este deja cunoscută graţie unor cărţi şi emisiuni televizate. A supravieţuit cu demnitate, după ce – la fel ca toţi cei din rezistenţă – nu mai găsise în casă, la întoarcerea după 12 ani de puşcărie, nici măcar o cană să bea apă.

Despre aceşti oameni se vorbeşte arareori şi puţin. Ca şi cum însăşi amintirea lor ar fi supărătoare. Într-un fel, aşa şi este. Fiindcă ei n-au renunţat nici la idealul lor, nici la convingerile lor doar pentru a înlocui un codru de pîine neagră cu cozonac. Au stat drept în faţa detractorilor şi a unui destin tragic. Cred cu tărie în neamul lor, lăsat cu bune şi rele de la Dumnezeu.

Ei sînt în flagrantă opoziţie cu ceilalţi. Cu majoritatea, tineri sau bătrîni, care pare tot mai puţin interesată de istoria ultimilor 50 de ani care şi-au pus pecetea grea pe sufletele şi conştiinţele noastre. „Noi n-am trăit atunci, e treaba celor bătrîni, noi avem viaţa înainte!" spun, cu indiferenţă cinică ori blazată, tinerii. „Ce-a fost, a fost... Fiecare s-a descurcat cum a putut. Acu' la ce să mai dezgropăm morţii?!", rostesc bătrînii, cu glas obosit, privind în lături sau în pămînt.

Prea puţini se gîndesc la faptul că, oricît am vrea, nu ne putem rupe de trecut. Degeaba întoarcem pe faţă şi pe dos ceea ce ni se întîmplă acum, dacă nu ştim ce s-a petrecut cu părinţii şi bunicii unora dintre noi. Şi dacă nu tragem învăţăminte. Nu ne foloseşte la nimic să ni se reamintească axioma că istoria se repetă, chiar dacă la alte nivele, dacă nu putem s-o împiedicăm a se produce. ▲

Ioana TUDORA

„Entuziasmul" arhitectonic

Anii '50 reprezintă în arhitectură, la nivelul tendinţelor teoretice şi a „marii arhitecturi" o desprindere de formele incipiente ale modernismului şi dezvoltarea lor (cu ajutorul inginerilor) către un tip de expresie cu totul nouă (Ronchamp, Guggenheim, Filarmonica din Berlin...). Utopiile capătă cu totul alte dimensiuni o dată cu primii sateliţi – Oraşul cosmic vertical al lui Iannis Xenakis (inginer, arhitect şi muzician, colaborator al lui Le Corbusier) neagă descentralizarea propusă de susţinătorii oraşelor-grădină – concentrarea ca tendinţă naturală a unui oraş – şi propune oraşe modulare indiferente faţă de climă şi natură.

Pe de altă parte anii '50 au rămas în memoria oamenilor şi a oraşelor ca fiind anii în care se înalţă primele cartiere de blocuri înalte, ca anii în care teoriile corbusianiste *(La ville radieuse* – 1955...) şi cele ale şcolii de la Bauhaus (oraşul standardizat, industrializat – raţionalizarea edificiilor) îşi găsesc expresia deplină. Idealurile moderniştilor erau exprimate şi de *Charta de la Atena* adoptată de Congresul Internaţional de Arhitectură Modernă (CIAM) în 1957. Europa este dominată de „urbanismul raţionalist" în care locuinţele se înghesuiesc în blocuri enorme, iar spaţiul public se transformă în zone amorfe numite „spaţii verzi". Cuvîntul cheie rămîne *zoningul,* iar *L'unité d'habitation de Marseille* rămîne simbolul acestei perioade.

America trece şi ea prin experienţa cartierelor de blocuri, dar în acelaşi timp trăieşte – datorită impactului politicilor lui Ford – o disoluţie a oraşului în suburbii întinse pe mii de hectare – *Broadacre cities* improvizate. Peisajul natural dispare sub uriaşe reţele edilitare şi autostrăzi. Este o ţară dominată de casa-şopron, de maşina de tuns sau de stropit iarba şi de grătarul de weekend pe de o parte şi de clădirile înalte, de beton, metal şi sticlă pe de alta. China se afla în perioada politicii *hsang shan xia xiang* care determina migraţia tinerilor educaţi către mediile rurale – în special spre munte – pentru a ajuta la dezvoltarea lor industrială. America de Sud trăieşte între visele megalomanice de tip Brasilia (Lucio Costa, 1956) – dictatură a modernităţii – şi dezvoltarea fără precedent a favelelor în care, spre sfîrşitul anilor '50, locuia aproximativ jumătate din populaţie.

Bucureştii se aflau în acei ani sub influenţa stalinismului, imaginea sa se transforma discret din cea a unui mic Paris în cea a unei mici Moscove. Discret, căci aparent oraşul rămîne neschimbat – cu excepţia celor cîteva plombe nou construite –, ceea ce se schimba în anii '50 nu era atît oraşul cît oamenii lui. Cenuşiul nu provenea încă din faţadele din panouri mari ci de pe feţele trecătorilor.

În Bucureştiul anilor '50 coexista un sentiment al nesiguranţei şi neîncrederii cu discrete prelungiri ale unei normalităţi care suferea mai mult în faţa noii păci decît suferise de pe urma războiului. Noii edili caută să şteargă imaginea unui Bucureşti interbelic boem şi cosmopolit. Lucrurile se întîmplă discret – insidios. Numele dispar primele. Cartierele sînt îngropate sub noile raioane: Tudor Vladimirescu, 30 Decembrie... Se nasc primele planuri cincinale (1951-1955, 1956-1960). Se raportează cu mîndrie numărul de şcoli şi facultăţi noi, numărul de locuinţe, muzee... Se construiesc stadioane, parcuri şi săli de spectacol – analele statistice sugerează o atmosferă efervescentă şi entuziastă...

Oraşul se dezvoltă cu elan sovietic, cartierele nou construite se întind către marginea oraşului (Calea Griviţei – Bucureştii Noi – Înfrăţirea între popoare, Floreasca, cvartalurile armatei din zona Panduri – Drumul Taberei...), dar păstrează încă o scară relativ umană. În ţesutul vechi al oraşului intervenţiile se rezumă la o serie de plombe cu un caracter încă relativ contextualist. Opera Română (1953 – arh. Octav Doicesu) este poate cea mai importantă clădire construită în zona centrală în această perioadă, iar relaţia ei cu oraşul este mai degrabă indiferentă decît agresivă. Unele clădiri vechi, precum Palatul Şuţu, se restaurează şi sînt reintroduse în circuitul muzeistic. Nimic nu anunţa încă dezastrul ce va să vie peste încă un sfert de veac.

Chiar şi mult blamata *Casa Scînteii* (1956 – arh. Horia Maicu) rămîne un gest cvasi-decent din punct de vedere urbanistic – poziţia ei fiind pe de o parte mărginaşă şi cu un oarecare respect faţă de structura existentă şi de ceea ce era şi încă mai este „Şoseaua". Două intervenţii cu un caracter distructiv se produc în anii '50 – amîndouă la nivelul spaţiului urban. Una este distrugerea într-o mare măsură a Parcului Carol / Libertăţii – a cărui atmosferă romantică dispare sub marele ax (1958 – arh. Horia Maicu) ce duce la noul mausoleu („Monumentul eroilor luptei pentru eliberarea poporului şi a patriei, pentru socialism" – 1963).

A doua, mult mai gravă, reprezintă dorinţa de a transforma Bucureştiul într-o „capitală modernă". Piaţa Palatului devine cea mai importantă intervenţie urbană, considerată chiar şi astăzi ca fiind una de calitate, în ciuda aberaţiilor ce o definesc (începînd cu turnul din vale, faţadă fără casă...) şi în ciuda faptului că spaţiul în sine este mort şi amorf. De altfel, acesta este fenomenul care a definit toate marile intervenţii urbane timp de 40 de ani – toate *spaţiile* (căci nici nu mai poate fi vorba de *locuri)* devin un fel de gări din Mizil – *locuri* în care nu se întîmplă nimic. ▲

Cronologie

1950

● premiera, la Paris, a piesei *Cîntăreaţa cheală* de Eugène Ionesco marchează naşterea teatrului absurdului; ● în iunie, trupele nord-coreene traversează paralela de 38 de grade spre sudul peninsulei; începe astfel războiul din Coreea, prima confruntare de proporţii a *războiului rece*; ● comuniştii români pun în practică o nouă organizare teritorial-administrativă a ţării; ● în SUA, senatorul de Wisconsin Joseph McCarthy începe o campanie dură şi zgomotoasă împotriva organizaţiilor sau cetăţenilor americani suspectaţi de simpatii comuniste; ● tot în Statele Unite, un inginer electronist îmbătimit de *science-fiction*, Robert Scheider, patentează ideea cărţii de credit.

1951

● în martie, soţii Ethel şi Julius Rosenberg sînt condamnaţi la moarte pentru spionaj „atomic" în favoarea Moscovei; ● pe 18 aprilie, la Paris lua naştere *Comunitatea cărbunelui şi oţelului* (CECA), reunind Franţa, Germania, Italia, Belgia, Olanda şi Luxemburg; ● începe, în România, primul *cincinal* – 1951-1955 –, simbol al economiei planificate; ● în statul american Idaho se construieşte prima centrală nuclearo-electrică; ● Alan Freed, un disc-jokey din Cleveland, Ohio, pronunţă într-o singură seară trei cuvinte care vor face carieră: *rock and roll.*

1952

● în ianuarie, o nouă reformă monetară în România comunistă; ● în aprilie, explozia experimentală a primei bombe cu hidrogen, într-un poligon american din Nevada; ● plenara CC al Partidului Muncitoresc Romîn din luna mai dă semnalul epurării aripii de partid reprezentate de Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu ş.a.; ● Uniunea Sovietică participă pentru prima dată la Jocurile Olimpice; ● prinţesa Elisabeth Alexandra Mary (viitoarea regină Elisabeth a II-a) moşteneşte coroana Marii Britanii; ● Puerto Rico adoptă o nouă Constituţie şi devine stat independent în cadrul Statelor Unite ale Americii; ● din septembrie, şi România are o nouă Constituţie; pe harta ţării apare Regiunea Autonomă Maghiară, cuprinzînd cîteva judeţe din Transilvania; ● prima operaţie de schimbare de sex, la Copenhaga: americanul George Jorgensen devine Christine Jorgensen; ● generalul în retragere Dwight „Ike" Eisenhower devine preşedinte al Statelor Unite; ● firma japoneză *Sony* produce primul radio portabil de buzunar.

Eugen STANCU

Un nou gen literar

– literatura SF în anii '50 –

Savantul Sadovski suferea de lepră. În plină epocă socialistă, Alexandr Iurevici Sadovski, care îşi dedicase întreaga viaţă găsirii unui leac împotriva necruţătoarei maladii, se vede pus în faţa ucigătorului destin. Boala înainta implacabil, şi numai cîteva luni îl mai despărţeau de moarte.

Dar dintr-o dată (peste numai o pagină) apare savantul Boris Arkadievici Zorin cu Soluţia. Pînă cînd ştiinţa urma să descopere antidotul, îngheţarea bolnavului pentru o vreme era varianta care mai putea da muribundului o fărîmă de speranţă. Zis şi făcut. După cîţiva ani, savantul Alexandr Iurevici Sadovski este trezit din somnul său criogenic, complet vindecat. Dezmeticindu-se, priveşte în jurul său şi ...

„– Da, e comunism, îi zîmbeşte Zorin! Multe lucruri s-au schimbat, nici nu le vei mai recunoaşte."

Da, în anii '50, România s-a trezit şi ea în comunism. Dincolo de tot ce ştim în general despre trecerea aceasta, e mai puţin cunoscut faptul că tot acum a apărut la noi o literatură fantastico-ştiinţifică. Am numit-o astfel deoarece, cel puţin pentru această perioadă, o găsim mai aproape de sovietica *naucino fantasticescaia literatura* (în traducere *fantastic ştiinţific)* decît de curentul *science-fiction,* teoretizat prima dată în Statele Unite de Hugo Gernsback la începutul secolului. Distincţia majoră dintre cele două concepte, potrivit lui Hartmut Luck, este următoarea: în timp ce în cazul SF-ului e vorba mai mult de *amazing stories,* avînd drept spaţiu cosmosul şi timp viitorul, FS-ul se defineşte prin caracterul său pregnant social povestind despre viitoare posibile confruntări cu duşmanul de clasă.

Cele cîteva producţii româneşti interbelice ce pot fi clasificate drept SF sînt nesemnificative. De aceea putem vorbi de apariţia genului începînd mai degrabă cu anii '50. „Debutul" are loc în anul 1955, cînd, sub conducerea scriitorului Adrian Rogoz, revistă *Ştiinţă şi Tehnică* începe publicarea suplimentului „Colecţia Povestiri Ştiinţifico-Fantastice".

În primii doi ani, deşi Stalin murise în '53, ceea ce se publică reflectă în mare măsură teoriile defunctului. Astfel, cu cît ne apropiem mai mult de comunism, cu atît lupta de clasă devine mai acerbă, iar rolul conducătorului mai decisiv. Orice abatere de la perioada preconizată de lideri (cincinalul) este interzisă. Literatura SF nu face excepţie.

În aceste condiţii, stereotipul romanului poliţist ajunge să fie una dintre puţinele „reţete" de construire a unei astfel de povestiri. În mai toate scenariile intriga se rezumă doar la „prezenţa inamicului de lîngă noi": fascismul, imperialismul capitalist occidental sau... „şugubăţul" spion. Iată ingredientele! Starea de alertă permanentă, presentimentul victoriei (poate dificilă la început, dar sigură în cele din urmă) sînt elementele care incită imaginaţia cititorului. Un cititor ce va avea parte, într-o primă perioadă, de traduceri din literatura sovietică şi apoi de imitaţii autohtone ale acestora.

Duelul ideologic Est-Vest există atît în povestiri, cît şi la teoreticieni. Afirmaţiei lui Anthony Busher (autorul unei antologii a literaturii SF americane a anilor '50) potrivit căruia SF-ul ar fi literatura cea mai liberă ideologic, Silvian Iosifescu (critic literar) îi răspunde foarte tranşant reproşînd producţiilor occidentale acţiunile pe măsura lui James Bond, în care „spionii roşii sînt urmăriţi de agenţi federali ai Cosmosului". (Potrivit logicii FS-ului comunist lucrurile trebuie să se întîmple evident invers!)

Urmărirea nu va dura totuşi la infinit. Primele confruntări ale Războiului Rece obligă politicul să caute soluţii (pe care literatura la va prelua). Încă din 1952, într-o conferinţă a statelor socialiste de la Beijing se declară pentru prima dată că ţările cu sisteme sociale diferite pot coopera în mod paşnic. O dată cu venirea la putere a lui Hruşciov, teza *coexistenţei paşnice* devine din ce în ce mai populară, iar literatura SF a epocii reflectă din plin noua orientare.

De exemplu, *Ghidul din Lună* (Mircea Şerban, 1956) evocă un an 2000 în care coexistenţa paşnică triumfă. Toate conflictele sînt de domeniul trecutului pentru că „milioane de oameni din toate ţările globului au susţinut propunerile de pace ale Uniunii Sovietice", şi, mai mult decît atît, primul zbor pe Lună a fost realizat de un echipaj mixt format din şase oameni: „un american, un francez, un rus, un chinez, un englez şi un negru". Ar fi multe de spus despre componenţa echipajului, despre faptul că, deşi scrisă de un român, povestirea nu-i plasează încă în scenă pe români; dar vremea utopiei se apropie.

Sfîrşitul anilor '50 este momentul trezirii savantului amintit la început (personaj stereotip SF), care nu mai recunoaşte nimic. Într-adevăr, lucrurile se mai schimbaseră. Moartea lui Stalin, urmată de denunţarea acestuia de către Hruşciov la Congresul XX al P.C.U.S., apariţia *Dezgheţului* lui Ehrenburg, ca o primă breşă în edificiul modelelor literare staliniste, lasă loc apariţiei utopiei, ca specie literară, în spaţiul sovietic, şi, mai departe, în cel comunist.

Într-un studiu din 1920, P. Sakulin afirma că apariţia utopiei nu este decît semnul cel mai clar al crizei unei societăţi. Acest aspect a fost de prea puţine ori luat în seamă în analiza utopiei. Şi totuşi Platon şi-a scris *Republica* după o înfrîngere umilitoare a Atenei în faţa Spartei. Morus, la rîndul lui, a fost martorul sfîrşitului Războiului celor Două Roze şi al crizei ce a urmat o dată cu venirea la putere a lui Henric al VIII-lea, în timp ce Campanella a conceput proiectul unei *Cetăţi a Soarelui* într-o ţară care, după o lungă perioadă înfloritoare, cunoştea regresul economic.

Ultimii ani ai deceniului şase reprezentau prima manifestare puternică a crizei sistemului comunist (evenimentele sînt binecunoscute). Iar utopia românească semnificativă pentru această perioadă cred că este romanul lui Sergiu Fărcăşan *O iubire din anul 41.042*, lucrare ce reia principalele elemente ale *Constelaţiei din Andromeda* (1957) a scriitorului sovietic Ivan Efremov. Limitele în spaţiu şi timp încep să dispară o dată cu prelungirea imaginară a sistemului comunist dincolo de graniţele „lagărului comunist" şi ale cincinalului. Totuşi, utopia comunistă, deşi se vrea o „replică dată utopiilor occidentale", acţionează tot ca un sistem de oglinzi paralele în care visul viitorului apare alături de tarele prezentului.

Imagini şi reflectări ce vor ţine cu sufletul la gură publicul consumator al acestui gen şi în deceniul următor. Cititori, în majoritate tineri, ce uneori credeau că se sustrag atît mesajului ideologic, cît şi realităţii, pentru a cădea pradă aceloraşi, spuse însă cu alte cuvinte. ▲

Anca MANOLESCU

Libertatea clandestină

Am vorbit prea adesea despre grupul de la mănăstirea Antim, activ cam între anii 1943 şi 1958: grup singular, unic poate în România, în care exigenţele intelectuale moderne şi exigenţele tradiţiei răsăritene – departe de a se înfrunta ori exclude – se întîlneau, se limpezeau reciproc, stîrnind participanţilor entuziasmul noutăţii: al tradiţiei regăsite şi al culturii regăsite, cuprinse amîndouă în prospeţimea savuroasă a Spiritului. Grupul de la Antim e un bun exemplu de contrast compensator, specific „vremilor sărace": era vorba despre o comunitate şi despre un spaţiu al libertăţii, al tradiţiei trăite ca libertate, ce aveau drept fundal o lume pe cale de a fi încarcerată în proiectul comunist. În volumul *Timpul Rugului aprins* (1996, Humanitas), André Scrima, cel mai tînăr membru al grupului, trece mai departe experienţa Antimului: şi nu doar printr-o simplă relatare, ci printr-o hermeneutică a întîmplării spirituale ce a avut loc acolo. În ciuda tuturor acestor avantaje, nu despre Antim vreau să vorbesc aici. El este excepţia, ce şi-a consumat pînă la capăt singularitatea, înainte de a împărtăşi o soartă prea comună în acele vremi: a fost inculpat (şi de la început condamnat) într-unul dintre numeroasele procese montate de putere, procesul „Rugului aprins".

Există însă în volum un pasaj ce diagnostichează foarte bine tendinţa globală a anilor '50, şi chiar modelul de lume pe care comunismul îl aducea cu sine. Pasajul se leagă de personajul axial al Antimului – Ioan cel Străin. Personaj axial fiindcă a adus cu sine o experienţă şi un mesaj al tradiţiei în jurul cărora s-a putut cristaliza grupul; personaj axial şi fiindcă a fost un „trecător", un peregrin, întrupînd cumva o axă non-spaţială şi non-istorică, o a „şaptea dimensiune" s-ar spune. Ivan Stranik era un om foarte simplu: fusese monah la mănăstirea Optina, unul din centrele celebre ale înnoirii isihaste ruse, iar, după desfiinţarea mănăstirii, alternase perioadele de detenţie cu perioade de muncă în uzină. Sosise în România prin 1941, în refugiu alături de mitropolitul Rostovului şi găsise ospitalitate la mănăstirea Cernica. Cîţiva ani mai tîrziu, autorităţile sovietice îl vor recupera şi-i vor curma peregrinarea exterioară, închizîndu-l în lagăr. Din 1943 şi pînă în 1946, el a fost prietenul celor de la Antim, cărora le-a trecut destinul interior al peregrinării spirituale.

Conform mărturiei lui André Scrima, Ioan cel Străin lua act cu calm şi realism de noua condiţie umană adusă de către comunism. „În felul său, deloc pedant ori sofisticat, lipsit de termeni culturali moderni – ceea ce nu avea importanţă pentru că noemele transmise şi percepute erau în fond aceleaşi –, părintele Ioan vorbea despre ceea ce aş numi *solidificarea timpului*, pe care Rusia sovietică reuşise să o impună. Era un îngheţ, o congelare prezentată, bineînţeles, sub aspectul opus al exuberanţei, al avîntului: parăzi, mitinguri, întreceri. În realitate, era vorba despre interdicţia, scoborîtă peste un imens spaţiu al umanităţii, de a te deplasa liber; era imposibilitatea de a mai fi pelerin, aşa cum fusese toată Rusia tradiţională pînă în ajunul primului război mondial."

Modelul acesta, de sedentarizare forţată a religiosului, nu a întîrziat să fie aplicat şi în România. Un decret din octombrie 1959 al Marii Adunări Naţionale plasa monahismul în rîndul instituţiilor controlate de Stat. Deja atacat prin condamnări, închisoare şi persecuţii, el nu mai avea dreptul să „funcţioneze" decît în mănăstirile autorizate de către Departamentul Cultelor. Orice fel de viaţă eremitică, orice fel de retragere în locuri necunoscute şi, prin urmare, sustrase ochiului Puterii erau catalogate drept infracţiune. Simboluri directe ale libertăţii spirituale, recluziunea şi peregrinarea deveneau de acum înainte imposibile. O altă restricţie tindea să golească „tradiţia" monahală şi chiar tradiţia pur şi simplu de conţinutul ei. Cu excepţia absolvenţilor învăţămîntului teologic, numai pensionarii mai aveau dreptul să populeze mănăstirile.

„Regimul popular" va persecuta ori va elimina pe călugării, preoţii şi credincioşii ce nu aderă la propria lui noţiune de „popor", îi va tolera pe cei ce-şi practică credinţa cu discreţie, îi va promova (şi îi va încadra strîns) pe cei care alimentează un discurs „patriotic" intonat în cheie oficială. Liberatea spirituală devine clandestină, interioară ori lipsită de importanţă. ▲

Cronologie

(urmare)

1953

● la Paris, pe 5 ianuarie, prima reprezentare a piesei *Aşteptîndu-l pe Godot*, de Samuel Beckett; ● pe 5 martie, moare, în apartamentul său, I.V. Stalin; la conducerea URSS vine Nikita Hruşciov; ● James Watson şi Francis Crick descoperă structura „în dublă elice" a ADN-ului; ● pe 5 iunie, încoronarea reginei Elisabeth a II-a a Marii Britanii este transmisă, prin televiziune, în întreaga lume; ● apare în SUA, primul număr al revistei *Playboy*, avînd-o pe copertă pe Marilyn Monroe; editorul – Hugh Hefner – nu credea că va mai avea bani pentru a scoate un al doilea număr; ● neo-zeelandezul Edmund Hillary şi şerpaşul nepalez Tenzing Norkay escaladează Everestul.

1954

● în aprilie, liderul comunist român Lucreţiu Pătrăşcanu – arestat din 1948 – este condamnat la moarte; Gh. Gheorghiu-Dej elimina astfel un potenţial rival politic; ● pe 7 mai, Franţa pierde bătălia de la Dien Bien Phu, în faţa trupelor lui Ho Şi Min; din iulie, Vietnamul devine independent, chiar dacă rămîne temporar rupt în două, de-a lungul paralelei de 17 grade; ● pe 19 iulie, un tînăr şofer din Memphis înregistra într-un studio local un cîntec – *That's All Right, Mama* – pe care îl va face cadou mamei sale; numele amatorului: Elvis Presley; ● americanii lansează submarinul *Nautilius*, primul submarin cu propulsie nucleară; ● în Coreea de Sud, pînă atunci anonimul Sun Myung Moon lansează un nou cult: *secta Moon* sau *Biserica Unificării*; ● pentru prima dată un concurs *Miss America* este transmis *across the nation* prin televiziune.

1955

● farmacistul Gregory Goodwin Pincus prepară pilula anticoncepţională orală; peste 5 ani ea va fi autorizată în Statele Unite şi peste 12 ani în Franţa; ● apare romanul *Lolita*, de Vladimir Nabokov; ● apare primul volum al romanului *Morometii*, de Marin Preda; ● pe 14 mai, Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, Germania de Est, Polonia, România, Ungaria şi URSS formează *Pactul de la Varşovia;* ● biologul Jonas Salk descoperă vaccinul anti-poliomielitic; ● în California este inaugurat primul *Disneyland*, *iar McDonald's* devine, la scara Statelor Unite, reţea naţională de *fast-food;* ● apare prima ediţie a ghidului recordurilor mondiale *Guinness Book of Records;* ● pe 30 septembrie, pe o autostradă californiană moare într-un accident, la 24 de ani, actorul James Dean; ● pe 14 decembrie, România devine membră a O.N.U.

Octavian GROZA, Ionel MUNTELE

Teama de memoria spaţiului

Primii ani de după 1945 au continuat organizarea administrativă moştenită dinainte de război şi rectificată succesiv de Antonescu şi de urmările conflagraţiei, acestea din urmă oficializate prin Tratatul de pace din 10 februarie 1947. În 1943, din punct de vedere administrativ, România avea 2 provincii (Basarabia şi Bucovina), 11 inspectorate generale administrative, 60 de judeţe, 366 de plase, 153 de comune urbane, 5.898 de comune rurale şi 13.913 sate. În 1947 cele 16 judeţe din Basarabia şi Bucovina sînt pierdute în favoarea U.R.S.S., tratatul recunoscînd «în schimb» autoritatea românească asupra celor 11 judeţe ale Transilvaniei de Nord, recuperate de la Ungaria.

După înlăturarea adversarilor politici, pentru puterea comunistă atît *judeţele* – cadre spaţiale identitare evoluînd la scară istorică –, cît şi *comunele* – constituite pe baza proprietăţilor indivizilor din comunităţile teritoriale –, începeau să devină piedici în calea aplicării proiectului social importat din U.R.S.S. Judeţul şi plasa erau gîndite dintru început ca unităţi administrative descentralizate, înrădăcinate în local şi în comportamentele ancestrale ale locuitorilor lor. Întreaga organizare administrativă a României trebuia prin urmare să fie regîndită în funcţie de obiectivele unei modernităţi impuse de la răsărit. Existau însă cel puţin trei aspecte care puteau împiedica sau complica acest lucru.

În Rusia, comunizarea economiei ruseşti, rurală prin excelenţă, găsise o bază în proprietatea obştească asupra pămîntului, în *mir*-ul tradiţional. Transpunerea *sovhoz*-urilor şi mai ales a *kolhoz*-urilor în spaţiul românesc nu putea urma aceeaşi logică pentru simplul fapt că ruralul românesc era atins în mod incurabil de modernitate, chiar dacă aceasta rămăsese neîmplinită. Colectivizarea, prevăzută mai devreme, dar începută efectiv în 1949, era de negîndit în cadrele spaţiale pre-existente, mult prea bine conturate pentru a nu se constitui în repere identitare şi în structuri de rezistenţă ideologică implicită.

O a doua problemă era aceea a caracterului industrializării româneşti, în plină expansiune între cele două războaie. Lipsită însă de experienţa burgheziei pe care o eliminase moral prin naţionalizarea din 1948, puterea comunistă locală nu se putea baza decît pe experienţa sovietică de industrializare. Poate că această abordare fusese normală pentru o Rusie confruntată cu necesităţile umanizării spaţiilor pustii ale Siberiei meridionale. În nici un caz însă ea nu mai era valabilă în condiţiile în care industria României, cu origini fie în modernitatea de tip central-european a Transilvaniei, fie în cea de tip colonial anglo-german pentru Principate, îşi construise deja structuri care evoluaseră independent de trama administrativă.

Al treilea obstacol era format de matricile spaţiale ale fostei organizări administrative, personalizate la fiecare nivel spaţial (sat, comună, plasă, judeţ) de evoluţia istorică, de toponomastica acesteia, de ierarhia teritorială a serviciilor furnizate de o funcţionărime poate birocratică, dar care învăţase cît de cît treburile publice începînd cu instituţionalizarea sa din 1830 de către, culmea, generalul rus Pavel Kiseleff.

Este exact ceea ce a făcut reformarea comunistă a organizării teritoriale prin *Legea nr. 5* din 8.09.1950, care a creat 28 de regiuni, 148 de oraşe, 177 de raioane care înlocuiau cele 424 de plase şi 4.052 de comune. Regiunea era în mod clar definită prin lege ca o structură de încadrare centralizată a teritoriului, o copie în mic a statului autoritar. În scopul atingerii acestui obiectiv, dar şi ca urmare a efortului de a le face compatibile structural cu cele de tip sovietic, numărul lor a fost redus la 18 în 1952 şi la 16 în 1956, cînd tendinţa de centralizare a fost exacerbată după instalarea lui Gheorghiu-Dej ca prim secretar al P.C.R. Raioanele, care se suprapuneau multor dintre vechile plase, erau definite conform standardelor sovietice, ca unităţi operaţionale din punct de vedere politic, economic şi administrativ. Deoarece îşi luaseră rolul în serios, reuşind să se substituie cu succes uneori plaselor, după ce numărul lor a fost mărit succesiv la 183 în 1952 şi la 192 în 1956, au cunoscut o diminuare semnificativă în 1960, cînd numărul le-a fost redus la numai 142. La fel s-a întîmplat şi cu comunele care, după o creştere numerică de la 4.052 în 1952 la 4.313 în 1956, au cunoscut o diminuare destul de însemnată – 4.259 în 1961.

Reforma a fost de fapt o copie nefericită a structurii administrative a statului sovietic, de la eşaloanele ierarhice (regiuni, raioane, comune – corespunzătoare sovietelor săteşti, forul decizional la nivel local numindu-se de altfel „sfat popular") şi pînă la categoriile de localităţi (oraşe – de subordonare republicană, regională sau raională, centre de tip urban, centre muncitoreşti, localităţi suburbane, centre comunale, sate). Copierea a mers pînă şi la nivelul dimensiunilor medii ale unităţilor spaţiale, apropiate de cele din vestul Ucrainei vecine, arie asemănătoare cu România din punctul de vedere al intensităţii populării. Ceea ce nu trebuia spus nu s-a spus, însă a fost aplicat cu o răceală pragmatică demnă de cauze mai bune. Prin reforma din 1950 au fost divizate unele dintre cele mai înverşunate focare de rezistenţă – uneori armată – împotriva comunismului. Exemplul cel mai clar este inima Ţării Moţilor, împărţită între nu mai puţin de trei regiuni.

Reforma din 1950 s-a încadrat de fapt în politica mai largă de ştergere a memoriei spaţiale: după o scurtă perioadă (1950-1952) în care au fost păstrate şi unele denumiri istorice (Crişana, Banat, Oltenia, Dobrogea), toate regiunile au fost rebotezate cu numele neutru al oraşului de reşedinţă. Paradoxal este faptul că această politică a reapărut după 1989, cînd imperativul constituirii unor structuri regionale, la insistenţele forurilor europene, a fost rezolvat în aceeaşi manieră lipsită de profesionalism şi respect pentru specificul regional, acestea fiind botezate sec, după punctele cardinale, ca într-un spaţiu virgin, abia descoperit.

▲

Nicolae VIDENIE

Un experiment economic: SOVROM-urile

În Convenţia de Armistiţiu semnată la Moscova în noaptea de 12/13 septembrie 1944 de reprezentanţii ţării noastre, pe de o parte, şi cei ai U.R.S.S., S.U.A. şi Marii Britanii, pe de altă parte, raporturile economice au fost stabilite prin mai multe articole, în care, alături de imensa sumă reprezentînd despăgubirile de război (300 de milioane de dolari S.U.A.), a fost prevăzută şi obligativitatea ca statul român *să remită ca trofee în mîinile Comisiei Aliate de Control orice material de război al Germaniei şi sateliţilor acesteia* (art. 7). Această prevedere a constituit baza juridică a înfiinţării viitoarelor societăţi mixte sovieto-române SOVROM, prin care *Marele frate de la Răsărit* îşi asigura controlul asupra economiei româneşti.

Din punct de vedere juridic, pasul următor în constituirea SOVROM-urilor a fost reprezentat de semnarea, la Moscova, de către Mircea Durma (ministrul Finanţelor), a acordurilor economice cu U.R.S.S., la 8 mai 1945, în chiar Ziua Victoriei asupra Germaniei hitleriste. Primul acord, cel de colaborare economică, stabilea că una din modalităţile de colaborare era reprezentată de organisme economice cu participare mixtă care urmau a folosi cu chirie sau arendă întreprinderi existente şi cărora urma să li se acorde direct concesionări sau exploatări. Ele urmau să funcţioneze numai cu aprobarea Delegaţiei Economice a Guvernului român. *Scînteia*, oficiosul Partidului Comunist din România aprecia, pe 19 mai 1945, că prin aceste acorduri *„guvernul sovietic sprijină redresarea economică a României"*, afirmaţie care făcea parte din planul propagandistic abil orchestrat de noile autorităţi instaurate cu forţa de către ocupanţi, la 6 martie acelaşi an.

În lunile care au urmat, febra constituirii SOVROM-urilor a atins cote înalte, nefiind pierdut din vedere nici un sector economic important. Aportul sovietic a fost reprezentat, pe lîngă trofeele – captură de război, şi bunurile considerate ca fiind de origine sovietică (de fapt româneşti, din teritoriul României cedat U.R.S.S. în urma notelor din 26-27 iunie 1940; aceste bunuri au fost mutate în dreapta Prutului în timpul retragerii spre interiorul ţării, în vara anului 1944). O parte infimă a fost reprezentată de capitalul şi utilajele avînd într-adevăr proveniență sovietică, aceasta jucînd mai mult un rol propagandistic decît economic. Potrivit evaluărilor făcute de autorităţile române partea sovietică a contribuit cu utilaje în valoare de 2,9 miliarde de lei.

Aportul părţii române a fost covîrşitor, nerespectîndu-se principiul parităţii, aşa cum stipulau acordurile economice. Acest aport cuprindea: terenuri, clădiri, mijloace de transport, contracte, bani etc. În ciuda participării neechivalente la constituirea societăţilor, împărţirea beneficiilor se făcea în mod egal, ceea ce arăta caracterul de jaf al acestei „colaborări" economice.

Pînă în 1953 au fost constituie 16 SOVROM-uri în principalele ramuri economice. Primele patru au fost înfiinţate în anul 1945 în industria petrolieră (SOVROMPETROL), sistemul bancar (SOVROMBANK), industria lemnului (SOVROMLEMN), transporturi (SOVROMTRANSPORT), restul în anii următori în domeniile cinematografiei, construcţiilor de maşini etc. Prima societate SOVROMPETROL a fost constituită cu participarea statului român (prospecţiuni şi jumătate din redevenţele la care avea dreptul), U.R.S.S. angajîndu-se să livreze utilajul necesar în termen de două luni de la semnarea acordului (8 mai 1945). A doua societate înfiinţată, SOVROMTRANSPORT, cuprindea domeniul navigaţiei maritime, fluviale şi aeriene, cele două părţi contribuind cu vase, avioane şi material de transport, statul român fiind obligat să pună la dispoziţie utilizarea materialului portuar şi al aerodromurilor. Dacă la înfiinţarea lor ele cuprindeau, în general, doar o mică parte din ramura economică respectivă, ulterior au încercat (şi în unele cazuri au şi reuşit) să-şi asigure un monopol prin îndepărtarea concurenţei reprezentate de întreprinderile de stat sau particulare româneşti. Mai mult decît atît, legea nr. 119 din 11 iunie 1948, cunoscută ca *legea naţionalizării principalelor mijloace de producţie* (nefiind acordate despăgubirile legale, se poate vorbi de o confiscare în folosul statului – patron unic), prevedea, prin art. 5, exceptarea acestora de la procedura naţionalizării, în acel moment funcţionînd patru unităţi: SOVROMPETROL, SOVROMTRANSPORT, SOVROMLEMN, SOVROMBANK. Astfel se legifera existenţa a două sisteme economice diferite, concurenţiale, beneficiară fiind U.R.S.S. Între naţionalizare şi primul plan economic de un an (1949) s-au înfiinţat alte şase SOVROM-uri pentru: gaze naturale, asigurări, industria chimică, industria metalurgică şi tractoare. Pînă în 1952 au mai fost create încă şase SOVROM-uri. Aceste societăţi se bucurau de privilegiile extrateritorialităţii, scutirea de cheltuieli de timbru şi de taxe, toate avînd director şi controlori sovietici înainte şi după naţionalizare, veniturile şi capitalurile nefiind atinse de restricţii naţionale sau economice. Perioada de criză economică generalizată care a urmat războiului mondial a fost accentuată de această concurenţă neloială făcută economiei româneşti. În repetate rînduri, propaganda oficială făcea apologia colaborării economice româno-sovietice realizată prin intermediul acestor societăţi, ascunzînd cu grijă imensele pierderi economice care caracterizau această colaborare. Acestei colaborări dezastruoase i se aduceau numeroase laude chiar şi în şedinţele Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Comunist din România (Partidul Muncitoresc Român, după Congresul din 21-23 februarie 1948). Aceste laude ajungeau la urechile *„tătucului"* de la Moscova (Stalin), ele reprezentînd unul din simbolurile fidelităţii pe care emulii acestuia de la Bucureşti i le transmiteau permanent.

După moartea acestuia (martie 1953) a avut loc o slăbire a cleştelui sovietic care sufoca România, apogeul destinderii dintre Moscova şi Bucureşti fiind reprezentat de retragerea trupelor sovietice de ocupaţie în 1958. Între timp, începînd chiar cu anul 1953, SOVROM-urile au fost desfiinţate progresiv prin răscumpărarea de către România a cotei de participare sovietică. Această operaţiune s-a încheiat în anul 1956, cînd au fost desfiinţate ultimele patru societăţi: SOVROMPETROL, SOVROMBANK, SOVROMTRANSPORT, SOVROMCUART (aceasta se ocupa cu exploatarea uraniului românesc, considerat de sovietici ca fiind *contribuţia românească la apărarea lagărului socialist).* Prin acordurile din 1956 partea română se obliga să realizeze răscumpărarea în zece ani, preţul fixat fiind de 9,3 miliarde de lei, ceea ce constituia o importantă obligaţie financiară. Ulterior suma şi termenul au fost reduse succesiv în favoarea părţii române, rămînînd de plată 6 miliarde de lei.

În esenţa lor, SOVROM-urile au reprezentat o frînă în dezvoltarea economiei româneşti în perioada postbelică, atît economic (secătuirea rezervelor de materii prime, concurenţa neloială, uzura utilajelor etc.), cît şi social-psihologic, prin statutul de extrateritorialitate al acestora şi al personalului sovietic care le deservea. Încă o dată se confirma adagiul antic *„vae victis"*.

▲

Cronologie

(urmare)

1956

● între 14 şi 25 februarie are loc Congresul al XX-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, soldat cu o denunţare de către Hruşciov a epocii staliniste; ● în martie, Elvis Presley ajunge *number one* în *Top Billboard* cu piesa *Heartbreak Hotel;* ● naţionalizarea de către liderul egiptean Nasser a Canalului Suez are drept consecinţă o intervenţie comună franco-anglo-israeliană; ● pe 23 octombrie începe la Budapesta o insurecţie antisovietică şi anticomunistă, sub conducerea liderului reformator Imre Nagy; intervenţia brutală a trupelor sovietice conduce, după 4 noiembrie, la un adevărat război intern; Imre Nagy ajunge temporar în domiciliu forţat la Snagov, lîngă Bucureşti; ● pe bancnotele dolarilor americani apare sigla *In God We Trust;* ● atleta Iolanda Balaş stabileşte un nou record mondial feminin la săritura în înălţime: 1,75 metri; ● doi băieţi din Liverpool, John Lennon şi Paul McCartney, se întîlnesc şi schimbă cîteva cuvinte despre plăcerea comună de a cînta; ● în noiembrie, la Paris este lansat filmul lui Roger Vadim *Et Dieu créa la femme*; era *creat* astfel primul autentic sex-simbol al cinematografiei europene, Brigitte Bardot; ● firma *Pampers* lansează, cu un oarecare scepticism, scutecele absorbante de unică folosinţă.

1957

● pe 25 martie este semnat la Roma tratatul de înfiinţare a *Comunităţii Economice Europene* (CEE); ● în mai, la Festivalul de la Cannes, Ion Popescu-Gopo primeşte premiul Palme D'Or pentru filmul de desen animat *Scurtă istorie;* ● în iunie, o nouă etapă a luptei pentru putere în PMR: Miron Constantinescu şi Iosif Chişinevschi pierd partida, în favoarea aceluiaşi Gh. Gheorghiu-Dej; ● pe 4 octombrie, Uniunea Sovietică lansează în spaţiu primul satelit artificial, *Sputnik*; în luna următoare, satelitul *Sputnik 2* ridică în spaţiu prima fiinţă vie, căţeluşa Laika.

1958

● generalul Charles de Gaulle este „rechemat" la putere în Franţa, pe 1 iunie; ● în iunie, regimul Gheorghiu-Dej obţine o importantă victorie simbolică şi morală odată cu retragerea din România a trupelor Armatei Roşii; ● Boris Pasternak este obligat de regimul sovietic să refuze Premiul Nobel pentru literatură primit pentru romanul *Doctor Jivago;* ● industria muzicală, în plină expansiune, lansează premiul *Grammy*, menit a recompensa discurile bine vîndute; printre primii premianţi, Domenico Modugno pentru piesa *Volare*; ● cinematograful polonez este adus în atenţia lumii prin filmul lui Andrzej Wajda, *Cenuşă şi diamant*.

1959

● pe 1 ianuarie, revoluţia condusă de Fidel Castro triumfă în Cuba; ● la New York se deschide *Muzeul Solomon R. Guggenheim*, operă a arhitectului Frank Lloyd Wright; ● firma Mattel Toys lansează pe piaţă primele păpuşi *Barbie*. ▲

Z. ORNEA

glose

Un deceniu nefast

Cum se ştie, nimeni nu-şi poate alege data naşterii şi nici epoca în care îi e dat să trăiască. Aşa se face că mie mi-a fost dat să înfrunt pieptiş anii cincizeci. În 1951 devenisem student. Am dat examen de admitere la Facultatea de Filosofie a Universităţii din Cluj, unde eu, elev la Botoşani, ştiam că predau, ca profesori, Lucian Blaga, D.D. Roşca, Liviu Rusu. Ajuns în urbea Clujului, am aflat că aceştia, toţi, fuseseră excluşi din învăţămînt. Am dat examenul de admitere şi, cum, funcţionar fiind la Botoşani, îmi luasem zece zile de concediu care s-au terminat, trebuind să mă înapoiez, am lăsat la Secretariat o carte poştală cu adresa completată, care mi-a fost expediată cînd s-au afişat rezultatele. Ieşisem printre primii. În toamnă, la începerea anului universitar, mi-am făcut lichidarea din fabrica unde lucrasem şi am plecat la studii. Primul lucru pe care l-am aflat la ajungerea în Cluj a fost că Facultatea de Filosofie încetează să mai existe în capitala Ardealului şi (împreună cu aceea din Iaşi) se mută la Bucureşti. O lună de zile au durat verificările de dosar şi, apoi, s-a afişat lista cu studenţii admişi. Mirare mare, cu tot dosarul meu prost de tot, apăream, pe listă, ca admis. Alţi colegi, inclusiv cei din anii avansaţi (III, IV), fuseseră respinşi, fiind nevoiţi să-şi caute fie o altă facultate, fie să-şi găsească o slujbă, abandonînd studiile. Era prima mea izbire de nedreptăţile timpului, care m-a marcat profund. Singurul lucrú bun din acest scurt periplu clujean a fost că l-am cunoscut pe Lucian Blaga, care era bibliotecar la Universitate; un coleg mai vîrstnic, care ştia camera unde îşi făcea serviciul poetul filosof, în schimbul unui litru de vin, m-a dus la locul cu pricina, mi-a deschis uşa şi m-a azvîrlit în cameră. Am fost atît de emoţionat încît abia am îngăimat cîteva cuvinte de scuze, poetul mi-a răspuns ceva nelămurit pentru mine, şi, în loc să stau de vorbă, mărturisindu-mi admiraţia şi cunoaşterea, am ieşit brusc din cameră. Asta a fost întîlnirea mea cu Lucian Blaga şi eram fericit că îl „cunoscusem". Ajuns la Bucureşti, am aflat că Facultatea de Filosofie (unde numai în anul I eram 200 de studenţi) a devenit o facultate ideologică, care va „produce" activişti. Eram efectiv înspăimîntat de perspectivă şi o discutam cu puţinii colegi de care mă apropiasem. Unul dintre aceştia era Alexandru Ivasiuc, cu care peripatetizam îndelung pe cheiul Dîmboviţei, în apropierea căruia se aflau şi cantina şi căminul nostru. Cum s-a anunţat că se formează trei secţii (de psihologie, de ziaristică şi de filosofie generală), am luat decizia – sub influenţa, mărturisesc, a lui Ivasiuc – să ne înscriem la Psihologie, fiind o secţie mai ferită de ideologic. M-am înscris la Psihologie, frecventîndu-i cursurile şi seminariile timp de o lună (atunci l-am cunoscut pe Mihai Ralea, care preda un bun, frecventat curs de istoria psihologiei, venind, cînd şi cînd, împreună cu asistentul, şi la cîte un seminar, de unde ieşeam buimăcit de admiraţie, o dată vorbind, chiar şi conversînd cu profesorul). Dar, după o vreme, în ciuda sfaturilor stăruitoare ale lui Alec Ivasiuc, mi-am spus că dorinţa mea a fost să studiez filosofia şi n-are rost să ratez aceasta. Aşa că am obţinut – greu –, printr-o nouă cerere la secretariat, să redevin student la secţia de Filosofie generală, continuînd însă să frecventez cursul lui M. Ralea. Mă aflam mereu la bibliotecă după-amiezele, unde citeam de zor, uitînd de întreaga atmosferă buimăcitoare din facultate. Cum nu eram utemist, scăpasem de acele lungi, chinuitoare şedinţe, cu prelucrări, sancţiuni şi excluderi, stînd la bibliotecă pînă la 8,30-8,45, cînd alergam la cantină care se închidea la orele 21. Îmi amintesc că pentru a putea citi, la Biblioteca Centrală Universitară (vestita B.C.U.), pe Aristotel în traducerea lui Şt. Bezdechi, a trebuit să mă strecor – prin efracţie – în sala generală a cataloagelor, adunîndu-mi destule cote ale unor cărţi, printre care şi aceasta. Am fost „prins" de o funcţionară cînd i-am predat buletinul de cerere, şi, cum asemenea cărţi erau interzise studenţilor, am fost condus la direcţiunea bibliotecii. S-a întîmplat că director era Gh. Vlădescu-Răcoasa, fost coechipier în grupul lui D. Gusti. Acesta m-a întrebat, părinteşte, pentru ce am nevoie de acea carte a lui Aristotel. I-am răspuns, minţind, că îmi este necesară pentru prepararea unei lucrări de seminar. A aprobat buletinul de cerere şi m-a sfătuit să nu mai pătrund în sala cataloagelor, mulţumindu-mă, ca toţi ceilalţi studenţi, cu catalogul uzual. De pe la sfîrşitul anului III mi-am ales titlul tezei de licenţă, ceva despre gîndirea românească la mijlocul secolului al XIX-lea şi întreg al patrulea an mi l-am petrecut mai ales la Biblioteca Academiei, unde mă înfundasem în lecturi. Eram atît de abstras de lecturile mele încît responsabilul grupei de studii m-a pus în discuţie pentru culpa că m-am izolat în munca profesională, primind nu ştiu ce sancţiune pentru asta.

Nu uit că am trăit momentul 1952, cînd s-a petrecut evenimentul devierii de dreapta (excluderea din conducerea PMR a Anei Pauker, a lui Vasile Luca şi a celor din grupul lor). Mai corect e să spun că am luat cunoştinţă de eveniment, trăindu-l, apoi, cu greu prin excluderile din facultate de care au avut parte unii colegi şi din anul meu de studiu, eu avînd din nou norocul de a fi scăpat de aceste noi „primeniri" forţate. Dar la cîteva şedinţe „de an" de UTM (din care nu făceam parte) şi la lecţiile de marxism am participat şi înfierarea trădătorilor era aspră, ceea ce, desigur, întîlneam şi în presă. Eu, pentru pregătirea a ceea ce atunci se numea examenul de stat (pe lîngă examenele orale şi teza de licenţă) mă înfundasem cu totul în lectura istoriei ţării la mijlocul veacului al XIX-lea, mergînd înainte şi mult după această dată în timp. Stăpînea cu titlu absolut, în materie de istoriografie, manualul de istorie coordonat de Mihai Roller (publicat în 1948 şi reeditat în 1952 chiar cu titlul *Istoria RPR*, ceea ce era o aberaţie şi un fals chiar din titlu). Despre mişcarea de la 1848, în acel manual al lui M. Roller, se vorbea răspicat de două tabere, una, condusă de N. Bălcescu, progresistă şi cu adevărat revoluţionară şi cealaltă, trădătoare, condusă de Ion Heliade Rădulescu. Tot citind bibliografia temei mele am realizat absurditatea acelei teze efectiv false. Că, de fapt, Heliade era cel mai matur dintre revoluţionari, deci mai prevăzător, dar nu un trădător. Cum să repet, în teză, asemenea minciuni aberante? Pur şi simplu, le-am ocolit, reconstituind, cu documente şi argumente, dezbaterea de idei din epoca pe care o studiam. Şi la lectura tezei (conducător ştiinţific mi-a fost chiar prof. C. Ionescu-Gulian) faptul nu a fost observat, fiind notată cu „foarte bine" (prin 1956 am şi publicat lucrarea mea în revista *Probleme Economice).* Avea, atunci, circulaţie mare, şi o altă teză impusă de manualul lui Roller. Şi anume că participarea României în primul război mondial de partea Antantei a avut un caracter imperialist, reîntregirea ei istorică, recunoscută de Tratatul de pace de la Versailles şi Trianon, fiind rezultatul unor intervenţii imperialiste. Aceasta era o teză impusă, din interbelic, de Comintern, care nu recunoştea revenirea Basarabiei, încă în martie 1918, în trupul ţării, din care fusese răpită, în 1812 şi 1878, de Rusia ţaristă. Am văzut, satisfăcut, cum, după 1955, istorici cu adevărat precum Andrei Oţetea (care ajunsese, în locul lui Roller, director al Institutului de Istorie, ce ulterior a căpătat denumirea de „N. Iorga"), Constantin Daicoviciu, Emil Condurachi (acesta ne predase, la facultate, în anul I, un splendid curs de istorie antică) modernă, Const. Maciu, Barbu Cîmpina, Gh. Haupt, Matei Ionescu şi alţii au pornit lupta cu nocivele aberaţii ale lui Roller şi ai lui. Şi, cum de prin 1955, începuse o subţire perioadă de deschidere spre liberalism, pînă prin 1960 aceste teze potrivnice istoriei ţării au fost abrogate, triumfînd adevărul ştiinţific. Îmi mai amintesc că în anii aceia Roller era ajutat, în lupta cu Andrei Oţetea, de un istoric improvizat, S. Ştirbu, care, în 1956, a publicat o carte intitulată *Răscoala din 1821 şi legăturile ei cu evenimentele internaţionale* (din care, mai înainte, publicase capitole în revista *Studii).* Acest autor improvizat (căruia colegi de la Institutul de Istorie îi furnizau „documente" contrafăcute, îngălbenite – pentru a căpăta patima timpului –, la flacăra lumînării, şi el le lua drept valabile) se zbătea să demonstreze, în cartea sa, că ridicarea revoluţionară a lui Tudor Vladimirescu din 1821 a fost direct influenţată de mişcarea decembristă rusă din... 1829. Şi îmi aduc aminte, cu amănunte, de toată acea argumentaţie vană şi falsă. Şi toate acestea pentru a contesta o carte a lui Andrei Oţetea din 1945, despre Vladimirescu, în care istoricul demonstra că Tudor a pornit întreaga răscoală din interese personale, voind să devină domnitor. De abia în 1956 i s-a îngăduit lui Oţetea să publice în *Studii* o recenzie în care se spunea răspicat: „În concluzie, cartea lui S. Ştirbu nu e decît opera haotică a unui diletant lipsit de pregătire ştiinţifică, de cultură generală şi de probitate intelectuală". Era o izbîndă, triumfătoare, a ştiinţei împotriva improvizaţiei. Şi îmi aduc aminte de sinuciderea, în vara lui 1958, a lui M. Roller, al cărui cortegiu funerar l-am văzut într-o duminică, ieşind de la Biblioteca Academiei în dreptul Casei Armatei. Căpătasem, am uitat să spun, în august 1955, o slujbă de redactor la ESPLA, unde am învăţat meserie, în acei ani trişti, luminaţi de raza unei timide liberalizări în viaţa ştiinţifică şi în cea literară, cu care aveam de-a face (în 1956 am debutat în *Gazeta literară*, cu o „cronică a ediţiilor" despre o ediţie Ion Ghica)) şi constatasem, din postul meu de redactor la Secţia de Critică Literară, sinuozităţile acelei subţiratice liberalizări, care a îngăduit, totuşi, în 1957, inaugurarea unei impunătoare colecţii de *Opere* din tezaurul literaturii române clasice, apariţia încă în 1953 (am citit-o în studenţie) a *Bietului Ioanide*, de G. Călinescu şi, în 1957, a primului volum din *Moromeţii* lui Marin Preda. Dar timida liberalizare s-a cam stins din 1957, după înăbuşirea revoluţiei din Ungaria şi, mai apăsat, în 1958, cînd, la o plenară a CC al PMR, Gh. Gheorghiu-Dej, răfuindu-se cu cei ce voiau să-l înlocuiască din fruntea partidului drept consecinţă a raportului prezentat de N.S. Hruşciov împotriva consecinţelor cultului personalităţii lui Stalin, a dictat o îngheţare a liberalismului care a durat pînă prin 1966, cînd liberalizarea reală s-a făcut simţită. Am trăit din plin avatarurile acelui greu deceniu şi, pot spune, că am şi suferit de pe urma lui, ca unul ce am fost dat afară din slujbă în martie 1959 (tot prostul meu dosar de cadre), devenind, pînă în 1962, librar şi, apoi bibliotecar şi redactor la Academia de Studii Economice. Dar începutul formaţiei mele intelectuale şi cel de istoric literar l-am trăit în acel nefast deceniu. ▲

Gail KLIGMAN

Pentru Moşu

Nu-mi aduc aminte exact cînd am început să-i spun domnului profesor Pop „Moşu“, dar, trecînd de 80 de ani, el a devenit Moşu pentru mulţi dintre noi, cei apropiaţi lui. Moşu era termenul cel mai potrivit, afectuos şi totuşi respectuos, cu care să te adresezi acestui mîndru fiu al Maramureşului. Îmi aduc aminte însă cînd l-am întîlnit prima dată pe domnul profesor Pop. În 1974, era *Visiting Professor* în cadrul Programului de Folclor de la University of California, Berkeley. Eu, studentă la începutul unui doctorat în sociologie, am fost rugată să-i fiu asistentă. Astfel a început o relaţie ce urma să aibă un impact profund şi de durată asupra fiecărui aspect al vieţii mele. Dacă nu ar fi fost Mihai Pop, eu, ca şi mulţi alţii, nu mi-aş fi făcut munca de cercetare pentru doctorat în România, nici n-aş fi putut s-o fac. De atunci, mi-am concentrat aproape în exclusivitate cercetările de amploare asupra României, beneficiind mereu de interpretările, de sprijinul şi de bunăvoinţa lui Moşu.

În anii '70, România primea încă cercetători străini, cu toate că proiectele noastre de cercetare erau mereu suspecte şi se făceau eforturi vădite pentru a le frîna. Chiar şi în aceste condiţii, prin curiozitatea sa intelectuală, entuziasmul şi spiritul său optimist, Mihai Pop ne-a încurajat să perseverăm. Lărgindu-şi cercul relaţiilor sociale şi profesionale, profesorul Pop a determinat îmbogăţirea universului social şi intelectual al său şi al multor altora. Această extindere peste hotarele politice şi geografice a inclus şi felul în care a promovat schimburile academice între SUA şi RSR prin intermediul lui IREX şi al programelor Fulbright. (Mă refer aici strict la eforturile sale legate de SUA.) Ca să ne lărgească orizonturile intelectuale şi colegiale în România şi ca să ne faciliteze cercetarea, Mihai Pop şi-a folosit cu generozitate diferitele cercuri şi legături în limita posibilităţilor de la acea vreme.

Spre a încuraja schimbul de idei, Mihai Pop, cu acelaşi optimism cu care întîmpina viaţa de zi cu zi, ne-a şi prezentat unul altuia. Katherine Verdery, Claude Karnoouh şi cu mine îi datorăm relaţiile noastre profesionale şi de prietenie care ne leagă de 25 de ani. Cînd am sosit în Bucureşti în 1975 să-mi încep cercetările pentru teza de doctorat, m-am prezentat la Institutul de Etnografie şi Folclor, pe care îl conducea atunci domnul profesor, şi care era Institutul ce urma să mă „găzduiască“ în mod oficial. Aşteptam să intru în biroul domnului profesor cînd o altă tînără a ieşit de acolo. S-a uitat la mine şi m-a întrebat: „Nu eşti Gail Kligman?“ Ce surpriză s-o întîlnesc pe Katherine Verdery într-un institut din Bucureşti, în România! În anul 1967, fusesem studente la aceeaşi universitate în Portland, Oregon, iar după opt ani ne reîntîlnim în faţa uşii lui Mihai Pop în Bucureşti. Katherine, doctorand în antropologie la Stanford, tocmai îşi termina cercetările pentru teza de doctorat, făcute în România. Eu, doctorand în sociologie la Berkeley, abia mi le începeam. Sîntem prietene şi colege apropiate, ca două surori, de atunci încoace. La cîteva săptămîni după acea întîlnire întîmplătoare, domnul profesor Pop m-a invitat la prînz la COŞ ca să mă prezinte unui etnograf francez ce făcea cercetări pe teren în Maramureş. Aşa l-am cunoscut pe Claude Karnoouh, care mi-a rămas şi el un drag prieten şi coleg, tot de atunci. De-a lungul acelui an, ne-am scris scrisori lungi, împărtăşindu-ne diferitele experienţe din munca noastră de teren în România lui Ceauşescu.

În acel context, Claude m-a invitat în Maramureş, avertizîndu-mă că impresia mea că lucrez într-un stat socialist în curs de industrializare mi se va schimba după un drum în nord. (Făceam o cercetare legată de ritualul Căluşului în sudul României.) Mi s-au schimbat şi impresia, şi obiectul cercetării. Cu aprobarea entuziastă a lui Mihai Pop, m-am reîntors în Maramureş în 1978 pentru studii post-doctorale. Zece ani mai tîrziu, i-am dedicat a două mea carte, „Nunta mortului“ (trad. rom. Polirom, 1998). Încurajarea lui intelectuală neclintită, precum şi grija lui părintească mi-au fost o permanentă sursă de inspiraţie şi mi-au dat forţa necesară în perioadele grele din viaţa mea personală şi profesională. Maramureşul a rămas liantul special între noi, atît între el şi Claude, cît şi între Claude şi mine.

Iar la un moment dat, spre sfîrşitul aniilor '80, domnul Pop a devenit „Moşu“. În timpul acelui deceniu, de cîte ori veneam din Maramureş la Bucureşti, petreceam interminabile ore la familia Pop, care m-a primit în căminul lor cu inima deschisă. Moşu şi soţia sa, Fof, au fost „familia“ mea departe de casă, şi m-au făcut să mă simt parte dintr-a lor. De multe ori m-am simţit ca fiica pe care n-au avut-o ei, părinţii celor trei feciori. Vizitele mele aproape zilnice erau umplute de discuţii cu Moşu despre cercetările mele, deseori şi cu alţi colegi şi foşti studenţi ai lui ce veneau să-l vadă. Pe lîngă vasta lui experienţă de etnograf-folclorist-semiotician, Moşu citea imens într-o mulţime de limbi străine. Discuţiile cu el mergeau de la amintirile despre Cercul Lingvistic de la Praga la examinarea diferitelor perspective teoretice. Asta îmi aduce aminte de vizita pe care mi-a făcut-o la Universitatea din Texas în 1987, cînd a împlinit 80 de ani. A petrecut una din zile depănînd amintiri împreună cu prima soţie a lui Roman Jakobson; se ştiau de la Praga. Limba lor comună preferată era cehă.

Desigur, vastele şi foarte detaliatele cunoştinţe ale Moşului despre tradiţiile româneşti urbane şi rurale păreau o sursă de informaţie inepuizabilă şi impresionantă. Sînt prea multe amintiri de povestit, dar întotdeauna interpretările şi întrebările sale erau interesante – chiar pînă la adînca bătrîneţe. Şi Maramureşul, încă o dată, a oferit legătura specială. De cîte ori mă întorceam la Bucureşti din Ieud, scumpa mea gazdă împacheta o bucată de slănină pentru Moşu; şi eu făceam rost de horincă (în care Moşu ne „iniţiase“ pe Katherine şi pe mine). Odată, pe la sfîrşitul anilor '80, slana si horinca erau pe o măsuţă între noi; entuziasmată, i-am pus la casetofon una dintre casetele făcute de mine pe teren. Ţăranca pe care o intervievasem era o povestitoare minunată a istoriei vieţii ei. Ca şi mine, Moşu gusta graiul ei viu colorat. Şi, spre deosebire de mulţi dintre prietenii mei, el îl şi înţelegea!

Bineînţeles, Moşu a avut o importantă contribuţie la desfăşurarea altor mari proiecte de cercetare ale mele. În primul meu an în România, în pofida unei istorii complicate despre care nu aveam încă nici o idee atunci, Moşu m-a prezentat lui Hari Brauner şi soţiei sale, Lena Constante. Trecînd peste acea istorie, Moşu mi-a făcut un mare serviciu. Pe lîngă valoroasa contribuţie ştiinţifică a lui Hari la lucrarea mea despre Căluş şi poetica rituală, Hari şi Lena sînt printre cei mai extraordinari oameni pe care am avut privilegiul să-i cunosc bine. Preţuiesc nespus continua mea prietenie cu Lena, mereu caldă, captivantă, cu adevărată tărie de spirit.

De-a lungul anilor, Moşu a găsit căi „elegante“ de a evita constrîngerile tot mai puternice impuse cercetării, mai ales cînd aceasta însemna interacţiuni între români şi străini. De exemplu, la mijlocul anilor '80, după ce m-a asigurat că cererea mea de a mă întîlni cu o anumită persoană era imposibil de rezolvat, a aranjat, printr-o „coincidenţă,“ o întîlnire la el acasă cu vechiul său prieten, eminentul demograf Vladimir Trebici. În acea perioadă îmi era foarte greu să iau legătură cu persoane cărora nu li se dăduse în prealabil aprobarea de a vorbi cu mine. Acesta este numai un caz. M-am întîlnit cu mulţi alţi colegi în acest fel, inclusiv pe unii pe care îi cunoşteam, şi uneori chiar bine, dinainte. Aşa erau timpurile atunci.

Moşu şi soţia sa, asemeni celor mai mulţi dintre români, au salutat căderea regimului lui Ceauşescu cu speranţă. Fiii lor şi familiile fiilor lor urmau să aibă posibilităţi la care nici n-ar fi putut visa înainte. Cu

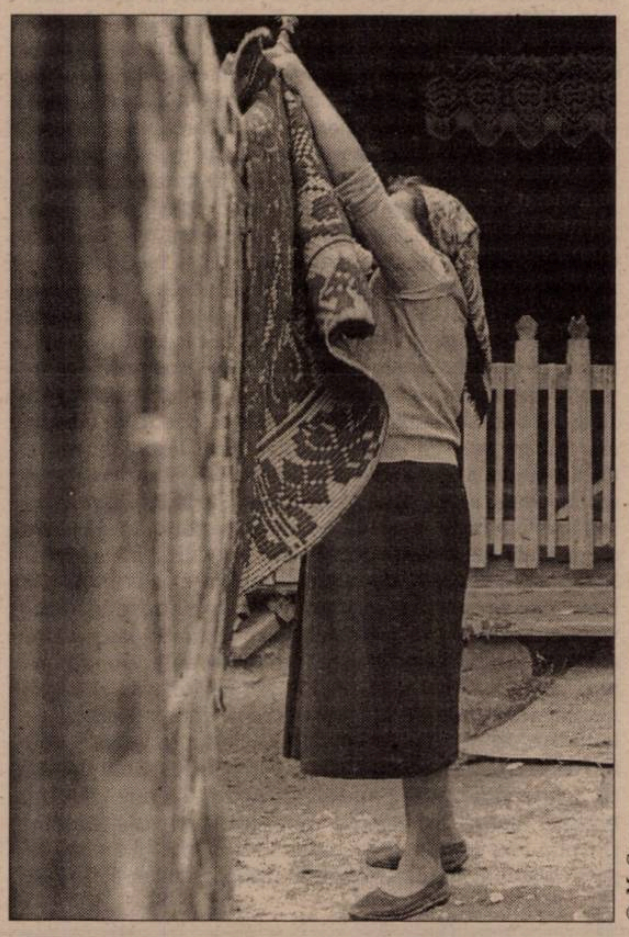

© M. Grecu

© S. Ivanoschi

toate acestea, ultimul deceniu din viaţă le-a fost marcat de o cumplită tragedie şi de o durere copleşitoare. (Doamna Pop a murit în iulie 2000, cu cîteva luni înaintea lui Moşu.) În aceşti ani de transformări rapide, bătrînii Pop şi-au îngropat cei doi fii mai mari. Ce poate fi mai greu pentru un părinte? După moartea neaşteptată a celui de-al doilea fiu, Moşu a devenit tot mai închis în sine. Ce rost au toate? Aceasta este întrebarea fundamentală care ocupă gîndurile celor ce se ocupă cu antropologia culturală, cu semiotica, domenii de studiu ce au stimulat universul intelectual al lui Moşu. Ciclul vieţii individului, familiei şi societăţii a fost mereu central în cercetările sale. Parcă pentru a răspunde la chiar această întrebare esenţială, „Ce rost au toate?“, în ultimii doi ani Moşu s-a bucurat (şi şi-a exprimat bucuria) la venirea pe lume a celor doi strănepoţi pe care i-a primit în inima, braţele şi neamul lui. Acestea sînt imagini pe care nu le voi uita niciodată: plăcerea de a-l vedea pe Moşu uitîndu-se cu bucurie la strănepoţii lui din perspectiva celuilalt capăt al vieţii.

În ultimii cîţiva ani am întîlnit din nou foşti prieteni români şi colegi pe care îi întîlnisem iniţial prin Moşu în anii '70 şi pe care nu-i mai văzusem de mulţi ani. În zilele de după moartea lui Moşu, m-am întrebat dacă reîntîlnirea noastră nu face parte şi ea dintr-un ciclu al vieţii care are grijă ca spiritul lui Moşu să trăiască mai departe prin aceste reţele de familie, prieteni şi colegi.

Claude, cu durere, m-a anunţat prin e-mail despre moartea Moşului, despre care aflase de la Andrei, singurul dintre băieţii Moşului ce mai trăieşte, rămas acum *pater familias*. Pe aceeaşi cale, i-am scris la rîndul meu lui Katherine. Ni-l vom aminti pe Moşu aşa cum îl ştiam mai bine: atîţia ani am fost inspiraţi de verva sa intelectuală şi de profunda sa poftă de viaţă. Pentru noi, pare că s-a terminat o epocă. Şi, din multe puncte de vedere, aşa e.

Doi prieteni buni mi-au scris după înmormîntarea la care am putut participa numai în spirit. Moroşean mîndru toata viaţă lui, la moartea sa a fost rîndul moroşenilor să-l onoreze pe Moşu. După tradiţie, la popasurile de-a lungul drumului de la capela cimitirului Bellu pînă la groapă, un tînăr din Maramureş îmbrăcat în haine tradiţionale a suflat din trîmbiţă, scoţînd sunete sfîşietoare. Şi aşa Moşu a fost dus din lumea asta şi chemat în cealaltă. Mişcată adînc de descrierea înmormîntării, m-a podidit plînsul. Lacrimi de bucurie liniştită pentru Moşu.

Vai de mine, hai, Moşu
Moşule, cu drag te cînt
Dumneata nimic nu zici
Eu acasă oi pleca
Dumneata aici îi sta
Noapte bună pă viaţă
Nu pînă mîni dimineaţă
Că nu te mai pot striga
Că mă doare inima.
Eu nu te mai pot cînta
Dumnezău te hodinea.

Fie-ţi ţărîna uşoară!

▲

Dl Faust şi tomatele sale

Închipuiţi-vă, spune Michael Rothkegel, o lume în care oamenii ar consuma hrană manipulată genetic timp de un deceniu. „Cine ştie ce se poate întîmpla?“, se întreabă dl Rothkegel.

Michael Rothkegel este şeful Asociaţiei pentru Protecţia Mediului din Germania, cu sediul la Frankfurt. El are întrebări mari, dar şi un răspuns la îndemînă: „Înainte de Cernobîl, toată lumea nu vorbea decît despre ce sursă formidabilă de energie este puterea nucleară!“...

Wolfgang Faust, purtător de cuvînt al Aventis Crop Science, şi-a imaginat o lume similară dar a ajuns la o concluzie total diferită: „Tehnologia este esenţială.“

Dl Rothkegel şi dl Faust reprezintă cele două puncte de vedere diferite ale unei probleme care va deveni tot mai importantă în anii ce vin. Cei ca dl Rothkegel cred că noua hrană dăunează sănătăţii oamenilor şi mediului înconjurător. Cei ca dl Faust cred că noua hrană îi va ajuta pe fermieri să producă recolte mai ieftine, iar pe doctori să salveze vieţi. În timp ce polemica se ascute, noua hrană manipulată genetic îşi continuă drumul spre mesele oamenilor.

„60 pînă la 70 % din tot ce înseamnă hrană procesată a fost în contact cu manipularea genetică“, spune Profesorul Klaus-Dieter Jany de la Centrul de Biologie Moleculară al Institutului german de Cercetări Nutritive. Berea este un astfel de exemplu: e drept, nici orzul, nici hameiul nu sînt modificate genetic; dar drojdia creşte într-un recipient care conţine zahăr provenind de la plante modificate genetic. În plus, aditivii modificaţi genetic, enzimele şi celelalte substanţe care dau gust/culoare produselor sînt folosite în mod curent în hrana care se produce astăzi.

Dra Christiane Schafer, de la departamentul de nutriţie al Agenţiei de protecţie a consumatorului din Hesse, este nemulţumită de faptul că suporterii ideii de inginerie genetică susţin că majoritatea produselor au fost în contact cu tehnologia genetică; mesajul subliminal al unei astfel de declaraţii este: Nu e nimic de făcut. Dar ea crede că se poate face totuşi ceva: anume, să cumperi produse organice din magazinele speciale, care-ţi garantează faptul că nimic din ce cumperi acolo n-a fost în contact cu ingineria genetică.

Din cauza rezistenţei consumatorilor, fermierii americani au redus suprafaţa de pămînt pe care o cultivau cu seminţe modificate genetic: cererea pentru produsele lor era foarte mică în Europa. În Germania, există un lobby care cere ca toate produsele care au fost modificate genetic cu 1% sau mai mult să fie însoţite de o etichetă lămuritoare. „Nu putem hotărî pentru sau contra modificărilor genetice“, spune Stefan Honig, inspector alimentar. Dar consumatorii trebuie să aibă posibilitatea de a decide ei înşişi pro sau contra alimentelor modificate genetic.

În lupta sa, dl Faust – „avocatul“ acestor alimente – e nevoit să accepte totuşi o limitare: ele nu sînt nici mai gustoase, nici mai ieftine. Dar se pare că există o compensaţie: recoltele fermierilor cresc cu 15 %, în principal datorită faptului că plantele rezistă mult mai bine la insecticide. Suporterii recoltelor modificate genetic speră de asemenea să aibă noi argumente pentru tehnologia lor atunci cînd aceste plante vor fi folosite ca medicamente; există, deja, „proiectul Celiac“, care prespune creşterea unui tip de grîu care să poată fi tolerat de oameni altminteri alergici la glutenul din fibră. Aceleaşi plante ar putea ajuta hemofilii să-şi ridice nivelul de coagulare a sîngelui. Alţi bolnavi nu vor fi nevoiţi să aştepte însă prea mult. „Orezul auriu“ (numele derivă de la culoarea produsului) face parte din a doua generaţie de genetică agricolă şi va ieşi în curînd pe piaţă. Acest orez este bogat în vitamina A şi ar trebui să împiedice procesul alarmant de orbire din unele state ale Asiei de sud-est, unde există o deficienţă de această vitamină. De asemenea, soia modificată ar trebui să prevină maladiile cardiovasculare. În viitor, dl Faust crede că este posibil să apară produse cum ar fi bananele-vaccin: „Le mănînci şi te fac imun la holeră“, spune el.

Dar e nevoit totuşi să admită că multe din aceste proiecte au scadenţe îndepărtate. Într-un dulăpior din biroul său, dl Faust păstrează o relicvă – dintr-un timp pe care-l consideră Vîrsta de Aur a ingineriei genetice: este un borcan cu piure de tomate „Sainsbury's“, datînd din 1997. Înainte ca englezii să-nceapă să fie preocupaţi de această problemă, piureul făcut din tomate modificate genetic a bătut toate recordurile de vînzare, detronînd mărcile tradiţionale...

(după *Frankfurter Allgemeine Zeitung*/3 noiembrie 2000)

▲

Alex. Leo ŞERBAN

S.O.S. E.S.B.

Marea Britanie, o mică fermă din sud-estul ţării, anii '70. O mutaţie intervine în mod accidental în creierul unei singure vaci: această mutaţie face ca proteina cerebrală normală – proteina prionului (PrP) – să se transforme în prion infecţios. Rezultatul este o reacţie în lanţ biochimică, care schimbă toate proteinele normale şi care duce la E.S.B.: encefalopatia spongiformă bovină. În limbaj popular, maladia „vacii nebune“. Un proces lent şi mortal, transmisibil la om. Astăzi, Europa e în stare de alertă...

● Primul caz de „vacă nebună“ a fost semnalat în 1987 de către Laboratorul veterinar central, o instituţie publică britanică. Acesta a estimat, corect, că maladia este provocată de reciclarea deşeurilor animale sub formă de făine proteinizate (pentru sporirea profitului, crescătorii hrănesc bovinele nu doar cu furaje, ci şi cu placentă). Însă acelaşi laborator a tras şi două concluzii greşite, care au avut consecinţe dezastruoase în privinţa felului în care guvernul britanic a combătut această maladie. Prima a fost că una din cauzele apariţiei sale se datorează modului de preparare a deşeurilor – mai precis, încălzirii acestora la o anumită temperatură. A doua concluzie (mult mai gravă) a fost că ESB ar proveni din strechea oilor – singura maladie semănînd cu noile cazuri apărute la vaci. Este o concluzie care a deturnat fundamental cercetarea cauzelor maladiei.

Astăzi, în special după ce biochimistul american Stanley Prusiner, de la Universitatea din California, a primit Premiul Nobel în 1997, ipoteza prionului a devenit o certitudine: Prusiner avansase, încă din 1982, această posibilitate, însă la vremea respectivă ea nu a suscitat decît controversa lumii ştiinţifice.

● Raportul Phillips, comandat de guvernul Marii Britanii şi publicat la sfîrşitul lunii octombrie a.c. în 16 volume, dă o serie de răspunsuri privitoare la apariţia ESB-ului pe teritoriul acestei ţări. Aceste răspunsuri, bine documentate, nu sînt de natură să calmeze spiritele într-o psihoză care s-a răspîndit, progresiv, nu doar în Marea Britanie, ci şi în restul Europei Occidentale.

Una dintre concluzii: dacă guvernul ar fi ştiut în anii '80 că ESB-ul este o maladie cu totul nouă – şi nu un derivat al uneia deja existente –, ar fi luat măsuri energice pentru a opri răspîndirea ei înlăuntrul lanţului alimentar uman şi animal. Ce este mai grav este că, în toată această perioadă, populaţia britanică a continuat să consume fragmente de măduvă în mod potenţial patogene. În Marea Britanie, cazurile de deces survenite ca urmare a contaminării cu ESB au atins, în prezent, cifra de 81, şi există temeri serioase că – dat fiind faptul că perioada de incubaţie este deosebit de lungă – un număr mult mai mare de persoane care au consumat carne de vită s-ar putea îmbolnăvi în anii ce vin...

„În mileniul al treilea, consumatorul e mai important decît producătorul.“

● Un consistent dosar consacrat acestei probleme a fost publicat recent de revista „Courrier International“ (nr. 525/23 – 26 noiembrie a.c.); sub titlul „Adieu veaux, vaches, moutons, élans, cerfs...?“, hebdomadarul francez reia, ca de obicei, articolele cele mai importante apărute pe această temă în publicaţii precum „New Scientist“, „The Independent“, „The New York Times“, „Financial Times“, „La Repubblica“, „Le Soir“, „Die Tageszeitung“, „Le Temps“ şi „Sunday Business“. Concluzia grupajului este dramatică: practic, se poate spune că Europa occidentală este teoretic contaminată de ESB... În Franţa, există 2 cazuri confirmate de deces ca urmare a maladiei şi 1 caz suspect încă în viaţă. În celelalte ţări ale U.E., situaţia se prezintă diferit – de la Portugalia (care are interdicţie de export de carne bovină în toate ţările U.E.) la Germania (în care au fost constatate cazuri puţine: 6) de ESB, însă numai la carnea de import; această ţară se pregăteşte, în plus, să introducă o reglementare legală care să interzică importul cărnii de vită). Mai nou, cazuri asemănătoare ESB au fost semnalate în statele americane Colorado şi Wyoming la specimene de cerbi şi elani (între 6-15 %, respectiv 1 %), cu posibilitatea transmiterii la oameni. Potrivit „The Guardian“, maladia a mai fost depistată la animalele unor grădini zoologice, ea atacînd nediferenţiat feline, lemurieni şi maimuţe. Şi mai îngrijorător, 90 de pisici domestice au fost contaminate în Marea Britanie!

● Articolul din „La Repubblica“ pune lucrurile la punct în modul cel mai clar. În primul rînd, el reaminteşte faptul că oamenii de ştiinţă „nu ştiu nimic“: nu se ştie dacă o epidemie devastatoare se va declanşa în Marea Britanie, de ce grupa de vîrstă cea mai vulnerabilă sînt tinerii, de ce una dintre victime era o vegetariană, etc; singurul lucru care se ştie este că boala duce la o moarte teribilă... În al doilea rînd, oamenii au înţeles că guvernele tind să ascundă adevărul; nivelul de încredere acordat acestora în materie de sănătate publică alimentară este aproape de zero! În al treilea rînd, numeroase interese economice, corporaţii şi alte lobby-uri au trecut cu uşurinţă peste sănătatea oamenilor pentru profitul propriu. Singurul remediu: o autoritate europeană independentă, neguvernamentală, care să aplice principiul precauţiilor. Se doreşte un echivalent european al americanului Food and Drug Administration, care şi-ar putea intra în atribuţii în 2002.

Concluzia articolului din „La Repubblica“ este paradoxală şi împotriva curentului dominant: „În vreme ce unii fac cruciade împotriva geneticienilor, a porumbului transgenic şi a McDonald's-urilor, adevăratul pericol vine tocmai de pe păşunile vechii Europe tradiţionale şi gurmande...“

▲

presa despre...

Cine cîştigă, cine pierde

Oricum se va termina micul război pentru Casa Albă, rezultat din paşnicele alegeri ale anului 2000, unul dintre cei doi concurenţi – George W. Bush, Al Gore – va fi preşedintele Statelor Unite. Este de asemeni evident că amînarea deznodămîntului îl va afecta şi pe cel care va cîştiga şi pe cel care va pierde. Şi dacă problemele învinsului ţin doar de viitorul său personal, cele ale învingătorului privesc politica externă şi internă a Statelor Unite: „În cele din urmă, unul dintre voi doi va dobîndi legitimitatea instituţională pentru a ocupa biroul Preşedintelui. Şi oricît de otrăvită o să fie atmosfera, cea mai mare parte din putere va rezista coroziunii. Vei avea codurile nucleare şi o alee de bowling. Vei avea un avion mare, helicoptere lîngă care te vor saluta *marinerii* şi o sală de cinema, dotată la cel mai înalt nivel, în folosinţă personală. Tehnicienii de la Casa Albă pot afla într-un minut unde se află orice persoană de pe glob şi vei avea la dispoziţie fonduri «discreţionare» pentru a face faţă oricărei urgenţe. Se poate afirma că vei fi comandantul şef al planetei Pămînt. Dar potenţiala preşedinţie nu este atît o garanţie a puterii, cît şansa de a o dobîndi“.

Sfaturile pentru viitorul locatar al Biroului Oval pornesc de la premisa că e relativ uşor să-ţi satisfaci electoratul cînd acesta nu se aşteaptă la mare lucru, ceea ce pare a fi cazul acum. Şi climatul general e blînd: „ţara nu a fost niciodată mai prosperă, lumea nu a fost niciodată mai paşnică. Acasă nu se trage cu puşca, nici un stat nu cere secesiunea şi nici un guvernator nu stă în poarta şcolii (episod din lupta pentru drepturi a oamenilor de culoare, cînd guvernatorul din Arkansas a încercat să oprească intrarea elevilor negri într-o şcoală din oraşul Little Rock- n.r). Dezbinarea electoratului este reală, dar neimportantă dacă o comparăm cu cea declanşată de mişcarea pentru drepturi civile, de Vietnam, de războiul rece, ca să nu mai vorbim de sclavagism sau de Marea Depresiune“. Pentru compensarea acestei dezbinări autorul *Memorandumului pentru preşedinte*, Howard Fineman (*Newsweek*, 27 noiembrie 2000), crede că cea mai bună metodă ar fi onorarea de către cîştigător a celui care a pierdut: „Eleganţa contează şi este necesară ambilor. Ar fi poate ultima şansă a generaţiei voastre de a dovedi că aveţi clasă. Toţi ştim că nu vă iubiţi. Dar soarta, sub înfăţişarea electoratului american, v-a unit, transformîndu-vă în cel mai bizar cuplu al istoriei americane. Primul act «prezidenţial» se va desluşi din atitudinea faţă de celălalt: oricare va fi, în cele din urmă, cîştigătorul, el va trebui să-l omagieze – public şi într-un mod convingător – pe cel care a pierdut şi să găsească metoda de a-l antrena într-o continuitate colegială“.

Diferenţa de cîteva sute sau cîteva mii de voturi, majoritatea republicană fragilă din Congres îl îndeamnă pe cîştigător la modestie. În politică modestia înseamnă şi respectul faţă de adversar, transformarea lui în colaborator. Comentatorii anonimi ai revistei *The Economist*, care înainte de alegeri şi-au îndemnat cititorii să voteze cu Bush jr., cred, în ediţia din 3 decembrie 2000, că în cazul în care acesta va fi declarat Preşedinte şansa lui este politica bipartizană. O primă măsură necesară ar fi numirea unei comisii cu un preşedinte democrat pentru elaborarea unei tehnologii electorale standardizate şi pentru instituirea unei proceduri de control independent al scrutinului. Tînărul Bush s-ar putea folosi, de asemeni, de oamenii competenţi din echipa lui Gore. Dar găsirea unor soluţii acceptabile pentru ambele părţi în acele probleme comune din agenda legislativă a ambilor candidaţi ar fi într-adevăr concludentă şi eficientă. „Rămîne totuşi un dubiu în ceea ce îl priveşte pe dl Bush. S-a spus despre el că e mai curînd norocos: are noroc că îl cheamă Bush, a avut noroc cînd a fost ales guvernator în Texas şi a avut noroc că adversarul lui a fost dl Gore. Fie că e adevărat fie că nu, politicienii, chiar şi cei buni, au adeseori nevoie de noroc. Şi dacă fortuna merge într-adevăr atît de departe încît îl face pe Bush preşedinte, atunci ar fi cazul să-şi folosească norocul pentru o cauză bună“.

Aşa scriu oamenii care ţin cu el. (**M. B.**)

▲

Adrian MIHALACHE

bustul Thaliei

Ziua femeii

Silvia Codreanu, actriţă la *Theatrum Mundi*, a oferit publicului bucureştean, mereu însetat de poezie, un *one-woman show*, spectacol-recital de lirică strict feminină, prezentat la *Teatrul Act* sub denumirea *Ziua Mîniei (Dies Iræ)*. Protagonista şi-a asumat selecţia textelor, regia, ilustraţia muzicală, decisă să pună în valoare nu numai calităţile sale personale – incontestabile – ci şi cauza nobilă a tuturor femeilor posedate de talent.

Colajul de versuri este astfel compus încît să potenţeze dimensiunea dramatică a demersului poetic.

Totuşi, persistenţa tonalităţii patetice nu rezultă exclusiv din alegerea autoarei spectacolului. Aceasta din urmă trece dezinvolt de la Marta Petreu la Saviana Stănescu, oprindu-se la Denisa Comănescu, Angela Marinescu, Grete Tartler, Nora Iuga şi la multe alte case mari, fără a uita obligatoriile reverenţe către „monştrii sacri" Magda Isanos, Maria Banuş şi Nina Cassian. Ea culege de peste tot accente oraculare, fioruri apocaliptice, ardori religioase, temeri obscure etc., sugerînd că solemnitatea ar fi nota dominantă a feminismului poetic. Într-adevăr, se pare că amuzamentul şăgalnic, ironia uşoară, verva jucăuşă sînt, cam surprinzător, manifestări pure şi dure ale virilităţii. Nu vedem aproape deloc printre autoarele femei omologi ai unor Prévert, Dinescu, Brassens sau Topîrceanu. Bărbaţii gustă lejeritatea, în timp ce femeile prizează gravitatea. Dintre autoarele antologate, doar Nina Cassian infirmă regula, dar Silvia Codreanu are grijă să aleagă din opera acesteia doar ceea ce se armonizează bine cu restul. Ca urmare, textul spectacolului obligă la păstrarea unei atitudini de reculegere demnă, fără nici o îngăduinţă pentru frivolitate.

Structurîndu-şi demersul între mînie şi confesiune, actriţa îşi limitează voit gama de mijloace. În loc să treacă de la rîs la plîns, de la joc la spaimă, de la celebrare la disperare, expunîndu-şi cele o mie de feţe, ea preferă să susţină cu încordare ipostaza sfîşierii tragice, aducîndu-i însă toate nuanţele şi modulările necesare. De fapt, nu avem de-a face cu un recital de poezie, ci cu o mostră de tragedie, bazată pe conflictul dintre Femeie şi Neant. Răstignită, la început, în înaltul fundalului negru, protagonista coboară în spaţiul scenic ca într-o vale a traumelor din care, în final, se va ridica, sublimînd patima prin pătimire şi dorinţa prin drămuire. Silvia Codreanu reuşeşte performanţa de a fi încordată fără a fi monocordă, de a susţine tensiunea fără a face simţită presiunea. Ea îşi controlează atent toate postúrile, nelăsînd întîmplarea să transpară dinapoia spontaneităţii. Schimbările de costum „la vedere", participarea discretă, dar eficientă, a unor colaboratori devotaţi ajută la fluenţa spectacolului, care se urmăreşte cu răsuflarea tăiată. Avem de a face cu un *suspense* subtil, provenind mai curînd din aşteptarea înfrigurată a cuvîntului decît din presimţirea deznodămîntului. Prin comparaţie cu serile de poezie în care i-am ascultat fermecat pe Ludovic Antal, Adela Mărculescu sau Antoine Vitez, aici se simte mai curînd prezenţa Melpomenei decît a Euterpei, ceea ce înseamnă că tragismul confruntării primează faţă de eufonia recitării. Spectacolul diferă stilistic, de asemenea, de lecturile publice ale autoarelor însele, prea înclinate spre o rostire cîntată şi, la drept vorbind, autoîncîntată.

Întreprinderea artistică a Silviei Codreanu se înscrie cu eleganţă printre încercările de a urmări iradiaţiile estetice ale genului, în cazul acesta feminin. Alături de alte *gender studies*, ea ne întăreşte convingerea că, pentru o femeie cel puţin, există lucruri cu care nu se glumeşte.

▲

Fotografii din spectacol

Alice POPESCU

imaginarul publicitar

Unora nu le place *jazz*-ul

În momentele mele de *simplu cetăţean* îmi doresc fierbinte să *ţin aproape* dar nu pot. Probabil din cauza asta mă încearcă un profund disconfort la auzul îndemnului dlui Tucă din *show*-ul cu acelaşi nume. Să fie pentru că nu îmi plac imperativele sau pentru că nu înţeleg? *Ţineţi aproape!* Firește, în acest punct al analizei încep să mă întreb de ce nu pricep. Şi nu găsesc decît două motive serioase: poate pentru că nu ştiu ce? sau fiindcă nu ştiu cum?

Zilele trecute, însă, mi-au venit în minte cîteva rînduri dintr-o carte: *Gardienii puşcăriei îşi însoţeau fiecare vorbă pe care ne-o adresau cu insulte, înjurături, îmbrînceli şi chiar lovituri. De îndată ce am coborît din camion, au început să răcnească: „Încolonarea! Ia pe doi! **Ţine aproape!** Dă-i drumul mai repede! Lasă vorba!" Ploua cu înjurături şi pumni, distribuiţi celor ce nu executau ordinele destul de repede.* (Ion Ioanid, *Închisoarea noastră cea de toate zilele*, Humanitas, 1999). Sau să fie memoria?

Curios lucru, sînt oameni care vor să ţină minte. Oameni care scriu cărţi sau, pur şi simplu, îşi ţin jurnalul. De exemplu, în primăvara lui '41, un oarecare Sebastian Mihail aştepta din clipă în clipă să fie ridicat şi trimis la muncă forţată. Timp în care lucra la nişte piese de teatru, citea Balzac şi „fura" cîte un Händel sau Mozart de la posturi de radio străine. Urît obicei!

Ce pot să spun? Unora nu le place *jazzul*!

Notă: jazz = (adj.) discordant, grotesc *(Dicţionarul englez-român,* Leon Leviţchi, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974)

▲

Corina RĂDULESCU

Alternative

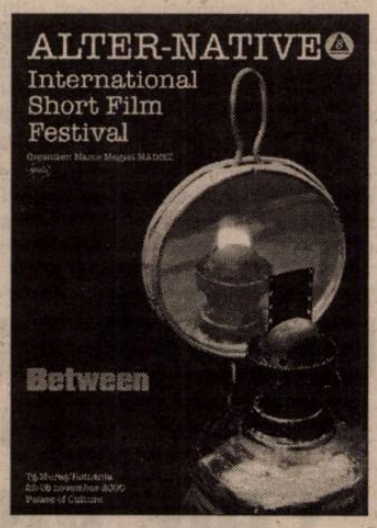

Existenţa şi, mai ales, rezistenţa Festivalului de Film de Scurt Metraj „Alternative" (anul acesta – a opta ediţie – Tîrgu Mureş, Palatul Culturii, 22-26 noiembrie) este o performanţă în sine şi o alternativă la sărăcia şi la pasivitatea culturală care ne înconjoară. Ba, mai mult, faptul că s-a ţinut simultan cu festivalul Dakino a dat multora dintre cei prezenţi la Tîrgu Mureş sentimentul că trăiesc într-o ţară aflată în fierbere culturală.

Spectatorii, în număr mare şi în majoritatea lor tineri, au vizionat unul după altul scurt-metraje de ficţiune şi de non-ficţiune şi filme de animaţie. Mai mult sau mai puţin experimentale, scurt-metrajele au oscilat între subiectele tari investigate superficial (v. „Omul care aduce ploaia" al Alinei Tudor) şi „tablouri" cinematografice cadrate impecabil, dar în care nimic nu se întîmplă (v. „Pasărea de aur" a lui Szaladjak Istvan). Suprinzător, juriul s-a lăsat înşelat de aerul „documentar" al tratării din „Pannon Halom" (Szolnoki Jozsef) şi a premiat la secţiunea de non-ficţiune mărturiile contrafăcute ale unor ţărani privitoare la iminenţa Apocalipsei, pe care regizorul i-a învăţat ce şi cum să spună.

De cealaltă parte, filmele de animaţie au surclasat scurt-metrajele: rigoare, poveste bine articulată, umor – nu degeaba Marele Premiu al Festivalului a fost acordat filmului „Tony's Playstation" al germanului Stefan Eling.

Printre filmele nepremiate se află „Căminul meu" (Andrei Zaitev, Rusia) – remarcabil experiment condus cu mijloace minimale: o cameră video amplasată la fereastra unui apartament de bloc înregistrează timp de şase luni tot ce se întîmplă în spatele unui birt amplasat vizavi, ca printr-o uriaşă gaură a cheii.

Multe din filme (premiate sau nu) ar merita o discuţie mai amplă, mai ales că ele nu se pot vedea decît la un astfel de festival: filme-experiment, filme de atelier, filme-frondă, filme-poem. Şi, în fine, filme care se văd oricum extrem de rar în România: filme europene şi est-europene.

▲

Dilema vă recomandă

● Travis, *The Man Who*, casetă distribuită prin magazinele Hollywood Music & Film. (Alex. Leo Şerban)

● Galia Maria Gruder, *Strălucire şi destin – o istorie fascinantă a pietrelor preţioase* (Ed. Tritonic) – pentru-toţi cei care vor să se dezintoxice de vulgarităţile şi mizeriile care ne-au copleşit în ultimele săptămîni, aceste poveşti scrise bine despre rubine, diamante, safire. (Radu Cosaşu)

● Pentru sentimentali, *Toamnă la New York*, în regia lui Joan Chen, cu Richard Gere şi Winona Ryder, un soi de *Love Story* mai excentric. (Iaromira Popovici)

● Stephen King, *Jocul lui Gerald* (Editura Nemira). Ai intrat în *horror*, trebuie să joci... (Dan Stanciu)

Pagină realizată de Cezar PAUL-BĂDESCU

Andrei GORZO

Descoperind lumi la Zilele Filmului Britanic

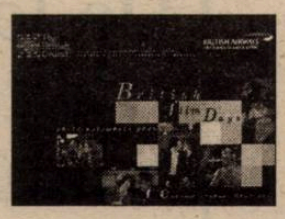

La ora cînd scriu acest articol, un calm plat pare să se fi instăpînit peste cinematografele bucureştene. (E adevărat că ne putem duce să vedem cum îi bîntuie fantomele pe Harrison Ford şi Michelle Pfeiffer într-o premieră recentă, dar filmul sună mai tentant decît e de fapt şi, oricum, sîntem noi înşine prea bîntuiţi de rezultatele alegerilor generale ca să ne mai pese.) Cu totul altfel au stat lucrurile în săptămîna 20-26 noiembrie, pe parcursul căreia s-au suprapus Festivalul DaKino şi Zilele Filmului Britanic. Ca anglofil am optat fără ezitare pentru cel de-al doilea eveniment (la Cinema Studio, între 20 şi 23) şi singurul meu regret este că programul n-a cuprins decît cinci filme (dintre care unul rula şi în circuitul comercial). Dar prin cinci filme poţi călători pe distanţe mari, în locuri unde ai ce descoperi şi de unde ai ce lua.

East is East / Orientul rămîne Orient (regia Damien O'Donnell) – filmul care a deschis programul – şi *The House of Mirth / Casa bucuriei* (regia Terence Davies) – filmul care l-a închis – au fost cele mai bune. Situîndu-şi acţiunea în anii '70 în suburbia industrială Salford, *East is East* e comedia războiului ce izbucneşte într-o familie inter-rasială (tatăl pakistanez, mama englezoaică) atunci cînd copiii, crescuţi între tradiţiile musulmane severe şi ecourile eliberatorilor ani '60, se ridică împotriva tatălui, care încearcă să le modeleze vieţile după legile comunităţii sale. Filmul cultivă un aer de anarhie, glorifică haosul tonic rezultat din permanentul frecuş interertnic şi intercultural, din ciocnirea neîncetată dintre forţa tradiţiei şi forţa emancipării, dintre nevoia de rădăcini şi atracţia integrării. E o dezordine vitală, căci ea aduce întrepătrundere, îmbinare, acceptarea diferenţelor, înseamnă refuzul delimitărilor rigide (oriental-occidental), neagă atît perfecta izolare (în spatele tradiţiilor) cît şi perfecta asimilare. Avînd la origine piesa autobiografică a lui Ayub Khan-Dib, este un film popular în cel mai bun sens al cuvîntului: umorul său e viguros, pe alocuri gros, dar plin de afecţiune; ia peste picior valorile musulmane, dar nu-şi pierde nici o clipă înţelegerea umană: chiar în scenele de violenţă domestică (şocante, dureroase, foarte îndrăzneţe într-o comedie), continuăm să-l înţelegem pe

East is East, regia Damien O'Donnell

tatăl tiranic – s-a format sub aceste legi, viaţa lui depinde de aceste valori (aşa ridicole şi odioase cum ni se par nouă), îi înţelegem explozia de furie atunci cînd ele sînt atacate.

Într-o lume cu totul diferită ne-a aruncat *The House of Mirth*: înalta societate americană de la începutul secolului, unde o tînără femeie (Gillian Anderson) comite eroarea iniţială de a se îndatora la cărţi şi de aici se compromite treptat şi decade inexorabil, victimă a perfidiilor şi ipocriziilor celor puternici şi în ultimă instanţă victima propriei mîndrii. Ca şi filmul lui Martin Scorsese, *Vîrsta inocenţei*, pelicula lui Davies este adaptarea unui roman de Edith Wharton; şi cu toate că am admirat acea incursiune a lui Scorsese într-un teritoriu nou pentru el, reuşita lui păleşte în faţa acestui triumf al lui Davies. Scorsese optase pentru fast viscontian, fetişizînd elementele de decor ale ritualului social, lăsîndu-şi camera să zburde şi să ne ia ochii. Davies optează pentru minimalism: reconstituirea vizuală a epocii aproape că nu contează, în schimb contează fiecare bătaie a pleoapelor, fiecare gest, fiecare replică îngreunată de tot ce nu poate fi spus, contează greutatea emoţională precisă a fiecărei secvenţe. Edith Wharton l-a avut ca prieten şi mentor pe Henry James şi tema ei preferată este una jamesiană – „lucurile întunecate şi nemiloase ascunse în spatele marilor averi", ferocitatea ce zace sub o suprafaţă hipercivilizată, trădările şi cruzimile de nerostit comise în atmosfera aceea rarefiată, amortizate de zîmbetul sociabil, de conversaţia politicoasă. Această violenţă emoţională, oarecum atenuată la Scorsese, erupe în momentele de revelaţie din filmul lui Davies, iar Gillian Anderson (ale cărei resurse uluitoare au zăcut atîta timp nefolosie în *Dosarele X*) surprinde nuanţele cele mai subtile ale unui rol dificil: ne face să înţelegem că şansele de supravieţuire ale eroinei sînt compromise în ultimă instanţă de simţul ei estetic; are prea mult *bun gust* ca să-şi folosească armele, prea mult spirit de *noblesse oblige* ca să-şi recapete poziţia socială prin şantaj.

Şi celelalte filme? În *Felicia's Journey / Călătoria Feliciei* (după romanul lui William Trevor), Atom Egoyan, un cineast ale cărui filme par a reda peisaje psihice greu accesibile, stări de spirit greu de definit, ne hipnotizează cu jocul de-a şoarecele şi pisica în care o fată naivă şi rătăcită este prinsă de un criminal în serie (minunatul Bob Hoskins, rubicond şi înşelător de afabil). Un thriller seducător şi enigmatic la care spectatorul devine un călător neliniştit între lumile interioare ale celor două personaje, înduioşat de lumea ei, înfricoşat de lumea lui, fascinat de amîndouă. Comedia neagră *Snatch / Unde dai şi unde crapă* (de Guy Ritchie) ne-a delectat cu o suprafaţă sclipitoare, cu o energie vizuală inepuizabilă, dar i-a decepţionat pe aceia dintre noi care aşteaptă ca Ritchie (*Jocuri, poturi şi focuri de armă)* să se dezvolte ca cineast, să facă şi filme despre altceva decît despre admiraţia lui pentru Quentin Tarantino. Cît despre nelipsitul Shakespeare în versiune Kenneth Branagh, de data aceasta a fost *Love's Labour's Lost / Zadarnicele chinuri ale dragostei*, o comedie uşurică transformată de Branagh într-un omagiu adus musicalurilor din anii '30, cu melodii de Cole Porter, Irving Berlin, George şi Ira Gershwin, ca să nu mai vorbim despre trimiterile parodice în toate direcţiile, de la numerele coregrafice cu înotătoare a la Busby Berkeley pînă la jurnalele de cine-actualităţi de tip Pathe, trecînd prin reconstituirea celebrei despărţiri din *Casablanca*. Ce contează că membrii distribuţiei (cu excepţia lui Adrian Lester şi a Nataschei McElhone) nu cîntă şi nu dansează mult mai bine decît subsemnatul? Întreaga zbenguială e simpatică şi eu unul nu voi putea niciodată să rezist melodiei „Cheek to Cheek" (din clasicul *Top Hat)*. Nici măcar cîntată de Kenneth Branagh: *„I'm in heaven..."* Cam aşa m-am simţit şi eu la Zilele Filmului Britanic. ▲

Iaromira POPOVICI

bon de lectură

Cum se scrie un text

Editura Polirom a fost, cred, inovatoare în domeniul Media, fiind prima deţinătoare a unei colecţii cu titlul de mai sus. Din volume precum *Manual de jurnalism (*coordonator Mihai Coman) sau *Jurnalistul universal* (David Randall) aflam cum se scrie un text jurnalistic şi de ce acesta este diferit de suratele lui literare. Cititorul „înrăit" de beletristică şi eseuri conştientiza, astfel, mai direct, faptul că există şi altfel de texte, cu alt scop al comunicării, şi cu altă adresă. La aceeaşi editură, însă într-o altă colecţie, Collegium Practic, a apărut un volum care ne înlesneşte scrierea unui text, de astă dată nu numai jurnalistic: *Cum se scrie un text*, autor Andra Şerbănescu. După pionieratul într-ale jurnalisticii, Polirom este iniţiatoare şi în ceea ce mulţi dintre noi numeam, după manualele anglo-americane, „writing": informal explicat, un soi de scriere, evident a unui text, eficientă, originală, neplictisitoare şi convingătoare. Domeniul astfel intitulat are meritul, pe de o parte, de a lărgi noţiunea de text (incluzînd aici şi eseurile, articolele de ziar, dar şi reţetele de bucătărie sau sfaturile pentru îngrijirea copiilor), şi, pe de alta, de a scoate în evidenţă alte calităţi necesare unui text, pe lîngă „frumuseţea stilului" spre care mulţi dintre noi am fost îndreptaţi în şcoală. Cartea Andrei Şerbănescu este, cred, prima contribuţie autohtonă în domeniu, urmînd volumului *Cum să scriem*, autoare Catherine şi Odile Pierron, traducere de Bogdan Geangalău, apărut, în 1999, la aceeaşi editură. Volumul este conceput sub forma unui manual, scris într-un limbaj accesibil şi conform cu propriile recomandări ale autoarei: oarecum sfătos, prietenos şi în empatie cu cititorii situaţi pe poziţii aproape egale cu scriitorul, şi acesta renunţînd , într-o mare măsură, la „cerurile" sale „nalte"; pe un ton alert, inducîndu-ţi (tot conform observaţiilor autoarei) o stare de spirit pozitivă. Modul de structurare a textului este, iarăşi, o posibilă exemplificare a normelor propuse în volum: textul este cu stricteţe împărţit în capitole, care respectă ordinea logică; capitolul este împărţit, la rîndul lui, în subcapitole explicative; subcapitolele au, în general, cîte o teză, urmată de o cîte o clasificare; fiecare termen al clasificării este explicat şi urmat de exemple. Exemplele – multitudinea şi diversitatea lor, acestea variind de la agenda personală a soţului autoarei la deja celebrul editorial al lui Andrei Pleşu despre bragă şi tranziţie – sînt, după părerea mea, sarea şi piperul volumului: pe de o parte, pentru că ne uşurează înţelegerea afirmaţiilor teoretice; pe de alta, deoarece ne fac să uităm de scopul didactic al manualui şi să ne simţim ca într-o lectură plăcută de fapt divers. Exemplele, sînt, de altfel, elementele care lipsesc din multe lucrări teoretice şi chiar manuale; prezenţa lor ajunge să fie, uneori, o absenţă, prin monotonia alegerii. Machetarea volumului, cu sublinierile şi concluziile necesare, ajută la o lectură uşoară.

Din partea de conţinut propriu-zis, reţinem cîteva idei, reprezentative pentru o altă perspectivă asupra textului, mai puţin omniscientă şi infatuată. Încă din primul capitol, *Etapele redactării textului,* autoarea se referă la necesitatea analizei publicului, textul nefiind conceput ca obiect de sine stătător, ci relaţionat cu receptorii; în cazul autorului, sînt luate în considerare elemente mai puţin discutate pînă acum: starea de spirit, care e bine să fie una pozitivă, optimistă, încrezătoare; scopul scrierii textului, noţiune tot mai importantă şi în viaţa de toate zilele, cînd trebuie să-ţi însoţeşti aproape obligatoriu un *curriculum vitae* cu o scrisoare de intenţie. Capitolul *Structura textului* ne oferă un „portret" al acestuia cu care cititorii de beletristică şi studii clasice de teoria literaturii sînt mai puţin obişnuiţi: textul trebuie să fie caracterizat, printre altele, prin claritate, concizie, eficienţă, naturaleţe, originalitate. Principii aparent simple, cele enumerate anterior sînt de multe ori ocolite sau încălcate chiar de jurnalistul neaoş, iubitor al stilului încărcat şi deştept cu orice preţ, în defavoarea informaţiei şi a transmiterii ei corecte. Extinderea unor reguli ale textului jurnalistic asupra textului în general deschide o cale spre un altfel de text: un text controlabil, lucrat organizat, în etape, ca un proiect şi cu mai multă atenţie la *feedback*. Dintre trăsăturile enumerate mai sus, cred că eficienţa e un concept important, care te ajută să păstrezi proporţia justă între mijloacele folosite şi ideile exprimate; de asemenea, originalitatea, cu subcapitolul creativitate, care se referă atît la noutatea ideilor, cît şi a expresiilor prin care acestea sînt redate: multe studii serioase, pe teme interesante, ar putea fi, astfel, accesibile şi publicului mai neavizat sau mai nerăbdător şi sătul de locuri comune consacrate. Ultimul capitol al volumului, *Argumentaţia*, aduce în discuţie etica textului: e bine ca afirmaţiile făcute să fie însoţite de dovezi, de mărturii; e important ca faptele să fie separate de opinii şi informaţia de persuasiune. Ca şi motivaţia, argumentaţia trebuie să întregească afirmaţiile oricărui autor raţional, serios, şi responsabil. Căci unui asemenea posibil autor i se adresează volumul în cauză; „serios" neînsemnînd închistat, ci interesat de a-şi duce opera la bun sfîrşit nu la voia întîmplării, ci ţinînd cont de nişte norme, pînă la urmă, de bun-simţ. ▲

Pagină realizată de Simona SORA

Iaromira POPOVICI

bazar

Moşi – privaţi şi publici

Atît Moş Nicolae, cît şi Moş Crăciun, veneau, cel puţin la mine şi la cunoscuţii mei, şi înainte de 89. Veneau la fel ca acum, Moş Nicolae invizibil şi mai puţin important, pe 5 decembrie seara, iar Moş Crăciun – în carne şi oase, şi impozant, pe 24 decembrie tot seara. Pe atunci abia dacă ştiam ce se serba de Crăciun şi cine era pruncul Iisus, nemaivorbind de post şi alte cele. Ştiam doar că de fiecare Ajun la noi veneau prietenii, beau, mîncau, făceau bancuri (inclusiv cu Moş Crăciun, despre care unii „binevoitori" spuneau că e cam ramolit şi beţivan), iar pe la ora 8 seara poposea chiar Moş Crăciun, mereu cu acelaşi ritual: dădea cadourile, confundîndu-ne pe unii cu alţii de fiecare dată, bea un pahar de votcă, apoi pleca repede, spunînd că e grăbit.

Mult mai tîrziu decît alţii am descoperit şi eu, în sfîrşit, cadourile ascunse într-o debara de pe hol. Am înţeles, în ciuda dorinţelor mele fierbinţi, că Moş Crăciun nu există, cel puţin nu în forma concretă cu care am fost eu obişnuită. Atunci mi-am asumat personal rolul de moş; prima dată, pe la 12 ani, m-am îmbrăcat chiar şi în costumaţia de rigoare şi am preluat repertoriul unchiului meu, de dragul tradiţiei, al mitului...După care, au rămas cadourile. Eu, cea care primisem maxim mulţi ani de-a rîndul, trebuia , acum, „iniţiată" fiind, să-i mulţumesc pe toţi cei ce-mi asiguraseră ritualul atîţia ani înainte. Pe vremea lui Ceauşescu existau agendele, calendarele şi pixurile din plastic- cadouri ideale pentru bărbaţii familiei din punga unui adolescent fără economii (ci doar cu bani luaţi, aparent nu pe faţă, tot de la viitorii destinatari ai darurilor). Precum şi calendarele şi animalele din plastic sau pînză, din papetării sau magazinele de decoraţiuni interioare de atunci (la care puteai găsi inclusiv grătare), mărgelele din plastic colorat, tocmai potrivite pentru doamne. Se găseau şi cadouri universale, cum ar fi teribila *Lavandă*, înlocuită, după un timp, cu greţoasele *Lăcrămioare de pădure*.

După '89, lista de posibile cadouri s-a diversificat uimitor, iar magazinele specializate (de care deja am vorbit în mai multe rînduri) nu au încetat să apară). Pentru cadourile mici, date de adolescenţii fără fonduri, au rămas disponibile tarabele din pieţe, de unde, în loc de agende şi lavande, poţi dărui căni, castroane, fulare, ciorapi sau chiar tefloane. Pentru sentimentul de Moş în general e de serviciu cultura de masă. Mai întîi cu partea de ademenire: de la 1 decembrie încolo, Moş Crăciun şi darurile lui sînt protagoniştii multor reclame. Darul apare mai puţin ca un semn de afecţiune de la cei dragi, cît o dovadă a „Sistemului" că se gîndeşte la tine, sau că nu te scapă din ochi cu atît mai mult de sărbători. „Sistemul" este un termen antipatic de antiutopie care, cel puţin în cazul de faţă, se referă la industriile producătoare de bunuri de larg consum care trebuie să-şi sporească vînzările în „luna cadourilor". În acest context comercial, există reclame care se pricep să te ispitească cu puterea unei filosofii şi după toate regulile jocului: cea de la *Dialog*, de pildă, în care daruri din ce în ce mai fabuloase cad din cer, speriindu-te chiar cu „măreţia" lor; cea clasică, de atmosferă, la *Coca Cola*, cu caravanele luminate în noapte; şi, în sfîrşit, cea la cafeaua *Elìta*, mai abilă decît toate, care propune ca toată viaţa să-ţi fie o sărbătoare. Această ultimă ispită ştie să exploateze cel mai profund disponibilităţile unora dintre noi de a fi perpetuu Moşi şi de a-şi structura întreaga existenţă după un calendar sărbătoresc, în care obişnuitul îşi pierde aproape de tot locul.

▲

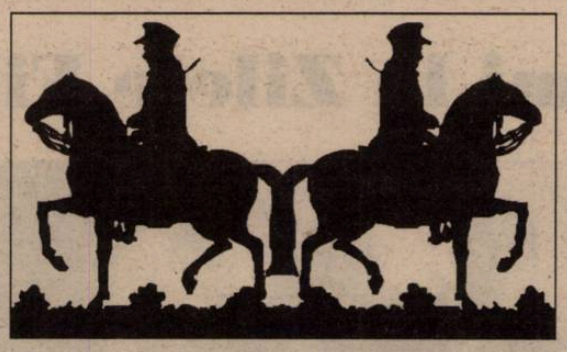

Radu COSAŞU

din viaţa unui extremist de centru...

1900 – ce an, ce an, ce an Caragiale!

Domnului Ion Vartic şi ediţiei sale de „Momente"

La cîte greşeli am făptuit, noi, intelectualii, de-a lungul anului 2000, unele ireparabile, mai avem totuşi timp, pînă în revelion, să ne corectăm măcar cîteva amnezii:

la 11 februarie 2000 nu am aniversat cum se cuvenea împlinirea a exact o sută de ani de cînd amicul Mache a descoperit că amicul lui, Lache, e o secătură, trăgîndu-i două palme şi făcîndu-l pe Lache să conchidă că ăsta e cusurul lui Mache – „e măgar, şi violent şi n-are manieră!'

la 25 februarie 2000, n-am sărbătorit împlinirea a exact o sută de ani de cînd locotenentul Mitică Lefterescu a fost sfătuit absolut memorabil – „fugi, nenorocitule!" – ca nu care cumva să se ducă la *five o clock*-ul lu' madam Piscopesco;

la 17 martie 2000, ticăloşiţi cum sîntem, n-am ciocnit pentru naşterea – exact la 17 martie 1900 – a celui ce este şi va fi Coriolan Drăgănescu, bravul student care lupta în fruntea studenţimii pentru apărarea Constituţiei, strigînd mulţimii: „Fraţilor, după mine, la Mihai Bravul!", ca după un timp să devină „neruşinatul inspector de poliţie, sălbaticul zbir şi călău antropofag" care a dat ordin să se tragă în studenţi la statuia lui Mihai Viteazul şi s-a tras împroşcînd „cu sîngele generoasei tinerimi române marmura albă pe care se ridică statuia celui mai mare erou român";

la 21 aprilie 2000, habar n-am avut că se făceau o sută de ani rotunzi de cînd primarul Mizilului, Leonida Condeescu, pleca să stăruiască la Bucureşti ca pe tăbliţa albă a celor două exprese Bucureşti-Berlin şi Berlin-Bucureşti, care opreau cîte un minut în gara lui, să se scrie: Berlin-Bucarest via Breslau-Mizil şi viceversa;

la 12 mai 2000 – şi îmi este imposibil să-mi amintesc unde-mi stătea capul într-o asemenea zi de mare sărbătoare chiar naţională – s-a împlinit centenarul naşterii dlui Goe, şi ar fi o neruşinare de neiertat să precizez cine e dl Goe care trăieşte în fiecare dintre noi, fie măcar între cei care au luat un bacalaureat;

la 23 iunie 2000 o inconştienţă, numai o inconştienţă, ne-a făcut să nu toastăm pentru apariţia – în urmă cu exact o sută de ani – a nemuritoarei concluzii: „Ne trebuie o tiranie ca în Rusia!", emanată într-o simigerie din pieptul şi mintea unui Nae care aştepta să-i nască nevasta;

la 14 iulie 2000, am uitat de venirea pe lume, la 14 iulie 1900 – ei da, odată cu 121 ani de la căderea Bastiliei – a Amicului X, cel care îi cunoştea pe toţi politicienii, intra la Take (Ionescu) ca la el acasă, se trăgea de şireturi cu Barbu (Delavrancea), ştia guvernul înainte de formare şi putea spune oricărui general: „ghenerale, nu te grăbi";

la 11 august 2000, nimeni nu a comunicat semenului său că sînt o sută de ani de cînd în limba română a coagulat acest oftat: „Ah! Mamiţo! menuetul lui Pederasky... mă înnebunesc!"

la 29 septembrie 2000 – curată mizerie a memoriei cu care mă laud – n-am intrat la Mega Image să cumpăr o sticlă de şampanie pentru Nae Ionescu, cel care exact acum o sută de ani nimereşte cu petiţia sa, care nu era a lui ci a lui Ghiţă Vasilescu şi nici a lui Ghiţă Vasilescu, exact la Regia Monopolurilor, cînd de fapt trebuia s-o ducă la Pensii, „dar az-noapte am umblat forfota cu nişte prieteni... pe unde n-am fost... drăguţă, dacă nu te superi, m-aş ruga... încă un pahar cu apă..."

la 13 noiembrie 2000 – şi gravitatea amneziei devine tot mai dureroasă – nu i-a trecut prin cap nici unui român să comunice că s-a crestat pe cercurile stejarului nostru literar suta de ani de cînd, la „Gambrinus", Lache a descoperit o lacună în legea Codului Penal şi cerea instituirea pedepsei cu moartea „pentru că nu se poate, mă înţelegi, ca să nu mai aibă cineva siguranţa vieţii în ţara lui..."

În sfîrşit – şi să mi se îngăduie o schimbare a tonului – la 1 decembrie 1900 (nici nu aveam încă România Mare) apare în „Universul" *Inspecţiune*, nuvela cu cel mai enigmatic final din toată literatura română: «De ce, de ce, nene Anghelache?» a întrebat plîngînd ca un prost cel mai tînăr".

Se face, în 2000, suta de ani de cînd „nenea Anghelache, cuminte, n-a vrut să răspundă".

Toţi aceştia nu vin din romane-fluvii, din eseuri sau studii exhaustive, ci din nişte schiţe „la zi" apărute în ziarul bucureştean „Universul". La zi şi pentru eternitate. Sînt toate datate şi ţin de o sută de ani, urmînd să mai dureze pînă la ultimul bacalaureat înainte de Apocalipsă; vor mai creşte crini, va mai înflori liliacul, torente vor izbucni şi vor seca, dar întrebarea nu va muri: de ce n-o fi şi Caragiale nepereche?

▲

Eugen ISTODOR

plecat de acasă...

De la Dellia la Dună

La Universitate, m-a lovit un afiş, acum cîteva luni. Am stat şi m-am crucit. Printre „Dish of the day, contemporany ceramics, ware from Britain", „Expoziţia Stelian Panţu", i-auzi ia: „Ambasada Belgiei la Bucureşti, Alianţa Belgo-Română, Ministerul Culturii, ARTEXPO vă invită la Ochean egal zonă interzisă, un *happening* absent şi cybermartori de Dellia Dună." Chiar dacă artista mă va judeca peste ani, am visat zile în şir să aflu povestea părului ei – şuviţe: „De vreo trei ani şi jumătate am lucrat pe un studiu antropologic pe comunităţile nomade şi am fost în deşert, la tuaregi. Colegul meu a lucrat cu ei 30 de ani, dar n-a reuşit niciodată să intre în cortul femeilor, pe motive bine ştiute. Avea nevoie de o fată, cu studii relativ filologice, interesată de proiect. Ne-am dus acolo. În momentul în care am săvîrşit ritualurile de socializare, ne-au acceptat... acceptarea tuaregilor se exprimă ca-n jocul acela «doi paşi înainte, trei înapoi, apoi, pas de melc, pas de uriaş»... atunci fata şefului de comunitate îşi face intrarea în vîrsta nubilă, toate fetele aveau coafura aceasta, cu codiţe, obicei nu numai la tuaregi, ci şi în lumea arabă. Am vrut şi eu o astfel de coafură, cadou de bun venit. Drept pentru care patru fete au împletit la codiţele astea, timp de zece ore, într-un cort din care nu puteam să ies. Mi-au cîntat un fel de melopee, pentru că împletitul e gest ritual. Nici o ţigare n-am fumat... n-am avut drept la ceai. Era un gest de adopţie. Şuviţele mele datează de vreun an. Cresc liniştite. Ele mi-au dat o poţiune magică, ca-n *Asterix,* cu care m-am dat vreo lună după aceea, ca să le împiedice despletirea. Te speli ca atare cu ele. Împletitura a coborît, fiindcă părul a crescut. Opţiunea mea de a-l ţine e legată de o necesitate. Locuind în Bruxelles, am făcut cîteva vizite în cartierul unde locuiesc exoticii, congolezi, costaricani... dar ei nu ştiu să despletească decît *dread-locks,* dar ce am eu se cheamă *rasta,* or ei nu ştiu să desfacă ce fac berberii, cum le zic ei. Uite, am văzut că *dread-locks* are fata de la André. Eu n-am încotro. În februarie mă întorc la ei. Sper să mă despletească. *Rasta*-urile rămîn aşa încurcate...

▲

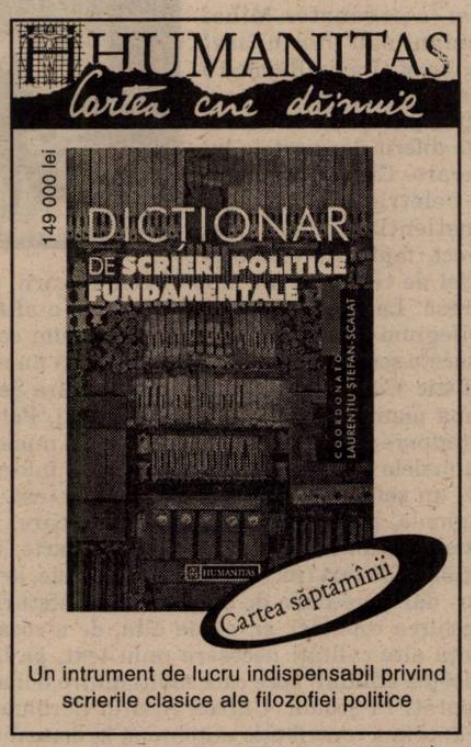

Un intrument de lucru indispensabil privind scrierile clasice ale filozofiei politice

Augustin IOAN

pierduți în spațiu?

Calvarul autorizațiilor

Administrația locală din România se confruntă – acum mai puțin decît în primii ani de după 1989 – cu fenomenul construcțiilor ilegale. Fără acte limpezi asupra statutului terenului, fără certificate de urbanism, fără autorizații de construcție (sau cu acte firave obținute prin abdicarea celor din serviciile de urbanism ale primăriilor de la demnitatea profesională), au apărut sate sau cartiere de periferie întregi; arhitectura zisă „țigănească" (un atribut care are tot mai puțin de-a face cu etnia în chestie, devreme ce se întinde din Oaș la Alexandria și de la Timișoara la Constanța, cît cu administrația locală și centrală, incapabile să își impună regulile); hale de gros și chiar lăcașuri de cult de toate religiile. Ele sînt gata sau în diferite stadii de edificare. A le demola (așa cum încerca să braveze – cu puțin succes real, dar cu exces de pompă electorală – dl Lis, reparînd complicitatea predecesorilor d-sale în cazul Puzdrea, azi ales al neamului) este adeseori extrem de complicat și rareori se întîmplă de fapt. Pe scurt, nu se petrece niciodată aducerea în justiție, necum aducerea terenului la stadiul inițial. Și cine e mai vinovat: autorul, avizatorul, cel ce trebuia să controleze și a luat șpagă sau e incompentent să își facă profesia? Toți cei în culpă sînt oameni cu bani, pot amîna deciziile de demolare prin justiția care este și ea, biata, ca și țara de sensibilă la atenții. Pot amenința. Chiar o fac. În noul regim, vor fi din nou acasă.

© S. Ivanoschi

Desigur, indisciplina în construcții și, pînă cînd s-a trezit MLPAT, lipsa de vigoare a administrațiilor în a o contracara sînt fapte. Amenzile nesemnificative invită la culpă și, în fața întîrzierilor la care te supun serviciile de urbanism, par mai tentante decît amînarea autorizării la infinit. Problema esențială în acest joc este însă următoarea: să te ferească Dumnezeu să ai de scos o autorizație! Numărul de avize este absolut aberant și primăria te obligă să rezolvi tu probleme aiuritoare. Să-ți faci adăpost anti-aerian sub casă! Să rezolvi cu pompierii, care au regulamente stricte și sînt excedați de atîtea cereri. Gazele, apa, electricitatea și toate celelalte utilități trebuie să avizeze, ca și cînd s-ar putea casă fără ele. Problema nu este că avizele sînt cerute înzecit, ci că pierzi săptămîni pentru fiecare, dai șpagă și alergi dintr-un colț în altul al orașului, dialogînd cu oameni plictisiți, prost plătiți, pe care prezența ta îi scoate din simțuri. Un zgîrie nor are nevoie de cam atîtea avize și de aceeași complexitate cu demolarea unui șopron din fundul curții.

Ce ar fi de făcut, pentru fluidizarea obținerii unei autorizații, care adeseori ține și un an? Ce ar fi dacă fiecare din aceste instanțe avizatoare și-ar delega pe omul cu ștampila la primărie, unde să-i poți găsi pe toți într-un singur loc, prin fața cărora treci într-o singură zi și obții toate avizele? Ce-ar fi dacă primăriile ar accelera procesul de obținere a unui certificat și a unei autorizații la o lună maximum pentru amîndouă și, la schimb, ar mări amenzile la sume prohibitive (procente din valoarea reală a construcției și nu sume ridicole, fagocitate de inflație din chiar clipa apariției respectivei legi), astfel încît să devină nerentabil să eviți legea, dar, totodată, simplu și avantajos să o respecți? Ce-ar fi dacă s-ar disocia între cazurile serioase și cele extrem de simple, în fond, nerelevante? Deja se cer pentru autorizație planuri și referate certificate de specialiști și verificate de verificatori autorizați pe toate specialitățile. Dacă o armată de arhitecți și ingineri – cu verificatorii sînt minimum cinci – își asumă responsabilitatea pentru acea casă, configurată conform cerințelor din certificat, de ce mai durează încă o veșnicie să obții autorizația? Nu cumva aceste supraverificări deleagă responsabilitatea în cascadă, tocmai pe capul funcționarului-arhitect din primărie, sub cuvînt că, oricum, el le mai verifică încă și încă o dată? Nu cumva astfel se încurajează traficul de influență, clientului recomandîndu-i-se „firme agreate" la care ducîndu-te, ești sigur cel puțin că obții actele care îți sînt necesare? Nu cumva astfel, în condițiile, sanchi, extrem de restrictive, se întîmplă exact ca și în cazul vizelor pentru Occident, adică sînt pedepsiți exact cei care s-au decis să joace după reguli, iar nu acei care vor fi încălcat oricum legea? Priviți, vă rog, jaful făcut de urbaniștii fostului SAI la intrările în București cu halele de gros și veți înțelege de ce severitatea la noi e formală și contraproductivă – iar în construcții este ținută în vizibilitatea publică ani întregi.

© a.l.ș.

În fine, semnalez din nou și din nou prezența – celebrată – a unei birocrații avizatoare „bune": comisia de arhitectură de cult de la MLPAT. Ea este destinată sortării proiectelor de lăcașuri de rugăciune din țară dar, mă tem, a avut puțin efect în a împiedica apariția monștrilor. În lipsa realei expertize în domeniul arhitecturii de cult, care se cîștigă doar făcînd biserici sau meditînd asupra spațiului sacru, comisia se suprapune peste alte segmente ale avizării și, drept urmare, slăbește vigilența acestora. Cei din comisiile de urbanism din provincie, arhitecți cu aceeași diplomă ca și onorații membri ai comisiei care nu au proiectat un zid de biserică vreodată, îi lasă pe aceștia să se facă de rîs în locul lor, sub cuvînt că, dacă a trecut de comisie, cine sînt dumnealor să se opună competențelor de la capitală? Și, s-o spunem deschis: ce a făcut comisia în cazul catedralei zburătoare care a „aterizat" în Piața Unirii, altceva decît să se lase intimidată de prezența – nenecesară și abuzivă – a vîrfurilor administrative și legislative (Ciorbea & Diaconescu) spre a impune un aviz fraudulos?

Din acest paradox aparent – o supraveghere care este slabă tocmai pentru că este tare – nu putem ieși decît prin simplificarea, personalizarea și descentralizarea deciziilor de avizare. Serviciile locale, arhitecții șefi de sector, de județ, de oraș să își asume profesia și să avizeze dînșii ce este de avizat în parohia pe care o păstoresc. Mai puține avize, mai multă plimbare pe teren, la văzut realitate și mai puțin plimbat de hîrtii. Mai multă responsabilitate individuală, cu chip și cu personalitate proprii. Mai multă viață și mai puțină ficțiune.

▲

Dan GOANȚĂ

medalia de abur

Stecluța cu vitrion

În mintea mea toate marile evenimente sînt însoțite de imagini colaterale, care simbolizează însă tot răul (arareori binele) asociat. Toate clipele istorice pe care le-am traversat sînt legate în mintea mea de astfel de scene *secundare*. În vara lui '68 mă jucam cu băieții din bloc printre cofrajele depozitate între blocurile noastre de 10 etaje. Ascultam deja Europa Liberă – programele muzicale (cu Octavian și Aurelian Petrescu, Cornel Chiriac încă avea emisiuni la Radio România și la TVR). Ascultam *pe șestache*, la nivel scăzut, sub privirile nici aprobatoare, nici interdictive, ale părinților. Dar în acea vară m-am trezit stînd cu băieții pe acele cofraje uriașe (ajungeau pînă la nivelul etajului 4) și ascultînd Europa Liberă *din tot blocul*. Nu dintr-o sursă anumită, ci din toate apartamentele. Zvonul infim al radiourilor se însumă misterios, rezultînd o amplă simfonie de voci, paraziți, sunete de la Praga, declarații de la Haga, fluierături hertziene. Sunetul venea din ambele blocuri, năvălind peste noi, puștii, care aflam lucruri destinate maturilor. La primul rapel, vara lui '68 răsare în mintea mea nu ca o serie de informații, ci ca momentul acelei audiții halucinante. Că senzația incașilor care, văzînd spanioli călare, crezuseră că au în față ființe mitice. Și respectabile. În ambele cazuri, mitul era toxic.

Cu tot respectul îndurerat pe care îl port celor uciși de armată, securiști și teroriști, trebuie să spun că gravitatea lui decembrie '89 mi-a fost revelată nu atunci cînd am aflat că *s-a tras*, ci după cîteva zile, în reportajele televiziunii. Sper că nu sînt cinic, dar moartea unor luptători, poate chiar și a unor nevinovați, îmi părea tributul trist, și inevitabil, al unei astfel de mișcări. Această *normalitate excepțională* a fost însă depășită pentru totdeauna în mintea mea de un moment *video*. Acela în care niște militari scociorau la o gură de canal, în cîmpie, după cenușă și oasele calcinate ale unor oameni ce fuseseră asasinați. Crima nu fusese suficientă, cadavrele fuseseră arse, iar cenușa lor vărsată într-un canal imund. Moartea poate părea uneori înălțătoare, pîngărirea cadavrelor e josnică. Imaginile schimburilor de focuri de pe străzile Timișoarei sau Bucureștiului mă emoționează, dar soldații care trag de acel grătar mă umplu de lacrimi. Invizibilii români care deșertaseră cenușa altor români, iată gestul simbolic al *evenimentelor*. O cenușă fără harul renașterii.

Într-un registru mai blînd, regimul Constantinescu și-a căpătat și el concretizarea în acest metaforic registru personal. La primul tur, garantul respectării Constituției și-a uitat actele acasă. La cel de-al doilea, un peremist inflamat (pleonasm, nu?) i-a aruncat în nas puțină vopsea, surprinzîndu-i și pe șeful statului, și pe operatori, și pe vitejii sepepiști. (Dacă vopseaua era roșie s-ar fi creat mai multă animație, dar merge și albastrul, e culoarea sîngelui nobil al viețuitoarelor de pe fundul tăcut al mării). Președintele a rămas cîteva secunde împietrit și maculat. La fel cei nouă sepepiști. *Cu detergentul zece!* Recunosc meritele președintelui Constantinescu, dar acesta va fi prima imagine stocată în memoria mea (prea) asociativă. În ciuda faptelor de stat ale bietului Clinton, pe giulgiul din Washington va rămîne veșnic imprimat chipul Monicăi. Duminica trecută am înțeles de ce Mița Baston a folosit în *D'ale carnavalului* o *stecluță de vitrion englezesc*. De ce tocmai englezesc? Poate pentru simplul fapt că *nu* era vitriol, pentru că acolo era vorba doar de metafora unei mutilări. A arunca cuiva în față acid sulfuric este un gest violent și ireparabil. A-i arunca vopsea – iată un gest ironic! Și englezesc. Un *Mane Tekel Fares* post factum. Pe care-l poți șterge. Tot englezește.

▲

PEISAJ DUPĂ BĂTĂLIA ELECTORALĂ

Matei MARTIN

Pe voturi, fiţi gata, start!

© Arhiva APD

Odată cu libertatea de a alege, românii au obţinut în '89 dreptul de a participa efectiv la consolidarea democraţiei prin participare civică. Observarea alegerilor şi verificarea numărătorii voturilor sînt nişte modalităţi de educare a conştiinţei cetăţeneşti. A celor care votează, a celor care stau acasă şi a celor care observă procesul electoral.

De fiecare dată cînd am votat, în ultmii zece ani, Asociaţia Pro Democraţia a avut observatori. Ei sînt neutri, atenţi şi intransigenţi cu fiecare abatere de la legea electorală. Sarcina lor este aceea de a supraveghea procesul electoral, de a sesiza neregulile şi – mai ales – de a comunica staffului Asociaţiei rezultatele votării în secţia care le-a fost arondată. De exactitatea acestor informaţii depinde acurateţea numărătorii paralele rapide a voturilor.

Numărătoarea paralelă rapidă este o modalitate simplă de verificare a prezenţei la urne şi a opţiunii exprimate prin vot. În comparaţie cu sondajele la ieşirea de la urne, numărătoarea paralelă rapidă este mult mai exactă, căci porneşte de la date sigure, de la procesele verbale încheiate în secţiile de votare, şi nu de la răspunsurile (poate nesincere) la întrebările operatorilor unor instituţii de sondare a opiniei publice. Dacă sondajele au în general o marjă de eroare situată între unu şi trei la sută, acurateţea numărătorii paralele rapide este net superioară, iar eroarea este aproape de 0. Niciodată însă nu trebuie luate drept rezulat final astfel de estimări.

Ca membru al asociaţiei, hotărăsc să particip, alături de colegii mei, la procesul de centralizare a datelor. Se formează trei echipe de „operatori", fiecare responsabilă cu preluarea apelurilor din cîte o zonă geografică a ţării. Pe nişte cearşafuri de hîrtie cît toate zilele, se înscriu numerele secţiilor eşantion din fiecare judeţ.

La ora nouă, după ultimele detalii legate de organizare şi împărţirea pe echipe, urmărim cu toţii ediţiile speciale ale ştirilor şi primele rezultate estimative. Întreaga echipă e adunată în faţa televizorului. Aflăm de la candidatul perdant că alegerile au generat *o fraudă de proporţii*. Nimic nou sub soare, membrii Asociaţiei Pro Democraţia sînt obişnuiţi cu astfel de afirmaţii şi au pregătit deja un comunicat de presă privind corectitudinea alegerilor. La urma urmei, votarea a fost supravegheată de peste 3000 de observatori, membri ai asociaţiei sau parteneri ONG, iar o astfel de afirmaţie este practic o insultă la adresa lor.

Pe la nouă şi jumătate, sună primul telefon, un observator din Buzău comunică rezultatele. Este urmat, după numai cinci minute, de un al doilea apel, din Dîmboviţa. Rînd pe rînd, se bifează pe panouri secţiile care ne-au comunicat rezultatele. Seamănă izbitor de mult cu nişte panouri de bingo. Telefoanele sună din ce în ce mai des, haşurez în continuare rubricile de pe panouri. Cele trei echipe au ajuns într-un fel de concurenţă ciudată, fiecare îşi doreşte să strige primul *bingo*. Mioara, coodonatoarea reţelei de cluburi ale Asociaţiei, vorbeşte la două telefoane deodată. Sună şi al treilea. Răspund... E un observator din Sibiu, îmi comunică „scorul" din secţia lui. Vin şi rezultatele pe municipiul Bucureşti, centralizate separat, la sediul clubului local.

Adrian Moraru este „creierul" acţiunii. A terminat Politehnica acum doi ani şi este unul dintre „veteranii" asociaţiei. În *noaptea preşedinţilor*, el este stăpînul întregii reţele de calculatoare de la sediul central al Asociaţiei şi coordonatorul numărătorii paralele rapide. Îmi explică cum funcţionează. Pe monitorul calculatorului, îmi arată nişte rezultate intermediare; după ce au fost introduse datele din vreo 10 secţii de votare, raportul este 68% Iliescu, 32% Vadim. Îmi mai arată nişte grafice reprezentînd variaţia procentuală a rezultatelor fiecărui candidat în funcţie de numărul de secţii introduse în calculator. Cu cît sînt introduse mai multe date, cu atît variaţiile sînt mai mici, spune Adrian.

© Arhiva APD

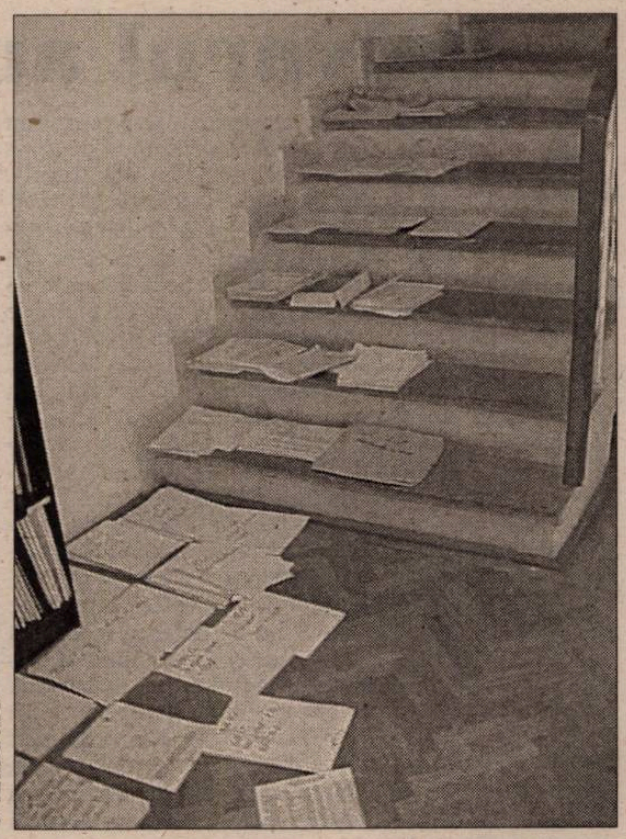

© Arhiva APD

De la ora 24, apelurile devin din ce în ce mai rare, apoi amuţesc de-a binelea. Luăm o pauză, se comandă pizza, mai bem nişte cafele. Aflu de la colegi că de dimineaţă o să fie o conferinţă de presă. Mă gîndesc că mulţi dintre ei nu vor apuca să doarmă... Violeta Bau, director executiv al Asociaţiei Pro Democraţia, face o scurtă evaluare a ultimelor 24 de ore electorale.

Pe la ora două, se cîntă *linie* (judeţul Dîmboviţa), apoi *Bingo*. Au mai rămas doar cîteva secţii pe panourile celorlalte două echipe. Se completază din ce în ce mai greu, oamenii sînt obosiţi... Pe monitorul lui Adrian, linia ce indică variaţiile parcă s-a mai liniştit, acum poate chiar să-mi comunice rezultatul numărătorii: Ion Iliescu a obţinut 70,3%, iar Vadim Tudor 29,7% din voturile valabil exprimate. Aflu şi cum stăm cu prezenţa: doar 50,39% dintre cetăţenii cu drept de vot s-au prezentat la urne, cu şase procente mai puţini decît în turul întîi.

Plec de la sediul Asociaţiei cu certitudinea că sînt unul dintre primii care au aflat rezultatele alegerilor. E un sentiment de exclusivitate, care mă face să uit de oboseală. Şi mai e ceva: e acel sentiment că n-am votat degeaba, că undeva există nişte oameni cărora le pasă şi care veghează ca alegerile să fie corecte...

▲

Cătălin MANOLE

Alegeri anticipante

Slobozia era un subiect tentant. Rareori într-un oraş din Bărăgan poţi vedea turnul Eiffel, Dallas-ul, să te plimbi pe unde se plimbă adesea Mihalcea, dinamovistul, sau să asculţi iubiţii spunîndu-şi „hai în paradis", chit că acolo mănîncă o friptură, fiind vorba de hotelul restaurant *Paradis-Iulică*. Dar pentru că aici va fi vorba despre alegeri şi cînd alegi te gîndeşti (măcar ca la o scuză) la viitor, mi s-a părut mai potrivită Slobozia Nouă.

M-am urcat în semiîntunericul unei dube şi ca printr-un tunel al timpului, după cîţiva kilometri de hurducăieli şi miros de motorină, după ce mîna şoferului a strecurat banii mei în cutia patinată de atîţia alţi călători, am coborît în centrul localităţii. Slobozia Nouă este un sat. În şcoală, în fostul laborator de matematică, unde de dimineaţă învaţă clasa a doua şi după-amiază a cincea, urna îmbrăcată în pînză albastră îşi aşteaptă cei 1539 de alegători posibili. „Dacă observaţi aici avem două rînduri de table; pe astea ni l-au adus olandezii". Se amestecă mirosul de cretă cu cel de tuş mustind în tuşiere. Emoţii, examene. La şase dimineaţa comisia electorală a venit să verifice încă o dată ceea ce dealtfel este aranjat de aprope o săptămînă. Băncile au fost lipite într-un singur rînd, acoperite cu pături de lînă. Pentru a-i ajuta pe alegători au fost improvizate cîteva indicatoare de străzi: Liliacului, Prunului, Mărului, Dobrogeanu-Gherea. E duminică, oamenii merg la biserică. Unii votează înainte de slujbă, alţii după ce au fost blagosloviţi. Soţ şi soţie la braţ, cu „hainele alea bune", o babă, un grup de tineri cu geci de piele şi pantaloni bufamţi... şi tot aşa pînă cînd ştampila s-a opintit de 1016 ori în tuşieră şi tot de atîtea ori pe buletinul de vot: „E vot secret ăsta şi nu se spune. Am votat pentru schimbare, să trăim mai bine. Păi, de ce crezi că se votează?!"; „Am votat pentru o viaţă şi o politică mai bună, cu speranţa că mîine nu va mai fi generaţia de sacrificiu. Poate contează votul meu...celor ce nu au fost la vot să le fie ruşine!". Cei doi poliţişti degeraţi, ca pentru ei, dar destul de tare să aud şi eu: „Stăm pe afară, să pîndim clădirea asta!". În secţia de votare, unde din cînd în cînd membrii comisiei se lipesesc de sobă:

Ne-au trimis cei de la prefectură o pizza – am mîncat jumătate, de foame – şi un hot-dog, nişte nesuri.

Să ne anunţaţi cînd înregistraţi să nu ne facem de rahat!

De ce am venit? Păi pentru bani! Data trecută ne-a dat 600. Pentru mine contează. Sînt cadru didactic şi la salariul de 2400000 îmi prinde bine. Dar să ştiţi că muncim pentru banii ăştia, că nu putem să-i primim pe oameni oricum, îmi mărturiseşte preşedintele comisiei, învăţătoare aici în sat.

Se apropie ora 21. Radio-ul din sală este dat mai tare. Ultimii votanţi: o fată parfumată, pregătită să plece de aici direct la discotecă, un domn în vîrstă fără şireturi la bocanci, cu şubă albastră, de şantierist: „Vin de la muncă, uite, am rumeguş pe mine, dar am venit să votez, să fie bine". Se îndreaptă calm către cabină, podele scîrţîie.

La radio, puţin mai tîrziu se aude ora exactă. Cineva spune „Gata!", dar nimeni nu se mişcă. Toate privirile sînt îndreptate către difuzor şi ochii întîlnesc vocea prezentatorului. Exit-poll. Unii strigă, se bucură copilăreşte în timp ce cîteva feţe au o mină dezamăgită sau plicitisită. Încep să se strîngă ştampilele, urmează numărătoarea voturilor. Eu merg *La Geamuri*, una dintre cele mai importante bodegi din sat. Ringul de dans e plin cu tineri, înăuntru se joacă biliard. Cîţiva curioşi se înghesuie în faţa televizorului cu berile în mîini. La unele mese se discută politică. „Păi ai văzut că toţi s-au împotrivit împotriva lui... că e de extremă nu ştiu cum... nu mi-a plăcut! Toate partidele s-au sculat împotriva lui, chiar şi toate ţările. Că va ieşi război, că va ieşi cutare... după cum ai văzut, el spunea realitatea. Ceea ce îmi place! Omul cu adevărul! Iliescu a mai fost, trebuia să stea în banca lui!". Sau: „Vremuri grele! ţara e săracă! Dacă ai citit Biblia, scrie acolo: la vremurile din urmă, vor fi ani grei. Şi aşa este – pe astea le trăim noi. Mi-am cumpărat de curînd o carte: cei neînsemnaţi cu 666 nu vă lepădaţi de Cristos! Ai văzut semnul de pe sticlă, liniuţele alea? E semnul lui Satana! Pe toate produsele a apărut, cică e un cod, dar apoi va pune ştampila pe mîna dreaptă şi pe frunte! Buletinele noi, care apar acuma, posibil să aibă 666, dar noi nu vedem cu ochiul liber. Dacă a spus Mîntuitorul *Chiar pe cei aleşi posibil să-i înşele Satana*, îţi dai seama cîtă luptă e!".

Euforia alegerilor se prelungeşte în noapte, în discotecă. Mă urc în dubă împreună cu două-trei cupluri de îndrăgostiţi, prin întuneric ne îndreptăm spre Slobozia, spre Dallas, spre Paradis. Costă doar 4000 de lei.

▲

Pagină realizată de Andrei MANOLESCU

Tita CHIPER

antinostalgia

Limba de îndemn

„O formă democratică, de analiză şi dezbatere competentă a lucrărilor literare, – de altfel cu bogate tradiţii în trecutul culturii noastre – o constituie activitatea cercurilor şi cenaclurilor literare care trebuie să capete o extindere şi o pondere tot mai mare în viaţa asociaţiilor şi a Uniunii Scriitorilor. Organizarea acestor dezbateri poate şi trebuie să contribuie la perfecţionarea continuă a lucrărilor literare, a operei de ansamblu a fiecărui scriitor, să determine scoaterea la iveală şi formarea a noi şi noi talente din rîndul tineretului, din rîndul maselor largi populare. Activitatea cercurilor şi cenaclurilor literare trebuie să se desfăşoare într-o atmosferă de colegialitate şi sprijin reciproc, într-un spirit exigent, creator, constructiv. Ar trebui, de fapt, ca cercurile şi cenaclurile literare să-şi asume tot mai mult răspunderea pentru promovarea unei literaturi valoroase din toate punctele de vedere, atît al conţinutului cît şi al formei. Ele să vegheze permanent împotrivă uniformizării, pentru diversificarea tot mai largă a scrisului, luptînd însă pentru un conţinut superior şi o limbă unică – deşi se poate scrie în limba română, în maghiară, germană, sîrbă, în idiş şi în altele, – limba concepţiei revoluţionare despre lume şi societate, limba socialismului şi comunismului! *(Aplauze puternice, îndelungate).*"

(Cuvîntarea lui Nicolae Ceauşescu la Conferinţa Naţională a Scriitorilor, mai 1977)

▲

Dumitru SOLOMON

roluri

Jocul de-a votarea

A fost mai întîi *Jocul de-a vacanţa* al lui Mihail Sebastian, apoi *Jocul de-a Shakespeare* al lui Ion Tugearu şi Răzvan Mazilu; a apărut, în sfîrşit, în România lui noiembrie 2000, ca o încununare a cîtorva secole de maturizare civică, precum şi a cîtorva decenii de jocuri literare, teatrale şi istorice, un inedit şi uluitor *joc de-a votarea*. Trecînd peste faptul că de la alegeri a absentat aproape o jumătate din populaţia cu drept de vot, ceea ce este tot un fel de joc (jocul de-a democraţia sau de-a v-aţi ascunselea?), o parte dintre cei care au fost la urne *s-au jucat* de-a votarea, adică au votat bizuindu-se pe instincte, senzaţii, percepţii, impresii, fără un gînd substanţial sau o motivaţie raţională. Programele partidelor au fost – dacă *au fost* – mai mult decît ignorate, dacă nu de-a dreptul secrete (şi, la urma urmei, cine are timp să studieze pe-ndelete sau măcar să răsfoiască un program de partid?), aşa că ne-am mulţumit cu amintiri despre fostele guvernări, cu sloganuri publicitare din clipuri, panouri, afişe, fluturaşi, cu arătări, sumare şi penibile, ale unor politicieni pe la posturile de televiziune. Nimic nu justifică, însă, dezinvoltura cu care unii (mai ales) tineri, probabil încă minori în decembrie 1989 şi cărora numele lui Nicolae Ceauşescu nu le spune mai nimic, au pus ştampila pe dreptunghiul conţinînd numele lui Corneliu Vadim Tudor, de parcă ar fi jucat şotron, barbut sau popa prostu'. I-am putut vedea pe cîţiva dintre ei defilînd zîmbitori pe ecranul PRO TV. Feţele lor nu erau primitive, hidoase, patibulare. Erau nişte feţe de tineri normali, unii dintre ei erau chiar drăguţi şi simpatici. (Îmi aduc aminte, din filmele documentare văzute, că nici detaşamentele de *Hitlerjugend*, nici tinerii fascişti ai lui Mussolini, nici tinerii legionari ai Arhanghelului Mihail, nici comsomoliştii sovietici nu aveau feţe de monştri, dimpotrivă.) Cît priveşte motivaţia lor, ea ar putea să sune juvenil şi naiv, dacă nu ar suna grav şi periculos: „L-am votat pentru că e extremist", „pentru că e nebun", „pentru că e tupeist", „pentru că e potrivit" etc. Lipseau probabil alte calificative din argoul specific, precum: *haios, băiat de băiat, pontos, oţ, trombonist, mişto car, şme.* (Vezi, în acest sens, numărul din *Dilema* despre „Şmecheria românească".)

Mă gîndesc că *jocul de-a votarea* ar putea avea un sinonim, şi anume *jocul cu focul*, care, daţi-mi voie să vă spun, mi se pare cel puţin *naşpa*.

▲

Cu ochii-n 3,14

BERE-N CĂNI ŞI BANI DE COAFOR SAU, PE ROMÂNEŞTE, CHEI CĂTRE BANALITATE

● Din ciclul „Ramadanul în Bucureşti". Vineri, 8 decembrie, orele prînzului. Merg cu un prieten la restaurantul „Paradis II". Este o oază de Orient (patron arab, clienţi majoritar arabi, televizor branşat pe „Dubai") în plin centrul Capitalei. Comandăm ce comandăm şi, la un moment dat, mai cerem o bere. Chelneriţa (româncă) ne spune jenată că, fiind Ramadanul, n-are voie să „servească băuturi alcoolice" – dacă vrem un suc, ceva?... Zicem că nu, mersi, mai stăm, mai ciugulim din farfurii, după care ne trezim din nou cu chelneriţa care ne anunţă, conspirativ, că ar putea să ne aducă berea în căni... Ne gîndim o clipă, apoi iarăşi – nu mersi, altă dată. Cînd să plecăm, din stradă apare femeia romă cu trei căciuliţe de Moş Crăciun cu clopoţei – toată numai zîmbet şi persuasiune caldă. În faţa refuzului ferm al patronului, face o ultimă încercare: „Poate pentru personal...?" A doua zi, într-o măcelărie arăbească, un individ cu mustaţă (român) întreabă cu ingenuitate: „Da' porcuşor n-aveţi?"... (**a. l. ş.**)

● Ştire bună, care n-a avut loc în pagina I a ziarului *(Azi,* 7 dec.): conform Institutului Naţional pentru Statistică şi Studii Economice, „numărul locuinţelor date în folosinţă în primele nouă luni ale anului 2000 a fost de 13.542 (...) Cea mai mare pondere în totalul locuinţelor terminate o deţin cele construite din fonduri private – 92,6%. Peste 70% (...) sînt amplasate în mediul rural". Informaţia ar fi meritat poate să intre pe prima pagină a cotidianului; dar nu, acolo cea dintîi ştire ne anunţă că „romîncele nu mai au bani de coafor". Trist, dar nu catastrofic: cînd ai un acoperiş deasupra capului, poţi să-ţi pui şi singură părul pe moaţe. (**T. C.**)

● Pentru 5 milioane, unul are de răspuns la următoarea întrebare: care din aceste cuvinte e echivalentul cuvîntului „grobian": 1) ordonat; 2) civilizat; 3) cocoşat; 4) mitocan? Omul nu ştie, consumă toate cele trei variante de salvare, la ultima, cerînd ajutorul publicului, are în faţa procentajul sălii: mitocan – 56%, ordonat – 42%!!! N-are încredere, nu se pronunţă şi se retrage, mulţumit de cele 4 milioane; dacă, fără vreo „fraudă", „grobian" pe româneşte mai poate însemna şi „ordonat", nu mai e nici o enigmă de ce mitocanii se înmulţesc în curată neştire. (**R. C.**)

● Titlu din *Convorbiri literare* (noiembrie 2000), al unui articol semnat de Marius Chelaru: „Cheia către o poartă a gîndirii numită Derrida". Deconstrucţie ca deconstrucţie, dar să nu fii sigur ce este Derrida – cheie sau poartă – nu e în regulă. Mai ales cînd te cheamă şi Chelaru. (**C. P.-B.**)

● Excelentă ideea celor de la PRO TV de a realiza două filme ale campaniilor electorale din acest an. Stilul de realizare a acestor pelicule a surprins bine realitatea electorală. Mai puţin fericită ideea acestui al doilea film: campania văzută prin ochii unui tînăr. Numai că intervenţiile celui ales, pline de clişee, banalităţi, truisme şi preţiozităţi au stricat ideea. În rest, sînt două documentare de colecţie. (**C. G.**)

ZIUA – FRATE, NOAPTEA – LIMBI TĂIATE. MESERIE GREA ÎN TERITORIU...

● Din *Evenimentul zilei* de marţi, 12 decembrie 2000, aflăm planurile de viitor ale lui Ion Dolănescu. *Ziua vin la Parlament, noaptea o să cînt*, spune demnitarul PRM. Irina Loghin, membră a aceluiaşi partid, a afirmat deja că nu se pricepe la politică, aşa că probabil că va cînta şi ea. Ziua. La Parlament... (**M. M.**)

● Surpriză, surpriză: gazeta noastră şi-a găsit un frate. *Plai cu boi*, „revista lu' Dinescu", ne rechiziţionează, în nr. 2, interviul cu trezorierul PNŢ – aripa Lambru (v. *Dilema*, nr. 405), şi-i pune la sfîrşit o notă: „Consemnat de Eugen Istodor în *sora noastră mai mică, Dilema*...". Nu ne supărăm de-o aşa rechiziţionare, dimpotrivă, ne bucurăm sincer că ne-am găsit, în sfîrşit, un frate mai mare: la opt anişori neîmpliniţi, *Dilema* chiar avea nevoie de un plai pe care să pocnească în continuare din bici pe lîngă oamenii fără dileme. (**M. V.**)

● În Mozambic, o manifestaţie a Opoziţiei contra Puterii s-a soldat cu 40 de morţi; 80 dintre cei arestaţi cu acelaşi prilej au murit sufocaţi într-o închisoare suprapopulată. Ziaristul care a vrut să afle ce şi cum, Carlo Cardoso, şi care înainte de asta se interesase de o fraudă de 14 milioane de dolari generată de privatizarea unei bănci, a fost găsit împuşcat în biroul lui. Jurnalistului de la Radio-Maputo care a anunţat moartea lui i s-a spus că vorbeşte prea mult. Şi ca să înţeleagă despre ce e vorba, i s-a tăiat limba. La fel de mult a vorbit şi un ziarist din Ucraina, Gheorghi Gongadze. El a dispărut. Liderul Opoziţiei, Olexandr Moroz, susţine că are o înregistrare unde chiar preşedintele ţării, Leonid Kucima, ar ordona eliminarea lui. În concluzie, cui o să i se taie limba în Ucraina? (**M. B.**)

● Ce vor face foştii parlamentari după alegeri? – îi întreabă cîţiva ziarişti *(Azi,* nr. 2417) pe cincisprezece dintre cei care n-au mai întrunit sufragiul electoratului. „Nu voi face decît să continui ce am început în decembrie '89, adică activitate politică" – declară Constantin Dudu Ionescu, ex-deputat PNŢCD. „Nu intenţionez să revin la profesia mea de bază, cea de inginer, pe care am practicat-o mai de mult. *Ingineria este o meserie grea* (s.n.) şi nu cred că mă mai pot întoarce la ea, la pretenţiile pe care le am pentru această profesie". (**T. C.**)

● O secvenţă din excelentul film documentar *Antipa* al lui Sorin Bogdan, difuzat marţi seara la PRO TV: cîteva alegătoare „din teritoriu" (dintre care una cu tocuri şi sacou alb) bătîndu-se pe cîteva găleţi galbene cu inscripţia PNL. Fac pariu că nici una nu l-a votat pe Stolojan. (**S. S.**)

N-AŞ VREA, PLIN DE ÎNŢELEGERE ŞI ZÎMBET, SĂ SPUN: CE FACEM, BRE?

● Pe o tarabă, într-o piaţă, două anunţuri: „Avem libelule" / „Caut gazdă". N-aş vrea să par indiscret, dar cîntarul e pieptănat? Pe Gheorghe îl mai doare-n joi? (**D. S.**)

● Săptămîna trecută, într-un anunţ la Radio România Actualităţi, societatea Electrica S.A. făcea apel „la înţelegerea consumatorilor de energie electrică din Bucureşti" pentru „întreruperile de 2-3 secunde în furnizarea energiei electrice" provocate de nişte probe pe care urma să le facă la instalaţiile de automatizare joi, 7 decembrie. Eu am fost plin de înţelegere, dar consumatorii numiţi computer, radio şi frigider n-au vrut să priceapă neam şi s-au oprit tot atîtea secunde. Spre paguba lor. (**M. V.**)

● Campanie electorală, pe un panou din zona staţiei de metrou „Brâncoveanu": peste poza lui CVT au apărut băieţii şi pectoralii de la *Chippendales*, apoi zîmbetul lui Ion Iliescu. Aşa s-a scris istoria turului doi. (**A. C.**)

● Ecourile dilematicului „caz Eminescu" încă mai sînt resimţite: la emisiunea lui Marius Vintilă de la PRO TV a fost invitat, printre alţii, un student la Arte Plastice – pictor de ceasuri. Întrebat cum stă cu facultatea, invitatul a spus că nu-şi face probleme dacă rămîne repetent, căci şi Eminescu a fost un golan... (**I. P.**)

● În zona Pieţei Romane este aglomeraţie mare. Doi prieteni discută în spatele meu. Unul dintre ei este contra lui Vadim, iar celălalt este pro, dar nu foarte convins. Argumentul lui: „şi cu Iliescu ce facem? N-am murit şase ani de foame cu el?". „Ai murit de foame?" „Da." Urmează replica genială a primului: „Ei, acum o să mori din alte cauze". (**C. G.**)

● În vremuri ca astea, un cuvînt de îmbărbătare, o vorbă dulce mult aduce. Cum ar fi, spre pildă, aceea pe care am auzit-o mai ieri pe stradă, spusă de una unuia: „Hai, bre, stai liniştit! Ce, a murit toată România şi-ai rămas dumneata nemurit?". (**D. S.**)

Amintiri despre temperarea ingeniosului

– convorbire cu Mircea Horia SIMIONESCU –

Unul din multele lucruri ţinute secret în anii '50 era prenumele ziariştilor de la „Scînteia". Redus la o iniţială, el era pus, totuşi, la locul lui, în faţa numelui nu după, ca pe valizele de lemn ale recruţilor, scris reglementar cu vopsea albă. De la A (Gregorian sau Munteanu) la Z (Brumaru) semnatarii articolelor n-aveau dezlegare să se individualizeze măcar prin prenume dacă nu prin stil. Pe atunci colectivul redacţional al „Scînteii" număra cam 160 de membri, iar vreo 40 dintre ei, cei de la secţia „Scrisori", nu semnau aproape niciodată în coloanele ziarului. În 1969, unul dintre aceşti redactori anonimi care lucrase vreo 12 ani la „scrisori", Mircea Horia Simionescu, debutează cu un volum de proză intitulat „Ingeniosul bine temperat" – vol. I, „Dicţionar onomastic", primit cu surpriză bucuroasă de critică şi de public. O convorbire despre anii '50 cu autorul „Dicţionarului" ar fi putut avea şi alt titlu: de pildă „viaţa particularului în vremea colectivului".

Un imperativ al timpului: problema – nu omul

Stimate Mircea Horia Simionescu, o parte din întrebările acestui interviu mi-au fost sugerate de cineva născut, de nu mă înşel, chiar în anul cînd dvs. debutaţi ca prozator. Tînărul de 30 de ani vrea să ştie cum erau anii '50: atunci oamenii au suferit, s-au temut, dar au şi iubit, au făcut copii, au băut un şpriţ. Se poate comenta această simultaneitate a infernului cu normalitatea?

Pînă în 30 de ani, sau în jurul vîrstei de 30 de ani nu se poate să te reduci la viaţa de ascet. În anii '50 noi eram oameni tineri, plini de energii pe care toţi simţeam că trebuie să le consumăm. Nimic deliberat. Totul venea de la sine. Sigur, anormalitatea generală noi o simţeam cu toţii, dar, ca o normalitate, ca o reacţie firească noi trebuia să ne trăim viaţa. Cum? Aşa cum se putea trăi atunci. Eu am ajuns să lucrez la „Scînteia" trimis de o profesoară de-a mea de la facultate, Despina Mladoveanu, italienistă, care m-a văzut amărît, vai de capul meu şi-a încercat să-mi facă rost de un loc de corector la Editura Politică, unde traducea ea atunci „Operele tovarăşului Palmiro Togliati"; nu s-a putut, n-aveam biografia necesară unui asemenea loc. Bărbatu-său lucra la „Scînteia" şi m-a luat pe un post modest în secţia de „Învăţămînt şi cultură". Trebuia să comand articole de la cronicarii muzicali, care nu erau prea mulţi; adică ar fi fost, oameni de gust, semnături calificate, dar numai vreo doi dintre ei puteau iscăli în „Scînteia", restul nici cu pseudonim n-aveau voie. La ziar nu mergea, scriam prost, mă chinuiam; acasă umpleam pagini de jurnal. Uneori mai lucram la „Istoria literaturii organice", pe care o începusem în 1944. Dar, într-un fel, îmi făcusem un rost, bun-rău cum era. Scăpasem de armată – ca fiu de militar ar fi trebuit să fac 3 ani la detaşamentele de muncă –, rămăsesem în Bucureşti, unde erau Biblioteca Academiei, muzeele, concertele de la Ateneu. Exact ce mă interesa!

Ce citeaţi la Biblioteca Academiei pe atunci? Cu legitimaţie de ziarist aveaţi acces mai uşor la Fondul S (special/interzis) foarte „bogat" în acei ani?

Citeam şi copiam cărţile aduse de afară, de prieteni, Radu Petrescu, Petru Creţia, cred că de la ei am avut volumele lui Voiculescu. În orice caz, din Voiculescu acolo ştiu că am copiat, mai am şi acuma „volumul" scris de mînă. Stăteam liniştit cu cărţile aduse de-afară, pe masă, în sala 1 şi notam pagini întregi fără grijă. Pe fişă, drept acoperire, ceram scrierile „savantului" sovietic Lîsenko, duşmanul geneticii, sau studii despre pedagogia din URSS, ecoul teoriilor lui Macarenko. Nu departe de mine, Radu Petrescu şi Petru Creţia transcriau foarte atent ceea ce ceruseră de la bibliotecă, unele volume utile poate, dar eu ştiam că le adusesem Ilarie Voronca, pe o zi, două şi cred că, de fapt, copiau versuri.

Aceste lecturi nu creau o stare interioară de tensiune perpetuă? Totuşi, secţia de cultură a ziarului trebuia să militeze pentru „realismul socialist".

La „învăţămînt şi cultură" am stat puţin, viaţa mea de ziarist a fost la scrisori, ani de zile. Am avut de-a face în anii '50 cu o cantitate imensă de corespondenţă, care semnala necazuri, lucruri grave, nedreptăţi. Existau foarte mulţi „corespondenţi voluntari" unii, pur şi simplu turnători, alţii, oameni necăjiţi, încrezători, care-şi apărau sau îşi plîngeau propria cauză, propria lor nenorocire. Regula secţiei era asta: scrisorile grave, mai ales dacă vorbeau de activitatea „duşmanului de la oraşe şi de la sate", să fie semnalate pentru a se face aşa-zisul „BZ" – buletinul zilnic. Rezumatul acelui buletin – conta „problema nu omul" – mergea a doua zi dimineaţa la Gheorghiu-Dej pe masă, la Chişinevski şi la Răutu.

Cînd aveaţi sentimentul că e vorba de o delaţiune ce făceaţi?

Mergeam (era riscant, dar cum să n-o faci?) şi-i anunţam pe cei care erau grav ameninţaţi. Cu Costache Olăreanu sau cu Radu Petrescu şi cu alţi prieteni încercam să-i prevenim. Aşa, m-am dus într-o noapte, în Cotroceni, să-l avertizez pe Barbu Slătineanu – dar nu spun cît dîrdîiam de spaimă – că în casa lui stă cineva, un delator: să fie atent! Tocmai primisem la „Scînteia" o corespondenţă care anunţa că „în casa Slătineanu se întîlnesc duşmanii poporului Şerban Cioculescu şi Vladimir Streinu şi ar trebui luate măsuri". (Barbu Cioculescu îşi mai aminteşte episodul). Altă dată, am aflat tot datorită unei scrisori către „Scînteia", că lui Alexe Tomescu, profesorul nostru de română din liceu, îi poartă cineva sîmbetele: am apucat să-l previn. Radu Petrescu se sufoca de indignare: „cum, dragă, iar vor să-l bage la puşcărie pe profesorul Tomescu, iar vor să-l lovească în cap cu ranga?" (păţise asta în '46) Un om extraordinar Alexe Tomescu: cu numele exact şi cu o poveste a lui l-am pus în „Dicţionarul onomastic".

Ce răspuns redacţional se putea da unor asemenea scrisori? Nu era mai simplu să se „rătăcească"?

Scrisorile nu puteau nici să dispară, nici să rămînă fără răspuns: erau înregistrate şi unele şi altele. Plicurile erau francate şi cu adresa gata tipărită, să nu cheltuiască acei corespondenţi voluntari bani cu timbrele. Făceam un răspuns în care le spuneam că aşteptăm în continuare scrisori de la ei, în special cu „ceea ce e bine şi frumos în viaţa nouă din ţară" semnalînd, desigur, şi neajunsurile şi aberaţiile „care ne împiedică în munca de edificare a societăţii noastre" (formule obligatorii).

Şedinţe, modă şi petreceri

Care erau motivele de rîs sau de zîmbet într-o redacţie precum cea a „Scînteii"? Făceau parte aceste acte simple dintr-o rezistenţă nedeclarată?

O bună parte din agresiunea asupra firescului a fost atenuată de umor. Frizerul „Scînteii", Mişu Teodorescu, era un Chaplin 90%: el făcea din toate şedinţele la care participa – nu la cele „mari", la cele obişnuite – nişte adevărate spectacole. Chiar numele acestor şedinţe numite „letucika" (din rusescul „letati" – a zbura) putea fi citit cu un fel de humor masochist: aceste întîlniri presupuse a fi rapide, rezolvînd imediat lucrurile, durau cel puţin trei ore.

Şi ce se discuta în aceste „short meetings" – ca să-l traducem în limbajul de azi?

Fie se comenta un articol de fond din „Pravda", ori se discuta despre măiestria foiletonistului sovietic Zaslavski, ziarist cu stil alert, acid, dar, în fond, un propagandist obtuz. După 20-30 de minute, nu mai puteam fi atenţi la vorbitori. Colegul meu V. Sebastian, care ştia poezia lumii de la Homer la Hesiod pînă alăltăieri, îmi scria atunci într-o franceză perfectă, verificată de mine mai tîrziu, în anii ăia mă mai poticneam – şi-mi trimitea foi de carnet pe care notase versuri de Apollinaire şi Rimbaud. În timpul „letucikăi", nu altădată!

Această evocare pare idilică, vie, colorată în comparaţie cu peisajul coridoarelor „Scînteii" din acei ani: de ce umblau toţi redactorii îmbrăcaţi în halate gris-bleu, şi femeile şi bărbaţii, de parcă lucrau în fabrică?

Ni se spunea că partidul se îngrijeşte de om, trebuia să avem grijă şi de îmbrăcăminte. Halatele ni se dădeau ca să nu ne murdărim de cernelurile din tipografie. Celebra rotativă mare de la „Scînteia", montată prost de specialiştii sovietici bătea aiurea, „fula" – cum se zicea tehnic, scuipa cerneala şi rupea hîrtia (şi ea proastă, de-a noastră însă, de la Buşteni). Ziua în secţii, seara sau noaptea cînd făceam de serviciu halatele noastre gris-bleu şi mîinile ni se umpleau de cerneală grasă de pe paginile „albe", „negre", de pe „spalturi", corecturi. Totul devenea negru-cenuşiu, unsuros. Dar la sfîrşit de spătămînă, spălaţi, bine raşi, în hainele noastre pe puncte şi cu pantofii cu talpă de crep, uşori, dansam de înnebuneam pe „Valurile Amurului", un vals rusesc frumos, pe melodiile Catarinei Valente sau ale lui Vico Toriani. Unul din redactorii importanţi de atunci ai ziarului, Nestor Ignat, avea chiar un dans special, admirat de toată lumea, cu o garoafă între dinţi... Rîdeam, făceam bancuri, improvizam parodii...

Ştiu de la Alexandru Ivasiuc versurile unui cîntec pe care îl auzise el în închisoare în anii '50 de la cineva care ori ajunsese acolo fiindcă le fredonase „afară", şi fusese pedepsit pentru asta, ori le înjghebase în puşcărie, ca să facă haz de necaz imaginînd o scenă mult visată: „How do you do, bine-aţi venit / Yancheilor cu flori în plete". *Cum credeaţi că arată lumea liberă în acei ani şi ce aşteptaţi de la ea?*

Şocul a fost în vara anului 1953, la Festivalul Mondial al Tineretului şi Studenţilor. După cîteva luni de groaznică înfometare, „postul festivalului", străzile s-au umplut de o lume veselă, colorată, liberă în mişcări, frumos îmbrăcată. Se auzeau în Bucureşti limbi străine. Tinerii italieni cu nişte pălării neverosimile, simpatici şi gălăgioşi, mai aveau în plus ceva nemaivăzut: aparate de radio portative, de mărimea unui blocnotes (tranzistoarele), care ni se păreau atunci minunea lumii. Oraşele noastre erau pline de difuzoare, care transmiteau programul 1 Radio România de la 5 dimineaţa la 12 noaptea de răsunau străzile; ce nemaipomenit să poţi prinde, într-un aparat cît palma, ce post vrei, cînd vrei...

Ce ştiau tinerii străini despre noi?

Mi-aduc aminte de două întîlniri: una, cu un italian, o splendoare de om, rasat, politicos, strălucitor în conversaţie. Taicăsău, foarte bogat, avea un lanţ de restaurante la Veneţia. Privea România din 1953 cu optimism: mai sînt multe de făcut, dar comunismul va rezolva totul. „Io sono disoccupato", striga la el Costache Olăreanu, dat afară de peste tot, nici buletin de Bucureşti n-avea. „Cum o să fiu optimist? Io sono disoccupato, înţelegi?". „Cînd va veni comunismul totul va fi bine". „Cînd o să vie comunismul la Veneţia, o să-i ia lui taică-tău toate restaurantele!" „Imposbil! Comunismul este drept". Al doilea moment se petrece la „Mon Jardin", unde colegul meu Didel Fole,de la radio, care se încurcase în zilele Festivalului cu o norvegiancă, încerca să-i tempereze entuziasmul faţă de realitatea din România. Fata, o simplă croitoreasă, din Oslo – dar de o ţinută, de o rasă, de o feminitate teribilă – admira ce prietenoşi sînt oamenii, ce veselie peste tot, cum dansează pe stradă şi se sărută la „Perniţa": „Voi aţi venit aici să sprijiniţi comunismul" – protesta Fole. „Nu-i adevărat. Noi am venit aici fiindcă în Norvegia s-au organizat excursii gratuite în România"...

Credeţi că „omul nou" s-a înfiripat cu deosebire în anii '50?

Din cîte îmi aduc aminte eu, „omul nou" l-am văzut prima oară prin '40, la „românizare", cînd a fost naţionalizat magazinul Stark, din Tîrgovişte, al părinţilor reporterului de mai tîrziu de la Televiziune, Al. Stark. După război, instinctele de jaf, de „rechiziţionare", de „naţionalizare" a unor afaceri profitabile – bine încurajate şi de directivele care veneau din Est – au devenit sistematice. Pe urmă, în numele acestor instincte, s-au înfiinţat instituţiile bazate pe scurtcircuitarea legii: rechiziţia caselor, a bunurilor, şcoala pe termen scurt, dar cu avantaje importante, universitatea muncitorească de 2 ani ş.a.m.d. Pentru mulţi părea o stupiditate să nu profiţi de atîta largheţe şi bogăţie de şanse. Uneori „omul nou" nici n-a mai trebuit să facă anume ceva, ci doar să afirme că va face şi astfel se remarca în jur. Aveam doi prieteni din liceu care, la un moment dat, au vrut să plece pe şantierele tineretului, la Salva Vişeu, mi se pare. I-am convins să-şi vadă de carte, şi-au rămas pe loc. Dar apucaseră să spună „da" celor care făceau mobilizarea; în scurt timp au devenit eroii oraşului şi au avut mult mai mult credit social şi avantaje decît cei care chiar s-au dus pe şantiere, iar cînd s-au întors nu i-a mai păsat nimănui de ei; trecuse campania.

V-a fost frică în acei ani?

Da. Iar se strîngea şurubul, iar se dădea drumul, iar apăreau nişte aparente libertăţi, iar dispăreau. Dispăreau, nu rareori, chiar nişte colegi de-ai noştri, în special de la secţia agrară. (Erau nişte amărîţi, unii nici nu ştiau să scrie. Spuneau de pildă că „legumicultorii din jurul capitalei au semănat în grădini spanac şi stufat".) La 2-3 luni o dată un asemenea duş, sau o ştire de acasă că unchiul cutare e încă închis, sau o carte poştală de la Canal, de la tatăl lui Costache Olăreanu, te aduceau brusc la realitate. Notasem în acei ani că „mă simt un ilegalist într-un partid care se crede legal": altundeva, nu în jurnal.

Cam cînd se întîmpla asta?

În zilele de doliu declarate la moartea lui Stalin. Nu m-am dus la redacţie, nimeni nu mi-a sesizat lipsa (oare?). Unii îşi smulgeau părul, alţii căutau să miroasă din aer ce-o să se-ntîmple ş.a.m.d. La radio se transmitea muzică simfonică tot timpul; un regal. În cele trei zile am scris o carte cu 7 povestiri, fiecare dedicată cîte unui prieten. Era proastă; am pierdut-o la întoarcerea din Pădurea Băneasa, unde mă dusesem s-o citesc unei amice. Noroc că nevastă-mea apucase să copieze două dintre povestiri şi să i le trimită lui Radu Petrescu, în comuna ardeleană unde era profesor. Titlul cărţii îmi sună destul de bine şi azi: „Comentariu asupra lucrurilor particulare." ▲

Pagină realizată de Tita CHIPER

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU ● **REDACŢIA:** Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Matei MARTIN (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Dan STANCIU (prezentare grafică), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef) ● **RUBRICI:** Ion BARBU, Alexandru CĂLINESCU, Pavel CÂMPEANU, Andrei CODRESCU, Dan GOANŢĂ, Augustin IOAN, Mircea IORGULESCU, Eugen ISTODOR, Vintilă MIHĂILESCU, Lucian MÎNDRUŢĂ, Z. ORNEA, Dumitru SOLOMON, Daniel VIGHI, Sever VOINESCU ● **RESPONSABIL DE NUMĂR:** Adrian CIOROIANU ● **CORECTURĂ:** Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU ● **TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:** Ela PETRAŞCU ● **EDITARE TEXT:** Vali ANDREI, Angela DUMITRICĂ ● **DIFUZARE:** Marian BURTEA ● **Redacţia DILEMA:** Aleea Alexandru 38, sector 1, 71273, Bucureşti ● **Telefon:** 230.23.84 **Fax:** 230.75.59 **e-mail:** dilema@fcr.algoritma.ro **Internet:** http://www.algoritma.ro/dilema

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl Marian Burtea. Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS, tel. 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 47212160170 deschis la BCR, filiala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

Anul VIII
nr. 410
22 decembrie 2000
20 pagini 4000 lei
INTERNET: http://www.algoritma.ro/dilema
EDITOR:
FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

EROI AI TIMPULUI NOSTRU

„Eroul este un om sau un copil care ne apără de rău și nu ne bate nici odată.
Eroul este ca un cavaler apărător al fetelor.
Eroul este un caratist foarte bun știe chiar și jiudo.
Eroul s-a terminat.“

CHIRU, cls. a 6-a A

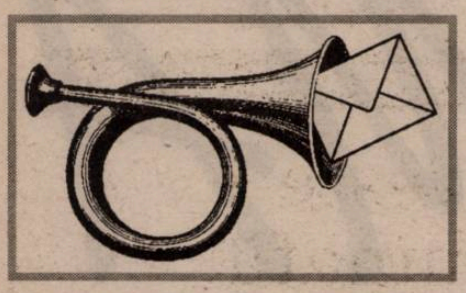

La zi

La o aniversară

Îţi aminteşti, Ioane, era iarnă...

„Où sont les neiges, Danton?“, l-ar fi întrebat nostalgic Robespierre, în iarna destul de blîndă şi uscată a lui '89, pe camaradul său de revoluţie. Dacă o fi fost revoluţie... Acesta a ridicat din umeri a neştiinţă. Ce-ar fi putut să-i răspundă? Nu-l tăia capul. Şi apoi, întrebarea era evident retorică. Răspunsul a picat pentru amîndoi abia după vreo patru ani. Tranşant.

Şi noi am avut un '89, cu început de iarnă secetoasă. Şi cu o revoluţie umedă. Despre care revoluţie dăm şi azi din umeri: „A fost? N-a fost?“. Pe nimeni nu l-a tăiat capul să răspundă tranşant. De altfel, ghilotina se transformase între timp într-un obiect de coexistenţă paşnică, nu prea mai semnifica scula aceea terifiantă. (Să facem din arme, ghilotine!). Cu ea se tăiau perfect paginile lucrărilor omagiale în care era băgată pînă la gît tipografia Casei Scînteii. Clădire în care domnea tovarăşa Gîdea.

(Circulase, cu o iarnă-două mai înainte, o prezicere. Atribuită lui Fănuş Neagu, despre care se ştia că-i gură spurcată. Cică alde Fănuş s-ar fi exprimat într-un cadru restrîns că „gata! nea Nicu dă în primire înainte să cadă prima ninsoare“. Şi mulţi priveam visători spre cerul înnegurat. Iar într-o noapte s-a pus zdravăn pe fulguit. Pretext pentru Ceauşescu să întrerupă circulaţia auto trei luni şi să vîndă benzina foştilor titoişti, viitori miloşevişti. Ulterior, într-o discuţie *apropo de*, cel mai talentat prozator rapidist român a evitat să confirme paternitatea profeţiei cu prima zăpadă. Prefăcîndu-se că plouă.)

Şi iată, s-au scurs unsprezece ani. Ca o părere. Ca o pîclă. Ca o ninsoare subţire, un fel zăpada mieilor. De altfel, miei am fost şi cei mai mulţi dintre noi: n-am bănuit ce ne paşte şi, mai ales, cine... Oricum, persoane cunoscute, nu le dăm numele. (Cin' te paşte, te cunoaşte.) Au năvălit precum lupii la stînă. Aşa că, iată, am făcut-o iarăşi de oaie.

Cu ce ne-am ales oare? Mă refer la noi, cei între două-trei vîrste. Conform sondajelor S.I.R.O.P., cu oarece democraţie, libertate cît cuprinde, ceva stimă şi niscaiva mîndrie. Plus nişte nostalgii după... După multe.

Iată una: m-a cărat băiatul în fosta mea Dacie, pe care i-am lăsat-o lui. Spre Feteşti, la o soră. Şoselele pustii. Nici o lozincă pe margine. Nici un imbold. Chiar să nu „TRĂIASCĂ!“ nimeni? Nici „PACEA“? Nici „SECURITATEA“? Înainte, de pe panouri, te izbea o certitudine: „CEAUŞESCU ŞI POPORUL!“ Undeva, lîngă Dor Mărunt, pe zidul prăzuliu al unui siloz, cineva dăduse cu var peste numele fostului Odios, împreună cu „ŞI-ul“ de rigoare. Rămăsese doar „POPORUL“. Singur? Acolo, în cîmp? Am simţit niscaiva înţepături la inimă. Din alea care dor mărunt.

Alta: nostalgia formularelor. Ce noţiune fremătătoare, aducătoare de speranţă, şoptită cu înfrigurare: „formularele mari“, acele purgatorii ale paşapoartelor cu vedere spre paradis. (Helas!) Acum formularele s-au miniaturizat. Ca şi speranţa.

Sau formulările mari: *Gloriosul Partid, Marele Congres, Uriaşa întrecere, Conducătorul Iubit*. Nu mai sînt. Ori stau pitite, deocamdată, nădăjduind, în secret, să redevină ce-au fost, ba şi mai...

A dispărut Marea Adunare Naţională. Precum şi munca de convingere de la om la femeie pentru încurajarea natalităţii, denumită „Marea înmulţire naţională“. Clocoteşte de mama focului „Marea împărţire naţională“ şi se adînceşte „Marea scădere...“

Dar ziarele? Ajungea o singură Scînteie, pe care o parcurgeai în cîteva minute, ştiindu-i conţinutul *avant la lettre*. Azi se lăfăie pe tarabe zeci de ziare, foi şi fiţuici. Te uiţi la ele, pipăi ultimul „Grigorescu“ din buzunar şi renunţi să-l schimbi încă. E valoros, face cîţi o sută de „Eminescu“. *(Datorită genialului nostru Nicolae Grigorescu* – s-a exprimat odată un parlamentar notoriu – *boul românesc e tot mai cunoscut pe meridianele lumii.)*

În sfîrşit. A venit din nou iarna. A douăsprezecea, post festum. Una de duzină. Nădăjduim să treacă şi asta, fără evenimente majore. Să nu intrăm în vreo criză, din acelea la care ajunge doar o singură scînteie... Cum a scăpărat atunci, la Timişoara şi apoi la Bucureşti. S-a numit SCÎNTEIA TINERETULUI.

Ne dorim să avem sufletul împăcat. Să păşim, dacă nu veseli, măcar destinşi în ditamai noul mileniu. Să traversăm şi această iarnă a nemulţumirii noastre, chiar de n-o să (prea) ningă pe uliţe. Şi să ne însuşim mesajul optimist transmis de Coşbuc: *Nu e soare, dar e bine.*

La Mulţi Ani!

A.N.P.

Bucureşti, Prelungirea Ghencea 22 Bl M2

P.S.: Am luat cunoştinţă cu uşurare – dacă ne putem exprima astfel – de relaxantul procent de voturi cu care s-a ales noul (mă rog!) Preşedinte. Mda! Mare e grădina domnului Ion Iliescu...

Abuz de libertate

Naivi din disperare, o bună parte a românilor au votat în aşa fel încît am ajuns să fim singura ţară post-comunistă care am folosit democraţia în defavoarea noastră. Nu cred că exprimă mai bine abuzul de libertate decît maniera în care unii dintre noi au înţeles cine e mai potrivit să ne conducă. Eu nu pot să respect această alegere şi, tocmai de dragul democraţiei, spun că e o alegere prost gîndită. Cu un astfel de prezent nu ştiu dacă se mai poate susţine că viitorul României este Europa. Sînt convins că vremea naţionalismelor şi a patriotismelor gălăgioase a trecut. Ţara nu se iubeşte numai la televizor şi prin urlet demagogic nu ne vom salva niciodată. Nu ne va fi mai bine prin trădarea revoluţiei din decembrie '89. Căderea în ispită ne obligă să alegem acum răul cel mai mic. Puteam evita acest lucru. Am dovedit că sîntem conservatori, că dorim întoarcerea în trecut, alegînd un radicalism de mahala. Ar fi trebuit să avem obligaţia morală de a rezista la comunism, în ciuda faptului că ne-am luptat odată cu el în '89. Dacă i-am dorit atunci moartea lui Ceauşescu, de ce votăm acum pe cei care l-au pupat în c... făţiş cît timp el ne-a nenorocit?!

N-am să înţeleg niciodată de ce românii sînt mai uniţi atunci cînd e vorba să-şi sape la propria rădăcină! Trăim într-o ţară învinsă de propriile paradoxuri. Avem un imn naţional care spune multe, dar care nu prea a fost ascultat aşa cum trebuie. Cîteodată îmi pare rău că românul s-a născut poet şi nu economist...

Lucian PAVEL
student, Iaşi

Polemice

Replică la replica adresată lui Florin Poenaru

În numărul 406 al revistei *Dilema* aţi publicat o scrisoare a unui elev din Bistriţa – Alexandru Mircea, replică – din cîte am înţeles – la un articol publicat anterior de către un alt elev, Florin Poenaru.

Nu pot decît să fiu de acord în linii mari cu poziţia prezentată de Alexandru vis-à-vis de rolul şi atitudinea necesare a fi adoptate de către un intelectual în societate. Şi eu sînt de părere că intelectualul refugiat în „republica literelor“ motivîndu-şi inactivitatea

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“

WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“

prin mediocritatea şi „lipsa preocupăritor înalte a celor din jur“, care ar face imposibilă o comunicare reală, este într-adevăr cel mai prost model de intelectual. Iar neimplicarea în condiţiile actuale a unui om mult mai îndreptăţit s-o facă decît mulţi impostori, îi atrage acestuia – în opinia mea, o culpabilitate de care nu se va putea descotorosi.

Observaţia mea se adresează unui anume aspect din scrisoare în care, trebuie să-ţi spun, dragă Alexandru, că tînărul Florin este cu picioarele mult mai pe pămînt ca tine. Este vorba de reforma învăţămîntului şi de criteriile de selecţie şi evaluare care operează. Cred că eşti mult prea optimist în privinţa reformei reale care s-a făcut acolo, cît şi în ce priveşte transformările mentale în rîndul studenţilor, elevilor şi profesorilor.

Referitor la lipsa criteriilor de evaluare în admiterea în învăţămînt, semnalată de Florin, afirmai astfel: „Te anunţ că vei găsi şi în facultate o inflaţie de studenţi neexcepţionali şi intelectuali nestrălucitori. Şi asta este de fapt un lucru foarte bun (!?). Principiul este următorul: intră cine vrea, iese cine poate şi principiul ăsta nu l-am enunţat eu“. Lăsînd la o parte faptul că nu găsesc un lucru bun „inflaţia“ pomenită – care din păcate este foarte reală, ţin să te anunţ că principiul este cu totul altul. În vremea cînd am dat eu admitere ('95) principiul era încă cel vechi: „intră cine poate (memorarea mecanică a manualelor alea imposibile), iese toată lumea“ – în afară de cei care chiar nu vor să termine facultatea.

Acum situaţia s-a schimbat într-adevăr, dar nu în sensul enunţat de tine. Noul principiu nu este cel pe care l-ai formulat, decît la nivelul declaraţiilor celor ce vor să ne facă să credem că s-a schimbat într-adevăr ceva în învăţămînt. Adevăratul principiu este următorul: „Intră cine vrea, continuă şi termină toată lumea“, adică lipsa oricăror criterii de selecţie şi admitere semnalate de Florin.

Vei avea ocazia odată intrat în facultate să constaţi deplina valabilitate a „principiului“ meu. Şi aceasta mai ales în aria curiculară a disciplinelor socio-umane, care am înţeles că te interesează. Eşti student la istorie şi habar nu ai care era zeul suprem al romanilor? (Cazul este cît se poate de real!) Sigur, o să te picăm acum de ochii lumii, dar în toamnă tot noi te vom trece, fii pe pace, nu te lăsăm noi aşa. Iar aceşti „nestrăluciţi“, cum i-ai numit, ajung acei absolvenţi care nu au nimic în comun cu condiţia de intelectual decît diploma de licenţă. Şi care îngroaşă rîndurile „proletariatului academic“, acea „Inteligheţia“, atît de specifică Europei Centrale şi de Est – dependentă de stat şi de sistemul birocratic, oameni ce nu pot fi numiţi intelectuali în adevăratul sens al cuvîntului, fără cultură civică, uşor de instrumentat de mişcările totalitare şi populiste (cum s-a putut vedea şi la ultimele alegeri). Incapabili să formeze oameni deprinşi să gîndească singuri,– pentru că nici ei nu pot aşa ceva, trimit pe băncile facultăţii studenţi fără noţiunile elementare de cultură generală, care în lipsa unor criterii reale de selecţie vor deveni noua generaţie de pseudo-intelectuali. I-am întîlnit cu toţii în viaţa noastră. Profu' de mate (sau de isto', geogra', francă' – nu contează), care-i atît de prost că toată clasa rîde de el. Dar de fapt îl şi iubim, pentru că-n loc să facem oră ne mai relaxăm, oricum nu ne interesează ce predă el acolo. Abia peste cîţiva ani ne dăm seama ce-am pierdut şi ne dorim să fi avut un profesor adevărat.

La intrarea în facultate orice student cu oarecare idealuri (care n-a dat doar ca să aibă o diplomă), visează probabil la o reală activitate intelectuală – eventual o carieră universitară, academică. Vei descoperi însă că pentru aceasta, de cele mai multe ori din păcate, în loc de inteligenţă şi pregătire profesională primează nepotismul sau un *lobby* constant (a se citi pupincurism) pe lîngă vreun „dinozaur bătrîn“.

Acestea fiind spuse, îmi afirm încă o dată admiraţia şi sprijinul pentru punctul tău de vedere, şi-ţi doresc să ne vedem peste cîţiva ani implicaţi în viaţa „polisului“ şi nu la cules de struguri prin Italia.

Bogdan IVAŞCU
P-ţa Sporturilor nr. 3, bl. 45, ap. 6, Arad

(In)actualitatea

Laudă scrisului de mînă

Evitînd deja obosita formulă „Dragă redacţie“, voi trece direct la subiect, nu înainte de a-mi exprima imensul respect pe care îl port celor care realizează această revistă şi revistei în sine, ca „fiinţă“. Şi ce formă mai potrivită pentru a-mi manifesta acest respect decît aceea de *manuscris*. Ei bine, da. Am ajuns în situaţia de a considera ca un adevărat manifest scrisul de mînă. Poate am tendinţa să exagerez (în fond este o oră foarte mică, deloc normală pentru scris în general, dar cînd este vorba de un impuls, orice este permis).

În viaţa de zi cu zi, presaţi de timp şi de alte condiţii, ne îndreptăm cu speranţă către tastatura computerului: e mai rapid, mai eficient, mai simplu, renunţăm la „personalitatea“ scrisului de mînă în favoarea eficienţei, cîteodată chiar fluxul ideilor are de cîştigat (nu-ţi mai baţi capul cu ştersături inestetice). S-a mai discutat despre asta şi toţi cei care au avut ocazia să încerce ambele variante pot spune cam acelaşi lucru: scrisul de mînă – cald, personal, supus greşelii, aproape uman (!), scrisul la computer – precis, eficient, corect, ca un german din poveste (şi realitate).

Out there este o lume mare şi rea. Rămîne să ne conformăm cerinţelor ei (deşi, în fond, lumea este formată din indivizi mici, la fel de buni sau răi ca şi noi – de ce se spune oare că *societatea* este cea care influenţează, de cele mai multe ori negativ, omul?). Societatea ne cere să fim rapizi – deci apelăm la computer. Dar avem momentele noastre de răgaz în care ne reîntîlnim cu prietenii, cu familia, cu revista preferată şi atunci putem şi chiar vrem să fi relaxaţi, să nu ne mai uităm la ceas şi să revenim la condiţia noastră umană. Consider că aceste momente sînt cele în care ne dăm seama dacă (mai) putem să păstrăm o viziune lucidă, dar calmă, asupra vieţii. Faptul că eu, în acest moment, am simţit nevoia să SCRIU (nu să tehnoredactez) o scrisoare (nu un e-mail) către nişte oameni pe care nu-i cunosc şi care nu mă cunosc, dar pe care îi numesc prieteni, este dovada clară pentru mine că mai avem o şansă, că eu personal mai am o şansă. Voi primiţi multe scrisori de la cititori. Vă doresc din tot sufletul să primiţi cît mai multe scrisori scrise de mînă. Sau măcar din suflet.

Anda
(andale79@hotmail.com)

N.red.: *Fotografiile ne-au plăcut la fel de mult ca scrisoarea.*

Următorul număr al revistei va apărea în mileniul al treilea: vineri, 12 ianuarie 2001. Pînă atunci, le urăm tuturor dilematicilor

Sărbători vesele!

Mircea IORGULESCU

ce se vede

Sacul de Crăciun

Despre onoare şi credibilitate. A fost dat publicităţii rechizitoriul în „afacerea SC Tepro SA Iaşi" (*Evenimentul zilei*, 14 decembrie), afacere conţinînd cel puţin două dosare distincte – al unei privatizări dubioase şi al unei crime comandate. Distincte, dar intersectate: a fost asasinat un lider sindical, iar uciderea lui s-a făcut din dispoziţia profitorilor privatizării. Un rechizitoriu nu echivalează, desigur, cu o sentinţă, iar prezumţia de nevinovăţie funcţionează pînă în momentul pronunţării acesteia. Datele din rechizitoriu sînt totuşi suficiente pentru a se putea constata că protestele neîncetate ale salariaţilor de la SC Tepro SA Iaşi împotriva modului în care fusese privatizată societatea fuseseră perfect îndreptăţite. *Aceste proteste au fost însă prezentate, pînă la asasinarea liderului sindical care le-a organizat şi condus, ca fiind expresia împotrivirii de tip comunist la privatizare, la reforme, la intrarea în Europa ş.a.m.d. S-a manifestat, şi cu această ocazie, rudimentarul naţionalism întors pe dos constînd în culpabilizarea „românilor" ca înapoiaţi, incapabili să iasă din mentalitatea retrogradă a etatismului, cei care cumpăraseră societatea ieşeană fiind proiectaţi în dulcea lumină a unui avansat spirit central-european.* După asasinatul de la Iaşi, absolut nici una dintre persoanele care au „înfierat" ani de zile *cu sfîntă mînie capitalistă, europeană, pro-occidentală* protestele sindicaliştilor ieşeni n-a crezut de cuviinţă să schiţeze, măcar, o cît de firavă recunoaştere a erorii. Şi ar fi avut, toate aceste persoane (analişti, editorialişti, politologi, economişti-publicişti, moderatori etc.), nu *obligaţia*, ci *datoria* să o facă. Pentru a-şi repara onoarea, pentru a-şi păstra credibilitatea. De intelectuali.

Adăugiri. Binevenite, foarte utile clarificările lui Alexandru Călinescu din articolul *Vadimism şi lepenism (Dilema*, nr. 408). Cred, totuşi, că s-ar mai putea adăuga cîte ceva. Migraţia spre Frontul Naţional a unor straturi sociale tradiţional orientate spre stînga, chiar a unei părţi a electoratului care aparţinuse comuniştilor, nu a dus la schimbarea încadrării partidului lui Jean-Marie Le Pen: în ciuda acestui aflux de stînga, Frontul Naţional a fost şi este considerat tot de *extrema dreaptă*. În al doilea rînd, toate partidele democratice franceze, de dreapta sau de stînga, refuză colaborarea cu Frontul Naţional; cînd Charles Millon, fost ministru în guvernul neo-gaullistului Juppé, s-a aliat cu Frontul Naţional pentru un cîştig pe plan regional, el a fost pur şi simplu exclus din partid. În al treilea rînd, cei care votaseră cu Le Pen nu au fost ciocoieşte dispreţuiţi (în Franţa, spre deosebire de România, cuvîntul „proletar" nu e folosit, de exemplu, cu sens descalificant) ori socotiţi „duşmani", ci s-a încercat aplicarea unor politici sociale şi culturale de natură să restrîngă motivaţiile orientării spre extrema dreaptă. Astăzi de altfel, spre deosebire de situaţia existentă înainte de venirea la putere (1997) a guvernului de stînga „plurală" condus de Lionel Jospin, Frontul Naţional se află într-un mare şi evident recul. Şi o obiecţie: mie mi se pare nepotrivit, ca metodă, să se compare limbajul publicaţiilor vadimiste, *Politica* şi *România Mare*, cu limbajul publicaţiilor lepeniste; în realitate, gazetele Frontului Naţional trebuie raportate la limbajul din *Le Figaro, Le Monde, Libération*, în vreme ce foile lui Corneliu Vadim Tudor trebuie raportate la limbajul presei româneşti, acesta deloc, dar deloc!, impermeabil la „zoaiele" (Al. Călinescu) din revistele PRM, ba chiar, uneori, cel puţin tot atît de insalubru.

Maşinaţiuni. Începe să fie pusă în circulaţie o idee halucinantă: extraordinara, neliniştitoarea ascensiune a PRM şi a liderului acestui partid n-ar fi fost decît o gigantică farsă, o diversiune montată şi executată de PDSR şi de Ion Iliescu pentru eliminarea celor care au fost eliminaţi, nu-i mai numesc. Altfel spus, cele trei milioane de cetăţeni ai României care au votat pentru PRM şi CVT ar alcătui un fel de imensă armată, foarte disciplinată, aflată de fapt în subordinea PDSR şi a lui Ion Iliescu. Dacă se ia în calcul, e inevitabil, şi numărul celor care au votat – tot la ordin, se-nţelege – pe faţă cu PDSR şi Ion Iliescu, rezultă că ar exista în România o uriaşă, o apocaliptică structură de tip politico-militar, perfect organizată, gata oricînd să intre în acţiune, ajunge să se dea semnalul. Un delir imaginativ deloc însă inocent. Cei care au pierdut alegerile devin astfel *victime nevinovate ale monstrului*, iar cei care le-au cîştigat reprezintă, firește, *forţele infernului*. Un partid ai cărui conducători dădeau triumfal de ştire, în urmă cu patru ani, că vor să conducă singuri România pentru cel puţin un deceniu (dar atunci nimeni nu a văzut în asta o tentaţie a partidului unic!), iar acum îşi pune problema supravieţuirii pînă la viitoarele alegeri, a anunţat că va forma un „guvern fantomă", pentru a supraveghea noul guvern şi a-şi face cunoscută, din vreme, oferta de miniştri. Ridicolul, e adevărat, nu ucide. Dar nici nu învie!

▲

Vintilă MIHĂILESCU

socio-hai-hui

Ce veste minunată!

Să fi fost vreo 12-13 în tavèrna întunecoasă de la Barbar. Printre sticlele de bere şi paharele de vodcă, fiecare avea în faţa sa un dosar cu hîrtii imprimate la calculator şi cîte un carneţel în care îşi nota planul şi sarcinile pentru următoarea lună. Afară se consumau ultimele minute din al doilea tur al alegerilor prezidenţiale. Înăuntru, un amic englez ce stă de o vreme bună în România, secondat de un american ce va mai rămîne aici cîţiva ani, convocaseră un grup de studenţi pentru a lansa proiectul „celei mai mari biblioteci din Europa". *Ca să readucem România pe harta lumii* – îmi explică unul dintre ei, cu încrezătoare inocenţă. *Şi de unde bani?* – lansez eu în secunda următoare, cu un mult exersat scepticism. *Dacă proiectul va fi bun, se vor găsi şi bani* – îmi răspund, simplu, toţi în cor. Aşa încît îşi văd de treabă visînd la o bibliotecă ce va satisface toate dorinţele omului din mileniul viitor, adăpostită într-o clădire care să devină un model pentru bibliotecile viitoare, branşată, cablată, racordată la tot ce este informaţie, funcţionînd 24 de ore din 24, oferind toate serviciile imaginabile tuturor categoriilor de specialişti posibili ş.a.m.d. Pentru realizare îşi acordă cinci ani. Pînă atunci, stabilesc cu precizie ce au de făcut în luna viitoare şi ciocnesc un pahar pentru succesul proiectului. *Pentru aşa ceva sunt sigur că ar fi dispuşi şi studenţii să facă donaţii* – lansează unul dintre tineri. *Un leu pentru Ateneu* – îmi trece mie prin cap.

Îi las şi mă duc la treburile mele. Pe drum realizez că, în urmă cu ceva timp, am acceptat o navetă balcanică pentru următorii trei ani de dragul titlului pe care îl avea proiectul: *Blue bird*. Daţi-ne bani ca să visăm... Proiectul a fost suficient de bun şi în doi ani s-au găsit şi banii.

În fond, sîntem ceea ce visăm...

▲

Cristian GHINEA

cetatea de scaune

Puterile premierului

Tocmai acum, cînd politica românească părea s-o fi luat razna, noul guvern propune o normalitate cu care democraţiile mai vechi sînt obişnuite. Este firesc ca politica să fie făcută de politicieni. Noul premier, Adrian Năstase, este politician, nu se pretinde tehnocrat, ci pur şi simplu este lider al partidului care a câştigat alegerile. Iar guvernul Năstase este un executiv eminamente politic. După o criză care poate afecta profund sistemul politic românesc, prin pericolul extremist care s-a conturat clar la alegeri, soluţia găsită este de natură politică. De obicei este invers: cît e bine, se merge cu soluţii politice şi cînd se apropie buza prăpastiei, autobuzul pune frînă şi la volan trece un tehnocrat.

Un politolog afirma odată că prima sarcină a unui şef de guvern nu este aceea de a se ocupa de bunul mers al economiei şi al administraţiei, ci de a asigura supravieţuirea guvernului său şi continuitatea proiectului propus prin menţinerea la putere a aparatului său politic.

Un prim-ministru eficient are nevoie de sprijin politic. E un adevăr elementar şi parţial. Dar sistemul nostru politic a găsit soluţii complicate pentru probleme elementare.

În primii zece ani de democraţie, şeful executivului nu a avut niciodată ponderea pe care sistemul constituţional pare a i-o conferi. Şi această situaţie a decurs din starea confuză pe care constituţia o instituie în raporturile dintre preşedinte şi executiv.

Prin chiar modalitatea sa de desemnare, preşedintele României este prins între votul popular, comform căruia, indirect şi tacit, este responsabil pentru guvernare, şi atribuţiile constituţionale limitate în politica internă. De dragul unei iluzorii independenţe politice a şefului statului, preşedintele a fost castrat. Legitimitatea populară directă de care dispune nu are corespondent în mecanismele concrete pe care le are la dispoziţie.

Pentru că nu este posibil ca un preşedinte să prezideze săptămînal şedinţele de guvern (decît în mintea lui Corneliu Vadim Tudor), Ion Iliescu şi Emil Constantinescu au încercat să-şi pună la palatul Victoria oameni uşor de manevrat, fără legitimitate politică proprie. Şi asta pentru a-şi asigura supremaţia presupusă de alegerea directă.

Aşa a fost la început şi Petre Roman. Cînd a ajuns „lider naţional" al FSN şi exista riscul să îl concureze pe Ion Iliescu, a păţit un accident, cu nişte mineri, şi a ajuns lider al unui FSN mai mic, trecut în opoziţie. Theodor Stolojan nici nu a avut pretenţii politice, de aceea s-a înţeles minunat cu locatarul de la Cotroceni. Acelaşi lucru se poate spune şi despre Nicolae Văcăroiu, multă vreme un tehnocrat independent.

Între 1992 şi 1996 au existat trei poli de putere importanţi: Cotroceniul, care deţinea o supremaţie de necontestat şi chiar necontestată, palatul Victoria, care asigura bunul mers al administraţiei fără a întreprinde reforme majore (în lipsa semnalului de la Cotroceni) şi grupul parlamentar al PDSR, unde s-a impus Adrian Năstase.

© C. Bumbuț

Perioada 1996-2000 a fost mai puţin limpede. Centrii de putere împărţindu-se între partidele coaliţiei, a fost un regim tipic partidocratic. Emil Constantinescu a încercat să se impună prin numirea lui Victor Ciorbea, eşecul acestuia marcînd un recul al puterii prezidenţiale. Şi Cotroceniul şi palatul Victoria au devenit centre de putere în rînd sau chiar inferioare celor de la nivelul partidelor. Mugur Isărescu s-a luptat cu această situaţie, dar nu a reuşit decît să-şi instituie o feudă politică limitată la cîţiva fideli din administraţia centrală, fără forţă politică reală şi fără posibilitatea de a desfăşura programe de anvergură.

Acum situaţia este cu totul alta. Ion Iliescu nu mai este forţa care susţine PDSR, el a rămas un fel de preşedinte de onoare al partidului. Omul forte este Adrian Năstase. În aceste noi condiţii, palatul Victoria va deţine supremaţia, iar noul premier va putea iniţia politici aşa cum crede de cuviinţă, dar va purta şi o imensă responsabilitate personală. Vor apărea divergenţe între Cotroceni şi guvern, dar vor fi ştiute doar în cercurile bine informate. Ion Iliescu va fi un preşedinte mult mai slab decît în primele legislaturi. Cu condiţia ca Adrian Năstase să nu uite de partid, cum a făcut Radu Vasile: ignorarea mişcărilor tectonice din interiorul PNŢCD i-a fost fatală în final.

Modul în care a fost alcătuit noul guvern pare a demostra rolul de om forte al lui Adrian Năstase. Cu excepţia lui Dan Ioan Popescu şi Ioan Mircea Paşcu (concurenţi potenţiali, mai mult nişte plase de siguranţă ale lui Ion Iliescu), ceilalţi miniştri sînt fidelii săi. Noua organizare, pe de altă parte, lasă să se vadă o nouă situaţie. Mugur Isărescu a redus numărul de ministere şi a preferat o structură de agenţii guvernamentale, care puteau fi controlate direct. Dar noul prim-ministru nu mai are nevoie de asemenea artificii, aşa încît promite să transfere aceste agenţii în subordinea unor miniştri de încredere. Astfel, se justifică şi înfiinţarea unor noi ministere şi se mai împuşcă un iepure: se satisface şi clientela politică, că doar nu se putea ca o personalitate ca Dan Matei Agaton să capete doar şefia unei agenţii. Şi aşa, din necesităţi obiective, agenţia care se ocupa de turism a devenit minister.

Este sigur că Adrian Năstase va asigura supravieţuirea guvernului său. Dar aceasta este numai prima sarcină a unui prim-ministru, nu singura.

▲

Pavel CÂMPEANU

glosar de tranziţie

Cotroceni

Ultimul şef stalinist al statului se echipase cu un sceptru, dar nu şi cu un edificiu special din care să ghideze destinele ţării. Locul unde oficia era faimosul cabinet 1 situat în fostul sediu al CC de pe a cărui terasă avea să-şi ia în decembrie '89 zborul spre eternitate. După zilele şi nopţile cînd gonea de la Palatul Victoria la Televiziune şi de aici la MFA, înlocuitorul lui a purces în cele din urmă sub bolţile perifericuluì palat regal din Cotroceni, transformat în lăcaş al micuţilor purtători de cravate mai întîi roşii, iar apoi tricolore.

Sub tranziţie palatul este scos periodic la mezat pe termen limitat. Întîia lui reprofilare s-a petrecut fără o asemenea operaţiune, după care, la scurtă vreme, s-a ţinut mezatul inaugural, desfăşurat înainte de a i se fi stabilit regulile. Primul ocupant s-a transfigurat în al doilea, iar mai tîrziu, după încă un mezat, chiar şi în al treilea. De abia mezatul din '96 a întrerupt această lină continuitate, dar nu pentru mult timp: anul 2000 l-a readus pentru a patra oară pe primul locatar în sălaşul lui predilect, prin eforturile unite ale sprijinitorilor şi ale adversarilor săi tradiţionali. Forţa gravitaţională, care ne atrage pe toţi spre centrul pămîntului, îl atrage pe acest infatigabil alpinist politic spre ademenitorul palat din dealul Cotrocenilor.

Aci nu au zăbovit pînă în prezent decît doi locatari care, ca într-un cadril, s-au evacuat cu graţie unul pe celălalt. Spre edificiul cu pricina şi-a îndreptat însă la un moment dat privirile un personaj căruia nu îi plăceau cadrilurile, ci marşurile; care nu voia să se instaleze în sălaşul puterii pentru 4 ani, ci pentru toată viaţa; şi care plănuia să metamorfozeze palatul într-un nou cabinet 1. Ajuns pînă în pragul porţii, el a fost în cele din urmă – şi deocamdată – oprit. Şi astfel, în acelaşi timp abuzivă şi binevenită, a patra instalare a primului ocupant a salvat pentru moment Cotrocenii ca instituţie a tranziţiei de la dictatură la democraţie. ▲

Mircea VASILESCU

satul global

Prima pagină

Pentru toate instituţiile mass-media din lume, e foarte importantă „ştirea principală", aceea care se pune sub frontispiciul ziarului ori cu care începe telejurnalul. Explicaţiile acestei importanţe sînt multe şi se învaţă în toate şcolile de jurnalism, iar marii oameni de presă se măsoară şi după flerul cu care ştiu să selecteze ştirea „de deschidere". În acest loc privilegiat se intersectează ceea ce se cheamă „agenda politicienilor" cu „agenda publicului", iar în ţările cu o veche şi stabilă presă liberă orice editor ştie că, prin alegerea informaţiei de prima pagină, trebuie să răspundă unor aşteptări ale opiniei publice. Prin ţările pe unde s-a întîmplat să mă aflu, am făcut de mai multe ori acest mic experiment: am comparat prima pagină a mai multor ziare şi felul în care încep emisiunile de ştiri de la TV. De cele mai multe ori, am observat că marile jurnale de informaţii „cad" pe acelaşi eveniment. Dincolo de ce se învaţă la şcoală şi de „talentul" jurnaliştilor, o asemenea coincidenţă spune ceva despre coerenţa respectivelor societăţi şi arată o anumită ordine în agenda publică. Oamenii – editori de ziare şi cititori care vor să fie informaţi – par să ştie ce vor şi să se cunoască destul de bine unii pe alţii.

La noi, tînăra şi fragila presă liberă şi democratică şi-a format o mică tradiţie din a dedica locul privilegiat de sub frontispiciul ziarului aproape exclusiv dezvăluirilor sau ştirilor senzaţionale. Iar cînd acestea nu există, le inventează ori le întorc frumuşel din condei, creînd astfel subiecte de dezbatere publică şi „cazuri". Ori trîntind, pur şi simplu, cîte o enormitate despre care lucrătorii la ziarul respectiv îşi închipuie că „interesează publicul" ori că „vinde ziarul". Aşa a făcut, de pildă, *Evenimentul zilei* de sîmbătă, 16 decembrie, ocupînd un sfert din prima pagină cu titlul *Monştri de închiriat* şi cu o poză oribilă înfăţişînd foetuşi degeneraţi. Ştirea? Un fapt divers numai bun de pus la „etc.": pentru a face rost de bani, Muzeul Antipa îşi închiriază, pentru filme *horror*, ciudăţeniilor naturii păstrate în formol. De prisos să mai spun că tocmai se făcea un nou guvern, se instalau camerele noului parlament, se închisese centrala de la Cernobîl etc. Erau, adică, destule lucruri importante pentru opinia publică de pus pe prima pagină. Sau poate că, fiind *weekend*, editorii s-or fi gîndit că „omu', sătul de politică, vrea să se relaxeze"?...

Alteori, prin subiectele pe care le propun pe prima pagină, ziarele creează o actualitate şi ţin afişul dezbaterii publice zile întregi. N-ar fi nimic rău în asta dacă multe dintre gazetele noastre n-ar aduce respectivele subiecte din cine ştie ce cotloane ale gîndirilor, obsesiilor, ambiţiilor sau fixaţiilor celor care creează opinia. Îmi amintesc că, prin primăvară, eram în Belgia şi citeam ziarele româneşti pe Internet. O temă propusă atunci opiniei publice, prin conlucrarea dintre cîţiva politicieni de ocazie şi cîţiva jurnalişti pe măsură, a fost „reintroducerea pedepsei cu moartea". De la distanţa şi din mediul în care mă aflam, a te ocupa cu prioritate de un asemenea subiect mi s-a părut în afara oricărei realităţi: atîta timp cît nu poţi să respiri de-atîta dorinţă de integrare europeană cîtă e în presa română, punerea pe tapet a pedepsei cu moartea e cel puţin ciudată şi cel mult manipulatorie. Europa Occidentală nici nu vrea să audă de aşa ceva, iar în Texasul lui George Bush jr., unde există încă pedeapsa capitală, e cam greu să ne integrăm... Cît despre adevăratele probleme ale integrării, dezbătute recent la Nisa, ca simplu cititor de ziare dintr-o ţară candidată la aderare mă aşteptam să găsesc în ziarele patriei pagini întregi de *documentare* şi *dosare* ale chestiunilor discutate acolo şi care privesc – fără nici un patetism de ocazie – chiar viitorul României. Or, în afară de cîteva editoriale şi de oarecari sinteze din ce au scris agenţiile şi ziarele străine (plasate de obicei la pagina de „ştiri externe"), cetăţeanul român cu speranţe de europenizare n-a avut a se lămuri prea mult despre ce, cum, cînd şi de ce i se va întîmpla una sau alta în calitatea sa viitoare de cetăţean european. Ba chiar a putut da peste vreun titlu care arată că gazetarii români sînt departe de a fi priceput ei înşişi „care-i treaba" cu Europa: *Belgia şi Portugalia susţin cauza României*, scria un ziar; mai corect spus, cele două ţări (ca şi celelalte 13) şi-au susţinut propria cauză, care s-a întîmplat să coincidă, de această dată, cu a noastră.

Toate acestea arată că, în ciuda succesului ei comercial şi de imagine, presa română suferă de o anume criză de comunicare cu realitatea şi contribuie cu mijloacele sale la incoerenţa vieţii noastre publice. Plasată la mijloc între agenda politicienilor şi agenda opiniei publice, presa îşi inventează adesea propria ei agendă, dîndu-i un ambalaj ce pare „al cetăţenilor" pe care ea, a patra putere în stat, îi apără de rele. Dar cea mai bună formă de apărare pe termen scurt şi lung, şi anume informarea corectă şi completă despre evenimentele care îi privesc cu adevărat, nu pare a fi totdeauna o prioritate. Aştept cu nerăbdare să văd care va fi ştirea „de-a-ntîia" a doua zi după votarea bugetului care (să mai spun?) ne priveşte pe toţi. ▲

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Alexandru CĂLINESCU

interstiţii

Teleistorie

Recentele alegeri americane au fost un lung foileton, comparabil cu „Dallas", scrie Timothy Garton Ash într-un articol recent din *New York Times* şi reluat în *Le Monde*. Comparabil prin *suspense*, prin construcţie narativă, prin distribuirea rolurilor, prin punere în scenă, prin mesajul pozitiv („fiecare vot contează"). Avem a face, crede Timothy Garton Ash, cu încă o confirmare a faptului că televiziunea este astăzi cu adevărat a patra putere. O putem numi, crede autorul, *teledemocraţie*, istoria ultimelor decenii oferind exemple şi pentru alte două ipostaze ale puterii catodice, *teledictatura* şi *telerevoluţia*.

În ce ne priveşte pe noi, românii, am avut privilegiul (să pun ghilimele? să nu le pun?) de a fi cunoscut toate cele trei forme ale televiziunii. Teledictatura a fost la noi caricaturală, extremă şi dusă pînă la absurd. Mă gîndesc nu numai la cenzură, mult mai severă ca în alte zone, ci şi la uriaşa maşinărie propagandistică graţie căreia micul ecran devenise locul sacru unde apărea şi unde vorbea Conducătorul. Cu cele două ore de emisie zilnice, teledictatura era redusă la pura ei esenţă, considerîndu-se probabil că nici nu era nevoie de mai mult pentru a ţine sub control o massă inertă şi resemnată.

Telerevoluţia română a fost o premieră mondială. De la cele două ore previzibile şi cenuşii s-a trecut fulgerător la transmisia non-stop, la spectacol grandios de sunet şi lumini, la ample mişcări ale trupelor de figuranţi. Noua putere s-a instalat în direct şi la o oră de vîrf, în faţa unui public care uitase ce înseamnă o transmisie în direct şi care habar n-avea ce înseamnă oră de vîrf în jargon mediatic. Impactul extraordinar al acelei revoluţii „live" a arătat ceea ce puţin mai tîrziu a ajuns o idee banală pentru specialiştii din mass-media: e suficient ca transmisia să se facă de la faţa locului pentru ca să capeţi convingerea că ceea ce vezi este adevărat. Imaginea creează realitatea. Ca şi în teledictatură, la telerevoluţia românească puterea s-a legitimat prin apariţia pe micul ecran: îl vezi, deci există.

Începuturile teledemocraţiei au fost în egală măsură tensionate şi euforice. Multiplicarea vocilor, uneori pînă la cacofonie, a putut induce o vreme iluzia transformării televiziunii într-un forum unde se exprimă toate punctele de vedere. Periodic însă, profesioniştii care se ilustraseră şi în teledictatură şi la telerevoluţie au reuşit să restabilească „ordinea" (simptomatic, televiziunea a fost socotită principalul instrument al manipulării: „Aţi minţit poporul / Cu televizorul!"). Ulterior, opinia publică a devenit tot mai pasivă şi a acceptat să fie reprezentată prin „moderatori" şi „experţi" investiţi cu harul de a oficia slujbele de seară sau de noapte. Surogatul teledemocratic utilizează cîteva registre de bază: familiaritatea, agresivitatea, băşcălia.

Campania din toamna aceasta s-a vrut un foileton structurat după reguli şi coduri stricte. Un fel de isterie egalitaristă a dus la cronometrarea maniacală a intervenţiilor şi la nivelarea discursurilor. „Dezbaterile" au semănat mai curînd cu noua emisiune la modă „Vrei să fii miliardar?", emisiune ce se adresează unui public cu capacităţi intelectuale foarte modeste. Între cele două tururi, mobilizarea în stil de „hei rup!" (vorba lui Emil Hurezeanu) a amintit tulburător de campaniile de odinioară, aceea împotriva bombei cu neutroni sau aceea prin care erau înfieraţi huliganii de la Timişoara. Chiar şi oficianţii *talk-show*-urilor unde, pînă mai ieri, „extremismul" se manifestase nestingherit şi zgomotos au trecut, brusc, la o nobilă acţiune de asanare morală. În final, am avut o dovadă eclatantă a ceea ce înseamnă teledemocraţie: dl Iliescu a declarat – lapsus revelator – în seara zilei de 10 decembrie că a cîştigat alegerile, *„după estimările făcute de televiziune"*. Estimările fuseseră făcute nu de televiziune ci de institutele de sondaje, dar cam acelaşi lucru se întîmplase în Statele Unite, cînd televiziunile îl anunţaseră cîştigător pe George W.Bush fără să precizeze de unde deţin informaţia.

Şi astfel, foiletonul electoral românesc a cărui eroină a fost televiziunea s-a încheiat cu *happy end*. ▲

Sever VOINESCU

statul de drept

O nouă Constituţie

După ce ani de zile voci din toate mediile româneşti au vorbit despre necesitatea modificării Constituţiei din 1991, iată că actualul legislativ pare a fi pus pe treabă. De la bun început, cei care se vor apleca asupra revizurii Constituţiei noastre trebuie să evite o greşeală, să-i zic aşa, strategică. Din toate dezbaterile de pînă acum, ca şi din declaraţiile şi comunicatele pe care partidele parlamentare le-au emis în această materie, intuiesc o abordare îngustă a acestui important demers, limitat la regulile jocului politic. Se vorbeşte, pe bună dreptate, despre necesitatea diferenţierii clare între cele două Camere ale Parlamentului, despre sistemul electoral, despre finanţarea partidelor, despre limitele imunităţii parlamentare, despre regîndirea rolului Preşedintelui. Dacă mai adăugăm şi iniţiativa PNL de a schimba radical optica constituţională în ceea ce priveşte proprietatea şi solicitarea UDMR legată de definirea statului român ca stat naţional, epuizăm, practic, ideile care se vehiculează în legătură cu ceea ce trebuie schimbat în Constituţia noastră. Cu alte cuvinte, Parlamentul pare a înţelege că legea fundamentală priveşte mai ales Parlamentul şi că, în genere, principalul obiect de reglementare constituţional este viaţa politică a cetăţii. Dacă aceasta este ceea ce legiuitorul asumă, atunci greşeşte.

Jurgen Habermas argumenta că legislaţia unui stat are un rol esenţial în realizarea coeziunii sociale. El vorbea despre lege spunînd că una dintre marile ei misiuni este aceea de a disemina solidaritate socială în toate colţurile şi straturile cetăţii. Neîndoielnic, între toate legile, Constituţia are, înainte de toate, acest rol. După anii '90, probabil că nimic nu este mai important pentru noi decît recîştigarea solidarităţii sociale. Constituţia trebuie să exprime apăsat acest lucru.

Trecerea de la principiu la normă, fie ea şi constituţională, adică o normă juridică de maximă generalitate, cere inspiraţie şi comprehesiune adîncă. Solidaritatea socială poate fi cîştigată prin Constituţie, mai ales în capitolele dedicate justiţiei şi proprietăţii.

În ceea ce priveşte orientarea teoretică exprimată de întreaga economie a textului constituţional, opinez că ea trebuie radical schimbată. Actuala Constituţie este una fundamentată pe un amestec de pozitivism juridic şi contractualism. Constituţia din 1991 este o afirmare indubitabilă a teoriei conform căreia Dreptul este **exclusiv** suma normelor juridice în vigoare, iar aranjamentul politic este produsul unui contract în care părţile principale sînt guvernaţii şi guvernanţii. România are nevoie astăzi de autorităţi puternice în sensul unanimei lor recunoaşteri. În acest sens, o fundamentare pe principiile dreptului natural ar fi cea mai potrivită soluţie. Astfel, statul ar urma nu să acorde drepturi şi libertăţi, ci să recunoască drepturi şi libertăţi. Degringolada societăţii noastre pleacă de la erori axiologice aproape fatale. Valorile trebuie regăsite şi acest lucru nu se poate face decît parcurgînd din nou evoluţia istorică a dreptului şi reţinînd din aceasta tot ceea ce s-a dovedit a fi peren, adică perfect compatibil cu natura umană. Să ne întemeiem sistemul constituţional pe ideea dreptului natural şi apoi, după ce această idee se va fi epuizat în toate consecinţele ei, să trecem la opţiuni moderne. E o greşeala să se considere că evoluţia dreptului ţărilor civilizate a însemnat apariţia şi dispariţia unor idei. Totul s-a acumulat şi, printr-o chimie fericită, nu s-a pierdut decît ceea ce era steril. Constituţiile marilor democraţii sînt un amestec fericit între mai multe doctrine juridice, iar doctrina dreptului natural este temelia care se poate regăsi în toate cazurile. Constituţia din 1991 a însemnat îmbrăţişarea exclusivă a unei singure viziuni şi excluderea tuturor celorlalte.

De altfel, miza majoră a oricărei Constituţii este de natură etică. Moralitatea sănătoasă trebuie să respire prin fiecare por al legii fundamentale pentru că numai aşa ea se poate transfera corpului social. Constituţia trebuie să se fundamenteze pe o idee morală unică, de la care derivă fiecare instituţie şi normă juridică. Concret, în condiţiile României de azi, ideea morală a Constituţiei ar putea fi o anume atitudine tranşantă faţă de trecut, fie el comunist sau post-comunist. Valorizarea morală a tot ceea ce s-a întîmplat în România de la instaurarea regimurilor totalitare, de dreapta sau de stînga, ca şi faţă de tulburarea majoră de după 1990 face parte, cred, din misiunea viitoarei Constituţii. Pentru că sînt convins că dacă Comisia pentru revizuirea Constituţiei îşi va face datoria pînă la ultima consecinţă, revizuirile vor fi atît de profunde încît vom avea, practic, o nouă Constituţie. Atitudinea faţă de trecut trebuie, însă, să fie expresia unui consens sau, dacă nu este posibil, a unei gîndiri cît mai larg împărtăşite. ▲

Lucian MÎNDRUŢĂ

talon de participare

Şi Crăciunul e frate cu românul

În aproape toate ţările de pe glob, între Crăciun şi Anul Nou sînt şase zile lucrătoare. După cum ne spun istoricii şi astrologii, nici una nu e îngrozitor de nefastă. Toate au cîte 24 de ore, împărţite în mod judicios în cîte 60 de minute. Fiecare dintre aceste minute ar putea fi folosite la ceva.

Şi totuşi, există un popor pentru care orice activitate desfăşurată zilele acestea în alt mod decît cu furculiţa sau telecomanda e nu numai nefolositoare, ci chiar contraindicată. Aducătoare de blestem şi afurisită de patriarhul de la Constantinopol, munca între Crăciun şi Revelion e pentru români trădare de ţară şi nesocotire de porunci divine.

Mai mult, o tradiţie şi mai frumoasă ne spune în fiecare an la ureche că între prima duminică de dinainte de Crăciun şi ziua de 24 decembrie nici nu e cazul să ne mai gîndim la altceva decît la sărbători. Anul acesta, lucrurile arată cam aşa: începînd din 18 decembrie şi pînă în 24, naţiunea a decretat Săptămîna Pregătirilor de Crăciun. Ea e folosită, firește, pentru cumpărături (asta dacă nu le-aţi făcut cu 2 săptămîni înainte) şi, la fel de normal, pentru puţină odihnă absolut necesară domnilor, avînd în vedere eforturile supraomeneşti care vor urma (doamnele s-ar odihni şi ele, dar au de gătit). Să numărăm din nou, deci.

Şapte zile de dinainte, plus şase după Crăciun, carevasăzică treisprezece. Asta, pînă în ziua de 1 ianuarie, Anul nou. Zi pe care n-are rost s-o punem la socoteală, întrucît e folosită mai ales la dormit după noaptea de chef şi poate pentru ceva vizite după-amiază. Ne întoarcem la muncă pe 2? Ferească Sfîntul! Pe doi abia începe reveneala. E ziua remuşcărilor, a zemei de varză şi a vizitei la camera de gardă, unde au ajuns deja rudele mai ghinioniste şi cu glicemia (tensiunea etc., completaţi dumneavoastră) trecută de limitele bunului-simţ. Nu vă bazaţi nici pe 3 ianuarie: cel mai bine ar fi să ne mai auzim pe 4.

Cu alte cuvinte, 17 zile absolut necesare pentru un ritual pe care celţii îl expediau, insensibili la potenţialul lui, într-o după-amiază de solstiţiu.

Cei care muncesc, totuşi, zilele acestea sînt rugaţi să nu ia vorbele mele drept dezinformare şi rea-voinţă. Dacă mai munciţi, doamnelor şi domnilor, e semn că lucraţi încă într-un sector neatins de reformă. Cei mai avansaţi dintre noi, românii care lucrează pentru multinaţionalele pripăşite prin Bucureşti îmi vor da însă dreptate, de acolo de departe, pe unde i-au dus concediile lor de sărbători. Pentru că, daţi-mi voie, ce dovadă mai bună ne trebuie decît decizia acestor firme de a-i lăsa pe angajaţii românii să-şi consume în pace uniunea sacră cu şoricul şi sarmaua? Oameni practici, patronii aceştia au înţeles primii că pînă pe 4 ianuarie ne ţin degeaba la slujbă. Cum s-ar spune, cultura mai puternică s-a impus asupra celei mai slabe. Americanul cu MBA n-a reuşit să răspundă la întrebarea care ne frămîntă pe noi de 2000 de ani: *ce altă treabă ai, dom'le?*

Şi totuşi, atunci cînd luăm o pauză de mai bine de două săptămîni doar pentru a ne regla conturile cu porcul, ar trebui poate să ştim că sîntem singurii care ne-am oprit. Ceilalţi, inclusiv pîrliţii de bulgari, şi-au înghiţit de mult friptura şi au plecat mai departe. Unde se duc aşa grăbiţi? Cu siguranţă nu unde ne-ar plăcea nouă. Acolo unde merg ei e cam multă treabă de făcut, nu numai între Crăciun şi Revelion, ci şi în restul timpului. 8 ore pe zi măcar, în mod serios, şi fără să-ţi îndeşi la plecare în sacoşă rulmenţi ori holtzşuruburi din producţia de peste zi.

Şi totuşi, ar trebui poate puţină înţelegere. Ritualurile acestea au rostul lor: lumina sărbătorilor ar trebui să ne arate Calea şi să ne facă mai buni. La cît de lung a devenit procesul, cu siguranţă că pe patru ianuarie, ţara va fi populată de îngeri. Cu portofelele goale şi fluierînd a pagubă. ▲

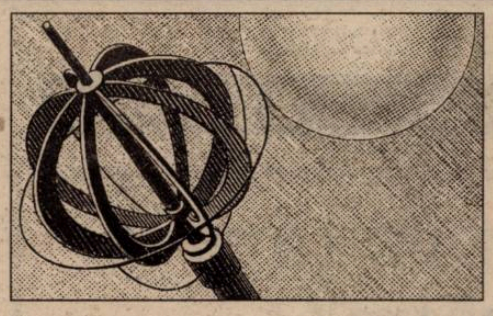

Magdalena BOIANGIU

de jur împrejur

Concerte rock

Spre deosebire de alţi dictatori din zonă, Slobodan Miloşevici, fostul preşedinte al Federaţiei Iugoslave, nevoit să-şi recunoască înfrîngerea în alegeri, nu se comportă ca un dezechilibrat mintal. Cînd spune că alegerile din octombrie au fost „o lovitură de stat" dată, evident, cu un masiv sprijin occidental, nu este departe de adevăr. În timpul bombardamentelor NATO s-a făcut mult caz de concertele rock din pieţele Belgradului dovedind solidaritatea cu conducătorul. În anul scurs de la încetarea bombardamentelor pînă la alegeri, partidele şi mişcările de opoziţie, presa scrisă şi radiourile independente au primit bani – mulţi – şi sfaturi de la oameni pricepuţi aparţinînd unor organizaţii neguvernamentale, dar şi unor fundaţii private, din Statele Unite şi din Europa Occidentală.

A fost ajutată, în primul rînd, presa: s-a reuşit achiziţionarea a 200 de tone de hîrtie de la un patron, apropiat al lui Miloşevici, care tocmai descărcase un vapor la Pancevo. Ca să schimbe destinaţia mărfii, i s-a plătit în devize, pe un cont într-o bancă străină, cu 40% mai mult decît preţul iniţial. De unde se vede că şi prietenia are un preţ. Postul de radio independent B92 nu mai avea dreptul să emită la Belgrad. Însă, datorită unor dotări tehnice căpătate din străinătate, acoperea aproape tot teritoriul ţării. Computerele, mesele de mixaj, benzina necesară deplasărilor erau plătite din banii Occidentului. În pragul alegerilor, de teamă că regimul va interzice toate posturile independente, s-au încheiat acorduri cu vecinii pentru a emite de dincolo de graniţă şi au fost instalate puternice antene antibruiaj. A plătit tot o agenţie americană. Oraşele cu primari aparţinînd opoziţiei au fost susţinute material cu combustibil, oferit de Comisia Europeană, cu material pentru reconstrucţia reţelei de drumuri, donat de firme din Germania şi Norvegia: cetăţenii acestor oraşe îşi dădeau astfel seama că un primar din opoziţie e mai profitabil decît un apropiat al puterii. „Aceste acţiuni au adus în plus 20% de voturi, apreciază Zoran Zivkovici, primar într-un oraş al opoziţiei, acum ministru de Interne. Toţi oamenii din provincie, veniţi la Belgrad pe 5 octombrie (ziua în care a căzut Miloşevici), erau din oraşele opoziţiei".

Imprevizibila şi imaginativa organizaţie a tinerilor, Otpor, a primit şi ea bani din Occident: concertele rock, pliantele, broşurile explicative, spoturile difuzate la televiziunile locale au costat 2,5 milioane de mărci germane. Prezenţa la concerte era masivă şi participarea electrizantă. Cutiile de chibrituri, autocolantele, posterele, strategia de „piaţă" din cea de a doua fază a campaniei electorale (cînd s-a lansat constatarea „eşti terminat" la adresa lui Miloşevici) au costat şi ele cîteva milioane de mărci.

Mai departe e şi mai interesant. În Muntenegru, experţii occidentali i-au învăţat pe tinerii luptători pentru democraţie că o campanie electorală negativă este contraproductivă şi i-au îndemnat să înlocuiască demascarea lui Miloşevci prin propaganda meritelor propriului candidat. Care candidat? Un sondaj, finanţat de asemenea de NDI, l-a impus pe Kostunica. „Alţi lideri aveau, în procente, mai multe opinii favorabile, dar era singurul cu un sold pozitiv. Era deci candidatul ideal, în orice caz promovarea lui costa cel mai ieftin" – explică Zoran Zivkovic. Datele despre acest efort financiar răzbat acum în presa occidentală, şi faptul că sursele îşi păstrează anonimatul ar dovedi că nimeni nu se aşteaptă la medalii.

Această cheltuială ar fi fost, desigur, inutilă, dacă în Iugoslavia nu ar fi existat în realitate starea de spirit materializată în votul anti-Miloşevici. Miloşevici şi partidul său dispuneau de resursele financiare ale ţării şi de posibilităţi legale de a interzice orice propagandă sau acţiune ostilă. Legitimitatea democratică a scopului – alegeri libere – poate face acceptabile mijloacele nedemocratice folosite, iar dezbaterea iscată de recentele dezvăluiri (de altfel voluntare) ar putea să-i adune pe aceeaşi baricadă pe partizanii necondiţionaţi ai lui Miloşevici şi pe fanaticii reglementărilor democratice. Pentru unii, democraţia e o problemă de sportivitate, pentru alţii de viaţă şi de moarte. Şi nu prezenţa la concertele rock face diferenţa. ▲

Andrei CODRESCU

scrisoare din New Orleans

www.codrescu.com ● www.corpse.org

În ce ţară trăim?

Ei, acuma ştim: caltaboşul politic e făcut de avocaţi şi e umplut cu *confetti* încăpăţînate, rămase agăţate de buletinele de vot după perforare. Şi am mai aflat că Războiul Civil nu a luat sfîrşit niciodată. Bush şi Gore au cîştigat fiecare în cîte o altă ţară. În ţara lui Bush, oamenii se prefac că sînt „adevăraţi", mîncînd şuncă, de parcă şi-ar fi tăiat porcul din bătătură, răzînd la bere, de parcă ar fi făcută din hameiul de pe tarlaua lor şi pufăind de parcă mahorca ar veni direct din plantaţiile de tutun ale bunicului. În ţara lui Bush, oamenii se duc la mii de biserici, ca să se roage pentru sănătate şi să audă vorbindu-li-se despre ascunsele căi ale Domnului care a decretat că trebuie să te înfrupţi din produsele uriaşelor corporaţii ca şi cum le-ai fi crescut şi plivit cu mîinile tale. În ţara lui Bush, ascultarea faţă de Domnul e la mare trecere şi lumea sfidează guvernul care îi normează bolile, salariul minim obligatoriu, legislaţia muncii şi care stabileşte baremuri pentru testele la matematică. În ţara lui Bush, poţi să iei puţin aer curat mergînd pe cîmp cîţiva paşi, cu o puşcă în mîini şi ucigînd oarece jivine. Aer curat este din abundenţă în ţara lui Bush, aşa că nu prea e nevoie să se puie frîu fumurilor, fie că ies pe coşuri sau din frunzele lui tata-mare. Ţara lui Bush este enormă, aşa cum poţi vedea şi pe hartă, şi nu tot atît de populată ca ţara lui Gore. În ţara lui Bush, ţara este numită tărîmul lui Dumnezeu şi a fost dată oamenilor în costume ca s-o foreze, s-o înghiontească şi să o despoaie în tot anul, cu excepţia duminicilor, căci atunci e vremea rugăciunii şi a uciderii de jivine. Ţara lui Gore, de pe coaste, e bălţată şi nu se încrede în politichie. În ţara lui Gore se produce Noua Economie a Epocii Informatice, o economie pe care poţi s-o vezi şi s-o simţi, dar nu poţi defel s-o guşti sau s-o înţelegi. În ţara lui Gore trăiesc şmecherii cu calculatoare, năzdrăvanii matematicii, liberalii, agnosticii, numărătorii de calorii şi de bobi, avocaţii, imigranţii şi fotomodelele. În ţara lui Gore, oamenii preferă să facă nopţi albe sîmbăta şi să rateze slujba de duminică dimineaţa. În ţara lui Gore, oamenilor le sare, în mod inexplicabil, mustarul. Le sare din cauza aerului curat, a naturii virgine, a stratului de ozon, a încălzirii globale şi a virusurilor. Toate cele, în ţara lui Gore, vin pe sîrmă, digitizate şi arareori oamenii mănîncă ceva de care să nu se ruşineze. În enclave răspîndite în jurul ţării lui Gore trăiesc, în turme mari, muncitorii epocii industriale, care, în adîncul inimii lor, sînt cu Bush, dar care au băgat de seamă că muncitorii din ţara lui Bush cîştigă cu mult mai puţini bani. În afara acestor două ţări, se mai întinde un tărîm care nu este nici al lui Bush, nici al lui Gore. Acest al treilea tărîm se află pretutindeni, indiferent de majoritate şi adeseori fără nici un respect faţă de graniţe. Cînd cetăţenii acestei ţări se uită la Bush sau la Gore, îi văd ca pe siglele unor mari companii care se transformă una-ntr-alta. Cînd oamenii acestei a treia ţări privesc cerul, văd reţeaua militară construită în spaţiul cosmic. Cînd se uită la trupul Americii, văd o hartă a poluării chimice. Aceşti oameni îşi preaslăvesc zeii în sălbăticie şi aer liber, ceea ce le face pe acestea nepotrivite şi pentru foraje, şi pentru vînătoare. Aceşti oameni au fost transformaţi în vagabonzi ai sălbăticiei şi nu sînt bine primiţi în oraşele în care numai cei avuţi îşi permit să trăiască. Cînd oameni ca aceştia se freacă de economia Statelor Unite, ei văd milioane de suflete îndatorate, atîrnînd de un fir deasupra hăului falimentului, dar convinse, ciudat, de faptul că o duc bine. Cînd oamenii ţării a treia trec prin Economia Globală, îi văd pe săracii lumii astfel organizaţi încît să furnizeze mînă de lucru ieftină pentru bogaţii lumilor lui Bush şi Gore. Aşa că, Războiul Civil continuă, dar nu se mai bat numai două tabere.

(traducere de Ioana AVĂDANI)

▲

Adrian CIOROIANU

poveşti suprapuse

Cum s-a speriat Moş Crăciun

– totul face „Poc!" –

Pe la mijlocul lui noiembrie, discutam acasă la dl Alexandru Paleologu, simţind amîndoi, de departe, gîndul bun dar presant al redactorului-şef de la „Lettre Internationale", cel care urma să găzduiască acel *entretien*. Banda curgea lîn în casetofon – cu acea permisivitate stranie pe care uneori lucrurile neînsufleţite o au faţă de mofturile umane. Mîngîindu-şi pipa cu gesturi drăgăstoase şi fine (cum numai de la un proaspăt *lăsat de fumat* mai pot fi aşteptate, ecou al unor glorioase victorii tabacice!), *Conu'* Paleologu tocmai învia memoria şi istoria *străzii Armeneşti* de altădată – cînd s-a întîmplat! Ca să fiu sincer şi exact în descrierea momentului, voi spune că doar ce ciocnisem, de cinci minute, nişte pahare cu whisky, iar gazda tocmai făcea trecerea ideatică de la subiectul *Armenească* spre subiectul *metroul parizian* cînd..., fără veste... *POC!*, s-a auzit de jos, din strada rememorării paleologeşti. *Ce să fie? Nu-i nimic!*, ne-am zis pe dată; nu trecuse nici acceleratul şi nici vreun înger decibelic pe de-asupra noastră. Pur şi simplu jos, pe asfaltul *Armeneascăi*, plecată din tinere mîini, pocnise o petardă!

E cazul ca muzele să tacă atunci cînd porneşte prin România vuietul petardelor, pentru că altă ieşire din poveste nu e. Nu-i cetăţean de la oraş să nu le ştie, să nu le fi simţit în urechi în luna premergătoare Sărbătorilor şi, prelungit, în luna de după. Nu-i adult care să nu fi înjurat petardele cu vorbe gîtuite, în cele cinci secunde magice şi fumegoase ce urmează după clipa în care zvîcnetul pocnitor te-a fulgerat de la trei metri, aproape tangibil; după cum, probabil, nu-i copil care să nu le fi strîns în mînuţă, *două la o mie*, în aşteptarea scurtei dar intensei rebeliuni golăneşti în care ele vor fi aruncate, la nimereală, printre trecători sau, de ce nu, poate chiar în balconul neînchis al apartamentului de la etajul unu – spre enorma surpriză a doamnei locatare în vîrstă care, în sufragerie, cu ochii rămaşi din inerţie la televizor, îşi va duce mîna la inimă preţ de cîteva clipe, pînă cînd se va convinge, la rîndu-i, că n-a fost nimic, nimic altceva decît o, totuşi, inofensivă petardă. Se putea şi mai rău.

Fără ipocrizie: sînt oraşe, în această ţară, multe, în care în decembrie '89 a fost pe străzi linişte grea în comparaţie cu animaţia *pocnită* dintr-un decembrie banal, precum acesta. Pentru că aşa este ea, petarda: interzisă prin lege, dar populară şi *democratică*. Iar România, în faţa ei, este vulnerabilă peste poate. Mai este oprit, la graniţă, vreun pachistanez speriat, de regulă după ce şi-a plătit călăuza; sub un scaun de maşină, la graniţa cu Ungaria, mai este încă de găsit o icoană veche şi iertătoare, dispărută din cine ştie ce mănăstire de maici; ascuns în portagaj, mai este încă sesizabil, la graniţa cu Bulgaria, un săculeţ cu ceva droguri, plecat din cine ştie ce cotlon oriental. Numai petardele intră din toate părţile, precum aerul, modelate – la origini – în palme de ucraineanca spătoasă sau de fragila chinezoaică.

De fapt, nu toate petardele pocnesc iarna. Nu pleda dl Văcăroiu pentru virtuţile *creşterii zero*? Era, de fapt, un *Poc!*; n-a spus, cîndva, dl Radu Vasile că *mai avem maxim şase luni pentru reformă*, şi dacă nu e jale? A fost tot un *Poc!*; n-aţi auzit un preşedinte al deputaţilor spunînd că va merge numai cu *Dacia*? Alt *Poc!*; n-aţi auzit partidul la (viitoare) putere promiţînd despăgubiri în chestiunea FNI? Tot *Poc!*.

De-atîtea pocnete, s-a speriat şi iarna, uitînd să mai ningă. Iar Moş Crăciun aşteaptă nedumerit, neştiind dacă-i cazul să mai vină sau nu anul acesta. L-am văzut: era, năuc, sub prima streaşină de lîngă graniţa nordică, îşi muşca nervos buzele şi degetele-i băteau darabana pe sac. Pe lîngă el trecea un bărbat nevoiaş, cocîrjat de *micul trafic* de frontieră; în mîna stîngă avea o ţigară ieftină, iar în dreapta o pungă de plastic cu cîteva *baxuri* de – evident – petarde.

▲

Daniel VIGHI

din fanfare funerare

A venit vremea să ne facem apolitici

A venit vremea literaturii. Nu mai sîntem obligaţi de realitate să dăm seama, să justificăm, să batjocorim, să tăcem semnificativ, să credem la modul exasperant şi dincolo de toate argumentele, raţiunile şi evidenţele contrarii. Să lăsăm hoţii să-şi vadă de treabă în linişte, să lăsăm incompetenţa să se lăfăie în Areopag şi noi să ne vedem de ale noastre. Să ne facem apolitici. Ce vrea să însemne atari treabă, mă întreb, decis să mă apolitizez după ce ani de zile am activat în sens opus. A trecut vremea în care, fără ruşinări inutile, apucat-am taurul organizaţional de coarne, şi am mers „pe sate", în oraşele şi orăşelele patriei, să discutăm, să îndoctrinăm, să ne îndatorăm faţă de te miri cine, să convingem prin munca de la om la om. Aşa am fost eu la PAC, după ce înainte fusesem eu la AC. Tare conştiincios mi-am îndeplinit ceea ce trebuia îndeplinit şi am rămas ca atare, ca soldatul acela nipon care, multă vreme după terminarea celui de-al doilea război mondial, a rămas „la obiectivul de pîndă şi pază" în junglă. Adică în nu ştiu ce şi care Consiliu suprem al naţional-liberalismului spre exasperarea uimită şi (vag) dezamăgită a cutărui coleg de breaslă scriitoricească ardeleană care, înainte de alegeri, într-o mînă cu publicaţia pe nume „România liberă" şi într-alta cu un manifest în care naţional-liberalii erau taxaţi bărbăteşte de trădători îmi spune următoarele adevăruri de viaţă: „Cum, mă, ai rămas tu cu securiştii şi cu hoţii ăştia care nici nu te bagă-n seamă, li se rupe-n cot de tîmpiţii de felul tău care tac şi-i motivează, tu nu vezi că ei profită de ideea asta cu liberalismul. Profită de ea pentru ca fraieri de felul tău să-i slugărească". Eu oftez înţelept şi îi promit solemn că nu mă mai duc, că, uite, nu am cerut partidului nimic, nici măcar o repartiţie pentru butelie de aragaz chiar dacă în trecutul apropiat mi-am îndeplinit toate obligaţiile pe linie. „Da' tu ce vrei, de ce te duci", zice companionul meu într-ale imaginarului creator în vremea în care adăstăm la vodcă, la un bar boem. Eu motivez, explic, justific şi-mi îndulcesc vinovăţia. „Aşa, din plăcere", zic, „e ca şi cum ai merge la pescuit ori la vînătoare de porci mistreţi sau de fazani la vreme de iarnă: admiri peisajul, savurezi suspensul, te laşi prins de plăcerea rară a naturii patriei în anonimatul toamnei tîrzii, al iernii gata să pornească, te plimbi pe malul apei rîului şi simţi metafizicul trecerii celei veşnice a valurilor care leagănă frunze şi o sticlă din aceea de plastic goală cu o etichetă inspirat intitulată *Izvorul minunilor*".

Mult se minunează tovarăşul meu, confesorul meu la acel confesional înceţoşat în fum şi lărmuială beţivă. „Eşti caz psihanalizabil", zice, „îţi place să vezi cum tot felul de non-valori, de mediocri tîmpiţi, de canalii joviale te bat pe umăr şi cum îi ai de şefi". Vă mărturisesc că dinaintea unor asemenea crude adevăruri de viaţă azvîrlite mie în faţă de nemilosul meu psihanalist mă refugiez în puţinătatea personalităţii mele, mă umple gîndul sumbru că o viaţă am fost aşa şi nicidecum nu mă voi putea schimba taman acu. Promit să plec! Plec! Mai apoi iarăşi mă apucă îndoiala, da' de ce, care-i folosul? N-ar fi nevoie de susţinători ai ideii respective, n-ar trebui să lupţi doctrinar, să te iei la trîntă cu Keynes şi să dai cu el de pămînt în numele lui Hayek, a lui Milton Friedman. Nu ar fi vremea să-l iei în serios pe Popper, pe Besançon, să juri cu mîna pe cărţile comunistului pocăit Hobsbawm şi pe cele ale liberalului din moşi-strămoşi care este dumnealui Richard Rorty, să spui celor care vor să te asculte că reforma gradual-timidă şi-a trăit traiul; timp în care să ascunzi, ca pe o ruşine psihanalizabilă, că în vremea nebuniilor adolescenţei nu ai crezut nicidecum că revolta studenţească din anii '68-'69 a fost doar un „teatru de stradă", o „psihodramă", cum crede dreptaciul Raymond Aron, că ai purtat t-short cu Che Guevara şi că îţi gîdila plăcut urechea numele, devenit renume, al doamnei aceleia zisă La Passionaria, că ţi-a fost aproape de suflet şi James Dean, şi Bob Marley; şi Brian Jones de la lăutarii pe nume Rolling Stones, că îi simţeai aproape şi pe Nehru, şi pe Gandhi, şi pe Lumumba. Cum să te desparţi de victoria aceea pe care o simţi şi azi aproape de suflet, mai ales că pînă şi junii de la Eton au sfîrşit prin a-şi trage pe fesele aristocratice blugii. Cum să renunţi la revoluţia de stînga din juneţea dintîi la care te-ai înscris, anonim şi nebăgat în seamă, în chiar clipa aceea în care ai încălţat mocasinii generaţiei beat şi ţi-ai făcut ferfeniţă manşeta blugilor ca să te arăţi în oraş spre nemulţumirea (de dreapta) a părinţilor care se văicăreau degeaba că ţi-ai crestat nădragii ăia sub formă de şalopetă pe care ai dat atîţia bani dintr-un fel de dorinţă încăpăţînată al cărei sens raţional le scăpa lor, tot aşa cum îţi scapă gestul cuiva care-şi dă foc propriei case pentru a admira, în felul lui Nero, frumuseţea de-o clipă a flăcărilor.

▲

Texte şi opinii de: *Andra ALDEA (sociolog) ● Mihaela ANGHELESCU-IRIMIA (profesor univ., Facultatea de Limbi Străine, Universitatea Bucureşti) ● Cornel ATANASIU (eseist) ● copii de la Şcoala 23 „Sf. Silvestru“ ● Matei FLORIAN ● Alexandru GRUMAZ (general de brigadă) ● Eugen ISTODOR ● Mircea KIVU (sociolog) ● Aurora LIICEANU (psiholog) ● Cătălin MANOLE ● Vasile MORAR (profesor univ., Facultatea de Filozofie, Universitatea Bucureşti) ● Dragoş RADU-BUCURENCI (student)*

Argument

*Pînă şi în definiţiile din DEX, termenul de „erou“ se învîrte între cel puţin două accepţiuni mai importante: pe de o parte, „semizeu, persoană născută dintr-o zeitate şi o fiinţă pămînteană, înzestrată cu puteri supraomeneşti sau care a devenit celebră 'prin faptele sale deosebite“, şi, în gradaţie descendentă, „persoană care se distinge prin vitejie şi curaj excepţional în războaie, prin abnegaţie deosebită în alte împrejurări grele ori în muncă“; pe de altă parte, pur şi simplu „personaj principal al unei întîmplări; persoană care, într-o anumită împrejurare, atrage atenţia asupra sa“. Cea dintîi definiţie presupune, evident, o conotaţie sacră, sau măcar supranaturală, plasînd eroul undeva între lumi; cea de-a doua explicaţie, şi cea mai frecventă, se mărgineşte să-l situeze într-un context strict uman, desacralizat, dar păstrîndu-se sub semnul excepţionalului. Cea din urmă accepţiune aduce eroul mai vizibil în zilele noastre preocupate de fapt divers şi celebritate şi narate de mass media. Numărul de faţă şi-a propus să vadă în ce măsură mai pămînteana definiţie a monopolizat eroismul contemporan şi l-a suprapus cu celebritatea şi succesul; dar şi cît s-a mai păstrat din celelalte două accepţiuni – dacă nu în practică, măcar în utopii. Pentru acest demers, am considerat necesare o identificare psihologică şi o clarificare etică a termenului de „erou“, precum şi plasarea sa în istoria literară. Contraponderea acestor perspective o constituie, evident, analiza reprezentărilor eroice (sau antieroice, sau pseudoeroice) contemporane: aici actualitatea politico-socială, ţinînd cont de recentul zbuciumat context electoral a răbufnit, umbrind posibilele referiri la eroii culturii populare. Singurii care nu i-au uitat pe Batman sau Superman, dar nici pe Ştefan sau Mihai (trataţi în mod egal) au fost copiii de şcoală generală, şi poate, pensionarii din Cişmigiu. Nu trebuie, totuşi, să intrăm în panică: ne-au mai rămas eroii de toate zilele, aparent insignifianţii care practică eroismul „profesionist“, fără ifose şi fără a face mare caz – precum pompierul care încheie numărul. (**I. P.**)*

Aurora LIICEANU

Trecut şi prezent

– eroi şi modele –

Observaţia unui mare gînditor social, Robert Nisbet *(Prejudices. A Philosophical Dictionary,* 1982), după care, în secolul XIX, Vestul şi-a pierdut capacitatea de a crede în eroi, pare să fie adevărată şi pentru Est. Pentru Nisbet, avansul democraţiei a dispersat definitiv resturile feudalismului pe care îl considera o formă de societate dedicată eroilor şi miturilor despre eroi. Raţionalismul critic şi utilitarismul au slăbit capacitatea omului de a se „încînta“ în raport cu Dumnezeu sau cu semenii. Pentru Nisbet, toate aceste forţe care au depărtat omul de eroi sînt cu mult depăşite de influenţa a trei oameni mari: Darwin, Marx şi Freud.

Darwin, Marx şi Freud: ultimii eroi

Aceştia trei, mai mult ca oricine, au reuşit să-i facă pe oameni să nu mai simtă şi să aibă „plăcerea“ legendelor şi fantasmelor despre eroi. Darwin a coborît statutul semidivin al omului la cel al unui produs al revoluţiei exact ca orice altă fiinţă animală. Marx a distrus mitul omului făcător de istorie prin voinţă şi credinţă, susţinînd existenţa unor legi fixe ale istoriei. Şi, în sfîrşit, Freud a completat anihilarea ideii de „om-ca-erou“ *(man-as-hero)* prin revelaţiile sale asupra puterii inconştientului ca opus spiritului raţional. Faţă de toate aceste „degradări“, eroismul pare imposibil să mai reziste. Dar ceva paradoxal s-a întîmplat, ne spune Nisbet. Tocmai aceştia, ale căror idei au zguduit omenirea şi au şters vechiul context al eroilor şi respectul faţă de ei şi au devenit ei înşişi eroi autentici. Anumite calităţi sînt necesare, ne spune Nisbet, pentru a fi vorba despre eroi, în contrast cu cei consideraţi genii sau mari oameni. Pentru a explica abundenţa legendelor, comentariilor şi a urmaşilor trebuie să mergem mai departe şi să depăşim simpla considerare a unor abilităţi deosebite. Există astfel patru atribute ale eroilor. Mai întîi este credinţa în propria sa natură charismatică, în misiunea sa extraordinară în raport cu lumea. Anvergura întreprinderii eroului este largă, cuprinzînd întreaga lume. Un al doilea atribut este fapta eroică, acţiunea, care trebuie să fie concretă, vie, de durată. *Originea Speciilor, Capitalul* şi *Interpretarea Viselor* sînt fapte eroice; prin impactul lor asupra disciplinelor minţii, asupra domeniilor cunoaşterii umane, prin fertilitatea lor înaltă, ele pot fi considerate texte sacre, similare faptelor eroice.

Un alt atribut născător de mit este faptul că eroul apare din negura lumii, brusc, ca o străfulgerare, o iluminare a lumii înseşi. Eroii apar ca luceferii dintr-o puzderie de stele, şi ele însele mari şi importante, dar totuşi doar stele. Geneza eroilor este astfel înconjurată de mister. Nu putem reproduce acel metabolism cosmic mental producător de eroi. Şi, în sfîrşit, în facerea unui erou trebuie să existe ostracism sau exil, drept consecinţă imediată şi directă a înseşi faptei eroice. Cu alte cuvinte, nu poţi deveni erou într-o lume în care fapta eroică este inofensivă şi acceptabilă. Revelaţiile eroului, fapta sa, trebuie să producă reacţii incredibile, prin năucirea celor contemporani. Ele sînt traumatice, neortodoxe, producătoare de nelinişti şi disconfort, antrenînd suferinţele eroului. În acest loc, miturile create în jurul celor trei de mai sus sînt deconstruite de Nisbet. Nici traume, nici conspiraţii ale tăcerii, nici indiferenţă, izolare nu au existat, aşa cum părea să existe. Darwin nu s-a izolat la Downs purtîndu-şi cu amărăciune bolile psihosomatice cronice, nici Marx n-a dus-o rău, iar fiicele sale au făcut „căsătorii bune“, ducînd o viaţă burgheză îndestulătoare şi confortabilă, fiind înstărite datorită bunului prieten Engels. Freud s-a lamentat degeaba. Însuşi Freud a contribuit la mitul său oficial, inventînd ceva inexistent. Sigur că a fost criticat, dar atenţia şi faima obţinute ar fi putut linişti orgoliile cele mai mari. Mai degrabă ei, aceşti eroi ai modernităţii, s-au izolat, căutînd să se distanţeze cît mai mult de lume, hrănind fantasmele respingerii.

Cher, Hagi, Vintilă şi Madonna

Să revenim la prezent, la faptul că timpurile actuale nu mai produc eroi, la reacţiile frigide în raport cu marii eroi ai omenirii, care se îndepărtează de noi, cei vii de acum. Alţii le iau locul, inflamînd minţile şi sufletele. Alte nevoi apar. Nu mai putem vorbi despre fapte eroice care mişcă omenirea, ci de întreprinderi personale care antrenează succesul şi reuşita. Acest succes pentru care fiecare devine eroul propriei sale acţiuni şi decizii, fie personale, fie imitate. Tinerii nu mai visează fapte de anvergură, nu mai visează să cucerească lumea, iar cuceritul lumii a căpătat alt sens. Pragmatismul modernităţii obligă la ataşamentul faţă de modelele de care dispunem. Ele sînt foarte aproape de noi. Mass-media ni le oferă cu generozitate. Nu-ţi rămîne decît să alegi şi să decizi. Există charismă şi există concurenţa, adică duşmani. Nu mai există izolare şi respingere, ci o dorinţă nestăvilită de recunoaştere socială, de celebritate, de „viaipism“ şi vedetism. Există exhibiţionism şi fiecare se vrea erou. Mitul duratei este schimbat la scara modernităţii în efemerism.

Pe tarabe se găsesc cărţi de tot felul cu reţete de a obţine succesul în orice domeniu al vieţii. Poţi cuceri iubirea, banii, celebritatea, cariera dorită. Nevoia de recunoaştere socială a invadat toate vîrstele şi mai ales pe cei tineri. În şcoli se vorbeşte mai mult despre ce fac alţii decît despre ce trebuie să facă ei, tinerii. Interesul pentru altul este nemăsurat. Există programe educaţionale care promovează individualismul şi reuşita, responsabilizarea personală în raport cu propriul destin. Cu ocazia unui asemenea program – este vorba despre programul educaţional „Decizia e a mea“, iniţiat şi susţinut de companiile Philip Morris şi American British Tobacco – elevi de gimnaziu învaţă să decidă pentru ei, utilizînd informaţiile de care au nevoie. Ei sînt cei pentru care modelele sînt necesare şi pe care tot ei le caută în jur. Nici şcoala, nici familia nu par să le ofere modele, ci mai degrabă acest lucru îl face lumea „spectacolului“, a muzicii, sportului. Distanţa între generaţii poate fi măsurată şi în lipsa de teme comune privind modelele. Generaţiile nu mai împărtăşesc aceleaşi modele. Dacă părinţii au avut modele nu ştim, dar este sigur că dacă ele ar fi, ele nu sînt sigur cele ale copiilor lor. În orele programului educaţional amintit, copiii şi-au declarat preferinţa pentru modele: Cher, Celine Dion, Hagi, Madonna, Vinţilă („Marius, bineînţeles!“, a spus un băiat), Cristian Tabără etc. Fetele vor formaţie, vor să fie topmodele, băieţii vor să fie body-guarzi, vor computere. Adio, eroi pereni! Modelele corelează cu viteza epocii noastre, ele mor tot atît de repede ca şi visurile. Se stabilizează doar valorile care devin adevăraţi eroi: banii, succesul, celebritatea, frumuseţea. Cărţile cu reţete ne învaţă că oricine le poate obţine. Tot misterul genezei eroului pare să dispară. Şi totuşi, ceva nu se poate învăţa. Ceva pe care toţi îl numesc noroc. ▲

Mircea KIVU

Alte întîmplări, aceleaşi personaje

Seara zilei de 22 decembrie 1989. După primele momente de euforie provocate de fuga dictatorului, se insinuau, înăuntrul şi în afara ţării, primele îndoieli. Cine-i va lua locul? Trebuie să fie din nou un comunist? În balconul (încă) C.C.-ului apăreau tot felul de figuri, unele cunoscute, altele nu. În piaţă se scandează „Fără comunişti!“. Este momentul în care şi-au făcut apariţia teroriştii (termen sortit a rămîne lipsit de definiţie ostensivă). Plăpînda democraţie era pusă în pericol *(la patrie en danger)*, îndoielile trebuiau puse între paranteze.

A urmat şirul nesfîrşit al adeziunilor – reprezentanţi (obsesia reprezentativităţii pare a data tot de atunci – „masele sînt eu“) ai tuturor categoriilor sociale, profesionale, etnice, teritoriale etc. defilau unii după alţii pe micul ecran pentru a-şi exprima adeziunea faţă de proaspăt constituitele structuri de putere. Cînd parantezele s-au deschis, foştii comunişti erau deja apărătorii democraţiei, aşijderi militarilor ucigaşi. Pentru imensa majoritate a populaţiei, Ion Iliescu devenise eroul a cărei contestare era sinonimă blasfemiei.

După aproape unsprezece ani, sondajele de opinie prefigurau revenirea la putere a lui Ion Iliescu. Din nou apăreau îndoieli (mai mult în afară şi mai puţin înăuntru) asupra direcţiei în care are să se îndrepte această ţară, condusă de un partid suspectat de tendinţe antireformiste.

Aceleaşi sondaje anunţau un balotaj între Iliescu şi unul din cei trei candidaţi situaţi pe poziţii statistic egale (diferenţele fiind de regulă inferioare marjelor de eroare)[1]. În acest balotaj, prima şansă ar fi avut-o Iliescu, într-o competiţie strînsă contra lui Stolojan sau Isărescu, şi mult mai lejeră faţă de Vadim[2]. Atunci a început un fenomen spectaculos: descreşterea cu cîteva procente a lui Iliescu şi a PDSR, simultan cu o creştere corespunzătoare a lui Vadim şi a PRM. În seara zilei de 26 noiembrie, primele estimări arătau că la turul al doilea vor avea de optat între Iliescu şi Vadim Tudor – deci varianta cea mai favorabilă lui Ion Iliescu. Posibilitatea, chiar dacă puţin probabilă, a instalării în fruntea statului a unui Haider dîmboviţean constituia o teribilă ameninţare la adresa democraţiei, antipatiile unui segment important al populaţiei trebuiau din nou puse între paranteze.

Într-o izbitoare asemănare cu acum 11 ani, oameni de toate categoriile apăreau pe micile ecrane pentru a exprima îndemnul de a merge la urne şi a vota împotriva dictaturii şi extremismului.

Dacă, în urmă cu trei luni, aş fi spus cuiva că Iliescu va obţine, în judeţul Harghita, mai mult de 90% din voturi, acela s-ar fi prăpădit (pe bună dreptate) de rîs. Ei bine, asta s-a întîmplat. La turul al doilea, Iliescu a obţinut cu aproximativ două milioane şi jumătate mai multe voturi decît la primul tur. Cele mai multe din aceste voturi provin, probabil, din ştampilele aplicate cu mîini tremurînde de aceia care, cu 10 ani în urmă, scandau în Piaţa Universităţii „Jos Iliescu!“.

Adevărata miză a scrutinului din 10 decembrie nu a fost electorală, ci simbolică; nu alegerea lui Ion Iliescu în funcţia de preşedinte (aceasta era previzibilă), ci în cea de erou al luptei pentru salvarea democraţiei.

Îmi amintesc Bucureştiul din seara anunţării rezultatului celui de-al doilea tur al alegerilor din 1996. Mulţimea scandîndu-şi bucuria, necunoscuţii care se îmbrăţişau, sticlele cu şampanie, bulevardul Kogălniceanu transformat în discotecă. Cel care cîştigase alegerile fusese votat de 62% din bucureşteni. În seara de 10 decembrie 2000, candidatul învingător întrunise 74% din sufragiile bucureştenilor. Străzile Capitalei erau pustii.

1. La începutul campaniei electorale, clasamentele indicau după Iliescu, ordinea: Stolojan, Isărescu, C.V. Tudor, cu diferenţe minime între aceştia.

2. Estimările sondajelor pentru diferitele variante ale turului al doilea nu au fost făcute publice, însă ele erau, desigur, cunoscute strategilor politici. ▲

Mihaela ANGHELESCU-IRIMIA

Heroina eroismului

Există o ambiguitate a conceptului de *erou* care ne scapă în accepţiunea pe care i-o dăm curent. Parte a viziunii romantice care legitimează declinul, percepţia *eroicului* ca terapeutică punere între paranteze a mersului lucrurilor în lume este ea însăşi o formă de boală. Homer numea *herōes* pe grecii dinaintea căderii Ilionului, dezastru exemplar echivalînd şi cu extinderea termenului la *războinicii* şi *oamenii liberi* ai „vîrstei eroice". Schema paradigmaticei căderi ontice o cunoaştem de la Hesiod, pentru care *eroii* sunt tocmai cei răpuşi în faţa Tebei şi a Troiei şi pe care îi aşteaptă Insulele Fericiţilor. La fel îşi imaginau întemeietorii mîndrei noastre Europe periplul *post-mortem* al vitejilor lor. I-am numit pe celţi. Altminteri, anticii îi cinsteau pe *eroi* fie pentru ambiguitatea lor funciară, anume statutul de odrasle ale unei divinităţi cu un muritor sau o muritoare (Hercule, Enea), fie pentru isprăvile ieşite din comun şi menite a restabili armonia comunitară (Dedal, Tezeu). Cu vremea, *eroi* ajung să fie zeii locali, patronii oraşelor, autorităţile zilei! – ameţitoare devansare a toposului lermontovian. Li se închină *ceremonialul consacrării*, le sînt conferite drepturi excepţionale, sînt promovaţi la demnităţi asimetrice condiţiei lor. Pe acest *hybris* se clădeşte *eroul modern*, *eroul zilelor noastre*.

Începe o asiduă refacere a scării exemplare a eroismului, „beneficiarilor" distribuindu-li-se rolurile pierdute, din pricina slabei performanţe, de către actorii mitici. Şi se instalează, prin glisare, o *mitologie istorică*, necesar supliment al celei mitice! Urcă pe scara prestigiului comunitar specimene socotite „ieşite din comun", se constituie o ierarhie „laică", este recunoscut un patrimoniu local care împrumută, fără conştiinţa raptului, principii, tactici şi strategii de la panteonul originar. Cu inevitabilă cecitate, el se înfruptă *şi* din pandemoniul de contrabalans. Astfel dorinţa-i gata!

Rămîne constantă şi constitutivă prezenţa *extra-ordinarului* în statura eroică. Precum eroii antichităţii clasice, modernii noştri excepţionali sînt nişte *hibrizi*. Renumele îi îndreptăţeşte, cu asentimentul susţinătorilor, la ritualuri de glorificare, zeificarea însăşi nefiind, în ochii unora, un *exces*. Anticipînd poza romantică, eroul modernităţii clasice se imaginează alături de *patriot* şi *înţelept*, ipostază din care par a nu-şi fi revenit nici astăzi autointitulaţii. Ei sînt bravi, dîrji şi drepţi, neînfricaţi, neobosiţi şi nepieritori, nespus de buni şi de curaţi, în acelaşi timp – legea hibridului – diferiţi şi la fel cu noi. Sînt „cei mai egali" dintre noi! Dryden, poetul encomiastic al curţii engleze la schimbarea macazului puterii (anii 1680), se întreba retoric: „Cine nu ar vrea să fie *eroul unei epoci?*" Privind în spatele cortinei, Thackeray observa că nici o figură publică nu poate fi erou în ochii valetului personal. Nu ştim dacă a scris vorbele acestea înainte sau după *Bîlciul deşertăciunilor*, în care totul, inclusiv *titlul de erou* se cumpără şi se vinde.

Este de la sine înţeles cît contează cosmetizarea chipului menit spectacolului. Cînd acesta se desfăşoară în naraţiuni pentru consumul individual, *eroul* sau *eroina* sînt, pur şi simplu, protagoniştii unui *agon* ordinar – *parvum in multo* s-ar putea numi reţeta genului cu precădere burghez, romanul, din care au dispărut cei mai egali prin născare. Legea pieţei preia comanda. Multiplicate nauseatic în cascade de telenovele, scenariile romaneşti *eroizează* pe ecranul de acasă cele mai nedemne prototipuri umane. Ele mesmerizează chipuri, manevrează minţi, pocesc năzuinţe. Literatura nu a fost nicicînd profesor de morală – concluzie kantiană la care, iată, aderă cutia magică cu telecomandă. Nu s-a pomenit noţiune mai păgubitoare decît cea de erou în meseria de romancier, recunoaşte Trollope, care îşi culegea voluptuos subiectele de la clienţii vizitaţi în calitate de poştaş, meserie de la care nu a dorit să abdice.

Contemporanului său pe nume Carlyle îi datorăm o impresionantă teză despre *Eroi, cultul eroilor şi eroic în istorie*, publicată în 1841, doar la un an după *Un erou al timpurilor noastre*. Sensibil la chemările imediatului, Carlyle analizează translaţia de la modelul belicos şi profetic al societăţii clasice la cel mercantil şi eficient al societăţii moderne. Pentru el, eroii sînt deopotrivă Mohamed şi Dante, Luther şi Shakespeare, Crist şi Cromwell. Sînt *eroul-sfînt*, *eroul-preot*, *eroul-rege*, *eroul-artist*, *eroul-om de ştiinţă*. Şi, pentru că ambalajul poate adesea înlocui marfa, în cercurile victoriene devin eroici favoriţii stufoşi, jiletca de catifea bine îmbunghiată, manşeta straşnic scrobită. Cu un secol înainte primise calificativul de eroic versul care avea să stabilizeze epopeea clasică în traducere engleză. Pentametrul iambic în *cuplet eroic* stîrnea gelozia lui Tennyson, revigoratorul *eroicelor virtuţi arthuriene* într-o Anglie gata să-şi etaleze un cu totul alt eroism – cel al forţei imperiale şi industriale din expoziţia universală londoneză.

Privite la rece, *eroicele furori* ale acestor actori serviţi de aroganţa puterii mondiale se prefac pe dată în comicării. Cum să nu te pufnească rîsul cînd ei se laudă cu *eroica blîndeţe creştină*, cu providenţialul *eroism al salvării*, cu justiţiara măsură a *eroului pentru binele colectiv?* Legitimat prin propria-i dăruire, eroismul nu are nevoie de medalii şi diplome. Ahile nu aşteaptă decorarea pentru isprăvile sale troiene. Tezeu nu se înfruntă cu Minotarul pentru că şi-a asigurat o bună acoperire mediatică. Nici Hercule nu ucide, încă din pruncie, şerpii veninoşi pentru a-şi asigura o îmbelşugată rentă viageră. Posibilităţile tehnice au sporit, se pare, *paleta eroilor de consum*. Ei ni se prezintă pe micul ecran drept „savanţi de renume mondial" sau „salvatori de neam". Dar îi întîlnim şi în zgîrieturile pe care le-au dictat pentru piatra funerară: „Cel mai mare mafiot!" citim pe o lespede care păleşte, ce-i drept, în contrast cu un mausoleu cu aer condiţionat. Sînt faza acută a romanticei boli a *hiperbolei* ca *modus vivendi*. Printre bolboroselile de autoproclamare auzim zbieretele „eroilor" din încăierările de cartier, de partid, parlamentare. Eroi au fost, eroi sînt încă...

© S. Ivanoschi

▲

Andra ALDEA

Între bişniţar şi cocalar

Înainte de 1989 aveam două rînduri de eroi. Erau eroii oficiali, de partid, care „ne fascinau" cu realizările lor măreţe, şi eroii neoficiali, care îşi desăvîrşeau legenda prin încălcarea diverselor reguli. Eroii oficiali apăreau la televizor şi ne asigurau despre realizările constante şi deosebite ale epocii de aur care se tot făurea. Ei înfăptuiau plenar societatea socialistă multilateral dezvoltată, dar nu uitau să menţioneze că realizările lor n-ar fi fost posibile fără ajutorul tovarăşului X sau Z şi fără îndrumările preţioase ale Partidului. Eroii neoficiali se regăseau cel mai adesea în una dintre următoarele două categorii. Cei care, plini de un curaj inconştient, îndrăzneau să critice mai în şoaptă sau mai sonor, la coadă la pîine sau în „şedinţa de bloc" unele dintre faptele cotidiene, cum ar fi absenţa pîinii sau faptul că seara anterioară se oprise lumina vreo 5 ore. A doua categorie, plină de vervă şi culoare, era cea a bişniţarului. El sau ea, căci existau şi femei ce reuşeau cu succes să intre în această categorie, traficau cele mai diferite bunuri, mai toate avînd o „calitate" – erau „de afară". Succesul bişniţarului era garantat nu atît de calitatea mărfii, adesea îndoielnică, ci de performanţele nemaipomenite realizate pentru a o obţine şi, mai ales, pentru a o furniza clientului. În ochii gospodinei doritoare de Vegeta unguréască sau a amatorului de casete porno, bunul „cucerit" era cu atît mai important cu cît furnizorul trecuse prin peripeţii diverse şi evitase cu abilitate şi viclenie „ochii vigilenţi ai legii". Preţul bunului traficat varia de la cumpărător la cumpărător, căci „obţinerea" acestuia nu urma întotdeauna aceeaşi cale. Exista o admiraţie tăcută combinată cu o invidie groasă faţă de aceia care reuşeau să obţină astfel de bunuri, să încalce legi scrise şi nescrise şi să le livreze amatorilor. Existau chiar persoane care apreciau că ar putea şi ei face rost de toate acestea, dar... Şi după acest „dar" urma un discurs fals moral, căci erau aceleaşi persoane care anterior cumpăraseră produsele, dar care acum criticau vehement maniera de obţinere a acestora. Invidia groasă era datorată în special veniturilor considerate fabuloase, care puteau fi obţinute în urma acestui gen de trafic. În fapt, bişniţarul era mai apreciat, de mai mulţi, pentru că beneficiile sale erau palpabile şi dorite. Criticul sistemului, discret sau vehement, se alegea cu recompense de neinvidiat, aşa că puţini erau cei care îşi doreau locul lui. Astfel bişniţarul era un erou şi un model, înainte de 1989, pentru multe persoane a căror principală dorinţă era un trai mai bun.

Ce se întîmplă însă după 1990? Eroii oficiali iniţiali sînt înfăptuitorii revoluţiei şi dizidenţii. În funcţie de sursa de informare, aceştia diferă. Pentru cei care au aflat de Revoluţie de la televizor, noii eroi sînt doar aceia care apar pe post. Ei sînt priviţi întîi cu suspiciune şi teamă, apoi cu un entuziasm total şi necenzurat. După trecerea timpului, eroii oficiali se micşorează, se fărîmiţează, dispar. Rămîne o lehamite generală, dovedită de încrederea în clasa politică, în cădere liberă, de dezinteresul deja cronic faţă de viaţa politică şi alegeri. La nivel semioficial sau neoficial, băieţii de cartier şi şomerii, ţăranii şi „disponibilizaţii" apreciază tot mai mult autorii de „tunuri", iar legendele cele mai frecvente vizează succese financiare imense, obţinute cu minimum de efort. Spre exemplu, pentru băieţii de cartier, furtul unei maşini străine nu este un fapt ilegal, ci o dovadă de imensă vitejie, „îndreptăţită" de lipsurile constante îndurate. Limbajul dur, adesea chiar obscen, nu reprezintă decît un mod de protest faţă de „îmbogăţiţii zilei", iar raliurile cu maşini străine, furate, sînt „adrenalină pură" şi o distracţie apreciată. Nu sînt doar băieţi, de fapt, sunt fete şi băieţi, care îşi caută un drum şi care nu mai au repere. Părinţii care

© C. Bumbuţ

pînă ieri valorizau bişniţarii s-au rătăcit între goana pentru existenţă şi bătrîneţea proprie. Ei, cel mai adesea, uită să le ofere modele copiilor lor, dar mustesc în continuare de invidie faţă de aceia care reuşesc „să facă embargoul" sau să lucreze „la negru" în străinătate. Astfel, copiii lor sînt cumva rătăciţi, dar cu mîndria inerentă vîrstei, neputînd recunoaşte această lipsă a eroilor. Ei îşi îndreaptă ochii fie spre miliardarii de carton, cu invidie sau ambiţie, fie spre o mînă forte care să le aducă nişte repere mai clare. Tinerii de acum doresc cu ardoare „să facă bani" repede, şcoala nepărînd un ajutor prea preţios; unii dintre ei renunţînd la standardele morale „clasice" şi croindu-şi propriile reguli. Alţii doresc intens mai multă disciplină şi ordine şi, mai ales, onoare. Confruntaţi cotidian cu discursuri sumare şi cu un vocabular redus, devin fascinaţi şi cred cu intensitatea specifică vîrstei în valori declarate de tribuni diverşi, care clamează valorile, dar nu le practică întotdeauna. În căutarea de repere morale există cazuri în care se confundă discursul cu faptele, iar dezamăgirile ulterioare nu fac decît să îmbătrînească şi lehămeţească tinerii care cred, pentru moment, în vorbele politicienilor.

▲

Vasile MORAR

O definiţie

Aproape orice termen etic, odată pronunţat, trezeşte, în chip spontan, în cel ce-l aude un sentiment de acord sau dezacord, chiar de plăcere sau neplăcere. Şi acest sentiment este important pentru că el însuşi este un indicator al valorii asociate cuvîntului, de fapt, a valorii care presupunem că „locuieşte“ în cuvînt. Ce se întîmplă cînd folosim cuvîntul *eroism*, sau pe cel de *erou?* Observaţia primă este aceea că acesta este un termen de care nu putem abuza, că nu se cuvine să-l întrebuinţăm aşa de uşor *oricînd* şi, mai ales, că el nu se potriveşte pentru *oricine*. Întrebarea este ce-l singularizează şi-l plasează undeva mai sus de simpla *cinste, generozitate, prudenţă, recunoştinţă, cumpătare,* dar îl apropie de *curaj, loialitate, dreptate, bună-credinţă, jertfă şi iubire?* A doua întrebare e strîns legată de prima: a avut întotdeauna eroismul ca valoare acest topos, acest spaţiu privilegiat în conştiinţă sau aceasta este o judecată valabilă doar pentru ceea ce noi astăzi numim „epoci eroice“? Şi a treia întrebare: este eroismul o virtute, sau este altceva, un compus special, o sinteză a unor calităţi, a unor stări şi a unor dispoziţii sufleteşti ce se înfrăţesc, doar în ultimă instanţă, cu unele virtuţi, absolut necesare totuşi întru atingerea eroismelor?

Prima observaţie, este, credem şi una de fundament: termenul trebuie întrebuinţat cu parcimonie şi cu sfiiciune pentru simplul motiv că eroismul este asociat nu *desului* şi *obişnuitului*, ci *rarului* şi *excepţionalului* din viaţa omului. Dinamica lumii morale şi cea a stărilor sufleteşti este astfel alcătuită încît, ca om şi nu ca zeu, nu poţi mereu şi mereu comite acte ieşite din măsurile comune, într-un continuu eroism neţărmurit.

Tocmai de aceea eroicul este o categorie morală dar şi estetică, fiindcă el este un gen al sublimului din viaţă. Deloc întîmplător, eroii sînt etichetaţi în modul cel mai natural cu putinţă, ca fiind *moral sublimi* chiar atunci, sau îndeobşte atunci cînd ei sînt persoane tragice. Dar, totuşi, din nou, de ce avem un oarecare disconfort, nu atît în ordine intelectuală, cît în registru moral, în a ne apropia de acest termen? Probabil şi pentru că, antropologic vorbind, a fost o valoare care a înfrăţit *supravieţuirea* şi *vieţuirea* în comunitate cu *jertfa* şi *curajul*. Putem oare să ne imaginăm omul dintotdeauna şi, mai, ales din lungile şi penibilele faze preistorice altminteri decît ca asociind în chip natural *lupta* cu *onoarea* ei şi *curajul* cu *demnitatea* conferită celui îndrăzneţ sau temerar? În fapt, curajul este virtutea eroilor şi cine n-a admirat şi nu admiră eroii? Putem astfel spune că în centrul valorii eroismului se află această *virtute* străveche, cel puţin în spaţiul cultural greco-latin şi iudeocreştin şi ea nu poate fi alta decît *curajul*. În definitiv, după cum sapienţial s-a observat, cu excepţia iubirii, orice virtute înseamnă *şi* curaj, şi tocmai de aceea a face pe cineva *laş* este cea mai gravă dintre ofense, chiar o insultă; nu pentru că *laşitatea* ar fi ceea ce este mai rău în om, ci, pentru că fără curaj, nimeni n-ar putea rezista răului din el însuşi şi a celui ivit dimprejur: nu se ştie *cînd,* de la *cine* şi *cum*. Avem astfel lămurită această *idee:* eroul presupune valori precum onestitatea, cinstea, recunoştinţa, dar eroul trebuie să aibă curajul să trăiască în ele, iar uneori să treacă dincolo de ele. De asemenea, aproape că nu există atingere a eroismului cu prudenţa şi cumpătarea, dar nu ni-l putem închipui pe eroul moral lipsit de simţul dreptăţii, fără bună-credinţă, incapabil de jertfă şi nesolidar în mod profund cu valoarea *iubirii:* el se jertfeşte, renunţă la sine, trece dincolo de iubirea de sine pentru iubirea de ceilalţi. În acest fel, nucleul eroicului este curajul, dar scopul final, care legitimează curajul şi-l „sancţionează premial“ pe erou, este iubirea necondiţionată pentru *umanitate*. Or, aceasta este *sfîntă* şi nu putem să nu-l citäm pe Kant cu două celebre aserţiuni ale sale. Prima: omul este într-adevăr destul de profan; umanitatea din el este însă sfîntă şi a doua: „sfinţenia este cuget moral în luptă“. Această idee se poate susţine şi prin alte câteva argumente: fie că determinăm moralitatea eroului din religie, fie că o determinăm din sanctificarea imperativului categoric, fie că spunem că ea n-are nici un temei absolut, cum se afirmă astăzi, până la urmă, constatăm un fapt elementar: istoria fiind un fenomen de distrugere a valorilor, tot atîta cît este unul de creaţie de valori, ea produce vrînd-nevrînd *şi* nevoia de sens, *şi* aspiraţia la transcendenţă, *şi* nevoia de sacru *şi* prin toate acestea generează *nevoia de eroi* şi de *eroisme*. În fapt, fenomenul cel mai semnificativ în acest sens este cel de *autoregenerare morală* a omenirii: oamenii mor, dar refac mereu şi mereu valori pentru care acceptă să sufere, sînt dispuşi să se lase torturaţi şi umiliţi şi acceptă să strige: „Vom muri şi vom fi liberi!“ Dar toate aceste constatări impun şi alte nuanţe în analiza conţinutului stării de erou. Două sînt mai importante: eroismul şi curajul nu există decît dacă au fost înfăptuite la timpul potrivit şi, a doua: eroul de moment nu

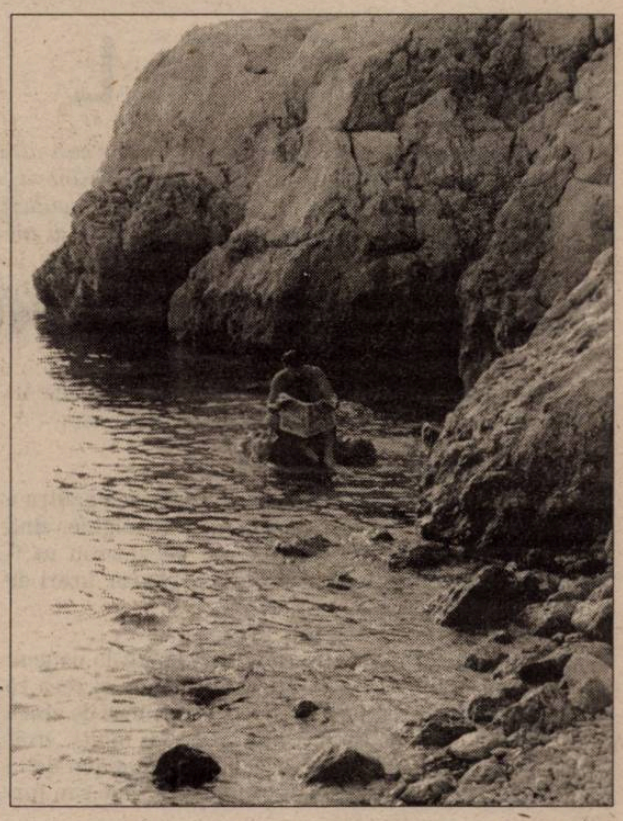

© C. Bumbuţ

scapă de a-i fi judecate actele anterioare şi cele ulterioare bravurii sale. Or, la timpul potrivit înseamnă că poţi fi erou nu *mîine* şi *imediat* ci, *pe loc*. Laşii vor fi întotdeauna „eroi“ *în viitor*. Ultima apreciere are o miză concretă şi actuală în ceea ce priveşte Revoluţia română: cei ce-n adîncul sufletului îşi ştiau laşităţile de dinainte au dorit să recupereze eroisme în viitor prin negarea, cu rea-credinţă, a eroilor reali, nu puţin timp, prin dans şi cîntec, sau prin bucuria joasă „că eroii nu sînt chiar eroi“. De aceea aş încheia astfel: ceea ce-i mînă pe oameni să fie eroi este *convingerea libertăţii,* dar ceea ce dă valoare actului lor este întîlnirea tragică sau fericită cu *etica datoriei* şi a *responsabilităţii*. Tocmai de aceea nu mă sfiesc, în acest context, să spun că *cineva* care a avut starea de care am vorbit pînă acum şi-a consemnat-o exemplar: *„libertatea ca datorie“*. Eroii au fost oameni liberi pentru un moment. Şi ei şi istoria au nevoie apoi de administrarea cu bună-credinţă şi din datorie a propriilor obligaţii. Numai aşa eroismul de moment *durează*.

▲

Cornel ATANASIU

O aripă şi-un picior

„Eroi au fost, eroi sînt încă...“ Mai sînt încă valabile valorile şi conduita celor de ieri pentru cei de azi? Mai curînd nu, pentru că, pe cît posibil, vremurile noastre tind să elimine din viaţă situaţiile necruţătoare, în care indivizii făceau dovada unor comportamente exemplare şi a unor virtuţi pe măsură. Circumstanţele excepţionale, ocaziile dramatice, climatul teribil, fabulos şi liric lipsesc azi celor ce ar dori să-şi încerce decisiv virtuţile. Marii mutilaţi cu pieptul doldora de decoraţii sînt deja figurile unui decor de panteon vetust. Numele lor – de viteji căzuţi fără s-o vrea la datorie, de martiri mărturisind înverşunat credinţa – abia de mai atrag atenţia, fanate glorios în denumirea unei străzi, ofilite pios pe fila unui calendar.

Încă aspiranţi la un eroism în plină tranziţie, sîntem acuma de departe mai sensibili la suferinţele unui oarecare, persoană fără virtuţi remarcabile, actor obscur al unei pătanii banale, cu care ne simţim – nu ştiu de ce – complici fără tăgadă. Sîntem vădit mai marcaţi de isprăvile doar verosimile ale vreunui *personaj* dintr-o istorie închipuită, înscrisă numai pe hîrtie sau celuloid. Preferăm izbînzilor mortale, faptelor măreţe ce nemuresc postum, întîmplările mărunte, indecise, fără grandioase reverberaţii publice. Petrecute sub surdina anonimatului, acestea au adesea privilegiul unor cutremurătoare implozii, responsabile de naşterea unei complicităţi tainice şi sacre cu tot ce e congenital fragil sau vulnerabil pînă la delicateţe. Şi asta mai degrabă pentru a ne putea dezice impenitent, pentru a ne da o replică decisă dar neostentativă, pentru a rezista eroic, într-un anonimat solidar, ofensivelor sub al căror stindard ar fi dorit să ne înroleze toate mişcările solidariste, travestind ipocrit rutina mortificării în „eroism cotidian“.

Nu ne mai impresionează chipul *semizeului* în superbia lui, umilitoare, la urma urmei, pentru un biet om. Exemplaritatea sa nu-şi epuizează însă semnificaţia doar în ipostaza demodată a acestei suficienţe trufaşe. Ne ispiteşte azi mai mult valenţa lui de fiinţă ambiguă, incert întocmită, alcătuirea sa hibridă, rănită funciar de o precaritate insurmontabilă – statutul său monstruos şi bastard.

Eroismul care pare a ni se impune în consecinţă astăzi – ca un imperativ existenţial ce nu poate fi refuzat fără a ne periclita irevocabil autenticitatea – este acela de a ne asuma nu vreo presupusă splendoare a desăvîrşirii, ci condiţia şubredă şi sfîşiată – constituţia mitic semnificativă a *semizeului*. Şi anume, ipostaza celui menit să poarte simultan şi penibil stigmatele unei duble şi ireconciliabile ereditäţi: jumătate de om, călărind fantasmatic – exilat perpetuu din patria legitimităţii – jumătate de zeu. Nimic nu ilustrează mai bine această condiţie de un ridicol patetic, de un tragicomic sublim decît încrîncenata ispită de a ne avînta mereu într-un elan iremediabil şchiopătînd – vorba poetului: „c-o aripă şi-un picior“ – către un zbor candid închipuit dar incontestabil interzis.

Nu-i, prin urmare, de mirare că revizuirea eroismului poate atinge pînă şi mentalităţile cele mai drastic grevate unei tradiţii violent machiste, asemenea pătimaşei virilităţi argentiniene. Căci iată ce spune, „visînd la eroi“, Adolfo Bioy Casares: „Ceea ce trebuie să aibă un bărbat este un fel de generozitate filozofică, un anume fatalism, care să-i îngăduie să fie întotdeauna gata să piardă totul în orice clipă, cavalereşte“. Recuperată ca o virtute umană dincolo de genuri, *bărbăţia* rămîne aşadar curajul asumării unei vieţi fragile şi ameninţate – reuşind uneori, dar sortită cel mai adesea să piardă subit tot ce a cîştigat cu greu –, plecînd *cavalereşte* genunchiul pentru a rămîne cu fruntea sus în urgie.

Proba eroismului de astăzi s-ar părea să nu mai fie aceea de *a-ţi da viaţa,* salvînd prin moarte sensul vieţii, ci aceea de *a da viaţă adevărată* unei fiinţe seduse prea adesea de gloriola mortificării, care, nemaiştiind pentru ce trăieşte, nu mai are de fapt pentru ce să moară.

▲

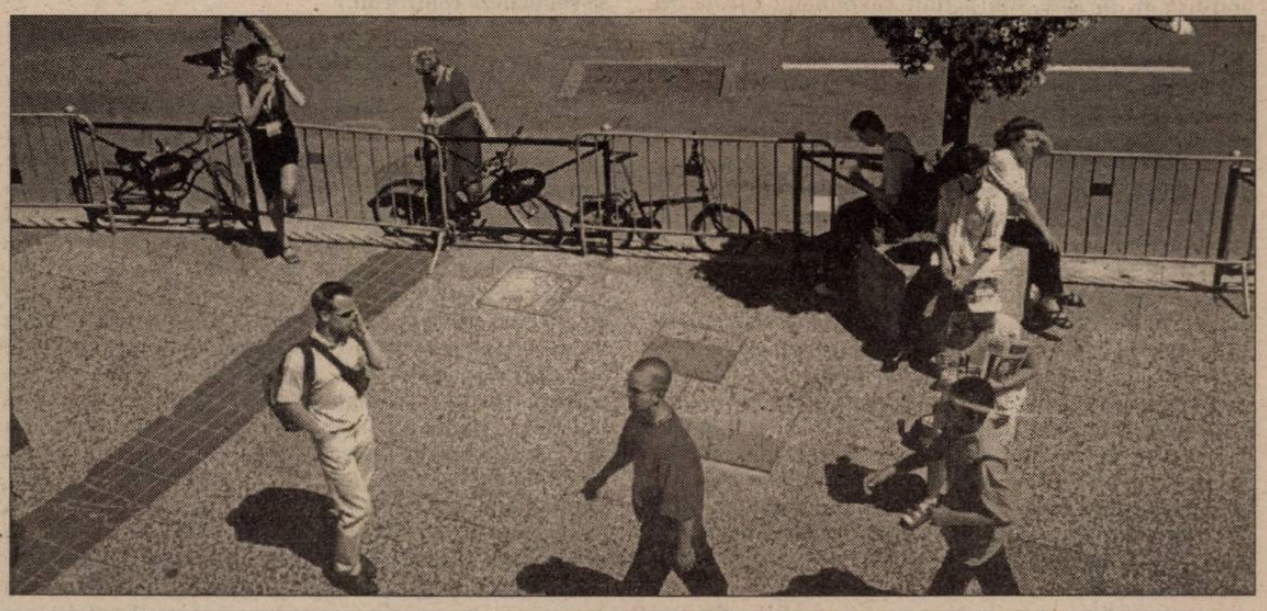

© a.l.ş.

VOCILE VÎRSTELOR

*Se poate vorbi de eroii specifici unei vîrste sau alta? Copiii, de pildă, îşi au cu siguranţă eroii lor preferaţi, fie ei din istorie, literatură, desene animate sau viaţa de toate zilele şi nu se sfiesc să şi-i susţină. Sînt tinerii, maturii şi „vîrsta a treia" la fel de dornici să-şi definească şi numească eroii? Sînt „nominalizaţii" lor tot atît de savuroşi ca ai copiilor? Sperăm să răspundem, evident, parţial, unora dintre întrebările de mai sus. Reprezentanţii vîrstelor au fost rugaţi, în cele trei texte care se succed în paginile 10-11, să spună ce înseamnă pentru ei un erou şi să dea cîteva exemple de asemenea personaje. (**I. P.**)*

Momentul eroului cunoscut

Copiii şcolii Sf. Silvestru din Bucureşti, clasele II-VIII (prin bunăvoinţa directoarei *Monica Petrescu)*:

Marian Bobeanu, clasa a VII-a

Eroul este o persoană care face un sacrificiu pentru o altă persoană, cînd acea persoană e la ananghie, cînd este ameninţată de indivizi răi, iar acest erou va fi răsplătit, după binele ce l-a făcut, cu aplauze, urări de bine şi devine faimos.

Andreea Zamfir, clasa a VII-a

Un erou este un om care ţine foarte mult la oameni şi care face fapte mari pt a apăra dreptatea şi ceea ce crede. Din păcate aceşti eroi sînt foarte puţini şi de aceea în lume este un haos total. Dacă ar fi mai mulţi „eroi" lumea ar deveni mai bună fiindcă ar lua exemplu de la aceştia: nu ar mai fi războaie şi mai ales crime sau furturi.

Eu nu am nici un erou preferat deoarece nu cunosc nici unul şi nici nu prea am auzit de oameni aşa de buni la inimă, dar totuşi dacă mă gîndesc mai bine, o eroină pentru mine ar fi Maica Tereza.

Bogdan Năstase, clasa a VII-a

Eroii sînt nişte persoane care au fost şi mai sînt în istorie cunoscuţi. Despre aceşti eroi ai patriei noastre putem spune că găsim cît mai multe informaţii de la ghidul grupului cînd veţi vizita Monumentul Eroului Necunoscut. Şi amintim: Mihai Viteazu, Mircea cel Bătrîn, Horia Cloşca şi Crişan, Tudor Vladimirescu.

Nicoleta Cornelia Andronescu, clasa a VI-a

Eroii îndrăgiţi de către mine sînt Ştefan cel Mare, Mihai Viteazu, Prîslea din opera „Prîslea cel voinic şi merele de aur" de Petre Ispirescu şi Făt-Frumos din videoclipul „Făt-Frumos" de către formaţia CASSA LOCO.

Mihaela Caplea, clasa a VII-a

Traian a fost eroul României şi încă a rămas în neamul românesc. Viţa noastră a fost făurită de doi bărbaţi cu braţe tari şi anume Traian cel drept şi Decebal cel Mare. Din aşa eroi întotdeauana se vor naşte luptători ce pentru patria lor mamă vor apăra ţara. Au fost eroi şi încă or să mai fie iar din coasta Daciei şi a Romei se vor naşte întotdeauna luptători.

Gabriel Marius Lemăndroi

Eroul meu preferat este şi va fi întotdeauna Bruce Lee. El era un chinez bun la inimă şi un luptător foarte bun, dar şi un actor excepţional. El a jucat în foarte multe filme ca: „Muşcătura fatală", „Viaţa lui Bruce Lee", „Ultimul scorpion", „Confruntare fatală" etc. În scurt timp după ce a devenit profesionist în artele marţiale şi-a deschis chiar şi o şcoală de Karate tip Kung Fu. În aproape toate filmele el ieşea cîştigător. El a murit chiar după scena ultimului film din viaţa lui. Mie mi-a plăcut foarte mult.

Tudor Buluş

Eroul meu preferat este Forrest Gump. Acesta este un personaj care joacă în filmul cu acelaşi nume „Forrest Gump".

Eu îl admir pe aceste personaj pentru că a reuşit să treacă peste toate greutăţile vieţii, cu toate că era invalid. Acesta se putea deplasa cu ajutorul protezelor.

Forrest Gump a reuşit să alerge cu protezele timp de trei ani fără oprire.

Cristina Radu, clasa a VIII-a

Eroul meu preferat este Garcea. Garcea este un personaj comic.

El face parte din grupul „Vacanţa Mare".

El este un personaj îndrăgit de toată lumea.

Cristian Andrei Nonea

Eroul meu preferat este Jean Claude Vandamme. El este un om bun cu o inimă mare care luptă doar pentru dreptate, se luptă cu mafioţii şi salvează vieţile omeneşti. El este un foarte bun luptător, şi îmi place foarte mult cum luptă. El nu luptă doar ca să se dea mare că bate bine, el luptă pentru a face dreptate şi pentru a învinge mafia. El este un foarte bun actor, îşi joacă rolurile din toate filmele pe care le-a făcut şi cred că şi următoarele.

Elena Cocîrlia, clasa a VIII-a

Dumnezeu este eroul meu. Şi nu numai al meu, după părerea mea cred că el ar trebui să fie eroul tuturor pentru că el ne-a creat pe noi toţi. Pentru mine, personal Dumnezeu este un erou, un mare erou. El este bun şi în momentele cînd nu ne rugăm, nu mergem la biserică sau chiar dacă ni se pare ceva care nu există şi îl tratăm cu indiferenţă El nu ne părăseşte.

Laura Maria Chiţoiu, clasa a VIII-a

Eroina mea este Natalia Oreiro, deoarece este frumoasă, are un caracter nobil, ştie să îşi joace foarte bine rolul. Atît în acţiunea filmului cît şi în viaţa de zi cu zi ea participă la acţiuni caritabile: ajută copii orfani, bătrînii etc.

Înainte de a acţiona într-un fel se gîndeşte ami întîi la cei din jurul ei şi apoi la ea.

Este o fire ambiţioasă şi ştie ce vrea de la viaţă.

Eu o consider pe Natalia Oreiro „Îngerul Păzitor" al tuturor copiilor.

Mihai Rusu, clasa a VIII-a

Eroul meu este Gică Hagi. Eu am văzut multe meciuri cu Hagi. Mi-ar place să ajung la fel de bun ca Hagi. Am aflat că Hagi a jucat la Steaua. Acum joacă la Galatasaray şi la România. Hagi este cel mai bun jucător român din toate timpurile. Eroul meu mai este Lăcătuş. Mie mi-ar place să ajung ca Lăcătuş. Lăcătuş a jucat la Steaua şi acum este antrenor la FC Naţional, mie îmi pare rău că a plecat de la Steaua.

Gheorghe Alexandra, clasa a II-a

Eroul meu este Marian că mi-a salvat viaţa cînd era să dau cu capul de dulap. Marian este vecinul meu şi vine la mine.

El are şaişpe ani şi are ochii negri.

Şi de aceea este eroul meu preferat.

George Tudoran, clasa a II-a

Eroul meu preferat avea barbă, ochii albaştri, obrajii roşii, nasul mic şi îl chema Ştefan cel Mare Sfîntul. Eu îl consider un erou pentru că a salvat ţara de duşmani.

Robert Enuş, clasa a II-a

Eroul meu preferat este Super Man şi el mă salvează cînd cad jos şi cînd mă loveşte o maşină. Şi el este foarte bun cu mine.

Bogdan Sfetcu

Eroul meu preferat este Spaidăr-man el este îmbrăcat frumos şi capul îl are roşu şi ochii îi are albi şi corpul roşu şi braţele şi picioarele albastre şi mai şi cu pînză.

Antonia Ivan, clasa a II-a

Eroul arată aşa: are ochii crăprui şi o pălăriuţă maro. Îl cheamă Peter Pan. El m-a salvat cînd eram să cad într-o groapă de nisip. El are casa într-un copac.

Elisabeta Voinea, clasa a II-a

Eroul meu preferat est Tom şi Geri. Tom este ca o pisică, iar Geri este un şoarice. Ei sînt cu ochii negri amîndoi.

Avram Ana, clasa a III-a

Eroul meu preferat este Laurenţiu de la formaţia Trei sud est deoarece cîntă foarte frumos şi este drăguţ. Cei lalţi membri se numesc Mihai şi Viorel; împreună ei sînt ascultaţi de mii de oameni.

▲

Dragoş RADU-BUCURENCI

Pierdut erou. Îl declar nul

Rostit în gînd, cuvîntul „erou" nu sună străin. L-am folosit (găsindu-i, destul de dificil, contextul) într-o conversaţie obişnuită – nimeni nu a ridicat din sprîncene la auzul lui, cum s-ar fi întîmplat dacă aş fi pomenit de, să zicem, „tetrapiloctomie". E un cuvînt cît se poate de banal. Pe de altă parte, stînd la o bere cu un prieten, l-am întrebat pe cine ar numi *erou* sau *eroină*. *Cum adică – erou?*, mi-a cerut el lămuriri. *Erou, aşa cum îl înţelegi tu.* Au urmat cîteva încercări de definire şi, în fine, am primit răspunsul: *Cleopatra, rămasă singură în fruntea armatei. Bine,* zic, *un erou mai recent nu găseşti? Nu.*

Discuţii similare am avut cu alţi cîţiva prieteni. Eroi sau eroine, de bine, de rău, am mai identificat. Dar eroi personali (numiţi, ca atare, prin alăturarea posesivului) şi, cu atît mai puţin, recenţi, n-am reuşit să găsesc. Prietenii şi cunoscuţii mei au *maeştri, modele* sau *idoli*. De eroi duc lipsă. Nici măcar nu folosesc cuvîntul, cu excepţia cazului în care acesta este quasi-omonim cu „personaj" sau „figură legendară". Dacă e să-l definească, sensurile se învîrt în jurul curajului şi al exemplarităţii. Atîta doar că cele două nu se mai leagă ca pe vremuri: în zilele noastre, curajul (cel puţin în sensul lui cît se poate de clasic) nu e neapărat exemplar. Cel care se bate literalmente cu balaurul are şanse să devină „un tip tare" în cazul în care învinge sau „un martir" în cazul în care pierde. Dar în nici unul din cazuri, gestul lui nu devine automat „eroic", adică nu se transformă într-un ideal demn de urmat. Iar dacă cineva devine exemplar, altfel decît prin curaj (repet – în sensul clasic), el devine model, maestru sau idol, fără, însă, a fi numit, nici în acest caz, „erou".

Între tineri, cuvîntul e, prin urmare, paradoxal: cunoscut de toţi, folosit de puţini, în lipsa persoanei care să întrunească, prin fapta sa, atît calitatea curajului, cît şi pe cea a exemplarităţii. (Fac o precizare: tinerii la care mă refer sînt studenţi, majoritatea învîrtindu-se în cercul umanioarelor. Am renunţat, de această dată, să consult lumea de cartier pentru că sînt aproape convins că 1-Q Sapro sau cei de la B.U.G. Mafia nu se bucură de apelativul „eroi". (Ar fi interesant, dar improbabil, să mi se semnaleze contrariul.)

Trezirea din meditaţie

Pe Tele 7abc se difuzează o emisiune despre evenimentele din 16 decembrie '89 şi zilele care au urmat. Mă trezesc apostrofat din off: *„Vino să vezi ce spun ăştia şi dup-aia să mai scrii despre eroi!"*. Trag cu urechea şi confirm diagnosticul: spectacolul e jalnic – discursul *Gavroche*-ului român (care îi face propagandă recent alesului preşedinte) nu poate trezi decît milă sau scîrbă. Renunţ la explicaţia pe care o găsisem faptului că tinerii nu mai vorbesc despre eroi: anume că, în vremea noastră, sînt greu de întrunit condiţiile unei lupte fizice cu balaurul, luptă care, numai ea, ar putea să dea măsura unui curaj exemplar. Mi-am dat brusc seama că în istoria recentă a României au existat cîţiva tineri (nu mă interesează cîţi, putea să fie şi unul singur!) care au cerut libertate în faţa gloanţelor. Problema nu ţine, deci, de existenţa actului în sine, ci de imaginea lui. În loc să transforme frumuseţea (pentru că eroul fascinează, în primul rînd, prin superbia faptei) tinerilor din decembrie '89 în ideal al propriilor acţiuni, mi se pare că tinerii din generaţia mea transferă imaginea lor asupra celor care, credeam eu, mai aveau o şansă de a deveni „eroi".

S-a vorbit la începutul lui decembrie despre curajul de a-l vota pe Ion Iliescu împotriva lui Vadim Tudor. Îl întreb pe un susţinător al tezei dacă n-ar fi trebuit, din acelaşi curaj, să meargă la mitingul împotriva extremismului. *La mitinguri şi greve studenţeşti se merge de-a-n boulea,* zice el. Mi-aduc aminte abia acum că un coleg îmi spunea în liceu că fratele lui *a ieşit la Revoluţie în stradă de-a-n boulea* (nu sînt absolut sigur că a folosit aceeaşi expresie, dar era, oricum, ceva asemănător) şi că *aşa au făcut toţi.* Mi-e greu să-l contrazic: pe cei împuşcaţi n-am cum să-i mai întreb de ce-au ieşit în stradă, iar pe cei care au scăpat prefer să nu-i mai întreb nimic, ca să evit discursul tip *Gavroche* de la Tele 7abc. Şi, oricum, dacă mi-ar spune că în decembrie '89 nu au ieşit în stradă *de-a-n boulea*, ce motive aş avea să-i cred? Sau, mai binezis, ce motive ar avea tinerii să-i creadă? M-am lămurit, deci, de ce nici ei nu sînt numiţi *„eroi"* şi, cu atît mai puţin, *„eroii noştri"*. Cît despre cei care au avut curajul de a-l vota pe Ion Iliescu, ei nu pot fi numiţi *„eroi"* în virtutea raţionamentului arătat mai înainte: curajul lor, nefiind unul fizic, nu devine neapărat exemplar.

Tinerii pe care-i ştiu nu doresc, prin urmare, să-şi facă un ideal nici din fapta luptătorilor naivi (ieşirea absurdă, aproape mondenă, în stradă), dar nici din cea a luptătorilor quasi-inteligenţi (alegerea răului presupus mai mic). Ceva, totuşi, rămîne, dacă ţinem cont că ambele tipuri de luptă sînt purtate *împotriva* balaurului. Din cîte înţeleg, pentru tineri exemplaritatea vine din faptele pe care fiecare le face pe cont propriu şi pentru binele propriu în vederea *înfrumuseţării* balaurului. Exemple demne de urmat sînt cei care *„îşi împlinesc destinul"*, *„nu-şi ratează viaţa"*, *„reuşesc în carieră"* sau, măcar, *„au succes la fete"*. Între aceştia, *„eroii"* se pot încadra, cel mult, la ultima categorie şi, oricum, sub nume fals.

▲

Matei FLORIAN

Pe înserat, printre pensionari

„Eu? Cine v-a îmbrobodit cu vorba că eu, Cuţitul-cel-lung, aş fi pornit în cercetare? Am eu oare pe obraz culorile războiului?“
Karl May, *Old Surehand*

Poate că Old Shatterhand, cel mai nobil dintre feţele palide, intrînd în Parcul Cişmigiu într-o zi de marţi ar exclama: „drace, ce pustiu e aici!“ sau: „mii de tunete şi fulgere, e pustiu de-a binelea azi!“ sau „pe cinstea mea, ai să mi-o plăteşti nefericitule!“ şi, pur şi simplu, ar pleca în căutarea lui Winnetou. Bag mîna-n foc că în momentul acela ar începe să ningă. Altfel, cum nu Old Shatterhand, ci domnul ***Florescu*** a intrat în parc, cuvintele vor fi simţitor altele: „da' de unde dom'ne eroi?! Mi-a distrus comunismu' sentimentu' de eroi! Toată tinereţea mea am fost intoxicat de Alexandru Meresiev, ajunsesem să-l visez şi noaptea cum omora nemţii din avion aşa ciung cum era! Ai cuvîntul meu că nu te mint, în halu' ăsta m-au adus poveştile despre sovietici! Mi s-a acrit. Uite, recunosc asta: la vîrsta pe care o am nu mai sînt în stare să preţuiesc eroii. Nu mai simt, asta e“.

Old Shatterhand n-ar fi mers pe alee, ar fi găsit un drum ascuns, ar fi tăiat-o de-a dreptul prin lacul secat, ferindu-se de orice fiinţă cu două picioare. „Maică, ştiu şi eu?!! Eroi sînt mulţi, toţi domnitorii noştri: Ştefan, Mihai... Ce să zic? Tot poporu' ăsta a suferit mult, toate războaiele astea, greu...“

Să-l lăsăm uitat pe Old Shatterhand, orice am face noi el tot l-ar găsi pe Winnetou, dacă îl va afla legat de un stîlp, el îl va dezlega. Tot ce rămîne în urma lui e tristeţea şi „adevărul crud că eroii sînt cei pe care nu-i ştie nimeni. Ascultă ce-ţi spun: toţi oamenii ăştia simpli care trăiesc în mizerie şi au puterea să fie fericiţi, să zîmbească şi să facă o faptă bună, ăştia-s eroii, şi nu un curvar ca Ştefan sau, eu ştiu, o exaltată ca Ecaterina Teodoroiu!“ ***Doamna Larisa*** „şi atît, sînt pensionară“, tace pentru o clipă, zîmbeşte.

Andrei Teodorescu nu zîmbeşte, îşi plimbă cîinele doar. Îmi arată insigna de veteran pe care o poartă tot timpul cu el şi-mi povesteşte de Corneliu Coposu: „un mare domn. Om ca dumnealui mai rar, a îndurat puşcăria comunistă atîta amar de vreme! Ce caracter şi ce voinţă, cîtă tenacitate şi inteligenţă! Ăsta, domnule, e eroul zilelor noastre!“ Domnul Teodorescu s-a înflăcărat, el e un ţărănist convins, începe să discute politică. Reţin doar ideea că Iliescu Ion nu e nicidecum erou.

„Eroi sîntem noi, femeile! Noi ne muncim toată ziua cu copiii-n braţe: găteşte, spală, calcă, o clipă de odihnă n-avem, ia-l de la şcoală, du-l la şcoală, să văd eu bărbatu' care poate să facă astea şi-o să le zic la biserică să-l facă sfînt. Ce crezi, că la plimbare sînt acuma-n parc?!“ Tanti a venit cu nepoţica, nici unui indian nu i se arată chipul, puţină, foarte puţină lume. Trece un Moş Crăciun.

Mircea Petcu citeşte ziarul, e singur. Poate spune în mai puţin de cincisprezece secunde: „Brâncoveanu, Aurel Vlaicu, Jeanne D'Arc, Walter Mărăcineanu, pe aici nu se trece“, întreaga poveste a armatei române în primul război mondial. Sau, mă rog, în ceva mai mult de cincisprezece secunde, adăugîndu-i pe Carol I, Cuza şi Alexandru Macedon. Domnul Petcu e tobă de istorie, o istorie bizară, învălmăşită cu nume de ani şi bătălii, cu poduri peste Dunăre şi americani. Vorbeşte apoi despre jertfă, erou este acela care se jertfeşte pentru ceilalţi, pentru binele celor mulţi, se luminează la faţă, zîmbeşte uşor stînjenit, tace.

Pe o bancă, unul lîngă altul, stau un bătrîn şi un copil. Însufleţit dintr-o dată, bătrînul îşi ia de pe nas ochelarii şi suflă îndelung peste lentile, aburindu-le. Tacticos (băieţelul îl trage spre leagăne), le şterge apoi cu batista. Într-un final, poate o veşnicie (am uitat de mult de Old Shatterhand) mă priveşte întrebător, îmi face semn că nu aude şi pleacă.

Deşi nu ar trebui să scriem asta, peste bănci şi alei se înserează. ▲

Z. ORNEA

glose

N-am fost erou militar

Mi-am făcut stagiul militar în timpul anilor de studii la facultate. Aceasta în anii I şi III. O zi pe săptămînă cursurile erau suspendate şi băieţii (colegele erau libere) ascultau lecţii teoretice ţinute de ofiţeri anume repartizaţi spre acest tip de activitate. N-am să spun că eram un erou patru zile pe lună. Mai ales că aveam în program, cînd şi cînd, şi deplasări la cîmpul de instrucţie şi chiar la poligonul de tragere, undeva spre Cotroceni. Aici făceam o figură submediocră, la instrucţie. Iar sistema ca, doi cîte doi, studenţii să-şi rostească comenzile reciproc, pentru a deprinde instrucţia de front, mi se păreau a fi o buimăcitoare stare de joc funest, tentativele de joacă fiind repede şi aspru sancţionate de ofiţerul comandant. Apoi urmau, tot acolo, exerciţii de mînuirea armelor, fiind învăţaţi despre componentele puştii, ale puştii mitralieră şi, atent, cum se mînuiesc etc. Iar ofiţerul maior, un domn Malamuceanu, un bărbat cît malul (cine ştie ce năpastă atunci la modă – era în anii cincizeci – îl zvîrlise din regimentul unde îi era locul la despărţămîntul militar pentru studenţi), se arăta a fi zelos exigent. Ne administra şi sfaturi higienice, sfătuindu-ne să ne spălăm pînă la jumătatea corpului, în fiecare dimineaţă, cu apă rece. Şi ne dădea ca exemplu persoana lui care, ne spunea, procedează aidoma într-un lighean. M-a bufnit rîsul, gîndindu-mă cum de izbutea performanţa cu ligheanul o namilă de om. O dată m-a admonestat sever şi efectiv supărat pe atitudinea mea ireverenţioasă. Mi-a spus, spre sfîrşitul scurtului discurs, că am noroc că nu mă aflu la cazarmă pentru că, acolo, m-ar fi aşteptat necondiţionat carcera pentru mai multe zile şi nopţi, învăţînd, astfel, minte. Am regretat gestul meu spontan datorită supărării ofiţerului nostru care, obişnuit cu severa disciplină ostăşească, îi era dat să suporte, cam pe la sfîrşitul carierei, o astfel de sfruntată comportare. Şi asta arăta limpede decăderea din rangul său de ofiţer. Cu trupeţii, desigur, nu ar fi avut parte de o astfel de comportare aproape jignitoare. I-am cerut, în pauză, scuze sincere şi asta l-a mai înseninat, recîştigînd în demnitatea meseriei sale de ofiţer. Periodic, în timpul anului, dădeam şi lucrări scrise care ţineau locul de examene, de obicei serioase şi exigente. Dl maior Malamuceanu era comandantul nostru de pluton (un an de studii constituia un pluton, deşi – prin număr – depăşeam cu mult dimensiunea unui pluton). Comandantul companiei Filosofie (colegii din toţi anii de studiu) era un domn colonel Petrescu şi, la intrarea în amfiteatrul unde eram adunaţi cu toţii, primea raportul din partea unui coleg din anul al IV-lea, pe numele său Radu Pantazi. Era, şi el, fiu de militar şi dădea raportul tare, ferm şi în cuvinte bine articulate. Surprindeam, la unii studenţi, sentimente de invidie pentru funcţiunea colegului cu raportul. Şi pentru acel domn colonel Petrescu (care, cine ştie, ce păcate inventate avea şi el de ispăşit de ajunsese să-i instruiască, aproape în condiţii libertine, pe studenţi) acel mîndru raport pe companie îi vor mai fi ogoit condiţia, reamintindu-i de adevărata condiţie militară. (I-am reîntîlnit, după terminarea facultăţii, pe amîndoi aceşti foşti comandanţi ai noştri, în haine civile, semn sigur că fuseseră trecuţi în rezervă dacă nu de-a dreptul deblocaţi. I-am salutat respectuos şi au tresărit a mirare, maiorul Malamuceanu oprindu-mă pentru a mă întreba dacă mai sînt student. Bieţii oameni, ce le-a fost dat să trăiască la sfîrşitul carierei lor de ofiţeri!)

Marea încercare era concentrarea, de o lună de zile, la sfîrşitul anilor I şi III. În anul I concentrarea a avut loc într-un regiment din Buzău. Nu ne însoţeau, aici, ofiţerii noştri care ne pregătiseră militar în timpul anului. Am ajuns pe mîna unor militari (subofiţeri şi ofiţeri) din regiment. Şi aceştia, uitîndu-se cam ursuzi şi răzbunători la noi, voiau să ne arate, într-o lună de zile, cum era viaţa de ostaş adevărat. La început a fost buluceala în faţa magaziei cu efecte (uniforme). Am avut noroc să capăt o pereche de cizme care mi se potriveau. Dar pantalonii şi tunica erau de o culoare mai întunecată decît cele ale tuturor colegilor, încît mă distingeam de la o poştă, asta aducîndu-mi mari ponoase. Aveam, fireşte, în posesie temporară şi cîte o puşcă (tip foarte vechi, Manlicher) pe care aveam obligaţia să o păstrăm curată ca oglinda, frecînd la ea, cu o cîrpă din dotare, în timpul special rezervat acestei îndeletniciri sub comanda, fireşte, a unui majur, pînă oboseam efectiv. Gradaţii erau cei care, de obicei, îi instruiau pe trupeţi, trimişi într-o tabără soldăţească în timpul verii, pentru a ne face nouă loc în clădirile regimentului. Comandantul meu, un sublocotenent care nu-mi putea pronunţa numele, mă scutea astfel de observaţii şi admonestări care mi se cuveneau cu ghiotura. Dar, şi el băiat tînăr, avea, în drumul nostru, fireşte încolonaţi în marş, o iubită pe traseu. Şi la prînz, cînd ne înapoiam la regiment, de la locul instrucţiei, voind să se fălească, ne ordona să cîntăm, pînă răguşeam, imnul studenţilor, după ce un coleg dădea, invariabil, tonul. Ajunsesem să detest acest imn al studenţilor şi celelalte cîntece uzuale, printre care şi „Zărzărică, zărzărea“. Ne istovisem de atîta cîntare în silă. Şi cînd vedea că dăm semne de sastiseală, rostea interogaţia „Plutonaş, cînţi?“. Şi cînd nu auzea răspunsul aşteptat, ne pedepsea, rostind imediat comanda: „Aviaţie inamică“, toţi avînd, atunci, obligaţia să ne zvîrlim pe jos în praf sau unde se nimerea. Şi repeta comanda de cîteva ori, după ce, evident, ne ridica în picioare. Aceste cîteva aruncări în praf în plin drum ne cuminţea de îndată. Şi cînd repeta interogaţia „Plutonaş, cînţi?“, răspundeam, cu grăbire, afirmativ şi începeam din nou repertoriul nostru, în frunte cu imnul studenţilor. Eram năclăiţi de transpiraţie (am uitat să notez că aceste concentrări aveau loc în torida lună iulie) şi, cum ajungeam la regiment, „executam“ pregătirea pentru masă, alergam năuci după cişmea (în al doilea an de concentrare, care s-a petrecut într-un regiment din Caracal, apă – şi asta puţină – era numai la grajduri) să ne spălăm pînă la jumătatea corpului, amintindu-mi, nostalgic, de sfatul maiorului Malamuceanu. Fireşte, fiecare pluton avea pe lîngă ofiţerul comandant şi un ofiţer politic, şi acesta provenit de la trupă. Am rămas uluiţi de întrebarea lui de la prima lecţie politică (incalificabilă lectură a unor „prelegeri“ agramate şi stupide pînă la limită care veneau de la mai marii săi, provenite, de fapt, de la Direcţia Politică a Armatei): „Care ştii să citeşti?“. Era, pentru el, o întrebare obişnuită la primul contact cu plutonul pentru că avea obligaţia să numească „un cititor cu glas tare“. A realizat, după rîsetele noastre, enormitatea întrebării şi a încercat, inutil, să o repare. A fost numit acel dorit – necesar? – „cititor cu glas tare“, care avea obligaţia, zilnic, să ne citească articolul de fond din *Scînteia*, insipid, găunos şi grosolan. Dimineaţa făceam instrucţie iar după-amiaza era consacrată lecţiilor teoretice (militare şi politice). A trebuit să executăm şi exerciţiile de tragere cu gloanţe de război şi, cum eram infanterişti, numai cu puşca. A mea era decalibrată şi nu nimerea ţinta, cu toată strădania mea de civil, fără şanse de a fi un ostaş erou. Cu chiu cu vai (cred că alţi colegi, nu mai calificaţi decît mine, nimeriseră cu gloanţele în ţinta mea) am luat examenele militare la sfîrşit de concentrare. Mult necaz îi provocam comandantului nostru de pluton pentru că la comanda „pas alergător“ nu alergam, cum se cuvenea, drept înainte, ci ocoleam băltoacele sau terenul accidentat. Ceea ce era o gravă greşeală, ce îmi aducea, pe o căldură năucitoare, apostrofa că pentru mine orice băltoacă era un motiv de a o ocoli şi nu de a trece alergînd prin mijlocul ei.

Infinit mai dificil a fost examenul de absolvire al cursurilor militare, în anul III de studii, tot în iulie torid, într-un regiment, cum spuneam, din Caracal. Un ofiţer din comisia de examen mi-a reproşat că sînt un incurabil „ţivil“ pentru că salutam cu mîna la tîmplă cînd n-aveam capela pe cap şi nu ridicam, reglementar, mîna a salut cînd capela era pe cap. Tocisem bine regulamentele militare şi, mărturisesc, am scos-o la capăt cu examenele, absolvindu-le mulţumitor. Erou n-am fost în acele zile, nici mai tîrziu, cînd am fost reconcentrat pentru întregirea cunoştinţelor. Am rămas, pînă la anii legiuiţi, bun în grad: sublocotenent în rezervă. Nu mi-a fost dat să urc în grad. Asta şi pentru că, probabil, n-aveam stofă de erou militar. Şi, într-adevăr, n-aveam.

▲

Teodor BACONSKY

Ingenuitatea esenţială

Moartea aproapelui ne aminteşte de propria moarte şi provoacă irepresibila dorinţa de a-l evoca pe cel plecat: e ca şi cum povestirea ar înzdrăveni un trup pîndit de amintire. Iată de ce – încă şocat de brusca absenţă a lui Horia Bernea – simt totuşi nevoia de a scrie o pagină despre el, aşa cum l-am cunoscut. Nu pot fi definitiv, distant, apodictic. Am o dispoziţie confesivă, pe care mi-o voi tempera atît cît este omeneşte posibil, după cîteva zile de la trecerea unui prieten prea repede chemat.

L-am cunoscut la graniţa dintre 1989 şi 1990, în cele cîteva luni de existenţă ale acum uitatului Grup de reflecţie pentru înnoirea Bisericii. Membrii acelui nucleu reformator au rămas – dacă mai trăiesc – legaţi reciproc. Dar cu Horia Bernea s-a întîmplat altceva. El nu mi-a arătat vreo condescendentă simpatie, ci o nutrită afecţiune fraternă. Deşi era cu un sfert de secol mai în vîrstă, deşi era cunoscut şi suprasolicitat social, el a găsit resurse pentru a-şi deschide inima şi pentru a cultiva o comuniune treptat ridicată la rangul unei entuziaste rudenii spirituale. L-am tutuit abia după opt ani de amiciţie intensă, pentru că relaţia noastră presupunea o asimetrie părintească, o supunere ceremonială din partea mea şi o autoritate binevoitoare din partea lui. Aşa a şi rămas, pînă la sfîrşit.

Ne-am revăzut mereu, în felurite locuri, pentru că – oricît ar fi fost de tracasat – Horia Bernea îşi făcea mereu timp. La Paris, îmi scria epistole ornate cu mici desene, zorindu-mă să-mi închei studiile şi să mă întorc în ţară, „unde este nevoie de mine". După ce am revenit, îl căutam la Muzeu, acasă la Otopeni sau la atelierul din Pangratti, unde petreceam ore negreşit privilegiate. Mă poftea pe un scaun, pregătea o cafea sau o ulcică de palincă, în funcţie de anotimp. Şi vorbeam, adesea, în timp ce el continua să picteze. Cîteodată, aşeza penelul şi insera în micul lui Sony un alt CD, exaltînd raritatea înregistrării, virtuozitatea unui pasaj, cromatismul bombastic al cutărei improvizaţii. Ştia că îmi place şi mie jazzul. Dar el se pricepea cu adevărat, pe cînd eu eram doar un diletant puţin snob.

De-a lungul multiplelor noastre întruniri, mi-am dat seama că Horia Bernea este un om de o remarcabilă – aş spune radicală – inteligenţă. În genere, intelectualii se mişcă printre vorbitori abili. Horia Bernea nu era unul. Era un timid care explodează în creaţie. Prefera să se exprime ca pictor. Dar avea idei cu carul. Idei paradoxale, idei profunde, ţîşnite din credinţa lui şi din pasiunea lui pentru văz. Cobora, spiritualmente, din acea grecitate obsedată de vizualizarea frumuseţii sensibile fără a fi însă un platonician. Se simţea la el o grijă aristocratică pentru vorbirea îngrijită şi o naturală oroare de vulgaritate. După o conversaţie oarecare, la gura sobei, sau cu batista umezită pe frunte, te alegeai cu sentimentul că Dumnezeu se ascunde în toate, ca o şaradă pe care copiii săi înzestraţi sînt chemaţi să o rezolve, cu negrăită jubilaţie vitală. Horia Bernea era ortodox din naştere, aşa cum respira. Nu a ajuns la dreapta credinţă dintr-o dată, sau printr-un influx pedagogic lipsit de alternativă. A rătăcit printre avangarde, revolte, sfidări şi înfrîngeri. Însă pînă la urmă a găsit un ton de un enorm firesc, instalîndu-se în intimitatea lui Hristos ca într-o pată de lumină.

În atelier sau în biroul său directorial răsăreau mereu teancuri de cărţi teologice. Se vedea că, pentru el, acolo se află semnificaţia oricărei vieţi trăite cinstit, între ignoranţă şi iluminare. Căuta scrierile ascetice şi mistice. Cerceta Filocalia, pentru a deprinde „sfintele nevoinţe ale desăvîrşirii". Cumpăra orice text patristic. Sigur că nu avea timp de studiu şi era complet lipsit de pedanteria citatului demonstrativ. Însă avea chef să stea laolaltă cu acei autori de demult, aşa cum zăbovea la taifas cu bătrînii monahi de la chinoviile moldovene. Era convins că de la ei are ce învăţa şi ştia că merită să înveţi mereu ceva folositor mîntuirii. Un oarecare aforism neptic – meditaţie asupra zădărniciei – îl punea pe gînduri ca pe un copil încercat de luxul mirării. Şi devenea exemplu ziditor: „ia fii atent ce zice sfîntul Pahomie" – îmi spunea, deschizînd volumul la un semn strecurat între pagini. Nu era un familiar al sofisticaţilor teologi din epoca modernă şi nici nu avea răgazul de a se adînci în cine ştie ce detalii dogmatice. Mergea direct la izvoare, unde se răcorea ca un trecător insolat. Din această îmbăiere a rezultat o impecabilă desfăşurare misionară. Grafica paleocreştină a copertelor, rezonanţa euharistică a ciclului Hrană, calota eclezială a Dealului, emblematica imperială a Praporilor, somptuozitatea minerală a Iconostasurilor, axialitatea Coloanelor şi suculenţa mînăstirească a Grădinilor realizate de Horia Bernea conotează rigoarea unui demers apologetic voluntar şi eficient. Socotesc că logica acestei constelaţii mărturiseşte preoţia universală spre care Apostolul Petru ne îmbie, de două milenii, pe toţi. Şi mi se pare că ortodoxia lui Horia Bernea era la rîndul ei universală tocmai pentru că se sprijinea pe un românism spiritual, scutit de orice toxine ideologice.

Noi, ceilalţi, frecventăm o biserică sau alta şi declarăm că aparţinem unei tradiţii. Horia Bernea era unul dintre puţinii laici superiori care trăiesc în Biserică şi iubesc Biserica. Pentru mine, el încarna două modele pe care istoria noastră recentă le-a mutilat nemilos: tipul românului de dinainte de comunism şi tipul creştinului moderat, neînchistat în certitudini agresive şi în manii predicatoriale. Pe de o parte, moştenea valorile lui Ernest Bernea – un naţionalist cît se poate de european – de la care deprinsese lecţia unui patriotism discret şi tenace. Pe de altă parte, vieţuia în Legea lui Hristos cu o ingenuitate esenţială, potenţată de umanitatea lui vibrantă şi de auto-ironia unui veritabil înţelept. Nu l-am văzut niciodată iritat la gîndul că un alt om este mai puţin creştin decît el. Nu făcea astfel de ierarhizări prezumţioase pentru că ştia cît este de normal – şi în acelaşi timp de greu – să te menţii în spiritul blînd şi exigent al dumnezeiescului Învăţător. Îi repugna falsitatea oricărui tribunal moral şi avea puterea de a lucra evanghelic, în răspăr cu vehemenţa acuzatoare a vînătorilor de păcate. Ştia că roadele fiecăruia sînt şi argumentele fiecăruia la Judecata lui Dumnezeu. Aşa că încerca să fie şi – tocmai de aceea – reuşea să fie creştin. Mi s-a părut întotdeauna că Horia Bernea se ruşinează să-şi critice semenii şi le rezervă, totodată, un soi de tandreţe ultimă: cînd se enerva – şi o făcea adesea, într-un stil de acum inconfundabil – părea mai degrabă înciudat de ceea ce pierdem cu toţii atunci cînd ne dispreţuim vocaţia. Nu se lăsa iritat de greşelile particulare ale cuiva, ci de ratarea unei întîlniri, de risipirea unei bucurii simple sau de amînarea unei concilieri dezirabile. Avea mereu la îndemînă un fel de ecumenism al imperfecţiunii. Pentru el, vecinătatea cotidiană a limitei se prefăcea în binecuvîntare.

Marele secret al lui Horia Bernea stătea în sorbirea nesăţioasă a vieţii ca dar divin. Practica un hedonism doxologic, un soi de imn către generozitatea gratuită a fiinţării. Singurul lui răsfăţ – într-o existenţă altminteri austeră, căci mereu orientată spre creaţie – era deopotrivă profesional şi gastronomic. Îi plăceau oamenii buni, instrumentele de calitate şi hrana ca sărbătoare. Îşi cumpăra optime pensule şi tuburi de culoare, alerga după pînza cea mai rezistentă, aprecia hîrtia nobil filigranată. Cu o egală fascinaţie alegea – în ţară sau în preferata lui străinătate meridională – brînzeturile fine, vinurile grand cru, licorile eterice, captive în flacoane admirabile. Alerga mereu, năbădăios ca un adolescent febril, după imagini expresive, pe care le stoca în uluitor de precisa lui memorie vizuală. Gusta de toate, stăpînind sintaxa întregului misterios care este lumea fără să uite că ansamblul cosmic – încifrat în simboluri şi transfigurat în arte – reprezintă cortul divinităţii, spaţiul epifaniei, centrul geometric al Revelaţiei. Între această jovială competenţă a degustării şi religiozitatea lui se stabilea un comerţ subtil, vădit în opera pe care ne-a lăsat-o. Un fel de broderie bogată, făcută din semne fragile. O abundenţă friabilă, materializată arheologic şi privită ca un şantier infinit. O sobrietate spontană, trăită cu pudoarea adevăratului fast interior.

Se poate presupune (sau cel puţin spera) că nu va fi uitat de numeroşii săi admiratori şi că influenţa lui va spori, fertilizînd un proiect care – fie în pictură, fie în cîmpul etnologiei – merită din plin o posteritate activă. Vreun critic vrednic va întocmi pesemne o exegeză completă a universului de forme pe care Horia Bernea l-a suscitat. Se va vorbi despre Muzeul Ţăranului Român ca despre o proiecţie a personalităţii sale şi se va saluta în această întreprindere cel mai substanţial demers de terapie recuperatorie, după ciumă. Se va constitui desigur o sală Bernea în Muzeul Naţional de Artă. Vor apărea, mai devreme sau mai tîrziu, felurite publicaţii menite să-i celebreze cum se cuvine clasa umană, ţinuta civică şi uriaşul talent. În ce mă priveşte, am dureroasa mulţumire de a fi contribuit – într-o carte ce stă să apară – la cea mai coerentă expunere la care se va fi pretat vreodată. Este vorba despre albumul ROMA CAPUT MUNDI. Un ghid subiectiv al Cetăţii eterne – aflat deja sub tipar (Humanitas, 2000). În această carte (pe care speram, vai, să o lansăm după întoarcerea sa de la Paris) se află integrala „poeticii" lui Horia Bernea. E ca un breviar – în text şi imagini – a ceea ce el a crezut despre meşteşugul picturii, despre lumea mediteraneană, despre sine şi despre mersul istoric al unei Europe creştine din care România nu putea lipsi. E o carte în care bunul meu prieten se livrează destins, încîntat, sincer pînă la capăt. Şi pe care a ilustrat-o cu fotografii şi lucrări făcute chiar la Roma. Fi-va acesta, oarecum, testamentul unui mare artist pentru odihna căruia ne vom ruga neîncetat, pînă la dorita întîlnire de apoi.

▲

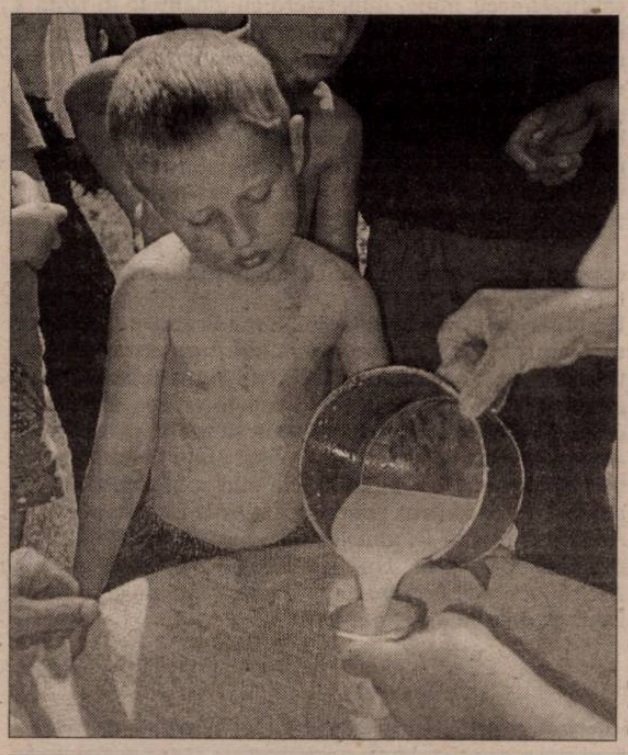

© C. Bumbuţ

Horia BERNEA

Calma şi blînda expresie a bucuriei de a exista

Civilizaţia ţărănească nu cunoaşte efortul de a se depăşi. E calmă şi blîndă expresie a bucuriei de a exista.

Gustul pentru trecător, pentru lucrul care nu durează... În acelaşi timp, tot ce făceau era definitivul însuşi.

Dumnezeu iubeşte ce este fragil, plăpînd, slab. Nu iubeşte ce este puternic, tare, încremenit: de pildă, piatra. Ce înseamnă „fragil" în cazul unui discurs muzeal, într-un mod de expunere? Supleţe, eroare şi hazard asumate, încorporate în teza de lucru. De altfel, obiectul ne spune ce să facem cu el. Ajunge să te supui firesc. Legile obiectului sînt slabe, deci plăcute lui Dumnezeu. Cum se manifestă o astfel de muzeologie? Legături cu profundă justificare; legături aparent întîmplătoare; legături întîmplătoare; alternări neaşteptate; grupări care nu suportă explicaţii, justificări ştiinţifice; un mod de prezentare care să rezulte din situaţia nouă a obiectului devenit piesă de muzeu...

Excluderea evidentului, a explicitului, excesivului; negarea apropierilor obişnuite, a locurilor comune.

Caracter experimental. Nu experiment în sens de joacă, ci dorinţă de aprofundare lipsită de suficienţa ştiutului. O privire proaspătă asupra fenomenului. Povara tradiţiei, nu povara poncifelor.

Ortodoxia respinge o trăire nefixată în suportul concret, o trăire lipsită de „agăţătoarea materiei", o trăire care nu „mîntuieşte", care nu transfigurează; inclusiv materia. Care e în fond rezultatul Întrupării? Şi în ce constă cinstirea şi slăvirea Întrupării dacă nu în descoperirea Duhului care animă şi transfigurează obiectul?

În ziua de azi se face din ce în ce mai puţină teologie în sensul propriu al cuvîntului. Se fac studii de teologie, prelucrări teologice sau chiar falsă teologie; în orice caz lucruri de grad secund. Dar realitatea nu mai e instaurată teologic. Aşa îmi explic lipsa generală de creativitate spirituală. Dacă ne referim la domeniul vizual, de pildă, există inflaţie, omniprezenţă a imaginii, însă o imagine inconsistentă, plată, fără putere, fără „întrupare" a Realului...

▲

Conjuncturi europene

– unii o să fie mai egali decît alții –

Este evident că a devenit din ce în ce mai dificilă sincronizarea dintre procesul extinderii Uniunii Europene şi cel al aprofundării relaţiilor dintre ţările care sînt deja membre. Ţările candidate trebuie să onoreze standardele comune, dar să se orienteze şi în funcţie de tensiunile explicite sau implicite. Adopţia nu se produce într-o familie fericită, ci doar bogată.

Proiectul politic este un subiect amînat: n-a avut loc marea dezbatere despre o Europă federală, aşa cum o vedea Joschka Fischer, ministrul de Externe german, sau o federaţie a statelor naţiune, aşa cum propunea francezul Jacques Delors, fostul preşedinte al Comisiei europene. De la bun început, vizionarii Uniunii au refuzat utopia ideologică, preferînd politica acordurilor parţiale pe subiecte concrete. Speranţa ascunsă era că, prin adiţionare, aceste acorduri economice vor desena proiectul final al structurii politice. N-a fost aşa sau nu este încă aşa şi ţările candidate trebuie să-şi adapteze diplomaţia acestei realităţi. Cu cît se iau mai multe măsuri pentru a prezerva egalitatea tuturor membrilor (vechi, noi, viitori) cu atît devine mai evident că egalitatea este o ficţiune. Dacă ar fi vorba numai despre eurofili şi eurofobi ar fi mai simplu, dar fiecare membru al Uniunii are proiecte care nu pot fi realizate decît în cadru comunitar şi proiecte stînjenite de reglementările de la Bruxelles. În aceste condiţii, accesul în Uniunea Europeană nu este o problemă de devotament sau de iubire, ci de respect şi corectitudine: faţă de principiile democraţiei, faţă de cuvîntul dat, faţă de promisiunile făcute propriului popor. Restul e discurs.

Telefoane în noapte

Experţii cred că integrarea Sloveniei şi a Ungariei se va petrece fără dificultăţi deosebite. Polonia însă va pune probleme: este o ţară cu 40 de milioane de locuitori şi cu o economie dependentă de agricultură. În materie de politică agricolă, Spania are drept de veto şi nu priveşte cu plăcere apariţia unei contracandidate la credite şi subvenţii. A fost un prilej pentru Germania să-şi dovedească deschiderea, iar despre Franţa s-a spus iarăşi că duce o politică duplicitară faţă de noile candidate: „Conducătorii germani au ştiut să pară, pe merit sau nu, avocaţi ai celor «mici», lipsiţi de apărare în faţa poftei de putere manifestată de cei «mari». «Gerhard Schröder şi-a cîştigat prieteni pentru el şi pentru Germania», a declarat a doua zi după încheierea conferinţei de la Nisa prim-ministrul din Luxemburg. Şi nu numai printre cei «mici», dacă luăm în considerare solicitudinea dovedită de nemţi faţă de Polonia, tratată de delegaţia franceză cu o stîngăcie nemaipomenită. Poate pentru a-şi asigura sprijinul lui José Maria Aznar sau poate pentru a consolida axa latino-mediteraneeană, categorie geo-politică încă dragă diplomaţiei franceze. Fapt este că, în condiţiile unei populaţii echivalente, într-unul dintre multele proiecte de compromis prezentate de preşedinţie, Polonia avea un vot mai puţin decît Spania.

Dacă scopul era îmbunarea lui José Maria Aznar, calculul nu a fost bun, deoarece tocmai preşedintele guvernului spaniol a fost unul dintre cei care l-au avertizat telefonic pe colegul său polonez, Jerzy Buzek, de ceea ce i se pregăteşte. Dl Buzek l-a chemat în ajutor pe Gerhard Schröder, care, coincidenţă istorică, fusese cu cîteva zile în urmă în vizită la Varşovia. (...) Schröder l-a calmat pe Buzek, furios pe Jacques Chirac: «Nu fii neliniştit – i-a spus acesta prin telefon de la Nisa – propunerea franceză n-o să treacă». Şi n-a trecut, Germania obţinînd astfel beneficiile susţinerii cauzei poloneze, de care alţii fac mare caz doar în discursurile oficiale". (Daniel Vernet – Europa, sfîrşitul grădinilor în „stil francez", *Le Monde*, 15 decembrie 2000)

„Cu excepția Bulgariei și României"

Dacă se examinează rezultatele conferinţei de la Nisa în succesiunea celor care au precedat-o, ea înseamnă un pas înainte şi cîţiva paşi pe loc. Dacă este privită ca un semnal pentru cum se va desfăşura procesul integrării, perspectivele nu îndeamnă la optimism. Climatul de încredere se deteriorează, făcînd loc suspiciunii. Rivalitatea pentru putere dintre Franţa şi Germania se manifestă şi prin atitudinea faţă de ţările candidate. O opinie germană, cea a deputatului UCD, Friedbert Pflüger: „Mai multe motive pledează pentru o «adeziune multiplă», cel mai tîrziu la 1 ianuarie 2005, pentru zece ţări candidate (cu excepţia Bulgariei şi a României). Se păstrează modelului «regată» («fiecare aleargă cît poate de repede»), dar distanţa dintre concurenţi a devenit foarte mică – cu excepţia Bulgariei şi a României – şi nu mai are sens împărţirea lor în grupe. Este de prevăzut că vor ajunge în pluton la linia de sosire. Această opţiune poate dezamăgi unele ţări candidate. Dar mai este cazul să amintim că procesul de creare a Europei se întemeiază pe solidaritate?

Bulgaria şi România: trebuie făcut totul pentru ca ele să nu mai aibă de suportat al doilea şoc al refuzului. Aceste două ţări (ca şi Slovenia, Slovacia şi, în ultimă instanţă, Lituania) ar trebui să beneficieze de viitoarea extindere a NATO. Ar fi servite şi interesele Alianţei, care ar avea astfel acces la Marea Neagră şi ar putea împiedica orice nou conflict în Balcani". (*Le Monde*, 13 decembrie, 2000)

Poziția Germaniei

Franţa nu se opune integrării ţărilor din Est. Ceea ce seamănă foarte mult cu o asemenea politică nu este decît încercarea de a limita rolul Germaniei. Dar Germania a învăţat că interesele ei sînt mai bine servite cînd ele coincid cu cele ale europenilor: „Dintotdeauna Franţa a văzut în marele proiect european o ocazie de a-şi afirma cu mai multă eficacitate interesele naţionale. Este o stare de fapt binecunoscută, chiar dacă exprimarea ei cu voce tare este dezagreabilă. (...) Dimpotrivă, Germania a practicat mult timp o reprezentare difuză, falsificată a Europei. Doar în luna mai a anului trecut, odată cu discursul ministrului Afacerilor Externe, Joschka Fischer, despre finalitatea construcţiei europene, a putut începe o dezbatere serioasă asupra problemelor esenţiale: de ce are nevoie poporul german pentru a deveni o naţiune? Ce suveranitate îşi poate afirma guvernul său? Ce mai rămîne pentru landuri şi pentru comune? Şi în primul rînd, care sînt interesele Germaniei în Europa? Este o dezbatere care irită Franţa, deoarece se desenează dintr-o dată imaginea unei Germanii conştiente de puterea ei, şi în acelaşi timp modernă. A trecut vremea cînd guvernul federal, în numele păcii europene (adică franco-germane), se prosterna nu o dată, ci de două ori în faţa drapelului tricolor, cum a spus-o Helmut Kohl, adevărat şi simplu. A trecut vremea cînd ea nu îndrăznea să ceară posturi sau o repartiţie echitabilă a numărului de voturi. Cancelarul Gerhard Schröder cere mai multe voturi în Consiliul european pentru că Germania este mai mare şi i se pare normal ca, într-o Europă democratică şi în expansiune, ponderea fiecărui stat membru să fie evaluată în funcţie de un criteriu logic. Chirac refuză pentru că el consideră că astfel se strică echilibrul axei franco-germane, consens major al structurii europene. Niciodată pînă acum Parisul nu a lăsat să se înţeleagă atît de clar că Germania trebuie să fie mulţumită cu ceea ce are. Extinderea spre Est se petrece într-un moment cînd se schimbă echilibrele continentale: Berlinul nu mai este o periferie, el devine centru, în timp ce Parisul rămîne pe tuşă. În Germania va fi situat centrul de gravitate al Europei lărgite". Cum e şi firesc, această previziune categorică aparţine unui comentator german, Stefan Kornelius.

(*Süddeutsche Zeitung*, ziar care apare la München).

▲

Pagină realizată de Magdalena BOIANGIU

presa despre...

Haider la *Caput Mundi*

În 1982, Papa Ioan Paul al II-lea a hotărît ca, în fiecare an, în Piaţa San Pietro să fie împodobit un brad de Crăciun oferit de o ţară sau o provincie, iar autorităţile administrative şi religioase din acea provincie să fie primite oficial la Vatican. În 1997, s-a stabilit că în anul 2000 va veni rîndul provinciei austriece Carinthia să doneze, în cadru festiv, bradul. Numai că politica evoluează mai repede şi mai puţin previzibil decît programul riguros al ceremonialelor de la Sfîntul Scaun. Aşa încît în anul Jubileului Carinthia îl are drept guvernator pe Jörg Haider, al cărui partid a ajuns între timp al doilea din Austria, cu 29% din voturi (de la 4% în 1986). În ziua primirii lui Haider la Vatican, pe străzile Romei au manifestat deopotrivă grupările studenţeşti de stînga („Haider, un nazist!") şi organizaţiile de tineret ale Mişcării Sociale Italiene, moştenitoarea partidului fascist al lui Mussolini („Haider, idolul nostru!"). Iar în ziarele din 16 decembrie au apărut pagini întregi de opinii şi comentarii. „Papa a condamnat xenofobia şi rasismul. Iar la Vatican au mers întotdeauna toţi, de la ginerele lui Hruşciov la Castro şi Pinochet. Să meargă şi Haider, nu mi se pare că această vizită poate deveni ocazia unor manifestaţii" (istoricul Pietro Scoppola, în *La Stampa*). „După părerea mea, o voce profetică ar fi trebuit să pună punctul pe i şi să refuze întîlnirea. Dar necesitatea adecvării la relaţiile diplomatice duce la ceea ce poate părea o cedare, o acceptare a condiţionărilor politice din partea Papei" (Monseniorul Giuseppe Casale, Arhiepiscop de Foggia, în *La Stampa*). „Papa este probabil singurul care poate cu adevărat să contracareze nostalgiile naţional-socialiste şi elanul xenofob al lui Haider, avînd bune posibilităţi de a fi înţeles de «poporul foarte credincios» al Carinthiei, care l-a ales şi pentru că simte în acest mod. Dacă vizita lui Haider poate ajuta măcar o mică parte a catolicilor din Carinthia să reflecteze la documentul de condamnare a rasismului şi xenofobiei publicat de Papa chiar în ziua primirii, atunci a meritat efortul" (Luigi Accattoli, în *Corriere della Sera*). Filozoful Massimo Cacciari, fost primar al Veneţiei, îl alătură pe Haider lui Umberto Bossi, liderul Ligii Nordului din Italia, „haiderian" în problema străinilor: „Bossi şi Haider sînt acelaşi lucru: exprimă aceleaşi umori, aceleaşi spaime în faţa construcţiei europene. Criza de identitate a Uniunii Europene deschide în corpul social răni pe care extinderea spre est s-ar putea să le adîncească. Uitaţi-vă ce se întîmplă azi în fosta RDG, uitaţi-vă la ce s-a întîmplat în România! Bossi şi Haider sînt simptomele îngrijorătoare ale unei realităţi mult mai ample, care trebuie combătută prin politică, nu prin demonizare" (*La Repubblica*). Iar Christa Zöchling, jurnalistă la săptămînalul austriac *Profil* şi autoare a unei cărţi despre ascensiunea lui Haider, precizează condiţiile în care aceste simptome ar putea deveni un pericol efectiv: „Nu atît afirmaţiile lui Haider despre naţional-socialism – care sînt, ce-i drept, îngrijorătoare, dar au foarte puţini simpatizanţi – cît bătăliile contra corupţiei instituţionale, folosite cu scopuri pur demagogice, şi tema imigraţiei" (*La Stampa*).

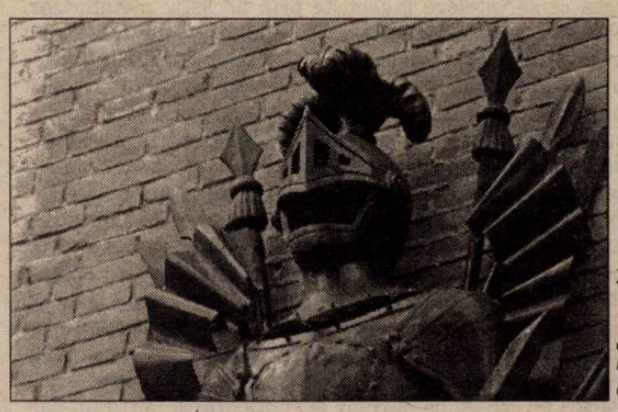

© S. Ivanoschi

Altfel, Jörg Haider („un politician aflat veşnic în campanie electorală", cum îl defineşte *La Repubblica*) a făcut o plimbare prin Roma, escortat de o armată de poliţişti şi agenţi în civil, şi a intrat, la sfatul consilierului său personal, într-un magazin de unde a cumpărat patru cămăşi. Proprietarul magazinului era evreu, iar vînzătoarele – imigrante. Abordat de ziariştii care-l urmăreau peste tot, a improvizat un fel de conferinţă de presă în plină stradă: „Sîntem o ţară democratică, membră a UE, în care fiecare are dreptul la propriile opinii". Aşa încît, întrebat despre simpatiile sale naziste, a răspuns că „în Austria nu se mai discută despre asemenea teme, ele se află doar în memoria voastră". „Capitol închis", comentează ironic *La Repubblica*.

În seara ceremoniei de la Vatican, primăria din Roma a organizat o vizionare a filmului *Roma, oraş deschis*, iar comercianţii evrei au stins luminile din magazinele lor timp de o jumătate de oră, în semn de protest faţă de vizita liderului austriac. Replica lui Haider? „Dacă vor să facă economie de energie electrică, n-au decît". Nici Papa de la Roma nu-i poate învăţa pe cei cu memoria scurtă cît de multe lucruri poate însemna o simplă apăsare pe un întrerupător. **(M. V.)**

▲

Mihai CHIRILOV

Cine are nevoie de CineMAiubit

În primul rînd, studenţii de la facultăţile de film. Normal – e festivalul lor. Ei sînt autorii filmelor sau actorii din ele. Ei sînt şi spectatorii lor. Ce altă ocazie mai bună să le fie arătate operele? Sau să şi le arate între ei şi să primească, garantat, aplauze?

În al doilea rînd, profesorii. Normal – studenţii sînt ai lor. Iar filmele studenţilor sînt şi operele lor. Sau sînt chiar operele lor? Ce să mai spun de mulţumirile care li se adresează, cu dubioasă scrupulozitate, de către fiecare student care cîştigă vreun premiu în ultima seară. Sînt tot ale lor.

În ultimul rînd, ceilalţi, invitaţii. Dar cine are nevoie de ceilalţi? Cu atît mai mult cu cît sala Studio (care a găzduit cele trei zile de CineMAiubit) gemea de lume. Mi s-a întîmplat să surprind o discuţie între două studente care-mi stăteau literalmente în cap: „Auzi, dragă, tu n-ai mai găsit locuri libere?“ „Ba da, dar m-au ridicat.“ „Cine?“ „Unii, cu invitaţii.“ „Extraordinar, invitaţii!“

Extraordinar. Exact cum n-a fost cea de-a cincea ediţie a Festivalului Internaţional CineMAiubit. Dar pentru că sîntem cum sîntem, mai mult ordinari decît extra-, ne mulţumim cu puţin, pretinzînd în acelaşi timp că e mult.

Festival internaţional? Dintre cele 22 de scurtmetraje din secţiunea competitivă, 5 au fost străine. Şi eu care credeam că, la un festival cu adevărat internaţional, se întîmplă invers. Dintre cele 5: unul a fost suedez, dar n-a avut nici o replică, două au fost în engleză – slavă Domnului că am putut înţelege ceva – şi două în poloneză, dar nefiind subtitrate, au servit drept pauză de ţigară nefericiţilor care stăteau în picioare. Inutil să mai precizez reacţia publicului – plină de sine şi lipsită de fair-play – în faţa acestor intruşi internaţionali care, de bine de rău, asigură şubredul blazon al festivalului. Dar cum reacţionează studenţii noştri în faţa propriilor opere? Aplaudînd necondiţionat, ca la plenară. Sau ca în faţa unei capodopere. Şi aş înţelege, dacă ar avea de ce. Dar n-a fost cazul. Sau amuzîndu-se practic din Ni-mic (altul decît cel din Seinfeld), doar pentru că unul îi spune alteia „Du-te fă, că vin acuma!“, sau pentru că una şuieră printre dinţi o „p...a mă-tii“ sau pentru că în cadru intră nu ştiu ce actor (efectiv nu ştiu, pentru că în caieţelul-program numele actorilor lipsesc) care probabil că, în realitate, e un tip foarte haios, dar care pe ecran e total aiurea. Mi-e clar: CineMAiubit nu e decît un „in-joke“. Nu-l poţi înţelege – aşa cum ar vrea, poate, cei implicaţi în el – decît dacă îl cunoşti din interior. Nu poţi accede la „poantele“ de pe ecran, nu ştii că trebuie să te prăpădeşti de rîs la o anume scenă al cărei turnaj o fi fost extrem de amuzant. Stau şi mă întreb cît de deplasat ar fi să mă apuc să huidui, aşa cum se întîmplă la festivalurile serioase, atunci cînd un film mă calcă pe nervi. N-apuc nici să-mi termin gîndul că, în timpul proiecţiei cu simpaticul Poveste de dragoste interactivă, de undeva de la balconul sălii, îmi ajunge la urechi o replică paralizantă: „da' f...-o bă o dată!“

Aşa că spune, dom'le, o dată: cu rare şi fericite excepţii (Invitaţie la masă – cîştigător al Marelui premiu şi al premiului criticii; Fragile; Mr, mr şi altele care ţin de tehnica de realizare pur şi simplu), filmele arătate la CineMAiubit 5 nu pot fi iubite cu sila. Am putea fi, desigur, mai toleranţi – să ne comparăm cu noi, nu cu alţii, zic unii. E greu, cîtă vreme ne lăudăm cu titlul de „Cea mai bună şcoală de film“ la diverse festivaluri internaţionale. Majoritatea sînt anchilozate, filmate ca la 1960, ideile sînt scremute, tiparul „uatecist“ – transparent. E destul că le oferi o şansă vizionîndu-le, iar asta se aplică celui mai tîmpit film din tot programul: Doliu în paradis, un soi de „Proces de lux“ (nu întîmplător) intentat Cinematografului, Publicului, Actorilor etc... Şi pentru că veni vorba şi de aceştia din urmă: îmi vine în minte, nu întîmplător, zisa lui Hitchcock: „Actorii sînt nişte vite.“ Dacă actorii şi actriţele pe care i-am văzut în filmele de la CineMAiubit ar fi jucat ca vacile din suedezul *Part of the World that Belongs to You,* poate că aş fi simţit o nevoie irepresibilă de a-i revedea.

▲

Cezar PAUL-BĂDESCU

Poveşti cu Irina Nicolau

Dacă se întîmplă să-ţi cadă în mînă cartea Irinei Nicolau *Haide, bre! – Incursiune subiectivă în lumea aromânilor* (fapt destul de puţin probabil, avînd în vedere că volumul, scos pe cheltuiala autoarei, nu-şi găseşte încă librăriile dispuse să-l difuzeze*), eşti tentat să crezi că ai de-a face cu o monografie banală care poate stîrni cel mult interesul specialiştilor sau, eventual, aromânilor dornici să-şi cunoască rădăcinile. Aceasta numai dacă nu ai mai citit nimic scris de Irina Nicolau (desigur, nu este cazul cititorilor *Dilemei).* Dacă o cunoşti pe Irina Nicolau, însă, această presupoziţie nu are cum să fie luată în calcul. Cartea *Haide, bre!* nu este nici pe departe o monografie, nici măcar un studiu etnologic. Aşa cum însăşi autoarea nu este un om de ştiinţă obiectiv şi crispat, un etnolog (cum se află, probabil, scris pe cartea ei de vizită), ci mai degrabă un scriitor, sau, mai bine zis, un povestitor. Poate părea o afirmaţie grandilocventă sau hazardată, dar asta e: Irina Nicolau este unul dintre cei mai spectaculoşi povestitori ai literaturii noastre. Cel puţin aşa o recomandă cărţile pe care le-a scris pînă acum şi, mai cu seamă, acestă incursiune subiectivă, asumat subiectivă, în lumea aromânilor.

Haide, bre! este de la un capăt la altul o poveste – compusă la rîndul ei din mici istorisiri, cu personaje tulburătoare ale lumii armâneşti: palicari (războinici), celnici (lideri ai comunităţii), armatoli (răzvrătiţi retraşi în munţi), negustori, fotografi, constructori, meşteri argintari, medici, vraci (cum era Cimu al Şputa din Goper care scotea dinţii cu pistolul – toate personajele au ceva senzaţional în constituţia lor). Lumea în care se mişcă acestea este una guvernată pe baza unor principii arhaice, în care achiziţiile modernităţii îşi găsesc locul foarte greu, uneori deloc: „În toamna aceea hotărîse: iernăm în Casandra! Şi nimeni nu a îndrăznit să-i taie vorba. La drum supunerea trebuie să fie oarbă şi mută, democraţia-i pentru sedentari.“ Sau iată într-un alt pasaj, unde legăturile directe dintre indivizi, bazate pe legi comunitare tradiţionale, sînt preferate instituţiilor: „Lăsau şi bani. *Şi nu vă era frică?* l-am întrebat pe Mergeani. *Frică să le laşi la prieteni? Păi cum?! Era mai sigur decît la bancă. Banca dă faliment, omul are cuvînt.*“

Irina Nicolau mimează, din cînd în cînd, o abordare etnologică: lumea aromânilor este văzută prin prisma credinţelor, a ritualurilor magice, a limbii sau a culturii proprii. Autoarea se opreşte, desigur, şi asupra unor evenimente importante ale comunităţii, cum ar fi naşterea sau înmormîntarea, dar, chiar şi aici, ea o face prea puţin cu mijloacele unui etnolog, ci mai degrabă, precum spuneam, cu cele ale unui scriitor, pentru care mult mai importantă decît expunerea ştiinţifică este povestirea, doza de senzaţional: „La casa mortului, supărare mare. Femeile cu părul despletit, femei din patru generaţii, gemeau şi îl strigau pe nume, de ce te-ai dus, de ce te-ai dus? Iar satul se perinda tăcut să-l vadă. Cafele neîndulcite deschideau drumul mortului spre tărîmul celălalt, iar el stătea demn pe spate şi parcă supărat. Tot ce purta era alb şi nou, iar argintul nasturilor împrăştia în jur lumină.

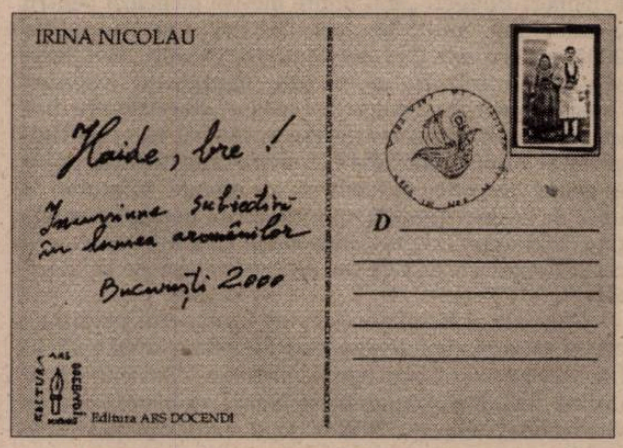

Timpul trecea şi preotul întîrzia să vină. Asistenţa foia cu politicoasă nerăbdare. Puţini au sesizat momentul cînd s-a apropiat de bătrîn ultima noră de nepot, cea care îl slujea de cîţiva ani. Acum îl privea cu ură de om înşelat. Întorcînd spatele ei lat de iapă tînără învelit în păr negru, a apucat coşciugul cu două mîini şi a început să-l scuture, răcnind: *de ce murişi, de ce murişi, stăpînul meu, lăi afendi-al meu? Pîine vreai, pîine îţi făceam, carne vreai, carne îţi dădeam, n-aveai una, n-aveai două, zece erau pungile de bani pe care le numărai. De ce murişi, de ce să fim orfani?* Şi, jap, jap, a tras mortului două palme. După care s-a întors şi a pironit asistenţa cu ochi întrebători. Pentru că nimeni nu a avut nimic de spus, s-a întors şi a intrat în casă. Povestea o ştiu de la Gina.“ Pe alocuri, discursul narativ al Irinei Nicolau capătă accente poematice: „A trăit 91 de ani. Îi plăcea să spună că în tinereţe fusese înaltă şi frumoasă, frumoasă ca o catîrcă din Ghimulzina! Cînd am cunoscut-o eu era şchioapă, cocoşată şi aproape oarbă. Ascultam ce zicea, dar nu puteam s-o cred. Cînd a murit însă, trupul i s-a destins şi am avut ocazia s-o vedem cum propteşte coşciugul cu capul şi călcîiele. Legată la cap cu două basmale negre părea o madonă carbonizată.“ Cînd spun poematic, nu mă refer, desigur, la ceea ce se înţelege îndeobşte prin aceasta: metaforizări emfatice, romanţiozităţi „with candels on the table“ sau poze grave cu degetul la tîmplă. Poemele Irinei Nicolau (le numesc aşa, deşi ele nu sînt declarate ca atare, nu sînt marcate în nici un fel, ci sînt mici metamorfozări ale discursului, vîrtejuri în şuvoiul de nestăpînit al povestirii) au un sunet poetic viril şi firesc şi pot fi puse fără nici un complex de inferioritate lîngă cele mai valoroase experienţe poetice contemporane. Nu mă pot abţine să nu citez integral un astfel de text: „După ce termin această carte, pentru care îl rog pe Dumnezeu să mă ajute, am să pun mîna pe vopsele şi pensule şi am să-i fac bunicului Gheorghe un portret. Pe un fond portocaliu închis o să-l înfăţişez pe el cu brîu roşu, în fustanelă albă şi aripile vestei fluturînd. Va fi înarmat pînă în dinţi şi va scoate flăcări pe ochi şi pe nări iar la subţioară va purta un borcan plin cu miere în care se va putea vedea capul unui hoţ pus la dulce conservare. În jurul lui vor figura o mulţime de pui de cloşcă piuind voioşi iar în colţul opus îi voi face dreptate bunicului Spiru, tatăl mamei, pictat pe puntea unei corăbii cu pînze. Evident, va purta haine de amiral şi va privi în larg printr-un ochean roz cu picăţele. Deasupra tuturor, în loc de cer, voi pune să se onduleze o panglică verde pe care voi scrie cu litere de aur numele bunicilor mei.“ „Tabloul“ de mai sus este emblematic pentru persoana Irinei Nicolau: respectul pentru familie, strămoşi şi tradiţie, pe de o parte, şi aplecarea înţelegătoare către un kitsch domestic, benign, pe de altă parte. De altfel, *Haide, bre!* este mai mult decît un volum despre aromâni, o carte despre Irina Nicolau însăşi. Sau, dacă vreţi, despre ea, ca aromâncă, şi despre ceilalţi aromâni ca elemente ale lumii ei interioare.

* Există un singur loc unde poate fi găsit: Muzeul Ţăranului Român.

▲

Dilema vă recomandă

● Blur, *The best of* (pe casetă, în magazinele Hollywood Music & Film); *Arheologie feminină* (curatoare: Magda Cârneci, fotografii de Aurora Dediu) la CIAC, în Intr. Soarelui, şi *Transitionland* (curatoare: Ruxandra Balaci) la Muzeul Naţional de Artă, sălile Ştirbey; Revista *Norii* (www.norii.home.ro); Librăria „Cărtăreşti“, pe str. Edgar Quinet. (Alex. Leo Şerban)

● www.theatre-link.com, un site despre tot ceea ce înseamnă teatrul american şi nu numai, cu indice pe diverse secţiuni, companii, festivaluri, case de producţie, firme de sunet şi lumină, echipamente etc. E uşor de accesat şi foarte complet. Şi în plus: diverse evenimente. Dezavantajul e că se întîmplă cam departe. Avantajul – mai aflăm şi noi ce se întîmplă. (Matei Martin)

● Pe HBO (cînd se va da în reluare), nu treceţi cu vederea *Hazard (Flypaper).* Veţi afla a ce miros dolarii şi o veţi vedea pe Lucy Liu, în extaz, pe un covor de şerpi. (Dan Stanciu)

● *Almanahul Academiei Caţavencu* – iar dacă nu-l mai găsiţi, sau găsindu-l vi se pare prea frivol, prea vioi, recurgeţi la alternativa gravă: *Ciuma* lui Albert Camus (Ed. RAO), ducînd-o, dacă aveţi putere, pînă la ultima pagină, acolo unde doctorul Rioux înţelege că microbii epidemiei rămîn în rufele din garderob. (Radu Cosaşu)

● În continuare, serialul „Columbo“, în fiecare duminică seara „Acasă“. După mai bine de douăzeci de ani, personajul, cu toate figurile lui binecunoscute, rezistă. (Andrei Manolescu)

● Numărul din octombrie a.c. al revistei „L'Histoire“ cu un dosar consistent sub titlul *Cent millions de morts? Les crimes du communisme.* Ediţia a ajuns ceva mai tîrziu în chioşcurile noastre, dar niciodată nu e prea tîrziu pentru a ne aduce aminte. (Adrian Cioroianu)

Pagină realizată de Cezar PAUL-BĂDESCU

Adrian CIOROIANU

bon de lectură

Istoria intelectuală a „cortinei de fier“

Atunci cînd, la Tîrgul de carte *Gaudeamus* din acest noiembrie, am participat la lansarea ediţiei româneşti a cărţii lui Larry Wolff*, am spus – încercînd să mulţumesc, printr-un truc retoric, celor strînşi în spaţiul central al domului expoziţional – că aş fi gata oricînd să vorbesc despre carte şi, la rigoare, s-o mai prezint încă o dată. Se dorise o glumă, probabil nu tocmai cea mai fericit aleasă pentru cei care s-au îndepărtat imediat de locul lansării.

Dar lucrarea lui Wolff, cu siguranţă, merită a fi discutată sau măcar amintită cît mai des; fie şi ca ecou optimist al simplei constatări că în ultimii ani editurile importante din România au atins un standard al traducerilor de nevisat nu cu foarte mulţi ani în urmă. Cartea – apărută în 1994, la Stanford University Press – scrisă de tînărul profesor de istorie de la Boston College (spun *tînăr* pentru că la 43 de ani un istoric este încă şi mai novice decît profesionistul altei discipline – sau cel puţin aşa se spune, cu oarece motive) ilustrează în mod strălucit această conectare a planurilor editoriale de la noi la ceea ce se întîmplă (adică se scrie) în afară. Poate că această constatare este deja superfluă; tot ce-ar trebui să ne dorim este să devină din ce în ce mai superfluă, pînă ce pur şi simplu va dispărea din mintea noastră.

Provocarea lansată de cartea lui Wolff are ca punct de plecare o idee care ne este *(nouă*, românilor şi *nouă*, esticilor), oricum, foarte familiară: celebrele cuvinte ale lui Winston Churchill, din 5 martie 1946, spuse la Fulton, Missouri: *„De la Stettin, pe malul Mării Baltice, pînă la Triste, pe malul Mării Adriatice, o cortină de fier s-a lăsat peste continentul nostru“*. Ceea ce-şi propune Wolff este să vadă dacă această imaterială „cortină de fier“ nu este cu mult mai veche, şi dacă nu cumva ea a început prin a fi un baraj de ordin intelectual, alcătuit din cunoaştere fragmentară şi tîrzie, dintr-o mulţime de clişee şi foarte, foarte multe prejudecăţi. Cadrul istoric al „descoperirii“ Estului este secolul al XVIII-lea european, iar miza este curiozitatea personalităţilor mari, mici sau mijlocii ale Iluminismului occidental faţă de acele teritorii ale continentului *îndepărtate* nu numai prin distanţe, dar şi din punctul de vedere al instituţiilor şi al moravurilor. Iar surprizele care au marcat această „inventare“ intelectuală, mari şi spectaculoase în recapitularea operată de Wolff, formează carnea volumului. Tentantă şi, în egală măsură, consistentă pentru gustul şi aşteptările cititorului pregătit să admită că globalizarea atît de la modă astăzi are şi ea propria istorie, dramatică dar frumoasă, şi, oricum, plină de picanterii.

Opt capitole formează structura volumului: „intrarea“ în Est (altfel spus, descoperirea repetată a frontierei), „posedarea“ spaţiului, „imaginarea“ şi „cartografierea“ sa, „sfătuirea Europei de Est“ (savuroase incursiuni în rememorarea relaţiilor dintre Voltaire şi ţarina Ecaterina a Rusiei sau dintre Rousseau şi Polonia) şi, în fine, „popularea“ Estului, cu două episoade, de la barbarii din zorii istoriei la antropologia modernă. *„Majestatea Voastră este obligată să conducă armate în Valahia, în Polonia, în Basarabia, în Georgia şi găseşte totuşi timp să-mi scrie mie“*, scria, galant, pe la 1770, Voltaire ţarinei (p. 259); cam în acelaşi timp, Rousseau nutrea proiecte de constituţii pentru Polonia. Rezultatul, rezumat de autor, este următorul: *„în 1778, anul în care şi Voltaire, şi Rousseau au murit, ei au lăsat în urma lor două atitudini partizane antitetice în legătură cu Europa de Est: Voltaire de partea Rusiei împotriva Poloniei, iar Rousseau de partea Poloniei împotriva Rusiei“* (p. 311). Să mai amintim – Wolff o face – că Rousseau nu ajunsese niciodată la Varşovia, după cum Voltaire nu ajunsese niciodată la Sankt-Petersburg?

În momentul în care am avut pentru prima dată cartea în mîini, curiozitatea m-a împins către index, în căutare de români: doi apar pe lunga listă de nume, anume domnitorii Alexandru Ipsilanti şi Grigore Callimachi, fiecare amintit pe cîte o pagină din cele cinci sute şi ale cărţii (unii l-ar adăuga poate şi pe împăratul Traian, dar cred că ar fi o mică exagerare...). Spre comparaţie, indianca de 13 ani Pocahontas apare şi ea tot o dată, iar James Bond apare chiar mai mult, adică pe două pagini, explicînd unei *Bondgirl* ceea ce, aparent, ştim toţi încă de la facerea lumii, că ruşii nu înţeleg recompensele şi iubesc cnutul, pentru că numai pedepsele au efect asupra lor. Cam puţină *românitate* în carte, a fost prima impresie.

Falsă, pentru că volumul vorbeşte despre *noi*, în cadrul acestei impresionante antologii de stereotipuri *(naţionale,* pe cale de a se naşte), şi altfel decît prin reverenţe onomastice. Vorbeşte cu bune şi cu cele mai puţin bune, în cea mai mare parte clişee şi unele şi altele. Cele bune nu vor fi greu de găsit pentru cititor; cele mai puţin bune vor fi şi ele savuroase, dar mai greu de uitat. Iată două exemple: Alexandre-Maurice Blanc de Lanautte, conte d'Hauterive, părăseşte pe la 1785 ambasada franceză de la Constantinopol pentru a lua în primire un post de *consilier* la curtea Moldovei; trece Dunărea dinspre Bulgaria în Valahia şi, în prima noapte, spune el, *„m-am văzut într-o clipă plin de ciupituri, acoperit de puncte roşii şi de pete rotunde, (...) semănau oarecum cu acei mici solzi care formau armura vechilor daci, în a căror ţară aveam nenorocul să mă duc la culcare pentru prima oară“* (p. 166). Nici un mister: contele d'Hauterive cunoscuse purecii nord-danubieni; ceea ce nu-l va împiedica să stea doi ani la Iaşi, în relaţii excelente cu domnul fanariot Alexandru Ipsilanti. Sau un alt episod: după 1767, baronul François de Tott ajunge în punctul cel mai estic al călătoriei sale, Moldova fanariotă; condus de o călăuză pe nume Ali-Aga, ajunge într-un sat amărît, tocmai la timp pentru a avea în faţă, la cină, vreo *„două oi tăiate, fripte şi mîncate fără să plătim nimic“*, ocazie cu care, după o discuţie în cel mai pur spirit al Luminilor, se alege din partea turcului cu următoarea dojană: *„Monsieur, cum se face că vorbiţi turceşte, aţi trăit la Constantinopol, îi cunoaşteţi pe greci şi încă nu ştiţi că moldovenii nu vor să facă nimic pînă cînd nu sînt omorîţi în bătaie?“* (p. 104).

Vorba turcului: cum s-ar putea întîmpla ca o asemenea carte să nu intereseze pe cititorul român?

*Larry Wolff, *Inventarea Europei de Est. Harta civilizaţiei în Epoca Luminilor*, traducere de Bianca Rizzoli, Ed. Humanitas, Bucureşti, 2000.

Claudiu CONSTANTINESCU

cartea străină

M & M

Michèle Hechter este nepoata „postumă“ a lui Mihail Sebastian, născută la Paris, nevorbitoare de română, şi care îşi descoperă tîrziu unchiul, din povestirile familiei, din mărturiile unor Cioran sau Mircea Eliade şi – mai ales – din lectura *Jurnalului* şi a volumului *De două mii de ani*.

Cartea de faţă*, un cvasi-jurnal de idei, reface itinerariul acestei descoperiri, fără a pierde însă din vedere probleme de ordin mai general, precum semitismul/antisemitismul, ironiile istoriei, limitele libertăţii personale, eternul raport conflictual dintre istoria individuală şi cea generală.

În fond, este vorba de analiza critică, total necondescendentă, a unor eventuale filiaţii spirituale (familia, iudaismul, românitatea, Parisul, şabloanele contemporane) şi de o discutare a lor pe un ton de multe ori acid, cu o dezinvoltură postmodernă, şi din perspectiva unui om care ţine să se definească în lume în primul rînd ca *individ:* „oboseala de sine, tu (M. Sebastian) o numeşti iudaism, Cioran românitate, celălalt unchi al meu hechteritate, iar eu personalitate (tulburări ale ei)“. Aceeaşi dezinvoltură întîlneşte uneori autoironia: „Am lucrat în învăţămînt, apoi m-am oprit. Am scris şi am publicat, apoi m-am oprit. Nu am putut prinde cheag nicăieri. Mi-am cultivat diletantismul, dragostea de lectură, am practicat arta de a uita îngrozitorul *vortex* al relativităţii. Apoi m-am oprit. *A rotten life*.“

Într-adevăr, „confesiunile“ lui Michèle Hechter au la bază o cunoaştere nu atît directă, cît *culturală* a lumii, una mediată de lecturi – reformulînd în postmodernitate trăirismul intelectualului ce caracteriza generaţia lui M. Sebastian.

Pentru cititorul român, cîteva dintre observaţiile cărţii pot avea un impact similar cu al duşurilor reci (pe de o parte sînt observaţii preluate pe filieră cumva cioraniană, din zona *Schimbării la faţă a României*, pe de alta sînt notaţii referitoare la convulsiile antisemitismului din România: „această Românie care s-a arătat atît de feroce în torturarea şi masacrarea evreilor din Basarabia şi Bucovina, încît pe 10 iulie 1941, la Parliti, un şef de stat-major al armatei a XI-a germane a protestat împotriva insuportabilei lor cruzimi. Este adevărat că, începînd din 1942, românii i-au ferit pe evrei de deportarea în Polonia, ca urmare a unui acord stabilit între Antonescu şi Hitler.“

Ceea ce rămîne cu adevărat în discuţie este însă *anvergura* acestor observaţii, tocmai în condiţiile individualismului de care vorbeam mai înainte. *M & M* a lui Michèle Hechter ar naşte cu siguranţă discuţii politicoase la *GDS* şi, tot cu siguranţă, l-ar face pe Vadim să bage un cartuş pe ţeavă. În ce mă priveşte, preluînd ideea autoarei potrivit căreia orice călătorie cu trenul nu este decît un prilej de lectură, aş spune că *M & M* se citeşte cu un real interes (interesul cu care asculţi o persoană inteligentă, nonconformistă, de o luciditate adeseori savuros temperamentală), dar că este o carte pe care, odată încheiată, o poţi uita în tren fără enorme regrete.

* Michèle Hechter, *M & M,* Gallimard, 2000.

Lansare

Editura Fundaţiei Culturale Române a lansat, în prezenţa autoarei, volumul *The Ceauşescu Cult*, de Anneli Ute Gabanyi, care a fost cercetătoare la Radio Europa Liberă. Volumul cuprinde studii de pe vremea cînd autoarea avea obligaţia de serviciu să citească zilnic ziarele din România comunistă şi să alcătuiască rapoarte calme şi serioase despre o realitate nebună, tragică şi hilară.

O carte care nu ne permite să uităm un trecut de care acum rîdem, după cum spunea doamna Zoe Petre la această lansare. Cu aceeaşi ocazie au depănat amintiri din perioada defunctului şi alte personalităţi, de „aici“ sau de „acolo“: Emil Hurezeanu, Dan Berindei, Augustin Buzura.

Rapoartele întocmite atunci de Anneli Ute Gabanyi surprind creşterea ameţitoare a cultului unui om, a unei demenţe colective în care puterea reduce individul la un punct într-un tablou imens al unei procesiuni sinistre, toate acestea, repet, cu calm. Cartea poate fi chiar mai interesantă pentru cei tineri, care nu se pot împiedica să exclame „cum de a fost posibil un asemenea trecut ?“. Trecutul în care un alt tînăr, Corneliu Vadim Tudor, se remarca de fiecare dată supralicitînd în întrecerea pentru noi adjective omagiale. E imposibil să nu te simţi bîntuit de un asemenea trecut. **(C. G.)**

Pagină realizată de Simona SORA

Iaromira POPOVICI

bazar

Domnii Crăciun şi Claus

Imaginea lui Moş Crăciun este destul de implicată în *show*-ul consumului. Dacă anul trecut tineri îmbrăcaţi în moşi vindeau bilete la Bingo (continuînd, conştiincioşi, tradiţia mai vîrstnicilor vînzători la Loto din celelalte timpuri), iar căciula de moş era purtată de mai toţi chelnerii din fast-food-uri, anul ăsta dl Crăciun şi-a înmulţit apariţiile în carne şi oase. La *Mall*, continuă să dea cadouri, ca şi anul trecut; de data asta nu mai este, însă, singur, ci însoţit de Crăciuniţă care le citeşte poveşti copiilor (n-am văzut-o în carne şi oase, recunosc, dar aşa mi-au spus cei de la Informaţii). Frizeria *Ciufolici*, replica privată şi mult mai piperată a binecunoscutului *Ciufulici*, oferă un Moş Crăciun non-stop, cam de pe 15 decembrie încoace. Pe acesta din urmă l-am şi văzut: stătea, costumat, aşteptînd, pe un fotoliu, şi, din păcate, pe sub căciulă i se vedea părul negru şi-şi trăgea din cînd în cînd barba ca să respire. La teatrul *Ion Creangă*, Moş Crăciun apare, decent, chiar pe scenă, pe post de vedetă şi răsplată, însoţit, cu haz, de multe personaje din poveşti. La *Pro Tv*, Moşul a devenit un soi de hot-line: dacă-l suni, primeşti un cadou; oricum, linia e mai ocupată decît era, pe vremuri, la proaspăt înfiinţatul magazin *Unirea*. Moşul sexualizat, „lansat" anul trecut, de destabilizatorul cîntec al formaţiei *Andre* (un „tinerel" cu cercel în ureche, „haios", şi, evident, bogat), îşi continuă şi el, aproape nestingherit evoluţia: pe tarabe se găseşte un volum intitulat *Integrame. Dragoste şi sex*, pe a cărui copertă poate fi văzut un moş ţinînd pe genunchi o tînără în desuuri negre; iar în *Naţional* citim un articol despre un pensionar, care, la nu ştiu ce concurs, a primit în dar o Crăciuniţă – dansatoare rusoaică (doar pentru o noapte într- un bar).

Industria neaoşă de Crăciun rămîne, încă, la început. Dacă eşti dornic să te bucuri de o mitologie mai detaliată a moşului, poţi apela, cu încredere, la Internet. Acolo găseşti nenumărate site-uri pe această temă; cele mai simpatice, sînt, după mine, cele care te introduc în satul lui Moş Crăciun *(Santa's Village* sau *Santa's Secret Village)*. Acolo, abia, moşul se bucură de întregul cadru adecvat, pus la punct de o mult mai veche industrie, în faţa căreia tarabele noastre de la Romană pălesc vizibil (deocamdată). Satul moşului conţine aceleaşi obiective în cele mai multe dintre site-uri: casa lui, cu bucătăria doamnei Crăciun, şi garaj; grajdul renilor; poşta unde se primesc scrisorile cu doleanţe precise; atelierul unde spiriduşii confecţionează jucării; farul lui Moş Crăciun; în unele cazuri, ziarul şi teatrul moşului; arhivele domnului Crăciun, unde se află criteriile şi listele cu cei „naughty" (obraznici) şi „nice" (cuminţi) etc. Listele anterior menţionate oferă un soi de cod al bunelor/relelor purtări după criterii Moş Crăciuneşti, destul de pragmatice şi de „americane". Printre cele bune: să pui capacul pastei de dinţi după ce o foloseşti; să umpli cuburile de gheaţă imediat ce s-au terminat; să nu pui monopol pe telecomandă. Printre cele rele: să derulezi casetele video înainte să le returnezi; să-i pui lui Santa lapte expirat; să-ţi întinzi ciorapul de Crăciun ca să intre mai multe în el; să tragi pe cineva de barbă.

▲

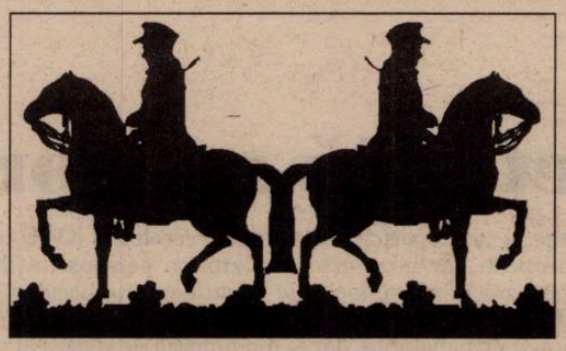

Radu COSAȘU

din viaţa unui extremist de centru...

Ultimul scandal al mileniului

...cine s-ar fi aşteptat la asta? Am fi cei mai rigizi şi frigizi istorici ai clipei dacă am rămîne insensibili la ultima gogomănie cu care şi-a permis acest secol 20 să se încheie. Mie, unuia, johannstraussist pînă în vîrful degetelor, nu-mi vine să cînt decît ca în „Liliacul", opereta care-l entuziasma pe severul estetician Tudor Vianu:

„vai, ce comic, ha, ha, ha, ce ironic, ha, ha, ha!"

Sst, faptele!

Luni 11 decembrie 2000, Federaţia Internaţională de Fotbal Asociaţie (ce frumos îi zice, deşi prea puţini ştiu ce rost are acest A final în FIFA) a purces, în Roma Eternă, pe platourile RAI-ului, la o titularizare cum nu sînt două în imaginarul şi pe înţelesul pămîntenilor: aceea de fotbalist al mileniului. Fără a fi o beatificare, asta nu e nici o glumiţă dintr-acelea pe care orice cetăţean al universului, posesor al cîtorva sute de dolari, şi-o poate cumpăra la New York şi agăţa de gît la Bucureşti, zicînd teleprostimii că americanii l-au consacrat „omul anului". A, nu – fotbalist al mileniului e o încoronare care nu poate naşte decît o singură obiecţie civilizată: se joacă oare fotbal de un mileniu? Se pare că da. Dar aceasta era ultima problemă în seara aceea cînd un scriitor chinez, la Stockholm, abia îşi încheiase discursul ca laureat al Nobelului, iar Statele Unite, România şi Coasta de Fildeş numărau cu încordare voturile pentru desemnarea preşedintelui lor.

Problema problemelor era aceea că fotbalistul mileniului urma să fie nu unul, ci doi: Pele şi Maradona. (Presupun că orice cititor al *Dilemei* are o minimă cultură fotbalistică pentru a nu mai explica despre cine e vorba). Pele era consacrat de specialiştii foruluí internaţional, adică de o elită. Maradona constituia opţiunea populistă a unui sondaj Internet cu 53,6% faţă de 18,53% pro Pele; dar Maradona este de mult compromis ca drogat, castrist şi afemeiat, pe cînd Pele s-a dovedit, de cînd a ieşit din arenă, un om onorabil, bine instalat în establishment-ul brazilian. FIFA se găsea în faţa unei probleme cum nu se poate mai contemporane: populism imoral sau elitism conformist? FIFA, corectă politic, a ales compromisul pentru a evita un scandal, provocînd însă un altul.

Căci Maradona – straniu de echilibrat între emoţie şi luciditate – a urcat pe scenă, a luat premiul şi, stăpîn pe cuvinte, a dedicat victoria sa, cui? Poporului argentinian, lui Fidel Castro care l-a ajutat să se dezintoxice, soţiei sale şi celor două fiice legitime; după care nu a mai aşteptat premierea lui Pele, a trecut pe lîngă acesta îmbrăţişîndu-l convenţional şi a plecat din sală, urmat de toată familia, aruncînd peste umăr că „se grăbeşte să ajungă acasă"; toate agenţiile de presă au bătut pe telexurile lor că „Maradona a emoţionat prin discurs şi a surprins". Pele cel bun a replicat slăbuţ: „Mi-ar fi plăcut ca Maradona să rămînă pe podium ca să mă felicite. Premiul îl va ajuta să scape de drogurile care i-au distrus între 5 şi 8 ani din carieră". Diego cel rău n-a fost cu nimic mai reuşit: „Eu am cîştigat trofeul pe teren, Pele la secretariatul Federaţiei. Păcat că nu ştie să piardă". Spectacolul a făcut un fîsss enorm, verificîndu-se şi în 2000 ceea ce se ştia încă de pe vremea unui copil din Răşinari, Emil Cioran, în care juca instinctul fotbalului, dînd cu piciorul în craniile dezgropate din morminte: nimic nu poate fi mai caraghios decît prea seriosul; nimic nu-i mai comic decît orgoliul inadecvat la obiect şi încă ce obiect – mingea, cel mai neserios obiect din lume, chiar acela pe care peluza i-l indica lui Năsturescu, extremul dreapta din Giuleşti, cînd pornea în dribling spre poarta adversă: „Bebică, ia şi obiectul cu tine!"

Nici unul din cele două genii n-a ştiut să fie la înălţimea acestei neseriozităţi a muncii lor. Ei s-au comportat ca nişte banali negustori de covoare şi imagine. Ce i-ar fi costat dacă s-ar fi jucat, cu acea inutil blestemată frivolitate, de-a fotbaliştii mileniului, ei care, dacă n-au inventat penicilina, au adus lumii totuşi precara bucurie a unui gol decisiv în minutul '90? Aiurea! Nu mai ţine. Lumii îi e frică de tot ce e caraghios şi de aceea e tot mai caraghioasă în încruntări şi solemnităţi. Dar nu noi, neserioşii, pasionaţi de caraghioslîcul infinit al vieţii, ne vom plînge şi vom dispera. Avem toate motivele să nădăjduim că mileniul 3 va fi şi mai comic, ha, ha, ha... mai ironic ha, ha, ha!

▲

Eugen ISTODOR

plecat de acasă...

De la „Theonida" la uriaşu

Mă întorc pe Golescu. Şi la numărul 71, pe Golescu, negreşit o „Covrigărie", deoarece soarta ni-l scoate în cale pe la 69 pe „Theonida SRL". După intersecţia cu Ştirbei, Biserica Sf. Ştefan, Cuibul cu barză, monument de sec. 18: „Dacă vreţi înăuntru, să vină preotul!" Orar dumnezeiesc: 7-11, 17-20". Locul suspinelor noastre, „REBU". Lîngă numărul 17, „Arbore ocrotit: *Platanus Acerifolia* – Platan". O iau înapoi, mizez pe numere cu soţ, pe Berzei. E un bufet cu mese afară. Lipit, la numărul 2 e Restaurant „Tismana". La numărul 14 citim dintr-o răsuflare: „Reparaţii mobilă-uşi-ferestre tapiţate şi la client acasă. Schimb garsonieră". Apoi, taxi Cobălcescu are ieşire şi se apropie intersecţia Ştirbei-Berzei, Minimarket „La Colă". Să nu uitaţi „Pronto Padimex-covoare" şi o „Încălţăminte 14-16,30". La numărul 46 vin „CIN-CIN" şi „Pierrot". După atîta umblet e nevoie de farmacie, „Sensi Blu", dar numele îmi dă migrene. Unde-s numerele 52+54, avem Restaurant „FRANÇAIS Le Gaulois". Citesc pe geam: „Evacuat Viva Mexico Com Prodexim cu patron Avital Moshe nu a fost găsit la adresă de secţia 3 Poliţie. Locuinţa s-a predat lui Elinescu Nicolae." Obsesia cui? Fii atent ce te aşteaptă, „Cony Detail" şi nemuritorul „Titel Electronics", ce se încheie cu omniprezenţii „Covrigi". Dar asta nu-i tot: „Imperial Prod – peşte, icre, fructe de mare". Să ne odihnim în „Casa Saltelei", căci vine, la numărul 84, „Placă memorială: Aici a decedat electrocutat Nicuşor Chiar N, 10 06 79, D 29 06 91".Viaţa merge mai departe! Intru în vorbă cu o fuste-multe. „Nicuşor mi-era rudă de-a doua. A ieşit în faţa casei şi l-a lovit maşina. S-a făcut dovleac spart." „Casa Comenzi Piese Auto". „Patiserie-Cofetărie Cristela", „Mase Plastice", „Frizerie" şi supravieţuitorul „Loto: Ora unu a venit!" Chiar? E ora 11. Şi iarăşi, „Patiserie". „Vinărie Reconstrucţia SRL" vine înaintea lui „Gold Heart second hand" cu „Nou: Geci piele 50-100.000 lei, perdele 10-60.000 lei". E Fast-food – Gogoşi Falafel şi intersecţia cu Calea Griviţei. Uite Expres-ul, sub mesele căruia dorm bărbaţi şi muşte. Le-ar prinde bine nişte „Ciorapi". Intrăm pe strada Buzeşti. „Reparaţii Încălţăminte" repede, că vine „Babilon Market". Reclama e sufletul comerţului, aşa că, linişte, intră vedeta zonei: „Second hand – Haine Brici la mîna a doua" şi „Centru alimentar: Avem Găini Enorme", Ou – 600 lei – uriaşu.

▲

Augustin IOAN

pierduţi în spaţiu?

Bienala de Arhitectură Bucureşti 2000

S-a încheiat abia expoziţia Bienalei de Arhitectură Bucureşti 2000 (care va fi itinerată în alte oraşe ale ţării şi, probabil, imortalizată în format CD-ROM); a fost a patra şi ultima a deceniului post-decembrist, încît deja putem să imaginăm cîteva comentarii de etapă. În primul rînd, e de remarcat faptul că media calitativă a lucrărilor – puţine şi, probabil, nereprezentative în raport cu ceea ce se construieşte de fapt în ţară – este totuşi net superioară celor din bienalele anterioare. Faptul ar trebui să fie îmbucurător, mai cu seamă dată fiind criza cronică a afacerilor imobiliare şi de construcţii în genere pe care au marcat-o ultimii patru ani. Dacă este un domeniu unde managementul lamentabil al unei economii – oricare, dar mai cu seamă a uneia muribunde – se poate vedea, acela este arhitectura. Or, din acest punct de vedere, cele mai puţin de o sută de case prezente în expoziţie nu fac decît să amîne o privire în faţă a dezastrului: nimic nu se petrece – încă şi încă – în zona specială de dezvoltare a fostului „nou centru civic"; nimeni nu regîndeşte problema locuirii sociale, iar un arhitect şef de sector îşi permite să declare cu seninătate că singura soluţie o reprezintă tot blocurile prefabricate de garsoniere...

În schimb, în spaţiul mai bun al expoziţiei de la parterul Universităţii de Arhitectură şi Urbanism „Ion Mincu", medalia pentru arhitectură o primeşte o splendidă Casă Herczeg din Timişoara – oraş care, deşi votează prost, construieşte splendid, drept dovadă stînd nominalizările şi medaliile la aproape toate secţiunile bienalei. Casa Herczeg este un eveniment cultural naţional. Din nefericire pentru cultura naţională (şi spre bucuria proprietarului, care a avut inteligenţa şi răbdarea de a asculta de unul dintre cei mai importanţi arhitecţi români, dl Radu Mihăilescu), ea nu va afla niciodată aceasta, de vreme ce este un eveniment privat: o casă eveniment, în care parcursul şi detaliul sînt, în chip fractalic, deopotrivă de atent studiate; un joc savant în care artistul ţine toate bilele în aer, bucurîndu-se ca un copil de invenţiile şi de întîmplările acestei faceri ziditoare.

Florian Stanciu este din nou omniprezent pe podium, cu o medalie a preşedintelui UAR la arhitectură pentru o casă în Pipera – de atmosferă neo-modernă, bordată cu un portic îngust, amintind de expoziţiile universale ale anilor treizeci – şi o medalie la secţiunea de interior pentru un copy-center (ţine cu indiferenţă front Bisericii Enei). Acesta din urmă este un interior comercial, dar onorabil. Cred însă că amenajarea sediului Romtelecom Timişoara (aparţinînd unui cuplu teribil al arhitecturii timişorene, Andreescu şi Gaivoronski) este, totuşi, cu o clasă peste lucrarea medaliată. Le-am văzut pe ambele, juriul – din nefericire – nu. Juriul, mă tem, s-a grăbit aici: sînt convins că şi colegul Florian Stanciu ar fi de acord cu mine dacă ar vedea interiorul timişorean, care a fost, totuşi, remarcat cu Premiul Helios.

În mod straniu, restaurările practic au lipsit din bienală, deşi sînt prezente la tot pasul în oraşe. Urbanismul nu s-a remarcat decît cu lucrări de stimă, corecte (medalia a primit-o Planul de Urbanism general al Timişoarei). În fine, la secţiunea de publicaţii, medalia a mers către Editura Paideia pentru colecţia sa de carte de arhitectură Spaţii Imaginate. Dacă nu aş fi fost coordonatorul colecţiei, mi-aş fi permis să remarc: pe bună dreptate, date fiind titlurile şi autorii publicaţi acolo prin bunăvoinţa dlui profesor Ion Bănşoiu. Dar, pentru că am acest privilegiu de a gira colecţia, nu o s-o fac. Probabil că şi cartea incitantă a lui Ioan Andreescu despre „Origini spirituale în arhitectura modernă" ar fi putut fi nominalizată, mai eu seamă că revista *Arhitext Design* era deja medaliată într-o ediţie anterioară.

Însă acestea au fost deciziile juriilor de secţiune, păstorite cu distincţie de dl Şerban Cantacuzino, autor al sintagmei *re-architecture* prin care definim şi acum conversiile – un fenomen atît de propriu arhitecturii de azi. Cred că, în raport cu oferta expoziţiei, s-a făcut mai degrabă „dreptate", în ciuda nemulţumirilor individuale. Ce e de observat însă? Provincia, cu excepţia onorantă a Timişoarei, a fost practic absentă. Lipseşte încă, inexplicabil şi impardonabil, o secţiune de proiecte, de discurs proiectiv adică, de cercetare. Casele care sînt acum gata sînt de fapt proiectate cu ani destui în urmă şi, prin urmare, nu reflectă stadiul la zi al fenomenului, mai cu seamă al arhitecturii tinere, care încă nu a primit comenzi de execuţie încă. Poate că măcar în formulă „off", ar trebui să existe o secţiune de concursuri şi proiecte, ba chiar şi una studenţească; asta ar mări baza de selecţie a bienalei şi ar elimina, astfel, gafele – încă prezente la toate secţiunile. Să mai adaug, în sprijinul afirmaţiei anterioare, că instalaţiile de lemn, toace şi doage vernisate în aceeaşi seară pe terasa UAUIM de un grup de studenţi entuziaşti, fură mai interesante decît unele proiecte din expoziţia „oficială".

În tot, cred că Bienala de Arhitectură Bucureşti 2000 a fost un eveniment remarcabil al acestei bresle care, deşi produce obiectele cele mai publice dintre toate artele, este cea mai puţin discutată public şi în spaţiul cultural. Din această dilemă putem ieşi? ▲

Andrei GORZO

fericirea la televizor

Luminos, găunos, bengos

Într-un pasaj din romanul lui Saul Bellow *More Die of Heartbreak*, un personaj – tipicul său erou, care se zbate ca să accepte şi ca să fie acceptat de epoca modernă – este pus într-o situaţie în care realizează că, oricît s-ar strădui să pară în largul lui, nu nimereşte în reacţii acea notă de „strălucire TV": *„TV brightness"* – strălucire, vivacitate, luminozitate de televiziune. Este ceea ce i se cere personajului şi el nu poate da, este un factor care garantează succesul în lumea modernă, un efect special. E capacitatea de a proiecta un anumit gen de suprafaţă, de prezenţă, de atitudine – genul care „dă bine" la televizor.

Nu-i neapărat o calitate; poate fi un defect pe care micul ecran îl distorsionează, îl transformă în strălucire. Nu indică neapărat substanţă; poate fi vorba chiar despre *o lipsă* de substanţă care pur şi simplu funcţionează la televizor – adică „dă bine". Există un telestar pe care nu-l pot urmări fără bănuiala că dincolo de suprafaţa pe care o oferă camerei de filmat, dincolo de personajul creat pentru divertismentul nostru nu se mai află nimic. Suprafaţa e inofensivă: o bună dispoziţie invariabilă şi inepuizabilă, care nu prea are legătură nici cu umorul, nici cu vreun context. Însă mă fascinează fiindcă de fiecare dată îmi dă senzaţia că la asta se reduce persoana – la *TV brightness*. Nu poate fi adevărat, e un efect special, o iluzie optică, dar *pare a fi* doar atît: un om de televizor, al televizorului, crescut în tubul catodic, bidimensional.

Această *TV brightness* poate lua forme sinistre. Am văzut-o la lucru în ascensiunea unui anumit candidat la preşedinţie în înfruntările televizate ale campaniei electorale. Nu luaserăm în serios bîlciul retoric al candidatului. Dar avînd parte de el aproape seară de seară, alţii *l-au luat* în serios. Pentru că agresivitatea e unul din acele lucruri care dau bine la televizor. (Televiziunea însăşi se impune prin agresivitate, spoturile publicitare acţionează agresiv, agresivitatea se vinde, e răsplătită cu bani şi voturi.) Pe platou, în lumina reflectoarelor, bîlciul retoric s-a transformat în „strălucire TV", deci pentru unii telespectatori a căpătat sensul şi greutatea unui adevăr, s-a confundat cu lumina. Încă şi mai terifiant – unii nu au găsit sens, lumină şi adevăr în charisma candidatului-telestar, dar l-au votat oricum pe cel care, în opinia lor, „a dat bine". Şi pe ei i-a format televizorul, dar i-a format altfel: obişnuiţi să privească viaţa bidimensional, lipsiţi de noţiunea de semnificaţie, de simţul greutăţii, îi interesează (şi votează pentru) ce li se pare „bengos". ▲

Dan GOANŢĂ

medalia de abur

Scrîşnit de veac în Bucureşti

Nici nu s-a uscat bine cerneala din barba domnului Constantinescu, ca s-a şi rupt apa secolului. Anul trecut s-a făcut repetiţia generală a schimbării. S-au organizat excursii în Tonga, artificii la Londra şi crize la Snagov. Aşa cum n-a reuşit atunci virusul Y2K, n-a reuşit acum nici bacilul „Cheia". Vaccinat electoral timp de patru ani de medicii democraţi, Ion Iliescu s-a sculat de pe patul opoziţiei şi pe mulţi o să popească, ionească, georgească. Sau prea mulţi o să poprească. Succesul PDSR în alegeri este de fapt palatul Victoria al întregului popor. Un rol esenţial l-au avut intelectualii şi societatea civilă, indiferent ce înţelegem prin aceste sintagme. Rar s-a văzut exemplu mai pilduitor de unitate populară, de spirit de sacrificiu şi de viziune pe termen lung. Cu vorbă şi faptă, ţărăniştii şi liberalii au lăsat deoparte certurile şi s-au unit în cuget şi-n simţiri. Personalităţi şi anonimi, toţi ne-am cedat voturile într-un suflet în favoarea candidatului bunic şi partidului unic. L-am întîmpinat apoi cu cîntece populare, cu pîine turcească şi dosarele securităţii. Stînga mută şi cîştigă. Calul la C4 şi nebunul la Senat. Sau invers? Păstorel scria despre Caligula Imperator, care *„şi-a făcut din cal senator / Petru Groza mai sinistru / A făcut un bou ministru"*. Prin coaliţia veselă de la Săpînţa trece umbra călugărului Vasile. O stafie cutreieră *angroul* Europa. E stafia cetăţeanului care şi-a cucerit libertatea. Isărescu se retrage otrăvind benzinăriile şi incendiind documentele. Dar aşa se-ntîmplă cînd dreapta e stîngace, iar stînga tenace. Între două rele, am ales a treia cale. Nu de reformă mă-nspăimînt, ci de eternitatea ei. Un amic: „omul, inclusiv românul, é compus 70 la sută din apă". Să fie oare întîmplător că exact acest procent al României l-a votat pe specialistul în ape?

Nu ştiu alţii cum sînt, dar eu nu sînt ca ei. Articolul de faţă este ultimul din acest deceniu, din acest secol, ca să nu mai vorbesc de mileniu. Vrînd-nevrînd, mă simţeam dator să scriu ceva profund şi definitiv. Poate serios, ca peste timp să pară patetic. Poate optimist, ca să fiu ironizat la bătrîneţe. O soluţie simplă ar fi fost să folosesc cîteva citate profetice din Caragiale. Dar valabilitatea lor, după un secol, dovedeşte un lucru atît de grav, încît mi-e teamă că invocarea lui să nu certifice o dată în plus, ca într-un ritual *Voodoo*, că rîul e irevocabil. Şi reciclabil. Şi nici n-am putere să scriu ceva mobilizator, să te-ndemne să-ţi iei mobil, ghiul si kitsch, să fii în rînd cu lumea lui Ilici. Căci nu de secol mă-nspăimînt, ci de culoarea lui.

Am făcut parte din juriul secţiunii de reportaj de televiziune, în cadrul Premiilor Centrului Român de Presă. Premiul întîi l-a luat Dana Deac cu o disecţie şi o tomografie: „Hoţia la români". De la poşeta tăiată-n tramvai pînă la maşina lăsată pe chituci. De la jefuitorul din lift pînă la frauda bancară. O fantomă cu şperaclu cutreieră România. Alte subiecte: oamenii care trăiesc (?!?) în canale, oraşul care se dărîmă sub greutatea indiferenţei, tinerii care pleacă în America, minciuna despre revoluţie, părinţi care n-au bani să-şi trateze copiii. Un om a împuşcat o femeie fără motiv, soţul victimei şi copilul lor muncesc cu ziua, trăiesc într-o rulotă mizeră de tablă, dorm cu capul pe dosarele unor nesfîrşite procese. Asasinul (om avut) dă din umeri. E nevinovat, nu voia s-o împuşte pe femeie, dar avea glonţ pe ţeavă, a căzut într-o groapă, arma s-a descărcat şi a nimerit-o pe femeia aflată la cîteva sute de metri.

Imagini la televizor. În satul Cutăreşti mai trăiesc doar patru cetăţeni, toţi septuagenari. Au fost la alegeri, deşi au mers pe jos zece kilometri pînă la secţia de votare. Hm! Zap, schimb canalul. În toate canalele trăiesc oameni. Iată un sat mai cuprins, oameni cu convingeri. *Pe cine-aţi votat? Nu mai ştiu, domnişoară, am pus şi noi ştampila pe-un semn, ca să fie bine în ţară şi să fie pensii mari.* Cînd recuperăm Coloana Infinitului o pierdem pe Domnişoara Pogany. Va deveni probabil doamnă în America, ţara tuturor posibilităţilor. Din ţara tuturor relativităţilor, la mulţi ani! ▲

Alice POPESCU

Discipolatul de masă

În orice meserie începutul e cu atît mai greu cînd nu există cineva care să te îndrume şi să te iniţieze. Relaţia clasică discipol – maestru şi-ar putea avea rostul într-o lume tot mai grăbită, mai indiferentă şi de multe ori mai haotică; prin „maestru" neînţelegînd nicidecum un Obi-Wan Kenobi din Războiul stelelor, *ci un „senior" cu mai multă experienţă în meserie, doritor de continuatori şi cu calităţile pedagogice necesare pentru transmiterea „know-how"-ului.*

Rezidenţi, stagiari şi problemele lor de (im)ponderabilitate

Cu ceva timp în urmă, presa aducea în discuţie situaţia medicilor rezidenţi şi stagiari din unele spitale, care nu-şi primiseră salariile vreme de 2 sau 3 luni. Situaţie de tranziţie la originea căreia speram să găsesc – nu ştiu de ce – cauze raţionale. Răspunsul pe care l-am aflat chiar de la un medic stagiar – *dra Maria Vlăduţ* din cadrul Spitalului Clinic de Urologie Th. Burghele – mi-a amintit că, în România, primul lucru care ar trebui reformat este absurdul (şi ultimele evoluţii politice confirmă afirmaţia). *Noi, rezidenţii şi stagiarii, sîntem plătiţi de buget şi cum nu ţinem de Casa de Asigurări, ea nu era obligată să ne plătească. – Şi de ce nu aţi fost trecuţi la buget? – Pentru că ei au crezut că ţinem de Casa de Asigurări şi Casa de Asigurări a crezut că ţinem de buget* (?!!!). Ceea ce demonstrează că privirea buimacă din ochii cetăţeanului oprit pe stradă, răspunzînd invariabil la fel, indiferent de întrebare, ori sincera uimire de pe faţa parlamentarului bruscat în moţăiala lui legitimă şi legislativă nu sînt decît un simbol al imaginii instituţiilor ce ne guvernează.

La fel de năucitoare este şi povestea legată de examenul de rezidenţiat care, pe an ce trece, pare să sufere diverse reformări. Aşa încît, dacă anul trecut numărul de locuri pentru provincie era limitat, iar accesul permis numai celor cu buletin în oraşul pentru care optau – în timp ce porţile Bucureştiului stăteau larg şi necondiţionat deschise oricui – anul acesta secţiunea Bucureşti a fost scoasă cu totul din concurs, exact ceea ce trebuia pentru ca peste 1.700 de candidaţi să dea o luptă crîncenă pe numai 700 de locuri din provincie. Ulterior, numărul posturilor a fost suplimentat. Oare de ce?

Dar, figurativ vorbind, examenul de rezidenţiat nu reprezintă decît o criză pasageră într-o boală lungă şi rafinată care se cheamă pregătirea medicală: 6 ani de facultate, unul de stagiatură şi, fireşte, rezidenţiatul, cu o durată de la 3 la 7 ani (neurochirurgie). În tot acest timp, trebuie să ai părinţi cu destui bani şi suficient umor ca să te susţină financiar pînă la vîrsta de 30 de ani. Altfel, salariul unui medic rezident nu depăşeşte pragul abstract de un milion patru sute de mii de lei.

O altă problemă pare să fie disproporţia nepermis de mare dintre cantitatea de informaţie teoretică, uneori redundantă, pe care viitorul medic o asimilează şi posibilitatea reală de punere a ei în practică pe durata formării în spital. *Ca nişte păsări pe care le îndopi şi se îngraşă şi chiar atunci cînd ar trebui să-şi ia zborul sînt prea grele. Sîntem cel puţin 15 oameni la un medic cadru U.M.F. Ce medicină învaţă 15 oameni în jurul unuia singur? În America şi în alte ţări revin 2 studenţi la un profesor, cum e şi firesc. Dacă pui 15 oameni să facă aceeaşi manevră pe un pacient, păi omul ăla te dă în judecată!*

Bucătărie şi termene

În avocatură, ca la război. După terminarea facultăţii, tînărul licenţiat care doreşte să intre în barou are fie posibilitatea de a se alătura armatei de pînă la 30-40 de stagiari care gravitează în jurul unui maestru, fie nici una.

Stau de vorbă cu cei doi parteneri ai societăţii de avocatură *Oglindă şi Nemeş*. Sînt oameni tineri, care au absolvit în 1997, iar anul trecut şi-au încheiat stagiatura, devenind membri ai Baroului Bucureşti. Dl ***Radu Nemeş,*** asistent la Catedra de Drept Penal din cadrul Facultăţii de Drept a Universităţii Româno-Americane: *Eu am găsit un maestru printr-o cunoştinţă, spre deosebire de alţii, pentru care intrarea în profesia de avocat reprezintă şi un sacrificiu financiar fiindcă – de ce să nu recunoaştem – există situaţii în care avocaţii pretind sume de bani pentru a îndruma tinerii absolvenţi pe perioada stagiului. Relaţia dintre mine şi maeştrii mei – primul a fost cel care mi-a dat o îndrumare formală, necesară pentru intrarea în profesia de avocat şi al doilea, cel pe lîngă care am lucrat o perioadă de cîteva luni – a decurs într-o manieră relativ rece, neajungîndu-se la o formulă de comunicare.* În condiţiile în care un maestru îşi asumă responsabilitatea formării a 30, uneori chiar 40 de stagiari, cînd, în mod normal, numărul maxim ar trebui să fie de trei, e şi firesc ca acesta să nu aibă timp să îşi onoreze angajamentul. *Meseria de avocat e o artă,* continuă Radu Nemeş. *Puţini ajung să o înveţe, datorită faptului că, pe de o parte, avocatul îndrumător îţi limitează accesul la anumite discuţii, negocieri, lăsîndu-te să faci bucătăria: arhive, registratură etc., iar pe de altă parte, sînt cazuri în care, pentru a tergiversa judecata la un anumit termen, avocaţii îşi trimit stagiarul să amîne dosarul sub orice pretext. Acest lucru creează un complex stagiarului, care nu are cum să înţeleagă aspectele legate de desfăşurarea în concret a unui proces şi, în loc să pătrundă fondul problemelor, reţine doar aspectele superficiale.* Judecînd după cîţi ani durează soluţionarea unui caz la noi, aş zice că stagiarii fac o treabă foarte bună. Maeştrii lor pot fi mîndri: şcoala românească de avocatură naşte experţi!

Eu cred că fiecare are drumul lui şi, în mare parte, acest drum este predestinat. Dacă aş fi putut să stabilesc modul în care să se deruleze relaţia dintre mine şi maeştrii mei, probabil mi-aş fi dorit să se bazeze pe încredere şi înţelegere...

Un caz fericit

Dl ***Bazil Oglindă,*** doctorand şi asistent la catedra de Drept Privat a Facultăţii de Drept, Universitatea Româno-Americană: *În ceea ce mă priveşte, am fost un caz fericit pentru că, dincolo de faptul că am avut un maestru cu o personalitate extrem de puternică, acesta a avut răbdarea de a transmite atît artă, cît şi tehnică, cele două aspecte fundamentale pe care trebuie să le deprindă un tînăr avocat. Faptul că dna Ana Diculescu-Şova m-a acceptat ca stagiar a fost un gest altruist, fiindcă e foarte greu să-ţi dai seama de valoarea unui tînăr după o discuţie de o jumătate de oră.* Şi dacă tot mai există oameni care iau lucrurile în serios (ciudat, nu-i aşa?) am vrut să ştiu cum se vede relaţia maestru-discipol cu

© C. Bumbuţ

ochii acestuia din urmă şi, cum ar zice un băiat (fără de nici un maestru) al marelui cartier Bucureşti „cu ce se mănîncă asta". *Dincolo de ceea ce maestrul îţi poate dezvălui direct, verbal, secretele acestei meserii se fură şi numai trăind zi de zi alături de el şi văzîndu-l în relaţiile cu clienţii poţi învăţa. Calităţile dezvoltate datorită dnei Diculescu-Şova au fost onestitatea faţă de client (să nu-i garantezi niciodată imposibilul) şi seriozitatea – tot ceea ce presupune tehnica avocaţială şi timpul alocat pentru rezolvarea cazului respectiv. Am învăţat că nici un dosar nu este de la început pierdut şi, chiar dacă aparenţa înclină spre o soluţie negativă clientului, perseverenţa de care trebuie să dai dovadă poate conduce la descoperirea unor interpretări şi raţionamente juridice care să se finalizeze chiar cu cîştigarea procesului.*

Cum extrem de puţini maeştri ai zilelor noastre îşi mai justifică titulatura, rămîne de stabilit cîţi dintre continuatorii lor vor străluci la bară şi, dacă da, în ce măsură acest lucru li se datorează.

În momentul în care am dat examenul de definitivat, am avut încredere în faptul că pot să duc la capăt un proces cu succes şi curajul de a mă confrunta cu orice coleg de breaslă, încheie dl Oglindă. Poate pentru că discipolatul este o stare de graţie şi nu un aranjament de masă?

▲

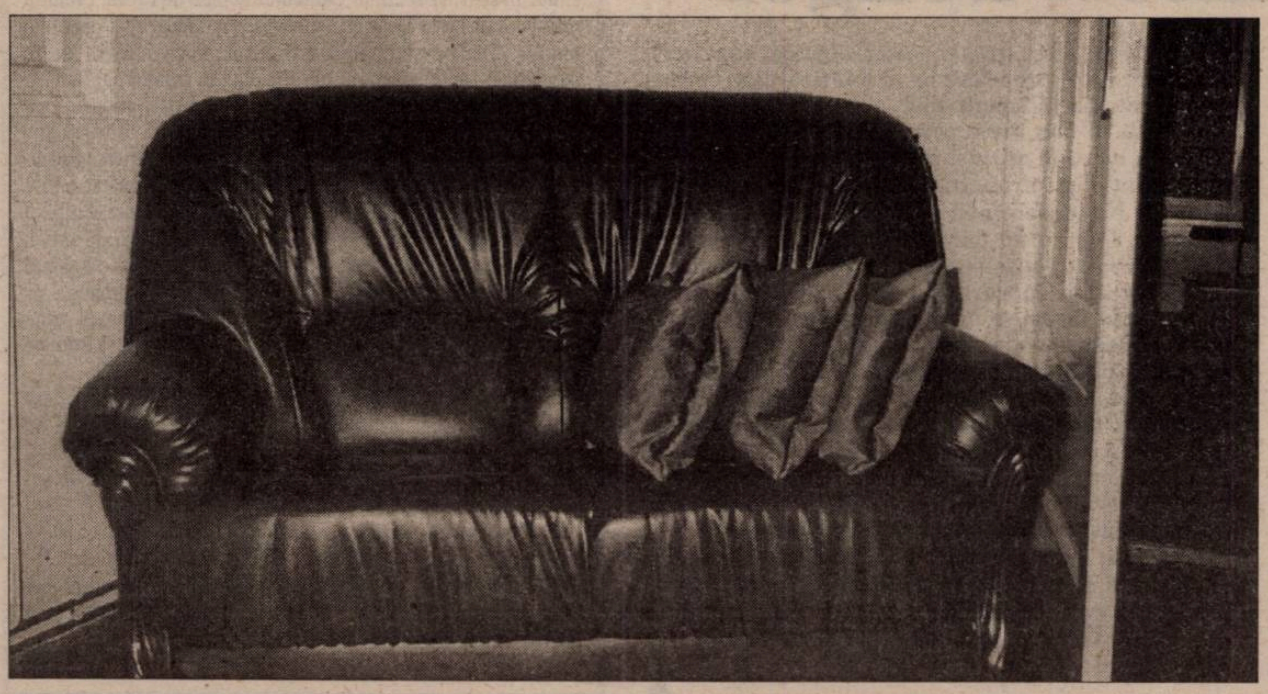

© A. Iordache

Matei FLORIAN

celelalte personaje

Cerşetor, domnule, Leca Mihai

Comunismul îşi dăruia fericirea, mai mult chiar: era îmbibat de ea. Cel puţin asta zice el, eu pot să cred ce vreau. Mă fixează cu privirea lui tulbure verzuie, se aşează pe trotuar, degetele desenează prin praf. Ca-ntr-o poveste: cu cît era comunismul mai hidos şi ne sufoca pe toţi, da, domnule, pe toţi oamenii ăştia simpli, eu aveam nevastă şi doi copii, cu atît erai mai predispus să te bucuri de lucrurile astea mărunte, da, domnule, cele mai tîmpite şi mai simple lucruri, doar pentru că ele, lucrurile astea, ţi-erau interzise. Comunismul le ţinea ascunse şi fericirea de aici ieşea. Fericirea, domnule, putea să fie un kil de banane, un pui sau hîrtie igienică roz. Dumnezeu d-aia i-a lăsat pe oameni să inventeze comunismul: şi-a dat seama că aşa tîmpiţi şi cretini cum sîntem, nu e altă cale să ne bucurăm decît asta. Închisoarea. Aşa dobitoci am ajuns: să ne bucurăm doar în închisoare şi în beznă. Să preţuim lucrurile Lui adevărate doar cînd am ajuns chinuiţi ca neoamenii. Găseşti ce vrei, bani să ai. Cine se mai bucură că e friptură? Cine se mai bucură că a luat ultimul kil de portocale din Alimentară? Nimeni, doar săracii. Bucuria se naşte din sărăcie, atunci cînd nu ai nimic?

Mă priveşte din nou, bărbos, înalt şi slab, cu paltonul jerpelit, plin de găuri, îmi cere cinci mii de lei, îmi strînge mîna, cerşetor, domnule, Leca Mihai.

▲

Pagină realizată de Iaromira POPOVICI

Tita CHIPER

antinostalgia

Tren... rînduri-rînduri muncitorii

„U.T.M. trebue să desfăşoare în massele tineretului munca politică pentru a determina în rîndurile tinerilor dorinţa şi mîndria de a deveni ceferişti.

Organizaţiile U.T.M. trebue să ajute organizaţiile pionereşti să creeze un număr cît mai mare de cercuri de căi ferate, pentru a dezvolta în rîndurile şcolarilor atracţia spre diferitele profesii din cadrul transporturilor pe calea ferată.

C.C. al P.M.R. recomandă U.T.M.-ului să preia asupra sa sarcina mobilizării tineretului la construirea fabricii de locomotive prin muncă voluntară. (...)

Organizaţiile de partid, organele Direcţiei politice, organizaţiile sindicale, de U.T.M. şi organele administrative trebue să se ocupe în permanenţă de atragerea în producţie la căile ferate a unui număr cât mai mare de femei, promovându-le cu curaj în munci de răspundere, îndeosebi la mişcare, telecomunicaţii, ateliere etc. (...)

Direcţia politică C.F.R. şi C.C. al Sindicatului C.F.R. trebue să ia măsuri pentru îmbunătăţirea conţinutului ziarului „Lupta C.F.R." pe linia generalizării experienţei organizaţiilor de partid şi sindicale fruntaşe, a popularizării metodelor înaintate de muncă sovietice şi ale stahanoviştilor noştri şi a atitudinii critice faţă de lipsurile în muncă la C.F.R.

Organizaţiile de partid, sindicale şi de U.T.M. trebue să educe pe toţi oamenii muncii dela C.F.R. în spiritul unei înalte vigilenţe revoluţionare, al păstrării secretului de partid şi de stat, al urii împotriva duşmanului de clasă şi a uneltelor lui; să lupte împotriva atitudinii de gură-cască, pentru a preîntâmpina şi descoperi încercările de sabotaj, de spionaj, de diversiune şi orice încercare a duşmanului intern şi extern de a lovi în cuceririle regimului nostru democrat-popular."

(Hotărîrea Consiliului de miniştri al R.P.R. şi a Comitetul Central al P.M.R. cu privire la îmbunătăţirea muncii şi ridicarea căilor ferate la nivelul dezvoltării rapide a economiei naţionale a R.P.R. şi cu privire la ridicarea nivelului de trai al ceferiştilor – 28 martie 1953)

▲

Dumitru SOLOMON

roluri

Din Caragiale ieşim şi în el ne întoarcem

Episodul Caragiale s-a încheiat (deocamdată!), iar Dumnezeu ne-a păzit să intrăm, din nou, într-un episod Kafka sau Orwell. Am avut parte, la recentele alegeri, de docomente de cea mai mare importanţă vehiculate ca instrumente de şantaj, machiaverlicuri de tot felul, lipsă de prinţipuri, idei subversive, cuvinte neparlamentare, chestiunea revizuirii Constituţiunii şi Legii electorale, Europa cu ochii aţintiţi asupra noastră, Europa de la care putem zice depandă, dar şi de inveţiuni antipatriotice, cu Europa, ca să amăgiţi opinia publică, căci nu voi să ştiu de Europa dumitale, eu voi să ştiu de România mea şi numai de România, vom lupta contra guvernului etc., replici fundamentale trecînd, aproape neschimbate, dintr-o tabără în alta şi dintr-o gură în alta, am avut parte şi de cetăţeni turmentaţi, şi de diverşi Farfuridi, Trahanache sau Caţavencu. Unul din momentele de vîrf ale alegerilor din anul 2000 a fost tot caragialian: o Miţa Baston de sex masculin a aruncat în Emil Constantinescu, la vremea aceea totuşi preşedintele ţării, cu cerneală violentă, deşi, judecînd după carnetul de membru PRM pe care îl avea asupra lui şi după fişa medicală pe care o avea la spitalul de boli psihice, ar fi fost normal ca individul să arunce cu vitrion englezesc. În acest timp, Pristanda şi băieţii lui, în loc să fie cu ochii pe preşedinte, numărau probabil steagurile. Cît priveşte finalul, el s-a desfăşurat în spiritul celor de mai sus. Discursul învinsului a fost un delir de amestec farfuridian-caţavencian, cu acuzaţii de trădare (fără s-o ştim şi noi), cu ameninţări sumbre şi sărituri de pe fix. Trebuia să ne aşteptăm: de Caragiale nu scăpăm noi, aşa, cu una, cu două, fiindcă ţinem la tradiţie şi la specific. Este adevărat, au existat şi secvenţe care nici lui Caragiale nu i-ar fi trecut prin cap. Astfel, într-un sat din Transilvania, în care toate deciziile importante se iau de către un „sfat al bătrînilor", acesta a fost convocat înainte de turul doi al alegerilor prezidenţiale ca să decidă cu cine trebuie să voteze sătenii; după cîteva ore de dezbateri, „sfatul bătrînilor" a hotărît ca fiecare sătean să voteze cu cine îl taie capul. Şi oamenii, care aşteptau cu sufletul la gură să primească o sugestie, ceva... La un post de televiziune ni s-a anunţat că, printre primii din oraş care s-au prezentat la vot, s-au numărat deţinuţii dintr-o închisoare cunoscută şi bolnavii dintr-un spital mai puţin cunoscut. Ca şi cum şi unii, şi alţii ar fi venit de bunăvoie la secţiile de votare.

Ce ne mai rămîne? „Într-o soţietate fără moral şi fără prinţip, nu merge s-o iei cu iuţeală, trebuie să ai puţintică răbdare..."

▲

Cu ochii-n 3,14

MAI PUŢINE VORBE, MAI MULTĂ BERE PENTRU TREI-PATRU BĂTRÎNI EROI

● Pe strada Mihai Eminescu, în apropierea intersecţiei cu Dorobanţi, există o grădiniţă specială pentru hipoacuzici. În curtea acestei grădiniţe, se află un panou publicitar pe care scrie „Mai puţine vorbe, mai multă muzică". Imaginea înfăţişează o fată cu căştile pe urechi şi cu banda pusă ca un căluş peste gură. (**C. P.-B.**)

● Striviţi de atîtea cifre, procente şi gînduri negre la sfîrşit de an, nimeni nu a dat atenţia cuvenită studiului, da, studiului elaborat de Asociaţia Producătorilor de Bere din România: în 2000 s-au consumat 12 milioane hectolitri; 78,67% din populaţie bea bere, iar în sezonul cald 43,31% dintre români beau zilnic, 40% săptămînal şi numai 6,59% consumă rar. Fac parte dintre aceştia 6,59% şi, totuşi, am plăcerea să reţin – ca pe o veste de neuitat – că, faţă de perioada cînd „totul era mai bine", consumul de bere a crescut cu 11,1%. Să punem accentul pe ce ne uneşte! (**R. C.**)

● Scrise cu vopsea pe un perete, spre spaima duşmanilor şi spre ştiinţa viitorimii, numele unor eroi de cartier: *GREU DE UCIS III – SORIN, DORIN, GEORGE.* (**D. S.**)

● Două din lucrurile cele mai tuşante ale acestui sfîrşit de an: ştirea potrivit căreia, într-un sat izolat din Oltenia, toţi locuitorii săi – patru bătrîni... – au mers cîţiva kilometri pe jos ca să voteze în turul al doilea; şi imaginea unui tînăr muncitor în salopetă, cu căciuliţă pe cap, într-o Dacie cu geamul deschis, vizavi de Ambasada SUA: întins pe scaunele din faţă, dormind sau chiar ascultînd la radio un cvartet de Beethoven... (**a. l. ş.**)

LUAŢI DE VALUL INTEGRĂRII, LUPII BULGARI, VIŢEII ITALIENI ŞI TECKELII DANEZI RIDICĂ PROCENTUL PROTEIC ÎN BĂLŢAŢI

● Noi aventuri ale limbii române din lemn de import: Banca Comercială Română anunţă (v. *Evenimentul zilei* din 16 decembrie) că „timp de 24 de ore va întrerupe funcţionarea sistemului informatic care gestionează operaţiunile cu carduri". Aşa încît cardurile BCR nu vor putea fi uilizate, cu excepţia celor *embosate* (subl. mea). Puternic luaţi de valul integrării financiar-bancare, îi anunţăm pe cititorii noştri că *Dilema* îşi întrerupe apariţia de sărbători. Şi nu ştiu, zău, dacă există dileme *embosate*... (**M. V.**)

● O ştire de ultimă oră/pagină din *România liberă* de luni, 18 decembrie, ne anunţă că lupi veniţi din Bulgaria atacă oile dobrogenilor. E un semn bun, dacă lupii bulgari emigrează în România. Sau poate că totuşi... (**M. M.**)

● Disperaţi că, din cauza problemelor pe care le-a creat „vaca nebună" prin mai toate ţările Europei, le-au scăzut considerabil vînzările (deşi vacile italiene încă n-au înnebunit), producătorii italieni de carne de vită plătesc pagini publicitare prin toate ziarele, cu următorul text: „Viţeii italieni nu fac nebunii, pentru că sînt nişte tineri foarte controlaţi". (**M. V.**)

● Ştiaţi că regina Danemarcei, Margareta a II-a, a tradus-o pe Simone de Beauvoir, desenează costume de scenă şi decoruri pentru spectacole, e un pasionat arheolog şi o fumătoare la fel de pasionată? Regina mai are un hobby: cîinii teckel. Din păcate, teckelii Casei Regale a Danemarcei au obiceiul să dispară în fiecare an: atunci cînd Zenobia (căţeluşa reginei) s-a evaporat con-

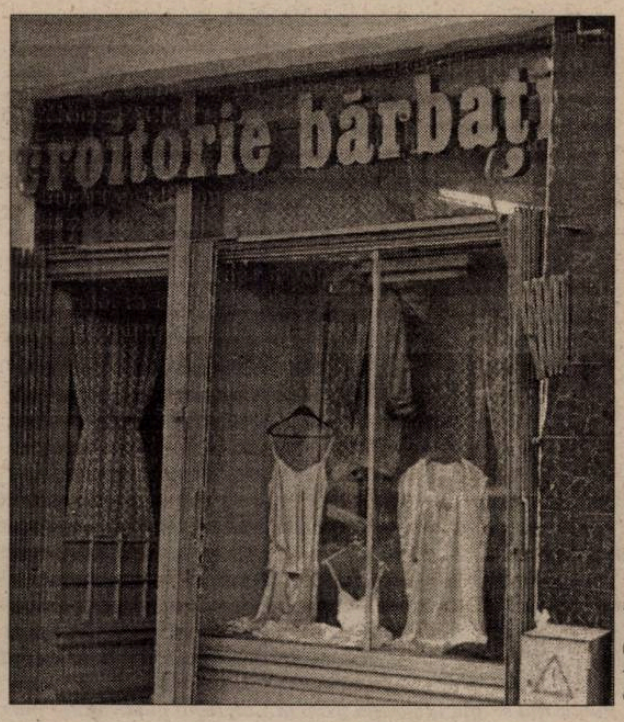

© A. Dumitru

form tradiţiei, tot danezul, de la copil la bunic, a căutat-o prin toate coclaurile posibile (Danemarca e o ţară mică...). Finalul poveştii este trist pentru regină, frustrant pentru supuşii ei, dar comic pentru fabula de faţă: Zenobia a fost mîncată de o vulpe. (**a. l. ş.**)

● Într-un an, profitul de pe urma unei femele de struţ este de cca. 700 milioane lei (spune *Adevărul*, 18 dec. a.c.), în vreme ce un porc îngrăşat aduce doar 3 milioane, iar o junincă 2,5 milioane. Carnea struţului „este o delicatesă, are conţinuturi scăzute în colesterol, iar procentul proteic este ridicat"; în plus, dintr-un ou „se pot hrăni 7 persoane". Român ferice, nu vei mai şti ce-i foamea! (**A. C.**)

● Furturi dintr-o săptămînă: „transformatoare de la Staţia de Captare a Apei" din localitatea braşoveană Rotbav *(Azi*, 12 dec.), motorină „din locomotivele Regionalei CFR Cluj" *(Adevărul*, nr. 3271), dar şi asfalt: „mai mulţi locuitori din comunele ieşene Bălţaţi şi Războieni au furat, în ultimele zile, 7 km de asfalt din Drumul Naţional 28, Iaşi-Tg. Frumos-Roman" *(Naţional*, 16 dec.). Deocamdată nu s-a semnalat furtul nici unui nor de pe cer, dar nu-i timpul pierdut. Abilităţi există. (**T. C.**)

CANDOARE DE VRĂJITOARE DEVASTATOARE, PRINTRE BLOCURI

● Un sondaj recent ne informează că aproximativ trei milioane de români nu ştiu că există o boală numită SIDA, nu ştiu cum se răspîndeşte şi ce consecinţe are. Este evident că aceştia ar putea deveni primele victime ale epidemiei, nici ignoranţa, nici candoarea nefiind soluţii imunitare eficiente. Tot trei milioane au votat cu candidatul învins în alegerile prezidenţiale de la 10 decembrie. Nici ignoranţa, nici candoarea... (**M. B.**)

● Joi seara pe România 1, la emisiunea lui Mircea Toma, o vrăjitoare a dat o consultaţie în direct păgubiţilor de la FNI: ca să-şi scoată banii, investitorii trebuie să facă baie într-un ceai de *tufănică*. Nu cumva *tuFNIcă?* (**S. S.**)

● Personaje de tranziţie şi ocupaţiile lor: „Mucea" din Chitila – pe numele său adevărat Vasile Tănăsescu – se afla într-una din zile „pe terasa barului «Elegance» din Chitila, împreună cu alţi 7-8 prieteni" *(Adevărul*, 15 dec.). El bea bere, s-a certat cu cineva din local, şi, în final, „a devastat postul local de poliţie". Probabil că dacă nu s-ar fi îmbătat la „Elegance" ar fi făcut şi mai rău. (**T. C.**)

● În Balta Albă, printre blocurile de patru etaje a răsărit o firmă bizară: „Automentor". Să fie vorba de un adept al perfecţionării individuale, care s-a luat model pe el însuşi? Eroare: „Automentor" e o prosperă şcoală de şoferi. (**T. C.**)

SUB ARME ŞI LA ALARME

„A venit vremea să fim pragmatici! Modelul îmi e Colin Powell“

– interviu cu general de brigadă Alexandru GRUMAZ, Şeful Direcţiei Planificare Integrată a Apărării –

Se spune că armata este dură, militarii sînt deci duri. Aveţi suflet bun, şi dacă da, cum dovediţi acest lucru?

În Ardeal, la ţară, acolo de unde sînt de origine, pe perete, sînt puse la loc de cinste pozele din armată ale bărbaţilor familiei. Viaţa ţăranului este aspră. Poate de aceea copiii de ţărani ajung să se obişnuiască mai repede cu vicisitudinile vieţii din armată.

Mă întrebaţi dacă am suflet bun. Ca militar, încă de la începutul carierei, m-am deprins cu răspunderea de a purta de grija altora, subordonaţilor îndeobşte. Munca în echipă reprezintă, de fapt, măsura. La noi, conceptul este încă la început şi nu reuşim întotdeauna să-l definim în mod exhaustiv. Dacă echipa este bine alcătuită, dacă fiecare membru ocupă locul potrivit, dacă membrii ei au idei şi curajul să şi le susţină, în mod firesc liderul are posibilitatea să aleagă o soluţie. Munca în echipă oferă posibilitatea autoevaluării, precum şi realizarea eficientă a obiectivelor propuse. A venit vremea să devenim pragmatici şi eficienţi sau să se ne prăbuşim definitiv. De fapt, suflet bun înseamnă înţelegere şi toleranţă. Te naşti cu el şi-l perfecţionezi continuu. Sau îl ascunzi în umbra trupului şi nu-l arăţi niciodată. Poţi avea un gînd bun, dar exprimarea printr-o cascadă de gesturi şi cuvinte tumultuoase deranjează adesea. De cîţiva ani, propriile noastre griji ne copleşesc şi poate mai uităm de grijile altora. Nu cred că de-a lungul carierei am fost pătimaş cu cineva, ba dimpotrivă, am dăruit ce am avut cu mare plăcere. Un proverb indian spune „nu ţine binele făcut de altul numai pentru tine, ci dă-l mai departe, căci altfel se strică“. Am primit şi am dăruit. Nu am reuşit poate să ofer tuturor, dar am sufletul împăcat că am încercat. Ce m-a caracterizat întotdeauna a fost un *leadership* agresiv, neapreciat într-o societate lipsită de un cult al muncii. Asta mă face să-mi amintesc de cuvintele lui Petre Ţuţea: „Am dorit dintotdeauna să fac o teză de doctorat cu tema – Aflarea în treabă ca metodă de lucru la români“.

Cum poţi ajunge general în armată pe timp de pace?

Urmînd o carieră militară, adică parcurgînd pas cu pas treptele ierarhiei militare. Avem o nevoie acută de modele şi de o reglementare organică a carierei militare – un ghid care să definească succesiunea funcţiilor-posturilor în care poate fi încadrat un ofiţer. Se impun reguli publice de evoluţie în carieră. Acestea vor urmări acordarea de şanse egale tuturor. Vor fi luate în calcul elemente ce ţin exclusiv de individ. Promovarea trebuie să fie condiţionată de trecerea prin anumite puncte obligatorii, determinate exclusiv de nivelul de pregătire şi tipul de funcţii îndeplinite anterior. Totul într-o carieră trebuie desăvîrşit printr-un itinerar – *„road-map“*, stabilit dinainte. Fiecare dintre noi poate să-şi depăşească limitele, dar, pentru ca acest lucru să fie posibil, trebuie să existe un cadru concurenţial, în care competitorii să simtă „respiraţia celuilalt în propria ceafă“. În momentul de faţă, am stabilit elementele de analiză a valorii fiecăruia, care contribuie la realizarea profilului celui promovat. Trebuie ca premisa promovării într-o funcţie în armată să fie corelarea directă între grad şi post. Astfel fiecărei funcţii îi va corespunde un singur grad militar. Propunerea de înaintare la gradul de general impune o serie de elemente concrete şi comensurabile: frecventarea unui curs care asigură competenţa profesională necesară îndeplinirii atribuţiilor funcţionale; un stagiu minim în grad şi în funcţie; calificativul maxim pe o perioadă de timp determinată şi, bineînţeles, propunerea şefului direct. O altă condiţie esenţială este absolvirea Colegiului Naţional de Apărare sau a unui colegiu similar din străinătate şi trecerea examenului de grad. În opinia mea, este util să comanzi o unitate indiferent de mărimea ei sau de activităţile pe care le desfăşoară. Această experienţă reflectă complexitatea muncii unui ofiţer. Eu, spre exemplu, am avut marea şansă să fiu absolvent al Universităţii Naţionale de Apărare a Statelor Unite ale Americii, obţinînd Masterul în Strategia Alocării Resurselor Naţionale. Am muncit enorm. Lucrări de curs, examene şi exerciţii au completat o perioadă de un an foarte valoroasă. Am urmat apoi cursurile Şcolii Guvernamentale J.F. Kenedy din cadrul Universităţii Harvard. O experienţă unică. Un ***absolvent Harvard***. Fiecare ofiţer pornit pe drumul unei cariere militare are şansa de a fi promovat în gradul de general urmîndu-şi cariera cu demnitate.

A fi general înseamnă a fi un erou?

Nu. Eroi sînt numai în război. Acolo se dovedeşte adevăratul caracter al oamenilor puşi în situaţii dificile.

Puteţi fi un exemplu pentru ceilalţi prin ceea ce faceţi?

Sînt tenace. Chiar încăpăţînat. Aplic un *leadership* agresiv. Am o formaţie de bază ştiinţifică. Sînt inginer electronist, fiind absolvent al Academiei Tehnice Militare, care constituie, şi nu o spun fără mîndrie, un adevărat bastion al profesionalismului ştiintific cu oameni a căror valoare depăşeşte graniţele ţării. În calitate de inginer, am urcat treptele ierahiei militare firesc. Îmi place muzica clasică şi pictura. Iubesc valoarea şi urăsc mediocritatea. Accept *hip-hopul* în limita bunului-simţ, dar iubesc cu ardoare jazzul. Îmi place să călătoresc prin ţară, să cunosc oameni şi locuri noi (mulţumim lui Dumnezeu, avem o ţară minunată), merg în fiecare duminică de dimineaţă la biserică. Ca ofiţer care am studiat în SUA am citit regulile de conduită ale renumitului general Colin Powell. Este unul dintre cei care reprezintă încununarea visului american. Născut în Harlem, din părinţi care au emigrat din Jamaica, a cunoscut duritatea străzilor marelui oraş – New York – a învăţat şi a intrat în armată, urcînd treptele ierarhiei militare pînă la cea mai înaltă, aceea de Şef al Statului Major Întrunit *(Chairman, Chief of the Joint Chiefs of Staff)*. A luptat în Vietnam, a lucrat în Pentagon, apoi a fost trimis în Panama, şi, în final, a condus operaţiunea **Furtuna în Deşert** – ultimul şi poate cel mai mediatizat episod al carierei sale. Care sînt regulile? Iată-le: (1) Nu este atît de greu pe cît ţi se pare. Lucrurile vor apărea mult mai bine dimineaţa; (2) Te aprinzi şi te stingi repede; (3) Evită să aduci egoul în poziţia oficială pentru că atunci cînd pleci el pleacă odată cu tine; (4) Totul poate fi realizat!; (5) Fii atent ce alegi pentru că s-ar putea să obţii; (6) Nu lăsa factorii adverşi să stea în calea unei decizii bune; (7) Nu poţi să iei decizia altcuiva. Nu trebuie să laşi pe altcineva să ia hotărîrea ta; (8) Verifică detaliile; (9) Acordă încredere tuturor; (10) Rămîi calm. Fii bun; (11) Să ai o viziune clară a viitorului. Cere de la subordonaţi cît mai mult; (12) Nu lua în considerare frica şi temerile interioare; (13) Optimismul perpetuu este o forţă amplificatoare. Cum vi se par? Eu cred că reprezintă un adevărat ghid de urmat în cariera militară. Şi m-am străduit să-l urmez...

Avansarea din grad în grad presupune relaţii cu ceilalţi, pile etc., care este morala unui general?

Am muncit pentru fiecare funcţie în care am fost promovat. Am un caracter dificil: sînt intransigent în relaţiile interumane. Nu accept minciuna şi prostia. Le urăsc. Nu-mi place „aflatul în treabă. Prefer implicarea directă şi dialogul tranşant. Cînd ai ceva de spus spune-o în faţă nu o comenta „pe la spate“. Ascult echipa şi pe membrii ei, dar decizia o iau eu atît timp cît sînt liderul lor. În rest... decid alţii.

a consemnat Eugen ISTODOR

▲

Cătălin MANOLE

Pompierul

E trecut de miezul nopţii, e Bucureşti. Străzile sînt atît de pustii încît aproape că aud o trompetă galbenă, solară. Pompierul este singur în post, se ţine cu o mînă de gardul rece din sîrmă, are cozorocul ros pe margine. Miles Davis răsună pe toate străzile. Pompierul spune:

Eu sînt din Dîmboviţa. Am fost la Tîrgovişte, la încorporări, acolo. M-au întrebat: dom'le cam ce-ai vrea? Ce-o fi, am zis. Bine. La testele alea te întreabă orice – ce-ai vrea să faci, dacă n-ai vrea să salvezi, mama dracu –, omenirea – toate felurile astea de întrebări. Dacă le dai răspunsul cum trebuie... Nici nu mă gîndeam la pompieri, dar dacă aş alege din nou tot asta aş alege pentru că te vede lumea de bine, nu te vede de rău – salvezi oameni. În altă parte în armată te duci la război şi acolo gata, nene – mă duc şi asaltez, mă duc peste ruşi...

E nasol, aşa, la alarmă, că nu poţi să ştii: o fi vreun foc de-ăsta mare? Ne vin întăriri? Asta e mai periculos că nu ştii ce e la foc, poţi să te rănească... chestii de genul ăsta. Eu sînt servant. Sîntem cinci servanţi şi noi acţionăm la foc. Unii gîndesc că mamă, că nu ştiu ce, că dacă mă duc la un foc salvez; dar în asta poţi să-ţi pierzi şi viaţa. E cam greu. Dacă e după unu, de-ăsta de 20 de ani – mă duc şi fac şi mă gradează! Nu: trebuie să munceşti ca să te gradeze; altfel nu ajungi cine ştie ce. Avem şi un sergent care a fost caporal, este şofer pe maşină, dar este cel mai bun. A acţionat întotdeauna bine, a ajutat la stingerea focului. Nu cred că ar fi putut cineva să facă ce a făcut el.

Eu am brodit să mă duc numai la canale. Lua foc unde stau aurolacii ăştia – în canale. *Undeva într-un canal, un aurolac, un copil fugit de-acasă pentru că-l băteau părinţii, se ridică într-o rînă pe scîndura lui. Îi părea că aude o trompetă.*

La prima mea intervenţie am plecat cu CIS-ul, maşina comandantului de intervenţie pe subunitate. Eram singurul servant şi îmi era frică – intram singur în foc şi era fum... aşa... era periculos că nu puteai să stai mult acolo fără aer. Nu m-a interesat faptul că ce ziceau alţii – că poate-l gradează, că-i dă drumul acasă. Nu. Mă interesa viaţa mea, ce-am făcut eu. Nu mă interesează gradele pentru că chiar dacă le am pe umăr tot aceeaşi persoană sînt.

La alarmă acum nu mi-e frică. Eu plec cu bucuria că mai salvez ceva. E riscant, că te duci să salvezi copilul şi cînd să iei şi butelia – poc! – vezi pe pereţi numai creieri încinşi. De-aia se face totul la ordine.

Odată am fost la un foc – au intrat ai noştri la etajul doi pă geam şi au găsit o tigaie cu, dracu', făceau ăia prăjeală, nu era nimeni acasă şi dă prin staţie că să lase lumea mai uşor cu fripturile şi-n rest nu-i nimic. Ia uite, ai dracu' ăştia, fac prăjeli şi noi...

Trompeta se aude şi peste oamenii care fac fripturi şi acum dorm.

Să fii erou... să ştii că ai făcut tu ceva în viaţă, nu că gata, dacă te laudă ăia că l-ai salvat pe ăla din foc... să fii erou nu ţine de grade. Te simţi pe tine mai fericit, asta e în funcţia de pompier. Ai jurat să îţi aperi ţara, că altceva n-ai ce să aperi. Te aperi şi pe tine, dar mai aperi persoane de-astea care nu au cine să le apere. La post mortem dac-o fi, te trece acolo că ai intrat în foc şi ai fost martir. Cum au fost cei din Revoluţie. Au făcut un bine şi...

▲

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Z. ORNEA, Andrei PLEŞU ● **REDACŢIA:** Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Matei MARTIN (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Dan STANCIU (prezentare grafică), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef) ● **RUBRICI:** Ion BARBU, Alexandru CĂLINESCU, Pavel CÂMPEANU, Andrei CODRESCU, Dan GOANŢĂ, Augustin IOAN, Mircea IORGULESCU, Eugen ISTODOR, Vintilă MIHĂILESCU, Lucian MÎNDRUŢĂ, Z. ORNEA, Dumitru SOLOMON, Daniel VIGHI, Sever VOINESCU ● **RESPONSABIL DE NUMĂR:** Iaromira POPOVICI ● **CORECTURĂ:** Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU ● **TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:** Ela PETRAŞCU ● **EDITARE TEXT:** Vali ANDREI, Angela DUMITRICĂ ● **DIFUZARE:** Marian BURTEA ● **Redacţia DILEMA:** Aleea Alexandru 38, sector 1, 71273, Bucureşti ● **Telefon:** 230.23.84 **Fax:** 230.75.59 **e-mail:** dilema@fcr.algoritma.ro **Internet:** http://www.algoritma.ro/dilema

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul publicaţiilor interne RODIPET S.A. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la dl Marian Burtea. Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS, tel. 323.38.56 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.08.45; 230.14.03 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 47212160170 deschis la BCR, filiala sector 1 ● ISSN 1221-30-55